ALPHONSI
TOSTATI
HISPANI
EPISCOPI ABVLENSIS
PHILOSOPHI THEOLOGI,

Ac Pontificij Iuris, Cæſareique conſultiſſimi, necnon linguæ Græcæ, & Hebraicæ peritiſſimi

Commentaria in Primam Partem I. REGVM;

ANTEQVAM IMPRIMERENTVR CORRECTA, DVM EXCVDERENTVR *diligenter reuiſa, ac demum impreſſa a quamplurimis erroribus expurgata.*

Addito Quadruplici Indice copioſiſſimo, fideliſſimoq;

PER R. P. F. PAVLINVM BERTI LVCENSEM ORD. EREMIT.
S. Auguſt. Congregat. Lombardiæ Sacræ Theologiæ Lectorem, & S. Iacobi Florentiæ Priorem,

Ad COSMVM II. Magnum Hetruriæ Ducem IV.

VENETIIS. M DC XV.
De Licentia Superiorum, & cum Priuilegiis.

ALPHONSI TOSTATI
EPISCOPI ABVLENSIS
COMMENTARIORVM
In Libr. Regum Præfatio.

TEMPORALIVM cuctuum, bellorũ, actionum, paſſionum, & afflictionum Iudaicę plebis ordinem in ſequẽtibus nobis, toto exhauſto Moyſi Pentateucho, librisque Ioſue, Iudicum, & Ruth mediorum temporum Chronograhis iam expletis, libros B Regum aggredi conſequens erit. Tempora nãque librorum horum coniuncta ſunt: nam exhauſtis iudicibus, de quorum geſtis, & temporibus in libro Iudicum agitur, Regum tempora inceperunt: ſemper quippe Iudices manſere, quouſque Iſraeliticus populus concitatus auaritia, & iniqua diſtribntione filiorum Samuelis, quos ipſe grandæuus effectus toti pręfecerat populo Hebræorum, Reges ſuper ſe, ſicut in ceteC ris gentibus erat, fieri flagitauit, vt patet infra c. 8. & 12. Nam & pars prima librorum Regum ad tempora Iudicum pertinet: ipſe quippe Samuel, cuius in exordio primi libri Regum hiſtoria texitur, & a quo ſecundum Hebræos liber iſte, & ſecundus nomen ſortiti ſunt, de Iudicibus fuit, vt patet infra 12. c. poſt eum autem Reges inceperunr in Saule, quem ipſe Samuel Dei iuſſu vnxit in primum Regem Hebræorum, vt D patet infra cap. 10. vnde nihil temporis inter Iudices, & Reges intercidit, nec liber Ruth, qui inter Reges, & Iudices medius ponitur, aliquã temporum diſtinctionem notat: nam vero iudicio liber Ruth pars quædam per apocopen deciſa de libro Iudicum dicitur, quia in diebus vnius Iudicis eius geſta narratur hiſtoria: ſic enim ait Hierony. in prologo Galeato, qui huic E libro anteponitur. In his autem libris Regum omnium Regum, tam Iudæ, quàm Iſrael facta, & tempora deſcribuntur ab exordio eorum, vſque ad Babylonicam captiuitatem, quæ Regibus directè, & incommixtè de tribu Iuda deſcẽdentibus, finem dedit. Et quoniam liber iſte in quibuſdam, iuxta hebraicum ſtylum, decurtatus eſt, quæ ex aliqua parte defecerunt, vtcunque geſta narrantur in libris duobus Paralipo A menon, qui ob hoc nomen aſſumpſerunt: nam in Græca origine Paralipomenon relictorum, vel de relictis interpretatur: eo quòd ibi de eis, quæ relicta ſunt in libris Regum, & alijs hiſtoricis, ſuppletio quædam habetur.

Quos libros isti ſequantur.

Liber iſte primus conuenitur in duo volumina ſecatur.

In Ruth eſt pars libri Iudicum.

Continẽtis libro rum Regum.

De ordine, & modo principatus Iudæorum ab initio, vſque ad Chriſti mortem in generali, & deinde in ſpeciali de ſingulis temporibus, qualem ſpeciem politia habuerint. Quæſtio. I.

B AD introductionem libri huius conſiderandum, q̄ Reges, de quibus hic per omnia agitur a regendo dicuntur, eo q̄ populum Dei ſuis temporibus direxerunt. Fuit autẽ limitatum tempus Regibus datum, reliqua autem tempora Hebræorum ad alterum regiminis modum pertinẽt. Fuerunt autem duo tempora diſtinctiſſima in regimine, principatu, atq; totali habitudine populi Hebræorum. ſ. ante ingreſſum in terrã Chanaan, & poſtquam eam adepti inhabitare cęperunt. Prius autem fuerũt Iudęi ſub triplici habitudine. ſ. ante deſceſſum in Aegy C ptum, & in tpe incolatus ibi eorum, & in tpe diuagationis, & habitationis in deſerto poſt exitum de Aegypto. Principium autem temporum non pertinet ad aliquod politicũ regimen, quia populus Hebraicus ita paruus erat, vt nullam politiam conſtituere poſſet: requirunt. n. politiæ debitam multitudinem virorum: nec poteſt conſtitui in quocũque numero, vt patet 9. Ethic. & 2. Politic. Erat autem regimen ęconomicum, quod domeſticum dicitur, inter eos, ſecũdũ q̄d quilibet rector eſt familię ſuæ, vt patet 1. Polit. Primus namque pater Hebræorum, in quo populus ille per D promiſſiones a Deo factas, & ſignaculum circũciſionis in carne a ceteris gentibus ſegregatus eſt, Abraham fuit; ipſe aũt cum ſola familia, & ad extremum cum filio ſuo Iſaac habitauit, tanq̄ peregrinus, in terra Chanaan, vt colligitur Geneſ. c. 12. & vſque ad 25. & ad Hebrę. 11. & Actuũ c. 7. Iſte igitur cum de genere ſuo ſolum filium ſuum haberet, non poterat politicam communicationem conſtituere, aut principatum; cui ſucceſſit Iſaac filius eius, qui eodem mõ ſolum ęconomicam geſſit vitam, quia cũ duos habuiſſet filios. ſ. Iacob, & Eſau, confeſtim ab vtero Eſau cepit nõ E pertinere ad populum Dei, cũ Deus dixiſſet ad Rebeccã: Duæ gentes in vtero tuo ſunt, & duo populi ex ventre tuo diuidentur, Gen. c. 25. Nõ. n. acceptauit Deus ipſum Eſau, vt eſſet de populo eius, iuxta illud Malach. c. 1. Nonne frater erat Eſau Iacob, dicit Dñs, & dilexi Iacob, Eſau ãt odio habui? & poſui montes eius in ſolitudine, & hæreditatem eius in dracones deſerti. Nec quidem hoc fuit, tanquã aliquod malum Eſau egiſſet, ſed antequam malum, vel bonum ageret ex æterna Dei prædeſtinatione factum eſt, vt Iacob diligeret, Eſau autem odio haberet, ad Roman. c. 9. manebat igitur ſolus Iſaac cum filio eius Iacob, qui ad populum

Iacob principatus qualis.

pulum Dei pertinebant, sed hi nullam politiam cōstituere poterāt. Nouissimus autem in hoc statu fuit Iacob successor Isaac, qui 12.quidem filios habuit,& omnes pertinentes ad populum Dei, sed nec iste communicationem œconomicā excedebat, cū pater,& filius,vir & vxor, dominus & seruus, sex termini cōmunicationis œconomicæ sint, vt patet 1.Politic.c.2.nec differt, an multi filij,vel pauci sint, & multi serui,atque familia copiosa,nisi ad hoc, q͂ œconomiæ differant secundū quantitatē, sed in spē nequaquam, ita vt transeant ad alterum genus principatus, vel cōmunicationis non œconomicæ, iuxta Arist.1.Oecon. Hoc aūt erat in Iacob, quando filij sui nondum erant emancipati, vel saltem nondum acceperant vxores,quia tunc filius est quædam pars patris donec sit pellcō.i.magnus,vel emācipatus.5. Ethic.Cum vero filij Iacob acceperunt vxores in terra Chanaan, & ipsi quoque inceperunt habere familias G speciales, non poterant omnes pertinere ad cōicationem œconomicam,quia non constituebant vnam œconomiam, sed multas:nec tamē adhuc pertinebant ad politicam cōicationem; qm̄ ex tam paucis nulla politia consistere pōt: enumeratis namq; tam magnis,quām paruulis de progenie Iacob cum descenderunt in Aegyptum, erant oēs 70. simul Gen.46.c.nulla autem politia ex tam paucis constare potest;pręcipue,quia plurimi istorum 70.erant paruuli: politia tamē iuxta Arist.Politicorum lib.1. est cōicatio per se sufficiens:Habebant autem Iacob,& filij sui quādā communicationē mediam inter politiam,& œconomiam,quæ dicitur cōmunicatio vicalis à quibusdam, vel homogalactarum secundum Græcos,aut collactaneorum.Isti autem sunt,quandocunque plures descendunt ab eodem stirpe, & simul cōicantes non possunt facere politiam p̄p paucitatem,nec rursus facere œconomiam vnam, quia sunt plures familiæ, ideo faciunt cōicationem mediam inter has, H & dicitur vicalis a vico,quia isti sufficiunt facere vnum vicum,sed non vnam vrbem. Dicuntur ēt homogalactę.i.ab vno lacte descendentes.s.ab eadem origine, ab homu, qd est simul,& gala,quod lac,quasi ab eodem lacte. Idem aūt collactaneus signat. Hęc igitur fuit communicatio,& principatus Hebræorum in terra Chanaan, antequām descēderent in Aegyptū. Cum vero descenderunt in Aegyptū, potuit iam esse alius principatus inter eos,qn̄ creuerunt nimis, & tanquam germinantes multiplicati sunt. Exod. c.1.ita vt non solum sufficeret ad constituendum vnā politiam, sed etiam plurimas:nam in exitu de Aegypto. 600. millia peditum, & amplius fuerunt,vt patet Exod.c.12.& ibi satis declaratum est: non tamen patet quis modus principatus fuerit inter illos. I Pro hoc autem considerādum,q͂ mansio Israelitarum in Aegypto diuisa fuit in tempus calamitatis,& prosperitatis. Nam à principio viuēte Ioseph, & vsquequo surrexerunt Reges noui post mortē eius, qui ignorabāt eū, Iudęis fuit magna prosperitas in terra Ægypti;nam maiora bona, & diuitiæ Aegyptiorum eis traditæ sunt. Sic dixerat Pharao Gen.45.c. Ego dabo vobis omnia bona Aegypti,vt comedatis medullam terræ. Patet autem hoc,quoniam ipsi petierunt terram Gessen,quæ erat optima, & hanc acceperunt in possessionem apud vrbem Ramesses Genes.47. capitulo. In hoc autem tempore verisimile est,quod ipsi Hebræi haberent Iudices inter se de seipsis: nā cum Ioseph esset Pręfectus totius Aegypti, dicēte sibi Pharaone. Ego sum Pharao, absque tuo imperio non mouebit quisquam manū, aut pedē in omni terra Aegypti, K Genes.41.c.verisimile erat,q͂ ipse Ioseph dominaretur omnib.Hebręis,& sub se poneret alios Iudices de ipsismet Hebræis. Poterat autem hoc fieri conuenienter, quia Hebræi habitabant separati ab Aegyptijs in terra Gessen, vel Ramesses Gen.47.c. Erat tamē vltimate principatus eorū Monarchicus, cū essent sub Pharaone, qui Rex erat omnium habitantium in Aegypto. Secūdum tempus calamitatis magnæ Iudæorum in Aegypto fuit post mortem Ioseph,cū surrexit Rex nouus, qui non cognoscebat Ioseph, incipiens affligere Iudæos intolerabili labore, in operibus luti,& lateris,& in omni seruitute in terræ operib.Exod.1. c.& durauit hoc vsq. ad exitum eorum de Aegypto. In hoc aūt tpe verisimile est,q͂ Iudæi non haberēt inter se aliquos Iudices,vel Dominos de seipsis, sed præponebantur eis Iudices,& Præfecti de Aegyptijs, vt premerent eos,& diligē

Tempus prosperitatis.

Tempus calamitatis.

F ter custodirent,ne fugerent de terra, & iungerentur hostibus Aegyptiorū, vt patet Exod.c.1.s.Ecce populus Israel multus,& fortior nobis est,venite, sapienter opprimamus eū,ne forte multiplicetur, & si ingruerit contra nos bellū, addatur inimicis nostris, expugnatisque nobis egrediatur de terra:& ibi sequitur,q͂ Pharao imposuit Pręfectos operum ad affligendum illos. Non habuerunt ergo Iudęi hoc tempore Iudices super se de genere suo. Post exitum autē de Aegypto fuit alius modus regiminis Hebræorum, & differebat iste modus a prioribus, quia iam inceperāt Israelitæ esse liberi. Differunt autem,quia,aut loquimur de tpe, quo fuerunt in deserto venientes ad terram promissionis, vel de tpe. quo manserunt in ea iam acquisita. Primum tēpus fuit annorum 40.tantum.n.Israelitæ in deserto morati sunt.Exod.16.c. Deuter.8.& 29.c. In quo tempore G habuerunt super se Principem Moysen,qui vixit vsque ad finem 40.anni ferè:nam in anno 10.mense vndecimo,mortuus est,vt declaratum fuit Iosue.c.1. nam ipse in mēse vndecimo anni 40.Deuter. proposuit coram toto Israel.Deuter.c.1. Iste autem principatus non fuit semper eiusdē modi:nā ab exitu de Aegypto,vsquequo venit Iethro ad Moysen in monte Synai, quod fuit anno secundo ab exitu de Aegypto, vel circa finem primi, vt declaratum est Exod. 18.c.Moyses erat solus Princeps,& Iudex in toto Israel,vt patet præalleg.c. Ipse namq; iudicabat in omnibus causis. Et quia solus erat, & litigiorum maxima multitudo, sedebat à mane vsque ad vesperam pro tribunali audiens causarum ventilationem. Vnde Iethro hoc videns, increpuit eum,dicens. Non bonam,inquit, rem facis, stulto labore consumeris tu, & populus iste,qui tecū est,vltra vires tuas H est negocium,solus illud non poteris sustinere. Et deinde cępit alius ordo Iudicum. Toto ergo hoc anno primo fuit inter Iudęos principatus similiter Monarchicus,qui Regalis aliquo modo dicitur.s.quia Moyses super omnes Hebræos erat,& præter eum nullus alius super eum,aut infra eum in populo Iudex,vel Princeps erat. Differebat tamen principatus eius aliquo modo a regali, quia ipse non se vocabat Regem,sed Iudicem,nec vtebatur tāta potestate, sicut Reges vtuntur. Ab illo autem tempore incepit alius modus principatus in populo Iudaico:nam cū Iethro manifeste declarasset istud negocium esse supra vires Moysi, suasit ei accipere in Iudices de omni plebe Decanos, Quinquagenarios, Centuriones,& Tribunos,qui accepit eos,& dedit illis modum iudicandi,vt patet Exod.18. & Deuter. c.1.tunc autem principatus Israeliticus erat monarchicus, I quia, quanquam plurimi essent Iudices in Israel, tamen omnes reducebantur ad vnum.s.Moysen. Ipse.n.dixerat, q͂ q̄ncunq; esset aliqua causa ardua, deferretur ad ipsum, & quandocunque in aliquibus aliis dubitarent, quærerent ab eo, & causæ ēt per appellationem deuoluebātur ad eū. De his Exod.c.18. & Deuter.1. Durauit autem iste principatus modico tempore.s.vsq; ad annum secundum,& finē mensis secūdi eiusdem anni, vel principium mensis tertii. Nam cum esset Israel in sepulchris concupiscentiæ, Moyses videns totum populum plorantem desiderio carnium doluit nimis, petēs à Deo,q͂ occideret illū,vel auferret ab eo curam tanti populi: ipse autem prouidit ei dans 70. Seniores,qui iudicarent populum,& prophetarent illi, vt sic diminueretur labor Moysi. Tūc aūt fuit alius modus principatus,quia iam non erat totaliter monarchicus,vt a principio fuerat, sed magis erat Aristocraticus,quia 70.Senio- K res erant æquales Moysi in iurisdictione,nec appellabatur ab eis ad Moysen,vt declaratū est. Num.11.c. Durauit aūt iste principatus ab anno secundo vsq; ad exitum Iudæorū de deserto. Semper.n.isti Iudices cum Moyse iudicabant, vt declaratum est pręall.c. Hic igitur fuit modus triplex regiminis Hebræorum in deserto. Vltimum autem tēpus status Hebræorum fuit post acquisitam, & possessam terram promissionis,& iste fuit perfectior status,& ī maiori gloria Iudæorum. Diuiditur aūt totum istud tempus in duas partes, scilicet in partem,qua mansere Iudæi in terra sua, & in tempus,quo post Christi mortem dispersi per totum orbem manent. Quātū ad secundum,dicendū nihil est:nam cum status Iudaicus cessauerit per Christi passionem, iam de Iudæis nihil manet, sed sunt translati ad alias gentes,& redacti in seruitutem, nullum habentes Iudicem,

nec

A hec Principem. De primo autem statu, qui fuit ab eo tempore, quo ingressi sunt in terram Chanaan sub ducatu Iosue, vsque ad tempus, quo per Romanos debellati per totũ orbem dispersi sunt, quod fuit tempus fere duorum milliũ annorum, vt ait Iosephus 1. libro Antiquitatum; hoc in veritate valde minus est. Dicendum, q̃ fuit triplex modus regiminis. s. per Iudices, per Reges, & per Pontifices. Primus modus fuit per Iudices, qui cœpit ab ingressu in terrã Chanaan tempore Iosue, vsq; ad tempus Samuelis, qui fuit vltimus de Iudicibus, quo viuente vnctus est in Regẽ Saul. Fuit autem non magnum tempus horum Iudicum, primus quorum fuit Iosue, licet iste propriè non dicatur Iudex, q̃a maior erat potestas eius, quã alicuius Iudicis. Vnde & per Deum institutus fuit. Num. 27. c. vnde poterat vniuersaliter iubere in populo, & quantum ad hoc aliquo modo vocabatur Dominus. Iudices autem alii solum fuerunt, B tanquam quidam Duces bellorum assumpti à populo ad pugnandum contra hostes: ideo Sacra Scriptura fecit differentiam inter Iosue, & Iudices. De tempore Iosue dicendum, quod principatus erat monarchicus inter Iudæos: de tempore autem singulorum Iudicum non tantum constat, sed idem dicendum videtur.

Secundum tempus huius status fuit, in quo regulati sũt Iudæi per Reges, & istud fuit à tempore Saulis, quem vnxit Samuel in Regem Israel. Ipse enim fuit primus Regũ, & Samuel vltimus Iudicum: ita vt nihil distaret inter Iudices, & Reges. Durauit autem istud tempus vsque ad Babylonicam captiuitatem. Fuerunt autem in hoc tempore multi Reges, & non semper de eadem tribu. C Primus enim Rex fuit de tribu Beniamin. s. Saul, vt patet infra c. 9. postea autem cum futuri semper essent Reges de eadem tribu, abstulit Deus regnum de domo Saul, quia non obediuit mãdato eius inf. c. 15. ideo iussit Deus vngi Dauid in Regem, qui regnauit mortuo Saule, & deinde semper fuerunt Reges de semine eius vsque ad Babylonicam captiuitatem, vt patet ex processu librorum istorum, quia Deus iurauerat, q̃ non extingueret lucernam de domo Dauid, sed daret ei semper sedentem super solium suum inf. 3. lib. c. 15. fuerũt tamen diuisa regna tpe intermedio, quia dum incepisset regnum in domo Dauid, regnauit ipse super totum Israel, & filius eius Salomon. In tpe aũt Roboam filii Salomonis diuisum est regnum Israel in duas partes pp peccata Salomonis: manserunt autem duæ tribus. s. Iuda, & Beniamin cũ Regibus de domo Dauid, & 10. aliæ tribus fuerunt sub Re D gibus de tribu Ephraim, quorum primus Ieroboam filius Nabath, qui peccare fecit Israel. De quo infra 3. lib. cap. 11. 12. & 13. postea autem nunquam fuit reducta ista diuisio ad vnitatem, quanquam multum super hoc pugnatũ fuisset. De his autem duabus partibus vna. s. totum regnũ Israel decem tribuum translata est in terram Medorum, & Persarum in Halam, & Abor iuxta fluuium Gozam per Regem Salmanasar, dum regnaret in Israel Osee filius Hela, qui pariter translatus est in terram Medorum. In Iuda autem regnabat tunc Rex Acham, & erat tunc annus 20. regni eius. De hoc infra lib. 4. cap. 17. Post hoc autẽ nunquam redierunt illæ decem tribus, nec rediture sunt. In terra vero Chanaan manserunt tunc solæ duæ tribus. s. Iuda, & Beniamin cum Leuitis, & Samaritanis, qui dicti sunt de terra Medorum. E Regnauerunt autem post hoc adhuc multi Reges in Iuda, vsque ad Babylonicam captiuitatem, & sic fuit finis Regum Iuda, & Israeli vñ in hoc finiũtur isti libri Regum, & Paralip. Huic tẽpori successerunt anni 70. quibus iuxta vaticinium Ieremiæ morati sunt in captiuitate Babylonica Iudæi. Ierem. c. 25. in quo tpe Iudæi non habuerunt aliquem principatũ, quia erant in captiuitate sub potestate Regum Babylonis. Cum autem redierunt in terram suam reædificantes vrbem Ierusalem, & templum Domini incepit in eis alius status. Tertium tempus fuit, quo Iudæi regulati sunt per Pontifices, & illud est post captiuitatem Babylonicam, non quidem, q̃ hoc toto tempore Põtifices rexerint, sed quia maxima parte eius. Primo enim venientibus Iudæis de captiuitate Babylonica dominatus est Zorobabel, & Nehemias, & Iesus Iosedech Sacerdos magnus: in eodem enim tempore vtriq; rexerunt. De Nehemia patet per totum librum suum, vbi significatur, q̃ ipse missus sit à Dario Rege Persarũ in Ierusalem, & ædificauit

Status Iudæorũ in captiuitate.

A eam. De Iesu Iosedech Sacerdote magno, patet Zacha. c. 3. vbi loquitur angelus ad eũ anno 70 captiuitatis Babylonicæ, in quo incepit prophetia illa Zach. c. 1. & dr̃, q̃ ipse erat Iudex, & q̃ñcũq; fit locutio ad Zorobabel Principẽ, fit quoque ad eũ, vt patet Aggæi c. 1. & 2. & Zach. c. 4. Zorobabel autem erat propriè Princeps tunc oĩum Israelitarũ, & sic vocatur Princeps Iudæorũ. Aggæi c. 1. & 2. & 1. Esdræ ca. 4. & 5. Ipse. n. erat Princeps, tã in toto populo, q̃ inter ædificatores Sanctuarii, & ad ipsum fiebat sermo propheticus de reædificatione, vt patet p̃eal. c. Erat aũt ipse Princeps de tribu Iuda directè veniens de stirpe Regum Iudæ, qui p̃cesserant, vt patet Matth. c. 1. Nehemias aut, de quo dictum est, ẽt erat Princeps, sed iste magis fuit specialiter Princeps in ædificatione ciuitatis, qui cũ esset pincerna Regis, accepit licentiam ædificandi vrbẽ Ierusalẽ, vt patet Nehem. c. 1. B Post hæc aũt de principatu Iudæorum non põt apparere aliquid cũ nihil Sacra Scriptura loquatur, nec sint aliqui libri eius, vsq; ad tpa Machabæorũ, rexerunt aũt tunc Pontifices populum Hebræorũ. Nã in diebus suis Mathathias erat Princeps gẽtis huius, vt patet 1. Mach. c. 1. & 2. Deinde filii eius Machabæi successerunt in principatu. Nã primo Iudas filius eius, qui Machabæus dr̃, deinde Ionathas, postea vero Simon successiue principes fuerunt, & ad vltimum Ioãnes Hircanus filius Simonis. Nam isti erãt Sacerdotes magni, & de genere sacerdotũ, vt apparet 1. Mach. c. 2. fueruntque quasi Reges: nã Ioannes, qui vltimus eorũ fuit, imposuit sibi diadema Regis: post eum verò alii fuere Pontifices, qui pariter Reges erant, vt Aristobulus, Alex. & Ioan. quousq; C pp seditionem istorum, qui erant de genere sacerdotali, & volebant principari, Romani se interposuerunt auferentes eis principatum regnatiuum, solũ relinquentes principatũ pontificalem, & istum venalem faciebant, ita vt q̃n Chrs natus est, vt fuit sub Herode, iam nullus esset de Regibus Iudæorum, sed alienigenæ erant Reges. s. Herodes tres successiue regnauerunt. Vnde & ipsi Iudæi in passione Christi dixerunt. Nõ habemus Regem, nisi Cæsarem. Matth. 26. c. Patet igitur de toto principatu Hebræorũ ab exordio gẽtis eorum vsq; ad mortẽ Christi, in qua totaliter desiit status eorum, cum paulo post per Romanos deleti fuerint.

Considerandum tñ, q̃ oibus istis tpibus, ex quo Israelitæ introierunt in terrã Chanaan, habuerunt præter istos Principes quosdã alios Iudices. s. domum concilii, quæ cõstabat ex septuaginta Senioribus, & summo Sacerdote. Isti namq; D vsq; ad tempus Saluatoris manserunt: nã & per istos morti adiudicatus est, vt satis colligitur Matth. 20. & Marc. 14. c. idẽ ẽt Iosephus circa finẽ librorum Antiquitatis ait. De his Iudicibus magis declaratum est. Numer. cap. 11. Isti autem non faciebant variationem politiæ, quia cum ponatur vnus Rex, vel vnus Sacerdos Princeps totius populi ab ipso principatus efficitur monarchicus: alii autem sunt quodammodo subordinati. Tempora autem intermedia horũ fuerunt tempora Regum, de quorum gestis, & ducatu in his quatuor libris agitur.

An liber Regum sit vnicus, vel plures, & quid contineatur sigillatim in quolibet. Quæst. II.

QVÆRETVR circa hoc, an liber iste Regum vnicus, vel plures sit. Cui respondendum, non esse dubium eum in quatuor particulas apud nos esse distinctũ, E quæ libri appellantur: nec tñ secundum morem Latinum accipimus librum Regum, tanq̃ plures libros, sed tãquam vnum: sic. n. Paralip. vnum librum, vel volumen dicimus, sed in duos libros distinctus est: sic quoq; de Esdra, & simil. vnicus. n. liber vocatur ab vnitate, & continuatione rei, de qua agitur. s. quia de Regib. solum dicimus, tamen plures esse libros inquantum historia hæc in plures particulas distincta est. In quarum prima de principatu Samuelis, & regno Saulis agitur. In secunda vero de regno Dauid solum. In tertia autẽ de multis Regib. simul agitur. s. de omnib. descendentib. de stirpe Dauid, vsq; ad Regem Ioram, & Iosaphat, quorum Iosaphat erat Rex Iudæ, & Iorã erat Rex Israel: & cum a principio libri Regum vnicum sit ad medium eius diuiditur, & vtriusq; regni gesta simul narrãtur. In quarta libri particula vtriusq; regni continuatur historia, vsquequo vtrumq; per captiuitatẽ, & violentiam gẽtium exterarum conclusum sit. Iudæi tñ non obseruabant istum modum in numeratione librorũ, qui apud Latinos,

Aliter quã nos Iudæi diuidũt libros Regum.

& Græcos est: nã multi libri apud nos diuisi sunt, qui apud F
eos, tanquam vnus liber, simpliciter computantur, vt patet de Paralip. & de Esdra, & d 12. Prophetis minoribus, quos intra vnius voluminis angustiam coarctarunt. Librum autem Regum diuidunt, sed non sicut nos: duas. n. faciũt incisiones, quarum prima ab exordio incipiens continuatur, vsque ad finem 2. Regum: secũda ab eodem loco incipiẽs duos sequentes libros continet. Has autem incisiones non solum volunt esse diuersos libros, sicut nos sub eodem lib. Regum 4. libros distinguimus, sed diuersa volumina esse faciunt, vnde & duo nomina eis imposuerunt primã partem appellantes librum Samuelis, secundam librum Malachim. i. Regum. Nos vero, quia vnicum volumen facimus, quanquam in quatuor diuidamus sectiones, vnicum omnibus nomen præferimus appellantes lib. Reg. de hoc Hieron. in prologo Galeato. G

Quare liber Regum non vocetur eodem nomine apud Hebræos, sicut apud nos. Quæstio III.

QVÆRETVR vlterius de nomine huius libri. Respondendum est, non sic apud nos, vt apud Hebræos vocari, quod ex præced. quæst. dependet: nam nos librum Reg vnicum volumen facimus, Iudæi vero in duo distinguunt volumina, ideo nobis nomen simplex est, illis vero duplex: nos enim omnes istos quatuor libros appellamus librum Regum, quia de Regum gestis tota, aut præcipua in eis historia texitur, quanquam in exordio eius magis de Iudicibus agatur, quia vsq; ad cap. 10. huius primi libri de Samuelis potestate agitur inter Hebræos, & de tẽpore Eli Sacerdotis, cui ex quadam parte Samuel contemporaneus H
fuit. Est tamen Samuel de Iudicibus, vt patet inf. 12. cap. historia tamen eius huic libro exordium dedit propter duo. Primò, quia in exordijs quorundam voluminum mos est ea ad præcedentia continuari volumina: sic. n. viri scientifici agunt, sic quoq; ẽt in Sacra Scriptura frequentissimum est, & quia inter tempora Regum, & Iudicum nihil intercidit, vt supra declaratum est in principio historiæ Regum, historia vltimi Iudicis texitur. s. Samuel. Alia autem potissima cã est, q̃m Samuel, de quo hic agitur, Regum exordiũ fuit, nõ quidem quasi ipse primus de Regibus extiterit, sed quia primus, qui Reges vnxit, fuit; ipse nempe Saulem, & Dauid vnxit in Reges: de Saule. inf. c. 10. de Dauid. inf. ca. 16. Item ex alia origine adhuc potius ad istum librũ pertinet, q̃m ipse fuit quædam occasio introducẽdi Reges inter Hebræos: vult. n. Sacra Scriptura plenam de Regibus face- I
re historiam, & quia non semper fuerunt Reges apud Iudæos, sed alius modus principatus, debuit introduci qualiter, & qua occasione Reges cœperint: hoc autem fuit propter Samuelem: ipse. n. toto tempore suo fuit Propheta, & Iudex in Israel vindicans Hebræos de hostibus suis. Cũ aũt ipse senex effectus foret, nec posset, vt prius, iudicare, præposuit filios suos Iudices; quibus non sequentibus viam patris, sed declinantibus ad auaritiam populus non ferens petiit à Samuele sibi Regem, vt cæteris gentibus dari inf. c. 8. quibus ex iussu Dei Samuel acquiescens primum in Regem Saulẽ vnxit, & sic per hanc occasionem principatus regius introductus est: debuit igitur de Samuele historia aliquid tangere, quia sine eo non potuissent Regum describi exordia: & ista est verissima causa. Iudæi autem, qui hos libros in duas partes secant, aliter appellant. s. primam partem à principio K
libri huius vsq; ad principium tertii Regum appellant librum Samuel, secundam vero librum Malachim, i. Regũ dicunt. Sed adhuc in hoc est diuersitas, quoniam aliqui dicunt librum Malacoth. i. Regnorum, alii aũt Malachim. i. Regum, sed Hierony. dicit, melius multo esse Malachim. i. Regum, q̃ Malacoth. i. Regnorum dicere. Non. n. multorũ gentium regna describit, sed vnius Israelitici populi, qui tribubus 12. continetur, vt patet in prologo Galeato.

Qua occasione Reges cœperint inter Hebræos.

Quare Iudæi primam partem huius libri vocent Samuelis librum. Quæstio IIII.

QVÆRET circa hoc aliquis, quare primam partem horum librorum vocent librum Samuelis Hebræi. Respondendum, q quia in principio eius de Samuele agitur, ab eo tota ista pars nomen assumpsit. Alii autem secus volunt. s. q ista prima pars à Samuele scripta sit: duo autẽ alii libri Regum à quodam de Prophetis. s. Ierem. vel Isaia scripti sunt. Sed nec hoc stare potest, q̃m librum secundũ Regum Samuel scribere non potuit, cum ante gesta, q̃ ibi narrantur, ipse mortuus fuerit, immo nec totum primum librum describere potuit, quia in 25. c. eius de morte ipsius Samuelis agitur. Sed dicendum, q primam partem horum duorum librorum Samuel scripsit vsque ad eum locũ, quẽ ipse morte præuentus scribere non potuit: reliquum autem libri primi, & secũdi Dauid scriptitauit, in quibus gesta sui temporis continentur. Hoc communiter tenetur, sed magis vr̃, q isti duo ẽt scripti fuerint ab Isaia, vel Ieremia, q a inf. 27. dr̃ pp hoc facta est Siceleg Regum Iuda vsq; ad diẽ hanc, ergo aliqui Reges de tribu Iuda transierant, q̃n scripta sunt hæc. Item inf. 30. c. dr̃, q Dauid dixit: æqua erit pars descendentis ad bellum, & manentis ad sarcinas, & sequitur ibi, & factum est hoc quasi lex vsq; ad diem hanc. i. vsque ad diem Scripturæ libri, ergo non scripsit libros istos Dauid, nec Samuel, sed Isaias, vel Ieremias. Principium autem tertii libri Regum de senectute, & morte Dauid agit, vnde ab eo scribi non potuit, sed à quodam de Prophetis: ibi exordium scribendi duos libros Regum fuit. Dauid tñ, qui potissimam partem duorum primorum librorum Regum dicitur scripsisse, non eam à seipso, sed à Samuele, qui scribendi illam exordium fecit, nominauit: vnde apud Hebræos nomen Samuelis ei mansit.

Quis scripsit istos libros.

An conuenienter liber Regum collocetur post librum Iudicum. Quæstio V.

QVAERETVR vlterius, an libri Regum conuenienter post librum Iudicum collocati sint. Respondendum, quòd in Sacra Scriptura interdum gesta, & interdum dicta conscribuntur: in dictis autem non potest conuenienter assignari ordo inter se, vel ipsorum ad historica, sicut gesta temporum inter se continuantur: sicut patet de libris Sapientialibus, & Prophetalibus, in quibus nuda continetur disciplina, nullam temporum inserendo historiam: ideo nihil magis causa est, quare liber Ecclesiastes ante Cãtica Canticorum, quam Cantica Canticorum ante Prouerbia ponatur. Nam in his nullus ordo temporis cernitur, propter quem aliquid debeat præponi, vel præposterari. Sic de cæteris in hunc modum. De historicis autem libris ordo manifestior est, quia etiamsi quosdam alijs præponere voluerimus, ipsorum librorũ historia recusabit, velut, si quis librum Exodi lib. Gen. præposuerit, vel librum Iudicum, libro Iosue, quoniam ex ipsismet euidentissimum est, quid alterum præcesserit. De libro autem Iudicum, & Regum hoc idem satis patet, quis secundum ordinem prius fuerit. Nam inf. c. 10. de Iudicibus mentio fit, & ipse Samuel, qui huic libro initium dedit, vltimus Iudicum extitit. Quòd vero liber Regum ad librum Iudicum præcedere non dẽat, ex hoc notum est, sed an immediatè post Iudices libri Regum sequi debuerint, adhuc ambiguum est. Dicendum tñ, quòd nullus liber inter hos debuit intercidere: nam sicut inter tempora Regum, & Iudicum nullum fuit medium, sed simul vltimus Iudicum, & primus de Regibus fuerũt, ita nullus temporum descriptiuus liber interponi debuit. Sed hoc quidem fortè aliquis concederet, si in libro Iudicum ageretur, vsque ad tempora Samuelis, in quo historiã Regum inchoat, sed aliqua vĩr tpa interiecta. Dicendum est inter vltimum Iudicem, qui in libro Iudicum ponitur. s. Samsonem, & Samuelẽ aliqua fuisse tpa, & horũ si aliqua fuisset historia, ad librũm Iudicũ pertinere deberet: nihil tñ scriptũ est, q̃m forte tpa illa stylo indigna erant, vt si nulla memoranda tunc accidissent, q̃q̃ tñ hoc sit, vt tpa Iudicũ, & Regũ continuata nõ sint, q̃tũ ad historiã, q̃ in vtrisq; texitur, nullus tñ liber his interponi debuit eorũ, q nũc in Sacra Scriptura sũt, q̃ñ q̃libet eorũ de prioribus, aut de posterioribus historiã ageret, de medio vero nullus. vñ conueniẽs fuit ordo post librũ Iudicũ libros Regũ subsequi. De libro aũt Ruth, qui in Codicibus nostris post librũ Iudicũ ponitur: Dicendũ est, q ad librũ Iudicũ pertineat: est. n. vltima pars eius per apocopen ab eo decisa, quia tamẽ de quodam speciali euentu fuit, per se libellus confectus est.

An

An fuerit conueniens libros Regum scribi in Sacra Scriptura, & ad quid proficiant lectoribus.
Questio. VI.

QVÆRETVR vlterius, an conueniens fuerit lib. Regum in Sacra Scriptura poni. Respondendum, quod sic: est.n. sacra Scriptura principaliter enarratiua operum Dei, vt nos in eius laudem, & obsequium redigat. In libris autem Regum licet temporalium euentuum, & populorum bella describātur, multa opera Dei interserunt, ideo sacræ Scripturæ libri isti pars quædam esse debuerunt: eligerat enim sibi Deus populum istum peculiarem, cui & legem dederat, & in quo Reges ipse instituit, iuxta Prouer. c.8. Per me Reges regnent, ideo quidquid in gestis istorū Regū ad Deum pertineret in Sacra Scriptura apponi debebat. Habentur autem in his libris multa Dei insignia miracula: nullum nempe bellum laude dignum reperienr, cuius exitum Deus non prædixerit, aut ad illud agendum non mouerit, vel in illo aliquid miraculosè non egerit, vt apparet exemplariter ex discursu librorum. Continentur quoque multa prophetica dicta, quæ ad instructionē populi huius, & dirigendum mores pertinent. Habetur quoque de constructione Sanctuarij, & ordinatione, in quo totus antiquus Iudæorum cultus Deo impendebatur. Vniuersaliter vero Dei iustè punientis, atque præmiantis operatio per totam librorum Regum seriem panditur. Cum calamitates, & infortunia bellorū, & captiuitates pro abusibus in legem Dei ab ipso prænunciata referunt, & postea ordine suo inflicta leguntur: totus ergo liber iste manifestissima Dei opera indicat: iō in sacro Canone esse debuit. Alij autem secus dicunt. s. quod sicut Reges, de quibus in libris istis agitur, multa & durissima pro lege, & patria egerunt bella, nullis cedentes laboribus, ita & nobis indefessa contra vitia colluctatio esse debet, quia non solum contra carnem, & sanguinem colluctatio nobis est, sed etiam aduersus Principes, & potestates, aduersus mūdi rectores tenebrarum harum, contra spiritalia nequitiæ in cœlestibus, ad Ephes. cap. 6. Sed ista ratio aliena satis est: in metaphoris enim nō tantum est insistendum: prima autem assignatio conuenientior est.

Continet, & vtilitas librorū Regum.

An libri Regum sint authentici, & de ordine maioris, & minoris auctoritatis in libris Sacræ Scripturæ
Questio. VII.

QVAERETVR vlterius de libro isto, an authēticus sit, & quantum habeat auctoritatis. Ad quod respondendum, omnem Sacram Scripturam magnæ auctoritatis esse, ita vt ei a nullo repugnari liceat, quamquam interdum quidam Apocryphos libros sacro Canoni interserere non vereantur: sic enim quartus liber Esdræ in quibusdam Biblijs ponitur, qui penitus Apocryphus est, propter hoc autem iam Ecclesia determinat, qui libri in Canone Sacræ Scripturæ esse debeant, ita vt iam nulli ex arbitrio liceat quidquā aut demere, aut interponere: est enim horrendum nefas, nec impune transibit, si quis quenquā de Sacræ Scripturæ libris, tāquam non authenticum ademerit, vel aliquem non authenticum, tanquam Canonicum interposuerit. Sunt enim libri Sacræ Scripturæ, tanquam quædam relationes nobis a Deo datæ quibus nihil addi, aut adimi licet. Sic patet Deut. c. 4. s. non adderis ad verbum, quod ego loquor, nec auferetis ab eo. Et sicut hęc Moyses in Canone Veteris Testamenti dixit, ita & Ioannes, qui in Apoc. sua Canonē Noui Testamenti clausit, auctoritate Dei districtè inhibuit de libro suo quidquam adimi, aut superaddi. Cū dicitur Apoc. cap. vlt. Contestor ego omni audienti verba libri prophetiæ huius, si quis appofuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in

A libro isto, & si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ, de Ciuitate Sancta, & de his, quæ scripta sunt in libro isto. Ob hoc igitur Hieron. in Prologo Galeato, qui libris Regum præponitur enumerauit omnes libros authenticos, quos Ecclesia recipit, quidquid autem extra illos est Apocryphū, est nullius auctoritatis, in quibus liber Regum apponitur. Cum autem inquirebatur de quantitate auctoritatis libri huius, dicendum, quod omnes libri Sacræ Scripturæ Spiritu Sancto dictante scripti sunt, iuxta illud 2. Petri, cap. 1. s. non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Et ob hoc dicendum est omnes libros Sacræ Scripturæ æqualiter esse veros, nec magis dubitari potest, aut debet de veritate alicuius, postquam in Sacræ Scripturæ Canone descri-
B ptus est, quā de omnibus alijs. Ideo si auctoritas libri referatur ad veritatem, & certitudinem, non est aliquis liber in Sacro Canone magis authenticus alio, siue de Canone Veteris, siue de Canone Noui Testamēti dicamus, nec quantum ad hoc assignantur ordines inter libros. Alio modo dicitur aliquis liber maioris auctoritatis .i. maioris honoris, vel reuerentiæ, quia dēt in maiori reputatione teneri, siue propter ea, quæ dicuntur, siue propter eum, qui illa dicit. Hoc modo in Sacra Scriptura Veteris testamenti Pentateuchus maximæ auctoritatis est, quia omnia, quæ ibi habentur sunt lex a Deo data, & per Moysen populo annunciata: ea autē, quæ apud alios Prophetas habentur, a Deo quoque reuelata sunt, qui apud omnia æqualis veritatis, & auctoritatis est: non tamen habentur in equali auctoritate libri Prophetarum aliorum, & libri Moysis in Veteri
C Canone: libri enim Moysis primum ordinem tenent, libri vero alij prophetales secundum dignitatis limitem tenēt. Sic quoque in Nouo Testamento, licet omnes libri æqualis veritatis sint, Euangelia tamen maioris sunt necessitatis, quoniam illa continent gesta, & doctrinam Saluatoris. Epistole autem, & ceteri libri eiusdem Testamēti Apostolorum doctrinam, & actus continēt: ideo propter Christi reuerentiam Euangelia maiori honore digna sunt. Nec tamen ob hoc veriora: æqualiter enim hæreticus esset qui cōtra Apocalypsim, vel aliquam Epistolam aliquid diceret, aut de eorū fide dubitaret, & certitudine, sicut qui ad Euāgelia hoc faceret, licet maioris esset irreuerentiæ hoc cōtra Euangelium, quam cōtra aliquam de Scripturis Sacris dicere. Hoc autem præsupposito dicendum, quod secundū Hieronymum in prologo Galeato Canon Veteris Testamen-
D ti in tres ordines diuiditur.

De auctoritate librorum.

Primus ordo legales libros continet, s. Pentateuchū, secundus ordo prophetales libros possidet, qui octo sunt sm̄ hebraicā supputationē, apud nos autē plures: tertius ordo hagiographa hēt, in quo nouem libri sunt: de quib. oib. in expositione eiusdē prologi Galeati immediate dicetur. In istis aūt tribus ordinibus differt, quia libri primi ordinis maioris auctoritatis sunt, quam secundi, & secundi, quam tertij, accipiendo auctoritatem, vt supra est dictum: Liber autem Regum, de quo quæritur, ponitur in secundo ordine, scilicet inter prophetales, non quasi prophetiam continēs, sed quia à Prophetis conscriptus est, ideo non est tantę auctoritatis, sicut Pentateuchus Moysis, qui primum ordinem possedit: est tamē maioris dignitatis, quam liber Iob, & Psalterium, & libri Salomonis, & Dan. & Paralipom. &
E Esdras, & Esther, qui in tertio ordine collocantur, cum de auctore huius magis constet, quam de auctoribus hagiographorum. Medium ergo in dignitate libri Regum continent inter omnes libros Veteris Testamenti. Ad libros autem Noui Canonis collatio nulla est, quoniam excellētiores sunt libri Noui Testamenti libris Veteris Testamēti, sicut Testamentum a Testamento in dignitate distinguitur. Hęc autem proœmialiter dicta suffecerint.

Canonis Veteris testamenti diuisio.

ALPHONSI TOSTATI EPISCOPI ABVLENSIS IN PRAEFATIONEM DIVI HIERONYMI

In Libr. Regum Enarratio.

VIGINTI & duas literas esse apud Hebraeos, Syrorum quoque, & Chaldaeorum lingua testatur, quae Hebraeae magna ex parte confinis est: nam & ipsi viginti duo elementa habent eodem sono, sed diuersis characteribus.

VIGINTI *duas*. Iste Prologus Hieronymi vocatur Galeatus, vt ipse infra dicit, qui quanquam praeponatur libris Regum omnium, tamen librorum Sacrae Scripturae Veteris Testamenti Prologus esse potest. Nihil namque magis in eo de libris Regum, quam de alijs libris specialiter agitur, praeter pauca verba circa finem, propter quae libris Regum magis, quam ceteris anteponitur. Intentio autẽ Hieronymi in Prologo isto est enarrare quot sint libri, & qui in canone Veteris Testamenti, & qualiter per ordines suos, quantum ad maiorem, & minorẽ auctoritatem distinguantur. In quo profecto magna vtilitas est, cum interdum quidam libros authenticos esse dicant, qui authentici nequaquam sunt, & alijs auctoritatem adimat, qui magna reuerentia, & auctoritate digni sunt. Distinguit autem hic totum Canonem in tres ordines secundum maiorem, & minorem auctoritatẽ, ex quibus, quid in scripturis accipiendum sit, & ex quibus solidè argui potest, euidẽter cognoscitur. De Canone autem Noui Testamenti hic nihil dicitur, quia de eo manifestius est, cum pauciores libri sint, & apud omnes suscepti. Diuiditur autẽ Prologus iste in quinque partes: primò numerus librorum Veteris Testamenti secundum Canonem Veteris Testamenti ponitur: secundò catalogus librorum descriptus in tres ordines, scilicet in Legem, & Prophetas, & Hagiographa diuiditur: tertiò, quae vtilitas Prologi huius sit ad distinguendum authenticam, & apocrypham Scripturam, subijcitur: quartò sermo Hieronymi ad lectorem, vt super haec, quae dicuntur, attendat, dirigitur: quintò ad Paulam, & Eustochium, vt contra detractores clypeis orationum suarum Hieronymum protegant, preces funduntur. Secunda ibi. *Primus apud Hebraeos.* tertia ibi. *Hic Prologus Scripturarum.* Quarta ibi. *Quae cum ita se habeant.* Quinta ibi. *Sed et vos famulas.* Prima in duas, quia primo probat libros Veteris Testamenti esse 22. apud Hebraeos per similitudinẽ 22. literarum hebraici alphabeti: secundò idem inducit per figuram de 24. senioribus stantibus ante thronum agni infra in medio prologi. Circa primum. *Viginti duas.* In ista prima parte intendit probare Hieronymus esse 22. libros in Canone Veteris Testamenti, qui authentici sunt, vt illos solum recipiamus, & hoc inducit per aliquas similitudines, quarum prima est, quòd sunt 22. literae apud Hebraeos, ideo 22. volumina faciunt. Applicatur autẽ ab Hieronymo ratio ista sic. s. libri ex literis constant, tanquam ex

Intentio S. Hiero. ĩ hoc prologo.

F elemẽtis .i. ex primis partibus venientibus ad compositionem, ideo, sicut sunt 22. elementa, vel literae, ita debuerunt esse 22. volumina ex his elementis constantia. Applicatur aũt rõ. infra, cum dr̃: quõ igitur 22. elementa sunt, per quae scribimus omne, quod loquimur, & eorum initijs vox humana comprehenditur, ita 22. volumina supputãtur: quibus quasi literis, & exordiis in Dei doctrina tenera adhuc, & lactens viri iusti eruditur infantia. *Syrorum quoque, et Chaldaeorum lingua testatur* .i. non solum patet literas Hebreas esse 22. ex alphabeto Hebreorum, quo nunc vtuntur,
G sed etiam ex lingua Syrorum, & Chaldeorum, quae habent totidem literas.

An Esdras repererit post captiuitatem Babylonicam plures literas Hebraicas, quam prius fuerunt.

Quaestio I.

DIcit autem hoc Hieronymus, quia fortè aliquis diceret, quòd quanquam nunc literae Hebraicae sint 22. tamen olim non tot fuerunt, sed aut plures, aut pauciores.
H Habet autem hoc aliquod fulcimentum, quia in captiuitate Babylonica libri Legis destructi sunt, & apud Hebraeos non manserunt, nec libri, nec literae, vt infra dicitur; sed inuenit rursus literas Esdras legis scriptor, ideo potuit iste plures aut pauciores ponere. Libri aũt Veteris Testamenti ante captiuitatem Babylonicam oẽs fuerunt praeter librũ Esdre, & Aggei, & Zacharie, atque Malachie, & libros Machabeorum: ideo litere postea inuente nihil videntur congruere secundum suum numerum ad numerum librorũ, qui ante fuerant. Ob hoc ergo dicit, q̃ non solum litere hebraice erant 22. nunc, & post destructionem Iudeorum in
I captiuitate Babylonica, sed ẽt ante hoc, q̃ probat, quia litera hebraica confinis est lingue Syrorũ, & Chaldeorum, in quibus nulla mutatio facta est, si in illis manent 22. litere, ergo etiã apud Hebreos 22. litere à principio erant. Aliquis diceret, q̃ non tenet ista probatio, quia in destructione Iudeorũ per Babylonios destructa fuit tota scriptura eorũ, & non manserunt aliquę literę, ideo postea cum Esdras restaurauit legem omnia scribens, quę perierãt, potuit incipere affinitas lingue hebraice cum Syriaca, & Chaldea, & potuerunt in Hebreo incipere esse 22. litere, & quòd à principio,
K nec fuisset similitudo in lingua, nec etiam in numero literarum, sed in restauratione cum similitudine lingue inciperet quoque equalitas in numero literarum vtriusque lingue. Respondendum hoc non stare, quia quanquam apud Hebreos perijt tota Scriptura Legis, & omnes alie scripture, nihilque relictum sit, per quod Iudei redire possint ad pristinas literas, & modum scribendi, & ob hoc Esdras coactus sit nouas inuenire literas; tñ lingua Hebreorum non

periit

perijt ex aliqua parte, nec quidquam in proprietate prolationis mutatū est, ideo necesse erat, vt cum Iudęi in Babylone tenuerint semper linguā suam, & eam docuerint posteros suos, ꝙ qñ Esdras inueniret nouas literas, illæ essent tot, & non amplius, quot erant priori tempore ante distinctam legem, etiam ꝙ istæ literæ haberent eandem sonoritatem: Quod patet quia si Esdras inuenisset literas nō tot, quot erant priori tpe ante destructam legem, aliquid esset in lingua Hebræorū, quod per literas istas inuentas exprimi nō posset: sicut si de alphabeto Latino duę vel tres literę adimerentur, plus dictiones Latinæ nunc sunt, quas tūc proferri impossibile foret: totidē ergo erant ante, & nūc, cū nihil sit nunc in Hebręo idiomate, ꝙ his 22. literis sufficiēter non exprimatur. Si aūt Esdras inuenisset plures, q̃ fuerant in priori tempore ante Babylonicam captiuitatem necesse esset, vt aliquę literę nūc essent in alphabeto iudaico, quę superfluę essent nō proficientes ad aliquā prolationē, cum illę literę, quę prius extiterāt sufficienter exprimebāt, quidquid in Hebręo idiomate erat, velut si nunc in alphabeto Latino duæ vel tres literæ adderētur. Illæ nempe ad nullam prolationē seruirent, cum literæ, quæ nunc extāt, sufficiant ad omnem Latinam vocem formandam.

Amplius autem in Hebręo hoc patet, quando nulla litera est, quę ad prolationem non deseruiat: ergo totidem necesse est fuisse a principio nō plures, nec pauciores ante captiuitatem Babylonicam, quot nunc sunt. Pręter hęc antē necesse est, vt literę, q̃ prius fuerunt in lingua Hebręa, haberent eandem sonoritatem, q̃ istę habent. Nam dato, ꝙ essent tot numero, si non haberent eandem sonoritatē, multa essent in lingua Hebręa, quę nō possent per istas literas scribi, nec pferri, sicut est in lingua Gręca, & Latina: plures .n. literæ in Græco, q̃ i Latino sunt, & q̃ in Hebræo m̃ multa sunt, quę proferuntur in Hebræo, & non pñt scribi in Græco, sicut i Hebręo dr̄ Haran pro Mesopotamia: in Gręco aūt non pōt scribi, nisi Charran, quia non est aliqua litera aspirationis, quę dure sonet. Et ista est cā, quare in Genesi sæpe ponatur in trāslatione nostra Harā pro Mesopotamia; quia trāslatio ista facta est de Hebręo, vbi dr̄ Harā cū quadā dura aspiratione, & in Actib. Apost. c. 7. cū loqueretᷣ beatus Stephanus de ista Mesopotamia, dicitur ibi Charran, & in Tobia. c. 11. ponitur Charran, & est semper eadē terra: sed hoc fit, quia Actus Apostolorum, & liber Tobiæ nō fuerunt trāslati de Hebręo, sed de Gręco, vbi hr̄ Charran. Sic quoque fit in lingua nostra respectu Hebrææ: multa namq; sunt in Hebręo, quæ nō possunt scribi literis Latinis, & ē cōtrario, & hoc quia nō est eadē sonoritas vtrarumq; literarum, licet ferè numero ęquales sint. Oportuit igitur, vt essent literę hebręę, quę nūc sunt, eiusdem sonoritatis cum illis, quę primo fuerunt alioquin multa essēt in Hebręorum idiomate, quę non possent his literis proferri, aut scribi, sed nulla talia sunt, ergo necesse est totidē literas fuisse, & eiusdem sonoritatis, quas inuenit Esdras, quot illę, quę ante captiuitatem Babylonicam extiterāt. Poterat tñ esse differētia in aliquo. s. in characteribus literarum, ita ꝙ non tales fuerint a principio, vt nunc sunt. Nam hoc nihil differt, dum tamē maneat eadem sonoritas, sicut patet in latinis literis, quia non semper eūdē characterē facimus in A. vel B. & sic in cęteris: manet tñ semper eadē prolatio, & hoc creditur, atque asseritur de literis inuētis per Esdrā. Nā literę Hebręę a principio similes fuerunt literis Chaldęis, & Syriacis in characteribus, & apicibus, nūc tamē nec ijdem characteres, nec similes apices manent, vt infra patet. Stat igitur rō Hieronymi. s. ꝙ cū lingua Hebręa linguę Syriacæ, & Chaldæę multum coniuncta sit, & in vtraque nūc 22. literæ sunt, a principio totidem fuerint in Hebręa. Hoc aūt necessarium est, nisi fortè dixeris, ꝙ Hebręi in captiuitate Babylonica linguā pariter, & literas perdiderūt, & ꝙ redeuntes in terram suam nouā linguam cum nouis literis inuenerūt, ita ꝙ tūc inchoaret similitudo in lingua, & literis inter Hebręos, Syros, atq; Chaldęos. Sed hoc nō stat: nam nullum motiuum esse potest ad videndum, quō omnes Iudæi linguam paternā, quam à sęculis habuerunt, in captiuitate Babylonica perderent, cum tantus populus Hebręorum translatus fuerit in Babylonē: potissimè, quia non manserunt ibi magno tempore. s. solum 70. annis Ierem. c. 25. ita vt aliqui de illis, qui fuerant captiui in Babylonem redirent postea in terram Chanaan. Item, quia nō vr̄ quomodo Iudæi possent nouam linguam fingere: oportebat tamē, ꝙ si pristinam perderent, aliam fingerent. Nō stat igitur, ꝙ Hebręi perdiderint in Babylone linguam, q̃ à principio habuerūt, & sic semper stat ratio Hieronymi. Considerādum vlterius, ꝙ Isidorus 2. Etymologiarum de literis Hebræis dicit, ꝙ literæ Latinæ Grecæ ab Hebræis videntur exortæ, apud Hæbræos .n. prius dictum est Aleph, deinde ex simili enunciatione apud Græcos tractū est Alpha, & apud Latinos A. sed Hebræi 22. elementis literarū secundum Veteris Testamenti libros vtuntur: Græci vero 24. Latini autem inter vtramque linguam progredientes 23. elemēta habent. Hebræorum literas dicunt a lege cœpisse per Moysen.

Diuersitas trāslationis.

B *Chaldæi, & Syri, quæ gentes sint, & a quo ortæ. Quæst. II.*

QVÆRETVR circa hoc de Chaldæis, & Syris, quę gentes sint, quibus dicitur hic similis lingua Hebraica, & literæ. De Chaldęis dicendum, ꝙ illi sunt Babylonij, qui vtroque nomine vocantur. Babylonij quidem ab vrbe illa opulentissima, quæ est metropolis Chaldæę: dicūtur autem Chaldæi ab origine sua. Vult .n. Isidorus Etymolog. lib. 9. & habetur de Proprietatibus rerum 15. ꝙ Chaldæi dicantur, quasi, qui Casdei à Caseth filio Nachor fratris Abrahæ: verius tamen videtur, ꝙ Chaldæi sint de progenie Arphaxad filij Sem, vt dicit Glossa ordinaria. & patet, quia Abraham dicitur Chaldæus, & tamē ipse nō fuit de stirpe fratris sui Nachor. Sic dicitur Gen. 11. c. ꝙ Aram, qui erat frater Abrahæ mortuus est in terra natiuitatis suę C in Hur Chaldæorū, & postea subditur, ꝙ acceperūt Abraham, & Nachor vxores, ergo anteq̃ Nachor hr̄et filiū, vel vxorem, erat gens Chaldæorum, & sic nominabatur. Sed forte aliquis dicet, ꝙ quanquam gens illa tempore natiuitatis Caseth iam esset, de cuius natiuitate habetur Genes. c. 22. tamen nondum vocabantur Chaldæi, sed alio nomine, & tamē postea ab isto sic vocati sunt. Sed aliquis arguet, ꝙ ante natiuitatem eius non solum illa gēs erat, sed ēt Scriptura vocat eā gentē Chaldæorum, vt dictum est, ergo nec ceperunt originē nascendi, nec denominationis ab eo. Rñdebitur, ꝙ per anticipationem ponitur nomē Chaldæorū. Genes. 11. c. quia q̃q̃ non fuerit illa terra nominata Chaldæa tpe, quo de illa recessit Abraham, quia tamē postea sic nominata est, Scriptura dicit, Abrahā venisse de terra Chaldęorum: multa namq; sic per anticipationem, & recapitu- D lationem in Scriptura dicuntur, vt vulgatissimum est. Potuit autē fieri ista anticipatio, quia quādo Moyses scripsit Genesim vocabatur iam terra illa Chaldæorum, quia pluribus, quam quadringentis annis Genesis scripta fuit post natiuitatem Caseth. Respōdēdum est nō posse stare, quia gens illa potuisset accipere nouum nomen a Caseth, q̃q̃ ipsa antiqua esset, si fuisset Caseth aliquis Princeps, vel magnus vir in terra Chaldæorum, sicut Romani a Romulo nomen acceperunt, q̃q̃ ipsi gens antiquissima forent, habētes prius alia nomina, sed Caseth nominatus fuit in terra Chaldęorum, nec erat inter gentem illam, sed natus est in Mesopotamia, vbi tota cognatio patris sui Nachor habitauit, vt patet Gen. 22. iuncto 24. c. ergo non poterant nominari Chaldęi ab isto Caseth, sed alia eis antiquior origo est, ita vt ante Abraham vocarentur Chaldęi, & ipse E Abraham Chaldęus dicatur, atque tota cognatio eius, vt patet Iud. c. 5. vbi Achior narrabat originē Iudęorum Holoferni, & dixit eos esse de genere, & terra Chaldęorū potissimè, quia demonstratur ibi de Abraham, & patribus suis, quod fuerunt Chaldęi.

Syri quæ gentes sint, & vbi habitant, & a quo ortæ. Quæstio. III.

QVAERETVR vlterius de Syris, quę gentes sint. Et dicendum, ꝙ Syri differunt ab Assyrijs, licet aliquando Sacra Scriptura Syriam pro Assyriam, & Syros pro Assyrijs dicat: est enim Syria regnum propinquum Ierusalem, ideo & large loquendo terra Iudęorum est pars Syrię, istius Syrię caput est Damascus, vt patet Isa. capit. 7. ista terra semper fuit aduersaria Regibus Iuda, & Israel, vt patet in istis libris Regum, & Paralipom. Hęc

Syri. & Assyrij differūt.

autem est magna prouincia magis meridiana, quam Assyria, & minus orientalis: Habet Syria generaliter accepta magnas prouincias, vt ait Paulus Orosius lib. 1. Comagenam Phœnicem, vel Pheniciam, & Palęsthinam absque Sarracenis, & Nabathæis, quorum gentes 12. sunt. In capite Syrię Cappadocia est, quæ habet ab Oriente Armeniã: ab Occasu Asiam minorem, a Septentrione Trenisarios campos, & mare Cimericum, a meridie Taurum montem, cui subiacet Cilicia, & Isauria vsque ad Syricum sinum, qui spectat contra insulam Cyprum, & generaliter a flumine Euphrate, quod est ab Oriẽte vsque ad mare nostrum, quod est ab Occasu: deinde a Septentrione. i. a ciuitate Datusa, quæ in confinio Cappadociæ, & Armeniæ sita est, nõ procul a loco, vbi Euphrates nascitur, vsque ad Aegyptum, & extremũ sinum Arabicũ, qui est ad meridiem longo angustoq. sulco saxeis insulis creberrimo a rubro mari. i. Oceano versus Occasũ extẽditur. Tota ista terra Syria noiatur.

Quomodo sit similitudo in linguis Iudæorum, Syriorum, & Chaldæorum, cum lingua Hebraica antiquissima sit, & aliæ cœperint in turre Babylonica. Quæstio. IIII.

QVÆRET aliquis, quo adducatur hic in testimonium lingua Syriorum, & Chaldæorum ad numerũ literarum Hebraicarũ, & quo sit similitudo in his linguis. Respõdendum est, quod de illis dr., quod sint similes linguæ Hebrææ, quia Iudęi habent magnam affinitatem ad gentes istas: duxerunt. n. originem Iudæi à Chaldæis, ideo similitudinem in literis, & in lingua ad illos habent: Abrahã quippe de stirpe Chaldęorũ fuit, vt sup. dictum est. Habẽt quoque Iudæi similitudinem cũ Syris, quia in terra eorũ habitabant. Nam terra Chanaam, quæ erat in terra promissionis pars quædam est Syriæ: accipiendo Syriam large. Cum igitur non nati fuerint ibi, sed habitauerint semper Hebręi ab origine sua. s. ab Abrahan contraxerunt similitudinem quandam ad illos. Etiam hoc factum est, quia istę duæ linguæ. s. Chaldæorum, & Syrorum inter se similes sunt: ideo cũ litera hebraica alicui earum similis fuerit, necesse est, vt vtrique similetur. Non est autem similitudo ista, ita quod sint eędem voces, sed quia sunt eædem literæ, & est idem modus proferendi per illas, sicut inter Latinos nõ est idẽtitas idiomatis, apud omnes; sunt tamen eædem literæ, & quantum ad hoc dicitur tota lingua Latina habere conformitatem quandam, quãuis non sit vnica omnium Latinorum lingua, sed quælibet natio suum idioma habet: ita. n. voces Chaldæorum, & Syrorum, & Hebræorum inter se multũ differunt, sicut Hispanorum, & Gallorum, vel Italorum, literæ tamen eædem sunt in omnibus his.

Iudæorũ origo fuit a Chaldæis.

Quomodo lingua Hebraica habeat similitudinem cum Chaldæa, & Syra, quæ fuerunt valde posteriores. Quæst. V.

QVÆRET aliquis, cũ lingua Hebræorum sit antiquissima, scilicet cõcreata sæculo, quia illa est, in qua fuit locutus Adam a principio, & tota antiquitas primæ ætatis, vt declaratũ est Genes. 11. c. postea autem diuisum est labium per multa idiomata, vt patet eodem capitulo, quomodo potuerunt Hebræi habere similitudinem cum Chaldæis, & Syris, quorum idiomata in Babylonica cõfusione cęperunt, & literæ eorum postea inuentæ sunt.

Respondendum est, quod literæ Hebręorum, Chaldęorũ, & Syrorum nõ habeant similitudinem in dictionibus, ita quod eædem voces in vtrisque, & idem significantes sint: hoc. n. pertinet ad identitatem idiomatis, vel quasi idioma tamen Chaldæorum nimis differens est ab Hebræo, secundum quòd apparet ex trãslatione Hebraica, & Chaldaica, in dictione Ionathan, & in qualibet. De lingua quoque Syriaca, quanquam apud nos non sit, sicut lingua Chaldaica, tamen satis patet, quòd multum differens sit, quia nuncij Regis Ezechiæ, qui exierunt ad Rabsacen Ducem Sennacherib, dixerunt illi: precamur, vt loquaris nobis seruis tuis Syriacè: siquidẽ intelligimus hanc linguam, & non loquaris nobis Iudaicè audiente populo, qui est super murum inf. lib. 4. 18. cap. Ergo apparet istas esse distinctas linguas valde: alioquin qñ loqueret Rabsaces Syriacè, intel-

F ligerẽt Hebræi, qui erant super murum, velut si Hebraicè loqueretur. Est autem istarum linguarum similitudo quantum ad modum proferendi, s. quia in eis colliduntur voces in gutture, & fortassis aliæ gentes sunt præter has, quæ similem modum proferendi habent, & quantum ad hoc, dicuntur omnes linguæ similes aliqualiter, quæcunque habent easdem literas, & similem modum proferendi per illas, licet non vtantur eisdem dictionibus, & tũc Latina lingua, & Hebræa penitus dissimiles sunt, quia non hñt easdẽ voces nec easdem literas, nec similem modum proferendi. In hoc verò similes sunt tres istæ linguæ Chaldaica, Syriaca, & Hebrea. Nec tamen hoc militat contra id, quod dicebatur, s. quòd lingua Hebræorum fuerit à principio orbis conditi, & Chaldaica, & Syriaca postea fuerint datę: nam hoc est arguere de dissimilitudine vocum, & verum est: cõ-
G sonant tamen in modo proferendi, & literarum identitate. De literis enim non est dicendum, quod fuerint literę Hebręorum à principio cũ ipso idiomate, sed, vt refert Isidorus, & omnes alij Historiographi antiquitatum, literę hebraicę à Moyse inceperunt per Legem, s. quòd Hebręi ante hoc nullas literas habebant, quanquam haberent idioma, sed ipse Moyses inuenit literas similes Chaldęorum, & Syrorum, quę eędem sunt, & in eis scriptitauit Legem: literę autem Chaldęorum, & Syrorum, quanquam non essent à principio orbis conditi, cum nondum esset illud idioma, postea tamen inuẽtę sunt, sed ante literas Hebręas. Inuenit autem Moyses posterius literas Hebręas faciens eas differre à Syriacis, & Chaldęis.

Literæ Chaldæorũ, & Syrorũ prius, quam Hebræorũ inuentæ fuerunt.

H *An idioma Hebræorum longo fuerit tempore sine literis. Quæstio VI.*

SEd tunc dicetur, quomodo idioma Hebræorum à principio fuit sine literis? Responderi potest, non esse incõueniens multo tempore aliquod esse idioma, cui non correspondeant literæ: nam Latinorum literas Carmentas dicitur inuenisse: iam tamen multa sęcula Latinæ lingvę transierant, quia ista inuẽtio fuit tempore belli Troiani, vel paulo ante. Sed aliter potest dici, quod forte fuerunt literę conuenientes idiomati hebręo ab exordio sęculi, quia referunt Adam aliqua scripsisse; etiam de Thubalchain aliqui hoc dicunt. Magis autem vulgare est de Thubal, qui Musicam inuenit Gen. c. 4. & illam in duabus columnis scripsisse di-
I citur, lateritia, & lapidea, vt ait Iosephus primo antiquitatum: sed adhuc notius est de Henoch, qui scripsit librũ, de quo Iudas in canonica sua memorat, dicens, quod Henoch septimus ab Adam scripsit librum: ergo literę erant illius hebraicę lingvę, quę manere poterant cũ lingua ipsa; destructis cęteris in Babylone, sed non manserunt, cum asseratur Moysen postea inuenisse literas, nisi fortè dicatur, quod literę, quas habuit à principio idioma Hebręorũ, fuerunt quas postea tenuerũt Chaldęi, & Syri, quod quidẽ non est difficile, cũ istę lingvę similes sint in mõ proferendi, & easdem nunc literas habeant. Sed dicetur, quo Moyses inuenit literas Hebręas? nunquid Hebręi ante ipsum non scribebant quidquã? necesse erat igitur, quod literas haberent: fluxerunt, tamẽ multa tempora post diluuium, in quibus mansit litera Hebraica, antequam Moyses Legem scriberet. Responden-
K dum est, quod ante hoc scribebant Hebræi, & vtebantur literis Chaldæorum, & Syrorum, quæ conueniunt lingvę Hebræorum, & eædem penitus sunt in sono, sed differunt in characteribus, & apicibus, vt patet inf. in litera, nec eguissent Hebræi aliquando alijs literis, nisi Moyses illas inuenisset. Ratio autem inueniendi fuit, quia gens Hebræorũ per Legem susceptam incipiebat esse nomis populus distinctus ab omnibus alijs, ideo ad magnũ honorem eius pertinebat, quòd haberet per se literas, quibus nulla aliarum gentium vteretur, & potissimè pertinebat ad dignitatem legis, quæ in eis scribebatur. Ideo Moyses non potuit inuenire alias literas, quam eas, quas habebant Syri, & Chaldæi, nec pauciores, quia tunc cum modus idiomatis in proferendo vtrobique idem esset, haberent Iudæi, quòd non possent per literas nouiter inuẽtas scribere, quidquid in lingua sua esset, vel non plene, etiam, quòd essent eiusdem sonoritatis istæ literæ: solum autem fecit Moyses varietatem in characteribus, & apicibus; tamen idem est sonus. s. quòd

An Adã, & alij primæ ætatis aliquid scripserint.

sicut

sicut Hebræi vocant Aleph, Beth, ita, & Syri atq; Chaldæi, A sed aliter Chaldæi scribunt Aleph, & aliter Hebræi in characteribus multum differentibus, ita vt Syri, atq; Chaldæi non solum non intelligant hebraicum idioma, sed etiā nesciāt quicquam per literas illius scribere: sic enim nobis est differentia inter latinas literas modernas, & inter Gothicas antiquas, licet maior sit differentia characterum inter Chaldęam Syram, atque Hebræam linguam, ita tamen in Gothicis, A. & B. est, sicut apud nos, licet alterius figurę. Variatio autem parum agit ad vnitatem, vel inuersitatem literarum: ideo satis dici posset, ꝙ eædem penitus sunt literæ Chaldaicæ, Syræ, atque Hebrǽæ, & sic conuenienter arguitur de numero earum ad numerum literarum hebraicarum.

Quæ Hebrææ magna ex parte confinis est. i. lingua Chaldaica, & Syriaca magnam habet conformitatem cum lingua Hebręa, non quidem in identitate dictionum: sed in identitate literarum, & modi proferendi literarum: dico q̄ tum ad sonoritatem, licet non quantum ad characteres, & hoc sufficit ad sumendum argumentum de 22. literis. s. apud Chaldęos sunt 22. literę, ergo apud Hebręos. Valet cōsequentia, quia aliàs multa essent apud Hebręos, quę scribi non possent, vel aliquę literę superabundarent, vt supra dicebatur. nam & ipsi, s. Chaldęi, & Syri. *22. elementa habent.* idest 22. literas, literę enim vocantur elementa. Et literę elementa quidem dicuntur ad similitudinem elementorum mundi, quia sicut elementa sunt primum, ꝙ est in compositione cuiuscunque rei naturalis, & non potest fieri resolutio, nisi vsque ad elementa; ita quodcunque idioma ex literis tanquam ex elementis componitur, quia istę sunt primę particulę, quę non sunt diuisibiles. Nam syllogismi in orationes, & orationes in dictiones, dictiones verò in syllabas, & illę in literas resoluuntur, ad quas cum perueniatur, ibi est status, quia illę non habent aliquid vlterius, in quod diuidantur, quia simplicissimę sunt: ideo istud nomē fuit eis conuenientissimum. Vocantur autem literę à lituris, i. a liniendo, quia scribuntur in tabulis, & delentur iuxta Priscianum in principio minoris; vel literę a legendo. de differētia harum loquitur Priscianus in principio maioris.

Literæ quare vocētur elementa.

Eodem sono, sed diuersis characteribus. Idest, differunt literę Chaldęorum, & Syrorum a literis hebræis solū in characteribus, idest, in figuris: in sono tamen eædem sunt. Et quòd dicitur de characteribus, intelligendum est de apicibus: qm̄ non ijdē sunt. Nā inter Samaritanos, & Hebręos, qui penitus habebant easdem literas non sunt ijdem apices, vt patet infra, quanto magis inter Hebræos, & Chaldæos, & dicitur, ꝙ istæ literæ habent eundem sonum, idest, sicut Hebræi dicunt Aleph, ita & Chaldęi. De ceteris autem literis eodem modo; sed non sunt ijdem characteres, idest, figuræ, quia aliter figurant Chaldæi, & Syri, quam Hebræi.

Samaritani etiam Pentateuchum Moysis totidem literis scriptitant, figuris tantum, & apicibus discrepātes. Certumq; est Esdram scribam legisque Doctorē post captam Hierosolymam, & instaurationem templi sub Zorobabel alias literas reperisse, quibus nunc vtimur, cum ad illud vsque tempus ijdē Samaritanorum, & Hebræorum characteres fuerint. In libro quoque Numerorum hæc eadem supputatio, sub Leuitarum ac sacerdotum censu, mystice ostenditur. Et nomen Domini tetragrammaton in quibusdam Græcis voluminibus vsque hodie antiquis expressum literis inuenimus. Sed & Psalmi, tricesimus sextus, & centesimusdecimus, & centesimusundecimus, & centesimusdecimusoctauus, & cētesimusquadragesimusquartus, quanquam diuerso scribantur metro, tamen eiusdem numeri texuntur alphabeto. Et Ieremiæ lamentationes, & oratio eius, Salomonis quoq; in fine, Prouerbia, ab eo loco, in quo ait: Mulierem fortem quis inueniet? eisdem alphabetis, vel incisionibus supputantur. Porro quinque literæ duplices apud Hebræos sunt, Aleph, Mem, Nun, Pe, Sade. Aliter enim scribuntur per has principia medietatesque verborum, aliter fines: Vnde & a plerisque libri duplices æstimantur, Samuel, Malachim, Dibrehaiamin, Esdras, Ieremias, cum Cynoth, idest lamentationibus suis. Quomodo igitur vigintiduo elementa sunt, per quæ scribimus Hebraice omne, quod loquimur, & eorum initijs vox humana comprehenditur, ita vigintiduo volumina supputantur, quibus quasi literis & exordijs in Dei doctrina tenera adhuc, & lactens viri iusti eruditur infantia.

Samaritani etiam. Hic ponitur alia probatio ad inducēdum, quòd literæ Hebręorum erant a principio. 22. per similitudinem ad Samaritanos, quia Samaritani, & Hebręi a principio habuerūt easdem literas, sed ipsi habent 22. ergo, & Hebræi totidem habebant ante destructionem eorum per Babylonios, quod conuenit ad numerū librorum.

Quæ sit gens Samaritanorum, & vnde habuerit ortum, & de eorum conuersatione. Quæst. VII.

PRo hoc autem sciendum, quòd Samaritani a Samaria dicuntur: scilicet populi habitantes in vrbe Samariæ, & in terra eius, quæ dicuntur ciuitates Samaritanorum. Est autem Samaria nomen̄ ciuitatis solennissimæ in terra Chanaan, q̄ Iudæi construxerunt, vt patet 3. Regum, c. 16. quæ vocata est Samaria a mōte Somer, in quo fuit constructa, vt patet ibidem. In hac autem postea regnauerunt Reges Israel, vt patet præalleg. c. & postea ex processu 3. & 4. Regum infra. Tempore autem Regis Salmanasar, qui regnauit super Assyrios, 10. tribus Israel, quę pertinebant ad regnum Israel, & erant sub Regibus Samariæ, propter infandissima, & semper incorrigibilia scelera sua in captiuitatem per Salmanasar ductæ sunt cum Rege suo Osee. Sed ne maneret tota illa terra desolata, & redigeretur in solitudinem, Rex Assyriorum transtulit de multis gentibus habitatores ad terram 10. tribuum, qui propter vrbem Samariam, quæ metropolis erat in terra illa, Samaritani appellati sunt. Isti a principio colebant Deos suos, sicuti edocti erant in gentilitate: iratus autem Dominus misit in eos leones, qui interficiebant illos, quia polluebant terram inquinamentis idolorum, quia non exhibebant ei cultum, sicut gentes, quæ ibi primo fuerant, nunciatumq; est Regi Assyriorum, scilicet gentes, quas transtulisti, & habitare fecisti in ciuitatibus Samariæ ignorant legitima Dei terræ illius, & immisit in eos Dominus leones, & ecce interficiūt eos, ꝙ ignorant ritum Dei infra 4. lib. 17. c. tunc iussit Rex vnum de Sacerdotibus, qui captiui ducti fuerant, adduci, in terram illam, vt doceret eos ritum Dei, qui docuit, inceperuntque Samaritani colere Deum cęli, & nihilominus adorare idola sua vt patet eod. ca. & tunc cessauerunt leones ab illis. Isti autem sunt Samaritani, qui euntibus duabus tribubus, scilicet Iuda, & Beniamin in Babylonicam captiuitatem manserunt in terra, & cū redijssent Hebræi de captiuitate post 70. annos isti repugnauerunt eis, ne restauraretur templum, & murus vrbis, atque accusauerunt eos apud Regem Babylonis, vt impediretur opus. Sic patet 1. Esdræ c. 4. & 5. isti etiam pugnauerunt contra Israelitas, dum construerent muros Ierusalem, ideo propter metum eorum cum construeretur murus, vna pars Iudęorum faciebat opus, & reliqua tenebat lanceas, & reliquum genus armaturæ. Vnde dicebatur, quòd vna manu tenebant lanceas, & reliqua manu faciebant opus, sicut patet ex lib. Nehemiæ. Isti etiam sunt Samaritani, de quibus dicebat Christus Apostolis cum mittebat ad prædicandum, quòd non introirent in ciuitates Samaritanorum, sed irent ad oues, quæ perierānt de domo Israel. Mat. ca. 10. Erant enim isti Samaritani multum distincti in modo viuēdi a Iudęis, nec erant de genere eorum; ideo non communicabant illis, neć veniebant Samaritani in Ierusalem ad adorandum cum Iudæis, sed adorabant in monte quodam, sicut patet ex verbis mulieris Samaritanæ disputantis cum Christo sedente super fontem, & dicentis, an adorandum esset Hierosolymis, vel in monte illo, vt patet Ioan. cap. 4.

Etiam Pentateuchum Moysi totidem literis scriptitant. i. etiā Samaritani scribunt Pentateuchum Moysi 22. literis quot habent Chaldæi, & Syri. Dicitur enim de Samaritanis, scribunt Pētateuchum Moysis, scilicet quia nullum alium alium librum recipiunt. Dicitur autem Pentateuchus ex græca origine volumen continens quinque libros, quia in eo continentur quinque libri Moysis, qui apud Hebræos humas, idest quinarius dicitur, vel tora, idest lex, vt patet infra. Hos enim quinque libros solum recipiūt Samaritani, de libris

de libris historicis,& prophetalibus nihil curantes. Causa F huius est, quia Samaritani occidebãtur a leonibus, quia ne sciebant legitima, scilicet cęrimonias Dei terræ illius; sunt autem istæ cerimoniæ pertinentes ad legem, vt in sacrificijs,& ceteris ritibus: ideo hæc solum addiscere voluerunt Samaritani, quæ sufficerent liberare eos a leonibus, sed ista habentur plenissimè in Pentateucho Moysis, nec agitur de eis in aliquo alio de libris Veteris Testamenti, vt patet intuenti: ideo solum Pentateuchum receperunt, nec tamẽ illum plene obseruabant, quia tunc non coluissent idola, sed colebant,& adorabant simul Deum cęli, vt patet infra 4. lib. 17. c. Ex his autem arguit Hieronymus, ꝙ habuerint Hebręi ante captiuitatem Babylonicã 22. literas,& istud argumentum conuenientius est adhuc, quam præcedens de similitudine linguæ Hebraicæ ad Syram,& Chaldęam quia literæ Samaritanorum,& Hebręorum a principio fue G runt eędem tam in characteribus, quam in sono,& apicibus. Et hoc quippe, quia Samaritani non habebant legem Iudęorum, sed susceperunt Pentateuchũ a Sacerdote Hebręo, qui eos erudiuit infra 4. lib. 17. ca. ergo acciperent in eisdem literis, quibus tunc vtebantur Hebræi: literæ tamẽ Syrorum,& Chaldęorum nunquam fuerunt eorundem characterum cum literis Hebræorum, sed literæ Samaritanorum sunt 22. secundum quod patebat tempore Hieronymi, cum adhuc manebant Samaritani,& codices eorũ: ergo literæ Hebræorum ante Babylonicam captiuitatem fuerunt 22.& hoc est, quod intẽdit probare Hieronymus ad conformitatem numeri librorum. Sed dicet aliquis, ad quid superfluè conatur Hieronymus probare esse 22. literas Hebręorum, cum tunc luce clarius hoc constet? Dicendum, ꝙ hoc vult probare, quia literæ Hebręorum non mã H serunt semper eędem, sed destructę sunt in captiuitate Babylonica:& postea restaurauit illas Esdras Scriba Legis, iõ diceret aliquis, ꝙ fecit plures vel pauciores,& sic, vt nihil consonent numero librorum, qui prius fuit: ideo declarat Hieronymus, quòd non solum numerus librorum consonet numero literarum Hebraicarum, quæ nunc sunt, sed etiam numero literarum, quæ fuerunt prius ante destructionem Iudęorum per Babylonios.

Figuris tantum,& apicibus discrepantes. Idest, solũ differunt literę Samaritanorum, quæ nunc sunt a literis Hebręorum in apicibus,& figuris, sed non in sono, scilicet ꝙ tam Samaritani, quam Hebræi dicunt Aleph,& Beth, tamen alias figuras harum literarum ponunt Samaritani,& alias Hebræi.

An literæ Hebræorum, Chaldæorum Syrorumq; fuerint eædem a principio in omnibus. Quæst. VIII.

DIcet autem aliquis ex hoc, quòd videtur, ꝙ literę Hebreæ a principio fuerint eędem in sono,& characteribus, atque in omnibus alijs cum Chaldęis,& Syriacis, q a dicitur hic, ꝙ literę Hebreę sunt eędem in sono cum literis Chaldęis, sed diuersę in characteribus: de literis etiam Samaritanorum dicitur, quòd sunt eædem cum literis Hebręorum, sed differunt in figuris,& apicibus; ergo literæ Chaldęorum, Syrorum, Samaritanorum,& Hebręorum, quæ nunc sunt, eædem sunt in sono, sed literæ tam Chaldæorum, quam Samaritanorum differunt in characterib. a literis Hebræorum, quæ nunc sunt, ergo eędem sunt in characteribus literæ Samaritanorum,& Chaldęorum: sed literæ Samaritanorum erant eędem in characteribus,& apicibus,& sono ante destructionem Iudęorum per Babylonios: ergo etiam literę Hebręorum ante Babylonicam captiuitatem erant eędẽ in characteribus cum literis Chaldęorum,& Syrorum.

Respondendum etiam, quòd nunquam fuerunt eędem literæ Hebręorum,& Chaldęorum in characteribus ante captiuitatem Babylonicã, vel post: quoniam Moyses inuenit literas Hebręorum, sed iã erant ab antiquo literæ Chaldęorum,& Syrorum, ergo ille differebant saltem in characteribus, alioquin nihil inuenisset Moyses, nec vllo modo habuissent Hebręi aliquas literas proprias; ideo neganda est consequentia, quam isti faciunt, scilicet literę Hebręorum, quę nunc sunt, sunt eędem in sono cum Chaldęis,& Samaritanis, sed ab vtrisque differunt in apicibus,& characteribus: ergo ijdem sunt characteres Samaritanorum,& Chaldæorum. Satis enim stat characteres istorum esse distinctos, nisi forte dicas, quòd vna litera non potest habere nisi duos characteres, ita quòd Aleph apud Iudęos habeat nunc vnum characterem,& alium apud Chaldęos,& Samaritanos, nec posset habere aliquem alium, sed hoc falsum est, quoniã mille, vel infinitæ possunt fieri figurę eiusdem literę, ideo si etiam apud quamlibet gẽtem essent eędem literę in sono, quæ apud Hebręos, possent habere eas distinctas tot modis in characteribus, quot gentes sunt;& sic dicendum, quòd Samaritani habent nunc eosdem characteres literarũ, quos olim habebant literæ hebraicę; sed non habent tales characteres sicut Chaldæi,& sic literæ Hebręorum, quę nunc ab vtrisque in characteribus differunt. Cum vero dicitur, quòd etiam differunt in apicibus, sciendum, ꝙ apud Hebręos apices vocantur quędam puncta paruula, quę aliquando super literas,& aliquando infra ponuntur: sunt autem ista quinque, loco quinque vocalium: nam in literis Hebręorum non sunt vocales, sicut in Latinis:& quia nulla vox cuiuscunque idiomatis formari potest sine litera vocali, necesse erat, vt in Hebræis literis esset aliquid loco vocalium,& isti sunt apices, de quibus Christus dixit. Amen dico vobis, quoniam iota vnum, aut apex vnus non pręteribit a lege, donec omnia fiant, idest, non pręteribit litera parua, quæ vocatur Iod: nec etiam vnus apex, qui in scriptura minimus est. De hoc Matth. c. 5. ergo apices erant de necessitate literę hebraicę,& quanquam aliquando Iudæi scribant sine apicibus, hoc est, quia iam sciunt supplere eos ex assuetudine legendi:& tamen necessario intelliguntur. De istis apicibus dicitur, quòd differũt inter Hebręos,& Samaritanos, forte autem erit hoc in numero, vel in figura, vel in nomine: quodcunque enim horum sit, nihil refert, quia non possunt poni apices, nisi ꝓ quinque vocalibus, quòd dico de illis, qui sunt de necessitate scripturę; latini autem scriptores alios apices inuenerunt, qui abbreuiationi scripturę accommodi sunt, in quibus non solum supplentur singulæ vocales, sed interdum multę literę,& syllabę in vno apice. *Certum est Esdrã Scribam legis.* Hic applicat Hieronymus id, ꝙ intendit, scilicet quare probet per literas Samaritanorum, num. 22. librorũ Veteris Testamenti,& agit duo simul, scilicet probat, quòd necesse sit induci ad probationem de numero librorũ alias literas pręter eas, quas nunc Hebręi habent. Secundo probat, quòd sit conueniens probatio numeri librorum per literas Samaritanorum.

Apices qui vocantur apud Hebraeos.

I

Quare per literas Samaritanorum probetur numerus librorum. Quæst. IX.

PRimum inducitur sic, scilicet si literę Hebreorũ eędẽ mansissent nũc in sono,& characterib. quę fuerunt a principio, non oporteret probari per alias literas numerũ librorum, sed mutatæ sunt, quia certum est, Esdram Scribam,& Doctorem legis post templi restaurationem alias literas inuenisse; ergo necesse erat, quòd probaretur numerus librorum,& literarum hebraicarum per alias literas, quibus fuissent similes a principio literæ Hebræorum. Secundum probatur, cum dicatur hic, quòd ijdem characteres Hebræorum,& Samaritanorum fuerunt vsque ad tempus captiuitatis Babylonicæ, sed Samaritani habent nunc K 22. literas ergo a principio Hebræi totidem habebãt,& sic conuenienter fit probatio de numero literarum Hebræorum,& de conformitate numeri librorum per literas Samaritanorum. Quòd autem Esdras sit Scriba legis patet Nehe. capit. 8.& ex processu libri Esdræ. Ipse enim totam legem, quæ a Chaldæis combusta fuerat, ad integrum restaurauit, non quidem tanquam ipse eam totam memoriter teneret, quia fere impossibile videbatur, quod quisquã hominum omnes libros Veteris Testamenti de verbo ad verbum memoriter recitare posset: potissimè quia Esdras non fuit de terra Chanaan ductus in captiuitatem, sed in Babylone genitus est: Spiritu tamẽ Domini in se facto omnia ad plenum scripsit, quæ in prioribus libris habebantur, sicut habetur in quarto suo libro apocrypho, sed licet ea, quæ ibi habentur non recipiantur, quia pleraque recipienda non sunt, tamen aliunde cõstabit, quòd ipse Spiritu Do

mini

mini scripsit, scilicet quia Sacra Scriptura dicit eum scripsisse, sed non poterat hæc scribere nisi Spiritu prophetico, ergo irruente in eum Spiritu Domini scripsit. *Legisque Doctorem.* Vocatur Esdras Doctor legis, quia Israelitas redeũtes de captiuitate legem docebat, & prædicabat coram eis, instruebatque eos in moribus, separando ab vxoribus alienigenis, quas acceperant contra legem, vt patet 1. Esdrę 9. & 10. & Nehem. 7. 8. & 9. cap. & accipitur hic lex large nõ solum pro lege Moysis, sed etiam pro omnibus libris Veteris Testamenti, quos omnes ipse transtulit, & erudijt Hebræos in illis. *Post captam Hierosolymam.* Refertur ad inuentionem literarum per Esdram, non quidem, quòd immediate post captam Hierusalem, sed post reditum de captiuitate Babylonica, & templi restauratione, vt patet infra. Dicitur autem de Ierusalem capta, quia vsque ad illud tempus manserunt priores literæ Hebræorum, quas tempore Hieronymi Samaritani habebant: tempus autem a capta Hierosolyma vsque ad instauratum templum fuit sine literis, quod fuit tempus plurium quasi 70. annorum: nam captiuitas 70. durauit annis. Ierem. ca. 25. ædificatio autem templi secundi durauit 46. annis, vt patet Ioan. capitulo secundo. ergo essent centum, & sex anni ad minus, dum Hebræi non haberent literas, si proprie accipiatur hic litera Hieronymi.

Esdras Doctor legis.

Et instaurationem templi. Idest postquã templum instauratum est per Israelitas venientes de captiuitate Babylonica inuentę sunt literę per Esdram. Potest autem accipi hic post instaurationem, idest, postquam finita est instauratio, vel post instaurationem, idest, postquam inchoata est, & quanquam vtrumque dici posset: conuenientius tamẽ est, quod inuentę sunt literę ab Esdra, postquam incepta est instauratio, licet non finita, quoniam non est verisimile, quod 46. annis, quibus durauit instauratio templi, Esdras nihil transtulerit: cum ipse doceret semper legem Israelitas, postquam redierunt de captiuitate, vt patet ex libro suo primo, & ex libro Nehemię. *Sub Zorobabel alias literas reperisse.* Idest, certum est, quod post instaurationem templi, quę facta est sub Zorobabel Principe inuenerit Esdras literas.

Quomodo in reditu Iudæorum de Babylone fuerint tres Principes, & de differentia principatuum istorum:
Quæst. X.

ERat autem Zorobabel Princeps Iudęorum, qui genitus est in Babylone, & fuit nepos Iechonię Regis Iudę; qui translatus est in Babylonem a Rege Nabuchodonosor: Mat. c. 1. iste enim accepit principatum inter laicos, & ob hoc semper vocatur Princeps Iudę, & ad eum fiebãt omnes locutiones prophetice de instauratione templi, vt patet Aggęi. cap. 1. & 2. & Zacha. c. 4. & 1. Esdrę 4. & 5. Ipse enim fuit semper Princeps, dum ędificaretur templum: nam sub eo inchoata ędificatio, & consummata est, vt patet Zach. c. 4. scilicet, & factum est verbum Domini ad me dicens: manus Zorobabel fundauerunt domum istam, & manus eius perficient eã. Erat autem Princeps alius tũc inter Sacerdotes, scilicet Iesus Iosedech Sacerdos magnus, ad quem pariter dirigebantur locutiones prophetarũ. Zachar. ca. 3. & ipse, & Zorobabel dicebantur principari primo Esdrę. cap. 4. Nehemias etiam fuit Princeps eo tempore, solum quidem quantum ad ædificationem murorum, quoniam a Rege ipse prępositus est, vt ędificaret muros, vt patet Nehem. c. 2. Proprie tamen Princeps erat Zorobabel. Dicitur autem Esdras inuenisse alias literas, idest, differentes a prioribus, scilicet in characteribus, & nõ in sono, sed quia litera figura quędam est, variata figuratione, dicitur variari litera, quanquam maneat eadem sonoritas.

Quibus nunc vtimur. Idest, istę literę inuentę per Esdrã sunt, quę manserunt semper postea inter Hebręos, vt dicit Hieronymus; quibus vtimur, referendo ad se, quia ipse nouerat idioma Hebręorum; & ob hoc transtulerat de Hebręo in Latinum: non tamen erat ipse Hebręus, nec de genere Hebręorum, sed natus de parentibus Christianis, vt ipse testatur in prologo suo super Iob, qui incipit: Cogor per singulos.

Cum ad illud vsque tempus ijdem Samaritanorum, et Hebræorum characteres fuerint. Idest, nunc sunt eædem literæ in sono Hebræorum, & Samaritanorum, sed non sunt ijdem characteres: a principio autem vsque ad illud tempus tam sonus, quam characteres erant ijdem. Cum aũt dr̃ vsq; ad illud tempus, non refertur ad immediata, scilicet ad instaurationem templi sub Zorobabel, quia tunc non erant ijdẽ characteres Hebræorum, & Samaritanorum in literis, cũ nec literas vllas, nec characteres tunc Hebræi haberent, quia perditæ fuerant literæ in destructione vrbis Hierosolymæ per Babylonios, sed refertur ad supra posita, scilicet ad captam Hierusalem, quia tunc perditæ sunt literæ Hebræorum, & vsque ad tempus illud fuerant ijdem characteres Samaritanorum, & Hebræorum.

In libro quoque Numerorum. Hic ponit Hieronymus aliã probationem de numero librorum, & literarum Veteris Testamẽti, quod sunt 22. per numerum Leuitarum, qui habetur in libro Numerorum, in quo mystice significatur numerus iste librorum. Nõ reperitur autem in toto libro Numerorum numerus Sacerdotũ, & Leuitarum, nisi bis, cum ponitur summa Israelitarum: habentur. n. in libro illo duo numerationes totius populi, scilicet vna, quę fuit in secundo mense anni secundi ab exitu de Aegypto, & fuit facta in monte Sinai: de qua Num. ca. 1. alia fuit facta anno 40. ab exitu de Aegypto in vltima mansione apud Iordanem, de qua Num. c. 26. In vtraque autem harum fuit acceptus numerus Leuitarum, & Sacerdotum cum Israelitis, quia iusserat Deus, quòd non tolleretur summa filiorum Leui cum filiis Israel. Nume. capit. 1. Fuit autem per se in prima numeratione accepta summa Israelitarum, & per se summa Leuitarum. De Leuitis dicitur, quòd erant 22. millia: Num. ca. 3. In secunda quoque numeratione anno 40. accepta per se summa Leuitarum inuẽta sunt 23. millia. Num. 26. c. Cum autem dicitur hic, quod numerus Leuitarum, & Sacerdotum, qui ponitur in libro Numerorum, designat istum numerum librorum Veteris Testamẽti, dicendum, quòd intelligitur de summa Leuitarũ in prima numeratione, in qua ponuntur 22. millia. In secunda autem 23. millia, & ista nihil agit: dicitur autem significari numerus librorum per numerum Leuitarum, & Sacerdotum; quia sicut sunt 22. libri, ita 22. millia Sacerdotum & Leuitarum: secunda, quia est numerus inęqualis, nihil ad hoc agit.

Hæc eadem supputatio. Idest, iste idem numerus, scilicet 22. qui est numerus librorum Veteris Testamenti, & numerus literarum.

Sub Leuitarum atq; Sacerdotum sensu mystice ostenditur. Idest, per numerum Leuitarum intelligitur mystice numerus librorum: dicitur autem mysticè, quia sensus literalis in illo numero Leuitarũ, & Sacerdotum non est, quòd significetur numerus librorum, vel literarum, sed quod significetur summa Leuitarum, et Sacerdotum, qui erant illo tẽpore, quo facta est computatio illa in monte Sinai, sed mysticè, idest, sensu morali. Per numerum 22. millium Sacerdotum, & Leuitarum intelliguntur 22. libri Veteris Testamenti, & fuit conueniens transsumptio de numero Sacerdotum, & Leuitarum ad numerum librorum, quia Sacerdotes, & Leuitę scire debent quicquid continetur in 22. libris Veteris Testi, sic patet Aggęi cap. 2. vbi Deus iussit, quod de dubijs legis quæreremus a Sacerdotib. iõ ipsi scire tenẽtur totam legem. Idem patet Malach. c. 2. labia Sacerdotis custodient sciam, & legem exquirent de ore eius, quia Angelus Dñi exercituũ est: ergo ad Sacerdotes pertinet scire omnes 22. libros Veteris Testi. Et dr̃ fortassis hoc intelligi sub sensu mystico; quasi propter hoc in libro numerorum ponantur 22. millia Sacerdotum, & Leuitarum, vt significentur 22. libri. Nam summa, quę colligitur Num. c. 3. peruenit ad 22300. vt patet ex tribus summis partialibus, quę habentur ibi: cũ tñ ponitur postea sũma totalis, ponuntur 22. millia, quasi illa 300. videantur ablata propter concordiam numeri Leuitarum, & Sacerdotum ad numerum librorum; non est tamen illa causa literalis, quia illi 300. ablati sunt cum essent de primogenitis Sacerdotum, & Leuitarum, & non poterant accipi in commutationem pro primogenitis Israelitarum, sed pro se ipsis manebant: ergo solum 22. millia accipienda sunt in summa totali, & illa assumpta sunt in cõmutatione pro Israelitis, & pro ceteris primogenitis eorũ datũ est precium, Num. c. 3. In sensu tamẽ mysti-

Scientia pertinet ad Sacerdotes.

mystico possumus significare quodcunque voluerimus: dum tamen habeat aliquam similitudinem, & sic per 22. millia Sacerdotum, & Leuitarum, intelliguntur 22. libri Veteris Testamenti: dicitur autem de supputatione Sacerdotum, & Leuitarum, quia omnes tam Sacerdotes, quam Leuitę computati sunt: fuerunt enim computati omnes de tribu Leui, sed isti diuiduntur in Sacerdotes, & Leuitas, quia Aaron, & posteri sui erant Sacerdotes. Ceteri autem de tribu Leui vocabantur Leuitę. Cum vero facta est ista computatio, solum erant tres sacerdotes, & ceteri erant Leuitę, quod patet, quia Aaron habuit quatuor filios, qui cũ eo consecrati sunt, scilicet Eleazar, Ithamar, Nadab, & Abiu: Exo. c. 29. & Num. cap. 3. duo autem horum, scilicet Nadab, & Abiu die octauo consecrationis suę, cum primo inciperent ministrare offerentes ignem alienum, Leui. c. 10. consumpti sunt: alij duo manserunt cum patre tempore huius numerationis: ideo Num. c. 3. isti tres exprimuntur de Sacerdotibus, quia nulli alij erant: ceteri vero erant Leuitę.

Et nomen Domini tetragrammaton. Hic redit Hieronymus ad probandum de numero literarum Hebraicarũ, & de mutatione earum, scilicet ꝙ fuerint 22. a principio, & quanquam postea propter Esdram aliæ inuentę sint, mansit idem numerus: principaliter autem significatur hic, quòd non semper fuerunt istæ literæ apud Hebræos, quæ nunc sunt, sed aliquando fuerunt aliæ, quod probat quia in Græcis voluminibus reperitur aliquando nomen Domini tetragrammaton scriptum prioribus literis Hebraicis, ergo alię præter has fuerunt.

De nomine Dei tetragrammato, quid significet. Quæstio XI.

SCiendum autem, cum dicitur hic de nomine Domini tetragrammato, quòd illud est nomen quatuor literarũ apud Hebręos, ꝙ scribitur his literis, Iod, He, Vau, He. Tetragrammatum autem non est aliquod nomẽ Domini, sed est quoddam nomen appellatiuum Gręcum designãs quatuor literas, & dicitur a tetras, ꝙ est quatuor, & gramma, ꝙ est litera, quasi quatuor literis scriptum: dicitur autem de nomine tetragrammato, quia Deus habet multa nomina in Hebręo: aliquando enim vocatur Adonai, & aliquando El, vel Elohim: aliquando autem ponitur aliud nomen quatuor literarum, ꝙ Deo proprie conuenit, & illud non pronunciatur, sed loco eius dicitur Adonai. Tria enim prima nomina, Adonai, El, & Elohim significant Deum sub quibusdam proprietatibus, attributalibus, scilicet in quantum est Dominus, vel fortis: nomen autem tetragrammatum significat substantiam Dei sine aliqua proprietate attributali, sicut istud nomen Deus in latino idiomate, & istud est honorabilius nomen Dei apud Hebręos.

In quibusdam Græcis voluminibus vsque hodie expressum antiquis literis inuenimus. Idest, istud nomen interdum habet in Gręcis voluminibus literas Hebræas antiquas, scilicet non eas, quibus nunc vtimur: hoc autem esse non potest, nisi quia fuerunt aliquando aliæ literæ Hebræorum præter has, sed fuerunt mutatæ per Esdram.

Quomodo possint literæ antiquæ Hebræorum reperiri in aliquibus codicibus Græcorum. Quæst. XII.

QVæret autem aliquis, quomodo possint esse literę Hebręę antiquę in aliquibus codicibus Gręcorum: nam fuit translata Biblia de Hebręo in Gręcum post captiuitatem Babylonicam, & secundas literas inuentas per Esdrã, cum Ptolomęus misit ad Hebręos, vt darẽt ei interpretes, & miserunt ei 70. viros, ergo isti non poterant scribere nomẽn tetragrammaton, nisi in literis Hebręis, quibus nunc vtimur. Respondendum est verum esse, quòd translatio de Hebręo in Gręcum fuit facta post secundas literas inuentas per Esdram, tamen interpretes sciebant, quæ fuissent literę priores, quoniam cognoscebant, ꝙ literę, quæ erant apud Samaritanos. erant, q̃ prius fuerunt apud Hebręos, & ipsi scientes illas potuerunt ponere aliquando nomen Dñi descriptum illis literis, & postea alij translatores idem obseruauerunt, ita vt vsq; hodie in quibusdã Gręcis

F voluminibus maneat nomen Dñi literis antiquis descriptum, *Sed, & Psalmi.* Hic iterum probat Hieronymus, ꝙ apud Hebræos erant 22. literæ ab antiquo, quia aliqui Psalmi sunt. s. quinque, qui habent totũ Alphabetũ Hebreorũ, & incipiũt versus in eis seriatim per literas Alphabeti. s. primus versus in Aleph, secundus in Beth, & sic consequenter de omnibus alijs literis vsque ad Thau, quę est vltima litera inter Hebræos, & in quibusdam Psalmis cum peruentum sit ad Thau, iterum fit reditio ad Aleph, isti tamen Psalmi erant scripti, antequam Esdras inueniret secundas literas Hebræorum: ergo a principio erant 22. literæ sicut nunc. Aliquis dicet, quod ex hoc non concluditur a principio fuisse 22. literas, sed solum, quòd nunc sint 22. quia reperiuntur 22. versus in ordine consequenti incipiẽtes a literis varijs, ergo 22. literæ sunt nunc. Cum autem
G dicatur; ergo antiquitus erant 22. literæ, dicet aliquis non tenere consequentiam, quia fortè antiquitus isti versus incipiebant ab alijs literis, quæ fortè erant 22. solum, vel pauciores, nũc autem incipiunt ab alijs. Respondendum, quòd nõ potest stare ex eo, quod supra dicebamus, scilicet quod lingua Hebraica eadem fuit ante captiuitatem Babylonicam, & post: sed literæ fuerunt mutatę, & quidem non potuerunt simpliciter mutari, sed solum quantum ad characteres, in sono autem nequaquam, ideo cum nunc sint aliqui Psalmi habentes versus 11. ordine continuato incipiẽtes a literis diuersis, necesse est, qđ ab antiquo fuerint saltem 22. literæ eædem cum his, quanquam differant in characterib. alioquin diceremus, quòd non solum mutatæ sunt,
H sed etiam idioma totum, quòd falsum est: apparet igitur, quòd etiam ab antiquo fuerint 22. literæ, vt nunc signantes 22. libros Veteris Testamenti, idest 36. Psalmus habet versus descriptos per literas varias Alphabeti continuati. Pro quo sciendum, quòd Hieronymus ponit hic quinque Psalmos, quos exprimit, & dicit, quòd apud Hebręos scribuntur diuerso metro, & tamen texuntur Alphabeto eiusdem numeri, idest, quilibet istorũ Psalmorum habet tot literas varias continuatas, quot habet alius. Verbi gratia, quòd incipiat primus versus in Aleph, secundus in Beth, & sic continuatim vsque ad Thau. In quolibet autem istorum Psalmorum verè reperitur istud, sed scribuntur diuerso metro, idest, diuersa lege metrorum, quantum ad trimetrum, vel tetrametrum: differt tamen in istis Psalmis, quia quidam habent plures versus, quam alij: hoc autem, quia
I replicãtur in eis pluries literæ Alphabeti, vel quia duo versus, qui simul sunt, incipiunt ab eadem litera: & sic 44. versus complent vnum Alphabetum hebraicum geminatis versibus ad quamlibet literam, sic autem fuit in Psal. 144. qui incipit Exaltabo te Domine. Sciẽdum autem circa ista duo, quæ ponit hic Hieronymus, scilicet quod isti Psalmi quinq; scribuntur Alphabeto eiusdẽ Numeri, sed non eodem metro. Circa primum attendendum, quod Hieronymus in quadam epistola ad Marcellam, vbi ponit de Psalmis habẽtibus Alphabeta Hebraica ponit solum quatuor, hic autem ponuntur quinque, ꝙ fortè accidit errore scriptorum, qui subticuerunt vnum de Psalmis, scilicet tertium. Sunt autem verba Hieronymi hæc in epistola sua, scilicet: Scire debes quatuor Psal. secundum ordinem elementorũ incipere, scilicet 36. & 110. & 128. & 144. verum scire de-
K bes, ex prioribus Psalmis singulis literis singulos versus, qui trimetro iambico constant, esse subnexos, inferiores verò tetrametro iambico sicut Deuter. cãticum scriptum est: sunt qui alios putent hoc ordine incipere, sed falsa eorum opinio est. Primus istorum est. 36. scilicet. Noli æmulari, qui incipit secundum ordinem Alphabeti vsque ad vltimã literam. Hoc autem in Hebræo verum est, sed non apud nos, quoniam non est ibi aliquis ordo literarum secundum Alphabetum nostrum. Causa est, quia non sunt eædem dictiones in Latino, & Hebræo. Sciendum etiam, ꝙ non habent omnes isti Psalmi integrum Alphabetum, sed aliqui habent pauciores versus, aliqui autem plures, quam complere possint vnum Alphabetum, sufficit tamen: ꝙ illi versus, quotquot sunt, sequuntur ordinem Alphabeti. *Et centesimus decimus.* Iste est secundus Psalmus eorum, qui procedunt ordine Alphabeti, & vocatur: Confitebor tibi Domine: Non habet autem integrum Alphabetum, sed solum 10. literas, cum solum habeat decem versus. *Et centesimus deci-*

vndecimus, Iste est tertius Psalmus horum, scilicet Beatus vir, qui timet dominum; & *procedit* eodem ordine Alphabeti, sed non habet integrum Alphabetum, cum solum sint 9. versus. *Et centesimus decimus octauus*. Iste est quartus, & vocatur Beati immaculati. Nec accipitur iste Psalmus secundum quod apud nos distinctus est, scilicet vsque ad retribue seruo tuo, sed durat vsq; ad Psalmum, Ad Dominum cum tribularer, comprehendens omnes Psalmos Primæ, Tertiæ, Sextæ & Nonæ; nec sunt hic versus in ordine Alphabeti secundum continuationem literarum, sed sunt 22. octonarij, qui faciunt versus. 266. sed incipiunt octonarij isti per literas Alphabeti, scilicet primus octonarius in Aleph, & secūdus in Beth, & sic conuenienter vsq; ad Thau. Vicesimus secundus octonarius incipit in Thau, & sic est ibi consummatum Alphabetum.

De diuisione octonariorum, & quid sint.
Quæst. XIII.

SCIENDVM autem circa istos octonarios, quod octonarij dicuntur diuisiones factæ in Psalmis: quarum quælibet cōtinet versus octo, sic patet in toto Psal. illo, Beati immaculati, nam secundū nos diuiditur in 11. Psal. quorum sunt duo pro hora Primę, & tres pro Tertia, totidem autem pro Sexta, & Nona. Continet autem quilibet istorum Psalmorum 16. versus, ideo diuiditur in duos octonarios; in medio autem istorum Psalmorum, scilicet in versu 9. cuiuslibet eorum incipit semper alius octonarius; & sic cum primus octonarius, scilicet, Beati immaculati incipiat in Aleph, vltimus octonarius, scilicet, appropinquet deprecatio mea: incipit in Thau, vbi est 22. octonarius. *Et centesimus quadragesimus quartus*. Iste est vltimus Psalmus eorum, qui sequuntur alphabetum: & iste est. Exaltabo te domine: sequitur autem ordinē alphabeti, & dicit de eo Hieronymus, quod singulis literis singuli versus geminē supputantur: sunt autem ibi 22. versus, qui possent complere hebraicum Alphabetum, si literæ simplices essent, scilicet cuilibet versui vna litera, sed dantur duo versus vni literę. *Quamquam diuerso scribantur metro*. i. omnes isti Psalmi sequuntur ordinem alphabeti, quantum ad literas: differūt in hoc, quod non scribuntur eodem gñe metrorum, sic patet ex litera Hieröymi in Epistola ad Marcellam, cum ait: Verum scire debes, quod priotibus Psalmis singulis literis singulos versiculos, qui trimetro iambico constant, esse subnexos: inferiores vero tetrametro iambico, sicut Deutē. canticum scriptum est. Hoc quidem, ꝙ de metris dicitur, sępe obseruatur inter Hebręos; quia sicut poëtę vtuntur diuerso genere metrorum, ita & sacra scriptura vsa est: sic probat Hieronymus inductiuē de multis in prologo sup Iob, qui incipit: Cogor per singulos. In Psalmis autem istis obseruatur ista differentia, quod in quibusdam est trimetrū iambicum: in alijs verò tetrametrum.

Ad cuius euidentiam considerandum, quod metra secūdum auctoritatem Latinorum multipliciter nominantur, quędam enim nominantur ex numero pedum: alia autem a materia: de his secundis dicimus, quędam metra esse heroica, ab heroibus: sunt enim heroes viri nobiles, & famosi: metra autem, quæ de gestis eorum scribuntur heroica appellantur, sic etiam vocātur metra elegiaca, quæ tractāt de miseria, vel amore, quia elegia idem est, ꝙ miseria: aliquando autem nominantur metra ab inuentore sicut metra Archilochica, & Asclepadę, q̄ ab Archilocho, & Asclepiade inuentoribus nominantur: siue etiam vocatur metrū Sapphicum a Sappho muliere, quę in Grecia huius carminis modum inuenit sub Cyro Rege Persarum, dum Iudęi redirent de captiuitate Babylonica, & istis metris vtitur frequēter Boetius: sicut est illud: Bella bis quinis, in fine quarti libri, & illud. Nouimus quantas, in tertio libro; hoc etiā metro Sapphico scribuntur tria Alphabeta lamentationis Hieremiæ, scilicet primum, secundum, & quartum: alia autem vocantur a numero pedum, vt Hexametrū, quod sex pedes habet, & isti versus pręcipuē spondaici, vel Dactylici sunt, quia in quolibet pede potest Dactylus, vel Spondęus indifferenter locari, prætérquam in quinta sede, vbi ex natura metri Dactylus semper locatur; sic etiam sunt versus Pentametri, idest habentes quinque pedes. Alia metra vo-

A cantur a pede prędominante, vt Spondaica, Dactylica, iambica, Trochaica, vel Anapęstica, & vocantur ista carmina aliqñ Diametra, Trimetra, vel Tetrametra. In versibus aūt Dactylicis, vel Spondaicis, sicut sunt Hexametri, vel Pentametri vnus pes computatur pro vno metro, ideo vocantur Hexametri, quasi habentes sex metra, & totidem pedes sunt. In versibus autem Iambicis, Trochaicis, vel Anapęsticis duo pedes ponuntur pro vno metro, & sic vocatur dimetrum, ꝙ habet duo metra, quę sunt quatuor pedes, siue quatuor Iambi, siue Trochei, trimetrum vocatur, vbi tria metra sunt, quæ continēt sex pedes, & tale est illud metrum, quod ponit Boetius secundo de Consolatione de mutatione fortunæ, scilicet.

Hæc cum superba verterit vices dextra.

Hoc trimetrum est continens sex pedes, scilicet tres Spon-
B deos, & tres Iambos. *Hæc cum*, Spondeus est, *super* Iambus est, *ba uer*, Spondęus est, *terit*, Iambus est, *vices*, Iambus est, *dextra*, Spondęus est. Primum metrum continet vnum Iābum, & vnum Spondęum. s. *Hæc cum super*. Secundum metrum continet Spondęum, & Iābum, s. *ba verterit*. Tertium metrum continet Iambum, & Spōdæum. s. *vices dextra*. Tetrametrum autem Iambicum recipit Iambū in omnibus locis: Spondeum tantum in paribus: & dictum est Iambicum a pede prædominante in loco pari, in quo nullus alius pes habet poni. Iambicum metrum, si dimetrum est, quatuor habet pedes: si Trimetrum, habet sex, si Tetrametrum habet octo: verbi gratia, accipiatur istud Iambicum Tetrametrum.

Deus creator omnium.
Iam surgit hora tertia.

C *Deus*, Iambus est. *crea*. Alter Iambus, Iunge simul, & habebis vnum metrum. *tor om*, alter Iambus, *nium*, Alter Iābus: Iunge simul, & habebis secundum metrum. *Iam sur*, Spondęus. *git ho*, Iambus est. Iunge simul & habebis tertium metrum, *ra ter*, Spondęus est, *tia*. Iambus est. Iunge simul, & habebis quartum metrum, & sic patet, quare vocetur Tetrametrum: similiter posses ponere exemplum in illo hymno.

Iam lucis orto sydere.

& similibus. Communiter tamen in talibus signatur Dimetrum Iambicū, quia in quolibet versu hymni sunt quatuor versus metrici. Istud trimetrum, & Tetrametrum Iābicum obseruatur in istis Psalmis apud Hebręos quidem, sed apud nos nequaquam, quia nec est ordo literarum per Alphabetum, nec obseruatur natura metri, cuius causa in-
D fra declarabitur.

Eiusdem numeri texuntur alphabeto. Idest isti Psalmi scribuntur, vel continuantur Alphabeto, idest literis eiusdem numeri. Non est autem sensus, ꝙ tot literæ ponantur in Psalmo vno, per quas incipiant versus; sicut in alio, cū quidam Psalmi horum solum habeant nouem versus, & alij 10. alij autē plures, quam 40. ideo impossibile est in vtrisq; compleri Alphabetū, sed est sensus, ꝙ texuntur literis eiusdem numeri, idest, eiusdem ordinis, scilicet ꝙ sicut incipit vnus Psalmus eorum per ordinem Alphabeti, & cōtinuat per omnes versus iste ordo, ita in alijs fit, & tamen in quibusdam completur Alphabetum, in alijs non, propter paucitatem, & multitudinem versuum.

Et Ieremiæ lamentationes, & oratio eius. Idest etiam obseruatur ordo 22. literarum in Ieremia in lamentationibus & in oratione eius.
E

Lamentationes quo genere metrorum describantur.
Quæst. XIIII.

NON est autem hoc per totum librum Ieremiæ. Nā totus liber prophetiarum eius stylo pedestri, & sine lege metrorum scriptus est. In lamētationibus autem, quæ alio modo vocantur threni, Ieremias non tanquam Propheta, sed tāquam rhetoricus per sermones passionales audientes ad compassionem desolatæ ciuitatis conuertit, licet aliquando aliqua de Christo intermisceat: seruatur ordo huius scripturæ per Alphabeta: ita, quod primus versus incipiat per Aleph, quæ est prima litera, secundus versus per Beth, quę est secunda, & tertius per ghimel, quę est tertia, & sic consequenter vsque ad Thau, quæ est vltima.

In

In litera autem nostra non potuit seruari idem ordo, ideo ad signandum, illum ordinem esse apud Hebræos, ponimus in principio cuiuslibet versus illam literam hebraicã, a qua incipit, & sic sunt completa Alphabeta in lamentationibus: sic sunt apud nos aliqui hymni, qui incipiunt per consequentes literas Alphabeti, scilicet: A solis ortus cardine: cuius primus versus in A. secundus in B. tertius in C. incipit, & sic vsque ad finem hymni. ponuntur autẽ quatuor Alphabeta in lamentationibus; idest, Alphabetum quater repetitur, ad notandum, quòd Ieremias deplangit propter quatuor mala, scilicet propter mortem Iosiæ, Secundo propter transmigrationem Regis Ioachim, & omnium nobilium in Babylonem. Tertio propter destructionem templi, & ciuitatis factam per Nabuzardam; Quarto propter mortem Godoliæ: & nõ sunt similia ista Alphabeta, quia in primo, secundo, & quarto simpliciter ponitur quælibet litera, semel Aleph, & semel Beth: in tertio Alphabeto quælibet litera triplicatur, ter Aleph, & ter Beth, & sic consequẽter. Differunt etiam ista Alphabeta, quia cum scribantur sub lege metrorum in pedibus certis, & syllabis, tamen alia metra ponuntur in primo, secundo, & quarto, & alia in tertio. Nam primum, secundum, quartum, describuntur metris Sapphicis cũ commate Heroico. Tertium Alphabetum trimetris iambicis trochaicis, vel anapæsticis scriptum est: de hoc Hieronymus in epistola ad Marcellam, quę incipit, nudiustertius, ait habens in lamentationibus Ieremię quatuor Alphabeta, ex quibus duo prima quasi Sapphico metro scripta sunt, quia tres versiculos, qui sibi nexi sunt, & ab vna tantum litera incipiunt heroicum comma concludit. Tertium Alphabetum trimetrum scriptum est ternis literis, sed eisdem tantum versus incipiunt. Quartum Alphabetum simile est primo, & secundo. Idem autem in sententia, & quasi in verbis ponit Isidorus Etymolog. 6. li. ista lex metrorum obseruata in Hebræo idiomate, cum in Latinum singula transferuntur, non manet vlla lex metri, & hoc propter duo, primo quia modus loquẽdi hebraicus interdum longior, & interdum decurtatior est, quam latinus: metrum autem sub certis syllabis, & pedibus continetur, vnde accidit interdum, ꝙ considerata multitudine syllabarum tota litera vnius versus de primis alphabetis lamẽtationum non accedat ad tria metra Sapphica, & deficiat comma heroicum. Interdum vero longiorem, quam sub tribus metris Sapphicis, & commate heroico comprehendi possit, & secundum, ꝙ obstat, est quãtitas syllabarum facientium alios, & alios pedes: non. n. potest poni indifferenter quantacũque syllaba in qualicũque metro, quia in dactylicis non possunt poni omnes syllabæ productæ, vel omnes breues, & sic de spondaicis, quia spondæus duabus lõgis, dactylus autem prima longa, & duabus sequentib. breuibus continentur: dato ergo, ꝙ tot præcise syllabæ in litera hebraica essent, quot in latina, tamen non posset seruari lex metri, quia non est eadem quantitas syllabarum. s. breuitas, vel longitudo. prima igitur alphabeta. s. primum, secundum, quartum, secundum Hebræos habent versus singulos per singulas literas alphabeti, & in quolibet illorum versuum ponuntur tria metra Sapphica, & vnum comma heroicum: quodlibet metrum Sapphicum, vt dicunt quidam, continet quatuor pedes & primus pes continet tres syllabas, secundus duas, tertius quatuor, quartus duas, & sic in quolibet metro Sapphico sunt. 11. syllabę: comma autem heroicum est quædam breuis decisio, quæ continent dimidium metri Sapphici. s. duos pedes, qui habent quinque syllabas: omnia ista patent in isto versu. *Vt queant laxis*. Sunt. n. ibi tria metra Sapphica, & in fine comma heroicum. Primum metrum est.

Quare ponãtur quatuor litera in lamẽtationibus Ieremia.

Vt queant laxis resonare fibris

In quo sunt quatuor pedes, &. 11. syllabæ. s. *Vt queant*. Primus pes, *Laxis*. Secundus pes. *Resonare*. Tertius pes. *Fibris*. Quartus pes. Secundum metrum Sapphicum est.

Mira gestorum famuli tuorum.

Vbi sunt totidem pedes, vt supra tertium metrum est.

Solue polluti labij reatum.

Comma heroicum est.

Sancte Ioannes.

In quo sunt duo pedes, primus trisyllab. s. *Sancte Io*, secundus duarũ syllabarum. s. *annes*. ꝙ dicitur hic de metro Sap- F phico, quidam sic putant, sed quinq; pedib. constat. s. Trochæo, Spondæo, Dactylo, & duobus Trochæis, quale est illud Boetij: Nouimus quantas: & illud: Bella Bisquinis, & Seneca in Tragœdiis sępe hoc genere Metri vtitur, vt illud.

Natus Euristeus properante partu.

Et habet semper Sapphicus versus vndecim syllabas, & quinque pedes, & sicut dictum est Hymnus ille. Vt queant laxis, habet tria Metra Sapphica cum commate heroico in quolibet versu, vel concatenatiue, & est vnum Metrum:

Vt queant laxis resonare Fibris.

Vt que. Trocheus est. *ant La*. Spondeus est. *xis. Reso*. Dactylus est. *nare*. Trochæus est. *Fibris*. Alius Spondæus; & de alijs duobus metris eodem modo. Cætera, quæ dicta sunt vera sunt, sed nullus pes est Tetrasyllabus in metris Sapphicis, sicut illi dixerunt; & hoc modo est in istis versi- G bus apud Hebręos, nec additur syllaba, nec deficit, & cum talis versus contineat. 38. syllabas. s. 33. in trib. Metris Sapphicis, & quinque in commate heroico, concluditur, ꝙ tot syllabę sunt in quolibet istorum in Hebręo: sed apud nos non est sic, vt patet computãdo in quolibet versu. Primus. n. versus primi alphabeti apud nos. s. *Quo sedet sola*. 43. syllabas continet, quæ facerent quasi quatuor metra Sapphica, & sic patet varietas in sequentibus, aliqñ per abundantiam & aliqñ per defectum syllabarum. Tertium Alphabetum apud Hebręos literas triplicat, & computantur tres literæ sub vno versu, & vocamus illum versum trimetrum, id est, continentem tria metra, quia sub qualibet litera vnũ metrum continetur, & ista metra sę sunt ęqualium syllaba- H rum, rarissime aũt ab hoc deuiant: in litera aũt nostra nihil horum obseruatur. *Et oratio eius*. i. etiam oratio Ieremiæ lege metrica per contrahentes literas alphabeti scripta est. Incipit autem ista oratio: Recordare Domine, quod accidorit nobis. Et ponitur in fine lamentationum. *Salomonis quoque in fine prouerbia*. i. etiam Prouerbia Salomonis ad finẽ suum habet istum ordinem literarum alphabeti: & dicitur ad finem, ꝙ prouerbia a principio vsque ad finem, 30. cap. prosaico stylo procedunt nulla obseruata lege metri: in fine aũt. s. in vltimo ca. per versus describuntur: habent. n. vnum alphabetum completum. *Ab eo loco, in quo ait mulierem fortem quis inueniet*. Istud est. 31. c. & vltimum in prouerbijs, & istud texitur ordine metrorum habens completum alphabetum, cuius primum metrum est, mulierem fortem, &c. & incipit in Aleph. *Eisdem alphabetis, vel incisio-* I *nibus supputantur*. i. omnia supra dicta. s. Psalmi prædicti, & lamentationes Ieremiæ, ꝙ fines prouerbiorum supputantur eisdem alphabetis. i. literis. s. ꝙ versus in vtrisq; tendũt per ordinem alphabeti, licet non sint tot literę in vno sicut alio, nec tot alphabeta. Nam aliqui Psalmi prædictorum sunt, qui non continent integrum alphabetum: lamentationes tamen Ieremiæ quatuor integra alphabeta habent, & supputantur eisdem incisionibus. i. decisionibus metricis. s. ꝙ non est sola, & litera continuata stylo producto sicut in prosaicis, sed est litera incisa per determinatos pedes, & syllabas reducenda ad legem metrorum. Aliqui dicunt, ꝙ vocantur incisiones quasi abscissiones, quia ita certum habẽt numerum syllabarum, & pedum, ꝙ quidquid superfluum K est, abscissum videtur, sed prima sola est melior. Prouerbia autem Salomonis scribuntur apud Hebræos Tetrametro Iambico, s. in fine suo; sic ait Hieronymus in Epistola ad Marcellam. s. Prouerbia Salomonis extremum claudit alphabetum, quam tetrametro Iambico supputatur ab eo loco, in quo dicitur; mulierem fortem. *Porro quinque literæ*.

Quomodo libri Veteris Testamenti sint 22. & quomodo literæ Hebraicæ sint 22. Quæst. XV.

Hic Hieronymus declarat id ꝙ supra dixerat. s. ꝙ libri Veteris Testamenti erant 22. & ꝙ literæ Hebraicæ erant 22. applicando eas libris. s. ꝙ non solum literæ Hebraicę sunt 22. sed earum quinque sunt duplices. s. ꝙ quęlibet earum bis ponitur in Hebraico alphabeto, ita de 22. libris Hebręorum quinque duplices sunt, quia subdiuiduntur in alios libros, vt patet in litera. Alio modo potest introduci ista litera. s. ꝙ tollatur hic dubium, quia dictum fuerat, ꝙ literæ Hebręorum erant 22. si tamen nos computemus omnes literas positas in alphabeto, plures, quam 24. reperie-

reperiemus: ideo dixit, quod quinque earũ sunt duplices, & illæ non computantur bis, sed quælibet semel tantum, sed primus sensus melior est, s. ad significandum proprietatem quandam librorum Veteris Testamenti, vt totaliter alphabetum applicetur ad conditionem librorum. Dicitur autem, quod quinque literæ sunt duplices, quæ nominantur hic, s. Caph, Mem, Nũ, Phe, Sade; non quidem, quod sint penitus duplices, s. quod sonus earum, & figura sit vnica, aut officium, sed quod habent quandam similitudinẽ: de officio enim apparet, quia aliter scribuntur principia dictionum per has literas in Hebræo, & aliter fines: nã quædam literæ sunt harum, quæ solum in fine poni possunt, aliæ autem in principijs, & in medio: nec aliquando perturbatur iste ordo apud Hebræos. Differunt etiam istæ literæ in figura, quia quanquam sit duplex Mem apud Hebræos, & duplex Nun: tamen multum differunt in figura, & sic de alijs tribus duplicibus. Differunt etiam istæ literæ in sono, quia licet Mem, & Nun semper habeant similem sonum, tamen Phe, & Caph, & Sade cum duplicantur nõ habent similem sonum, quod patet in prolatione Hebræorum. Hieronymus aũt solum ponit distinctionem ex officio, s. qualiter vtamur eis scribendo, cum subiungitur. *Aliter enim per has scribunt principia medietatesq; verborum, aliter fines.* Idest, istæ literæ duplices differunt quantum ad hoc, quod quædam sunt ad scribendum principia, & medium, & nunquam possunt poni in fine dictionum: aliæ aũt è contrario solum ponuntur in fine: sic patet de duplici Mem, quia prima ponitur in principio, & medio solum, secunda aũt in fine solum: & sic de omnibus alijs duplicibus. *Vnde & quinque a plerisq; libri duplices æstimantur.* Hic applicantur libri ad proprietatem alphabeti, s. q̃ sicut in alphabeto existentibus 22. literis quinque earum duplices sunt: ita & existentibus libris Veteris Testamenti, 22, quinq; eorũ duplices sunt, s. quia diuiditur quilibet in duos libros: hoc aũt verum est secundum Hebræos, & tamen secundum nos non est idem modus computandi. Nã hic ponuntur Samuel, & Malachim i. liber Regum, tanquã duo libri, & quilibet eorum subdiuiditur in duos libros: apud nos tamen non sic, quia Samuel, & Malachim, pro vno libro computantur. *Samuel.* Iste est primus liber, qui apud Hebræos duplex est, & vocatur Samuel primus, & secundus liber Regum. Nos. n. omnes quatuor libros vocamus libros Regum: Iudæi vero primos duos vocant libros Samuelis, secundos vocant libros Malachim, idest Regum. Hoc modo liber Samuelis duplex est, quia diuiditur in primum, & secundum Regum.

Quare primus, & secundus liber Regum vocetur liber Samuelis, cum Samuel non scripserit illum.
Quæst. XVI.

QVÆRET aliquis, quare vocetur iste liber Samuelis, cum Samuel illum non scripserit, quia non solum non potuit scribere secundum librum Regũ, qui est pars Samuelis, sed ẽt non potuit scribere totum primum: cum ante finem eius, s. in c. 25. ponatur mors Samuelis. Respondendum est, quod secundum Isidorum Etymol. lib. 6. liber iste vocatur Samuelis, quia in principio eius prophetia, & Sacerdotium continetur: poterat etiã iste vocari liber Regum, quia in eo Saulis, & Dauid Regũ gesta scripta sunt; scripsit aũt principia libri huius Samuel: reliquum autem, s. totum secundum librum, & partem primi Dauid scripsit: fuit tamen liber iste nominatus a Samuele; quia ipse illi exordium dederat. De hoc melius supra vide in alio prologo, quia creditur, quod nec Samuel, nec Dauid illũ scripserint. *Malachim.* Interpretatur Regum. Iste est secundus liber de duplicibus. Vocant aũt Iudæi librum Regum non istos quatuor simul, vt nos accipimus, sed tertium, & quartum, in quibus de multis Regibus tam Iudæ, quam Israel historia texitur & est etiã iste liber duplex apud Hebræos, quia in tertium & quartum libros Regum diuiditur. *Dibrehaiamin.* Iste est tertius liber de duplicibus apud Hebræos, & ponitur corrupte apud Latinos: deberet enim dici Dibureiamin, & interpretatur verba dierum: quia in Hebræo Dibur verbum significat, Iamin autem dies: & dicitur iste apud nos Paralipomenon secundum Græcam originem; vtrumq; enim nomen huic libro cõpetit: dicitur. n. verba dierũ, quia in eo scripta sunt verba dierum Regũ Iudæ, & Israel: dicitur Paralipomenon. i. relictorũ, quia de relictis in alijs libris ibi agitur, cũ suppleãtur plurima, quæ relicta sunt in his libris Regum, & in alijs libris historicis præcedentibus. Est autem liber iste duplex, quia diuiditur in duos libros. Nam apud nos duo sunt libri Paralipom. & totidem apud Hebræos. *Esdras.* Iste est quartus liber de duplicibus, qui tam apud Iudæos, quam apud nos in plures diuisus est; sed differt, quia apud nos interdũ habentur quatuor libri Esdræ, quartus tamen apocryphus est, nec dẽt poni in numero librorum: manẽt igitur tres libri Esdræ, quorum duo proprie dicuntur libri Esdræ; s. primus, & tertius: secundus aũt dicitur liber Nehemiæ: Hebræi tamen solum in duas partes Esdram diuidunt, íõ eum duplicem vocant. Nam quilibet de his quinque, quos duplices vocant in Hebræo, in duas partes solũ diuiditur. *Ieremias cum Cynoth. i. lamentationibus suis.* Iste est quintus liber duplex: diuiditur enim in librũ Ieremiæ, & lamentationis: tota. n. prophetia ipsius accipitur tanquã vnus liber, lamentationes autem, cum non sint liber propheticus, sed rhetoricus monẽs ad passiones, computatur, vt alius liber, & cum lamentationibus ẽt oratio eius, quæ incipit: Recordare Domine, coniungenda est: vocatur aũt Cynoth in Hebreo. i. lamentationes: nos tamen communius librum istum librum Threnorum appellamus, q̃ idẽ signat: dicitur enim de Threnarius, qui est mons, vbi gemenium animarum audiuntur lamenta: q̃uo igitur hic applicat Hieronymus probationem, quam faciebat, scilicet, quod sicut sunt, 22. literæ Veteris Testamenti, ita debeant esse 22. volumina. Ratio autem similitudinis applicatur, quia sicut 22. literæ sunt quasi 22. elementa, quibus omnis vox formatur, quam proferimus, ita 22. libri sunt, quibus tota Sacra Scriptura, quæ ad eruditionem viri iusti est, continetur. *Quomodo igitur 22. elementa.* Vocantur elementa literæ: nam vt ex elementis componitur omne corpus, ita ex elementis literis componitur omnis vox: vtrũq; tamen nomen literæ conuenit, sed literæ dicuntur propter scripturam, quia leguntur, & scribuntur, elementa autem propter prolationem, quia ipsam vocem intrinsecè componũt. *Per quæ scribimus hebraice omne, quod loquimur.* Idest, per ista 22. elementa scribimus omne, quod loquimur in Hebræo: dicitur autem in Hebræo, quia ista 22. elementa non sufficiunt ad scribendum omne, quod in Græco loquimur: sed requiruntur 24. elemẽta Græci alphabeti & Latini: non enim conueniunt literæ vnius idiomatis horũ ad scribendum plene ea, quæ in alio idiomate sunt; quia non solum differunt ista idiomata in vocibus; sed etiam in varietate prolationis; quod facit necessitatem variarum literarum. Nec tamen credendum est, quod literæ Hebraicæ solum sufficiant ad scribendum omne, quod Hebraice loquimur, sed etiam omne, quod loquimur Chaldaice, vel Syriace; quia istæ linguæ similes sunt, habentque easdem literas in sono solis characteribus discrepantes; vt patet supra, & dato, quod nullas literas Syri, & Chaldæi haberent, possent scribere totum, quidquid in lingua sua esset, literis Hebræorum, eo quod non sit differentia in modo pronunciandi, sed in solis dictionibus, sicut est in quibuslibet idiomatibus particularibus. *Et eorum initijs vox humana comprehenditur.* Idest omnis vox, quam homo formare potest, si sit articulata, comprehenditur initijs horum elementorum, idest, ipsa sunt initia vocis: dicuntur autem initia. i. principia prima, & minima, nullo modo diuisibilia: literæ namque non sunt aliqua vox completa, sed sunt particulæ minimæ vocis, & non dicitur eorum initijs, idest, quod ista elementa habeant aliqua initia, quia ex hoc præsupponeretur ea habere medium, & finem, & sic iam essent diuisibilia, quod nullatenus stat, nihil enim sic differẽt a vocibus completis, nec etiam vocantur initia, idest quod sint initia vocum solum, quia tunc solum facerent ad incipiendum, & non ad complendum; quod falsum est, sed dicuntur initia, idest primordia, vel principia materialia, quia ex his componitur vox totaliter, siue in principijs siue in finibus.

Threnarius mõs vbi animæ gementes audiuntur.

Ita 22. volumina supputantur. idest, ita conueniens fuit, vt computarentur. 22. volumina in Testõ Veteri. Ista non est ratio necessitatis, quia poterant esse plura, vel pauciora volumina:

limina:sed existentibus solum libris,qui nunc sunt in Veteri Testamento,conueniens fuit illos diuidi in 22. volumina ad similitudinem literarum propter rationem, quæ ſ. sequitur. *Quibus quasi literis, & exordijs in Dei doctrina*.idest homines, qui volunt exercitari in Doctrina Dei, debent exercitari in his 22. voluminibus, tanquam in exordijs. Non est autem sensus q̄ ista volumina sint exordia tanquam ordinentur ad aliquam aliam altiorem doctrinam,sicut dicimus rudimenta esse principia ad doctrinam,& principia in qualibet arte esse initia quędam ad altiorem considerationem conclusionum. Nam post omnes libros Legis Diuinę non est aliqua altior consideratio viro iusto,in qua se debet exercitare: sed dicuntur ista esse exordia in doctrina Dei.i.principia compositiua,vel elementa.s.q̄ sicut dicebamus literas esse elementa omnis vocis, quia ex illis quæcunque vox formatur, & componitur ita ista 22.volumina sunt exordia.i.principia componentia totam Sacram Doctrinam, quanquam aliquis posset accipere in his alium sensum, quem primo ponebamus. s.q̄ ista 22.volumina sint quasi literæ,vel rudimenta,quia sicut literæ,sunt id,q̄ primo addiscimus, deinde consurgimus in alias speculationes; ita. 22. libri Veteris Testamenti sunt quasi quædam rudimenta,vel primordia,quæ subordinantur ad Nouum,ideo Vetus est tanquam principium, vel rudimentum,& Nouum est tanquam vltima cōsideratio Sacrę Scripturæ, & istud satis congruit literæ sequenti, cum dicat Hieronymus,q̄ tenera,& lactens viri iusti in his nutritur infantia;infantes tamen sunt, qui in aliqua consideratione noui sunt,ideo potest applicari ad literas:sed primū magis conuenit ad conformitatem literarum, quia literæ sunt primordia.i.principia compositiua totaliter, ita q̄ nihil maneat in voce,q̄ literæ non componāt: ita erit sensus q̄ in Sacra Scriptura Veteris Testamenti nihil manet,q̄ in his 22.voluminibus non comprehendatur. *Tenera adhuc, & lactens viri iusti eruditur infantia*.i.in istis viri iusti, qui adhuc sunt infantes,& teneri nondum habentes aliquam doctrinam exercitantur:nam in istis est incipere, & finire, vel secundum alium sensum in istis eruditur infantia viri iusti,quia in his est inchoatio ad Nouum Testamentum.

Primus apud eos liber vocatur Beresith,quem nos Genesim dicimus:secūdus Veellesemoth,qui Exodus appellatur: tertius vaicra,idest Leuiticus; quartus Vaiedabber,quem Numeros vocamus;quintus Eellehaddebarim,qui Deuteronomiū prænotatur. Hi sunt quinque libri Moysi,quos proprie Thorath, idest,legem appellant. Secundum Prophetarum ordinem faciunt & incipiunt a Iesu filio Naue,qui apud illos Iosue Bennun dicitur. Deinde subtexunt Sophetim, idest, Iudicum librum,& in eundem compingunt Ruth,quia in diebus Iudicū facta eius narratur historia. Tertius sequitur Samuel.quem nos Regum primum, & secundum dicimus, quartus Malachim,idest, Regum,qui tertio,et quarto Regum volumine continetur. Meliusq; multo est Malachim,idest, Regum, quam Malacoth, idest, Regnorum dicere. Non enim multarum gentium describit Regna,sed vnius Israelitici populi, qui Tribubus duodecim continetur, Quintus est Isaias, sextus Ieremias,septimus Ezechiel,octauus liber duodecim Prophetarū, qui apud illos vocatur Thereazar. Tertius ordo Hagiographa possidet. Et primus liber incipit a Iob;secundus a Dauid, quem quinque incisionibus,et vno Psalmorum volumine comprehendunt,tertius est Salomon tres libros habens; Prouerbia, quæ illi parabolas,idest,Misle appellant;quartus Ecclesiastē, idest,coheleth,quintus est Canticum Canticorum,quem titulo Sirhasirim prænotant,sextus est Daniel,septimus Dibehaiamin,idest,verba dierum,quod significantius Chronicon totius diuinæ historiæ possumus appellare,qui liber apud nos Paralipomenon primus, & secundus inscribitur, Octauus Esdras,qui & ipse similiter apud Græcos, & Latinos in duos libros diuisus est. Nonus Esther. Atque ita fiunt pariter Veteris legis libri viginti duo,idest, Moysi quinque, & Prophetarum octo, Hagiographorum nouem. Quanquam nonnulli Ruth,& Cinoth inter Hagiographa scriptitent,& hos libros in suo putent numero supputandos, ac per hoc esse priscæ legis libros viginti quatuor; quos sub numero viginti quatuor seniorum Apocalypsis Ioannis inducit,adorantes agnum, & coronas suas prostratis vultibus offerentes, stantibus coram quatuor animalibus oculatis ante,& retro,idest,in præteritum, & in futurum

F *respicientibus,& indefessa voce clamantibus, Sanctus, Sanctus Sanctus Dominus Deus omnipotens, qui erat, qui est, & qui venturus est.*

P*Rimus apud Hebræos*.Hic ponitur secundū huius prologi.s.catalogus librorum Veteris Testamēti,& istud est principale,q̄ introducitur iste prologus.s.scire qui sunt libri pertinentes ad Canonem Veteris Testamenti, & qui sunt apocryphi,vel non habentes tantam auctoritatem.Diuiduntur autem isti libri Veteris Testamēti in tres partes, secundum q̄ ponuntur tres ordines in illis ad signandum maiorem,vel minorem auctoritatem. *Diuisio librorū Veteris testamēti.*

Primus ordo est in libris legalibus.

Secundus in Prophetalibus.

Tertius in hagiographis.Differt autem iste ordo aucto-
G ritatis,non quidem quantum ad hoc, q̄ aliquæ eorum sint alijs veriores, vel de veritate quorundam dubitetur, & de alijs non,sed quantum ad maiorem, vel minorem dignitatem,vt sup.declaratum est: ista autem dignitas accipitur a Scriptoribus,quia quidam alijs digniores fuerunt. Secunda pars incipit ibi.

Secundus Prophetarum.Tertia ibi. *Tertius ordo*.

De primo dicitur hic, quod primus liber apud Hebręos vocatur Beresith,scilicet primus,qui ponitur in primo ordine.

De nominibus, & ordine librorum Pentateuchi. Quæst. XVII.

P Ro quo sciendum, quod primus ordo continet libros Legales:sunt autem isti quinque quos Moyses scripsit,
H & vocantur apud nos nomine Gręco Pentateuchus.

Hic autem ponuntur nomina eorum specialiter, secundum morem Hebręum,& nostrum,& quoniam de his omnibus in prologo super Genesim, qui est epistola ad Paulinum tam in litera,quam in commento latius agebatur,hic superficialiter agendum est.Vocatur autem iste liber apud Hebręos Bresith; est autem corruptum nomen, quia deberet scribi Beresith,& sonat in principio.& non est vnica dictio ista apud Hebręos,sed duæ scilicet ablatiuus cum prępositione:quia (Be) significat in apud Hebręos, & (Resit) signat principium:vocatur autem sic, quia mos Hebręorū est,vt communiter libros suos nominet ab exordijs eorum, sicut nos Psalmos nominamus a principijs, & quia Genesis incipit,scilicet, in principio, sic Hebræi vocauerunt librum illum.

I *Quem nos Genesim dicimus*. Istud est nomen Gręcum, quo nos vtimur appellantes librum istum,& dicitur Genesis quasi generatio,vel natura, quia á natura, & creatione rerum incipit.

Secundus Veellesemoth. Iste est secundus liber Moysi, & vocatur apud Hebręos Veellesmoth: quod corrupte scribitur,quoniam ipsi dicunt Veellesemoth.& sunt duę dictiones:Veele est pronomen Hebręū pluralis numeri, & significat hic,hęc hoc.(Semoth) significat nomina, scilicet,hæc nomina:& intelligitur ibi sunt,quia litera hebraica est multum decurtata,& interdum subticet verba. Incipit autem secundus liber Moysi sic,scilicet, hęc sunt nomina, & hoc quia,vt dictum est,Hebręi denominant libros a principijs.

Qui Exodus appellatur. i.iste secundus liber apud nos dicitur Exodus:est autem istud nomen Gręcum significans
K exitum,quia in ipso libro agitur de egressione Israelitarum de Aegypto a principio eius vsq; ad 14.cap.

Tertius Vaicra. Iste est tertius liber Moysi in isto primo ordine,& deberet vocari vaiciri secūdum Hebręos,sed corrupta est dictio,quia rarissime Latini obseruant proprietatem scripturę in dictionibus Hebręis:est vaiciri verbū pręteriti temporis,& significat vocauit hoc autem, quia sic incipit tertius liber,quem nos Leuiticum appellamus,ex causa supra dicta.

Idest Leuiticus.

Sic vocatur apud nos: & causa est, quoniam de officijs Leuitarū agit:in toto enim ipso libro agitur de sacrificijs,& de omnib.ritibus sacerdotalibus;ipsi autem Sacerdotes large Leuitę appellantur. Agitur quoq; de quibusdam alijs ceremonijs popularium in purificationibus ab immunditijs, & obseruatione festorum,& quibusdam alijs; sed quia pauca sunt,

ca funt,obtinuit,vt vocaretur liber iſte a Leuitis, vel Sacerdotibus.

Quartus Vaiedabber. Iſte eſt quartus liber Moyſi , & eſt quartus in Canone in primo ordine.Scribitur autem corrupte:quoniã deberet dici vaidabir,& ſignificat locutusq;, vel,& locutus:quia iſta dictio eſt compoſita ex verbo præteriti tẽporis, & ex coniunctione copulatiua,& ſic appellatur,quoniam ſic incipit apud nos,ſcilicet,locutuſque,& incipit Vaidabir.

Quem Numerum vocamus. Ideſt,iſte liber apud nos vocatur Numerus, vel magis proprie in plurali vocatur liber Numerorum, quoniam ibi agitur de multis numerationibus,ſcilicet,de numeratione populariũ,& de numeratione Leuitarum,atque Sacerdotum,& de numeratione manſionum,& Iudicum diuiſorum terræ . In Græco autem appellatur iſte liber Arithmos,ideſt Numerus.

Quintus Eellehadebarim. Iſte eſt quintus,& vltimus liber Moyſi,& ſcribitur corrupte , quoniam deberet dici Elleadeharim , & ſunt duæ dictiones ſcilicet Elle, & deharim, quod ſignat,hæc verba,ideſt,hęc ſunt verba, & boc, quia ſic incipit iſte liber.

Qui Deuteronomium prænotatur. Ideſt,iſte liber nominatur,vel intitulatur Deuteronomium,quod interpretatur in Græco noua lex,vel ſecunda lex,& hoc quia Moyſes declarauit ibi totam legem,quæ data fuerat a Deo.

Nam cum moriturus eſſet,vt non manerent aliqua dubia in lege,cœpit explanare illam , vt patet Deuteronomio capitulo primo . Vocatur etiam Deuteronomion ſecunda lex,vel noua,quia eſt tanquam diſtincta ab illa , quã Deus dedit in monte Sinai,vt patet Deuteronomio capitulo vigeſimonono ſcilicet:Hæc ſunt verba fœderis,quæ præcepit Dominus Moyſi,vt feriret cum filijs Iſrael in terra Moab: præter illud fœdus,quod cum eis pepigit in Horeb. Hos ſolos quinque libros Moyſes ſcripſit,qui ex nomine eius appellantur.quoniam ea,quæ in eis habentur Deus illi dixit, & iuſſit,vt proferret ad populum:librum quoque Iob ſcripſiſſe dicitur,quod ſatis rationabile eſt, ſed non denominatur ab eo,nec Deus ei illa verba dixit,nec pertinet ad materiam,ad quam pertinent iſti quinque : ideo non computatur inter eos,nec eſt tantæ auctoritatis.

Hi ſunt quinque libri Moyſi. Iſti proprie pertinent ad eum,quia ipſe eos ſcripſit,& quia ad omnia, quæ in eis habentur ipſe fuit mediator inter Deum,& populum . Scripſit etiam Moyſes librum Bellorum Domini,qui alio modo dicitur liber hiſtorum,vt declaratum eſt Numeri vigeſimoprimo,& Exodi capitulo decimoſeptimo,ſed non tantum ad eum pertinent, ſicut iſti: nec Iſraelitæ ſuſceperunt illum,aut aliquẽ aliũ in tanta auctoritate,ſicut iſtos quinq; quia iſti ad eos diriguntur,cũ dicatur ſemper in illis.Loquere ad filios Iſrael . & continetur in eis tota lex Hebræorũ.

Quos proprie Thorah. Ideſt,legem appellant.Hebræi vocant iſtos quinque libros Legem,quia in eis proprie continetur lex ipſorum,nec ſunt aliqui alij libri, in quibus agatur principaliter de legiſlatione Hebræorum,niſi in eis:vocantur autem in Hebręo Thorah, quod ſignat legem.

Nos autem illos magis Pentateuchum appellamus , i. quinque volumina:quia quinque ſimul copulata ſunt,Iudæi quoque eos interdum ſic vocant,dicentes humas,ideſt quinarium,quia quinque ſunt.

Secundum Prophetarum ordinem faciunt.

De ordine librorum prophetalium ; & eſt ſecundus ordo librorum Veteris Teſtamenti,& in quo hi differant a primis: Et quod Moyſes fuit maioris dignitatis , quam omnes alij Prophetæ,qui poſt eum venerunt. Queſt. XVIII.

ISTud eſt ſecundum huius ſecundę partis , in quo ponitur ſecundus ordo librorum Veteris Teſtĩ,& dicuntur iſti libri prophetales,qui ſunt octo . Differunt autem a primis,qui ponuntur in alio ordine , quantum ad dignitatẽ, quia licet ſint æqualiter veri: non tamen ſunt eiuſdem dignitatis,quia Moyſes fuit auctor pręcedentium : ipſe autẽ maioris dignitatis fuit,quam omnes prophetæ, qui poſt eũ venerunt cum ipſe fuerit legiſlator etiam, quia omnia alia

A ſcripta non tantum directè pertinebant ad populum, ſicut quinque libri Moyſi.Et dicitur iſte ordo prophetalis, quia in eo ſunt omnes libri prophetarum : ſed quare omnes iſti vocentur libri prophetales , cum non ſint ſtylo prophetico ſcripti infra declarabitur.

Et incipiunt a Ieſu filio Naue. Ideſt,Hebræi inchoant ſecundum ordinem in Ieſu Naue,qui dicitur Ioſue eo,quod libri quinque Moyſi præcedentes pertinent ad primum ordinem,& Ioſue ſequitur immediate ſecundum ordinem temporum,& Scripturæ,ideo conueniens fuit, quod inciperet in eo ſecundus ordo.

Dicitur autem Ieſus Naue , ſecundum modum loquendi Græcum.

Nam in Hebræo vocatur , Iehoſua , quod interpretatur Saluator,& quia hoc appellant Græci Ieſum , vocatus eſt B Ieſus,& quia in Hebręo vocatur pater eius Nun:in Græco mutata forma terminationis vocatur Naue: ſic enim vocatur aliqñ in Scriptura in libris tranſlatis de Græco , vt patet Eccleſiaſtici quadrageſimoſexto capitulo,ſ.Fortis in bello Ieſus Naue ſucceſſor Moyſi:ſic etiam ad Hebreos capitulo quarto vocatur,ſcilicet:Nam ſi eis Ieſus requiem pręſtitiſſet,nunquam de alio loqueretur poſt hanc diem:& accipitur ibi Ieſus pro Ioſue:aliquando autem nos magis imitantes nomen Hebręum vocamus illum Ioſue.

Qui apud illos Ioſue Bennun dicitur.

Ideſt,iſte liber vocatur apud Hebręos Ioſue Bennun,vel magis ille,à quo intitulatur iſte liber , vocatur Ioſue Bennun:non vocatur autem ſic apud Hebręos, ſed Iehoſua Bẽnun,ideſt,Iehoſua filius Nun:quia (Ben) interpretatur filius:&(Nun)eſt nomen proprium : Iſte autem Ioſue fuit C primo vocatus Oſeę,ſed Moyſes mutauit nomen eius addendo ei vnam literam de nomine Domini tetragrammaton,ſcilicet Iod,ſcilicet quando miſit eum cum alijs exploratoribus in terram Chanaan:Numeri decimotertio . Hoc autem erat,quia Moyſes diligebat eum nimis,eratque miniſter eius electus ex millibus Numeri capitulo vndecimo: ideo ipſe ſolus Moyſen expectauit in monte quadraginta diebus,& deſcendit cum eo,cum ferret tabulas Legis , De aſcenſu patet Exodi capitulo vigeſimo quarto;de deſcenſu Exodi capitulo trigeſimoſecundo:etiam quando cuſtodiebantur tabulæ in paruo tabernaculo , quod tetenderat Moyſes extra caſtra,ſolus Moyſes,& Ioſue ingrediebantur illuc,& cum veniret Moyſes ſolus , Ioſue manebat in illo. Nubes autem Dei deſcendebat ſuper illud : de hoc Exodi capitulo,trigeſimotertio.

D *Deinde ſurrexit Sophetim.* Iſte eſt ſecundus liber in ſecũdo ordine,ſcilicet in prophetalibus:& dicitur Sopheum,id eſt,Iudicum , quia ſic interpretatur in Hebræo , eo,quod in illo ſingulorum Iudicum Iſrael texuntur hiſtoriæ . Fuit enim tempus magnum poſt Ioſue , in quo nullus erat in Iſrael Rex , ſed fiebant aliqui viri Duces quibuſdam temporibus ad vlciſcendum Iſrael de hoſtibus ſuis.& iſti non habebant æqualem poteſtatem cum Regibus, qui poſtea fuerunt,nec exercebant modũ dominationis in plebem: ideo nunquam ſe Reges, ſed Iudices appellauerunt . De his aũt eſt liber ſequens poſt Ioſue:nam Ioſue licet non fuerit Rex,nec Iudex,in magnitudine tñ poteſtatis ſuę magis Regibus,quam Iudicibus ſimilis erat, licet ipſe nunquã ſe pro Rege geſſerit : & quia poſt Ioſue immediatę ſecuti ſunt Iudices,ita in ordine librorum factum eſt: fuit aũt li-E ber iſte ſcriptus a propheta Samuele,vt ait Iſidorus Etymologiarum libro ſexto.Nam licet ſinguli Iudices ſcripſerint facta ſuorum temporum,erant .n. tot libelli,quot Iudices: Samuel vero in vnũ volumẽ compegit.De Ioſue aũt libro, a quo ſcriptus ſit,dubium eſt:cõiter enim dicitur,quod ipſemet Ioſue ſcripſit:ſed ſtare nequit,quin potius ſcripſit illũ Samuel,vt declaratum eſt in prologo ſuper Ioſue.

Et in eundem compingunt Ruth. Compingere coniungere eſt,ſicut dicitur oſſibus, & neruis cõpegiſti me . Iob.10. Iudæi autem compingunt,ideſt,coniungunt librum Ruth cum libro Iudicum,facientes vnum volumen , cuius cauſa infra ſubditur;nec etiam dicunt eſſe iſtum librum de duplicibus,de quibus ſupra dicebatur , quia non diuidunt librũ Iudicum,& Ruth in duas partes , ſed vnicum librum faciunt,tanquam ſit in eis identitas hiſtoriæ.

Quia in diebus Iudicum facta eius narratur hiſtoria. Iſta eſt

causa, quare liber Ruth componitur in vnum volumen cũ libro Iudicum, scilicet, quia historia libri Ruth accidit in diebus Iudicum, sic patet Ruth capitulo primo in principio, scilicet; In diebus vnius Iudicis, quando Indices præerant, facta est fames in terra, &c.

Tertius sequitur Samuel. Idest, tertius liber in isto ordine secundo Prophetarum est Samuel: & in hoc variant Hebræi a nobis, quia libros Regum diuidũt in duas partes apponentes eis duo nomina.

Nos autem, quanquam quatuor libros faciamus, tamẽ eos computamus sub vno volumine, & vno nomine appellamus scilicet libros Regum: rectius autem hoc, nec iniuria, quoniam tota istorum quatuor librorũ historia de Regibus est, ideo vnico nomine debuit appellari: vel si velimus pluribus nominibus, non est ratio, quare magis duo, quam quatuor, vel multa ponamus: vocat autem ista librũ Samuelis primum, & secundum librum Regum, non quidem quasi vtrumque Samuel scripserit, sed quia primum eorum scribere inchoauerit, vel potius propter causam supra tactam.

Quem nos Regum primum, & secundum dicimus. Idest, iste liber, qui vocatur Samuelis continet apud nos duos libros.

Primus, & secundus Regum, & alii duo pertinent ad Malachim. Vocatur autem hic liber Regnorum: quia de Regnis tractat, scilicet, de Regno Saul, & Dauid: vel dicitur liber Regum, quia in istis duob. libris solum agitur de duobus Regibus, scilicet, Dauid, & Saule: Isboseth autem filius Saul regnauit annis duobus post patrem suum infra secundo libro secundo capitulo. Sed illud Regnum non multum computatur, quia dum ipse regnabat, etiam regnabat Dauid, vt patet infra secundo libro capitulo secundo, tertio, & quarto. Vocat autem Hieronymus hic istos duos libros Regnorum: vel possunt appellari libri Regum: sed ipse dicit infra, quod multo melius est, appellari illos libros Regum, quam Regnorum, quia non tractant de Regnis multarum gentium, sed vnius. s. gentis Hebræorum: modicum tamen in hoc differt.

Quartus Malachim. Idest, Regum, idest, quartus liber, qui ponitur in hoc ordine Prophetali, vocatur Malachim, idest Regum, secundum Hebræos, & tamen secundũ nos non magis isti duo libri vltimi, quam primi duo vocantur libri Regum, cum ad eandem materiam omnes pertineãt.

Qui tertio, & quarto Regum volumine continetur. Idest iste liber, quem Iudæi vocant Malachim continetur in tertio, & quarto libro nostro Regum: istos autem duos libros ipsi vocant libros Regum, quia de pluribus Regib. simul ibi agitur: in primo autem, & secundo solum agitur de duobus Regibus.

Liber Regum, a quo fuerit scriptus, an ab Isaia, vel Ieremia. Quæst. XIX.

ISTE liber inter Prophetales est, quia fuit scriptus a Propheta: dicũt enim aliqui, eum fuisse scriptum ab Isaia, & alij a Ieremia: veritas autem est, q a principio iste nõ erat vnus liber, sed facta cuiuslibet Regis per se scripta erant; deinde propheta quidam copulauit omnia hæc in vnum volumen, q satis apparet, quoniam interdum cum finitur vita alicuius Regis, dicitur q de operibus talis, vel talis Regis habetur in libro talis ꝓphetæ, vel talis, in quo apparet, q multi de illis Regibus scripserant secundum q erant contemporanei ipsorum. Omnia autem ista fuerunt in vnum volumen coniuncta, & volunt quidam, q per Isaiam, sed non stat, quoniam ipse mortuus fuit, antequam finirentur hæc, quæ scripta sunt in libris Regum: nam in 4. libr. habetur de destructione Iudæorum per Babylonios, quam quidem non vidit Isaias: tempore. n. hoc iam fuerat mortuus, cum prophetia sua solum fuerit in diebus Ioathan, & Oziæ, Acham, & Ezechiæ Regum Iuda, vt patet Isai. c. 1. tempore igitur Ezechiæ, vel paulo post ipsum mortuus est: sed adhuc fuerunt postea multi Reges vsque ad captiuitatem Babylonicam, vt apparet ex processu quarti: ideo non potuit Isaias scribere gesta illius temporis: nam licet potuerit ea tanquam propheta reuelare, non potuit tamen tanquam Historiographus ea, vt iam gesta, enarrare:

F ideo dicendum, quod ad Ieremiam hoc pertineat, ipse fuit quippe posterior Isaia, & vidit captiuitatem Babylonicam, atque a Chaldæis captus est: postea tamen fuit permissus ire, vel manere vbicunque vellet, sicut patet ex processu ꝓphetiæ eius circa medium scilicet capitulo trigesimo octauo, & vsque ad capitulum quadragesimumprimum ipse etiam iuit in Aegyptum cum Israelitis recedentibus de terra Iudæorum post mortem Godoliæ Principis ipsorum, qui relictus fuerat a Chaldæis, vt apparet ex processu libri Ieremiæ: ipse etiam lamentationem fecit super vrbem Ierusalẽ pro captione eius, & desolatione, quæ habetur in Threnis: ideo ipse potuit compingere in vno volumine gesta omniũ Regum, qui fuerunt vsque ad Babylonicam captiuitatem: ibi enim finitur ista historia: sic. n. dicit Isidorus Etymol. libro sexto, quod Ieremias tertium, & quartum libros Re-

G gum, qui apud Hebræos Malachim dicuntur, in vnum volumen coniunxerit: facta Regum multorum descripta particulatim suis temporibus in vnum colligens.

Meliusq; est multo Malachim, idest, Regum, quam Malacoth, idest, regnorum dicere. Ponit de varietate huius nominis, quoniam aliqui vocãt apud Hebræos istum librum Malachim. i. Regum: alij vero Malacoth, idest Regnorũ, quod aliquo modo pertinet ad idẽ: sed dicit Hieronymus melius esse, quod dicatur Malachim, idest Regum, quam Malacoth, idest, Regnorum, cuius causa infra patet.

Idem autem est in nomine, quod nos imponimus omnibus quatuor libris simul, quoniam aliqui vocant eos libros Regum, alij autem fortassis vocabunt eos libros Regno-

H rum, sed melius est vocari libros Regum: eadem enim ratio est in vtrisque.

Non enim multarum gentium regna describit, sed vnius Israelitici populi. Ista est ratio dicti. s. quia regnum dicitur diuersitas principatus, vel regio, in qua aliquis principatur.

In istis autem libris non agitur de diuersis Regnis, sed solum de regno Iudaico, quod vnicum est, licet plures Reges illud successiue tenuerint. Possent tamen aliqualiter dici libri regnorum, in quantum diuisi sunt Israelitæ in duo regna, scilicet in regnum Iudæ, & Israel, infra tertio lib. capit. duodecimo; & ab ipso loco vsque ad finem quarti libri semper simul texitur historia vtriusque regni, quousq; ad consummationem vtriusque venietur.

Nam Regnum Israel primo consummatum est ductis ipsis decem Tribubus cum Rege suo in terram Medorum

I infra lib. quarto decimoseptimo capitulo: postea autem regnum Iudæ per Babylonios finitum est, ducto Rege eorũ cum ipso populo in Babylonem. Sed adhuc Hieronymus non vult vocare proprie ista duo regna, quia regna dicuntur diuersa a varietate gentis, sed gens eadem erat istorum duorum regnorum, scilicet gens Israelitarum diuisa in duodecim Tribus: Ideo vnum regnum est, & debet liber denominari Regum, & non Regnorum.

Quintus est Isaias. Iste est quintus liber in secundo ordine librorum prophetalium, & est iste de prophetis Maioribus primus, & maximus, de quo Hieronymus dicit in epistola ad Paulinum, q non sibi prophetiam, sed Euangeliũ videtur texere: fuit autem scriptus liber Visionum Isaiæ per ipsummet Isaiam, qui prophetauit tempore quatuor Regũ Iudæ scilicet Oziæ, Ioatham, Acham, Ezechiæ: tempori- *Isaias.*

K bus autem Manasse an vixerit, non constat, sed prophetia eius non extenditur ad illa tempora. dicitur autem fuisse occisus ab illo.

Sextus Ieremias. idest, liber sextus in ordine prophetali est liber Ieremiæ, cum quo computandus est liber Cinoth, idest, lamentationum ipsius Ieremiæ. *Ieremias.*

Nam iste est vnus de quinque libris duplicibus, vt patet supra in litera, fuit autẽ liber Ieremiæ per eum scriptus scilicet, eo iubente, per Baruch notarium suum, vt apparet ex processu libri Ieremiæ, in quo sæpe ponitur Baruch.

Septimus Ezechiel. Iste est tertius propheta de Maiorib. qui in principijs, & finibus tot obscuritatibus plenus est, vt istæ duæ partes apud Iudæos cum exordio Gen. vsq; ad annum trigesimum non legantur, vt ait Hieronymus in epistola ad Paulinum: media vero huius planiori procedunt stylo. Prophetauit autem Ezechiel post Isaiam, & Ieremiã, scilicet in captiuitate Babylonica, anno quinto transmigrationis Babylonis, cum ipsemet Ezechiel esset annorum triginta, *Ezechiel.*

gitta, eratque inter ipsos Iudeos captiuus in Babylone apud flumium Cobar, vt patet Ezechiel capitulo primo.

Octauus liber duodecim Prophetarum. idest, Octauus liber in ordine Prophetaliũ est liber duodecim Prophetarũ Minorum, & iste est vltimus liber inter oẽs Prophetales, ponuntur autem Prophetę Minores in vno volumine ꝓpter eorum breuitatem, cum singulis nõ conueniant singula volumina, sicut Abdiæ, qui vnicum capitulũ habet: & sic de Nahũ, & Habacuc, ceterisq; similibus? Iste aũt liber nõ ponitur extremus, quasi Prophetæ, quorũ verba ibi scribuntur, post oẽs Prophetas Maiores prophetauerint. Nã Osea, & Amos, & fere oẽs Prophetæ Minores fuerunt ante tpa Ieremiæ, & Ezechielis, prętet Malachiã, Zachariã, & Aggęũ, q ponuntur tanq̃ extremi, & fuerunt post captiuitatem Babylonicam, vt patet ex eorum libris.

Sed dicendum est, ꝙ ponitur iste liber extremus, quia non consideratur specialiter de tempore cuiuslibet Prophetę, sed solum considerantur omnes tanquam fuerit idẽ Propheta, & quia extremum ipsorum est post Babylonicã captiuitatem. s. tres Prophetæ de illis, & ad illa tẽpora nullus de Prophetis Maioribus accessit, rationabiliter ponuntur ipsi tanquam vltimus liber inter Prophetales.

Quare omnes isti libri vocentur libri Prophetales, & qui libri sint Prophetales, & qui non: & an dicantur Prophetales, quia continẽt prophetiam, vel quia a Prophetis scripti sunt. Quæstio. XX.

QVæretur nunc circa hoc, quare omnes isti vocentur libri Prophetales, quia dicuntur libri Prophetales a Prophetis, quia a Prophetis scripti prophetias continent: est autem prophetia rerum euentus immobili veritate pręnuncians: hoc autem nullus liber de historicis facit: & tamẽ in isto scdo ordine multi sunt libri historici, vt Iosue, Iudicum, & Regum: ergo non debent poni inter Prophetales.

Respondent quidam, ꝙ libri illi historici etiam continẽt prophetiam, quia prophetia non solum est annunciatio futurorum in verbis, sed etiam in factis, vt patet Oseę. c. 12. s. Ego visionem multiplicaui, & in manu Prophetarum assimilatus sum. i. ostensus: quia non solum verbis pręedicabant, sed etiam operibus figurabant: similiter Isai. c. 20. legitur, ꝙ ambulauerit nudus, & discalceatus tribus diebus in signum, & portentum trium annorum captiuitatis venturæ super Aegyptum & Aethiopiam.

Sed ista responsio non stat, quia hoc modo omnes libri Hagiographi, qui ponuntur in tertio ordine possent poni inter Prophetales, quia in quibuslibet eorum sunt aliqua facta, vel dicta, per quę potest aliquid figurari: & tamen nõ ponuntur illa in ordine prophetali. Liber etiam Iob potissimũ hoc modo esset inter Prophetales, sed non conueniet.

Liber dicitur propheticus dupliciter cõtingit

Ideo respondet Hugo de Sancto Victore, ꝙ liber propheticus dicitur dupliciter, scilicet, quia editus, vel scriptus est a Propheta, vel quia procedit stylo prophetico. Primo modo Iosue, Iudicum, Samue, & Malachim prophetici libri dicuntur, quia a Prophetis conscripti sunt, licet stylo prophetico non procedant, de Iosue autem dicunt, ꝙ scripsit librum suum, & ꝙ ipse Propheta erat, vt patet Numeri vigesimoseptimo: Tolle Iosue filiũ Nun virũ, in quo est Spiritus Dei: & Deuteronomiõ decimooctauo dr: Prophetã suscitabit Dominus de fratribus vestris, ipsum vt me audietis: & dicunt, ꝙ hoc intelligatur ad literam de Iosue. Hoc autem concedendum est, scilicet, quod Iosue esset Propheta: auctoritas tñ Deutero. inducta hoc non probat, quia nõ intelligitur de Iosue ad literam, sed de Christo, vt ibi probatum est: hoc tñ nihil differt, quoniam Iosue non scripsit librum suũ, sed Samuel scripsit librum Iosue, & Iudicũ, & Ruth, isti tñ præsupponunt, ꝙ scripsit Iosue, sed contrariũ declaratum est in prologo super Iosue.

Sed adhuc arguunt quidam contra hoc. s. ꝙ Daniel, & liber Psalmorum deberent inter Prophetas computari, quia auctores eorum Prophetæ fuerunt, sed ponuntur inter Hagiographa. Ad respõsionem huius quidam distinguunt de prophetia. s. ꝙ aliqñ sumitur largissime, & aliqñ large, & aliquando proprie: largissime dr prophetia inspiratio diuina occulta denuncians, & hoc mõ prophetia nõ magis de pręteritis, quam de præsentibus, & de futuris est, cum vtra

A que possint esse abscondita, & a Deo reuelatã: & sic historia creationis, quam Moyses scripsit in Genesi dicitur prophetia: large prophetia est denunciationis futurorum verbis, vel factis expressio figuratiua, & secundum hoc oẽs libri Veteris Testi pñt dici prophetales, vel continere prophetiam, quia figuras futurorũ manifestant: oia namque quę sunt in Veteri Testõ, sunt q̃dam figura eorum, quę accidere debebant in Nouo: sic patet prima ad Cor. cap. 10. Omnia in figura contingebant illis: specialiter prophetia dr denunciatio futuri verbo, vel facto, per hominem habentem Spũm propheticum, & hoc modo oẽs libri scripti a Prophetis, dum tamen ipsi prophetice prædixerint ea, q̃ continentur in eis. s. pręnunciando de futuris, dñr libri prophetales, & sic libri Psalmorum, & Danielis sunt prophetales, qm̃ denunciationes quædam futurorum in eis sunt.

Prophetia largissime, large, et proprie dicitur.

Prophetia definitio.

B Specialissime autem prophetia dicitur denunciatio futuri verbis, vel factis antonomasice, & per viros prophetas, & isto modo differt prophetia a Psalmis, & Daniele, quia illæ non sunt denunciationes antonomasice factæ. Dicunt etiam quòd hoc modo Iosue, Iudicum, Samuel, & duo libri Regum prophetales sunt, quia erant a viris, qui sunt antonomasice prophetæ, proprie autem dicitur prophetia denunciatio futuri, vt futuri: & sic Isaias, Ieremias, & similes prophetæ dicuntur, quia denunciabant rem futuram, & in modum futuri.

Aliquis dicitur propheta officio, gratia, & missione.

Sed adhuc non poterimus subterfugere, quin ponatur hoc modo Daniel inter libros prophetales, quia ipse prędicit futura, vt futura: ideo adhuc dicunt alij, ꝙ prophetæ dñr tripliciter. s. officio, gratia, & missione. Vocantur prophetæ ex officio illi, qui eligebantur a populo, vt assumpto C Ephod consulerent Dominum de statu populi: isti autem solum erant Sacerdotes, quia solũ poterãt accipere Ephod Sacerdotes, cum sint ornamentum sacerdotale. Vocatur autẽ propheta ex gratia ille, qui recipiebat aliqua a Domino reuelata, quæ non poterant per doctrinam aut per naturam cognosci. Dicuntur autem prophetæ hoc modo Dauid, & Daniel, quoniam ipsi receperunt a Deo omnia, quę dixerunt: prophetę aũt missione sunt illi, qui mittebantur a Dño ad denunciandũ ea, quę p inspirationẽ susceperant: sicut Ionas missus est ad Niniuitas, & q̃libet de alijs prophetis mittebatur ad populũ Iudaicũ ad denunciandum ea, q̃ dicebantur a Dño: illi vero inter Prophetas non cõputabũtur, nec ponũtur opera eorũ inter prophetalia, qui per gratiam solam inspirantem prophetauerũt, nec habuerũt officium prophetandi, aut missi sunt; & quia Daniel non mit- D tebatur, nec Dauid, non vocabuntur hoc modo prophetę.

Sed istę distinctiones non possunt tollere omnia inconuenientia.

Nam sic liber Iosue, Iudicum, Ruth, & Regum non ponerentur inter prophetales, quia quanquam prophetæ essent, qui illos scripserunt: tamen non mittebantur ipsi a Domino ad denunciandum ea, quę habentur in illis.

Ideo dicendum aliter sicut a principio dicebat Hugo de S. Victore. s. ꝙ liber propheticus dr dupliciter. s. vel quia a propheta, vel quia stylo prophetico scriptus sit. Primo mõ accipiuntur hic libri prophetales, & non scdo: iõ Iosue, Iudicum, Ruth, & liber Regum prophetales sunt, licet stylo prophetico scripti non fuerint, quia viri prophetæ illos scripserunt. Samuel namq; scripsit librum Iosue, Iudicum, & Ruth, & primam partem librorum Regum: Dauid autem E ab ipso loco vsque ad finem libri secundi Regum scripsit, vt quidam volunt, sed supra melius dictum est.

Tertium autem, & quartum libros Regum scripsit Ieremias, vt supra declaratum est.

Sed tunc arguetur, quod libri quinque Moysi dicantur prophetales, quia ipse Moyses propheta erat.

Respondendum est, ꝙ vere sunt prophetales: & tamen non computantur in ordine prophetalium, quia maioris auctoritatis sunt, quam omnes libri prophetales: ideo ipsi per se tenent primum ordinem, scilicet librorum Legaliũ: si tamen non essent per se distincti, oporteret eos poni inter prophetales, & non inter Hagiographa.

Sed adhuc arguetur, ꝙ hoc modo debuit poni Iob inter prophetales, quia a propheta. s. a Moyse conscriptus est.

Respondendum est, quod quanquam communior sententia sit librum Iob fuisse a Moyse scriptũ, quam a quolibet

libet alio, tamen hoc nõ constat certissime: ideo inter Hagiographa conuenienter accepit locũ, quia Hagiographa sunt Scripturæ Sacræ, de quorum auctoribus non multũ constat: de hoc autem magis declaratum est in prologo super Iosue: cũ quæreretur, quare liber Iob non ponatur ante Genesim, vel saltem quare non ponatur ante Iosue, et cur non in ordine Prophetali.

Sed adhuc obiicietur de libro Psalmorum, & de Daniele: quoniam isti a Prophetis scripti sunt: ergo debebant poni in ordine Prophetico.

Respondendum est de Psalmis, quod conuenienter ponuntur inter Hagiographa, quia quanquam Dauid fecerit quosdam Psalmos: tamen non omnes. Feruntur enim fuisse decem auctores Psalmorum. Cum igitur plene non constet de Prophetis auctorib. Psalmorum, quanquam Sacra Scriptura sint, inter Hagiographa magis collocari debuerunt. Erant enim Psalmi a pluribus auctoribus facti atque dispersi: cum vero Esdras Legem perditam restaurauit, omnes Psalmos in vnum volumen collegit, & tũc incepit esse liber Psalmorum: de Daniele autem dicendum, ꝙ ipse Propheta fuit, nõ est tamen tantæ auctoritatis apud Hebręos, sicut ceteri, quoniam & liber ille apud illos detruncatus est, & quasdam illius partes ex Chaldęo sermone accepit Ecclesia.

Ordo aũt iste secundus librorũ est magnę auctoritatis, & quia non est tantę auctoritatis Daniel, quanquã sit Propheta, inter libros Prophetales nequaquã collocatus est.

Quare omnes libri antiquæ legis non vocentur Prophetales, cum omnes a Prophetis scripti sint. *Quæst.* XXI.

QVÆRETVR vlterius, quare hoc modo omnes libri Veteris Testamenti, qui habentur in Canone, nõ vocantur Prophetales. Nã illi sunt Prophetales, qui a Prophetis conscripti sunt: nam deperdita Lege Esdras omnes libros Veteris Testamenti restaurauit, ipse autem Propheta est, & prophetice hoc egit.

Respondendum est, quod libri Prophetici dicũtur, qui a Prophetis sunt, s. quantum ad primam cõfectionem suã: translatio autem, vel quæcunq; posterior editio nihil agit ad hoc, ꝙ libri aliqui dicantur Prophetales, vel non: quia secundus scriptor nihil agit de suo, sed omnia dependent ex virtute primi scriptoris: sed sic est, ꝙ scriptores librorum Veteris Testamenti a principio non fuerunt omnes Prophetæ, sicut Salomon, Iob, & similes, ideo quanquam postea deperdita Lege omnes fuerint scripti per Esdram: nõ debuerunt accipere ab illo, quod vocarentur Prophetales, vel non a primis scriptoribus.

Aliquis tamen dicet, quod hoc verũ est, quando scriptores secundi a se nihil agunt, sed solum imitantur exemplar primi scriptoris: tunc. n. totum debet ascribi primo: sed quando secundus non agit in virtute primi, sed per seipsũ, non est cur magis denominetur a primo, quam a secũdo: sic erat de Esdra, respectu omnium aliorum, quia ipse non scripsit totam Legem per aliqua exemplaria, sed solũ Spiritu Dei scripsit, quæ fuerant in prioribus libris, ideo nihil minus faciebat Esdras, respectu cuiuslibet libri, quam qui libet de prioribus scriptoribus.

Respondendum est, ꝙ non debent denominari libri ab Esdra, sed a primis scriptoribus: quia licet ipse scripserit omnia illa prophetice, non tñ indifferenter scribebat, secũdum ꝙ Spiritus illi daret, sed solũ mouebat eum Spiritus ad scribendũ, sicut fuerat in prioribus libris, vt ipse imitaretur ea, quæ alij scripserant, quæ non poterat imitari, nisi daretur ei gratia prophetica, cũ nulla haberet exemplaria. Et hoc est verum, ꝙ erat donũ propheticum, sed quia non erat datum absolute ad aliquid scribendũ, sed ad exequendum exemplaria præcedentium, non debuerunt libri ab eo nominari, sed a præcedentibus, quia Spiritus ille non est datus ipsi propter se, sed propter alios.

Alio modo põt respõderi, ꝙ libri Prophetales sunt, qui a Prophetis scripti sunt: & tamen ipsi debent continere magnam auctoritatem, cum ponantur in secundo ordine, in quo est magna auctoritas: sed non omnes libri Veteris Testamenti habeant ęqualem auctoritatem: ergo non debuerunt omnes poni in ordine Prophetalium.

F *Qui apud illos vocatur Thereazar.* Idest, lib. 12. Prophetarum Minorũ vocatur apud Hebræos sic. Hoc ponit ad significandum, quod illud est vnicum volumen, quanquã sit duodecim prophetarum, ideo correspondet ei vnicum nomen. s. Thereazar. *Tertius ordo Hagiographa possidet,* Ista est tertia pars Canonis Scripturæ Veteris Testamẽti: & dr̃, ꝙ tertius ordo cõtinet Hagiographa. i. oẽs libri, qui vocãtur Hagiographi, sunt in tertio ordine. Differt aũt iste ordo a duob. superioribus, quia est minoris auctoritatis, q̃ præcedẽtes: sortiuntur. n. libri auctoritatem plurimã a cõditorib. sed de Hagiograhis minus cõstat, qui fuerint eorũ conditores, q̃ de oib. aliis libris, ideo minoris auctoritatis sũt ceteris. Dñr aũt Hagiographi ab hagios ꝙ est sanctus, & graphia, ꝙ est Scriptura, quia Sacrã Scripturam cõtinẽt: in hoc tñ non differunt a Prophetalibus, & Legalibus, quia singuli continẽt sacram Scripturam, sed dñr Hagiographi libri illi, de quorum veritate constat, sed non de auctore. Duo. n. sunt quæ faciũt aliquam scripturam esse solidę auctoritatis. s. auctoritas scriptoris, & firma atque manifesta veritas scripturæ. Cum vero incognitus extiterit auctor, nihil manet, pp ꝙ scriptura possit hr̃e auctoritatẽ nisi firmitudo veritatis, & quia de istis, qui ponuntur in tertio ordine, sic est, ꝙ auctor eorum ignoratur, vel saltem certissime cognitus non est, nihil eis manet, vnde hr̃e possint auctoritatẽ, nisi firmitudinẽ scripturę, vnde dñr Hagiographi. i. sacra scriptura. s. ꝙ nihil aliud firmitudinis continent, nisi quia doctrina eorũ est sacra. Secus autem de ceteris, quia præter firmitatẽ, & veritatem doctrinę eorum, adhuc habent auctoritatem a scriptoribus, qui fuerunt Prophetę. *Ordo librorum, qui dicuntur Hagiographi, & quare sic vocentur.*

G

In isto autem tertio ordine ponuntur omnia Hagiographa, quia in primo, & in secundo nihil est, ꝙ solum Hagiographum vocent, cum sint auctores cogniti. Sciendũ tñ, ꝙ in oĩbus his ratio faciendi diuersos ordines fuit diuersitas auctoritatis: & quia Iudęi non reputabant omnes libros esse ęqualis auctoritatis, siue essent facti a Prophetis, siue non, oportebat, ꝙ eos ponerent in diuersis ordinibus. H

Et primus liber incipit a Iob. Idest, primus liber Hagiographorum est Iob. Non est autem iste proprius modus loquendi, quia non deberet dici, quòd incipit liber primus a Iob, sed quòd liber primus est Iob: poterat autem dici, ꝙ inciperet ordo tertius a Iob, & hoc, quia ordo iste continet multos libros, in quorum principio est Iob.

Quare Iob sit primus liber inter Hagiographa. *Quæstio.* XXII.

I

QVÆRETVR, quare Iob sit primus inter Hagiographa. Respondendum est, quòd libri in Sacra Scriptura habent ordinem conuenientem inter se, sed nõ est vnicus ordo omnium: libri namque Historici habent ordinem prioritatis, vel posterioritatis, secundum ꝙ res gestæ in eis sunt priores, vel posteriores tempore: nec differt, quis talium librorum primò scriptus fuerit, cum constiterit, cuius libri gesta priora sunt tempore: in libris autẽ prophetalibus, vel sapientialibus non potest considerari ordo rerum gestarum, cum ibi nihil tale habeatur: sed consideratur, quis illorum primò scriptus fuerit, vel cuius eorum scriptor primò extiterit. Quantum ad vtrumque ordinem istorum, liber Iob debet præcedere omnia Hagiographa: est enim partim historicus, & historia illa est prior, quam omnium Hagiographorum: quod patet ex tempore, quo fuit Iob: aliqui. n. volunt, eum fuisse de filijs Nachor, & tunc esset contẽporaneus Abrahæ: alij vero volunt, ꝙ fuerit de stirpe Esau, de Regibus descendentibus ab ipso, & nominatur Iobab. Gen. 36. & secundum hoc fuit aliquãto tempore ante Moysen. Quomodocunque ergo fuerit, oẽs volunt eum fuisse ante Moysen: sed nulla historia est inter Hagiographa, nec in toto Veteri Testamento, quæ fuerit ante Moysen, ideo liber Iob, quantum ad ea, quæ ibi narrantur, præcedit omnes libros Hagiographorum. K

Sed tunc dicet aliquis, cum etiam sit liber iste antiquior omnib. libris Prophetalibus, & Legalibus: quare non ponitur ante eos? Respondendum, ꝙ hic distinguuntur libri in varios ordines secundum dignitatem auctoritatis, & qui ceteris digniores sunt, in primo ordine ponuntur: & sic de secundo ordine, & tertio secundũ maiorem, & minorem

dignitatem,

dignitatem,& non secundum antiquitatem temporum. Jó licet Iob sit antiquior ceteris,quia tamen non est ceteris dignior in auctoritate,non fuit positus ante ceteros: seruatur autem iste ordo antiquitatis in libris, qui computantur in eodem ordine,s.q̃ inter omnes Legales,qui prior est tempore,primò ponitur,& propter hoc Gen.ponitur ante reliquos libros primi ordinis. In Propheta lib. etiam eodem modo: omnes.n.sunt eiusdẽ auctoritatis,ideo Iosue, qui prior est tempore,primò ponitur, & liber 12. Prophetarum minorum,qui est tempore vltimus,ponitur extremus in hoc ordine: in Hagiographis igitur eodem modo erit.s. quòd Iob qui prior tẽpore est inter omnes libros Hagiographos quantum ad antiquitatem temporis,primo poni debet. Alius quoque ordo,s.scripturæ obseruatur in eo: nam illi libri primo ponuntur,qui primo scripti sunt. De libro tamẽ Iob hoc omnes asserunt,quòd ante ceteros Hagiographos scriptus sit,ideo primus esse debuit.

Quare liber Paralipomenon non præcedat Iob. Quæstio. XXIII.

QVAERETVR vlterius, quare liber Paralipom. qui ponitur inter Hagiographa, non præcedit Iob, & videtur ex ratione præcedente debere præcedere, quia liber Paralipom. antiquioris temporis historiã scribit, quã liber Iob,scilicet a principio orbis conditi incipiendo in generationibus Adæ,vt patet 1. Paralipom. ca. 1. liber autem Iob solum tangit historiam ipsius Iob,quæ posterior est.

R̃ndendũ est,q̃ liber Iob debuit præcedere omnia Hagiographa,& cum dr̃,q̃ prior est ipe historia Paralip. negãdum est,quia licet quædam generationes a principio sæculi ordinentur ibi tñ nihil postea tangitur de historia temporum,quæ fuerunt ante Iob, sed in ipsomet primo c.libri agitur de quibusdam,quæ fuerũt posteriora ad librũ Iob s.de generationibus Esau: ideo præcedere debet liber Iob.

Alio modo potest responderi,quòd quanquam liber Paralipom. incipit ab antiquioribus temporibus,quàm liber Iob: tamen cõtinuatur historia illius vsq; ad tempora multum posteriora,s.ad Babylonicam vsque captiuitatem: libri autem semper attenduntur, quantum ad fines suos, ad hoc,quòd continuentur cum alijs libris: non debuit igitur liber Iob esse post librum Paralipomenon.

Iob a quo scriptus fuerit, an a Moyse,vel ab alio. Quæst. XXIV.

QVAERETVR vlterius, quis scripserit librũ Iob. Respondent quidam,quòd scripsit illum ipse Iob,qđ quidem verum esse potuit,quoniam post omnia gesta, quę habentur in ipso libro, superuixit Iob 140. annis, vt patet Iob vltimo capitulo,

Sed hoc non multum stat,quia tunc non videretur,quo modo venerit liber Iob ad Hebræos, quia Iob erat de Gentilibus: non curarent igitur Iudæi accipere librum illius tanquam peregrinam doctrinam: nimis enim cauebant Iudæi a doctrinis Gentiliũ,ne per has seducti a lege recederent.

Alij ergo & verisimilius dicunt,quòd scripsit Moyses librum istum. Nam fuit Iob ante tempora Moysis, ideo potuit Moyses scribere gesta illius; decuit autẽ satis illa scribi, quia omnis Sacra Scriptura est principaliter eruditiua humanę actionis,quæ directio fit p̃ virtutem,& quia in libro Iob magnarum virtutum dantur exẽpla,principaliter patientiæ,& tolerantiæ: conueniens erat scribi illam doctrinam. Amplius autem multa ibi dicuntur, quæ declarant quid de Deo sentire debeamus, q̃tum ad prouidentiã eius, & regimen vniuersi,& vniuersaliter ad virtutes morales. Vnde fortassis non est inferior in doctrina aliquo libro Veteris Testi: p̃p qđ Moyses illũ scripsit atq; Hebreis tradidit.

De Psalmorũ auctore,ac diuisione.

Secundus a Dauid. Idest,secundus liber Hagiographorũ incipit a Dauid,s.q̃ ipse liber est secũdus Hagiographorũ. Est autem liber Dauid liber Psalmorum: prophetauit.n. Dauid,sicut cęteri Prophetæ: sed differt modus ipsius prophetandi ab alijs. Alij.n. enarrant res tanquam gerendas, ipse vero in modum laudis de Deo,& Messia, ceterisq; similib. multa profert. Vocatur autem hic liber Dauid liber Psalmorũ, qui pro maiori parte a Dauid compositi sunt

A vel saltẽ ipse est præcipuus auctor,& primus a quo Psalmi originem habent: fuerunt.n.multi alij Psalmorũ auctores, vt patet ex titulis Psalmorum interdum. Totus tamen liber ascribitur ei tanquam ipse omnes Psalmos condiderit ex causa dicta.

Quem quinque incisionibus,& vno Psalmorum volumine cõprehendunt. Idest, iste liber Dauid vnum volumen est, quod vocatur liber Psalmorum: tamen in quinque sectiones,idest,partes diuiditur: aliqui enim voluerũt dicere, q̃ liber Psalmorum est quinq; libri propter quinq; sectiones; est tamen vnicus liber: sic.n allegatur interdum.s.sicut habetur in Actibus Apostolorum. Sunt autem quinq; sectiones,quia diuisus est totus liber in quinque partes,& in fine cuiuslibet partis ponitur in latino, Fiat Fiat: in Hebræo autem ponitur Amen Amen.

B Prima sectio finitur in Ps.Beatus qui intelligit: vnde in vltimo versu eius ponitur, fiat fiat. Secunda sectio finitur in Ps.Deus iudicium tuum. Tertia in Ps.Misericordias Domini. Quarta in Ps.Confitemini. Quinta in vltimo Ps.scilicet Laudate Dominum de cęlis;& ibi non ponitur,fiat fiat sed omnis Spiritus laudet Dominum. Ecclesia autẽ aliter Ps.secuit.s.diuidens in octo partes, vel potius in 14.si aliter velimus,& hoc pro recitatione secundum ferias.s.septẽ pro matutinis,& septem pro vesperis. Vbi autem partes incipiant satis apparet. *Tertius est Salomon.* Idest, iste est tertius liber,qui ponitur in Canone Hagiographorum, non quidem q̃ omnes libri Salomonis sint tanquam vnus liber inter Hagiographa,quia ponuntur hic vt tres libri. *Prouerbia,quæ illi Masloth,idest parabolas appellant.* Idest,primus de libris Salomonis est liber Prouerbiorũ. Fecit autẽ Salo-

Prouerbia.

C mon multos alios libros de naturis rerum: nam disseruit de lignis à cedro,qui est in Libano,vsque ad hyssopum,qui egreditur de pariete,& de iumentis,& volucrib.& reptilib. & piscibus. Fecit quoq; tria millia parabolas, & quinque millia carminum,vt patet infra lib.3.cap.4.sed isti libri nõ habentur apud nos,nec fuerunt vnquam positi in Canone Sacræ Scripturę: solum autem habentur tres,de quib.dicitur hic;primus est liber Prouerbiorum, in quo cõtinetur doctrina pure moralis. Sunt aũt ibi propositiones vniuersales,tanq̃ regulę operabilium humanorum,& dicuntur prouerbia,quasi procul a verbo.s.multum distantia a cõib.verbis vulgarium,quia hęc sunt verba parui ponderis: alla autem sunt plena fructu,& documento. Etiam sunt procul a verbo, quia verba vulgaria sunt multum particularia pro solis negocijs,in quibus proferuntur; ista aũt sunt procul

Prouerbia quare sic appellentur.

D ab illis,quia sunt doctrinæ vniuersales. Vocantur autem in Hebręo Masloth,quod idem est quod Parabola, vel Prouerbium. Nam parabola dr̃ esse iuxta modum accipiendi hic quædam propositio in se multum sensum continens,& hoc proprie conuenit doctrinis vniuersalibus continentibus in se omnem sensum particularium actionum. Dr̃ autẽ parabolæ a para, qđ est iuxta, & bole,quod est sñia,quasi iuxta sñiam.s.q̃a talia verba sunt multum sententiosa.

Ecclesiastes.

Quartus Ecclesiasten,idest Coheleth. Idest quartus liber in Hagiographis vocatur Ecclesiastes,vel Coheleth. Est iste secundus de libris Salomonis. Sunt autem ista duo nomina huius libri.s.Ecclesiastes ĩ Græco,& Coheleth in Hebręo, Interpretatur autem vtrumque Cõcionator: dicitur enim concionator.i.ad concionem loquens. Est.n. concio totus populus;cum vero aliquis loquitur ad totum populum, di-

E citur concionator. Sic sunt prædicatores. De concione patet Deuter.cap.9. s. locutus est de medio ignis, quando concio populi congregata est. Sic etiam dicitur aliquis habere principatum concionatiuum: q̃cunque habet vocem in concilio populi. Sic loquitur Philosophus. 3. Polit.s. q̃ ciuis debet cõtare lege cum alijs ciuibus,& principatu.s.cõcionatiuo: Ecclesiastes aũt hoc signat,quia dicitur de Ecclesia. Est autem in Gręco Ecclesia congregatio. Vnde posuit Philosophus.2.Politicorum de quibusdã Politijs, q̃ nõ faciunt Ecclesiã.i.non faciunt congregationẽ ad conciliũ, sed hñt aliũ modũ principatus. Coheleth aũt in Hebręo idem signat. Vocatur aũt liber iste Cõcionator,q̃a in eo Salomon loquitur ad concionem,scilicet non determinando aliquam personam,sed ad omnes; in parabolis autem dirigit locutionem suam ad filium: quasi loquatur pater filiu moraliter instruens. In Canticis autem Canticorũ sponsus

Concio quid.

Ecclesia quid.

verba ad sponsam dirigit, & ideo illi duo libri sunt quasi
speciales. In Ecclesiaste autem, quia non diriguntur verba
specialiter ad aliquem, intelliguntur directa ad totam con
cionem; ideo dicitur liber Concionator, vel Ecclesiastes.

Cantica Canticorum.

Quintus Cantica Canticorum. Iste est tertius inter libros
Salomonis: & est quintus in Hagiographis. Vocatur autem
Cantica Canticorum, quia sunt specialia cantica per excel-
lentiam dicta. Cum.n. sic additur genitiuus pluralis nume-
ri, significatur excellētia: iuxta illud in doctrinali, scilicet;

Additur excellens flos florum virgo beata.

Sciendum autem, quòd Salomon fecit alia cantica, præter
ista, s. quinque millia carminum, vt patet infra 3. lib. c. 4. il-
la autem differunt ab his: quia in isto libro pauca carmina
possunt contineri: nam etiamsi computentur versiculi nō
erunt sexcenti, quanto magis carmina, potissimè, quia quin
que millia carminum Salomonis, quæ per numerum ex-
pressa sunt, erant inter se differentia, cum ponantur tanquā
distincta numero: in Canticis autem Canticorum, quæ nos
habemus, non videntur esse distincta cantica, sed quasi v-
num; Ideo oportet alia fuisse præter hæc, quæ non haben-
tur. Ista autem vocantur Cantica Canticorum per excellē-
tiam, quod potest dupliciter intelligi, s. quòd ista sunt ex-
cellentiora alijs quinque millia carminibus, quæ fecerat
Salomon. Alio modo, quòd dicuntur excellentia respectu
omnium aliorum canticorum, quib. vtuntur vulgares. Et
iste sensus secundus est melior, q̄a Iudæi, qui imposuerunt
hoc nomen libro, non viderunt carmina quinq; millia Sa-
lomonis, ita vt scire possent, an ista essent excellentiora.

Quem titulo Sirhasirim prænotant. Idest Hebręi ponūt in
titulo istius libri sirhasirim: prænotare.n. est ante notare, s.
q̄ a principio libri huius Hebręi ponunt titulum istum, qui
est sirhasirim, quod interpretatur in Hebræo Cantica Can
ticorum.

De ordine prædictorum librorum, & quid contineatur in eis.
Quæst. XXV.

ORDO autem istorum librorum satis apparet: nam
a principio Hagiographorum ponitur Iob, quia præ
cessit historia eius omnes alias tempore: post hanc verò se-
quitur liber Psalmorum, quia Dauid, cui adscribūtur Psal-
mi, fuit ante Salomonem, & omnes alios, de quib. infra di-
citur. Post hunc ponuntur libri Salomonis, quia Salomon
secutus est post Dauid, cum fuerit filius eius: in trib. autem
libris Salomonis non potest dari ordo, quantum ad tēpus
Scriptoris, sed quantum ad habitudinem doctrinæ, quæ in
eis traditur. Dicunt.n. communiter Doctores nostri, potissi
me qui loquuntur moraliter, quòd liber Parabolarū conti
net doctrinam inferiorē, scilicet quæ pertinet ad incipien-
tes benè operari, qui adhuc rudes sunt, ideo nomine filio-
rum persuadetur ibi eis, quòd accedant ad Sapientiam. E-
tiam ibi traduntur doctrinæ morales pertinentes ad com-
municationem hominum adhuc manentium in sęculo. Se-
cundus liber, s. Ecclesiastes pertinet ad proficientes in bo-
no opere, qui amore bonæ operationis, & vitæ æternæ, quā
prosequuntur, incipiunt contēnere ea, quę in mundo sunt:
sicut dicebat Apostolus: Omnia reputaui vt stercora, vt so-
lum Christum lucrifacerem. Ideo in isto libro agitur de cō
temptu mundi demonstrando, q̄ bona vitæ huius caduca
nimis, & fallacia sunt: quæ licet aliquod bonum præmon-
strent, vanitate tamen plena sunt. Ideo liber incipit: Vani-
tas vanitatum, & omnia vanitas: & concluditur in fine, ni-
hil bonum esse, pręter timorem Dei: cum dicitur: Time Do
minum, & recede a malo: hoc est, omnis homo. Tertius li-
ber, s. Cantica Canticorum pertinet ad iam perfectos, qui
omnibus, quæ vitę huius sunt, iam relictis sola Dei cōtem-
platione fruuntur, ideo ibi agitur de gaudio sponsi, & spon
sę; & de ardentissima charitate, & consummatione totius
boni in applicatione ad Deum. Et ob hoc de ista applica-
tione liber incipit, s. osculetur me osculo oris sui. Post libros
autem Salomonis ponitur Daniel, quia nulli fuerunt libri
medij temporis, qui ad Hagiographa pertineant: ponitur
quoque liber Paralipomenon, qui consummatur in Baby-
lonica captiuitate, & reditu post annos septuaginta: isti au-
tem duo libri quasi simul fuerūt: ponitur tamen primo Da
niel, q̄ q̄ ipse prophetauerit in Babylone: quia liber Paralip.
F non solū de transmigratione in Babylonem agit, sed etiam
de reditu Iudęorum inde, vt patet 2. Paralipom. c. vlt. Da-
niel autem non est reuersus de Babylone, nec fuit prophe-
tia eius post reditum, ideo debuit pręponi ad librum Para-
lipom. Deinde autem ponitur Esdras, q̄m Esdas scripsit so
lum post reditum de Babylone, nihilque continetur in li-
bris suis, nisi ordo redeuntium in redeundo, & postquam
redierunt in principio habitationis in terra sua:

Daniel.

Vltimus autē est liber Esther, quia historia Esther acci-
dit post reditum de captiuitate Babylonica t̄pe Regis Assue
ri, vt patet ex ipso libro: Vltra hunc aūt nō sunt alia scripta
Hagiographa in Canone Hebręorum. *Sextus est Daniel.* Id
est, sextus liber in ordine Hagiographorum: iste enim Pro-
pheta est, sed inter Prophetas locari non meruit secundum
æstimationem Iudęorum, qui minoris auctoritatis reputāt

Daniel minoris auctoritatis apud Iudæos.

G hunc quam ceteros Prophetas. Nec etiam fuit missus Da-
niel ad aliquid denunciandum eis, sicut ceteri Prophetæ
mittebantur: vnde iste liber apud eos integer non est, sed
quædam habentur in Biblijs nostris, quę de Theodotione,
& Chaldaico sermone habita sunt: quoniam non reperie
bantur in Hebręo, sicut illud, quod interponitur de canti-
co puerorum in cap. 3. & totum cap. 13. & 14. Continet au
tem Daniel partim historias, & partim Propheticas visio-
nes, sed in hoc non differt a ceteris Prophetis, quoniam sic
Isaias, & Ieremias interdū habēt. *Septimus Dibrehaiamim.*

Paralip.

Iste est septimus liber inter Hagiographos, & vocatur apud
nos Paralipo. Non est aūt iste liber tantę auctoritatis apud
Hebręos, sicut libri Regum: quanquam eadem historia in
vtrisq; ponatur: Non enim tantum constat de auctore Pa-
ralipom. sicut de scriptoribus librorum Regum. Accipitur
H autem corruptè in litera nostra: cū dicitur dibrehaiamim:
nā deberet dici diurehaiamin. Quod interpretatur verba
dierum, quoniam in eo de verbis dierum, idest, de factis, q̄
fuerunt in diebus Regum Iuda, & Israel agitur. *Quod si-
gnificantius Chronicon totius diuinæ historiæ possumus appella
re.* Idest, iste liber, qui dicitur, Verba dierum, potest vocari
melius Chronicon Sacræ Scripturæ, idest, continens histo-
riam Sacræ Scripturæ. Dicitur autem significantius, idest,
magis apertè, vel propriè, scilicet, quòd cum imposuerimus
ei nomen istud, magis significamus de proprietate illius,
quam cum imposuerimus ei alterum nomen; & hoc quia
multum ei conuenit esse Chronicon, idest, designatiuū hi-
storiæ totius Scripturæ: dicitur enim Chronicon a chronos,
quòd est tempus, & inde chronica, idest facta temporalia,
vel liber continens euentus temporales: & dicitur totius
I Scripturæ Chronicon, idest, quasi aliquid relictum histo-
riæ, vel temporalis euentus in alijs partibus Scripturæ q̄d
totum in hoc libro suppletum reperitur; quod ideo dicitur,
quia liber iste est solum ad supplendum quædam, quæ in
aliis libris incōpletè enarrata sunt, sicut apparet ex discur-
su ab exordio Genesis vsque ad finem librorum Regum in
historialibus libris, quia in singulis aliquid deficiēs supple-
tur, & dicitur totius Scripturę Chronicon, idest illius; quæ
est ab exordio orbis conditi vsque ad captiuitatem Babylo
nicam, quia de illa, quæ postea est, nihil suppletur per li-
brum Paralipomenon.

*Qui liber apud nos Paralipom. primus & secundus inscribi
tur.* Idest, iste liber, qui vocatur Verba dierū, vel Chronicō,
apud nos dr̄ primus, & secūdus Paralipom. Apud Hebręos
etiam est diuisus in duas partes, quoniā est vnus de quinq;
K libris duplicibus, vt patet supra, & vocatur Paralipo. idest.
relictorum, vel de relictis, scilicet, q̄ de relictis in aliis libris
Sacrę Scripturę ibi principaliter historia texitur, nec est ali-
quis per se liber qui totaliter sit suppletio aliorum in toto
Canone, nisi liber iste.

*Octauus Esdras, qui & ipse similiter apud Græcos, & La-
tinos in duos libros diuisus est.* Idest, octauus liber de Hagio-
graphis est Esdras, & iste diuisus est in duos libros apud
Græcos, & Latinos. Nam apud Hebræos hoc etiam
manifestum est, cum ponatur inter libros quinque du-
plices, vt patet supra. Dicitur autem diuisus apud Lati-
nos & Gręcos in duos libros, quia vtriq; duos libros illius
continent, quòd de Gręcis satis cōcesserimus, sed de Lati-
nis, vt cōiter, secus v̄r: quia quidā habēt quatuor libros Es-
dræ, alij vero tres. Qui.n. quatuor habent, manifestū est, q̄
ipse quartus est penitus Apocryphus, nec alicuius auctori-

tatis inter libros Sacrę Scripturę habetur. De tertio etiam idem indicium est, quanquam non ita perspicuè: & iste est liber tertius, qui incipit, & fecit Iosias. Manent autem duo libri Esdræ, qui ab omnibus habentur, & recipiuntur tanquam authentici, s. primus Esdræ, & liber Nehemiæ, qui dicitur secundus Esdræ. Aliqui autem totum librum primi, secundum, & tertium Esdrę in duas partes diuidunt, tanquam sint duo libri Esdræ.

Nonus Esther. Idest, nonus liber inter Hagiographa, & vltimus est Esther, eo quòd historia illius fuit post reditum de captiuitate Babylonis, & vltima post historias omnium librorum Hagiographorum.

Liber Esther cur ab Hebræis recipiatur. Quæst. XXVI.

Coguntur autem ponere Hebræi librum hunc in Canone, quia Festum Mardochęi, quod ipsi faciunt in mense vltimo, s. Adar, qui apud nos vocatur Februarius, & distat triginta diebus a solennitate Paschali ipsorum habetur ex ipso libro Esther, s. quomodo fuerit inducta illa festiuitas, & quare, post istos autem non est aliquis liber in Canone Hebræorum; & si quosdam alios libros nos habeamus de Veteri Testamento præter istos, illi apud Iudęos nō habentur, vel imperfectè apud eos, & in parua auctoritate conseruantur, de quibus ī. in litera exprimitur. *Atq; ita fiunt pariter legis veteris libri viginti duo.* Hic colligitur numerus ex omnibus tribus prędictis ordinibus, & sunt viginti duo libri ad similitudinem viginti duarum literarum Hebraicarum, per quas proferimus omne, quod loquimur atque scribimus, idest. *Moysi quinque Prophetarum octo, Hagiographorum nouem.* i. libri Moysi, qui sunt libri primi ordinis, & vocantur Legales, sunt quinque, octo autem sunt Prophetarum, idest in secundo ordine, s. librorū Prophetarum. In Hagiographis autem sunt 9. & sic simul sunt 22. libri in trib. ordinibus. *Quanquam nonnulli.* Hic ponitur alius modus cōputandi istos libros, secundū quem assignantur 24. in Canone, & hoc quia duo, qui prius coniuncti erant, diuiduntur, vt sint per se libri. *Ruth, et Cinoth inter Hagiographa scriptitent.* i. aliq ponunt librū Ruth, & librū lamentationū inter Hagiographa; supra aūt ponebātur inter Prophetales libros, cū poneretur Ruth, tanq̄ pars quędā libri Iudicū, & Cinoth tanq̄ quędā pars libri Ieremiæ. Cum aūt fuerint isti duo libri inter Hagiographa non poterunt esse tanq̄ partes libri Iudicū, & Ieremiæ, cum pertineāt ad diuersos ordines, ideo necesse est, q̄ in Hagiographis 11. libri sint, & sic erunt simul 24. libri in Canone Veteris Testamenti. Hunc aūt ordinē plurimi Hebręorū vsq; hodie obseruant. *Et libros hos in suo putent numero supputandos.* Idest, existimāt isti, q̄ duo libri. s. Ruth, & Cinoth sint supputandi in suo numero. i. debent per se computari, & non tanq̄ partes aliorū librorū. Nā cū ponebantur in Canone Prophetalium, non habebāt suū numerum. i. propriū, quia nō computabantur tanq̄ libri per se distincti, sed tanquam partes aliorum librorum. *Ac per hoc esse prisca legis libros viginti quatuor.* Idest, si isto modo computauerimus, erunt 24. libri Veteris Testamenti, quia prius computabātur viginti duo, nunc aūt viginti quatuor, cū duo libri per se nunc computentur, qui prius non computabantur, & iam non manebit similitudo numeri librorum ad literas alphabeti, sed ad aliquid aliud. *Quod sub nomine viginti quatuor Seniorum Apocalypsis Ioannis inducit.* Idest, isti 24. libri inducuntur, vel significantur per 24. Seniores, quos ponit Beatus Ioannes in Apocalypsi. Sciendum aūt, q̄ sicut supra dicebatur. i. q̄ mystice per numerum viginti duo millia Leuitarum significatur numerus viginti duorū librorū Veteris Testamenti: ita hic per numerū viginti quatuor Seniorū significabitur mystice numerus viginti quatuor librorū. Nam ad sensum literalem aliud significāt illi Seniores, sicut declarabitur suo loco. s. Apoc. c. 4. & 5. nam si pro libris Sacræ Scripturæ introducti essent Seniores adorātes agnū, nō magis poni deberēt pro libris Veteris Testi, q̄ pro libris Noui Testi aliq. Seniores significatiui, sed est sensus mysticus, in quo facile est applicare, quidquid voluerimus, cū ex hoc, pbatio nulla accipiatur iuxta Dionysiū. s. mystica Theologia nō arguit. i. super sensum mysticū nō fundatur argūm efficax. *Adorantes Agnū.* Introducitur similitudo illorū 24. Seniorum, de quibus dr̄ Apoc. c. 4. & 5. q̄ prostrauerunt se corā agno adorantes eū, & offerentes coronas suas stantibus ibi quatuor aialibus oculatis ante & retro, q̄ singula licet in sensu historico aliquā significationem hēant, m̄ in mystico ēt totaliter applicari debent. Dñr aūt isti Seniores adorantes agnum, quia agnus est Christus. Et hoc ēt in sensu literali: Ipse. n. est agnus, qui mortuus est, & viuit, & soluit septē signacula libri. Adorant aūt isti. 24. Seniores agnum, in quantum oīa, quę sunt in 24. libris Veteris Testi ordinātur ad honorem Christi. Nam status totus Iudaicus ordinabatur ad statum Noui Testamenti, cum status Iudaicus in seipso esset imperfectus ad Hebr. c. 7. & oīa imperfecta subordinantur ad aliquam complementū. Ista aūt erat in veritate manifesta Noui Testamenti, q̄ oēs libri Veteris Legis tanq̄ vmbræ q̄dam designabant. Vmbra namq; futurorū bonorū est lex ad Hebr. c. 10. *Et coronas suas prostratis vultibus offerentes.* i. isti 24. Seniores in reuerentiā agni deposuerunt coronas de capitibus, & humiliauerūt se corā throno agni, tanq̄ offerētes ei coronas suas. Transferendo autem hoc ad 24. libros, est sensus, q̄ per coronas significantur victoriæ, q̄ a corona victorib. datur dicente Apostolo. Nō coronabitur, nisi q̄ legitimè certauerit. Isti autem 24. Seniores humiliant se coram agno: quia viginti quatuor libri, quicquid in sehabēt, ad honorem Christi, qui agnus est, illud continent; & coronas suas offerunt, i. victorias sanctorum virorum contra vitia, & contra hostes offerunt agno, tanquam munera, q̄ illæ victoriæ non fuerunt ad huius sæculi transitoriam laudem; sed propter agnum ad honorem illius; alioquin inanis est talis laborum possessio.

Stantibus coram quatuor animalibus oculatis retro & ante. Ista litera significat, quòd erāt viginti quatuor Seniores simul cum quatuor animalib. coram agno, & illa animalia erāt oculata, s. plena oculis ante, & retro, vt patet Apocalyp. c. 4. & 5. & Ezech. c. 1. Intelligitur autem dupliciter ista litera propter dictionem illam, Coram. Nam potest accipi pro aduerbio, vel præpositione: si accipiatur primo modo, non habet aliquod casuale, cui deseruiat, quia aduerbia nō deseruiunt casualibus, sicut præpositiones, & tunc coram non significat habitudinem personę vel loci, scilicet quòd aliquid fiat coram isto vel illo, sed significat coram, i. palā, vel publicè: & tunc intelligitur stantibus coram animalibus quatuor, i. quòd animalia quatuor erant coram, quando viginti quatuor Seniores offerebant coronas suas. Alio modo accipitur coram tanquam præpositio, & tunc deseruit casuali, atque ordinabitur cum illo ablatiuo, s. quatuor animalibus: sed tunc non stat multum litera: nam deberet dici stantes coram quatuor animalibus, q̄ Seniores starent coram animalibus: sed hic oportet, q̄ stantibus referatur ad aliquid aliud, & non ad Seniores, s. ad animalia, cum dicantur stantib. animalib. nisi forte quis dixerit, q̄ refertur ad vultus, s. q̄ vultus erant coram quatuor animalibus, sed iste non est conueniens sensus. Nam tūc ad Seniores deberent referri, & non ad vultus eorum: stabit igitur alius sensus, s. stantib. coram quatuor aial. b. i. quatuor aialia erant coram, s. qn̄ isti viginti quatuor Seniores offerebāt coronas suas. Sunt autē ista quatuor animalia quatuor figurarum variarum, s. leonis, aquilæ, hominis, atque vituli: Apocalyp. c. 4. & 5. & ista designant quatuor Euangelistas, sicut Ecclesia cōiter accipit: hic aūt conuenienter accipiuntur pro quatuor Euangelistis, quia libri Veteris Testi humiliabant se coram Deo, & libri quatuor Euangelistarum dant illi semper laudē. Cū laus operum Dei manifestetur in Euangelijs ex actib. Messiæ: quo aūt ista quatuor aialia conueniant quatuor Euangelijs, satis apparet, qm̄ aquila dr̄ de Ioāne, homo de Matthęo, vitulus de Luca, & leo de Marco. Applicationes aūt istorū satis apparent: ēt illa quatuor aialia Christo conueniunt: ipse. n. aquila dr̄ pp ascensionem suā, leo pp resurrectionē, vitulus pp passionē, homo pp natiuitatem. Dñr aūt ista aialia oculata, i. plena oculis, quia ante & retro habebāt oculos, vt ad oēm partē viderēt, idest. *In præteritum, & in futurum respicientibus.* Idest, sunt oculata aialia ante & retro: ad signandum, q̄ respiciūt præterita & futura: oculus. n. ad videndum datur, qui aūte pręteritum, & futurum considerat, dr̄ videre ante & retro, ita est de quatuor Euangelijs, quæ oē tēpus vident, i. respiciūt dispositionē hoīs, quantum ad omne tps siue preteritum, siue futurum. Vel habent oculos ante & retro, vt nihil sic latere

Quæst. 26.

Quomodo Seniores adorantes agnum.

Coram, dupliciter accipitur.

Quo tuor animalia conueniēter applicātur Euangelistis.

latere possit, quin oia videant. Sic aũt est de quatuor Euangelijs, quia totam vitam humanam regulant. F *Et indefessa voce clamantibus Sanctus, Sanctus, Sanctus.* Idest, ista aīalia quatuor clamant indefessa voce, i. clamant, & nunq̄ fatigātur, dicentia, Sanctus, &c. ista similitudo hr̄ ex visione, quę apparuit Ezechieli. Et ex visione, quæ apparuit B. Ioanni: vterq; .n. vidit aīalia illa dicẽtia, eo q̄ laus Dei, quæ ex quatuor Euangelijs impenditur, nunquam cessat, & clamatur ibi Sanctus ter: quia ista laus ad totam beatam Trinitatem dirigitur: Dominus Deus omnipotens: ista est laus Dei, qui vocatur Dominus, qui omnibus dominatur: Deus autem per naturam: omnipotens vero: quia dominium suum vniuersale est. *Qui est, & qui venturus est.* Idest, Deus iste semper est, & semper mansurus est: & accipitur venturus impropriè, idest futurus, quia Deus non venit, cum significetur in hoc quidam motus, sed magis competit ei futurus, G quanquam etiam hoc non penitus competat; Scriptura tamen vtitur interdum large terminis.

Hic Prologus, Scripturarum quasi Galeatum principium, omnib. libris, quos de Hebræo vertimus in Latinum, conuenire potest, vt scire valeamus, quidquid extra hos est, inter Apocrypha esse ponendum. Igitur Sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur, & Iesu filij Sirach liber, & Iudith, & Tobias, & Pastor non sunt in Canone. Machabæorum primum librum Hebraicum reperi. Secundus Græcus est, quod ex ipsa quoque phrasi probari potest.

Hic Prologus. Hic ponitur tertia pars huius Prologi, s. q̄ esset vtilitas ipsius distinguendo, Auctenticum ab Apocrypho: H est.n. magna vtilitas hæc legentib. quia interdum aliqua Scriptura allegatur, vt Authẽtica, quæ Apocrypha est, & interdum aliqua negatur tanq̄ Apocrypha, quæ est magnę auctoritatis. Ideo valde fuit necessarium declarari, quę sint scripturæ pertinentes ad Canonem, & quæ sint, Apocryphæ.

Quare iste Prologus vocetur Galeatus.
Quæst. XXVII.

ET dicitur hic, q̄ iste Prologus est principium Galeatũ omnium Scripturarum, quæ transferũtur de Hebræo in Latinum; & in hoc ponitur nomẽ commune huius Prologi: vocatur.n. Galeatus, quod dupliciter cõuenire potest, vno modo, quòd galea dicitur esse genus armaturæ: ita etiam Prologus iste est armatura contra falsè allegantes Scripturas ad eos redarguendum, vel ab eis nos defendendũ: I alio modo potest vocari Galeatus a galea, quia est armatura capitis, & est principium totius armaturæ corporis, ita etiam Prologus iste est principium omnium librorum Veteris Testamenti; quia non solum conuenit huic libro, sed etiam singulis, cum hic de quibusdam declaretur, qui sunt Apocryphi, & qui Auctentici, & quem gradum auctoritatis quilibet librorum habeat: iste verus sensus est, quem intendit litera, quia dicitur hic, quasi Galeatum principium: ergo vocatur Galeatus propter hoc, quod est principium, et non, quia est armatura. Etiam, quia dicitur hic, quod omnib. libris iste Prologus præponi potest; ergo tanquam principium est, cum iste Prologus conueniat cuilibet libro; & quilibet aliorum Prologorum conuenit vni soli; ideo Prolo- K gus iste non solum omnium librorum, sed etiam omnium Prologorum principium est.

Quasi Galeatum principium. Idest, iste Prologus est tanquam principium: vel galea: transumptio.n. est, quia galea est principium totius armaturæ, cum sit armatura capitis.

Omnibus libris, quos de Hebræo vertimus in Latinu, conuenire potest. Idest, conuenit iste Prologus non solũ pro isto libro Regum, sed etiam pro omnib. libris Sacræ Scripturę, qui transferuntur de Hebræo: & hoc ad iudicandum, qui eorum Apocryphi, & qui Auctentici sint. Et dicitur de translatis in Hebræo, quia non proficit iste Prologus vniuersaliter ad omnes libros Sacræ Scripturæ. Nam nihil hic agitur de libris Noui Testamenti, quem gradum habeant auctoritatis, & quomodo distinguantur per ordines suos, & an aliqui eorum sint Apocryphi; sed solum proficit pro libris Veteris Testamenti.

Etiam cum dicitur de translatis de Hebræo, non solum est intelligendum pro illis; sed etiam pro translatis de sermone Syro, vel Chaldæo, vel Græco. Nam liber Iudith, & Tobiæ non sunt translati de Hebræo, sed de Chaldæo. Liber autem Machabæorum secundus de Græco translatus est, vt patet infra, & tamen pro illis etiam proficit iste Prologus: per eum quippe indicatur, qui illorum sint Apocryphi, & qui Auctentici.

Vt scire valeamus, quidquid extra hos est, inter Apocrypha esse ponendum. Idest ista erat vtilitas Prologi huius scilicet, quòd sciamus, q̄, quidquid non reperitur inter istos libros supra positos, non est Auctenticum, sed numerari dẽr inter Apocrypha. Ideo libri sequentes, scilicet Sapientiæ, & Ecclesiasticus, & ceteri non pertinent ad Canonem, nec sunt Auctentici inter Iudæos. *Igitur Sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur.* Idest liber Sapientiæ, qui vulgariter vocatur. i. communiter ab omnibus liber Salomonis, non est in Canone Scripturæ apud Hebræos.

Liber Sapientiæ an sit Salomonis. Quæstio. XXVIII.

ISte liber vocatur Salomonis, quoniam in quibusdam rebus, de quib. agitur, satis similatur Salomõ, licet modus loquendi alius sit, scilicet in quodam decurtatior & cõpendiosior, in alio autem extensior. Dicitur tñ iste esse liber Salomonis, quoniam quædam verba illius hoc significare videntur, vt patet Sapient. 9. s. Tu me elegisti Regem populo tuo, et dixisti ędificare templum in mõte sancto tuo, et in ciuitate habitationis tuæ Aram. Istam eandem rationẽ ponit Hieronymus in Prologo super istum librum. Est tamen iste liber factus a quodam satis claro viro suis temporibus, scilicet a Philone Iudæo Alexandrino.

Dicitur autem, quòd non est liber iste in Canone, quia Iudęi illum inde secuerunt a principio: tñ in Canone recipiebant: sic patet in Prologo Hieronymi super librum istũ, sed hoc opus Hebræi, vt quidam sapiẽs meminit, inter Canonicas Scripturas recipiebant, sed postquam comprehendentes Iesum interfecerunt memorantes in eodẽ libro euidentissima de Christo testimonia. s. dixerũt inter se impij, comprehendamus iustum, quoniam inutilis est nobis, & contrarius operibus nostris, promittit se sciẽtiam Dei habere, & filium Dei se nominat. Et post hęc: si enim vere filius Dei est, suscipiet illum, & liberabit de manu cõtrariorum. Et iterum, vt sciamus reuerentiam illius, & probemus patientiam eius, morte turpissima condemnemus eum. Collatione ergo inter se facta, ne nostri eos pro tam aperto sacrilegio denotarent, a propheticis eum voluminib. reciderunt: legendumque penitus prohibuerunt. Nos tñ Ecclesię auctoritate inter libros Auctenticos illum suscipimus, atq; in Ecclesia suis temporib. legimus: de isto libro, & auctore eius Philone tractat Hieronymus in libro de Illustrib. viris, & Isidorus in libro de Ortu: & obitu patrum.

Quare liber Sapientia nõ recipitur a Iudæis in Canone suo.

Et Iesu filij Sirach liber. Idest, etiã liber Iesu filij Sirach non habetur in Canone apud Hebręos: iste vocatur Ecclesiasticus, eadem ratione, qua vocabatur liber quidam Salomonis Ecclesiastes: loquitur n. liber iste ad oẽm hominem, ideo Concionator, vel Ecclesiasticus est: q̄q̄ ibi teneatur aliquis modus libri parabolarũ Salomonis, quia fit locutio ad filium, tanq̄ pater instruat filium, sed vt cõiter in eo indistinctè, & ad omnes locutio fit. Fuit autem iste liber scriptus a quodam Sacerdote Hebræo, qui dictus est Iesus filius Sirach, qui fuit nepos Iesu Iosedech Sacerdotis magni qui principatus est in sacerdotio, venientib. Israelitis de Babylone, vt patet Zacha. c. 3. & 1. Esdræ. c. 4. & 5. Fuit autem liber iste scriptus aliquanto tempore post reditũ de Babylone. s. tpe, quo interpretes. 70. de Hebręis ducti sunt in Aegyptum ad conuertendum totam Bibliam Hebræorũ in Gręcum sermonem, quod factum est anno. 38. regni Ptolomæi Euergetis Regis Aegypti, vt plurimi asserũt; sed constat factum tempore Ptolomęi Philadelphi, qui eum pręcessit in regno, vt vult Iosephus lib. 12. Antiquitatum. Fuit autem iste scriptor huius vnus de Interpretibus. & ibi inuenit quẽdam librum Aegyptium magnę doctrinæ, quem exposuit conuertens in Hebręum sermonem, addita; multa de suis, de quibus in Prologo super Ecclesiasticum. Istum librum, quanquam Iudęi nunquam habuerint in Canone Scripturarum, Ecclesia tamen suscepit atque legit. *Et Iudith,* Idest, etiam liber Iudith non est in Canone, sed oportet poni secundũ pręcedentia inter Apocrypha, q̄a dr̄ supra, q̄ q̄dq̄d nõ est inter libros supra positos, inter Apocrypha cõputandum est sed Iudith non est in aliquo de trib. ordinib. pręcedentibus:

Ecclesiasticus.

Ecclesiasticus a quo fuit scriptus & quando.

Ecclesiasticus recipitur ab Ecclesia.

An liber Iudith sit inter Apocrypha.

dentibus: ergo pertinebit ad Apocrypha. Sed contra hoc arguetur, quia dicit Hieronymus in Prologo super Iudith, quod apud Hebræos liber Iudith inter Hagiographa legitur: sed Hagiographa continent tertium ordinem librorũ authẽticorum, ergo erit Iudith in Canone inter Hebręos, sed hic dicitur contrarium.

Respondendum est, quod liber Iudith apud Hebræos non ponitur in Canone, nec est magnæ auctoritatis, quod patet, quia in allegato Prologo Hieronymi super Iudith dicitur, quòd auctoritas libri Iudith ad roborãda illa, quæ in contentionẽ veniunt, minus idonea iudicatur, idest, non est idonea. q. d. quod non sumitur argumentũ efficax contra aliquem ex libro Iudith: si tamen esset inter Hagiographa, esset Authenticus, & posset ex eo argui efficaciter. Itẽ, quia dicitur in eodem Prologo, quòd liber Iudith est scriptus sermone Chaldæo, & quia Hieronymus transtulerit de Chaldæo: si tamen esset Iudith inter Hagiographa haberetur in Hebræo; ideo necesse est, quod non sit inter Hagiographa.

Cum autem dicitur, quòd apud Iudęos legitur liber Iudith inter Hagiographa, quidam respondent, quòd est litera corrupta, & deberet dici inter Apocrypha.

Alio modo potest responderi, quod Hagiographum dicitur dupliciter: vno modo pro Scriptura Sancta, quæ est magnæ auctoritatis, & efficax tam ad arguendum, quàm ad respondendum: quanquam auctor illius ignotus sit: & hoc modo scripta Hagiographa tenent tertium ordinem in Canone Sacræ Scripturæ, vt supra patet, & hoc modo non ponitur in Hagiographis, nec est in Canone Sacræ Scripturæ secundum Hebræos.

Hagiographũ dupliciter. Alio modo dicitur Hagiographum Scriptura, quę sacra videtur, quia non repugnat in aliquo Sacræ Scripturæ approbatæ: ipsa tamen nullius auctoritatis, vel roboris est, & hoc modo aut parum, aut nihil Hagiographum ab Apocrypho differt, & sic ponitur Iudith apud Iudæos inter Hagiographa, i. inter Apocryphos libros. Hæc autem sunt vera secundum Hebræos, apud nos secus est: nam liber Iudith inter Authenticos libros receptus est cum approbauerit illum Ecclesia in Synodo Nicęna, & receperit in numero Sacrarum Scripturarum, vt ait Hieron. in Prol. super Iudith: alioquin enim Ecclesia non legeret illum in diuinis ministerijs, sicut leguntur ceteri libri Authentici; legit tamen. *Et Tobias*, Idest, etiam liber Tobiæ non est in Canone Hebræorum.

An liber Tobiæ sit inter Hagiographa. *Quæst. XXIX.*

ISTE liber in Chaldæo scriptus est, & Hieronymus de Chaldæo illum transtulit, adiuuante quodam Hebræo interpretante linguam Chaldæam in Hebræam. Dicitur autẽ quod iste liber apud Iudæos mancipatus est inter Hagiographa, & tamen Hagiographa scripta Authentica sunt: de hoc in prologo Hieronymi super Tobiã. Respondendum est, quod non pertinet liber Tobiæ ad Canonem Hebræorum: nam tunc haberetur in Hebræo, sicut ceteri Authentici libri: sed non inuentus est in Hebræo: ideo coactus est Hieronymus trãsferre illum de Chaldęo sermone, vt patet in eodẽ Prologo: ergo non est Authenticus apud Hebręos. Item, quia in allegato Prologo dicitur: Arguunt nos Hebræorum studia, & imputant nobis contra suum Canonem latinis auribus ista trãsferre: ergo non est in Canone Hebręorum Tobias. Item dicitur in eodem Prologo quòd Hebręi librũ Tobię de catalogo Sacrarũ Scripturarũ secuerunt, & posuerunt inter alias Scripturas: Hoc autẽ concedendum est, & cum dicitur, quòd Hebręi habent librum Tobiæ inter Hagiographa: dicendũ quod ibi est corrupta litera, quia deberet scribi Apocrypha: & dicitur Hagiographa, quod satis apparet, quia dicitur in allegato Prologo: librum itaque Tobiæ, quem Hebręi de catalogo diuinarũ Scripturarum secantes his, quæ Hagiographa memorant, mancipaerũt: sed quando aliquis liber secatur de Canone Scripturarum Authenticarũ non potest poni, nisi inter Scripturas Apocryphas: ergo necesse est, Tobiam poni apud Hebręos inter Apocrypha. Aliter dici potest, quòd litera sit vera, & tamen Hagiographũ dupliciter dicitur, s. pro eo quòd Sanctum, & Authenticũ, quanquam non repugnet sacro, sicut dicebatur supra de libro Iudith. Hæc autem intelliguntur de Hagiographo, quòd est non Authenticum; & cum dicitur hic, quòd non est Tobias in Canone, intelligendũ est secũdum Hebręos, & tamen Ecclesia suscepit eum in Canone suo, cum legat eum in diuinis ministerijs. Sed tunc dicet aliquis, quid proficit nobis hoc, quod de Canone dicitur, quia non est idem Canon Scripturarum apud nos, & Hebręos, quia pleraque ipsi improbant, quæ nos tanquam Authentica habeamus. Respondendũ, quòd proficit ad hoc, vt sciamus, in quo possumus habere argumentum efficax contra Hebræos, & in quo non, cũ quidam libri nostri sint efficaces contra eos, & alij nequaquam. *Et Pastor*. Idest, etiam liber Pastoris non est in Canone Hebręorũ, q̃q̃ habeatur apud quosdam Latinos. De isto libro Pastoris apud expositores nostros nihil habetur. Constat tamen quod fuerit liber aliquis pertinens ad statum Veteris Testamenti, qm̃ hic agitur de Canone Veteris Testamenti: & declaratur, qui sint libri in Canone, & qui non: sed dicitur de libro Pastoris, quod non habeatur in Canone Veteris Testamenti; ergo videtur, quod aliquo modo pertineat ad Vetus Testamentum. Pro hoc aũt sciendum, quod multi alij libri sunt, qui antiquitus apud Iudæos facti sunt & tamen non recipiuntur ab eis in Canonem: tũ quia aliqui eorum ab Hęreticis fuerunt depranati: tũ quia quidam ipsorum non erant tantæ auctoritatis, vt in Canone Sacræ Scripturæ poni mererentur: sic enim fuit liber Henoch, qui quanquam Authenticus esset, cum eum alleget Iudas in Canonica sua; tamen quia hæretici illum damnauerunt, non fuit postea habitus inter libros Auctenticos, & sic de plerisque. De libro autẽ Pastoris, quid contineret, plene non exprimitur, tamen inter Apocryphos ab Ecclesia collocatur; de hoc in Decretis, dist. 15. c. sancta Romana. vbi ponuntur opera Auctentica, & opera Apocrypha, & ibi liber Pastoris, siue pastoralis habetur tanquam Apocryphus.

q. præc.

Quæ veritas sit cognoscenda, qui libri sint Authentici, & qui non.

Pastorũ liber quis sit & an sit reprobatus.

In Canone non habentur. Idest, isti libri immediate positi ponũtur in Canone, quod intelligitur de Canone Hebręorum: quoniam de Canone librorum, quos Ecclesia recipit: secus autem, cum omnes supra positi, & etiam libri Machabæorum, de quibus infra, recipiantur ab Ecclesia tanquam Auctentici.

Hoc intelligitur d Canone Hebræorũ.

Machabæorum primum librum Hebraicum reperi. Supra ponebantur quidam libri, quantũ ad Iudæos, qui erãt penitus Apocryphi: hic aũt ponũtur libri, qui partim sunt Apocryphi, & partim Hagiographi, s. libri Machabæorũ, quorũ primus habetur apud Hebræos, & est Auctenticus; potest quoque cõputari inter Hagiographa. Secundus non habetur in Hebręo, ideo est Apocryphus apud eos. Transtulit tamen illũ Hieronymus ex Gręco. *Secundus Græcus est*. Idest, secundus liber Machabæorum est Græcus, scilicet translatus, vel compositus ab aliquo Gręco.

Quod ex ipsa phrasi probari potest. idest, iste liber est Gręcus, quod probatur ex modo suo loquendi. Nã in Hebręo non habentur tales modi rhetorici: dicitur autem phrasis in Gręce locutio, & inde periphrasis dicitur, idest, circumlocutio. Stylus autem illius secundi libri demonstrat eum, & primum non esse ex eadem origine.

Etiam satis potest apparere ex alio, s. quia non sunt isti duo libri historia continuata, sicut quatuor libri Regũ, sed secundus est suppletio quædam primi. Nam in primo continetur tota historia Machabęorum, sed quia in quibusdã ibi decurtata est. Aliqui Græci composuerunt per modum supplementi, & recapitulationis omnia, quę habentur in secundo libro, quia etiam auctor satis declarat in secundo cap. eiusdem, & quanquam isti duo libri apud nos sint Auctentici, non tamen est apud nos tantum Auctenticus secundus, quam primus. Nam quædam sunt ibi, quæ a quibusdam nostrum non recipiuntur.

Quæ cum ita se habeant, obsecro te, Lector, ne laborem meum reprehensionem existimes antiquorum. In templo Dei offert vnusquisque, quod potest; alij aurum, & argentum, & lapides preciosos, alij byssum, & purpuram, & coccum offerunt, & hyacinthum: nobiscum bene agetur, si obtulerimus pelles, & caprarum pilos. Et tamen Apostolus contemptibiliora nostra magis necessaria iudicat. Vnde & tota illa

Taber-

Tabernaculi pulchritudo, & per singulas species Ecclesiæ præsentis, futuræque distinctio pellibus tegitur, & cilicijs: ardorémque solis, & iniuriam imbrium ea, quæ viliora sunt, prohibēt. Lege ergo primum Samuel, & Malachim meum, inquam, meum. Quidquid enim crebrius vertendo, & emendando sollicitius & didicimus, & tenemus nostrum est. Et cum intellexeris, quod antea nesciebas, vel interpretem me existimato, si gratus es, vel paraphrasten, si ingratus. Quanquam mihi omnino conscius non sim, mutasse me quippiam de Hebraica veritate, certe si incredulus es, lege Græcos codices, & Latinos, & confer cum his opusculis, quæ nuper emendauimus, & vbicunque discrepare inter se videris, interroga quemlibet Hebræorum, cui magis accommodare debeas fidem. Et si nostra firmauerit, puto, quòd eum non existimes coniectorem, vt in eodem loco mecum similiter diuinarit.

Quæ cum ita se habeant. Hic ponitur quarta pars, in qua sermo ad lectorem conuertitur, & diuiditur in tres partes. Primò rogat, ne legentes eius intentionem peruertant, dicentes quòd septuaginta Interpretes reprehendere intendat. Secundò, vt operis lectionē attendant. Tertiò, vt cum alijs hoc cōferant. Secunda ibi. *Lege ergo primum.* Tertia ibi. *Certè si incredulus es.*

Quare D. Hieronymus transtulerit in Latinum Sacram Scripturam. Quæst. XXX.

PRIMA caussa ponitur hic, cum Hieronymus excusat se de peruersitate intentionis: dicebant enim aliqui quando Hieronymus transferebat libros istos Regū, & alios libros Sacræ Scripturæ de Hebræo in Latinum, vt demonstraret, Septuaginta Interpretes esse reprehensibiles, scilicet, ꝙ ideo scribebat, quia innuebat scripta Septuaginta Interpretum fuisse multum deficientia a veritate Hebraica: & ob hoc, ꝙ necesse erat ad alia nouiter trāsferri de Hebræo in Latinum: sic patet in prologo super Iosue, qui incipit: Tandem finito: & in Prologo super Genesim, qui incipit: Desiderij mei. Hoc autem, q̄ū verū sit, ꝙ Scriptura septuaginta Interpretū iam esset multum vitiata, & deficiens a veritate Hebraica, siue hoc esset propter ignorantiam interpretum, siue propter imperitiam translatorum: Hieronymus tamen non culpat septuaginta Interpretes, nec in eorum ignominiam vult aliquid transferre: sed dicit, ꝙ sicut ipsi cōtulerunt aliquid in laudem Dei, & vtilitatem Ecclesiæ: ita ipse vult conferre aliquid licet minus.

Quæ cum ita se habeant. Idest, cum ista superiora de diuisione librorum per ordines suos vera sint, & ego laborauerim in transferendo istos libros, non existimet aliquis, quòd ego facio ad malum finem.

Obsecro te lector, ne laborem meum reprehensionem existimes antiquorum. Idest, rogo, ne cogites ꝙ istæ translationes, quas facio, sint ad demonstrandum antiquos, idest, Septuaginta Interpretes, fuisse reprehensibiles, & defectuosos, quasi ego introducam translationes meas, quia suæ iā non sufficiant, aut inutiles sint vel vitiatę: sed facio ad aliū finem, scilicet, vt ego aliquid offeram de meo, sicut quilibet de suo.

In tabernaculo Dei offert vnusquisque quod potest. Idest, ista translatio non est facta ad concitandum inuidiam, sed voluit facere, sicut in Tabernaculo Domini fit; quia quilibet ibi offert, quantum potest: erat enim constitutum a Domino in deserto Sinai, quando constructum est Sanctuarium, ꝙ Moyses loqueretur Israelitis, quod tam viri, quā feminæ offerrent Domino in opus Sanctuarij vnusquisq; quod posset. Alij aurum, & alij argentum, & sic de diuersis rebus necessarijs ad constructionem Sanctuarij, Exod. cap. 25. sic autem postea factum est, quoniam quilibet offerebat, quod poterat. s. Principes Israel obtulerunt lapides preciosos necessarios pro vestibus Sacerdotis: omnes autē alij, quicunque haberent vasa aurea, vel argentea separauerunt illa in donaria Domini: mulieres vero, quæ hęc offerre non poterant, quia fortè pauperes, quia in potestate earum non erant magna, obtulerunt byssum, & hyacinthum, & pilos caprarum & similia, de quibus Exod. 35. c. sicut ergo in Sanctuario Domini non imponitur omnibus

F eadem oblatio, sed quilibet offert, quantum potest, nec est aliquis, quantumcunque pauperum sit, qui non posset aliquid offerre pro Sanctuario Domini: ita hic ad vtilitatem Ecclesiæ non oportet, vt omnes æqualia bona faciant, sed satis est, quòd quilibet aliquod bonum faciat, nec exigitur, ꝙ illud tantum sit, quantum alij viri maximi contulerunt: sic enim Hieronymus ex humilitate dicebat hic, ꝙ quanq̄ translatio sua nullo modo comparanda sit translationi Septuaginta Interpretum, tamen aliquid proficiet in Ecclesia Dei: ideo penitus abijcienda non est, sicut qui Sanctuario Domini offerebant pilos caprarum, non offerebāt tantum, quantum illi, qui aurum prbuerant, & tamē nullius oblatio refutabatur. Dicitur autem hic de Tabernaculo. i. Sanctuario, quia accipitur largè: non solum enim pro Tabernaculo offerebantur dona ab Israelitis in deserto,

G sed etiam pro toto Sanctuario: illud tamen vocatur tabernaculum largè: nam tabernaculum est domus quædam facta de tabulis, & operta cortinis atque alijs velamentis inter Iudæos, extra ꝙ erat atrium, ꝙ continebat magnā quātitatem circundando tabernaculum, & istud non erat de tabulis, sed de columnis, & velamentis. De tabernaculo habetur Exod. 26. cap. de atrio habetur ibidem. 27. c. Dicitur etiam in tabernaculo Domini vnusquisq; offert quod potest. i. ad construendū Tabernaculum. Nā ista oblatio in deserto non fuit facta post constructionem Tabernaculi, sed prius vt haberentur materialia ad constructionem.

Alij aurum, alij argentum. Declarat, ꝙ non sit eadem oblatio omnium, sed quidam offerebant aurum, & quidā argentū, & sic de singulis, quia omnia hæc necessaria erāt, sic enim dixit Deus Exod. cap. 25. ꝙ offerrent aurum, & ar-

H gentum, æs, & hyacinthum, purpuram, coccumque bis tinctum, & byssum, pilos caprarum, & pelles arietum rubricatas: pelles hyacinthinas, & ligna Setim, oleum ad luminaria concinnāda, aromata ad vnguentum, & thymiama, & lapides onychinos, & gemmas. Singula enim horū pro fabricatione Sanctuarij erant necessaria: aurum quippe ad multa erat necessarium, scilicet ad operiendam Arcam laminis aureis, & ad faciendum propitiatorium, ꝙ erat coopertorium Arcæ de auro purissimo cum Cherubin. Etiam erat necessarium ad tegendum laminis aureis totum altare thymiamatis. Etiam ad tegendum mensam propitiationis, & ad faciendum coronas illius de auro. Etiam ad vasa vniuersæ mensæ, quæ erant de auro, & ad deaurandas tabulas tabernaculi cum vectibus, & ad vestes Sacerdotis magni: omnia enim hęc aurum exigebant, Exodi ca-

I pitulo vigesimo quinto. Argentum verò necessarium erat pro vasibus tabularum Tabernaculi. Etiam pro capitibus columnarū, & vasibus, quę erāt intra Tabernaculum. Etiā pro quibusdam capitellis aliarum columnarum, quę erant in circuitu Tabernaculi in atrio.

Et lapides preciosos. Isti offerebantur pro vestibus summi Sacerdotis, quia non erat aliquid aliud in toto Sāctuario, in quo ponerētur lapides preciosi, nisi in istis: ponebātur namque duo onychini super duos humeros Sacerdotis in Ephod, in quibus scripta erant duodecim nomina filiorum Israel per tribus suas: sex in quolibet lapide. Erāt autem præter hos alij duodecim lapides preciosi diuersarum specierum, qui positi sunt in Rationali super pectus Sacerdotis: & erant ibi scripta duodecim nomina filiorum Israel. Fuerūt autem oblati isti lapides à solis Principibus,

K eo quòd erant magni valoris: & non poterant populares talia offerre, Exod. 36. cap. sic igitur in Beato Hieronymo, quanquam alij offerant aurum, & lapides preciosos, ipse saltem vult offerre pilos caprarum, qui sunt minimi valoris: aliquid tamen valent.

Alij byssum, & purpuram. Hic ponuntur aliæ oblationes, s. in filis & erant fila multorū modorum, s. byssus, purpura, hyacinthus, & coccus bis tinctus: est enim byssus genus lini candidissimi, cui nullus color superadditus erat. Tale autem linum reperitur in Aegypto, & istud proficiebat in Sanctuario ad texturam velorum circundantium atrium in circuitu, quę fiebant de sola bysso: præterq̄ in introitu, vbi erat tentoriū magnum, quod trahebatur pendens: & istud erat multorum colorum, s. de quinque, vt de bysso, hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & auro. Proficiebat etiam byssus ad decem cortinas quæ fiebant

Byssus quid.

super

super Tabernaculum operientes illud totum immediatè. Etiam proficiebat ad vestes sacerdotales, quæ ex maiori parte erant de bysso. De his patet Exod. 26. & 27. Purpura quoque offerebatur, quia illa proficiebat ad vestes sacerdotales sacerdotis magni: etiam ad decem cortinas Tabernaculi, & ad tentorium, quod pendet in introitu Tabernaculi, & ad tentorium, quod erat in introitu atrij. Hæc enim habebant purpuram cũ alijs coloribus quatuor, s. hyacintho, & auro, coccoque bis tincto, & bysso retorta.

Et coccum offerunt, & hyacinthum. Idest, etiam quidam offerunt de cocco & hyacintho: est enim coccus filum valde rubeum, quoniam bis rubricatum est, vt rubedo eius nimis intensa appareat: & ob hoc vocatur vt communiter coccus bis tinctus. Hyacinthus dicitur esse genus filorum, vel lanæ quasi coloris aerei, siue cęlestis, quanquam hyacinthus aliquando accipitur pro lapide, & aliquando pro flore, interdumq; pro puero: sed non pertinet hoc ad pręsens, quia solum accipitur hic pro lino: purpura autem dicitur esse species huius lini coloris rubei declinantis ad nigredinem. De quibus omnibus magis declaratũ est Exod. a 5. c. Erant autem necessaria coccus, & hyacinthus ad illa eadem, ad quæ purpura conueniebat, vt supra dictum est.

Nobis cum bene agitur, si obtulerimus pelles, & pilos caprarum. Idest, alij, qui ditiores sunt, offerunt aurum, & argentum: nobis autem, quia pauperes sumus, satis bonum erit, si potuerimus offerre pilos caprarum, & pelles.

De operimentis Tabernaculi. *Quæst.* *XXXI.*

IN quo humiliat translationem suam, dicens, translationem Septuaginta Interpretum esse tanquam aurũ, & lapides preciosos: suam vero tanquam pelles, & pilos caprarum. Ponit autem de istis, quia iusserat Deus offerri pelles arietũ rubricatas, & pelles hyacinthinas, & pilos caprarum, vt patet Exodi c. 25. Erant autem ista necessaria, quia in Tabernaculo Domini erant quatuor velamenta. Primum erat de cortinis, & istud erat contextum de filis auri, purpuræ, hyacinthi, & de cocco, byssoque retorta. Secundum operimentum erat de sagis, quæ sunt aspera facta de pilis caprarum. Tertium erat de pellibus arietum rubricatis. Quartum de pellibus hyacinthinis, & istud erat superpositum omnibus. De his operimentis habetur Exo. c. 26. Pro his igitur oportebat offerri pilos caprarum, vt inde fieret secundum operimentum, s. sagorum. Etiam quod offerrentur pelles ad faciendum inde operimenta. Possunt autem intelligi istæ pelles, tam de pellibus arietum rubricatis, quam de pellibus hyacinthinis, quia vtraq; species pellium ad Sanctuarium pertinebat: minimum tamen, ꝙ offerri poterat, erat in pilis caprarũ: sed hoc Hieronymus dicit sibi esse satis, si offerre potuerit pilos caprarum, idest, si opus suum in transferendo fuerit saltem tantæ vtilitatis, vt pilis caprarum æquiparari valeat comparata translatione 70. Interpretum ad aurum, & ad lapides preciosos. In hoc autem multũ se humiliat Hieronymus, quia translatio eius melior erat, quam 70. Interpretum, sed ipse de proprijs se iactare noluit.

Et tamen Apostolus contemptibiliora nostra magis necessaria iudicat. Demonstrat hic vtilitatem operis, scilicet, ꝙ quanquam tale sit, quod pellibus, & pilis caprarum comparari debeat, & non alicui rei maioris precij; tamen minus necessarium est, sic enim declarat Apostolus, s. ꝙ illa, quæ sunt magis contemptibilia sunt magis necessaria, & vtiliora: sic patet 1. Corinth. cap. 12. s. sed multo magis, quę videntur membra corporis infirmiora esse, necessaria sunt, & quæ putantur ignobiliora membra esse corporis. Opus igitur Hieronymi, quod paruum erat, & contemptibile secundum modum loquendi suum humiliando se, erat multum necessarium, eo quòd quando aliqua opera altissima sunt, & magna, & per seipsa intelligi non valent, sed alia oportet præcedere minoris speculationis, per quæ, tanquã per principia, intelligantur: sic enim posset esse de translatione Hieronymi ad translationem Septuaginta Interpretum, s. quòd supponatur translatio Hieronymi pro translatione Interpretum. Alio modo potest intelligi, quòd tacitè Hieronymus hic laudet opus suum, non quidem extollendo, vel enunciando aliqua maiora, quam sunt, sed declarando quid in eo sit. Et dicitur, quòd erat magis necessarium, quam translatio Interpretum. Illa enim, quanquam antiqua esset cum vitiata erat nimis, nec poterat intelligi conuenienter, nisi posita translatione Hieronymi, quę penitus sequitur Hebraicã veritatẽ, & in hoc est perfectio alicuius translationis, secundum quòd magis, vel minus sequitur exemplaria. *Vnde & tota illa Tabernaculi pulchritudo.* Declaratur hic, quòd quanquam opus suum sit tanquam pili, & pelles, non tamen est a Sanctuario Domini abijciendum, nec vitiat pulchritudinem illius, quia quantumcũq; esset pulchrum Sãctuariũ, tamen pellibus tegebatur. quod non fieret si istæ tollerent pulchritudinem, ergo ista, quæ imperfecta sunt, multum sunt necessaria. *Per singulas species præsentis Ecclesiæ.* Idest, Ecclesia, vel Tabernaculũ fabricatum a Iudæis in deserto in pulchritudine sua distin-

B ctionem, & partes varias Ecclesiæ præsentis, s. militantis, designat, quia ad similitudinem rerum Tabernaculi, illius ministri, & omnes gradus distincti sunt. Etiam Ecclesia futura, idest, cęlestis Ierusalem, quæ vocatur Ecclesia triumphans, distincta est secundum distinctionem Tabernaculi, & tamen omnia hæc teguntur pellibus, ergo maximę pulchritudini non repugnat esse simul cũ pellibus, quæ de rebus contemptibilibus sunt. Hoc autem, quod dicit Hieronymus, s. quod pulchritudo Tabernaculi, & distinctio Ecclesiæ præsentis, & futuræ tegitur pellibus, accipiendum est in sensu mystico. Nam literalis sensus est, ꝙ ex istis efficeretur Tabernaculum, in quo determinatus cultus Deo impenderetur, & mysticè tamen hæc trahere possumus ad

C significandum ea, quæ in militanti, & triumphanti Ecclesia sunt. *Pellibus tegitur, & cilicijs.* Ista duo sunt aliquid cõtemptibile, & tamen conferunt quidquam ad pulchritudinem Sanctuarij, & ponuntur hæc duo ad designandũ Sanctuarij multiplicia tegumenta, quę quatuor sunt, s. cortinę de filorum varietate, & saga de pilis caprarũ, & ista vocantur cilicia, & vocantur sic, quia dura sunt. Tertium aũt tegumentum est de pellibus arietum rubricatis, quod ponebatur immediatè super Saga cilicina. Quartum operimentũ erat de pellibus hyacinthinis, quæ sunt pelles magnæ, vt boum artificiosè nimis dispositæ, & habentes colorem hyacinthinum, qui est aereus, vel cœlestis. *Ardoremque Solis, & iniuriam imbrium ea, quæ viliora sunt, prohibent.* Vtilitas rerũ contemptibilium. Ponitur hic vtilitas rerum contemptibilium, s. quòd contemptibilia proficiunt in Sanctuario defendendo res pul-

D chras ab omni distemperie temporum, vt ab imbribus, & ab ardore Solis, quod non faciebant partes pulchræ, cum seipsas nequeant defendere. Et dicitur ab ardore Solis, quia Israelitæ mouebantur per deserta Arabica, in quibus est magnus calor, steterantq; ibi multo tempore. Quia igitur si Sanctuarium haberet solum primum tegumentum de cortinis, quæ erant pulchræ, & tenues, arderet totũ Sanctuarium, oportuit poni alia tegumenta desuper, & fuerũt posita tria, quæ etiam proficiebant ad repellendũ imbres, quod facere non potuisset aliquatenus primum tegumentum, quod erat de cortinis. Cum autem positum esset de pellibus hyacinthinis in parte superiori operimentum: imbres cadentes non possent penetrare intra ipsum Tabernaculum. *Lege ergo primum Samuel, & Malachim.* Hic ponitur secundum huius quartæ partis, in quo orat Hiero

E nymus auditores, vt operis lectionem attendant: non negligentes ea, quę cum labore translata sunt. Et dicitur, lege Samuel primum, & Malachim meum, idest, lege istos libros Regum a me interpretatos. Accedit hic specialiter Hieronymus ad dicendum de libris Regũ, quos ipse transtulit cum magna difficultate, & cũ deberet dicere, quòd legerent libros Regum illius, vel ab ipso translatos, dixit, quod legerent primũ Samuel, & Malachim secundũ modum loquendi Hebręorum, qui diuidunt libros Regũ in duo volumina, s. in Samuelem, & in Malachim: Samuel autem continet duos primos libros Regum, quare autem sic vocetur, declaratum est. Duo vltimi Regum vocantur Malachim, idest, Regum, quia ibi de multis Regibus agitur. Potest autem accipi hic primum, tanquam aduerbiũ, vel tanquam nomen. Primo modo est sensus, quod primũ, idest, a principio legant librum Samuel illius, idest, ab illo translatum: deinde legant Malachim, idest, libros Regũ. Si accipiatur primum, tanquam nomen, est sensus, quod

legant

legant primum Samuel, idest, legant Samuel, qui est primus inter libros Regum: deinde legāt Malachim, scilicet alios sequentes libros Regum, & iste sensus est literæ. *Meum, inquam, meum.*

Quare Hieronymus appellet libros Regum suos. Quæst. XXXII.

HIC enim asserit, quod dixerat: nam dixit, quod legerent librum Samuel suum, idest, qui erat suus, & quia forte aliquis crederet hoc fuisse dictum ex inaduertentia Hieronymi, cum iste liber non sit suus, hic iterum illud asserit, dicens non fuisse ex errore, sed quia ipse asserere intendit, quod sit liber suus, non quidem suus, tanquam ipse ediderit, quia hoc pertinet ad Samuelem, sed suus est, quia in illo vehementer laborauit transferendo; & quidquid aliquis cum labore magno habet, illud aliquo modo suum est, in quantū cognoscit labores suos in re illa. *Quidquid enim crebrius vertendo.* Hic assignat causam, quare dicatur suus liber Regum, s. quia nimis laborauit in illo, & hoc primo vertendo crebrius, idest multoties transferendo, nam cum non esset vna translatio conueniens, illa deleta aliam faciebat, quousque veniretur ad eam, quæ perfectè, & ad vnguem correcta esset. Hoc autem magis faciebat Hieron. in quibusdam libris, quam in alijs, secundum quod difficiliores sunt ad vertendum de vno idiomate in alterum, vel secundum ꝙ exemplaria corruptiora erant. *Et emēdando solicitius.* Idest, istum librum Regum solicitè nos emendauimus, & solicitius, quā alios libros; ideò iste magis pertinet ad nos, quia cū res facta pertineat ad aliquem secundū laborem, quem in ea impendit, necesse est, ꝙ quantò amplius laborauerit, tātò illa res ad eum magis pertineat, & sit magis opus suum. *Didicimus, & tenemus.* Addiscere est via ad sciendum: tenere autem est habitualiter scire, & tunc est sensus, quod q tāto aliquid in maiori difficultate addiscimus, & scimus, magis illud nostrū est, quod Hieronymo euenerat in lib. Regum. *Nostrum est, nostrum est.* Duplicat sententiam ex modo rhetorico ad affirmationem efficaciorem, s. quod verè suum est, & sine dubio id, quod crebro transtulit, & solicitè emēdauit. *Et cum intellexeris, quod ante nesciebas.* Per hoc inducuntur legentes ad attentionem lectionis, & vt non maledicant Hieronymo, tanquam æmulo, s. quod cum ipsi legerint per translationem Hieronymi libros Regum, intelligent aliquid, quod nunquam prius intelligere potuerant per alias translationes factas de Græco in Latinum. Hoc Hieronymus audet dicere, quia ipse sciebat alias translationes esse vitiatas, & propter hoc ipse transferre conatus est, & transtulit. Sic.n. demonstrat in Prologo quodam super Paralip. s. si Septuaginta Interpretum pura, &, vt ab eis in Grecum versa est, editio permaneret, superflue impelleres, vt tibi Hebrea volumina Latino sermone transferrem. Quòd autē corrupte essent translationes, declarat Hieronymus in eodem Prologo, & etiam in Prologo super Genesim, qui incipit: Desiderij mei; ponens aliquas auctoritates, quæ nō habentur in translatione Septuaginta Interpretum, et tamē habentur allegata a Christo, et ab Apostolis, et habentur in Hebræo. Oportuit igitur, quod aliqua translatio fieret emendatissima, secundum quam verè haberentur omnia, que erant in Hebreo: talem autem existimat Hieronymus suam translationem: ideo illi, qui prius per translationes alias multa de libris Regum intelligere non poterant, per translationem istam Hieronymi intelligent. *Vel interpretē me existimato, si gratus es, vel paraphrastem, si ingratus.* Idest, quando aliquis intellexerit plus, quam intelligebat per istam translationem Hieronymi, poterit vocare Hieronymum interpretem, vel paraphrastem, et hoc non simpliciter, sed si gratus est Hieronymo, vt gaudet de his, quæ translata sunt, vocabit eum interpretem, idest, verè interpretantem sensum Scripturæ, et declarantem illa, quæ fuerant prius ignota: si autem ingratus est Hieronymo, nec placet ei, quod ista translatio facta fuerit, vocabit eum paraphrastem, idest, trāsferentem verbum ex verbo. Dicitur in Græco paraphrastes a para, quod est iuxta, et phrasis, quod est locutio, quasi iuxta locutionem, scilicet, quæ sequitur totaliter verba alterius linguæ transferendo verbū

Quis sit interpres.

F ex verbo. Hæc enim de Hieronymo dici poterant, sed differebant, quia esse interpretem est verè transtulisse sententias vnius linguæ in aliam, quod autem teneantur verba eadem penitus, vel totaliter similia, modicum differt. Paraphrastes autem dicitur, qui transfert verbum ex verbo, ita quod nihil de verbis erratum sit: poterit tamen esse, quod de sententijs modicum explicetur, ideo esse paraphrastem potest esse vituperium, quia pertinebit ad eum, qui aliqualiter nouit verba vnius linguæ, & alterius, ita vt de vna in alteram vertere posset: tamen sententias ignorat, & tunc dicetur hoc de Hieronymo, quasi in quodam vituperio, quia ipse est paraphrastes; sed ipse in laudem conuertet, quia ex hoc præsupponetur, quod Hieronymus secutus sit penitus literam Hebraicam, quod translatio Septuaginta Interpretum, & aliæ, quæ factæ erant de Græco in

Quis sit paraphrastes.

G Latinum, non habebant: præsupposita tamen veritate literæ facilius perueniri potest ad veritatem sentētiæ, quam cum libri translati deficiant a continentia exemplarium. *Quanquam mihi omnino conscius non sim mutasse quippiam de Hebraica veritate.* q. d. qui legerit libros istos, poterit me vocare interpretem, vel paraphrastem, quanquam fortè irrationabile est, quod vocet paraphrastes, quia hoc esset, si ego tenens literam Hebraicam, quantum ad tenorem, defecissem aliqualiter a sententia eius: dicit tamen, quod hoc non egit, quia non est sibi cōscius, quòd aliquid mutauerit de Hebraica veritate. *Certe si incredulus es.* Hic ponitur tertium, vbi consulit Hieronymus, quòd legentes hanc translationem conferant eam cum alijs trans-

H lationibus Græcis, & Latinis, & sic poterunt scire, quæ verior sit, cum omnes simul postea contulerint ad veritatem Hebraicam. *Certe si incredulus es.* Idest, si fortè non credis, quòd ego transtuli secundum veritatem Hebraicā, nihil de illa mutans, conferas inter se translationem meā, cum alijs translationibus, & sic videbis. *Lege Græcos Codices, & Latinos.* Idest, lege omnes translationes, quæ habentur tam in Græco, quam in Latino, nam litera Septuaginta Interpretum de Hebræo in Græcum translata primo fuit: deinde Latini ex Græco transtulerunt, & in vtrisque corruptio erat, licet maior in Latinis, cū illa processissent ex corruptis exemplaribus, sicut declarat Hieronymus in Prologo super Genesim, scilicet, quod veriores erant Codices Græci, quàm Latini. Erant quoque multæ aliæ translationes, scilicet Aquilæ, Symmachi, Theodo-

I tionis, & vulgata editio, & sic de quibusdam, quas plurimæ Græcarum, & Latinarum Ecclesiarum sequebantur, sic patet in Prologo Hieronymi super Paralipomenon, qui incipit: Si septuaginta. Erat ergo inter se multitudo Codicum varia, ideo oportebat ad hoc, quod sciretur, quæ essent translationes veriores, quod omnes conferrentur, & acciperetur sententia ex vtrisque. *Et confer his opusculis.* Idest, compara omnes alias translationes translationi, quam ego facio de Hebræo in Latinū, & postea simul conferas ad linguam Hebræam, quæ est exemplar omniū istarum. Et dicitur hic, quod conferatur his opusculis, quia Hieronymus non solum transferebat libros Regum de Hebræo in Latinum, sed etiam omnes libros Veteris Testamenti, & in singulis volebat, quod fieret experientia. *Quæ nuper emendauimus.* Idest, cum omnibus opu-

K sculis librorum supra enumeratorum. q. d. omnes libri, qui sunt in Canone Hebreorum, supra enumerati sunt, & quidquid extra illos est ad Apocrypha pertinet, vt patet ibi. Omnes igitur istos Hieronymus intendit transferre, & cum iam magnam eorum transtulisset partem, voluit, quod conferrentur ad exemplaria, & translationes, tam Grecorum, quàm Latinorum. *Et vbicunque inueneris inter se discrepare.* Scilicet collatis sic inter se libris translationis Hieronymi, & alijs translationibus Græcorum, atque Latinorum, necesse est, vt queratur fides ab aliquo alio, cum per dissonantiam qualibet translatio earum in dubium deducta sit. *Interroga quemlibet Hebræorum, cui magis fidem accommodare debeas.* Idest, in ista controuersia veritas inquirenda est ab Hebreis. Nemo .n. alius verè, aut rationabiliter respondere posset in hoc eo, ꝙ Græci non sunt primum exemplar Sacræ Scripturæ, nec Latini, sed Hebræi, ideo ad eos recurrendum est.

Et si nostra firmauerit, puto quòd eū non existimes coniectorem.

rem. Idest, si Hebræus inquisitus firmauerit nostra, idest, nostra volumina dicēdo, ꝙ illis potior fides adhiberi debeat, erit cōclusum, nostra volumina esse venora. Nisi forte dicas, quod Iudęus esset conictor, idest, diuinator, scilicet, ꝙ diuinaret, in quo loco nos errauerimus, & ipse voluerit ibi pariter errare: sed ego existimo, ꝙ hoc non dices, ideo necesse est, ꝙ confitearis, nostra volumina magis fuisse secuta Hebraicam veritatem, quam sequantur alię trāslationes.

Vt in eodem loco mecum similiter deuiaret. i. non existimabis Iudæum esse coniectorem ad hoc, quod quanquam ipse errare vellet, posset errare in omnibus locis, in quibus ego errabam.

Translationem D. Hieron. optimam esse, ac veritati hebraicæ concordare ostenditur. *Quæst.* XXXIII.

EST enim sensus, ꝙ forte aliquis sequens translationem 70. Interpretum, vel alias translationes, ꝙ Iudæi corrupissent Bibliam suam, & ob hoc non haberetur sic apud eos, sicut apud Interpretes, alias tamen debuissent habere, sicut Interpretes: sed tūc dicit Hieronymus, quāquam voluerint Iudæi corrumpere Bibliam suam, tamen quomodo erat verisimile, ꝙ ipsi solum corrumperent in illis locis, in quibus Hieronymus errabat, ita vt sic erraret, sicut Hieronymus? Nisi forte dicere voluerimus, ꝙ Hebręi erant coniectores. i. diuinatores scientes, in quibus locis Hieronymus errare deberet. Sed ad hoc respōderi posset, ꝙ 70. Interpretes transtulerunt ante Christi natiuitatē, cum esset Biblia Iudæorum adhuc integra. Hieronymus autem transtulit post Christi mortem magno tempore, vnde tunc Biblia Hebræorū poterat esse corrupta, & sic Hieronymus transferens de Biblia Hebræorum, secūdum ꝙ ipsa tunc se habebat, transferret errores. Ad hoc ipse respōdit in Prologo sup. Genesim, qui incipit: Desiderij mei, dicens nullo modo esse verisimile, ꝙ Iudæi corruperint Bibliam suam apponendo in ea quędam testimonialia, quæ ante non habebantur, vel sic non erant scripta, nam sanius esset verisimile, ꝙ ipsi corrupissent aliqua loca, amputando aliquod testimonium de Christo, quod ibi cōtra eos erat, vel illud peruertendo ad alium sensum, ꝙ cum ipsi receperint aliqua testimonia, quæ ante non habebant, & illa sint contra eos, nequaquam est rationabile: talia autē erant illa, quæ deficiebant in Biblia 70. Interpretum, & habebantur in Biblia Hebræorum, & Hieronymi, vt ipse inducit in præalleg. Prologo. Ideo dicendum est, ꝙ illa fuissent prius in veritate Hebraica. Illud quidem verum est, sed non est, quod intendit hic litera. Dicendum igitur aliter. s. ꝙ Hieronymus intendit probare, ꝙ translatio sua sic contineat, vt nunc est veritas Hebraica, & præsupponatur, ꝙ illi, qui sequuntur trāslationem Interpretum vel alias, non dicūt Bibliam Hebræorum esse corruptam, sed quod translationes eorum sequuntur veritatem Hebraicam, & nō translatio Hieronymi, quo dato, Hieronymus probat, ꝙ sua translatio sequatur veritatem Hebraicam magis, q̄ aliæ, quod patet in ratione sua, scilicet conferantur inter se libri translationis Hieronymi, & aliarum translationum, & cum discordauerint, quæratur ab Hebræo aliquo, non quidem dicendo, translatio Hieronymi habet sic, & trāslatio Septuaginta Interpretum sic, quę eorum verior est? Nā tunc posset Hebræus fauorabiliter loquens approbare, q̄ vellet. Sed quæratur aliter, scilicet quomodo in tali loco habetur in Hebræo? & tunc Iudæus respondebit secundū literam suam, & cognoscetur manifeste, quòd litera Hieronymi sequitur veritatem Hebraicam, nisi forte diceretur, ꝙ Iudæus potuit diuinare sciendo, in quibus locis Hieron. errauerat volens ibi similiter errare. Sed hoc non stat: ergo translatio Hieronymi concordat Hebrææ veritati.

Non est verisimile, quod Iudæi corruperint Bibliam.

Determinatur autor.

Sed & vos famulas Christi rogo, quæ Domini discumbētis pretiosissima fidei myrrha vngitis caput, quæ nequaquam Saluatorem quæritis in sepulchro, quibus ad patrem Christus ascendit, vt contra latrantes canes, qui aduersum me rabido ore desæuiunt, & circumeunt ciuitatē, atque in eo se doctos arbitrantur, si alijs detrahant, orationum vestrarum clypeos opponatis. Ego sciens humilitatem meam, illius semper senten- A *tiæ recordabor; dixi custodiam vias meas, vt non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam cum consisteret peccator aduersum me, obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis.*

Sed & vos famulas Christi. Ista est quinta pars huius Prologi, in qua orat Hieronymus Paulam, & Eustochiū, vt contra detractores eum clypeis orationum suarum defendant, quia verbis pugnare non vult.

Cur D. Hieron. rogat Paulam, & Eustochium, vt pro se ipsæ orent. *Quæst.* XXXIIII.

ROGAT autem hic Paulam, & Eustochium, quia eius precibus scribere inchoauerat libros Regū, multos quoque alios libros, & ferè omnes Prophetales Hieronymus transtulit propter Paulam, & Eustochium, vt patet in Prologo super Iosue. Vocat autem hic Paulam, & Eustochium famulas Christi, quia istæ duæ erant feminæ Romanæ magnę sanctitatis. s. Paula mater, & Eustochium filia, erantque magni generis inter Romanos, atque ditissimæ, quæ venerunt in vrbem Ierusalem ad visitandum terram Sanctam, & morabantur in Bethlehē, feceruntque tria monasteria feminarum, ibique ambæ defunctæ sunt. De historia harum latius declaratum est in Prologo super Iosue. *Quæ Domini discumbentis preciosissima fidei myrrha caput vngitis*. Declarat, quomodo ipsæ orare debeant, quia orationes earum exaudientur, cum vngant caput Domini discumbentis myrrha. Aliqui libri habent hic myrrho, & significat vnguentum, sed etiamsi ponatur myrrha, non multum differt, quia forte myrrha est aliquod de materialibus vnguenti, de quo hic Hieronymus agit: dicitur autē, ꝙ istæ vngunt caput Domini. i. caput Christi discumbentis, non quidem dicitur hoc secundum literam, quia Paula, & Eustochium nunquam viderunt Christum in carne ad hoc, ꝙ possent caput eius vngere, sed fit metaphora de Magdalena. Nam ipsa vnxit caput Domini vnguento, ita istæ dicuntur vngere quantum ad fidem, & est metaphora. De Magdalena. n. bis legitur, ꝙ Dominum vnxerit. Primo vnxit pedes illius vnguento, & rigauit lachrymis cum discumberet in domo Simonis leprosi, & tunc fuerūt ei remissa peccata. Luc. c. 7. Secundo autē vnxit caput Domini in Bethania, cum discumberet Christus cum discipulis suis paulo ante passionem suam, & tunc vnxit in capite. Matth. 26. c. De ista vnctione fit translatio ad Paulam, & Eustochium; quia sicut Magdalena vnguento vnxit, ita Paula, & Eustochium vngebant lachrymis orationum, & fide, & per hanc fidem ita complacebant Deo, sicut Magdalena per effusionem vnguenti. *Quę nequaquam quæritis Saluatorem in sepulchro*. Ista non attinent ad principalem intentum Hieronymi, sed solum facit differentiam inter eas, & Magdalenam. s. ꝙ perfectius se habebant ipsæ. Nā Magdalena vnxit vnguēto: istæ autem vnxerunt fide, quę perfectior est. Ponitur secunda differentia, quia Magdalena non erat tam instructa in fide, sicut istæ duæ feminæ; nam Magdalena quærebat Christum in sepulchro, nondū credens eum resurrexisse: istæ autem feminæ sanctæ non quærunt Christum in sepulchro, quia sunt perfectè informatæ de eius resurrectione; ideo dicitur: nequaquam quęritis Saluatorem in sepulchro. i. non quæritis vos illum in sepulchro, sicut q̄siuit Magdalena: de hoc habetur Matth. E 28. & Mar. 16. c. *Quibus iam ad patrem Christus ascendit*. Hic ponitur tertia differentia inter istas sanctas feminas, & Magdalenam, s. quia excellebant eam in fide quantum ad hoc, ꝙ credebāt, Christum ascendisse ad Patrem, & esse eiusdem dignitatis cum Patre: Magdalena autem quāquā inuenit Dominum in horto resurrexisse, nō tamen credebat eum esse Christū, sed putabat eum esse hortulanum, & petebat ab eo, an sustulisset Christum de monumento, vt patet Io. 20. c. ideo dixit ei Christus; noli me tāgere, nōdum. n. ascendi ad Patrem. i. tu non credis, ꝙ ascendi ad patrem meum, vel ꝙ iam resurrexi, sed quæris me, tanquam mortuum, adeo non es digna, vt me tangas. Ideo dicitur in laudem istarum, ꝙ Christus iam ascendit ad patrē istis, idest, quantum ad existimationem istarum. In hoc ergo, cum istæ deuotæ feminę excedebant Magdalenam in tribus: dignum est, vt orationes earum exaudiantur, cū orationes

Sancta persona quo vnguit Christi caput myrrha.

Magdalena bis vnxit Christum myrrha.

tiones Magdalenę exauditæ fuerint, & ob hoc petit ab eis,
vt pro se orent contra detractores. *Vt contra latrātes canes.*
Est sententia suspensiua, scilicet, oro, vt opponatis clypeos
orationum vestrarum contra canes latrantes, s. cōtra ęmu-
los meos, & detractores. Vocantur autem detractores ca-
nes, quia canis est animal valde litigiosum, & semper mur
murans, ita etiam detractores semper mugiunt, & ad om-
nia litigiosi sunt, etiam vocantur latrantes, quia ad canem
latrare pertinet: sic ad detractorem alterius facta maledi-
ctis verbis, aut diminuere, aut obumbrare. *Qui aduer-
sus me rabido ore desæuiunt.* idest, valde sæuiunt in me,
idest semper maledicta apponendo, & intentionem meam
deprauando. Dicuntur autem rabidi ad modum canum,
quia rabies, idest, quidam impetus animi eos incitat, vt
ista faciant. *Et circumeunt ciuitatem.* Ista est transum-
ptio de canibus, quoniam dicit de eis, quod ad vesperam
famem patientur, & circumibunt ciuitatem; ita etiam de
istis dicitur, quod circumeunt ciuitatem, vt quærāt, quem
deuorent, vel contra quem latrent. De canibus latranti-
tibus, & circumeuntibus ciuitatem habetur Psal. 58. Con-
uertentur ad vesperam, & famem patientur, vt canes,
& circumibunt ciuitatem. Isti autem detractores ciuita-
tem, quæ est bonorum congregatio, circumeunt quæ-
rentes, contra quem murmurare possint. *Atque in eo se
doctos arbitrantur, si alijs detrahant.* Idest, isti solum exi-
stimant se esse sapientes, cum prauè dixerint de alijs sa-
pientibus.

Detractores vocantur canes.

Conditio æmulorum pessima. Quæst. XXXV.

EST quippe ista quorundam hominum sæua, atque
praua conditio, scilicet, vt tunc solum se bonos exi-
stiment, si de alijs bonis praua enuncient, & tunc dumta-
xat se quicquam scire opinantur, cum virorum scientium
famam denigrauerint eorum detrahentes magnitudini.
Quod quidem accidit ex duobus. Primo, quia quando
aliquis sapiens est, quasi in immensum, quanquam alij sa-
pientes sint aliqualiter, ad tantam tamen collati magnitu-
dinem nihil esse videntur, ideò ne alios excedere tantum
videatur, conantur eius excellentiam verbis maledictis, &
vultu maleuolo diminuere, vt cum ipsi in conspectu alio-
rum excellentium virorum depresserint magnitudinem,
ipsi incipiant iam aliquid esse, qui ante hoc nihil fuisse vi-
debantur: hoc autem gaudium est illis, cum apparere ali-
quid esse delectabile, atque desiderabile est. Secundo de-
tractores gaudent de alijs perperam enunciando: quoniā
cum ipsi per se non sufficiant aliqua magnifica exercere o-
pera, quibus eorum nominis celebritas propagaretur, sal-
tem excellentium virorum opinionem maledictis quibus-
dam infirmare, aut diminuere conantur, vt hoc ipsum eos
scientes esse probet, quod contra magnos viros conari
queunt. *Orationum vestrarum clypeos opponatis.* idest, ro-
go, vt opponatis clypeos orationum contra ęmulos detra-
ctores, ne male lacerent, est enim ista metaphora tracta a
cane; si quem enim rabidus canis inuaserit, interposito
obiectoque clypeo munietur, ita & cum Paula, & Eusto-
chium orationes suas, vel clypeos contra detractores op-
ponerēt, nihil obesse possent Hieronymo, scilicet, vel quia
meritis istarum sanctarum feminarum Deus coerceret de
tractores, ne loquerentur quicquam contra Hieronymū.
Sæpe enim Deus aliquorum compescit linguas, vt etiam
inuiti tacere cogantur, vel aliud loqui, quam velint. Sic
patet de Balaam, qui Hebræis maledicere conabetur:
Deus tamen versa vice cogebat eum benedicere, vnde ip-
se dicebat ad Regem Moab, si dederit mihi Balac domum
suam plenam auri, & argenti, non potero immutare ver-
bum Domini Dei mei, vt plus, vel minus loquar. Num.
22. & 24. Aliter fieri poterat, scilicet, quod quanquā Deus
permitteret detractores maledictis infestare Hieronymū,
tamen eorum mordacitas eum non læderet, scilicet, adi-
mendo aliquam fidem, vel auctoritatem translationi eius,
sed magis faciendo, quod ex istorum consideratione ha-
beretur maior occasio auctoritatis translationis Hierony-
mi, cum per hoc pateret, veram esse eius translationem,
& illos maleuole conari. *Ego sciens humilitatem meam.*
Dat causam Hieronymus hic, quare debeat orare Paulā,

F & Eustochium, vt opponant clypeos orationum suarum
contra detractores, scilicet, quia ipsi non debebant respon
dere illis; poterant enim dicere Paula, & Eustochium,
quod non erat opus, vt ipse orarent pro Hieronymo con-
tra detractores, sed magis, vt ipse eos verbis consutaret
illos falsitatis conuincendo, ipse autem respondet, quod
non conuenit ei verbis impugnare maledicos. Hoc autem
propter duo. Primò, quia vir humilis potius debet oppro-
bria sustinere, quam exprobrantibus respondere, secutus
Saluatorem, iuxta illud 1. Pet. cap. 2. scilicet, Christus pas-
sus est pro nobis relinquens exemplum, vt sequamur ve-
stigia eius, qui, cum malediceretur, non maledicebat, cum
pateretur, non comminabatur, tradebat autem iudicanti
se iniustè. Hanc causam tangit Hieronymus in litera di-
cens: ego sciens humilitatem meam, idest, humilitatem,
G quam decet me seruare. Secunda causa est, quia dato,
quod Hieronymus vellet detractoribus respondere, fieret
prorsus impossibile. Nam cum vni responderet, alij in-
surgerent nouam calumniam afferentes, nec in his vllus
fieret modus, sed potius in infinitum abeundum foret, ni-
si taciturnitas vniuersas calumniosas acclamationes com
presserit. Dicitur ergo, quòd orarent pro ipso, quia non
erat aliud remedium, eo quòd non decebat eum verbis li-
tigare, quia ipse erat sciens humilitatem suam, idest, scie-
bat, quam humilitatem oportet eum obseruare secundum
professionem suam, idest, paruitatem status sui, scilicet,
quod non erat tam potens, vt omnibus mordacibus silen-
tium indicere posset. Sed primus sensus melior est. *Illius
sententiæ semper recordabor*, idest, quia nullum aliud re-
medium habeo, recurram ad illam sententiam Psalmi,
H quæ contra maledicos subticendum monet. *Dixi custo-
diam vias meas.* In istis versibus Propheta admonet ad
taciturnitatem, & habentur in Psal. 38. & dicitur: Dixi,
idest, in corde meo proposui, & determinaui. Custodiam
vias meas, idest, quod custodirem viam meam, diligen-
ter me habendo in omnibus actionibus: via enim dicitur
esse ipsa humana operatio, quoniam per eam procedimus
in essendo, sicut via est nobis medium in ambulando. Di-
citur autem aliquis custodire vias suas, quando diligenter
obseruat, ne in aliqua actione appareat reprehensibilis, &
quanquam hoc in omnibus actionibus tenendum sit, prin
cipaliter tamen in lingua, quia ipsa principium est mali-
tiç, & difficile est eam frenari, vnde non peccare in lingua
perfectio est magna, sicut declaratur in Canonica Iacobi.
c. 2. & Ecclesi. 14. dicitur: Beatus vir, qui non est lapsus ver
I bo ex ore suo, nec stimulatus est in tristitia delicti. Ideo
subditur in litera..

De taciturnitate.

Vt non delinquam in lingua mea, scilicet, hoc principa-
liter obseruo in vijs meis, vt non delinquā in lingua mea,
scilicet loquendo aliquid superfluum, vel perniciosum: &
sic Hieronymus obseruat, quia si ipse contenderet, contra
ęmulos in verbis, poterat errare in lingua sua dupliciter.
Primò, quia forte ex zelo commotus in malos aliquid du-
rum proferret; quod non pertineret ad virum sanctum,
essetque in eo delictum, vel aliter, quia etiamsi non profer
ret aliquid durè, tamen quia ad eum pertinebat magis
subticere, quam loqui, fortassis esset reprehensibile in ipso,
quod se defenderet. *Posui custodiam ori meo.* idest, posui
clausuram super os meum, scilicet, vt non loquerer. *Cum
consisteret peccator aduersum me*, idest, quando erant ini-
K qui obseruando verba mea, si quid loquerer, vt me durius
impugnarent; tunc enim vtilius erat subticere, & sic pec-
catores, idest, detractores consistebant contra Hierony-
mum maledicta in eum iacientes: ideo, si ipse conaretur
eis respondere, ipsi magis infestarent eum, quoniam nihil
aliud ipsi obseruant, nisi vt loqueretur Hieronymus, vt sic
ex eius responsione sumerent occasionem eum magis ve-
xandi. Vocantur autem detractores peccatores, quoniam
iniqua intentione agunt. *Obmutui, & humiliatus sum.*
idest, cum viderem detractores insidiantes, vt raperent
verbum ex ore meo, obmutui, idest, factus sum, sicut mu-
tus nihil omnino loquēs, & sic vt homo non habēs in ore
suo redargutiones. Dicitur etiam: humiliatus sum, idest,
inclinaui furorem meum. Nam cum quis detractorum
maledicta recepit, iniuriam sentit, ad cuius prosecutionem
commouetur ira, iuxta Aristot. 7. Ethic. ira autem est ad

magnum,

magnum, & arduum, ideo cum quis debet exposcere vindictam de hostibus, eleuatur cor eius ad aliquid arduum, vt illud prosequatur. Cum vero per mansuetudinem illi passioni repugnamus desistentes a vindictæ prosecutione humiliamur, quia non prosequimur illud arduum, quod prius prosequebamur, & sic cum quis detractorum verbalem iniuriam passus pro maledictis maledicta non rependit, prorsus subticens, dicitur humiliari, quoniam hoc non fit sine quadam fractione animi, qua virtuosus insurgentes animositates, & calidos furores comprimit. Etiam dicitur humiliari qui alio in eum probra conijciente omnino subticet, quia cum patiens sit inferius, & humilius agente, & iste solum patiens sit alium agere permittens humiliatur. Potest alio modo accipi humiliatus passiue, scilicet, quod ab alio humiliatur, & hoc modo dicitur aliquis humiliari, idest, deprimi a statu suo, vel dehonorari, & iste modus est vsitatus in lege. Dicitur namque aliquis humiliare virginem, quando deflorat eam, quia facit iam esse minoris honoris, sic patet Deuteron. cap. 22. cum dicitur, quod vir lapidibus obrueretur, quia humiliauit vxorem proximi sui, idest, dehonorauit eam cognoscendo eam, & agitur ibi de puella desponsata nondum tradita viro suo; & iterum ibidem, & habebit eam vxorem, quia humiliauit illam, nec poterit dimittere cunctis diebus vitæ suæ, & isto modo posset dicere Hieronymus; humiliatus sum, idest, dehonoratus sum, scilicet, a detractoribus.

Humiliari quando quis dicatur.

A Sed prior sensus melior est. *Et silui a bonis*, idest, quando consistebant contra me detractores, silui a bonis, idest, etiamsi aliqua bona dicere potuissem illis, tamen silui. Ista cautela magna est, scilicet, ne incitaret ad dicendum alia duriora: debet enim quisque attendere, quando est in passione iræ, quod etiamsi rationabiliter loqui posset, subticeat. Nam motus iræ fortissimus est. Et cum quis semel iræ habenas concederet, laxaretur in immensum, & non solum ea, quæ iusta erant diceremus, sed etiam quædam alia acriora, & mordaciter prolata, quæ culpa non carent: melius ergo est, vt a bono desistamus, quam vt malum faciamus. Similiter autem, & in passione concupiscentiæ venereæ est, nam si quis in verbo efficax est ad sanctam admonitionem, atque consilia, & exemplo vitæ valde imitabilis, ita vt communicans ad aliquas feminas non

Tacere debent irati.

B modicum communicationis suæ fructum expectare posset, si tamen libidinis tumultu adhuc deprimitur, vel nimis affligitur, ita vt communicatio illa occasio incidendi in vitia illi sit, non debet huic vacare communicationi: Sic enim Apostolus monet, scilicet, Caue ne & tu tenteris, idest, quando volueris aliquos tentatos consolari: caue, ne ex hac consolatione tibi tentationis insurgat occasio, ideo Hieronymus, etiamsi aliqua vtilia responsione ad æmulos suos dicere posset, elegit potius subticere ista bona, quam aliquid spiritu iræ durum, aut mordaciter proferre.

Quare aliquando cessandum est a bono.

ALPHONSI TOSTATI
EPISCOPI ABVLENSIS
COMMENTARIA
In Primum Libr. Regum.

CAPVT PRIMVM.

Troia a filijs Hectoris instauratur.

FVIT vir vnus de Ramathaim Sophim, de monte Ephraim, & nomen eius Elcana, filius Ierobam, filij Eliu, filij Thohu, filij Suph, Ephrateus: & habuit duas vxores, nomen vni Anna, & nomen secundæ Phenenna. Fueruntq. Phenennæ filij: Annæ autem non erant liberi. Et ascendebat vir ille de ciuitate sua statutis diebus, vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in Silo. Erant autem ibi duo filij Heli, Ophni, & Phinees, Sacerdotes Domini. Venit ergo dies, & immolauit Elcana, deditque Phenennæ vxori suæ, & cunctis filijs eius, & filiabus partes: Annæ autem dedit partem vnam tristis, quia Annam diligebat. Dominus autem concluserat vuluam eius. Affligebat quoque eam æmula eius, & vehementer angebat, in tantum, vt exprobaret, quòd Dominus conclusisset vuluam eius: sicque faciebat per singulos annos, cum redeunte tempore ascenderent H *ad Templum Domini, & sic prouocabat eam. Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Dixit ergo ei Elcana vir suus: Anna, cur fles? & quare non comedis? & quoãbrẽ affligitur cor tuũ? Numquid non ego melior tibi sum, quam decem filij?*

FVIT *vir vnus*. Hic incipit primus liber Regum: de cuius continuatione ad præcedentes libros, & de continentia eius dictum est in Prologo nostro in principio. Sciendum tamen, vt in expositione, & litera Prologi præcedẽtis Galeati patet, q; liber Regum aliter apud nos, & aliter apud Hebræos accipitur. Nos enim omnes qua- I tuor libros Regum in vnum volumen compingimus vnico nomine appellantes, scilicet libros Regum, vel Regnorum. Iudæi autem in duo volumina secant, quorum primum Samuel librum vocãt ex causis supra assignatis, qui continet duos primos libros Regum; secundum autem apud eos Malachim appellatur, idest, liber Regum, quoniam de regnis tractat multorum Regum Iudæ, & Israel: hos autem libros duplices Iudæi faciunt, scilicet, diuidẽtes Samuelem in duos, & Malachim in totidem, & sic faciũt, sicut nos quatuor libros Regum. K

Materia huius lib. Considerandum vlterius, q; materia istorum librorum Regum est ipsa temporalis successio gestorum Regum Iudæ, & Israel, bellorum, prosperitatũ, & calamitatum, temporaliumque euẽtuum, & ista eadem est materia in libris Paralipomenon, vnde illi libri non differunt ab istis, nisi sicut libri principales, & recapitulatiui, vel suppletiui. Nam in libris Regum principaliter describuntur ipsę temporum historiæ. In libris autem Paralip. quæ per singulos Reges hic deficiunt, supplentur, ideo inuenti sunt libri Paralip. propter libros Reg. sicut completiuum propter id,

F quod ab ipso completur. Et propter hoc debuit primo poni continentia librorum Regum; deinde nullo interposito sequi debuerunt libri Paralip. tanquam eiusdem temporis historiæ, & ad idem pertinentes. Iterum, autem diuiduntur lib. Reg. in duas partes, qm̃ primo ponuntur libri, in quibus describitur vnicum regnũ in Israel. s. vnico existente Rege apud totam plebem, deinde subduntur libri, in quibus historia regni iam diuisi continuatur. Secũdum est in 3. & 4. Reg. & ista est alio modo diuisio per duos libros principales, qui sunt apud Hebræos: diuidunt namq;
G libros Regum in librum Samuel, & Malachim. Liber autẽ Samuelis continet primos duos libro Regum. Liber autẽ Malachim continet duos secundos. Iterum diuiditur liber *Diuisio libri.* iste in duas partes, quia primò agitur de regno inchoante, sed non permanente in tribu Beniamin. s. in domo Saulis; Secundò agitur de regno incipiente, & permanente in domo Dauid. Secunda incipit in principio secundi Reg. Iterum prima in duas; qm̃ primo agitur de principatu Iudicum, qui præcessit principatum Regum: secundo inchoatur de ipso principatu Regum. infra cap. 9. nam hic primò
H agitur de Samuele regente Israel, qui erat tãquam Iudex: secundo de Saule, qui assumptus est in Regem, & quoniã mutatio principatus de iudiciali in regale habuit originẽ, & occasionem ex peccato filiorum Samuelis, ideo primò agitur de vita, & bonis actibus Samuelis; secũdò de iniquitate filiorum eius, inf. c. 8. & quoniã sicut mutatus est principatus de Samuele in Saul propter peccata filiorum eius, ita quoque mutatus est de domo Heli immediate in Samuelem propter scelera filiorum Heli, agitur primò de natiuitate Samuel, secũdò de iniquitate filiorum Heli in
I administratione officij sacerdotalis. infra in litera c. 2. ibi. *Porro filij Heli*. Prima autem diuiditur in tres partes, quia primo ponitur Annæ matris Samuelis petitio: secundo petitionis exauditio: tertio gratiarum actio. Secunda ibi. *Cognouit autem Elcana*. Tertia ibi. *Exultauit cor meum*. Prima in duas, quia primò ponitur petendi occasio: secundo ipsa petitio, ibi. *Surrexit autem Anna*. Circa primum ponitur occasio petendi. s. quia mater Samuelis erat sterilis, *Diuisio cap.* & reputabatur sterilitas ignominia, etiã quia æmula sua. s. Phenenna altera vxor viri sui instigabat eam ad amaritu-
K dinẽ, vnde dicitur. *Fuit vir vnus*. Iste vir est pater Samuelis, qui vocatur Elcana, vt infra dicitur.

An pater Samuelis fuerit de stirpe Iuda, vel Ephraim, vel de Leuitis. Quæstio. I.

QVÆRET aliquis de isto patre Samuelis, de qua progenie fuerit, vt sic sciatur de stirpe Samuelis. Aliqui. n. volunt, q; fuerit de tribu Iuda. s. de progenie Ephrata, quæ fuit vxor Caleb, ideo vocant ipsum infra in litera Ephratheũ, i. de progenie Ephratha. Vocatur autem Ephratha,

vel

vel Ephrath, vxor Caleb. 1. Paral. c. 2. & quia illa assumpta erat in vxorē a viro tribus Iuda, necesse erat Elcana pertinere ad Tribum Iuda. Alij dicunt, ꝙ Elcana erat de tribu Ephraim, ꝙ patet ex duobus: primo quia dr̄ hic, ꝙ fuit vir vnus de monte Ephraim, idest, qui erat oriundus de terra Ephraim, qui vocatur mōs: sed inter Iudęos erat terra diuisa in 12. sortes, sicut erant 12. tribus, & istæ sortes permanebant semper diuisæ, s. ꝙ terra vnius tribus, nunq̄ deuoluebatur ad aliam tribum, sicut patet Num. c. vlt. cum dr̄ non sibi permisceantur tribus, sed permaneāt hęreditates in familiis, & ita maneāt, vt a Domino separatæ sunt; ergo hoc mō illi, qui haberent possessionē in terra Ephraim, & habitationē, essent de terra & de progenie Ephraim. Secūdò patet, quia infra dr̄ de Elcana, ꝙ erat Ephrathæus. i. de Ephraim, sed hoc denotat genus, ergo de tribu Ephraim erat. Alij autē dicunt è contrario, s. ꝙ fuit Elcana de genere sacerdotali. Nam Samuel habuit officium sacerdotale, cū sæpe immolauerit Domino, vt patet infra 7. c. sed istud est officiū sacerdotale, ꝙ sub pœna mortis nullus poterat vsurpare, sed soli, qui de tribu sacerdotali erant, hoc faciebant, vt patet Num. c. 3. & 18. ergo Elcana erat de genere sacerdotali, quia alioquin nō pertineret Samuel ad Sacerdotes: nam non erat in Veteri Testamēto, sicut nunc, s. ꝙ quilibet posset ordinari in Sacerdotē, sed soli posteri Aarō efficiebantur Sacerdotes. Nulli aūt de reliquo populo licebat accedere ad officium sacerdotale sub pęna mortis. Num. c. 3. & 18. Sic. n. interdum factum est in eis, qui vsurpabant sibi sacerdotium, s. Core, & sociis eius. Num. c. 16. sed Samueli licuit sacrificia facere, ergo pater eius erat de stirpe sacerdotali. Item patet hoc, quia Anna vxor Elcanę vouit Domino, ꝙ si daret ei filium, consecraret illum sibi, vt maneret ministrans coram eo omni tempore: si tamen non esset de genere sacerdotali, nō liceret ei facere hoc votum, quia sic vsurparetur sacerdotale officiū, licuit tamen, & Deus acceptauit votum, ergo erat Elcana de genere Sacerdotum. Item dato, ꝙ diceretur, Annam matrē Samuelis fuisse circa hoc ignorātem. s. quia nescierit, quid liceret ei vouere: tamen Heli Sacerdos sciebat, ꝙ non liceret Samueli ministrare coram Domino, nisi esset de genere sacerdotali, sed permittebat eū ministrare, quia dr̄ seq. c. Samuel aūt ministrabat ante faciem Domini puer accinctus Ephod lineo; ergo Sacerdos erat. *Opinio. Aud.* In contrarium dicendum, ꝙ erat Samuel de stirpe Leuitarum, qui vocātur Caathitæ: erāt. n. distincti Leuitæ in tres familias principales. s. Caathitas, Gersonitas, Meraritas, per nomina trium filiorū Leui. s. Caath, Gerson, Merari, vt patet Num. c. 3. & 4. & isti erant distincti a Sacerdotibus, quia computabātur per se Sacerdotes de genere Aaron, & seorsim computabātur tres familiæ Leuitarum distinctę a Sacerdotibus in officio, & iuribus inde prouenientibus; de vtraque aūt harum distinctionum satis patet Num. 18. c. tam in litera, q̄ in commento. Quòd aūt sit Samuel de familia Caathitarū patet 1. Paralipom. c. 6. vbi ponuntur isti tres. s. Samuel, & pater eius Elcana, & auus eius Ieroboam: ergo non fuit de tribu Iudę, nec Ephraim, nec de familia sacerdotali, sed simplex Leuita. *Ad rationes primo opin.* Ad rationes in cōtrarium respondendū. Ad primā, quando dicebatur, ꝙ fuit Elcana de progenie Ephratha, vt patet in Glossa ordinaria, negandum est, nec est multū curandum de auctoritate cuiuslibet, quantuscunq; ille sit, si contra literam Sacræ Scripturæ manifestè dixerit: sic. n. est hic, cum expresse appareat de Elcana, ꝙ esset de familia Caathitarum. Cum aūt dicebatur, ꝙ vocaretur Ephrathæus ab Ephratha vxore Caleb, eodem modo negādum est: nā etsi esset de tribu Iuda non denominaretur Ephrathæus ab Ephratha, quia nunquam est mos in Sacra Scriptura denominari filios ex progenie matrum, sed patrū; nec computatur, aut describitur linea alicuius vnquā per progeniem maternam, sed per paternam: vnde, & Saluator noster, q̄q̄ solam matrem in terris habuit, & neminem patrem, tamen linea generationis eius non descripta fuit per progeniem maternam, sed per progeniem Ioseph, qui non erat pater eius, sed a quibusdam putabatur, de quo Matth. c. 1. & Luc. c. 3. de causa autem, quare ista fiant, satis declaratum est Num. cap. 27. ergo non denominaretur hic Elcana Ephrathæus ab Ephratha, si illa esset mater.

Ad aliam rationem, quia inducebatur, quòd erat de stirpe Ephraim, q̄a dicitur hic, ꝙ erat vir de monte Ephraim. *Ad rationem 2. opin.* Respondendum est, ꝙ non probatur ex hoc fuisse de stirpe Ephraim, sed dicitur de monte Ephraim, quia natus erat, & habitabat in monte Ephraim: Leuitæ namque nō habebant per se aliquam sortem separatam de terra, sed acceperunt vrbes quadraginta octo, de vrbibus omnium tribuum, ita ꝙ quælibet tribus dabat eis aliquas vrbes, vt patet Num. c. 35. & Iosue 21. ideo necesse erat, ꝙ aliqui de Sacerdotibus, vel Leuitis habitarent in sorte Ephraim, & aliqui in sorte Iudę, Beniamin, Nephthali, & sic omnium tribuum: pater aūt Samuelis erat de Leuitis habitantibus in terra Ephraim; ideo vocatur de monte Ephraim. Ad aliam rōnem, cum dicitur, ꝙ Elcana erat Ephrathęus. i. de tribu Ephraim dicendum, ꝙ Ephrathæus, prout est nomē denominatiuū de Ephraim potest signare duo. s. de tribu Ephraim, vel de terra Ephraim, secundum aūt sensum facit hic litera, cum vocatur Elcana Ephrathæus. Ad alias rationes, quibus inducebatur, ꝙ Elcana erat de genere sacerdotali; respondetur ad primam, cum dicitur, ꝙ Samuel fecit sæpe sacrificia, & hoc sibi licuit; ergo tam ipse, q̄ pater eius erant de genere sacerdotali: dicendum, ꝙ regulariter ista consequentia esset concedenda, cum nulli alteri liceret facere sacrificia, nisi Sacerdoti: quædam tamen fiebāt interdum in Veteri Testamento per dispensationem contra Dei mandatum, sicut patet de constructione altaris; Iusserat. n. Deus, vt vnicum esset altare in terra promissionis, & quod, quicunque offerret hostiam, præterquam ad ostium tabernaculi, esset reus, tanquam si sanguinem effudisset: Leuit. c. 17. & Deuteron. 12. Aliquando tamen altaria facta sunt extra Sanctuarium, sicut Elias construxit altare in monte Carmeli, cum contenderet contra prophetas Baal, infra 3. lib. c. 18. Dauid quoque extra locum Sanctuarij altare construxit, s. in area Areunam Iebusęi, infra 2. lib. cap. 24. iste quoque Samuel ex mandato Dei extra locum Sanctuarij immolauit, vt cum iussit ei, quòd offerret sacrificiū in Bethlehem, & tamen ibi nunquam fuit Sanctuarium. De hoc infra 18. c. Sic igitur dicendum de Samuele, quòd licet sacerdotale officiū non licuerit ei ex progenie, tamen licuit ex diuina dispensatione, sicut quibusdam viris sanctis alia licuerunt, & hoc patet, quoniā in quibusdam istarum ministrationum sacerdotalium habetur præceptum expressum Dei, sicut de immolatione, quam fecit in Bethlehem, infra 16. c. De aliis igitur similiter credendum est, ꝙ Deus ei iusserit, quanquam non habeatur expresse, & totus populus credebat hoc illi licere, tanquam Spiritu Dei incitato, cū esset vir Propheta, ideo nemo illi dicebat, quare hoc faceret. Ad aliam rationem, cum dicebatur, ꝙ Anna mater eius vouit illum ad ministrandū corā Domino, ergo licebat ei, alioquin non vouisset. Respondendum, ꝙ votum Annę fuit licitum. s. ꝙ ministraret filius eius coram Domino; non tamen ex hoc sequitur, quod erat Sacerdos, quoniam quædam ministrationes pertinent ad Sacerdotes, & quædam ad Leuitas; & Leuitæ dicebantur ingredi in Sanctuariū ad ministrandum, vel ministrare coram Domino, sicut de Sacerdotibus dicitur, vt patet Num. c. 3. & 4. nō tamen vouebat Anna filium suum ad faciendum sacrificia, vel alia ministeria sacerdotalia. Quod autē Leuitæ ministrarent coram Domino, apparet Deut. 18. c. vbi dr̄, ꝙ per tēpora, & vices suas veniebant Leuitæ ad locum Sanctuarij ad ministrandum, & ꝙ si aliquis de Leuitis vellet manere in loco Sāctuarij semper stans coram Domino ad ministrandum, ministrabit sicut oēs alij Leuitæ, & dabitur ei portio. Idem apparet de tempore Dauid, in quo fuerūt Leuitę distincti per diuersa tempora, & vices ministrationis, vt patet 1. Paralipom. cap. 23. & 25. & 26. Ad has igitur ministrationes vouit Anna Samuelem, & sic apparet eum non esse Sacerdotem. *Ad tertiam.* Ad aliam rationem cum dicebatur, quod Heli Sacerdos non permitteret Samuelem ministrare coram Domino, nisi esset de Sacerdotibus, dicendum, quod non permitteret eum ministrare in officio sacerdotali, permitteret tamen in officio Leuitico, quia erat ei conueniens ex progenie. Et de isto intelligendum est, quando dicitur seq. c. quod Samuel ministrabat ante faciē Domini puer accinctus Ephod lineo. Aliquis autē dicere posset, quod Heli permitteret ministrare Samuelē in officio sacedrotali, quia ille erat Propheta, & crederet eū

spiritu diuino motum ad hoc faciendũ. Dicendum, ꝙ hoc F
quidem potuit esse aliquãto tpe ante mortem Heli, quãdo
cognitum est Samuelem esse Prophetam, vt patet inf. c. 3.
a principio tamen ante hoc, cũ esset Samuel puer paruulus
ministrabat coram Dño, vt patet seq. c. ideo dicendum, ꝙ
permittebat eũ ministrare in officio Leuitico. Aliqui autẽ
crediderunt Samuelem fuisse summum Sacerdotem, & ꝙ
ad eum fuerit translatum sacerdotiũ de domo Heli, sed ꝙ
non fuerit summus Sacerdos, nec minor ipse, aut posteri
eius, declaratum est satis Num. 25. Patet ergo ex prędictis,
ꝙ Samuel fuerit de genere Leuitarũ de Caathitis. *De Ramathaim Sophim*. idest, vir iste, qui fuit pater Samuelis erat
de Ramathaim Sophim oriundus, & habitabat ibi: aliqui
errant in isto noĩe dicentes Ramathaim in duas partes. s.
ꝙ Ramatha sit nomen vrbis, & in sit præpositio coniũcta
illi casuali. s. Sophim; & tunc est sensus, ꝙ Samuelis pater G
erat de vrbe Ramatha, quæ erat in terra Sophim, sed ista
est corruptio literę ex ignorantia linguæ Hebraicæ, io quia
hr Ramathaim, tanq̃ vna dictio, iõ scdm Hebræos quos-
dam exponitur de Ramathaim Sophim. i. de excelsis respi
cientib. i. ꝙ erant duo montes altissimi respicientes ad mul
tas partes, & forte iste erat vnus mõs biceps, sicut Parnas-
sum montem bicipitem more poetico appellamus: de istis
aũt montib. excelsis erat Elcana. Alio modo dicunt, ꝙ põt
intelligi litera ista, ꝙ Sophim sit genitiuus pluralis nume-
ri, & dicatur de Ramathaim Sophim. i. de excelsis speculã
tium, & dicunt tũc, ꝙ est sensus, ꝙ erat aliqua altitudo, in
qua morabantur viri eruditi in lege, & dediti speculatio-
ni: istas expositiones tenent Hebræi, & sequitur eas Nico-
laus; sed constat nihil esse, quia Ramathaim est hic nomẽ
vrbis, in qua habitabat Elcana, & de illa dr, ꝙ esset in mõ H
te Ephraim: Vocatur autem Sophim, quia forte est nomẽ
regionis, in qua erat Ramatha. s. Ramathaim in terra Sophim, vel forte est aliqua additio cã differentiæ, cum no-
minibus vrbium interdum addimus aliquid ad faciẽdum
differre, quia multæ vrbes eodem nomine appellantur: sic
enim est in viris, quibus ponuntur prænomina differentiæ
causa addita ipsis nominibus principalibus eorum.

An Ramathaim sit nomen vrbis.

Hebræi, & Nicolaus errant.

Ramathaim quæ vrbs sit, & an sit Ramatha.
Quæst. II.

QVAERETVR autẽ de Ramathaim, quæ vrbs
esset, & an esset illa, quæ vocatur Ramatha. Respõ-
dendum est, ꝙ, q̃q̃ Ramathaim, & Ramatha vñr esse di-
uersa nomina, tamen eiusdem rei sunt. Aliquando tamen
in Hebræo fit appositio aliquarum literarum, vel syllaba- I
rum in fine dictioonum per figurã, quæ apud nos vocatur
Paragoge: magis tamẽ hoc in Hebræo, quam in Latino cõ
suetum est. Quod autem eadem ciuitas sit Ramathaim, &
Ramatha, apparet, quia hic dr, ꝙ erat Elcana de Rama-
thaim, & seq. c. dicitur, & abijt Elcana in Ramatha io do-
mum suam: ergo vtrobique dr habitare, & sic erat idẽ lo-
cus. Item patet hoc, quoniam Samuel in eodem loco habi-
tabat, vt patet inf. c. 7. Cum dicitur: reuertebaturq; Samuel
in Ramatha: ibi n. erat domus eius, & ibi iudicabat Israel,
& iterum eod. c. dicitur, ꝙ cõgregati maiores Israel vene-
runt ad Samuelem in Ramatha, sed filii habitabant in vr-
bibus paternis in Veteri Testamento, cum essent distinctę
possessiones inter Israelitas, & non solum inter ipsos popu
lares, sed etiã Leuitæ quib. non cõpetebat sors cum reli-
quo Israel, sed acceperunt 48. vrbes quasi in elemosynam G
diuiserunt eas inter se sorte, & manserunt sic diuisæ super
Iosue cap. 21. Erant igitur tam Elcana, quam filius eius Sa
muel de vrbe Ramatha, quæ hic appellatur Ramathaim.
De monte Ephraim. i. quòd erat oriundus iste vir, Elcana
de monte Ephraim, quia ciuitas Ramatha erat in mõte il-
lo. Vocatur autẽ possessio filiorũ Ephraim mons Ephraim
eo, quòd terra illa erat montosa; & iste modus loquẽdi est
semper in Sacra Scriptura: sic patet Iosue 17. & 20. & 21.
vbi semper dicitur mons Ephraim, quòd non dicitur de
possessione alterius tribus. Erat autem fortassis Ramatha
in terra illa montosa sortis Ephraim: sic enim dicitur Io-
sue cap. 21. quòd Leuitæ acceperunt in possessionem ciui-
tates in monte Ephraim.

Quomodo Ramatha esset ciuitas montis Ephraim.
Quæstio. III.

QVAERET aliquis, quomodo esset Ramatha ciui-
tas montis Ephraim, cum declaratum sit, quod El-
cana erat de tribu Leuitarum, vrbes tamen tribuum diuer
sarum erant diuersæ. Respondendum est, quod cum El-
cana esset de Leuitis, & Leuitæ non acceperint aliquã sor-
tem per se distinctam a sortibus aliorum Israelitarum, sed
cum Israelitæ alij diuisissent inter se totam terram Cha-
naan, separauerunt de sortibus suis vrbes 48. pro Leuitis:
Num. c. 35. necesse erat, ꝙ habitaret Elcana in aliqua vrbe
pertinẽte ad aliquam de tribub. Israel, de qua ipse nõ erat;
sed tunc, quia sortiti sunt inter se Leuitæ ciuitates, cecidit
progeniei illi, de qua erat Elcana, scilicet Caathitis, quòd
G haberent vrbes in tribu Ephraim, & in tribu Dan, & in di
midia tribu Manasse, vt patet Iosue cap. 21. & sic erat El-
cana de Ramatha, vrbe sita in terra Ephraim. Sed contra
hoc arguetur, quia si esset Ramatha de tribu Ephraim, po
neretur inter vrbes, quas dederunt filii Ephraim Leuitis,
& tñ non ponitur, cum dicatur Iosue c. 21. ꝙ filii Ephraim
dederunt vrbes quatuor Leuitis, quę ibi exprimuntur, &
tamen nulla earum est Ramatha.

Responderi potest, quòd quanquam ibi non ponatur
Ramatha: tamen aliqua ipsarum vrbium ibi expressarum
est Ramatha, sed alio nomine appellatur, quia multa loca
inscripta sunt multinomia, vt patet in eisdem vrbib. qua-
tuor, quas dederunt filij Ephraim Leuitis: nam istę descri-
buntur in duobus locis, scilicet Iosue c. 21. & 1. Paralip. c. 7.
sed non nominantur vtrobiq; eodem nomine, ita ergo es-
H se potuit Ramatha: est autem hoc valde conueniens, quia
hic ponitur Ramatha in sorte Ephraim, & Elcana erat de
Caathitis, qui acceperunt sortem suam in tribu Ephraim
Iosue cap. 21. Aliter autem adhuc dici posset, s. quod Ra-
matha erat quædam vrbs in tribu Ephraim, in qua habi-
tabat Elcana: non erat tamen de ciuitatibus, quę datæ sunt
Leuitis in tribu illa, sed pertinebat ad ipsos populares: El-
cana tamen recedens de aliqua ex vrbib. Leuitarum venit
ad habitandum in Ramatha: licebat enim Leuitis, qui
erant de vno loco, peregrinari vbicunque melius reperi-
rent exeuntes de vrbibus suis: sic patet Iudi. 17. cap. de illo
adolescente, qui dixit Leuita sum de Bethlehem Iuda, &
vado, vt habitem vbi potuero, & melius mihi esse prospe-
xero: sic igitur quanquam Elcana esset de aliqua illorum
quatuor vrbium Leuitarum, quæ erãt in tribu Ephraim,
I tamen habitabat in Ramatha, & denominabatur ab ipsa.

Licebat Leuitis peregrinari.

Aliquis forte dicet, quòd Ramatha est ciuitas, quæ vo-
catur alio nomine Ramoth Galaad, & forte fit in his no-
minib. additio, vel subtractio literarum secundum morẽ
Hebraicum: videtur autem hoc conuenire, quia Ramoth
Galaad est vna de ciuitatibus Leuiticis Iosue c. 21. & 1. Pa-
ralip. c. 7. Respondendum est non posse stare, quia hic di-
citur, ꝙ erat Elcana de Ramathaim de monte Ephraim,
ergo Ramatha erat in monte Ephraim, sed Ramoth Ga-
laad erat in tribu Gad, vt patet Iosue c. 20. 21. ergo non est
Ramatha Ramoth Galaad. Item Ramoth Galaad proue-
nit in sortem Leuitis Gersonitis Iosue c. 21. & 1. & Paralip.
c. 7. sed Elcana non erat de Leuitis Gersonitis: Iosue. c. 21.
sed de Caathitis 1. Paralip. c. 6. ergo non poterat esse sua ci
uitas Ramoth Galaad: nec sunt eadem vrbs Ramatha, &
G Ramoth. Aliquis forte dicet, quod Ramatha est ciuitas,
quæ alio nomine appellatur Rama, quia est ibi similitudo
literarũ, & in Hebræo multoties fit additio in fine dictio-
num: respondendum est, quòd non sunt eadem vrbs, quia
Ramatha est in tribu Ephraim, vt patet hic: Rama autem
est in tribu Beniamin: Iosue 18. c. Item ciuitates, quæ datæ
sunt de tribu Beniamin, pertinent ad Sacerdotes, vt patet
Iosue 21. c. erat tamen Elcana de Caathitis Leuitis 1. Pa-
ralip. c. 6. ergo non sunt eadem ciuitas. Item apparet hoc,
quia de tribu Beniamin datę sunt quatuor vrbes Sacerdo-
tibus: tamen nulla earum fuit Rama, sed habent alia no-
mina: Iosue 21. & 1. Paralip. c. 7. Non sunt ergo idem Ra-
ma, & Ramatha, & consequenter apparet, quòd Rama-
tha sit ciuitas in terra Ephraim, in qua habitaret Elcana.

Et nomen eius Elcana. Ponitur hic nomẽ huius viri pro-
pter Samuelem filium eius, qui fuit valde honorabilis, &

ipsemet

ipsemet scripsit istud, & ob hoc vocatur liber iste Samuelis. *Filius Ieroboam*. Iste est auus Samuelis: sic enim patet 1. Paralipom. c. 6. vbi describitur linea Samuelis descendēdo a capite familiæ, s. Caath: sed non ponuntur ibi omnes generationes medię. Non est autem iste Ieroboam ille, qui fuit Rex primus 10. tribuum in diuisione regni Israel: nā ille multo post fuit infra 3. lib. 12. c. etiam ille fuit de stirpe Ephraim: Elcana autem de stirpe Leuitarum.

Eliu tres amicos Samuelis. *Filij Eliu*. Iste est proauus Samuelis, & non est iste Eliu iuuenis acutissimus, qui arguit contra tres amicos Iob, & contra ipsum Iob, de quo Iob. c. 32. & vsque ad finem libri huius, quod patet, quia ille Eliu fuit filius Barachiel Iob. c. 32. & iste Eliu fuit filius Thohu, vt patet hic. Itē quia ille Eliu fuit Buzites, vt patet præalleg. c. iste autē fuit de Ramatha montis Ephraim. Item ille Eliu fuit de stirpe Idumæorum, cum omnes amici Iob fuissent Idumæi, & ipse Iob: iste aūt Eliu erat de stirpe Leui, cum Samuel esset de

In q. 1. Leuitis, vt declaratum est, & iste Eliu fuit multo tempore post illum: nā ille fuit tempore Iob, qui fuit ante Moysen, vt in expositione Prologi præcedentis tactum est: iste autē fuit multo tempore post Moysen: iste Eliu vocatur Eliel.

In q. 21. 1. Paralipom. cap. 6. *Filij Thohu*. Sic nos appellamus vltimam literam Hebręorum, quam ipsi appellant Thau: nominatur autem iste Thohu. 1. Paralipomenon cap. 6. quod quidem accidit ex mutatione scriptorum nostrorum. *Filij Suph*. Iste est vltimus in tota ista cognatione Samuelis: sic enim scribitur linea ista 1. Paralipom. cap. 6. non tamen fit reductio vsque ad principium huius familiæ, s. ad Caath: interdum enim Sacra Scriptura, cum enumerat progeniē alicuius, reducit eam vsque ad principium illius tribus, vel familię: Interdum autem solum ponit tres vel quatuor progenitores ad notificandum aliter cognationem, licet non totaliter describatur cognatio illa.

Ephrathæus. Hoc refertur ad superiora, s. fuit vir vnus Ephrathæus. Nam iste Elcana erat Ephrathæus, eo, quòd erat oriundus de terra Ephraim, de vrbe Ramatha, licet non esset de stirpe Ephraim.

Et habuit duas vxores. Postquam notificata est progenies patris Samuelis; hic notificatur occasio nascendi ipsius Samuelis, & hoc fuit, quia pater suus habebat duas vxores, quarum vna alteram vexabat, quia erat sterilis, quæ petijt a Domino prolem, & dedit ei Samuelem. Dicitur autem, ꝙ habebat duas vxores iste Elcana, quia non videbatur esse illicitū in Veteri Testamento, ꝙ aliquis simul multas haberet vxores: sic enim multi sancti illas habuerunt, vt patet de Abraham, qui habuit duas simul, s. Saram, & Agar: Genes. 16. Iacob autem habuit quatuor: Genes. 29. c. & 30. sic quoque de Dauid patet infra 2. lib. c. 3.

An aliquando fuerit licitum habere plures vxores. *Quest.* IIII.

QVÆRET aliquis, an licitum fuerit aliquando, ꝙ quis haberet plures vxores. Respondendum est, ꝙ in Nouo Testamento non est hoc alicui licitum. Nā Christus videtur hoc prohibuisse, cū ageret de libello repudij: Matth. 19. c. dicens: Quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationis causam, & aliam duxerit, mœchatur. Apparet igitur, ꝙ non licet ducere secundam vxorem, vel habere duas simul sumptas, quia dicitur, ꝙ qui repulit vxorem non potest accipere alteram, alioquin mœchatur: si .n. hoc intelligatur proprie, necesse est, quòd in duabus vxoribus sit fornicatio, quia cum aliquis repellit vxorē, & ducit aliam, vel erit fornicatio, quia dimisit primam, quam dimittere non debebat, vel quia accepit secundam existente illa. Primo modo non potest stare, quia si aliquis solum repellat vxorem, licet libellus repudij sit illicitus: tamen nō fornicatur repellendo, quia tunc nihil agit ad fornicationem pertinens, sed solum ad iniustitiam, quia priuat vxorem iure suo; ergo videtur, quòd fornicatio consistit quando expulit primam, & recipit secundam propter receptionem secundæ: dato ergo, ꝙ nullam abijciat si receperit secundam, erit eodem modo adulterium. Itē hoc ex iuribus humanis nūc existentibus tā Ecclesiasticis, quam Ciuilibus patet. Nā si quis vxore ducta, aliam insuper acceperit, matrimoniū secūdum non tenet, tanquam si nihil factū esset,

A & quicunq; conetur hoc facere, mortaliter peccat. Nam si egerit, non solum matrimonium non tenebit, sed ēt punietur agens. De Veteri Testamēto dicendum, ꝙ licitum erat tūc accipi plures vxores, licet esset honestius accipere vnā, ꝗ plures, Nam si fuisset illicitum tunc, & in toto tempore præcedentis sęculi, adhuc hoc esset, quia secundum naturā erat illicitum nulla existente lege, sicut ea, quæ erant contra præcepta Decalogi, fuerunt semper illicita, ēt antequā darentur illa præcepta: aut erat, quia lege prohibebatur vxorū pluralitas simul. Non stat primū istorum, quia tunc sancti Patres, s. Abraham, Iacob, & similes non accepissent plures vxores, cū essent viri sancti, accipiebant tamen, nec putabant, se in hoc aliquid peccare, alioquin reliquissent eas: si aūt dicatur, ꝙ hoc esset ex aliqua lege data, necesse est, ꝙ assignaretur aliqua lex hoc prohibens, sed nulla talis

B fuit in Veteri Testamento; ergo semper manebat licitum, s. in lege naturæ, & in Veteri Testamēto accipere plures vxores. Item nō pōt dici, ꝙ hoc sit contra ius naturale, vel contra aliquam rationē: nam ad hoc interdum aliqua rationalis causa mouet, s. quia viri secundū desideriū naturæ inclinantur ad conseruādum speciē per propagationē, sed interdum non cōtingit, ꝙ ex vna vxore, ꝗ habent, prolem recipiant: vtpote, quia ipsa sterilis est, vel ex aliis causis: ergo videtur satis esse licitum immo rationabile, ꝙ viri possent tūc alias vxores accipere. Itē non sequitur ad hoc aliqua inhonestas, vel vitium, sicut sequitur, si vna femina haberet plures viros, ergo secundum naturā non est illicitum, accipi plures vxores ab eodē viro, & sic semper fuit vsque ad tēpus Saluatoris. Solum aūt videbatur in hoc esse vnum grauamen, licet paruū, vxoris primo ductæ, s. quia

C non posset sibi reddi debitum, sicut redderetur nulla alia existente vxore, vel quia superueniente noua vxore, forte vir diligeret illam super primam, & ex hoc deprimeretur, atque angustiaretur prior. Ob hoc aūt viri, qui erant religiosissimi non accipiebant secundam vxorē, sine consensu primæ: sic enim fuit de Abrahā, qui primo accepit in vxorē Saram, postea verò cum per multum tempus non pateret, ne perirent promissiones factæ semini Abrahæ: orauit Sara, vt Abrahā acciperet Agar in vxorem, ꝙ ad preces illius fecit: ante hoc tamen nequaquā fecerat. Idē patet de Iacob, qui cum haberet Liam, & Rachel vxores: ad preces Rachel accepit Balam ancillam eius in vxorē, & iterū ad preces Liæ accepit Zelpham in vxorē, Genes. c. 30. istud tamen grauamen, ꝙ erat vxori primæ in accipiendo secundā non videbatur iam esse grauamen, quia pertinebat ad ius

D virorum. Nemini aūt iniuriam facit quis vtens iure suo. Interdum tamen ille, qui dabat filiam suā vxorē alteri firmabat cum eo pactū, ne illa viuente aliā superduceret vxorē, & tunc iste renunciabat iuri suo, nec vltra poterat accipere: sic patet de Iacob, qui accepit duas filias Labā in vxores, pepigitq; cum eo Laban ne acciperet alias vxores super filias suas, & ne affligeret eas: in cuius testimoniū erexerunt lapideos titulos in mōte Galaad, Genes. c. 31. patet igitur, ꝙ ab orbe condito vsque ad legē Euangelicam non fuit alicui illicitum plures simul habere vxores. Aliquis autem aliter respondebit, s. ꝙ licebat Iudęis habere simul plures vxores, hoc tamen erat ex permissione: Deus namque plura permisit Iudęis in Veteri Testamento ad duritiē cordis eorū, sicut patet de libello repudij. Matth. 19. vbi Christus dixit, ꝙ ad duritiē cordis Iudæorū libellus repudij cō- Alia opinio.

E cessus est; sic quoque erat de vsuris, quia Deus eas permisit ibi: Deuter. 24. c. sed prohibuit in Nouo Testamento: Lucæ c. 6. sic quoque erat de vindicta: nā permittebatur Iudęis, ꝙ possent interficere occisores proximorum suorum, anteꝗ confugerent in vrbē refugij, etiamsi illi innocentes fuissent in occidendo: Num. 35. c. permittebatur ēt vulgaris purgatio: cū quis haberet vxorē suspectam sibi. De hoc Num. c. 5. Omnia tamen hæc sunt in Nouo Testō abolita: Iudęi vero cū hęc faciebant, licet alias secundum se illicita forēt, quia tamē Deus permiserat efficiebantur licita. Respondēdū est, hoc non stare, quia in Veteri Testō illa dicebātur esse permissa quæcunq; secundū se non erant licita, sicut patet de vsuris, ꝗ secundū se illicitæ sunt. Nā secundū Aristot. Eth. lib. 4. dixit vsurā ad turpe lucrū pertinere: De libello repudij, & vindicta atque ceteris idē patet: quoniā in quolibet istorum aliquid est cōtra rationē: Non est aūt

ſimile in vxorum pluralitate, quia ibi nihil eſt inhoneſtũ, F
ideo non poteſt dici, ꝙ ſit permiſſa, quia permiſſio perti-
net ad id, ꝙ aliquo modo illicitum eſt: ſolum autem hoc
eſt illicitum in lege Euangelica, non quidem tanquam ſe-
cundum ſe ſit illicitum, ſed quia iam vetitum eſt.

An fuerit aliquando licitum eandem vxorem habere plures viros. Quæſt. V.

QVÆRETVR vlterius, ſicut licet, aut aliquã licuit
vnum virũ plures accipere vxores, an nũc liceat, vel
aliquã licuerit eãdem vxorem plures accipere viros. Dicet
aliquis, ꝙ ſic: nã cum coniunctio matrimonialis ſit ad ge-
nerationem, & interdum ſemina accipit aliquem virum,
qui frigidus eſt, vel maleficiatus, vel qualitercũq; inhabilis
ad generandũ, impedietur finis matrimonij, niſi forte aliũ G
acceperit: vr ergo, ꝙ liceat alium accipere, vel alios, vel ſal
tem aliquãdo hoc liceret. Rñdendum eſt, ꝙ penitus eſt cõ
tra rationem eãdem feminã plures hr̃e viros; & licet mul-
tæ rationes ad hoc eſſe poſſent, breuiter aũt nouẽ erũt. Pri
ma eſt dignitas ſexus, quia vir eſt caput vxoris, & vxor nõ
eſt caput viri. 1. Corinth. c. 11. ideo multa oportet permit-
ti viris, quę feminis permitti non debent. Secũda ratio eſt,
quia, ſi eadẽ mulier habebat ſimul multos viros, repugnat
intentioni naturę: namq; n. ingenianit coitum, & Dei vo-
luntas hoc ſtatuit, atq; humana ratio hoc dictauit, vt per
coitum fieret generatio, & conſeruaretur natura ſpecifica
ſecũdum ſucceſſionem; ſed ſi eadem mulier multos ſimul
haberet viros, impediretur iſta intẽtio, quia nunquam gi- H
gnere poſſet: mulier namq;, quæ a pluribus cognoſcitur in
temporibus ſibi vicinis concipere nunquam põt: ſicut pa-
tet de meretricibus, quæ, cum a plurimis cognoſcantur, mi
nime tamen concipiunt. Si autem mulier a diuerſis viris
diuerſis tẽporibus cognoſcatur, concipere de vtroque põt,
ita tamen, vt prius pariat fętum, quem ab vno concepit,
quam ab alio concipiat: cõpertum tñ eſt, vt eadem mulier
a duobus viris concepiſſet, ita ꝙ poſt cõceptionem ab vno
factam conceperit ab altero: nam licet communiter factã
conceptione claudatur orificium matricis, ita vt ſemen in-
trare non poſſit, & ſic conceptus non poſſit celebrari. In-
terdum tamen contingit, vt etiam cõceptus fiat facto alio
conceptu, vtpote, quia aut manſit os matricis apertũ: aut,
quia poſtea ex feruore libidinis apertum eſt, vt ait Solinus
in Polyhiſtor. c. de his, quæ fuerunt mirabilia in homine. ſ. I
ꝙ Alcmena peperit Herculem. & Iſidem fratrem ſuum,
quos diuerſis conceptibus edidit, quòd pro tãto manifeſta
tur, quia diuerſis temporum interuallis nati ſunt, vtpote illi
vnus poſt alium vno menſe ex eodem vtero natus ſit: hoc
tñ rariſſimè viſum eſt, ideo ad hoc lex humana adaptari
nõ poterat, quia ergo ſi eadẽ vxor plures viros hr̃et, illi eiſ-
dem temporibus, vel vt eis placeret, ad hanc accedere vel-
lẽt, ſequeretur inconueniens ſupra aſſignatum, ſ. ꝙ iſta mu
lier concipere non poſſet. Non eſt autem hoc inconueniẽs
in viro, cum plures vxores habeat, quia poterunt plures
vxores ab ipſo concipere, & hoc in tempore ſatis vicino:
nec vna impedietur per alterã, ſicut Loth duas filias ſuas
in duabus ſibi continuis noctibus fęcundauit, vt patet
Geneſ. 19. c. & vtraque ante hoc virgo erat, ꝙ ad hoc ma-
iorẽ difficultatem ingerebat. Ratio aũt diuerſitatis in hoc K
inter virũ, & vxorem eſt, quia vir eſt emittens, femina aũt
recipiens. Tertia ratio ſecundum Aug. eſt, quia pluralitas
virorum ad eandem vxorem repugnat Sacramento mri-
monij; nã mr̃imonium eſt magnũ Sacr̃m inter Chriſtum,
& Eccleſiã, vt Apoſtolus ad Epheſ. c. 6. an hoc aũt Sacramẽ
to vir. i. Chr̃us eſt vnicus: vxor aũt. i. Eccleſia, licet vna ſit
Triplex Eccleſia ſecundũ Aug. in ſe tota, quodammodo tamẽ multiplex eſt, vt diſtinguit
Aug. ſ. triplex eſt Eccleſia: prima eſt Eccleſia contemplati-
uorum ſignata per Rachelem: ſecũda eſt Eccleſia actiuo-
rum ſignata per Liam: tertia eſt Eccleſia contemplatiuorũ
mercenariorum ſignata per Zelpham ancillam Liæ. Hæc
autẽ ratio aliqualiter, quantum ad nos, conuincit, tñ quãtum
ad ſtatũ politicũ inter Gẽtiles, vel Sarracenos, aut Iudęos,
inter quos non curatur de ſignificatione Sacramenti, nul-
la eſt. Quarta ratio eſt, ꝙ quia vna vxor habeat, plures vi-
ros, repugnat paci ęconomicæ: vir aũt, & vxor non ſolum
accipiuntur quantum ad cõicationem naturalẽ, quæ eſt pp ſi-
F mile tertiũ derelinquere, vt ait Philoſophus in primo Po-
lit. ꝙ principale eſt, ſed etiam pp communicationem ęcono
micam, quæ eſt ad conſeruationem indiuidui, vt declarat
Ariſt. 1. & 2. c. primi Poli. Pax aũt ęconomica cõſiſtit in bo-
na habitudine rectoris ęconomici ad ſubditos: rector autẽ
eſt vir, ſubditi verò ſunt vxor, & filij, & ſerui: ſi autem po-
nerentur plures viri eiuſdem vxoris, eſſent plures rectores
æquales eiuſdem domus, ꝙ nec ratio, nec natura patitur,
quia omnis ptãs conſortem habere recuſat: ſic enim ait Lu
canus primo libro de bello Iulij Cæſaris, & Pompeij. *Regnũ recuſat habere cõſortẽ.*

Nulla fides regni ſocijs, omniſque poteſtas
Impatiens conſortis erit nec gentibus vllis,
Credite, nec longe factorum exempla petantur:
Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Idem vult Statius in Thebaide.
G *Summo dulcius vnum*
Stare loco, comes ſocij diſcordia regni.

Item cum iſti viri regerent domum, & ipſi multa capita
habeant, neceſſe eſt animorum conſequi diuerſitatem, &
ſic interdum contraria mandarent: ex quo neceſſario lis ſe
queretur, & deſtructio ęconomica, & conſequenter totius
politiæ, cũ cõſtituatur politia ex ęconomiis, & ex qualibet
ęconomia ſimile fieret, ſi permitteretur vxori ſimul plures
habere viros. Item; repugnat ad hoc ex parte ſubditorum,
quia cum diuerſi viri diuerſa fieri imperarent, vxor, filij,
& ſerui neſcirent cui obedirent, & tunc ſequeretur, ꝙ di-
cit Chriſtus, ꝙ habetur Matth. 6. c. ſ. nemo põt duob. do-
minis ſeruire, aut. n. vnũ odio habebit, & alterum diliget,
H aut vnum ſuſtinebit, & alterum contemnet. Item, hoc da-
to, non procurarẽtur bona ęconomica, cũ vnus rector ęco-
nomię iuberet vnum, & alius alterum: non ergo decet ſic
eſſe, ſed ſicut eſt ordo naturę; quia regimẽ naturæ eſt opti-
mum, ſed natura habet vnum Principem, ergo in ęcono-
mia erit vnus Princeps: iſta aũt inconueniẽtia nõ ſequun-
tur, ſi vnus vir hr̃et plures vxores, quia vxor nõ dominatur,
ſed ſubdita eſt: ſic. n. patet 1. ad Corinth. c. 11. & ad Timot.
1. c. 2. ſ. mulierem aũt docere nõ permitto, nec dominari in
virum: datis ergo pluribus vxorib. eidem viro non dantur
plures rectores eiuſdem ęconomiæ, ſed vnicus: dantur aũt
plures ſubditi, ad quos nõ ſequitur turbatio: nã datis mul-
tis ſubiectis non ſequitur eſſe multa principia agendi, nec
mouendi, quia ſubditus, ſecundum ꝙ huiuſmodi, non ha-
bet in ſe principium ſui motus, ſed mouetur a prælato, vel
I rectore: datis aũt pluribus rectorib. dantur plura principia
agẽdi, & ſic ſequitur turbatio ęconomię. Quinta ratio eſt,
quia eidem viro interdum bona eſt pluralitas vxorum, vt,
ſi ex vna prolem ſuſcipere nõ põt, ſaltem ex multis gignat:
ſicut Abraham fecit, quia Deus promiſerat ei ſeminis mul
tiplicationem, & quia videbat, ꝙ non potuiſſet gignere ex
Sara cum multo tempore generationi operam dediſſet, cõ
ſilio, & precibus Sarę accepit aliam vxorem. ſ. Agar, ex qua
genuit, vt patet Geneſ. 16. c. fęminę aũt licet reſpectu viri
hoc accidat, interdum tamen inhoneſtũ eſt, ꝙ ipſa a mul-
tis accipiatur in vxorem, ſed non eſt inhoneſtũ, ꝙ idem vir
accipiat plures vxores. Sexta rõ, quia ſi eidem feminæ da-
rentur plures viri, dato, ꝙ iſta femina conciperet, qñ iſti vi
ri ad eam accederent, qñcunque vellent, raro tamen dare-
tur, ꝙ cognoſceretur proles: hoc aũt magnum incõueniẽs
K eſt, quia patres valde deſiderant cognoſcere filios ſuos: ſo-
lę. n. tunc matres filios cognoſcerent, viri aũt non, ꝙ erat
eis tollere quandam magnam delectationem: hoc aũt nõ ſe-
quitur, datis pluribus vxorib. eidẽ viro, quia nũc quilibet vir
cognoſceret filium ſuũ: nã oẽs natos ab vxorib. ſuis cogno-
ſceret eſſe filios ſuos, velut ſi vnicam haberet vxorẽ. Septi-
ma ratio eſt, quia pluralitas virorũ eidẽ mulieri repugnat
intentioni naturæ, & rectitudini finis determinati a rõne.
Natura. n. & recta ratio volunt matrimonium ad prolem,
ſed vna vxor ex vno viro ſufficienter concipere põt, ergo ſi
poneretur alius, ille non eſſet ad gignendum, ſed ad detur
pandum, & obſtãdium generationi: ſatis enim notum eſt,
ꝙ ſi vna vxor ſimul plures viros vellet, ꝙ non ad prolem,
ſed ad explendam libidinem faciebat: iſte autem finis de-
ordinatus eſt, & male præſtitus: eundẽ aũt virum plures
habere vxores bene ſtat: non ad libidinem, ſed ad prolem,
quia ad libidinẽ vna ei ſufficit, ad prolẽ aũt nõ, quia poſtquam
vna concepit vſque ad 9. vel 10. menſes iterum concipere
non

non potest: potest aũt vnus vir in eodem anno multos filios ex eisdem vxoribus procreare, sicut ait Franciscus Petrarcha de quodã Rege, de prospera, & aduersa fortuna, q sexcentos filios genuit: necesse aũt erat, q iste in quolibet anno 20. vel 30. illorum generaret. Octaua ratio est, quia pluralitas virorum ad eandem vxorem repugnat paci politicæ, & œconomicæ; non quidem solum, quantum ad regimen œconomicum, de quo supra dicebatur, sed adhuc magis, quantum ad petitionẽ debiti: contingeret nãque interdum oẽs ab eadem vxore simul debitum petere, & quia impossibile esset omnibus simul reddi, magna discordia, & vulneratio inter viros sequeretur; sicut est in duobus tauris, aut alijs brutis contendentibus de eadẽ femella: fit enim interdum mors, & dura vulneratio: fortius aũt amor iste viris infigitur, quia cognoscunt q amant, q aũt magis cognoscitur, magis amatur: bestiæ autem non cognoscunt sic. Quòd autẽ amor in quibusdam viris fortis nimium sit, patet, quia nullus labor magnus videtur amãti, ignes nõ timet, niues spernit, gladijs se opponit, omniaque pericula sibi grata reputat, dum tamen consequatur amatum, vt ait Seneca Traged. 4. cuius titulus est Hippolytus, in carmine quarto: cum Phedra amore flagrans Hippolytum alloquens introducitur, dicens:

Quidã sexcẽtes filios genuit.

Amor amantem ad omnia cogit.

Me, vel sororem, Hippolyte, vel famulam voca,
Famulamque potius, omne seruitium feram,
Non me per altas ire, si iubeas, niues
Pigeat, gelatis ingredi Pindi iugis,
Non, si per ignes ire, & infesta agmina
Cunctet paratis ensibus pectus dare,
Mandata recipe, sceptra, me famulam accipe,
Sinu receptam supplicem, ac seruam rege,
Miserere amantis.

Orpheus etiã, qui cetera suis cantibus superauerat, amorem fortem superare non potuit, sed quo potentius omnia terræ inferniq; monstra placaret, fortius in eo recrudescebat amor, Seneca in Tragędia prima, cuius titulus est, Hercules furens, carmine 4. quod incipit:

Immites potuit flectere cantibus
Vmbrarum dominos, & voto supplici.

De hoc etiam Boetius de conso. lib. 3. metro vltimo.

Felix, qui potuit fontem visere lucidum.

Tanta enim amoris viuacitas est, & vulnerandi potestas, vt non iniuria eum antiqua Gentilitas vngulas, & ardentes faces habere dixerit, vt ait Isidorus Etymol. lib. 8. vbi agit de Diis gentium. De hoc etiam Seneca in Tragœd. 4. quæ dicitur Hippolytus, carmine 4. ait:

Diua non miti generata ponto,
Quam vocat matrem, geminus cupido,
Nulla pax isti puero, per orbem
Spargit effusas agilis sagittas,
Tela, quam certo iaculatur arcu;
Non habet latam data plaga frontem,
Mouet hic æstus iuuenum feroces;
Concitat flammas senibusque fessis.

Solus enim amor est, qui viros fortes emollit, dura quæq; confringit, & non immerito, quia fortis est, vt mors, dilectio, & dura, vt infernus, ęmulatio; lampades eius lampades ignis, aquæ multæ non poterunt extinguere, & flumina non obruent illam, vt patet Cantic. c. 8. satis enim hoc patet in Hercule, qui cum omnia terrarum, inferorumque mõstra indomitis illis viribus domuisset, solo amore Ioles filiæ Regis Aetholię superatus ad ancillaria ministeria deductus est, ita vt ad pręceptum eius femineã vestem indueret. De hoc Ouidius in lib. Heroidum, qui dicitur liber Epistolarum, in epistola Deianiræ ad Herculem, quæ incipit:

Hercules infamia tropter feminas.

Gratulor Aetholiam titulis succedere nostris,
Victorem vitæ succubuisse queror.

De hoc meminit Ioannes Boccatius de Certaldo. in libro de Casu, & ruina Principum; & Seneca in Tragędia 4. carmine 3. ait:

Natus Alcmena posuit pharetras,
Et minax vasti spolium leonis,
Et dari passus digitis smaragdos,
Et dari legem rudibus capillis,
Crura distincto religauit auro,
Luteo, plantas cohibente socco.

A *Et manu, clauam modo qua gerebat,*
Fila deduxit properante fuso.

Idem quasi de viro forti Achille legitur, qui cum in bello Troiano Polyxenam Priami Regis filiam adamasset, ita vt deperiret in amorem illius, ceteris ad bellum euntibus, ipse in lecto sedens Thraicia lira cantus amatorios concinebat. De hoc Ouidius in libro Heroidum in epistola Briseidis ad Achillem, quæ incipit:

Achilles philo captus.

Quam legis a rapta Briseide litera venit,
Vix bene barbarica græca notata manu.

In his enim insistendum verbis non est, quoniam magnitudo huius amatorii furoris verbis inexplicabilis est. Et si quis simpliciter motus fortiter amare potest, quanto magis, cum alius rem amatam impedierit, aut occupauerit? tunc enim magna vis increscit amoris: sic enim ait Ouidius 2. libro de Remedio amoris:

B *Fortius Hermionen ideo dilexit Orestes,*
Esse quod alterius cœperat illa viri.

De hoc idem Ouidius in libro Heroidum in epistola, Hermiones ad Orestem, quæ incipit:

Pyrrhus Achilleides animosus imagine patris.

Sed arguet aliquis, quòd idem inconueniens sequitur dando plures vxores eidem viro. Nam cum vir, & vxor ad paria iudicentur 1. ad Corint. c. 7. s. vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier; & mulier non habet potestatem corporis sui, sed vir: cum pluribus vxoribus pro eodẽ tempore vir reddere debitum non posset, sequitur contentio, & disturbatio œconomiæ. Respondetur, quòd non est simile in viro, & vxore, quia si duo viri ab eadẽ vxore simul debitum peterent, cum ipsa non posset vtrique reddere simul, viri, qui fortiores essent, pugnarẽt super hoc vsque ad mortem, & nullus esset rector œconomiæ, qui eos moderari posset: si autẽ plures vxores ab eodem viro simul debitum petant, non sequitur hoc incõueniens; quia vir, qui earum rector est, ipsarum sedaret litigia, &, cui vellet, primo debitum redderet: cui autẽ posterius, posterius. Vel illis ad reddendum debitum certa tempora assignaret: sicut fecit Iacob, qui quatuor vxores habebat, & cuique debitũ reddebat, sed vno tẽpore determinato manebat apud vnã, & alio tẽpore apud aliam, & sic non erat contentio inter illas: Iacob tamẽ multum se alligauerat subiiciens totã voluntatem suam voluntati vxorum, s. quòd quando aduenerat tempus accedendi ad vnam, non accedebat ad aliã, etiamsi hoc concupisceret, & si illa, apud quam manere debebat reddendo debitum, aliquo tempore vellet ius suum

C

D vẽdere alteri vxori, poterat: sic enim patet Genes. c. 30. vbi cum esset tẽpus, quo Iacob manere debebat apud Rachel reddendo debitum, & Rachel orasset Liam, vt daret ei de mandragoris filij sui Ruben, quas de agro attulerat, dixit Lia: parum tibi videtur quòd præripueris mihi virũ meũ, nisi & mandragoras filii mei tuleris? dixitq; Rachel, dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filij tui. Cumque vtraque huic pacto consensisset, egressa est Lia in occursũ Iacob reuertentis de agro ad vesperũ, & ait, ad me, inquit, intrabis, quia mercede conduxi te pro mandragoris filij mei. Nona ratio est, quia sequeretur magna abominatio, cum vnus vir cognosceret, q alius accedebat ad eam, quã ipse carnaliter cognoscebat: nã cum iste actus turpis sit, & valde fędatiuus, nimis abhorreret quilibet a se fędatã ab alio defędari, & induceret viros ad non cognoscendũ vxores, & patet, quia non solum aliquis abhorret eam, quæ ab alio defędata est, sed interdũ illam, q̃ ipse fędauit. Ex quo sequitur id, q videretur in amatoribus carnis, vt, cum aliquam feminam, antequã ea potiantur, optatã nimis amore dilexerint: postquam eam carnaliter cognouerint, modicum apprecientur, iam non eã, sed aliam diligentes, & non solum non appreciantur, sed ẽt fit interdum, vt eam, quam ante nimio amore dilexerint, durissimo odio persequãtur: hoc enim inter ardentissimos amatores visum est, vt patet de Ammon filio Dauid, qui ita vehementissime dilexit Thamar sororem suam, vt deperiret in amorẽ illius: cum aũt viribus eam opprimens cognouisset, factum est, vt maius esset odium, quo eam, postquam cognouisset, insecutus est, quã ferocissimus ille amor, quo, antequam cognosceret eam, dilexerat, infra 2. lib. c. 13. Si autem darentur plures vxores eidẽ viro, non sequitur hoc, quia nõ

E

magis aliqua vxor virum fœdatum reperiet, si aliam cognouerat, quam si nullam vnquam cognouisset. Diuersitatis ratio est, quia vir est emittens, femina aũt recipiens. Patet igitur ex superioribus, ꝙ nunquam licuit, nec licet eãdem feminam plures habere viros: licuit tamen eundem virum plures habere vxores, cum hoc vetitũ non esset, & sic licuit Elcanæ patri Samuelis habere duas vxores, de quibus hic.

Sed arguet aliquis, quia Deuter. c. 17. hoc prohibetur, cum dicitur, ꝙ Rex non accipiet vxores plurimas, quę alliciant animum eius, ergo de omnib. aliis idem erit. Respõdendum est, quòd in Regibus specialiter hoc dictum est, quia ipsi præsidere debebant toti multitudini: vnde temperatissimos, & regulatos eos per rationem super omnes alios esse oportebat. Amor autem plurium feminarum ad turpissimas impellit passiones, quòd in Rege valde caueri debuit: de reliquis aũt non est idem, quia cum non præsideant, non est inconueniens, si interdum a similibus moueantur passionibus; ideo non est vetitum eis plures habere vxores. Alio modo & conuenientius dicitur, ꝙ idẽ est in Regibus, & ceteris, scilicet, ꝙ prohibetur vxorum multitudo inordinata, sed non prohibetur quæcunq; multitudo: vnde dicitur ibi, ꝙ Rex non habebit vxores plurimas: Dauid tñ, qui erat vir sanctus, habuit simul plures vxores, vt patet inf. 2. lib. c. 3. prohibebatur tamen talis multitudo vxorũ, qualẽ habuit Salomon, s. ꝙ habuit vxores, quasi Reginas septingẽtas, & cõcubinas trecentas infra lib. 3. c. 11. & Cantic. c. 6. dicitur, ꝙ adolescentularum non erat numerus: ideo ista multitudo effrenata peruertit animum Salomonis: nam infra 3. lib. c. 11. dr̃, ꝙ deprauatum est cor Salomonis pp vxores: habere ãt paucas vxores simul nõ erat vetitum, & sic licuit Elcanæ habere vxores duas, *Nomen vni Anna, & nomen secundæ Phenenna.* Anna est, quam suscepit primo in vxorem Elcana, sed postea superduxit Phenennam: forte autem, quia Anna non pariebat, & quanq̃ diligeret eam vir suus, tamen, ne sine prole maneret, aliã superduxit: Sic enim fuit de Abraham erga Saram vxorẽ suam, ex qua, cum prolem suscipere non posset, eius precibus accepit Agar Aegyptiam in vxorem: Genes. 16. c. *Fueruntque filij Phenennæ.* Idest, Genuit filios Elcana ex Phenenna vxore secunda: abundabat enim ista in prole, vnde efferebatur super Annam vxorem primam, exprobrans ei sterilitatem suam, & ꝙ Dominus conclusisset vuluã eius. *Annæ autem non erant liberi.* Idest, Anna non poterat habere filios, quanquam magno tempore cohabitasset viro suo, & ambo dedissent operam generandi prolem: erat nãque Anna sterilis, ideo superuacua solicitudo erat.

An Anna mater Samuelis fuerit sterilis naturaliter, vel Deus dederit sterilitatem ei in pœnam. Quæstio. VI.

QVAERET Aliquis de Anna, quæ sterilis erat, an naturaliter ei hoc euenisset, vel Deus istud fecisset, vt postea partus mirabilis nasceretur. Respondendum est secundum quosdam, ꝙ Deus priuauerat Annam ad tempus potestate pariendi, vt infans, qui gignendus erat, precib. haberetur a Deo & mirabilius hoc fieret, sicut interdum Deus aliquẽ percutit, vt postea sanet. Respondendum est, hoc nõ stare, nam Deus non infligit aliquam pęnam cuiquã, vt illi postea remedium adhibeat, quia in hoc nullam nobis gratiam faceret: etiam, quia a principio iniuste malũ infligere videretur, cum ille, cui infligitur nihil mereretur: si forte solum propter hoc infligebatur, vt Deus postea sanaret, nec ẽt Deus aliquem percutit, vt sanet. Nã si interdum aliquem percutiat, & postea sanet, nõ percussit solũ, vt sanaret, sed ob aliam causam, sicut patet de Tobia, s. ad virtutis experientiã, vel quia peccata nostra promerẽtur, vel ex aliis causis. Ideo dicẽdum, quod sterilitas nõ fuit inflicta Annæ a Deo specialiter ad tempus, quia tũc videretur eis iniustus, nisi demeruisset, sed fuit ista sterilitas Annę a natiuitate sua, ita, vt nunquam esset, quin sterilis esset, quousq; Deus eam sanaret, ea aũt, quæ quis cõsequitur ex vtero, dicitur habere naturaliter, quia ex natiuitate habet pp aliquas causas prouenientes ex principiis naturæ: nec tamen ista sine Dei voluntate, aut iudicio fiunt: ipse. n. est rector totius naturæ. Quare autem voluerit, ꝙ a principio

F Anna nasceretur sterilis, fortè dici posset, ꝙ hoc erat, vt postea illi fęcunditatem precibus daret, & partus esset mirabilis: nec est istud, sicut supra dicebatur. s. ꝙ daretur ei in pęnam, vt postea sanaretur. Nam in pęnam habere dicimur ea, quę, cum nati fuerimus, nobis infliguntur, mala, & sentimus nobis infligi, cum prius illa nõ habuimus, quę verò, antequam nasceremur, nobis inerãt non sunt nobis pęna, sed natura: nec vr̃ Deus aliquem grauare, si ex vtero faciat qualitercũq; indispositum nasci, videretur tñ, si, postq̃ natus esset, potissimè cũ peruenisset ad ætatem rationis capacem, aliq̃ pęnam sine meritis infligeret, quia iam erat, cui infligitur. Simile aũt patet ex verbis Christi. Ioã. 9. c. Cum quæsierant discipuli de cęco nato, quis peccauerat, ipse, an parentes eius, vt cęcus nasceretur, respõsum est eis, ꝙ nec ipse, nec parentes eius, sed vt manifestarentur opera Dei
G in illo. s. vt Christus postea mirabiliter eum sanaret: si tamẽ iste cęcus nõ fuisset ab vtero cęcus, sed postea Deus illi specialiter cęcitatem influxisset, oportebat esse aliquod demeritum eius, & nõ solũ, vt manifestarentur opera Dei in eo: sic aũt de Anna, si fuerat sterilitas a natiuitate eius, poterat esse conuenienter a Deo inflicta, vt postea eã sanaret: si tñ inflicta fuisset postea, oportebat dari aliquam causam demeriti, quæ non apparet: ideo dicendum conuenientius, quòd ex natiuitate erat sterilis, sed postea Deus tribuit fęcunditatem precibus, & lachrymis eius.

Ad quid ponitur hic Annæ sterilitas, & sui filij per preces natiuitas. Quæst. VII.

QVAERETVR vlterius, quare ponatur hic quo-
H modo mater Samuelis esset sterilis, & quomodo obtinuerit filium precibus lachrymosis. Nam cum hic intendatur vita, & regimen Samuelis, & principatus Regũ sequentium post Samuelem, sufficiebat dici, quòd natus fuerat, vel poni vitam illius, etiamsi de natiuitate nihil ageretur.

Respõdendum est, quòd hoc fuit expressum ad signãdum maiorem probitatem Samuelis: intendebat enim hic Scriptura designare virtuosum regimẽ temporis Samuelis, & quia illi homines semp inter ceteros specialiores sũt, quos Deus super conditionem naturæ nasci fecit, quòd de Samuele fuit: describitur hoc tanquam certissimum testimonium probitatis eius; sic. n. factum fuit de oĩbus, qui aliquo modo miraculosè nati sunt, vt patet de Isaac, quem Abrahã cẽtenarius genuit, & Sara, cum esset sterilis, & no-
I nagenaria, desussentque ei fieri muliebria, cõcepit: Genes. 17. & 18. c. qui fuit pater omnium Hebræorum, & magna eius fuit probitas: similiter quoque Rebecca vxor Isaac sterilis erat, & Deo dante peperit gemellos, quorum alter fuit Princeps oĩum Hebræorũ à Deo acceptissimus: Gen. c. 25. sic quoq; fuit de Beato Ioanne Baptista, cuius sterilis mater erat, sed angelica reuelatione partus prænunciatus est: Lucę. c. 1. fuit autẽ talis, vt a Christo laudari meruerit, nec quidẽ mediocri laude, sed maxima, s. inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista: Matth. 11. & Luc. 6. c. Similiter quoque mater Samsonis sterilis erat, sed postea prædicente Angelo cõcepit, & natus est inde vir robustissimus Hebræorum, qui vindicauit Israel de hostib. suis, Iudic. 13. c. de Christo autẽ, qui miraculosè natus est, dicere nõ attinet, ꝙ perfectus fuerit, & aliquid magnum:
G nam eum viris comparare fas non est. Fuit igitur cõueniẽs declarari sterilitatem matris Samuelis, tum vt laudarẽtur opera Dei in illa, tũ firmius testimoniũ esset de probitate Samuelis, qui miraculosè genitus fuerat. *Et ascendebat vir ille de ciuitate sua statutis diebus.* Idest, Elcana ascẽdebat ad Sanctuarium Domini in Silo determinatis temporibus, s. in festis ordinatis a lege ad faciendum sacrificia, s. tribus tẽporibus anni, scilicet in festo Azymorum, & in Pẽtecoste, & in festo Tabernaculorum. Erat autem ciuitas, de qua ascendebat, Ramatha: nam in illa semper habitauit ante natiuitatẽ Samuelis, vt patet infra, in litera; scilicet: reuersique sunt, & venerunt in domum suam in Ramatha. etiã habitauit ibi Elcana post natiuitatem Samuelis: nam cum ablactatus esset, factusq. trium annorum, & ductus in Tabernaculum Domini, dicitur, ꝙ rediit Elcana in Ramatha in domum suam, vt patet sequenti c. Nec solũ Elcana habitauit

Multæ steriles, quæ parturierũt

bitauit ibi,sed etiam Samuel vsque ad senectutem suā,inf. cap.7. & vocatur ista ciuitas Ramathaim alio nomine, vt patet supra.

Opin. Iu-dęorum. Dicunt quidam Iudęi, quòd Elcana non ascendebat in Sanctuarium semper eadē via,sed nunc vna via,& alio tēpore alia,vt annunciaret omnibus Israelitis,quod irent ad adorandum Dominum,quia ipsi nimis desides erant: potissimè quia distrahebant eos quibusdam sacrificiis filij Heli,Ophni,& Phinees,vt patet sequenti capitulo.

Quare Elcana ter ascenderet in locum Sanctuarij quolibet anno. Quæst. VIII.

QVÆRET aliquis, quare Elcana ascenderet tribus supradictis temporibus in locum Sanctuarij quolibet anno,& ad quid. Respondendum,quòd hoc fiebat ex obligatione legis ter in anno iubentis ascendere omne masculinum in locū Sanctuarij: Exod.23.& 34.& Deuteron. 16.cap. Faciebant aūt Israelitæ in his temporibus cęrimonias adorationum,& sacrificiorum,vt dicitur in litera, scilicet,quòd ascendebat Elcana, vt adoraret, & sacrificaret Domino: erat enim conueniens valde,vt Israelitæ ascenderent aliquoties in anno ad locum Sanctuarij, ne obliuiscerentur cęrimoniarum Dei per dissuetudinem,& beneficiorū ab eo collatorum. Nā Iudęi non habebant in quolibet loco terræ promissionis locum Sanctuarij, vbi possent offerre victimas,& facere reliquas cęrimonias legis,sed vnicus erat locus propter vnitatē Dei,vt patet Deuter. cap. 12.ad hunc aūt locum si Iudęi non cogerentur ire aliquibus temporibus anni,nunq̄ facerent cęrimonias sacrificiorum,nec oblationum,aut alia legalia, & sic essent,velut si non haberent legem Dei,& obliuiscerentur beneficiorum sibi collatorum, in quorū memoriam inducebantur per legales obseruantias: non poterant tamen quotidie,aut multoties omnes Israelitæ conuenire in locum Sanctuarij, cū quidam eorum procul inde habitarent: ideo fuit conueniens,quòd statueretur ter in anno,ꝙ conuenirent ad locū Sanctuarij. Potissimè, quia tunc erant tria festa,in quibus principaliter recolebantur beneficia data Israelitis, s.in festo Azymorū recolebatur beneficiū liberationis de Ægypto ab angelo percussore,cum occiderentur omnia primogenita Ægypti. In Pentecoste autem legis datæ memoria fit. In festo autem Tabernaculorum fit memoria habitationis Israelitarum in deserto per 40.annos, & beneficiorum,quæ Deus ibi contulerit: aliam aūt causam addit Iosephus quarto libro Antiquitatum, s.quòd hoc fiebat, vt omnes Israelitæ,qui cognati erant,tanquam ex vno capite descendentes congauderent simul,& epularentur conuenientes in locum vnum,& sic maneret inter eos mutua cognitio,& amor,ꝙ nequaq̄ accideret,si disiuncti locis nunquam in vnum conuenirent. Prima tamē causa efficacior est. In his aūt tribus festiuitatibus faciebant Hebręi diuersas cęrimonias. In prima namque earum celebrabant oēs Phase sumentes agnum per singulas domos,& occidentes atque comedentes secundū ritum,qui habetur Exod.12.c. Et ad hanc festiuitatem saltem necesse erat oēs Israelitas conuenire in locū Sanctuarij. Nam quilibet Israelitarū celebrare debebat Phase quolibet anno sub pęna mortis,nisi esset immundus,vel in via procul peregrinaretur: Num.9. c.non poterat tamen Phase immolari in quacunque vrbe, sed solum in loco Sanctuarij: Deuteron.c.16.ergo necesse erat omnes Israelitas in hoc festo conuenire in locum Sanctuarij; fiebat ēt hoc tempore solennitas Azymorū durās per septem dies,& in die secunda,s.16.die mēsis primi offerebatur manipulus spicarum, de quibus Leuit.23. c.fiebāt quoque in singulis dierum eorum sacrificia multa: de quibus omnibus Num.28.c.Secunda festiuitas erat Pentecoste,quę durabat vnico die: Deut.16.c.In hac aūt die offerebantur panés noui de singulis domibus duo, quorum pars cremabatur super altare.De quorum ritu,Leuit.23.c. Festum tertiū erat Tabernaculorum, ꝙ fiebat mēse 7.15. die mensis durās diebus septem,quo tēpore oēs Iudęi conuenientes in locū Sanctuarij faciebant ibi effigies Tabernaculorum de ramis arborum, & exultabant accipientes in manibus Thirsos de arboribus: Leuit.23.c.His septem diebus manebāt in loco Sanctuarij offerentes holocausta,

Tria festa principalia Iudęorū

A & sacrificia multa: de quibus Numer.29. c.dic aūt octauo congregati,priusq̄ recederent in loca sua, dabant singuli eleemosynā pro sumptibus sacrificiorū: ideo vocabatur dies ille cętus,& collectæ, s.quia cōgregabatur cętus Israelitarum,& colligebatur ab eis pecunia pro Sāctuario: iste est modus triū solennitatū, ad quas ascendebāt Iudęi quolibet anno in locū Sāctuarij, de quibus magis declaratum est,Leuit.c.23.& Num.c.29.*Vt adoraret,& sacrificaret Domino exercituum in Silo.* Idest, in istis festiuitatibus ascendebat Elcana ad locum Sanctuarij ad sacrificandum ibi, vt adoraret Dnm: veniebant enim ad faciendum reuerētiam Israelitæ in loco Sanctuarij, quia ibi videbatur specialiter esse Deus,& hoc erat adorare: ēt faciebant sacrificia,quia in istis solēnitatibus Israelitæ, qui ante hoc nō cōuenerant ad Sanctuariū ex desiderio, quia raro illuc ibāt,

B sacrificia offerebant:quidam .n. holocausta,& hostias pacificas: oēs aūt,vt communiter hostias pacificas offerrent, quia de istis offerentes accipiebant partem quandam, & quædā sacerdotibus,& quædam Deo proueniebāt. Vnde non solum ad honorem Dei,sed ēt ad iucunditatē, & epulas suas Iudęi hostias pacificas offerebant,& ob hoc plures de eis offerebāt hostias pacificas, q̄ holocausta,quia de holocaustis nihil percepturi erant,cū omnia cremarētur. Dicitur aūt,ꝙ ascendebat in Silo,quia hic erat locus Sāctuarij: fuit enim a principio locatum Sanctuarium, s. ex quo Israelitæ introierunt in terram Chanaan:nam cum acquisita esset terra tempore Iosue conuenerunt oēs Israelitæ, & fixerunt Tabernaculum Domini in Silo, Iosue 18.c.mā sitque ibi annis ferè quadringentis 76.vt patet ex discursu & computatione Iosephi,lib.5.Antiquitatum. Fuit aūt in-

Quare ascenderet in Silo, potius, quā in aliū locum.

C de ablatum Sanctuarium post hoc:nam tempore Heli Sacerdotis capta est Arca Domini a Philisthinis, quæ postea nunquam rediit in Silo,sed transiuit ad alia loca. Tabernaculum quoque nō multo post hoc translatum est inde. Nam tempore Saulis Regis erat in vrbe Nobe,infra 21.c. de translatione aūt Arcæ ad Philisthiim tempore Heli, patet infra c.4. Est autem Silo ciuitas in sorte Ephraim, quæ distat a Ierusalem quatuor milliaribus,& a Sichem 20. vt patet in libro de situ Terræ Sanctæ.

An Elcana alio tempore ascenderet ad Sanctuarium, quam in festiuitatibus. Quæst. IX.

QVÆRET aliquis, an Elcana ascēderet solum in locum Sanctuarij ad adorandū,& sacrificandum.

D Respondendū est,ꝙ non,quia Elcana erat Leuita de genere Chaathitarum.1.Paralip.c.6. Leuitæ aūt debebant ministrare in Sanctuario temporibus suis, cum perciperent decimas:ergo Elcana illuc ibat aliquo tempore, & isti nō erant dies statuti,de quibus hic dicitur,cum isti sint festiuitates assignatæ a lege. Dicet forte aliquis, ꝙ nūquā Elcana, nec alij Leuitæ ascendebant in locum Sanctuarij ad ministrandum,quia ministratio Leuitarum erat,vt deponerēt,& erigerent Tabernaculum, quando castra mouenda,vel locanda essent,& ꝙ portarent illud per viā,nec habebāt aliquam aliam ministrationem,vt patet Num. 1. & 3.& 4.c. sed nūc nulla istarum ministrationum esse poterat,quia nō mouebatur Sāctuarium, postq̄ fixum est in Silo: ergo nunquam veniebant Leuitæ ad ministrandum in Sanctuarium. Sed aliquis dicet, quòd adhuc manebat

E alia ministratio Leuitarum,s.quòd excubarent in circuitu Sanctuarij, & nō permitterent populares accedere ad excubādum,vel quomodocunque manēdum ibi, Num. c.1. Hoc autem facere poterant in Silo, & sic ascenderent aliquibus temporibus Leuitæ ad ministrandum in loco sancto. Dicendum est,quòd ad istam ministrationem Leuitæ non ascendebant ad locum Sanctuarij, quia excubare pertinebat ad tempus,quo manebant Israelitæ in deserto, quia Sanctuarium erat in campo nullis parietibus clausum,sed poterat quilibet illuc accedere, nisi prohiberetur, vt ergo non accederent populares, excubabant Leuitæ. Cum autem fixum est in Silo,mansit intra magna ædificia domorum, quibus arcebatur quilibet accedere volens; ideo non oportebat ibi esse excubitores, sicut in deserto. habebant tamen Leuitæ, hoc non obstante, alias ministrationes in loco Sanctuarij, quia ad mandatum summi

sacerdoris mouebantur circa ea, quæ iuberentur facere in F Sáctuario, vt patet Num.c.18.& ad illam ministrationem erant Leuitæ per diuersa tempora secundum vices suas in loco Sanctuarij, vt patet Deuter.18.c.scilicet; si exierit Leuites de vna vrbium tuarum, & voluerit venire desiderãs locum, quē elegerit Dominus, ministrabit in nomine Domini, sicut omnes fratres eius Leuitæ, qui stabunt eo tempore coram Domino: in quo patet, quòd aliqui determinatis temporibus seruiebant. Alij vero, qui volebant, manebant semper ad ministrádum in ipso loco; sed Elcana erat vnus de Leuitis, ergo aliquando ascendebat ad locum Sãctuarij ad ministrandum, præter hoc, quòd ascendebat in festiuitatibus ad adorandum, & sacrificandum.

Quare non fiat mentio de ascensu Elcanæ ad ministrandum. Quæstio. X. G

QVAERETVR vlterius, quare nõ fiat mentio hic de ascensu Elcanæ ad ministrandum, sicut de ascensu ad solennitates. Respondendum est, quòd Scriptura intẽdebat hic introducere, quomodo Anna, quæ erat vxor Elcanæ petiuit à Domino in Silo filium, & quia non ascendebat ipsa cum viro suo tempore, quo ibat ad ministrandum: ascendebat autem tempore, quo ibat ad festiuitates: ergo de ascensu ad illas mentio solum facta est. De primo patet, scilicet quòd non ascenderet Anna cum viro suo tẽpore ministrationis, quia, qui accedebant ad Sãctuarium, debebant esse mundi ab omni contaminatione: contactus autem vxoris erat immundus, quia, quicunque tangeret eam, debeat lauare carnem suam aqua, & immundus erat vsq; ad vesperam: Leuit.c.15. ergo tempore ministrationis H Leuitæ non accedebant ad vxores: si in ducerent eas secũ ad locum Sanctuarij, quia aliquãto tempore ibi manebãt, esset eis occasio ad contaminationem: ideo non ducebant eas secum. De secundo patet, scilicet, ꝙ quando ibat Elcana ad sacrificandum Domino in festiuitatibus, duceret secum vxores suas: sic.n.apparet hic, cum vtrique daret de sacrificijs, quæ immolabat in Silo. Ad ista enim festa non obligabantur venire mulieres in locum Sanctuarij, cũ lex solum dixisset de viris: Exod.23.& 34.c.veniebãt tñ ex deuotione, & tunc comedere poterant de sacrificijs, vt patet. Deuter.12.& 16.c.vbi dicitur, ꝙ in istis festiuitatibus ascẽderent viri in locum Sanctuarij, & offerrent sacrificia, epularenturque cũ eis vxores, & filiæ, & ancillæ, & serui. Cum aũt ascendisset semel Elcana ad quãdam de istis festiuitatibus, accidit, ꝙ hic dr̃.s.ꝙ peteret Anna filium, ideo fit mẽ I tio de isto ascẽsu ad ministrãdum. *Erant autem ibi duo filij Heli, Ophni, & Phinees Sacerdotes Domini.* Dicitur de istis duob. Sacerdotibus, quĩ Sacerdotiũ, & principatus Samuelis habuit locũ pp istos duos: erat.n. Heli summus Sacerdos, & vir iustus Iudex Israel, qui 40. annis iudicauit, vt patet infra c.4. duo tamen filij Ophni, & Phinees erant viri nequissimi, quoniam peccabant contra legem sacrificiorum: etiam dormiebant cum mulieribus, quæ excubabãt ad ostium tabernaculi, vt patet sequenti c. & ob hoc Deus voluit, ꝙ nec isti, nec pater eorum magno tempore manerent in sacerdotio, sed mortui sunt quasi simul, vt patet infra c.4.& tũc successit Samuel, tanquam Iudex. Debuit ergo de his dici, cũ introduceretur historia Samuelis, qui propter iniquitatem istorum locum habuit. Dicitur etiam, quòd erant isti duo Sacerdotes in Silo: Nõ quidem, quòd K isti soli essent ibi, quia erat ibi pater eorum Heli, erãt quoque multi alij Sacerdotes, qui per tempora sua ministrabant; quia tamen isti duo erant iniqui, propter quos mutatum est sacerdotium de domo Heli, & potestas iudicandi Israel: de his solis exprimitur. Vocantur autem isti Sacerdotes Domini, quia, licet nequissimi essent, tamen Domini ministeria faciebant. *Venit ergo dies, & immolauit Elcana.* Idest, venit aliqua festiuitas de illis, in quibus lex iubebat iri in locum Sanctuarij, & tunc immolauit Elcana, scilicet faciens hostias pacificas: non est autem intelligendum, ꝙ ipsemet Elcana fecerit sacrificium, quia hoc ad solos Sacerdotes pertinebat: Elcana vero erat Leuita, vt est dictũ, sed immolauit, idest, dedit animalia ad immolandum.

Elcana, quod sacrificium fecerit mox: Et an fuerit hostia pacifica. Quæstio. XI.

QVAERET aliquis, qđ sacrificium fecerit hic fieri Elcana. Rndebit aliquis, quòd hoc non potest sciri, quia erant tria genera sacrificiorum: scilicet, holocaustũ, hostia pacifica, & sacrificium pro peccato; & de quolibet horum poterat offerre Elcana. Respondendum est, ꝙ sacrificium Elcanæ determinatum est: erat enim hostia pacifica, nec poterat esse aliquod aliud sacrificium. Quod patet, quia tria sunt genera sacrificiorum, vt dictum est: quorum primum est holocaustum, sed istud non obtulit Elcana, quia omnes carnes holocausti cremabantur cum capite pariter, & intestinis, & pedibus, nulla proueniente Sacerdotibus, aut offerentibus inde: Leuit.c.1. sed sola pellis dabatur Sacerdoti immolanti: Leuit.c.6. hic tamen comedit Elcana de sacrificio suo, & dedit vxoribus, atque filijs: ideo non fuit holocaustum. Item non poterat esse sacrificium pro peccato, quod est secundum genus, quia istud erat duplex; aliquando enim cremabatur animal pro peccato extra castra, & inferebatur de sanguine eius intra Sancta Sanctorum: aliquando autem non inferebatur de sanguine eius interius: Primo modo sacrificium pro peccato totum cremabatur extra castra, scilicet carnes, pellis, & timus Leuit.c.4. Secundo modo proueniebant omnes carnes Sacerdotibus, Leuit.cap.6. ideo nihil inde habere poterant offerentes; sed ex hoc sacrificio comedit Elcana, ideo non erat pro peccato: relinquitur ergo, quòd esset hostia pacifica, quia de hac licebat comedere Elcanæ, & dare vxoribus suis.

Quomodo multi ab offerentibus comederent de hostia pacifica. Quæstio. XII.

QVAERETVR vlterius, cum dicatur de hostia pacifica, quòd quædam pars illius perueniit offerentibus, quomodo hic non solum offerentes, sed etiam multi alij comederent: solus enim Elcana obtulerat, sed non solus ipse comedebat. Respondendum est, quod hostia pacifica erat minus sacra, quam aliæ hostiæ, quia de aliis nõ dabatur aliquid offerentibus, in hostia autem pacifica maior pars proueniebat eis; immo ipsum sacrificium non fiebat principaliter propter Deum, aut Sacerdotes, sed propter gaudium, & exultationem, & epulas offerentium: de eis autem tollitur aliqua pars pro Deo. Nam vt communiter in hostia pacifica solum accipitur adeps ad cremandum super altare: Leuit.c.3. pectusculum autem, & armus dexter proueniebant Sacerdotibus: reliquæ autem carnes ipsis offerentib. Leuit.c.7. nec solum ipsis offerentib. licitũ erat comedere de sanctificatis hostię pacificę, sed ẽt familiis suis, & amicis, & omnibus, quos ipsi offerentes vocarẽt ad epulas: Deuter.12.& 16.c. Nam ibi dicitur, ꝙ quando aliquis offerret hostiam pacificam, epularetur coram Dño tam ipse, quam vxor, & filij, & filiæ, serui, & ancillæ, & peregrini: viduæ, & pauperes: pupilli, & Leuitę, quoscũq; offerẽs vocare vellet. Fiebat autem hoc propter duo. Primò, quia ista sacrificia fiebant principaliter ad gaudium ipsorum offerentium; non esset tamen illis gaudium si ipsis de sacrificiis suis solum comedere liceret, discernendo cibos a familia sua. Item non stabat hoc, quia offerenti de hostia pacifica prouenit maior pars, s. tota hostia, pręter pectusculum, & armum dextrum, & adipes: hoc tamen non posset comedere aliquis vir solus, potissime quando fierent sacrificia de magnis animalibus, vt de bobus, quia valde multi tunc requirerentur ad comedendum partem sacrificiorum prouenientẽ ipsi offerenti. Concessum fuit igitur offerentibus, ꝙ de partibus prouenientibus eis darent in cibum, cuicunque vellent, ita tamen, ꝙ non comederetur illud, quidquid esset, extra locum sãctum, scilicet atriũ Tabernaculi, sed ꝙ ipse offerens, & omnes alij, quos ipse voluisset, comederent coram Dño, vt dictum est. Nã Deuter. 12.c. dicitur de istis offerentibus, quòd epularentur coram Domino; sed epulari coram Domino est comedere intra Sanctuarium: Exigebatur etiam, quòd isti, qui comederent de partibus hostię pacificæ, essent mundi, non habentes aliquam contaminationem, siue naturalem, siue legalẽ; quia

generaliter

generaliter prohibetur omnibus immundis accedere ad sanctificata: Leuitic.22. Considerandum vlterius, quod sicut offerentibus licebat de partibus eis prouenientibus dare quibuscunque vellent, ita & Sacerdotibus licebat de partibus, quæ proueniebant illis de hostia pacifica, dare filiis, & filiabus suis: Leuit.c.10. nec solum his, sed etiam toti familiæ: Leuit. c.22. dum tamen comederent partes istas in sacro loco: Leuit.c.10. Sciendum vlterius, quod hostiæ pacificæ erant duplices, quædam enim ad gratiarũ actiones, & aliæ votiuæ, vel ad petitiones; pro secundis istarum erat licitum offerentibus comedere de partibus sibi prouenientibus die, qua offerebant, & sequenti die: tertio autem die nihil, sed quidquid reliquum esset, cremabatur; si autẽ esset primo modo, scilicet, pro gratiarum actionibus, comedebantur carnes solum die illa, qua offerebatur hostia; sequenti autem die non licebat. De hoc Leuit.c.7. & 19. quod intelligitur iam de ipsis offerentibus, quam de partibus, quæ proueniebant Sacerdotibus. *Deditque Phenennæ vxori suæ.* Idest, dedit Elcana partem quandam de hostia sua pacifica Phenennæ: nõ ponitur primo de Phenenna, tanquam ipsa esset honorabilior, & propter hoc primo daretur ei: Nam illa erat secunda vxor, & Elcana magis diligebat Annam, quam Phenennã: sed ponitur ad significandum causam doloris Annę, s. quia Phenennæ, tanquã habẽti filios primo datæ sunt partes sacrificiorum, deinde Annæ. *Et cunctis filiis eius, & filiabus partes.* idest, dedit partes sacrificiorum Elcana omnibus filiis Phenennæ: habebat enim ipsa multos filios, & filias, & cuilibet eorũ dabatur per se pars quædam de sacrificio ad hoc, q̃ omnes abundanter epularentur & delectarentur. *Anna autem dedit partem vnam tristẽ.* Idest, Elcana, cum dedisset partes multas Phenennæ, & filiis suis de sacrificio, vnicam dedit Annæ, quia ipsa sola erat non habẽs liberos, & ob hoc fuit tristis Elcana in dando, quia cum ipse diligeret Annã, voluisset eam magis honorare, sed non poterat, quia cũ Phenenna haberet filios, & filias plurimas, & Anna nullum, non poterat suscipere Anna, nisi vnam partem, quia non esset, cui illam daret: Phenẽna autem habebat filios, ideo accepit plures partes. In Hebræo habetur hic. *Anna autem dedit vnam partem pulchram.* Quod accidit ex æquiuocatione dictionis, quæ habetur hic in Hebræo, quæ potest significare tristem, vel pulchram: vtraque aũt litera satis applicari posset ad clausulam sequentem. s. dedit Elcana Annæ vnam partem pulchram, idest, quanquam esset vnica, erat de melioribus, in quo honorabat aliquo modo Annam, & hoc, quia diligebat eam; scilicet, magis quam Phenennam, vel dedit partem istam tristis, s. quia voluisset dare plures partes Annæ quam Phenennæ, sed non poterat, quia Anna nõ habebat filios, & ob hoc erat tristis Elcana; quia cogebatur magis honorare Phenennam, vnde litera nostra magis consonat. *Quia diligebat Annam.* Idest, ideo fuit tristis Elcana dando partem vnam Annæ, quia diligebat eam, & voluisset eam honorare super aliam vxorem: diligebat autem eam magis, quia erat prior, & fortè, sibi gratior: Phenenna autem solum propter fœcunditatem placebat.

Hostiæ pacificæ duplices

Dominus autem concluserat vuluam eius. Scilicet Annæ, faciendo eam sterilem. Illud est redditiuum causæ superioris, s. q̃ Anna non habebat aliquem filiũ, non quidẽ, quod vir nõ accederet ad eam; nam diligebat eã nimis, sed quia Deus fecerat eam sterilem. Dicitur aũt Deus concludere vuluam. i. facere, ne quis nascatur ab vtero. Accipitur autẽ conclusio vuluæ per contrarium ad apertionem, quæ aliquando in Scriptura accipitur, iuxta illud Exod. cap.13. s. Omne masculinum, q̃ aperit vuluam tam in hominibus, quam in iumentis. Apertio aũt ista primo est in contactu virili ad concipiendum. Secundo est in effusione partus ab vtero: Scriptura aũt semper accipit de secunda, è contrario autẽ de clausione, Nam prima clausio solis virginibus competit, secunda autem mulieribus non parientibus; ista aũt secunda erat in Anna, quia parere non poterat, s. quia non poterat concipere ad pariendum. *Affligebat quoque eam æmula eius.* Vocatur aũt hic Phenenna æmula Annę, idest, inuidens illi, vel contraria: sunt. n. æmuli competitores in aliqua re, vt in honore, vel similibus; sic. n. Anna, & Phenenna competebant respectu viri, & mutuò repugna-

Clausio & apertio vuluæ dupliciter intelligitur.

A bant sibi, ideo æmulæ vocabantur: Phenenna autem affligebat Annam, s. prouocando eam ad magnas amaritudines, proferendo verba durissima in illam. *Et vehementer angebat.* Idest, erat durissima afflictio, quam Phenenna prouocabat super Annam, s. affligebat eam, quantum poterat: est autem afflictio tunc durissima, qñ quis affligitur ex ea parte, qua impotens est; sed quia erat deficiens filiis, quod reputabatur tanquam vituperium inter antiquos; cum maxima felicitas fœminarum esset in pluralitate filiorum, vt patet ex verbis Liæ, cum habuisset quatuor filios duos ex se, & duo ex ancilla sua, dixit: hoc pro beatitudine mea: Beatam quippe dicent me omnes generationes, Ideo affligebatur nimis Anna, cum Phenenna exprobraret ei sterilitatem.

B *In tantum vt exprobraret, quòd conclusisset Dominus vuluam eius.* Idest, afflictio, quam faciebat Phenenna super Annam interdum ad tantum extendebatur, vt improperaret, & exprobraret ei, quod esset sterilis, & non solum, quod esset sterilis, sed ẽt, quod Deus fecisset eam sterilem, q.d. Deus voluit te facere infelicissimam mulierum, quia eras pessima inter omnes, & sic te reputauit: ideo inflixit tibi pœnarum maximam, s. sterilitatem. Dicitur autem in tantũ, vt exprobraret. i. non erant omnes afflictiones, quas faciebat Phenenna super Annam de sterilitate eius, sed cũ essent vxores eiusdem viri, contingebat eas in multis contendere, & in omnibus affligebat Phenenna Annam verbis duris, & cum vellet eam amarissimè affligere, perueniebat ad hoc, quod opponeret ei tanquam crimen maximũ de ipsa sterilitate: in singulis enim Phenenna superbiebat superponens se Annæ, credens se excellentiorem, quia secunda erat, & Anna sterilis. Sic patet Gen, 16. cap. de Sa- C ra, & Agar. Erat quippe Agar ancilla Saræ, quam cum ita dedisset viro suo in vxorem, & concepisset ex eo, superbiuit ea respuens præcepta dominæ suę, vnde conquesta est Sara Abrahæ, vt patet ibidem.

Sicque faciebat per singulos annos, cum redeunte tempore ascenderent templum Domini. Idest, Phenenna faciebat hoc quolibet anno affligens Annam, quando ascendebãt ad templum, & dicitur per singulos annos, quia quolibet anno ascendebat Elcana in locum Sanctuarij ad offerendum, & adorandum, vt patet supra, & non solum semel, sed ter in tribus festiuitatibus determinatis a lege: Exod. 23. & 34. cap. Dicunt autem aliqui, q̃ Elcana solum ascendebat semel in anno ad locum Sanctuarij, s. in festo Azymorum, & quando obijcitur de festo Pentecostes, & Ta- D bernaculorum: respondetur, quod in duabus festiuitatibus illis poterat dispensari cum Hebræis, ne venirent in locum Sanctuarij, sed in festo Azymorum nequaquam, ideo quod in illo ascẽdebat Elcana solum quolibet anno: de hoc autem magis declaratum est Exod. 23. & 34. cap.

Sed adhuc dato, quod duæ festiuitates istarum essent dispensabiles: non colligitur ex hoc, quod semel tantum in anno ascendebat Elcana in locum Sanctuarij. Nam cũ dicitur, quod per singulos annos hoc faciebat Phenenna tempore, quo ascenderent in templum Domini, idest, aduenientibus tẽporibus de ascendendo, quia quodlibet illorum trium temporum vocatur tempus ascendendi, & dicitur, quod sic faciebat per singulos annos, cum ascenderent in templum Domini: non quidem quòd solum Phenenna affligeret Annam, quando ascenderent in locũ Sanctuarij, sed etiam affligebat eam omnibus alijs tempori- E bus, quandocunq; contingeret eas contendere, sed illo tẽpore habebat maiorem opportunitatem affligendi ipsam obijciens illi sterilitatem, cum tunc haberet maiorem occasionem ad hoc quàm alijs temporibus: nam Elcana distribuebat partes sacrificiorum, dabatq; Phenennæ partes plurimas, quia habebat multos filios: Annæ autem vnicã, quia non habebat filium: tunc autem Phenenna exprobrabat, quòd sterilis esset, despecta nimis a Deo, & hominibus, cum vnica daretur ei pars. *Et sic prouocabat eam,* Idest, hoc modo prouocabat Phenenna Annam ad amaritudinem, scilicet, obijciendo ei sterilitatem.

Quando Phenenna exprobrabat Annam

Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Idest, cum Anna grauiter afflicta foret, erat sibi vita sua amara, & tędebat eam viuere, si sic superuiuendum esset: vnde non capiebat cibum, sed ruebat in lachrymas: hoc enim sibi erat

vitium

Quare irati fleãt, & lachryma eorũ sint calidissima.

vnicum solatium.Est enim conditio afflictorum,& genera F
liter omnium iratorum,quod,quando vindictam expete-
re nòn possint,fletus eis sit quoddam solatium;sic enim ca
lidi furores,& ipsa iræ materia exhalat, quòd apparet in
lachrymis hominum iratorum : nimis enim calidæ sunt.
Cum vero partim fleuerint lachrymæ tepidiores sunt, &
aliqualiter irę impetus requieuit:sic autem,cum Anna nõ
haberet aliquod solamen contra Phenennam, quia ambæ
erant vxores eiusdem viri,& non poterat ab ea vindictam
expetere,nec similia vitia ei opponere aut de obiectis re-
spondere,ruebat in lachrymas. *Dixit ergo ei Elcana vir
suus.*.Videbat enim Elcana,ꝙ affligeretur Anna,nec pote-
rat plenè ei adhibere remedium,ideo consolabatur in ver-
bis,vt poterat,dicens:Cur fleret;nec poterat Elcana totali
ter consolari Annam,quia postquam semel Phenenna af-
flixisset eam super sterilitate,manebat ei iste perpetuus do G
lor potissimum cum quolibet anno reintegraretur ascen-
dentibus eis in locum Sanctuarij videns, quòd Phenenna
reciperet partes multas,ipsa autem vnicam.

Anna cur fles? & quare non comedis? Videbat Elcana af
flictionem Annę:non.n.poterat celari dolor,& fletus eius,
& ꝙ non comederet:quærebat autem Elcana, cur fleret,
non quidem,tanquam nesciret, quia immediatè patet ex
verbis eius,ꝙ sciret:sed est modus loquendi,quo sæpe quę
rimus ab alijs ea,de quibus certi sumus, vt eos ad respon-
dendum de eo,ꝙ volumus,inducamus. *Et quamobrem af-
fligitur cor tuum?* Videbat enim,ꝙ lachrymæ Annæ non
erant mendaces, sicut interdum lachrymæ femineę sunt,
cum nullo dolore:promptissimum. n. est feminæ cuicun- H
que plorare:etiamsi nulla causa subsit: hic autem erat ve-
rus fletus,quod videbat Elcana,ꝙ affligebatur cor Annæ.
s.præ tristitia languebat,& desiccabatur, & hoc erat affligi
cor.Nam ex cordis lætitia,vel afflictione prouenit quæcun
que bona,aut mala habitudo exterius in corpore:sic ait Sa
lomon Prouer.ca.17.Animus gaudens floridam facit æta-
tem:spiritus tristis desiccat ossa.

Numquid non ego melior sum tibi,quam decem filij? Quasi
dicat,scio,quare doles:pro filijs enim lachrymaris,sed non
deberes:numquid ego non sum melior tibi.i.ad gaudium
tuum,& consolationem,quam decem filij?q.d.amor,quo
te intensè diligo,melior tibi est,quam si decem filios habe
res.Aliqui intelligunt hoc de filijs Phenennæ. s. ego sum
melior tibi,quã 10.filii.q.d.ego diligo te magis non haben
tem filios,quàm Phenennam,etiamsi haberet decem filios, I
Aliter potest intelligi,melior ego sum tibi,quam decem fi-
lii.i.præualeo ego,cum te diligam,quam si haberes decem
filios,sed ista comparatio non videtur esse cõueniens:quia
si Anna haberet decem filios,vel saltem vnum,non minus
diligeretur ab Elcana,quàm nunc diligebatur, immo ma-
gis,& tamen dicitur,ꝙ ipse erat melior illi,quàm decem fi
lij,ideo teneatur alius sensus scilicet præcedens.

*Surrexit autem Anna, postquam comederat,& biberat in
Silo.Et Heli Sacerdote sedente super sellam ante postes tem-
pli Domini,cùm esset Anna amaro animo, orauit ad Domi-
num,flens largiter, & votum vouit dicens: Domine exerci-
tuum;si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ,et recorda
tus mei fueris,nec oblitus ancillæ tuæ, dederisque seruæ tuæ se-
xum virilem:dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius,et
nouacula nõ ascendet super caput eius,Factum est autem, cùm* K
*illa multiplicaret preces coram Domino, vt Heli obseruaret
os eius.Porro Anna loquebatur in corde suo, tantumque labia
eius mouebantur,& vox penitus non audiebatur. Aestima-
uit ergo eam Heli temulentam,dixitque ei:Vsquequo ebria e-
ris? Digere paulisper vinum,quo mades, Respondens Anna,
nequaquam,inquit,domine mi:nam mulier infelix nimis ego
sum,vinumque & omne,quod inebriare potest,non bibi,sed ef
fudi animam meam in conspectu Domini. Ne reputes ancil-
lam tuam,quasi vnam de filiabus Belial: quia ex multitudi-
ne doloris & mœroris mei locuta sum vsque in præsens. Tunc
Heli ait ei: Vade in pace, & Deus Israel det tibi petitionem
tuam,quam rogasti eum. At illa dixit: Vtinam inueniat an-
cilla tua gratiam in oculis tuis. Et abijt mulier in uiam suam,
& comedit: vultusque illius non sunt amplius in diuersa mu-
tati. Et surrexerunt mane, & adorauerunt coram Domino:
reuersique sunt,& venerunt in domum suam in Ramatha.*

Surrexit autem Anna. Hic ponitur secundum.s.ipsa pe-
titio Annæ:nam cum non haberet aliquod solatium ab ho
minibus,& affligeretur nimis propter sterilitatem, petiuit
a Deo filium,vt patet ꝫ. & dicitur: surrexit Anna, postquã
comederat,& biberat in Silo.i.afflicta nimis gustato pau-
lulum de cibo surrexit,vt iret ad orandum Dominum: Est
autem intelligendum, ꝙ quamquam Anna modicum de
cibo,& potu præ tristitia sumeret,aliquid tamen sumebat,
& sic,cum dicitur supra,ꝙ Anna flebat,& non sumebat ci
bum,intelligendum est,ꝙ non sumebat ad abundantiam,
sicut si iucunda foret,ꝙ autem modicum est, tanquã nihil
reputatur,quia nihil & inutile æquiparantur. *Et Heli Sa-
cerdote sedente super sellam* i. quando introiuit Anna ad o-
randum in templum Domini,sedebat Heli, qui erat sum-
mus Sacerdos super sellam positam circa fores templi:di-
cunt autem Iudæi quidam, ꝙ illa die fuerat factus Ponti-
fex,& Iudex ipse Heli,& ob hoc sedebat tanquam ad iudi
candum causas.Sed hoc nihil est:verum est. n. ꝙ Heli erat
Iudex Israel,vt patet inf.c.4.Nam iudicauit populum qua
draginta annis.

Opinio Hebraeorum.

Non poterat tamen dici, ꝙ hac die factus fuisset Iudex,
quia Heli mortuus est, cum Samuel esset satis paruæ æta-
tis,vt colligitur ex sequentibus vsque ad c.4.Hoc tamen,ꝙ
hic dicitur,fuit in eodem anno, in quo conceptus,& natus
est Samuel,ergo iam a multis diebus ante erat iudex. Item
patet,quia si propter hoc diceretur Iudex effectus nouiter,
quia sedebat super sedem,ita diceretur,ꝙ illa die qua mor
tuus est,fuit factus Iudex, quia dicitur infra:4. cap.ꝙ tunc
sedebat super sedem;& corruens de ea expirauit. Sed falsũ
est hoc,quia quadraginta annis iudicauit, ergo nec fuit fa-
ctus Iudex hac die,qua orauit Anna, sed dicebatur sedere
super sellam, quia ipse erat Sacerdos magnus & Iudex, &
ob hoc honorabilissimus in toto populo:erat autem sedens
in magna sella apud ostium templi fortè ad recreationẽ,et
gaudium:sic dicitur infra ca.4.quòd Heli sedebat super sel
lam contra viam expectans.

Ante postes templi Domini. Idest, sella sua erat posita an
te postes templi,quia forte in ostio templi erant postes pul
chri,vel fortè in porticu, & apud illos sedebat Heli expe-
ctans introeuntes Sanctuarium,& sic potuit videre Annã,
quando orabat;nec.n.procul ipse erat ab ea, & ab ostio tẽ-
pli:alioquin non potuisset videre, quomodo Anna moue-
bat labia. *Cum esset Anna animo amaro*.i.tunc habebat An
na amaritudinem cordis, quando introiuit ad orandum:
afflixerat enim nimis illam æmula eius obijciens sterilita-
tem.

Orauit Dominum flens largiter. Idest,effudit lachrymas
multas in oratione:istud enim patet ex præcedenti. Nam
cum haberet amaritudinem animi,poterat plorare abun-
dantius,quia ira mouet ad lachrymas.

Et votum vouit Domino dicens. Desiderabat enim nimis
prolem,vt erueretur ab isto opprobrio sterilitatis:ideo vo-
uit,ꝙ si Deus daret ei filium masculum,offerret ei illum ad
seruiendum coram ipso.

*Domine exercituum,si respiciẽs videris afflictionem famu
læ tuæ.* Dicebat se Anna afflictam,quia nimis infestabat,
atque prouocabat eam ęmula sua Phenenna: Deus autem
respicere diceretur istam afflictionẽ, si liberaret ipsam ab
ea,quasi ante hoc non respiceret sicut illi, qui vident mala
aliorum & dissimulantes non eripiunt, dicuntur non respi
cere: si autem adiuuerint,respiciunt. Ra.Sal.dicit si respi-
ciens videris.i.etiamsi nolueris respicere, respicies, quia si
nolueris respicere votum meum, ego simulabo amorem
cum aliquo viro,ita ꝙ vir meus hæc sciens concipiat spiri-
tum zelotypiæ, atque coget me subire purgationem aquæ
amarissimæ,& tunc quia innocens ero,dabis mihi necessa-
rio filios,promisisti enim ꝙ mulier hoc subiens si esset in-
noxia faceret prolem, & gigneret multos liberos, de quo
Num.5.sed hoc nihil est, quia non intendebat hoc Anna,
& etiamsi intenderet non proficeret,quia Deus per fraudẽ
ad nihil cogitur.

Expositio Ra. Sal.

An Anna potuerit vouere sub conditione. Quæst, XIII.

QVAERET aliquis,an poterat Anna licitè emitte-
re tale votum cum conditione. s.si dederis mihi fi-
lium,dabo eum tibi.

Respon-

Respondendum est, non esse dubium, quin vota conditionalia interdum licita sint: sed quæ sint conditiones, quæ stant cum voto, & quæ non, apud multos dubium est, de quo satis diximus Num. 30. c.

Opinio Innocē. ēs.

Aliqui enim dixerunt, vt Innocentius, & similes, q quędam vota erant simoniaca facta cum conditione ad Deū, vt si quis dicat, voueo pallium meum pro tali, vel tali Ecclesia, si Deus sanauerit filium meum ab ægritudine: hoc tamen probatum est, non esse simoniacum præalleg. cap. quia cum Deo nulla simonia est possibilis contrahi. De hoc tñ voto minus dubitabitur, quia Anna non vouebat dare aliquid pro filio, sed ipsummet filium, si ei daretur.

Ratio autem, quare quidam dicebant esse quædam vota simoniaca, est, quia ibi temporale pro spirituali datur, scilicet pallium pro sanitate filij: hic autem non datur vnū pro alio, sed ipsummet quod accipitur, datur, & integraliter quidem. Item istud votum nō poterat fieri aliter, etiāsi Anna vellet, quia, si Samuel esset iam genitus, poterat Anna sine conditione illum vouere Dño, quia tamen nondū erat cōceptus, nec certum erat, q conciperetur, nō potuit sine conditione fieri votum: licitum ergo fuit istud votum, etiam Deo valde acceptum, cum ad petitionem istā Deus concesserit filium. *Et recordatus mei fueris.* Deus nullius rei recordatur, quia nullius rei obliuiscitur, cum oia semper cognoscat, & semper, & indesinenter illa conspiciat, Prouerbior. capit. 15. scilicet. In omni loco oculi Domini contemplantur bonos, & malos, & si Deus aliquid interdum obliuisceretur, nunquam posset illud recordari, quia non haberet, quod eum duceret in memoriam oblitorum, sed accipitur hic ex modo loquendi vulgari; non videbatur Annæ, q in omnibus temporibus præteritis Deus non recordabatur illius, cum permitteret illam in angustia sua vexari ab æmola: Si autem daret ei prolem, recordaretur ipsius. *Nec oblitus ancillæ tuæ.* Idest, non oblitus fueris mei, quæ sum ancilla tua: eadem enim sententia est cum superiori, quia idem est recordari, q non obliuisci, quanquam si accipiatur proprie, non obliuisci dicitur de illo, qui actualiter retinet aliqua, & non fit mutatio circa illa, & sic proprie dicitur, q Deus non obliuiscitur alicuius rei, quia omnia semper cognoscit: non tamen dicitur, quòd proprie recordatur.

Deus an recordetur.

Dederisque famulæ tuæ sexum virilem. Ista litera ex tenore verborum poterat dupliciter intelligi: vno modo, q daret sexum virilem. i. daret ei, q esset vir. Istud autem nō erat licitum. s. q femina vellet, sexu mutato, effici vir, nec hoc petebat Anna. Alio modo intelligitur, q daret ei sexum virilem. i. filium masculum, & hoc intelligebat Anna, quod patet, quia dixit, dabo eum Domino, & Deus sic concessit.

Quare Anna petierit à Domino filium masculum, cum eum non magis desideraret quam feminam. Quæstio. XIIII.

QVAERET aliquis, quare Anna dixerit, si daret ei Deus sexum virilem, quia non solū desiderabat habere filium masculum, sed etiam filiam, vel quodcunque, ita vt auferretur opprobrium sterilitatis.

Respondendum est, q Anna prolem cupiebat, quodcūque enim. s. vel masculum, vel feminam gratantèr recepisset, vt auferretur sterilitas: petiuit tñ masculum, quia vouit eum dare Domino ad ministrandum coram eo: ad hoc tamen filia inepta erat, quia nulla femina poterat ministrare coram Domino, siue illa esset de genere sacerdotali, siue non: sed tota ministratio semper pertinebat ad viros. Dicet tamen aliquis, q non solum ad istud votum fuisset conueniens masculus, sed etiam femina, quia hic vouit mater Samuelis facere eum Nazarçum, vt patet cum dicitur: Et nouacula non ascendet super caput eius. Iste enim erat ritus Nazarçorum, vt patet Num. 6. c. Viri tamen, & feminę poterāt istud votum facere & obseruare, vt patet eod. cap. cum dicitur: vir, siue mulier cum fecerit votum, vt sanctificentur, &c.

Respondendum est, q votum Annæ erat hic duplex. primum erat q filius ex ea gignendus ministraret semper coram Domino oibus diebus vitæ suæ: secundum erat, q **A** obseruaret ritum Nazarçorum, & vtrumq; patet in litera: secundum, cū dr̄ nouacula non ascendet super caput eius: primum, cum dr̄: dabo eum Dño omnibus dieb. vitę eius. Erant autem ista vota multum distincta: nam primum eorum pertinebat ad officium Leuitarum, & sacerdotum, secundum vero ad religionem Nazarçorum, quæ poterat esse quorumcunque popularium, siue masculorum, siue feminarum: Secundum aūt horum poterat complere filia Annæ, si quam peperisset. Primum tamen non poterat, nisi masculus, ideo petiuit masculum. Sed aliquis adhuc dicet, q hic solum erat vnum votum. s. obseruatione Nazarçorum, & cum litera dicit: dabo eum Dño omnibus diebus vitę suæ, & nouacula non ascendet super caput eius, q intelligatur totum de voto Nazarçorum: nam cum dixit, qđ nouacula non ascendet super caput eius intelligitur, quod **B** vouebat votum Nazarçorum. Cum vero dicitur, dabo eū Dño omnibus diebus vitæ suæ, intelligitur, q votum illud esset perpetuum, quia aliqn̄ temporale erat, & aliqn̄ perpetuum, & sic erit vnicū votum ad quod sufficiet etiam filia.

Respondendum est, q ista vota necessario erant duo, quia cum dr̄, quòd daret eum Domino cūctis diebus vitæ suæ: intelligitur de ministerio, quod fiebat coram Domino, quod pertinebat ad sacerdotes, vel ad Leuitas, q apparet, quia si solum voluisset mater Samuelis consecrare filiū suum in Nazarçum: non dedisset eum Heli Sacerdoti in Tabernaculo Domini, vt maneret ibi ad ministrandum a pueritia sua, quia votum Nazarçorum non exigebat, quod obseruans illud maneret in Sanctuario, & tamen Samuel immediatè vt ablactatus est, datus fuit Heli Sacerdoti, vt maneret semper coram Domino, vt patet infra in litera, & **C** seq. c. ergo non solum vouit votum Nazarçorum, sed etiā q maneret semper ad ministrandum coram Domino, & tamen femina non poterat hoc facere: ergo ad completionem voti huius oportebat, quòd ille, qui nasceretur, esset vir, & sic petiuit Anna, vt daret sibi Deus sexum virilem.

An Anna posset vouere filium suum Domino. Quæst. XV.

QVAERETVR vlterius, an posset Anna vouere filium suum coram Domino ad ministrandum ibi semper. Aliquis respondebit, q non, quia non pertinet hoc nisi ad Sacerdotes: Samuel autem non erat de genere Sacerdotum, ideo non poterat ad hoc voueri.

Respondendum est, quòd ad sciendum, qui poterant voueri Deo præsupponendum est, q apud Iudæos nō erat sicut nunc **D** nam nūc quilibet potest ordinari ad ordines sacros, & ministrare in eis coram Dño, vel applicare se strictiori vitæ in religione, in qua Deus abundantius colitur, nec fit aliqua distinctio primogenitorum. In Veteri autem Testamento non poterant omnes ministrare, sed solum illi, qui erant a Deo specialiter electi ad hoc: primogeniti autem inter Israelitas erant obligati Deo specialiter ad ministrandum coram eo, quia ipse liberauerat eos de Aegypto: vnde ex tunc dicit eos specialiter esse suos, Num. c. 3. & 8. repulit tamen Deus primogenitos omnium tribuum a sacerdotio, & ministratione coram illo, eo quod in fabricatione, & adoratione vituli oēs tribus peccauerant pter Leuitas, vt colligitur Exo. 32. c. ex ibi dictis. Accepit igitur Deus tribum Leuitarum loco omnium primogenitorum Israel Num. c. 3. & 8. Distinxit aūt istos Leuitas in duo genera mi**E**nistrationum generaliter, qm̄ quosdam fecit Sacerdotes. s. eos, qui erant de genere Aaron, omnes aūt alios fecit minores Leuitas ministrantes in alijs officijs minoribus. Distinctio autem officiorum istorum apparet Num. cap. 3. & 18. vbi assignantur quædam Sacerdotibus, & alia minoribus Leuitis. Dicitur etiam, q si aliquis de popularibus accederet ad ministeria istorum moreretur, Num. c. 3. Patet ergo ex hoc, quod in lege veteri soli Leuitę Domino ministrabant. s. tam Sacerdotes, quam minores Leuitæ: ideo sicut non liceret alicui de popularibus immiscere se officijs Leuitarum, vel Sacerdotum, ita non liceret ei vouere facere hoc, quia, quod non licebat fieri, non licebat voueri, cū votum sit propter executionem. Si igitur Samuel non erat de Leuitis, vel Sacerdotibus, non poterat voueri ad ministrandum coram Domino. Vlterius considerandum est, quod multum differt, q aliquis voueret se, vel voueretur

ab

ab alio ad manendum coram Dño, & ministrandum, vel F q̃ voueret se Deo totaliter, nihil aliud exprimendo.

Cum.n.aliquis voueret se ad ministrandum, vel manẽdum semper coram Deo, necessario intelligeretur votum illud de ministratione, quæ fiebat a Leuitis, vel Sacerdotibus, quia non contingebat alio mõ corã Dño ministrari, & sic non poterat se aliquis vouere, nisi esset de genere Leuitarum, aut Sacerdotum: si.n.esset de istis tenebat votum, & ministrabat iste, qui se vouerat in illo gñe ministrationis, q̃ conueniebat ei: si aũt esset de popularibus, & se voueret ad ministrandum, non tenebat votũ, quia sic se vouens nõ poterat exequi quod vouebat, immo peccabat in vouendo, sicut si quis voueret, quod occideret alium, vel fornicaretur. Si autem aliquis voueret se Domino totaliter non exprimendo aliquid vltra.s.dicendo, ego voueo me Deo, eueniebat hoc, quia aut ille, qui sic vouebat, erat Leuita, vel Sacer G dos, aut erat popularis. Si autem esset Leuita, vel Sacerdos tenebat votum, & habebat seipsum exhibere ad ministrandum sp̃ in genere ministerij sui. Si vero esset de popularibus, tenebat votum; non tamen debebat se vouens exhibere ad ministrandum coram Dño, quia hoc non erat ei licitum, sed dabat pro se precium, tanquam esset Deo obligatus, & tunc se redimeret. Precium autem istud non erat idẽ pro omnibus, sed aliter dabatur pro feminis, & aliter pro viris, quia masculus ab vno mense vsque ad quintum annum dabat pro se quinq; siclos.s.parentes eius si vouerent eum, & a quinto anno vsque ad 20. dabat 20. siclos, a 20. autem anno vsque ad 60. dabat 50. siclos: ab anno autẽ 60. & vltra dabat. 15. siclos: femina vero ab vno mense vsque ad annum 5. dabat tres siclos, a 5. vsque ad 20. dabat. 10. a 20. vsque ad 60. dabat 30. a 60. & vltra dabat 10. quod ve- H rum est regulariter, secus autem de illo, qui se vouebat, & erat pauper: nam secundum quod Sacerdos videbat eum posse soluere, sic iudicabat esse soluendum: Leu. 27.

Quo uotũ est validum.

An Samuel debuerit redimi, vel applicari ad cultum Dei. Quæstio. XVI.

NVNC autem dubium manet de Samuele, an debe ret pro ipso dari redemptio siclorum, vel deberet applicari ad cultum Dei. R.ſidetur ex prædictis, q̃ cũ Samuel esset de genere Leuitarum, vt sup. q. 1. declaratum est, votũ in eo tenebat, siue voueretur simpliciter Deo, siue voueretur ad ministrãdũ coram illo: qm̃ ipsi competebat aliq̃d ministerium Leuiticum, in quo poterat coram Domino ministrare, & in hoc quidem non est dubiũ, cum mater sua non I voucrit eum simpliciter, dicens: ego voueo filium meũ Domino: sed vouit eum ad ministrandum, & standum semper coram Dño, ergo oportebat, vel q̃ votum non teneret, vel q̃ iste applicaretur ad ministrandum coram Dño; votum aũt tenere poterat, cum ei cõpeteret aliquod ministerium Leuiticũ: ergo necesse erat, q̃d applicaretur Samuel ad ministrandũ, & non daretur pro eo preciũ. Sed manet dubiũ, si mater Samuelis dixisset, voueo filium meum Dño, nihil addens, an teneretur Samuel applicari corã Dño ad ministrandũ, vel posset pro eo solui preciũ. Respondendũ est, q̃ debebat applicari ad ministrandum, quia qũcunq; aliquis vouet seipsum Domino dicens, ego voueo me Dño, vel alius vouet eũ sub hac forma: persona vouetur, & non res eius, nec aliq̃d precium pro illa, iñ dũ votũ obseruari põt, necesse est, vt sic teneatur, sicut emissum est, sed vouit K iste personã, ergo applicabat illã ad cultũ Dei, & nõ preciũ pro illa: q̃ aũt data sit redẽptio quædã pro illis, qui se vouebant Deo, non fuit tãquam q̃libet vouens seipsum deberet, vel posset istud preciũ soluere pro seipso, sed factum est pro illis, qui non poterant directe applicari Deo in personis suis, scilicet pro popularibus, vt vota eorum non sint simpliciter inutilia: de Sacerdotibus autem, & Leuitis non est sic, quia isti possunt applicari Deo in personis suis; ergo debebant seipsos Deo applicare & non soluere precium: Samuel autem erat huiusmodi, quia erat Leuita, iõ non debebat pro eo dari preciũ, sed mansurus erat sp̃ in Sanctuario ad ministrandũ, sic.n.fecit mater sua, q̃ immediate, vt ablactatus est, dedit eum Heli Sacerdoti sũmo, vt maneret semper in Sanctuario, vt patet infra in litera, & sequenti capit.

An votum Annæ fuerit de vouẽdo Samuelem ad aliquod ministerium sacerdotale. Quæstio. XVII.

SED adhuc dicet aliquis, quòd istud votum nõ tenuit, quia sicut non poterat aliquis de popularibus vouere se dño ad ministrandum in aliquo genere ministerij Leuitici, vel sacerdotalis, ita non licebat alicui Leuitæ vouere se ad aliquod ministerium sacerdotale, quia, si se immisceret actibus sacerdotalibus, moreretur, quia dicitur Num. c. 2. quòd sacerdotium Aaron, & filijs suis solum concederetur, & quicunque extraneus.i.de non sacerdotib. se immisceret actibus sacerdotalibus moreretur, quod patet in Core, qui erat de Leuitis, & tamen quia voluit sibi vsurpare sacerdotium, mortuus est tam ipse quam complices sui Nu. 16. cap. sed ministerium istud.s.manere semper coram Domino ad ministrandum est sacerdotale, quia non ministrãt G Leuitæ in Sanctuario, vt declaratum est Num. 18. ca. & Samuel erat de Leuitis, ergo non poterat voueri a matre sua ad ministrandum, & standum coram Domino.

Respondendum est, q̃ non vouit Anna Samuelem ad ministrandum coram Domino in aliquo ministerio sacerdotali.s.ad faciendum sacrificia, vel ad offerendum panes propositionis, vel ad incendendum lucernas, vel ponendũ thymiama in altari, vel ad introeundũ in Sancta Sanctorũ, quæ sunt ministeria sacerdotalia, sed vouit illum ad ministrandum coram domino in aliquo ministerio Leuitico: erant namque aliqua ministeria Leuitica, quæ possent fieri in Sanctuario. s. q̃ essent Leuitæ in Sanctuario, expectantes præceptum summi Sacerdotis, vt facerent, quidquid ille imperaret, sic patet Num. 18. c. cum dicitur, q̃ Leuitæ excubabũt ad præcepta Aaron, & per hoc intelligitur de om H nibus alijs summis Sacerdotibus, & hoc satis apparet de Samuele infra in litera, cum dicitur, q̃ Samuel erat puer accinctus Ephod lineo, et ministrabat coram Heli Sacerdote. i. ministrabat ad omnia, quæ iubebat ei Heli summus Sacerdos. Sed adhuc arguetur, q̃ Samuel non solum fuerit deuotus a matre ad ministrandum in opere Leuitico, sed etiam in ministerio sacerdotali, quod patet, quia sacrificare est de principalibus ministerijs sacerdotum, Samuel tamen faciebat sacrificia, vt patet infra c. 7. & 16.

Respondendum est, q̃ mater Samuelis non vouit eum ad hoc, q̃ ministraret in faciendo sacrificia, sed vt ministraret in operibus Leuiticis: postea autem contigit ipsum facere sacrificia, non quidem ex necessitate voti, vel ex officio suo, sed quia ex diuina dispensatione datum est ei specialiter. Nam aliquando legitur, q̃ Deus iusserit ei facere I sacrificia, vt patet infra 16. cap. ideo quanquam non esset Sacerdos, immo nec Leuita, sed pure laicus tenebatur obedire sacrificando. De alijs autem vicibus, quibus sacrificauit quanquam specialiter nõ legatur, q̃ Deus eum hoc iusserit, tamen est intelligendum, q̃ Deus eum iussisset, quia propheta erat, & a Deo reuelationem accipiebat, ideo omnis populus sic intelligebat, & quanquam scirent eum non esse Sacerdotem, tamen permittebant sacrificia facere, apparet igitur ex prædictis, q̃ tenuerit votum factum de Samuele a matre sua, & ad quod opus eum vouerit.

Quæ opera competerent Samueli ex voto matris. Quæstio. XVIII.

QVAERETVR vlterius, cum Samuelem vouisset K mater sua ad ministrandum coram Domino in opere Leuitico, quæ opera ei competerent.

R.ndendum est, q̃ non sunt eadẽ opera oĩum Leuitarũ, sed sicut sunt tres familiæ Leuitarum, ita erant eis datę ministrationes triplices, vel saltem multiplices inter se non conuenientes: sed istæ ministrationes non sunt similes pro omni tempore. Nam eo tempore, quo Israelitæ fuerunt in deserto, erat quædam ministratio Leuitarum in custodiendo Sanctuarium scilicet excubando in circuitu illius, ne accederent aliqui de popularibus. Num. capit. 1. & 2. & in hac ministratione non differebant Leuitæ, nisi quãtum ad situm, quia omnes excubabant in circuitu Sanctuarij, sed Sacerdotes quidem in latere orientali, Gersonitę vero ad latus occidentale; Caathitæ autem in latere Meridiano, Meraritæ vero in latere aquilonari: Num. cap. 3, Erant aũt præter hanc tres ministrationes.s.deponere tabernaculum

Ministrationes Leuitarum.

lũ & erigere atq; portare in via. Nã per desertũ Leuitę habebant curam istorum, & in his erat distinctio: qm̃ aliæ partes Sanctuarij pertinebant ad Gersonitas, aliæ ad Meraritas, aliæ ad Caathitas: vasa namque Sanctuarij, quę nõ erãt partes eius, sicut arca fęderis, altare holocaustorum, altare thymiamatis, candelabrum aureum, & mensa propositionis, & labrum ęneum cum vasculis suis pertinebant ad Caathitas, vt patet Num. c. 3. & 4. Gersonitæ vero portabant omnia, quæ pertinebant ad pelles, & vestes. s. oĩa operimenta, & vela, atque tentoria Sanctuarij cum adhærentibus sibi: Meraritæ aũt portabant oẽs columnas tam lineas, quam æreas cum capitibus suis, & vasib. & oẽs tabulas totius tabernaculi: de his Num. c. 3. & 4. Si ergo fuisset mater Samuelis, quando manebant Israelitę in deserto, & vouisset filium suum ad opera Leuitica, ipse haberet officium excubandi in circuitu Sanctuarij, & portandi vasa cũ Caathitis, quia erat de stirpe Chaathitarũ, vt patet 1. Paralip. c. 6. Fuerunt autem alia officia Leuitarũ, postquam ingressi sunt in terram Chanaam vsq; ad tpa Dauid: iam, n. non manebant in prioribus officijs, cum non portaretur Sanctuarium Dñi de loco ad locum, sicut prius portari cõsueuerat, nec oportebat, ꝙ excubarent Leuitæ in circuitu Sanctuarij, sicut prius faciebant, sed erant eis alia officia, sicut claudere ianuas Sanctuarij, & attentos esse ad iussa sacerdotum, si quid eis facere imperarent: pro hoc autem tempore non videbatur esse aliqua distinctio ministrationis in Gersonitis, Meraritis & Caathitis: sed omnes erant attenti ad præcepta Sacerdotum, quotquot eis iuberent, nec pro tempore isto legitur aliquid aliud fuisse distinctũ, in hoc aũt tempore fuit Samuel: ideo videtur, ꝙ non esset aliquod spãle ministerium inter Leuitas, ad qđ ipse applicari deberet, sed quodcunque ei iuberent Sacerdotes, hoc faceret. Tertium tempus ministrationis Leuitarũ fuit post Dauid: ipse enim statuit Leuitas distinctos quosdã faciens ianitores, alios cantores, alios thesaurarios, & sic de alijs officijs, de quibus 1. Paral. 25. & 26. c. Et si pro illo tempore fuisset Samuel Sacerdos, oporteret, ꝙ ipse acciperet illam ministrationem, quæ pertinebat ad Caathitas: sed qa fuit in priori tpe, non erat ei aliqua distincta ministratio.

An Samuel potuerit voueri ad ministrandum Domino, cum esset ad hoc obligatus. *Quæst. XIX.*

QVAERETVR vlterius, an Samuel potuisset voueri ad ministrandum Dño. Dicet aũt aliquis, ꝙ non: quia per votum incipiebat res pertinere ad Deum, quę ante nõ pertinebat, sicut per oblationem, vel donationem, sed illud quod iam pertinet totaliter ad aliquem, nõ potest effici iterum, quòd pertineat ad eum: quoniam quod meum est ex vna causa, ex altera meum effici non potest, nisi desierit esse meum: Ext. de fide instr. c. inter dilectos: sed sic erat de Samuele, ꝙ ipse erat Leuita de Caathitis. 1. Paral. c. 6. ergo ex hoc pertinebat ad ministrationem Dei, ergo non poterat effici per votum, ꝙ ipse pertineret ad Dei ministrationem. Item Deus vetuit primogenita voueri, eo ꝙ iam erãt Deo obligata: Leuit. c. 17. s. primogenita, quæ ad Deum pertinent, nemo sanctificare poterit & vouere: sed sic erat de Leuitis, ꝙ ipsi erant loco primogenitorum Israelis: Num. 3. & 7. ergo sicut primogenita voueri non poterant ita & Leuitę.

Respondendum est, ꝙ Samuel, vel aliquis alius Leuita non poterat voueri ad ministrandum Domino solum, sed oportebat poni aliquam determinationem, per quam superadderetur aliquid ad obligationem ministrationis Leuiticæ, s. quod nunc, vel tunc, aut tali die, vel tali ministraret, vel omni tempore. Si autem solum aliquis Leuita voueret se ad ministrandum coram Domino, ita qđ per quãcunq; ministrationem impleretur istud votum, non tenebat, quia nihil votum faciebat, cum Leuita ante hoc teneretur ad aliquam ministrationem.

Qualis erat obligatio Leuitarum in ministerio Dei, *Quæstio. XX.*

PRO quo sciendum, ꝙ omni tempore, quo mansit status Iudaicus Leuitæ & Sacerdotes non ministrabant omnes simul toto tempore, sed per vices. s. aliqui nunc, &

A alij post, & postquam aliquis expleisset tempus ministrationis suæ, regrediebatur in vrbem suam, manebatque ibi vsque ad aliam ministrationem, quod patet Deuter. c. 18. vbi dicitur, ꝙ si aliquis Leuita vellet manere in domo Domini ad ministrandum, ibi posset manere, & daretur ei portio, sicut alijs Leuitis, qui eo tpe ministrabant coram Domino: ergo ministratio per tempora erat, quia aliàs non diceretur: Qui eo tempore ministrant coram Domino. Nec etiam, ꝙ aliquis Leuita posset ascendere in Sanctuarium, sed quod obligaretur ibi semper esse: ideo cum per votum aliquis se obliget Deo, quando non fuerit Deo obligatus, quantum ad id, in quo nõ fuerit obligatus, põt iterum obligari: de Leuitis autem sic est, quod ipsi non erant obligati ad manendum semper, & ministrandũ coram Domino: sed secundũ tempora, ergo posset aliquis se vouere ad sem-
B per manendum & ministrandum, & additur hic aliquid, ꝙ causet votum: tale aũt fuit votum Annæ: quia non solum vouit filium suum Domino, sed etiã vouit Domino, ꝙ maneret omnibus diebus vitæ suæ coram Domino, vt patet in litera, ergo aliquid proficiebat obligatio.

Sed adhuc aliquis dicet, quod Samuel non poterat voueri ad semper manendum, vel ministrandum coram Domino, quia Num. c. 30. declaratum est, ꝙ non poterat aliqs de Sacerdotibus Veteris Testamenti vouere seipsum ad quotidie facere sacrificia, vel quotidie accendere lucernas, aut cremare thymiama, vel ponere panes propositionis in mensa, quia hoc erat in præiudicium aliorum Sacerdotũ, qui facere debebant hoc, cum ipsi percepturi erant quędã iura ex his ministrationibus: ita ergo de Leuitis erit, ꝙ non poterit vnus semper ministrare coram Domino in præiu-
C dicium aliorum, quia acciperet tunc iura, quæ alij accepturi essent pro ministratione.

Respondendum est, ꝙ non erat simile de Sacerdotibus & Leuitis, quia Sacerdotes habebant officia determinata. s. incendere lucernas, facere sacrificium, & similia & istis ministrationibus erant annexa iura, vt patet de facientibus sacrificia, quoniam habituri erant certam partem ipsorum. s. de holocausto pellem. Leui. c. 6. de hostia pacifica pectusculum, & armũ dextrum: Leuit. 7. c. de hostia autem pro peccato habebat totam hostiam pręter adipes, quãdo non crematur extra castra: Leuit. ca. 6. Et cum sacerdos aliquis faceret quodcunq; de istis sacrificijs, ei soli competebant ista iura: si autem aliquis alius facere vellet illa, vsurpabat sibi iura, & quia in hoc grauarentur multi, Deus ordinauit, vt æqualiter diuideretur ministratio, & iura per Sacerdotes.
D Leuit. cap. 6. s. æqua mensura per singulos diuidetur. De Leuitis autem non erat sic, qua postquam exierunt de deserto, non habuerunt officia determinata vsq; ad tpa Salomonis, vt sup. q. 18. declaratum est, & quanquã ministrarent in aliquibus officijs, quæ eis iuberent Sacerdotes, non erant annexa aliqua iura illis ministrationibus Sacerdotum, ideo non grauaret vnus Leuita aliũ, dato ꝙ plures ministraret ꝗ̃ ipse: solum aũt erat hoc, qđ oĩbus Leuitis existentib. in loco Sanctuarij, dabatur quædam portio ad sustentationem, & ista cõiter dabatur, nec poterat aliquis grauari, quantum ad illam. Cum oẽs illi, qui essent in loco Sanctuarij, percepturi erant eam, & si aliquis vellet dicere nimis impropriè se esse grauatũ non poterat, quia ex iure hoc fiebat: statuerat. n. Deus ꝙ quicunque Leuita veniret in locum Sanctuarij ad ministrandum coram Dño, perciperet eandem por-
E tionẽ, ꝗ̃ percepturi erãt oẽs, ꝗ in eodẽ loco manẽt ministrãres tpe illo: Deut. c. 18. patet igit, ꝙ poterat Samuel voueri ad ministrandũ & manendũ sp corã Dño, nec in hoc præiudicabatur alicui, quia ꝙ põt aliquis facere sine voto, põt facere cum voto, sed sine voto quilibet Leuita poterat ire ad locum Sanctuarii, & manere semper ibi, atque recipere portionem: Deuter. cap. 18. ergo poterat quilibet se ad hoc vouere: vnde fuit conueniens votum Annę.

An Samuel, & Anna, et vniuersaliter patres possint vouere filios Domino, & an teneretur filius complere votum. *Quæstio. XXI.*

QVAERETVR vlterius, an pater, & mater Samuelis potuerint vouere ipsum Dño, quia vouere aliquẽ Deo est obligare ipsum: sed non possunt patres simpliciter

simile in vxorum pluralitate, quia ibi nihil est inhonestũ, ideo non potest dici, ꝙ sit permissa, quia permissio pertinet ad id, ꝙ aliquo modo illicitum est: solam autem hoc est illicitum in lege Euangelica, non quidem tanquam secundum se sit illicitum, sed quia iam vetitum est.

An fuerit aliquando licitum eandem vxorem habere plures viros. Quest. V.

QVÆRETVR vlterius, sicut licet, aut aliqñ licuit vnum virũ plures accipere vxores, an nũc liceat, vel aliqñ licuerit eãdem vxorem plures accipere viros. Dicet aliquis, ꝙ sic: nã cum coniunctio matrimonialis sit ad generationem, & interdum femina accipit aliquem virum, qui frigidus est, vel maleficiatus, vel qualitercũq; inhabilis ad generandũ, impedietur finis matrimonij, nisi forte aliũ
G acceperit: vr ergo, ꝙ liceat alium accipere, vel alios, vel saltem aliquãdo hoc liceret. Rñdendum est, ꝙ penitus est cõtra rationem eãdem feminã plures hẽre viros; & licet multæ rationes ad hoc esse possent, breuiter aũt nouẽ erũt. Prima est dignitas sexus, quia vir est caput vxoris, & vxor nõ est caput viri. 1. Corinth. c. 11. ideo multa oportet permitti viris, quę feminis permitti non debent. Secũda ratio est, quia, si eadẽ mulier habebat simul multos viros, repugnat intentioni naturę: natura. n. ingeniauit coitum, & Dei voluntas hoc statuit, atq; humana ratio hoc dictauit, vt per coitum fieret generatio, & conseruaretur natura specifica secũdum successionem; sed si eadem mulier multos simul haberet viros, impediretur ista intẽtio, quia nunquam gi-
H gnere posset: mulier namq;, quæ a pluribus cognoscitur in temporibus sibi vicinis concipere nunquam põt: sicut patet de meretricibus, quæ, cum a plurimis cognoscantur, minime tamen concipiunt. Si autem mulier a diuersis viris diuersis tẽporibus cognoscatur, concipere de vtroque põt, ita tamen, vt prius pariat fętum, quem ab vno concepit, quam ab alio concipiat: cõpertum tñ est, vt eadem mulier a duobus viris concepisset, ita ꝙ post cõceptionem ab vno factam conceperit ab altero: nam licet communiter factã conceptione claudatur orificium matricis, ita vt semen intrare non possit, & sic conceptus non possit celebrari. Interdum tamen contingit, vt etiam cõceptus fiat facto alio conceptu, vtpote, quia aut mansit os matricis apertũ: aut, quia postea ex feruore libidinis apertum est, vt ait Solinus
I in Polyhistor. c. de his, quæ fuerunt mirabilia in homine. s. ꝙ Alcmena peperit Herculem. & Isidem fratrem suum; quos diuersis conceptibus edidit, quód pro tãto manifestatur, quia diuersis temporum interuallis nati sunt, vtpote si vnus post alium vno mense ex eodem vtero natus sit: hoc tñ rarissimè visum est, ideo ad hoc lex humana adaptari nõ poterat, quia ergo si eadẽ vxor plures viros hẽret, isti eisdem temporibus, vel vt eis placeret, ad hanc accedere vellẽt, sequeretur inconueniens supra assignatum, s. ꝙ ista mulier concipere non posset. Non est autem hoc inconueniẽs in viro, cum plures vxores habeat, quia poterunt plures vxores ab ipso concipere, & hoc in tempore satis vicino: nec vna impedietur per alterã, sicut Loth duas filias suas in duabus sibi continuatis noctibus fęcundauit, vt patet Genes. 19. c. & vtraque ante hoc virgo erat, q. ad hoc maiorẽ difficultatem ingerebat. Ratio aũt diuersitatis in hoc
K inter virũ, & vxorem est, quia vir est emittens, femina aũt recipiens. Tertia ratio secundum Aug. est, quia pluralitas virorum ad eandem vxorem repugnat Sacramento mñi-monij; nã mñmonium est magnũ Sacrm inter Christum, & Ecclesiã, vt Apostolus ad Ephes. c. 6. in hoc aũt Sacramẽto. vir. i. Chrĩus est vnicus: vxor aũt. i. Ecclesia, licet vna sit in se tota, quodammodo tamẽ multiplex est, vt distinguit Aug. s. triplex est Ecclesia: prima est Ecclesia contemplatiuorum signata per Rachelem: secũda est Ecclesia actiuorum signata per Liam: tertia est Ecclesia contemplatiuorũ mercenariorum signata per Zelpham ancillam Liæ. Hæc autẽ ratio aliqualiter, ꝗtum ad nos, conuincit, tñ quãtum ad statũ politicũ inter Gẽtiles, vel Sarracenos, aut Iudęos, inter quos non curatur de significatione Sacramenti, nulla est. Quarta ratio est, ꝙ quia vna vxor habeat, plures viros, repugnat paci ęconomicæ: vir aũt, & vxor non solum accipiuntur ꝗtum ad cõicationem naturalẽ, quæ est pp si-

Triplex Ecclesia secundũ Aug.

F mile tertiũ derelinquere, vt ait Philosophus in primo Polit. ꝙ principale est, sed etiam pp communicationem ęconomicam, quæ est ad conseruationem indiuidui, vt declarat Arist. 1. & 2. c. primi Poli. Pax aũt ęconomica cõsistit in bona habitudine rectoris ęconomici ad subditos: rector autẽ est vir, subditi vero sunt vxor, & filij, & serui: si autem ponerentur plures viri eiusdem vxoris, essent plures rectores æquales eiusdem domus, ꝙ nec ratio, nec natura patitur, quia omnis ptãs consortem habere recusat: sic enim ait Lucanus primo libro de bello Iulij Cæsaris, & Pompeij.

Regiũ recusat habere cõsortẽ.

Nulla fides regni socijs, omnisque potestas
Impatiens consortis erit nec gentibus vllis,
Credite, nec longe factorum exempla petantur:
Fraterno primi maduerunt sanguine muri;

Idem vult Statius in Thebaide.

G *Summo dulcius vnum*
Stare loco, comes socij discordia regni.

Item cum isti viri regerent domum, & ipsi multa capita habeant; necesse est animorum consequi diuersitatem, & sic interdum contraria mandarent: ex quo necessario lis sequeretur, & destructio ęconomica, & consequenter totius politiæ, cũ cõstituatur politia ex ęconomijs, & ex qualibet ęconomia simile fieret; si permitteretur vxori simul plures habere viros. Item; repugnat ad hoc ex parte subditorum, quia cum diuersi viri diuersa fieri imperarent, vxor, filij, & serui nescirent cui obedirent, & tunc sequeretur, ꝙ dicit Christus, ꝙ habetur Matth. 6. c. s. nemo põt duob. dominis seruire, aut. n. vnũ odio habebit, & alterum diliget,
H aut vnum sustinebit, & alterum contemnet. Item, hoc dato, non procurarẽtur bona ęconomica, cũ vnus rector ęconomię iuberet vnum, & alius alterum: non ergo decet sic esse, sed sicut est ordo naturę; quia regimẽ naturæ est optimum, sed natura habet vnum Principem, ergo in ęconomia erit vnus Princeps: ista aũt inconueniẽtia nõ sequuntur, si vnus vir hẽt plures vxores, quia vxor nõ dominatur, sed subdita est: sic. n. patet 1. ad Corinth. c. 11. & ad Timot. 1. c. 2. s. mulierem aũt docere nõ permitto, nec dominari in virum: datis ergo pluribus vxorib. eidem viro non dantur plures rectores eiusdem ęconomiæ, sed vnicus: dantur aũt plures subditi, ad quos nõ sequitur turbatio: nã datis multis subiectis non sequitur esse multa principia agendi, nec mouendi, quia subditis, secundum ꝙ huiusmodi, non habet in se principium sui motus, sed mouetur a prælato, vel
I rectore: datis aũt pluribus rectorib. dantur plura principia agẽdi, & sic sequitur turbatio ęconomię. Quinta ratio est, quia eidem viro interdum bona est pluralitas vxorum, vt, si ex vna prolem suscipere nõ põt, saltem ex multis gignat: sicut Abraham fecit, quia Deus promiserat ei seminis multiplicationem, & quia videbat, ꝙ non potuisset gignere ex Sara cum multo tempore generationi operam dedisset, cõsilio, & precibus Sarę accepit aliam vxorem. s. Agar, ex qua genuit, vt patet Genes. 16. c. feminę aũt licet respectu viri hoc accidat, interdum tamen inhonestũ est, ꝙ ipsa a multis accipiatur in vxorem, sed non est inhonestũ, ꝙ idem vir accipiat plures vxores. Sexta rõ, quia si eidem feminæ darentur plures viri, dato, ꝙ ista femina conciperet, qñ isti viri ad eam accederent, qñcunque vellent, raro tamen daretur, ꝙ cognosceretur proles: hoc aũt magnum incõueniẽs
K est, quia patres valde desiderant cognoscere filios suos: solũ. tunc matres filios cognoscerent, viri aũt non, ꝙ erat eis tollere ꝗdam magnam delectationem: hoc aũt nõ sequitur, datis pluribus vxorib. eidẽ viro, q. a tũc quilibet vir cognosceret filium suũ: nã oẽs natos ab vxorib. suis cognosceret esse filios suos, velut si vnicam haberet vxorẽ. Septima ratio est, quia pluralitas virorũ eidẽ mulieri repugnat intentioni naturæ, & rectitudini finis determinati a rõne. Natura. n. & recta ratio volunt matrimonium ad prolem, sed vna vxor ex vno viro sufficienter concipere põt, ergo si poneretur alius, ille non esset ad gignendum, sed ad deturpandum, & obstãdum generationi: satis enim notum est, ꝙ si vna vxor simul plures viros vellet, ꝙ non ad prolem, sed ad explendam libidinem faciebat: iste autem finis deordinatus est, & male præstitus: eundẽ aũt virum plures habere vxores bene stat: non ad libidinem, sed ad prolem, quia ad libidinẽ vna ei sufficit, ad prolẽ aũt nõ, quia postq̃ vna concepit vsque ad 9. vel 10. menses iterum concipere

non

non poteſt: poteſt aũt vnus vir in eodem anno multos filios ex eiſdem vxoribus procreare, ſicut ait Franciſcus Petrarcha de quodã Rege, de proſpera, & aduerſa fortuna, *Quidã ſexcentos filios genuit.* ꝙ ſexcentos filios genuit: neceſſe aũt erat, ꝙ iſte in quolibet anno 20. vel 30. illorum generaret. Octaua ratio eſt, quia pluralitas virorum ad eandem vxorem repugnat paci politicæ, & œconomicæ; non quidem ſolum, quantum ad regimen œconomicum, de quo ſupra dicebatur, ſed adhuc magis, quantum ad petitionẽ debiti: contingeret nãque interdum oẽs ab eadem vxore ſimul debitum petere, *Regũ vxores habere ſſortĩ.* & quia impoſſibile eſſet omnibus ſimul reddi, magna diſcordia, & vulneratio inter viros ſequeretur: ſicut eſt in duobus tauris, aut alijs brutis contendentibus de eadẽ femella: fit enim interdum mors, & dura vulneratio: fortius aũt amor iſte viris infigitur, quia cognoſcunt ꝙ amant, ꝙ aũt magis cognoſcitur, magis amatur: beſtiæ autem non cognoſcunt ſic. Quòd autẽ amor in quibuſdam viris fortis *Amor amantem ad omnia cogit.* nimium ſit, patet, quia nullus labor magnus videtur amãti, ignes nõ timet, vndas ſpernit, gladijs ſe opponit, omniaque pericula ſibi grata reputat, dum tamen conſequatur amatum, vt ait Seneca Traged. 4. cuius titulus eſt Hippolytus, in carmine quarto: cum Phędra amore flagrans Hippolytum alloquens introducitur, dicens:

Me, vel ſororem, Hippolyte, vel famulam voca,
Famulamque potius, omne ſeruitium feram,
Non me per altas ire, ſi iubeas, niues
Pigeat, gelatis ingredi Pindi iugis.
Non, ſi per ignes ire, & infeſta agmina
Cuncter paratis enſibus pectus dare,
Mandata recipe, ſceptra, me famulam accipe,
Sinu receptam ſupplicem, ac ſeruam tege,
Miſerere amantis.

Orpheus etiã, qui cetera ſuis cantibus ſuperauerat, amorem fortem ſuperare non potuit, ſed quo potentius omnia terræ inferniq; monſtra placaret, fortius in eo recrudeſcebat amor, Seneca in Tragędia prima, cuius titulus eſt, Hercules furens, carmine 4. quod incipit:

Immites potuit flectere cantibus
Vmbrarum dominos, & voce ſupplici.

De hoc etiam Boetius de conſo. lib. 3. metro vltimo.

Felix, qui potuit fontem viſere lucidum.

Tanta enim amoris viuacitas eſt, & vulnerandi poteſtas, vt non iniuria eum antiqua Gentilitas vngulas, & ardentes faces habere dixerit, vt ait Iſidorus Etymol. lib. 8. vbi agit de Dijs gentium. De hoc etiam Seneca in Tragœd. 4. quæ dicitur Hippolytus, carmine 4. ait:

Diua non miti generata ponto,
Quam vocat matrem, geminus cupido,
Nulla pax iſti puero, per orbem
Spargit effuſas agilis ſagittas,
Tela, quam certo iaculatur arcu;
Non habet latam data plaga frontem,
Mouet hic æſtus immemor feroces;
Concitat flammas ſenibuſque feſſis.

Solus enim amor eſt, qui viros fortes emollit, dura quæq; confringit, & non immerito, quia fortis eſt, vt mors, dilectio, & dura, vt infernus, æmulatio: lampades eius lampades ignis, aquæ multæ non poterunt extinguere, & flumina non obruent illam, vt patet Cantic. c. 8. ſatis enim hoc patet in Hercule, qui cum omnia terrarum, inferorumque mõſtra indomitis illis viribus domuiſſet, ſolo amore Ioles *Herculis infamia propter feminas.* filiæ Regis Aetholię ſuperatus ad ancillaria miniſteria deductus eſt, ita vt ad pręceptum eius femineã veſtem indueret. De hoc Ouidius in lib. Heroidum, qui dicitur liber Epiſtolarum, in epiſtola Deianiræ ad Herculem, quæ incipit:

Gratulor Aetholiam titulis ſuccedere noſtris,
Victorem victa ſuccubuiſſe queror.

De hoc meminit Ioannes Boccatius de Certaldo. in libro de Caſu, & ruina Principum; & Seneca in Tragędia 4. carmine 3. ait:

Natus Alcmena poſuit pharetras,
Et minax vaſti ſpolium leonis,
Et dari paſſus digitis ſmaragdos,
Et dari legem rudibus capillis,
Crura diſtincto religauit auro.
Luteo, plantas cohibente ſocco.

A *Et manu, clauam modo qua gerebat,*
Fila deduxit properante fuſo.

Idem quaſi de viro forti Achille legitur, qui cum in bello *Achilles philo captus.* Troiano Polyxenam Priami Regis filiam adamaſſet, ita vt deperiret in amorem illius, ceteris ad bellum euntibus, ipſe in lecto ſedens Thraicia lira cantus amatorios concinebat. De hoc Ouidius in libro Heroidum in epiſtola Briſeidis ad Achillem, quæ incipit:

Quam legis a rapta Briſeide litera venit,
Vix bene barbarica græca notata manu.

In his enim inſiſtendum verbis non eſt, quoniam magnitudo huius amatorij furoris verbis inexplicabilis eſt. Et ſi quis ſimpliciter motus fortiter amare poteſt, quanto magis, cum alius rem amatam impedierit, aut occupauerit? tunc enim magna vis increſcit amoris: ſic enim ait Oui-
B dius 2. libro de Remedio amoris:

Fortius Hermionen ideo dilexit Oreſtes,
Eſſe quod alterius cœperat illa viri.

De hoc idem Ouidius in libro Heroidum in epiſtola, Hermiones ad Oreſtem, quæ incipit:

Pyrrhus Achilleides animoſus imagine patris.

Sed arguet aliquis, quòd idem inconueniens ſequitur dando plures vxores eidem viro. Nam cum vir, & vxor ad paria iudicentur 1. ad Corint. c. 7. ſ. vir non habet poteſtatem corporis ſui, ſed mulier; & mulier non habet poteſtatem corporis ſui, ſed vir: cum pluribus vxoribus pro eodẽ tempore vir reddere debitum non poſſet, ſequitur contentio, & diſturbatio œconomiæ. Reſpondetur, quòd non eſt ſimile in viro, & vxore, quia ſi duo viri ab eadẽ vxore ſimul debitum peterent, cum ipſa non poſſet vtrique reddere ſi-
C mul, viri, qui fortiores eſſent, pugnarẽt ſuper hoc vſque ad mortem, & nullus eſſet rector œconomiæ, qui eos moderari poſſet: ſi autẽ plures vxores ab eodem viro ſimul debitum petant, non ſequitur hoc incõueniens; quia vir, qui earum rector eſt, ipſarum ſedaret litigia, & , cui vellet, primo debitum redderet: cui autẽ poſterius, poſterius. Vel illis ad reddendum debitum certa tempora aſſignaret: ſicut fecit Iacob, qui quatuor vxores habebat, & cuique debitũ reddebat, ſed vno tẽpore determinato manebat apud vnã, & alio tẽpore apud aliam, & ſic non erat contentio inter illas: Iacob tamẽ multum ſe alligauerat ſubijciens totã voluntatem ſuam voluntati vxorum, ſ. quòd quando aduenerat tempus accedendi ad vnam, non accedebat ad aliã, etiamſi hoc concupiſceret, & ſi illa, apud quam manere debebat reddendo debitum, aliquo tempore vellet ius ſuum
D vẽdere alteri vxori, poterat: ſic enim patet Geneſ. c. 30. vbi cum eſſet tẽpus, quo Iacob manere debebat apud Rachel reddendo debitum, & Rachel oraſſet Liam, vt daret ei de mandragoris filij ſui Ruben, quas de agro attulerat, dixit Lia: parum tibi videtur quòd præripueris mihi virũ meũ, niſi & mandragoras filij mei tuleris? dixitq; Rachel, dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filij tui. Cumque vtraque huic pacto conſenſiſſet, egreſſa eſt Lia in occurſũ Iacob reuertentis de agro ad veſperũ, & ait, ad me, inquit, intrabis, quia mercede conduxi te pro mandragoris filij mei. Nona ratio eſt, quia ſequeretur magna abominatio, cum vnus vir cognoſceret, ꝙ alius accedebat ad eam, quã ipſe carnaliter cognoſcebat: nã cum iſte actus turpis ſit, & valde fędatiuus, nimis abhorreret quilibet a ſe fędatã ab alio defędari, & induceret viros ad non cognoſcendũ vxo-
E res, & patet, quia non ſolum aliquis abhorret eam, quæ ab alio defędata eſt, ſed interdũ illam, ꝗ ipſe fędauit. Ex quo ſequitur id, ꝙ videretur in amatoribus carnis, vt, cum aliquam feminam, antequã ea potiantur, optatã nimis amore dilexerint: poſtquam eam carnaliter cognouerint, modicum apprecientur, iam non eã, ſed aliam diligentes, & non ſolum non appreciantur, ſed ẽt fit interdum, vt eam, quam ante nimio amore dilexerint, duriſſimo odio perſequãtur: hoc enim inter ardentiſſimos amatores viſum eſt, vt patet de Ammon filio Dauid, qui ita vehementiſſime dilexit Thamar ſororem ſuam, vt deperiret in amorẽ illius: cum aũt viribus eam opprimens cognouiſſet, factum eſt, vt maius eſſet odium, quo eam, poſtquam cognõuiſſet, inſecutus eſt, quã ferociſſimus ille amor, quo, antequam cognoſceret eam, dilexerat, infra 2. lib. c. 13. Si autem darentur plures vxores eidẽ viro, non ſequitur hoc, quia nõ

magis aliqua vxor virum fędatum reperiet,si aliam cogno
uerit,quam si nullam vnquam cognouisset.Diuersitatis ra
tio est,quia vir est emittens, femina aũt recipiens.Patet igi
tur ex superioribus,ꝙ nunquam licuit,nec licet eãdem fe-
minam plures habere viros: licuit tamen eundem virum
plures habere vxores,cum hoc vetitũ non esset,& sic licuit
Elcanæ patri Samuelis habere duas vxores, de quibus hic.
Sed arguet aliquis, quia Deuter.c.17. hoc prohibetur,
cum dicitur,ꝙ Rex non accipiet vxores plurimas,quę alli-
ciant animum eius,ergo de omnib. aliis idem erit.Respõ-
dendum est, quòd in Regibus specialiter hoc dictum est,
quia ipsi præsidere debebant toti multitudini: vnde tem-
peratissimos, & regulatos eos per rationem super omnes
alios esse oportebat.Amor autem plurium feminarum ad
turpissimas impellit passiones,quòd in Rege valde caueri
debuit: de reliquis aũt non est idem,quia cum non præsi-
deant,non est inconueniens, si interdum a similibus mo-
ueantur passionibus;ideo non est vetitum eis plures habe-
re vxores. Alio modo & conuenientius dicitur, ꝙ idẽ est
in Regibus,& ceteris,scilicet,ꝙ prohibetur vxorum mul-
titudo inordinata,sed non prohibetur quæcunq; multitu-
do:vnde dicitur ibi, ꝙ Rex non habebit vxores plurimas:
Dauid n̄,qui erat vir sanctus,habuit simul plures vxores,
vt patet inf.2. lib.c.3.prohibebatur tamen talis multitudo
vxorũ,qualẽ habuit Salomon,s.ꝙ habuit vxores,quasi Re
ginas septingẽtas, & cõcubinas trecentas infra lib.3. c.11.
& Cantic.c.6.dicitur,ꝙ adolescentularum non erat nume
rus: ideo ista multitudo effrenata peruertit animum Salo-
monis:nam in fra 3.lib.c 11.dr̄, ꝙ deprauatum est cor Sa-
lomonis pp vxores:habere aũt paucas vxores simul nõ erat
vetitum, & sic licuit Elcanæ habere vxores duas, *Nomen
vni Anna, & nomen secunda Phenenna.* Anna est,quam su
scepit primo in vxorem Elcana,sed postea superduxit Phe
nennam: forte autem,quia Anna non pariebat,& quanq̃
diligeret eam vir suus, tamen, ne sine prole maneret,aliã
superduxit: Sic enim fuit de Abraham erga Saram vxorẽ
suam,ex qua,cum prolem suscipere non posset,eius preci-
bus accepit Agar Aegyptiam in vxorem: Genes.16.c.*Fue-
runtque filij Phenennæ.* Idest, Genuit filios Elcana ex Phe-
nenna vxore secunda:abundabat enim ista in prole, vnde
efferebatur super Annam vxorem primam, exprobrans ei
sterilitatem suam, & ꝙ Dominus conclusisset vuluã eius.
Annæ autem non erant liberi. Idest,Anna non poterat ha-
bere filios, quanquam magno tempore cohabitasset viro
suo,& ambo dedissent operam generandi prolem:erat nã-
que Anna sterilis,ideo superuacua solicitudo erat.

*An Anna mater Samuelis fuerit sterilis naturaliter, vel
Deus dederit sterilitatem ei in pœnam.
Quæstio. VI.*

QVAERET Aliquis de Anna,quæ sterilis erat, an
naturaliter ei hoc euenisset,vel Deus istud fecisset,vt
postea partus mirabilis nasceretur.Respondendum est se-
cundum quosdam,ꝙ Deus priuauerat Annam ad tempus
potestate pariendi,vt infans, qui gignendus erat,precib.
haberetur a Deo & mirabilius hoc fieret, sicut interdum
Deus aliquẽ percutit,vt postea sanet.Respondendum est,
hoc nõ stare, nam Deus non infligit aliquam pęnam cui-
quã,vt illi postea remedium adhibeat,quia in hoc nullam
nobis gratiam faceret:etiam,quia a principio iniuste malũ
infligere videretur, cum ille, cui infligitur nihil merere-
tur:si forte solum propter hoc infligebatur,vt Deus postea
sanaret,nec ẽt Deus aliquem percutit,vt sanet.Nã si inter
dum aliquem percutiat, & postea sanet,nõ percussit solũ,
vt sanaret, sed ob aliam causam,sicut patet de Tobia,s.ad
virtutis experientiã, vel quia peccata nostra promerẽtur,
vel ex aliis causis.Ideo dicẽdum,quod sterilitas nõ fuit in-
flicta Annæ a Deo specialiter ad tempus, quia tũc videre-
tur eis iniustus, nisi demeruisset, sed fuit ista sterilitas An-
nę a natiuitate sua,ita,vt nunquam esset,quin sterilis esset,
quousq; Deus eam sanaret,ea aũt,quæ quis cõsequitur ex
vtero, dicitur habere naturaliter,quia ex natiuitate habet
pp aliquas causas prouenientes ex principiis naturæ; nec
tamen ista sine Dei voluntate,aut iudicio fiunt: ipse.n.est
rector totius naturæ. Quare autem voluerit,ꝙ a principio
F Anna nasceretur sterilis,fortè dici posset,ꝙ hoc erat,vt po-
stea illi fęcunditatem precibus daret, & partus esset mira-
bilis:nec est istud,sicut supra dicebatur.s.ꝙ daretur ei in pę
nam,vt postea sanaretur. Nam in pęnam habere dicimur
ea,quę,cum nati fuerimus,nobis infliguntur,mala,& sen-
timus nobis infligi,cum prius illa nõ habuimus,quę verò,
antequam nasceremur, nobis inerãt non sunt nobis pęna,
sed natura:nec vr̄ Deus aliquem grauare,si ex vtero faciat
qualitercũq; in dispositum nasci,videretur tñ,si,postq̃ na-
tus esset,potissimè cũ peruenisset ad ætatem rationis capa
cem, aliq̃ pęnam sine meritis infligeret, quia iam erat,cui
infligitur. Simile aũt patet ex verbis Christi.Ioã.9.c.Cum
quæsierant discipuli de cęco nato, quis peccauerat,ipse,an
parentes eius, vt cęcus nasceretur, respõsum est eis, ꝙ nec
ipse, nec parentes eius, sed vt manifestarentur opera Dei
G in illo.s.vt Christus postea mirabiliter eum sanaret:si tamẽ
ille cęcus nõ fuisset ab vtero cęcus,sed postea Deus illi spe
cialiter cęcitatem influxisset,oportebat esse aliquod deme-
ritum eius,& nõ solũ, vt manifestarentur opera Dei in eo:
sic aũt de Anna,si fuerat sterilitas a natiuitate eius,poterat
esse conuenienter a Deo inflicta, vt postea eã sanaret: si tñ
inflicta fuisset postea, oportebat dari aliquam causam de-
meriti, quæ non apparet: ideo dicendum conuenientius,
quòd ex natiuitate erat sterilis, sed postea Deus tribuit fę-
cunditatem precibus,& lachrymis eius.

*Ad quid ponitur hic Annæ sterilitas, & sui filij per preces
natiuitas. Quæst. VII.*

QVAERETVR vlterius,quare ponatur hic quo-
H modo mater Samuelis esset sterilis, & quomodo
obtinuerit filium precibus lachrymosis. Nam cum hic in-
tendatur vita, & regimen Samuelis, & principatus Regũ
sequentium post Samuelem, sufficiebat dici, quòd natus
fuerat, vel poni vitam illius, etiamsi de natiuitate nihil
ageretur.
Respõdendum est, quòd hoc fuit expressum ad signã-
dum maiorem probitatem Samuelis:intendebat enim hic
Scriptura designare virtuosum regimẽ temporis Samue-
lis,& quia illi homines semp inter ceteros specialiores sũt,
quos Deus super conditionem naturæ nasci fecit, quòd de
Samuele fuit: describitur hoc tanquam certissimum testi-
monium probitatis eius;sic.n.factum fuit de oĩbus,qui ali
quo modo miraculosè nati sunt, vt patet de Isaac, quem
Abrahã cẽtenarius genuit, & Sara,cum esset sterilis,& no *Multæ*
I nagenaria, desissentque ei fieri muliebria,cõcepit: Genes. *steriles,*
17.& 18.c. qui fuit pater omnium Hebræorum,& magna *quæ par-*
eius fuit probitas:similiter quoque Rebecca vxor Isaac ste *turierũt*
rilis erat, & Deo dante peperit gemellos, quorum alter
fuit Princeps oĩum Hebræorũ à Deo acceptissimus: Gen.
c.25.sic quoq; fuit de Beato Ioanne Baptista,cuius sterilis
mater erat, sed angelica reuelatione partus prænunciatus
est:Lucę.c.1.fuit autẽ talis,vt a Christo laudari meruerit,
nec quidẽ mediocri laude, sed maxima, s.inter natos mu-
lierum non surrexit maior Ioanne Baptista: Matth.11. &
Luc.6.c.Similiter quoque mater Samsonis sterilis erat,sed
postea prædicente Angelo cõcepit, & natus est inde vir ro
bustissimus Hebræorum, qui vindicauit Israel de hostib.
suis,Iudic.13.c.de Christo autẽ, qui miraculosè natus est,
dicere nõ attinet, ꝙ perfectus fuerit,& aliquid magnum:
G nam;eum viris comparare fas non est.Fuit igitur conueniẽs
declarari sterilitatem matris Samuelis, tum vt laudarẽtur
opera Dei in illa,tũ firmius testimoniũ esset de probitate
Samuelis,qui miraculosè genitus fuerat.*Et ascendebat vir
ille de ciuitate sua statutis diebus.* Idest,Elcana ascẽdebat ad
Sanctuarium Domini in Silo determinatis temporibus, s.
in festis ordinatis a lege ad faciendum sacrificia,s.tribus tẽ
poribus anni,scilicet in festo Azymorum, & in Pẽtecoste,
& in festo Tabernaculorum. Erat autem ciuitas, de qua
ascendebat, Ramatha:nam in illa semper habitauit ante
natiuitatẽ Samuelis,vt patet infra,in litera;scilicet: reuer-
sique sunt, & venerunt in domum suam in Ramatha.etiã
habitauit ibi Elcana post natiuitatem Samuelis: nam cum
ablactatus esset, factusq. trium annorum,& ductus in Ta
bernaculum Domini,dicitur,ꝙ rediit Elcana in Ramatha
in domum suam, vt patet sequenti c.Nec solũ Elcana ha-
bitauit

bitauit ibi, sed etiam Samuel vsque ad senectutem suã, inf. cap.7. & vocatur ista ciuitas Ramathaim alio nomine, vt patet supra.

Opin. in tiam. Dicunt quidam Iudæi, quòd Elcana non ascendebat in Sanctuarium semper eadẽ via, sed nunc vna via, & alio tẽpore alia, vt annunciaret omnibus Israelitis, quod irent ad adorandum Dominum, quia ipsi nimis desides erant: potissimè quia distrahebant eos quibusdam sacrificijs filij Heli, Ophni, & Phinees, vt patet sequenti capitulo.

Quare Elcana ter ascenderet in locum Sanctuarij quolibet anno. Quæst. VIII.

QVÆRET aliquis, quare Elcana ascenderet tribus supra dictis temporibus in locum Sanctuarij quolibet anno, & ad quid. Respondendum, quòd hoc fiebat ex obligatione legis ter in anno iubentis ascendere omne masculinum in locũ Sanctuarij: Exod.23.& 34.& Deuteron. 16.cap. Faciebant aũt Israelitæ in his temporibus cęrimonias adorationum, & sacrificiorum, vt dicitur in litera, scilicet, quòd ascendebat Elcana, vt adoraret, & sacrificaret Domino: erat enim conueniens valde, vt Israelitæ ascenderent aliquoties in anno ad locum Sanctuarij, ne obliuiscerentur cęrimoniarum Dei per dissuetudinem, & beneficiorũ ab eo collatorum. Nã Iudęi non habebant in quolibet loco terræ promissionis locum Sanctuarij, vbi possent offerre victimas, & facere reliquas cęrimonias legis, sed vnicus erat locus propter vnitatẽ Dei, vt patet Deuter. cap. 12. ad hunc aũt locum si Iudęi non cogerentur ire aliquibus temporibus anni, nunq̃ facerent cęrimonias sacrificiorum, nec oblationum, aut alia legalia, & sic essent, velut si non haberent legem Dei, & obliuiscerentur beneficiorum sibi collatorum, in quorũ memoriam inducebantur per legales obseruantias: non poterant tamen quotidie, aut multoties omnes Israelitæ conuenire in locum Sanctuarij, cũ quidam eorum procul inde habitarent: ideo fuit conueniens, quòd statueretur ter in anno, q̃ conuenirent ad locũ Sanctuarij. Potissimè, quia tunc erant tria festa, in quibus principaliter recolebantur beneficia data Israelitis, sin festo Azymorũ recolebatur beneficiũ liberationis de Ægypto ab angelo percussore, cum occiderentur omnia primo genita Ægypti. In Pentecoste autem legis datæ memoria fit. In festo autem Tabernaculorum fit memoria habitationis Israelitarum in deserto per 40. annos, & beneficiorum, quæ Deus ibi contulerit: aliam aũt causam addit Iosephus quarto libro Antiquitatum, s. quòd hoc fiebat, vt omnes Israelitæ, qui cognati erant, tanquam ex vno capite descendentes congauderent simul, & epularentur conuenientes in locum vnum, & sic maneret inter eos mutua cognitio, & amor, q̃ nequaq̃ accideret, si disiuncti locis nunquam in vnum conuenirent. Prima tamẽ causa efficacior est. In his aũt tribus festiuitatibus faciebant Hebręi diuersas cęrimonias. In prima namque earum celebrabant oẽs Phase sumentes agnum per singulas domos, & occidentes atque comedentes secundũ ritum, qui habetur Exod. 12.c. Et ad hanc festiuitatem saltem necesse erat oẽs Israelitas conuenire in locũ Sanctuarij. Nam quilibet Israelitarũ celebrare debebat Phase quolibet anno sub pęna mortis, nisi esset immundus, vel in via procul peregrinaretur: Num.9. c. non poterat tamen Phase immolari in quacunque vrbe, sed solum in loco Sanctuarij: Deuteron.c.16. ergo necesse erat omnes Israelitas in hoc festo conuenire in locum Sanctuarij; fiebat ẽt hoc tempore solennitas Azymorũ durãs per septem dies, & in die secunda, s. 16. die mẽsis primi offerebatur manipulus spicarum, de quibus Leuit.23. c. fiebãt quoque in singulis dierum eorum sacrificia multa: de quibus omnibus Num.28.c. Secunda festiuitas erat Pentecoste, quę durabat vnico die: Deut.16.c. In hac aũt die offerebantur panes noui de singulis domibus duo, quorum pars cremabatur super altare. De quorum ritu, Leuit.23.c. Festum tertiũ erat Tabernaculorum, q̃ fiebat mẽse 7.15. die mensis durãs diebus septem, quo tẽpore oẽs Iudęi conuenientes in locũ Sanctuarij faciebant ibi effigies Tabernaculorum de ramis arborum, & exultabant accipientes in manibus Thirsos de arboribus: Leuit.23.c. His septem diebus manebãt in loco Sanctuarij offerentes holocausta,

Tria festa principalia Iudæorũ.

A & sacrificia multa: de quibus Numer.29.c. die aũt octauo congregati, priusq̃ recederent in loca sua, dabant singuli eleemosynã pro sumptibus sacrificiorũ: ideo vocabatur dies ille cętus, & collectæ, s. quia cõgregabatur cętus Israelitarum, & colligebatur ab eis pecunia pro Sãctuario: iste est modus triũ solennitatũ, ad quas ascendebãt Iudęi quolibet anno in locũ Sãctuarij, de quibus magis declaratum est, Leuit.c.23.& Num.c.29. *Vt adoraret, & sacrificaret Domino exercituum in Silo.* Idest, in istis festiuitatibus ascendebat Elcana ad locum Sanctuarij ad sacrificandum ibi, vt adoraret Dñm: veniebant enim ad faciendum reuerẽtiam Israelitæ in loco Sanctuarij, quia ibi videbantur specialiter esse Deus, & hoc erat adorare: ẽt faciebant sacrificia, quia in istis solẽnitatibus Israelitæ, qui ante hoc nõ cõuenerant ad Sanctuariũ ex desiderio, quia raro illuc ibãt,
B sacrificia offerebant: quidam .n. holocausta, & hostias pacificas: oẽs aũt, vt communiter hostias pacificas offerrent, quia de istis offerentes accipiebant partem quandam, & quãdã sacerdotibus, & quędam Deo proueniebãt. Vnde non solum ad honorem Dei, sed ẽt ad iucunditatẽ, & epulas suas Iudęi hostias pacificas offerebant, & ob hoc plures de eis offerebãt hostias pacificas, q̃ holocausta, quia de holocaustis nihil percepturi erant, cũ omnia cremarẽtur. Dicitur aũt, q̃ ascendebat in Silo, quia hic erat locus Sãctuarij: fuit enim a principio locatum Sanctuarium, s. ex quo Israelitæ introierunt in terram Chanaan: nam cum acquisita esset terra tempore Iosue conuenerunt oẽs Israelitæ, & fixerunt Tabernaculum Domini in Silo, Iosue 18.c. mãsitque ibi annis ferè quadringentis 76. vt patet ex discursu & computatione Iosephi, lib.5. Antiquitatum. Fuit aũt inde ablatum Sanctuarium post hoc: nam tempore Heli Sa-
C cerdotis capta est Arca Domini a Philisthinis, quæ postea nunquam redijt in Silo, sed transiuit ad alia loca. Tabernaculum quoque nõ multo post hoc translatum est inde. Nam tempore Saulis Regis erat in vrbe Nobe, infra 21.c. de translatione aũt Arcæ ad Philisthijm tempore Heli, patet infra c.4. Est autem Silo ciuitas in sorte Ephraim, quæ distat a Ierusalem quatuor milliaribus, & a Sichem 20. vt patet in libro de situ Terræ Sanctæ.

Quare ascenderet in Silo, potius quã in aliũ locum.

An Elcana alio tempore ascenderet ad Sanctuarium, quam in festiuitatibus. Quæst. IX.

QVÆRET aliquis, an Elcana ascẽderet solum in locum Sanctuarij ad adorandũ, & sacrificandum.
D Respondendũ est, q̃ non, quia Elcana erat Leuita de genere Chaathitarum. 1. Paralip. c.6. Leuitæ aũt debebant ministrare in Sanctuario temporibus suis, cum perciperent decimas: ergo Elcana illuc ibat aliquo tempore, & ibi nõ erant dies statuti, de quibus hic dicitur, cum isti sint festiuitates assignatæ a lege. Dicet forte aliquis, q̃ nũquã Elcana, nec alij Leuitæ ascendebant in locum Sanctuarij ad ministrandum, quia ministratio Leuitarum erat, vt deponerẽt, & erigerent Tabernaculum, quando castra mouenda, vel locanda essent, & q̃ portarent illud per viã, nec habebãt aliquam aliam ministrationem, vt patet Num. 1. & 3. & 4. c. sed nũc nulla istarum ministrationum esse poterat, quia nõ mouebatur Sãctuarium, postq̃ fixum est in Silo: ergo nunquam veniebant Leuitæ ad ministrandum in Sanctuarium. Sed aliquis dicet, quòd adhuc manebat
E alia ministratio Leuitarum, s. quòd excubarent in circuitu Sanctuarij, & nõ permitterent populares accedere ad excubãdum, vel quomodocunque manẽdum ibi, Num. c.1. Hoc autem facere poterant in Silo, & sic ascenderent aliquibus temporibus Leuitæ ad ministrandum in loco sancto. Dicendum est, quòd ad istam ministrationem Leuitæ non ascendebant ad locum Sanctuarij, quia excubare pertinebat ad tempus, quo manebant Israelitæ in deserto, quia Sanctuarium erat in campo nullis parietibus clausum, sed poterat quilibet illuc accedere, nisi prohiberetur, vt ergo non accederent populares, excubabant Leuitæ. Cum autem fixum esset in Silo, mansit intra magna ædificia domorum, quibus arcebatur quilibet accedere volens; ideo non oportebat ibi esse excubitores, sicut in deserto. habebant tamen Leuitæ, hoc non obstante, alias ministrationes in loco Sanctuarij, quia ad mandatum summi sacer-

sacerdotis mouebantur circa ea, quæ iuberentur facere in Sãctuario, vt patet Num.c.18.& ad istam ministrationem erant Leuitæ per diuersa tempora secundum vices suas in loco Sanctuarij, vt patet Deuter.18.c.scilicet; si exierit Leuites de vna vrbium tuarum, & voluerit venire desiderãs locum, quẽ elegerit Dominus, ministrabit in nomine Domini, sicut omnes fratres eius Leuitæ, qui stabunt eo tempore coram Domino: in quo patet, quòd aliqui determinatis temporibus seruiebant. Alij vero, qui volebant, manebant semper ad ministrãdum in ipso loco; sed Elcana erat vnus de Leuitis, ergo aliquando ascendebat ad locum Sãctuarij ad ministrandum, præter hoc, quòd ascendebat in festiuitatibus ad adorandum, & sacrificandum.

Quare non fiat mentio de ascensu Elcanæ ad ministrandum. *Quæstio.* X.

QVAERETVR vlterius, quare nõ fiat mentio hic de ascensu Elcanæ ad ministrandum, sicut de ascensu ad solennitates. Respondendum est, quòd Scriptura intẽdebat hic introducere, quomodo Anna, quæ erat vxor Elcanæ petiuit à Domino in Silo filium, & quia non ascendebat ipsa cum viro suo tempore, quo ibat ad ministrandum: ascendebat autem tempore, quo ibat ad festiuitates: ergo de ascensu ad illas mentio solum facta est. De primo patet, scilicet quòd non ascenderet Anna cum viro suo tẽpore ministrationis, quia, qui accedebant ad Sanctuarium, debebant esse mundi ab omni contaminatione: contactus autem vxoris erat immundus, quia, quicunque tangeret eam, debeat lauare carnem suam aqua, & immundus erat vsq; ad vesperam: Leuit.c.15. ergo tempore ministrationis Leuitæ non accedebant ad vxores: si tñ ducerent eas secũ ad locum Sanctuarij, quia aliquãtò tempore ibi manebãt, esset eis occasio ad contaminationem: ideo non ducebant eas secum. De secundo patet, scilicet, ꝙ quando ibat Elcana ad sacrificandum Domino in festiuitatibus, duceret secum vxores suas: sic.n.apparet hic, cum vtrique daret de sacrificijs, quæ immolabat in Silo. Ad ista enim festa non obligabantur venire mulieres in locum Sanctuarij, cũ lex solum dixisset de viris: Exod.23.& 34.c.veniebãt tñ ex deuotione, & tunc comedere poterant de sacrificijs, vt patet. Deuter.12.& 16.c.vbi dicitur, ꝙ in istis festiuitatibus ascẽderent viri in locum Sanctuarij, & offerrent sacrificia, epularenturque cũ eis vxores, & filiæ, & ancillæ, & serui. Cum aũt ascendisset semel Elcana ad quãdam de istis festiuitatibus, accidit, ꝙ hic dr.s.ꝙ petierit Anna filium, ideo fit mẽtio de isto ascẽsu ad ministrãdum. *Erant autem ibi duo filij Heli, Ophni, & Phinees Sacerdotes Domini.* Dicitur de istis duob. Sacerdotibus, qm̃ Sacerdotiũ, & principatus Samuelis habuit locũ pp istos duos: erat.n. Heli summus Sacerdos, & vir iustus Iudex Israel, qui 40.annis iudicauit, vt patet infra c.4. duo tamen filij Ophni, & Phinees erant viri nequissimi, quoniam peccabant contra legem sacrificiorum: etiam dormiebant cum mulieribus, quæ excubabãt ad ostium tabernaculi, vt patet sequenti c. & ob hoc Deus voluit, ꝙ nec isti, nec pater eorum magno tempore manerent in sacerdotio, sed mortui sunt quasi simul, vt patet infra c.4.& tũc successit Samuel, tanquam Iudex. Debuit ergo de his dici, cũ introduceretur historia Samuelis, qui propter iniquitatem istorum locum habuit. Dicitur etiam, quòd erant isti duo Sacerdotes in Silo: Nõ quidem, quòd isti soli essent ibi, quia erat ibi pater eorum Heli, erãt quoque multi alii Sacerdotes, qui per tempora sua ministrabant; quia tamen isti duo erant iniqui, propter quos mutatum est sacerdotium de domo Heli, & potestas iudicandi Israel: de his solis exprimitur. Vocantur autem isti Sacerdotes Domini, quia, licet nequissimi essent, tamen Domini ministeria faciebant. *Venit ergo dies, & immolauit Elcana.* Idest, venit aliqua festiuitas de illis, in quibus lex iubebat iri in locum Sanctuarij, & tunc immolauit Elcana, scilicet faciens hostias pacificas: non est autem intelligendum, ꝙ ipsemet Elcana fecerit sacrificium, quia hoc ad solos Sacerdotes pertinebat: Elcana vero erat Leuita, vt est dictũ, sed immolauit, idest, dedit animalia ad immolandum.

F *Elcana, quod sacrificium fecerit nunc; Et an fuerit hostia pacifica.* *Quæstio,* XI.

QVAERET aliquis, qđ sacrificium fecerit hic fieri Elcana. Rñdebit aliquis, quòd hoc non potest sciri, quia erant tria genera sacrificiorum: scilicet, holocaustũ, hostia pacifica, & sacrificium pro peccato; & de quolibet horum poterat offerre Elcana. Respondendum est, ꝙ sacrificium Elcanæ determinatum est: erat enim hostia pacifica, nec poterat esse aliquod aliud sacrificium. Quod patet, quia tria sunt genera sacrificiorum, vt dictum est: quorum primum est holocaustum, sed istud non obtulit Elcana, quia omnes carnes holocausti cremabantur cum capite pariter, & intestinis, & pedibus, nulla proueniente Sacerdotibus, aut offerentibus inde: Leuit.c.1. sed sola pellis

G dabatur Sacerdoti immolanti: Leuit.c.6. hic tamen comedit Elcana de sacrificio suo, & dedit vxoribus, atque filijs: ideo non fuit holocaustum. Item non poterat esse sacrificium pro peccato, quod est secundum genus, quia istud erat duplex; aliquando enim cremabatur animal pro peccato extra castra, & inferebatur de sanguine eius intra Sancta Sanctorum: aliquando autem non inferebatur de sanguine eius interius: Primo modo sacrificium pro peccato totum cremabatur extra castra, scilicet carnes, pellis, & fimus Leuit.c.4. Secundo modo proueniebant omnes carnes Sacerdotibus, Leuit.cap.6. ideo nihil inde habere poterant offerentes; sed ex hoc sacrificio comedit Elcana, ideo non erat pro peccato: relinquitur ergo, quòd esset hostia pacifica, quia de hac licebat comedere Elcanæ, & dare vxoribus suis.

H *Quomodo multi ab offerentibus comederent de hostia pacifica.* *Quæstio.* XII.

QVAERETVR vlterius, cum dicatur de hostia pacifica, quòd quædam pars illius peruenit offerentibus, quomodo hic non solum offerentes, sed etiam multi alii comederent: solus enim Elcana obtulerat, sed non solus ipse comedebat. Respondendum est, quòd hostia pacifica erat minus sacra, quam aliæ hostiæ, quia de aliis nõ dabatur aliquid offerentibus, in hostia autem pacifica maior pars proueniebat eis: immo ipsum sacrificium non fiebat principaliter propter Deum, aut Sacerdotes, sed propter gaudium, & exultationem, & epulas offerentium: de eis autem tollitur aliqua pars pro Deo. Nam vt communiter in hostia pacifica solum accipitur adeps ad cremandum super altare: Leuit.c.3. pectusculum autem, & armus

I dexter proueniebant Sacerdotibus: reliquæ autem carnes ipsis offerentib. Leuit.c.7. nec solum ipsis offerentib. licitũ erat comedere de sanctificatis hostię pacificę, sed ẽt familiis suis, & amicis, & omnibus, quos ipsi offerentes vocarẽt ad epulas: Deuter.12.& 16.c. Nam ibi dicitur, ꝙ quando aliquis offerret hostiam pacificam, epularetur coram Dño tam ipse, quam vxor, & filii, & filiæ, serui, & ancillæ, & peregrini: viduæ, & pauperes: pupilli, & Leuitę, quoscũq; offerẽs vocare vellet. Fiebat autem hoc propter duo. Primò, quia ista sacrificia fiebant principaliter ad gaudium ipsorum offerentium; non esset tamen illis gaudium si ipsis de sacrificiis suis solum comedere liceret, discernendo cibos a familia sua. Item non stabat hoc, quia offerenti de hostia

K pacifica proueniт maior pars, s. tota hostia, pręter pectusculum, & armum dextrum, & adipes: hoc tamen non posset comedere aliquis vir solus, potissimè quando fierent sacrificia de magnis animalibus, vt de bobus, quia valde multi tunc requirerentur ad comedendum partem sacrificiorum prouenientẽ ipsi offerenti. Concessum fuit igitur offerentibus, ꝙ de partibus prouenientibus eis darent in cibum, cuicunque vellent, ita tamen, ꝙ non comederetur illud, quidquid esset, extra locum sãctum, scilicet atriũ Tabernaculi, sed ꝙ ipse offerens, & omnes alii, quos ipse voluisset, comederent coram Dño; vt dictum est. Nã Deuter. 12.c. dicitur de istis offerentibus, quòd epularentur coram Domino; sed epulari coram Domino est comedere intra Sanctuarium: Exigebatur etiam, quòd isti, qui comederent de partibus hostię pacificæ, essent mundi, non habentes aliquam contaminationem, siue naturalem, siue legalẽ; quia generaliter

generaliter prohibetur omnibus immundis accedere ad sanctificata: Leuitic.22. Considerandum vlterius, quod sicut offerentibus licebat de partibus eis prouenientibus dare quibuscunque vellent, ita & Sacerdotibus licebat de partibus, quæ proueniebant illis de hostia pacifica, dare filiis, & filiabus suis: Leuit.c.10. nec solum his, sed etiam toti familiæ: Leuit. c.22. dum tamen comederent partes istas in sacro loco: Leuit.c.10. Sciendum vlterius, quod hostiæ pacificæ erant duplices, quædam enim ad gratiarũ actiones, & aliæ votiuæ, vel ad petitiones; pro secundis istarum erat licitum offerentibus comedere de partibus sibi prouenientibus die, qua offerebant, & sequenti die: tertio autem die nihil, sed quidquid reliquum esset, cremabatur; si autẽ esset primo modo, scilicet, pro gratiarum actionibus, comedebantur carnes solum die illa, qua offerebatur hostia; sequenti autem die non licebat. De hoc Leuit.c.7. & 19. quod intelligitur tam de ipsis offerentibus, quam de partibus, quæ proueniebant Sacerdotibus. *Deditque Phenennæ vxori suæ.* Idest, dedit Elcana partem quandam de hostia sua pacifica Phenennæ: nõ ponitur primo de Phenenna, tanquam ipsa esset honorabilior, & propter hoc primo daretur ei: Nam illa erat secunda vxor, & Elcana magis diligebat Annam, quam Phenennã: sed ponitur ad significandum causam doloris Annę, s. quia Phenennæ, tanquã habẽti filios primo datæ fuit partes sacrificiorum, deinde Annæ. *Et cunctis filijs eius, & filiabus partes.* idest, dedit partes sacrificiorum Elcana omnibus filiis Phenennæ: habebat enim ipsa multos filios, & filias, & cuilibet eorũ dabatur per se pars quædam de sacrificio ad hoc, q omnes abundanter epularentur & delectarentur. *Annæ autem dedit partem vnam tristẽ.* Idest, Elcana, cum dedisset partes multas Phenennæ, & filiis suis de sacrificio, vnicam dedit Annæ, quia ipsa sola erat non habẽs liberos, & ob hoc fuit tristis Elcana in dando, quia cum ipse diligeret Annã, voluisset eam magis honorare, sed non poterat, quia cũ Phenenna haberet filios, & filias plurimas, & Anna nullum, non poterat suscipere Anna, nisi vnam partem, quia non esset, cui illam daret: Phenẽna autem habebat filios, ideo accepit plures partes. In Hebręo habetur hic. *Annæ autem dedit vnam partem pulchram.* Quod accidit ex æquiuocatione dictionis, quæ habetur hic in Hebræo, quæ potest significare tristem, vel pulchram: vtraque aũt litera satis applicari posset ad clausulam sequentem. s. dedit Elcana Annæ vnam partem pulchram, idest, quanquam esset vnica, erat de melioribus, in quo honorabat aliquo modo Annam, & hoc, quia diligebat eam; scilicet, magis quam Phenennam, vel dedit partem istam tristis, s. quia voluisset dare plures partes Annæ quam Phenennæ, sed non poterat, quia Anna nõ habebat filios, & ob hoc erat tristis Elcana; quia cogebatur magis honorare Phenennam, vnde litera nostra magis consonat. *Quia diligebat Annam.* Idest, ideo fuit tristis Elcana dando partem vnam Annæ, quia diligebat eam, & voluisset eam honorare super aliam vxorem: diligebat autem eam magis, quia erat prior, & fortè sibi gratior: Phenenna autem solum propter fœcunditatem placebat.

Clausio & apertio vuluæ dupliciter intelligitur.

Dominus autem concluserat vuluam eius. Scilicet Annæ, faciendo eam sterilem. Illud est redditiuum causę superioris, s. q Anna non habebat aliquem filiũ, non quidẽ, quod vir nõ accederet ad eam; nam diligebat eã nimis, sed quia Deus fecerat eam sterilem. Dicitur aũt Deus concludere vuluam. i. facere, ne quis nascatur ab vtero. Accipitur autẽ conclusio vuluæ per contrarium ad apertionem, quæ aliquando in Scriptura accipitur, iuxta illud Exod. cap.13. Omne masculinum, q aperit vuluam tam in hominibus, quam in iumentis. Apertio aũt illa primo est in contactu virili ad concipiendum. Secundo est in effusione partus ab vtero: Scriptura aũt semper accipit de secunda, ẽ contrario autẽ de clausione, Nam prima clausio solis virginibus competit, secunda autem mulieribus non parientibus; ista aũt secunda erat in Anna, quia parere non poterat, s. quia non poterat concipere ad pariendum. *Affligebat quoque eam æmula eius.* Vocatur aũt hic Phenenna æmula Annę, idest, inuidens illi, vel contraria: sunt. n. æmuli competitores in aliqua re, vt in honore, vel similibus; sic. n. Anna, & Phenenna competebant respectu viri, & mutuò repugna-

A bant sibi, ideo æmulæ vocabantur: Phenenna autem affligebat Annam, s. prouocando eam ad magnas amaritudines, proferendo verba durissima in illam. *Et vehementer angebat.* Idest, erat durissima afflictio, quam Phenenna prouocabat super Annam, s. affligebat eam, quantum poterat: est autem afflictio tunc durissima, qñ quis affligitur ex ea parte, qua impotens est; sed quia erat deficiens filiis, quod reputabatur tanquam vituperium inter antiquos; cum maxima felicitas fœminarum esset in pluralitate filiorum, vt patet ex verbis Liæ, cum habuisset quatuor filios duos ex se, & duo ex ancilla sua, dixit: hoc pro beatitudine mea: Beatam quippe dicent mè omnes generationes, Ideo affligebatur nimis Anna, cum Phenenna exprobraret ei sterilitatem.

In tantum vt exprobraret, quòd conclusisset Dominus vul
B *uam eius.* Idest, afflictio, quam faciebat Phenenna super Annam interdum ad tantum extendebatur, vt improperaret, & exprobraret ei, quod esset sterilis, & non solum, quod esset sterilis, sed ẽt, quod Deus fecisset eam sterilem, q.d. Deus voluit te facere infelicissimam mulierum, quia eras pessima inter omnes, & sic te reputauit: ideo inflixit tibi pœnarum maximam, s. sterilitatem. Dicitur autem in tantũ, vt exprobraret. i. non erant omnes afflictiones, quas faciebat Phenenna super Annam de sterilitate eius, sed cũ essent vxores eiusdem viri, contingebat eas in multis contendere, & in omnibus affligebat Phenenna Annam verbis duris, & cum vellet eam amarissimè affligere, perueniebat ad hoc, quod opponeret ei tanquam crimen maximũ de ipsa sterilitate: in singulis enim Phenenna superbiebat superponens se Annæ, credens se excellentiorem, quia fœ-
C cunda erat, & Anna sterilis. Sic patet Gen.16. cap. de Sara, & Agar. Erat quippe Agar ancilla Saræ, quam cum tradidisset viro suo in vxorem, & concepisset ex eo, superbiuit ea respuens præcepta dominæ suę, vnde conquesta est Sara Abrahæ, vt patet ibidem.

Sicque faciebat per singulos annos, cum redeunte tempore ascenderent templum Domini. Idest, Phenenna faciebat hoc quolibet anno affligens Annam, quando ascendebãt ad templum, & dicitur per singulos annos, quia quolibet anno ascendebat Elcana in locum Sanctuarij ad offerendum, & adorandum, vt patet supra, & non solum semel, sed ter in tribus festiuitatibus determinatis a lege: Exod: 23. & 34. cap. Dicunt autem aliqui, q Elcana solum ascendebat semel in anno ad locum Sanctuarij, s. in festo Azymorum, & quando obijcitur de festo Pentecostes, & Ta-
D bernaculorum: respondetur, quod in duabus festiuitatibus illis poterat dispensari cum Hebræis, ne venirent in locum Sanctuarij, sed in festo Azymorum nequaquam, ideo quod in illo ascẽdebat Elcana solum quolibet anno: de hoc autem magis declaratum est Exod.23. & 34. cap.

Sed adhuc dato, quod duæ festiuitates istarum essent dispensabiles: non colligitur ex hoc, quod semel tantum in anno ascendebat Elcana in locum Sanctuarij. Nam cũ dicitur, quod per singulos annos hoc faciebat Phenenna tempore, quo ascenderent in templum Domini, idest, aduenientibus tẽporibus de ascendendo, quia quodlibet illorum trium temporum vocatur tempus ascendendi, & dicitur, quod sic faciebat per singulos annos, cum ascenderent in templum Domini; non quidem quòd solum Phenenna affligeret Annam, quando ascenderent in locũ San-
E ctuarij, sed etiam affligebat eam omnibus alijs temporibus, quandocunq; contingeret eas contendere, sed illo tẽpore habebat maiorem opportunitatem affligendi ipsam obijciens illi sterilitatem, cum tunc haberet maiorem occasionem ad hoc quam alijs temporibus: nam Elcana distribuebat partes sacrificiorum, dabatq; Phenennę partes plurimas, quia habebat multos filios: Annæ autem vnicã, quia non habebat filium: tunc autem Phenenna exprobrabat, quod sterilis esset, despecta nimis a Deo, & hominibus, cum vnica daretur ei pars. *Et sic prouocabat eam.* Idest, hoc modo prouocabat Phenenna Annam ad amaritudinem, scilicet, obijciendo ei sterilitatem.

Quando Phenenna exprobrabat Annam

Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Idest, cum Anna grauiter afflicta foret, erat sibi vita sua amara, & tędebat eam viuere, si sic superuiuendum esset: vnde non capiebat cibum, sed ruebat in lachrymas: hoc enim sibi erat

vnũ, tunc

Quare irati flent, & lachrymæ eorū sint calidissima.

vnicum solatium. Est enim conditio afflictorum, & genera F liter omnium iratorum, quod, quando vindictam expetere nōn possint, fletus eis sit quoddam solatium; sic enim calidi furores, & ipsa iræ materia exhalat, quód apparet in lachrymis hominum iratorum: nimis enim calidæ sunt. Cum vero partim fleuerint lachrymæ tepidiores sunt, & aliqualiter irę impetus requieuit: sic autem, cum Anna nō haberet aliquod solamen contra Phenennam, quia ambæ erant vxores eiusdem viri, & non poterat ab ea vindictam expetere, nec similia vitia ei opponere aut de obiectis respondere, ruebat in lachrymas. *Dixit ergo ei Elcana vir suus.*. Videbat enim Elcana, ꝙ affligeretur Anna, nec poterat plenè ei adhibere remedium, ideo consolabatur in verbis, vt poterat, dicens: Cur fleret; nec poterat Elcana totaliter consolari Annam, quia postquam semel Phenenna afflixisset eam super sterilitate, manebat ei iste perpetuus do G lor potissimum cum quolibet anno reintegraretur ascendentibus eis in locum Sanctuarij videns, quód Phenenna reciperet partes multas, ipsa autem vnicam.

Anna cur fles? & quare non comedis? Videbat Elcana afflictionem Annę: non.n. poterat celari dolor, & fletus eius, & ꝙ non comederet: quærebat autem Elcana, cur fleret, non quidem, tanquam nesciret, quia immediatè patet ex verbis eius, ꝙ sciret: sed est modus loquendi, quo sæpe quęrimus ab alijs ea, de quibus certi sumus, vt eos ad respondendum de eo, ꝙ volumus, inducamus. *Et quamobrem affligitur cor tuum?* Videbat enim, ꝙ lachrymæ Annæ non erant mendaces, sicut interdum lachrymæ femineę sunt, cum nullo dolore: promptissimum. n. est feminæ cuicun- H que plorare: etiamsi nulla causa subsit: hic autem erat verus fletus, quod videbat Elcana, ꝙ affligebatur cor Annæ. s. præ tristitia languebat, & desiccabatur, & hoc erat affligi cor. Nam ex cordis lætitia, vel afflictione prouenit quæcunque bona, aut mala habitudo exterius in corpore: sic ait Salomon Prouer. ca. 17. Animus gaudens floridam facit ætatem: spiritus tristis desiccat ossa.

Numquid non ego melior sum tibi, quam decem filij? Quasi dicat, scio, quare doles: pro filijs enim lachrymaris, sed non deberes: numquid ego non sum melior tibi. i. ad gaudium tuum, & consolationem, quam decem filij? q. d. amor, quo te intensè diligo, melior tibi est, quam si decem filios haberes. Aliqui intelligunt hoc de filijs Phenennæ. s. ego sum melior tibi, quā 10. filij. q. d. ego diligo te magis non habentem filios, quàm Phenennam, etiamsi haberet decem filios, I Aliter potest intelligi, melior ego sum tibi, quam decem filij. i. prævaleo ego, cum te diligam, quam si haberes decem filios, sed ista comparatio non videtur esse cōueniens: quia si Anna haberet decem filios, vel saltem vnum, non minus diligeretur ab Elcana, quàm nunc diligebatur, immo magis, & tamen dicitur, ꝙ ipse erat melior illi, quàm decem filij, ideo teneatur alius sensus scilicet præcedens.

Surrexit autem Anna, postquam comederat, & biberat in Silo. Et Heli Sacerdote sedente super sellam ante postes templi Domini, cùm esset Anna amaro animo, orauit ad Dominum, flens largiter, & votum vouit dicens: Domine exercituum; si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ, et recordatus mei fueris, nec oblitus ancillæ tuæ, dederisque seruæ tuæ sexum virilem: dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius, et nouacula nō ascendet super caput eius, Factum est autem, cùm K *illa multiplicaret preces coram Domino, vt Heli obseruaret os eius. Porro Anna loquebatur in corde suo, tantumque labia eius mouebantur, & vox penitus non audiebatur. Aestimauit ergo eam Heli temulentam, dixitque ei: Vsquequo ebria eris? Digere paulisper vinum, quo mades, Respondens Anna, nequaquam, inquit, domine mi: nam mulier infelix nimis ego sum, vinumque & omne, quod inebriare potest, non bibi. sed effudi animam meam in conspectu Domini. Ne reputes ancillam tuam, quasi vnam de filiabus Belial: quia ex multitudine doloris & mœroris mei locuta sum vsque in præsens. Tunc Heli ait ei: Vade in pace, & Deus Israel det tibi petitionem tuam, quam rogasti eum. At illa dixit: Vtinam inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis. Et abijt mulier in viam suam, & comedit: vultusque illius non sunt amplius in diuersa mutati. Et surrexerunt mane, & adorauerunt coram Domino: reuersique sunt, & venerunt in domum suam in Ramatha.*

Surrexit autem Anna. Hic ponitur secundum. s. ipsa petitio Annæ: nam cum non haberet aliquod solatium ab hominibus, & affligeretur nimis propter sterilitatem, petiuit a Deo filium, vt patet ĩ. & dicitur: surrexit Anna, postquā comederat, & biberat in Silo. i. afflicta nimis gustato paululum de cibo surrexit, vt iret ad orandum Dominum: Est autem intelligendum, ꝙ quamquam Anna modicum de cibo, & potu præ tristitia sumeret, aliquid tamen sumebat, & sic, cum dicitur supra, ꝙ Anna flebat, & non sumebat cibum, intelligendum est, ꝙ non sumebat ad abundantiam, sicut si iucunda foret, ꝙ autem modicum est, tanquā nihil reputatur, quia nihil & inutile æquiparantur. *Et Heli Sacerdote sedente super sellam* i. quando introiuit Anna ad orandum in templum Domini, sedebat Heli, qui erat summus Sacerdos super sellam positam circa fores templi: dicunt autem Iudæi quidam, ꝙ illa die fuerat factus Ponti- G fex, & Iudex ipse Heli, & ob hoc sedebat tanquam ad iudicandum causas. Sed hoc nihil est: verum est. n. ꝙ Heli erat Iudex Israel, vt patet inf. c. 4. Nam iudicauit populum quadraginta annis.

Opinio Hebræorum.

Non poterat tamen dici, ꝙ hac die factus fuisset Iudex, quia Heli mortuus est, cum Samuel esset satis paruæ ætatis, vt colligitur ex sequentibus vsque ad c. 4. Hoc tamen, ꝙ hic dicitur, fuit in eodem anno, in quo conceptus, & natus est Samuel, ergo iam a multis diebus ante erat iudex. Item patet, quia si propter hoc diceretur Iudex effectus nouiter, quia sedebat super sedem, ita diceretur, ꝙ illa die qua mortuus est, fuit factus Iudex, quia dicitur infra: 4. cap. ꝙ tunc sedebat super sedem; & corruens de ea expirauit. Sed falsū H est hoc, quia quadraginta annis iudicauit, ergo nec fuit factus Iudex hac die, qua orauit Anna, sed dicebatur sedere super sellam, quia ipse erat Sacerdos magnus & Iudex, & ob hoc honorabilissimus in toto populo: erat autem sedens in magna sella apud ostium templi fortè ad recreationē, et gaudium: sic dicitur infra ca. 4. quód Heli sedebat super sellam contra viam expectans.

Ante postes templi Domini. Idest, sella sua erat posita ante postes templi, quia forte in ostio templi erant postes pulchri, vel fortè in porticu, & apud illos sedebat Heli expectans introeuntes Sanctuarium, & sic potuit videre Annā, quando orabat; nec. n. procul ipse erat ab ea, & ab ostio tēpli: alioquin non potuisset videre, quomodo Anna mouebat labia. *Cum esset Anna animo amaro.* i. tunc habebat Anna amaritudinem cordis, quando introiuit ad orandum: I afflixerat enim nimis illam æmula eius obijciens sterilitatem.

Orauit Dominum flens largiter. Idest, effudit lachrymas multas in oratione: istud enim patet ex præcedenti. Nam cum haberet amaritudinem animi, poterat plorare abundantius, quia ira mouet ad lachrymas.

Et votum vouit Domino dicens. Desiderabat enim nimis prolem, vt erueretur ab isto opprobrio sterilitatis: ideo vouit, ꝙ si Deus daret ei filium masculum, offerret ei illum ad seruiendum curam ipso.

Domine exercituum, si respiciēs videris afflictionem famulæ tuæ. Dicebat se Anna afflictam, quia nimis infestabat, atque prouocabat eam ęmula sua Phenenna: Deus autem respicere diceretur istam afflictionē, si liberaret ipsam ab ea, quasi ante hoc non respiceret sicut illi, qui vident mala K aliorum & dissimulantes non eripiunt, dicuntur non respicere: si autem adiuuerint, respiciunt. Ra. Sal. dicit si respiciens videris. i. etiamsi nolueris respicere, respicies, quia si nolueris respicere votum meum, ego simulabo amorem cum aliquo viro, ita ꝙ vir meus hæc sciens concipiat spiritum zelotypiæ, atque coget me subire purgationem aquæ amarissimæ, & tunc quia innocens ero, dabis mihi necessario filios, promisisti enim ꝙ mulier hoc subiens si esset innoxia faceret prolem, & gigneret multos liberos, de quo Num. 5. sed hoc nihil est, quia non intendebat hoc Anna, & etiamsi intenderet non proficeret, quia Deus per fraudē ad nihil cogitur.

Expositio Ra. Sal.

An Anna potuerit vouere sub conditione. Quæst. XIII.

QVAERET aliquis, an poterat Anna licitè emittere tale votum cum conditione. s. si dederis mihi filium, dabo eum tibi.

Respon-

Respondendum est, non esse dubium, quin vota conditionalia interdum licita sint: sed quæ sint conditiones, quæ stant cum voto, & quæ non, apud multos dubium est, de quo satis diximus Num.30.c.

Opinio Innocē. iij. Aliqui enim dixerunt, vt Innocentius, & similes, ꝙ quędam vota erant simoniaca facta cum conditione ad Deū, vt si quis dicat, voueo pallium meum pro tali, vel tali Ecclesia, si Deus sanauerit filium meum ab ægritudine: hoc tamen probatum est, non esse simoniacum præalleg. cap. quia cum Deo nulla simonia est possibilis contrahi. De hoc tñ voto minus dubitabitur, quia Anna non vouebat dare aliquid pro filio, sed ipsummet filium, si ei daretur.

Ratio autem, quare quidam dicebant esse quædam vota simoniaca, est, quia ibi temporale pro spirituali datur, scilicet pallium pro sanitate filij: hic autem non datur vnū pro alio, sed ipsummet quod accipitur, datur, & integraliter quidem. Item istud votum nō poterat fieri aliter, etiāsi Anna vellet, quia, si Samuel esset iam genitus, poterat Anna sine conditione illum vouere Dño, quia tamen nondū erat cōceptus, nec certum erat, ꝙ conciperetur, nō potuit sine conditione fieri votum: licitum ergo fuit istud votum, etiam Deo valde acceptum, cum ad petitionem istā Deus concesserit filium. *Et recordatus mei fueris.* Deus nullius rei recordatur, quia nullius rei obliuiscitur, cum oīa semper cognoscat, & semper, & indesinenter illa conspiciat. *Deus an recordetur.* Prouerbior. capit. 15. scilicet. In omni loco oculi Domini contemplantur bonos, & malos, & si Deus aliquid interdum obliuisceretur, nunquam posset illud recordari, quia non haberet, quod eum duceret in memoriam oblitorum, sed accipitur hic ex modo loquendi vulgari; non videbatur Annæ, ꝙ in omnibus temporibus præteritis Deus non recordabatur illius, cum permitteret illam in angustia sua vexari ab æmula: Si autem daret ei prolem, recordaretur ipsius. *Nec oblitus ancillæ tuæ.* Idest, non oblitus fueris mei, quæ sum ancilla tua: eadem enim sententia est cum superiori, quia idem est recordari, ꝙ non obliuisci, quanquam si accipiatur proprie, non obliuisci dicitur de illo, qui actualiter retinet aliqua, & non fit mutatio circa illa, & sic proprie dicitur, ꝙ Deus non obliuiscitur alicuius rei, quia omnia semper cognoscit: non tamen dicitur, quòd proprie recordatur.

Dederisque famulæ tuæ sexum virilem. Ista litera ex tenore verborum poterat dupliciter intelligi: vno modo, ꝙ daret sexum virilem. i. daret ei, ꝙ esset vir. Istud autem nō erat licitum. s. ꝙ femina vellet, sexu mutato, effici vir, nec hoc petebat Anna. Alio modo intelligitur, ꝙ daret ei sexum virilem. i. filium masculum, & hoc intelligebat Anna, quod patet, quia dixit, dabo eum Domino, & Deus sic concessit.

Quare Anna petierit à Domino filium masculum, cum eum non magis desideraret quam feminam. Quæstio. XIIII.

QVAERET aliquis, quare Anna dixerit, si daret ei Deus sexum virilem, quia non solū desiderabat habere filium masculum, sed etiam filiam, vel quodcunque, ita vt auferretur opprobrium sterilitatis.

Respondendum est, ꝙ Anna prolem cupiebat, quodcūque enim. s. vel masculum, vel feminam gratanter recepisset, vt auferretur sterilitas: petiuit tñ masculum, quia vouit eum dare Domino ad ministrandum coram eo: ad hoc tamen filia inepta erat, quia nulla femina poterat ministrare coram Domino, siue illa esset de genere sacerdotali, siue non: sed tota ministratio semper pertinebat ad viros. Dicet tamen aliquis, ꝙ non solum ad istud votum fuisset conueniens masculus, sed etiam femina, quia hic vouit mater Samuelis facere eum Nazarçum, vt patet cum dicitur: Et nouacula non ascendet super caput eius. Iste enim erat ritus Nazarçorum, vt patet Num.6.c. Viri tamen, & feminę poterāt istud votum facere & obseruare, vt patet eod. cap. cum dicitur: vir, siue mulier cum fecerit votum, vt sanctificentur, &c.

Respondendum est, ꝙ votum Annæ erat hic duplex. primum erat ꝙ filius ex ea gignendus ministraret semper coram Domino oībus diebus vitæ suæ: secundum erat, ꝙ

A obseruaret ritum Nazarçorum, & vtrumq; patet in litera: secundum, cū dr̄ nouacula non ascendet super caput eius: primum, cum dr̄: dabo eum Dño omnibus dieb. vitę eius. Erant autem ista vota multum distincta: nam primum eorum pertinebat ad officium Leuitarum, & sacerdotum, secundum vero ad religionem Nazarçorum, quæ poterat esse quorumcunque popularium, siue masculorum, siue feminarum: Secundum aūt horum poterat complere filia Annæ, si quam peperisset. Primum tamen non poterat, nisi masculus, ideo petiuit masculum. Sed aliquis adhuc dicet, ꝙ hic solum erat vnum votum. s. obseruatione Nazarçorum, & cum litera dicit: dabo eum Dño omnibus diebus vitę suæ, & nouacula non ascendet super caput eius, ꝙ intelligatur totum de voto Nazarçorum: nam cum dixit, qđ nouacula non ascendet super caput eius intelligitur, quòd

B vouebat votum Nazarçorum. Cum vero dicitur, dabo eū Dño omnibus diebus vitæ suæ, intelligitur, ꝙ votum istud esset perpetuum, quia aliqñ temporale erat, & aliqñ perpetuum, & sic erit vnicū votum ad quod sufficiet etiam filia.

Respondendum est, ꝙ ista vota necessario erant duo, quia cum dr̄, quòd daret eum Domino cūctis diebus vitæ suæ: intelligitur de ministerio, quod fiebat coram Domino, quod pertinebat ad sacerdotes, vel ad Leuitas, ꝙ apparet, quia si solum vouisset mater Samuelis consecrare filiū suum in Nazarçum: non dedisset eum Heli Sacerdoti in Tabernaculo Domini, vt maneret ibi ad ministrandum a pueritia sua, quia votum Nazarçorum non exigebat, quod obseruans illud maneret in Sanctuario, & tamen Samuel immediatè vt ablactatus est, datus fuit Heli Sacerdoti, vt maneret semper coram Domino, vt patet infra in litera, &

C seq. c. ergo non solum vouit votum Nazarçorum, sed etiā ꝙ maneret semper ad ministrandum coram Domino, & tamen femina non poterat hoc facere: ergo ad completionem voti huius oportebat, quòd ille, qui nasceretur, esset vir, & sic petiuit Anna, vt daret sibi Deus sexum virilem.

An Anna posset vouere filium suum Domino. Quæst. XV.

QVAERETVR vlterius, an posset Anna vouere filium suum coram Domino ad ministrandum ibi semper. Aliquis respondebit, ꝙ non, quia non pertinet hoc nisi ad Sacerdotes: Samuel autem non erat de genere Sacerdotum, ideo non poterat ad hoc voueri.

Respondendum est, quòd ad sciendum, qui poterant voueri Dño præsupponendum est, ꝙ apud Iudæos nō erat

D sicut nunc nam nūc quilibet potest ordinari ad ordines sacros, & ministrare in eis coram Dño, vel applicare se strictiori vitæ in religione, in qua Deus abundantius colitur, nec fit aliqua distinctio primogenitorum. In Veteri autem Testamento non poterant omnes ministrare, sed solum illi, qui erant a Deo specialiter electi ad hoc: primogeniti autem inter Israelitas erant obligati Deo specialiter ad ministrandum coram eo, quia ipse liberauerat eos de Aegypto: vnde ex tunc dicit eos specialiter esse suos, Num.c.3. & 8. repulit tamen Deus primogenitos omnium tribuum a sacerdotio, & ministratione coram illo, eo quod in fabricatione, & adoratione vituli oēs tribus peccauerant ꝑter Leuitas, vt colligitur Exo.32.c. ex ibi dictis. Accepit igitur Deus tribum Leuitarum loco omnium primogenitorum Israel Num.c.3. & 8. Distinxit aūt istos Leuitas in duo genera mi

E nistrationum generaliter, qm̄ quosdam fecit Sacerdotes. s. eos, qui erant de genere Aaron, omnes aūt alios fecit minores Leuitas ministrantes in alijs officijs minoribus. Distinctio autem officiorum istorum apparet Num. cap.3. & 18. vbi assignantur quædam Sacerdotibus, & alia minoribus Leuitis. Dicitur etiam, ꝙ si aliquis de popularibus accederet ad ministeria istorum moreretur, Num.c.3. Patet ergo ex hoc, quod in lege veteri soli Leuitę Domino ministrabant. s. tam Sacerdotes, quam minores Leuitæ: ideo sicut non liceret alicui de popularibus immiscere se officijs Leuitarum, vel Sacerdotum, ita non liceret ei vouere facere hoc, quia, quod non licebat fieri, non licebat voueri, cū votum sit propter executionem. Si igitur Samuel non erat de Leuitis, vel Sacerdotibus, non poterat voueri ad ministrandum coram Domino. Vlterius considerandum est, quod multum differt, ꝙ aliquis voueret se, vel voueretur

ab

ab alio ad manendum coram Dño, & ministrandum, vel F ꝙ voueret se Deo totaliter, nihil aliud exprimendo.

Cum.n.aliquis voueret se ad ministrandum, vel manẽdum semper coram Deo, necessario intelligeretur votum illud de ministratione, quæ fiebat a Leuitis, vel Sacerdotibus, quia non contingebat alio mõ corã Dño ministrari, & sic non poterat se aliquis vouere, nisi esset de genere Leuitarum, aut Sacerdotum: si.n.esset de istis tenebat votum, & ministrabat iste, qui se vouerat in illo gñe ministrationis, ꝙ conueniebat ei: si aũt esset de popularibus, & se voueret ad ministrandum, non tenebat votũ, quia sic se vouens nõ poterat exequi quod vouebat, immo peccabat in vouendo, sicut si quis voueret, quod occideret alium, vel fornicaretur. Si autem aliquis voueret se Domino totaliter non exprimendo aliquid vltra.s.dicendo, ego voueo me Deo, eueniebat hoc, quia aut ille, qui sic vouebat, erat Leuita, vel Sacerdos, aut erat popularis. Si autem esset Leuita, vel Sacerdos G tenebat votum, & habebat seipsum exhibere ad ministrandum sp in genere ministerij sui. Si vero esset de popularibus, tenebat votum; non tamen debebat se vouens exhibere ad ministrandum coram Dño, quia hoc non erat ei licitum, sed dabat pro se precium, tanquam esset Deo obligatus, & tunc se redimeret. Precium autem istud non erat idẽ pro omnibus, sed aliter dabatur pro feminis, & aliter pro viris, quia masculus ab vno mense vsque ad quintum annum dabat pro se quinq; siclos.s.parentes eius si vouerent eum, & a quinto anno vsque ad 20. dabat 20. siclos, a 20. autem anno vsque ad 60.dabat 50.siclos: ab anno autẽ 60. & vltra dabat.15.siclos: femina vero ab vno mense vsque ad annum 5.dabat tres siclos, a 5.vsque ad 20. dabat. 10.a 20.vsque ad 60.dabat 30.a 60. & vltra dabat 10.quod verum est regulariter, secus autem de illo, qui se vouebat, & H erat pauper: nam secundum quod Sacerdos videbat eum posse soluere, sic iudicabat esse soluendum: Leu.27.

Quo uotu est validum.

An Samuel debuerit redimi, vel applicari ad cultum Dei. Quæstio. XVI.

NVNC autem dubium manet de Samuele, an debe ret pro ipso dari redemptio siclorum, vel deberet applicari ad cultum Dei. R̃fidetur ex prædictis, ꝙ cũ Samuel esset de genere Leuitarum, vt sup.q.1.declaratum est, votũ in eo tenebat, siue voueretur simpliciter Deo, siue voueretur ad ministrãdũ coram illo: qm̃ ipsi competebat aliqđ ministerium Leuiticum, in quo poterat coram Domino ministrare, & in hoc quidem non est dubiũ, cum mater sua non I vouerit eum simpliciter, dicens: ego voueo filium meũ Domino: sed vouit eum ad ministrandum, & standum semper coram Dño, ergo oportebat, vel ꝙ votum non teneret, vel ꝙ iste applicaretur ad ministrandum coram Dño; votum aũt tenere poterat, cum ei cõpeteret aliquod ministerium Leuiticũ: ergo necesse erat, qđ applicaretur Samuel ad ministrandũ, & non daretur pro eo preciũ. Sed manet dubiũ, si mater Samuelis dixisset, voueo filium meum Dño, nihil addens, an teneretur Samuel applicari corã Dño ad ministrandũ, vel posset pro eo solui preciũ. Respondendũ est, ꝙ debebat applicari ad ministrandum, quia qñcunq; aliquis vouet seipsum Domino dicens, ego voueo me Dño, vel alius vouet eũ sub hac forma: persona vouetur, & non res eius, nec aliqđ precium pro illa, iõ dũ votũ obseruari põt, necesse est, vt sic teneatur, sicut emissum est, sed vouit K iste personã, ergo applicabat illã ad cultũ Dei, & nõ preciũ pro illa: ꝙ aũt data sit redẽptio quædã pro illis, qui se vouebant Deo, non fuit tãquam qlibet vouens seipsum deberet, vel posset istud preciũ soluere pro seipso, sed factum est pro illis, qui non poterant directe applicari Deo in personis suis, scilicet pro popularibus, vt vota eorum non sint simpliciter inutilia: de Sacerdotibus autem, & Leuitis non est sic, quia isti possunt applicari Deo in personis suis; ergo debebant seipsos Deo applicare & non soluere precium: Samuel autem erat huiusmodi, quia erat Leuita, iõ non debebat pro eo dari preciũ, sed mansurus erat sp in Sanctuario ad ministrandũ, sic.n.fecit mater sua, q a immediate, vt ablactatus est, dedit eum Heli Sacerdoti sũmo, vt maneret semper in Sanctuario, vt patet infra in litera, & sequenti capit.

An votum Annæ fuerit de vouẽdo Samuelem ad aliquod ministerium sacerdotale. Quæstio. XVII.

SED adhuc dicet aliquis, quòd istud votum nõ tenuit, quia sicut non poterat aliquis de popularibus vouere se dño ad ministrandum in aliquo genere ministerij Leuitici, vel sacerdotalis, ita non licebat alicui Leuitæ vouere se ad aliquod ministerium sacerdotale, quia, si se immisceret actibus sacerdotalibus, moreretur, quia dicitur Num. c.2.quòd sacerdotium Aaron, & filijs suis solum concederetur, & quicunque extraneus.i.de non sacerdotib.se immisceret actibus sacerdotalibus moreretur, quod patet in Core, qui erat de Leuitis, & tamen quia voluit sibi vsurpare sacerdotium, mortuus est tam ipse quam complices sui Nu. 16.cap.sed ministerium istud.s.manere semper coram Domino ad ministrandum est sacerdotale, quia non ministrãt Leuitæ in Sanctuario, vt declaratum est Num.18.ca.& Samuel erat de Leuitis, ergo non poterat voueri a matre sua ad ministrandum, & standum coram Domino.

Respondendum est, ꝙ non vouit Anna Samuelem ad ministrandum coram Domino in aliquo ministerio sacerdotali.s.ad faciendum sacrificia, vel ad offerendum panes propositionis, vel ad incendendum lucernas, vel ponendũ thymiama in altari, vel ad introeundũ in Sancta Sanctorũ, quæ sunt ministeria sacerdotalia, sed vouit illum ad ministrandum coram domino in aliquo ministerio Leuitico: erant namque aliqua ministeria Leuitica, quæ possent fieri in Sanctuario. s. ꝙ essent Leuitæ in Sanctuario, expectantes præceptum summi Sacerdotis, vt facerent, quidquid ille imperaret, sic patet Num.18.c.cum dicitur, ꝙ Leuitæ excubabũt ad præcepta Aaron, & per hoc intelligitur de omnibus aliis summis Sacerdotibus, & hoc satis apparet de Samuele infra in litera, cum dicitur, ꝙ Samuel erat puer accinctus Ephod lineo, et ministrabat coram Heli Sacerdote. i.ministrabat ad omnia, quæ iubebat ei Heli summus Sacerdos. Sed adhuc arguetur, ꝙ Samuel non solum fuerit deuotus a matre ad ministrandum in opere Leuitico, sed etiam in ministerio sacerdotali, quod patet, quia sacrificare est de principalibus ministerijs sacerdotum, Samuel tamen faciebat sacrificia, vt patet infra c.7.& 16.

Respondendum est, ꝙ mater Samuelis non vouit eum ad hoc, ꝙ ministraret in faciendo sacrificia, sed vt ministraret in operibus Leuiticis: postea autem contigit ipsum facere sacrificia, non quidem ex necessitate voti, vel ex officio suo, sed quia ex diuina dispensatione datum est ei specialiter. Nam aliquando legitur, ꝙ Deus iusserit ei facere sacrificia, vt patet infra 16. cap. ideo quanquam non esset Sacerdos, immo nec Leuita, sed pure laicus tenebatur obedire sacrificando. De alijs autem vicibus, quibus sacrificauit quanquam specialiter nõ legatur, ꝙ Deus eum hoc iussiserit, tamen est intelligendum, ꝙ Deus eum iussisset, quia propheta erat, & a Deo reuelationem accipiebat, ideo omnis populus sic intelligebat, & quanquam scirent eum non esse Sacerdotem, tamen permittebant sacrificia facere, apparet igitur ex prædictis, ꝙ tenuerit votum factum de Samuele a matre sua, & ad quod opus eum vouerit.

Quæ opera competerent Samueli ex voto matris. Quæstio. XVIII.

QVAERETVR vlterius, cum Samuelem vouisset mater sua ad ministrandum coram Domino in opere Leuitico, quæ opera ei competerent.

R̃ndendum est, ꝙ non sunt eadẽ opera oĩum Leuitarũ, sed sicut sunt tres familiæ Leuitarum, ita erant eis datę ministrationes triplices, vel saltem multiplices inter se non conuenientes: sed istæ ministrationes non sunt similes pro omni tempore. Nam eo tempore, quo Israelitæ fuerunt in deserto, erat quædam ministratio Leuitarum in custodiendo Sanctuarium scilicet excubando in circuitu illius, ne accederent aliqui de popularibus. Num.capit.1.& 2.& in hac ministratione non differebant Leuitæ, nisi quãtum ad situm, quia omnes excubabant in circuitu Sanctuarij, sed Sacerdotes quidem in latere orientali, Gersonitę vero ad latus occidentale; Caathitæ autem in latere Meridiano, Meraritæ vero in latere aquilonari: Num.cap.3. Erant aũt præter hanc tres ministrationes, s.deponere tabernaculum

Ministrationes Leuitarum.

lũ & erigere atq; portare in via. Nã per desertũ Leuitę habebant curam istorum, & in his erat distinctio: quia aliæ partes Sanctuarij pertinebant ad Gersonitas, aliæ ad Meraritas, aliæ ad Caathitas: vasa namque Sanctuarij, quę nõ erãt partes eius, sicut arca fęderis, altare holocaustorum, altare thymiamatis, candelabrum aureum, & mensa propositionis, & labrum ęneum cum vasculis suis pertinebant ad Caathitas, vt patet Num. c. 3. & 4. Gersonitæ vero portabant omnia, quæ pertinebant ad pelles, & vestes. s. oĩa opertmenta, & vela, atque tentoria Sanctuarij cum adhærentibus sibi: Meraritæ aũt portabant oẽs columnas tam ligneas, quam æreas cum capitibus suis, & vasib. & oẽs tabulas totius tabernaculi: de his Num. c. 3. & 4. Si ergo fuisset mater Samuelis, quando manebant Israelitę in deserto, & vouisset filium suum ad opera Leuitica, ipse haberet officium excubandi in circuitu Sanctuarij, & portandi vasa cũ Caathitis, quia erat de stirpe Chaathitarũ, vt patet 1. Paralip. c. 6. Fuerunt autem alia officia Leuitarũ, postquam ingressi sunt in terram Chanaam vsq; ad tpa Dauid: iam, n. non manebant in prioribus officijs, cum non portaretur Sanctuarium Dñi de loco ad locum, sicut prius portari cõsueuerat, nec oportebat, quod excubarent Leuitæ in circuitu Sanctuarij, sicut prius faciebant, sed erant eis alia officia, sicut claudere ianuas Sanctuarij, & attentos esse ad iussa Sacerdotum, si quid eis facere imperarent: pro hoc autem tempore non videbatur esse aliqua distinctio ministrationis in Gersonitis, Meraritis & Caathitis: sed omnes erant attenti ad præcepta Sacerdotum, quotquot eis iuberent, nec pro tempore isto legitur aliquid aliud fuisse distinctũ, in hoc aũt tempore fuit Samuel: adeo videtur, quod non esset aliquod spãle ministerium inter Leuitas, ad qđ ipse applicari deberet, sed quodcunque ei iuberent Sacerdotes, hoc faceret. Tertium tempus ministrationis Leuitarũ fuit post Dauid: ipse enim statuit Leuitas distinctos quosdã faciens ianitores, alios cantores, alios thesaurarios, & sic de alijs officijs, de quibus 1. Paral. 25. & 26. c. Et si pro illo tempore fuisset Samuel Sacerdos, oporteret, quod ipse acciperet illam ministrationem, quæ pertinebat ad Caathitas: sed quia fuit in priori tpe, non erat ei aliqua distincta ministratio.

An Samuel potuerit voueri ad ministrandum Domino, cum esset ad hoc obligatus. *Quæst. XIX.*

QVAERETVR vlterius, an Samuel potuisset voueri ad ministrandum Dño. Diceret aũt aliquis, quod non: quia per votum incipiebat res pertinere ad Deum, quę ante nõ pertinebat, sicut per oblationem, vel donationem, sed illud quod iam pertinet totaliter ad aliquem, nõ potest effici iterum, quod pertineat ad eum: quoniam quod meum est ex vna causa, ex altera meum effici non potest, nisi desierit esse meum: Ext. de fide instr. c. inter dilectos: sed sic erat de Samuele, quod ipse erat Leuita de Caathitis. 1. Paral. c. 6. ergo ex hoc pertinebat ad ministrationem Dei, ergo non poterat effici per votum, quod ipse pertineret ad Dei ministrationem. Item Deus vetuit primogenita voueri, eo quod iam erãt Deo obligata: Leuit. c. 27. s. primogenita, quæ ad Deum pertinent, nemo sanctificare potest & vouere: sed sic erat de Leuitis, quod ipsi erant loco primogenitorum Israelis: Num. 3. & 7. ergo sicut primogenita voueri non poterant ita & Leuitę.

Respondendum est, quod Samuel, vel aliquis alius Leuita non poterat voueri ad ministrandum Domino solum, sed oportebat poni aliquam determinationem, per quam superadderetur aliquid ad obligationem ministrationis Leuiticæ, s. quod nunc, vel tunc, aut tali die, vel tali ministraret, vel omni tempore. Si autem solum aliquis Leuita voueret se ad ministrandum coram Domino, ita qđ per quãcunq; ministrationem impleretur istud votum, non tenebat, quia nihil votum faciebat, cum Leuita ante hoc teneretur ad aliquam ministrationem.

Qualis erat obligatio Leuitarum in ministerio Dei, *Quæstio. XX.*

PRO quo sciendum, quod omni tempore, quo mansit status Iudaicus Leuitæ & Sacerdotes non ministrabant omnes simul toto tempore, sed per vices. s. aliqui nunc, &

A alij post, & postquam aliquis explesset tempus ministrationis suæ, regrediebatur in vrbem suam, manebatque ibi vsque ad aliam ministrationem, quod patet Deuter. c. 18. vbi dicitur, quod si aliquis Leuita vellet manere in domo Domini ad ministrandum, ibi posset manere, & daretur ei portio, sicut alijs Leuitis, qui eo tpe ministrabant coram Domino: ergo ministratio per tempora erat, quia aliàs non diceretur: Qui eo tempore ministrant coram Domino. Nec etiam, quod aliquis Leuita posset ascendere in Sanctuarium, sed quod obligaretur ibi semper esse: ideo cum per votum aliquis se obliget Deo, quando non fuerit Deo obligatus, quantum ad id, in quo nõ fuerit obligatus, põt iterum obligari: de Leuitis autem sic est, quod ipsi non erant obligati ad manendum semper, & ministrandũ coram Domino: sed secundũ tempora, ergo posset aliquis se vouere ad sem-

B per manendum & ministrandum, & additur hic aliquid, quod causet votum: tale aũt fuit votum Annæ: quia non solum vouit filium suum Domino, sed etiã vouit Domino, quod maneret omnibus diebus vitæ suæ coram Domino, vt patet in litera, ergo aliquid proficiebat obligatio.

Sed adhuc aliquis dicet, quod Samuel non poterat voueri ad semper manendum, vel ministrandum coram Domino, quia Num. c. 30. declaratum est, quod non poterat aliqs de Sacerdotibus Veteris Testamenti vouere seipsum ad quotidie facere sacrificia, vel quotidie accendere lucernas, aut cremare thymiama, vel ponere panes propositionis in mensa, quia hoc erat in præiudicium aliorum Sacerdotũ, qui facere debebant hoc, cum ipsi percepturi erant quędã iura ex his ministrationibus: ita ergo de Leuitis erit, quod non poterit vnus semper ministrare coram Domino in præiu-

C dicium aliorum, quia acciperet tunc iura, quæ alij accepturi essent pro ministratione.

Respondendum est, quod non erat simile de Sacerdotibus & Leuitis, quia Sacerdotes habebant officia determinata. s. incendere lucernas, facere sacrificium, & similia & istis ministrationibus erant annexa iura, vt patet de facientibus sacrificia, quoniam habituri erant certam partem ipsorum. s. de holocausto pellem. Leui. c. 6. de hostia pacifica pectusculum, & armũ dextrum: Leuit. 7. c. de hostia autem pro peccato habebat totam hostiam prçter adipes, quãdo non crematur extra castra: Leuit. ca. 6. Et cum sacerdos aliquis faceret quodcunq; de istis sacrificijs, ei soli competebant ista iura: si autem aliquis alius facere vellet illa, vsurpabat sibi iura, & quia in hoc grauarentur multi, Deus ordinauit, vt æqualiter diuideretur ministratio, & iura per Sacerdotes,

D Leuit. cap. 6. s. æqua mensura per singulos diuidetur. De Leuitis autem non erat sic, quia postquam exierunt de deserto, non habuerunt officia determinata vsq; ad tpa Salomonis, vt sup. q. 18. declaratum est, & quanquã ministrarent in aliquibus officijs, quæ eis iuberent Sacerdotes, non erant annexa aliqua iura illis ministrationibus Sacerdotum, ideo non grauaret vnus Leuita aliũ, dato quod plures ministraret quam ipse: solum aũt erat hoc, qđ oibus Leuitis existentib. in loco Sanctuarij, dabatur quædam portio ad sustentationem, & ista cõiter dabatur, nec poterat aliquis grauari, quantum ad illam. Cum oẽs illi, qui essent in loco Sanctuarij, percepturi erant eam, & si aliquis vellet dicere nimis improprie se esse grauatũ non poterat, quia ex iure hoc fiebat: statuerat. n. Deus quod quicunque Leuita veniret in locum Sanctuarij ad ministrandum coram Dño, perciperet eandem por-

E tionẽ, quam percepturi erãt oẽs, qui in eodẽ loco manẽt ministrãtes tpe illo: Deut. c. 18. patet igit, quod poterat Samuel voueri ad ministrandũ & manendũ sp corã Dño, nec in hoc præiudicabatur alicui, quia quod põt aliquis facere sine voto, põt facere cum voto, sed sine voto quilibet Leuita poterat ire ad locum Sanctuarii, & manere semper ibi, atque recipere portionem: Deuter. cap. 18. ergo poterat quilibet se ad hoc vouere: vnde fuit conueniens votum Annę.

An Samuel, & Anna, et vniuersaliter patres possint vouere filios Domino, & an teneretur filius complere votum. *Quæstio. XXI.*

QVAERETVR vlterius, an pater, & mater Samuelis potuerint vouere ipsum Dño, quia vouere aliquẽ Deo est obligare ipsum: sed non possunt patres simplici-

tes

ter obligare filios, ad quęcunq; voluerint, quia non sunt eorum domini: sed hæc in voto Samuelis erat obligatio ad oē tempus, & in omnibus alijs votis poterat esse obligatio totalis: ideo non possent patres vouere filios.

Respondendum est, ꝙ patres vouere possunt filios: sed an possent eo modo, quo Anna vouit filium suum, non patet: nam Leuit. 27. c. ponitur de illis, qui sanctificantur Domino per votum, & quantum quilibet eorum debet soluere pro redemptione voti: ibique ponitur de puero, cum est ab vno mense vsq; ad quinq; annos, & de puella eiusdem ætatis, quantum soluere debent, & tamen constat de istis, quod ipsi non possint seipsos vouere propter defectum ętatis, cum vix loqui possint: oportet ergo ꝙ ab alijs voueantur. s. a parentibus. Dicendum autem, ꝙ quantum ad hoc, non est simile de voto popularium & Sacerdotum, & Leuitarum, quia cum populares vouebant seipsos Deo, votū erat commutabile in pecunias. Leuit. 27. c. cum autem Sacerdotes, & Leuitæ vouebant seipsos, non dabantur pecuniæ, sed ipsæ personæ ad ministrandum, vt patet ex supra declaratis. Generaliter ergo dicendum, ꝙ Laici inter Iudæos poterant vouere filios suos Domino, siue essent illi filij paruuli, siue magni, quia vouendo illos nihil vouebant de illis, sed de rebus suis, cum pater vouens filium daturus esset certam pecuniam pro illo, & quia liberum erat ipsis parentibus dare de suo quidquid voluissent, liberum erat vouere filios suos. In Leuitis autem & Sacerdotibus videbatur esse differentia, quia si ipsi vouerentur non vouerentur res parentum, sed ipsimet filij, nec debebat fieri in eis aliqua redemptio, vel commutatio, vt sup. q. 15. declaratū est, & quia parentes non habent omne ius filiorum, cum sint homines liberi: multum dissimile est a pręcedenti casu. Pro quo sciendum, quòd cum votum consistat in spontanea promissione facta Deo de rebus nostris, quilibet potest tantum vouere de re, quantum ad eum pertinet: filius autem ex aliqua parte pertinet ad parentes, & ex aliqua est sui iuris: inquantum enim filii sunt paruuli, pertinent ad iura parētum, cum sint quædam partes ipsorum iuxta Arist. Eth. lib. 6. scilicet filius est quædam pars patris, donec sit pelicon. i. emancipatus, vel magnus. Cum autem filij efficiuntur magni, perueniunt ad iura sua, iō patres nō possunt de ipsis quidquam disponere, sed ipsimet filij: de voto autem Samuelis sic erat. s. ꝙ si parentes vouerent eū Domino ad ministrandum pro eo tempore, quo erat sub potestate ipsorum, tenebat votum, & ipsi cogebantur implere. s. ponētes eum in loco Sanctuarij ad ministrandū: si autem esset magnus effectus, non potuissent eum vouere, nisi ipse consentiret voto eorum per voluntatem suā se obligans: nunc tñ non fuit sic, quia Samuel quando deuouit eum mater sua nondum erat, & deuouit eum pro oībus diebus vitæ suæ; ergo votum istud nō tenebat simpliciter, quia vouebat id, quod non erat in potestate sua, sed tenebat quantum ad aliquid. s. pro toto tempore pueritię: tunc enim cogere deberent parentes eius illum, vt maneret in Sanctuario, sed postquam effectus esset iuuenis poterat recedere a voto, vel manere; nec erat in hoc ipse fractor voti, quia non fuerat obligatus ad maiora, nec etiam parentes, quia non potuerunt eum pro illo tempore obligare: Samuel tamen obseruauit semper votum factum a parentibus manens semper in cultu Domini.

In q. 16.

Quando parētes possunt vouere filios & quando non.

An mater sola possit vouere filium. Quæst. XXII.

QVAERETVR vlterius, an mater Samuelis potuerit eum aliquo modo vouere Domino. Nam dato, ꝙ vterque parens simul, vel ipse pater per se possit vouere filium pro aliquo tempore: tamen de matre non videtur sic. Causa est, quia filij nunquam dicuntur esse sub potestate materna, sed sub paterna: etiam nunquam dicuntur eximi a materna potestate, sicut a patria, quia patrib. concessa est tam potestas super filios, quàm administratio super bona: sed vouere est actus cuiusdam potestatis ipsius vouentis super id, quod vouet: ideo mater, cum nihil posset super filium, non poterit eum vouere. Et sic dicendum de matre Samuelis, quòd ipsa non poterat vouere illum ad manendum coram Domino paruo aut magno tempore, nec valebat votum ex eo, quod ipsa faciebat, nisi adesset cō F sensus viri. Habuit tamen causam rationabilem Anna ad vouendum, quia ipsa nondum habebat filium, & naturaliter videbatur sibi impossibile: si autem daretur illi, hoc esset per preces eius: ideo tunc magis pertineret filius ad eā, quam ad patrem suum: ideo rationabile erat, vt ipsa posset vouere illum. Nec tamen hoc solum fuit, sed etiam Elcana pater Samuelis consensit voto Annæ, & ipse nouiter vouit id, quod Anna: tunc autem, quia ambo parentes potestatem habebant super paruulum, poterant eum vouere Domino: sic patet infra cum dicitur: Ascendit autem vir eius Elcana, & omnis domus eius, vt immolaret hostiam solennem, & votum suum: ergo videtur, ꝙ ipse aliquid vouerat de Samuele filio suo ꝙ aūt ipse consenserit voto vxoris, patet infra in litera. s. Anna autē non ascendit: dixit. n. viro suo, non vadam, donec ablactetur infans, & ducam eum, G & appareat in conspectu Domini, & maneat ibi iugiter, & ait ei Elcana, fac, quod tibi videtur bonum: apparet igitur ꝙ Elcana confirmauit votum Annæ, & sic tenuit: si autem sola fuisset in voto, non tenuisset. *Dabo eum Domino omnibus diebus vitæ eius.* Idest, offeram eum ad hoc, ꝙ maneat tota vita sua in ministerio Domini. s. ꝙ Samuel ex eo, ꝙ erat filius Leuitarum, tenebatur ad ministrandum coram Domino aliquo tempore, sicut ceteri Leuitæ: ex voto autē obligatus fuit ad maiora. s. vt semper maneret coram Domino: intelligendo quidem, vt supra diximus, q. 21. s. ꝙ parentes non poterant eum obligare ad tantum tempus: poterat tamen ipse se obligare, si se vouisset. *Et nouacula non ascendet super caput eius.* Idest, nunquam iste puer tondebitur, vel abscindentur aliqui capilli eius: istud erat aliud votum, quod dicitur Nazaręorum, qui in lege veteri erant segregati a ceteris. H

Erat autem aliquod opus laudabile, obseruare talia, & obseruantes laudantur, sicut patet c. 4. s. Candidiores Nazaræi eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, saphiro pulchriores: denigrata est super carbones facies eorum, & nō sunt cogniti in plateis: adhæsit cutis eorū ossib. arrui[?], & facta est quasi lignū: Posuerat autem Deus in lege veteri cærimonias Nazaræorum, tanquam aliquid speciale, & ob hoc illi, qui volebant Deo complacere, specialiter obseruabant istud votum, sicut nunc, qui profitentur aliquam religionem, in qua est strictior modus viuendi, quam in sæculo: mater autem Samuelis, cum sciret, se non posse habere filium, nisi Deus ei specialiter daret, voluit eum totaliter Deo applicare, & sic non solum applicauit eum ad ministrationem Leuiticam vouens illum pro omni tempore vitæ suæ, sed etiam vouit eum ad ritum Nazaræorum: nec reperiebantur alij modi specialiores viuendi inter Iudæos, ad quos Anna vouere posset Samuelem: dixit autem, ꝙ nunquam ascēderet nouacula super caput eius, non quidem solum intelligens obligare eum ad hoc, sed etiam ad totum votum Nazaræorum: expressit tamen de capillis nunquam tondendis, quia principalis cærimonia Nazaræorum consistebat in capillis: ideo quando votum Nazaræorum infringebatur, dicebatur ꝙ polluebantur capilli, Num. cap. 6. & ibi declaratum est. I

Nazaræi erāt sicut Religiosi.

Nazaræorum votum, in quo consisteret. Quæst. XXIII.

QVAERETVR de voto Nazaræorum, in quo cōsistat, & quid obseruarent Nazaræi. K

Respondēdum est, ꝙ votum Nazaræorum erat duplex; quoddam erat perpetuum, aliud autem temporale: de perpetuo patet hic in Samuele, qui omni tempore ministraturus erat coram Domino, & futurus Nazaræus: patet etiā de Samsone Iud. c. 13. de quo dicitur, ꝙ non tanget nouacula caput eius, & erit Nazareus ab infantia sua ex vtero matris. Aliquando autem votum istud erat temporale, vt patet Num. c. 6. vbi ponitur de cærimonijs, quæ fiebant in fine voti Nazaræorum: si tamen esset perpetuum, nunquā finiretur, nisi morte obseruantium, & sic non fierent aliquæ cęrimoniæ pro expletione voti, Considerandum autē circa Nazaræos, ꝙ tam temporales, quam perpetui conueniebant quantum ad ritus, quos obseruabant tempore vōti: sed disconueniebant, quantum ad illos, qui obseruabantur in completione voti. Primi ritus erant, ꝙ Nazaræi non bi-

Votum Nazaræorum duplex perpetuū & tēporale, & de cærimonijs istorum votorū.

biberent vinum, nec acetum, aut ſiceram, vel aliquid quod inebriare poteſt, & ꝙ non comederent vuas virides, aut ſiccas, nec quidquid ex vua exprimitur: etiã ꝙ nunquam tonderentur nouacula, nec abſcinderentur capilli eorum aliquo modo: etiam ꝙ nunquam irent ad planctum, vel funera mortuorũ, etiam ſi eſſet pater, vel mater, aut fratres: Num. ca. 6. Secundi ritus erant, qui pertinebant ad Nazareos temporales ſolum. ſ. ꝙ quando contingerent eos incurrere in immunditiam, vtpote aliquo moriente coram eis, vel ſi ipſi tangerent cadauera, aut ſepulchra, vel ſimilia emundarentur abſcindendo omnes capillos ſuos: quia illi immundi erant, & offerendo ſacrificia, votumq; a principio repetendo: et ꝙ quando iſti finirent tempus conſecrationis ſuæ in voto Nazaręorum, raderentur capilli eorum, & cremarentur ſuper altare: facerentq: ſacrificia omnis generis pro ſolennitate completionis, de quibus habetur Nume. cap. 6. In voto autem perpetuo Nazaręorum conſiderandum eſt, ꝙ non obſeruabantur cærimoniæ, quas obſeruabant Nazaręi temporales, quia iſtæ ſolennitates ſunt ex pleto voto, ſed in perpetuis nunq̃ expletur votum: dubium aũt manet de alijs cęrimonijs, quæ fiebant, qñ Nazareus incurrebat immunditiam, an ſeruarentur in Nazaręis perpetuis. Nam hoc non tollit perpetuitatẽ voti, ſicut tollunt cęrimoniæ factæ in completione. Dicendum tñ, ꝙ et iſtę cęrimonię factæ propter pollutionem Nazaręi non obſeruabantur in perpetuis Nazaręis, quia iſtę fiunt in Nazaręis: tpalib. ad hoc, ꝙ dies præcedentes voti habeantur tanquã irriti, & incipiat nouiter obſeruatio emundato Nazaręo. In Nazaręis autem perpetuis, ſiue dies præcedentes ad pollutionem efficiantur irriti, ſiue non, nihil differt: quoniam non poteſt decurtari, aut dilatari terminus voti, cum ſemper ſit perpetuũ, ideo nihil magis differt fieri cærimonias illas ad purgationem, quam non fieri; in temporalibus aũt erant neceſſariæ, vt ſupra dictum eſt: Samuel autem erat de Nazaręis perpetuis, iõ non debebat ſeruare aliquam iſtarum ſecundarum cærimoniarum, ſed ſolas primas.

Conſiderandum vlterius de iſto voto Nazaręorum circa Samuelem, ꝙ parentes eius poterant eum obligare ad illud, non tamen pro omni tempore, ſed ſolum qñ erat ſub iure eorum. ſ. in parua ætate, cum autem factus eſt iuuenis, & ſui iuris non obligabatur obſeruare, niſi ipſe voluntate ſua parentum confirmaret votum; creditur tamen ꝙ ipſe obſeruaret omnia, quæ mater ſua vouerat, quia ipſe nõ poterat naſci naturaliter, cũ mater ſua eſſet ſterilis, niſi Deus cooperaretur ſupra vires naturæ; quia ergo Deus ſibi tñ bonum ſpecialiter contulit. ſ. ꝙ eſſet, & hoc per preces, & vota matris, debuit ipſe obſeruare, quidquid mater vouerat tanquam propter iſtud eſſe cęperit. Dicendum etiam de iſto voto Nazaręorum, ꝙ Samuel non tenebatur illud obſeruare aliquo tpe, dum eſſet puer, vel iuuenis, ex ſolo voto matris, ſed quia acceſſit cõſenſus paternus habuit firmitudinẽ: qđ apparet per ea, quę diximus ſup. q. 22. de voto miniſtrantis ſemper coram Dño. *Factum eſt autem, cum illa multiplicaret preces.* Hic ponitur quõ locutus fuerit Heli Sacerdos ad Annam matrem Samuelis, & hoc cum videret eã orantem, & nihil loquentem, putauit eſſe ebriam, vt patet infra. Et dr̃, ꝙ illa multiplicabat preces coram Dño. i. multa verba effundebat, quę autem illa eſſent, dr̃ ſupra, ꝙ fuit iſtud votũ. ſ. Dñe exercituum ſi reſpiciens videris, &c. ſed iſta pauca verba ſunt: iõ non poterat dici, ꝙ multiplicaret preces: niſi forte dicatur, ꝙ ſæpe iſta verba dicebat: magis tñ videtur dicẽdum, ꝙ ipſa addebat multa alia verba ex peritimẽria amaritudinem cordis ſui. ſ. quomodo affligeret eam æmula ſua. Nam infra dr̃: ex multitudine doloris, & mœroris mei locuta ſum vſq; in pręſens. i. ꝙ omnia verba, quæ ipſa locuta fuerat, exprimebant amaritudinem ſuam: ſed in iſtis verbis ſolis non multum exprimeret doloris ſui etiam ſatis videtur, ꝙ Anna vouerit aliquid aliud: qm̃ poſt quam puer ablactatus eſt duxit eum Anna coram Dño, cũ magnis muneribus, vt patet infra: ſatis autem eſt rationabile, ꝙ illa eſſent ex voto. Nam etiam de viro ſuo Elcana dr̃, ꝙ obtulit votum pro Samuele, vt patet infra. ſ. aſcendit vir eius Elcana, & oĩs domus eius, vt immolaret Dño hoſtiam ſolennem, & votum ſuum: Scriptura tñ non curat omnia enarrare, ſed ea quę ſunt magis neceſſaria, & q a Samuel miniſtrauit poſtea ſemper coram Domino, & hoc

A fuit, quia mater eius ſic vouit eum, ponit Scriptura, quòd fuerit iſtud votum. *Coram Domino.* Scilicet quod Anna erat intra templum coram Domino fundendo preces.

Quomodo licuerit Annæ intrare in templum ad orandum Quæſtio. XXIIII.

QVAERET aliquis, quomodo licuerit Annæ introire in templum; quia Iſraelitæ populares nunquam ingrediebãtur in atrium tabernaculi, ꝙ erat prima pars eius, niſi quando faciebant ſacrificia, vt ibi ſacrificarent & epularentur, quia tunc offerẽs portabat animal ſuum intra atrium vſque ad oſtium tabernaculi, & ibi offerebat Sacerdoti, vt patet ex proceſſu Leuitici multoties: etiam cum facta eſſent ſacrificia pacifica populares offerentes comedere debebant partes ſibi prouenientes, & illa comedebant intra atrium tabernaculi, vt patet Deuteron. c. B
12. & 16. cum dicitur, quòd offerentes epulabantur coram Domino. ſ. in Sanctuario in atrio illius: alias autem nunquã licebat popularibus introire in Sanctuarium, immo nec tãgere illud: nam propter hoc excubabant Leuitæ in circuitu Sanctuarij per quatuor latera eius Num. ca. 3. vt non accederent populares: & ſi quiſquam accederet, moreretur. ca. 1. Num. Anna igitur non poterat introire in Sanctuarium, niſi ad offerendum, vel comedendum ibi de cibis oblatis: neutrum tamen horum faciebat tunc Anna, ſed orabat: ideo videtur quod non poterat intrare.

Reſpondendum eſt, ꝙ tempore, quo fuit tabernaculum in deſerto, Iſraelitæ populares nunquam poterant introire in aliquam partem Sanctuarij, niſi offerrent ſacrificia, vel C comederent de ſanctificatis, vt dictum eſt, poſtquam tamẽ fuit Sanctuarium fixum in terra Chanaam, ſecus erat, quia ibi totum Sanctuarium. ſ. tabernaculum, & atrium eius erat intra vnam magnam domum, ſicut patet in templo Salomonis, & intra illam domum licebat cuicunq; Iudęo volenti orare introire, quandocunq; vellet, quia ibi non erat aliqua pars Sanctuarij, ſed intra atrium, vel tabernaculũ iam nullus introibat ad orandum, vel ſumendum cibum, niſi Sacerdotes pro miniſtrationibus ſuis. Tota autem iſta magna domus vocabatur Templũ, vel locus ſanctus, quia ſanctior erat omnibus habitaculis Iſraelitarum: non tamẽ erat tantæ ſanctitatis, quantæ erat atrium tabernaculi tempore, quo Iſraelitæ erant in deſerto: ideo nunquam licebat Iſraelitis introire in illud, niſi ad ſacrificandum, vel ad comedendum de ſanctificatis. In templo autem licebat in- D troire omnibus Iſraelitis non immũdis, quandocunq; vellent, ſiue ad adorandum, ſiue ad audiendum verbum Dei, vel ad quæcunq; alia honeſta negocia: ſola autem illa, quæ erant aliqualiter inhoneſta prohibebantur; ſic enim patet Matth. 21. cap. & Ioan. 2. cum Chriſtus intrans in templũ eiecit omnes ementes, & vendentes, & menſas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit dicẽs: Domus mea domus orationis vocatur.

Ad iſtam autem partem templi introiuit Anna ad orandum non accedens ad Sanctuarium, ꝙ intra erat, quod patet, quia ipſa ſtetit apud portã illius Sanctuarij, qđ apparet, cum dicatur ſupra, ꝙ erat Heli ſedens in ſella apud poſtes templi Dñi, & tñ ipſe ex loco ſuo reſpiciebat ad os Annæ, vt videret, quid loqueretur, & non audiebat verba: dixitq; ad eam: quouſq; ebria eris? Ergo videtur, ꝙ ipſa erat E propinqua Heli; alioquin non loqueretur ei ſic, nec conaretur audire quid illa diceret: erat tñ Heli apud portam exterius, vt dictum eſt, ergo ipſa erat apud portam, & non acceſſit ad Sanctuarium. ſ. tabernaculum, vel atrium illius, & tamen dicebatur eſſe coram Domino, quia tota illa domus erat ſpecialiter Deo dedicata, & ibi Deus habitabat. *Vt Heli obſeruaret os eius.* Ideſt; accidit, quòd Heli Sacerdos attenderet ad os illius, vt audiret quid loqueretur: hoc autem faciebat forte, quia vidit eam intrantem vultu turbato ex amaritudine cordis, & deſiderauit ſcire, quid illa diceret, vel quia morabatur nimis in oratione, & videbat ſemper labia illius moueri: ideo exiſtimabat quod aliquid vtile valde vel ſpeciale diceret, & ob hoc ſcire volebat. Iſtud autem verius eſt, vt patet ex litera, cum dicitur, quòd cum Anna multiplicaret preces Heli obſeruabat os eius, ideſt quia vidit Heli quod multiplicabat Anna preces, multiplican-

plicando nimis in oratione, volebat attendere, quid diceret.

Porro Anna loquebatur in corde suo. Idest, quãquam Heli diligenter attenderet, vt audiret, quid Anna dicebat: tamen non audiebat, quia loquebatur in corde suo, idest, intra se: non est autem sensus, ꝙ aliquis propriè loquatur in corde, quia locutio ad voces pertinet: & istæ sunt prolatæ realiter, & non in corde: quæ autem sunt in corde, sunt conceptus: non intendit tamen Scriptura dicere, quod ipsa loquebatur in corde suo, idest solum formabat conceptus in corde: quia dicitur hic, quòd labia illius mouebantur, quia labia nunquam mouentur, nisi cum est aliqua realis vocum formatio: sed dicitur, quod Anna loquebatur in corde suo, idest, voce submissa, ita vt nullus audiret verba illius: & sic Heli non audiebat. Aliqua tamẽ verba fiebant extra cor.

Tantum labia illius mouebãtur, & vox illius penitus non audiebatur. Idest, Anna nihil habebat de figura loquẽtis, nisi ꝙ mouebantur labia illius, quod realem facit locutionem: tamẽ vox penitus non audiebatur, idest, etiam si quis prope accessisset, non audiuisset: ex hoc autem apparet, ꝙ Anna erat apud Heli satis propinqua ei, alioquin quanq. Heli non audiuisset vocem illius, sed vidisset labia moueri, non æstimasset aliquod malum de ipsa, sicut infra sequitur, quia putaret, ꝙ quãquam ipse non audiret voces propter distantiam; tamen illa aliquid realiter loqueretur.

Aestimauit ergo eam Heli temulentam. Idest, & propter prædicta Heli putauit, ꝙ Anna esset ebria. Cum enim ille esset propinquus illi, & videret labia eius moueri, nihilq; audiret, putauit, quòd nihil loquebatur, sed ꝙ erat ebria, & ex ebrietate mouebat labia nihil loquens: solent.n. homines ebrij, vel stulti interdum inordinatè labia, vel alia corporis membra mouere. Existimauit etiam hoc, quia Anna nimis morabatur in orando, & hoc iam non putabat Heli esse orationem, sed ebrietatem, vel insaniam, quia oratio breuiter fit.

Dixitque ei, vsquequo ebria eris? Idest, quamdiu durabit ista tua ebrietas? quasi dicat, iam multum durat, cum moueris labia a multo tempore nihil loquens; cessa igitur ab hac ebrietate: existimauit enim Heli non esse conueniens ꝙ mulier illa maneret ibi, si ebria erat, quoniam vilipenditur sic Sanctuarium, ꝙ recipiantur in eo ebrij, vel insaniẽtes: cum habeant isti inordinatos motus corporis.

Digere paulisper vinum, quo mades. Idest, non maneas hic mouendo labia frustra, quousque euaporauerit ebrietas, sed vade, & digere paulisper vinum, quod bibisti. Dicitur autem paulisper, idest, successiue, vel leuiter sine tali motu corporis, in quo suadebat ei, quod iret ad dormiendũ: & sic paulisper digereretur vinum: nullus enim melior modus ad tollendam ebrietatem est, quàm somnus: cuius causa est, quia ebrietas causatur propter multitudinẽ vini emittentis multos fumos grossos ad cerebrum, & impedientes phantasiam, ita vt erret ebrius ab oĩ operatione humana: in somno autem digeritur ista fumorum pluralitas in cerebro, & humor vinaticus in stomacho, post q̃d de ebrietate nihil manet, nisi solus ardor, & desiderium bibendi propter desiccationem magnam ex forti digestione: & tunc homo sobrius est. Breuius autem ebrietas tollitur in somno, q̃ in vigilia: quia digestio velocior & fortior fit aĩalib. dormientibus, q̃ vigilantib. Nã tunc oẽs vires naturales fortius operãtur: vires ãt aĩales & rõnales nihil oĩno, aut valde parũ: cuius cã est, q̃a virtus aĩę in vigilia dispgit' ad operationes rõnales, animales & naturales; i somno autem solum intendit operationibus naturalibus: ideo necesse est, quòd fortius, & velocius expediat illas, quia virtus vnita fortior est ipsa diuisa: & quanto aliquid in plura diuiditur, ad singula minus fit. Istud autem erat sanũ consilium Annæ, si ebria fuisset, quia citius tolleretur ebrietas, & magis sine labore, & honestius, quàm quòd cunctis ex motu corporis ebria appareret.

Medicina ad tollendã ebrietatẽ.

Dixit autem, illam vino madere: quod signat superabũdantiam. Nam si quis vinum sumpsit sobrie, ad mollificãdum cibum requiritur, & ad conseruandam interiorem temperiem. Cum vero quis super modum suppressit, dicitur madere, s. quia vino videtur esse perfusus tam intra q̃ extra: sicut res, quæ multum humida est.

F *Respondens Anna, nequaquam, inquit, Domine mi.* Anna sobria erat, immo nimis sobria: quia præ amaritudine cordis, nec cibum, nec potum capere volebat, vt patet supra, ideo cum videret ex verbis Heli se reputari ebriam, rñdit nihil esse huiusmodi: Heli autem valde ebriam eam putabat, vnde dixit illam esse temulentam, i. plenam forti vino. Dicitur enim temulentus à temetum, & lentos, ꝙ est plenũ. Nolebat autem reputari Anna ebria, nec decebat, sed magis voluit significare Sacerdoti causam orationis suæ: vt sic forte adiuuaret eam, quòd & factum est: Heli tamen non nimis errabat, quoniam in talibus festiuitatibus solebant aliqui Israelitæ nimis inebriari, eo ꝙ offerebant victimas magnas, & cum haberent cibos multos atq; gaudium, incumbebãt vino: Deus enim dixerat eis, quòd in talibus festiuitatibus comederent abundanter, & lætarẽtur.
G De hoc Deut. cap. 12. s. lætaberis, atque reficieris corã Domino Deo tuo in cunctis, ad quæ extenderis manum.

Nam mulier infelix nimis ego sum. Excusat se Anna, ꝙ non sit ebria dans causam, quare mouerit labia magno tẽpore orando, s. mulier infelix ego sum, scilicet, non feci ex ebrietate mouente, sed quia eram nimis amaro corde, tãdiu oraui: si enim fuisset causa leuis, breuiter potuisset causa proponi: sed ad tantã amaritudinem exprimendam necesse fuit diu in verbis morari. Vocat autem se Anna infelicem propter duo; primò propter defectum prolis: nam si mulieres propter abundantiam prolis vocabantur felices, ita è contrario vocabuntur infelices propter defectũ prolis. De felicitate patet, quòd æstimata sit in abũdantia prolis, vt patet de Lia, Genes. cap. 30. quæ cum peperisset duos filios, & haberet alios duos ex ancilla sua, dixit, se esse feli-
H cem, s. beatam quippe me dicent omnes generationes: & ex hoc appellauit nomen filii sui Aser, quod interpretatur in Hebræo felicitas. Patet etiam hoc ex verbis cognatorũ Rebeccæ, Gen. 24. cap. nam dicitur, quòd imprecabantur prospera suæ sorori, dicentes: soror nostra es, crescas in mille millia: ergo videtur quòd prosperitas secundũ illos erat in abundantia prolis, vnde ex hac parte nimis erat infelix, Anna. Secundò vocatur infelix, quia affligebatur nimis ab æmula sua: & vitam ducebat amaram, ita vt tęderet eam viuere, si sic viuendum foret.

Quare Anna se vocet infelicem.

Vinumque, & omne quod inebriare potest, non bibi. Idest, quanquam me æstimes temulentam, tamen non bibi vinum, aut aliquid aliud quo inebriarer. Fortè hoc erat, q̃a Anna erat totaliter abstinens a vino, secundum quòd multæ de feminis propter honestatem faciunt, vel forte, quia
I illa die nihil de vino sumpserat, quia vinum est ad lætificãdum, iuxta illud in Psal. 102. Vinum lætificat cor hominis: & Prouer. 31. cap. dicitur, date vinum mœrentibus, & siceram his, qui amaro sunt animo: & hoc vult fieri, vt obliuiscantur angustiæ suæ: Anna autem erat in amaritudine, & consolari nolebat, ideo non erat bibitura vinum; nec solũ abstinuerat a vino, sed etiam a cibo. Modicũ.n. sumpserat præ dolore: sic enim supra dicitur: Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Et vir suus dixit: Anna cur fles? & quare non comedis? Dicitur enim de omni, quod inebriare potest, quia alia sunt pręter vinum, quę inebriant. Nihil enim differt, ꝙ aliquis biberit vinum, vel aliquid aliud, dum tñ inebrietur: nam in quibusdam alijs consueuit ebrietas diuturnior esse, quàm in vino: quanquam tardius apprehendatur.
K *Sed effudi animã meam in conspectu Domini.* Idest, motus labiorum, quem faciebam non erat ex ebrietate, sed quia effundebam animam meam, idest, exprimebam omnem amaritudinem, & conceptum cordis mei, sed amaritudo mea magna erat, ideo oportuit, vt nimis morarer in exprimendo: est enim istud interdum quoddam gaudium iratis, vt amaritudinem suam verbis exprimant, quia tunc lenitur dolor minuendo partem iræ per emissionem.

Potest autem intelligi effusio animę dupliciter. Vno modo, quòd accipiatur anima pro parte rationali: alio modo, ꝙ accipiatur pro ira. Primo modo dicitur quis effundere animam, idest, exprimere omnia secreta, quæ habet in corde suo, vel proponere omnes conceptus suos: & ita fecit Anna, quia omne, ꝙ affligebat eam, proposuit coram Domino, petens pro illo remedium, & pro hoc requirebatur temporis magnitudo: nã licet ipsa in breui potuisset proponere

ponere votum suum,tamen id,quod eam amaricabat, nō poterat sine extensione temporis proponere. De hoc autē, an conueniens sit,& an oratio nostra debeat esse longa,vel breuis:satis declaratum est Deuter.cap 9.

Secundo modo dicitur effundere animam, idest, iram: anima enim & spiritus idem sunt: sed spiritus interdū pro ira accipitur,sic patet Isa.cap.2.scilicet. Quiescite ergo ab homine,cuius spiritus in naribus eius est, idest,recedite ab homine,qui habet iram in naribus, q.d.illam promptam habet,quia alioquin non haberet in naribus.Ita ergo dicetur,quòd aliquis habet animam in naribus, idest,iram: & tunc effundere animam est idem, quòd effundere iram: Anna autem effudit animam suam coram Domino,idest, iram:& hoc dupliciter. Vno modo, quia effudit verba opprobriosa, quæ sibi dicta fuerant ab emula sua, per quæ ad iram concitata est:ista autem proponebat ad hoc, quòd Deus misereretur eius.Alio modo effudit irā suam coram Domino,idest,euacuauit:sicut dicimus, quòd aliquis effundit aquam de vase, & hoc quia proponendo verba ista minuebatur dolor,& ira illius, cū proponendo verba euaporet materia incensa, quæ est materia iræ: & quia Anna locuta fuerat omnia,quæ affligebant eam: ira sua erat diminuta,& effusa.

Ne reputes ancillam tuam,quasi vnam de filiabus Belial. Orat Anna,ne Heli conciperet de ea malam opinionem, s.quòd esset ebria,quia hoc pertinet ad filias Belial:dicuntur autem homines Belial homines indomiti, vel sine iugo:sic patet Iudic.cap.19.s.venerunt viri ciuitatis illius filij Belial,idest,absque iugo: Ad homines autem non habētes iugum pertinet inebriari, s.quia non subijciunt se regulæ rationis,sed sequuntur oīa desideria sua: aliquando. n.inebriantur,& crapulātur,& faciūt alia enormia: sic aūt erat, si Anna ebria existens iret ad templū ad mouendum labia.

Quia ex multitudine doloris, & mœroris mei locuta sum vsque in præsens. Quasi dicat,non feci aliquid istorum ex ebrietate, sed ex multitudine doloris, quia illa impellebat me ad faciendum;& si forte fecissem aliquos motus faciei non minus honestos, non est imputandū ebrietati,sed dolori: solent enim interdum homines irati efferatum vultū habere,& membra mouere inhonestè. Dicit etiam, quòd locuta est vsq; ad pręsens,idest, toto illo tempore,quo mouebar labia, non solum mouebat ea,vt videbatur Heli:sed ēt loquebatur,licet tacita,& hoc vsque in præsens, i. vsque ad tempus, quo incepit loqui cum Heli: erant autem ista ex magnitudine doloris,i.tanta erat doloris multitudo, vt vsq; nunc explicare non valuerim, nec potuissem sub paucis verbis illam exprimere, si voluissem, ideo ex abundanti a cordis locuta sum,s.qa magnitudo doloris non sinebat me tacere: ex abundantia enim cordis os loquitur Lucæ cap.6.Dicitur ex multitudine doloris & mœroris, non q accipiatur hic dolor ꝓpriè,pro quadā passione consequēti ex diuisione continui in rebus sentientibus,quia nihil tale erat in Anna; sed dolor pro quadam amaritudine cordis,vel anxietate: męror autem accipitur pro quadam tristitia,vel dispositione ad plorandum. Differunt enim esse męrentem,& lugentem:quia męrere signat tristitiam vultus sine lachrymis; lugere autem est ipsa lachrymarum effusio:sic autem erat hic Anna: quanquam etiam non accipitur hic proprie męror,cum pertineat ad tristes,& nō plorantes: quia Anna plorauit,vt patet supra,s. Orauit Dominum flens largiter:& ex illo acceperat quandam præsumptionem Heli,quòd esset ebria:quia ebrij possunt abundantiores fundere lachrymas,quam cęteri: quia vapores illi, qui in lachrymas conuertuntur & definunt per oculos, sunt ex vaporibus ascendentibus de stomacho:& isti abundant in ebrijs propter multitudinem humoris vinatici,qui resoluitur:& ob hoc isti ex parua amaritudine flere possūt: imo interdum coactis ipsis destillant lachrymę,sed frigidæ sunt. Cum igitur vidisset Heli Annam abundanter lachrymantē,& nimis mutantē vultū:putauit esse temulētā.

Mœreri, & lugere differunt.

Tunc Heli ait ei. Quia vidit Heli se fuisse deceptum circa Annam,& illam iustissimam habuisse causam męroris, & longę orationis:locutus fuit ei blandè & cōsolatoriè, vt sequitur,s.*Vade in pace.* Idest, cum tranquillitate magna cessans a dolore: pax enim significat quandam quietem, quæ est in adeptione desideratarum rerum. Nam sicut in motu corporali, quousq; accedatur ad terminū, nunq̄ est quies,& postea ibi quiescitur: ita in desiderijs,cū desideriū sit ad aliquid,est quasi motus,cuius nulla datur quies,quo usq; perueniatur ad optatum: sic aūt imprecabatur nunc Heli;vade in pace,i. vade nunc, & Deus det tibi pacem, s. quietē in cōpletione desideriorum tuorum:qd patet ex sequenti litera,s.*Et Deus Israel det tibi petitionem, quam rogasti eum.* Idest,det tibi petitam rē. Non exprimit hic Heli petitionē Annę:qa forte nō expressit Anna,qd peteret,sed solū dixit,se infelicem nimis,q aliqualiter apparet infra.

A

Nam cū postea concepisset Anna,& ablactato Samuele duceret eum corā Heli, ait: obsecro,mi Domine, ego sum mulier illa,quę steti coram te hic orans Dominū pro puero isto,oraui,& dedit mihi Dominus petitionem meam. Si tamen a principio Annæ declarauisset Heli petitionē suā, non exprimeret nunc quasi exponens causam:quare offerret Samuelem Domino.

B

Et illa dixit,vtinam inueniat ancilla tua gratiam in oculis tuis. Aliqui exponunt hoc,q intelligatur: vtinam Deus exaudiat te:sic enim consueuimus dicere: cum enim quis imprecatur bona alteri,consueuit ille, cui fit imprecatio dicere,vtinā Deus exaudiat verbum tuum. Sed non stat ista sententia,quia tunc deberet dici,vtinam famula tua inueniat gratiā coram Dn̄o, s.q cōpleat petitiones meas, sicut tu dicis,& non diceretur, vtinā inueniat famula tua grām in oculis tuis:iō dicendum,q intelligatur,q Anna petebat ab Heli Sacerdote,vt oraret pro illa ad habendum petitionem suam,s.vtinā famula tua,i.ego, quę sum famula tua, inueniam gratiam in oculis tuis, scilicet, q tantam gratiā mihi facias,vt ores pro me:Dicebat hoc Anna, quia cū esset Heli summus Sacerdos,& magnę auctoritatis,putabat, q oratio eius plurimum valeret apud Dominum.

C

Et abijt mulier in viam suam. Idest, recessit Anna in terram suam,vel recessit in viam suam,idest, ad virū suum,s. quia ipsa surrexerat de loco,in quo erat vir suus, & æmula sua Phenenna, & venit in Templum ad orandum: nunc autem finita oratione & locutione cum Heli,abijt in viam suam,s.rediens ad virum suum in eadem vrbe Silo manentem:& ista est melior sententia,quàm prima, quia infra dr̄ q surrexit mane Anna, & adorauit coram Dn̄o: Deinde reuersi sunt in Ramatha:si tamen iuisset in viam, non potuisset sequenti die reuerti ad adorandum.

Et comedit,& bibit. Scilicet, postquam consolata redijt de templo:dr̄ hoc, quia ante istud præ nimia amaritudine cordis Anna non sumebat cibum, vt patet supra, s.Porro illa flebat,& non capiebat cibum.Nunc autem post orationem accepta bona spe per verba Heli Sacerdotis incepit sumere cibum,& potum.

D

Vultusque eius non sunt amplius in diuersa mutati. Idest, post hoc non fuit Anna tristis sicut a principio: ante enim hoc mutabatur vultus eius, quia interdum lęta erat, s. qn̄ non recordabatur,vel non cogitabat sterilitatem suā:interdum aūt erat amara nimis,s.qn̄ affligebat eam æmula sua, obijciēs ei sterilitatē,vel alias cū ea pugnabat:post hoc vero,quia conceperat bonam spem; q Deus daret ei filiū per verba Heli,gaudebat, & quanquam æmula sua conaretur eam affligere,obijciens sterilitatem,& quomodocunq; obiurgans,non curabat, nec affligebat cor suum: nec vultus mutabatur in męrorem sicut prius.

Et surrexit mane. Scilicet sequenti die:nam dies, in quo orauit Anna,& locuta est ad Heli, erat dies festus, in quo manendum erat in loco Sanctuarij: sequenti autem die licebat itinerare:& reuersi sunt in regionem suam.

E

Et adorauerunt coram Domino. Scilicet Anna,& vir suus, & tota familia, scilicet,cum die eadem recessuri essent de loco Sanctuarij ad terram suam. Primo iuerunt diluculo ad Sanctuarium,vt adorarent ibi Dominum, & tunc pergerent in viam suam: qui est modus religiosus, scilicet, vt primo homines curent de eis,q̄ Dei sunt: deinde ad negocia sua deuoluantur:& tunc prosperiora veniunt cuncta, quæ tractauerint:iuxta illud Matth.7.c.Primū q̄rite regnū Dei,& iustitiam eius;deinde cetera adijcientur vobis.

Ex hoc autem inter viros Christianos affectuosos ad legem Dei inoleuit consuetudo, vt quotidie primo vacent orationi,quam incipiant negocia sua tractare,vel q primo Missam audiant:hoc.n.ceteros actus dirigit:sed adhuc potius

Consuetudo Christianorũ laudabilis.

tius erat istud inter Iudęos, quàm inter nos, quia inter eos F erat maius desiderium eundi ad Sanctuarium, & orandi ibi, quam inter nos eundi ad Ecclesiastica ministeria: quia illi solum ter in anno veniebant ad locum Sanctuarii, & vacabant ibi orationi, atq; videbant fieri sacrificia. Nos autem hęc quotidie in Ecclesia videre possumus; ideo ea, quę magis assueta sunt, minori desiderio capiuntur. Habebant tamen Iudæi per loca, in quibus erant habitantes, synagogas quasdam, quę non erant aliqua sanctuaria, ita quòd in eis fieri possent sacrificia, & alia ministeria sacerdotalia, vel leuitica, sed solum conueniebant homines in loco ipso ad orandum, & ad audiendum verbum Dei: nam saltē in Sabbatis legisperiti Iudęorum prędicabant in synagogis, & cõuenientes homines rudes audiebant verbum: sic enim de Christo dicitur, ꝙ per Sabbata introibat in synagogas, & prędicabat: sic patet Lucę ca.4. de hoc etiam Actuum c.13. G

Reuersique sunt, & venerunt in domum suam in Ramatha. Idest, de vrbe Silo, in qua erat Sanctuarium, redierunt ad ciuitatem Ramatha, in qua erat domus sua. Est autem ista ciuitas Ramatha, quę sup. vocatur Ramathain: & ista nũc, & tempore Christi vocabatur Arimathia: iste enim est locus, de quo erat ille vir nobilis Ioseph, qui Christum sepeliuit, & erat discipulus eius: vocaturque Ioseph ab Arimathia ciuitate, idest, de vrbe Arimathia: aliqui autem scriptores nostri hoc corruperunt scribentes, Abarimathia, tanquam vnam dictionem: sed error est.

Ciuitas Ramatha seu Ramathain tempore Christi vocabatur Arimathia, de qua erat Ioseph.

Cognouit autem Elcana Annam vxorem suam: & recordatus est eius Dominus. Et factum est post circulum dierum, concepit Anna & peperit filiũ; vocauitq; nomen eius Samuel: eo quòd a Domino postulasset eum. Ascendit autem vir eius Elcana, et omnis domus eius, vt immolaret Domino hostiam solennem & votum suum: & Anna non ascendit. Dixit enim viro suo: non vadam, donec ablactetur infans: et ducam eum, vt appareat ante conspectũ Dñi, & maneat ibi iugiter. Et ait ei Elcana vir suus. Fac quod bonũ tibi videtur: et mane donec ablactes eum: precorque vt impleat Dominus verbum suum. Mansit ergo mulier, & lactauit filium suum, donec amoueret eum a lacte. Et adduxit eum secum, postquam ablactauerat in vitulis tribus, & trib. modijs farinæ, & amphora vini, & adduxit eum ad domum Domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus. Et immolauerunt vitulum, & obtulerunt puerum Heli. Et ait Anna: Obsecro mi Domine, viuit anima tua. Ego sum illa mulier, quę steti coram te hic orans Dominum pro puero isto. Oraui. & dedit mihi Dominus petitionem meam, quam postulaui eũ. Idcirco & ego commodaui eũ Domino cunctis diebus, quibus fuerit accommodatus Domino. Et adorauerunt ibi Dominum. Et orauit Anna, & ait. H

1.q.2 c. 1.20 q.1 c. quicunque. 26. q.5. cap nec mirum.

Cognouit autem Elcana Annam vxorem suam. Quanq̃ Elcana nunquam potuisset suscipere prolem ab vxore sua Anna, quia tamen diligebat eam, semper conabatur, vt posset habere prolē: potissime, quia nunc forte Deus mouebat eum, cum vellet dare Annæ filium, quem poposcerat: & iste per commixtionem gignendus erat. *Et recordatus est Dominus eius.* Idest, recordatus est Annæ: ante hoc. n. videbatur oblitus esse illius, vel non respicere illã, quia cum esset in aduersitate propter defectũ prolis, non dabat ei filium: nunc autē, quia dedit, dicitur fuisse recordatus. *Et factum est post circulum dierum, concepit & peperit filium.* Idest, Anna non concepit immediatè, vt redijt de Silo, sed aliquanto tempore post: hoc autem fuit, quia quanquam Deus exaudiuerit orationem eius, non assignauit ei tempus, in quo daret filium: ideo dedit, quando voluit: in K quibusdam autem alijs assignatum est tempus, & in ipso facta est conceptio, atque partus: sic patet Gen.18.ca. cum Angelus dixit ad Abraham: iuxta condictum reuertar hoc eodem tempore, vita comite, ad te, & habebit filium Sara: sic etiam fuit de muliere illa, apud quam consueuerat hospitari Eliseus, cui determinauit tempus, in quo habitura esset filium: & in hoc ipso habuit infra 4. libr. capit 4. hic autem non fuit assignatum tempus. Dicitur etiam, quòd post circulum dierum concepit Anna, quia non immediatè concepit, vt cognita est, post aduentum de Silo, sed post aliquot dies: in quibusdam tamen dicitur, quòd ad primum concubitum conceperunt, sicut patet de Thamar nuru Iudę, quę cum fraudulenter ab ipso cognita fuisset existens in meretricis habitu, ad vnum concubitum concepit gemellos: Gen.38.c. Dicitur autem hic, quòd Anna concepit, & peperit, quia Dominus recordatus est eius: in quo videtur, quòd ista conceptio fuerit miraculosa; quia opere Dei facta est.

De quatuor modis, quibus Deus adiuuat miraculose in conceptione. Et quomodo aliquando vir, & femina non sint steriles, & tamen non gignant sine miraculo. Quæst. XXV.

QVAERITVR autem circa hoc de differentia miraculi in concipiendo: nam multæ in Sacra Scriptura leguntur, quæ miraculosè conceperunt, an omnes pertineant ad eundem modum miraculosę conceptionis. Dicendum autem, ꝙ conceptio miraculosa dicitur, quandocunque Deus specialiter operatur in ea, ita ꝙ nullo modo causaretur, nisi Deus in ea aliquid speciale faceret super vires naturæ, vel ꝙ natura saltem non faciebat; & istud distinguitur in quatuor modos, quibus Deus cooperatur, & sunt inter se inęquales.

Cõceptio miraculosa qua dicatur.

Primus modus est, quando aliqua femina non est sterilis, nec vir suus: & tamen non contingit eos totaliter conuenire, vt conceptio fiat, s. quòd in talibus temporibus coitus celebretur, in quibus semen alterius eorum, vel vtriusque est ita indispositum, quòd inde conceptio non sequatur: vel si forte quodlibet sit ita dispositum, quòd ex illo cũ aliquo alio sequeretur conceptio: inter se tamen non conueniunt ad causandam cõceptionem. Isti autem, qui talia habent semina, non sunt steriles, quia quanquam tunc non gignant; euenit quòd aliquando generent: si tamen penitus steriles forent, impossibile esset eos gignere, nisi Deus ad hoc specialiter operaretur: sine miraculo tamen videmus aliquos post multa tempora gignere, qui prius, cum semper vacauissent generationi, nunq̃ genuerunt. Circa tales aũt potest interdum accidere miraculum, s. si qui potentes ad gignendum nunq̃ in tali tempore coeunt, in quo cõceptio sequatur, nec ipsi tale tempus scire possunt: si fortè Deus exoratus ab eis tempus indicet, in quo possint gignere & gignant, est conceptio illa aliqualiter miraculosa, in quantum principia effectiua generationis immediatè diriguntur a Deo ad tale tempus, sine quo non posset fieri conceptio: & si non dirigerentur ad illud tempus, nunq̃ conuētura erant. De hoc patet in muliere illa, q̃ erat hospes Elisæi, quæ nunquam habuerat filium: non tamen dr de ea, ꝙ esset sterilis. Dixit autem ei Eliseus, in tali tempore habebis filium, & pro illo tempore habuit infra quarto lib. ca.4. in quo nihil videtur aliud fuisse, nisi quia Deus fecit illos tali tempore coire, in quo semina eorum sic ipsis ad conceptionem conuenirēt. Scdus modus, quo Deus opatur in cõceptione est, quãdo vir et vxor sunt verè steriles, vel aliquis eorum: nam tunc in quocunque temporē fieret commixtio, impossibilis est generatio, & non solum, quantum ad illos duos inter se, sed etiam quicunque eorum fuerit si conueniat cum aliquo alio, nunquam inde proles sequitur: est autem modus iste cooperandi in generatione excellentior præcedenti, quoniam in præcedenti nihil Deus agebat disponendo ipsa principia generationis, s. semina, sed solum dirigendo ad certum tps: hic aũt operatur aliquid intrinsecē in seminib. s. immutando qualitates seminum ad talem dispositionem, vt conueniant ad generationem; & iste modus reperitur sępe in Sacra Scriptura: sic enim patet de Sãsone, de cuius matre dicitur, ꝙ esset sterilis: Angelus tamen nunciauit ei, ꝙ conciperet, & cõcepit, sic patet Iudic. ca.13. Idem fuit in Elisabeth matre B. Ioannis; erat quippe sterilis, & per multa tempora non potuerat concipere, sed Angelus prædixit Zacharię, ꝙ haberet filium, & sic factũ est. Quòd autem Elisabeth esset sterilis, patet Lucę c.1. s. Et ecce Elisabeth cognata tua, & ipsa concepit filiũ in senectute sua, & hic mēsis est sextus illi; q̃ vocatur sterilis, i. Elisabeth, quę est sterilis, hēt istũ mensem sextum post conceptionem suam; sic ēt fuit hic de matre Samuelis; nam dr ꝙ concluserat Dñs vuluam eius: hoc autem est esse sterilem, q̃q̃ aliqñ accipiatur ista conclusio pro quodam impedimento tpali ad concipiendum, ꝙ idem operatur, ꝙ sterilitas, & istud est datum in pœnã, sic patet de ancillis regis Abimelech: Gen. 20.cap. s. concluserat. n. Deus oēm vuluam domus Abimelech

lech propter Saram vxorem Abrahæ:istud aũt impedimẽtum,vel conclusio non semper mansit, quia orante Abraham sanauit Deus Abimelech,& vxorem,& ancillas eius, & pepererunt,vt patet eod.cap. Hic tñ non accipitur eodẽ modo conclusio, quia Anna non accepit nouiter in penã, quòd non posset concipere, sed a principio erat sterilis, vt supra declaratum est.

A Tertius modus cooperationis diuinæ in cõceptione est, quando non solum operatur disponendo principium conceptionis effectiuum, sed etiã apponit illud, cum deficiat. Pro quo sciẽdum quod principium materiale, & effectiuũ generationis est semen: ideo si illud sit indispositum non proficit ad generandũ,quia ibi deficit,quantũ ad esse causam efficientẽ,licet non quantum ad esse causam materialem. Si aũt semen nullum sit,siue ex parte feminę, siue ex parte viri deficiat,tam principium materiale, q̃ effectiuũ; ideo miraculosior cõceptio est,ꝙ non existente semine aliquid causetur, per ꝙ fiat generatio,q̃ ꝙ existente illo indispositio sit; ideo iste tertius modus excedit ad præcedẽtes. Sic fuit in Sara vxore Abrahæ: nã ipsa erat sterilis, quia ẽt in iuuentute sua parere nunq̃ potuerat: erat enim vetusta nimis,& ꝙ difficilius omnibus est, iam non habebat materiam seminalem: sunt enim in feminis menstrua loco seminis in viris. Cum vero illa defecerint,generationem sequi impossibile est: etiã anteq̃ illa sint,generatio nulla est, & ob hoc puellæ,quãdo paruulæ sunt,etiamsi a multis cognoscantur,impossibile est eas concipere. Concipiunt aũt post 12. 13. aut 14. annum, quia his temporibus incipiunt vt communiter menstrua fluere: & ob hoc assignata sunt in feminis ista tempora pubertatis. Cum verò perueniunt ad magnam senectutem,vt ad annum 60.& amplius,desinunt eis fieri menstrua: & post hoc etiã impossibile est, vt concipiant: Sara aũt omnia hæc patiebatur incommoda. De sterilitate patet Genes.c.11. s.Erat autem Sara sterilis, nec habebat liberos. De senectute eius, & carentia menstruorum, patet Gen.18.c.s. Erant enim ambo senes prouectæq; ętatis, & desierant Saræ fieri muliebria. i.desierat ei fluere humor menstrualis: nam tunc,quando concepit 90.erat annorũ: Gen.17.c. Quartus modus,quo Deus operatur in conceptione,est, qñ deficit dispositio seminis, & ipsum semẽ dispositiuum,& formatiuum, nec causatur a Deo,vt ex illo possit generatio complen,sed sine illo consummatur. Pro quo sciendum,ꝙ ex semine feminino totaliter formatur corpus animalis, semen aũt masculinum solum proficit in genere causæ efficientis ad disponendũ,formandum, & organizandum mẽstruum muliebre per virtutem formatiuam, quæ in eo est,sed non est tanquã pars materialis ipsius fętus gignendi: solum aũt habet,quòd cũ organizauerit menstruum muliebre calore, & subtilitate sua exhalat manẽte solum humore mẽstruali,iuxta Arist. in lib.de animalibus, q̃q̃ Medici dicant,quòd vtrumq; semen est vt principium materiale, sed solum masculinũ est principium effectiuum,habens virtutem formatiuam. Sed qualitercunque sit,constat,ꝙ impossibile est digeri & organizari semen femininum sine masculino. Cum igitur sola femina per se cõceperit,miraculum magnum est,eo quòd non sit ibi semen virile formatiuum; excedit autẽ iste modus omnes alios: quia in ceteris semper est semen,& quãdo a principio nõ fuerit,postea producitur, sicut fuit in Sara,quæ cum ante non habuisset menstrua, Deus dedit illi menstrua,vt posset concipere,& sic iam nihil ibi deerat ad perfectam cõceptionem. In hoc tamen modo semen nequaquam est; ideo omnes prædicti modi concederentur ab aliquo fortassis esse possibiles, vtpote ꝙ sterilitas interdum naturaliter curetur,& quod illa femina, quæ ex aliqua causa desiit habere mẽstrua,incipiat illa habere;quod tamen sine virili semine fiat conceptio,prorsus quilibet de natura loquens reputabit esse impossibile, & hoc est verissimum miraculum. Talis aũt modus fuit in Domina nostra, quę sine semine & viro incognita peperit Saluatorẽ: Matthæi 1.& Lucæ c.1. Patet igitur, qui sint modi,quibus Deus miraculosè operari consueuit, aut reperitur operatus in conceptionibus. Iste autem modus, de quo hic dicitur,non est maximus,sed medius inter eos. *Vocauitque nomen eius Samuel*. Idest, Anna vocauit nomen filij sui Samuel, in signũ ꝙ petiuerat illũ a Deo, & Deus exaudierat

Quò fetum feminam maris, quam feminæ concurrant ad generationem pelu.

Cõceptio Christi quo fuit facta.

eam. Nã Samuel in Hebræo interpretatur,exauditio mea: sic etiam Ismahel,nam idẽ signãt: sed Ismahel exauditio, vel exauditus interpretatur: Gen.16.cap.s.vocabisque nomẽ eius Ismahel, eo quòd audierit Dominus afflictionem tuam: & subditur hic causa nominis Samuel,s.eo ꝙ a Domino postulasset eum,i.quia postulauit, & exaudita est,vocauit eum Samuel ab exauditione. Sed aliquis dicet,ꝙ Samuel interpretatur postulatio mea,vel postulatus,cum dicatur hic,ꝙ ideo vocatus est Samuel, quia postulasset eum a Deo. Sed dicendum,ꝙ non interpretetur postulatio, sed exauditio: dicitur tamen de postulatione,quia ipsa postulans exaudita est: sed quidquid isti dicãt,tu dicas,quod Samuel interpretetur petitio,vel petitus,vt patet in Hebręo: & hoc sequitur litera nostra. *Ascendit autem vir eius Elcana.* Hic põt poni tertium,s.pro exauditione gratiarũ actio, B vel põt incipere in principio cap.sequentis. Cum enim accepit filium Anna,lætatus nimis Elcana vir eius fecit solẽnitatem magnam,de qua hic. *Et omnis domus eius*. Idest, oẽs famuli sui,s.iuerunt cum eo in Silo ad offerẽdum Dño solẽniter pro puero nato: mater tamen non ascendit,vt patet immediatè. *Vt immolaret Domino hostiam solennem*. Idest,ad faciendum magnam solẽnitatem in sacrificiis: desideraucrat enim nimis Elcana accipere filium ex Anna: & quia nũc habuit,maximè,quia miraculosè a Deo cõcessus erat,lętatus est vehemẽter: & fecit solẽnitatem magnã in sacrificiis: significat enim solennitas excellentiam in re, quę solennizatur: sic enim dicitur aliquis actus solennis,& alius non solennis;tanquam isti multum differant in excellentia,honore,& apparatu.

Samuel quò interpretatur.

Instãtia

Solutio:

C *Elcana quam solennem hostiam obtulerit. Quæst. XXVI.*

QVAERET aliquis,quæ esset ista hostia solennis, quam offerebat Elcana. Respondebit aliquis, quòd erat illa,q̃ secundũ legẽ offerebatur pro puero nouiter nato. Nam post quadraginta dies debebat puer afferri in tẽplũ,& offerebatur agnus anniculus in holocaustũ, & vnus turtur pro peccato,vel si non esset agnus,offerebantur duo turtures,aut duo pulli collumbarum, de hoc Leuitici cap. 12. Sed dicendum,quòd non stat,quia solennitas, vt dictũ est, signat quandam excellentiam in actu: ergo cum dicatur, quod sit aliqua hostia,vel sacrificium solenne, oportebat,quòd esset de multis animalibus, & de multis generibus animalium: sed hostia, quæ offerebatur pro puero nato, erat de minimis, scilicet vnus agnus anniculus, & D vnus turtur,vel solũ duo turtures:ergo necesse est, ꝙ hic esset alia hostia. Itẽ si forte scdm legem pro Samuele illa hostia offerri debebat,iam determinatum erat:nec erat opus, vt hic fieret mentio de illa,cũ Scriptura solum ponat ea, q̃ aliter inteligi non possunt,nisi scriberẽtur. Erat igitur hostia solennis oblatio multorum animalium, & forte omnium generum sacrificiorum,sicut Principes Israel in dedicatione Sanctuarij obtulerunt sacrificia solennia,& quilibet eorum obtulit omnia tria genera sacrificiorum, s. sacrificium pacificum,& holocaustum, & hostiam pro peccato,& in quolibet istorũ generum obtulerunt multa animalia,vt patet Num.c.7. Elcana autem,qui erat vir diues, sic faceret. In Hebræo dicitur hostiam dierum,i. hostiam dierum statutorum a lege, scilicet, in tribus festiuitatibus supra declaratis. Et ista vocatur secundum literam nostram hostia solennis, quia erat pro solennitatibus legis: E & tunc erit sensus, quod cum accensurus esset Elcana ad offerendum votum pro filio,obseruauit tempus illud,quo tenetur aliàs ire, scilicet, dies solennes, vt non cogeretur toties ire, & tunc obtulit votum suum, & sacrificaret pro die illo solenni. Vel potest vocari hostia solennis, vt supra declaratum est, sed ad rigorem nominis est melior sensus iste secundus:quia solenne non vocatur celeberrimum & honorabile, sicut vulgariter accipitur, sed solitum, vel anniuersarium: quia dicitur solenne,quasi solitum annũ, idest,quòd consuetum est singulis annis fieri: quod vocauit litera Hebræa hostiam dierum,scilicet, statutorum: & hoc modo dicendum,quòd ista erat hostia solennis, idest, talis, qualem consueuerat quolibet anno in his festiuitatibus offerre: & si aliquid maius aut excellentius erat, hic non designatur ex ratione nominis huius, ideo nec est af-

Prima opinio.

Responsio autoris

ferendum, nec negandum, si quis asserat, sed adhuc sensus iste maxime apparet, quia dicitur in litera, quod obtulit hostiam solennem, & votum suum: ergo hostia solennis erat aliquid ordinarium: votum autem erat hic nouum, & speciale. *Et votum suum*. Idest, præter hostiam solennem adhuc obtulit id, quod vouerat; in quo innuitur quod Anna veniens de Silo nunciauit viro suo Elcanæ, quod vouerat Dño filium ad ministrandū, si daret ei conceptum, & quō orauerit, & locuta fuerit ad Heli Sacerdotem. Vir autem suus, quia diligebat eā, consensit voto illius, & super hoc ipse vouit Domino offerre aliqua magna dona; si daret ei filium, quo nato ascendit in Silo, vt offerret Domino id, qđ vouerat: & propter hoc pp gaudiū pueri nati præter vota, quæ emiserat, adhuc obtulit hostias solennes spontaneas, quæ erant anniuersariæ, vel ordinariæ, vt dictum est.

Et Anna non ascendit. Scilicet, quanquam ascenderit Elcana cum tota domo sua ad impletionem voti, tamen non ascendit Anna, ad quam principaliter pertinebat ascendere, cum puer eius causa fuisset genitus: quare autem non ascenderit, causa immediate patet. Sciendum autem secundum quosdam, quòd Elcana non ascendit, hic ad Sanctuarium ex eadem causa, ex qua supra ascenderat, quia supra dicebatur, quod ascendebat in domum Domini statutis dieb. s. in festiuitatibus ordinatis a lege: nunc autem ascendit, vt offerret sacrificiū pro filio nato; interdum vero ascendebat ad ministrandum in tempore suo secundum officium suū Leuiticum, vt supra dictum est. Sed est dicendum, quod vere ascendit ex eadem causa, quia erat nunc dies statutus ascēdendi, vt ostensum est.

Dixit enim viro suo, non vadam, donec ablactetur infans. Scilicet, quòd Elcana dixit Annæ, quòd ascenderet cum eo in Sanctuarium: ipsa autem noluit dicens: non vadam, &c. intendebat enim portare puerum ad manendum corā Domino, vt vouerat: & quia si nunc portaretur, non poterat ibi semper manere, quia erat paruulus, noluit eum portare quousque ascenderet, & portaret eum relinquendum totaliter in Sanctuario.

An ratio quam allegabat Anna, s. quòd nondum ablactauerat puerum, esset sufficiens ad non ascendendum in templum. Quæst. XXVII.

QVÆRET aliquis, an ista occasio, quam allegabat Anna, esset sufficiens ad hoc, quod non ascenderet nunc in Sanctuarium. Respondendum est, quod satis erat rationabilis, sed non erat necessaria, quia non obligabantur ipsa relinquere in Sanctuario puerū immediate, vt illuc duceret illum ex voto, quod emiserat: nam quanquam ipsa dixerit, quòd vouebat puerum ad hoc, quòd semper maneret coram Domino: intelligitur illud semper ciuiliter, s. pro illo tempore, in quo posset manere conuenienter in Sanctuario: sed puer nondum ablactatus sine nutrice remanere ne quibat, sed hoc non poterat esse in Sanctuario, in quo nulla mulier continue morari debebat, ergo oportet, quod prius ablactaretur, quā daretur ad manendum coram Domino, ideo quanquam Anna ascendisset in Silo cum puero, & non reliquisset eum ibi, non agebat contra votum: & sic non habuit causam necessitantem. Fuit tamen satis congrua, s. quòd puer ille, qui specialiter Deo traditus erat, nō esset, sicut ceteri pueri, qui postquam præsentantur coram Domino, & incipiunt pertinere ad eum, redeunt ad populares: iste autem postquam semel præsentatus esset Deo, volebat mater sua, vt maneret semper coram Domino: ideo noluit eum ducere in Silo, quousque esset ablactatus.

An peccauerit Anna non ascendendo in Silo, quousque ablactaretur puer. Quæst. XXVIII.

QVÆRETVR vlterius, an Anna peccauerit non ascendendo in Silo, quousque ablactaretur Samuel. Respondebit aliquis, quod sic, quia lege cautum erat, quod Israelitæ ascenderent ter in anno coram Domino in locū Sanctuarij, sed Anna manens ad ablactandum puerū non ascendebat temporibus statutis: ideo peccabat. Sed adhuc respondebitur, quod nunc Anna non debebat ascendere,

F quia non erat aliqua festiuitas, nec ascendebat Elcana ad solennitates statutas, sicut consueuerat, sed solum ad offerendum hostiam solennem pro filio suo, & soluendum vota, vt patet in litera, sed falsum præsupponitur, vt est probatum. Sed adhuc arguetur, quod quanquam ista vice, qua ascēdit Elcana, & non Anna, non esset festiuitas: tamen si ipsa mansura erat, vsquequo ablactaretur puer, necesse erat, vt transiret plures festiuitates, in quib. ipsa nō ascenderet ad Sanctuarium. Respondendum est, quòd sic accidit; tamen Anna non peccabat ex hoc, quia hac lege soli viri tenebantur, vt patet præalleg. capitulis, s. ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram me, ergo etiam, si nunquā ascēderet Anna in Sanctuarium, non peccabat, ascendebat tamen aliquoties cum viro suo, & hoc ex deuotione, vt patet supra: sic. n. consuetum erat apud omnes Israelitas. Nam & Domina nostra sic faciebat: quia quanquam non esset obligata ascendere ad festiuitates, tamen ascendebat ipsa, & Ioseph vir eius: Lucæ ca. 2. Sed adhuc arguetur, quòd, quanquam Anna non peccaret ex hoc, peccabat ex alio; quia secundum legem fœmina, quæ pareret, debebat purificari, s. vacaret si pareret filium quadraginta diebus purgationi sanguinis sui; postea vero ascenderet in Sanctuarium, & offerret agnum anniculum, & turturem, vel saltem duos turtures, aut duos pullos columbæ, vt patet Leuit. ca. 12. in feminis autem erat idem sacrificium, sed erat tempus purificationis duplum, s. octuaginta dierum: sed Anna illuc non ascendit, ergo peccauit. Aliquis respondebit, quòd ista lex de ascendendo in Sanctuarium tempore purificationis solum obseruabatur in mulierib. quæ manebant in loco Sanctuarij, quæ vero morabantur in alijs locis, non obligabātur ascendere, sed sufficiebat quod mitterēt oblationem illam, & sic poterat Elcana portare oblationem illam, cum ascendit in Sanctuarium manente Anna in domo sua. Sed contra hoc arguetur, quia Domina nostra, nato Christo, & expletis quadraginta dieb. purificationis ascendit cū illo in Ierusalem ad offerendum ea, quæ iubebantur in lege, vt patet Lucæ c. 2. s. Postquam autem impleti sunt dies purgationis Mariæ secūdum legem Moysi, tulerunt Iesum in Ierusalem, vt sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini: quia omne masculinū adaperiens vuluam sanctum Domino vocabitur: & vt darent hostiam, secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum: Habitabat tamen mater Christi extra Ierusalem satis distans ab ipsa vrbe, s. in terra Galilææ, quæ est in extremitate orientali terræ Chanaan, quod patet, quia Galilæa est habens in se mare Genezareth, vel Cenereth, quod etiam vocatur mare Galilææ, Matth. cap. 4. & tamen istud mare est in extremitate orientali terræ Chanaan Nū. 34. c. ad hanc autem terram reuersa est Domina nostra oblato Christo in Ierusalem, vt patet Luc. c. 2. ergo Anna quā quam esset in extremitate terræ Chanaan, obligabatur venire expleta purificatione in Sanctuarium.

G

H

I *De purificatione Mariæ.*

Respondendum est, quòd circa hoc considerantur duo, s. oblatio pueri in Sanctuario, & præsentatio matris expleta purificatione. Primum non erat generale, sed solum intelligebatur de primogenitis. Cum enim primogenitus nasceretur, si masculus esset, debebat soluī redemptio pro illo, s. quinque sicli: & istud fiebat vno mense post natiuitatem pueri: Num. c. 18. Præsentabatur autem tūc puer in Sanctuario coram Domino Sacerdotibus, qui suscipiētes eum de manibus cognatorum suorum offerebant coram Domino, & prius recipiebant a parentibus precium quinque siclorum pro puero, quām illis redderent: quanquam autem ista oblatio pueri debebat fieri post dies triginta, quia tamē mater debebat se præsentare coram Domino die quadragesimo, fiebant hæc simul: & sic factum est de Christo, quoniam simul ipse præsentatus est in templum, & iuit mater sua ad offerendum sacrificium pro purificatione sua: Lucæ cap. 2. *Responsio.*

K *Qui pueri offerebantur in Sanctuario & quare.*

Circa primū, s. de oblatione pueri dicēdū est, qđ cessabat in Samuele, quia nō tenebatur mater sua, vel aliquis alius præsen-

præsentare eum coram Domino ad soluendum precium quinque siclorum: quia istud debebat solui pro primogenitis Israelitarum, quia tenebantur primogeniti Domino, quia non poterant ipsi primogeniti populariũ applicari Deo in seipsis, sed Leuitæ dabantur pro eis, iõ voluit Deus ꝙ darentur sicli quinque pro quolibet primogenito Israelitarũ in redemptionem, & isti proueniebãt Leuitis, vt patet Num.c.3. & 18. cũ computentur ibi inter iura eorum: apparuit enim hoc ex prima commutatione, & redemptione primogenitorum, quæ facta est. Nam in deserto Sinai fecit Deus dari sibi omnes Leuitas pro primogenitis Israel cõputando vnum Leuitam pro vno primogenito, & quia de numero primogenitorum fuerũt 273. super numerũ Leuitarum, pro illis datum est preciũ, s. pro quolibet eorũ quinque sicli, vt patet Num.c. 3. Samuel autem erat de Leuitis Caathitis, vt patet 1. Paralip. cap. 6. ergo non debebat pro eo solui precium quinque siclorum, & consequenter non debebat præsentari coram Domino in Sanctuario: quia ista præsentatio non fiebat, nisi ad redemptionem ipsorum primogenitorum, quod apparet Lucę c.2. cum dicitur de Christo, ꝙ postquam impleti sunt dies purgationis Mariæ secũdum legem Moysi, tulerunt illum in Ierusalem, vt sisterẽt eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini: quia omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum Domino vocabitur, idest, sanctificabitur, vel applicabitur Deo: Sed ista sanctificatio primogenitorum popularium ad nihil aliud fiebat, nisi vt soluerentur quinque sicli pro quolibet eorũ: et cũ Christus esset de tribu Iuda, de qua nullus poterat applicari Deo ad ministrandum sibi coram altari, vel in aliquo alio ministerio, vt patet ad Hebr. cap. 7. s. in quo enim hæc dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altari præsto fuit: manifestum est enim quòd ex Iuda ortus sit Dominus noster, in qua tribu nihil de Sacerdotibus Moyses locutus est: apparet igitur quòd primogeniti ad nihil aliud præsentabantur coram Domino, nisi ad soluendum quinque siclos: quoniam si præsentarentur ad ministrandum, hoc non conuenisset Christo, sed quia dicitur de eo, quòd pręsentatus est secundum legem Moysi: ergo lex Moysi nõ iubebat ad aliud præsentari primogenitos, nisi vt soluerẽtur pro eis quinque sicli: Samuel autem erat de Leuitis, & non erant pro eo soluẽdi aliqui sicli, quia ipse sanctificatus erat Domino ad ministrandum, eo ꝙ erat Leuita, & pręter hoc erat sanctificatus a matre sua, quæ vouit illum ad ministrãdum omnibus diebus vitæ suæ coram Domino: ergo nõ debebat præsentari post vnum mensem, vel post dies quadraginta, quando præsentabatur mater ad purificationem, vel vel cum saltem finiebatur tempus purificationis, sed sufficiebat, quòd præsentaretur, quando fuisset ablactatus, vt postea semper maneret coram Domino, sicut dixit mater sua, & hoc propter votum: alias autem in quantum Leuita erat, quamquam esset primogenitus, non oportebat, vt aliquando præsentaretur coram Deo, nisi cum iam esset magnus, & veniret ad ministrandum.

An quælibet mulier quadragesimo die post partũ deberet præsentari in templo, & purificari. *Quæst. XXIX.*

Circa secundum, scilicet de præsentatione matris dubium manet, nam dato, quòd non deberet Samuel præsentari in templo, quia erat Leuita; tamẽ de matre sua, an deberet post quadragesimum diem purificari, sicut purificabantur omnes aliæ feminę, & ad hoc ascendere ad Sãctuarium, dubium manet. Et videtur quod sic, quia Leuit. ca.12. dicitur quòd femina, quæ peperisset filium, post quadraginta dies debebat purificari, & offerre Sacerdoti agnũ anniculum, & turturem, & tamen ista oblatio fiebat in loco Sanctuarij, quia alibi non fiebat sacrificium; ergo necesse est, quòd femina ascenderet ad Sanctuarium post quadraginta dies.

Aliquis respondebit, quòd non requirebatur, quod ipsamet femina accederet ad locum illum, & offerret, sed satis erat, quod aliquis alius offerret pro ea; & ita Elcana, qui ascendit ad offerendum hostiam solennem, poterat pro vxore sua portare ista sacrificia.

Respondendum est, non posse stare, quia in litera dicitur Leuit. 12. c. quod ipsa deferet agnum anniculum in ho-

A locaustum, & quod tradet Sacerdoti: & quanquam litera nostra non tantum declaret, tamen litera Hebraica determinat, quod ad ipsam pertineat: ergo ipsa debebat esse in loco Sanctuarij: potissimè cum istę cærimoniæ fiant ad purificationem ipsius: ergo ipsa debebat esse præsens.

Si autem aliquis velit protervire, dicens, quod q̃q̃ dicatur, ꝙ ipsa hoc facere cogeretur, sufficiebat, quod faceret per alterum: quia qui per alterum facit, per seipsum facere videtur. Respondendum est, quod non potest stare: nã ipsamet femina ad id cogebatur, vt patet Lucæ ca.2. de Domina nostra, quę ab vrbe Nazareth de terra Galileę iuit ad offerendum sacrificium purificationis suæ in Ierusalem: & hoc non quidem, quasi ex sola deuotione, sed quia videbãtur oẽs feminæ Hebręorum ad faciendum hoc teneri, cum dr; Et vt darent hostiam, secundum quòd dictũ est in lege

B Domini, par turturum, aut duos pullos columbarũ: in quo manifeste patet quod intendimus: nam ibi dicitur, quòd parentes Iesu tulerunt illum in Ierusalem: parentes autem eius erant Maria, & Ioseph: ergo ambo ascenderunt, quod etiam satis apparet, cum postea dicatur ibidem, quòd Ioseph, & Maria mater eius erant mirantes super his, quę dicebantur de puero. Ponuntur ẽt ibi duæ causæ, quare illuc ascenderunt, s. vt sisterent puerum coram Domino, & vt offerrẽt sacrificium, scilicet par turturum, aut duos pullos columbarum, & vtrumque dicitur ibi, ꝙ erat ex præcepto legis Moysi; ergo ad vtrumque ascendere tenebantur; sed sacrificium illud non erat pro puero, quin potius pro purificatione matris, vt patet Leuit. c. 12. ergo sicut tenebantur parentes Saluatoris præsentare eum coram Domino, ita tenebatur mater sua se præsentare ad purificationem: de

C Anna aũt matre Samuelis sic erat, quia pepererat puerum: ergo infra quadraginta dies debebat se præsentare; sed nõ se præsentauit; ergo peccauit contra legem.

Aliquis respondebit, quòd Anna præsentauit se in templo quanquam non fuerit filius eius Samuel ibi præsentatus, & sic satisfecerit legi. Respondendum est, non stare, quia ipsa dixit, quòd nolebat ascẽdere cum Elcana, sed manifestum est, quod interim transiret tẽpus purificationis, ergo non poterat se præsentare in termino determinato a lege, & consequenter peccare videbatur.

Dicendum est igitur, quòd Anna non se præsentauit in tempore purificationis coram Domino, eo quòd ipsa nõ obligabatur purificari: quia ista purificatio erat in oblatione quorundam sacrificiorum, vt patet Leuit. cap. 12. & ista sacrificia sunt iura debita Sacerdotibus a popularibus, quia

D pro eis Deum orant, & ministrant ei: mater autem Samuelis erat de Leuitis, sed Leuitæ non offerebant aliqua iura Sacerdotib. sicut supra diximus de redemptione primogenitorum, cum ipsi essent ministri Dei sicut Sacerdotes: ergo vxores eorum non tenebantur aliquid offerre in purificatione: quia illud solueretur de sumptibus Leuitarũ: non ergo obligabatur mater Samuelis ad purificationem die quadragesimo, sicut aliæ mulieres. De Domina autem nostra non est simile, quia ipsa erat de stirpe Iuda, cum Christus filius eius sit de stirpe ista: & ista tribus erat de popularibus, qui tenebantur ad soluendum iura Sacerdotib. & Leuitis: ergo quanquam ipsa ad hoc videretur obligata ex lege, nõ erat mater Samuel obligata, quæ erat de tribu Leui. Et sic dicendũ, quòd ipsa non ascendit in locum Sanctuarij, nec Samuel filius eius illuc portatus est, vsquequo abla

E ctatus fuit.

In q. 16.

An virgo Maria fuerit obligata ad purificationem.

Et ducam eum, vt appareat ante conspectum Domini. Idest, postquam ablactauero, ego ducam ipsum, & præsentabo in conspectu Domini, scilicet in Sanctuario coram Sacerdotibus, vbi Deus specialiter esse videbatur.

Et maneat ibi iugiter. Idest, postquam duxero illum, manebit ibi semper, nec reducam eum mecum in domum. In hoc autem fundatur intentio Annæ, scilicet si ego portarẽ eum nunc coram Domino, quia nondum est ablactatus, nõ posset ibi manere, sed oporteret, quòd ducerem eum mecum: ego tamen voui, quòd darem eum Domino, vt ministraret coram eo iugiter, volo ergo ire illuc tali tempore, vt cum eum præsentauero Domino, possit ibi iugiter manere: hoc autem erit postquam fuerit ablactatus: ergo nolo illuc ire, nec eum portare, quousque sit ablactatus. *Et ait ei Elcana vir suus, fac quod tibi videtur bonum.* Vi-

Elcana, q Anna loquebatur rationabiliter, ideo noluit ei repugnare, potissime, cum eam diligeret, nolebat eam contristari permittens facere secundum arbitrium suum. F

Et mane, donec ablactes eum. Idest, quanquam ego nunc ascendam ad Dominum, & postea alijs vicibus, tu nunquam ascendas quousque ablactes puerum.

Causa huius erat, quia dum puer non est ablactatus, nō potest manere sine nutrice, sed nulla nutrix poterat esse cū eo semper in Sanctuario, siue esset mater eius, siue aliqua alia, quia nulli feminæ licebat semper manere in Sanctuario: ergo oportebat non poni Samuelem coram Domino, vsquequo esset ablactatus; quo facto, quāquam esset puer tenerrimus, posset nutriri cibis quibuscunque teneris a Sacerdotibus, vel Leuitis.

Precorque, vt impleat Dominus verbum suum. Cum.n.faceret ista Anna ad complendum votum, Elcana precatus est, vt Dominus compleret verbum suum.i.id quod dixerat de puero. Non est autem intelligendum, quòd Deus aliquid dixerit de illo, sed solum exaudiuit petitionem Annæ dans ei filium: est tamen sensus, quòd cum Anna penerit filium promittens, quòd ille semper maneret corā Domino; & Dns concessit ei filium, vī quòd cōcedebat ei sub hac conditione, vel cum intentione faciendi, quòd permaneret coram ipso ministrando. Hoc autem orat Elcana.s. quòd Deus det vitam illi puero, vt possit ministrare multo tempore coram eo, & sic implebitur verbum suum de puero, q ministret coram eo. Rabbi Nehemias dicit, quòd in Silo audita fuerat quædam vox Dei dicentis, quidam puer nasciturus est nomine Samuel, qui liberabit Israel de manu Philisthijm: quamobrem omnes mulieres vocabant filios suos Samuel, vt aliquis eorum esset: cum autem vocauisset Anna filium suū Samuel, dixit Elcana, precor, vt impleat Dominus verbum suum. s. verbum, quod locutus est in Silo, cōpleat in isto puero, vt liberet Israel de manu Philisthijm, sed istæ fictiones sunt ita apertæ, vt non expediat contra eas arguere. Nam Anna non vocauit filium suum Samuelem ex hac causa, sed quia eam Deus exaudiuerat, vt patet supra in litera. Etiam falsum est, quod omnes mulieres vocarent filios suos Samueles. G H

Rabbinorum fabula.

Mansit ergo mulier, & lactauit filium suum, donec amoueret eum a lacte. Idest, non ascendit Anna illa vice in Sanctuarium, [illegible] alijs vicibus post hoc cum Elcana ad solennitates sta[illegible] quousque amoueret puerum a lacte. *Et adduxit eum secum [illegible]quam ablactauerat.* Idest, iuit ipsa in Sanctuarium cum puero, vt relinqueret eum ibi. Hoc autem erat, vt offerret eum coram Domino, & solennem hostiam cum illo, & ad referendum gratias Deo pro collato beneficio. s. quod sicut Deus in eodem loco sibi concesserat filium, ita ibi pro illo gratias redderet: etiam vt ipsa commendaret eum Heli Sacerdoti, significans quomodo ipsa fuisset mulier, quæ ibi coram eo petierat filium a Domino, & locuta fuerat ad ipsum. Sciendum etiam q quanquam hic solum dicatur de Anna, quòd ascenderit cum Samuele: tamen etiam intelligendum est de Elcana viro suo, quia infra dicitur: Et immolauerūt vitulum, & obtulerunt puerum, sed hoc non potest intelligi de sola Anna: sic etiam patet sequen.c. scilicet, Et abijt Elcana in Ramatha in domū suam; ergo illuc ascendit cum Anna: tota enim ista litera cōtinuata est, & refertur ad idem tempus vsque ad locum illum. *Porro filij Heli filij Belial.* Sed exprimitur de Anna, quia ipsa erat tanquam principalis respectu pueri. I

In vitulis tribus. Idest, duxit Anna filium suū in domum Domini cum vitulis trib. & accipitur (in) pro cum; sic patet Genesis trigesimo secundo c. scilicet; In baculo meo transiui Iordanem, idest, cum baculo: portauit autem Anna tres vitulos tanquam oblationem solennem pro voto, & pro filio, quem offerebat; vt sicut Elcana obtulerat hostiam solēnem in natiuitate eius, vt patet supra: ita ipsa offerret nunc in præsentatione pueri coram Domino solenne sacrificiū, accipiendo solenne pro magno: de vno vitulo istorum apparet infra, quòd immolatus fuerit, de duobus reliquis nihil dicitur, sed satis v[illegible]etur, quòd forte dederit illos Anna viuentes Sacerdotibus, sicut populares interdum offerebāt animalia Sacerdotibus, non vt immolarētur coram Domino, sed vt manerent in proprietate Sacerdotum, vel forte dedit illos duos vitulos Anna Heli Sacerdoti in munera, vt K

gratiam sibi conciliaret apud eum, quia dabat illi filium suum in custodiam, vt maneret semper coram eo. Sic patet infra, cum dicitur, q puer Samuel ministrabat semper corā Heli, & erat ante faciem eius: seq. cap.

Et tribus modijs farinæ. Idest, etiam attulit secum tres modios farinæ. De istis dicendum est, sicut de vitulis, s. q aliquid huius farinæ portaretur ad libamina sacrificij; reliquum autem, vt daretur Heli in munus; patet hoc: nam vt habetur Num.cap.15. in omni holocausto, & hostia pacifica offerebantur libamina, scilicet farina, vinum, oleū, thus, & sal; ex quibus tria prima offerebantur semper sub certa mēsura, de qua eodem ca. & duo vltima sine mensura, sed hic offerebatur vitulus: ergo oportebat, quòd cum eo darentur aliqua libamenta, de quibus erat farina. Nisi forte dicatur, q erat ista oblatio pro peccato, in qua non erant libamenta, sed non stat rationabiliter dictum, q a hic offerebatur pro gratiarum actione propter natiuitatē pueri, ad quod pertinet holocaustum cum hostia pacifica.

Sciendum autem, quod tres modij farinæ, de quibus hic, valde paruam mensuram indicant, nec sunt, vt apud nos, quia vna puella satis debilis poterat portare in palliolo suo sex modios tritici, et amplius, vt patet Ruth.c.3.s. Expande, inquit, palliolum tuum, quo operiris, & tene vtraque manu: qua extendente, & tenente mensus est sex modios hordei, & posuit super eam.

Et amphora vini. Idest etiam portauit secum amphorā vini: illa etiam erat necessaria pro libamentis sacrificij, q a cum quolibet holocausto, & hostia pacifica dabantur libamenta, de quibus erat vinum in certa quantitate pro quolibet genere animalis, vt patet Num.15.cap.

Et adduxit eum in domum Domini in Silo. Ibi enim erat Sanctuarium, & fuerat ab ingressu Israelitarum in terram Chanaan vsque ad tēpus Samuelis, s. non multo post hoc cum arca: dum ducta est in terrā Philisthijm, de quo infra c.4. *Puer autem adhuc erat infantulus.* Idest, Samuel, qui vocatur hic puer, erat infantulus, i. nimis infans: nondum enim esset duorum annorū & dimidij; nam immediate, vt ablactatus est, duxerunt eum parentes in templum, vt patet sup. *Et immolauerunt vitulum.* s. vnū de vitulis trib. de reliquis aut duobus quid factū sit, dictū est. In quo aūt genere sacrificij fuerit oblatus iste vitulus, vī dicendū, q in holocausto, vel in hostia pacifica. Nā nulla causa erat, quare offerretur pro peccato, cum non pertineat ad exultationē, sacrificiū tn istud fiebat in exultationē pro puero nato, & oblato. *Et obtulerunt puerum Heli.* Dī puer oblatus, non quidem, sicut consueuerant offerri alij pueri primogeniti, qui erant de tribubus popularibus: nam illi ferebantur in templum, & accipiebantur in manibus Sacerdotū: nec reddebant eos Sacerdotes parentib. suis, quousq; acciperent preciū quinq; siclorū pro illis, de hoc Lucę c.2. dī, & cū inducerent puerū Iesū parentes eius, vt facerēt scdm cōsuetudinē legis pro eo, Simeō accepit eū in vlnas suas, & bndixit eū, &c. Samuel aūt erat de filijs Leuitarū, iō non dabantur pro eo quinq; sicli, nec aliqua redemptio, sed oblatus est in manib. Heli sacerdotis, quia mater sua deuouerat eū Domino, vt sp ministraret coram eo. *Et ait Anna, obsecro, mi domine.* Loquitur Anna ad Heli indicans ei votum suum, & id, quod locuta fuerat ad ipsum. Nam quando steterat primo Anna in Silo coram Heli, dixit ei q erat mulier nimis infelix: Heli autem dixit, vade in pace, & Deus Israel det tibi petitionem, quam rogasti: ideo Anna quasi congratulās volebat nunc declarare, quomodo completa fuisset oratio sua, & exaudita petitio, & hoc significat litera sequens. Et etiam hoc, vt Anna declaret quare offerat filiū suum Heli Sacerdoti: vouerat namque eum, vt maneret semper corā Domino, & ob hoc tradebat illum Heli: voluit igitur significare votum suum Heli, vt reciperet puerum. Et dicit, obsecro, mi domine. i. obsecro, vt audias me. *Viuit anima tua domine.* Modus iurandi est apud antiquos, vt cum dī viuit anima mea, q hoc sit. i. sic viuat anima mea, vt hoc est verum. Sic etiam iurauit Deus, Num.14.ca. Viuo ego, & implebitur gloria Domini vniuersa terra, idest, ego iuro per vitam meam, q omnis terra implebitur gloria. Sic etiam potest accipi hic. s. v[illegible]a domine, idest, ego iuro per animam tuam, vel per vitam tuam q ego sum i[llegible] ulier &c. *Ego enim sum illa mulier, quæ steti coram te hic orans.* Idest,

donune

domine recordare, ꝙ quõdam te stante hic apud portam templi, stetit hic mulier quædam orans, & ego sum illa.

Orans Dominum pro puero isto. Orauit Anna pro puero, scilicet Samuele, non quidẽ pro illo determinatẽ, sed qđ daret sibi aliquem filium, siue illum, siue alium: potuisset enim sibi dare alium filium, & non illum. Et dr̃, quòd stetit orans coram Heli, quia Heli erat ad portam templi, & Anna erat intra Sãctuarium, sed prope Heli circa portam Sanctuarij, quod patet, quia Heli conabatur audire verba Annę, qñ mouebat labia in oratione, & q̃a nihil audiebat, iudicauit, ꝙ Anna nihil loquebatur, sed mouebat labia ex ebrietate, si tamen distaret ab illa aliquantulum, non argueret rationabiliter, ꝙ ipsa nihil loquebatur, quanquam non audiret eam. *Oraui, et dedit mihi Dominus petitionem meam, quam postulaui eum.* Idest, ego oraui tunc pro puero, & concessit mihi: ex quo patet, ꝙ Anna non declarauerat Heli petitionem suam, quando locuta fuit cum ipso in Silo, sed solũ dixit, mulier infelix nimis ego sum. Si enim ibi declarasset, non oportebat, ꝙ nunc declararet. *Idcirco, & ego commodaui eum Domino.* Idest, quia Deus dedit mihi, ego dedi eũ Deo, s. vouendo ipsum ad hoc, ꝙ maneret semper ministrando coram Domino, & ꝙ sp̃ haberet votum Nazaręorum in obseruatione. Dicitur autem commodare. i. dare ad vsum, s. ꝙ Anna potuerat eum applicare ad sæculares conuersationes, & commodauit. i. dedit illum ad vsum Deo. *Cunctis dieb. quib. fuerit accommodatus Domino.* In hoc significatur forma voti, s. quòd nõ vouebatur puer ille ad aliquam certam ministrationem, aut pręfinitum tẽpus, sed in omnibus diebus, quibus fuerit accommodatus Deo, i. dest, quibus Deus voluerit, quòd sit sibi accommodatus, idest, ꝙ ministret sibi: nam eo tẽpore quo Deus voluerit eum viuere, erit sibi accommodatus, nam Anna vouit filium pro tota vita: Deus ergo sciebat, quòd, quãdiu vellet ei dare vitam, tamdiu esset sibi accommodatus; ergo, quando ipse vellet eum occidere, non esset sibi accommodatus, nec vellet eum sibi esse accommodatum.

Et adorauerunt ibi Dominum. Scilicet Anna, & Elcana vir suus adorauerunt Dominum in Silo: referentes ei gratias pro filio dato. *Et orauit Anna, & ait.* Tam Elcana, q̃ Anna orauerunt; sed quia oratio Elcanæ non fuit aliquid speciale, non descripta est hic: oratio autem Annæ continebat magnas laudes Dei, & habebat modum prophetiæ: & creditur, ꝙ ipsa a Deo illuminata specialiter hoc orauit. Descripta ergo fuerunt verba sua hic: habentur autẽ in c. seq.

CAPVT II.

EXVLTAVIT *cor meum in Domino, & exaltatum est cornu meum in Deo meo. Dilatatum est os meum super inimicos meos, quia lætata sum in salutari tuo. Non est sanctus, vt est Dominus: neque enim est alius extra te.*

Exultauit. In superioribus positum est de Samuelis natiuitate & oblatione. Hic incipit agere Scriptura de eius exaltatione, & diuiditur in duas partes: primò agitur de matris Samuelis oratione; secundò de filiorum Heli deiectione. Procedit autem sic, quia tempore natiuitatis Samuelis Heli erat Summus Sacerdos, & filij eius successuri essent semper in honore illo, nisi fuissent eorũ magna peccata; eorum autem graues iniquitates promeruerũt, vt deij cerentur: & quia deiectis eis a potestate, & auctoritate iudicandi Israel successit Samuel, agitur de eorum deiectione, vt postea agatur de Samuelis exaltatione. Secunda ibi, *Porro filij Heli.* Ista secunda in duas, quia primo agitur de filiorum Heli iniquitate: secundo de pręnunciatione pœnę eis comminatę. Secunda ibi. *Heli autem erat senex.* Prima in duas, quia primo agitur, ꝙ dictum est; secũdo incipitur agi de bonis exordijs Samuelis, secundum quæ postea promeruit magnum honorem ibi. *Samuel autem ministrabat.* Circa primum ponitur oratio Annæ, s. *Exultauit cor meum in Domino*

Verba exultationis, quæ protulit Anna, quomodo intelligantur. Quæst. I.

REFERTVR hoc ad lætitiam, quam habuit Anna cõcepto Samuele. Nam anteq̃ cõcepisset affligebat eã

A nimis ęmula sua obijciens illi infęcunditatem, & ꝙ Deus maledixisset illi concludendo vuluam eius: nunc aũt nato filio immunis erat ab hoc opprobrio, nã cũ aliqua, q̃ ante fuisset sterilis, pariebat, auferebatur ei opprobriũ. Sic dixit Rachel Gen. 30. s. Quę cõcepit, & peperit filiũ dicẽs: abstulit mihi Deus opprobriũ meũ. Nunc aũt cum concepisset, lętatũ est cor suum. Et dr̃, ꝙ lętatur in Deo, i. istam lætitiã, vel gaudiũ hẽt a Deo, vel lętatur in eo, i. in beneficio eius, & non in aliquo alio bono, qui autẽ delectantur in vitijs, quanquam exultent, tñ non exultant in Deo. Et non dr̃ lętati, sed exultare, q̃a exultare significat maiorẽ abundantiã gaudij, nam lætari significat cõcipere quoddã gaudiũ intra aĩam, ꝙ extra nõ prodijt: exultare aũt est quoddã gaudiũ in tra conceptũ, q̃ cu intra concipitur, in exteriora prorũpit, & manifestatur in morib. corporis, & sic dr̃ exultare, quasi extra saltare. *Et exaltatum est cornu meũ in Deo meo.* Ista aliquo modo est repetitio sententię superioris, quæ consueuit fieri in carminibus, & ita ista oratio est per modũ carminis. Aliter põt dici, ꝙ sit diuersa sñia, q̃m cornu exultare pertinet ad lętitiã: Cornu exaltari ptinet ad magnitudinẽ. Et est sensus, exaltatũ est cornu meũ, i. eleuatũ est ad magnã altitudinem, quia ante hoc erat depressum, s. quia ego reputabam me infimam in mulieribus, & hoc quia dixit mulier infęlix nimis ego sum, nunc autem reputabat se valde fęlicem, quia Deus dederat ei filium, cum esset ablatum opprobriũ illius de sterilitate; & potissimè, quia filius ille erat datus a Deo, de quo magis gaudendum erat, ideo eleuabatur cornu Annę ad magnam excellentiam: nec tamen erat ista eleuatio in superbiã, ita quod propter filium natum super biret alicui contumeliam inferre volens, vel in seipsa se iactaret, quasi a se hoc bonum habens, sed exaltatio sua erat in Deo; ideo subijcitur, in Deo meo, s. propter bona collata mihi a Deo ego æstimo me maiorem, vel propter spem bonam de ipso. Et non est istud gaudium in aliqua re temporali, qua Anna vellet frui, sed in Deo, & a Deo.

Lætari & exultare q. quõ differũt.

Dilatatum est os meum super inimicos meos. Idest, apertũ est os meum ad loquendum magna de inimicis meis, non habens quid rñderem, nunc autem dilatatum est os meum. i. data sunt mihi multa, in quib. ego possem dilatare, vel extẽdere os meum. Refertur hoc ad Annam respectu Phenennæ, quę dr̃ inimica sua, cum litera vocet eam ęmulam, & ipsa affligebat atq; contristabat nimis Annam tanquam hostis; & tunc tacebat Anna non habens, quid responderet, quia obijciebat sibi infęcunditatem, quæ vera erat, vnde nõ habebat aliud remedium, nisi quod fleret, & non caperet cibum, vt patet præcedenti cap. Nũc autem dilatatum est os suum super inimicos suos, idest data sunt ei multa, quæ loqui posset contra inimicos suos, siue obijciendo, siue respondendo: nam iam non poterat Phenenna obijcere Annę infęcunditatem, cum ipsa posset dicere, iã se peperisse, et gloriosius erat, ꝙ filium istum spãliter a Deo acceperat, vel poterat obijcere cõtra Phenennam principaliter increpando, quasi reddendo vindictam, quòd ipsa iniuste locuta fuisset ante, dicens Annam esse infelicem, quia cõcluserat Dominus vuluam eius, cum intenderet eam exaltare, dando ei filium miraculosè: non est tamen intelligendum, quòd Anna suscepto filio quasi habita victoria insultauerit contra Phenennam, quia hoc nõ erat virtuosum Annę, cui Deus largitus fuerat tantum beneficium, vt vindictam sumeret, sed dicit os suum dilatum. i. quia posset ipsa dilatare iam illud, loquens multa contra Phenennam data sibi opportunitate, sed nihil horum fecit.

Quia lætata sum in salutari tuo. Idest, in salute a te data. Est sensus, qđ quia Deus dedit Annæ salutem. i. saluationẽ ab improperio suo de sterilitate; dilatatũ est os suum super inimicos suos, aliter sp̃ oportuisset eam subticere, & flere, q̃a non haberet quid posset rñdere ęmulę suę. Nunc aũt lętata fuit in salutari Dei. i. in salute a Deo data. Aliter põt intelligi, quòd non accipiatur hic lętari proprie, sed pro cõfidere, & tunc est propria casualitas, s. ꝙ Anna confidit in Dño, ꝙ daret ei petitionẽ suã, & pp̃ hoc dilatatũ est os suũ: si aũt non confidisset, ꝙ Deus daret sibi petitionẽ, Deus nõ dedisset, q̃a non concedit petita homini diffidenti de bonitate eius; sic patet Iacob. c. 1. de illis, qui dubitãt in petitis a Deo dicens: postulet autẽ in fide nihil hæsitans: qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento mouetur, &

circumfertur,non ergo existimet homo ille, quod accipiat aliquid a Domino:Anna autem lætata est in salutari Dei,idest,cum lenna,& certitudine sperauit salutem esse, dandā sibi a Deo,frenedium circa opprobria sua, ideo dilatatū est os suum. *Non est sanctus,vt est Dominus.* Postquam Anna descripsit bonum suum,& gaudium sibi collatum, con uertitur ad describendum laudes quasdam Dei. Nam pro susceptis bonis a Deo tenemur rependere, quod possibile nobis est.Istud autem in solo honore consistit: quoniam Deus boni nostri non eget:ideo cum cetera bona nostra ei non conueniant,honoré ei impendimus non quidem tanquam necessarium,sed tanquam expressiuum magnitudinis reuerentiæ eius: iste enim solus est, quem Deo tribuendum dicit esse Aristot.Ethic.lib.4.& 8. & hoc, quia maximū bonū est inter oīa humana exteriora : laus aūt proprie non est honor,aliquo modo tñ pertinet ad illū. Nam sicut honor attestatur in honorato magnitudiné reuerentiæ,& dignitatis,cum sit aliquid exhibitum propter virtutem, ita laus significat quoddam bonum in laudato, quia laus est sermo explicans magnitudinem. Anna ergo incepit hic explicare magnitudinem Dei laudando eum quantum ad quędā,& primo dicit,quod nullus est sanctus, vt Deus noster, i.nullus est tantę excellentiæ in bonitate.Sanctus.n. significat incontaminationem,s.quod Deus non sit pollutus aliqua labe peccati,aut terrenæ contagionis,sed immunis ab omni macula:ceteri aūt in conspectu eius mundi nō sunt. Nā & in Angelis suis repetit iniquitatem, & celi non sunt mū di coram eo:sicut Iob dixit. Hoc autem est,quia Deus nullum malū vult,& nullum illorum,qui faciat iniquitatem , & iniquos viros exosos habet,iuxta illud Psalm. 5. quoniā Deus nolēs iniquitatē tu es,odisti omnes,qui operantur iniquitatem.Isto modo per quandam similitudinem dicimus aliquo modo,quosdam homines esse sanctos , idest, incontaminatos,& non est sanctitas in illis aliqua specialis virtus vna,vel plures, sed significat quendam gradum excellentiæ in virtutibus,s.quod quælibet virtus est in eo excellentiori modo quàm in alijs hominibus:simile enim dicit Philosophus de magnanimo Ethic.lib.4.de magnanimitate,s quòd magnanimitas dicit quandam excellentiam, & magnitudinem in qualibet virtute,s.quòd non solum magna nimus habet omnes virtutes , sed etiam quamlibet earum habet in quadam magnitudine.

Honor Deo tribuendus est.

Quomodo dicimus aliques homines esse sanctos, & de Deo.

Pro quo sciendum est , quod secundum Macrobium in libro de Somno Scipionis virtus habet quatuor gradus, s. quòd quędam sunt politicę,& aliæ purgatoriæ, & alię purgati animi,siue heroicę,& aliæ sunt exemplares.Isti autem quatuor gradus non faciunt differre virtutes generaliter secundum speciem , sed solum secundum quantitatem, & gradualem excellentiam , quia, quęcunq; virtutes sunt in vno membro,etiam sunt in alio.Primæ harum sunt politicæ.i.pertinentes ad homines cōcantes politiæ : isti.n.sunt de viris bonis,eo quòd per virtutem viuunt:sunt tamen in minimo gradu bonorū,qua polinci virtutes ordināt ad ho norem,& felicitatem politicam , quod est aliquid minus , quā ipsa virtus, & isti sunt imperfecti , quia non est eis cura ostendere magnam virtutum perfectionem, sed solum cōcare qualitercunq; rationabiliter inter se in vita politica . Secundus gradus est virtutum purgatoriarum , & dicūtur purgatoriæ a purgando,quia nos actualiter purgant:& istę sunt,quandocunq; aliquis excedens vitam politicam, non solum vult rectè viuere , sed etiam passiones habere subiectas:& in quantum conatur illas sibi subijcere,& diminuere per virtutis magnitudinem, dicitur habere virtutes purgatorias.i.proficientes ad purgandum hominem:non quidem a vitijs,sed a passionibus. Tertius gradus est virtutum purgati animi:& isti sunt,quando aliquis per magnam assuefactionem,& vigilantiā in opere virtutis confregit omnes passionum tumultus,atq; expulit de anima sua , & tūc manet animus liber sequestratus ab omni impulsu , ita vt penitus sibi liberum sit,quod voluerit,& istæ vocantur virtutes purgati animi,quia non sunt nisi in animo,a quo iam expulsus est omnis passionalis tumultus , qui autem hmōi sunt,dicuntur habere virtutem heroicam.i.quasi diuinam, & ipsi vocantur viri heroici.i.diuini,vel aerei,quia iam magis Deo , quam hominibus similes sunt: distinguit autem Philosophus istam virtutem heroicam a virtute communi

Virtus habet quatuor gradus secundum Macrobium.

F Ethic.lib.7.in principio,sicut distinguitur malitia a bestialitate.N am virtus est bonum hominis , & malitia est propre malum hominis.quorum vtrumque est æquale homini. Bestialitas verò est malitia maior,quā humana, ita virtus heroica est virtus maior,quam humana . In isto tertio gradu vocamus hominem sanctum,quia non solum habet virtutes,sed etiam quamcunq; virtutem habet in tali gradu, qualis nō repeteritur alius maior inter homines. Quartæ virtutes sunt exemplares , & istę sunt aliquo modo similes virtutibus nostris,sed sunt virtutes diuinæ;ideo necesse est eas esse perfectiores virtutibus nostris. Vocantur autem exemplares, vel ideales secundum modum loquendi Platonicum,quia ea,quæ in Deo sunt,sunt exemplaria,vel formæ omnium,quæ in nobis reperiuntur. Quantum ergo ad istum modum,dicimus esse sanctum , idest maioris excellentię,quam sint omnes alij , & differunt istæ a nostris virtutibus secundum speciem.

G *Et non est alius extra te.* Conuertitur hic locutio,quia cū primo fiat locutio in tertia persona,hic fit in secunda:dicitur autem,quòd non est alius extra te,idest nullus est præter te,s.sanctus,& tunc ista litera exponit superiorem,quia supra dicebatur,quod nullus est sanctus,vt Deus , idest æqualiter sanctus illi:hic autem dicitur,quòd non solum nullus est sibi æqualis,sed etiam nullus est sanctus præter ipsum.

Laudes Dei.

Alio modo intelligitur,nec est alius extra te , idest, nullus est Deus præter te,quia quanquā Gentiles plures Deos appellent,illi tamen dęmonia sunt , & Deus noster est verus Deus in cælo,& in terra, sed primus sensus est melior ,
H i.quod nullus est sanctus præter Deum:sicut dicitur,quòd nullus est bonus præter ipsum iuxta illud , quod Christus dixit,quid me vocas bonum?vnus est bonus Deus:Matth. 19.ca.& verum est , quia nemo est omnino incontaminatus,scilicet,actu,& potentia,nisi Deus,quia licet aliquæ creaturæ fuerint immunes ab omni contagione,siue angelicæ, siue humanæ, potuerant contaminari,nisi præseruarentur a Deo,sicut dicitur Exodi cap.34.Deus, apud quem nemo per se innocēs est , quasi dicat , si aliquis est innocens apud Deum,non habuit hoc per se. Deus ergo solus sic sanctus est,quia nec polluitur,nec pollui potest.

Et non est fortis,sicut Deus noster. Idest,nemo est tātæ potentiæ,vt Deus noster, & quanquam viri potētes in sęculo videantur esse alicuius fortitudinis, & etiam dij gentium : tamen non sunt fortes, sicut Deus noster , quia ipse super
I vtrosq; facit quicquid vult.

Sciendum autem , quòd fortis accipitur hic largè , nam fortitudo secundum Aristotel.3. Ethic. est quædam virtus regulatiua circa timores, scilicet, vt bene se habeat homo circa vltimū terribilium , & etiam circa audacias , sed hoc ad Deum non pertinet,nam ipsi nihil est terribile tolerabile,nec est aliquid arduū aufibile. Non.n.esset magna laus talia de Deo prædicari,immo secundum Aristotelem Ethicorum lib.primo,circa finē derisibiles viderentur Dij,si qs eos laudaret tanquam temperatos,vel fortes, sed honoramus eos dicentes esse beatos. Alio modo accipitur fortitudo,idest,robur corporis,& istō modo accipitur a vulgatibus,sic etiam locutus est Aristotel. Ethic. libro secundo, scilicet:Ex multum cibum sumere,& magnos labores sufti
K nere efficitur quis fortis, sed non potest hoc intelligi de virtute animi,quia ad illam nihil agit cibus,nec labores duri, sed animi conatus, & solicitudo. Alio modo accipitur fortitudo pro potentia,& isto modo accipitur hic. Nam quanquam Deus non sit robustus,quia nō est corporeus , habet tamen potentiam ad efficiendum quodcunque vult , quæ non est virtus corporis.

Fortitudo quid, & quomodo de Deo prædicetur.

Nolite multiplicare loqui sublimia gloriantes . Increpat hic eos,qui in seipsis gloriantur,& de se magna præsumūt: applicatur autem hoc ad præcedentem literam dupliciter. Vno modo referendo ad Deum,scilicet nullus est fortis, sicut Deus noster:ideo non debet aliquis multiplicare loqui sublimia,idest loqui de se multa verba sublimia , quasi dicat,omnia hæc poterunt esse irrita,cum nullus sit fortis,sicut Deus noster:qui tamen de se sublimia loquitur, detrahit diuinæ fortitudini:ideo non est multiplicandum in sublimibus verbis,maxime, quando homines faciunt hoc gloriantes,idest, de seipsis habentes gloriam referendo magnitudinem ad se.

Alio modo intelligitur referendo hoc ad Annam, etiã increpando Phenennam, s. quòd non loquatur aliquis sublimia gloriãdo de se ipso, idest, in bono suo: & hoc, quia Deus fortis est super omnes alios, ideo potest immutare illa, in quibus homines gaudent, & tristantur, quasi dicat, Phenenna potuisset contra Annã loqui sublimia gloriando de fœcunditate sua, & deprimendo Annam, quia sterilis erat: si existimaret, ꝙ non esset aliquis potens super homines, s. ad mutandum statum eorũ, qui posset tollere fœcunditatem Phenennæ faciendo eam sterilem, & auferre opprobrium Annæ, dando ei prolis multitudinem: quia tamen nõ est aliquis fortis, sicut Deus noster, s. qui potest immutare statum rerum faciendo de sterili fœcundã, & è contrario, non debebat Phenenna gloriari in fœcunditate sua exprobrando Annæ, quòd esset sterilis.

Recedant vetera de ore vestro. Hoc potest referri ad Annam, & Phenennam, & exponetur sic: Recedant vetera, idest, recedant de ore vestro, s. iam nõ poteritis dicere ea, quæ antiquitus dicebatis, s. prius inferebatis opprobrium mihi vocando me sterilem: nunc autem non poteritis, ideo recedant ista verba de ore vestro.

Quia Deus scientiarum Dominus est. Idest, Dominus noster est Deus scientiarum, idest, est Deus, qui omnia cognoscit, s. ipse cognouit cor meum, quòd in rectitudine ambulauerim coram illo, & quòd in amaritudine mea petierim ab eo filium. Cognouit etiam cor Phenennæ, s. quia iniquo animo me affligebat opprobriis: ideo dedit mihi fœcunditatem, faciens recedere de ore illius antiqua dicta.

Et ipsi præparantur cogitationes. Idest, cogitationes nostræ sunt paratæ, vel ordinatæ corã ipso, s. quòd valde clare eas cognoscere possit, & hoc redit ad præcedentem sententiam, s. ꝙ Deus cognouit cogitationes Annæ, & Phenennæ, & reddit vtriq; secundum ꝙ merebatur. Aliter potest exponi ista litera in laudem Dei, s. recedant vetera de ore vestro, idest, laudes veteres. Consueuerant enim homines ab antiquo laudare Deos, quos sibi confinxerãt, & de istis dicit Anna, quòd vetera, idest, laudes istorum recedãt de ore humano, quia postquam Deus Israel cognitus est, vt Deus verus, ipse apparet dignus omni laude. Alij autem Dij nequaquam.

Quia Deus scientiarum Dominus est. Dat causam, quare debeant cessare laudes Deorum antiquorum, scilicet, quia Dij gentiles nõ sunt tantæ perfectionis, sicut Deus Israel, cum iste sit Deus scientiarum, idest, Deus omnia sciens, quem nihil latere potest: Dij autem gentium non cognoscunt omnia hæc.

Et ipsi præparantur cogitationes. Idest, non solum Deus cognoscit res omnes vniuersi, & omnes actus humanos, sed etiam cognoscit cogitationes secretas in corde hominis, & hoc videtur esse mirabilius.

Arcus fortium superatus est. Hic ponit Anna Metaphoram inter se, & Phenennam per transumptionẽ ad arma, scilicet, quomodo Deus exaltauerit Annam dando ei miraculosè filium, & quomodò depresserit æmulam suã Phenennam gloriantem in fœcunditate sua. Et dicit, quòd arcus fortium superatus est, idest victus est. Vocãtur fortes, qui in se confidunt, & se aliquid magnum habere existimant: sic enim erat in Phenenna, quæ in sua fœcunditate gloriabatur: arcus autem suus dicitur esse fœcunditas, per quam ipsa vulnerabat Annã: & est conueniens transumptio, quia arcus est genus armaturæ ad feriẽdum: sic enim fœcunditas erat Phenennæ occasio affligendi Annam. Nã cùm ipsa nimis fœcũda esset, & Anna sterilis, exprobrabat nimis Annæ in fœcunditate ex hac parte eam feriẽs. Nunc vero arcus fortium superatus est, idest, fœcunditas Phenennæ fuit deuicta, cum conceperit Anna, quoniam non habuit iam potestatem feriendi eam.

Et infirmi accincti sunt robore. Idest, illi, qui prius erant infirmi, roborati sunt: hoc dicit Anna, quia ipsa primò fuerat infirma, idest, totaliter sterilis; postea vero Deus dedit ei abundantem fœcunditatem, in qua roborata esse videtur.

Repleti prius pro panibus se locauerunt. Facit hic aliã Metaphoram Anna de famelico, & de abundante panibus: quoniam Phenenna a principio erat tanquam repleta panibus: Anna vero tanquam famelica, quia nullum habe-

A bat filium: sed postea è contrario factum est, quia Anna multos filios habuit.

Aliqui enim dicunt, ꝙ Deus videns malitiam Phenennæ occidit omnes filios eius, & non simul, sed cum nascebatur vnus filius Annæ, moriebatur vnus filius Phenennæ, & sic successiue vsquequo morerentur omnes: Anna autem fuit postea satis fœcunda, quoniam sex liberos peperit, s. Samuelem, & alios tres filios, & duas filias, vt patet infra. Hoc autem prophetabat Anna, s. quòd ipsa multiplicanda erat in prole, & Phenenna diminuenda. Itaque dicitur hic repleti prius pro panibus se locauerunt, idest, illi, qui a principio erant ditißimi, & repleti omnibus bonis ad tantam venerunt inopiam, vt se locarent pro panibus, idest, darent operas suas, vel laborarent tota die solũ, vt darentur eis panes ad cibum. Debet aũt istud aduerbiũ,

B prius, legi cum isto participio repleti, & non cum illo verbo locauerũt: & est sensus, ꝙ repleti prius, idest, qui a principio erant repleti, locauerũt se postea pro panibus, s. Phenenna, quæ a principio fuerat abundantißima in prole, locauit se postea pro panibus, idest, ita caruit filijs, quòd saltem vnum filium desiderasset, sicut ille, qui nihil habet pro laboribus suis, vellet sibi saltem cibos dari.

Et famelici saturati sunt. Intelligitur de Anna, quæ a principio erat tanquam famelica nullam habens prolem; postea autem saturata est habens multos filios, quoniam sex peperit, vt patet infra.

Donec sterilis peperit plurimos. Hic applicat Anna metaphoram suam ad propositum inter se, & Phenennam, scilicet, quòd ditati prius locauerunt se pro panibus, & famelici sunt saturati, & hæc, donec sterilis peperit plurimos,

C idest, in tantum peruenit, vt sterilis pareret multos filios, quod dicit de seipsa, quæ a principio erat sterilis, postea autem plurimos peperit, scilicet, sex, vt patet infra. In quo patet, quòd Anna locuta fuit ista propheticè, quia, quando ista dixit, erat in Silo offerens filium suum Samuelem Domino, & tunc nullũ alium adhuc pepererat, nec poterat ipsa scire, an plures paritura foret, nisi Deus ei reuelaret, & tamẽ cognouit, vt hic apparet, ergo propheticè ista dicebat, & hoc fuit, quare Sacra Scriptura istam orationẽ suscepit; alioquin ita fuisset descripta oratio viri sui Elcanæ, & aliorum.

Et quæ multos habebat filios, infirmata est. Idest, non habuit vltra firmitatem fœcunditatis ad pariendum. In quo satis innuitur id, ꝙ supra dicebant quidam, s. ꝙ postquam peperit Anna, nunquã peperit Phenenna: sed magis mo-

D riebantur filij eius, s. quod tot morerẽtur Phenennæ, quot nascebantur Annæ, & istud propriè est infirmari. Nã non est infirmari non crescere in firmitudine, sed deficere a firmitudine, quæ præexistebat: firmitudo Annæ erat pluralitas filiorum; ergo eam infirmari erat deficere omnes filios suos, vel aliquos de eis.

Dominus mortificat, & viuificat. Hic redit Anna ad laudem Dei pro beneficio collato, s. quia de sterili fecit eã fœcundam: & dicit quòd potentia Dei est magna super potentiam hominum, & naturæ: quoniam ipse mortificat, & postea viuificat: homines autem, vel natura, si aliquem mortificauerint, non possunt illum postea viuificare: Deus autem quanquam aliquem mortificet, postea viuificat, cũ vult: & quanquam mortificare a morte dicatur, tamen non accipitur mortificare, idest, occidere, sed mortificare,

E idest, deducere, quasi vsque ad terminos mortis; quantum ad Dei potentiam tamen nihil differt, an mortificatum, vel penitus mortuum viuificet. Applicatur hoc ad Annam, quia ipsa erat tanquam mortua, cum concipere non posset: postea autem viuificata est, quia Deus ei conceptum dedit.

Deducit ad inferos, & reducit. Istud est aliud signum potentiæ diuinæ, s. quòd Deus facit hominem descẽdere vsque ad sepulchrum, & inde postea eum liberat. Accipitur aũt hic inferos non pro gehennalibus locis, sed pro sepulchro; quia in Hebræo eadem dictio significat infernũ, & sepulchrum; & de hoc verum est, quia Deus ducit hominẽ ad inferos, idest, vsque ad sepulchrum, quasi mortuus sit: & postea reducit, s. eum viuificando. Vel ducit ad inferos, scilicet, verè occidendo, & faciendo, quod homo ducatur ad sepulchrum; reducere autem est, quando facit eum

Inferi, inferna & sepulchrum idẽ sunt in Scriptura.

cit eum

F cit eum de ſepulchro reſurgere. Nam tempore legis vete-
tis aliqui ſurrexerunt a mortuis, vt patet de illo, quem ſu-
ſcitauit Elias, ſcilicet filium mulieris Sareptanæ, infra ter-
tio libro, cap. 17. & de illo puero, quem ſuſcitauit Eliſæus,
ſcilicet filium hoſpitis ſuæ infra 4. libro cap. quarto. etiam
cũ mortuus eſſet Eliſæus, & ſepultus, & in ſepulchro eius
ſepeliretur quidam homo, quem non potuerunt præ in-
ſtantia citius ſepelire, reuixit homo, & ſtetit ſuper pedes
ſuos, dum tetigit oſſa Eliſæi, infra, quarto libro 13. cap. Iſte
autem eſt modus accipiendi inferos, vel infernum cõmu-
niter in Sacra Scriptura pro ſepulchro, ſic patet Geneſ. 37.
Deſcendam ad filium meum lugens in infernum: & Ge-
neſ. 34. dicitur: Deducent ſerui tui canos eius cum dolore
ad inferos: & idem quadrageſimoſecundo. Poteſt autem
accipi inferus pro loco gehennali, quia etiam Deus ad lo-
G cum illum hominem ducit, & inde reducit: omnes enim,
qui deſcendunt ad inferos, ſcilicet ad purgatorias ſedes,
vel ad Limbum Sãctorum, reducuntur inde: quia in Lim-
bo Sanctorum Patrum ſolum ſteterunt animæ vſque ad
Chriſti paſſionem, & poſtea inde reductæ ſunt cum Chri-
ſto reſurgente: in purgatorijs etiam ſedibus in æternum
non manent, ſed finitis ſupplicijs, quæ animarum quæli-
bet pro inexpleta ſatisfactione ſublatura eſt, ad vitã æter-
nam reducitur. Anna tamen magis intelligebat hic de in-
feris, ideſt, ſepulchro, quam de locis gehennalibus.

Infernus pro loco Gehẽna

Dominus pauperem facit, & ditat. Iſtud eſt alterum ſi-
gnum potentiæ diuinæ: & eſt quantum ad bona fortunæ:
diuitiæ enim, honores, & principatus atque ſimilia in bo-
nis fortunæ computantur, quia nec nobis natura inſunt,
nec ex arbitrio veniunt, aut recedunt, ſed cum acquiſitio
H ſit fortuita, conſequenter eſt incertiſſima.

In his enim Deus poteſtatem habet, quia licet vulgares
ad pauca reſpicientes pure ex fortuna iſta euenire conten-
dant, & nulla dicta lege temere fluitante, quia nullum vni
uerſalem rectorem, aut moderatricem prouidentiam eſſe
credunt: Deus tñ omnia hæc dirigit, ita vt nec obolus qui-
dem nobis, aut accedat, aut recedat, ſine eius iudicio. Nam
ſi duo paſſeres, qui ferè nullius valoris ſunt, non poſſunt
cadere ſine conſilio, & determinatione Dei, quanto magis
actus humani, & infortunatum aduerſitates, atque quæ-
cunque proſperitates ſine Deo regulante euenire poterũt?
nullatenus inquam.

Cuncta Dei prouidẽtia diſponũtur.

Dicendum namque eſt, quòd nec etiam minimus capil
lus corporis noſtri ſine altiſſimo Dei cõſilio perire poteſt,
ſed omnia ſub certiſſima Dei prouidentia collocata ſunt.
I De hoc patet Matth. cap. 10. ſcilicet. Nonne duo paſſeres
aſſe veneunt, & vnus ex illis non cadet ſuper terram ſine
patre veſtro: veſtri autem capilli capitis omnes numerati
ſunt. Homines igitur diuites, vel pauperes fieri, quod ali-
quantam mutationẽ, & magnitudinem in actibus huma-
nis facit, ſine Dei prouidentia non diſpenſatur: ipſe ergo
hominem diuitem facit, & ponit primo paupertatem, &
poſtea diuitias applicando ad ſeipſam, ſcilicet, quòd ipſa
erat pauper primo non habens filios: deinde multiplicata
eſt in prole, quod eſt ditari.

Humiliat, & ſubleuat. Ideſt, Deus deprimit hominẽ ali-
quando, & poſtea eum exaltat: humiliare enim accipitur
dupliciter. Vno modo, ideſt, humilem facere, ſcilicet dare
ei habitum humilitatis, & iſtud eſt nobis gratiſſimum,
atque magnum donum cũ humilitas ſit clariſſima virtus.

G Alio modo accipitur humiliare, ideſt, deprimere, ſcilicet
facere hominem deſpicabilem, auferendo ei aliquid, per
quod erat excellẽs, vel nihil conferendo illi, per quod me-
reatur honorem, & iſta nõ eſt virtus, ſed pęna, de qua intel
ligitur hic; opponitur enim huic ſubleuatio, vt cum aliquis
eleuatur ad magnum honorem, vel proſperitatem diuitia-
rum, aut nominis celebritatem: Sic enim fuit in Anna, quã
Deus humiliauit eam a principio, ſcilicet fecit deſpicabilẽ,
& opprobrioſam apud æmulam ſuam Phenennam con-
cludendo vuluam eius, ſed poſtea ſubleuauit illam dando
illi multitudinem filiorum miraculosè.

Suſcitans de puluere egenum. Iſta ſententia pertinet ad ſu-
periorem, ſ. quòd Deus homines infimos eleuat interdum
ad honores, cum prius fuiſſent deſpicabiles nimis, & quaſi
ſedentes in puluere, ſ. quòd omnes calcabant eos quaſi lu-
tum, vel puluerem propter paupertatem.

F *Et de ſtercore eleuat pauperem.* Replicatio eſt eiuſdem
ſententiæ. Pauper namque & egenus idem ſunt, quãquam
pauper non ſignificet tãtam diminutionem, ſicut egenus,
quia pauper eſt, qui parum habet, tamen aliquid habet:
egenus autem, qui omnibus eget. Eleuare autem ege-
num de ſtercore idem eſt, quod eleuare pauperem de pulue-
re, ſcilicet, quòd fuerit iſte in loco valde humili & deiecto,
& Deus inde eleuet ad regnandum, vel ad magnum ho-
norẽ, ſed adhuc ſicut pauper non eſt ita abiectus, ſicut egẽ
nus: ita eleuare de ſtercore abiectius eſt, quam eleuare de
puluere, ita vt ſignificetur, quod de quocũq; loco, ſiue multũ
humili, ſiue non, Deus poteſt eleuare hominẽ ad honores.

Et ſedeat cum Principibus. Ideſt, vt ſedeat inter Principes.
Iſta eſt magna mutatio, quia ſicut nihil eſt abiectius pau-
pere ſedente in puluere, & ſtercore, ita nihil eſt glorioſius
G Principe, ſed Deus ſubito interdum de vno facit alterum.

Et ſolium gloriæ teneat. Ideſt, facit, vt ſedeat in Cathedra
honorabili. Solium enim proprie pertinet ad Reges, & ſic
Deus interdum pauperibus dat ſoliũ: ſicut Deus tulit Da-
uid de paſcuis ouium, & fecit aſcendere ad regale ſolium.

Domini enim ſunt cardines terræ. Hic laudat Deum An-
na de poteſtate, & vniuerſali diſpoſitione rerum, ſcilicet, quod
ipſe omnia facit, atque diſponit, ſicut, quod poſuerit cardines
terræ: dicitur enim cardo id, ſuper quò mouetur porta &
ipſum eſt immobile: ita ergo cardines terræ ſunt aliqua,
quæ aſſignãtur immobilia. Poſſunt autem multipliciter ac
cipi cardines terræ: vno modo pro punctis quibuſdam, aſ-
ſignatis in ea: & ſic dicunt quidam punctum Orientis, &
punctum Occidentis, Meridiei, atque Aquilonis eſſe car-
dines terræ, quaſi totus orbis ſit fundatus ſuper iſta qua-
H tuor puncta, vtpote, quod terra ſit fundamentum mundi, &
ſuper quatuor eius extrema puncta ſint fundata oĩa alia,
quæ ſunt in natura rerum, & iſta ſunt quatuor puncta pię
dicta. Sed adhuc ſi accipiamus proprie cardinem, magis
proprie dicetur de duobus punctis iſtorum, quam de alijs,
quia cardo ſignificat quandam immobilitatem, totus autẽ
orbis habet immobilitatem ſuper partem Septentrionalẽ,
& Meridianam, cum axis mũdi veniens a polo in polum,
& tranſiens per centrum terræ veniat de puncto Aquilo-
nari ad Meridianum, & ſuper partes iſtas non fit aliquis
motus mundi, ſed ſuper Orientem & Occidentem; ideo
erunt iſti duo cardines.

Qui vocantur cardines orbis, ſeu terræ, & quomodo accipiantur.

Alio modo poſſunt accipi cardines terræ pro ipſo, quod
eſt penitus immobile in terra, & in toto orbe. Iſtud autem
eſt centrum terræ, vel centrum mundi, quoniam iſtud eſt
I in loco totius immobilitatis, & ad iſtud cuncta tendũt, quę
volunt eſſe immobilia. Dicitur autem centrum eſſe cardo
terræ, quia terra, & totus orbis ſuper ipſum eſt.

Alio modo accipitur cardo pro ipſa terra, ſcilicet, Deus
poſuit cardines terræ, ideſt, ipſam terram, quæ eſt cardo to
tius mundi, eo, quòd ipſa eſt immobilis: cetera autem mo-
bilia, & mobile fundatur ſuper immobile. Dicitur autem,
quòd Deus poſuit cardines terræ, ideſt, terram pro cardi-
nibus, ſcilicet, vt ipſa eſſet cardo mundi.

Et poſuit ſuper eos orbem. Ideſt, locauit, vel fixit totum or
bem ſuper cardines ſuos, ſcilicet faciendo, quòd non rece-
dat a terra in diuerſas partes.

Pro quo conſiderandum, quod mundus ita locatus eſt, vt
terra ſit omnium fundamentum, & ipſa ſit ſuper centrum
ſuum poſita; ſuper terram autem fundatur ſphæra aquæ,
G & ſuper aquam aer, & ſic de igne, quę ſunt quatuor ſphę-
rę elementales: quorum vna eſt in circuitu alterius, & ſic
per ordinem conſequentem: deinde ſuper corpora elemẽ-
talia fundantur corpora cęleſtia, quę diuiduntur per ſphę
ras ſuas, quarum vna eſt in circuitu alterius: & ſic conſe-
quenter vſque ad vltimam.

Terrã eſſe fundamentũ omnium, et omnia ordinari per reſpectum ad ipſã.

In iſtis corporibus talis ordo eſt, quòd omnia habeant
reſpectum ad centrum terrę, ſiue centrum mundi, & quã-
quam ipſa ſint mobilia omnia, pręter terram, reſpectu cẽ-
tri, non mouentur, quia non diſtant inęqualiter reſpectu il
lius diuerſis temporibus, ſed eſt diuerſitas motus, quan-
tum ad aliqua puncta aſſignata in ipſis ſphęris, ſecundum
quòd eſt Orientalis, & Occidentalis, Meridianus, & Aqui
lonaris, quia per diſtantiam & acceſſum ad hęc puncta in-
terdum magis appropinquant, et interdum minus, et ſic
mouentur. Reſpectu autem centri omnia ſunt immobilia,
& hoc

& hoc sufficit ad hoc, quòd totus orbis sit aliquid cõtinuũ, vel vnum quasi continuatum, eo q nulla pars eius magis recedat a centro vno tempore, quàm alio, & consequẽter nunquam ipsę recedunt a seipsis ad hoc, quod fiat diuisio: & tamen, si aliqua earum recederet a centro magis vno tẽpore, q̃ alio, oporteret, q vna res subintraret aliam, vel q ipsa in se diuideretur: alioquin omnes permanerent simul in æqualitate substantiæ semper ad centrum.

Terra cum non sustentetur ab aliquo, quare non cadat ad aliam partem mundi. Et quomodo fundata sit, ne moueatur huc, & illuc. Quæst. II.

QVÆRVNT autem aliqui de isto situ rerum, & præcipue de terra, cum ipsa sit grauis, quomodo non cadat ad aliquam partem mundi, cum non videatur ab aliquo sustineri. In quo quidam opinantur valde irrationabiliter, existimantes terram esse fundatam super lapides: alij autem super aquam.

Sed ista nihil sunt; & multum contra naturam: est enim terra fundata super seipsam, sicut dicitur in Psalmis: Qui fundauit terram super stabilitatem suam, id est, super seipsam, quæ est stabilis, vel super stabilitatem suam, id est, super illam partem, a qua est stabilis, & ista est centrum. Posuit enim Deus in fundatione orbis id, quod est infimum omnium esse centrum terræ, & cum grauia secundum cõditionem suam semper debeant descendere ad inferius, & non sit aliquid inferius centro, nõ poterit terra ire vltra cẽtrum: nam quocunque iret iã ascenderet recedendo a centro ad circunferentiam, sed istud non potest conuenire alicui rei graui. Terra igitur quanquam sit grauissima desiderans semper venire ad infimum, nunquã mouetur, quia est actualiter super centrum posita, & quanquam partes extremæ superficiei eius desiderent centrum: tamen non possunt illuc moueri, quia tota terra est sic disposita, vt æqualiter distet a centro ex omnibus partibus, non mouebitur ex aliqua earum: si tamen terra posset educi a centro, ita q tota moueretur a loco, in quo est, ad aliam partem relicta aliqua parte eius, vbi nunc est, moueretur ipsa naturaliter ad occupandum centrum, vbi est, & non solum si tota terra expelleretur de loco, in quo nunc est, sed etiamsi moueretur aliqualiter a loco suo versus aliquam partẽ circumferentiæ cęli adhuc tamen manente centro mundi intra terram, moueretur ipsa terra versus centrum ex ea parte, quia erat extra, & cum peruenisset centrum terræ ad centrum mundi, quiesceret terra, quasi in centro mundi posita. Ideo, quando quæritur, quomodo terra teneatur, vt a quo, ne cadat a loco, in quo est, irrationabilis quæstio est: quoniã magis quæri deberet, quomodo terra ire posset ad alium locum, q ad eum, in quo est: istud enim esset contra rerum naturam, & terræ appetitum. Nunc aũt secundum naturam est in loco suo, ideo non potest moueri descẽdẽdo deorsum, quia nihil infra eam est nec ascendendo sursum, quia contra naturam illius est.

Quomodo aer, aqua, ignis maneant in locis suis, & an possint moueri infra, vel supra. Quæst. III.

QVÆRITVR vlterius, de situ aliorum corporum elementalium.

Respondendum est, quod illa acquirunt sibi loca secundum pondera, & leuitates, quæ naturaliter in eis sunt, & per ista contiguantur, ne vnum ab altero discedere possit, & ita contiguatur totus orbis. Cum verò ista elementa contiguentur, vnum est locus alterius iuxta Aristot. scilicet, quo... elementa inuicem se locant.

De aqua Conseruatur aũt ista localitas, & contiguitas semper per hoc, q nec vnum eorum ascendere potest plusquam ascendit, nec plus descendere, q̃ descendit, terra aũt, vt iam dictum est, est omnium ca... ... est grauissima, super quam aqua ... quæ ... ... tit, q̃ terra, quanquam sit elementum grane; ... contiguatur terræ propter grauitatem ... quũ ... descendere potest, nec ascendere ... ipsa ... ... infra locum suum, quia ... ... immediate super centrum posita, non potest ascendere ad locum aliorum elementorum,

A scilicet ad locum aeris, vel ignis; qm ipsa grauis est, & loca istorum elementorum sunt loca requirentia leuitatem, ideo et si permitteretur sibi ab ipsis elementis, q illuc ascẽderet, ipsa non posset, quia repugnat ei conditio sua. De descensu aũt versus centrum dicendum est, q non solũ aqua non descendit infra locum suum, quia impeditur a terra: sed et quia ipsa non desiderat illuc descendere, etiãsi permitteretur: nam quanquam sit aqua grauis, tamen non est maximæ grauitatis: locus aũt centri terræ, vel locus, quem terra occupat, est maximè grauis, ideo non põt, nec appetit illuc descendere aqua: vnde si contingeret totum locum, quem terra occupat, vacuum relinqui, aqua non desideraret manere in loco illo circumfusa centro mundi, nec defflueret illuc sua grauitate, sed solum ad replẽdum locum:

B Et istud non est ex conditione propria elementi, sed ex desiderio vniuersali naturæ ad replendum locum, ne discontinuetur vniuersum, & quantum ad hunc modũ nihil magis aqua desiderat descendere ad centrum terræ, q̃ ascendere ad sphæram ignis; q patet, quia interdum ex desiderio implendi locum aqua ascendit, sicut patet cum in aliquibus strictis organis, in quorũ parte inferiori stat aqua, si attrahamus aerem totũ inspirando, manebit locus ille vacuus, nisi aqua ascendat: ideo aqua immediate ascendit. Et sic est de omnibus aliis elementis, quia quodlibet eorũ mouebitur a propria sphæra secundum partem, vt repleat vacuum. Si tamen, vt aliqui existimant aqua desideraret descendere ad centrum mundi per suam grauitatem, & solum teneretur a terra, esset aliquo modo aqua violenta, q non est concedendum in naturalibus, quia nullum violentum perpetuum esse põt: etiãsi diceretur, q aqua esset ma

C gnæ grauitatis, & desideraret descendere ad centrum mũdi, necesse est, q, vel comprimeret partes terræ in seipsas, & efficeretur locus sphæræ terræ minor, vel diuiderentur partes terræ cedentes partibus aquæ, & cogeretur terra supernatare penetrante aqua ad centrum mundi: sicut nũc fit, si posuerimus terram super aquam, quia ibi aqua diuiditur cedens terræ, & cogitur ipsa supernatare, sed nõ cogit aqua terram ad hoc, sed e contrario, ideo nõ desiderat descendere ad inferiorem locum non exigente sua grauitate; non põt autem ascendere sursum, vt dictum est; ideo manebit aqua naturaliter in loco suo nõ desiderans ascendere, aut descendere.

De aere autem eodẽ modo dicendum est, q est in loco *De aere* proprio, & non desiderat aliquem alium: ideo non oportet, q ab aliquo teneatur; quia res indiget tenente, cũ extra

D suum locum est, cum ibi nõ se possit tenere. Cum vero est in loco suo, non tenetur ab aliquo, sed natura sua cã ibi conseruat. Aer aũt non est sicut aqua, & terra. s. hab... aliquam grauitatem: est enim de corporibus leuibus; non tñ est tantæ leuitatis sicut ignis; ideo correspondet sibi locus minoris leuitatis; quo pacto aer non desiderat ascendere superius, quia ille locus est maioris leuitatis, q̃ sit corpus aeris. Non desiderat ēt descendere inferius, quia non est grauis sicut terra, aut aqua, ita vt desideret loca ipsorum: manet igitur naturaliter in sua sphæra nolens alium locũ.

De igne Ignis quoque, qui est vltimum elementalium corporum, non desiderat ascendere, aut descendere respectu loci sui, quia elementum ignis est in elementalibus corporibus vltimum: ideo est leuissimum, propter q data est sibi sphæra maximæ leuitatis, vltra q̃ ascendere non desiderat, quia

E ibi est locus cœlestium corporum, quæ leuiora sunt, licet proprie nec sint grauia, nec leuia, sed nõ sunt illius gradus leuitatis, cuius ignis: ideo ignis non desiderat ascendere ad locum illorum, qui est superior. Ignis quoque non desiderat etiam descendere ad sphæram aeris, vel infra illã: quoniam omnia ista sunt loca minoris leuitatis, ideo est sibi cõtra naturam tendere in illa, & si aliquando iret ad ea, non possset ibi, nisi per violentiam, consistere: manet igitur locus suus naturalis sibi, & in nullo alio esse põt. Iste modus procedendi in locis elementorum est ex conditione qualitatum motiuarum, quæ sunt grauitas & leuitas. Alius aũt modus æqualiter solidus haberi põt, & ita naturalis procedendo ex qualitatibus alteratiuis elementorũ, s. caliditate, frigiditate, humiditate, & siccitate, propter quas necesse est, vt elementa in diuersis locis sint, & vnum non possit esse in loco alterius: iste modus secundus procedendi satis declaratur

declaratus est super decimum cap. Iosue, & in libro nostro de quinque Metaphoricis Paradoxis in parte quarta.

Considerandum autem, quòd non solum ista elemēta propter diuersas qualitates motiuas, & alteratiuas acceperunt diuersa loca, sed etiam propter proportionalitatem repertam in istis qualitatibus acceperunt loca coniuncta: non enim requirebatur solum, q aqua non esset in loco terræ, nec ignis in loco aeris, vel è conuerso, aut q non desideraret vnum elementum moueri ad locum alterius, sed ēt, q loca istorum elementorum essent coniuncta, vt non discontinuaretur orbis, ad quod requirebatur proportionalitas prædictarum qualitatum. Nam si ignis esset leuior, q. est, & aer maneret in sua conditione, eleuaretur ignis vltra locum, in quo est, & sic maneret discontinuitas in vniuersò, vel si ignis existeret in sua leuitate, & aer esset grauior: vel non tam leuis, vt est ignis, maneret in suo loco, & aer deprimeretur magis, scilicet, veniendo ad locum terræ, vel aquæ, & sic maneret discontinuitas inter aerem, & ignem.

Simili modo arguendū est de grauitate terræ, & aquæ: oportuit igitur, quòd se haberent proportionaliter elemēta in qualitatibus suis motiuis proportionalitate cōtinua, scilicet, sicut se habet terra ad aquam, ita se habet aer ad ignem: vel aliter, sicut terra ad aquam, ita aqua ad aerē, & aer ad ignem. Nec solum debuit hoc esse in qualitatibus motiuis, sed etiam in alteratiuis, quia quanquam istæ non faciant directè ad locum, tñ per accidens multum iuuant, quia si ignis esset calidior nimis, quam est, oporteret, quòd distaret ab aere: alioquin ignis totum aerem combureret propter improportionalitatem qualitatum, nunc autem quia habent proportionem quandam, vnum non potest alterum corrumpere. Similiter etiam si aqua esset humidior, quam est, consumeret totam terræ siccitatem, vel si siccitas terræ esset maior duplo, vel triplo, quam est, totam absorberet aquam: ideo oportebat, vt, vel essent elementa ista seiuncta locis, vel tota periret regio elementalis, quorum vtrunque inconueniens est: ideo debuit esse proportio in illis, sicut in numeris. Et de hoc Boetius, de consolatio. lib. 3. Metro. 9. ait.

Tu numeris elementa ligas, vt frigora flammis
Arida conueniant liquidis, ne purior ignis
Euolet, aut mersas deducant pondera terras.

De isto dicto Boetij vide notabiliter per D. Abulen. Iosue 10. c. Ex eisdem etiā causis sequitur, quòd non potest stare aqua apud ignem: nec locus aeris apud terram, sed quòd intercidant alia elementa, de quibus magis declaratum est Iosue. cap. 10. Apparet igitur ex prædictis, quare elementa sic sint collocata, & super quos cardines.

De loco cœlorum, & an cœli, qui sunt superius, possint esse inferius, & è contra, & de ordine ipsorum. Quæst. IIII

QVAERETVR vlterius de loco cęlorum, quare sic collocati sint. In quo præsupponendum est cęlos esse decem, septem cęlos planeticos, & octauum cęlū fixarum stellarum, & nonum cęlum chrystallinum, quod vocatur a philosophis primum mobile, & decimum cęlum, quod empyreum dicitur, vbi est requies beatorum. De isto decimo cęlo soli catholici loquuntur: naturales autem, aut Astrologi nihil vnquam tale esse intellexerunt; eo quòd cęlum istud non habet aliquod astrum, per quod cognoscatur, nec aliquem motum, per quē illud a cæteris distingamus. Alij autem cęli naturaliter cogniti sunt propter motus eorum. De istis omnibus dicendum est, quòd non possunt esse inferius, quam sunt, nec superius. Non quidem inferius, quia corpora cęlestia sunt leuiora corporibus elementalibus, intelligendo, vt diximus, ergo nō desiderabunt esse in loco ipsorum. Non possunt etiam esse superius, quàm sint; quia vltra cęlum nec est locus, nec corpus, nec motus: ergo corpora cęlestia nō poterunt desiderare esse supra. Hoc quidem est quantum ad cęlos in comparatione aliarum rerum: secus tamen aliquis dicet quantum ad cęlos in comparatione eorum inter se, scilicet, quare cęlum Martis non sit supra cęlum Iouis, vel Saturni, & cęlum Lunę quare non sit super cęlum Solis. *Cœli recte ordinati sūt inter se.*

Aliquis respondebit, quòd hoc sit propter magnitudinem, & paruitatem circulorum: nam circulus magnus nō

F potest capi in paruo, sed omnes circuli planetici, & aliarū stellarū sunt inter se inęquales: ergo illi, qui maiores sunt, non poterunt capi intra minores, sed nunc est ordo, vt oēs minores sint intra maiores, tanquam magis accedentes ad centrum: ergo non poterunt aliquē alium ordinem habere, sed erunt semper infra, qui nunc sunt inferiores, & semper supra, qui nunc superiores sunt.

Sed diceret aliquis, q adhuc istud nō satisfacit, quia posset aliquis dicere, q cœlum, quòd est nunc maioris quantitatis, posset condensari, & includi sub cęlo, quod est minoris quantitatis, & cęlum, q est minus, posset rarefieri, & accipiendo maiorem quantitatem includere sub se cœlū, quod erat quondam maioris quantitatis. Item poterat aliter fieri, s. dato, q non includeretur cęlum maioris quantitatis, si essent cęli inferiores natura leuiores, quam cęli superiores: ascenderent partes quędam cœlorum inferiorum ad locum, in quo sunt cęli superiores.

G Respondendum est, q hoc non stat, quoniam corpora cęlestia, siue ponantur contigua, siue continua non poterunt habere istam mutationem situs. Dico autē hoc, quia quidam volunt omnia corpora cęlestia esse vnum corpus per continuitatem, solas aūt stellas esse inter se distinctas. Alij aūt volūt esse cęlum diuersa corpora, tamen cōtigua. Primo modo accipiendo, quæstio nō stat, quia sicut in eodem elemēto aquæ, vel ignis partes inferiores magis coniunctæ centro non mutant situm ascendendo ad locū superiorem suę sphæræ, nec è contrario, ita & in cęlis fiet, cū sint omnes vnum corpus numero, loquendo de orbibus,

H & non de astris, non enim ascendent cęli inferiores ad partem superiorem, nec è contrario. Et tunc non stant duæ rationes in contrarium; prima cum dicebatur, q rarefieret vnus orbis, & per rarefactionem acquireret maiorem extensionem: nam in cęlis non fit rarefactio, nec condensatio: causa est, quia istæ sunt qualitates, vel conditiones elementorum, quæ causantur in illis propter contrarietatem qualitatum primarum: In corporibus autem cœlestibus non est aliqua contrarietas; ideo non fiet ibi rarefactio, nec condensatio.

Secunda ratio non stat, cum dicebatur, q aliquæ partes vnius cęli inferiores ascenderent ad locum superioris cœli: nam si ponantur cœli vnum corpus continuum, erunt eiusdem naturæ, & etiam quanquam haberent conditionem elementalem in grauitate, & leuitate, non ascenderent, aut descenderent mutantes situm, vt supra dicebatur:

I si autem sint diuersa corpora, sed contigua, dicendum, quòd sunt eiusdem conditionis, sicut quodlibet elementum in omnibus partibus suis, ideo non erit ibi mutatio situs. *In quæst. praeced.*

Alio modo, & magis in radice, dicendum est, q acquisitio loci quantum ad superius, & inferius est quid ex qualitatibus motiuis, s. ex leuitate, & grauitate: ista vero in elementis sunt, in corporibus autem cęlestibus nihil tale est: ideo nec vna pars propter grauitatem poterit descendere, nec alia propter leuitatem poterit ascendere, sed singulæ manebunt in locis suis, in quibus conditæ sunt. Et ob hoc non solum ipsæ partes orbium, sed ēt corpora astrorum, quæ maiorem habent distinctionem non poterunt eleuari, aut deprimi: sed conditio omnium istorum corporum

K est moueri circa centrum terræ, vel epicicli; istud autē est, vt si accipiatur linea recta ducta a quacunque parte cœli ad centrum mundi, illa mouebitur in circuitu illius cētri: ita vt semper distet a centro per longitudinem illius lineę, & sic quælibet pars cęli facit circulum regulatissimū. Non fuit autem conueniens in cęlo dari grauitatem, vel leuitatem, sicut in elementis, quia ista propter generationem, & corruptionem acquirunt locum, & perdunt: & interdum res, quę perdit locum, semper maneret extra locum suum, si forte non haberet grauitatem, vel leuitatem, secundum quam requirit locum conuenientem sibi. In corporibus autem cœlestibus, quia nunquam est generatio, nec corruptio, nunquam acquiritur locus, nec deperditur: ideo non erat conueniens poni ibi qualitates motiuas, scilicet, leuitatem, & grauitatem, quæ solum sunt ad acquisitionem loci.

Patet ergo ex superioribus quid dicendum sit circa locationem omnium rerum, tam elementalium, quàm non elemen-

elementalium totius vniuersi, & quomodo totus orbis sit positus super cardines terræ: non est autem intelligendũ, quòd omnia elementa, & corpora cęlestia sint super cardines terræ, idest, fundata super terram ad hoc, quòd nõ cadant, sed sunt super cardines terræ quãtum ad hoc, quòd omnia elementa, & corpora cęlestia habent ordinem immediatum, & non sunt in aliqua distantia ab alijs, sed totus orbis est vnum ens continuum: terra vero nil sustentat de pondere elementorum, vel cęlorum. Nam etiamsi corpora elementalia annihilarentur, & maneret vacuum totum spacium, in quo nunc sunt quatuor sphæræ elementales, corpora cęlestia non laberentur in illam horrendam concauitatem, sed manerent vbi sunt.

De elementis etiam idem est, nam dato quòd terra, & aqua de medio tollerentur, non propter hoc caderent alia duo elementa in concauum illud, quod maneret apud centrum, relinquendo sphæras suas, nisi aliquo modo fieret iste descensus, vt repleretur vacuum, vt supra dictum est. Qui autem de istis quęrunt, s. quomodo se possit aliqua res in tali, vel tali loco tenere, habent occasionem quærẽdi ex quodam errore, scilicet, quia nesciunt, quis sit locus proprius alicuius rei, vel quis extraneus: ipsi autẽ omnia, quæ collocant, ponunt extra loca sua, sicut patet in ædificijs, quia partes ædificiorum eleuantur in sublime, &, cum illę sint partes terræ, desiderant descendere ad centrum: vnde non possunt teneri, nisi per laborem, & artificia: sic etiam de hominibus est, qui conantur ascendere aliquando in loca excelsa in regione aerea, vel super sphęram aquæ, qui cum sint de natura terræ non se possunt tenere in sphęris illis, ideo corruunt, nisi ponatur aliquid, a quo teneantur. Sic autem existimant de cęlis, & omnibus corporibus elementalibus, s. q indigeant aliquo, quo teneantur, sed non egent: quoniam ista in locis naturalibus sunt, & nulla res desiderat ire extra naturam suam, quia res in tantum desinit esse, inquantum exuit naturam suam.

Pedes sanctorum suorum seruabit. Hic Anna conuertit se ad enunciandum aliqua beneficia, quæ Deus facturus erat populo Iudæorum, & quomodo aduersaretur hostibus ipsorum, scilicet, quòd Deus seruabit pedes sanctorum suorum, idest, habebit de eis valde magnam curam, ita etiam, vt non permittat pedes eorum contingi, vel lædi aliqua aduersitate. In quo innuitur magna Dei cura circa Iudæos, quoniam nulla pars est in toto corpore humano, quę magis lædi possit, quam pedes: eo quòd continuẽ sunt semper rebus duris, & super eos tota corporis moles tenetur, & tamen Deus facit, quòd etiam pedes Iudæorum non læderentur, quia de eis valde magnam habebat curam, quanto magis igitur de ceteris partibus corporis? sic patet Psalm. 36. vbi ponitur de cura super iustos, scilicet, apud Dominum gressus hominis dirigetur, & viam eius volet: cum ceciderit, non collidetur, quia Dominus supponit manum suam. Sic etiam patet Psal. 90. Quoniam Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis, in manibus portabunt te, ne forte offendas ad lapidem pedem tuum. Hoc autem fuit in Iudæis, quia quandiu ipsi erant viri boni, nemo poterat nocere eis, nec permittebat Deus saltem pedes eorum lædi.

Et impij in tenebris conticescent. Idest, mali tacebunt in tenebris. Hic vocantur mali hostes Iudæorũ: eo q quãdo Iudæi erant boni, reputabantur hostes eorum tanq iniqui. Quod aũt non possit intelligi de Iudæis patet; nã ipsi vocantur sancti Num. cap. 16. cum dixit Core ad Moysen, & Aaron, sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorũ est, & in ipsis est Dominus, idest, tota multitudo Iudæorũ est de sanctis, & vocantur sancti, non prout sanctus dicit quendã statũ, vel excellentiam in virtutibus, vt supra declaratũ est, sed vt sanctus dicit applicationẽ ad Deũ: oẽs aũt Iudæi erant specialiter applicati ad Deũ per legẽ, & cęrimonias, quę non erant in alijs gentibus, vt patet Deuter. c. 4. ideo respectu aliarum gentium omnes Iudæi erant sancti.

Inimicos Iudæorum tacere in tenebris dupliciter intelligi, Quæst. V.

INIMICI autem Iudæorum conticescunt, idest, tacent in tenebris, quod dupliciter intelligitur. Vno modo de tenebris mentalibus, scilicet, quando homines nesciunt dirigere operationes suas, & ob hoc errant, & incidunt in magna detrimenta, & hoc modo patiebantur hostes Iudæorum tenebras, quia interdum Deus excęcabat eos, vt facerent bellum, & inciderent in manus Iudæorũ, vel dato, quòd Deus non excæcaret eos spiritualiter, tamẽ ipsi nesciebant, quid facturum esset eis in bellis. Iudæi autem, quando congredi debebant cum hostibus, inquirebant a sacerdotibus, vel Prophetis, & annunciabatur ipsis: sic patet de Dauid infra 23. & 30. cap. sic enim dicitur Numeri capi. 23. non est augurium in Iacob, nec diuinatio in Israel: temporibus suis dicetur Iacob, & Israeli, quid operatus sit Dominus. Alio modo potest intelligi de tenebris corporalibus, in quas Deus faciebat interdum incidere hostes Iudæorum: & istæ sunt duplices, quædam sunt reales corporales factæ in aere, sicut fuerũt illæ, quas Deus misit in Ægypto per triduũ, & erant tenebræ illæ ita grossæ, quòd palpari possent, & nemo per triduum vidit ibi fratrem suum. Exodi capit. 10. & magnum lumen solis per diem, & astra per noctem non poterant illustrare terram Ægypti, sed manebant in illis horrendis tenebris Sap. 17. Aliæ sunt tenebræ corporales, idest, ex parte corporis, quę non sunt aliquid existens in aere, sed quædã passio in oculis nostris, quę apud Gręcos vocatur aurisia, & illa est, cum aliquis videns omnes res sibi præsentatas, vnam, quæ inter eas est, videre non potest, quanquam diligenter curet, vt illam videat, sic enim fuit in viris Sodomitis, quos percussit Dominus cęcitate, ita vt ambulantes apud portam domus Loth tota nocte, domũ quidem viderent, sed portam nunquam inuenirent. Simile etiam accidit postea hostibus Iudæorum, scilicet, Syris seruis regis Benadab, quos percussit Deus cęcitate ad preces Elisęi, & cum ipsi inquirerent Elisæum stantes apud vrbem, in qua ipse manebat, exiuit eis obuiam Elisęus, & ipsi nõ videntes vrbem, quærebant ab Elisæo vbi esset vrbs, in qua erat Elisæus, qui pręcedens duxit illos in Samariam, quæ erat ciuitas hostilis, de quo infra 4. lib. cap. 6.

Quia non in fortitudine sua roborabitur vir, Idest, ita fit, quia homo non dependet ex potestate sua, sed ex potestate Dei: ideo seruat quos vult, & quos vult perdit.

Aliter potest exponi ista litera applicando eam ad Annam, & Phenennam, scilicet, quod Deus seruat pedes sanctorum suorum, idest, pedes virorum iustorum, qui eum sequuntur toto corde, & sic erat Anna: ideo nec pedes eorum lædi permittit, sed prosperos facit actus eorum, sicut Annæ dedit miraculosam in filijs fęcunditatem, & hoc, quia non roboratur vir in fortitudine sua, idest, bonum, vel malum non prouenit ei a seipso, sed a Deo; impij autem conticescunt in tenebris, idest, incidunt in calamitates, sic fuit de Phenenna, quæ, quia erat impia persequens Annam, infirmata est in prole, vt supra declaratum est.

Dominum formidabunt aduersarij eius. Istud intelligitur de bellis, quæ faciebant Iudæi contra Philisthinos, quos Dei virtute superabant. Hoc autem, quia aduersarij Dei formidabant eum, idest, hostes Iudæorum, qui erant aduersarij Dei, timebant Deum in pugna cõtra Iudæos. Vocantur autem inimici Iudæorum aduersarij Dei, quia, quando Iudęi colebant Deum, ipse accipiebat hostes Iudæorum, tanquam hostes suos: Exodi cap. 23. scilicet, quod si audieris vocem eius, & feceris omnia, quę loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. Quod vero hostes Iudæorum timerent Deum in bellis, patet de Philisthinis infra 4. cap. scilicet, Et cognouerunt, quòd arca Domini venisset in castra, timueruntq; Philisthiim dicentes: Venit Deus in castra, & ingemuerunt, dicentes: væ nobis, quis non saluabit de manu Deorum sublimium istorum? Sic etiam patet Iudith capit. 5. vbi Achior, qui erat de Ammonitis dixit ad Holofernem principem exercitus Nabuchodonosor: quòd quando Iudæi habebant Deum suum propitium, nulla gens poterat pugnare contra eos: cum autem erat iratus, ab omnibus superabantur.

Iudaeis Deũ colentibus, erat Deus eorum inimicis inimicus

Et super ipsos in cælis tonabit. Idest, Deus emittet tonitrua de cęlo super illos ad terrendum eos, in quo prophetat Anna quendam euentum bellicum, quem habuerunt Iudæi contra Philisthijm, & fuit pauco tempore post hoc,

scilicet

f.in ducatu Samuelis filij huius Annæ:nam, cum semel Iudæi conuenissent ad faciendum sacrificium in Masphat, Philisthijm irruerunt super eos nondum consummato sacrificio: cumq; timerẽt nimis Iudæi,precati sunt Samuelẽ, vt oraret pro eis, & tũc intonuit dominus fragore magno de cęlo super Philisthijm, & exterruit eos, atque cęsi sunt a filiis Israel:infra cap.8. Simile etiam accidit tempore Iosue,cum ipse persequeretur quinque reges Amorrhæos,& essent in descẽsu vrbis Bethoron, misit dominus super eos lapides magnos de cęlo,& multò plures mortui sunt lapidibus grandinis,quam quos percusserant filij Israel: Iosue capit.10.

Dominus iudicabit fines terræ. Hic describit Anna potestatem vniuersalem Dei,& tempora Messię.Primũ signat, cum dicit, ꝙ Deus iudicabit fines terræ, f.quòd super omnes gentes exercebit iudicium suum disponens in illis,qdquid voluerit, & dicitur de finibus terræ, quia quidquid in terminis terræ clauditur,Dei est.

Et dabit imperium regi suo. Scilicet Messiæ, quia tradet illi omnes gentes, f.ꝙ sicut Deus iudicat omnes fines terræ,ita imperium iudicandi super omnes fines dedit Messiæ:quia pater non iudicat quemquam, sed omne iudiciũ dedit filio, vt omnes honorificent filium,sicut honorificãt patrem. Io.5.cap.fuit autem potestas Messiæ vniuersalis, quoniam ipse dixit post resurrectionem suam,data est mihi omnis potestas in cęlo,& in terra. Hoc autem fuit tradi imperium Christo, quoniam illud incepit in Christi resurrectione.De hoc Matth.28.cap.ante resurrectionem autem nondum inceperat regnum Messiæ, nec lex Euangelica,sed tunc quando Christo ascendente in cęlos Apostoli missi sunt ad prædicandum per totum orbem.

Cornu significat partem, vel excellẽtiã. *Et sublimabit cornu Christi sui.* Cornu significat partẽ, vel excellentiam: de primo patet,cum dicimus in dextro cornu,vel in sinistro cornu altaris,sicut dicitur de Ioab, ꝙ apprehendit cornu altaris infra 3. lib.cap.2. Sic etiam dicitur in bellis esse cornu dextrum,vel sinistrum,sicut patet 1.Macha.cap.9.De secundo habetur hic exemplũ,& multoties in scriptura,vt cum dicitur:Exaltabuntur cornua iusti;& illud;Erexit cornu salutis in nobis Luc.cap.1. Peruenit autem iste modus transsumendi in sacra Scriptura ex cornutatione faciei Moysi. Nam cum venisset de monte receptis tabulis, apparuit facies eius emittens radios magnæ lucis ad modum cornuum, ꝙ Moysen fecit valde reuerẽdum,ita vt non auderent ad eum accedere filij Israel, nisi cum velaret faciem suam, Exodi cap.34.Ab hoc autẽ inoleuit,vt omnis excellentia,vel exaltatio cornu appelletur.Deus autem sublimabit cornu Christi sui, idest, faciet excellentiam Messiæ esse valde magnam, quia præposuit eum omnibus gentibus,& populis:vocatur autem Messias Christus,idest vnctus:omnes enim reges apud Iudæos vocabantur vncti,vel Christi, quia efficiebantur reges per vnctionem,f.fundendo oleum consecratum super capita eorum,sicut super capita sacerdotum,vt patet de Saule infra cap.10.& de Dauid infra 16.cap.& de Salomone infra lib. 3.Messias autem rex erat, ideo vocabatur Christus: sic.n. ipse confessus est dicens regnum meum nõ est de hoc mũdo:Ioã.18.cap. hic finitur canticum Annæ,quod aliqui totaliter exprimunt de Ecclesia, & Synagoga, sicut nos exposuimus de Anna,& Phenenna;sed ista expositio non est literalis,sed allegorica:ad hoc autẽ,ꝙ sit tota expositio purè literalis, aliquid debet exponi de Anna,& Phenẽna,& aliquid de hostibus Iudæorum, & aliquid de Messia,sicut expositum est.

Vnde habuit ortum scripturarũ sumptio de exaltatione cornu.

Messias quare vocetur Christus

Et abijt Elcana. Supra describebatur oratio,quam fecit Anna,cum obtulit filium suum, hic ponitur recessus,scilicet,quia venit Anna cum viro suo Elcana in domum suã, & reliquerunt filium suum in Sanctuario.*In Ramatha in domum suam.* Idest,venerunt in domum suam,quæ erat in Ramatha:ista est ciuitas, de qua erat oriundus Elcana, & in qua habitauit postea Samuel.

Puer autem Samuel erat minister in conspectu Domini. Vouerat enim puerum istum mater sua ad ministrandum semper coram Domino, & ita reliquit eum ibi ministrantem. Dicitur autem,ꝙ ministrabat in conspectu Domini, idest in templo; quia Deus ibi specialiter habitare dicebatur,& quidquid ibi fiebat,erat corã Domino. Non est ta-

F men intelligendum, quod ministraret Samuel faciens sacrificium, vel aliquid sacerdotale, sed in opere Leuitico, cum ipse esset de stirpe Leuitarum, quod autem esset ministerium, quod faciebat Samuel in templo, declararum est præcedenti cap.præcipue enim vigilabat in custodia Sãctuarii dormiẽs in templo qualibet nocte circa locum, in quo erat arca, vt sequenti cap. Ministrabat quoque in omnibus aliis,quæ iubebat eum Heli sacerdos:ille tamen nũquam iubebat, nisi quòd pertineret ad opus Leuiticum, vel cuiuscunque sęcularis viri.

Ante faciem Heli sacerdotis. Idest,coram Heli, f.quòd ministrabat ad omnia,quæ ille iubebat: quicũq; autem ad mandatum alterius aliquid agit,dicitur agere ante faciem eius.*Porro filij Heli.* Hic ponitur secundum, f.deiectio filiorum Heli;& primo agitur de eorum iniquitate, quę cõ-

G sistebat in duobus,f.in præuaricatione sacerdotii,& in fornicatione cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi, de quorum primo agitur hic. Erant autem isti filii Heli duo,f.Ophni,& Phinees,vt patet præcedenti ca.quorum maior erat Phinees,& iam exercebat actus summi sacerdotii pro patre suo, præcipiente illo, cum ipse hoc non posset explere prę senectute, vt ait Iosephus 5.lib.antiquitatum in fine. *Filij Belial.* Idest filii inobedientiæ. Belial dicitur inobediens,vel discordans,aut sine iugo,& ita omnes homines,qui non obediunt rationi,nec subduntur legi, dicuntur filii Belial: sic patet Iudicum cap.19. vbi hoc exponitur,f.Venerunt viri ciuitatis illius filii Belial, idest, absque iugo.Dicitur autẽ hoc de filiis Heli, quia non obediebant legi Dei, quantum ad sacerdotium,nec quantum ad continentiam, cum fornicarentur cum mulieribus ex-

Belial quid significet.

H cubantibus ad ostium tabernaculi,vt patet infra, nec obedierunt præcepto patris, & increpationi infra in litera.

Nescientes Dominum, nec officium sacerdotum ad populum. Idest,isti non cognoscebant Deum ad colendum eũ; quanquam bene cognoscerent eum ex lege,& ex miraculis,quæ sępe fecerat propter Hebræos: non cognoscebant etiam officiũ sacerdotum,non quidem, ꝙ ignorarent,qualiter ministrare deberent, sed quia nolebant agere, vt lex iusserat.Et isto modo sciendi, & ignorandi loquitur scriptura,dicens, aliquem scire, vel recordari præcepta Dei, quando illa facit,& nescire, quando non operatur: sic patet Psalm.102. Et memores sunt mandatorum ipsius ad faciendum ea.

I *Quomodo filij Heli ignorarent legẽ sacerdotalem, et an ista ignorantia excusaret eos. Quæst. XI.*

TANGVNTVR autem hic duæ ignorantiæ filiorum Heli, secundum ꝙ dupliciter peccabant in lege Dei, vnum peccatum erat specialiter in actibus sacerdotalibus,f.ꝙ non obseruabant modum cęrimoniarum in officijs suis;& quantum ad hoc dicitur, ꝙ nesciebant officium sacerdotale ad populum,& quia istud erat magnum peccatum,per se descriptum est. Aliud erat in multis enormitatibus,quas faciebant contra cetera præcepta Dei,quę non erant de officio sacerdotali: vt ꝙ fornicarentur cum mulieribus excubãtibus ad ostium tabernaculi, & in alijs similibus actibus. Et quantum ad hoc dicitur,ꝙ nesciebãt Deum,idest,nesciebant leges Dei,& pręcepta quæcunque de regulatione vitæ ad obseruanda illa, sed sequebantur

K desideria sua:dicitur autem ꝙ nesciebant officium sacerdotum ad populum, idest, quantum ad illam partem, in qua communicant sacerdotes ministrantes coram popularibus: aliquæ enim sunt ministrationes, in quibus inter se nihil communicabant,sicut in oblatione thymiamatis, & panum propositionis, & incensione lucernarum, & ingressu in Sancta Sanctorum:Aliæ autem sunt ministrationes,in quibus communicabant sacerdotes cum popularibus,sicut in sacrificiis, sed in istis adhuc non totaliter, sed solum in hostia pacifica,in qua male se habebant filii Heli ad populum, quia cum deberent ab eis accipere certam partem de hostia,illud accipiebant,quod volebant: vt patet infra:in aliis autem ministrationibus, quas faciebãt filii Heli,quæ non pertinebant ad populum, scriptura nihil tangit, & satis videtur, ꝙ non se haberent male in illis,cũ scriptura dicat specialiter,ꝙ se habebant male in officio sacerdotali,

cerdotali; inquantum pertinebat ad populum, si autẽ voluisset etiã intelligi de officio sacerdotali, quãtum ad Deũ, vel de vtroque expressisset, vel de nullo: sed dixisset vniuersaliter, ꝙ filii Heli nesciebant officium sacerdotale. Circa ignorantiam autem filiorum Heli satis patet, ꝙ non esset in scire, sed in operari, sicut in moralibus omnis malus est ignorans Ethic. lib. 3. tamen quanquã errarent ex ignorantia in opere sacerdotali, non excusarentur aliqualiter. Primo ex conditione generali: nam sacerdotes debebant scire legem, & respondere ad omnes quæstiones legis Malach. c. 2. s. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem exquirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est, & Aggei cap. 2. dicitur: Interroga sacerdotes legem; vnde si aliquis sacerdos esset ignorans ea, quæ pertinent ad legem, debebat eiici de sacerdotio, Oseæ c. 4. s. quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi. Secundo nõ excusabantur aliqualiter filij Heli propter ignorantiam ex conditione speciali, s. quia istud, quod ignorabant, pertinebat ad eorum ministerium; nemo autem ignorare debet ea, quæ ad officium suum pertinent, & si ignorat non excusatur, potissime quia isti erant sacerdotes a multis diebus; duo autem filii Aaron Nadab, & Abiu prima die, qua ministrauerunt, errantes ex ignorantia in sacerdotali ministerio mortui sunt: Leuit. cap. 10. iustius ergo isti pœnam merebantur. *Sed quicunque immolasset victimã.* Idest nesciebant isti officium sacerdotale, quantum ad populum ad obseruandum illud, sed potius, quando veniebant aliqui ad offerrendum, præuaricabantur cum eis, vt infra patet. Dicitur autem de offerente victimam, quia in istis ipsi delinquebant, cum in hoc communicarent cum popularibus. Est autem victima generaliter omne sacrificium, & dicitur ab hac proprietate, quia ferro occiditur, sic ait Ebrardus:

Victima, quæ cecidit ferro victrice, vocatur,
Hostibus a domitis hostia nomen habet.

[Margin: ...ilij He... nõ es... ...nt ex... ...usarẽt ...p igno... ...ãtiam ...eccas... ...ent.]

[Margin: Quili... ...et tene... ...ur sci... ...rea, ꝙ ...d suũ ...fficium ...ertinẽt ...ub pœ... ...na pecca... ...i mor... ...talis.]

Victima, quam præuaricabantur filij Heli, quomodo accipiatur. *Quæst.* *VII.*

HIC tamen non potest accipi victima pro qualibet re immolata in quocunque genere sacrificii, quod primo patet de holocausto: nam de eo nihil proueniebat popularibus, nec sacerdotibus, sed totum cõburebatur. Leuit. c. 1. non potest etiam intelligi de hostia pro peccato: nã illa erat duplex, s. quædam, de cuius sanguine inferebatur intra tabernaculum, & de ista nullus quicquam comedebat, sed tota cremabatur extra castra; alia erat hostia pro peccato, de cuius sanguine non inferebatur intra Sãctuarium. & istam accipiebant sacerdotes in partem suam præter adipes, quos domino cremabant, Leuit. c. 4. & 6. Hic autem non fiebat sic, quoniam aliquid proueniebat sacerdotibus, & popularibus, cum dicatur, ꝙ puer sacerdotis ibat ad offerentem, & accipiebat ab eo aliquam partem carnis, & aliæ manebant apud offerentem: ergo nec etiã erat pro peccato; quia in holocausto nihil sacerdotibus, nec popularibus proueniebat, in sacrificio autem pro peccato nihil popularibus, sed sacerdotibus dabatur: ideo oportet, ꝙ esset hostia pacifica. Item patet, quia in hostia pacifica nihil proueniebat Deo, nisi adipes, vt colligitur Leuit. c. 3. carnes autem partim popularibus, & partim sacerdotib. proueniebant; hic autem solus adeps offerebatur domino, vt patet infra, cum dicatur, incendatur ex more adeps, & tolle tibi quantumcumque desiderat anima tua, & sic permittebant offerentes puero sacerdotis tollere quantancunq; partem sacrificii præter adipes, ergo sacrificium istud erat pacificum. *Veniebat puer sacerdotis.* Scilicet pro iuribus sacerdotalibus, quia habituri erant sacerdotes de hostia pacifica partes quasdam; vt patet Leuit. c. 7. pro his autem veniebat puer, licet in hoc excederet, vt patet hic.

Quis puer esset, qui veniebat pro iuribus sacerdotalibus. *Quæstio.* *VIII.*

DE isto puero dubitatur, cuius Sacerdotis puer sit. Dicet aliquis, ꝙ sit puer Sacerdotis Magni, quia hic ponitur Sacerdos nihil determinando, ergo intelligitur de

A magno. Sed dicendum est, quòd non, quia iste puer Sacerdotis erat illius Sacerdotis, qui percepturus erat iura sacerdotalia; iste autem non erat semper vnus, sed aliquando vnus Sacerdos, & aliquando alius offerebat secundum tempora sua, offerenti autem proueniebant omnia iura illius sacrificii, quod faciebat: vnde Sacerdos immolans hostiam pacificam habebat omnia iura illius: Leuit. c. 7. Summus tamen Sacerdos non semper offerebat sacrificium, ideo nõ pertinebat ad ipsum accipere iura ista quotidie: satis tamẽ dici posset, ꝙ quanquam non semper puer Summi Sacerdotis perciperet ista iura pro Summo Sacerdote, tamen constitutus erat aliquis puer a Sũmo Sacerdote, vel a duobus filiis Heli, qui perciperet ista iura pro Sacerdote immolante: huius fundamẽtum est, quia dicitur supra, quòd duo filii Heli faciebant omne malum istud in Sacerdotio, ergo ab ipsis destinabatur puer ad accipiendum ista iura.

Dum coquerentur carnes. Cum enim fuisset victima immolata, antequam crematetur adeps, populares accipie-
B bant sibi omnes carnes hostiæ, & incipiebant eas coquere, & post sacerdotes accipiebant iura sua; isti autem filij Heli præuaricabantur, quia prius quam coquerentur carnes, volebant accipere illas sibi, vt patet infra, & accipiebant, quas partes vellent, hic tamen solum tangitur delictum, quod incurrebant, quia sumebant iura sua, antequam cocta esset, quod erat contra statutum sacerdotale. *Et habebat fuscinulam tridentem in manu sua.* Idest, iste puer Sacerdotis portabat semper fuscinulam secum ad extrahendum carnes de locis, in quibus coquerentur, vt eas portaret Sa-
C cerdoti. Est autem fuscinula instrumentum pertinens ad ollam, & dicitur fuscinula à fuscus, fusca, fuscum, i. niger, quia fuscinula nigredinem contrahit propter fumum; erat autem ista fuscinula de vasis Sanctuarii pertinentibus ad altare holocaustorum; fecerat enim Moyses lebetes, & forcipes, & ignium receptacula, & fuscinulas in altari illo: Exodi 27. Seruiebant autem istæ fuscinulæ, vt sacerdotes extraherent iura sua iam cocta de olla. Considerandũ autem, ꝙ offerẽtes coquebant carnes sacrificiorum, quę proueniebant eis, & Sacerdotibus intra templum, vel Sãctuarium, & non super altare holocaustorum, nec accipiebant de igne illo sacro ad ministrationes suas istas, sed erat quidam alius ignis prophanus, in quadam parte Sanctuarii seruiens ad hoc. De isto autem nunquam accipiebant Sa-
D cerdotes ad aliquam ministrationem suam, quoniam morerentur, cum non esset iste ignis sacer. Sic factum est de duobus filiis Aaron Nadab, & Abiu, qui mortui sunt coram Domino offerentes ignem alienum, Leuit. c. 10. Erat autem ignis iste alienus prophanus, s. in quo coquebantur carnes sacrificiorum pertinẽtes ad offerentes. *Et mittebat eam in Lebetem.* Lebes erat instrumentum ęreum in Sanctuario, quod pertinebat ad vasa altaris holocaustorum. Nam inter quatuor genera vasorum eius continentur lebetes, Exod. 27. cap. sed accipitur dupliciter lebes, vno modo pro quodam vase amplo, & capaci disposito ad suscipiendum cineres; alio modo pro quodam vase aliter facto pertinente ad carnium decoctionem. Primo modo accipitur Exodi 27. cum dicitur, faciesque in vsus eius lebetes ad suscipiẽdos cineres, & illo modo sunt lebetes vasa altaris, ne offerentes secum ferrent vasa, in quibus coquerent car-
E nes sacrificiorum. Constat autem, quòd Moyses non fecit aliqua talia vasa, nec habentur in descriptione eius, potuit tamen esse, ꝙ postea Israelitæ ex deuotione facerent talia vasa, quæ essent in Sanctuario ad istos vsus determinata: sic patet enim de quibusdam alijs, quæ ipsi propter Dei iussa faciebant, s. de tubis argenteis, nam iussit Moyses fieri duas: Numeri 10. Postea tamen Israelitæ fecerunt multas, quia cum essent apud Iericho clangebãt septem tubis argenteis: Iosue cap. 6. sic autem Salomon fecit in templo, ꝙ Domino ædificauit, vasa multa pro huiusmodi ministrationibus, vt ait Iosephus 8. lib. Antiquitatum, sed hoc nihil refert, an vasa illa ad Sanctuarium pertinerẽt, vel ab offerentibus victimas afferrentur. *Vel in caldariam, siue cacabũ, aut in ollam.* Omnia ista sunt vasa seruientia ad decoctionem carnium: differunt autem in materia, & figura: ollæ enim interdum fictiles sunt: cacabus autem, caldariæ, vel lebetes ænei sunt. Et etiam non est eadem figura, nec quãtitas. In quodlibet autem mittebat puer Sacerdotis fuscinulam,

[Margin: Quid sit fuscinula.]

[Margin: Lebes in sacra Scriptura dupliciter accipitur.]

fcinulam, vt abstraheret carnes pro se, & ob hoc fascinula erat tridens, idest, trium dentium, vt leuiter arripere posset.

Et omne, quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi. Idest, puer mittebat eam in incertum non inquirens specialiter, quæ pars ad eum pertineret, sed quodcunque potuisset arripere portabat in fascinula pro sacerdote, s. pro illo, qui faciebat illa die victimam, ad quem iura pertinebāt. Erat autem in hoc secundum delictum sacerdotale, s. quia accipiebant aliquid vltra iura sua. Nam de hostia pacifica prouenie bat sacerdotibus pectusculum, & armus dexter, vt patet Leuit. c. 7. cum autem sic puer Sacerdotis acciperet, quodcūque portaret fuscinula, accipiebat plura, quam sibi debita erant; & sic grauabantur offerentes, & distrahebantur a sacrificiis, vt patet supra in litera.

G *Sic faciebant vniuerso Israeli venienti in Silo.* Idest, filij Heli non solum faciebant hoc in quosdam offerentes, sed in omnes Israelitas, in quo erat peccatum graue, cum semper esset; & dicitur, ꝙ faciebant hoc venientibus in Silo, quia isti duo filij Heli ministrabant in Silo, cum ibi esset Sanctuarium eo tempore. Offerentes autem quanquā scirent se grauari accipiendo ab eis talia iura, potius tamen volebant grauari, quam contendere cum Sacerdotibus. *Etiam antequam adolerent adipem.* Istud est tertium delictum sacerdotale, s. quod ante cremationem adipis sumebant sibi partes suas Sacerdotes. Intelligitur autē hoc semper de hostia pacifica, de qua nihil dabat Deo, nisi adeps, vt supra dictum est. Erat autem consuetum, vt quando offerretur hostia pacifica, educerentur adipes, & diuideretur animal in frusta, quæ portabat offerens, post hoc autē cremabatur adeps super altare, deinde offerentes coquebant H omnes carnes animalis, partim pro se, & partim pro Sacerdotibus, quo finito accepturi erāt Sacerdotes iura sua iam cocta, hic tamen Sacerdotes mutabant ordinem, quia, antequam incenderetur adeps, ipsi volebant accipere partes suas nondum coctas, in quo magnam diligentiam adhibebant circa iura sua, quia priusquam Deo offerretur, quód suum erat, ipsi volebant accipere partes suas.

Veniebat puer sacerdotis, & dicebat immolanti. Iste puer est, de quo supra dicebatur, qui erat institutus a Sacerdotibus, vt procuraret iura eorum, & nunc non mittebat fuscinulam in Lebetem ad extrahēdum quidquid occurrisset, sicut prius, sed petebat ab immolante, vt daret eis carnes. Causa huius est, quia supra veniebat puer ad offerentem, cum carnes coquebantur, & non expectans, quod coctæ essent, & quod offerens daret ei partes, quæ ei proue- I niebant, ipse per se eas accipiebat. Nunc autem non erant carnes adhuc positæ in Lebete, sed crudæ retinebantur apud offerentem, ideo puer sacerdotis petebat ab eo, vt daret sibi carnem, quæ ei proueniebat. *Da mihi carnem, vt coquam sacerdoti.* Idest, da mihi partem carnium, quę prouenit Sacerdoti, scilicet, facienti immolationem, vt eas coquam illi.

Non enim accipiam a te carnem coctam, sed crudam. Hoc dicebat puer sacerdotis, quia immolantes ex more suo soliti erant dare carnem coctam Sacerdotibus: ideo eam coctam dare volebant nunc, sed puer sacerdotis nollens eam sic, dicebat, nō accipiam carnem coctam. Hoc autem erat, quia volebant Sacerdotes deliciosius epulari, ideo accipiebant carnem crudam, vt possent eam aliter, vt vellent, apparare, quod in iam cocta facere non poterant. *Dicebatque* K *illi immolans.* Vocatur hic immolans offerens sacrificium, proprie autem immolans est ipse Sacerdos, qui animal occidit. Ponitur vnum pro altero. *Incendatur primum iuxta morem hodie adeps.* Volebant offerentes, quod obseruaretur ordo in cęrimoniis, & etiamsi grauarentur ipsi, nō multum curabant, dicebant ergo, incendatur adeps ex more, idest, sicut consuetum est offerri adipem, & cremari ante omnia alia, ita & nunc fiat, & postea accipias, quod volueris. In quo erant offerentes deuoti, nam ipsi ex deuotione offerebant, & ob hoc volebant obseruari omnes cęrimonias; sacerdotes autem solum seruiebant desiderio suo nō curantes, an aliquid peruerteretur in cęrimonijs. *Et tolle tibi quamcunque desiderat anima tua.* Idest, quāquam nos grauemur, nihil curamus: tolle enim non solum iura tibi prouenientia, sed etiam quæcunque volueris de carnibus, F dum tamen permittas, quod primo incendatur adeps. *Qui respondens aiebat ei, nequaquam.* Idest, puer sacerdotis dicebat, non faciam: nam si permitterem prius incendi adipes, q̃ ipse acciperet iura sua, interim coquerentur carnes, & iam nō posset accipere eas crudas, sed coctas, quod erat contra intentionem suam, cū vellet illas multipliciter apparare. *Nunc enim dabis, alioquin tollam vi.* Idest, nō permittam, ꝙ incendatur primo adeps, sed nunc dabis, idest, immediatè nulla alia facta cęrimonia: alioquin tollā violenter: quod dicebat, quia sacerdotes erant Domini in Sanctuario, & viri magnæ potestatis, credebantque posse inferre violentiam quibuscunque.

Erat enim peccatū puerorum grande nimis corā Domino. Idest, peccatum istud, quod erat in acceptione carniū ante cremationem adipum, & alijs duobus supra positis, erat G nimis graue, quoniam erat peccatum directè contra Deū, s. pręuaricando cęrimonias cultus ipsius, potissimum, quia per hoc distrahebant totū Israel a cultu Dei: nullus enim volebat immolare, cum viderent, sic præuaricationes fieri in sacrificiis. Et quanquam filij Heli alia enormia valde committerent contra oēm honestatem, s. quod dormiebāt cum mulieribus excubātibus ad ostium tabernaculi, vt patet infra: tamen principaliter expressit scriptura errorem, qui fiebat circa sacrificia, eo ꝙ illa directius pertinerent ad cęrimonias cultus eius, sic enim Deus semper obseruabat in Veteri Testamento. Nam quanquam aliqui errassent in præceptis, quæ erant contra ius naturæ, vt in occisione, furto, & adulterio, non tam cito, nec ita frequenter Deus puniebat illos, sicut delinquentes in aliquibus cęrimoniis cultus eius: sic patet de Nadab, & Abiu, qui solum erra- H uerant in quadam cęrimonia cultus diuini, s. quia obtulerant ignem alienum, & mortui sunt: Leuit. cap. 10. multi tamen delinquebant in occisione, & adulterio, & alijs fraudibus, & non puniebantur sic a Deo; secundum veritatem tamen maiora erant delicta contra præcepta moralia commissa, quam contra cęrimonialia: Deus tamen principaliter puniebat delinquentes contra cęrimonialia, eo ꝙ lex Hebræorum magis consisteret in cęrimoniis, quam in pręceptis moralibus, vt patet ex toto Pentateucho. Dicitur autem, ꝙ erat peccatum puerorum grande nimis, s. duorum filiorum Heli, qui vocantur pueri, quia erant iuuenes ætate; vel vocantur pueri illi, quos mittebant Sacerdotes ad procurandum iura sua, de quibus supra dicitur, ꝙ puer sacerdotis habebat fuscinulam tridentem in manu sua, & ꝙ isti cogebant offerentes dare carnem crudam: isti enim di- I strahebant homines a sacrificio, ideo peccatum ipsorum erat graue. Hic tamen magis vocantur pueri duo filij Heli, scilicet Ophni, & Phinees, & hoc, quia istis duobus imponitur tota culpa, cum dicatur supra, quod erant filij Belial, & si intelligeretur hic de peccato puerorum, non inferretur tota culpa filiis Heli.

Filij Heli faciebāt alia peccata maiora quā ea, quæ erāt in lege sacerdotali, & tamen Deus magis puniit errorē in cęrimonijs sacerdotalibus.

Quia distrahebant homines a sacrificio Domini. Idest, peccatum graue istorum consistebat occasionaliter in dāno, quod inde sequebatur, s. quia distrahebant homines a sacrificio. Hoc autem erat propter duo, primo propter deordinationes cęrimoniarum, quæ fiebant in ipsis sacrificiis, quia cum deberet adeps ante omnia cremari, Sacerdotes accipiebant iura sua etiam violenter ante illius cremationem, vt patet supra.

K Secunda causa, quare distrahebantur, erat grauamen, ꝙ eis inferebatur: nam cum Sacerdotibus secundum legem prouenirent partes determinatæ de sacrificiis, volebant vsurpare sibi plura de his, quæ pertinebant ad populares, & actualiter vsurpabant, vt patet supra. Distrahi autem a sacrificio Dei erat magnum inconueniens, cum potissimum obsequium, quod Deo præstabatur in Veteri Testamento, esset sacrificium.

Samuel autem. Hic ponitur de bonis exordijs Samuelis, s. quomodo a pueritia sua sēper fuerit exercitatus in Dei timore, & ministerio, & vsque ad extremum vitæ suæ semper ad maiora ascendens in hoc permanserit. *Ministrabat ante faciem Domini.* Ministerium Samuelis erat custodiendo Sanctuarium, claudendo, atque aperiendo portas, & dormiendo per noctē apud arcā in custodia Sāctuarij, vt patet sequenti cap. Ministrabat ēt in omnibus alijs, quæ iubebat Heli sacerdos, quæ pertinerēt ad Leuiticum officium,

officium. Et dicebatur ministrare ante faciem Domini, i. in Sanctuario, vbi Deus erat, & quicquid ibi fiebat, diceba tur fieri ante faciem Domini. *Puer accinctus Ephod lineo.* Idest, Samuel erat puer, & erat indutus Ephod, ſ. aliqua veste paruula de lino facta, quæ vocatur Ephod.

Samuel quali Ephod esset accinctus. Quæst. IX.

SCIENDVM autem, quod nõ accipitur hic Ephod propriè, quia non poterat illud portare Samuel, ipſe .n. erat Leuita; Ephod autem pertinebat ad sacerdotes, & non ad omnes, sed ad solum summum sacerdotem, vt patet Exod. 28. c. vbi ponitur inter propria indumenta Pontificum, & litera satis significauit, ꝙ non intelligebatur de illo Ephod sacerdotali, cum dicatur de Ephod lineu, illud tamen, quod pertinebat ad summum sacerdotẽ, non erat lineum, sed ex multis coloribus, scilicet, de auro, & hyacintho, & purpura, coccoque bis tincto, & bysso retorta; erat igitur istud Ephod Samuelis quędam vestis tota alba, qua induebatur Samuel super ceteras vestes suas communes, vt ministraret coram Domino, sicut nunc clerici simplices vtuntur vestibus albis ministrando in Ecclesia; qui autem celebrant sacra, vel celebrãti astant, vtuntur aliis vestibus, scilicet, presbyter, diaconus, & subdiaconus: ita enim erat in Veteri Testamento differentia inter Leuitas, & Sacerdotes, quoniã vestes Leuitarum erant simplicissimæ, ſ. lineę, vestes autem sacerdotum multis ornamentis decoratæ; ꝙ patet, nam sacerdos magnus habebat nouem genera ornamentorum diuersis filis, & varia pulchritudine contextorum, vt patet Exod. 28. cap. sacerdotes autẽ minores, quanquam haberent simpliciora ornamenta, quã sacerdos magnus, tamen illa multa erant, ſ. quinque: habebant enim feminalia linea, & tunicam lineam strictam, et cidarim, et baltheum, de quibus Exodi 28. cap. omnia autem hæc erãt alba, et solum de lino: Leuitæ autem habebant simpliciora ornamenta, scilicet quilibet Leuita vnam stolam. Sunt autẽ stolæ vestes albæ de lino, sicut illę, quibus clerici simplices vtuntur, vel alij clerici, cum ad altare nõ accedunt. De istis stolis Leuitarum dicit Iosephus libro octauo Antiquitatum, ꝙ Salomon fecit ducenta millia stolarum pro Leuitis, quibus induerentur ad canendum hymnos. De istis stolis Leuitarum nihil tetigit Moyses: nam Exod. c. 28. cũ egisset de vestibus, dixit de vestibus summi sacerdotis, et de vestibus sacerdotum minorum; nunquam aũt de Leuitis dixit, an vestiri esse deberent aliquibus sacris vestibus pro ministeriis suis; et cum egisset de eorum consecratione, et purificatione, nihil tetigit de vestibus, Num. cap. 8. Habuerunt tamen postea vestes, scilicet tempore Salomonis, et ante illud, quibus ministrarent canendo coram Domino, vel in aliis officiis.

Q̄d Sacerdotes & Leuitæ diuersa genera ornamentorũ habebãt

An Leuitæ tempore Moysi habuerint aliquas vestes speciales; & quare postea eas habuerint. Quæst. X.

QVÆRET aliquis, an tempore Moysi Leuitæ habuerint aliquas vestes, et quare postea eas habuerint. Respondendum est, quòd Moyses non fecit, aut iussit fieri aliquas vestes pro Leuitis, nec vnquã tale legitur, sed post tempora Moysi fuerunt: si enim Moyses pro Leuitis aliquid fieri iussisset de ornatu vestium, scriptum foret: quia, cũ omnia ista sint cęrimonialia purè non habentia aliquid ex naturali ratione, oportet, quòd ex præcepto habeantur, quia ratio nostra in illis sine præcepto nihil concluderet, sicut facit in præceptis moralibus, quæ habent ortum ex ipsa natura, & tamen nunq̃ in actibus Moysi, & libris eius saltẽ leuissimè reperietur aliquid scriptum de vestibus Leuitarum. Quod aũt post tempora Moysi, ſ. post ingressum Israelitarum in terrã Chanaan Leuitæ habuerint vestes, patet: quia duplex fuit tempus, vel status Iudæorum post ingressum in terram Chanaan, quoad ministeria Dei. Primum fuit ab introitu in terrã illam vsque ad tempora Dauid, & Salomonis: Secundum fuit a tempore istorũ duorum regum vsque ad finẽ status Iudaici post mortẽ Christi. Sunt autem ista duo tempora distincta, quia Dauid ante mortem suam congregato toto populo, & Sacerdo-

A tibus, & Leuitis fecit ordinem in ministeriis Leuitarum, et Sacerdotum, complendo omnia, quæ omiserat Moyses, & tollendo aliqua de illis, quæ ipse dixerat, cum iam non possent conuenire tempori Salomonis, & sequentibus. De isto ordine habetur 1. Paralipomenon 23. vsque ad 26. capitulum.

In his autem duobus temporibus fuerunt Leuitę aliter ordinati, quam tempore Moysi in deserto; & quanquam eo tempore, quod fuit ab introitu in terram Chanaan vsque ad tempus Salomonis, non fuit completa ordinatio Leuitarum, & Sacerdotum, tamen postea Salomon omnia compleuit; verum habuerunt Leuitæ vestes hoc tẽpore, vt patet de Samuele, qui cum esset Leuita, & staret coram Domino, vtebatur lineo Ephod, & mater sua faciebat ei vestem paruulam lineam, quam afferebat ei singulis annis
B ad ministrandum, vt patet infra: de aliis aũt Leuitis eiusdẽ temporis idem videtur dicendum, cum ista vestis esset propter ministrationem. Quod autẽ tempore Salomonis fuerint vestes Leuitarum, apparet ex eo, quod dictum est, ſ. quia fecit ducenta millia stolarum pro Leuitis.

Ratio autẽ diuersitatis, quare tempore Moysi non haberẽt Leuitæ vestes, & quare postea habuerint, est ex ipsa ministratione. Nam tempore Moysi Leuitæ habebant tales ministrationes, ad quas non erant necessariæ vestes sacræ, nec conuenientes. Nam vestis sacra est ad ministrationẽ, quæ fit coram Domino intra Sanctuarium, sed tempore Moysi non ministrabant Leuitę taliter, quia ipsorum ministratio solum erat excubando in circuitu Sãctuarij, nõ ingrediendo in illud, & quantum ad istam ministrationem non erat aliquid necessarium de sacris: ministrabant etiã
C Leuitæ deponendo, & erigendo Sanctuarium, & portãdo illud in via, sed in hoc non ministrabant coram Domino introeuntes in Sanctuarium, ideo nec egebant vestibus sacris, nec conuenientes eis erant, & quia tempore Moysi solum erant habituri ista officia Leuitæ, nunquam fecit illis Moyses vestes, post autem tẽpora Moysi, ſ. post ingressum in terram Chanaan, fuerunt vestes multum conuenientes Leuitis, & quasi necessarię, quantum ab honestatem ministrantium; nã tunc incępit esse ministratio eorũ introeundo in Sanctuarium, & astando ibi sacerdotibus, atque faciendo quęcunque iuberetur, siue in canendo hymnos, siue in quodcunque aliud: qui autem intra Sanctuariũ ministrant, etiamsi ministratio eorum minima sit, non videntur honeste in vestibus communibus, sed debent apparere in aliquibus vestibus specialiter pertinentibus ad illam mi
D nistrationem, & quoniam tempore Salomonis potiores adhuc erant Leuitarum ministrationes, cũ completus fuerit ibi ordo ipsorum, ideo ille fecit eis vestes, scilicet, ducenta millia stolarum, & iste modus semper mansit, vsque ad destructionem Iudęorũ per Romanos: semper enim prouidebatur Leuitis de vestibus, sicut prouidebatur etiam Sacerdotibus. Ista autem vestis Leuitica, quam portabat hic Samuel, erat linea solum, sicut vestes aliorum Leuitarum, cum etiam omnes vestes Sacerdotum minorum essent solum lineę, Exod. cap. 28. & vocatur hic Ephod, quod est nomen ornamenti pontificalis, sed non accipitur hic pro tali ornamento, vt supra dictum est, & propter hoc litera determinauit hoc, dicens, accinctus Ephod lineo, distinguẽs ab Ephod summi Sacerdotis, quod non erat lineum. *Et tunicam paruam faciebat ei mater sua.* Erat enim Samuel
E paruulus ministrans coram Domino, ideo cum mater sua vellet ei quolibet anno dare vestem, in qua ministraret, faciebat paruulam tunicam, sicut puero decebat; ista autem est, quę vocatur stola Leuitarum, quoniam ornamenta eorũ simplicia erant, & ista videtur esse, quę vocatur Ephod lineũ. *Quam offerebat statutis diebus.* Hoc non refertur ad Samuelẽ, sed ad matrem suam, quia dr̃ immediate, ascendens cũ viro suo, vt immolaret hostiam, & illis tẽporibus dabat mater Samuelis ei vestem, ſ. Leuiticam, & dr̃ statutis diebus, quia solũ faciebat hoc mater Samuelis diebus quibusdam determinatis: non .n. ascendebant quotidie, vel multoties ad tẽplum Dñi in Silo, sed illis diebus, quibus ex lege, vel ex voto obligabãtur. Ex lege aũt ter in anno obligabantur viri, ex voto solum obligabantur, qui vouerant, mater aũt, & pater Samuelis videbatur vouisse quolibet anno ascẽdere ad Sanctuarium, vt facerent aliqua sacrificia.

Ascendens cum viro suo, vt immolaret hostiam solennẽ, F *votum suum.* In hoc apparet, ꝙ isti dies statuti, quibus Anna ascendebat cum viro suo in Sanctuarium, nõ erant dies statuti a lege, s. tres festiuitates in anno, de quib. Exod. 23. & 34. cap. sed erant quędam aliæ solennitates celebrandæ non ex lege, sed ex voto, s. quia vouerant aliquo tempore anni ascendere ad Sanctuarium, & offerre aliqua sacrificia, hoc autem faciebant Anna, & vir eius propter Samuelem, quẽ Deus illis miraculosè dederat, ideo præter hoc, ꝙ ipsum Domino ad totam vitam vouerunt, adhuc quolibet anno faciebant vota in aliquibus sacrificiis pro illo. Dicitur, ꝙ immolabãt hostiam solennem, & votum, quia hostia solennis erat aliqua hostia pacifica, quam ipsi spõtaneè offerebant, votum autem erat sacrificium, ꝙ offerebant quolibet anno, quia vouerant illud offerre die, qua ascendebant in Silo. Sed adhuc melius videtur dicendum, G ꝙ dies statuti sint illi dies, qui secundum legem ordinati erant, idest, ter in anno, vt dictum est: hoc autem apparet, cum dicantur dies statuti, ergo ab aliquo erant positi sub præcepto illi dies, quibus ascendere in Sanctuarium statuerant: secundo quia dicitur, quòd ascendebant ad immolãdum hostiam solennem, sed solenne vocatur anniuersarium, idest, quod per singulos annos fit redeunte die, vnde dicitur solenne, quasi solitum annum, idest, quod fieri solet singulis annis, ergo istæ erant festiuitates, quæ singulis annis fiebant ter redeunte anno, & in illis solitus erat Elcana pater Samuelis offerre hostias, & illæ vocantur solẽnes, idest, solitæ fieri, siue ordinariæ.

Anna quib' igi bus cum viro suo ascendebat in Sanctuarium.

Tertio patet inquantum dicitur, & votum, in quo apparet, quòd differt ab hostia alia, & tamen votum est aliquid voluntarium non inductum a lege, ergo hostia solẽ- H nis erat aliquid, quod ex lege, vel cõsuetudine debebatur, & quando Elcana, & Anna mater Samuelis ascendebant in Sanctuarium, simul offerebant vtranque victimã, s. eã, quam ex lege, vel consuetudine tenebantur, quæ vocatur solennis, & illam, quam ipsi promiserant, quæ vocatur votum. *Et benedixit Heli Elcana, & vxori eius.* Istud ponitur hic per recapitulationem. Nam supra dictum fuit, ꝙ Anna, & vir eius orauerunt in Sanctuario, & abierunt in vrbem suam, postea autem interpositis quibusdam de filijs Heli peccantibus, & de pueritia Samuelis, redditur ad recessum Annæ, & Elcanæ de Silo: est enim intelligendũ, quòd istud fuerit factum illa vice, qua ascenderunt isti in Silo offerentes ibi Samuelem Domino, & tunc benedixit Heli Elcanæ, & vxori suæ, quia ambo bene egerant offerendo Samuelem ad seruiendum Domino semper. Anna I quippe primo illum vouit, s. antequam nasceretur, deinde cum Elcana vir suus hoc cognosceret, confirmauit votum vxoris pariter ipse vouens, ꝙ daret filium Domino oĩb. diebus vitæ suæ, vt declaratum est præced. cap. *Reddat tibi Dominus semen de muliere hac.* Id est, det tibi Deus habere filios multos de vxore ista: sciebat enim Heli, quòd Elcana haberet aliam vxorem, de qua multos filios susceperat; quia tamen de illa nullum filium natum Domino vouerat, nõ precatur, vt suscipiat filios ex Phenenna, sed ex Anna. *Pro fœnore, quod commodasti Domino.* Id est, pro filio isto, quem dedisti Domino commodatum, scilicet ad cultũ Dei applicitum tota vita sua, & dicitur fęnus, id est, vsura: dedit enim Anna filium suum Deo in fęnus, s. in vsuram, vt semper esset ad vsum Dei, id est, ad ministrandum illi. *Et abierunt in locum suum.* i. redierunt in vrbẽ Ramatha, K vbi erat domus eorum, vt patet supra; & hoc intelligitur de prima vice, quia redierunt post oblatum Samuelem, quamuis supra ponatur, ꝙ mater sua daret ei quolibet anno statutis diebus tunicam, cum ascenderet in locum Sanctuarij, nam ista per recapitulationem dicuntur. *Visitauit autem Dominus Annam.* Deus dicitur visitare, id est, venire ad videndum, sicut nos visitationem accipimus, & quia, qui visitat alterum, aliquid nouum circa ipsum gerit, ideo Deus dicitur visitare quempiam, quãdo in eo aliquid operatur, ꝙ ante non operabatur; sic factum est in Anna, quia ante hoc non concipiebat, & Deus postea fecit, vt conciperet, & pareret. *Et concepit, & peperit tres filios, & duas filias.* Isti omnes intelliguntur præter Samuelẽ, quia iam ministrabat Samuel coram Dño, & sic erãt sex filij Annę, s. quatuor filij, & duæ filiæ; hoc autem erat multiplicari eam in F prole, sicut ipsa prophetice pręnunciauit, scilicet, donec sterilis peperit plurimos, & quę multos habebat filios, infirmata est.

An Deus miraculosè fecerit Annam concipere quinque filios post Samuelem. Quæst. XI.

QVAERET aliquis de istis quinq; filijs, quos concepit Anna post Samuelẽ, an supernaturaliter Deus fuerit operatus in conceptu eorum, sicut in conceptu Samuelis. De Samuele autem non est dubium, quin in eius conceptione fuerit aliquid supernaturaliter factum, cum mater eius ante hoc sterilis esset, vt dicitur præced. cap. s. ꝙ concluserat Dominus vuluam eius; non potest autem, quę huiusmodi est, cõcipere, nisi miraculosè adiuuetur: de alijs G autem filiis non tantum apparet. Aliquis dicet, quòd fuit aliquid supernaturale in conceptu eorum, sicut in conceptu Samuelis, quia dicitur hic, visitauit Dominus: sed non fuit in conceptione istorum quinque filiorum Annæ plus quam solet esse in quibuscunque alijs communiter conceptis: In Samuele autem secus fuit. Nam ante eum mater sua erat sterilis, adeo impossibile erat illam concipere, nisi interueniente miraculo, postea autem ablata est eius sterilitas, scilicet, antequam conciperet Samuelem, vel in ipso conceptu, & tunc manebat Anna disposita ad concipiendum, sicut quælibet alia fęmina; adhoc ergo, ꝙ conciperentur alij filij, qui fuerunt post Samuelem, non requirebatur aliqua operatio supernaturalis, cum iam esset mater naturaliter disposita ad istud. Sic autem est in multis alijs, quæ a principio habent aliquid supernaturaliter, & H tamen postea pure naturalia sunt; sicut quando anima nostra a Deo creatur, ꝙ est pure supernaturaliter, postquam enim ipsa creata est, pure naturaliter habet operationes suas: ita ergo quamuis Anna nullum de filiis potuisset concipere, nisi supernaturaliter fuisset ei a principio ablata sterilitas, postquam tamen semel ablata est in conceptione Samuelis, ex sola virtute naturæ ipsa poterat concipere omnes alios, nullo intercedente miraculo. *Et magnificatus est puer Samuel ante Dominum.* Id est, accepit Samuel magnitudinem, vel excellentiam honoris ante Dominum, id est, ab ipso Domino, scilicet, quia ministrabat semper ante eum: fuit autem ista magnificatio Samuelis in acceptione spiritus prophetici: nam in tempore suo erat sermo Domini preciosus, & nõ erat in diebus illis visio manifesta, ideo tanto magis prophetia sua erat laudabilior, scilicet, quia in I tempore illo, in quo nullus alius propheta erat, & aliquãto tempore ante hoc nullus fuerat, vt patet seq. c. Etiã erat laus magna, quia Samuel, quando accepit spiritum prophetìcũ, erat adhuc puer, vt patet seq. c. Nam, vt ait Iosephus quinto libro Antiquitatum, cępit Samuel prophetare anno 12. suo. Magnificatus est etiam Samuel in ministratione, quam habebat coram Deo, quoniam assidue erat coram Domino, explebatque ministrationem suam diligenter valde in nullo deuians a cęrimoniis legis, vel a præcepto Heli: refulgebat autem eò magis gloria Samuelis, quantò enormitas, & irreuerentia in ministratione filiorum Heli apparebat, quia oppositorum natura ista est iuxta Aristot. 2. Elencho. ministrabant autem eodem tempore filii Heli, quo ministrabat Samuel, sed illi pessimè, iste autem optimè. Fuit autem potissima magnificatio Samuelis in K prophetiæ veritate, quia per hoc innotuit apud totum Israel, vt patet seq. cap. scilicet, & cognouit vniuersus Israel a Dan vsque Bersabee, quòd fidelis Samuel propheta esset Domini. *Heli autem erat senex valde.* Hic ponitur admonitio Heli ad filios suos: erant enim illi pessimi; Heli autem voluit eos dulciter increpans reducere ad rectitudinem operationis, sed non potuit, quia iniquitas eorum erat magna nimis; & fortiori correctione indigebant. Dicitur autem, quòd Heli erat senex valde, in quo significatur occasio peccati filiorum suorum: erat enim grauatus senectute, quoniam accidit istud paulo ante mortem eius, sed ipse vixit annis nonagintaocto infra c. 4. ideo non poterat iam ipse ministrare, sed filiis suis reliquerat ministrationem: fungebatur enim summo sacerdotio pro eo filius eius Phinees, vt ait Iosephus quinto Antiquitatum. Commissa igitur tota ministratione sibi habuerunt magnam

Samuel annos 12. sua ætatis prophetare capit.

Filij Heli peccandi occasiõ eꝫ pater esset senex valde.

occasio-

occasionem filij Heli ad præuaricandum in sacerdotio, qd non accidisset, si pater eorum adhuc ministraret: Item senectus paterna tribuebat occasionem ad hæc, quoniã filij non timebant patrem iam senio grauatum, nec ipse erat potens corrigere eos, nisi per blãditias quasdam: Amplius autem, ꝙ nimis nocebat, erat Heli caligans oculis, vt patet seq. cap. ideo non poterat videre ea, quæ faciebant filij sui, sed solum audiebat aliqua per famam, & licet omnia audiret, non tantum mouebatur auditu, quantum si ipse vidisset, ideo minus mouebatur ad corrigendum filios.

Et audiebat omnia. Scilicet, quia ista mala erant ita manifesta, ꝙ nequaquam celari possent: potissimum, quia erãt in præiudicium multorum Israel. *Quæ faciebant filij sui vniuerso Israeli.* Istud est delictum in sacerdotio quantum ad ea, in quibus communicabant cum populo sacerdotes, s. in hostijs pacificis: nam in his delinquebant, vt patet supra, scilicet, in accipiẽdo carnẽ crudam ab offerentibus, & antequam incenderetur adeps. Etiam quia accipiebãt par
B tes quascunque volebant, & hoc faciebant vniuerso Israeli, idest, omnibus Israelitis venientibus ad sacrificia offerẽda, sic patet supra in litera, s. sic faciebant vniuerso Israeli venienti in Silo. *Et quomodo dormiebant cum mulieribus, quæ excubabant ad ostium tabernaculi.* Istud erat aliud delictum magnæ infamiæ, & scandali in populo contra sacerdotes, s. ꝙ sacerdotes dormirent cum mulieribus euntibus ad templũ Domini ad orãdum: sequebatur quoque magna diminutio cultus diuini, s. ꝙ mulieres non irent ad orandum in Sanctuario, cum infamarentur, eo quòd dormiebant cum eis sacerdotes.

Mulieres excubasse ad ostium tabernaculi dupliciter intelligitur. Quæst. XII.

DICITVR autem de mulieribus excubantibus ad ostiũ tabernaculi, id est, ad ostium templi: non enim permittebatur accedere mulieres ad ostium tabernaculi, & dicitur, ꝙ ibi excubabant, quod potest dupliciter intelligi; vno modo pro orare, alio modo pro vigilare. Primo modo est sensus, ꝙ multæ mulieres deuotæ frequentabãt Sanctuarium venientes sæpissimè ad ostium templi, & ibi orabant, hoc autem excubare dicitur. Nam quicunque ad aliquid diligenter est attentus, excubare dicitur, sic patet Num. 18. cap. cũ dicitur, quòd Leuitæ excubabunt ad præcepta Aaron, id est, erunt diligenter attenti ad faciendum,
D quidquid Aaron iusserit. Alio modo accipitur pro vigilare, & tunc est sensus, quòd aliquæ mulieres excubabant ad ostium tabernaculi, id est, vigilabant vacantes ibi orationibus, & manentes per noctem: sic enim aliqui nunc in Ecclesijs ex deuotione vigilias obseruant: fuit autem istud secundum in veteri testamẽto apud aliquas mulieres multum religiosas, & deuotas, s. ꝙ manebant die, & nocte in tẽplo in ieiunijs, & orationibus, & vigilijs, nunquam inde recedentes, sic patet de Anna prophetissa filia Samuelis de tribu Aser, quæ cum esset vidua, non discedebat de templo in ieiunijs, & obsecrationibus seruiens die ac nocte: Lucæ 1. ita ergo credendum est, ꝙ fuerit de multis alijs apud Iudæos. Vtroque ergo modo intelligi potest, quòd mulieres istæ excubarent ad ostium tabernaculi, magis tamen
E conuenit, ꝙ intelligatur in secundo modo, quoniã maiorẽ opportunitatem habebant sic sacerdotes ad dormiendum cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi, quã aliàs. Simile habetur Exod. cap. 38. s. Fecit Moyses labrum æneum, in quo lauarentur sacerdotes, de speculis mulierum, quæ excubabant ad ostium tabernaculi: de quo, qualiter accipiatur, ibi dictum est. *Et dixit quare facitis res huiusmodi, quas ego audio.* Retulit eis duo principalia, in quibus ipsi delinquebant, scilicet, ꝙ dormiebant cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi, & ꝙ præuaricabantur in sacerdotio, vt dictum est, quorum fama peruenerat ad ipsum Heli. *Res pessimas ab omni populo.* Istud debet adiungi cum præcedenti verbo, s. quas ego audio ab omni populo: erat enim factum eorum notorium, ideo non erant pauci testes huius, sed totus populus illud cognouerat, & referebat: potissimum autem, quia in vtroque eorum erat magnum grauamen populi, ideo totus populus acclamabat coram Heli; vocauit autem Heli ista duo

A res pessimas, quia erant magni nocumenti, & magnæ infamiæ, vt patet de vtroque. Sed adhuc magis Deus conquerebatur de delicto, ꝙ fiebat in sacrificijs, vt patet infra, scilicet. Quare calce abiecisti victimam meam, & munera mea, quæ præcepi, vt offerentur in templo? & propter hoc subditur ibi sententia contra Heli, & totam domum suam. *Nolite filij mei.* Id est, nolite facere ea, quæ de vobis referuntur, quoniam ista indigna nimis sunt auditui. Ecce qualiter corrigebat Heli filios suos, sed leuissima erat talis correctio collata ad magnitudinem peccatorum, quod faciebat Heli propter duo. Primo quia senex erat, & filij sui nõ audiebant eum æquo animo contemnentes eum propter senilem impotentiam; voluit ergo magis blanditiis, quam duris increpationibus eos castigare. Secundum erat, quia Heli diligebat nimis filios suos, & noluit eos verbis duris affligere, propter quod Deus nimis culpauit Heli transferẽs sacerdotium a domo eius, quia si soli filii sui mali fuissent, & ipse increpuisset eos, quantum in talibus sceleribus iustum erat, si ipsi incorrecti manerent, super eos venisset solum pœna, & non super ipsum Heli, qui etiam acerba morte raptus est, & super totam domum eius, quæ postea sacerdotio priuata est, vt inf. declarabitur. De hoc patet infra in litera, cum dicitur, & magis honorasti filios tuos, quam me, vt comederetis primitias omnis sacrificii Israel populi mei. *Non est enim bona fama, quam ego audio.* Id est, illicitũ est, quòd maneatis in viis vestris, quia id, quod ego de vobis audio, non est bonum. Audiuerat enim duo supradicta, quæ erant valde mala. *Vt transgredi faciatis populum Domini.* Ponitur hic, vt, dicens consecutionem, & non habitudinem causæ finalis: non est enim sensus, ꝙ filii Heli facerent ista, vt inducerent totum populũ ad peccandum, quia ipsi non intendebant hoc, cum magis intenderent delectationem suam, & vtilitatem in istis vitiis, sed debet legi, ꝙ, vt, importet quandam consecutionem, s. quòd filii Heli facerent id, & consequeretur ad peccatum eorum, ꝙ cogerent totum Israel, vel inducerent eũ ad transgrediendum, idest, ad delinquendum in aliquo: eo quòd propter peccata istorum populus distraheretur ab illis, ad quæ tenebatur, & in hoc peccaret: quod patet, quia supra dicitur, ꝙ detrahebant homines a sacrificio Dei, scilicet, per grauamina, quæ inferebant eis in sacrificiis, quib. faciebant, ꝙ haberent exosa omnia sacrificia, ita ꝙ nunquam vellent sacrificare, sed aliquando tenebantur sacrificare, sicut in multis purificationibus eorum, & peccatis, &, festiuitatibus, vt patet ex discursu Leuitici, & tunc si non sacrificarent delinquerent in lege, ergo isti inducebãt Israelitas ad peccandum. Idem patet quantum ad aliud crimen, quod ipsi faciebant, s. quando coibant cum mulieribus, quæ excubabant in ostio tabernaculi, quoniam per hoc distrahebãt illas ab orationibus, & vt nullo modo vellẽt venire in Sanctuarium, & tamen aliquando cogebãtur mulieres venire in Sanctuarium, vt ad purificationes suas post partum: Leuit. c. 12. & in similibus: ergo inducerent Israel ad peccãdum; essent autem ipsi rei omnium peccatorum, quæ faceret populus propter eos. Nam, si populus propter negligentiam prælati peccauerit, tenetur prælatus de peccato ipsius populi, quanto magis, quando ipse prælatus inducit populum ad peccandum? sic autem erat de filiis Heli, quoniam ipsi erant pastores populi, cũ Phinees, qui erat vnus ex eis, fungeretur summo sacerdotio loco patris, ꝙ autem peccata populi ex negligentia pastoris petantur ab eo, patet, quia Ezech. c. 3. & 33. dicitur, quòd Deus requiret sanguinem peccatorum de manu pastoris, si non annunciauerit eis veritatem ex parte Dei: erant igitur adhuc magis culpabiles filii Heli, quia non solum non annũciabant populo id, quod bonum erat, sed etiam inducebãt populum ad peccandum. *Si peccauerit vir in virum placari ei potest Deus.* Hic inducit Heli, quomodo filii sui peccarent nimis, quia peccatum eorum erat directè cõtra Deũ, & dicit, ꝙ si peccauerit vir contra virum, placari poterit Deus illi, & tamen si peccauerit contra Deum, non sic cito placabitur, quia non est, qui oret pro eo; sic autem erat de filiis Heli, quoniam ipsi peccabant directè contra Deũ, ideo peccatum eorum erat nimis difficile ad remittẽdum.

Heli qualiter leniter corripiebat filios suos.

Peccata populi ex negligentia pastoris ab eo petuntur.

Peccatum in proximum an sit contra Deum. Quest. XIII.

IN hoc autem innuit, quod aliqua peccata sint directè contra proximum, & non videantur esse cōtra Deum, ideo faciliter remittantur. Alia autem sunt directè contra Deum, & ista non remittuntur, vel saltem difficulter. Sed in hoc satis videtur dubium, si ista accipiantur simpliciter, quoniam nemo potest peccare in proximum, quin peccet in Deum, quanquam potest peccare in Deum non peccando in proximum, ideo non stabit comparatio; patet hoc, quia quandocunque aliquis peccat in proximum agit iniustè contra illum, sed quicunque iniustus est, in Deum peccat, quoniam Deus indidit rationi nostræ, quod omnia iustè agamus; cum ergo egerimus iniustè, agimus contra dictamen à Deo inductum, ideo peccamus: quoniam, qui agit contra conscientiam, peccat, cum agat contra fidem, idest, contra id, quod credit ad Roman. c. 14. & sic tenendum est. Accipit tamen hic Heli esse aliquod peccatū contra Deum, idest, quia directè est contra Deum, & aliquod esse contra proximum, quia directè est cōtra proximum; etiam si per accidens, vel secundario sit contra Deum.

Quedam peccata sunt solum contra Deum, & proximum; quedam sunt uno modo contra Deum solum, & quedam duobus modis. Quest. XIIII.

PRO quo considerandum, quod omne peccatum est contra Deum, sed quædam sunt dupliciter contra illum, alia autem vnico modo. Patet exemplum huius in legibus humanis: si enim aliquis legislator, inferat, non esse occidendum, vel furandum, sub tali pena: si quis occiderit aliquem de populo, qui non pertineat ad ipsum legislatorem, vel furatus fuerit bona alicuius viri non pertinentis ad illum; iste non peccat directè in legislatorem, quia damnum ex ista actione non fuit sibi illatum, sed illi, qui occisus est, & cognatis eius, cui bona furto ablata sūt: est tamen istud delictum contra legislatorem in quantum spernitur lex eius, quæ cauebat furtum, & homicidium sic transponens penam. Si tamen aliquis furatus fuerit de bonis ipsius legislatoris, vel occiderit aliquem pertinentem ad legislatorem, vt cognatum, vel familiarem eius, delictū istud dupliciter pertinet ad legislatorem. Primo ad eum tanquam ad priuatam personam, in quantum tota iniuria & damnum, quod sequitur, ipsi infertur: secundo, peccatum contra ipsum in quantum est legislator, quia contēnitur lex eius prohibens furari, & occidere. Conformiter autem est quantum ad Deum, quia interdum peccatum est contra ipsum dupliciter; Interdū vero vnico modo: Deus enim posuit leges circa omnes operationes, & quasdam dedit per ipsas, sicut per Muysen, & prophetas, & nouissimè per Christum, & Apostolos: alias autem indidit cordibus nostris, quæ vocantur leges naturæ, de quibus Apostol. ad Rom. cap. 2. nulla autem operatio humana est, quæ sub altera istarum duarum legum non comprehendatur, ideo necesse est, quod quandocunque aliquis errat in operatione, quæcunque illa sit, peccet cōtra aliquam legem, & quia Deus legislator est omnium harum, necesse est, vt in quocunque delicto aliqualiter erretur contra Deum. Sed ista delicta sunt interdū taliter contra Deum, scilicet, quando non solum peccatur contra eum, vt contra legislatorē, sed etiam offensa, vel iniuria in opere, atque ad solum Deū pertinet, vel ad ipsum directè, quam ad omnes alios: in omnibus autem aliis modis peccandi est peccatum contra Deum, vt contra Legislatorem. Exemplum, si quis cognouit vxorem alterius, vel contra eum falsè testificatus; quoniam tunc offensio, vel iniuria directè est cōtra illum, cuius vxor cognita est, & cōtra quem est testimonium falsum: Deo autem non est hic inflicta aliqua iniuria, vel dānum, nisi in quantum contemnitur lex eius, quæ vetuit falsum testimonium, & adulterium: si tamen quis colat deos alienos, vel sumat nomen Domini in vanum, delinquit dupliciter contra Deum; primo delinquit contra eum, tanquam contra priuatam personam, quia tota iniuria, vel offensio, quæ sequitur ex isto actu, prouenit Deo, ipse namque solus colendus est, si ergo aliquis alius colatur præter

F ipsum, irrogatur ei offensio, quia adimitur ei honor ipsi soli debitus, est etiam ei offensio tanquam legislatori, cum ipse vetuerit coli deos alienos, & sumi nomen Domini in vanum, & sic talia delicta dicuntur esse propriè contra Deum, cum tota offensio ex opere sit contra Deū, & quantum ad illum modum distinguebat Heli quædam peccata esse vnius viri contra alterum, scilicet, quod iniuria, vel damnum, quod sequitur ex opere, directè est cōtra virum, licet aliqualiter delinquatur contra Deū, solum in quantum est legislator: de his autem dicit, quod faciliter dimittuntur; sunt autem alia peccata contra Deum, si quando tota offensio ex opere cōsequens est contra ipsum Deū, scilicet tanquam contra priuatam personam, & tanquam contra Legislatorem; & de istis dicit Heli, quod difficulter remittuntur, vel quod nullus est, qui in talibus possit

G pro nobis orare.

Peccata quomodo cognoscantur, quæ sint contra Deum directè, & quæ contra proximum. Quest. XV.

CIRCA ista dari potest regula, scilicet, quod omnia peccata, quæ sunt contra tria prima præcepta, quæ sunt in prima tabula, dicuntur directè contra Deum, scilicet, tanquam contra priuatam personā, & tanquam contra Legislatorem, & omnia peccata contra septem præcepta secundæ tabulæ sunt directè contra proximum, & sunt solùm contra Deum, vt contra Legislatorem; patet hoc inducendo. Nam in omnibus præceptis primis tota iniuria, vel offensio delinquentis est contra Deum, vt contra priuatam personam: in omnibus autem præceptis secundæ

H tabulæ est offensio contra proximum, vt contra priuatam personam, vt patet per singula: ad omnia autem generale est, quod offensio in illis pertineat ad Deum, tanquam ad Legislatorem. Secunda regula sit, quod in omnibus præceptis cærimonialibus offensio directè pertinet ad Deum, vt ad priuatam personam, & vt ad Legislatorem: in omnibus autem præceptis iudicialibus offensio pertinet ad proximum, vt ad priuatam personam, & ad Deum pertinet solum, vt ad Legislatorem: quod patet, quia præcepta cærimonialia sunt determinationes quædam diuini cultus, & sunt tanquam expositiones quædam, vel additiones factæ ad præcepta primæ tabulæ, quæ sunt de cultu Dei. In talibus autem, si bene fiant, honor Deo soli prouenit saltem directè, & principaliter, si autem malè, ipsi fit offensa, sed omnia præcepta cærimonialia sunt huiusmodi, cū per nul-

I lum eorum dirigatur homo in comparatione ad hominē, sed in comparatione ad Deum: ideo error in istis pertinebit ad Deum. Iudicialia autem præcepta habent se è contrario, quia ipsa sunt tanquam quædam expeditiones præceptorum secundæ tabulæ: sicut ergo ista directè pertinēt ad proximum, ita, & ipsa præcepta iudicialia: maxime aūt patet hoc, quoniam præcepta iudicialia sunt foralia, idest, pertinentia ad causas forales iudicandas, sed causa foralis semper est aliquid, quod vertitur inter hominem, & proximum suum: ergo bona habitudo, vel mala circa ista præcepta pertinet directè ad proximum, & non ad Deum, Nunc autem ista applicantur ad propositum.

Peccatum filiorum Heli quale fuerit. Quest. XVI.

K IN peccato filiorum Heli, cum diceret eis pater, quod, qui peccat in hominem, habet, qui oret pro eo, sed non qui peccat in Deum, innuebat, quod peccatum filiorum suorum erat directè contra Deum, scilicet, tanquam contra personam priuatam, & tanquam contra legislatorem, quod patet, quia ipsi delinquebant in duobus principaliter, scilicet in sacerdotio, siue circa hostias pacificas, & dormiendo cum mulieribus ad ostium tabernaculi. Istud autem secundum, erat directè contra proximum, solum autem erat contra Deum, vt contra legislatorem, sed primum erat totaliter contra Deum, scilicet, quia delinquebant in sacerdotio: tamen ministrationes sacerdotales sunt cærimoniales, sed quicunque peccat contra præcepta cærimonialia peccat contra Deum, vt tanquam contra priuatam personam, & tanquam contra legislatorem,

rem, ideo peccatum istud dicitur directius esse cōtra Deū, & sic quanquam vtrunque peccatum filiorum Heli erat graue, tamen Heli solum tengit de peccato in sacerdotio, & infra, quando Deus prædixit mala futura propter peccatum filiorum Heli, solum fuit tactum de peccatis circa victimas, & istud est peccare in sacerdotio.

Deus facilius placatur de peccato in proximum, quam in eum. Quæst. XVII.

DICIT autem Heli, quod si homo peccauerit in virum, Deus potest ei placari, id est, faciliter placabitur, & hoc propter duo. Primò, quia offensa illa non est facta directè contra Deum, sed contra proximum, & solēt homines acrius punire pro iniurijs illatis sibi, quam illatis alijs. Secundò, quia iniuriæ factæ directè Deo videntur esse maiores saltem ex hac parte; iniuriæ autem factæ proximo minores sunt, sed Deus in maioribus magis punit. Dicendum autem, quòd istud non est vniuersaliter verum: nam quanquam ceteris paribus offensio facta Deo est maior, quātum ad delictum, offensione facta proximo, tamen quantum ad omnem modum non est verum: multoties.n. peccata facta contra proximos directè sunt maiora peccatis directè factis contra Deum, sicut maius est, si aliquis occidat hominem, quam, quòd infringat diem sabbati, & maius est dicere falsum testimonium, vel adulterium facere, quā errare in aliqua cęrimonia parua cultus diuini: ex obiecto tamen, s. circa quod sunt peccata, dicuntur maiora ea, quæ sunt circa Deum, sed secundum veritatem non est semper sic.

An quæcunque peccata contra Deum sint maiora quibuscunque contra proximum. Quæst. XVIII.

SED dicet aliquis, quòd etiā realiter sunt maiora peccata ea, quæ sunt contra Deum, etiamsi sint in quibusdam paruis cęrimonijs, quam illa, quæ sunt contra proximum, quia quandocunq; rectè distribuuntur pęnæ, oportet, quòd secūdum magnitudinem, æqualitatem, vel inæqualitatem peccatorum sit magnitudo, æqualitas, vel inæqualitas pęnarum, & sic arguendo è contrario, s. quandocunque viderimus aliquas pœnas duorum peccatorū esse inæquales, iudicemus peccata esse inæqualia; sed in Veteri Testamento pro peccato directè contra Deum etiam in paruis cęrimonijs infligebantur maiores pœnæ, quam pro peccato cōtra proximos, etiamsi illud magnum esset, ideo videtur maiora esse peccata contra Deum quæcunque illa sint, quàm quæ sunt contra proximum: patet hoc, quoniam peccatum duorum filiorum Aarō, s. Nadab, & Abiu solum erat in hoc, quòd deliquerunt in quadam cęrimonia diuini cultus, s. quia obtulerunt ignem, quem non debebant offerre & tamen durè mortui sunt: Leuit. cap. 10. Sic quoque isti filij Heli præuaricati sunt in sacerdotio, & propter hoc mortui sunt ambo vna die in bello, & pater eorum paulò post: deinde paruo tempore post hoc regnāte Saule occisi sunt omnes sacerdotes de domo Heli, s. viri 85. induti vestibus sacerdotalibus præter multos alios de genere illo, qui non erant sic induti. Euasit autem vnicus de stirpe illa, s. Abiathar, de hoc infra 22. c. sed adhuc iste Abiathar postea priuatus est summo sacerdotio, & nullus māsit de domo eius in summo sacerdotio, sed semper fuerunt vlterius sacerdotes de domo Sadoch, vt patet infra 3. lib. c. 2. Eiecit ergo Salomon Abiathar, vt non esset Sacerdos Domini, vt impleretur sermo, quem locutus est super domum Heli in Silo: quòd autē essent aliqua magna peccata contra proximos, pro quibus non darentur tantæ punitiones: patet, quia Dauid peccauit grauiter in adulterio, & durius adhuc, quia fecit occidi virum eius Vriam Hethæum, vt patet infra 3. lib. c. 11. & tamen pro hoc nō fuit inflicta magna pœna Dauid in comparatione supradictarum penarum, quoniam solum ad tempus persecutus fuit cum filius suus Absolon, & concubuit cum concubinis patris sui astante toto populo. De hoc infra 2. lib. c. 12. & 17. similia autem sunt alia exempla de pœnis peccatorū contra Deum, & contra proximum. Respondendum est, non esse negandum maiores inflictas fuisse punitiones in Ve-

A teri Testamento pro peccatis, quæ sunt contra Deum, quā pro peccatis, quæ sunt contra aliquos viros: ex hoc tamen non sunt semper, aut generaliter maiora peccata, quæ sūt contra Deum, quam quæ contra proximum, infligebantur tamen sic istæ pœnæ, quoniam Deus, qui fuit auctor Veteris Testamenti, voluit, quod illud obseruaretur in magno honore pro tempore suo, consistebat autem Vetus Testamentum præcipuè in cęrimonijs, quæ Deo impendebantur, quoniam per præcepta moralia nō differebant ab alijs gentibus, cum omnes gentes essent obligatæ ad hæc, per iudicialia autem quamuis aliqualiter differrent, non tamen tantum, sicut per cęrimonialia, quia aliquæ gentes habebant aliquas de legibus iudicialibus Hebræorū, sed non de cæremonialibus; etiam quia per cęrimoniales leges dirigebantur in Deum, qui erat auctor illius Veteris
B Testamenti, per iudiciales autem leges in proximos, ideo voluit Deus, vt cęrimonialia in Veteri Testamēto sub magna diligentia obseruarentur, nec contemneretur tota ipsa lex, & statim, & quia Iudæi erant indomiti iugo legis, oportuit, vt per pęnalem timorem ad hoc inducerentur, sed ista erant præcepta principalia in Veteri Testamento, in quibus magis consistebat status ille, ergo oportuit pro his poni maiores pœnas.

Quare peccatū cōtra cęrimonias maxime puniebatur.

Non semper pœnæ sunt æquales, etiam si peccata sint æqualia, nisi quo ad homines, & in futuro seculo. Quæst. XIX.

ALITER autem responderi potest negando illam
C regulam, s. quod quandocunq; aliqua duo peccata sunt æqualia, debent pro eis dari æquales pœnæ, & quandocunq; sunt inæqualia debent dari pęnæ inæquales, & è contrario, s. quod ex pœnis inæqualibus, vel æqualibus, debet dari æqualitas, vel inæqualitas in peccatis: dicendum enim, quod ista regula est vniuersalis quātum ad iudices, qui sunt homines: si enim rectè iudicent semper hoc stabit: In Deo autem non semper tenet hoc, quamuis sit iustissimus: tenet tamen quantum ad statum futuri sęculi, s. quod si in inferno aliqui duo sunt, qui æqualiter peccauerunt, oportet eorum pęnas esse æquales, & è contrario, si aliqui duo sint in inferno, quorum pœnæ sunt inæquales, necesse est, vt arguamus eorū peccata esse inęqualia, & è contrario. In sęculo autem isto non est vniuersaliter verum, quia interdum pro peccatis æqualibus dantur pęnæ æquales, & interdum pro inæqualibus dantur
D æquales, vel pro ęqualibus dantur inæquales. Causa huius est, quia cum Deus punit hic aliquē, licet non det ei quantum meretur pro scelere suo: manet adhuc ei locus pęnalis ad hoc soluendum, scilicet, gehenna, & si ibi non soluerit, saltem in purgatorio soluet: ideo interdum Deus dabit alicui hic pro peccato suo totam pęnam, quam meretur, vel quasi totam: alteri autem dabit modicum de illa relinquens cęteram futuro tempori: ideo in istis quanquam pęnæ sint nimis inęquales, tamen peccata poterunt esse ęqualia. In gehenna autem non est istud, quia post pęnalitatem illius loci non restat alia pęnalitas, ideo cum Deus iustus sit, oportet, quod ibi det cuilibet tantū, quantū meretur, ergo qui æqualiter peccauerunt, ęqualem habebunt ibi pęnam, & quorum pęnæ ibi inęquales sunt, necesse est
E fuisse inæqualia peccata.

Nunquam Deus punit supra id, quod meretur immo semper citra, & remunerat vltra. Quæst. XX.

CONSIDERANDVM autem circa hoc, quia quanquam Deus in hoc sęculo ęqualiter peccātibus non det semper pęnarum æqualitatem, nec è contrario, nemini tamen dat supra id, quod meretur, sed ista inæqualitas pęnarum propter inęqualitatem peccatorum prouenit ex hoc, quia interdum Deus infligit minores pœnas homini, quam meretur, ideo vt communiter accidit, relinquit aliquid postea infligendum: iste modus non repugnat diuinę iustitię, nec aliqualiter eam diminuit. Nam quanquam non det simul alicui omnia, quæ pro peccato meretur, cum postea inflicturus sit accedit ad æqualitatem iustitiæ, quia tamen alicui

Deus infligeret maiores pœnas, quàm merebatur, nullo modo est reducibile ad iustitiam, quia iustitia semper ęqualitatem exigit, iuxta Aristot. 5. Ethic. In iudicibus autem, qui sunt homines, tenet ista regula. s. quòd pro æqualitate, vel inæqualitate delictorum tribuunt æqualitatem, vel inæqualitatem pęnalitatum, & è contrario: si aliqua pęna ab eis iustè irrogetur, necesse est, φ quando fuerint æquales pęnæ arguantur fuisse delicta æqualia, vel è contrario. Causa huius est, quia isti non possunt reseruare pœnam pro alio tempore in aliquo delicto, cum semel hominem punierint, Deus autem licet hic non inferat omnem pęnam pro peccato, habet tamē locum infligendi postea in futurum, vel dat homini spacium, vt id quod tunc relinquitur, ipse postea in se gratis puniat penitentiam agens, & sic poterat esse, φ peccata, quæ fecit Dauid. s. homicidium, & adulterium essent maiora, quam peccata Nadab, & Abiu: tamē non fuit pęna æqualis, scilicet quia fuit maior in Nadab, & Abiu, quam in Dauid, & hoc quia tantum forte puniti sūt Nadab, & Abiu, quantum meruerunt: Dauid autem solum pro parte, reliquum autem ad alia tempora translatum est, vel saltem relictum est, vt ipse postea in se gratis puniret, quod Deus non punierat.

Alia responsio ad quæst. præcedentem. Quæst. XXI.

ALiter adhuc responderi potest ad istam regulam, φ nō teneat verum, quia quamquam Deus pro aliquo peccato det totam pęnam hominibus, viuentibus tamen non dat simul, sed interdum dat particulā relinquens ceteras pro alijs temporibus; quod patet. Nam sicut Deus non immediatè punit peccata hominis in ipso, sed interdū reseruat vsq; ad tertiam, & quartam generationem: Exod. 34. & Deuter. ca. 5. ita in eodem homine interdum pęnam, quam pro vno scelere meretur, non infert Deus immediatè, sed expectat correctionem: & si non corrigatur, infligit in alio tpe pro illo peccato, & pro reliquis: ita etiam interdum Deus alicui peccanti infligit, cum peccat, partem pœnę tanquam admonitionem recedēdi a peccato postea autem complet reliquum.

Admonitio Dei quo quā degisiat.

Aliter etiam hoc accidere potest, quoniam quanquam duo ęqualiter peccauerint, non sunt pęnæ eorum æquales, licet quęlibet earum immediatè totaliter infligatur: & hoc quia forte aliquis eorum doluit pro peccato suo, & ex hoc meretur iam magnam partem pęnę sibi adimi: alius autem non doluit, ideo nihil adimetur, & sic quanquā isti priori infligatur tota pęna, quàm meretur, non erit tanta, quanta pęna alterius æqualiter peccantis: & sic quanquā peccata ęqualia sint, pęnę non videntur ęquales. In iudicibus autem nō est sic, quia non possunt ipsi partem pęnę alicuius dare ipsi delinquenti, & reliquum reseruare vsque in tertiam, vel quartam generationem, sicut Deus. Etiamsi aliquis conteratur de peccato suo, non possunt iudices aliquid adimere de pęna: vnde lex ęqualiter punit reos cōtritos, & non contritos.

Pœnitentia mul cū confert.

Ex prędictis igitur, & multis similibus apparet, qualiter Deus non det sp in isto sęculo æqualitatem pęnarum pro ęqualitate delictorū: & consequenter nō poterit cognosci, ex pęnis, quas Deus dat alicui, quis magis peccauit, vel quis minus, cognoscitur tamen in pęnis illatis a iudicibus, & & sic non tenet argumētum illud, scilicet maiores pęnę infligebantur in lege veteri pro peccatis, quę erant contra Deum, quam pro peccatis, quę erant contra proximum, ergo maiora erant peccata contra Deum: & tamen quantum ad intentionem Heli sacerdotis nihil refert, quę essent maiora, vel minora; quia ipse solum volebat inducere irremissibilitatem peccati contra Deum in pręsenti, s. φ si aliquis contra Deū peccaret in cęrimonijs: etsi illud peccatū non esset valde magnum, Deus non remitteret pęnam illius in pręsenti; etiam si oraretur: cum tamen aliquis peccabat contra proximum suum, Deus non infligebat immediatè pęnam nisi raró: & si aliquis oraret pro remissione illius exaudiretur, sic patet in Saule, & in Dauid: nam Saul fuit inobediens Deo in destructione Amalecitarum, s. quia reseruauit viuentem regem ipsorum infra 15. ca. Dauid autē peccauit contra Vriam Hethęum infra 2. lib. cap. 11. ideo sīq̄ orauerit Samuel pro Saule, & luxerit nimis ne auferre-

F tur regnum ab illo, Deus tamen non exaudiuit; immo iussit Samuelē, ne amplius super hoc oraret infra 16. cap. Dauid autem orauit pro peccato suo, vt dimitteretur, & Deus transtulit ab eo mortem infra 2. lib. 12. cap. Hoc autē sufficiebat ad intentionem Heli sacerdotis dicentis, φ cū filij sui peccarent contra Deū, s. delinquendo in cærimonijs sacerdotij, quod erat directè contra Deum, nullus posset pro eis sufficienter orare, vt remitteretur peccatum eorum, sed Deus puniret eos immediatè: si autem fuisset peccatum directè contra proximum, fuisset Deus placabilis per orationem. *Si autem peccauerit in Deum.* s. directè, vel in eum solum, qđ est qn peccatum est contra Deū, vt contra singularē personam, & tanq̄ contra legislatorē, vt supra declaratum est. *Quis orabit pro eo.* Quasi dicat, nullus poterit orare sufficienter: qm̄ et si orauerit, Deus nō remittet. *Et non*
G *audierūt vocem patris sui.* i. non obedierūt ei admonēti, nec, deseruerunt peccata sua, facientes semper vt prius. *Quia Deus voluit occidere eos.* Idest si isti filij Heli obediuissent testimonibus patris, conuersi fuissent ab iniquitatibus suis prioribus, & tunc Deus non occideret eos, nec infligisset pęnam pro peccatis ipsorum, sed Deus voluit occidere eos, quia peccauerunt, iō noluit, φ obedirent verbis patris. Iste sensus videtur nimis durus, s. φ Deus desideret aliquem occidere, & propter hoc eum a peccatis non liberet, vel magis peccare faciat, litera tamen hoc vr̄ significare. Intelligēdū hoc mitius, s. φ isti merebantur mortem, quia nimis peccauerant, etiam merebantur non apponi sibi gratiam Dei, ita nec Deus apposuit dando eis cor docile ad obediendū salutaribus monitis patris, & quia ex hoc ipsi magis mortem promeruerunt, & Deus illis inflixit, dicitur φ voluit
H occidere eos, & ob hoc non audierunt: multi enim similes modi loquendi sunt in sacra Scriptura nimis duri, sic patet Iosue cap. 11. s. Domini enim sententia fuerat, vt indurarentur corda eorum, & pugnarent contra Israel, atq; caderent: sed omnes isti modi reducendi sunt ad sensum mitiorem, vt ibi declaratum est.

Puer autem Samuel proficiebat atq; crescebat. Fuit enim casus filiorum Heli, & totius domus eius occasio magnificationis Samuelis, ideo simul ponuntur ista duo. Dicitur autem, quòd Samuel proficiebat, s. veniens quotidie de bono in melius, & crescebat, s. perueniens ad magnam excellentiam, totum autem hoc de honore, & non de ætate intelligitur. *Et placebat tam Deo quam hominibus.* Scilicet opera Samuelis erant recta, ideo omnibus erat placens. Nā Deus acceptabat eum, quia non deuiabat a cęrimonijs il-
I lius, sicut filij Heli, populus etiam diligebat illum, quia nō grauabat aliquem, nec faciebat abominationem in cęrimonijs Dei, sicut filij Heli. Non habebat igitur Samuel aliqd, propter quod apud quemquam odio dignus esset, & istud est donum quoddā Dei, scilicet vt ipsi, qui Deum diligunt, etiam ab omnibus diligantur.

Venit autem vir Dei ad Heli. Hic ponitur denunciatio prophetica de malis, quę ventura erant super Heli, & domum suam.

Vir Dei venit ad Heli prophetizās mala quæ ventura erant.

Et primo ponitur denunciatio, secundo denunciationis impletio infra 4. capit. Prima in duas, quia primo fit denunciatio per hominem Heli non cognitum, secundo per hominem ei subditum, scilicet per Samuelem seq. ca. Dicitur hic primo de viro Dei veniente ad Heli, vt nunciaret ei mala domus suę, quod erat, dum adhuc esset Samuel par-
K uulus valde, nec esset conueniens eum habere spiritum ꝓphecticum, postea autem perueniente Samuele ad ętatem discretionis, quanquam adhuc puer esset, fuit iterum per eum reuelatus iste casus.

Quis fuerit iste vir Dei, qui venit ad Heli, & an fuerit Phinees, vel Elias. Quæst. XXII.

QVAERITVR de isto viro Dei quis fuerit. Quidam Hebręi dicunt, quòd fuit Phinees filius Eleazari. Motiuum horum est, quia ille erat vir Dei cum zelo eius commotus occiderit principem tribus Simeon, & Madianitidem coeuntes simul, Deus autem reddit ibidem testimonium, quod Phinees placauerit eum, & ob hoc fecit cum eo pactum de sacerdotio sempiterno, Numeri capitu. 25. Sed istud non stat, quia Phinees non erat tunc

viuens,

viuens, quod patet, quia ipse erat summus Sacerdos succedens patri suo Eleazaro, & deinde omnes posteri eius fuerunt Sacerdotes. Si autem ipse viuens esset, gereret summũ Sacerdotium, sed manifestum est, quòd nunc erat Sacerdos magnus ipse, sed Heli, & multi Sacerdotes magni intercciderant inter eum, & Heli, ergo non viuebat tunc, vt aliquid nunciaret Heli. Item non potuit tanto tempore viuere Phinees filius Eleazari: nã secundum Iosephũ lib. 5. Antiquitatum oportebat, quòd esset Phinees plurium, quàm quingentorum annorum, quando ista facta sunt, nam ipse ponit ab ingressu Israelitarum in terram Chanaan sub Iosue vsquequo arca capta est, quod fuit tempore Heli, fuisse annos quadringentos 76. in ingressu tamen in terrã Chanaan esset Phinees plurium, quam vigintiquatuor annorum, cum ipse occiderit principem tribus Simeon coeuntẽ cum Madianitide: Numeri 25. cap. Etiam ipse fuit princeps in bello contra Madian: Num. cap. 31. & istud fuit pauloante quam ingrederentur Israelitæ in terram Chanaan, non per dimidium annum ante cũ fuerit in fine anni 44. ab exitu de Ægypto, quia ista opera erant cordis virilis, necesse erat, vt ipse, cum hæc faciebat, esset vir perfectus, s. viginti quinque annorũ, aut amplius, ita vt efficiantur quingenti anni, tanto tamen tempore nemo viueret post diluuium. Alius autem modus inducendi hoc est per numeros positos in sacra Scriptura: ipsa enim pauciores annos ponit, quàm Iosephus, colligentur tamen taliẽ plures quam anni 330. vitæ Phinees, quod apparet inducendo per tempora omnium iudicum.

De ipso enim Phinees dicendum, quòd ipse esset triginta annorum, aut amplius, quando ingressus est in terram Chanaan, vt patet ex dictis: deinde accipiantur quadraginta anni, quibus dicitur rexisse populum Iosue, & sunt septuaginta, accipiantur post hoc 40. anni, quibus iudicauit Hothoniel Israelem: Indic. c. 3. & sunt 110. accipiãtur etiam octoginta anni, quibus præfuit Aod iudex Israel: Iudicum cap. 3. & sunt 190. deinde accipiantur 40. anni sub iudice Barac, & sub Debbora: Indic. c. 5. & sunt 230. deinde accipiantur 40. anni sub Gedeone iudice, & erunt 270. deinde tres anni sub Abimelech rege: Indic. c. 9. & 23. anni sub Thola iudice: eod. cap. eruntque 296. deinde accipiantur 22. anni sub Iair iudice Israel: Iudic. c. 10. & fiunt 318. anni: postea secundum quosdã accipiantur anni 18. quib. afflicti sũt Israelitę a Philisthiim, & Ammonitis, antequã liberaret eos Iephte, & erunt 336. de quibus Indic. c. 10. accipiantur post hoc sex anni, quibus iudicauit Iephte Galadites, eruntque 342. post accipiantur anni septem, quibus iudicauit Abesan: Iudic. cap. 12. & erunt 349. deinde accipiantur anni decem, quibus iudicauit Chialon: Iudi cum 12. c. eruntque 359. post hoc accipiantur anni octo, quibus iudicauit Abdon, eruntque anni 367. Iudic. c. 12. post hoc secundum quosdam accipiantur anni 40. quibus fuerunt Israelitæ sub potestate, & afflictione Philisthinorum, de quibus Indic. cap. 12. & erunt anni 407. deinde accipiantur anni 20. quibus indicauit Samson: Indic. cap. 16. & erunt anni 427. post hoc accipiantur anni 40. quibus iudicauit Israelem Heli, vt patet infra c. 4. & erunt anni 467. & hoc quasi redit ad numerum, qui prius ponebatur secundum Iosephum.

Sed dubium est solum hic de decem octo annis, de quibus Iudicum c. 10. & de quadraginta, de quibus Iudicum cap. 12. an computentur isti sub tempore Iudicum, vel nõ: si autem computentur, ita quod non differant ab annis Iudicum, qui ibi enarrantur, deficient de supra posita enumeratione quinquaginta octo anni, & manebunt anni 460. si autem non cõputentur, manebunt illi, quos ante enumerauimus, & sic qualitercunque enumeremus erunt plures quam 400. anni vitæ Phinees, si ipse superuixisset vsque ad tẽpus Heli sacerdotis, quando ista dicta sunt illi circa mortem suam, sed hoc nullus concedet, vt tanto tempore viuere potuerit, ergo non fuit Phinees sacerdos vir Dei, de quo hic dicitur.

Alij autem de Iudæis dicũt, quòd iste vir Dei fuit Elias: fundamentum eorum est, quia ipse vocatur homo Dei, infra 4. lib. cap. 1. vbi quinquagenarij Regis Ochoziæ vocabant eum hominem Dei, & hic dicitur, quod venit vir Dei ad Heli.

A Sed dicendum est, quod non põt stare, quia de Elia solum legitur sub Rege Israel, qui dicitur Achab, & sub Iorã Rege Iuda: tempore. n. horum raptus est ipse in cęlum, & tẽpore horum prædicauit, vt colligitur infra in fine tertij libri, & principio quarti vsque ad c. 3. si tamen Elias vixisset tẽpore Heli Sacerdotis valde multorum annorum fuisset quando raptus est in cęlum, & attigisset tertiam ætatem, ad quam nemo poterat illis temporibus peruenire, nec in seculis pręcedentibus post diluuium; quod patet, quia si Elias hoc prædixisset, fuisset ad minus annorũ 20. vel quasi, quã ista diceret, & quia non immediatè completa sunt, cum postea iterum ea prædixerit Samuel, forte trãsissent anni 10. aut amplius a tempore, quo prædixit ista vir Dei vsque ad consummationem eorum, & mortem Heli; ita vt tūc esset iste Elias ad minus 30. annorũ: accipiantur postea anni 40. qui cõputantur sub Samuele, & sub Saule accipiendo tempus vtriusque, siue illud, in quo simul ambo dominabantur,

B siue illud, in quo Samuel sine Saule, & Saul sine Samuele præfuerunt, & erunt anni 70. deinde accipiantur anni 40. quibus regnauit Dauid, infra 3. lib. c. 2. & erũt 110. post hoc accipiantur 40. anni regni Salomonis, infra 3. lib. c. 12. & erunt 150. postea accipiantur 17. anni, quibus regnauit Roboã filius Salomonis, 2. Paralip. cap. 11. & 12. & erunt anni 167. deinde accipiantur anni tres, quibus regnauit Abias; 2. Paralip. cap. 13. & erunt anni 170. postea accipiantur anni 41. regni Asa, 2. Paralip. 16. cap. & erunt anni 211. postea accipiãtur anni 25. regni Iosaphat, 2. Paralip. 17. cap. & sunt anni 236. postea accipiãtur anni octo

C regis Ioram. 1. Paralipom. c. 21. & sunt anni 244. tempore autem huius Ioram raptus est in cęlum Elias, vt dictũ est: Si igitur fuisset Elias vir Dei, qui prædixit ista Heli sacerdoti, esset plurium 240. annorum, quando raptus est; sed nullus hominum ad tantam tunc accedebat ætatem, nec ad medietatẽ illius: erat tamen adhuc Elias vir fortis paulo ante quam raperetur, quia ipse iugulauit 400. prophetas Baal, infra 3. lib. cap. 28. ideo non erat multæ ætatis, & sic non potuit esse Elias iste vir Dei. Dicendum igitur, quod iste vir Dei fuerit aliquis propheta in Sacra Scriptura incognitus: eo quod pauca prophetauerit, & non habetur de eo aliqua historia. Vel magis dicendum est, quod iste fuerit aliquis angelus veniẽs in effigie viri ad Heli, vocatur autem vir Dei, quia a Deo missus erat, & quia in figura viri apparuit, dicitur vir: sic patet de angelo, qui apparuit vxori Ma-

Responsio auctoris

D nue, & matri Samsonis, & illa dixit, vir Dei venit ad me, & iterum dicitur, obsecro Domine, vt vir Dei, quem misisti veniat iterum. Iudic. 13. c. sic etiam apparuit Gedeoni angelus Domini in figura viri: Iudic. c. 6. & hoc est verisimilius, quia in tempore illo non erant prophetæ, cum dicatur sequenti capit. quod in diebus illis sermo Domini erat pręciosus, & visio non erat manifesta.

Quare Deus iterum per Samuelem nunciauerit Heli mala, quæ prius per Angelum nunciauerat.
Quæst. A XIII.

QVÆRET aliquis, cum Deus miserit hic angelum, seu virum ad Heli, qui ei nunciaret mala, quæ futura erant super domum suam, quare postea reuelatum sit

E hoc iterum per Samuelem?

Aliquis poterit respondere, quod hoc fuit ad confirmationem prophetiæ Samuelis: prophetauit enim Samuel, cum adhuc esset paruulus, vt patet sequenti cap. & quia dubitaretur ab aliquibus de prophetia sua, præposuit Deus quoddam confirmatiuum, s. quòd ea, quę reuelaturus erat Deus per Samuelem, reuelauit primo per angelũ suum, & quia ista incognita erant, s. cum soli Heli reuelata essent per angelum, & postea illa declarauit Samuel non audiens ab aliquo viro: manifestum est, quod intelligeretur Samuelem verum dicere ex spiritu prophetico, quod aliqualiter rationabile videtur: forte autẽ dici poterit conuenientius, quod vir Dei, cum pręstixit ista, quæ habentur hic, Heli, dixit ea comminatoriẽ: ita quod si filij Heli conuersi fuissent ab iniquitate sua, nõ fuisset eis inflicta pęna, quæ habetur hic. Cum autem permanserint post hoc magno tempore in vitiis suis, promeruerunt, vt totaliter delerentur: & tunc certissimè prænunciauit Samuel destructionem domus Heli.

Responsio aliquorum.

Alia responsio. Aliter adhuc dici potest, scilicet, quòd Deus sæpe commonebat Heli, & filios eius, vt a malo recederẽt pœnarum comminatione, & ob hoc misit prius virum Dei, de quo hic; & deinde Samuelem, & vtriusque prænunciatio fuit comminatiua, ita quòd non infligeretur pœna filijs Heli, si immediatè vt Samuel ista prædixit, ipsi fuissent conuersi, sed quia non fuerunt moti per hæc, completa sunt in eis verba vtriusque prophetiæ: & iste modus vltimus videtur conuenientior; quia sæpe Deus mittebat prophetas ad populum Israel pronunciantes pœnalitates futuras, non quidem determinatè, sed comminatoriè, ita vt si conuerterẽtur nihil horum fuisset inflictum, sed quia non conuersi sunt, impletæ sunt pœnæ denunciatæ; de hoc infra 4. libr. 17. cap. *Hæc dicit Dominus nunquid non apertè reuelatus sum?* Cum Deus intendat hic prænunciare Heli destructionem domus suæ, præponit beneficia collata toti progeniei Aaron, & Leui: & hoc ad duo: Primum est ad improperandum impensa beneficia, quia cum Deus eis specialiter benefecerit, debebant eum specialiter colere, sed ipsi magis illum ad iracũdiam prouocabant, ideo indigni erant beneficijs impensis. Secundum erat ad excusandum promissionem suam antiquam: dixerat enim, quòd isti ministraturi erant in æternum, qui nũc ministrabant, & semper in tribu illa, & familia maneret officium sacerdotale: nunc autem dicit, quòd non sic erit, sed si omnes de tribu ista peccauerint, & non honorificauerint Dominum, ipse quoque non honorabit eos auferendo ab illis dignitatem sacerdotalem. Ideo dicit, nunquid non aperte reuelatus sum, id est, nunquid non manifestaui me huic tribui, & familiæ sacerdotum reuelando ei secreta mea, & dando eis maiora beneficia? pertinet enim reuelatio ad duo: Primo ad intellectum, & quantum ad hoc dicitur Deus se reuelare alicui, quando ipse repræsentat secreta sua, & hoc pertinet ad Prophetas. Sic fuerunt quidam de tribu Leui, sicut Moyses fuit maximus prophetarum: Aaron quoque Propheta fuit, quia Deus sæpe locutus est illi, vt patet Leuit. cap. 10. & 11. & Num. 18.

Reuelatio pertinet ad duo.

Alio modo accipitur reuelari quantum ad collationem bonorum, & dicitur, quòd Deus alicui se reuelat, in quantum ei bona confert, & cui maiora bona confert, magis se reuelat: sic etiam factum fuit in sacerdotibus: Deus enim maiora bona eis contulit, quam reliquo populo, scilicet, quia eis tribuit dignitatem sacerdotalem, & leuiticam, quam consequuntur multa iura percepta a populo, quæ non sunt in alijs tribubus, aut familijs: & hoc est aperte reuelari, id est, multum. *Domui patris tui.* Id est, domui Aaron: non enim potest accipi hic pro domo patris Heli, quia non fuit ipse in Aegypto, sed domus sacerdotalis accipitur hic tanquam vna domus; nec etiam accipitur hic domus patris pro tota tribu leuitica; quia tũc Leui erat pater huius domus, sed non intelligitur de eo, cùm dicatur hic elegi eum mihi in sacerdotem, sed manifestum est, ꝙ Leui non fuit assumptus in sacerdotem, sed Aaron, ante quem nemo fuit sacerdos, ideo intelligitur solũ de domo sacerdotali, cuius pater est Aaron. *Cum esset in Aegypto in domo Pharaonis.* Prima reuelatio facta ad domum Leui fuit in Aegypto, quia ante hoc non fuerat aliqua distinctio in tribubus, & familijs, quantum ad hoc, ꝙ aliqua magis pertineret ad Deum, quam alia, & fuit hoc in extremo tẽpore, cum Israelitæ exierũt de Aegypto, quia tunc reuelauit se Deus Moysi in monte Sinai iubens, ꝙ iret corã Pharaonẽ ad liberationem Iudæorum Exod. c. 3. reuelauit se ẽt ipsi Aaron dicens ei, ꝙ iret in occursum Moysi, & iubens, quòd ambo loquerentur coram filijs Israel, & coram Pharaone: Exodi cap. 4. Aaron tamen erat pater sacerdotum, ideo reuelatus est Deus ei in Aegypto. *In domo Pharaonis.* Non est sensus, ꝙ esset Aaron, siue domus sacerdotum in domo Pharaonis accipiendo domum proprie, quia habitabant omnes Israelitæ extra atrium Pharaonis, sed accipitur domus large pro tota Aegypto, quę, quia pertinebat ad Pharaonem, dicebatur domus eius: ideo idem est dicere, ꝙ esset in Aegypto, vel in domo Pharaonis.

Reuelationes seu beneficia a Deo facta domui Leui.

Et elegi eum ex omnibus tribubus filiorum Israel. Istud refertur ad patrem, & non ad domum, quia non poterat eligi domus in sacerdotem, sed pater domus, s. Aaron cum ministratio pertineat ad personam, & non ad communitatem, non fuit autem ista electio in sacerdotem in Aegypto, sed in deserto, cum Deus iussit Moysen, vt assumeret Aaron, & filios eius in sacerdotes Exod. 29. & Leuitic 8. c. est autem sensus, quòd Deus fecit plura beneficia sacerdotibus: Primum fuit, quòd reuelatus est patribus eorum, scilicet Aaron, & Moysi, & noluit reuelari alijs tribubus ad procurandum eductionem Israelitarum de Aegypto per eas, sicut per Moysen, & Aarõ, in quo erat magnum beneficium, & magnus honor. Secũdum fuit, quia elegit patrẽ istorum in sacerdotem. (F)

Vt ascenderet ad altare meum. Scilicet, vt iret ad ministrandum. Ponuntur hic officia sacerdotalia, ad quæ eligitur aliquis, vt sacerdos: & ponitur primo de ministratione altaris, quia quanquam sint plures ministrationes sacerdotales, præcipuæ inter eas tamen sunt, quæ fiunt in altari; quæ autem sint ministrationes sacerdotales in veteri testamento, declaratum est Numeri 8. Et dicitur de ascensione ad altare, quia altare semper erat sic dispositum, vt versus illud esset ascensus, non tamen ascendebatur illuc per gradus: Exodi cap. 20. scilicet. Non ascendes ad altare meum per gradus, ne reueletur turpitudo tua. Sed erat quidam alius ascensus continuus sine gradibus, de quo ibi dictum est: Intelligitur autem hoc de altari holocaustorũ, quia quanquam essent duo altaria, s. holocaustorũ, & thymianiatum: tamen quandocunque scriptura loquitur de altari absolutè, semper intelligitur de altari holocaustorũ, quia illud erat præcipuum. (G)

Vt adoleret mihi incensum. Istud potest legi subintelligẽdo copulam, vel sine copula; si intelligatur copula est sensus, quòd Deus elegit Aaron, vt ascenderet ad altare, & vt adoleret incensum, & tunc est sensus, quòd adolere incẽsum sit ponere thymiama, & pertinet ad aliud ministeriũ sacerdotale: si intelligatur sine copula, est sensus, ꝙ acceptus est Aaron in sacerdotem, vt ascenderet ad altare, vt adoleret incensum, id est, ad adolẽdum incensum, scilicet, quòd ad nihil aliud debebat ascendere ad altare, nisi ad faciendum sacrificia, & illa vocantur incensum, id est, res cõbusta, quia incenduntur, & non incensum, id est, thus, quia in isto altari holocaustorum nunquam offerebatur thus, sed solæ carnes cum libaminibus suis; & sic sacra Scriptura sæpe dicit, quòd aliquæ carnes cremantur in incensum Domino, idest, incenduntur coram Domino: sic patet Leuit. cap. 4. vterque autem sensus potest esse hic. (H)

Et portaret Ephod coram me. Id est, dedi patri tuo Aarõ, ꝙ portaret Ephod: hic accipitur proprie Ephod pro superhumerali, & est sensus, ꝙ Deus dedit Aarõ, quòd esset summus sacerdos; nam vestes summorum sacerdotum, & minorum sunt distinctæ: Exod. cap. 28. inter vestes autẽ summi sacerdotis potissima est vestis, quæ dicitur superhumerale, ideo ad signãdum summum sacerdotem fuit expressa ista vestis, nec accipitur hic Ephod pro solo superhumerali, sed pro superhumerali, & rationali, ponitur tamẽ vnicum nomen, quia Ephod, & rationale erat coniuncta, ita vt a se nullo modo separari possent: Exodi capit. 28. Aliquando autem accipitur Ephod magis large, s. pro omni veste sacerdotali, & pro omni leuitica. De prima patet infra 22. c. cum dicitur, quòd Doeg Idumæus trucidauit sacerdotes 85. vestitos lineo Ephod, sed manifestum est, ꝙ sacerdotes omnes nõ poterant indui superhumerali summi sacerdotis, cum vnicus esset summus sacerdos: quòd accipiatur Ephod pro veste leuitica, apparet supra in litera, cum dicatur, quòd Samuel erat puer accinctus Ephod lineo, sed Samuel erat Leuita simplex, vt supra declaratum est, ergo non poterat indui veste sacerdotali: accipitur ergo necessario Ephod pro veste Leuitica. *Et dedi domui patris tui.* Id est, omnibus sacerdotib. *Omnia de sacrificijs Israel.* Id est, omnia, quæ proueniebant de sacrificiis (I) (K)

Iura sacrificiorum ad quos spectarent. Quæst. XXIIII.

DICITVR autem de domo sacerdotum, quia ista sacrificia nõ pertinebant specialiter ad vnum sacerdotem, sed ad omnes; quia siue pusilli, siue magni, suscipiebant de iuribus sacrificiorum, immaculati etiam, & habentes maculas: solum enim prohibebantur habentes maculam accedere ad ministrandum in aliquo iure sacerdotali, omnia tamen prouenientia sacerdotibus integre

tegre percipiebant, vt patet Leuitici cap.20. Et non solum erat hoc in masculis, sed etiam filiæ sacerdotũ comedebant de sanctificatis prouenientibus de sacrificijs, vt patet Leuitici cap. 10. & Num. c. 18. s. primitias, quas vouerint, & obtulerint filij Israel tibi dedi & filijs, ac filiabus tuis iure perpetuo: nec solum filij, & filiæ, sed etiam omnes, qui erãt de familia sacerdotum poterant sumere de sanctificatis: dum essent mũdi Leuitic. ca. 22. principaliter tamen pertinebant ista iura ad filios, quoniam debebantur propter ministrationem, ministratio tamen in solis filijs masculis erat. Alij autem percipiebãt de iuribus sacerdotalibus nõ tanquam eis debita, sed quia eis licita erant in cibum.

Quæ essent hæc sacrificia. *Quæst.* *XXV.*

Dicitur autem hic omnia de sacrificijs filiorũ Israel, idest, quòd dederit Deus omnia, quæ proueniebant de sacrificijs ipsis sacerdotibus, non est tamen intelligendum, quòd ipsi perciperent integraliter sacrificia, quia tũc nihil cremaretur coram Deo, sed percipiebãt omnia iura, quæcunque debebantur aliquib. hominibus de sacrificiis.

Sacrificia diuidebãtur in tres partes. Pro quo sciendum, quòd sacrificia diuidebantur in tres partes, licet non semper, quia quantum ad aliquid pertinebant ad Deum, & quantum ad aliquid ad sacerdotes, & quantum ad aliquid ad offerẽtes, in holocaustis enim, quę sunt prima sacrificia totum Deo cremabatur, quòd erat in carnibus animalis, & adipe, sola pellis proueniebat sacerdoti immolanti: popularibus autem offerentibus nihil proueniebat: de hoc Leuit. cap. 1. & 6. De sacrificio autem pro peccato interdum proueniebat aliquid sacerdotibus, & interdum non, scilicet, quia, cum offerebantur animalia, & de sanguine eorum introducebatur intra tabernaculum, nihil proueniebat ad sacerdotes, sed totaliter cremabantur illa animalia extra castra: Leuit. capit. 4. Si autem de sanguine sacrificij pro peccato non introduceretur intra tabernaculum, pertinebat totum ipsum animal ad sacerdotes præter adipes, qui cremabantur in altari: popularibus autem offerentibus nihil dabatur Leuit: capitulo sexto. Si vero esset hostia pacifica adipes pertinebant ad Deũ, & pectusculum, & armus dexter ad sacerdotem facientem sacrificium, & reliquæ carnes ad offerentes: Leuit. 3. & 7. c. & hoc modo distribuebantur semper iura. Cum verò dicitur, quòd omnia de sacrificijs data sunt sacerdotib. intelligitur de iuribus, quæ assignata sunt pertinere ad aliquem hominem, scilicet quòd nulli alteri proueniebãt aliqua iura de sacrificijs data nisi sacerdotibus.

Quare calce abiecisti victimam meam? Conqueritur hic Deus de Heli, tanquam ipse fecisset iniquitatem istam: ipse tamen non peccabat, sed filij sui, quia tamen ipse permisit filijs suis istud, dicitur ipse fecisse, & cum filii Heli peccarent principaliter in duobus, scilicet, in officio sacerdotali, & quia dormiebant cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi: Deus tamen solum increpuit eum de præuaricatione in officio sacerdotali, quia istud peccatum erat directè contra se, vt supra declaratum est: aliud autem erat magis contra proximum, & propter istud principaliter fuerunt illis datæ omnes pœnæ, quæ infra habentur. Dicitur autem Heli calce abiecisse. i. conculcasse victimam Dei, scilicet, quia despiciebat eam tãquam inter pedes conculcaret, & ista despectio erat, quia non obseruabat in illa cęrimonias a Deo iussas, accipiendo a popularib. partes sacrificij, quas ipse vellet, & comedendo, quando vellet, vt patet suprà. Et quoniam ea, quæ erant in veteri testamento, consistebant in quibusdam exterioribus cęremonijs, quia quãtum ad veritatem in seipsis paucam habebant vtilitatem, ideo illi, qui despicerent cærimonias, despiciebant omne, quod erat in veteri testamento, & dicitur hic de victima. i. de hostia pacifica, quia filii Heli non præuaricabantur in alio, nisi in hostia pacifica, in qua accipiebant partem a popularibus, vt supra declaratum est. *Et munera mea.* Id est, abiecisti munera mea. Ista est repetitio e-
In q. 8. iusdem sententiæ, quoniam sacrificia sunt munera Deo oblata, & potest intelligi solum de hostia pacifica, vt supra dicebatur, vel si voluerimus extendere ad omnia alia sacrificia, & oblationes, quæ vocantur munera, poterimus, sed oportet tunc, ꝙ non solum dicamus filios Heli deliquisse circa hostiam pacificam, sed etiam circa alia sacrificia & oblationes, supra tamen solum habetur de hostia pacifica, ꝙ in ea delinquerent.

Quæ præcepi, vt offerrentur in templo. Id est, ego pręcepi quod munera offerrentur mihi in templo, scilicet, ad honorem meum: locus. n. immolationis, & oblationis alicuius sacrificii determinatus erat, scilicet, in Sanctuario, & si qs extra vellet offerre, reus erat sanguinis: Leuit. c. 17. & ponitur ista particula ad aggrauandum delictum, scilicet, ego pręcepi, quòd offerrentur sacrificia in templo determinando eis illum locum, quasi specialiter pertinerent ad honorem meum: tu autem abiecisti illa, & conculcasti pręuaricando cęrimonias: ideo magnum est delictum tuum. *Et magis honorasti filios tuos, quàm me.* In hoc consistit propriè delictum Heli: ipse enim non delinquebat in officio sacerdotali, quia iam non ministrabat, cum senex esset, & caligassent oculi eius, vt patet seq. cap. sed duo filij eius sacerdotio fungebantur: Phinees autẽ pro patre fungebatur summo sacerdotio, vt ait Iosephus 5. lib. Antiquitatũ: sed fuit peccatum Heli, quia cum debuisset filios suos corrigere efficaciter, non correxit, dicitur autem honorasse magis filios quàm Deum, quia illis plus honoramus, pro quo plura agimus, sed Heli pro filijs suis fuit aduersus Deum, & non fuit aduersus filios suos pro Deo: ergo magis honorauit filios: patet hoc, quia præuaricatio cærimoniarum per filios Heli erat contra Deum; ergo debuisset fortiter Heli increpare filios suos; sed cum leuiter eis proposuisset mala, quæ faciebant, vlterius non curauit, & hoc, quia videbatur sibi graui tædio afficere filios suos: & hoc erat honorare eos plusquam Deum.

Vt comederetis primitias omnis sacrificij Israel populi mei. Accipitur & hic, vt, dicens consecutionem, & non causam, s. quia Heli non honorauit filios adhoc, vt comederent primitias sacrificij; quia tunc intentio Heli esset nequissima, & ipse peccasset grauius, quàm filij sui, sed est sensus, vt comederetis primitias, idest, vt comedissetis primitias sacrificij. Refertur etiam hoc ad Heli, quia quamuis ipse non ministraret, comedebat tamen de iuribus sacerdotalib. q̃ proueniebant filiis suis: etiam de illis, quæ illicitè acquisita erant præuaricatis cærimoniis. Dicitur autem, ꝙ comedebant primitias, quod intelligitur dupliciter, quia primitiæ duo signant. Primo modo primitiæ dicuntur secundũ prioritatem temporis; Alio modo secundum prioritatem dignitatis: quantum ad primum dicebantur isti accipere primitias, quia antequam daretur Deo aliqua pars animalis, cremando adipes, isti accipiebãt partes suas, vt patet supra: vnde in hoc nimis conquerebantur Israelitæ de sacerdotib. nam cum peteret puer sacerdotis carnem crudã pro sacerdote: dicebat immolans, incendatur primum iuxta morem hodie adeps, & tolle tibi quantumcunque desiderat anima tua: qui respondebat, nequaq̃: nunc enim dabis mihi, alioquin tollam vi. Erat igitur magna præuaricatio, quia prius sacerdotes accipiebant pro seipsis, quam darent aliqid Deo, & istę sunt primitię. *Quomodo filij comedebant omnes primitias.*

Alio modo dicuntur primitię, vt important prioritatem dignitatis, scilicet, ꝙ sacerdotes comedebant primitias sacrificij, id est, id, quod melius erat in toto sacrificio: hoc patet supra quoniam puer sacerdotis veniebat ad offerentem portans fuscinulam tridentem in manu, quam mittebat in caldariam, vel ollam, & quodcunque leuaret fuscinula, tollebat sibi puer: & sic poterat eligere, quidquid vellet; quæ autem electa sunt, dicuntur primitiæ, sicut aurum, & argẽtum, quando eliguntur, vocantur primitiæ: Exo. cap. 25. vbi iussit Deus separari sibi primitias: dicitur etiam, quòd comedebant primitias omnis sacrificii, id est, de omni sacrificio pacifico: nam in aliis non legitur: etiam declaratur hoc, quia dicitur istud sacrificium populi; in omnib. autem tribus nullum erat, ꝙ vocaretur proprie sacrificium populi, nisi pacificum, quia de isto maxima pars pertinebat ad populum, scilicet ad offerentes: de alis autem nihil pertinebat ad eos, vt supra declaratum est.

Propterea ait Dominus Deus Israel. Supra ponebatur iniquitas filiorum Heli, hic ponitur pęnalitas, scilicet, quia fecisti ista supradicta permittendo filios tuos peccare, ego delebo domum tuam: Quia enim peccauit Heli, & filii sui, tota domus periit: Si verò peccassent filii solum forte super

per eos venisset tribulatio,& nō periisset domus Heli tota, ipse tamen peccauit,licet non tantum,quantum filii,vnde & ipse periit morte acerbissima infra capit.4. *Loquens locutus sum, vt domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo.* Id est,ego determinaueram, quod omnes posteri tui,& patris tui ministrarent semper coram me in sacerdotio,sed nunc non erit sic,vt patet inf.

Quomodo intelligatur, quod promissum est domui Heli, & domus patris eius, vt ministrarent in aeternum.
Quaest. XXVI.

ISTA litera a quibusdam dupliciter exponitur, quia dicitur ibi,domus patris tui: Potest enim accipi pater Heli pro vero,& immediato patre eius , vel potest accipi pro Aaron,qui fuit pater omnium sacerdotum, & Heli potest vocari filius eius.Primo modo est sensus , ꝙ Deus promiserit,ꝙ filii patris Heli, & filij ipsius Heli ministrarent corā Deo semper:Secundo modo est sensus , quòd Deus promiserit,ꝙ domus Heli,& domus Aaron,quæ erat domus patris Heli,ministraret semper.Istum secundum sensum dicunt quidam esse veriorem, quia dicitur hic,ꝙ Deus locutus fuerit,id est,promiserit,vel determinauerit , quòd domus patris Heli ministraret, & tamen , si non intelligatur de Aaron,non reperietur , ꝙ Deus hoc determinauerit;de Aaron etiam,& filijs suis patet , ꝙ Deus dederit eis sacerdotium,& iura sacerdotij in æternum.Numeri cap. 17.Similiter fuit promissum hoc nepoti eius Phinees,quia occidit principem tribus Simeon cum Madianitide: Num.capit.25.non erat tamen Heli de stirpe Phinees , sed de stirpe Ithamar, vt infra declarabitur,ideo non reperietur domus alicuius patris sui,vel progenitoris , cui facta fuerit ista promissio vsque ad Aaron , & sic dicunt intelligi de Aaron.

Sed non stat iste sensus,quia hic dicitur , ꝙ Deus determinauerat,quòd domus Heli , & domus patris sui ministraret coram eo,sed nunc non erit sic ; si ergo intelligeretur domus patris Heli,idest, domus Aaron , necesse esset, vt a domo Aaron transiret sacerdotium,sed falsum est,quia nunquam transiuit.Item patet hoc,quia infra dicitur , ecce dies veniunt,& præcidam brachium tuum , & brachiū domus patris tui,vt non sit senex in domo tua . Ergo præcisa fuit domus patris Heli,sed non fuit hoc in domo Aaron quia semper mansit,ergo non vocatur ipse hic pater.Itē non stat ratio istorum , s. quia non legitur facta promissio alicui progenitori Heli , nisi Aaron , nam etiamsi non legatur alibi,legitur hic,& satis nobis est , quòd hic dicatur . Etiam necesse est , quod non reperiatur de omnibus istis scriptum alibi,quia non solum dicitur hic , ꝙ Deus determinauerit de domo patris Heli,quòd ministraret,sed ēt de domo Heli;quamuis ergo reperiatur de domo Aaron , ꝙ vocaretur pater Heli , tamen de domo Heli non reperietur alibi,quòd fuerit facta promissio,ideo non oportet , ꝙ exponatur litera ista de domo Aron , sed necesse est exponi de patre Heli immediato,& vocat domus patris Heli ipse Heli cum fratribus suis,vocatur etiam domus Heli oēs posteri Heli,& his promisit Deus , ꝙ daret ministrationē , quia ante tp̄s Heli sacerdotis sacerdotes magni erāt de stirpe Phinees filii Eleazari , quia Deus promiserat summum sacerdotium Phinees , & filiis eius in æternū;tpe aūt Heli , cum iā essent aliquot sacerdotes magni de stirpe Phinees , fecit Deus transire sacerdotiū magnum ad domum Ithamar,& hoc fuit in Heli:ipse.n.primo ministrauit de genere Ithamar;postea autem ministrauerunt filij sui in sūmo Sacerdotio vsque ad tempus Salomonis : cū erat sacerdos Abiatar de stirpe Heli,& amouit eum Salomon faciens sacerdotem Sadoch de genere Phinees filij Eleazari, de hoc infra 3.libro cap.2. Quod autem primus de sacerdotibus summis de stirpe Ithamar fuerit Heli declarat Iosephus 8.libro Antiquitatum : & hoc significat litera ista , scilicet. quod Deus promisit domui patris,Heli,vt ministraret: pater autem Heli non cōputatur in ista domo,sed filii ipsius, ideo in Heli , vel in fratribus suis incępit ista promissio , & sic stat ista litera, scilicet,quòd Deus promiserat de domo Heli,& patris sui,ꝙ ministraret corā eo:& tamen iam non manebit,sed transibit ad aliam domum,s.ad Sadoc.

F *Ministraret in conspectu meo in Sempiternum.* Ista ministratio intelligitur de summo sacerdotio , nam quātum ad sacerdotium minoris gradus non fuit facta aliqua promissio,nec mutatio,quia ante Heli omnes de stirpe Ithamar, de qua ipse erat,ministrabāt in sacerdotio minoris gradus, & postea semper ministrauerunt: sed sacerdotium magnū nunquam fuit in stirpe Ithamar vsque ad Heli,& non permansit in ea, nisi vsque ad Abiathar tempore Salomonis, & de isto sacerdotio fuit facta promissio, & in isto est mutatio.

Promissiones Dei in aeternum quomodo intelligantur.
Quaest. XXVII.

DIcitur autem , quòd ministraret in ęternum domus
G Heli:sed postea non ministrauit,eo quod istę promissiones Dei quamuis absolute fiant, tamen semper intelliguntur cum conditione, scilicet, si permanserint in eodem statu illi,quibus fit promissio,& sicut est de bonis promissis,ita est de malis:sic patet Iere.c.18.s. Repente loquar aduersus gentem , & aduersus regnum , vt destruam & perdam illud.Si pęnitentiam egerit gens illa a malo suo,agam & ego pęnitentiam super malo,quod cogitaui facere ei, & iterum subito loquar de gente,& regno,vt ędificem, & plātem illud:si fecerit malum in oculis meis,vt non audiat vocem meam,pęnitentiam agam super bono , quòd locutus sum,vt facerem ei:sic enim fuit circa domum Heli,quia,si filii eius fuissent recti corde coram Deo,permansisset sacerdotium magnū semper in illis,quia tamen aduersarii fuerunt, periit sacerdotium de domo ipsorum. *Nunc autem dicit dominus,*
H *absit hoc a me.* Id est, nullo modo seruabo hoc. s.dimittendo sacerdotium in domo Heli propter promissionē factam;hoc verum est,quia ista promissio intelligebatur secundum conditionem;si tamen Deus promisisset simpliciter intendens sic obseruare , nunquam periisset sacerdotiū de domo Heli,quamuis filij sui multum deliquissent,sicut fuit in multis aliis promissionibus,quę propter peccata nō impeditę sunt.De mutatione autem promissionum,& quādo fiant secundum certam Dei sententiam , & quando cum conditione intellecta,vel secundum statum rerum, declaratum est satis Num.c.23. *Sed quicunq; glorificauerit me, glorificabo eum.* Quasi dicat,propter promissionem factam non ero alligatus ad semper bene faciendum vni domui , sed mutabo, sicut videro , s.vbicunq; inuenero glorificantes me,glorificabo illos,& si illi rursus non glorificauerint
I me,ego non honorabo eos,sed quęram alios me honorantes.Intelligitur autem ista glorificatio de summo sacerdotio:Deus enim glorificabatur ab Israelitis,inquantum ipsi ministrabant ei in corde perfecto secundum cęrimonias legis,ipse autem glorificabat eos,s.dando eis magnū honorem;huiusmodi erat summum sacerdotium,nullus erat.n. maior honor,& redituum abundantia in toto Israel,q̄ esse summum sacerdotem,vt satis declaratū est Num.c. 25.Postea autem fuit principatus regalis institutus, q erat maior principatu sacerdotali: & tamen tunc erant sacerdotes magni,quasi pares Regibus,cum acciperent filias Regum in vxores:sicut patet de sacerdote magno Ioiada,qui accepit Iosabam filiam regis Ioram in vxorem. infra lib.4.cap.11. Est igitur sensus , ego promisi summum sacerdotium esse in domo tua : sed nunc,quia non honorasti me, ego dabo
K illud alteri honoranti me , & ipse erit honoratus habendo summum sacerdotium . *Qui autem contemnunt me,erunt ignobiles.* Id est, qui non honorant me erunt abiecti, scilicet,priuati honore summi sacerdotij,& sic fuit domus Heli:quoniam postea deuenit ad magnam abiectionem,cum nullus de illa esset princeps sacerdotum : sed erant sacerdotes simplices .

Summi sacerdotes erant maximi honoris inter Iudaeos.

Ecce dies veniunt. Id est,tempus,in quo ego complebo ista , quæ dico,non est longe, sed iam venit: modico enim tempore post duo filii Heli iuerunt ad bellum , & mortui sunt simul, & Heli corruēs de sella expirauit.inf.4.cap. Et ibi cępit destructio domus Heli:postea autem consummata est tempore Saulis,& maxime tempore Salomonis . *Et præcidam brachium tuum, & brachium domus patris tui.* Id est,destruam domum tuam, vt non maneat erat enim ista præcisio quantum ad duo .

Præ-

Præcisum esse brachium Heli quo ad duo. Quæstio. XXVIII.

PRIMO, quantum ad ablationem sacerdotij; secundò, quãtum ad occisionem posterorum Heli. De primo patet, quoniam non mansit sacerdotium in domo Heli semper, sed post mortem filiorum suorum.s.Ophni, & Phinees successit Achitob: viuente enim Heli sacerdote in senectute ministrabat filius eius Phinees, vt ait Iosephus.5.libro Antiquitatum: Post hunc fuit sacerdos Achitob pater Achimelech.inf.22.c.deinde successit Achimelech:hunc autem cum tota domo sua.s.cum.85.viris sacer dotibus vestitis Ephod occidit Saul propter Dauid infra cap.22.Iosephus autem dicit eos fuisse plures.s.305. viros. lib.6.Antiquitatum,& accidisse destructionem illam propter peccata Ophni, & Phinees: relictus est autem vnicus de hac stirpe.s.Abiathar, qui confugit ad Dauid.inf.22.c. qui fuit cum Dauid omni tempore:sed postea cum appropinquaret Dauid morti,& Adonias filius eius voluisse accipere regnum, fuit de complicibus eius Abiathar: Salomon autem,qui tunc Rex a patre institutus est,volebat occidere Abiathar: sed dixit ei vade in Anatoth ad agrum tuum;es quidem vir mortis: sed hodie non te interficiam, quia portasti arcam domini coram Dauid patre meo,& sustinuisti laborem in oibus, in quibus sustinuit pater meus: tunc autem summum sacerdotium datum est totaliter Sadoc sacerdoti,ipse enim erat de stirpe Phinees,& Eleazari, primo Paralip.cap.24. & iam vltra nõ fuit sacerdos de stirpe Ithamar,atque completa fuit prænunciatio, quæ habetur hic.sic patet.inf.3. lib.cap.2.scilicet,eiecit ergo Salomõ Abiathar, vt non esset sacerdos Dei, vt impleretur sermo Domini,quem locutus est super domum Heli in Silo. Secundum est quantum ad occisionem posteriorum, s.quòd omnes de genere Heli occisi sunt:non.n.mansit,nisi Abiathar,quando occidit illos Saul.inf.cap.22.& hoc significatur in f.s.magna pars domus tuæ morietur, cum ad virilẽ ætatem venerit.

Cõsiderandum vlterius,q Heli non erat de genere Phinees,& Eleazari,in q̃ua domo Deus dixerat,q maneret sacerdotium in æternum, sed erat de stirpe Ithamar, ad quã non pertinebat summum sacerdotium:nam istud manere debebat in linea primogenitorũ, sed primogenitus Aaron de duobus,qui relicti fuerunt,erat Eleazarus;potissimum, quia filio eius Phinees promissum fuit summum sacerdotium vsque in æternum. Num.25.cap.transiuit tamen ad stirpem Ithamar,quando habuit illud Heli: q autem esset Heli de stirpe Ihtamar, patet, q̃a Abiathar erat de stirpe illius,vt patet infra 3.lib.cap.2. cum dicitur,q eiecto Abiathar de summo sacerdotio completus est sermo Domini, qui fuerat factus super domum Heli:si tamen non fuisset Abiathar de filiis Heli,non esset completus sermo Domini propter abiectionem eius de summo sacerdotio: q vero Abiathar esset de stipe Ithamar, apparet primo Paralip. 24.c.vbi Dauid instituit duos principes sacerdotum. s.Sadoc de stirpe Eleazari,& Abiathar de stirpe Ithamar.

Heli erat de stirpe Ithamar.

Quomodo pactum Dei cum Phinees seruatum sit de dando ei sacerdotium in æternum,cum transierit ad domum Heli. Quæst. XXIX.

QVAERETVR circa hoc. quomodo pactum, q Deus fecit cum Phinees de dando ei sacerdotiũ sempiternum,possit stare,cum transierit ad domum Heli.

Aliqui enim instabãt ad hoc dicentes,q transierit summum sacerdotium ad Samuelem; qui non erat de stirpe Eleazari, & Phinees:sed ad hoc responsum est Numeri cap.25. q non fuit summus sacerdos Samuel, ideo nec fuit de minoribus sacerdotibus.

Restat autem maius dubium de Heli, qui summus sacerdos erat,& filii eius post eũ:tamen non erat de hac stirpe,vt probatum est;in quo aliqui errauerunt existimantes Heli esse de progenie Phinees: ideo solum arguebant de Samuele.

Sed dicendum est, q Deus promisit summum sacerdotium in domo Phinees in æternum, & sic obseruatum est: nam vsque ad tempora Machabæorum, qui fuerunt non

A multo tempore ante Christi natiuitatem fuerunt semper sacerdotes de stirpe Phinees: sic.n.dixit Mathatias pater Machabæorum, q Phinees pater eorum propter zelum legis accepit sacerdotium æternum, primo Machabęorũ capitulo secundo. Postea etiam vsque ad destructionem Ierusalem, in qua consummatus est status Iudaicus, manserunt semper sacerdotes de eadem stirpe, vt patet ex processu librorum Iosephi in antiquitatibus. Solum autem fuit paruum tempus, in quo cessauit summum sacerdotiũ de domo Phinees, & transiuit ad domum Ithamar:fuit.n. principium huius in Heli sacerdote, & durauit vsque ad Abiathar, in quo tempore videntur fuisse quinque summi sacerdotes de stirpe Ithamar:primus fuit Heli:deinde Phinees filius eius,qui in senectute patris accepit summum sacerdotium,vt ait Iosephus, postea Achitob filius Phinees;

B deinde Achimelech, postea vero Abiathar filius eius, quẽ amouit Salomon a sacerdotio.infra lib.3.cap.2. Causa autem quare fuerit mutatum summum sacerdotium de domo Phinees a domo Ithamar non apparet in sacra scriptura,vel in historijs Iosephi, vel aliorũ Chronographorũ,satis tamen videtur, quod fuerit propter aliquod peccatum sacerdotum de domo Phinees, nam istæ mutationes nunquam fiebant sine meritis:& sic nunc,postquam semel sacerdotium datum est domui Heli,non fuisset facta mutatio sine meritis, sic.n.dixit Deus hic, q propter filios Heli trãsferetur ad alteram domum, ita ergo credendum est, quòd fuerit in translatione de domo Phinees ad domum Ithamar.

Quis ordo fuerit in successione Summorum Pontificum. Quæstio. XXX.

C QVAERETVR vlterius de ordine Sacerdotum Summorum s.quomodo sibi successerint tã de domo Phinees,quam de domo Ithamar.

Respondendum est,q primus summorum sacerdotum fuit Aarõ, quem consecrauit Moyses Exod.cap.29. Leuit. 8.Hoc autem mortuo in deserto anno.40.de Aegypto,scilicet, quasi annis.39. post consecrationem suam: Numeri cap.33. successit ei filius suus Eleazarus, qui consecratus est in monte Hoc circa terram Edom:Numer.cap.20.

Iste autem introiuit in terram Chanaan cum Iosue, & vixit ibi magno tempore, cui successit filius eius Phinees, Iosue cap. vlt. Nam promissum fuerat summum sacerdotium illi:Num.cap.25.

D Post hunc fuit sacerdos Abisue filius eius,deinde Bocci, deinde Ozi, deinde Zacharias, postea Meraioth,alio autẽ nomine vocatur Ioseph. De nominibus horum sacerdotũ patet primo Paralipomenon cap.6.

In hoc vero translatum fuit sacerdotium ad domum Ithamar, & accipit illud Heli, cui successerunt posteri sui vsque ad Abiathar,scilicet,Phinees, Achitob, Achimelch, Abiathar. Tempore autem,quo fuerunt isti quinque sacerdotes de domo Ithamar, caruerunt sacerdotio alij quinq; de stirpe Phinees.s.Vocat filius Ioseph summi sacerdotis, postea Ioatham,deinde Meraioth, postea Asophi, deinde Achitob, qui fuit pater Sadoc. De hoc Iosephus lib.8.antiquitatum.Sadoc autem factus est sacerdos magnus tempore Dauid,sed fuerunt tunc duo summi sacerdotes,scilicet,Sadoc de domo Eleazar, & Abiathar de domo Ithamar:primo Paralipom.c.24. Sic autem instituerat Dauid,

E semper maneret, sed Salomon filius eius priuauit Abiathar sacerdotio post mortem Dauid.inf.3.lib.cap.2.

Etiam vlterius semper erat sacerdos magnus vnicus,& ille erat de domo Sadoc de stirpe Phinees; fuerunt autem isti per ordinem suum vsque ad transmigrationem Babylonis, quorum nomina habentur primo Paralipom.cap.6. Et ponuntur ibi.13.sacerdotes,quorum vltimus fuit Iosedech, qui translatus est in Babylonem: Iosephus tamẽ lib. 10.antiquitatum ponit 16.Et forte hoc fuit,quia sacra scriptura reliquit aliquos non numeratos: nomina autem illorum, quos ponit Iosephus, non sunt totaliter eadem cũ eis,quæ habentur 1.Paralipom.cap.6.Sunt autem hęc Sadoc,Achimaas;Zacharias,Iorã,Axioramus, Phidea, Subdeas,Hillus,Ioatham, Vrias, Verias,Odeas,Salomi,Helchias, Sarath, Iosedech: ista nomina ex aliqua parte concordant

cordant cum eis, quæ habentur primo Paralip. ca.6. Iosephus tamen minus curauit obseruare formam Hebręam, quam Hieronymus in translatione nostra, ideo in quibusdam nominibus quædam literæ mutatæ sunt. Alia autem totaliter sunt diuersa, ꝙ accidit, quoniam in sacra scriptura eadem res sæpe multis nominibus appellatur. Iste est ordo sacerdotum magnorum a principio veteris testamēti vsque ad captiuitatem Babylonicam; de ordine autem sacerdotum vsque ad destructionem Iudęorum per Romanos, a reditu de captiuitate Babylonica non habetur ita manifeste in sacra scriptura: sed inf. 22. capit. declarabitur partim ex sacra scriptura, & partim ex libris Iosephi: & magis de hoc 1. Paral. 6. c. dicetur.

Sciendum, ꝙ cum dicitur hic, ꝙ scindetur brachiū Heli, & brachium domus patris eius, idem significatur: nā Heli erat domus patris sui, quia ipse, & alii fratres faciebant domum paternam. Cum vero ablatum est summum sacerdotium de filijs, Heli brachium eius, id est, potestas, & honor ablata sunt, tam de domo eius, quā de domo patris sui.

Vt non sit senex in domo tua. Idest, ego faciam, ꝙ non maneat aliquis senex in omnibus posteris tuis: quod intelligitur dupliciter: vno modo, ꝙ senex accipiatur secundū ętatem, & tunc est sensus, ꝙ posteritas Heli saltem in magno tempore, scilicet, vsquequo fuerit consummata ista pęnalitas in Abiathar, moreretur in ætate iuuenili: sic patet de duobus filijs Heli, qui mortui sunt in bello, infra quarto capitulo: Et tamen illi erant iuuenes. Etiā patet, quoniam Saul occidit omnes de cognatione Achimelech sacerdotis magni, qui erat de posteritate Heli: de quo infra capit. 22. Illi enim iuuenes erant, & hoc significatur infra cum dicitur: & pars magna domus tuæ morietur, cum ad virilem ætatem venerit. Alio modo potest sumi senex secundum dignitatem, & sic dicuntur seniores illi, qui sunt maioris prudentiæ, & honoris in populo, & tunc est sensus, ꝙ non erit senex in domo Heli, idest, non manebit aliquis summus sacerdos de stirpe illius: sic enim factum est. Nā post Abiathar, in quo ista consumata sunt, non fuit aliquis sacerdos summus de stirpe Heli, sed omnes de domo Sadoc, qui erat de filiis Phinees. Hic tamen accipitur primo modo, scilicet, ꝙ morerentur posteri Heli in iuuentute.

Et videbis æmulum tuum in templo. Aemulus dicitur esse inuidus ab æmulando, id est, inuidendo: accipitur autem hic pro illo, qui contendit super rem illam, quam alius habere vult: & isti proprie vocantur competitores.

Conuenit autem ęmulatio, vel inuidia competitoribus, quia ipsi in alterutrū inuident. Aemulus autem Heli erat Sadoch sacerdos. Vocantur autem isti æmuli, quia ambo contendebant ad eandem rem. Nam Abiathar, qui erat de stirpe Heli, erat summus sacerdos simul cum Sadoch, vtrūque enim ordinauerat Dauid simul principem, vnum de domo Ithamar, & alium de domo Eleazar. Primo Paralip. c. 24.

Erat autem pęna magna Heli, & posteritati suæ, ꝙ prius habuissent ipsi summum sacerdotium, & deinde viderent translatum ad alios. Cum autem dicitur, ꝙ videret ęmulū suum non intelligitur de ipso Heli in persona sua, quia nūquam fuit ei aliquis ęmulus vsque ad tempus Sadoc, ad quem primo redijt sacerdotiū in domo Eleazari, sed inter mortem Heli, & constitutionem Sadoc in summum sacerdotem transierunt. 80. anni. Nam post mortem Heli Samuel, & Saul pręfuerunt quadraginta annis, vt communiter computatur, postea autem Dauid regnauit alijs quadraginta: de annis Saul, & Samuelis, patet Actuum capitulo decimotertio: de annis Dauid patet infra tertio libro capitulo secundo: Sed sacerdotium datum est Sadoc per Salomonem mortuo Dauid, vt patet præalleg. capitulo quanquam ante mortem Dauid Sadoch erat sacerdos summus, sed non solus, quia erat cum eo Abiathar, primo Paralipomenon capitulo 24. non vidit igitur hoc Heli, sed vidit posteritas sua, qua vidente dicitur videre Heli. Nam pater manet in filijs iuxta illud Ecclesiastici capitulo 30. Scilicet, mortuus est pater eius, & non est mortuus, reliquit enim filium similem sibi.

In vniuersis prosperis Israel. Id est, ęmulus tuus Sadoc erit in templo in summo sacerdotio, & habebit omnia prospera Israel, scilicet, maximos honores, & maximos red-

F ditus in toto populo, qui sunt prosperitates tēporales. Non enim erat in toto Israel aliquis honor maior, vel redditus, quam esse summum sacerdotem præter honorem regalē, vt declaratum est Num. c. 25.

Et non erit senex in domo tua omnibus diebus. Id est, nunquam erit senex in tota posteritate tua. Nicolaus exponit hoc de senectute secundum ætatem, sed non consonat veritati: supra enim cum dicebatur, vt non sit senex in domo tua, poterat exponi de hoc, quia antequam compleretur totaliter ista prophetia, tempore Abiathar sacerdotis moriebantur filij, & nepotes Heli in iuuenili ætate, consummata tamen ista prophetia non manebat aliqua pęna corporalis domui Heli, sed solū in priuatione summi sacerdotij, ideo litera superior, quæ poterat intelligi a tempore huius prænūciationis vsque ad tempus cōpletionis eius in Abiathar, *Nicolaū refellit.*
G potest exponi de senectute secundum ætatem, quia ante illam moriebantur posteri Heli, vt patet in filijs eius infra capitulo quarto, & in nepotibus, & pronepotibus eius infra capit. vigesimo secundo. Ista tamen litera non solum est exponenda vsque ad tempus illud, sed etiam pro omni tempore post. cum dicatur, ꝙ non erit senex in domo tua omnibus diebus: accipiendum est ergo hoc de senectute, vt importat honorem, & dignitatem, scilicet, non erit senex in domo tua omnib. diebus, id est, quia nunquam erit aliquis summus sacerdos de stirpe tua, qui vocetur senex, id est, honorabilis, & hoc verum est, quia semper fuerunt sacerdotes postea de stirpe Sadoc, vt declaratum fuit præcedenti quæstione, vsque ad Babylonicam captiuitatem, & etiam nunquam fuerunt ex eo tempore vsque ad mortem Christi, vt declarabitur infra 22. capitulo, & primo Paralipomenon sexto. cap. Sic ergo debet exponi ista litera, & propter
H hoc fuit hic bis positum de senectute, vt supra intelligeretur de senectute secundum ætatem, & hic de senectute secundum dignitatem.

Veruntamen non auferam penitus virum ex te ab altari meo. Id est, quanquam auferatur summum sacerdotium de domo tua, non auferetur penitus omne officium sacerdotale eo, ꝙ manserunt ibi sacerdotes minores: cuncti .n. qui fuerunt de stirpe Heli, fuerunt postea minores sacerdotes: istud enim non tollebatur propter peccata, quia non erat aliqua magna dignitas, sicut summum sacerdotium. Fuit autem dictum istud, vt nō crederet Heli, ꝙ omnes de stirpe sua perituri essent, ita vt nec vnus maneret: Aliter enim non videtur quomodo procederet, ꝙ essent minores sacerdotes.

I *Sed vt deficiant oculi tui.* Id est, ꝙ ego relinquam aliquos de filijs tuis ministrantes in altari, non est ad alleuiationē pęnę, sed ad augmentum. Nam cum quis fuit in magna prosperitate, & incidens in aduersam calamitatem videt alium in honoris excellentia, quem prius ipse possederat: dirius hoc, quam mortem tolerat: angustia igitur est sibi viuere: sic enim conqueritur interdum Ieremias dicens, quare derelictus fuerit, vt videret dolorem: sic enim fuit de filijs Heli tempore Sadoc, & aliorum successorum suorum, nam videntes eos in summo sacerdotio, ꝙ olim progenitores sui tenuerant, angustiabantur nimis: & hoc erat deficere oculos eorum, scilicet, præ amaritudine videndo ea, quæ nimis displicerent.

Et tabescat anima tua. Tabescere est desiccari, putrefieri, vel deficere, s. ꝙ non poterant filii Heli sustinere tantam
K amaritudinem, vt viderent æmulos suos in honore: ideo affligebantur nimis, & deficiebat anima eorum præ dolore id tolerare non potens.

Et pars magna domus tua morietur cū ad ætatem virilem venerit. In Hebręo habetur tota domus tua: sed Hieronymus transtulit aliter, vt explanaret magis literam Hebraicam, quia illa non intendebat, ꝙ tota domus Heli periret, cum non perierit, sed pars eius maxima; quod potest intelligi dupliciter: Vno modo pro domo Heli accipiendo stricte, scilicet, pro filijs immediatis, & tunc fuit illud consummatum, cum fuerunt duo filij sui in bellum, infra. 4. cap. Alio modo intelligitur domus Heli largius, scilicet, pro sua posteritate, & tunc est verum, ꝙ perijt magna pars, scilicet fere tota domus, quādo occidit Saul octuaginta sacerdotes de stirpe Heli relicto vno, scilicet, Abiathar infra vigesimo capitulo: & iste secundus est sensus literæ: fuerūt autem illi

mortui

mortui in iuuenili ætate, quia ferro occiderunt,& non per A missi sunt accedere ad senectutem.

Hoc autem erit sibi signum, quod venturum est. Istud potest intelligi dupliciter: Vno modo, q̃ accipiatur signũ pro re signata, vel magis pro re magna, sicut dicimus Deum facere signum, cum facit aliquod miraculum, etiamsi illud non sit signatiuum alicuius rei, & isto modo mors duorũ filiorum fuit Heli signum, id est, res signata, vel miraculũ, aut pœna a Deo inflicta.

Alio modo potest accipi signum proprie, & est sensus, q̃ mors filiorum Heli, quæ prænunciatur hic, est signum, q̃ omnia alia, quæ prædixit Deus de stirpe sua complerentur,& tunc potest accipi ista litera scilicet. *Quod venturum est*, dupliciter: Vno modo, vt ibi sit, q̃, relatiuum, & est sensus, q̃ istud est signum, q̃ venturũ est: id est, ista mors duorum filiorum est signum, q̃ venturum est, scilicet, ad significationem eorum, quæ postea complerentur.

Alio modo potest accipi, q̃, vt coniunctio, scilicet, istud est signum, id est, ista mors filiorum tuorum est signum, q̃ venturum est, id est, quod ea, quæ prædicta sunt veniet: scilicet, per istam mortem duorum filiorum tuorum poteris intelligere, quod omnia alia, quæ annunciantur tibi, futura sint.

Quare mors duorum filiorum Heli fuerit posita hic tanquam signum, cum non esset certior re signata. Quest. XXI.

QVÆRET aliquis, quare mors duorum filiorum Heli posita fuerit hic tanquam signum; quia signum est notius ipsa re signata, & ponitur ad notificationem illius, sed hic tam mors filiorum duorum Heli, quam cætera, quæ annunciantur æqualiter incerta erant: ergo non erat conueniens vnum esse signum alterius; quod patet, quia aut certitudo istorum debebat esse ex fide, scilicet, q̃ a Deo prænunciabatur per aliquẽ prophetã, aut ex alio, q̃ nobis notum esset. Primo modo æqualiter erant certa hæc, quoniam omnia a propheta prænunciabantur. Si secũdo modo omnia erant æqualiter incerta, quia nullum eorum præsens erat, nec erat aliqua ratio, quare magis vnũ, quam alterum venire deberet.

Respondendum est, q̃ fuit datum istud ad notificationem, vt esset certus Heli de totali destructione domus eius & quia Heli non erat visurus illud, scilicet, quomodo auferretur sacerdotium de domo sua,& instituerentur Sadoc de domo Phinees: ob idq; dubitaret forte, an ista ventura essent: io posuit Deus aliqd, q̃ videret Heli, s. mortẽ filiorũ suorũ: ipse.n. vidit eam, vt patet infra quarto capitulo. Poterat igitur certificari ex hoc, q̃ cetera euentura erãt; nam, cum ista prænunciata sint Heli, erant æqualiter incerta: sed quia ipse vidit vnam partem prænunciatorum completam, existimare debuit, q̃ cetera complenda forent: & isto modo loquendi vtitur Christus interdum ad discipulos, dicẽs. Hæc dixi vobis priusquam fiant, vt cum facta fuerint, credatis. Io. 14. capitulo. Fuit etiam cõuenienter data ista mors in signum, quia ipsa nimis attinebat ad reliqua, quæ futura erant: prænunciauerat enim Deus totalem destructionẽ domus Heli, cuius principium erat occidi duos filios eius in bello, ideo fuit conuenienter positum hoc in signum reliquæ destructionis scilicet, quod morituri erant plurimi de domo Heli, cum venirent ad ætatem virilem, & q̃ auferendum erat summum sacerdotium.

Duo filij tui, Ophni, et Phinees in die vno morientur ambo. Isti erant, propter quos venerunt omnia mala hæc, quæ prenũciata sunt, ideo in eis cœpit completio prophetiæ: fuit autem hoc post paruum tempus, cum ipsi portarent arcam domini ad bellum infra capitulo quarto,& factum est hoc satis pauco tempore postquam prænunciatum est, quod patet, quia quando facta est prænunciatio, erat senex Heli,& caligauerant oculi eius sequenti capitulo, ideo non multũ distaret inde tempus, quo facta est completio.

Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem. Id est, non manebit sacerdotium in domo tua, sed ego suscitabo mihi, id est, pro me sacerdotem: intelligiturq; de summo sacerdotio, quia sacerdotium minoris gradus, nunquam fuit ablatum de domo Heli. Dicitur autem suscitabo, id est, nouiter faciam, scilicet, quia eum, qui ante non erat sacerdos, fecit sacerdotẽ: & iste est Sadoc de stirpe Phinees,& Eleazari: Non est autem sensus q̃ immediate, vt morerentur duo filij Heli, mutaretur sacerdotium,& suscitaretur sacerdos fidelis: nã adhuc mansit sacerdotium in domo Heli in alijs tribus sacerdotibus, scilicet, in Achitob, & Achimelech filio eius, & in Abiathar nepote illius. De Achitob, & Achimelech patet infra capitulo vigesimosecundo. De Abiathar patet primo Paralipomenõ capitulo vigesimoquarto, sed tẽpore huius sacerdotium ablatum est de domo Heli, & factus est Sadoc sacerdos, qui erat de domo Eleazari, & completus est sermo Domini super domum Heli infra tertio lib. cap. 2.

Vocatur autem iste sacerdos fidelis, quod intelligi potest propter fidem, vel fidelitatem, aut firmitatem; aliquando enim fidelis dicitur a fide,& tunc fidelem vocamus hoB minem, qui de Deo recte sentit credendo: & non est iste sensus, quia filii Heli, non fuerunt quantum ad hoc infideles: recte enim de Deo sentiebant, sed errabant in operationibus.

Alio modo dicitur fidelis a fidelitate, & ille est fidelis, qui veritatem obseruat in promissis: sic autem Sadoc obseruauit, cum coluerit Deum iuxta omnes cerimonias legis: filii autem Heli non erant fideles in hoc; quia non obseruabant cerimonias: dr enim supra, quod erant filii Belial nescientes Deum, nec officium sacerdotale, s. quia non obseruabant illud, vt patet ibidem. Alio modo dicitur fidelis a firmitate,& sic appellamus fideles eos, qui non mutantur,& iste est sensus literæ. Nam Heli, & filii sui non fuerunt sacerdotes fideles, cũ sacerdotiũ non permanserit in domo eorum, nisi pauco tpe, postea autem in domo Sadoc C sacerdotium semper mansit; nam omnes sacerdotes, qui fuerunt post ipsum vsq; ad captiuitatem Babylonicam erant de stirpe eius: etiam post captiuitatem fuerunt de eadem stirpe sacerdotes. Nam primus sacerdos magnus post captiuitatem fuit Iesus Iosedech Zacha. capitulo tertio, & primo Esdræ quarto, & ipse est filius Iosedech. Nam ob hoc vocatur Iesus Iosedech. Fuit tamen Iosedech vltimus sacerdos magnus ante captiuitatem, qui etiam ductus est in captiuitatem, vt patet primo Paralipomenon capitulo sexto; postea autem semper continuata est linea sacerdotalis per stirpem istius vsq; ad destructionem Iudæorum per Romanos; vt declarabitur. inf. c. 22. fuit igitur iste fidelis sacerdos, i. immobilis. *Verus sensus literæ.*

Qui iuxta cor meum, & animam meam faciat. Propter hoc enim sacerdos iste erat futurus fidelis, quia obseruaret D Dei voluntatem iuxta omnes cerimonias, quas preuaricati fuerãt filii Heli,& iuste quidem puniti sunt, scilicet, vt, qui in sacerdotio peccauerant, ipso sacerdotio priuarentur: faciebat autem Sadoc iuxta cor, & animam Dei, idest iuxta voluntatem Dei. In Deo enim nec cor, nec anima est, quia vtrunque est ipsius animalis, sed Deus non est animal; scriptura tamen loquitur modo suo ad instructionem rudiũ.

Et edificabo ei domum fidelem. Id est, faciam, quod domus eius sit firma. Nihil autem aliud est domum eius esse fidelem, nisi progeniem eius nunquam priuari summo sacerdotio: quod factum est: domus autem nunquam accipitur hic pro aliqua re ędificata, sed semper pro familia, vel progenie.

Et ambulabit coram Christo meo cunctis diebus. Id est, ministrabit coram Rege a me instituto omnibus diebus vitæ suæ. Hoc potest intelligi de solo Sadoc, scilicet, quod ipse E ambulabit cunctis dieb. id est, quandiu vixerit coram Christo, idest, coram Rege: Christus.n. secũdum Græcos vnctus dicitur: & sic erant omnes Reges: omnes enim vngebantur oleo sancto: & iste Christus tunc fuit Salomon, quia tempore eius fuit sacerdotium totaliter translatum in domum Sadoc, cum ante hoc Abiathar,& Sadoc essent simul sacerdotes tempore Dauid primo Paralipomenõ capitulo vigesimoquarto. Etiam patet, quia quando Dauid egressus est de vrbe Ierusalem fugiens Absalonem, Abiathar, & Sadoc portabant arcam Domini coram eo, infra secundo libro capitulo decimoquinto,& ibi vocantur ambo sacerdotes, scilicet, sacerdotes magni, sed postea Salomon totaliter abstulit Sacerdotium Abiathar tradens illud Sadoc, infra tertio libro capitulo secundo,& postea ministrauit Sadoc coram Salomone omnibus diebus suis, scilicet, quib. vixit Sadoc.

Alio

Alio modo intelligitur non solum de Sadoc: sed de omnibus posteris eius, scilicet, quod ambulauerunt semper in summo sacerdotio coram Christo, id est, coram omnibus Regibus: dicitur tamen ambulabit, quia ministrantib. omnibus posteris Sadoc dicebatur ministrare ipse Sadoc, quia illa erat domus eius, sicut dicebatur supra de Heli, quod videret ęmulum suum in templo: ipse tamen nunquam vidit: sed posteri eius, vt ibi declaratum est: tunc etiam accipietur Christus non pro vnico Rege, sed pro omnibus, scilicet, quòd illi, qui essent sacerdotes de stirpe Sadoc, ambularent coram Christo, id est, coram Regibus, quia quicunque Rex Christus erat, et hoc erit cunctis diebus, id est, quãdocunque fuerint reges: immo etiam maiori tempore, quia nõ fuerunt semper Reges, vsque ad destructionem Iudęorum per Romanos, & tamen semper vsque ad illud tempus fuerunt summi sacerdotes, & iste est sensus literę, quia ista litera dicitur tanquam expositiuum superioris, scilicet, suscitabo mihi sacerdotem fidelem, sed non vocaretur sacerdos fidelis, aut domus eius propter hoc, quòd ipse solus ambularet cũctis diebus suis corã Christo: sed quia oẽs posteri sui ambularent: ẽt quia dicitur hic cunctis diebus, in quo significatur totum tempus durationis status Iudaici, sed non ambulauit toto illo tempore Sadoc in sacerdotio.

Futurum est autem. Id est, quod prædicitur hic, non erit immediate, sed futurum est, s. post aliquanta tempora, quia istud pertinet ad tempus illud, in quo non haberetur summus sacerdos in domo Heli, & istud nunquam erat futurum, vsque ad tempus Abiathar, qui fuit in quinta generatione ab Heli.

Vt quicunque remanserit in domo tua. Scilicet in progenie tua: quasi dicat, pauci manebunt, quia omnes peribũt gladio simul per Saulem præter Abiathar: postea autem non fuit ista domus multum augmentata.

Veniat, vt oretur pro eo. In hoc significatur depressio domus Heli, s. quia iam non erant futuri in ea summi sacerdotes, sicut prius fuerant, & ob hoc illi, qui manebant in domo illa, quamuis essent sacerdotes, veniebant supplicantes, vt oraretur pro eis. Hoc enim est, quia summus sacerdos orabat pro minoribus sacerdotibus, quando peccabãt: & quia isti filij Heli non haberent iam de stirpe sua aliquẽ summum sacerdotem, oportebat; ꝙ venirent ad illos, qui erant de stirpe Sadoc: erat enim inter Iudæos lex, ꝙ quandocunque peccarent populares in quibusdam delictis determinatis a lege, quicunq; sacerdotes facerent pro eis sacrificium: de quo Leuit. cap. 4. & 5. & Numeri 5. & in multis aliis locis: hoc autem erat præterquam in peccato totius populi, pro quo summus sacerdos facere debebat sacrificia, & non aliquis de minoribus, Leuit. cap. 4. Cum verò peccabant sacerdotes minores, faciebat pro eis sacerdos magnus sacrificia: sic colligitur Leuit. 16. cap. vbi summus sacerdos offerebat sacrificium pro se, & pro domo sua, id est, pro se, & omnibus aliis sacerdotibus.

Et offeras nummum argenteum, & tortam panis. In hoc significatur deiectio eorum; quia offerebant ipsi, sicut populares: nõ est tamen penitus differentia in hoc inter eos, & alios sacerdotes, quia quandocunque aliquis de aliis sacerdotibus peccabat, offerebat pro se sacrificium: & non immolabat ipse, sed alius sacerdos, sed alij habebant in stirpe sua summum sacerdotem, qui pro eis immolaret: isti autem non. In hebræo habetur aliter, s. *Quicunque remanserit de domo tua, veniat ad inclinandum pro se in obolo argenteo, & torta panis*. Et sic exponunt Hebræi, quod sacerdotes remanentes de stirpe Heli post ablatum summum sacerdotium de stirpe eorum, venirent, & humiliarent se coram sacerdote magno orantes, vt seruirẽt in templo quotidie pro precio vnius nummi argentei, & tortæ panis: sed litera Hebraica non significat hoc, nam, cum dicitur, veniat ad inclinandum pro se, est sensus, quod veniebat ad alium sacerdotem, vt ille inclinaretur pro se, id est, oraret pro eo coram Domino, etiam hoc in obolo argẽteo, id est, cum obolo, s. quod veniret cum obolo, ita habetur precedenti capitulo, s. quod venit Anna in Silo ducens secũ Samuelem in vitulis tribus, & tribus modiis farinæ, id est, cũ tribus vitulis, & iste est sensus literę nostrę, s. quòd veniret quilibet de stirpe Heli portans tortam, et nummum argenteum, vt pro eo oraretur.

F Etiam non stat sensus ille, quia istud esset si sacerdotes de domo Heli priuati fuissent minori sacerdotio, sed non fuerunt: quoniam ipsi erant de stirpe sacerdotum, & solũ fuit ablatum summum sacerdotium de domo eorum: ergo manserunt in minori sacerdotio, sed omnes huiusmodi sacerdotes habebant iura sua determinata, tam in sacrificiis, quam in ceteris iuribus, cum dicatur Leuit. c. 6. quòd ęqualiter diuiderẽtur illa per omnes filios Aaron, ergo filij Heli haberent iura sacerdotalia, sicut ceteri sacerdotes: & non orarent, vt darentur eis torta panis, & vnus denarius pro ministerio quotidiano: sed ponũtur ista duo, quia erat quoddam genus oblationis. Interdum enim, qui peccabant, si pauperes erant, nõ offerebant animalia, sed modicum de simila, Leuit. cap. 5. ita etiam offerre tortam, & denarium erat genus oblationis.

G *Dicatque, dimitte me, obsecro, ad vnam partem sacerdotalem, vt comedam buccellam panis*. Id est, isti sacerdotes de domo Heli, quando offerent pro peccato suo summo sacerdoti, precabuntur, vt non haberet eos tanquam laicos, quibus non licebat comedere de his, quæ offerebant pro peccato suo: sed daret eis saltem vnam partem sacerdotalem, id est, vnum quid modicum de eo, ꝙ offerebant, & pertinebat, ad sacerdotes: & hoc erat, vt comederent buccellam panis, id est, saltem, vt daretur eis minima pars de oblatione pertinente ad sacerdotes, & hoc erat, vt comederent buccellam panis; cum tamen isti filij Heli nõ erant tanquam offerentes, sed tanquam sacerdotes, percipiebãt iura sua integra, sicut ceteri, & non dicebant, dimitte me obsecro, ad vnam partem sacerdotalem.

H *Secunda expositio cantici Annæ in gratiarum actione. Quæst. XXXII.*

SEquitur alia expositio huius cantici Annæ, in quo ponitur gratiarum actio pro beneficio recepto, & diuiditur in tria. Primo gratiarum actio redditur. Secundo Anna contra superbam ingratitudinem inuehit. Tertiò Dei magnificatio subditur. Secunda ibi. *Nolite multiplicare*. Tertia ibi. *Domini sunt cardines*.

Circa primum dr̃, quod orauit hic Anna, non autem, quod cecinit: licet enim ista oratio Annę sit metrica, non tamen vocatur carmen, sed oratio: Ideo apud hebręos aliter legitur ista, quam legantur ea, quæ vocantur carmina, scilicet canticum Moysi Exodi capitulo decimoquinto, & canticum Debborę Iudicum capitulo quinto. Nam ibi di-
I citur, cecinit: ideo Hebræi legunt ista canendo: oratio autẽ ista legitur voce depressa, & continua, sicut cetera pure prosaica.

Exultauit cor meum. Gaudium, proprie loquendo, est delectatio voluntatis in bono acquisito, vel presenti, & hoc est, quando solum est in voluntate. Cum autem extra procedit per redundantiam, vocatur exultatio, quasi extra saltatio, scilicet, quia ab anima in corpus exit, sic enim dicitur vtrunq; gaudere iuxta illud Psalmi, Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum, id est, ex gaudio cordis produit exultatio carnis, & erat in Anna pro Samuele, quia non solum gaudebat in corde, sed etiam exterius mõstrabat hoc in corpore.

In domino. Id est, gaudium istud non est, nisi de Deo, scilicet, non gaudeo de aliquo bono, quod habuerim quasi
K ex me ipsa, sed gaudeo de fęcunditate, quam a Deo miraculose accepi, ideo in Deo gaudeo.

Et exaltatum est cornu meum. Aliquę Biblię habent hic cor meum, sed propria litera est cornu. Vocatur enim cornu in sacra scriptura quidam motus cordis tendentis ad arduum, & est, quod nos consueuimus vocare spem: quoniam spes semper est ad ardua, si autem iste motus careat ratione, & regula legis diuinæ, dicitur cornu superbiæ: & isto modo sæpe dicitur, quod Deus confringet cornua peccatorum, id est, franget motus eorum, ita quod non possint venire ad magnitudinem, quam intendunt. Si vero motus iste subiciat se legi Dei, & rationi, dicitur cornu magnanimitatis, quando animus ex Dei beneficio eleuatus ad maiora erigitur spem habẽs propter Dei liberalitatem, & sic dicit Anna, exaltatum est cornu meum, & desideriũ meum, & motus ad magna amplificatus est: quia, cum nũc

susce-

suſceperim Samuelem ex Dei beneficio,adhuc maiora ex- A pecto,ſcilicet,quod dentur mihi plures filij, vel quod magnificet Deus Samuelem faciendo magna propter eum.

Dilatatum eſt os meum ſuper inimicos meos, poteſt dupliciter intelligi. Vno modo, quod os Annæ fuerit dilatatum ſuper inimicos ſuos,ideſt,contra eos,quaſi dicat, ante hoc habebat os clauſum, quia quamuis Phenenna æmula ſua affligeret eam dicens, quod concluſerat dominus vuluam illius,ipſa non audebat reſpondere non habens quid: ſed flebat, & non capiebat cibum, vt patet præcedenti capitulo.

Nunc autem erat dilatatum os eius, quia poterat contra Phenennam obiicere,& reſpondere.

Alio modo poteſt intelligi,quod erat dilatatum os eius, ſcilicet,ad Deum laudandum, quia quamuis ante hoc laudare poſſet Deum pro beneficiis, quæ quotidie conferun- B tur,ſcilicet,ſaltem,quia vitam, & victum tribuebat: tamē nunc magis poterat,& debebat Deum laudare, quia ſuſceperat ſpeciale beneficium: & hoc erat ſuper inimicos ſuos, ideſt propter inimicos, quia illud beneficiū erat maius propter inimicos. Nam non ſolum Deus benefecerat Annæ dando ei filium, quia filium dabat, ſed etiam, quia ab opprobrijs hoſtium ſuorum eam liberabat: affligebat namque nimis eam æmula ſua Phenenna, & filij ſui pro ſterilitate,ita vt conuerterent eam ad planctum, & non caperet cibum.Et vocantur inimici Phenenna,& filij ſui,quia forte omnes eam affligebant,& non vocantur iſti inimici Annæ,quaſi ipſa illos exoſos haberet, ſed quia ipſi illam affligebant,vel, quia Anna habebat exoſam eorum malitiam, licet non perſonas eorum, & iſta notitia haberi poteſt ſecūdum ordinem charitatis. C

Quia lætata ſum in ſalutari tuo. Id eſt,quia accepi lętitiā in ſalute a te cauſata, ſcilicet, tu ſanaſti me dando mihi filium,& propter gaudium de filio dilatatum eſt os meum, ſiue ad magnificandum te, ſiue ad reſpondendum hoſtib.

Non eſt ſanctus,vt eſt dominus. Hic laudat Deum ſcilicet,quod Deus, qui benefecit ei, eſt ſanctus,ſcilicet habens exoſam malitiam,& non eſt aliquis, qui tantum eam exoſam habeat: ideo videns malitiam Phenennæ, & filiorum eius contra Annam dedit Annæ filium. Vel dicitur non eſt ſanctus,vt eſt dominus,id eſt, nullus eſt tam perfectus: ſanctitas enim non dicit aliquam virtutem ſpecialem,ſed dicit maximum ſtatum omnium virtutum,vt ſupra declaratum eſt:& hoc conuenit Deo,qui habet omnem perfectionem in ſummo.

Nec eſt alius extra te. Poteſt intelligi dupliciter. Vno mo- D do,quòd non eſt alius,id eſt,alius Deus, vel dominus præter Deum noſtrum,quoniam dij gentium non ſunt dij,ſed dæmonia,vt patet Pſalmo 95.

Aliter intelligitur,quod non eſt alius præter dominum. ſ.nullus alius eſt ſanctus.

Et non eſt fortis,ſicut Deus noſter. Scilicet,quamuis aliqua fortitudo reperiatur in hominibus: nullus tamē eſt fortis,ſicut Deus,& accipitur fortitudo pro poteſtate,vt ſupra declaratum eſt.

. *Nolite multiplicare*. Hic ponitur ſecundum,in quo inuehitur contra ingratam ſuperbiam, quia Phenenna de data ſibi prole abundanti ſuperbierat: de qua tamen magis debebat humiliari,quia beneficium iſtud a Deo erat: Et dicitur nolite loqui ſublimia,ſcilicet,demonſtrando excellentiam veſtram,proferendo de vobis magna, & contemnen- E do alios,ſicut faciebat Phenenna contra Annam: quia nō ſolum contemnebat eam, ſed etiam affligebat verbis duris præcedenti cap.

Gloriantes. Id eſt,accipientes gloriam in vobis ipſis, ſcilicet,non debetis proferre magnifica gloriando de vobis, ſed ſi aliquando proferatis magna non gloriemini de illis in vobis ipſis, ſed in Deo. Sic enim Apoſtolus ait ſecundo ad Corinthios capitulo decimo, ſcilicet. Qui gloriatur, in domino glorietur,non enim,qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt,ſed quem Deus commendat. Ita faciebat Anna: nam quando Deus ſibi dedit filium, quod pertinebat ad gloriam ſuam,non gloriabatur,vel exultabat in ſeipſa,ſed in Deo dicens,exultauit cor meum in domino.

Recedant vetera de ore veſtro. In Hebræo eſt nomē ęquiuocum ad pinguedinem,& ad vetuſtatem hic,& ſic poteſt intelligi recedant de ore veſtro vetera,vel pinguia. Vocantur enim pinguia verba illa,quæ pertinent ad magnā delectationem: & ſic erant verba Phenennæ, quæ gloriabatur in ſeipſa: vel dicuntur verba, quæ conſueuerat dicere Phenenna Annæ,in quibus improperabat ei: & illa iā erāt inueterata,cum multoties illa dixiſſet: iſtum ſenſum ſecuta eſt hic litera noſtra dicens, recedant vetera de ore veſtro,ideſt,verba pungitiua,quę erant iam inueterata in ore Phenennæ, & filiorum eius recederent: quia iam non poterant vti illis verbis contra ipſam, quia non erat ſterilis, vt prius.

Quia Deus ſcientiarum dominus eſt. Id eſt, Dominus noſter eſt Deus ſcientiarum,ideſt,Deus ſciens omnia,ideo abſtinete ab iſtis verbis veteribus, quia ipſe ſcit iniquitatem cordis veſtri. Et per hoc vos puniet.

Et ipſi præparantur cogitationes. Ad eandem ſententiam pertinet,ſcilicet,quòd Deus omnia cognoſcit. Nam etiam cogitationes noſtræ ſunt præparatæ coram ipſo, ideſt, diſpoſitæ ad hoc,quod eas videat,& cognoſcat: Nam omnia nuda ſunt oculis Dei ad Hebræos capit. 5. & in omni loco oculi Domini contemplantur bonos, & malos Prouerbiorum 15. cap.

Arcus fortium ſuperatus eſt. Fortes vocantur hic, qui in ſeipſis confidunt,& ibi erant Phenenna,& filij eius,qui reputabant ſe glorioſos,& Annam eſſe miſerrimā: arcus ipſorum vocantur verba dura,& pungitiua, quibus ſagittabant Annam ducentes vitam eius in amaritudinem.

Et infirmi accincti ſunt robore. Iſta eſt Anna,quæ prius erat infirma,ideſt,opprobrioſa propter ſterilitatem,& nunc roborata eſt: quia accepit fęcūditatē, vt pareret multos filios.

Repleti prius pro panibus ſe locauerunt. Id eſt,qui prius erant abundantes,locauerunt operas ſuas ſolum, vt daretur eis panis. Iſta eſt metaphora,ſcilicet,qd illi,qui prius erant abundantes in prole,poſtea defecerunt,ſicut Phenenna,de qua dicunt Hebræi, quod moriebantur filij eius, cum naſcerentur filij Annæ.

Et famelici ſaturati ſunt. Scilicet, Anna,quæ prius erat famelica nullum habens filium,poſtea autem ſaturata eſt, quia habuit ſex filios, vt patet infra.

Donec ſterilis peperit plurimos. Sterilis eſt Anna, quæ poſtea peperit plurimos, ideſt ſex, ſcilicet, quòd ſterilis ſaturata eſt in tantum,quod pepererit plurimos. ſ. ſex. In hębræo habetur hic. *Sterilis peperit ſeptem*. Iſtud prouenit ex ęquiuocatione, quia in Hebręo ponitur hic nomen, quod ſignificat ſeptem,vel ſaturitatem. ſ. *Senoa*. Hebręi autem exponunt,ꝙ ſignificet ſeptem. Hieronymus autem accepit pro ſacietate: ideo dixit, plurimos: nam filij Annæ non fuerunt ſeptem,ſed ſex,ſcilicet,quinque, qui habentur infra, & Samuel,vel,vt alij computant,fuerunt ſolum quinque, quia Samuel cōputatur inter illos. Hebręi autem ad hoc, quod accipiant hic Senoa pro ſeptem,dicunt, quod ponitur numerus certus pro incerto,ſicut ſępe reperitur in ſcriptura,vt Leuitici capitulo vigeſimoſexto, vbi ſępe dicitur addam correctiones veſtras ſeptuplum, vel,percutiam vos ſepties: ſed manifeſtum eſt, quod ibi non accipitur pro ſeptem plagis,quia non ponuntur ibi tot, ſed dicuntur ibi ſeptem,id eſt,multæ.

Reijciuntur aliorum opiniones,de numero filiorum Annæ.
Quæſt. XXXIII.

RAbbi Salomon,& quidam alij Iudęi dicunt,quòd habuit Phenenna filios decem,& duo illorum computantur inter filios Annæ, qui cum quinque filijs Annę faciunt ſeptem: dant autem modum ſcilicet, quia Phenenna fuerat infeſta nimis Annę,ideo cum Anna pariebat vnum filium,Deus occidebat duos filios Phenennę,& ſic factum eſt vſque ad filium quartum Annę,in cuius natiuitate iam Phenenna ſepelierat octo filios de ſuis. Cum vero vidit Annam concepiſſe quintum filium,timens, quod duo,qui relicti erant,morerentur,procubuit ante pedes eius orās pro vita duorum filiorum manentium,& ſic eſt factum, quod illi viuerent: ideo illi de cetero vocati ſunt filii Annę, quia precibus eius ſuperuixerunt: iſta poſitio nō habet ex aliquo fulcimentum: nec eſt veriſimilis; Hebręi tamen illam,ſicut multa alia,confingunt. Alij autem dicunt,quod computantur

tur hic ſeptem filij Annę, quia ipſa peperit quinque, & filius eius Samuel genuit duos, vt patet infra capitulo octauo, & illi computatur cum filijs Annę, quia Samuel habuit illos mediate Anna, ſed etiam hoc nihil eſt, quia eadem ratione nepotes Samuelis computarentur hic inter filios Annę, ideo melius tranſtulit Hieronymus, etiamſi non ſemper acceperit verbum ex verbo, ſed ſenſum ex ſenſu: quia hoc pertinet ad optimum genus interpretandi, vt ait Hieronymus in epiſtola ad Pammachium de optimo genere interpretandi.

Et quæ multos habebat filios infirmata eſt. Scilicet, Phenēna, quę a principio habuerat multos filios poſtea infirmata eſt: id eſt, non fuit conſortata in illa virtus concipiendi, ſicut in Anna, vel ſecundum Hebręos infirmata eſt, ſcilicet, in filijs, quia cum naſcerentur aliqui filij Annę, moriebantur filij Phenennę, vt dictum fuit.

Dominus mortificat. Scilicet pueros Phenennę. *Et viuificat.* Id eſt, viuere facit filios Annę, ſcilicet, quia naſcentibus filiis Annę moriebantur filii Phenennę, vt dicunt Hebręi. Aliter, & melius exponi debet, ſcilicet, quod Anna laudet hic magnitudinem poteſtatis diuinę: Deus enim poteſt ea, quę multum ſunt ſeparata, ſcilicet, ipſe poteſt hominem occidere, & viuificare; quod non poſſunt homines: quia cū aliquem occiderint, nō poſſunt eum amplius viuificare: dicebat hoc Anna pro ſeipſa, quia fuerat a principio ſterilis, & quaſi mortua: poſtea viuificata eſt datis ei filiis: & huic conſonat ſententia ſequens, ſcilicet.

Deducit ad inferos, & reducit. Id eſt, Deus poteſt aliquē ducere ad ſepulchrum, & poſtea viuificare deducendo eū inde: nomen enim Hebræum, quod hic ponitur commune eſt ad inferos, & ad ſepulchrum, & eſt ſenſus: Deus interdum alicui tantum languorem infligit, quod videatur cōiunctus ſepulchro, & poſtea ei vniuerſum aufert reducendo illum inde, ſic fuit de Ezechia rege, vt habetur infra 4. lib. cap. 20.

Dominus pauperem facit, & ditat. Id eſt, Deus habet poteſtatem ſuper diuitias, & paupertatem, & poteſt, quando voluerit, mutare hominem de vno ſtatu in alterum.

Humiliat, & ſubleuat. Id eſt, deijcit aliquem de poteſtate ſua propter ſuperbiam, vel alia vitia, & alios deiectos interdum ſubleuat miſeratus eorum.

Suſcitans de puluere egenum. Ad id pertinet, ſcilicet, qđ eos, qui ſunt in paruo ſtatu eleuat, cum tamen ante viderētur eſſe in puluere.

Et de ſtercore eleuat pauperem. Id eſt, eos, qui erant nimis pauperes, & iacebant in loco viliſſimo, ſicut in ſtercore; eleuat Deus interdum ad dignitatem.

Vt ſedeat cum Principibus. Id eſt, facit pauperrimos, qui prius erant nimis deiecti eſſe, æquales Principibus, ꝙ eſt trāſire de extremo in extremum.

Et ſolium gloriæ teneant Id eſt, vt habeant cathedrā magni honoris.

Domini enim ſunt cardines terræ. Hic ponitur tertium. i. Dei magnificatio. Et primum apparet quantum ad creationē, quod dicitur, quod domini ſunt cardines terræ, id eſt, ipſe creauit cardines terræ; vocanturq; cardines terrę fundamenta ſęculi, Deus autem illa creauit.

Et poſuit ſuper eos orbem. Id eſt, totus orbis locatus eſt ſuper cardines ſuos, ſicut ianua ſuper cardinem ſuum voluitur, qui autem ſint iſti cardines, ſup. declaratum eſt.

Pedes ſanctorum ſuorum ſeruabit. Hic magnificatur Deus K quantum ad ſapiētiam in actu gubernationis, ſcilicet, quia ſeruat ſanctos, non permittendo, ꝙ patiantur ab iniquis, nec ſaltem quod pedes eorum lędantur.

Et impij in tenebris conticeſcent. Iſta eſt magnitudo Dei in punitione malorum, & dicitur, quod mali conticeſcunt, id eſt, tacent in tenebris, ſcilicet, in aduerſitatibus tenebroſis, & dicuntur tacere, non quidem, ꝙ ore taceant, ſed quia nihil agere poſſunt. Eſt autem modus loquendi communis, quod dicamus aliquem tacere, quando nihil agit: ſic etiā accipitur ſępe in ſcriptura Exodi capitulo decimoquarto, ſcilicet, Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis, id eſt, nihil agetis contra hoſtes: ſic enim fuit ibi, quia Deus ſubuertit currus Aegyptiorum in mari, & Iudęi nihil egerunt, ſed ſolum reſpiciebant, quid Deus ageret.

Quia non in fortitudine ſua roborabitur vir. Id eſt, iſta acF cidunt in conſeruatione bonorum, & pęnalitate malorum, quia homo non habet robur a ſeipſo ad ſe conſeruandum, ſed ex Deo: ideo quem voluerit deprimit, & quem voluerit eleuat.

Dominum formidabunt aduerſarij eius. Scilicet, quia non eſt fortitudo hominis a ſeipſo, mali timebunt Deum, quia ab illo poſſunt deprimi, & iſti vocantur inimici eius.

Et ſuper ipſos in cælis tonabit. Id eſt, Deus mittet punitionem ſuam ſuper eos de cœlo, non enim Deus ſolum punit homines inſtrumentaliter per alios homines, vel per feras, ſed interdum de cęlo mittit punitionem, ſic patet Sap. capitulo quinto, ſcilicet, pugnabit cum illo orbis terrarum cōtra inſenſatos: ibunt directe emiſſiones fulgurum, & tanquā a bene curuato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum inſilient, & a petroſa ira plenę mittentur G grandines, & candeſcet in illos aqua maris, & flumina cōcurrent duriter.

Dominus iudicabit fines terræ. Scilicet, ipſe habet in poteſtate ſua totam terram ab extremo vſque in extremum.

Et dabit imperium Regi ſuo. Scilicet, Meſſiæ, qui eſt Rex, & de genere Regum Iudæ: hoc autem eſt regnum, quia ipſe iudicat omnes, & pater non iudicat quemquam: Io. c. 5.

Et ſublimabit cornu Chriſti ſui. Vocatur Chriſtus Meſſias, qui eſt vnctus oleo ſpirituali, cornu eius vocatur deſiderium illius tendens ad ardua, & Deus ſublimabit iſtud faciens opera eius eſſe mirabilia, & maximè ſublimatus eſt poſt reſurrectionem.

Tertia expoſitio cantici Annæ ſecundum tranſlationem Chaldaicam. Quæſt. XXXIIII.

H SCIENDVM autem, ꝙ Ionathan filius Oziel in tranſlatione Chaldaica aliter exponit iſtam orationem Annę: ideo ēt ſecundum intentionem illius exponenda eſt: dicit enim, quod Anna ſpiritu prophetico cognouit ſtatum Iudęorum futurum tempore filij ſui Samuelis, & aliquibus temporibus poſt: ideo prophetice in iſta oratione, vel cantico illum protulit per modum laudis diuinæ.

Primum autem, ꝙ cognouit, fuit, ꝙ Samuel filius ſuus futurus erat ꝓpheta magnus, ita vt faceret ſigna in Iſrael: ipſo namque offerente ſacrificium pro filiis Iſrael Philiſthijm inieruut pręlium contra Iſrael, dominus autem intonuit de cęlo fragore magno ſup Philiſthijm, & exterruit eos; vt patet infra capitulo ſeptimo. Deus etiam propter Samuelem dedit victoriam Iſraelitis eodem capitulo, etiam ad I orationem Samuelis dedit tonitrua, & pluuias magnas in tempore, in quo alias dari non conſueuerant infra capitulo vndecimo. Cognouit etiā Anna, quod tempore Samuelis liberandi erant Iſraelitę de ſeruitute Philiſthijnorū, ideo pro omnibus his concepto magno gaudio dixit.

Exultauit cor meum in Domino. Id eſt, habui lętitiam tā intus, quam extra in Deo, qui dedit hęc.

Secundo dicit Ionathan, ꝙ cognouit Anna poſteros Samuelis, ſcilicet, Hemam cum filiis ſuis quatuordecim futurum eſſe cantorem diuinę laudis in templo: ſic enim per Dauid ſtatutum fuit primo Paralipomenon vigeſimoquinto capitulo, ideo dixit *Exaltatū eſt cornu meum in Deo meo.* Id eſt, deſiderium meum, & intentio ad magna amplificata ſunt, & exaltata, quia non ſolum cognoui bona breuiter euentura de filio meo, ſed etiam bona poſterorum ſuorū.

Tertio cognouit Anna prophetice, quod Philiſthiim ꝓpter captiuationem arcę, & deductionem in terram ſuam percutiendi erant a Domino in tantum, quod compellerētur eā remittere ſuper plauſtrū nouum honoratam muneribus ſuis: infra ſexto capitulo, pro quo nimis gauiſa eſt, & dixit. *Dilatatum eſt os meum ad narrādum vindictam Dei. ſuper inimicos meos.* Id eſt, ſuper Philiſthum, q erant inimici populi Iſrael.

Quia lætata ſum in ſalutari tuo. Id eſt, quia gauiſa ſum nimis in ſalute, q̃ fecit cogendo redire arcam, nam putabant ſe Iſraelitæ eſſe infirmos, & inglorios tēpore, quo nō habebant arcam: ſic patet infra c. 4. cū vxor Phinees ſacerdotis magni dixit, tranſlata eſt gloria Dei ab Iſrael, eo ꝙ capta eſſet arca.

Quarto cognouit Anna Prophetice, ꝙ Sennacherib rex Aſſyriorum dicturus erat blaſphemias contra Deum, volens deſtruere Ieruſalem, & Templum, ſed ab Angelo

Do-

domini per vnam noctem occisa sunt de exercitu suo.185. millia virorum,rediitque in terram suam quasi solus,& ibi occisus est a filijs suis.inf.4.lib.cap.19.& propter hoc dixit Anna. *Non est, sanctus vt est Dominus.* i.nullus de dijs gentium,vel de hominibus est tam sanctus, sicut Deus noster. *Nec est alius extra te.* i.nullus est Deus præter te. *Et non est fortis sicut Deus noster.* Id est, nullus de dijs gentium habet tantam fortitudinem,vt potuisset subito occidere tot millia virorum,sicut occidit Deus noster.

Quinto cognouit Anna prophetice, q Nabuchodonosor rex Babylonis destructurus erat ciuitatem Ierusalem,et templum,& captiuaturus Iudæos: de quo maxime gloriabatur putans,q omnia venirent propter magnam fortitudinem suam,vt patet Abacuc.cap.1.de quo redarguit eum hic Anna,dicens.

Nolite loqui sublimia gloriantes. i. nolite gloriari de magnitudine istarum rerum sublimium, quas fecistis,quia nõ venerunt propter fortitudinem vestram.

Recedant vetera de ore vestro. scilicet,verba superbię,quę sunt antiqua:eo quòd illud vitium ab initio fuit in hominibus,& in dæmonibus,scilicet,iam nolite loqui magnalia de vobis in superbia,sicut antiquatum est. *Quia Deus scientiarum dominus est.* Id est, dominus cognoscens omnia: ideo nolite gloriari. Quasi dicat, vos nescitis mala, quę ventura sunt super vos, ideo gloriamini: si tamen sciretis ea,sicut Deus noster,qui est Deus scientiarum,non gauderetis. Fuit autem hoc, quia quamuis Nabuchodonosor, tunc prosperatus fuerit:tamen postea filij eius perdiderũt regnum Babylonis tempore Balthasar,& transiuit ad Medos,& Persas,ideo non debuisset Nabuchodonosor gloriari iuxta illud,ne glorieris in crastinũ,quia nescis, quid dies futura pariet.

Et ipsi præparantur cogitationes. Scilicet, homines solum cognoscunt ea, quæ exteriora sunt: Deus autem etiam cogitationes nostras speculatur infra capitulo decimo sexto.

Cognouit Anna sexto prophetice, quòd Greci afflicturi erant filios Israel tempore Antiochi Epiphani,qui posuit idolum abominabile in Ierusalem,& coegit Iudęos ad non obseruandum legem,vt patet primo Machab.capitulo primo. De his cognouit Anna,q per Mathatiam,& filios eius Machabæos destruendi erant:omnes enim illi reges, qui tunc afflixerunt Iudæos erant de stirpe Græcorum; de his patet in libris Macha. ideo dixit Anna. *Arcus fortium superatus est.* Id est, debellati sunt Græci, qui confidebant in fortitudine sua. *Et infirmi accincti sunt robore.* Scilicet,Iudęi,qui tunc erant infirmi, confortati sunt diuino adiutorio, vt colligitur ex processu librorum Machabæorum.

Septimo vidit Anna prophetice tribulationem futuram Iudæis tempore Aman Agagitæ, & filios Israel liberandos ab illa per Mardochæum,& Esther,vt patet in processu libri Esther:& pro hoc dixit Anna: Repleti prius,idest,Amã, & filij eius,& tota progenies, qui prius fuerant repleti,id est,abundantissimi in pecunijs, & in honore.

Pro panibus se locauerunt. Id est,fuerunt tanquam locati pro sola sustentatione,scilicet,quòd ipsi libenter se subiecissent seruituti,vel cuicunque labori pro seruanda vita,vnde Aman coactus est supplicare Reginæ Esther pro vita sua, vt patet Esther.c.7.

Et famelici saturati sunt. Id est, Iudæi, qui tunc erant pauperes,& impotentes liberati sunt a morte per Mardochæum,& Esther. *Donec sterilis peperit plurimos.* Hic prænunciatur secundum Iudæos quosdam habitudo eorum ad regnum Romanorum, & vocatur sterilis gens Iudęorum nunc, quia nihil fructificat, scilicet, quia per totum orbem diffusa est,& dispersa per bella Romanorum,sed dicunt,quòd pariet plurimos.i.abundabit in prole tempore Messiæ,qui congregabit Iudæos de omnibus partib.mundi ad terram promissionis quę faciet,sibi omnes nationes esse subiectas.

Et quæ multos habebat filios infirmata est. Istud intelligunt de regno Romanorum, quòd nunc habet plurimos filios,scilicet quia est in abundantissima potestate,sed tempore Messiæ infirmabitur, & quasi ad nihil deducetur per Messiam,sed ista nihil sunt, quia præsupponunt fal-

A sum,scilicet Messiam esse futurum.

Dominus mortificat. Hic ponitur secundum Ionathan (cuius est pręcedens expositio) vnde prædicta, quæ prænunciauit Anna,pronentura sint, & dicitur, quòd a Deo quia dominus mortificat,& viuificat.i.potest deducere ad mortem,& deinde reducere ad vitam populum Iudęorũ, sicut factum est in præcedentibus, & isto modo exponitur tota litera.

Dominus pauperem facit, & ditat. Scilicet, aliqñ Deus dat paupertatem regno Iudæorum, & aliquando diuitias, sicut & de alijs regnis,etiam interdum eleuat,& interdum deprimit,& suscitat pauperes de puluere,ac stercore, vt sedeant cum Principibus, sicut factum est de Mardochæo, qui prius erat abiectissimus, postea autem factus est princeps in domo regis Assueri, vt apparet ex processu libri Esther.

Domini enim sunt cardines terræ. Id est, Deus habet po-

B testatem super omnia,etiam super cardines terræ.

Et posuit super eos orbem. Scilicet,fundando secula in eis. *Pedes sanctorum suorum seruabit.* Exponunt Iudęi, de seipsis,qui sunt sancti,scilicet,specialiter pertinentes ad Deũ, & dominus seruabit pedes eorum faciendo, ne etiam in minimis lędantur.

Et impij in tenebris conticescent. Exponunt de omnibus Gentilibus,& principaliter de Romanis, quos vocant impios,& istos dicunt in tenebris ambulaturos,scilicet tempore Messiæ,quia deducentur ad magnam calamitatem. *Expositio. Iudæorum.*

Quia non in fortitudine sua roborabitur vir. Id est, Gen-

C tiles non poterunt habere robur cõtra Iudęos propter magnam fortitudinem suam, eo quòd homines non habent firmitudinem ex seipsis,sed Deus eam dat, vel aufert.

Dominum formidabunt aduersarij eius. Scilicet, Romani, & alij Gentiles,secundum Iudęos,qui timebunt Deũ, cum viderint Messiam in magna potestate pugnantem pro Iudęis.

Et super ipsos in cœlis tonabit. Scilicet ad faciẽdum signa pro Iudęis ad destructionem Romanorum.

Dominus iudicabit fines terræ. Id est, ista fiet pro Iudæis, quia Deus est iudex totius terræ,& ipse iudicabit,id est, puniet fines terræ,idest,omnes peccatores,qui habitant etiam vsque ad fines terræ.

Et dabit imperium regi suo. Scilicet, Messiæ,quando destruxerit regnum Romanorum secundum Iudæos.

D *Et sublimabit cornu Christi sui.* Id est,magnificabit honorem,vel desiderium Messiæ,qui est Christus,id est,vnctus: nam erit Rex, & Reges erant vncti tempore Iudęorum. Hunc autem Messiam adhuc Iudęi expectant dominaturum toto orbi,& venturum in magna potentia temporali. Dicunt etiam, q iste veniet circa cessationem Romani Imperij, sed nullus talis venturus est, nisi Antichristus, ille namque in magna potestate temporali veniet,& circa cessationem Romani Imperij,iuxta Apostolum 2.ad Thess.c. 2. vbi signum pręcedens aduentum Antichristi dicit esse cessationem Romani Imperij,scilicet. Nisi venerit discessio primum,idest,discessio a subiectione Romani Imperij & reuelatus fuerit homo peccati,filius perditionis. s.Antichristus,qui tunc reuelabitur. Circa prædicta igitur ex loco,vbi Iudæi inceperunt exponere orationem istam de Ro-

E manis,& Messia suo,manifestum est, q falsa sit expositio, quia Messias eorum iam venit: expositio autem Ionathan in litera Chaldaica de illis septem, quæ dicit hic vidisse Annam prophetice, quamuis non sit falsa,tñ non est multum verisimilis:magis igitur tenendæ sunt duæ primę expositiones,quæ accedunt ad intentionem Annæ loquentis de eo,quod sibi acciderat, & illæ inter se in pluribus concordant,quasi ad idem pertinentes.

CAPVT III.

PVER autem Samuel ministrabat Domino coram Heli,et sermo Domini erat preciosus. In dieb. illis non erat visio manifesta. Factum est ergo in die quadam Heli iacebat in lectulo suo, et oculi eius caligauerant,nec poterat videre lucernam Dei, antequam extingueretur. *Infra 4.*

Puer

PVER *autem*. In superioribus describebatur denun-
ciatio facta Heli per hominem non sibi subiectum; hic ponitur denunciatio per Samuelem sib subiectum, nā Samuel ministrabat coram Heli; Et diuiditur in tres partes. Primò describitur reuelatio facta Samueli. Secundò huius reuelationis denunciatio ipsi Heli. Tertiò huius manifestatio toti Israeli. Secunda ibi. *Et Samuel timebat*. Tertia ibi. *Creuit autem Samuel*. Prima in duas, quia primò Samuel a domino vocatur: secundo futura sibi reuelantur, ibi. *Et dixit Dominus*.

Circa primum. *Puer autem Samuel*. i. quando fuit facta ista reuelatio, Samuel erat puer: erat enim annorum 12. vt ait Iosephus Antiquitatū. lib. 5. *Ministrabat domino coram. Heli.* erat in ministerio domus Dei. s. claudendo. & aperiēdo portas, vt patet infra, & faciēdo quæcunq; imperata: ex hoc erat coram Heli, idest, ad mandatum Heli, quia quid-
G quid ille imperasset in cultu domus Dei, faciebat Samuel: præmittitur autem hoc propter duo. Primo ad designandum locum, in quo facta est reuelatio. s. in Sāctuario apud arcam, vbi dormiebat Samuel ad mandatum Heli. Secundò ad designandum quomodo fuerit notificata ista reuelatio prophetica Heli. s. quia denunciauit ei Samuel, cum esset minister eius, faciens, quidquid iuberet Heli. *Et sermo Domini erat preciosus*. i. inusitatus. Nam, vt quidam dicunt cessauerant responsiones diuinæ, & prophetationes in illo tempore propter malitiam duorum filiorum Heli, & negligentiam patris in corrigendo eos. In Hebræo autē dicitur. *Sermo Domini erat obturatus*. Idest, absconditus, q̀ eandem sententiam pertinet, quia omne rarum preciosum est: Et ponitur istud ad reddendum causam, quare Samuel nō cognouerit Deum loquentem ad se ter, sed putauerit se vo-
H cari ab Heli. s. quia erat sermo dñi preciosus, idest, inusitatus, ita vt forte tempore Samuelis ipse non audiuisset de aliquo, quomodo loqueretur ei Deus. *In dieb. illis non erat visio manifesta*. Ad eandem sententiam pertinet, scilicet, q̀ visio Dei in reuelatione prophetica non manifestabatur alicui. *Factum est ergo in die quadam*. Hoc accidit anno 12. Samuelis, cum ipse continue ministraret in templo; sicut dixit Iosephus. *Heli iacebat in domo sua*. Non est sensus, quòd esset in aliqua domo extra sanctuarium, vbi morabatur familia sua, sed erat intra sanctuarium in aliquo loco determinato sibi, quod patet; quia si fuisset extra, non putauisset se vocatum esse ter ab Heli, nec toties ad eum cucurrisset, sed immediatè, vt vocabatur, currebat ad Heli, ergo erat Heli intra ostia templi, sed dicebatur esse in domo sua, q̀ a
I erat ibi aliqua domus specialiter separata pro ipso; Samuel autem dormiebat vbicunque iussisset Heli. *Et oculi eius caligauerant*. s. q̀ Heli erat iam senex. *Et non poterat videre*. Nam fere annorum 98. erat, & ponitur istud ad significandum ætatem Heli, in qua facta est ista reuelatio: nec poterat videre, scilicet, quia nimis caligauerat. *Lucernam Dei antequam extingueretur*. i. tantum caligauerat, q̀ non poterat videre lucernam accensam, ideo quamuis esset in sanctuario, & essent lucernæ domini, i. lucernæ candelabri nō extinctę, ipse videre non poterat, & secundum istum sensum assignatur ratio, quare Samuel esset apud arcam custodiendo, & Heli esset in domo sua. s. quia quamquā Heli eo, q̀ erat summus sacerdos, debebat magis custodire arcā manens apud eam, quam Samuel, qui erat Leuita, quia tñ Heli penitus caligauerat, ita vt non videret etiam lucernā ardentem, nihil proficiebat custodia illius, ideo custodie-
K bat Samuel. In Hebræo aliter est ista litera punctuata, & est alia significatio. s. oculi eius caligauerant, nec poterat videre, & ibi est punctus: deinde incipit alius versus. s. lucerna Dei, antequam extingueretur Samuel dormiebat in tēplo, & tunc illa litera designat tempus, in quo facta est ista reuelatio. s. per noctem, antequam extingueretur lucerna. s. q̀ nondum extincta, vel antequam extingueretur lucerna, Samuel dormiebat, & Deus sibi apparuit.

De sensu verborum; Et non poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur.

Quæst. I.

IN quo considerandum, quòd in tabernaculo erat candelabrum aureum, in quo erant septem lucernæ. E-
F xod. capit. 27. & istę ardebant iugiter, scilicet, die, & nocte coram Domino, sed non omnes, nam septem per noctem ardebant, per diem autem quatuor; Sic videtur dicere Iosephus tertio libro Antiquitatum. Extinguebantur autem tres istarum lucernarum ante auroram, antequam facta esset ista reuelatio, ideo dicitur, q̀ lucerna nondum erat extincta, & Samuel dormiebat. Quòd autem istæ lucernæ in aurora extinguerentur manentibus aliquibus earum, patet Exod. capit. 30. cum dicitur, quòd Aaron componet lucernas super candelabrum in mane, & ad vesperum. Hoc tamen non esset, nisi aliquæ lucernæ incenderentur per diem, & aliquæ per noctem, nam alias, extinctis omnibus in mane, non diceretur collocari in mane, sed solum ad vesperum, quia collocari significat dispositionem, & ista erat in lucernis, vt sic disponerentur, quòd arderēt.
G Istū sensū, qui apparet in cortice literæ Hebraicæ, sequitur Nicolaus dicens, quod litera nostra est vitiata per imperitiam scriptorum, qui duos versus posuerunt in vno, sicut est in alijs locis Scripturæ, & ob hoc posuerunt lucernam in accusatiuo referentes ad Heli. s. quod ipse non poterat videre lucernā Dei, tñ debebat esse in nominatiuo, ita vt inciperet ibi versus, scilicet, & lucerna Dei, antequam extingueretur, Samuel dormiebat. Arbitror tamen, quod litera nostra non sit corrupta, quamuis verum sit, q̀ nunc alia punctuatio habeatur apud hebræos; sed Hieronymus ex industria sic scripsit transferens sensum ex sensu, & nō verbum ex verbo, quod est optimum genus interpretandi, vt ipsemet Hieronymus ait in epistola ad Pammachium; & causa mutationis huius fuit, quia si ista litera punctuetur, sicut habetur nunc in Hebræo, nequaquam videtur continuari
H superiori, cū dicitur supra, quod Heli iacebat in domo sua, & oculi eius, caligauerant, & videre non poterat: accipiendo autem in sensu literæ nostrę. s. quòd oculi Heli caligauerant, & videre non poterat lucernam Dei, antequam extingueretur, consonat tota litera, quamquam in hoc non nego esse conuenientem expositionem secundum literam hebraicam.

Samuel autem dormiebat in templo domini. Quia dixit supra, quod Heli dormiebat in domo sua, nō est tamen sensus ex hoc, quod Heli dormiret extra templum, & Samuel in templo, vt supra declaratum est, sed Heli iacebat intra tēplum in aliqua domo separata a loco, in quo erat arca, cū ipse nihil proficeret ad custodiam, quia caligauerant oculi eius; Samuel autem erat in quodam loco magis coniuncto arcæ ad hoc, quòd diligenter custodiret eam, quę erat in sā-
I ctuario, & quantum ad hoc dicebantur esse in templo. i. magis intra templum, quā Heli. *Vbi erat arca Dei*; non est sensus, quòd Samuel dormiret intra sancta sanctorum, vbi erat arca, quia non solum non licebat ei dormire ibi, sed etiā nec manere aliquo tempore, aut ingredi illuc, quia soli summi sacerdotes ingrediebantur illuc semel in anno in die propitiationis Leuitic. 16. & ad Hebræos capit. 9. Nemo tamen ibi vnquam dormiebat, nec etiam summus sacerdos, quanto magis Samuel, q̀ erat Leuita simplex? Nec valet, quòd aliqui dicunt, scilicet, quod Samuel erat adhuc puer, & sine peccato, & ob hoc poterat ibi dormire: Nam etiamsi esset ita immunis a peccato, vt Angelus, inhonestum videbatur valde, & nimis contra Dei reuerentiam, quòd aliquis haberet lectum, & dormiret in loco illo, vbi apparebat gloria domini. Dicebatur igitur Samuel esse, vbi erat arca. i. in
K aliqua cellula propinqua illi loco, vbi erat arca, quæ autem propinqua sunt non iudicantur distare.

Et vocauit Dominus Samuel. Hic ponitur reuelatio facta ad Samuelem, & dicitur, quomodo Deus illum vocauerit: nam ista prophetia facta est in reali locutione sine aliqua figura apparente, & non per reuelationem intellectus, vel motum phantasiæ, nec etiam apparuit Samueli aliqua figura loquens, sicut apparebat interdum alijs prophetis, vt patet de Iosue, cui apparuit Angelus domini euaginato gladio in agro Iericho: Iosue. 5. capit. Et sic apparuit Gedeoni loquens. Iudic. cap. 6. Sic matri Samsonis Iudic. ca. 13. Samueli autem nulla figura apparuit, quia tūc, quando vocatus est, non cucurrisset ad alium, nisi ad vocātem: cucurrit tñ ad Heli ter, vt patet inf. similis autem locutio in sola voce facta est populo Hebręorū in deserto, cum data est lex; sic patet Deuter. ca. 4. Vocem verborum audi-

Reuelatio facta ad Samuelem.

uistis,& formam penitus non vidistis. De istis differentiis A reuelationum propheticarum declaratum est. Nu.cap.12. *Qui respondens ait, ecce ego.* Id est, immediate, vt audiuit, respondit, dicens; ecce ego, idest ecce ego præsto sum ad ea, quæ iubes. Putabat tamen Samuel, ꝙ vocaret eum Heli, & ob hoc sic respondebat, sed angelus domini erat, qui vocabat, quamuis hic Dicatur Deus, quia iste est modus scripturæ potissimum in veteri testamento. *Et cucurrit ad Heli.* Putauerat enim se vocari ab eo, ideo ad ipsum cucurrit, & hoc quia intra templum erat locus, in quo manebat Heli: potuit itaq; ad eum cito venire de lecto suo: faciebat autẽ hoc Samuel, quia non existimabat se potuisse vocari ab alio, nisi ab Heli, quia nullus propinquior erat, cuius vox ad ipsum peruenire potuisset, & hoc, quia nõdum locutus fuerat ei Deus, alioquin magis existimasset esse vocem Domini; sic patet infra. s. Porro Samuel necdum sciebat Domi- B num, nec reuelatus fuerat ei sermo Domini.

Quare Angelus non se statim manifestauerit Samueli. Quæst. II.

QVAERET aliquis, quare Angelus domini loquẽs non se reuelauerit immediatè Samueli, ita vt non cogeretur ire ad Heli putans se ab eo vocari. Aliquis respondebit, ꝙ hoc factum est, vt Samuel non videret aliquam figuram, per quam moueretur ad idololatriam putans eam esse Deũ, & postea assuefieret ad colendum idola, sic sint de toto Israel, nam, cum Deus dedit eis legem in monte Sinai, solũ vox audiebatur, & non videbatur aliquis loquẽs, ne ipsi facerent aliquas similitudines loquentis, & errarẽt; sic patet Deutero. ca. 4. s. Locutus est Dñs ad vos de medio C ignis, vocem verborum eius audiuistis, & formam penitus non vidistis, & postea subditur causa. s. Custodite sollicitè animas vestras, non vidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est Dñs vobis in Horeb de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem. Dicendũ est hoc non stare, quia ante hoc Angelus Domini sępe apparuerat in corpore assumpto, & locutus fuerat, vt patet in Iosue, & Gedeone, & matre Samsonis, vt supra dictũ est;

Decisio quæst. Samuel aũt non erat minoris virtutis, quam mater Samsonis, vt deciperetur ex visione Angeli, & idololatraret; potissimum autem, quia si apparuisset Angelus ei in figura assumpta, non vocauisset se Deum, sed virum Dei, vel Angelum, sicut factum est in alijs locis de Iosue, Gedeone, et matre Samsonis. Sed dicendum, ꝙ non apparuerit ei Angelus domini in figora, vt cogeretur ire ad Heli, si. n. apparuisset in aliqua figura, vidisset eum Samuel, & stetisset coram il- D lo. Fuit tamen conueniens, ꝙ iret ad Heli; nam, si Deus reuelasset ei aliquid, aut postea ipse diceret illud Heli sponte, aut non: si. n. ipse non dixisset, non quæsiuisset Heli ab eo, quia nõ existimauisset aliquid esse sibi reuelatum: si autem ipse sponte dixisset, non credidisset Heli putans esse aliquẽ errorem somniorum accidentem ex defectu puerilis ætatis. Et apparet hoc, quia cum prima vice iuerit Samuel ad Heli putans se ab eo vocatũ, dixit, ꝙ non vocauerat iubens eum redire ad dormiendum, sic etiam in secunda vice: In tertia autem dicitur, ꝙ Heli intellexit, ꝙ loqueretur Deus ad Samuelem, & tunc instruxit eũ, vt patet infra: si igitur in secunda vice adhuc non intelligebat eum a Deo vocatum fuisse, quanto minus intellexisset, si nesciuisset eum fuisse aliquando vocatum, sed solum diceret Samuel, ꝙ Deus ei aliquid reuelauisset, & ex ista causa fuit opportunum, q̄d E Deus vocaret sępe Samuelem faciendo eum sępe ire ad Heli, quia in prima vice nihil fuit motus Heli putans hoc accidere ex defectu somniorum. Idem etiam arbitratus est in secunda, sed cum iam toties vocaretur puer, non putauit hoc accidere ex errore somnij, sed ex alia causa, ideo tunc instruxit eũ de respõsione, & in aurora quæsiuit ab eo, quid Deus reuelasset, & quia Deus volebat notum fieri hoc Heli per Samuelem, fecit taliter, vt Heli crederet, ꝙ non accidisset, nisi Samuel sępe venisset ad Heli. Oportuit igitur, quòd non appareret aliqua figura Samueli, & sic cogeretur venire ad Heli, & dixit ei. s. Samuel ad Heli. *Ecce ego*, i. ecce ego adsum tibi, *Vocasti enim me*. i. huc veni, quia vidi, ꝙ vocares me; illud ponebat Samuel ad notandũ, quare venisset ad Heli, qui dixit: non vocaui te, reuertere, & dormi: ista enim reuelatio facta est per noctem. Sic namque,

A cõitus fiebat apparitio prophetis, & tunc dixit Heli ad Samuelem, ꝙ rediret ad dormiendum: putauit. n. hoc fuisse ex aliquibus accidentib. somniorum, non tamen increpuit Heli Samuelem, quia non erat ex hoc increpabilis, dato ꝙ esset error somnij, quia ista non sunt in potestate nostra; potissimum, quia Samuel adhuc erat puer, & nesciebat, ex qua causa hoc aduenisset. *Et abijt, & dormiuit.* Scilicet, quia Samuel nõ putauit hoc sibi accidisse ex vocatione Dei, sed magis ex somnio, vel forte non attendit aliquid ad hoc, ꝙ esset puer, & non curent pueri aliquid de his distinguere, cum ad tãta apti non sint. *Et adiecit Dominus vocare rursum Samuel.* Id est, iterum vocatus est post primam vicem. Consurgensq; Samuel abijt ad Heli, erat. n. Samuel valde obediens, ad quẽ pertinet executionem mandatorũ non differre, ideo immeditè surrexit, vt sciuit se vocatum.

B *Quare Samuel secundo venerit ad Heli, cum tamen in prima vocatione fuerit deceptus. Quæst. III.*

QVAERET aliquis, quare Samuel venerit ad Heli iterum, cum sciuisset se fuisse deceptũ in priori vocatione. Respondendum est, ꝙ Samuel audiebat vocẽ, & vere audiebat, ita vt nequaquam posset dubitare, an eam audiuisset, ideo quamuis fuisset primo deceptus, venit ad secundam vocaoonem, sicut nos nequaquã dubitamus proferre ea, quæ nos certissimè scire cognoscimus. Sic. n. est in prophetis: nam prophetæ multa in somnijs recipiebant, tanquam verissima, ac si ea verè vidissent; ita de Samuele factum est, quia non erat illa immutatio, tanquam facta in somnijs sed magis, vt in vigilia; venit ergo sciens certissime se esse vocatum, quãuis nesciret, a quo vocatus fuisset.

C *Ecce ego, quia vocasti me.* Hoc dixit in secũda vice ad repræsentandum causam sui aduentus, putans se vocatum. *Qui respondit.* s. Heli. *Non vocaui te, fili mi, reuertere, & dormi,* Eoam ista secunda vice existimauit Heli, quòd Samuel errore somniorum deciperetur, ideo remisit eum ad dormiẽdum, sed adhuc non increpuit eum, quia ex conditione naturę, & non ex arbitrio nostro accidere poterat, ꝙ aliquis sępe falleretur putãs se audire voces, vel ab aliquo vocari.

Porro Samuel, nec dũ sciebat Dominum. Hic datur causa, quare Samuel toties recurreret ad Heli audiens voces aliquas, cum non vocaretur ab eo putans se vocatum. s. quia nondum cognoscebat Dñm, nec putabat se ab eo vocari. Intelligitur aũt ista cognitio quantum ad communicationem, quæ est in reuelatione prophetica, quia eo modo non cognoscebat Dñm, quia nũquam sibi quicquam fuerat re-

D uelatum, cognoscebat tñ eum per fidem verã, & per amorem, quia diligebat eum, & explebat ea. quę iussa erãt propter ipsum. Dicit hic Nicolaus, ꝙ erat processus in Samuelis cognitione, sicut in operatione naturę, & artis, quę semper procedunt ab imperfectis ad perfecta; ita ẽt in omnib. prophetis, quia posteriores prophetę magis appropinquãtes ad tempus Christi habuerunt cognitionem clariorẽ, q̄ prophetę priores, ita etiam interdum in eodem propheta accidit, ꝙ cognitiones eius de Deo a principio essẽt minus claræ, quam posteriores, ita in Samuele factum est, quia a principio audiens vocem Dñi, putauit esse vocem hominis, quousque perueniret ad cognitionem manifestam vocis diuinæ, sed non intendit litera istud hic, nec Deus faciebat ob hoc, sed vt cogeretur venire sępe Samuel ad Heli, vt sic crederet ei, quòd a Deo acceperit reuelationem: nunc. n. ince-

E pit esse propheta. *Et adiecit Dominus, & vocauit Samuelem tertio.* i. non cessauit in prima: & in secunda vocatione, sed adiecit tertiam: hoc autem erat ad maiorem certificationem, vt sic vere crederet Heli, ꝙ vocaretur Samuel a Deo, *Et consurgens abijt ad Heli.* Hoc fuit, quia semper intelligebat Samuel se esse vocatum ab Heli, quod erat propter duo: primo, quia nondum acceperat a Deo reuelationem, vt posset existimare istam esse diuinam vocationem: secundo, quia erat Samuel puer, & non poterat iudicare, an ei ista a Deo dicerentur, sed existimabat se ab illo vocari, a quo consueuerat semper vocari: *Intellexit igitur Heli, quia Dominus vocaret puerum.* Hoc fuit, quia sępe surrexerat, quasi vocatus, ꝙ nõ existimabat Heli posse fieri ex sõnij errore, sed ꝙ aliquis eũ vere vocaret: non existimauit aũt aliũ esse, nisi Deũ. *Et ait ad Samuelem vade, & dormi.* Scilicet, quia non vocauerat eum ipse, sed Deus: instruxit tamẽ

qualiter respondere deberet, si Deus eum vlterius vocaret. *Et si deinceps vocauerit te.* Existimauit Heli, ꝙ Deus vocaturus esset vlterius Samuelem ad aliquid ei significandũ: non enim frustra eum ter vocasset, ideo instruxit illũ qualiter deberet respondere, ad hoc, ꝙ se haberet reuerenter ad Deum; erat enim Samuel inexpertus, ideo nesciret loqui reuerenter ad Deum; & hoc, quia adhuc erat puer; erat autem Heli senex sciens, qualiter Deum alloqui deberemus cum reuerentia magna, sicut ad Dominos temporales. *Dices; loquere Domine, quia audit seruus tuus.* Ista sunt verba hominis significantis se esse attentum ad ea, quæ dicebantur, & orantis, vt aliquid sibi dicatur. *Abijt ergo Samuel, & dormiuit in loco suo.* Scilicet, in cellula, in qua consueuerat dormire circa Sancta Sanctorum.

Et venit Dominus. Scilicet, Angelus quia non loquebatur Deus; loqui enim non potest, vt declaratum est, Exod. c.23. & 25. sed Angeli vocantur nomine Dei in Veteri Testamento. *Et stetit.* Scilicet, circa Samuelem, ad hoc, ꝙ sciret Samuel distinctè se vocari ab aliquo, qui esset sibi propinquus loco. *Et vocauit, sicut vocauerat primo, & secundo.* Ista litera potest dupliciter intelligi, vno modo, ꝙ referatur ista determinatio, primo, & secundo ad istud verbum vocauit: aliter ꝙ referatur ad quoddam verbum, scilicet, vocauerat. i. ꝙ vocauit Dominus in ista vice Samuelem, sicut vocauerat primo, & secundo. i. sicut vocauerat in prima, & secunda vice. Primus sensus est verus. s. ꝙ vocauit Deus Samuelem: primo, & secundo. i. bis nominando nomen eius, & sic patet in litera, quia dicitur Samuel, Samuel. Simile ẽt hr̃ Gen. c. 22. vbi Deus locutus est ad Abraham secundo. i. duabus vicibus. s. nominans nomen illius bis, cum dicitur Abraham, Abraham, & tunc dr̃, ꝙ vocauit eum bis, sicut consueuerat vocare in alijs vicibus, quia in qualibet aliarũ vocabat eum, dicens Samuel, Samuel. Secundus sensus nõ est verus, vel saltem conueniens literæ. s. ꝙ Deus vocauerit Samuelem, sicut vocauerat primo, & secundo. i. prima, & secunda vice: nam non solum vocauit eum bis, sed ẽt ter, vt patet sup. ideo teneatur primus sensus. *Et ait Samuel; loquere domine, quia audit seruus tuus.* In ista quarta vice non cucurrit Samuel ad Heli, quia iam fuerat edoctus, quomodo responderet. In Hebręo non habetur hic nomen Domini, sed dicitur loquere, quia audit seruus tuus. Dicit autem Rab. Sal. ꝙ hoc fuit, quia Samuel ignorauit an ille, qui loquebatur, esset Deus, vel dęmon: ideo noluit eum vocare Dominum: sed istud nihil est, quia cum dicatur audit seruus tuus, intelligebatur, ꝙ vocabat eum Dominum, quia non est aliquis seruus, nisi dominum habeat, & consequẽter cum quis vocat se seruum alterius, dicit eum esse dominum, quamuis expresse non vocarit eum dominum. Litera Hebraica in quibusdam non curat multum exprimere, & ob hoc illi, qui in talibus volunt ponderare literam, nimis errant. *Et dixit Dominus ad Samuelem.* s. Angelus Dei, qui hæc in persona Dei significabat. *Ecce ego faciam verbum in Israel.* i. ego faciam rem aliquam in populo Israelitarum, verbum enim accipitur hic pro re; sic etiam sæpe accipitur in alijs locis, sicut cum quæsiuit Dauid, quod est verbum, quod factum est in castris. i. quid est, quod accidit in castris, infra lib. 2. cap. 1. *Quod quicunq; audierit, tinnient ambæ aures eius.* i. ita erit terribile istud, quod ego faciam, ꝙ omnes audientes erunt attoniti. Et est hic metaphora, quãdo enim aliquis audit verbum nimis forte, aures eius tinniunt, & interdum homo cadit attonitus: ita res illa, quam Deus facere debebat, erat fortis, ꝙ quicunque audiret eã, timeret nimis; intelligitur autem istud secundum Nicolaũ de captione arcę: nam fuit terribile in Israel, ꝙ arca capta esset, quia eo audito Heli corruit de sella, & fractis ceruicibus expirauit, vt patet sequen. c. Et nurus eius hoc audito, irruentibus super eam doloribus partus, mortua est. eod. c. & hoc erat tinnire aures, scilicet, ꝙ veniet arca de tanta reuerentia ad tantam ignominiam. Prius enim Leuitis non licebat eam videre discoopertam, alioquin morerẽtur. Nume. c. 4. tunc aũt hostes eã ferebant pro libito, & discoopertam habebant. Sed magis est hoc intelligendum de morte posteritatis Heli, s. quando occidit Saul 85. viros vestitos Ephod de domo Achimelech, & pertinebant isti ad domũ Heli. Et patet, quod intelligatur de hoc, quia, quamuis captio arcæ fuerit aliquid terribile, tamen non erat hoc pę-

F nale soli domui Heli, sed toti Israel. Si enim capta arca superstites fuissent filij Heli, & nũquam fuisset mutatum sacerdotium magnum de domo ipsorum: non videbatur infligi ex hoc eis aliqua specialis afflictio: hic tamen Deus intendebat prænunciare afflictionem pertinentem ad domum Heli, vt patet ex tota litera, ideo referendum est ad mortem simultaneam omnium de familia Heli: fuerunt enim omnes simul pereuntes præter Abiathar, infra c. 22.

In die illo suscitabo aduersum Heli omnia, quæ locutus sum super domum eius. Id est, tunc faciam omnia, quæ dixi cõtra Heli. Non est autem intelligẽdum, quod in aliqua vna die hæc fierẽt, sed accipitur dies pro omni tempore, in quo aliquid completur de his, quæ prænunciata sunt super domum Heli. Et dicitur hic, quæ locutus sum, quia non prędixerat nunc nouiter Deus mala super domum Heli, sed ẽt
G ante hoc, quia vir Dei veniens ad Heli prænunciauerat ei multa, vt patet præcedenti capitulo. Potest autem aliqualiter ex ista litera percipi & approbari sententia Nicolai, s. ꝙ verbum, de quo supra dicebatur, ꝙ faceret tinnire aures, esset captio arcę, & in ipsa die inciperet Deus complere, q̃ dixit contra domum Heli, s. quia eodem die, quo capta est arca, mortui sunt duo filij Heli, & in hoc incepit pęnalitas domus Heli, vt patet præcedenti c. s. Hoc est signũ, ꝙ futurum est; duo filij tui vna die morientur ambo; dicitur etiã. *Incipiam & complebo.* Si referatur ad diem, in quo capta est arca, non est sensus, ꝙ in ea die, qua cępit pęnalitas contra domum Heli, finiretur, quia multo post finita est, s. tempore Abiathar, quando expulsus est de summo sacerdotio, infra tertio libro, c. 2. s. Eiecit Salomon Abiathar, vt non esset sacerdos Domini, vt impleretur sermo, quem locutus
H est super domum Heli in Silo, sed est sensus; incipiam, & complebo, idest, quamuis non in eadem die finiam, in qua incipiam; tamẽ ego finiam. *Prædixi enim, quod iudicaturus essem domum eius.* Accipitur hic iudicare. i. pęnas infligere. Nam si accipiatur pro sñia iudicis, non erat Deus iudicaturus, quasi non iudicasset, iam enim iudicauerat, & ab æterno erat iudicium, sed pęna non inflicta fuit, nisi in tp̃e determinato, & post hoc, & de hoc dicitur, ꝙ Deus iudicaturus erat, & istud prædixerat. s. per virũ Dei, de quo pręced. c. ipsi enim latius significatum est, quam Samueli. *In æternum.* i. ꝙ istud iudiciũ, vel pęna durare deberet in ęternũ.

Pœna domus Heli an durauerit in æternum. Quæst. IIII.

I SED dicet aliquis contra, quia hoc tempore Abiathar sacerdotis in principio regni Salomonis finitum est, ergo non durauit in æternum. Rñdendum est, ꝙ pęna domus Heli fuit duplex, quędam in positione, & alia in priuatione: pęna. n. positiua fuit, ꝙ omnes de genere Heli perirẽt præter paucissimos, & ista solum durauit vsq; ad tẽpus Saulis. Nam ante hoc perierãt duo filij in bello. s. Ophni, & Phinees; seq. ca. Et post eos incepit continuari in reliqua stirpe, quousque Saul occidit. 85. viros de stirpe Achimelech, qui vestiti erant Ephod, & oẽs isti erant sacerdotes relicto solo Abiathar, vt infra ca. 22. Pęna aũt priuatiua erat in priuatione summi sacerdotij, & ista durauit in ęternum, qm̃ priuata est stirps Heli summo sacerdotio tp̃e Abiathar, & nunquam postea redijt ad ipsum, nec ad alios posteros suos, sed mansit in stirpe Sadoc, qui erat de filijs Phinees,
K de quo declaratum est præceden. c. Et de ista pęna priuatiua intelligitur hic, ꝙ Deus iudicabit in ęternum. i. puniet domum Heli. *Propter iniquitatem, eo quod nouerat indigne agere filios suos.* i. ista pęna inducetur pp̃ iniquitatem Heli, quæ iniquitas non erat in aliqua commissione, quia ipse nihil commiserat, sed in omissione. s. quia nouerat filios suos agere indigne, & non corripuit eos; ista autem indignitas erat, quia errabãt in opere sacerdotali, & dormiebant cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi.

Sciendũ tñ, ꝙ principaliùs inducta fuit ista plaga pp̃ peccata filiorũ Heli, q̃ pp̃ peccata patris eorum, sed qa scriptura dixit de domo Heli, voluit tãgere de iniquitatib. eius, & ista nulla erãt, nisi q̃a corrigere omiserat; iniq̃tas aũt filiorum Heli manifesta erat. *Et non corripuit eos:* Aliqs dicet, ꝙ corripuit, qa increpuit illos pced. c. dicẽs, nõ est [illegible] bonã, q̃ faciebant filij sui. Respondẽdum est, ꝙ correp[illegible] Heli fuit

remissa

remissa nimis, quia solum dixit, quare facitis res huiusmodi: nolite facere filij mei, quod autem inutile, vel parum est, nihil esse videtur. Debuerat autē Heli pro tam enormib. sceleribus nimis increpuisse filios suos, ideo dicitur, quod non correxit. *Idcirco iuraui domui Heli.* i. ego promisi proposito iuramento; quod punirem domū Heli, & ponitur istud ad certificandum, quod ista denunciatio non est secundum continuationē, sed secundum certitudinem diuinę scientię, ideo nūquam mutabitur, etiāsi posteri Heli boni essent: & quia illa, quæ homo sub iuramento asserit, firmiora esse debent, quam ea, quæ sine iuramento promittuntur, dixit Deus se iurasse. In Deo tamen, siue iuret, siue non iuret, semper est certitudo, quid igitur proficiat iuramentum in promissis diuinis, declaratum est Gene. c. 22. *Quod non expietur iniquitas domus eius.* i. progeniei illius; Hoc solum intelligitur quantum ad pęnam a Deo determinatam, sed non ad culpam. Nam, quacunque hora ingemuerit peccator, Deus non recordatur vlterius peccatorum ipsius. Ezech. 18. c. sed de pęna nihil impedit, qd aliqs sit in magna charitate, & sit subiectus magnis pęnalitatib. potissimē cum istæ pœnalitates sint satisfactorię, & peccator punitus magis satisfaciat hic, quam in futuro sæculo. Gratia ergo quædam est, quod homini peccatori non remittatur hic pęna. s. quod non differatur pro futuro sæculo, cum leuius, & velocius hic ab ea liberetur, quam in futuro; & sic in domo Heli nunquam fuit expiata iniquitas. i. nunquam fuit ablata pœna, quia sp mansērūt priuati posteri eius Summo Sacerdotio. *Victimis, & muneribus.* i. nūquam expiabitur ista pęna etiāsi offerant multas victimas, & munera: vocantur victimę sacrificia facta de animalib. munera vocantur oblationes factæ de reb. non viuentib. & per vtrunque impendebatur Deo cultus. Ponitur autē hoc ad instruendum Heli, & posteros eius, quia ipsi erant sacerdotes, & diuites: ideoq putantes Deum placandum esse per sacrificia, laborarent, vt impenderent multa sacrificia, sed quia illa essent frustratoria, & non essent accepta Deo ex hac parte, prænunciauit instruens illos, quod non aboleretur peccatum per sacrificia; & ne isti laborarent circa inutilia; Deus arcet eos ab his; Sic etiam est factum cum Deus prænunciasset malum futurum contra Iudæos propter eorum iniquitates, & ne niterentur tollere hoc per sacrificia, dixit; ne frustra laborarent in sacrificijs. Isa. c. 1. s. Ne afferatis vltra sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi; Neomeniam, & sabbatum, & festiuitates alias non ferā: iniqui sunt cętus vestri: Kalendas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea, et cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos, et cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Sic etiam multoties quando Deus non vult aliquid audire, denunciat, vt non oretur pro illo, sic patet Ierem. c. 15. s. si steterit Moyses, & Samuel coram me non est voluntas mea ad populum istum. Dicebatur autem de victimis, & muneribus, quia in lege determinata erāt specialiter aliqua sacrificia, quæ vocabantur pro peccato, & illa proficiebant aliquo modo ad remissionem peccatorū, ideo de illis putarent isti, quod per ea liberarentur ab ista pęna, sed Deus eis pręnunciat, quod non liberabūtur. Quomodo aūt sacrificia pro peccato proficiant ad remissionem peccatorū, an sint pro remissione pęnę, vel culpæ, & si pro pœna, pro quo genere pęnę, declaratum est Leuit. c. 1. & 4. *Dormiuit autem Samuel vsque mane.* Scilicet, postquam facta est sibi reuelatio iacenti in lecto, dormiuit vsque ad auroram, scilicet, non iuit amplius ad Heli, sicut prius iuerat: fuit. n. facta ista reuelatio per noctem iacente Samuele in lecto, vñ nō surrexit, quando facta est, propter præsentiam Angeli reuelantis, nec postea vsque ad auroram, sed dormiuit. s. iacuit in loco suo vsque mane, siue dormierit, siue non. *Aperuitque ostia domus Dei.* s. in aurora, postquam consurrexit, aperuit ostia templi, quod vocatur domus Dei: istud. n. erat officiū Samuelis, ipse namq; semper erat in tabernaculo nocte, & die, ideo poterat conuenientius aperire portas illius, quam ceteri. Etiam erat hoc conueniens gradui suo, scilicet, ordini Leuitico, nam Leuitę non habebant officia sacerdotalia, sed alia minora, sicut aperire, & claudere portas, & canere in voce, & organis in solennitatib. & quando fierent sacrificia, vnde diuisi sunt Leuitæ in ianitores, & cantores. 1. Paralip. c. 6. ideo istud Samueli conueniebat. Ex hoc aūt apparet, quod sup. dicebatur. s. quod Heli dormiebat intra templum,

A quia ista reuelatio fuit facta per noctem, & ter cucurrit Samuel ad Heli putans se ab eo vocari, nunquam tamen aperuit ostia templi, nisi vsque mane; oportebat igitur, quod Heli dormiret intra templum.

Et Samuel timebat visionem indicare Heli. Hic ponitur reuelationis diuulgatio facta ipsi Heli, fuerat. n. ista pphetica reuelatio solum contra domum Heli, vt patet. sup. ideo debebat sibi denunciari: ad hoc. n. facta est, vt scirentur ea, quæ pręnunciabātur: Samuel tñ timebat ista nunciare Heli. Erat autem iste timor reuerentiæ, quia Samuel nutritus erat ab Heli, & ministrabat coram eo. In reuelatione autē ista denunciata fuerant maxima mala. s. perditio honoris, & mors: ideo timebat talia nunciare Heli, & ob hoc proponebat tacere, nisi Heli eum incitāsset ad dicendū, & quasi

B coegisset. *Vocauit ergo Heli Samuelem.* s. in aurora ad sciendum, quid sibi reuelatum esset a Domino. *Et dixit; Samuel fili mi.* Vocabat eum filium Heli præ amore, qm ministrabat diligenter nimis & proficiebat in omnib. & quia in custodia illius erat, habebat illum tanquam filium, quamuis non esset. *Qui respondens ait, præstò sum.* Id est, ecce adsum, iube, quid vis. *Et interrogauit eum, quis est sermo, quem locutus est ad te Dominus.* Ad hoc enim vocauit eū Heli, vt ista sciret ab eo.

Quomodo sciret Heli, quid Deus locutus esset Samueli.
Quæst. V.

QVÆRET aliquis, quomodo Heli quæsiuerit, quis esset sermo, quem locutus Deus fuerat, cum nesciret Deum esse locutum: nam nō poterat scire, an locutus esset. Forte tamen aliquis dicet, quod audiuerat Heli voces Domini ad Samuelem, cum essent ambo in eodē templo. Sed *Prima opi.*

C istud non stat, quia tunc sciuisset Heli, quid Deus reuelauisset, & non inquireret illud a Samuele. Item si audisset voces Dei, quando facta est reuelatio, etiam potuisset eas audire, & audisset, quādo vocabatur Samuel ab Angelo, cum fuerit ter vocatus, vt patet supra, sed Heli nō audiuit: nam, quando ibat Samuel ad eum, nesciebat, quid hoc esset: nec intellexit, quod Deus vocaret eum vsque ad tertiam vicē: si tamen ipse audisset voces vocationis, cognouisset, quod a Deo vocaretur sciens, quod nullus alius ibi erat, qui illas voces formare posset: sciens etiam, quod Deus prophetis per somnium reuelare secreta solitus erat. Item non stat, quia si Heli audisset reuelationem, quæ fiebat Samueli, quando ei fiebat, non magis esset Samuel propheta, quam Heli, cum vtriq; Deus reuelaretur, sed Samuel erat pphe-

D ta solum, Heli aūt non, ideo nō cognoscebat per certitudinem, an Deus apparuisset Samueli, credebat tamen, quod apparuisset, quia cum eū ter ante hoc vocasset, illa vocatio ad aliquid ordinabatur, cum Deus nihil agat frustra. Credidit ergo, quod post illas vocationes iterum vocauerit, & locutus fuerit: volebat autem Heli cognoscere, quid Deus reuelasset Samueli, quia licet nesciret, quod reuelatio contra ipsum esset: tñ forte suspicabatur illud, quia iterum contra *Alia opi.*
eum fuerat facta reuelatio per hominem Dei precedenti c. et quia nunc reuelabatur Deus in templo puero illi, satis erat suspicabile, quod contra ipsum esset reuelatio. Sed adhuc dato, quod non crediderit contra se esse reuelationē, quæsiuit, quid Deus dixisset, quia erat desiderans scire reuelata; quilibet. n. sic desideraret, & hoc propter duo, Primo, quia illa, quę reuelabantur erant futura, & homines afficiuntur nimis ad sciendum ea, quæ futura sunt, cum ista sola eis in- *Quare voluit Heli scire, quid reuelatū esset Samueli.*

E certa maneant: nam pręsentia, & pręterita ab eis facillimē cognoscuntur, futura aut sola ignorant. Tertio desideraret hoc nimis, quia à Deo fiebat ista reuelatio; ideo esset aliqd certissimum, & valde excellens, pp quod et desiderabile erat, sicut cupimus audire sententias magnorum virorum, & sapientum, attentique nos exhibemus eis, quæ dixerint, tanquam aliquid excellens dicturi sint, sed adhuc forte Deus incitabat Heli, vt ipse inquireret a Samuele, ne cogeretur Samuel cum rubore, & timore ista ei denunciare: nam timebat ei dicere, vt patet hic. *Oro te, ne celaueris a me.* Hic rogat Heli Samuelem: nam quamuis esset famulus eius, noluit imperare, & hoc propter duo. Primò, quia Heli erat maior Samuele, in quantum erat Summus Sacerdos, Samuel vero simplex Leuita, & in quātum erat senior, & habens illum in potestate sua poterat. n. secū dum hæc iubere illū; non erat tamen Heli maior Samuele

in quantum Propheta, quia Samuel erat propheta, Heli autem non:& dato, ꝙ esset, tamen, quantum ad hoc, non fuit; ideo in opere prophetico nihil poterat iubere, sed orauit, vt sic flecteret eum. Secundo fuit hoc, quia dato, ꝙ Samuel esset simpliciter subditus Heli quantum ad omnia, tamen in hoc non decebat iubere, sed orare, quia iubere importat necessitatem,& violentiam, orare autem importat libertatem, sed cum dominus vult aliquid a seruo, in quo totaliter potest eum cogere, iubere conueniens est, sed circa ea, quæ occulta sunt, iubere nihil prodest, quia seruus fallet dominum, si voluerit, nisi inducatur persuasoriè ad non fallendum,& sic tūc magis orandum, quam iubendū est; ita aūt erat in Samuele, q a ea, quæ petebat Heli, erant futura,& reuelatio fuit facta absconditè: vnde poterat Samuel dicere Heli aliqd, qd Deus ei nō reuelasset, vel de eis, q̄ reuelasset, multa occultare; decuit ergo, vt oraret, nimis enim flectuntur, qui in minori gradu sunt, cùm viros magnos sibi supplices,& ad aliqd orātes cernunt. *Hac faciat tibi Dominus,& hac addat.* Iste est modus iurandi antiquus, vel magis imprecandi: nam Heli imprecabatur hic mala super Samuelem, si aliquid celaret: dixit autem, hæc faciat tibi Dn̄s:& per particulam hæc demonstrauit aliquid Heli, ꝙ hic non habetur. s. Deus faciat super te talia mala, & talia nominans illa. *Et hac addat.* Id est, non solum sit contentus his, sed etiam addat alia mala, scilicet talia, & talia, & ipse nominauit illa. *Si absconderis a me sermonem ex omnibus verbis, qua dicta sunt tibi.* Satis credebat Heli, quòd Samuel reuelaret ei aliquid de his, quæ Deus dixerat: etiāsi solum iuberet illum, vt reuelaret, sed timebat, ꝙ aliquid absconderet,& propter hoc inducebat super eum imprecationes: In quo aliqualiter patet, quòd Heli credebat istam reuelationem fuisse factam contra eum,& quia aliqua alia prænunciata essent, credidit, quòd illa, vel plurima illorum occultaret Samuel, ne eum contristaret. *Indicauit ei itaque Samuel vniuersos sermones Domini.* Fuerat enim adiuratus, vt hoc faceret: etiam insserat eū dominus suus, cui peccatū erat mentiri, ideo respondit nihil celando. *Et non abscondit ab eo.* Eadem sententia est cum præcedenti; nam si omnes sermones Domini denunciauit Samuel Heli, necesse erat, ꝙ nihil absconderet ab eo, sed ista dicuntur per superabundantiam, sicut interdum est mos Sacræ Scripturæ, & etiam est hoc in modo loquendi. *Et ille respondit.* Scilicet, Heli auditis duris denunciationibus contra se, & domum suam. *Dominus est, quod bonum est in oculis suis faciat.* Idest, Deus, qui ista denunciauit, est Dominus omnium potens facere de nobis, quidquid voluerit, ideo faciat, ꝙ bonum videtur in oculis suis. q. d. si bonum videtur ei, q̄ ista, quæ prænunciata sunt, eueniant super me,& domum meam, eueniant. Ex hoc apparet, ꝙ Heli erat vir bonus, & q̄uis ipse peccasset, quia cum potuit, non corripuit filios suos, quātum debuit, tn̄ nunc patienter sustinebat, ꝙ Deus talia mala de eo prænunciasset esse futura, ideo ex ista pęna sibi prenunciata nemo arguere pōt, ꝙ ęternaliter condemnatus sit, sed magis è contrario dicetur, ꝙ pęnituerit eum de peccato suo, cum patienter pęnam sustulerit. Erat autem quędam pars pęnę audire mala, quæ prænunciabantur,& credere, ꝙ euentura essent. Cum igitur audiret quis ista patienter, quandam partem pęnę patienter tolerabat.

Creuit autem Samuel, Hic ponitur reuelatio facta toti Israel, scilicet, ꝙ postea totus Israel cognouerit, quomodo ista verba reuelata fuerant Samueli super domum Heli, & dicitur, creuit Samuel. s. ætate, sapientia, & fama, & quantum ad omnem probitatem, sicut dr̄ de Christo. Luc. c. 2. ꝙ puer crescebat, & confortabat plenus sapientia, & gratia & iterum ibidem. s. & Iesus proficiebat ætate, & sapientia, & gratia apud Deū,& homines. *Et Deus erat cum eo.* Deus enim dr̄ esse cum aliquo, quando specialiter cum eo est faciens per illum aliquid, quod per alios homines nequaquā facit. Si enim large accipiatur esse Deum cum homine, cū omni homine est, quia Deus est, in quo sumus, viuimus, & mouemur, Act. 17. c. nam etiam secundum modum loquēdi naturalem causa prima plus influit in causato, quam causę secundæ, vt patet in prima propositione lib. de causis, & quia Deus est prima causa, necesse est eum concurrere ad omnem operationem causarum causatorū: nam oēs philosophi in causis cōcatenationem ponunt. s. ꝙ nō operetur q̄

Deū esse cū alio quō intelligitur.

F libet causa per se, sed oēs causæ vniuersales subordinatæ sunt inter se concatenatę,& confluunt cum quolibet agente particulari,& sic necesse est cū omni hoīe, & asino,& lapide, & quacunque re naturali Deum esse, cum ipse concurrat cum omnibus istis ad quamlibet operationem; necesse tn̄ est, ꝙ magis sit cum hominibus, q̄ cum alijs naturalibus entibus; cum ad plures actus, & perfectiores cum eis cōcurrat, sed non accipitur hic iste modus, quia tūc nihil magis eēt Deus cum Samuele, q̄ cum quocunq; alio hoīe, & sic frustra dixisset scriptura, ꝙ Deus erat cum Samuele: ideo accipitur specialiter. s. ꝙ Deus faciebat, vel demonstrabat aliquid in Samuele, & sic dr̄ Deus esse cū aliquo hoīe, qncunque prosperat eum specialiter in aliquo, ad quod alij hoīes non attingunt, vnde si Deus alicui det augmentum bonorum tpaliū taliter, qualiter non dat alijs hoīb.
G & quasi sine humana cura, Deus dr̄ esse cum eo. Idem si fiat, ꝙ omnia negocia, quę aliquis inchoat, per manus eiūs prospere expediantur. Ita ēt si alicui detur eminens sapientia, qualem nō hn̄t alij, vel quæcunque operatio in eo sit mirabilis. De primo horum patet Gen. 26. ca. vbi cum Rex Geraræ, vidit, ꝙ Isaac subito ditissimus factus est, & quasi sine labore, dixit Deum esse cum illo. s. vidimus tecum esse Dn̄m, idcirco diximus sit iuramentum inter nos; de secundo apparet Gen. 39. c. de Ioseph manēte in domo Puiphatis Aegiptii: nam, cum fecisset eum præpositum domus suę omnia prospere eueniebant per manus Ioseph, & ob hoc credebat dns suus, Deum esse cum illo. s. fuitque Dn̄s cum eo,& erat vir in cunctis prospere agens, habitauitq; in domo dn̄i sui, qui optime nouerat Dn̄m esse cum eo, & oīa quæ gereret ab eo dirigi in manibus illius. De tertio patet,
H vt in Samuele, de quo hic, quia cum esset puer, accepit spiritum propheticum, per quem cognoscebat, quæ alij hoīes ignorabant, ideo Deus erat cum eo; sic etiam cum Christo dicebatur esse. Luc. capit. 2. quia cum esset annorum 12. disputauit cum doctoribus legis cunctis admirantibus super prudentia:& responsis eius. *Et non cecidit ex omnibus verbis eius in terram.* Locutio metaphorica est. Nam verba nō cadunt in terrā, cum verbum non sit aliquid graue, cui cōpetat cadere, sed dn̄r verba cadere in terram, quando inania sunt,& non cadere, quando habent firmitatem veritatis: verba enim cum sint solum ad significandum, habent firmitudinem, vel vacuitatem ex rebus signatis; ꝙ si res signatæ sic se habeant, vt verba enunciant, firmum est verbum: si autem secus se habeant, verba sunt inania, & cadunt in terrā: est aūt sensus, ꝙ de verbis Samuelis nullum
I fuit in vanum, sed oīa opere comprobata sunt, quia sic euenit domui Heli, vt ipse prędixerat. *Et cognouit vniuersus Israel.* Hic ponitur diuulgatio nominis Samuelis per totum Israel propter prophetiā: nam illo tempore forte nulli alii erant Prophetæ, quia sermo Domini erat preciosus, vt patet sup. in litera,& cum auditum esset, ꝙ Samuel prophetauerat, fama eius,& laus fuit magna per totum Israel. *A Dan vsque Bersabee.* Dan,& Bersabee sunt nomina propria locorum, quæ sunt in extremitatibus terræ Chanaan, & ponuntur ista nomina ad signandum, quòd ab vna extremitate terræ vsque ad aliam maximè distantem innotuit fama Samuelis. Est enim Dan in extremitate terræ Chanaan ad plagam Aquilonis: Bersabee verò in extremitate eiusdem terræ ad plagam Meridianam, & quia magis distant in terra Chanaan latus Meridianum, & Aquilonare, quam Orientale,& Occidentale, posita sunt loca, quæ
K erant ad Meridiem, & Aquilonem. De Bersabee dicendum est, quòd sit locus in extremitate Meridiana: quod patet ex duobus: primo, quia Isaac habitauit in Bersabee,& ibi proprie est Gerara, vt colligitur. Genes. 26. capit. scilicet, quia Isaac morabatur in Gerara, & quia odiosus erat Geraritis, paululum inde declinans venit in Bersabee, & postea ad eum venit ibidem Rex Gerarę: Est tamen Gerara in extremitate terræ Chanaan, & ponitur tanquam limes eius. Gen. c. 10. scilicet. Facti sunt termini Chanaan venientibus a Sidone Geraram, vsque ad Gazam: sed Bersabee est apud Geraram, ergo est in extremitate terræ Chanaan,& ista est extremitas Meridiana. Secundo patet, quia Bersabee est in sorte Iudę, Iosue cap. 15.& tamen sors Iudę est, in extremitate lateris Meridiani terrę Chanaan, cum ponantur ijdem termini terræ Chanaan, & termini sortis Iudæ

Dā Bersabee & Gerara nomina ciuitatū

Iudæ a patre Meridiana, vt patet Num. 34. ca. iuncto 15. c. Iosue. Item adhuc patet magis, quia licet tota sors Iudę sit Meridiana respectu aliarum sortium, tamen quædam ciuitates sunt in sorte illa magis meridianę, quam aliæ, & inter istas maximè Meridiana posita est Bersabee, scilicet apud latus terrę Edom Iosue c. 15. Est autem locus iste antiquissimus, quoniã ibi habitauit Abraham, & plantauit nemus. Gen. c. 20. ibi quoque habitauit Isaac. Gen. 26. c. Ciuitas tamen vocata est Bersabee ab ipso Isaac propter euentum, quem habuit cũ Abimelech rege Geraræ. Gene. 26. c. Dan est alia ciuitas magna, & opulentissima, quæ est in extremitate terræ Chanaan in parte Aquilonari versus Tyrum, & Sidonem, apud ipsam. n. oritur Iordanis fluuius, cũ ibi sint duo fontes. s. Ior, & Dan, qui postea in vnum confluentes procul inde Iordanem fluuium efficiunt, de quo declaratum est Iosue c. 3. & 11. Ista ciuitas prius vocabatur Lesen, Iosue c. 19. vel Lais: Iud. c. 18. fuit autem postea vocata Lesendan per compositionẽ, quia obtinuerunt eam filii Dan. Iosue cap. 19. nominantes ex nomine patris sui: deinde procedente tempore vocata est solum Dã, vt patet hic, & inf. 3. lib. c. 13. Acquisierunt autem locum istum filii Dan multo tempore post ingressum Israelitarum in terram Chanaã Iudi. cap. 18. est autem locus iste in extremitate Aquilonari terræ Chanaan. Nam est in regione Roob, vt patet prę alleg. c. sed Roob, & Emath sunt in parte Aquilonari in extremo, vt patet Num. cap. 13. & ibi declaratum est. De Emath magis patet Num. ca. 34. quia ibi ponitur tanquam terminus Aquilonaris. Ob hoc etiam Ieroboam cum voluit ponere duos vitulos in duabus extremitatibus regni sui, vt colerent eos illi, qui erant de toto regno, posuit vnũ in Bethel, & alterum in Dan. inf. 3. lib. ca. 12. est autem ista ciuitas, quæ nunc appellatur Cęsarea Philippi, apud quam Christus ambulans cum discipulis suis quęsiuit ab eis, quẽ dicerent eum homines. Matth. 16. cap. de quo declaratum est Iosue 19. c. *Quod fidelis Samuel propheta esset Domini.* i. istud innotuit per totum Israel. s. ꝙ esset Samuel propheta Domini, quia audierat ea, quę reuelauerat ei Deus. Etiam ꝙ esset fidelis. i. firmus, scilicet, quòd omnia, quę diceret, essent vera. Hoc autem innotuit ex completione eorum, quę prædicebat, & ponuntur hic ista per anticipationem, quia prius completa fuerunt ea, quæ pręnunciabat Samuel, vel saltem aliqua eorum, quam ipse cognosceretur propheta fidelis. *Et addidit Dominus, vt appareret in Silo.* i. non solũ apparuit Dominus nunc Samueli, quãdo annunciauit ea, quæ futura erant super domum Heli, sed etiam addidit, vt appareret. i. alijs vicibus postea apparuit. Quid autem alijs vicibus Deus reuelauerit Samueli, non apparet: non enim curauit scriptura illa describere, quia non pertinebant ad exaltationem Samuelis, & depressionem domus Heli, sicut ista; de qua depressione, & eleuatione hic principaliter intenditur, vt post eam continuetur historia Regum, & dicitur, ꝙ apparuit in Silo, quia Samuel semper manebat in Silo ministrando, dum vixit Heli sacerdos, postea autem ipse assumpsit principatũ Israel, quia fuit factus Iudex, ideo procedebat per diuersas partes Israel, secundum quod patet infra 7. c. *Quoniam reuelatus fuerat Dominus Samueli in Silo.* Id est, innotuit Israeli, ꝙ reuelatus fuerat Dominus in Silo Samueli, & hoc erat, qd cognosceret totus Israel, Samuelem esse prophetam. *Iuxta verbum Domini.* Id est, ista, quę reuelata sunt in Silo, acciderunt iuxta verbum Domini, scilicet, secundum quòd Deus prędixerat, ꝙ facit Prophetam esse fidelem. Aliter est sensus istius literę, ꝙ Deus prędixerit, ꝙ appareret in Sylo, & sicut dixit, ita cõpleuit, sed quòd hoc dixerit, non apparet, ideo melior est sensus prior.

CAPVT IV.

ET factum est in diebus illis, conuenerunt Philisthijm in pugnam. Egressus est namq; Israel obuiam Philisthijm in prælium, & castrametatus est iuxta lapidẽ Adiutorij.

ET *factum est.* Postquam in pręcedẽtibus descripta est Heli, & filiorum suorum pręuaricatio, hic consequẽter subiicitur eorum punitio, & diuiditur in duo, quia primò describitur populi depressio propter Heli, & filiorum eius peccata: secundo eius liberatio propter Samuelis merita, infra c. 7. Prima in tres, quia primo debellato populo Israel arca Dei capitur: Secũdò arca capta per ciuitates Philisthinorum circunducitur: Tertiò ad terram Israel reducitur. Secunda infra sequenti ca. Tertia infra 6. Prima in quatuor, quia primò describitur populi Israel debellatio, secundo arcę asportatio, tertiò ipsius per Philisthinos captiuatio, quarto pro arca capta lamentatio. Secunda ibi. *Dixeruntq; maiores.* Tertia ibi. *Pugnauerunt ergo.* Quarta ibi. *Currens autem.*

An ista sequantur prophetiam Samuelis. *Quæstio. I.*

CIrca primum aliquis quæret, an ista bella, quæ habentur in hoc c. habeant se ordine consequẽti ad ea, quæ supra dicta sunt de prophetia Samuelis, vel sit anticipatio, aut recapitulatio. Respondebit aliquis, ꝙ litera ad hoc rñdet, cum dicat, quòd in dieb. istis conuenerint Philisthijm in pugnam aduersus Israel. Sed dicendum, quòd adhuc nõ patet sufficienter ex hoc: nam cum dicatur hic, ꝙ in diebus illis cõuenerunt Philisthijm, significatur, ꝙ nõ fuerit magna distãtia temporis inter prophetiam Samuelis, & ista bella, & tamen an præcesserit prophetia, vel bellum nihil patet. Aliquis ergo respondebit aliter, ꝙ hic sunt duo bella. s. vnũ, quod accidit antequam portaretur arca in bello, & caperetur a Philisthinis, & aliud, in quo arca capta est, & mortui sunt duo filij Heli. De secundo bello istorum dicet, ꝙ manifestum est, ꝙ fuerit post prophetiam Samuelis supra positam, quia ibi denunciatur de duob. filijs Heli, ꝙ non corrigebat eos Heli, cum eos cognosceret indigne agere, & sic non erant mortui filij Heli, sed in illo secundo bello mortui sunt, vt patet inf. in litera, ergo præcessit prophetia Samuelis adhuc scdm bellum. De primo bello, ꝙ fuerit ante captionem arcę, dicet, ꝙ non cõstat, an fuerit ante, vel post prophetiam. s. vtrunq; eorum satis esse poterat. Nos aũt respondebimus, ꝙ ista duo bella fuerunt necessario post prophetiã Samuelis, quæ hr̃ præc. c. De secundo est iã sup. probatũ est. De primo autem satis patet, quia ista non fuerunt, tanq̃ bella duorum tporum, sed fuit vnum bellum continuatum: modus tamen fuit, ꝙ Israelitæ inierunt cõtra Philisthijm, & in prima die belli perierunt de Israelitis, quatuor millia virorum, & tunc non habebant arcam domini secum in castris, putantes autem, ꝙ accidisset ista mors, eo ꝙ non esset arca domini cum eis, miserunt pro ea, & sic non fuerunt dissoluta castra, cum missum est pro arca; nam immediatè post illam diem missum est pro illa, & patet hoc, quia dicitur infra; afferamus ad nos de Silo arcam fęderis: ergo non ibant ipsi cum illa, sed ipsi erant in castris, & faciebant arcam ad se venire. Item patet infra, cum dicitur, cumque venisset arca fęderis Dei ĩ castra, vociferatus est Israel, ergo castra erant posita, antequam veniret arca. s. ex prima die, qua pugnauerãt, & non præcesserat, nisi vna dies, aut duæ de bello, quando venit arca. Quod patet infra, cum dixerunt Philisthijm, non fuit tanta exultatio heri, & nudiustertius. i. non gauisi sunt Iudæi tantum in duob. dieb. prçcedentib. sicut in ista: ergo solum præcesserant isti duo dies, in quibus perierant de Israelitis quatuor millia virorum. Nõ igitur fuerunt ista duo bella in duobus temporibus, sed in eodem tempore continuato, sed secundum fuit post prophetiam Samuelis, ergo vtrunque eorum, sed fuit istud bellum pauco tempore post prophetiam, ideo dicitur in dieb. illis. *Et factum est in dieb. illis.* s. pauco tempore, postquam Samuel prophetauit supra posita. Sciendum autem, ꝙ in isto bello, quod describitur in isto c. de captione arcę finitur quintus liber Antiquitatum Iosephi, qui incipit a tpe, quo Iosue post mortem Moysi transiuit Iordanem. Continet aũt totã historiã libri Iosue, & Iudicũ, & Ruth, & istorum quatuor capitulorum: sunt autem tpa harum historiarum anni 476. vt ipse dicit in principio ipsius libri. *Conuenerũt Philisthijm in pugnam aduersum Israel.* Erãt. n. Israelitæ, & Philisthijm magni hostes, & erat bellum quasi continuum inter eos.

Quare Israelitæ, & Philisthijm fuerint magni hostes. *Quæst. II.*

SEd quęret aliquis, quare Israelitę, & Philisthijm essent hostes. Dicendum ꝙ causa huius est, quia erant Philisthiim in terra Chanaan, q̃ Deus promiserat totaliter filijs Israel: erat autem tota terra Philisthijm intra sortẽ datam Iudæ;

Iudæ:nam in terra Philisthijm solum erant quinque ciui-
tates principales, scilicet Acharon, Geth, Azoton, Gaza,
Ascalon, vt patet infra c.6, sed istæ vrbes ponuntur omnes
in sorte Iudæ Iosue c.15. & ibi magis declaratum est, ergo
tota terra Philisthijm erat in sorte Iudæ. Est autem ista ter
ra tota ferè apud mare Mediteraneum, & apud flumen
Aegypti, vt patet Iosue cap.15. & sic est in confinio lateris
Meridiani, & Occidentalis terræ Chanaan, scilicet, in an-
gulo: Iudæi autem expugnabãt terram Philisthijm, vt ex-
pellerent inde Philisthinos, & habitarent ipsi terram: Phi-
listhini autem fortiter se defendebant, & inuadebant filios
Israel, & quãuis Israelitæ vellent pacificè viuere cũ Phili-
sthinis, non permittebantur, quia cũ Philisthini cognosce-
rent Israelitas esse hostes suos, inquieti erant, quousq; era-
dicarent eos de terra, sp scientes sibi propinquum esse peri
culum: potissimum aũt incępit pugna ista ante tempus Sã-
sonis. Nam tpe aliorum iudicum habebant Israelitæ pu-
gnam contra alias gentes, vt contra Moabitas, & Ammo-
nitas, & Reges Syrię; contra Philisthinos tñ incepit ante tẽ
pus Samsonis: tpe.n. Iair Galaditis, cum vixissent Israelitæ
in pace, mortuo eo peccauerunt Israelitæ contra Deum, &
tradidit eos in manu Philisthijm 18. annis; deinde liberati
sunt Israelitæ de manu eorum, & præfuerunt aliqui iudi-
ces, in quorum tpibus non fuit bellũ contra Philisthinos, s.
tpe Iethe, & Ebesan, & Chailon, & Abdõ, de quo patet Iu
dic.c.11. & 12. post mortem aũt Abdon incęperunt Israe-
litæ colere Deos alienos, & tradidit eos Deus in manu Phi
listhinorum annis 40. Iudi.c.12. Ex eo autem tpe semper
bellum fuit inter Philisthinos, & Israel: nam finitis illis 40.
annis incępit Sãson iudicare Israel, & pugnare contra Phi
listhinos, omnia.n. quæ faciebat, erant contra illos, & impe
rabant illo tpe Israelitis Philisthęi Iudic.15.c. iudicauit aũt
Samson Israel annis 20. Iudic.c.16. in quib. bellum, & ini-
micitiæ Philisthinorũ contra Israelitas vigebant; post mor
tem autẽ Samsonis successit Heli sacerdos, qui fuit iudex
Israel, nec fuerunt alia tpa media, quamuis ex ordine libri
Iudicum aliter appareat; hoc patet 5. lib. Antiquitatum Io
sephi, cum dicit, post mortem verò Samsonis præfuit Israe
litis sacerdos Heli: hic autem iudicauit Israel annis 40. vt
patet infra in litera: huius ẽt tempore dominabantur Phi-
listhini Israelitis, quamq̃ non erat pacificum dominium,
cum Israelitæ pugnarent aduersus Philisthinos, vt patet
hic, ꝙ tamen seruirent aliqualiter Israelitæ Philisthęis, ap-
paret ex verbis Philisthinorum hortãtium se ad bellũ inf.
in litera, s. confortamini, & state viri Philisthijm, ne seruia-
tis Hebręis, sicut & illi seruierunt vobis; & non solum fue-
rat ista seruitus ante hoc; sed ẽt tempore Saulis, quod fuit
paulo post hoc, habebant Israelitæ aliquã seruitutem, quia
cauebant Philisthini, ne fortè facerent Hebræi gladium,
aut lanceam: vnde faber ferrarius non inueniebatur in to
to Israel, sed descendebat oĩs Israel ad Philisthijm, vt exa-
cueret vnusquisq; vomerem suum, & ligonem, & securim,
& sarculum, vt patet inf.c.13. Ergo adhuc tpe isto erat ser-
uitus quædam Israelitarum sub Philisthijm: durauit ẽt bel
lum post tempora Heli temporibus Samuelis, vt patet
infra c.7. postea ẽt tempore Saulis fuit bellum contra Phi-
listhijm: tota.n. vita eius fuit bellum durum, vt patet infra
c.14. s. Et erat bellum potens aduersus Philisthiim oĩbus
dieb. Saul: exigebant tñ semper aliqua tributa ab Israelitis
Philisthęi, quod durauit vsq; ad tempora Dauid, cũ factus
est rex super totum Israel: tunc.n. abstulit potestatem eorũ
faciens, ꝙ non peterent Philisthiim tributum ab Israel, sed
è contrario Israelitæ accipiebant tributum a Philisthiim:
de hoc inf.2.lib.c.8. s. Factum est autem post hoc, percussit
Dauid Philistæos, & humiliauit eos, & tulit Dauid frenum
tributi de manu Philisthiim: ab illo autem tempore cessa-
uit bellum inter Israel, & Philisthiim, nec legũtur vltra pu
gnasse. Nunc aũt, ꝗq̃ Philisthiim dominabantur Israeli, &
exigebant aliqua tributa: tamen conuenerunt in pugnam
cõtra Israel, quia fortè non respondebant eis Israelitæ in-
tegrè in tributis impositis, vel quia volebãt eos magis subii
cere seruituti, vt imponerent maiora tributa. *Egressus est
namque Israel obuiam Philisthijm in prælium*, s. ꝙ cum sen-
serunt Israelitæ Philistijm contra se venire: ipsi quoq; col-
lectis agminibus suis exierint eis obuiam prope terrã Phi-
listhiim: hoc autem erat, ne permitterent eos vagari per ter

F ram suam, quia sic omnia vastarent: ẽt fecerunt hoc ad prę
cauendum timorem eorum, qui erant in terra, & non erãt
exituri ad bellum, quia si feminæ, & paruuli vidissent agmi
na Philisthinorum, timuissent nimis: propter hoc etiam cũ
pugnarent Amalecitæ contra Israelitas iussit Moyses Io-
sue, ꝙ collecto exercitu exiret extra castra obuiã Amalech:
immo inter pugnatores quidam inspiciunt hoc tanquã bo
num augurium. s. ꝙ præcedant in aggrediendo: sic patet de
pugna Timothei contra Iudam Machabæum. 1. Macha.
c.5. cũ dr; cum appropinquauerit Iudas, & exercitus eius
ad torrentẽ aquę: si trãsierit ad nos prior, vel poterimus su-
stinere eum, quia potens poterit aduersus nos: si vero ti-
muerit transire, & posuerit castra extra flumen transfreto
mus ad eos, & poterimus aduersus illum. Istum quoq; mo
dum secutus fuit Ionathas filius Saul, quando iuit cum ar
G migero suo contra Philisthinos. s. & ait Ionathas: Ecce nos
transibimus ad viros istos, cumque apparuerimus eis, si ta
liter locuti fuerint ad nos, manete donec transeamus ad
vos: stemus in loco nostro, nec ascendamus ad eos; si autẽ
dixerint, ascendite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos
Dominus in manibus nostris.

Bellum Philisthinorum, quod hic ponitur, an sit illud idem, de quo infra cap.7. *Quæst. 111.*

QVAERET aliquis circa istud bellum, de quo ha
betur hic, an sit illud, de quo habetur. inf.c.7. nec ali
quis dicat, ꝙ ideo non est idem, quia illud scribitur post
istud, quia multoties in sacra Scriptura idem repetitur: si-
cut patet in libris Paralip. in quib. multa repetuntur, quæ
dicta fuerant in libris Regum. In libro quoque 2. Machab.
H multa repetuntur, quę hñr in 1. lib. Dicet aũt aliquis, quòd
istud bellum, & illud sit idem, quia hic dr̃ de castrameta-
tione apud lapidem Adiutorii, & ibi eodem modo dr̃ de la
pide Adiutorii. Rñdendum est, ꝙ ista bella non fuerunt ea
dẽ. Primò, quia in isto bello victi fuerunt Israelitæ & inf.c.
7. vicerunt, & hic mortui sunt duo filii Heli, atq; capta est
arca. inf. aũt. ca.7. nequaquam. Itẽ tpe huius belli Heli erat
iudex Israel: nã iudicauit Israel 40. annis, sed non fuit mor-
tuus vsq; ad finem istius belli, vt patet. inf. in litera: ergo ip
se tunc dominabatur, & iudicabat in Israel, sed tpe belli, qđ
hr̃ inf.c.7. erat iudex Samuel, cum ipse vicerit bellum, & iã
transierant anni 20. sub eius iudicatura, de quib. eo.c. ergo
non est idem bellum. Item non est idem locus castrorum,
quia in isto bello castrametati fuerant Israelitæ apud lapi-
dẽ Adiutorii; in bello aũt, ꝙ hr̃. ĩ. c.7. erat in Masphat, sed
I persecuti sunt Philisthęos vsq; ad lapidem Adiutorii, vt pa
tet. ĩ.c.7. ergo fuerũt diuersa bella. *Et castramatatus est iux
ta lapidem Adiutorij.* s. Israelitæ posuerunt ibi castra sua ex
pectantes aduentũ Philisthinorũ, & ex hoc patet rñsio ad
argumentũ, ꝙ supra fiebat. s. ꝙ non est idem bellum, ꝙ hr̃
hic, & ĩ.c.7. q̃uis vtrobiq; dicatur de lapide Adiutorii, qa
hic ponitur tanq̃ locus castrametationis, ibi aũt tanquã lo-
cus, vsq; ad quẽ durauit persecutio hostium, & vocatur lo-
cus iste lapis Adiutorij, quia Samuel posuit lapidem vnũ
erectum in loco illo, & vocatus est lapis Adiutorii. Sciẽdũ
aũt, ꝙ hic ponitur istud per anticipationẽ; nam, qñ factum
est istud bellum, non vocabatur lapis iste lapis Adiutorii,
sed postea pluribus, q̃ 20. annis cum Israelitę essent in Ma
sphat, & pugnarẽt cõtra Philisthinos, quos persecuti sũt oc
cidentes plurimos de Masphat vsq; ad vrbem, quæ dr̃ Be
K thacar, & apud ipsam cessante pugna erexit Samel in si-
gnũ victorię, & laudis diuinę lapidem magnũ dicens, huc-
usq; auxiliatus est nobis Dns: de quo ĩ.c.7. *Porro Phili-
sthijm venerunt in Aphec.* Ista est quædam ciuitas, quæ tũc
erat in terra Philisthiim: pertinebat tñ ad sortem Iudæ, &
vocatur Aphec, vel Apheca: de hoc Iosue ca.15. Alia ẽt ci-
uitas erat in terra Chanaã, quæ vocabatur Aphec, ceciditq;
in sortem Aser, de qua Iosue cap.19. sed hic intelligitur de
Aphec, quæ erat in sorte Iuda, quia tota terra Philisthiim
pertinebat ad sortem Iuda, vt supradictũ est: apud istam
ciuitatẽ Aphec iterũ castrametati sunt Philisthiim, qñ oc-
cisus est in bello Saul, & Ionathas filius eius. De hoc ĩ.29.
c. *Et instruxerunt aciem contra Israel.* Ordinauerũt ibi pu-
gnatores. *Inito autem certamine terga vertit Israel Phili-
sthæis.* Exierũt Israelitę de locis castrorũ, & Philisthini de lo
cis suis: commissaq; pugna in campo, fugerunt Israelitæ.

Quare

Quare Israelitæ verterint terga Philisthæis. *Quæst. IIII.*

HOC autem dicitur fuisse propter peccata filiorum Heli,& totius populi; nam cum filij Heli abuterentur sacerdotali officio, distrahebant homines a ministerio Dei,scilicet,vt non offerrent sacrificia,nec venirēt in Sanctuarium supra cap.2.in quo,quamuis filij Heli ad id præstarent occasionem, tamen peccatum populi erat graue, ideo tam sacerdotes, quam populus puniti sunt: nam sacerdotes isti occisi sunt in bello,vt patet infra, & de populo perierunt in prima die belli quatuor millia virorum: in secunda autem congressione perierunt 30. millia,vt patet infra. In isto autem primo bello non multum restiterunt Israelitæ Philisthæis,sed immediatè dederunt terga,& dispersi sunt per agros,hoc autem erat, quia Dominus inducebat istam plagam propter peccatum, & sicut cum Iudæi B erāt in cultu Dei,cum paruo eorum labore, aut quasi nullo Deus conuertebat hostes eorum in fugam,& occidebat eos; ita cum Iudæi peccarent, Deus incutiebat timorem cordibus eorum, ita vt non possent sustinere vultum hostilem: sic enim promisit eis. De primo horum patet Exo, 23.cap.1. Terrorem meum mittam in præcursum tuum, & occidam omnem populum,ad quem introieris, cunctorumque inimicorum tuorum coram te verga vertam: sic enim accidit in mari rubro, Exod.cap. 14. sic etiam Iosue pugnante cōtra quinque Reges Amorrhæorum: nam descenderunt lapides grandinis de cęlo, qui occiderunt plures de Amorrhæis,quā Israelitæ occiderant gladio,& quia nox festinabat,ne cōfugerent hostes ad refugia,fecit Deus stare solem,quousque Iosue vltus est de hostibus suis: de quo Iosue cap. 10. Ita quoque paulopost hoc,tempore Sa- C muelis,dum Philisthiim insidiarentur Iudæis in Masphat, intonuit Deus de cęlo super Philisthiim fragore magno, & fugati sunt,atque percussi a facie Israel. De secundo patet,scilicet,de timore, quem Deus daret in cordibus Israelitarum,quando peccarent: nam tunc ita timerent,vt etiā folia arborum incuterent eis timorem. De hoc Leuit.cap. 26.scilicet. Et qui remanserint de vobis,dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hostium, terrebit eos sonitus folij volantis,& ita fugient,quasi gladium: cadent nullo sequente, & corruent singuli super fratres suos, quasi bella fugientes: nemo vestrum audebit inimicis resistere: peribitis inter gentes, & hostilis vos terra consumet, De hoc etiam multa Deuteron. cap.18. Sic satis verisimile est fuisse in ista vice,quod Deus incusserit eis timorem,& immediatè fugerint: hoc autem apparet ex verbis Hebræo- D rum: nā ipsi non crediderunt se superatos fortitudine Philisthinorum, sed quod Deus incusserit eis illam magnam plagam,cum dicitur: dixeruntque maiores natu de Israel, quare percussit nos Deus hodie coram Philisthiim? quasi dicat,non fecerunt hoc Philisthini robore suo, sed Deus; *Et cæsa sunt in ipso certamine*, scilicet, in bello ipsius diei, quod dicitur ad differentiam alterius pugnæ, quæ immediatè secura est: nam in ista prima perierunt quatuor millia,& in sequenti 30.millia. *Passim per agros*. Id est,ista cęsio,vel mors fuit passim,id est, indifferēter, vel sine ordine per agros,quasi dicat, non perierunt Israelitæ in acie consistentes,sed inito certamine mox terga verterunt,& in ipsa fuga occisi sunt. In fuga autem non seruabatur aliquis ordo aciei,sed quidam fugiebant ad vnam partem, & alij ad alterā sine aliquo ordine dispersi per agros. *Quasi qua-* E *tuor millia virorum*. Non occiderunt Philisthini illa die plures, quia immediatè fugit Israel de acie rediens in castra: Philisthini autem per agros in fuga occiderunt quatuor millia: ad castra autem non accesserunt,quia forte timu erūt illuc introire, vel forte tempus erat importunum ad prosecutionem.

Et reuersus est populus ad castra. f.Israelitæ redierunt ad castra sua.. Non enim erant castra apud locum belli, sed procul inde initum est certamen: fugientes autem reuersi sunt ad locum,in quo fixerunt castra,scilicet, apud Bethacar, vbi erat lapis Adiutorij; ibi autem manserunt,quousque miserunt pro arca ad templum, & rursum initum est prælium. *Dixeruntque maiores natu de Israel*. Hic ponitur secundum,scilicet, arcę in castra asportatio, quia propter eius absentiam credebant se superatos a Philisthinis: ideo ea pręsente putabant,quòd vincerent, quia cuius absentia A est causa destructionis, eius pręsentia est causa conseruationis,vt patet 2.Physicorum. vbi ponitur exemplum de nauta,& naue. Dicitur autē hic, quod maiores natu de Israel dixerūt hoc,scilicet,seniores,qui natiuitate maiores,id est, antiquiores sunt: isti enim prudentiores sunt iuuenibus: ideo inceperunt inquirere,cur hoc malum euenisset eis, indicauerūtque hoc fuisse propter absentiam arcæ: ideo diffinierunt eam ducendam esse in castra. *Quare percussit nos Deus hodie coram Philisthiim*. Id est, nunquid est aliqua iniquitas in nobis, quare hoc acciderit? sciebant enim, quando ipsi peccabant, Deus tradebat eos in manum hostium,vt patet ex processu libri Iudicum, sed nunc nō putabant aliquod peccatum se habere, propter quod traderentur in manus Philisthiim, ideo adscribebant hoc absentiæ arcę; dixeruntque etiam,quare percussit nos Deus coram Philisthiim? scilicet, non percusserūt nos Philisthini, sed Deus,qui augmentauit vigorem eorum, & animositatem,vt cito nos percuterent,vel diminuit vires nostras, & incussit nobis timorem,vt fugeremus a facie eorum. *Afferamus ad nos de Silo arcam fœderis Domini*. Sciebant enim Israelitę,quod Deus suus vbique potens esset,& vbique esset: nec enim solum in arca erat intra Sancta Sanctorum; credebant tamen,quod Deus esset specialius in arca fęderis,quam in alio loco inter homines, eo quod ibi manifestaretur gloria sua inter duo Cherubin: opinati sunt igitur, quod præsentia Dei specialis in arca aliquid eis conferret,& sic verè futurū erat, nisi Israelitæ offendissent Deū, & demeruissent istud auxilium: fuit igitur eis infelicior casus. Nam si iterum pugnauissent contra Philisthiim non habentes inter se arcam,fugissent a facie eorum cito, sicut in priori bello,& cecidissent pauci vulnerati: nunc autem adducta arca confisi, quod Deus propter arcam liberaret eos,diutius restiterunt Philisthæis, & mortui sunt plures; nam priori bello perierunt quasi quatuor millia, & aduenien te arca perierunt 30.millia,vt patet infra. Excæcauerat.n.Deus Israelitas,vt traderentur in manus Philisthiim. Nam cum ipsi percuterentur propter peccata eorum,scilicet desertarum, & præuaricatarum cęrimoniarum attribuebant hoc absentię arcę,vt sic durius caderent. Dicitur autem,quòd ista arca erat in Silo, quia ibi erat tabernaculum Domini, & semper erat arca intra tabernaculum, sicut iusserat Moyses. Patet etiam hoc præcędenti capitulo, quia dicitur, quòd Samuel dormiebat in loco, vbi erat arca,postquàm autem arca venit in bellum,cępit esse disiuncta a tabernaculo. Nam capta est a Philisthiim, & mansit in terra eorum mensibus 7.deinde cum reducta est in terram Israel nō fuit posita in loco sanctuarij, sed fuit in Cariathiarim in domo Aminadab in Gabaa: deinde fuit mutata per alia loca, nec reducta est ad Sanctuarium quousq; Salomon ędificato templo reduxit eam. De hoc patet infra cap.6.& 7.& infra lib.2. cap. 6.& 2.Paralipom. cap.1. Vocatur ista arca fęderis, quia in ea continebatur fędus, scilicet duę tabulę legis,in quibus erat scriptum fędus, scilicet præcepta decalogi, super quę principaliter initum est fędus. *Et veniat in medium nostri*. Id est, veniat ad castra, vt sit inter nos, putabant enim, quòd ex hoc magis Deus liberaret eos saltem propter ipsam arcam, quia vt non periret arca,faceret Deus,quod ipsi non perirent, sed neutrū saluatum est,nam arca ducta est in terram Philisthiim,ipsi vero ex magna parte corruerunt vulnerati, reliqui autem fugerunt. *Vt saluet nos de manu inimicorum nostrorum*, Id est, assistentia specialis Dei in arca liberabit nos ab hostibus, ne possint nocere. In quo patet magna confidentia Iudæorum circa sanctitatem arcæ, nam cum fuissent victi priori bello nequaquam ausi fuissent iam congredi, nisi propter arcam.

An Israelitæ deberent tantum confidere in arca, & an semper in Deo sit confidendum. *Quæst. V.*

QVÆRET aliquis, an Iudęi rectè agerent tantum confidentes de aduentu arcę,scilicet,quòd ea adueniente,superarent hostes,etiam si alias ab eis superarētur. Respōdebit aliquis,quòd stulta spes erat ista, sicut demonstrauit euentus rei, nam ipsi perierunt, & arca capta est. *Ratio negatiua.*

Item

tur hic septem filij Annę, quia ipsa peperit quinque, & filius eius Samuel genuit duos, vt patet infra capitulo octauo, & illi computantur cum filijs Annę, quia Samuel habuit illos mediate Anna, sed etiam hoc nihil est, quia eadem ratione nepotes Samuelis computarentur hic inter filios Annę, ideo melius transtulit Hieronymus, etiamsi non semper acceperit verbum ex verbo, sed sensum ex sensu: quia hoc pertinet ad optimum genus interpretandi, vt ait Hieronymus in epistola ad Pammachium de optimo genere interpretandi.

Et quæ multos habebat filios infirmata est. Scilicet, Phenenna, quę a principio habuerat multos filios postea infirmata est: id est, non fuit confortata in illa virtus concipiendi, sicut in Anna, vel secundum Hebręos infirmata est, scilicet, in filijs, quia cum nascerentur aliqui filij Annę, moriebantur filij Phenennę, vt dictum fuit.

Dominus mortificat. Scilicet pueros Phenennę. *Et viuificat*. Id est, viuere facit filios Annę, scilicet, quia nascentibus filiis Annę moriebantur filii Phenennę, vt dicunt Hebręi. Aliter, & melius exponi debet, scilicet, quod Anna laudet hic magnitudinem potestatis diuinę: Deus enim potest ea, quę multum sunt separata, scilicet, ipse potest hominem occidere, & viuificare; quod non possunt homines: quia cũ aliquem occiderint, nõ possunt eum amplius viuificare: dicebat hoc Anna pro seipsa, quia fuerat a principio sterilis, & quasi mortua: postea viuificata est datis ei filiis: & huic consonat sententia sequens, scilicet.

Deducit ad inferos, & reducit. Id est, Deus potest aliquẽ ducere ad sepulchrum, & postea viuificare deducendo eũ inde: nomen enim Hebræum, quod hic ponitur commune est ad inferos, & ad sepulchrum, & est sensus: Deus interdum alicui tantum languorem infligit, quod videatur cõiunctus sepulchro, & postea ei vniuersum aufert reducendo illum inde, sic fuit de Ezechia rege, vt habetur infra 4. lib. cap. 20.

Dominus pauperem facit, & ditat. Id est, Deus habet potestatem super diuitias, & paupertatem, & potest, quando voluerit, mutare hominem de vno statu in alterum.

Humiliat, & subleuat. Id est, deijcit aliquem de potestate sua propter superbiam, vel alia vitia, & alios deiectos interdum subleuat miseratus eorum.

Suscitans de puluere egenum. Ad id pertinet, scilicet, q̃d eos, qui sunt in paruo statu eleuat, cum tamen ante videretur esse in puluere.

Et de stercore eleuat pauperem. Id est, eos, qui erant nimis pauperes, & iacebant in loco vilissimo, sicut in stercore; eleuat Deus interdum ad dignitatem.

Vt sedeat cum Principibus. Id est, facit pauperrimos, qui prius erant nimis deiecti esse, æquales Principibus, q̃ est trãsire de extremo in extremum.

Et solium gloriæ teneant Id est, vt habeant cathedrã magni honoris.

Domini enim sunt cardines terræ. Hic ponitur tertium. i. Dei magnificatio. Et primum apparet quantum ad creationẽ, quod dicitur, quod domini sunt cardines terræ, id est, ipse creauit cardines terræ; vocanturq; cardines terrę fundamenta sęculi, Deus autem illa creauit.

Et posuit super eos orbem. Id est, totus orbis locatus est super cardines suos, sicut ianua super cardinem suum voluitur, qui autem sint isti cardines, sup. declaratum est.

Pedes sanctorum suorum seruabit. Hic magnificatur Deus quantum ad sapientiam in actu gubernationis, scilicet, quia seruat sanctos, non permittendo, q̃ patiantur ab iniquis, nec saltem quod pedes eorum lędantur.

Et impij in tenebris conticescent. Ista est magnitudo Dei in punitione malorum, & dicitur, quod mali conticescunt, id est, tacent in tenebris, scilicet, in aduersitatibus tenebrosis, & dicuntur tacere, non quidem, q̃ ore taceant, sed quia nihil agere possunt. Est autem modus loquendi communis, quod dicamus aliquem tacere, quando nihil agit: sic etiã accipitur sępe in scriptura Exodi capitulo decimoquarto, scilicet, Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis, id est, nihil agetis contra hostes: sic enim fuit ibi, quia Deus subuertit currus Aegyptiorum in mari, & Iudęi nihil egerunt, sed solum respiciebant, quid Deus ageret.

Quia non in fortitudine sua roborabitur vir. Id est, ista ac
F cidunt in conseruatione bonorum, & pęnalitate malorum; quia homo non habet robur a seipso ad se conseruandum, sed ex Deo: ideo quem voluerit deprimit, & quem voluerit eleuat.

Dominum formidabunt aduersarij eius. Scilicet, quia non est fortitudo hominis a seipso, mali timebunt Deum, quia ab illo possunt deprimi, & isti vocantur inimici eius.

Et super ipsos in cælis tonabit. Id est, Deus mittet punitionem suam super eos de cœlo, non enim Deus solum punit homines instrumentaliter per alios homines, vel per feras, sed interdum de cęlo mittit punitionem, sic patet Sap. capitulo quinto, scilicet, pugnabit cum illo orbis terrarum cõtra insensatos: ibunt directe emissiones fulgurum, & tanquã à benè curuato arcu nubium exterminabuntur, & ad certum locum insilient, & a petrosa ira plenę mittentur
G grandines, & candescet in illos aqua maris, & flumina cõcurrent duriter.

Dominus iudicabit fines terræ. Scilicet, ipse habet in potestate sua totam terram ab extremo vsque in extremum.

Et dabit imperium Regi suo. Scilicet, Messiæ, qui est Rex, & de genere Regum Iudæ: hoc autem est regnum, quia ipse iudicat omnes, & pater non iudicat quemquam: Io. c. 5.

Et sublimabit cornu Christi sui. Vocatur Christus Messias, qui est vnctus oleo spirituali, cornu eius vocatur desiderium illius tendens ad ardua, & Deus sublimabit istud faciens opera eius esse mirabilia, & maximè sublimatus est post resurrectionem.

Tertia expositio cantici Annæ secundum translationem Chaldaicam. Quæst. XXXIIII.

H SCIENDVM autem, q̃ Ionathan filius Oziel in translatione Chaldaica aliter exponit istam orationem Annę: ideo ẽt secundum intentionem illius exponenda est: dicit enim, quod Anna spiritu prophetico cognouit statum Iudęorum futurum tempore filij sui Samuelis, & aliquibus temporibus post: ideo propheticè in ista oratione, vel cantico illum protulit per modum laudis diuinæ.

Primum autem, q̃ cognouit, fuit, q̃ Samuel filius suus futurus erat ꝓpheta magnus, ita vt faceret signa in Israel: ipso namque offerente sacrificium pro filiis Israel Philisthijm inierunt pręlium contra Israel, dominus autem intonuit de cęlo fragore magno sup Philisthijm, & exterruit eos; vt patet infra capitulo septimo. Deus etiam propter Samuelem dedit victoriam Isralitis eodem capitulo, etiam ad
I orationem Samuelis dedit tonitrua, & pluuias magnas in tempore, in quo alias dari non consueuerant infra capitulo vndecimo. Cognouit etiã Anna, quod tempore Samuelis liberandi erant Israelitę de seruitute Philisthinorũ, ideo pro omnibus his concepto magno gaudio dixit.

Exultauit cor meum in Domino. Id est, habui lętitiam tã intus, quam extra in Deo, qui dedit hęc.

Secundo dicit Ionathan, q̃ cognouit Anna posteros Samuelis, scilicet, Hemam cum filiis suis quatuordecim futurum esse cantorem diuinę laudis in templo: sic enim per Dauid statutum fuit primo Paralipomenon vigesimoquinto capitulo, ideo dixit *Exaltatũ est cornu meum in Deo meo*. Id est, desideriũ meum, & intentio ad magna amplificata sunt, & exaltata, quia non solum cognoui bona breuiter euentura de filio meo, sed etiam bona posterorum suorũ.

K Tertio cognouit Anna prophetice, quod Philisthiim ꝓpter captiuationem arcę, & deductionem in terram suam percutiendi erant a Domino in tantum, quod compellerẽtur eã remittere super palustrũ nouum honoratam muneribus suis: infra sexto capitulo, pro quo nimis gauisa est, & dixit. *Dilatatum est os meum ad narrãdum vindictam Dei. super inimicos meos*. Id est, super Philisthiim, q erant inimici populi Israel.

Quia lætata sum in salutari tuo. Id est, quia gauisa sum nimis in salute, q̃ fecisti cogendo redire arcam, nam putabant se Israelitæ esse infirmos, & inglorios tẽpore, quo nõ habebant arcam: sic patet infra c. 4. cũ vxor Phinees sacerdotis magni dixit, translata est gloria Dei ab Israel, eo q̃ capta esset arca.

Quarto cognouit Anna Propheticè, q̃ Sennacherib rex Assyriorum dicturus erat blasphemias contra Deum, volens destruere Ierusalem, & Templum, sed ab Angelo Do-

domini per vnam noctem occisa sunt de exercitu suo. 185. millia virorum, reditque in terram suam quasi solus, & ibi occisus est a filijs suis. inf. 4. lib. cap. 19. & propter hoc dixit Anna. *Non est sanctus vt est Dominus.* i. nullus de dijs gentium, vel de hominibus est tam sanctus, sicut Deus noster. *Nec est alius extra te.* i. nullus est Deus præter te. *Et non est fortis sicut Deus noster.* Id est, nullus de dijs gentium habet tantam fortitudinem, vt potuisset subito occidere tot millia virorum, sicut occidit Deus noster.

Quinto cognouit Anna prophetice, quod Nabuchodonosor rex Babylonis destructurus erat ciuitatem Ierusalem, et templum, & captiuaturus Iudæos: de quo maxime gloriabatur putans, quod omnia venirent propter magnam fortitudinem suam, vt patet Abacuc. cap. 1. de quo redarguit eum hic Anna, dicens.

Nolite loqui sublimia gloriantes. i. nolite gloriari de magnitudine illarum rerum sublimium, quas fecistis, quia nō venerunt propter fortitudinem vestram.

Recedant vetera de ore vestro. scilicet, verba superbiç, quç sunt antiqua: eo quòd istud vitium ab initio fuit in hominibus, & in dæmonibus, scilicet, iam nolite loqui magnalia de vobis in superbia, sicut antiquatum est. *Quia Deus scientiarum dominus est.* Id est, dominus cognoscens omnia: ideo nolite gloriari. Quasi dicat, vos nescitis mala, quç ventura sunt super vos, ideo gloriamini: si tamen sciretis ea, sicut Deus noster, qui est Deus scientiarum, non gauderetis. Fuit autem hoc, quia quamuis Nabuchodonosor, tunc prosperatus fuerit: tamen postea filij eius perdiderūt regnum Babylonis tempore Balthasar, & transiuit ad Medos, & Persas, ideo non debuisset Nabuchodonosor gloriari iuxta illud, ne glorieris in crastinū, quia nescis, quid dies futura pariet.

Et ipsi præparantur cogitationes. Scilicet, homines solum cognoscunt ea, quæ exteriora sunt: Deus autem etiam cogitationes nostras speculatur infra capitulo decimo sexto.

Cognouit Anna sexto prophetice, quòd Greci afflicturi erant filios Israel tempore Antiochi Epiphani, qui posuit idolum abominabile in Ierusalem, & coegit Iudęos ad non obseruandum legem, vt patet primo Machab. capitulo primo. De his cognouit Anna, quod per Mathatiam, & filios eius Machabæos destruendi erant: omnes enim illi reges, qui tunc afflixerunt Iudæos erant de stirpe Græcorum; de his patet in libris Macha. ideo dixit Anna. *Arcus fortium superatus est.* Id est, debellati sunt Græci, qui confidebant in fortitudine sua. *Et infirmi accincti sunt robore.* Scilicet, Iudęi, qui tunc erant infirmi, confortati sunt diuino adiutorio, vt colligitur ex processu librorum Machabæorum.

Septimo vidit Anna prophetice tribulationem futuram Iudæis tempore Aman Agagite, & filios Israel liberandos ab illa per Mardochæum, & Esther, vt patet in processu libri Esther: & pro hoc dixit Anna: Repleti prius, idest, Amā, & filij eius, & tota progenies, qui prius fuerant repleti, id est, abundantissimi in pecunijs, & in honore.

Pro panibus se locauerunt. Id est, fuerunt tanquam locati pro sola sustentatione, scilicet, quòd ipsi libenter se subiecissent seruituti, vel cuicunque labori pro seruanda vita, vnde Aman coactus est supplicare Reginæ Esther pro vita sua, vt patet Esther. c. 7.

Et famelici saturati sunt. Id est, Iudæi, qui tunc erant pauperes, & impotentes liberati sunt a morte per Mardochæum, & Esther. *Donec sterilis peperit plurimos.* Hic prænunciatur secundum Iudæos quosdam habitudo eorum ad regnum Romanorum, & vocatur sterilis gens Iudęorum nunc, quia nihil fructificat, scilicet, quia per totum orbem diffusa est, & dispersa per bella Romanorum, sed dicunt, quod pariet plurimos. i. abundabit in prole tempore Messiæ, qui congregabit Iudæos de omnibus partib. mundi ad terram promissionis quę faciet, sibi omnes nationes esse subiectas.

Et quæ multos habebat filios infirmata est. Istud intelligunt de regno Romanorum, quòd nunc habet plurimos filios, scilicet quia est in abundantissima potestate, sed tempore Messiæ infirmabitur, & quasi ad nihil deducetur per Messiam, sed ista nihil sunt, quia præsupponunt fal-

A sum, scilicet Messiam esse futurum.

Dominus mortificat. Hic ponitur secundum Ionathan (cuius est pręcedens expositio) vnde prædicta, quæ prænunciauit Anna, prouentura sint, & dicitur, quòd a Deo quia dominus mortificat, & viuificat. i. potest deducere ad mortem, & deinde reducere ad vitam populum Iudęorū, sicut factum est in præcedentibus, & isto modo exponitur tota littera.

Dominus pauperem facit, & ditat. Scilicet, aliquā Deus dat paupertatem regno Iudæorum, & aliquando diuitias, sicut & de alijs regnis, etiam interdum eleuat, & interdum deprimit, & suscitat pauperes de puluere, ac stercore, vt sedeant cum Principibus, sicut factum est de Mardochæo, qui prius erat abiectissimus, postea autem factus est princeps in domo regis Assueri, vt apparet ex processu libri Esther.

Domini enim sunt cardines terræ. Id est, Deus habet po- B testatem super omnia, etiam super cardines terræ.

Et posuit super eos orbem. Scilicet, fundando secula in eis. *Pedes sanctorum suorum seruabit.* Exponunt Iudęi, de seipsis, qui sunt sancti, scilicet, specialiter pertinentes ad Deū, & dominus seruabit pedes eorum faciendo, ne etiam in minimis lędantur.

Et impij in tenebris conticescent. Exponunt de omnibus Gentilibus, & principaliter de Romanis, quos vocant impios, & istos dicunt in tenebris ambulaturos, scilicet tempore Messiæ, quia deducentur ad magnam calamitatem. *Expositio. Iudæorum.*

Quia non in fortitudine sua roborabitur vir. Id est, Gen- C tiles non poterunt habere robur cōtra Iudęos propter magnam fortitudinem suam, eo quod homines non habent fortitudinem ex seipsis, sed Deus eam dat, vel aufert.

Dominum formidabunt aduersarij eius. Scilicet, Romani, & alij Gentiles, secundum Iudęos, qui timebunt Deū, cum viderint Messiam in magna potestate pugnantem pro Iudęis.

Et super ipsos in cælis tonabit. Scilicet ad faciēdum signa pro Iudęis ad destructionem Romanorum.

Dominus iudicabit fines terræ. Id est, ista fiēt pro Iudæis, quia Deus est iudex totius terræ, & ipse iudicabit, id est, puniet fines terræ, idest, omnes peccatores, qui habitant etiam vsque ad fines terræ.

Et dabit imperium regi suo. Scilicet, Messiæ, quando destruxerit regnum Romanorum secundum Iudæos.

D *Et sublimabit cornu Christi sui.* Id est, magnificabit honorem, vel desiderium Messiæ, qui est Christus, id est, vnctus: nam erit Rex, & Reges erant vncti tempore Iudęorum. Hunc autem Messiam adhuc Iudęi expectant dominaturum toto orbi, & venturum in magna potentia temporali. Dicunt etiam, quod iste veniet circa cessationem Romani Imperij, sed nullus talis venturus est, nisi Antichristus, ille namque in magna potestate temporali veniet, & circa cessationem Romani Imperij, iuxta Apostolum 2. ad Thess. c. 2. vbi signum pręcedens aduentum Antichristi dicit esse cessationem Romani Imperij, scilicet. Nisi venerit discessio primum, idest, discessio a subiectione Romani Imperij & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis. s. Antichristus, qui tunc reuelabitur. Circa prædicta igitur ex loco, vbi Iudæi inceperunt exponere orationem istam de Ro- E manis, & Messia suo, manifestum est, quod falsa sit expositio, quia Messias eorum iam venit: expositio autem Ionathan in littera Chaldaica de illis septem, quæ dicit hic vidisse Annam prophetice, quamuis non sit falsa, tamen non est multum verisimilis: magis igitur tenendæ sunt duæ primę expositiones, quæ accedunt ad intentionem Annæ loquentis de eo, quod sibi acciderat, & illæ inter se in pluribus concordant, quasi ad idem pertinentes.

CAPVT III.

PVER autem Samuel ministrabat Domino coram Heli, et sermo Domini erat preciosus. In dieb. illis non erat visio manifesta. Factum est ergo in die quadam Heli iacebat in lectulo suo, et oculi eius caligauerant, nec poterat videre lucernam Dei, antequam extingueretur. *Infra 4.*

PVER *autem*. In superioribus describebatur denunciatio facta Heli per hominem non sibi subiectum; hic ponitur denunciatio per Samuelem sibi subiectum, nā Samuel ministrabat coram Heli; Et diuiditur in tres partes. Primò describitur reuelatio facta Samueli. Secundò huius reuelationis denunciatio ipsi Heli. Tertiò huius manifestatio toti Israeli. Secunda ibi. *Et Samuel timebat*. Tertia ibi. *Creuit autem Samuel*. Prima in duas, quia primò Samuel a domino vocatur: secundo futura sibi reuelantur, ibi. *Et dixit Dominus*.

Circa primum. *Puer autem Samuel*. i. quando fuit facta ista reuelatio, Samuel erat puer: erat enim annorum 12. vt ait Iosephus Antiquitatū. lib. 5. *Ministrabat domino coram Heli*. erat in ministerio domus Dei. s. claudendo, & aperiēdo portas, vt patet infra, & faciēdo quæcunq; imperata: ex hoc erat coram Heli, idest, ad mandatum Heli, quia quidquid ille imperasset in cultu domus Dei, faciebat Samuel: premittitur autem hoc propter duo. Primo ad designandum locum, in quo facta est reuelatio. s. in Sāctuario apud arcam, vbi dormiebat Samuel ad mandatum Heli. Secundò ad designandum quomodo fuerit notificata ista reuelatio prophetica Heli. s. quia denunciauit ei Samuel, cum esset minister eius, faciens, quidquid iuberet Heli. *Et sermo Domini erat preciosus*. i. inusitatus. Nam, vt quidam dicunt cessauerant responsiones diuinæ, & prophetationes in illo tempore propter malitiam duorum filiorum Heli, & negligentiam patris in corrigendo eos. In Hebręo autē dicitur. *Sermo Domini erat obturatus*. Idest, absconditus, ꝙ eandem sententiam pertinet, quia omne rarum preciosum est: Et ponitur istud ad reddendum causam, quare Samuel nō cognouerit Deum loquentem ad se ter, sed putauerit se vocari ab Heli. s. quia erat sermo dn̄i preciosus, idest, inusitatus, ita vt forte tempore Samuelis ipse non audiuisset de aliquo, quomodo loqueretur ei Deus. *In dieb. illis non erat visio manifesta*. Ad eandem sententiam pertinet, scilicet, ꝙ visio Dei in reuelatione prophetica non manifestabatur alicui. *Factum est ergo in die quadam*. Hoc accidit anno 12. Samuelis, cum ipse continue ministraret in templo, sicut dixit Iosephus. *Heli iacebat in domo sua*. Non est sensus, quòd esset in aliqua domo extra sanctuarium, vbi morabatur familia sua, sed erat intra sanctuarium in aliquo loco determinato sibi, quod patet, quia si fuisset extra, non putauisset se vocatum esse ter ab Heli, nec toties ad eum cucurrisset, sed immediatè, vt vocabatur, currebat ad Heli, ergo erat Heli intra ostia templi, sed dicebatur esse in domo sua, q a erat ibi aliqua domus specialiter separata pro ipso; Samuel autem dormiebat vbicunque iussisset Heli. *Et oculi eius caligauerant*. s. ꝙ Heli erat iam senex. *Et non poterat videre*. Nam fere annorum 98, erat, & ponitur istud ad significandum ætatem Heli, in qua facta est ista reuelatio: nec poterat videre, scilicet, quia nimis caligauerat. *Lucernam Dei antequam extingueretur*. i. tantum caligauerat, ꝙ non poterat videre lucernam accensam, ideo quamuis esset in sanctuario, & essent lucernæ domini, i. lucernæ candelabri nō extinctę, ipse videre non poterat, & secundum istum sensum assignatur ratio, quare Samuel esset apud arcam custodiendo, & Heli esset in domo sua. s. quia quamquā Heli eo, ꝙ erat summus sacerdos, debebat magis custodire arcā manens apud eam, quam Samuel, qui erat Leuita, quia tn̄ Heli penitus caligauerat, ita vt non videret etiam lucernā ardentem, nihil proficiebat custodia illius, ideo custodiebat Samuel. In Hebræo aliter est ista litera punctuata, & est alia significatio. s. oculi eius caligauerant, nec poterat videre, & ibi est punctus: deinde incipit alius versus. s. lucerna Dei, antequam extingueretur Samuel dormiebat in tēplo, & tunc ista litera designat tempus, in quo facta est ista reuelatio. i. per noctem, antequam extingueretur lucerna. s. ꝙ nondum extincta, vel antequam extingueretur lucerna, Samuel dormiebat, & Deus sibi apparuit.

De sensu verborum; Et non poterat videre lucernam Dei antequam extingueretur.

Quæst. I.

IN quo considerandum, quòd in tabernaculo erat candelabrum aureum, in quo erant septem lucernæ. F Exod. capit. 27. & istę ardebant iugiter, scilicet, die, & nocte coram Domino, sed non omnes, nam septem per noctem ardebant, per diem autem quatuor: Sic videtur dicere Iosephus tertio libro Antiquitatum. Extinguebantur autem tres istarum lucernarum ante auroram, antequam facta esset ista reuelatio, ideo dicitur, ꝙ lucerna nondum erat extincta, & Samuel dormiebat. Quòd autem istæ lucernæ in aurora extinguerentur manentibus aliquibus earum, patet Exod. capit. 30. cum dicitur, quòd Aaron componet lucernas super candelabrum in mane, & ad vesperum. Hoc tamen non esset, nisi aliquæ lucernæ incenderentur per diem, & aliquæ per noctem, nam alias, extinctis omnibus in mane, non diceretur collocari in mane, sed solum ad vesperum, quia collocari significat dispositionem, & ista erat in lucernis, vt sic disponerentur, quòd arderēt. G Istū sensū, qui apparet in cortice literæ Hebraicæ, sequitur Nicolaus dicens, quod litera nostra est viciata per imperitiam scriptorum, qui duos versus posuerunt in vno, sicut est in alijs locis Scripturæ, & ob hoc posuerunt lucernam in accusatiuo referentes ad Heli. s. quod ipse non poterat videre lucernā Dei, tn̄ debebat esse in nominatiuo, ita vt inciperet ibi versus, scilicet, & lucerna Dei, antequam extingueretur, Samuel dormiebat. Arbitror tamen, quod litera nostra non sit corrupta, quamuis verum sit, ꝙ nunc alia punctuatio habeatur apud hebræos; sed Hieronymus ex industria sic scripsit transferens sensum ex sensu, & nō verbum ex verbo, quod est optimum genus interpretandi, vt ipsemet Hieronymus ait in epistola ad Pammachium; & causa mutationis huius fuit, quia si ista litera punctuetur, sicut habetur nunc in Hebræo, nequaquam videtur continuari H superiori, cū dicitur supra, quod Heli iacebat in domo sua, & oculi eius caligauerant, & videre non poterat: accipiendo autem in sensu literæ nostrę. s. quòd oculi Heli caligauerant, & videre non poterat lucernam Dei, antequam extingueretur, consonat tota litera, quamquam in hoc non nego esse conuenientem expositionem secundum literam hebraicam.

Samuel autem dormiebat in templo domini. Quia dixit supra, quod Heli dormiebat in domo sua, nō est tamen sensus ex hoc, quod Heli dormiret extra templum, & Samuel in templo, vt supra declaratum est, sed Heli iacebat intra tēplum in aliqua domo separata a loco, in quo erat arca, cū ipse nihil proficeret ad custodiam, quia caligauerant oculi eius; Samuel autem erat in quodam loco magis coniuncto arcæ ad hoc, quòd diligenter custodiret eam, quę erat in sā I ctuario, & quantum ad hoc dicebatur esse in templo. i. magis intra templum, quā Heli. *Vbi erat arca Dei*; non est sensus, quòd Samuel dormiret intra sancta sanctorum, vbi erat arca, quia non solum non licebat ei dormire ibi, sed etiā nec manere aliquo tempore, aut ingredi illuc, quia soli summi sacerdotes ingrediebantur illuc semel in anno in die propitiationis Leuitic. 16. & ad Hebræos capit. 9. Nemo tamen ibi vnquam dormiebat, nec etiam summus sacerdos, quanto magis Samuel, q erat Leuita simplex? Nec valet, quòd aliqui dicunt, scilicet, quod Samuel erat adhuc puer, & sine peccato, & ob hoc poterat ibi dormire: Nam etiamsi esset ita immunis a peccato, vt Angelus, inhonestum videbatur valde, & nimis contra Dei reuerentiam, quòd aliquis haberet lectum, & dormiret in loco illo, vbi apparebat gloria domini. Dicebatur igitur Samuel esse, vbi erat arca. i. in K aliqua cellula propinqua illi loco, vbi erat arca, quæ autem propinqua sunt non iudicantur distare.

Et vocauit Dominus Samuel. Hic ponitur reuelatio facta ad Samuelem, & dicitur, quomodo Deus illum vocauerit: nam ista prophetia facta est in reali locutione sine aliqua figura apparente, & non per reuelationem intellectus, vel motum phantasiæ, nec etiam apparuit Samueli aliqua figura loquens, sicut apparebat interdum alijs prophetis, vt patet de Iosue, cui apparuit Angelus domini euaginato gladio in agro Iericho: Iosue. 5. capit. Et sic apparuit Gedeoni loquens. Iudic. cap. 6. Sic matri Samsonis Iudic. ca. 13. Samueli autem nulla figura apparuit, quia tūc, quando vocatus est, non cucurrisset ad alium, nisi ad vocātem: cucurrit tn̄ ad Heli ter, vt patet inf. similis autem locutio in sola voce facta est populo Hebręorū in deserto, cum data est lex; sic patet Deuter. ca. 4. Vocem verborum audiuistis,

Reuelatio facta ad Samuelem.

uistis, & formam penitus non vidistis. De istis differentiis [A] reuelationum propheticarum declaratum est. Nu. cap. 12. *Qui respondens ait, ecce ego.* Id est, immediate, vt audiuit, respondit, dicens; ecce ego, idest ecce ego præsto sum ad ea, quæ iubes. Putabat tamen Samuel, q vocaret eum Heli, & ob hoc sic respondebat, sed angelus domini erat, qui vocabat, quamuis hic Dicatur Deus, quia iste est modus scripturæ potissimum in veteri testamento. *Et cucurrit ad Heli.* Putauerat enim se vocari ab eo, ideo ad ipsum cucurrit, & hoc quia intra templum erat locus, in quo manebat Heli: potuit itaq; ad eum cito venire de lecto suo: faciebat autẽ hoc Samuel, quia non existimabat se potuisse vocari ab alio, nisi ab Heli, quia nullus propinquior erat, cuius vox ad ipsum peruenire potuisset, & hoc, quia nõdum locutus fuerat ei Deus, alioquin magis existimasset esse vocem Domini; sic patet infra. s. Porro Samuel necdum sciebat Dominum, [B] nec reuelatus fuerat ei sermo Domini.

Quare Angelus non se statim manifestauerit Samueli. Quæst. II.

QVAERET aliquis, quare Angelus domini loquẽs non se reuelauerit immediatè Samueli, ita vt non cogeretur ire ad Heli putans se ab eo vocari. Aliquis respondebit, q hoc factum est, vt Samuel non videret aliquam figuram, per quam moueretur ad idololatriam putans eam esse Deũ, & postea assuefieret ad colendum idola, sic fiit de toto Israel, nam, cum Deus dedit eis legem in monte Sinai, solũ vox audiebatur, & non videbatur aliquis loquẽs, ne ipsi facerent aliquas similitudines loquentis, & errarẽt; sit patet Deutero. ca. 4. s. Locutus est Dñs ad vos de medio ignis, vocem verborum eius audiuistis, & formam penitus [C] non vidistis, & postea subditur causa. s. Custodite sollicitè animas vestras, non vidistis aliquam similitudinem in die, qua locutus est Dñs vobis in Horeb de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis sculptam similitudinem. Dicendũ est hoc non stare, quia ante hoc Angelus Domini sæpe apparuerat in corpore assumpto, & locutus fuerat, vt patet in Iosue, & Gedeone, & matre Samsonis, vt supra dictũ est; Samuel aũt non erat minoris virtutis, quam mater Samsonis, vt deciperetur ex visione Angeli, & idololatraret; potissimum autem, quia si apparuisset Angelus ei in figura assumpta, non vocauisset se Deum, sed virum Dei, vel Angelum, sicut factum est in alijs locis de Iosue, Gedeone, et matre Samsonis. Sed dicendum, q non apparuerit ei Angelus domini in figura, vt cogeretur ire ad Heli, si. n. apparuisset in aliqua figura, vidisset eum Samuel, & stetisset coram il- [D] lo. Fuit tamen conueniens, q iret ad Heli; nam, si Deus reuelasset ei aliquid, aut postea ipse diceret illud Heli sponte, aut non: si. n. ipse non dixisset, non quæsiuisset Heli ab eo, quia nõ existimauisset aliquid esse sibi reuelatum: si autem ipse sponte dixisset, non credidisset Heli putans esse aliquẽ errorem somniorum accidentem ex defectu puerilis ætatis. Et apparet hoc, quia cum prima vice iuerit Samuel ad Heli putans se ab eo vocatũ, dixit, q non vocauerat iubens eum redire ad dormiendum, sic etiam in secunda vice: In tertia autem dicitur, q Heli intellexit, q loqueretur Deus ad Samuelem, & tunc instruxit eũ, vt patet infra: si igitur in secunda vice adhuc non intelligebat eum a Deo vocatum fuisse, quanto minus intellexisset, si nesciuisset eum fuisse aliquando vocatum, sed solum diceret Samuel, q Deus ei aliquid reuelauisset, & ex ista causa fuit opportunum, qđ [E] Deus vocaret sæpe Samuelem faciendo eum sæpe ire ad Heli, quia in prima vice nihil fuit motus Heli putans hoc accidere ex defectu somniorum. Idem etiam arbitratus est in secunda, sed cum iam toties vocaretur puer, non putauit hoc accidere ex errore somnij, sed ex alia causa, ideo tunc instruxit eũ de respõsione, & in aurora quæsiuit ab eo, quid Deus reuelasset, & quia Deus volebat notum fieri hoc Heli per Samuelem, fecit taliter, vt Heli crederet, q non accidisset, nisi Samuel sæpe venisset ad Heli. Oportuit igitur, quòd non appareret aliqua figura Samueli, & sic cogeretur venire ad Heli, & dixit ei. s. Samuel ad Heli. *Ecce ego*, i. ecce ego adsum tibi, *Vocasti enim me*. i. huc veni, quia vidi, q vocares me; istud ponebat Samuel ad notandũ, quare venisset ad Heli, qui dixit: non vocaui te, reuertere, & dormi: ista enim reuelatio facta est per noctem. Sic namque, [A] cõius fiebat apparitio prophetis, & tunc dixit Heli ad Samuelem, q rediret ad dormiendum: putauit. n. hoc fuisse ex aliquibus accidentib. somniorum, non tamen increpuit Heli Samuelem, quia non erat ex hoc increpabilis, dato q esset error somnij, quia ista non sunt in potestate nostra; potissimum, quia Samuel adhuc erat puer, & nesciebat, ex qua causa hoc aduenisset. *Et abijt, & dormiuit.* Scilicet, quia Samuel nõ putauit hoc sibi accidisse ex vocatione Dei, sed magis ex somnio, vel forte non attendit aliquid ad hoc, q esset puer, & non curent pueri aliquid de his distinguere, cum ad tãta apti non sint. *Et adiecit Dominus vocare rursum Samuel.* Id est, iterum vocatus est post primam vicem. Consurgensq; Samuel abijt ad Heli, erat. n. Samuel valde obediens, ad quẽ pertinet executionem mandatorũ non differre, ideo immeditè surrexit, vt sciuit se vocatum.

[B] *Quare Samuel secundo venerit ad Heli, cum tamen in prima vocatione fuerit deceptus. Quæst. III.*

QVAERET aliquis, quare Samuel venerit ad Heli iterum, cum sciuisset se fuisse deceptũ in priori vocatione. Respondendum est, q Samuel audiebat vocẽ, & vere audiebat, ita vt nequaquam posset dubitare, an eam audiuisset, ideo quamuis fuisset primo deceptus, venit ad secundam vocationem, sicut nos nequaquã dubitamus proferre ea, quæ nos certissimè scire cognoscimus. Sic. n. est in prophetis: nam prophetæ multa in somnijs recipiebant, tanquam verissima, ac si ea verè vidissent; ita de Samuele factum est, quia non erat illa immutatio, tanquam facta in somnijs sed magis, vt in vigilia; venit ergo sciens certissime se esse vocatum, quãuis nesciret, a quo vocatus fuisset. [C] *Ecce ego, quia vocasti me.* Hoc dixit in secũda vice ad repræsentandum causam sui aduentus, putans se vocatum. *Qui respondit.* s. Heli. *Non vocaui te, fili mi, reuertere, & dormi,* Enam ista secunda vice existimauit Heli, quod Samuel errore somniorum deciperetur, ideo remisit eum ad dormiẽdum, sed adhuc non increpuit eum, quia ex conditione naturę, & non ex arbitrio nostro accidere poterat, q aliquis sæpe falleretur putãs se audire voces, vel ab aliquo vocari.

Porro Samuel, nec dũ sciebat Dominum. Hic datur causa, quare Samuel toties recurreret ad Heli audiens voces aliquas, cum non vocaretur ab eo putans se vocatum. s. quia nondum cognoscebat Dñm, nec putabat se ab eo vocari. Intelligitur aũt ista cognitio quantum ad communicationem, quæ est in reuelatione prophetica, quia eo modo non cognoscebat Dñm, quia nũquam sibi quicquam fuerat re- [D] uelatum, cognoscebat tñ eum per fidem verã, & per amorem, quia diligebat eum, & explebat ea. quę iussa erãt propter ipsum. Dicit hic Nicolaus, q erat processus in Samuelis cognitione, sicut in operatione naturę, & artis, quę semper procedunt ab imperfectis ad perfecta; ita ẽt in omnib. prophetis, quia posteriores prophetę magis appropinquãtes ad tempus Christi habuerunt cognitionem clariorẽ, q̃ prophetę priores, ita etiam interdum in eodem propheta accidit, q cognitiones eius de Deo a principio essẽt minus claræ, quam posteriores, ita in Samuele factum est, quia a principio audiens vocem Dñi, putauit esse vocem hominis, quousque perueniret ad cognitionem manifestam vocis diuinæ, sed non intendit litera istud hic, nec Deus faciebat ob hoc, sed vt cogeretur venire sæpe Samuel ad Heli, vt sic crederet ei, quòd a Deo acceperit reuelationem: nunc. n. ince- [E] pit esse propheta. *Et adiecit Dominus, & vocauit Samuelem tertio.* i. non cessauit in prima: & in secunda vocatione, sed adiecit tertiam: hoc autem erat ad maiorem certificationem, vt sic vere crederet Heli, q vocaretur Samuel a Deo, *Et consurgens abijt ad Heli.* Hoc fuit, quia semper intelligebat Samuel se esse vocatum ab Heli, quod erat propter duo: primo, quia nondum acceperat a Deo reuelationem, vt posset existimare istam esse diuinam vocationem: secundo, quia erat Samuel puer, & non poterat iudicare, an ei ista a Deo dicerentur, sed existimabat se ab illo vocari, a quo consueuerat semper vocari: *Intellexit igitur Heli, quia Dominus vocaret puerum.* Hoc fuit, quia sæpe surrexerat, quasi vocatus, q nõ existimabat Heli posse fieri ex sõnij errore, sed q alių seũ vere vocaret: non existimauit aũt aliũ esse, nisi Deũ. *Et ait ad Samuelem vade, & dormi.* Scilicet, quia non vocauerat eum ipse, sed Deus: instruxit tamẽ

qualiter respondere deberet, si Deus eum vlterius vocaret. *Et si deinceps vocauerit te.* Existimauit Heli, ꝙ Deus vocaturus esset vlterius Samuelem ad aliquid ei significandū: non enim frustra eum ter vocasset, ideo instruxit illū qualiter deberet respondere, ad hoc, ꝙ se haberet reuerenter ad Deum; erat enim Samuel inexpertus, ideo nesciret loqui reuerenter ad Deum; & hoc, quia adhuc erat puer; erat autem Heli senex sciens, qualiter Deum alloqui deberemus cum reuerentia magna, sicut ad Dominos temporales. *Dices; loquere Domine, quia audit seruus tuus.* Ista sunt verba hominis significantis se esse attentum ad ea, quæ dicebantur, & orantis, vt aliquid sibi dicatur. *Abijt ergo Samuel, & dormiuit in loco suo.* Scilicet, in cellula, in qua consueuerat dormire circa Sancta Sanctorum.

Et venit Dominus. Scilicet, Angelus quia nun loquebatur Deus; loqui enim non potest, vt declaratum est. Exod. c.23. & 25. sed Angeli vocantur nomine Dei in Veteri Testamento. *Et stetit.* Scilicet, circa Samuelem, ad hoc, ꝙ sciret Samuel distinctè se vocari ab aliquo, qui esset sibi propinquus loco. *Et vocauit, sicut vocauerat primo, & secundo.* Ista litera potest dupliciter intelligi, vno modo, ꝙ referatur ista determinatio, primo, & secundo ad istud verbum vocauit. i. aliter ꝙ referatur ad quoddam verbum, scilicet, vocauerat. i. ꝙ vocauit Dominus in ista vice Samuelem, sicut vocauerat primo, & secundo. i. sicut vocauerat in prima, & secunda vice. Primus sensus est verus. s. ꝙ vocauit Deus Samuelem: primo, & secundo. i. bis nominando nomen eius, & sic patet in litera, quia dicitur Samuel, Samuel. Simile ēt hr Gen. c. 22. vbi Deus locutus est ad Abraham secundo. i. duabus vicibus. s. nominans nomen illius bis, cum dicitur Abraham, Abraham, & tunc dr̄, ꝙ vocauit eum bis, sicut consueuerat vocare in alijs vicibus, quia in qualibet aliarū vocabat eum, dicens Samuel, Samuel. Secundus sensus nō est verus, vel saltem conueniens literæ. s. ꝙ Deus vocauerit Samuelem, sicut vocauerat primo, & secundo. i. prima, & secunda vice: nam non solum vocauit eum bis, sed ēt ter, vt patet sup. ideo teneatur primus sensus. *Et ait Samuel; loquere domine, quia audit seruus tuus.* In ista quarta vice non cucurrit Samuel ad Heli, quia iam fuerat edoctus, quomodo responderet. In Hebræo non habetur hic nomen Domini, sed dicitur loquere, quia audit seruus tuus. Dicit autem Rab. Sal. ꝙ hoc fuit, quia Samuel ignorauit an ille, qui loquebatur, esset Deus, vel dæmon: ideo noluit eum vocare Dominum: sed istud nihil est, quia cum dicatur audit seruus tuus, intelligebatur, ꝙ vocabat eum Dominum, quia non est aliquis seruus, nisi dominum habeat, & consequēter cum quis vocat se seruum alterius, dicit eum esse dominum, quamuis expresse non vocarit eum dominum. Litera Hebraica in quibusdam non curat multum exprimere, & ob hoc illi, qui in talibus volunt ponderare literam, nimis errant. *Et dixit Dominus ad Samuelem.* s. Angelus Dei, qui hæc in persona Dei significabat. *Ecce ego faciam verbum in Israel.* i. ego faciam rem aliquam in populo Israelitarum, verbum enim accipitur hic pro re; sic etiam sæpe accipitur in alijs locis, sicut cum quæsiuit David, quod est verbum, quod factum est in castris. i. quid est, quod accidit in castris, infra lib. 2. cap. 1. *Quod quicunq; audierit, tinnient ambæ aures eius.* i. ita erit terribile istud, quod ego faciam, ꝙ omnes audientes erunt attoniti. Et est hic metaphora, quia do enim aliquis audit verbum nimis forte, aures eius tinniunt, & interdum homo cadit attonitus: ita res illa, quam Deus facere debebat, erat ferus, ꝙ quicunque audiret eā, timeret nimis; intelligitur autem istud secundum Nicolaū de captione arcæ: nam fuit terribile in Israel, ꝙ arca capta esset, quia eo audito Heli corruit de sella, & fractis ceruicibus expirauit, vt patet sequen. c. Et nurus eius hoc audito, irruentibus super eam doloribus partus, mortua est. eod. c. & hoc erat tinnire aures, scilicet, ꝙ veniet arca de tanta reuerentia ad tantam ignominiam. Prius enim Leuitis non licebat eam videre discoopertam, alioquin morerētur. Num. c. 4. nunc aūt hostes eā ferebant pro libito, & discoopertam habebant. Sed magis est hoc intelligendum de morte posteritatis Heli, s. quando occidit Saul 85. viros vestitos Ephod de domo Achimelech, & pertinebant isti ad domū Heli. Et patet, quod intelligatur de hoc, quia, quamuis captio arcæ fuerit aliquid terribile, tamen non erat hoc pœ-

F nale soli domui Heli, sed toti Israel, Si enim capta arca superstites fuissent filij Heli, & nūquam fuisset mutatum sacerdotium magnum de domo ipsorum: non videbatur infligi ex hoc eis aliqua specialis afflictio; hic tamen Deus intendebat prænunciare afflictionem pertinentem ad domum Heli, vt patet ex tota litera, ideo referendum est ad mortem simultaneam omnium de familia Heli: fuerunt enim omnes simul pereuntes præter Abiathar, infra c. 22.

In die illo suscitabo aduersum Heli omnia, quæ locutus sum super domum eius. Id est, tunc faciam omnia, quæ dixi cōtra Heli. Non est autem intelligēdum, quód in aliqua vna die hæc fierēt, sed accipitur dies pro omni tempore, in quo aliquid completetur de his, quæ prænunciata sunt super domum Heli. Et dicitur hic, quæ locutus sum, quia non prædixerat nunc nuniter Deus mala super domum Heli, sed ēt

G ante hoc, quia vir Dei veniens ad Heli prænunciauerat ei multa, vt patet præcedenti capitulo. Potest autem aliqualiter ex ista litera percipi & approbari sententia Nicolai, s. ꝙ verbum, de quo supra dicebatur, ꝙ faceret tinnire aures, esset captio arcæ. & in ipsa die inciperet Deus complere, q̄ dixit contra domum Heli, s. quia eodem die, quo capta est arca, mortui sunt duo filij Heli, & in hoc incepit pœnalitas domus Heli, vt patet præcedenti c. s. Hoc est signū, ꝙ futurum est; duo filij tui vna die morientur ambo; dicitur etiā. *Incipiam & complebo.* Si referatur ad diem, in quo capta est arca, non est sensus, ꝙ in ea die, qua cœpit pœnalitas contra domum Heli, finiretur, quia multo post finita est, s. tempore Abiathar, quando expulsus est de summo sacerdotio, infra tertio libro, c. 2. s. Eiecit Salomon Abiathar, vt non esset sacerdos Domini, vt impleretur sermo, quem locutus

H est super domum Heli in Silo, sed est sensus; incipiam, & complebo, idest, quamuis non in eadem die finiam, in qua incipiam; tamē ego finiam. *Prædixi enim, quod iudicaturus essem domum eius.* Accipitur hic iudicare. i. pœnas infligere. Nam si accipiatur pro s̄nia iudicis, non erat Deus iudicaturus, quasi non iudicasset, iam enim iudicauerat, & ab æterno erat iudicium, sed pœna non inflicta fuit, nisi in t̄pe determinato, & post hoc, & de hoc dicitur, ꝙ Deus iudicaturus erat, & istud prædixerat. s. per virū Dei, de quo præced. c. ipsi enim latius significatum est, quam Samueli. *In æternum.* i. ꝙ istud iudiciū, vel pœna durare deberet in æternū.

Pœna domus Heli an durauerit in æternum. Quæst. IIII.

I SED dicet aliquis contra, quia hoc tempore Abiathar sacerdotis in principio regni Salomonis finitum est, ergo non durauit in æternum. R̄ndendum est, ꝙ pœna domus Heli fuit duplex, quędam in positione, & alia in priuatione: pœna. n. positiua fuit, ꝙ omnes de genere Heli perirēt præter paucissimos, & ista solum durauit vsq; ad tēpus Saulis. Nam ante hoc perierāt duo filij in bello. s. Ophni, & Phinees: seq. ca. Et post eos incepit continuari in reliqua stirpe, quousque Saul occidit. 85. viros de stirpe Achimelech, qui vestiti erant Ephod, & oēs isti erant sacerdotes relicto solo Abiathar, vt infra ca. 22. Pœna aūt priuatiua erat in priuatione summi sacerdotij, & ista durauit in æternum, qm priuata est stirps Heli summo sacerdotio t̄pe Abiathar, & nunquam postea redijt ad ipsum, nec ad alios posteros suos, sed mansit in stirpe Sadoc, qui erat de filijs Phinees,

K de quo declaratum est præceden. c. Et de ista pœna priuatiua intelligitur hic, ꝙ Deus iudicabit in æternum. i. puniet domum Heli. *Propter iniquitatem, eo quod nouerat indigne agere filios suos.* i. ista pœna inducetur pp iniquitatem Heli, quæ iniquitas non erat in aliqua commissione, quia ipse nihil commiserat, sed in omissione. s. quia nouerat filios suos agere indigne, & non corripuit eos; ista autem indignitas erat, quia errabāt in opere sacerdotali, & dormiebant cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi.

Sciendū tn̄, ꝙ principalius inducta fuit ista plaga pp peccata filiorū Heli, q̄ pp peccata patris eorum, sed q̄a scriptura dixit de domo Heli, voluit tāgere de iniquitatib. eius, & ista nulla erāt, nisi q̄a corrigere omiserat; iniq̄tas aūt filiorum Heli manifesta erat. *Et non corripuit eos:* Aliq̄s dicet. ꝙ corripuit, q̄a increpuit illos p̄ced. c. dicēs, nō est rē bonā, q̄ faciebant filij sui. Respondēdum est, ꝙ corrept. Heli fuit

remissa

remissa nimis, quia solum dixit, quare facitis res huiuscemodi: nolite facere filij mei, quod autem inutile, vel parum est, nihil esse videtur. Debuerat autē Heli pro iam enormib. scelerib. nimis increpuisse filios suos, ideo dicitur, quod non correxit. *Idcirco iuraui domui Heli*. i. ego promisi proposito iuramento; quod punirem domū Heli, & ponitur istud ad certificandum, quod ista denunciatio non est secundum continuationē, sed secundum certitudinem diuinę scientię; ideo nūquam mutabitur, etiāsi posteri Heli boni essent: & quia illa, quæ homo sub iuramento asserit, firmiora esse debent, quam ea, quæ sine iuramento promittuntur, dixit Deus se iurasse. In Deo tamen, siue iuret, siue non iuret, semper est certitudo, quid igitur proficiat iuramentum in promissis diuinis, declaratum est Gene. c. 22. *Quod non expietur iniquitas domus eius*. i. progeniei illius; Hoc solum intelligitur quantum ad pęnam a Deo determinatam, sed non ad culpam. Nam, quacunque hora ingemuerit peccator, Deus non recordatur vlterius peccatorum ipsius. Ezech. 18. c. sed de pęna nihil impedit, qd aliqs sit in magna charitate, & sit subiectus magnis pęnalitatib. potissimē cum istæ pœnalitates sint satisfactorię, & peccator punitus magis satisfaciat hic, quam in futuro sæculo. Gratia ergo quædam est, quod homini peccatori non remittatur hic pęna. s. quod non differatur pro futuro sæculo, cum leuius, & velocius hic ab ea liberetur, quam in futuro; & sic in domo Heli nunquam fuit expiata iniquitas. i. nunquam fuit ablata pœna, quia sp manserūt priuati posteri eius Summo Sacerdotio. *Victimis, & muneribus*. i. nūquam expiabitur ista pęna etiāsi offerant multas victimas, & munera: vocantur victimę sacrificia facta de animalib. munera vocantur oblationes factæ de reb. non viuentib. & per vtrunque impendebatur Deo cultus. Ponitur autē hoc ad instruendum Heli, & posteros eius, quia ipsi erant sacerdotes, & diuites: ideo putantes Deum placandum esse per sacrificia, laborarent, vt impenderent multa sacrificia, sed quia illa essent frustratoria, & non essent accepta Deo ex hac parte, prænunciauit instruens illos, quod non aboleretur peccatum per sacrificia; & ne isti laborarent circa inutilia; Deus arcet eos ab his; Sic etiam est factum cum Deus prænunciasset malum futurum contra Iudæos propter eorum iniquitates, & ne niterentur tollere hoc per sacrificia, dixit; ne frustra leborarent in sacrificijs. Isa. c. 1. s. Ne afferatis vltra sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi: Neomeniam, & sabbatum, & festiuitates alias non feram: iniqui sunt cętus vestri: Kalendas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea, et cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos, et cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Sic etiam multoties quando Deus non vult aliquid audire, denunciat, vt non oretur pro illo, sic patet Ierem. c. 15. s. si steterit Moyses, & Samuel coram me non est voluntas mea ad populum istum. Dicebatur autem de victimis, & muneribus, quia in lege determinata erāt specialiter aliqua sacrificia, quæ vocabantur pro peccato, & illa proficiebant aliquo modo ad remissionem peccatorū, ideo de illis putarent isti, quod per ea liberarentur ab ista pęna, sed Deus eis pręnunciat, quod non liberabūtur. Quomodo aūt sacrificia pro peccato proficiant ad remissionem peccatorū, an sint pro remissione pęnę, vel culpæ, & si pro pœna, pro quo genere pęnę, declaratum est Leuit. c. 1. & 4. *Dormiuit autem Samuel vsque mane*. Scilicet, postquam facta est sibi reuelatio iacenti in lecto, dormiuit vsque ad auroram, scilicet, non iuit amplius ad Heli, sicut prius iuerat: fuit. n. facta ista reuelatio per noctem iacente Samuele in lecto, vñ nō surrexit, quando facta est, propter præsentiam Angeli reuelantis, nec postea vsque ad auroram, sed dormiuit. s. iacuit in loco suo vsque mane, siue dormierit, siue non. *Aperuitque ostia domus Dei*. s. in aurora, postquam consurrexit, aperuit ostia templi, quod vocatur domus Dei: istud. n. erat officiū Samuelis, ipse namq; semper erat in tabernaculo nocte, & die, ideo poterat conuenientius aperire portas illius, quam ceteri. Etiam erat hoc conueniens gradui suo, scilicet, ordini Leuitico, nam Leuitę non habebant officia sacerdotalia, sed alia minora, sicut aperire, & claudere portas, & canere in voce, & organis in solennitatib. & quando fierent sacrificia, vnde diuisi sunt Leuitæ in ianitores, & cantores. 1. Paralip. c. 6. ideo istud Samueli conueniebat. Ex hoc aūt apparet, quod sup. dicebatur. s. quod Heli dormiebat intra templum,

A quia ista reuelatio fuit facta per noctem, & ter cucurrit Samuel ad Heli putans se ab eo vocari, nunquam tamen aperuit ostiā templi, nisi vsque mane; oportebat igitur, quod Heli dormiret intra templum.

Et Samuel timebat visionem indicare Heli. Hic ponitur reuelationis diuulgatio facta ipsi Heli, fuerat. n. ista prophetica reuelatio solum contra domum Heli, vt patet. sup. ideo debebat sibi denunciari: ad hoc. n. facta est, vt scirentur ea, quæ pręnunciabātur: Samuel tñ timebat ista nunciare Heli. Erat autem iste timor reuerentiæ, quia Samuel nutritus erat ab Heli, & ministrabat coram eo. In reuelatione autē ista denunciata fuerant maxima mala. s. perditio honoris, & mors: ideo timebat talia nunciare Heli, & ob hoc proponebat tacere, nisi Heli eum incitasset ad dicendū, & quasi

B coegisset. *Vocauit ergo Heli Samuelem*. s. in aurora ad sciendum, quid sibi reuelatum esset a Domino. *Et dixit; Samuel fili mi*. Vocabat eum filium Heli præ amore, qm̄ ministrabat diligenter nimis & proficiebat in omnib. & quia in custodia illius erat, habebat illum tanquam filium, quamuis non esset. *Qui respondens ait, præsto sum*. Id est, ecce adsum, iube, quid vis. *Et interrogauit eum, quis est sermo, quem locutus est ad te Dominus*. Ad hoc enim vocauit eū Heli, vt ista sciret ab eo.

Quomodo sciret Heli, quod Deus locutus esset Samueli. Quæst. V.

QVÆRET aliquis, quomodo Heli quæsiuerit, quis esset sermo, quem locutus Deus fuerat, cum nesciret Deum esse locutum: nam nō poterat scire, an locutus esset. Forte tamen aliquis dicet, quod audiuerat Heli voces Domini ad Samuelem, cum essent ambo in eodē templo. Sed *Prima opi.*

C istud non stat, quia tunc sciuisset Heli, quid Deus reuelauisset, & non inquireret illud a Samuele. Item si audisset voces Dei, quando facta est reuelatio, etiam potuisset eas audire, & audisset, quādo vocabatur Samuel ab Angelo, cum fuerit ter vocatus; vt patet supra, sed Heli nō audiuit: nam, quando ibat Samuel ad eum, nesciebat, quid hoc esset: nec intellexit, quod Deus vocaret eum vsque ad tertiam vicē: si tamen ipse audisset voces vocationis, cognouisset, quod a Deo vocaretur sciens, quod nullus alius ibi erat, qui illas voces formare posset: sciens etiam, quod Deus prophetis per somnium reuelare secreta solitus erat. Item non stat, quia si Heli audisset reuelationem, quæ fiebat Samueli, quando ei fiebat, non magis esset Samuel propheta, quam Heli, cum vtriq; Deus reuelaretur, sed Samuel erat propheta solum, Heli aūt non, ideo nō cognoscebat per certitudi-

D nem, an Deus apparuisset Samueli, credebat tamen, quod apparuisset, quia cum eū ter ante hoc vocasset, illa vocatio ad aliquid ordinabatur, cum Deus nihil agat frustra. Credidit ergo, quod post illas vocationes iterum vocauerit, & locutus fuerit: volebat autem Heli cognoscere, quid Deus reuelasset Samueli, quia licet nesciret, quod reuelatio contra ipsum esset: tñ forte suspicabatur illud; quia iterum contra eum fuerat facta reuelatio per hominem Dei præcedenti c. et quia nunc reuelabatur Deus in templo puero illi, satis erat suspicabile, quod contra ipsum esset reuelatio. Sed adhuc dato, quod non crediderit contra se esse reuelationē, quæ fuit, quid Deus dixisset, quia erat desiderans scire reuelata; quilibet. n. sic desideraret, & hoc propter duo. Primo, quia illa, quę reuelabantur erant futura, & homines afficiuntur *Alia opi.* *Quare voluit Heli scire, quid reuelatū esset Samueli.*

E nimis ad sciendum ea, quæ futura sunt, cum ista sola eis incerta maneant: nam pręsentia, & pręterita ab eis facillimē cognoscuntur, futura aūt sola ignorant. Tertio desideraret hoc nimis, quia a Deo fiebat ista reuelatio; ideo esset aliqd certissimum, & valde excellens, pp quod et desiderabile erat, sicut cupimus audire sententias magnorum virorum, & sapientum, attentique nos exhibemus eis, quæ dixerint, tanquam aliquid excellens dicturi sint, sed adhuc forte Deus incitabat Heli, vt ipse inquireret a Samuele, ne cogeretur Samuel cum rubore, & timore ista ei denunciare: nam timebat ei dicere, vt patet hic. *Oro te, ne celaueris a me*. Hic rogat Heli Samuelem: nam quamuis esset famulus eius, noluit imperare, & hoc propter duo. Primō, quia Heli erat maior Samuele, in quantum erat Summus Sacerdos, Samuel vero simplex Leuita, & in quātum erat senior, & habens illum; in potestate sua poterat. n. secūdum hæc iubere illū; non erat tamen Heli maior Samuele

in quantum Propheta, quia Samuel erat propheta, Heli autem non:& dato, ꝙ esset, tamen, quantum ad hoc, non fuit; ideo in opere prophetico nihil poterat iubere, sed orauit, vt sic flecteret eum. Secundo fuit hoc, quia dato, ꝙ Samuel esset simpliciter subditus Heli quantum ad omnia, tamen in hoc non decebat iubere, sed orare, quia iubere importat necessitatem, & violentiam, orare autem importat libertatem, sed cum dominus vult aliquid a seruo, in quo totaliter potest eum cogere, iubere conueniens est, sed circa ea, quæ occulta sunt, iubere nihil prodest, quia seruus fallet dominum, si voluerit, nisi inducatur persuasoriè ad non fallendum, & sic tūc magis orandum, quam iubendū est; ita aūt erat in Samuele, quia ea, quæ petebat Heli, erant futura, & reuelatio fuit facta abscondite: vnde poterat Samuel dicere Heli aliqd, qd Deus ei nō reuelasset, vel de eis, q̄ reuelasset, multa occultare; decuit ergo, vt oraret, nimis enim flectuntur, qui in minori gradu sunt, cum viros nimis magnos sibi supplices, & ad aliqd orātes cernunt. *Hæc faciat tibi Dominus, & hæc addat.* Iste est modus iurandi antiquus, vel magis imprecandi: nam Heli imprecabatur hic mala super Samuelem, si aliquid celaret: dixit autem, hæc faciat tibi Dn̄s: & per particulam hæc demonstrauit aliquid Heli, ꝙ hic non habetur. s. Deus faciat super te talia mala, & talia nominans illa. *Et hæc addat.* Id est, non solum sit contentus his, sed etiam addat alia mala, scilicet talia, & talia, & ipse nominauit illa. *Si absconderis a me sermonem ex omnibus verbis, quæ dicta sunt tibi.* Satis credebat Heli, quòd Samuel reuelaret ei aliquid de his, quæ Deus dixerat: etiāsi solum iuberet illum, vt reuelaret, sed timebat, ꝙ aliquid absconderet, & propter hoc inducebat super eum imprecationes: In quo aliqualiter patet, quòd Heli credebat istam reuelationem fuisse factam contra eum, & quia aliqua alia prænunciata essent, credidit, quòd illa, vel plurima illorum occultaret Samuel, ne eum contristaret. *Indicauit ei itaque Samuel vniuersos sermones Domini.* Fuerat enim adiuratus, vt hoc faceret: etiam iusserat eū dominus suus, cui peccatū erat mentiri, ideo respondit nihil celando. *Et non abscondit ab eo.* Eadem sententia est cum præcedenti; nam si omnes sermones Domini denunciauit Samuel Heli, necesse erat, ꝙ nihil absconderet ab eo, sed ista dicuntur per superabundantiam, sicut interdum est mos Sacræ Scripturæ, & etiam est hoc in modo loquendi. *Et ille respondit.* Scilicet, Heli auditis duris denunciationibus contra se, & domum suam. *Dominus est, quod bonum est in oculis suis faciat.* Idest, Deus, qui ista denunciauit, est Dominus omnium potens facere de nobis, quidquid voluerit, ideo faciat, ꝙ bonum videtur in oculis suis. q. d. si bonum videtur ei, q̄ ista, quæ prænunciata sunt, eueniant super me, & domum meam, eueniant. Ex hoc apparet, ꝙ Heli erat vir bonus, & quis ipse peccasset, quia cum potuit, non corripuit filios suos, quātum debuit, tn̄ nunc patienter sustinebat, ꝙ Deus talia mala de eo prænunciasset esse futura, ideo ex ista pęna sibi prænunciata nemo arguere pōt, ꝙ ęternaliter condemnatus sit, sed magis è contrario dicetur, ꝙ pęnituerit eum de peccato suo, cum patienter pęnam sustulerit. Erat autem quędam pars pęnę audire mala, quæ prænunciabantur, & credere, ꝙ euentura essent. Cum igitur audiret quis ista patienter, quandam partem pęnę patienter tolerabat.

Creuit autem Samuel. Hic ponitur reuelatio facta toti Israel, scilicet, ꝙ postea totus Israel cognouerit, quomodo ista verba reuelata fuerant Samueli super domum Heli, & dicitur, creuit Samuel. s. ætate, sapientia, & fama, & quantum ad omnem probitatem, sicut dr̄ de Christo. Luc. c. 2. ꝙ puer crescebat, & confortabat plenus sapientia, & gratia & iterum ibidem. s. & Iesus proficiebat ætate, & sapientia, & gratia apud Deū, & homines. *Et Deus erat cum eo.* Deus enim dr̄ esse cum aliquo, quando specialiter cum eo est faciens per illum aliquid, quod per alios homines nequaquā facit. Si enim large accipiatur esse Deum cum homine, cū omni homine est, quia Deus est, in quo sumus, viuimus, & mouemur, Act. 17. c. nam etiam secundum modum loquēdi naturalem causa prima plus influit in causato, quam causę secundæ, vt patet in prima propositione lib. de causis, & quia Deus est prima causa, necesse est eum concurrere ad omnem operationem causarum causatorū: nam oēs philosophi in causis cōcatenationem ponunt. s. ꝙ nō operetur q̄

Deū esse cū alio quō intelligitur.

F libet causa per se, sed oēs causæ vniuersales subordinatæ sunt inter se concatenatę, & confluunt cum quolibet agente particulari, & sic necesse est cū omni hoīe, & asino, & lapide, & quacunque re naturali Deum esse, cum ipse concurrat cum omnibus istis ad quamlibet operationem; necesse tn̄ est, ꝙ magis sit cum hominibus, q̄ cum alijs naturalibus entibus; cum ad plures actus, & perfectiores cum eis cōcurrat, sed non accipitur hic iste modus, quia tūc nihil magis eēt Deus cum Samuele, q̄ cum quocunq; alio hoīe, & sic frustra dixisset scriptura, ꝙ Deus erat cum Samuele: ideo accipitur specialiter. s. ꝙ Deus faciebat, vel demonstrabat aliquid in Samuele, & sic dr̄ Deus esse cū aliquo hoīe, quēcunque prosperat eum specialiter in aliquo, ad quod alij hoīes non attingunt, vnde si Deus alicui det augmentum bonorum tpaliū taliter, qualiter non dat alijs hoib.

G & quasi sine humana cura, Deus dr̄ esse cum eo. Idem si fiat, ꝙ omnia negocia, quę aliquis inchoat, per manus eius prospere expediantur. Ita ēt si alicui detur eminens sapientia, qualem nō hn̄t alij, vel quæcunque operatio in eo fit mirabilis. De primo horum patet Gen. 26. ca. vbi cum Rex Geraræ, vidit, ꝙ Isaac subito ditissimus factus est, & quasi sine labore, dixit Deum esse cum illo. s. vidimus tecum esse Dn̄m, idcirco diximus sit iuramentum inter nos; de secundo apparet Gen. 39. c. de Ioseph manēte in domo Putiphanis Aegiptii: nam, cum fecisset eum præpositum domus suę omnia prospere eueniebant per manus Ioseph, & ob hoc credebat dn̄s suus, Deum esse cum illo. s. fuitque Dn̄s cum eo, & erat vir in cunctis prospere agens, habitauitq; in domo dn̄i sui, qui optime nouerat Dn̄m esse cum eo, & oīa quæ gereret ab eo dirigi in manibus illius. De tertio patet,

H vt in Samuele, de quo hic, quia cum esset puer, accepit spiritum propheticum, per quem cognoscebat, quæ alij hoīes ignorabant, ideo Deus erat cum eo; sic etiam cum Christo dicebatur esse. Luc. capit. 2. quia cum esset annorum 12. disputauit cum doctoribus legis cunctis admirantibus super prudentia: & responsis eius. *Et non cecidit ex omnibus verbis eius in terram.* Locutio metaphorica est. Nam verba nō cadunt in terrā, cum verbum non sit aliquid graue, cui competat cadere, sed dn̄r verba cadere in terram, quando inania sunt, & non cadere, quando habent firmitatem veritatis: verba enim cum sint solum ad significandum, habent firmitudinem, vel vacuitatem ex rebus signatis; ꝙ si res signatæ sic se habeant, vt verba enunciant, firmum est verbum: si autem secus se habeant, verba sunt inania, & cadunt in terrā: est aūt sensus, ꝙ de verbis Samuelis nullum

I fuit in vanum, sed oīa opere comprobata sunt, quia sic euenit domui Heli, vt ipse prędixerat. *Et cognouit vniuersus Israel.* Hic ponitur diuulgatio nominis Samuelis per totum Israel propter prophetiā: nam illo tempore forte nulli alii erant Prophetæ, quia sermo Domini erat preciosus, vt patet sup. in litera, & cum auditum esset, ꝙ Samuel prophetauerat, fama eius, & laus fuit magna per totum Israel. *A Dan vsque Bersabee.* Dan, & Bersabee sunt nomina propria locorum, quæ sunt in extremitatibus terræ Chanaan, & ponuntur ista nomina ad signandum, quòd ab vna extremitate terræ vsque ad aliam maxime distantem innotuit fama Samuelis. Est enim Dan in extremitate terræ Chanaan ad plagam Aquilonis: Bersabee verò in extremitate eiusdem terræ ad plagam Meridianam, & quia magis distant in terra Chanaan latus Meridianum, & Aquilonare, quam Orientale, & Occidentale, posita sunt loca, quæ

Dā Bersabee & Gerara nomina ciuitatū

K erant ad Meridiem, & Aquilonem. De Bersabee dicendum est, quòd sit locus in extremitate Meridiana: quod patet ex duobus: primo, quia Isaac habitauit in Bersabee, & ibi proprie est Gerara, vt colligitur. Genes. 26. capit. scilicet, quia Isaac morabatur in Gerara, & quia odiosus erat Gerarītis, paululum inde declinans venit in Bersabee, & postea ad eum venit ibidem Rex Gerarę: Est tamen Gerara in extremitate terræ Chanaan, & ponitur tanquam limes eius. Gen. c. 10. scilicet. Facti sunt termini Chanaan venientibus a Sidone Gerarām, vsque ad Gazam: sed Bersabee est apud Gerarām, ergo est in extremitate terræ Chanaan, & ista est extremitas Meridiana. Secundo patet, quia Bersabee est in sorte Iudę, Iosue cap. 15. & tamen sors Iudę est, in extremitate lateris Meridiani terrę Chanaan, cum ponantur ijdem termini terræ Chanaan, & termini sortis

Iudæ a parte Meridiana,vt patet Num.34.ca.iuncto 15.c. Iosue.Item adhuc patet magis, quia licet tota sors Iudę sit Meridiana respectu aliarum sortium, tamen quædam ciuitates sunt in sorte illa magis meridianę,quam aliæ,& inter istas maximè Meridiana posita est Bersabee, scilicet apud latus terrę Edom Iosue c.15.Est autem locus iste antiquissimus,quoniã ibi habitauit Abraham,& plantauit nemus. Gen.c.20.ibi quoque habitauit Isaac.Gen.26.c.Ciuitas tamen vocata est Bersabee ab ipso Isaac propter euentum, quem habuit cũ Abimelech rege Gerarę. Gene.26.c.Dan est alia ciuitas magna,& opulentissima,quæ est in extremitate terræ Chanaan in parte Aquilonari versus Tyrum,& Sidonem,apud ipsam.n.oritur Iordanis fluuius, cũ ibi sint duo fontes.s.Ior, & Dan, qui postea in vnum confluentes procul inde Iordanem fluuium efficiunt, de quo declaratum est Iosue c.3.& 11.Ista ciuitas prius vocabatur Lesen, Iosue c.19.vel Lais:Iud.c.18.fuit autem postea vocata Lesendan per compositionẽ, quia obtinuerunt eam filii Dan. Iosue cap.19.nominantes ex nomine patris sui:deinde procedente tempore vocata est solum Dã, vt patet hic, & inf. 3.lib.c.13.Acquisierunt autem locum istum filii Dan multo tempore post ingressum Israelitarum in terram Chanaã Iudi.cap.18.est autem locus iste in extremitate Aquilonari terræ Chanaan.Nam est in regione Roob,vt patet prę alleg.c.sed Roob,& Emath sunt in parte Aquilonari in extremo,vt patet Num.cap.13.& ibi declaratum est. De Emath magis patet Num. ca.34.quia ibi ponitur;tanquam terminus Aquilonaris. Ob hoc etiam Ieroboam cum voluit ponere duos vitulos in duabus extremitatibus regni sui,vt colerent eos illi,qui erant de toto regno, posuit vnũ in Bethel,& alterum in Dan.inf.3.lib.ca.12.est autem ista ciuitas,quæ nunc appellatur Cęsarea Philippi,apud quam Christus ambulans cum discipulis suis quęsiuit ab eis,quẽ dicerent eum homines.Matth.16.cap.de quo declaratum est Iosue 19.c. *Quod fidelis Samuel propheta esset Domini.* i. istud innotuit per totum Israel.s.ꝙ esset Samuel propheta Domini,quia audierat ea,quę reuelauerat ei Deus. Etiam ꝙ esset fidelis.i.firmus,scilicet,quòd omnia,quę diceret,essent vera.Hoc autem innotuit ex completione eorum,quę prædicebat,& ponuntur hic ista per anticipationem, quia prius completa fuerunt ea,quæ prænunciabat Samuel, vel saltem aliqua eorum, quam ipse cognosceretur propheta fidelis. *Et addidit Dominus,vt appareret in Silo.* i. non solũ apparuit Dominus nunc Samueli, quãdo annunciauit ea, quæ futura erant super domum Heli, sed etiam addidit,vt appareret.i.alijs vicibus postea apparuit.Quid autem alijs vicibus Deus reuelauerit Samueli, non apparet:non enim curauit scriptura illa describere, quia non pertinebant ad exaltationem Samuelis,& depressionem domus Heli,sicut ista;de qua depressione,& eleuatione hic principaliter intenditur,vt post eam continuetur historia Regum,& dicitur,ꝙ apparuit in Silo,quia Samuel semper manebat in Silo ministrando,dum vixit Heli sacerdos, postea autem ipse assumpsit principatũ Israel, quia fuit factus Iudex, ideo procedebat per diuersas partes Israel,secundum quod patet infra 7.c. *Quoniam reuelatus fuerat Dominus Samueli in Silo.* Id est,innotuit Israeli,ꝙ reuelatus fuerat Dominus in Silo Samueli,& hoc erat, qđ cognosceret totus Israel,Samuelem esse prophetam. *Iuxta verbum Domini.* Id est,ista, quę reuelata sunt in Silo,acciderunt iuxta verbum Domini,scilicet, secundum quòd Deus prędixerat, ꝙ facit Prophetam esse fidelem. Aliter est sensus istius literę, ꝙ Deus prędixerit, ꝙ appareret in Sylo, & sicut dixit, ita cõpleuit, sed quòd hoc dixerit, non apparet, ideo melior est sensus prior.

CAPVT IV.

ET factum est in diebus illis,conuenerunt Philisthijm in pugnam. Egressus est namq; Israel obuiam Philisthijm in prælium,& castrametatus est iuxta lapidẽ Adiutorij.

ET *factum est.* Postquam in pręcedẽtibus descripta est Heli,& filiorum suorum pręuaricatio, hic consequẽter subiicitur eorum punitio,& diuiditur in duo, quia pri-

A mò describitur populi depressio propter Heli, & filiorum eius peccata:secundo eius liberatio propter Samuelis merita,infra c.7.Prima in tres, quia primo debellato populo Israel arca Dei capitur:Secũdò arca capta per ciuitates Philisthinorum circunducitur:Tertiò ad terram Israel reducitur.Secunda infra sequenti ca.Tertia infra 6.Prima in quatuor,quia primò describitur populi Israel debellatio,secũdo arcę asportatio,tertiò ipsius per Philisthinos captiuatio, quarto pro arca capta lamentatio.Secunda ibi. *Dixeruntq; maiores.* Tertia ibi. *Pugnauerunt ergo.* Quarta ibi. *Currens autem.*

An ista sequantur prophetiam Samuelis. *Quæstio. I.*

CIrca primum aliquis quæret,an ista bella,quæ habentur in hoc c.habeant se ordine consequẽti ad ea,quæ supra dicta sunt de prophetia Samuelis, vel sit anticipatio, aut recapitulatio.Respondebit aliquis, ꝙ litera ad hoc rñdet,cum dicat,quòd in dieb.istis conuenerint Philisthijm
B in pugnam aduersus Israel.Sed dicendum,quòd adhuc nõ patet sufficienter ex hoc:nam cum dicatur hic,ꝙ in dieb.illis cõuenerunt Philisthijm,significatur,ꝙ nõ fuerit magna distãtia temporis inter prophetiam Samuelis, & ista bella, & tamen an præcesserit prophetia, vel bellum nihil patet. Aliquis ergo respondebit aliter,ꝙ hic sunt duo bella.s.vnũ, quod accidit antequam portaretur arca in bello,& caperetur a Philisthinis,& aliud,in quo arca capta est, & mortui sunt duo filij Heli.De secundo bello istorum dicet,ꝙ manifestum est,ꝙ fuerit post prophetiam Samuelis supra positam,quia ibi denunciatur de duob.filijs Heli,ꝙ non corri-
C gebat eos Heli, cum eos cognosceret indigne agere, & sic non erant mortui filij Heli,sed in illo secundo bello mortui sunt,vt patet inf.in litera, ergo præcessit prophetia Samuelis adhuc scdm bellum. *De* primo bello, ꝙ fuerit ante captionem arcę,dicet,ꝙ non cõstat,an fuerit ante, vel post prophetiam.s.vtrunq; eorum satis esse poterat. Nos aũt respondebimus,ꝙ ista duo bella fuerunt necessario post prophetiã Samuelis,quæ hr̃ præc.c.De secundo eñ̃ sup.probatũ est.De primo autem satis patet,quia ista non fuerunt, tanꝗ bella duorum tporum, sed fuit vnum bellum continuatum:modus tamen fuit,ꝙ Israelitæ iuerunt cõtra Philisthijm,& in prima die belli perierunt de Israelitis, quatuor millia virorum, & tunc non habebant arcam domini secum in castris,putantes autem,ꝙ accidisset ista mors, eo
D ꝙ non esset arca domini cum eis,miserunt pro ea,& sic non fuerunt dissoluta castra,cum missum est pro arca; nam immediatè post illam diem missum est pro illa, & patet hoc, quia dicitur infra;afferamus ad nos de Silo arcam fœderis: ergo non ibant ipsi cum illa,sed ipsi erant in castris,& faciebant arcam ad se venire.Item patet infra,cum dicitur,cumque venisset arca fœderis Dei ĩ castra,vociferatus est Israel, ergo castra erant posita,antequam veniret arca.s.ex prima die,qua pugnauerãt,& non præcesserat, nisi vna dies, aut duæ de bello,quando venit arca.Quod patet infra,cum dixerunt Philisthijm,non fuit tanta exultatio heri,& nudiustertius.i.non gauisi sunt Iudæi tantum in duob.dieb.pręcedentib.sicut in ista:ergo solum præcesserant isti duo dies,in quibus perierant de Israelitis quatuor millia virorum. Nõ igitur fuerunt ista duo bella in duobus temporibus, sed in eodem tempore continuato, sed secundum fuit post pro-
E phetiam Samuelis,ergo vtrunque eorum,sed fuit istud bellum pauco tempore post prophetiam,ideo dicitur in dieb.illis. *Et factum est in dieb.illis.* s.pauco tempore,postquam Samuel prophetauit supra posita.Sciendum autem, ꝙ in isto bello,quod describitur in isto c.de captione arcę finitur quintus liber Antiquitatum Iosephi,qui incipit a tpe,quo Iosue post mortem Moysi transiuit Iordanem.Continet aũt totã historiã libri Iosue,& Iudicũ,& Ruth,& istorum quatuor capitulorum:sunt autem tpa harum historiarum anni 476. vt ipse dicit in principio ipsius libri. *Conuenerũt Philisthijm in pugnam aduersum Israel.* Erãt.n.Israelitæ, & Philisthijm magni hostes,& erat bellum quasi continuum inter eos.

Quare Israelitæ,& Philisthijm fuerint magni hostes. *Quæst. II.*

SEd quęret aliquis,quare Israelitę,& Philisthijm essent hostes.Dicendum ꝙ causa huius est, quia erant Philisthiim in terra Chanaan, ꝗ Deus promiserat totaliter filijs Israel:erat autem tota terra Philisthijm intra sortẽ datam

Iudæ: nam in terra Philisthijm solum erant quinque ciuitates principales, scilicet Acharon, Geth, Azoton, Gaza, Ascalon, vt patet infra c.6. sed istæ vrbes ponuntur omnes in sorte Iudæ Iosue c.15. & ibi magis declaratum est, ergo tota terra Philisthijm erat in sorte Iudæ. Est autem ista terra tota fere apud mare Mediteraneum, & apud flumen Aegypti, vt patet Iosue cap.15. & sic est in confinio lateris Meridiani, & Occidentalis terræ Chanaan, scilicet, in angulo: Iudæi autem expugnabãt terram Philisthijm, vt expellerent inde Philisthinos, & habitarent ipsi terram: Philisthini autem fortiter se defendebant, & inuadebant filios Israel, & quãuis Israelitæ vellent pacificè viuere cũ Philisthinis, non permittebantur, quia cũ Philisthini cognoscerent Israelitas esse hostes suos, inquieti erant, quousq; eradicarent eos de terra, sp scientes sibi propinquum esse periculum: potissimum aũt incępit pugna ista ante tempus Sãsonis. Nam tpe aliorum iudicum habebant Israelitæ pugnam contra alias gentes, vt contra Moabitas, & Ammonitas, & Reges Syrię; contra Philisthinos tñ incepit ante tẽpus Samsonis: tpe.n. Iair Galaditis, cum vixissent Israelitæ in pace, mortuo eo peccauerunt Israelitæ contra Deum, & tradidit eos in manu Philisthijm 18. annis; deinde liberati sunt Israelitæ de manu eorum, & præfuerunt aliqui iudices, in quorum tpibus non fuit bellũ contra Philisthinos, s. tpe Iethe, & Ebesan, & Chailon, & Abdõ, de quo patet Iudic.c.11. & 12. post mortem aũt Abdon incęperunt Israelitæ colere Deos alienos, & tradidit eos Deus in manu Philisthinorum annis 40. Iudi.c.12. Ex eo autem tpe semper bellum fuit inter Philisthinos, & Israel: nam finitis illis 40. annis incępit Sãson iudicare Israel, & pugnare contra Philisthinos, omnia.n. quæ faciebat, erant contra illos, & imperabant illo tpe Israelitis Philisthęi Iudic.15.c. iudicauit aũt Samson Israel annis 20. Iudic.c.16. in quib. bellum, & inimicitiæ Philisthinorũ contra Israelitas vigebant; post mortem autẽ Samsonis successit Heli sacerdos, qui fuit iudex Israel, nec fuerunt alia tpa media, quamuis ex ordine libri Iudicum aliter appareat; hoc patet 5. lib. Antiquitatum Iosephi, cum dicit, post mortem verò Samsonis præfuit Israelitis sacerdos Heli: hic autem iudicauit Israel annis 40. vt patet infra in litera: huius ẽt tempore dominabantur Philisthini Israelitis, quamq̃ non erat pacificum dominium, cum Israelitæ pugnarent aduersus Philisthinos, vt patet hic, ꝙ tamen seruirent aliqualiter Israelitæ Philisthęis, apparet ex verbis Philisthinorum hortãtium se ad bellũ inf. in litera, s. confortamini, & state viri Philisthijm, ne seruiatis Hebręis, sicut & illi seruierunt vobis; & non solum fuerat ista seruitus ante hoc; sed ẽt tempore Saulis, quod fuit paulo post hoc, habebant Israelitæ aliquã seruitutem, quia cauebant Philisthini, ne forte facerent Hebræi glaudium, aut lanceam: vnde faber ferrarius non inueniebatur in toto Israel, sed descendebat oĩs Israel ad Philisthijm, vt exacueret vnusquisq; vomerem suum, & ligonem, & securim, & sarculum, vt patet inf.c.13. Ergo adhuc tpe isto erat seruitus quædam Israelitarum sub Philisthijm: durauit ẽt bellum post tempora Heli temporibus Samuelis, vt patet infra c.7. postea ẽt tempore Saulis fuit bellum contra Philisthijm: tota.n. vita eius fuit bellum durum, vt patet infra c.14. s. Et erat bellum potens aduersus Philisthiim oĩbus dieb. Saul: exigebant tñ semper aliqua tributa ab Israelitis Philisthęi, quod durauit vsq; ad tempora Dauid, cũ factus est rex super totum Israel: tunc.n. abstulit potestatem eorũ faciens, ꝙ non peterent Philisthiim tributum ab Israel, sed è contrario Israelitæ accipiebant tributum a Philisthiim: de hoc inf. 2. lib. c.8. s. Factum est autem post hoc, percussit Dauid Philistæos, & humiliauit eos, & tulit Dauid frenum tributi de manu Philisthiim: ab illo autem tempore cessauit bellum inter Israel, & Philisthiim, nec legũtur vltra pugnasse. Nunc aũt, q̃q̃ Philisthiim dominabantur Israeli, & exigebant aliqua tributa: tamen conuenerunt in pugnam cõtra Israel, quia forte non respondebant eis Israelitæ integrè in tributis impositis, vel quia volebãt eos magis subijcere seruituti, vt imponerent maiora tributa. *Egressus est namque Israel obuiam Philisthijm in prælium*, s. ꝙ cum sentirent Israelitæ Philistijm contra se venire: ipsi quoq; collectis agminibus suis exierint eis obuiam prope terra Philisthiim: hoc autem erat, ne permitterent eos vagari per ter- F ram suam, quia sic omnia vastarent: ẽt fecerunt hoc ad pręcauendum timorem eorum, qui erant in terra, & non erãt exituri ad bellum, quia si feminæ, & paruuli vidissent agmina Philisthinorum, timuissent nimis: propter hoc etiam cũ pugnarent Amalecitæ contra Israelitas iussit Moyses Iosue, ꝙ collecto exercitu exiret extra castra obuiã Amalech: immo inter pugnatores quidam inspiciunt hoc tanquã bonum augurium. s. ꝙ pręcedant in aggrediendo: sic patet de pugna Timothei contra Iudam Machabæum. 1. Macha. c.5. cũ dr̃; cum appropinquauerit Iudas, & exercitus eius ad torrentẽ aquę: si trãsierit ad nos prior, vel poterimus sustinere eum, quia potens poterit aduersus nos: si vero timuerit transire, & posuerit castra extra flumen transfretemus ad eos, & poterimus aduersus illum. Istum quoq; modum secutus fuit Ionathas filius Saul, quando iuit cum ar- G migero suo contra Philisthinos. s. & ait Ionathas: Ecce nos transibimus ad viros istos, cumque apparuerimus eis, si taliter locuti fuerint ad nos, manete donec transeamus ad vos: stemus in loco nostro, nec ascendamus ad eos; si autẽ dixerint, ascendite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris.

Bellum Philisthinorum, quod hic ponitur, an sit illud idem, de quo infra cap.7. Quæst. III.

QVAERET aliquis circa istud bellum, de quo habetur hic, an sit illud, de quo habetur. inf. c.7. nec aliquis dicat, ꝙ ideo non est idem, quia illud scribitur post istud, quia multoties in sacra Scriptura idem repetitur: sicut patet in libris Paralip. in quib. multa repetuntur, quæ dicta fuerant in libris Regum. In libro quoque 2. Machab. H multa repetuntur, quę hñr in 1. lib. Dicet aũt aliquis, quòd istud bellum, & illud sit idem, quia hic dr̃ de castrametatione apud lapidem Adiutorii, & ibi eodem modo dr̃ de lapide Adiutorii. Rñdendum est, ꝙ ista bella non fuerunt eadẽ. Primò, quia in isto bello victi fuerunt Israelitæ & inf. c.7. vicerunt, & hic mortui sunt duo filii Heli, atq; capta est arca. inf. aũt. ca.7. nequaquam. Itẽ tpe huius belli Heli erat iudex Israel: nã iudicauit Israel 40. annis, sed non fuit mortuus vsq; ad finem istius belli, vt patet. inf. in litera: ergo ipse tunc dominabatur, & iudicabat in Israel, sed tpe belli, qđ hr̃ inf. c.7. erat iudex Samuel, cum ipse vicerit bellum, & iã transierant anni 20. sub eius iudicatura, de quib. eo. c. ergo non est idem bellum. Item non est idem locus castrorum, quia in isto bello castrametati fuerant Israelitæ apud lapidẽ Adiutorii; in bello aũt, ꝙ hr̃. ĩ. c.7. erat in Masphat, sed I persecuti sunt Philisthęos vsq; ad lapidem Adiutorii, vt patet. ĩ. c.7. ergo fuerũt diuersa bella. *Et castrametatus est iuxta lapidem Adiutorij*. s. Israelitæ posuerunt ibi castra sua expectantes aduentũ Philisthinorũ, & ex hoc patet rñsio ad argumentũ, ꝙ supra fiebat. s. ꝙ non est idem bellum, ꝙ hr̃ hic, & ĩ. c.7. q̃uis vtrobiq; dicatur de lapide Adiutorii, q a hic ponitur tanq̃ locus castrametationis, ibi aũt tanquã locus, vsq; ad quẽ durauit persecutio hostium, & vocatur locus iste lapis Adiutorij, quia Samuel posuit lapidem vnũ erectum in loco illo, & vocatus est lapis Adiutorii. Sciẽdũ aũt, ꝙ hic ponitur istud per anticipationẽ; nam, qñ factum est istud bellum, non vocabatur lapis iste lapis Adiutorii, sed postea pluribus, q̃ 20. annis cum Israelitę essent in Masphat, & pugnarẽt cõtra Philisthinos, quos persecuti sũt occidentes plurimos de Masphat vsq; ad vrbem, quæ dr̃ Be- K thacar, & apud ipsam cessante pugna erexit Samuel in signũ victorię, & laudis diuinę lapidem magnũ dicens, hucusq; auxiliatus est nobis Dñs: de quo ĩ. c.7. *Porro Philisthijm venerunt in Aphec*. Ista est quædam ciuitas, quæ tũc erat in terra Philisthiim: pertinebat tñ ad sortem Iudæ, & vocatur Aphec, vel Apheca: de hoc Iosue ca.15. Alia ẽt ciuitas erat in terra Chanaã, quæ vocabatur Aphec, ceciditq; in sortem Aser, de qua Iosue cap.19. sed hic intelligitur de Aphec, quæ erat in sorte Iuda, quia tota terra Philisthiim pertinebat ad sortem Iuda, vt supradictũ est: apud istam ciuitatẽ Aphec iterũ castrametati sunt Philisthiim, qñ occisus est in bello Saul, & Ionathas filius eius. De hoc ĩ. 29. c. *Et instruxerunt aciem contra Israel*. Ordinauerũt ibi pugnatores. *Inito autem certamine terga vertit Israel Philisthæis*. Exierũt Israelitę de locis castrorũ, & Philisthini de locis suis: commissaq; pugna in campo, fugerunt Israelitæ.

Quare

Quarè Israelitæ verterint terga Philisthæis, *Quæst. IIII.*

HOC autem dicitur fuisse propter peccata filiorum Heli,& totius populi; nam cum filij Heli abuterentur sacerdotali officio, distrahebant homines a ministerio Dei,scilicet,vt non offerrent sacrificia,nec venirēt in Sanctuarium supra cap.2.in quo,quamuis filij Heli ad id præstarent occasionem, tamen peccatum populi erat graue, ideo tam sacerdotes, quam populus puniti sunt: nam sacerdotes isti occisi sunt in bello,vt patet infra, & de populo perierunt in prima die belli quatuor millia virorum: in secunda autem congressione perierunt 30. millia,vt patet infra. In isto autem primo bello non multum restiterunt Israelitæ Philisthæis,sed immediatè dederunt terga,& dispersi sunt per agros,hoc autem erat, quia Dominus inducebat istam plagam propter peccatum, & sicut cum Iudæi B erāt in cultu Dei,cum paruo eorum labore,aut quasi nullo Deus conuertebat hostes eorum in fugam,& occidebat eos; ita cum Iudæi peccarent, Deus incutiebat timorem cordibus eorum, ita vt non possent sustinere vultum hostilem: sic enim promisit eis. De primo horum patet Exo, 23.cap.1. Terrorem meum mittam in præcursum tuum, & occidam omnem populum,ad quem introieris, cunctorumque inimicorum tuorum coram te verga vertam: sic enim accidit in mari rubro, Exod. cap. 14. sic etiam Iosue pugnante cōtra quinque Reges Amorrhæorum: nam descenderunt lapides grandinis de cęlo, qui occiderunt plures de Amorrhæis,quā Israelitæ occiderant gladio,& quia nox festinabat,ne cōfugerent hostes ad refugia,fecit Deus stare solem,quousque Iosue vltus est de hostibus suis: de quo Iosue cap.10. Ita quoque paulopost hoc,tempore Sa- C muelis,dum Philisthiim insidiarentur Iudæis in Masphat, intonuit Deus de cęlo super Philisthiim fragore magno, & fugati sunt,atque percussi a facie Israel.De secundo patet,scilicet,de timore, quem Deus daret in cordibus Israelitarum,quando peccarent: nam tunc ita timerent,vt etiā folia arborum incuterent eis timorem. De hoc Leuit.cap. 26.scilicet. Et qui remanserint de vobis,dabo pauorem in cordibus eorum in regionibus hostium, terrebit eos sonitus folij volantis,& ita fugient,quasi gladium: cadent nullo sequente, & corruent singuli super fratres suos, quasi bella fugientes: nemo vestrum audebit inimicis resistere: peribitis inter gentes, & hostilis vos terra consumet, De hoc etiam multa Deuteron. cap.18. Sic satis verisimile est fuisse in ista vice,quod Deus incusserit eis timorem,& immediatè fugerint: hoc autem apparet ex verbis Hebræo- D rum: nā ipsi non crediderunt se superatos fortitudine Philisthinorum, sed quod Deus incusserit eis illam magnam plagam,cum dicitur: dixeruntque maiores natu de Israel, quare percussit nos Deus hodie coram Philisthiim? quasi dicat,non fecerunt hoc Philisthini robore suo, sed Deus, *Et cæsa sunt in ipso certamine*, scilicet, in bello ipsius diei, quod dicitur ad differentiam alterius pugnæ, quæ immediatè secuta est: nam in ista prima perierunt quatuor millia,& in sequenti 30.millia. *Passim per agros.* Id est,ista cęsio,vel mors fuit passim,id est, indifferēter, vel sine ordine per agros,quasi dicat, non perierunt Israelitæ in acie consistentes,sed inito certamine mox terga verterunt,& in ipsa fuga occisi sunt. In fuga autem non seruabatur aliquis ordo aciei,sed quidam fugiebant ad vnam partem, & alij ad alterā sine aliquo ordine dispersi per agros. *Quasi qua-* E *tuor millia virorum.* Non occiderunt Philisthini illa die plures, quia immediatè fugit Israel de acie rediens in castra: Philisthini autem per agros in fuga occiderunt quatuor millia: ad castra autem non accesserunt,quia forte timuerūt illuc introire, vel forte tempus erat importunum ad prosecutionem.

Et reuersus est populus ad castra. f.Israelitæ redierunt ad castra sua. Non enim erant castra apud locum belli, sed procul inde initum est certamen: fugientes autem reuersi sunt ad locum,in quo fixerunt castra,scilicet, apud Bethacar,vbi erat lapis Adiutorij: ibi autem manserunt, quousque miserunt pro arca ad templum, & rursum initum est prælium. *Dixeruntque maiores natu de Israel.* Hic ponitur secundum,scilicet, arcę in castra asportatio, quia propter eius absentiam credebant se superatos a Philisthinis: ideo

A ea pręsente putabant,quòd vincerent, quia cuius absentia est causa destructionis, eius pręsentia est causa conseruationis,vt patet 2.Physicorum. vbi ponitur exemplum de nauta,& naue. Dicitur autē hic, quod maiores natu de Israel dixerūt hoc,scilicet,seniores,qui natiuitate maiores, id est, antiquiores sunt: isti enim prudentiores sunt iuuenibus: ideo inceperunt inquirere,cur hoc malum euenisset eis, iudicaueruntque hoc fuisse propter absentiam arcæ: ideo diffinierunt eam ducendam esse in castra. *Quare percussit nos Deus hodie coram Philisthiim.* Id est, nunquid est aliqua iniquitas in nobis, quare hoc acciderit? sciebant enim, quòd quando ipsi peccabant, Deus tradebat eos in manum hostium,vt patet ex processu libri Iudicum, sed nunc nō putabant aliquod peccatum se habere, propter quod traderentur in manus Philisthiim, ideo adscribebant hoc absentiæ arcę; dixeruntque etiam,quare percussit nos Deus coram Philisthiim? scilicet, non percusserūt nos Philisthini, sed Deus,qui augmentauit vigorem eorum, & animositatem,vt cito nos percuterent,vel diminuit vires nostras, & incussit nobis timorem,vt fugeremus a facie eorum. *Afferamus ad nos de Silo arcam fœderis Domini.* Sciebant enim Israelitę,quod Deus suus vbique potens esset,& vbique esset: nec enim solum in arca erat intra Sancta Sanctorum; credebant tamen, quod Deus esset specialius in arca fœderis,quam in alio loco inter homines, eo quod ibi manifestaretur gloria sua inter duo Cherubin: opinati sunt igitur, quod præsentia Dei specialis in arca aliquid eis conferret,& sic verè futurū erat, nisi Israelitæ offendissent Deū, & demeruissent istud auxilium: fuit igitur eis infelicior casus. Nam si iterum pugnauissent contra Philisthiim non habentes inter se arcam,fugissent a facie eorum cito, sicut in priori bello,& cecidissent pauci vulnerati: nunc autem adducta arca confisi, quod Deus propter arcam liberaret eos,diutius restiterunt Philisthæis, & mortui sunt plures; nam priori bello perierunt quasi quatuor millia, & adueniente arca perierunt 30.millia,vt patet infra. Excæcauerat.n.Deus Israelitas,vt traderentur in manus Philisthiim. Nam cum ipsi percuterentur propter peccata eorum,scilicet desertarum, & præuaricatarum cęrimoniarum attribuebant hoc absentię arcę,vt sic durius caderent. Dicitur autem,quòd ista arca erat in Silo, quia ibi erat tabernaculum Domini, & semper erat arca intra tabernaculum, sicut iusserat Moyses. Patet etiam hoc præcedenti capitulo, quia dicitur, quòd Samuel dormiebat in loco, vbi erat arca,postquàm autem arca venit in bellum,cœpit esse disiuncta a tabernaculo. Nam capta est a Philisthiim, & mansit in terra eorum mensibus 7.deinde cum reducta est in terram Israel nō fuit posita in loco sanctuarij, sed fuit in Cariathiarim in domo Aminadab in Gabaa:deinde fuit mutata per alia loca, nec reducta est ad Sanctuarium quousq; Salomon ędificato templo reduxit eam. De hoc patet infra cap.6.& 7.& infra lib.2. cap. 6.& 2.Paralipom. cap.1. Vocatur ista arca fœderis, quia in ea continebatur fœdus, scilicet duę tabulæ legis,in quibus erat scriptum fœdus, scilicet præcepta decalogi, super quę principaliter initum est fœdus. *Et veniat in medium nostri.* Id est, veniat ad castra, vt sit inter nos, putabant enim, quòd ex hoc magis Deus liberaret eos saltem propter ipsam arcam, quia vt non periret arca,faceret Deus,quod ipsi non perirent, sed neutrū saluatum est,nam arca ducta est in terram Philisthiim,ipsi vero ex magna parte corruerunt vulnerati, reliqui autem fugerunt. *Vt saluet nos de manu inimicorum nostrorum,* Id est, assistentia specialis Dei in arca liberabit nos ab hostibus, ne possint nocere. In quo patet magna confidentia Iudæorum circa sanctitatem arcæ, nam cum fuissent victi priori bello nequaquam ausi fuissent iam congredi, nisi propter arcam.

An Israelitæ deberent tantum confidere in arca, & an semper in Deo sit confidendum. *Quæst. V.*

QVÆRET aliquis, an Iudęi rectè agerent tantum confidentes de aduentu arcę,scilicet,quòd ea adueniente,superarent hostes, etiam si alias ab eis superarētur. Respōdebit aliquis,quòd stulta spes erat ista, sicut demonstrauit euentus rei, nam ipsi perierunt, & arca capta est. *Ratio negatiua.*

Item

Item dato, quòd aliqualiter ipsis confidendum esset se bona habituros in aduentu arcæ, hoc quidem foret, si ipsi nõ demeriti fuissent, tamen ipsi peccauerant, ideo frustra expectabant se liberandos per arcam: sicut dicimus esse vanam spem eorum, qui semper peccant, & tamen putant, ꝙ Deus miserebitur eorum dando illis post mortẽ vitam ęternam. *Exẽplũ.* Respondendum est, quod Iudæi rectè faciebant confidentes, quod in aduentu arcæ superarentur hostes eorũ: Deus enim habitabat inter Iudæos speciali habitatione, scilicet, super arcã, & volebat locum istum esse sanctissimũ, ita vt Moyses præponeret arcam in via propter defensionẽ ab hostibus, vt patet Num. cap. 10. vbi arca præcedebat Israelitas mouentes castra, & dicebat Moyses, quando mouebatur arca: surge Domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant, qui oderunt te a facie tua: cum autem deponeretur, dicebat, reuertere Domine ad multitudinem exercitus Israel, & sic Moyses demonstrabat virtutem Dei ad liberandum ab hostibus esse in præsentia arcę; alij ergo Israelitæ sic existimare debebant, immo nihil erat, quod ita esset Deo gratum, sicut quod Israelitæ nimis cõfiderẽt Deo, quia in hoc existimabant eum esse aliquid magnum, si de eo aliqua magna sperarent, & sicut confidere ipsi Deo est de eo asserere potentiam ad faciendum, & bonitatem ad facere volendum, ita & confidere, ꝙ præsente arca liberarentur Israelitæ ab hostibus, erat adhuc magis meritoriũ. Nam arca, & cetera, quæ erant in Veteri Testamento, si quis illa secundum se consideraret, nihil esse videbantur; ꝙ igitur propter auctoritatẽ Dei aliquis illa honoraret credens aliquod esse bonum, erat magis de Deo confidere, & hoc Deo gratum est: nihil namque est, quòd magis faciat nos indignos beneficiorũ eius, quam si de illo magna non confidamus: sic patet Iacobi c. 1. postulet autem in fide nihil hęsitans, qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui a vento mouetur, & circũfertur, non ergo existimet homo ille, quòd accipiat aliquid a Domino. Deus igitur semper vult, quòd confidamus illi, quòd daturus sit nobis ea, quæ petimus, etiamsi ipse determinauerit non dare. Causa est, quia vel aliquando confidendum est, vel nunquam; quod autem nunquam confidi debeat, absurdum est; si autẽ aliquando, ergo semper; valet cõsequentia, quia nos non cognoscimus voluntatẽ Dei, nisi per operationes, ideo quousque operetur, incerta est, & sic dato, quòd nõ operetur, non constat, quid faciat, ideo semper nobis confidendum est, ꝙ bona faciet, cum semper incertum sit, quid facturus sit: alioquin nunquam confidendum esset, quãdo aliquid a Deo petimus, quia nunquam determinatè scimus, quid Deus facturus sit: ponatur enim quicunque status noster, non potest ex illo concludi, qualiter Deus petitionibus nostris respõdeat, nam etiamsi valde boni simus, fortè, quòd petimus, non est nobis expediens, ideo non dabit, si autem mali aliquando fuerimus, & postea ad Deum redeamus, non est ex hoc arguendum, ꝙ Deus tanquam in vindictã præteritorum peccatorum petitionibus nostris nõ faueat, nam nimis diuinę est bonitati detrahere, quòd existimetur nos ad Deum conuersos, quantumcũque de præteritis gementes, non posse obtinere, quod petimus, quasi semper velit Deus pœnam peccatorum nostrorum; quia quanto maior est bonitas, tanto plura remittere potest: Deus etiã sic vult semper, ꝙ speretur de eo, ꝙ faciet, quod petimus, quamuis facturus non sit: nam cum ipse sciat nos ignorare, quid ipse velit, vult, quòd de eo meliora præsumamus, quæ maximè bonitati suæ conueniunt; si autem interdum nõ eueniunt, quę nos expectamus, ad bonitatem Dei pertinet, qui concedere nõ vult ea, quę nobis nociua sunt, nos autem nescimus, quid nobis vtile, aut nociuum sit: vnde si aliquando Deus non concesserit, quę petimus, & nõ subuenerit nobis sperantibus in se, non propter hoc minus iterum sperandum est, sed quotiescunque nobis euenerit, petere debemus, & confidere, quòd recipiemus: nam ꝙ prius Deus nobis non fauerit, non fuit, tanquam non potuisset complere, quę petebamus; nec etiam quasi non fuerit tanta clementia sua, vt nobis non concederet, sed fuit ex immensa bonitate, quia nos imprudentes, quę nobis noxia erant, petebamus. Confidendum igitur est, ꝙ si iterum petierimus, quæ nobis conueniant, fauebit, & si iterum frustremur petitis, adhuc semper vlterius confidendum est ex

Sẽper in Deo est confidendum.
Deus sẽper vult quod cõfidamus illi, & quare.

F ratione prędicta. Consequitur igitur ex hoc, ꝙ non debeamus Deum existimare minoris bonitatis, cum ea, quę petimus, nobis non confert, quàm si contulisset: nam, quod non contulerit, non est ex defectu potestatis, aut bonitatis, sed ex superabundanti benignitate, quia nobis conferre nõ vult, quæ nocent: nos tamen illa ignorantes petimus. De Iudęis igitur conformiter dicendum est, ꝙ meruerint confidentes, ꝙ pręsente arca liberarentur, & hoc quomodocunque se haberet status eorum, s. siue tunc boni essent, & non offendissent Deum ante hoc; siue nunc incipientes boni esse ante hoc fuissent in prauitatibus: si primo modo, inconueniens erat, ꝙ non confiderent, quia tunc non existimarent magnam esse sanctitatem arcę ex speciali pręsentia Dei, quod Moyses credendum admonuit. Si secundo modo, nimis diffidebant bonitati Dei existimãtes, ꝙ Deus G eis subuenire nollet, quia olim peccauissent. Quamuis igitur Deus non adiuuerit liberando eos propter arcam, tamen rectè fecerunt confidentes: Deus autem non liberauit illos, quia iudicauit melius esse non liberare, quam liberare. Ad argumentum primum respondetur: cum dicebatur, ꝙ non erat recta spes, cum aduentus rei hoc demõstrauerit, dicendum, ꝙ erat spes eorum recta, vel non recta, quia id, quod sperabant, euenit, vel nõ euenit, sed quia sperabant ab illo, a quo rationabile erat sperari, s. quia potens erat, & quia bonus, vt facere vellet, ꝙ autem non fecerit, ex occulto Dei iudicio prouenit, & nõ ex habitudine spei nostrę. Ad secundum, cum dicebatur, quod Iudęi nõ merebantur liberari, ideo non rectè sperabant se liberandos, dicendum nõ tenere, & hoc propter duo. Primo, quia Iudęi non videbantur sibi conscij, quod propter aliquam H iniquitatem eorum euenisset plaga, sed propter absentiam arcę, ideo rationabile erat, ꝙ pręsente arca confiderent se liberandos. Secundo, quia dato, quod Iudęi scirent se peccauisse contra Deum, nõ debebant desperare de liberatione; nam Deus tantæ bonitatis est, vt pęnas nobis quantumcunque debitas remittat, si petimus, vel saltem ad aliud tẽpus differat: potissimum cum, etiamsi non petamus, interdum nos liberet, etiamsi peccauerimus: quantomagis si deuote petierimus? non enim est conditio Dei, vt semper pro peccatis immediatè puniat. Exemplum autem, quod adducebatur, non est simile, scilicet, de illo, qui semper peccat, & tamen expectat, ꝙ per Dei misericordiam habiturus sit vitam æternam: Nam hoc determinatum est, quod quicunque decedit in peccato mortali, necessario mancipatur gehennę. Contrarium ergo sperare temeritatis est, I & infidelitatis magnæ, cum non assentiamus determinationibus fidei. De temporalibus autem euẽtibus secus est, quia non est determinatum, quando nos petentes Deus exaudiat, vel quando non: semper igitur confidẽdum est, quod exaudiet. Iudęi ergo meruerunt confidentes ex aduẽtu arcę futuram liberationẽ: licet eis ex Dei iudicio euenerit aduersa calamitas. *Misit ergo populus in Silo.* s. populus Israel, qui erat in castris, diffinito, ꝙ venisset plaga propter absentiam arcæ, misit pro illa in Silo, quia erat cũ tabernaculo: pugnatores tñ nõ recesserunt de castris, sed expectauerũt futuram arcam, vt iterũ pugnarent. *Et tulerunt arcam fœderis Domini.* Id est, in qua erat fœdus Domini, s. duæ tabulæ legis, isti aũt, qui tulerunt sacerdotes erãt: nã laici nõ fuissent ausi introire ad locũ, in quo erat arca, s. in Sancta Sanctorum: immo nec Leuitæ, nec Sacerdotes mi-K nores, sed Sacerdos magnus solus introibat in Sancta Sanctorum: populares namque, nõ solum si tangerẽt, sed etiãsi viderent vasa Dei discooperta, morerentur, vt patet infra c. 6. quando Bethsamitę mortui sunt, quia viderant arcam: Leuitæ aũt si tãgerẽt, vel si ex aliqua curiositate vellent videre vasa Sanctuarij morerẽtur: Num. c. 4. Solus aũt summus Sacerdos hoc impunè faciebat. Educta est igitur arca Domini de loco suo per Sacerdotes, & ipsi duxerũt eam in castra, vt patet hic, cum dicatur, quod duo filij Heli, scilicet Ophni, & Phinees erant cum arca.

Adrationem primã opin.
Exẽplũ.

Quomodo arca potuerit educi de Sanctuario, & an peccauerint educendo eam ad bellum. Quæst. VI.

QVÆRET aliquis, quomodo arca potuerit educi de loco Sanctuarij ad ducendum in castra; nam ipsa

erat

erat intra Sancta Sanctorum, ad quem locum nunquã licebat intrare Sacerdotibus minoribus, sed soli Sacerdoti magno, & huic non semper, sed solum semel in anno, scilicet, in die propitiationis, vt patet ad Hebr. cap. 9. idem patet Leuit. cap. 16. cum dicitur, quòd Aaron, qui erat summus Sacerdos non ingrederetur in Sancta Sanctorũ omni tempore, quo vellet, sed solum quãdo faceret cęrimonias, quæ habentur Ibi, & illud erat semel in anno, in die propitiationis, ergo non poterat introire in Sancta Sanctorũ ad educendum arcam. Respondebit aliquis, quòd poterat ingredi summus Sacerdos, quia fortè tunc erat dies propitiationis, in qua licebat ei ingredi illuc. Sed dicendum est, quod istud non stat, quia dies propitiationis erat vna festiuitas maxima de quinque festiuitatibus Hebræorum, & in illa abstinebãt Iudæi ab omni opere: Leuit. cap. 23. ideo non portarent sacerdotes illa die arcam in castra. Item nõ B fuissent Hebræi ad pugnandũ in tali festiuitate, quia ab omnibus operibus vacare debebant. Nec obstat, si dicas, quod licebat eis pugnare in sabbatis, sicut fecerunt Machabæi, vt patet 1. Machab. cap. 2. quia hoc erat in defensione, sed non in expugnatione, ita enim apparet ex verbis ipsorum ibidem, & istud tam strictè obseruabant Iudęi, quod si forte essent in congressu, & in diebus sabbatorum hostes facerent contra eos aliquas machinas, quibus viderẽt se Iudæi destruendos, etiamsi possent illas in diebus sabbatorũ infringere, vel exurere, non exurebant, nec quidquam mouebant: vnde dicit Iosephus 14. lib. antiquitatum, quod pugnante Pompeio contra Aristobolum Regem Iudęorum, & eos, qui erant in templo, construebant Romani munitiones in sabbato ad introeundum in vrbem, & templum, & si licuisset Iudæis illa die exurere munitiones Romano- C rum, potuissent quidem, & nequaquã introissent Romani in templum, vt tamen obseruarent legem, passi sunt fieri munitionem, qua ipsi deleti sunt: dicit enim, quod licet eis in sabbatis defendere se ab hostibus, sed non inuadere eos, nec oppugnare munitiones; sic ergo fuisset de istis Iudæis, si tunc fuisset dies propitiationis, qd nõ irent ipsi ad bellum, nec congrederentur contra Philisthinos. Itẽ, quod maius est, dato, quod esset tunc dies propitiationis, & posset summus Sacerdos introire in Sancta Sãctorum coram arca, tamen non poterat inde educere arcam, nunc autem eduxit. Respondendum est, quod hic sunt duo dubia. Primum est, an possent Sacerdotes ducere arcam de loco Sanctuarij ad bellum: secundum, an summus Sacerdos pro illa posset ingredi in Sancta Sanctorum. Quantum ad primum dicendum, quod Deus iusserat arcam esse in loco sa- D cratissimo totius Sanctuarij, quem nullus ingrederetur, nisi summus Sacerdos, & nõ apparet aliqua causa expressa in lege, propter quam manẽte Sanctuario arca posset inde educi, vt portaretur in alium locum, ideo non videbatur, quod deberet educi: moto autem tabernaculo, necesse erat arcam moueri, & tũc ferebatur ipsa per viam, sicut aliæ partes Sanctuarij, sic enim factum est in deserto, quotiescunque mouebantur castra: sic quoque in terra promissionis etiam contigit, vt cum arca portata est de Bethsames, in Canathiarim infra capitulo 6. & 7. & cum postea inde portata est in domum Obededom Gethæi, & postea inde in domum Dauid infra 2. libro, capit. 6. consistente autem tabernaculo non apparebat causa ex aliqua determinatione legis, quod liceret educi arcam de Sanctuario: Israelitæ tamen, quia superati fuerant a Phi- E listhinis credentes, quod in nullo esset sibi auxilium, nisi in arca Dei, putauerunt licitum esse illam duci in castra: habebant autem ad hoc exempla. Nam tempore Iosue Deus dixit, quod duceretur arca in bellum contra Iericho: septem quippe diebus, quibus Israelitæ lustrauerunt Iericho, portabant secum arcam, & tubas sacras, & sic capta est vrbs. Crediderunt ergo Israelitæ sibi hoc nunc licere, & verè licebat, quia egerunt illud non ex aliqua curiositate, sed ex necessitate.

An licuerit summo Sacerdoti ingredi Sancta Sanctorum pro arca. Quæst. VII.

QVANTVM ad secundum de summo Sacerdote, an licuerit ei intrare pro arca in Sãcta Sanctorũ. Re- A spondendum est, quòd regulariter non licebat ei intrare illuc sub pęna mortis, nisi in die propitiationis. Leuit. c. 16. nunc tamen erat casus specialis, scilicet, quia arca ducenda erat pro necessitate belli, ideo, licet cum timore, & prius suis precibus, tamen introire licebat: timendum autem erat nunc magis, quam cum sacerdos introibat regulariter in die propitiationis, quia nunc non erat data lex de isto ingressu, & dubium erat an Deus hoc acceptaret. Cum autẽ arguebatur, quòd non erat dies propitiationis, ita vt introire posset, concedendum est: nec istud obstat. Nam ingressus diei propitiationis non erat ad educendum arcam de loco suo, sed ad aspergendum sanguinem coram propitiatorio: Leuit. 16. & ad Hebræ. c. 9. Nũc autem ingrediebatur sacerdos ad educendum arcam, ideo non erat opus, quòd esset dies propitiationis. Cum autem dicitur, quòd etiam in die propitiationis non licuisset summo sacerdoti educere arcã de loco suo, concedendũ est, qd regulariter non debebat educi, nunc tamen in tali casu, & ex determinatione totius populi educi licuit.

An summus sacerdos ingrediendo sancta sanctorum fecerit cerimonias legis. Quæst. VIII.

QVÆRETVR vlterius, cum summus sacerdos ingressus fuerit in Sancta Sanctorum pro arca, an fecerit cęrimonias, quæ habentur Leuit. 16. & ad Hebræ. c. 9. dicit enim Apostolus, vbi supra, quòd summus sacerdos introibat semel in anno in Sancta Sanctorũ non sine sanguine, quem offerebat pro sui, & populi ignorantia. Et Leuit. 16. ponuntur multæ cærimoniæ tam in vestibus, quas tunc debebat habere summus sacerdos, quam in sacrificijs, quæ primo immolabat, quam in thymiamatibus, quæ introducebat secum illuc, & si aliquid istorum non obseruaret, moreretur, vt patet ibidem. Respondendum est, quòd non obseruauit tunc ista summus sacerdos, quia ista nõ fiebant eo, quòd summus sacerdos ingressurus esset in Sancta Sanctorum, sed quia tunc fiebat expiatio populi, pro qua debebant offerri illa sacrificia: cũ autem introiuit nũc sacerdos magnus pro arca, non erat dies expiationis, ideo nullum istorum sacrificiorum fieri necesse erat: immo nec debebat, quia Deus solũ volebat semel in anno fieri festum propitiationis: peccassent autem Iudæi, si voluissent illud pluries facere. Dicendum igitur, quòd sicut in motu castrorum, quando sacerdos magnus introibat in Sancta Sãctorum ad operiendum arcam, non faciebat aliquam illarum cęrimoniarum, sicut declaratum est Leuit. c. 16. & Numer. 4. ita nunc cum egrederetur ad educẽdum eam inde, non oportebat aliquid fieri.

An sacerdos portauerit thymiama, quando introiuit ante arcam. Quæst. IX.

QVAERETVR specialiter, quamuis non oporteret, quòd sacerdos magnus faceret sacrificia nũc, quę faciebat in die propitiationis, quando introibat ante arcã, an deberet saltem secum portare thymiama, quòd portabat in die propitiationis. Causa diuersitatis est in his, quia sacrificia, quæ faciebat sacerdos in die propitiationis, antequã introiret coram arca, pertinebant ad expiationem populi, vt patet Leuit. 16. & ad Hebræ. c. 9. Nunc autem nõ introibat ad expiandum, ideo manifestum erat, quòd non debebat illa offerre: de thymiamate autẽ, quod secum ferebat, secus erat, quia illud offerebatur, vt nebula consurgens ex aromatibus operiret propitiatorium, ne posset ibi aliquid videre summus sacerdos, alioquin moreretur: Leuit. c. 16. sed nunc videbatur consistere idem periculum, ideo debebat ferre secum thymiama sacerdos. Respondendum est, quod non erat necesse introduci thymiama: nam istud fiebat, quia super propitiatorium inter alas duorum Cherubin erat quidam Angelus in corpore assumpto respõdens in persona Dei ad ea, quę quęreret summus sacerdos, & quia Deus iudicabat summum sacerdotem indignum esse illa visione, iubebat, vt ferret secũ thymiama grossum, ex quo exhalans vapor operiret propitiatorium, & totum, quicquid erat ante faciem summi sacerdotis, vt sic nihil videre posset, vt patet Leuit. cap. 16. Cum autem mouebantur castra

ſtra ſacerdos introiens in Sancta Sanctorum non ferebat ſecum thymiamam, vt declaratum eſt Nume.c.4. eo, quòd non erat tunc aliquid ſuper propitiatorium, quod videri illicitum eſſet: nam Angelus, qui ibi erat, receſſerat ad mouendum nubem, quæ erat ſuper tabernaculum. In die aũt propitiationis, cum introibat ſacerdos, erat Angelus ſuper propitiatorium ad reſpondendum ſummo ſacerdoti, vel ad aliquid ei dicendum, & ad hoc neceſſe erat poni thymiama, vt non videretur. Nunc autem cum ingreſſus eſt ſummus ſacerdos ad educendũ arcum, quia non erat Angelus ei aliquid locuturus: nec ipſe quicquam quæſiturus erat ibi, ideo non oportebat poni thymiama in ingreſſu, nec fieri aliquam cęrimoniam.

An ſolus ſummus ſacerdos eduxerit arcam de loco ſuo. Quæſtio. X.

QVAERETVR vlterius, quomodo ſummus ſacerdos poſſet educere arcam de loco ſuo: nam arca erat magni ponderis, & ferebatur per vectes, vt patet Exod.cap.25. ideo erant ad minus quatuor viri neceſſarij ad mouendum eam, ſed intra Sancta Sanctorum nõ licebat alicui ſtare, niſi ſummo ſacerdoti, ideo difficile videtur, quomodo fuerit deducta. Reſpondendum eſt, ꝙ non ſolum introiuit ſummus ſacerdos in Sancta Sanctorũ ad eductionem arcæ, ſed etiam cum eo aliqui de ſacerdotib. minoribus. Cum autem dicitur, quòd ſoli ſummo ſacerdoti licebat introire, verum eſt in die propitiationis, eo quòd erat ibi Angelus loquens ad ſacerdotem, & non ſolũ non licebat minorib. ſacerdotib. introire in Sancta Sãctorũ, ſed etiam non licebat eis manere in prima parte tabernaculi eo tempore, quo ſummus ſacerdos ingrediebatur in Sancta Sanctorum, vt patet Leuit.c.16. ſcilicet nullus hominũ ſit in ſanctuario, quando pontifex ingreditur, vt roget pro ſe, & domo ſua: hoc autem eſſe videbatur, quia loquebatur Angelus cum ſummo ſacerdote, & illi, qui eſſent in prima parte tabernaculi audirent: nunc autem non erat Angelus in ſanctuario ſuper arcam ad loquendum, quia non ingrediebatur illuc ſacerdos ſummus ad orandum, nec interrogandum aliquid, ſed ſolum ad educendum arcam: cũ igitur nihil appareret tũc ſuper arcam, non ſolum ſummo ſacerdoti, ſed etiam minoribus ingredi licebat. Simile autẽ erat in motu caſtrorum per deſertum: nam quandocunq; mouerentur, Aaron, & filij ſui ingrediebantur ex mandato Dei Sancta Sanctorum, & operiebant arcam apparantes eã, vt portaretur a Caathitis: Numer.c.4. ita igitur hic, quia ſicut ibi non manebat Angelus ſuper arcam, cum receſſiſſet ad mouendum nubem in motu caſtrorum, ita & nunc non erat aliquis Angelus ibi, quia ſummus ſacerdos nihil loqui debebat, & ingreſſi ſunt cum eo minores educentes arcam: de iſtis introitibus in Sancta Sanctorum, ſcilicet, quomodo interdum ingrederetur ſolus ſummus ſacardos, interdum cum eo minores, diuerſitatis ratio declarata eſt Leuit.16.& Num.cap.4.

Quomodo portata fuerit arca ante Hebræos, cum videndo eam morituri eſſent. Quæſt. XI.

QVAERETVR vlterius, quõ poſſet duci arca in caſtra: nam videtur, quòd omnes Hebræi ſic morerentur, quia tota multitudo Iſraelitarum viderent arcam, ſed qui viderent, morerẽtur, vt patet infra de Bethſamitis, qui mortui ſunt, quia viderunt eam.cap.6.

Reſpondendũ eſt, quòd non morerentur omnes Iſraelitæ, ideo non oportebat, quod aliquis moreretur, ex eo, quòd duceretur arca in caſtra: nam multoties Iſraelitæ videbant arcam extra Sancta Sanctorum: tamen nemo moriebatur, ſicut erat in itinere per deſertum, quãdo arca per ſe portabatur: aliquando enim per ſe ibat portata a Leuitis præcedens caſtra, vt patet Num.c.10. aliquando etiam coram toto populo ad bella portabatur, Ioſue c.6. ſicut fuit ibi in deſtructione Iericho: ſic etiam Dauid illam fecit portari de Cariathiarim in domum ſuam in fra lib.2. cap.6.& aſtabat totus populus: nemo tamen mortuus eſt, niſi Oza, qui tetigit arcam, vt patet ibidem. Cum autem arguitur de Bethſamitis mortuis, quia viderunt arcam, dicendũ, quòd

F hoc fuit, quia viderunt eam nudam: depoſuerunt.n. illam de plauſtro ſuo ponentes eam ſuper lapidem, & diſcooperiens eam, de quo inf.c.6. ideo perierunt illi, qui non erant digni videre arcam diſcoopertã, de quo magis dicetur præalleg.c. Nunc autem arca ducẽda erat in caſtra operta pallijs ſuis, & quandocunque portabatur, ſic ibat, ideo nulli erat periculum in videndo arcam: ſolum.n. fuit prohibitum videre illam diſcoopertam: Num.c.4. vel tãgi aliqua curioſitate.

Domini exercituum. Vocatur iſta arca Domini exercituũ, quia Deus Hebræorum, cuius erat iſta arca, erat habens exercitus multos, ſ. Angelorum iuxta illud Iob.c.25. ſ. nunquid eſt numerus militum eius? Et vocantur milites Angeli. Vel dr̃ Deus exercituum, i. Deus potens in bellis, & exercitibus: ipſe.n. dat victoriam, quib. vult, & vertit in
G fugam, quos vult: dr̃ aũt iſtud nomen hic de Deo, quia in præſenti maximè ſibi conueniebat eo, ꝙ ducebatur arca illius, vt adiuuaret Iudęos in bello. *Sedentis ſuper Cherubin.* Id eſt, Deus Iſrael ſedet ſuper Cherubin, ꝙ intelligitur de duob. Cherubin poſitis ſuper arcam, & velantibus propitiatoriũ; nam in medio alarum illorum duorũ Cherubin, dicebat Deus ſedere, q̃a ex ipſo loco audiebatur vox q̃dã; de qua Exod.25.& Num.c.7. Erat autem illa vox cuiuſdã Angeli in corpore formato de aere, & incluſo inter alas Cherubin, vt non videretur: ille aũt Deus vocatur, quaſi Deus loqueretur. Nicolaus dicit: ꝙ ex hoc apparet eſſe veram illam opinionẽ, quę dicebat, ꝙ propitiatorium non ſit opertorium arcæ, ſed quædã tabula aurea eleuata ſuper arcam, & ſuſtentatam in manibus Cherubin, in qua Deus ſedebat, & tunc dicebatur ſedere ſuper Cherubin. Dicen-

Lyrani opin. de propitiatorio reÿcitur.

H dum eſt iſtam poſitionem eſſe falſam, nam propitiatoriũ opertorium arcæ eſt, vt colligtur. Exod.25.& 36.c. & ibi reſponſum eſt ab obiecta: dicitur tamen Deus ſedere ſuper Cherubin, quia inter eos ſedebat, & eminebat.

Erantque duo filij Heli cum arca fœderis Ophni, & Phinees. De iſtis duobus mentio fit ad ſignandum, ꝙ iſti duxerint arcam in caſtra, vel eſſent principes in ducendo, eo quòd eſſent filii ſummi ſacerdotis, & vnus eorum, ſcilicet Phinees, iam fungeretur ſummo ſacerdotio pro patre, qui non poterat explere ritum cęrimonialem præ ſenectute, & quia caligauerant oculi eius. Sic ait Ioſephus.5. Antiquitatum. Fit etiam principaliter mentio de his, quia iſti duo mortui ſunt in bello; propter peccata enim iſtorum venerũt omnia mala ſuper domum Heli, & mors ipſorum iam prænunciata erat patri, ſcilicet, quòd vna die morerentur
I ambo ſupra cap.2. & ſciendum de iſtis duobus, quòd non venerunt ad pugnandum, ſed ſolum ad comitandum, & cuſtodiendum arcam, cum dicatur, quod erant cum arca fęderis duo filij, ſcilicet, quòd, quando populus erat in caſtris, ipſi manebant in Silo cum arca Domini, & exercebãt adminiſtrationes ſacerdotales: poſtea autem venerunt in caſtra, quia miſit populus pro arca, & habuerunt ipſi occaſionẽ veniendi ad bellum: poterant tamen etiam ſine hoc ire ad bellum; nam ſemper neceſſe erat, ꝙ, quando Iudæi pugnarent contra alias gentes, haberent ſacerdotes in bello ad præmonendum exercitum ſecundum ea, quæ habentur Deuter.c.20. Poterant etiam ire ad pugnandum: nam nõ erat irregularitas eis occidere quempiam, ſicut ſacerdotibus noſtris, & ſic omnes ſacerdotes de genere Machabęorũ erãt bellatores: Iudas enim, & fratres ſui Machabęi for-
K tiſſimi bellatores erant, & tñ ipſi tenuerunt ſucceſſiuẽ ſacerdotium ſummum, vt patet ex proceſſu primi libri Machabęorum. Iſti tamen non venerunt ad bellum ad pugnãdũ, nec ad exhortandũ, ſed ad portandum arcam, & tamẽ ibi mortui ſunt, quærebat.n. Dominus occaſionem, vt occideret eos. *Cumque veniſſet arca fæderis Dei in caſtra.* Id eſt, Iſraelitæ erãt in ſuis caſtris, & miſerũt pro arca in Silo, quæ non multum diſtabat inde, & ipſi expectauerũt in caſtris vſque ad aduentum arcæ. *Vociferatus eſt Iſrael omnis clamore grandi.* Scilicet, adueniẽte arca omnes, qui erat in caſtris, clamauerũt magnis vocibus, quod erat ad duo. Primò ad inuocationẽ Dei ſui: omnes.n. Iſraelitæ vno animo inuocauerũt Deum, vt eriperet eos de manu hoſtium, ſed non eripuit, quia peccata eorum demeruerunt. Secundo clamauerunt ad magnam exultationem confidentes, ꝙ in aduentu arcæ vincerent Philiſthinos: de iſta voce lætitiæ dicitur

dicitur infra, quod audierunt eam Philisthini, & dixerunt: A non fuit tanta exultatio heri, & nudiustertius. *Et persomuit terra.* Id est, tota terra sonuit a clamore magno Israelitarum, cum omnia castra clamarent: dicitur autem terra personare, quia fiebat id, quod communiter experimur, scilicet, quod cum nos clamauerimus, audiamus extremas partes vocum nostrarum a quodam alio referri, & illud secundum Philosophum 2. de Anima, & secundum poetas vocatur Echo; fieret autê hoc maxime, quando totus populus clamaret. *Et audierunt Philisthijm vocem clamoris.* Procul enim distabant castra Philisthinorû a castris Israelitarum, quod patet, quia in præcedêti bello vtrique de castris suis exierunt ad pugnandum in loco medio, & tamen fugiente postea Israel, antequam peruenirent Israelitę in castra sua, perierunt de eis quasi quatuor millia in fuga, q esse nô poterat, si castra fuissent coniuncta loco, in quo pugnauerunt. Hic tamen potuerunt Philisthini, qui erant in castris audire vocem Israelitarum clamantium, quia cla- B mor eorum fuit terribilis, & omnia castra simul clamauerunt, cum dicatur, quod vociferatus est omnis Israel clamore grandi, & personuit terra: poterat igitur ad satis magnam distantiâ hoc audiri, vel potest dici aliter, quod non audierunt clamorem istum illi, qui erant in castris Philisthinorum, sed qui erant in custodia: mittebant enim Philisthini aliquos de suis contra castra Hebræorum ad vidêdum, quid fieret, & vt scirent, an contra ipsos pararentur aliquæ insidiæ, ne subito irruerent contra eos Hebræi. Ipsi quoque Hebręi sic faciebant mittentes aliquos de suis cô- C tra castra Philisthinorum, ita enim consueuerunt facere exercitus hostiles, quando in campo manent, & isti de Philisthinis, qui veniebant contra castra Israel poterant audire vocem, quę fiebat in castris. *Dixeruntque, quanam est hæc vox clamoris magni in castris Hebræorum?* Si dicamus quod illi, qui erant in castris Philisthinorum audierunt vocem clamoris huius, dicetur, quod ipsi quęsierint hoc: nam non poterant scire ipsi, cur accidiset, quia non videbant arcam venisse. *Et cognouerunt, quia arca Dei venisset in castris.* Quòd enim Philisthini possent cognoscere Hebręos habere arcam, quę vocaretur arca Dei, scilicet, id qua esset tota sanctificatio ipsorum, non est dubium, nec admirabile: nam Iudęi, & Philisthini erant coniuncti locis, & poterât de se inuicem cognoscere cærimoniales ritus, sicut nos cognoscimus ritus gêtium a nobis non nimis distantium; potissimum quia id, quod sanctissimum erat inter omnia, D quæ habebant Hebræi, erat arca. Sed quomodo cognouerunt Philisthini, quod venerit arca in castra, dicendum quòd hoc cognouerunt illi, qui erant in insidiis, quos posuerant Philisthini. Nam erant discurrentes vndique circa castra Iudæorû, vt viderent, si quid moueretur contra Philisthinos. *Timueruntque Philisthijm.* Sciebant enim, quod maxima sanctificatio Dei apud Israeltas esset, ideo timuerunt ibi esse aliquam virtutem, quæ posset eos disperdere, potissimum cum audiuissent magnalia de Deo Hebræorum, vt infra patet. *Dicentes venit Deus in castra.* In hoc errauerunt Philisthini, secundum quod errabant alię gentes: putauerunt enim, quòd arca, quam habebant Hebręi, esset Deus eorum, vel aliqua virtus inclusa in illa arca, ideo antequam venisset arca putabant Deum non esse in castris; cum autem illa veniret, dixerunt, quod veniebat Deus in castra.

In aduentu arcæ quare crediderint Philisthini ibi esse Deum. Quæst. XII.

CAVSA huius erroris est ex eo, quod opinabantur gentes circa Deos suos: aliquę enim existimabant, q ipsa idola lapidea, vel lignea essent Dij eorum, præter aliquam aliam virtutê, & vta erat opinio vulgaris, sic enim inter viros Azoti Dagon, qui erat ligneus, credebatur esse Deus eorum, & colebatur, & quando repertus est Dagon pronus ante arcam fractis manibus, dixerunt Philisthini, quod Deus Hebręorum aggrauauerat manum suam super Deos ipsorû, quod necesse est intelligi de Dijs, vt sunt simulacra lapidea, lignea, vel metallina. Alio modo accipiebant quidam inter gentiles ipsos Deos, & dicebât Deos ipsorum non esse illa simulacra lapidea, vel metallina, sed quasdam virtutes spirituales latentes in eis, & ista erat opinio sapientissimorû inter Gentiles. Colebant tamen Deos suos facientes eis illa simulacra, quia non poterant illos super se ipsos cernere, ideo volebant saltem in quibusdam simulacris repræsentare illos, facientes simulacra in figura, & magnitudine secûdum habitudinem ad illud, quod repræsentare volebant, & ob hoc quando erant aliqui Dij, quos colerent Gentiles, & non possent proprie habere imaginem, quamuis facerent eis templa: tamen non faciebant eis imagines: sicut patet de Dea Vesta, per quam intelligebant purum ignem Gentiles, sicut ait Ouid. 3. Fastorum.

Cum dicut Vestam, gens purum intelligit ignem.

Ideo huic non faciebant imaginem, sed templum, & in penetralibus illius ponebant ignem, qui semper ardebat, atque per puellas virgines nutriebatur. Quocunque autem horum modorum intelligerent Philisthini; putabant, q B Deus Israelitarum veniret in castra. Nam si ipsa arca esset Deus, illa nouiter veniebat: si autem aliqua virtus latens in arca, illa quoque similiter adesse non poterat, quousque arca veniret: non enim putabant Philisthini, quod Deus Hebręorum esset quędam virtus spiritualis infinita, quæ vbique sit, & a nullo loco comprehensa, omnia quoque potens, & pro voluntate disponens. Nam etiam Philosophi, qui circa hoc acutissimi fuerunt, non putauerunt Deum, qui secûdum eos erat prima causa, esse infinite perfectum, sed solum dixerunt illum esse infinitum in duratione. Attribuerunt autem illi aliquam operationem maiorem om- C nibus, quę in habitu rerum omnium sunt, & ab hoc Gentiles trahebant originem circa positionem suam de Dijs, limitantes potentiam Deorum ad singulas res. Quosdam enim dixerunt pręsidere campis, alios vallibus, alios montibus, & sic in ceteris, introducentes deorum pluralitatem secundum numerum rerum. Et sic putauerunt Syri, qui habitabant prope Iudęâ, quod Deus Iudęorum esset Deus montium, & non vallium, nec camporum. Vnde cum Benadab Rex Syrię victus fuisset a Rege Acab Rege Israel, dixerunt ei serui sui, quod dij Israelitarum erant dij montium, ideo præualuerant côtra eum in montibus, sed si instauraretur bellû in vallibus, ibi non pręualerent dij Israelitarum. De hoc infra 3. lib. c. 20. Serui Reges Syrię dixerunt ei: dij montiû sunt dij eorum, ideo superauerunt nos, sed melius est, vt pugnemus contra eos in campestribus, D & obtinebimus eos: hoc igitur modo Philisthini putantes Deum Israel esse specialiter in aliquo loco, dixeruot, quod veniente arca, veniebat Deus in castra. *Ingemueruntque, dicentes, væ nobis,* id est, valde gemuerunt Philisthini scientes venisse arcam, & dixerunt: væ nobis, id est, malum venit super nos, s. quia Deus Israel veniebat super eos in pugnam: hoc autem dixerunt Philisthini propter duo. Primo, quia ipsi audierant magnalia de Deo Hebręorum, vt patet immediate, scilicet, hi sunt dij, qui percusserût Ægyptum omni plaga. Timebant igitur, quod sic faceret Deus Hebręorum super eos, quia ipsi erant hostes Israel, sicut Ægyptij. Secundo timebant Philisthini propter magnum gaudium, quòd fecerunt Hebręi in aduentu arcę: nam credebant ex hoc aliquod bonum eis euenisse. Philisthini autem putabant non sine causa gauisos fuisse Hebręos, scilicet, propter fortitudinem Dei sui; quantum autem boni E accedebat Hebręis, tantum mali superueniebat Philisthinis, & dato, quod secundum veritatem aduentus arcę nihil profuturus esset Hebręis, secundum quod factum est; & tamen, quod tantû gauderent Israelitę in aduentu eius, erat durû Philisthęis, quia fortius pugnarent Hebræi confidêtes se pręualituros propter Deum suum, & ob hoc sine Philisthini vincerent, sine vincerentur, durius cum eis agendum erat: est enim iste modus fortitudinis propter spê, cum aliquid sperantes de adiutorio, vel de experiêtia armorum confidunt in bello, & fortiter pugnant; sic patet per Arist. 3. Eth. vbi ponit plures species fortitudinis. *Non fuit enim tanta exultatio heri, & nudiustertius.* Id est, Israelitæ non tantû exultauerunt in diebus præcedentibus belli, sicut in illo, cum venit arca: ex quo arguebant Philisthini, q aliquod magnum adiutoriû eis fuisset collatû in aduentu arcæ, & quantum illi adiuuabantur, tantum Philisthęi deprimebantur, ideo tristabantur de aduentu arcę.

Dij plures quam re posset fuisse [illegible].

Væ no-

Væ nobis, quis nos saluabit de manu deorum sublimium isto- F *rum?* Dolebant Philisthini timentes potentiam Dei Hebrçorum, & existimabant, quod nullo modo possent liberari in bello, quia non putabant aliquem ex parte ipsorum, siue Deum, siue hominem esse potentiorem Deo Hebrçorum. Nam si dij ipsorum essent æquè potentes, non formidarent: putabant enim Gentiles, quod dij sui inuicem pugnarent; habebant enim singulæ gentes singulos Deos, & de his dicebant, quod sicut gens pugnabat contra gentem, ita & dij inter se pro cultoribus suis pugnabant, sic inducit Virg. 10. Æneidos pugnantes quosdam Deos pro Troianis, & alios pro Grçcis. Idem Homerus in Iliade dicẽs, quod Venus pugnans pro Troianis percussa est in bello a quodam Grçco: sic quoque inducit August. 3. de Ciuit. Dei, quamuis autem dij Philisthinorum congrederentur cum Deo Israel, putabant nihil proficere, quia Deus Israel erat potentior, & sic clamabant, quod nullus posset eos liberare de manu Dei Hebræorum. Dixerunt autẽ de manu deorum istorum, quia putauerũt apud Hebræos esse Deos multos, sicut erant apud Gentiles, sic enim dixerunt Syri, dij montium sunt dij eorum, & loquebantur de Deo Israel, infra 3. lib. cap. 20. Vel potest dici, ꝙ Philisthini existimauerunt Deum Israel esse vnum Deum, sed ex modo scripturæ ponitur hic in plurali. Nam tam insipientes, quam sapientes apud Philisthinos vocabant Deum Israel, quasi vnum Deum: de sapientibus patet, infra c. 6. vbi sacerdotes, & diuini dixerunt Philisthçis: dabitis Deo Israel gloriam, si forte releuet manum suam a vobis. Populares quoque Philisthinorum dicebant Deum Israel, tanquam vnum Deum, vt patet sequenti cap. vbi sçpe dicitur de arca Dei Israel. Dixerunt etiam Philisthini Deos Israel esse H sublimes, idest, magnæ potestatis, scilicet, quia erant potentes super aliarum gentium Deos. *Hi sunt dij, qui percusserunt Aegyptum omni plaga.* Hic inducunt confirmationẽ, scilicet, quod Deus Israel esset fortis. Nam ipse destruxit Ægyptios, & Deos eorum, sic igitur poterat destruere Philisthinos, & Deos ipsorum: non solum enim Deus Israel puniuit Aegyptios, sed etiam Deos ipsorum, quia comminuit omnia idola Aegyptiorum. De hoc Num. c. 33. scilicet, Nam & in dijs eorum exercuerat vltionem. Fuerat autem ista percussio cognita apud multas gẽtes, quoniam fuit magna nimis, & sic Philisthini potuerunt cognoscere, potissimum, quia Aegyptus est apud terrã Philisthinorũ, sic enim patet Exod. cap. 13. vbi dicitur, quod Deus noluit educere Israelitas de Aegypto per viam terrç Philisthinorum, quæ vicina est, in quo innuitur, quod medium inter I terram Chanaan, & Aegyptum sit ipsa terra Philisthinorum: dicitur aũt hic, quod percusserunt omni plaga, idest, inferendo multas plagas: intulit enim Deus decem plagas Aegyptiis, vt patet Exod. c. 7. vsque ad 12. Et multum vocatur, quasi totũ, vel omne. Sicut enim Deus dixit ad Pharaonem. Hac vice mittam super te omnes plagas meas, idest, mittam multas. *In deserto.* Non est intelligendum, ꝙ plagæ factæ super Aegyptios fuissent in deserto, quia fiebant in ipsa terra Aegypti, quæ nõ est desertum, sed vocatur desertum terra, quæ est extra Aegyptum versus mare rubrum. Nam ibi maxima plagarum inflicta est, scilicet, ꝙ Pharao, & omnes, qui ibant cũ eo, persequentes Hebrços, perierunt in mari rubro: istud autem non computatur inter plagas, sed durius fuit qualibet plagarum. *Confortamini, & estote viri Philisthym.* Hic ponuntur verba hortato- K ria ad bellum ipsorum Philisthinorum inter se dicẽtium, quod confortarẽtur, s. ad pugnandum fortiter, ne caperentur viuentes ab Israelitis, & cogerentur seruire illis: existimabant enim, ꝙ Deus Hebrçorum faceret eos succumbere, ideo magis volebant mori viriliter pugnando, quã viuere Hebræis turpiter seruiendo. Credebant tamen necessarium esse alterum istorũ fieri, & hoc sonant verba sequentia, scilicet, ne seruiatis Hebræis: sunt aũt ista verba exhortatoria, velut cum quis ex desperatione fortiter pugnat præeligens magis mori viriliter, quam turpiter viuere. *Ne seruiatis Hebrais.* Hoc dicebant, quia ex virtute Dei Hebræorum caperent faciliter Philisthinos, quasi sine bello, & cogerentur seruire, ideo exhortantur se inuicem, quod etiamsi Deus Israel subiiceret eos Hebrçis, non permittant se capi, vt seruiant, vel ꝙ non tradant se sub aliquo pacto,

Deos inuicē pugnare opinati sunt antiqui.

F sed magis moriantur omnes viriliter, & quia hoc videbatur eis esse sub potestate eorum, hortabantur se ad hoc. *Sicut, & illi seruierunt vobis.* Reputabant enim Philisthini pessimam conditionem viri esse seruitutem: nec aliquid peius fortunam inducere posse, & cum infelicissima sors ista sit, adhuc infelicior est, cum quis efficitur seruus eius, cuius ante erat Dominus, & hoc propter duo. Primò, quia grauior seruitus est, cum illi, qui serui fuerũt, & nunc sunt Domini, recordati malorum, quæ pertulerunt, grauius affligant afflictores suos. Secundò, quia ista seruitus est turpior: tãto enim aliquis vilior est, quanto magis descendit, sed nemo videtur magis descendere, quã ꝙ efficiatur eius seruus, cuius Dominus erat: Hebræi autem seruierant Philisthinis tempore præterito, & adhuc seruiebant, ideo grauissimum videbatur eis, quòd subderentur seruituti He- G bræorum.

Effici seruus cuius erat dominus pessimū est.

Pessima Iudaorum conditio. *Quæst.* XIII.

IN hoc autem apparet melior conditio Philisthinorũ, quam Hebræorum egredientium de Aegypto: sæpe. n. dixerunt, ꝙ voluissent magis viuere in seruitute Aegyptiorum, quamuis illa esset grauissima, quam venire in terrã Chanaan subiiciendo se periculis: sic patet Exod. c. 14. cũ viderunt Pharaonem super se venientem, & dixerunt: Nũquid non erant sepulchra in Aegypto, &c. & Exod. cap. 16. dixerunt: Vtinam mortui essemus in Aegypto, quando sedebamus super ollas carnium: simile Num. 11. & 20. cap. nec solum hoc, sed etiam cum audiuissent, ꝙ Chananæi esset gens dura, disponebant, redire in Aegyptum iterum H ad seruitutem: Num. c. 14. & dixerunt ibi; vtinam mortui essemus in Aegypto, & non in hac vasta solitudine: valde igitur erant animi degeneris, & seruilis: Philisthini autem erant viriles corde, vt patet ex verbis eorum: prçelegerunt enim mortem gloriosam pugnando contra Hebræos contra Dei voluntatem, & potestatem, etiamsi crederẽt se superandos, quam vitam miserrimam sub Hebraica seruitute; quòd autem Hebræi seruirent Philisthinis, satis manifestum est. Nam a multis temporibus ante hoc seruierãt, & nunc quoq; seruiebant. Nam 18. annis seruierunt post mortem Iair iudicis Israel, de quo Iudi. c. 10. postea autem erepti de manu eorum per quosdam iudices inciderunt iterum in seruitutem ipsorum per 40. annos; de quo Iudic. c. 12. quo expleto Samson iudex incçpit aliqualiter liberare Israelitas de manu Philisthinorum, sed nõ valuit penitus, I nam & Israelitæ propter mandatum Philisthinorũm cõprehenderũt Samsonem, & tradiderunt Philisthçis: Iudic. c. 15. & ibi dicitur, ꝙ illo tempore Philisthini dominabãtur Israeli, post mortem etiam illius 40. annis, quibus fuit iudex ille, non cessauit seruitus, nec etiam tempore Samuelis, & Saulis, vt declaratum fuit supra in princ. c. quamuis Samuel tempore suo diminuerit istam seruitutem quantũ ad aliquid, capiendo quædam loca de terra Philisthinorum, vt patet. inf. c. 7. *Confortamini, & bellate.* Replicatio sententiæ est semper exhortãdo se ad fortiter moriẽdum, & non turpiter seruiendum.

Expositio Nicolai in literam refellitur. *Quæst.* XIV.

K NICOLAVS non videtur totaliter sequi istam expositionem dicens, ꝙ non concordat ista litera. s. cõfortamini &c. quia hoc non videtur pertinere ad exprimẽdum timorem Philisthinorum propter Deum Israel, sed magis ad demonstrandum, quod confidebant, ꝙ Deus nõ posset eis nocere, ideo dicit, ꝙ secundum Hebrços non exponitur sic ista litera, sed dicit, ꝙ qdã de exercitu Philisthinorum habebant reuerentiam ad arcam Domini, & timebant, quòd aliqua mala eis infligi possent; erant enim deuoti circa arcam: & de istis exponunt primam partem literæ superioris dicentes: & ingemuerunt Philisthijm, vsque ibi: Quis nos liberabit de manu deorum istorum; inclusiuè: alij autem Philisthini nullam habebant reuerentiam, nec timorem ad arcam, & isti contemnendo dixerunt: hi sunt dij, qui percusserunt Aegyptum omni plaga, id est, oĩ plaga possibili induci ab eis. q. d. tunc dij Israelitarum induxerunt super Aegyptios omnes plagas, quas inducere

poterant,

poterant, sed non potuerũt eos delere, ergo quamuis pugnent contra nos isti dij, non poterunt nos subijcere Hebręis, & sequitur immediate verbum exhortatorium, s. cõfortamini &c. q. d. isti dij non sunt potentes, ideo non timeatis de eis, sed habete spem bonam pugnando viriliter. Sed ista expositio non stat, quia diuidit in duos sensus istam literam, quæ manifeste pertinet ad vnum sensum: potissimum cum non sit aliqua causa diuidendi eam, & cũ dicit Nicolaus, ꝙ, si exponatur ista litera de timore Philisthinorum, non concordabit illa, s. confortamini, &c. dicẽdum, ꝙ immo multum concordat, quia Philisthini gemebant, & erant quasi desperantes propter fortitudinem Dei Hebræorum, ideo dixerunt, ꝙ cõnfortarentur, vt viriliter pugnarent, quia etiamsi succumbere necesse esset, melius erat hoc subire viriliter moriendo, quàm seruituti se subijciendo: & hoc demonstrat litera, quæ dicit; ne seruiatis Hebræis, sicut illi seruierunt nobis, quæ non potest exponi aliter conuenienter, nisi dicatur, ꝙ Philisthini crederent se seruituti subijciendos, vel morituros: ideo præeligerent viriliter pugnare, & mori magis, quam subijci seruituti Hebręorum: & tamen si exponatur, ꝙ Philisthini considerent se non superandos, ista litera non agit ad propositum eorũ: ideo redeundum ad primam expositionem.

Pugnauerunt ergo Philisthijm. Hic ponitur secundum, scilicet, arcæ captiuatio: nam succubuerunt Israelitæ, & fugientibus eis in tabernacula sua, relicta est arca in castris, quam acceperũt Philisthini: & dicitur; pugnauerunt ergo Philisthijm, id est, quia propter desperationem exhortati sunt se inuicem, vt fortiter pugnarent: pugnauerunt, etiãsi putarent se morituros per potẽnam Dei Israel: erat tamẽ potius è contrario: quia Deus Israel mouebat eos, vt fortiter pugnarent: & sic occiderent multos de Israelitis, alioquin si egissent remissè Philistini, & confortarentur cõtra eos Hebræi, vincerent illos: Deus tamen volebat contrarium propter peccata populi, & filiorum Heli.

Et casus est Israel. Id est, multũ vulneratus a Philisthinis, & hoc non fuit extra aciem per agros, sicut in priori bello, sed in acie, quia confidebant Israelitæ propter aduẽtum arcæ, se præualituros esse cõtra Philisthinos, ideo tandiu restiterunt, quousque viderunt Philisthinos multum superiores esse, & tunc fugerunt dimissis castris & arca. *Et fugit vnusquisque in tabernaculum suum.* Scilicet, postquã multi perierunt de Israelitis, videntes iam se non posse pręualere fugerunt.

Quare Hebræi non redierint in castra, vt iterum pugnarent contra Philisthinos, sicut in præcedenti bello. Quæstio. XV.

QVAERET aliquis, quare Israelitæ, postquam cęsi sunt hic à Philisthinis, non redierint in castra, vt iterum pugnarent contra eos, sicut fecerunt præcedenti bello: nam occisis quatuor millibus virorum ceteri redierunt in castra. Respondendum est, quòd in priori bello Israelitæ modicum afflicti fuerant, quia mox, vt bellum initum est fugerunt, paucique occisi sunt in acie, sed passim per agrum in fuga, vt patet supra in litera. Nunc autem plurimi perierant, scilicet, triginta millia, vt patet infra, ideo erant nunc desperatæ res Hebræorum ad restaurandum bellum: redire autem ad castra est redire ad restaurandum iterum aciem meliori modo. Item præcedenti vice redierunt Israelitæ in castra, quia, cum multi essent, putauerũt, quòd ibi se possent tueri a Philisthinis; nunc autem bis superati non confidebant se posse tueri. Item in primo bello redierunt in castra proponentes restaurare bellum, quia credebant, quòd adueniente arca esset ei firmissimum auxilium contra hostes: nunc vero, cum præsente arca corruissent coram hostib. suis, & durius vulnerati esset, quam prima vice, de reliquo nullũ sperantes subsidium, fugerũt vnusquisq; in domũ suã. Item satis rationabiliter dici põt, ꝙ hoc fuerit ex quodam motu Dei, qui maximè operatur circa ista magna: ipse. n. volebat, ꝙ multi de Israelitis perirẽt pp peccata sua: & quia in priori bello perierant solum quatuor millia, mouit eos, vt redirent in castra ad hoc, ꝙ iterũ instaurato bello perirent multi, sicut & factũ est: postquam vero in secundo bello perierunt triginta millia, de

A quibus in litera, cum satisfactum esset Deo, noluit ipse, vt plures perirent: ideo mouit eos, vt redirent in tabernacula sua; nam si rediissent in castra, iterum instauraretur bellum; & sic perirent adhuc plures de eis, cum Philisthini nimis confortati essent contra eos.

Et facta est plaga magna nimis. Dicitur hoc in comparatione pręcedentis belli, quia in alio perierunt quasi quatuor millia, & in hoc triginta millia: alia tamẽ maiora bella fuerunt inter Hebræos, in quibus plures corruerunt de ipsis, sicut cum pugnauit Abias rex Iudæ, & corruerunt de Israelitis, contra quos pugnabat, quinquaginta millia virorum fortium, vt patet lib. 2. Paralip. c. 13. *Et ceciderunt de Israel triginta millia peditum.* Id est, mortui sunt: nam cadere idem est, quòd mori. Et non dicitur de peditibus, quasi de istis solis ceciderint triginta millia: sed & de ęquitibus ceciderunt aliqui alij, qui non sunt numerati; vel forte verius est, quod nulli ceciderint de eis.

B

An in Hebræorum exercitu aliquid aliud esset præter pedites. Quæst. XVI.

SED vocantur pedites, quia omnes Israelitæ tunc erãt pedites: non enim erat vsus eorum in equis, & curribus pugnare, quamuis aliæ gentes vterentur illo genere pugnandi, sicut patet de Pharaone Rege Ægypti, qui insecutus est Hebræos cum equis, & curribus contra mare, Exod. cap. 14. Hebręi tamen non vtebantur isto genere pugnę: ideo cum tempore Iosue acciperent equos multos, & currus de spolijs populorum, quos debellabant, iubebat Deus, vt succenderent currus, & subneruarent equos, vt

C patet Iosue cap. 11. quod videtur esse propter duo, scilicet, quia Israelitæ, si vterentur illo modo pugnandi, qui fortissimus erat, crederent sibi victorias prouenire ex robore suo, & armorum strenuitate; vnde alienarentur a Deo. Voluit igitur, quod taliter pugnarent, quod victoria non posset attribui robori eorum, nec apparatui bellico, sed bonitati Dei. Secundo dici potest, quod hoc faciebat, quia Israelitæ erant inexperti circa ista, ideo nõ possent pugnare in curribus, & equis, sed pedites, vel forte, quia erãt pauperes, & non possent habere equos: erant enim magni precij, eo quod non essent in terra illa, sed emerentur a negociatoribus aliarum terrarum, sicut patet de Salomone infra 3. lib. c. 10. cum dicitur; & adducebantur equi Salomoni de Ægypto, & Choa: negociatores enim Regis emebãt de Choa, & statuto precio perducebant: emebatur autem

D quadriga ex Ægypto sexcentis siclis argenti, & equus 150. Hebræi autem ante Salomonẽ erant pauperes præter Dauid, qui congregauit diuitias magnas ex multis victorijs, ideo quamuis vellent non possent habere equos, & currus ad operationem bellicam: & satis hoc rationabile est. Nã ante Salomonem non leguntur fuisse currus, & equi inter Iudæos, Salomon autem congregauit numerum magnum equorum tam ad currus, quam ad solam equitationem: sic patet infra 3. lib. c. 4. s. & habebat Salomon 40. millia præsepia equorum currilium, & 12. millia equestrium. Et eod. lib. c. 10. dicitur; congregauit Salomon currus & equites, & facti sunt ei mille currus, 12. millia equitum: Saul autem, qui fuit primus Rex Israel non legitur habuisse currus, & equites, nec habebat; quin potius in principio regni sui ipse sequebatur boues in agro, vt patet infra cap. 11. & po-

E stea procedente regno suo, tam pauper erat ipse, & ministri eius, quod in toto Israel non reperiretur gladius, aut lancea ad bellum, præterquam arma ipsiusmet Saulis, & filij eius Ionathæ, vt patet infra cap. 13. De Dauid autem, quanquam diues fuit circa senectutem suam propter multitudinem bellorum, in quibus acquisiuit spolia copiosa, tamen non legitur eum pugnasse in curribus, & equitibus, sed pugna pedestri; Salomon autem ad augmentandum gloriam regni Iudæorum assumpsit sibi equos multos, & currus, vt supra dictum est. Vocantur igitur hic triginta millia peditum, quia in exercitu non fuerunt nisi pedites, sicut exeuntibus Israelitis de Aegypto dicitur fuisse numerus eorum quasi sexcentorum millium peditum: Exod. c. 12. & tunc manifestum est, quod nulli equites ibi essent: sic etiam factum est hic. *Et arca Dei capta est.* Quia omnes fugiebant in tabernacula sua vrgente bello magno Philisthino-

stiliorum, ideo nec potuerunt reducere arcam, nec curauerunt, aduertentes solum, quomodo saluarentur per fugã. *Duo quoq. filij Heli mortui sunt Ophni, & Phinees.* Isti duo erant in custodia arcæ, quia erant sacerdotes Domini, & portauerant eam de Silo, vt patet supra. Nunc aũt cum forte ipsi vellent custodire eam, corruerunt simul: sic enim prædixerat vir Dei, ꝙ isti morerentur vna die supra cap. 2.

An duo filij Heli damnati, vel salui sint. Quæst. XVII.

QVAERET aliquis de statu istorum duorum, s. an rationabiliter dici posset, ꝙ isti æternaliter perierint, vel salui sint. Aliquis videbit, ꝙ perierunt æternaliter, quia isti erant pessimi viri, vt patet supra c. 2. cum delinquerent in cærimonijs Dei, & facerent peccare totum Israel. Item G propter istos inducta est maledictio super totam domum Heli vsque in sempiternum. Etiam de his pronunciatum est, ꝙ vna die morerentur ambo, & sic factum est: ideo videtur, ꝙ isti nimis delinquentes æternaliter perierint. Respondendum est non esse negandum, quin isti nimis peccauerint, sed non infertur ex hoc, nec apparet rationabiliter dictum, ꝙ propter hoc perierint: quia, postquam peccauerunt, habuerunt tempora multa, in quib. de peccatis dolerent, & nõ perirent: potissimum, quia isti videntur mortui in actu virtuoso, s. in custodia arcæ, & non fugerũt de bello relinquentes arcam, cum fortassis a principio potuissent fugere, & euadere, in quo ipsi merebãtur morientes in gloria Dei sui, & honore populi Israel. Item quando arguitur, ꝙ isti mortui sunt, sicut de eis prænũciatum est, non sequitur, ꝙ æternaliter perierint, vel ꝙ vsq; ad tẽpus illud manH serint in peccatis: multoties. n. pęna inest homini nullã habenti culpam, quam tamen habuit alias: nec est inconueniens aliquod, existẽtibus in magna charitate magnas inesse pęnas, quia pęna, & charitas non repugnant, sed malitia, & charitas: quamquam ergo isti habuerunt tunc pęnã pro præteritis sceleribus suis, non arguitur eos tũc habuisse scelera, nec æternaliter perisse. *Currens autem vir.* Hic ponitur quartum, s. pro arca capta lamentatio: nam quãuis pro ruina magna facta in populo nimis planxerint Israelitæ, acrius tñ fleuerunt pro captiuata arca, quia tũc crediderunt omne bonum recessisse ab eis: sic dicitur infra: Translata est gloria de Israel, eo ꝙ capta esset arca Domini. *Currens vir quidam de Beniamin.* Iste vir fugit de acie, cum dicatur supra, quòd fugit totus Israel singuli in tabernacula sua, ita & iste vir fugit; non tamen fugit iste in tabernaI culum suum: quia iste erat de Beniamin, id est, de tribu, & sorte Beniamin: tamen venit in Silo, quæ non erat in sorte Beniamin, sed in sorte Ephraim: hoc autem fecit, quia in vrbe illa erat templum Domini, & sacerdotes, vt annunciaret eis, si quid forte facere vellent, aut possent pro arca.

Non est inconueniens existenti in charitate magnas inesse pœnas, quia charitas & pœna non repugnant.

Fabula, quòd Saul acceperit tabulas de manu Goliath, refellitur. Quæst. XVIII.

DE isto viro dicunt quidam Iudæi, quòd erat Saul, & addunt, ꝙ in bello iste viderit Goliath Philisthæum eduxisse tabulas testimonij de arca, & rapuerit eas de manu illius, adduxeritque in Silo, sed istud valde est fictitium: non enim videtur, ꝙ Saul tũc fuerit talis vir, vt posset in bello esse, quia adhuc erat paruus ętate: potissimum, K quia non ausus fuisset ipse, nec aliquis de Israel occurrere giganti viro, s. Goliath. Nam ipse temporibus Dauid exprobrauit omnibus Israelitis quadraginta diebus clamãs, si quis auderet congredi cũ eo singulariter, & nemo audebat in toto Israel, sed ipse Rex Saul timebat eum nimis, & dicitur, ꝙ omnes Israelitæ, cum vidissent virum, fugerunt a facie eius timentes eum valde. De hoc infra cap. 17. quomodo igitur Saul ausus fuisset congredi cum viro ita potẽti? Item quia quãuis auderet congredi, non videtur, quõ ipse potuisse eripere de manu illius tabullas: magni. n. roboris erat vir ille Philisthęus. Itẽ quia nõ potuisset fugere vir iste de bello, si portasset secum tabulas; quia illę erant lapideæ, & aliquanti ponderis. Item non videtur verisimile, ꝙ immediate in bello aliquis de Philisthinis aperiret arcam; nam ipsi cum magno honore tractauerunt eam ponentes F illam in tẽplo Dei sui, & adhuc tunc percutiebantur, quanto magis hoc accidisset, si eam inhoneste tractassent aperientes eam? nihil igitur horum est verisimile, sed Hebraica fictio est. *Ex acie.* Id est, iste vir cucurrit fugiens de acie, sicut ceteri currebant fugientes de bello.

Venit in Silo in die illa. Scilicet die, qua percussus est Israel a Philisthinis: hoc autem, quia modicum distabat ciuitas Silo a loco belli.

Scissa veste, & conspersus puluere caput. Id est, cum introiuit in vrbem annunciaturus calamitatem Israel, scidit vestimenta sua, & sparsit puluerem super caput suum. Hoc autem faciebat ad signandum magnum dolorem. Erat. n. consuetudo antiquis, vt quando audirent aliquid durum, scinderent vestimẽta sua significantes maximum dolorẽ: sic enim patet sæpe in his libris Regum, & Paralipomenõ, G alijsque historicis Veteris Testamenti: legitur etiam mansisse ista consuetudo vsque ad tempus Saluatoris. Nam cũ duceretur Saluator noster coram Caypha principe sacerdotum, & ille dixisset, quòd viderent filium hominis in nubibus cęli, Sacerdos magnus demonstrans se nimis dolere tanquam pro blasphemia, scidit vestimenta sua: Matthæi cap. 26. nec solum faciebant hoc Iudæi in signum doloris magni pro rebus temporalibus, & quæ ad ipsos attinebãt, sed etiamsi quando dolerẽt nimis de peccato, quod in Deũ egerant, scindebant vestimenta sua, & induebãt se sacco. Propheta tamen Iohel admonuit, vt scinderent corda sua, & non vestimẽta sua quando lugerent pro peccatis, vt patet Iohel cap. 2. erat autem aliquid speciale, quando denunciabatur destructio bellica: quia non solum scindebantur vestimenta, sed etiam conspergebantur capita pulue- H re: & hoc quia significabatur adhuc durior dolor: sic enim iterum factum est, quando venit nuncius de bello ad Dauid, nuncians quod periisset Israel in bello, vt patet infra 2. lib. c. 1. *Cumque ille venisset Heli sedebat super sellam contra viam spectans.* Postquam enim arca Domini ducta est de Silo in bellum Heli, erat semper sollicitus pro arca, ne caperetur ab hostibus, vt dicitur immediatè, s. erat enim cor eius pauẽs pro arca Dei, ideo sedebat semper expectãs contra viam, qua veniebatur de bello, vt audiret, quid fieret de arca, & de populo. *Erat enim cor eius pauens pro arca Dei.* Heli enim cognouerat iniquitates filiorum suorum, & peccata populi: ideo timebat, ne ipsis pereuntibus in bello caperetur arca: vnde contra eius voluntatem educta est de Silo, sed præualuit sententia populi, quia omnes iudicauerant esse arcam ducendam in castra; erat igitur pa- I uẽs Heli pro arca, quia magis suspicabatur malum, quam bonum; timebat enim pro filijs, de quorũ periculo adhuc certior erat: quia prænunciatum fuerat sibi, quod vna die morerentur ambo, supra c. 2. nunc autem credidit hoc maxime posse fieri in bello, sed non tantum pro eis timebat, quia sciebat mortem filiorum suorum esse ineuitabilẽ, vel tunc, vel postea, nec quidem communem mortem, sed violentã, quia alias non prænunciaretur, vt in pęnam: de arca autem Dei nihil prænunciatum fuerat, ideo timebat, ne forte peccata populi demererentur eam capi: potissimè, quia etiamsi vtrumq; constaret sibi, ipse magis doleret pro arca, quam pro filijs; eo quod in arca erat cõmunis salus, & gloria totius populi. In duobus autem filijs suis nullum bonum Israelitarum erat, sed potius ipsi induxerant Israel ad peccandum, & ex meritis eorũ prouenerat magna pars K calamitatis huius. Apparet autem istud, quia cum per nuncium certissimè cognouit occubuisse filios, & captam esse arcam, audita morte filiorum nihil dixit, nec mutatus est, mox tamen vt de arca dictũ est totus tremefactus corruẽs de sella expirauit, vt patet infra. *Vir autem ille.* Scilicet ille, qui fugerat de bello, & venerat in Silo. *Postquam ingressus est nunciauit vrbi.* Scilicet, antequam veniret ad Heli mox, vt intrauit in vrbẽ, clamauit fugatum esse Israel, & captã arcam eiulatu magno dolens pro communi sibi, & alijs calamitate. *Et vlulauit omnis ciuitas.* Erat enim istud malum vniuersalis calamitas, ideo omnes vlulauerunt in cęlũ putantes se penitus fuisse consumptos. *Et audiuit Heli sonitum clamoris.* Erat enim Heli suspectus de negocijs belli certior ad mala sperandum, quam salutem, ideo erat attentus, si quid nunciaretur, mox igitur, vt ciuitas clamauit, ipse commotus est. *Dixitq; quis est hic sonitus tumultus huius,*

Mos Iudæorum fuit scindere sibi vestimenta in magno dolore.

Audie-

Audiebat enim Heli tumultum esse magnum, & lugubrẽ: tota enim plangebat vrbs, & statim credidit esse sonitum pro aliquo malo magis pertinẽte ad bellum, q̃ ad aliquid aliud, distinctè tamen nesciebat: ideo quæsiuit. *At ille festinauit, & venit, & annunciauit Heli*, s. ille, qui venerat de bello, venit ad Heli nunciaturus ista, tanq̃ principi Israel: prius tñ q̃ ad eum venisset nuncius, tota ciuitas vlulabat: quia mox vt ille ingressus est vrbem, clamauit bellicũ infortunium, & ad vocem eius tota ciuitas vlulauit. *Heli autem erat annorum* 98. Istud ponitur ad designandum conditionem Heli morientis, & audientis nuncium, s. q ipse erat iam nimis antiquus ferè centum annorũ, & non poterat videre; ideo cum venit nuncius ante ipsum, non vidit eum, nec dixit ei Heli, quis es, & vnde venis? sed ipse nuncius cognoscens cęcitatem Heli pręuenit eum in verbis, vt sic sciret quis adesset, dicens: ego sum, qui fugi hodie de acie. *Et caligauerant oculi eius*. Ista caligatio non erat ex ægritudine, sed ex defectu ætatis, quoniam visus per tẽporis longitudinem hebetatur: quia fit mutatio magna in humoribus cõtentis intra pelliculas oculi, in quibus est visus. *Et videre non poterat*. s. q iam fere nihil videbat, ita vt non distingueret, quid ante ipsum esset: nec enim aduenerat sibi ista caligatio noniter, sed ex aliquanto tẽpore. Nã quando Samuel puer existẽs pręnunciauit malum istud futurũ in domo Heli, iam Heli videre non poterat lucernam, vt patet præced. cap. Quotidie tamen magis caligabat: vt ipse non posset præoccupare in sermone eos, qui ad ipsum veniebant, tanquam non cognoscens, sed illi præueniebãt eum, vt cognoscerentur: & ita factum est hic de isto veniente de bello.

Et dixit ad Heli; ego sum, qui veni de prælio. Id est, si aliquid vis inquirere de bello, inquire: quia ego sum certissimus nuncius calamitatis huius. *Et ego, qui de acie fugi hodie*. Id est, ego sum, qui nouiter recessi de acie, qm̃ hodie inde recessi: ideo possum scire, quid euenerit: duplicãtur aũt ista verba hic ad planctum. In lamentationibus enim ad exprimendum miseriam abundantius, & ad permouẽdum passionaliter fit talis repetitio per sinonima. *Cui ille ait: quid actum est fili mi?* Captat beneuolentiam eius: vt enarret sibi omnem veritatem. *Respondens autem, qui nunciabat: fugit, inquit, Israel*. Id est, ille vir, qui venerat de bello, inquit, id est, dixit, fugit Israel. *Coram Philisthijm*. Id est, a facie Philisthinorum. s. q non potuerunt Israelitę sustinere faciem Philisthinorum, & fugerunt ab eis vertẽtes terga. *Et ruina magna facta est in populo*. s. corruerunt multi vulnerati, s. triginta millia, vt patet supra: non nunciauit autem iste de bello priori, in quo ceciderant quatuor millia virorum, quia de illo iam cognoscebat Heli, cum ventum fuisset pro arca in Silo.

Insuper & duo filij tui Ophni, & Phinees mortui sunt: Isti perierunt custodiẽdo arcam, & fuerat mors istorum supra prænunciata, c. 2. *Et arca Dei capta est*. Hoc enim restabat, vt fugientibus Israelitis arca Dei caperetur. Nam a principio belli nõ fuit reducta de castris, cum ad hoc ipsa ducta fuerit in castra, vt assisteret bello: fugientibus aũt Israelitis nemo eam ducere potuit, nec curauit, quia erat impeditiua fugæ: *Cumque ille nominasset arcam Dei*. s. q immediate, vt audiuit Heli de arca, corruit: non immediatè vt audiuit arcam nominari, sed vt audiuit q capta esset: nam nominatio arcæ, si nihil aliud adderetur, non erat sibi grauis. In quo appatet probitas viri huius Heli, qui vere erat vir bonus, atque laudabilis: nam quamuis a principio ipse fuisset aliqualiter remissus circa filiorum correctionẽ, quia diligebat eos, & quia erat senex non potens eos corrigere; erat tamen desiderium illius sanctissimum circa Dei religionem: nam cum audiuisset filios suos occubuisse, quasi nihil motus est: expectans quid diceretur de arca. Cũ verò audiuit arcam captam fuisse elanguit cor eius, & nõ remansit in eo spiritus: atque totus velut palpitans defecit: prælegisset enim vir iste sibi mortem, et si in ętate iuuenili fuisset, quàm arcam captam audire: ideo nemini dubitandum est circa statum Heli, sicut de filiis suis, vel de quibusdam aliis. Nam istud desiderium, & zelus maximus religionis, qui cum charitate erat, eo quòd propter Deum erat, liberare poterat illum ab omni crimine: quia charitas operit multitudinem peccatorum,

F *Cecidit de sella retrorsum*. Consueuerat enim Heli sedere in loco isto, s. apud ostium templi. Nam etiam, quando Anna mater Samuelis introiuit ad adorandum coram Domino pro filio, sedebat Heli iuxta portam tẽpli, sicut nunc, vt patet supra cap. 1. Corruit aũt Heli de sella retrorsum, eo q istæ sedes essent malè fabricatæ: erant enim altæ, & post tergum nihil habentes, super q sedens accliniare posset caput, aut aliqualiter incumbere: ideo cum Heli expauisset nimis, audita captione arcæ, destitutus viribus corruit per partẽ posteriorem sedis, cũn nullum haberet retinaculum. Si verò sedes fuisset aliter fabricata, non potuisset corruere Heli, vel saltem corruisset per partem anteriorem sedis, q non erat ita facile: hic tñ cecidit retrorsum, i. per partem posteriorem sedis: & hoc fuit iuxta ostium, s. templi: quia apud portam templi sedere consuetus erat.

G *Et fractis ceruicibus mortuus est*. Corruit enim Heli totus super caput suum, & fractæ sunt ceruices, atque ruptũ est caput, q fuit, quia sedes erat alta, alioquin non cecidisset totus super caput: etiam fuit hoc, quia erat senex, & ponderosus paucas etiam vires habens; ideo suo põdere pressus occubuit. Et hic quidem fuit exitus Heli viri clarissimi sacerdotis magni, & iudicis Israel: non quidem tanquam ipse aliquid iniquum egisset, propter quod tã amara morte mulctandus foret, sed quia cum esset summus sacerdos, filiorum suorum in sacerdotio delinquentium nequitiã non correxit: quia id ex officio sibi attinebat: Sic patet extra de Simonia. c. licet Heli, in quo satis apparet ex Dei vindicta; q negligentia in prælatis non est de minimis criminibus, sed sicut quis reus mortis est, si ipse aliquid morte dignum egerit, ita etiam si, cum prælatus fuerit, male agẽtes

H non correxerit, eadem morte mulctandus est. *Senex enim erat vir & grandæuus*. Ista ponuntur hic ad designandum modum mortis Heli, & causam propinquam, s. quod quãuis corruisset de sede, non sic cito mortuus fuisset, vel fortè non periisset, si iuuenis fuisset, vel paruulus: erat tamen senex vir, & ponderosus, atque viribus carens: ideo a seipso occubuit. Dicitur autem grandęuus, quasi grandis ęui; id est, magnæ ætatis: erat. n. annorum 98. vt patet in litera: *Et ipse iudicauit Israel quadraginta annis*, i. Heli fuerat iudex in Israel per annos quadraginta. Dicitur hoc, quia tempore Heli adhuc durabant iudices. *Obitus Heli.*

Iudices quo tempore cœperint. *Quæst. XIX.*

I INCÆPIT enim tempus Iudicum post Iosue: nam tunc non erant Reges in Israel, sed iudices, qui nõ habebant tantam potestatem, sicut Reges: & isti non erant de aliqua certa tribu, vel familia, sed interdum de vna tribu, & interdum de alia, vt apparet ex processu libri Iudicũ. Fuit aũt Heli de istis iudicibus; erat enim sũmus sacerdos; & iudex; & ex hoc erat honorabilior, qm̃ pertinebat ad ipsum totum regimen Israel tã in spiritualibus, q̃ in temporalibus: fuit aũt factus iudex Heli post Samsonẽ, sicut dicit Iosephus 5. lib. Antiquitatum. Et in diebus suis accidit id, quod enarratur de Ruth Moabitide: vnde quando aliquis voluerit cõputare tempora post viginti annos, quibus iudicauit Samson, de quibus patet Iud. c. 16. debet apponere annos quadraginta, quibus iudicauit Heli. Alioquin si vellet cõputare aliqua tẽpora post Samsonem pro his, quę enarrantur accidisse a c. 16. libri Iudi. vsque ad finem, ex-

K cederet in computatione temporum, quod patet, si aliquis computauerit annos 480. qui dicuntur trãsijsse ab exitu de Aegypto, vsquequo Salomon incępit cõstruere templum Dñi infra 3. lib. c. 6. de quo ibi magis declarabitur. Fuit aũt vir satis clarus Heli inter Israelitas, & ab ipsis satis honoratus: nam ipse erat de familia Ithamar filij Aaron, vt declaratum est supra cap. 2. q. 27. & 30. ad quã non pertinebat summum sacerdotium, sed ad familiã Eleazari: Israelitæ tamen tribuerũt ei summum sacerdotium, & ipse fuit primus de domo Ithamar, qui susceperit sacerdotium sũmum, vt ait Iosephus lib. 8. Antiquitatum: nec solũ hoc, sed etiã cum ante ipsum nemo fuisset iudex in Israel de tribu Leui, vt patet ex processu libri Iudicum, vbi de quolibet iudice dicitur, de qua tribu fuerit. Heli autem fuit factus iudex, vt sic tota gloria Israel transiret in eum; sed quantum ipse fuit gloriosus, tantum filij eius facti sunt inglorij, *Heli qualis vir fuerit.*

quia

quia non mansit eis summum sacerdotium, nec principatus iudicatiuus. De summo.n. sacerdotio prænunciatũ fuerat, ꝙ non maneret in domo eius, sed Deus suscitaret sibi sacerdotem fidelem. De principatu autem iudicatiuo nihil dictum est: tamen adhuc minori tempore mansit, quã summum sacerdotium in domo Heli. Nam post ipsum de tribu sua, & stirpe fuerunt aliqui sacerdotes, s. Achitob, Achimelech, & Abiathar, vt declaratũ est supra c.2. & tñ nemo fuit de stirpe sua iudex post eũ, quia immediate Samuel fuit factus iudex, vt patet ex continuatione huius libri. Nam infra 7.c. agitur de principatu eius, nõ fuit tamẽ expressum tanq̃ in pœnã, ꝙ filij Heli, & posteritas eius priuarẽtur principatu iudicatiuo, sicut fuit expressum de summo sacerdotio; cuius causa est, q͞a principatus iudicatiuus nunq̃ perueniebat pp genus, quia non erat determinatus ad aliq̃ familiam, vel tribum, sed quem volebant Israelitæ facere super se iudicem, ille erat iudex, vt patet ex processu libri iudicum, ita vt nunq̃ reperiatur inter oẽs iudices Israel, siue boni, siue mali essent, ꝙ aliquis filius succederet patri in principatu isto: præterquã in Gedeone, cuius filius Abimelech per tyrannidem trib. annis dominatus est super aliqua loca Israel: de quo Iudic. c.9. ideo q̃uis non peruenerit principatus iudicatiuus ad filios Heli, non erat eis aliqua pœna, quia nõ priuabantur aliquo iure debito patri suo, vel familiæ suæ; ꝙ aũt non transiret ad illos principatus sacerdotalis, erat pœna, quia q̃uis ad stirpẽ Ithamar nõ pertineret summũ sacerdotiũ; Deus tñ transtulerat ipsum in illam tribuens eũ Heli, & filijs eius, & si illi nunq̃ peccauissent, mansurum erat sacerdotium in æternum in domo ipsorum: sed ablatũ est pp peccata, vt patet supr. c.2. *Nurus autẽ eius vxor Phinees prægnans erat.* Hic ponitur mors nurus Heli, postq̃ descripta fuit mors Heli, vtriusq;.n. mors ex eadem causa accidit, s. quia nunciata est calamitas Israelitarum, & captio arcæ; erat autẽ ista vxor Phinees: habuit autem Heli duos filios, & vterq; habebat vxorẽ; sed vxor Phinees mortua est: erat autem iste Phinees summus sacerdos loco patris, & mortuo patre ad ipsum peruenire debebat, & ad posteros eius, quod patet, quia mortuo Heli, & ipso Phinees ad filios Phinees peruenit summũ sacerdotiũ: nam Achimelech fuit summus sacerdos ĩ.cap.22. & Abiathar filius Achimelech, 1. Paralip. cap.24. sed Achimelech erat filius Achitob infra. cap.22. & Achitob erat filius Phinees, vt patet inf. cap.24. ergo ad filios huius Phinees peruenit summũ sacerdotiũ eo tpe, quo mãsit in domo Heli.

Mors vxoris Phinees.

H

Vicinaque partui. Ponitur cã mortis huius mulieris, s. quia erat propinqua partui: & dolores irruentes in eam simul

I

cum ipsa amaritudine ex aduersitate fortunæ et nũciatę secerunt eam occumbere: si aũt fuisset sola amaritudo ex eis, quæ audiuerat, nõ potuisset mori; sed illa fuit causa minus propinqua, dolores aũt partus; qui irruerũt in eam subito, fuerunt causa immediata mortis eius. *Audito nuncio quod capta esset arca Dei.* s. postquam audiuit, sicut audierat tota ciuitas; quæ vlulabat ad aduentum viri de Beniamin. *Et mortuus esset socer eius, & vir suus.* Ista enim omnia quasi simul nũciata sunt ipsi nurui Heli: ideo eam nimis permouerunt. Ponuntur autem hic tria, quæ principaliter eam mouerũt, quia quodlibet ad ipsam nimis attinebat: non.n. ponitur hic de ruina magna populi, s. quod perijssent triginta millia: quia alia bella acciderant, & mortui fuerant multi de Israel. Etiam quia illi respectu totius populi Israel videbantur esse quasi nulla pars, sed intollerabiliter doluit

K

pro captione arcæ, quia illa capta non solum videbatur ei perijsse omnes, qui in bello corruerant, sed etiam omnes, qui manebant, quia bonum eorũ erat in protectione Dei, quæ videbatur eis inesse ex præsentia arcæ, & quamuis alia duo, quæ hic dicuntur, nimis afflixerint illam mulierem, magis tamẽ afflixit captio arcæ: nam pro illa imposuit nomen filio suo Icabod dicens, translata est gloria de Israel; quia capta est arca Dei: & ob hoc nominauit filium suum inglorium, quod significat Icabod. Dicitur etiam de morte viri sui, quia pro hoc procul dubio fleret: dicitur etiam de morte soceri, quia ista nimis eam contristauit, sicut mors viri sui; nam viuente socero ipsa erat gloriosa, eo quòd ille esset summus sacerdos, & iudex in Israel: eo autem mortuo non manebat illi, in quo gloriaretur.

Incuruauit se & peperit. Idest, inclinauit se ad partũ, sci-

F

licet, quia tunc nimis eam dolores tenuerant. *Irruerant enim in eam dolores subiti.* Hoc potest dupliciter intelligi. Vno modo, ꝙ antequam ista fœmina aliquid audisset occupata fuerat a doloribus partus, quia vt dicitur supra, erat vicina partui, & licet illi dolores parui forent, vt ex ipsis ei periclitandum non esset; tamen increuerunt nimis audiinis his, quę dicuntur hic, ita vt intolerabiles facti eam coegerint expirare. Alio modo intelligitur, quòd ista femina nõ habebat aliquos dolores partus, quãdo audiuit ea, quę habentur hic quãuis esset vicina partui, quia tamen ista erãt sibi audiui durissima, supra quàm dici potest, nimio dolore commota est: & tunc, quia ipsa erat vicina partui, ex illo nimio motu dolores partus insurrexerunt; qui aliàs ita cito venturi non fuissent, & hoc est, quod dicit litera, scilicet, quòd irruerunt in eam dolores subiti, quasi dicat, ꝙ

G

alias venturi non fuissent: & ob hoc erant subiti, i. insperati: & alii dolores coegerunt eam emittere partum, licet fortè non maturum, & iste est sensus melior.

In ipso autem momento mortis eius. Id est, dum ipsa expirare vellet, non quidem tunc moriebatur, quia adhuc post hoc locuta fuit aliqua verba, quæ habentur immediatè; sed quia tunc erat morti propinquissima, dicebatur esse in momento mortis.

Dixerunt ei, qui stabant circa eam. Scilicet, quia irruerãt in eam dolores partus, aderant ibi aliqui exhibentes ministerium obstetricum, & illi locuti sunt, quæ habentur hic.

Ne timeas, quia filium peperisti. Ista dicebant assistentes huic mulieri, vt consolarentur eam: nimis enim gaudent feminæ cum pepererint filios, ideo quamuis a principio, dũ periclitantur in partu, nimis doleant, tamen postquam pepererint, non recordantur amaritudinis suæ: sic dixit Christus Ioan. 16. cap. scilicet, Mulier, cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius, cum autem peperit puerum, non meminit pressurę propter gaudium; quia natus est homo in mundum. Ista est igitur consolatio feminarum parientium, sic enim cum Rachel parens Beniamin periclitaretur: dixit ei obstetrix, noli timere, quia & hunc habebis filium; Genes. 35. *Quæ non respondit eis, nec animaduertit.* Id est, quamuis intellexisset illa, quomodo assistantes conarentur eam consolari, tamen non respondit eis, nec aduertere voluit consolari renuens; cum audierit tantam calamitatem Israel: erat enim iam sibi amara vita ducenda: ideo q̃uis viuere daretur non elegisset superuiuere. *Et vocauit puerum Icabod.* Interpretatur Icabod inglorius, idest, sine honore, quia tota gloria transierat ab Israel, vt patet immediatè; & ipsa expressit hic causam nominis huius. De illo puero Icabod non legitur, an superuixerit; fit autẽ mentio de ipso infra capit. 14. cum dicitur, ꝙ Achias filius Achitob fratris Icabod filii Phinees portabat ephod: sed ex hoc non apparet, an ipse superuixerit; fortè dr̃, ꝙ non superuixit; q͞a erat partus immaturus: non enim tunc paritura erat mater eius, sed præ angustia narratorum irruerant in eam dolores subiti, vt patet hic: tales autem non solẽt superuiuere: nec quidem arguitur illud, eo quòd mater in partu matura sit, quia aliæ feminæ interdũm maturum emittentes fœtum periclitari solent: & tunc periclitatio matris ad filium nihil pertinet, sicut patet de Beniamin, in cuius effusione propter difficultatem partus Rachel mortua est; ipse tamen superuixit, vt patet Genes. cap. 35. Icabod tamen erat partus immaturus: ideo ex hoc verisimile est, ꝙ perierit. *Dicens translata est gloria de Israel.* Hic ponitur ratio huius nominis: Ipsa enim cum vocauerit puerum nomine insolito, s. Icabod, i. inglorius, assignauit causam, s. quia translata est gloria Dei ab Israel in alias gẽtes: ideo iam iste puer erat inglorius, quia nascebatur eo tempore, quo recesserat gloria, & fuit ista nominatio ex accidentibus tpalibus: sic.n. Phaleg filius Heber vocatus est Phaleg, id est, diuisio, quia in diebus eius diuisa est terra, s. diuisa est lingua hominum, quæ vnica erat per multas: sic patet Genes. cap. 10. cum dicitur, ꝙ Heber vocauit filium suum Phaleg: quia tn dieb. eius diuisa est terra, & vocauit ista mulier filium suum ex eo, ꝙ ipsi præsens erat, scilicet, ex recessu gloriæ: sic enim Rachel moriens vocauit nomen filii sui Benoni, i. filius doloris mei, quamquam postea a patre vocatus est Beniamin, id est, filius dexteræ. *Quia capta est arca Domini.* Ista est cã, quare transierit gloria Dei

Icabod quare sic nominatus sit.

ab

ab Israel in alias gentes: erat enim tota gloria, & honor A Israelitarum super alias gentes, quod Deum suum haberent inter se præsentem, & respondentem ad omnia, quæ ipsi quærerent. Quòd aût ista esset gloria eorû, patet Deuter. c. 4. s. Vt audientes vniuersi dicant: en populus sapiês, & intelligens, gens magna: nec est alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris. Præsentia autem ista Dei maximè manifestabatur in arca, quia, quamuis Sacerdos magnus in rationali, quod portabat in pectore suo, acciperet a Deo responsionem omnium, quæ inquirebat, vt declaratum est c. 18. & patet infra 23. & 30. tamen istud non fiebat in voce, nec erat ibi aliqua specialis Dei assistentia: in arca aût erat specialis Dei assistentia, qm̃ super propitiatorium arcæ inter duos Cherubin erat Angelus Dñi sn assumpto corpore de aere; & respôdebat ad omnia, quæ inquirebat summus Sacerdos ingrediens in Sancta Sanctorum, vt declaratum est Exod. c. 25. & Leuit. 16. Ideo inter Hebræos in maximo honore erat arca Dei, quia erat in loco secretiori Sanctuarij, s. in Sancta Sanctorum, & non introibat illuc quisquam, nisi summus Sacerdos: & ille nô semper, sed solû semel in anno, alioquin mortuus fuisset: & tunc quâdo ingrediebantur, faciebat multas cærimonias, de quo Leuit. 16. & ad Hebr. c. 9. Etiam nemo de toto populo debebat videre illam arcâ nudam, qñ produceretur extra Sanctuarium, alioquin moreretur: vt patet de Bethsaminibus infra c. 6. Etiam Leuitæ non poterant eam tangere, nec videre, qñ erat nuda alioquin mortui essent: Nu. c. 4. Nunc aût, quia transierat arca ad Philisthinos, dicebatur transisse gloria Dei de Israel: & istud nomen Icabod, siue inglorius maxime conueniebat huic puero, quia ipse erat de genere Sacerdotû magnorum. Nâ pater suus Phinees erat Sacerdos magnus pro patre, vt dictum est; & respectu istorû arca erat maxime gloria Israel; quia ipsi erât, qui ingrediebantur soli ad arcam in Sancta Sanctorum, & ibi a Deo inquirebant, quod volebant, & recipiebant responsum. Iste autem puer, quamuis esset summus Sacerdos, quia tñ iam non erat arca Dei in populo, futurus erat inglorius, ideo vocatus est Icabod. *Et pro socero suo, & pro viro suo; & ait, translata est gloria Dei ab Israel.* Aliqui exponunt istam literam dicentes, q̃ ista mulier dixit translatâ esse gloriam ab Israel propter duo, s. propter arcam, & propter socerû & virum suum: & hoc patet, quia bis dicitur hic translata est gloria Dei ab Israel, & primo dicitur, D quod capta est arca, & secundo dicitur, quod pro socero suo; & pro viro dixit translata est gloria Dei ab Israel.

B

C

Quare bis dixerit, translata est gloria Dei ab Israel. Quæst. XX.

SED ista expositio non stat: primò, qûia immediatè subditur causa huius, cum dicitur, eo q̃ capta esset arca Dei, & sicut bis dicitur translata est gloria Domini: ita bis dicitur, eo quod capta esset arca: ergo non pro morte soceri, & viri dixit translatam esse gloriam. Item si pro his intellexisset, non dixisset translata est gloria Dei ab Israel, sed perijt gloria Dei in Israel: nam socer suus in Silo mortuus est ad ostium templi, vt patet supra; vir aût eius mortuus fuit in bello, & hoc fuit in terra Israel, q̃ tamen E translatum est de vno loco ad alterum, mutatum est, ergo non intelligitur pro his. Item quandocunq; aliquid transfertur, illud manet, g̃q̃ non in eodem loco, vbi prius erat, sed socer huius feminæ, & vir illius non manebant, quia mortui sunt, ergo non intelligitur de ipsis. Item quia, licet ista non starent, adhuc non posset dici, q̃ transient gloria Dei ab Israel propter mortem Phinees: de Heli enim aliqualiter posset dici, eo q̃ ipse fuerit vir gloriosus in Israel iudex, & summus Sacerdos, & sine crimine; de Phinees tamen filio eius nô dicitur, quin potius ipse erat dedecus Israel: peruerterat enim cærimonias sacerdotalis officij ipse cum fratre suo Ophni, & dormiebant ambo cum mulieribus excubantibus ad ostium tabernaculi, vt patet supra c. 2. vnde propter eos omnia mala hæc venerût. Exponitur igitur de arca Dei, s. quod translata est gloria Dei ab Israel; q̃ arca translata fuerit ad Philisthinos. Cum autem dicitur pro socero suo, & pro viro, dixit translata est gloria Do

mini: non est sensus, quod isti essent gloria Domini, & isti transissent, sed q̃ respectu istorum dicebatur transisse gloria: non enim erat æqualiter arca Dei gloria Israelitarum respectu omnium, sed magis erat respectu illorum, qui habebant maiorem propinquitatem ad ipsam, & qui propter eam erant gloriosi: istud aût conueniebat solis summis Sacerdotibus, qm̃ alij siue sacerdotes, siue nô sacerdotes, nô introibant in Sancta Sanctorum ad loquendû Deo sedenti super arcam. Etiam summi Sacerdotes habebant maximam gloriam in toto populo, & abundâtissimos redditus, vt declaratum est Exodi 25. c. hoc autem solum erat propter arcam, quia in hoc differebant sacerdotes summi a minoribus; quia summus Sacerdos poterat introire in Sancta Sanctorum, & facere cærimonias sacrificiorum diei illius, in quo ingrediebatur in Sâcta Sanctorum. Ceteræ aût ministrationes communes erant summo sacerdoti, & minoribus: de hoc Leuit. cap. 16. & satis latè declaratum fuit Num. 18. cap. Et sic erat gloria sacerdotum magnorum in arca. Nunc aût, quia translata erat arca ab Israel, non manebat aliquid, in quo summi sacerdotes differrent a minoribus quantum ad ministrationem sacerdotalem, ideo respectu ipsorum transierat gloria Dei ab Israel: ita vt intelligatur, translata est gloria Dei ab Israel, id est, a summis sacerdotibus, & quia socer huius feminæ. s. Heli, & vir eius Phinees erant summi sacerdotes, pro eis dixit, q̃ translata erat gloria Domini ab Israel, i. ab eis. Et etiâ puer ille, qui natus est vocatus est Icabod, i. inglorius, quia licet suscepe-rit summum sacerdotium post patrem suum, tamen inglorius erat, quia iam translata erat arca ab Israel, respectu cuius iste habiturus esset honorem. *Eo quòd capta esset arca Dei.* Ista mulier loquebatur, tanquam arca nunquam reditura esset ad terram Israel, ideo propter captionem eius dicebat omnes sacerdotes magnos iam futuros inglorios: sed pauco tempore mansit arca in terra Philisthinorum: quia coacti sunt eam reddere Philisthini, cum fieret in eis plaga magna, vt patet seq. cap. Fuit autem ibi septem mensibus, vt patet infra cap. 6.

CAPVT V.

PHILISTHIIM *autem tulerunt arcam Dei, & asportauerunt eam a lapide Adiutorij in Azotum. Tuleruntque Philisthym arcam Dei, & intulerunt eam in templum Dagon, & statuerunt eam iuxta Dagon.*

PHILISTHIIM *autem.* Cum descripta fuerit supra arcæ captiuatio, hic subditur eius per omnes vrbes Philisthinorum deportatio: fiebat autem ista deportatio propter plagam magnam, quæ erat super vrbes, in quas introibat arca. Desiderabant enim nimis Philisthini tenere apud se arcam Dei: non quidem tanq̃ ipsi adorare cuperent Deum Hebræorum, sed quia audierant magnalia, quæ fecerat Deus Hebræorum super Aegyptios, & sciebât, quod in fortitudine Dei huius confidebant nimis Israelitæ contra alias gentes, & quia Philisthini erant hostes Iudæorum, si detinerent apud se arcam Dei, credebât, quod auferrent Iudæis occasionem confidendi côtra ipsos, & sic subijcerentur eis: ideo retinere arcâ penes se erat Philisthinis aliquid preciosum: non potuerunt tñ, quia Deus aggrauauit super eos manum suâ, & coacti sunt remittere illâ, sicut patet hic: & secundû hoc diuiditur istud capitulû in tres partes. Primo describitur percussio Azoti, secundo totius populi, tertiò super hoc congregatio consilij. Secunda ibi. *Videntes autem.* Tertia ibi. *Miserunt itaque.*

Circa primû dr̃. *Philisthym autem tulerunt arcam Dei.* s. acceperunt eam de loco castrorû Israelitarum, & portauerunt in terram suam. Cum enim fugisset vniuersus Israel singuli in tabernacula sua, vt patet præced. cap. manserunt castra eorum vacua, & cû inquirerent Philisthini spolia, inuenerâ arcâ inter illa portauerunt in terram suam: reputabant enim eam esse spolium preciosissimû, q̃ patet ex honore, quem impenderunt ei. Nam non posuerunt eam in aliquo loco prophano, sed in têplo maximi Dei eorû, s. Dagon, & apud ipsum Deum constituerunt eam, vt patet infra. *Et asportauerunt eam a lapide Adiutorij in Azotum.*

Lapis adiutorij erat quidam locus in terra Israel, in quo erant castra Israleitarum, vt patet præced. cap. Et vocatur ẽt iste locus hic lapis Adiutorij per anticipationẽ sicut ibi: quia non fuit locus sic vocatus vsque ad tempora Samuelis, vt patet infra c.7. quia tamen ista scripta sunt multo tẽpore postq̃ gesta fuerunt potuit fieri anticipatio, vel recapitulatio. Dicitur, ꝙ portata est arca in Azotũ, quia ista est vna de ciuitatibus nobilissimis totius terræ Philisthinorũ: sunt .n. quinque ciuitates principales in terra Philisthiim, quæ habentur seq. c. de quibus est vna Azotum: erãt enim istę ciuitates regales, quoniam terra Philisthiim diuisa est in quinque regulos, vt patet Iosue cap. 13. & ponuntur ibi istæ quinque ciuitates habentes singulos Reges.

Quomodo Philisthini accipiendo arcam non sunt mortui, cum nemini liceret eam tangere. Quæst. I.

G QVAERET aliquis, quomodo Philisthini non mortui sint cum acceperunt arcam Dei: nam nemini licebat eam tangere, nisi his, qui ordinati erant a Deo ad eã tangendum, & si illi aliter tangerent quàm constitutum erat, morerentur, sicut ceteri, vt patet Num. cap. 4. & apparet maxime, quia quando venit arca Dei de terra Philisthinorum, & viderunt eam Bethsamitæ, mortui sunt plurimi, vt patet seq. c. ergo pariter mori debebãt Philisthiim cum eam acceperunt. *Responsio aliquorum.* Respondebit aliquis quod non perierunt: quia ipsi non discooperierunt arcam, sed sicut inuenerunt eam velatam, ita portauerunt in terram suam: Bethsamitæ autem discooperierunt eam, & viderunt nudam: ideo mortui sunt. Sed dicetur quód adhuc non stat istud: nam non solum si quis videret arcam nudam moreretur, sed etiam si tangeret eam velatam portãdo illam, vel aliàs, dum tamen non pertineret ad eum portatio: erãt autem in populo Israelitico distincti Leuitæ ad portãdum res sanctuarij, & specialiter Chaatitę erant determinati ad portandum arcam: Num. c. 4. si quis autem de extraneis, s. de non Leuitis vellet portare arcam Dei, vel quomodocũque facere alia ministeria Leuitica, moriebatur: sic patet Num. c. 1. s. quisquis externorum accesserit, occidetur: sed Philisthini non erant de genere Leuitarum, ideo ipsi morerentur, si tangerent arcam, ẽtsi esset velata: simile patet de Oza, qui tenuit arcã Domini, ne caderet, quando portabatur de Cariathiarim in domum Dauid, & percussit eũ Dominus infra 2. lib. c. 7. & primo Paralip. 13. de isto autẽ Oza dicit Iosephus lib. 7. Antiquitatum, quod non erat de genere eorum, quibus licebat tangere arcã, ideo mortuus est. Philisthiim autem erant huiusmodi: ideo mori debebant. *Responsio auctoris.* Respondendum est, quod Philisthini non percussi sunt, quando tulerunt arcam, siue dicamus ꝙ eam nudam tulerint, siue opertam: & loquendo rationabiliter non debebant ipsi puniri a Deo, quomodocunque portauissẽt arcam in terram suam, quia ꝙ moreretur aliquis tangẽs nudam, vel opertam arcam, vel videns eam nudam, solum erat ex lege Dei. Si enim non fuisset posita lex de custodia, & honore arcæ, licuisset omnibus videre illam: & nemo moreretur tangendo, vel videndo, sed quia lex posita fuit, non licuerunt ista: lex tamen posita non obligat ad bonũ, vel ad malum, nisi eos, super quos ponitur: sic ait Apost. ad Roman. c. 3. s. Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur, sed non fuerat data lex ista de custodia, & honore arcæ Philisthinis: ergo qualitercunque ipsi tengissent, aut vidissent illam eis non erat obligatio ad punitionem. Item ex alia ratione non debuerunt puniri, quia dato ꝙ ista lex obligasset Philisthinos, & oẽs gentes, non agerent ipsi iniquum aliquid, & dignũ pęna portando arcam, quia qñ aliquis agit, quãnim in se est, vt sciat si peccat, & non põt stare, etiamsi agat id, quod in se est malum, non est ei ille actus imputabilis. Philisthini aũt erant huiusmodi, quia ipsi nesciebant leges Hebræorũ de reuerentia, & custodia arcæ; ideo quãquam tractaretur ab eis aliter quàm decebat, non erant puniendi. Item Philisthini non erant digni pęna, quia erant nimis deuoti circa venerationem arcæ; quod patet quia impenderunt ei maximum honorem, quem impendere poterant, scilicet, quia posuerunt eam in loco sacratissimo totius terræ suæ, scilicet, in templo Dei magni Dagon: nec solum hoc, sed

F etiam constituerunt eam æqualem Dagon, vt patet infra in litera: vnde non poterant ipsi Israelitę magis honorare arcam, quam honorauerunt Philisthiim: non fuerunt igitur punibiles pro hoc. Item Deus ad hoc fecerat deduci arcam in castra, quamquam Israelitæ non intellexerant, vt traderet in manib. Philisthinorũ, & ex hoc sequeretur postea gloria Dei, sed hoc non poterat esse, nisi Philisthini arcam impune tractarent portantes in terram suam, ergo nõ debuit Deus eos punire pro contactu arcæ. Ad rationes aũt in contrarium respondetur: & ad primam cum dr̃. ꝙ Philisthini non erant de Leuitis, quibus solis licebat tãgere arcam: dicendum ꝙ ista lex data fuerat Iudæis; ideo solum obligabat inter Iudæos, vt patet ad Roman. c. 3. & sic Philisthini quomodocunque tractarent arcam, non peccabant. *Ad rationes primæ opinionis.* Ad secundam rationem, cum dr̃ ꝙ debuerant puniri, sicut Bethsamitæ; & fuit responsum, ꝙ Bethsamitæ viderunt arcam nudam, & Philisthini viderunt eam coopertam solum, dicendum ꝙ hoc nihil refert: siue .n. vidissent illam nudam, siue opertam, non peccabant ex omnib. rationibus supra datis: Bethsamitæ autem peccabant, qm̃ ipsis data fuerat lex, cũ essent de Iudæis, & ob id ligabat illos: ideo non debebant videre arcam, nec tãgere eam, nisi sicut lex determinasset. Item peccauerũt Bethsamitæ: quia tractauerunt arcam irreuerenter, s. discooperiendo eam, vt colligitur seq. c. vbi dicitur, ꝙ puniti sunt, quia viderunt arcam, sed si vidissent eam opertam, nemo percussus fuisset: quia hoc licebat cuilibet de populo, sicut patet quando ducebantur per desertum in itinere: etiam postea in terra promissionis, quando portata fuit septem diebus in circuitu vrbis Ierico Iosue c. 6. & quando fuit ducta de domo Aminadab de Gabaa in ciuitatem Dauid: quia ibi totus populus erat, sed nemo mortuus est, nisi quidam, qui eam detegit infra seq. lib. cap. 6. *Ad secundam.*

Quare Deus percusserit Philisthinos plaga propter arcam, cum ipse permiserit capi eam. Quæst. II.

QVAERETVR vlterius, cum Deus permiserit arcam capi in bello a Philisthinis, & portari in terrã ipsorum, quare postq̃ fuit inter ipsos, percuteret eos plaga magna, vt patet in litera: potuisset .n. Deus aliter facere, ꝙ arca dimitteretur a Philisthinis. Respondendũ est, ꝙ Deus voluit seipsum, demonstrare Iudæis, & Philisthinis vtrisq; reddendo, quod merebantur. Iudæi .n. qui colebant Deũ Israel, & tamen nimis offenderant eum, merebantur, ꝙ traderentur in manus hostium, & non liberarẽtur pp pręsentiam arcæ; alioquin eorum iniquitas sp esset impunita, & non arbitrarentur se esse peccatores; cum vero præsente arca ipsi percussi sunt, & arca capta est, & ipsi sciebant, ꝙ potuisset Deus præsente arca liberare eos, cognouerũt manifeste, ꝙ fiebat pp eorum iniquitates, ideo quantum ad hoc necessaria fuit captio arcę & destructio, vel percussio magna Iudæorum. Rursus aũt fuit conueniens, vt Philisthini percuterentur existente arca in terra eorũ, & hoc pp duo. Primo ne ipsi ascriberent victoriam contra Iudæos, & arcam Dñi fortitudini suæ, & deorũ suorum, & ꝙ tenerẽt eũ captum: nam putabant illam arcam esse Deum Israel, vel aliquid latens intra illam, cum dixerint pręced. c. venit Deus in castra, & iterum, quis nos liberabit de manu deorũ istorum sublimium? erat aũt ista magna ignominia Dei Israel, s. ꝙ Philisthini crederent, ꝙ habuissent victoriã contra illum: decuit igitur nimis, vt, cũ ipsa esset in terra eorũ, mõstraret potentiã suã cõtra eos, & cõtra deos ipsorũ: sic .n. fecit: nam primo humiliauit corã se Dagon deũ Azoti, & ad vltimũ confregit caput, & manus illius: postea indurauit manum suam super viros Azoti percutiens eos plaga magna, ita vt cogerentur remittere arcam ad alias vrbes, & cõfiterentur, quòd Deus Israel aggrauaret manũ suam super eos, & super Deum suum. Secunda causa fuit, & potissima, vt Philisthini remitterent arcam Domini ad terram Israel; nã licet Deus ad tempus deseruisset Israelitas non adiuuans eos, tamen nolebat deserere in æternum, & quia sanctificatio sua inter Israelitas erat arca, voluit, ꝙ reduceretur in terrã Israel, sed Philisthini nullo modo dimisissent arcam, nisi mors omnib. instaret, quia desiderabant

cam

eam nimis tenere, vt supra fuit declaratum: ideo decuit ꝙ punirentur a Deo ad hoc quòd cogerentur remittere arcã in terram suam; alias enim nunquam remisissent: sic autẽ factum est, quia cum omnib. Philisthinis mors instaret vulneratis singulis ciuitatibus consilio inito remiserunt arcã in terram suam, sicut patet sequen. capit. aliter autem non potuissent eam habere Hebræi, quia non erant potentes destruere bello omnem terram Philisthinorum ad accipiẽdum inde arcam Dei sui. Sed adhuc dato quòd Deus vellet dare Iudæis totã fortitudinem, vt ipsi recuperarent arcam de terra Philisthiim per bellum, non conueniebat, vt infra declarabitur: ergo debuit punire Philisthinos cogendo illos ad reductionem arcæ.

Quare Deus permiserit arcam portari in terram Philisthinorum Iudæis in bello superatis. Quæst. III.

QVÆRETVR vlterius, Quare Deus permiserit portari arcam in terram Philisthinorum destructis Iudæis in bello: nã præter hoc potuisset Deus ostendere prędicta duo, quæ ostendit, scilicet potuisset punire Hebręos immeritos saluari præsente arca, scilicet, quòd quamuis Hebræi deduxissent illam in castra, cæderentur a Philisthinis in præsentia illius magis, quàm cum ipsa non erat in castris, & quòd omnibus Hebræis partim occisis, & partim fugientibus ipsa maneret nullo custodiente eam in castris: ibi autem poterat rursus demonstrare magnitudinẽ suam Philisthinis, scilicet, quòd cum accederẽt aliqui Philisthini ad capiendum arcam, morerentur coram ea, ita vt cogerentur illam relinquere in castris. Respondendum est, quòd non fuit iste modus conueniens ad demonstrandum duo prædicta, scilicet peccatum Iudæorum, & potestatem contra Philisthinos. Nam licet primum conuenienter monstraretur, tamen secundum non conueniebat. Si enim sic morerentur Philisthini, & cogerentur dimittere arcam in castris, non patuisset magnitudo Dei cõtra Philisthinos respectu Iudæorum, nec respectu Philisthinorum. Patet primo respectu Iudæorum, quia licet morerentur multi de Philisthinis volendo capere arcam, & ad vltimum dimitterent: & Hebræi postea venientes inuenirent eam in loco castrorum non putauissent hoc accidisse, quasi non potuerint Philisthini eam portare, cum non viderent ad hoc sufficientem probationem: & dato quòd reperirentur aliqui de Philisthinis mortui coram arca non argueretur sufficienter, quòd illi perijssent, quia voluissent tangere arcam, sed ex aliis causis, & dato quòd Hebræi possent habere aliqualem præsumptionem; de hoc tamen sufficientem certitudinem non haberent. Item dato quòd Hebræi credidissent quòd arca Dei sui hoc fecisset; tamen non constaret Philisthinis, quia aut omnes Philisthini morerentur volentes accipere arcam, aut aliqui eorum solum. Si autem omnes ceteri, & qui manerent in terra Philisthinorum, qui non venissent ad bellum putauissent, ꝙ omnes gladio Hebræorum corruissent, & nõ ascripsissent hoc fortitudini Dei Israel.

Si vero quidam ipsorum solum morerentur volentes capere arcam, alii autem recederent in terram suam relicta arca, adhuc non esset manifestum inter Philistiim, ꝙ Deus Hebræorum occidisset illos, sed vt non darent gloriã Deo Hebræorum, fingerent illos periisse bellicè. Item qualitercunque aliquis de omnibus his æstimare velit, tamen adhuc manet, ꝙ Deus non demonstrasset fortitudinem suã ita abundanter super Philisthinos, sicut monstrauit, si non fuisset ducta arca in terram eorum: Nam solum occidisset eos, qui erant in bello. Nunc autem non solum eos, qui ad bellum iuerunt, sed etiam eos, qui manserant in singulis ciuitatibus: nam fuit plaga vniuersalis in tota terra Philisthinorum, vt patet seq. c. Itẽ licet Deus monstrasset modo prædicto fortitudinem suam super Philisthinos, tamen non haberet occasionem ad monstrandum super Deos eorum. Nunc autem etiam super Deos ipsorum fecit magnalia, vt patet de Dagon, qui iacuit pronus coram arca, & postea manus cũ capite abscissę sunt, ideo fuit conuenientior iste modus ad demonstrãdum duo prędicta, quã aliquis alius.

Quare Iudæi non acceperint arcam de terra Philisthijm pugnando. Quæst. IV.

QVÆRETVR vlterius, quare Iudęi non acceperint arcam de terra Philisthiim pugnando. s. ꝙ sicut Philisthiim pugnando acceperant eam de terra Israel, ita Israelitę pugnando reducerent eam in terram suam. Respondendũ est, ꝙ Hebręi non erant tãti roboris, vt possent expugnare totam terram Philisthinorum recipiendo inde arcã, nec solum hoc, immo nec erant potentes ad defendẽdum seipsos in terra sua, vt patet in duob. bellis in c. pręce. Sed dicetur, ꝙ sicut Deus miraculosè coegit Philisthinos reducere arcam in terram Israel, ita daret miraculosè vires Iudęis ad expugnãdos Philisthinos & capiendum arcam. Rñdendum, ꝙ non conueniebat pp duo. Primo quia ad hoc, ꝙ Hebręi pugnando caperent arcam, oportebat, ꝙ delerent totam gentem Philisthinorũ per bella, vel quasi: alioquin nullo modo illã eis darent, sed Deus nolebat, ꝙ perirent omnes Philisthini: illos. n. relinquebat ad hoc, ꝙ si aliqñ peccarẽt Israelitę, illi ingrauarent manũ suam super eos: et relicti sunt ad exercititationem, s. vt Iudęi haberent hostes, cũ quib. pugnarent, ne penitus in eis bellica virtus langueseeret: istę. n. causę habentur in libro Iudicũ. De prima patet Iud. c. 2. s. Quamobrem nolui delere eos a facie vestra, vt habeatis hostes, & dii eorum sint vobis in ruinã. Et iterũ ibidem: Ego non delebo gẽtes, quas dimisit Iosue, & mortuus est, vt in ipsis experiar Israel; vtrũ custodiant viam meã, & ambulent in ea, sicut custodierũt patres eorum, an non. Secunda causa patet Iudic. c. 3. s. Hę sunt gentes, quas Dñs dereliquit, vt erudiret in eis Israelẽ, & omnes, qui non nouerãt bella Chananęorum: & postea discerẽt filii eorum certare cum hostibus, & habere cõsuetudinem prçliandi. Et subditur quinque sattrapas Philisthinorum &c. Patet igitur, ꝙ debuerũt dimitti Philisthini ad exercitationem Iudęorũ. Alia causa fuit, quia non erat cõueniens, ꝙ Israelitę eriperent Deum suum de manu hostium, sed magis ipse liberaret eos, reputabant. n. oẽs gentes, ꝙ arca Dei esset Deus Israel, & sic cum erat apud Philisthinos, putabant Deum Hebręorum esse captiuum: si aũt Hebręi liberauissent eũ bello, putauissent gentes, ꝙ Hebręi liberauissent Deum suum de manu hostili, in quo quantũ ad ęstimationẽ gentiũ appareret, ꝙ non erat maioris virtutis Deus Hebręorum, q̃ dii aliarum gentium, s. ꝙ sicut dii gentium egebant cultorum suorum ope, vt ab omnib. incõmodis liberarentur, ita egeret Deus Hebręorum. Fuit igitur cõueniens, ꝙ liberaret seipsum Deus Hebręorũ de manu hostiũ premendo illos, nec recipiendo opem cultorum suorũ ad hoc, vt manifestè cognoscerent gentes istũ Deum differre a ceteris in potestate: & ista est potissima ratio.

Deus noluit Philisthinos omnes perire pro pter duo

Quare Philisthini tantum desiderarent tenere arcam Dei Quæstio. V.

QVÆRETVR vlterius, quare Philisthini tantum desiderarent tenere arcam Dei apud se, vt propter eã exponerent se amarę morti, fieretque in regione eorũ plaga magna.

Responderi poterit, ꝙ hoc faciebant, vt nimis dominarentur Iudęis; erant. n. Philisthini hostes Iudęorum ab antiquo, ideo desiderabant delere totũ genus eorum, vel subiicere illos in seruitutẽ, & quia Iudęi confidebant nimis in Deo suo, quẽ Philistini putabant esse in arca, & verissimè, licet Iudęi scirent arcã non esse Deum suum, tñ ex pręsentia illius magnam habebant fiduciam, qd probauerũt Philisthini in pręcedenti bello, qñ aduenięte arca vociferatus est totus exercitus Hebręorum, & ingemuerunt Philisthini dicentes, nõ fuit. n. tãta exultatio heri, & nudiustertius, vę nobis. Credebant igitur Philisthini, ꝙ tenẽdo arcã Dei apud se tollerent Iudęis duo bona. s. adiutorium, qd Deus Hebręis pręstare posset, & confidentiam, quam ex pręsentia arcę possent habere Hebręi: existimabant. n. Philistini, ꝙ Deus Hebręorum adiuuaret eos in bello, & hoc verum erat, & quia putabant Deum Hebręorum esse illam arcã, vel virtutem quandam latentem intra illam arcam, vt declaratum est pręcedenti c. q. 12. existimauerunt, ꝙ cũ arca Dei esset apud eos, nõ possent adiuuare Hebręos Deus suus,

Res naturales nō agūt, nisi in determinata distantia.

Et in hoc quidē rectè arguebant secundū principia naturæ, si fundamentum eorum fuisset verum. Nam res naturales determinant sibi certa loca, in quibus operentur, & non possunt vbique operari, quia potentia earū non est infinita. Et hoc siue sint res corporales, siue spirituales: nam corporales causæ operantur in locis illis, in quibus sunt, & in toto spacio, per quod continuè pōt deriuari virtus earū, vt patet de rebus calidis, & frigidis, humidis, & siccis, quę sūt principia immutandi secundum naturam. Patet ēt hoc de corporibus cœlestibus, quorum virtus per totum medium continuatur: nullus tn̄ istarum rerum est operatio vbique. Nam ēt corpora cęlestia, quorum est maxima causalitas in natura, non possunt operari vbique, quia eorum virtus nō pōt penetrare in terra, nisi vsque ad illum locum, in quo sunt venæ minerales, & atramentales; vlterius aūt versus centrum non est aliqua operatio, ideo nec reperitur ibi generatio, nec corruptio. De substantijs aūt spiritualibus, siue vnitæ sint, vt animæ, siue non vnitæ, vt Angeli, satis apparet, quod operatio ipsarum non fit in omni loco, sed in paruo. De animabus patet, quia illæ non habent influentiam, nisi in corporibus, quibus sunt vnitæ. Angeli aūt solum habent influentiam in aliquod paruum, quod eis est coniunctū, quia illud possunt mouere; cetera aūt, quæ sunt in magna distantia, non possunt mouere. Etiam non possunt portare, vel mouere corpus cuiuscunq; ponderis, sed in determinata quantitate: sic enim vult Philos. 12. Metaph. vbi assignat intelligentias motrices orbium, & vult, quod quęlibet sit proportionata orbi a se moto, ita quod si esset maioris quantitatis, non posset illum mouere, vel saltem non posset in eadem velocitate, & per hunc modum facit regularitatē in motibus cęlestibus. s. quia intelligentię mouentes non possunt maiora, nec velocius mouere; & rursus in mouendo nunquam fatigantur, quia nō sunt potentiæ corporeę organicæ, ideo manebit semper regularitas motus, & sic patet, quod res naturales nō habent operationem suam vbique, sed in determinatis locis, ideo cum Philisthini putarent Deum Hebręorum esse arcam, vel aliquam virtutē latentē in arca, credebant, quod quando esset arca in terra eorū, nō posset adiuuare Hebręos, quia distabat ab eis, & nō solum hoc, sed etiamsi esset arca in terra Hebræorum, & tn̄ non esset in castris, putabant Philisthini, quod modicum, vel nihil posset adiuuare Hebręos: cum aūt esset præsens eis in bello, credebant, quod nimis posset eos adiuuare, quod patet ex verbis ipsorum Philisthinorū pręced. c. Nam, anteq̄ venisset arca in castra, insurgebant Philisthini cōtra Israelitas nihil timentes; cum aūt venit arca in castra, timuerūt Philisthini, dicentes, venit Deus in castra, & ingemuerunt dicētes, væ nobis, non fuit enim tanta exultatio heri & nudiustertius, væ nobis.

Secundo Philisthini tollebant Iudæis cōfidentiā. Nam dato, quod arca nihil adiuuaret Hebræos, tamen confidebant nimis, quod in præsentia eius vincere possent, & sic pugnabāt confidenter contra Philisthinos ea præsente; ista tamen confidentia non poterat esse sine magno damno Philisthinorum, siue vincerent, siue vincerentur: nunc autem manēte arca in terra Philisthinorum, credebant ipsi, quod Iudęi non confiderent pugnare iam contra ipsos, & hoc modo facilè subiicerent Israelitas in seruitutem durissimam. Ad hoc autē erat magna vtilitas in hoc Philisthinis, quia erat eis ablatus timor: credebant enim, quod existente arca in terra ipsorum, dato quod Israelitæ pugnarent contra eos, nō possent nocere illis; si tamen esset arca inter Iudęos, timebāt nimis Philisthini cōgredi cum Iudęis, quod patet pręced. cap. Nam antequam venisset arca in castra, non putabant aliquod esse periculum in pugna; cognito tamen, quod venisset, dixerunt: Vę nobis quis nos liberabit de manu deorum sublimium istorum? hi enim sunt dij, qui percusserūt Ægyptum in omni plaga: desiderabant igitur Philisthini tenere apud se arcam Dei.

An Philisthæi debuissent amittere fidem virtutis arcæ ex eo, quod ipsa præsente Iudæi superati fuerint.
Quæstio. VI.

SED dicet aliquis, quod iam ablata esset Philisthęis occasio desiderandi tenere apud se arcā Dei, quia hoc erat, quia ipsi credebant, quod arca esset magnę virtutis potens eripere cultores suos de manu hostili, & delere hostes: nūc aūt ipsi viderant, quod Hebręi per arcam non solū non fuerāt liberati, sed ēt ipsa arca non potuit se eripere, sed ipsi eam hostiliter ceperunt, ideo videtur, quod iam nullius esset potentiæ, nec appreciabilis, vt ipsi desiderarent eam.

Respondendum est, quod Philisthini desiderabant tenere arcam apud se ex causis dictis, & iste casus non fecit eos existimare arcam esse minoris valoris: nam non crediderunt hoc euenisse ex impotentia Dei Hebręorum, quia sciebant ipsi, quod Deus Hebręorum fecisset maiora his, vt quod percusserit omnes Aegyptios, & aperuerit mare rubrū: diuiseritq; Iordanem ad transitum Hebræorum, & subiecerit eis ferè totam terram Chanaan. Primum aūt horū ipsi Philisthini confessi sunt, vt patet pręced. c. s. hi sunt dij &c. De secundis non potuerunt ignorare, quia super eos venerunt ista mala, cum ab ingressu Iosue in terram Chanaan fuerint bella Iudęorum tam contra Philisthinos, quam contra omnes alios Chananęos.

Crediderunt igitur Philisthini, quod hoc accidisset Iudęis, quia Deus eorum esset iratus eis, quia forte nō coleretur, vt iusserat, & istud est conuenienter dictum, quoniam gentiles credebant, quod aliquando Deus Hebræorum irasceretur Hebræis, vt patet de Rege Senacherib, qui monebat Iudęos, ne cōfiderent in Deo suo annunciando, quod esset iratus eis, qui abstulerant altaria illius. De hoc infra 4. lib. c. 18. s. quod si dixeritis mihi, in Domino Deo nostro habemus fiduciam, nonne iste est, cuius abstulit Ezechias excelsa & altaria, & præcepit Iudæ, & Ierusalem dicens ante altare hoc adorabitis in Ierusalem? Crediderūt igitur, quod hoc accideret, quia Deus esset iratus Hebręis: posset tamen eis iterum reconciliari, &, si maneret arca apud eos, adiuuaret illos, & redirēt omnia inconuenientia, quę supra dicebantur, contra Philisthinos, ideo quamuis accidisset iste casus, Philisthini semper desiderabant apud se tenere arcā. Alia autem causa huius esse potuit. s. quod Philisthini hoc facerent ad demonstrandum magnam gloriam suam inter gētes. s. quia bello superauerant Israelitas, & captiuauerunt Deum Israel: erat autem ista magna gloria, quia Deus Israel habebatur tanquam potētissimus inter Deos gētium. Cum ipse percusserit Aegyptum, & Deos Aegyptiorum; etiam percusserat omnes alias gentes, contra quas Hebręi pugnauerant: erat igitur eis gloriosum nimis captiuum tenere illum Deum.

An tempore, quo arca fuit in terra Philisthinorum, Iudæi fecerint aliquod ministerium coram loco arcæ. Quæst. VII.

QVAERETVR vlterius an tempore, quo steterit arca in terra Philisthinorum, debuerint Iudæi facere in terra sua aliquod ministerium coram arca, & an cessauerint ab eo propter absentiam arcæ.

Respondendum est, quod, quando arca erat in terra Iudęorum, erat in tabernaculo intra Sancta Sanctorum, & illud nūquam ingrediebatur aliquis, nisi summus Sacerdos, & hoc solum semel in anno. s. in die propitiationis, alioquin mortuus fuisset. Leuit. 16. c. Hoc autem fiebat, quia in die festo iusserat lex, quod sacerdos magnus faceret expiationem pro se, & pro toto populo, & introibat in Sancta Sanctorū ferens secum sanguinē vituli, & hirci, aspergebatq; septies intra Sancta Sanctorum coram propitiatorio: de hoc patet pręalleg. c. Si autem non esset arca intra Sancta Sanctorū, non poterat aspergi contra propitiatorium. Alijs autē temporibus nihil differebat, quod arca esset in terra Iudæorū, vel non. Nunc autem manet dubium, an aliquod tempus fuerit, in quo Israelitæ debuerint facere ministrationem coram arca, & illa non esset in terra eorum.

An transierit in eo tempore aliqua dies propitiationis.

Respondēdum est, quod cum solum esset necessarium fieri ministrationem coram arca die propitiationis, erit dubium, an transiuerit aliqua dies propitiationis, in qua non fuerit arca in terra Israelitarum. Respondetur, quod nō, quia arca solum fuit in terra Philisthinorum septem mensibus, vt patet sequenti cap. sed in his septem mensibus nō fuit aliqua dies propitiationis, ergo non transiuit tempus, in quo arca necessaria esset in terra Israelitarum, & non esset inter eos.

Sed

Sed aliquis dicet, q forte in aliquo istorum septem mē- sium fuit die propitiationis. Sed dicendum, q non, pro quo considerandum est, q dies propitiationis semper celebratur die decimo mensis septimi, qui apud nos vocatur September, vt patet Leuit. 23. & Num. 29. cap. isti tamen septem menses fuerunt præter Septembrem, q patet, quia arca mansit in terra Philisthinorum septem mensibus; & tamen illa venit in terrā Israelitarū tēpore, quo colligebatur triticum, vt patet sequenti c. s. Porro Bethsamitæ metebāt triticum in valle, & eleuantes oculos viderunt arcam Dei, sed messis tritícea non fiebat in terra Israelitarū ante principium tertij mensis, qui est Maius, incipiendo vt ipsi incipiunt, a Martio menses suos: nam principium messis ordeaceæ in terra Israel erat post medietatem mensis primi, s. Martij: nam prouisum erat, ne quis sumeret spicas aliquas ad comedendum grana, vel facerent pultes, aut polē tam, vel panes ex segete vsque ad secundum diem festiuitatis azymorum, qui est dies. 16. mensis primi, vt patet Leuit. 23. & Num. 28. c. Erāt autem tunc spicæ ordeaceæ adhuc virentes, vt patet Leuit. c. 23. ergo quando esset messis tritícea, iam esset finis secundi mensis, & in tertio mēse offerebant Iudæi primitias de panibus triticeis nouis: Leuit. c. 23. Computentur ergo septem mēses cum ipso Maio ante Maium reperietur, q arca capta fuerit in principio Nouembris, qui est nonus mensis apud Hebræos, dies tamen propitiationis est in Septembri, vel si velimus non computare Maium. s. q tempus, quo venit arca, esset tempus messis tritíceæ, & tamen esset in fine Aprilis, vel in principio Maij, dicetur, quòd arca fuerit capta in principio Octobris, & sic quomodocunque ponatur, necesse est, quòd semper dicamus fuisse captam arcam post festum propitiationis, & redijsse ante aliud festum propitiationis, cum solum manserit septem mensibus in terra Philisthinorū, & sic non fuit aliquod tempus, in quo Israelitę egerint arca, & ipsa esset in terra Philisthinorum.

Si accidisset aliqua dies propitiationis, dum Iudæi erant sine arca, an celebrassent omnes cærimonias diei illius. Quæst. VIII.

QVAERETVR vlterius, quid si accidisset aliqua dies propitiationis, dum erant Israelitæ sine arca, an celebrassent omnes cærimonias diei propitiationis.

Respondendum est, q de quibusdam cęrimoniis diei illius non est dubium, sed de aliis. Pro quo sciendum, quòd in die propitiationis erant triplices cærimoniæ. Primæ pertinebant ad vacationem a laboribus, secundæ ad ieiunia, tertię ad sacrificia.

Triplices cæremoniæ in die propitiationis.

De primis dicebatur, quòd illo die abstinerent Iudæi ab omnibus laboribus, & ab omni opere simpliciter: Leuit. 23. capit.

De secundis dicitur, quòd omnes in die illa affligerēt animas suas a vespera in vesperam. s. q non comederent, nec biberent, & cessarent ab alijs de delectationibus: quicunque autem non affligeretur die illo: periturus erat de medio Israel, vt patet Leuit. 16. & 23.

De tertiis. s. de sacrificiis habetur Leuit. cap. 16. & Num. 29. vbi ponuntur multa sacrificia pertinentia ad diem istū. De primis duobus generibus cærimoniarum dicēdum est, quòd obseruatæ fuissent in die propitiationis, etiamsi arca non esset in terra Israelitarum, quod patet, quia nunc Hebræi seruant ista, & tamen, nec habēt arcam, nec sanctuarium, nec sunt in terra promissionis, in qua fieri debebant cęrimonię. De tertio genere cærimoniarum. s. de sacrificiis diei propitionis dicendū est, quòd ista erant duplicia, quia quędam erant specialiter pertinentia ad illū diem, in quantum erat dies expiationis, & ista erant, quę fiebant ad cęrimoniam expiationis pro peccato totius populi. Alia autem erant, quę offerebantur in die hac, in quantum dies ista erat quędam magna solemnitas, sed non vt pertinebat aliquo modo ad expiationem. De primis sacrificiis habetur Leuit. cap. 16. de secundis habetur Num. cap. 29. Erant autem prima, quòd offerret summus sacerdos vnum vitulū pro seipso, & domo sua, & totus populus offerret duos hircos, quorum vnus mittebatur in solitudinem, alius autem immolabatur, & tam sanguis ipsius, quàm vituli ferebātur

A intra Sancta Sanctorum ad aspergendum. De his Leuitic. cap. 16. hæc autem sunt, in quibus fit expiatio.

Secunda autem sacrificia diei huius, quæ non pertinebant ad expiationem, erant vnus vitulus, & vnus aries, & septem agni anniculi in holocaustum, & vnus hircus pro peccato, vt patet Numer. 29. Nunc autem de his dicendū est, q quantum ad secūda sacrificia non est dubium, quin offerrentur, in die propitiationis, etiāsi non esset arca in terra Israelitarum: nam ista non pertinebant ad diem expiationis secundum, q erat dies expiationis, sed secundum q erat magna festiuitas, ideo sicut de alijs festiuitatibus non est dubium, quin possent celebrari sacrificia illarum, etiāsi non esset arca in terra Israel, ideo nec dubitabitur de his. Quòd autem ista sit differentia inter sacrificia diei expiationis, apparet Num. 29. cap. vbi cum fuerint posita sacri-

B ficia illa, quæ nos nominauimus supra secunda, dicitur ibidem, q illa erunt absque his, quæ offerri solent pro delicto & expiatione, ergo necesse est distingui die illa, quædam sacrificia, quę offerantur pro expiatione, & alia non.

Item patet hoc magis, quia arca non erat necessaria in die expiationis plus quam in alijs solennitatibus, nisi quia illa die sacerdos introducebat de sanguine vituli, & hirci intra Sancta Sanctorum: aliis autem diebus non, sed sanguine sacrificiorum istorum, quæ vocabamus hic secūda, nihil introducebatur intra Sancta Sanctorum ad aspergē dum coram propitiatorio; ergo nihil differebat arcam esse in sanctuario, vel non, quantum ad ista sacrificia.

De primis autem sacrificiis huius diei manet dubium, an possent offerri, si non existeret arca in terra Israel intra sanctuarium. Ratio dubitationis est, quia quandocunque

An arca non existēte inter Israelitas sacrificandū esse.

C aliqua cærimoniar de cęrimoniis legis vtens determinabat sibi certum locum, vel instrumenta, si Iudæi non haberēt illum locum, vel instrumenta, non faciebant huiusmodi cęrimonias, sicut patet nunc in cærimoniis, quas obseruant Iudæi: nam aliquas obseruant, alias vero non. Illæ enim, quæ non determinant locum, obseruantur nunc, sicut circuncisio, & obseruatio Sabbathi, & vacatio a laboribus in aliis festiuitatibus & similia. Alia autem, quæ determinabant sibi locum, sicut ea, quæ pertinebant ad sacrificia nūc omnia minime obseruantur. Quomodo autem ista inter se differant, & quæ obseruentur nunc, & quæ non, declaratū est Exod. cap. 19. Ita igitur dies propitiationis determinabat sibi certum instrumentum. s. fieri coram propitiatorio aspersionem, ergo, quando Iudæi non haberent propitiatorium, non possent facere istam aspersionem.

D Respondendum est, q sine esset arca in sanctuario, siue non, Iudęi poterant facere istam aspersionem, & cogebantur facere quolibet anno, dū essent in terra promissionis, nec requirebatur, q aspergeret sacerdos sanguinem corā propitiatorio. s. q esset propitiatorium intra Sācta Sanctorum, sed satis erat, quòd aspergerent coram loco illo, in quo erat, vel esse solebat propitiatorium, & sic ingrediebatur sacerdos in Sancta Sanctorum ferens secum sanguinē, & aspergebat septies coram loco illo, in quo esse consueuerat propitiatorium, quod patet, quia multa tempora transierunt. s. 80. anni, vel quasi, in quibus stetit arca in terra Israelitarum, & tamen non erat intra sanctuarium in Sancta Sāctorum, sed erat in diuersis locis: nam immediatè vt venit arca de terra Philisthinorū, posita est in domo Aminadab sacerdotis in Gabaa, siue Cariathiarim, & postea in

E principio regni Dauid sup Israel translata fuit arca de Cariathiarim in ciuitatem Dauid; de hoc ī. c. 7. & infra 2. lib. cap. 6. deinde mansit arca in domo Dauid vsque ad tēpus, quo Salomon transtulit eam in templum, quod ędificauit Domino, vt patet 2. Paralipom. cap. 1. & fuisset tempus plusquam 80. annorum. s. 40. annis regni Saulis, de quibus Actuum. 13. cap. & 40. annis regni Dauid, vt patet infra 3. lib. cap. 2. sed manifestum est, q in omnibus his temporibus Israelitę celebrauerūt omnes festiuitates suas, & diem expiationis, quia ista erant pręcepta necessitatis, & non habebant Iudęi aliquam caussam excusantem, ergo certissimè credendum est, quòd celebrauerint: potissimum, quia in his temporibus fuit iudex Samuel infra 7. & 12. cap. qui valde erat zelator legis Dei: fuit et postea Dauid Rex, qui nimis secutus est legem Domini: ideo isti non permisissent aliqualiter præteriri aliquam festiuitatem, vel cęrimo-

niam legalem. Constat tamen, quod toto isto tempore arca fuit extra tabernaculum, ergo sacerdotes obseruabant cærimonias diei propitiationis ingredièntes in Sancta Sanctorum, & fundentes sanguinem coram loco, in quo solebat esse propitiatorium.

An existente arca extra Sanctuarium Sacerdos in die propitiationis faceret omnes carimonias, ac si ibi esset.
Quæstio. IX.

QVÆRETVR vlterius, an cum existeret arca extra locum Sanctuarij, & sacerdos obseruās diē propitiationis introiret in Sancta Sanctorum, obseruaret omnes cærimonias, quæ obseruabantur, quando aliàs introibat sacerdos in Sancta Sanctorum existente ibi arca.

G Respondendum est, quod cærimoniæ multæ requirebantur, cum sacerdos ingredi debebat in Sācta Sanctorū, quarum si aliquam omitteret, peccaret, & occideretur a Deo, vt patet Leuit. 16. vbi dicitur, quòd non introiret Aaron in Sancta Sanctorum omni tempore, sed solum, quando fecisset ea, quæ habentur ibi, alioquin moreretur. Erant autem istæ cærimoniæ triplices: Primæ erant quantum ad vestes, quas tunc habebat sacerdos; secundæ quantum ad sanguinem, quem aspergebat; tertiæ quantum ad thymiama, quod secum ferebat.

De primis dicendum, quod summus Sacerdos, quando introibat in Sancta Sanctorum, accipiebat quatuor ornamenta solum de lino, quæ erant minorum sacerdotum, scilicet feminalia linea, & tunicam, & cidarum, atque cingulum; Leuit. cap. 16.

Cerimoniæ quas faciebat sacerdos quando ingrediebatur Sācta Sanctorum.

H De secundis cerimoniis dicendum, quod, cum sacerdos introiret in Sancta Sanctorum, occidebat vitulum, & hircum, de quorum sanguine introducebat secum ad aspergendum coram propitiatorio; Leuit. c. 16.

De tertijs cærimoniis dicendum, q sacerdos implebat quoddam thuribulum prunis, & thymiamate, ferebatque secum intra Sancta Sanctorum, vt patet præalleg. cap.

De primis duobus generibus cærimoniarum dicēdum, quod in die propitiationis fiebant, siue sacerdos esset intrās ante arcam, siue non esset arca in Sanctuario, quia supra declaratum est præcedenti q. quod etiamsi non esset ibi arca, obseruabatur expiatio, sed non poterat hoc fieri, nisi sacerdos introiret in Sancta Sanctorum, ergo necesse erat, q haberet vestes illas, quas lex iubebat habere ingredientē: etiam q ferret secum de sanguine hirci, & vituli, alioquin non haberet, quid aspergeret intra Sancta Sanctorū: I expiatio tamen fiebat per aspersionem sanguinis. De tertia cærimonia solum erat dubium. s. an introduceret secū sacerdos thymiama in Sancta Sanctorum non existēte ibi arca. Aliquis dicet, q sic, quia sicut in ceteris non est differentia, an esset arca in Sancta Sanctorum, vel non, ita nec erit in hoc, sed dicendum est, q an illud factum fuerit, vel nō, sciri non potest: non tamen obligabantur Iudæi ad faciendum illud, q patet, quia Leuit. cap. 16. dicitur, q assumpto thuribulo de prunis altaris poneretur supra thymiama in igne, vt nebula thymiamatis, & vapor operiret oraculum, q est super testimonium, & nō moreretur sacerdos, & sic causa introeundi cum thymiamate erat ipsum oraculum, s. propitiatorium, quia ibi erat aliquid, q contegendū erat, ne videretur a sacerdote; & istud erat, quia Angelus erat in corpore assumpto in propitiatorio inter alas duorū K Cherubin, & in illo corpore aereo loquebatur, vt declaratum est Leuit. 16. & Exod. 25. c. sed non erat propitiatorium intra Sancta Sanctorum, quando nō erat ibi arca, cum propitiatorium sit opertoriū arcę, vt declaratum est Exodi 25. & 27. Ideo non oportebat introduci thymiama. *Tulerunt autem Philisthijm arcam Dei*. Scilicet, accipientes eam de castris, nemine prohibente.

De numero annorum huius historia primi lib. Reg. ab hoc capite vsque ad finem libri. Quæst. X.

SCIENDVM autem, quod in principio huius cap. incipit sextus liber Antiquitatum Iosephi durans vsq; ad principium sequentis secundi libri Regum, & textus in eo tota historia, quæ habetur hic pauca verba adden-

F do, de quibus interdū tangetur in locis suis. Et dicit, quod ista historia continet tempus annorum 32.

Sed sciendum, q sacra Scriptura dicit esse tēpus annorū 40. Nam regno Saulis dantur anni 40. vt patet Actuū 13. sed computantur ibi anni pro regno Saulis, & pro tēpore, quo iudicauit Samuel. Fuit aūt Samuel pluribus q viginti annis iudex, quibus nō præfuit Saul, vt declarabitur infra 7. c. principatus autem iudicatiuus Samuel incepit a morte Heli summi sacerdotis; ista aūt, quæ habentur hic, fuerunt mēsibus septē post illud, sed in hoc modicum differtur multum tamen differt inter positionē Iosephi, & sacræ scripturæ, cum Iosephus dicat esse spacium 32. annorū ab isto tempore, vsque ad principium regni Dauid: sacra aūt Scriptura dicat fuisse spaciū annorum quadraginta, in quo nō est dubiū, cui credi debeat, quia auctoritas sacræ scripturæ G omnium scripturarum humanarum auctoritatē excedit.

Et intulerunt eam in templum Dagon. s. non posuerunt in aliqua domo prophana, sed in sanctuario suo. Erat autē Dagon Deus Azoti, & ad hanc ciuitatem fuit arca ducta. Dicunt autem Iudęi, q illud idolum Dagon habebat figurā piscis, vel saltē caput eius erat, sicut caput piscis. Quod aūt totus esset ad figuram piscis nō stat, quia dicitur infra, q caput, & manus Dagon abscissa sunt: si tamen esset ad formam piscis non haberet palmas: q autē caput illius esset ad formam piscis, & cetera mēbra essent modo humano lineata, satis stat, qm̄ alia idola pingebantur cum tota humana effigie, & cornibus arietis, sicut Ammō Libycus, & multa alia figmenta similia fuerunt. Iudęi aūt solum dicunt hoc, quia Dagon videtur deriuari a quodam nomine Hebręo, Dag, significante piscem: sed hoc non est motiuū H conueniens; esset. n. verum, si ambo essent in eadē lingua, sed sunt in diuersis, quia Dag est idiomatis Hebręi, Dagō aūt est idiomatis Philisthinorū, ideo satis stat, q significent diuersa, sicut ista dictio, Leuaui, in Latino significat eleuare, vel extollere: in Hebręo autem significat cor meum.

Dagon Deus Philisthinorū cuius figura esset.

Et statuerunt eam iuxta Dagon. Id est, posuerunt Philisthini arcam apud Dagon Deum suum, in quo videbātur eam satis honorare dupliciter: primò, quia non posuerunt eam in loco prophano, sed in maximo sanctuario suo. s. in templo Dagon: secundo, quia posuerunt eam apud Dagon, quasi facientes eam æqualem Deo suo Dagon.

Quare Philisthini posuerint arcam in templo Dagon.
Quæst. XI.

I QVAERET aliquis circa hoc, quare posuerint Philisthini arcam in templo Dagon, & apud ipsum Dagon. Respondendum est, q hoc poterat fieri ex duplici intentione. Primo quidem ad honorandum arcam Dei: nā, sicut supra dictum est, Philisthini credebant Deū Hebręorum esse magnæ potentię, quia destruxerat Aegyptios, & Deos eorum, & sic fecit in multis alijs gentibus, ideo timebant, ne sic irasceretur eis, & deleret illos, quamobrē honorabant ipsum. Et quia, si ponerent arcam Dei in aliquo loco prophano, esset ipsi dedecus, posuerunt eam apud Dagon in templo suo, & ne irasceretur Deus Hebręorum, q preponeretur ei Dagon, locauerunt arcam iuxta Dagon. s. in loco æqualiter honorato. Istud aūt quantum ad Philisthinos, si ipsi exhiberent cum intentione honorandi, honor erat. Nā nihil melius habebant Philisthini, q̄ q ponerent K arcam Dei iuxta maximum deorum suorū. Apud Iudęos tamen nō poterat maior offensa Deo fieri, q̄ si poneretur arca illius in aliquo templo idolorum inter idola. Ratio diuersitatis est disparitas cultus. s. quia alias cęrimonias habebāt Iudęi, q̄ Philisthini: vnde apud Philisthinos nihil melius erat, quam Dagon, apud Iudęos autem nihil peius esse poterat, quam quodlibet idolum.

Alia autem causa huius esse potuit, scilicet, quia Hebręi superati fuerant a Philisthinis, & arca eorum capta, quam putabant Philisthini esse Deum Hebræorum, & quia Philisthini ascribebant gloriam victoriarum suarum dijs suis, posuerunt in templo arcam coram Dagon in signum, quod Dagon superauerat Deum Hebræorum.

Erat enim iste modus apud antiquos, tam Iudæos, quam Gentiles, quod cum haberent aliquem triumphum magnum de hostibus, ponerent aliqua insignia in templo

Mos antiquorum tabellis.

plo Dei illius, quem colebant: non quidem ad obstentationem gloriæ, sed ad laudem ipsius Dei, cuius erat illud templum. De Iudęis, ꝙ sic facerent apparet, quia Dauid, quando pugnauit contra Goliath Philisthęum, abstulit gladiũ eius, & posuit in tabernaculo Domini, quamuis cetera arma conseruasset pro se. De armis patet infra cap. 17. s. Assumens autem Dauid caput Philisthęi attulit illud in Ierusalem: arma eius vero posuit in tabernaculo suo. De gladio, ꝙ esset in tẽplo Domini, patet infra c. 21. s. Gladius Goliath Philisthęi, quem percussisti, est inuolutus pallio post Ephod, si istum vis tollere, tolle. Quod autem hoc facerent Gentiles, apparet, quia, qñ Philisthini occiderunt Saulem, & tres filios eius in monte Gelboe, pręciderunt caput Saulis, & expoliauerunt eum armis, & miserunt in terram Philisthinorum per circuitum, vt annunciaretur in templis idolorum, & in populis, & posuerunt arma eius in tẽplo Astaroth infra cap. 31. Sic igitur verisimile est, ꝙ posuissent Philisthini arcam Domini in templo Dagon in signum victoriæ, & laudem Dagon. *Cum surrexissent diluculo Azotij.* Hic ponitur pęna, quæ secuta est super Deos Philisthinorum. Nam posuerunt Philisthini arcã apud Dagon ad laudem Dagon; Deus autem voluit ostendere, Dagon nihil esse, & arcam suam esse gloriosiorem Dagon. Et dicitur hic, ꝙ surrexerunt Azotij. s. sacerdotes Dagon, qui diluculo venerunt ad templum ad faciendum cęrimonias suas, & tũc inuenerunt Dagon iacentem.

Altera die. Id est, sequenti die postquam arca posita est in templo Dagon, in quo nimis demonstratum est, ꝙ illud faciebat Deus Hebræorum, quia si ibi mansisset arca multis diebus, & nihil factum fuisset, quamuis postea accidissent hæc, non attribuissent Philisthini gloriæ arcæ, sed ꝙ venisset ex alia causa. Cum vero factum fuerit immediate, vt venerunt Philisthini cum arca in templum Dagon, apparebat manifeste, quód hoc factum fuisset propter presentiam arcæ.

Quare dagon tantum de nocte deiectus sit in terram, & non de die. Quæst. XII.

SED dicet aliquis, quare cum Dagon hic fuerit bis in terram deiectus, nõ fuerit id factum per diem, sed semper per noctem, vt patet in litera.

Respondendum est, ꝙ hoc fiebat, vt non viderent Philisthini, quomodo fieret miraculum, sed postea illud factũ tenerent. Si enim per diem factum esset, oportebat, vt aliq viderent saltem de sacerdotibus; Deus autem nolebat eis monstrare modum miraculi. Sic apparet factum fuisse etiã inter Iudæos; quia aliqua miracula Deus faciebat, quę nolebat monstrari hebęris cum fiebant, sed cum facta erant, sicut patet de manna, quod per noctem descendebat in circuitu castrorum, & nemo hebręorum videbat: Num. c. 11. Vnde prima die, qua cecidit manna, hebræi non viderunt, quia fuit hoc per noctem, & deinde in aurora viderunt, & mirati sunt: Exod. cap. 16. Sic etiam patet de virgis frondẽtibus. s. quando positæ fuerunt virgæ. 13. in tabernaculo testimonij: Num. 17. & ibi nullo vidente floruit virga Aarõ, vidit autem eam populus, cum iam floruisset.

Ecce Dagon iacebat pronus in terra ante arcam Dei. Id est, sacerdotes inuenerunt Dagon iacentem in terra. s. non erectum, vel stantem, sed iacentem super pauimentum, & extentum toto corpore: dicitur autem, ꝙ erat pronus, quia non solum erat iacens, sed etiam super os suum iacebat, vt poneretur tanquam adorans arcam Dei: si tamen fuisset iacens, & non pronus, sed suppinato ore, non videretur adorans; hoc autem magis exprimebat dignitatem arcæ. *Et tulerunt Dagon*, s. de pauimẽto, in quo iacebat ante arcam. *Et restituerunt eum in locum suum.* Scilicet, posuerunt eum in altari, vel in loco eminenti, in quo ante erat. Hoc autem fecerunt sacerdotes diluculo, antequam veniret populus, ne videret Deum suum humiliatum coram arca, & crederet maioris potestatis esse Deum Hebræorum, & quia isti sacerdotes occultauerunt gloriam Dei Philisthinis, addidit Deus secundum signum, quod occultari non posset. s. abscindens caput, & palmas Dagon, vt patet infra. *Rursumque mane die altero consurgentes*, Scilicet, in die sequenti, postquam iacuit Dagun coram arca, inuenerunt id, quod

A dicitur hic: fuit autem factum hoc immediate, vt magis crederetur Deus Hebręorum fecisse. *Inuenerunt Dagon iacentem super faciem suam in terra.* Non potest proprie dici, ꝙ esset Dagon super faciem suam, quia caput eius & manus abscissa erant super limen sanctuarij, sed dr̃ esse super faciem suam. s. super partem illam, versus quam erat facies. s. super ventrem, & hoc erat, vt iterum significaretur iacens ad adorandum arcam Dei.

Caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum eius abscissæ erant super limen. Fuit istud factum, vt non possent occultare sacerdotes populo deiectionem Dei sui coram arca: nam etiamsi vellent restituere eum in locum suũ, vt prius, nihil proderat, quia non habebat caput nec manus: ideo cognouerunt hac vice viri Azoti, qd Deus Hebręorũ humiliauerat Deum suum, vt patet infra, scilicet, videntes autem

B viri Azoti, dixerunt, non maneat arca Dei Israel apud nos, quoniam dura est manus eius super nos, & super Dagun Deum nostrum.

Quare magis caput, & manus Dagon abscissæ fuerint, quam alia membra. Quæst. XIII.

DE manibus autem, & capite quare magis fuerint abscissæ, quam alię partes, nõ apparet aliqua causa, sed referendum est ad quandam similitudinem operum nostrorum, ac si diceremus, ꝙ Dagon Deus Azoti peccauerit male adorando Deum Israel, ideo abscissę sunt illę partes, quæ ad adorationem pertinent. s. caput, quia illud non bene curuauit, & manus, quia illas non bene eleuauit, coram Domino. Si autem dicas, quare istę partes repertę sint su-

C per limen domus. i. templi Dagon, dicendum, ꝙ hoc fecit Deus, vt maneret memoria miraculi eius in terra Philisthinorum: nam quia repertę sunt illę partes super limen domus, viri Azoti in reuerentiam Dei sui statuerunt, ne quis calcaret pedibus super limen, vbi steterant partes Dei sui, et sic fuit obseruatum hoc inter Philisthinos, vt patet infra, & sic mansit memoria diuini miraculi. Si autem fuissent istę partes in alio loco ipsius domus, non fieret ista obseruatio, nam bis Dagon iacuit ante arcam Dei, tamen non dicitur, ꝙ non calcauerint sacerdotes locũ, in quo steterit Dagon pronus, sicut dr̃ de manibus, & capite in limine.

Porro Dagon Truncus solus remanserat in loco suo. s. non manebat ipsi Dagon figura hominis, vel alicuius animalis, quia manus abscissę fuerant, & caput, sed manebat truncus sine effigie, & cum dicitur, ꝙ mansit in loco suo non

D est intelligendum de loco suo, in quo prius stabat, vbi constituerant eum Philisthini, quia dicitur hic, ꝙ inuenerunt Dagon iacentem super faciem suam, sed dicitur, ꝙ erat in loco suo. s. in quo fuerat deiectus coram arca ad adorandũ illam. *Propter hanc causam non calcant sacerdotes Dagon, & omnes, qui ingrediuntur templum eius.* Ponitur hic id, quod secutum est ex illa deiectione. s. quia cum vidissent omnes viri Azoti, ꝙ manus, & caput Dei sui iacuerunt super limẽ domus, crediderunt iniustum esse & magnę irreuerentię, si ipsi calcarent postea locum, in quo iacuerat Deus eorum, & ob hoc statuerunt, vt nemo ibi calcaret, & sic obseruatũ est. Et dicitur, ꝙ sacerdotes non calcant super limẽ domus, nec alij viri ad signandum, ꝙ siue sacerdotes, qui magnę dignitatis sunt, siue populares, qui erant minoris dignitatis, non poterant calcare super limen domus Dagon. *Super*

E *limen Dagon in Azoto.* Id est, istud obseruatur solum in tẽplo Dagon, quia si essent templa aliorum idolorum, non fieret aliquid tale in eis, quia nihil acciderat huiusmodi, nisi super Dagon: dicitur etiam ꝙ hoc fit in Azoto, quia in aliis vrbib, quamuis essent templa Dagon, non obseruabatur aliquid tale, eo quód ista deiectio Dagon coram arca solum accidit in Azoto.

Philisthini an calcauerint, vbi iacuit truncus Dagon, vel tantum non calcauerint, nisi super limen. Quæst. XIV.

QVAERET aliquis, quare solum, in templo Dagon in Azoto non calcarent intrantes super limen: nã etiam debuisset hoc obseruari quantum ad locum illum, in quo iacuit Dagon pronus coram arca: bis enim fuit iacens

Dagon

Dagon coram arca, vt patet supra in litera, & non videbatur esse minoris dignitatis, immo maioris locus ille, in quo totus Dagon iacuit, & iterum truncus eius, quàm locus, in quo caput, & manus iacuerant tantum.

Respondendum est, ꝙ non solum limen templi Dagon non calcant intrãtes, sed etiam partem illam, in qua iacuit Dagon, quia causa eadem est: scriptura tamen expressit solum de limine, eo ꝙ ibi videbatur esse difficilius obseruari: nam locus, in quo iacuit Dagon coram arca, erat talis, ad quem prius fortè nullus de popularibus ascendebat, eo ꝙ arca esset posita iuxta Dagon, & tamen Dagon erat proiectus ante arcam, ergo satis esset propinquus ille locus illi, in quo Dagon prius stabat, & sic quia iste locus esset multum sacer, non accederent etiam ante hoc populares ad illum locum, & sic quamuis postea obseruaretur, ne quis accederet ad illum locum, quia tamen prius hoc idem quasi videbatur, & non erat aliquid speciale, nec difficile, scriptura non expressit hic: De limine autem secus est, quia omnes viri de vrbe Azoto introibant in templum Dagon per portam, & super limen, & difficile erat, ꝙ non calcarent limen: ideo ꝙ postea fuerit obseruatum, erat aliquid speciale, & sic scriptum est. *Vsque in hodiernum diem.* Istud refertur ad tempus scriptoris huius libri: scripsit autem Samuel magnam partem libri huius a principio eius, & nõ scripsit immediate, vt facta sunt, sed magno tempore post, & quia toto tempore medio. s. ex quo istud accidit, vsquequo liber iste scriptus est per Samuelem, fuit obseruata cæremonia ista; dicitur vsque in hodiernum diem, & ita sæpe habetur in alijs libris tam Iosue, quam Iudicum, alijsq; historicis, & semper refertur ad tẽpus scriptorum. Quòd autem Samuel istum librum scripserit, vel quis alius declaratum fuit in prologo primo huius libri.

Aggrauata est enim manus Domini super Azotios. Hic ponitur percussio facta super populum: percussit. n. Deus primo Deum Azoti. s. Dagon, vt sic vellent Philisthini dimittere arcam: noluerunt tamen, quia indurati erant, quousq; percuterentur ipsi nimis. Et dicitur hic, ꝙ fuit aggrauata manus Domini super Azotios. i. percussit eos dure: de ista percussione infra habetur: erat autem dura, quia super omnes veniebat, siue super magnos, siue super paruos, vt patet infra, et horum plurimi moriebantur, qui autem non moriebantur, cruciabantur nimis, ita vt cogerentur clamare in cęlum, vt patet infra. *Et demolitus est eos.* Demoliri significat destruere: fuerũt autem demoliti, quia plurimi eorum moriebantur hac plaga: alij autem ita affligebantur nimis, ꝙ mortem sibi eligerent. *Et percussit in secretiori parte natium.* Fuit enim percussio ista turpis, quia erat locus inhonestus, sed omnes erant in eodem loco percussi.

Qua infirmitate percussi sint Philisthini a Deo propter arcã, quam tenebant. Quæst. XV.

DICVNT autem Iudæi secundum literam Hebraicam, ꝙ ista infirmitas erat hemorrhoidum, quæ solet multis accidere, sed fuit ibi dura nimis, ita vt plurimi morerentur.

Sed magis dicendum est, ꝙ totum, quicquid est ante secessum. s. in circuitu illius, computrescebat, & intestina per partem illam prominebant. Quidam autem dicunt, ꝙ illis partibus putrescentibus, scatebant vermes, & erat fętor intollerabilis, sed secũdum ꝙ infra patet, infirmitas ista erat in natibus, quia partem illam computrescebant intestina, & prominebant.

Causauit autem Deus de terra multos mures ebullientes, & illi ascendebant per crura Philisthinorum, & corrodebant intestina illa putrida, ac pendentia, nec se poterant Philisthini defendere ab his murib. quia isti fuerant dati a Deo in plagam, ideo potentissime cruciabant, in tantum, ꝙ Gethæi coacti fuerint facere sibi sedes pelliceas, ne mures corroderent intestina eorum. Dicitur autem hic in parte secretiori natium, quia nulla pars est secretior, quam secessus, per quem prominebant intestina. *Azotum & fines eius.* Id est, percussit Dñs vrbem Azoti, & terram sibi propinquam: fuit enim ista prima ciuitas, in qua stetit arca, & ipsa primo percussa est: deinde autẽ aliæ ciuitates, per quas ducebatur arca. s. Acharon, & Geth percussæ sunt, sed non

F percutiebatur solum ipsa ciuitas, in qua poneretur arca, sed etiam omnia loca finitima, ita ꝙ quando ad vltimum Philisthini remiserunt arcam in terram Israel, non esset aliquis locus, in quo non fuisset, vel tunc non esset ista percussio in tota terra Philisthinorum, vt colligitur seq. cap. Hoc autem fuit, vt velocius remitteretur arca. s. ꝙ clamarent oẽs Philisthini non solum illi, in quorum vrbibus erat arca, sed etiã omnes alij: alioquin si solum fuisset plaga in vrbibus illis, ad quas transibat arca, voluissent Philisthini transducere arcam Dñi per oĩa loca terræ suæ, quousque caperent experientiam, an in omnibus locis esset ista plaga, vel si esset aliquis, in quo præsente arca nulla fieret plaga, vt ibi posset teneri.

Et ebullierunt villa, & agri in medio regionis illius. Istud non habetur in Hebręo, nec videtur posuisse Hieronymus,
G sed fuit hic tanquam glossa quædam, & aliqui scriptores nescientes distinguere inter textum, & glossam interlinearem, miscuerunt illam literam textui: illa tamen vera est: nam sequẽ. cap. habetur de istis muribus erumpentibus de terra, & dicitur, ꝙ ebullierunt agri, & villæ. i. fiebant ebullitiones, vel eruptiones in superficie terræ. s. quòd de terra erumpebant mures plurimi, vel dicebatur ebullire terra, quia ita erant mures multi super terrã; ꝙ videretur terra ebullire, sicut olla, quãdo est in feruore suo. Et erat istud in villis, & in agris, quia tam in locis habitatis, quam non habitatis erant mures, ne possent Philisthini confugere ad aliqua loca, in quibus ægritudinum suarum haberent aliqua lenimenta.

In medio regionis illius. Id est, in medio terræ Philisthinorum. s. in vrbe Azoti, & finib. eius, quia ibi incepit ista pla-
H ga. *Et nati sunt mures.* Isti fuerunt supernaturaliter producti, quia licet esset aliquid naturale in terra, ex quo gignerentur, non erat tamen aliqua virtus naturalis, quæ tot mures, & ita velociter genuisset, sic enim factum est in locustis, & ranis, & in omni genere muscarum Aegypti, quoniã ista a Deo solo fiebant, licet potuissent opere naturę produci, sed non fuissent tot, nec ita velociter genita. *Et facta est confusio mortis magna in ciuitate.* Id est, moriebãtur multi in vrbe Azoto, & isti confusè. s. tam masculi, quam fęminæ, tam magni quam paruuli, vel erat confusio mortis. i. plaga, eo ꝙ ibi multi moriebantur, quod accidebat principaliter propter mures corrodentes intestina prominentia Philisthinorum, fuit enim ista plaga dura, & opprobriosa: dura quidem, quia multi moriebantur: opprobriosa verò, quia erat in turpi loco. s. in secretiori parte natium, quòd
I Deus faciebat ad ignominiam Philisthinorum, vt sic saltẽ cognoscentes potentiam eius, & opprobrium suum cogerentur remittere arcam. De ista plaga habetur Psal. 77. scilicet, & percussit inimicos suos in posteriora: & opprobriũ sempiternum dedit eis. Dicuntur autem percussi in posterioribus, scilicet, in secretiori parte natium, & fuit opprobrium sempiternum, quia mansit memoria huius plagæ turpis inter Philisthinos, & alias gentes, & improperabãt reliquæ gentes Philisthinis hanc plagam, scilicet, ꝙ Deus voluisset facere eos ignominiosos. Aliqui autem intelligũt versum illum de Hebręis modernis, quòd sint percussi in posterioribus, id est, quòd fluat sanguis per secessum eorũ in pęnam, quia ipsi dixerunt de Saluatore: Sanguis eius super nos, & super filios nostros, sed an verum sit, ꝙ ista passio accidat Hebræis modernis, omittatur; constat tamen, ꝙ
K versus ille non intelligitur, nisi de percussione Philisthinorum, vt patet ex consecutione literæ per illum Psalmum. *Videntes autem.* Hic ponitur secundum. s. percussio totius populi: nam postquam viri Azoti percussi fuerunt, fecerũt transduci arcam per alias ciuitates, & similiter in illis fiebat percussio. *Videntes autem viri Azoti huiuscemodi plagam,* Id est, videntes, ꝙ incurrerent istam plagam propter pręsentiam arcę, quia antequam veniret arca, non tolerabant eam. In alijs quoque vrbibus Philisthinorum nõ erat ista plaga: voluerunt igitur a se excludere arcam Dei. *Dixerunt non maneat arca Dei Israel apud nos.* Ista dixerunt viri Azoti inter se inito consilio: nam ad eos tanquam ad nimis gloriosos in tota terra Philisthinorum translata fuerat arca de terra Hebræorum: ipsi autem nunc volebant renũciare huic priuilegio suo concedentes, quòd transiret arca ad alias vrbes.

Vide inferius in quæst. 19. circa finem.

Quo-

Quoniam dura est manus eius super nos. Hoc refertur ad A Deum Israel.s. manus Dei est dura super nos grauiter nos affligens pro præsentia arcæ suæ. *Et super Dagon Deum nostrum*. Quia non solum afflixit nos, sed Deum nostrum, qm deiecit eum de loco suo bis, & abscidit caput, & palmas eius. Credebant autem, q si maiori tpe apud eos esset, nemo maneret de omnibus Philisthinis in terra Azoti, & confinium suorum. *Et mittentes congregauerunt omnes satrapas Philisthinorum ad se*. Postquam Azoti viri deliberauerant inter se non esse retinendam arcam in regione illa, ad sciendum, quid de ea fieri deberet, voluerunt congregare omnes principes Philisthinorum: nolebant enim soli aliquid de arca diffinire, quia illa pertinebant ad totam terram Philisthinorum.

Satrapa qui dicatur. Fuerunt autem congregati Satrapę.i. Principes, vel consiliarij, sed magis satrapa significat principem; dicitur enim satrapa, quasi satis potens. Erant autem satrapę Philisthinorum quinque secundum numerum quinque ciuitatū principalium terræ Philisthinorum. De hoc patet seq.c. Et quinque satrapæ Philisthinorū viderūt, & reuersi sunt in B Acharon. Vocantur autem isti satrapę aliquando Reges: erat enim diuisa terra Philisthinorum in quinq; Reges, & quia parui erant, vocantur reguli: sunt autem denominati ab illis quinque ciuitatibus, quæ habentur seq.cap. sic patet Iosue.c.13.s.terra Philisthijm, quæ in quinque regulos diuiditur Gazæos, Azotios, Ascalonitas, Gethęos, & Acharonitas: vocantur autem isti aliquando satrapæ, vel principes, vel Reges: Sic patet infra cap. 29.s. Et satrapę Philisthiim incedebant in centurijs & millibus. Sic etiam vocantur C hic, & seq.cap. sic etiam est de quinque principibus terræ Madian occisis tempore Moysi, qui aliquando vocantur duces, vel principes: vt patet Num.c. 25. & Iosue 13. aliqn autem vocantur quinque Reges, vt patet Num. 31. capit. Isti autem quinque satrapę Philisthinorum conuenerunt in Azotum: forte, quia illa erat ciuitas principalis, vel magis, quia ibi acciderat iste casus; propter quem vocandi erāt in consilium. *Et dixerunt, quid faciemus de arca Dei Israel?* Istud dixerunt Azotij, & proposuerunt plagam, quam sustinebant, & quomodo propter arcam Dei illam patiebantur, ideo q prouideretur supra ea, quia ipsi iam nolebant eam apud se tenere: scriptura tamen subticet hæc, quia intelligi possunt ex præcedentibus.

Responderuntque Gethæi. Id est, respōdit satrapa Gethęorum: erat enim Geth vna de quinque ciuitatibus Philisthi- D norum, quæ erat regalis habens satrapam, & Princeps ciuitatis illius respondit hęc. De ista ciuitate Philisthinorum fuit Goliath, contra quem pugnauit Dauid, ideo vocatur Gethæus infra cap.17. Mansit quoque Dauid, cum Rege huius ciuitatis nomine Achis, quando erat profugus de Israel propter Saul, & dedit ei quandam ciuitatem paruam ad habitandum.s. Siceleg apud Geth infra 27. cap. *Circunducatur arca Dei Israel*. Id est, non maneat in vna vrbe tantum arca Dei, sed ducatur per omnes vrbes terræ nostræ, vt videamus, quid inde accidat.

Quare Philisthini nō remiserint arcam Hebræis, cum reciperent propter eam tot mala. Quæst. XVI.

QVÆRET aliquis, quare, cum Philisthini cognouissent, q Deus Hebræorum percusserat Deum suū Dagon, & plagam magnam fecerat super Azotum, non remiserint arcam in terram Israel.

Respondendum est, q Philisthini desiderabāt nimis tenere arcam Dei apud se, & quanto cernebant eam esse maioris potentiæ, tanto magis desiderabant eum apud se tenere, quia si apud Hebræos esset, quanto potentior esset, tanto magis adiuuaret Hebræos, & noceret Philisthinis; quāuis igitur percussi essent viri Azoti, non remiserunt immediate arcam in terram suam, sed decreuerunt, q duceretur per omnes ciuitates ad experiendum, an aliqua esset, in qua non posset plagam infligere, & in illa teneretur, & quamuis, postquam transtulerunt arcam in vrbem Geth, fuisset facta immediate plaga, non destiterunt Philisthini ab hac intentione, sed sustinuerunt nimis Gethæi istam plagam, quia ipsi dederunt consilium, vt arca circunduceretur per vrbes, & non remitteretur in terram suam intantum, q conabantur inuenire quædam lenimenta contra istam passionem, facientes sibi sedes pelliceas, ne mures ascendentes possent mordere intestina prominentia, sed nec sic euadebant. Etiam cum venisset arca in vrbē Acharon, & illa quoque percuteretur, non immediate remiserunt Philisthini arcam, sed cum fieret ista circunductio per vrbes singulas, misit Deus plagam simul super omnes vrbes, & loca Philisthinorum, & tunc coacti sunt clare omnes Philisthæi, q arca remitteretur in locum suum. Causa autē, quare Philisthini ista facerent, erat: quia, vt supra dictum est, Philisthini non credebant Deum Hebræorum esse omnipotentem, nec aliquis de Gentilibus, aut veteribus philosophis hoc credidit, sed putabant Deum Hebræorum esse aliquod corpus, vel virtutem latentem in corpore, & quia istę virtutes non habent operationem suam vbique, sed in aliquibus locis, putabant, q Deus Hebræorum non posset vbique inferre plagam, nec solum intelligebant hoc Philisthini de loco, in quo non esset Deus Hebræorum, sed etiā de loco, in quo esset: nam causæ naturales non solum non agunt in loco, vbi non sunt, sed etiam interdum non agunt in loco, in quo sunt, eo q locus ille est indispositus ad suscipiendam casualitatem agentis illius: actio tamen semper causatur iuxta dispositionem passi. Sic patet in libris de Anima.s. Actus actiuorum sunt in patiente disposito. i. q agens agat, dependet ex dispositione passi. Putauerunt ergo Philisthini, q reperirēt aliquem locum in terra sua, in quo Deus Hebræorum nihil agere posset, & in illo teneretur arca. Hunc autem non poterant inuenire, nisi per experientiam circunducendo arcam per omnia loca, sed hoc non permisit Deus fieri, ne arca magno tēpore esset apud Philisthinos, sed cum perduxissent eam per aliquot ciuitates, incępit Deus simul percutere omnes vrbes Philisthinorum, & tunc coacti sunt mittere arcam in locum suum cognoscentes, quòd nullus esset, in quo non posset agere Deus Hebræorum.

Quomodo ista scita sint a scriptore, cum esset Hebræus. Quæst. XVII.

QVAERETVR vlterius, quomodo scriptor, q ista scripsit, cum esset hebræus, potuerit scire omnia ista, quæ fiebant in terra Philisthinorum tam in consilijs eorū, quam in congregationibus publicis, & manifestis plagis: nam Philisthini non reuelassent hoc Iudæis, cum essent hostes eorum, & inter eos non esset communicatio. Respondendum est, q hoc dupliciter sciri poterat: vno modo per famam, & per reuelationem ipsorum Philisthinorum, qui hæc passi fuerant: nam quamuis essent hostes Iudæorum, tamen interdum aliqui ipsorum communicabant cum Israelitis: maxime quia descendebant Israelitæ in terrā Philisthinorum ad acuendum vomeres suos, & gladios, & quicquid ad fabros pertinet: quia in toto Israel non erat aliquis faber ferrarius, cum Philisthini tunc dominantes super Hebræos hoc prohibuissent, vt patet inf.capit.13. & erat hoc tempore Saulis, & Samuelis: ergo tunc habebāt communicationem aliquam Israelitæ cum Philisthinis, ita vt possent ab eis cognoscere ea, quæ acciderant existente arca in terra Philisthinorum. Aliter autem sciri poterat per prophe- E tam: nam iste, qui scribebat hæc.i. Samuel, propheta erat, & poterat prophetice cognoscere res gestas, sic.n. Moyses scripsit ea, quæ gesta fuerant per Balaam, & Balaac, cum maledicere voluerunt populo Israel, vt ea, quæ gesta sunt in itinere Balaam, & in terra sua, vt patet Num.c.22. & vsque ad finem 24. non tamen potuit Moyses illa scire per communicationem alicuius Moabitę, vel alterius, qui interfuisset omnibus illis. Scripsit tamē illa spiritu prophetico, quia sicut prophetę interdum ea, quæ futura sunt, pręnunciant, & scribunt: ita prænunciare præterita, q̄ sciri non possunt, nisi reuelatione diuina, propheticum est, sic.n. nemo dubitat, q cū Moyses scripserit ea, quæ acciderunt circa creationem rerum, propheta fuerit: quoniam illa, quæ ibi scripsit, a solo Deo ei reuelata sunt, nec per aliquam historiam hæc cognoscere poterat: ita dicēdum est hic, q Samuel, qui ista scripsit, spiritu prophetico egerit: nam quamuis potuissent Hebræi cognoscere ea, quę acciderant circa arcam in terra Philisthinorum, tamen non complete cognoscerent, & ali-

quid

quid falsitatis in cognitione illa admisceretur: vix enim illi, qui res gestas vident, veritatem de singulis scribere possunt, quanto magis illi, qui ab alio relatas describunt? Et dato ꝙ potuissent Hebræi plenam veritatem cognoscere de his per relationem Philisthinorum, tamen Samuel, qui hæc scripsit non auderet describere aliquid, quod ad sacrā scripturam pertinere deberet, nisi maiorem haberet certitudinem: istud autem est per reuelationem propheticam, quæ certior est, quam quæcunq; alia cognitio, & debemus magis assentire prophetiæ, quam eis, quæ videmus, vt patet 2. Petri. ca. 1. Hoc autem spiritu scripsit Samuel librum istū, & patet, hoc quia vocatur prophetalis: ponitur enim in secundo ordine scripturarum canonicarum, quę vocantur propheticę, vt patet in prologo Galeato, qui pręponitur huic libro, & vocantur isti prophetales, quia a prophetis, & prophetice scripti sunt. Potuit igitur Samuel describere omnia, quę hic habentur de statu arcæ apud Philisthinos, quamuis nullus Philisthinorum ei quicquam retulerit.

An arca, cum duceretur per multas ciuitates, in omnibus confringeret simulacra. *Quæst.* *XVIII.*

QVAERETVR vlterius circa prędicta, cum arca Dei duceretur per multas ciuitates, an in omnibus illis confringeret simulacra, sicut confregit idolum Dagō in Azoto, vel si factum est, quomodo non exprimatur.

Rñdendum est, ꝙ Philisthini primo, quando duxerunt arcam in terram suam, posuerunt eam in templo Dagon, & ibi Deus monstrauit magnitudinem suam confringendo manus, & caput Dagon, vt reduceretur arca in terram suam, & quia non inclinati fuerunt Philisthini ex hoc ad mittendum eam, percussit Deus ipsos Philisthinos. Cum autem vidissent Philistini, quòd ex pręsentia arcæ bis Deus eorum ad terram deiectus est, & confractus, noluerunt tenere arcam in templo Dagon, quia iam quotidie fecisset sic, quousque comminueret idolum Dagon, & alia idola, si qua ibi erant, & hoc patet esse verisimile, quia sicut cum Deus percuteret vnam vrbem propter præsentiam arcæ, Philisthini deducebant illam ad aliam vrbem; ita cum dij in templo, in quo erat arca, confringerentur propter eam, educerent eam Philisthini, & sic credendum est, quòd cū multis diebus manserit arca in vrbe Azoto, & in duobus diebus primis fuerint facta circa Dagō ea, quæ supra enarrantur, vt colligitur supra ex litera; non steterit arca in tēplo Dagon, nisi illis duobus diebus: postea autem steterit in vrbe Azoto in aliqua alia domo prophana, ita etiam cū deduceretur arca per alias vrbes, cognito ꝙ destruxisset Dagon Deum Azoti, non ponebatur in aliquo templo, sed in prophanis domibus, & sic nunquam postea disperdidit arca aliqua idola in alijs vrbibus, & ob hoc non fit mentio de eis: non est enim verisimile, quòd, cum Philisthini sciuissent arcam destruxisse Deum Dagon, ponerent eam in aliquo alio templo, ne sic destrueret reliqua idola. Sed argues, quòd eod. modo non esset verisimile, quòd, cum arca Dei fecisset plagam magnam super vnam vrbem, ducerent eam Philisthini ad aliam, & tamen ducebant. Respondendum est, quòd non est simile, quia necesse erat, quòd arca Dei poneretur in aliquo loco in terra Philisthinorum, cum ipsi nollent dimittere eam ad terram suam, sed magnopere niterentur eam tenere in terra sua. De templo autem secus est, quia cum noceret arca in templo, poterat poni in aliquo loco prophano, & tamen dato quòd excluderetur de vna vrbe, necesse erat eam poni in alia, vel manere in deserto, quod non intendebant Philisthini, cum vellent eam conseruare cum magna diligentia: non igitur fregit Deus aliquod idolum in terra Philisthinorum, nisi idolum Dagon, & ob hoc de alijs vrbibus nihil dicitur. Sed dicetur contra, quia sequenti cap. dicitur: dabitis Deo Israel gloriam, si forte releuet manum suam a vobis, & a dijs vestris, & a terra, ergo multi dii Philistinorum percussi fuerant, & quotidie percutiebantur. Respondendum, quòd solum fuit percussus Dagon Deus Azoti, vt supra declaratum est. Dixerunt autem sacerdotes, vt releuet manum suam a diis vestris; nam licet non noceret diis Philisthinorum, postquam nocuit Dagon, quia tamen illum confre-

F git, sciebant, ꝙ poterat ceteros confringere, & quia semper plaga augebatur, quousque arca dimissa fuit, adhuc timebant Philisthini, quòd Deus Israel percuteret deos eorum; quòd autem faceret eos securos de hoc, faciendo penitus cessare plagam populi, per quod intelligeret, quòd etiam non percuterentur dii, dicebatur releuare manus a diis eorum. *Et circunduxerunt arcam Dei Israel.* i. ducebant eam Philisthini per terram suam in circuitu de vna vrbe in aliam. Primo autem post vrbem Azoti ducta est arca in vrbem Geth, quia Gethæi fuerunt, qui responderunt, quod deberet arca circunduci, & quamuis hic non dicatur, quòd immediatè venerit in vrbem Geth: tamen apparet ex eo, ꝙ sequitur infra, scilicet quòd Gethæi patiebantur nimis, & fecerunt sibi sedes pelliceas: fuit autem hoc factum, quia Geth erat alia de quinq; ciuitatibus principalibus Philisthi
G norum habens regem, vel satrapam, vt supra dictum est. *Illis autem circunducentibus eam.* i. ducentibus de vna ciuitate in aliam. scilicet ꝙ tunc fiebat plaga, postquam introducebatur arca in aliquam ciuitatem, & manebat ibi. Cum autem duceretur in itinere, non percutiebantur, qui eā portabant, quia tunc non faciebant eam stare, sed cum primū inciperet detineri in aliqua vrbe. *Fiebat manus Domini super singulas ciuitates.* Idest, potestas Dei ad vindictam erat in qualibet vrbe, cum ibi esset arca, & illa vocatur manus Domini; quia per manum significatur operatio. *Interfectionis magnæ nimis.* Idest manus Domini erat ad faciendum magnam interfectionem in populo: multi enim moriebantur eorum, qui sic percutiebantur: alii enim longa ægritudine vexabantur, quamuis non morerentur.

H *An ita percuterentur aliqui viri in aliqua ciuitate post exitum arcæ, sicut quando erat ibi.* *Quæst.* *XIX.*

QVÆRET aliquis circa hoc, an postquam exiret arca Dei de aliqua ciuitate Philisthinorum, percuterentur ibi aliqui viri plaga ista, sicut cum ibi existebat: dū enim esset arca Dei in aliqua vrbe, non percutiebantur cōfestim omnes de vrbe illa, nec omnes, qui percutiēdi erāt, sed successiuè: nam peccabant Philisthini detinendo arcā, cuius dominus daret eis signum, quod deberent eam dimittere; & quia quanto aliquis maiori tempore permanet in contumacia delicti, grauius est puniendus, percutiebat Deus semper plures, & grauius, quousque percussisset omnes, qui erant in vrbe a paruo vsque ad maiorem, vt patet infra in litera, & postea si adhuc permanerent in con-
I tumacia, occidebat Deus multos de illis. Respondendum est, quod postquam arca recesserat de aliquo loco, si mansissent aliqui non percussi, non percutiebantur vlterius, & si aliqui percussi essent, postea non moriebantur, quamuis antequam educeretur arca de loco illo, morerentur plurimi; quod patet, quia si plaga maneret, & continuè infligeretur recedente arca, sicut manente illa, non videretur, quòd plaga ista esset propter arcam, quia non magis infligeretur vbi esset arca, quam vbi non esset. Item si hoc fuisset, s. quòd non releuaretur ab occisione illa ciuitas, de qua recesserat arca, non curarent habitatores vrbis mittere arcam ad aliam vrbem, scientes, quod siue maneret ibi, siue recederet, quomodocūque, pestis mansura erat, et sic postquam arca Dei ducta fuit de Azoto in vrbem Geth videntes Gethæi, quòd māsisset pestis apud Azotios, sicut a prin
K cipio erat, non curassent mittere arcam ad Acharonitas, scientes, quod quomodocunq; pestis apud eos futura erat: & tamen postquam mansit aliquanto tempore apud Gethæos, ipsi miserunt illam in Acharon, ergo videtur quod aliquam releuationem viderant apud Azotios, postquam inde recesserat arca Dei: decebat etiam, vt sic fieret, alioquin non pateret manifestè, quod ista plaga fieret propter præsentiam arcæ Dei: de eo autem, quod dicebatur, s. an immediate, vt recessisset arca de aliquo loco, omnes, qui percussi fuerant ibi sanarentur, dicendum est hoc non patere, videtur tamen dicendum, quod non sanabantur immediate, nam tunc cognouissent manifeste Philisthini, ꝙ arca Dei faceret istud, & tamen aliqualiter dubitabant, ꝙ patet quia, quando sacerdotes Philisthinorum cōsuluerūt, quod remitteretur arca in locum suum, dixerunt, ꝙ ponerent in plaustro eam iungentes duas vaccas fœtas, quarum

vituli relinquerētur in domo,& nullus dirigeret eas, si a-A tem ipsę rectæ tenderent in terram Hebræorum,dicebant se cognituros,quod arca Dei fecisset malum istud: sin autē, dicerent,quòd a casu venisset, & non tetigisset eos manus Dei,vt patet sequenti capit. Ergo nondum cognoscebant plene,an arca Dei fecisset hoc,si tamē mox, vt recessisset arca Dei de aliquo loco, omnes quotquot pcussi fuerant,sanarentur: apparuisset manifestè,quòd arca Dei faceret hæc,patet quia nimis differt inter inflictionem huius plagæ,& sanationem eius: quoniam si infligeretur,vt inflicta est,poterat esse a casu naturali,vel a Deo: nam quòd generētur hemorroides,vel fluxus sanguinis,et quod promineant intestina per secessum,ęgritudines naturales sūt, quæ multoties,Deo non percutiente,accidunt: ideo dubitabant Philisthini,an Deus hoc fecisset, vel euenisset a casu. Sanatio autem omnium istarum ægritudinum subita-B nea,scilicet mox,vt recesserat arca Dei de vrbe, erat miraculosa,quia nulla causa naturalis agit subito,cognouissent igitur manifestissimè, quod fieret ab arca Dei,sed dubitauerunt,Satis ergo dicendum est,quod non sanabantur immediatè,sed mures paulisper cessabant,qui comedebāt intestina Philisthinorum, & ipse morbus hemorroidum, & prominentium intestinorum, atq; putridorum paulisper curabatur.

Et percutiebat viros vniuscuiusque vrbis. Scilicet, omnium vrbium,ad quas arca transiuit. Nam a principio solum percutiebantur illæ ciuitates, ad quas transibat arca, ad extremum tamen, cum essent Philisthini nimis duri nolentes dimittere arcam, percussit Deus simul omnia loca terræ Philisthinorum, & sic omnibus clamantibus coacti sunt Philisthini dare arcam. Quòd autem omnes percussi C fuerint,apparet,quoniam infra dicitur,ꝙ fiebat pauor mortis in singulis vrbibus, & ascēdebat vlulatus vniuscuiusq; ciuitatis in cęlum:sic etiam patet sequēti cap. cum dicitur, quòd oblati sunt mures aurei, & ani pro quinque vrbibus Philisthinorum, & pro omnibus alijs locis, tam muratis, quam nō muratis:sed non offerretur mus aureus,nec anus pro loco,in quo non fuisset pestis murium,& hemorroidū, atque prominentium intestinorum: ergo in omnibus locis terræ Philisthinorum accidit ista plaga.

Dicitur etiam,quòd percutiebat Deus viros vniuscuiusque ciuitatis,quod etiam intelligendū est de feminis.Nam cum ista plaga accidisset propter peccatum totius populi, in omnes de populo redundare debebat. Nec obstat,si quis dicat,ꝙ viri acceperant arcam Dei in bello, & ipsi detinebant eam in terra sua, feminæ autem nihil horum facie-D bant,ideo non puniebantur,sed non stat,quia,si solum punirentur illi, qui specialiter peccauerant in hoc, cum paruuli nihil peccassent in capiendo,aut detinendo, quia ipsi nondum habębant ætatem discretionis capacem, non debuissent puniri hac plaga, & tamen puniebantur, vt patet immediatè,scilicet, quòd percutiebat eos a paruo vsque ad maiorem:ideo dicendum,quòd etiam feminæ percuterentur,sed hic intelliguntur nomine virorum.

A paruo vsque ad maiorem.Id est,ista plaga erat generalis in omnibus, qui erant in quacunque ciuitate, in qua esset arca,ita vt nemo remaneret impunitus; sed differebat, quia non percutiebantur omnes a principio,nec ęqualiter, nec moriebantur omnes,sed q magis peccauerant,& quos Deus nolebat mori ex alijs causis. Non enim Deus inflixit istam pęnam solum pro peccato detentionis arcæ,sed cum E in hoc peccauissent,& Deus vellet punire illos, puniuit etiam pro alijs veteribus peccatis,quoniam ista est conditio Dei,sicut declaratum est Iosue cap.7.Paruuli autem aliqui puniebantur hic,qui forte nunquam peccauerant, erat autem punitio ista propter parentes, s.vt in punitione filiorū parentes magis punirentur.Nam Deus punit sæpe peccata patrum in filios vsque in tertiam,& quartam generationem:Exod.cap.24.& Num. 14.*Et computrescebant prominentes extales eorum*.Ista est plaga, quam patiebantur, s.ꝙ extales,id est,intestina prominebant, id est,egrediebantur a ventre pendentia per secessum: vocantur autem extales quædam magna intestina, peruenientia vsque ad os ani, per quæ stercora emittuntur, in quibusdam autem interdum ex infirmitate illa intestina prominēt, in Philisthinis autem erat generale, ꝙ prominebant, & multum pendebant:erat autem præter hoc aliud malum durius,s. ꝙ mures plurimi,& magni ebulliebant a terra, & mordebant intestina pendentia Philisthinorum, atque plurimos occidebant:erat etiam aliud malum, s. ꝙ intestina istorum Philisthinorum pendentia computrescebant, atque mittebatur inde fętor intolerabilis,& scatebant vermibus intestina,& multi,quos mures non occidebant, putredine intestinorū perierunt.Dicit autem Iosephus de ista plaga, ꝙ Philisthini moriebantur crudeli passione dysenteriæ, & antequam velox eis interitus perueniret,antequam animæ bona morte resoluerentur a corpore, intestina eorum corporis putredine corrupta ferebantur.Prouinciam autem eorum multitudo ista murium deuastabat,ita vt nec ab arboribus,nec a fructibus abstineret.

Iosephus li. 6.cap.1.

De istis muribus, an morderent Philisthinos in intestinis pendentibus,Iosephus nihil dicit, sed solum, ꝙ mures deuastabant terram; hoc etiam videtur dicere littera seq. cap.s.& multitudines murium, qui demoliti sunt terram; sed etiam præter hoc dicendum, ꝙ mures illi affligebant Philisthinos mordentes intestina eorum.

Inieruntque Gethæi consilium.Erat enim pestis ista in vrbe Geth:quoniam ad illam arca ducta est immediatè postquam fuit in Azoto,ideo ipsi inierunt consilium, quomodo possent euadere tanta mala.*Fecerunt sibi sedes pelliceas*. Id est,fecerunt sibi Philisthini feminalia de pellibus: hoc autem faciebant propter duo. Primo, vt intestina eorum non multum dependerent erumpentia de ventre, quia in hoc nimis grauabantur,& tolerabant dolores acerrimos, nunc autem non penderent intestina, sed conseruarentur in pellibus.Secundo faciebant istas sedes pelliceas propter mures,qui errumpentes de terra mordebant intestina pendentia,nunc autem licet ascenderent per crura Philisthinorum nō poterant extales prominentes corrodere,& hoc modo fuit eis aliquod consilium dolori,nec tamen effugere valuerunt,quia secundum Iosephum,libr.6.Antiquitatum,graui passione dysenteriæ tenebantur tunc,quia cum sępe sedes pelliceas sibi auferre cogerentur,mures quasi ex industria insidiantes eorum pendentia viscera corrodebāt. Præter hoc autem grauis eis in dolore viscerum tortura erat,ita vt cogerentur vlulare vsque in cœlum, vt patet inf. non valebant ergo vsquequaq; hęc mala effugere,sed cum quædam euadere niterentur,alia atrocius cruciabant, ita vt non esset alicubi vlla salus. *Miserunt ergo arcam Dei in Acharon*.Ista est tertia ciuitas de principalibus Philisthinorum,quæ Regem habebat,vt patet Iosue.c.13. & supra declaratum est;ad istam autem vrbem arca Dei venit tertio loco.Nam cum mansisset apud Gethæos, & illi grauiter afflicti fuissent, petierunt, vt transferretur ad alias vrbes,sicut petierant viri Azoti,& translata est arca ad Acharonitas. Et quamuis durum ipsis esset suscipere arcam, quia timebant similem cladem, vt pertulerant aliæ vrbes, tamen coacti sunt recipere, sicut susceperant priores duę vrbes. *Cumque venisset arca Dei in Acharon*. Non ponuntur hic aliæ vrbes Philisthinorum, ad quas peruenerit arca: Iosephus tamen libro 6. Antiquitatum scribit, quòd fuerit arca transducta per omnes quinque vrbes Philisthinorum,quod satis verisimile est,scriptura tamen propter breuitatem non curauit omnia enarrare:potissimum, quia easdem plagas Gazęi, & Ascalonitę passi sunt, quas aliæ tres vrbes.

Exclamauerunt Acharonitæ dicentes.Quamuis isti susciperent arcam Dei,quia coacti erant, eo quòd aliæ vrbes sic susceperant, tamen ingemuerunt veniente arca dolentes pro morte,quam sibi adesse cernebant.*Adduxerunt ad nos arcam Dei Israel,vt interficiat nos*. Clamauerunt Acharonitę,quasi pro malo regimine, dicentes, ꝙ arca Dei Israel ducebatur ad eos,non quidem quòd alij Philisthini ducerent arcam hac intentione, vt perirent Acharonitę, quia magis alij desiderabant salutem eorum,tanquam contribulium suorum,sed est sensus,quòd ad præsentiam arcę morerentur Acharonitę,& sic quamuis non conquererentur de mala intentione aliorum Philisthinorum ducentium arcam ad eos, tamen conquerebantur de malo regimine regni,quia cū illa arca manifeste tantas inferret clades,vbicunque esset,non debebat teneri in aliquo loco,sed mitti in terram suam, vel relinqui in aliquo deserto.

Et

tempore, sed discurrebat per regionem, nam per omnes A quinque magnas ciuitates Philisthinorum arca ducta est, vt vult Iosephus, & supra declaratũ est. *Septem mensibus.* Istud fuit totũ tps, quo arca Dei absens fuit à terra Israel.

Philisthini libenter detinuissent semper arcam Domini, nisi huic inconuenienti Deus prouidisset. Et quòd Philisthini nunquam aperuerint arcam. Quæst. II.

SCIENDVM autem, quòd Philisthini voluissent eam semper apud se detinere, & semper detinuissent, nisi Deus percussisset eos, & quanquã percussit, adhuc detinuissent arcam maiori tempore circunducentes eam per omnia loca Philisthinorum ad capiendum experientiã, an aliquis locus esset, in quo Deus Hebræorum non posset B percutere, & ad discurrendum omnia loca terræ Philisthinorum exigebatur magnum tempus, sed Deus prouidit in hoc, quoniam hoc modo mansissent Israelitę sine arca Dei magno tempore, ideo cum ipsi transduxissent arcam per aliquot de ciuitatib. Philisthinorum, Deus misit simul plagam super omnia loca terræ Philisthinorum, & sic coacti sunt dimittere arcam, vt supra declaratum est.

Sciendum autem, ꝙ in toto tempore isto, quo arca Dei fuit in terra Philisthinorum, non fecerunt Philisthini circa eam aliquid inhonestum, s. vt caperent ex ea tabulas aperientes illam, vel vrnam cum manna, vel virgam Aaron, quæ intus posita erant: non enim aperuerunt arcam toto isto tempore, nec audebant tangere eam, nisi cum magna reuerentia, & necessitate, scilicet, quando mouenda erat de loco ad locum, eo ꝙ timebant eam nimis, quia manus il- C lius durissima erat super eos, & Deos ipsorum, vt patet prę cedenti cap. ob hoc igitur cum arca reducta est in terram Israel, nihil inuenerunt Israelitę circa eam fuisse immutatum, nec quicquam defecisse de his, quæ prius in ea fuerãt, nec etiam quisquam Prophetarum meminit aliquid fuisse ablatum; Apostolus quoque noster, qui fuit in fine status Iudaici, describit ad Hebręos. cap. 9. omnia, quæ erant in arca, scilicet, tabulas, vrnam, mannam, & virgam Aaron, in quo vult, ꝙ omnia ista manserint in arca, & sic nihil propter statum arcę in terra Philisthinorum circa hæc mutatum est.

Quibus mensibus arca Domini fuerit in terra Philisthinorum. Quæst. III.

QVAERET aliquis, qui fuerint isti septem menses, quibus mansit arca Domini in terra Philisthinorũ. Aliquis respondebit, quòd sciri nequit, quia scriptura de illis nihil exprimit, nec videtur, quare magis hoc dicamus de quibusdam mensibus anni, quam de alijs, sed respondendum est, quòd isti septem menses fuerunt incipiendo ab Octobri nostro, vel Nouembri vsque ad principium Maij, vel in finem eius. Quod patet, quoniam infra dicitur, quòd arca Domini venit in campum Bethsames, vbi erat ager Iosue Bethsamitæ, & tunc erant ibi viri metentes triticum, ergo a tempore messionis tritici sumenda est ratio computandi, s. ꝙ accipiantur septem menses immediate præcedentes ad tempus messis triticeæ. Est autẽ messis triticea in terra Chanaan circa finem Aprilis, & principium Maij: nam principium messis ordeaceæ apud Iudęos E in terra Chanan erat post 16. diem mensis Martij, quia ante hoc nemo de Iudæis audebat tollere saltem vnam spicam, vel granum de segete: Leui. c. 23. durabat autem messis ista ordeacea vsque circa finem Aprilis, potissimũ cum dicatur adhuc spicę ordeaceę erant virentes in 16. die mensis Martij, quãdo adducebatur manipulus ad offerendum in Sanctuario: esset igitur messis ista triticea circa finẽ mẽsis Aprilis, vel per totum Maium. Si autem velimus computare totum Aprilem, s. ꝙ fuisset ista collectio messis triticeę in fine Aprilis, dicetur ꝙ isti 7. menses inceperint in principio Octobris, s. ꝙ tunc fuerit magna facta pugna Israelitarum cum Philisthinis, & capta arca. Si autem voluerimus, ꝙ ista messis triticea esset per totum mensem Maiũ, quia tunc etiam durabat, ita ꝙ fuerit in fine illius, oportebit dicere, ꝙ incipiant octo menses in Nouembri, & vltimus

Messis triticea quando in terra Chanaan.

A mus eorum sit Maius, non potest autem dici, ꝙ incipiant in Septembri, vel ante eum, quia tunc necesse esset, ꝙ messis triticea in terra Chanaan esset in principio Aprilis, vel in Martio, quòd nunquam est, quia tunc vix incipit messis ordeacea.

An liceret sacerdotibus minorib. introire Sancta Sanctorum non existente ibi arca. Quæst. IV.

QVAERETVR vlterius de statu Sancta Sanctorum eo tpe, quo mansit arca apud Philisthinos: dictũ enim fuit præced. cap. an manente arca in terra Philisthinorum celebratum fuisset festum expiationis, quantum ad omnes cęrimonias suas, si accidisset, & declaratum est, ꝙ sic; requirebatur autem ad hoc, quòd introiret summus B sacerdos in Sancta Sanctorum ad aspergendum sanguinẽ, etiamsi non esset ibi arca. Nunc autem stat dubium, an isto tempore liceret sacerdotibus minoribus, de Leuitis ingredi in Sancta Sanctorum, cum non esset ibi arca. Respondendum est quantum ad Leuitas, quòd siue esset ibi arca, siue non, licebat eis illuc introire, nam ingressus in Sancta Sanctorum erat per primam partem tabernaculi, quæ vocatur sanctum, sed in hanc nunquam poterant introire Leuitæ, ergo nec poterant in Sancta Sanctorum, quod patet, quia Nu. ca. 4. dicitur, quod cauerent sacerdotes, ne Leuitæ aliquando viderent vasa Sãctuarij discooperta, alioquin morerentur: si tamen introirent in primam partem Sanctuarij, necessario viderent vasa discooperta, ergo non licebat eis illuc intrare. Patet hoc, quia in prima parte Sanctuarij erat altare thymiamatum, & mensa propositionis, & can- C delabrum aureum, quorum aliquod, vel omnia oportebat videre ingredientem, & hæc omnia discooperta erant, dũ manebant in Sanctuario, sed cum mouendum esset, sacerdotes introibant, & velabant illa: Num. ca. 4. nunquam igitur licebat Leuitis introire in Sancta Sanctorum, cum nunquam liceret introire in primã partem Sanctuarij. De sacerdotibus autem magis videtur dubium, nam sacerdotibus minoribus liceret introire in primam partem Sanctuarij, vbi erat candelabrum, mensa, & altare, ad complendum quotidie cærimonias requisitas, secundum legem, vt patet ad Hebræ. cap. 9. ideo non stat eadem ratio, quæ in Leuitis, & cum intra Sancta Sanctorum non esset arca, non videtur, quare non liceret eis intrare illuc; quod apparet, quia prohibebatur summus sacerdos introire omni tempore in Sancta Sanctorum, quia Deus apparebat in nube super oracu- D lum, idest super propitiatorium: Leuit. ca. 16. & quando introiret, debebat secum portare thymiamata exhalantia crassum fumũ, vt nihil posset videre summus sacerdos de his, quæ erant in propitiatorio, vt patet præalleg. cap. sacerdotes autem minores non solum non poterant tunc introire in Sancta Sanctorum, sed etiam non poterant esse in prima parte tabernaculi eo tempore, quo summus sacerdos introibat in Sancta Sanctorum, alioquin morerentur: Leuit. cap. 16. sed hæc omnia erant, dum esset arca intra Sancta Sanctorum, vt præal. c. patet: si igitur non esset ibi arca, & consequenter nec propitiatorium, super quod Deus appareret, videtur, ꝙ, quandocunque vellet, liceret summo sacerdoti introire etiam in Sancta Sanctorum, etiam sacerdotibus minoribus. Respondendum est, ꝙ toto illo tempore, & postea per multos annos, quibus non fuit arca intra E Sanctuarium, nunquam licuit sacerdotibus minoribus introire in Sancta Sanctorum, & sacerdoti magno nũquam licebat, nisi cum erat dies propitiationis; in quo præsupponendum est, quòd quamuis non esset arca in Sanctuario semper erat sacta domus, quæ vocabatur Sancta Sanctorum, quę distinguebatur velo quodam pendente ante quatuor columnas, & erat ista domus vndique quadrata, s. habens 10. cubitos in altitudine, & totidem in longitudine, & in latitudine totidem, vt patet Exo. 26. cap. & habebat aliquam sanctificationem specialem, quoniam etiamsi nõ esset ibi arca, sacerdos summus ingrediebatur in die propitiationis ad aspergendum ibi sanguinem, vt declaratũ est præcedenti cap. quæst. 8. & 9. Si tamen non habuisset aliquam sanctitatem specialem, nihil magis fuisset, quare ibi aspergeretur sanguis, quam in prima parte tabernaculi, si autem erat aliqua sanctitas maior in loco, quam in prima parte

taber-

tabernaculi, ergo non licebat sacerdotibus minorib. introire in illam partem. Etiam sacerdoti magno non liceret quotidie introire, quia pro quotidiana ministratione erant sibi licita illa loca, quæ communia erant.

Item patet hoc magis per Apostolum ad Hebræos. c.9. vbi volens aliquid differere de ritu veteris testamenti dixit, quòd tabernaculum erat diuisum in duas partes, & in primam earum licebat introire quotidie sacerdotibus, in secundam autem ingrediebatur solus Pontifex semel in anno; & hoc cum sanguine; sed ibi Apostolus tradidit regulã non solum pro aliquo tpe speciali, sed etiam pro omnibus temporib. quibus durauit vetus testamẽtũ, & quia magna pars status illius fuit post captiuitatem Babylonicam vsq; ad captiuitatem per Romanos, in quo tempore fuit Apostolus, constat etiam, q. de isto tempore locutus fuerit; sed manifestum est, quòd in toto tempore, quod fluxit post captiuitatem Babylonicam vsque ad destructionem per Romanos, nõ fuerit arca in Sanctuario, quia ante captiuitatẽ Babylonicam Ieremias educens eam de tẽplo abscondit in sepulchro Moysi, ita vt hominibus ibi maneret incognita, vt patet 2. Machabę. cap. 2. ergo tempore, quo non erat arca in Sanctuario, obseruabatur hoc, s. q. solus summus sacerdos ingrederetur in Sãcta Sanctorũ, & hoc semel in anno.

Item manifestum est in toto tempore, quo durauit status Iudęorum post captiuitatẽ Babylonicam, q. non fuerit arca in Sanctuario, vt patet ex dictis; & sciebant Hebræi, q. nunquam habituri essent iam arcam, fecerunt tamen Sancta Sanctorum, ergo videtur q. præter arcam esset aliqua sanctitas in Sancta Sanctorum, & sic non liceret introire illuc sacerdotibus minoribus. Quod autem fuerit Sancta Sãctorum in tempore, quod fuit post captiuitatem Babylonicam vsque ad captiuitatem per Romanos, apparet, quia in passione Christi dicitur: Velum templi scissum est in duas partes a summo vsque ad deorsum: Matth. 27. ca. sed velũ templi dicitur, quòd pendebat ante Sancta Sanctorum, sicut etiam apparet ex fabricatione tabernaculi Moysi: Exodi cap. 26. ergo tunc erat Sancta Sanctorum, & consequẽter erat vtilis domus illa ad aliquid, hoc autem erat, vt ibi esset quædam specialis sanctificatio, ad q̃ solus summus sacerdos semel in anno introiret. Nunquam igitur licuit minoribus sacerdotibus introire in Sancta Sanctorum, siue esset ibi arca, siue non.

Post hæc vocauerunt Philisthijm sacerdotes, & diuinos. Scilicet, consummatis septem mensibus, quibus steterat arca in terra Philisthinorum vocati fuerunt sacerdotes, & diuini ad iudicandum de arca, qualiter remittenda foret in terram suam.

Sciendum autem, quòd non vocauerunt Philisthini sacerdotes, & diuinos ad sciendum, vel deliberandum, an arca mittenda foret in terram suam, sed ad sciendum qualiter esset mittenda; iam enim satrapæ Philisthinorum conuenerant in vrbem Accaron, & ibi cernentes tantis se obsessos malis, quæ non dubitabant euenire propter arcam, iudicauerunt arcam esse remittendam, vt patet præc. c. s. dimittite arcam Dei Israel, & reuertatur in locum suum, vt non interficiat nos cum populo nostro, circa modum tamẽ missionis satrapæ consuluerũt sacerdotes, & diuinos: nam isti peritiores erant circa cæremonias Deorum, sacerdotes quidem, quia sacra tractabant, diuini autem, quia secreta quæ ad Deos pertinent, magis intelligunt, & isti censuerũt eam esse mittendam cum munerib. quæ infra habentur.

Philisthim disputauerunt inter se, antequam decernerent arcam esse remittendam. *Quæst. V.*

SCIENDVM tamen, quòd antequam hęc fierent satrapę Philisthinorum inter se disceptabant, quibusdam dicentibus; quòd arca Dei remittenda esset, quia ipsa inflixerat omne malum istud, alijs autem dicentibus, quod istę erant passiones naturales potentes accidere ex causis naturalib. secũdum temporum varietatem, & quod arca nihil horum faceret, ideo quòd non esset remittenda de hoc Iosephus 6. Antiquitatum ait: Et primum quidem placuit, vt arca remitteretur ad suos, cum Deus eam proprius vindicaret, & ob hoc pestes illis inferret, vrbesq; vastaret. Erant autem, qui dicerent hoc fieri non debere, & F eos falli, qui arcæ passionis causas ascriberent, cum ei fortitudo, aut potestas huiusmodi non esset, quoniam si habuisset Deus curam eius, nequaquam tradita fuisset hominibus, sed quiescendum, & causam harum passionum dicebant leuiter tolerandam, quòd vtique non deberẽt, nisi solummodo reputari naturæ, quæ corporibus, & terræ, & arboribus, & omnibus, quæ ex ea consistunt, per temporũ cursus huiusmodi passiones ingenerat. De sacerdotib. autem, & diuinis dicit Iosephus ibidem, q. isti erant viri, qui illis temporibus intellectu, & prudentia ceteros superbat: hi autem neutram prædictarum sententiarum tenuerunt non dicentes arcam esse tenendam, nec remittendam: sed dederunt mediam viam, qua sciri posset, an istæ passiones venissent propter arcam, vel non, quòd si venissent permitteretur arca redire ad suos, sin autem etiam durantibus plaG gis teneretur, cum ipsa causa non existeret.

Quare vocati sint sacerdotes ad istud consilium potius, quàm alij de populo. *Quæst. VI.*

VOCATI sunt autem hic sacerdotes propter duo. Primo, quia remitti arcam pertinebat ad cærimonias Deorum: nam arca illa erat Dei Israel, ideo debebat remitti cum cærimonijs pertinentibus ad Deum. De his autem melius poterant iudicare sacerdotes, quia ipsi magis, quam ceteri exercitati erant circa cærimonias Dei.

Secundo sacerdotes assumpti sunt, quia ipsi sapientiores ceteris erant: antiquitus enim tam apud Gentiles, quã apud Iudæos sacerdotes erant ceteris peritiores, eo q. ipsi magis vacarent sapientiæ, quàm reliqui. Alij. n. agricultu-

Sacerdotes antiquitus erant ceteris peritiores.

H rę, aut negocijs militaribus, aut alteri generi exercitationis, quo victus acquiri posset, se tradebãt sacerdotibus autẽ dabantur expensæ a communitatibus, siue quantum ad iura sua, & oblationes, siue quantum ad aliquam pensionem, quæ imponeretur eis de arca publica. Patet hoc apud Ægyptios, nam Gen. c. 47. dicitur, q. omnes Aegyptij coacti sũt vendere terras suas præter terram sacerdotum, quæ a Rege tradita fuerãt eis, quibus statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur, idcirco non sunt compulsi vendere possessiones suas. De sacerdotibus autem apud Iudæos idẽ apparet, nam Deus statuerat eis, & Leuitis certa iura inter Israelitas, quæ sufficerent eis ad sustentationem, & nõ cogebantur quicquam proprijs manibus laborare, aut vacare agriculturæ, vel alijs laboribus, immo, vt ipsi propter cupiditatem forte non laborarent, Deus fecit, vt non da-

Sacerdotibus antiquitus dabantur expensa a ciuitatibus, apud Gentiles, & Iudaeos. Et ipsi fuerunt inuentores scientiarum.

I retur eis terra, in qua possent habere agros ad colendum, sed solum loca ad habitandum, vt patet Num. c. 35. & Iosue 14. poterant ergo isti nimis vacare sapientiæ cum nullã aliam occupationem haberẽt. De Aegyptijs enim sic fuit, nam ibi ceperunt considerationes scientiarum, nam quãquam Astrologia, & Arithmetica, & Geometria secundum Iosephum 1. Antiquitatum fuerunt prius apud Chaldęos, deinde apud Aegyptios, tamen quod apud Chaldæos fuit de illis, parum erat: postea autem apud Aegyptios nimis claruerunt, & sic omnes, qui de sapientia huius seculi loquuntur, originem sciendi Aegyptijs tribuunt, quasi ante eos nemo in aliqua arte clarus fuerit. De sapientia autem apud sacerdotes Hebræorũ, quòd ipsi vacare deberent illi, patet Osee cap. 4. cum dicitur, quia tu scientiam repulisti, repellam te, ne sacerdotio fungaris mihi; quasi dicat, q.
K non est aliquid, ita sacerdoti conueniens sicut esse scientem; hoc idem habetur Malach. c. 2. scilicet. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia Angelus Domini exercituum est; debebat autem ista scientia, potissimum esse circa legem, si patet Aggæi. cap. 2. scilicet, interroga sacerdotes legem, vbi Deus iubet, quòd de omnibus quæstionibus gradibus, & occultis in lege quęrerentur a sacerdotibus, apud alias autem gentes similiter sacerdotes sapientiæ vacabant, ideo apud Philisthinos, tanquã sapientes, sacerdotes vocati sunt, & istam causam magis sequitur Iosephus, quam primam.

Diuini qui vocati sint. *Quæst. VII.*

DE diuinis autem dicendum est, quòd vocauerunt eos Philisthini, quia isti non solum sciunt ea, quæ huma-

nitus

A mitus sciri possunt, sed etiam quędam, quę pertinent ad modum excellentiorem sciendi: unde dicuntur diuini a Deo, quasi proprietatem Dei habeant, quia sicut Deus ea, quæ futura sunt, & incognita scit, ita & isti abscondita dicere conantur, & ob hoc vocantur dij. Sic patet Isai. 41. c. scilicet. Priora, quæ fuerunt nūciate, & ponemus cor nostrum, & sciemus nouissima eorum, & quę ventura sunt indicate, annunciate, quæ ventura sunt in futurum, & sciemus, quia dii estis vos: De his diuinis erant multi inter Philisthinos: sic patet Isa. cap. 2. vbi cum redarguuntur Iudæi de superstitione, dicitur, Augures habuerunt, vt Philisthijm quasi illa gens magis haberet augures, & diuinos, quam aliæ gentes: intelliguntur autem omnia genera hominum superstitiosorum, qui conantur dicere res occultas, per augures, de quibus erant multi in terra Chanaan: ponuntur autem species aliquæ horum Deuteron. cap. 18. scilicet, non sit in te, B qui lustret filium suum, aut filiam suam duces per ignem, aut qui ariolos sciscitetur, & obseruet somnia, aut auguria, nec sit maleficus, nec incantator, nec phythones consulat, nec diuinos, aut quærat a mortuis veritatem. De speciebus autem horum, & an aliquid naturaliter istæ artes possint, vel sint pura superstitio, declaratum est Leuit. cap. 19. *Dicentes quid faciemus de arca Dei.* Non quærebant, an deberent remittere arcam, vel apud se retinere, quia iam diffinierant quinque Satrapæ Philisthinorum eam esse mittendam, vt patet precedenti cap. sed quærebant, quomodo eam dimitterent, s. si darent aliqua munera, vel non: vel si irent ipsi cum arca, vel dimitterent eā solā, sicut patet immediatè.

Indicate nobis, quomodo remittamus eam in locum suū. Id est, quæ sunt cęrimoniæ, quas facere debemus ad hoc, q̄ mittatur arca: dicebant autem hoc, quia timebant, ne mittendo eam prætermitterent aliquam cærimoniam honoris, propter quam offenderetur Deus Hebræorum, & rursus puniret eos: & quia isti erant sapientiores, inquisierunt ab eis de modo cęrimoniarum.

C *Qui dixerunt, si remittitis arcam Dei Israel.* Ex hoc apparet, q. isti diuini, & sacerdotes nondum cognoscebant manifestè, q. ista calamitas Philisthinorum prouenisset ex actione arcæ, vel ex naturæ mutationibus, ideo neutram partem contradictionis diffinierunt, dicentes eam retinendā, vel dimittendam, sed locuti sunt cōditionaliter, dicentes: si vultis eam dimittere non dimittatis vacuam, & tenet Iosephus sexto Antiquitatum. Patet autem hoc ex experientia, quam ipsi tradiderunt, vt cognosceretur, an Deus Israel hoc fecisset, vel esset naturę conditio. *Nolite eam dimittere vacuam.* Id est, non dimittatis eam sine muneribus. Diceretur enim abire vacua, si permitteretur ire, sicut venit, nihil reportās: volebāt ergo isti, q. darētur ei aliqua munera, quib. Deus Israel placaretur, ne vltra peuteret eos. *Sed quod debetis reddite ei.* Id est, date ei munera, q̄ iustū est vos dare.

Quid tenerentur Philisthini reddere arcæ pro peccato, & vniuersaliter quæ pœna correspon deret peccato inter Iudæos. Quæst. VIII.

QVAERET aliquis, quid deberent Philisthini arcę Dei. Respondendum est, q. hic dicitur, q. debebant ei quid reddere pro peccato, vt patet in litera, sed tunc stat dubium, quid tenerentur Philisthini reddere pro peccato. Dicendum est, quòd quicunque peccat, in Deum agit, & tenetur ei ad aliquid, siue ille de Gentilibus sit, siue de Hebræis, quia omnium hominum Deus vnus est, quamuis ipsi in diuersas sectas ex errore, & iniquitate diuisi sint: tenetur enim homo ad mortem ęternam Deo pro peccato exigente hoc iustitia illius, & si illius veniam velit, tenetur dolere, quòd peccauerit, & ne rursus ei aliqua infligatur pęna, licet non æterna, tenetur Deo in aliquo satisfacere, quod partim pertinet ad actiones laboriosas, & satisfactorias, & partim ad cęrimonias; sed in alijs differt quantum ad eos, quibus lex posita est, & quantum ad illos, qui nullam præter legem naturæ habent: nam qui legem habent, secundum legem satisfacere debent, qui vero nullam, secundum dictamen conscientiæ agent: Hebræi autem habebant legem, ideo si peccarent, satisfactio secundum illam fieri debebat.

Pro quo sciendum, quòd peccatum aut est contra proximum directè, aut contra Deum: si contra proximum, aut est in his, quæ requirunt satisfactionem, vt in furto, rapina, detentione, & lęsione rerum, & iniuria, atque similibus, aut de illis, quæ nullam requirunt restitutionem, sicut in adulterio cum vxore alicuius, vel in concupiscendo res eius, aut vxorem & similibus. Si primo modo, aut ille, qui peccabat condemnabatur iudicialiter, tunc dicendum, quod reddebat id, in quo iudex condemnabat interdum quadruplum, interdum quintuplum, vel duplum secundum leges de furto, quæ habentur Exo. cap. 22. Similiter autem circa alias contentiones contractuum humanorum, in quibus condemnatus aliquid restituere debet, de quibus ponuntur leges aliquæ in Exodo, & libro Numerorum, atque Deuteronomij; & in isto casu ille, qui condemnabatur, nihil tenebatur Deo reddere secundum legem, s. nullum sacrificiū, vel oblationem, aut similia. Si autem qui peccauerat, non condemnabatur iudicialiter, sed latebat delictum, vt quia aliquis rapuisset bona alicuius, vel intulisset damnū negando depositū, vel aliquid extorquendo, aut calumniam faciendo, vel rem perditam inueniendo, & non reddendo, si postea iste, qui peccauerat, conterebatur, de peccato volens satisfacere proximo, tenebatur reddere ei quantum abstulerat, vel dānificauerat, & quintam insuper partem: Deo autem tenebatur offerre vnum arietem pro peccato; Leuiti. c. quinto; Et hoc est si viueret ille, cui damna illata sunt, vel aliquis hæres eius: sin autem, dabantur oia ista Deo, & pertinebant ad partem sacerdotum, vt patet Numeri cap. 5. s. Confitebuntur peccatū suum, & reddēt ipsum caput, quintamq; partē desuper ei, in quem peccauerint: sin autē non fuerit qui recipiat, dabunt domino, & erit sacerdotis.

Ad quā pœnā, & Iudæi, et Gentiles obligabātur ex peccato.

Si autem essent alia peccata contra proximum, quę nō requirerent satisfactionem, vt dicere falsum testimonium, vel adulterari cum vxore alterius, & similia, aut sunt talia quę in actu exteriori consistunt, vt ea, quę dicta sunt, aut in sola interiori operatione fiunt. Si primo modo, aut peccatum conuincebatur in iudicio, aut non: si primo modo, inferebatur pęna statuta per legē, s. pro adulterio mors, vt patet Leui. c. 20. & 21. & Deuteron. 22. pro falsa testificatione infligebatur pęna talionis, s. per contrapassū. Deuteron. 19. cap. pro occisione inferebatur mors: Nume. 35. cap. pro vulneratione inferebatur vulneratio, s. oculum pro oculo, dētem pro dente, percussuram pro percussura quilibet sustinere cogebatur: Exodi 21. & Leui. cap. 24. & hoc nisi ille, qui sustinuisset iniuriam, vellet remittere pęnam, ita q. satisfieret ei in pecunia, sicut declaratum est Leui. 24. cap. Et hoc D tenet Iosephus 4. lib. Antiquitatum, dicens q. sic obseruabatur apud Iudęos; qui aūt sic iudicialiter condēnabatur, nō tenebatur aliquid reddere Deo, s. nec oblationem, nec sacrificiū: erat. n. hoc generale in veteri testamēto, q. in omni cā, q̄ ciuiliter ageretur, s. iudicialiter, siue esset pure ciuilis, siue pure criminalis, vel mixta nō teneretur cōdēnatus ad aliqd Deo, vel sacerdotibus. Quod patet, quia in nulla lege forali iubetur fieri aliquod sacrificium, in toto veteri testamento. Cum ēn delicta in contractibus humanis non deducerentur in iudicium, aliqn̄ cū satisfactione imponitur sacrificiū, vt patet Leuit. cap. 5. & Num. 5. Si ista delicta, s. homicidij, adulterij, falsæ testificationis, & similia non examinarētur iudicialiter, ille, qui peccauerat, non tenebatur ad aliquid læso, quia nō condēnabatur, & rursus nō tenebatur ad oblationes aliquas, vel sacrificia, quia lex nihil tale iubebat.

Ca. 6 parum post medium

E Si autem essent peccata, quæ essent in solo actu interiori, & tamen essent contra proximum, vt concupiscere res eius, vel vxorem illius, non poterant ista deduci in iudicium, quia dato quòd consiteretur aliquis de se ista, nulla lex foralis eum puniret, ideo non imponebatur pęna a iudice, nec etiam Deus iubebat sibi fieri aliquam oblationem, vel sacrificium pro his, sed tam in istis, quam in præcedentib. in quib. lex non imponebat aliquid Deo reddendum, satisfactio fieri deberet in sola operatione nostra, quia actus nostri laboriosi facti propter Deum sunt satisfactorii, vel si hic non satisfiat, manebit ignis purgatorius.

Nulla lex puniit pro solo actu interiori

Si autem essent delicta contra Deum, aut ista essent circa adorationem ipsius, aut ista essent circa cærimonialia: Prima autem sunt, sicut est colere Deos alienos, vel non obseruare diem sabbathi, vel assumere nomen domini in vanum, quæ sunt in prima tabula; siquis igitur in his delin-

delinqueret, aut erat delictum eius notorium, vel saltem quomodocunq; conuinci poterat per testes, aut erat occultum. Si primo modo peccans occidebatur: de colente enim Deos alienos patet Exo. 22. cap. & Deuteron. 17. lapidabatur enim, si esset persona priuata, vel paucę, si aūt esset vna ciuitas, vel populus infligebatur pęna durior: de qua Deuter. cap. 13. De non obseruante sabbathum dicendum, ꝙ lapidabatur. Numeri 15. & Exodi 35. Assumens autem nomen Domini in vanum, vt frustra iurans, vel qualitercunque proferens inutiliter, non habebat pęnam a lege determinatam, quanquam dicitur, ꝙ Deus non habebit insontem eum, qui sumpserit nomen eius frustra, id est, puniet eum tanquam delinquentem. Exo. cap. 20. Hoc aūt verum est, dum aliquis ex leuitate, vel mala consuetudine, vel alias, dum tamen non ex contemptu hoc ageret. Si autem ageret per contemptum quasi negligens legem Dei occidendus erat, q a istud erat generale, ꝙ quicunq; ageret cōtra aliquod pręceptum legis, etiamsi minimum ex contemptu occideretur; Numeri 15. c. scilicet anima vero, quæ per superbiam aliquid commiserit, siue ciuis sit ille, siue peregrinus, quoniam aduersus Dominum rebellis fuit, peribit de populo suo; in his autem, quia peccanti infligebatur pęna iudicialiter, non exigebatur aliqua oblatio, vel sacrificium, vt supra dictum est, si autem peccata ista essent occulta, non infligebatur iudicialiter aliqua pęna, quia lex foralis non condemnat aliquem, nisi conuictum, vel sponte confessum. Deo etiam non erat huiusmodi peccans obligatus aliquid reddere, quia nihil lege cauebatur, sed solū debebat dolere, quia peccauisset, & satisfacere in aliquibus operibus laboriosis.

Si autem esset peccatum circa cęrimonialia, quæ multa erant in veteri testamento, siue hoc esset in omittendo, qđ agendum erat, siue aliter agendo, quam agendum foret, aut erat istud peccatum per ignorantiam, vel per contemptum, si per ignorantiam, aut peccabat populus totus, aut sacerdos magnus, aut princeps terrę, aut aliqua persona priuata, si populus, offerebat vitulum pro peccato iuxta legē, quæ habetur Leuitici c. 4. Si sacerdos magnus, offerebat vitulum, sicut populus eodem cap. Si princeps, offerebat hircum; si persona priuata, offerebat capram, de his prællleg. cap. hoc autem verum est cum peccans poterat ista offerre: nam si non posset, offerebat turtures, vel similam, vt patet Leuitic. cap. 5. Hoc autem verum est, quando in peccato cōtra cærimonialia præcepta non fiebat iniuria alicui, sed solum Deus offendebatur.

Si vero quis alius damnum acciperet, secus fiebat, vt patet, cum quis non pertinens ad familiam sacerdotum comedebat de sanctificatis, nam iste peccabat: Leuitici c. 22. et ibi fiebat Deo offensa, & sacerdoti, ad quem pertinebant ista sanctificata, ideo peccans debebat tunc restituere illi sacerdoti tantum, quantum comederet, vel vsurparet de sanctificatis, & insuper quintam partem: Deo autem offerebat pro peccato suo arietem: Leuit. cap. 5.

Si vero quis peccasset in cærimonialib. per contemptū negligens legem, tanquam non bonam, vel non obligantem, aut erat manifestus iste contemptus per rei euidentiā, vel alias, aut erat occultus. Si primo modo, debebat occidi quicunque deliquerit Numeri 15. cap. scilicet, anima, quæ per superbiam quidquam egerit &c. Si secundo modo nō debebat imponi pęna a iudicibus, quia non constabat delictum, nec rursus debebat iste offerre aliquid, vel facere sacrificia, quia lex solum dicit de illis, qui per ignorantiam egerit: alia autem particularius circa peccata, & satisfactionem secundum Hebræos declarata sunt Leuitici capitulo quinto, & Numeri capitulo quinto, & decimoquinto.

Secundum quam legem Gentiles tenerentur satisfacere pro peccato. Quæst. IX.

SI autem, qui peccabat erat Gentilis, sicut Philisthini, non habebat aliquam legem datam a Deo, secundum quam deberet pro quolibet peccato satisfacere, quia solū dedit Deus legem Iudæis. Psalmus 148. scilicet. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua nō manifestauit eis. Recurrendum erat ergo ad legem naturæ, secundum quam facimus ea, quæ desunt legi scriptæ, vt patet ad Rom. c. 2. scilicet, Gentes, quæ legem non habent naturaliter ea, quæ sunt legis, faciunt: ista autem lex est multum vniuersalis, et non applicatur sic ad agibilia, sicut lex positiua, eo quòd positiua in plurimis dependet ex voluntate, naturalis autē lex ex principijs rationis, & sic Philisthini nō habebant distinctionem satisfactionis pro peccatis respectu Dei Hebræorum, ex aliqua lege: requirebatur igitur primo, quòd dolerent ad hoc, quòd remitteretur in eis peccatum. Secundo, quòd ipsi facerent aliquid aliud tanquam satisfactorium, siue esset ieiunium, siue eleemosyna, vel laus diuina, aut quodcunque aliud, & potissimū ista duo, s. ieiunium & eleemosyna: sic enim Daniel dixit regi Nabuchodonosor; peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordijs pauperum: forsitan ignoscet Deus delictis tuis: Daniel c. 4. Quodcunque autem facerent horum gentes ad ho-
G norem Dei, vel alia opera laboriosa, satisfaciebant pro peccatis suis, si tot opera facerent, vt commensurarentur pœnæ, quæ toleranda erat in purgatorio igne: alioquin quod residuum foret, predicto igne post mortem comburebantur: nō igitur erant obligati Philisthijm ad offerendum Deo aliquas victimas in terra sua, vel ad mittendum eas, aut pecunias pro illis in terram Israel, vt offerretur pro eis nec etiā ad dandum aliqua munera arcę, sicut nunc dederunt quinque mures aureos, & quinque anos.

An Philisthini potuissent offerre aliud, quam quinque mures aureos, & quinque anos aureos. Quæst. X.

SED dicet aliquis, videtur, quòd Philisthiim non essent indeterminati ad offerendum quodcunque voluisset,
H sed essent obligati ad reddendum ista, quæ dederunt, quod patet, quia dicitur hic nolite dimittere arcam vacuam, sed quod debetis reddite ei pro peccato; responderunt Philisthęi, quid est, quod pro delicto reddere debeamus ei? Dixerunt autem sapientes, iuxta numerum quinque prouinciarum Philisthijm quinque aureos anos facietis, & quinque mures aureos: ergo videtur, quod diuini, & sacerdotes intelligerent Philisthinos obligatos esse ad reddendum ista, & sic erat determinata obligatio.

Rñdendum est, quòd esse aliquid debitum dupliciter accipitur: Vno modo pro esse necessarium; alio modo pro esse iustum, vel rationabile. Cum autem dixerunt hic sapientes, quod debetis reddite ei: non intelligitur pro eo, quòd necessarium est vos reddere, vel obligamini, sed pro eo qđ iustum est, & rationabile, ꝙ reddatis, erat autem rationabi-
I le, ꝙ Philisthini darēt Deo q̄nq; anos aureos, & quinq; mures pro peccato: volebant. n. Philisthini dare Deo Israel laudem, & gloriam, vt sic placatus alleuiaret ab eis manum suam, & ad hoc fecerunt quinq; anos aureos, & quinque mures mittentes illos cum arca, vt per hoc significarent se confiteri, quod Deus Israel miserat mures in quinque prouincias Philisthinorum demoliētes illas: & miserat plagas in anis omnium Philisthinorum habitantium in quinque prouincijs, & quia nihil erat, ꝙ magis conueniret huic plagę inflictæ, fecerunt ista: ꝙ aūt esset ista intētio Philisthinorum apparet ĩ. cum dicitur, facietisq; similitudines anorū vestrorum, & similitudines murium qui demoliti sunt terram, & dabitis Deo Israel gloriam, si forte releuet manum suam a vobis, & a dijs vestris & terra vestra.

Reddite ei pro peccato. Id est, peccauistis in Deū Israel ideo
K reddite aliquid ei tanq̄ in emendationem offensæ. *Et tunc curabimini.* Scilicet, quando remiseritis arcā cū donis istis: ista erat curatio a plagis, quas Deus inferebat Philisthinis, & fieri debebat dupliciter. Primo cessando ab inflictione plagarū, s. ꝙ Deus vlterius non infligeret plagas illis, sicut semper infligebat, dum maneret arca in terra ipsorum. Secundo modo curabat si sanaret a plagis eos, qui iā vulnerati fuerant, & vtrunq; eorū factum est post recessum arcæ de terra Philisthiim, q̄uam non exprimatur hic: alioquin putarent Philisthini, ꝙ illæ plagę accidèrent naturaliter.

Sciendum autem, ꝙ cum dixerunt hic sapientes, quòd remissa arca curarentur, non intelligebant indistincte, sed cum conditione, scilicet, si arca Dei fuisset causa horum malorum, & reuerteretur in terram suam, alioquin nihil sequeretur, ipsi autem dubitabant de vtroque eorum, vt patet ex verbis suis inf. & ex experimento, quod dederunt ad

cogno-

cognoscēdam veritatem, si autem certissime credidissent, quod arca illa mala egisset, non potuissent illud experimentū, sed misissent eam in terram suam.

Et scietis quare non recedat manus eius a vobis. Id est, & scietis tunc, s. postquam remiseritis arcam, quare nunc non recedit manus Dei a vobis, quasi dicat, dū erat arca in terra Philisthinorum, semper premebantur plaga magna, & nesciebant, an hoc eueniret propter arcam, vel naturaliter, & dicitur, quòd postquam mitterent arcam cessaret plaga, & tunc cognoscerent manifeste, quare nunc, s. quando arca erat in terra Philisthinorum non recederet plaga, quia sic manifestum esset, quòd fieret propter arcam, cum eius absentia esset causa sanitatis. Nam cuius præsentia est causa ægritudinis, eius absentia est causa sanitatis, et è contrario, iuxta Aristot. 2. Phys. *Qui dixerunt.* Scilicet Satrapæ Philisthinorum. *Quid est quod pro delicto reddere debeamus.* Idest quid est rationabile, quod demus arcæ Dei pro delicto, quod in eam egimus: hoc. n. magis scire poterant sapientes, scilicet sacerdotes, et diuini, ideo consuluerunt eos.

Quod sit peccatum Philisthinorum, pro quo volebant reddere aliquid arcæ. Et quòd Gentiles quamuis non obligarentur colere omnes Deos, sed solos Deos gentis suæ, tamen obligabantur Deorum nemini inferre iniuriam. Quæst. XI.

QVAERET aliquis, quod esset peccatum, pro quo Philisthini volebant reddere aliquid arcę Dei, respōdendum est, quòd istud potest considerari dupliciter, s. aut secundum intentionem Philisthinorum, i. in quo putabant ipsi se peccasse, aut scdm veritatem. Primo modo dicendum, quod Philisthini existimabant Deum Israel esse sicut vnum de diis gētium, in hoc tn differre, quia ipse erat potentior alijs oībus, vel saltem aliquibus eorum, nec existimabant Deum Israel esse Deum verū, s. quod ipse solus esset Deus, & dij gentium essent figmenta. Nā quamuis scirent ipsum fecisse aliqua magnalia, tn non ex hoc videbatur eis sufficienter esse inductū, quod ipse solus esset Deus, nā sic ipsi arbitrabantur, quod aliqui inter Deos gentiū essent potentissimi, & alij minus potentes, & quod inter eos erant pugnæ, & victorię, ideo Philisthini, quamuis tenerentur Deum verum colere relictis simulacris, tn non tenebantur specialiter colere Deū Hebręorum, quia ipsi non videbant satis manifeste, quō ille solus esset verus Deus, quamuis si diligenter attendissent, hoc satis constaret: intelligebāt igitur Philisthini, quod ipsi poterāt offendere Deū Israel, quia ista erat opinio inter Gentiles. s. quòd nemo dehonorare deberet aliquem Deum dehonestādo cęrimonias illius, vel auferendo aliquid pertinens ad ornatum eius, & templi sui & quamuis nullus de Gentilib. scdm eos obligaretur colere omnes Deos, sed solum Deos gentis suæ, vel eos, quos vellet, tamen obligabatur Deorum nemini inferre offensam: sic. n. omnes historici Gentilium, & conscriptores rerum antiquarum dicunt: sic enim patet in historia Polybii Megapolitæ, qui dixit, quod Antiochus Epiphanes crudeli exitu vitam clausit, quia templū Dianæ in Perside spoliare voluit: De isto tamen dicitur 2. Machabæo. c. 9. quòd mortuus est sęuo dolore propter mala, quæ intulerat Iudæis Ierosolymis, quamquam Iosephus 12. Antiquitatum improbat Polibium dicēs, quòd nihil peccauit Antiochus circa tēplum Dianæ, quia non spoliauit, cum non potuisset, sed solū voluit spoliare, ista tamen increpatio multum insipiens est, quia bonitas, vel malitia operationis humanæ magis consistit in actu interiori, quam exteriori, vt patet ex doctrina Christi Matth. c. 5. s. qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. Item patet ex doctrina Aristo. & omnium Philosophorum, sic igitur Philisthini quanquam putarent se non obligatos esse ad colendum Deum Hębreorū, putabant tn se obligari ad non contemnendum cærimonias eius; & non inferēdum aliquam contumeliam reb. illius, ideo quamuis pugnarent contra Hebræos tanquam contra hostes credebant non licere sibi inferre aliquam violentiam templo Dei Hebræorū demoliendo illud, vel aliquid eius auferendo; sic. n. & inter gētiles illi reges, vel principes, qui aliqualiter religiosi esse videbantur, quamuis terram hostilem demolirentur, Deorum templa minime contingebant: Philisthini autem abstule-

A runt arcam Dei, quæ erat potissimum sacrum Dei Hebrę orum, & detinebant eam in terra sua, ideo credebant se peccasse, & pro hoc dabant munera.

Si autem secundum veritatem inquiramus de peccato Philisthinorum, dicendum, quòd aut ipsi putabāt Deum Hebræorum esse verum Deum, aut non, si putabant primum peccatum eorum, & maximum erat, quòd non conuertebantur ad ritum eius, sed magis aduersabantur cultoribus illius; si autem non crederent eum esse verum Deum, sed sicut vnum de diis Gentiū; aut putabant se gerere iustum bellum contra Hebræos, aut nequaquā. Si primo modo non peccabant occidendo Hebræos, & spoliando eos etiam capiēdo arcam, nisi in quātum agebant cōtra conscientiam, quia putabant esse inhonestum infringere sacra alicuius Dei. Alioquin si Deus Hebræorum non
B esset verus Deus, nullum honorem mereretur ipse, nec sacra illius, vnde contumeliam inferentes rebus eius nō peccarent, sicut nos nequaquam delinquimus, cum contemnimus ea, quæ ad idola pertinent, quia illa non sunt dii.

Si autem gererent Philisthini contra Iudæos iniustum bellum, non solum peccabant auferendo, & detinendo arcam Dei, sed magis spoliando omnes Hebræos, & demoliēdo terram eorum, maxime autē in occidendo eos. Nunc autem, cum dicitur, quod Philisthini dederunt Deo Israel munera pro peccato suo, non est intelligendum pro eo, quòd erat vere peccatum, sed pro eo, quod ipsi opinabantur.

Responderuntque illi. Id est, diuini, & sacerdotes. *Iuxta numerum prouinciarum Philisthym.* Volunt dare cōuenientem satisfactionem, & dicunt, quod sicut erant quinque prouinciæ Philisthinorum, in quibus plaga fuit vniuersalis,
C ita debuerunt esse quinque mures aurei, & quinque anii aurei, mures quidē ad signandū, quod quinq; prouinciæ Philisthinorum per mures a Deo missos disperditę sunt, quinq; autem anos, vt signetur, quod in omnibus quinque prouinciis erant Philisthini percussi in posterioribus, quoniam intestina eorum prominebant, & putrescebant. Dicitur autem de quinque prouinciis Philisthinorum, quia tota terra ipsorū diuidebatur in quinq; regulos denominatos a quinque ciuitatib. principalib. Iosue c. 13 & istæ vocātur hic prouinciæ; nomina autem earum habentur inf. in litera. *Quinque anos aureos facietis, & quinque mures aureos.* Causa autem horum supradicta est, & ipsi sapientes eam immediate in litera expresserūt. *Quia plaga vna fuit omnibus vobis, & Satrapis vestris.* Hic ponitur causa horum munerum quantū ad figuram, & numerum, s. quod pro omnibus quinque ci
D uitatibus dati sunt singuli mures aurei, & singuli ani, nec fuit aliqua diuersitas in plaga, ideo pro omnibus eadem fuerunt munera.

Ex hoc autem apparet, quod supra dicebamus, s. quod non solum fuerunt percussa illa loca, per quę portabatur arca, sed ēt omnia loca terræ Philisthinorum: nam hic offerūtur munera pro quinque prouinciis, & istæ erant solum in terra Philisthiim. Item dicitur hic, quod eadem plaga fuit oībus vobis, & satrapis vestris, i. quod omnes, s. tam Philisthiim quam satrapę eorum, id est, principes pertulerunt hanc plagā, ita quod nullus esset in terra eorum, qui hanc nō ferret. *Facietisque similitudines anorum vestrorum, & similitudines murium.* Replicatio est eiusdem sententiæ, dicitur autem de similitudinibus anorum, quia non possunt proprie figurari, sed loco istorū fiebant quidā circuli aurei, qui in hoc
E conformabantur in figura cum anis, erant autem omnia ista de auro; quod nō fiebat propter aliquam significationem, sed solum propter valorem: volebant. n. Philisthini honorare Deum Israel dando ei munera, & quia illa erant paruę quantitatis, si de alio metallo fuissent, parui ēt fuissent valoris, fecerūt illa de auro, quod est preciosissimum.

In ca. 5. q. 18. et 19.

An ista munera Philisthinorum satisfacerent pro peccato. Quæstio. XII.

QVÆRETVR nunc cum Philisthini obtulerint istos anos aureos, & mures pro delicto suo, an satisfacerent per hoc. Respondendum est, quòd cum nos quęrimus de totali satisfactione pro aliquo peccato oportet quęrere de ipso peccato quantum, vel quale sit, vt secundum hoc possit fieri commensuratio: de peccato autem

autem Philisthinorum diximus supra, quòd poterat dupli F
citer considerari, s. aut secundum veritatem, aut secundum
q. praec. intentionem eorum: si autem accipiatur secundum inten-
tionem Philisthinorum, dicendum, ꝙ ipsi satisfaciebant,
existimabant enim, ꝙ Deus Israel non esset Deus verus, ita
quòd ipse solus esset Deus, sed ꝙ esset sicut vnus de dijs
gentium, existimabant autem, quòd peccauissent faciendo
ei quandam offensam, s. quia acceperant arcam, quæ ad il-
lum pertinebat, & quia ipsi existimabant Deum Israel non
esse iudicem vniuersalem delictorum, qui pro singulis deli
ctis debeat infligere punitionem, de iniuria illius iudica-
bant, sicut de iniuria hominis priuati: fuerat enim Deus ali
qualiter dehonoratus in hoc, ꝙ arcam eius Philisthini ab-
stulerunt, ideo nunc dabant ei honorem scilicet propter re
uerentiam eius reducendo illam in terram suam, & pręter
hoc confitebantur se ab eo fuisse vulneratos, & offerebant G
ei anos aureos, & mures aureos tam pro cōfessione plagę,
in quo Deus nimis laudabatur, quam pro lenimento Dei,
s. vt cum Deus videret sibi offerri munera, alleuiaret manū
suam ab illis; satisfaciebant enim Philisthini Deo pro of-
fensa inflicta, sicut satisfit magnis viris pro iniuriis irroga-
tis: non. n. exigit vir magnus pecunias multas pro satisfa-
ctione iniuriæ, sed satisfactio sua est, vt peccantes humili-
ter veniam petant, & confiteantur se deliquisse, quorum
vtrunque faciebant Philisthini: nam ipsi confitebantur se
a Deo vulneratos, & ob hoc faciebant ei anos aureos, &
mures in signum, ꝙ ab eo susceperant plagas has, & suppli
cabant pro remissione offensę in quantum dr̄, ꝙ fecerunt
ista ad gloriam Dei Israel, vt releuaret ab eis manum suā,
& a dijs suis. Si autem accipiatur peccatum Philisthinorū
secundum veritatem, dicendum est, sicut supra dicebatur, H
ꝙ aut ipsi cognoscebant Deū Israel esse Deum verum, aut
q. praec. non, si primo modo non satisfaciebant in hoc, quia requi-
rebatur, ꝙ ipsi relictis idolis conuerterentur ad cultū vnius
solius Dei, quamuis non obligarentur colere eum in ri-
tu Iudaico, quia maius peccatum erat in Philisthinis viue
re in idololatria quam rapuisse, & detinuisse arcam, & per
hoc nihil satisfaciebant, quia solum erat conueniens satis-
factio sibi redire ad cultum Dei. Dicendum, ꝙ secundum
veritatem non satisfaciebant: si autem Philisthini non exi-
stimarent Deum Israel esse Deum verum, sed sicut vnum
ex dijs gentium, aut gerebant bellū iustum contra Iudęos,
aut non. Si primo modo, nequaquam peccauerunt facien-
do hæc, iō non requirebatur aliqua satisfactio, & si forte
dicamus eos peccasse, quia agebant contra conscientiam, s.
existimantes, ꝙ peccassent sufficiebat, pro peccato existima I
to satisfactio quam ipsi impendebant.

Si autem Philisthini non gererent bellum, iustum con-
tra Iudæos, peccatum non solum fuit in rapiendo arcam,
& detinendo eam, sed magis in spoliando terram Hebręo
rum, & maxime in occidendo ipsos, & tunc satisfactio ista
nulla erat, quia debuissent rependere oīa dāna, si quid Iu-
dei perdidissent ꝓ occisis in bello, sed nihil horum fecerunt
Philisthini, ideo secundum veritatem non fuit satisfactio,

Quid factum sit ab Hebrais de anis, & muribus aureis Philisthinorum. Quæst. XIII.

QVAERETVR vlterius, cum isti ani aurei, & mu
res venissent cum arca in terram Israel, quid factum
sit postea de eis. Respondendum est, quòd dupliciter in
hoc dici potest. Vno modo, quòd ista relicta sunt in San-
ctuario Domini, & posita sunt in aliquo loco, in quo ab
omnibus viderentur ad laudem Dei, s. ꝙ per hoc significa-
retur miraculum de reductione arcæ de terra Philisthino-
rum, etiam significaretur potestas magna Dei percutien-
do Philisthinos. & quia ista ad laudem magnam Dei per-
tinebant, debuit relinqui aliquod in signum, per quod ista
semper cognoscerentur, & sic nihil fieret de istis muribus
aureis, & anis, sed manerent ad perpetuam repræsentatio-
nem in oculis posterorum.

Alio modo dici potest, ꝙ cum istud esset aurum mun-
dum, & non impensum in aliquos turpes vsus facerent in
de Iudæi aliqua vasa pro Sanctuario Domini. Sed primū
istorum verisimilius est, s. quod non deberentur ista simu-
lacra anorum, & murium aureorum distrahi, sed mane-
F rent pendentia in aliquo loco intra Sanctuarium, vt om-
nes videntes laudarent Dei magnum beneficium in reducē
do arcā, & magnā eius potestatem in percutiendo hostes,
& illud erat magnum inductiuum ad cultum Dei, iō talia
non delerentur, alia namque similia demonstratiua iusti-
tię Dei, vel potestatis eius iubebat ipse reseruari ad memo-
riam posterorum. Sic patet de 250. viris, qui obtulerunt
thymiama in seditione Core cōtra Moysen, & Aaron, &
ante completum ministerium suum combusti sunt a Deo,
egresso igne de altari, & manētib. thuribulis in pauimēto,
de qb. iussit Deus Eleazaro sacerdoti, ꝙ ꝑduceret illas in
laminas, & affigeret in altari holocaustorū ad ęternā me-
moriam, vt omnes Israelitæ videntes hæc timerent accede
re ad ministrādum in altari, si non essent de genere Aarō,
de hoc Numer. ca. 16. simile quoque fuit de serpente ęneo,
G quem fabricauit Moyses in deserto, vt percussi a serpentib.
respicientes illum sanarentur, quod sic factum est: Numer.
21. Ad memoriam autem huius beneficij Moyses conser-
uauit serpētem istum in toto deserto, & deinde reliqua po-
steritas Hebræorum, mansitque in templo Salomonis, vt
per illum mouerentur Israelitæ ad magis colendū Deum
referendo gratias pro susceptis: sed quia postea incepit esse
nouus, cum multi de Israelitis illum colerēt, Ezechias rex,
qui nimis religiosus erat, confregit illum in partes minutis
simas, vt patet infra 4. lib. cap. 18. mures autem isti aurei, &
ani non poterant esse ita nociui, s. vt Israelitæ colerent eos,
quia non habebant aliquem colorem ad colendum eos, si-
cut erat de serpente æneo. Nam serpens fuit ad sanitatem
omnium percussorum cum mox, vt viderent illum, sanarē-
tur, & quamuis serpens nullatenus conferret illam sani-
tatem, sed Deus, illi tamen qui rudes erant, existimabant
hanc sanitatem fuisse collatam a serpente, ideo impende-
bant ei cultum diuinum, muribus autem, & anis aureis
nihil tale erat, quia sciebant Israelitæ, ꝙ non fuerat factum
per eos aliquod miraculum, sed solum fuerunt dati a Phi-
listhijm Deo in munera, vt alleuiaret ab eis manum suam,
poterant igitur manere semper isti mures, & ani sine offen
diculo in Sanctuario ad memoriam gestarum rerum, quā-
quam si voluerimus dicere, ꝙ ex his facta sunt aliqua vasa
pro Sanctuario Domini, non erit inconueniens.

An fuisset licitum Iudæis facere vasa aliqua ex anis, & muribus aureis. Quæst. XIV.

QVAERETVR vlterius, an de istis murib. & anis
aureis licuisset Iudæis facere aliqua vasa pro ministe-
rio domini. Respondetur quòd sic, quia istud erat aurum
mundum non applicatum alicui turpitudini, ideo nihil im
pediebat, quin ex eis fierent vasa sacra.

Sed dicetur, quòd non stat, quia istud aurum pertinebat
ad idololatras, sed ab idololatra nihil sumendum erat pro
ministerio domini, & non solū pro ministerio, sed etiam ad
vsus priuatarum personarum non licebat quicquam sumi,
vt patet Deuterono, cap. 7. s. Sculptilia eorum igne combu-
res, & non concupisces aurum, & argentum de quibus fa-
cta sunt, nec assumes tibi ex eis quicquam, ne offendas pro-
pter ea, quia abominatio est domini Dei tui. Nec inferes
quippiam ex idolo in domum tuam, ne fias anathema, si-
cut & illud est, quasi spurcitiam detestaberis, & velut inqui
namentum ac sordes,

K Simile patet ex eo, quod fecit Iacob: Gene. ca. 35. nam ip
se cum cognouisset in familia sua esse aliqua idola, & orna
menta ipsorum, accipiens liquefecit illa, & abscondit in ter
ra cum dicitur, dederunt ergo ei omnes Deos alienos, quos
habebant, & inaures, quæ erant in auribus eorum, at ille fo
dit eas subter terebinthum, quæ est post vrbem Sichen.

Item non solum non licebat accipere quicquam de ido-
lo ad ministerium Dei, vel vsum priuatarum personarum,
sed etiam de reb. idololatrarum nihil decebat sumi, sed qd
omnia perirent, vt patet Deuter. cap. 13. vbi iubetur, quòd
occiderentur omnes idololatræ, & quicquid viuens erat in
vrbe atque cremarentur omnia simul, & subditur, & non
adhærebit de illo anathemate quicquam in manu tua, vt
auertatur dominus ab ira furoris sui.

Item si idololatræ, vel alienigenæ quicunque vellent
dare aliqua munera Deo gratis, non reciperentur, & si illi
veni-

venirent ad locum Sanctuarii, & peterent illa offerri, quia Deus vetuerat; sic patet Leuit. c. 22. s. De manu alienigenę non offeretis panes Deo vestro, & quicquid aliud dare voluerit, quia corrupta, & maculata sunt oĩa, non suscipietis ea: sed Philisthini erant alienigenę, ergo nõ poterãt recipere ista munera eorũ ad faciendũ inde aliqua vasa Dño.

Respondendum est, ꝙ poterant licite inde fieri vasa, quia siue acciperent Iudęi aurum a gẽtilibus, siue ipsi gentiles tribuerent iam vasa facta, poterant illa accipi ad diuinum ministerium. Quod autem de auro Gentilium idololatrarum possent fieri vasa Domini, & illa essent sibi grata, apparet Numer. cap. 31. vbi cum Israelitę pugnasset cõtra Madianitas, omne aurum, quod in prędа captum est, oblatum fuit Dño, & repositũ in thesauris illius. Simile patet Iosue c. 6. vbi Iosue pręcepit omnia, quę erant in vrbe Iericho destrui, & comburi, pręter aurum, & argentum vasa ęnea, & ferrum, quæ consecrarentur, & reponerẽtur in thesauris Domini, ex eo aũt, ꝙ Deo cõsecratum erat, & repositum in thesauris illius, nullus dubitat licere fieri vasa, ergo de auro, & argẽto, ꝙ possederunt idololatrę poterãt fieri vasa Domini, nec solum hoc, sed ẽt si Gentiles mitterent Deo in munus aliqua vsa aurea, vel argẽtea talia, qualia assumebantur in ministerio eius, sumerentur, & licitũ erat ministrari in illis, sic patet in 12. lib. Antiquitatũ Iosephi de Ptolomęo rege Aegypti, qui fecit per 70. Interpretes transferri Bibliã de Hebręo in Græcũ: iste. n. dędit mẽsam aureã mirę pulchritudinis, vt esset mensa propositionis, & quędam vasa, quæ suscepit Eleazarus summus sacerdos, & posuit in ministerio Dñi, vt patet ibidem. Ad rõnes in contrarium est rñdendũ. Ad primam, cum dr̃ Deuteron. c. 7. non esse quicquam accipiendum ex idolo, dicendum est esse verum, quia siue esset aurum, vel argentũ pro personis priuatis: siue esset pro Dei ministerio non licebat sumi, & hoc faciebat Deus in quandam detestationẽ idolorum, s. ꝙ non manerent super terram in se, nec in aliquo materiali suo, maxime, q̃a Deus volebat strictissime vitare idololatriam, & quia si permitteretur Iudęis concupiscere aurum, & argentum idolorum ad faciendum inde aliqua vasa, etiam inducerentur ad colendum idola, cum aliquis raperet idolum ad tollendum aurum, & argentum illius, & postea cõtingeret, ꝙ delectatus in pulchritudine eius coleret illud; Voluit igitur, quòd nullo modo idola pertinerent ad Israelitas, sed frangerentur, & cremarentur.

Ad secundam cum dicebatur, quòd Iacob fodit sub terra Deos aureos, & inaures eorum, dicẽdum, ꝙ hoc fecit ex prædicta causa. s. ad magnam detestationem idololatriæ, vnde non voluit conflare Deos illos in massam, & inde fabricare alia vasa, vt signaret idololatriam quantum ad omnia esse exterminandam. Nunc autem nõ est simile de muribus, & anis aureis, quia nõ erat istud aurum de aliquo idolo: non enim confregissent Philisthini Deos suos, quos colebant, vt facerent hæc, ideo licebat accipere, si tamen cognouissent Iudæi, quod illud aurum esset pars alicuius idoli, quod conflatum fuerat, nequaquam recepissent, nec poterant inde vasa fieri Domino.

Ad tertiam rationem, cum dicebatur, quòd non solum non licebat accipere, quicquam de idolis aureis, & argenteis, sed nec etiam de rebus idololatrarum, Respõdendum est, quod illud non est vniuersale: nam de auro Madianitarũ positũ fuit in thesauris Dñi, s. quidquid de prædа haberi potuit: Numeri c. 21. & totum aurum Ierichontinorum in thesauris domini conseruatum est Iosue ca. 6. sed isti erant magni idololatræ, & Deus iubebat illos occidi, q̃ autem dicitur Deut. 13. capit. solum intelligitur de idololatris, qui erant Iudæi: nam in illis erat detestabilior idololatria, quã in gentilibus, ad cuius abominationem iussit Deus omnes huiusmodi occidi, & omnia, quæ ad eos pertinebant comburi, ne quicquam de illis maneret in orbe: ab idololatris tamen, qui erant gentiles, non erat illicitum accipi aliqua munera auri, & argenti, siue pro priuatis personis, siue pro vasis Dei, vt patet ex supradictis.

Ad quartam rationem, cum dicebatur Leuitici cap. 22. ꝙ nihil erat accipiendum de manu alienigenę, dicendum est, ꝙ hoc intelligitur de illis, quæ pertinebant ad oblationem, s. ꝙ non acciperetur aliquod animal de manu ipsorum ad offerendum, nec panes, & aliqua alia, quæ deberẽt

A cremari super altaria, & de hoc intelligitur illa litera, s. de manu alienigenæ non offeretis panes Deo vestro; si tamen vellent gentiles offerre pecuniam, de qua emerentur sacrificia, suscipiebant illam Iudæi gratis, vt patet de Seleuco Rege Asiæ, qui de redditibus suis præstabat omnes sumptus ad ministeriũ sacrificiorũ pertinentes, sic patet 2. Machab. cap. 3. Multi ẽt de Regibus Gentilibus hoc faciebãt, vt patet 1. Machab. cap. 10. de his ẽt Iosephus 11. & 12. Antiquitatũ. Rõ aũt diuersitatis, s. quare liceret dari pecuniã pro sacrificiis, & non liceret recipere de manu illorum ipsa sacrificia, satis declarata est Leui. c. 22. Sed istud, qd obtulerunt Philisthini, non erat sacrificiũ, sed metallum; poterant igitur suscipere illud Iudęi ad faciendum aliqua vasa Domini.

Qui demoliti sunt terram. Scilicet, ꝙ mures destruxerunt terram Philisthinorum: erat enim multitudo eorum maxima, quia terra ebulliebat, vt patet pręcedenti cap. ideo isti

B lædebant arbores, & fructus omnia consumentes, & hoc vult Iosephus Antiquitatum libr. 6. lædebant etiam nimis viscera humana: nam cum prominerent extales Philisthinorum per posteriora mures ascendentes de terra rodebant eos, atque occidebant plurimos, & quamuis litera de hoc nihil dicat, tamẽ sic intelligendũ est, quia alias frustra fecissent sibi Gethæi sedes pelliceas, & tñ præcedẽti c. dicitur, quòd in remedium horum malorum fecerunt sibi sedes pelliceas; erat enim de istis muribus, sicut erat in Aegypto de ranis, s. quòd non poterant Aegyptij abigere

C eas, sed introibant in furnos eorum, & in vasa ciborum, & in lectos, & omnia suppellectilia, vt patet Exodi cap. 8. nihil enim poterat eas prohibere; ita isti mures erant in tanta multitudine, vt nemo posset ab eis sufficienter cauere.

Et dabitis Deo Israel gloriam. Id est, dando istos mures aureos, & anos honorabitis Deum Israel, quia confitebantur Philisthini potẽtiam Dei Israel, & ꝙ ab eo fuerant percussi, cum facerent anos aureos, & mures, & mitterent cũ arca illius: si enim imputassent istam percussionem causis naturalibus, sicut aliqui eorum a principio dixerunt, non fecissent ista propter arcam, tanquam non fuisset arca causa istorum malorum.

Si forte releuet manum suam a vobis. Id est, forte tunc releuabit dicitur autem hoc, quia Deus semper percutiebat Philisthinos, et moriebantur plurimi, dum maneret arca in

D terra ipsorum. Si autem Deus cessaret ab hac percussione, diceretur releuare manum. Dicebant aũt isti sapientes, & diuini, si forte releuet, quia nesciebant secundum certitudinem, an cessaret illa plaga dimissa arca in terram suam, dato quòd propter eã secuta fuisset ista mala, quia forte Deus Hebræorũ non iudicaret istam esse sufficientem emendationem pro offensa, q̃ ei intulerant, & non cessaret a plaga, quamuis Philisthini remitterent arcam. Et in hoc recte dicebant, quia quamuis Deus omnibus ad se conuersis peccata remittat quantum ad culpam, tamen quantum ad pęnam interdum nõ remittit, etiamsi multum orauerimus, vel fecerimus alia opera bona, sicut patet de Moyse, qui peccauit ad aquas contradictionis: Numeri 20. & 27. cap. & postea sępe orauit Deum, vt remitteret ei pęnam peccati huius permittens intrare in terram vltra Iordanem, sed

Deus remissa cul pa nõ sę per remittit pœnam.

E non permisit, quin potius dixit ei; Sufficit tibi, nequaquam vltra loquaris ad me de hac re, vt patet Deuter. ca. 3. similiter quoque sępe orauit Samuel, vt Deus remitteret peccatum Saulis, & non auferret regnum de domo eius, sed non concessit, immo dixit ei, quid tu luges pro Saul, cum ego abiecerim eum? infra c. 16. Sic autem poterat esse hic in Philisthinis, quòd per nullas preces Deus remitteret eis hanc pęnam, & sicut est de precibus, ita ẽt de muneribus, s. quòd propter munera non releuaretur pęna, sic patet supra cap. 3. de pęna pręnunciata domui Heli, s. Iccirco iuraui domui Heli, quòd non expietur iniquitas domus eius victimis, & muneribus vsque in æternum, id est, quòd quamuis semper offerant munera, ego nunquam remittã pœnam. Sapienter igitur locuti sunt sacerdotes, & diuini Philisthinorum, Deus tamen mox, vt Philistini dimiserunt arcam, relaxauit eis pœnam, & hoc, vt magis manifestaretur, quòd ista pœna infligebatur propter deuotionem arcæ, si autem non immediatę tolleretur, maneret sub dubio.

Et a dijs vestris, & a terra vestra. Non accipitur hic releuare manum totaliter, sicut supra, quia supra dicebatur releuare, id est, cessare a punitione, quæ actualiter erat in ipsis Philisthinis, de dijs tñ eorum nõ erat sic, quia nullus ipsorũ fuit punitus, nisi Dagõ, vt declaratũ est præced. c. q. 18.

Sed quia Philisthini videbant sp continuari plagam in seipsis, & augeri, putauerunt, quòd sic etiam continuè augeretur, quousq; ipsi omnes, & dij eorum, & terra perirẽt si autem faceret eos securos de hac plaga, faciendo illũ totaliter cessare, diceretur releuare manum a dijs, a terra etiã releuaret manum, quia terra quotidiana plaga disperdebatur, s. quia mures corrodebant omnes arbores, & fructus sic, vt perducerentur Philisthini ad magnam egestatem.

Quare aggrauatis corda vestra. Hic ponunt admonitionem sacerdotes, & diuini ad hoc, quòd satrapę Philisthinorum cito facerent ea, quæ ipsi hortabantur. In ista litera aliqui errant existimantes, quòd sacerdotes, & diuini iudicarent arcam esse remittendam, & cito hoc faciendum esse, sed falsum est, quia ipsi dubitabant, an arca esset causa horum malorum, ideo nolebant eam simpliciter dimittere, nec ad hoc hortabantur satrapas Philisthinorũ, sed solum, vt facerent istam experientiam, quam ipsi dabant, per quã cognosceretur, an propter arcam venissent pestes istæ, vel naturaliter, & si cognoscerent, quòd propter arcã venirent, dimitterent eam, sin autem, retinerent penes se, etiamsi pestes manerent semper, & ad hoc non debebant Philisthini ingrauare cor suum, sed immediate debebant experiri, quia poterat sequi bonum ex hac experientia: malum autẽ nequaquam, si autem arca immediate esset dimittenda in terram Israel, non faciendo aliquam experientiam, durum esset, quia forte non eminebãt mala ista propter arcam, & viderentur Philisthini esse decepti. Dicebantur autem aggrauare cor suum, quia videbantur iam pertinaces non inclinantes cor suum ad id, quod rectum erat, a principio nã que istam experientiam facere debuissent.

Sicut aggrauauit Aegyptus, & Pharao cor suum. Inducunt exemplum ex reb. gestis, per quod deberent Philisthini moueri: Aegyptij. n. percussi sunt, quia cũ sæpe eis Deus diceret, quòd dimitterent Hebræos nunq̃ dimittere voluerunt, & percutiebantur; quousq; tota Aegyptus quasi perijt: debuerant. n. a principio Aegyptij, anteq̃ ingrauaretur plagæ super eos, facere aliq̃ experientiam, per q̃ cognoscerent, an Deus vellet educere Israelitas de Aegypto, vel an ipsi loquerentur hęc ex corde suo, & si appareret, q̃ Deus hoc faceret, permitti debebat, vt abiret, quia nemo cõtra Deum pugnare potest, si autem Israelitæ loquerentur ex corde suo, detineri debebant. In Aegyptijs autem nõ oportebat, q̃ fieret aliqua experientia ad cognoscendum, an a Deo infligerentur illæ plagę: nam manifestum erat.

Cum enim diceret Moyses, quòd aliqua plaga veniret, mox veniebat, & cum diceret, quòd cessaret, confestim cessabat, nulla ergo poterat esse maior certitudo. Quòd igitur Aegyptij a principio ista videntes antequam nimis percuterentur non dimitterent Hebræos, erat ingrauarę corda eorum, quod est irrationabile. In Philisthinis autem non erat simile, quia ipsi non habebant aliquid, per quod totaliter cognoscerent, quod illæ plagæ infligerentur naturaliter, vel propter arcam, quamuis haberent conuenientia motiua, quòd fieret propter arcam, ideo, vt cautius agerẽt, voluerunt experiri, vnde hoc esset, per modum, quem dederunt sacerdotes, & diuini. Dicitur autem, quod Aegyptus, & Pharao aggrauauerunt corda sua, quia vtrique erant tenaces ad non dimittendum Hebræos, magis tamen erat Pharao induratus, quia Aegyptij, cum vidissent multitudinem plagarum, dixerunt Pharaoni; vsquequo patiemur hoc scandalum, dimitte homines, vt sacrificent Deo suo, nonne vides, quòd perierit Aegyptus? Exodi cã. 10. sed adhuc Pharao induratus fuit, & inflictæ sunt post hoc aliæ plagæ, vt patet ibidem, & vsque ad finem 12. cap.

Nonne postquam percussus est tunc dimisit eos, & abierũt? Quasi dicat, non debetis ingrauare corda vestra sustinẽtes magno tempore penas, vt non dimittatis arcam dñi, quia si Deus Israel ista agit, oportet vos ad extremum etiam inuitos dimittere arcam, & tunc eritis nimis puniti: sic. n. factum est in Aegyptijs, quia plurimas sustinuerunt plagas, vt non dimitterent Hebræos, sed ad vltimum coacti sunt

F dimittere, & iam erant nimis puniti, ita igitur non oportet vos contendere nimis contra Deum, sed facite experimentum istud, & videbitur, an Deus ista infligat, quod si ipse hoc agat, relinquenda est, alioquin reducemus eam, antequam eat in terram suam.

Nunc ergo arripite. Hic ponitur, quid facere deberẽt Philisthini ad cognoscendum, an propter arcam ista fierent, vel non, & dicitur arripite, id est, velociter facite: arripere enim pertinet ad aliquid, quod velociter, & quasi sine deliberatione fit, sic dicitur Leuitici 10. Arreptisque Nadab, & Abiu filij Aaron thuribulis posuerunt ignem, &c. id est, illi fecerunt hoc indeliberate, & non respicientes, quòd apparet ex opere ipsorum, scilicet, quòd obtulerunt ignem alienum forte non respicientes, quid agerent: *Experimentum Philisthinorũ ad cognoscendũ, an arca esset causa plagarum suarum.*

Et facite plaustrum nouum vnum. Hoc dicitur, quia arca portanda erat in plaustro, & dicitur vnum, quia cũ arca

G esset vnica, non oportebat fieri plura plaustra, dicitur nouum ad reuerentiam arcę: intelligebant enim Philisthini se percussos a Deo Israel propter arcam, ideo volebant eam honorabiliter reducere in terram suam, ne Deus in eis vlterius irasceretur, si aũt portaretur arca in aliquo plaustro antiquo, in quo fuissent portata aliqua alia, non esset tanta reuerentia, quia videbatur ęquari arca alijs rebus humanis. Conuenienter igitur plaustrum nouum factum est.

Quomodo portarent arcam Dei Israelitæ, & quomodo Philisthæi. Quæst. XV.

CONSIDERANDVM autem; q̃ Israelitæ non portabant sic arcam Dei, sicut portauerunt eam Philisthijm: quia inter Israelitas portabant eam Leuitæ in humeris suis, vel aliq̃n sacerdotes, in plaustro aũt non ferebatur: pro quo sciendum, q̃ cum Sanctuarium factum fuisset

H in deserto, & portandum esset per mansiones suas in terrã Chanaan, distinxit Deus Leuitas ad portandum diuersas partes illius, erant aũt tres familiæ principales Leuitarum, scilicet, Caathitæ, Gersonitæ, Meraritæ, Caathitis aũt data sunt omnia vasa Sanctuarij, quæ non erant partes Sanctuarij, sed supellectilia eius, scilicet, arcã, altare thymiamatis, candelabrum, mensa propositionis, altare holocaustorum, labium ęneum, & omnia hæc cum vasculis suis: Meraritę autem acceperunt de Sanctuario ea, q̃ pertinebant ad res duras, s. colũnas Sanctuarij, & bases, tabulas, vectes, & paxillos: Gersonitæ autem portabant partes molles Sanctuarij, s. cortinas, tentoria, & vela, & reliqua operimenta; vt patet Num. c. 3. & 4. De his aũt Leuitis diffinitum est, q̃ Merarit

I ę, & Gersonitæ portarent onera sua in plaustris, Caathitæ autem super humeros suos, vt patet Num. cap. 7. sed arca pertinebat ad Caathitas: Num. cap. 3. & 4. ergo portãda erat super humeros, & non in plaustro, & sic fuit portata per totum desertum, Philisthini autem super plaustrum eam portauerunt.

Quare Philisthini non portauerint arcam super humeros, sicut Israelitæ. Quæst. XVI.

QVAERET aliquis, quare Philisthini non portauerint arcam super humeros suos in terram Israel sicut portabant Israelitę, quia hoc facile eis erat.

Aliquis respondebit, quòd factum est, quia Philisthini

K ignorabant leges Hebræorum: ista enim erant cęremonialia, & nimis particularia inter Hebræos, Philisthini aũt nõ didicerant illa, ideo nec poterant scire: putauerunt autem q̃, quia arca magna erat cõuenietius duceretur super plaustrum quam super humeros hominum.

Alij respondebunt, quòd hoc factum est propter timorem, erant enim Philisthini hostes Iudæorum, ideo cum intrarent in terram ipsorum portantes arcam, timebant q̃ comprehensi ab Israelitis necarentur, missa autem arca super plaustrum nullum erat periculum. Sed hoc non multum stat: non enim erat verisimile, q̃ Philisthini, qui portarent arcam in terram Israel, necarentur ab eis, sed magis reciperent ab ipsis multa dona.

Primo quia ipsi erant legati Philisthinorum, & de iure gentium legati inter hostes securi sunt.

Secundo quia Israelitæ nullum bonum maius habebãt quam

quam arca & hoc sciebant Philisthini, ideo cum aliqui de Philisthinis reducerẽt arcam, nimis gauderent Israelitę, et darent eis dona plurima, non ergo propter hoc recusauerunt eam sic portare.

Item datò, quòd Philisthini portantes arcam timerent necari ab Israelitis, si caperentur, tamen poterant eam ducere secure, & non caperentur. s. quod portarent eam vsq; ad agrum Bethsames, qui est locus coniunctus terrę Philisthinorum quousque viderent aliquos Israelitas, qui venirent pro arca, & tunc relicta ea ibi redirent in terram suã, sic namque fecerunt satrapę Philisthinorum, quia quamuis ipsi non portarent arcam, tamen semper sequebantur eam quousque venit ad agrum Bethsames, & ibi steterunt respicientes quousque viderunt, quomodo Bethsamitę gaudentes nimis deposuerunt arcam, & immolauerunt vaccas, vt patet infra in litera, ita igitur potuissent portare eam humeris suis nihil formidantes.

Sed dicendum est, quòd non portauerunt eam humeris suis, quia ipsi volebant facere experimentum, quo cognoscerent, an Deus Israel fecisset hoc, vel naturaliter prouenisset, quod fieri non potuisset si homines portassent arcã: nam cognosci debebat hoc si vaccę acciperent iter per seipsas, & non declinarent ad dextram, nec ad sinistram reducentes arcam ad terram, de qua exierant, vel euntes per aliam viam. Si autem homines portarent humeris suis, nihil de hoc pateret, ideo necesse fuit poni super palustrum.

Quare Philisthini non fuerint puniti portando arcam alio modo, quam debet portari. Et quare Philisthim posuerint vaccas inassuetas ad trahendam arcam.

Quæst. XVII.

QVÆRETVR vlterius, quomodo Philisthini puniti non fuerunt, quia portauerũt arcam Dei aliter quam portanda foret: debebat enim in humeris portari.

Respondendum est, ꝙ Philisthini non portauerunt, & conuenienter non fuerunt puniendi. Nam aut Philisthini sciebant Deum Israel, cuius erat arca, esse verum Deum, aut sicut vnum de dijs Gentium, si secundo modo non obligabantur portare eam, quia ille non esset Deus, & consequenter leges illius non possent obligare Philisthinos, nec peccarent agendo contra illas: si autem putarent eum esse verum Deũ, ẽt non obligarentur ad portandum arcã humeris, qa ista lex fuerat data Israelitis specialiter, ideo nullam aliam gentem obligabat, & sic non peccabant potissimũ, quia Israelitę aliqñ portauerunt arcam in plaustro, vt patet, qñ translata est de Gabaa in domũ Obededom, vt patet .2. lib. c. 6. & illud licite factũ est cũ Dauid illud fieri iusserit. Quod aũt Iudæis licebat, magis liceret Philisthinis, & sic non peccauerunt, nec puniendi fuerunt.

Et duas vaccas fœtas. Id est, ꝙ iungerentur duæ vaccæ ad plaustrum illud. Vocantur autem fętæ, id est, habentes fętus, scilicet quæ iam pepererunt; excogitauerũt enim hic sacerdotes, & diuini Philisthinorum aliquid, per qd posset apparere, vnde pestis eorum prouenerat: nam taliter arcã duci faciebant, ꝙ manifeste cognosceretur, an Deus illam moueret, vt ipsæ vaccę per se mouerentur. Posuerunt ergo vaccas fętas, quia illę nimis diligunt fętus suos, illis igitur manentibus in domo non possent vaccæ rectè moueri, sed conarentur redire in domum, nisi quis eas violenter duceret, cum igitur viderent eas directè euntes manifeste cognoscerent, quòd Deus mouebat eas.

Quibus non est impositum iugum. Hoc poterat esse propter tria. Primo ad honorem arcæ Dei, s. ꝙ sicut fabricatũ fuit ei plaustrum nouum, in quo nihil vnquam ductũ fuerat, ita vaccæ iungerentur currui, quæ nunquam fuissent applicitæ alicui ministerio humano.

Secundo poterat hoc fieri, vt non scirent viam: animalia enim bruta per experientiam accipiunt cognitiones viarũ, & locorum, in quæ tendere deberent, iõ si acciperentur aliquę vaccę assuetę iugo forte illæ assuetę fuissent ire per iter Bethsames, & nunc nullo dirigente ascenderent, nec esset aliquod miraculum, si autem vaccæ nunquam assuetæ ad viam directè tenderent, erat mirabilius. Tertio hoc fieri poterat, quia illæ vaccę, quę assuetę sunt iugo secure portant quodcunq; eis imponitur non declinantes a semita, quæ

A aũt indomitæ sunt, recusant iugum, & non tendunt directe per viam, sed exorbitant: ad hoc aũt fecerunt Philisthini vaccas non esse assuetas iugo, vt si viderent eas recto itinere tendere, crederent esse Dei miraculũ, & pp hoc exprimitur istud .j. s. ibant aũt in directum vaccę per viam, quæ ducit Bethsames, & itinere vno gradiebantur pergentes, & mugientes, & non declinabant, nec ad dextram, nec ad sinistram, & sic, quia hoc intendebant Philisthini, s. videre, an declinarent, a via, vel non, exprimit scriptura, quòd non declinauerint.

Et recludite vitulos earum domi. Hoc dicitur quoniam si vituli ducerentur coram eis non erat mirabile, ꝙ tenderẽt in directũ: immo è contrario esset miraculũ, si non tenderent directè, cum aũt reclusi fuerint in domo isti vituli, inclinabantur vaccę ad redeundum ad eos, nec poterant ab B eis longe separari, nisi violenter, si igitur viderent Philisthini vaccas directe euntes crederent miraculum esse.

Tolletisque arcam Domini, & ponetis in plaustro. Scilicet, vt portetur ibi nemine dirigente eam: plaustrũ .n. accipitur hic pro quocũq; vehiculo, sed proprie significat currus, qui in motu suo sonitus reddunt, vnde plaustrum a plaudendo dicitur.

Et vasa aurea, quæ exsoluistis eis pro delicto. Scilicet, quinque mures aureos, & quinque anos, vocantur aũt ista vasa multum large. Nam vasa dñr a proprietate continendi aliquid in se, scriptura tamen in idiomate Hebræo vocat vasa omnia suppellectilia, & sic aliqñ vocantur vasa belli, id est, arma, vel vasa Psalmi, id est, organa, & sic ista, quę erãt quædam suppellectilia vocantur vasa, erant autem pro delicto, quia ista offerebant, vt Deus remitteret eis offensam, C quam fecerant in accipiendo, & tenendo arcã in terra sua.

Quare Philisthijm non aperuerũt arcã ut ponerent vasa in ea.

Ponetis in capsella ad latus eius. Scilicet ista vasa non fuerunt posita intra arcam Dei, quia Philisthini non ausi sunt aperire arcam, vt ponerent intus vasa: forte .n. timuerũt se morituros, cum manus domini esset grauis super eos, propter id, quod egerant, nec posuerunt etiam intus, quia tũc Iudæi nescirent, an aliqua munera obtulissent Philisthini cum Hebręi non essent aperituri arcam: nulli .n. hominum fas erat vnquam eam aperire, aut saltem ad aperiendum tangere, nisi forte quis spiritu Dei moueretur ad hoc faciẽdum, vt si esset Propheta, sicut aliqui dicũt fecisse Ieremiã, s. quòd semel eduxit vrnam plenam manna ad ostendendum Iudæis, quo cibo aluerat Deus patres eorum in deserto. Fecerunt igitur Philisthini capsellam, vt ponerent in ea vasa, & ista fuit posita ad latus arcæ: nam sup arcã poni pu- D tabant esse nefas, nec ẽt ipsa vasa nuda ponerent sup arcã.

Et dimittite eam vt vadat. Idest nullus dirigat vaccas in itinere. Nam siquis dirigeret illas, oia supraposita nihil proficerent ad cognoscendum, quod volebant Philistijm.

Et aspicietis. Idest ibitis sequentes eas, vt videatis, quid faciunt: nam si non irẽt post eas, nescirent euentum rei, posset .n. euenire, quòd aliqui de Israelitis essent insidiãtes circa locum, de quo arca missa est. s. circa vrbem Accarõ: erat .n. ista apud terminos Israelitarum, s. Accarõ ex parte Philisthinorum. & Bethsames ex parte Israel. In cõfinib. autẽ hostium, quando illis non est pax, vt communiter vtrinque insidiantes sunt, & sic contingeret aliquos de Israelitis forte esse apud Bethsames, & illi raperent vaccas cum arca, ducerentq; in terram suam, ideo si Philisthini non sequerẽtur arcam, nescirent, an passi fuissent propter arcam, vel E naturaliter. *Et siquidem per viam finium suorum ascenderint contra Bethsames.* Dicit Iosephus 6. Antiquitatum, ꝙ posuerunt Philisthini plaustrum in triuio, vt viderent, ad quã viarum declinarent vaccæ, & si nullo dirigente eligerent viam illam, qua tendebatur in terram Israel, mirabile esset, & hoc satis significat litera, nam si vnica via esset nihil mirũ esset, ꝙ ascenderet arca per illam, & sic dr̃ per viam finium suorum, quasi ad differentiam aliarum viarum, quib. non proueniebatur in terrã Israel; & dr̃ contra Bethsames quia iste est primus locus terræ Israel ex illa parte Philisthinorũ, s. apud vrbẽ Accaron, est aũt duplex ciuitas Bethsames in terra Israel. Prima est in sorte Iudę, & ponit̃ in terminis eius, de qua habetur Iosue 15. c. Alia aũt est in sorte Issachar, de qua habetur Iosue 19. capitu. hic autem accipitur illa, quæ est in sorte Iudæ, quia sors Iudæ erat coniuncta terræ Philisthinorũ, immo quasi tota terra Philisthi

norum cadebat in sorte Iudæ, vt declaratum est Iosue c 15. c.

Ipsa fecit nobis malum hoc grande. Id est, intulit nobis istas plagas, non quidem ipsa, sed Deus Israel propter eā, stat autem probatio, quia si omnia ista existerent, non poterat esse, quin vaccę ducerentur ab aliqua virtute spirituali dirigente, & compellente eas, alioquin redirent in terram suam, vel declinarent ad dextram, vel ad sinistram.

Sin autem minime, sciemus, quòd manus eius non tetigit nos. Id est, si non fuerit factum sic, quod vaccæ a nullo directæ eant in terram Israel, sciemus quòd Deus non percussit nos, ista particula nō est necessaria, sicut præcedens, qm̄ si illæ vaccę a nullo directę, existentibus omnibus prædictis, ascenderent in terram Israel, erat miraculum, quia necesse esset, quòd hoc fieret ab aliqua virtute dirigente, si tamen non tenderent vaccę directæ in terram Israel, sequeretur, ꝙ Deus non percussisset eos, quia poterat esse, ꝙ permitteret eas ire, quo inclinarentur ire, est tamen rationabiliter dictum, quia verisimile est, ꝙ si Deus intulisset plagam istā Philisthinis, ꝙ ad indicium eius, vt ipsi scirent se ab illo percussos, faceret arcam directè redire in terram suam, potissimum cum pp arcam detentam inflicta fuisset ista percussio. *Sed casu accidit nobis*. Id est, ista plaga venit per accidēs, non est sensus, ꝙ plaga venisset totaliter a casu, quia veniret naturaliter, vt isti existimabant, natura tamē nō est causa per accidens, sed ab intentione, & inclinatione, dicitur tamen, ꝙ casu accidit, id est, non facta fuit ab aliqua substātia intelligente volente nobis hoc infligere, scilicet, a Deo: natura enim quamuis non agat per accidens, tamen non agit libere volens huic, vel illi nocere, Deus autem libere agit, & sic intelligebant, quòd id, quòd libere fieret determinando ad eos, non erat a casu.

An Philisthini peccauerint experiendo, an plagæ eorum essent ab arca, & volendo habere signum a Deo.
Quæst. XVIII.

QVAERET aliquis, an isti sacerdotes, & diuini Philisthinorum peccauerint inquirentes hoc signum a Deo: Et vr̄, quòd sic, quia isti videbantur tentare eum, quia faciebant istud ad experiendū, an Deus dirigeret illas vaccas, vel non, & ista est tentatio propriè, sicut illi, qui volebant, ꝙ Deus educeret eis aquam de petra ad cognoscendum, an Deus esset inter eos, vel non, vt patet Exodi cap. 17. s. tentauerunt Dominum dicētes, estne Deus in nobis, an non? tentatio autem Dei prohibita est, vt patet Matth. c. 4. s. Non tentabis Dominum Deum tuum.

Respondetur, quòd isti Philisthini non peccauerunt q̄tum ad hoc, quia isti nesciebant, an Deus Israel esset Deus verus, sed existimabant eum esse, sicut vnum de dijs Gentium; tentare autem tales Deos peccatum nullum est, quoniam illi dij nō sunt, ideo nec offendi possunt; quòd autem Philisthini non existimarent Deum Israel esse Deum verum, sed esse arcam, vel aliquam virtutem latentem in arca, declaratum est supra ca. 4. q. 12. Si autem Philisthini cognouissent Deum Israel esse Deum verum, erat ista tentatio, quia licet non inquirerent experimentum de Dei potestate, & bonitate, volebant tamen inquirere de eius actu, s. an ipse percuteret vel non, & an dirigeret vaccas, vel non.

Fecerunt ergo illi hoc modo. Hic ponitur executio consilij sacerdotum, & diuinorum, & dicitur fecerunt illi, id est, satrapæ Philisthinorum, quia isti consuluerunt sacerdotes, & diuinos. *Et tollentes duas vaccas, quæ lactabant vitulos*. Istas autem acceperunt, vt ex desiderio vitulorum nollent tendere directè in terram Israel, quia sic magis elongarentur a fœtibus suis, si autem irent monstraretur miraculum. *Iunxerunt ad plaustrum*. Scilicet, ad palustrum, quod nunc nouiter fecerant ex causa supra assignata, quia non decuit in veteri palustro portari. *Vitulosque earum recluserant domi*. Id est, in domo: est enim grammatica antiqua, cum ponantur quatuor nomina appellatiua aduerbialiter. Fuit autem hoc factum, quia si vituli irent cum matribus, nullum esset miraculum, quia illæ rectam caperent viam. *Et posuerunt arcam Dei super palustrum*. Scilicet, disponentes eam, ne caderet colligantes ipsam: facile enim erat ipsam cadere, potissimum cum vaccæ essent nouiter iugo subiectæ, & verisimile esset, quod calcitrarent: sic. n. cum conaretur Da-

F uid portare arcam Dei de Gabaa in Ierusalem, atque portaretur in palustro, boues calcitrantes declinauerunt eam, ita vt ruitura videretur: Oza autem volens eam tenere applicuit manum, & mortuus est in fra 2. lib. c. 6. Maxime autem nunc debebat conuenienter ligari, quia nullus iturus erat cum arca, qui tenere posset eā, si ruitura videretur, sed satrapæ sequebantur eam retro distantes a plaustro, vt patet in litera infra. *Et capsellam, quæ habebat mures aureos, & similitudines anorum*. Istam posuerunt Philisthini ad latus arcæ, vt patet supra: erant autem in ea quinque mures aurei, & quinq; similitudines anorum, s. circuli de auro.

Ibant autem in directum vaccæ. In hoc significatur miraculum: quod Philisthini expectabant ad cognoscendum, an Deus fecisset super eos plagam, vel venisset naturaliter, s. quòd arca ascenderet directè in terram suam, vel non,

G & hoc dixerunt supra diuini, & sacerdotes, s. Et si quidem per viam finium suorum ascenderit contra Bethsames, ipsa fecit nobis malum hoc, & dicitur hic, ꝙ ibant vaccæ in directum, id est, non acceperant aliud iter, nisi illud, quod ducit in terram Bethsames; fuerunt enim vaccæ cum plaustro positæ in triuio, vt ait Iosephus 6. Antiquitatū, vt videretur, ad q̄ partem declinarent, ipsæ autem tenuerunt viā mediam, quæ ducit in Bethsames, & ascendebant per eam. *Et itinere vno gradiebantur*. Hoc dicitur ad significandum, quòd quāuis istæ vacæ essent indomitæ, vtpote quæ nunquam suscepissent iugum, tamen non recusabāt illud, nec tendebant in diuersa, sicut facere solent quæcunque iumenta iugo nouiter assueta. Diceretur autem non ambulare itinere vno, si forte vna vacca declinaret ad vnam partem, & alia aliorsum, & tunc non possent mouere currum,

H cum non esset eis impetus ad eandem partem.

Pergentes, & mugientes. Id est, istę vaccę pergebant simul itinere suo, & semper mugiebant, in hoc significatur id, quod expectabant Philisthini, s. ꝙ erant fœtę, & relicti erant vituli earū in domo, iō inclinarentur ad redeundū ad illos, quod si non facerent, videretur esse miraculum, s. ꝙ inuitæ ducerentur ab aliqua virtute diuina, quod significatur hic, cum dicitur, pergentes, & mugientes, id est, vaccæ mugiebant significantes se inuitas trahi, cum vellent redire ad vitulos suos, tamen pergebant, id est, semper procedebant directè, quasi non permitterentur redire ad vitulos. *Et non declinabant ad dextram, nec ad sinistram*. Hoc dicitur propter duo, s. ꝙ non declinabant ad dextram partē, vel ad sinistram, vt redirent ad vitulos, ad quos erat eis magna inclinatio; Philisthini. n. solicitè attendebant an decli

I narent ad aliquam partem viæ, s. ad dextram, vel ad sinistram, tamen non declinabant. Aliter intelligitur etiam, ꝙ istæ vaccæ nō erant assuetę iugo, iō difficile erat, ꝙ ipsæ tenderent itinere recto, sed facile foret qđ declinarent ad vnā partem, vel aliam: dicitur tn̄, ꝙ non declinabant ad dextram, nec ad sinistram; & quocunq; modo est mirabile, & significatur, quòd inuitæ ducebantur, & virtute arcę.

Sed, & satrapæ Philisthinorum sequebantur vsque ad terminos Bethsames. Id est, illi quinque satrapę, vel Reges Philisthinorum, qui conuenerant ad consilium de remittenda arca Dei in terram suam, sequebantur eam euntes retro, & hoc ad videndum ea, quæ dixerant sibi sapientes, & diuini, s. an semper arca ferretur directè in terram suam itinere Bethsames, vel declinarent vaccæ, vt scirent, an Deus hoc fecisset, vel aliter euenisset naturali operatione; & dici

K tur, vsque ad terminos Bethsames, quia ille erat locus de terra Israel, & noluerunt satrapæ Philisthinorum introire in terram illam, sed steterunt in confinibus terræ Philisthinorum, & Israel, maxime quia ex loco illo poterant videre, quomodo iret arca in Bethsames, vel reciperetur a Bethsamitis, qui erant metentes triticum in agris, & sic infra dicitur, quòd viderunt.

Porro Bethsamitæ metebant triticum in valle. Hic ponitur secundum huius cap. s. de arcæ receptione, & diuiditur in duo, quia primo describitur ista receptio, secundo interponitur cuiusdam dicti explicatio ibi. *Hi sunt autem*. Circa primum dicitur, quòd Bethsamitæ metebant triticum in valle, s. apud terminos Bethsames, & Philisthinorum, & illos viderunt Philisthini, nec voluerunt vlterius transire, considerantes quid illi facturi essent de arca, & dr̄, quòd metebant triticum, quia erat iam mensis Maius, vel quasi, quo tempore

tempore in terra Chanaan metitur triticum, vt supra declaratum est, quæst. 3. A Et ex hoc patet, qui fuerint menses, quibus steterit arca in terra Philisthinorum; quia stetit ibi septem mensibus, & isti finiti sunt tēpore messis triticeæ, ergo oportet, quòd fuerint septem præcedētes immediate.

Et eleuantes oculos viderunt arcam Dei. Cum enim esset prope eos cognouerunt, quod illa esset arca Dei: cognouerunt autem per velamenta, quia arca, quando ducebatur in itinere, semper velabatur tribus velaminibus hyacinthinis, vt patet Numeri cap. 4.

Et gauisi sunt, cum eam vidissent. Hoc fuit, quia Israelitę desiderabant nimis arcam Dei, cum tota gloria eorum esset in illa, vnde nurus Heli, quando mortua est, dixit trāslata est gloria Dei ab Israel, eo quòd capta esset arca, supra cap. 4. videbant etiam Israelitæ, quòd esset difficillimum eripi arcam de manu Philisthinorum; cum essent Philisthini potentiores Israelitis, nūc autem cum vidissent fine bello, & gladio arcam rediisse in terram suam, gaudebant nimis. B Dicunt autem Iudæi, quòd ista lætitia fuit inepta, & procedens ex leuitate capitis, hoc autem inducunt, quia Bethsamitæ postea a Deo percusi sunt, sed nemo percutitur a Deo nisi male agens.

Et plaustrum venit in agrum Iosue Bethsamitæ. Erāt autem in illa valle multi de Bethsamitis colligentes triticū; venit autem arca in agrum vnius eorum, s. Iosue, & hoc forte, quia reputatus est ille a Deo vir iustior ceteris, vel quia ibi erat quidam lapis magnus, vbi posset poni arca, vt immolarentur sibi hostiæ.

C *Et stetit ibi.* Scilicet, non processerunt vltra vaccæ sistentes in agro illo, hoc autem erat, quia iam arca erat inter suos, s. Israelitas, & non oportebat, quòd vlterius procederet contra Bethsames: ipsi enim Bethsamitæ eam portarēt aliter secundum morem terræ suæ. Etiam fuit hoc, vt satrapę Philisthinorum viderent finem huius rei, s. quomodo veniret arca ad Israelitas, & reciperetur ab eis, qđ ibi viderunt, si tamen iuisset semper vsque Bethsames, nō cognoscerent satrapę Philisthinorum, quid fieret de illa, quia iam non possent eam videre, nec sequerentur ipsam.

Erat autem ibi lapis magnus. Hoc ponitur ad designandum vbi arca locata fuerit: nam nō decebat eam locari in solo humili cum ceteris rebus, sed posuerunt eam excelsiorem ceteris, s. super lapidem magnum, & forte ēt super partem illius lapidis cremauerūt holocausta: nam non fierent conuenienter sacrificia super pauimentum, sed semper fiebant super altare, id est, super aliquid altum, vel eleuatū. D

Et conciderunt ligna plaustri. Cum enim accessit arca, Leuitæ, qui ibi erant, de quibus infra dicitur, deposuerunt arcam, & capsellam, quæ erat cum ea ponentes super lapidem magnum, tunc autem conciderunt plaustrum in multas partes ad cremandum, & vaccas occiderunt ad sacrificia, fecerunt autem hoc ex lętitia: nam tunc viderant arcā nouiter, ideo volebant eā honorare, & quia honor legalis, qui potissimum Deo impendebatur, erat in sacrificiis, obtulerunt ei sacrificium, & quia nihil aliud sibi promptius occurrit: quam plaustrum, & boues ferentes arcam, immolauerunt vaccas, & cremauerūt plaustrum, etiam quia putabant, quòd Deus perduxisset vaccas, & plaustrum, ideo volentes conuertere penitus in obsequium eius, cum ad nihil vltra Deo possent famulari, immolauerunt vaccas, & E conciderunt plaustrum.

Vaccasque imposuerunt super ea holocaustum Domino. Scilicet primo fecerunt ignem magnum ex lignis plaustri, & postea posuerunt desuper carnes vaccarum obseruantes omnes cęrimonias requisitas, s. quòd iugulauerunt, & decoriauerunt vaccas scindentes eas in partes, atque lauantes pedes, & intestina; & desuper ad cremandum ponētes, vt patet Leuit. cap. 1.

An Bethsamitæ errauerint faciendo holocaustum Deo de illis vaccis. Quæst. XIX.

QVAERET aliquis, an isti Bethsamitę errauerint in faciendo holocaustum Deo de vaccis, quę portauerant arcam.

Et respondemr, quòd sic, quia holocaustum nunquam debebat esse, nisi de masculo, siue esset de bobus, siue arie-A tibus, siue capris, vt patet Leuit. cap. 1. vaccæ tamen, quæ portauerunt arcam, erant femellæ, quia erant foetæ, vt patet supra, peccauerunt igitur.

Aliquis respondebit, quòd poterat quilibet ex deuotione immolare Domino, quid vellet, quia quamuis animalia illa, quę immolabantur ex voto, vel alias ex necessitate, essent determinata ad certam legem, tamen illa, quæ offerebantur spontè, poterant liberius offerri, sic patet Leuit. c. 22. vbi quædam animalia recipiuntur sponte oblata, quāuis habeant maculas, quæ nō reciperētur ex voto, vel alias ex necessitate. Respondendum est ad hoc, quod siue holocaustum fieret ex necessitate, siue spontanee, nihil mutabitur quantum ad hoc, quod offerretur masculus, erant autem aliæ cærimoniæ, in quibus poterat fieri mutatio, scilicet, quantum ad munditiam, vel immunditiam, sed non quantum ad sexum animalis.

B *Quæ animalia excluderentur a sacrificiis. Quæst. XX.*

PRO quo sciendum, quod animalia excludebantur a sacrificiis, si maculata essent, vt patet Leuit. c. 22. erant autem istæ maculæ duplices, s. quędā, quæ simpliciter prohibebant ab omni sacrificio: aliæ autem prohibebant a quibusdam: quòd enim animal esset cęcum, vel habēs papulas, vel esset claudum, aut habēs cicatricem, vel scabiē, aut impetiginem, & similia, faciebat quod nullo modo posset immolari in aliquo genere sacrificii, siue spontanei, siue necessarii; aliæ autem erant maculæ, vt habere aures C amputatas, vel caudam, & istæ maculæ non prohibebant ab omnibus sacrificiis, sed a quibusdam: nam voluntarie offerri poterant talia animalia, sed ad redimendum votū, vel complendum id, quod lege iussum est, non suscipiebantur, vt patet præalleg. cap. sexus autem nō computatur inter hoc, ideo non poterat fieri mutatio circa illum, sed dicitur Leuit. cap. 1. quod holocaustum fieret de masculis in quacunque specie fieret, ideo nō poterat fieri de femellis: vnde si aliquis voueret Deo facere holocaustum, etiāsi nō determinasset, quòd vellet offerre masculum, tenebatur offerre illum, & si aliquis vellet offerre feminam, non reciperetur, & si quis voueret offerre holocaustum, & tenuisset votum, etiamsi expressisset, quod volebat offerre femellam, non reciperetur, quia obligabatur ad masculū ex lege holocausti: ipsum enim holocaustum per se determinabat D sibi sexum animalis, etiamsi nullus vouēs hoc exprimeret, isti autem Bethsamitæ obtulerunt vaccas in holocaustum, ideo peccauerunt, potuissent autem offerre eas in hostias pacificas, sed non obtulerunt.

An Bethsamitæ immolauerint sine sacerdotibus. Quæst. XXI.

QVAERETVR vlterius, an Bethsamitæ peccauerint per se immolādo victimas, s. an ipsi Bethsamitæ, qui erant laici per se immolauerint, & in hoc peccauerint, in quo non quæritur, an ipsi peccarent, si per se immolarent, quia hoc manifestum erat, cum ipsi essent populares, & immolare esset officium sacerdotum, vt patet Num. 3. cap. s. Externus, qui ad ministrandum accesserit, morie-E tur, & vocantur ibi externi omnes Hebræi præter Aaron, & filios suos: sed quæritur hic, an isti Bethsamitę per se immolauerint, & credamus eos peccauisse. Respondebit aliquis, q sic, quia hic non dicitur, quod essent aliqui sacerdotes, sed quod Bethsamitæ obtulerunt holocausta, & immolauerunt victimas, ergo ipsi per se fecerunt. Item satis patet hoc, quia infra puniti sunt isti Bethsamitæ, tanquam peccassent coram Domino, ideo verisimile est, quod in hoc peccauerint.

In contrarium dicetur, quòd Bethsamitæ non obtulerunt per se coram Domino victimas, sed hoc fecerunt sacerdotes, qui licite facere poterant, & in hoc non peccauerunt Bethsamitæ, sed in quibusdam aliis, de quibus infra dicetur.

Cum autem dicitur, quòd hic non fit mentio, quòd esset aliquis sacerdos, ergo ipsi per se fecerunt; non stat ratio, quia multa subticentur in scriptura, & cum dicitur, q Bethsamitæ obtulerunt holocausta, & immolauerunt vi-

ctimas: non intelligitur, quod ipsi per se obtulerunt, sed dicitur, quod obtulerunt holocausta, id est, dederunt animalia ad offerendum, vel cremandũ in holocaustis, & hoc erat offerre. Dicitur autem, quòd immolauerunt, id est, dederunt ad immolandum: sic enim accipitur.

Ad secundum cum dicitur, quod hoc fecerint Bethsamitæ, quia infra puniti sunt, dicendum, quòd non fuerunt puniti propter hoc, sed quia viderunt arcam, vt patet infra in litera.

Sed adhuc aliquis dicet, q argumentum primum non stat, quia hic erant Leuitæ, vt patet infra, & sic non offerrent populares, sed satis erat, quod offerrent Leuitę.

Respondendum est, quòd nihil differebat, quòd populares offerrent per se victimas, vel Leuitę, quoniam istud erat officium pertinens solum ad sacerdotes, vt patet Numeri cap.3. & 18. ideo si quis præter eos de hoc se intromitteret, peccabat: & sic Leuitę non poterant offerre holocaustum, sicut nec populares, & sic si non fuerunt ibi sacerdotes, nihil proficiebat esse Leuitas.

Aliquis dicet, quòd Leuitæ possēt offerre sacrificia, quia Samuel erat Leuita simplex de Caathitis, vt patet 1. Paralipomen. cap.6. & declaratum fuit supra cap.1. tamen ipse offerebat sacrificia immolans, sicut sacerdotes, vt patet seq. capitulo.

Respondendum est, quod Samuel non solum fuit Leuita, sed etiam Propheta Domini, ideo aliqua licuerunt sibi, quæ agebat diuina inspiratione, quę non licuissent alicui alteri: Deus enim aliquando mandauit sibi sacrificare, vt patet infra decimo sexto capitulo, & sic credendum est, quod in alijs vicibus, quibus sacrificabat, ageret hoc mandato Dei, quia cognoscebat Deum hoc velle, & populus sic intelligebat: sciebat enim eum esse prophetam Domini: ideo quidquid faciebat, credebat populus, quod faceret a Deo inspiratus, vnde in nullo eum reprehendebat.

Alij autem, qui non erant prophetæ, non permitterentur hoc agere, & si facerent punirentur a Deo, & a populo: sic erat de Leuitis istis, qui fuerunt in Bethsames: nam non apparet, quod essent prophetæ: ideo non liceret eis, quicquam de opere sacerdotali.

Sed adhuc dicet aliquis, quod quamuis Leuitę non offerrent, nec sacerdotes, sed ipsi populares Bethsamitę; nō sequitur, quod peccarent: nam Elias de popularibus erat, & tamen obtulit holocausta in monte Carmelo, vt patet infra 3. libro, cap. 18. quòd autem esset popularis apparet, quòd erat Tesbites, id est, de vrbe, quæ vocatur Thesbes: tamen illa nō pertinebat ad Leuitas, vel Sacerdotes, vt patet considerando omnia nomina vrbium, quę datę sunt Leuitis, & Sacerdotibus, de quibus Iosue vigesimo primo capitulo.

Respondēdum est, quòd licuit Elię offerre holocausta, quia ipse erat Propheta Domini, & solus relictus fuerat cōtra prophetas Baalin, ideo vt ipse coram toto populo daret experimētum, an Baalin esset Deus verus, vel Deus Israel, fecit holocaustum, etiam quia ipse erat Propheta, & mouebatur instinctu, & mandato Dei, ideo quæcunque ageret, licita erant, quia qui spiritu Dei aguntur, non sunt sub lege, populares autem Bethsamitę non erant prophetæ, ideo non licebat sibi quidquam horum facere.

Dicendum, ergo quòd isti non obtulerunt sacrificia, sed erant ibi cum eis aliqui sacerdotes, & illi obtulerunt.

Leuitæ autem deposuerunt arcam Dei. Id est, tulerunt eā de plaustro; & ponitur hic mutatio ordinis, quia manifestum est, quòd prius Bethsamitę deponerent arcā de plaustro, quàm scinderent ligna plaustri, & facerent holocaustum, sed scriptura sępe vtitur istis mutationibus. Dicitur autem, quòd Leuitę deposuerunt arcam, quoniam non pertinebat ad populares eam tangere, vel deponere, & si tetigissent, quomodocunque hoc facerent, morerentur, quia istud erat officium Leuitarum Numeri tertio, & quarto capitulo; Leuitæ autem poterant deponere, & portare eam de loco in locum, vt patet pręallegatis capitulis, sed non poterant eam videre nudam, vt patet Numeri capitulo quarto; ideo in peccato Bethsamitarum, quando viderunt arcam Domini, non solum poterant perire populares, sed etiam Leuitæ, quia ibi intelligitur de visione, quę erat arca existente nuda, sed hoc dato nulli licebat videre,

F nisi sacerdotibus, vt patet Numeri, cap.4. ideo omnes alij morerentur, & secundum, quod dicitur hic de Leuitis, q erant aliqui ibi ad deponendum arcam, ita intelligendum est, quòd erant aliqui Sacerdotes, qui offerrent, & immolarent sacrificia.

Et capsellam, quæ erat iuxta eam. Scilicet, hanc deposuerunt Leuitę, quamquam non erat de ista sicut de arca Domini, quoniam poterant quicunque populares istam portare, vel deponere, quia non erat ibi aliquid sacrum: Leuitæ tamen vtranque deposuerunt. Istam capsellam fecerunt Philisthini, vt patet supra ad ponendum ibi mures aureos, & anos.

In qua erant vasa aurea. Scilicet in capsella. Vasa vocantur hic omnia simulacra anorum, & murium, quos miserunt Philisthini, qui non sunt proprie vasa, sed large, secūdum morem idiomatis Hebręi, in quo omnia supellectilia, vel huiusmodi vasa vocantur.

G *Et posuerunt super lapidem grandem*. Scilicet, tā arcam, quam capsellam: iste est lapis magnus, de quo supra dicebatur, quod erat in agro Iosue Bethsamitę: ibi enim arca posita est, quia honestius erat, quam in pauimento, quod ab omnibus conculcabatur, etiam vt esset in loco eminēti, corā quo Hebręi possent flectere genua, & adorare Dominum, non tamen erat arca intra Sanctuarium in aliquo eminenti, sed super pauimentum eo, quòd ibi non erant aliqui, qui deberent adorare, quoniā nullus introibat intra Sācta Sanctorum, nisi summus sacerdos semel in anno, vt patet Leuitici 16. & ad Hebr. c.9.

Viri autem Bethsamitæ obtulerunt holocausta. Scilicet, illi, qui erant in agro Iosue Bethsamitę, & alii de Bethsamitis, qui erant in aliis locis: cum enim cognitum est venisse

H arcam Domini, confluxerunt omnes, qui erant in agris metentes triticum, & qui erant in loco ad obuiandum arcę, & honorādum eam, & ibi obtulerunt sacrificia, quia istud erat, in quo magis poterant Deum honorare.

Et immolauerunt victimas in die illa Domino, Id est, antequam arca introiret in locum Bethsames die illa, qua venit de terra Philisthinorum, Bethsamitę obtulerunt sacrificia multa in agro. Et fuerūt duo genera sacrificiorum, s. holocaustū, & hostia pacifica, erat aūt holocaustum ad solā Dei laudē, cū Deo soli proueniret. Hostię autē pacificę sunt ad Dei laudē, & ad lętitiam ipsorū offerentium, quia maxima pars carnium sacrificii pacifici proueniebat offerentibus, vt patet Leuitici cap.2. De hostiis autem pro peccato nihil dicitur: & cum hic dicitur, quod viri Betsamitę

I obtulerunt holocausta, & immolauerunt victimas, non est intelligendum, quod ipsimet immolauerint, quia immolare est iugulare, vel occidere, quod nō pertinebat, nisi ad sacerdotes, sed dicitur, q immolauerunt, i. ad immolandū animalia prębuerunt.

Quare Bethsamitæ obtulerint holocausta, & non sacrificia pro peccato. Quæst. XXII.

QVAERET aliquis quare non obtulerint isti sacrificia pro peccato, sicut obtulerunt holocausta, & hostias pacificas, cum non superesset nisi hostia pro peccato.

Respondendum est, quod Israelitę obtulerunt hic sacrificia ad solennitatem arcę venientis: ista autem solennitas

K consistit in duobus.

Primo quātum ad aliquid speciale, quod Deo offertur. Secundo quantum ad aliquid speciale, quod est inter homines. Ad primū pertinebat fieri oblationem holocausti, quia holocaustum solum est ad Dei laudem; quantum ad secūdum pertinebat hostia pacifica, quia maxima pars illius pertinebat ad offerentes, & ipsi offerebant istud sacrificium ad Dei honorem, & vt ipsi gauderent epulando solenniter, sic enim dicitur Deuter. 12. & 16. capit. cum agitur de oblationibus pacificis, quas faciebant populares in festiuitatibus, in quibus veniebant ad Sanctuarium, scilicet, Lętaberis, atq; reficieris coram Deo tuo in cunctis ad quę extenderis manum, & iterum epulaberis coram Deo tuo tu, & filius tuus, &c. quia nunc adueniente arca erat magnum gaudium Israel, debebant Bethsamitæ, ad quos venerat arca, gaudere totaliter, scilicet, quantum ad se: & quantum

quantum ad Deum, ideo decebat, vt offerrent holocausta pro Deo, & pro se hostias pacificas: de hostia autem pro peccato secus est: quia illa est non ad laudem Dei, nec ad lætitiam nostram: sed pro aliquo peccato, vt expiemur, & Deus non puniat nos: ideo ista est hostia mœroris.

Ad solennitatem autem pertinent ea, quę iocunda sunt, ideo non conueniebat hic offerri hostiam pro peccato.

Item, si offerretur hostia pro peccato, aut illa esset pro peccato totius populi, aut pro peccato Bethsamitarum: si primo modo non poterant isti offerre, quia totus populus debebat petere pro se offerri cum peccatum esset omniū, nec satisfaciebant Israelitæ, si Bethsamitæ pro eis offerrēt, ergo non erat opportunum offerri pro peccato eorum: si autem esset pro peccato Bethsamitarum, & esset aliquod peccatum speciale, non sufficiebat si ibi offerrent sacrificiū coram arca: sed deberent offerre in loco, in quo erat Sanctuarium, & Sacerdotes, s. in Silo, vbi tunc erat, vel in Nobe, vbi postea fuit, vt declarabitur seq. cap.

Non igitur fuit causa vlla, pro qua offerrent hostiā pro peccato: sic enim in omnibus alijs solennitatibus erat cū aliqua solennitas fiebat, quæ solum esset ad lætitiam, sic patet in confirmatione legis in monte Sinai.

Nam illa confirmata obtulerunt Israelitæ holocausta, & hostias pacificas solum, vt patet Exodi cap. 24. scilicet, misitque iuuenes de filijs Israel, & obtulerunt holocausta, immolaueruntq; victimas pacificas vitulos duodecim: sic quoque fuit iterū in solennitate confirmationis legis, quādo post introitum in terram Chanaan, fuit lex confirmata in monte Hebal, & Garizim: nā tunc solum fuerunt oblata holocausta, & hostiæ pacificę, vt patet Iosue cap. 8. s. Obtulit super eo holocausta Domino, immolauitq; pacificas victimas. Hic autem solum fiebat solennitas propter aduentum arcæ: ideo solum conueniebat illi lætitiæ immolari holocausta, & hostias pacificas.

Et quinque satrapæ Philisthinorum viderunt. Isti erant, qui veniebant sequentes arcam, vt considerarent finē rei; dixerant namq; eis diuini, & sacerdotes eorum, quod ipsi aspicerent post arcam. Erant autem isti quinque satrapæ, quinque Reges, vel principes, quinque ciuitatum metropolitanarum terrę Philisthinorū, quorum nomina habentur infra: isti autem quinque decreuerunt arcam mittendam esse, quoniam conuenerunt in vrbe Accaron, vt patet præcedenti capitulo; venerunt etiam isti sequentes arcam propter duo. Primo ad honorandum magis arcam, nō poterant autem Philisthini maiorem honorē impendere arcæ, quam vt quinque principes eorum, qui Reges erant se quererentur arcam: ipsi autem volebant dare honorē Deo Israel, eo q̄ percusserat eos, & adhuc percutiebat, & precabantur humiliter pro sanitate. Alia causa erat, quia ipsi Philisthini, & satrapę eorum volebant certificari de euentu arcę, vt pateret, an ab ipsa percussi fuissent, vel naturaliter, & quia non poterant plene per aliquem certificari sicut per seipsos, iuerunt ipsi.

Causa autem immediata, propter quam isti iuerunt, fuit, quia Philisthinorum sacerdotes, & diuini hoc dixerunt satrapis, vt patet supra. Causa autem quare diuini illud dixerunt, fuit aliqua de istis duabus: Dicitur autem, quod satrapæ viderunt, scilicet, omnia, quæ faciebant Bethsamitæ, cum receperunt arcam deponentes eam de plaustro, & offerentes sacrificia; hoc autem viderunt, quia manserunt in aliquo loco excelso apud terminos Bethsames, & exinde speculabantur ea, quę fiebant in valle, in qua recepta est arca in agro Iosue, vt patet supra.

Et reuersi sunt in Accaron in die illa. Scilicet, postquam viderunt satrapæ Philisthinorum ea, quæ faciebāt Hebræi recipientes arcam, cognouerūt vere, quod Deus Israel deduxisset arcā, quia aliter non potuissent sic accidere ea, quę facta sunt, & tunc certificati redierunt in terram suā, scientes, quod Deus Israel percusserat eos propter arcam. Et dicitur, quod redierunt in Accaron, quia ista est ciuitas propinquissima terrę Iudęorum de vrbibus Philisthinorum. Vnde in eadem die venerunt de vrbe Accaron vsque ad terminos Bethsames, & ibi stantes viderunt, quæ faciebāt Israelitæ recepta arca, & eadē die iterum venerunt in Accaron: est autem ista ciuitas, in qua factum est consilium quinque satraparum Philisthijm, vt reduceretur arca in terram Israel, fuit enim vltimate in loco illo, & ibi est factum plaustrum, & inde cępit duci arca in terram Israel.

Hi sunt autem. Hic ponitur cuiusdam dicti explicatio, supra dictum fuerat, quod quinque prouinciæ Philisthinorum fecerunt quinque anos aureos, & quinque mures, quos in honorem arcæ obtulerunt. Hic autem declaratur istud quantum ad duo.

Primò, quantum ad nomina ciuitatum, scilicet, quę essent istæ vrbes.

Secundò, quantum ad alia loca particularia, an aliquid fecerint in istis quinq; simulacris anorum, & totidem murium: dicitur.

Hi sunt ani aurei, quos reddiderunt Philisthæi pro delicto. Scilicet, isti ani aurei, & mures supra nominati, qui in capsella veniebant apud arcam, sunt, quos obtulerunt Philisthini pro peccato suo: dicuntur autem obtulisse pro peccato, scilicet, quia intelligebant se peccasse contra Deū Israel detinendo arcam illius in terra sua, & accipiendo eam de castris Israelitarum, & quamuis Philisthini non colerent Deum Israel tanquam Deum suum, tamen sciebant, quod ipse percusserat eos, ideo honorabant eum in sacrificiis, siue donis, vt placaretur, ne vltra percuteret.

Azotus vnum. Id est, vrbs Azoti dedit vnum anum aureum: ista erat vrbs, in quam primo ducta est arca, quia erat de principalissimis terrę Philisthinorum, & in ea erat Deus Dagon, qui bis deiectus est coram arca, vt patet præcedenti capitulo; erat autem ista ciuitas apud mare Mediterraneum, quod vocatur mare magnum in scriptura, de quo Iosue cap. 15.

Gaza vnum. Ista est ciuitas in extremitate terrę Philisthinorum, & totius terrę Chanaan versus Meridiem: ideo Genesis cap. 10. vbi ponuntur termini terrę Chanaan ponitur Gaza in parte Meridiana tanquam terminus: & Sidon in parte Septentrionali: fuit autem ista ciuitas, in qua cepit Samson mulierem meretricem nomine Dalida, & portas huius vrbis super humeros suos portauit, & posuit in vertice montis; postea autem in hac vrbe excæcatus, Samson mansit in carcere multo tempore; & ibi deiecit totum templum Dagon super eos, qui intus erant, & occidit simul quasi tria millia hominum vtriusque sexus: Iud. cap. 16.

Ascalon vnum. Ista erat alia de quinque ciuitatibus principalibus Philisthinorum: de hac dicitur infra 2. lib. c. 1. s. nolite annunciare in Geth, nec annuncietis in compitis Aschalonis, ne forte lętentur filię Philisthijm, & exultent filię incircuncisorum.

Geth vnum. Id est, dedit vnum anum aureum. De ista vrbe erant quidam Gigantes Philisthinorum: fuit namque de ea Goliath, cum quo cōgressus est Dauid infra decimoseptimo capitulo: in hac etiam ciuitate postea mansit aliquanto tempore profugus Dauid a facie Saulis, & fuit cum Rege vrbis ipsius nomine Achis, sed postea data est ei quędam vrbs parua, nomine Siceleg: de quo infra vigesimoseptimo capitulo. Ad hanc autem vrbē ducta fuit arca secundo loco; Gethęi namque consiluerunt, q̄ circunduceretur arca per terram Philisthinorum, & ipsi resistentes nimium contra plagas fecerunt sibi sedes pelliceas, vt patet præced. cap.

Accaron vnum. Ista est ciuitas maxime Septentrionalis in terra Philisthinorum, vt patet Iosue capitulo decimotertio, & ista est nunc Philisthinorum: sed ante hoc fuerat Hebręorum, postea autem tempore Samuelis reddita est ad terram Hebræorum tam ipsa, quam multæ aliæ vrbes, vt patet sequenti capitulo: est autem ista ciuitas, in qua erat Deus Beelzebub, quem misit ad consulendum Rex Ochozias Rex Israel, an de ęgritudine sua conualesceret infra quarto libro, capitulo primo, est autem ista ciuitas, in qua postea fuit ordo militum, qui nunc vocatur ordo Sancti Ioannis de Acie: mutato nomine antiquo, scilicet, Accaron, & durauit ibi militia magna dum Christiani possederunt terram promissionis.

Et mures aureos. Id est, etiam istæ vrbes obtulerunt mures aureos: causa autem fuit, quia in vtroque percussi fuerant. s. ipsi in posterioribus, & terra eorum a muribus dissipata fuerat, vt patet supra.

Secun-

Secundum numerum vrbium quinque prouinciarum. Refertur ad mures,& a nos aureos.s.q̃ fuerunt tot, quot erãt prouinciæ terræ Philisthinorũ, & tamen denominati sunt a quinque vrbibus principalibus istarum quinque prouinciarum, sed non est intelligendum, q̃ istæ quinque vrbes offerrent solæ istos quinque anos aureos, & totidem mures, sed quinque prouinciæ Philisthinorum,in quibus erãt istæ quinque vrbes: soluebãtur autem expensæ pro his muribus, & anis partim ab his ciuitatibus, & partim ab alijs aninoribus prouincialibus suis,& hoc significatur.inf.cum dicitur. *Ab vrbe murata vsque ad villam,quæ erat absq. muro.*i.isti quinque ani, & mures non fuerunt solum dati ab istis quinque vrbibus supradictis, sed etiam ab omnib. locis terræ Philisthinorum incipiendo ab vrbe murata vsque ad villam absque muro.i.a magnis vsq; ad minima, nullus.n.fuit locus in terra Philisthinorum immunis ab hac G dessolatione, eo q̃ non fuerit aliquis locus, in quo non fuisset plaga: ideo pro plaga communi debuit esse oblatio communis. Vocantur autem hic villæ absque muro, quia non accipiuntur sic villæ in sacra scriptura,sicut apud nos: vocantur enim ciuitates in scriptura omnia loca murata, siue magna,siue parua sint: villæ autem dicuntur loca parua non murata: nos autem non vocamus vrbes omnia loca murata, sed diuidimus illa in villas,& vrbes, loca autẽ sine muris vocantur rura,vel viculi.

*Et vsque ab Abel magnum super quem posuerunt arcam Domini.*Id est,omnia loca terræ Philisthinorum cõtribuerunt aliquid ad factionem anorum aureorum,& murium vsq;ad extremitatẽ regionis: & ponitur hic magnus Abel pro extremitate terræ Chanaã alias Philisthijm: erat autẽ hoc quidam lapis magnus, super quem posuerũt Leuitæ H arcam in agro Iosue Bethsamitis, vt dicitur supra,& patet etiam immediate.Durabat autem terra Philisthinorum ex parte Meridiana contra Aquilonem vsque ad Abel magnum,id est, vsque ad illum lapidem:& est sensus,q̃d omnia loca terræ Philisthinorum vsque ad illum lapidem soluerunt pro expensis istorum vasorum aureorum.

Nomen lapidis,super quo posuerunt arcam; quare vocetur Abel. *Quæst.* XXIII.

VOCATVR autem iste lapis Abel magnus, quia forte nomen suum erat Abel,sicut interdum ponũtur alia nomina lapidibus:qui sunt in desertis, vel agris,vt patet Iosue cap.21.s.Miseruntque nuncios ad filios Beniamin, qui erant in petra Remon, sic etiam vocatur alius lapis magnus Zoeleth, qui erat apud Ierusalẽ, de quo infra 3.lib.cap.1.scilicet, Immolatis ergo Adonias arietibus, & vitulis iuxta lapidem Zoeleth, qui erat vicinus fonti Rogel &c.vocatur etiam iste lapis Abel magnus, quia ipse vere erat magnus lapis,cum dicatur supra, q̃ posuerunt arcam Dei, & capsellam super lapidem grãdem,& ante hoc dicitur;erat autem ibi lapis magnus.

Opinio Nicolai. Alio modo dicit Nicolaus,q̃ vocatur lapis iste Abel q̃a fuit mutatum nomen: nam lapis in Hebræo dicitur Abẽ, vt patet Iosue.cap.18.cum dicitur vsque ad Aben Boen & exponitur ibi.i.lapidem Boen filij Ruben: fuit autem facta mutatio aliqualis.s.N in L & cum deberet dici vsque ad Aben magnum siue lapidem magnum, dicitur vsq; ad Abel magnum.Ratio ãt mutationis fuit ex accidenti:nam in loco illo Bethsamitæ viderunt arcam, & Deus occidit K multos,ceteri autem fleuerunt illos,vt patet inf. & ob hoc positum est illi lapidi nomen luctus.s.Abel, quoniam fuit ibi luctus magnus, Abel autem significat luctum, vanitatem, vel nihil. Quod autem termini terræ Philisthinorum essent apud lapidem illum,apparet, quia dicitur supra,q̃d venerunt satrapæ Philisthinorum vsque ad terminos Bethsames, & inde erant speculantes, quid facerent Bethsamitæ in valle recepta arca, vt patet supra,sed lapis ille erat prope locum illum,in quo erant satrapæ Philisthinorum, ergo erant in ipso lapide termini Israelitarum,& Philisthinorum, vel prope ipsum,ita quod possent denominari ab ipso,eo quod lapis insignis erat:dicitur autem,quod ibi posuerunt arcam, quia, quando Leuitæ deposuerunt arcã, & capsellã de plaustro, posuerũt eam super lapidẽ illũ magnũ,& pp hoc oportet,q̃ nos vocemus Abel illũ lapidem.

F Conuenienter autem dictum est,quod sit mutata hic litera,vt dicatur Abel,cum in Hebræo habeatur Aben:& licet præcedens ratio sit aliqualis,tamẽ potest dici, quod hic sunt duæ differentiæ a litera Hebræa. Prima,quia translator cum deberet ponere nomen appellatiuum,posuit Hebræum velut proprium. Secunda est, quia etiam mutatur litera hebraici nominis:nam cum deberet dici Aben dicitur Abel. De prima dicendum, quod translator videtur fecisse hoc ex industria:nam licet apud Hebræos planum sit,quod Aben sit nomen appellatiuum, & significet lapidem,non putauit hic accipi,vt est nomen commune significans lapidem, sed vt est nomen proprium alicuius loci, quia frequenter nomina,quæ alias sunt appellatiua,ponũtur vt propria loci,sicut apud nos est: vt si aliquis locus vocetur capita ænea,& alius locus caput hispidum,& huiusmodi,ita Aben,licet lapidem significet,poterat esse hic nomen proprium loci,& hoc dupliciter intelligitur. Vno modo,quod ille locus vocaretur Aben inter Hebræos,vel Philisthinos,& sit nomen propriũ illius loci, & non significet lapidem,& hoc modo non debebat Hieronymus transferre lapidem magnum, sed Aben magnum: quia non ponitur ibi Aben, vt nomen commune, sed vt proprium,& sic facit Hieronymus alibi,scilicet Iosue 18.cap.vbi ponuntur termini sortis Bethsamin,& dicitur,quod descendit vsque ad Aben Boen,& ibi exponitur,id est, lapidem Boen filij Ruben:quamuis enim Aben lapidem designaret voluit dicere descendit vsque ad lapidem Boen, quia credidit esse nomen proprium loci cum ponatur ibi, vt terminus sortis,& non quod sit nomẽn lapidis: & tamen ne videretur ignorasse,quod illud apud Hebręos esset nomen propriũ, adiunxit interpretationem eius dicens,id est,lapidem Boẽ: ita poterat esse hic, ideo non posuit nomen commune lapidis, sed reliquit nomen Hebræum tanquam proprium, & recte fecit, quia certum est,quod hic non significat lapidem absolute, vt commune nomen: sed nomen propriũ loci,nam hic dicit litera, quod omnia loca terræ Philisthinorum contribuerunt expensas ad anos, & mures aureos ab vrbe murata vsq; ad villam, quæ erat absque muro, & vsque ad Abel magnum:ergo non posuit pro lapide simpliciter,sed pro determinato loco,& sic nõ dixit lapidẽ,sed Aben,quod erat proprium. Alio modo poterat fieri,quod esset locus aliquis, cuius nomen proprium esset aliquod nomen appelatiuum alterius rei,& vocaretur locus ille lapis,siue petra,& in Hebræo Abel signat petram, ideo ponitur Abel: Hieronymus autem poterat transferre petrã, I sed vt signaret esse proprium dixit Aben:sic etiam in Arabia præcipua ciuitas vocatur Petrus, vt dicit Iosephus libro Antiquitatum.

Secũda mutatio est,quia,si maneret nomen in Hebręo, deberet dici Aben,& non Abel, & hoc licet quidam putẽt ex industria mutatum, quia Abel significat luctum ad significandum magnum luctum, qui fuit in Bethsames pro morte eorum,qui viderunt arcam,vt dictum est,verius,& rationabilius putõ prouenisse ex ignorantia liberariorũ, qui facile in transcribendo corrũpũt;potissimum in nominibus alienę linguę,sicut hic,& maxime, quia facile erat istã mutationem fieri cum sit solũ in vna litera, scilicet, L pro N.& sic credo factum, & quod Hieronymus transtulerit Aben magnũ:& librarij deinde corruperint dicẽtes Abel: superiora vera sunt ad excusationem Hieronymi, quare posuerit Aben,& non lapidem, & tamen nihilominus dicendum,q̃ potuisset si voluisset, & bene,ponere nomẽ appelatiuum dicendo vsque ad lapidem magnum, vbi dixit Aben, vel Abel, & verum est,quod Aben in Hebręo designat hic locum singularem, vel determinatum, & tamen non per modum nominis proprii, sed sub nomine appellatiuo, & patet hoc primo ex adiectione nominis adiectiui cum dicatur Aben magnum,& tamen si Aben esset nomẽ proprium non adiungeretur ei adiectiuum illud,quia adiectiua talia non determinant nomina propria, sed communia. Secundo patet hoc ex relatiuo, quia dicitur, super quem posuerunt: quia relatiuum illud non referret nomen propriũ sub illa habitudine verbi, Tertio ex actu,scilicet, quia dicitur,quod super illum posuerunt arcam. Dicendum, ergo quod Aben significat lapidem, quia est nomen commune, & non erat Aben nomen proprium illius lapidis,

Petrus appellatur quadam ciuitas præcipua in Arabia.

lapidis, vbi latuit Dauid infra lib. 2. cap. 20. & Remon nomen alterius lapidis, vbi erant filij Beniamin Iudicum 21. capitulo, sed erat nomen commune, & significabat lapidem magnum, qui erat in agro, & patet, quia dicitur in litera, vsque ad Abel magnum, super quem posuerunt arcam Domini; si autem esset nomen lapidis, non adiungerentur istæ determinationes, maxime, quia significatur lapidem illum fuisse mobilem, cũ dicatur, qui erat vsque in die illa in agro Iosue Bethsamitis, & ideo ibi potuit poni arca. Sed dictum fuit sic, quia erat sensus, quod omnes vrbes, & loca, quæ erant in terra Philisthinorum, contulerint aliquid ad anos aureos, & mures, qui dati sunt in munera Deo Israel: cum dicatur ab vrbe murata vsque ad villam, quę erat absque muro, & vt intelligatur, quod generaliter fuit hoc in tota terra Philisthinorũ, dicitur vsque ad Abel magnum, super quem posuerunt arcam, id est, omnia loca terræ Philisthinorum, quæ erant vsque ad illum lapidem contribuerunt ad expensas: nã ille lapis erat limitans tunc terram Iudęorum, & Philisthinorum, ideo si vsque ad illũ locum omnia loca contribuebant, nullus locus relinquebatur in terra Philisthinorum, qui non contulisset ad expensas, & ita potuisset dicere Hieronymus vsque ad lapidem magnum, super quem posuerunt arcam Domini.

Qui erat vsque in diẽ illã in agro Iosue Bethsamitis. Id est, lapis ille magnus fuerat semper Iosue Bethsamitæ vsque ad diem illum: quod etiam postea fuerit similiter intelligendum est; nisi forte, quis diceret, ꝙ ille lapis magnus inde postea particulatim diuisus ablatus sit propter religionem, scilicet, quia ibi fuerit posita arca; sed hoc non est verisimile, quia eodem modo omnia loca, in quibus sedisset, oportebat propter religionis honorem abradi, & custodiri lapides, vel terram, quæ ibi fuerat, sed istud negociũ infinitum esset, & nullius vtilitatis: ideo etiam de lapide isto sic intelligendum est, quod ante diẽ illũ semper fuerit ibi, & postea etiã semper: sed scriptura non curauit significare, quod ibi fuerit postea, quia non erat necessariũ scripturæ, Et ista est consuetudo scripturæ sacrę: iuxta illud Matth. 1. Ioseph non cognoscebat Mariam, donec peperit ei filium suum primogenitum: licet autem certum sit, ꝙ nec postea cognouit, nõ dicit, an postea cognouerit, vel nõ, quia istud non erat necessarium ad intentionem scripturę, scilicet, quod Christus natus esset de Spiritu Sancto sine semine, quia etiamsi postea cognosceretur a Ioseph, quod falsum est, nihilominus natus esset iam Christus de Spiritu Sancto, & sine semine, quod solum intendebat Euangelista.

Bethsamitæ percussi sũt, quia viderũt arcam.

Percussit autem Dominus de viris Bethsamitibus. Hic ponitur tertium principale huius capituli, s. percussio populi: viderunt enim Bethsamitę arcam, & quia non erant digni videre, percussi sunt: erant autem isti de Bethsamitibus, s. de illis, qui habitabant in loco illo, vel qui conuenerant ex aliis locis, & erant tunc ibi coram arca.

An omnes, qui percussi fuerunt, essent populares, vel aliqui essent Sacerdotes, & an Sacerdotes, & Leuitæ possent aliquo modo peccare videndo arcam.
Quæst. XXIIII.

QVÆRET aliquis an isti, qui fuerunt percussi, quia viderunt arcam, essent omnes populares, vel aliqui de eis Leuitæ, vel Sacerdotes.

Respondebit aliquis, quod solum erant populares, quia dicitur, quod percussit Dominus de Bethsamitibus viris, sed Bethsames erat ciuitas pertinens ad tribum Iuda, & omnes de illa tribu erant populares, nec aliquis vnquã ministrauit in rebus sacris de illa tribu, vt patet ad Hebræos cap. 7. & etiam ista ciuitas non erat de pertinentibus ad Leuitas, vel Sacerdotes, vt patet ex vrbibus eis dans Iosue cap. 21. ergo solum erant populares, qui percussi sunt.

Respondendum est, ꝙ adhuc non stat istud, quia quãuis solum essent Bethsamitæ, qui occisi sunt, tamen poterant ibi esse aliqui Sacerdotes, & Leuitę: quia pręter vrbes, quæ datæ fuerant Sacerdotibus, & Leuitis ad habitandum, ipsi habitabãt adhuc in vrbibus Israelitarum, & hoc propter paupertatem: erant. n. Leuitæ pauperes, & quia, in plurimum eleemosynis Israelitarum erant gubernandi,

Leuitæ erãt pauperes.

[A] & istas non poterant habere, nisi manerent dispersi per loca, in quibus habitabant Israelitæ: ideo multi de eis habitabant in his locis: sic patet Deuteron. cap. 12. scilicet, ibi epulabimini coram Deo vestro vos, & filij, ac filiæ vestræ, atque Leuitæ, qui in vrbibus vestris commorantur, ergo Leuitæ inter ipsos Israelitas morabantur: alioquin nõ possent eos ducere ad conuiuia sua: & aliquando dicitur, ꝙ Leuitæ habitabant intra portas Israelitarum, id est, intra portas vrbium, in quibus morabantur Israelitę. De hoc Deuteron. 16. cap. quod autem liceret Sacerdotibus, & Leuitis exire de locis suis, vt irent ad habitandum in ciuitatibus Israelitarum, apparet de illo Leuita, qui exiuit de vrbe sua: & dixit, vado, vt habitem, vbi potuero, & vtile mihi esse prospexero, Iudicum cap. 17. poterant ergo habitare Sacerdotes, & Leuitę in Bethsames: ideo pertinendo de [B] Bethsamitis satis poterat intelligi, ꝙ percuterentur aliqui Leuitę, vel Sacerdotes, sed dicendum est, ꝙ hic non apparet, de quibus isti percussi fuerint: satis tamen esse poterat, quod essent de popularibus Leuitis, & Sacerdotibus, de popularibus manifestum est, quod ipsi poterant peccare circa arcam dupliciter.

Primo si eam tangerent, siue opertam, siue nudam, cum hoc pertineat ad officium Leuitarum.

Secundo, poterant peccare, si viderent arcam nudam, etiamsi eam non tangerent.

De Leuitis etiam dicendum est, quod ipsi potuerunt hic peccare, quia Leuitæ licet possent tangere arcam velatam, & mouere eam de loco ad locum; tamen non poterant eã videre nudam, quia morerentur, si viderent, vt patet Numeri cap. 4. peccatum autem fuit hic in videndo arcam, vt [C] patet in litera, cum dicatur, quod viderunt arcam: poterãt igitur ipsi mori; de Sacerdotibus autem erat magis dubiũ, quoniam ipsis licebat videre arcam Dei nudam, cum ipsi ingrederentur in Sancta Sanctorum ad operiendam eam, cum portanda erat a Leuitis, vt patet Numeri cap. 4. & nemo moriebatur: ergo etiam hic de eis propter hoc nemo mortuus est, Hãc positionem videtur sequi Iosephus sexto Antiquitatum dicens: ira vero, atque indignatio Dei septuaginta Bethsamitas, eo ꝙ non fuissent digni arcã Dei contingere, quia nec Sacerdotes erant, qui ad eam accesserunt, interemit, & sic videtur dicere, quod si isti fuissent Sacerdotes, non periissent, sed dicendum, quod etiam de Sacerdotibus potuerunt aliqui mori. Primo, quia quamuis Sacerdotibus liceret videre arcam Domini nudam intra Sancta Sanctorum, quando eam velabant, tamen non lice[D]bat videre extra. Nunc autem videbant extra Sanctuarium, ideo poterant occidi, potissime aũt, quia Sacerdotes poterant esse circa arcam irreuerenter. s. si ipsi discooperirent eam, veniebat enim operta de terra Philisthinorũ, & ibi discooperuerunt eam, qui aũt hoc facerent, grauius quã ceteri peccarent, & ob hoc morerentur. De omnibus igitur potuit esse ista percussio.

Quare mortui sint Bethsamitæ isti, Et an sient causæ quatuor Nicolai in hoc, Quæst. XXV.

QVÆRETVR vlterius, quare mortui sint isti Bethsamitæ.

Niculaus respondet, quod fuerunt quatuor causæ.

Prima fuit lętitia inepta, quam conceperant adueniente arca. [E] Secunda holocaustum indebite oblatum, quia de femellis. Tertia fuit curiositas, qua mori fuerunt ad videndum arcam nudam, quod erat prohibitum sub pœna mortis, Num. cap. 4. Vltima causa fuit. s. quia dimiserunt arcam Domini extra domum aliquam magno tempore sine luminaribus.

De istis causis dicendum est, quod non omnes conferũt ad hoc; de prima enim cum dicitur, quod lętitia Bethsamitarum fuit ex leuitate, & non ex reuerentia, nimis dubiũ est, magis enim rationabile est contrarium, quia Israelitæ desiderabant arcam Domini nimis, & quia perdiderant eã a septem mensibus, putabantq; sibi impossibile esse recuperare illam viribus suis, quãdo viderunt illam lætati sunt nimis, & verisimile est, quod lętarentur ex intimis, quia aliquid nimis gaudiosum eis aduenerat: quod apparet, quia immediate relicto opere suo in collectione segetum concurre-

currerunt ad arcam facientes sacrificia, & dato quod ista lętitia esset ex leuitate non propter hoc debebant mori aliqui eorum, nisi forte inriderent arcæ: quod non pertineret ad leuitatem, sed ad iniquitatem: maxime, quia nō potest dici, quod ista lętitia esset leuis, quia tunc aliquis leuiter dicitur lętari quando lętatur de re, quæ non mereretur gaudium eo, quod parua nimis est, vel qui circa omnia lætatur: istud autē, de quo Hebræi lætabantur non erat paruum, sed maximum bonum, quod ipsi pro præsenti se habere posse existimabant: lętitia igitur eorū esset magna nimis, sed de secunda causa, quam ponebat Nicolaus dicendum, quod verum est, quod illa faciebat aliquem dignum morte, quia præuaricabantur cęrimonias Domini: sicut.n. Nadab, & Abiu mortui sunt, quia obtulerunt de igne, quē non debebant Leuit. cap. 10. ita etiam, qui offerret in holocaustum animal illicitum morte plectendus erat: sed ista non poterat esse aliquo modo causa huius magnæ cladis, quia solum peccaret in hoc ille, qui immolaret istas duas vaccas, quæ portabāt plaustrum, & esset vnus iste, vel duo de sacerdotibus: reliqui autē de popularibus nihil ad hoc pertinerent. Quarta etiam causa, quæ assignatur nihil ad hoc videtur pertinere: quia aut peccabant Bethsamitæ, quia magno tempore tenebant arcam extra aliquod habitaculum in agro, vel quia eam sine lumine ferebant. De primo nō potest dici, quod peccauerint Bethsamitę ex hoc quia maiori tempore tenebatur arca extra Sāctuarium, & aliqua habitacula, cum portabatur per desertum, quā cum ipsi tenuerint eam ibi, & tamen nullus peccabat portādo eam per desertum, ergo nec hic; similiter etiam portata fuit arca in circuitu Iericho septē diebus, & in septima die septies, vt patet Iosue cap. 6. etiam portata est de templo Domini in Silo in locum castrorum supra cap. 4. fuit etiā portata de Cariathiarim in Ierusalem infra secundo libro capitulo sexto: tamen in his temporibus nemo peccabat, licet arca esset extra templum, & omnia habitacula. Si autem dicatur, quod peccauerint Bethsamitæ, quia tenuerunt diu arcam Domini sine lumine, non stat ratio, quoniā non consueuerat poni lumen ante arcam Domini, nā erat ipsa intra Sancta Sanctorū, & ibi non erat aliquod lumen, vt patet ex dispositione Sanctuarij, Exod. a capitulo 25. vsque ad finem, sed solum ponebatur vnum cādelabrum cū septem lucernis in prima parte tabernaculi, in qua non erat arca, de hoc patet Exod. 26. c.

Sed dicet aliquis, quod quāquam intra Sancta Sanctorum arca non deberet habere luminaria coram se, debebat tamen habere cum esset exterius.

Sed etiam hoc non stat, quoniam quando portabatur arca per desertum in itinere, nulla luminaria coram ipsa ferebantur, ideo nec poterant conuenienter ferri: ēt quando arca septem diebus portata est in circuitu Iericho, non ducebantur coram ea luminaria, sed solum clangebant 7. sacerdotes in septem tubis argēteis, vt patet Iosue cap. 6. nec ergo erat hic necessarium, aut conueniens, quod arca Dei existente in agro ponerētur luminaria corām ea, & sic istæ tres rationes non conferunt ad illam magnam plagā, quæ habetur hic. Quarta aūt .s. quia viderunt arcam, est propter quam facta fuit ista plaga, & ista solum exprimitur in litera, fuit enim communis omnibus. *Eo quod vidissent arcam Domini*. s. isti Bethsamitæ, qui percussi sunt viderunt arcam, & quia non licebat eis illam videre, mortui sunt.

Viri Bethsamitæ quomodo viderunt arcam, & fuerunt percussi. Et non omnes, qui fuere circa arcam percussi fuerunt. Quæst. XXVI.

CONSIDERANDVM, quod Bethsamitæ non viderunt arcam simpliciter, quia ex hoc solo, ꝙ erat videre arcam, non morerentur: nam licebat eis illam videre opertam, sicut viderant omnes, qui erant in bello supra capitulo 4. & viderant omnes, qui erant in deserto, cū mouebantur per mansiones suas, nemo tamen moriebatur: sed viderunt Bethsamitæ arcam nudam, fuit autem hoc, quia cum venisset arca Dei de terra Philisthinorum nouiter, repleti magno gaudio discooperuerunt eam, vt viderent: & forte hoc faciebant populares, quia nullus vnquam Israelitarum præter sacerdotes viderat
F arcam nudam, & quia ipsa erat, quid preciosissimum apud Hebræos, desiderabant nimis videre illā, ideo nunc opportunitate captata discooperuerunt eam, vt viderent. Hebræi autem dicunt, ꝙ non solū viderunt arcā, sed etiam aperuerunt eam, vt viderent, quid intra illam erat, & hoc dicunt, quia litera Hebraica dicit hic, ꝙ percussit Dominus Bethsamitas, quia viderunt in arca, id est, intra arcam. s. aperientes eam: litera autem nostra nihil huius expressit, quia intellexit Hieronymus, quod nihil speciale diceret illa præpositio, scilicet, viderunt in arca: quia secundum modū improprium loquendi sermonis Hebraici interdum ponuntur aliqua, quæ nihil efficiunt: si tamen Bethsamitæ hoc fecissent, erat magna audacia, quoniam aperire arcam, & videre, quæ intus erāt, nunquam alicui licuit: etiam nec summo sacerdoti, sed solum cum ingrediebatur summus sa-
G cerdos in Sācta Sanctorum videbat arcam discoopertam, si quid intra eam esset nequaquam videbat. poterant tamē Bethsamitæ hoc inquirere ex magna curiositate, quia desiderabant scire, quid erat arca, & quid intra arcam reconditum erat: vel potuerūt hoc facere forte, quia veniebat arca de terra Philisthiim, & dubitabant, an Philisthini abstulissent aliquid de illa, ob hoc inquirentes volebant videre, an intus essent ea, quæ Moyses posuerat, & sciebantur posita esse: sed tanta audacia forte non fuit in Bethsamitis: magis autem credendum, quod ex curiositate, vel lætitia ipsi discooperuerint arcam, sed non aperuerint.

Sciendum vlterius, quod Deus percussit Bethsamitas, quia viderunt arcam, sed non est credēdum, quod percussi fuerint omnes, qui eam viderunt: nam secundum communem expositionem solum perierunt septuaginta: veri-
H simile tamen est, quod plures de Bethsamitis essent præsentes arcæ ad honorandum eam in sacrificiis, quando venit de terra Philisthiim, & si arca ab aliquo discooperiretur, omnes qui præsentes erant, viderent, quia non erat in potestate eorum nequaquam videre: solum igitur dicendum, quod perierint illi, qui discooperuerunt: ceteri autē, quia nihil horum volebant, aut sciebant, sed aliis discooperientibus arcam viderunt, nō perierunt, quia nihil isti peccauerunt, poterat.n. hoc mō quilibet occidere totū populū Hebræorum, aut valde multos, vtpote si ipsis stantib. coram arca, ille discooperiret eam ipsis nescientibus, nec iubentibus, solum igitur morerentur huius mali factores cū fautoribus suis.

Considerandum vlterius, quod Deus puniuit multos in Bethsames, quando viderunt arcam, & hoc fuit conue-
I niens ad monstrandum gloriam suam: sciebant enim Iudæi, quod arca Dei a principio inter ipsos fuerat aliquid nimis honorabile, quia tamen ducta fuerat a Philisthinis, & manserat in terra ipsorum forte iam non crederetur digna tanto honore, ideo Deus voluit monstrare gloriam suam æqualem esse apud arcam nunc, & a principio, & ad hoc illos, qui incidenter eam videre voluerunt, occidit, vt sic ceteris cōstaret, ꝙ ad arcā se nimis reuerēter habere deberēt.

Et percussit de populo septuaginta viros, & quinquaginta millia plebis.

Quot fuerint percussi de videntibus arcam, & an litera ista possit sic stare. Quæst. XXVII.

ISTA litera videtur esse difficilis propter duo. Primo
K quantum ad veritatem. s. quomodo esse poterat, ꝙ occidisset Deus de videntibus arcam. 70. viros: & quinquaginta millia: nam non videtur, ꝙ tot esse poterant ibi præsentes arcæ, quando ipsa erat in agro. Nam hoc fuit die illa, qua venit arca de terra Philisthiim: si.n. ibi aliquot diebus arca fuisset detenta potuissent conuenire multi de Israelitis, & vidissent eam ibi: quia tamen solum fuit ibi die ipsa, & nō quidem tota die: sed in quadam parte ipsius diei, nō poterant conuenire multi, ita vt essent ibi vltra quinquaginta millia virorum de occisis. Item omnes isti, qui mortui sunt, erant de Bethsamitis, cum dicatur hic, ꝙ percussit Dominus de viris Bethsamitibus, sed non poterant esse tot viri in vrbe Bethsames: nam Bethsames locus paruus erat: non enim erat insignis in terra Israel, & præter hoc manserunt adhuc multi in loco ipso, qui occisi non fuerunt; cum dicatur, ꝙ luxit populus eo, ꝙ percussit Dñs plebem;

bem: ergo non erant quinquaginta millia percussi, quia nō possent tot reperiri in vrbe Bethsames.

Secundo est ista litera difficilis propter replicationē, quia dicitur, ꝙ percussit Dominus de populo .70. viros, & quinquaginta millia plebis, & in Hebræo habetur adhuc magis indistincte, quia dicitur: percussit Dominus de populo 70. viros, & de populo quinquaginta millia: & sic dato ꝙ tot fuissent mortui, videbatur nimis superuacua ista replicatio, sed diceretur percussit Dominus de populo quinquaginta millia virorum, & 70. & sic est signum, ꝙ aliquis error lateat in litera, vel saltem aliqua magna improprietas loquendi.

Hebræorum sententia de septuaginta Bethsamitibus ob visam arcam mortuis improbatur.

Quæst. XXVIII.

IVDAEI autem communiter exponunt, ꝙ solum fuerunt percussi .70. viri, sed dicunt, ꝙ etiam ponūtur quinquaginta millia, quia isti viri .70. tantū valebant sicut quinquaginta millia, sic enim dicitur de Dauid. inf. 2. lib. c. 18. tu pro decem millibus computaris.

Sed iste sensus non est multum conueniens, nec etiam satis applicatur veritati: quomodo .n. contingeret mori .70. viros solum, qui valerent pro quinquaginta millibus, & non morerentur aliqui de popularibus, qui solum computabantur pro vno viro. Nicolaus tamen istum sensum tenet dicens, quod isti, qui mortui sunt, erant rectores populi, ideo valebant pro quinquaginta millibus: fuerunt autē ipsi mortui, quia non regulauerunt populum retinentes, ne accederent ad arcam discooperientes eam.

Determinatio auctoris. Si tamen dici posset melius esset: quod diceremus in litera Hebraica fuisse aliquid additū, scilicet, per errorem ab antiquo secundum, quod aliqua deficiunt vt patet in 21. cap. Iosue, vbi in omnibus libris Iudæorum deficiunt duo versus, vt confitentur doctores eorum: sic enim dicit Rabi Dauid Kimhi: ita ergo diceretur, quod quinquaginta millia esset hic ex superabūdanti, cum solum deberent esse sexaginta, sed ista additio facta est valde ab antiquo: quoniam tempore Hieronymi iam erat, quia ipse transtulit sicut nunc habetur in Hebræo.

Iosephus tamen, qui adhuc inter Hebræos antiquior fuit, q̄ Hieronymus inter nos translator existeret: cum fuerit Iosephus tempore, quo est capta Ierusalem a Romanis scripsit 6. lib. Antiquitatum solum periisse de Bethsamitis septuaginta viros, quasi in Hebræo non haberentur plures: vel si dicamus literam semper sic habuisse, dicetur, quod omnes Hebræi ab antiquo per numerum hic positum solum intelligebant septuaginta viros, & hoc ex improprietate locutionis Hebraicæ, quæ non solum hic sed & alias est: & istud videtur magis tenendum: siquis tamē tenere voluerit, quod ponuntur quinquaginta millia eo, quod illi septuaginta tantum valebant sicut quinquaginta millia, non prohibeo. Non dicitur tamen rationabiliter, quod fuerint septuaginta viri, & præter hoc quinquaginta millia.

Luxitque populus. Scilicet populus Bethsamitarum luxit pro persecutione magna, quam Deus fecerat apud eos, & erat iste planctus totius populi, quia cum essent septuaginta viri mortui isti forte attinerent in consanguinitate, vel affinitate ad totum populum, ita vt pauci essent in populo, qui ad aliquem horum nō attinerent: & tunc lugeret quilibet mortuum suum, sic, vt nulli manerent in plebe, ad quos non extenderetur planctus.

Eo quod percussisset Dominus plebem plaga magna. Plebs & populus pro eodem ponūtur hic, scilicet, pro Bethsamitis: populus enim, scilicet, Bethsamitarum luxit, quia percussit Dominus plebem, scilicet, ipsorum Bethsamitarum.

Nam cum de aliquo populo occiduntur septuaginta viri maxime si ille populus non est magnus satis potest dici percussus: dicitur autem plaga magna, quia multi fuerunt percussi, ex quo aliquis dicet literam superiorem sic intelligendam esse, vt iacet, scilicet, quod perierunt quinquaginta millia virorum, & septuaginta, sic enim erat plaga magna: Dicendum quod non sequitur ex hoc: nam etiā solum pereuntibus septuaginta viris simul erat plaga

A magna; potissime, quia populus ille percussus non erat magnus.

Et dixerunt viri Bethsamitæ, quis poterit stare in conspectu Dei sancti huius. Quasi dicat, iste Deus noster tm̄ est Sāctus, quod nemo potest coram ipso stare, scilicet, quia si steterit coram eo errabit in aliquo paruo, & morietur. Dicebant hoc Bethsamitæ percussi magno timore, vel quasi desperatione. Nam poterant ipsi tenere arcam Dei apud se, & quod non morerentur, quamquam Deus nimis sanctus esset, sicut tenuerunt viri de Cariathiarim, sed ex percussione illa facta consternati animo inceperunt magis timere, quam timendum erat, & desiderauerunt arcam a se eiici in alium locum: dixerunt autem, quis poterit stare in conspectu Dei sancti huius, id est, iste Deus noster nimis sanctus est, scilicet, segregatus a communicatione humana, & non sicut alii dij, quia licet cultores eorum tractent sacra ipsorum, & videant quæcunque voluerint, non mo-
B riuntur, Deus autem noster vult maiorem sanctitatem, id est, reuerentiam, & segregationem in sacris suis, ideo quis poterit stare coram ipso, scilicet, ad ministrandum ei, vel in loco, in quo fuerit arca q. d. nemo, quia si non attenderit nimis diligenter, ne offendat, aliquando offendet, & morietur, & est ista querela non ex parte rationabilis, qualiter solent conqueri homines, quibus malum aliquod magnū prouenit ex culpa sua, nam leues colores querelarū inquirunt, vt sic per querelas aliquā doloris sui consolationem habeant, vel vt non simpliciter ipsi sibiipsis malorum suorum causa existant. Sic conquesti sunt Israelitæ post oc-
C cisis multis de populo: quia contenderant pro sacerdotio contra Aaron, & postea positis sortibus ex virgis arentib. frustrati sunt intentione sua ostenso, ꝙ sacerdotiū manere deberet in tribu Leui apud Aaron, & filios suos. Nam tunc dixerūt: Ecce consumpti sumus, omnes perimus, quicunque accedit ad Sanctuarium Domini moritur: Num vsque ad internecionem omnes delendi sumus Numeri 17. & tamen ista querela erat, quia Deus repulerat eos a Sāctuario, dando honorem sacerdotij, & totius ministrationis tribui Leui. Vocabant autem Bethsamitæ Deum suum tanquam existentē in arca, vel saltem habentem ibi specialem modum essendi: nam cum arca recederet ab eis non dicebant se esse in conspectu Dei, sed quando habebant arcam præsentem.

Et ad quem ascendet a nobis arca Dei testamenti. Id est,
D ad quem populum ibit arca testamenti Dei postquam stetit apud nos? quasi dicat nullus populus illam recipere volet intelligens, ꝙ & ipsi percutientur, sicut nos percussi fuimus. Intelligebant enim Bethsamitæ, ꝙ acciderat Israelitis tale malum sicut Philisthinis. Nam primo arca cum magno gaudio portata est in Azotum, sed quia ibi fecit plagam magnam, aliæ vrbes nolebant recipere arcam nisi inuitæ: sic enim Accaronitæ adueniente arca, dixerunt exclamantes: adduxerunt ad nos arcam Dei Israel, vt interficiat nos, & populum nostrum, vt patet præced. c. ita arca veniens de terra Philisthinorum cum magno gaudio recepta est a Bethsamitis: sed postquam ibi facta est plaga magna, putauerunt ipsi, quod omnes populi Hebræorum sic timerent, & nullus auderet recipere illam, & sic dicebāt ista verba quasi per modum desperationis. s. ad quem ascēdet
E ex a nobis arca testamenti? quasi dicat, nullus est, qui velit eam recipere considerata ista plaga; vel potest intelligi, ꝙ hoc dicerent per modum deliberationis. s. inter se inquirentes ad quem populum mitterent arcam, & iudicauerunt eam mittendam esse in Cariathiarim.

Miseruntque nuncios ad habitatores Cariathiarim. Hoc fecerunt, vt scirent, an illi vellent recipere eam, alioquin frustra fuisset arcam illuc mitti.

Item fuit hoc, vt ipsi Bethsamitæ excusarent se de portatione arcæ; sed habitatores Cariathiarim descenderent in Bethsames, & portarent arcam ad se: est autem Cariathiarim quædam ciuitas nobilis, quæ non multum distat ab vrbe Bethsames, vt ait Iosephus 6. Antiquitatum, est autem ista ciuitas in sorte Iudæ, vt patet Ios. cap. 15. & vocatur ibi Cariathiarim, id est, vrbs syluarum, vel Cariath Baal. Alia autem est ciuitas, quæ vocatur Cariath Sepher, scilicet, ciuitas literarum, & est in eadem sorte, vt patet præallegato capitulo; habitabant autem Heuæi ibi, qui erant vnus de *Cariathiarim ciuitas nobilis.*

septem

septem populis Chananæorum: erat autẽ vna de quatuor ciuitatibus Gabaonitarum, qui in dolo fecerunt pacem cũ Israelitis: nomina autem eorum sunt Gabaon, Caphira, Beroth, Cariathiarim, vt patet Iosue cap. 9. Nunc autẽ habitabant in hac vrbe viri de tribu Iuda, & receperunt arcam inter se.

Dicentes reduxerunt Philisthæi arcam Domini, descendite, & reducite eam ad vos.

Volebant innuere Bethsamitæ, q Cariathiarim erat locus nobilior, & dignior ad habendum arcã, quam Bethsames: ideo honorabant illos inuitando ipsos, vt haberent arcam, forte etiam fingebant se suadere hoc, quia securius esset arca in Cariathiarim, quam in Bethsames, eo q Bethsames erat locus paruus, & magis coniunctus terræ Philisthinorum, quam Cariathiarim: vnde periculose esset in Bethsames, quia aliqua die possent Philisthini subito irruere super vrbem Bethsames, & tollere inde arcam, quod nõ fieret in Cariathiarim, quia erat locus distantior, & maior, atque fortius munitus. Dicitur hic reduxerunt Philisthæi arcam: quia Bethsamitæ satis cognoscebant, quod Philisthæi duxerunt eam, & quod ipsa venit super plaustrum, & Satrapę Philisthinorum secuti sunt eam vsque ad terminos Bethsames: nam ibi constiterunt aspicientes, quid facerent Bethsamitę recepta arca, & sicut viderunt ipsi Bethsamitas, vt supra dicitur, ita etiam Bethsamitæ viderũt eos, & sic manifeste patebat, quod nõ rapuisset Deus arcam de terra Philisthinorum per turbinem, vel alias, sed quod ipsi Philisthini eam sponte duxerunt. Dicitur etiam descendite, eo quod morabantur viri Cariathiarim in loco excelsiori, quam Bethsamitæ: nam dicitur Cariathiarim vrbs syluarum: erat enim forte in montibus altis, & Bethsames erat in loco humiliori. Dixerunt etiam reducite eam ad vos, quia ipsi Bethsamitæ volebant se excusare a labore portandi, & intelligebãt satis gratum esse viris Cariathiarim, quod Bethsamitæ permitterent eis portare arcam in terram suam propter honorem, quem haberent ex arca tenentes eam.

CAPVT VII.

VENERVNT ergo viri Cariathiarim, & reduxerunt arcam Domini, & intulerunt eam in domum Aminadab in Gabaa. Eleazarum autem filium eius sanctificauerunt, vt custodiret arcam Domini.

V*Enerunt ergo*. In superioribus descripta deiectione Israelitarum propter filiorum Heli peccata: hic consequenter describitur releuatio ipsorum per Samuelis merita. Et diuiditur in duo, quia primo ponitur ad prædicta continuatio: Secundo describitur ista releuatio ibi, *Et factum est*.

De connexione huius textus cum superiori. Quæst. I.

CIRCA primum dubitari poterat de habitudine eorum, quæ dicuntur hic ad præcedentia, an sit ordo continuatus, vel sit aliqua permutatio, satis tamen manifestum est hic esse continuatum ordinem, quia supra dicebatur, quomodo miserunt Bethsamitę ad viros Cariathiarim, vt reducerent arcam Dei ad se: hic autem immediate subditur, quomodo venerunt, & duxerunt eam, scilicet.

Venerunt ergo viri Cariathiarim. Ponitur hic ergo tanquam nota consequentiæ, vel tanquam aliquid continuatiuum. s. quia Bethsamitæ miserunt ad viros Cariathiarim: sequitur, quod viri illi venirent ad ducendum arcam. Ista consequentia valet rationabiliter, quia verisimile est, quod quilibet recipiat gratiam, quã recipere potest honeste: sed magnam gratiam faciebãt Bethsamitę viris Cariathiarim permittendo illis, quod ducerent ad se arcam, quia erant nimis honorati illi, penes quos arca Dei resideret: ergo verisimile erat, quod viri Cariathiarim prompte irent ad suscipiendam gratiam, quam Bethsamitę eis faciebant dando illis arcam.

F *Quomodo viri Cariathiarim susceperint arcam Domini cum tot percussi essent propter eius præsentiam. Quæst. II.*

QVÆRET aliquis, cum viri Cariathiarim scirent, quãta mala accidissent Bethsamitis ex præsentia arcæ, & illi propter hoc eam a se reijcerent, quomodo voluerint recipere ipsam. Confirmatur hoc, quoniam in terra Philisthinorum, quando arca primum recepta est in Azoto in templo Dagon, existimauerunt viri Azoti factã fuisse sibi magnam gratiam, sed postquã ibi ex præsentia arcæ facta est plaga magna, clamauerunt, vt arca eijceretur de regione illa, & reducta est per alias ciuitates, & nolebant illæ ciuitates recipere eam, nisi cum magna amaritudine, sicut patet de Accaronitis, qui clamauerunt dicentes: ad-
G duxerunt ad nos arcam Dei Israel, vt occideret nos, & populum nostrum, supra cap. 5. sic ergo debuerat esse de viris Cariathiarim, quia licet a principio videretur magnus honor fuisse Bethsamitis, & gaudiũ, quia venerat ad eos arca Dei, quia tamen secuta fuit postea plaga magna, doluerũt, & conati sunt emittere arcam: dubiũ igitur videtur, quomodo futurum esset, vt viri Cariathiarim, qui non obligabantur suscipere arcam, vellent suscipere eam.

Aliquis forte respondebit, quòd viri Cariathiarim nesciebant plagam, quæ acciderat apud Bethsamitas, & quia tenere arcam Domini apud se erat aliquid honorabile, & tunc non cognoscebant aliquod inconueniens ex præsentia eius, desiderauerunt eam.

Sed dicendum est, quod hoc non est satis rationabile: nam plaga apud Bethsamitas fuit magna, Cariathiarim
H autem est apud Bethsames, ergo cognoscerent ista plagã, quæ acciderat vicinis suis; pręcipue, quia magna erat: est autem Cariathiarim apud Bethsames, vt ait Iosephus 6. Antiquitatum, Item dato, quod viri Cariathiarim non cognoscerent plagam, cum essent in terra sua, saltem tamen cognoscerent eam, cum ipsi venirent in Bethsames pro arca, & tunc recusarent portare eam, quia non obligabantur illam portare, sed portauerunt: ideo non fuit hoc ex ignorantia plagæ.

Sed dicendum, quod viri Cariathiarim cognouerũt magnam plagam fuisse inter Bethsamitas, tamen ex hoc non recusauerunt portare arcam, quia cognouerunt, q nõ accidisset ista plaga propter pręsentiã arcæ, sed quia Bethsamitæ se habuerant irreuerenter circa arcam, videndo eam qualiter non licebat. s. discoopertam, vt declaratũ est præ-
I ced. cap. hoc autem sciebant lege esse cautum, ideo nõ mirati sunt de illa percussione, vnde gratũ habuerunt, quòd daretur eis arca, quia intelligebant, q ipsi poterãt apud se eam tenere, ita quòd non accideret aliqua plaga, sicut patet ex diligentia, quam circa eam fecerunt ponentes eã in domo Aminadab, quia erat vir valde iustus, vt ait Ioseph. 6. Antiquitatum, sanctificantes Eleazarum filium eius ad custodiam illius. *Et reduxerunt arcam Domini*. idest, duxerunt eam de Bethsames in Cariathiarim, in ista autem ciuitate magno tempore fuit, vt infra declarabitur.

An eo tempore, quo arca fuit in Cariathiarim, sacrificia fuerint facta coram arca, vel in Sanctuario: Et an arca semper fuerit cum Sanctuario, & in quibus locis esset arca, & in quibus Sanctuarium.
K *Quæst. III.*

QVÆRET aliquis, an tempore, quo stetit arca in Cariathiarim, fierent sacrificia in sanctuario, vel coram arca.

In quo præsupponẽdum est, quòd toto tempore elapso a fabricatione Sanctuarij in monte Sinai Sanctuarium, & arca erant simul, vel pergebant simul, si mouerentur per viam, quod apparet de tempore, quo ambulauerunt Israelitę per desertum: nam tunc, quando mouenda forent, introibat Aaron, & filij eius in Sãctuarium ad operiendũ arcam, & omnia vasa, & tunc Leuitæ veniebant, & portabant illa, vt apparet Num. c. 4. ergo semper erat arca intra Sanctuarium, quando mouebãtur castra, quia alioquin nõ possent in omni motu castrorum sacerdotes intrare ad velandum arcã. De motu autem castrorum, quòd tunc arca

præce-

præcederet ſanctuarium: diuiſum per partes, vel è contrario modicum differt, aliquando autem legitur, quòd arca præceſſerit omnia caſtra, vt patet Numer. cap. 10. an vero ſemper ſic fieret, eodem cap. declaratum eſt: ſi autem non fieret ſemper ſic oportebat illam portari in medio caſtrorũ cum aliis partibus Sanctuarij, quia illud in medio ibat, vt patet Num. cap. 2. & 10. ſed quomodocunque ponatur, nihil refert: de tempore autem, quo ſtetit tabernaculum poſt introitum in terram Chanaan, apparet, quòd ſemper fuerit cum eo arca: nam antequam poneretur in Silo, quòd fuit finitis bellis ferè anno ſeptimo, poſt tranſitum Iordanis, vt declaratum eſt Ioſue cap. 14. arca, & tabernaculum ſemper fuerunt in Galgala, vbi prius Iſraelitæ illud poſuerant introeuntes in terram illam, finitis autem bellis congregati omnes Iſraelitæ cum Ioſue poſuerunt tabernaculũ in Silo, vt patet Ioſue cap. 18. manſit autem ibi vſque ad mortẽ Heli ſummi ſacerdotis; arca quoque ſemper ibi fuit, quouſque portata eſt in bellum duobus, vel tribus diebus ante mortem Heli, de quo patet ſupra cap. 4. poſt hoc autẽ nunquam rediit arca in ſanctuarium, vſquequo Salomon ædificauit templum Domini in Ieruſalem, & tũc duxit arcam de loco, quem præparauerat ei Dauid, & ſanctuarium de Gabaon, vt patet 2. Paralipom. cap. 1. de ſanctuario autem, an immediatè poſt mortem Heli tráſlatum fuerit de Silo in aliam vrbem, vel manſerit ibi aliquanto tempore, non patet, ſatis tamen apparet, quòd tempore Saulis, qui regnauit quaſi 20. ann. poſt mortem Heli eſſet ſanctuariũ in Nobe. Nam ipſe occidit ſacerdotes, qui ibi erant cũ ſacerdote magno, & omnes veſtitos Ephod infra cap. 22. etiã cum venit Dauid ad ipſum locũ, dati ſunt ſibi panes propoſitionis ad comedendum, & illi erant ante faciem Domini, ergo ibi erat ſanctuarium, de quo infra cap. 21. ſtat igitur nunc dubium, quia manifeſtũ eſt, quòd nunc, quando reducta eſt arca de terra Philiſthinorum, non fuit poſita in ſanctuario, ſed in Cariathiarim, vbi non erat ſanctuarium: ergo quæretur, an coram ipſa, vel in ſanctuario fierent ſacrificia.

Aliquis forte dicet ſuperuacuam eſſe quæſtionem, quia ſanctuarium erat in Cariathiarim, & cum illic arca eſt ducta, erat in ſanctuario, & ſic non ſtat hic quæſtio, an in ſanctuario, vel coram arca fierent ſacrificia. Dicendum, quòd non erat locus ſanctuarij in Cariathiarim, quod patet ex duobus. Primo, quia ſi ibi fuiſſet ſanctuarium, non fuiſſet poſita in eadem ciuitate arca in domo alicuius viri, ſed in ſanctuario: dicitur tamen, quòd intulerũt eam in domum Aminadab. Secundo patet, quia ſi ſanctuarium fuiſſet in Cariathiarim, & fuiſſet arca in ſanctuario, non præponeret aliquis ad cuſtodiendum arcam, quia tunc eſſet ipſa in Sãcta Sanctorum, & ibi nemo eam cuſtodiebat, quia non introibat aliquis illuc, niſi ſummus ſacerdos, & hoc ſolum ſemel in anno, hic tamen dicitur, ꝙ ſanctificauerunt Eleazarum filium Aminadab ad cuſtodiendum arcam, ergo non erat ipſa in ſanctuario, & hoc eſt neceſſarium.

Ad quæſtionẽ reſponſio prima. Stabat ergo tunc quæſtio de loco ſacrificiorum, ad quã aliquis reſpondebit, quòd ſacrificia fieri debebant corã arca, quod patet, quia quãdo venit arca de terra Philiſthinorum, Bethſamitæ fecerunt ſacrificia coram ipſa, præc. cap. & ibi non erat ſanctuarium. Item quando portauit Dauid arcam de domo Obededom, cum tranſirent, qui portarẽt arcam per ſex paſſus, immolabat Dauid bouem, & ouem, & arietem, & ſaltabat ante Dominum totis viribus, vt patet infra ſecundo libro cap. ſexto: ergo ante eam debebant fieri ſacrificia.

Reſpõſio ſecunda auct. Reſpondendum eſt, quòd aut quæritur hic de ſacrificiis, quæ erant determinata a lege, & erant ordinaria, ſicut ſacrificia quotidiana, & illa, quæ fiebãt in feſtiuitatibus, quæ ex nulla cauſa mutari debebant, aut de illis, quæ fiebãt ex aliis caſibus. Si primo modo dicendum, quòd omnia iſta ſacrificia debebant fieri intra ſanctuarium, quia lex iubebat, quòd offerrentur in altari holocauſtorum coram oſtio tabernaculi: ſed altare holocauſtorũ erat in ipſo ſanctuario, & oſtium tabernaculi ſimiliter, ergo ibi debebat fieri ſacrificium: antecedens patet Leuit. 1. & 3. cap. & quaſi per totum Leuiticum. Item non ſolum ſic fieri debebat, ſed & ſic factum eſt tempore illo, quo ſtetit arca diuiſa a ſanctuario: nam in vrbe Nobe erat tabernaculum Domini tem-

Sacrificia ordinaria fiebant intra ſanctuariũ.

A pore quo regnabat Saul infra cap. 21. & tunc non erat arca ibi, ſed in Cariathiarim, cum poſtea Dauid fecerit eam inde portari, & tamen in vrbe Nobe fiebant ſacrificia, & omnes aliæ cæremoniæ; quod patet, quia poni panes propoſitionis erat vna de cęremoniis, quæ fiebant in ſanctuario, cum deberent eſſe ſemper duodecim panes coram Domino, vt patet Leuit. 24. Quòd iſti autem eſſent in Nobe iñ templo, patet infra cap. 21. quia Achimelec ſummus ſacerdos dedit de illis Dauid, & pueris ſuis in cibum, & dixit, ꝙ illi tunc ablati fuerant a facie Domini, ſicut ergo fiebat miniſtratio in menſa propoſitionis, ita fieret in candelabro, ſcilicet, quotidie lucernas incendendo: fieret etiam in altari thymiamatum, quia iſta tria erant in prima parte tabernaculi, vt declaratum eſt Exodi 26. & 30. cap. ſi igitur vnum licebat, vel erat neceſſarium, erat neceſſarium & reliquum: ſed vnum fiebat ergo & reliqua. De ſacrificiis autem eodem modo dicendum eſt, quia ſacrificia pertinebãt ad miniſtrationem quotidianam, cum vocentur quædam ſacrificia iugia, & alia non iugia, vt patet Numeri cap. 28. ergo ibi fieret ſacrificium, vbi fiebant reliquę miniſtrationes.

B Item patet hoc, quia, ſi ſacrificia fierent coram arca, & non in ſanctuario, omnes ſacerdotes cõueniſſent in locum illum, in quo erat arca, vt facerent ibi miniſtrationes quotidianas, ſicut erat in ſanctuario, quando arca, & ſanctuarium erant ſimul, ſed non erant aliqui ſacerdotes corã arca in Cariathiarim, cum ſolum fuerit cõſtitutus Eleazarus filius Aminadab ad cuſtodiendum arcam, vt patet in litera; ergo non fiebant ibi miniſtrationes quotidianæ ſacrificiorum. In loco autem ſanctuarij Nobe erant ſacerdotes omnes: nam dicitur infra cap. 22. quòd vocauit Saul Abimelech, & ſacerdotes Domini de Nobe, & fecit occidere octogintaquinque viros veſtitos Ephod, & iſti erant pertinentes ad domũ Heli ſolum: nam de alijs ponit Ioſephus 6. Antiquitatũ, quòd fuerint plures, ſcilicet, omnes ſimul 305. viri: ergo in Nobe erat locus, in quo fiebant oẽs miniſtrationes quotidianæ ſacrificiorum, & aliarum cæremoniarum, & non in Cariathiarim coram arca.

C

Sacrificia neceſſitatis debebant fieri in ſanctuario. Quæſt. IIII.

SI autẽ quæratur de ſacrificiis, quæ fiebant ex aliis cauſis a perſonis priuatis, aut illa erant ſacrificia neceſſitatis, ſicut quædam determinata a lege; vt pro mulieribus parientibus, & pro mũdatione leproſorum, & pro ſimilibus, & in ſacrificiis pro peccato, & de iſtis dicendum, quod debebant duci in ſanctuarium: quoniam iubetur, quòd offerrentur ad oſtium tabernaculi: Leuit. 12. & 14. cap. & in ſimilibus: ſi autem eſſent ſacrificia neceſſitatis, vt illa, quæ erant ex voto, quamuis non eſſent determinata a lege debebant offerri in ſanctuario, & ob hoc, quia in religebant Iſraelitæ, quòd ferè nullum ſacrificium fieri deberet coram arca, non poſuerunt ibi aliquem ordinem miniſtrantium ſacerdotum, ſed ſolum fuit poſitus Eleazarus filius Aminadab ad cuſtodiendum arcam, vt patet in litera.

D

Si autem eſſet ſacrificium de ſpontaneis, reſpondetur, quod non erat illicitum fieri corãm arca; ſed non erant ibi aliqui ſacerdotes, qui facerent: poterant tamen vocari de locis ſuis, & quod ibi immolarent, vt communiter tamen fiebant ſacrificia in loco ſanctuarij. Solennitates quoque omnium feſtiuitatum fiebant in loco ipſo; & nulla coram arca: nam oblationes, quæ fiebant in die propitiationis, et pertinebant maxime ad arcam, cum introiret ſummus ſacerdos ad aſpergendum ſanguinem coram propitiatorio, pertinebant ad ipſum ſanctuarium, & fiebant ibi: vt declaratum eſt præced. cap. Ad rationes in contrarium infra reſpondebitur.

E

An licuerit fieri aliquod ſacrificium coram arca tempore, quo fuit in domo Aminadab. Quæſt. V.

QVAERETVR vlterius, an licuerit coram arca fieri aliquod ſacrificium eo tempore, quo fuit in domo Aminadab. Reſpondebit aliquis quod ſic, eo quòd li-

cuerit fieri coram ipsa, quando venit de terra Philisthinorum; etiam faciebat Dauid sacrificia coram illa, quando transtulit eam in domum suam infra 2.lib, cap.7. In contrarium aliquis arguet: quia in Leuitico cap.17.semper iubetur, quod sacrificium offeratur semper corã ostio tabernaculi,& ibi immoletur, sed nunc, quando erat arca separata a Sanctuario, immolando coram ipsa non immolabatur coram ostio tabernaculi, ideo non licebat immolari.

Primo.

Secundo. Item dicitur Leuit.cap.17.quòd quicumque immolaret aliquod sacrificium,& non duceret illud ad ostium tabernaculi, vt fundatur sanguis eius super altare, erit reus sanguinis, quasi sanguinem fuderit, sed non erat istud altare coram arca, quãdo ipsa erat separata a Sanctuario, ergo nõ licebat offerri sacrificium ibi. *Tertio.* Item Deus voluit in lege veteri, quòd esset vnicum tẽplum, & vnicus locus sacrificiorum, vt Israelitæ non errarent putantes deos suos esse plures, cum in diuersis locis cultum diuinum impenderent; si tamen in loco sanctuarij liceret offerri sacrificia, & eodem modo in loco arcæ existentibus his diuisis, daretur occasio ad intelligendum, quòd essent plures dij Iudæorum, ergo non debuit hoc licere.

Responsio Auctoris. Ad hoc respõdendum est, quod de loco sanctuarij, licet ibi non esset arca, nequaquam est dubitandũ, quin ibi possent fieri sacrificia,& oẽs aliæ legales cærimoniæ: quod patet quia lex, quæ determinabat locum sacrificiorum, solum tetigit, quod fierẽt sacrificia super altare holocaustorum, & quòd fierẽt ad ostium tabernaculi, vt patet ex discursu totius Leuitici. Quòd autem fierent coram arca, si existente in Sanctuario, scriptura nihil tetigit, ideo nõ videtur, quod ipsa esset necessaria ad hoc, quòd fierent sacrificia. Item si necessarium esset, quòd arca esset in Sanctuario ad hoc, quòd fierent ibi sacrificia, non potuissent Iudæi facere aliquod sacrificium toto tempore, quo fuerũt in terra Chanaan post reditum de Babylone, cum illo tempore non habuerint arcam, quia Ieremias abscondit illam ante captiuitatem Babylonicam, vt patet 2.Machab.cap.2. constat tamen fuisse sacrificia multa facta in templo post reditum de captiuitate Babylonica, vt colligitur ex libro Esdræ,& Nehemię,& ex libris Machab. ergo non requirebatur arca in Sanctuario ad hoc, quòd fieret ibi sacrificiũ. Item requireretur arca in loco sacrificiorum, si forte in quolibet sacrificio deberet fieri aliqua cærimonia coram arca: sed nihil horum requirebatur: ergo ad hoc, quòd fierent sacrificia in Sanctuario nihil magis erat necessaria arca, quam candelabrum; nam & in die propitiationis, cum introibat sacerdos in Sancta Sanctorum coram propitiatorio ad aspergendum sanguinem, poterat esse iste introitus, etiamsi non esset ibi arca, vt declaratum est præced. cap. quæst.4. ergo poterat a fortiori in omnibus alijs diebus fieri sacrificium, & non esset arca necessaria.

An posset fieri sacrificium coram arca, quando non erat in Sanctuario. Quæst. VI.

DE arca autem, an posset fieri sacrificium coram ea, quando ipsa erat separata a Sanctuario, secus est: nã omnes leges, quæ loquuntur de sacrificio directè determinant sibi altare holocaustorum, & ostium tabernaculi, & nihil dicunt de arca,& sic videtur, quod corã ea solum non posset offerri sacrificium.& quando Israelitæ posuerunt illam in Cariathiarim, nõ posuerunt ad hoc, quod offerretur ibi aliquod sacrificiũ, quod patet, quia tunc posuissent ibi aliquos ministros; neminem tamen posuerunt, nisi Eleazarũ filium Aminadab,& iste erat Leuita, vt ait Iosephus 6.Antiquitatum: & sic non poterat offerre sacrificiũ, sed adhuc dato, quòd ipse esset sacerdos, constat, quòd nõ fuit positus ad faciendũ aliqua sacrificia coram arca, sed solum ad custodiendum illam, nec etiam ipsa arca erat taliter disposita, quod coram ea deberent fieri sacrificia, quia non ponebatur ibi per modum solẽnitatis in aliquo ornatu magno, sed in custodia, vt patet in litera, cum dicitur, quòd sanctificauerunt Eleazarum, vt custodiret arcam, & satis est verisimile, quòd toto tẽpore, quo fuit ibi arca in domo Aminadab, non fuerint coram ea facta aliqua sacrificia, sed semper in Sanctuario in Nobe, vel in alijs vrbibus, in quibus fuit.

F *An faciens sacrificia coram arca peccaret. Quæst. VII.*

SED si aliquis magis inquirat dicens, quòd dato quòd non fuerit ibi factum aliquod sacrificiũ, an licuerit fieri, ita quòd faciens non peccaret. Respondendũ est, quòd aut ille, qui faciebat, erat vir Propheta, de quo nequaquam dubitari posset, an propter Deũ, vel idolatriam faceret, sed magis putaretur, quod ille ex mandato Dei faciebat: aut erat talis vir, de quo dubitaretur: si primo modo dicendum, quod non solum coram arca, sed etiam vbicunq; vellet, liceret ei facere sacrificium; sic patet de Samuele, qui immolabat in Ramatha,& tamen non erat ibi Sanctuarium, nec aliquis hoc dicit, etiam immolauit in Bethlehem, infra cap.16. sed tunc Sanctuarium non erat ibi, nec fuit vnquam. Similiter autẽ patet de Elia, qui immolauit in monte Carmelo, infra
G 3.lib, cap.18,& tunc erat Sanctuarium in templo Salomonis. Si autem inquiratur de alijs viris, dicendum quod regulariter non licebat eis immolare extra Sanctuarium, liceret tamen in isto casu propter arcam, quia quicunq; vellet offerre coram arca, satis apparet, quod non agebat ad cultum alicuius idoli, sed propter Deũ, qui specialiter erat in arca: sic enim licuit Bethsamitis offerre coram arca, quando venit de terra Philisthinorũ, non tamen audebant communiter Israelitæ offerre coram arca sacrificia, cũ non erat in Sanctuario, ideo non disposuerunt eã ad hoc, quòd possent coram ea fieri sacrificia, sed solum vt custodiretur in domo Aminadab.

Ad opiniones primæ rationis positæ superius in quæstio.3. Quæst. VIII.

H CVM autem arguebatur supra, quòd licuit Bethsamitis offerre coram arca, quando venit de terra Philisthinorum, dicendum, quod hoc fuit propter solennitatem eius, quę nouiter veniebat de terra hostili, si tamen ipsa mãsisset in Bethsames magno tempore, sicut mansit in Cariathiarim, non immolassent coram ea. Cum vero arguitur de Dauid, quod immolabat coram arca, quãdo portabat eam in domum suam: dicendum, quod non solum coram illa poterat immolare, sed etiam vbicunque vellet, quia ipse erat vir Propheta, de quo nequaquam dubitabatur, quod secundũ Dei voluntatem ageret; sic enim iterũ immolauit in areuna Iebusæi, vt patet infra 2.lib. cap.vlt. ibi tamen non erat templum, nec arca. Cum vero arguebatur in contrariũ, quod nequaquam liceret offerri coram arca sacrificia, sed coram *Ad rationes in contrarium q.5.*
I ostio tabernaculi: dicendũ quod regulariter illud tenebat, aliquando tamen licebat extra immolari, sicut erat in viris prophetis, qui a Deo concitati immolabant in diuersis locis, vt dictum est de Samuele, Elia,& Dauid: licebat ẽt hoc propter arcam, quia sicut in Sanctuario licitum erat offerri sacrificia, quia ibi Deus specialiter repræsentabatur, ita ẽt coram arca, quando separata esset, liceret, eo quòd repræsentabatur ibi Deus specialiter, sicut in Sanctuario.

Ad secundum cum dicitur, quod quicunque immolauerit sacrificium,& non duxerit illud ad ostium tabernaculi, erit reus, quasi sanguinem fuderit: dicendum, quod hoc præceptum datum est ad tollendum sacrificia, quę fiebant demonibus, quæ volebant offerẽtes facere in locis separatis, ne viderentur cærimonię eorum,& cognoscerentur immolare demonibus, fuit etiã hoc ad tollendum oblationes du-
K bias, quia quamuis aliquis in loco separato vellet offerre Deo, tamen dubium erat, an offerret demonibus, & habebat occasionem ad offerendum quomodocũque vellet, quia a nemine videbatur ibi. Cum autem oẽs offerrent ad ostium tabernaculi, erant ista ablata, ideo datum fuit istud præceptum, sed ista duo tollebantur, cum quis offerret coram arca. Primum horũ patet, quia ibi offerens ipsum offerebat in agris, vel in alijs locis separatis, in quibus posset fieri oblatio dęmonibus. Nã arca semper teneretur in aliquo loco honesto,& ibi essent viri nimis religiosi, qui conspicientes possent videre, an illæ essent cærimonię sacrificij diuini, vel idolorum. Secũdum ẽt tolleretur eodem modo, quia suspitio poterat haberi de aliquo, quando non cognoscebatur factum illius, cum tamen cognoscitur, nulla est, sed manifesta veritas, sic aũt cum quis coram arca offerret sacrificium, illud esset manifestum viris bonis existentibus coram

coram arca, & illi non permitterent fieri aliquid, nisi secũdum legem, sicut fiebat in Sanctuario. Quod autem ad tollenda ista duo fuerit factum præceptum illud, patet Leuit. c. 17. cũ dicitur, & ideo offerre debent sacerdoti filij Israel hostias suas, quas occidunt in agro, vt sanctificentur domino ante ostium tabernaculi. Et iterum post hoc dicitur, & nequaquam vltra immolabunt hostias suas dæmonibus, cum quibus fornicati sunt. Ad tertiam rationem, cum dicebatur, q̃ Deus voluit vnicum esse locum sacrificiorũ suorum, vt crederetur vnicus esse Deus, quod non fieret, si coram arca non immolaretur. Respondetur, q̃ non tollebat ex hoc apud Israelitas existimatio de vnitate Dei, nec dabatur occasio ad existimandum contrarium, nisi in quolibet loco potuissent Israelitæ offerre sacrificia, vel concessisset Deus, qd fierēt sibi multa sanctuaria: poterat .n. haberi ad hoc suspitio, cùm quodlibet illorum sanctuariorum per se esset perfectam habens arcam, & omnia alia supellectilia sanctuarij, vel etiamsi ab antiquo, ex quo factum est sanctuarium & arca, semper fuisset sanctuarium per se & arca per se, & coram quolibet eorum fierent sacrificia, poterat esse aliqua suspitio de pluralitate deorum. s. q̃ arca pertineret ad vnum Deum, & sanctuarium ad alterum, cum tamē a principio arca & sanctuariũ fuerint simul, & erat vnicus locus sacrificiorum, quanquam postea per accidens diuisa arca a Sanctuario, fieret sacrificium coram ipsa: non sequeretur existimatio de pluralitate deorũ: licuit igitur aliqualiter fieri sacrificia coram arca, quando erat separata a sanctuario. *Et intulerunt eam in domo Aminadab.* Id est, quando portata fuit arca in Cariathiarim fuit posita in domo Aminadab, non enim erat ibi sanctuarium, in quo poneretur: ideo oportuit poni in aliqua domo priuata.

Quis esset iste Aminadab, & quare fuerit arca posita in domo eius potius quàm alibi. Quæst. IX.

FVIT autem posita in domo Aminadab, quia, vt ait Iosephus 6. Antiquitatum, iste Aminadab erat Leuita, & valde iustus, atque vita religiosus, ideo visum est domũ suam esse locum dignum Deo, in quo arca eius habitaret. Quòd aũt Aminadab esset Leuita, satis verisimile est, quia magis ponerent Israelitæ arcam in domo illius, ad quem pertinebat ex lege officium portandi arcam, & conseruandi eam, quam in domo illius, ad quē nihil pertineret, quia fortè crederent, q̃ sequeretur aliqua plaga. Apparet hoc: nam officium portandi arcam, & alia vasa sanctuarij pertinebat ad Leuitas: Deus autem præcepit, ne quis se intromitteret officio eorum, aliquin moreretur, vt patet Numer. c. 1. & 4. Ne igitur accideret plaga viris Cariathiarim, sicut acciderat Bethsamitis verisimile est, q̃ ipsi adhibuissent valde magnã diligentiam assignando custodiam arcę ei, cui magis conueniret ex lege. Cùm autem dicitur, q̃ erat iste vir iustus, etiam hoc verisimile est: nam viri Cariathiarim vellent assignare virum sanctissimum ad custodiam arcæ, & in cuius domo staret, quia nihil sanctius erat arca testamenti in toto statu legis veteris: non ergo egissent reuerenter, si eam assignassent cuicunque viro custodiendam. *In Gabaa.* Id est, fuit posita arca in Gabaa.

Gabaa quid si-gnificet. Accipitur hic Gabaa non prout est nomen proprium vrbis, sed vt est nomen commune significans collem, vel celsitudinem. Primo enim est nomen vrbis, vt patet Iosue capit. 18. & est ista ciuitas in sorte Beniamin, vt patet præallegat. cap. in hac autem ciuitate habitabat rex Saul, qui erat de stirpe Beniamin, vt patet infra cap. 10. hic autem accipitur Gabaa pro celsitudine, vt vult Iosephus sexto Antiquitatum, scilicet, quòd cum posita est arca Domini in domo Aminadab erat in Gabaa, id est, celsitudine, scilicet, quia domus illa erat in loco altiori totius ciuitatis, & hoc apparet 1. Paralip. cap. 13. vbi dicitur quòd ascendit Dauid, & omnes viri Israel ad collem Cariathiarim, qui est in Iuda, vt afferrent inde arcam Domini: & ibi ponitur in Hebræo Gabaa, vbi nos dicimus collem: & sic nō sunt hic duo nomina locorum propriorum Gabaa, & Cariathiarim, sed vnum eorum est proprium & alterum commune: & propter hoc idem importatur, cùm dicitur, quòd arca reducta est de Cariathiarim, vel de Gabaa.

A *An arca Dei, vel tabernaculum fuerit aliquando in Galgala, vel Masphat: aut in Nobe, vel Gabaon. Et an positio Nicolao de Lira possit stare, & de erroribus eius circa hoc. Quæstio. X.*

SCIENDVM autem, quòd Nicolaus aliter dicit, scilicet, quòd ista, quę dicuntur hic de ductione arcę in Gabaa, non fuerũt facta immediatè, sed successiuè, & per multum tempus: scriptura tamen mutat ordinem: vnde dicit. q̃ arca ducta fuit de Bethsames primo in Cariathiarim; & ibi mansit aliquãnto tempore, & inde translata fuit in Masphat: postea autem in Galgala, deinde in vrbem Nobe tempore Saulis, vt patet infra 21. cap. & postea in Gabaa in domum Aminadab, vt hic dicitur: & de loco illo Dauid transtulit eam in domum Obededom: inde in ciuitatē Dauid, vt patet infra lib. 2. c. 6. B Ratio autem positionis Nicolai est, quia in omnibus illis locis reperit quod facta fuerũt sacrificia, & ex hoc existimat necesse esse, quod ibi fuerit arca cum sanctuario. De vrbe Nobe, & domo Obededõ, & ciuitate Dauid videtur sibi, quòd probauerit, de Galgala autem satis potest apparere, quoniã ibi fecit sacrificia Saul, vt patet infra cap. 13. etiam ibi dicebatur esse omnis Israel coram Domino, & immolauerunt hostias infra cap. 11. de Masphat aũt apparet infra in litera, cum fecerit ibi sacrificium Samuel: etiam quia Israelitæ existentes ibi dicebantur esse coram Domino, & ibi consuluerunt eum infra capitul. 10.

Quæret ergo aliquis circa hoc, an ista positio Nicolai sit vera. Dicendum autem quòd non potest stare; principium autem errandi est in duobus, primo quia ipse non distinC guit loca, in quibus fuerit arca, & in quibus fuerit tabernaculum, sed accipit quòd ista semper simul fuerint præterquam modico tēpore, cum steterit in Cariathiarim; inde autem fuit translata in Masphat, vt ipse dicit, incepit esse simul cum sanctuario. Dicendum tamen, q̃ arca nunquam fuit in Masphat, nec in Galgalã, nec in Nobe aut Gabaõ, sed solum in Cariathiarim, & in domo Obededõ: postea autem in domo Dauid vsquequo Salomon transtulit eam in templum, quod ædificauerat: fuit autem totũ istud spacium annorum ferè 91. nam arca cępit esse extra sanctuarium, quando portata fuit ad bellum, & inde in terram Philisthijm. Incepit autem hoc a morte Heli sacerdotis: eodem enim die, quo arca capta est a Philisthijs mortuus fuit Heli, vt patet supra cap. 4. vbi iuuenis nuncians ei captam arcam dixit, ego sum, qui fugi hodie de bello, & immediaD te coram eo cadens de sella mortuus est Heli: ille tamen in eadem die fugit de bello, in qua capta est arca, scilicet, quando vulnerati sunt omnes Israelitæ: ab eodem autem die mortis Heli incipit computari principatus Samuelis, & Saulis, & computantur tempora vtriusque, quasi fuerint tēpora Saulis, & de illo dicitur, quòd regnauerit quadraginta annis: Actuum c. 13. post hunc autem regnauit Dauid, qui etiam quadraginta annis regnauit, vt patet infra 3. lib. cap. 2. postea autem anno quarto regni Salomonis inchoatum est templum, vt patet infra 3. lib. cap. 6. Durauit autem ædificatio eius annis septem, vt patet infra 3. lib. cap. 7. fuerunt igitur anni de regno Salomonis 11. elapsi, quandò templum consummatum est, tunc autem posuit ipse arcam, & altarē in illo, vt patet 2. Paralipom. cap. 1. transierunt igitur anni 91. a tempore quo arca cępit esse E separata à Sanctuario, quousque iterum ei reunita est.

Conclusio auctoris versissima.

In quibus locis fuerit arca, quando erat extra Sanctuarium. Quæstio. XI.

IN isto autem tempore fuit arca in his locis, qui sequũtur, s. primo in terra Philisthiim mensibus septem, vt patet precedenti c. deinde adducta est in Bethsames, & cum ibi noluissent eam tenere viri Bethsamitæ saltem die vno, remiserunt illam ad viros Cariathiarim, vt patet hic, & tũc posita est in domo Aminadab in Gabaa, idest, in celsitudine, vel colle eminens, vt patet hic, postea aũt mansit ibi arca multo tempore, s. vsque ad annum septimum regni Dauid: ipse. n. regnauit super Iudam in Hebron solùm annis 7. deinde incepit regnare super totum Israel, & regnauit annis 33. vt patet infra 2. lib. cap. 6. & 3. libro cap. 2.

Arca fuit extra Sanctuariũ annis se re.91.

In eodem autem anno, quo incepit regnare super Israel, congregauit Israelitas, & adduxit arcam de Cariathiarim de domo Aminadab, & cum vellet portare in domum suã propter mortem illius, qui præcedebat eam, fecit illam poni in domo Obededom Gethæi, vt patet infra 2. lib. cap. 6. hoc autẽ factum est 47. annis postquam arca posita est in Cariathiarim, & istud fuit totum tempus, quo mansit ibi arca, ꝙ patet, quia mansit toto tempore Samuelis, & Saulis, in quo sunt quadraginta anni, mansit etiam septem annis, quibus regnauit Dauid super Hebron, qui sunt 47. a quibus debent tolli 7. menses, quibus mansit arca in terra Philisthinorum, vt patet præced. cap. deinde mansit in domo Obededom Gethęi mensibus tribus, & post hoc transtulit eam Dauid in domum suam, vt patet infra 2. lib. c. 6. & 1. Paral. c. 15. deinde aũt mansit in domo Dauid vsquequo posita est in templo Salomonis. Nam de ipso loco tulit eam Salomon, vt poneret in tẽplo, vt patet 2. Paral. c. 1.

Arca mãsit in domo Dauid annis 44.

Fuit aũt tempus, quo mansit in domo Dauid arca, 44. annorum, ꝙ patet, quia totum tempus, quo stetit separata a Sanctuario fuit annorum 91. vt supra dictum est, & de his fuit annis 47. in Cariathiarim, vt probatum est, ergo residuo tempore fuit in domo Dauid præter tres menses, quibus fuit in domo Obededom, & sic erit illud tempus 44. annorum. Sed, ꝙ arca solum steterit in his locis, & nõ fuerit ducta per alia loca apparet ex hoc, quia cum portata est de terra Philisthinorũ fuit ducta in Bethsames, & inde in Cariathiarim, cum nõ potuisset ibi manere saltem per vnũ diem, vt patet præced. c. & hic postea mansit in Cariathiarim, deinde mutata est in domum Obededom Gethęi: cũ dicatur infra 2. lib. c. 6. ꝙ Dauid tulit arcam de domo Aminadab in Gabaa, & posuit eam in domo Obededom, & sic postquam fuit in Cariathiarim, siue Gabaa in domo Aminadab, non transiuit ad alia loca, sed immediate iuit in domum Obededom, de ipso aũt loco iuit in domum Dauid, vt patet præalleg. c. & de domo Dauid ducta est in templum Salomonis. 2. Paralip. cap. 1. nõ fuit igitur in aliquibus alijs locis, scilicet, non in Masphat, nec in Galgala, nec in Gabaon, vt ait Nicol.

Ratio Lyrani dissoluitur. Quæst. XII.

CIRCA probationem autem præcedentem deficit Nicolaus, quia cũ ducta fuerit arca in Cariathiarim in domum Aminadab in Gabaa, dicit, ꝙ non fuit hoc totũ idem, sed primo ducta est arca in Cariathiarim, deinde in Masphat, postea in Galgalam, & deinde in Gabaa in domum Aminadab, & est error, quia putat, quod Gabaa nõ sit in Cariathiarim, sed alius locus: est tamen idem, quia Gabaa non significat hic nomen loci, sed est nomen commune significans collem, & quando dr̄ infra 2. lib. cap. 6. ꝙ portauit arcam Dauid de domo Aminadab de Gabaa, putat, ꝙ nõ fuit portata de Cariathiarim, sed de alio loco, eo ꝙ ibi nihil dicitur de Cariathiarim, sed idem est portari de Gabaa, & Cariathiarim, quia Gabaa non est locus, sed solum collis excelsus in Cariathiarim, vt patet 1. Paralip. c. 13. cum dicitur: Congregauit Dauid cunctum populũ, vt adduceret arcam Dei de Cariathiarim, & ascendit Dauid, & oẽs viri Israel ad collem Cariathiarim, vt afferrent inde arcam Domini: imposueruntq; arcam Domini super plaustrum nouum de domo Aminadab. Apparet igitur, ꝙ Cariathiarim, & domus Aminadab idem sunt, ergo quando portata fuit arca de Gabaa de domo Aminadab, portabatur de Cariathiarim, & nõ fuit in alijs locis intermedijs, quæ nominat Nicolaus. Item patet hoc 2. Paralip. c. 1. s. arcam aut Dei adduxerat Dauid de Cariathiarim in locum quẽ præparauerat ei: toto ergo pręcedenti tempore mansit in Cariathiarim, quousque Dauid portauit eã inde.

Cariathiarim & domus Aminadab idẽ sunt contra Nicol.

Itẽ adhuc erat error magnus in ista probatione Nicolai, quia dato ꝙ Gabaa esset nomen proprium, hic nõ poterat dici, ꝙ fuerat portata arca in Gabaa, nam ipse istud arguit, eo ꝙ credit ibi fuisse tẽpore, quo fuit ibi Sanctuarium, de quo patet 2. Paralip. c. 1. Nam inde duxit Salomon tabernaculum Dñi, & altare in templum, quod cõstruxerat, vt patet præalleg. c. ibi tamen non dicitur Gabaa, sed Gabaon: differunt autẽ ista duo loca: ambo enim sunt in sorte Beniamin, & ponuntur tanquam duæ ciuitates distinctæ, vt pa-

Error magnus Nicolai.

F

tet Iosue c. 18. Et si forte aliquis dicat ꝙ ponitur ibi Gabaa, & Gabaon, & ꝗ quam sit idem replicatur idem nomẽ per alias literas, dicendum, ꝙ non stat, quia eodem cap. dicitur, ꝙ ciuitates tribus Beniamin fuerunt 26. quæ numerantur ibi, si tamen Gabaon, & Gabaa non ponantur tanquam vrbes distinctæ, solum erunt ibi 25. erat igitur Gabaon alius locus quã Gabaa, & in Gabaon mansit aliquanto tempore tabernaculum Domini, in Gabaa autem nunquam mansit arca, nec Sanctuarium.

De alijs duobus erroribus Nicolai. Et quòd arca nunquam fuerit in Masphat. Quæst. XIII.

DEINDE dicebat Nicolaus, quod arca fuit in Masphat, s. post Cariathiarim, & est error in duobus. Primo, quia non est sufficiens argumentum, secundo, quia

G

falsum dicitur. Primo enim mouetur Nicolaus ad dicẽdum, ꝙ fuit arca in Masphat, quia ibi fuit factum sacrificiũ agni lactentis, infra in litera, & quia dr̄, ꝙ hauserunt aquam, & fuderunt in conspectu Dñi, vult aũt ꝙ dicatur in cõspectu Dñi, id est, coram arca, super quã erat Deus, quia loquebatur in illa de medio duorum Cherubin in propitiatorio, vt patet Exod. 25. & 30. & Num. c. 7. primum motiuum de sacrificio non est sufficiens, quia non solum fiebant sacrificia coram arca, sed ẽt in atrio tabernaculi, dato ꝙ non esset ibi arca, vt supra declaratum est in hoc cap. q. 1. & non solũ in atrio tabernaculi, sed ẽt in alijs locis, in quibus nec erat arca, nec tabernaculum, sicut Elias in mõte Carmelo immolauit coram Sacerdotibus Baal, infra 3. lib. cap. 18. Samuel quoque in Ramatha vrbe habitationis suæ cõstruxit alta-

H

re, ꝙ erat ad sacrificãdum Dño, vt patet infra in litera: sed ibi non erat arca, nec tabernaculum, nec aliquis hoc confitetur. Itẽ sacrificauit in Bethlehem, infra cap. 16. sed ibi nõ erat tabernaculum, vel aliqua pars eius. In multis ẽt locis alijs hoc fecit: populus quoq; idẽ faciebat in vrbe Hebrõ: nã ibi totus populus, vel magna pars sacrificabat Dño, vt colligitur, infra 2. lib. c. 15. Nam ibi Absalon sacrificauit, & maxima pars Israel: non est ergo verisimile, aut aliqualiter inductũ, ꝙ vbi esset locus sacrificij esset arca, vel tabernaculum: in Masphat ergo licet steterint Israelitę, & sacrificauerint Dño, non tñ fuit ibi arca, quia solum conuocauit eos Samuel, vt iudicaret eos ibi, & incepit orare pro illis, & postea sacrificauit. Istud aũt fuit factum accidentaliter: nã qñ ibatur ad bellum, vel ad similes insultus, fiebat sacrificium Dño prius, vt patet infra cap. 13. cũ dixit Saul ad Samuelẽ, nunc descendent ad me Philisthijm in Galgala, & faciẽ Dñi non placaui; necessitate compulsus obtuli holocaustũ, & sic dicit se necessitate cõpulsum: quia iturus erat ad hostes. Cũ aũt dr̄ amplius, ꝙ Hebręi existentes in Masphat hauserunt aquam, & fuderunt eam coram Dño: non sequitur ex hoc quicq̃, quia non dr̄ solum stare corã Dño, qui stat corã arca, sed ẽt qui stat coram altari holocaustorũ, quia sicut Dñs respõdebat Moysi inter duos Cherubin super arcam, & pp hoc dicebatur ibi esse, ita ẽt respondebat super altare holocaustorum, vt patet Exod. c. 29. s. ad ostiũ tabernaculi testimonij corã Dño, vbi cõstituam, & loquar ad te, ibiq; pręcipiã filijs Israel; & apud istud ostiũ erat altare, & subditur ibi, quo intelligatur de altari sacrificiorũ,

K

cùm dr̄, & sanctificabitur altare in gloria mea, ideo non solum in illo altari sacrificiorum, sed vbicunq; conuenirent Israelitæ, & fieret sacrificiũ ab eo, qui illud facere poterat, ibi licitè dicebantur stare coram Dño, quia singulariter repræsentabatur Deus per altare, in quo fiebat ei spãlis cultus: sic ẽt qñ conuenerunt Israelitę ad eligendum Regem in Masphat, dicebãtur esse corã Dño, vt patet infra cap. 10. cum dr̄: Nunc ergo state coram Dño per tribus vestras, & iterum dicitur; conuocauit Samuel oẽm populum in Masphat corã Dño, sic ẽt cum confirmauerunt Israelitæ Regẽ Saul congregati sunt in Galgala, & dicebantur ibi esse coram Domino, vt patet infra 11. cap. cum dr̄, & fecerunt ibi Regem Saul corã Domino in Galgala, & immolauerunt victimas pacificas coram Domino. Et seq. cap. s. 12. dr̄, ꝙ dixit Samuel: Loquimini de me corã Domino, & corã Christo eius, & sic ẽt ibi erant coram Domino; ideo argm̃ istud non est sufficiens ad probandum, ꝙ ibi fuerit arca. Secundum erat. s. ꝙ falsum dicebatur: nam arca nunquã fuit in

Masphat.

Masphat. Nam, sicut supra probatum est, postquam arca fuit in Cariathiarim, ducta fuit per Dauid in domum Obededom, & deinde in domum suam, ergo non fuit in Masphat, nec in aliis locis.

Arca nunquam fuit in Galgala postquam fuit in Masphat contra Nicolaum. Quæst. XIV.

DICEBAT quoque Nicolaus arcam fuisse in Galgala, postquam fuit in Masphat, eo quod dicitur infra c.11. quod erant Israelitæ coram Dño in Galgala, & quia ibi immolauerunt victimas: simile patet infra cap.13. Eadem tamē dicenda sunt hic, quæ dicebamus de Masphat, scilicet, quod non probatur ex hoc fuisse ibi arcam: nam in multis aliis locis fuerunt facta sacrificia, & non erat ibi arca, nec tabernaculum: dicebantur tamen esse coram Domino, qui ibi erant, vt supra inductum est. Etiam falsum est, quod ibi fuerit arca: nam de Cariathiarim transiuit in domu Obededom, & in domum Dauid nullo alio dato medio loco, in quo steterit: ergo non stetit in Galgala: hoc autem supra probatum est.

Arca non fuit in ciuitate Nobe contra Nicolaum. Quæst. XV.

DEINDE dicebat Nicolaus quòd stetit arca in ciuitate Nobe, sed etiam ibi non stetit. Mouetur autē ipse ad dicendum hoc, quia infra c.22. dicitur, quod cum Dauid fugeret a facie Saulis venit in ciuitatem Nobe ad Achimelech sacerdotem, & petiuit ab eo panes, qui respondit non habeo panes laicos ad manum, sed tantū panem sanctum: & postea sequitur, nec enim erat ibi aliquis panis, nisi tantum panes propositionis, qui sublati fuerant a facie Domini, vt ponerentur panes calidi. In quo est triplex motiuum ad prædicta, Primum, quia dicitur ibi corā Domino, scilicet, quod isti panes erant coram Domino, quod significat ibi esse locum sanctum. Secundum, quia dicitur, quod erat in Nobe sacerdos Achimelech, & iste erat princeps sacerdotum, vt patet infra cap.22. Tertium motiuum erat, quia dicitur quod erant ibi panes propositionis, sed isti non erāt nisi in loco sancto, ergo erat ibi sanctuarium, & arca. Respondetur quod illa motiua non sufficiunt. Ad primum enim iam responsum est, scilicet, quod in quocunque loco, in quo erat altare, & offerebantur sacrificia, dicebantur homines esse coram Domino, sed in Nobe offerebātur sacrificia, & erat ibi altare holocaustorum, vt patebit infra cap.21. ergo ibi rectè dicebantur esse coram Domino, dato quod non esset ibi arca. Secundum motiuum de mansione sacerdotum ibi non valet: nam isti nesciunt distinguere inter locum arcæ, & locū tabernaculi: erat autem in Nobe locus tabernaculi, quod patet, quia erant ibi panes propositionis, qui ponuntur in mensa, quæ erat intra tabernaculum: Exod.cap.26.& Leuit. 24. Quòd aūt fuerint ibi sacerdotes, non arguit ibi fuisse arcam, sed potius tabernaculum: nam cū essent diuisa in tempore illo arca, & tabernaculum, sacerdotes sequebantur tabernaculum, & non locum, in quo esset arca, vt declarauimus Exod. cap.25.& in loco sanctuarij fiebat congregatio omnium Israelitarū ter in anno in festo azymorum, & pentecostes, & tabernaculorum, vt patet Exod.c.23.& 34.& Deuter.16. Et faciebāt ibi multa sacrificia, de quibus Num.28.& 29.cap. Hæc aūt conuenientius fieri poterāt in tabernaculo, vbi erat altare holocaustorum, & thymiamatum, & cetera vtensilia quàm corā sola arca: præcipuè cum Leuit.c.17. iussum fuerit, quod omne sacrificium, quod fieret, offerretur ad ostium tabernaculi, s.in altari holocaustorum, quod erat ad ostium tabernaculi, vt patet Exod. c.29. in loco.n.arcæ non erant aliqui sacerdotes, cū non fieret ibi aliquid cultus diuini, quando separata erat a tabernaculo, sed totum custodiebatur in vna domo, & deputabatur vnus vir, qui eam custodiret, vt patet in litera. s.Eleazarum filiū Aminadab sanctificauerunt, vt custodiret arcam Domini, & sic Dauid cū portauit eā de domo Aminadab, posuit eam in domo Obededom, inf.2.lib. cap.6. Nec fit mentio, quod aliqua alia solennitas fieret, posita ibi arca. In ciuitate autem Nobe erat Achimelech princeps sacerdotum, & tota domus eius, s.omnes sacerdotes,

A qui tunc ministrabant, vt patet infra cap.22. Nam 85. sacerdotes venerunt de Nobe cum Achimelech coram Saule, & omnes trucidati sunt coram eo eod. cap. Tertium motiuum de panibus propositionis non arguit ibi fuisse arcā, sed potius fuisse tabernaculum: nam panes propositionis ponebantur in mensa coram Domino Leuit.c.24. ista tamen mensa erat intra tabernaculum in latere aquilonari, vt patet Exod.cap.26.

Cum ergo ponerentur panes in mensa oportet vt ipsa staret intra tabernaculum: nam alias non diceretur stare coram Domino: coram arca autem sola poni nō debebat: ergo in Nobe ciuitate non erat arca, vel saltem non arguebatur ex hoc debuisse ibi esse arcam.

Item nō stat, quòd arca fuerit in Nobe, quia si ibi fuisset aliquando, hoc fuisset tempore Saulis: nam postea esse
B non potuit, quia Saul deleuit ciuitatem infra cap.22.& tamen tempore isto erat arca in Cariathiarim: Nam Dauid, quando voluit eam ducere in domum suam, duxit de Cariathiarim, vt patet primo Paralipom.cap.1.& cōsequēter non potuit esse in Nobe aliquo tempore ante, nec post.

Arca nunquam fuit in Gabaon contra Nicolaum. Quæst. XVI.

DICEBAT vlterius Nicolaus, quod post destructionē ciuitatis Nobe translata fuit in Gabaa arca, & hoc volunt accipere ex eo, quòd habetur 2.Paralip.c.1.s.quia Salomon duxit tabernaculum Domini de Gabaon. Sed hic est error, quoniam aut accipit pro Gabaa, in qua erat domus Aminadab, & de ista tenet hic, quod translata fuerit
C arca in Gabaa in domum Aminadab, postquam fuit in Nobe, aut accipit pro Gabaon, & sic intelligit Deuteron.cap. 13. vbi ponit, quòd fuerit arca in Gabaon. Primus sensus non stat, quia innuit, quòd domus Aminadab in Gabaa nō erat in Cariathiarim, sed hoc falsum est, vt patet 1.Paralip.cap.13.& supra probatum est. Secundus sensus etiam non stat, quoniam, quando Dauid transtulit arcam de Cariathiarim, posuit eam in domo Obededom, & inde transtulit eam in domum suam, vt patet præalleg.cap. & quādo Salomon duxit eam in Sanctuarium, adduxit de domo Dauid, vt patet 2.Paralip.c.1. stetit tamen tabernaculum Domini in Gabaon, & inde duxit illud Salomon in templum, quod ædificauit: & quia non distinguunt isti loca tabernaculi, & arcæ, putant, quòd cum fuerit in Gabaon tabernaculum, fuerit etiam ibi arca.

Arca non fuit portata de Gabaon in domum Obededom. Quæst. XVII.

VLtimo autem dicit Nicolaus, quòd de Gabaa, siue Gabaon portata fuerit arca in domum Obededom, quod si accipiatur Gabaa pro quodam colle, qui erat in Cariathiarim, verum est, sicut patet primo Paralipomen. cap.13. Sed nunc non est verum, quòd fuerint factæ istæ mutationes per media, scilicet, per Masphat, Galgalam, & Nobe.

Si autem accipiatur Gabaa pro Gabaō, falsum est, quòd fuerit arca ducta de Gabaon in domum Obededom, quia supra declaratum est præcedenti quæstione, quòd nunquā fuit arca in Gabaon: patet igitur ex prædictis, in quibus locis arca steterit, dum non fuit coniuncta tabernaculo.

Tabernaculum, siue Sanctuarium, in quibus locis fuerit. Quæst. XVIII.

NVNC autem de Sanctuario dicendum est, in quibus locis fuerit: & sciendum, quòd non est tanta certitudo quantum ad Sanctuarium, in quibus locis fuerit, sicut quantum ad arcā, quia non fuit aliquod tempus, in quo esset arca separata a Sanctuario, & nesciretur de ea, vbi esset; de Sanctuario autem secus est, quia non habemus pro toto tempore certitudinem: fuit enim ab introitu in terram Chanaan Sanctuarium modico tempore in Galgala, dum Iosue faciebat contra Chananæos, & tunc non erat fixū ad manendum, sed erat quasi depositū, vt finitis bellis figeretur alicubi stabiliter, & finitis illis positū fuit in

Silo per Iosue, & totum Israel, & mansit in Silo vsque quo mortuus est Heli sacerdos: nam tunc erat ipse ibi ad ostium domus domini, quando corruit de sella, vt patet supra cap. 4. postea autem, an fuerit immediate mutatum inde Sanctuarium ad alium locum, vel manserit ibi aliquanto tempore, non patet, solum autem constat, quod pauco tempore post, quando regnabat Saul, erat tabernaculum in Nobe, vt patet infra 21. cap. Nam ad ipsum locum iuit Dauid, & petiit panem, & datus est panis sacer, vt supra inductum est; etiam erant ibi sacerdotes, vt patet infra ca. 22. omnes enim illos fecit Saul iugulari: legimus autē postea fuisse Sanctuarium in Gabaon, ibi enim erat tempore Dauid. & post mortem illius cum voluit ducere Salomon altare, & omnia vasa Sanctuarij in templum, quod ipse cōstruxerat, dr̄, q̄ portauit in Gabaon lib. 2. Paralipom. cap. 1. Dicendum igitur rationabiliter, quòd in his locis fuerit Sanctuarium, & non in aliquibus aliis, scilicet, quod post mortem Heli sacerdotis per monitionem alicuius prophetæ, quòd non esset Deo accepta habitatio in Silo, translatum fuerit tabernaculum in ciuitatem Nobe, postea autē manserit ibi toto tēpore, quo fuit iudex Samuel in Israel, & aliquanto tempore in regno Saulis, postea autem Saul destruxit ciuitatem Nobe propter sacerdotem Achimelech, qui videbatur dedisse fauorem Dauid, & tunc quia erat ipse Rex de tribu Beniamin transtulit tēplum in sortem Beniamin, & posuit in vrbe Gabaon, quæ est de illa tribu, vt patet Iosue cap. 18. postea autem mansit ibi semper toto tempore regni Saulis, & Dauid: Salomon autem transtulit de illa vrbe in ciuitatem Ierusalem in templū, quod construxerat, vt patet 2. Paralipom. cap. 1.

Sanctuarium non fuit in Masphat, neque in Galgala. Quæst. XIX.

SI autē dicatur, quòd fuerit in Galgala, & in Masphat, & similibus locis, non habet aliquam apparentiā: hoc enim quidam dicūt, sicut de arca dixerunt, scilicet, q̄ esset in Masphat, & Galgala, quia in his locis offerebatur Domino sacrificium, vt patet infra cap. 10. & 11.

Sed dicendum, quòd ex hoc non sequitur, quia etiam in Ramatha offerebat Samuel sacrificia, quia constituerat ibi altare, vt patet ī. tamē nullus dicit ibi fuisse tabernaculum.

Si autem aliquis dicere voluerit, quod tunc esset tabernaculum in Ramatha non stat, quia eo tempore, quo sacrificabat in Ramatha Samuel, sacrificabatur in Galgala, & in Masphat, quia in Ramatha sacrificabat, & mansit hoc toto tp̄e Samuelis, cum ibi habitaret, vt patet infra: aliquādo tamen ipse immolabat in Masphat, & Galgala, vt patet infra cap. 10. & 11. non poterat tamen esse simul tabernaculum in his locis: ergo in aliquo istorum non erat.

Item patet hoc, quia solum in Ramatha erat, quòd Samuel ędificauerit ibi altare, vt pate ī in litera, si tamē fuisset ibi Sanctuariū, non oporteret construi altare, quoniam in Sanctuario erat altare, in quo possent offerri sacrificia.

Item non est verisimile, quod fuerit tabernaculum in Masphat, & in Galgala, quamuis ibi fierent sacrificia, quoniam Samuel, & totus Israel elegerunt regem in Masphat infra cap. 10. & ibi immolauerunt hostias, & immediatè post hoc facto vno bello contra Ammonitas confirmatū est regnum Saulis in Galgala, & ibi fuerunt oblata sacrificia infra 11. cap. & sic velocissima esset mutatio Sanctuarii, quod non est concedendum. Etiam quia paulopost hoc Sanctuarium erat in vrbe Nobe, ergo non est credendū, quòd in Ramatha, aut Masphat, vel Galgala fuerit Sanctuarium, sed immediatè post vrbem Silo fuit in Nobe: patet igitur de sanctuario, & arca, in quibus locis fuerint.

Eleazarum autem filium eius sanctificauerunt. Scilicet filium Aminadab: dicitur quod sanctificauerunt eum, idest, disposuerunt, vel ordinauerunt ad custodiendum arcam. Non accipitur autem hic sanctificatio pro aliqua consecratione, siue pro illa, quę requirebatur in Leuitis, de qua Numer. cap. 8. siue pro illa, quæ requirebatur in sacerdotibus Leui. cap. 8. & Exod. c. 29. Nam iō debebat facere aliquam ministrationem coram arca ad hoc, quod exigeretur sanctificatio, vel consecratio, sed dicitur sanctificatus quicunque ad aliquid est dispositus, vel sanctificatus, id est, mun-

F dus, vel sanctificatus, id est, Deo applicitus: hic autem pro quocunque potest accipi: quoniam Eleazarus filius Aminadab fuit ab Israelitis assignatus ad custodiendum arcā: fuit etiam applicitus Deo ad cultum quendam, scilicet ad hoc, quod custodiret arcam illius: etiam satis potest accipi sanctificatus, id est, purificatus, quia non decebat aliquē virum immundum custodem esse arcæ: sed in primis duobus melius accipitur.

Vt custodiret arcam Dei. Id est, non fuit ad aliquā operationem, vel ministrationem aliam ordinatus Eleazarus, nisi vt custodiret arcam: hoc autem erat, quia non fiebāt aliqua sacrificia coram arca, nec aliæ cærimoniæ legales, sed omnia hæc pertinebant ad sanctuarium: patet enim de aliis cærimoniis sacerdotalibus, vt declaratum est Numer. 18. sed ista fiebant in Sanctuario in vrbe Nobe, quando

G erat ibi sanctuarium solum, & arca in Chariathiarim, vt patet infra 21. capit. ergo etiam fierent aliæ ministrationes, quæ erant ita quotidianæ, sicut ista, scilicet, incensio lucernarum, & crematio thymiamatis, & oblatio holocaustorum: coram arca autem nihil fiebat, quia solum dicitur, quòd erat ad custodiam, & non erat ibi ad aliquam solennitatem, vt patet in litera, & ista fuit causa, quare solum fuit assignatus vnus minister, scilicet, Eleazarus filius Aminadab, alioquin enim multi fuissent, sicut erat in tabernaculo in vrbe Nobe, de qua fuerunt trucidati octogintaquinque viri vestiti ephod, vt patet infra capitulo vigesimosecundo.

An festum expiationis fieret coram arca, quando erat in Cariathiarim. Quæst. XX.

H

QVÆRET aliquis circa hoc, an, quando erat arca in Cariathiarim, coram ea fieret festiuitas in die expiationis, Respondebit aliquis, quod non fiebat, nec poterat fieri, quia sicut non fiebant alia sacrificia, nec cærimoniæ coram ea, sed in sanctuario in Nobe: ita quoque nec ista festiuitas, quæ requirebat sacrificia. In contrarium dicet aliquis, quod fieri poterat, & debebat coram arca: erat autem speciale de solennitate ista, & de aliis, quia in nulla aliarū introibat aliquis sacerdos in Sancta Sanctorum coram arca, sed in ista introibat ad aspergendum sanguinem coram propitiatorio, vt patet Leuit. cap. 16. sed hoc non poterat reperiri, nisi vbi erat arca, ergo illuc videbatur eundum ad celebrationem huius festiuitatis.

Respondendum est, quòd de festiuitate expiationis,

I an fieret in sanctuario, quando arca, & sanctuarium erant disiuncta, declaratum est præcedēti cap. quæst. 4. quòd sic, sed adhuc dubitaretur, an posset fieri solennitas ista coram arca, & respondendum quòd non: multa enim impediunt. Primo quia dies expiationis erat dies multorum sacrificiorum: vt patet Leuit. c. 16. Num. 29. ista autem sacrificia debebant fieri in altari holocaustorum ad ostium tabernaculi Leuit. 16. cap. & hoc non erat coram arca, sed in sanctuario, ergo oportebat, quòd fieret ista festiuitas in sāctuario. Item dicitur quòd debebat summus sacerdos illa die offerre duos hircos ad ostium tabernaculi mittens duas sortes super eos, scilicet, vnam sortem Domino, & aliam capro emissario: Leui. cap. 16. sed non erat istud coram arca, ergo non poterat ibi obseruari ista cærimonia.

Itē dicitur, quòd ista die introibat summus sacerdos in

K Sancta Sanctorum portans secū sanguinem & thymiamata, sed cum arca separata erat a sanctuario non poterat aliquis introire ibi in Sancta Sanctorum, ergo nō poterat obseruari ista cærimonia.

Cùm autem erat sanctuarium sine arca, poterat obseruari ibi ista cærimonia, quia manebat ibi Sancta Sanctorum, scilicet illa domus occulta, in qua consueuerat esse arca, & illuc introibat summus sacerdos ferens sanguinem, & quia in arca nihil fieri debebat, sed solum in Sancta Sanctorum aspergendo sanguinem, etiam si non esset ibi arca, aspergebatur sanguis, & complebatur cęrimonia expiationis. Apparet igitur quòd coram arca, quando erat separata a sanctuario, non fiebat aliqua solennitas, nec etiam cærimoniæ expiationis.

An Eleazarus, quando introibat ad arcam, ferret secum thymiamata. Quæst. XXI.

QVAERETVR vlterius, an iste Eleazarus, qui custodiebat arcam, quando introibat ante eam, ferret secum thymiama. Ratio dubij est, quia Leuit. cap. 16. dicitur, quod Aaron nunquam introiret in Sancta Sanctorum coram arca, nisi prius faceret quasdã cæremonias oblationis, & duceret secum thymiama: ita ergo cum introiret iste Eleazarus ante arcam, videtur, quod deberet eadem portare thymiamata.

Respondendũ, quod iste Eleazarus non debebat quicquam cæremoniale facere in thymiamate, vel sacrificiis ad hoc, quòd introiret coram arca: quoniam arca erat in Sancta Sanctorum discooperta, & sacerdotes, si illic introirẽt sine thymiamate, viderent arcam nudam, & ea, quę apparebant inter Cherubim; voluit ergo Deus, quòd sacerdos ingrediens portaret secum thymiama: Eleazarus aũt non debebat videre arcam discoopertam, sed velatam palliis suis, quia ibi non erat intra Sancta Sanctorum, sed sicut quando erat in itinere; sed quando Israelitæ videbant eã velatam palliis suis, non faciebant aliquam cęrimoniã coram illa, ita nec Eleazarus, quamuis sæpe staret coram arca, non oportebat, quòd aliquid secum ferret: nam si necesse esset portari thymiama, nõ solum esset hoc, sed etiam requireretur, quòd fierent sacrificia multa; de quibus Leuit. cap. 16. Et solum esset hoc in die expiationis, & quòd iste ingrediens esset summus sacerdos, sed hoc falsum est, quia ista solum obseruabantur ad arcam, quãdo erat intra Sancta Sanctorum: nunc autem erat extra, ergo nulla cærimonia obseruanda erat.

An Eleazarus custos arcæ esset popularis, Leuita, vel Sacerdos. Quæst. XXII.

QVAERETVR vlterius de isto Eleazaro custodiente arcã, an esset popularis, leuita, vel sacerdos. Respondendum est, quód Iosephus 6. Antiquitatũ dicit, quod Aminadab pater eius erat Leuita, ergo oportebat ipsum esse Leuitam, quia in Veteri Testamẽto omnes filij Leuitarum erant Leuitæ, & omnes filij sacerdotum erant sacerdotes: hoc aũt videbatur satis rationabile. s. quod Aminadab non fuerit laicus, quia tunc filiis eius non competeret aliqua ministratio circa res sacras. Sed tunc stat dubium an necesse esset istum esse sacerdotem, vel sufficeret eum esse Leuitam: aliquis dicet, quod oporteret eum esse sacerdotem: nam ad Leuitas solum pertinebat portatio arcæ per viam, sed custodia illius, quando manebat, pertinebat ad sacerdotes, quod ipsi ingrediebãtur in sanctuarium tam in atrium, quã in primam partem tabernaculi, & pontificem ad summum sacerdotem, qui aliquando introibat in Sancta Sanctorum, ergo debebat esse iste sacerdos. Item, quando arca manebat, vel cum erat in Sanctuario, nemo poterat apparere coram illa, nisi sacerdos, sed iste Eleazarus habens custodiam arcę poterat apparere coram illa: ideo videtur, quod esset necesse eum esse sacerdotem. Respondendum est, quod sufficiebat esse Leuitam istum custodem arcæ: nam arca, qñ erat velata, pertinebat ad Leuitas, & ipsi eam portabãt, atque custodiebant, qñ autem erat nuda pertinebat ad sacerdotes: nunquam autem erat nuda, nisi qñ portabatur intra sanctuarium: ideo tunc ad sacerdotes pertinebat: quandocũque aũt erat extra sanctuarium, iam pertinebat ad Leuitas, sed nũc, qñ erat in domo Aminadab, erat extra sanctuarium, & erat velata, ergo pertinebat ad Leuitas: nã sicut si arca portanda fuisset per multa terrarum spacia, & magno tempore, nunq̃ antẽ interim poneretur in sanctuario, semper pertineret ad Leuitas: ita nunc erat arca, quasi esset in via, quia nondum venerat ad locum, in quo mansura erat. s. quod ipsa esset intra Sancta Sanctorum: ergo ad Leuitas pertinebat, alioquin enim si habuisset ibi aliquem specialiorem modum, quam qñ erat in via, & portabatur a Leuitis, non solũ iste Eleazarus, qui custodiebat eã, & ingrediebatur coram illa, debebat esse sacerdos: immo debuisset esse summus sacerdos, quia soli summo sacerdoti licebat introire in Sãcta Sãctorum: Leuit. c. 16. & ad Heb. 9. constat tamen, quod iste Eleazarus filius Aminadab non erat

A summus sacerdos, quia non esset ipse Pontifex viuente patre suo: nisi forte propter maximam senectutem, sicut est factum in Heli, & filio eius Phinees, fuit enim Phinees sacerdos magnus patre suo viuente, & hoc iubente, vt ait Ioseph. 6. Antiquitatum. Sed etiam hoc non stat, quia hoc tẽpore erãt summi sacerdotes de stirpe Heli, vsque ad Abiathar tempore Salomonis: ibi enim cessauit sacerdotiũ istorum, & rediit ad aliam stirpem, vt declaratũ est supra c. 3. quia tunc nouiter mortuus fuerat Phinees summus sacerdos filius Heli, & successit Achitob filius Phinees, vt ibidẽ, & supra declaratum est: iste autem vocatur hic Eleazarus filius Aminadab: ergo nullo modo erat iste summus sacerdos, & tamen custodiebat arcã, & introibat coram illa, ergo non requirebatur aliqua cęrimonia: nec ẽt quod esset iste custodiens sacerdos, quia nihil magis poterat facere sacerdos respectu arcæ, quã Leuita, nisi esset summus sacerdos: satis igitur erat, quod iste Eleazarus esset Leuita, sicut ponit Io-

B sephus: immo etiamsi dicere velimus sufficiebat eum esse popularem, dum tñ non tangeret arcam nudam, vel velatam, sed solũ custodiretur in domo eius: sic enim pater de Dauid, nam tenuit magno tempore arcam Domini in domo sua, intra 2. lib. c. 6. s. annis 44. vt declaratum est supra q. 10. & tamen ipse erat de tribu Iuda, & nõ de Leuitis, vel sacerdotibus. Sed aliquis respondebit, quod aliqua licuerunt Dauid, quæ non licebant aliis, eo quod ipse esset propheta Domini, & quæcunq; ageret, crederetur agere illius voluntate: si tñ esset alius laicus non liceret ei. Sed adhuc respondebitur, quod etiam licuisset ponere arcam ad custodiã in do-

C mo alicuius alterius laici, qui non esset propheta: sic enim factum est antequam poneretur arca in domo Dauid: nã fuit posita in domo Obededom Gethęi: iste tamen nõ poterat esse nisi laicus, quia erat Gethęus, id est, alienigena de Philisthinis de vrbe Geth: sicut dicebatur Goliath Gethęus: fuerat tamen iste conuersus ad Iudaismum, & erat vir bonus: ideo in domo eius arca posita est: istud namque concedi poterat, nec erat expressum inconueniens, quod in domo laici poneretur arca: dato quod ille non esset propheta, immo etiamsi esset conuersus ad Iudaismum: dũ tamen esset vir bonus, & approbatæ vitæ, licet non esse valde honestũ: & tamen ad præsens quantum ad Obededom licet aliqui voluerint, quod esset Philisthinus natione de vrbe Geth conuersus ad Iudaismum, non est concedendum: immo erat

D verè de Israelitis ex genere, & erat Leuita, & ipse assignatus est cum Cantoribus per Dauid ad canendum coram arca, lib. 1. Paralip. 15. & 16. cap. & declarabitur magis sequẽti lib. cap. 6. Ad rationes in contrarium respondetur, & ad primam cum dicebatur, quod portare arcam in itinere pertinebat ad Leuitas, custodire tamen eam manentem pertinebat ad sacerdotes, dicendum est, quod si arca esset manẽs in sanctuario in apparatu suo, ad solos sacerdotes pertinebat custodia eius: si tamen custodiretur in aliquo alio loco priuato nõ in apparatu suo, erat ibi velut in itinere, & sic pertinebat ad Leuitas; ita aũt fiũt hic: ergo sufficiebat, quod esset Eleazarus Leuita. Ad secundam rationẽ cum dr, quod nemo poterat apparere coram arca, nisi sacerdos, sed iste apparebat corã illa, quia erat in custodia eius, ergo erat sacerdos. Respondendum, quod apparere coram arca, aut erat, quando

E erat in apparatu suo, & nuda, aut qñ erat vestita, aliàs velata: si secundo modo dicendum, quod quilibet poterat coram ipsa apparere non solum Leuita, sed ẽt laicus, sicut quãdo ducebatur in itinere oẽs eam videbant, & accedebant iuxta illam, dum tamen non tangerent ipsam: si aũt accipiatur primo modo. s. quando erat arca nuda intra Sancta Sãctorum, dicendum quod aut istud erat in tempore, quo mouẽdum erat tabernaculum, aut aliis temporibus, si primo modo, licebat summo sacerdoti, & minoribus introire ad velandum arcam, vt patet Num. cap. 4. si aũt aliis temporibus, solũ licebat summo sacerdoti. s. in die propitiationis, vt patet Leuit. cap. 16. & ad Heb. 9. Nunc aũt arca in domo Aminadab erat sine aliquo apparatu, quia non erat in Sancta Sanctorum, & erat velata, ideo licebat cuicunque etiã laico coram illa apparere, non igitur requirebatur, quod Eleazarus esset sacerdos, quia custodiebat arcam. *Et factum est.* Hic consequenter declaratur releuatio populi a iugo Philisthinorum sub Samuele, quæ facta est propter conuersionem ad Deũ per solicitudinẽ Samuelis, & diuiditur in

1. , - 8 & 30.

In q. 11. Solutio ad rationes in oppositum.

tres partes. Primò scribitur dicta conuersio: secundò Philistinorum debellatio: tertio populi pax, & bona ordinatio. Secunda ibi. *Et audierunt.* Tertia ibi. *Facta est itaque.*

Quando, & quomodo Samuel de libertate Israel tractare cœperit. Quæst. XXIII.

CIRCA primum considerandū, quod quando mortuus est Heli, Samuel non erat magnæ ætatis, quia tamē erat Propheta Domini cognitus in toto Israel, vt patet supra cap. 3. acceptus fuit in iudicem ab Israelitis: nam cum hoc tempore non essent Reges in Israel, eligebant Israelitæ aliquē, qui inter ceteros excelleret quantum ad hoc, quod posset liberare illos de manu hostium, & hoc siue ille excederet sanctitate, & cognitione Dei, sicut Samuel, siue viribus, vt Samson, siue industria, & extremitate pugnæ, vt Iephte Galadites, & sic de similibus, tales enim iudices eligebantur, sic enim vult Iosephus 6. Antiquitatum.

Cum autem mortuus fuit Heli, suscepit principatum Samuel, & in tempore eius Israelitæ secuti sunt Dominum magis, q̄ priori tempore. Nunc autem cum transissent aliquanta tpa. s. 20. anni ab illo tempore, quo mortuus est Heli, videns Samuel, quod populus esset iam aliqualiter manu ductus ad colendum Deum toto animo, conuocauit eos in Masphat, & ibi fecit sacrificium, atque hortatus est ad abijciendum omnes Deos alienos, & resumendas vires cōtra hostes promittens illis bonam spem, & dicitur. *Et factum est ex qua die mansit arca Domini in Cariathiarim.* Hic intendit scriptura enarrare, quantum fuerit tempus, q̄d trāsiuit ab initio principatus Samuelis, vsq; ad diē, qua facta est ista exhortatio, & dr, quod fuerunt anni 20. dr autem de tempore, quo mansit arca in Cariathiarim. s. quando viri Bethsames ad se ductam miserunt ad viros Cariathiarim, & incipitur ab hoc tempore computatio 20. annorum, eo quod hic incœperit principatus Samuelis, nam ipse fuit princeps post mortem Heli. Reductio autem arcę in Cariathiarim fuit septem mensib. post mortem Heli, totidem. n. māsit arca in terra Philisthinorū, vt patet præced. cap. *Multiplicati sunt dies.* i. transierunt multi dies. s. quod ab illo tpe, quo posita fuit arca in Cariathiarim, vsque ad ea, quæ dicūtur hic, transierunt multi dies: nam immediatè dicitur, quòd iam erat 20. annus. s. ab initio principatus Samuelis.

Erat quippe iam annus vigesimus. Hoc ponitur ad declarandum præcedentia: s. quod transierant dies multi a tempore positionis arcæ in Cariathiarim: nā iam erat 20. annus, ponitur aūt istud tempus ad declarationem eorum, quę sequūtur. s. quod requieuit omnis domus Israel post Dominū. i. in istis 20. annis curauerunt Israelitæ colere Deum, hoc autē fuit, quia docebat eos tunc Samuel, cum fuissent isti 20. anni sub principatu eius, non ponitur autem in toto isto tēpore, quid fecerit Samuel, vel populus Israelitarum: de Israelitis autem satis apparet causa. s. quia non acciderunt aliqua bella, vel aliqua alia notabilia, quæ stylo digna forent. De Samuele autem ex litera potest colligi, quid fecerit in istis 20. annis. s. quod docuerit Israelitas colere Deum, & recedere ab idolis, quod prioribus temporibus non faciebant, & hoc apparet, quia dicitur, quod in istis 20. annis requieuit domus Israel post Deum colendo eum, ergo ante hoc non erat sic: alioquin non poneretur hic tanquam aliquid speciale, quod Israelitæ requieuerint post Deum: etiam dicendū est, quod in isto tpe fecerit Samuel ea, quę inf. habentur. s. quod in singulis annis discurrebat p tria loca. s. Galgalā, Masphat, & Bethel, & in his iudicabat Israelitas, deinde reuertebatur in vrbem suam Ramatha, & ēt iudicabat Israel, atque morabatur, vt patet in litera. *Et requieuit oīs domus Israel post Dominum.* i. omnes Israelitæ curauerūt inquirere Deū: vocatur autem omnis domus Israel omnes 12. tribus, quia nulli alij descendebāt de stirpe Iacob. Et dicitur, quod requieuit omnis domus, quia ante hoc magna pars Israel sequebatur Dominū, & magna pars sequebatur idola, sicut fuit post tempora Salomonis, diuisum enim regnū Israel fuit, & decem tribus, quæ vocabantur Israel pro maiori parte colebant idola; duæ autem tribus pertinentes ad regnū Iuda colebant Deum: nunc autem fecerat Samuel doctrina sua, quod omnes Israelitę conuerterentur ad Dei cultum, & hoc erat requescere post Dominum, id est, requescere in

F Deo non diuertendo, vel ambulando post idola. In Hebræo ponitur hic verbum, quod significat festinare, vel parare se. s. quod omnis domus Israel festinauit post Dominum ad sequendum eum, sed istud verbum ab illo, quod significat quiescere, differt solum in vnica litera, ideo satis facile est, quod ex corruptione aliquorum librorum Hebræorum nunc id accidat, sed etiamsi sic esset veritas hebraica, sententia nihil differt, quia quod Hebræi quiescerent post Dominū, vel festinarent, ad idem redit. Nam dicebantur quiescere in quantum non intendebāt ad cultum idolorum, sed manebant in cultu Dei, dicebantur etiam festinare post Deū, vel parare se, in quantum nimis afficiebantur ad cultum Dei, & non sequebantur eum iam remissè, sicut prius, sed festinando, quod notat desiderium.

G *Quomodo verum sit, quòd omnis domus Israel requiesceret post Dominum, cum multi haberent Deos alienos. Quæst. XXIIII.*

QVÆRET aliquis, quomodo dicatur hic, quòd omnis domus Israel requieuit post Dominum, quia infra dixit Samuel ad Israelitas, si in toto corde vestro reuertimini ad Dominum, auferte Deos alienos de medio vestri Baalim, & Astaroth, sed dum ipsi haberent inter se Deos alienos, non poterant esse conuersi ad Deum, ergo non requieuerat tota domus Israel post Dominum.

Aliquis respondebit, quod Samuel loqueretur hoc generaliter, sicut prædicatores faciunt, qui interdum redarguunt aliqua peccata, quæ in populo non sunt, & sic quamuis nō haberent aliquos Deos alienos, admonuit Samuel, quod eos

H abijcerent. Sed dicendum est, quod istud non stat, quia infra sequitur, quomodo Israelitæ hoc fecerint. s. abstulerunt ergo filii Israel Baalim, & Astaroth, & seruierunt Deo soli. Ideo dicendum est, quod quamuis toto tempore 20. annorum præcedentium Samuel prædicasset Israelitis, non fuerat penitus exclusa idololatria de terra, sed aliqui manebāt, qui colebant Deum Israel, & tamen adhuc colebant idola: isti tamen erant paucissimi in comparatione ad alia tempora præterita, in quibus magna pars populi colebat idola, ideo dicitur nunc, quod omnis domus Israel requieuit post Dominum. s. quod paucissimi erant, qui totaliter non sequerētur Dominum, ita vt secūdum modū scripturæ rectè dici posset, quod oēs Israelitæ sequerentur Dominum. *Ait autē Samuel ad vniuersam domum Israel.* Dicitur dixisse ista ad omnem domū Israel, q̄m ipse discurrebat per totum Israel, atq; loqueba-

I tur cum eis exhortando, & iudicabat illos in Bethel, Galgala, Masphat, & Ramatha, & in quolibet loco annunciabat illis verba hæc, scilicet, si in toto corde vestro reuertimini ad Dominum.

Quando Samuel hortatus sit Hebræos ad conuersionem ad Dominum. Quæst. XXV.

ISTA verba non locutus fuit Samuel in principio exhortationis suæ. s. in illis 20. annis, sed ad finem, quando iam erat annus 20. vt dicitur hic: nam tunc facta sunt ea, quę hīr hic, & ratio huius fuit; quia ista sunt verba magnæ confidentiæ, s. quando aliquis videt eos, ad quos loquitur, nimis dispositos, & loquitur quodcunque vult: a principio aūt gubernationis Samuelis Israelitæ erant multum alie-

K nati a Domino; ideo paulisper eos reducere conabatur, & si dixisset illis, quod totaliter excluderent a se Baalim, & Astaroth a principio, nihil fecisset: fuit ergo modus, q̄d Israelitæ ab initio ducatus Samuelis non colebant Deum, s. non ascendentes ad Sanctuarium, nec facientes solēnitatēs aliquas legales, sed totaliter vacabant cultui idolorum, & erant ista duo mala. s. quod Deum verum non colebant, & quod idola adorabant: Samuel autem a principio exhortationis suæ reduxit illos a primo malo faciendo, quòd Deum colerent: ad vltimum autem admonuit, quòd etiam non colerent idola, sed solum Deum, & hoc significat litera sequēs. s. si in toto corde vestro reuertimini ad Dominum. s. ad colendū eū, auferte Deos alienos de medio vestri, & seruite illi soli: tunc aūt Israelitæ receperunt admonitionē, quia iā satis suasi verbo Samuelis abiecerunt Deos: de ista admonitione dicit Iosephus 6. Antiquitatum, quòd Samuel videns

dens fiduciam Israelitarum locutus fuit eis dicens: O viri quibus adhuc hostes sunt grauissimi Palesthini, & Deus iã incępit esse propinus, & amicus; non solum concupiscenda libertas est, sed etiam faciẽdum per quod vobis eius bona peruenirent, non enim optare debetis ab hominibus liberari, & agere pro quibus potius seruiatis, sed estote iusti, & maliciam depellentes ab animabus vestris, easque purgantes totis mentibus inuitate Deum: eumque bonis actibus honorate, hæc.n. vobis omnibus facientib. bona prouenient: seruitusque fugabitur, & de hostibus repente triumphus asseretur, quem promereri non armis poteritis, non robore corporum, non multitudine populorum, non.n. malis Deus se promittit talia præbiturum, sed bonis existentibus, atque iustis. Ego autem vobis digna gerentib. huiusmodi promissorum stipulator adero. In quibus verbis non expressit Iosephus, ꝙ colerẽt Iudæi idola, sed ꝙ essent in aliquibus peccans; apertius tamen Samuel hoc non dicebat nolens infamare gentem suam. *Si in toto corde vestro reuertimini ad Dominum.* Iam enim Israelitæ conuersi fuerãt ad Dominum colendo illum, sed nondum penitus abiecerant idola, ideo hortabatur, vt penitus abiicerent, & dicit, si in toto corde vestro reuertimini: Ille enim dicitur conuerti in toto corde, qui ab omnibus vitijs, in quibus erat, recedit: ille autem non cõuertitur toto corde, qui viuis quibusdam abiectis, alijs immoratur: sic erat de Israelitis, habebant enim duo peccata, scilicet, quòd Deum Israel non colebant, & ꝙ idola colebant, ab vno eorum iam auersi fuerant, scilicet, ꝙ colebant Deum, sed ab alio non penitus, quia adhuc colebant idola, ideo dixit si in toto corde vestro, scilicet, non solum debetis conuerti ad Dominum, sed etiam abiicere Deos alienos, si in toto corde conuertimini: alioquin Deus talem conuersionem non acceptat, sic enim dixit Elias propheta ad omnem populum Israel in monte Carmeli, scilicet, vsquequo claudicatis in duas partes? si Dominus est Deus, sequimini eum, si autem Baal, sequimini illum infra 3. lib. c. 18. *Auferte Deos alienos de medio vestri.* Dij alieni vocantur, quia ad alias gentes pertinebant, & non ad Israelitas, nec fecerant eis vllum bonum, aut dederant legem. *Baalim, & Astaroth.* Isti duo dii erant multum communes inter Gentiles: de Baalim patet, quia tota domus Israel in decem tribubus colebat Baalim, sicut improperauit eis propheta Elias & Eliseus, & alii prophetę, & sæpe habetur in 3. & 4. lib. infra. Astaroth autem erat Deus Gentiũ, quia erat Deus Philisthinorum, vt patet infra ca. vltimo. s. & posuerunt arma eius in templo Astaroth, corpus vero eius miserunt in muro Bethsan. De hoc etiam apparet 1. Paralipõ. c. 10. *Et præparate corda vestra Domino.* Id est, disponite vos ad colendum eum solum: nam ante hoc, cum diuisi essent in duos Deos, cultus ille nihil valebat, nec Deus acceptabat. Cum autem præpararent se ad Dominum, acceptarentur. *Et seruite illi soli.* Id est, non colans cum eo alios Deos, quia sicut iniuriosum est Deo, ꝙ non colatur, cum Deus sit: ita iniuriosum est, ꝙ aliquis alius cum eo colatur, cum nullus cum eo Deus sit: sic autem faciebant Samaritani, qui Deum cęli timebant, nihilominus tamen Deos suos colebant. inf. 4. lib. cap. 17. *Et eruet vos de manu Philisthinorum.* Toto.n. tempore præcedenti Iudæi erant nimis depressi a Philisthinis, & Deus hoc faciebat, quia alienati erant ab ipso, si autem conuerterentur ad Dominum in toto corde, eriperet eos de manu tribulantis.

In toto corde i6. vers. 3. dicitur.

An Israelitæ liberati fuerint de manu Philisthinorum immediatè, vt conuersi sunt ad Dominum.
Quæst. XXVI.

QVAERET aliquis, an Israelitæ liberati fuerint a Philisthinis immediatè, vt conuersi sunt ad Dominũ. Respondebit aliquis, ꝙ sic, quia Deus promisit hic, ergo compleuit adueniente conditione; Iudæi tamen toto corde conuersi sunt, & abiecerunt Deos alienos, vt patet hic, ergo digni erant, vt liberarentur. Item patet, ꝙ liberati fuerint, quia immediatè ponitur bellum, in quo Deus perterruit Philisthinos fragore magno de cęlo, & persecuti sunt illos Israelitæ, atque fecerunt plagam magnam in eis, vt patet in litera. Item dicitur infra, quòd tempore Samuelis redditæ sunt ciuitates, quas tulerant Philisthæi ab Israel ab Accaron vsque Geth, & terminos suos, & facta est manus Domini super Philisthæos cunctis diebus Samuelis. Sed adhuc videtur, ꝙ non fuerint penitus liberati a Philisthinis Israelitę, nam tempore Samuelis, & Saulis erat semper bellum potens inter Israelitas, & Philisthinos. inf. cap. 14. & non solum erat bellum inter illos, sed etiam seruitus quædam erat imposita Hebræis. Nam in principio regni Saulis, cum etiam Samuel regeret populum, Philisthini imposuerant legem, ꝙ hebręi non haberent in terra sua fabros ferrarios, sed cum aliquis de eis deberet parare aliqđ instrumentum agriculturæ, descendebat in terram Philisthinorum ad parandum, infra 13. cap. fuerunt etiam post hoc bella magna, nam Saul, & filij sui mortui sunt in bellis Philisthinorum. ĩ. cap. vlt. Dicendum igitur, ꝙ nunquã fuerunt penitus liberati Israelitę de manu Philisthinorum, vsque ad tempora regni Dauid, quia ante hoc semper fuerunt tributa super eos: Dauid autem hæc conuertit, quoniam ipse deiecit nimis Philisthinos, & imposuit eis tributum: de hoc. ĩ. 2. lib. cap. 8. s. factum est post hoc percussit Dauid Philisthæos, & humiliauit eos, & tulit Dauid frenũ tributi de manu Philisthinorum: nunc autem dicebatur, ꝙ liberaret Deus Israelitas de manu Philistinorũ si conuerterentur ad Deum, ꝙ quidem non intelligebatur pro plenaria liberatione, sed quod releuaret eos, ne tñ grauarentur, sicut prius, semper tñ voluit illis relinquere hostes ad hoc, ꝙ exercitarentur, & si aliqñ peccarent, haberent a quibus punirentur, vt patet Iudic. c. 2. & 3. *Abstulerunt ergo filij Israel Baalim, & Astaroth.* s. confregerunt eos proponentes, nunquam vlterius habere illos in Deos, & si aliqui alii dii erant in terra illa, nomine istorum intelligentur. *Et seruierunt Deo soli.* s. non habentes alium Deum, nisi Deum verum, qui erat Deus eorũ, & istum cultũ acceptabat Deus, nam ipse est Deus Zelotes. Exo. cap. 34. s. ꝙ non vult alium coli, nisi se solum. *Dixit autem Samuel congregate vniuersum Israel in Masphat.* Istud erat in anno 20. ducatus sui, postquam oẽs Israelitæ conuersi erant ad colendum Deũ solum: nam tunc voluit eos admonere ad maiora. s. quomodo se haberent contra Philisthinos, quia certissime Deus esset auxiliator eorum, quia iam conuersi fuerant, quod Deus voluit ibi ostendere: nam Israelitis non aduertentib. ad pugnam congregati sunt super eos Philisthini, & perterruit Dominus Philisthinos, vt patet infra. *Vt orem pro vobis Dominum.* Volebat enim facere ibi reconciliationem Samuel inter Deum, & Israelitas: ideo enim ipsi cessauerãt a malo, quod faciebant, & dolebant, quia fecerant; solum igitur supererat, vt Samuel oraret pro eis ad Dominum, vt auerteretur ab ira sua: & sic factum est. Nam congregatis omnibus in Masphat Israelitæ gemebant dicentes. Tibi peccauimus Domine, & ieiunauerunt affligentes se, & tũc Deus conuersus est ab indignatione sua. Intendebat enim Samuel exhortari eos quantum ad aliqua præcepta viuendi: ideo faciebat omnes congregari, vt omnes audirent. *Et conuenerunt in Masphat.* s. omnes Israelitæ venerunt illuc, sicut dixerat Samuel. Non est autem intelligendum, quòd omnes iuissent illuc nullis manentibus in vrbibus, sed de quolibet loco ibant multi, ita vt posset dici, ꝙ omnes Israelitæ conuenerant, & fuit factum hoc in Masphat, quia iste erat vnus de tribus locis, in quibus consueuerat iudicare quolibet anno Samuel Israelitas. Est autem Masphat in terra Galaad, & in hoc loco habitabat Iephte iudex Israel, qui dicebatur Galaadites, vt patet Iudicum c. 11. & non est intelligendũ, ꝙ in eo loco fuerit tabernaculum, vel arca, quãquam ibi Samuel obtulit sacrificium, quoniam in aliis locis offerebat, de quibus erat manifestum, quod nõ esset ibi sanctuarium, sicut patet de Bethlehem infra capit. 16. Etiã quamuis dicatur, ꝙ essent coram Domino, non sequitur, ꝙ esset ibi aliqua pars sanctuarii, quia vbicunque essent congregati in nomine Domini multi, dicebatur esse Deus inter illos: sic enim dixit Christus Math. cap. 18. vbi sunt duo, vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum; sed isti Israelitæ erant congregati in nomine Domini. s. ad cultum Dei, vt confiterentur peccatum suum, & orarentur pro eis, ideo Deus erat inter illos, & sic est de multis aliis locis, in quibus dicitur aliquid factum esse coram Domino. *Hauseruntque aquam, & effuderunt in conspectu Domini.*

Responsio auct.

Hebræi ad significandum se humiliatos, & ad Deum conuersos effuderunt aquam. Ad vere pœnitendum quatuor requiruntur. Quæst. XXVII. F

DIcit Rab.Sal.ꝙ istud erat ad significandum se nimis humiliatos ab hostibus suis, quia sicut aqua ista effusa ad nihilum valet vltra, sic in conspectu tuo nihil sumus, nec valemus. In traslatione autem Chaldaica aliter exponitur, scilicet, de conuersione vera ad Deum, quia cor conteritur, & per istas aquas intelliguntur lachrymæ contritionis exeuntes a corde, & effusę per oculos.

Considerandum autem, ꝙ hic ponitur vera pęnitentia, & perfecta Israelitarum. Primum enim, quòd requiritur ad verè pęnitendum est, ꝙ a peccatis pręteritis recedamus: hoc fecerunt Israelitę, qa dicitur supra, ꝙ abstulerunt Baalim, & Astharoth, & seruierunt Deo soli. Secundo requiritur, ꝙ aliquis de peccato doleat, & hoc fecerunt Israelitę, quòd signatur in eis, quæ fecerunt, & dixerunt. Tertio requiritur, quòd peccatum confiteamur, & hoc fecerunt similiter, qa dixerunt, tibi peccauimus Domine. Quarto requiritur satisfactio pro prę teritis, & hoc fecerunt Israelitę, quia dicitur hic, ꝙ ieiunauerunt die illa coram Domino: ideo nihil deerat ad hoc, ꝙ verè pęniterent, & ob hoc Deus acceptauit pęnitentiam eorum, atque liberauit de manu Philisthinorum, vt patet infra.

Effusio aquæ ad quod genus sacrificij pertineat. Quæst. XXVIII.

QVAERET aliquis, ad quod genus oblationis, vel sacrificii pertineat effusio aquæ, quam fecit hic Samuel coram Domino. Pro quo sciendum est, ꝙ in muneribus, quæ Deo dabantur, de quibus aliqua pars proueniebat Deo, quædam vocabantur sacrificia, & quædam libamenta, vel oblationes. Prima autem erant illa, quæ fiebant de animalibus, & vocabantur sacrificia, atque erant in tribus generibus. s. holocaustum, hostia pacifica, & hostia pro peccato, de quibus per totum Leuiticum, & isti erant semper de tribus generibus animalium. s. de bobus, capris, & ouibus, nec licebat offerri alia: vocabantur autem oblationes, vel libamenta, quæ non fiebant de animalibus, sed de quibusdam aliis rebus, & ista erant quinque. s. farina, oleũ, vinum, thus, & sal, de quibus patet Leuit. capit. 2. & Nume. 15. horum enim partes quędam cremabantur super altare, sicut partes sacrificiorum, vt patet præalleg. cap. de aliis autem rebus nihil pertinebat ad oblationem super altare, qa quamuis offerrentur sacerdotibus, tamen nihil de eis cremabatur super altare: aqua autem non erat aliquid horum, ideo non pertinebat ad sacrificiũ, vel ad libamenta; iõ cum quæritur, ad quod genus sacrificii pertineret, dicendum quòd ad nullum, quia sacrificia solum fiunt de animalibus. Si etiam dicatur, ad quod genus oblationum, & libamentorum pertinet: etiam dicendum, ꝙ ad nullum, qa illa solum fiunt de farina, oleo, vino, thure, & sale: aqua tamen poterat hic dupliciter coram Domino fundi. Vno modo, ꝙ fieret hoc in modum orationis, & ad significationẽ. s. quod per effusionem aquæ significarent se nimis humiliatos Philisthinis & nihil valentes, ideo precarentur Deum, vt eriperet eos. Alio modo potest intelligi, quòd offerrent aquam coram Domino, tanquam aliquid gratum ei: quodcunque. n. esset Deo gratum, posset offerri illi, licet non offerretur super altare: sic. n. si quis aliquid desiderat, vt in cibo, vel in potu, & cum possit illo frui propter Deum cessat illud effundens, vel dispergẽs; dicitur offerre illud Dño: sic. n. semel fecit Dauid, cum esset in Ierusalem; desiderauit. n. aquam de cisterna, quæ erat ad portam Bethlehem, erant aũt castra Philisthinorũ apud Bethlehẽ: dixitq; Dauid, qs daret mihi potũ aquę de cisterna, q̃ est ad portã Bethlehẽ; & tunc tres viri fortissimi irruperunt acies hostium, & introeũtes in Bethlehẽ duxerũt inde aquã, q̃ cũ accepisset Dauid, noluit bibere, sed libauit coram Dño, dicens: nunquid sanguinem istorum hominum, qui profecti sunt bibam, & periculum animarum? vt patet infra 2. lib. ca. 23. illud autẽ Deo gratum fuit forte magis, quam sacrificium, quamuis non esset sacrificium: hic autem Israelitæ effuderũt aquam primo modo coram domino. s. ad significandum humiliationem suam. *Et ieiunauerunt in die illa.* Istud fuit tanquã pars satisfactionis peccatorum suorum, & fuit ad signandum dolorem, quem conceperant pro peccatis prę teritis. Ieiunium autem Iudæorum erat, ꝙ in die illa, qua ieiunarent nihil comederent per 24. horas ieiunantes, sicut patet de die expiationis, in qua iubentur affligere animas suas. Leuit. cap. 16. & 23. In hac autem die vsque ad Solis occasum, & a principio præcedentis noctis nihil gustabant. *Et dixerunt, tibi peccauimus Domine.* Totus Israel confitebatur hic delictum suum, quoniam omnes erant in amaritudine cordis sciẽtes, ꝙ peccauerint, & nunc peccatum suũ publicè confitebantur, ideo confessionem istam Deus acceptauit, quia fiebat amaro animo: Deus autem non despicit cor contritum, & humiliatum spiritum Psalmo 50. *Iudicauitque Samuel filios Israel in Masphat.* Istud iudicium fuit G reconciliatio Israelitarum inter se, quia non solum reconciliauit Israelitas Domino, sed etiam inter seipsos. s. vt iniurias sibi remitterent, vel fortè iudicauit inter eos, sicut iudex dirimendo causas eorum: maximè quia iste erat vnus de locis, in quibus Israelitas iudicabat Samuel, vt patet infra, & quia ibi congregati fuerant, vt oraret pro eis Dominum, visum est ei opportunum, vt diffiniret in causis eorũ, tam in ciuilibus, quam in quibuscunque.

Quod fuerit iudicium, quod dedit Samuel Israelitis in Masphat, & an cognouerit peccata eorum dando illis aquam consecratam. Quæst. XXIX.

ALIQVI exponunt istam literam aliter ab illo loco, *& conuenerunt.* s. ꝙ Samuel volebat cognoscere, qui de Israelitis habuissent idola ad hoc, vt puniret eos secundum legem, voluit autem ad istud vti experimento, quo lex vtebatur ad alias causas. s. in Zelotipia, nã tunc congregabantur maledictiones super aquam, & dabatur in potum mulieri, ꝙ si illa peccauisset, computrescebat femur eius, fluebantq; viscera: sin autẽ, manebat libera, & faciebat prolem, ita dicunt, ꝙ voluit Samuel hic dare omnibus Israelitis aquam illam, vt per eam cognosceretur, quis coleret idola, & postea puniretur: sic. n. fecit Moyses Exod. cap. 32. proiiciens puluerem vituli combusti in torrentem, & bibentibus inde omnib. Israelitis, cognitum est, qui peccassent. Sed ista expositio non stat rationabiliter, quoniam Samuel hortabatur hic Israelitas, ꝙ abiicerent idola, & magis erat hoc per modum beneuolentiæ, quam per modum rigoris, exercere tamen istam probationem pertinebat ad I magnum rigorem, potissimum contra totum populum, iõ non faceret hoc Samuel. Item quia dicitur hic, ꝙ congregauit Samuel populum ad orandum pro illo, & sic non ad faciendum istam experientiam. Item quia dicitur effuderunt aquam istam coram Domino: si tamen debuisset fieri istud experimentum daretur in potum, & non effunderetur: etiã quia dicitur, ꝙ ieiunauerunt in die illa, & dixerunt tibi peccauimus domine: si autem fieret ista experientia, & sic fuissent cogniti peccantes, puniti fuissent, & alii manentes non ieiunarent, nec dicerẽt tibi peccauimus, quia Deus monstrauisset eos immunes a crimine: teneatur ergo expositio præcedens. *Et audierunt Philisthijm.* Hic ponitur secũdum huius secundæ partis, in quo describitur Philisthinorum debellatio, cr dicitur. *Et audierunt Philisthijm, quòd congregati essent filij Israel in Masphat.* Non est intelligendũ, K ꝙ audierint hoc Philisthini, postquam congregati fuerunt Israelitæ in Masphat, nam solum steterunt ibi vna die, & hac quidem non plena, quoniam, cum ipsi starent ibi, irruerunt super eos Philisthini, & factum est bellum, quod habetur infra. Non poterant tamen Philisthini in eadem die audire, & congregari, & venire, & quòd postea fieret bellum, sed est sensus, quòd audierunt Philisthini, quòd congregabantur Israelitæ in Masphat, nam Samuel prędixerat per aliquot dies ante hoc, ꝙ congregarentur de omni terra Israelitarum in Masphat, & dum hoc mandatum fuisset datum, audierũt Philisthini, qui etiam congregati sunt parantes se ad bellum contra Hebræos, ita vt in eadem die, qua erant Israelitæ congregati in Masphat irruerent super eos Philisthini, quasi ex insidiis. Sciendum autem, ꝙ istud ideo est factum, quia postquam Philisthini subiecerunt Israelitas maxima subiectione, cũ capta est arca propter peccata

cata

A cata filiorum Heli, decreuerunt, ne Israelitæ haberent aliquas congregationes, & hoc vt non haberent opportunitatem ad ineundum consilium, vt rebellarent se ab illis, ideo nunc scientes, quod congregarentur, irruerunt super eos ad delendum ipsos, vel subiiciendum maiori seruituti; Deus autem liberauit eos. Hoc autem quamuis non habeatur ex litera; tamen satis verisimile est, quòd istud esset consilium sanum pro Philisthinis, vt dominium eorum in terra Hebræorum maneret; talia autem similia fecerunt, nam statuerunt, ne esset aliquis faber ferrarius in toto Israel, & hoc, vt non possent fabricare sibi arma Iudæi, vt patet infra ca. 13. in tantum autem hoc factum est, quòd in die, in qua pugnare debuit Saul contra Philisthinos non inuétus est gladius, aut lácea, vel aliquod genus armorum in toto Israel, nisi arma Saul; & filij eius Ionathæ, vt patet eod. cap.

Et ascenderunt Satrapæ Philisthinorum ad Israel. Isti erát B principes, vel Reges in terra Philisthinorum, & erant quinque secundum numerum quinque prouinciarum terræ illius Iosue. cap. 13. & præceden. cap. Isti omnes conuenerūt cum magna multitudine armatorum contra Israel. i. contra oēs Israelitas, qui erant congregati in Masphat. *Quod cum audissent filij Israel.* s. illi, qui erant, in Masphat, nam cū introierunt satrapę Philistinorum in terram Israel, alij Israelitæ, qui manebant in illis locis, ascenderunt velociter ad nunciandum hoc omnibus Israelitis, qui erant congregati in Masphat, ne pręuenirentur incauti a Philisthinis.

Timuerunt a facie Philisthinorum. Timebant Israelitæ nimis Philisthinos, quia sciebant venire illos cū magna multitudine parata ad bellum, ipsi autem non erant parati, quia non venerant ad pugnandum, sed ad orandum, ideo magis tunc timuerunt, quam alias timere solebant, etiam quia C intelligebant, quòd Philisthini vellent eos penitus delere eo, quod putarent, quòd conuenissent ad consilium contra eorum prohibitionem ad rebellandum se ab eis. *Dixeruntque ad Samuelem, ne cesses pro nobis clamare ad Dominū Deum nostrum.* Hoc fecerunt, quia spes eis nulla erat, nisi in ope Dei: nā cum essent inermes, & Philisthini armati, nulla habitudo pugnæ poterat esse inter vtrosque, & dixerunt, ne cesses, quasi dicant, si cessaueris orare, destruent nos Philisthini: hoc erat ad exemplum Moysi, quando pugnauerunt Israelitæ in deserto contra Amalecitas, quia tunc fuit dux belli Iosue & Moyses orabat ad Dominum, dum pugnabant Israelitę erectis manibus in cœlum, & dum relaxaret eas, vincebant Amalecitæ Israelitas, cum autem haberet erectas, vincebantur Amalecitæ, quia tunc videbatur instanter orare, & cum deprimebat manus vincebantur D Israelitæ eo, quod tunc videbatur cessare ab intercessione pro eis, vt patet Exo. ca. 17. sic autem volebant isti, quòd nequaquam cessaret Samuel orare pro eis. *Vt saluet nos de manu Philisthinorum,* Id est, vt non deleant nos hic Philisthini, cum simus inermes.

Tulit autem Samuel agnum lactentem vnum. Samuel. n. videns, quòd non esset eis auxilium, nisi in Deo, acceptauit eorum petitionem, scilicet, vt oraret pro eis, & quia Deus placatur sacrificijs, cum hostiæ iustorum placabiles sint, voluit Samuel offerre sacrificium pro Israel, obtulit autē holocaustum, quia nullum est inter sacrificia, quod magis conueniat ad Dei laudem: alia autem fiunt ex alijs causis specialiter; accepit autē agnum lactentem. i. qui adhuc erat in lacte. s. erat tener, quia Deus acceptat ea, quę tenera sunt: nam sicut nos pro cibis nostris eligimus ea, quæ sunt sapi- E diora, & teneriora, ita Deus volebat, quod in sacrificiis suis ponerentur ea, quę erant meliora, ideo si quis offerret animal macilentum, vel morbidum, aut habens maculam, Deus non acceptabat, sic patet Malac. cap. 1. vbi conqueritur, quod offerebantur ei animalia, quæ si offerrentur principibus terrenis non acceptarēt ea; vel forte dicetur, quod obtulit animal valde tenerum, & paruum ad hoc, quod cito crematetur, quia hostes instabant, sed prima rō melior est, quia Samuel non ponebat aliquam spem in opere humano, sed solū in Deo: potissimū cū Israelitæ túc inermes essent, & per hoc ad bellum ineptum. *Et obtulit illum in holocaustum.* i. fecit sacrificiū, quod vocatur holocaustū de illo agno; erant. n. tria sacrificia, quæ poterent fieri de hoc agno. s. holocaustum, hostia pacifica, & hostia pro peccato: fecit tamen holocaustū, quia illud erat magis conueniens ex ratione supradicta.

Quæ sacrificia Deo placeant.

A *Samuel quare sacrificauerit, cum non esset Sacerdos. Quæst. XXX.*

QVÆRET aliquis, quomodo Samuel obtulerit sacrificium, cum immolare esset officium sacerdotum; ipse autem esset simplex Leuita: potissime, cum Deus dixisset, quod quicunque externus accederet, moreretur, scilicet, quicunque nō de semine Aaron immisceret sem officio sacerdotali. Num. cap. 3. & 18. populus quoque debuisset eum occidere, tanquam manifestum legis præuaricatorem. Respondendum est, quod Samuel, quamuis esset simplex Leuita, potuit hoc facere: non quidem, quia Leuita erat, quia nulli Leuitæ hoc licebat, sed quia ipse erat propheta Domini, & Deus mouebat eū ad faciendū hæc; quæcunq; aūt homines agunt Deo impellente, bona sunt, B & quamuis illa videantur esse cōtra legem, non sunt, quia, qui huiusmodi sunt, non sunt subditi legi, iuxta illud: Qui spiritu Dei aguntur non sunt sub lege. Quod autem Deus moueret eum ad faciendum hoc, apparet, quia interdum hoc expresse mandabat, vt patet infra 16. cap. vbi iussit, quod iret ad immolandum in Bethlehem; populus quoque intelligebat, quod ista ageret Samuel motus a Deo, quia sciebat eum esse prophetam, ideo quamuis esset contra legem communem, non putabat eum dignum redargutione, sed obediebat in singulis, quæ ille facere vellet. Aliquis autem forte vellet aliter respōdere. s. quod Samuel erat sacerdos, & licebat ei facere sacrificium, sed hoc falsum est: quoniam supra cap. 1. declaratum est, quod erat Leuita simplex, erat quippe de Caathitis, vt patet 1. Paralip. cap. 6. *Integrum Domino.* id est, obtulit illum agnum integrum in holocaustū: C & non est sensus, quod esset integer, id est, quod cremaretur cum pelle carnibus, & fimo nullo dempto, quia hoc solum competebat quibusdam speciebus sacrificiorum pro peccato. s. quando offerebātur pro peccato populi, vel summorum sacerdotum, vt patet Leuit. ca. 4. in holocaustis autem nunquam hoc fiebat, nā primo iugulato animali tollebatur pellis, & deinde lotis intestinis, & pedibus, diuidebantur omnes carnes in frusta, & ponebātur super altare, vt patet Leuit. cap. 1. sed dicit obtulit integrum, id est, obtulit omnes partes carnium nihil inde demendo, & hoc dicitur ad differentiam aliorum sacrificiorum, quia in sacrificio pacifico nihil proueniebat Domino, nisi adipes: cetera autem pertinebant ad sacerdotes, & ad offerentes, vt patet Leuit. cap. 3. & 7. ibi autem non offerretur agnus integer. Dicitur etiam hoc propter sacrificium pro peccato, D quia in eo solus adeps Domino offerebatur; cetera autem pertinebant ad sacerdotes solos. Leuit. cap. 4. & 6. ideo non offerebantur ibi carnes integræ; hic autem sic, & ideo dicitur, quod obtulit integrum: non tamen est adhuc intelligendum, quod obtulerit integrum, id est, omnes carnes simul, quia quodlibet animal immolatum in holocaustū debebat diuidi in frusta, & istæ partes ponebantur postea super altare, vt patet Leuit. cap. 1. sed quia nulla istarū partium adimebatur de sacrificio, dicebatur integer offerri. *Et clamauit Samuel ad Dominum pro Israel.* Scilicet, cum offerret sacrificiū orauit pro Israel; vt liberarentur de manu Philisthinorum, & iste erat clamor suus. Erat autē hoc generale, quòd quandocunque sacerdotes offerrent sacrificia, semper orarent pro illis, qui dabant animalia illa ad offerendum, vt patet ex discursu Leuitici, & maxime 9. ca- E pitulo, & quia totus Israel faciebat nunc offerri sacrificium, orauit pro toto Israel.

Et exaudiuit eum Dominus. Orabat namque Samuel, vt liberarentur Israelitæ de manu Philisthinorum, & Deus hoc concessit faciens miraculum, sicut infra patet.

Factum est ergo, cum Samuel offerret holocaustum. id est, nondum consummato sacrificio, quod offerebat Samuel, Philisthini incęperunt pugnare: intelligitur autem hoc de combustione sacrificij, quia iam Samuel immolauerat agnū, & carnes concisas posuerat super altare, tamen nondum erant crematæ: holocaustum autem durabat quousq; omnes carnes cremarentur: *Philisthæos inire prælium contra Israel.* id est, incęperunt Philisthæi pugnare, quia cum ipsi accessissent ad locum, in quo conuenerant Israelitæ, mox inierunt bellum timentes, quod alias fugerent, cum essent inermes. *Intonuit autem Dominus fragore magno.* Hic

ponitur

ponitur diuinum miraculum. s. quòd Deus magna tonitrua super Philisthinos,& terruit illos; aliqui etiam volũt, ꝙ venerint fulmina,& multi mortui fuerint: simile autem fuit tempore Iosue, cum persequeretur Iosue quinq; Reges Amorrheos fugientes in descẽsu Bethoron,misit Deus lapides grandinis,& perierunt plurimi,Iosue c. 10. de isto tonitruo dicit Ioseph. 6. Antiquitatum, quòd non solum fuit tonitruum , sed ẽt terræmotus, & corruscationes magnæ,inquiens.Palestinis Deus primitus terram mouit,eãq; tremere fecit,& eis dubia demonstrauit, ita vt eis basis sub trahi videretur,& scissa in diuersis apertionib. solueretur, deinde tonitruis increpantibus, & igneis corruscationibus longe micantibus , velut incendens eorũ vultus nimis eos affecit,& ex eorum manibus arma diripiens nudos in fugã conuertit.Hoc autem satis est verisimile,quiã alioquin durum esset Israelitis pugnare contra eos , cum non haberẽt ipsi arma,& Philisthæi essent armati.*Et exterruit eos*. Scilicet,fragor magnus tonitrui terruit eos, sed adhuc magis terruit motus terræ , quia videbatur subtrahi pedibus eorum,& corruscationes,quæ videbantur incẽdere vultus ipsorum.*Et cæsi sunt a filijs Israel*. Id est, percusserunt eos Israelitæ.

Miraculum Dei contra Philisthinos.

Quomodo Israelitæ terruerint Philisthinos, cum essent sine armis. Quæst. XXXI.

ALIQVIS dicet , cum Israelitæ non haberent arma,quia non venerant ad bellum,qũo potuerint cędere Philisthinos? Respondebitur, quod aliqua arma portabant,quamuis non essent ita muniti,sicut si irent ad bellum, vel saltem lapidibus eos occidere poterant,cum Philisthini exterriti nihil resisterent , sed magis vt̃ , sicut dicit Iosephus , ꝙ diripuerit dominus omnia arma de manibus Philisthinorum,illa autem arriperent Israelitæ, & pugnarent contra Philisthinos. *Egressique filij Israel de Masphat persecuti sunt Philisthæos*. Ista est sñia duplicata , erant autem Israelitæ in Masphat;quia Masphat erat ciuitas , & cũ vidissent ꝙ Dominus exterruisset Philisthinos, & hoc in fauorem suum factum esse crederent , exiuerũt persequentes illos versus terram Philisthinorum . *Et percusserunt eos vsque ad locum,qui erat subter Bethchar*. Ista fuit longitudo itineris, nam persecuti sunt Israelitæ Philistinos vsque in terram suam.Erat autem Bethchar quidam locus terræ Israel,& circa illum accesserũt Israelitæ persequentes Philisthinos,ideo posuerunt lapidem circa ipsum locum. Nominauit autem hic scriptura Bethchar eo ꝙ locus , in quo fuit positus lapis,non erat aliquis locus cognitus,cum non esset ciuitas,nec villa, ideo positum fuit nomen illius loci , qui erat apud lapidem:est autem ille lapis circa terrã Philisthinorum quoniam vsque ad illam persecuti sunt Israelitæ Philisthinos. *Tulit autem Samuel lapidem vnum* . Iste lapis erat magnus ad hoc , quòd non facilé moueretur , & maneret in memoriam æternam in loco illo , vsque ad quem Israelitæ accesserant persequentes Philisthinos , & cum dicitur,ꝙ tulit illum Samuel, non est intelligendum , ꝙ ipse mouerit,sed fecit , ꝙ Israelitæ mouerent , dicitur ẽn aliquis ea facere,quæ fieri iubet:sic enim in multis aliis habetur.*Et posuit eum inter Masphat,& inter Sen* . Ista sunt duo loca , inter quæ fuit persecutio & plaga Philisthinorum:Masphat enim est locus,de quo egressi sunt:Sen autẽ est locus,vsque ad quem accesserunt,& inter ista duo loca, scilicet,apud Sen erat Lapis ille.*Et vocauit nomen loci illius Lapis Adiutorij*.Id est,fecit,ꝙ vocaretur ille Lapis Adiutorij : causa subditur immediatè : multa autem memorialia reliquerunt Israelitæ in positione Lapidum,sic.n.fuit apud Iordanem,& in Iordane,nam 12.lapides abstulerunt Israelitæ de ripa Iordanis , & posuerunt intra flumen erectos , vt possẽt cognosci, ꝙ per ipsum locum transierant Israelitæ:totidem quoq; Lapides duxerunt de Iordane, & posuerunt eos in Galgala,vbi primo castrametati sunt in introitu terræ Chanaan,de hoc Iosue c.4.& 5. sic ẽt fecerunt altare apud montẽ Hebal,& Garizim de Lapidib.magnis calce super litis,& scripserunt ibi totum Deuterono. vt patet Deuteron.27.ca.& Iosue 8. *Dixitq; hucusque auxiliatus est nobis Dñs*.Ex hoc appellatum est nomen lapidis illius Lapis Adiutorii,& dixit hucusq; q̃a nõ ꝑsecuti fuerunt Israe-

F litę Philisthinos vlterius , cum ibi esset iam terra Philisthinorum,quam non ausi fuerunt introire:de isto Lapide,Adiutorij habetur sup.c.4.vbi dicitur,ꝙ ibi castrametati sũt Israelitæ,quando pugnauerunt contra Philisthinos, & capta est arca:tunc tamen non erat ibi Lapis ille,nec sic vocabatur locus,sed est dictum per anticipationem,post autem per 20.annos fuit impositum istud nomen, isti .n.20.anni, de quibus supra dicitur,incęperunt ab illo tempore,.s.a septem mensib.post,quando arca posita est in Cariathiarim.

Et humiliati sunt Philisthæi i.deiecti, vel diminuti ab honore suo,& potestate magna , quam exercebant super Hebræos:non tamen fuerunt penitus deiecti a potestate illa, quoniam postea tempore Saulis adhuc habebant dominiũ super Israel,& imponebant ei leges: nam faciebant,ꝙ non esset faber ferrarius in Israel inf.cap.13.etiam semper exi-
G gebant tributa ab Israelitis vsque ad tempora Dauid , qui abstulit hæc,vt patet infra 2.lib.cap.8.sed fuerunt humiliati quantum ad aliquid , quia ante hoc nimis dominabantur.*Nec apposuerunt vltra,vt venirent in terminos Israel*. i. post hoc iam non veniebant ad terram Israelitarum ad pugnandum contra eos, sicut ante faciebant.

Quomodo Philisthini post istud bellum non venerint amplius, ad terram Israelitarum. Quæst. XXXII.

NON est autem intelligendum,ꝙ nunquam postea venerint,sed ꝙ steterunt aliquanto tẽpore, quo non venerunt:nam postea non multo tempore venerunt iterũ. s.in principio regni Saulis,& ingressi sunt terram Israel,atque destruebant eam distincti in tres cuneos;postea etiam
H tempore Saulis erant semper bella contra Philisthinos,nã inf.c.14.dicitur,ꝙ erat bellum potẽs aduersus Philisthijm omnibus diebus Saulis:postea etiam in bello, in quo mortuus est Saul introierunt Philisthiim in terram Israel,vt patet infra 29.c.& 31.Simile autem habetur inf.4.lib.ca.6.s. Et vltra non venerunt latrones Syriæ in terram Israel, & tamen immediatè in eo.c.dicitur, quomodo venerunt Syri cum rege Benadab in Israel , & obsidebant Samariã.Ob hoc autem sunt multoties aliqua obscura in prophetis propter tales terminos,& tamen debent exponi , vt nunc dixi. Sic.n.Iudæi arguunt, ꝙ Christus non fuerit Messias,quia Isa.c.2.dicitur de Messia non leuabit gens contra gentem gladium,nec exercebuntur vltra ad prælium,& tamẽ post Christi aduentum fuerunt multa bella . Dicendum ꝙ aduerbium (vltra) non stat pro omni tempore,sed pro aliquo
I tempore coniuncto natiuitati Christi , in quo non fuerunt bella: ꝙ satis apparet,quiã ante natiuitatem Christi aliquãto tempore totus orbis placatus est , ita vt omnes obedirẽt Octauiano Imperatori, ꝙ nunquam ante hoc fuerat. s. qđ totus orbis obediret Romanis , & tunc iussit ad sciendum numerum subiectorum suorum,ꝙ omnes irent in ciuitates natales,& ibi profiterentur se subiectos Romanis,atq; soluerent singuli aliquid in professionem , tunc contigit , qđ Ioseph & Maria mater domini,qui morabantur in Nazareth,venirent in Bethlehem ad professionem, quia erat oriundus Ioseph de Bethlehem , & ibi contigit Saluatorem nasci,cum ipse conceptus fuisset in Nazareth , de hoc Luc. ca.2. *Facta est itaque*. Hic ponitur tertium. s. populi pax,& bona ordinatio,& hoc sub regimine Samuelis,nam ipse erat vir Dei,non inclinatus ad auaritiam singula rectè dispo-
K nens,ita vt nullus de eo conqueri potuisset, sicut ipse declarauit coram omnibus Israelitis,infra 12. ca. Rursus autem erat vir valde diligens circa singula,nam quolibet anno circuibat totum Israel iudicans in trib. locis,s.in Bethel,Galgala,& Masphat.inf.in litera.*Facta est itaque manus domini super Philisthæos*.i.Deus posuit terrorem suum super Philisthinos:fieri.n.manum domini super aliquem est , quòd Deus operetur aliquid speciale super illum , & quia Deus interdum operatur super nos aliquid,quod est bonum nobis,& pertinens ad excellentiam nostram , interdum vero aliquid,quod malum est,vtroque modo fit manus domini super nos de bono patet;inf.4.lib.cap.3.s. cumque caneret psaltes facta est super eum manus domini. i.irruit super illum spiritus propheticus:sic.n.dicitur de aliis prophetis,ꝙ fuit super eos manus domini . Quòd autem accipiatur in malum, apparet hic,quia manus dñi erat super Philisthinos

nos deprimens, eos, vel non permittens exire in bellū contra Israelitæ, sicut faciebant prioribus temporibus. *Cunctis diebus Samuelis*.i. istud accidit toto tēpore Samuelis. s. propter merita eius. Cum autem Israelitæ regebantur per alios, non erat sic magna prosperitas rerum, sicut tempore Samuelis, & intelligitur cunctis diebus.i. multis: non tamē tota vita Samuelis, quia non multum post hoc fuerunt bella Philisthinorum contra Israelitas, vt infra 14. & 14. ca. & aliud bellum tempore Goliath Gethęi. infra cap. 17. & tamē tunc viuebat Samuel, nam multo post hoc mortuus est, de cuius morte patet ī. 25. cap. Vel potest dici, quòd cūctis diebus Samuelis fuit hoc.i. cunctis diebus, quibus ipse mansit in principatu Saul, facta sunt bella multa, & iste est conueniens sensus. Nam post hoc vsquequo Saul factus est rex, non fuit aliquod bellum inter Israelitas, & Philisthinos, & isti dicebantur dies Samuelis, nam postquam fuit factus rex Saul, iam non fuerunt dies Samuelis, sed Saulis, quia computabantur tempora per annos Saulis, & non per annos Samuelis, quamquam scriptura totum tempus Samuelis, & Saulis dedit Sauli, vt patet Act. cap. 13, vbi dicitur, ꝙ regnauit Saul 40. annis, maior tamen pars illorum fuit Samuelis. *Et redditæ sunt vrbes quas tulerant Philisthæi, ab Israel*. s. ꝙ Philisthæi tulerant præterito tempore de manu Israelitarum multa loca, quæ ad eos pertinebant, & ista erant coniuncta terræ Philisthinorum: fuerat autem istud per bella magna, quæ ab antiquo habuerant Philisthini cū Israelitis, & per magnam potestatem, quam super eos exercuerant: nunc autem Philisthini timore Israelitarum reddiderant eis loca, quæ a principio tenuerant. Vel forte fuit hoc factum sub conditione pacis, quia volebant Israelitæ nunc cum superiores essent, pugnare contra Philisthinos, vt redderent eis loca: quæ antiquitus possederant. *Ab Accaron vsque Geth, & terminos suos*. Ista litera potest intelligi dupliciter, quòd ista præpositio (ab) potest dicere exclusionem, vel inclusionem: si dicat exclusionem est sensus: quòd erant aliquæ vrbes cum terminis suis inter Accaron, & Geth, & pertinuerunt olim ad Israelitas: nunc autem reductę sunt: vel potest accipi inclusiuè. s. ꝙ cum illis vrbibus essent Accaron, & Geth, quæ erant vrbes magnæ, & capita prouinciarum duarum Philisthinorum, & tunc est sensus, ꝙ antiquitus Israelitę ceperant Accaron, & Geth: postea autem Philisthini receperunt hęc loca superantes bello Israelitas. Nunc autem rursus pertinere incæperūt ad Israel, & sic tenent aliqui, vt declarauimus Iosue 15. cap. forte tamen rationabilius est, quòd accipiatur ista litera exclusiue, & quòd ciuitas Accaron, & Geth semper pertinuerint ad Philisthinos, & nunquam ad Israelitam etiam post hoc reperiuntur istę vrbes pertinere ad Philisthinos, vt apparet interdum in lib. Machabęorum, solum igitur redditæ fuerunt Israelitis vrbes, quæ erant inter Geth, & Accaron, & dicitur hic, & terminos suos, id est, vsque ad terminos Accarō, & Geth. *Liberauitq; Israel de manu Philisthinorum*.i. fecit quòd toto tempore ducatus sui non premerent Philisthini Israelitas bello, sicut premebant prioribus temporibus. *Eratque pax inter Israel & Amorrhæum*. Idest, tempore Samuelis erat pax inter Israelitas, & Philisthinos, quoniam vocantur hic Amorrhæi: accipiuntur autem Amorrhæi dupliciter. Vno modo pro quodam populo speciali inter septem populos Chananæorum: alio modo pro omnibus Chananæis. Primo modo est sensus, quòd Philisthini erant Chananæi, & pertinebant ad illum populum, qui vocatur Amorrhęus. Aliter potest accipi, quòd erant isti Amorrhęi, id est, Chananęi de vno de septem populis Chananæorum, siue Hethęi, seu Iebusæi, & sic de alijs populis. Dicitur autem, quòd erat pax inter eos, & Israelitas, quia ante hoc, cum Philisthini essent superiores viribus, pugnabant contra Israelitas, quandocunque volebant, & nolebant facere pacem cum eis, tanquam nimis essent impares. Nunc autem, quia Deus fecerat Israelitas superiores, timuerunt nimis Philisthini, & iam ipsi pro pace supplicabant, quod patet, quia sub conuentione pacis reddiderunt Philisthini omnes ciuitates, quas ceperant de terra Israel, vt patet supra.

A *An Philisthini reddiderint tributa Iudæis post victoriam habitam contra illos tempore Samuelis.*
Quæst. XXXIII.

NICOLAVS dicit, ꝙ Philisthini habuerunt pacē cum Israelitis, & reddebant eis tributa. Et hoc falsum est, nam magis è contrario semper Israelitę soluebant aliqua tributa Philisthinis, nam nunquam ablata sunt de terra Israel vsque ad tempus Dauid, ipse enim penitus exterruit Philisthinos, & deleuit, atque tulit frenum tributi de manu eorum, vt patet infra 2. lib. cap. 8. Non igitur poterant Israelitæ imponere tributa Philisthinis: motiuum autem Nicolai esse potuit, quia Philisthini, cum nunc superati fuerunt a Samuele, coacti sunt reddere ciuitates Iudęorum, quas tenebant. ita ergo putat verisimile coactos fuisse ad reddendum tributum. Sed non est sufficiens argumentum: nam manifestum est, quòd post istud bellum nō fuit
B aliquod inter Israelitas, & Philisthinos, vsq; ad principiū regni Saulis, de quo infra c. 13. & 14. ꝙ fuit modico tēpore post hoc, & tamen isto tempore adhuc erant quædam seruitutes super Israelitas: ergo non penitus fuerant abolitæ per Samuelem. Patet hoc, quia ordinauerunt Philisthini, ne esset aliquis faber ferrarius inter Israelitas, & sic obseruabatur, vt patet infra c. 13. alioquin autem non obseruauissent hoc Israelitæ, ita vt deberent pro qualibet factione instrumentorum agriculturæ descendere in terram Philisthinorum, nisi ad hoc coacti essent per Philisthinos; ergo quamuis esset pax, & redditæ fuissent vrbes, non erat peni-
C tus ablata seruitus Israelitarum quantum ad Philisthinos. *Iudicabat quoque Samuel Israel*. Esse iudicem dicit hic iurisdictionem, & dominium quoddam. Nam nullus alius erat dn̄s in toto Israel eo tpe, quo Samuel erat iudex, & ipse congregabat populū, qn̄ volebat, iubēs ire ad bellum, vel facere quodcunq; voluisset. Habebat etiam iurisdictionem quantum ad omnes causas, tam ciuiles, quam criminales: ipse. n. iudicabat in toto Israel. Non est autem intelligendū, ꝙ ipse solus iudicaret, quoniam non suffecisset ipse ad omnes causas, cum Moyses a principio Israelitici populi hoc attentauerit, sed non præualuit, vnde immediatè secundū consilium Ietro regulauit politiam distribuens per multos iudices, ita quoque tempore isto multi iudices erant in singulis vrbibus, sed principalis eorū in tota terra Israel erat Samuel: sic. n. de omnibus alijs iudicibus Israel, qui nomi-
D nantur in libro Iudicū, intelligendum est, scilicet, quòd ipsi essent iudices principales, sed præter eos in qualibet vrbe erant viri septem iudices, & vnicuique dabantur duo Leuitæ, tanquam ministri ad cognitionem legis. *De hoc* Iosephus lib. 4. Antiquitatū dicit, scilicet, principes autem sint in vnaquaque ciuitate viri septem, qui & virtute, & iustitię studio sint experti, vnicuique vero principatui duo viri ministri præbeantur ex tribu Leuitarum: his tamen non obstātibus iudicabat Samuel, quoniam per appellationem ad eum deuoluebantur causæ, etiam quia ipso volente iudicare cessabat officium aliorum minorum iudicum, vt autem diligentius res fieret, ipse per seipsum iudicabat.

Cunctis diebus vitæ suæ.i. omnibus diebus, quibus vixit in principatu, nam postquam Saul factus est Rex transiuit ad ipsum potestas, & ideo Samuel non iudicabat. Etiam in-
E telligitur hoc de tempore illo, quo fuit Samuel potens ad discurrendum per totam terram Israel: nam postquam factus est senex posuit filios suos iudices in Bersabee, & ipse iam non iudicabat, vt patet seq. c. & hoc fuit anteq̄ fieret Saul Rex: immo ista fuit cā, quare Israelitæ petierunt Regem. s. quia habebant iudices iniquos, vt patet seq. capit. iō dr̄ cunctis diebus.i. cunctis diebus, quibus fuit in principatu, & potens fuit ad iudicandum: isti. n. sunt dies vitæ eius.

Et ibat per singulos annos circuiens.i. quolibet anno circuibat Israelem ad iudicandum; in quo apparet magna diligentia illius circa regimē populi, & cultum Dei, faciebat. n. hoc, ne daretur locus minoribus iudicibus prævaricādi in iudicio, si nullus iudex superior frequenter se intromitteret de causis populi. Etiam faciebat hoc pp cultum Dei, vt videret, an in aliqua vrbe essent idololatræ. In hoc aūt aliquale exordiū habuit in ecclesia, ꝙ prælati semel in anno visitarent prouinciam suam, vt sic scirent de qualitate subditorū, & eorū, quæ fiūt. *Bethel, & Galgala*.i. circuibat Israelē

per

per ista tria loca: erāt. n. ista tria, in quibus ipse principaliter sedebat ad iudicandum; est autem Bethel ciuitas quædam in sorte Beniamin, vt patet Iosue ca. 18. de hac vrbe fuit vnus de Regibus, quos occidit Iosue, vt patet Iosue cap. 12. Galgala autem a principio non erat ciuitas, nec aliquis locus, sed postea factus est ibi aliquis locus habitationis: erat enim Galgala nomen castrametationis, in qua Israelitę primo sederunt post transitum Iordanis, vocatus fuit autē locus ille a Iudæis Galgala, quia ibi omnes circuncisi sunt: distat autem ab vrbe Iericho stadijs 10. vt ait Iosephus 5. Antiquitatum, ibi autem posuerunt Israelitæ lapides 12. quos tulerant de Iordane, vt manerent in memoriam ipsorum: de hoc Iosue cap. quarto, & quinto. Masphat autem erat alia ciuitas in terra Galaad, vt patet Iudicum cap. 11. Creditur autem pertinuisse ad tribum Gad. *Et iudicabat Israelem in supradictis locis.* Scilicet, in istis tribus, quia licet totum Israel circuiret, tamen non poterat sedere in quolibet loco ad iudicandum, quoniam sic per multos annos non potuisset circuire totam Israel, sed in istis tribus locis sedebat ad iudicādū, & oēs, qui in circuitu aliquas causas habebant veniebant ad illa loca, & ne venirent Israelitæ de vltimis finibus Israel ad Samuelem, si ipse semper esset in vno loco determinato, releuabat eos a magnitudine expensarum, quas facerent, si venirent ad ipsum, cum ipse discurreret per tria loca Israel, quæ inter se erant satis distantia, vt cum esset in vno illi, qui erant de vna prouincia venirent ad eum: cum autem in alio, venirent illi, qui erant de alia prouincia, & sic de tertio loco, & postea de vrbe Ramatha, in qua habitabat Samuel, & ita quælibet terra Israel haberet sibi propinquum iudicem secundum tem- H pora, quibus iudicabat in locis illis. *Reuertebaturque in Ramatha.* Scilicet, quolibet anno circuibat Israelem, & iudicabat in tribus locis prædictis, quod cum fecisset redibat in vrbem suam Ramatha, vt aliquanto tempore refocillaretur a labore itineris, non tamen refocillabatur a labore iudicandi, quoniam etiam in eodem loco iudicabat: ista autem vrbs, quæ vocatur hic Ramatha, vocata fuit postea Arimathia: de ea namq; dicitur fuisse ille Ioseph nobilis decurio; qui sepulchrum dedit corpori Redemptoris nostri in tumulo suo nouo, vt patet Marci. c. 15. *Ibi enim erat domus eius.* Idest morabatur Samuel in Ramatha: hoc autem fuit, quia ibi erat hæreditas patrum suorum. Nam ibi habitabat pater suus Elcana, vt patet supra c. 1. & 2. cum dicitur Reuersique sunt, & venerunt in domum suam in Ramatha. *Et ibi iudicabat Israelem.* Sicut in tribus locis supradictis iudi- I cabat populum, ita & nunc in vrbe sua iudicabat, vt nullū ei tempus a laboribus vacaret. *Aedificauit etiam ibi altare domino.* Idest in vrbe sua Ramatha ædificauit altare, vt coleret dominum in illo faciendo sacrificia: nam altare ad nihil aliud erat. Nemo autē existimet ex hoc, quòd sanctuarium fuerit aliquando in vrbe Ramatha, sed magis ē contrario colligitur ibi non fuisse, ex eo quod habetur hic. Nā altare fiebat ad immolandum domino, si autem fuisset sanctuarium in vrbe Ramatha fuisset ibi altare, & non oportuisset, quod aliquis altare ibi construeret, sed quia ibi non erat sanctuarium, construxit Samuel altare, vt non vacaret a Dei cultu aliquo tempore.

An licitum fuerit construi altare in Ramatha, & an factum sit ex dispensatione. *Quæst.* XXXIV.

QVÆRET aliquis circa hoc, an licite potuerit con- K strui altare in vrbe Ramatha. Et videtur, quòd non, quia siue ibi esset sanctuarium, siue non, minime licebat: si enim non esset ibi sanctuarium, non licebat offerri victimas aut fieri altare, quoniam iussum erat, ne quis offerret victimas suas in quocunque loco vellet, sed in alio loco, quem dominus elegisset Deutero. 12. ca. & iste erat locus sanctuarij, ergo extra illum non licebat offerri victimas, vel fieri altare: si autem esset sanctuarium in ipso loco non poterat fieri altare, quia erat aliud altare in sanctuario ad ostiū tabernaculi, in quo iubebat dominus offerri, & siquis immolaret victimam, & non adduceret eam ad locum sanctuarij ad hoc, quod offerretur ad hostium tabernaculi, & immolaretur apud altare, reus erat sanguinis Leuit. c. 17. Respondendum est, quod contra legem commuonem erat fieri altare in aliquo loco extra locum sanctuarij, vel alibi immolari vi-

F ctimas: potuit tamen facere illud licitè Samuel, quoniā viris Prophetis, qui a Deo mouebantur ad agendum ea, quæ agebant, multa licuerunt, quæ alijs hominib. non licebant: æqualiter enim erat contra legem, quod aliquis non sacerdos immolaret, vel ꝙ extra locum debitum fierent sacrificia, Samueli tamen licuit sæpe facere sacrificia, quoniam Deus illi iussit, vt sup. declaratum est: ergo etiam liceret ei facere illa, vbi vellet: constituerat. n. Deus vnum locum sacrificiorum. s. in sanctuario, vt tolleretur occasio opinandi esse plures Deos, & illa duo inconueniētia, quæ sup. assignata sunt. In Samuele autem manifestum erat, ꝙ nihil ageret ad idololatriam pertinens, etiam, ꝙ omnia, quæ ageret ex Dei voluntate ageret, ideo nemo eum reputabat culpabilē constituendo altaria, vbi vellet; sic enim alij Prophetæ fecerunt. Nam Elias construxit altare in monte Carmelo ad cō- G uincendum prophetas Baal, & totum populum Israel, qd Deus ipsorum erat verus Deus, & non Baalin, vt patet infra 3. libr. 18. cap. Similiter quoque Dauid propheta erat, & admonitus ab Angelo construxit altare in Areuna Iebusęi, vt patet inf. 2. lib. c. vlt. sed nemo istorum reprehenditur, idō nec Samuel poterit reprehēdi, qui similiter erat Propheta.

Nicolai opinio de sacrificio Samuelis reijcitur. *Quæst.* XXXV.

NICOLAVS autem dicit, ꝙ istud licuit ex dispensatione: nam hoc modo poterat ibi, & alibi fabricari: dicit etiam, quòd poterat hoc esse quantum ad legem communem, scilicet, ꝙ omnibus Israelitis licuisset facere similia, & hoc, quia a tempore, quo capta est arca, vsque ad tē- H pus, quo fuit iterum posita in sanctuario in templo Salomonis, arca non habuit stabilem situm, quia frequenter deportata est de loco ad locum, vt patet ex prædictis ab eo in hoc c. etiam portata fuit ad bellum infra c. 14. ideo sacrificia votiua, & alia spontanea, ad quæ non tenebantur homines, sed ex deuotione fiebant, poterant fieri vbicunque secundum deuotionem offerentis: sic etiam dicit, ꝙ licuit in deserto fieri, quia tunc arca nō habebat stabilem situm, sed mouebatur quotidie. Cum autem fuit arca in Silo cū sanctuario, non fuit licitum, vt immolaretur alibi nisi in sanctuario: postquam vero arca inde remota est, licuit iam fieri oblationem vbicunque. Sed ista non possunt stare, & primo, cum distinguitur, ꝙ licebat quodam tempore offerre vbicunque, & alio tempore non. falsum videtur. Nam ratio quare Deus fecit, quod esset vnicus locus sacrificiorum, I fuit, ne existimarentur plures dii, si in pluribus locis sacrificia fierent. Alia causa erat ad hoc, ꝙ non daretur Israelitis opportunitas sacrificandi dęmonibus, ꝙ fieret, si liceret eis vbicunque vellent facere sacrificia, quia nemo videret eorum cærimonias, & possent facere cærimonias idololatrarum: cum autem esset vnicus locus immolādi non poterat hoc fieri, quia omnes videbant, quas cærimonias quisque faceret in sacrificiis. Tertia causa erat, vt tolleretur suspitio, quoniam dato, ꝙ aliquis offerret Deo vero in montib. vel in secretis locis, adhuc dubitaretur, an iste Deum; vel dæmones coleret. Istud autem tollebatur cum omnes immolabant in loco vno, quia ibi cum quilibet immolans videretur ab omnibus non poterat esse suspitio. Si autem concederetur, ꝙ tempore, quo erat arca separata a sanctuario, immolarent Israelitæ vbicunque vellent, omnia ista tria con- K uerterentur ad contrarium. Primo, quia cum liceret cuicūque immolare vbi vellet, putarentur esse plures dii cum in multis locis fierent oblationes. Secundo quia isto tempore possent Israelitę immolare dęmonibus, cum permitteretur cuilibet vbi vellet immolare, & ibi posset quilibet facere cærimonias, quas vellet, siue Deo siue dæmonibus. Tertiū etiam staret, quia dato, ꝙ aliqui immolantes Deo in locis segregatis recte se haberēt, tamen adhuc erat de eis suspitio, an dæmonibus immolarent, non ergo magis debuit isto tēpore, quam alio permitti Israelitis immolare vbi vellent.

Quare tantum vnicus erat locus sacrificandi.

Dictum Nicolai de sacrificijs votiuis refellitur. *Quæst.* XXXVI.

ITEM cum dicit, ꝙ sacrificia votiua, & illa, quæ erant spontanea poterant immolari vbicunque vellent offerētes,

tes,& nō alia sacrificia necessitatis, non stat, quoniam si licetet offerri aliqua extra sanctuarium, omnia offerri licerer. Ratio autem diuersitatis poterat fortè sumi secundum Nicolaum, quia omnes sacerdotes conueniebant in locum sanctuarij ad ministrandum ibi,& non ministrabant exterius, ideo ea, quæ erant de necessitate, debebant adduci ad locum, in quo erant ministri, sed etiam hoc non stat, quia dato, quòd aliquo tempore licuisset offerri sacrificia extra locum sanctuarij, tamen non licitisset ob hoc cuilibet illa immolare, sed soli sacerdoti; & ob hoc quicunque deberet sacrificium, & vellet illud facere extra locum sanctuarij, oportebat, vt vocaret aliquem de sacerdotibus, qui illud faceret: quo dato etiam sacrificia, quæ erant necessitatis, poterant fieri extra sanctuarium. Item non stat ista distinctio, quia non solum sacrificia necessitatis iussit Deus offerri in sanctuario, sed etiam dixit, quòd si quis vellet offerre hostiam pacificam, vel holocaustum, & non portaret ad ostiū tabernaculi, vt ibi offerretur, esset reus sanguinis, vt patet Leuit. cap. 17, & de omnibus sacrificijs siue spontaneis, siue necessariis dicitur per totum Leuiticum, q quicunque offerret illa, deberet offerre ad ostium sanctuarij. Item ista distinctio, scilicet, q arca existente in sanctuario non licebat offerri extra sanctuarium, sed quādo illa erat exterius, licebat, non stat, quoniam arca nihil faciebat ad sacrificia; non enim iussum est, quòd aliquando aliqua sacrificia fierent coram arca, vel q quando fierent aliquæ cerimoniæ fierent coram arca, sed omnia fiebant in altari holocaustorum, sed istud semper erat in sanctuario, siue ibi esset arca, siue non, ideo non est aliqua ratio, quare magis liceret absente arca offerri extra sanctuarium, quam illa præsente. Item dato, quòd arca aliquid faceret ad sacrificia, & illa absente a sanctuario liceret offerri extra sanctuarium, hoc quidem esset quantum ad locum illum, in quo erat arca, sed quòd in alijs locis vbicunque vellent offerentes liceret offerre, irrationabile valde est. Item cum dicitur, q arca mutata fuit per diuersa loca, postquam separata fuit a sanctuario, præsupponit ea, quæ dixit in prin. capit. 5. q fuit arca in Cariathiarim, deinde in Masphat: postea in Galgala: deinde in Nobe,& postea in domo Obededom, sed hæc improbata fuerunt supra q. 30. vsque ad 38. Item dicit, q arca fuit ducta in exercitum, quando pugnauit Saul cōtra Philisthinos, de quo 7.c.14. Quidam respondent, q falsum est, quia non apparet ibi, q arca ducta fuerit. Nicolaus tñ intelligit, q fuerit ducta arca, eo, q dr ibi, q accesserunt ad dominū, & Saul consuluit ibi dñm, sed non stat, quia satis apparet, q ducta fuerit in castra, quia dicitur ibidem, & ait Saul ad Achiam applica arcam domini, erat enim ibi arca dñi die illa cum filiis Israel. Sed dicendum, q non sequitur ex hoc, q arca esset instabilis, quia quando erat in Silo, dicebatur stabilis, tñ tunc mota fuit, & portata in bellum, sup. 4. & tñ fuit capta: Philisthinis, id aptē, q fiebat coram dño putat Nicolaus fieri coram arca, sed falsum est, quia in multis alijs locis dr aliquid fieri coram dño, vt sup. declaratū est.

Aliud dictum Nicolai, quod offerebantur sacrificia in deserto, vbicunq; vellent, confutatur. Quæst. XXXVII.

ITEM dicit, quòd sic fuit in deserto, scilicet, quòd licuit Israelitis offerre vbicunque vellent, & offerebant non curantes, an in sanctuario, vel extra, & istud Nicolaus inducit, quia dicitur Deuteron, cap. 12. Nō facietis ibi, quæ nos hic facimus hodie singuli, q sibi rectum videtur: nec enim vsque ad præsens venistis ad requiem, & possessionē, quam Deus daturus est vobis, & quia ante hoc dicebatur ibi de sacrificijs, & etiam post hoc refert Nicolaus ad sacrificia dicens, quòd in deserto offerebat quilibet vbi volebat, postea autem in terra promissionis non erat sic futurū. Sed istud non stat, quoniam in deserto Israelitæ non immolabant non solum spontanea sacrificia, sed etiam nec sacrificia necessitatis, quia non poterant habere ea, quæ requirebantur ad sacrificium, & propter hoc non obligauerunt ceremoniæ in deserto. Cum autem dicitur, quòd quilibet faciebat id, quod sibi rectum videbatur, non intelligitur quātum ad locum immolationis, sed quantum ad obseruationem omnium cerimoniarum, scilicet, quòd in deserto nō obligabantur Israelitæ ad obseruandum cerimonias: ideo

A quilibet faciebat id, quod sibi rectum videbatur. In terra autem promissionis non erat sic futurum, quia obligabantur Israelitæ ad obseruandum cerimonias. Item ratio Nicolai nō applicatur ad propositum in illo casu. Nam dicit, quòd cum arca erat extra sanctuariū, & mouebatur de loco in locum, licebat Israelitis offerre vbi vellent. In deserto tamen non erat sic, qm̄ quamuis moueretur arca semper erat in sanctuario: nam dum figebatur erat intra sanctuarium, cum autē mouerentur castra, mouebatur cū sanctuario, & tunc nemo offerebat sacrificium, quia oēs proficiscebantur per desertum motis castris, sed cū erant castra fixa, & poterant Israelitæ offerre, si vellent, erat arca intra sanctuarium, ergo tūc ibi debebant offerre, & non extra, nō ergo possunt stare ista, quæ dicta sunt. Sed dicēdum in proposito, q Samuel construxit altare, & potuit facere sacrificia

B extra sanctuarium, quia erat vir Propheta, & Deus mouebat eum ad faciendum omnia hæc. Cum autem arguebatur, quòd siue esset sanctuarium in Ramatha, siue non, nequaquam licebat ibi fieri altare: dicēdum, quòd ibi non erat sanctuarium, & ob hoc Samuel construxit ibi altare, vt haberet locum, in quo immolaret. Et cum dicitur, quòd nō licebat, verum est de lege cōmuni, sed iste erat vir Propheta, & instinctu Dei faciebat, ideo licebat sibi quæcunque huiusmodi facere, sic enim licuit, quòd ipse faceret sacrificium, licet non esset sacerdos.

CAPVT VIII.

C FACTVM est autem cum senuisset Samuel, posuit filios suos iudices in Israel: Fuitque nomen filij eius primogeniti Ioel, & nomen secundi Abia iudicum in Bersabee. Et non ambulauerunt filij eius in vijs eius, sed declinauerunt post ea ad auaritiam: acceperuntque munera, & peruerterunt iudicium.

FActum est. In superioribus descripta nequitia filiorum Heli, per quam perijt summum sacerdotium de domo ipsorum, hic describitur iniquitas filiorum Samuelis, quæ fuit occasio, vt mutaretur principatus Israelitarum: si.n. filij Samuelis secuti fuissent viam patris, non declinantes ad auaritiam, sicut Samuel fuerat iudex, ita filij eius, & posteri ipsorū, et nunquam fuisset mutatus iste principatus de Israel, quia tamen fuerunt mali, habuerunt Israelitæ occasionem petendi regem, & sic mutatus fuit principatus Iudicum in principatum Regum. Et diuiditur in tres partes.

D Primò describitur filiorum Samuelis transgressio: secundo populi petitio: Tertio Domini diffinitio. Secunda ibi. *Congregati ergo.* Tertia ibi. *Et orauit Samuel.*

Ordo huius literæ est continuus ad præcedentem. Quæst. I.

CIRCA primum de habitudine literæ huius ad præcedentem, an sit consequens ordo, dubium videbitur; sed respondetur, quòd hic est ordo continuatus, quoniam supra dictum fuit de vita Samuelis, & actibus, quos habuit vsque ad senectutem, scilicet, quòd iudicabat semper Israel, & discurrebat per tria loca: hic autem dicitur, quid egerit postquā fuit senex, scilicet, quòd instituit filios suos iudices, quia ipse non poterat iam discurrere per loca,

E Inter hæc autem medium nullum est, ideo ordo iste est cōtinuatus. *Factum est autem cum senuisset Samuel.* Istud erat antequam esset Saul Rex; nam si non fuisset sua senectus, propter quam impeditus fuit a iudicando, nunquam Israelitæ petijssent Regem.

Quanta ætatis esset Samuel, quādo instituit filios suos indices, & quanto tempore vixerit. Quæst. II.

DE ætate autem Samuelis, & quantum vixerit, non habetur expressum: constat tamen, quòd iam erat senex, ita quòd non posset iam commode discurrere per loca, sicut prius faciebat. Post hoc tamen vixit tempore magno: fuerūt enim. 20. anni in principatu Samuelis, vt patet præcedenti cap. scilicet, quòd ab eo tempore, quo posita est arca in Cariathiarim, vsq; ad tempus, quo factum est bellum

lum præcedens contra Philisthinos, transierant anni 20. E incepit tamen principatus Samuelis, quando posita est arca in Cariathiarim, scilicet, septem mensibus ante, vel quasi. Immediate autem fuerunt facta ea, quæ habentur hic. s. quod petierunt Israelitæ Regem, & Samuel illum ipsis dedit, cum quo vixit Samuel annis 18. s. post constitutionem Saulis in Regem, vt ait Iosephus. 6. antiquitatum. Saul autem duobus annis solum superuixit Samueli, vt ait idem Iosephus, & sic sunt 38. anni ab initio principatus Samuelis vsque ad mortem eius, ante hoc autem quantum vixerit, non apparet. Hebræi autem dicunt, quod solum vixerit 52. annis, & hoc indicunt ex verbis matris eius, quæ vouit illum Domino vsque in seculum, sed seculum est spatium annorum 50. scilicet, à Iobelæo in Iobelæum, & quoniam ipsa non duxit eum coram Domino immediate, vt natus est, sed postea aliquanto tempore. s. post duos, vel tres annos, G quibus superaddendum est vnum seculum, scilicet 50. anni. Sed ista positio nulla est, quia non præsciuit mater eius dies illius, ita quòd taxaret, quod staret coram Domino solum per vnum Iobelæum, sed dixit, quandiu vixerit, etiamsi vixisset centum annis; sic enim ipsa exposuit supra cap. 1. Item non significabat hoc, quod Samuel viuere deberet per quinquaginta annos coram Domino, quia poterat stare corā Domino vsque in seculum, & tamen, quod solum esset ibi quinque annis, vtpote si transissent 45. anni à præcedenti Iobelæo, quando natus est Samuel, mansissent 5. anni solum vsque ad Iobelæum, quibus si staret Samuel coram Domino, diceretur stetisse vsque in seculum coram Domino. Sic enim erat de seruis, qui, quando volebant educere secum filios, & vxores, manebant vsque ad annum Iobelæi, & siue ille cito veniret, siue post lōga tempora, dicebantur stetisse isti H serui vsque in seculum, vt patet Exod. 21. cap. & Leuit. 25. Item non stat, quia cū ab initio principatus Samuelis vsque ad mortem suam transierint anni 38. vt supra declaratum est; fuisset solum 12. annorū Samuel, quando incepit principari, sed hoc inconueniens est, quia nemini per electionem tribuitur principatus in tam parua ætate: Samueli autem per electionem datus est principatus iudicatiuus totius populi, quia nemo de stirpe sua ante eum fuerat princeps, sed Heli summus sacerdos: esset igitur ad minus 25. annorum, vel amplius, nam adhuc in illa ætate non sunt homines maturi. Item sequeretur aliud inconueniēs, quia in primo anno regni Saulis dixit Samuel se senuisse, & incanuisse, vt patet infra cap. 12. sed adhuc postea superuixit 18. annis secundum Iosephum: ergo erat 32. annorum, quando dicebat se senuisse, quod est inconueniens. Item non stat, I quia Samuel ante principium regni Saulis fecit duos filios suos iudices: ergo illi iam essent viri maturæ ætatis. s. 25. vel 30. annorum, & tamen modo prædicto Samuel solum esset in principio regni Saulis 32. annorum, vel quasi, ergo non posset habere filios ad plus, nisi 15. vel 16. annorum, & tamen manifestum est, quòd isti non assumerentur in iudices. Et sic dicendum est, quòd fuerit maioris ætatis, scilicet 70. annorum, vel plurium, & sic quando constitueret iudices filios suos esset annorum 50. vel quasi, ita vt posset habere filios idoneos ad accipiendum 10 iudices. *Posuit filios suos iudices super Israel.* Duos enim filios habebat, & ambos iudices instituit, vt melius expedire possent iudicia, quanquam ipse solus tempore suo iudex fuerat. *Fuit nomen filij eius primogeniti Ioel, & nomen secundi Abia.* Illos K duos solum habuisse legitur, & ambos iudices ordinauit: pertinebant autē ambo ad genus Caathitarum, sicut pater eorum Samuel. *Iudicum in Bersabee.* Id est, isti ambo erāt iudices in ciuitate Bersabee; Est autem Bersabee quædam ciuitas in terra Chanaan in latere Meridiano, & est quasi in extremitate terræ illius, ideo quando scriptura vult ponere terminos terræ Chanaan, ponit Dan, & Bersabee, vt patet supra cap. 3. & cognouit vniuersus Israel, quòd fidelis Samuel Propheta esset Domini. Accepit autem ista ciuitas nomen ab Isaac, vt vocaretur Bersabee. i. puteus septem, vel puteus iuramenti, vt patet Genes. c. 26. est autem ciuitas ista in sorte Iudæ, vt patet Iosue. 15. cap. In hoc aūt fecit Samuel filios suos variare a moribus suis, quia ipse discurrebat quolibet anno iudicans Israel in Bethel, Galgala, & Masphat, ipsi autem stabāt solū in Bersabee. Iosephus autē dicit. 6. Antiquitatum, quod vnus istorum erat iudex in Bersabee, & alius in Bethel, & quod pater eorum diuisit eis populum dans vni partem vnam ad obediendum, & alteri alteram: litera tamen vult, quod ambo in Bersabee iudices fuerint. *Et non ambulauerunt filij eius in vijs illius.* Id est, in vijs Samuelis. potest dupliciter intelligi illa litera. Vno modo de vijs materialibus. s. quod non circuirent filij Samuelis Israel singulis annis iudicantes in tribus locis, sicut pater eorum, in quo nimis gaudebant Israelitæ, cum ipsi releuarentur a magnitudine expēsarum Samuele discurrente per terrā. Nūc autem filijs eius existētibus in vno loco compellebātur venire litigantes ex longinquis partibus, & fatigabantur expensis; vnde ex hoc poterant isti iuuenes non placere populo. Alio modo intelligitur, quod non ambulauerunt in vijs patris. i. non secuti sint mores illius: Nam ipse iudicauit Israelem iuste, & a nullo vnquam accepit munera, nec quicquā per calumniam, aut violenter extorsit, vt patet infra c. 12. isti G autem iuuenes accipiebānt munera, & peruertebant iudicium, & hoc intelligebat populus ista dicēs, vt patet infra. *Sed declinauerunt post auaritiam.* Id est, non declinauerūt post iustitiam, ita vt ad illud declinarētur, ad quod iustitia inclinabat: sed ad quod auaritia, & desiderium possidendi. *Acceperuntque munera, & peruerterūt iudicium.* Duo mala fecerunt filij Samuelis, primum, quia acceperunt munera, secundum, quia iudicium peruerterunt propter pecuniam: vtrunque enim per se malum est, & tamen si vniantur, aliquid peius efficitur: accipere enim munera per se ipsum malum est, ideo si iudex accipiat munera, etiamsi propterea non peruertat iustitiam, male agit. Nam litigator videns, quod iudex ab aduersa parte munera susceperit, suspectus redditur de causa sua, ideo potius vult sine litigio perdere, quam litigando succumbere, cum longe maius sit dā- H num succumbere, quam non litigare. Etiam ille, a quo iudex munera recepit, audacior fit ad quæcunque litigia, & ad calumniandum expectans venalem sententiam, potissimum, quia ratus est, qui ad pecunias non mouetur, ideo totaliter, vel ex parte animus iudicis accepta pecunia concutitur, ideo lex nimis vetuit acceptionem munerum in iudicibus, vt patet Exod. 23. & Deuter. 16. cap. i. non accipies personam, & munera, quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba iustorum: peruertere etiam iudicium per seipsum sine acceptione munerum malum est, si tamen quis accipiat munera, & peruertat iudicium, deterior est: isti autem vtrunque fecerunt.

Congregati ergo vniuersi maiores natu Israel, venerunt I *ad Samuelem in Ramatha, dixeruntque ei: Ecce tu senuisti, & filij tui non ambulant in vijs tuis, constitue nobis Regem,* Ose. 13. *vt iudicet nos sicut et vniuersa habent nationes. Displicuitque sermo in oculis Samuelis, eo quod dixissent: Da nobis Regem,* Act. 13. *vt iudicet nos.*

Congregati vero vniuersi maiores natu Israel. Hic ponitur secundum. s. populi petitio de habendo Regem, desiderabant enim iam transire ad aliud genus politiæ.

Quare Israelitæ moti sint ad petendum Regem.
Quæstio. III.

K FVIT tamen eis multiplex causa ad petendum Regē. Prima, quia filij Samuelis non ambulabant in vijs patris sui, & grassabant populum. Secunda fuit, quia volebāt habere super se vnū ducem, qui posset ante eos ire ad bellum: audierant namque, quod Rex Ammonitarum moueret exercitum contra illos, ideo volebant Regē. Ista causa non exprimitur hic, sed infra cap. 12. cum dixit Samuel: videntes aūt quod Naas Rex filiorum Ammon venisset aduersus vos, dixistis mihi; nequaquam, sed Rex imperabit nobis. Tertia causa fuit, quia videbatur Israelitis, quod essent minores in honore ceteris gentibus: omnes. n. aliæ gētes habebant Regem, ipsi aūt non: sic dixerunt infra. constitue nobis Regem, vt iudicet nos, sicut & vniuersæ habent nationes. Dicitur aūt hic, quod congregati sunt omnes maiores natu Israel. i. omnes seniores dicuntur maiores natu. i. natiuitate: isti autem venerunt ad Samuelem, vt non crederet Samuel, quod mouerentur ex aliqua leuitate iuuenili, sed quia status rei sic exigeret; isti. n. propter senectutem melius iudicant, quia prudentia,

Hebræorum opinio de uita Samuelis improbatur.

Bersabee situs et nomē.

dentia, quæ est de particularibus, exigit magnam experientiam: non est autem experientia sine temporis magnitudine, ideo non est facile iuuenes esse prudentes iuxta Aristo. 6. Ethi. Dicitur autem, q conuenerunt vniuersi ad hoc, q Samuel crederet istam esse intentionem totius populi: etiã vt plus eum honorarent cum multi venirent. *Venerunt ad Samuel in Ramatha.* Erat.n. locus habitationis eius in Ramatha, vt patet præcedenti cap. Nam ẽt qñ erat iunior, & poterat per totum Israel discurrere ad iudicandum, ad vltimum redibat in vrbem suam Ramatha, & ibi manebat. In hac quoque ciuitate postea sepultus est, vt patet. j. 25. cap. *Dixeruntque ei: ecce tu senuisti.* Istud ponũt Israelitę ad excusandum petitionem suam, ne offenderent Samuelem. Dixerunt.n. tu senuisti. i. iam non potes exercere actus iudicatis, qui sunt nimis laboriosi, potissimum discurrendo quolibet anno per totum Israel, sicut consueuisti, ideo petimus Regem. q.d. si tu posses nos iudicare, sicut a principio iudicabas, non peteremus Regem, vel alium iudicem. *Et filij tui non ambulant in vijs tuis.* Hoc adiunxerunt, quia primũ non sufficiebat: nam licet non posset eos iudicare Samuel, diceret, q filij sui iudicarent: ipsi antẽ adiunxerunt, q non expediebat hoc, quia filij eius non sequebantur vias ipsius. Hoc autem dicebant, quia declinauerunt post auaritiam accipientes munera, & peruertentes iudicium.

An esset sufficiens causa Israelitis ad petendum Regem, quod iudices sui essent iniqui. Quæst. IIII.

QVAERET aliquis, quare Israelitæ petierint sibi Regem eo, q filij Samuelis essent iniqui iudices: nam non erat ista sufficiens causa petendi Regem: si.n. erant iudices iniqui, poterant deponi, & constitui alij iudices, & hoc quidem libenter, vel non cum tanta amaritudine acceptasset Samuel, quia cum ipse vir iustus esset, non curasset nimis de filiorum suorum deiectione, dum tñ prouideretur publicæ vtilitati. Et hoc patet. inf. quia cum audiuit ista Samuel, displicuit sermo iste in oculis eius eo, q dixissent da nobis Regem. q.d. si dixissent da nobis alios iudices, dum tñ non peterent Regem, non displicuisset sermo ille. Respondendum est, q ista causa. s. iniquitas filiorum Samuelis non fuit, quæ impulit Israelitas petere Regem, sed ipsi desiderabant nimis habere Regem, & nunc habita occasione petierunt, & sic iniquitas ista non fuit causa, sed occasio. Causa autem erat, quia videbatur eis indecorum esse, q cum ipsi essent magnus populus, non haberent Regem. Putabant.n. magnum esse honorem populi, & q ipsi priuarentur hoc honore, erat eis graue: ẽ contrario tñ fit, quoniam honorabilior est populus, qui non habet Regem, dum tamen possit alias bene regi per quemcũque politicum principatum, quam si Regem habeat. Nã habentes regem quoddam genus magnæ subiectionis tolerant, Israelitæ tamen non attendebant ad hæc. Item filij Samuelis erant duo, & sic neuter erat princeps populi in solidum, ideo nullus eorum ageret curam de bellis populi, tanquam de re sua: ipsi autem volebant aliquem, qui haberet curam de eis, sicut de re sua: hoc autem pertinebat ad Regem, qui est dominus subditorum: Iudices autem non habebant tam absolutam potestatem super populum sicut Rex, ideo videbatur Israelitis, q habendo iudices nullum dominum haberent, & istud potissimum mouit eos. Nam cum viderunt, q Rex Ammonitarum venerat super eos, petierunt Regem, vt patet. j. 12. cap. volẽtes aliquem, qui ita haberet curam de eis, sicut Rex Ammonitarum de Ammonitis, & qui saluare posset eos de manu hostium: vnde postquam Saul constitutus est in Regem quidam de Israelitis dixerunt, num saluare nos poterit iste, & despexerunt eum, & non attulerunt ei munera. j. c. 10. q.d. nos petebamus aliquem, qui saluaret nos, & iste non poterit: desiderabant igitur Israelitæ Regem. Nunc autem videntes opportunitatem petendi pp iniquitatem filiorum Samuelis, petierunt: noluerunt autem petere aliquem iudicem, quia ille haberet similem habitudinem ad populum sicut præcedentes, & non esset Rex, q illi intendebant. *Constitue nobis Regem, vt iudicet nos.* Non petebant principaliter Regem ad iudicandum eos, quia ad hoc poterant petere iudicem, sed petierunt ad hoc, q imperaret illis, & ageret bella ipsorum,

A ipsique haberent honorem regalem, sicut ceterę gentes.

Quare petierint Iudæi Regem a Samuele, & non constituerint illum ipsi per se. Quæst. V.

QVAERET aliquis, cum Israelitæ nimis desiderarent Regem, quare petierunt illum a Samuele; poterant.n. ipsum per se constituere cum totus populus hoc vellet. Respondendum est, q hoc fecerunt propter duo. Primo, ne offenderent ipsum Samuelem, ipse.n. iam iudicare non potens filios suos iudices constituerat, si autẽ Israelitæ eo inconsulto deponerent filios eius a principatu ordinantes Regem, nimis iniuriose agerent in Samuelem, q recusabant, quia eis bene fecerat nimis, & erat vir Dei: eum B igitur consuluerunt. Secundo fecerunt hoc, quia intelligebant, q cum esset Samuel Propheta, si ipse non diceret esse constituendum, Deus non admoneret, ideo quamuis Israelitę constituerent aliãs Regem, non duraret, propter hoc autem voluerunt, q per manus eius fieret, ne ipsi incurrerent in magnam pœnam a Deo infligendam. *Sicut vniuersæ habent nationes.* Ista litera potest dupliciter accipi. Vno modo, q esset causa motiua Iudæorum ad petendũ. s. omnes gentes habent Regem, & est honor earum in Rege suo, ideo ipsi concupierunt Regem. Vel potest accipi, tanquam illud sit excusatiuum petitionis eorum. s. non petimus aliquid irrationabile, neq; nouum, aut inauditũ, quia omnes gentes Regẽ habent, nos autem soli priuamur hoc honore. Dixerunt aũt, q vniuersæ gentes habebant Regẽ, non quidem, q nulla esset gens, quæ non haberet Regem, C quia aliquæ gentes vtebantur tunc alijs generibus principatus, sicut Democratijs, Aristocratijs, Oligarchijs, & sic de alijs generibus principatuum, sed plurimę gentiũ erant, quæ habebant Regem; ideo dixerunt, q omnes gentes habebant Regem; sic etiam nunc plures gentes habent regalem principatum, sed aliquæ habẽt Aristocratiam: raræ tamen sunt. *Displicuitque sermo in oculis Samuelis.* s. verba ista fuerunt dura in conspectu Samuelis, quia nunquam ipse aliquid tale sperauerat a populo proponendum.

Tribus causis tristatus est Samuel, quando petierunt Regem. Quæstio. VI.

FVIT autem tristitia propter verba ista in Samuele tripliciter. Primo quia innotuit sibi malitia filiorum, D quæ hactenus occulta fuerat: nec quidem doluit, quia innotuit ei malitia, sed quia ipsi iniqui erant. Secundum fuit propter honorem diuinum, quia Deus in hoc contemnebatur, vel honor eius minuebatur: eo, q hactenus Deus tenebat in populo Israel nomẽ Regis, q est nomẽ magni honoris, & nullus de Israelitis istud nomen sibi assumpserat præter quendam sacrilegum, qui paulò post mortuus est, de quo Iudi. cap. 9. noluerat igitur Deus, q istam excellentiam daret Israelitæ alicui, nisi ipsi, & q ipse dominaretur immediate super eos. Quòd aũt honor Dei diminueretur, erat grauissimum Samueli. Hoc patet, quia dicitur. j. dixit Deus ad Samuelem: Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Tertio contristatus est Samuel, quia volebant Israelitæ assimilari ceteris gentib. dixerunt enim constitue nobis Regem, sicut habent ceteræ nationes. Scien- E dum, q Iosephus dicit populum Hebræorum petiisse a Samuele, q faceret Regem aliquem de filijs suis, quia ipsi desiderabant habere Regem, putantes, q non grauiter ferret hoc, quia non auferebatur principatus de domo eius, sed augmentabatur. Dicit tamen, q hæc verba grauiter cõcusserunt Samuelem propter insertam et insitam circa odium Regis, optimam. n. illam tunc conuersationis electionem diligebat valde, quæ dũ sancta esset beatos et contentes se faciebat: nimiaq; cogitatione his dictis afflictus, nec cibi memoriam habuit, nec somni, sed facta nocte rerum cogitationes euoluens, sine sopore permansit, quousq; Deus illum responsione sua consolatus est. *Eo, quod dixissent da nobis Regem, vt iudicet nos.* q.d. nõ fuit tristatus principaliter, quia mala enunciabantur de filijs suis, & quia ipsi merebantur perdere principatum, sed quia petierunt Regem, q militabãt contra Dei honorem. Libenter.n. tulisset

ꝙ filii sui perderent principatum, & transiret dignitas ad extraneos, dum tñ Israelitæ non petiuissent Regem: erat .n. sibi odiosum nomen istud, tum propter honorem Dei, tum propter bonum statum populi; sic enim Romani habuerunt nimis exosum nomen regium in vrbe eo, ꝙ cum a principio Reges habuissent, grauiter ab eis afflicti sunt propter iniquam dominationem.

An Iudæi peccauerint petendo Regem, & an teneatur quilibet velle viuere sub optimo genere principatus. Quæst. VII.

QVAERETVR circa prædicta, an Israelitæ peccauerint petendo Regem super se. Aliquis dicet, ꝙ non, quia; cum quis petit ea, quę secundum se bona sunt, non peccat, sed Israelitę petendo Regem petebant aliqd, quòd est per se bonum, & secundum dictamen rationis, ergo nõ peccabant: patet hoc, quia Arist. distinguit tres politias bonas, & tres peruersitates politiarum: tres bonæ sunt; Regalis, Aristocratica, & Mocratica, tres malæ sunt: Tyrannica, Oligarchica, Democratica, & harum meliorem dicit regalem; pessimam vero tyrannidem, vt patet. 8. Ethic. & 3. Polit. petendo ergo optimum principatum non peccabant. Item desiderium rationis debet esse secundum desiderium naturæ eo, quòd natura non errat, quia entia vniuersi nolunt male disponi, iuxta Aristot. 12. Meta. sed natura desiderat vnitatem principatus, vt patet ibidem, cum dicitur; mala est pluralitas principũ, bonus est ergo vnus princeps. Debent igitur desiderare homines vnitatem principatus, sed istud est in politia regali, ergo licitum est petere Regem, immo valde rationabile. Item, quòd lege diuina datur, iustum est, sed in lege dicitur de constitutione Regis, quia Deuteronom. cap. 17. dicitur, quid agere deberet Rex constitutus, & dicitur constitues in Regem eum, quem Dominus Deus tuus elegerit, sed si Deus eligeret aliquem in Regem, rectum erat, quòd acciperetũ, ergo non peccabant petendo Regem. Item si habere Regem fuisset peccatum Israelitis, Deus non permitteret eis, quòd haberent Regem, sed ipse dixit Samueli, quòd audiret vocẽ Israelitarum, & daret eis Regem, ergo non peccabant petendo Regem. In contrarium videtur, ꝙ peccauerint, qm. ſ. 12. cap. dixit Samuel: videbitis, quia grande malum feceritis in conspectu Dñi petentes super vos Regem: ergo nõ solum erat peccatum, sed adhuc magnum. Item Samuel dixit, ꝙ Deus faceret mirabilia corã Israelitis mittendo pluuias, & tonitrua ad manifestandum, ꝙ peccauissent petendo Regem, sed Deus misit immediate, vt locutus fuit Samuel, & Deus non approbat aliquid falsum, ergo peccauerunt. Item patet, quia dicitur in eodem 12. capit. vos fecistis vniuersum malum hoc, & ibi dicitur de Regis petitione, ergo petere illum erat malum. Item dicitur hic, quòd displicuit sermo in oculis Samuelis, eo ꝙ dixissent da nobis Regem, vt iudicet nos, si tamen non fuisset malum, non displicuisset in oculis Samuelis, quia erat vir iustus, ergo erat malum. Item contemnere Deum iniquitas est, sed contempserunt illum Israelitæ petendo Regem, ergo peccabant. Hoc patet, quia dicitur hic. Non enim te abiecerunt, sed me, nẽ regnem super eos. Item Deus computat istud opus Israelitarum inter alia opera mala Iudæorum, & dicit istud esse sicut illa, ergo peccauerunt. Patet hoc, quia dicitur hic iuxta omnia opera sua, quæ fecerunt a die, qua eduxi eos de Aegypto vsque ad diem hanc: sicut dereliquerunt me, & seruierunt dijs alienis, sic faciũt & tibi, sed opera illorum erant mala in derelinquendo Deum ab antiquo: ergo etiam istud erat malum. Ad quæsitum respondetur, ꝙ Israelitæ peccauerunt petendo super se Regem. Pro quo sciendum, ꝙ politia regalis secundum naturam suam, vel genus est melior omnibus alijs politiis, quanquam nulla est periculosior, quia difficile est committere omnia vni iuxta Aristot. 3. Polit. ideo in eodem libro magis suadet principatum Democraticum, vel Timocraticum ciuitatibus, quam regalem, eo ꝙ non sint tantum periculosi, quamuis non sint æqualiter boni. Quod autem aliqua gens statuat super se istum, vel illum principatum, peccatum nullum est, quia non obligantur naturaliter ad aliquem eorum, ideo possunt eligere, quem voluerint. Et

Responsio authoris ad quæstionem.

F dato, ꝙ eligant principatum non conuenientem, non peccant, nisi hoc aliqui fecerint ex intẽtione peruersa. s. vt inde consequantur honorem, vel lucra: potissimum autem circa principatum bonum, & fere toti orbi communem nullus peccaret eligendo illum, & ideo in gẽtilibus peccatum non erat, ꝙ acciperent super se Regem. In Iudæis autem fuit peccatum, quia Deus volebat, ꝙ non eligerent Regẽ, & ipsi contra intentionem Dei accipere voluerũt, ergo peccauerunt: Deus. n. acceperat Israelitas in populum peculiarem de cunctis populis terræ Deutero. ca. 7. & ipse volebat regnare super eos, vt patet Exo. c. 19. s. Mea est oĩs terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta: Israelitæ autem voluerunt accipere alium Regem super se petentes de seipsis Regem; ideo abiiciebant Deum a principatu regnatiuo, sic autem ipse conqueritur infra. Non te

G abiecerunt, sed me ne regnem super eos. Et non excludebatur principatus Dei regnatiuus super Israelitas per sumptionem alterius Regis, sed excludebatur principatus immediatus, quia non poterat esse Deus Rex immediatus, si alius eligeretur inter Israelitas; volebat autem Deus, quòd Israelitæ haberent principes paruæ potestatis, sicut erant iudices, vt non haberent aliquem; quem vocarent Dominum prꝫter Deum, nunc autem cum haberent Regem, quia ille haberet magnam potestatem, vocarent eũ Dominum, & Regem, & quantum honori eius adderent, tanto diuino honori subtraherent. Erat etiam hoc vtilius Israelitis, quia cum non haberent Regem, erant liberi a magna subiectione, Erant etiam a tributis immunes, quia nemo erat, cui soluerent tributa in toto Israel. Iudices namque non tantum dominabantur, vt tributa exigerent, sed si

H quid propter honorem populus impendebat, suscipiebant. Reges autem imponebant tributa, & multas alias solutiones graues, de quibus infra; ergo fuisset vtilius esse sine Rege; peccauerunt igitur Israelitę petendo Regem, & fuit peccatum principaliter, quia restiterunt diuinæ ordinationi, cum Deus vellet, quòd ipse solus esset Rex. Ad rationes in contrarium respondetur. Ad primam, cum dicebatur, quòd petere id, ꝙ iustum est, & secundum dictamen rationis, non est peccatum, & sic erat de Rege; dicendum est, ꝙ secundum se petere Regem non erat peccatum: erat tamen peccatum hoc Israelitis, quia Deus volebat dominari inter eos, & esse Rex immediatus, quòd notificatum fuerat Israelitis: ipsi autem hoc non obstante petierunt Regẽ, ideo peccauerunt agentes contra diuinam prohibitionem, & per hoc est responsio ad primam, & secundam rationẽ.

I Ad tertiam rationem cum dicebatur, quòd hoc datur in lege diuina, ergo est iustum; dicendum, quòd Deus non dixit Israelitis, quòd haberẽt Regem, sed dedit legem, si eum habere vellent, qualiter haberent. s. quod non acciperent de aliis gentib. & quid rex cauere deberet, cum tamen ipse significauerit, ꝙ nolebat alium esse Regem, sed ipse esset Rex immediatus eorum, non erat sibi illicitum p aliq̃ legẽ petere Regem. Ad quartã rationẽ, cum dr, ꝙ Deus pmisit Israelitis habere Regem dicẽs Samueli, ꝙ audiret eos; Rñdendũ ꝙ per hoc non tollitur, quin peccauerint, quia multa Deus concedit hominibus iratus, quæ placatus non concederet: ipse. n. signauit voluntatem suam Israelitis: s. ꝙ ipse volebat dominari super eos, & propter hoc iussit Samuelem, vt recitaret coram populo mala, quæ Reges eorum facturi essent eis, vt per hoc distraherẽtur a petitione Regis,

K sed noluerunt. Nã dicitur infra noluit populus audire vocem Samuelis, sed dixerunt; nequaquam, Rex. n. erit super nos, & erimus nos sicut omnes gentes: peccauerunt igitur petendo Regem.

Arguit contra prædictam quæstionem probando, quòd non peccauerint petendo Regem. Quæst. VIII.

SED adhuc obijcietur, ꝙ non erat malum, ꝙ peterent Regem. Non solum. n. Deus permiserat Regem Israelitis tanquam non malum, sed promiserat eis Reges tãquam bonum: Gen. 17. ca. Sarai vxorem tuam non vocabis Sarai, sed Saram: benedicam ei, & ex illa dabo tibi filiũ, cui benedicturus sum, eritque in nationes, & Reges populorũ orientur ex eo. Hoc dicebat Deus ad ostendendam maximam felicitatem, & honorem Abrahæ; ergo Iudæi tanquã bonum

bonum sibi ipsis, & a Deo eis promissum petere poterant. 2.arg. Secundo, quia necesse erat, q; Iudæi haberent aliqñ Regẽ, quia sic prophetauerat Iacob moriens. s. non auferetur sceptrum de Iacob, nec dux de fęmore eius donec veniat, qui mittendus est: Gen. 49. ergo ipsi petendo, quòd Deus volebat, & necessario venturum erat, non peccabant. 3.arg. Tertio patet, quia minus erat petere Regem, quam cõstituere, sed licebat Israelitis propria auctoritate constituere Regẽ, ergo a fortiori licebat petere eum a Samuele, & ita nõ peccarent. Patet hoc, quia Deut. 17. c. dr̃ non poteris alterius generis Regem super te constituere, qui non sit frater tuus, ergo a contrario sensu hominẽ generis sui poterant cõstituere in Regẽ, quia q; de vno negatur, de alio cõceditur: iuxta illud c. nonne. extra de Præsumptionibus. 4.arg. Quarto q; ẽt motiuum petendi Regem esset conueniens. s. q; aliæ nationes Regem haberent, quia istud ponit Deus Deuter. 17. s. cum ingressus fueris terram, quam Dñs Deus tuus daturus est tibi, & possederis eam: habitaueris que in ea, & dixeris constituam super me Regem, sicut oẽs habent per circuitum nationes &c. & tamen hoc motiuo petiuerunt nunc Iudęi: ergo non peccauerunt, sed in omnibus fecerunt legitime. Dicendum, quòd Iudęi peccauerunt nunc petendo Regẽ super se, & non licebat eis constituere Regem supra se, & tamen licebat eis nunc petere Regem. Primum patet ex dictis præcedentis quæstionis. Secundum patet, quia constitutionem Regis inter Israelitas Deus sibi soli reseruauerat, ideo peccarent Israelitæ, siue totus populus, siue aliqui in speciali conarentur Regem constituere, & hoc erat ad omne tempus, vt nullo. s. tempore hoc liceret Israelitis auctoritate propria, sed ex mandato Dei, vt ipse esset, qui constitueret, & non Israelitæ, & hoc patet Deuteron. 17. capit. scilicet, cum ingressus fueris terram, quam Dñs Deus tuus daturus est tibi, & dixeris constituam super me Regem, sicut omnes habent per circuitum nationes, eum constitues, quem Dñs Deus tuus elegerit de medio fratrum tuorum, & ita per hoc astringebat eos ad tenẽdum istum modum in constitutione Regis, & non alium. Tertium patet, quia Deus innuit, quòd Israelitis liceret petere Regẽ, q; patet, quia posuit, quid agendum esset, cum ipsi peterent Deut. 17. c. s. & dixeris constituam super me Regem, sicut omnes habent per circuitum nationes, non poteris constituere, nisi eum, quem Deus elegerit de vno fratrũ tuorũ, & tñ si malum esset petere, & nũquã liceret petere, nõ poneret Deus, quid agendum esset, qñ peterent, sed prohiberet petere, sicut simpliciter vetabat, q; ipsi eligerent Regem; ergo voluit, q; aliqñ liceret Iudæis petere Regem. Secundo patet, quia determinauit tempus, qñ hoc agendum esset. s. qñ essent in terra Chanaan. eod. cap. s. cum ingressus fueris terram, q̃ Dñs Deus tuus daturus est tibi, & dixeris constituam super me Regem &c. & tamen si simpliciter esset malum petere, & nunquam liceret, non limitaretur tempus, & locus, in quo posset peti, sed simpliciter vetaretur, vel taceretur: ergo licebat peti aliquando Regem, & tamen non licebat semp, solum postquam Iudæi possederant pacificè terram Chanaan: & ita dicendum est, q; seniores Iudæorum, qui petiuerunt super se Regem, bene informati erant in lege, & nõ recesserunt a diffinitione legis. Nam quia sciebant, q; non licebat eis constituere Regem, non constituerunt, licet valde cuperent, sed iuerunt ad Samuelem, & ista fuit causa potissima, quare ab eo petiuerint Regem, erat quippe Propheta Domini Samuel, & nullus alius eo tempore erat in Israel; qualis Samuel, ideo ad sciendum voluntatem Domini, iuerunt ad eum, & sicut, si essent in conspectu Domini, peterent ab eo, dicentes; Domine constitue nobis regẽ, ita dixerunt Samueli, constitue nobis Regem, qui iudicet nos, & hac intentione Samuel accepit verba Israelitarum, quasi ad eum venirent, vt ipse consuleret Deum super hoc, quem vellet regnare super illos, & ita egit, quia consuluit Dominum, & ille respondit, q; habetur hic, & Israelitę sciẽtes sibi licere petere Regem, petiuerunt illum, sed scientes q; non poterant constituere propria auctoritate, non constituerunt, sed iuerunt ad Samuelem locò Dei existentem, vt eis constitueret Regem, & sic omnia fecerunt secũdum ordinem legis.

A *Quare Israelitæ peccauerint petendo Regem, cum nemo peccet in eo, quòd sibi licet. Quæst. IX.*

SED tunc quæretur, cum liceret Israelitis petere Regem, quare peccauerint, vel dicimus eos peccasse? Aliquis dicet, q; fuit, quia petiuerunt, quando non licebat petere, cum sit circumstantia actus ipsum tempus. Dicẽdum, quòd non est verum, quia petiuerunt quando licebat: solum enim erat illicitum, antequam intrarẽt in terram Chanaan, & possiderent eam. Sed nunc possidebant eam, & a multis annis possedeṙant; ergo licebat petere nunc. Sed dicendum, q; peccauerunt Israelitæ, primo, quia ex desiderio volebant accipere principatum terrenum, vt se subtraherent a diuino, quia nunc cum Regem non habebant, Deus erat immediatus Rex, & Dominus eorum: cum autem acci- B perent Regem, haberent præter Deum alium, quem vocarent Regem, & dominum; in quo licet non possent auferre Deo supremam potestatem, quę est sibi naturalis in omnes res, auferebant tamen sibi immediationem dominii, cum alium immediatum dominum, & Regem cognoscerent, & ita ipse dixit ad Samuelem. Non te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos; sed velle subtrahere Deo istum principatum, & honorem, quem ipse haberet, erat malum: ideo peccabant petentes sic Regem. Secundo quia per hoc Samueli præiudicabant, ipse enim erat iudex: nam licet filij sui iudicarent, propter eũm iudicabant, qui constituerat eos loco sui iudices: petendo autem nunc regalem principatum auferre volebãt principatum Samuelis, & ita præiudicabant ei. Tertio peccabant secundum ingratitudinem, quia Samuel contulerat multa bona Israelitis liberando eos ab C hostibus, vt patet præcedenti cap. & propter sanctitatem eius benefaciebat Deus Israelitis, & ipse cum multo labore, atque difficultate corporis sui iudicabat totum Israel quolibet anno lustrans totam terram Israel, vt alleuiaret labores, & expensas Israelitarum, vt patet præcedent. cap. & seruauit omnibus iustitiam nullum calumniando, nec accipiẽdo munera, nec aliquem opprimendo, quòd solent facere iudices, qui magna potestate præsunt. infra 12. cap. pro hoc ergo debebant Israelitæ ei multum honorem, & gloriam, quia istà sunt pręmia rectè principantis, vt dicit Aristot. 5. Ethicorum: auferre autem principatum de domo eius non solum erat nõ retribuere ei, sed ẽt reddere malũ pro bono, q; erat ingratitudo: iõ valde peccabãt, & hoc signauit Deus hic. Nã qñ Israelitæ petiuerũt Regẽ, displicuit valde sermo Samueli, & Deus cõsolãdo ipsũ in quasi sup malũ, q; ei inse- D rebant Israelitæ, & ingratitudinẽ, q̃ cõmittebant, dixit: nõ te abiecerunt, sed me, ne regnem sup eos. i. nõ affligaris, q; petãt Regẽ, & pp hoc te abijciãt de principatu, q̃a nõ abijciunt te principaliter, sed me, ne regnẽ sup eos: tu aũt potes consolari, qñ aliqua iniuria est cõis tibi, & mihi. Et apparet magis ex verbis sequentibus, q; sint hæc ad cõsolationẽ Samuelis, cum ait: iuxta. n. opera sua, quę fecerunt a die, qua eduxi eos de Aegypto vsque ad diẽ hanc, sicut dereliquerunt me, & seruierunt diis alienis; sic faciũt ẽt tibi. i. nõ affligaris, quia consuetudo est istius gentis sic facere, quia ego benefeci eis liberando eos de Aegypto, & deinde semper continuaui, & ipsi ex opposito derelinquebant me, & seruiebant diis alienis ingrati existentes mihi, ita nunc fecerunt tibi, quia pro oĩbus bonis, quę præstiteras, & laboribus, quos pro eis sustuleras, reddunt tibi hanc vicissitu- E dinem, vt derelinquant te petentes alterum genus principatus. Sed diceret aliqs, q; Israelitę poterant hoc iustè facere sine ingratitudine, q̃a si Samuel bñ gubernasset, vel filij sui, non potuissent petere alterũ principatũ extra domũ Samuelis q̃n incurrerent ingratitudinẽ, sed nunc filii Samuelis male regebant declinantes ad auaritiam, & peruertentes iudicium, vt dr̃ in lra, iõ non erãt ingrati hoc petendo, et patet, q̃a qñ petiuerũt Regẽ proposuerunt hoc tanq̃ cãm. s. q; filij eius nõ ambularent in vijs eius, vt dr̃ hic. Dicendũ, q; hoc nõ obstãte erãt ingrati. Primo, q̃a licet filij Samuelis non bñ gubernarẽt aliqd tolerare dẽent pp honorẽ Samuelis, q eis tanta bonạ cõtulerat, & fecerat. Scdo, q̃a si Samuel mortuus esset, & nemo posset filios eius corrigere, vel auertere a vijs malis, erat aliqs color ad auferendũ eis principatũ, ne lęderetur status populi: viuebat tñ nũc Samuel, q po terat filios suos coërcere, & reducere ad bonũ, iõ non lice-

Honor et gloria sunt præmia recte principantis, & nõ pecunia.

Peccatũ & ingratitudo Iudæorũ probatur.

Opi. quę quodam impugnatur.

bat hoc petere. Tertio, & præcipue, quia petitio fuit mala: nam quantumcunque filij Samuelis mali essent, non debebant Israelitæ ante omnia petere alterum principatum extra domum Samuelis, nunquam. n. ante hoc querelā proposuerant coram eo de filijs eius: ideo petere debebant primo, q̄ castigaret filios suos, ne iniustè iudicarent, sicut hactenus fecerant, & quando ipsi essent incorrigibiles, vel Samuel non curaret eos auertere a malo, possent hoc petere, q̄ fieret eis Rex: Ita. n. fecit Deus quantum ad Heli sacerdotem prædecessorem Samuelis: nam ille, cum senuisset, constituit filios suos ad ministrandum, qui praue agebant, & Deus admonuit eum per virum Dei, & ille non correxit filios suos, neque illi cessauerūt a peccatis, & sic ablatus est honor de manu eorum. sup. 2. cap. sed Samuelem nondum admonuerant, neque coram eo proclamauerant, & q̄ statim peterent expoliationem principatus, durum erat. G Quarto, quia etiamsi Israelitæ crederent filios Samuelis incorrigibiles esse in malo, non licebat eis petere hoc, sed poterant dicere Samueli, ecce filij tui nō sequuntur vias tuas, peruertunt iudicium, accipiunt munera, prouide nobis, vt populus ille non pereat iniustè oppressus: hæc erat petitio honesta, & tunc Samuel poterat per seipsum gubernare, licet esset ei difficultas, vel filijs assistere, aut aliquem alium de cognatis suis in iudicem præficere, qui iustè gubernaret, & sic maneret principatus in domo Samuelis, aut si Samuel non videret alium modum, ipse illis Regem constitueret, non petentibus eis, & istud nō erat dedecus ei, cum ipse sponte faceret non petentibus Israelitis: nunc tamē petiuerunt iudicantes eum, & filios suos insufficientes ad regendum, ideo ingrati erant contra Samuelem. Quinto quā H tum ad principale peccabant, quia sine causa petebant amoueri principatum de domo Samuelis, & hoc probauit Samuel, quando contendit coram toto populo post constitutionem Regis infra 12. cap. nam si existente illo principatu vellent alium principem, hoc esset propter alterum duorum, scilicet, quia male administraretur iustitia, vel q̄a non esset potens princeps ille, aut genus illius principatus ad illos liberandum de manu hostium, quia hæc duo sunt summe necessaria populo, sed istas duas cās exclusit Samuel: primam quidem, quia dixit, q̄ neminem oppresserat, iudicium non peruerterat, munera non acceperat, quòd & ipsi Israelitæ confessi sunt: secundam autem exclusit, quia dixit, q̄ Deus miserat eum, sicut alios iudices, & liberauit Israelitas de manu Philisthinorum, sicut alij iudices, & tamē nunquam tempore alicuius iudicis petiuerant Israelitę Re- I gem, ergo valde præiudicabant nunc Samueli contemnentes eum petendo Regem eo existente iudice, & ita peccabant, & hac sola argumentatione vsus est Samuel contra Israelitas ad ostendendum eos peccasse, petendo Regem, j. 12. c. Sexto peccabant, quia expresse faciebant contra voluntatem Dei: nam si Israelitæ solum semel petiuissent Regem, & postea dissuadente Samuele ex parte Dei cessasśēt, non viderentur peccare saltem contra Deum: aut essent multum excusabiles, & tamen non fuit sic, sed cum primū hoc petiuerunt, retulit Samuel causam istam ad eum, & ille dixit, q̄ Israelitæ malum faciebant, & q̄ diceret eis omnia mala, quæ venirent eis, si Regem haberent; Samuel autem dixit omnia hæc populo, & populus contempsit ea, atque animo obstinato petiuit Regem, ideo in hoc expresse fecit contra voluntatem Dei. Et hoc apparet infra in litera, K cum recitat omnia mala, quæ illis ventura erant cum Rege, & concludens ait; Greges quoq; vestros decimabit, vosque eritis ei serui, & clamabitis in die illa a facie Regis vestri, quem elegistis vos, & nō exaudiet vos, quia petistis vos Regem. Et sequitur: Noluit autem populus audire vocem Samuelis, sed dixerunt, nequaq̄: Rex erit sup nos, & erimus nos sicut omnes gentes. i. non curamus de eo, q̄ comminaris, sed volumus Regem, et ista est manifestior cā ad ostendendum, q̄ peccauerit populus petendo Regem, cum expressē contra voluntatem Dei manifestatā sibi peterent Regem.

Quomodo posset adimpleri promissio Dei de Rege, cum peccarent petendo Regem. Quæst. X.

SED quæretur, quomodo ergo possent Israelitæ petere Regem, aut quomodo posset compleri verbum Dei su- F per Regib. promissis. ita quod non peccarent Israelitę petendo Regem? Dici pōt, q̄ facile erat hoc: nā Deus, qui promiserat Iudæis Reges, poterat illos eis dare sine peccato illorum, et hoc ipsis nō petentib. nam ita ipse dabat eis alios principes: sic. n. constituit eis Moysen, & Iosue, eis non petentib. sic et ipse suscitauit iudices in saluatores, vt patet Iudic. 3. & 4. cap. Et de Regib. idem fuit aliquando: nam non petentib. Iudæis misit Deus Samuelem ad vngendum Dauid in Regem. j. c. 16. ergo etiamsi nullos peterent Reges, Deus eis aliquando illos daret, & sic impleretur verbum Dei, & ipsi non peccarent contra Deum abijcientes eum, ne regnaret super eos, & non essent ingrati contra Samuelem, aut contra aliquem alium petendo Regem. Et istum solum modum dicunt quidam esse licitum ad hoc, q̄ omnia ista complerentur, & Israelitæ haberent Regem. Sed G non stat, quia aliquo modo licebat petere Regem, cū Deus dixerit illis: cum ingressus fueris terram, quam Dn̄s Deus tuus dabit tibi, & dixeris constituam super me Regē &c. & ita innuit, q̄ aliquando Israelitæ ista dicturi essent, & iustè, cum Deus ibi det eis modum prouidendi. s. quia non constituerent, nisi quem Deus elegerit: ex quo apparet, q̄ petere non erat malum, quia vetuit ibi, q̄ ipsi constituerent Regem, & hoc tanquam malum. Si ergo petere esset malū, ita eos iuberet nunquam petere, nisi quando Deus daret, vel eum, quem Deus daret: sicut iussit non constituere nisi quē Deus eligeret, & tamen vetuit constituere Regem, & non vetuit petere; ergo vnum iudicauit malum, & alterum nō: potissimum quia dixit, quid agendum esset, cum Regē peterent, & sic dictum est sup. Dicendum ergo est. q̄ non solum licebat Israelitis recipere Regem a Deo sibi datū, sed in q. 8. H etiam petere Regem sibi dari, & tamen ad hoc, q̄ petendo non peccarent, sicut nunc peccauerunt, oportebat, q̄ cauerent duo. Primum, q̄ contra neminem committerēt ingratitudinem, vel q̄ non præiudicarent alicui: Secundum q̄ non se subtraherent Deo in aliquo. Quantum ad primū oportebat, q̄ si aliquando petituri essent Regem, non peterent nunc, quia nunc viuebat Samuel, qui multa beneficia præstiterat Israelitis, & habebat hunc honorem præsidendi, vnde non poterat peti Rex sine præiudicio eius, & ingratitudine contra ipsum, sed ad hoc, q̄ nemini præiudicaretur, petendum erat istud, quando nullus iudex esset, sicut fiebat tempore præcedentium iudicum: nam mortuo vno iudice, non statim surgebat alius iudex, sed transibant aliquot anni inter vnum, & alterum, sicut quando mortuus est Hothoniel primus omnium iudicum, manserunt Israe- I litæ decem, & octo annis sine iudice, in quib. oppressit eos Eglon rex Moab, & Ammonitæ Iudic. c. 3. & clamauerunt ad Dominum, qui suscitauit eis saluatorem nomine Aod. eod. c. illo autem tpe potuerant illi petere Regem sine alicuius præiudicio, quia nemo præsidebat, & ita fuit de temporib. medijs inter alios iudices. Quantum ad secundū oportebat, q̄ Israelitæ non peterent Regem a Deo pertinaciter, sed quasi sub conditione. s. si placeret Deo dare eis hoc genus principatus, vel alterum, & si Deus ostēderet, quòd non placeret ei dare, cessare debebant, et in hoc peccauerunt nunc: petiuerunt. n. pertinaciter, nam a Samuele petiuerunt Regē loco Dei, & ille retulit causam ad Deum, qui ostendit ei mala, quę ventura essent eis cum Regibus suis, & q̄ non exaudiret eos, quando clamarent oppressi malis illis, in quo valde dissuadebat eis accipere Regem, sed hoc K non obstante petiuerunt Regem pertinacissimè dicentes, nequaquam, sed Rex erit super nos; j. in litera. Et dr̄ etiam noluit populus audire vocem Samuelis, & tn̄ ille loquebatur eis ex parte Dei, ideo peccauerunt in hoc: si tn̄ petiuissent leuiter, & mox, vt viderent intentionem Dei, cessassent petere, non peccassent, sed nunc in vtroq; peccauerunt. s. quia ingrati fuerunt contra Samuelē, & quia ptinaciter petiuerunt, licet Deus eis dissuaderet pro tunc Regē habere,

Respondetur ad rationes factas supra q. 8. Quæst. XI.

SED nunc rn̄dēdum est ad rōnes factas sup. & dicetur ad primam, q̄ principatus regalis potest cōsiderari dupliciter, vel quantum ad eos, qui hunc principatum habēt, vel quantum ad eos, qui subdūtur huic principatui, quantum ad primū est principatus regalis aliquid valde bonū,

quia

quia est magnus honor: Nã nõ inuenitur inter hoïes maior status, q̃ regalis, q̃a est magnæ potestatis et dñii, et quanto maior honor est, tanto maius bonum est habentibus hunc principatum, & his, qui sunt de genere illorum, qui bonis eorũ participant, & sic dixit Samuel ad Saulẽ, qñ voluit eũ constituere Regem sequenti c. s. et cuius erunt optima quæque Israel, nonne tibi, & domui patris tui? Alio modo potest considerari quantum ad subditos, & tunc dicendum, ꝙ licet sit principatus regalis optimus secundum naturã, quia magis concordat principatui naturæ. 12. Meta. tamen est valde periculosus propter tyrannidẽ committendo oïa vni: vnde nullus principatus quantum ad hoc est magis oppressiuus subditorum, quam regalis, siue monarchicus, qui subito verti potest in tyrannidem, & hoc malum illius significauit hic Deus dissuadendo Israelitis hunc principatum, scilicet, ꝙ rex decimaret greges eorum, & armenta, &
B acciperet domos eorum, & possessiones, & filios, & filias manciparet seruitio suo, & ipsi clamarent aduersus Regẽ suum ad Deum propter duram oppressionem: In quo innuebatur, quòd in principatu iudicum, qui vsq; nunc fuerunt, nihil tale erat, neq; poterat verti in tyrannidem, quia licet iudex vnus esset, potestas sua parua erat, quia neque dominus erat, nec Rex, vnde non exigebat tributa, nec opprimere poterat subditos, sicut Rex, qui habet amplissimã potestatem, sicut dominus. Et ita dicendum, quod principatus regalis pro regnãte est aliquid valde honorabile, sed pro subditis est aliquid valde onerosum alias periculosum, & est minus eligibile quam alia genera principatuum: nã honorabilior erat Abraham, si de progenie eius Reges nascerentur, quam si solum nascerentur alij minores duces,
C ideo Abraham petere debebat, quòd compleretur istud, scilicet, quòd regnarent aliqui de progenie eius: sic etiam fuit de Dauid, cui Deus promisit, quòd de semine eius semper essent Reges: sequenti lib. cap. 7. Ille autem orare debebat & orabat, vt Deus compleret istud dando Reges de semine suo, eod. cap. & 1. Paralipo. 17. cap. sic etiam fuit de tribu Iuda, de qua prænunciatum est, ꝙ Reges non deficerent de illa Gen. 49. cap. nam in hoc erat illa tribus honorabilior ceteris, quod ista haberet Reges, & aliæ non: si autẽ consideremus Israelitas, quibus Reges præsiderent, si essent, non erat bonum simpliciter respectu illorum habere Regem, quia si aliquo modo erat bonum, erat valde periculosum, & ideo quantum ad illos non deberet esse desiderabile, cum haberent alium principatum, quo sufficienter gubernarẽtur, & qui erat minus periculosus, & hoc admonuit eos Deus, in quantum dissuasit petere Regem ostẽ
D dendo mala, quæ ex principatu regali oriũtur, vt patet hic in litera, & etiam Samuel ostendit eos male petiuisse, quia sine causa petiuerant, cum haberent principatum sufficientem ad iustitiæ ministrationem & ad liberationem ab hostibus infra 12. cap. ergo petendo nunc Regem non petiuerunt bene Iudæi. Ad secundum dicendum, ꝙ necesse erat, quòd aliquando Israelitæ haberent Regem, & tamen non ex hoc sequitur, ꝙ liceret Iudæis petere nunc Regem: Primo quia illud non erat mandatum de petendo, vel procurando Regem, sed prophetia designans euentum futurum: onus autem implendi diuina mandata incumbit nobis, sed onus implendi prophetiam non incumbit nobis, sed Deo, ideo ꝙ impleretur, vel non impleretur, aut quando impleretur, nihil ad Iudæos attinebat, ita vt aliquid facere deberent, Secundo, quia etiamsi implenda esset, pote-
E rat Deus implere ponendo Regem non petentibus Israelitis, imo istud videbatur conuenientius, scilicet, quòd sicut non licebat Israelitis eligere sibi ipsis Regem, sed accipere illum, quem Deus sibi elegisset Deuterono. 17. cap. ita posset ipse solus nemine petente constituere. Tertia quia dato, quòd Rex constituendus esset petentibus Israelitis, non sequitur, ꝙ nunc non peccarent petendo: poterant quidẽ aliquando petere illum, & tamen nunc petendo peccauerunt, sicut ostensum est præcedenti q.

Ad secundum.

Licet necessariũ esset Iudæos aliquando habere Regem, non tamẽ licuit eis nunc petere.

Ad tertium dicendum, ꝙ si liceret Iudæis cõstituere Regem propria auctoritate, liceret petere illum, quod minus erat, & tñ non sequitur, ꝙ nunc non peccarent, quia si liceret cõstituere tunc, qñ liceret constituere liceret petere, sed non semp liceret constituere, nec ẽt semper liceret petere.

Ad tertium.

Aliter dicendum, & melius, ꝙ falsum præsupponitur, sci

Alia solutio.

A licet, quòd liceret Israelitis constituere Regẽ, quia expresse negatur Deut. 17. cap. s. cum constitues, quem dñs Deus tuus elegerit de medio fratrũ tuorum, ergo non poterant accipere, nisi quem Deus eis daret. Cum autem obiicitur, ꝙ dr̃; non poteris super te Regem alterius generis constituere, qui non sit frater tuus: dicendum ꝙ hic non innuitur, ꝙ liceret Iudæis constituere quemcumque vellent, dũ tamen esset de fratribus suis, sed ponitur ad doctrinã quãdam, vt scirent, ꝙ non poterat aliquis esse Rex super eos, nisi de eis, & istud erat ad maiorem honorem eorum, ne putarent, ꝙ Deus vellet imponere eis Reges alterius gentis. Etiam poterat istud esse ad tollẽdum errorem: quia Reges non poterant constitui, nisi qui electi essent a Deo, sed q̃a Deus non loquebatur per se ad populum, sed per prophetas suos, & aliquis, vt propheta, poterat mentiri, dicens se
B accepisse aliqd a Deo, ꝙ nõ acceperat, quia multi tales erãt Deuteron. cap. 13. & Ezech. 14. ideo dabat Deus signum ad sciendum, quando propheta loqueretur ex parte Dei, & quando non, Deut. 18. cap. Et quia constituere Regem erat res maxima, circa quam magis aliquis mentiri vellet; tradidit Deus istam doctrinam, scilicet, quod non poterat constitui in Regem aliquis, qui non esset de genere Iudæorum: vnde de conuersis ad iudaismum de gentilitate non poterat cõstitui aliquis in Regem, & ita si aliquis propheta diceret, ꝙ Deus iuberet sumi in Regem aliquem, qui non esset de semine Israel, planum erat, ꝙ mentitus esset ille propheta, & non locutus fuerit ei Deus.

Ad quartum dicendum vno modo, quòd Deus non dixit illud, quasi iuberet Israelitas sic Regem petere, sed quia prænunciauit, quòd, quando peterent, ita peterẽt: sciebat
C enim, ꝙ hoc modo peterent, & sic petiuerunt. Nam vnum de motiuis Israelitarum erat, vt non viderentur ipsi minores alijs nationibus, & forte ipsi scientes illa verba legis, ita petiuerunt, nec tamen ex hoc sequitur, quod bene petiuerint, quia Deus non significabat ibi, quid fieri liceret, sed quid ipsi facturi essent. Secundo potest dici, quòd dato, quòd Deus iuberet illos, quòd quando peterent Regem, ita peterent, non sequebatur, quòd non peccauerint nunc petendo, sed quòd liceret eis aliquando sic petere, & tamen nunc male petiuerunt, ut ostensum est præced. q.

Ad quartum.

Secunda solutio.

Quando Iudæis licuerit petere Regem sine peccato. Quæst. XII.

D SED quia dictum fuit supra, ꝙ licebat Israelitis aliquando petere Regem, sed non semper, est dubium, quando liceret, & quare tunc, & non alias. Dicendum, ꝙ Israelitis licebat petere Regem, qñ essent in terra Chanaan, & quandiu erant in deserto, vel non obtinuerant terram Chanaan, non licebat Regem petere: hoc patet Deuter. 17. cap. s. cum ingressus fueris terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi, & possederis eã, habitaueris q; in ea, & dixeris, constituam super me Regem, sicut omnes habent in circuitu nationes. In quantum aũt dr̃; cum ingressus fueris: signat ꝙ quandiu manerẽt in deserto, non liceret petere; sed post transitum Iordanis, quia tunc erant in terra, quam daturus erat eis Deus: dr̃ etiam possederis eã, quia non sufficiebat intrare in terram, cum nihil possiderent de ea, sicut qñ transierunt Iordanem, antequam caperent Iericho, quia tunc nihil possidebant de terra; additur; habitaueris q;
E in ea, ad ostendendum pacificam mansionem. Nã statim, vt introierunt, & ceperunt aliqua terræ Chanaan loca, nõ licebat petere Regem, sed qñ essent in pace. i. quando ipsi cessarent a bellis. Et non intelligitur de possessione totali terræ promissæ, quia terra omnium septem populorũ Chananæorum fuit promissa Israelitis Deuterono. 7. cap. sed ista tota nunquam venit in potestatem Israelitarũ, vel saltem nunquam vsque ad tempora Salomonis. lib. 2. Paralipom. 8. cap. & tamen ante tempora illa habuerunt Iudæi Regem petentibus eis, & Deo etiam sponte dante, ideo non intelligebatur de tali possessione, sed solum de possessione illius terræ, quæ sufficiebat eis ad habitandum, quia non occupauerunt Israelitæ a principio totam terram Chananæorum, quia non poterant illam implere, sed occupauerunt tantum, quantum illis sufficeret, quia ita Deus promisit, quòd non daret eis subito totam terram,

sed paulisper, quia ita Iudæis expediebat: Exo. 23. ca. s. Non F eijciam eos a facie tua anno vno, ne terra in solitudinem redigatur, & crescant contra te bestiæ: paulatim eos eijciã de conspectu tuo, donec augearis, & possideas terram.

Etiam non intelligitur de pacifica possessione Israelitarum, quasi ita manerent in terra, q̃ nullus contra eos insurgeret, aut quæstionem moueret super terra illa, quia istud nunquam fuit inter Israelitas: omni. n. tempore habuerunt bella cum nationibus finitimis, et potissimum cum Chananæis habitatoribus regionis illius: nam Deus ex industria reliquit aliquos populos Chananæorum, vt in eis experiretur Israelitarum gentem, & haberẽt hostes, contra quos pugnarent Iudic. 3. c. sed intelligitur de illo tempore, quo Israelitę cessauerint a prælijs habitantes confidenter in locis, quæ ceperant de manu hostium.

Quando fuit, qd Israelitæ essent in pacifica possessione in terra Chanaan.

Circa quod sciendum, q̃ Israelitæ mox, vt Iordanẽ transierunt cum Iosue, inceperũt pugnare contra Chananęos occupando loca, quæ illi possederant, & nunquam cessauerunt ab hoc, nec consederunt in locis, quæ bello ceperunt, quousq; occupauerunt tm̃ de terra, quantũ putabant sufficere illi toti multitudini, & aliqd amplius, & tunc Iosue, & Israelitæ cessauerunt a prœliis, & diuiserunt terram per sortes, habitaueruntq; in ea, & ipsum sanctuarium Dñi, quod adhuc erat in Galgala, adduxerunt in Silo, Iosue. 18. c. & ibi mansit vsq; ad tpa Heli, & Samuelis, & tunc remisit Iosue fratres suos viros de duab. tribub. & dimidia, vt irent in terrã suã, q̃ erat ad orientẽ Iordanis, q̃a toto hoc tpe bellorum fuerant cum Iosue, & aliis Israelitis in bello Iosue. 22. cap. post hoc aũt non fuit aliqua exercitatio in bellis Israelitarum ad acquirendam terram, licet interdum, qd rarum erat, acquirerent aliqua loca, sed nõ pugnabat totus Israel: hoc igitur tps, quo a bellis cessatũ est sub Iosue, fuit illud, quo Israelitæ dicebantur possidere terram, & pacifice in ea morari, ideo ante illud nõ licebat petere Regem: post illud autem licuit, quia erat impleta dispositio legis.

Quare ante istud tempus non licuerit petere Regem, post vero sic. Quæstio. XIII.

SED quæretur, quare ante tempus istud non licuerit, & postea licuerit. Aliqui dicunt, q̃ fuit, quia prius non erant necessarii Reges, & postea fuerũt necessarii. Sed istud non est verum, immo potius è contrario, quia Rex duo facit. s. gubernat statum politicum ministrando iustitiam, & bella facit contra hostes, vel tuetur ab hostibus, sicut significauerunt Israelitæ, quando petiuerunt Regem a Samuele dicentes inf. in litera: Nequaquã, sed Rex erit super nos, & erimus nos quoque sicut omnes gentes, & iudicabit nos Rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis: & tamen secundum est magis necessarium, vel quod magis petitur in Rege quam primum, quod patet infra 10. cap. quando fuit Saul assumptus in Regem, quia quidam de Israel non aspexerunt, an Saul sciret, aut posset ministrare iustitiam eis in causis, sed an posset liberare eos de hostibus. s. & abiit cum eo pars exercitus, quorum Deus tetigerat corda: filii autem Belial dixerũt: Num saluare poterit nos iste, & despexerunt eum in corde suo, & non attulerunt ei munera, et tamen antequam Iudæi intrarent in terram Chanaan, & quando introierunt, quousq; possederunt terram pacificè, fuit sibi minor vsus bellorum, quam in omnib. temporibus posterioribus, ergo tunc erat sibi magis necessarius Rex quam aliis temporibus: si autem iudicia respiciantur non erat minor necessitas ante introitum, & post introitum, quam postea, immo videtur, q̃ plus, qñ, cum tota multitudo Israelitarum simul esset, occurrerent eis plures materiæ contendendi: & hoc apparet in Moyse, qui fuit Iudex in deserto, nã sedebat toto die audiens lites, & non finiebat; quousq; ad cõsilium Iethro sacerdotis Madian diuisit populum in decanos, quinquagenarios, centuriones, & tribunos, & illi etiam audiebant causas subditorum: Exo. 43. c. ergo magis erat Rex necessarius prius, quã post ingressum, et pacificam possessionem.

Determinatio quæst.

Dicendum, q̃ non fuit pp hoc, sed quia Deus constituerat duces pro his temporibus, ideo volebat, q̃ illis viuentib. non solum non peterentur Reges, sed neque etiam duces quicunque. Nam in exitu de Aegypto Deus constituit Moysen in ducem populi Israel, quia ipsum misit ad populum, vt loqueretur eis de exitu de Aegypto: Exod. 3. capit. et loqueretur deinde Pharaoni, vt dimitteret Israelitas: Exo. 5. cap. & ipse constitutus fuit ad faciendum signum Exo. c. 3. et ipse postea eduxit illos, et Deus voluit, q̃ Moysen audirent, & ei crederent in omnibus Exod. 19. et Deut. 5. et 18. iste autem vixit, et gubernauit Iudęos per 40. annos, quibus in deserto fuerunt, et pugnauerunt contra aliquas gentes, quousque ad Iordanem accederent: nam mortuus est in campestribus Moab. i. iuxta illa Deuteron. 34. cap. ad introeundum autem in terram Chanaan, & subijciendum atque capiendum eam in bello electus fuerat a Deo Iosue, antequã moreretur Moyses Num. ca. 27. et præcepit Deus, q̃ omnes ei obedirent, et voluit Deus q̃ iste viueret, quousque caperet totam terram, quæ necessaria erat habitationi G Iudęorum, & diuideret eam sorte, atque pacificè sedere faceret gentem illam, quod et factum est, vt colligitur ex processu libri Iosue, ideo voluit Deus, q̃ pro his temporib. nullos alios gubernatores peterent, quia Deus illis prouiderat: his autem defunctis permisit, quòd peterent sibi Reges, quando vellent, et ita ipsi fecerunt, quia multo tẽpore post mortem Iosue petiuerunt Regem.

Quare Deus noluerit, quod Israelitæ possent sibi constituere Regem, nisi quem Deus elegisset. Quæst. XIV.

SED quæretur circa id, quod Deus iussit Israelitas. s. q̃ non possent constituere sibi Regem, nisi quẽ Deus eis eligeret, quare hoc fuerit Deuteron. 17. capitulo.

Dicendum, quòd iste populus erat specialiter subditus H Deo, & magis pertinens ad ipsum quam omnes populi: vnde peculium eius vocati sunt, vt patet Exo. 19. & Deutero. 7. capitulo, ideo dedit eis leges, & iudicia specialia, in quibus viuerent, quod non fecit quantũ ad alios populos Psal. 147. scilicet. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Et non solum voluit dare leges, sed etiam præsidere illis, & hoc non solum quantum ad præsidẽtiam generalem, qua omnia gubernat, & est Deus, & Dominus omnium, sed quantum ad specialem modum, vt esset Rex particularis illius gentis, & ob hoc a principio nõ volebat, quòd gens illa haberet Regem aliquem, vel principem talem, qui vocaretur Dominus, vt ipse esset dominus immediatus Israelitarum, sed quia aliquando Regem habituri erant, voluntate eius voluit, vt & in illo potestas sua ostenderetur, & voluit primo ad hoc, q̃ si populus sibi ipsi I Regem constitueret, viderentur illi liberi esse, & non habere dominum, nisi illum, quem ipsi sibi facerent. Cum autẽ non permisit eis Regem constituere, sed q̃ illum solum in Regem acciperent, quem ipse eis daret, ostendebat eos sibi omnino subditos, & magis eum illis præsidere, quàm præsideret is, quem in Regem a Deo acciperent.

Secundo ad ostendendum potestatem super Regẽ: nam si populus sibi ipsi constitueret Regem, videretur Rex supremam potestatem habere, eo q̃ non respiceret alium dominum superiorem; cum vero non posset esse Rex, nisi is quem Deus in Regem daret, nõ videbatur ille Rex, sed potius vicarius Regis, quasi Deus esset immediatus Rex illius populi, et qui constitueretur in Regem, gereret vices illius, K sicut vicarius, ideo sic fuit conueniens.

Tertio fuit, vt prouideret illi populo, qualiter opus erat: nam cum specialem curam illius gentis ageret, volebat bonum statum illorum, et quia bonus status populi pendet ex bono rectore, et Iudæi nescirent prouidere sibi de rectore, quia forte eligerent eum, qui esset ad hæc ineptus, Deus qui cognoscebat interiora, eligere potius debebat, sicut apparuit in assumptione Dauid in regem. Nam Samuel propheta, cum debuit vngere vnum de filiis Isai, voluit primogenitum vngere, quia magnus statura erat, et Deus dixit; non respicias vultum eius, nec altitudinem staturæ eius: quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis ego iudico infra 16. cap. ideo propter hoc Deus melius eligeret Regem ad vtilitatem populi, quam ipse populus eligeret.

Quarto ad certificationem, quia erat iste populus multum dubius, et petebat signa in omnibus, sicut dixit Apostolus: Iudæi signa petunt; & si ipsi Regem constituerent

tuerent sibi, non essent certi, an ille esset, quem Deus regnare vellet, & ideo timerent, ne eius actus dirigerētur, ad hoc ergo vt nulla suspitio eius maneret, conueniebat, vt Deus eis Regem eligeret.

Quinto proderat ad tollēdum discordiam, quia cū esset populus multus, & principatus regalis esset magnus, contenderent omnes de habendo illo, & sequerentur inde scādala: ad Deum autem pertinebat scandala illius populi vitare, vt esset bonus status illius, ideo debuit ipse Regem eligere, in quo tollerentur scandala.

Sexto ad tollendam inuidiam, & hoc maxime a principio institutionis regalis principatus: nam cum nemo ante Rex esset, sed de nouo creandus esset, poterat creari de qualibet familia, & si de vna crearetur inuiderent omnes aliæ familiæ, ideo Deus debuit eligere, quia cum ipse eligeret, rationabiliter deberet quisq; tacere, quia id, quod Deus faceret, esset optime factum, de quo nullus posset conqueri, & ista fuit causa magna, vnde non solum Deus elegit Regem Israelitis, sed etiam ad magis tollendum inuidentiā tenuit illum modum, qui minus posset causare inuidiam. s. q per sortes eligeretur Rex, & simul existentibus oībus tribubus posita est sors inter omnes, & cecidit sors super tribum Beniamin, & illa diuisa est per familias, & domos, vsque ad viros, & sic cecidit sors super Saulem, qui in Regem sumptus est, vt patet infra 10. cap.

An iste modus eligendi Regem, scilicet, quòd Deus Regem eligeret, debuerit manere semper in omnibus electionibus, vel tantum in prima. Quæst. XV.

SED quæretur, an iste modus eligendi Regem. i. quòd semper Deus eligeret Regē, debuerit semp manere, vel quandiu. Aliqui dicunt, q non debuit semper manere, & patet, quia si semper obligarentur Iudæi ad accipiendum sic Regem, peccarent, quando aliter acciperent, & tamen cōiter fiebat contrarium. s. q non expectabatur diuina electio, sed filii Regum vngebantur in Reges, & interdū aliqui, qui non erant de progenie regia, sicut in Regibus Israel, vt patet ex processu tertii, & quarti Regum: & non est conuenienter dictum: quòd in qualibet assumptione Regis cuiuslibet peccarent, quia cum multi boni viri essent in Israel, non permitterent hoc semper fieri, licet aliqñ fieret: etiam Deus pœnam inferret pro hac violata lege circa remtā arduam, & toties violatam, cum etiam circa minora puniret desertores legis, & præuaricatores. *Prima opin.*

Dicendum, q Deus iussit Israelitas non accipere Regē, nisi quem ipse eligeret, & ista lex non potest intelligi, nisi dupliciter, scilicet, aut pro solo primo Rege: aut pro omnibus: nam q in quibusdam deberet seruari, & in alijs non, nulla ratio patitur, sed q in primo solum fieret, vel in omnibus erat satis ratio dubitandi.

Satis rationabiliter dici pōt secundum quosdā. s. q in primo Rege eligendo tenerentur Iudæi illud obseruare, & nō in aliis. Primo quia circa electionem primi Regis occurrebat multa difficultas, cum nondum institutus esset principatus regalis in aliqua familia, & ob hoc posset cuilibet prouenire, ideo cupientibus omnibus principatum illum, essent scandala, & inuidiæ in constitutione Regis, nisi Deus ipse cōstitueret, de quo nullus posset conqueri. Sed circa posteriores electiones, & constitutiones regum non erat sic, cum Deus, semel dedisset principatum regalem cuidam gēti, vel familiæ, & non aliis, ideo non oportebat, q in singulis constitutionibus Regum ipse eligeret.

E

Secundo quia hoc conuenit ei, quod factum est: nam in prima constitutione Regis inuenimus Israelitas petentes a Deo Regem, sicut hic petiuerūt a Samuele, & etiam quòd Deus in conspectu totius populi elegerit Saulem in Regē per sortes infra 10. c. & in aliis vicibus non inuenimus hoc i. q vel Israelitæ peterent a Deo Regem, quia nunquā petiuerunt, aut etiam quòd Deus illis Regem eligeret, ergo ita intelligi debuit: nā si aliter lex intelligeretur, aliter eam Iudæi seruassent.

Tertio patet ex ipsis verbis legis, in qua hæc electio præcipitur. Nam dicitur Deut. 17. cap. Cum ingressus fueris terram, quam Dns Deus tuus daturus est tibi, & dixeris, constituam super me Regem, sicut omnes habent per circui-

A tum nationes, constitues eum, quem Dns Deus tuus elegerit; & ita ista electio Dei esse debebat, qñ Israelitæ dicerent constituam super me Regem, sicut nunc habent omnes nationes, i. aliæ nationes habent Regem in circuitu, sed manifestum est, q hoc solum in prima vice dicerent, quia hoc significat eos ante non habuisse Regem, cū dicant sicut omnes habent nationes. i. aliæ nationes habent Regem; & nos non; cōstituamus ergo Regem. Nam etiamsi postea in qualibet sumptione regis venirent Israelitæ ad petendum Regem a Deo, non dicerent cōstituam mihi Regem, sicut habent aliæ nationes, quia etiam iam ipsi habebant, sed dicerent, da nobis Regem, sicut ante dedisti, & ita apparet, q solum hoc intelligitur de prima vice, & hoc modo sibi aū est argumentum. s. quod Iudæi non peccabant in aliis assumptionibus Regū, licet Deus non eligeret eis Regem.

B Dici potest alio mō. s. q Iudæi nulla vice poterant eligere Regem, sed qñcunq; aliquem assumerent in Regem, debebat Deus illū eligere, primo, quia si Reges semper faciēdi essent de eadem familia, poterat tolerari, q in prima sola vice Deus eligeret, & tamen fuerunt diuersæ familiæ, q a prius fuerunt Reges de Beniamin, & postea de Iuda, ideo oportebat, quòd etiam aliis vicibus Deus eligeret Reges Iudæorum. Secundo, quia causæ illæ, quas diximus præcedēti quæstio. quòd Deus deberet eligere Regem Iudæis, manebant quantum ad alias vices, quia esset discordia & inuidia, & scandala, & incertitudo circa constitutum in Regem, nisi Dei intentio esset nota Iudęis, ideo cōueniens erat, quòd Deus eligeret in omnibus vicibus. Cum autem dicitur, quod non fuit sic obseruatum, dicendum vno modo, quòd istud parum arguit, quia quædam præcepta fuerūt Iudæis

C data, quæ sæpe violabantur. Alio modo dicendum, & melius, quòd fuit quasi semper obseruatum: nā in primo Rege, qui assumptus fuit inter Iudæos, idest, Saule fuit hoc, quia Israelitæ petiuerunt illum a Samuele loco Dei, & Deus elegit eum in fra 10. cap. deinde fuit Dauid Rex, quē Deus elegit, & fecit vngi per Samuelem, antequam moreretur Saul infra 16. cap. & post Dauid elegit Deus Salomonem in Regem. 1. Paralipo. 21. cap. & deinde omnes Reges Iuda fuerunt de stirpe Dauid, & illi, licet non eligerentur, qñ assumebantur in Reges per aliquem actum expressum Dei, sicut fuit in Saule, qui per sortem fuit electus: tamen notificata erat voluntas Dei de illis, q regnarēt, & hoc faciebat ad tollenda oīa inconuenientia, & illa vocabatur electio, & patet istud, quia Deus promiserat Dauid, q de stirpe eius essent Reges in ęternū. 2. Reg. 7. c. & 1. Paralip. 17. *Tertia responsio.*

D ideo qñcunq; succedebat filius patri, apparebat expresse, q Deus illum elegerat, quia Deus prædixerat, q sic volebat, q succederent sp in regno posteri Dauid, sicut in summis sacerdotibus erat, in quibus primogeniti succedebant patribus, vt patet Leui. 6. & 21. & Exo. 29. cap. & manifestum est, q, si regnum per successionem esse debebat in posteris Dauid, primogeniti succederent, q a primogeniti erant maiores in honore, & imperio Genes. 49. & ipsi habebant excellentiam in bonis paternis Deuter 21. cap. si autem non diffiniuisset Deus vnam progeniē, de qua Reges esse deberēt, elegisset Deus qualibet vice Regem, & manifestasset illum populo, sicut fuit in Dauid post Saulem, qui non fuit de eadem tribu: fecit enim Deus vngi Dauid per prophetam infra 16. cap. in quo manifestabat intentionem suam.

Sed tunc obijcietur, q in quibusdam non fuit istud obseruatum, sicut in Isboseth filio Saulis. Nam vnctus est in Regem. s. sequenti lib. cap. 2. & non fuit electus a Deo: etiā fuerunt postea Reges Israel diuiso regno, qui non eligebātur a Deo.

Dicendum, q quidam Reges fuerunt, qui non fuerunt per Deum electi, et ideo male regnauerunt, & hoc non est inconueniens, quia ipse ita dixit Oseæ. 7. cap. ipsi regnauerunt, & non ex me, principes extiterunt non cognoui. Et cum dicitur de regno Isboseth, dicendum, q non fuit electus a Deo, cū potius Deus repulerit Saulem, ne regnaret, dum adhuc viueret, & totā eius posteritatē faciēs vngi Dauid in Regē, & tñ nō oportet dicere, q peccauerit Isboseth sumendo regnum, neq; qui eum vnxerunt. s. Abner, & Israelitæ, quia ille erat filius Regis, & forte non erat eis nota voluntas Dei, de constituendo Dauid in Regem et repellendo progeniē Saulis, de quo magis dicetur seq. lib. ca. c. 2.

An reges Israel fuerint per successionem vel per electionem Dei.

Circa reges autem Israel, qui fuerunt post diuisionē regni dicendum, ꝙ aliqui illorum fuerunt per electionē Dei, sicut fuit de Ieroboam primo Rege Israel: nam propheta Ahias Silonites denunciauit ei, quod futurus esset Rex super decem tribus Israel infra libro tertio capit. 11. De sequentibus etiam aliqui fuerunt a *Deo* electi sicut Iheu, ad quem vngendum in Regem Deus misit prophetam, infra libro 4. Regum cap. 9. plures tamen de Regibus Israel fuerunt per quandam vsurpationem & tyrannidem: nam quidam occidebant alios & regnabant pro eis, vt patet ex processu tertij & quarti libri infra, & de istis Regibus Israel, qui erant Reges Samariæ locutus est Oseæ capit. 8. dicens: Regnauerunt & non ex me. i. non habuerunt a me auctoritatem, quia ego nō elegi eos: reges autem Iuda omnes regnauerunt per Deum, quia erant de posteris Dauid, de quibus dixerat, quòd regnarent in æternum.

Ex quo Deus decreuerat, quòd de stirpe Iuda futurus esset rex cur dixerit de constitutione regis Deutere. 17.
Quæstio. XVI.

SED quæretur, ad quid Deus dixerit loquens de constitutione regis Deuter. 17. cap. constitues eum, quem Dominus Deus tuus elegerit de medio fratrum tuorum, quia inde electi videbātur esse Reges, cum Deus prædixisset, de qua stirpe futuri erant Gen. 49. s. Non auferetur sceptrum de Iuda, & Dux de Femore eius, donec veniat qui mittendus est, & ita designauit ibi, de qua stirpe futuri erant Reges, & quandiu duraturi: vnde non oportebat aliam electionem fieri.

Dicendum, ꝙ certum erat futuros esse Reges de tribu Iuda, quia Deus illud prædixerat, & non poterat verbum Dei vacuum esse, & tamen non sufficiebat illud ad constituendum Reges, vt scirent illos esse de voluntate Dei. Primo, quia ex illa prophetia constabat futuros esse Reges de tribu Iuda, tamen non constabat, quando illi regnare inciperent: nam de fine regni dixit prophetia. s. ꝙ non deficerent Reges de Iuda, quousque veniret Messias, & tamen non dixit, quando inciperent: vnde poterant esse multo tēpore ante Reges de alijs tribubus, & illos Deus eligeret, sicut in primo Rege. s. Saule fuit, quia ille fuit de tribu Beniamin seq. cap. & infra 10. & filius eius post eum, & tamē Saul fuit per electionem Dei, sic. n. potuerant longo tempore de illa tribu, vel de alijs esse Reges, & non essent de tribu Iuda, ideo pro illis necessaria erat electio Dei.

Secundo quia licet notum esset futuros esse Reges de tribu Iuda, non tamen erat certum de illa sola tribu Iuda futuros, quia poterant simul esse Reges de alijs tribubus, sicut fuit post Salomonem: nam erant reges de alijs tribubus, dum essent Reges de Iuda, & tamē illa diuisio a Deo facta est, & ꝙ duo Reges essent habetur infra lib. 4. 13. ca. & 2. Paralip. 12. & primus illorum. s. Ieroboam a Deo electus est, vt dictum est præcedenti q. & ita de talibus non costabat ex illa prophetia: nam ibi dictum est, quòd Reges essent de Iuda, sed non ostensum est ibi, an super totū Israel illi Reges essent, vel super aliquam partem, ideo debuit Deus Reges eligere.

Tertio quia dato, quòd de sola tribu Iuda Reges futuri essent, & nulli alij eos præcederent, erant multæ familiæ in tribu illa, & multi viri, non constabat autem quem illorum Deus vellet, sed de omnibus dubitari poterat, antequam esset prima institutio Regis, cum nullus esset ibi de progenie regali, & hoc apparuit in primo Rege de tribu Iuda, qui fuit Dauid. Nam Deus misit Samuelem prophetam ad vngendum vnum de filijs Isai in Regem, & Samuel nesciuit, quem illorum vncturus esset, quousque Deus ostendit ei Dauid infra decimosexto capitulo, a fortiori ergo dubitaret Samuel, si iuberetur vngere vnum de tribu Iuda, & non exprimeretur, quis esset, ideo debuit Deus eum expresse eligere.

Quarto, quia adhuc postquam Dauid esset vnctus in Regem, non constabat, an aliqui de posteris suis futuri essent Reges, vel alij de tribu Iuda, quia licet Saul fuit Rex, non successerunt ei posteri sui, sed repulit illos Deus, ideo circa singulos post Dauid oportebat, ꝙ Deus daret aliquā notificationem, & istam dedit, in quantum dixit, quòd vo-

F lebat, ꝙ posteri sui succederent ei in regno in perpetuum, vt patet in seq. lib. ca. 7. & 1. Paral. 17. cap. & sic conueniēs fuit, ꝙ Deus eligeret Reges Iudæorum, quia non sufficiebat illa prænunciatio de regno tribus Iuda.

Et orauit Samuel ad Dominum. Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi vocem populi in omnibus, quæ loquuntur tibi: non enim te abiecerunt, sed me, ne regnem super eos. Iuxta omnia opera sua, quæ fecerunt a die, qua eduxi eos de Aegypto vsque ad diem hanc. Sicut dereliquerunt me, & seruierunt dijs alienis, sic faciunt etiam tibi. Nunc ergo vocem eorum audi. Verumtamen contestare eos, & prædic eis ius Regis, qui regnaturus est super eos. Dixit itaque Samuel omnia verba Domini ad populum, qui petierat a se Regem, & ait: Hoc erit ius Regis, qui imperaturus est vobis: Filios vestros tollet, & ponet G *in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum, & constituet sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorum, & curruum suorum.*

Luna Tasse vrbi conditur.

Et orauit Samuel ad Dominum. Hic ponitur tertium. s. Domini diffinitio. Samuel. n. noluit quicquam videre immediate, vt proposuerunt Israelitæ, dicens, ꝙ referret Domino, & postea responderet eis: ipsi tamen manserunt in vrbe Ramatha: nam non recesserunt seniores petentes Regem de loco illo, quousque Samuel respondit eis determinate, & proposuit omnia, quæ habentur hic, & ad vltimū consensit, ꝙ haberent Regem, quia tamen hoc non erat immediate expediendū, remisit singulos in terram suam, vt patet infra. s. dixit dominus ad Samuelem, audi vocem H eorum, & constitue super eos Regem: Et ait Samuel ad viros Israel, vadat vnusquisque in ciuitatem suam, & sic oratio ista Samuelis solum fuit per vnum diem, aut duos: nam magno tempore non expectassent seniores Israel in Ramatha. Et dicit Iosephus, ꝙ postquam audiuit ista verba fuit tantum afflictus, ꝙ nec cibi memoriam habuerit, nec somni, sed facta nocte rerum cogitationes euoluens sine sopore permanserit. Dicitur autem, ꝙ orauit Samuel ad Dominum. s. vt responderet ei, quid in hoc indicaret: Deus autem per noctem ei apparens significauit ista, quæ infra habentur, *Dixitque Dominus ad Samuelem,*

Quomodo locutus sit Dominus ad Samuelem de Rege constituendo. Quæst. XVII.

I QVOMODO autem ista locutio facta sit, non apparet: poterat tamen fieri multipliciter. s. ꝙ per apparitionem alicuius Angeli in forma assumpta, sicut apparuit Angelus quidam Iosue euaginatum habens gladium: Iosue cap. 5. vel poterat esse, ꝙ fieret ad eum aliqua vox formata ab Angelo, sed non appareret quis loqueretur, sicut fiebat Moysi, cui loquebatur Dominus interdum de columna nubis ad ostium tabernaculi, & nemo ibi apparebat, vt patet Nume. capit. 12. sic etiam factum est in datione legis in monte Sinai: nam audiuerunt voces Israelitæ, & nullam figuram omnino viderunt, vt patet Deuteron. capit. 4. Poterat etiam fieri alio modo. s. per somnium, & immutationem phantasticam, quæ vocatur visio imaginaria, & ista cōmuniter accidebat prophetis, sic patet Nume. 12. capit. s. Si quis fuerit inter vos propheta Domini in K visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum: Poterat etiam esse alius modus. s. per solam mutationem intellectus, [illegible] propheta eleuaretur ad cognoscendum aliqua, quæ a[illegible] cognosci non poterant, nisi infuso aliquo supernaturaliter lumine, & hoc poterat fieri, vel per extasim, vel sine extasi. De his magis declaratum est Nu. 12. cap. modus autē communior erat, vt fieret per somnia: fuit tamen a principio Samueli facta reuelatio per noctem nō per somniū, sed per veram vocem ad eum missam, quam ipse audiuit: vnde ter surrexit de cubili suo putans se vocari ab Heli, ut patet supra capit. 3. sic etiam dici potest, quòd fuerit hic. *Audi vocem populi.* Id est, facias, quod petunt: accipitur autem hic audire, id est, exaudire, quoniam audire nihil proficiebat: etiam Deus hoc non iuberet, quoniam iam audierat Samuel uocem populi.

In omnibus, quæ loquuntur tibi. Id est, fac omnia, quæ loquū-

tur

tur.s.constituendo eis Regem,ut uolunt. *Non.n. te abiecerunt,sed me.* Hoc dicit Deus, vt Samuel hoc expediret sine vlla difficultate nó respiciés,an aliqualiter grauaretur ipse in hoc: videbatur enim quoddam dedecus ei inferri, quia ipse, & filij sui habebant principatum iudicariuum populi nunc autē,si institueretur Rex,non maneret vllus principatus in domo Samuelis: dicit tamen Deus,quod nó grauetur in hoc Samuel,quia non contemnitur ipse principaliter,sed Deus,& tamen Deus id tolerat, ergo ipse tolerare debet. *Ne regnem super eos.* Id est,Israelitæ abiecerunt me, ne habeam regnum super eos: ante hoc autem nemo regnabat super Israelitas, sed Deus ipse erat Rex immediatus: nunc vero,quia volebant alium eligere Regem, nolebant super se Deum immediate regnare.

Iuxta omnia opera sua, quæ fecerunt a die, qua eduxi eos de terra Aegypti vsque ad diem hanc. Quasi dicat; non est admirandum,quod hoc faciant,qm̄ non est opus nouum, sed est sicut omnia alia,quæ fecerunt a die, qua eduxit eos de terra Aegypti.s.semper ab illo die peccauerunt,& nunc etiam peccant.

Quō intelligatur, qđ Iudæi sēr per peccauerūt.

Non tamen est intelligendum,quod semper peccarent, quia aliquando sequebantur Dominum, vt patet supra, s. tempore Samuelis: etiam Iosue cap. vlt. dicitur & Iudic. cap. 1. quod Israelitæ seruierunt Deo Israel cunctis diebus Iosue & seniorum, qui longo tempore vixerūt post Iosue, ergo non semper operati sunt prauè Israelitæ ex die, qua egressi sunt de Aegypto.

Respondendum est, quod accipit hic scriptura vniuersale,vt in plurimum secundum modum communem scripturæ: rarissimé enim Israelitæ Deum colebant conferendo ad tempora,in quibus non colebant,ideo illa tempora, quibus colebant,reputantur quasi nihil: sic enim dicitur, quod Israelitæ toto tempore, quo fuerunt in deserto.s.40. annis peccabant, & tamen non semper peccauerunt: aliquando enim rectè agebant,& habebant affectum in Deū conuersum, ita vt Deus laudaret intentionem eorum, vt patet Deuter.cap.5.s.bene omnia sunt locuti: quis det eos talem habere mentem, vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea: dicebantur tamen semper peccasse, dum fuerunt in deserto,vt patet Psalm.94.s.Quadraginta annis proximus sui generationi huic,& dixi, semper hi errant corde; sic igitur hic dicitur, quod semper opera eorū fuerunt talia.i.vt communiter. *Sicut dereliquerunt me,& seruierunt dijs alienis.* Hoc enim sæpe fecerunt: nam in deserto,parum postquā egressi sunt de Aegypto, scilicet, nódum completis tribus mensibus,fabricauerunt deos Aegypti facientes vitulum aureum, & isto erat Deus Aegyptiorum,qui vocabatur Apis. De hoc apparet declaratū Exo. 33.cap.postea etiam anno 40.ante introitum in terrā Chanaan plurimi Israelitarum coluerunt deos Moab, vt patet Num.cap.25. & perierunt ibi multi Israelitæ: postea etiā, cum fuerunt in terra Chanaan,multoties conuertebantur ad idola,sicut patet per processum libri Iudicum, & tunc tradebat illos in manus diuersarum gentium,& deinde cū conuerterentur,suscitabat Deus iudices, qui liberabāt eos. *Sic faciunt etiam tibi.* In hoc Deus cósolatur Samuelem, ne doleat, quod principatus auferatur a domo eius, quoniam non est mirum, quod hoc faciant illi, cum sic etiam Deo fecerint ab initio relinquentes eum, & colentes deos alienos. *Nunc ergo audi vocem eorum.* id est,exaudias,quę dicunt, vt facias secundum voluntatem ipsorum.s.constituendo Regem. *Veruntamen contestare eos.* Quamuis Deus sciret,quod Israelitæ semper vellent Regem habere; tamē voluit,vt circa hoc adhiberetur quæcunque diligentia adhiberi posset,vt desisterent ab hac peruersa intentione: nā non erat eis salubre,quod Regem peterent, quia aliquo tépore tantum affligerentur a Rege suo,quod ipsi nollēt habere Regem,& si hoc non fuisset eis prænūciatum a Deo, habuissent aliquam occasionem dicendi,quod ipsi non accepissent Regem,si prescituissent, quæ mala inde consecutura essent; voluit Deus eis prænunciare ista per Samuelem,& hoc est,quod cótestaretur.i.testificaretur illis,quod multa mala ventura essent,si eligerent Regem,& hoc est, quod contestaretur eos. *Et prædic eis ius Regis,qui regnaturus est super eos,* id est,prænuncias illis, quantum poterunt super eos Reges,quos cōstituent,& vocantur hic iura Re-

Iudæi maxime dediti fuerunt idololatriæ.

A gis ea, quæ Reges ab eis exigere poterant. Et dicitur hic de Rege regnaturo: non quidem,quod intelligantur omnia ista de illo Rege,qui immediate regnaturus erat super Israel,quia ille non afflixit Israelitas secūdum omnia,quæ habentur hic: ille enim fuit Rex viuens in simplicitate.s. quod non habuit magnitudinem exercitus,nec equites,et præcursores quadrigarum, & multitudinem possessionis, secundū quod habetur hic: sed accipitur hic Rex pro omnibus Regibus futuris, qm̄ aliqui eorum grauauerunt nimis populum in tributis,& accipiendo ab illis, sicut apparet de Salomone, qui habēdo magnitudinem diuitiarum, grauauit populum suum, ita vt in principio regni filij eius dicerent Israelitæ: pater tuus durissimum iugum imposuit nobis; tu itaque nunc minue paululum de imperio patris tui durissimo,& de iugo grauissimo,quod imposuit nobis,

Quis erat rex, cuius iura describit hic scriptura.

B vt patet infra 3.lib.cap.12. & quia noluit filius Salomonis minuere aliquid de iugo,quod imposuerat pater suus, diuisum est regnum illius,& recesserunt 10.tribus ab eo,vt patet eod.cap.sic quoque alij Reges,qui praui erant, grauabant populum magnis impositionibus,ita vt iam Israelitæ magis se putarent seruos, quam liberos.

Dixit itaque Samuel omnia verba Domini. Ista verba sunt ea,quę habentur infra de iure Regis,& Deus dixerat illa Samueli.s.nocte præcedenti,cum apparuit ei. *Ad populum,qui petierat a se Regem.* Iste populus erat multitudo seniorum, qui conuenerant de toto Israel in Ramatha ad Samuelem,vt constitueret eis Regem: vocantur isti populus,quia multi erant,cum dicatur supra, quod congregati sunt vniuersi maiores natu Israel: vel vocantur populus, quia nomine totius populi illi veniebant ad Samuelem,

C & isti petebant Regé a se.i.a Samuele.s. quia iste erat propheta Domini,& erat princeps eorum,volebant, quod ipse institueret eis Regem: eo autem nolente nolebant facere quicquam,quia dato quod vellent,& facerēt,putabant, quod non cederet eis in prosperum.

*Hoc erit ius Regis,qui imperaturus est vobis.*i.quicunque Rex fuerit super vos constitutus, vt imperet, poterit facere omnia,quæ sequuntur hic. *Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis.* Tollere significat violentiam,& est sensus, quod inuitis ipsis Rex acciperet filios eorum ad seruiendū sibi. Et dicit,quod poneret in curribus suis,quod intelligitur dupliciter. Vno modo de curribus,qui sunt plaustra,& pertinent ad agriculturam, & opera rustica.s.quod Rex acciperet de filijs Israelitarum aliquos ad seruiendum sibi in opere rurali,& poneret eos in curribus.s. ad regendū plau

Currus quot modis accipitur.

D stra,& huic cósonat,quod infra habetur.s.filios vestros faciet aratores agrorum suorum,& messores segetum, & fabros armorum: etiam infra dicitur, quod auferet seruos, & ancillas, & iuuenes optimos, & ponet in opere suo.s. q̄ faceret eos cessare ab operibus familiaribus, & poneret illos in opere suo.s.regali. Alio modo accipitur currus pro curribus falcatis,qui pertinebant ad genus belli: erant autem isti currus habentes in rotis gladios curuatos in modū falcis,& extensos in transuersum. Cum autem currus moueretur impetu magno,quicunque prope currum esset,discerpebatur,ideo omnes fugiebant a curribus: trahebātur autem isti currus ab equis quatuor, qui etiam armati erāt aliquo genere leuis armaturæ, ne læderentur ab hostibus incursantibus, & super currum erat vnus vir armatus,qui pugnabat,alius autem erat super equos, qui vertebat eos,

Currus falcatus qualis erat, & quō cum eo bellū fiebat.

E quocunque vellet: fuit autem istud antiquissimum genus armaturæ,eratq; pręciosum,quia erat magnorū sumptuū, ideo etiamsi essent Reges potentes, paucos currus habere poterant, & de istis intelligitur litera hæc: quoniam hic a principio agitur de opere bellico,cum dicitur, quod faciet eos sibi equites,& præcursores quadrigarum suarum,& tribunos, & centuriones.

Currus falcati non fuerunt apud Hebræos in introitu terræ Chanaan. Quæst. XVIII.

ISTI currus a principio inter Hebræos non fuerunt: nam cum introierunt Israelitæ in terram Chanaan pugnaueruntq; contra multos Chananæos simul, acceperūt currus, & equos: iussitq; Deus, vt currus igne comburerent,& equos subneruarét, ita vt ipsi nihil vtilitatis ab eis

acci-

accipérent: de hoc Iosue cap. 11. Postea autem Israelitæ nunquam habuerũt currus, tum quia Deus vetuerat; tum quia erant ipsi pauperes, & non poterant emere, nã in terra Israelitarũ rarissimi equi erant, sed emebantur de Aegypto, & Choa: vnde Salomon, qui habuit multitudinem equorum, et curruũ, partim emebat de Aegypto, & Choa, & partim offerebantur ei a Regibus, & prouinciis, vt infra 3. lib. cap. 10. Reges autem, qui immediatè præfuerunt Israeli, nihil horum habuerunt, potissimum Rex Saul, qui primus fuit: nam iste pauper fuit, et non habuit currus, et equites, nec solũ hoc, sed etiam non habebat arma ad bellum, quia in primo bello, quod ipse fecit contra Philisthinos, non inuenta sunt arma in Israel, scilicet, nec gladius, nec hasta, nisi in manu eius, et filij sui Ionathę, vt patet infra cap. 13. Dauid autem, qui successit huic in regnum, nimis fuit diues, quia fecit bella multa contra gentes, in quibus ditatus est: ita vt ipse reliquerit aurum, et argentum, et es, quę necessaria erant ad ædificationem templi Domini, vt patet 1. Paralipom. cap. 13. relicta sunt etiam multa inuolucra pecuniarum in sepulchro eius: nam ferunt ibi, vt ait Iosephus libro septimo Antiquitatum, octo loculos argenti, et auri mechanicè absconditos, ita vt nullus Hebræorum Regum, nec aliarum gentium moriens tot pecunias reliquerit: iste tamen non habuit currus, et equites: non enim de eo aliquid tale legitur, nisi de paucis sequenti lib. cap. 8. sed filius suus Salomon, qui præcessit in gloria regali super omnes Reges Iudæorum, multiplicauit sibi currus, et equites: nam habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorum currilium .i. pertinentium ad currus, et habebat duodecim millia præsepia equestrium, vt patet infra 3. lib. cap. 4. multiplicauit etiam post hoc sibi currus, et equites, quia emebat de Aegypto, et Choa, et offerebantur sibi a prouinciis, et gentibus terræ: in his autem curribus, et equis ponebat filios Israelitarum, et quãtum ad hoc cogebat eos ad quoddam genus seruitutis: alij autẽ Reges, qui post Salomonem fuerunt, eodem modo fecerunt, quãquam non accesserunt ad magnitudinem gloriæ Salomonis. *Facietque sibi equites*. Scilicet, homines armorum pugnantes in equis: rara enim erat apud antiquos equestris pugna, et tamen Reges, qui fuerunt gloriosi, habuerunt equites, et assignabant sibi pro equis de filiis ipsorum Israelitarum viros industrios, et potentes ad bellum: sic namq; Saul, licet non habuerit currus, et equites, tamen pro militia sua accipiebat de filiis Israelitarum quoscunque volebat. Sic patet infra cap. 14. f. Quencunque videbat Saul virum fortem, et aptum ad prælium, sociabat eum sibi. *Et præcursores quadrigarum suarum*. Vocantur præcursores aurigæ. s. qui dirigebant currus: nam in pugna currili erat super currũ vnus vir armatus, qui pugnabat cõtra hostes: alius aũt erat super equos dirigens eos, et iste nõ pugnabat, sed dirigebat currum. Hi autẽ vocantur præcursores quadrigarum, quia faciebant eas currere, quocunque vellent, et de his etiam accipiebant Reges Israelitarum ab Israelitis ascribentes eos illi operi; et vocantur præcursores quadrigarum, quia in præcursu earum currebant. s. præcedentes armatos, qui erant in curribus, quia auriga erat in anteriori parte currus, id est, temone, et armatus vir super ipsum currum.

De paupertate Regis Saulis, & de diuitijs Dauid & Salom.

Et constituet sibi tribunos, & centuriones, Id est, etiam de filiis vestris faciet tribunos: isti erant principes armatorum in bello: nam diuidebatur semper exercitus in duces, vt nõ essent omnes immediatè subditi vni viro, sed cũ diuisi essẽt in plures per subordinationem facilius fieret, & melius res bellica ageretur: isti autem principes tenent multiplicem gradum secundum pluralitatem & paucitatem subiectorũ sibi; vocabantur autem quidam tribuni .i. millenarii, quoniam mille viros habebant sub ducatu suo. Alii vocabãtur centuriones, quia quilibet eõrum habebat cẽtum viros sub se, & sic erant alii quinquagenarii, & secundum alios numeros: hos autem accipiebat Rex de filiis Israel ascribẽdo eos exercitui suo. Istud autem non erat grauamen Israelitis, quia ꝙ aliquis constituatur in principem excellẽtia est, & non seruitus: potest tamẽ istud aliqualiter pertinere ad subiectionem, in quantũ aliqui nolentes vacare operi bellico, sed magis manere in otio quieto, ascribebantur militiæ, vt essent duces, & haberent magnam curam exercitus.

Tribuni quid.

Cẽturio quid.

F *Et aratores agrorum suorum*. Id est, accipiet Rex filios vestros, & assignabit eos ad arandum agros suos: vacabant enim Reges agriculturæ, & volebant, quòd subditi impẽderent eis famulatum etiam quantum ad hoc.

An omnia ista iura Regis, quæ hic ponuntur, sint debita Regibus, ita quòd possint illa sine peccato exigere. Quæstio. XIX.

QVÆRET aliquis, an ista, quæ habentur hic, sint iura debita Regibus: ita ꝙ ipsi licitè possint exigere illa a subditis. Aliquis respondebit, ꝙ sic, quoniam si ista nõ possent Reges petere a subditis, superfluè ponerentur hic, quia si de eis, quæ iniustè agere possunt contra subditos, dicatur, non erit numerus, quia non solum hęc mala, sed
G etiam quæcunque alia homines excogitare possint, Reges poterunt subditis facere, ergo ista, quæ habentur hic, debita sunt.

Prima opinio.

Primũ argumẽtum.

Item patet, quia dicitur hic, hoc erit ius Regis, qui imperaturus est vobis; sed quæcunque iure fiunt, iustè fiunt, ergo Reges iustè ista poterunt exigere. In contrarium videtur, ꝙ non possint ista iustè petere: quoniam hic ponuntur aliqua, quæ pertinent ad rapinam, sed rapina iniusta est; de hoc apparet infra, cum dicitur, agros quoque vestros, & vineas, & olueta optima tollet, & dabit seruis suis. Item quia dicit filios vestros faciet aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorum: sed ista aut fiebant sine pecunia, aut data pecunia, si sine pecunia, pertinebat ad violentiam, & defraudationẽ laborum, quæ grauia peccata sunt, si autem data pecunia, pertinebat solum ad vio-
H lentiam, in quantum Rex cogebat eos laborare in opere suo contra voluntatem ipsorum.

Secundũ argumẽtum.

In oppositum pro veritate.

Item dicitur infra; segetes vestras, & vinearum reditus addecimabit, vt det eunuchis, & famulis suis, & seruos vestros, & ancillas, & iuuenes optimos, & asinas auferet, & ponet in opere suo, sed ista manifestè sunt iniusta, ergo nõ erant debita Regi.

Itẽ patet, quia dicitur infra; vos eritis ei serui, sed quòd rex deducat in seruitutem eos, quibus præest, est iniustissimum: ergo non poterit ista facere.

Item dicitur infra; Clamabitis in illa die a facie Regis vestri, quem elegistis, & non exaudiet vos Dominus, quia petistis Regem: si tamen ista iustè imponerentur, non habebant Israelitæ, cur clamarent ad Deum, nec cur Deus non exaudiret eos: dicitur tamen, ꝙ non exaudiet, quia pe-
I tiuerunt Regem, ergo præsupponitur, ꝙ ipsi iniusta patiebantur: Deus tamen non liberabat eos, quia ipsi meruerãt.

Respondendum ad quæstionem secundum quosdam: dicit enim Nicolaus, ꝙ aliqua sunt de iure Regis in necessitate positi propter bonum commune Regni; & sic omnia, quæ inferius scribuntur a Samuele, sunt de iure regni, quia in tali casu omnia sunt Regis, vel principis expendẽda pro bono communi, sicut & in corpore naturali videmus, ꝙ manus, vel alia pars corporis naturali instinctu exponitur pro conseruatione vitæ ipsius corporis. Si autem accipiatur alio modo ius Regis extra necessitatem, sic plura exprimuntur a Samuele, quæ non pertinent ad ius Regis, vtputa omnia, quæ reddunt populum subditum seruilem, & quæ non respiciunt bonum commune, sed hominis in regno positi voluntatem, & talia prædixit eis Samuel ad
K retrahendum eos, ne peterent Regem, quia non expediebat eis, cùm facilè regnum conuertatur in tyrannidẽ propter magnitudinem potestatis vni commissæ.

Opinio Lyrani de iure Regum confutatur. Quæst. XX.

Hæc opi. Nic. est multum falsa satis, et periculosa animab. quia præstat principib. in continuũ rapinæ & tyrannidis.

SED dicendum est, ꝙ ista, quę ponuntur hic, non sunt iura Regum .i. eis debita, vt ipsi exigere possint illa a subditis. Nec stat distinctio, ꝙ quędam illorũ pertineãt ad Regem existentem sine necessitate, & omnia pertineãt ad Regem existentem in necessitate: nam nulla necessitas Regis esse potest, pro qua licitum sit, ꝙ ipse reducat in seruitutem subditos suos infra tamen dicitur; Vos eritis ei serui, & clamabitis; ergo non poterat Rex aliquo modo ista exigere, nam Rex illa iustè exigit, quę pertinent ad principatum regalem manentem in viribus suis; cum autẽ transierit

fierit principatus regalis in tyrannidem, est iam peruersissima politia: ergo non poterit Rex exigere ea, quę pertinēt ad tyrannidem; sed nulla maior potest esse species tyrannidis, quam quòd Rex seruos efficiat subditos suos, ergo nullo casu hoc licet.

Item multa alia sunt hic, quæ pertinent ad iniuriam, & non prosunt ad commune bonum regni. s. ꝙ Rex faceret filios Israelitarum aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorum, sed ista fieri non possunt, nisi ad vtilitatem priuatam Regis, & cum graui damno subditorum, ergo nullo modo ista Rex potest exigere.

Item exemplum Nicolai non applicatur ad propositū, scilicet, ꝙ sicut in corpore naturali quælibet pars se exponit pro toto corpore, ita quoque pro bono cōi omnia bona priuatorum exponenda sunt, quod quidem verum est: B sed hoc nihil pertinet ad ea, quæ dicuntur hic de iure Regis, quoniam omnia, quæ habentur hic, pertinent ad bonū priuatum Regis, cum ipse pro seipso accipiat omnia hæc a subditis, & non pertinent ad bonum commune, ergo nō poterit Rex in quacunque necessitate ista accipere.

Item Deus vetuit in lege aliqua istorum, ergo non poterant Reges illa iuste petere: patet, quia infra dr, ꝙ Rex tollet agros & vineas, & olineta optima, et dabit seruis suis, & segetes vestras addecimabit, vt det eunuchis, & tñ Ezechiel. cap. 46. dicitur: Non accipiet princeps de hæreditate populi per violētiam, & de possessione eorum, sed de possessione sua hæreditatem dabit filijs suis, vt non dispergat populus meus vnusquisque a possessione sua.

Item infra dicitur, quòd Israelitæ efficerentur serui Regis sui, & tamen Deut. cap. 17. prohibetur istud: nam dicitur: Cumq; fuerit constitutus nō multiplicabit sibi equos, C nec reducet populū in Aegyptum equitatus numero subleuatus. s. non habebit Rex magnam potentiam, ita vt per hoc reducat subditos suos in seruitutem, ꝙ est reducere eos in Aegyptum. s. in talem seruitutem, qualem patiebantur in Aegypto. Et non solum non licebat Regi reducere in seruitutem subditos, sed etiam non licebat, ꝙ superbiret super eos. Sic patet Deut. cap. 17. s. ꝙ non habebit Rex immensa pondera auri & argenti; & subditur postea, ne eleuetur cor eius in superbiam super fratres suos; ergo nō erat licitum Regi ista petere.

Dicendum igitur, quòd omnia, quæ habentur hic, fuerunt posita non quidem tanquam iura Regum, sed tanquam mala, quæ poterant facere Reges super subditos propter magnitudinem potestatis, & ponuntur hic multa grauissima, vt per hæc intelligantur multa alia mala, D quæ Reges excogitare poterāt, & imponere subditis suis, cum hic ponatur id, quod grauissimum est, scilicet, quòd subijcerentur in seruitutem.

Rationes primæ opinionis quæst. 19. soluuntur. Quæstio. XXI.

AD rationes in contrarium patet responsio. Ad primam: cum dicitur, ꝙ ista aut ponebantur tanquam iura debita, aut tanquam mala, quæ infligere poterant Reges subditis. Dicendum, ꝙ ponebantur ista tanquam mala, quæ Reges poterant infligere per potestatem, & non tāquam iura debita. Et cum dicitur, ꝙ ista superflua sunt, quia plurima alia infligi poterant. Respondendum, ꝙ ponuntur ista, vt per ea significentur omnia alia quęcunque E mala, quæ infligi possent, quia hic ponitur omnium pessimum. s. seruitus, in qua possunt omnia alia colligi.

Ad secundam, cum dicitur, ꝙ ista sunt iura Regis, vt patet in litera. Respondetur, ꝙ non accipitur hic ius pro eo, ꝙ debitum est, sed large pro omni, quod impositum est, & reddi solitum est, & sic omnes impositiones Principū, vel locorum, siue iustę, siue iniustę sint, iura vocantur Principum, vel locorum, ideo quanquam hic Deus dixit, ꝙ ista essent iura Regis, qui imperaturus erat, nō attribuitur aliquod ius Regibus ad petendum aliquid horum, cum solū vocentur hic iura, id est, impositiones.

Causa autem, quare ista posita sint hic, fuit, vt Israelitę timore malorū sibi futurorū desisterent a petitione Regis, qd apparet ex principio literę: veruntamen cōtestare ei ius Regis, qui imperaturus est. i. prædic eis, quę mala Reges A facient eis, imponendo eis quæcunque voluerint per magnitudinem potentiæ, ideo eo modo, quo posita sunt, omnia debent exponi ad iniquitatem.

An Rex possit licite aliquos inuitos facere armigeros suos, vel qualitercunque militantes sibi in bello. Quæst. XXII.

POSSVNT tamen aliqua horum trahi ad ęquitatem, ita vt liceat Regibus illa petere: sic patet de primo. s. filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, & faciet sibi equites, & præcursores quadrigarum.

Sed pro his considerandum est, ꝙ aut est necessitas Reipublicæ, vt habeat militantes ad defensionē suam, aut non est necessitas: si est necessitas, aut illa est præsens. s. quia ho B stes instant, vel est necessitas de futuro, ad quam vult se parare Respublica per prouidentiam, antequam veniat, quoniam secundum Gregorium minus iacula feriunt, quę preuidētur: si sit necessitas pręsens poterit Rex ascribere militiæ suæ quoscunq; viderit opportunum esse scribi obseruatis duobus. Primo ꝙ hoc non repugnet professioni personæ. Secundo, quod prouideatur ei de sufficienti salario. Quantum ad primum patet, quia etiam pro necessitate hostium non poterit Rex ascribere militiæ suæ ordinatos in sacris, qm̄ hos ad bellum ire, vt pugnēt, iniustum est, quia occidendo aliquem efficerentur irregulares. Idem autem est quantum ad Monachos, etiamsi non sint in sacris, quoniam ad hos non pertinet bellū, sed orationes, vel lachrymæ. Ita autem erat in Veteri Testamento, quia licet non contraheretur irregularitas in sacerdotibus illis eo modo, C quo nunc contrahitur, tamen sacerdotes non pertinebant ad bellum, quod patet Num. cap. 1. quia cum ibi computati fuissent omnes Israelitæ procedentes ad bellum, dixit Deus Moysi: tribum Leui noli numerare, nec ponas summam eorum cum filiis Israel: sed constitue eos super tabernaculum, & vasa eius, quasi dicat, quòd eo, quòd habebant curam sanctuarij, non cogerentur ire ad bellum: ideo sacerdotes, & Leuitæ non poterant a Regibus Iudæorum adscribi in militia.

Secundum, quòd requirebatur, erat, quòd prouideretur sufficienter adscriptis ad militiam de bonis communitatis, vel de bonis Regis, quia nemo cogitur suis stipendiis militare 1. ad Corint. cap. 9. hoc autem verum est, si Rex, vel communitas haberent, vnde soluerent stipendia; alioquin pro bono communi teneretur quilibet stipendiis suis mili- D tare, quantum posset, & in isto casu debent bona priuatorum exponi pro cōmunitate, sed pro Rege non: quia Rex est propter communitatem, vel regnum, & communitas non est propter Regem, sed solum ipse est membrum nobilius illius. Potissimum aūt si sit talis communitas, quæ nihil habeat in cōi, sed omnia in singulari, sicut erat inter Lacedęmonios, vt patet 2. Poli. cap. de politia Lacedæmoniorum. q̄ q̄ talis modus politiæ vituperabilis est, sicut ibi Aristot. redarguit. Si aūt necessitas militandi non esset pro pręsenti, sed pro futuro dicendum, ꝙ iustum est, & rationabile, ꝙ aliqui sint militantes, & erudiri ad bellum antequam hostilis necessitas ingruat; alioquin facile est superari quoscunq; pugnantes, nihil enim magis est, ꝙ ad bellum conferat, quàm annorum exercitium, & assiduitas, sic enim dicit Vegetius lib. 1. de re militari, ꝙ Romani omnes gentes E sola armorum exercitatione vicerunt: nam Gręci prudentia superiores erant: Africani aūt dolositate maiores; Hispani autem viribus, & fortitudine sine dubio superabant, sed has omnes gentes sola exercitatione vicerunt, iō dicendum ꝙ oportet, quòd Respublica semper habeat aliquos, qui armorum peritiam, & consuetudinē habeant: & quantum ad hoc Rex, vel populus pōt ascribere militiæ, quos voluerit prouidendo sicut in superioribus. s. quòd professio personę non repugnet; & de competenti stipendio prouideatur.

Quilibet tenetur exponere bona sua pro salute communi, sed non pro Rege.

Prudentia Græcorum.

Exercitium Romanorum.

Fortitudo Hispanorum.

Si aūt non sit necessitas militantium, sed ꝙ Rex ad gloriam. & excellentiam suam velit multos ascribere militię, erit iniustum accipere aliquē inuitum ad militiam ētsi status personæ non repugnet, & de sufficienti stipēdio ei prouideatur: hæc aūt omnia intelliguntur quantum ad omnia genera hominum militantium. s. quantum ad equites,

& præ-

& præcursores quadrigarum, tribunos, centuriones, & similes. *Et messores segetum*. Ista pertinent ad opera agriculturæ: interdum enim principes cogunt subditos suos famulari eis in opere agriculturæ vel in constructione domorum, & similibus nulla data pecunia: quod pertinet ad tyrannos, qui vtilitatem suam quærunt non curantes de vtilitate subditorum. & sic subditos, vt seruos arbitrantur imponentes eis omne genus seruitutis.

Et fabros armorum, & curruum suorum. Id est, etiā Reges cogent filios vestros famulari eis, vt sint fabri ferrarij ad fabricandum Regi omne genus armaturæ, etiam ad fabricandum currus. Vocantur quoque fabri respectu curruum: quia faber est nomen generale ad omnem operantem manualiter in rebus duris, siue in metallis, siue lapidibus, siue lignis. Reges autem ad gloriam suam volebant habere omnia hæc, & cogebant subditos ad faciendum eis illa: sic patet de Salomone, qui fabricauit sibi currus multos, & arma, ad quæ cogebat filios Israel: vnde ipsi dixerunt, quòd erat eis impositum graue iugum à Salomone seruitutis magnæ, & petierunt illam a filio eius minui inf. 3. lib. cap. 12.

An Rex possit imponere licite subditis, quid sint messores agrorum suorum, & aratores, & fabri armorum.
Quæst. XXIII.

QVAERET aliquis, an Reges aliquo modo imponere possint subditis suis ea, quæ habentur hic. s. quod sint messores agrorum suorum, & aratores, & fabri armorum. Respondendum est, quod aut Reges imponunt ista subditis nullo dato pretio, vel tanto non quantum iustum est: aut dato pretio rationabili: si primis duobus modis, iniustum est, & nequaquam imponere possunt, nisi forte Reges nimis pauperes essent, non vt nunc sunt, sed vt a principio erant, cum principatus regalis erat aliquid paruū, sicut patet de Saule, qui licet Rex esset, tamē sequebatur boues veniens de agro, & vacabat agriculturæ, vt patet infra 11. cap. Nam die, qua nunciatū est ei de iniuria Regis Ammon contra viros Iabes Galaad veniebat de agro: arauerat enim, & cum duceret coram se duos boues, ira concitatus occidit vtrunque, & diuisit in particulas: si huiusmodi autem Reges vacantes agriculturæ, vt prouiderēt aliqualiter statui suo, propter inopiam non possent abundare cultoribus agrorum suorum, poterāt imponere subditis suis, quòd essent aratores agrorum suorum, et messores segetū, sicut poterant imponere alia tributa cum essent in inopia. De fabris autem armorum, & curruum non est sicut de messoribus segetum, & aratoribus agrorum, quoniam etiamsi non sit Rex in inopia, posset subditis suis, quos videret ad hoc industrios, imponere, quod fabricarent arma, & currus; dato tamen pretio rationabili.

In aliis aūt duobus, etiamsi Rex daret pretium sufficiēs, non poterit aliquos inuitos facere aratores agrorum, & messores segetum. Ratio diuersitatis est, quia fabri armorum pertinent ad vtilitatem Reipublicę, & vtilitatem Regis: quilibet autē, qui est in Republica, cum sit pars ipsius vrbis, tenetur vrbi, & debet impendere quicquid habet, & potest. & ēt seipsum pro vtilitate eius, si res exigat: esse aūt messorem agrorum Regis, & aratorem non tangit aliquo modo vtilitatē publicam, sed personam priuatam. s. Regē; ipsi autem non tenentur ad omnia, quæ sibi vtilia sunt sicut Reipublicæ, eo quod cum aliquis agit pro Republica, agit pro seipso, cum bonum suum sit pars boni publici: cum autem agit pro Rege, cuius bonum non tangit bonum publicum, est facere pro persona priuata, ideo rationabiliter dato pretio pōt cogi in vrbe aliquis ciuis ipsius, vt sit faber armorum pro Republica, si ad hoc industrius sit: & sic de aliis, quæ tangunt vtilitatem Reipublicę: non cogetur tñ aliquis ēt dato sibi pretio, quòd sit arator agrorum Regis, & messor segetum illius, ideo si vellet Rex ad aliquid istorum cogere subditos suos, grauaret eos.

Filias quoque vestras faciet sibi vnguētarias, & focarias, & panific. &c. Sicut Rex redigebat in famulatum suum viros Israelitas; ita etiam redacturus erat filias eorum, ita vt nullus [illegible] a seruitio Regis: erant autem feminæ seruituræ [illegible] quibus officiis, quæ ad earum ministrationem

F pertinent: sic autem est esse vnguentarias: istud autē pertinet ad omnem compositionem, quæ fit ex speciebus ad delectamēta humana: est autem dupliciter. Fiunt enim quædam compositiones liquidæ, & molles ex rebus diuersis, & istæ proprie vocantur vnguenta, quia sunt ad vngēdum corpora, & condelectant carnem humanam per tactum. Aliæ autem sunt compositiones de rebus siccis, & aromaticis, & istæ pertinent ad odorem, vt inde condelectentur homines: istud autem non vocatur proprie vnguētum, sed pigmentum: scriptura tamen vtrunque vocat vnguentum, & componentes vocat vnguentarios: sic patet Exo. cap. 30. vbi datur modus componendi vnguētum ex diuersis speciebus ad vngendum summum sacerdotem, & alios, & vasa sanctuarij, & dicitur ibi, quòd erit compositum opere vnguentarij: ibi etiam ponitur de compositio G ne thymiamatis, quod pertinet ad bonum odorem, & fit ex rebus siccis, et aromaticis; dicitur tamen, quòd erit factum opere vnguentarij. Vocantur ergo feminæ vnguentariæ illæ, quæ parant quascunque commixtiones ex speciebus ad varia delectamēta tactus, & gustus. Has autem Reges accepturi erāt, nam licet a principio seculum rude fuerit, & Reges non multum curarēt de his delectationibus, sed communem cum alijs vitam ducerent, tamen cum inceperunt habere magnam illam potestatem regiam, inceperunt se tradere omni delectamento, & habuerunt curā, vt nihil præteriret eos, quod delectationem aliquam afferre posset: sic enim fecit Salomon, qui fuit tertius Rex Iudæorum, vt patet Ecclesiastes capit. 2. s. Feci mihi cantores, & cantatrices, & delicias filiorum hominum, scyphos & vrceos ad vina fundenda in ministerio: & omnia, quæ de-H siderauerunt oculi mei, non negaui eis, nec prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, & oblectaret se in his, quæ præparaueram: ad hoc tamen necessarium erat ministerium feminarum: ideo filias Israelitarum subijcerent Reges eorum ad cultum suum. *Et focarias*. Vocantur focariæ mulieres parantes cibos: omnes enim cibi igne digeruntur: ideo paratrices pulmentorum a foco denominantur: & per hoc intelligitur omnis modus confectionis ad delectationem, quæ est in gustu, sicut vnguentariæ erant ad delectationem, quæ est in tactu, & odoratu.

Aliquando autem accipiuntur focariæ pro concubinis: sic enim nos accipimus, & dicuntur focariæ a foco, quia ad eundem focum manent, s. in eadem domo cum illo, cuius concubinæ sunt: hic autem accipitur primo modo pro pulmentarijs, quamuis etiam in isto secundo modo accipi I posset, quoniam Reges accipiebant de filiabus Israelitarum eas, quæ placebant in oculis eorum, in concubinas: sic enim fuit de Salomone, qui accepit concubinas octoginta, & adolescentulas, quarum non erat numerus, vt patet Cāt. cap. 6. vel sicut habetur infra 3. lib. cap. 11. Fuerunt concubinæ trecentæ. Has igitur acciperet Rex de filiabus subditorum suorum, & in hoc grauaret eos.

Et panificas. Id est, etiam faciet filias vestras pistrices suas ad diuersa genera panum. In omnibus enim Reges exquirebant delectamenta, ideo etiam in panibus faciebant sibi varietatem, & ad hoc accipiebant multas filias Israelitarum in panificas.

K *An Regibus, & quibusuis alijs in lege naturæ, & Moysi, & generaliter ante legē Christi liceret habere plures vxores simul: Et an vxorum pluralitas sit contra ius naturale, vel rationem matrimonij: Et de differentijs circa matrimonium inter nouum, & vetus testamentum.*
Quæstio. XXIV.

QVÆRET aliquis, an aliquid istorum trium possent Reges facere licitè. Ad quod respondendum specialiter de focarijs, quòd aut accipiuntur pro concubinis, aut pro pulmentarijs: si primo modo, dicendum, quòd nullo modo licebat Regibus accipere filias subditorum suorum in concubinas, siue eis volentibus, siue inuitis, siue data mercede, siue non: quoniam cōcubinatus peccatum est, & semper fuit peccatum, cum preter legem matrimonij omnis experientia actus venerei sit illicita. Sed obijcietur, quod liceret, quia cōcubinatus erat licitus in veteri testamento: nā habuit Abraham concubinas Agar, & Ceturam:

Vnguentaria quid.

Vnguentum, & pigmentum quo differant.

De concubinatu dicitur inf. qu 20. vbi ista q. decidi tur. Et ad ista quatuor

Argumēto respōdetur infra q. 206. vs. quo ad qu. 235. quia seri sic fuit necesse, vt a fundamentis q̄ veniet lēcetur.

turam: Gen. 25. cap. Salomon habuit concobinas multas infra lib. 3. 11. cap. & Canti. cap. 6. Dauid habuit concubinas: sequenti lib. ca. 5. & lib. 1. Paralipom. 3. cap. Leuita de monte Ephraim habuit concubinam: Iudi. 19. capit. Dicendum quod illicitus erat concubinatus in veteri testamento, & semper fuit illicitus, quia est contra ius naturale, & rationem: neque potuit vnquam alicui licere, vt magis declarabitur Matth. cap. 5. ideo nec Regibus licebat habere concubinas.

Aliquis autem dicet hoc efficaciter probari, quia Regibus Iudęorum erat vetita multiplicatio vxorum, ergo a fortiori habere concubinas. Patet hoc Deut. 17. capit. non habebit Rex vxores plurimas.

Dicet aliquis, quòd ista non est conueniens probatio: nam vetatur pluralitas vxorum, eo quòd est de se mala, & contra rationem matrimonii, sed ideo non sequitur inde a fortiori esse vetitum concubinatum: nam si de se pluralitas vxorum est mala, peior est pluralitas vxorum, quam habere vxorem & concubinā: sicut grauius peccaret sacerdos, qui aliquam feminam acciperet in vxorem, quam si acciperet in concubinam, & grauius peccaret, qui monialem acciperet in vxorem, quam in concubinam.

Pluralitas vxorum an sit contra ius naturale & de se illicita.

Sed dicendum, quòd non est ista conueniens redargutio probationis: & quod non est verum, quòd pluralitas vxorum sit contra ius naturale, vel rationem matrimonij, sed est nobis illicita, quia vetita, & non teneret matrimonium.

Sed obijcietur, quòd sit de se illicita, quia Papa dicit illud extra de diuor. capit. gaudemus. quòd pluralitas vxorū nulli vnquam licuit, nisi ex diuina reuelatione, ideo in pluralitate vxorum excusabantur patriarchę ab adulterio: sicut Iacob a mendacio, Israelitę a furto, Samson ab homicidio.

Dicendum quòd vxorum pluralitas non est de se contra rationem, aut institutionem matrimonij: sed solum est mala, in quantum est prohibita, sicut nunc est mala, quia prohibetur; in lege autem naturæ non erat vetita; in lege autem Moysi non vetabatur, immo ex ipsa lege significatur, quòd licebat, sicut ostensum est supra capi. 1. & dicetur Matth. cap. 19. ideo tunc satis videbatur valere argumentum, quòd si pluralitas vxorum, quę de se non est illicita, vetatur Regibus, a fortiori vetabitur concubinatus, qui est de se illicitus.

In qu. 4. & 5.

Sed dicendum quòd de hoc aliter est in nouo testamento, aliter in veteri: erant enim duæ differentię circa matrimonium inter nouum, & vetus testamentum. Prima quia in veteri testamento licebat fieri diuortium ex quacunque causa, etiā ex sola voluntate, dum tamen vir daret vxori libellum repudij, nam per diuortium illud dissoluebatur matrimonium, & licebat viro accipere quamcunque aliam in vxorem, & mulieri quemcunque alium in virum: Deuter. 24. cap. immo fiebant personæ illæ illegitimæ ad contrahēdum matrimonium: nam mortuo secundo viro, non licebat primo viro istam in vxorem resumere, etiam ambobus consentientibus, vel antequam illa transiret ad alium virum, non licebat virū primū pęnitere, iam dato libello repudij, eam ad se reducendo inuitam, aut volentem uetante hoc lege; Deut. 24.

In nouo autem testamento non licet dari libellum repudij, aut fieri diuortium, & si fiat, non tenet, sed manet vinculum matrimonij: & si uir accipiat aliam, non est matrimonium, sed adulterium: sic patet Matth. 5. cap. ubi Christus ponit differentiam in hoc inter nouum, & uetus testamentum dicens; dictum est antiquis, quicunque dimiserit uxorem suam, det illi libellum repudij: ego autem dico uobis, quia omnis, qui dimiserit uxorem suam excepta causa fornicationis, facit eam męchari; & qui dimissam duxerit, adulterat: & tamen per diuortium absolueretur matrimonium, & esset mulier soluta a lege uiri, & non iudicaretur adultera, etiamsi cum alio inueniretur, ut patet ad Roma. 7. Et sic uir abijciens eam non daret ei occasionem adulterandi, cum non posset iam esse adultera, quandiu uirū non habebat, & ille, qui acciperet eam in uxorem, non adulteraretur, quia non acciperet alienam uxorem.

A *Secunda differentia inter nouum, & vetus testamentū, s. quòd ante legem Christi semper fuit licita vxorum pluralitas. Quæstio. XXV.*

SECVNDA differentia est, quia in ueteri testamento, & ante illud licita erat uxorum pluralitas: in nouo autem testamento non licet. Primum patet, quia de se non est contra substantiam matrimonij, & Deus non uetuit eam, quando instituit matrimonium, aut post, usque ad legem Moysi, ergo non erat illicita. Secundò, quia sancti patres leguntur, habuisse plures simul: nam habebat Abraham Saram in uxorem, & accepit Agar in uxorem: habebatque ambas simul: Gen. 16. capit. ubi uocatur Agar uxor Abrahę: Etiam habebat Iacob quatuor uxores simul Liam, Rachel, Balam, & Zelpham: Gen. 29. & 30. capit. &
B non redarguitur aliquis horum: ab hoc ergo non erat illicitum tunc haberi plures uxores.

Tertiò patet de tempore legis Moysi, quòd esset licita vxorum pluralitas, quia non erat aliqua lex, quæ hoc vetaret, &, quod non est vetitum, est licitum.

Quartò, quia tempore legis Moysi viri sancti habebant plures vxores, sicut Dauid habuit multas sequenti lib. cap. 3. & 5. & lib. 1. Paralipom. 3. cap. & non computatur inter peccata Dauid, de quo dicitur, quòd non declinauerat ab operibus, quæ mandauerat Deus omnibus diebus vitę suę excepto sermone Vriæ Hethæi: ergo accipiēdo plures vxores non fecit contra ea, quæ Deus mandauit: etiam Elcana pater Samuelis laudatur, vt vir sanctus supra 1. capit. & tamen ipse habebat duas vxores simul: eod. cap. & sic de multis alijs.

C Quintò, quia potius scriptura videtur significare, q̀ liceat tenere plures simul in vxores: nam Leuit. 18. cap. dicitur; Sororem vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies, neque reuelabis turpitudinem eius adhuc illa viuente; & sic vetat Deus, quòd accipiat quis sororem vxoris suæ in vxorem viuente illa: ex quo videtur, quòd non erat illicitum accipere aliquam aliam vxorem viuente vxore sua: nam si illicitum esset tenere multas simul in vxores, non oportebat specialiter hoc vetari de sorore vxoris, sed de illa specialiter vetitum est, ergo videtur, quòd de alijs liceret habere multas simul.

In lege Moysi non fuit vetitum habere plures vxores.

Sexto patet ex ratione, quam ibi dat Deus, scilicet, quòd quis non habeat simul duas sorores in vxores, ne vna sit pellex alterius: quia inhumanum videtur, quòd vna soror affligat aliam: de alijs autem mulieribus non videtur hoc
D esse ita illicitum inter se, cum non teneantur tanto debito amore: & sic de alijs videbatur licitum, quod quis haberet multa simul,

Septimò patet, quia Leuit. 20. ca. dicitur: Qui supra vxorem filiam duxerit matrem eius, scelus operatus est: viuus ardebit cum illis. Et sic ponit pœnam, quando quis habēs aliquam in vxorem, acciperet insuper matrē illius in vxorem, ita vt ambas simul haberet: ergo innuit, quòd liceret de alijs mulieribus habere duas, aut plures simul: nam si non liceret aliqualiter habere duas, non solum nullus acciperet matrem, & filiam simul, sed nullus haberet aliquas duas simul, & sic non oporteret istam legem dari: quia tamen licebat habere plures simul, putaret quis, quòd liceret accipere quascunque duas: ideo interdixit lex quasdā personas cum appositione pęnæ, scilicet, q̀ non acciperet
E quis duas sorores simul, neque matrem, & filiam.

Octauò patet, quia Deuter. 17. cap. dicitur, non habebit Rex vxores plurimas, vbi specialiter ponuntur ea, quæ ad Reges pertinent: si tamen vetitum esset generaliter habere multas vxores simul, non oporteret hoc repeti quantū ad Reges, quia, quod alijs esset illicitum, esset quoque Regibus illicitū, & non oportebat specialiter vetari, quia aliàs omnia alia, quæ ceteris hominibus erant illicita, deberent ex speciali mandato repeti circa Reges: quod est falsum.

Nonò, quia non vetuit ibi lex absolutè multas vxores, sed solum multitudinē effrenatam, vt quòd haberet Rex vxores triginta, vel quadraginta, quia dicitur non habebit Rex vxores plurimas, ergo licitum pręsupponitur esse accipere multas, dum tamen non sint plurimę.

Decimò patet ex causa ibi assignata, scilicet, non habebit Rex vxores plurimas, quę alliciant animum eius, & sic

non

non vetatur ibi vxorū pluralitas quasi mala, sed quia vxores allicerent animum Regis ad malum: sicut Apostolus dixit; nolite inebriari vino, in quo est luxuria, id est, non bibatis vinum, non absolutè, sed solum in quantum ex vino luxuria prouenit, scilicet, quando multum est, aut immoderatè bibitur: si tamen vxorum pluralitas de se mala esset, vel alias per legem prohibita, nō exprimeretur ista causa, sed solum diceretur, non habebit Rex vxores plurimas, aut plures: ergo innuitur, quòd non esset vetita ista pluralitas.

Vndecimò patet, quia scriptura posuit istud inter alia, quę vetantur Regibus, neque sunt de se mala, neque alijs hominibus vetita: Regibus tamen fuerunt specialiter vetita propter aliquam causam: nam dicitur eod. capit. Non multiplicabit sibi Rex equos: etiam dicitur: Non habebit Rex auri, & argenti immensa pondera, & tamen multiplicare equos non erat illicitum alijs hominibus, aut habere argenti, & auri immensa pondera; & ista fuerunt vetita Regibus propter causas speciales, quę in eis concurrebant. Nam dicitur non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Aegyptum equitatus numero subleuatus. Sic etiam vetatur multiplicare pondera auri, & argēti, ne eleuetur super fratres suos, sed timeat Deum. Etiā vt non detur occasio puniendi populum: nam si liceret ei habere pondera immensa auri, & argenti, cuperet illa habere, & vt haberet, opprimeret subditos. Cum autem sciuerit non licere sibi habere immensa pondera auri, non cupiet illa, & sic erit sublata cupiditas, & occasio opprimēdi subditos: & tamen inter ista vetatur habere vxores plurimas: & apponitur causa pro hoc, sicut pro alijs. s. ne alliciant animum Regis; ergo videtur, quòd istud non esset de se illicitum, sicut neque alia duo; & ideo causa prohibitionis posita est.

Duodecimò patet, quia si vxorum pluralitas esset de se mala, vel contra legem Dei, non poneretur tanquam beneficium Dei pluralitas vxorum, quia Deus nō dat mala, sed dat solum bonum petentibus se: Matth. 7. capit. & tamen Deus posuit in Dauid pluralitatem simultaneam vxorum pro beneficio, sequenti lib. 2. capit. 12. s. Dedi vxores Domini tui in sinu tuo: ergo illas habere licitum erat.

Tertiodecimo patet, quia sancti Doctores mouēt istam quæstionem, & tenent, quòd non erat illicitum tunc habere plures vxores; sic dicit August. libro de bono coniugali, & Magister lib. 4. Sentent. dist. 33. Antiquis iustis non fuit peccatum, quòd pluribus fœminis vtebantur, neque cōtra naturam hoc faciebant, cum non lasciuiēdi hoc causa, sed generandi facerent: neque contra morem, quia eo tempore ea faciebant, neque contra præceptum, quia nulla lege erat prohibitū. Et sic apparet, quod supra dicebatur, quòd pluralitas vxorum non erat contra ius naturale, nec cōtra rationem matrimonij: etiam apparet quòd pluralitas vxorum erat aliquid, quod per cōsuetudinem poterat licitum fieri: & tamen si esset contra ius naturale, nulla consuetudine posset licitum fieri: immo tanto grauiora essent peccata, quanto diuturniora essent; & nullo tempore posset contra illud præscribi. Extra de consuet. cap. cum tanto. Etiam dicitur q̃ nullum præceptum erat datum tempore legis naturæ contra pluralitatem vxorum; ergo nō erat illicitum alicui toto illo tempore, quod fuit a principio seculi vsque ad legem Moysi habere plures vxores, et nō erat aliqua dispensatio Dei necessaria, quia dispensatio non est, nisi vbi ius resistit actui; cum dispensatio sit iuris relaxatio, et tamen hoc non erat, vt ait August. contra naturam. Etiam non erat contra præceptum, quia ipse dicit, q̃ nullū præceptum contra hoc datum erat, ergo nulla dispensatio necessaria erat, nec possibile, immo ridiculum est dicere, q̃ sine dispensatione Dei non liceret tunc alicui habere multas vxores.

Quartodecimo patet, quia August. idem dicit, et habetur in Decret. 32. q. 4. cap. obijciuntur. s. Obijciuntur Iacob quatuor vxores, quod quando mos erat, peccatum non erat, et ita non erat peccatum tunc plures accipi: et adhuc manifeste apparet non fieri hoc ex aliqua dispensatione Dei: nam si ex dispensatione licitum fieret, non diceretur, quòd non esset peccatum, quia mos erat: ergo consuetudo faciebat rem istam licitam, et non dispensatio: ergo generale esset omnibus tunc, quòd accipiendo plures vxores non peccarent.

Quintodecimo, quia idem Augustinus alibi asserit illud, et allegatur lib. 4. Sent. dist. 33. Antiquis temporibus, cùm ad hoc mysteriū nostræ salutis velaretur, iusti officio propagandi nuptias contrahebant non victi libidine, sed ducti pietate, qui multo facilius continere possent, et vellent: vtebantur tamen coniugibus, et plures vni viro habere licebat: et absolutè dicit, quòd vni viro licebat: ideo licita erat vxorum pluralitas simultanea.

Decimosexto patet, quia idem tenet Ambrosius lib. de Patriarchis: & habetur in Decret. 32. q. 4. cap. dixit Sara. s. dixit Sara ad Abrahā: ecce conclusit me Dominus, vt non pariam: intra ergo ad ancillam meam. Et sequitur ibi: cōsidera ergo primum, quod Abraham ante legem Moysi, & Euangelium fuit: non ergo in legem commisit Abraham, sed legem prçuenit: nondum enim interdictum videbatur: & sic dicit, quòd Abraham non potuit peccare, quia nondum erat euangelium, quod ista prohibuit, neque lex Moysi, quæ licet non prohibuit, poterat vetuisse. Etiam apparet ex intētione Ambrosij, quod istud non erat de se malum, vel contra naturam, sed solum vt prohibitum; quando vero non erat prohibitum, erat licitum.

Pluralitatem vxorum non fuisse prohibitam sub lege Moysi, ostenditur. Quæst. XXVI.

DICENDVM etiam vltra rationes prçcedentes, quòd sicut non fuit hoc illicitum ante legem Moysi, ita neque erat illicitum tempore legis Moysi: et est ratio decimaseptima, quia sicut dicit August. et Ambrosius, & supra tactum est, quando mos erat, peccatū non erat, seu tempore legum Moysi mos erat, id est, consuetudo accipiendi plures simul in vxores, vt fuit ostensum, ergo non erat peccatum.

Decimaoctaua, quia Augustinus dixit, quòd non peccauit Abraham plures accipiendo vxores, quia contra præceptum non fecit: nam tunc præceptum nullum erat, quo hoc vetaretur, sed tempore legis Moysi nullum etiam prçceptum erat vetans hoc, etiamsi tota lex Moysi quæratur: immo e contrario inuenietur in ea, quod licebat accipere plures, & quòd consuetum erat tunc plures accipere, vt ostensum est supra; ergo non erat peccatum.

Decimanona, quia Ambrosius lib. de Patriarchis excusando Abraham, quod habuerit plures vxores dixit, quod fuit ante legem, & euangelium, scilicet, tunc peccatum nō erat, cum nulla lex esset, quæ vetaret, aut vetare potuisset: nam per legem naturæ non erat vetitum, quia innuitur, quòd non sit contra naturam, vt dicit August. sed etiā lex Moysi superueniens non vetuit illud; ergo manebat tunc licitum.

Vicesima, quia Magister lib. 4. Sent. dist. 33. quærit specialiter de hoc, an tempore legis Moysi licitum esset habere plures vxores, & respondit, quod sic, cùm dicit, sed nunquid licebat sub lege plures habere vxores? audi quod scriptum est in Deuteronomio: Non habebit Rex vxores plurimas, quę alliciant animum eius. Super quem locum August. dicit manifestum est Salomonem hoc præceptū transisse: Dauid autem plures habuit, neque præceptum præterit: permissum est enim plures habere, non plurimas, quæ alliciant animam. Et ita manifestum est, quod dicit licitam fuisse tunc vxorum multitudinem, quia ait, permissum est plures habere, non plurimas, & sic multitudo enormis, vel effrenata solum vetatur, non quæcunque pluralitas. Etiam quia dicit ibi August. Dauid plures vxores habuit, sed præceptum non præteriit: quia non habuit plurimas, & sic ad tantam pluralitatem, quantam Dauid habuit, licitum erat habere vxores, sed non ad tantam, quantam habuit Salomon, qui plures septingentis habuit infra lib. 3. 11. cap. Sed obijcietur, q̃ non sit ista intentio August. ibi nec Magistri, sed solum, q̃ liceat hoc Regibus specialiter; alijs aūt hominibus sit vetitū generaliter habere multas vxores: Nam dicit ibi litera Augustini sequens: cū tamen additur, vt non eleuetur cor eius, propter alienigenas prohibitum esse vr: verumtamen multiplicatio vxorum generaliter prohibita est: permissum est autē Regi plures *Obiectio repellitur.*

habere

habere, sed non multiplicare: & ita apparet, ꝙ solis Regib. hoc permittitur. Dicendum ꝙ non est verum, nec est ista intentio Augustini, nec Magistri: nam, vt per præcedentia patet, non erat aliquod præceptum vetans hoc in lege Moysi; ideo secundum ipsum Augustinum non erat illicitum. Etiã ex verbis allegatis apparet intentio eorum, quòd non vetetur, nisi immoderata pluralitas: nam dicitur; verũtamen multiplicatio vxorum generaliter prohibita est, id est, omnibus hominibus prohibita erat: tamen multiplicatio non accipitur pro quacunque pluralitate, sed pro effrenata, quod patet ibi, quia, cum dicitur: verũtamen multiplicatio vxorum generaliter prohibita est, sequitur, permissum est autem Regi plures habere, sed non multiplicare, & ita multiplicatio, & pluralitas non sunt ibi idem, & permissa est pluralitas, vetita autem multiplicatio, & sic licet in veteri testamento esset generaliter vetita multiplicatio, non erat illicitum habere plures vxores simul. A B

Vicesimaprima, quia Magister expresse vult. lib. 4. dist. 33. cap. 1. ꝙ omnibus Iudæis tempore legis Moysi licuerit habere vxores multas, vt multiplicarentur in prole, & idẽ Gratianus 32. q. 4. super his ita. s. postea vero cum iam penè omnes homines falsis diis seruirent, paucis in cultu Dei permanentibus, consultum est a Deo plures in matrimonium copulare sibi: ne illis paucis deficientibus, cultus, & notitia Dei deficeret. Vnde viuente vxore Abraham ad ancillam intrauit, & ex ea genuit: Iacob etiam liberis, & ancillis se copulauit, & filiæ Loth patre ebrio vsæ sunt. Cum enim ceteris in idololatria relictis Abraham, & filios eius in peculiarem sibi populum Dominus elegisset; ritè multarum fecunditate mulierum multiplicatio quærebatur: quia in successione sanguinis erat successio religionis: vnde etiam in lege erat maledicta sterilis, quæ non relinquebat semen super terram. Et ita tam Gratianus, quàm Magister ponunt, ꝙ tempore legis Moysi esset licitum habere plures vxores ad multiplicandum valde cultum Dei: & non solum dicunt ꝙ esset licitum, sed etiam ꝙ esset cõsultum a Deo, quasi Deus ad illud incitaret, velut ad magnũ bonum. Et apparet maximè, quia dicunt in lege scriptum esse; maledicta sterilis, quæ non reliquit semen super terrã; ergo tempore legis Moysi incitabat Deus ad multiplicationem, ergo licita erat tunc vxorũ pluralitas generaliter. C

Ista arg. clare cõcludit intentum auctoris.

Vicesimasecunda, quia Deuter. 25. cap. ponitur, quando vnus de fratribus moreretur relicta vxore, & non liberis, alius frater illius acciperet illam in vxorem, & primogenitum ex eo vocaret nomine defuncti, vt non deleretur nomen suum in familia sua, & hoc erat remedium generale; & ponebatur quasi remedium sufficiens, ne deleretur nomen eius, qui fratrem habebat: & tamẽ si habens vnã vxorem, non posset accipere aliam, parum prodesset remediũ istud, quia contingeret, quòd alii fratres defuncti haberẽt vxores: & ita non possent accipere vxorem defuncti ad suscitãdũ semẽ eius; ergo intelligitur generaliter, siue hñent, siue nõ hñent, ꝙ cogeretur vnus eorum accipere vxorẽ defuncti. Itẽ patet, quia eod. ca. datur regula generalis, quia si requirente vxore defuncti fratrem defuncti ille nollet accipere eam, discalciaret mulier illum coram senioribus populi, & spueret in faciem eius: vocareturq; domus eius, domus discalciati in Israel: ergo siue hñet vxorẽ, siue nõ, erat locus huic regulæ: & ita habẽti vxorẽ licebat accipere aliã. D

Vicesimatertia, quia Deut. 21. capit. dicitur; Si habuerit homo vxores duas vnam dilectam, & alteram odiosam; & ita innuit, ꝙ possit aliquis habere duas vxores simul. Nam licet posset cauilare quis, ꝙ intelligatur de vxoribus, quas quis haberet successiuè: magis innuit litera, quòd intelligatur de simultate vxorum. E

Vicesimaquarta, quia Deuter. 21. cap. dicitur; si egressus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, & tradiderit eos Dominus Deus tuus in manu tua, captiuosq; duxeris, & in medio captiuorum videris pulchram mulierem, & adamaueris eam, voluerisq; vxorem habere, introduces in domũ tuam. Et sic generaliter ponitur, quòd quicunque vellet captiuam accipere in vxorem, acciperet solum, quod adamaret; & tamen ita poterat amare captiuam pulchrã, qui haberet vxorem, sicut qui non haberet: ergo cum daretur hoc in remedium cõtra cõcupiscentiam, licebat cuilibet tam habenti vxorem, quàm non habenti accipere captiuam in vxorem. Multæ aliæ rationes ad hoc ostendendum haberi poterunt. Dicendum ergo, ꝙ tam in statu legis naturæ, quàm sub lege Moysi licuit generaliter omnibus habere plures vxores, & hoc ex lege communi sine vlla dispensatione. Et sicut licuit Iudæis, ita licebat Gentilibus, & adhuc multofortius, cum nullam legem positiuam isti suscepissent a Deo: etiam quia gentiles vsque ad tempus Christi semper fuerunt sub lege naturæ, eo quòd nulla alia lex eos ligabat; superuenit autẽ lex Christi, quæ obligauit omnes, & tamen in statu naturæ licita erat vxorum pluralitas, vt dicunt August. & Ambrosius, & patet illud supra: ergo Gentilibus, quãdiu durauit lex Moysi, semper licita fuit pluralitas vxorum.

Quare in nouo testamento non sit licita vxorum pluralitas. *Quæstio.* XXVII.

ERAT autem aliud, ꝙ tempore testamenti non est licita vxorum pluralitas ex aliqua causa, neque aliquo modo: & ista est differentia inter vtrunque testamentum: nam sicut in veteri licebat repudiare vxorem, & dissoluebatur matrimonium: in nouo autem non licet repudiare, nec potest solui matrimonium Matth. 5. ita in veteri erat licita vxorum pluralitas, vt ostensum est præcedenti q. in nouo autem non est licita: Matth. 19. cap. cum dicitur; Dico autem vobis, ꝙ quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob causam fornicationis, & aliã duxerit, mœchatur, id est, committit adulterium; & tamen iste facit hic duo, i. dimittit vxorem, & accipit aliam. Dimittendo priorem non põt dici adulterari, sed solum iniustè abiicere: ergo dr adulter accipiendo aliã; & tamen dato, ꝙ per illud repudium non dissolueretur matrimonium, quasi esset contra ius factum, & maneret illa repudiata vt vxor, non committeret adulterium vir eius, si liceret habere duas vxores, sed statim vt aliam accipit est adulter, vt Christus dixit, ergo secũda nõ potest esse vxor, & ita est adulter vir accipiendo eam. Et Marci 10. cap. dicitur: Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium cõmittit super eam: & si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur. Et Lucæ cap. 15. dicitur: Omnis, qui dimittit vxorem suam, & ducit alteram, mœchatur; Secundo patet, quia ista est vna de differentijs noui, & veteris testamenti, quia in nouo est vnitas vxoris, in veteri pluralitas: sic dicit Isidorus lib. de differẽtia noui & veteris testamenti, & hr 34. dist. c. Christiano, s. Christiano non dicam plurimas, sed nec duas habere licitum est, sed vnam tantum vxorem, & ita innuit, ꝙ Christianis propriè hoc competit, ꝙ quisque vnam tãtum habeat vxorem, & dixit nõ dicam plurimas, sed neque duas, q. d. de veteri testamento vetitum erat haberi plurimas, sed non duas, aut paucas, Deuter. 17. cap. vt supra declaratum est: Christiano autem homini non solum sunt vetitę plurimæ, quod etiam in veteri testamento erat vetitum; sed etiã duas habere est vetitum: vnam enim tantum habere licet ei. Tertiò patet, quia Ambrosius lib. de Patriarchis, & habetur in Decretis 32. q. 4. c. dixit Sara: excusando ipsum, de pluralitate vxorum, dicit; considera primum, ꝙ Abraham ante legẽ Moysi, & ante Euãgelium fuit: & sic innuit, ꝙ in Euangelio fuit vetita vxorũ pluralitas. Quarto patet, quia istud tenet Magister 4. lib. Sent. dist. 33. demonstrans tpe legis fuisse licitam pluralitatem vxorum, & non tpe Euangelii: permissum est. n. plures habere, non plurimas, quæ aliciãt animam, multiplicare. Et postea sequitur, veniẽte aũt tpe plenitudinis, quo Christi gratia vbique est dilatata reducta est lex nuptiarum ad puriorem, honestioreq; institutionem, vt vnus vni in figura Christi, & Ecclesię iungatur, & ita dicit, ꝙ in tpe plenitudinis, i. noui testamẽti, vna vni iungi debet: & sic non est licita vxorum pluralitas: & ex eadẽ litera apparet, ꝙ in veteri testõ erat licita pluralitas vxorum, cum dicatur; reducta est lex nuptiarũ ad puriorem, honestioremque institutionem: ergo non erat tempore legis Moysi hæc institutio, vt vna vni iungeretur. Nam si hæc institutio fuisset, non fieret, aut reduceretur institutio ad honestiorem modum: ergo non erat idem modus nuptiarum in vtroque testamento, sed dicit in nouo testamento esse honestiorem modum, s. ꝙ vnica est vnici, quandiu viuit; in veteri autem vniusviri erant multe vxores,

q. præced.

Impugnat

Impugnat Innocentium III. in cap. gaudemus, de diuortiis, dicentem quod tempore legis naturæ, & Moysi nulli vnquam licuit vxorum pluralitas, nisi ex diuina reuelatione. Et vtrum infideles arctentur constitutionibus canonicis, sicut arctantur lege Christi. Quæst. XXVIII.

SED nunc redeundum est ad respondendum ei, quod dicitur, quod pluralitas vxorum nunquam licuit: & dicendum, quod licuit absolute tam tempore legis naturæ, quam Veteris Testamenti. Ad auctoritatem Innocentij extra de diuor. c. gaudemus. est respondendum, & quia illa continet plures partes, quibus nititur ille probare pluralitatem vxorum esse illicitam, ponetur tota litera illa, vt postea videatur, quomodo singulis partibus respondeamus: dicitur enim sic. Quia vero pagani circa plures insimul feminas affectum diuidunt coniugalem, vtrum post conuersionem omnes, vel quam ex omnibus retinere valeant, nõ immeritò dubitatur. Et respondet statim dicens: verum absonum hoc videtur, & inimicum fidei Christianæ, cum ab initio vna costa in vnam feminam sit conuersa; & scriptura diuina testetur, quod propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna: non dicit tres, vel plures, sed duo, neque dixit adhærebit vxoribus, sed vxori: neque vlli licuit vnquã plures vxores habere insimul, nisi cui diuina fuit reuelatione concessum, quæ mos quandoque, interdum fas censetur, per quam sicut Iacob a mendacio, Israelitæ a furto; & Samson ab homicidio, sic Patriarchæ, & alij viri iusti, qui plures sic leguntur habuisse vxores, ab adulterio excusantur. Sane veridica hæc sententia probatur etiam testimonio veritatis testantis in euangelio: Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, mœchatur: si ergo dimissa vxore duci alia de iure non potest, multò fortius & ipsa retenta, per quod euidenter apparet pluralitatem in vtroque sexu, cum non ad imparia iudicentur, circa matrimonium reprobandam. Ista sunt verba Innocentij. Sed dicendum, quod duo intendit Innocent. in verbis prædictis: vnum est asserere, quod pluralitas vxorum est contra legem Noui Testamenti: aliud est illud probare auctoritatibus & rationibus. De primo dicendum est, quod verũ est, vt ostendimus q. præcedenti; & ista est intentio principalis Innocentij: nam petebatur de paganis, qui plures habent, vt vxores, an, quando conuertuntur, possint plures retinere. s. omnes, vel vnam: & respondet, quod non poterunt retinere omnes, quia est contra legem Noui Testamenti, quod aliquis habeat plures vxores: & tamen iste transit ad nouum testamẽtum, & tenetur iam illius leges, & cerimonias obseruare: ergo non licebit ei plures habere vxores. Secundum est probare istud auctoritatibus & rationibus: & quantum ad hęc dicendum, ꝙ aliquid inducit Innocentius, quod plene probat intentionem suam: & aliquid inducit, quod non probat illam plenè, sed adiuuat eam: & aliquid inducit, ꝙ non satisfacit ad propositum, sicut applicabuntur ista statim qq. sequẽtibus. Et tamen videtur Innocentio necessarium esse non solum ostẽdere, ꝙ non licet in Nouo Testamẽto habere plures vxores simul, sed etiam ꝙ nunquã licuerit sine speciali reuelatione Dei: aut, vt alij dicunt, sine dispensatione Dei. Et hoc est, quia paganus conuersus ad Christum non potest retinere multas vxores, obstante lege Noui Testamenti. Quæritur tũc, an iste prius potuerit istas habere in coniuges, an non: si nõ tenuit eas in coniuges, neque potuit, dabitur, quod etiam extra legem Christi non sit licita vxorum pluralitas: ideo non solum tempore Christi non licuit, sed & nunquam licuit. Si detur, ꝙ iste licite habuerit eas in vxores, dabitur, ꝙ matrimonium tenuerit cum omnibus eis, & fuerint legitimę vxores, & hoc erit inconueniens: quia tunc lex Christi dissolueret illa matrimonia, quæ fuerunt vera, & tenuerãt, quod falsum est, & contra canonũ instituta. Et patet, quia quando aliqui infideles conuertuntur ad Christũ, qui manentes in infidelitate contraxerunt in gradibus a canonibus prohibitis, non coguntur dimittere vxores, sed manẽt cum eis sic conuersi ad Christum, siue conuertantur mulieres, siue non; ꝙ patet extra de consang. & affinit. cap. de infidelib. s. De infidelibus ad fidem conuersis vtrum, si ante conuersionem suam secundũ legis veteris instituta circa gradus cõsanguinitatis a canone denotatos coniuncti fuerint, separari debeant post baptismum: Consultationi tuæ diximus respondendum, ꝙ matrimonium sic contractum non est post baptismi lauacrum separandum. Et redditur ibi causa. s. Quia inter Iudęos est verum matrimonium: & tñ baptismus non soluit matrimonium, ideo non dissoluitur per baptismum matrimonium, ꝙ ante tenebat, cum dicatur eod. cap. Cum a Iudęis Dominus requisitus, si liceret vxorem ex quacunq; cã dimittere; ipsis respondit: Quos Deus coniunxit, hõ non separet, innuens esse matrimoniũ inter eos. Etiã hoc patet extra de diuor. cap. gaudemus. vbi eadem qõ mouetur de matrimonio infidelium conuersorũ ad fidem: & respondetur, quod nõ dissoluitur, & redditur ibi cã. s. fideles huiusmodi matrimonialiter copulati licitè possunt, & liberè remanere coniuncti; cum per sacramentum baptismi non soluantur coniugia, sed crimina dimittantur.

G Supposito hoc, cum lex Christi non soluat matrimonia, quæ prius erant matrimonia, & tamen soluat coniunctionem infidelis ad multas feminas, quando conuertitur, innuit necessario, quod non esset prius inter eum, & illas matrimonium: & sic non solum in lege Christi non est licita vxorum pluralitas, sed ẽt extra legem Christi: & consequẽter omni tempore fuit illicita: & ob hoc Innocentius putat necessarium esse ostendere, quod nullo tempore licita fuerit vxorum pluralitas, nisi ex speciali dispensatione, aút reuelatione Dei: & ad hoc inducit aliquas auctoritates, & rationes pro se.

Verba Innocentij in Decretali quæ per singula tantũ examinantur infra q. 184. vsque ad q. 205.

Et maxime a q. 184. vsque ad q. 205.

Soluuntur rationes Innocentij quæst. præcedentis. Quæstio. XXIX.

H SED dicendum, quod hoc non est verũ, neque est hoc necessarium Innocentio probare. Nam, sicut ostensum fuit supra, fuit licita vxorum pluralitas toto tempore legis naturæ, & toto tempore legis Moysi, sed solum fuit illicita tpe legis Christi, ex quo ipse incepit statuere, vel ex quo cępit lex ab eo data obligare. Et ideo ad argumentum istud dicendum, quod verum est, quod baptismus nõ soluit matrimonium, quod erat verum matrimoniũ, sed solum tollit crimina, vt dicitur extra de diuor. cap. gaudemus. & ideo si inter infideles esset verum matrimonium, quando vnus vir accipit feminas plures, quando postea conuerteretur, non cogeretur dimittere aliquam illarum, sed teneret oẽs, & tamen innuitur, quod non fuit matrimonium, sed adulterium, ideo quando conuertitur, non permittitur manere

I cum omnibus, sed solum cum prima: quia cum illa potuit esse verum matrimonium: nam & inter infideles verũ est matrimonium. extra de consang. & affin. cap. de infidelib. sed non est sacramentum: & ob hoc conuersio ad fidẽ non aufert ei oẽs vxores, sed solũ posteriores relicta prima. Cũ aũt dicitur, ꝙ hinc sequitur non solum in lege Christi esse illicitam vxorum pluralitatem, sed ẽt omni tempore, dicendum, quod non est verum, quia ante Christi legem nõ fuit alicui illicita vxorum pluralitas: & tamen data Christi lege fuit vetita ista pluralitas, & illicita omnibus non solum Christianis, sed ẽt aliis, qui non habent legem Christi: & ideo sicut si aliquis Christianus contraheret cũ duabus, aut pluribus, non teneret matrimonium: ita si inter infideles fiat talis contractus, non tenet. Et quando arguitur, ꝙ si infideles cõtrahant matrimoniũ in gradibus inter nos vetitis, & conuertantur ad Christum, non soluitur matrimo-

K nium; dicendum, quod non est simile, quia ibi tenuit matrimonium, quando contractum est, licet inter nos sit talis gradus prohibitus: ideo postea in conuersione non dissoluitur, quia matrimonium, ꝙ tenuit semel, nũq̃ dissoluitur ex aliqua cã superueniente, quantũcunq; sit magna: secus est, quando contrahit infidelis matrimonium cum multis, quia nunq̃ illud tenuit, sed fuit adulterium: ideo quando conuertitur infidelis ad legem Christi, in qua non permittuntur peccata, cogitur dimittere oẽs præter primam, cum qua potuit esse verum matrimonium. Cã aũt diuersitatis inter hæc est, quia quando infideles cõtrahunt in gradibus vetitis inter nos, non agunt contra aliquod mandatũ Christi, sed solum contra canonum statuta, quando aũt contrahit infidelis cum multis, agit contra mandatum, & determinationem Christi: ideo primum tenet, quia infideles nõ astrin-

De hac re, vide inferius q. 143.

A astringũtur regulis canonicis, ſcd̃m aũt nõ tenet, qnia obligãtur mandatis Chr̃i: & patet hoc, quia gradus, in quib. nõ licet contrahi matrimoniũ non ſunt determinati per Chriſtũ, nec ẽt per Apoſtolos ex noie Chr̃i, cũ Chr̃us de hoc nihil fuerit locutus, ſed per canones eccleſiaſticos. Nã a principio determinatũ eſt, vt intra ſeptẽ gradus conſanguinitatis non liceret cõtrahere, ſed inciperet cõtractus in octauo gradu 35. q. 4. c. de affinitate: poſtea vero ex aliquib. cauſis Eccleſia reduxit vſq; ad quartũ gradũ, vt iam liceat copulari in quinto. extra de cõſang. & affin. c. non dẽt. Ex hoc ergo ſequitur, ꝙ inter infideles licitè cõtrahatur matrimoniũ in gradib. vetitis inter nos: quia non ſunt iſti gradus vetiti niſi per cõſtõnem canonicã: infideles aũt non arctãtur conſtõnib. canonicis. extra de diuor. c. gaud. ideo ita in illis cõtrahũt, ac ſi nulla lege vetante cõtraherent, ſed cũ nulla lex vetat, eſt matrimoniũ licitè cõtractũ: ergo inter infideles licite contrahitur in talib. gradib. Et iſta eſt rõ, quare nõ diſſoluitur matrimoniũ in conuerſione ad Chriſtum: vt patet extra de Diuor. c. gaudemus. vbi ponitur iſta q. ſ. vtrum pagani vxores accipientes in ſecundo, vel tertio, vel vlteriore gradu ſibi coniunctas ſic cõiuncti debeant poſt cõuerſionẽ ſuã ipſimul remanere, vel ab inuicẽ ſeparari, edoceri per reſcriptũ apoſtolicũ poſtulaſti: ſequitur reſpõſio, ſ. ſuper quo totaliter rndemus: cũ ſacrm̃ cõiugij apud fideles, & infideles exiſtat, quemadmodum dicit Apoſtolus dicens: ſi quis frater vxorẽ infidelẽ hẽt, & hæc conſentit habitare cũ illo, non illam dimittat: & in præmiſſis gradib. a paganis, quo ad eos, matrimoniũ licitè ſit contractũ, qui conſtõnib. canonicis non arctantur; fideles hmõi matrimonialiter copulari libere poſſunt, & licitè remanere coniuncti. Et ita nõ redditur alia cauſa, quare poſſint remanere cõiuncti in gradib. illis, niſi quia ſunt vetiti ſolũ a canone, & infideles non arctãtur conſtitutionib. canonicis: iſta ẽt ratio ſignificatur extra de conſang. & affin. c. in fidelibus. vbi eadẽ qõ mouetur; & reſpõdetur, ꝙ manebũt in nuendo cãm eſſe, quia gradus iſti ſunt a canone vetiti, ſ. de infidelib. ad fidem conuerſis, vtrum, ſi ante conuerſionẽ ſuã ſecundum legis veteris inſtituta citra gradus conſanguinitatis a canone denotatos coniuncti fuerint, debeant ſeparari poſt baptiſmum. Et reſpõdetur, ꝙ non. Sed non dixit ibi, ꝙ cõtraxerant abſolutè contra vetitum ſibi: quia cõtraxerãt in gradib. a canone vetitis. Secus aũt eſt de eis, quæ Chriſtus ſtatuit, quia oẽs tam fideles, q̃ infideles tenentur legib. eius, iõ quicquid fiat cõtra ſtatutũ eius eſt inualidũ. Patet hoc, quia Chriſtus erat verus Dues, cui oẽs ſubiecti ſunt, iõ nemo poteſt eſſe exemptus a mandato eius: etiam patet, quia alias poſſet aliquis ſaluari non baptizatus, neque fidẽ habens: Chriſtus tamen iuſſit omnes credere dictis ſuis, & baptizari Matth. 28. & quia ipſe hoc dixit, non poteſt aliquis ſaluari ſine hoc: ſicut ipſe dixit Mar. 16. qui non crediderit condemnabitur. & Ioan. 3. cap. qui non fuerit renatus ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei; & tamẽ ſi non obligarentur omnes mandatis Chriſti, poſſent ſaluari ſine baptiſmo, & fide: ergo omnes obligantur mandatis Chriſti, & ita ſicut obligabuntur his mandatis, obligabuntur omnibus alijs, cum omnia mandata Chriſti ſint eiuſdem virtutis obligatiuæ, cum procedant ab eodẽ, ſed Chriſtus mandauit, ꝙ non eſſet vxorum pluralitas ſimultanea; immo diffiniuit; ꝙ quicunque habens vxorem acciperet aliam, committet adulterium: Matth. 19. & Mar. 10. & Luc. 15. ergo omnes homines poſt illam Chriſti diffinitionem obligantur ad non habendum plures vxores: & quicunque plures acceperit, adulteratur. Et ſi aliquis poſſet excuſari a pena adulterij, vel peccato per ignorantiam huius legis, quod neque etiam nunc aſſerimus: tamen ſaltem in nullo caſu etiam per ignorantiam poſſet effici licita vxorum pluralitas, cum eſſet contra Chriſti determinationem. Ob hoc igitur, quando infidelis habens multas in vxores conuertitur ad Chriſtum, non permittitur manere cum eis, ſed cum prima ſola, eo ꝙ cum alijs nunquam tenuit matrimonium, nam ſi matrimonium tenuiſſet, non ſolueretur per ipſum, ſed maneret cum omnibus alijs, ſicut dicitur extra de diuor. c. gaudemus, ꝙ per baptiſmum non ſoluuntur coniugia, ſed crimina remittuntur. Simile autem eſt de libello repudij: in veteri enim teſtamento licebat repudiare vxorẽ dato libello, & diſſoluebatur: Deut. 24. cap. In nouo autem teſtamento non licet; quia diffiniuit Chriſtus, ꝙ non licet: Matth. 5. & 19. cap. ideo per hoc omnes homines obligati fuerunt ad non repudiandum vxores: & ſi quis illas nunc repudiet, peccat, cum omnes obligentur legi Chriſti: & ſi quis repudiauerit vxorem accipiendo aliam, illa ſecunda non eſt vxor ſua, ſed adultera.

Infideles nõ arctantur conſtõnibus canonicis ſed lege Xpi

Infideles ſi cõuertantur an debeant relinquere vxorẽ ſibi cõiunctam in ſecundo, vel tertio gradu.

An poſt conuerſionem infidelium diſſoluantur eorum matrimonia contracta in infidelitate contra legem Chriſti: Et generaliter conuerſi ad fidem, quid facere debeant circa vxores infideles, & quam formam tenere debeant. Quæſt. XXX.

B EX hoc ſequitur, ꝙ ſi infidelis aliquis repudiet vxorẽ, & tranſeat poſtea ad fidẽ: non poterit tenere aliam viuente priore. Nam ſi acceperit aliam, tenebitur illam dimittere, quando alia viuit, in cuiuſcunque poteſtate ſit illa; ſi autem nullam accepit, tenebitur non accipere, quandiu alia vixerit: ſic dicitur extra de diuor. c. gaudemus. qui autem ſecundum ritum ſuum legitimã repudiauit vxorem, cum tale repudium veritas in Euangelio reprobauerit, nũquam ea viuente licite poterit aliam etiam ad fidẽ Chriſti conuerſus habere, niſi poſt conuerſionem ipſius illa renuat habitare cum ipſo; aut ſi contemnat, nõ tamen abſq; contumelia Creatoris, vel eum pertrahat ad peccatũ mortale. Ex hoc etiam ſequitur, ꝙ poſt conuerſionem diſſoluẽtur matrimonia. ſ. ſi quis repudiauit vxorem, & aliam accepit, ſi conuertitur ad Chriſtum, cogitur dimittere illam: & ſi alius accepit eam, quam iſte dimiſit, & conuertitur ad C Chriſtum, ſimiliter cogitur dimittere illam: & hoc eſt, quia in neutro fuit verum matrimonium, nam ſi fuiſſet, non diſſolueretur per baptiſmum: ſi tamen aliquis repudiauit vxorem, & conuertitur, poterit hic fieri è contrario, quam in veteri teſtamento. Nã in veteri lege, quando quis repudiat vxorem, non poterat ad illam redire ſiue alius eam acciperet, ſiue non: etiamſi ambo conſentirent, quia Deus illud vetabat: Deuteron. 24. capitul. cum matrimonium ibi diſſoluatur: tempore autem noui teſtamenti è contrario. Nam non licet alicui repudiare vxorem: ideo ſi de facto repudiet, non valet, neque diſſoluitur matrimium & ob hoc poterit redire, immo cogetur redire ad illam. Nam ſi quis Chriſtianus repudiaret vxorem, cogetur iudicio Eccleſiæ illam tenere, & etiamſi ambo conſentiant ſeparari, & tranſire ad alia matrimonia, non licebit, D ſed ambo cogerentur iudicio Eccleſiæ manere ſimul, vel ſaltem non tranſire ad alia matrimonia. Si autem infidelis repudiet vxorem legitimam, & accepta alia conuertatur ad Chriſtum, cogitur dimittere iſtam, quam poſtea accepit, quia non eſt vxor, ſed adultera: repudiata autẽ ab eo, quæ eſt infidelis, ſi vult ad fidem conuerti, manebit cum viro, qui conuertitur, ſ. redibit ad ipſum, & manebit cum eo: & hoc ſiue illa tranſiuiſſet ad alium virum manendo in infidelitate, ſiue non. Et ſi vir fidelis nollet recipere eam ſponte conuerſam, teneretur iudicio Eccleſiæ illam recipere, non ſolum ſi conuertitur, immo etiamſi non conuertitur, dum tamen velit cohabitare viro fideli ſine contumelia Creatoris. extra de Diuor. cap. gaudemus. Vnde circa hoc forma, quę debet teneri in conuerſione infideliũ, eſt, ſi infidelis conuertitur, & habet vxorẽ, debet requirere E eam, an velit conuerti; ſi autem vult ſimul conuerti, tenebuntur ſimul habitare, & licitum non erit tranſire ad alia matrimonia: ſi autem illa non vult conuerti; vel illa conuertitur, & ille non vult conuerti: debet ille, qui conuertitur requirere eum, qui non conuertitur, an velit cohabitare ei ſine contumelia creatoris: & ſi conſentiat, tenetur, qui conuertitur, manere cum eo, qui non conuertitur, quia baptiſmus non ſoluit matrimonia, ſed crimina dimittit, & iſta forma innuitur ex intentione Apoſt. 1. Corinth. 7. capit. & extra de diuor. cap. gaudemus. & quod dictum eſt de coniugibus, qui manebant tempore, quo alter eorum conuertitur, dicendum eſt, quando repudium interciderat, & vir acceperat aliam, & femina alium, ſiue non acceperat. Si enim vir conuertitur, & repudiauerit vxorem, quæ nondum ad alium virum tranſierit, neque ille aliam acceperit, debet requirere eam, an illa velit conuerti ad Chri-

An ſi infidelis poſtq̃ repudiauit vxorẽ fuerit baptizatus teneatur redire ad illã ſecũda dimiſſa.

Poſt conuerſionẽ infidelis diſſoluitur matrimonium factum in infidelitate contra legẽ Chriſti.

Infidelis baptizatus tenetur recipere mulierẽ primã quã repudiauit etiã ſi ipſa ĩ infidelitate maneat.

Nota formã obſeruandam in cõuerſione infidelium coniugatorũ quãtum ad cohabitare vel nõ cohabitare ſimul.

Christum, vel saltem sequi ipsum conuersum ad Christū, si aliquid istorum velit, cogetur vir eam recipere, & tenere in matrimonio iudicio Ecclesiæ: & si eam non requisierit, non poterit illa viuente accipere aliam in vxorem, quia illa fuit legitima eius: si autem requisierit eam, & illa neque vult conuerti, neque cohabitare ei, poterit licite ille transire ad alia vota, quia per hoc dissoluitur matrimonium inter eos volente Deo, ꝙ dissoluatur, quia in his non est frater subiectus, aut soror, id est, fidelis vir, aut femina, vt dicit Apost. 1. Corinth. 7. si fides Christi eum liberat. Quòd si semel mulier dixerit se non velle transire, neque conuerti, etiamsi postea ipsam pœniteat, & velit conuerti, aut manere cum viro, non cogitur vir eam recipere, quia per dissensum illum fuit solutum matrimonium: & quod solutum est, non potest iam resumere vires ad obligandum. Si tamen vir nondum accepit aliam in vxorem, potest accipere illam, sed iam non resumit vt priorem coniugem, sed vt de nouo, & per nouum consensum. Si autem femina infidelis repudiata transiuit ad alium virum, & qui repudiauit eam, vult conuerti ad Christum, tenetur, siue acceperit iam aliam, siue non, requirere illam, an velit conuerti, vel saltem sequi ipsum, an non: si vult conuerti, & sequi ipsum, vel saltem vult sequi ipsum, & manere cum eo in matrimonio, etiamsi non conuertatur, tenetur illam accipere iudicio Ecclesiæ: si autem non requisierit eam, non poterit ea viuente accipere aliam in vxorem. Si autem vir infidelis cōuertitur, & repudiauerat vxorē, & illa acceperat alium virum, & repudians acceperat alteram in vxorem, tenetur similiter requirere eam, quando conuertitur, & si illa vult conuerti cum eo, tenetur eam accipere, & dimittere aliam, quam acceperat: & si illa nolit conuerti, sed solum sequi illum in matrimonio, tenetur illam resumere, & abijcere aliam, quam assumpserat, etiamsi illa velit conuerti ad fidem cum illo, quia prima est vera, & legitima vxor, & secunda non. Si autem requisita sic mulier repudiata nolit conuerti, neque virum sequi, poterit vir libere transire ad Christum, & licet postea illam pœniteat, & velit virum sequi, aut conuerti, non cogitur vir eam recipere, sicut supra dictum est.

Conuersus an debeat, vel possit retinere mulierem acceptam post repudiatam. Quæst. XXXI.

SED quid in hoc casu de muliere, quam iste acceperat post repudiatam primam manens in infidelitate, an debeat eam requirere, vel cogatur cum ea manere, aut possit, iam conuersus ad Christum. Dicendum, ꝙ vir non cogatur requirere eam, quòd transeat, vel conuertatur, quia ista non est vxor eius, sed fornicaria, ideo nullo vinculo tenētur ad eam requirendam. Sed quid si illa spōte velit cum eo transire non requisita? Dicendum, ꝙ siue velit manere cum eo, siue conuerti cum ipso non cogitur eam retinere, quia illa non est, neque fuit vxor; ideo nullo pacto cogitur eā retinere. Sed quid si velit illā retinere, an liceat. Aliqui putant ꝙ non, quia est adultera, vel fornicaria: dicendum ꝙ aut ambo cōsentiunt, aut solus vir, vel femina: si ambo consentiunt, pōt remanere, non quidē ex priori vinculo, quia nullum erat inter eos, sed solum ex nouo, quia cum ambo sint liberi ab oī vinculo, pōt de nouo contrahere matrimoniū, cum nō sint personæ de iure impeditæ contrahere: si autem vir non consentiat, non cogitur illam retinere, vt dictum est; ētsi illa non consentiat, non pōt vir eam cogere ad commanendum; quia nullum vinculum est inter eos, sed de nouo dēt induci, si esse debet; & tñ nouum vinculum matrimonij non potest causari sine mutuo consensu duorū: ergo non poterunt commanere, nisi ambo de nouo consentiant: & tunc incipiet esse nouum matrimoniū. Sed est speciale in hoc casu, quia non poterunt cōmanere, nisi ambo conuertantur: si. n. femina velit sequi virum in matrimonio, & tamen non velit sequi Christū, i. conuerti: non licebit eis commanere. Ratio diuersitatis est, nā qū fuit matrimonium inter infideles, inter quos est verū matrimoniū, si vnus conuertatur, & alius vult sequi ipsum, etiamsi non conuertatur, tenetur fidelis retinere infidelem, quia alias per conuersionē soluerentur matrimonia: quod falsum est extra de diuor. c. gaudemus,

F Secus autē cum accipit infidelis aliam vxorem repudiata prima: nam ista secunda nō fuit vera vxor, sed adultera: et ideo non pōt esse inter eos matrimonium, nisi per nouū consensum, postquam requisierit iste priorem, et illa recusauerit ipsum sequi; et tamen iste, cum sit iam fidelis, non potest de nouo contrahere matrimonium, nisi cum fideli, ergo non poterit contrahere cum ista, si non conuertatur: alias enim esset contrahere cum infideli, quod nō licet fideli. In priore autem vxore secus est, quia illa nō retinetur quasi ex nouo cōsensu, sed ex vinculo antiquo veri matrimonij, quod vinculum non soluitur per conuersionem: ergo tenetur vir retinere priorem, etiam non conuersam, sed in tali statu, quali eam accepit: dum tamen illa cōsentiat habitare sine contumelia Creatoris: quia alias fides liberat a vinculo matrimonij.

G

Conuersus ad fidem quid facere debeat circa vxorem. Quæstio. XXXII.

SED adhuc attendendum circa conuersionē ad Christum de infidelitate, quia dicta supra habēt locū, quantum ad liberandum eos ab onere coniugum: non autem quantum ad totum, quod facere possunt: nam possunt cogere eos transire, siue cohabitari in matrimonio. Et dicamus primo de viro, qui de infidelitate conuertitur, quod si habet vxorem debet requirere eam, & si illa velit conuerti, vel saltem sequi ipsum in matrimonio, tenetur eam retinere, & non licet ei aliam accipere; si autem illa non velit cōuerti, neq; sequi ipsum in matrimonio, est liberatus vir, & potest aliam ducere fidelem relicta illa; si tamen vir vellit, quod illa sequatur ipsum, coget eam sequi, & compelletur iudicio Ecclesiæ, vel per dominos temporales illa manere cum illo: & si non velit manere sine cōtumelia creatoris, cogetur manere sine contumelia. Et hoc patet, quia inter infideles est matrimonium verum, sicut dicitur extra de consan. & affin. cap. de infidelibus, & tamen per conuersionem, & baptismum nō soluitur vinculum matrimonij, extra de diuor. cap. gaudemus. ergo manet matrimonium, quando vnus cōuertitur, licet alius maneat, sed quādiu manet matrimonium, nō licet alicui coniugum trāsire ad alia vota, aut denegare alteri debitum carnis, & obsequia mutua: ergo tenebitur mulier infidelis, sequi virum, & cogētur si non velit. Hoc verum est, nisi forte ex speciali dispensatione Dei, qui prouidit in tali casu, nam pōt Deus supra matrimonium, & in omnibus, cum omnia sint ab ipso, & ipse dedit licentiam fidelibus conuersis, non commanēdi vxoribus infidelibus, quando non volunt illę conuerti, neque commanere vllo modo, aut saltem non sine contumelia Creatoris; ideo possunt tunc conuersi ex speciali dispensatione Dei facta in fauorem fidei, & per Apostolum promulgata transire ad alia vota, vel non manere in matrimonio, & tamen istud priuilegium nō est datum in fauorem infidelium, qui nō transeunt, quia illis nullum priuilegium datur: ergo possunt illi compelli ad manendum in matrimonio. Apparet illud ex verbis Apostoli 1. Corint. 7. si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam; & si qua mulier habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum: si enim infidelis discedit, discedat: nō est enim seruituti subiectus frater, aut soror in huiusmodi. Et sic de K fratre, & de sorore dixit, quod non erant subiecti seruituti, & non dixit hoc de infidelibus: ergo manet infidelis obligatus ad sequendum eum, qui ad fidem conuertitur propter hoc, quod adhuc matrimonium tenet, & non dissoluitur: fidelis autem non obligatur sequi infidelem, quia Deus eximit eum tunc ab onere matrimonij, dissoluendo vinculum matrimonij inter eos in casu, in quo infidelis nō vult sequi fidelem, aut non vult consenore ei sine cōtumelia Creatoris. Et fuit conueniens ista dispensatio, ꝗ Deus fecit in matrimonio, eo quod tunc infideles nō erant subiecti fidelibus sicut nunc, sed potius fideles erant subiecti infidelibus, & si vellēt fideles cogere infideles ad sequēdum eos, qui conuerterentur, non possent, quia non haberēt iudices, nisi infideles, quia infideles non aduerterent ad fauorem fidei, sed potius essent eis fideles odiosi, nō iudicarent, ꝙ infidelis sequeretur conuersum, sed potius ꝙ fide-

lis con-

sis conuersus sequeretur infidelem manentem in infidelitate, ideo fuit cōueniens modus. Nam ex vna parte procurabatur pax, ex alia parte dabatur releuatio oneris infidelibus. Si enim fidelis conuersus vellet dimittere manētem in infidelitate, sequeretur scandalum, si autem non posset transire ad alia vota fidelis dimissus ab infideli, esset difficultas manēdi sine coniugio. De primo patet, quia si conuerteretur femina ad Christum, & non maritus eius, et si requisito per eam viro, vt conuerteretur, non vellet cōuerti, licet posset illā accipere alium virum fidelem nō permitteretur a viro suo, & si acciperet de facto accusaretur, tanquam adultera, quia dimiserat virum: femina autem non poterat repudiare virum, sed vir feminam: & ideo puniretur, vel saltem cogeretur manere cum viro. Ad procurādum ergo pacem iussit Apostolus, quod si femina haberet virum infidelem, non recederet ab eo, quia nō esset scādalum. Similiter si conuerteretur vir, & maneret femina in infidelitate, & ex hoc vir vellet accipere aliam oriretur scādalum; nam licet secūdū leges humanas posset vir aliquādo repudiare vxorem, nō permitteretur hoc transeuntibus ad fidē, quia fides est odiosa infidelibus, ideo nō permitterent viris dimittere vxores, vel sequeretur ex hoc maius odium cōtra fideles, ideo ad procurādum pacem, mādauit Deus, q̄ conuersus ad fidem nō recederet ab infideli, quādiu cōsentiret infidelis cohabitare ei. Secundum erat releuatio oneris fidelibus, quæ releuatio fideliū fiebat sine scādalo, nam si ad faciēdum, quod matrimonium esset indissolubile, faceret Deus, q̄ nolēte infideli cohabitare fideli, teneretur fidelis non transire ad alia vota, possent sic omnes fideles a principio semper manere innupti, quod erat magnum inconueniens, ideo in hoc casu dispēsauit Deus dissoluendo vinculum matrimonij, vt liceret fidelibus transire ad alia vota.

Dispēsatio Apostoli fuit cōueniens, quia ex illa sequebantur duo, s. pax, & releuatio oneris.

Apostolus ob pacem, & reuelationem oneris declarauit, quando fidelis cum infideli cohabitare posset. Et quòd cum contumelia Creatoris etiam tenebatur cohabitare fidelis cum infideli tempore, quo domini temporales non erant Christiani: hodie tamen non, nisi vbi Principes sunt infideles. Quæst. XXXIII.

ET hęc duo apparent ex verbis Apostoli, cum dicitur, non est enim subiectus frater, aut soror in huiusmodi. In pace autem vocauit nos Deus. Cum enim dixit non est subiectus frater, aut soror, prouidet contra onus fidelium, si manērent innupti, & hęc erat magna seruitus, s. quòd nolente infideli manere in matrimonio teneretur fidelis manere innuptus, & hoc erat secundum. Erat primum, q̄ nō dimittat fidelis infidelem nolentem cohabitare, cum dicitur in pace vocauit nos Deus, id est, voluit, quod fideles viuerent in pace, & non haberent occasionem scandali cum infidelibus, q̄ consequeretur, si fideles discederent ab infidelibus nolentibus cohabitare. Sciendum etiam, q̄ nō attendebatur tunc ad hoc q̄ fidelis deberet manere cū infideli, nisi q̄ vellet infidelis cohabitare fideli: & non requirebatur, quod vellet habitare sine contumelia Creatoris: nam etiam cum contumelia Creatoris tenerentur cohabitare. Et patet ratiō, quia si conuerteretur mulier ad Christum, cui vir infidelis vellet cohabitare, maledicendo tamē quotidie Christo, & suadendo mulieri redire ad infidelitatem, quod est eam trahere ad peccatum mortale; ob hoc liceret mulieri transire ad alia vota; accusaret tamen eam vir suus, quasi adulteram per leges imperatorum, vel humanas, per quas non licet mulieri a viro recedere, & sic vt adultera puniretur, & sequeretur magnum scādalū contra fidem, sed Christus voluit auferre illud scādalum; cum dicat Apostolus, quòd vocauit nos Deus in pacem: ergo tenebatur manere fidelis conuersus cum infideli, & cohabitare, etiamsi cohabitaret cum contumelia Creatoris.

Quod vero dicitur, quod potest transire fidelis ad alia vota, si infidelis non vult cohabitare, vel saltē non sine cōtumelia Creatoris, intelligitur de hoc tempore, in quo non est scandalum, etiamsi recedat fidelis ab infideli, quia fideles dominantur infidelibus. Et si conqueratur vir infidelis volens cohabitare, q̄ recedit ab eo vxor, audietur quæstio apud iudicem Christianum, qui iudicabit rectè factum esse

A cum sit in fauorem fidei, & possunt nunc iudices impedire, vt nō fiat contumelia Creatoris, quod nō poterat fieri, quando erant fideles subiecti infidelibus, sicut in Ecclesia primitiua tempore Apostoli. Vnde non proderat tunc, q̄ recederet fidelis conuersus ab infideli propter contumeliam Creatoris, quia etiamsi discederet, non poterat vitari contumelia Creatoris, cum infideles essent potentiores fidelibus, & præsentibus eis maledicerēt quotidie Christo, & etiam eis suaderent publice redire ad infidelitatem; immo sæpe per pęnam, & damna ad id cogerent, ideo cum non possent euitare contumeliam Creatoris, nō proderat, quòd fidelis recederet ab infideli, aut quod suggereret ei ad infidelitatem redire.

Nunc vero prodest, quòd fidelis conuersus transeat ad alia vota, quando infidelis nō vult cohabitare sine contu-B melia Creatoris, quia cum fideles dominentur, possumus euitare publicas blasphemias Christi inferēdo pœnam infidelibus. Et similiter si suaserint alicui conuerti ad infidelitatem, punientur. Cum vero manēt fidelis & infidelis simul, est maior opportunitas peruertendi infidelem, & minor copia probationis cōtra infidelem, q̄ contumeliam faciat Creatori, ideo est conueniens, q̄ liceat tūc recedere fideli, & fit hoc ex dispensatione Dei dissoluētis tunc matrimoniū, & hæc licētia intelligitur data esse fidelibus a principio: non tamen, vt ea tunc vterentur, nec vtebantur, sed solum, vt ea nunc vtantur: tunc vero nūquam discedebāt, nisi quando nō volebat infidelis cohabitare fideli, & illud patet quia 1. Corint. 7. capit. vbi Apostolus hoc posuit, solū dixit, si quis frater vxorem infidelem habet, & hæc consentit habitare cum illo, nō dimittat eam, & si qua mulier ha-C bet virum infidelem, & hic cōsentit habitare cum illa, non dimittat virum: & ita non distinxit, an vellet habitare cum contumelia, vel sine cōtumelia Creatoris: & ideo nec aliquid aliud erat cōsiderandum, nunc vero secus est: & ideo Papa exposuit aliter verbum Apostoli seruādum esse nūc, s. quod siue velit cohabitare infidelis fideli, siue non, sine contumelia Creatoris, liceat fideli in fauorem fidei transire ad alia vota. extra de Diuor. cap. gaudemus.

Fidelem esse obligatum recipere infidelem, & simul manere, si fieri possit sine Creatoris contumelia. Quæstio. XXXIIII.

REDEVNDO ad præcedētia dicemus, quòd quādo infidelis non vult cohabitare cum cōuerso ad fi-D dem, vel non sine contumelia Creatoris, licet fideli transire ad alia vota ex dispensatione Dei absoluētis fidelem ab onere matrimonij dissoluendo matrimonium, & tamē infidelis nō est liberatus ab onere matrimonij, immo manet obligatus ad sequendum fidelem, cum priuilegium illud non sit datum in fauorem infidelium, sed solum fidelium, & ob hoc, quando cōuertitur fidelis, & requirit infidelem, neque ille vult cohabitare, habet fidelis duas vias quarum vtranque potest eligere. Prima est, quod trāseat ad alia vota, si voluerit, cum habeat licentiam a Deo ad hęc. Alia est, quod agat ad compellendum infidelem sequi ipsum, & cogetur infidelis per iudicem Ecclesiasticum, vel temporalē commanere fideli conuerso, quia matrimonium non est iā dissolubile, neque est licitum repudium, & tamen fuit verum matrimonium inter istos, quando erant infideles, & E non potest dissolui in fauorem infidelis: ergo cogetur manere in illo, si petat fidelis, et ideo si vir conuertatur, & femina velit sequi ipsum, cogetur, si vir petat, cohabitare ei, similiter si conuertatur femina, & nō vir, cogetur vir, si illa petat, retinere illam. Non quidem cogetur infidelis conuerti ad fidem, quia ad hoc non debet esse coactio absoluta, nec conditionata in Decret. 45. distinct. cap. qui sincera. et cap. de Iudæis. et extra de Bapt. et eius effect. cap. maiores. sed cogetur cohabitare fideli, quia istud non est inconueniens aliquod cum sit verum matrimonium inter illos; et non læditur fidelis ex commixtione infidelis, sed potius infidelis sanctificatur per fidelem, cum sit ei occasio conuersionis, istud probat Apostolus 1. Corint. 7. capit. cum dicitur: si qua mulier habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum: sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem, et sanctificata est

Principes non possunt cogere infideles conuerti ad Christū infra q. 38.

mulier infidelis per virum fidelem, alioquin filij vestri im mundi sunt, nunc autem mundi sunt. Sed obijcietur, quòd nollet cohabitare infidelis fideli sine contumelia Creatoris, vel sine hoc, quòd cum trahat ad peccatum mortale suadendo, quòd conuertatur ad infidelitatem. Dicendum verum esse, quod in hoc casu licet fideli transire ad alia vota dimittendo infidelem. extra de Diuort. c. gaudemus. & tamen non cogitur præcisè hoc facere, sed potest cogere infidelem, vt cohabitet sine contumelia Creatoris, nã infideles sunt subditi dominio fidelium: de his enim loquitur, quia in non subditis fiet, sicut fiebat in Ecclesia primitiua tempore Apostoli, vt iam diximus: sed de infidelibus, qui sunt subiecti dominio fidelium, est dicendum, quòd cogunt fideles cessare a contumelijs Christi, & pertinet ista cura ad Dominos temporales Iudæorum. extra de Iudę. & Sarac. c. & si Iudæos, & debent eos cogere ad hoc per pœnas graues. eod. tit. capit. in nonnullis. & ideo si cogeretur infidelis cohabitans fideli cessare a contumeliis Dei, vel fidei, etsi infidelis velit trahere fidelem ad infidelitatẽ, vel ad peccatum mortale, per pęnas cogetur cessare ab hoc, nã si Iudæus alicui nocuerit, quia conuersus est, aut conuerti vult ad fidem Christianam, statim cremabitur. C. de Iudæ. & reli. l. Iudæis, & maioribus, & si ipsi circunciderint aliquem, vel circuncidendum mandauerint, puniuntur præscriptione bonorum, & perpetuo exilio. eodem tit. l. Iudæi, & bonorum. Ergo nullum inconueniens est si conuersus ad fidem faciat cogi infidelem commanere sibi in matrimonio.

Infidelis baptizatus potest repetere vxorem in infidelitate repudiatam, etiamsi transierit ad alium virum. Quæstio. XXXV.

QVOD autem dicimus de eo, qui conuertitur habens vxorem, & illa non vult cõuerti: dicendum est de illo qui habuit vxorem, & repudiauit illam, siue habeat illa iam virum, siue non, nam potest habere duas vias circa eam. Vna est, ꝙ requisita ea, si noluerit sequi ipsum cohabitando, aut non sine contumelia Creatoris, ad alia vota transeat, & iam cogetur suscipere illã, licet recedit ad eũ.

Alia via est, quòd cogat eam sequi ipsum, quod fiet per iudicem Ecclesiasticũ, nam verum matrimonium fuit inter istos, & repudium non potuit intercidere, & non tenuit de iure, ideo potest eam repetere, sicut vxorem suam. Vnde si nondum est ab alio ducta, cogetur sequi virum petentem eam, si autem transierit ad alium virum, tenebitur dimittere illum, quia neque ille habet ius retinendi eam, cũ non sit vxor eius. Nam cum repudium non tenuerit de iure, nunquam cessauit illa esse vxor prioris, & nunquam potuit incipere esse vxor sequentis, & ideo neque ille habebit ius retinendi, sed transibit coacta ad priorem, sicut spõtanea transire posset.

Si conuersus, cui infidelis nolit sine Creatoris contumelia cohabitare, transeat ad alia vota, an teneat matrimonium. Et quòd conuersus si infidelis nolit sibi cohabitare, si nubat, tunc etiam infidelis poterit contrahere matrimonium, alias non. Quæst. XXXVI.

SED quid si infideli conuerso nolit infidelis cohabitare ei, vel non sine contumelia, & per hoc transeat ad alia vota, an peccet, & non teneat matrimonium?

Putant quidam, quòd non, eo, quòd matrimonium est indissolubile, nisi illud Deus dissoluat dispensatiuè, & tamẽ non facit hoc Deus in fauorem infidelium: ergo tenebit matrimonium, & non poterunt transire ad alia vota.

Dicendum, quòd cum conuertitur aliquis infidelium, & alius non vult cohabitare ei, aut non sine contumelia Creatoris, peccat agens iniustum. Nam cum matrimoniũ teneat, & non possint coniuges ab inuicẽ separari peccat qui recedit.

Sed dicendum, ꝙ infidelis, qui noluit cohabitare, aut statim contraxit matrimonium aliud antequam conuersus ad fidem contrahat, aut non: si non contrahat ipse primũ, sed fidelis, cui noluit cohabitare infidelis, & postea infidelis

F cõtrahat, tenebit matrimonium, quia fidelis potuit dissoluere matrimonium transeundo ad alia vota per dispensationem Dei expressam per Apostolum 1. Corin. 7. c. sed statim, vt solutum est matrimonium sunt coniuges liberi, ita vt possint cuicunque misceri sine pęna, & peccato adulterij: ad Rom. 7. cap. ergo infidelis poterit iam contrahere matrimonium: nam non potest matrimonium ex vna parte tenere, & ex alia non, sed fidelis solutus est vinculo matrimonij illius, cum licite transierit ad aliud matrimoniũ: ergo & infidelis solutus est, & poterit ad aliud matrimonium transire. Si autem infidelis nolens cohabitare fideli conuerso, statim contrahat matrimonium, antequam contrahat fidelis: dicendum, ꝙ non tenet matrimonium ab eo contractum, & peccat, quia adhuc non est solutum præcedens matrimonium cum fideli conuerso.

G Sed dicet aliquis, immo solutum est, nam per hoc, ꝙ noluit cohabitare infidelis fideli, vel non sine contumelia, iã est solutum matrimonium, quod patet, quia statim potest transire fidelis ad alia vota, & tñ soluto matrimonio, iam non obligatur vnus coniugum alteri; ergo quilibet eorum potest transire ad alia vota. Dicendum, ꝙ non fuit solutũ statim matrimonium, ideo non potuit statim transire infidelis ad alia vota. Nam ex eo, ꝙ infidelis non vult cohabitare fideli, habet fidelis licentiam recedendi, & transeundi ad alia vota: non tamen statim est matrimonium dissolutum, sed dissoluetur, qñ actualiter fidelis transierit ad alia vota: Et patet hoc, quia alias, si postquã infidelis dicit nolle cohabitare, vel non sine contumelia, manerent simul saltem per vnum diem, & commiscerentur, essent fornicarij, quia ibi esset commixtio carnis, & non inter coniuges: sed

H falsum est, quia nemo dicit eos fornicari; etiam patet, quia licet fidelis potest recedere ab infideli, quando ille nõ cohabitat sine contumelia Creatoris, non tamẽ cogitur recedere, sed potest manere: & tamen, si manserit, nemo dubitat, quin coniuges maneant; ergo non soluitur matrimonium per hoc, ꝙ infidelis velit cohabitare, vel nõ sine contumelia Creatoris, sed solũ quando fidelis conuersus propter aliquam istarum duarum causarum transierit ad alia vota: tunc enim soluitur matrimonium, & potest infidelis transire ad alia vota, si tamen contraxerit infidelis antequã fidelis, non tenet matrimonium, sed sunt ibi coniuges, vt adulteri, & tamen si infidelis postea contraxerit, per hoc, ꝙ contraxit fidelis, soluitur matrimonium, & tunc infidelis posset licite contrahere, vel poterit incipere, valere matrimonium, quod prius contraxerat, quasi ex nouo consensu

I coniugum. Sicut autem diximus de coniugibus, qui actu manent in matrimonio, qñ alter eorũ conuertitur ad fidẽ; ita dicemus de vxore repudiata, s. si conuertitur vir, qui repudiauerat vxorem, quæ quidem transierat ad alium virũ, debet requirere eam vir fidelis, vt conuertatur, vel redeat ad ipsum, cum illa sit vera vxor, aut manere innuptus, quandiu illa vixerit; si autem illa requisita sequi ipsum noluerit, vel non sine contumelia Creatoris, poterit ipse ad alia vota transire: si tamen non transierit, sed expectet, vt illa conuertatur, & tenet illam in animo, vt coniugem, semper illa est, vt adultera, cum autem fidelis cõtraxerit cum alia, potest illa incipere esse vxor illius, ad quem transierat, cũ repudiata est, & idem est de fœmina repudiata, si conuertitur, & repetit virum repudiatorem.

K *Si mulier infidelis repudiata contraxit cum alio infideli, & ambo conuertantur ad fidem, an mulier hac manere debeat cum secundo viro fideli, vel redire ad primum infidelem: & an primum matrimonium semper teneat. Quæst.* XXXVII.

SED quid si mulier repudiata est apud infideles, & accepit alterum virum infidelem, tandem ambo compuncti conuertuntur ad fidem, an manere debeant, vel possint in suo coniugio. Aliquis dicet, ꝙ sic in fauorem fidei, quia multum attenditur fauor fidei in coniugijs. extra de Diuort. cap. gaudemus. & tamen nunc vir, & vxor sunt fideles. Si autem teneretur illa requirere infidelem, a quo repudiata fuerat, rediret ad infidelẽ: & cohabitaret subdita infideli, quod videtur inconueniens.

Dicendum, quòd in hoc casu ambo coniuges, qui conuertuntur

uertuntur non sunt coniuges, neque vnquam fuerunt, sed semper adulteri, fides autem nō efficit matrimonium, vbi nullum erat, præcipue dissoluendo matrimonium præexistens, vt dicitur in alleg. cap. gaudemus. quòd per baptismum non soluuntur coniugia, sed crimina dimittuntur, & tamen ista mulier repudiata fuit legitima vxor repudiatoris: ideo viuente eo, nunquam potuit effici alterius vxor, propter quod nunc in conuersione, quia non licet manere in peccato mortali, illa tenetur requirere virum infidelem, an velit illam sequi, si autem velit cohabitare ei sine contumelia Creatoris, redibit ad illum, & relinquet virum fidelem, quem videbatur habere, si autem ille noluerit cohabitare ei, poterit illa ex tunc esse legitima vxor viri, quem tenebat, & cum quo conuertitur.

Si autem obijciatur, ꝙ hic non seruatur fauor fidei; dicendum, ꝙ fauor fidei seruandus est, quantum permittit conditio fidei, & non vltra, sed ad fidem non pertinet dissoluere matrimonia, ideo in fauorē eius non dissolueretur. Et patet hoc, quia qn̄ conuertitur mulier ad fidē, & non vir, maius fauor fidei erat, ꝙ posset illa accipere statim virū fidelem, q̄ quòd maneret subdita infideli, & tamen tenetur manere subdita illi, si vir velit habitare cū ea, vt dicit Apostolus 1. Corin. in 7. cap. ergo non debet seruari fauor fidei, nisi quantum fides vult, & ita est in præsenti.

An, si mulier repudiata conuertatur, quæ habet virum infidelem, post repudium teneatur commanere ei volenti, vel redire ad repudiatorem. Et quòd infideli conuerso licet in matrimonium accipere eam, quam polluit per adulterium. Quæst. XXXVIII.

EX hoc etiam apparet, quid dicendum sit, si mulier repudiata conuertatur, quæ habeat virum infidelem, qui eam acceperit post repudium, an teneatur commanere ei volenti cohabitare sine contumelia Creatoris. Dicendum, quòd aut cum ista mulier cōuertitur, viuit repudiator, aut mortuus est: si viuit, nunquam potuit esse matrimonium inter eam, & secundum virum, sed adulterium, ideo ipsa non tenetur, immo non potest cohabitare ei; cum conuertitur, sed debet requirere repudiatorē, an velit eam sequi, & si ille velit ei cohabitare, tenetur stare cum eo: si autem ille non velit, aut non sine contumelia Creatoris, soluta est a lege eius, vel potest ad alia vota transire: & tamen si tūc velit cum ea conuerti ille, qui eam accepit post repudium, non tenetur illa manere cum eo, quia nullum vinculum fuit vnquam inter eos, aut est, sed adulterium, ideo nō obligatur illa cohabitare: potest tamen de nouo eum accipere in coniugem, si voluerit, sicut potest accipere quemlibet alium ex nouo consensu.

Sed obijcietur, ꝙ non liceat eis copulari, quia non licet alicui in matrimonium accipere eam, quam per adulteriū polluit, vt patet extra de eo, qui duxit in matr. &c. per totū, et tamen iste viuente priore marito polluit per adulterium istam mulierem, quia quandiu cohabitauerūt, tandiu fuerunt adulteri, ergo non licebit eam accipere in vxorē. Dicendum licitum esse accipere illam in vxorem, & non obstat, quod eam per adulterium polluerit. Primo, quia istæ sunt constitutiones canonicæ, & non sunt de iure diuino, cum sint decretales Epistolæ: & tn̄ infideles constitutionibus canonicis non arctantur. extra de diuort. cap. gaudemus. ergo neque illis constitutionibus, ideo poterunt non obstante tali adulterio, coniuges effici. Secundo, & præcipuè, quia licet secundum veritatem iste vir polluerit mulierem per adulterium, erat tn̄ in tali statu, vel secta, in qua non putabatur adulterium, sed legitimum matrimoniū, & ita publice permittebatur, & in his opinio prȩualet veritati, & ideo quantum ad infligendum eis pœnam pro tali cō cubitu potius sequemur opinionem, quàm veritatem; pōt igitur iste accipere illam de nouo in vxorem. Sed quid si mortuus est repudiator, quādo mulier ista conuertitur, & manet ipsa cum illo, qui eam acceperat post repudium? Aliquis dicet, ꝙ tenebitur manere cū illo, si ille vult cohabitare ei sine cōtumelia Creatoris, cum iam sit vxor eius post mortem viri prioris. Dicendum, ꝙ si præsupponatur esse vxor illius, tenetur cohabitare illi, si vir consentit: & tamen hoc non est concedendum, quia quandiu vir repu-

A dians vixit, isti duo erant adulteri, & non erat, neque poterat esse inter eos matrimonium, mors autē prioris viri non pōt istos efficere coniuges, quia non est inductiua vinculi, sed cum matrimonium solo consensu contrahatur, necesse fuit hic de nouo esse consensum ad causandum de nouo matrimonium, & tamē inter istos nō constat de nouo fuisse consensum, immo certum est, ꝙ nunquam fuerit, quia hunc consensum de nouo præstant illi, qui putāt priorem consensum non sufficere, & se credunt prius non fuisse coniuges, sed adulteros, & tamen isti infideles credunt se legitimos esse coniuges, cum inter eos licitum reputetur repudium, ideo nunq̄ de nouo consentiunt, vt sint coniuges, & tamē secundum veritatem nō potuit prior consensus efficere eos coniuges: ergo nō sunt coniuges, ergo nec tenebitur ista mulier conuersa ad fidem requirere illū virum, vt
B conuertatur, aut cohabitet ei: immo etsi ille velit cohabitare, vel conuerti, nō tenebitur illa suscipere eum: pōt tamē si voluerit eum de nouo accipere in virum, quia nō est vetita illum accipere, & tamen si accidisset, ꝙ isti duo manētes in infidelitate post mortem repudiatoris de nouo consensissent, quasi de nouo matrimonium cōtrahentes, certū est, ꝙ efficerentur p̄ hoc coniuges, ideo si illa cōuerteretur, teneretur eū requirere, & si ille vellet cohabitare, non posset illa trāsire ad alia vota. Cum aūt dicebatur, ꝙ posset femina accipere de nouo in virum, cum conuertitur, istū infidelem, cuius erat, vt vxor, post repudium; dicēdum ꝙ est verum, si ille conuertatur, alias non pōt. Et rō est, quia in casu dato, quando isti manserunt in infidelitate, non erāt cōiuges, sed adulteri; & ob hoc ista femina nō cogitur cohabitare illi, sed pōt si voluerit de nouo eum accipere in eū
C consentiendo, sed ipsa est iam fidelis, & non pōt contrahere cum infideli, aut cōsentire in eum, ergo necesse est, quòd ille conuertatur ad hoc, quòd ipsa possit cōsentire in eum, & cohabitare ei: secus autem est, quando manentes in infidelitate, erant veri coniuges, quia nō est tunc nouus consensus, sed ex matrimonio prius contracto tenetur mulier manere cum viro etiam infideli, quia infidelis ille erat, quando cum eo contraxit.

An inter infideles sit verum matrimonium ratum, & firmū, ac legitimum: Et an tale sit sacramentum. Q. XXXIX.

OMNIA prędicta sunt vera tenendo, quod inter infideles sit matrimonium verum, & ratum: nam alias non fierent ista, vt statim dicetur. Circa, ꝙ occasione eorū,
D quæ in materia ista dicuntur, est aduertendum, ꝙ inter infideles est matrimonium, & est verum, & aliquo mō sacramentum, & est ratum. i. firmum. De primo, ꝙ inter infideles sit matrimoniū, patet, quia ibi inuenitur id, ꝙ nomine matrimonij nos significamus. Nam nos noīe matrimonij significamus maris, & feminæ coniunctionem, & hoc inuenitur inter infideles: etiam patet, quia nō solum inuenitur ibi matrimonium sumptum generaliter, vt est absolutè maris, & feminæ coniunctio, sicut accipitur in Institut de Iure naturali. in principio. Nam nō vocatur propriè matrimonium omnis cōiunctio maris, & feminæ, sed certo modo, & ad certum finem, nam matrimonium est coniunctio maris, et feminæ; non cuiuslibet maris, et feminę, sed approbatorum per legem, quæ vocantur legitimæ personæ, nam coniunctio patris, & filiæ, vel matris, et filij non est
E matrimonium, sed scelus, vel abominatio, & nefas. Etiam coniunctio maris, et feminæ quantumcunq; legitimarum personarum, si solum sit ad vnum actum, vt venereis fruātur, non vocatur matrimonium, sed solum quando fit animo commanendi per vitam, et ideo solemus dicere, quod matrimonium sit maris, et feminę legitima coniunctio indiuiduæ vitæ consuetudinem retinens. Dicitur legitima coniunctio propter personas, vt sint tales, quæ non sint vetitæ conuenire per legem: dicitur indiuiduæ vitæ consuetudinem retinens, id est, quod fiat ista coniunctio animo manendi per totam vitam: ista autem omnia inueniuntur inter infideles, nam ibi non conueniunt omnes personæ matrimonialiter, quia nulla gens est, nisi sit omnino bestialis, quæ quarundam personarum non vetet commixtionem, vt patris, & filiæ, matris, & filij; fratris, et sororis, & secundum varietatem infide-

Matrimonij difinitio.

lium sunt varij gradus liciti, vel prohibiti, tamen cum nulla gens sit, quę nõ vetet quasdam personas contrahere, erit inter omnem gentem coniunctio legitima personarum: et est ibi indiuidua consuetudo vitæ, quia licet secundũ infideles liceat repudium, tamen quando cõueniunt matrimonialiter, non conueniunt animo diuertendi, sed manẽdi per totam vitam, licet postea accidat, ꝙ diuertant. Et apparet hoc, quia si aliquis vir in quacunq; gente diceret mulieri; ego te accipio in vxorem vsque ad duos annos, vel mẽses, non reciperetur talis contractus, neque putaretur esse matrimonialis, sed potius contra substãtiam matrimonij; ideo matrimonium de se dicit contractum ad totam viã, ꝙ vero postea coniuges diuertant, per accidens est, & non tollitur ex hoc, quin de se contractus sit perpetuus.

Matrimonium infidelium esse verum matrimonium. Quæstio. XL.

SECVNDVM autem est, ꝙ sit verum matrimoniũ inter infideles. Istud apparet, quia si inter eos est matrimonium, erit verum, quia matrimonium non verum non est matrimonium, sicut aurum falsum non est aurum, & tamen matrimonium diximus esse inter infideles, ideo est verum.

Secundo patet, quia veritas rei simplicis significatæ per terminum est diffinitio sua, cuicũque ergo competit diffinitio, competit vere vocari id, quod importat terminus, vel nomen diffiniti, sed diffinitio matrimonii inuenitur inter infideles, quia est ibi coniunctio legitima personarum retinens consuetudinem indiuiduæ vitę, vt ostensum est, ergo est ibi verum matrimonium. Tertio quia omnis cõcubitus inter personas, quæ non sunt coniuges, est fornicarius, & tamen nõ dicimus omnes infideles esse fornicatores, ergo confitemur inter eos esse matrimonium. Quarto quia omnem prolem nõ natam ex legitimis nuptijs vocamus illegitimam: sed nõ vocamus omnes infideles illegitimos, ergo iudicamus aliquos eorum ex matrimonio natos.

Quinto, quia copulatio, quam fecit Deus in Paradiso, quę est maris, & feminæ, vocatur matrimonium, cum dixerit propter hanc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ; Genes. 2. & Matth. 19. cap. sed hoc fit nunc inter infideles, quòd dimittat homo patrem, & matrem, vt adhæreat fęminæ, & sunt duo in carne vna, ergo est matrimonium inter eos.

Sexto apparet, quia Apostolus expresse dixit esse verum matrimonium inter infideles. 1. Corinth. 7. c. f. si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cũ illo, nõ dimittat illam, & si qua mulier virum habet infidelem, &c. sed vir, & vxor sunt nomina matrimonij, ergo inter infideles est matrimonium.

Septimo patet, quia iura asserunt esse matrimonium inter infideles ex auctoritate Domini extra de cõsang. & affinit. cap. de infidelibus. vbi respondetur matrimonium cõtractũ inter infideles in gradibus vetitis apud nos nõ debere solui post conuersionem ad fidem, & redditur ibi causa, s. cõsultationi tuæ taliter respondemus, quòd matrimonium, si sit contractum, non post baptismi lauacrum separatur, cum a Iudæis Dominus requisitus, si liceret vxorem ex quacunque causa dimittere, respondit ipsis: quos Deus coniunxit, homo nõ separet, innuens matrimonium esse inter eos.

Octauo patet, quia non solum apud Iudæos, de quibus minus videbatur dubitandum, sed etiam apud paganos iudicatur esse verum matrimonium, vt asseritur extra de diuort. c. gaudemus, & inducitur ibi testimonium Apostoli, etiam cum dicitur: Super quo taliter respõdemus, quòd cum sacramentum coniugij apud fideles, & infideles existat, quemadmodum ostendit Apostolus, dicens: si quis frater infidelem habet vxorem &c.

Nono, quia Magister lib. 4. Sent. distinct. 39. quærit de infidelibus, an inter eos sit matrimonium & tenet, quòd sic, quod multiplici auctoritate sanctorũ probatur, quæ ibi inducuntur.

Arguitur ex aduerso. Sed aliqui obijciunt, ꝙ non sit verum matrimoniũ inter infideles, quia copula eorum non est legitima, cũ Apostolus dicat, omne, quod non est ex fide, peccatum est ad

F Rom. 14. c. & tamen copula infidelium non est ex fide; ergo peccatum est, & sic non erit legitima, matrimonium tamen est legitima coniunctio personarum.

Secundo, quia coniunctio coniugalis est cum pudicitia, sed inter infideles nõ est pudicitia, sicut dicit August. quia non est vera pudicitia infidelis cum infideli.

Dicendũ, quòd ista duo argumenta facit Magister dist. 39. & soluit illa.

Ad primum dicendum est, ꝙ est copula legitima inter infideles: nam vocatur legitima, si est inter personas legitimas, & tamen conueniunt interdum inter infideles personæ legitimæ; ergo non impeditur ibi esse matrimonium. Vnde loquendo ibi de legitimo matrimonio dicit legitimum est, quod legali institutione, vel prouinciæ moribus non contra iussionem Domini contrahitur; sed multoties *Legitimũ quid vocatur.*

G infideles contrahunt secundum leges, aut mores prouinciæ suæ, qui nõ sunt contra legem Domini, ergo erit ibi copula legitima: Cum autem obijciebatur, ꝙ copula infidelium est semper peccatum, negandum est, & dicẽdum est, ꝙ illud dictum Apostoli non probat omnem actum infidelium esse peccatum, sed solum eum, qui est contra fidẽ, i. cõscientiã, vnde ait Magister illud Apostoli, omne, quod non est ex fide peccatum est, non ita intelligendum est, vt quidquid fit ab infidelibus, peccatum sit: sed omne qđ fit contra fidem, i. conscientiam male fit, & ad gehenam ędificat. Ad secũdum dicendum, ꝙ matrimonium est copula pudica, & talis copula reperitur inter infideles. Cum autẽ August. dicit, ꝙ non est ibi pudicitia: respondet Magister: vera pudicitia negatur esse, non ꝙ infidelium coniugium non sit verum, sed quia non habet illud triplex bonum,

H quòd excusat coitum, & meretur præmium.

Vtrum infidelium matrimonium sit sacramentum. Quæstio. XLI.

TERTIVM erat, an matrimonium infidelium sit sacramentum: & dicendum, ꝙ sacramentum dupliciter accipitur circa matrimonium. Vno modo, vt est bonum matrimonij, & tunc non prædicatur de matrimonio, nec est ipsum matrimonium, sed aliquid eius. Alio modo accipitur sacramentum a ratione signandi, in quantum dicitur, ꝙ est sacræ rei signum, & sic matrimonium est sacramentum, vel saltem aliquod matrimonium, cum dicatur, ꝙ sacramentum est genus ad septem sacramenta. Accipiendo primo modo sacramentum est vnum de tribus bonis ma-

I trimonij, vt dicit August. lib. de Bono coniugali, s. Nuptiale bonum tripartitum est, scilicet, fides, proles, sacramẽtum, & tunc sacramẽtum signat indissolubilitatem contractus. In fide attenditur, ne post vinculum coniugale cum alio, vel alia coeatur: in prole, vt amanter suscipiatur, & religiose educetur: in sacramento, vt coniugium non separetur, & dimissus, vel dimissa, nec causa prolis alteri coniugatur. Et licet isto modo aliqualiter dicatur bonum matrimonij sacramentum a quadam significatione: non tamen est matrimonium sacramentum, sed aliquid matrimonij. Sic dicit Magister lib. 4. Sent. dist. 31. f. & attendendum, ꝙ tertiũ bonum coniugij dicitur sacramentum, non quia sit ipsum coniugium, sed quia eiusdem rei signum est, i. spiritualis, & inseparabilis coniunctionis Christi, & Ecclesiæ. Et quia isto modo sacramentum dicit indissolubilitatem vinculi,

K & ista indissolubilitas facit rectum matrimonium, eadẽ est quæstio: an sit matrimonium inter infideles ratum, & an sit sacramentum, vel habeat sacramentum. Accipiendo autem sacramẽtum secundo modo, vt est sacræ rei signum, dicendũ, ꝙ aliquod matrimonium est sacramentum, quia saltem matrimonium nostri temporis est sacramẽtum. Sed aliquis dicet tũc, ꝙ matrimoniũ, vt est inter infideles, non est sacramentum. Primo, quia matrimonium ponitur vnũ de sacramẽtis legis nouæ, sed inter infideles non sunt sacra legis nouę, immo non sunt, nisi post quam data est lex noua: ergo matrimonium nunquam fuit sacramẽtum, nisi tũc. Secũdo, quia sacrm cõfert gratiam, & tñ inter infideles nõ est aliquid, quod gratiam cõferat: ergo nõ est matrimoniũ eorum sacrm. Tertio, quia sacrm est sacræ rei signum, & tamen ea, quæ sunt inter infideles, non sunt signum alicuius rei sacrę: ergo nec est matrimonium eorum sacramẽtũ, *Q. si matrimonium infideliũ nõ sit sacramentum.*

Quarto,

Quarto, quia proprium est sacramentum esse in matrimonio, quod est in Nouo testõ, vel inquantum istud significat rẽ sacram: sic dicit Apost. ad Ephes. 5. cap. cũ de matrimonijs loqueretur; adiunxit, sacramentum aũt hoc magnũ est: ego aũt dico inter Christum, & Ecclesiam, sed quod inter Christũ, & Ecclesiam est, nõ significatur, nisi per id quod est in Ecclesia: solum ergo matrimonium Noui Testamenti erit sacramentum. Dicendum, quod omne matrimonium est sacramentum, eo quod sacramentum dicitur sacræ rei signũ, & tamen matrimonium vbicunque est, non est sine ista significatione sacræ rei, ergo semper est sacramentum. Et apparet hoc, quia extra de diuort. c. gaudemus. dr, sacramẽtum coniugij apud fideles, & infideles existit, ergo apud omnes vocatur sacramentum.

Omne matrimonium est sacramentum.

Etiam patet, quia quòd in Nouo Testamento sit sacramentum matrimonium, non est mirum, quia omnia, quæ in Nouo Testamẽto sũt, a Christo instituta sunt, qui Deus erat: omnia autem, quæ sunt ab eo, sacra sunt, & cõsequenter possunt dici sacramenta, si signent: similiter de eis, qui apud Iudæos sunt, nam licet nũc Iudæi infideles sint, quondam fuerunt fideles, & ea, quæ nunc habent, tũc a Deo acceperũt, & ideo propter institutorem, qui potuit dare vim significandi, potuerunt esse sacramenta; sed de matrimonio, vt est apud paganos, vel gentiles erat dubium, an esset sacramentum cum illa, quę apud illos sunt, non sint a Deo instituta, & tamen matrimonium etiam, vt est apud paganos, dicitur esse sacramentum, vt patet in alleg. cap. gaudemus, vbi agitur de matrimonio paganorũ, & dicitur, quòd est sacramentum: ergo nullum est matrimonium, quod non sit sacramentum.

Alia ratione ostenditur omne matrimonium etiam Paganorum esse sacramentum. Quæst. XLII.

AMPLIVS considerandum, quod sacramentum dicitur sacrum, & significans: & hoc potest cõuenire omni matrimonio: nam omne matrimonium, cuiuscunque gentis sit, a Deo est institutum. Nam Deus in primis hominibus instituit matrimonium dicens: Propter hanc dimittet homo patrem, & matrem, & adhęrebit vxori suę, & erunt duo in carne vna: in quo nõ determinauit ad matrimonium, nisi quòd coniungerentur vir, & femina non solum carnaliter, sed & ad cohabitationem, & permanentiam, & tamen in quacunque gente contrahatur matrimonium, tit istud, quia conueniunt vir, & femina secundũ determinatum modum legum, aut consuetudinum illius gẽtis, & ob hoc facit esse legitimum matrimonium, sicut dicit Magister. lib. 4. Senten. dist. 39. Legitimum coniugium est, quod legali institutione, vel prouinciæ moribus, non cõtra iussionem domini contrahitur: ergo cuiuscunque gẽtis sit matrimonium, illud est a Deo institutũ, & ideo ex hac parte potest esse sacrum, & non solum, quia Deus illud instituit, quia tunc omnes creaturæ essent sacræ, quia omnes a Deo sunt institutæ, sed quia a Deo habet quandam sanctificationem. Nam post peccatum non poterat fieri concubitus sine quodam peccato, cum ex ardore concupiscentię fieret, prouidit Deus contra hoc instituens matrimonium, vt illud esset remedium contra morbum, scilicet, vt vtẽtes venereis non peccatẽt, & tamen nõ dicitur absolute, idest, perfecte sacramentum, nisi in Nouo Testamẽto, vnde inter infideles est sacramentum, sed nõ secundum rationem perfectam sacramenti. Nam habet diuersas institutiones, vnam ante peccatũ in Paradiso Genes. 2. scilicet, Hoc nunc caro de carne mea. Alia post peccatum in lege naturæ; Genes. 9. Crescite, & multiplicamini. Aliam in Veteri Testamẽto, aliam in Nouo, aliam in iure ciuili, vel humano. Prima, institutio fuit in officium, & ad prolis procreationem. Secũda, fuit contra vulnus peccati in remedium. Tertia, fuit ad idem remedium addendo determinationem personarum: Leuit. 18. & 20. cap. Quarta fuit ad significationẽ coniunctionis Christi, & Ecclesię ad Ephes. 5. capit. Quinta est ad vtilitates humanas, vt amicitiam, & obsequia mutua a coniugibus impensa, quæ considerant leges humanæ. Quantum ad primam & quintam significationem solet dici, quòd non est sacramentum, sed quantum ad primam est in officium, quantum ad quintam similiter.

Inter infideles nõ est matrimonium secũdum rationẽ perfectã sacramẽti.

Matrimonium habet diuersas institutiones.

A Sed prima est ad officium naturæ, id est, multiplicationis speciei. Secunda est ad officium ciuilitatis. In secundo, & tertio, & quarto modis dicunt, quòd est sacramentum, ita tenent communiter Doctores lib. 4. Sent. dist. 26. & tamen licet in his tribus modis dicatur matrimonium sacramentum, potissimum dicitur in vltimo: & hoc apparet, quia Apostolus dixit, sacramentum hoc magnum est, ego autem dico inter Christum, & Ecclesiam, & ita in aliis modis sacramentum est. Sed in tertio est sacramentum magnum, id est, magna significans, quia est ad significandum vnionem Christi, et Ecclesiæ, vt Apost. dixit, & tamẽ vnio Christi, & Ecclesiæ fuit in Nouo Testamento, ideo matrimonium huius Testamenti est plenius sacramentum, quã vt erat in Veteri Testamento, vel in lege naturæ.

B *Matrimonium infidelium, quomodo possit dici sacramentum, & quomodo non. Quæst. XLIII.*

SED obijcietur, quòd non sit matrimonium sacramentum inter infideles; quia ita illud dicunt Doctores cõmuniter, scilicet, quòd matrimonium inter infideles non est sacramentum, sed officium.

Dicendum, quòd nõ debet negari simpliciter matrimonium inter infideles esse sacramẽtum, cum extra de diuor. ca. gaudemus, dicatur, quòd sacramẽtum coniugij existit, tam inter fideles, quam infideles: sed quia non est ibi secũdum perfectissimam rationem sacramenti, dicimus interdum, quòd non est ibi sacramentum.

S. Th. li. 4. Sent. dist. 39. art. 2. & plures alij.

Pro quo sciendum, quod matrimonium, quod infideles tenent, institutum est a Deo, qui illud instituit generaliter

C pro toto genere humano, & tamen considerari potest dupliciter. Vnõ modo, in quantum illud matrimonium, quo vtuntur infideles, est ab eis institutum legibus suis, ac consuetudinibus determinatum. Alio modo in quãtum a Deo est secundum primariam institutionem. Accipiendo primo modo nõ est matrimonium illud sacramentum, sed institutum in officium naturæ, vel ciuilitatis, & quia est ab hominibus institutum, a quibus nõ potest esse sacramẽtum, sed a solo Deo, nõ erit, vt sic sacramentum. Accipiẽdo secundo modo certum est, quòd est illud idẽ matrimonium, quod a Deo institutum est, nam si esset aliud, nõ excusaretur in eo actus cõcubitus, sicut in matrimonio sacramẽtali, quod est datum in remedium, et tamen in omni matrimonio legitime cõtracto excusatur cõcubitus: ergo est a Deo illud matrimonium institutum, & quantum ad hoc, rationẽ sa-

D cramenti habet, quia significat actum, reddẽdo eum excusabilem, qui esset aliàs culpabilis. Infideles tñ vtentes matrimonio, non habẽt illud, vt sacramentum; & maxime Pagani, quia nõ vtuntur illo, vt a Deo, sed vt a seipsis instituto, et nõ, vt per illud sanctificatur actus, quia istud ignorãt: vnde quantum ad eorum intẽtionem, nulla ratio sacramẽti inuenitur in matrimonio eorum. Aliter põt dici, quod sacramẽtum dupliciter accipitur. Vno modo strictè, vt est sacræ rei signum cõsistẽs in dispẽsatione sacrorum ministrorum, et sic nihil est sacramentum, nisi quod per ministros Ecclesiæ confertur. Alio modo largius sacramẽtum est, quod aliquid sacrum continet, vel efficit, cum sacramẽtum a sacris dicatur, etiam si per Ecclesiæ ministros nõ dispẽsetur. Accipiẽdo primo modo sacramẽtum est matrimonium in Nouo Testamento, quia per Ecclesię ministros dispẽsatur,

E quantum ad aliquid sui, quòd sacrum est, matrimonium autẽ inter infideles nõ est sic sacramentum, quia per Ecclesiæ ministros nõ dispensatur. Accipiendo secũdo modo ẽt est sacramentum, quia rem sanctam continet, vel efficit, s. sanctificat actum coniugalem, qui aliàs nõ posset excusari, & huic modo loquendi consonant multi sancti. Matrimonium etiam non est tantum institutum in sacramentum, sed etiam in naturæ officium, et ideo infidelibus nõ competit matrimonium, in quantum est sacramentum in dispensatione ministrorum Ecclesiæ consistens, competit tamen eis, in quantum est officium naturę, et tamen etiam matrimonium tale est aliquo modo sacramentum habitualiter, quamuis non actualiter, quia actu non contrahunt in fide Ecclesiæ.

Infr. q. 44.

non vetatur ibi vxorū pluralitas quasi mala, sed quia vxores allicerent animum Regis ad malum: sicut Apostolus dixit, nolite inebriari vino, in quo est luxuria, id est, non bibatis vinum, non absolutè, sed solum in quantum ex vino luxuria prouenit, scilicet, quando multum est, aut immoderate bibitur: si tamen vxorum pluralitas de se mala esset, vel alias per legem prohibita, nō exprimeretur ista causa, sed solum diceretur, non habebit Rex vxores plurimas, aut plures: ergo innuitur, quòd non esset vetita ista pluralitas.

Vndecimò patet, quia scriptura posuit istud inter alia, quę vetantur Regibus, neque sunt de se mala, neque aliis hominibus vetita: Regibus tamen fuerunt specialiter vetita propter aliquam causam: nam dicitur eod. capit. Non multiplicabit sibi Rex equos: etiam dicitur: Non habebit Rex auri, & argenti immensa pondera, & tamen multiplicare equos non erat illicitum alijs hominibus, aut habere argenti, & auri immensa pondera, & ista fuerunt vetita Regibus propter causas speciales, quę in eis concurrebant. Nam dicitur non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Aegyptum equitatus numero subleuatus. Sic etiam vetatur multiplicare pondera auri, & argēti, ne eleuetur super fratres suos, sed timeat Deum. Etiā vt non detur occasio puniendi populum: nam si liceret ei habere pondera immensa auri, & argenti, cuperet illa habere, & vt haberet, opprimeret subditos. Cum autem sciuerit non licere sibi habere immensa pondera auri, non cupiet illa, & sic erit sublata cupiditas, & occasio opprimēdi subditos: & tamen inter ista vetatur habere vxores plurimas: & apponitur causa pro hoc, sicut pro alijs. s. ne alliciant animum Regis; ergo videtur, quod istud non esset de se illicitum, sicut neque alia duo; & ideo causa prohibitionis posita est.

Duodecimo patet, quia si vxorum pluralitas esset de se mala, vel contra legem Dei, non poneretur tāquam beneficium Dei pluralitas vxorum, quia Deus nō dat mala, sed dat solum bonum petentibus se: Matth. 7. capit. & tamen Deus posuit in Dauid pluralitatem simultaneam vxorum pro beneficio, sequenti lib. 2. capit. 12. Dedi vxores Domini tui in sinu tuo: ergo illas habere licitum erat.

Terriodecimo patet, quia sancti Doctores mouēt istam quæstionem, & tenent, quòd non erat illicitum tunc habere plures vxores: sic dicit August. libro de bono coniugali, & Magister lib. 4. Sentent. dist. 33. Antiquis iustis non fuit peccatum, quòd pluribus feminis vtebantur, neque cōtra naturam hoc faciebant, cum non lasciuiēdi hoc causa, sed generandi facerent: neque contra morem, quia eo tempore ea faciebant, neque contra præceptum, quia nulla lege erat prohibitū. Et sic apparet, quod supra dicebatur, quod pluralitas vxorum non erat contra ius naturale, nec cōtra rationem matrimonij: etiam apparet quòd pluralitas vxorum erat aliquid, quod per cōsuetudinem poterat licitum fieri: & tamen si esset contra ius naturale, nulla consuetudine posset licitum fieri: immo tanto grauiora essent peccata, quanto diuturniora essent; & nullo tempore posset contra illud præscribi. Extra de consuet. cap. cum tanto. Etiam dicitur quòd nullum præceptum erat datum tempore legis naturæ contra pluralitatem vxorum; ergo nō erat illicitum alicui toto illo tempore, quod fuit a principio seculi vsque ad legem Moysi habere plures vxores, et nō erat aliqua dispensatio Dei necessaria, quia dispensatio non est, nisi vbi ius resistit actui; cum dispensatio sit iuris relaxatio, et tamen hoc non erat, vt ait August. contra naturam. Etiam non erat contra præceptum, quia ipse dicit, quòd nullū præceptum contra hoc datum erat, ergo nulla dispensatio necessaria erat, nec possibile, immo ridiculum est dicere, quòd sine dispensatione Dei non liceret tunc alicui habere multas vxores.

Quartodecimo patet, quia August. idem dicit, et habetur in Decret. 32. q. 4. cap. obijciuntur. s. Obijciuntur Iacob quatuor vxores, quod quando mos erat, peccatum non erat, et ita non erat peccatum tunc plures accipi: et adhuc manifeste apparet non fieri hoc ex aliqua dispensatione Dei: nam si ex dispensatione licitum fieret, non diceretur, quod non esset peccatum, quia mos erat: ergo consuetudo faciebat rem istam licitam, et non dispensatio: ergo ge-

F neralę esset omnibus tunc, quòd accipiendo plures vxores non peccarent.

Quintodecimo, quia idem Augustinus alibi asserit illud, et allegatur lib. 4. Sent. dist. 33. Antiquis temporibus, cùm ad hoc mysteriū nostræ salutis velaretur, iusti officio propagandi nuptias contrahebant non victi libidine, sed ducti pietate, qui multo facilius continere possent, et vellent: vtebantur tamen coniugibus, et plures vni viro habere licebat: et absolutè dicit, quòd vni viro licebat: ideo licita erat vxorum pluralitas simultanea.

Decimosexto patet, quia idem tenet Ambrosius lib. de Patriarchis: & habetur in Decret. 32. q. 4. cap. dixit Sara. s. dixit Sara ad Abrahā: ecce conclusit me Dominus, vt non pariam: intra ergo ad ancillam meam. Et sequitur ibi: considera ergo primum, quod Abraham ante legem Moysi, &
G Euangelium fuit: non ergo in legem commisit Abraham, sed legem præuenit: nondum enim interdictum videbatur: & sic dicit, quod Abraham non potuit peccare, quia nondum erat euangelium, quod ista prohibuit, neque lex Moysi, quæ licet non prohibuit, poterat vetuisse. Etiam apparet ex intētione Ambrosij, quod istud non erat de se malum, vel contra naturam, sed solum vt prohibitum; quando vero non erat prohibitum, erat licitum.

Pluralitatem vxorum non fuisse prohibitam sub lege Moysi ostenditur. Quæst. XXVI.

DICENDVM etiam vltra rationes præcedentes, quòd sicut non fuit hoc illicitum ante legem Moysi, ita neque erat illicitum tempore legis Moysi: et est ratio
H decimaseptima, quia sicut dicit August. et Ambrosius, & supra tactum est, quando mos erat, peccati non erat, sed tempore legum Moysi mos erat, id est, consuetudo accipiendi plures simul in vxores, vt fuit ostensum, ergo non erat peccatum.

Decimaoctaua, quia Augustinus dixit, quòd non peccauit Abraham plures accipiendo vxores, quia contra præceptum non fecit: nam tunc præceptum nullum erat, quo hoc vetaretur, sed tempore legis Moysi nullum etiam præceptum erat vetans hoc, etiamsi tota lex Moysi quæratur: immo e contrario inuenientur in ea, quod licebat accipere plures, & quòd consuetum erat tunc plures accipere, vt ostensum est supra; ergo non erat peccatum.

Decimanona, quia Ambrosius lib. de Patriarchis excusando Abraham, quod habuerit plures vxores dixit, quod
I fuit ante legem, & euangelium, scilicet, tunc peccatum nō erat, cum nulla lex esset, quæ vetaret, aut vetare potuisset: nam per legem naturæ non erat vetitum, quia innuitur, quòd non sit contra naturam, vt dicit August. sed etiā lex Moysi superueniens non vetuit illud; ergo manebat tunc licitum.

Vicesima, quia Magister lib. 4. Sent. dist. 33. quærit specialiter de hoc, an tempore legis Moysi licitum esset habere plures vxores, & respondit, quod sic, cùm dicit, sed nunquid licebat sub lege plures habere vxores? audi quod scriptum est in Deuteronomio: Non habebit Rex vxores plurimas, quę alliciant animum eius. Super quem locum August. dicit manifestum est Salomonem hoc præceptū trans-
K iisse: Dauid autem plures habuit, neque præceptum præteriit: permissum est enim plures habere, non plurimas, quæ alliciant animam. Et ita manifestum est, quod dicit licitam fuisse tunc vxorum multitudinem, quia ait, permissum est plures habere, non plurimas, & sic multitudo enormis, vel effrenata solum vetatur, non quæcunque pluralitas. Etiam quia dicit ibi August. Dauid plures vxores habuit, sed præceptum non præteriit: quia non habuit plurimas, & sic ad tantam pluralitatem, quantam Dauid habuit, licitum erat habere vxores, sed non ad tantam, quantam habuit Salomon, qui plures septingentis habuit infra lib. 3. 11. cap. Sed obijcietur, quòd non sit ista intentio August. ibi nec Magistri, sed solum, quòd liceat hoc Regibus specialiter; alijs aut hominibus sit vetitū generaliter habere multas vxores: Nam dicit ibi litera Augustini sequens: cū tamen additur, vt non eleuetur cor eius, propter alienigenas prohibitum esse vr: veruntamen multiplicatio vxorum generaliter prohibita est: permissum est autē Regi plures habere

Obiectio repellitur.

A habere, sed non multiplicare: & ita apparet, ꝙ solis Regib. hoc permittitur. Dicendum ꝙ non est verum, nec est ista intentio Augustini, nec Magistri: nam, vt per præcedentia patet, non erat aliquod præceptum vetans hoc in lege Moysi; ideo secundum ipsum Augustinum non erat illicitum. Etiã ex verbis allegatis apparet intentio eorum, quòd non vetetur, nisi immoderata pluralitas: nam dicitur; verùtamen multiplicatio vxorum generaliter prohibita est, id est, omnibus hominibus prohibita erat: tamen multiplicatio non accipitur pro quacunque pluralitate, sed pro effrenata, quod patet ibi, quia, cum dicitur: verùtamen multiplicatio vxorum generaliter prohibita est, sequitur, permissum est autem Regi plures habere, sed non multiplicare, & ita multiplicatio, & pluralitas non sunt ibi idem, & permissa est pluralitas, vetita autem multiplicatio, & sic licet in veteri testamento esset generaliter vetita multipli- B catio, non erat illicitum habere plures vxores simul.

Vicesimaprima, quia Magister expressè vult. lib. 4. dist. 33. cap. 1. ꝙ omnibus Iudæis tempore legis Moysi licuerit habere vxores multas, vt multiplicarentur in prole, & idẽ Gratianus 32. q. 4. super his ita. s. postea vero cum iam penè omnes homines falsis diis seruirent, paucis in cultu Dei permanentibus, consultum est a Deo plures in matrimonium copulare sibi: ne illis paucis deficientibus, cultus, & notitia Dei deficeret. Vnde viuente vxore Abraham ad ancillam intrauit, & ex ea genuit: Iacob etiam liberis, & ancillis se copulauit, & filiæ Loth patre ebrio vsæ sunt. Cum enim ceteris in idololatria relictis Abraham, & filios eius in peculiarem sibi populum Dominus elegisset; ritè multatrum fecunditate mulierum multiplicatio quærebatur: quia in successione sanguinis erat successio religionis: vn- C de etiam in lege erat maledicta sterilis, quæ non relinquebat semen super terram. Et ita tam Gratianus, quàm Magister ponunt, ꝙ tempore legis Moysi esset licitum habere plures vxores ad multiplicandum valde cultum Dei: & non solum dicunt ꝙ esset licitum, sed etiam ꝙ esset cõsultum a Deo, quasi Deus ad illud incitaret, velut ad magnũ bonum. Et apparet maximè, quia dicunt in lege scriptum esse; maledicta sterilis, quæ non reliquit semen super terrã; ergo tempore legis Moysi incitabat Deus ad multiplicationem, ergo licita erat tunc vxorũ pluralitas generaliter.

Vicesimasecunda, quia Deuter. 25. cap. ponitur, quando vnus de fratribus moreretur relicta vxore, & non liberis, alius frater illius acciperet illam in vxorem, & primogenitum ex eo vocaret nomine defuncti, vt non deleretur nomen suum in familia sua, & hoc erat remedium generale; D & ponebatur quasi remedium sufficiens, ne deleretur nomen eius, qui fratrem habebat: & tamẽ si habens vnã vxorem, non posset accipere aliam, parum prodesset remediũ istud, quia contingeret, quòd alii fratres defuncti haberẽt vxores: & ita non possent accipere vxorem defuncti ad suscitãdũ semẽ eius; ergo intelligitur generaliter, siue hñt, siue nõ hñt, ꝙ cogeretur vnus eorum accipere vxorẽ defuncti. Itẽ patet, quia eod. ca. datur regula generalis, quia si requirente vxore defuncti fratrem defuncti ille nollet accipere eam, discalciaret mulier illum coram senioribus populi, & spueret in faciem eius: vocareturq; domus eius domus discalciati in Israel: ergo siue hñt vxorẽ, siue nõ, erat locus huic regulæ: & ita habẽn vxorẽ licebat accipere aliã.

Vicesimatertia, quia Deut. 21. capit. dicitur; Si habuerit homo vxores duas vnam dilectam, & alteram odiosam; & E ita innuit, ꝙ possit aliquis habere duas vxores simul. Nam licet posset cauillare quis, ꝙ intelligatur de vxoribus, quas quis haberet successiuè: magis innuit litera, quod intelligatur de simultate vxorum.

Vicesimaquarta, quia Deuter. 21. cap. dicitur; si egressus fueris ad pugnam contra inimicos tuos, & tradiderit eos Dominus Deus tuus in manu tua, captiuosq; duxeris, & in medio captiuorum videris pulchram mulierem, & adamaueris eam, voluerisq; vxorem habere, introduces in domũ tuam. Et sic generaliter ponitur, quòd quicunque vellet captiuam accipere in vxorem, acciperet solum, quod adamaret; & tamen ita poterat amare captiuam pulchrã, qui haberet vxorem, sicut qui non haberet: ergo cum daretur hoc in remedium cõtra cõcupiscentiam, licebat cuilibet tam habenti vxorem, quàm non habenti accipere captiuam in vxorem. Multæ aliæ rationes ad hoc ostendendum haberi poterunt. Dicendum ergo, ꝙ tam in statu legis naturæ, quàm sub lege Moysi licuit generaliter omnibus habere plures vxores, & hoc ex lege communi sine vlla dispensatione. Et sicut licuit Iudæis, ita licebat Gentilibus, & adhuc multofortius, cum nullam legem positiuam isti suscepissent a Deo: etiam quia gentiles vsque ad tempus Christi semper fuerunt sub lege naturæ, eo quòd nulla alia lex eos ligabat: superuenit antẽ lex Christi, quæ obligauit omnes, & tamen in statu naturæ licita erat vxorum pluralitas, vt dicunt August. & Ambrosius, & patet illud supra: ergo Gentilibus, quãdiu durauit lex Moysi, semper licita fuit pluralitas vxorum.

B *Quare in nouo testamento non sit licita vxorum pluralitas. Quæstio. XXVII.*

ERAT autem aliud, ꝙ tempore testamenti non est licita vxorum pluralitas ex aliqua causa, neque aliquo modo: & ista est differentia inter vtrunque testamentum: nam sicut in veteri licebat repudiare vxorem, & dissoluebatur matrimonium: in nouo autem non licet repudiare, nec potest solui matrimonium Matth. 5. ita in veteri erat licita vxorum pluralitas, vt ostensum est præcedenti q. in nouo autem non est licita: Matth. 19. cap. cum dicitur; Dico autem vobis, ꝙ quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob causam fornicationis, & aliã duxerit, mœchatur, id est, committit adulterium; & tamen iste facit hic duo, i. dimittit vxorem, & accipit aliam. Dimittendo priorem non põt dici adulterari, sed solum iniustè abiicere: ergo dr adulter C accipiendo aliã; & tamen dato, ꝙ per illud repudium non dissolueretur matrimonium, quasi esset contra ius factum, & maneret illa repudiata vt vxor, non committeret adulterium vir eius, si liceret habere duas vxores, sed statim vt aliam accipit est adulter, vt Christus dixit, ergo secũda nõ potest esse vxor, & ita est adulter vir accipiendo eam. Et Marci 10. cap. dicitur: Quicunque dimiserit vxorem suam, & aliam duxerit, adulterium cõmittit super eam: & si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur. Et Lucæ cap. 15. dicitur: Omnis, qui dimittit vxorem suam, & ducit alteram, mœchatur; Secundo patet, quia ista est vna de differentijs noui, & veteris testamenti, quia in nouo est vnitas vxoris, in veteri pluralitas: sic dicit Isidorus lib. de differẽtia noui & veteris testamenti, & hr 34. dist. c. Christiano, s. Christiano non dicam plurimas, sed nec duas habe- D re licitum est, sed vnam tantum vxorem, & ita innuit, ꝙ Christianis propriè hoc competit, ꝙ quisque vnam tãtum habeat vxorem, & dixit nõ dicam plurimas, sed neque duas, q. d. de veteri testamento vetitum erat haberi plurimas, sed non duas, aut paucas, Deuter, 17. cap. vt supra declaratum est: Christiano autem homini non solum sunt vetitę plurimæ, quod etiam in veteri testamento erat vetitum; sed etiã duas habere est vetitum: vnam enim tantum habere licet ei. Tertiò patet, quia Ambrosius lib. de Patriarchis, & habetur in Decretis 32. q. 4. c. dixit Sara: excusando ipsum, de pluralitate vxorum, dicit; considera primum, ꝙ Abraham ante legẽ Moysi, & ante Euãgelium fuit: & sic innuit, ꝙ in Euangelio fuit vetita vxorũ pluralitas. Quarto patet, quia istud tenet Magister 4. lib. Sent. dist. 33. demonstrans tpe legis fuisse licitam pluralitatem vxorum, & non tpe Euan- E gelii: permissum est. n. plures habere, non plurimas, quæ alliciãt animam, multiplicare. Et postea sequitur, veniẽte aũt tpe plenitudinis, quo Christi gratia vbique est dilatata reducta est lex nuptiarum ad puriorem, honestioremq; institutionem, vt vnus vni in figura Christi, & Ecclesię iungatur, & ita dicit, ꝙ in tpe plenitudinis, i. noui testamẽti, vna vni iungi debet: & sic non est licita vxorum pluralitas: & ex eadẽ litera apparet, ꝙ in veteri testõ erat licita pluralitas vxorum, cum dicatur; reducta est lex nuptiarũ ad puriorem, honestioremque institutionem: ergo non erat tempore legis Moysi hæc institutio, vt vna vni iungeretur. Nam si hæc institutio fuisset, non fieret, aut reduceretur institutio ad honestiorem modum: ergo non erat idem modus nuptiarum in vtroque testamento, sed dicit in nouo testamento esse honestiorem modum, s. ꝙ vnica est vnici, quandiu viuit; in veteri autem vnius viri erant multe vxores,

Impugnat

Impugnat Innocentium III. in cap. gaudemus, de diuortiis, dicentem quod tempore legis naturæ, & Moysi nulli unquam licuit uxorum pluralitas, nisi ex diuina reuelatione. Et utrum infideles arctentur constitutionibus canonicis, sicut arctantur lege Christi. Quæst. XXVIII.

SED nunc redeundum est ad respondendum ei, quod dicitur, quod pluralitas uxorum nunquam licuit: & dicendum, quod licuit absolute tam tempore legis naturæ, quam Veteris Testamenti. Ad auctoritatem Innocentij extra de diuor. c. gaudemus. est respondendum, & quia illa continet plures partes, quibus nititur ille probare pluralitatem uxorum esse illicitam, ponetur tota litera illa, ut postea videatur, quomodo singulis partibus respondeamus: dicitur enim sic. Quia vero pagani circa plures insimul feminas affectum diuidunt coniugalem, utrum post conuersionem omnes, vel quam ex omnibus retinere valeant, nõ immeritò dubitatur. Et respondet statim dicens: verum absonum hoc videtur, & inimicum fidei Christianæ, cum ab initio una costa in unam feminam sit conuersa; & scriptura diuina testetur, quod propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne una: non dicit tres, vel plures, sed duo, neque dixit adhærebit uxoribus, sed uxori: neque ulli licuit unquã plures uxores habere insimul, nisi cui diuina fuit reuelatione concessum, quæ mos quandoque, interdum fas censetur, per quam sicut Iacob a mendacio, Israelitæ a furto, & Samson ab homicidio, sic Patriarchæ, & alij viri iusti, qui plures sic leguntur habuisse uxores, ab adulterio excusantur. Sane veridica hæc sententia probatur etiam testimonio veritatis testantis in euangelio: Quicunque dimiserit uxorem suam, & aliam duxerit, mœchatur: si ergo dimissa uxore duci alia de iure non potest, multò fortius & ipsa retenta, per quod euidenter apparet pluralitatem in utroque sexu, cum non ad imparia iudicentur, circa matrimonium reprobandam. Ista sunt verba Innocentij. Sed dicendum, quod duo intendit Innocent. in verbis prædictis: unum est asserere, quod pluralitas uxorum est contra legem Noui Testamenti: aliud est illud probare auctoritatibus & rationibus. De primo dicendum est, quod verũ est, ut ostendimus q. præcedenti; & ista est intentio principalis Innocentij: nam petebatur de paganis, qui plures habent, ut uxores, an, quando conuertuntur, possint plures retinere, s. omnes, vel unam: & respondet, quod non poterunt retinere omnes, quia est contra legem Noui Testamenti, quod aliquis habeat plures uxores: & tamen iste transit ad nouum testamẽtum, & tenetur iam illius leges, & cerimonias obseruare: ergo non licebit ei plures habere uxores. Secundum est probare istud auctoritatibus & rationibus: & quantum ad hæc dicendum, ꝙ aliquid inducit Innocentius, quod plene probat intentionem suam: & aliquid inducit, quod non probat illam plenè, sed adiuuat eam: & aliquid inducit, ꝙ non satisfacit ad propositum, sicut applicabuntur ista statim qq. sequẽtibus. Et tamen videtur Innocentio necessarium esse non solum ostẽdere, ꝙ non licet in Nouo Testamẽto habere plures uxores simul, sed etiam ꝙ nunquã licuerit sine speciali reuelatione Dei: aut, ut alij dicunt, sine dispensatione Dei. Et hoc est, quia paganus conuersus ad Christum non potest retinere multas uxores, obstante lege Noui Testamenti. Quæritur tũc, an iste prius potuerit istas habere in coniuges, an non: si nõ tenuit eas in coniuges, neque potuit, dabitur, quod etiam extra legem Christi non sit licita uxorum pluralitas: ideo non solum tempore Christi non licuit, sed & nunquam licuit. Si detur, ꝙ iste licite habuerit eas in uxores, dabitur, ꝙ matrimonium tenuerit cum omnibus eis, & fuerint legitimæ uxores, & hoc erit inconueniens: quia tunc lex Christi dissolueret illa matrimonia, quæ fuerunt vera, & tenuerãt, quod falsum est, & contra canonũ instituta. Et patet, quia quando aliqui infideles conuertuntur ad Christũ, qui manentes in infidelitate contraxerunt in gradibus a canonibus prohibitis, non coguntur dimittere uxores, sed manẽt cum eis sic conuersi ad Christum, siue conuertantur mulieres, siue non; ꝙ patet extra de consang. & affinit. cap. de infidelib. §. De infidelibus ad fidem conuersis utrum, si ante conuersionem suam secundũ legis veteris instituta circa gradus cõsanguinitatis a canone denotatos coniuncti fuerint, separari debeant post baptismum: Consultationi tuæ diximus respondendum, ꝙ matrimonium sic contractum non est post baptismi lauacrum separandum. Et redditur ibi causa. s. Quia inter Iudæos est verum matrimonium: & in baptismus non soluit matrimonium, ideo non dissoluitur per baptismum matrimonium, ꝙ ante tenebat, cum dicatur eod. cap. Cum a Iudæis Dominus requisitus, si liceret uxorem ex quacunq; cã dimittere; ipsis respondit: Quos Deus coniunxit, hõ non separet, innuens esse matrimoniũ inter eos. Etiã hoc patet extra de diuor. cap. gaudemus. ubi eadem qõ mouetur de matrimonio infidelium conuersorũ ad fidem: & respondetur, quod nõ dissoluitur, & redditur ibi cã. s. fideles huiusmodi matrimonialiter copulati licitè possunt, & liberè remanere coniuncti; cum per sacramentum baptismi non soluantur coniugia, sed crimina dimittantur. Supposito hoc, cum lex Christi non soluat matrimonia, quæ prius erant matrimonia, & tamen soluat coniunctionem infidelis ad multas feminas, quando conuertitur, innuit necessario, quod non esset prius inter eum, & illas matrimonium: & sic non solum in lege Christi non est licita uxorum pluralitas, sed ẽt extra legem Christi: & consequenter omni tempore fuit illicita: & ob hoc Innocentius putat necessarium esse ostendere, quod nullo tempore licita fuerit uxorum pluralitas, nisi ex speciali dispensatione, aut reuelatione Dei: & ad hoc inducit aliquas auctoritates, & rationes pro se.

Verba Innocentij in Decretali quæ per singula tantũ examinantur infra q. 184. usque ad q. 205.

Et maxime a q. 184. usque ad q. 205.

Soluuntur rationes Innocentij quæst. præcedentis. Quæstio. XXIX.

SED dicendum, quod hoc non est verũ, neque est hoc necessarium Innocentio probare. Nam, sicut ostensum fuit supra, fuit licita uxorum pluralitas toto tempore legis naturæ, & toto tempore legis Moysi, sed solum fuit illicita tpe legis Christi, ex quo ipse incepit statuere, vel ex quo cepit lex ab eo data obligare. Et ideo ad argumentum istud dicendum, quod verum est, quod baptismus nõ soluit matrimonium, quod erat verum matrimoniũ, sed solum tollit crimina, ut dicitur extra de diuor. cap. gaudemus. & ideo si inter infideles esset verum matrimonium, quando unus vir accipit feminas plures, quando postea conuerteretur, non cogeretur dimittere aliquam illarum, sed teneret oẽs, & tamen innuitur, quod non fuit matrimonium, sed adulterium, ideo quando conuertitur, non permittitur manere cum omnibus, sed solum cum prima: quia cum illa potuit esse verum matrimonium: nam & inter infideles verũ est matrimonium. extra de consang. & affin. cap. de infidelib. sed non est sacramentum: & ob hoc conuersio ad fidẽ non aufert ei oẽs uxores, sed solũ posteriores relicta prima. Cũ aũt dicitur, ꝙ hinc sequitur non solum in lege Christi esse illicitam uxorum pluralitatem, sed ẽt omni tempore, dicendum, quod non est verum, quia ante Christi legem nõ fuit alicui illicita uxorum pluralitas: & tamen data Christi lege fuit vetita ista pluralitas, & illicita omnibus non solum Christianis, sed ẽt aliis, qui non habent legem Christi: & ideo sicut si aliquis Christianus contraheret cũ duabus, aut pluribus, non teneret matrimonium: ita si inter infideles fiat talis contractus, non tenet. Et quando arguitur, ꝙ si infideles cõtrahant matrimoniũ in gradibus inter nos vetitis, & conuertantur ad Christum, non soluitur matrimonium; dicendum, quod non est simile, quia ibi tenuit matrimonium, quando contractum est, licet inter nos sit talis gradus prohibitus: ideo postea in conuersione non dissoluitur, quia matrimonium, ꝙ tenuit semel, nũꝗ dissoluitur ex aliqua cã superueniente, quantũcunq; sit magna: secus est, quando contrahit infidelis matrimonium cum multis, quia nunꝗ illud tenuit, sed fuit adulterium: ideo quando conuertitur infidelis ad legem Christi, in qua non permittuntur peccata, cogitur dimittere oẽs præter primam, cum qua potuit esse verum matrimonium. Cã aũt diuersitatis inter hæc est, quia quando infideles cõtrahunt in gradibus vetitis inter nos, non agunt contra aliquod mandatũ Christi, sed solum contra canonum statuta, quando aũt contrahit infidelis cum multis, agit contra mandatum, & determinationem Christi: ideo primum tenet, quia infideles nõ astrin-

De hac re, vide inferius q. 183.

astringũtur regulis canonicis, sc̃dm aũt nõ tenet, quia obligãtur mandatis Chri: & patet hoc, quia gradus, in quib. nõ licet contrahi matrimoniũ non sunt determinati per Christũ, nec ẽt per Apostolos ex noĩe Chri, cũ Chr̃us de hoc nihil fuerit locutus, sed per canones ecclesiasticos. Nã a principio determinatũ est, vt intra septẽ gradus consanguinitatis non liceret cõtrahere, sed inciperet cõtractus in octauo gradu 35. q. 4. c. de affinitate: postea vero ex aliquib. causis Ecclesia reduxit vsq; ad quartũ gradũ, vt iam liceat copulari in quinto. extra de cõsang. & affin. c. non dẽt. Ex hoc ergo sequitur, q̃ inter infideles licitè cõtrahatur matrimoniũ in gradib. vetitis inter nos: quia non sunt isti gradus vetiti nisi per cõstõnem canonicã: infideles aũt non arctãtur constõnib. canonicis. extra de diuor. c. gaud. ideo nam illis cõtrahũt, ac si nulla lege vetante cõtraherent, sed cũ nulla lex vetat, est matrimoniũ licitè cõtractũ: ergo inter infideles licite contrahitur in talib. gradib. Et ista est rõ, quare nõ dissoluitur matrimoniũ in conuersione ad Christum: vt patet extra de Diuor. c. gaudemus. vbi ponitur ista q. s. vtrum pagani vxores accipientes in secundo, vel tertio, vel vlteriore gradu sibi coniunctas sic cõiuncti debeant post cõuersionẽ suã simul remanere, vel ab inuicẽ separari, edoceri per rescriptũ apostolicũ postulasti: sequitur respõsio, s. sup quo taliter rndemus: cũ sacr̃m cõiugij apud fideles, & infideles existat, quemadmodum dicit Apostolus dicens: si quis frater vxorẽ infidelẽ hẽt, & hæc consentit habitare cũ illo, non illam dimittat: & cũ in præmissis gradib. a paganis, quo ad eos, matrimoniũ licitè sit contractũ, qui constõnib. canonicis non arctantur; fideles hmõi matrimonialiter copulari libere possunt, & licitè remanere coniuncti. Et ita nõ redditur alia causa, quare possint remanere cõiuncti in gradib. illis, nisi quia sunt vetiti solũ a canone, & infideles non arctãtur constitutionib. canonicis: ista ẽt ratio significatur extra de consang. & affin. c. in fidelibus. vbi eadẽ qõ mouetur; & respõdetur; q̃ manebũt in uiuendo cãm esse, quia gradus isti sunt a canone vetiti, s. de infidelib. ad fidem conuersis. vtrum, si ante conuersionẽ suã secundum legis veteris instituta citra gradus consanguinitatis a canone denotatos coniuncti fuerint, debeant separari post baptismum. Et respõdetur, q̃ non. Sed non dixit ibi, q̃ cõtraxerant absolutè contra vetitum sibi: quia cõtraxerat in gradib. a canone vetitis. Secus aũt est de eis, quæ Christus statuit, quia oẽs tam fideles, q̃ infideles tenentur legib. eius, iõ quicquid fiat cõtra statutũ eius est inualidũ. Patet hoc, quia Christus erat verus Dñs, cui oẽs subiecti sunt, iõ nemo potest esse exemptus a mandato eius: etiam patet, quia alias posset aliquis saluari non baptizatus, neque fidẽ habens: Christus tamen iussit omnes credere dictis suis, & baptizari Matth. 28. & quia ipse hoc dixit, non potest aliquis saluari sine hoc: sicut ipse dixit Mar. 16. qui non crediderit condemnabitur. & Ioan. 3. cap. qui non fuerit renatus ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei; & tamẽ si non obligarentur omnes mandatis Christi; possent saluari sine baptismo, & fide: ergo omnes obligantur mandatis Christi, & ita sicut obligabuntur his mandatis, obligabuntur omnibus alijs, cum omnia mandata Christi sint eiusdem virtutis obligatiuæ, cum procedant ab eodẽ, sed Christus mandauit, q̃ non esset vxorum pluralitas simultanea; immo diffiniuit; q̃ quicunque habens vxorem acceperit aliam, committet adulterium: Matth. 19. & Mar. 10. & Lucæ 5. ergo omnes homines post illam Christi diffinitionem obligantur ad non habendum plures vxores; & quicunque plures acceperit, adulterantur. Et si aliquis posset excusari a pena adulterij, vel peccato per ignorantiam huius legis, quod neque etiam nunc asserimus: tamen saltem in nullo casu etiam per ignorantiam posset esse licita vxorum pluralitas, cum esset contra Christi determinationem. Ob hoc igitur, quando infidelis habens multas in vxores conuertitur ad Christum, non permittitur manere cum eis, sed cum prima sola, eo q̃ cum alijs nunquam tenuit matrimonium, nam si matrimonium tenuisset, non solueretur per ipsum, sed maneret cum omnibus alijs, sicut dicitur extra de diuor. c. gaudemus, q̃ per baptismum non soluuntur coniugia, sed crimina remittuntur. Simile autem est de libello repudij: in veteri enim testamento licebat repudiare vxorẽ dato libello, & dissoluebatur: Deut.

Infidelibus nõ arctantur constõnibus canonicis sed lege Xpi.

Infideles si cõuertantur an debeant relinquere vxorẽ sibi cõiunctam in secundo, vel tertio gradu.

A 24. cap. In nouo autem testamento non licet; quia diffiniuit Christus, q̃ non licet: Matth. 5. & 19. cap. ideo per hoc omnes homines obligati fuerunt ad non repudiandum vxores: & si quis illas nunc repudiet, peccat, cum omnes obligentur legi Christi: & si quis repudiauerit vxorem accipiendo aliam, illa secunda non est vxor sua, sed adultera.

An post conuersionem infidelium dissoluantur eorum matrimonia contracta in infidelitate contra legem Christi: Et generaliter conuersi ad fidem, quid facere debeant circa vxores infideles, & quam formam tenere debeant. Quæst. XXX.

B EX hoc sequitur, q̃ si infidelis aliquis repudiet vxorẽ, & transeat postea ad fidẽ: non poterit tenere aliam viuente priore. Nam si acceperit aliam, tenebitur illam dimittere, quando alia viuit, in cuiuscunque potestate sit illa; si autem nullam accepit, tenebitur non accipere, quandiu alia vixerit: sic dicitur extra de diuor. c. gaudemus. qui autem secundum ritum suum legitimã repudiauit vxorem, cum tale repudium veritas in Euangelio reprobauerit, nũquam ea viuente licite poterit aliam etiam ad fidẽ Christi conuersus habere, nisi post conuersionem ipsius illa renuat habitare cum ipso, aut si consentiat, nõ tamen absq; contumelia Creatoris, vel eum pertrahat ad peccatũ mortale. Ex hoc etiam sequitur, q̃ post conuersionem dissoluẽtur matrimonia. s. si quis repudiauit vxorem, & aliam accepit, si conuertitur ad Christum, cogitur dimittere illam: & si alius accepit eam, quam ille dimisit, & conuertitur ad
C Christum, similiter cogitur dimittere illam: & hoc est, quia in neutro fuit verum matrimonium, nam si fuisset, non dissolueretur per baptismum: si tamen aliquis repudiauit vxorem, & conuertitur, poterit hic fieri ẽ contrario, quam in veteri testamento. Nã in veteri lege, quando quis repudiabat vxorem, non poterat ad illam redire siue alius eam acciperet, siue non: etiam si ambo consentirent, quia Deus illud vetabat: Deuteron. 24. capitul. cum matrimonium ibi dissoluatur: tempore autem noui testamenti ẽ contrario. Nam non licet alicui repudiare vxorem: ideo si de facto repudiet, non valet, neque dissoluitur matrimonium & ob hoc poterit redire, immo cogetur redire ad illam. Nam si quis Christianus repudiaret vxorem, cogetur iudicio Ecclesiæ illam tenere, & etiamsi ambo consentiant separari, & transire ad alia matrimonia, non licebit,
D sed ambo cogerentur iudicio Ecclesiæ manere simul, vel saltem non transire ad alia matrimonia. Si autem infidelis repudiet vxorem legitimam, & accepta alia conuertatur ad Christum, cogitur dimittere istam, quam postea accepit, quia non est vxor, sed adultera: repudiata autẽ ab eo, quæ est infidelis, si vult ad fidem conuerti, manebit cum viro, qui conuertitur, s. redibit ad ipsum, & manebit cum eo: & hoc siue illa transiuisset ad alium virum manendo in infidelitate, siue non. Et si vir fidelis nollet recipere eam sponte conuersam, teneretur iudicio Ecclesiæ illam recipere, non solum si conuertitur, immo etiamsi non conuertitur, dum tamen velit cohabitare viro fideli sine contumelia Creatoris. extra de Diuor. cap. gaudemus. Vnde circa hoc forma, quæ debet teneri in conuersione infideliũ, est, si infidelis conuertitur, & habet vxorẽ, debet requirere
E eam, an velit conuerti; si autem vult simul conuerti, tenebuntur simul habitare, & licitum non erit transire ad alia matrimonia: si autem illa non vult conuerti, vel illa conuertitur, & ille non vult conuerti: debet ille, qui conuertitur requirere eum, qui non conuertitur, an velit cohabitare ei sine contumelia creatoris: & si consentiat, tenetur, qui conuertitur, manere cum eo, qui non conuertitur, quia baptismus non soluit matrimonia, sed crimina dimittit, & ista forma innuitur ex intentione Apost. 1. Corinth. 7. capit. & extra de diuor. cap. gaudemus. & quod dictum est de coniugibus, qui manebant tempore, quo alter eorum conuertitur, dicendum est, quando repudium interciderat, & vir acceperat aliam, & femina alium, siue non acceperat. Si enim vir conuertitur, & repudiauerit vxorem, quæ nondum ad alium virum transierit, neque ille aliam acceperit, debet requirere eam, an illa velit conuerti ad

An si infidelis postq̃ secundã vxorẽ fuerit baptizatus teneatur redire ad illã secũda dimissa.

Post conuersionẽ infidelis dissoluũtur matrimonium factum in infidelitate contra legẽ Christi.

Infidelis baptizatus tenetur recipere mulierẽ primã quã repudiauit etiã si ipsa in infidelitate maneat.

Nota formã obseruandam in cõuersione infidelium contingẽtiũ quando tum ad cohabitare vel nõ cohabitare simul.

Christum, vel saltem sequi ipsum conuersum ad Christũ, si aliquid istorum velit, cogetur vir eam recipere, & tenere in matrimonio iudicio Ecclesiæ: & si eam non requisierit, non poterit illa viuente accipere aliam in vxorem, quia illa fuit legitima eius: si autem requisierit eam, & illa neque vult conuerti, neque cohabitare ei, poterit licite ille transire ad alia vota, quia per hoc dissoluitur matrimonium inter eos volente Deo, ꝙ dissoluatur, quia in his non est frater subiectus, aut soror, id est, fidelis vir, aut femina, vt dicit Apost. 1. Corinth. 7. si fides Christi eum liberat. Quòd si semel mulier dixerit se non velle transire, neque conuerti, etiamsi postea ipsam pœniteat, & velit conuerti, aut manere cum viro, non cogitur vir eam recipere, quia per dissensum illum fuit solutum matrimonium: & quod solutum est, non potest iam resumere vires ad obligandum. Si tamen vir nondum accepit aliam in vxorem, potest accipere illam, sed iam non resumit vt priorem coniugem, sed vt de nouo, & per nouum consensum. Si autem femina infidelis repudiata transiuit ad alium virum, & qui repudiauit eam, vult conuerti ad Christum, tenetur, siue acceperit iam aliam, siue non, requirere illam, an velit conuerti, vel saltem sequi ipsum, an non: si vult conuerti, & sequi ipsum, vel saltem vult sequi ipsum, & manere cum eo in matrimonio, etiamsi non conuertatur, tenetur illam accipere iudicio Ecclesiæ: si autem non requisierit eam, non poterit ea viuente accipere aliam in vxorem. Si autem vir infidelis cõuertitur, & repudiauerat vxorẽ, & illa acceperat alium virum, & repudians acceperat alteram in vxorem, tenetur similiter requirere eam, quando conuertitur, & si illa vult conuerti cum eo, tenetur eam accipere, & dimittere aliam, quam acceperat: & si illa nolit conuerti, sed solum sequi illum in matrimonio, tenetur illam resumere, & abijcere aliam, quam assumpserat, etiamsi illa velit conuerti ad fidem cum illo, quia prima est vera, & legitima vxor, & secunda non. Si autem requisita sic mulier repudiata nolit conuerti, neque virum sequi, poterit vir libere transire ad Christum, & licet postea illam pœniteat, & velit virum sequi, aut conuerti, non cogitur vir eam recipere, sicut supra dictum est.

Conuersus an debeat, vel possit retinere mulierem acceptam post repudiatam. *Quæst.* XXXI.

SED quid in hoc casu de muliere, quam iste acceperat post repudiatam primam manens in infidelitate, an debeat eam requirere, vel cogatur cum ea manere, aut possit, iam conuersus ad Christum. Dicendum, ꝙ vir non cogatur requirere eam, quòd transeat, vel conuertatur, quia ista non est vxor eius, sed fornicaria, ideo nullo vinculo tenetur ad eam requirendam. Sed quid si illa spõte velit cum eo transire non requisita? Dicendum, ꝙ siue velit manere cum eo, siue conuerti cum ipso non cogitur eam retinere, quia illa non est, neque fuit vxor, ideo nullo pacto cogitur eã retinere. Sed quid si velit illã retinere, an liceat. Aliqui putant ꝙ non, quia est adultera, vel fornicaria: dicendum ꝙ aut ambo cõsentiunt, aut solus vir, vel femina: si ambo consentiunt, põt remanere, non quidẽ ex priori vinculo, quia nullum erat inter eos, sed solum ex nouo, quia cum ambo sint liberi ab omni vinculo, põt de nouo contrahere matrimoniũ, cum nõ sint personæ de iure impeditæ contrahere; si autem vir non consentiat non cogitur illam retinere, vt dictum est; etsi illa non consentiat, non põt vir eam cogere ad commanendum, quia nullum vinculum est inter eos, sed de nouo dēt induci, si esse debet, & tñ nouum vinculum matrimonij non potest causari sine mutuo consensu duorũ: ergo non poterunt commanere, nisi ambo de nouo consentiant: nã tunc incipiet esse nouum matrimoniũ. Sed est speciale in hoc casu, quia non poterunt cõmanere, nisi ambo conuertantur: si .n. femina velit sequi virum in matrimonio, & tamen non velit sequi Christũ, i. conuerti: non licebit eis commanere. Ratio diuersitatis est, nã qñ fuit matrimonium inter infideles, inter quos est verũ matrimoniũ, si vnus conuertitur, & alius vult sequi ipsum, etiamsi non conuertatur, tenetur fidelis retinere infidelem, quia alias per conuersionẽ soluerentur matrimonia: quod falsum est extra de diuor. c. gaudemus,

F Secus autẽ cum accipit infidelis aliam vxorem repudiata prima: nam ista secunda nõ fuit vera vxor, sed adultera: et ideo non põt esse inter eos matrimonium, nisi per nouũ consensum, postquam requisierit iste priorem, et illa recusauerit ipsum sequi; et tamen iste, cum sit iam fidelis, non potest de nouo contrahere matrimonium, nisi cum fideli, ergo non poterit contrahere cum ista, si non conuertatur: alias enim esset contrahere cum infideli, quod nõ licet fideli. In priore autem vxore secus est, quia illa nõ retinetur quasi ex nouo cõsensu, sed ex vinculo antiquo veri matrimonij, quod vinculum non soluitur per conuersionem: ergo tenetur vir retinere priorem, etiam non conuersam, sed in tali statu, quali eam accepit: dum tamen illa cõsentiat habitare sine contumelia Creatoris: quia alias fides liberat a vinculo matrimonij.

G

Conuersus ad fidem quid facere debeat circa vxorem. *Quæstio.* XXXII.

SED adhuc attendendum circa conuersionẽ ad Christum de infidelitate, quia dicta supra habẽt locũ, quantum ad liberandum eos ab onere coniugum: non autem quantum ad totum, quod facere possunt: nam possunt cogere eos transire, siue cohabitari in matrimonio. Et dicamus primo de viro, qui de infidelitate conuertitur, quod si habet vxorem debet requirere eam, & si illa velit conuerti, vel saltem sequi ipsum in matrimonio, tenetur eam retinere, & non licet ei aliam accipere: si autem illa non velit cõuerti, neq; sequi ipsum in matrimonio, est liberatus vir, sic ꝙ potest aliam ducere fidelem relicta illa; si tamen vir velit, H quod illa sequatur ipsum, coget eam sequi, & compelletur iudicio Ecclesiæ, vel per dominos temporales illa manere cum illo: & si non velit manere sine cõtumelia creatoris, cogetur manere sine contumelia. Et hoc patet, quia inter infideles est matrimonium verum, sicut dicitur extra de consan. & affin. cap. de infidelibus, & tamen per conuersionem, & baptismum nõ soluitur vinculum matrimonij, extra de diuor. cap. gaudemus. ergo manet matrimonium, quando vnus cõuertitur, licet alius maneat, sed quãdiu manet matrimonium, nõ licet alicui coniugum trãsire ad alia vota, aut denegare alteri debitum carnis, & obsequia mutua: ergo tenebitur mulier infidelis sequi virum, & cogetur si non velit. Hoc verum est, nisi forte ex speciali dispensatione Dei, qui prouidit in tali casu, nam põt Deus supra matrimonium, & in omnibus, cum omnia sint ab ipso, & I ipse dedit licentiam fidelibus conuersis, non commanẽdi vxoribus infidelibus, quando non voluit illę conuerti, neque commanere vllo modo, aut saltem non sine contumelia Creatoris: ideo possunt tunc conuersi ex speciali dispẽsatione Dei facta in fauorem fidei, & per Apostolum promulgata transire ad alia vota, vel non manere in matrimonio, & tamen istud priuilegium nõ est datum in fauorem infidelium, qui nõ transeunt, quia illis nullum priuilegium datur: ergo possunt illi compelli ad manendum in matrimonio. Apparet illud ex verbis Apostoli 1. Corint. 7. si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam; & si qua mulier habet virum infidelem, & hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum: si enim infidelis discedit, discedat: nõ est enim seruituti subiectus frater, aut soror in huiusmodi. Et sic de K fratre, & de sorore dixit, quod non erant subiecti seruituti, & non dixit hoc de infidelibus: ergo manet infidelis obligatus ad sequendum eum, qui ad fidem conuertitur propter hoc, quod adhuc matrimonium tenet, & non dissoluitur: fidelis autem non obligatur sequi infidelem, quia Deus eximit eum tunc ab onere matrimonij, dissoluendo vinculum matrimonij inter eos in casu, in quo infidelis nõ vult sequi fidelem, aut non vult consentire ei sine cõtumelia Creatoris. Et fuit conueniens ista dispensatio, ꝙ Deus fecit in matrimonio, eo quod tunc infideles nõ erant subiecti fidelibus sicut nunc, sed potius fideles erant subiecti infidelibus, & si vellẽt fideles cogere infideles ad sequẽdum eos, qui conuerterentur, non possent, quia non haberẽt iudices, nisi infideles, quia infideles non aduerterent ad fauorem fidei, sed potius essent eis fideles odiosi, nõ iudicarent, ꝙ infidelis sequeretur conuersum, sed potius ꝙ fidelis con-

ſis conuerſus ſequeretur infidelem manentem in infidelitate, ideo fuit cõueniens modus. Nam ex vna parte procurabatur pax, ex alia parte dabatur releuatio oneris infidelibus. Si enim fidelis conuerſus vellet dimittere manẽtem in infidelitate, ſequeretur ſcandalum, ſi autem non poſſet tranſire ad alia vota fidelis dimiſſus ab infideli, eſſet difficultas manẽdi ſine coniugio. De primo patet, quia ſi conuerteretur femina ad Chriſtum, & non maritus eius, et ſi requiſito per eam viro, vt conuerteretur, non vellet cõuerti, licet poſſet illá accipere alium virum fidelem nõ permitteretur a viro ſuo, & ſi acciperet de facto accuſaretur, tanquam adultera, quia dimiſerat virum: femina autem non poterat repudiate virum, ſed vir feminam: & ideo puniretur, vel ſaltem cogeretur manere cum viro. Ad procurãdum ergo pacem iuſſit Apoſtolus, quod ſi femina haberet virum infidelem, non recederet ab eo, ꝙ ita nõ eſſet ſcãdalum. Similiter ſi conuerteretur vir, & maneret femina in infidelitate, & ex hoc vir vellet accipere aliam oriretur ſcãdalum; nam licet ſecũdũ leges humanas poſſet vir aliquãdo repudiare vxorem, nõ permitteretur hoc tranſeuntibus ad fidẽ, quia fides eſt odioſa infidelibus, ideo nõ permitterent viris dimittere vxores, vel ſequeretur ex hoc maius odium cõtra fideles, ideo ad procurãdum pacem, mãdauit Deus, ꝙ conuerſus ad fidem nõ recederet ab infideli, quãdiu cõſentiret infidelis cohabitare ei. Secundum erat releuatio oneris fidelibus, quæ releuatio fideliũ fiebat ſine ſcãdalo, nam ſi ad faciẽdum, quod matrimonium eſſet indiſſolubile, faceret Deus, ꝙ nolẽte infideli cohabitare fideli, teneretur fidelis non tranſire ad alia vota, poſſent ſic omnes fideles a principio ſemper manere innupti, quod erat magnum inconueniens, ideo in hoc caſu diſpẽſauit Deus diſſoluendo vinculum matrimonij, vt liceret fidelibus tranſire ad alia vota.

Diſpẽſatio Apoſtoli fuit cõueniẽs quia ex illa ſequebantur duo, ſ. pax, & releuatio oneris.

Apoſtolus ob pacem, & reuelationem oneris declarauit, quando fidelis cum infideli cohabitare poſſet. Et quòd cum contumelia Creatoris etiam tenebatur cohabitare fidelis cum infideli tempore, quo domini temporales non erant Chriſtiani: hodie tamen non, niſi vbi Principes ſunt infideles. Quæſt. XXXIII.

ET hęc duo apparent ex verbis Apoſtoli, cum dicitur; non eſt enim ſubiectus frater, aut ſoror in huiuſmodi. In pace autem vocauit nos Deus. Cum enim dixit non eſt ſubiectus frater, aut ſoror, prouidet contra onus fidelium; ſi manerent innupti, & hęc erat magna ſeruitus, ſ. quòd nolente infideli manere in matrimonio teneretur fidelis manere innuptus, & hoc erat ſecundum. Erat primum, ꝙ nõ dimittat fidelis infidelem nolentem cohabitare, cum dicitur in pace vocauit nos Deus, id eſt, voluit, quod fideles viuerent in pace, & non haberent occaſionem ſcandali cum infidelibus, ꝙ conſequeretur, ſi fideles diſcederent ab infidelibus nolentibus cohabitare. Sciendum etiam, ꝙ nõ attendebatur tunc ad hoc ꝙ fidelis deberet manere cũ infideli, niſi ꝙ vellet infidelis cohabitare fideli: & non requirebatur, quod vellet habitare ſine contumelia Creatoris: nam etiam cum contumelia Creatoris tenerentur cohabitare. Et patet ratiò, quia ſi conuerteretur mulier ad Chriſtum, cui vir infidelis vellet cohabitare, maledicendo tamẽ quotidie Chriſto, & ſuadendo mulieri redire ad infidelitatem, quod eſt eam trahere ad peccatum mortale; ob hoc liceret mulieri tranſire ad alia vota; accuſaret tamen eam vir ſuus, quaſi adulteram per leges imperatorum, vel humanas, per quas non licet mulieri a viro recedere, & ſic vt adultera puniretur, & ſequeretur magnum ſcãdalũ contra fidem, ſed Chriſtus voluit auferre illud ſcãdalum; cum dicat Apoſtolus, quòd vocauit nos Deus in pacem: ergo tenebatur manere fidelis conuerſus cum infideli, & cohabitare, etiamſi cohabitaret cum contumelia Creatoris.

Quod vero dicitur, quòd poteſt tranſire fidelis ad alia vota, ſi infidelis non vult cohabitare, vel ſaltẽ non ſine cõtumelia Creatoris, intelligitur de hoc tempore, in quo non eſt ſcandalum, etiamſi recedat fidelis ab infideli, quia fideles dominantur infidelibus. Et ſi conqueratur vir infidelis volens cohabitare, ꝙ recedit ab eo vxor, audietur quæſtio apud iudicem Chriſtianum, qui iudicabit rectè factum eſſe cum ſit in fauorem fidei, & poſſunt nunc iudices impedire, vt nõ fiat contumelia Creatoris, quod nõ poterat fieri, quando erant fideles ſubiecti infidelibus, ſicut in Eccleſia primitiua tempore Apoſtoli. Vnde non proderat tunc, ꝙ recederet fidelis conuerſus ab infideli propter contumeliam Creatoris, quia etiamſi diſcederet, non poterat vitari contumelia Creatoris, cum infideles eſſent potentiores fidelibus, & præſentibus eis maledicerẽt quotidie Chriſto, & etiam eis ſuaderent publice redire ad infidelitatem; immo ſæpe per pęnam, & damna ad id cogerent, ideo cum non poſſent euitare contumeliam Creatoris, nõ proderat, quòd fidelis recederet ab infideli, aut quod ſuggereret ei ad infidelitatem redire.

Nunc vero prodeſt, quòd fidelis conuerſus tranſeat ad alia vota, quando infidelis nõ vult cohabitare ſine contumelia Creatoris, quia cum fideles dominentur, poſſumus euitare publicas blaſphemias Chriſti inferẽdo pœnam infidelibus. Et ſimiliter ſi ſuaſerint alicui conuerti ad infidelitatem, punientur. Cum vero manẽt fidelis & infidelis ſimul, eſt maior opportunitas peruertendi infidelem, & minor copia probationis cõtra infidelem, ꝙ contumeliam faciat Creatori, ideo eſt conueniens, ꝙ liceat tũc recedere fideli, & ſit hoc ex diſpenſatione Dei diſſoluẽtis tunc matrimoniũ, & hæc licẽtia intelligitur data eſſe fidelibus a principio: non tamen, vt ea tunc vterentur, nec vtebantur; ſed ſolum, vt ea nunc vtantur: tunc vero nũquam diſcedebãt, niſi quando nõ volebat infidelis cohabitare fideli, & iſtud patet quia 1. Corint. 7. capit. vbi Apoſtolus hoc poſuit, ſolũ dixit, ſi quis frater vxorem infidelem habet, & hæc conſentit habitare cum illo, nõ dimittat eam, & ſi qua mulier habet virum infidelem, & hic cõſenſit habitare cum illa, non dimittat virum: & ita non diſtinxit, an vellet habitare cum contumelia, vel ſine cõtumelia Creatoris: & ideo nec aliquid aliud erat cõſiderandum, nunc vero ſecus eſt: & ideo Papa expoſuit aliter verbum Apoſtoli ſeruãdum eſſe nũc, ſ. quòd ſiue velit cohabitare infidelis fideli, ſiue non, ſine contumelia Creatoris, liceat fideli in fauorem fidei tranſire ad alia vota. extra de Diuor. cap. gaudemus.

Fidelem eſſe obligatum recipere infidelem, & ſimul manere, ſi fieri poſſit ſine Creatoris contumelia. Quæſtio. XXXIIII.

REDEVNDO ad præcedẽtia dicemus, quòd quãdo infidelis non vult cohabitare cum cõuerſo ad fidem, vel non ſine contumelia Creatoris, licet fideli tranſire ad alia vota ex diſpenſatione Dei abſoluẽtis fidelem ab onere matrimonij diſſoluendo matrimonium, & tamẽ infidelis nõ eſt liberatus ab onere matrimonij, immo manet obligatus ad ſequendum fidelem, cum priuilegium illud non ſit datum in fauorem infidelium, ſed ſolum fidelium, & ob hoc, quando cõuertitur fidelis, & requirit infidelem, neque ille vult cohabitare, habet fidelis duas vias quarum vtranque poteſt eligere. Prima eſt, quod trãſeat ad alia vota, ſi voluerit, cum habeat licentiam a Deo ad hęc. Alia eſt, quod agat ad compellendum infidelem ſequi ipſum, & cogetur infidelis per iudicem Eccleſiaſticum, vel temporalẽ commanere fideli conuerſo, quia matrimonium non eſt iã diſſolubile, neque eſt licitum repudium, & tamen fuit verum matrimonium inter iſtos, quando erant infideles, & non poteſt diſſolui in fauorem infidelis: ergo cogetur manere in illo, ſi petat fidelis, et ideo ſi vir conuertatur, & femina velit ſequi ipſum, cogetur, ſi vir petat, cohabitare ei, ſimiliter ſi conuertatur femina, & nõ vir, cogetur vir, ſi illa petat, retinere illam. Non quidem cogetur infidelis conuerti ad fidem, quia ad hoc non debet eſſe coactio abſoluta, nec conditionata in Decret. 45. diſtinct. cap. qui ſincera. et cap. de Iudæis. et extra de Bapt. et eius effect. cap. maiores. ſed cogetur cohabitare fideli, quia iſtud non eſt incõueniens aliquod cum ſit verum matrimonium inter illos, et non læditur fidelis ex commixtione infidelis, ſed potius infidelis ſanctificatur per fidelem, cum ſit ei occaſio conuerſionis, iſtud probat Apoſtolus 1. Corint. 7. capit. cum dicitur: ſi qua mulier habet virum infidelem, et hic conſentit habitare cum illa, non dimittat virum: ſanctificatus eſt enim vir infidelis per mulierem fidelem, et ſanctificata eſt

Principes non poſſunt cogere infideles cõuerti ad Chriſtum infra q. 182.

mulier infidelis per virum fidelem, alioquin filij vestri immundi sunt, nunc autem mundi sunt. Sed obijcietur, quòd nollet cohabitare infidelis fideli sine contumelia Creatoris, vel sine hoc, quòd cum trahat ad peccatum mortale suadendo, quòd conuertatur ad infidelitatem. Dicendum verum esse, quòd in hoc casu licet fideli transire ad alia vota dimittendo infidelem. extra de Diuort. c. gaudemus. & tamen non cogitur præcisè hoc facere, sed potest cogere infidelem, vt cohabitet sine contumelia Creatoris, nã infideles sunt subditi dominio fidelium: de his enim loquitur, quia in non subditis fiet, sicut fiebat in Ecclesia primitiua tempore Apostoli, vt iam diximus: sed de infidelibus, qui sunt subiecti dominio fidelium, est dicendum, quòd cogunt fideles cessare a contumelijs Christi, & pertinet ista cura ad Dominos temporales Iudæorum. extra de Iudę. & Sarac. c. & si Iudæos, & debent eos cogere ad hoc per pœnas graues. eod. tit. capit. in nonnullis. & ideo si cogeretur infidelis cohabitans fideli cessare a contumeliis Dei, vel fidei, etsi infidelis velit trahere fidelem ad infidelitatẽ, vel ad peccatum mortale, per pęnas cogetur cessare ab hoc, nã si Iudæus alicui nocuerit, quia conuersus est, aut conuerti vult ad fidem Christianam, statim cremabitur. C. de Iudæ. & reli. l. Iudæis, & maioribus, & si ipsi circunciderint aliquem, vel circuncidendum mandauerint, puniuntur præscriptione bonorum, & perpetuo exilio. eodem tit. l. Iudæi, & bonorum. Ergo nullum inconueniens est si conuersus ad fidem faciat cogi infidelem commanere sibi in matrimonio.

Infidelis baptizatus potest repetere vxorem in infidelitate repudiatam, etiamsi transierit ad alium virum.
Quæstio. XXXV.

QVOD autem dicimus de eo, qui conuertitur habens vxorem, & illa non vult cōuerti: dicendum est de illo qui habuit vxorem, & repudiauit illam, siue habeat illa iam virum, siue non, nam potest habere duas vias circa eam. Vna est, ꝙ requisita ea, si noluerit sequi ipsum cohabitando, aut non sine contumelia Creatoris, ad alia vota transeat, & iam cogetur suscipere illã, licet recedit ad eũ.

Alia via est, quòd cogat eam sequi ipsum, quod fiet per iudicem Ecclesiasticũ, nam verum matrimonium fuit inter istos, & repudium non potuit intercidere, & non tenuit de iure, ideo potest eam repetere, sicut vxorem suam. Vnde si nondum est ab alio ducta, cogetur sequi virum petentem eam, si autem transierit ad alium virum, tenebitur dimittere illum, quia neque ille habet ius retinendi eam, cũ non sit vxor eius. Nam cum repudium non tenuerit de iure, nunquam cessauit illa esse vxor prioris, & nunquam potuit incipere esse vxor sequentis, & ideo neque ille habebit ius retinendi, sed transibit coacta ad priorem, sicut spõtanea transire posset.

Si conuersus, cui infidelis nolit sine Creatoris contumelia cohabitare, transeat ad alia vota, an teneat matrimonium: Et quòd conuersus si infidelis nolit sibi cohabitare, si nubat, tunc etiam infidelis poterit contrahere matrimonium, alias non.
Quæst. XXXVI.

SED quid si infideli conuerso nolit infidelis cohabitare ei, vel non sine contumelia, & per hoc transeat ad alia vota, an peccet, & non teneat matrimonium?

Putant quidam, quòd non, eo, quòd matrimonium est indissolubile, nisi illud Deus dissoluat dispensatiuè, & tamẽ non facit hoc Deus in fauorem infidelium: ergo tenebit matrimonium, & non poterunt transire ad alia vota.

Dicendum, quòd cum conuertitur aliquis infidelium, & alius non vult cohabitare ei, aut non sine contumelia Creatoris, peccat agens iniustum. Nam cum matrimoniũ teneat, & non possint coniuges ab inuicẽ separari peccat qui recedit.

Sed dicendum, ꝙ infidelis, qui noluit cohabitare, aut statim contraxit matrimonium aliud antequam conuersus ad fidem contrahat, aut non: si non contrahat ipse primũ, sed fidelis, cui noluit cohabitare infidelis, & postea infide-

F lis cõtrahat, tenebit matrimonium, quia fidelis potuit dissoluere matrimonium transeundo ad alia vota per dispensationem Dei expressam per Apostolum 1. Corin. 7. c. sed statim, vt solutum est matrimonium sunt coniuges liberi, ita vt possint cuicunque misceri sine pęna, & peccato adulterij: ad Rom. 7. cap. ergo infidelis poterit iam contrahere matrimonium: nam non potest matrimoniũ ex vna parte tenere, & ex alia non, sed fidelis solutus est vinculo matrimonij illius, cum licitè transierit ad aliud matrimoniũ: ergo & infidelis solutus est, & poterit ad aliud matrimonium transire. Si autem infidelis nolens cohabitare fideli conuerso, statim contrahat matrimonium, antequam contrahat fidelis: dicendum, ꝙ non tenet matrimonium ab eo contractum, & peccat, quia adhuc non est solutum præcedens matrimonium cum fideli conuerso.

G Sed dicet aliquis, immo solutum est, nam per hoc, ꝙ noluit cohabitare infidelis fideli, vel non sine contumelia, iã est solutum matrimonium, quod patet, quia statim potest transire fidelis ad alia vota, & tñ soluto matrimonio, iam non obligatur vnus coniugum alteri; ergo quilibet eorum potest transire ad alia vota. Dicendum, ꝙ non fuit solutũ statim matrimonium, ideo non potuit statim transire infidelis ad alia vota. Nam ex eo, ꝙ infidelis non vult cohabitare fideli, habet fidelis licentiam recedendi, & transeundi ad alia vota: non tamen statim est matrimonium dissolutum, sed dissoluetur, qñ actualiter fidelis transierit ad alia vota. Et patet hoc, quia alias, si postquã infidelis dicit nolle cohabitare, vel non sine contumelia, manerent simul saltem per vnum diem, & commiscerentur, essent fornicarij, quia ibi esset commixtio carnis, & non inter coniuges: sed

H falsum est, quia nemo dicit eos fornicari; etiam patet, quia licet fidelis potest recedere ab infideli, quando ille nõ cohabitat sine contumelia Creatoris, non tamẽ cogitur recedere, sed potest manere: & tamen, si manserit, nemo dubitat, quin coniuges maneant: ergo non soluitur matrimonium per hoc, ꝙ infidelis velit cohabitare, vel nõ sine contumelia Creatoris, sed solũ quando fidelis conuersus propter aliquam istarum duarum causarum transierit ad alia vota: tunc enim soluitur matrimonium, & potest infidelis transire ad alia vota, si tamen contraxerit infidelis anteꝗ fidelis, non tenet matrimonium, sed sunt ibi coniuges, vt adulteri, & tamen si infidelis postea contraxerit, per hoc, ꝙ contraxit fidelis, soluitur matrimonium, & tunc infidelis posset licitè contrahere, vel poterit incipere, valere matrimonium, quod prius contraxerat, quasi ex nouo consensu

I coniugum. Sicut autem diximus de coniugibus, qui actu manent in matrimonio, qñ alter eorũ conuertitur ad fidẽ; ita dicemus de vxore repudiata, si si conuertitur vir, qui repudiauerat vxorem, quæ quidem transierat ad alium virũ, debet requirere eam vir fidelis, vt conuertatur, vel redeat ad ipsum, cum illa sit vera vxor, aut manere innuptus, quandiu illa vixerit: si autem illa requisita sequi ipsum noluerit, vel non sine contumelia Creatoris, poterit ipse ad alia vota transire: si tamen non transierit, sed expectet, vt illa conuertatur, & tenet illam in animo, vt coniugem, semper illa est, vt adultera, cum autem fidelis cõtraxerit cum alia, potest illa incipere esse vxor illius, ad quem transierat, cũ repudiata est, & idem est de femina repudiata, si conuertitur, & repetit virum repudiatorem.

K *Si mulier infidelis repudiata contraxit cum alio infideli, & ambo conuertantur ad fidem, an mulier hac manere debeat cum secundo viro fideli, vel redire ad primum infidelem: & an primum matrimonium semper teneat.* *Quæst.* XXXVII.

SED quid si mulier repudiata est apud infideles, & accepit alterum virum infidelem, tandem ambo compuncti conuertuntur ad fidem, an manere debeant, vel possint in suo coniugio. Aliquis dicet, ꝙ sic in fauorem fidei, quia multum attenditur fauor fidei in coniugijs. extra de Diuort. cap. gaudemus. & tamen nunc vir, & vxor sunt fideles. Si autem teneretur illa requirere infidelem, a quo repudiata fuerat, rediret ad infidelẽ: & cohabitaret subdita infideli, quod videtur inconueniens.

Dicendum, quòd in hoc casu ambo coniuges, qui conuertuntur

uertuntur non sunt coniuges, neque vnquam fuerunt, sed semper adulteri, fides autem nō efficit matrimonium, vbi nullum erat, precipue dissoluendo matrimonium præexistens, vt dicitur in alleg. cap. gaudemus. quòd per baptismum non soluuntur coniugia, sed crimina dimittuntur, & tamen ista mulier repudiata fuit legitima vxor repudiatoris: ideo viuente eo, nunquam potuit effici alterius vxor, propter quod nunc in conuersione, quia non licet manere in peccato mortali, illa tenetur requirere virum infidelem, an velit illam sequi, si autem velit cohabitare ei sine contumelia Creatoris, redibit ad illum, & relinquet virum fidelem, quem videbatur habere, si autem ille noluerit cohabitare ei, poterit illa ex tunc esse legitima vxor viri, quem tenebat, & cum quo conuertitur.

Si autem obijciatur, q̄ hic non seruatur fauor fidei; dicendum, q̄ fauor fidei seruandus est, quantum permittit conditio fidei, & non vltra, sed ad fidem non pertinet dissoluere matrimonia, ideo in fauorē eius non dissolueretur. Et patet hoc, quia q̄n conuertitur mulier ad fidē, & no vir, maius fauor fidei erat, q̄ posset illa accipere statim virū fidelem, q̄ quòd maneret subdita infideli, & tamen tenetur manere subdita illi, si vir velit habitare cū ea, vt dicit Apostolus 1. Corin. in 7. cap. ergo non debet seruari fauor fidei, nisi quantum fides vult, & ita est in præsenti.

An, si mulier repudiata conuertatur, quæ habet virum infidelem, post repudium tenetur commanere ei volenti, vel redire ad repudiatorem. Et quòd infideli conuerso licet in matrimonium accipere eam, quam polluit per adulterium. Quæst. XXXVIII.

EX hoc etiam apparet, quid dicendum sit, si mulier repudiata conuertatur, quæ habeat virum infidelem, qui eam acceperit post repudium, an teneatur commanere ei volenti cohabitare sine contumelia Creatoris. Dicendum, quòd aut cum ista mulier cōuertitur, viuit repudiator, aut mortuus est: si viuit, nunquam potuit esse matrimonium inter eam, & secundum virum, sed adulterium, ideo ipsa non tenetur, immo non potest cohabitare ei; cum conuertitur, sed debet requirere repudiatorē, an velit eam sequi, & si ille velit ei cohabitare, tenetur stare cum eo: si autem ille non velit, aut non sine contumelia Creatoris, soluta est a lege eius, vel potest ad alia vota transire: & tamen si tūc velit cum ea conuerti ille, qui eam accepit post repudium, non tenetur illa manere cum eo, quia nullum vinculum fuit vnquam inter eos, aut est, sed adulterium, ideo nō obligatur illa cohabitare: potest tamen de nouo eum accipere in coniugem, si voluerit, sicut potest accipere quemlibet alium ex nouo consensu.

Sed obijcietur, q̄ non liceat eis copulari, quia non licet alicui in matrimonium accipere eam, quam per adulteriū polluit, vt patet extra de eo, qui duxit in matr. &c. per totū, et tamen iste viuente priore marito polluit per adulterium istam mulierem, quia quandiu cohabitauerūt, tandiu fuerunt adulteri, ergo non licebit eam accipere in vxorē. Dicendum licitum esse accipere illam in vxorem, & non obstat, quod eam per adulterium polluerit. Primo, quia istæ sunt constitutiones canonicæ, & non sunt de iure diuino, cum sint decretales Epistolæ: & tñ infideles constitutionibus canonicis non arctantur. extra de diuort. cap. gaudemus. ergo neque illis constitutionibus, ideo poterunt non obstante tali adulterio, coniuges effici. Secundo, & præcipuè, quia licet secundum veritatem iste vir polluerit mulierem per adulterium, erat tñ in tali statu, vel secta, in qua non putabatur adulterium, sed legitimum matrimoniū, & ita publice permittebatur, & in his opinio preualet veritati, & ideo quantum ad infligendum eis pęnam pro tali cōcubitu potius sequemur opinionem, quam veritatem; pōt igitur iste accipere illam de nouo in vxorem. Sed quid si mortuus est repudiator, quādo mulier ista conuertitur, & manet ipsa cum illo, qui eam acceperat post repudium? Aliquis dicet, q̄ tenebitur manere cū illo, si ille vult cohabitare ei sine cōtumelia Creatoris, cum iam sit vxor eius post mortem viri prioris. Dicendum, q̄ si præsupponatur esse vxor illius, tenetur cohabitare illi, si vir consentit: & tamen hoc non est concedendum, quia quandiu vir repudians vixit, isti duo erant adulteri, & non erat, neque poterat esse inter eos matrimonium, mors autē prioris viri non pōt istos efficere coniuges, quia non est inductiua vinculi, sed cum matrimonium solo consensu contrahatur, necesse fuit hic de nouo esse consensum ad causandum de nouo matrimonium, & tamē inter istos nō constat de nouo fuisse consensum, immo certum est, q̄ nunquam fuerit, quia hunc consensum de nouo præstant illi, qui putāt priorem consensum non sufficere, & se credunt prius non fuisse coniuges, sed adulteros, & tamen isti infideles credunt se legitimos esse coniuges, cum inter eos licitum reputetur repudium, ideo nunq̄ de nouo consentiunt, vt sint coniuges, & tamen secundum veritatem nō potuit prior consensus efficere eos coniuges: ergo nō sunt coniuges, ergo nec tenebitur ista mulier conuersa ad fidem requirere illū virum, vt conuertatur, aut cohabitet ei: immo ēt si ille velit cohabitare, vel conuerti, nō tenebitur illa suscipere eum: pōt tamē si voluerit eum de nouo accipere in virum, quia nō est vetita illum accipere, & tamen si accidisset, q̄ isti duo manētes in infidelitate post mortem repudiatoris de nouo consensissent, quasi de nouo matrimonium cōtrahentes, certū est, q̄ efficerentur p̄ hoc coniuges, ideo si illa cōuerteretur, teneretur eū requirere, & si ille vellet cohabitare, non posset illa trāsire ad alia vota. Cum aūt dicebatur, q̄ posset femina accipere de nouo in virum, cum conuertitur, istū infidelem, cuius erat, vt vxor, post repudium; dicēdum q̄ est verum, si ille conuertatur, alias non pōt. Et rō est, quia in casu dato, quando isti manserunt in infidelitate, non erāt cōiuges, sed adulteri; & ob hoc ista femina nō cogitur cohabitare illi, sed pōt si voluerit de nouo eum accipere in eū consentiendo, sed ipsa est iam fidelis, & non pōt contrahere cum infideli, aut cōsentire in eum, ergo necesse est, quòd ille conuertatur ad hoc, quòd ipsa possit cōsentire in eum, & cohabitare ei: secus autem est, quando manentes in infidelitate, erant veri coniuges, quia nō est tunc nouus consensus, sed ex matrimonio prius contracto tenetur mulier manere cum viro etiam infideli, quia infidelis ille erat, quando cum eo contraxit.

An inter infideles sit verum matrimonium ratum, & firmū, ac legitimum: Et an tale sit sacramentum. Q. XXXIX.

OMNIA prędicta sunt vera tenendo, quod inter infideles sit matrimonium verum, & ratum: nam alias non fierent ista, vt statim dicetur. Circa, q̄ occasione eorū, quæ in materia ista dicuntur, est aduertendum, q̄ inter infideles est matrimonium, & est verum, & aliquo mō sacramentum, & est ratum .i. firmum. De primo, q̄ inter infideles sit matrimoniū, patet, quia ibi inuenitur id, q̄ nomine matrimonij nos significamus. Nam nos noīe matrimonij significamus maris, & feminæ coniunctionem, & hoc inuenitur inter infideles: etiam patet, quia nō solum inuenitur ibi matrimonium sumptum generaliter, vt est absolutè maris, & feminæ coniunctio, sicut accipitur in Instituta de Iure naturali, in principio. Nam nō vocatur propriè matrimonium omnis cōiunctio maris, & feminæ, sed certo modo, & ad certum finem, nam matrimonium est coniunctio maris, et feminæ; non cuiuslibet maris, et feminę, sed approbatorum per legem, quæ vocantur legitimæ personæ, nam coniunctio patris, & filiæ, vel matris, et filij non est matrimonium, sed scelus, vel abominatio, & nefas. Etiam coniunctio maris, et feminæ quantumcunq; legitimarum personarum, si solum sit ad vnum actum, vt venereis fruātur, non vocatur matrimonium, sed solum quando fit animo commanendi per vitam, et ideo solemus dicere, quod matrimonium sit maris, et feminę legitima coniunctio indiuiduæ vitæ consuetudinem retinens. Dicitur legitima coniunctio propter personas, vt sint tales, quæ non sint vetitæ conuenire per legem: dicitur indiuiduæ vitæ consuetudinem retinens, id est, quod fiat ista coniunctio animo manendi per totam vitam: ista autem omnia inueniuntur inter infideles, nam ibi non conueniunt omnes personæ matrimonialiter, quia nulla gens est, nisi sit omnino bestialis, quæ quarundam personarum non vetet commixtionem, vt patris, & filiæ, matris, & filij; fratris, et sororis, & secundum varietatem infide- *Matrimonij definitio.*

lium sunt varij gradus liciti, vel prohibiti, tamen cum nulla gens sit, quę nõ vetet quasdam personas contrahere, erit inter omnem gentem coniunctio legitima personarum: & est ibi indiuidua consuetudo vitæ, quia licet secundũ infideles liceat repudium, tamen quando cõueniunt matrimonialiter, non conueniunt animo diuertendi, sed manẽdi per totam vitam, licet postea accidat, ꝙ diuertant. Et apparet hoc, quia si aliquis vir in quacunq; gente diceret mulieri; ego te accipio in vxorem vsque ad duos annos, vel mẽses, non reciperetur talis contractus, neque putaretur esse matrimonialis, sed potius contra substãtiam matrimonij; ideo matrimonium de se dicit contractum ad totam vitã, ꝙ vero postea coniuges diuertant, per accidens est, & non tollitur ex hoc, quin de se contractus sit perpetuus.

Matrimonium infidelium esse verum matrimonium, Quæstio. XL.

SECVNDVM autem est, ꝙ sit verum matrimoniũ inter infideles. Istud apparet, quia si inter eos est matrimonium, erit verum, quia matrimonium non verum non est matrimonium, sicut aurum falsum non est aurum, & tamen matrimonium diximus esse inter infideles, ideo est verum.

Secundo patet, quia veritas rei simplicis significatæ per terminum est diffinitio sua, cuicũque ergo competit diffinitio, competit vere vocari id, quod importat terminus, vel nomen diffiniti, sed diffinitio matrimonij inuenitur inter infideles, quia est ibi coniunctio legitima personarum retinens consuetudinem indiuiduæ vitę, vt ostensum est, ergo est ibi verum matrimonium. Tertio quia omnis cõcubitus inter personas, quæ non sunt coniuges, est fornicarius, & tamen nõ dicimus omnes infideles esse fornicatores, ergo consitemur inter eos esse matrimonium. Quarto quia omnem prolem nõ natam ex legitimis nuptijs vocamus illegitimam: sed nõ vocamus omnes infideles illegitimos, ergo iudicamus aliquos eorum ex matrimonio natos.

Quinto, quia copulatio, quam fecit Deus in Paradiso, quę est maris, & feminæ, vocatur matrimonium, cum dixerit propter hanc dimittet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ; Genes. 2. & Matth. 19. cap. sed hoc fit nunc inter infideles, quòd dimittat homo patrem, & matrem, vt adhæreat feminæ, & sunt duo in carne vna, ergo est matrimonium inter eos.

Sexto apparet, quia Apostolus expresse dixit esse verum matrimonium inter infideles. 1. Corinth. 7. c. §. si quis frater vxorem hãbet infidelem, & hæc consentit habitare cũ illo, nõ dimittat illam, & si qua mulier virum habet infidelem, &c. sed vir, & vxor sunt nomina matrimonij, ergo inter infideles est matrimonium.

Septimo patet, quia iura asserunt esse matrimonium inter infideles ex auctoritate Domini extra de cõsang. & affinit. cap. de infidelibus. vbi respondetur matrimonium cõtractũ inter infideles in gradibus vetitis apud nos nõ debere solui post conuersionem ad fidem, & redditur ibi causa, §. cõsultationi tuæ taliter respondemus, quòd matrimonium, si sit contractum, non post baptismi lauacrum separatur, cum a Iudæis Dominus requisitus, si liceret vxorem ex quacunque causa dimittere, respondit ipsis: quos Deus coniunxit, homo nõ separet, innuens matrimonium esse inter eos.

Octauo patet, quia non solum apud Iudæos, de quibus minus videbatur dubitandum, sed etiam apud paganos iudicatur esse verum matrimonium, vt asseritur extra de diuort. c. gaudemus, & inducitur ibi testimonium Apostoli, etiam cum dicitur: Super quo totaliter respõdemus, quòd cum sacramentum coniugij apud fideles, & infideles existat, quemadmodum ostendit Apostolus, dicens: si quis frater infidelem hãbet vxorem &c.

Nono, quia Magister lib. 4. Sent. distinct. 39. quærit de infidelibus, an inter eos sit matrimonium & tenet, quod sic, quod multiplici auctoritate sanctorũ probatur, quæ ibi inducuntur.

Arguitur ad aduersa. Sed aliqui obijciunt, ꝙ non sit verum matrimoniũ inter infideles, quia copula eorum non est legitima, cũ Apostolus dicat, omne, quod non est ex fide, peccatum est ad

F Rom. 14. c. & tamen copula infidelium non est ex fide; ergo peccatum est, & sic non erit legitima, matrimonium tamen est legitima coniunctio personarum.

Secundo, quia coniunctio coniugalis est cum pudicitia, sed inter infideles nõ est pudicitia, sicut dicit August. quia non est vera pudicitia infidelis cum infideli.

Dicendũ, quòd ista duo argumenta facit Magister dist. 39. & soluit illa.

Ad primum dicendum est, ꝙ est copula legitima inter infideles: nam vocatur legitima, si est inter personas legitimas, & tamen conueniunt interdum inter infideles personæ legitimæ; ergo non impeditur ibi esse matrimonium. Vnde loquendo ibi de legitimo matrimonio dicit legitimum est, quod legali institutione, vel prouinciæ moribus non contra iussionem Domini contrahitur. sed multoties *Legitimũ quid vocatur.*
G infideles contrahunt secundum leges, aut mores prouinciæ suæ, qui nõ sunt contra legem Domini, ergo erit ibi copula legitima: Cum autem obijciebatur, ꝙ copula infidelium est semper peccatum, negandum est, & dicẽdum est, ꝙ illud dictum Apostoli non probat omnem actum infidelium esse peccatum, sed solum eum, qui est contra fidẽ, i. cõscientiã, vnde ait Magister illud Apostoli, omne, quod non est ex fide peccatum est, non ita intelligendum est, vt quidquid fit ab infidelibus, peccatum sit: sed omne qđ fit contra fidem, i. conscientiam male fit, & ad gehenam ędificat: Ad secũdum dicendum, ꝙ matrimonium est copula pudica, & talis copula reperitur inter infideles. Cum autẽ August. dicit, ꝙ non est ibi pudicitia: respondet Magister: vera pudicitia negatur esse, non ꝙ infidelium coniugium non sit verum, sed quia non habet illud triplex bonum,
H quòd excusat coitum, & meretur præmium.

Vtrum infidelium matrimonium sit sacramentum, Quæstio. XLI.

TERTIVM erat, an matrimonium infidelium sit sacramentum: & dicendum, ꝙ sacramentum dupliciter accipitur circa matrimonium. Vno modo, vt est bonum matrimonij, & tunc non prædicatur de matrimonio, nec est ipsum matrimonium, sed aliquid eius. Alio modo accipitur sacramentum a ratione signandi, secundum quam dicitur, ꝙ est sacræ rei signum, & sic matrimonium est sacramentum, vel saltem aliquod matrimonium, cum dicatur, ꝙ sacramentum est genus ad septem sacramenta. Accipiendo primo modo sacramentum est vnum de tribus bonis ma-
I trimonij, vt dicit August. lib. de Bono coniugali, §. Nuptiale bonum tripartitum est, scilicet, fides, proles, sacramẽtum, & tunc sacramẽtum signat indissolubilitatem contractus. In fide attenditur, ne post vinculum coniugale cum alio, vel alia coeatur: in prole, vt amanter suscipiatur, & religiose educetur: in sacramento, vt coniugium non separetur, & dimissus, vel dimissa, nec causa prolis alteri coniugatur. Et licet isto modo aliqualiter dicatur bonum matrimonij sacramentum a quadam significatione: non tamen est matrimonium sacramentum, sed aliquid matrimonij. Sic dicit Magister lib. 4. Sent. dist. 31. §. & attendendum, ꝙ tertiũ bonum coniugij dicitur sacramentum, non quia sit ipsum coniugium, sed quia eiusdem rei signum est, i. spiritualis, & inseparabilis coniunctionis Christi, & Ecclesiæ. Et quia isto modo sacramentum dicit indissolubilitatem vinculi,
K & ista indissolubilitas facit rectum matrimonium, eadẽ est quæstio, an sit matrimonium inter infideles ratum, & an sit sacramentum, vel habeat sacramentum. Accipiendo autem sacramẽtum secundo modo, vt est sacræ rei signum, dicendũ, ꝙ aliquod matrimonium est sacramentum, quia saltem matrimonium nostri temporis est sacramẽtum. Sed aliquis dicet tũc, ꝙ matrimoniũ, vt est inter infideles, non est sacramentum. Primo, quia matrimonium ponitur vnũ de sacramẽtis legis nouæ, sed inter infideles non sunt sacra legis nouę, immo non sunt, nisi post quam data est lex noua: ergo matrimonium nunq̃ fuit sacramẽtum, nisi tũc. Secũdo, quia sacrm cõfert gratiam, & tñ inter infideles nõ est aliquid, quod gratiam cõferat: ergo nõ est matrimoniũ eorum sacrm. Tertio, quia sacrm est sacræ rei signum, & tamen ea, quæ sunt inter infideles, non sunt signum alicuius rei sacrę: ergo nec est matrimonium eorum sacramẽtũ, *Q. matrimonium infideliũ nõ sit sacramentum.*

Quarto,

Quarto, quia proprium est sacramentum esse in matrimonio, q̃ est in Nouo testã, vel inquantum istud significat rẽ sacram: sic dicit Apost. ad Ephes. 5. cap. cũ de matrimonijs loqueretur; adiunxit, sacramentum aũt hoc magnũ est: ego aũt dico inter Christum, & Ecclesiam, sed q̃ inter Christũ, & Ecclesiam est, nõ significatur, nisi per id quod est in Ecclesia: solum ergo matrimonium Noui Testamenti erit sacramentum. Dicendum, quod omne matrimonium est sacramentum, eo q̃ sacramentum dicitur sacræ rei signũ, & tamen matrimonium vbicunque est, non est sine ista significatione sacræ rei, ergo semper est sacramentum. Et apparet hoc, quia extra de diuort. c. gaudemus. dr̃, sacramentum coniugij apud fideles, & infideles existit, ergo apud omnes vocatur sacramentum.

Omñe matrimonium est sacramẽtum.

Etiam patet, quia quòd in Nouo Testamento sit sacramentum matrimonium, non est mirum, quia omnia, quæ in Nouo Testamẽto sũt, a Christo instituta sunt, qui Deus erat: omnia autem, quæ sunt ab eo, sacra sunt, & cõsequenter possunt dici sacramenta, si signent: similiter de eis, qui apud Iudæos sunt, nam licet nũc Iudæi infideles sint, quondam fuerunt fideles, & ea, quæ nunc habent, tũc a Deo acceperũt, & ideo propter institutorem, qui potuit dare vim significandi, potuerunt esse sacramenta; sed de matrimonio, vt est apud paganos, vel gentiles erat dubium, an esset sacramentum cum illa, quę apud illos sunt, non sint a Deo instituta, & tamen matrimonium etiam, vt est apud paganos, dicitur esse sacramentum, vt patet in alleg. cap. gaudemus, vbi agitur de matrimonio paganorũ, & dicitur, quòd est sacramentum: ergo nullum est matrimonium, quod non sit sacramentum.

Alia ratione ostenditur omne matrimonium etiam Paganorum esse sacramentum. *Quæst. XLII.*

AMPLIVS considerandum, quod sacramentum dicitur sacrum, & significans: & hoc potest cõuenire omni matrimonio: nam omne matrimonium, cuiuscunque gentis sit, a Deo est institutum. Nam Deus in primis hominibus instituit matrimonium dicens: Propter hanc dimittet homo patrem, & matrem, & adhęrebit vxori suę, & erunt duo in carne vna: in quo nõ determinauit ad matrimonium, nisi quòd coniungerentur vir, & femina non solum carnaliter, sed & ad cohabitationem, & permanentiam, & tamen in quacunque gente contrahatur matrimonium, sit istud, quia conueniunt vir, & femina secundũ determinatum modum legum, aut consuetudinum illius gẽtis, & ob hoc facit esse legitimum matrimonium, sicut dicit Magister. lib. 4. Senten. dist. 39. Legitimum coniugium est, quod legali institutione, vel prouinciæ moribus, non cõtra iussionem domini contrahitur: ergo cuiuscunque gẽtis sit matrimonium, illud est a Deo institutũ, & ideo ex hac parte potest esse sacrum, & non solum, quia Deus illud instituit, quia tunc omnes creaturæ essent sacræ, quia omnes a Deo sunt institutæ, sed quia a Deo habet quandam sanctificationem. Nam post peccatum non poterat fieri concubitus sine quodam peccato, cum ex ardore concupiscentię fieret, prouidit Deus contra hoc instituens matrimonium, vt illud esset remedium contra morbum, scilicet, vt vtẽtes venereis non peccarẽt, & tamen nõ dicitur absolute, idest, perfecte sacramentum, nisi in Nouo Testamẽto, vnde inter infideles est sacramentum, sed nõ secundum rationem perfectam sacramenti. Nam habet diuersas institutiones, vnam ante peccatũ in Paradiso Genes. 2. scilicet, Hoc nunc caro de carne mea. Alia post peccatum in lege naturæ: Genes. 9. Crescite, & multiplicamini. Aliam in Veteri Testamẽto, aliam in Nouo, aliam in iure ciuili, vel humano. Prima, institutio fuit in officium, & ad prolis procreationem. Secũda, fuit contra vulnus peccati in remedium. Tertia, fuit ad idem remedium addendo determinationem personarum: Leuit. 18. & 20. cap. Quarta fuit ad significationẽ coniunctionis Christi, & Ecclesię ad Ephes. 5. capit. Quinta est ad vtilitates humanas, vt amicitiam, & obsequia mutua a coniugibus impensa, quæ considerant leges humanæ. Quantum ad primam & quintam significationem solet dici, quòd non est sacramentum, sed quantum ad primam est in officium, quantum ad quintam similiter.

Inter infideles nõ est matrimonium secũdum rationẽ perfectã sacramẽti.

Matrimonium habet diuersas institutiones.

A Sed prima est ad officium naturæ, id est, multiplicationis speciei. Secunda est ad officium ciuilitatis. In secunda, & tertio, & quarto modis dicunt, quòd est sacramentum, ita tenent communiter Doctores lib. 4. Sent. dist. 26. & tamen licet in his tribus modis dicatur matrimonium sacramentum; potissimum dicitur in vltimo: & hoc apparet, quia Apostolus dixit, sacramentum hoc magnum est, ego autem dico inter Christum, & Ecclesiam, & ita in aliis modis sacramentum est. Sed in tertio est sacramentum magnum, id est, magna significans, quia est ad significandum vnionem Christi, et Ecclesiæ, vt Apost. dixit, & tamẽ vnio Christi, & Ecclesiæ fuit in Nouo Testamento, ideo matrimonium huius Testamenti est plenius sacramentum, quã vt erat in Veteri Testamento, vel in lege naturæ.

B *Matrimonium infidelium, quomodo possit dici sacramentum, & quomodo non.* *Quæst. XLIII.*

SED obijcietur, quòd non sit matrimonium sacramentum inter infideles; quia ita illud dicunt Doctores cõmuniter, scilicet, quòd matrimonium inter infideles non est sacramentum, sed officium.

Dicendum, quòd nõ debet negari simpliciter matrimonium inter infideles esse sacramẽtum, cum extra de diuor. ca. gaudemus, dicatur, quòd sacramẽtum coniugij existit, tam inter fideles, quam infideles: sed quia non est ibi secũdum perfectissimam rationem sacramenti, dicimus interdum, quòd non est ibi sacramentum.

S. Th. li. 4. Sent. dist 39. art. 2. & plures alij.

Pro quo sciendum, quod matrimonium, quod infideles tenent, institutum est a Deo, qui illud instituit generaliter C pro toto genere humano, & tamen considerari potest dupliciter. Vnõ modo, in quantum illud matrimonium, quo vtuntur infideles, est ab eis institutum legibus suis, ac consuetudinibus determinatum. Alio modo in quãtum a Deo est secundum primariam institutionem. Accipiendo primo modo nõ est matrimonium illud sacramentum, sed institutum in officium naturæ, vel ciuilitatis, & quia est ab hominibus institutum, a quibus nõ potest esse sacramẽtum, sed a solo Deo, nõ erit, vt sic sacramentum. Accipiẽdo secundo modo certum est, quòd est illud idẽ matrimonium, quod a Deo institutum est, nam si esset aliud, nõ excusaretur in eo actus cõcubitus, sicut in matrimonio sacramẽtali, quod est datum in remedium, et tamen in omni matrimonio legitime cõtracto excusatur cõcubitus: ergo est a Deo illud matrimonium institutum, & quantum ad hoc, rationẽ sa- D cramenti habet, quia significat actum, reddẽdo eum excusabilem, qui esset aliàs culpabilis. Infideles tñ vtentes matrimonio, non habẽt illud, vt sacramentum; & maxime Pagani, quia nõ vtuntur illo, vt a Deo, sed vt a seipsis institu- to, et nõ, vt per illud sanctificatur actus, quia istud ignorãt: vnde quantum ad eorum intẽtionem, nulla ratio sacramẽti inuenitur in matrimonio eorum. Aliter põt dici, quod sacramẽtum dupliciter accipitur. Vno modo strictè, vt est sacræ rei signum cõsistẽs in dispẽsatione sacrorum ministrorum, et sic nihil est sacramentum, nisi quod per ministros Ecclesiæ confertur. Alio modo largius sacramẽtum est, q̃ aliquid sacrum continet, vel efficit, cum sacramẽtum a sacris dicatur, etiam si per Ecclesiæ ministros nõ dispẽsetur. Accipiẽdo primo modo sacramẽtum est matrimonium in Nouo Testamento, quia per Ecclesię ministros dispẽsatur, E quantum ad aliquid sui, quod sacrum est, matrimonium autẽ inter infideles nõ est sic sacramentum, quia per Ecclesiæ ministros nõ dispensatur. Accipiendo secũdo modo ẽt est sacramentum, quia rem sanctam continet, vel efficit, s. sanctificat actum coniugalem, qui aliàs nõ posset excusari, & huic modo loquendi consonant multi sancti. Matrimonium etiam non est tantum institutum in sacramentum, sed etiam in naturæ officium, et ideo infidelibus nõ compe- tit matrimonium, in quantum est sacramentum in dispensatione ministrorum Ecclesiæ consistens, competit tamen eis, in quantum est officium naturę, et tamen etiam matrimonium tale est aliquo modo sacramentum habitualiter, quamuis non actualiter, quia actu non contrahunt in fide Ecclesiæ.

Infr. q. 44.

Ad rationes probantes matrimonium infidelium non esse sacramentum quaest. 41. Et quam virtutem habeat sacramentum matrimonij apud infideles.
Quaest. XLIIII.

EX dictis responderi poterit ad dicta in contrarium. Dicendum, quòd matrimoniũ est vnũ de sacramẽtis legis nouæ sumendo in quarta institutione, accipiendo autem in alijs institutionibus non est sacramentum nouæ legis, licet sit sacramentum: matrimonium autem prout est inter infideles potest esse sacramentum, prout est institutum a Deo in remedium contra vulnus peccati, & concupiscentiæ: & hoc sufficit, vt dicatur sacramentum, licet non secundum plenissimam significationem. Ad secundum dicendum, quòd sacramentum confert gratiam: hoc tamen non est generale, sed est proprium sacramentorum noui testamenti. Nam in veteri testamento quædam sacramenta, aut sacramentalia fuerunt; illa tamen gratiam non conferebant: similiter & sacramenta, vel sacramentalia legis naturæ. Veruntamen est dicendum, quòd matrimonium, tam inter fideles, quàm infideles habet hoc commune, ꝙ aliquid sanctum efficiat, scilicet, peccatum excuset; nam actus concubitus non poterat esse sine peccato, nunc vero in matrimonio sine peccato exercetur, talis autem excusatio non potest esse, nisi a Deo, respectu cuius actus nostri boni, vel mali, meritorij, vel demeritorij iudicãtur, & hoc facit omne matrimonium, quòd concubitum licitum reddit: ergo omne matrimonium efficit aliquid sanctum, & quantum ad hoc habet rationem sacramenti, & licet hoc non sit conferre gratiam, tamen habet locum gratiæ, in quantum actum facit licitum, qui aliàs licitus non esset. Matrimonium autem noui testamenti non solum reddit concubitum excusabilem, sed etiam, in quantum in fide Christi contrahitur, confert gratiam adiuuantẽ ad illa operandum, quæ in matrimonio requiruntur, ideo si in matrimonio infidelium non confertur gratia, non probatur inde, quòd non sit sacramẽtum, sed ꝙ non sit sacramentum legis nouæ, & hoc verum est. Ad tertium dicendum, quòd omne sacramentum est signum sacræ rei, vel illam continet, & sic est de matrimonio infidelium. Cum autem dicitur, ꝙ inter infideles non est aliquid, ꝙ signet rem sacram, verum est, si illud sit ab institutione infidelium: aliquid tamen est inter infideles, quod est a Deo institutum: ideo nõ est inconueniens, vt sic ꝙ signet aliquid sacramentum, & ita est de matrimonio infidelium, nam in quantum accipitur, vt ab eis institutum, non est sacramentum, neque aliquid signat sacrum, sed in quantum illud matrimonium a Deo est institutum continet sacrum aliquid, vel illud significat. Ad quartum dicendum, quòd significare istam vnionem Christi, & Ecclesiæ competit matrimonio noui testamenti soli, & tamen non tollitur quin matrimonium tam in veteri testamẽto, quam inter infideles, in quantum est a Deo institutum, sit sacramentum, cum competat ei signare aliquid sacrum, vt dictum est: nam præter istam vnionem Christi ad Ecclesiam sunt aliæ vniones, s. Dei ad animam sanctam, & verbi diuini ad carnem; quæ vniones signantur per matrimonium, vt tangitur per Magistrum lib. 4. Sen. dist. 26. & possunt istę pertinere ad matrimoniũ, quod non sit specialiter noui testamenti.

Matrimonium infidelium an sit ratum. Quaest. XLV. K

De hac re vide inferius in q. 94. ERAT postea quærẽdum, an matrimonium inter infideles sit ratum. Solet ad hoc respõderi, ꝙ non; & fit ista distinctio inter matrimonium fidelium, & infidelium, quia dicitur, ꝙ inter fideles est verum, & ratum matrimonium; inter infideles autem est verum, sed non ratum: sic dicit Magister, lib. 4. Sen. dist. 39. Sunt tamen nonnulli, qui inter infideles asserunt non esse coniugium; quia neque rata, nec legitima est eorum copula: rata non est, quia solui potest. Dicendum, ꝙ vtrunque concedi potest, & ꝙ sit matrimonium non ratum inter infideles, & ꝙ sit ratum, & vterque modus loquendi inuenitur apud doctos, & tamẽ magis proprie debet dici, ꝙ sit ratum, quàm ꝙ non sit ratum. *Quid appellamus ratum.* Est enim ratum, ꝙ non dissoluitur, sed nullum matrimoniũ potest dissolui, ergo omne matrimonium est ratũ.

F Et hoc patet, quia Christus voluit omne matrimonium esse ratum, nam lex Christi obligat omnes homines, sed in lege Christi diffinitur matrimoniũ esse indissolubile, quia vetuit Deus dari repudiũ Matth. 19. & 5. & Mar. 10. & Luc. cap. 15. ergo nulli fideli, aut infideli, licet repudiare vxorẽ, & si quis repudiet de facto, non valet repudium, sed manet matrimonium: hoc autem est esse ratum matrimoniũ: ergo omnia matrimonia sunt rata: & ideo non magis differt inter fideles, quam infideles, quia omnium sunt matrimonia dissolubilia. Sed aliqui dicũt matrimonium infidelium nõ ratum, quod verum est secundum intellectum eorum, sed potest dupliciter accipi. Vno modo, vt accipiatur ante tempus legis Christi, nam tunc erant matrimonia non rata, cum tam Iudæi, quam Gentiles darent repudia. *An opin. Magistri Sen. possit sa re.* Alio modo pro tempore legis Christi, & hoc non secundũ
G veritatem, sed secundum eorum opinionem, & consuetudinem, nam cum sint post legem a Deo datam de indissolubilitate matrimonij Matth. 19. cap. tenentur ad seruãdã indissolubilitatem, & tamen etiamsi illi non seruent eam, nihilominus matrimonium apud eos manet vere indissolubile: ipsi tamen non seruant indissolubilitatem, sed repudiant vxores, quia non putant aliquam legem esse de indissolubilitate matrimonij, aut saltem se non obligari illi: sed secundo modo istorum melius dicitur matrimonium non ratum inter infideles. Nam primo modo non bene accipiuntur infideles, cum ante Christi legem Iudæi nõ vocarentur infideles: immo ipsi soli habebãt plenam fidem: Gentiles quoque nõ vocabantur infideles: quia non obligabantur ad tenendum alium statum quam illum; nũc vero vtrique vocantur infideles, quia non tenent fidẽ Chri-
H sti, ad quam obligantur, & ideo intelliguntur nunc matrimonia infidelium non rata, i. matrimonia Iudæorum, & paganorum, qui repudiant vxores: matrimonia autem fidelium, i. Christianorum sunt rata, quia nec de iure, neque de facto sunt inter eos repudia, & in isto sensu accipit Magister, lib. 4. Sent. dist. 39. cum ait. Copula igitur maritalis, quæ est inter infideles, coniugium est legitimum, sed nõ ratum, & ibi adiungitur tunc legitimum, quia est inter legitimas personas, sed non ratum, quia sine fide. Quod vero supradictum fuerat ex litera Magistri coniugia infideliũ neque legitima, nec rata esse, dicendum, ꝙ non est de intentione Magistri, sed aliorum: nam ipse asserit legitima esse coniugia. Et patet, quia dixit; sunt tamen nonnulli, qui inter infideles asserunt non esse coniugium: est ergo potius absolute asserendum, ꝙ coniugia tam apud fideles, q̄
I infideles sunt rata, nisi forte accipiatur in vno casu, s. quãdo alter infidelium conuertitur, & alius neque conuerti vult, neque cohabitare sine cõtumelia Creatoris. Nam fidelis potest transire ad alia vota, & ita dissoluitur matrimonium, quod fuit contractum inter infideles. Matrimonium autem cõtractum inter fideles in nullo casu dissolui potest, ita quòd liceat alicui transire ad alia vota, ideo est ista parua differentia. Magis autem solet intelligi, ꝙ sint matrimonia infidelium nõ rata, scilicet de facto, quia ipsi ea non seruant rata, cum repudient vxores, licet contra ius diuinum.

Epilogus regularum de matrimonio infidelium in infidelitate existentium. Quaest. XLVI.

K RESVMAMVS nunc per modum epilogi regulas superiores datas de infidelibus, quando vnus conuertitur, & alter non: Et dicendum, ꝙ matrimonium vbicunque contrahatur, siue inter fideles, siue infideles, dum tamen sint personæ legitimæ, semper est ratum, s. si personæ sunt habiles ad contrahendum non vetitæ legibus, vel consuetudinibus illius gentis, in qua fit contractus: omne autem tale matrimonium ex sententia Christi efficitur indissolubile: & ideo si infideles manserint in sua infidelitate, est matrimonium ratum; & non licet eis repudium, aut transire ad alia vota, & si transierint de facto, nõ tenet repudium, neque contrahitur secundum matrimonium, nec dissoluitur primum. Si autem ad fidem trãsierint etiã permanet matrimonium, & non licet alteri coniugum dimisso priori coniuge accipere alterum, eo quòd ad fidem transit, quasi fides dissoluat præcedens matrimonium. *Regula pro cõuersis, circa retentione uel mutatione eorũ quos in infidelitate acceperũt.*

Et

Et ex hoc sequebatur illa diuersitas duorum casuum, de quibus arguebatur supra, in quæst. 29. s. si quis apud infideles contrahat in gradibus vetitis apud nos, & postea transeat ad fidem manebunt ambo coniuges in suo coniugio, licet apud nos sint illi gradus vetiti, & ratio est, quia apud infideles potuit contrahi in talibus gradibus, & cum sic cōtrahatur, est legitimum coniugium, sed coniugium semel legitimum est indissolubile, iō non dissoluitur per baptismum, sed transeuntes infideles ad fidem sic manebunt copulati. extra, de consanguin. & affinit. cap. de infidelibus. Et redditur ibi causa, s. quia fuit verum matrimonium inter infideles, & matrimonia non dissoluuntur per baptismū, vt dicit Ambrosius; crimina enim in baptismo soluuntur, non coniugia, & idem Leo Papa. 26. dist. c. de Iudæ. & Innoc. Papa extra de diuor. c. gaudemus. Alius casus erat, quādo habuit infidelis multas in vxores, dum erat infidelis, si conuertitur, an habere debeat omnes illas. Respōdebatur, q non, quia Christus instituit matrimonium contrahi cum vna tantum, & illa viuente non posse esse matrimonium cum alia, & quia ista lex obligabat omnes, tam fideles, quā infideles, sicut si quis inter fideles, postquā accepit vnam, accipit alias, non tenet matrimonium, ita si fiat inter infideles, ideo cum prima potuit tenere matrimonium, & non cum aliis, sed sunt illæ, vt adulteræ, vnde cum ad fidē Christi transierit cum mulieribus illis, non poterit tenere illas, quia non sunt vxores, sed solum primā, quæ fuit legitima vxor. Et ita ex illo eodem fundamento, s. q matrimonium etiam apud infideles contractum est indissolubile, sequuntur ista duo, s. q in primo casu non possit dimitti mulier, licet in gradibus vetitis, quia est vxor: In secundo autem casu non possint retineri feminæ, illę quia nunquā fuerūt vxores. Similiter autem est, si quis infidelis repudiauit vxorem, & accepta altera conuertitur cum ea ad fidem, non licebit ei retinere istam secundam, etiam ad fidem conuersam, quia ista secunda nunquam fuit vxor, cum prima, quæ repudiata est, maneat semper vxor. Vnde illa viuente non poterit aliam habere iste, qui conuertitur ad fidem.

Regulæ matrimonij de eisdem conuersis ad fidem circa retentionem plurimarum vxorum.
Quæstio. XLVII.

ET ob hoc possunt dari istæ regulæ de conuersis ad fidem, quia qui conuertitur vir, vel femina, aut habet coniugem, aut habuit aliquando, aut nunquam habuit. Si neque habet, neque vnquam habuit, licitum est sibi de fidelibus accipere coniugem, sicut ei placuerit, quia nullo præcedente vinculo impeditur ab hoc. Accipiet tamen iam cōiugem secundum regulas, & consuetudines fidelium, ad quos transit, & non infidelium, a quibus recessit. Si autem habuit coniugem, & non habet, aut obiit, aut viuit. Si obijt, siue habuerit vnam, siue multas, siue simul, siue successiue, nullum impedimentum præstant, quin possit iste libere cōtrahere, cum qua voluerit, eo q per mortem illarum liberatus est a lege earum, siue legitimè, siue illegitime illas habuerit, vtpote, si plures habuerat simul, quod non poterat licite facere. Si autem vxor viuit, aut habet eam vir, vel nō, vtpote, quia repudiauit eam, vel illa recessit ab eo, & manet cum aliquo adultero, aut nulli copulata. Si non habet eam vir, vtpote, quia repudiauit, potest vir vnum de duobus facere, aut q requirat eam, quòd cum ipso conuertatur, vel saltem cohabitet, aut quòd non requirat: si autem non vult requirere, poterit licite transire ad fidem sine illa, & tamen illa viuente nunquam poterit aliam accipere in vxorem extra de diuor. cap. gaudemus. & ratio est, quia cum matrimonium semel tenuerit cum illa muliere, quandiu illa vixerit, erit legitima vxor, & non licebit viro accipere alteram eod. cap.

Si autem vult requirere eam, vt conuertatur, vel cohabitet ei, & requisierit; aut illa volet, aut non: si illa vult cōuerti cum eo ad fidem, cogitur vir eam recipere ad cohabitationem, & non poterit ei obijcere, quòd fornicata sit cū alio viro, & ideo quòd non teneatur eam recipere, quia ille dedit ei causam fornicandi, s. quia repudiauit eam, & iō non solum si cum illo viro commixta fuit, a quo accepta est in vxorem, cum fuit repudiata, sed etiam, si cū alio, quādiu manebant ambo in infidelitate, non poterit ei obijcere istam fornicationem, sed cogetur eam recipere, ac si non fuisset fornicata, quia ille præstitit occasionem fornicandi. Si autem illa vult sequi eum ad cohabitationem, & tamen non vult conuerti ad Christum, aut vult cohabitare ei sine contumelia Creatoris, aut non. Si non vult cohabitare sine contumelia, poterit quidem vir eam retinere, si confidit, aut sperat, quòd ipsam conuertet per consuetudinem vitæ, & hoc est supererogationis, potest autem si vult non retinere, sed etiam abiicere, & non solum abiiciet a cohabitatione, sed etiam poterit transire ad alia vota, & hoc est speciale, quia, vt ait Ambrosius, contumelia Creatoris soluit matrimonium circa eum, qui relinquitur, ne accusetur alii copulatus, & idem 26. dist. cap. deinde.

Si autem vult mulier cohabitare conuerso ad fidem sine contumelia Creatoris, etiamsi ipsa non conuertatur, est in electione viri, quid agat, s. an retineat eam in cohabitatione, vel non; nam si vult retinere, bene agit, & sequitur consilium Apostoli: si autem non voluerit, vtitur rigore iuris: nam cum illa permaneat in infidelitate, quæ est fornicatio spiritualis, non tenetur cohabitare ei, sicut nec teneretur cohabitare vxori adulteræ, & tamen, si non voluerit eam retinere, non poterit ea viuente accipere aliam, quia inter eos fuit verum matrimonium, ideo obligat ad semper, cum non sit aliqua causa dissoluens, s. contumelia Creatoris.

Et isto modo debet intelligi omnia, quæ supra diximus. Et solent dicere doctores, quòd, quando vxor vult cohabitare viro sine contumelia Creatoris, etiam si non velit conuerti, tenetur vir non abijcere eam, sed retinere, id est, tenetur eam, vt coniugem habere non accipiendo aliam, quandiu illa viuit, non tamen tenetur cohabitare ei, & reddere debitum: nam illa est in culpa, cum non velit conuerti: ideo poterit ei subtrahi cohabitatio, & actus coniugales, sicut vxori adulteræ, quia propter culpam suam ista subtrahūtur.

Si tamen vir non requisiuit vxorem repudiatam, quando conuertebatur, & illa postea conuertitur, tenetur illam recipere ad cohabitationem, quia illa non fuit in culpa aliqua ad hoc, quòd possit eam abijcere a cohabitatione, vel non admittere. extra de diuort. ca. gaudemus. Si autem vir eam requisiuit, vt conuerteretur, & illa noluit conuerti, nec sequi virum, aut non sine contumelia Creatoris, statim habet vir licentiam contrahendi cum alia, quia, vt Apostolus dicit, nō est in huiusmodi frater, aut soror seruituti subiectus 1. Corinth. 7. cap. id est, non tenetur manere sine coniugio, si infidelis non vult, ei cohabitare, vel si vult cum cōtumelia Creatoris, quia illa dissoluit matrimonium, vt dictum est. Si tamen vir non contrahat statim, & interim pęniteat mulierem, & velit conuerti cum ipso, antequam ille accipiat aliam in vxorem, tenebitur vir illam recipere ad cohabitationem, & ratio est, quia licet esset viro licentia dissoluendi matrimonium, quia tamen de facto nō dissoluit, illud manet, & si interim recessit mulier, quia adhuc illa vera est vxor, habet ius petendi cohabitationem, & isto modo debent accipi per nos dicta, & alios, s. quòd si vxor nolit cōuerti, vel cohabitare requisita a viro, q postea si ipsā pœniteat, non tenetur vir eam recipere, verum est si iam aliam receperit, quia cum sit iam dissolutum matrimonium legitime per licentiam, quam a Deo vir habebat, & aliud sit legitime contractum, non solum non obligabitur vir recipere illam, sed nec etiam poterit recipere, cum iam habeat legitimam vxorem. Etiam intelligebatur, quod cum mulier requisita recusaret cōuerti, aut sequi virum, statim illa per hanc recusationem præiudicabat iuri suo, si tamen vir de facto non accipiat aliam, quia res est integra, & est locus pęnitentiæ, & poterit petere virum, & ille cogetur eam recipere ad cohabitationem. De his omnibus habetur in alleg. cap. gaudemus. Qui autem secundum ritum suum legitimam repudiauit vxorem, cum tale repudium veritas in Euangelio reprobauerit, nunquam ea viuente licite poterit aliam etiam ad fidem Christi conuersam habere, nisi post conuersionem ipsius illa renuat habitare cum ipso, aut etiā si consentiat, non tamen hoc velit sine contumelia Creatoris, vel vt eum pertrahat ad mortale peccatum, in quo casu restitutionem petenti, quamuis de iniusta spoliatione obstaret, restitutio negaretur, quia secundum Apostolum; frater, aut soror non est in huiusmodi subiectus seruituti, quòd

Declaratio intentionis auct.

Verba textus.

quòd si conuersum ad fidem illa etiam conuersa sequatur, antequam propter causas prædictas legitimam ille ducat vxorem, eam recipere compelletur.

Quando vir requisiuit vxorem repudiatam, & ab alio ductã, quando conuersus est ad fidem, et illa noluit conuerti, nec sequi eum, & postea pœnitentia ducta requirit eum asserendo se velle ei cohabitare sine contumel. Creat. an teneatur eam recipere. Quæst. XLVIII.

SED quid, si quando vir requisiuit vxorem se repudiatam, & ab alio ductam, quando cõuersus est ad fidem, quòd illa conuerteretur, & illa neque conuerti voluit, neque ipsum sequi; & postea pœnitentia ducta, antequam ille aliam ducat in vxorem, requirat eum, quòd velit cohabitare ei sine contumelia Creatoris manendo in infidelitate priori, an teneatur eã recipere, vel poterit accipere aliam.

Dicendum, quòd nec tenetur eam recipere, nec potest accipere aliam. Primum patet, quia etiamsi vir habens vxorem non repudiatam conuertatur, & illa conuerti non velit; non tenetur cohabitare ei quantuncunque illa velit cohabitare sine contumelia Creatoris, quia infidelitas liberat ipsum ab onere cohabitandi, si tamen vult, cohabitare potest, quia non vetatur de iure, immo potest esse meritorium, si vir eo animo agat, vt vxorem per consuetudinem ad fidem deducat: & ideo multo minus tenebitur in hoc casu cohabitare, cum illa recusauerit conuerti, & cohabitare primum requisita. Secũdo patet, quia matrimonium, quod semel tenuit inter infideles, non potest dissolui, nisi aut per mortem alterius coniugum, aut per nolle cohabitare sine contumelia Dei, & tamen hic viuit vxor, & vult cohabitare sine contumelia Creatoris: ergo non soluitur matrimonium. Nisi forte obijciatur, quòd iam ista mulier requisita fuerit, & recusauerit conuerti, & etiam cohabitare.

In q0. 33. et 58.

Sed dicendum, quòd non obstat, quia si vxor repudiata erat, vel quomodolibet in infidelitate manens requisita a viro conuerso nolit conuerti, neque cohabitare sine contumelia Creatoris; & postea antequam vir conuersus accipiat aliam, velit conuerti, & eum requirat, quod illam recipiat, cogitur eam recipere extra de diuort. c. gaudemus. Cũ dicitur, ꝙ si conuersum ad fidem, & illa conuersa sequatur, antequam propter causas prædictas ille legitimam ducat vxorem, eam recipere compelletur, sed sicut conuerti vxorem habet se ad hoc, quòd vir recipiat illam, ita velle cohabitare sine contumelia Creatoris habet se ad hoc, quòd nõ possit vir contrahere cum alia, sicut dicitur eodem cap. gaudemus. quòd qui secundum ritum suum legitimam repudiauit vxorem, cum tale repudium veritas in Euangelio, reprobauerit, nunquam ea viuente licite poterit aliam etiam ad fidem Christi conuersus habere; nisi post cõuersionem ipsius illa renuat habitare cum ipso, aut etiamsi cõsentiat, non tñ absq; contumelia Creatoris, ergo quando sine contumelia Creatoris vult cohabitare, etiamsi non conuertatur; non poterit vir ea viuente habere aliam in vxorẽ: & tamen si a principio renuit mulier infidelis conuerti, & postea antequam vir illam accipiat, velit conuerti, cogitur eã accipere, vt dictum est: ergo similiter si mulier a viro requisita, nec voluit conuerti, nec cohabitare, & post pœnitentia ducta, antequam ille aliam accipiat requirit ipsum, ꝙ vult ei cohabitare, licet non velit conuerti, tenebitur vir non accipere aliam, sed vel ipsam tenebit sine contumelia cohabitantem, vel manebit innuptus.

De muliere adultera quid vir facere teneatur. Quæst. XLIX.

AD inchoata redeundo dicendum, quòd si vir non habet vxorem, habuit tamen eam, & viuit, sed non cohabitat, vtpote, quia est cum adultero, vel recessit a viro propria auctoritate, & non fornicata est, & vir suus conuertitur, potest requirere eam; aut non, si non vult requirere, poterit transire ad fidem, & tamen non poterit accipere aliam, quandiu illa vixerit, quantuncunque fuerit fornicata, eo, quòd matrimonium non dissoluitur, quod semel tenuit.

F Sed quid, si viro non requirente illa velit conuerti, & manere cum viro, an teneatur vir eam recipere.

Dicendum, quòd, si voluerit, potest, non tamen compellitur, quia illa fornicata fuit, & potest opponere de fornicatione, licet alii contrarium sentiant, de quo postea dicemus veritatem. Idem autem est, qñ illa sponte recessit a viro cõtra voluntatem viri, licet non fuerit fornicata, quia cum ipsa spoliauerit virum, non cogitur vir eam recipere. Et tamen quomodocunque non recipiat eam, non licebit ei accipere aliam, quandiu illa viuit. Si autem vir illã requirat, vt conuertatur, & illa conuertitur, per hoc vir renunciat exceptioni fornicationis; ostendẽs quòd illam velit recipere, & sic cogetur recipere ad cohabitationem. Si autem illa nolit conuerti, velit tamen sine contumelia Creatoris cohabitare, poterit vir eam recipere, sed non cogitur, & tamen si
G non receperit, manebit innuptus, illa viuente. Si autem illa cohabitare consentiat, & tamen non sine contumelia Creatoris, posset vir cohabitare, sed non tenetur, immo nõ est tutum, quòd cohabitet, & per hoc liberatur ille a vinculo matrimonij, & poterit aliam accipere in vxorem.

Habens plures vxores, si omnes etiam conuertantur, non potest habere nisi primam: deficiente autem prima nullam illarum tenetur tenere. Quæst. L.

VLTIMVM est, quòd is, qui conuertitur, habeat tunc vxorem; & tunc, aut habet vnam, vel multas, sicut pagani habent; si habet multas, est dicendum, quòd illæ non sunt vxores, sed vna tantum, id est, prima, quia sicut vetante Christo nulli homini fideli, aut infideli licet repudiare vxorem, ita eodem vetante non licet alicui plures
H vxores simul habere; cum autem contrahens cum vna habeat eam, vt veram coniugem, non poterit cum alia contrahere, & si contraxerit non est matrimonium, sed fornicatio. Hoc supposito dicendum, quòd cum conuertitur vir habens plures in vxores, aut omnes conuertuntur, vel quædã, aut nulla, si autem omnes sponte conuertantur, dicendum quòd non potest habere omnes, nec duas, sed vnam tantũ, cum pluralitas vxorum in matrimonio reprobetur in allega. cap. gaudemus.

Sed dicendum, quòd aut inter illas est ea, quam primo accepit, aut non, vtpote, quia obijt: si est ibi prima, illa est legitima vxor, & illam tenetur retinere ad cohabitationem, sicut vxorem, reliquas autem velut adulteras tenetur abijcere. Si autem non sit ibi prima, quia obijt, dicendum, qđ
I non tenetur aliquam istarum retinere, vt vxorem, quia omnes fuerunt vsq; nunc adulteræ: nam sicut viuente prima vxore erant omnes istæ adulteræ, ita ea mortua, quia nullã earum specialiter accepit in vxorem, erant omnes fornicariæ, ideo nullam earum tenetur accipere. Si tamen voluerit aliquam de nouo accipere, & ambo consenserint, erit vxor eius per illum nouum consensum, & non potius tenebitur vnam, quam alteram accipere, cũ omnes fuerint fornicariæ, & ad nullam earum teneatur aliquo vinculo. Si autem conuertuntur quædam, & omnes non, aut inter conuersas est prima vxor, aut nõ. Si est ibi prima, illam tenetur accipere, & illa quoq; compelletur manere cum eo, cum sit fidelis, omnes autem alias abijciet. Si autem prima non cõuertatur, non poterit capere aliquam de aliis, nisi primam requisierit, & si illa requisita conuerti voluerit, cogetur eã
K habere, si autem noluerit conuerti, sed voluerit cohabitare sine contumelia Creatoris, licebit viro tenere eam, si voluerit, si autem noluerit non poterit accipere aliquam de conuersis, nec vllam aliam, quandiu ista vixerit. Si autem ista requisita nolit conuerti, nec cohabitare sine contumelia Creatoris, soluitur vir a vinculo matrimonij, & potest accipere, quam voluerit de suis conuersis, uel aliquam aliam, quam uoluerit.

Si autem nulla uxorum prædictarum vult conuerti, aut prima earum est viuens, aut non. Si non viuit non tenetur requirere alias, vel aliquam earum, vt conuertantur, quia non est aliqua earum coniux eius, vnde etiamsi conuerterentur, non cogeretur cohabitare alicui earum. Si autem prima viuit, potest illam requirere, vel irrequisita conuerti, si non vult requirere eam, manebit tñ sine coniuge, quandiu illa uixerit, si aũt requirit eam, ut conuertatur, & conuertitur,

tur, tenetur eam, ut coniugē tenere. Si autem non uult conuerti, vult tamen cohabitare viro sine contumelia Creatoris, poterit vir eam retinere, si vult, & si non vult, non licebit ei capere aliam, viuente illa. Si autem requisita nolit cōuerti, neque cohabitare sine contumelia Creatoris, licebit ei accipere aliquam de alijs, aut quamcunque aliam, nisi illa ducta pœnitentia velit conuerti, antequam vir aliam ducat, quia tunc cogetur eam vir accipere, vt in alleg. capit. gaudemus.

Repetitio superiorum de acceptanda vel reijcienda uxore infideli. *Quæstio. LI.*

SI autem vir vnicam habet vxorem, aut est illa, quam legitime accepit, aut est vna de multis, quas simul habuit, & aliæ iam obierunt: si enim sit vna de pluribus in prædicto casu, aut est illa prima, quam accepit, aut aliqua de alijs, si sit prima, legitima vxor est, & idem iuris est, ac si istā solam habuisset, si vero sit vna de alijs, dicendum quod nō est vxor, ideo potest conuerti, siue illa conuertatur, siue nō, & etiamsi illa conuertatur, non tenetur eam retinere, quia non est vxor, sed potest accipere de nouo, quam voluerit, quasi nullam haberet vxorem. Si autem ista sit vnica vxor, quam non habuit simul cum alijs, dicendum, quòd aut vir conuerso vult illa conuerti, aut non: si vult conuerti cū eo, tenetur eam retinere in vxorem; si autem non vult conuerti, aut vult sequi virum cohabitando ei, aut non, si non vult sequi eum, habet ille statim licentiam accipiendi aliā, quam voluerit in vxorem de fidelibus, & secundum ritum fidelium, nisi forte antequam ille de facto accipiat aliam pœniteat illā, & conuertatur, quia tunc illam cogetur accipere, si vero velit sequi virum conuersum, non tamen velit conuerti, aut vult cohabitare viro sine contumelia creatoris, aut nō sine illa, si sine cōtumelia, est in potestate viri tenere eā, vel non, si tamen noluerit tenere non poterit aliā accipere ea viuente. Si autem non sine contumelia cohabitat, licentiam habet vir accipiendi aliam, nisi forte antequam de facto accipiat illa conuertatur, quia tunc cogetur vir eam accipere extra de diuort. cap. gaudemus. & plenius ista ponuntur eod. titu. capit. quanto. cum dicitur: Si enim alter infidelium coniugum ad fidem catholicam cōuertatur, altero vel nullo modo, vel non sine blasphemia diuini nominis, vel vt eum pertrahat ad mortale peccatū ei cohabitare volente, qui relinquitur, si voluerit, ad secunda vota transibit, & in hoc casu intelligimus, quod ait Apostolus: Si infidelis discedit, discedat: frater enim, vel soror non est seruituti subiectus in huiusmodi, & in canone dicitur: contumelia creatoris soluitur ius matrimonij circa eum, qui relinquitur.

Regula matrimonij circa mulieres conuersas ad fidem, quid facere debeant circa maritos infideles. Et an possint noua contrahere matrimonia, & quando, & quomodo. *Quæstio. LII.*

SICVT autem diximus in præcedentibus, quid faciendum, quando vir conuertitur ad fidem circa vxorem, idem dicendum est, si vxor conuertatur, faciendū esse de viro, quia vir, & vxor in matrimonio ad paria iudicantur in alleg. ca. gaudemus, & Apostolus, quando loquitur de conuersione infidelium coniugum ad fidem, idem dicit de femina, quod de viro, s. Non est in huiusmodi subiectus seruituti frater, aut soror 1. ad Corinth. 7. capit. & iura indifferenter loquuntur de viro, & femina extra de Diuor. cap. quanto. & cap. gaudemus, & tamen propter aliquos minoris ingenij, qui non facile applicant vniuersale particulari, dicemus breuiter de femina. Si mulier infidelis conuertitur, aut habet virum, aut non, si non habet, id est, quia nunquam illum habuit, vel quia est defunctus, nihil differt, sed est purè libera, & poterit conuerti, quandocunque voluerit, & conuersa poterit accipere in virū, quem voluerit, & non refert, quòd sit in potestate parentū, quia inuitis parentibus potest conuerti: hæc enim est regula, siue sit masculus, siue femina cuiuscunque ætatis, dum tamen habeat vsum liberi arbitrij, quòd cum patuerit voluntas eius, de conuersione ad fidem Christi, conuertetur, sed

De diuor.

A & parentes, in quorum potestate est, non poterunt prohibere, immo eis inuitis auferentur filij extra de Iudæ. & Saracen. cap. sicut Iudæi. §. Statuimus, vt nullus inuitus vel, nolens Iudæus ad baptismum venire compellatur; si quis autem ad Christianos causa fidei confugerit, postquam voluntas eius fuerit patefacta, Christianus absque calumnia efficiatur. Ipsos autem filios paruulos Iudæorum, quorum voluntas non est patefacta, an fidem velint, non licet nobis inuitis parentibus eorum baptizare, sicut neque ipsos Iudæos, aut infideles adultos inuitos, vel nolentes non licet nobis baptizare, extra de baptis. & eius effec. cap. maiores, & 45. di. de Iudæis. Cum autem filij infidelium sunt grandiusculi, quorum voluntas potest apparere, & cōstet, quòd fidem volunt, sunt inuitis parentibus baptizandi, immo si parentes percutiant ipsos, quia hoc nolunt, sunt
B cremandi cum omnibus suis participibus. C. de Iudæi. & cælicolis. l. Iudæis, & maioribus.

Si autem mulier virum non habet, & tamen habuit eū, & viuit, vtpote, quia repudiauit eam, vel quomodolibet abiecit eam, vel ipsa eum, dicendum, quòd mulier potest dupliciter se habere. Vno modo, quòd conuertatur, & non requirat virum, quod conuertatur, & licebit ei sic manere, & dato, quòd vir repetat eam ad cohabitationem, non tenebitur cohabitare ei, si ille non conuertatur, quia istud est generale, quòd conuersus ad fidem non cogitur cohabitare infideli, & tamen quandiu vixerit vir illius, non poterit illa accipere aliū in virum, quia ille est vir legitimus.

Si autem velit requirere virum, vt cōuertatur, tunc differt, an illa repudiata fuerit a viro, vel fornicata sit, vel recesserit a viro. Si autem illa repudiata fuit a viro, aut nunc
C habet illa alium virum post repudium, aut non, si non habet alium virum, id est, quia non accepit eum, sed mansit, vt vidua, vel accepit virum, & mortuus est: Aut repudiās requisitus ab ea vult conuerti, aut non: si vult conuerti, & sequi eam, tenetur ipsa cohabitare ei, eo quòd matrimonium adhuc manet, & ambo efficiuntur fideles.

Si autē non vult conuerti dicetur inf. q. 56

An repudians vxorem, & accipiens aliam sit fornicator, & possit obijcere prima mulier fornicationem istam. *Quæstio. LIII.*

SED circa hoc dubium est, quia aliqui volunt, quòd non teneatur illa recipere eum, etiamsi conuertatur: nam ille fornicatus est accipiendo aliam vxorem, & hanc fornicationem potest ei obijcere mulier ad non cohabitan-
D dum. Dicendum, quod non potest obijcere fornicationem istā ad repellendum a cohabitatione. Et volunt aliqui, quòd ideo non possit obijcere, quia non est fornicatio, sed concubitus matrimonialis, cum aliam acceperit coniugem auctoritate legis, cum qua videbatur esse licitus concubitus. Dicendum, quod non est verum, sed est vera fornicatio cum Christus dixerit Matth. 19. quòd qui dimiserit vxorem, & aliam superduxerit, mæchatur, & tamen dato, quòd sit vera fornicatio non potest vxor viro illam obijcere. Sic etiam est si vxor repudiata virum alium accipiat vere fornicatur, & tamen potest vir ei obijcere fornicationem istam ad nō recipiendum ad cohabitationem, si illa conuertatur, sic dicitur in alleg. cap. gaudemus. in fine, s. quamuis quoque secundum Euāgelicam veritatem, qui duxerit dimissam, mę-
E chetur: non tamen dimissor poterit obiicere fornicationem dimissæ pro eo, quòd nupsit alij post repudium, ita ergo nec repudiata poterit obijcere viro fornicationem, quia aliam accepit vxorem, & illa erat fornicatio.

Obiicietur, quòd non est simile, quia in veteri testamento, immo & inter gentes vir repudiat vxorem, & non vxor virum, & ideo si mulier repudiata accipiat alium virum, cuius concubitus est fornicatio, nō poterit vir obiicere hoc vxori, quia ipse eam repulit, & spoliauit iure coniugali, secus autem est, si vir accipiat aliam, quia ipse non repudiatur ab vxore, ita vt necesse sit ei, vel aliam accipere, vel manere innuptum, immo videtur, quòd vxor possit ei obijcere fornicationem, quia volūtaria est, fornicatio autem vxoris repudiatæ non est uoluntaria, sed quasi necessaria cum vir eam repulerit, & præcipue, quia vir præstitit causam huic fornicationi vxoris, ideo cum sit ipse in culpa non potest illam obiicere, mulier autem non præstitit causam fornica-

nicationi viri, cum non repudiauerit eum, ideo poterit illā obiicere viro.

Dicendum; quòd si vir repudians vxorem suam legitimā aliam superducat, non potest vxor repudiata in conuersione ad fidem obiicere ei hanc fornicationem, sicut neque vir obiicit feminæ repudiatæ, quòd alteri nupserit, & tamen potiorem causam habet femina, vt nō possit obiicere ei vir fornicationem istam, quam habeat vir contra feminam, vt non possit repellere eum a cohabitatione.

Quando vir non possit obiiciendo fornicationem repudiare vxorem. Quæst. LIV.

SVNT autem duæ causæ vxori contra virum, vt non obiiciat ei fornicationem. Prima est, quia ipse causam præstitit abiiciendo eam, idest repudiando, & quia ipse est in culpa, non potest hanc fornicationem obiicere, quemadmodum si vir traderet vxorem suam alteri cognoscendam, nō posset ei obiicere hanc fornicationem, cum ipse lenocinium exercuisset. Secunda causa est, quia mulier ista repudiata accepit virum, qui putabatur esse legitimus, eique commixta est, & non alteri, ideo non vt fornicaria egit, sed vt vxor, licet in veritate fornicaria fuerit. Vir autem contra vxorem non habet, nisi secundā causam: non. n. præstitit illa viro occasionem fornicationis, cum non repudiauerit eum, sed solum, quia ille per legem hoc egit, & non possunt ista contra virum multum aggrauari ad hoc, quòd obiiciat ei vxor fornicationem: nam cum dicitur, quòd vir præstitit occasionem vxori fornicandi, non præstitit directe, quia poterat illa repudiata non accipere alium virum, sed manere in viduitate.

Item quando vir repudiauit vxorem, & per hoc præstitit occasionem fornicandi; non egit sicut leno, qui directe tradit vxorem suā alteri cognoscendā, cui potius debet imputari q̄ vxori, nec ēt egit, sicut vir Christianus q abiicit vxorem de domo, quia licet non iubeat illā fornicari, tradit tamē occasionem fornicandi indirecte, & peccat in hoc, quia non habuit ius abiiciendi eam de domo: secus de viro infideli, qui repudiat vxorem, quia repudiando non videtur malū agere, sed auctoritate legis vti. Nam sicut lex concedit, quòd mulier repudiata alium virum accipiat, ita permittit, quòd vir possit repudiare vxorem.

Et ista est causa præcipua pro vtroque, vt non reputetur, eis fornicatio, licet vera sit fornicatio, sed reputetur, vt concubitus legitimus, cum talis iudicetur apud ipsos infideles, *Quādo opinio prævalet veritati.* qui repudio vtuntur, & hic præualet opinio veritati, & hoc est, quia inter infideles pro vera lege habetur lex repudij, ideo quidquid auctoritate illa agitur, non est peccatum, cum nullum peccatum fiat auctoritate legis, sed omnia cōtra auctoritatem legis, vt ait August. contra Petilianum, & habetur 23. quæst. 4. cap. qui peccat. Similiter auctoritate iudicis agens nemo peccat, quia ius, & iudex pro eodem habentur, & ita licet quis non habeat iustam causam possidendi si auctore prætore possidet iuste possidet. ff. de acquiren. possess. l. iuste possidet. Et ideo cum isti tam repudians quam repudiata putarent se iuste agere, etiamsi vere fornicarentur, non iudicantur, vt fornicarij, sed vt legitime agentes quantum ad hoc, quod ipsos tāgit. Et simile extra de Frigid. & malef. cap. fraternitatis: vbi mulier videbatur non cognoscibilis, quod & matronæ inspicientes testatæ sunt, & sic prolata sententia diuortij inuenit mulier aliquē qui eam cognosceret, & alteri nupsit, ibi si vir eius prior alterā accepisset iudicaretur esse verum matrimonium, & tamen erat adulterium, quia prima erat vere vxor eius, cum matrimonium tenuerit cum illa, sicut ibi dicitur sententiam diuortij per errorem licet probabilem esse probabilem, & restituitur mulier primo viro, sed non iudicatur ille fornicatus, quia auctoritate Ecclesiæ aliam acceperat. Ita ergo dicendum hic, quòd nec repudiator repudiatę, neque repudiata repudiatori poterit obiicere fornicationem prædictā ad non recipiendum eam, vel eum ad cohabitationem, cū neutrius eorum reputetur fornicatio, sed legitimus concubitus, licet esset vere fornicatio.

F *Quando mulier conuersa teneatur accipere virum. Quæst. LV.*

SI autem mulier, quæ conuertitur, nō habeat virū, sic quia recessit ab eo, & fornicata est, vel recessit, & non fornicata est. Dicendum de primo, quòd si conuertatur ipsa, & non vir, vel si conuertatur, non tenetur eam tenere in vxorem. Vnde si illa conuersa ille conuertatur, & illa petat eū ad cohabitationem non cogetur iudicio Ecclesiæ ipsam accipere, quia obiiciet ei vir fornicationem veram non factā auctoritate legis, quæ neque potuit reputari licita, ideo repellet eam a cohabitandi iure. Si tamen ipse non acceperit eam, non poterit accipere aliam viuente ea, quia illa fuit legitima vxor, & licet fornicatio fuit sufficiens ad excludendum eam a cohabitatione, non est tamen sufficiens ad G accipiendum aliam ea viuente; nam sola contumelia Creatoris soluit matrimonium inter infideles extra de diuort. cap. quanto. & 28. quæst. 2. cap. si infidelis, ideo vel reconciliabit sibi vxorem, vel manebit innuptus.

Si autem ille non conuertatur requisitus ab ea, distinguunt aliqui, quòd aut neque vult conuerti, neq; sequi eam, aut vult conuerti; si non vult conuerti neq; sequi eam dicunt, quòd licebit mulieri accipere alium virum, vel si vult sequi eam cohabitando, tamen non sine contumelia Creatoris. Sed dicendum, quòd non est verum, sed siue conuertatur, siue non, siue cohabitare velit, siue non, nunquam poterit, illo viuente, mulier etiam ad Christum conuersa alium virum accipere: nam etiamsi ille conuerteretur non tenebatur eam recipere ad cohabitationem, & sic non tenebatur illa manere vidua, quandiu ille viueret, ergo & H nunc quando non conuertitur, tenebitur a fortiori continere, quia etiamsi petat iudicio Ecclesiæ illum, non adiudicabitur ei ad cohabitandum, quia illa perdidit ius cohabitandi per hoc, quòd fornicata est. Dicendum ergo, quòd siue conuertatur, siue non conuertatur, non potest mulier accipere alium virum illo viuente. Et non prodest, quòd requisitus nolit conuerti, quia etiamsi conuertatur non obligaretur eam recipere, sed manere illa innupta.

Sed obiicietur, quòd contumelia creatoris soluit matrimonium, & tamen iste non vult cohabitare sine contumelia creatoris, ergo soluta esset mulier a lege eius, & posset accipere alium virum.

Dicendum, quòd contumelia soluit matrimonium in cohabitante, si quis tenetur cohabitare, & nolit cohabitare sine contumelia creatoris, secus in eo, qui non tenetur I cohabitare, & ideo non cohabitat, neque vult cohabitare sine contumelia, aut cum contumelia. Nam non est minus vllo modo cohabitare, quam cohabitare cum contumelia creatoris, immo videtur esse maius, quia istæ duæ causę ponuntur ad dissoluendum matrimonium inter fideles, & infideles extra de diuort. capit. gaudemus. & ponitur, vt prima causa nolle cohabitare, & adiungitur postea quasi minus principalis non cohabitare sine cōtumelia creatoris.

Sed istud uerum est, quando vir in hoc casu nondum incepit cohabitare; secus autem si cœpisset cohabitare, & non cohabitaret sine contumelia creatoris, quia tunc dissolueretur matrimonium: nam si iste infidelis, cuius vxor fornicata est, dicat requisitus ab vxore, quod non vult conuerti, nec cohabitare ei cum contumelia, neque sine contumelia creatoris non dissoluitur matrimonium, neq; potest illa ac K cipere alium, quia fornicata est. Si tamen vir iste manens in infidelitate eam iam conuersam recipiat ad cohabitationem, & postea non cohabitet sine contumelia, dissoluetur matrimonium. Ratio est, quia per hoc, quòd iste admisit mulierem ad cohabitationem, remisit ei fornicationem, & abdicauit a se ius exceptionis huius, ideo iam non potest abiicere eam, nisi prætextu nouæ fornicationis, simile extra de iureiuran. capit. quemadmodum, sed mulier habens ius cohabitandi viro infideli, si non cohabitet sine contumelia, potest dimittere eum, & accipere alterum, ergo poterit ista tunc hoc facere.

An mulier quæ reliquerat virum, conuersa teneatur recipere eum. Quæstio. LVI.

ERAT autem dicendum, quando mulier non habebat virum, quia dimiserat eum, non tamen adulterando,

dō,sed recedēdo ab eo auctoritate propria, & viuēdo caste. Aliqui putant tunc distinguendū, s. an mulier requirat virū illū, qn conuertitur, vt cohabitet ei, vel non, si non requirit, manebit illa perpetuo innupta, s. illo viuente, si autem requirit, aut conuertitur, aut non, si conuertitur habebit eā in vxorem, si non conuertitur, aut vult cohabitare, aut nō, si non vult poterit mulier conuersa ad alia vota transire, si vult cohabitare, aut cum contumelia, aut sine illa, si sine contumelia, manebunt simul, sin autem poterit illa accipere alium virum.

Sed dicendum, quód nō stat, quia ista distinctio teneret, si vir teneretur recipere mulierem ad cohabitationem, & tamen non teneretur, licet ista mulier non fornicata sit, spoliauit tamen virum propria auctoritate, & se priuauit cō sortio viri, ideo si petat restitutionem, non auditur, quia vir non spoliauit eam, sed ipsa virum, & ideo cum ipsa conuertitur, etiamsi conuertatur vir, non tenetur cohabitare ei, quia sicut si mulier fornicata fuisset, quæ conuerteretur, non teneretur vir conuersus recipere eam in alleg. ca. gaudemus. opponendo ei fornicationem, ita nunc obijciet ei, quód sponte recesserit a viro, ideo quód nunc redeuntem non teneatur admittere.

Si autem non conuertatur vir, & mulier præfata eum requirat, nec etiam requisitus cohabitare velit, non licebit ob hoc mulieri accipere alium virum, quia hoc esset si teneretur vir cohabitare ei, sed non tenetur vir recipere eam, quia ea virum spoliauit, & sibi ipsi ius ademit cohabitationis, iō etiamsi non consentiat cohabitare non licebit mulieri accipere alium virum in hoc casu.

Alia distinctio de nouo in casu, in quo ipsa habeat virum. Quæst. LVII.

SI autem mulier, quæ conuertitur habeat virum viuentem, aut ille est vir primus, vel legitimus, aut ille, qui eam accepit ab alio repudiatam, si sit vir primus potest mulier requirere virum, vt conuertatur, vel non, si non requirit, manebit non cohabitans viro, & tamen non poterit accipere alium eo viuente. Si tamen vir non requisitus, vel requisitus conuertatur, tenebitur eam recipere, & ipsa eum vt habetur in alleg. c. gaudemus. nisi vnus alteri fornicationem obiiciat, ita vt eum abiiciat a iure cohabitandi eod. ca. Si autem vir requisitus non conuertatur, aut consentit cohabitare, aut non. Si non consentiat, licebit mulieri transire ad alia vota, quia per hoc soluitur matrimonium. Si autem consentiat habitare, aut cum contumelia, aut sine contumelia; si sine contumelia, poterit mulier fidelis cohabitare viro, si voluerit, & si noluerit manebit innupta illo viuēte: si autem non cohabitat sine contumelia, soluitur matrimonium, & poterit mulier accipere alium virum fidelem.

Si autem vir ille erat, qui accepit eam repudiatam ab alio, dicendum, quód aut viuit vir ille, qui repudiauit vxorem, aut non: si viuit, illum debet requirere, quia ille est legitimus vir, & si vult conuerti, illum tenebitur accipere mulier in alleg. ca. gaudemus. Si non vult conuerti, aut vult cohabitare, aut non. Si non vult, soluitur matrimonium: si vult cohabitare, & tamen cum contumelia, soluitur eodem modo matrimonium, & licebit in vtroque casu mulieri trāsire ad alia vota: si autem vult cohabitare, sine cōtumelia, est in pōtate mulieris, an velit cohabitare viro; si vult, manebunt, vt coniuges; sin autem manebit illa sine viro eo viuente. De viro autem, qui accepit eam repudiatam, non est attendendum, neque est requirendus, quia etiamsi ille vellet conuerti, non posset mulier eum recipere in coniugem, quia ille, qui repudiauit eam, viuit, & est legitimus vir, & eo viuente nunquam poterit alium habere. Sed quid si mulier habeat virum, qui accepit eam repudiatam, & qui repudiauit eam mortuus sit, quando conuertitur mulier? Dicendum, quód non tenetur mulier illum requirere, sed cōuertetur, & poterit accipere quemcunque voluerit in virū, quia nullum habet, & si uir iste uoluerit conuerti, non tenetur eum recipere mulier, quia non est uir suus; sed uerū est, quód potest eum recipere in virum, si uoluerit, sicut quemcunq; alium, cum nullum uirum habeat.

Si vir, & mulier conuertantur, & mulier, dum esset infidelis, fornicata fuerit, an vir teneatur eam recipere, vel possit obijcere fornicationem in infidelitate perpetratam: Et quam fornicationem poterit obijcere. Quæst. LVIII.

CIRCA præcedentia relinquitur primo dubiū iuxta casum tactum, si mulier conuertitur ad Christum, & vir suus, & fornicata fuerat mulier, quando erat infidelis, an teneatur vir conuersus eam recipere, vel possit ei obiicere fornicationem. Aliqui dicunt, quód si mulier, vel vir post conuersionem fornicantur, potest hoc vnus obiicere alteri, & tamen si ante conuersionem, non poterit obiicere: & ista est opinio aliquorum Theologorum, & etiam Iuristarum, & supra eam tetigimus recitando Motiuum autem istorum est, quia crimina tolluntur per Baptismū omnino, ideo non manet aliquid, quod obijci possit, secus si post conuersionem fornicentur, quia tunc crimina manēt, & obiici possunt. *Primum dubium circa supradicta in q. præced. in quæstio. 53.*

Sed dicendum, quód non est istud rationabile, neque iuri consonum. Pro quo sciendum, quód apud infideles est quædam fornicatio, quæ excusatur auctoritate legis, & iudicatur esse legitimus concubitus, sicut quando repudiatur mulier a viro, & accipitur ab alio: nam vir accipiens aliam fornicatur, & ipsa transiens ad alium fornicatur, Matth. 5. & 19. ca. ista tamen fornicatio non putatur apud infideles fornicatio, immo legitimus concubitus, quia auctoritate legis ipsorum fit. Alia fornicatio est, quæ nullius legis auctoritate velatur, sicut si mulier recedens a viro aliū accipiat, vel si vir cognoscat vxorem alterius non repudiatam ab eo. *Apud infideles aliqua fornicatio pōt obijci, aliqua vero non.*

De prima fornicatione dicendum, quod vnus de coniugibus non potest eam opponere alteri, cum non iudicaretur inter eos fornicatio, aut aliquid illicitum: nā forte hoc non fecissent, si illicitum iudicaretur, & de hoc dicitur in alleg. cap. gaudemus. quamuis secundum Euangelicam veritatem, qui duxerit dimissam, mœchatur, non tamen dimissor poterit obijcere fornicationem dimissę pro eo, quód nupserit alij post repudium. De secunda fornicatione dicendum, ꝙ cum nullius legis honestate veletur, aut excusetur, potest opponi, & ideo quicunque coniugum post conuersionem potest obijcere talem fornicationem alteri volenti cohabitare, similiter infidelis posset hoc obiicere fideli, & si peteret fidelis conuersus cogi infidelem coniugem ad cohabitationem, compelletur, si tamen obiiciat fornicationem non compelletur. Et ob hoc etiamsi conuersus ad fidem requirat coniugem infidelem, & ille neque conuerti velit, neque vllo modo cohabitare, non licebit fideli transire ad alia vota, quia non facit ei iniuriam infidelis nolendo cohabitare, si conuersus ad fidem fornicatus fuerit, & hoc patet in alleg. cap. gaudemus. in fine cum dicitur. Nō tamē dimissor poterit obiicere fornicationem dimissæ pro eo, ꝙ nupsit alij post repudium, nisi alias fuerit fornicata. *Determinatio ca. gaudemus, de qua fornicatione intelligitur.*

Ex hoc patet primo, quód intelligatur de fornicatione commissa ante conuersionem, cum specialiter excipiat istā fornicationem, quę est accipere alium virum post repudiū, quæ fornicatio est ante conuersionem: nam si intelligatur, quód nulla fornicatio ante Baptismum commissa posset opponi, non exprimeretur ista, sed diceretur, ꝙ conuersus non posset obiicere ei, qui conuertitur, fornicationem.

Secundo, quia dicitur, non poterit obiicere fornicationę dimissor dimissæ pro eo, quód nupsit alii post repudium, nisi alias fuerit fornicata; & ita apparet, ꝙ de omnibus fornicationibus istam solam excipit, ergo omnem aliam fornicationem potest obiicere vnus coniux alteri.

Tertio apparet, quia diuersitas rationis istud ostendit: nam ista sola fornicatio, quæ est, cum repudiata ab alio accipitur, vel repudiator aliam accepit, est, quæ velatur quadam honestate legis, & iudicatur non esse fornicatio apud infideles, ideo propter errorem debuit excusari, saltem q̄tum ad eos, vt vnus alteri illam obiicere non possit; omnes autem aliæ fornicationes iudicantur etiam inter eos fornicationes, ideo omnes illæ obiici possunt.

Quarto patet, quod nō possit vllo modo intelligi de fornicatione, quæ est post Baptismum, sed ante; nā si de primis non esset dubium, frustra esset dicere, ꝙ non posset obiici forni-

fornicatio, quæ est accipere alium virum per repudium, & adiungitur, nisi alias fuerit fornicata, & ita fornicationes illę sunt vnius temporis, vel modi, sed fornicatio post repudium est ante cōuersionem, ergo aliæ etiam fornicationes intelliguntur ante conuersionem.

Quinto adhuc magis patet, quia in alleg. ca. gaudemus. dicitur, quod si vir, qui repudiauit vxorem, conuertatur, & repudiata velit eum sequi, tenebitur eam recipere, neque potest ei obijcere fornicationem; ibi vero dicitur, quód nō poterit eam obijcere nisi tunc, cum conuertitur, ergo non potest intelligi, nisi de fornicatione ante conuersionem, quia tunc conuertitur, quando istud debet obijci, vel non obijci.

Sexto quia gloss. vlt. in alleg. cap. gaudemus. tangit istam opinionem, exponendo particulam illam, nisi fuerit fornicata alias, & dicit, quód intelligitur de fornicatione ante conuersionem, & in fine dicit, vel expone, quod dicit, nisi fuerit alias fornicata, scilicet alias, id est, in alio tempore post Baptismum, sed primum verius est, & ita dicit verius esse, quód intelligatur de fornicatione, quæ est ante Baptismum.

Cum per baptismum tollantur omnia delicta, & etiam pœna debita, quomodo maneat ius obijciendi contra fornicantem coniugem. Et quare per Pœnitentiam, & Baptismum & per omnia sacramenta tollantur crimina solum quo ad Deum, & non quo ad homines.
Quæst. LIX.

Infidelis conuersus ad fidem poterit accusari de omni crimine, sicut poterat prius in infidelitate.

SED manet dubium circa prædicta, cum per Baptismum ad plenum tollantur omnia delicta tam quantum ad maculam, quam etiam ad pęnas debitas pro eis, quomodo ex fornicatione ante Baptismum commissa, quę fuit sublata per baptismum, manet ius obijciendi contra coniugem fornicantem?

Dicendum, quod per baptismum tolluntur omnia crimina formaliter, id est, quantum ad maculam, & quantū ad reatum totius pęnæ, sed hoc est quantum ad Deum, s. quód homo baptizatus non manet debitor Deo in aliquo propter quęcunque a se commissa, & tamen crimina non tolluntur, in quantum ad homines inuicem attinent, per Baptismum, neque per aliquod sacramentum. Et ratio huius est, quia Baptismus non habet tollere crimina ex natura, sed ex institutione, ergo quantum ad illum fiet criminum abolitio per Baptismum, qui Baptismum ad hoc instituit; est autem Baptismus a Deo institutus, sicut & omnia sacramenta, & ideo per Baptismum remittuntur hominibus crimina, in quantum ex criminibus erant homines debitores Deo, sed Baptismus nō est ab hominibus institutus, si autem homines instituissent Baptismum, vt ablatiuum criminum inter eos, cum aliquis baptizaretur, iam non relinqueretur alijs aduersus ipsum actio ex crimine: Et sic est de fornicatione commissa in infidelitate, quia per Baptismum deleta est quantum ad Deum, ita vt nullius pęnę debitor sit, qui fornicatus est; tamen quantum ad virū non tollitur fornicatio, quin competat sibi ex illa ius, quod prius competebat, siue quo ad pęnam corporalem infligē dam secundum leges humanas, siue excipiendi, quantum ad repellendum a cohabitatione. Sic etiam tolluntur crimina per Pęnitentiam; vnde si mulier fornicetur, per Pęnitentiam tollitur fornicatio, quantum ad Deum, tamē post quantamcunque pęnitentiam potest maritus illam accusare 33. quæst. 2. cap. admonere. neque compellitur recipere vxorem fornicatam, etiam post completam pęnitentiam. extra de conuer. coniug. c. gaudemus. esset enim valde iniquum, q; Baptismus tolleret beneficium, quod alicui competit, quia tunc baptismus redundaret ad iniuriam. Et sicut est de fornicatione, ita est de omnibus alijs delictis, vt homicidio, furto, rapina, sacrilegio, crimine læsæ maiestatis, & quocunque alio tam in proximum, quam in Rempublicam commisso: nam pro quolibet illorū accusari, & puniri pōt cōuersus post Baptismum, & nullam immunitatē, aut indemnitatem ab his pręstat ei fides, aut sacramētum baptismi: sic enim diffiniūt tam Theologi, quam Iuristæ, & tangit illud gl. vlti. extra de diuor. c. gaudemus.

F *An matrimonium dissoluatur per conuersionem ad fidem, sicut per mortem. Quæst. LX.*

QVAERETVR circa supra dicta, cum asseruimus, q; si conuertatur alter cōiugū de infidelitate, & alter velit sequi ipsum ad fidem, cogetur recipere eum, & cohabitare: nam videtur, q; sit dissolutum matrimonium in infidelitate per transitum ad fidem, cum sit alius status, sicut matrimonium in viuētibus dissoluitur per mortem vnius, vel amborum ad Rom. 7. capit. vnde etiamsi ambo postea resurgerent, & redirent ad istam vitam mortalem, possent quidem matrimonio vti vir accipiendo vxorem, & mulier virum, tamē non tenerentur inter se commanere, vt coniuges, quia vinculum, quod semel dissolutū est, nunquam potest idem redire, sic autem est de statu fidelitatis, & infi-
G delitatis, ergo per transitum huiusmodi ad fidem soluitur inter eos vinculum matrimonij, ergo videtur, q; etiamsi ambo conuertantur simul, non teneantur manere, vt coniuges, sed possint alijs copulari.

Dicendum, q; si ambo conuertantur simul, tenentur manere simul, vt coniuges, id est, neuter poterit ad alia vota transire, & etiam tenebuntur simul manere, id est, vnus non poterit alium abijcere occasione conuersionis, nisi forte obijciat ei fornicationem commissam tempore infidelitatis, quia tunc nō tenebitur ad cohabitationem ille, qui non est fornicatus: extra de Diuor. c. gaudemus. Et ratio huius est, quia Baptismus, & fides non soluunt aliquid de iure matrimonij: nam per Baptismum crimina, & non cōiugia soluuntur 26. dist. c. deinde. & in alleg. c. gaudemus. Ideo sicut dum isti erant infideles, manebat inter eos ma-
H trimonium, ita vt non liceret viuente vtroque transire alterī ad alia vota, & etiam non liceret vni abijcere alterum a cohabitatione, nisi propter fornicationem, sic cum ad fidem transierint, eadem manebunt, cum fides nihil mutet de fœdere matrimonij. Cum autem obijciebatur, q; diuersitas status solueret vinculum matrimonij, dicendum, q; non est verum; nam transitus de seruitute in libertatem, vel e contrario mutat statum, & tamen matrimonium, qđ contractum est inter seruos, manet inter eos factos liberos, vel alterum liberum, & alterum seruum, vel si contractum est inter eos liberos manet inter ipsos seruos, ita ergo de fide. Item transitus ad fidem nihil mutat, nisi quantum ad animam, non autem, quantum ad ea, quæ respiciūt corpus, & etiam quantum ad animam solum mutat respectu Dei, & non proximorum: nam omne vinculū, & omnis
I actio manet contra conuersum ad fidem, quę manebat cōtra ipsum infidelem existētem, vt præcedēti quæst. ostendimus, vinculum tamē matrimoniale est respectu proximi, quo sibi cōiuges tenētur ad debitum reddēdum, & mutua obsequia, & ad fidē thori seruandā, ergo multo minus tolletur per conuersionem ad fidem vinculum matrimonij.

Exemplum autem, quod inducebatur de resurgentibus, non est simile, quia resurgentes, aut resurgunt ad vitā mortalem, aut immortalem; si ad immortalem vitam, non resument vxores, quia non erit amplius talis actus, neque inter beatos, neque inter dānatos, sicut Christus dixit Matth. 22. capit. in resurrectione neque nubunt, neque nubētur, sed sunt, sicut Angeli Dei, & ideo non solum non resumēt illas, immo neque aliquas alias habebunt. Si autem resurgant ad vitam mortalem, sicut Lazarus, & illi, quos Chri-
K stus & Apostoli suscitauerunt, dicendum, quód vtebuntur cibo, & potu, & veste, & actu coniugali, quia & manebit eis desiderium ad hoc, & naturalis dispositio ad hæc efficienda, & tamen vinculum matrimonij per mortem solutum erat, quia moriente altero eorum is, qui viuebat, poterat ad alia vota transire, & cum transiret, si resurgeret defunctus, certum est, quod non poterat repetere vxorē, quia desierat esse vxor, & legitimè fuerat alij copulata, ideo nō relinquebatur viro ius repetendi illam. Similiter si ambo simul moriantur, & simul resurgāt, vere vinculū matrimonij dissolutum est per mortem, ideo non manet ius vni cōtra alterū. Verum est enim, q; resurgētes poterūt redire ad actus cōiugales, non tamen quasi ex priori iure, sed quasi ex nouo consensu, sicut poterant de nouo cum alijs contrahere, & tamē si aliquis horum dissentiret, vel nō consentiret, de nouo non posset cohabitare. Simile est, si defuncto vno

An resurgētes ad vitā mortalē, vt Lazarus, & alij a Christo suscitati possint repetere uxores suas, quæ fuerāt alijs copulatæ.

vno de coniugibus superuiuat alius, & non transeat ad alia vota, resurgatque defunctus; non. n. poterit viuens compelli ad cohabitandum resurgenti, cum fuerit vere solutũ vinculum, sed poterit cohabitare, si voluerit ei nouo consensu. Quantum vero ad transitum ad fidem non soluitur matrimonium, ideo manebunt, qui conuertuntur, cõiuges, sicut prius.

Matrimonium inter morientes, & conuersos ad fidem quomodo diuersimmode se habeat.
Quaest. LXI.

ET non solum est hoc de iure, sed etiam satis apparet ratio diuersitatis quantum ad matrimonium inter morientes, & transeuntes ad fidem. Nam in mortuis extinguũtur actiones personales, quæ competunt contra defunctũ, vnde si poterat agi de crimine contra viuentem, & moriatur, atque resurgat, non poterit iam contra eum de crimine agi, quia crimina morte extinguuntur. Et tamen de transeunte ad fidem non est sic, quia omnis actio, quæ contra eum competebat infidelem existentem, competit contra eũdem fidelem factum; & de omni crimine potest accusari, de quo poterat prius, sicut iam dictum est: Et ideo manebit vinculum matrimonii, & actio, quæ competit coniugibus mutuò ex illo.

Item fides solum est in anima, & per susceptionem eius solum immutamur in anima: mors autem in vtroque facit immutationem: In anima quidem, quia separatur a crimine: in crimine autem, quia illud resoluitur, & desinit esse in corpore humano, & adhuc maior transmutatio est circa corpus per mortem, quam circa animam, & ita quantum ad hoc habet se e contrario mors, quam ad fidem transire. Etiam matrimonium magis pertinet ad corpus, quam ad animam, nam licet matrimonium solo consensu contrahatur, tamen non contrahitur ad finem spiritualem; sed corporalem, scilicet ad prolem procreãdam, s. erunt duo in carne vna, sicut Christus dixit Matth. 19. & habetur 2. Corinth. 6. Etiam actus coniugales non sunt spirituales, sed corporales in redditione debiti, & mutuorum obsequiorum: & idẽ ad esse personas legitimas, inter quas contrahatur, non requiritur habitudo aliqua ex parte solius animæ, requiritur autem aptitudo quædam ex parte corporis. Nam si vir nõ habeat membrum genitale, non potest contrahere matrimonium: similiter si mulier tam arcta sit, vt a nullo cognosci possit, extra de Frigid. & malefic. cap. fraternitatis: ergo matrimonium magis attenditur ex parte corporis, quam ex parte animæ, sed per conuersionem ad fidem nihil mutatur de corporalibus, sed solum de spiritualibus; ergo nihil variatur circa matrimonium. Per mortem autem fit corporalis variatio, ita vt desinat esse corpus vtriusque coniugis, neque potest esse maior transmutatio: ergo cessabit per mortem matrimonium, & non per transitum ad fidem.

Item patet, quia matrimonium est vinculum personale contractum inter personas, sed per mortem desinunt esse personæ illæ: ergo non potest manere vinculum; per conuersionem autem ad fidem non desinũt esse personæ, ideo non cessabit matrimonium. Ista est ratio potissima, quia quantacunque transmutatio fieret circa corpus, vel animam, si manerent personæ, semper maneret vinculum, sed desinente persona non est, cuius possit esse vinculum, neque in quo. Illud patet, quia non potest contrahere matrimonium, qui non habet membra genitalia, vel potentiã coeundi, vt extra de frigid. & malef. per totum, & tamen si contracto matrimonio vir per obtruncationem membri, vel maleficium incidat in impotentiam coeundi perpetuam, non soluitur ob hoc matrimonium, extra de infirmitate. ca. quemadmodum. & de diuort. cap. quanto. Et hoc est, quia ad causandum vinculum matrimonij, quod non erat, requirebatur illa aptitudo in viro, & tamen contracto matrimonio, quia est causatum vinculum, non est necessaria aliqua aptitudo, sed manebit vinculum, quandiu fuerint illi, quorum est, id est, qui sunt extrema huius obligationis, sunt autem extrema personæ contrahentes, ideo manentibus illis manet matrimonium, sed per infidelitatem non cessant esse personæ, per mortem aũt cessant, idẽ per conuersionem ad fidem non soluitur matrimoniũ, & soluitur per mortẽ

A *Per redditionem debiti tollitur viro ius accusandi vxorem de fornicatione.* *Quaest. LXII.*

DICENDUM ergo, quod si coniuges conuertantur simul ad fidem, tenebitur vnus cohabitare alteri, & non poterunt transire ad alia vota; de cohabitatione autẽ verum est, nisi vnus obijciat alteri fornicationem, quia per hanc repellet a iure cohabitandi. Sed in hoc aduertendum est, quia quando coniuges conuersi sunt simul, aut cohabitabant, & mutuo reddebant debitum, aut non: si cohabitabant, & reddebant debitum, quæcunque fornicatio præcessisset inter eos, remissa est per redditionem mutuam debiti, ideo non potest amplius vnus alteri obijcere fornicationem hanc etiam post conuersionem. Si autem non reddebant mutuo debitum, quando conuersi sunt ab illo tempo-
B re, quo alter coniugum fuit alterum fornicatum, manet ius obijciendi hanc fornicationem etiam post conuersionem, ideo qui non fornicatus est, non tenebitur cohabitare fornicatori, sicut si fornicatio fuisset commissa post conuersionem, quia non refert, an ante, uel post fuerit fornicatio. Si autem non fuerint coniuges simul conuersi, & quando alter vltimo conuertitur, non transierat prior conuersus ad alia vota, tenebitur prior recipere posteriorem ad suam cohabitationem, & actus coniugales, nisi forte ei obiciat fornicationem. extra de diuort. c. gaudemus. in fine.

Si vnus conuersorum statim velit transire ad religionem, an possit alio coniuge inuito. *Quaest. LXIII.*

C SED quid si conuersorum vnus velit statim transire ad religionem, an nolente alio possit id facere? Dicendum, quod aut ambo simul conuertuntur, aut vnus prius: si ambo simul, non potest vnus transire ad religionẽ inuito alio, quia præiudicaret ei, nam non posset alius transire ad alia vota, & cogeretur continere, ideo requiritur cõsensus amborum, & quòd ambo transeant, nisi alter eorum esset non suspectus de incontinentia, & ita maneret in seculo, vt dicitur extra de conuers. coniug. cap. cum sis. & ca. vxoratus. Et hoc verum est, nisi alter eorum fornicatus esset, quia licet simul conuertantur, potest, qui non fornicatus est, transire ad religionem irrequisito alio, & cogetur ille continere. Nam simile est de fidelibus, si. n. fornicetur vxor, potest vir ea inuita transire ad religionem, & illa cogitur continere extra de conuers. coniug. c. cõstitutus. Etiã
D si vir transeat ad monasterium, sine licentia vxoris, vel nõ habita sufficiẽti licentia, & illa postea fornicetur, non poterit repetere virum, sed ea inuita manebit in monasterio, & illa cogetur continere eo. dit. cap. veniens. Si autem non cõuersi sint simul, aut ille, qui prius conuersus est, monuit infidelem, vt conuerteretur, vel saltẽ cohabitaret ei, aut non. Si non admonuit, & conuersus vult intrare religionem, nõ potest intrare, si prius quam intret, infidelis requirat eum, quòd velit conuerti ad fidem, quia tunc cogitur conuersus illam recipere in alleg. cap. gaudemus. si autem requisiuerit eũ, & ille non voluit cõuerti neque cohabitare, vel saltem non sine contumelia Creatoris, dicunt quidam, quòd si conuenatur, aut conuerti velit antequam transeat alius ad religionem, quòd non poterit ille transire, sed cogetur recipere illum ad cohabitationem. Alij dicunt, quod poterit
E impedire transitum eius ad religionem.

Dicendum, quòd circa hoc est opinio duplex. Quidam dicunt, quod si requisitus vnus coniugum ab alio non voluit conuerti, neque cohabitare, vel non sine contumelia Creatoris, etiamsi postea pœnitentia ductus velit conuerti ad fidem, non potest impedire transeuntem ad religionẽ, sic tenet glo. penultim alleg. c. gaudemus. per c. mulier extra de conuers. coniug.

Quomodo transitus ad religionem vnius coniugum impediatur per conuersionem alterius. *Quaest. LXIV.*

SED dicendum videtur, quod taliter conuerti volens impediat alterum ingredi religionem, & reducat eum ad suam cohabitationẽ, quia extra de Diuorti. gaudemus. dicitur,

dicitur, quando conuertitur vnus coniugum, & alius non vult conuerti, nec cohabitare, aut saltē non sine cōtumelia Creatoris, quòd conuersus potest ad alia vota transire, & tamen si, antequam iste transeat ad alia vota, conuertatur, alius cogetur eum recipere ad cohabitationem, ergo similiter si conuertatur, antequàm iste transeat ad religionem, cogetur eum recipere, & non transire, cum æquale præiudicium fiat volenti conuerti de infidelitate, siue per aliud matrimonium, siue per transitum ad religionem.

Sed obijcietur de c. mulieri extra de conuersi. coniuga. vbi vir transiens ad infidelitatem relicta vxore in fide, si reuertatur ad fidem, & repetat vxorem, potest vxor non obstante illo ingredi religionem, ergo ita altero coniugum ad fidem conuerso, & altero manente infideli, non poterit infidelis, etiamsi conuerti velit, impedire, quin alius trāseat ad religionem.

Dicendum, quòd non est simile, quia hic agimus de infideli, qui nunquam fuit ad fidem conuersus; sed in c. mulier agitur de fideli, qui transit ad infidelitatem, & postea reuertitur ad fidem. Et est hic multa diuersitas: prima quia grauius nimis peccauit, qui de fidelitate ad infidelitatem transiuit, quam qui in infidelitate, in qua natus est, manebat conuersa vxore sua ad fidem, vt patet extra de diuor. cap. quanto. melius enim est viam Domini non agnoscere quam post agnitam retroire secunda Petri cap. secundo. & extra de Aposta. c. quidam, ergo minus fauorabiliter agerent iura cum isto, qui redit ad fidem, de qua recesserat, quam cum illo, qui de nouo venit ad fidem, in qua nunquam fuerat.

Altera est, quia iura multum benigne agunt erga infideles, qui conuertuntur ad fidem, quantum ad vxores suas, vt illas retineant, sic dicitur extra de Diuor. cap. gaudemus, vbi respondetur, quod infideles copulati in gradibus apud nos vetitis remanent cum vxoribus post conuersionem in fauorem fidei, cum dicitur in fauorem præsertim Christianæ religionis, & fidei, a cuius perceptione per vxores se deseri timentes, viri possunt facile reuocari, fideles huiusmodi matrimonialiter copulati libere possunt, & licite remanere, & tamen circa fideles, qui transeunt ad infidelitatem non seruatur iste fauor, cum iura circa eos non expresserint talem fauorem immo potius pęnas apostatarū, C. de Aposta. per totum, ideo non erit idem circa eorum vxores. Tertia est, quia illa mulier erat separata a viro illo iudicio Ecclesiæ, & ita exprimitur in allegat. capit. mulier, scilicet, Mulier, quæ in fide remansit, potest nolente viro, qui ab infidelitate reuertitur, propter quam ab eo fuerat iudicio Ecclesiæ separata, ad religionem libere conuolare; vnde a contrario sensu, si mulier non fuerit a viro illo separata iudicio Ecclesiæ, cogetur redire ad virum, & non intrare religionem, si eam petat, & hoc expresse patet extra de diuort. cap. illa, vbi dicitur, quòd si mulier labente viro in hæresim, vel infidelitatem recesserit ab eo propria auctoritate, bona tamen intentione, scilicet, vt ille rubore affectus citius ad fidem rediret, cogetur ad eum reuerti, si ille redierit ad fidem, & eam petierit.

Si autem lapso eo in hæresim fuerit ab eo iudicio Ecclesiæ separata, non cogetur ad illum redire, etiamsi reuertatur ille ad fidem, & eam repetat.

Et tamen circa istos infideles non est facta separatio iudicio Ecclesiæ, ideo veniente ad fidem eo, qui manebat in infidelitate, cogetur ei cohabitare vxor, si nondum transiuit ad religionem.

Dubietates aduersus iam determinata superius auferuntur. Quæstio. LXV.

SVNT autem prædicta rationabiliter dicta, nisi quis dicat, quod istud fiat in fauorem religionis, est enim religio fauorabilior, quam matrimonium, & ideo licet infidelis de nouo conuersus compelli faciat alium coniugē prius factum fidelem, vt non transeat ad secunda vota, sed cōhabitet, non faciet eum cogi, vt non transeat ad religionem, quia religio est fauorabilior, quam matrimonium. Sed hoc non stat, quia licet sit fauorabilis religio, fauorabilior est conuersio infidelis ad fidē, quia sine religione est salus, & non sine conuersione ad fidem, & tamen si non

F concedantur vxores infidelibus conuerti volentibus, distraherentur a conuersione, ergo concedendæ sunt eis, præcipue cum permittatur etiam infideles, conuersos ad fidem manere in gradibus apud nos vetitis, vt non distrahantur a conuersione, cum dicatur, præsertim in fauorem Christianæ religionis, & fidei, a cuius perceptione per vxores se deseri timentes viri possunt facilè reuocari, fideles huiusmodi matrimonialiter copulati libere possunt, & licite remanere. Sed obijcietur, quod etiam est fauor quantum ad virum, qui de fide transiuit ad infidelitatem, & postea reuertitur. Nam poterit esse, quod gratia, vel desiderio vxoris redeat, & si sciat non esse sibi dandam, non redibit, & sic etiam deberet hic præferri fauor conuersionis ad fidem religioni. Dicendum, quod non est simile. Primò, quia, vt dictum est, ille vir grauius peccauit, ideo non est sibi seruandus tantus fauor, quantus infideli. Secundo, quia ibi interdicit iudicium

G Ecclesiæ: nam si ibi non fuisset separata iudicio Ecclesiæ, sed propria auctoritate, cogeretur redire ad virum in cap. mulier, &c. de illa. supra allegatis, quod tamen non est in casu conuersionis infidelium ad fidem, cum ibi non fiat separatio iudicio Ecclesiæ, sed per requisitionem, vel auctoritate iuris. Tertio, quia facilius est trahi infideles ad fidem per vxores, quam apostatas redire ad fidē, qui iā in illa fuerunt: nam apostatæ, cum fuerint in fide, & cognoscant eam, est verisimile eos magis in conscientia sua ad redeundum, quā infideles compungi ad veniendum, qui nunquam in fide steterunt, & ideo infideles trahētur per vxores, & leuia adminicula, cum è contrario per leuia offendicula auerterentur ab ea: apostatas autem non oportet per vxores trahi, sed magis a conscientia sua compuncti trahentur. Quarto &

H principalius, quia apostatas possumus cogere ad fidem redire per illationes pęnarum: infideles autem non possumus compellere ad fidem, sed per liberam voluntatem venire debent. extra de Aposta. c. quidam. s. vt quos Christianæ religioni liberæ voluntatis arbitrium obtulit salutiferæ coactionis necessitas in eius obseruatione conseruet. & sic circa infideles non conuersos debet attēdi multus fauor ad hoc, quod conuertantur; quantum vero ad apostatas non fauor; sed pęna: ideo circa infideles cogentur vxores cohabitare viris posterius conuersis, & non transire ad religionem, si viri conuerti voluerint; & eas petierint; circa apostatas autem viros de apostasia redeuntes non erit ita.

Infideles fauorib. Apostatæ pœnis trahēdi sunt ad fidem.

Si alter iugum conuertatur, & ingrediatur religionem, et eo nondum professo, alius conuertatur, an teneatur conuerti ad seculum. Quæst. LXVI.

I SED quid si alter coniugum conuertatur, & alter non statim conuertatur, conuersus autem transeat ad religionem: alius vero postea conuertatur, antequam ingressus religionē profiteatur, an tenebitur nō professus reuerti ad seculū, & cohabitare ei, qui conuertitur? Aliqui dicunt, quòd cogetur redire ad seculum, & cohabitare. Simile apparet per id, quòd dicitur in capit. gaudemus, quòd si infidelis coniux requisitus a fideli cōuerso non vult conuerti neque cohabitare, aut non sine contumelia Creatoris, potest transire fidelis ad alia vota: & tamen si antequam transeat ad aliud matrimonium conuertatur coniux infidelis,

Solutio huius q̄nis ponitur inf. q5. 73.

K tenebitur prius conuersus recipere illum, & non trāsire ad aliud matrimonium, & ita si iam ad aliud matrimonium transierat fidelis alius, qui conuertitur, non potest repetere ipsum, quia dissolutum est primum matrimonium; si autem nondum transierat ad alia vota non erat dissolutum primum matrimonium, ideo compellitur recipere eum, qui conuertitur. Sed ita est per introitum religionis, & professionem, quia introitus solus non obligat aliquem ad manēdum in religione, professio aūt legitimè emissa obligat: ideo dicunt, quod si fidelis conuersus religionē intrauerit, & nondum professus sit, non est solutum matrimonium prius, & sic alter coniugum conuersus de infidelitate poterit petere coniugem; si autem esset emissa professio, dicunt, quòd solutum matrimonium, & non potest repeti, qui religionem intrauit. Sed dicendum, quòd non est verum, immo si manens in infidelitate requisitus sit per alterum coniugum, vt conuerteretur, vel cohabitaret, & noluerit, quo nolente conuersus transeat ad religionem, si postea

stea conuertatur alter coniugum, & repetat religiosum A nondum professum, non tenebitur exire religionem, vt cohabitet. Est tamen verum, quòd poterit exire, & cohabitare, si voluerit: sed non compellitur, nam non solum petẽte cõiuge, sed etiam sine vlla causa poterat libere exire, cum non esset emissa professio, & tamen si noluerit, non cogetur exire, & hoc est, quia cum iuste potuit religionem intrare nullo prohibente, nullus potest inde cogere eum exire. Cum autem obijcitur, quòd nondum est obligatus intrans religionem ad aliquid, ideo res est integra, quia nõ est solutum matrimonium, & ideo cogetur cohabitare, sicut in eo, qui nondum transiuit ad aliud matrimonium, dicendum, quòd non est simile, quia per hoc, quòd vnus coniugum fidelis factus requisiuit alium infidelem, vt cõuerteretur, vel cohabitaret, & ille neutrum voluit, perdidit ius cohabitationis: & tamen quando conuertitur, an- B tequam alius coniux ad aliud matrimonium transeat, & est in habitu seculari, est res integra, & non est ille indispositus cohabitare, ideo compellitur cohabitare ei, qui cõuertitur, secus quando coniux, qui alterum requisiuit, transiuit ad religionem, quia iam se indisposuit ad cohabitationem coniugalem, ideo nõ tenetur retrocedere inuitus, sed potest spontaneus.

Per introitum religionis non dissoluitur matrimonium, nec per professionem solum.
Quaest. LXVII.

ET cum dicitur, quòd non est solutum matrimonium per introitum religionis, dicendum, quòd nec per introitum, neque per confessionem dissoluitur matrimoniũ, C nisi aliquid aliud accedat, immo interdum si vnus coniugum altero ignorante, vel nesciente monasterium intret, & profiteatur, & postea repetatur ab altero coniuge, cogatur inde exire, & cohabitare alteri. extra de Conũer. coniug. capitul. ad audientiam, & cap. placet, & ita per professionem non fuerat dissolutum matrimonium, quia alias non cogeretur repetitus ab altero coniuge redire ad seculum.

Est tamen dicendum, quòd etiamsi per ingressum religionis vnius coniugum non fuisset dissolutum matrimonium, cum alius conuerteretur, non poterat repetere eũ, qui religionem fuit ingressus, quia qui religionem ingressus est, duo habuit. Primum est, quòd tunc ingredi potuit, nullus. n. poterat prohibere, quia iste requisierat alterũ cõiugum infidelem, qui conuerti noluit, neque cohabitare, D & per hoc perdidit infidelis ius cohabitationis, & fidelis liberatus est a iure cohabitationis illius, tunc autem quando liber erat, poterat religionem ingredi, & non poterat impedire istum ingressum alter coniux, quia manebat in infidelitate, ideo liberè, & licite intrabat: secus in infidelis sciens, quòd fidelis vellet ingredi religionem, conuerteretur ante introitum illius in religionem, quia tunc recuperaret ius cohabitandi ex concessione iuris, & posset impe- Quaest. dire introitum religionis, vt dictum fuit supra. Et tamen si sed. & non fecisset sic, non poterat impedire introitum manens 63. infidelis, & sic licitè intrabat fidelis religionem. Secundum erat, quòd se indisposuit ad cohabitandum coniugi; nam religiosi non possunt exercere actus coniugales. His duobus coniunctis, cum iste licitè transierit ad illum statum, qui status repugnat matrimonio, & non potuit aliquis eum impedire, ne transiret, neque poterit cogere ad E exeundum. Et in hoc differt ab illo casu, in quo dicitur de transeundo ad alterum matrimonium: nam ibi perdiderat infidelis ius cohabitandi, & tamen quia conuersus est re integra, antequam coniux transiret ad statum contrarium huic statui coniugali, subuenitur ei, & cogitur coniux cohabitare, sed cum transiuit alter coniugum ad religionem, non est res integra, quia constituit se in tali statu, in quo manens non potest reddere debitum, vel exercere actus coniugales, ergo non cogitur dimittere statum istũ, & cohabitare coniugi conuerso.

Et cum dicitur, quòd non fuit dissolutum matrimoniũ per introitum religionis, ideo possit cogi ad exeundum: nihil probatur, quia etiamsi non dissoluatur matrimonium, potest coniux negare alteri cohabitationem: sicut si alter coniugum fornicetur, non dissoluitur matrimonium per fornicationem, & tamẽ qui non fornicatus est, potest abijcere fornicatum a sua cohabitatione. Et sic est de ingressu religionis: nam regulare est, quod vnus coniugum non possit intrare religionem, vel accipere sacros ordines sine licentia vxoris certo modo. extra de conuer. coniug. ca. coniugatus. & c. sane & vxoratus. Si tñ fornicetur vxor, potest vir sine licentia eius ingredi religionem, & ipsa neq; prohibere poterit ingredi, neq; ingressum repetere. eod. tit. c. constitutus, & dato quod posset vxor impedire virum, ne ingrederetur religionem, si fornicata non fuerat: si tñ fornicatur post ingressum illius, non poterit repetere eum. eod. tit. c. veniẽs. & ita ad hoc, quod vnus coniugum intret religionem altero inuito, & maneat in religione, quã intrauerit, non requiritur, quod sit dissolutũ matrimonium, sed quod alter eorum perdiderit ius cohabitandi: sed hic perdiderat infidelis ius cohabitandi, quia requisitus conuerti noluerat, & tunc, qñ vxor intrauit religionẽ, non poterat impedire, nec reclamare, cum maneret infidelis, ergo licet post ingressum conuerteretur ante professionẽ, nõ poterit compellere vxorẽ ad exeundũ cum iam non esset res integra, & ille perdiderit ius cohabitandi.

Sed hoc differt inter ingressum, & professionem, quia si non sit emissa professio, non potest quidem cogi vxor ad exeundum, sed potest libere exire, et cohabitare, quia ipsa nõdum est quãtum ad se ligata. Si autem emissa est professio, nec vir potest eam cogere ad exeundum, neq; ipsa sponte exire põt, quia iam ligata est: sic erat, si cõtractum esset matrimonium scdm, anteq̃ coniux de infidelitate conuerteretur, nam non poterat tunc ille repetere eam, nec illa ad eũ redire, quia erat solutũ matrimoniũ in alleg. ca. gaudemus.

Differentia inter ingressũ, et professionem.

Si mulier conuersa accepit virum alterum; deinde vir infidelis conuertatur, poterit accidere aliam vxorem; si tamen mulier ingredi tur religionem, non potest vxorari.
Quaest. LXVIII.

SED differunt adhuc in his duobus casibus, quia si mulier conuersa transeat ad aliud matrimonium, antequam vir conuertatur: poterit vir accipere aliam vxorem, cum solutum sit matrimonium, & non sit aliqua causa impediens: si autem mulier ad religionem transiuerit, siue sit professa, siue non, non poterit vir illa viuente accipere aliã vxorem. Causa diuersitatis est, quia in primo casu solutum est matrimonium, et ideo potest vterque ad alia vota transire, & trãsiuit iam mulier; ideo nihil impedit virum, quin transeat. In secundo casu secus est, quia non est matrimonium solutum, ideo non licebit alicui coniugum transire ad alia vota. Nam est speciale in hoc, quia mulier religionem intrans licet ante professionem non sit obligata religioni, & possit exire; si a viro tamen requiratur, vt cohabitaret, cogetur vel cohabitare, vel manere in religione: nam si ad seculum redierit, tenetur virũ recipere; ideo vt vir possit deliberare, quid facere debeat, tenetur mulier statim, vel infra datum sibi tempus a iudice deliberare, an velit manere in religione, vel regredi ad virum: & illud, quod deliberauerit, tenebitur facere: si autem mulier noluerit recipere virum ad cohabitationem, neque etiam determinare se ad religionem, sed manere in seculo, non permittetur, sed alterum eorum tenebitur facere, vt patet extra de conuer. coniu. c. mulier. & de diuort. ca. quanto. Et non est sicut in fornicatione corporali, pro qua perdit fornicator ius cohabitationis: nam ibi, si vxor conuertatur ad fidem, & postea conuertatur vir, non tenebitur eum recipere ad cohabitationem, si fornicatus fuerat: & patet hoc de diuor. cap. gaudemus. in fi. vbi conuerso vno coniugum ad fidem, si alter conuerti non velit, neq; cohabitare, potest transire alius ad alia vota: & etiam si cohabitare velit, dum tamen non conuertatur, perdit ius cohabitationis, quia non tenetur fidelis cohabitare infideli: & tamen si conuertatur, recuperat ius cohabitationis. Vnde non solum non licet alteri coniugi iam transire ad alia vota, sed etiam cogitur cohabitare conuerso ad fidem, qui tamen iam perdiderat ius cohabitationis per hoc, quod non simul conuerti voluit cum vxore. Et non potest vxor obijcere ei, quòd non velit coha-

cohabitationis; Nam dicitur ibi, quod compellitur eum recipere. Additur nisi fortè obijciat ei fornicationem: quia tunc non tenetur eum admittere. Sic colligitur etiam eod. tit. cap. de illa, & c. quanto. & ideo in fornicatione corporali poterit alter coniugum non recipere alterum, quando conuertitur: & tamen non cogitur propter hoc intrare religionem, sed libere potest in seculo manere. In fornicatione vero spirituali, id est, infidelitate distinguitur, sicut infra dicetur: & ita magis obstat fornicatio corporalis fornicatori quantum ad legem coniugalem, quam fornicatio spiritualis, vt dicemus statim.

Quare sit, quòd, si alter coniugum conuertatur, altero manente in sua infidelitate, prius conuersus deinde cogatur alium recipere, si conuertatur, antequam transeat ad alia vota. Quæst. LXIX.

SED statim insurgit dubium, cum conuertitur aliquis coniugum ad fidem altero nolente conuerti, & p hoc perdit ius cohabitationis: quare cogitur conuersus recipere alium, si conuertatur, antequam iste transeat ad alia vota, cum post conuersionem vnius maneat alius in fornicatione spirituali, quæ est infidelitas: & per fornicationem perdatur ius cohabitationis in alleg. c. gaud. Dicendum, ꝙ fornicatio in præsenti accipitur multipliciter: est enim fornicatio carnalis per commixtionem illegitimam: Est fornicatio infidelitatis, quando vno coniuge conuerso ad fidē, alius manet in infidelitate: & est fornicatio apostasiæ, quādo ambo coniuges sunt fideles, & alter eorum transit ad hæresim, vel ad errorem paganismi; & in his quantum ad legem matrimonij non fit vno modo, sed reputatur grauior fornicatio carnalis, minus grauis fornicatio apostasiæ, & adhuc minus grauis fornicatio infidelitatis: Vnde fornicatio carnalis semper repellit a cohabitatione tam inter infideles, quam ad fidem conuersos. Nam inter fideles si vnus coniugum fornicetur, alius non tenetur ei cohabitare. de conuer. coniug. ca. gaudemus. & hoc, nisi ambo fornicati essent, quia tunc paria delicta tolluntur compensatione quadam. de diuor. c. significasti. ita etiam si essent coniuges infideles, & alter eorum fornicatus sit, & conuertantur ambo, non tenebitur, qui non fornicatus est, recipere fornicatorem, siue simul, siue diuerso tempore conuertantur de diuort. c. gaudemus. De infidelitate apostasię sic dicitur, ꝙ lapso altero coniugum in hæresim, vel in errorem gentilitatis potest, qui relinquitur, cohabitare, sed in hoc non relinquitur, alias vtitur iure suo. Potest autem repellere alterum a sua cohabitatione, sed si repellat, aut hoc facit iudicio Ecclesię, aut propria auctoritate; si propria auctoritate, cogetur redire ad virum, si ille redierit ab hęresi, vel errore. de diuor. c. de illa. si autem iudicio Ecclesię separatur, non cogetur redire ad virum, quando conuersus fuerit ille ab errore eod. c. de illa. & tamen si non velit redire ad virum, tenebitur intrare religionem, & non poterit manere libere in seculo, etiam non transeundo ad alia vota. de conuers. coniug. c. mulier in text. & gloss. De fornicatione infidelitatis dicendum, quòd ista reputatur minor alijs: Vnde quandiu manet alter coniugum in hac fornicatione, non tenetur alius cohabitare ei, & tamen cessante fornicatione, id est, quando conuertitur ad fidem, nihil impedit, quin vnus alteri cohabitet: nam si vnus conuertatur post alium, tenetur prius conuersus recipere posterius conuersum, si non requisiuit eum de conuersione, quia illo nō requisito, non poterat transire ad alia vota. Si autem requisiuit eum, & conuersus est, tenetur eum recipere; si autem noluit conuerti neque cohabitare, poterat, qui conuersus est, transire ad alia vota, & tamen, si antequam ille trāseat, conuertatur alter coniugum, tenetur eum recipere ad cohabitationem. in alleg. c. gaudemus, & sic fornicatio infidelitatis non impedit, nisi quandiu quis in illa manet, & non post, & in hoc est ista minor alijs duabus, quia aliæ ambæ post plenam emendationem repellunt a cohabitatione secundum modum supra positum, & ista non repellit post emendationem.

F *Quare fornicatio carnalis reputetur grauior alijs. s. apostasiæ, & infidelitatis. Quæst. LXX.*

NVNC quæritur, quare istud fiat, & quia fornicatio carnalis reputatur grauior ambabus, de illa dicemus in comparatione ad multas; & dicendum, quòd ista magis repellit a cohabitatione, quam aliæ duæ. Primo, quia ista infert speciale damnum, vel malum viro, quod nō inferunt aliæ, quia si vir cognosceret vxorem suam carnaliter, postquam illa fornicata esset, non poterit mortua illa transeundo ad religionem promoueri ad ordines sacros, quia censetur bigamus 34. dist. capit. si laici. si autem non fornicaretur mulier, poterit vir promoueri ad sacros, quia non incurrerat notam bigamiæ etiam viuente vxore, & si illa det licentiam, poterit vir promoueri ad sacros or-
G dines, cum illa continentiam vouerit. de conuers. coniug. c. coniugatus.

Si autem vxor fornicetur, & vir non cognoscat eam post fornicationem, poterit ad sacros promoueri, & tanto facilius, quia iam nō exigitur licentia illius, sed illa nolente poterit vir ordinari, vel intrare monasterium, & illa cogitur continere de conuers. coniug. c. constitutus. Fornicatio autem spiritualis non infert hoc damnum, quia etiamsi vir cognoscat vxorem post fornicationem spiritualem nō efficitur bigamus, nec impeditur a promotione, ideo non cō pellitur recipere fornicatam carnaliter, & compelletur recipere fornicatam spiritualiter aliquando. Secundo quia per fornicationem carnalem corpus, & anima polluitur, per spiritualem autem sola anima, ideo aliquid grauius fit in carnali. Tertio quia cum carnalis fornicatio fit in crimi-
H ne, magis displicet viro, qui corpus attendit, & non animā in femina, & femina quoq; in viro suo, cum actus coniugales corpore, & non anima exerceantur. Quarto propter maius scandalum, nam tam vir quam mulier magis scandalizantur de fornicatione corporali, quam spirituali, & magis abhorret vir feminam fornicantem carnaliter, quā incidentem in hæresim, vel gentilitatem, vnde importabilis forte ei esset cohabitatio eius, non est autem sic de fornicatione spirituali, quia non tam dure coarctatur vir propter illam fornicationem, & ista est potissima causa, vnde generaliter repellit fornicatio carnalis; spiritualis autem non generaliter, vt dictum est. Et ista est causa, quare istū solum casum expressit dominus ad repellendum a cohabitatione, cum dicat, quòd vir non dimittat vxorem, nisi propter solam fornicationem: Matth. 19. c. istæ causæ tangun-
I tur per gl. de conuers. coniug. c. mulier.

Quare Christus expressit coniuges solum repelli a cohabitatione pp solam fornicationem.

Fornicatio apostasia quare sit grauior, quam infidelitatis. Quæst. LXXI.

NVNC dicendum est de duabus alijs fornicationibus, quare fiat grauius in fornicatione apostasiæ quā infidelitatis. Et dicendum, ꝙ in omnibus eis rationabiliter statutum est, nam fornicatio corporalis omnino a cohabitatione, & iure coniugali excludit propter rationes supra positas, fornicatio autem apostasiæ non habet ius repellendi a cohabitatione, nisi in quantum est facta iudicio Eccle-
K siæ. Vnde si propria auctoritate mulier recessit a viro labēte in hæresim, vel errorem Gentilitatis, cogitur ad eum redire, quando ille fuerit emendatus. Et ratio est, quia ex parte mulieris, & viri concurrit causa ad hoc: ex parte mulieris, quia ipsa non habuit ius recedendi a viro, cum non potuerit propria auctoritate diuortium facere, & quod iniuste factum est, reuocari debet: ex parte viri concurrit, ꝙ ille emendatus est, quando redit ad fidem, & ita iam non manet aliquod scandalum, vel malum in viro, quod displiceat vxori, & è contrario, ideo succurritur ei, vt restituatur ad ius cohabitationis, quo non fuerat iuste spoliatus, sed in fornicatione carnali non fiet istud: nam etiamsi vir diuerterit a muliere, negādo redditionem debiti propria auctoritate propter fornicationem, non cogetur cohabitare ei, sed etiam sententia Ecclesiæ approbabitur diuortium, si cōstiterit de fornicatione, & tamen interim dum pendet iudicium de fornicatione, si vxor spoliata petit se restitui, & vir

non

non obijci, nisi fornicationem, & maxime si non habet A probationes incontinenti paratas, restituetur fœmina quo ad thorum, & cohabitationem: iniungendo viro, quod debitum reddat, quod si non reddat excommunicabitur. Et tamen si vir nouit vxoris fornicationem, & vult non præiudicare sibi potius debet sustinere excommunicationis sententiam, quam debitum reddere, constito autem de fornicatione, absoluetur ab illa sententia, quam cōstat per ignorantiam veri contra eum esse latam argumēto eorum, quę dicuntur extra de restit. spol. c. literas, & de sent. excōmun. cap. inquisitioni.

Vir pōt excōicari, si non reddat debitum vxori.

Sed est in hoc considerandum, quod si pendente iudicio de fornicatione nondum probata, & restituta vxore per sententiam Ecclesiæ vir commisceatur vxori carnaliter, præiudicat sibi in aliquo, & in aliquo non: nam si inuenitur vxorem fornicatam, pronunciabitur diuortium, & absoluetur B vir a cohabitatione, neque præiudicabitur ei per carnalem copulam reddendo debitum, quia hoc non fecit volens, sed compulsus mandatis Ecclesiæ: secus si ipse peteret debitum, quia per hoc renuntiaret exceptionis fornicationis, & reconciliaret sibi vxorem: præiudicat tamen vir sibi quātum ad legem promotionis, quia etiamsi ex mandato Ecclesiæ reddat debitum vxori fornicatę incurrit bigamiam, & iam non potest promoueri. 34. dist. cap. si laici, & ecclesia non potest sibi succurrere in hoc, quia non potest dispēsare in his, quæ inducunt defectum sacramenti, vel significationis, & ideo si habet animum ascēdendi aliquando ad ordines sacros, & nouit fornicationem vxoris: potius debet sustinere sententiam excommunicationis quàm commisceri ei iuxta illud c. literas. & cum constiterit de fornicatione absoluetur vir ab vtroque tam ab excommunicatione C quàm cohabitatione.

Vxor hæretici quomodo possit separari ab hæretico, & intrare religionem, & an postea vir reconciliatus possit eam repetere, nondum professam.
Quæst. LXXII.

SI autem diuortium factum est auctoritate Ecclesiæ lapso viro in hæresim, vel errorem gētilitans, & vir emēdatus redit postea ad fidem, ex parte viri est aliquid, vt restitui debeat, sed ex parte mulieris est aliquid, vt non debeat restitui. Nam quia vir emendatus est, non manet scandalum aliquod, aut aliquid, quod in viro displicere possit vxori, cum ille error fuerit solum ex parte animæ, ideo deberet restitui. Sed obstat, quod est ex parte vxoris. s. quia iu D ste recessit, cum iudicio Ecclesiæ recesserit, quod autem iuste factum est, nō est reuocandū, ideo est hæc via, si, quando vir redit de hæresi, mulier iam intrauerit religionē, siue sit professa, siue non, nequaquam poterit vir quicquam petere contra eam, & tamen si non sit professa religionem, & velit redire ad seculum, cogetur ad virum redire. Si autem nondum intrauerit, aut nō vult intrare, aut vult; si vult intrare non poterit vir eam impedire, & tamē tenebitur profiteri, vel ad virum redire: si autem non vult intrare religionem cogetur cohabitare viro, sic colligitur de conuer. coniug. cap. mulier. Sed in fornicatione corporali, nec cogitur non fornicatus recipere vxorem fornicatam, nec religionē intrare, & ista est differentia, & ratio prędictorum est, quia quando Ecclesia fecit diuortium inter mulierem, & virum lapsum in hæresim, non dedit sibi licentiam manendi ab- E solute sine viro, sed transeundi ad religionem, vel redeundi ad virum, si rediret, ita enim intelligebatur, ideo redeunte viro cogitur mulier alterum istorum eligere.

Est autem adhuc minor fornicatio infidelitatis, quia illa non nocet, nisi quandiu manet, cum autem emendatur quis de illa, non potest repelli. Vnde conuerso altero coniuge ad fidem, & alio manente in infidelitate non tenetur fidelis cohabitare infideli, si autē conuertatur, statim teneatur ei cohabitare, nisi iam transiuisset ad alia vota in casu permisso, vt extra de diuor. cap. gaudemus. Ratio diuersitatis inter istas duas fornicationes spirituales est. Prima est, quia fornicatio apostasiæ nunquam est sine nouo crimine, & valde graui: nam quòd fidelis labatur in hæresim, vel in errorem Gentilitatis, est grauissimum peccatum, quod autem

Differentia fornicationum spiritualiū.

A qui infidelis natus est nō conuertatur pro hoc, vel illo tpe, aut non est peccatum, aut saltem nō est de nouo peccatū, & ideo aliter iudicabitur in apostasia aliter in infidelitate. Secunda est, quia etiamsi delictum sit, nō potest illud obijcere alter coniugum alteri, quia sunt ambo nati infideles, et fuerunt longo tpe infideles, & si fornicatio debet vocari, erit in vtroque, & tamē, qn̄ vterque coniugum fornicatur, non potest vnus obiicere alteri fornicationem, quia paria delicta quadam compensatione tolluntur de diuor. c. significasti, nec obstat, si vnus conuersus est ad fidem ante aliū, quia hoc est prius de fornicatione emendari: & tamen hoc licet faciat aliquid quantum ad Deum delictum esse grauius, vel leuius: tamen quantum ad vim repellendi a cohabitatione nihil mutat, vel addit: sicut in fornicatione carnali si vnus coniugum fornicatus est semel tātum, & alius B decies millies, æqualiter potest vnus alterum, & alius alterum accusare: siue quantum ad pœnam criminis, siue ad diuortium faciendum inter eos: ergo idem erit de fornicatione spirituali. Tertia est, quia licet aliqua sit vera fornicatio, non tamen habet vim repellendi, nisi reputetur fornicatio inter eos, quibus ex ea debet competere ius excipiēdi; sicut in fornicatione corporali facta inter infideles, si vir repudiet vxorem accipiens aliā, & illa alium accipiat, vterque verè fornicatur, vt dixit Christus Matth. 19. & tamen non reputatur inter infideles istud fornicatio, sed legitima copula facta auctoritate legis suæ, ideo qn̄ conuertūtur ad fidem, neuter potest alteri obijcere istā fornicationem. de diuor. c. gaudemus. in fine. Sic est & a fortiori de fornicatione spirituali, quæ est infidelitas; nam licet sit fornicatio spiritualis, non reputatur ab ipsis infidelibus fornicatio: im C mo bonus status, & salutaris, ideo de hac fornicatione infidelitatis neuter potest alteri obiicere: & istæ rationes sunt non in fauorem fidei, sed etiam de rigore iuris.

Quarta est in fauorem fidei; nam si infideli, quāsto vult conuerti non daretur vxor prius conuersa, vel è contrario retraherētur per hæc a conuersione, sed iura debent tollere offendicula conuersionis, ergo debet coniux conuersus ad fidem recipere alterum coniugem, quandocunq; conuertatur ad fidem, nisi iam trāsierit ipse ad alia vota ex aliqua de causis iuris, vt statuitur. in alleg. cap. gau. & ibi redditur causa. s. in fauorem pręsertim fidei, & Christianæ religionis, a cuius perceptione per vxores se deseri timentes viri possunt facilius reuocari; fideles huiusmodi matrimonialiter copulati libere pnt, & licitè remanere. Et sic apparet ex prædictis, quæ sit differētia inter has tres fornicationes; nā D carnalis repellit a cohabitatione tam fornicantem perseuerantem, quam etiam plene emendatum: & hoc in omni casu: fornicatio autem apostasiæ repellit fornicatum non emendatum, & etiam emendatum repellit in aliquo casu, scilicet, quando facta est iudicio Ecclesiæ separatio, & vult transire ad religionem, qui mansit in fide: fornicatio autem infidelitatis solum repellit fornicantem non emendatum.

Soluit quæstionem 66. de mente propria, postquam confutauit primam opinionem.
Quæst. LXXIII.

REDEAMVS nunc ad id, quod supra dicebamus, scilicet, si mulier transiuit ad religionem, & nondum E professa est, quando vir suus de infidelitate reuertitur, an possit eam repetere. Et dicendum, quòd non, sicut supra diximus, siue enim viro manente in infidelitate requisito, vt conuertatur, siue non requisito, si mulier conuersa transeat ad religionem, etiamsi non sit professa non tenetur redire ad virum, qui conuertitur, & tamen si vult ad seculum redire, tenetur cohabitare viro conuerso. Cum aūt obiicitur, quòd per professionem firmatur religio, ideo quòd mulier, quæ non est professa, debeat exire, & cohabitare viro, non tenet ratio: nam illud est, si peteremus, an posset cohabitare voluntarie, nam non professa potest libere exire, & professa non potest, sed non probat quantum ad hoc, quod est cogi cohabitare viro: nam in hoc aliqua est professa, quæ cogitur cohabitare, & aliqua est non professa, quę non cogitur cohabitare, cum professio non li-

In q. 66.

Ad contrariū.

get, nisi profitentem, & non possit esse in præiudicium alicuius alterius. Istud patet; nam si mulier fornicetur, vir poterit intrare religionē, vel accipere ordines sacros, & etiāsi vxor repetat eum ante introitum, vel professionem, aut promotionem, non auditur. extra de conuers.coniug. c.constitutus. si tamen alter coniugum altero ignorante, vel nō habita legitima licentia religionem intret, & profiteatur, repetente eum altero coniuge cogetur redire ad cohabitationē, de conuers.coniug.c.placet: non enim potuit hic professio, & votum continentiæ solennizatum nocere alteri coniugi, qui non consensit, sed ipsum vouentem ligauit, ideo defuncta vxore vir ille, qui sic professus fuerat, & ad seculum pœnitente vxore redierat, tenetur reuerti ad monasterium, & cōtinentiam seruare eod.c.placet: & c.ex parte Abbatis. Et iō quantum ad hoc, ꝙ alter cōiugum repetat alterum religionem ingressum, & ille teneatur exire, & cohabitare, non attenditur, an professio sit emissa, vel non, sed solum, an qui intrauit religionem, intrare potuerit, vel non: nam si potuit, siue sit professus, siue non, non poterit eum repetere alter coniux: si autem non potuit licite intrare, non differt, an ꝓfessio emissa sit, vel non, quia petente alio reuocabitur, sed in proposito sic est, ꝙ quocunq; modo infidelis conuersus ad fidem intret religionem manente altero coniuge in infidelitate, licitè intrat, ergo siue professio sit emissa, siue nō, non reuocabitur: patet; nam si vnus cōiugum conuertatur, & alter non, etiamsi non requiratur, vt conuertatur, nō habet ius cohabitandi cum fideli, quandiu infidelis sit, si fidelis hoc non consenserit, ergo quandiu potest fidelis coniux repellere infidelem, potest eo inuito intrare religionem, & si ingressus est licitè, non est aliqua causa, vt reuocari possit; a fortiori autem si alter coniux ad fidem transiens requisierit alium, vt conuerteretur, & ille noluerit, & post hoc alius intrauerit religionem, ideo si conuertatur alius postquam iste religionem intrauerit, non poterit istum repetere, ideo siue profiteatur, siue non, huiusmodi conuersus, nō poterit alter, quando conuersus fuerit ad fidē, repetere eū.

Quando nouiter conuersus repetit iam prius conuersum, quid agendum sit. Quæstio. LXXIV.

SED differentia ista est, quando vnus coniugum nouiter conuersus repetit alium coniugem iam prius conuersum, aut ille transiuit ad aliud matrimonium, ac ingressus est religionem, & professus est, aut non professus est, sed solum ingressus, aut nihil istorum fecit, sed manet liber in seculo. In primo casu, nec nouiter conuersus potest repetere coniugem, nec ille potest ad cohabitandum redire, quia dissolutum est matrimonium primum, & celebratum legitime secundum: In secundo casu etiam non potest nouiter conuersus alium repetere, neq; alius ad ipsum redire. Non quasi sit dissolutum matrimonium, sed quia legitime intrauit religionem, qui intrauit, & astrinxit se ei per professionem, & iam non potest reuerti ad sæculum. Non est autem verum, quòd per religionis professionem, vel per susceptionem sacri ordinis soluatur matrimonium, quia, si solueretur, non cogeretur alter coniugum, qui religionem professus est altero ignorante, redire ad seculum, & tamen cogitur. extra de conuers.coniug.c.placet. Sed dicet aliquis, ꝙ in isto casu non tenuit professio, ideo reuocatur, si autem tenuisset, non reuocaretur, & saluaretur matrimonium: Dicendum, ꝙ falsum est, quia ibi professio obligauit professionem facientem; Vnde ille tenetur seruare continentiam: nā si vxor eum repetit, tenetur ei reddere debitum, sed non potest petere, & illa mortua, tenetur castitatem seruare, & nō licet ei transire ad alia vota eod.c.placet. Verum est tamen, ꝙ professio non tenuit totaliter, sicut votum solennizatū, sed tenuit votū simplex de continentia emissum, ideo mortua vxore tenetur iste continentiam seruare, sed non tenetur intrare monasterium eod.tit.c.quidam, & tamen si professio tenuisset in modum professionis, nam si per professionem efficiatur quis religiosus determinati ordinis, teneretur saltem mortua vxore ingredi illum ordinem, sicut tenetur continentiam seruare. Adhuc amplius apparet, quia in casu, in quo tenet professio, corporaliter non dissoluitur matrimonium, vt si fornicata fuerit vxor, licet ea inui-

F ta viro suo intrare religionem, vel promoueri ad sacros, & non potest ipsa impedire de conuer.coniug.ca.constitutus. ꝙ professio teneat, patet, quia non potest ibi vxor virum repetere ingressum, vel impedire, ne introeat, & tamen ibi non dissoluitur matrimonium, sed tenet; quod patet, quia si dissolueretur, liceret vxori transire ad alia vota viro professo religionē, vel promoto ad sacros, quia non est aliquid, quod impediat contrahere, & tamen falsum est, ꝙ talis vxor teneatur ad continentiam perpetuam seruādam, immo detruditur in monasterium eod.tit.cap.gau, vbi omnes mulieres adulteræ, si non velint eas viri sui sibi reconciliare, retruduntur in monasteria ad agendam perpetuam pœnitentiam, ergo non soluitur matrimonium per sacrum ordinem susceptum, neque per religionis professionem. Et ob hoc dicendum est, quòd in casu prædicto, si fidelis con-
G uersus intret religionem, & profiteatur, & tunc si alter coniux de infidelitate conuertatur, non poterit, qui cōuertitur, de nouo ad aliud matrimonium transire, quia adhuc primum matrimonium tenet, cum non sit dissolutum per professionem, & existente matrimonio inter aliquas personas non potest aliqua earum cum alia contrahere. In tertio casu, s.quando vnus coniugum iam intrauerat religionem, quando alius conuersus est, licet non professus fuerit, non potest repetere illum, vt ad cohabitandum redeat, qui tamen intrauit religionem, potest ad cohabitandum redire. In quarto casu dicendum, quòd primo conuersus compellitur ad recipiendum de nouo conuersum ad cohabitationē, cum non sit aliquid, quod impediat, aut quòd obijci possit de nouo conuerso ad repellendum eum a cohabitatione. de diuort.cap.gaudemus. Cum autem conuertitur ad
H fidem alter infidelium coniugum, manente alio in infidelitate, in electione conuersi est est, an velit cohabitare infideli, vel non; si velit habitare, licite habitabit, si velit diuertere ab eo, licite recedet, & non poterit reclamare infidelis, vt cogatur sibi cohabitare conuersus.

Vtrum fidelis possit cohabitare infideli: Et an, si fidelis viderit obstinatam vxorem, et perseuerantem in infidelitate, seu fornicatione carnali, teneatur, et obligetur eam dimittere, aut peccet mortaliter manendo cum illa. Quæst. LXXV.

CIRCA primum, quòd fidelis possit cohabitare infideli, dubitatur a quibusdam: Et primo, quia fidelis non potest contrahere cum infideli, & è contrario. C.de Iu-
I dæ.& reli.l.ne quis Christianam. & tamen vnus conuersorum est iam Christianus, ergo non poterit cohabitare infideli.

Secundo, quia ideo vetatur fidelibus contrahere cum infidelibus, ne peruertantur, sed fidelis nunc manens cum infideli poterit peruerti, & tanto facilius, quanto magis nouus in fide est, ergo non licebit cohabitare.

Tertio quia dicitur 28.quæstio.1.c.Iudæi. non potest infidelis in eius permanere coniunctione, quæ iam translata est in fidem Christianam; ergo non licebit fideli conuerso cohabitare infideli.

Quarto, quia, qui conuertitur, iam est fidelis, sed non licet fidelibus coniūgi citra quartum gradum consanguinitatis: extra de cōsanguinitate, & affinit. capitulo non debet. infideles tamen coniunguntur in gradibus istis, ergo nō li-
K cebit fideli in tali matrimonio permanere.

Quinto, quia infideles accipiunt plures vxores, quod nobis non licet, ideo infidelis multas habens conuersus nō poterit manere in earum cohabitatione.

Sextò, quia infideles cōtrahunt cum repudiatis ab alijs; nobis autem neutrum licet, ergo, si conuertatur infidelis, non licebit ei manere in tali coniugio.

Dicendum, quod licitum est fideli manere, cum infideli in matrimonio illo, quod inter eos contractum est, quando *Determi. auth.* ambo erant infideles, & ratio est: actus matrimonialis non est illicitus, sed inter infideles est verum matrimoniū, extra de diuor.c.quanto. ergo qui cōtraxerunt matrimonium in infidelitate, quamdiu illud manserit, poterunt licite commisceri, sed per conuersionem alterius ad fidem non soluitur matrimonium, ergo licite cohabitabunt, & commiscē-

tur

tur carnaliter: istam indissolubilitatem significauit Christus Matth. decimonono dicens, quos Deus coniunxit, homo non separet, & quòd homo non recedat ab vxore propter aliam causam, nisi propter fornicationem.

Secundo idem patet, quia extra de consanguinit. & affinit. capit. de infidelibus dicitur, quòd matrimonium cõtractum inter infideles permanet etiam inter ipsos fideles factos, quia baptismus non tollit coniugia, sed crimina: de diuort. cap. gau. ergo conuerso vno ad fidem, & altero adhuc manente in infidelitate erit matrimonium, & licebit fideli commisceri infideli, quia coniux est.

Tertio quia Apostolus consulit hoc prima Corinthio. 7. quòd si vir fidelis habeat vxorem infidelem, non dimittat eam, & similiter si vxor habet virum infidelem, nõ recedat ab eo, ergo licitum est fideli manere cum coniuge infideli.

Opu. 8. Th. 4. se. dist. 39. ar. 2.

Sed dicit circa hoc Beatus Thom. quòd non soluitur matrimonium per conuersionem vnius coniugis, manente alio coniuge in infidelitate, ideo non licet conuerso transire ad alia vota, tamen manente vinculo interdum vnus cõiugum potest alium repellere a cohabitatione, sicut est in fornicatione, quæ currit pari passu cum infidelitate: cum ambo sint contra bonum prolis. Vnde sicut vir habet potestatẽ dimittendi adulteram, vel cohabitandi ei; ita conuersus ad fidem habet potestatem cohabitandi infideli, vel dimittendi eam; potest. n. vir innocens libere cum adultera remanere, spe correctionis: non autem si in adulterij peccato fuerit obstinata, ne videatur patronus turpitudinis, quamuis etiam cum spe correctionis possit eam libere dimittere: similiter fidelis conuersus potest libere cum infideli manere, cum spe conuersionis, si eam obstinatã non viderit in infidelitate, & benefacit commanendo: tamen non tenetur commanere, in quo innuitur, quòd si viderit eam in infidelitate obstinatam, non debet manere cum illa.

Opinio D. Thomæ circa superiora expenditur.
Quæst. LXXVI.

DICTA autem huius beati Doctoris vera sunt cum limitatione, si bene intelligantur. Cum primum dicit non solui matrimonium inter infideles conuerso altero ad fidem, verum est, sicut iam probauimus: cum verò dicit, quòd manente vinculo matrimoniali interdum nõ admittitur vnus coniugum ad cohabitationem, sicut in fornicatione corporali, etiam verum est: cum autem fit comparatio de adulterio, & infidelitate quantum ad cohabitationẽ, est verum, sed cum dixit, quòd innocens potest cohabitare mulieri fornicatæ cum spe correctionis, est verum, vnde siue vxor sit emendata siue non, & tamen si de sua emendatione speretur, potest licite cohabitare illi vir: & tamen si vult non solum nondum emendatam, & de qua speratur emendatio, potest abijcere, sed etiam eam, quæ perfectè emendata est, quia in nullo casu cogitur habitare adulteratæ propter rationes supradictas: & tamen ad officiũ prælatorum pertinet diligenter admonere, & rogare maritos talium mulierum iam emendatarum, vt eas ad cohabitationem recipiant, sic patet extra de conuer. coniug. cap. gaudemus. si autem mariti nolunt eis reconciliari, debent illæ retrudi in monasterium ad pœnitentiam perpetuam agendã. eod. cap. Si autem non speratur de emendatione vxoris fornicantæ, dicit, ꝙ non debet vir manere cum ea, ideo debet nõ manere, ne videatur patronus turpitudinis. Sed de hoc dicendum, ꝙ non est sic intelligendum, ꝙ vir teneatur dimittere vxorem, si non emendetur de fornicatione: nã non tenetur vir recedere ab vxore dando ei diuortium, non solum si non emẽdetur, immo etiamsi fiat publica meretrix. Et hoc patet primo, quia si vir teneretur dimittere talẽ vxorem, peccaret mortaliter manendo cum ea, quod est absurdum, quia illa est coniux, & cum coniuge licitus est actus commixtionis; ideo nunquam peccabit per hoc, ꝙ ei miscetur: & in mixtio coniugalis habet cohabitationem, ergo nõ peccat cohabitando, & sic non tenetur eam abijcere a cohabitatione. Secundò, quia, si teneretur talem coniugem dimittere, teneretur absolutè ad continẽtiam; hoc est falsum, quia continentia nunquam est nisi ex voto, vel peccato, & nunquam ex præcepto: de voto patet, sicut in religiosis, & promotis ad sacros ordines; de peccato patet, sicut in mu-

quæst. 70.

Vir non tenetur seu obligatur dimittere vxorem, si fiat publica meretrix nec dare ei diuortium aut eam accusare de adulterio. cõtra S. Th.

A lieribus adulteris, quas viri nõ volũt sibi reconciliare; nam tenentur ad pœnitentiam perpetuam agendam, & continentiam seruandam in monasterijs, de Conuer. coniu. cap. gaudemus. sed iste vir non peccauit, quia non adulteratus est, ergo non tenetur ad continentiam seruandã, & tamen teneretur ad illam, si teneretur dimittere vxorẽ: ergo non tenetur illam dimittere, quantumcunque fornicetur, vel efficiatur publica meretrix.

Nullus cogitur continere nisi voto, aut ex delicto.

Rationes diui Thomæ de abijcienda adultera tolluntur.
Quæst. LXXVII.

SED obijcietur, quòd teneatur eam dimittere, quia si teneat eam, est patronus turpitudinis, & hoc est peccatum: extra de iureiur. c. quemadmodum, & dicit hoc Chri B sostomus super Matth. & habetur 32. q. 1. cap. sicut. s. Sicut crudelis, & iniquus est, qui castam dimittit, ita fatuus, & iniquus est, qui retinet meretricem: patronus enim turpitudinis est, qui celat crimen vxoris: ideo peccat retinendo, quia iniquitas peccatum est: ergo si est iniquus retinendo, peccat retinendo. Item patet extra de adult. cap. si vir, scilicet. Si vir sciens vxorem suam deliquisse, quæ non egerit pœnitentiam, sed permanet in fornicatione, & vixerit cum illa, reus erit, & eius peccati particeps, sed non potest non viuere cum ea, nisi abijciendo, ergo tenetur repellere a cohabitatione. Dicendum sicut supra, quòd vir non tenetur vxorem abijcere quãtuncũque sit adultera, etiam si fiat meretrix, quia sibi in hoc præiudicaret, vt dictum est, & tamen nemo tenetur sibi præiudicare. Et patet hoc clarius, quia si abijcere deberet, hoc esset per Ecclesiæ senten C tiam: nam propria auctoritate non licet coniugi abijcere coniugem extra de diuor. capit. significasti, & capitul. de illa. at sententiam præcedit accusatio, ergo teneretur vir accusare vxorem ad diuortium faciendum, & tamen non est verum, quòd vir teneatur accusare vxorem adulteram, quia si teneretur accusare, iuramentum præstitum de non accusando vxorem super adulterio non posset seruari, sine interitu salutis, & ita non obstante prædicto iuramento teneretur accusare. Sed falsum est, quia qui sic iurauit melius facit non accusando, quam accusando, vt dicitur de iureiuran. cap. quemadmodum. ergo non est necessarium, quòd vir accuset vxorem fornicantem de adulterio, & ita nõ est necessarium, quòd abijciat.

Vir quando tenetur accusare vxorem de adulterio.

Ad illud de dicto Chrisostomi in capit. sicut crudelis. Dicendum, quòd fatuus est, qui retinet meretricem, & D iniquus, scilicet, si ipse præstat patrocinium adulterio: nam ita intelligunt aliqui, & ad hoc adiuuat, quod additur ibi, scilicet, patronus est turpitudinis. qui celat crimen vxoris: nã celare in malam significationem accipit, qđ est operire, vt non sciatur, sic accipit ibi gloss. dicens, quod verbum celat, vitium notat, aliud est enim celare, aliud non indicare. ff. de furtis. l. qui vas. §. primo. Etiam adiuuat ad hoc, quòd ibi dicitur, patronus est autem turpitudinis, qui causam directè præstat ad faciendum turpe, & sic intelligeretur, ꝙ maritus esset leno occultando vitium vxoris, scilicet, occulte trahendo eam alijs cognoscendam, vel saltem consentiendo, ꝙ ipsa se alijs traderet pro quæstu, & hoc operiendo, vt non infamaretur, & in hoc sensu certum est, quod fatuus est circa se, & iniquus circa Deum qui taliter se habet ad vxorem. Alio modo potest accipi, E quòd vir non det operam, vt fornicetur mulier tradendo eam fornicatori, vel consentiendo, quòd ipsa se tradat alicui, sed solum, quòd non conetur ad correctionem ipsius verbo, vel opere per se, vel per alios, & tunc etiam verum est, quòd est iniquus, quia cum ad eum spectet correctio eius, si contemnit, peccat, & iniquus est, & iste sensus magis cõuenit illi literæ, scilicet, fatuus, & iniquus est, qui retinet meretricem: nam non facit iste nisi retinere eã, & tamen quantum ad primum sensum non solum iste retinet, sed potius ipse efficit eam meretricem, ideo dicendũ, quod sic intelliguntur verba illa, & sic faciendo peccat vir. Primo quia vxor est subdita viro, & ad ipsum pertinet eam corrigere verbo, & opere moderate. Si autem hoc contemnat vir, siue sit fornicatio occulta, siue manifesta, peccat, & hoc si commode illud facere potest, s. q. non timeat mortem, vel graue damnum ex tali correctione: nã

Quo intelligitur fatuus, & iniquus est qui retinet meretricẽ.

non se tenetur exponere talibus potissimũ periculo vitæ. Secundo peccat, in quantum vxor est proximus, & tenemur proximis ad correctionem fraternam, §. si peccauerit proximus inter te, & ipsum Mat. 18. cap.

Secunda ratio D. Th. soluitur. *Quæst.* *LXXVIII.*

AD aliud d. c. si vir. extra, de adult. dicendum, ꝙ videtur aliqualiter magis vrgere, cũ dicatur, si vir sciens vxorem suam deliquisse, quę non egerit pęnitentiã, sed permanet in fornicatione, & vixerit cum illa, reus erit, & eius peccati particeps, & tamen dicendum ꝙ non ex hoc cogitur vir dimittere vxorem. Et pro hoc sciendum, ꝙ aut fornicatio vxoris est nota viro, aut nõ, sed ignorat eam, vel suspicatur, & non scit veritatem. Si ignorat, vel suspicatur, non tenetur ad aliquid, quia neq; ad admonitionem fra- G ternam, cum de peccato non constet ei. Si autem vir nouit fornicationem vxoris, aut est ita manifesta, ꝙ potest eam probare iudicialiter, aut non: si non est tam nota nõ potest eam a se abijcere, nec debet: quia non licet sine iudicio Ecclesiæ celebrari diuortium, & si vir ab ea discederet, & illa repeteret eum, cogeretur iudicio Ecclesiæ recipere eã, quousque probaret fornicationem extra de restitut. spol. capit. literas. Si autem potest probare fornicationem, poterit eam accusare, & fiet diuortium, nec cogetur vir eam recipere de conuers. coniug. capit. constitutus. & capit. gaudemus. & tamen non tenetur vir accusare: sed est distinguendum, quòd aut mulier se corrigit de fornicatione, aut non: si se corrigit, non solum vir non tenetur eam accusare, sed neque etiam est necesse denuntiare, vel admonere: sed poterit licite retinere, immo bene & meritorie facit H retinendo: sic dicitur in alleg. c. si vir. ꝙ si mulier egerit pęnitentiam, & noluerit ad virum suum reuerti, debet recipere peccatricem, vt 32. q. 1. c. de benedictio. & idem dicit Aug. in epistola ad Pollentium, & habetur 32. q. 1. c. quod autẽ. & c. non erit. Si autem non emendatur, aut est spes emendationis, aut non: si est spes licitum est tolerare patienter sub spe, si autem non est spes, aut saltem est perseuerantia in fornicatione, tenetur vir eam moderate corrigere & admonere, & tenetur eam denuntiare Ecclesiæ, secundũ correctionem fraternam, ꝙ si non facit, peccat mortaliter, vt dicitur in alleg. c. si vir. in gl. Sed dicendum, ꝙ non tenetur eam accusare ad diuortium faciendum. Ratio diuersitatis est, quia hoc, quod est corrigere, & admonere, vir potest facere sine præiudicio sui, & illud tenetur facere, nam alias cum ipse possit occurrere huic malo, & nõ faciat, non caret I scrupulo societatis occultæ. De accusatione quantum ad diuortium secus est, quia in hoc vir præiudicat sibi, nam per diuortium non desinunt esse coniuges, de diuor. cap. quæsiuit. & ita vir viuente illa non poterit accipere aliam, vnde cogeretur continere, sed nullus cogitur continere, nisi ex voto, vel ex delicto, & hic neutrum est, ergo non tenetur iste accusare vxorem ad diuortium.

Replicatio pro opi. Sancti Tho. remouentur.

Sed adhuc obijcietur quia. 32. quæst. 1. cap. si quis vxorẽ, dicitur, quòd qui inuenerit mulierem suam esse adulteram, & commixtus fuerit cum ea, quando non pęnituit de crimine, pœnitebit vir per duos annos, & in alio. cap. si quis vxorem, dicitur, quod qui non vult dimittere adulteram vxorem, pęnitebit per tres annos, sed non imponitur pęnitẽ K tia nisi pro peccato, ergo peccat, qui cognoscit mulierem adulteram, tenebitur igitur dimittere eam.

Dicendum, quòd intelligunt aliqui ista cap. duo, de muliere adultera, cuius adulterium per sentẽtiam effectum est notorium, nam tunc pronuntiatur diuortium, & si tũc post sententiam cognoscat eam vir, dicunt, quòd debet pęnitere, & ita iudicatur peccatum, quia videtur aliquo modo approbare adulterium illius redeundo ad illam. Alio modo potest dici ad ista iura, & omnia illa, quæ dicunt, quòd sit vir patronus turpitudinis, qui retinet talem vxorẽ, & quæ ostendunt eum peccare, ꝙ intelliguntur, quando vir nõ corrigit feminam, & admonet quantum est in se vsque ad denuntiandum eam Ecclesiæ non ad diuortium, sed ad pęnitentiam agendam, nam quandiu ista nõ faciens retinet eã, recte creditur consentire peccato, cum nõ detestetur illud, quantum potest, nam non caret scrupulo societatis occultæ, qui ei facinori, cui potest, desinit obuiare. de homic. cap.

F sicut dignum. postquam autem iste egit quantum potuit, non imputatur sibi aliquid ad culpam, ꝙ autem eam accuset, non est necesse, cum sibi per hoc vir præiudicet, iõ tenetur adulterium vxoris denuntiare Ecclesiæ ad hoc, ꝙ cogatur agere pęnitentiam: non autem tenetur accusare ad diuortium faciendum, sic colligitur de iure iuran. c. quemadmodum in textu, & glossa. Maxime quia vir iste non agit, vt adulteriũ approbet vxoris, nec vt misereatur illius, sed vt sibiipsi non præiudicet, & tamen si vir vellet in hoc casu accusare vxorem ad diuortium, & ipse posset continere, melius ageret quam cum illa manere.

Impugnatio alterius dicti S. Th. *Quæst.* *LXXIX.*

DICEBAT vlterius beatus Thomas, quòd fidelis conuersus potest manere cum infideli cum spe conuersionis, si non viderit eam obstinatam in infidelitate, & benefacit, tamen non tenetur.

Quantũcunq. vnus coniugũ sit in infidelitate obstinatus licitum est alteri cohabitare illi cõtra. S. Tho.

Est verum, ꝙ fidelis vir, vel vxor conuersus ad fidem potest manere cum infideli coniuge, quia matrimonium non est dissolutum, ideo actus cõmixtionis est licitus inter eos; & non solum est licitum sic manere, sed etiam est meritorium, si fidelis agat eo animo, vt per continuam quotidianamq; assuetudinem ducat infidelem coniugem ad fidem, & ita Apostolus consulit. 1. Corin. 7. ꝙ fidelis non discederet, & tamen cõsilium est de potioribus bonis: maius ergo est & melius manere cum coniuge infideli, quam recedere, dat ibi causam Apostolus, quia per virum fidelem sanctificatur mulier infidelis, & per mulierẽ fidelem sanctificatur vir infidelis. i. poterit ad fidem conuerti, quod est fieri sanctum.

Cum autem dicit, ꝙ non tenetur fidelis manere cum infideli, verum est. vt postea dicetur, sed melius est manere, q̃ non manere. Sed cum dicit, ꝙ bonum est manere, si est spes de cõuersione innuit, ꝙ malum est manere, si credatur mulier obstinata in infidelitate, & ꝙ non licet. Sed non est sic intelligendum; nam quantuncunq; sit vnus coniugum in infidelitate obstinatus, licitum est alteri cohabitare illi, & patet primo, quia matrimonium non est dissolutum inter istos, sed quandiu aliqui sunt coniuges, est semper actus cõmixtionis licitus inter eos, ergo licite isti manent.

Secundo quia nullo iure vetatur, ꝙ coniuges cohabitẽt, quorum vnus fidelis factus est, & alter manet infidelis, ergo licitum est cohabitare.

Tertio patet, quia si teneretur fidelis recedere ab infideli cogeretur seruare continentiam quandiu alius viueret, cum sint legitimi coniuges, vt colligitur de diuor. c. gaudemus. sed nullus debet astringi ad seruandum continẽtiam, vt dictum est, ergo non cogetur fidelis dimittere infidelẽ. Sed est dicendum, ꝙ quando nulla spes est de conuersione infidelis, melius est recedere quã manere, & hoc maxime, quando infidelis conatur subuertere fidelem trahendo ad infidelitatem, quia propter tale periculum est tutius nõ cohabitare, ideo est melius: non tamen propter hoc fit illicitum, ꝙ cohabitet fidelis infideli, cum iure suo vtatur.

Ad rationes positas. q. 75. *Quæst.* *LXXX.*

SVPPOSITIS his respondebimus ad rationes in contrarium: erat prima, ꝙ fidelis non possit habere cõiugem infidelem. Dicendum, ꝙ aliud est accipere de nouo coniuges. n. aliud est tenere eas, quæ iã acceptæ sunt: non, licet alicui fideli accipere vxorem infidelem, vel hæreticam aut apostatam, nec etiam infideli accipere fidelem in vxorem; nam neque Iudæus Christianam, nec Christiana Iudæum accipere valent in virum. C. de iudę. & reli. l. ne quis Christianam: & generale est hoc quãtum ad omnes infideles, vt dicit Ambrosius lib. de Patriarchis. & 28. q. 1. §. Caue Christiane gentili, aut Iudæo filiam tuã tradere. Caue inqt gentilẽ aut Iudæam, & alienigenã hoc est hæreticã, & oẽm alienam a fide tua vxorem non accersias tibi, qui aũt fidelis accipit infidelẽ vxorẽ, vel è contrario præter legales pęnas in alleg. l. ne quis Christianam. debent secundum canones excõicari. 28. q. 1. c. si quis Iudaicæ. §. si quis Iudaicæ prauitati coniugali societate iungitur, siue Christiana Iudæo, siue Iudæa Christiano. mulier carnali consortio misceatur: quicũq; eorũ tm̃ nefas admisisse cognoscitur, a Christiano cętu,

Nõ licet alicui fideli accipere infidelem in coniugẽ vel hæreticã, vel apostatã habenti tamẽ licet retinere.

tti, atque conniuio, & a communione Ecclesiæ protinus se A gregetur: secus autem est retinere vxorem legitime acceptam: nam inter infideles est matrimonium verum, & legitimum, de diuor. c. quanto. & 28. q. 1. c. ex his itaque. Matrimonium autem legitime contractum non dissoluitur, ideo licebit fideli conuerso manere cum infideli, cum qua legitime contraxit, cum ambo erant infideles, & non contraheret nunc, si de nouo contrahendum esset.

Ad secundum argum. Ad secundum dicendum, quòd fidelibus non permittitur contrahere cum infidelibus non solum propter periculum, sed etiam propter ignominiam, quia est confusio quędam fidei, & religionis Christianæ, quod mulier fidelis sit subdita viro infideli. Et quòd Ecclesia aduertat ad istum honorem fideliũ, apparet; quia propter hoc iubetur, quòd Christiani non manducent cum Iudęis inuitando eos, nec ab eis recipiant conuiuia. 28. q. 1. cap. omnes deinceps. cum B dicitur; omnes deinceps clerici, siue laici Iudæorum conuiuia vitent, neque eos ad cõuiuium quisquam excipiat: quia cum apud Christianos communibus cibis non vtantur, indignum, atque sacrilegium est eorum cibos a Christianis sumi: cum ea, quæ Apostolo permittente nos sumimus, ab illis iudicentur immunda, ac si inferiores incipiãt esse Christiani, quam Iudæi, si nos his, quæ ab illis apponuntur, vtamur; illi vero a nobis oblata contemnãt, & ob hoc cum magis sit iniuria religionis Christianæ, cum Christianus nubit infideli, quam si Christianus accipiat infidelem in vxorem, magis permittitur vnum, quam alterum, saltem quantum ad hæreticos. 28. quæst. 1. cap. non oportet. §. Nõ oportet cum omnibus hæreticis miscere connubia, vel filios, vel filias dare, sed potius accipere, & ideo quia de nouo cõtrahere cum infidelibus est ignominia Christianæ religio- C nis, non permittitur. contrahentes autem dum erant infideles, ꝙ postea sic maneant vno, eorum ad fidem conuerso, non est ignominia, ideo permittitur.

Secunda solutio. Aliter potest dici, quòd etiamsi sit periculum aliquod fideli, non prohibetur manere: maxime si est spes de conuersione infidelis, & non est simile de eo, qui iam est fidelis, quòd contrahat cum infideli. Nam multa tolerantur postquam sunt facta, quæ non permitterentur de nouo fieri: est autem causa potissima, quia cum contractum fuerit matrimonium inter istos infideles existentes, manet, postquam facti sunt fideles: & si fidelis vellet discedere ab infideli, cogeretur seruare continentiam illo viuente, de diuor. c. gaudemus. ideo vt non cogatur ad hoc, permittuntur manere fidelis, & infidelis: secus de fideli, qui cum infideli contrahere vult, quia etiamsi non contrahat cum illa, potest con D trahere cum alia, & non cogetur seruare continentiã, ideo non permittitur contractus de nouo cum infideli.

Tertium argumentum q. 75. tollitur, & improbatur responsio D. Tho. ad idem. Quæst. LXXXI.

AD tertium respondet præfatus B. Thomas quòd in primitiua ecclesia tempore Apostolorum indifferenter conuertebantur ad fidem Iudęi, & Gentiles, & ideo tunc vir fidelis poterat habere spem probabilem de conuersione vxoris, etiamsi conuersionem non promitteret; postmodum vero tempore procedente Iudæi obstinati erant magis, & Gentiles intrabant ad fidem, sicut tempore Constantini Imperatoris, & circa tempora illa, ideo nõ erat tutum tunc, vt fidelis cum Iudæo infideli cohabita- E ret, nec erat de eius conuersione spes, sicut de conuersione Gentilis, & ideo tunc fidelis conuersus poterat habitare cum Gentili, sed non cum Iudea, nisi de conuersione promitteret, & secũdum hoc loquitur decretum illud, sed nũc pari passu ambulant vtrique. s. Iudæi, & Gentiles, quia vtrique obstinati sunt, & ideo nisi vxor fidelis conuerti velit, non permittitur ei cohabitare, siue Iudæa, siue Gentilis sit.

Sed intellectus huius beati Doctoris ad decretum illud habet satis magnam difficultatem, quia non multum videtur conuenire iuri, neque intentioni illius literæ, neque expositorum; cum enim dicit, quòd in ecclesia primitiua, tam Gentilibus, quam Iudęis vxoribus cohabitabant viri fideles, verum est, immo erat bonum sic fieri, & Apostolus hoc vult. 1. Corinth. 7. cap. vbi non distinguit Iudeos, & Gentiles, sed generaliter dicit infideles vxores, vel infideles viros non debere dimitti, quòd vero addit procedente tempore, vt circa tempora Constantini induratos Iudęos, & tunc non debuisse fideles cohabitare eis, nisi expresse de fide promitterent, Gentiles vero non obstinatos, ideo cohabitandum eis sine expressa promissione, & de hoc tempore dicit intelligendum decretum illud: motiuum autem suum est, quia de Iudęis dicitur ibi, & non de Gentilibus. Sed dicendum, quòd hoc non multum conuenit, quia non inueniuntur iura facere differentiam inter infideles circa hæc, sed idem de omnibus illis decernitur; sed ibi dicitur de Iudæis, quia forte istud magis accidebat circa Iudęos, quam circa Gentiles, sed intelligitur extendi ad omnes infideles: sic patet extra de Iudæ. & Sara. c. cum sit nimis: vbi de Iudęis statuitur, quòd non præsint officijs publicis, in quibus aliquid agere possint contra Christianos, & in fine dicitur; hoc idem extendimus ad paganos, maxime, quia hic causa est communis, ideo non videtur aliquid accipiendum de Iudæis, quod non extendatur ad omnes infideles.

Gl. Ioan. in glossa fortis decretali. Cum autem dixit, quòd nunc pari passu currunt omnes, quia omnes æqualiter obstinati sunt, hic dicit eos currere pari passu, quia iura non distinguunt de eis, sed generaliter loquuntur de infidelibus. Sed cum addit, quòd nunc non permittitur fideli habitare cum infideli, nisi de conuersione promittat, debet intelligi contra voluntatem cõiugis fidelis, nam non tenetur fidelis cohabitare infideli, si noluerit, etiamsi infidelis illud petat, nisi infidelis statim promittat de conuersione, & tamen si fideli placeat cohabitare infideli, etiamsi ille non promittat de conuersione, non facit illicitum, & poterit sic manere per totam vitã, licet coniux infidelis nunquam conuertatur; ita iura volũt, & ita de facto seruat Ecclesia, & hoc patet, quia alias iura frustra distinguerent, quando infidelis vellet cohabitare fideli cũ contumelia, aut sine contumelia Creatoris, si nunquã liceret fideli cohabitare infideli, & tñ istę distinctiones sunt de iure nouo, vt de diuor. c. quanto, & c. gaudemus.

Sed de intellectu decreti illius variè sentitur: Ioannes enim in glo. dicit vno modo, quòd illud decretum correctum est per ius nouum de diuor. ca. quanto. vbi non soluitur matrimonium inter tales infideles.

Secundo dicit, quòd potest intelligi non generaliter, sed solum in casibus specialibus. s. cum non vult cohabitare sine contumelia Creatoris, vel cum trahit fidelem ad peccatum mortale, & tamen dicit, quòd non est tunc speciale in Iudęo, sed extenditur ad Gentiles.

Tertio dicit intelligi iu casu, in quo ambo isti fuerunt primo christiani, & postea alter factus est Iudeus; nam: tũc tenetur Iudeus reuerti ad fidem, quia est apostata, & si nõ fuerit reuersus, debet mulier ab eo recedere, vt dicit Aug. lib. de Adulterinis coniugijs, & habetur 28. quęst. 1. cap. nõ solum. Immo si postea rediret vir iste ad fidem priorem, non redderetur ei mulier, si foret iudicio ecclesię ab eo separata, sed posset intrare religionem eo inuito. de conuersione coniu. cap. mulier. si autem non fuisset iudicio ecclesiæ separata cogetur redire ad virum, de diuort. cap. de muliere. & ita est in cap. isto Iudęi, quia ibi admonentur, quòd priuabuntur consortio vxorum, nisi ad fidem catholicam transierint.

Quartus sensus est, ꝙ intelligatur specialiter in vxore, & non in viro: dicit enim, aliud est, si vir conuertatur ad fidẽ, aliud, si mulier: nam si mulier conuertatur ad fidem, ipsa debet recedere a viro, ne vir eam reuocet ad priorem errorem: secus si vir conuertatur, quia facilius possunt viri reuocare mulieres, quam è contrario, & tunc deberet intelligi generaliter hoc de omnibus mulierib. conuersis ad fidẽ, siue sint Iudæę, siue gentiles. Et tamen iste sensus non satis *Contra Ioannẽ.* cõuenit, quia Apostolus sciebat periculi drĩam inter virũ, & mulierem, & tñ sicut dixit non dẽre recedere virum fidelem a muliere infideli: ita dixit, ꝙ vxor fidelis non recedat a viro infideli. 1. Corin. 7. c. Secundo quia dedit ibi cãm huius, dicens, ꝙ sicut vir fidelis debebat manere cum vxore infideli, q a sanctificatur mulier infidelis per virũ fidelẽ, ita dixit, ꝙ non recederet vxor a viro, quia sanctificatur vir infidelis per mulierem fidelẽ. Illud aũt sanctificari est conuerti secũdum vnum sensum: ergo ita speratur, ꝙ vxor cohabitando deducat virum ad fidem, sicut vir vxorem, &

etiam iura non faciunt differentiam inter virum, & vxorē.

Omnibus autem istis expositionibus relictis dat gloss. ibi aliam dicens, sed melius credo, quòd intelligatur, quādo Iudæus existens Iudæus contrahit cum Christiana, & tunc conuenit iuri, quòd fiat separatio non solum quantū ad cohabitationem, sed etiam quantum ad vinculum: nam etiam inter tales non potuit tenere matrimonium, cum essent disparis cultus, quando contraxerunt, & secundum humanas leges puniri debebat vterque, sed Ecclesia, quæ non irrogat tales pœnas, admonet viros, vt conuertantur ad fidem, quòd si fecerint, permittit eos cohabitare, quia tūc ex nouo consensu inducitur inter eos matrimonium. Si autem noluerint viri conuerti, cum nullum vinculum matrimoniale sit inter eos, separat eos Ecclesia, & habet tunc mulier licentiam accipiendi alium virum. Iste sensus satis videtur conuenire literæ, in quantum dicitur: Iudæi, qui Christianas mulieres in coniugio habent; ac si diceretur Iudæi, qui acceperunt Christianas in coniuges, & tunc idē fieret de omnibus infidelibus viris, si accepissent Christianas vxores, nam aut conuerterentur ad fidem, aut vxores perderent.

Alia responsio gloss.

Determinatio auctoris.

Dicendum ergo, quòd vel ille est sensus decreti huius, vel intelligitur, quomodocunque vxor infidelis conuertatur ad fidem, q; vir teneatur aut ad fidem conuerti, aut dimittere illam. Si primus sensus teneatur, tenet verum etiam hodie decretum illud: si autem secundus sensus, dicemus, quòd est reuocatum per ea, quæ dicuntur de diuorr. cap. quanto & c. gaudemus, scilicet, q; non cogatur fidelis mulier dimittere infidelem virum, si conuerti noluerit, immo potest ipsa cohabitare ei, licet ille non possit eam cogere ad cohabitandum.

Ad quartum Argumentum quæstionis septuagesimaquintæ. Quæst. LXXXII.

AD quartum dicendum, quòd infideles contrahunt in gradibus vetitis, apud nos, & tamen non sunt vetiti apud illos, & postquam efficiuntur fideles, manēt in talibus coniugijs, eo quòd matrimonium verum contractum fuit inter eos, quando infideles erant de diuor. c. quāto: sed matrimonium verum, & legitimum non dissoluitur per fidem, & baptismum superuenientem, quia baptismus crimina tollit non coniugia. eod. tit. cap. gaudemus, & 28. q. 2. cap. si quis habuerit: ideo manebunt taliter copulati libere, postquam conuersi fuerint. eodem cap. gaudemus. & de consanguin vel affinit. cap. de infidelibus. Cum autē arguitur, quòd isti sunt fideles, aut alter eorum; & fideles non possunt in talibus gradibus habere coniuges, dicendū, q; interdicitur fidelibus accipere coniuges in talibus gradibus, & non habere: vnde si isti fuissent fideles, quando contraxerunt, non permissum esset eis cōtrahere in talibus gradibus, sed quia erant tunc infideles, & licite contraxerunt, licet eis postea ad fidem transeuntibus manere in eo, quod non erat eis peccatum, quando infideles erant.

Ad quintum arg. q. 75.

Ad quintum dicendum, q; quidam infidelium accipiūt multas vxores, & isti, si conuertantur, non manebunt cum eis, sed an cum aliqua, vel cum qua quis maneat, iam supra declaratum est; hoc autem certum est, quòd non licebit viro manere cum pluribus, aut cum duabus saltem. de diuort. cap. gaudemus, & ita est, quia fidelibus non licet manere cum multis: non quasi sit hoc contra aliqua statuta, vel mores Christianæ religionis, sed quia infidelibus ipsis, quando erant infideles, non licebat cum pluribus contrahere, sed cum vnica: ergo cum ad fidem redeunt, in qua illicita non permittuntur, non licebit eis manere cum pluribus mulieribus, vt supra diximus.

Ad sextum arg.

Ad sextum dicendum, quòd nobis non licet repudiare vxores, neque accipere repudiatas ab alijs: & ita, si infideles ad fidem conuertantur, non licebit hoc eis post conuersionem: ante conuersionem autem hoc faciebant, velut licitum sibi ex legibus suis; & tamen non erat licitum, vt magis supra declaratum est; ideo si repudiauerit infidelis vxorem, & post conuertatur, non poterit illa viuente aliam habere, & si, quando conuertitur, habeat aliam, non licet ei cū illa manere, sed reconciliabit sibi, aliam: quod si non fecerit, vel aliquo casu illa non redierit ad eum, non poterit

u. 29. 1130. &

F aliam accipere ea viuente, nisi si illa non velit cohabitare viro, aut non sine contumelia Creatoris: in alleg. cap. gaudemus. de his, quæ pertinent ad hæc tria argumenta, adhuc infra tangemus.

Cum fideli conuerso liceat manere cum coniuge infideli, an possit eam abijcere, vel cogatur cohabitare ei, quandiu illa velit habitare sine contumelia Creatoris. Quæst. LXXXIII.

EST etiam dubium supposito, quòd fideli conuerso liceat manere cum infideli coniuge, an possit abijcere illam, vel cogatur habitare cum ea, quandiu illa velit cohabitare sine contumelia Creatoris.

Aliqui dicunt, q; cogitur cohabitare, quia Apostolus videtur hoc mandare, q; vxor non discedat a viro infideli cō-
G sentiente cohabitare; & similiter vir infidelis a coniuge infideli.

Secundo, quia maius est vinculum vxoris ad virum, quā serui ad dominum: sed seruus non soluitur a vinculo seruitutis, etiamsi ipse sit prius infidelis, & postea efficiatur fidelis 1. Corinth. 7. ergo multo minus soluetur vinculum matrimoniale, ergo cohabitabit fidelis infideli ex necessitate.

Tertio, quia nullus potest præiudicare alteri sine suo cōsensu: sed vxor infidelis habet ius in corpus viri ipsidelis: si ergo in viro econuerso ad fidem non haberet idem ius, præiudicaretur ei, ergo aut habet idē ius, aut non; si habet, ergo cogetur cohabitare vxori eo modo, quo prius cogeretur, & sic non poterit discedere fidelis, si autem post conuersio-
H nem non habet infidelis idem ius, quod prius in corpus coniugis, sequitur, q; post conuersionem præiudicetur manenti in infidelitate; ergo non licebit coniugi infideli transire ad fidem sine consensu coniugis manentis in infidelitate: sicut non licet viro intrare religionem, aut ascendere ad ordines sacros sine consensu vxoris, quia per hoc præiudicatur ei, cum cogatur continere, & tamen absurdum est, q; non liceat vni coniugi transire ad fidem sine consensu alterius. Ergo dabitur, q; maneat idem ius cohabitationis, quod prius infideli ad fidelem.

Quarto, si quis contrahat scienter cum ancilla, siue ipse liber sit, siue seruus, non licebit ei recedere ab ea propter diuersitatem conditionis: sed infidelis, quando contraxit cū infideli, sciebat ipsum infidelem; ergo etiamsi postea efficiatur disparis cultus, non licebit recedere.

I Quinto videtur ex parte viri, q; si factus sit ipse fidelis non liceat ei recedere ab vxore infideli, quia poterunt habere filios communes, & quia partus sequitur ventrem, si vir fidelis recederet ab vxore infideli, manerent filii cum matre in periculum salutis, ergo vt filii non pereant, tenebitur fidelis non dimittere infidelem.

Sexto, quia adulter non potest dimittere adulteram, etiā antequam agat pœnitentiam de adulterio, sed de infidelitate, & adulterio idem est iudicium; ergo non poterit dimittere vir fidelis infidelem.

Dicendum, quòd quando alter coniugum infidelium cōuertitur ad fidem manente alio in infidelitate, potest fidelis cohabitare infideli, si voluerit; maxime si hoc faciat sperans de illius conuersione, vt sup. diximus; & tamen non cogitur manere cum eo, sed liberum est sibi cohabitare, vel
K recedere: sic patet, 28. q. 2. cap. si quis gentilis, scilicet, si quis gentilis gentilem dimiserat vxorem, ante baptismum, post baptismum in potestate eius erit habere, vel non habere, intelligendo, q; repudiauerit eam sine causa, nam tunc si illa maneat infidelis conuerso eo ad fidem, manet libertas viro cohabitandi ei, vel non. Et si velis calumniari contra intellectum huius habes. c. causa, & q. c. hic distinguendum est. vbi of nolentem non cohabitare, licet quidem dimittere, sed non ea viuente aliam ducere.

Causa autem quare liceat fideli cohabitare, vel recedere est, quia infidelitas est fornicatio quædam, & tamen pro fornicatione licet viro abijcere vxorem, vel retinere eam cohabitantem sibi de conuers. coniuga. capit. gaudemus: ergo de infidelitate idem erit, quando actualiter manet alter coniugum in infidelitate, quia non est tunc emendatus de fornicatione. Quod sit infidelitas fornicatio, dicit illud August.

Probatio S. Thom. ad conclusionem.

August.lib.de Adulterinis coniugiis.& 28.q.1.cap.non solum.s.non solum mechatio est illius,qui carnē suam coinquinat,sed etiam qui simulacrum facit,mœchatur. Etiam causa est diuersitas vitæ, quando quis transit ad aliam vitam,absoluitur ab eis,quæ erant vitæ prioris,sicut transiēs ad religionem absoluitur a votis omnibus,quæ emisit in seculo,& non tenetur exequi aliquod illorum,de voto,& voti redemp.cap.scripturæ. sed transiēs de infidelitate ad fidem mutat vitam, quia moritur priori statui,ideo non tenebitur cohabitationi ad infidelem, cui prius tenebatur; ista ratio est B.Thomæ,& aliorum.Sed non multum satisfacit, quia si per mutationem vitæ huius absolueretur ab omnibus prioribus obligationibus,quas inciderat in statu, vel vita infidelitatis, cum ibi contractum fuisset matrimonium,alias solueretur a vinculo illius,et ita posset cum alia contrahere. Sed falsum est,quia si fidelis recedit ab infideli,non potest aliam accipere etiam ad fidem Christi conuersam, vt dicetur: ergo non absoluitur propter cōuersionem ad fidem generaliter ab omnibus obligationibus. & ideo licet absoluatur a necessitate cohabitandi, non absoluitur propter hoc,sed propter aliquid aliud. Secundò patet, quia si per conuersionem ad fidem absolueretur fidelis ab omnibus obligationibus, quibus prius tenebatur,cū actio,vel obligatio extincta non resurgat,non teneretur ille fidelis ad cohabitandum coniugi, etiamsi conuerteretur,& tamen quandocunque postea cōuertatur,antequam fidelis transeat ad alia vota, tenetur ei cohabitare, etiamsi culpa præcessisset, vt pote,quia requisitus noluisset conuerti,de diuor.cap.gaudemus. ergo non fuit extincta obligatio iuris cohabitandi per conuersionem ad fidem.

Probatio auct. ad conclusionē Aliter ergo dicendum est,quod infidelis,cum conuertitur manente altero coniugum in infidelitate, statim habet ius manendi cum infideli, vel recedendi ab eo, & si reclamet,qui manet in infidelitate, vt restituatur coniux ei ad cohabitandum, non auditur, Primò, quia manet in fornicatione non correctus,ergo non cogitur coniux ad cohabitandum ei. Secundò,quia ex culpa sua priuatur iure cohabitandi in fidelis.s.quia conuerso altero coniuge, ipse nō conuertitur,& ideo non mirum, si ex eius culpa pereat ius cohabitandi,& tamen si ipsum peniteat, & conuertatur re integra,remanet ei ius cohabitandi,quia tenetur fidelis recipere illum ad cohabitationem. Tertiò, propter periculum,quia nemo debet cogi se exponere periculo, & maxime periculo fidei,cum istud sit maximum periculum, & tamen aliquis conuersus ad fidem est ita tener,quod si aliqualiter competatur a coniuge infideli, peruerteretur; debet ergo dari licentia cōuerso ad fidem,vt cohabitet, vel non, sicut viderit sibimet expedire.

Argumenta quæstionis superioris soluuntur. Quæst. LXXXIIII.

NVNC respondendum est ad ea, quæ dicuntur in contrarium. Ad primum dicendum,quod de dicto Apostoli quomodo accipiatur, infra quæretur specialiter. Ad secundum dicit dictus B. Thom. quod non est sic de obligatione serui, sicut coniugum, quia seruire non repugnat perfectioni Christianæ, quæ consistit in humilitate, cū seruire sit humilitatis,sicut aliquo modo repugnat vsus matrimonij, ideo magis absoluitur a matrimoniali opere, quam a seruitute. Aliter dicit, quòd non est simile, quia seruus obligatur domino,sicut possessio eius, vt dicit Arist. 5.Ethicorum,& libro primo Politic. vel sicut pecunia possidentis, quia seruus est pecunia domini sui. Exodi cap. 21. coniuges autem no.i obligantur sic,sed habent velut contractum societatis mutuæ, cum vocent eos iura socios humanæ,& diuinæ domus,& ista societas dissoluitur per hoc, quod alter eorum manet in infidelitate, cum non sit societas lucis ad tenebras,nec fidelis ad infidelem. Sunt autē vera præcedentia,& maximè secundum, quod non potest in dictam idem de seruo,& cōiugibus, quia seruus cum sit res possessa,non est ad eum iustum, vt intustum, vt dicitur libro quinto Ethicorum,vnde neque attenditur, quid ei bonum,vel malum sit,sed quid domino,& ob hoc neque per conuersionem ad fidem mutatur aliquid de seruitute,coniuges vero sunt vt liberi,& iudicantur ad paria, de diuort. cap. gaudemus. ideo inter eos consideratur, quid iustum, & quid iniustum sit, & competit vni ius contra alterum; vnde conuerso ad fidem competit contra infidelem,quòd eum excludere possit a cohabitatione propter causas supra positas.

Sed adhuc quantum ad seruum dicēdum,quòd aliquid facit fides; nam infideles non possunt habere seruos fideles,siue eos,qui fideles sunt,siue eos,qui erant infideles, & volunt effici fideles, & possunt Christiani redimere illos inuitis possessoribus, & tenentur eos dare pro certo pretio, scilicet,quemlibet seruum pro duodecim solidis,& si Iudæi voluerint,vel alij infideles eos retinere, exeunt in libertatem.extra de Iudæis,& Saracen.cap.præsenti. & cap.multorum. & adhuc adstringitur Iudæus nullum fidelem seruum habere causa seruitij,nam si habuerit,statim efficitur liber nullo pretio dato; si autem emerit seruos baptizatos, vel baptizari volentes, tenetur exponere eos venales infra tres menses,quod si non fecerit, non licet iam ei vendere illum,nec alicui eum emere,sed nullo dato pretio exibit in libertatem,& quando vēdiderit tales seruos, cogetur quēlibet dare pro duodecim solidis, eod. tit. cap.nulli Iudæo. & ideo dicendum, quod circa seruitutem nihilnm immutat fides, nam fides superueniens liberat a seruitute, non quidem a seruitute, qua tenebatur fidelis fideli, sed qua tenebatur fidelis infideli, & ab illa non absolute, sed in modo supradicto.

Solutio D.Thom. ad tertium argumentum q.83. reijcitur. Quæst. LXXXV.

AD tertium dicit idem Beatus Thomas, quòd vxor non habebat ius in corpore viri, nisi quandiu in vita illa manebat,in qua contraxerant,quia mortuo viro soluta est mulier a lege viri,ad Rom.septimo capitulo, ideo si postquam vir mutat vitam,moriens priori vitæ ab ea discedat,nullum fit ei præiudicium;transiens autem ad religionem moritur spirituali morte,& non corporali, & ideo, si matrimonium sit consummatum, non potest vir sine cōsensu vxoris ad religionem transire, potest tamen ante copulam carnalem,quādo est tantum copula spiritualis, sed ille,qui ad Baptismum accedit, corporaliter Christo consepelitur in morte, & ideo a debito reddendo absoluitur et post matrimonium consummatum. Et concludit,quod dicendum est vxorem pati ex sua culpa,s. quia non conuertitur,& ita non est ei præiudicium.

Dicendum, quòd prior ratio D. Thomæ non multū est iuridica,quia pertinet ad metaphoras. Et primò, quia dicit,quod nō habebat ius mulier in corpore viri,nisi quandiu manebant in vita illa,in qua contraxerant, nam si hoc esset,cum vir mutat vitam per cōuersionem, expiraret ius cohabitationis,& actuum matrimonialium,sed ius, q̄ extinguitur semel,nō reuiuiscit, ergo postea nō competeret, sed competit,quia statim,vt conuertitur infidelis, tenetur fidelis prius conuersus admittere eum ad cohabitationem in alleg. cap.gaudemus. ergo non fuit extinctum ius, vel non est verum,quod solum in illa vita competeret, in qua contraxerant. *Confut. S. Tho.*

Secundo patet,quia si solum in illa vita competeret cohabitatio materialis,sicut non competeret infideli cohabitare fideli; ita neque competeret fideli,cohabitare infideli,quia iam nō erant in ea vita,in qua prius, & tamen hoc est falsum,quia fideli licet cohabitare infideli, si voluerit; & licet ei cogere infidelem ad cohabitationem,vt supra dictum est, & infidelis peccat recedendo,quando vult fidelis cohabitare,vt infra dicetur: ergo non est verum,q̄ propter diuersitatem vitæ fit illa mutatio: & sic ex hac parte non tollitur aliquod præiudicium coniugis. *In q. 86. & 87*

Tertio,quia allegat in similitudinem, quod mortuo viro soluta est mulier a lege viri, & ideo sic cum vir moriens priori vitæ discedat,non sit præiudicium vxori. Hoc non stat, quia illud dictum Apostoli intelligitur de morte corporali,& vera,in qua soluitur omnis obligatio pure personalis,sed ista vita,& mors accipiuntur spiritualiter, vel ciuiliter,ideo non tollitur aliqua obligatio personalis huiusmodi; & ratio est, quia matrimonium habet actus personales ex parte corporis,& non animæ: mutatio autem secundum

cundum fidem est spiritualis, & non corporalis; ideo manente vita corporali, secundum quam sunt actus matrimonij, non soluitur obligatio materialis per mutationem vitæ spiritualis, quæ ad matrimonium nihil facit.

Ratio S. Th. quare matrimonium dissoluitur p cõuersionē ad fidem nõ tamē p ingressum religionis, impugnatur.

Deinde dare vult rationem dictus B. Thomas, quare infidelis coniux possit conuerti ad fidem sine alterius coniugis consensu: & non possit vir ad religionem transire sine consensu coniugis; & dicit, q transiens ad religionem moritur morte spirituali, & non corporali, ideo nõ potest post consummatum matrimonium transire ad religionem sine consensu coniugis, sed ad fidem transiens moritur morte corporali, quia consepelitur Christo corporaliter in morte, ideo in debito reddendo liberatur.

Sed ista non stant, quia non videtur hic differentia quãtum ad mortem, quod vna sit corporalis alia spiritualis: sed videtur vtraque spiritualis, cum homo viuat adhuc vita naturali, & ideo idem debet fieri in vtroque: quia & ista est quarta ratio.

Quinto, quia cum dicitur, quod cõuersi moriuntur morte corporali, quia consepeliuntur corporaliter Christo in morte, dicendum, q conuersi dicuntur consepulti Christo ad Rom. 6. cap. per Baptismum, in quãtum, sicut Christus moriens occultatus est in sepulcro, ita conuersi baptizantur, in quo Baptismo merguntur corporaliter in aqua, & absconduntur: fit autem Baptismus ad hoc, quod moriamur peccatis. i. in nobis peccata moriantur: non tamen cõuersi vere Christo sepeliũtur corporaliter, quia neque corporaliter moriuntur, ideo neque erunt in eis ea, quæ competunt vere morientibus, quale est solui ab obligationibus personalibus. Et tamen ad distinguendum inter mortem spiritualem, & corporalem, oportebat, q poneretur vera mors corporalis, ideo dicẽdum, quod vtrobiq; est mors spiritualis, & mutatio vitæ spiritualiter, & non personaliter, cum maneat eadem persona.

Sexto, quia, si conuersio iudicaretur mors corporalis, nõ solum absolueretur fidelis a debito, & cohabitatione, sed etiam a vinculo matrimonij, sicut mortuo viro soluta est mulier a lege eius, & potest alium virum accipere, & etiãsi ille resurgat, & illa nondum acceperit alium, non cogitur accipere illum, sed potest accipere alterum, & tamen non absoluitur a vinculo, quia non potest ille accipere aliam ea viuente, vt in c. gaudemus. ergo non accipitur vt mors naturalis.

Responsio Auctoris ad tertium argumentum. quæst. 83.
Quæst. LXXXVI.

DICENDVM igitur aliter ad argumentum, quod nullus potest facere alteri præiudicium sine eius cõsensu, vel culpa, aut etiam causa, cum autem hic duo infideles coniuges contrahunt, ius habent mutuo in corpora sua, & istud ius non perdit aliquis eorum sine cõsensu, culpa, aut causa; hic autem ex parte infidelis coniugis nõ fuit consensus, est autem culpa, & causa, culpa quidem est duplex. Prima, quia quando vnus transit ad fidẽ, manet alius in infidelitate, quæ est fornicatio spiritualis, de qua non vult purgari, in quantum non vult deserere illam, ideo iustum est, q perdat ius cohabitandi, sicut quando alter cõiugũ fornicatur carnaliter, perdit ius cohabitãdi alteri coniugi, sine consensu, & tamen per culpam, scilicet, fornicationem. Secundo consideratur culpa, quia, etiamsi infidelitas non iudicaretur fornicatio, est tamẽ quidam status malus, in quo nemo manere debet, sed quilibet tenetur de illo exire. Cum autem alter coniugum exit de illo, & alius non, est in culpa, qui non vult exire, & præiudicaret coniugi conuerso manendo in illo statu, si cohabitaret, propter disparitatem cultus, ideo cum nolit recedere a culpa ista, non est ei præiudiciũ, si recedat coniux fidelis ab eo. Causa etiam est hic, quod sæpe aliqui priuantur iure suo sine culpa, etsi nõ sine causa extra de diuor. cap. quanto. §. Nec obstat, q a quibusdam forsan obijcitur, q fidelis relictus non debeat iure suo sine culpa priuari, cum in multis casibus hoc contingat: & circa matrimonium, & sponsalia hoc tenet, de sponsalibus patet, vt si fiat mulier, cum qua de futuro sunt contracta spõsalia, leprosa, vel paralytica, vel nasum, aut oculos amittat, dissoluuntur spõsalia. extra de iu- F reiuran. cap. quemadmodum. & tamen in hoc præiudicatur mulieri, quæ perdit sponsum, & forte non recuperabit alium, & tamen non intercidit ibi culpa vxoris, cui præiudicatur: fuit tamen causa aliqua ex parte eius. s. quia incidit in hęc mala. Similiter in matrimonio, si vir transeat ad infideles, cum essent ambo fideles, quando contraxerunt, nõ poterit vxor relicta accipere alium virum, sed cogitur continere. de diuor. cap. quanto. §. Nec obstat, q a quibusdam obijcitur, q fidelis relictus non debeat iure suo sine culpa priuari, cum in multis casibus hoc contingat, vt si alter coniugum incidatur. Et tamen hic dato, quod coniux infidelis nullam culpam haberet in non transeundo ad fidem, vel in remanẽdo in infidelitate, in qua natus est; adhuc esset causa ex parte eius, qui conuertitur. s. q non cohabitat fidelis secure infideli, cum habeat magnũ offendiculum ad recedendũ a fide, in qua adhuc tener est: & quia G fides est magni priuilegij, eo q ibi est tota salus, quia sine ea non est possibile placere Deo. ad Hebr. 11. cap. absoluitur a Deo fidelis a cohabitatione cum infideli.

Cum autem postea addebatur dicendo, quod nõ potest præiudicare vir vxori, sine consensũ eius in eo, qui transit ad religionem, vel vult promoueri ad sacros ordines: nam non potest fieri sine consensu vxoris, ita ergo erit, quod nõ possit transire alter coniugum a fide, sine cõsensu alterius, vel si potest transire, non debet præiudicari non transeunti: & ita manebit ei ius cohabitandi; dicendum, quod ad transeundum ad fidem, non requiritur aliqua licentia cõiugis; immo qui non dimittit patrem, & matrem, vxorem, & filios propter Christum, non habebit partem cum Christo, & ita dimissio est maxime, quando illi obstant conuer- H sioni ad fidem, quia tunc relictis illis, & contra volũtatem eorum ad fidem veniendum est, & ita non exigitur cõsensus vxoris. Cum dicitur non requiritur consensus coniugis: ergo non potest ei præiudicari; dicendum verum esse nisi culpa, vel causa intercidant, & tamen quando conuerso altero coniugum alius non conuertitur, est in culpa, qui non conuertitur, sicut supra ostendimus, & etiamsi culpa non intercideret, est ibi causa: ergo non præiudicatur manenti in infidelitate, sed priuatur iure cohabitandi, cum iuste id fiat.

Et cum dicitur de transeunte ad religionem, vel sacros ordines, non est idem; nam non recipitur vir in monasterio, nisi de licentia vxoris in certo modo, vel si ipsa pariter ingrediatur. de conuer. coniu. cap. cum sis. & cap. vxoratus. Etiam ad ordines non permittitur promoueri, nisi de I consensu vxoris eodem tit. cap. coniugatus, & si aliquis virilicus in episcopum promouendus sit, non potest id fieri, si vxor eius non profiteatur religionem: eodem tit. cap. sane si coniugati. requiritur autem prædictus consensus, quia est in præiudicium vxoris; nam cogitur mulier, quæ dedit viro licentiam intrandi religionem, vel ascendendi ad sacros ordines, intrare monasterium, si est iuuencula, & de incontinentia suspecta. eodem tit. cap. significauit. & si est non suspecta, vt quia antiqua, cogitur saltem cõtinere. eodem tit. cap. cum sis. & cap. vxoratus. & cap. significauit. & propter istud pręiudicium magnum, quod ei fieret, requiritur consensus eius. Sed in conuersione ad fidem non requiritur cõsensus coniugis, aut alicuius personę, quia Deus obligauit ad istum transitum. In transitu vero ad religionem, vel ascensu ad ordines sacros est aliud, quia neutrum K istorum est necessarium ad salutem, quia sine isto est salus, & non est sic de fide, ideo in vno exigitur consensus coniugum, in altero non exigitur.

In cõuersione ad fidẽ non requiritur consẽsus vxoris; in transitu vero ad religionem sic.

Secundo, quia si quis velit ad religionem transire, non est propter hoc vxor eius in culpa, si non transeat, ideo nõ debet priuari iure suo. Etiam quia non insurgit ibi aliqua causa, quare hoc fiat, propter q vnum de duobus fier. s. q aut in transitu vnius coniugis ad religionis statũ, vel ascensum ad sacros alter coniugum nõ priuabitur iure cohabitationis, & operum coniugalium, aut non poterit transire sine alterius consensu. Primum nõ potest dari, quia status religionis, & ordinum sacrorum de se importat continentiam perpetuam, vel ex voto expresso, vel ex tacito, immo per ista sola duo solennizatur votum castitatis, vt patet de voto, & voti redempt. cap. quod votum. lib. 6. ideo dabitur secundum, scilicet, quod non liceat vni sine consensu alterius

teriııs tranfire ad religionem,& in tantũ non licet,ꝙ ſi fiat transitus,etiamſi tranſiens profiteatur,reuocatur ad ſeculum inuitus petente altero coniugum. de. conuer.coniu.c. quidam.& cap.placet,& ſicut fit hoc, quando vnus ſine licentia alterius intrat, vtpote ſi ignorante alio, vel inuito eo, ita etiam fit,ſi de licentia alterius ingrediatur, & ſit licentia non legitima, vtpote,extorta per metum, vel dolum.eodem tit.c.accedẽs. Secus autem in eo,qui ad fidem conuertitur,quia neutrum iſtorum duorum datur.ſ.ꝙ cõſenſus requiratur, vel non præiudicetur ei, immo conſenſus non requiritur, & præiudicatur manenti. De primo eſt cauſa, quia conuerſio ad fidem eſt de tribus maxime neceſſarijs, & ita non debet pendere ex voluntate alicuius alterius. De ſecundo eſt cauſa, quia tranſeunte vno coniugum ad Religionem Chriſtianam,alius eſt in culpa, ſiue non tranſeundo, ſiue quia eſt in fornicatione,& non corrigitur.& iſta eſt ratio diuerſitatis,vt ſine conſenſu agatur,cum ei præiudicetur.

Ad quartum argumentum quæſtionis 83. ſolutio,
Quæſt. LXXXVII.

AD quartum dicendum,ꝙ nõ eſt ſic de coniugio ſeruorum,vel ſerui,& liberi,ſicut infidelium,quia cõditio ſeruitutis, niſi ignoretur, nõ facit perſonam illegitimam ad contrahendum;diſparitas autem cultus,ſiue ſciatur, ſiue non,ſemper facit perſonas illegitimas, & adhuc magis illegitimas, quando hoc ſcitur; & ideo ſicut ſe habent iſta a principio contractus,ꝙ non eodem modo impediunt,ita ſe habebunt poſt contractum,ſed ad contrahendum non impedit diſparitas conditionis,vel ſeruitus in altero,ſiue vtroque,niſi ignoretur,ideo contracto ſemel matrimonio non habet alter illorum rationem impediẽdi in vinculo,vel cohabitatione:de diſpari cultu ſecus,quia ſiue ſciatur,ſiue non, ſemper ſunt perſonæ illegitimæ, ſed differt,quia ſi ſcienter contrahunt, puniuntur,ſi non ſciẽter, diſſoluitur contractus,& non puniuntur,ergo ſi contraxerunt exiſtentes vnius cultus, & poſtea facti ſunt diſparis cultus,vtpote, altero ad fidem conuerſo, licet non tollatur vinculum,mutatur aliquid circa cohabitationem contra eum,qui conuerti non vult.

Ad quintum argumentum quæſtionis. 83.
Quæſt. LXXXVIII.

AD quintum dicendum, quòd non cogitur fidelis cohabitare infideli propter prolem ſuſceptam, ne ſit ei periculum ſalutis animæ;nam etiam ſine iſta cohabitatione prouiſum eſt de iure hoc. Circa ꝙ dicendum, ꝙ ſi infidelis, quorum alter conuerſus eſt ad fidem, habeat filios communes,aut illi nati,vel concepti ſunt,quando parentes erant fideles,vel quando infideles.Si primo modo, etiamſi parentes ambo, vel alter ipſorum ad infidelitatem tranſeant, debent eſſe filij Chriſtiani,& illis inuitis debent baptizari. Vt ſi duo eſſent fideles nati, & tales manentes contraxerint, filioſque ſuſceperint,etiamſi ambo parentes labantur in errorem paganorum, i.fiant Saraceni, vel Iudæi, cogentur filij ipſorum eſſe Chriſtiani, quia ſunt filij Chriſtianorum iuxta.cap.mulier.de conuer.coniu. & cap. quanto.de diuor.vbi fidelis tranſit ad infidelitatem, & verum eſt,ꝙ quantum ad iſtos non eſt diſtinguendum de filijs eorum natis ante lapſum in errorem,vel poſt,quia per lapſum non deſierunt iſti eſſe Chriſtiani, & cogentur per pœnas redire ad fidem extra de apoſta. c.quidã ſicut.ideo nati ex eis,ſiue ante lapſum, ſiue poſt,ſunt filij Chriſtianorum;& nati eo tempore,quo parentes erãt Chriſtiani, ideo ſine dubio tam inuitis parẽtibus, quam inuitis ipſiſmet ad fidem trahentur. Nam ſi paruuli educentur apud tales parentes lapſos in errorem, eripi debent de manibus eorum, & baptizari,ne eos peruertant.Si autem contingat eos venire ad ætatem adultam, & velint manere in errore infidelium,in quo nati ſunt,vel educati,& nolit baptizari,cogentur ad ſuſcipiendum Baptiſmum, vel occidentur per poteſtates ſeculares, cum filij Chriſtianorum ſint, quemadmodum ſi quis natus eſſet de parentibus Chriſtianis, & inter Chriſtianos, & per negligentiam parentum, aut ali-

Filij infideliũ, quorum alter ſit conuerſus an debeant baptizari. Et ſi ſũt filij huiuſmodi adulti, an poſſint cogi,vt recipiant baptiſmum.

A

B

C

D

E

quo caſu non baptizatus fuiſſet,& poſtea veniens ad ætatẽ adultã cognito,ꝙ nõ eſſet baptizatus, nollet baptizari,deberet baptizari inuitus,vel occidi,& tenetur iſte ad pœnas apoſtatarũ,nã nihil aliud eſt,ꝙ aliquis,poſtq̃ Chriſtianus fuit, recedat a fide miſcens ſe ritibus Iudæorum,vel paganorũ, quam quod aliquis natus de parẽtibus Chriſtianis,& ideo debitus fidei Chriſtianæ nolit illam profiteri recuſando Baptiſmum,vterque enim recedit ab eo, ꝙ tenetur ſeruare,ideo ambo incurrunt crimen apoſtaſiæ,& velut apoſtatæ ſunt puniendi:& ideo circa filios talium nulla diſtinctio eſt habenda.

Si autem infideles ſint ex origine, & filios genuerunt manentes in infidelitate, & poſtea conuertantur ambo ad fidem,vel alter eorum,dicẽdum,quod aut, quando cõuertuntur ipſi,ſunt filij eorum adulti,id eſt,qui iam vſum rationis habent,aut non. Si adulti ſunt,nihil differt de parentibus,an ambo conuertantur,vel alter ipſorum,quia nihil pertinet ad filios: nam cum illi ſui iuris ſint quantum ad ſpũalia,ſicut poterãt ſpõte conuerti inuitis parentibus; ita poſſunt manere in infidelitate inuitis parentibus, & non cogentur illi ad fidem, licet parentes ambo conuertantur, & proclament conuerſionem filiorum.

Errant autem aliqui in hoc dicentes, quod,ſi filij huius ſint adulti, eſt in eorum poteſtate ſequi parentem conuerſum,vel manentem in infidelitate,ac ſi dicant,ꝙ alterum oportet ſequi:ſed liberum eſt ſequi hunc, vel illum; ſed hoc falſum eſt;primò,quia tunc, quando ambo conuerterentur, tenerentur filii conuerti, ꝙ falſum eſt, quia, ſi iſti ſint adulti, cogerentur ad fidem, quod non ſtat:ad fidem enim non ſuſceptam nemo cogitur aſſumendam, ſuſceptã autem cogitur obſeruare:de apoſta.c.quidam ſicut.Secundo,quia ſi ſequerẽtur filii aliquẽ parentum, aut eſſet hoc, quaſi neceſſe eſſet ſequi hunc,vel illum, aut quia poſſent ſequi pro volũtate ſua:ſi eſt ſecũdus modus, ſicut datur,ꝙ ſequantur filii parentes, ita dabitur, ꝙ non ſequantur, ſi neutrum ſequi velint. Si autem ſequerentur eos,quia neceſſe eſſet ſequi alterũ ipſorũ: oporteret ſequi ſemper patrem, & nunquam matrem,cum mater non habeat filios in poteſtate, ſed ſolum pater.Inſtit.de patri.pote.per totũ, & de conuer.infidel.c.ex literis.Et tamen falſum eſt, quia poſſunt,quem voluerint,ſequi: ideo nõ eſt intelligendum, ꝙ poſſint ſequi alterum parentem,quaſi teneãtur vnum ſequi, cum poſſint ſequi neutrum:nam ſi ambo maneant in infidelitate, & ipſi velint conuerti,neutrum ſequentur filii,& ſi ambo conuertantur,& filii nolint conuerti, neutrũ ſequentur.

Altero parentum conuerſo an filij baptizari debeant.
Quæſt. LXXXIX.

CIRCA adultum ergo dicendum,ꝙ non eſt alia regula,niſi quod pro arbitrio ſuo conuertetur, vel manebit in infidelitate, & vocatur adultus, qui habet vſum rationis cuiuſcunque ſit ætatis: nam licet maneat tunc in prima poteſtate,nihil nocet,quia quantum ad ea,quæ Dei ſunt,quilibet eſt ſui iuris: vt ad fidem,& ad intrandum religionem,& ad contrahendum matrimonium,& non poteſt arctare ad aliquid patria poteſtas; colligitur hoc extra de Iudæis, & Sarace.c.ſicut Iudæi.ſ.ſtatuimus, vt nullus inuitos,vel nolentes Iudæos ad baptiſmum venire compellat:ſiquis autẽ ad Chriſtianos cauſa fidei confugerit, poſtquam voluntas ipſius fuerit patefacta, Chriſtianus abſque calumnia efficiatur; & ita cuiuſcunque voluntas patuerit, ꝙ Chriſtianus eſſe velit, efficietur Chriſtianus: ſed voluntas patefit per verba,& ſigna in quocũque perueniente ad ætatem,qua ratione vtitur,ergo cum oſtendit, ꝙ Chriſtianus effici velit,non obſtabit cõtradictio parentum, & ideo dicitur abſq; calumnia,i.nullus diſſenſus,vel poteſtas poſſit in hoc impedire,ẽ contrario ergo quantum ad eum, qui iam ratione vtitur ſola voluntas ſufficit ad hoc, ꝙ maneat in infidelitate,nam ſicut parentes infideles nõ poſſunt obſtare,ꝙ ille conuertatur ad fidem, ita ipſi conuerſi ad fidẽ non poſſunt compellere filium ad fidem,ſi ille vult manere in infidelitate. Si autem ſit filius paruus,qui nondũ venit ad vſum rationis, eſt dicendum;ꝙ aut ambo parentes conuertũtur,aut alter tantum. Si ambo conuertuntur manebit

nebit filius cum eis, si autem alter tantum conuertitur, est dubium in cuius potestate manere debeat filius. Aliqui dicunt, ꝙ aut est filius maior triennio, aut minor, si maior dicunt, quod apud patrē manere debeat, si autem est minor apud matrem, quia talis est distinctio apud iura humana, apud quem parentum manere debet filius, quando diuortium fit. C. de patri. pote. l. neque filium. Sed dicendum, ꝙ in hoc casu est absolute dicendum, quod manebit filius penes parentem fidelem, & cessat hic ratio ætatis, & patriæ potestatis ob fauorem fidei, extra de conuer. infide. cap. ex literis. Ratio ętatis cessat, quia etiamsi sit infans trium, vel quatuor mensium, vel vnius diei, & conuertatur pater tantum, manebit apud patrem: ratio patrię potestatis cessat, vt si sit filius quadriennio maior, si conuertatur mater tātum eam sequetur, cum tamen deberet sequi patrem, sub cuius patria potestate est, & de familia patris est, & non matris, in alleg. cap. ex literis. Ista regula apertius traditur. 28. q. 1. cap. Iudæi. vbi agitur de natis ex patribus Iudęis, & mulieribus Christianis; filij autem, qui ex talibus nati sunt, fidē, atque conditionem matris sequantur, similiter illi qui procreati sunt ex infidelibus mulieribus, & fidelibus viris, christianam sequantur religionem, non iudaicam superstitionem. Et sicut hi sequuntur semper parētem fidelem, quando non cohabitat, ita si manentibus parentibus in infidelitate filius, qui peruenit ad vsum rationis, conuerti velit, auferetur de potestate eorum, & perdit pater tunc patriā potestatem, & per officium iudicis auferentur filij parētibus, & constituentur apud honestos viros, vt ibi discant mores, & fidem. 28. q. 1. cap. Iudæorum. §. Iudæorum filios, vel filias, ne eorum inuoluantur erroribus, ab eorum consortio separari decernimus deputandos, aut monasterijs, aut christianis mulieribus, ac viris Deum timentibus, vt sub eorum conuersatione cultum in melius discant, atque in melius instituti, tam in moribus, quàm in fide proficiant.

F pater, vel mater potest eum facere baptizari, & hoc potius faciendum est, quam expectandum, & hoc concordat sententiæ illius cap. ex literis. de conuer. in fide. in fine, vbi patre conuerso, & matre manente in infidelitate, filius quadriennis iubetur manere apud patrem, & innuitur, quod debeat ille transire ad fidem Christianam, cū dicitur: Materque pueri, si eū remanere contingeret apud ipsam, posset illum adducere ad infidelitatis errorē, in fauorem maximè Christianæ fidei respondemus patri eūdem puerum assignandum. Cum ergo dicat, quòd non maneat apud matrem, quia posset illum adducere ad infidelitatis errorē, innuit, quod debeat ille ad fidem conuerti, nam si dubium esset, quid de illo fieret, & deberet expectari ętas adulta, vt videretur, quid ille vellet, non haberetur pro inconuenienti, quod ille adduceretur ad infidelitatem, cum in illa sit G natus, & tamen habetur hoc pro inconuenienti, ergo innuitur, quod ille ad fidem determinate pertineat. Secūdo patet magis, in quantum dicitur, quòd si contingeret puerum manere apud matrem, posset ipsum ad infidelitatis errorem adducere, nam qui adducitur ad infidelitatem, non est in infidelitate, sed de puero dicitur, quòd poterat adduci ad infidelitatem, ergo significatur, quòd ex eo, quòd sequitur parentem conuersum ad fidem, non est in infidelitate, sed pertinet ad fidem, & ad illam deduceretur, si permaneret cum matre, quæ esset infidelis.

Dicendum ergo, ꝙ in paruulis non est aliud spectandū, sed statim, vt conuertuntur parentes eorum ambo, vel alter parentum, quē ipsi paruuli sequuntur, baptizandi sunt, cum nulli fiat iniuria, nam pater perdidit patriam potestatem in tales, licet ipsi non perdant patriam successionem, H quia conuertuntur extra de Iudæis, & Sarac. cap. Iudæi, siue Saraceni. & si parentes conuersi tales filios paruulos circuncideren t, punirentur, de consecratione, distinctione 4. cap. plerique.

De paruulis qui manent apud conuersum. Quæst. XC.

REDEVNDO autem ad paruulos filios infidelium quorum alter conuertitur, & manent filij apud conuersum, est dubium de illis quandiu sunt citra annos discretionis, quid agi debeat. Dicunt aliqui, ꝙ expectandū est quousque veniant ad ætatem discretionis, & siue eligāt tunc esse fideles, siue infideles, hoc sequentur. Sed dicendum, quòd istud non est necessarium, immo poterit parēs ille, apud quem manet filius paruulus facere illum statim baptizari, nam paruulo non fit iniuria, ꝙ baptizetur, immo I procuratur ei salus, etiam non fit contra legē, quia lex est, extra de Iudæ. & Saracen. cap. sicut Iudæi. quòd nemo cōpellat venire Iudæos inuitos, vel nolentes ad baptismum, & tamen paruulus non est inuitus, aut nolens, quia nō est inuitus, neque nolens, qui non habet velle, vel nolle, vnde si nos cessamus baptizare filios Iudæorum, vel infidelium paruulos, hoc est, vt non inferamus iniuriam parētibus, in quorum potestate sunt: hoc sentiunt communiter doctores, quando quærunt, an filij infidelium inuitis eis sint baptizandi, & respondēt, quod non, neque ponunt aliam causam, nisi quia fieret iniuria parentibus, qui perderent patriam potestatem, quam habebant in eos, cum conuerterētur ad fidem, & tamen in hoc casu non perditur patria potestas, ergo baptizari potest statim. Istud patet, quia vt dictum est, filius sequitur parentem conuersum ad fidem, siue K patrem, siue matrem, si pater conuertitur, nullū præiudicium fit matri infideli, quia neque in potestate eius de iure communi potest esse filius, ideo pater fidelis, in cuius potestate filius paruulus est, tam de iure communi, quam in fauorem fidei in hoc casu poterit statim eum facere baptizari: si autem mater conuertatur, filius sequetur eam, & pater perdit ius potestatis, quod in matrem transfertur, ideo potest ipsa facere filiū suum baptizari, & non fit pręiudicium patri, quia non habet ille iam patriam potestatem, quia priuatus est per hoc, quòd noluit conuerti conuersa vxore, sicut priuatus fuit iure cohabitationis ad cōiugem, quia ipsa potest eum repellere, si voluerit, vt supra dictum est, & ideo dicendum, ꝙ non est expectandum, quòd paruulus veniat ad tēpus, quo ratione vtatur, vt eligere possit, quod placuerit, sed statim ille, qui conuertitur ad fidē,

Sic Sanctus Th. 2.2.q.10 art. 12.

In q 83.

Ad sextum argumentum, quæst. 83. Quæst. XCI.

SEXTA ratio erat de adultero, ad quam dicendum, quòd adulter non potest dimittere adulteram, ēt postquam ipse egerit pœnitentiam, & tamen infidelis conuersus potest dimittere infidelem, postquam ille conuertitur, & illa non, & dicendum, quod nō est simile; adulter enim potest repellere adulteram, & e contrario, si tamen vterq; adulteratus est, tollitur adulterium mutua compēsatione, & vnus non potest alteri obijcere adulterium ad repellendum a cohabitatione. de diuort. cap. significasti. & nō differt, quis pluries, aut grauius adulteratus sit, quia quātum ad hoc æquum ius repellendi est per vnicam fornicationē, sicut per mille, sed inter fornicationem, & infidelitatē differt, quia de fornicatione, siue quis sit emendatus, siue nō, semper repelli potest a cohabitatione, vt extra de conuer. coniu. cap. gaudemus. Infidelitas vero non repellit, nisi quæ est, ideo quando quis emendatur de ea, non obest ei; fornicatio autem, etiamsi quis de ea emendetur, oberit illi, & ideo maritus, si nō commiserit adulterium, poterit accusare vxorem ad diuortium, siue emendatam, siue nō emēdatam; si autem ille fornicatus est, etiamsi emendatus sit, non potest repellere vxorem, vel accusare eam, quia quantum ad repellendum æqualiter operatur adulteriū, de quo quis est emendatus, & de quo non est emendatus, & ideo quantum ad compensationem pari passu ambulant; vnde vxor compensare poterit adulterium suum, de quo nō est emendata, cum adulterio viri, de quo sit ipse emendatus; sed si vterq; esset adulter nō emendatus, neuter posset repellere alterum, vel accusare, quia vterq; posset compensare, ergo & nunc quando vir est emendatus, & non femina, nō poterit vir feminam repellere, quia illa poterit compensare. Secus est in infidelitate, quæ est fornicatio, nā illa non nocet, nisi quando est, & non, cum quis est emēdatus, & patet, quia si conuertatur alter coniugum ad fidem, & alius non, poterit conuersus repellere infidelem; si autem ille postea conuertatur, cogetur statim, qui prius cōuersus erat, accipere ipsum. de diuor. cap. gaudemus. & ita nō nocuit illi infidelitas, nisi quandiu mansit in ea, & non postquam de ea emendatus est; similiter est quantū ad repellendum, nā infidelis nō potest repellere infidelem a cohabitatio-

A bitatione, quia ambo sunt in fornicatione, & obstat compensatio, cum autem conuersus fuerit alter ipsorum, emēdatur de fornicatione spirituali, ideo nō nocebit ei ad hoc, quòd possit compensari, & tamen, si non obstet ei ad compensandum, poterit infidelis cōuersus obijcere infideli infidelitatem, ergo potest obijcere, & ita potest repellere, & ita nō est simile de fornicatione carnali, & de infidelitate, quare autem non sit simile, declaratum est latè supra.

In q.58.

An infidelis conuersus possit accipere vxorem fidelem relicta infideli. Et quomodo intelligatur, quòd matrimonium fidelium sit verum, ratum, ac legitimum, matrimonium autem infidelium sit verum, et legitimum, sed non ratum, & quare. *Quæst.* XCII.

B EST adhuc dubium, si infidelis conuersus recedat ab vxore infideli, vel vxor a viro, an possint transire ad aliud matrimonium. Et videtur, quod in nullo casu liceat, quia indissolubilitas est in matrimonio, sed inter infideles est verum matrimoniū, ergo nullo modo potest solui, sed manente matrimonio ad vnam non potest quis accipere aliam, ergo fidelis recedens ab infideli non potest aliū coniugem sumere. Secundo, quia crimen superueniens non dissoluit matrimonium, & tamen si altero coniugum conuerso ad fidem alius consentiat ei habitare sine contumelia Creatoris, non dissoluitur matrimonium, sed nolle sine cōtumelia cohabitare est crimen vxoris; ergo propter hoc non dissoluetur, & ita fideli recedenti propter istam contumeliam non licebit aliam vxorem accipere. Tertiò, quia vir, & vxor ad paria iudicantur de diuort. cap. gaudemus. C & tamen si fidelis discedit, cū conuertitur, non licet coniugi infideli transire ad alia vota: ergo neque licebit fideli discedenti ab infideli accipere aliam coniugem. Quartò, quia fauorabilior est status religionis, quàm matrimonij; sed viro infideli conuerso, cuius vxor manet infidelis non videtur, quòd liceat transire ad religionem, quia fraudaretur vxor, si conuerteretur postea, multo minus ergo licebit transire ad aliud matrimonium. Quintò, si patre infideli conuerso ad fidem maneat filius in infidelitate, amittit ius paternæ hæreditatis in aliquo casu: & tamen si postea cōuertatur, recuperat ius succedendi, & restituitur ei, quod ex paterna successione debebatur, vel deberi poterat, etiāsi alius bonorum possessionem teneat; ergo similiter si alter coniugum conuersus transiuerit ad alia vota, & postea qui manebat in infidelitate, conuertatur, restituetur ei, licet ab alia coniuge possideatur, ergo non licet transire ad alia vota. D Respondendum, quòd cum infidelis conuertitur ad fidem, & discedit ab infideli, aliquando licet accipere alteram coniugem, & aliquando non: & hic nō est difficultas, aut dubitatio vlla, nisi quando habet vxorem aliquam legitimam viuentem. Nam si nullam vxorem habet, vtpote, quia nūquam habuit, aut quia habuit, & defuncta fuit, liberum est accipere fidelem coniugem; similiter si habeat vxorem, sed non legitimam, vt si repudiauit vxorem, & accepit aliam, cum enim repudiata esset legitima, quæ postea superducta est, non est legitima, sed fornicaria; ideo ista non præstat impedimentum, ac si nullam haberet, sed potest conuersus ad fidem accipere, quam voluerit, vt supra satis declaratum est. Si autem habet vxorem legitimā viuentem, siue eam habeat actu, siue repudiauerit, & maneat illa apud alium, vel in viduitate, est dubiū, an possit, E qui conuertitur, accipere aliam. Et dicendum quòd aut conuertitur vxor simul cum viro, aut alter manet in infidelitate: si ambo conuertuntur, neutri licet accipere alium coniugem in nullo casu, sed manet matrimonium inter illos indissolubile: si vero vnus conuertitur, & alius non, aut ille, qui conuertitur, requirit alium, vt conuertatur, aut nō; si non requirit, etiamsi ille nunquam conuertatur, nunquā licebit conuerso ad fidem transire ad aliud matrimonium. de diuor. cap. quanto. & cap. gaudemus, & 28. quæst. 2. cap. si quis habuerit. scilicet. Si quis habuerit vxorem virginē ante baptismum, viuente illa post baptismum aliam habere non potest: crimina enim soluuntur in baptismo non coniugia. Et cum dicitur ibi de vxore virgine, nihil differt, etiamsi corrupta fuerit, sicut ibi probat glos. Si autem vir requirat feminam, vel fidelis conuersus infidelem manentem, vt conuertatur; aut vult, aut non: si vult non solum matrimonium manebit firmum, ita quòd non possit transire effectus fidelis ad alia vota, sed etiam non poterit fidelis repellere a cohabitatione eum, qui tunc cōuertitur, nisi fortè obiiciat ei fornicatiōnē in alleg. cap. gaudemus. Si autem non vult conuerti, aut vult cohabitare coniugi conuerso ad fidem, aut non: si non vult vllo modo cohabitare, dissoluitur matrimonium, & licitū est fideli ad alia vota transire, si autem cohabitare vult fideli, aut cohabitat cum iniuria creatoris, aut sine illa: si cum iniuria creatoris, & non aliter, soluitur matrimonium, & licet fideli transire ad alia vota; si sine iniuria, aut trahit coniugē ad peccatum mortale, aut non; si trahit ad peccatum, et dissoluitur matrimonium, & licet fideli transire ad alterum matrimonium, si aūt sine contumelia vult cohabitare, & nō trahendo ad peccatum mortale, nō soluitur matrimonium; ideo non licet fideli transire ad alterum matrimonium, & tamen quia infidelis nō vult conuerti, poterit repellere eū a iure cohabitationis, vel pōt cohabitare, quia ex eius arbitrio pendet. Si tamen repulerit a cohabitatione nō poterit illo viuente transire ad alterum matrimoniū, sed cogetur continere. Ex dictis colliguntur tres casus, in quibus dissoluitur matrimonium transeunte altero cōiugum ad fidem, de quibus dicetur post solutionem argumentorum.

Tres casus in quibus licet matrimonium ecclesiam [?] matum dissolui, de quo infra q. 100.

Argumenta quæst. superioris dissoluuntur. *Quæst.* XCIII.

AD primum dicendum, quod tam inter fideles, quā infideles est matrimonium verum, & legitimū, & indissolubile: & tamen matrimonium fidelium in nullo casu soluitur; matrimonium autem infidelium potest solui in aliquo casu, et sunt tres casus supra nominati, de quibus postea magis rationem reddemus, & tamen nō tollitur ex hoc simpliciter indissolubilitas matrimonij, & quia soluto vinculo matrimonij nihil impedit, quin coniux absolutus transeat ad aliud matrimonium, sicut mortuo viro mulier soluta est a lege viri, & licet ei accipere alterum, tamen in tribus casibus dictis dissoluitur matrimonium: ergo poterit fidelis transire ad aliud matrimonium.

Ad secundum dicendum, quod crimen superueniens non dissoluit matrimonium inter fideles; & etiam inter infideles nō dissoluit illud regulariter; interdum tamen dissoluit, & sunt duo crimina, in quibus dissoluitur, s. cōtumelia Creatoris, & quando vxor trahit virum ad peccatum mortale, & quare in his fiat hoc, infra dicemus.

Ad tertium dicendum, quod vir, & vxor ad paria iudicantur in matrimonio, & ideo, quod vni non licet, alteri nō licet, & verum est, quod si discesserit fidelis ab infideli, & nō acceperit aliam, nō licet fideli transire ad aliud matrimonium, si tamē discesserit infidelis cohabitare fideli, licitum est fideli accipere aliam, etiamsi infidelis non transiret ad alia vota: quare aūt plus liceat hoc fideli, quàm infideli in matrimonio, ratio redditur infra. Et dicit hic B. Thomas de Aquino, quòd postquam fidelis contraxit, solutum est vinculum matrimonij ex vtraque parte, quia matrimoniū non claudicat quantum ad effectum: vnde in pœnā vxoris infidelis ei indicitur, quòd non possit cum alio contrahere magis, quàm ex necessitate matrimonij præcedentis: si tamen postea conuertitur, potest ei cōcedi dispensatiuè, vt alij nubat, si vir eius aliam vxorem duxerit, sed an hoc sit verum, vel quomodo, infra tangetur.

Opin. S. Thom.

Ad quartum dicendum, quod fauorabilius est votum continentiæ, quā contractus matrimonij, & ita seruatur in conuersione infidelium: nam altero cōuerso ad fidem, & altero manente in infidelitate non licet conuerso transire ad aliud matrimonium alio viuente, nisi in tribus casibus præcedentibus, & tamen licet conuerso transire statim ad religionem non requisito infideli, nec facta alia re, vt dictum est; & ideo conceditur argumentum, scilicet, quod si non licet vouere castitatem, non licet transire ad aliud matrimonium.

Sed dicit hic præfatus Beatus Thomas, quod si post conuersionem viri sit aliqua spes probabilis de conuersione vxoris, non debet vir votum continentiæ emittere, nec ad aliud matrimonium transire, quia difficilius conuerteretur vxor sciens se priuatam viro suo; si autem non sit spes

de con-

de conuersione vxoris, potest ad sacros ordines ascendere, vel religionem intrare prius requisita vxore, quòd conuertatur, & tunc non est sibi vir suus reddendus, sed debet sibi imputare in pœnam tardæ conuersionis, quod viro suo priuetur.

Ad quintum dicendum, quòd si conuertatur vnus coniugum ad fidem, & propter aliquam causam de tribus fidelis transeat ad aliud matrimonium, & postea conuertatur alter coniugum ad fidem, non restituetur coniux, cum dissolutum sit vinculum matrimonij, & superinductum aliud nouum; & non est de filio simile, quantum ad successionē paternam, quia ius paternitatis, & filiationis non tollitur per disparem cultum, sicut matrimonium, ideo quandocúque conuertitur filius, recuperat ius successionis paternæ, etiãsi alius bonorum possessionem intrauerit: de vxore autē non est sic, quia cum perierit vinculum matrimonij primum, & inductum sit aliud de nouo, inter alias personas non habet locum restitutio.

An matrimonium infidelium dicatur ratum, & legitimum de quo etiam supra q. 45. Quæst. XCIIII.

NVNC redeamus ad omissa, dicebatur enim quòd in tribus casibus suprapositis dissoluebatur matrimonium inter infideles, & quia istud videtur prouenire ex eo, quod dicunt quidam non esse firmum, vel ratum matrimonium inter infideles, & esse ratum inter fideles, est prius de hoc quærendum, & postea dicetur de ipsis tribus casibus. Et dicendum est, quòd vocatur inter fideles matrimonium verum, & ratum atque legitimum: inter infideles autem est matrimonium verum, atque legitimum, sed non est ratum, vt communiter dicitur, & etiam iura sic dicunt, vt ex ita de diuor. c. quanto, scilicet. nam etsi matrimonium verum inter infideles existat, non tamen est ratum; inter fideles autem verum, & ratum existit. Sed quomodo istud intelligatur, non accipitur vno modo. Quidam dicunt, quòd vocatur non ratum matrimonium inter infideles, quia quondam licitum erat eis repudiare vxores etiam sine causa, sicut Iudæis tempore legis Moysi, & Gentilibus eodem tempore. Alio modo potest accipi, quòd non sit ratum, scilicet secundum opinionem ipsorum infidelium, licet secundum veritatem sit ratum, sicut nunc; nam infideles, tam Iudæi, quàm Pagani repudiant vxores, & si liceret repudium, non esset matrimonium ratum, & tamen infideles putant sibi hoc licere, & non peccare aliquo modo in repudio, licet secundum veritatem peccent, ideo potest dici matrimonium inter eos non ratum scilicet secundum eorum opinionem, licet secundum veritatem sit ratum, cum in nullo casu liceat repudium. Tertio modo potest accipi, quòd sit matrimonium fidelium ratum quantum ad veritatem, quoniam postquam contractum, & consummatum est, non potest in aliquo casu dissolui, matrimonium autem infidelium non est ratum, quia accipiendo verè adhuc non est firmum, cũ sint tres casus, in quibus dissoluitur matrimonium contractum inter infideles, & tamen nullus casus est, in quo dissoluatur matrimonium contractum inter fideles.

Quomodo matrimonium infidelium non sit ratum. Quæst. XCV.

SED nunc est dubium, in quo istorum trium modorum loquendi, vel exponendi debeat accipi, quòd matrimonium fidelium sit ratum, & non sit ratum matrimonium infidelium.

Dicendum, quòd quantum ad matrimonium fidelium non est dubium, cum nullus sit casus, in quo dissolui possit, sed de matrimonio infidelium est dubium, in quo modo istorum trium melius dicatur non ratum, & potest dici, quòd quilibet trium modorum poterat satis applicari ad propositum, aut saltem sustineri, & tamen tertius modus est magis proprius, & verus. Primo patet, quia iste non habet calumniam, & alij sic: nam primo modo est calumnia, quia dicitur, quod matrimonium apud infideles non est ratum, ideo videtur intelligendum de eo, quod nunc est, quia alias diceretur, quod matrimonium inter infideles nõ erat ratum quondam, licet sit nunc ratum, & tamen dicitur, quod

F non est ratum: ergo non intelligitur de eo, quod tunc erat, nisi extendatur ad nunc etiam. Secundo, quia dicitur, quòd inter infideles non est ratum matrimonium: ergo necesse erat dicere, quòd eo tempore, quo non erat matrimonium ratum inter eos, vocarentur ipsi infideles, tunc autem non poterant dici infideles, quia hoc erat ante Christi prædicationem, nam ante ipsum non erat matrimonium ratum, sed licebat Iudæis accipere vxores alias repudiatis prioribus, ita etiam erat inter Gentiles, fuit autem matrimonium factum indissolubile, & repudium vetitum per mandatum, & diffinitionem Christi. Math. 5. & 19. ergo tempore, quo matrimonium erat nõ ratum, id est, dissolubile inter istos, nondum Christus prædicauerat, & tamen tunc non erant Iudæi infideles, neque Gentiles, ergo non bene dicitur, quod matrimonium inter infideles non erat ratum. Patet hoc,
G quia Iudæi ante Christum natum non solum non erant infideles, immo ipsi soli erant tunc perfectè fideles: Gentiles etiam non erant infideles, cum non obligarentur tenere alium statum fidei, cum non obligarentur ad legem Mosaycam, & ita primus modus accipiendi non est conueniens.

Secundus etiam non est satis conueniens: nam eo sensu non est verum, quòd matrimonium apud infideles non sit ratum, sed ipsi putant, quòd non sit ratum, & sic non conuenienter dicitur, quòd non sit ratum, sed potius deberet dici, quòd ipsi non putant illud esse ratum. Nam apud Iudæos, & paganos, qui nũc sunt infideles, matrimonium est indissolubile, cum omne matrimonium legitime contractũ ex auctoritate Christi sit indissolubile, & non recipiat repudium, & tamen ipsi putant esse dissolubile, & repudiũ dant;
H ideo ad hoc significandum non deberet dici, quòd matrimonium apud infideles non sit ratum, sed quòd ipsi non putant illud esse ratum.

Tertius sensus est magis conueniens, quia non recedit a veritate verborum, & proprietate, scilicet, quòd matrimonium apud fideles sit ratum, quia in nullo casu recipit dissolutionem: apud infideles autem non sit ratum, quia in aliquo casu recipit dissolutionem, scilicet, in tribus casibus supra positis, & istud intelligitur de tempore præsenti; quia nunc Iudæi, & Pagani sunt infideles, & nunc matrimoniũ inter eos dissoluitur ex tribus causis supra positis, & ista dissolutio non est secundum opinionem ipsorum, sed secundum veritatem, cum verè cesset ibi esse matrimonium, & sit licitum transire ad aliud matrimonium. Secundo & efficacius patet istud, quia, quando dicunt iura, quòd matri-
I monium est ratum inter fideles, & non ratum inter infideles, istum sensum dant, vt patet extra de diuor. c. quanto. vbi distinguitur de matrimonio disparis cultus scilicet, quando duo infideles contraxerunt, & alter conuertitur, alius verò neque conuerti vult, nec cohabitare, nec saltem sine contumelia Creatoris, potest transire ad alia vota fidelis, si tamē duo fideles contraxerunt, quorum vnus labitur in errorem gentilitatis, vel in Iudaicum, licet ille nolit cohabitare sine contumelia Creatoris, vel nullo modo, sed recedat, non licet fideli transire ad aliud matrimonium, licet sit hic maior contumelia Creatoris, quam in præcedenti casu. Et redditur ibi causa diuersitatis, scilicet, quia inter fideles est matrimonium ratum, & inter infideles non est ratum; cum dicitur: si vero alter fidelium coniugum, vel labatur in hæresim, vel transeat ad Gentilitatis errorem, non credimus, quod
K in hoc casu is, qui relinquitur viuente altero possit ad secundas nuptias conuolare, licet in hoc casu maior appareat contumelia Creatoris, nam etsi matrimonium verum inter infideles existat, tamen non est ratum: inter fideles autem verum, & ratum existit, & ita dicendum in hoc casu, quod non sit ratum matrimonium inter infideles scilicet, quia in aliquo casu dissoluitur, postquam verè contractum est, id est, in tribus casibus supra positis.

In q. 92. tactis de quibus latius infra.

Cum matrimonium ex sententia Christi sit factum simpliciter indissolubile, tam apud infideles, quam fideles, quomodo apud infideles quandoque dissoluitur, apud nos vero nunquam? Quæst. XCVI.

SED tunc est dubium, cum matrimonium ante Christum esset solubile, & licitũ esset repudium, & ex Christi

sti mandato, atque sententia factum sit indissolubile, quomodo in aliquo casu manet matrimonium dissolubile. Nã videtur, quod matrimonium sit simpliciter indissolubile, aut si sit in aliquo casu dissolubile, erit illud, tam inter fideles, quam infideles, cum ab eodem Deo sit indissolubilitas matrimonij, & non sit per aliam legem illis factũ indissolubile, quam nobis: quomodo ergo poterit dici, quod inter infideles non sit ratum, quasi dissoluatur in tribus casibus, & inter nos sit ratum, id est, in nullo casu dissolubile? Solet responderi, quod hoc fit propter sacramẽtum fidei, scilicet, quia Christus confirmat sacramentum coniugij, & quia in infidelibus non est fides, nec fidei sacramentum, non fit ratum matrimonium, ita reddit causam huius Papa in alleg. cap. quanto. cum dixisset, quod inter infideles, licet sit verum matrimonium, non est tamen ratum: inter fideles autem verum, & ratum existit, addit causãm dicens, quod sacramentum fidei, quod semel est admissum, nunquam amittitur, sed ratum efficit coniugij sacramentum, vt ipsum in coniugibus illo durãte perduret: & istud accepit Innocentius Tertius ex eo, quod dicit August. lib. de Adulterinis coniugijs, & habetur 32. q. 7. cap. licitè, scilicet, Sicut autem manente in se sacramento regenerationis excommunicatur quisquis est reus criminis, ita quæ separatur a viro, nunquam carebit coniugij sacramẽto, etsi nõ reconcilietur vir eius; carebit autem, si mortuus fuerit vir eius; etiam ex eo, quod Aug. dicit ad Parmenianum, & habetur 1. q. 1. cap. quod quidam. vbi dicitur, quod sacramentum acceptum non amittitur.

Sed obijcietur, quod istud non sit causa conueniẽs, quia si per sacramentum confirmatur coniugium, deberet tũc matrimonium non consummatum per copulam esse firmum, cum id, quod ad sacramentum, & gratiam pertinet, sine culpa carnali sit, & tamen non est firmum, quia dissoluitur; ergo sacramentum fidei, id est, baptismus nõ firmat omnia alia sacramenta, neque coniugium. Secundo, quia si confirmatio matrimonij esset per sacramentum fidei, cum inter infideles non sit sacramentum fidei, nunquam esset firmum matrimonium, & ita posset quis infidelium accipere vnam vxorem, quamuis teneret aliam, sed non licet hoc, quia Christus illud vetuit Matth. 5. & 19. capit. ergo matrimonium esse indissolubile ex mandato Christi prouenit, & nõ ex conditione sacramẽti Baptismi.

Vnde Matrimonium habeat indissolubilitatem.
Quæst. XCVII.

DICENDVM ergo videtur aliter sine præiudicio veritatis, quod matrimonium de se non habebat indissolubilitatem, ita quod tenerentur, homines ad seruandam indissolubilitatem in illo, & peccarent mortaliter, si non seruarent illam, sed prouenit ei indissolubilitas ex mãdato Christi iubentis, quod nõ separarentur illi, quos Deus coniungebat: ex isto mandato fit indissolubile matrimonium, tam fidelium, quam infidelium, ita vt non liceat repudium dari, & recedere ab vxore, aut aliam accipere, sed si in aliquo casu videtur dissolui matrimonium, tam inter fideles, quã infideles prouenit ex quadam interpretatione verborum Dei, quasi Deus illud sic intelligi voluerit, & quia per istas interpretationes cõtingit de iure dissolui inter infideles, & non inter fideles, dicimus inter fideles matrimonium esse ratum. Circa quod considerandum, quod E
sponsalia de præsenti sunt verum matrimonium secundũ iura, & ideo si matrimonium est indissolubile, etiam debẽt indissolubilia esse illa, & tamen falsum est, quia contractis illis licet alteri sponsorum transire ad religionem, etiã sine licentia alterius, & manenti licitum est ad aliud matrimonium transire. de conuer. coniu. cap. verum. Sed aliqui dicunt, quod matrimonium illud est ratum, licet alter ipsorum transeat ad religionem, nam omnes asserunt matrimonium cõsummatum per copulam esse ratum, & indissolubile, & tamen potest vir intrare monasterium, vel promoueri ad sacros ordines, eod. tit. cap. cum sis. & cap. coniugatus. Dicendum, quod istud nihil valet, nam post copulam matrimonialem, si alter coniugum transeat ad religionem, non dissoluitur matrimonium, sed manent coniuges, licet sint absoluti a debito coniugali, cum neque vni

A petere liceat, neque alter reddere cogatur, tamen in sponsalibus de præsenti, cum non interuenit copula, vere dissoluitur matrimonium per introitum in religionem, & hoc apparet in duobus. Primo, quia in sponsalibus, si alter spõsorum vult intrare religionem, non requiritur, quod licentiam petat ab alio, sed etiam eo inuito potest intrare in alleg. cap. verũ. & tamen si copula interuenerit, non licet vni sine licentia alterius intrare monasterium. eod. tit. cap. præterea. & cap. vxoratus. Secundo, & præcipue, quia altero sponsorum intrante religionem, licet alteri trãsire ad aliud matrimonium, eod. tit. cap. verum. & sic non manet vinculum matrimonij, nam si maneret, adulter esset, qui ad alias nuptias transiret, cùm teneretur priori vinculo, sic Apostolus significat ad Rom. 7. cap. quod mortuo viro soluta est mulier a lege viri, ita vt non iudicetur adultera, si cum alio
B fuerit inuenta, & ita significatur, quòd si mulier non esset soluta a lege viri, iudicaretur adultera, si cum alio inueniretur, & tamen si intrante sponso religionem sponsa alij nubat, non iudicatur adultera. eod. cap. verum. immo licet sibi alium accipere, ergo non manet vinculum prius ex matrimonio, sed prorsus illud est dissolutum. Dicendum ergo, quod veritas est matrimonium per verba de præsenti non consummatum per copulam non esse firmatum, & ideo posse dissolui, & tamen non potest dissolui absolutè, *Determinatio auctoris.*
sed solum in casu aliquo, & ista dissolutio nõ habet locum, nisi in quantum videtur consonare verbis Dei, & hoc concurrentibus duobus: Primum est, quod Deus dicit esse matrimonium indissolubile, quod est consummatum per copulam, & hoc apparet ex eius institutione, Gen. 2. cap. & melius Matth. 19. cap. vbi Christus ponit indissolubilitatẽ,
C dicens: Erunt duo in carne vna, itaque iam non sunt duo, sed vna caro: quos ergo Deus coniunxit, homo non separet: & sic propter vnitatem ipsorum non debet esse separatio, & tamen vnitas illa est per copulam carnalem; ergo quando matrimonium non est consummatum per copulam, non accipit indissolubilitatem. Et istam rationem circa hoc reddit Alexander Tertius in alleg. cap. verum, scilicet, quod cum non fuissent vna caro simul effecti, satis potest vnus ad Deum transire, & alter in seculo remanere, & idem latius dicit idem Alexander. eod. tit. cap. ex publico, vbi reddit rationem, quare non consummato matrimonio potest vnus transire ad monasterium altero inuito, dicens: sane quod Dominus in Euangelio dixit nõ licere viro, nisi ob causam fornicationis vxorem suam dimittere, intelligendum est secundum interpretationem sacri eloquij, de
D iis, quorum matrimonium est carnali copula consummatum, sine qua confirmari nõ potest, & ita cum Christus dixerit de indissolubilitate matrimonij, nemo auderet sponsalia de præsenti, quæ iudicantur matrimoniũ, dicere posse dissolui, nisi hoc appareret cõcordare intentioni Christi, quia Summi Pontifices, & tota Ecclesia non possent statuere aliquid contra id, quod Christus dixisset, nec illud limitare, nisi quantum acciperet esse de intentiòne Christi, & ita Alexander ad limitandum verba Christi in hoc casu dixit, quod hoc erat interpretatio sacri eloquij, id est, expositio, quæ colligitur ex alijs locis sacræ Scripturæ, & illa est, quæ poterit limitare verba Christi. quia illa est tota a Spiritu Sancto, & nemo minor Spiritu Sancto potest verbum Christi limitare ad hunc, vel illum casum, nisi quatenus ex ipsis verbis apparuerit.

Sponsalia non possunt dissolui nisi per religionem.
Quæst. XCVIII.

SECVNDVM debet addi, quòd istud primum non sufficit: nam si diceretur simpliciter, quòd matrimoniũ non consummatum per copulam non esset firmatum, ergo posset quomodolibet dissolui, vnde liceret cuilibet relicta sponsa accipere aliam, & hoc falsum est, ideo limitatum est ad vnum casum, in quo spõnsalia possent dissolui, scilicet, per ingressum religionis cum professione. eod. tit. c. verum, & c. ex publico. Nam quandocunque sint alij casus fauorabiles, nõ permittitur dissolutio matrimonij in illis, vt si sint sponsalia non consummata inter aliquos, & ex dissolutione illorum dando licentiã transeundi ad alias nuptias, sequeretur magna pax, vel vtilitas Ecclesiæ, aut cõuersio multorum ad

rum ad

tum ad fidem, non potest adhuc dari licentia, vt dissoluantur. Etiam status continentiæ fauorabilis est, sicut status religionis, & per assumptionem sacri ordinis est tacitum votũ continentiæ: nam per istos duos modos solos solennizatur votum continentiæ, scilicet, per professionem religionis approbatæ, & per sumptionem sacri ordinis: de voto, & vo. redemptione. c. quòd votum. lib. 6. & tamen per assumptionẽ sacrorum ordinum non absoluitur aliquis a sponsa sua; eo quòd solum ponitur iste casus, in quo dissoluantur, scilicet, per professionem religionis. c. verum, & c. ex publico. vnde si quis habens sponsam, quam nondum cognouit, accipiat ordinem sacrum, sine licentia illius, non obstante ordine sacro compelletur ille redire ad sponsam, & tractare eã coniugaliter, nisi ad religionem transire voluerit ille, vel illa, sicut est in coniugatis, si ignorante vxore, vel inuita, aut licẽtiam non dante intrauerit vir religionem, & profiteatur, cogitur redire ad vxorem. c. quidam. & c. placet. & tamen non licet ei petere debitum, sed reddere. & mortua vxore tenebitur seruare continentiam, licet non teneatur redire ad monasterium in alle. c. quidam. sic qui habens sponsam accepit ordines sacros, tenebitur aut religionem intrare, aut ad sponsam redire, si illa non intret religionem. & si illa petente redierit, tenebitur reddere debitum, sed non poterit exigere, cum per ordines sacros acceptos ad seruandam castitatem tacitè se obligauerit, quia ibi solennizatur votum. Si autem moriatur sponsa, vel religionem intrare voluerit, tenebitur ille continere, & non poterit aliam accipere, nec ipsam impedire ab introitu in religionem etiam matrimonio consummato, cum ille non habeat ius petendi debitũ, neque cohabitandi ius ab ea exactũ; ergo, quando illa voluerit, licitè poterit intrare religionem, & ille non poterit eam impedire, nec repetere. Et ita apparet, quòd solus iste casus introitus in religionem soluit sponsalia, & non ausi sunt cõditores iurium alium casum ponere: Causa est, quia sicut non ausi sunt conditores iurium dicere, quòd matrimonium non consummatum per copulam nõ esset firmatum: nisi quia hoc videtur expresse conuenire verbis Christi, ita non auderent dicere, quis esset casus, quo tale matrimonium solueretur, nisi scirent talem casum esse de volũtate Dei, qui dedit matrimonio indissolubilitatem, & ita fuit in præsenti. Nam quòd posset dissolui matrimonium non consummatum, conuenit verbis Christi ex expressa interpretatione scripturæ, sicut dicitur, eod. tit. c. ex publico. scilicet, Intelligendum est secundum interpretationem sacri eloquij de his, quorum matrimonium carnali est copula consummatum; ita quòd dissoluatur in transitu ad religionẽ, conuenit. n. ex tacita interpretatione significata per reuelationem, quæ nobis patefacta est ex operibus eorum, qui spiritu Dei ducebantur, de quibus nõ dubitamus, quin instinctu diuino agerent, nam talium exempla, sicut regulas sequimur. Ista ratio ponitur per eundem Alexandrum, eod. tit. ca. verum. tamen reddit causam, quòd sponsalia de præsenti dissoluantur per ingressum religionis scilicet, verũ post consensum legitimum de præsenti licitum est alteri altero etiam repugnante eligere monasterium, sicut sancti quidam de nuptijs vocati fuerunt, dummodo carnalis cõmixtio non interuenerit inter eos. Dicendum autem, quòd sicut in matrimonio non consummato nemo ausus est dicere, quòd posset dissolui, nisi quatenus conueniebat intentioni Christi, vel videbatur conuenire, ita circa matrimonium consummatum, siue inter fideles, siue infideles, dicemus, quòd generaliter sit indissolubile, nisi in casibus illis, in quibus apparuerit, quòd Deus velit, quòd dissoluatur, & sic non dissoluitur potius inter infideles, quam fideles, nec etiam ex conditione sacramenti baptismi, sed solum quia Deus vult, quòd in quibusdam casibus dissoluatur.

Ista regula apparet per id, quòd dicit iste Innocentius Tertius. de conuers. coniug. cap. ex parte tua, scilicet. Nos consultationi tuæ taliter respondemus, quòd ex quo matrimoniũ per verba de præsenti inter legitimas personas contrahitur, illis viuentibus in nullo possit casu dissolui, vt viuente reliquo alter ad secunda vota transmigret, etiamsi vnus fidelium, inter quos est ratum coniugium, fieret hæreticus, & nollet permanere cũ altero sine contumelia Creatoris, nisi forte secus fieret ex reuelatione diuina, quæ superat omnẽ legem, sicut a quibusdam sanctis legitur esse fa-

F ctũ. Et sic apparet, q generaliter voluerit de matrimonio siue consummato, siue non consummato, cum solum dicat contracto inter personas legitimas per verba de præsenti, & omne tale matrimonium dicit esse indissolubile, nisi quatenus appareat de reuelatione Dei, quæ, si nõ interueniret, iudicaretur matrimonium indissolubile: reuelationes autẽ fuerunt factæ quibusdam viris sanctis, quòd habentes spõsas, quas nondum cognouerant, dimitterent eas transeundo ad religionem, qui allegantur in c. verum. & c. ex parte tua. ideo conditores iurium coniecturantes voluntatem Dei esse hanc sic licere statuerunt.

Quando posit matrimonium dissolui. Quæst. XCIX.

G SED obijcietur, q talia non sunt ad consequentiam trahenda, cum fiant ex speciali Dei reuelatione, & talia nõ licet alijs nisi eis, quibus fiunt. de diuort. c. gaudemus. Dicendum, q reuelationes diuinæ factæ fuerunt non quibus hoc licuit, sed quibus significatum est licere, vnde si aliquibus ex reuelatione fuisset datum, illis solis liceret: tamẽ omnibus licet pro regula generali. de conuers. coniug. cap. verũ. & c. ex publico. scilicet, quia vltra hoc apparet ex interpretatione sacræ Scripturæ, quòd matrimoniũ sine copula non est confirmatum, quæ ratio allegatur in cap. ex publico. & tamen, quia nesciretur, in quo casu posset dissolui, iudicauerunt conditores iurium in illo casu posse dissolui, in quo Deus per reuelationẽ aliquibus ostendit, q dissoluerẽt illud recedendo, & dimittendo sponsas. Sicut autem dr de non consummato, q non licet dissolui, nisi in casibus, qui sunt ex diuina reuelatione, ita dicetur de consummato, & a

H fortiori, q illud est indissolubile absolutè, nisi ex diuina reuelatione aliud intelligatur, tam per expressam sacræ Scripturæ interpretationẽ, quam per occultam Dei admonitionẽ. Inuenimus autem istos tres casus, in quibus matrimonium contractum, & consummatum inter infideles dissoluitur, esse huiusmodi. s. ex speciali Dei dispensatione, vel prouisione in fauorẽ fidei, & ideo in his putamus licere dissolutionẽ, & non in alijs. Et apparet de istis casibus, quia sicut Christus ostẽdit simpliciter indissolubilitatem coniugij, ita Apostolus, qui per spiritum Sanctum loquebatur, exposuit licere transire ad aliud matrimonium in alleg. casu. 1. Cor. c. 7. dicens esse nõ dimittendam vxorem infidelẽ, quandiu illa habitare consentit. Postea dicit, q si infidelis discedit, discedat, non est enim frater, aut soror in huiusmodi serui-

I tuti subiectus. i. etiã si recedat, non sit nobis curæ, quia nullũ damnum inde prouenit, eo q non est frater, aut soror seruituti subiectus. i. fidelis vir, vel mulier non tenetur sequi infideles in matrimonijs, etiam nõ sunt subiecti seruituti. i. non tenentur continere illis non continentibus, subiecti autẽ essent, si infideles nollent sequi fideles, nec cohabitare, sed recederent, & copularentur alijs; & tamen tenerentur abstinere fideles non transeuntes ad aliud matrimonium.

Tres casus, in quibus secundum Apostolum licet matrimonium etiam consummatum dissolui, altero coniuge infidele manente, scilicet, discessio, contumelia creatoris, & coactio ad peccatum. Et quid sit vnumquodque istorum. Quæst. C.

EX negatione autẽ istius seruitutis colliguntur isti tres casus, in quibus licet fideli transire ad alia vota viuẽ-

K te coniuge, & dissoluitur coniugium. Primus est, quando fidelis nullo modo vult cohabitare, nam teneretur tũc fidelis ad seruitutem. s. q teneretur continere, & careret actibus coniugalibus propter voluntatem alterius: seruitus autem est, qn quis tenetur sequi alienam voluntatẽ iustam, vel iniustam, & sic est, q fidelis teneretur cohabitare volente infideli cohabitare, & q infideli recedente non liceret fideli recedere, sed seruare continentiam, & fidem thori, sicut coniugi permanenti in cohabitatione, sed dr, quòd nõ est seruituti subiectus. i. non tenetur continere illo recedente, neque ei fidem seruare, quam ille nõ seruat, ergo licebit transire ad aliud matrimonium, quia alias semper seruaret fidem, & teneretur continere. Secundus casus est, qn infidelis vult cohabitare, sed non sine contumelia Creatoris, nam tunc contumelia soluit ius matrimonij, & ratio est, quia sicut discedente infideli, quia non vult cohabitare, dis-

soluitur

soluitur matrimonium, quia non est fidelis seruituti subiectus, ita si non vult habitare sine contumelia Creatoris; quia vnus casus redit in alterum; nã infidelis non vult hic cohabitare simpliciter, sed cum contumelia Creatoris: fideles autem non debent sustinere cõtumeliam Creatoris, in quantum possunt, sed potius mortem sustinere, et tamẽ infidelis non vult sine contumelia cohabitare, et quando cogatur desistere a contumelia, recedit, ideo idem est; ac si simpliciter recederet nolendo cohabitare, et tamen recedendo simpliciter non tenetur seruituti subiectus fidelis.s. vt fidem thori seruet, ergo licebit etiam hic transire ad alia vota. Eadem est si infidelis in contumelia Creatoris perseueret, et admonitus a fideli cessare non velit, et fidelis recedat, quia melius est recedere, quam manere; nam fidelis non debet sustinere contumeliam Creatoris, ideo si potest cogere infidelem cessare a contumelia, et cogar, manere licet: si aũt non potest, non maneat, sed recedat, si aũt tunc recedit, quia tunc infidelis coegit ipsum recedere, est idem ac si infidelis recederet, et ideo non est ei seruanda fides coniugij, sed transire licet ad alia vota. Tertius casus est; quãdo infidelis trahit fidelem ad peccatum mortale; nam tunc fidelis non tenetur manere cum infideli, immo non debet, si sentit, aut timet, quod non poterit resistere suadẽti, & trahenti ad peccatum, cum nihil sit, quod magis debeamus vitare, quam peccatum mortale. Cum autem recedat in hoc casu ex necessitate, quasi compellente eum in fugã infideli, si teneretur cõtinere, esset subiectus seruituti propter infidelem, & tamen Apostolus dicit, ꝙ non est fidelis seruituti subiectus in huiusmodi, id est, circa actus coniugales, & statum matrimonij, ergo non tenebitur in hoc casu continere, sed licebit ei transire ad alia vota.

Probantur magis superiora. *Quæst. C I.*

ET sic apparent tres casus, in quibus dissoluitur matrimonium inter fidelem, & infidelem, licet sit consummatum per copulam: vnus apparet expresſè ex litera Apostoli; alij duo sequuntur ex eo, nam, quòd nolente infideli cohabitare liceat fideli ad alia votã trãsire, ex litera Apostoli patet, quòd vero soluatur matrimonium per contumeliam Creatoris, & quando infidelis trahit fidelem ad peccatum mortale, sequitur ex illo: nam necesse est fideli in his casibus recedere, si contumeliam euitare non potest, & peccatum mortale euitare non valet cohabitando, & tamen seruituti subiectus esset, si, postquam recederet, cõgeretur continere, sed Apostolus dicit non esse seruituti subiectum, ergo licet ei ad alia vota transire. Et non potuerunt alij casus esse, in quibus fideli liceret trãsire ad alia vota, nisi hi tres, quia non habemus, quod matrimonium infidelium possit dissolui, nisi ex illa declaratione Apostoli, sed nulli alij casus possunt includi sub verbis Apostoli, ideo non licet in aliquo alio casu dissolui matrimonium; patet, quia ibi Apostolus dicit, ꝙ frater, & soror non est in huiusmodi, id est, circa matrimoniũ seruituti subiectus, & tamen in his tribus casibus esset seruituti subiectus, si non liceret fideli trãsire ad alia vota: in nullo aũt alio est subiectus seruituti, ẽtsi matrimonium non dissoluatur, ideo nõ licet dissolui in alijs. Apparet enim, ꝙ quando alter coniugum conuertitur alio manente infideli, licet fideli recedere, si vult, deserendo infidelem nolentem conuerti, & tamẽ si ille vult cohabitare sine contumelia Creatoris, non deserit fidelem, neque cogitur fidelis eum deserere, cum ille nihil mali faciat, quia neque contumeliam infert Creatori, neque fidelem ad peccatum trahere conatur, & sic cum fidelis libertatem habeat manendi, vel recedendi, fidelis non est seruituti subiectus, ideo non potest iste casus includi sub verbis Apostoli, quia non est aliqua seruitus fideli: in tribus autem præcedentibus secus est, quia ibi cogitur fidelis recedere, & non manere cum infideli, si autem nõ liceret ei ad alia vota transire, esset seruituti subiectus, cum teneretur ex necessitate continere; ideo licet in his tribus solis dissolui matrimonium; non quasi hoc instituerint legum conditores, aut canonũ, qui nullam super hoc habent potestatem, cum Christus dixerit matrimoniũ indissolubile, sed quia hoc constat ex intẽtione Apostoli, qui declarauit ea, quæ Christus dixerat, & qui eodem Spũ Sctõ,

A quo Christus, qui Deus erat, loquebatur. Istud apparet ex verbis Innocentij Tertij de diuor. c. quanto. vbi ostẽdit casus, in quibus licet dissolui matrimonium contractũ inter infideles, & ponit istos tres, nõ tñ quasi eos statuat, sed quasi ex verbis Apostoli hoc inferri ostendat, cũ ait: si .n. alter infidelium coniugũ ad fidẽ Catholicam conuertatur altero, vel nullo modo, vel non sine blasphemia diuini nominis, vel vt eũ pertrahat ad peccatum mortale ei cohabitare volente, qui relinquetur, si voluerit, ad secunda vota trãsibit: in hoc casu intelligimus, ꝙ ait Apostolus, si infidelis discedit, discedat: Frater .n. vel soror nõ est seruituti subiectus in huiõi: & canonem etiã, in quo dicitur, contumelia Creatoris soluit ius matrimonij circa eũ, qui relinquitur.

Et aduertendum, ꝙ in his tribus casibus dicit Innocentius fidelẽ relinqui ab infideli, vt habeat locum dictũ Apo
B stoli, si infidelis discedit, discedat, non .n. est seruituti subiectus frater, aut soror, nam si non recederet infidelis, nõ haberet locum dictũ Apostoli, qñ aũt discedit infidelis, relinquitur, vel deseritur fidelis, si aũt ipse non relinqueretur, ipse recederet, ideo vt locũ habeant verba Apostoli, debet dici in his tribus casibus, ꝙ fidelis relinquitur, ideo soluitur matrimoniũ, & licet ei ad secunda vota transire. Si aũt dicatur, quõ relinquitur fidelis, quia solum in primo casu relinquitur, qñ discedit infidelis nolẽs cohabitare, in alijs autẽ duobus casibus potius recedit fidelis, & deserit infidelẽ; ne ab eo trahatur ad peccatum mortale, vel vt non audiat blasphemiam Creatoris? Dicendum, ꝙ in omnibus his casibus deseritur fidelis, quia in primo casu absolute deseritur, in alijs aũt duobus cogitur solus manere, cum infidelis talia circa ipsum agat, vt cogatur fidelis solus manere, &
C ita solus dimittitur, ideo recte dr̃, ꝙ relinquitur in omnibus tribus casibus. Et adhuc apparet magis, quia in contumelia Creatoris fidelis recedit, quando infidelis nõ vult cohabitare sine contumelia Creatoris, & tamen dr̃ tunc relinqui fidelis, & non recedere, vt patet in alleg. c. quanto. & ꝑ canonem, in quo dr̃, contumelia Creatoris soluit ius matrimonii circa eum, qui relinquitur, & taliter habentur verba illa per Gregorium in causa 28. q. 2. cap. si infidelis.

Conueniens fuit, vt matrimonium inter fidelem, et infidelem posset dissolui in his tribus casibus. *Quæst. C II.*

ET adhuc prædicta apparent, quia Christus est Deus coniugiorum Christianorum. 28. q. 2. cap. si infidelis. coniugia autẽ, quæ sunt in fide, non sunt maiora fide, ideo
D potius Deus faciet, ꝙ soluatur coniugium, quam ꝙ pereat fides; sed impediretur fides, si matrimonium inter infideles contractum nunquam posset dissolui, ergo debuit Christus facere, ꝙ in aliquo casu dissolueretur; patet, quia si nolente cohabitare vxore infideli cum viro fideli, teneret matrimonium, non liceret conuerso accipere aliam vxorẽ, sed obligaretur seruare perpetuam continentiam, quandiu viueret vxor, sed istud esset difficillimum, ideo vt non cogerentur viri continere, nolent viri conuerti, nisi quando cõuerterentur vxores, & è contrario mulieres nolent conuerti, nisi quando conuerterentur viri, & ita impediretur pro maiori parte conuersio ad fidem; ergo debuit tunc matrimonium dissolui, vt liceret fideli transire ad alia vota.

Secundo, quia Christus noluit obligare omnes ad ea, q̃ sunt perfectionis, sed solum volentes, sicut dixit Matt. 19.
E cap. Si vis esse perfectus, non enim dixit esto perfectus, sed si vis; & patet magis, quia eod. capit. illi quærenti dederat Christus formam, & regulam habendi vitam æternam.s. quòd seruaret mãdata, & quia ille aspirabat ad maiora, dixit ei Christus, si vis esse perfectus, quasi dicat hoc non est necessarium, & tamen inter opera maximæ difficultatis posuit Christus esse continentiam perpetuam non habendo vxorem, ergo nollet obligari omnes ad hoc; patet, quia Matth. 19. cum Petrus diceret Christo, si ita est causa hominis cum vxore sua, non expedit nubere, dixit Christus, non omnes hoc capiunt, sed quibus datum est, & ita significauit esse magnam difficultatem, & nõ esse ponendum in lege, & tamen si Christus poneret hoc in lege, coniux cõuersus cogeretur ad continentiam perpetuam, si non dissolueretur matrimonium, quando infidelis nollet cohabitare fideli. Ergo vel cogeretur ad continentiam, vel impediretur conuer-

conuersionem ad fidem; sed neutrũ Christus voluit, quia nullum ad continentiam obligauit, & etiam fidem maxime procurauit, cum illa esset summè necessaria: ergo firmitas matrimonij, quæ huic conuersioni obstaret, dissolueretur ab eo.

Tertio patet, quia iura asserunt, quòd viri timentes se deseri ab vxoribus retrahuntur a conuersione ad fidem, de diuor. cap. gaudemus. a fortiori ergo retraherentur, si cogerentur seruare perpetuam continẽtiam, quia hoc est durius, quam deseri ab vna vxore, & aliam accipere; ergo debet tolli firmitas matrimonij in hoc casu, ne impediatur conuersio ad fidem.

Quarto, quia fideles iudicarent se pessimæ conditionis, si ipsis ad fidem transeuntibus nollent vxores eorum cohabitare, sed acciperent alios viros infideles, & fidelibus non liceret accipere alias vxores, sed tenerentur seruare cõtinentiam, & fidem illis, quæ contempserant eos, & transierant ad alios viros, & ita retraherentur valde a conuersione ad fidem, ne subirent istam tam grauem conditionẽ, sed Christus debuit amouere omnia offendicula conuersionis illis, quibus promptius erat manere infideles, quam conuerti ad fidem, ergo debuit facere matrimonium alias indissolubile dissolui in tali casu.

Quintò patet, & clarius, quia istud videtur de intentione Christi ex verbis suis. Nam ipse per conuersionem ad fidem volebat separare viros ab vxoribus, & vxores a viris; & tamen nolebat cogere eos ad continẽtiam, quam dixit non conuenire omnibus. Matth. 19. cap. ergo voluit, quod fideles, qui sic diuiderentur ab infidelibus coniugibus, nõ tenerentur ad continentiam, & tamen tenerentur, si nõ liceret eis trãsire ad alias nuptias, ergo licere debuit, & hoc non potuit licere, nisi dissoluto primo matrimonio, ergo Christus voluit, quod dissolueretur in tali casu matrimonium. Patet præsuppositum de separatione, quã Christus facere intendebat Matth. 10. Nolite arbitrari, ꝙ veni mittere pacem in terram, non veni pacem mittere, sed gladiũ, veni separare hominem aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem suam, et nurum aduersus socrum suam. & Luc. 12. dicitur. Putatis, ꝙ pacem veni dare in terram? non, dico vobis, sed separationem, erunt autem quinque ex hoc in domo vna diuisi, tres in duos, & duo in tres diuidentur, pater in filium, & filius in patrem suum, mater in filiam, & filia in matrẽ, socrus in nurum suam, & nurus in socrum suam. Istam autem separationem Christus voluit facere, quia iubebat fidem præponi amori coniugali, & paterno, & cuicunque cognationi, vel gradui attinentiæ, sicut dixit Matth. 10. Qui amat filium, aut filiam super me, non est me dignus, & Luc. 14. apertius illud dixit. Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & vxorem, & filios, adhuc autem animam suam, non potest esse meus discipulus, & sic Christus voluit facere separationem magnã inter homines eiusdem domus, & attinentiæ propter fidẽ, ergo induceret continentiam perpetuam multis, si non liceret ad alia vota transire, & tamen noluit aliquem ad cõtinendum obligare, vel manendum sine coniuge, ergo concessit matrimonium generaliter dissolui, quando fieret discessio ab inuicem propter fidem. s. non cohabitantibus infidelibus. Et ex his sententiis Domini habuit locum Apostolus, vt diceret: si infidelis discedit, discedat: non est. n. frater, aut soror in huiusmodi seruituti subiectus, id est, nõ obligatur continere propter recessum infidelis, si potest transire ad aliud matrimonium.

Proba- tio maio ris.

Matrimonium nunquam dissoluitur, nisi ex dispensatione Dei, etiam apud infideles. Contra Innocentium iterum insurgit, de quo supra quæstione 96. Quæst. CIII.

EX prædictis apparet, quod matrimonium simpliciter est indissolubile, & nunquam dissoluitur, nisi ex speciali dispẽsatione Dei, & quia in his tribus casibus inuenitur, quod Deus illud dissoluat, vt apparet ex verbis Apostoli; dicimus illud dissolui. In aliis autem casibus, quos non inuenimus esse de voluntate Dei, dicimus matrimonium indissolubile. Et non prouenit hæc dissolubilitas inter infideles, quia ibi non est sacramentum fidei, id est, baptismus confirmans matrimoniũ, & inter fideles sic in om-

A ni casu ratum est matrimonium, quia est ibi sacramentum fidei firmans illud, sed dicendum, quod solum prouenit ex diuina dispensatione, & quia Deus in his tribus casibus sic disposuit, dissoluitur; quia vero non inueniuntur alij generaliter, non dissoluitur in aliis, & tamen nõ est ratum, quia est fidelium, & dissolubile, quia est infidelium, sed quia accidit, quod Deus disposuit circa istos tres casus, qui pertinent ad matrimonium infidelium, dissoluitur matrimoniũ contractum inter infideles; si autem disposuisset in aliquo casu, qui pertineret ad matrimonium fidelium, dissolueretur matrimonium fidelium, cum non conueniat plus vni matrimonio, quam alteri ex seipso dissolubilitas. Et patet primo, quia prius omne matrimonium erat dissolubile, tã inter fideles, quàm infideles; fuit autem omne matrimonium effectum indissolubile per sentẽtiam Christi, ergo nõ

G fit dissolubilitas aliquando, nisi per Deum, cum Christus dixerit Matth. 19. Quos Deus coniunxit, homo non separet: ergo siue matrimonium infidelium interdum separetur, siue fidelium, non fit hoc, quia est matrimonium fidelium, vel infidelium, sed quia Christus illud dissoluit. Secundo patet, quia, si matrimonium infidelium, quia est infidelium, non esset ratum, & matrimonium fidelium, quia est fidelium, esset ratum, non posset vnquam dissolui matrimonium fidelium, & tamen dissoluitur. s. matrimonium non consummatum per copulam, & non fit hoc per statutum hominum, sed per reuelationem Dei, de cõuer. coniu. cap. verum. & cap. ex publico. ergo ẽt matrimonium fidelium, in aliquo casu dissoluitur per dispensationem, vel dispositionem Dei; & apparet clarè, quia indissolubilitas illa intelligitur de omni matrimonio contracto inter legitimas

H personas, ẽt non consummato, & illud nunquam dissolueretur, nisi ex reuelatione Dei: eod. tit. cap. ex parte tua. s. ex quo matrimonium inter legitimas personas, per verba de præsenti contrahitur, illis viuentibus, nullo potest casu dissolui, vt viuente altero, alter ad secunda vota trãsmigret; & additur postea, nisi secus fieret ex reuelatione diuina. Tertio patet, quia sicut est de matrimonio non consummato, ꝙ non potest dissolui, nisi in casu a Deo reuelato, ita matrimonium cõsummatum poterit dissolui, & dissolueretur ex diuina reuelatione, cum simpliciter esset standum, & tũc dissolueretur in illo casu, quẽ Deus reuelaret, & si in multis reuelaret, in multis dissolueretur, et sic non esset differentia de matrimonio fidelium, & infideliũ. Quarto, quia si matrimonium infidelium, ex eo ꝙ est infideliũ, esset dissolubile, quia non firmatur per sacramentũ fidei. i. baptis-

I mi, posset dissolui inter ipsos infideles in aliquibus casibus, & liceret dari repudium, sed falsum est, cum solum dissoluatur in transitu ad fidem: ergo est dissolubile, quia non est confirmatum per sacramentum fidei. Quinto, quia matrimonium inter infideles dicitur non ratũ, & illud est dissolubile, ergo si ex eo, ꝙ est infideliũ, esset dissolubile, dissolueretur, quando manerẽt ambo infideles, quia illud est infidelium, quod inter infideles est, potius quam cum alter est factus fidelis, & alter infidelis, & tamen inter ipsos infideles in nullo casu dissoluitur, sicut inter fideles non dissoluitur, ergo non est dissolubile, eo ꝙ infidelium est, sed solũ dissoluitur, quando vnus ad fidem transit, & alius non, in tribus casibus suprapositis, et istud est in fauorem fidei eo,

K ꝙ fidelis non debet esse subiectus seruituti infidelium; ergo non dissoluitur, nisi quia specialiter Deus in illis casibus dispensauit, et non eo ꝙ est infidelium. Sexto istud adhuc magis apparet, quia, si matrimonium infidelium esset dissolubile, in quantum est infidelium, et non haberet eandẽ firmitatem, quam matrimonium fidelium, cum in matrimonio vir, et vxor ad paria iudicentur, de diuor. cap. gaudemus. in casu, quo dissolui posset in fauorem vnius coniugis, dissolueretur in fauorem alterius, alias non dissolueretur, in quantum matrimonium, et tamen nõ fit sic, quia quando alter in fidelium conuertitur, alio manente in infidelitate, neque volente cohabitare fideli, dissoluitur matrimonium. 1. Corinth. 7. et iste est præcipuus casus dissolutionis, et tamen si fiat è contrario, non dissoluitur, vt si in dicto casu velit infidelis cohabitare fideli, et nolit fidelis, sed recedat, non dissoluitur matrimonium, nec licet fideli transire ad secundas nuptias, quandiu vixerit infidelis; & tamen si matrimonium infidelium esse dissolubile,

quando

quando alter coniugum nollet cohabitare, sicut dissolueretur recedente infideli, ita dissolueretur nolente cohabitare fideli; & tamen nõ est verum, quia in vno casu dissoluitur, in alio non, ergo non dissoluitur quasi ipsum, in quantum est infidelium, sit infirmum, sed quia Deus dispensauit in casu illo in fauorem fidei, vt fidelis non sit subiectus infideli ad seruitutem, & ita nolente cohabitare infideli dissoluitur, sed infidelis seruit fideli, quia si recedit fideli nolens cohabitare, non licet infideli trãsire ad aliud matrimoniũ, quandiu fidelis continet, quia matrimonium adhuc non est dissolutum, vt infra tangetur. & ideo dicendum, quòd omne matrimonium est de se simpliciter indissolubile per indissolubilitatem, quam accipit ex sententia Christi, & non est potius matrimonium contractum inter fideles, quã contractum inter infideles dissolubile de se, sed vtrunque dissoluitur in casu diuinæ reuelationis. Et quia de matrimonio fidelium reuelauit Deus vnum casum, in quo dissoluatur, in illo solo dissoluitur, & si plures reuelasset, in pluribus dissolueretur. Matrimonium autem contractum inter infideles dissoluitur in tribus casibus, quia istos tres Deus reuelauit in verbis Apostoli, vt inductum est, & hoc in fauorem fidei. Si autem plures reuelasset, aut pauciores, in illis solis dissolueretur, & non dissoluitur matrimonium infidelium, quasi infirmius sit, & matrimonium fidelium tanquam firmius per sacramentum fidei non dissoluatur.

Sed obijcietur, quia aliter dedit causam Innocẽtius Tertius, in c. quanto. de diuor. scilicet Quia licet matrimonium verum inter infideles existat, non tamen est ratum: inter fideles autem verum, & ratum existit, quia sacramentum fidei, quod semel admissum est, nunquam amittitur. Dici potest duobus modis. Vno modo, quòd iste idem Innocentius Tertius posuit aliam veriorem rationem ad hoc, & illam sequimur, scilicet, quòd omne matrimonium legitime cõtractum sit indissolubile, nisi obstet diuina reuelatio, quam sequi debemus, & quia quantum ad illos tres casus est diuina dispensatio, quòd dissoluatur, dissoluitur. Istud patet de conuer. coniu. c. ex parte tua, vbi dicitur, ex quo matrimonium inter legitimas personas per verba de præsenti contrahitur, illis viuentibus in nullo potest casu dissolui, vt viuente reliquo alter ad secunda vota transmigret. Et ista decretalis, ex parte tua, est Innocẽtij Tertij, sicut illa decretalis, quanto: in qua posuit aliam supradictam responsionẽ, quã non sequimur. Sed quia aliquis dicet, quòd inter verba eiusdem non sit repugnantia, poterimus dicere, quod id, quod asserit Innocentius ibi, verum est, & tamen causa, quam dat non est vera, aut proprie assignata. Nec istud est inconuenienter dictum, aut contra iura, quod magis infra in simili dubio declarabimus respondendo ad argumenta, quæ facit iste idem Innocentius in cap. gaudemus.

Infidelis quando dicatur discedere a fideli, tribus enim modis, iuxta primum casum dicitur. Quæst. CIV.

NVNC redeamus ad tres casus suprapositos, in quibus dissoluitur matrimonium altero coniugum scilicet infideli discedente. Dicendum autem, quòd infidelis discedere dicitur, quando nullo modo vult cohabitare fideli post conuersionem, & hoc fit tribus modis; vnus est, quando ante conuersionem ambo coniuges cohabitant, & quando vnus conuertitur, alter statim transit ad alia vota. Secundus est, quando infidelis non transit ad alia vota, sed manet velut in viduitate. Tertius est, quando vno coniugum conuerso ad fidem alius habebat alterum coniugem. s. quando vir infidelis repudiat vxorem, & illa accipit alium virũ, & ille aliam vxorem, & post hoc alter de illis conuertatur sitque legitimus coniux suus in alio matrimonio, & quia neuter eorum legitime coniungi poterat ei, cui coniunctus est, si in hoc casu conuertatur vir, & requirat vxorem repudiatam, quæ iam transiuit ad alium virum, quòd cohabitet sibi, & illa non velit, dicitur discedere: similiter si vxor conuertatur, & requirat virum repudiantem, quòd cohabitet ei iam conuersæ, & ille non velit, dicitur discedere, de omnibus enim his casibus, vel modis intelligendum est, quòd infidelis discedit, & ideo in omnibus dissoluitur matrimonium, cum dicat Apostolus, si infidelis discedit, discedat. i. si non vult cohabitare, non est curandum, neque propter

A hoc fidelis debet deserere fidem, vt illum sequatur, sed dissoluetur matrimonium. & quia in nullo istorum trium casuũ vult cohabitare, in oĩbus eis dicitur discedere, & dissoluitur matrimonium. Causa autem, quare dissoluatur tunc matrimonium, est fauor fidei, cum dicat Apostolus, non est in huiusmodi frater, aut soror seruituti subiectus, seruiret autem, si nolente infideli cohabitare, & exhibere obsequia coniugalia, teneretur manere continens. Et est fauor, nam de rigore indissolubilitatis etiamsi alter cõiugum discedat, quandiu vixerit, manebit matrimonium, & tenebitur, qui relictus est continere, sed hic si fieret sic eis, qui conuertebantur, cum multi viri in conuersione separentur ab vxoribus, & vxores a viris, sicut dicitur Luc. 12. scilicet, quia in eadem domo erunt quinque duo diuisi in tres, & tres in duos: esset necesse multis eorum, qui conuerterentur, continere: quod magnum impedimentum præstaret conuersioni, B ideo debuit dispensari, quòd dissolueretur matrimoniũ, & ita factum est, sicut supra diximus. Cum autem dixit Apostolus; non est frater, aut soror subiectus seruituti; intellexit de continendo secundum alienam voluntatẽ, quòd si infidelis velit cohabitare, teneretur fidelis cohabitare & si infidelis nollet cohabitare, sed ad alia vota transire, q teneretur fidelis propter ipsum continere, ideo non tenetur, sed liber est, quòd si transierit infidelis ad alias nuptias, vel noluerit cohabitare, statim liceat fideli transire ad aliud matrimonium. Aliter potest etiam intelligi: Non est subiectus frater, aut soror, id est, si recesserit infidelis nollens cohabitare, non tenetur fidelis redire ad infidelitatem, vt maneat cum coniuge, quasi teneatur ex lege coniugij ad cohabitandum, & quia non potest cohabitare manendo in fide, teneC retur cohabitare redeundo ad infidelitatem, nam tunc fortior esset lex coniugum, quam necessitas fidei, cum cogeretur a fide recedere propter indiuisibilitatem coniugij, & tñ maior est necessitas fidei, quam indiuisibilitas matrimonij, ideo dissoluitur matrimonium, vt non pereat fides, sic exponit Ambr. ad Hilarium, & habetur 28. q. 1. c. si infidelis. s. Si infidelis discedit, dicit Apostolus, discedat, non est enim subiectus frater, aut soror seruituti in huiusmodi. i. si infidelis noluerit esse cum coniuge fideli, hic cognoscat fidelis suam libertatem, ne ita se subiectum putet seruituti, vt ipsã dimittat fidem, ne coniugem amittat infidelem. Sed adhuc aliquid debet addi ad istum intellectum: s. non solum est liber fidelis, ita quòd non debeat redire ad infidelitatem, vt maneat cum vxore, sed quòd intelligat non esse necessariũ, aut nullam vxorem habere, aut reuerti ad infidelitatem cũ D vxore, quæ non vult cohabitare fideli, nam non est isti seruituti subiectus, sed potest non perdendo fidem non perdere vxorem. s. quia si illa noluerit cohabitare poterit accipere aliam fidelem, quæ cohabitet, & hoc est dissolui matrimonium. Et istud patet, quia de primo nullum dubiũ erat, cum non solum fidelis factus non debeat reuerti ad infidelitatem propter vxorem, sed potius admonente Christo debet, qui infidelis est, dimittere vxorem, vt fidelis efficiatur: Mat. 10. & Luc. 12. & 14. Alius quoque sensus esse poterat, Non est subiectus fidelis seruituti. s. vt redeat ad infidelitatem propter infidelem coniugem, sed est subiectus necessitati continendi, cum sit melius vxorem perdere, quam fidem. Sed adhuc iste sensus non satisfacit, quia redit in præcedentem. s. quod non est obligatus fidelis redire ad infidelitatem propter vxorem, & tamen istud iam Christus dixeE rat plane: Ideo accipi debent verba Apostoli in casu, in quo seruiant de dubio, et dicemus, quod non est subiectus frater, aut soror seruituti recedente infideli. s. quod sicut non tenetur dimittere fidem propter voluntatem alterius, ita neque cogetur continere, sed licebit ad alia vota trãsire, sic exponitur de iure, de diuor. c. quãto. et iste est verus sensus.

In q. 101

Fidelis ad alia vota transire potest, cum infidelis a se recedit, & quomodo. Quæst. CV.

DIXIMVS autem, quod tribus modis dicitur infidelis recedere a fideli; dicendum, quod in omnibus licet fideli transire ad alia vota, quia in omnibus illis dicitur, quod non est seruituti subiectus. Est tamẽ aduertendum, quod licet discedat infidelis nolens cohabitare; debet prius a fideli admoneri, vt cohabitet, et si non vult, tunc

Quæst. præced.

tunc licet fideli transire ad alia vota, & hoc fit propter duo. F Primò, vt fidelis sit certus, quòd ei licet transire ad alia vota; nam tunc licet ei transire, quando infidelis non vult ei cohabitare, sed discedit, & tamen non constat plene de voluntate infidelis coniugis, quousque sit requisitus, an velit discedere, quia potest primum dicere, quòd velit discedere, & quando fuerit requisitus, quòd cohabitet, alioquin ꝙ transibit fidelis ad alia vota, fortè ipsum pęnitebit, & tractus ex consuetudine prioris vitæ dicet, quòd vult cohabitare. Ad hoc ergo, quòd plenè constet, an cohabitare velit, vel non, debet requirere eum. Secundò, vt securior sit, si ad secunda vota transierit, nam si transiret, posset ei obijcere, quòd non licuisset ei transire, cum hoc non posset, nisi nolente infideli cohabitare, de quo non erat certitudo, ideo non licuerit transire; vt autem hoc obijci non possit, debet fidelis admonere infidelem, vt cohabitet, & adhibere testes G huius requisitionis, vt si ille responderit, quòd non velit, habeat fidelis testes, quibus probet, ꝙ possit ad alia vota transire, sic dicit glo. in c. quanto. de diuor. super parte, quę relinquitur. s. Sola contumelia creatoris soluit matrimoniū, qñ nō vult cohabitare, & peruenit ad notitiam alterius, debet tamen adhibere testes, ꝙ non vult illi cohabitare, ne impediatur postea contrahe os: istud. n. sufficit de rigore iuris in omnibus his modis ad dissoluendum matrimonium, & tñ de æquitate non debet idem fieri in omnibus, sed in quibusdam potius quam in alijs expectari: si. n. sit primus modus, ꝙ ambo coniuges cohabitabant, qñ alter eorum conuersus est, licet infidelis requisitus dicat nolle cohabitare, non cōuenit, ꝙ statim transeat fidelis ad alia vota, quia infidelis eū adhuc contineat non accipiendo alterum coniugem potest pęnitere, & etiā conuerti, atque ad hoc dispositus est quandiu non transit ipse ad alia vota, neque fidelis: si autem fide- H lis transeat ad aliud matrimonium ablata est infideli spes de habendo priorem coniugem, ideò non transibit iam ad fidē. Vnde aliquandiu quandiu infidelis non trāsit ad aliud matrimoniū melius est, & magis ad charitatem pertinens, ꝙ fidelis, neque aliam coniugem accipiat, neque ad religionē transeat, quousque ex perseuerantia agnoscatur mēs infidelis obstinata in infidelitate, quia tunc æquum est, ꝙ nō amplius expectet fidelis, sed vel ad aliud matrimoniū transeat, vel ascendat ad ordines sacros, vel intret religionem.

Si autem sit secundus modus. s. ꝙ infidelis statim post conuersionem alterius coniugis ad fidem transeat ad aliud matrimonium, vt mens eius in infidelitate obstinata, & abstulisse sibi occasionem conuersionis, inquantum accepit alium coniugem, ideo coniugi fideli statim licet transire ad I alia vota, sed adhuc debet requirere infidelem, an velit cohabitare, alias non debet transire ad alia vota. Aliquis dicet istud non esse necessarium, neque conueniens: nam ex eo, quòd infidelis transiuit ad alia vota, videtur dissolutum esse matrimonium inter fidelem, & infidelem, & iam non esse possibilem cohabitationem coniugalem inter eos. Dicendum quòd est vtilis requisitio, quia si fidelis conuersus transiret ad alia vota, dissolueretur matrimonium prius, & ideo non erat vtilis requisitio, quia etiamsi infidelis conuerteretur non posset cohabitare ei, & tamen si infidelis transiuit ad alia vota nō dissoluitur matrimonium, quia est ibi, sicut quando infideles se repudiant, & non soluitur matrimonium, sed manent legitimi coniugēs, & ideo licet eis redire ad primum matrimonium, & non licet manere in secundo: ideo admonendus est infidelis, qui sic transiuit ad K alia vota, vt cohabitet fideli: nā potest cohabitare, & si voluerit tunc conuerti, non poterit fidelis accipere aliam coniugem, sed tenebitur recipere illam ad cohabitationem, si autem cohabitare velit, & non conuerti, non tenebitur fidelis cohabitare, licet possit: & tamen non licebit ei transire ad aliud matrimonium, sed si adhuc infidelis, qui ad alias nuptias transierat conuertatur; antequam fidelis transeat ad aliud matrimonium, tenebitur illum recipere ad cohabitationem. de diuor. c. gaudemus. Si autem sit tertius casus est dicendum, sicut de primo, nam si vir repudiauerat vxorem, & accepta alia postea conuertatur, debet requirere eā, quam repudiauit an velit conuerti, & si voluerit conuerti tenetur eam accipere, & si non vult conuerti, vult tamē cohabitare, tenetur vir, aut ei habitare, aut nullam aliam accipere [illegible] [illegible], quia est legitima eius in alleg. c. gaudemus.

Requisitio infidelis est necessaria.

In 3 casu quid.

F Si autem illa dixerit, quòd neque conuerti vult, neque cohabitare, sed manere cum viro, ad quem transiuit, licet fideli coniugi statim transire ad aliud matrimonium, & tamen si antequam transeat conuertatur vxor repudiata, cogetur eam recipere. eo. c. gaudemus, si autem requirit tunc virū, quòd vult ei cohabitare, sed non conuerti, non licebit viro accipere alteram.

Contumelia creatoris, quæ dicatur iuxta 2. casum. Quæst. CVI.

EST nunc dicendum de secundo casu scilicet, de contumelia creatoris, & primo quid vocetur contumelia creatoris. Dicendum quòd contumelia creatoris dupliciter accipitur. Vno modo in agendo aliquid contra Deū. Alio G modo non tolerando laudes Deo debitas. Primo modo est contumelia blasphemia, si infidelis dicat malum de Christo, vt quia non est Deus, vel aliquid malum falsum, aut turpe, quod in iniuriam eius cedit, & tunc contumelia, & blasphemia conuertuntur, sic accipitur de diuor. c. quanto. cum dicitur; altero vero non sine blasphemia diuini nominis cohabitare volente, & tamen eo. c. postea dicitur contumelia creatoris soluit ius matrimonij, & in c. gaudemus. vocatur contumelia, & ideo blasphemia pro contumelia accipitur. Alio modo accipitur pro non sustinere laudes debitas Deo, quod etiam redundat in blasphemiam, nam sicut nō dicere de Deo falsum, aut malum est Deo debitū, quia in eo malum non est, ita dicere de Deo bonū est Deo debitū, quia ipse summus bonus est, & oībus benefaciens, sicut ergo dicere de Deo malū, & falsum est blasphemia, quia hæc H sunt Deo indigna, ita non sustinere de eo bonum dici est blasphemia, quia sunt ei laudes debitæ, & ideo vtrumque vocatur secundum iura contumelia Creatoris, de isto secūdo loquitur Ambrosius, & Greg. & hr̄ 28. q. 2. c. si infidelis discedit. s. contumelia quippe creatoris soluit matrimoniū circa eum, qui relinquitur, nec est fides seruanda coniugij ei, qui propterea discessit, ne audiret Christum esse Deum Christianorū coniugiorum. Sicut autē accipitur de ista laude Christi, est accipiendū de omnibus alijs; quia quamcunque nollet audire infidelis, facit contumeliā, cum Christus sit maior omni laude, & superior ea, & in isto modo infidelis nihil mali dicit de Christo, & tñ non vult audire laudē Christi, quod facit, quia valde odit Christum. eod. c. si infidelis. s. Si infidelis discedit odio fidei Christianæ, discedat. Est autem dr̄a inter illos modos contumeliæ, quia in pri- I mo modo discedit fidelis ab infideli, ne audiat contumeliā Creatoris id est, blasphemiam, & nō recedit tunc infidelis. In secundo modo recedit infidelis, quia non sustinet audire laudes Christi, & non recedit tunc fidelis. Sed dicetur quomodo habet locum hic dictum Apostoli, ex quo matrimonium dissoluitur. s. si infidelis discedit, discedat, nam nō discedit infidelis in primo modo, sed fidelis. Dicendum ꝙ infidelis dr̄ discedere, non quòd ipse verè discedat, sed quia fidelem discedere cogat, nam fidelis non debet sustinere blasphemiam Christi, sed vel eam tollere, si potest castigare blasphemum, vel saltem fugere ne audiat illam, & ideo potens castigare blasphemātem debet discedere, sed blasphemans coget ipsum a se discedere, ergo idem est, ac si infidelis discederet a fideli, quia ipsum a se fugat, sic accipit Aug. lib. 1. de sermone domini in monte. & ibi 28. q. 1. c. idola- K tria. s. Sed quisquis eam quoque vxorem dimittit, a qua ipse cogitur fornicari causa vtique fornicationis dimittit, velut si aliquem vxor cogat sacrificare idolis, qui talem dimittit causa fornicationis dimittit, non tantum illius, sed & suæ illius, quia fornicatur ista, ne fornicetur. In secundo modo infidelis discedit propter contumeliam Creatoris. s. faciendo ei contumeliam, nolendo audire laudes illius, & tunc propriè reducitur in primū modum, qui est Apostoli, scilicet. Quando infidelis discedit nolens cohabitare fideli, & non est distinctus modus contumeliæ a primo modo.

Sed dicendum, quòd quando loquimur de contumelia Creatoris communius accipimus in primo modo patet per distinctionem, quæ fit de diuor. c. quanto. & c. gaudemus. Cum dicitur de coniuge infideli: Aut vult cohabitare fideli, aut nullo modo, aut non vult sine contumelia Creatoris: [illegible] non habitare sine contumelia Creatoris est habitare,

&

& non discedere, quia alias non distingueremus inter nullo modo velle cohabitare, & cohabitare non sine contumelia Dei. Secundo patet, quia distinguimus istos tres casus, scilicet, discedere, habitare cum contumelia Creatoris, trahere ad peccatum mortale, cap. quanto. & cap. gaudemus, & tamen si accipiatur contumelia Creatoris secundo modo. i. nolle audire laudes Dei, & ideo discedere, non differunt tres casus suprapositi, quia secundus incidit in primũ, ergo potius debet accipi, & accipitur contumelia Creatoris primo modo, quam secundo.

Trahere ad peccatum mortale quomodo intelligatur iuxta tertium casum. Quæst. CVII.

TERTIVS casus est, quando infidelis cohabitat fideli coniugi, & tamen trahit eum ad peccatum mortale, & aliter non vult cohabitare, est tamen dubium, quomodo intelligatur trahere ad peccatum mortale, quod dissoluat matrimonium. Dicendum, quod hoc maxime intelligitur, si infidelis suadeat fideli reuerti ad infidelitatem iã dimissam. Hoc autem est mortale peccatum, & grauissimum quidem, & maxime periculosum; cum sit enim fides maximè necessaria, & fundamentum omnium virtutum acceptarum Deo, nullum peccatum est grauius, quam infidelitas, quæ tollit omnem virtutem, negando fundamentum, vel tollendo illud, & licet infidelitas sit mala, est deterior, quando quis venit ad fidẽ, & postea retrocedit: melius enim fuerat viam Domini non cognoscere, quam post agnitam retroire. 2. Petri 2. cap. de aposta. cap. quidã sicut. Alio modo potest intelligi de quocunque peccato mortali, ad quod fidelis impellitur ab infideli, & maximè si sit aliquid, quod sapiat infidelitatem, vt si infidelis non suadeat infideli reuerti ad infidelitatem priorem, sed suadeat obseruare aliquam cęrimoniam, vel ritum prioris infidelitatis: nam hoc est redire in infidelitatem, licet indirectè, & tales vocantur apostatæ, quasi a fide recesserint: in alleg. c. quidam sicut. & agitur ibi de quibusdam infidelibus iam conuersis ad Christum, qui aliquas cærimonias prioris infidelitatis obseruabant, cum dicitur, cum prioris ritus reliquias retineant, Christianæ religionis decus tali commixtione confundunt, & circa tales de infidelitate conuersos dicit Apostolus; sine causa laboratum esse, id est, inutiliter; sicut dicitur ad Galat. 4. Dies obseruatis, menses, tempora, & annos: timeo, ne forte sine causa laborauerim in vobis. Hoc dixit, quia Galathæ erant Iudæi, & conuersi fuerant ad Christum prædicante Paulo: Nunc vero iterũ redibant ad obseruandas ferias Iudæorum, quæ sunt cærimoniæ legales, ideo dicit Apostolus, quód sine causa, id est, inutiliter laborauit in eis, quia idem erat nunc, ac si nõ conuersi fuissent. Etiam de omnibus alijs peccatis mortalibus potest intelligi, ad quæ vnus coniugum alium trahit, vt est furtum, adulterium, idololatria, & huiusmodi: nam si non possit fidelis coniux euitare ista peccata, discedet, & dissoluetur matrimonium: sic dicit Aug. lib. de fide, & operibus, & habetur 28. q. 1. c. vxor. §. vxor legitima societate coniuncta sine culpa relinquitur, si cum viro Christiano permanere noluerit; attenditur eo modo eam rectissime dimitti, si viro suo dicat, nõ ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congreges; aut nisi solita lenocinia, quibus domum nostram transigebas etiam Christianus exerceas, aut si aliquid aliud flagitiosum, aut facinorosum in viro suo non erat, quo delectata, vel libidinẽ explebat, vel facilẽ vitam habebat, vel ẽt ornatior incedebat. Dicendum autẽ, ꝙ iste casus est multum terribilis ad dissoluendum matrimoniũ, quia cã fidei est fauorabilis valde, & ideo cõcessit Deus, ꝙ recedente infideli posset fidelis transire ad aliud matrimonium, ne timore continentiæ seruandæ non conuerterentur, qui viderent se deserti ab vxoribus. s. quia parum erat cõuerti, si conuersi redirent iterum ad infidelitatẽ, melius enim erat nunquam eos fuisse conuersos, 2. Petri 2. cap. debuit concedi id, per quod fideles conuersi non traherẽtur ad infidelitatem, & tamen poterat vnus coniux infidelis peruertere fidelem incitando ipsum ad peccatum mortale, ergo debuit licere dimittere talem coniugem, & transire ad alia vota,

Casus terribilis.

A *Quomodo infidelis dicatur discedere a fideli cogendo eum peccare mortaliter. Quæst. CVIII.*

SED tunc dicetur, quomodo pertinet hoc ad modum literæ Apostoli, ex qua licet fideli transire ad aliud matrimonium. s. si infidelis discedit, discedat: nam hic nõ discedit infidelis, sed fidelis dimittit infidelem. Dicẽdum, quod ad illud dictum Apostoli pertinet, & dicitur discedere infidelis: nam licet non discedat, cogit discedere infidelem a se eum effugando: nam fidelis tenetur fugere peccatum mortale, si ergo infidelis coniux suadeat fidelem ad peccatum mortale, & si ipse non põt aliter illud effugere, nisi pariter effugiendo a coniuge, tenetur fugere, & ita, qui præstat causam fugiendi, ipsum fugat, & sic ab ipso, quem fugat, fugere dicitur, & tñ fidelis recedens ab infideli cã fidei non tenetur manere sine coniuge, quia nõ est in his frater, aut soror seruituti subiectus; ergo licet trãsire ad aliud matrimonium, & ideo soluitur primum matrimoniũ. Sed adhuc dicendum, ꝙ cum in cap. quãto. & cap. gaudemus. dicitur, ꝙ nõ vult cohabitare sine hoc, ꝙ pertrahat ad peccatum mortale; intelligitur de inductione, quasi necessaria ad peccandum, cum vtrobique dicatur pertrahat: verba autem trahendi significant necessitatem, vel violentiã: ducere autem significat rem voluntariam, sicut dixit Seneca: ꝙ animus hominis generosus melius ducitur, quã trahatur. Etiam, quia nõ dicitur solum trahat, sed pertrahat, & ista præpositio, per, significat complemẽtum, vt dicatur pertrahere alium, qui compleuit ipsum trahere. Ex hoc apparet, ꝙ si infidelis coniux suadeat fideli coniugi aliquod peccatum mortale, non propter hoc statim dissoluitur matrimoniũ, aut discedere potest fidelis, qui suadetur ad malum, sed solum quando illa suasio, vel solicitatio est talis, vt fidelis non possit vitare peccatum mortale cohabitãdo, nam tunc licebit recedere. Et patet hoc primo ex significatione verbi pertrahere, ꝙ inducit violentiam, vt dictũ est: leuis autem suggestio non facit violentiam: ideo non est verum, quod quomodocunq; coniux coniugi suadeat malum facere, soluatur matrimonium.

Secundo, quia istud debet reduci ad verbum Apostoli, s. si infidelis discedit, & tamen per leuẽ suggestionem non põt dici, ꝙ discedat infidelis, quia neque discedit, neque cõpellit discedere fidelem, sed cum est magna suggestio, quæ quasi violenter adducit, nam tunc licet non discedat infidelis, cogit discedere fidelem, cum sibi sit necessarium, aut subuerti, aut recedere, & sic qui eũ a se fugat cogendo recedere, dicitur ab eo discedere. Istud aũt est, qñ suggerit quis alteri faciendũ, qui aliquo modo cogere põt, ita vt non sit sola suggestio, sed mandatum, vel coactio; vel est tanta sollicitudo, & perseuerantia inducentis ad malum, ꝙ vix possit euadere, quin turbetur, & concipiat, quod suadetur, licet in prima oblatione non placeat, quod suggeritur.

Coniugem nolle cohabitare nisi trahendo ad peccatum mortale duobus modis esse potest, & in vtroque matrimonium dissoluitur. Quæst. CIX.

SED adhuc dicendum, quod dupliciter potest intelligi, ꝙ infidelis coniux nolit cohabitare, nisi trahendo ad peccatum mortale. Vno modo, ꝙ coniux dicat, ego nõ manebo tecum, nisi facias talia, & talia, & ista sunt peccatũ mortale. Secundo modo, ꝙ non cohabitet sine peccato, id est, quandiu cohabitat non vult cessare a suggerendo malũ cõiugi, vel inducẽdo ad malũ. De primo loquitur Aug. lib. de fide, & oper. vt hr 28. q. 1. c. vxor. §. Vxor legitima societate cõiuncta, sine culpa relinquitur. Et sequitur: attẽditur eo mõ eam rectissimẽ dimitti si viro suo dicat, nõ ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias cõgreges, aut nisi solita lenocinia, quibus domũ nostram trãsigebas ẽt Christianus exerceas, & ita ista vult cohabitare trahẽdo virũ ad ista crimina, quibus si vir nõ consensit illa recedit. De secũdo mõ patet, quando femina incitat valde virũ ad peccatũ: non. n. ipsa tunc discedit, si non suaserit viro peccatũ, sed quandiu manet, semper ad peccatũ mouet, & vir, vt nõ trahatur finaliter in peccatũ, fugit. Sic dicit Aug. lib. 1. de sermone Domini in monte, & habetur 28. q. 1. ca. idolatria. §. Sed quisquis eam quoque vxorem dimittit, à qua habere cogitur

B, C, D, E (marginal section letters)

fornicari, causa vtique fornicationis dimittit, velut si aliquem vxor cogat sacrificare idolis, qui talem dimittit causa fornicationis dimittat, nō tantum illius, sed & suæ, illius quia fornicatur, suæ, ne fornicetur. Et ita dicit recedēdum esse ab vxore, quæ ad peccatum trahit. Sed tunc est dubiū, in quo casu horum est verum, quod dissoluatur matrimonium. Dicendum, quod in vtroque casu, & ambo ponuntur pro vno. s. cum infidelis trahit fidelem ad peccatū mortale. Dici tamen potest, ꝙ primus modus magis conuenit ad intētionem Apostoli, cum dicat, si infidelis discedit, discedat, & in isto modo recedit infidelis, cum dicat, non ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congreges. i. non manebo tecum, sed recedam, nec intelligitur de tempore contrahendi, quasi ista sit conditio apposita matrimonio, sed intelligitur de conuersione ad fidem. s. ꝙ cum ambo cōiuges erant infideles, & vir exercebat aliquod peccatū, quo vxor delectabatur, nunc vero factus fidelis non vult exercere peccatum illud, dicit vxor, non ero vxor tua. i. nō manebo tecum si hoc nō facias, & patet hoc ex litera ipsa. Nā cum dicitur si viro suo dicat non ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias cōgreges, aut nisi solita lenocinia, quibus domum nostram transfigebas et Christianus exerceas, ergo cum prius habitabant ambo infideles existentes, vir exercebat ista delicta, & quia nunc fidelis factus ea exercere non vult, deserit eum vxor sua. Sed tunc dicendum, ꝙ iste casus redit in primum casum. s. illum, quem ponit Apostolus. s. si infidelis discedit, discedat: nam vir non recedit hic. i. fidelis, sed infidelis. Cum dicat nō ero vxor tua. i. nō manebo tecum, & tunc recedit, & hoc modo omnes tres casus sunt vnus, & ideo. s. si non vult vllo modo cohabitare; si non sine cōtumelia Creatoris: si nō nisi trahat ad peccatum mortale, quia in omnibus tribus discedit infidelis a fideli, iuxta verba Apostoli. Et tamen circa istum recessum differt, quòd aut recedit infidelis nō pro aliqua causa speciali, sed quia nō placet sibi cohabitare conuerso ad fidem, & hoc significatur, cū dicitur, si nullo modo infidelis vult cohabitare. Contumelia, & peccatum mortale sunt duo modi, in quibus discedit infidelis ex aliqua causa speciali, nam cōtumelia hoc modo est, quando infidelis non potēs tolerare laudes Christi recedit, vt non audiat illas: peccatum mortale, aut trahere ad peccatum mortale est, quando infidelis conatur trahere fidelē ad peccatum mortale, & quia non vult fidelis ad illud trahi, recedit fidelis. Aut possunt alio modo distingui isti tres casus, tenendo hoc præsuppositum, scilicet, aliquando infidelis nullo mō vult habitare cum fideli. Aliquando autem vult, sed cum certis modis. Primum signatur in illo casu quo dicitur, quod nullo modo vult cohabitare infidelis fideli, sed discedit. Secūdum applicatur duobus casibus, nam aliquando vellet infidelis cohabitare coniugi fideli, vtpote, quia diligit eam, & tamen nollet audire laudes Christi contra conditionem suæ infidelitatis. Tunc si nō cessante fideli a laudibus Christi, discedat infidelis, quia non pōt sustinere nomen Christi, dicitur discedere propter contumeliam Creatoris. Si autem vellet cohabitare infidelis fideli, & tamen retinere priora vitia, quibus delectabantur manentes, vel ditabantur, quæ non conueniunt statui Christiano, & quia fidelis non vult illa exercere quantumcūq; solicitetur ab infideli recederet infidelis, quasi iam non placeat sibi conuersatio illa, & huic modo concordant allegata verba Augustini. s. si viro suo dicat nō ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congreges, aut nisi solita lenocinia, quibus domum nostram transfigebas, etiā Christianus exerceas, aut si quid aliud, vel facinorosum, aut flagitiosum in viro suo nouerat, quo delectata, vel libidinem explebat, vel facilem victum habebat, vel etiam ornatior incidebat.

Aliorū distīctio istorum triū casuum.

Recedere infidelem a fideli quo sensu sit accipiendum, Quæst. C X.

SED dicendum, quod licet iste modus videatur magis conuenire verbis Apostoli, nō est iste quem sequuntur iura, quia ista non possunt differre a primo, vnde secundū cōmunem expositionē iurium in primo modo recedit infidelis a fideli. In duobus autē modis aliis recedit ē contrario fidelis ab infideli. Et patet hoc de diuor. c. gaudemus; cum dicitur; Nunquam ea viuente licitè poterit aliam et ad fidem Christi conuersus habere, nisi post cōuersionem ipsius illa renuat habitare cum ipso, aut etiamsi cōsentiat nō tamen absque contumelia Creatoris, vel vt eum pertrahat ad peccatum mortale, in quo casu restitutionē petenti etiamsi de iniusta spoliatione constaret restitutio negaretur, quia secundum Apostolū soror, aut frater nō est hmōi subiectus. Et ita apparet primo distictio in his, quia in vno dicitur, nisi post conuersionē renuat habitare cū ipso, vbi significatur, ꝙ simpliciter non vult cohabitare; in alijs autē significatur, ꝙ vult cohabitare nō tamen sine contumelia. i. non alio modo, nisi blasphemando de Christo, aut trahēdo ad peccatum mortale, & ob hoc fidelis discedit ab infideli. Secundo apparet manifestius cum dr: In quo casu restitutionem petenti, ētsi de iniusta spoliatione cōstaret, restitutio negaretur, & tamen hoc nō pōt intelligi, nisi, quia

G fidelis recessit ab infideli volente cohabitare, & sic spoliauit eum iure cohabitationis, & redditione coniugaliū obsequiorum, & est iniusta spoliatio. i. saltem non facta ordine iuris, & tū petēte infideli restitutionem denegabitur in fauorem fidei; de infideli non pōt intelligi si spoliasset fidelem recedendo, quia tunc fideli petenti restitutionē cōcederetur restitutio, & ita præsupponitur, ꝙ fidelis recedat ab infideli. Tertiò, quia additur ibi causa ex dicto Apostoli. s. quia frater, aut soror non est in huōi. i. in his tribus casibus subiectus seruituti: necesse est enim de illis tribus intelligi, quia illi tres præcesserant, & in his non est seruituti subiectus. i. non tenetur cohabitare cum contumelia, & cū pertractione ad peccatū mortale, & ita signat, ꝙ potest recedere spoliando infidelē, quia in his casibus non est subie-

H ctus seruituti. i. non obligatur manere, cum sit in detrimentum, & periculum fidei. Quartò patet, quia etiam hoc conuenit literæ Aug. supra positæ in c. vxor: nam etiam in casu, in quo illa dicit: Nō ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congreges; nō recedit illa, licet dicat se recessurā, sed vir deserit eā: cum ibi in principio dicat vxor legitima societate coniuncta sine culpa relinquitur. Etiam quia sequitur eo modo eam rectissime dimitti, si viro dicat: Non ero vxor tua, nisi mihi de latrocinio diuitias congreges, & ita etiam, quando illa dicit; Non ero vxor tua, non dimittit ipsa virum, sed a viro dimittitur.

In duobus casibus dissoluitur matrimonium apud conuersos ad fidem. Quæst. C X I.

I DICENDVM ergo, quod in his duobus casibus, scilicet, de contumelia, & peccato mortali, siue infidelis recedat, siue a fideli deseratur, licitum est fideli ad aliud matrimonium transire. De contumelia, vt si vxor infidelis non potens tolerare Christi laudes recedat, licet fideli accipere aliā, vel si vxor infidelis maledicebat Christo, & nō vult desistere, licet fideli coniugi aliam accipere. Sed est differentia in hoc, quia accipiendo primū reducitur ad primum modum, scilicet, quando habitare renuit illa, & discedit, accipiendo secundum pertinet ad alium modum, qui est contumelia Creatoris, propter quam fidelis recedit ab infideli. Etiam differt, quia accipiendo primo modo nō est requisitio aliqua necessaria, aut saltem adhiberi testes,

K sicut in secundo modo, vel nō tam necessarium ad hoc, ꝙ fidelis transeat ad aliud matrimonium: nam si infidelis recedat, spoliat fidelem, & cum iam constet, quòd voluit dissoluere vinculum, licebit fideli transire ad aliud matrimonium, vnde nō est tam necessaria requisitio, & si fiat, est ad maiorem securitatem fidelis, sicut supra tetigimus. Similiter si infidelis trahat fidelem ad peccatum mortale, & fidelis non vult trahi, ideoque recedat infidelis, licitum est fideli ad alia vota transire, vel si infidelis non vult desistere, quin solicitet, & trahat ad mortale, potest recedere fidelis, & alteri copulari. Et differt sicut supra, quia in primo modo reducitur ad primū casum. i. quando infidelis tenetur cohabitare. In alio reducitur ad tertium modum, quādo infidelis vult cohabitare, & tamen nō nisi trahendo ad peccatum mortale. Etiā, quia in primo non est necessaria, aut parum est necessaria requisitio: in secundo casu est necessaria. Est autem modus, vt si cohabitet infidelis iā fideli, & tamē cum contumelia, vel solicitando eum ad peccatū, *In q. 105*

quod

Modus soluendi matrimonium. quod fidelis adeat iudicem, & ille statuat terminum infideli, vt desistat ab his, quòd si non destiterit lapso termino iudicabitur non solum diuortium inter eos, sed etiam declarabitur, quòd liceat de cetero fideli transire ad alia vota: si autem desistat infra terminum datum non iudicabitur diuortium, sed manebit fidelis cũ infideli, si vult, & si nõ vult non licebit ei transire ad aliud matrimonium, cum non sit ibi aliquis de tribus casibus, qui dissoluunt matrimonium.

Considerandum tamen, quòd cum fideli coniugi liceat recedere, quando infidelis suadet ad peccatum multum sollicitando, ita vt sit trahere, tanto magis iudicabitur licere fideli, quantomagis verisimile est ipsum posse trahi ab infideli, & ideo, quia facilius est vxorem posse trahi a viro ad peccatum, quam è contrario: tum, quia vir potest cogere feminam sibi cohabitantem ad aliquid: tum quia femina est viro subdita, cum vir sit caput mulieris 1 Corin. 11. & illa iubetur a Deo, aut prænuntiatur, quòd viro suo erit subiecta: Gene. 3. cap. tum, quia illa est corpore infirmior, & vir potest eam viribus cogere: tum quia consilio, & prudentia minor est, & potest eam decipere facilius, quam ab ea decipiatur, ideo si mulier allegat, quòd a viro infideli solicitatur ad peccatum, facilius licebit ei recedere ab eo, & transire ad alia vota, quam viro, si trahatur ab vxore ad malum, cum vxor minus possit virum trahere ad malum, quam ab eo trahatur; sed quia ad fidem conuersi sunt faciles ad redeundum in priorem errorem, etiam ex leuibus suggestionibus debet quilibet talis fidelis, siue vir, siue femina considerare, an putet se præualiturum contra talem suggestionẽ, aut non, si putat se præualiturum potest cohabitare, si autem putat se infirmum ad resistendũ, discedat, neque expectet, vt succumbat, quia forte tunc resurgere non poterit de peccato, & tamen in viro erat hoc, quòd poterat feminam castigare verberando, ne talia ei suggerat, & ita est ei facile euadere suggestionem, si tamen nihilominus mulier perseuerat, & vir putat se posse allici aut aliquo modo trahi, potius debet recedere, quam permanere, mulier autem minus credere potest de seipsa, quod resistere poterit suggestionibus viri, ideo consultus est ei, quòd non diu expectet, si vir perseuerat suadendo ei malum. Et ob hoc iura disposuerunt separari conuersos de infidelitate ab ipsis infidelibus, quia sunt faciles ad subuersionem si cohabitent: nam si filij adulti conuertantur ad fidem, iubentur a parentibus infidelibus separari 28. q. 1. c. Iudæorum, scilicet, Iudæorũ filios vel filias, ne parentum vltra inuoluantur erroribus ab eorum consortio separari decernimus, deputatos aut monasterijs aut christianis mulieribus ac viris timentibus Deum. Similiter de alijs infidelibus cõuersis iubetur, quòd nullo modo conuersentur cum infidelibus eiusdem sectæ ne subuertantur 28. q. 1. c. sæpe malorum. scilicet, Sæpe malorum consortia bonos mores corrumpunt. Quantomagis eos, qui ad vitia proni sunt? Nulla igitur sit commixtio Hebræis ad fidem Christianam translatis cum his, qui adhuc in veteri ritu consistunt: ne forte eorum participatione subuertantur. Sed hæc dicta sunt de illis, quibus nulla necessitas est cohabitandi: nam illi non debent aliquam suggestionem expectare, vel quòd ad peccatum trahantur: de coniugibus secus est, quia eis est necessitas cohabitãdi, ideo non debent discedere statim: nam si infidelis in nullo facit contumeliam Christo, neque incitat ad peccatum mortale, melius est cohabitare sola spe conuersionis, sicut Apostolus dicit, quam recedere.

Quare nõ liceat apud fideles christianos soluere matrimonium in tribus casibus Apostoli supradictis: sicut apud infideles conuersos. Quæst. CXII.

SED nunc redeundo ad priora, dicet aliquis cum asseras matrimonium, ita esse indissolubile apud infideles sicut apud fideles, quare licet fidelibus conuersis recedere in tribus casibus supradictis ab infidelibus, & non licet sic de matrimonio contracto inter fideles, quia cum duo fideles contraxerint, & postea alter eorum labatur in errorem & cohabitare nolit manendo in infidelitate, vel non sine contumelia creatoris, aut trahendo ad peccatum mortale: non licebit ob hoc manenti in fide transire ad alia vota. hoc enim verum est, quia ita distinguitur de diuor. capit

A quanto, vbi fideli conuerso in his tribus casibus licet transire ad alia vota, & non licet manenti in fide. Aliquis dicet, quòd istud accidit, quia cum cohabitat infidelis fideli, hoc fit duobus casibus, vel recedit ab eo: in primo casu est maior contumelia Dei, quam cum hoc facit, qui natus est fidelis, & maioritas contumeliæ facit solum matrimonium, & non facit illud minor contumelia. Sed dicendum, quòd falsum supponitur: nam eod. cap. quanto. dicitur, quòd maior est contumelia creatoris, quando alter fidelium effectus infidelis blasphemat, vel non vult cohabitare, vel ad peccatũ trahit, quam qui facit hoc, qui nondum conuersus est, cuius causa manifesta est, cum grauius sit recedere a via domini, quam nunquam cognouisse eam: cum è contrario melius sit viam domini non cognoscere, quam post agnitam retroire. 2. Petri. 2. ca. & de Aposta. c. quidã sicut. ergo ex hac
B parte potius debebat dissolui matrimonium, quando alter fidelis factus est infidelis, quam cum infidelis non cohabitat fideli, vel non sine contumelia creatoris, aut trahendo ad peccatum mortale. Dicendum, quòd si fideles duo contrahant, potest quidem postea aliquis casus accidere, vt fiat diuortium inter eos quantum ad cohabitationem, & iura coniugalia, scilicet, propter fornicationem, sicut Christus dixit Math. 19. cap. & tamen quantum ad vinculum nunquam fiet diuortium, neque trãsire vni licebit ad aliud matrimonium, & sicut in his est, ita fiet si duo erant infideles, & contraxerunt in infidelitate, & postea conuersi fuerunt ambo ad fidem: nam matrimonium perseuerat inter eos, & tunc licebit in aliquo casu, vt in fornicatione superuenienti fieri inter eos diuortium, nunquam tamen licebit alteri eorum transire ad alia vota, alio viuente: dicitur autem
C ad hoc de diuor. cap. quanto, quòd istud fit, quia inter infideles est matrimonium non ratum, ideo potest dissolui in aliquo casu, inter fideles autem est matrimonium ratum, id est, indissolubile, ideo in nullo casu licet inter eos dissolui, postquam legitime contractum est.

Causa redditur, cur matrimonium fidelium in his casibus non dissoluitur, sicut matrimonium infidelium. Quæst. CXIII.

SED dicendum, quòd matrimonium fidelium nõ dissoluitur in his casibus, & matrimonium infidelium in his dissoluitur: non tamen propter causam ibi signatã, scilicet, quia per sacramentum fidei confirmatur matrimonium sicut supra declaratum est, sed dicendum, quòd vera *In q. 96.*
D causa est, quæ supra tangebatur: matrimonium est indissolubile simpliciter vbicunque legitime cõtrahitur, siue inter fideles, siue infideles, & nunquam dissoluitur, nisi ex diuina reuelatione: in matrimonio autem contracto inter fideles inuenimus ex diuina reuelatione solui, quando non est cõsummatum per carnis copulam, ideo in illo casu iudicamus esse dissolubile in casu, quo ad religionem transitur, & non aliter, quia etiam hoc ex reuelatione Dei patuit, vt supra ostensum est: in matrimonio vero infidelium inueniuntur tres casus, in quibus ex diuina reuelatione soluitur, scilicet, ex verbis Apostoli 1. ad Cor. 7. c. vt supra declaratũ est: ideo iudicamus esse dissolubile illud in illis casibus, sed inter fideles non inuenimus aliquem casum ex diuina reuelatione, in quo soluatur de regula cõmuni: ideo non iudicamus illud dissolubile, postquam consummatum est. Et hoc est, *In q. 103* *In q. 98.* *In q. 99. & 100.*
E quod facit illud vocari ratum, & tamen si reuelatio fieret specialiter in aliquo casu quantũ ad aliquas personas, quia dissolueretur matrimonium, vel dando aliquem casum, in quo dissolueretur fieret sic, ita patet de conuers. coniug. c. ex parte tua: vbi datur regula generalis, s. ex quo matrimoniũ inter legitimas personas per verba de præsenti contrahitur illis viuentibus, in nullo potest casu dissolui, vt viuente reliquo alter ad secunda vota transmigret: etiamsi vnus fidelium, inter quos est ratum coniugium, fieret hæreticus, & nollet manere cum altero sine contumelia creatoris: nisi fortè secus fieret ex reuelatione diuina, quæ superat omnẽ legem, sicut a quibusdam sanctis legitur esse factum, & ita inter fideles asserit matrimonium dissolui ex reuelatione Dei, & aliquando factum esse: ergo in hoc æqualiter se habet matrimonium fidelium, & infidelium. Et quia in tribus casibus tactis inuenitur ex diuina reuelatione ostensũ esse,

quòd dissoluatur matrimonium inter infideles, & non inueniitur aliquis casus horum inter fideles natos, vel iam factos fideles, ergo non dissoluitur in his matrimonium fidelium, & ista est vera causa.

Secundo autem dicendum adhuc, quòd est causa, vt statueretur a Deo hoc circa infideles, qui conuertuntur, & nō circa fideles natos, aut iam conuersos, & totum hoc fit, vt non obstruatur, vel non arctetur via conuersionis ad fidē, quæ fides est maxime necessaria, ideo causa fidei debet esse maxime fauorabilis. Et primò, quia si altero infidelium ad fidem conuerso, alius nollet conuerti, neque cohabitare fideli, si matrimonium illud esset indissolubile, cogeretur fidelis conuersus perpetuo continere, quòd erat durū: scientes autem hoc infideles non vellent conuerti, nisi, quando vir, & vxor simul conuerterentur, ne cogerentur continere, & ista esset maxima arctatio conuersionis, ideo dispen- G sauit Deus, quòd liceret cōuerso ad fidem transire ad alia vota. Non est autem idem de illis, qui nati sunt in fide, quia non arctatur eis via conuersionis, cū in fide nati sunt, vel saltem ambo sunt infideles, quando contrahunt: ergo non debet concedi idem in eis, & idem est etiam, si ambo contraxerunt infideles existētes, & ambo conuersi sunt ad fidem: nam licet postea alter eorum transeat ad infidelitatem, & non cohabitet, non est periculum de altero coniugum, etiamsi contineretur, quia non impeditur propter hoc conuersio sua, cum iam conuersus sit, aut in fide natus: sicut in priori casu. Secundo, quia inter infideles, qui conuertuntur, si hoc non concederetur, vterque coniugum periret: vnus, quia non vult conuerti, alius, quia conuerti timeret, vt non cogeretur cōtinere: in altero autem casu etsi alter coniugum conuertatur ad infidelitatem, neutrū con- H iugum perdimus: nam vnus eorum manet in fide, alterū eorum cogere possumus redire ad fidem, cum semel illam acceperit. extra de Apostа. cap. quidam sicut. In præcedenti autem casu neuter cogi potest, quia conuersi nondū sunt: ideo vt non impediatur conuersio concessit Deus in vno casu, & nō in alio, & ista est causa præcipua. Sic etiam est de cōtumelia Creatoris, & retractione ad peccatū mortale: nam in fauorem fidei debuit dari, vt non cohabitet fidelis cum blasphemo, nec cum eo, qui ipsum nititur ad mortale peccatum pertrahere, sed recederet ab ipso, & tamen si recedenti nō liceret transire ad alia vota, cogeretur conuersus continere, quod etiam scientes infideles timerent conuerti, ne cogerentur continere, si talia eis acciderent: ideo debuit concedi, quòd dissolueretur matrimoniū in his casibus. Secus de natis fidelibus, vel iam conuersis, I quia ibi non arctatur via conuersionis, ergo non debet idē licere. Secundo, quantum ad hoc, quia facilius est per cōtumeliam, & suggestionē subuerti fidelem manentē cum infideli nondum conuerso, quam in alio casu. Primò, quia natus fidelis propter longam conuersationem in fide, & propter nunquam habuisse aliam consuetudinem, firmior est in fide, & nō potest ita faciliter subuerti suggestionibus infidelis facti, sed qui nouiter cōuertitur facilis est ad subuersionem. 28. q. 1. cap. sæpe malorum. Et hoc tam propter primam radicationem in fide, quam propter longam consuetudinem in contrario, scilicet, in infidelitate: ideo huic licebit aliquid, quod non alteri. Secundò, quia infidelis factus non audebit blasphemare, aut trahere ad peccatum alium coniugem, sicut infidelis natus: nam qui fidelis existens factus est infidelis, non audebit manere inter fideles K cohabitando vxori suæ fideli, vel manebit secretus, ita vt se infidelē non manifestet, & ob hoc non suggeret vxori mala, ne perdat eam, sicut infidelis natus, cui libet cohabitare coniugi fideli manendo in sua infidelitate, & sic cum sit magis periculum fidei conuerso, quam fideli nato, licebit in vno casu, quod in alio non licebit. Tertiò, quia fidelem, qui in errorem infidelitatis labitur, magis possumus cogere ad non blasphemandum, & non trahendum ad peccatum mortale, quam infidelem tantum, & nondum cōuersum: nam primum non solum possumus cogere desistere a malo blasphemiæ, & prauæ suggestionis, sed etiam cogere ad bene agendum ea, quæ secundum conditionē Christianæ religionis agenda sunt: infidelem enim natum possumus cogere desistere a contumelia, & suggestione, sed non possumus compellere ad bonum agēdum, nec ad cessandum ab operibus infidelitatis, ideo maius periculū est in vno casu, quam in alio, & sic non debuit idem licere. Causa ergo diuersitatis fuit diuersa prouisio Dei, qui ex reuelatione in vno prouidit faciendo, quod dissolueretur; in alio autem non prouidit, sed reliquit sub generali regula matrimonij, quod sit firmum, vel ratum; istæ autem causæ postea datæ sunt, & diuersa ratio statuendi Dei, quia rationabiliter Deus in vno fecit, quòd non in alio.

Quis facilius subuertitur.

Quomodo soluitur matrimonium inter fidelem conuersum, & infidelem, an immediate, vt discedit, vel quando transit ad alia vota, & an opin. Innocentij possit stare. Quæst. CXIIII.

G CVM autem dictum sit, quod soluitur matrimoniū inter fidelem conuersum, & infidelem in tribus casibus supra tactis, est dubium, quando soluatur. s. an statim, vt non vult cohabitare infidelis, vel contumeliā facit Christo cohabitando, vel suggerit fideli malum, vel quando postea transit fidelis ad alia vota. Dicendum, quod circa hoc sunt duæ opiniones, quidam enim dicūt, quòd matrimonium statim soluitur, si non velit cohabitare infidelis fideli, & ita in alijs duobus casibus. Hoc patet, quia de diuor. c. quanto. & 28. q. 2. cap. si infidelis. dicitur contumelia Creatoris soluit ius matrimonij circa eum, qui relinquitur, ergo si illa soluit matrimonium, statim soluet, vt fuerit, & idem de alijs. Secundò, quia hoc signatur ex versibus positis in glo. cap. quanto. extra de diuort. super parte contumeliæ, scilicet, iuxta illud.

1. opin. Ioannes glosatoris.

Desere spernentem, vel blasphemare volentem,
H Vel te credentem scelus ad mortale trahentem.
Nam sunt absque mora sic vincula rupta priora.

Ergo statim, vt aliquis istorum triū casuum interuenerit, soluitur matrimonium, & nō expectatur, quòd accipiat fidelis coniugem aliam. Alia opinio est, quòd non dissoluatur matrimonium statim, sed solum quando fidelis transierit ad aliud matrimonium, quia de diuor. cap. gaudemus. ad finem dicitur, quòd si conuersum ad fidem, & illa conuersa sequatur, antequam propter causas prædictas legitimam ille ducat vxorem, eā recipere compelletur, & tamen nō reciperet eam inuitus, nisi maneret primum matrimonium, ergo non fuit dissolutum. Postquam aūt accepit aliam, non cogitur conuersam, aut conuerti volētem recipere, immo nō potest: ergo tunc verè fuit dissolutum matrimonium, & non prius. Illi, qui tenent primam opinionem, respondēt I ad cap. gaudemus. s. quod nō cōpellitur recipere eam, quasi ibi maneat prius matrimoniū, sed quia restituitur, cum peruenit re integra, & nō subueniretur ei, si non esset res integra. Opinionem primā tenet Ioan. glossator decretorum, sicut refert glos. in c. gaudemus. super parte compelletur. s. Ioannes dixit, quòd ipso iure solutum est matrimoniū sine contumelia Creatoris ea cohabitare nolente, vt cap. quanto. de diuort. & licet matrimonium sit solutum, restituitur quasi iure postliminij. argum. 34. q. 2. cap. cum per bellicā. sicut hæretico reuerso restituuntur bona. C. de hæreticis in auth. Idem est de Nestorianis. & licet non sit matrimonium inter eos, eam recipere cōpelletur ex consequentia prioris matrimonij in fauorem fidei. Adhuc potest alia rō addi huic, quia non licet alicui, qui semel est a vinculo matrimonij ligatus, transire ad aliud matrimonium, quousque K soluatur ab illo vinculo, vt colligitur ad Rom. 7. cap. & in post cōtumeliam Creatoris, vel cū infidelis cohabitare nō vult, aut trahit ad mortale peccatum, licet fideli trāsire ad alia vota, ergo solutum est iam vinculū matrimonij, & ita ante trāsitum soluitur. Contrariam opinionē tenet Glo. in c. gaudemus. super parte cōpelletur. s. ex hoc videtur, quòd cōtumelia Creatoris nō soluit ius matrimonij ipso iure, aliàs si solutum esset ius matrimonij, nō compelleretur eam recipere, & postea inducit glos. ipsa alios idem tenentes in fauorem suum, dicens: Alij dicunt, quòd matrimonium nō soluitur ipso iure, sed ius matrimonij soluitur, s. ius petēdi debitum, & hoc satis videtur litera dicere cap. quanto. s. contumelia Creatoris soluit ius matrimonij, & tunc primū verè soluitur matrimoniū; quando cōtrahit cum secunda, & nō aliter, quia, si esset ex toto solutum, non cōpelleretur eā recipere, & est argumentum ad hoc, quod dicit in fine, quòd

2. opin. glosa in cap. gaudemus.

In glos. decretorum.

Glo. opi.

potest

potest ei obijcere fornicationem, quia si matrimonium esset omnino solutum, non posset ei obijcere fornicationem præcedentem. de Iureiur. c. quemadmodum. Etiam dicendum, quod Hostien. & alij Iuristæ tenent aliquid simile cū opinione prima, quę est Ioānis. Dicunt. n. quod quantum ad fideles nunquam soluitur matrimonium. de diuor. c. quanto. quantum ad infideles etiam non soluitur, nisi quando iudex ecclesiasticus assignat terminum infideli, infra quem conuertatur, vel conuerso cohabitet sine contumelia Creatoris, quo elapso, nisi infidelis obediat, est fidelis absolutus ab eo argum. extra qui filij sunt legi. c. lator. vbi lapso termino assignato non relinquitur vltra remedium excipiendi, vel agendi, sed dicūt isti, quod etiamsi sit terminus lapsus, & conuerso data licentia contrahendi, auditur infidelis, si conuertatur re integra. Addunt autem isti, quod non dissoluitur matrimonium per cōtumeliam ipso iure, sed p lapsum termini, & in hoc conueniunt cum opinione secunda, quę est Glos. & tamen in quātum dicunt, quod dissoluitur per lapsum termini, antequam contrahat fidelis cum alia, concordant cum opinione prima, quæ est Ioannis.

In casibus tribus superioribus quomodo soluatur matrimonium. Quæst. C X V.

DICENDVM videtur in hoc dubio, quod non soluitur matrimonium ipso iure per aliquem istorū triū casuum, & tamen statim ipso iure in quolibet istorū trium casuum habet fidelis licentiam dissoluendi illud transeūdo ad aliud matrimonium, si voluerit, & hoc modo stabūt itra, & cessabunt inconuenienita; nam sic non cogetur aliquis recipere in vxorem eam, quæ non est vxor sua, neque restituetur mulier, sed iure suo aget, vt reuertatur ad maritum, & non fornicabitur manendo cum illo, postquam incepit ex parte infidelis esse contumelia Creatoris, & tunc applicabuntur dicta vtriusque opinionis, vel omniū, quæ omnia habent verum in aliquo sensu. Primum enim est, quod contumelia Creatoris soluit matrimonium. i. dat potestatem fideli, vt recedat a coniuge transeundo ad alterū matrimonium, & statim, vt est contumelia, est ista potestas recedēdi, sed non est statim solutum matrimonium: Nam si solutum esset statim, nō solum posset fidelis recedere ab infideli, sed teneretur, quia maneret alias cū non coniuge, & omnis eorum commixtio esset fornicatio, sed hoc non concedet aliquis; nisi forte diceretur, quod soluatur matrimonium ipso iure per contumeliā Creatoris, & tamen ex nouo consensu est inter illos matrimonium secundū: sicut quando infidelis habebat vxorem ab alio repudiatam, non erat illa vxor illius, quia erat legitima vxor eius, qui eam repudiauerat, si tamen cōuertatur ipse post mortem viri prioris, & illa conuertatur, velintque cohabitare, licebit eis, nō quasi semper fuerint coniuges, sed quia nunc ex nouo cōsensu incipiunt esse coniuges; simimiliter ei, qui multas habebat vxores iuxta cōsuetudinē infidelium, nulla est vxor, nisi prima, si tamen illo conuerso ad fidem nō velit primā cohabitare, & velit aliqua de alijs, poterit habere illam, nō tanquam fuisset ante hoc vxor, sed quia ex nouo consensu est vxor. Dicendum, quod iste modus non stat. Primo quia valde est irrationabilis: immo impossibilis de iure. Nam si cōtumelia Creatoris soluit matrimonium ipso iure in eis, qui erāt legitimi cōiuges, a fortiori reddet illegitimas psonas, vt cum talibus contrahi non possit, quandiu tales manent, quia circa matrimonia ista est regula, quod omne, quod dirimit contractum, impedit contrahendū, sed multa sunt, quę impediunt contrahendum, & non dirimunt iam contractū, ideo si cum coniuge blasphemāte Creatorem solutum est matrimonium, non poterit cum eadem manente in cōtumelia Creatoris per tacitum, vel expressum consensum cōtrahi matrimonium. Secundo ēt est impossibile, quia tunc cōtraheret fidelis cum infideli, sed istud est de iure vetitū, & si contractus fuit, nō tenet, ergo si per cōsensum expressum non pōt contrahi matrimonium, a fortiori non poterit per tacitum, vel interpretatiuum, & tamen quādo vnus coniugum conuertitur ad fidem, & alius manet infidelis, & non vult cohabitare sine contumelia Creatoris, si soluitur matrimonium, & per nouum consensum incipiat esse coniuges, incipiet fidelis habere de nouo cōiugem infidelem, & ita matrimonium contrahetur inter fidelem, & infidelem, quod est inconuenienter, & absurde dictum, ideo manet argumentum. s. quod si solueretur ipso iure matrimonium per contumeliam Creatoris, si post contumeliā cohabitarent, essent fornicarij, quod falsum est, & nemo istud cōcedit: etiam verum est, quòd dicunt versus illi.

Opi. quorundam impugnatur.

Nam tunc absque mora sunt vincula rupta priora.

Intelligitur enim, quòd sunt rupta vincula, non quòd desinat esse matrimonium, sed quod incipiat coniux fidelis habere licentiam transeundi ad alterum matrimonium, & dissoluendi istud, quasi nullum matrimonium existeret, & tamen non est ablatum, vel abolitum matrimonium præcedeps, & tamen satis dicitur rumpi viculum, cum liceat nūc transire ad alterum matrimonium, quòd non liceret vllatenus si maneret firmum matrimonium, sicut prius.

Dicta secundæ opinionis de matrimonio soluendo inter conuersos ad fidem quomodo vera sint. Quæst. C X V I.

ALTERIVS etiam opinionis applicabuntur dicta, quæ etiam in aliquo casu sunt vera. Et dicit ista opinio, quod non dissoluitur matrimonium, quousque fidelis transeat de facto ad alia vota: nam si nondum trāsierit, licet recesserit ab infideli, vel infidelis ab eo propter aliquem de tribus casibus, & voluerit infidelis redire ad fidem, anteq̄ fidelis transeat ad alia vota, cogitur fidelis admittere infidelē, & cohabitare ei velut coniugi, & tamen si iam transierit non cogitur dimittere eam, ad quam transiuit, vt recipiat eam, quæ nunc redit de infidelitate in alleg. c. gaudemus. Et ista ratio sufficienter probat, quod matrimonium non fuerit dissolutum, quia alias nō cogeretur fidelis recipere infidelem, cum conuertitur, & patet hoc, quia cogeretur tunc aliquis de nouo contrahere matrimoniū, & quod plus est, cū persona determinata, sed istud est falsum, quia de iure nullus compellitur contrahe cum aliqua persona determinata, nisi ex delicto, vt si quis virginem non desponsatam seduceret, & defloraret, teneretur dotare eā, & accipere in vxorem, extra de adult. & stupro. c. si seduxerit, & tamē iste fidelis in nullo deliquit, immo bene egit, quia ad fidem conuersus est, non ergo tenebitur contrahere cum illa femina, quæ nunc conuertitur, quæ iam nō est sua vxor. Secundò, quia etiam illud non est verum, s. quòd quis compellatur præcise, vel absolute contrahere cū aliqua, quantuncunque deliquerit, vt in casu dato: nam de rigore veteris testamenti tenebat, quod compelleretur vir præcise eam accipere in vxorem: Exod. 21. & Deut. 22. cap. & illo modo translatum est, & canonizatur. cod. tit. & tamen postea fuit moderatus iste rigor. s. vt non cogatur absolute vir accipere illam in vxorem, sed est ei ius eligendi, an velit eam habere in vxorē, vel sustinere aliam pęnam, sic dicitur. eo. tit. c. peruenit, vbi dicitur; nos autem aliquatenus legis duritiam mollientes hoc modo disponimus, vt aut, q̄ stuprauit, vxorem habeat, aut si renuendum putauerit, corporaliter castigatus excommunicatusq; in monasterio, in q̄uo pęnitentiam agat, retrudatur: de quo nulla sit ei egrediendi sine nostra præceptione facultas. Et ita imponitur viro pęnā, quod fustigetur, & retrudatur in monasterium, non vt religiosus sit, sed vt pęnitētiam agat ad tempus, quousque placuerit superiori, & tamen postquam inde exierit, non cogitur illam habere in vxorem. Sic etiam Gloss. limitat in alleg. c. si seduxerit, & c. peruenit; ergo nō est aliquis casus nunc de iure, in quo quis compellatur accipere aliquam in vxorem, si non erat vxor sua, & tamen in ca. gaudemus. cōpellitur, ergo non desierat esse vxor, & tunc manente inter eos vincolo matrimonij bene cogetur vnus ad recipiēdū aliū ad cohabitationē. s. q̄n ablatū est impedimētū, vt quia vnus, qui erat blasphemus, vel cohabitare nolebat, desinit esse blasphemus, & cohabitare vult: & ad fidem conuertitur.

Impugnatio confirmationis alterius opinionis. Qu. C XV II.

CONFIRMABATVR alia opinio prima, & rn̄debatur ad c. gaudemus. quia licet solutum esset matrimonium; si conuertatur mulier, cogitur vir eam recipere, quia illi subuenitur per beneficium restitutionis, cū sit res integra. Sed hoc non est conuenienter dictum: nā si solutum est matrimonium, nō remanet aliquod ius mulieri, quæ

quæ conuertitur, contra virum iam fidelem, aut viro con-
trà mulierem, ideo non est locus restitutioni: non enim po
test quis restitui in eo, quòd ad ipsum nullo modo perti-
net, & tamen in casu, quo vir transiuit ad aliud matrimo-
nium, antequam conuerteretur vxor infidelis, licet illa cō
uertatur postea, non cogitur eam recipere, quia tunc coge-
retur dimittere vxorem legitimam. Dicit tamen Innocen-
tius extra de diuor. capi. quanto, quòd si transiuit iste vir
ad aliud matrimonium, non cogetur recipere vxorem, quę
conuertitur, & tamen mortua secunda vxore cogetur reci
pere primam. s. si tunc, quando conuertitur infidelis vxor,
esset iam mortua vxor secunda, quam acceperat vir conuer
sus ad fidem, & ipse vult hoc accipi ex §. vltimo. c. gaude-
mus. Sed ego valde miror de sapientia Innocentij, qui pro
fecto fuit vir nimium in iuris peritia abundans, quia non
solum in hoc contradicit iuri, sed etiam sibiipsi. Quod sibi
G contradicat, patet, quia ipse tenet in c. quanto. de diuor. q
contumelia Creatoris soluitur ius matrimonij ipso iure, etiā
sine iudicio Ecclesiæ, ergo cum matrimonium esse desie-
rit, necesse est, q si illam mulierem accipiat, de nouo con-
trahatur matrimonium, & tamen nullus cogitur ad noui-
ter contrahendū matrimonium cum aliqua, vt ostensum
est, ergo non cogetur istam accipere. Postea etiam, quia ip
semet etiam Innocent. extra de adulte. c. si seduxerit. tenet,
q ibi sit casus specialis, q aliquis cogatur contrahere ma-
trimonium, & ita non cogetur hic contrahere. Etiam appa
ret, q iuri repugnet: nam dato, q non dissolueretur matri-
monium ipso iure, sed accipiendo aliam vxorem, esset iā
solutum, ideo si mortua secunda vxore, cum qua fuit verū
matrimonium, teneretur ad illam redire, quæ conuertitur
H ad fidem, cogeretur quis de nouo contrahere cum illa, cū
qua vinculum nullum præcedebat. Etiam manifeste vide-
tur repugnare iuri: nam in alle. c. gaudemus. §. vltimo dicit
litera, q si conuersum ad fidem, & illa conuersa sequatur,
antequam propter causas prædictas legitimam ille ducat
vxorē, eam recipere compelletur, ergo si iam ille acceperit
aliam vxorem, non compelletur, & tamen dato, q tempo-
re conuersionis vxoris primæ esset defuncta secunda vxor,
iam acceperat iste vxorem legitimam, ergo non compelle-
tur recipere primam, cum qua nullum vinculum manet.
Etiam patet hoc, quia manifeste intentio illius cap. gaude-
mus. est, q maneat matrimonium inter fidelem, & infide-
lem non obstante contumelia Creatoris, quousque tran-
seat fidelis ad alia vota legitime: quandiu autem non tran-
siuit, quia non est dissolutum matrimonium, licet iustè vir
I recesserit ab vxore, & illa priuata sit iure cohabitandi, resti
tuitur ei vir, illo impedimento priori ablato, cum maneat
matrimonium, ex quo competit ius cohabitandi, & hoc si-
gnatur, in quantum dicitur, eam recipere compelletur, quia
non dicitur, compelletur eam accipere, q signat de nouo
contrahere, sic innuitur. extra de frigi. & male. c. accepisti.
s. accepisti mulierem, & per aliquod tempus habuisti, sic ēt
sumitur Deute. 24. cap. s. si acceperit homo vxorem, & ha-
buerit eam. i. si contraxerit cum ea matrimonium, & tenue
rit eam in domo cohabitando, recipere autem significat re
ducere, scilicet, qn vxor est repulsa a viro, aut ē contratio
quantum ad cohabitationem, & postea redeunt ad cohabi
tandum: sic accipitur de diuor. c. illa: vbi dicitur, si mulier
iudicio Ecclesiæ separata est a viro lapso in hæresim, si ille
reuertatur, non cogitur mulier illum recipere. Et tamen
K ibi certum est, q manet vinculum matrimonij, cum illa
non possit transire ad aliud matrimonium. c. iū. c. quanto.
Ita ergo hic dicitur, eam recipere compelletur. i. non de no
uo in vxorem accipere, sed ad cohabitationem recipere, cū
maneat adhuc matrimonium. Et tamen dictum Innocen-
tij poterat procedere in vno sensu, scilicet, si daremus, q
aliquis cogeretur contrahere cum aliqua de nouo, quia
tunc conuersa muliere ad fidem, vir, qui iam conuersus
erat, si acceperit aliquam, & illa esset defuncta, non esset
impeditus accipere illam, quæ nunc conuertebatur, & ideo
cogeretur eam accipere: si autem aliam haberet, non coge
retur, quia esset præiudicium matrimonij, & etiam vxoris,
quæ legitime accepta fuerat. & tamen falsum est, quod prę
supponitur, scilicet, quòd cogatur quis accipere in vxorem
eam, quæ non est vxor eius. Et ideo dictum Innocentij nō
videtur verum, sed quomodocunque fidelis acceperit aliā

F in vxorem, antequam sua vxor infidelis relicta ex aliqua
de tribus causis conuertatur, non cogitur eam recipere,
ideo quia defuncta secunda vxore, iam acceperat vxorem
legitimam, non compellitur recipere tunc redeuntē, quia
hoc esset de nouo contrahere, ad quod nullus cogitur.

Opinio Ioannis Glossatoris de dissoluendo matrimonio inter conuersos ad fidem improbatur.
Quæst. CXVIII.

ETIAM isti, qui tenebant hanc opinionem, q ipso
iure dissolueretur matrimonium, dicunt, quòd licet sit
dissolutum, restituitur mulier, quasi iure postliminij 34. q.
3. c. cum per bellicam, & hoc tenet Ioannes Glossator de-
cretorum. Sed dicendum, quòd istud non stat: nam in iure
G postliminij putabatur aliquis perdidisse ius, & non perdi-
derat, ideo si res suæ ad alium transierant, reintegrantur
ei, sic & in c. cum per bellicam: per bella ducti fuerant vi-
ri in captiuitatem, qui putabantur perijsse, vnde vxores suę
acceperant alios in viros, postea reuersis illis coguntur vxo
res ad eos reuerti, sed istud est, quia verè inter illos mansit
matrimonium, quod non potuit, nisi morte solui in c. quā-
to, & c. gaudemus. ideo redeuntibus viris, redduntur eis
vxores suę. Hic verò non est sic, quia verè soluitur matri-
monium, si altero infidelium conuerso, alius maneat in in-
fidelitate in vno de illis tribus casibus, & fidelis transeat
ad aliud matrimonium, ideo non restituetur vir vxori, id
est, mulieri conuersę, & repetenti illū, etiamsi secunda vxor
obierit, quia prima desijt esse vxor, & hoc est contra Inno-
centium in casu, quem ille supra asseruit, sed etiam si non-
H dum transiuit fidelis ad aliud matrimonium, si solutū est
matrimoniū ipso iure per contumeliam Creatoris, sicut tā
Io. quam Innocentius tenent, nō cogetur vir recipere mu-
lierē conuersam ad fidē, quia iam desierant esse coniuges,
& non est ibi sicut in c. cum per bellicā, vbi nunquā desie-
rant esse coniuges. Addunt etiā isti, & Ioan. aliud dictū, q
licet non sit iam matrimonium inter istos ex consequen-
tia prioris matrimonij, & in fauorem fidei cogitur vir illā
recipere. Sed dicendum, quòd illud non est rationabiliter
dictum. Nam consequentia prioris matrimonij nihil est,
quia si esset, adhuc primum matrimonium vigeret, quod
solum est, quia omnino desinit matrimonium, ita q licitè
transeatur ad aliud, non manebit igitur ibi aliquod ius, ex
quo dicatur consequentia ad hoc, q compellatur vnus aliū
accipere. Et si vocetur consequentia matrimonij, id est, q
I ex eo, quòd isti prius fuerunt coniuges, nunc debeant esse
coniuges, nihil valet, quia tunc si moriatur alter coniugū,
& resurgat ad istam vitam mortalem, antequam vxor sua
alium accipiat, vel postquam acceperit, & moriatur secun-
dus, teneretur accipere priorem in virum illo petente, quia
ibi est consequentia matrimonij, & tamen hoc est falsum,
quia non cogitur, cum semel sit dissolutum matrimoniū
omnino, & mulier sit soluta a lege viri ad Roma. 7. cap. er-
go neque hic. Et siquis vellet proteruire, q femina cogere
tur recipere virum resurgentem, arguet, quid si illa duos
habuerit viros successiue, & ambo simul resurgant, & si-
mul eam petant, quem tenebitur recipere? nam si aliquem
teneretur recipere, ambos teneretur recipere, quia ambo
fuerunt legitime coniuges, ideo ius eorum est æquale, & ta
men hunc concurrunt in petēdo: ergo neutrum posset mu
K lier repellere, vel ambos. Et ita rediret casus ille insolubilis,
quem Saducæi posuerunt contra Dominum probando im
possibilem resurrectionem per mulierem, quæ habuit se-
ptem viros: Matth. 22. capit. & tamen ibi fuit solubilis, &
solutus, quia vt Christus dixit, in resurrectione nō nubunt
neque nubētur, sed sunt sicut Angeli Dei. Mat. 22. c. & Lu-
cæ 20. Nunc vero esset insolubilis, quia resurgentes resur-
gunt ad vitam mortalem, & vtuntur nuptijs sicut cibo, &
potu: ideo dicendum, quòd nullum tenetur mulier accipe-
re de resurgentibus, siue plures resurgant, & simul petant,
siue vnus solus: nam poterit non admittere illos, sed mane
re in viduitate, vel non admissis illis accipere aliquem
alium, & illi non habent ius querelæ, cum sit soluta a vin
culo ipsorum. Etiam non est verum, quòd propter fauo-
rem fidei huc fieret: nam fauor fidei magnus est, & tamen
non est tantus, q legitimum matrimonium dissoluat, vel
ad

ad contrahēdum aliquos compellat, quia tunc daretur, ꝙ A
si aliqua potēs mulier infidelis, vt domina alicuius terræ in
fidelium, vellet conuerti ad fidem cum tota terra sua, si da
retur ei aliquis Christianus iuuenis in virum, qui esset solu
tus, id est, neque vxorem habens, neque votum continen-
dij, neque sacrum ordinem; deberet Ecclesia compellere il-
lum ad accipiendum illam vxorem, sed hoc non faceret
Ecclesia, etiamsi sciret, quod tota infidelitas simul conuer-
tetur, quia præiudicaret illi iuueni, sed solum oraret eum,
vt illud facere dignetur, tamen non compelleret eum ad il
lam accipiendum, ergo multominus hic in fauorem fidei,
scilicet, vt conuertatur vna mulier, non cogetur vir fidelis
eam accipere in vxorem, & ideo non est verum, ꝙ cogere-
tur vir eam accipere, si esset solutum iam matrimonium,
sed ideo cogitur, quia non erat solutum matrimonium, &
est ratio cogendi virum, quia non cogitur tunc ad contra- B
hendum matrimonium, sed ad cohabitandum ei, quæ est
legitima vxor eius ablato impedimento, propter ꝙ nō ha-
bitabant. Item patet hoc efficacius, quia non est tantus fa-
uor fidei, vt cogatur quis retinere vxorem, quæ est adulte-
ra, etiamsi sit emendata, ergo multo minus sufficiet iste fa-
uor ad hoc, vt cogatur quis de nouo accipere in vxorem
eam, quæ non est vxor, nam multo maius est accipere de
nouo vxorem, quam retinere prius acceptam: nam ad acci-
piendum vxorem de nouo non cogitur quis, etiamsi deli-
querit, vt si seduxerit, & deflorauerit aliquam: nam tunc
non cogitur accipere illam in vxorem, vt patet de adulte. c.
peruenit. & supra declaratum est. Etiam quod, si quis cum
aliqua contraxit per verba de futuro, & fidem etiam iura-
mento firmauit, ꝙ aliam nō acciperet, non compellitur ac-
cipere illam, sed si acceperit aliam, tolerabitur: extra de spō C
sa. c. præterea. & c. requisiuit. & tamen propter delictum co
gitur quis manere cum vxore, quam alias poterat repudia-
re eo, ꝙ propter fornicationem potest dimitti vxor, sicut
Christus dixit. Mat. 19. cap. & tamen si etiam vir fornicatus
est, propter istud delictum punitur, alias priuatur iure re-
pellendi vxorem, quia fit criminum compēsatio. de diuort.
c. significasti. ergo est difficilius cogi aliquem ad contrahē-
dum de nouo, quam cogi ad manendum cum adultera e-
mendata, & tamen fauor fidei non sufficit ad hoc. Nam si
conuertantur duo coniuges infideles ad fidem, & fornica-
ta fuerit vxor, etiamsi conuerti velit, non cogitur eam vir
retinere, de diuor. c. gaudemus, ergo multo minus cogetur
eam de nouo in vxorem accipere, si conuerti velit, antequā
ille accipiat aliam vxorem, ergo innuitur, quòd maneret
adhuc matrimonium, & ideo cogitur eam recipere ad co- D
habitationem, & ratio compellendi est, quia vir iuste recef-
ferat ab ea, quantum ad cohabitationem, & ita videbatur,
quòd etiamsi illā pœniteret, non teneretur illam recipere,
sed ius diffiniuit, quòd sic eo, quòd illud impedimentum est
ablatum, sed fornicatio est maior causa non cohabitandi:
ideo licet duret matrimonium, non cogit Ecclesia virū ad
accipiendam vxorem, etiamsi sciat, quod propter hoc illa
manebit in infidelitate, & aliàs ad fidem conuerteretur: nā
fauor fidei seruari debet sine præiudicio alieno, & ita non
est verum, quòd fuerit solutum matrimonium ipso iure.

Alijs rationibus superiorem opinionem refellit. Quæst. C X I X.

ADHVC alia ratio ostendit istud, quia cum canon
dicit, quòd contumelia creatoris soluit ius matrimo E.
nij non dixit absolutè, quod soluit ius matrimonū, sed ꝙ
illud soluit circa eum, qui relinquitur, & ita non soluitur
circa alterum, & tamen si simpliciter tolleretur matrimo-
nium, ipso iure solueretur quantum ad vtrunque, quia nō
poterat manere vnus ligatus, & alius solutus, cum sit con-
tra rationem vinculi contractus matrimonij. Sed est sen-
sus, quòd soluitur ius matrimonij quantum ad eum, qui
deseritur, scilicet quia ille licentiam habet transeundi ad a-
liud matrimonium, si voluerit, & qui relinquit eum nō ha-
bet ius transeundi; immo si mulier, quæ contumeliam fecit
creatori velit alium infidelem accipere, si voluerit vir fide-
lis coget eam manere secum cum contumelia, si ita illam
pati vult, & tamen si vir fidelis velit transire ad alia vota,
quia mulier non vult cohabitare sine contumelia Creato-
ris, non habet ius mulier impediendi eum, & istud est, ꝙ
A circa vnum soluitur ius matrimonij, & non circa alium, &
tamen si simpliciter tolleretur vinculum matrimonij, ita
vt non maneret, non solum solueretur, quantum ad eum,
qui deseritur, sed etiam quantum ad deserentem, & ideo
ius illud non voluit, quòd matrimonium ipso iure dissolue
retur, sed quòd ipso iure licentiam haberet fidelis ad illud
dissoluendum, & dicitur ipso iure, quia non requiritur ad
hoc iudicium, vel licentia Ecclesiæ. Addidimus aliam ra- *Ad confirmationem.*
tionem ad confirmandum istorum opinionem, scilicet,
quia non liceret fideli transire ad aliud matrimoniū, si pri-
mum non est solutum. Ad quod dicendum, ꝙ non licet
transire, quandiu non est solutum matrimonium, aut non
habetur licentia soluendi illud: hic verò, etsi non sit solu-
tum de facto habet tamen licentiam soluendi illud fidelis
quandocunque voluerit in aliquo istorum trium casuum,
B simile apparet in libello repudij: nam quando dabat quis
libellum repudij in veteri testamento, licitè dabat, & tamē
nondum erat matrimonium solutum, sed licitum erat so-
luere illud quando vellet, & hoc sufficiebat ad hoc, quòd
licite repudiaretur vxor. Nunc vero non licet alicui repu-
diare vxorem, quia sicut non est solutum matrimonium
quamdiu vir, & vxor viuunt, ita neque licentiam habet ali
quis illorum dissoluere illud, ideo non licitè viro repudiare
vxorem: in tali autem casu quamuis non sit solutum ma-
trimoniū, pōt soluere illud fidelis, ideo licet trāsire ad aliud
matrimonium quandocunq; voluerit, quia transeundo so-
luit. Alio modo potest dici, quòd quando fidelis transit ad
aliud matrimonium, est solutum præcedens matrimoniū,
quia in ipso transitu soluitur: nam quandiu nondum tran
siuit ad secundum matrimonium, manet primum; transeū
C do autem ad secundum non manet primum, sed dissolui-
tur, ita ꝙ pro nullo instanti manet primum matrimonium
cum secundo. Sicut est in generatione, & corruptione, per
generationē. n. aduenit forma de nouo, & per corruptionē
tollitur forma præexistens: sunt autem ista simul, quia nō
corrumpitur forma præexistens antequam introducatur
forma noua; neque tamen introducitur forma noua ante-
quam corrumpatur præexistens: quia nullo tempore stant
istæ duæ formæ simul; etiam nullo tempore manet subie-
ctum spoliatum vtraque forma, ideo manet, ꝙ in eodem
instanti vna forma corrumpatur, & alia generetur. Ita in
præsenti in eodem instanti desinit esse primum matrimo-
nium, & incipit esse secundum: & non desineret pri-
mum esse, nisi inciperet esse secundum; & tamen in nul-
lo aliquo instanti sunt ista duo matrimonia simul: & illud
D erat inconueniens, quod inducebatur in argumēto: sicut si
quis habens nunc vxorem non pōt ea viuente contrahere
cum altera, quia tunc manerent simul duo matrimonia,
quia primum non dissoluitur, & secundum introducitur:
& istud esset inconueniens: & ideo non sequitur, ꝙ infe-
rebatur, scilicet, quòd soluatur matrimonium ante transi-
tum ad secundas nuptias ipso iure per contumeliam Crea-
toris: quia satis est, quòd dissoluatur in ipso trāsitu, sic quòd
non maneant simul ambo matrimonia.

Glossa cap. gaudemus. de Diuor. declaratur, & approbatur; ac alia glossemata eiusdem reijciuntur. Quæst. C X X.

QVOD verò Gloss. in alleg. c. gaudemus, tenet non
solui matrimonium ipso iure, sed per transitum ad
E. secunda vota. Verum est, quia ideo cogitur vir fidelis reci
pere mulierem, quæ conuertitur, antequam ipse transeat
ad alia vota, & postquam transierit non cogitur: & tamen
debet intelligi: quòd licet non sit solutum matrimonium,
est licentia fideli ad soluendum illud, & hoc sufficit. Cum
autem additur distinctio quorundam, quòd est solutum
ius matrimonij, & non est solutum matrimonium, volunt
respondere ad canonem illum, qui dicit contumelia
Creatoris soluit ius matrimonij: & ideo dicunt, quòd ma-
trimonium nunquam soluitur quousque sit transitus ad se
cundas nuptias. Dicendum, quòd ista distinctio inquātum
asserit matrimonium non solui, nisi per transitum ad se-
cundas nuptias, verum dicit: & ideo quousq; fit transitus
non licet repellere vxorem, si velit conuerti ad fidem: im-
mo tenetur vir eā recipere, quia manent coniuges: at facto
transitu soluitur matrimonium, & non manent coniuges:

ideo

Ius matrimonij quid significet.

Ideo tunc non cogitur recipere transeuntem, sed cum faciunt isti distinctionem inter matrimonium, & ius matrimonij, dicendum quòd non stat. Primo, quia non est aliud ius matrimonij, & matrimonium, sed accipitur ibi ius matrimonii transitiuè, id est, ius quod est matrimonium: sicut dicitur ego vidi personam Petri, id est, personam, quæ est Petrus: & sic idem erit solui ius matrimonii, & matrimonium. Secundo non stat, quia isti male exponunt de iure matrimonii, scilicet, pro iure petendi debitum, & intelligunt sic, quòd fidelis, qui relinquitur etiam est solutus a iure matrimonii, id est, a necessitate reddendi debitum infideli, sed infidelis, qui nõ conuenitur, nõ est solutus a iure matrimonii, sed manet obligatus ad reddendum debitum fideli, quãdiu petierit, sic etiam tenet Io. Glossator Decretorũ. 28. q. 2. c. si infidelis. in Gloss. istud non est de bene dictum, quia si solum tolleretur hoc ius per contumeliam Creatoris absolueretur fidelis ab onere reddendi debitum: tamen nunquam liceret ei transire ad alia vota, sicut dicitur extra de Diuor. c. quæsiuit de muliere, quæ separatur a viro suo, quia eam trahebat ad infidelitatis maleficium, s. poterit a viro suo separari, ita quòd alii nubere ei non licebit: & sequitur causa, s. quia licet separentur, semper tamen coniuges erunt: simile eo. tit. c. quanto. & tamen propter contumeliã Creatoris, & alios duos casus licitum est fideli transire ad alia vota. in alleg. c. quanto. & c. gaudemus. ergo contumelia Creatoris non solum dissoluit ius matrimonii, i. petẽdi debitum, sed etiam ipsum vinculum matrimonij tollit, licet non ipso iure, sed facit, quòd fideli liceat dissoluere illud transeundo ad aliud matrimonium. Tertio patet, quia si ablatum est ei ius petendi debitum ab infideli, & absolueretur fidelis ab hoc debito, videretur esse fornicatio ex parte infidelis: quia commisceretur, quando peteret debitum ei, ad quem nullum ius mixtionis haberet, & illud esset fornicatio. Ideo dicendum, quòd non potest accipi ius matrimonii, nisi pro iure, quod est matrimonium, quia matrimonium est nomen vinculi, & illud soluitur per contumeliam Creatoris non ipso iure, sed quòd habet licentiã dissoluẽdi illud fidelis, & non competit sibi nisi ex contumelia Creatoris & ita illa est, quæ dicitur hoc dissoluere.

Sed cũ addebant isti aliam rationem, s. quòd matrimonium maneat, eo quòd licet viro obiicere mulieri fornicationem, quòd non liceret, nisi esset coniux, dicendum, quòd verum est, quia si defuisset esse matrimonium, & nunc de nouo deberet alterum contrahi, cum haberet ius opponẽdi vir aliquam fornicationem, quia solum potest obiici fornicatio sequens matrimonium, vel desponsationem: non autem illa, quæ præcessit. extra. de iureiur. c. quemadmodum, & tamen conceditur viro obiicere fornicationem: ergo manet adhuc illud matrimonium, contra cuius legem per fornicationem peccatum est.

Opinio Hostien. et aliorum de soluendo matrimonio apud conuersos ad fidem expenditur. Quæst. CXXI.

ALII autem Iuristæ tenebant viam mediam, s. Hostien. & alii, scilicet, quòd non soluitur matrimoniũ per contumeliam Creatoris, sed per lapsum termini positi a iudice Ecclesiastico ipsi infideli ad hoc, quòd cohabitet ipsi fideli sine contumelia: istud licet in aliquo sensu possit teneri, est tamen verius, quod supra dictum est, quia cum dicat canon ille, quòd contumelia Creatoris soluit ius matrimonii, oportet, quòd dent aliquid solui per contumeliã Creatoris, & tunc vel soluetur vinculum, vel ius debiti: nõ vinculum, quia ipsi concedunt, quod etiam lapso termino, si est res integra, auditur infidelis: non etiam ius debiti, quia volunt, quòd ante lapsum termini non spolietur infidelis, ideo non ponunt per contumeliam Creatoris solui aliquod ius matrimonii: sed poterunt dicere, quòd soluitur ius matrimonij non ipso iure, sed per lapsum termini, & quòd hoc sit subaudiendum, sed istud non satis stat, quia alii tenent, quod ipso iure, s. sine Ecclesiæ iudicio soluatur ius matrimonii per contumeliam Creatoris: sic tenet Innoc. de diuor. c. quãto. & hoc rationabilius est. Primò, quia, cum non sit cautum in hoc casu: quòd per iudicium Ecclesiæ in his tribus casibus soluatur matrimonium, non debemus astringi ad hoc dicendum. Secundo, quia c. laturæ ex-

F tra qui filij sunt legi. non loquitur in simili casu: nam matrimonium inter fidelem, & infidelem dissoluitur auctoritate Dei per id, quod Apostolus dicit 1. Corinth. 7. c. si infidelis discedit, discedat: ad quã literã applicãtur omnes tres casus, in quibus dissoluitur matrimonium, vt patet ex prædictis: ideo cum per ius humanum non dissoluatur, non potuit ius humanum diffinire tempus aliquod, in quo solueretur, sed videtur, quòd statim aduenientibus illis casibus solueretur, cum sine ministerio iuris humani soluatur; & hoc est solui ipso iure: secus in cap. lator. vbi non agitur de soluendo vinculum aliquod, sed præfigitur alicui tempus ad probandum exceptionem in casu purè formali, quo lapso perijt ius excipiendi; & talia possunt per ius humanum diffiniri. Istud autem, quod dicitur de impositione termini, & lapsu eius, licet non esset de necessitate iuris ad hoc,
G quod dissoluatur matrimonium, facit tamen ad cognoscendum, & est probatio quædam, vt non possit infidelis obiicere, aut aliquis alius, quòd fidelis non potuit transire ad secundas nuptias, quasi nullus casus interuenerit de illis, qui soluunt matrimonium: nec tamen ad istam probationem est necessaria termini præfixio, sed satis est, quod fidelis adhibeat testes, quomodo admonet infidelem, vt cesset a contumelia Creatoris, & ille non vult, vt dicit Gloss. cap. quanto de diuor. Isti tamen non conueniunt cũ vtraque de duabus opinionibus, nam inquantum dicunt de lapsu præfixi termini discordãt a prima, quæ dicit, quòd dissoluitur matrimonium ipso iure, & non concordant omnino cum secunda, quòd illa ponit solum solui per transitum ad secundas nuptias, & tamen quia dicunt isti, quòd tunc habet licentiam ab ecclesia contrahendi, videntur cõ-
H uenire cum secunda, quæ non ponit solutum matrimonium, sed posse dissolui: sed inquantum dicunt, quòd post lapsum termini adhuc auditur infidelis, si conuertatur re integra, videntur concordare isti cum prima opinione, quæ ponit solui matrimonium: & tamen restitui infidelem, si conuertatur.

Concludendum ergo sicut supra dicebamus, quòd de iure in quolibet horum trium casuum habet fidelis licẽtiam transeundi ad secundas nuptias, & non requiritur aliqua licentia Ecclesiæ super hoc: tamen matrimonium adhuc manet, & nunquam erit solutum quousque fidelis transeat ad secundas nuptias; ideo quandiu non transiuit fidelis ad aliud matrimonium, si conuertatur infidelis ad fidem, recuperat coniugem; si autem iam transierit non recuperat, quia in primo casu est manens matrimonium, in
I secundo est solutum: & tunc ad canonem de contumelia Creatoris dicimus, quòd illa soluit matrimonium: & ipso iure soluit sine auctoritate, vel sententia Ecclesiæ: non tamen soluit faciendo, quòd non sit matrimonium: quia tunc etiamsi vellet fidelis, non liceret ei cohabitare, sed soluit, id est, dat potestatem fideli soluendi illud transeundo ad alia vota.

Cum inter fideles sola fornicatio dissoluat matrimonium, & quodlibet peccatum sit fornicatio, quæ animam a Deo recedere facit: an pro quolibet peccato mortali possit dimitti vxor, & fieri diuortium, vt Augustinus, & Innocentius dixerunt, vel solum pro infidelitate, vel hæresi. Quæst. CXXII.

K DICEBATVR supra, quòd non liceret fideli recedenti ab vxore infideli propter contumeliã Creatoris transire ad aliud matrimonium, quia crimen superueniens matrimonio non dissoluit illud. Dicendum, quod inter fideles nullum crimen superueniens matrimonio soluit ipsum quantum ad vinculum, ita quòd liceat transire ad alia vota, sed bene dissoluit quantum ad thorum, sunt autẽ duo crimina, s. fornicatio, & infidelitas. de fornicatione Dominus dixit Matth. 19. capit. quòd non liceret viro in alio casu dimittere vxorem, nisi causa fornicationis: & tunc etiam solum separarentur quantum ad cohabitationem, & non quantum ad vinculum. Alius casus est infidelitas, siue error circa fidem, quia pro illo etiam datur diuortium. Sed aliquis dicet quomodo illud stat cum dixit Christus non licere in alio casu, nisi in fornicatione dimittere vxorem; ecclesia autem non potuit statuere contra id,

quod

quod Christus dixit. Dicendum quod licitum est dimittere vxorem causa erroris in fide, eo q̃ sic Ecclesia statuit. de diuor. c. quæsiuit, & cum dicitur q̃ non potuit statuere, dicendum q̃ non statuit contra Christum, sed declarauit statutum Christi, siue legem ostendens, q̃ infidelitas sit quædam fornicatio; fornicari dicitur, qui idola colit vt sępe ponit Ezechiel: & dicitur Psalmo 72. Perdidisti omnes qui fornicantur abs te, idest qui colunt idola recedendo a te: & ideo locum habebit lex Christi in infidelitate, siue errore in fide.

Fornicatio quid sit.

Sed tunc est dubium, an pro quolibet peccato mortali possit dimitti vxor: nam quodlibet peccatum videtur esse fornicatio, quia animam a Deo recedere facit. Dicendum q̃ ita quidam tenent, q̃ pro quolibet peccato mortali diuortium fieri possit: quod videtur tenere Aug. lib. 1. de sermone Domini in monte: & habetur 28. q. 1. c. idolatria. cũ dicit: si infidelitas fornicatio est, & idolatria infidelitas, & auaritia idolatria, non est dubitandum, & auaritiam fornicationem esse: quis ergo iam quamlibet illicitam concupiscentiam potest recte a fornicationis genere separare, si auaritia fornicatio est? Ex quo intelligitur q̃ per illicitas concupiscentias non tam quæ in stupris cum alienis viris, aut feminis committuntur: sed omnino per quaslibet, quę animam corpore male vtentem a lege Dei aberrare faciunt, & perniciose turpiterque corrumpi possit sine crimine, & vir vxorem suam dimittere potest & vxor virum, quia exceptam facit Dominus causam fornicationis: & sic apparet manifeste de intentione Augustini, q̃ pro quolibet peccato possit vir dimittere vxorem, & vxor virum, & istud etiam tenent aliqui Iuristę: sic Innocentius, extra de diuor. c. quæsiuit. vbi dicitur de errore infidelitatis. Et ipse dicit idem esse de quolibet alio peccato: & idem in c. de illa. eo. titu. & dicit in cap. de illa, q̃ nullam aut vilem causam inuenies, quare non sit idem de quolibet peccato, & de infidelitate. Dicendum tamen quod hoc non est verum, quia non potest fieri diuortium pro quolibet peccato, sed solum pro infidelitate, vel hæresi, vel aliquo quod ad errorem in fide pertinet: sic patet de diuor. c. quæsiuit. vbi dicitur: Nos itaque taliter respõdemus, quod mulier pro furto, vel alio crimine viri sui, nisi fidei suæ religionem corrumpere velit, ab eo separari non debet: verum si coniugem suam ad infidelitatis maleficia traxerit, a viro poterit separari. Est dicendum vno modo, quod cap. idolatria, quod est dictũ Augustini, intelligitur de rigore iuris. & c. quæsiuit intelligitur de æquitate: nam cum omnia peccata sint fornicationes quædam, vt dicit August. in c. idolatria. pro omnibus posset vir dimittere vxorem, & vxor virum, & ita tenet Innocentius. cap. quęsiuit. de diuor. & cap. de illa, eo. titu. dicit, quod nullam aut vilem causam inuenies, quare non sit idem in omnibus alijs peccatis, sed quia durum videbatur, quod pro quolibet crimine fieret diuortium, quia quotidie fierent diuortia in omnibus matrimonijs, Ecclesia restrinxit hoc ad infidelitatem, quia ibi videtur ratio specialis, scilicet, quia est maius periculum, quam in alijs peccatis: nam fides est fundamentum, & manẽte illa potest quis emendari de alijs peccatis, si autem fides pereat, non est locus redeundi ad virtutem, & istud verum est nisi illud peccatum vergeret in periculum alterius cõiugis, vt si mulier machinata sit in mortem viri, vel vir in mortem mulieris; nam fit diuortiũ, & qui sic machinatus est, manet sine spe coniugij: de diuor. cap. si qua mulier.

An pro quolibet peccato mortali possit dimitti vxor que ad thorum.

Opin. auctoris contra Aug. & Inno.

Secundo potest dici, quod non licet dimittere vxorẽ excepta causa fornicationis, & intelligitur de fornicatione corporali cum alio viro: nam si de spirituali intelligeretur, cum omne peccatum sit fornicatio, pro quolibet peccato daretur licentia a Christo dimittendi vxorem, & tunc videretur inconuenienter dictum excepta causa fornicationis, cum velit esse velut vnam causam tantum: & tamen quod pro infidelitate fiat diuortium non est, quasi intelligatur nomine fornicationis; sed quia Apostolus specialiter de infidelitate dixit, scilicet, si infidelis discedit, discedat, & sic significauit, quod pro infidelitate recedi possit ab vxore quantum ad cohabitationem.

Non licet pro quolibet peccato fieri diuortium. Quæstio. CXXIII.

SED dicendum, quod quicquid dicatur hic, asserendum est, quod non licet pro quolibet peccato fieri diuortium, sed pro fornicatione, & infidelitate. alleg. ca. quęsiuit. Sed cum dicatur, quod pro errore infidelitatis soluitur matrimonium quantum ad cohabitationem, est dubium, an hoc sit pro infidelitate, in quam alter coniugum inciderit vel pro illa, ad quam alterum inducere conatur, quia differt multum inter hæc. Aliqui dicunt, quod solum datur diuortium, si alter coniugum nitatur alterum ducere in errorem infidelitatis, & non si ipse erret: Et dicunt esse causam, quia si vnus coniugum erret in fide, & alterum ad id non inducat, non nocet illi, ideo non est diuortij causa, secus si nitatur inducere ipsum in errorem, quia tunc est periculum: ideo non debet cohabitare.

Secundo quia ita videtur ius disponere de diuor. c. quæsiuit. scilicet, respondemus, quod mulier pro furto, vel alio crimine viri, nisi fidem, siue religionem corrumpere velit, ab eo separari non debet; verum si coniugem suam ad infidelitatis maleficia traxerit, a viro poterit separari: ergo solũ fit, quando vir trahere nititur vxorem ad infidelitatem.

Tertio patet, quia multo maius est, quod alter coniugum in aliquod peccatum quantuncunque paruum velit trahere alterum coniugem, quam quod ipse sit in magno peccato: sicut patet in matrimonio infidelium, quando alter eorum ad fidem cõuertitur: nam pro eo, quod alter manet in infidelitate, non fit dissolutio matrimonij, & tamen si alter eorum nitatur alterum trahere ad peccatum mortale, separantur etiam quantum ad vinculum: de diuor. c. quanto, & c. gaudemus: ergo multo maius est ad peccatũ trahere, quam in peccato esse. Dicendum, quod vtroque modo inter fideles fit diuortium, si vnus coniugum alterum nitatur trahere in errorem, soluitur matrimonium, id est, datur diuortium. Sic dicit August. lib. de sermone Domini, & habetur 28. q. 1. cap. idolatria. Sic extra de diuor. c. quęsiuit. Etiam si alter coniugum labatur in errorem infidelitatis, vel hęresis, dato quod non nitatur ad hoc trahere alterum, fit diuortium, vt de diuor. c. quanto, & de conuer. coniu. c. mulier. sed aliqui putant istud esse, quando alter coniugum propter errorem infidelitatis recedit ab alio non cohabitans, quia tunc fidelis potest ab ecclesia impetrare diuortium.

Sed dicendum quod non stat, quia etiamsi infidelis, vel hæreticus cohabitare velit, profertur contra eum diuortium. c. de illa. vbi mulier propria auctoritate recessit a viro lapso in hæresim, vt ille sic confusione affectus ad fidem citius rediret: & Augustinus ista duo æquiparat, scilicet, q̃ quis in fide erret, & ad errandum alium inducat. lib. de sermone Domini in monte, & habetur 28. q. 1. cap. idolatria, §. non enim fornicantem tantum vir vxorem dimittere cõceditur, sed quisq; eam quoque vxorem dimittit, a qua ipse cogitur fornicari, velut si aliquem vxor cogat sacrificare idolis, qui talem dimittit causa fornicationis, dimittat, nõ tantum illius, sed & suæ: illius, quia fornicatur, suæ, ne fornicetur.

Ex prędictis autem aliqui volebant facere talem distinctionem, an pro quolibet mortali posset fieri diuortium: dicunt, quod aut vir est in peccato, aut trahit vxorem ad peccandum, primo modo dicunt, quod non datur diuortium nisi pro infidelitate, & ita intelligitur. c. quęsiuit. de diuor. sic & c. de illa. si autem vir nitatur trahere vxorem ad peccatum aut vxor virum, dicit, quod non solum pro infidelitate, sed etiam pro quolibet peccato mortali datur diuortium, quia in quolibet est periculum alteri coniugũ: & patet, quia maius est soluere matrimonium, quãtum ad vinculum, quam quantum ad cohabitationem: & tamen quantum ad vinculum soluitur per hoc, quod alter coniugum, si est infidelis, trahit fidelem ad peccatum mortale, de diuor. c. quanto, & cap. gaudemus; ergo pro hoc dabitur diuortium quantum ad cohabitationem inter fideles. Dicendum, quod de rigore iuris, ita fieri debuisset, cum hoc sit maius, quam in peccato esse, & quia est periculũ coniugi manere cum tali cõiuge, sicut datur diuortium in his, in quibus vnus coniugum alteri præiudicat, sicut si fornicetur

Distinctio quorundam.

F nit, quem casum Dominus expressit, vel si vnus in mortem alterius machinatur. de diuor. c. si qua mulier. & tamen dicendum, quòd de quadam iuris æquitate reductum est ad solum errorem in fide, & ideo si ad alia peccata trahere nitatur vnus coniugum alterum, non dabitur diuortium. ca. quæsiuit, cum ibi dicatur solum, quando vnus trahit alterum ad infidelitatis maleficium, & ita si trahat ad alia peccata, non datur diuortium, sed istud est verum de diuortio perpetuo: nam de temporali, scilicet, quandiu vnus coniugum persistit alterum trahendo, poterit dari diuortium. Ita videtur dicere Innocentius. cap. de illa. de diuort. & sic poterit intelligi verbum Augustini. lib. de sermone Domini. et 28. q. 1. c. idolatria. vbi pro qualibet illicita concupiscentia, quæ animam a Deo separat, fit diuortium, scilicet, si traxerit coniux coniugem ad illud, quia pro eo, quod est alter coniugum in aliquo peccato, horum non est dandum diuor- G tium temporale, neque perpetuum, sed solum quando nititur alterum trahere ad illud.

Verus sensus Aug.

Quomodo matrimonium inter infideles dissolubile sit. Quæst. CXXIV.

SI autem de matrimonio infidelium agatur; est dicendum, quòd aliquando dissoluitur propter crimẽ superueniens, sed est dicendum, quòd aut consideratur de illis, quando ambo infideles manent, aut quando conuertitur alter ipsorum, vel ambo ad fidem. Si primo modo, dicendum, quòd non curat Ecclesia de obseruantijs matrimoniorum Iudæorum, quia infideles constitutionibus canonicis non arctantur: adeo an in tali, vel tali gradu contrahatur, & de quibusdam huiusmodi Ecclesia nõ aduertit: quia H hoc esset cogere infideles ad cõstitutiones canonicas: quod fieri non debet. eod. cap. gaudemus. Considerabit tamen quantum ad eos, si in lege matrimonij aliquid agant contra legem Christi, quia tenentur subditi legi Christi, & obligantur eam obseruare; de quo magis dictum fuit supra, & adhuc infra tangetur.

Et in hoc est dicendum, quòd inter infideles sic manentes matrimoniũ est indissolubile, sicut inter nos, & non est licitum illo modo repudium, & nullum crimen superueniens matrimonio, etiamsi sit fornicatio carnalis, dissoluit matrimonium illorum quantum ad vinculum. Si autem considerentur infideles in quantum conuertuntur ambo coniuges, vel alter eorum, dicendum, q si ambo conuertuntur siue simul, siue non simul, dum tamen primo conuersus nondum transierit ad alia vota, non potest vnus a- I lium dimittere, inuito alio: immo etiamsi consentiant, non licebit alteri eorum, altero viuente, ad aliud matrimonium transire; & etiamsi non poterit vnus alterum repellere a cohabitatione, pro quocunq; crimine præcedente, quod inciderit durante matrimonio, vel prius, nisi sit fornicatio commissa tempore matrimonij constantis, de diuor. cap. gaudemus. si autem vnus conuertatur, & alius non, aut petitur de diuortio, quantum ad cohabitationem, aut quantum ad vinculum. Si primo modo, dico, q fit diuortium, si fidelis velit, quia generale est, q nunquam teneatur fidelis cohabitare infideli: & licet non sit istud crimen superueniens, est præcedens, & non repellitur alter eorum a cohabitatione, in quantum crimen præcessit, sed in quantum nunc inæret, postquam alter eorum emendatus est de illo: sicut infidelitas repellit inter fideles, si alter eorum labatur in hære- K sim, vel infidelitatem altero non lapso. Si autem petitur quantum ad vinculum, dicendum, q dissoluitur in trib. casibus, s. quando nullo modo vult cohabitare infidelis fideli, aut quando non sine contumelia, aut quando trahit ad peccatum mortale. in c. quanto. & c. gaudemus. Et istud est speciale in matrimonio infidelium: nam matrimonium contractum inter fideles nullo horum trium casuum soluitur. in alleg. cap. quanto. Ratio autem differentiæ supra posita est: si quod autem aliud crimen superuenerit matrimonio, siue sit machinatio in mortem coniugis, siue adulterium, non soluit matrimonium istorum in quantum ad vinculum.

In q. 111.

Quomodo intelligatur, quod vir, & vxor ad paria iudicantur. Et an altero coniugum existente fideli, & altero infideli aliquid liceat vni, quod non alteri. Quæst. CXXV.

DICEBATVR supra, q cum vir, & vxor ad paria iudicentur. in c. gaudemus. non debet vni licere, quod alteri non liceat, ideo cum non liceat infideli contrahere cum alio infideli recedente ab eo coniuge fideli, neque debet licere fideli accipere coniugem, recedente infideli, id est, nolente cohabitare. Est dicendum, q vir, & vxor iudicantur ad paria in redditione debiti, & in ligatione vinculi matrimonialis, sed non in ceteris: nam vir est maior in honore, quã vxor, quia vir est caput vxoris, sicut Christus est caput ecclesiæ, prima ad Corin. 11. cap. ideo non iudicantur ad paria, sed vir imperat, & vxor obedit: & Deus istud statuerat in lege matrimoniali obseruandum: nam Gen. 3. c. in maledictionem mulieris dixit, in dolore paries filios tuos, & sub viri potestate eris: vnde non est principatus tyrannicus, quasi per violentiam obtentus, quem habent viri super feminas, sed est rationabilis, cum sit a Deo ordinatus, & rationi congruat, quod vir abundantior in iudicio præsideat, femina vero, quæ naturaliter est minor in prudentia, obediat, & obsequatur: ideo in hoc non petitur aliqua paritas: si autem petatur quantum ad debitum coniugale, sunt pares, eo q vir non habet potestatem corporis sui, sed mulier; & mulier non habet potestatem sui corporis, sed vir. prima Corin. 7. c. Et ideo sicut viro petenti debitum non licet vxori negare illud, ita & vxore petente, non licet viro negare, si potens sit, & commode id possit, quia impossibilia non cadunt sub debito: etiam ad legem matrimonij sunt æquales, s. in seruanda fide priori: quia sicut mulier tenetur non cõmisceri alteri viro, ita vir tenetur non commisceri alteri feminæ, neque in hoc aliquid adiuuant leges humanæ, quæ puniunt mulieres adulteras in omni casu, viros autem non: nam apud Deum non sunt ideo immunes, nec minus iudicantur: sic dicit Ambrosius lib. de Patriarchis. & 32. q. 4. ca. nemo. Nemo sibi blandiatur de legibus hominum: omne stuprum adulterium est, neque licet viro, quod mulieri nõ licet; & eadem a viro, quæ a femina, debetur castimonia, quicquid in ea, quæ non sit legitima vxor. commissum fuerit, adulterij damnatur crimine. Etiam sicut tenetur vxor ad prolem educandam, ita & vir: immo magis vir, quia ipse debet supportare omnia onera matrimonij, & ideo secundum iura humana ipse lucratur fructus dotis. Etiam tenentur ambo æqualiter ad indissolubilitatem matrimonij, s. q sicut non licet vxori accipere alterum in virum, i. transire ad secundas nuptias, ita neq; licet viro viuente vxore: hoc. n. pertinet ad indissolubilitatem, quæ importatur nomine sacramenti, quod est vnum de bonis matrimonij.

Altero coniugum existente fideli, & altero infideli aliquid licebit vni, quod non alteri. Quæst. CXXVI.

EST tamen dicendum, q hic licet vni, quod non licet alteri: non quia vir est, aut vxor; sed quia vnus est infidelis, alter fidelis: vnde conuerso ad fidem licet facere, quod non licet manenti in infidelitate, siue cõuersus sit vir, siue mulier, & hoc est, quia matrimonium de se est indissolubile: quia fecit illud Christus indissolubile. Matth. 19. & K quia omnis gens obligatur legi Christi, tam apud fideles, q infideles debet esse indissolubile, ita q neq; repudiari liceat, neq; recedere; quia tamen matrimonium est minus fide, ipse Deus, qui matrimonium indissolubile fecerat, voluit illud reddere dissolubile in aliquibus casibus in fauorem fidei; et sunt tres casus, s. si recedit infidelis nolens cohabitare aliquo modo fideli, & si habitare velit, tamen cum cõtumelia Creatoris, aut si nititur trahere ad mortale peccatum, qui omnes tres casus accipiuntur ex verbis Apostoli. prima ad Corin. 7. c. s. Si discedit infidelis, discedat: non est. n. in huiusmodi seruituti subiectus frater, aut soror: qui casus quomodo ex illis verbis accipiantur, iã declarauimus & etiam quare a Deo ita institutũ sit dissolui matrimonium in his casibus, q fuerit conueniens. Hoc supposito dicendũ, quod quantum ad vinculum, vel indissolubilitatem matrimonii non licet viro, quod non liceat vxori, et è contrario.

In q. 100.

Et

Et tamen licet fideli, quod nõ licet infideli, & hoc est, quia ille, qui matrimonium instituit, atque illi dedit in indissolubilitatem, dedit fidelibus, id est, conuersis ad fidem, q̃ possent dissoluere matrimonium, & non cõcessit infidelibus: vnde dicendum, q̃ si nolente cohabitare infideli recedat fidelis, & transeat ad aliud matrimonium, non peccat fidelis, & tamen si infidelis recedat, peccat, siue solum recedat quantum ad cohabitationem, siue transeat ad alias nuptias: nam si recedat a cohabitatione peccat, quia subtrahit debitum, & potest fidelis facere ipsum cogi per iudicẽ, vt redeat ad cohabitandum petendo restitutionem: si autem recesserit, & alteri nupserit, committit adulterium, & non tenet contractus matrimonij, sed cogitur redire ad fidelem, si ille petat: si autem fidelis recedat quantum ad cohabitationem deserens infidelem, non potest ille petere restitutionẽ, etiamsi cohabitauerit, et cohabitare velit sine cõtumelia Creatoris, quia non cogitur fidelis cohabitare infideli: si vero cohabitet infidelis cum contumelia, & fidelis transeat ad alias nuptias: non potest obijcere ei aliquid infidelis: similiter in alijs duobus casibus, id est, si cohabitante infideli cum contumelia, vel trahendo ad peccatum mortale, recedat fidelis ad aliud matrimonium, nõ potest illud impedire infidelis: & tamen si è contrario fieret, non liceret hoc infideli, scilicet, si fidelis cohabitaret infideli cũ contumelia maledicendo Deo, & infidelis sine contumelia, non liceret infideli transire ad alias nuptias, quia non est concessum ei hoc priuilegium: nam si fideli aduersus fidelem lapsum in hæresim, vel errorem infidelitatis nõ conceditur hoc; de diuor. c. quanto. eo quòd nõ fuit a Deo datum, multominus licebit infideli contra fidelem, quia infidelibus nullum priuilegium Deus concessit, cum infidelitas, non sit fauorabilis; etiamsi fidelis niteretur trahere ad peccatum mortale, & infidelis cohabitaret pacifice non trahendo ad peccatum, non liceret infideli recedere a fidelitate: quia hoc concessum fuit ad fauorem fidelium, et non infidelium, & ita multa licent fideli, quæ non licẽt infideli, tam quantum ad diuortium, vt non cohabitent, quã etiam ad dissoluendum vinculum matrimonij.

An fideli transeunte ad secundas nuptias maneat obligatus infidelis ad non contrahendum, vt S. Thom. dixit. Quæst. CXXVII.

SED tamen dicit canon, q̃ cõtumelia Creatoris soluit ius matrimonij, id est, ipsum matrimonium circa eũ, qui relinquitur de diuor. c. quanto. & ob hoc putãt aliqui, D q̃ fidelis, qui deseritur sit solutus a vinculo matrimonij, & possit transire ad secũdas nuptias, & infidelis maneat obligatus matrimonio, & ita velut coniugatus existens non potest transire ad aliud matrimonium. Sed dicendum, quod istud est falsum, quia impossibile est contractum matrimonij tenere ex vna parte, & ex alia non: cum ex natura sua sit contractus mutuæ seruitutis in corpus, ideo si soluitur quantum ad fidelẽ, soluitur etiam quantum ad infidelem. Sed quia canon dicit solum circa eum, qui relinquitur: dicit B. Th. q̃ postq̃ fidelis contraxit, solutum est vinculum matrimonij ex vtraque parte, quia matrimonium non claudicat q̃tum ad vinculum, claudicat tñ interdũ quantũ ad effectum. Vnde in pœnam vxoris infidelis ei indicitur, q̃ non possit cum alio contrahere magis, quam ex necessitate matrimonij præcedentis; si tamen postea conuertatur, potest ei concedi dispensatiuẽ, vt alij nubat, si vir eius aliã duxerit. Quod vero primum dixit matrimonium claudicare non posse quantum ad vinculum, verum dixit, quia necesse est, q̃ vel ex vtraque parte teneat, & tenet, si matrimonium est, aut ex neutra tenet, & ita non est matrimonium. In quantum verò dicit, q̃ potest claudicare quãtum ad effectum ex vna parte, verum est, & istud, quando vni coniugi licet, quod alteri non licet, cum vir, & vxor ad paria iudicentur. de diuor. c. gaudemus. & istud accidit tripliciter. Primò, quando vni licet petere debitum, & alteri nõ, & sunt multi casus de iure, vt quando quis coniugatus sine licentia vxoris religionem ingreditur, & profitetur sine legitima licentia vxoris, si repetat eum vxor, cogitur exire monasterium, & cohabitare vxori, cui tenetur reddere debitum, & non licet ei exigere; extra de conuer. coniug. cap.

Opinio S. Tho. in 4. Sent.

Matrimonium quando dicitur claudicare tribus modis.

A quidam intrauit. & c. placet. Alius casus est, si aliquis coniugum cognoscit cõsanguinitatem, vel affinitatem ad suũ coniugem nõ debet petere debitum, nec exigere; si autem compellatur iudicio Ecclesiæ per sententiam excommunicationis, & nõ possit istud probare, neque sit certitudo, sed credulitas non vana, debet talis debitum reddere, sed & nõn licet exigere, quia contra conscientiam agit: extra de sent. excom. c. inquisitioni. Alius est, quando quis cognoscit consanguineam vxoris suæ post matrimonium contractũ: nam tenetur reddere vxori debitum: extra de eo, qui cog. consang. vxoris suæ. ca. transmissa. & similes alii casus sunt de iure, in quibus omnibus claudicat matrimonium quantum ad effectum, quia ex vna parte est facultas petendi debitum, ex alia non. Secundo modo claudicat, quando licet alteri coniugum recedere a cohabitatione, & alteri non, vt B si alter coniugum fornicetur, potest innocens discedere petitio diuortio, & alter non potest: sed tenetur cohabitare, si voluerit innocens. de diuor. c. significasti. & c. ex literis. Etiam si alter labatur in hæresim, vel in errorem infidelitatis, licet fideli recedere ab eo, & non licet lapso recedere, eo. tit. c. de illa. et c. quanto. Et postquam factum fuerit diuortium, potest innocens reconciliare sibi adulterantem, & tenebitur ille redire, & ipse adulterans non potest cogere innocentem, vt eum sibi reconciliet de conuer. cõiu. cap. gaudemus, etiam si in hæresim, vel in infidelitatem lapsus redeat ad fidem, non cogitur fidelis reconciliare eum sibi, si factum erat diuortium iudicio Ecclesiæ: potest autem se reconciliare, si voluerit. de conuer. coniu. c. mulier. & de diuor. cap. illa. si tamen non vellet iam adulteram, vel lapsus in hæresim, & emendatus redire ad coniugem, quia alter C coniux coegit ipsum recedere iudicio Ecclesiæ, dico, quòd cogetur ad redeundũ. Et ratio est, quia sñia diuortii solũ prodest ei, pro quo lata est, sed lata est in fauorem innocentis, ideo ille habet perpetuam exceptionem ex illa sententia ad non recipiendum adulterantem, sed quia nõ fuit data ista sententia in fauorem adulterantis, sed in odium, non poterat ei prodesse, sed obesse solum. Si tamen posset propter hoc manere liber, vt non cogatur reuerti ad cohabitandum petente innocente, prodesset adultero, & obesset innocenti, quod est inconueniens. Etiam cum ista sententia sit lata solum in fauorem innocentis; quantum ad adulterum, ita est ac si nunquam lata esset; & tamen si non esset lata, non liceret alteri ab altero discedere, & quandocunque discederet, cogeretur teneri, ergo & nunc quicunque innocens adulterum repetere voluerit ad cohaD bitationem reconciliando sibi, poterit cogere, vt redeat.

Item Innocentius tenet hoc de diuor. c. de illa. dicens: Fieret autem contra sententiam, si muliere fornicata petente virum post sentẽtiam fieret eius restitutio, sed si vir, pro quo lata est sententia, petat mulierem, non fiet contra sententiam, immo iuramentum esset, si esset sententia, & prodesset, contra quam lata est sententia. ff. de excep. rei iudi. l. euidenter. Si autem viro iniustè accusante mulierem adulteram sententia lata est diuortii, quia tunc non potest vir iuste absolui, quia agit; tunc locum habet hæc decretalis, quamuis iudicem illum crederem prudenter sententiare, qui sic diceret, sententiam diuortii inter vos proferimus propter adulterium, quandiu viro iusto accusatori placuerit: & ita etiam claudicat, quantum ad effectum inter fidelem, & infidelem, quia si alter conuertatur, & alter maneat E in infidelitate, etiam nulla alia causa existente, potest fidelis repellere infidelem a cohabitatione, & tamen infideli non licet abijcere fidelem, si nulla alia causa existat, immo inter infideles mulier non recedit a viro, sicut neque repudiat illum, & ita vni licet, quod alteri non licet. Tertiò modo claudicat, vt quando licet vni coniugum recedere ab alio, & transire ad secundas nuptias, & alteri non licet. Istorum trium modorum duo secundi inueniuntur in matrimonio infidelium, quando alter conuertitur, & alter non: nam licet recedere fideli ab infideli, si infidelis velit cohabitare sine contumelia Creatoris, & infideli non licet recedere a fideli quantum ad cohabitationem, si fidelis cohabitare velit, & ita claudicat matrimonium quantum ad effectum. Etiam est hic sequens casus, si infidelis non cohabitet sine contumelia, licitum est recedere fideli trãseundo ad aliud matrimonium, & tamen non est licitum

Opin. Innoc.

infideli

infideli. Primus modus tritum non stat, scilicet, quòd liceat fideli petere debitum, et non cogatur reddere; non .n. posset hoc fieri, nisi fortè vnus fornicaretur .n. alius; poterat nô reddere debitum, & poterat petere, infidelis autem, si cohabitet fideli consentiente fideli, sicut licet fideli petere debitũ, ita tenetur reddere exactus, quia nihil est ibi, quare priuetur infidelis hoc iure.

Dictum D. Tho. reijcitur.

Quod vero dicebat præfatus B. Thomas, q̃ fideli licet accipere aliam vxorem, sed infideli non, & hoc dicit potius factum esse in pœnam, quam ex necessitate præcedentis matrimonij: non videtur verum, quia cum verè & totaliter sit solutum vinculum matrimonij, non videtur esse causa, quare non liceat cuilibet coniugium transire ad alia vota, & patet hoc primo, quia non videtur conuenire ista sententia illi literæ, s. contumelia Creatoris soluit matrimonium circa eum, qui relinquitur: & sic videtur, q̃ si alteri non licet contrahere, non ideo fit, quasi ei sit datum in pœnam, sed quia ius matrimonij non est solutum ex parte eius.

Secundo non stat, quia tunc sequeretur, q̃ daretur pœna infidelibus per Ecclesiam, quia non conuerterentur, quod est falsum, quia sic cogerentur ad fidem & tamẽ non sunt pœnis trahendi, sed ratione, & beneficijs inuitandi 45. dist. cap. qui sincera.

Tertio, quia tunc infidelis contrahens peccaret mortaliter, & consequenter non deberet permitti ei, sed puniri deberet, quia iudices, et Domini temporales debent infideles sibi subiectos punire pro transgressionibus, in quib. peccant mortaliter: & tamẽ Ecclesia non punit infideles sic cõtrahentes, ideo videtur, q̃ non iudicat eos peccare.

Cum autem dicitur, q̃ si talis infidelis conuertatur, dispensatiõe conceditur ei, q̃ contrahat: dicendum, q̃ istud est consequens ad præcedentem errorem, nam si tali infideli non licet contrahere, si debeat contrahere, postquam conuersus fuerit, hoc erit ex dispensatione, et ista dispensatio esset rationabiliter facta in fauorem fidei, et tamẽ falsum est, quod præsupponitur, quia tali infideli licet propria auctoritate contrahere, postquam fidelis contrahit, & ideo a fortiori, si prius conuertitur, quam transeat, licebit ei sine vlla dispensatione contrahere.

Considerandum autem circa hoc, q̃ tripliciter accidere potest istud. Vnus modus est, vt infidelis recedat a fideli nolens ei cohabitare, et contrahat statim. Alius est modus, si fidelis recedat ab infideli propter contumeliam Creatoris, vel quia eum nititur trahere ad peccatum mortale, et infidelis relictus contrahit, antequam fidelis contrahat. Tertius modus est, quando fidelis recedit ab infideli propter aliquem præcedentium modorum, et contrahit, postea uero infidelis contrahit.

De duobus primis modis dicendum, q̃ peccat infidelis contrahendo, et non tenet matrimonium: in tertio autem, neque peccat, neque est inualidum matrimonium. De primo patet, quia cum inter istos fuisset verum matrimonium non potuit dissolui, quia non fuit aliqua causa dissoluendi, & ideo manente primo matrimonio non potuit transire in fidelis ad aliud. Vnde si peccat fidelis, dissoluetur illud, et cogetur redire ad cohabitandum: immo poterit de adulterio accusari. In secundo casu similiter, quando recedit fidelis ab infideli, etiamsi propter contumeliam Creatoris recedat, vel quia nititur eum trahere ad peccatum mortale, non dissoluitur matrimonium quousque fidelis transeat ad aliud matrimonium: et ideo si interim transeat infidelis ad alia vota, peccat, et non tenet matrimonium, quia non est dissolutum quantum ad aliquem eorum, et si petat fidelis, dissoluet matrimonium, neque debet Ecclesia permittere talem contractum. In tertio casu dicendum, quòd licitè cõtraxit infidelis: nam quando contraxit fidelis, solutum fuit matrimonium, et ita absolutus fuit infidelis ab onere eius, quia iam non tenetur cohabitare fideli, nec cõmisceri, quia essent iam adulteri, & ideo infidelis manens nunc liber, ac si nunquam contraxisset, potest libere contrahere, & non imponitur ei pœna aliqua, ne contrahat, nec inuenitur talis pœna a iure imposita.

Confirmantur autem præcedentia, quia ita tenet glo. in Decretis 28. q. 2. c. si infidelis: vbi dicitur, q̃ contumelia creatoris soluit ius matrimonij circa eum, qui relinquitur. Nã dicit, quòd soluit ius matrimonij circa eũ, qui relinquitur,

F & nihilominus ẽt circa relinquentẽ: vnde & relinquens cõtrahet sine peccato si conuersus contrahat: nõ .n. potest claudicare matrimonium, cum sint duę relationes. Vnde si vna est vxor, alius est vir.

Motiua S. Tho.

Sed dicentes oppositum mouentur, quia dicitur ibi, q̃ soluitur matrimonium circa eum, qui relinquitur, & non dixit simpliciter, vel circa ambos.

Secundo, quia dicitur ibi, infidelis autem discedens, & in Deũ peccat, & in matrimonium: & sic inferunt quod contrahendo matrimonium secundum, peccet infidelis.

Solutio ad motiua Tho. Ad primum.

Sed dicendum, quod istud nihil valet. De primo patet, quia dicitur soluit ius matrimonij circa eum, qui relinquitur. Nam non debuit dici simpliciter soluit matrimonium, sed circa eum, qui relinquitur, quia solui matrimoniũ nõ est ibi, quod desinat esse matrimonium statim per contu-

G meliam creatoris. & per illa duo, sed quod in illis casibus habet statim fidelis licentiam soluendi matrimonium transeundo, & tunc erit de facto solutum: infidelis autem non habet licentiam istam, quia priuilegium non conceditur, nisi fideli. cum dicat Apostolus: Si infidelis discedit, discedat: non est enim in huiusmodi frater aut soror seruituti subiectus. Qui autem non est subiectus est liber, ideo fidelis absoluitur: & ita dixit Ambrosius in verbis illis, quod soluitur matrimonium circa eum, qui relinquitur, & non circa infidelem, qui eum relinquit, quasi ille non habeat licentiam recedendi, & transeundi ad aliud matrimonium, & iste est sensus verus.

Sed gloss. in alleg. capit. si infidelis. dicit vno modo, q̃ fit mentio de solo fideli, quòd circa eum soluatur ius matrimonij, quia licet soluatur circa alium, idest infidelem, ta-

H men de illo dicere non curauit, quia de his, qui foris sunt nihil ad nos. Alio etiam modo dicit, quòd circa fidelem soluitur, & non circa infidelem, quia infidelis manet obligatus ad reddendum debitum fideli si petat, & fidelis non tenetur reddere debitum infideli, a quo recessit, vel qui ab eo recessit, & dicit, q̃ istud est cõueniens: quia hic sunt duæ seruitutes, & vna potest esse sublata, non sublata alia.

Dicendum quòd hoc verum est, quia siue fidelis recedat ab infideli, vt propter contumeliam creatoris, siue quòd nititur eum deducere ad peccatum mortale, potest petere debitum ab infideli & reconciliare eum sibi, siue pœnitentem de contumelia. siue manentem in ea, & ita exigere debitũ, & tamen infidelis non potest cogere fidelem ad cohabitãdum ei, aut ad debitum reddendum: & tunc textus ille nõ intelligitur de hoc, sed solum sicut supra exposuimos, sci-

I licet in casu quo infidelis recedit a fideli nolens cohabitare, vel non cohabitans sine contumelia creatoris, & fidelis tunc transit ad aliud matrimonium, nam soluitur matrimonij ius circa eum, idest, non obstante priori matrimonio potest transire ad aliud, quia illud soluitur, sic patet ex litera eod. cap. si infidelis. §. Si infidelis discedit odio Christianæ fidei, discedat: non est enim frater aut soror subiectus seruituti in huiusmodi: non est enim peccatum dimisso propter Deum, si alij se copulauerit: contumelia quippe creatoris soluit ius matrimonij circa eum, qui relinquitur, & ita istud ponitur, vt causa ostendens quòd licitum sit fideli transire ad aliud matrimonium, & non ostenditur ibi, q̃ liceat petere debitum ab infideli qui recessit. Ad secundũ dicendum quòd infidelis peccat in matrimonium, nõ quidem in sequens matrimonium, sed in præcedens: pro quo

Ad secundum motiuum Th.

K sciendum q̃ cum infidelis recedit a fideli, siue nolens cohabitare siue in alijs duobus casibus, siue matrimonium contrahat, siue non contrahat, semper peccat in matrimoniũ, & est peccatum in matrimonium præcedens, nam si contrahat antequam contrahat fidelis, peccat in matrimoniũ, scilicet quia priori matrimonio, quod est verum, præiudicat, cum non teneat secundum, sed sit adulterium, & tamen in præiudicium primi contrahatur: si autem non contrahat, seu solum recedat, adhuc peccat in matrimonium, quia ex debito matrimonij tenebatur cohabitare coniugi nihil peccanti, recedendo ergo peccat contra legem matrimonij, ex qua competit ius cohabitandi, et reddendi exigẽdique debitum: etiam dicitur q̃ peccat infidelis in Deum, hoc nõ est speciale, sed generale est in omni peccato, quod fit contra Deum, cum sit transgressio alicuius diuini præcepti. Cum autem dictum est, quòd peccabat in matrimo-

nium

nium, exprimitur specialis ratio peccati huius; & hoc non est potius, si contrahat, quam si non contrahat: si tamen recesserit infidelis a fideli, & non contraxerit infidelis, quousq; contrahat fidelis, non peccat contrahendo postea, neque contra Deum, neque contra matrimonium, vt dictum est, quia licite contrahit, sed peccauit prius cotra matrimonium recedendo a fideli, in quo ei praeiudicabat.

Vide infra 132

Quomodo intelligatur dictum Apostoli: Si infidelis recedit, recedat. Et quare dixerit, ego dico, non Dominus: Et an bene dixerit hoc exprimendo. Quaest. CXXVIII.

DECLARATIS praecedentibus est nunc dicendum de illo dicto Apostoli 1. Corinth. 7. cap. s. Si recedit infidelis, recedat: & illud: Si quis frater vxorem habet infidelem, & haec consentit habitare cum illo, non dimittat illam; & si qua mulier virum habet infidelem, et hic consentit habitare cum ea, non dimittat eum. Et dubium prouenit circa haec dicta, quia Apostolus ibidem, cum ista diceret, ait: Ego dico, non Dominus. Aliqui dicunt in hoc, quia istud dixit Apostolus, & non Dominus, non esse istud bonum, neque obseruandum, & ideo q. fidelis conuersus statim recedere deberet ab infideli. Et allegant aliam rationẽ. s. Deus vetuit tam in veteri, quam in nouo testamento non manere in coniugio homines diuersae fidei, aut cultus, ergo cum infidelium vnus conuertitur, quia incipit iam esse alterius cultus, quam alter coniux manens in infidelitate, non debet ei cohabitare. Ista fuit positio Pollentij, qui duo incompatibilia asseruit, scilicet malum esse, & contra mandatum Christi, quòd conuerso altero infidelium ad fidem, maneant in coniugio ambo; alterum est, quòd Apostolus istud asseruit mandans, quod manerent copulati. Contra Pollentium Augustinus arguit in epistola ad Pollentium, & habetur. 28. q. 1. ca. Iam nunc. & c. sic enim. destruens vtramque partem positionis eius. Est autem dicendum, qd vtraque pars assertionis Pollentij est falsa. Nam non est verum, q. Christus iusserit fidelem ab infideli recedere, quia, si Christus vetuisset, non liceret vllo modo fieri contrariũ: etiam non est verum, q. Apostolus praecipiendo dixerit, qd fidelis non recederet ab infideli, sed quod maneat libertas ad vtrunq; nam quia Deus dedit licentiam conuerso ad fidem recedendi ab infideli, licitum est recedere, quia tamen non iussit recedere, non est necesse dimittere, sed liberum manet facere, quod placuerit: similiter Apostolus non praecepit, sed consuluit, ideo non est necessarium fieri, quia nõ est praeceptum: est autem expediens, & bonum fieri, quia illud fieri est consilium, & consilium est de meliori bono. Sed est sciendum, q., cum Christus dedit licentiam fideli recedendi ab infideli, dedit quantum ad cohabitationem, vt non teneatur ei cohabitare, si tamen infidelis voluerit cohabitare sine contumelia Creatoris, non dedit licentiam transeundi ad aliud matrimonium, vnde nec Ecclesia permittit: vt patet 28. q. 2. c. Si quis habuit. & de diuor. c. quanto. & c. gaudemus. Et quantum ad istam cohabitationem separãdam, in qua Christus dedit licentiã fideli, nõ negauit eam neque astrinxit ad manendum, & q. Apostolus non astringeret ad hoc seruãdum, apparet manifeste ex verbis suis, cum dixerit: Ego dico, non Dominus. Nam si intenderet absolute obligare, sicut in alijs, quae loquitur, non exprimeret istam limitationem, sed similiter diceret, q. fidelis non recederet ab infideli, sed inquantum illud dixit, significauit non esse praeceptum, quia Deus non astringebat ad istud, sed significauit esse consilium suum. Apostolus autẽ tenet talem modum loquendi, qñ significat aliquid esse nõ de necessitate, sed est consilium, aut permissio: sic.n. dicit prima Corin. 7. c. De virginibus praeceptum Domini non habeo, consilium autem do, & ita ibi subiunxit bonum esse manere in virginitate, & non nubere, ad quod tamen significauit non esse obligationem. Etiam eo. cap. cum loqueretur de habitudine coniugatorum in redditione debiti, a quo non se fraudare debebant, adiunxit, & iterum reuertimini in idipsum, ne tentet vos Sathanas propter incontinentiam vestram. Et quia per hoc videbatur astringere coniugatos ad vacandum operi carnis post conuersionem, quod tñ est falsum, addidit: Hoc aũt dico sedm indulgentiam, non secũdum imperium, i. non putetis, q. vos obligẽ

Opinio Pollentij confutatur de quo latius infra q. 140.

Modus loquẽdi Apostoli, qua denotat aliquid esse De consilio & aliquid de praecepto

A ad redeundum ad opus carnis, sed solum indulgeo vobis id facere, si volueritis. Etiam non credatis, q. horter vos ad hoc, velut ad maius bonum: cum enim maius bonum sit virginitas, vel nõ habere vxorem, ad hoc hortarer vos, sed neque istud facio, quia non credo, quòd omne istud possitis: & hoc apparet in verbis sequentibus, s. hoc autem dico secundum indulgentiam non secundum imperiũ: volo autem omnes homines esse sicut meipsum, i. vellem, quòd omnes manerẽt sine coniugio, sicut & ego maneo, sed addidit; sed vnusquisque proprium donum habet ex Deo, vnus sic, alius sic, id est, non poteritis omnes hoc facere, quia non habent omnes homines istud donum, & tamen istud sine speciali dono non fit.

B *Quare Apostolus dixerit: Ego dico, & non Dominus. Et quãdo vtatur isto modo loquendi: & quãdo loquatur vt praecipiendo, vel vetando. Quaest. CXXIX.*

SED adhuc dicetur, quare Apostolus sic dixit: nam sequitur, ego dico, non Dominus: si quis frater vxorem infidelem habet, &c. Dicendum, quòd hoc dixit ad significandum non esse praeceptum, sed consilium: nam si Dominus illud diceret, praeceptum esset, & non consiliũ: si autẽ Dñs illud vetaret, nullo modo fieri liceret, sed quia Dominus non praecepit, non cogitur quis ad illud, quia Dominus non vetuit, licet cuilibet illud facere, & quia istud indifferens manebat, Apostolus dixit, quòd non recederet fidelis ab infideli volente cohabitare; & hoc est consilium. Est autem sciendum, quòd Apostolus vtitur hoc modo loquendi, vbi enim Christus aliquid praecipit, aut
C vetat, ipse illud dicit absolutè praecipiendo, vel vetando: & non addit Dominus iubet, vel ego iubeo, quia tunc in singulis dictis suis, opottebat istam clausulam repeti, quod esset superuacuum, ideo subintelligitur, & hoc verum est, quantum ad omnia: quae Christus praecepit, aut vetuit tam ad ea, quae leguntur expresse dicta testimonio Euangelistarum, quàm quantum ad ea, quae non inueniuntur scripta per eũ: nam sicut multa signa fecit Christus, quae scripta non sunt in libro Euangelij Ioannis, vt patet Ioan. 20. cap. ita & multa erunt, quae non sunt scripta in Euãgelijs aliorum, cum dicatur Ioan. 21. cap. quòd si facta Christi per singula scribantur, mundũ non capere posse eos, qui scribendi sunt, libros: de dictis autem ita est sicut de factis: ergo cum non sint scripta omnia gesta Christi; nec etiam erunt scripta omnia eius dicta. Item hoc patet Actuũ 20. c.
D vbi dicit Apostolus Ephesijs: Ostendi vobis, qm̃ sic laborantes oportet suscipere infirmos, ac meminisse verbi Domini Iesu, quoniam ipse dixit beatius est magis dare, quam accipere. Et ista ratione vtitur Innocentius Tertius de celebr. missa. c. cum Marthae. vbi dat rationem de verbis canonis in consecratione corporis, & sanguinis Domini: & dicit, q. licet Euangelistae non expresserint omnia illa: tamen Christus dixit ea, quia multa alia Christus dixit, quae tacuerunt Euangelistae: & inducit ibi verbum istud, & alia similia. De his ergo omnibus tam de expressis per Euangelistas, quam de non expressis, quandocunque Apostolus aliquod ponit, siue illud sit praeceptum, siue prohibitio, absolute, & simpliciter loquitur non dicens; Ego praecipio, sed Dominus praecipit, Vbi tamen non fuit praeceptum Domini, sed dictum Apostoli, ne putaretur dictu Domini, dixit Apostolus: Ego
E dico, non Dominus. Sed obijcietur, q. etiam quando Christus aliquid iubet, exprimit illud Apostolus: sicut prima Corinth. 7. cap. dicitur. His autem, qui matrimonio iuncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus vxorem a viro non discedere, & ita non videtur ad quid similia dicat. Est dicendum, q. illa regula est vera. s. q. vbi ponit ea, quae Christus praecepit, vel vetuit, non exprimit aliquid, sed absolute loquitur: & tamen hic cum dixit: Praecipio non ego, sed Dominus: dixit ex causa, s. ad tollendum dubium: nam si hoc non dixisset forte putaretur, quòd non diceret illud Paulus tanquam dictu a Christo, sed a seipso per modum consilii. Et ista dubitatio erat propter duo. Primo propter ipsam rem, quae dicebatur, quam crederet quis potius esse de consilio, quam de praecepto. Nam quasi similem posuit ibi de solo consilio, scilicet, quòd si haberet fidelis vxorem infidelem, non dimittere eam, quod non erat de necessi-

tate, sed cõsilium, ita cum ipse diceret his, qui matrimonio coniuncti sunt, præcipio vxorem a viro non discedere, q̃ si discesserint præcipio manere innuptam, aut reconciliari viro suo: putaretur, q̃ de consilio loquebatur, cum ambo ad eandem materiam pertineant, & ferè sint eadem res, ideo cum vnum sit vere præceptum, & alterum consilium, fuit conueniens exprimi esse preceptum id, quod preceptum erat, ne consilium putaretur; ideo dicitur: Præcipio his, qui matrimonio coniuncti sunt, non ego, sed Dominus: & ita præceptum est, si Dominus præcipit. Secundò fuit propter locum, in quo istud dicitur, s. prima corinth. 7. capit. vbi Apostolus magis mutat modum locutionis quàm alibi: nam ponũtur quędam pertinentia ad preceptum, quędam ad cõsilium, quędam ad indulgentiam: & ista mixtim ponit: vt ergo sciatur, quid secundum quemlibet modum dicatur, expressit illud Apostolus: nam cum dixit redeundum esse ad opus carnis post orationem de indulgentia, & non de precepto, neque de consilio locutus est, ideo ait; Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. Cum vero locutus est de virginitate seruanda, quia non erat hoc preceptum, vt Christus dixit: Matthęi 19. Nec etiã erat indulgentia, vel permissio cum sit de maioribus bonis, sed fuit consilium, & ita dixit eodem cap. de virginib. præceptum Domini non habeo, consilium autem do: similiter cum dixit de fideli, quòd non recedat a coniuge infideli, cõsentiente ei cohabitare, quia non erat hoc preceptum, sed consilium; significauit per illa verba esse consilium, s. Nam ceteris ego dico, non Dominus: & ita non est præceptum, cum Dominus non dicat:

Obiectiones aduersus supradicta remouentur. Quæst. CXXX.

SED adhuc dicet aliquis, quòd Apostolus non bene dixit hoc exprimendo, quia aut Christus hoc præcipiebat, aut hoc vetabat, aut Christus de hoc tacebat nihil exprimens, idest neque iubens, neque vetans. Si primo modo tunc falsum diceret Apostolus; scilicet præcipio ego, non Dominus, cum etiam Dominus hoc preciperet. Si autem secundo modo, etiam male diceret: nam si Christus vetabat, sicut non licebat Apostolo cõtrarium precipere, ita neque contrarium consulere, aut signare licitum esse. Si autem tertio modo poterat Apostolus precipere, vt fieret; & ita non oporteret dicere: Precipio non ego, sed Dominus: quod patet, quia non erant Apostoli minoris potestatis quã prelati, sed possunt prelati statuere aliquid seruandum, ad quod tenebuntur subditi, dum tamen non sit contra preceptum Christi, ergo & Apostolus poterat talia precipere, & obligarent simpliciter sicut ea, quę a Christo præcepta sunt.

Dicendum quod Apostolus istud conuenienter dixit, neque poterat aliquid male dicere, cum Spiritussanctus loqueretur in eo, cum ipse dixerit: An experimentum queritis eius, qui in me loquitur Christi? 2. Corinth. 13. cap. & iõ est dicendum, quòd non erat primus modus, nam tunc nõ liceret fideli recedere ab infideli, & Apostolus falsum diceret asserens, quòd non dixisset illud Dominus, cum illud precepisset: ecclesia quoque erraret, quę cõtra preceptum Domini permitteret recedere fidelem ab infideli. Secundus etiam modus non stat: nam Christus non vetuit hoc, sicut credidit Pollẽtius: nam si vetuisset, tenerentur omnes ad illud: & tunc non liceret alicui conuerso ad fidem cohabitare coniugi infideli: & Apostolus non posset non solum præcipere contrarium, quia neque consilium daret ad illud, quia quicquid Christus fieri vetat, malum est fieri, & tamen Apostolus de hoc aut preceptum, aut consilium dedit: ergo non vetuerat illud Christus. Tertius modus stat, scilicet quia Christus non tangit istud tanquam iubens aut vetans, & ideo quicquid Apostolus in hoc diceret, siue precipiendo, siue vetando, non ageret contra preceptum, aut prohibitionem. Sed est dicendum, quòd Christus istud tetigit, aut expresse, aut tacite non precipiendo, neque vetando, sed dando licentiam fidelibus non manendi cum infidelibus coniugibus. Et quando obijcitur, q̃ Apostolus potuit præcipere, cum Christus non vetuerit, neque præceperit, sicut prælati faciunt statuendo ea, quæ a Christo non

F sunt statuta, dum tamen non sint contra eius statuta. Dicendum vno modo, quòd Apostolus non poterat statuere, quod Christus nõ statuerat, quia nõ se habebat ipse, sicut prelatus statuens modum viuendi Ecclesijs, sed sicut relator diuini verbi, & ideo nõ licebat ei significare obligatos Christianos ad id, ad quod Christus non obligauerat eos. Secus autem est de prelatis, qui quantum ad Ecclesias suas non habent locum solum predicantium, sed etiam presidentium: quibus est auctoritas, quòd fuerit ad salutem animarum subditorum suorum, instituendi. An verò quilibet apostolorum, vel aliqui eorum habebant potestatem instituendi aliquid nouum super totam Ecclesiam. i. q̃ ab omnibus fidelibus obseruandum esset, non tractamus nunc, quia alius erit locus discussionis. Et tamen hoc certum est, quòd nullus Apostolorum predicans dixit fideles ad aliquid ob-
G ligatos esse, ad quod Christus non obligauerat eos, quia Christus miserat eos ad predicandum, & non ad statuendum, & ideo si quid dicebant, quod a Christo non accepissent, non dicebant illud, nisi per modum consilij, vt nõ putarent se fideles obligatos esse, ad illud obseruandum, sicut ad ea, quę dicebantur nomine Christi. Patet hoc ex modo loquendi Apostoli, cum dixit prima Corinthio. 6. De virginibus preceptum domini non habeo, consilium autem do, ac si diceret, q̃ non audebat ipse dare preceptum aliquod, nisi vbi Christus dederat preceptum: hic vero, quia nullum dederat, non audebat ipse illud dare, sed solum cõsilium.

An Apostolus potuerit præcipere, & statuere quæ non præcepit; Christus nec statuit.

Nullus Apostolorum prædicauit fideles obligatos esse ad aliquid ad quod Christus non obligauerat eos.

Secundo potest dici, etiam si Apostoli haberent potestatem constituendi precipiendo, & vetando, non constituerẽt hoc, quia si constituissent, fuisset preceptum, & tunc esset
H contra Christum. Nam licet Christus hic non preceperit manere, neque vetuerit, dedit licentiam recedendi. Si autem Apostolus preciperet manere arctaret ad hoc, vt tunc sublata esset licentia data a Christo de recedendo: hoc autem nulli licebat. Nam Apostoli receperunt potestatem in constructionem Ecclesiæ, & non in destructionem: si autẽ obligarent ad id, a quo Christus absoluebat, iam facerent in destructionem: & ad hoc non se extendebat potestas eis tradita a domino. 2. Corin. 10. cap.

Tertio potest dici, q̃ etiamsi Apostolis liceret statuere aliquid, quod Christus non statuerat, dum tamen non esset contra eius statutum, vel legem; tamen in præsenti saltem non liceret statuere iubendo, quia istud est de maiori bono, & de talibus non est præceptum, sed consilium, quia ad talia non debemus arctari, sed exhortari; quemadmodum
I de virginitate seruanda non dederat Christus preceptum, ideo si Apostolus voluisset dare non fecisset contra præceptum domini, & tamen arctasset homines ad id, quod est supra vires eorum, & prouenit ex solo dono Dei, ideo nõ fecit statutum, sed solum dedit consilium: similiter in præsenti non recedere fidelem ab infideli erat de maioribus bonis, habens tamen difficultatem quandam, ideo ad illud non debuit arctare, sed præcipua causa est secunda. s. quia dominus ad non manendum dederat licentiam, & repugnaret statutum Apostoli licentiæ Christi.

An Christus dederit licentiam dissoluendi matrimonium inter fidelem, & infidelem, & vbi, & quando. Quæstio. CXXXI.

K QVÆRETVR, cum dicat Apostolus, q̃ dominus non præcipit hoc, in quo innuit, q̃ licentiam dedit ad non manendum, vbi fuit. Aliqui dicunt, q̃ Christus nõ dedit licentiam, sed solum non vetuit, neque præcepit, sed omnino tacuit, & pro talibus non potest dari locus, quia neque esse posset.

Alij dicunt; q̃ Christus dedit licentiam recedendi in illo verbo: non veni mittere pacem in terram, sed gladium: Matth. 10. cap. & apertius dicitur. Luc. 12. cap. Putatis, q̃ pacem veni mittere in terram, non, dico vobis, sed separationem; erunt autem ex hoc quinque in domo vna diuisi, tres in duos, & duo in tres diuidentur: pater in filium, & filius in patrem suum, mater in filiam, & filia in matrem suã. Ista autem separatio intelligebatur ob causam fidei. s. quando intra eandem domum quibusdam credentibus, alij credere nolebant, quia tunc fiebat discessio, sic autem acci-

debat

debat alterum coniugum credere,& alterum manere infidelem,& manebat separatio,cui Christus dederat causam, & ita dabat licentiam fideli recedendi ab infideli.

Alij dicunt,ꝙ ista licentia fuit data, quando Christus dixit Matth.10.ꝙ nõ licet dimittere vxorem,nisi propter fornicationem, & nomine fornicationis dicunt, ꝙ intellexit ibi non solum carnalem, sed etiam spiritualem, & in casu fornicationis concessit Christus recedere.i.licẽtiam dedit, sed non præcepit, sic dicit Augustinus libro de sermone Domini in monte, & 28.q.1.cap.idolatria.§.Dominus autem permisit,causa fornicationis vxorem dimitti, sed quia permisit non præcepit, ꝙ vero causa fornicationis debuerit fidelis absolui ab infideli,& ꝙ infidelitas intelligatur nomine fornicationis vult August. in epistola ad Pollẽtium, & 28.quæst.1.cap.sic neque.cum ait,cum cœpisset Euangelium gentibus prædicari iunctos Gentiles Gentilibus competit coniugibus, ex quibus si non ambo crederent, sed vnus,aut vna, & infidelis cum fideli consentiret habitare, neque prohiberi a Domino debuit fidelis infidelem dimittere, nec iuberi id.§.non prohiberi,quia iustitia permittit a fornicante discedere, & infidelis hominis fornicatio est maior in corde, id autem neque iuberi debuerunt fideles ab infidelibus separari, quia non contra iussionem Domini Gentiles fuerunt ambo coniuncti. Et sic dicendum est, ꝙ quicunque modus præcedentium teneatur Christus licentiam dedit fidelibus recedendi ab infidelibus,ideo non debuerunt ab Apostolo arctari ad cohabitandum.

Declaratio verborum Apostoli: Ego dico, non Dominus. Quæstio. CXXXII.

EST nunc dicendum, quomodo accipiantur ista verba Apostoli:Ego dico,non Dominus. Dicendum,ꝙ per hoc importatur consilium,& non præceptum: nam si voluisset ostendere obligatos esse fideles ad manendum cũ infidelibus,nõ addidisset istud,sed diceret absolutè,Si quis frater vxorem habet infidelem, & consentit habitare cum illo, non dimittat eam.Et ideo dicendum est,ꝙ fidelib.conuersis licitum est recedere a coniugibus, si voluerunt, vel manere cum eis, quia Christus neque iussit,neque vetuit: Apostolus aũt non præcipiendo, sed admonendo,dixit:sic Aug.exponit in epistola contra Pollentium, & 28.q.1.cap. Iam nunc.§.mihi videtur eum monendo dixisse, quia coniux fidelis relinquere licitè potest cõiugem infidelem, ideo hoc fieri nõ Dominus,sed Apostolus prohibet, quod enim Dominus prohibet,fieri omnino nõ licet, monet ergo Apostolus,ꝙ potest esse multorum occasio lucrandorum, & in c.sic enim.§.sic.n.neq; recedere ab vxorib. infidelibus, vel maritis fideles viri, vel feminæ non prohibentur a Domino,vt neque iubeantur: nam si dimittere tales coniuges iuberẽtur nullus locus esset consilio monẽtis Apostoli,ne hoc fieret:nullo enim modo, quod Dominus iubet,seruus bonus prohibet.

Est tamen intelligendum, ꝙ licet Apostolus monendo, & non præcipiendo dixerit, voluit illud seruari tanquam præceptum in Ecclesia primitiua, & ita seruabatur: nunc verò non est necesse sic seruari.In quo dicto Apostoli dicẽdum, quòd duo facit.Primo tollit motiuum illorum, quo incitabantur ad recedendum a coniugibus infidelibus.Secundo ostẽdit, ꝙ non debeãt a recedere. Motiuum autem recedendi erat, quia putabant conuersi ad Christum infideles esse immundos, ideo omnis commixtio,cum eis esset immunda, ideo recedere volebant, ne contaminarentur. Hoc verò rationabiliter putabant, quia Apostolus dixit in infidelibus omnia esse immunda, & mentem,& conscientiam: fidelibus autem omnia munda fieri, & 2.Corint.6. cap.dixit Apostolus,nolite iugum ducere cum infidelibus, quæ participatio iustitiæ cum iniquitate, aut quæ societas lucis ad tenebras?quæ autem conuentio Christi ad Belial? quis autem cõsensus templi Dei cum idolis? aut quæ pars fidelis cum infideli? Et signat ibidem recedendum esse ab infidelibus, ne per eos fideles polluantur cum ait,propter quod exite,& separamini de medio eorum,dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis.Sed Apostolus ostendit,ꝙ per cõuersationẽ domesticam, & quod plus est,per carnalem commixtionem fidelis cum infideli non polluitur fidelis,

A immo quod maius est, sanctificatur infidelis.i.mundus efficitur. Vnde ex tali commixtione nihil immundum prouenire potest,& hoc significauit Apostolus dicens:Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem,& sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem.i.immunditia infidelium tollitur per contractum fidelium, ideo non respuant fideles in hoc contingere infideles,& contingi ab eis,quia non solum ipsi non polluuntur per immunditiam infidelium,sed tanta est efficacia fidei, ꝙ ipsi contactu suo infideles mundos reddunt. Et quia aliquis istud non bene susciperet,probauit illud Apostolus apparẽti ratione.§.alioquin filij vestri immundi essent:nũc autem sancti sunt.i.si commixtio fidelis cum infideli coniuge esset immunda, filij inde geniti reputarentur immundi, quia essent nati de damnato coitu, sicut nunc si quis nascatur ex coitu mulie B ris Christianæ cum viro Iudæo, vel cognatorum, aut monalium;& huiusmodi.Tales enim proles illegitimas, & sine honore iudicamus,immo cum multa ignominia & cõfusione. Sic dicit Apostolus Corinthijs: illi enim manebãt in coniugio fideles cum infidelibus, & filios genuerant sic manendo: si autem talis concubitus esset immundus, essent filij inde nati immundi,illegitimi,& sine honore, & tamen Corinthij non iudicabant eos tales, sed mundos, & honorabiles, ergo contactus infidelium non est immundus, sed potius infideles sanctificantur per tactum fidelium.

Qua ratione Apostolus fideles ab infidelibus non esse recedendos ostenderet. Quæst. CXXXIII.

C SECVNDVM, quod faciebat Apostolus,erat ostẽdere, quòd fideles non deberent recedere ab infidelibus coniugibus,& hoc dupliciter ostendit.

Primo ex vtilitate mansionis.Secũdo ex damno,vel malo,quod sequitur ex discessu.Primũ patet,quia fidelis manens cum infideli poterit ipsum ad fidem trahere suadendo verbis, & quotidiana cõuersatione,& hoc patet,cũm dicit Apostolus ibidem; vnde scis mulier,si virum saluum facies?aut vnde scis vir,si mulierem saluam facies? ac si dicat,non scis,an saluum facies,vel non. Certum est autem, ꝙ recedendo nõ potes saluũ facere,quia nulla occasio manet ad hoc post discessum:cohabitando autem potes saluũ facere, ideo manere debes, vt hoc facere possis,quia fortè Deus sic disposuit,vt alter coniugum per alterum conuertatur ad fidem: & hanc causam reddit Augustinus, quare D recedere nõ debeat fidelis ab infideli cõiuge in epistola ad Pollentium. & 28.quæst.1.capit.Iam nunc.§.Monet ergo Apostolus, si possit esse occasio multorum lucrandorum, vt fideles coniuges in relinquendis fidelibus permissa licẽtia non vtantur. Cum ergo dicam licere,quia hoc non vetat Dominus,non tamen dico expedire, quia hoc, ne fiat, monet Apostolus; qui reddit etiam rationem,cur fieri nõ expediat,quamuis liceat. Quomodo enim scis,inquit,mulier, si virum saluum facies?aut vnde scis vir, si mulierem saluam facies? Sic ad lucrandos coniuges,& filios Christo exemplis,quæ iam prouenerant, videtur hortatus. Cur ergo non expediat etiam infideles coniuges dimitti ab vxoribus,causa euidenter expressa est:nõ enim propter vinculum cum talibus coniugale pactum seruandum est, sed vt quærantur Christo, recedere ab infidelibus coniugibus E vetat Apostolus.

Secunda causa,quam tangit Apostolus,est propter scandalum, scilicet, scandalum fieret,si fideles statim conuersi recederent a coniugibus infidelibus:esset autem scandalum istud. Primò,quia videntes Gentiles talem discessum fieri in omnibus, qui conuertebantur, abominarentur illã fidem,aut sectam, quæ omnium coniugiorum faceret discessionem.Secundo & principalius,quia sequeretur periculum contra fideles, et contra totũ statum eorum:nam si vxor conuerteretur, et non vir,et illa recederet ob hoc a viro,accusaret eã vir ad pœnas legales,et sic puniretur,et hoc modo omnes feminæ coniugatæ,quæ ad Christũ cõuerterẽtur,punirentur legib. Gentilium: nam fideles tpe Ecclesiæ primitiuæ subiecti erant infidelibus,cum fideles pauci essent,et non haberent principes temporales Christianos. Sed vtrunque horum erat magnum inconueniens, ideo

Quare non expediebat infideles coniuges dimitti ab vxoribus.

neutrum fieri licebat,& ideo non licebat illo tempore recedere fideli ab infideli coniuge:nam debemus omnino cauere scandalum pusillorum Matth.18.cap. omnes autem ignorantes vocantur pusilli,& tales nunquam licet scandalizare,sed est peccatum mortale,cum Christus dicat expedire potius alicui suspendi asinariam molam ad collum, & in mare mergi,& hæc est pœna mortis, quæ pro peccato mortali infligitur,& hoc verum est,nisi quando non potest euitari scandalum, nisi faciendo contra legem Dei, & quia tunc vtilius nasci scandalum permittitur quàm veritas relinquatur.extra de reg.iur.c.qui scandalizauerit,& tamen non recedere ab vxore infideli non est contra præceptum domini,quia Deus non iussit recedi ab ea, ergo non est recedendum,ne sequatur scandalum,& circa talia Apostolus præcipit,vt vitaremus scandalum omnium: prima Corin.9.c.Sine offensione.i.scandalo estote Iudæis,& Gentilibus,& Ecclesię Dei,sicut & ego per omnia omnibus placeo,non quærens,quod mihi vtile est,sed quód multi salui fiant.

Et circa talia si quis videat,ꝙ ex eo,quod sibi licet alij, qui sunt infirmi.i.ignorantes scandalizantur,debet non vti concessa sibi potestate, ne scandalizet alios, sicut Apostolus significat de manducantibus res immolatas idolis: prima Corin.8.capit. Similiter dicit, ꝙ licebat ei accipere,vel exigere ab eis, quibus prædicabat sustentationem temporalem,& tamen non faciebat, vt non impediretur conuersio ad fidem,prima Corin.9. cap.s. Si nos vobis spiritualia seminauimus,magnum nō est si carnalia vestra metamus, si alij potestatis vestrę participes facti sunt,quare non potius nos?sed non vsi sumus hac potestate,sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus euangelio Christi. Et istud idem inducit Augustinus in epistola ad Pollentiū & 28.quæst.1.cap.Iam nunc. & tamen si fideles conuersi recederent statim a coniugibus, non solum non conarentur ad eorum salutem,sed etiam alios non coniuges scandalizarent dando eis occasionem odio habendi fidem,aut vitam aliam,in qua statim discessio matrimoniorū fiebat.

Secunda ratio erat magis principalis,ne poneretur totus status fidelium in periculo, quia si vxores dimitterent viros infideles,punirentur legibus Gentilium,quibus subditi erant tunc:nam licet viri possent repudiare vxores secundum leges Gentilium,vxores non poterant recedere a viris,si ergo recederent punirentur, ideo non debuit tunc licere illis recedere a viris infidelibus. Istam causam tetigit Apostolus prima Corinth.7.ibidem,s.In pace enim vocauit nos Deus.i. non vocauit nos ad fidem suam, vt per transitum ad illam faciamus alijs scandalum, vel constituamus nos in periculo, sed vt simus in pace, & tamen per recessum fidelis coniugis ab infideli sequeretur turbatio,& periculū,ideo non debet recedere fidelis ab infideli. Et secundum hoc accipi volo, quod supra dixi.s. ꝙ non licebat fideli recedere ab infideli,quandiu infidelis cohabitare vult sine contumelia Creatoris,& non trahendo ad peccatum mortale:Dupliciter.n.intelligo:Vno modo,ꝙ tenetur manere.i.non transire ad alterum matrimonium,licet possit cessare a cohabitatione:si aūt infidelis discedat, licitum est tunc fideli recedere a cohabitatione infidelis trāseundo ad aliud matrimonium.Alio modo intelligo, ꝙ nō licebat etiam recedere a cohabitatione infidelis, quandiu ille sine contumelia cohabitat.s.tempore Apostoli in principio Ecclesię,quia tunc si recessus esset coniugum, turbaretur status fidelium,vt diximus:tenebantur autem ipsi ad euitandum turbationem status fidei, & ad non dandum offendicula conuersioni ad fidem.

Dicendum ergo,ꝙ tēpore Apostoli erat illud,quasi pręceptum,& obseruabatur, sicut pręceptum,nec tamen per hoc dicimus,ꝙ quicunque fidelis recederet ab vxore infideli,vel è contrario peccaret mortaliter tunc, quia poterat esse aliquis casus, in quo nullum scandalum esset, neque turbatio status fidelium,& quia nullum erat pręceptum domini de non recedendo,nec Apostolus hoc pręceperat, ideo taliter recedens non peccaret, sed hoc erat rarissimū, ideo quasi regulare & præcepti modum habens erat pro tunc,quòd non recederet fidelis ab infideli.

F *Nunc licet fidelem discedere ab infideli in terris principum Christianorum,secus principum infidelium, quia tunc fiet,sicut in primitiua Ecclesia.*
Quæstio. CXXXIV.

SECVS autem est de tempore isto,quia illud nunc habet solum locum consilij, & non modum præcepti, quia cessant causæ,quę erant tempore Apostoli in Ecclesia primitiua:vnde nunc licet cuilibet fideli statim,vt cōuertitur,recedere ab infideli, quantum ad cohabitationem non transeundo ad aliud matrimonium, & tamen melius facit non recedendo,quia potest conuertere infidelem per suam cohabitationem.

Sed in hoc distinguendum est,ꝙ si vnus conuertatur ad fidem manente alio infideli,aut ille infidelis vult cohabi- G tare sine contumelia creatoris, & non trahendo ad peccatum mortale,aut non vult cohabitare sine his, aut aliquo horum.Si primo modo,dicendum, ꝙ licebat fideli statim recedere,& tamen melius est cohabitare,& Deus imputat sibi hoc in pręmium,quia facit bonum cum non teneatur, sic dicit Aug.in epistola ad Pollentium,& 28.quęstio.1.ca. Iam nunc.s.Multa autem sunt facienda, non iubente lege,sed libera charitate,& ea sunt in nostris officijs gratiora, quę cum liceret nobis etiam non impendere, tamē causa dilectionis impendimus.Aliqui tamē distinguunt in hoc .s.aut est spes de conuersione infidelis coniugis, aut non:si est spes,manendum est:si autem non est spes,melius est recedere.Sed huic distinctioni non est multum standum, eo ꝙ non possumus nos scire,an conuertetur infidelis, uel nō: nam ille,qui uidetur durus ad conuersionem, interdū con- H uertitur,& qui uidetur mollis ad conuersionem, manet interdū perpetuo in infidelitate,& hoc dicit Apostolus prima Corin.7.capi. Vnde enim scis mulier si uirum saluum facies.& unde scis uir,an mulierem salua facies. q.d. quia interdum debes permanere,aut bonum tibi est,ꝙ maneas.

Et hoc puto verum esse, nisi quando fidelis aliquandiu cohabitaret infideli,neque ille tamen conuerteretur, aut in eo appareret ad conuersionem promptitudo, quia tunc si fidelis cuperet transire ad statum perfectionis, vt ad religionem,fortassis melius esset quam cohabitare infideli;si tamen nollet transire ad religionem, vel ascendere ad ordinem sacrum,sed solum manere in habitu laicali inter fideles, videtur magis ad charitatē facere manendo cum infideli,etiam sub dubio conuersionis,dum tamen hac sola intentione fiat vt conuertatur infidelis:si autem nō coha- I bitat sine contumelia creatoris, aut trahendo ad mortale peccatum;aut fidelis putat se posse resistere suggestionibus prauis infidelis coniugis,aut non,siue est dubius de hoc,Si dubitat debet recedere,& non curare,an infidelis conuerti possit,an non,quia charitas suadet potius sibi esse quam alteri consulendum:sic dicit Apostolus ad Galat.6.Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis instruite eum in spiritu lenitatis,considerans te ipsum,ne & tu tenteris.

Si autem putat,ꝙ poterit resistere suggestionibus,bonū est cohabitare ei,vt fidelis eum ab ulla praua intentione abducat deducens in fidem:si tamen diu ille in hoc perseuerat,tutius est illum relinquere,ne accidat fidelem ab infideli subuerti,& hoc magis faciendum est circa eum, qui non sine contumelia creatoris cohabitat, quia si ille cito non K conuertitur,deserendus est:nā licet fidelis non trahatur ad contumeliam per infidelem,est tamen inconueniens,quòd audiat contumeliam Creatoris, ideo uel corripere debet blasphemantem,vt si uir sit fidelis,et mulier infidelis, vel recedere si non potest corripere,ut quando femina est fidelis,et vir blasphemus.

Quare non sit simile nunc,sicut in primitiua Ecclesia de diuortio fidelium ab infidelibus. Et quare Apostolus voluerit istud tradere per modum consilij,cum tamen esset tunc præceptum. Quæstio. CXXXV.

SED dicet aliquis,si tēpore Apostoli erat quasi pręceptum,ꝙ fidelis non dimitteret infidelem,similiter uidetur et nunc,quia eædem causę sunt, quia licet non sit causa secunda,est causa prima nunc.s. quod scādalizantur infideles,si fideles recedant.

Dicendum, ꝙ nunc neutra illarum duarum causarum

scan-

A ſcandali ſtat,ſed ſolum ſtat vtilitas, vel acquiſitio infidelis per fidelem,& ideo quia ceſſat ſcandalum, ceſſat illud habere locum præcepti,& obſeruari,ſicut præceptum,quia tamen manet lucrum fidei, manet iſtud vt conſilium, & de maiori bono.De ſcandalo patet, quia vt dictum fuit ſupra, duo modi erant ſcandali;nam primus erat, quod ſcandalizarentur infideles per receſſum fidelium a coniugibus: ſecundus, & præcipuus erat, quia ponebantur in periculo fideles ex hoc,maxime mulieres, quæ ſi recederent a viris infidelibus, accuſarentur, & punirentur per leges Gentilium,& tamen iſtud valde cauendum erat fidelibus: nam tales ſe debebant conſtituere,& taliter viuere,vt nullus poſſet eos punire,niſi fortè, quia Chriſtiani,pro hoc debebant eſſe parati ad ſuſtinendum omnem pœnam,ſic patet prima Petri.4.ca.ſ.Nemo autem veſtrum patiatur quaſi homicida,aut fur,aut maledicus,aut alienorum appetitor: ſi autẽ B vt Chriſtianus,non erubeſcat:glorificet autem Deũ in iſto nomine,& tamen ſi mulier puniretur per legem Gentiliũ, quia receſſerat a viro, non puniebatur, vt Chriſtiana, aut quia Chriſtiana,cum lex Chriſti non iubeat fideles recedere ab infidelibus,ergo mulier debebat non recedere,vt nõ puniretur recedens.Sed nunc non ſtat iſta ratio,quia fideles non reguntur legibus Gentilium, ſed legibus fidelium, per quas non punientur mulieres conuerſæ ad fidem,quia conuerſæ ſunt,ſed potius de hoc laudabuntur,& viris non licebit per hoc punire eas ſaltem leuiter,quia ſi ſic facerẽt, cremandi eſſent cum omnibus participibus ſuis,vt patet.C. de Iudæi.& reli.l.Iudæis,& maioribus.ſ.Iudæis,& maioribus eorum,& patriarchis Volumus intimari, ꝙ ſi quis poſt hanc legem aliquem,qui eorum feralem fugerit ſectam,& ad Dei cultũ reſpexerit,ſaxo,aut alio furoris genere, quod C & nunc fieri cognouimus,auſus fuerit attentare,mox flammis tradendus eſt. Fiunt autem iſta, quia nunc non ſunt ſubditi fideles infidelibus,ſed è contrario, & datur magnus fauor conuerſis ad fidẽ,& ideo iſta cauſa ſcandali non ſtat, Sed alia & prima videtur ſtare,quia infideles nunc ſcandalizabuntur,& oderunt fidem, ſi conuerſi ad eam ſtatim diſcedant a coniugio.Sed dicendum,ꝙ non ſtat,quia ideo nõ diſcedere debebat fidelis ab infideli,ne ſcandalizarentur infideles,& odio haberet fidẽ Chriſti:nunc autem non ſtat ratio iſtius ſcandali;nam ſcandalum puſillorum vitandũ eſt: non eſt autem curandum de ſcandalo Phariſæorum, ſicut neq; Chriſtus de illo curauit,vt patet Mat.15.& dixit cauẽdum eſſe ſcandalum paruulorum:Matt.18.& tamen ignorantes vocantur puſilli,qui ideo ſcandalizantur, quia ignorant:tales erant infideles ab initio;nam neſciebant conditio D nem fidei Chriſti,& ideo de illa ſcandalizabantur: vnde in quantum poterat,erat euitandum ſcandalum eorum. Nũc vero infideles,qui morantur in medio fidelium ſatis cognouerunt conditionem fidelium,& fidei Chriſti,& non ſcandalizantur circa aliquid,quod ad eam pertinet, niſi ex iniquitate.ſ.quia fideles oderunt:tale vocatur ſcandalum Phariſæorum, de quo Dominus non curat, & non curandum eſſe dicit. Vnde neque nunc eſſet ita curandum de ſcandalo infidelium, quod iam non veniret ex ignorantia, ſed ex iniquitate.

Sed obijcietur adhuc,ꝙ manet alterum inconueniens.ſ. quia fidelis recedens ab infideli dabit ei occaſionem fornicandi tranſeundo ad alterum matrimonium,& illud allegat Auguſt.in epiſtola ad Pollentium inter ceteras cauſas, propter quas Apoſtolus vetuit fidelib.recedere,& habetur E 28.quæſtio.1.ca.ſic enim.ſ.ſed prohibet Apoſtolus conſilio charitatis, quia infidelibus affert impedimentum ſalutis: non ſolum,quia pernicioſiſſimè ſcandalizantur offenſi;verum etiam quia cum in alia coniugia ceciderint viuentibus eis,a quibus dimittuntur,adulterinis nexibus colligati difficile reſoluuntur,& tamen nunc manet iſta ratio, ergo non licet fideli recedere ab infideli.

Dicendum,ꝙ non manet iſta cauſa, quæ tunc erat, quia nunc infideles, qui conuertuntur,ſunt vt plurimum in dominio Chriſtianorum,& nõ habet locum iſtud,quia ſi fidelis recederet ab infideli, aut tranſit ad aliud matrimoniũ, aut non:ſi tranſit,licet quoq; infideli alteri ſe copulare, quia Inq.13. ſolutum eſt matrimonium,vt ſupra diximus: ſi autem fidelis non tranſit ad alterum matrimonium, neq; infideli hoc licet,& ſi ille vellet tranſire,non permitteretur, quia eccle-

A ſia puniret tales velut peccantes mortaliter, ſicut pro alijs ſuis exceſſibus,& ita non haberet locũ iſtud inconueniens: habuiſſet autẽ locum in Eccleſia primitiua, quando erant fideles ſub poteſtate infidelium, & adhuc tempore Auguſtini,quando infideles erant multi,& non poterat Eccleſia ſubijcere eos ſibi,aut dominari illorum.

Quare Apoſtolus voluerit iſtud tunc dicere per modum conſilij,cum tamen eſſet tunc præceptum.
Quæſt. CXXXVI.

SED quæretur,cum tempore Apoſtoli ſeruaretur iſtud præceptum,quare Apoſtolus dixerit,ego dico,non Dominus,oſtendens iſtud eſſe conſilium.

Dicendum,ꝙ fuit primò,vt veritatem diceret:nã Chri- B ſtus dederat licentiam recedendi fidelib.ab infidelib.coniugib.& ideo non poterat Apoſtolus neq; aliquis alius obligare fideles ad nullo modo recedendum ab infidelib.quod tamen videretur fieri, ſi Apoſtolus non dixiſſet iſtud per modum conſilij,ideo debuit ſic dicere. Secundò,quia licet tempore Apoſtoli iſtud ſeruaretur quaſi præceptum regulariter propter cauſas ſupra poſitas,quæ tunc extabant: tamen poterat eſſe aliquis caſus, in quo fidelis recederet ab infideli,& non peccaret,& tamen ſi præceptum eſſet,nunquam liceret fieri.Caſus autem,in quo nunc liceret, eſſet,ſi aliquando ſine ſcãdalo infidelium,& periculo fidelium recedere poſſet fidelis ab infideli,& licet hoc rarum eſſet, tamen interdum fieri poterat,ideo debuit manere, vt conſilium,licet ita ſtrictè ſeruaretur,ſicut præceptum.

Tertium quia dictum Apoſtoli omni tempore manſi- C turum erat, & licet tunc expediret ſeruari, ſicut præceptum, non eſſet eadem neceſſitas ſeruandi illud alijs temporibus,ſicut nunc,quando non exiſtunt eædem cauſæ,& tamẽ ſi maneret in forma præcepti, etiam nunc ſeruandum eſſet ſub neceſſitate,vel fidelis ab infideli non recederet,& tamen nunc non eſt tanta neceſſitas,ſicut tunc, ideo debuit dari in modum conſilij: & hoc modo ſeruaretur tunc in modum præcepti, licet eſſet conſilium: non quia præceptum eſſet, ſed quia cauſæ tunc ſuberant tales, quales ad præceptum:nunc vero non exiſtentibus eiſdem cauſis quia in modum conſilij poſitum erat,in modum conſiliũ ſeruaretur.

Quare Apoſtolus ſub eadem forma non poſuerit conſilium de virginitate, & de recedendo ab infideli coniuge, ſed de D *primo dixerit,præceptum Domini non habeo,de ſecundo dixerit: Ego dico, non Dominus.*
Quæſt. CXXXVII.

QVÆRETVR,cum Apoſtolus 1.Corin.7.cap.poſuerit,ꝙ fidelis non recederet ab infideli coniuge, tanquam conſilium,etiam de ſeruanda virginitate poſuerit tanquam conſilium,quare non poſuerit ſub vna forma,ſed de primo dixerit:ego dico,non dominus:de ſecũdo dixerit præceptum domini de virginibus non habeo, conſilium autem do.

Dicendum, ꝙ licet vtrunque ſit conſilium. i.non præceptum,tamen magna differentia eſt inter ea.Prima eſt,quia de virginitate ſeruanda eſt proprie conſilium, cum ſit de maiori bono, & difficili: nam ſeruare virginitatem melius E eſt,quam nubere, & tamen eſt difficile, ita vt non poſſint hoc,niſi illi,quibus ſpecialiter a Deo tale donum conceſſũ eſt.Mat.19.cap.ſ.non omnes hoc capiunt,ſed quib.datum eſt,& Apoſtolus prima Corin.7.cap.dixit: volo autem omnes homines eſſe, ſicut meipſum, ſed vnuſquiſq; proprium donum habet ex Deo; vnus quidem ſic, alius vero ſic: dimittere autem vxorem non eſt difficilius, quam manere, immo facilius eſt manere,quia qui recedit,cogitur continere.eod.cap.qui autem manet,exercet opus coniugale: vnde hoc eſt contra conditionem conſilii,quia facilius eſt, quod hic pertinet ad conſilium,quam oppoſitum, ſed quantum ad hoc eſt conſilium,quia melius eſt ipſum facere,quã oppoſitum,licet non ſit difficilius.

Differentia inter duo conſilia.

Secundo differunt,quia in conſilio proprie dicto, quale et de ſeruanda virginitate,vtraque pars eſt bona,& vtraque expedit.ſ.bonum eſt ſeruare virginitatem, & bonum

est nubere, sed melius est virginem esse; etiam nubere expedit,& virginē esse expedit: nam dicitur.eod.capit.qui in matrimonium iungit virginem suam,bene facit, & qui nō iungit, melius facit; sed non est sic de nō dimittendo infidelem,quia non dimittere est bonum,dimittere autem nō est bonum, quia non est ad charitatem, & etiam vnum expedit,alterum vero non expedit.

Tertio differunt, quia circa virginitatem seruandā neutrum est malum,aut vetitum, circa fideles autē,an dimittant coniuges infideles, est vnum prohibitum, ita Apostolus hortatur non dimittere,& vetat dimittere:nam seruare virginitatem alicui est bonum expediens.s.potenti, vel habenti donum a Deo:alteri autem est bonum non seruare virginitatem, sed nubere.s.non potenti continere:sed dimittere vxorem infidelem, si consentit cohabitare,non est bonum, maxime tempore Apostoli, non dimittere autem eam erat bonum, ideo hortatur non dimittere,& vetat dimittere. Quæ dicta sunt,ponit aliquo modo August.in epistola ad Pollentium, & 28.quæstio.1.cap.sic enim.s.ideo hic, vbi, quod licet, non expedit,non potest dici,si dimiserit infidelem, bene facit; si nō dimiserit, melius facit,sicut dictum est;qui dat nuptui virginem,bene facit,& qui non dat,melius facit; quoniam non solum illud,sed vtrunque pariter licet; vnde ad nihil horum præcepto Domini quisquam compellitur, sed vtrunque expedit: aliud minus, aliud amplius;vnde ad id,quod amplius expedit, consilio Apostoli,quicunque potest capere,prouocatur:hic autem, vbi de dimittēdo, vel nō dimittendo infidelis cū fideli coniugio quæritur,vtrūq; quidem pariter licitum est per iustitiā,quę coram Dño est,& ideo nihil eorum prohibet Dñs: sed non vtrunque expedit propter infirmitatem hominū, & ideo id, quod non expedit, Apostolus prohibet, dante Domino sibi liberum prohibendi locum. Etiam post hoc dicit ibidem, dissimile est in his duobus, quia de nubendo, vel non nubendo dici potest, hoc fieri bene potest,illud melius potest, quoniam vtrunque expedit,vnum minus, aliud magis. At verò de coniuge infideli dimittenda, vel non dimittenda, quoniā vnum horum non expedit, aliud expedit, dici non oportet,qui dimittit, bene facit,& qui non dimittit, melius facit:sed dici oportet, non dimittat,quia scilicet,non expedit. Sic ergo possumus dicere,melius esse infidelem coniugem non dimittere, quāuis liceat dimittere,quemadmodum rectè dicimus melius esse,quod licet,& expedit,quàm id, quod licet,& non expedit.

Cur D. Paulus de matrimonio contrahendo dixerit: Dico ego, non Dominus. Quæst. CXXXVIII.

SED nunc reuertamur ad id,quod inceperamus.s.quare in vno dicatur, dico ego, non Dominus. Aliqui dicunt, ꝙ iste modus loquendi est ad ostendendum, ꝙ Paulus dicat a seipso; & non sit præceptum Dei, & ita est hic, quòd non est præceptum Dei,sed Apostoli consilium.Sed istud non est absolutè verū:nam alicubi dicitur: Ego Paulus dico,& tamen nō dicit illud Paulus a seipso,sed a Deo, & obligat;ad Galat.5.cap.Ecce ego Paulus dico vobis,ꝙ,si circuncidimini, Christus vobis nihil prodest, & tamen certum est illud a Deo esse, & veritatem firmam, per quam obligamur non circuncidi.

Secundo non est verum, ꝙ Dominus ista non dixerit. Nam Apostolus Paulus,quando vetuit fidelibus recedere ab infidelibus, Deo suadente,& dictante in corde eius ista dixit:idē enim Deus erat, qui instruxerat discipulos suos, quæ iubenda, & vetanda erant, & qui inspirabat eis, quæ consulenda erant: nam sicut Paulus non auderet aliquid præcipere, nisi quod Dominus præcepisset,ita non auderet aliquid cōsulere,nisi quod ei Deus consulendum dictaret: sed significatur in hoc differentia præcepti,& consilij:nam si Deus præcepisset non dimittere vxorem,nullo modo liceret eam dimittere,& Apostolus istud absolutè dixisset. Si vero præcepisset dimittere,nulli liceret retinere, nec Apostolo liceret hoc admonere,sed quia Chřs nō vetuit,neque præcepit, sed dimittendi licentiam dedit, licuit Apostolo admonere non dimittendam esse vxorem infidelem;inspirante illud Deo,& suadente charitate. Vnde dixit:Non di-

A cit Dominus.i.non præcipit retinere coniuges infideles, quia per rigorem iustitiæ, quæ est secundum legem bonā, & iustam a Deo datam, nemo cogitur retinere infidelem coniugem,& tamen quia dimittendo præstatur occasio cōtra conuersionem ad fidem; & talis occasio conuersionis debet semper procurari,impedimenta autem contra istam conuersionem sunt contra charitatem, ideo debent illa auferri. Et ob hoc eodem Deo suadente Apostolus vetat dimitti coniugem infidelem: vnde sicut Apostolus, quando præcipit, significat se loqui a Deo edoctum;ita cum consilium dat, significat se a Deo inspiratum, sicut cum dicitur prima Corin.7.cap. De virginib. præceptum Domini non habeo,consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Deo. Et sic Apostolus in eo, in quo dixit se non habere præceptum Dei.s.quia præceptum nullum erat a

G Deo super hoc datum,dixit se habere consilium a Deo, in quantum ait; consilium autem do,tanquam misericordiā consecutus a Deo.i.cōsilium do,quod a Deo accepi per misericordiam eius. Et adhuc apertius patet,quando dat consilium de viduitate seruanda:nam dicit, ꝙ licitum est mulieri nubere mortuo viro suo, & tamen melius est non nubere, hoc est consilium suum, & ne quis putet, ꝙ hoc esset leue,& contemnendum, quasi ab humano iudicio,dixit;ꝙ etiam hoc consilium erat a Deo, vt patet.eod.cap.cum ait: Mulier alligata est legi,quandiu vir eius viuit,ꝙ si dormierit vir eius,liberata est:cui vult,nubat in Domino tantum: beatior autem erit, si sic permanserit secundum meū consilium:puto autem,quòd & ego spiritum Dei habeam.

Et hoc etiam dicit Aug.ad Pollentium. eod.cap.s.Quoniam ergo ab infideli discedere non prohibet,nec iubet Do-

H minus,ideo, vt non discedat, Apostolus dicit, non Dominus,habens vtique Spiritum Sanctum, in quo dare posset vtile,& fidele consilium:vnde cum dixisset de muliere, cuius vir mortuus fuerit: Beatior erit,si sic permanserit secūdum consilium meum, ne quis hoc consilium tanquā humanum non diuinum contemnendum putaret,adiecit;puto autem, ꝙ ego spiritum Dei habeam.Proinde intelligendum est etiam ipsa,quæ a Domino non iubentur,sed a sancto eius famulo vtiliter suadentur, eodem modo Domino inspirante suaderi:absit enim, vt quisquam Catholicus dixerit,quod suadet Spiritus Sanctus,non Dominum suadere,cum & ipse Dominus sit,et inseparabilia sint opera Trinitatis, Dicit.n.Apostolus: De virginibus præceptum Dñi nō habeo, consilium aūt do,et fallimur,si consilium hunc alienum existimemus a Domino, cum continuo sequatur,

I et dicat tanquam misericordiam consecutus a Deo, vt sim fidelis; secundum ergo Deum dat cōsilium fidele in eodē spiritu, de quo ait; puto autem,quòd et ego spiritum Dei habeam.

Amplius autem dicendum,ꝙ cum dicit Apostolus:Ego dico,non Dominus, significatur esse consilium, ac si diceret non præcipit hoc Dominus, sed consilium vobis do:sic dicit Augustinus ad Pollentium ,et in alleg.c.sic enim.scilicet, proinde in his duabus causis vna de nubendo,vel nō nubendo,altera de infideli coniuge dimittenda,vel non dimittenda, aliquid est simile in verbis Apostoli, et aliquid dissimile,simile quidem est illud,quod et ibi dicitur:præceptum Domini non habeo, consilium autem do, et hic di-

K cit,consilium autem do. Sed alio modo dici potest, quòd dicitur in vno consilium do; in altero: Ego dico, non Dominus,quia etsi in vtroq; importetur consilium largè sumptum, in quantum non est præceptum,tamen non est consilium propriè sumptum,et vbi Apostolus nominauit consilium, est consilium propriè sumptum.

Consilium, præceptum, admonitio quomodo differant, & conueniant. Quæst. CXXXIX.

CIRCA quod intelligendum,quòd cum aliquid agēdum, vel non agendum proponitur, tripliciter se habet.Quædam enim sunt necessaria,quòd fiant,ita quòd illicitum sit,si non fiant,et de his est præceptum. Quædam sunt necessaria,vt non fiant,ita ꝙ si fiant, illicitum sit,et talia pertinent ad prohibitionem, et ista sunt in vno gradu, quia in vtroque est licitum,et illicitum.

Alia bonum est fieri, et etiam bonum est non fieri, sed

melius

melius est, si fiant, quam si non fiant; & in talibus nihil est illicitum, siue fiant, siue non fiant, quia neutrum est necessarium fieri, & ideo neutrum est illicitum. siue fieri, siue non fieri, & tamen vnum est bonum fieri, & alterum non est bonu fieri, & vnu expedit alteru non expedit, aliquu veru que liceat, talia non sunt proprie præceptum, sed vocatur admonitio. In primis tam Deus quam Apostolus illa dicunt, quia necesse est, sic fieri, aut sic non fieri, qualiter significatur. In secundis nec Deus dicit, neque Apostolus, quia neuter præcipit, aut vetat, sed vterque consulit, quia Apostolus consilium dat, quod a Deo accipit.

In tertijs Deus non dicit, sed Apostolus dicit, quia non est præceptum secundum legis necessitatem, sed est quod fieri debebat secundum liberam charitatem, & si nõ fiat, impedimentum affertur charitati. Et ita differunt ista tria secundum rationem necessitatis, quia primum habet necessitatem simpliciter ad fieri vel non fieri, secundum nullam habet necessitatem in fieri, vel non fieri, sed æqualem in vtroque libertatem, Tertium habet ad vnum aliquam necessitatem, quia licet non sit necessitas iustitiæ vel legis, est necessitas charitatis, ne saluti proximi impedimentum præstetur.

Igitur habent ista nomina tria. s. præceptum, consilium, admonitio, & nomen vnius non conuenit alteri, & ob hoc Apostolus distinguit illa in modo locutionis. Nam in primis absolute dicit non addens, dico ego, vel, dicit dominus, qua si intelligatur tam dominus quam ipse dicere. In secundis autem ponit nomen consilij. In tertijs vero dicit ego dico, non dominus. Conueniunt autem magis primum, & tertium, quam primum & secundum, & aliquando videtur Apostolus ponere nomen vnius pro altero, vt ponat admonitionem, vbi debebat ponere præceptum, & tamen tunc non ideo præceptum perdit vim suam obligandi, & necessitatis, quia per modum admonitionis prolatũ est, sed ideo fit, vt condescendatur infirmitati eorum, quibus hoc dicitur. Non tamen vt minuantur vires præcepti.

Etiam aduertendum, q in talibus non omnino vtitur similiforma locutionis: nam in admonitione ait: Ego dico, non dominus, sicut hic aliquando autem est præceptum, & dicit: Ego dico, sed non dicit, ego dico, non dominus, ut patet ad Galat. 5. c. f. Ego Paulus dico uobis, q si circumcidimini, Christus uobis nihil prodent, & tamen illud secundum necessitatem dicebatur, ideo non dixit: Ego Paulus dico, & non dominus, quia per illud designaret non esse præ-

32. q. 1. Sic enim. ceptum, sed dixit solum: Ego Paulus dico. De his dicit Augustinus in epistola ad Pollentium, & in alleg. c. sic enim. D ubi ad qõnem de coniugibus dimittendis, nel non dimittẽdis adhibuerim consilium Apostoli non præceptum domini, ubi aut ceteris autem, ego dico, non dominus, monens eos, qui habent coniuges infideles, vt contemnentes habitare secum non dimitterent, quod vtique ideo monendu fuit non iubendum, quia non tanto pondere prohibentur homines facere licita, quamuis non expediant, quanto pondere prohibenda sunt illicita. Si autem alicubi Apostolus illa etiam, quę iubenda sunt, monere dignatur, hoc facit parcendo infirmitati, non præiudicando iussioni: unde sic dixit: Non vt confundam vos, hęc scribo, sed vt filios charissimos moneo. Quid igitur habet quęstionis vbi ait, ego dico, non dominus?

E Item vbi ait: Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circuncidimini, Christus vobis nihil proderit, nunquam etiam hic dixit, ego dico, non dominus; non sunt ista similia, quia et illa, quę iubet dominus non est indignum, vel contrarium si eadẽ moneat Apostolus: monemus enim, quos catos habemus, vt faciant domini præcepta uel iussa. Cum vero dicit ego dico, non dominus, satis ostendit dominũ non prohibere, quod ipse prohibebat, prohibuisset autem si esset illicitum. ergo secundum ea, quę supra diximus multumque versatinus, licitum erat per iustitiam, sed licitum non erat faciendum propter liberam beneuolentiam.

De secundo & tertio dicendum, q inter se consilium & Differentia inter cõsiliũ & admonitionem. admonitio multum differunt, & non ponit Apostolus nomen vnius in altero: nam admonitio non habet rationẽ consilij, quia in consilio non est determinatum quid agamus, & in admonitione est determinatum. Etiam consilium est de maiori bono, ad quod regulariter non sufficiunt

A homines: admonitio autem non est de tali bono. Etiam quod consulitur est semper difficilius, quam suum oppositũ: & id, ad quod admonemur nõ est semper difficilius, sed interdum facilius. Etiam oppositum eius, quod consulitur non prohibetur; oppositum verò eius, quod admonemur prohibetur. Et aliæ differentiæ etiam sunt, quæ colliguntur ex suprapositis, & ob hoc Apostolus quando locutus est de virginitate seruanda, dixit: De virginibus præceptum domini non habeo, consilium autem do. Quia seruare virginitatem est de difficilibus, & similiter, quando dixit de tenenda viduali castitate, ait, q femina potest nubere in domino: beatior autem erit, si sic permanserit secundum meũ consilium, & ita ibi consilium dixit esse, & non admonitionem, quia vtrunque bonum est, & ad neutrum determinat magis Apostolus, quàm ad aliud. Et ratio potissima

B est, quia cum dixit de non dimittenda vxore infideli, determinate dixit, & non ait, q dimitteretur, aut non dimitteretur, & q vnum erat bonum alterum melius, sed determinatè dixit non esse dimittendam, & vetuit dimitti. Ista tamen prohibitio non facit rem illicitam, cum illa secundum legẽ liceat, sed ostendit non esse secundum charitatem, sed præstare offendiculum saluti proximi, & in talibus vti concessis peccatum est, quia lex non concessit aliquid ad hoc, q contra charitatem militaret.

De hoc dicit Augustinus, vbi supra. s. veruntamen aliud est domini iubentis imperium, aliud serui secundum misericordiam charitatis, quæ illi a domino est inspirata, atque donata fidele consilium: aliud enim ibi facere non licet, hic autem licet, ita sane, vt ipsum licitum partim quidem expediat, partim verò non expediat: expedit tunc, quando

C non solum propter iustitiam, quæ coram Deo est, permittitur, sed etiam hominibus nullum ex hoc impedimentum salutis infertur: vel ut cum dat consilium non nubendi Apostolus virginibus; vnde præceptum domini se non habere testatur, licet aliud facere. i. nubere, & minus continentiæ bonum tenere in nuptijs: ipsum quoque licitum etiam expedit: quoniam in veritã & illicitã ruituram carnis infirmitatem sic expedit honestas nubendi, vt neminem impediat ad salutem, quamuis magis expediret, magisque honestum esset, si virgo consilium, quo præceptum eam non cõpellit, rriperet: tunc autem non expedit id, quod licitum est, quando permittitur quidem, sed vsus illius potestatis alijs aufert impedimentum salutis, sicut est, vnde iam diu loquimur, discessio coniugis fidelis ab infideli, quam nõ prohibet dominus præcepto legis, quia coram illo iniusta non

D est, sed prohibet Apostolus consilio charitatis, quia infidelibus affert impedimentum salutis.

An opinio Pollentij dicens, quòd sit contra doctrinam sanctam noui, & veteris testamenti coniuersos ad fidem manere cum coniugibus infidelibus; & quod Paulus in hoc scripsit contra Christum, sit vera. Quæstio. CXL.

NVNC autem redeundum est ad ea, quæ tetigimus supra de opinione Pollentij, qui duo asseruerat: vnũ erat, q malum erat manere conuersos ad fidem cum coniugibus infidelibus: alterum erat, q Apostolus præcepit aliquid contra præceptum Domini. Constat autem, vt dictum est, q vtrunque horum est inconueniens, & ideo in vtroque

E impugnat eum Aug.

De primo, cum dicit, q est malum manere fideles cũ infidelibus; ostendit illud, dicens: quia est contra doctrinam sancti noui, & veteris testamenti, & quia est contra præceptum Domini. Sed primo dicimus nunc, q non est contra doctrinam veteris testamenti: nam in hoc argumentũ Pollentij nimis erat infirmum, quia ea, quæ præcepta, vel vetita fuerunt in veteri testamento, quantum ad iudicialia & cæremonialia iam cessauerunt omnino, ita vt non obligent, & si quis se putaret obligari illis, nihil prodesset illi Christus, sicut dixit Apost. ad Galat. 5. c. si circuncidimini, Christus vobis nihil proderit, & iterum eod. cap. dicitur, euacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini, a gratia excidistis, & tamen ea, quæ pertinent ad matrimonialia, sunt de cæremonialibus, ergo & illa cessauerunt, et sic licet esset vetitum in veteri testamento accipere mulierem infidelem

in vxorem;non sequitur, ꝙ esset nunc peccatum illud facere, & vere non esset peccatum, nisi de hoc noua præcepta in Ecclesia essent data, quib. idem prohiberetur, sicut multa alia erant iudicialia in veteri lege,& omnia cessauerunt: instituit tamen Ecclesia quædam illorum obseruari, & seruantur, vt ext.de furtis & adult. & de stupro, & de iniuri.& damno dato. ponuntur quædam leges iudiciales earum, quæ habentur Exod.21.& 22.capit. Et ibi obseruantur,nō quia in veteri lege statuta erant,sed quia de nouo Ecclsia canonizauit ea.

Aliter autem respondere possumus secundum Augustinum in epistola ad Pollentium,ꝙ præceptum veteris legis erat de non contrahendo cum infidelibus,sed non erat de dissoluendo matrimonia iam cōtracta,& ita etiam est nūc: nam non licet alicui fideli contrahere cum infideli, & tamen matrimonium contractum inter infideles non dissoluitur postea per aduentum ad fidem, quia sacramentum Baptismi soluit crimina, sed non coniugia.28.q.2.capit.si quis habuerit.de diuor.c.gaudemus.Apostolus autem non iussit contrahere fideles cum infidelibus, sed matrimonia contracta inter infideles non dissolui per aduentum ad fidem, & ita Apostolus non iussit contra id, quod Dominus vetuerat in veteri testamento.

Obiectio tollitur.

Sed obijcietur, ꝙ secundum doctrinam veteris legis nō solum vetatur contrahi matrimonium cum infideli, sed ēt si contrahatur,separabitur.De primo patet Exod.34.cap.s. Neq; vxorem de filiabus eorū accipies filijs tuis, ne postquam fuerint fornicatæ, fornicari faciant filios tuos. Idem patet Deuter.7.cap.de secundo patet, quia Esdras separauit vxores, & viros ab inuicem, quia quidam de Israelitis acceperant vxores de alienigenis.2. Esdræ. vltimo cap. ergo idem erit in dissoluendo, quod in contrahendo de nouo:non ergo licebit permanere,postquam sic fuerint copulati;igitur iubendum est, ꝙ separentur, & tamen Apostolus iussit,ꝙ non separarētur,immo potius, ꝙ manerent,ergo contra legem veterem dixit.

Est dicendum, ꝙ nihil dixit Apostolus in hoc contra illam,sed omnino nūc obseruatur, sicut tunc obseruabatur, sed est considerandum, ꝙ aliud est, ꝙ contrahat fidelis,cū infideli, aliud ꝙ contrahant duo infideles,& vnus eorum conuertatur ad fidem; nam in primo casu est vetitum secundum legem veterē,& quia tunc Iudæi soli reputabātur fideles,vel populus Dei,non licebat eis contrahere cū mulieribus gentilibus,quæ iudicabantur infideles,& si cōtraherent, non tenebat matrimonium, sic autem nunc fit, & tamen nunc soli Christiani reputantur fideles:Iudæi autē, & ceteri iudicantur infideles, ideo non licet Christiano cōtrahere cum Iudæa, aut Gentili, nec Christianæ cum Iudæo:sic dicit Ambrosius lib.de Patriarchis, & 28.q.1.c.caue.s.Caue Christiane Gentili, aut Iudæo filiam tuam tradere:caue inquit Gentilem,aut Iudæam, aut alienigenam; hoc est, omnem hæreticam, & alienam a fide tua vxorem non accersas tibi.Idem patet ibid.c.non oportet.& si quis talia faciat, separatur a communione fidelium.ead.causa. & q.ca.siquis iudaicæ.s.Siquis Iudaicæ prauitati coniugali societate coniugatur, siue Christiana Iudæo, siue Iudæa Christiano mulier carnali consortio misceatur,quicunque eorum tantum nefas admisisse cognoscitur, a Christiano cętu,atque conuiuio,& a comunione Ecclesiæ prorsus segregetur. Sed est notandum circa hoc,ꝙ talis contractus matrimonij non tenet,quia personæ sunt illegitimæ ad cōtrahendum,nec etiam potest manere eorum matrimoniū. Sed tunc est videndum,an infidelis velit conuerti ad fidē, an non:si non vult conuerti, separabuntur,quia sicut matrimonium nunquam tenuit,ita nec nunc tenet. Si autem infidelis coniux vult conuerti ad fidem, non per hoc ratificabitur matrimonium, quod nullum fuit, sed per nouum consensum poterit contrahi, & erunt coniuges, sic patet 28.q.1.cap.Iudæi.s.Iudæi,qui Christianas mulieres in coniugio habent admoneantur ab Episcopo ciuitatis illius, vt si cum illis permanere cupiunt, Christiani efficiātur,quōd si admoniti noluerint,separentur.

Contrahere fidelem cum infideli nō licet, nec tenet matrimoniū.

De Iudæis ita erat in veteri testamento: nam quamuis liceret eis accipere coniuges de Gentilibus, si acciperēt eas, & conuerterentur ad ritum Iudaicum, licitè retinebāt: sic patet Deuter.21.cap.de illis, qui accipiebant in bello mu-

F lieres Gētiles,quas si vellent poterant habere in vxores factis quibusdam cęrimonijs circa eas, de quib. eo.cap.Hoc verum erat, nisi mulieres illæ essent de stirpe Chananæorum.i.illarum septem gentium, quæ habitabant in terra Chanaan,quia cum illis non erat habenda pax,neq; componendæ amicitiæ cum eis,neque in seruitutem recipiēdi, sed omnes in ore gladij occidendi erant: Deut.20.capit.& Num.34.cap.ideo cum mulieribus de stirpe hac,sicut non erat licitum contrahere matrimonium, ita non poterant permanere,etiamsi mulier vellet conuerti ad Iudaismum, quia neque talis ad ritum Iudaicum recipienda erat, sed omnes occidendæ.s.viri,& feminæ,& paruuli: Deuter.20. cap. Nam si liceret retinere eam conuersam ad ritum Iudaicum,liceret in vxorem tenere,sed cum primū non liceret,neque secundum licebat.

G Si autem accipiatur de duobus infidelibus, qui contraxerunt,& postea alter ad fidem conuertitur;dicēdum est, ꝙ licitum est fideli manere cum infideli in coniūgio, & ratio est,quia inter istos matrimonium tenuit,quando contractum est:fuit enim legitimum,cum non esset inter personas a legē vetitas contrahere, sed postea fides superueniens non soluit matrimonium legitimè contractum.28. quæst.2.cap. si quis habuerit.ideo sicut prius licitè manebant ambo coniuges, ita & manebunt post conuersionem alterius ad fidem, & non solum licebat manere,sed etiam expediebat, ꝙ fidelis non recederet, si infidelis cohabitare cōsentiret, vnde & Apostolus vetuit fidelibus recedere ab infidelibus coniugibus,quandiu illæ cohabitare vellēt. De hoc nihil dixit lex Moysi, sed solum de non contrahēdo cū infidelibus,i.gentilibus, vnde non aliter ibi agendum videbatur, H si enim duo gentiles coniuges conuerterentur ad legem Moysi, non dissoluebatur inter eos matrimonium, etiam si alter ipsorum cōuerteretur, non impediebatur cohabitare infideli, cum nulla lex hoc vetaret;etiam præstaret hoc impedimentum conuersioni gentilium ad Iudaismum, & tamen Iudæi nimis nitebantur conuertere Gētiles ad Iudaismum, vt patet Matth.23. cum dixit Christus Pharisæis,& scribis; circuitis mare,& aridā,vt faciatis vnū proselitum.i.vt conuertatis gentilem vnum ad legem.

Refellitur Pollentius asserens dictum D.Pauli de matrimonio esse contra mandatum Christi. Quæst. CXLI.

ASSERVIT quoque Pollentius esse contra mandatum Christi;id, quod Apostolus dixit.In quo sup- I ponendum, ꝙ Pollentius intellexit prauè tam dictum Pauli,quàm sententiam Christi,& ideo faciebat,ꝙ inter se repugnarent: nam voluit, quòd sententia Christi esset, ne fideles manerent,cū infidelibus in coniugio, sed ꝙ statim, vt conuertebatur ad fidem aliquis,teneretur recedere a cōiuge infideli. Voluit autem,ꝙ Paulus intelligeret fideles debere manere copulatos infidelibus in matrimonio, & nullo modo ab eis recedere potius, quam si esent fideles, & ideo ꝙ esset pręceptum,& non admonitio;Et ita cōtraria esent mandata.Ex quo inferebatur,ꝙ Apostoli mādatum non esset seruandum,cū eset cōtra mandatū Christi.

Sed vtrūque est falsum:nam,quòd Christus hoc voluerit,ostendit Pollentius primum, quia sic in veteri testamēto idem ipse instituerat,et ita nunc non discreparet a seipso.Secundò,quia Apostolus dixit:ego dico,non Dominus, K et ita videtur significasse,quòd aliud ipse diceret,aliud Dominus, et tamen Apostolus dixit non ese recedendum ab infideli,ergo Dominus diceret recedendum ese.Sed dicēdum,quòd falsum est;Christus enim neque vetuit recedere:nec iussit;nam si vetuisset,idem diceret Dominus,quòd Apostolus,s.non ese recedendum a coniuge infideli, & tunc non diceret Apostolus; Ego dico non Dominus, sed diceret; Ego dico,et Dominus; vel absolute illud diceret, sicut solet alia dicere, quæ Deus præcepit.Si autē Christus iussisset recedere, non auderet Apostolus, nec iubere nec admonere,quia,qđ vetat Deus fieri, malum est fieri, et ad malum nemo debet cogi, nec suaderi;etiā non erat aliqua causa, quare fidelis vetaretur manere cum infideli; quia non prohibetur aliquid a Christo,nisi malum;sed manere cum infideli,quando ambo veri coniuges sunt,non esi malum aliquod,ergo Christus illud non vetaret.

Ad rationes Pollentij ad primum

Motiua autem Pollentij ad hoc nihil faciunt: de primo patet, quia licet Deus instituisset aliquid in Veteri Testamento, non sequitur, quod illud idem manere deberet in Nouo, quia multa Deus mutauit de eis; quæ prius statuerat: nam transiuit lex, & translatum est sacerdotium, & omnia fuerunt innouata: ad Hebr. 8. cap. sic dicit Innocentius Tertius: de consang. & affin. cap. non debet. s. non debet reprehensibile iudicari, si secundum varietatem temporum statuta quoque varientur humana: quoniã ipse Deus de his, quæ statuerat in Veteri Testamento, nonnulla mutauit in Nouo, ita & poterat istud mutari.

Aliter dicendum, quod nihil circa hoc mutatum est, sed procedit hoc ex prauo sensu Pollentij: nam non erat statutum in veteri lege, quod fidelis non maneret coniunctus infideli, cum qua contraxerat ante transitum ad fidem, sed quòd fidelis non contraheret de nouo matrimonium cum infideli, & hoc etiam in Nouo Testamento vetitum est, vt supra diximus.

In q. 98. et aliis.

Secundum motiuum nõ tenet: nam licet Apostolus diceret non esse recedendum ab infideli, non sequitur, quod Dominus diceret recedẽdum esse, sed solum, quod Dominus hoc non iuberet. Nam etiamsi Christus nihil de hoc loqueretur præcipiendo, aut vetando, erat verum istud, scilicet, Ego dico, non Dominus, id est, Dominus non dicit hoc, licet non dicat contrarium. Nam istud motiuum præsupponit duo falsa. Primum, quod Apostolus iuberet manere, vel non recedere. Secundum, quòd Christus aliquid in hoc iuberet, & tunc cum Apostolus diceret, ego dico, non Dominus, videretur sequi, quod aliquid dixisset Apostolus contra Christum, sed nunc neutrum istorum est verum.

Ad secundum Pollentij.

An opinio alia Pollentij dicens, quòd Paulus in hoc contra Christum scripserit possit aliqua via sustineri. Quæst. CXLII.

ALIVD dictum Pollentii erat, quod Apostolus iussserat fideles manere cum infidelibus, & quòd nullo modo recederent ab eis.

Sed dicendum, quòd hoc non est verum: si enim hoc Paulus voluisset, hoc seruaret etiam Ecclesia, sed non seruat: nam fidelibus licet manere cum infidelibus, & licet recedere.

Secundo, quia Apostolus non poterat obligare contra licẽtiam Dei, nam sicut non licebat Apostolo aliquid præcipere contra id, quod Christus vetuerat, ita non licebat astringere aliquos in eo, in quo Christus contrarium faciendi licentiam dederat, nam in vtroque reuocabatur voluntas Christi, & derogabatur ei, siue statuendo, siue obligando contra eius licentiam, & tamen Christus licentiam dederat fidelibus recedendi: ergo non astringeret Apostolus ad manendum.

Tertio, quia Apostolus significat, quòd non voluerit hoc, nam si absolute præcipere voluisset, ita vt obligaret, diceret simpliciter, quòd fidelis non recederet ab infideli, vel diceret: ego Paulus dico, & nõ adderet, & non Dominus; sicut dixit ad Galat. 5. cap. Si circuncidimini, Christus vobis nihil proderit, & tamen hic addidit, & non Dominus, ideo per hoc voluit aliquid significare; scilicet, diminuere de ratione præcepti, quia illa adiectio minuit, vel distrahit, sicut cum dicitur homo mortuus, vel homo pictus: nam distrahit a ratione hominis. Si enim diceret, ego Paulus dico, nullo addito, præceptum esset, sed cum additũ est, & non Dominus, signatum est, quòd Deus non astringebat ad istud, ideo non erat præceptum, sed Paulus illud dicebat eo modo, quo ipse dicere poterat, quando Dominus non dicebat, quia nõ diceret, nisi admonendo quid ex charitate agi expediret, quamuis aliud per iustitiam legis Dei agi liceret: illud tamen non esset expediens.

Paulus nõ potuit loqui cõtra Christum.

Cum vero Pollentius voluit, quòd Paulus contra Christum diceret, fuit multum insanus, & tamen sequebatur hoc ex dictis prioribus, nam si Christus iubebat non manere cum infidelibus, & Paulus iubebat manere, vere contrarium dicebat.

Sed istud non stat, quia Paulus erat seruus Christi, sicut ipse gloriatur in omnibus Epistolis suis, & tamen seruus non potest aliquid contra dominum, aut supra illum, & si facere conetur illud, est malus seruus. Non ergo faceret istud Paulus; sic dicit August. ad Pollentium, & in alleg. cap. sic enim. scilicet. Sic enim, nec recedere ab vxoribus infidelibus, vel mariti fideles viri, vel feminæ nõ prohibentur a Domino, vt neque iubeantur. Nam si dimittere tales coniuges iuberentur, nullus locus esset consilio monentis Apostoli, ne hoc fieret: nullo enim modo, quod Dominus iubet, seruus bonus prohibet.

Secundo, quia infideliter se habet seruus ille, vel nuntius, qui missus est ad aliquid nuntiandum, & contrarium dicit, & tamen Paulus dicit se fidelem ministrum; & idoneum, 1. Corint. 7. cap. De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus a Deo, vt fidelis essem, id est, fidelis minister, & ideo, vbi non erat præceptum, non dedit præceptum, quia tũc esset infidelis nuntius. etiam 2. Corint. 3. vbi Apostolus de seipso loquens, dicit: fiduciam habemus per Christũ, qui & idoneos nos fecit ministros Noui Testamenti, sed non est idoneus minister, qui contra voluntatem eius agit, pro quo ministrat.

Tertio, quia Apostolis erat data potestas in ędificationẽ, & non in destructionem, de qua dicit Paulus, quod si gloriatus fuerit in ea, non erubescet. 2. Corint. 10. cap. & tamẽ non poterat esse manifestior destructio, quàm quod Paulus, vel aliquis aliorum loqueretur contra id, quod Christus volebat, & dixerat: ergo Paulus hoc non fecerat.

Quarto, quia dato, quòd Paulus esset pręuaricator, & aliquis volẽs peruertere doctrinam Christi, aut illam peruertens, non sic diceret, nam si contra doctrinã Christi diceret, aut hoc ignorans faceret, aut sciens, & volens; si autem ignorans non diceret: Dico ego, non Dominus, sed potius putaret se id dicere, quod Dominus dicebat. Si autem scienter ageret, non diceret; dico ego, non Dominus, quia per hoc sibiipsi fidem adimeret, & nemo etiã ei crederet, cum ipse significaret se contra Christum dicere, sed potius taceret, aut diceret; dico ego, & Dominus: sed dicit, dico ego, non Dominus; ergo per istam expressionem non voluit signare se dicere contra Christi doctrinam.

Quinto, quia in eodem loco dixit iterum per contrariũ, scilicet, his, qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, nõ ego, sed Dominus: sed illud non dixit ad signandum se contraria Deo dicere, ergo nec istud sensit in his verbis, sed solum sunt modi locutionum ad signandum, quid per imperium, quid per consilium, vel admonitionem indicatur. Nam, cum dixit de illis, qui matrimonio coniuncti sunt, quòd non discedant, putaret aliquis solum hoc dictum ab Apostolo, vt consilium, & ideo non seruandum ex necessitate, ideo dixit; præcipio, non ego, sed Dominus, id est, non est consilium meum, sed præceptum Dei: vnde ex necessitate seruandum est; è contrario autem, cum de fidelibus, quod non recederent ab infidelibus, dixit: putaret aliquis, quod hæc Deus dixerit, sicut præcedens, quod ad eandem materiam pertinebat, & sic ex necessitate obligaret, ideo ad tollendum erandi causam dixit; dico ego, non Dominus; id est, non est præceptum, quòd simpliciter obliget, sed ego dico vobis, id est, admoneo vos ad hoc, quod expedit istud fieri, & non contrarium, ad quod faciendum Deus licentiam dedit, & ideo non manet difficultas, cui dicto standum sit; nam si Christo diceret Paulus contrariũ, indubitatum esset, quòd Paulus contemnendus esset, Christus autem adorandus, & dictum suum tenendum. De his satis loquitur Aug. in epistola ad Pollentium, & in alleg. cap. sic enim.

Quod fuerit principale motiuum, & causa erroris Innocentij Tertij in cap. gaudemus. de diuortijs. ad tenendum, quòd in lege naturæ, nec Moysi, nulli vnquam licuit vxorum pluralitas sine speciali dispensatione Dei: & an matrimonium contractum inter infideles in gradibus prohibitis a canone, secundũ tamen consuetudinem, & leges suas, etiam ipsis conuersis teneat. Quæst. CXLIII.

OMNIA autem præcedentia fuerunt inducta propter ea, quæ diximus supra quæst. 28. & 29. Nam Innocentius Tertius, de diuortiis, capitulo gaudemus. dixit plu-

Vide & supra q. 28. et 29 & de probationibus ad istā motiuum qualiter non concludat infra q. 184. vsque ad eas.

xit pluralitatem vxorum semper fuisse illicitam, nisi alicui concederetur ex speciali reuelatione, aut dispensatione Dei.

Et hoc putauit sibi necessarium esse asserere, quia si ante Christi legem non esset illicita vxorum pluralitas, sed solū in nouo testamento, per transitum ad fidem non dissoluerentur matrimonia, quæ prius vera essent: nam inter infideles non esset licita ista pluralitas: & ideo quando cōuerterentur ad fidem, non cogerentur dimittere illas cōiuges, quia per fidem, & baptismum remittuntur peccata, sed nō soluuntur matrimonia, vt patet 28. quæstio. 1. capit. siquis habuerit, & de diuort. cap. gaudemus. & tamen per conuersionem ad fidem coguntur infideles dimittere istas plures vxores retenta vna tantum: ergo significatur, quod inter infideles etiam non fuerit matrimonium vnius viri cum multis mulieribus simul, sed id quod inter infideles est, semper fuit, quia non fuit eis de nouo lex data a Deo, per quam obligarentur, ergo semper fuit tam quantum ad fideles, quam infideles, quòd non licuerit vxorum pluralitas.

Nisi forte aliquis diceret, quod in sola lege Christi est vetita pluralitas vxorum, inter infideles autem non erat vetita, & tamen in transitu ad Christi legem dissoluitur matrimonium taliter contractum, quia non permittitur aliquid tale in lege Christi.

Dicendum, quòd non stat, quia si inter infideles esset verum matrimonium non dissolueretur per aduentum ad legem Christi, quia vt dictum est baptismus sola crimina tollit non coniugia. Etiam patet hoc, quia inter fideles non potest contrahi matrimonium in secundo gradu, id est, inter filios duorum fratrum, & si contrahatur non tenet obstante consanguinitate. extra de consang. & affin. capit. non debet. Et tamen si contraxerint infideles in his gradibus, & postea conuertantur, non separabuntur, sed manebunt copulati. eodem titul. capit. de infidelibus, & de diuort. capit. gaudemus. ergo similiter vxorum pluralitas si in sola lege Christi esset illicita, & liceret inter infideles, licite sic copularentur, & quandiu ad Christum conuerterentur non dissoluentur matrimonia, quæ vera fuerant, & tamen dissoluitur, talis copulatio, ergo non licuit pluralitas vxorum etiam inter infideles, & ideo nunquam licuit.

Pluralitas vxorum non semper fuit illicita.

Dicendum, quòd pluralitas vxorum non fuit semper illicita, immo è contrario semper fuit licita ante Christi prædicationem, & licebat generaliter, tam Gentilibus quam Iudæis, & non erat dispensatio aliqua, sed iure suo quilibet poterat habere multas vxores, vt supra fuit ostensum. quæst. 25. vsque 29. sed Christus fecit esse illicitam pluralitatem vxorum, quia hanc vetuit Matth. 19. cap. & quia lex sua omnes homines obligabat, cum ipse esset Deus, fuit de cetero inter omnes homines illicita vxorum pluralitas, siue fideles, siue infideles essent, & siue eis notificata esset ista diffinitio Christi, siue non, quia esse eis ignotam solum proderat ad excusandum eos a peccato contrahendo cum multis, non tamen ad faciendum matrimonium tale tenere, & ideo nunc, quando infideles contrahunt cum multis, illud non est matrimonium, sed fornicatio, vel adulterium, in lege autem Christi non permittuntur peccata, cum potius per eam remittantur præterita peccata, ideo qui taliter contraxerunt non permittuntur simul manere. Et ob hoc duo matrimonia, quæ reputantur ab infidelibus, soluuntur in conuersione ad fidem Christi, vnum est, quando infidelis contraxit cum multis, qualis est consuetudo Paganorum, & Saracenorum: nam quia matrimonium non tenuit cum omnibus, sed solum cum prima, cogetur conuersus ad Christum omnes alios relinquere. in alleg. capit. gaudemus. Alius casus est, quando inter infideles quis repudiat vxorem, quod infideles licere sibi putant, nam si accipiat infidelis aliam, & postea conuertatur non permittetur tenere quam tunc habet, quia non est vxor eius, sed illa, quam repudiauit: vnde illam sibi reconciliabit, & tenebitur in vxorem, si autem noluerit illam recipere, cogetur manere sine coniuge, illa viuente. eod. ca. gaudemus.

F

Matrimonium contractum ab infidelibus etiam in gradu vetito a Canone ipsis conuersis tenet.

Quæst. CXLIV.

SECVS autem est de illis infidelibus, qui contraxerūt in gradibus apud nos vetitis, nam quamuis non liceat nobis, aut eis iam conuersis in talibus gradibus contrahere, licebit tamen eis post conuersionem manere in illis gradibus, in quibus contraxerunt de consang. & affinit. cap. de infidelibus: ratio autem diuersitatis est, quia matrimonium cum pluribus mulieribus simul nunquam potuit tenere, quia est contrarium legi Christi, & ideo in conuersione ad fidem Christi coguntur separari illi, qui neque coniuges fuerunt, neque esse potuerunt: similiter de illis, qui repudiauit vxorem, & accepit aliam: nam & ista non potuit esse G vxor, quia lex Christi vetat repudium, sicut vxorum pluralitatem, & ostendit non esse vxorem eam, quæ secundo ducitur. Matth. 5. & 19. capit. ideo in conuersione cogitur dimittere istam secundam, & redire ad repudiatam, vel manere sine coniuge. De illis vero, qui in gradibus vetitis contraxerunt, non est sic; quia matrimonium inter ipsos tunc tenuit, cum illud Christus non vetuerit: nam Christus non distinxit gradus aliquos, intra quos sit illicitus contractus, sed solum canones ecclesiastici hos distinxerunt, sed infideles, quandiu infideles sunt, non arctantur constitutionibus canonicis. de diuort. cap. gaudemus, ideo non obstat canon contractui ipsorum, & ita licite contrahunt, & matrimoniū tenet, cum autem matrimonium semel tenet non dissoluitur, quia quos Deus coniunxit homo non separet: Matth. 19. cap. omnes autem coniunguntur a Deo, qui non con-H iunguntur contra legem Christi, vt innuit August. in epistola ad Pollentium: & tamen tam fideles quam infideles, qui secundum consuetudines suas aut leges iunguntur, nō iunguntur contra legem Christi, quia ipse nullos gradus in matrimonio distinxit: ergo omnes tam fideles, quam infideles coniunguntur a Deo, & sic non debent separari ab homine: non ergo coget Ecclesia eos separari. Et hoc non solum est quantum ad Iudæos, qui conuertuntur, sed etiam quantum ad Paganos, quia licet contraxerint in casibus vetitis inter nos permittentur manere copulati post conuersionem. De Iudæis patet. de consang. & affinit. cap. de infidelibus. De Paganis patet. de diuort. cap. gaudemus. Et sicut est hoc quantū ad gradus cōsanguinitatis, etiā est quātum ad gradus affinitatis inter nos prohibitos, quia tam Iudæi, quàm alij infideles si in eis contrahunt, & postea con-I uertantur permittentur manere copulati. de Iudæis patet; nam secundum ritum veteris legis, licebat alicui accipere vxorem fratris sui post mortem eius ad suscitandū semen: immo erat necessarium, aut incideret non faciens in pœnā: Deuteronom. 25. cap. ideo cum matrimonium illud teneret, Deo iubente, postquam ad fidem venirent, non separarentur. Idem erat de Paganis: nam Liuonienses tarde conuersi sunt ad fidem, & quandiu infideles erant, consuetudo ipsorum erat, vt defuncto fratre viuens frater acciperet vxorē eius ad suscitandum semen, sicut faciebant Iudæi, talibus autem conceditur, quòd cum conuersi fuerint, maneant cū eisdem coniugibus, sed post cōuersionem non licet eis de nouo sic contrahere etiam existente eadem causa, id est, quòd vnus fratrum moriatur sine semine. de diuort. cap. Deus qui.

K Sed prædicta de matrimonio contracto inter infideles, quod in conuersione ad fidem non dissoluitur, intelliguntur quando infideles contraxerunt in gradibus licitis secūdum leges eorum communes; aut municipales, aut consuetudinem regionum suarum. Nam tale matrimonium quātuncunque sit in gradibus inter nos vetitis valuit cum cōtraheretur, & non separabuntur sic copulati: si autem coniuncti sint contra leges, aut consuetudines ipsorum, non tenuit matrimonium, cum contraheretur: ideo qn̄ ad fidem redierint non permittuntur manere copulati, quia sicut baptismus, vel fides non tollit matrimonia, quæ fuerunt, ita non facit esse matrimonia ea, quę non fuerunt ante conuersionem. Prædicta autem patent per id quod dicitur, de diuort. cap. gaudemus, scilicet. Vtrum Pagani vxores accipientes in tertio, vel in secundo, vel in vlteriori gradu sibi coniunctas sic coniuncti manere debeant post conuersionem

Matrimonium infidelium in gradibus prohibitis a canone, qui sunt cōtra consuetudines ipsorum post conuersionem non tenet.

nem

nem suam, vel ab inuicem separari. Et ita non dixit vtrum Pagani accipientes vxores in gradibus a canone vetitis: sed solum dixit in secundo, & tertio, & vlteriore gradu, ac si diceret, si fuerint infideles copulati in primo gradu, vt frater cum sorore, vel ante omnem gradum. s. mater cum filio, vel pater cum filia, post conuersionem non manebunt sic copulati, & hoc est, quia contraxerunt contra proprias leges, nam inter Paganos, & Iudæos est secundus gradus, & quilibet sequens licitus ad contrahendum, sed non primus, ideo si contraxerint in primo, non permittentur manere copulati post conuersionem. Et hoc patet, quia eodem c. gaudemus. dicitur, in præmissis gradibus a Paganis quo ad eos est matrimoniū licitè simul contractum, & sic in secundo, & tertio, & vltra gradibus dicitur, quòd est matrimonium licitè contractum inter eos, & non ante, id est, nō in primo, similiter de consang. & affinit. cap. de infidelibus. B dicitur: De infidelibus ad fidem conuersis vtrum si ante conuersionem suam secundum legis veteris instituta, citra gradus cōsanguinitatis a canone denotatos coniuncti fuerint, separari debeant post baptismum, & sic dubium agitur de illis, qui contraxerunt in gradibus concessis secundum legem Moysi, & vetitis a canone: vnde innuitur, ꝙ in his non separentur. Si autem contraxerint in gradibus etiam secundum legem Moysi vetitis, dissoluetur matrimonium, id est, non permittentur permanere, quia non fuit vere matrimonium. Est autem ratio præcedentium, quia matrimonium, quod vere fuit ante trāsitum ad fidē, non dissoluitur per transitum ad fidem, quod vero non tenuit inter infideles, nec permittetur permanere post baptismum, & illud erit adulterium, vel saltem fornicatio; ꝙ vero inter infideles teneat, vel non teneat matrimonium, non pendet ex alio, nisi quòd contrahatur secūdum leges, vel consuetudines ipsorum infidelium, quæ leges, vel consuetudines quantum ad illud faciunt contractum licitum in quantum non sunt contra legem Dei. Cum autem infideles non seruant leges, vel consuetudines suas, nōn habet actus aliquid, secundum quod sit licitus, ideo tale matrimonium non tenebit: erat igitur illicitus concubitus, vnde in transitu ad fidem dissoluetur: quicunque enim cōtractus non tenuit inter infideles, multo minus tenebit inter fideles, inter quos sunt plures gradus vetiti, quam inter infideles. Et tamen, si accideret aliquos infideles esse, inter quos plures gradus essent vetiti in matrimonio, quam inter fideles, vt si essent aliqui, inter quos non liceret contrahere vsque ad sextum gradum, si qui infidelium eorum contraherent in quinto gradu, nō teneret matrimonium, ideo etiam in conuersione ad fidem non teneret matrimonium: poterat tamen de nouo contrahi cum tales personæ essent legitimæ ad contrahendum de nouo in nouo testamento.

Matrimonium inter infideles quando non tenet, & quando sic.

Opinio quorundam contra precedentem dicentium, quòd matrimonium contractum inter infideles non manet in nouo testamento, nisi quando copulatum est in illis gradibus, qui secundum legem veterem erant liciti. Quæst. CXLV.

SED aliqui dicunt, quòd matrimonium contractum inter infideles nō manet in nouo testamēto, nisi quando copulatum est in illis gradibus, qui secundum legem veterem erant liciti, alias dissoluetur.

Et patet primo, quia de diuort. cap. gaudemus. dicitur; accipientes vxores in secundo, vel tertio, vel vlteriore sibi gradu coniunctas, & tamē isti sunt gradus qui permittuntur in veteri testamento: Leuit. 18. cap. ergo in aliis si contraxerint, dissoluetur contractus.

Secundo patet, quia de consang. & affinit. cap. de infidelibus. petitur, an matrimonia infidelium dissoluantur per conuersionem ad fidem: & dicitur, quod non, si fuerunt contracta secundum statuta veteris legis, scilicet, vtrum, si ante conuersionem suam, secundum veteris legis instituta citra gradus consanguinitatis a canone denotatos, fuerint coniuncti, separari debeant; & dicitur, quod non, & sic ad hoc, quòd infideles conuersi ad fidem, non separentur in suis matrimoniis, ponderatur ibi, quòd contrahant secundum statuta veteris legis, ac si dicat, quòd si contrahant

ad istud argumē tum respondetur inf. q. 148.

A in gradibus vetitis a veteri lege, non tolerabuntur copulati, & hoc dixit de omnibus infidelibus.

Tertio patet, quia de diuort. cap. Deus qui. dicitur circa Paganos, qui conuertebantur de Liuoniensibus ad fidem, quòd permitterentur manere cum relictis fratrum suorū, id est, vxoribus, si illud facerent secundum legem Moysi, ad suscitandum semen fratrum suorum, scilicet, dispar est ritus Liuoniensium ad fidem conuersorum, ac ratio, propter infirmitatem gentis eiusdem concedimus, vt matrimoniis contractis cum relictis fratrum, si tamen fratribus sine prole decedentibus, vt semen defuncti iuxta legem Mosaycam suscitarent, cū talibus contraxerunt; & sic ponderatur ibi, quòd contraxerint secundum legem Moysi, & tamen isti Liuonienses non erant Iudæi, nec Saraceni, sed Pagani quidam, ideo etiā circa infideles non Iudæos conuersos ad fidem, vt matrimonia eorum teneant, requiritur, quòd contrahant secundum legem Moysi.

Ad istud argumētum respondetur inf. q. 165.

Quarto patet, quia videtur, quòd cum talibus ex dispensatione agatur, vt eod. cap. Deus qui. Cum dicatur; concedimus, vt matrimoniis contractis cum relictis fratrum vtantur, & ista concessio est dispensatio.

Etiam ponitur ibi causa dispēsationis, cum dicatur propter infirmitatem gentis eiusdem, ac si dicat, aliter nō permitteretur, ergo non est verum, quòd quandocunq; gentiles contrahunt secundum leges suas, aut consuetudines iuste contrahunt, qui alias non attenderetur, quòd cōtraherent secundum instituta legis Moysi, etiam non permitterentur manere ex dispensatione, sed iure proprio.

ad istud argumē tum respondetur inf. q. 166.

Matrimonium contractum inter infideles secundum leges, vel consuetudines suas, etiam ipsis conuersis, tenet. Quæst. CXLVI.

C

DICENDVM, quòd vera est regula supra posita, scilicet, quòd illud matrimonium maneat post conuersionem ad fidem, quod valuit, vel valere putabatur, quando contrahebatur inter ipsos infideles, & non plus est de Iudæis, quam de aliis infidelibus, sed inter quoscunq; eorum contractum fuerit secundum leges, & consuetudines gentis, est matrimonium, ideo in conuersione non dissoluitur. Et ratio huius est, quia per fidem non soluuntur matrimonia, sed crimina remittuntur 28, q. 2. si quis habuerit. & tamen inter infideles non Iudæos contrahuntur matrimonia aliqua, quæ reputantur vera matrimonia, de diuort. capit. quanto. & cap. gaudemus. Ergo illa non dissoluuntur D per transitum ad fidem. Secundo, quia illud vere dicitur matrimonium, quod est legitimum, & tamen inter infideles nō Iudæos sunt matrimonia legitima, quia legitimum dicitur, quod legali institutione, vel prouinciæ moribus contrahitur, vt habetur 28. q. 1. c. item illud: & idem dicit Magister lib. 4. Sent. dist. 39. & tamen aliqua matrimonia contrahuntur inter Paganos legali institutione. i. secūdum leges ipsorum, vel prouinciæ moribus, id est, iuxta consuetudines regionis suę, ergo illa erunt legitima, & sic non soluentur in transitu ad fidem.

In quæstio. 144

Tertio, quia Apostolus 1. ad Corinth. 7. cap. dixit: Si frater habet vxorem infidelem, & illa consentit habitare cum illo, non dimittat illam: dixit autem de infidelibus generaliter, in quo tam Iudæos, quam Gentiles accepit: & adhuc potius Gentiles, quia quando Apostolus loquebatur, plures E conuertebantur de Gentilibus, quam de Iudæis: ergo matrimonium contractum inter infideles Gentiles non dissoluebatur.

Quarto patet in alleg. cap. gaudemus. vbi de paganis loquitur expresse litera, & non de Iudęis, & tamen inter illos dicit matrimonia aliqua contrahi, quæ non dissoluuntur per transitum ad fidem, imo coguntur fideles facti tales retinere vxores, vel sine coniugibus manere eodem cap. ergo fuerunt matrimonia contracta inter paganos, non igitur requiritur, quòd contrahant secundum legem Moysi, & hoc maxime patet ex ratione secunda supra posita, scilicet, matrimonium legitimum non dissoluitur per transitum ad fidem, & tamen ad hoc, ꝙ sit legitimū non requiritur, ꝙ sit contractum secundum legem Moysi, sed est satis, ꝙ sit contractum secundum consuetudinem regionis contrahentium, ergo etiam non contractum secundum legem

gem Moysi tenebit, si contrahatur secundum morem ipsorum paganorum. F

Ad alterius opinionis rationes positas supra quæst. 145. respondetur. Quæst. CXLVII.

ET secundum hoc respondebitur ad rationes in contrarium factas supra: prima erat de cap. gaudemus; vbi dicitur de contractu in secundo, tertio, & in vlteriori gradu, quod ibi non dissoluantur matrimonia, & talis contractus est secundum legem Moysi. Dicendum, quòd verum est Iudæos sic contrahere per legem sibi quondam datam, & tamen ibi non agitur de istis gradibus, inquantum sunt concessi in lege Moysi, sed solum inquantum pagani etiam illis in matrimonijs suis vtuntur, cum dicatur eodem cap. gaudemus. & in præmissis gradibus a paganis quo ad eos G matrimonium licite sit contractum, & ita non referuntur ibi isti gradus secundus, tertius, & vlteriores, inquantum a Iudæis tenentur, sed inquantum pagani illos seruant, vel ex lege, vel ex consuetudine.

Multa cærimoniæ, & leges Iudæis, & paganis sunt communes, & vnde hoc euenit. Circa quòd sciendum, quòd multæ cærimoniæ sunt Iudæis, & paganis communes: immo non fuerunt concessæ Iudæis, nisi quia illas habebant Pagani: nam quando Deus dedit legem Iudæis, erant ipsi consueti in legibus, & consuetudinibus Gentilium, & si voluisset Deus arctare eos negando quædam, quæ Gentilibus licebant, non sustinerent Iudæi legem tam arctam, & recederent: ob hoc ergo concessit eis Deus ea, quibus Gentiles vtebantur, licet non essent omnino bona, solum tollens idolatriam, & quæ ad illam pertinere poterant, nam circa hanc ita districte se habuit, quod non solum ipsam, sed etiam occasiones ad illam vetuit, & H ob hoc sunt quædam in lege Dei permissa Iudæis, quæ in se videntur mala, vt dare libellum repudij: & ita dixit Christus Matth. 19. cap. Ad duritiam cordis vestri libellus repudij datus est, id est, non erat bonus, sed vos non poteratis tolerare legem meliorem, & hoc propter duritiam cordis vestri, sed hoc concessum est Iudæis, quia vtebantur libello repudij, & repudiatione, vt Gentiles, & Pagani nunc vtuntur. Et apparet etiam in legibus Romanorum, quæ erant communes, in quibus habetur diuortium, & repudium. Similiter erat inter Gentiles dare ad vsuram, vt patet ex legibus Romanorum, quæ vsuras certo modo permittunt, pagani quoque licitas putant vsuras, Iudæi autem non possent tolerare legem vetantem vsuras, ideo concessit eis vsuras arctando aliquo modo, quia pagani omnibus dant ad vsurã, siue cognatis, siue alienis: Deus. n. concessit Iudæis, vt I darent ad vsuram gentilibus, aut conuersis de Gentilitate, sed non Iudæis, qui sunt de semine Iacob. Deuteronom. 23. cap.

In quibus gradibus nõ cõtrahebant Iudæi, & Gẽtiles. Ita autem erat de gradibus matrimonij: nam Gentiles contrahebant in omnibus gradibus consanguinitatis, nisi in primo, scilicet, frater, & soror non contrahunt, ceteri autem contrahunt, & ideo concessit Deus Iudæis istum ritum circa gradus cognationis Leuitici decimo octauo, & vigesimo capitu. quia si non concederet: non sustinerent legem, de affinitate: similiter quosdam gradus, aut personas vetuit, in alijs concessit Leuitici decimo octauo capitu. & hoc similiter faciebat iuxta consuetudinem Gentilium: & patet, quia vxor fratris mei est mihi in primo gradu affinitatis affinis, & non licet eo mortuo contrahere cum illa, & tamen in veteri testamento non solum non erat illicitum, immo erat necessarium, quando moriebatur vnus de fra- K tribus habens vxorem, & sine semine, alius cuius frater accipiebat vxorem mortui ad suscitandum semen defuncti: Deuteronomij vigesimoquinto capit. Et hoc fieri iussum est Iudęis, quia sic obseruabant illud Gentiles, antequam daretur lex Moysi, & quando data est: & nollent ipsi aliter se habere, patet hoc Gene. trigesimo octauo capitu. vbi Iudas filius Iacob accepit pro filio suo primogenito nomine Her vxorem nomine Thamar, & illo mortuo sine semine iussit Iudas secundo filio suo nomine Onan, quod acciperet Thamar vxorem fratris sui ad suscitandum semen: accepit eam, & ipse mortuus est sine semine: supererat tertius filius, scilicet, Sella, & hunc petiuit Thamar sibi dari ad suscitandum semen eodem cap. & sicut erat ista lex suscitationis seminis inter gentiles tunc, & ob hoc Iudęi susceperunt eam, ita de omnibus alijs iudicialibus fere credendum est, & potissime de illis, quę aliquid mali continere videbantur, quod ideo Iudæis datę sunt, quia Gentiles tunc eis vtebantur, & non possent Iudæi assuefieri ad legem arctiorem, vel duriorem, quam esset illa, in qua prius viuebant.

Sicut autem istę leges erant prius apud Gentiles, quàm apud Iudęos, ita & postea fuerunt continuatæ inter Gentiles, nam suscitatio seminis prius fuit apud Gentiles, quàm daretur lex Moysi, vt nunc dictum est, & postea mansit vsque ad tempora Innocentij Tertij inter Liuonienses, nam illi accipiebant vxores fratrum suorum defunctorum ad suscitandum semen. de diuort. capit. Deus qui. & hęc talia matrimonia iussit ecclesia in conuersis non dissolui, & tamen iste Innocentius Tertius nouus est, nam incepit præsidere anno a natiuitate Domini 1197. & pręfuit annis decem octo scilicet, vsque ad annum 1215. cui successit Honorius, & ita ab obitu huius Innocentij vsque ad tempus nostrum non sunt ducenti triginta septem anni, & tũc perseuerabat lex ista de suscitando semine inter Liuonienses, & mansisset vsque nunc, nisi ad fidem conuersi fuissent, nã post conuersionem non permittitur, quod de nouo accipiant vxores fratrum ad suscitandum semen in alleg. capit. Deus qui. Sicut autem fuit de hoc, ita de gradibus consanguinitatis, quos videntur accepisse Iudæi a Deo, quia talibus gradibus vtebantur Gentiles ad matrimonia, scilicet, quòd isti gradus manserunt in vsu Paganorum, ita quod in omnibus gradibus consanguinitatis contrahant, nisi in primo, & ita in secundo, tertio, & vlterioribus gradibus iudicatur matrimonium secundum eos legitimum, & hoc significatur in alleg. cap. gaudemus, scilicet, & in pręmissis gradibus a Paganis quo ad eos matrimonium licite sit contractum, & ita non reputatur illicitum ab Ecclesia, quia Iudei in illis gradibus secundum legem suam contrahunt, sed quia a Paganis secundum suas consuetudines iudicatur tale matrimonium licitè esse contractum, pagani tamen de lege Moysi nihil curant, neque aduertunt, quid in ea scriptum sit.

Secunda ratio quæst. superioris 145. dissoluitur. Quæst. CXLVIII.

SECVNDA ratio erat supra, quod extra de consang. & affinit. cap. de infidelibus, dicitur, quod infideles conuerti ad fidem maneant copulati, sicut prius; quæ quidem inspicitur, si contraxerint secundum statuta veteris testamenti in gradibus vetitis a canone; nam tunc tenet matrimonium; si autem contraxerint in gradibus a canone vetitis, & non secundum statuta veteris legis, non permittũtur copulari: dicendum, quod illud cap. solum intelligitur de Iudæis: nam licèt dicatur de infidelibus, non intelligitur de omnibus infidelibus, sed restringitur ad infideles, qui sunt Iudæi, & de illis vetitum est, quod si contrahant secundum statuta legis Moysi, permittentur manere in suis matrimonijs post conuersionem, quia hoc solum putatur ab eis licitum, quod fit secundum legem Moysi: ergo si contra legem contraxerint, quia illud matrimonium neque potest secundum eos, neque secundum nos licitum reputari, quia nullo modo est licitum; ideo non permittentur taliter copulari, qui conuertuntur: secus autem est de infidelibus paganis, a quibus lex Moysi non putatur esse lex, sed solum illa, qua ipsi vtuntur, ideo iudicatur ab eis contrahi matrimonium licitè, quando secundum leges suas contrahitur, etiamsi non sit secundum legẽ Moysi. Quod vero de solis Iudæis intelligatur illud. cap. de infidelibus. licet postea per similitudinem rationis extendatur ad paganos, sicut fit in alijs: extra de Iudæis, & Sarac. cap. cum sit nimis. patet in causa, quæ redditur eodem cap. de infidelibus, scilicet, consultationi tuæ duximus respondendum, quod matrimonium sic contractum non est post Baptismi lauacrum separandum, cum a Iudæis dominus requisitus, si liceret vxorem ex quacunque causa dimittere, ipse respondit, quos Deus coniunxit, homo non separet, per hoc innuens esse matrimonium inter eos, & sic inter Iudæos ostendit ibi esse matrimonium, & de eis respondet applicans ad eos solum tunc verba domini, & tamen Iudęi non aliter licitè putant contrahere, neque contrahunt, nisi

Pro solutione huius dubij vide inferius in q. 146.

Matrimonium paganorum est matrimonium etiamsi non contrahant secundũ legem Moysi.

nisi secundum legem Moysi contrahant, ideo de illis intelligitur, & non de paganis, & sic copulatio paganorum erit matrimonium, licet non sit secundum legem Moysi.

Secundo patet, quia Pagani non obligantur ad legem Moysi, ideo ad hoc, quòd matrimonium ab eis cōtractum sit legitimum, non oportet, quod fit secundum legē Moysi, nam illa, nec illos obligat nunc, nec etiam Iudæos, ideo multo minus gentiles ad hoc, quòd secundum eam reddantur illorum matrimonia legitima.

Tertio, quia non solum non obligat, Immo non est licitum illam obseruari, iuxta illud ad Galat. 5. cap. Si circuncidimini, Christus nihil vobis proderit, ergo non erit necessarium illam seruari ad reddenda matrimonia paganorum legitima.

Quarto, quia, si obseruatio alicuius legis, præterquā legis paganorum, esset eis necessaria ad reddenda eorū matrimonia legitima, maxime esset obseruatio legis Christi, cum hæc sola sit, in qua est salus, & tamen etiamsi nō contrahant pagani in gradibus licitis nobis, est legitimum matrimonium, ergo non requiritur, quod contrahant secundum legem Moysi.

Quinto patet, quia, si cōtrahere in gradibus legis Moysi sit licitum alicui, non erit hoc, quasi lex illa de se habeat vim faciendi matrimonium legitimum, cum illa non sit iā lex, sed in quantum putantur ab obseruatoribus eius, quod illa sit lex, & facta secundum eam sint legitime facta, & tamen pagani non putant legem Moysi esse legem, ne se tenent ad illam, ergo non fiet aliquis actus legitimus eis operantibus per illam.

Primum patet, quia talis opinio facit aliquid licitū, extra. qui filij sunt legitimi. cap. ex tenore. vbi natus ex adulterio reputatur legitimus, & gaudet iure legitimæ prolis, quia genitus est ex muliere ducta in facie Ecclesiæ, licet illa non esset vxor, quia vir eius illam habebat in vxorem, & de isto casu dicitur eodem titulo. cap. gaudemus. scilicet, prolem de infidelium coniunctionibus natam, cum secundo, vel tertio, vel vlterior gradu, secundum opinionem illorum matrimonialī contraxerint affectu, post fidem receptam, vtilitate publica suadente, legitimam volumus reputari. Et ita dicit matrimonium tenere solum, quia ipsi opinantur, quòd teneat, & tamen pagani non reputant tenere matrimonium contractum secundum legem Moysi, aut saltem exigi ad hoc, quòd teneat, quod contrahatur secundum legem illam, ergo non tenebit secundum eos contrahendo per legem Moysi.

An teneat matrimonium contractum in gradibus prohibitis lege diuina, scilicet, Moysi, vt puta in primo gradu consanguinitatis, & affinitatis, & inter ascendentes, & descendentes primi gradus, inter quos nullus est gradus: & an Papa possit dispensare in omnibus his gradibus lege diuina prohibitis, & in quibus, etiamsi possit, non debet, nec expedit. Quæst. CXLIX.

SED aliqui putant aliter, scilicet, quòd non valeat matrimonium, si sit contractum in alijs gradibus, quàm in illis, qui sunt diuina lege concessi; in prohibitis autem, quòd nunquam teneat, & hoc volunt, non quasi lex Moysi nunc obliget, sed quia Deus diffiniuit illos gradus non licere, & ceteros licere, & ita ex hoc apparebat posse contrahi in illis, vel non esse illos de se illicitos, cùm Deus illos concederet: de ceteris autem, quos Deus vetabat, non apparebat aliquo modo, an essent liciti, & ideo non concedit, quòd in illis iudicetur matrimonia licita, vel legitima. Et patet hoc aliquo modo ex eo, quod dicitur de restit. spo. cap. literas, scilicet, quando aliquis gradus consanguinitatis opponitur, in quo sedes Apostolica dispensare non potest, nec etiam consueuit, & infra eod. cap. dicitur, optio autem vltimæ videtur nō incongruè adaptari, vt in gradibus consanguinitatis diuina lege prohibitis restitutionis aditus præcludatur, sed in interdictis constitutione humana locum habeat restitutio cum effectu, in illis dispensari non possit, in istis vero valeat dispensari. Et ita innuitur, quòd cum dispensari non possit in gradibus illis, non teneat vllo modo matrimonium, & ideo in contractis ad fidem solum iudicabitur matrimonium tenere, si

Opi. quorundam tollitur.

A non sit citra gradus diuina lege prohibitos.

Sed dicendum, quòd hoc non stat. Primò, quia non est verum, quod præsupponitur, scilicet, quòd non possit dispensari in gradibus diuina lege prohibitis, quia quandiu illa lex durabat, cùm esset lex Dei, non poterat aliquis in ea dispensare, cum inferior non possit dispensare circa mandatum superioris, sed nunc illa lex non manet, nec est lex Dei, quia prorsus cessauit: ergo non solum non est verum, quòd non possit in ea dispensari, immo nō indiget dispensatione, cum non obliget. Apparet dictum, quia lex Moysi non fuit generalis, sed solum data Iudæis, ideo alios non obligat: Pagani igitur non obligabuntur illo statuto.

Secundo, quia id, quod de gradibus consanguinitatis, & affinitatis expressum est circa matrimonium in lege Moysi, fuit cæremoniale, sed cæremonialia omnia, & iudicialia

B ablata sunt, nam lex translata est, & sacerdotium simul ad Hebræos 8. cap. ergo nō obligat, & ita non indiget dispensatione. Nisi aliquis dicat, quod est de iure naturali determinatio illorum graduū, & in lege naturali non sit dispensatio, nec factum contra eam tenet. Sed dicendum, quod non stat, nam si de lege naturali esset, nunquā licuisset contrarium, & tamen licuit, quia aliquando contrahebant fratres, qui erant in primo gradu, scilicet, a principio mundi. Et si dicatur, quod erat propter necessitatem, quia nō erant tunc aliæ personæ, cum quibus contraheretur: dicendum quòd ex hoc apparet non esse secundum se malum, quòd fratres inuicem cōtrahant, quia si malū esset, fecisset Deus simul multos viros, & feminas, & non ab illis contraherent, & tamen non fecit, ideo ostendit, quòd non erat ex se malum, quòd fratres contraherent. Et adhuc a fortiori

C apparet hoc in gradibus affinitatis, nam in consanguinitate vetantur solum primus gradus, & id, quod est ante gradum, scilicet, ascendentes, & descendentes, vt non contrahant filij cum matribus, & patres cum filiabus, & de his aliqua ratio videri poterat, quòd ad naturam pertineret prohibitio propter nimiam coniunctionem, sed de affinitate non est sic: sunt enim multi gradus prohibiti, de quibus non apparet causa, quòd pertineant ad naturalem prohibitionem, scilicet, nouerca, soror matris, soror patris, vxor patrui, vel auunculi, nurus, id est, vxor filij, vxor fratris, filia vxoris, soror vxoris simul cum vxore: inter has enim non est aliqua attinentia, nisi mediantibus alijs personis, quæ attinentia magis est secundum rationem, quam secūdum naturam, cum non communicent in sanguine, & radice, sicut cognati: ergo prohibitio contrahendi cum his non est

D de iure naturæ, sed de legali institutione, & ideo pertinuit istud ad quandam cæremoniam honestam, & non ad præcepta de lege naturæ, sed omnia talia cessauerunt manentibus solis moralibus, ergo non obligamur nunc ad seruandos illos gradus.

Est tamen aduertendum, quòd circa prohibitionem graduum est aliquid de iure naturæ, & aliquid de iure positiuo. De iure naturæ est, quòd inter aliquas personas vetitus sit coitus propter reuerentiam, est autem positiuū determinatio harum, vel illarum. Primum patet, quia in coitu fit quædam irreuerentia, quia discooperitur turpitudo feminæ, cū qua est coitus, sed quibusdā personis debemus tantam reuerentiā, vt nihil illarū turpe videre debeamus, ergo a talium concubitu est abstinendū; sed vbi est illicitus concubitus, est illicitū matrimonium: ergo quædā

E personæ sunt, inter quas non debet esse matrimoniū. Primum patet, quia quando Deus vetat matrimoniū, & concubitū inter personas aliquas, in omnibus illis dicit, turpitudinē talis, vel talis maris non reuelabis, & non est aliqua persona, cuius concubitus prohibeatur, de qua nō dicatur non reuelabis turpitudinē eius. Leuit. 18. ca. & in certū est quibusdā personis debitam esse reuerentiā, ita vt nō liceat aliquid turpe illarū manifestare, ergo quædā personæ sunt, cum quibus non debet esse cōmixtio. Secundum apparet, quia determinatio tot, vel tot personarū, aut talium, vel talium graduū non est a natura, quę dicit dictamen rationis in vniuersali, sed solū a positiuo, sicut Aristot. exemplificat lib. 5. Ethic. esse quidē de iure naturali sacrificare Deo, sed sacrificare Ioui, vel Brasidæ, vel offerre capram, aut duas oues esse de iure positiuo, & hoc vocatur legale. Ideo cum Deus diffinierit certa genera personarū, tā in cōsanguinitate,

Prohibitio graduū partim est de iure naturæ, partim de iure positiuo.

tate, quam affinitate, cum quibus non debeat esse commixtio, vi detur, quòd sit hoc de iure positiuo, & non pertineat ad ius naturale, & ideo cum omnia pure positiua, id est, cærimonialia, & iudiciaria cessauerint, videtur, quòd ista prohibitio graduum non obliget nunc. Et patet, quia de lege Moysi, nihil nunc obligat, nisi id, quod, etiamsi non poneretur, obligaret, sicut est de præceptis decalogi: nam etiamsi Deus non dedisset præceptum de non adorando Deos alienos, & de non occidendo, & non dicendo falsum testimonium, obligarentur homines ad hoc. Nam alias daretur, quòd antequam data esset lex Iudæis, non esset peccatũ colere idola, & occidere homines: sed falsum est, quia Cain in principio seculi maledictus est, quia occidit fratrẽ suum: Gen. 4. c. & tamen nemo diceret, quòd si Deus non dedisset illam legem prohibitionis certarum personarum, esset quilibet homo obligatus ad cauendum illos gradus, ergo non est verum, quod sit illa determinatio de iure naturæ, & ideo nec nunc obligabit.

De lege tota Moysi hodie nihil obligat nisi id quod etiamsi in illa nõ poneretur obligaret, & seruato eius est iã mortifera ifr. q. 177.

Confirmatur istud, quia etiam inter mandata decalogi fuit aliquid, quod non erat pure de iure naturæ, sed ex quadam determinatione positiua, sicut erat obseruare diem sabbati, nam propter Deum abstinere ab aliis operibus, vt Deo vacetur, est de iure naturali, quòd autem in tali, vel tali die, aut toties fiat ista vacatio, est de iure positiuo, ideo cessauit obseruatio sabbati, ad quam non obligamur nũc, & successit dies Dominica ex constitutione Ecclesiæ. Ita igitur cum determinatio horum graduum sit positiua, & non obligasset, nisi Deus illam posuisset expresse, videtur, quòd non obliget nunc, & consequenter non solum potest fieri dispensatio; immo non est necessaria, cum non obliget lex illa.

In Ecclesia sunt noua instituta obligantia, non in quantum a Deo sint, sed ab ipsa Ecclesia. Quæst. CL.

ECCLESIA tamen, in qua debuerunt esse noua instituta viuendi, & debuit prouideri circa gradus consanguinitatis, & affinitatis, in quibus liceat contrahi, & in quibus non, videns honestum esse abstineri in omnibus illis gradibus, in quibus Deus iusserat Iudæos abstinere, iussit quoque abstineri, & quia non putauit hoc sufficere, addidit alios gradus. Ista patent, nam multa alia statuta fuerunt in lege veteri, & cessauerunt: postea tamen Ecclesia videns illa conuenire, statuit illa seruari, & non obligant illa, in quantum a Deo fuerunt statuta, sed in quantum de nouo Ecclesia illa statuit, sicut patet extra de homicid. capitu. siquis per industriam. & de adulteriis. capit. si seduxerit. & de furt. c. qui furatur. & de iniu. dam. c. si rixati. & ca. siquis foderit. & ca. si vos aliena. et c. si læserit, et c. si egressus. quę & 22. cap. & multa huius de mandatis iudicialibus veteris testamenti sunt in Decretis canonizata per nouam institutionem. Sic ergo fuit de prohibitione graduum ad contrahendum, quia Ecclesia vidit statutum illum honestum esse, & conuenire legi Christi, ideo statuit de nouo illos gradus obseruari, & non solum hos, sed & addidit alios gradus, nam iussit vsque ad septimum gradum consanguinitatis inclusiuè non licere contrahere matrimonium, vt patet 35. quæst. 3. cap. de affinitate. & hoc diu obseruatum est, s. vsque ad tempora Innocentij Tertij, qui in concilio generali statuit solos quatuor gradus consanguinitatis esse vetitos, in ceteris autem licere contrahere, & ideo statuit quantum ad affinitatem solos quatuor gradus esse vetitos, de consang. & affinit. cap. non debet.

Causa autem quare Ecclesia vetuit plures gradus, quàm vetuisset Deus in veteri testamento, fuit, quia Deus iussit in illis gradibus abstineri propter reuerentiam debitã quibusdam personis, ita vt non reuelet ur turpido earum, & circa plures personas fuisset iustum seruari reuerentiam istam: si tamen Iudæis plures gradus interdicerentur, non tolerarent illud; ideo Deus solum istos vetuit: ecclesia autem voluit quicquid honestum erat fieri imponere, tãquã lex imponeretur illis, qui ex charitate possent tolerare quicquid imponeretur, & ita vsque ad septimum gradum se extendit prohibitio.

Alia causa erat ad dilatandam charitatẽ: homines .n. in veteri testamento paucam charitatem habebant, quam ex-

F tendere non poterant ad extraneos, sed solum ad cognatos suos, & valde propinquos, vnde de his accipiebantur coniuges, vt ijdem essent coniuges, qui cognati. In nouo autem testamento debuit charitas extendi ad omnes, quæ magis extenditur quanto sunt plura nomina necessitudinum, & attinentiarum: ideo debuerunt matrimonia esse extra cognationem, vt alii essent cognati, alii affines. Et ad hoc satis fuit conuenienter statutum, vt vsque ad septimum gradum inclusiue abstineretur, quia vltra illum vix ab aliquo cognoscitur cognatio. Postea autem ecclesia reduxit vsque ad quartum gradum, tam cognationem, quam affinitatem in alleg. cap. non debet, & causa reductionis fuit, quia non poterat prohibitio vltra quartum gradum seruari, sine magno damno, nam laqueus parabatur animabus, & erat quasi impossibilitas, aut difficultas magna vbique istos gradus

G posse distinguere, & maxime fiebat hoc circa genera duo affinitatis, id est, secundum, & tertium, & circa sobolem ex secundis nuptijs procreatam progeniei viri non copulandam: nam secundum, & tertium, genus affinitatis non obseruatur nunc, sed solum primum, & istud solum vsque ad quartum gradum. Et tamen cum tota hac reductione, adhuc transit maior prohibitio in nouo quam in veteri testamento, nam ibi non licebat contrahi inter ascendentes, & descendentes, & inter transuersales in primo gradu, id est, inter fratrem, & sororem non licebat. In ceteris autem gradibus licebat, id est, in secundo, & tertio, et consequentibus; in nouo autẽ testamento est prohibitio vsque ad quartum gradum consanguinitatis inclusiue. De affinitate similiter maior est prohibitio nunc, quam in veteri testamento, quia ibi solum vetantur personæ, quæ sunt in primo gene-

H re affinitatis, et tamen vsque ad tempora Innocentij Tertij erat prohibitio trium generum affinitatis. in alleg. cap. non debet. Postea manet prohibitio solum primi generis, sed ista extenditur vsque ad quartum gradum. eod. capitu. et tamen computando omnes personas, inter quas vetatur contractus inueniuntur esse omnes in primo gradu affinitatis, vel sunt de ascendentibus, vel descendentibus, Leuiti. 18. cap.

Solutio quæstionis 149. quod Papa potest dispensare in omnibus gradibus, non tamen expedit, nec debet. Quæst. CLI.

SVPPOSITIS his dicemus, quòd Ecclesia statuit circa gradus id obseruari debere, quod in veteri testa-

I mento erat statutum extendendo adhuc prohibitionem illam ad plures gradus, et tamen per hoc non fuit ablata potestas dispensandi in illis gradibus, quia lex non manet, quę obliget: nam quòd nunc obseruemus gradus istos, prouenit ex solo statuto Ecclesię, et non ex lege Dei, quia illa iam cessauit: et tamen in Ecclesia nullum statutum fecit, in quo non possit dispensare: immo quòd non possit cassare et tollere: ergo poterit Ecclesia dispensare etiam in gradibus, tã cognationis quam affinitatis lege diuina prohibitis, in quocunque autem potest dispensare Ecclesia, potest dispẽsare Papa, cum ipse sit summus hierarcha in Ecclesia; ergo nullus gradus consanguinitatis, aut affinitatis est, in quo Papa dispensare non possit.

Est tamen verum, quòd non expedit dispensare, quia multa licent, quæ tamen non expediunt, sicut dixit Aposto-

K lus. prima Corinth. 6. cap. omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. Et istud est propter duo.

Primum, quia de se est honestum propter quandam reuerentiam cognationis: non enim debet neque licet auferri omnem reuerentiam cognationis, sed ista auferretur si in omnibus gradibus liceat contrahi, ergo non debet licere per legem, neque per dispensationem.

Secundum, quia Deus significauit honestum esse caueri ab his personis, et esse inhonestum commisceri illis: nam istam honestatem, et inhonestatem posuit pro causa legis illius: ideo licet non maneat iam illa dispositio legis, quia erat cærimonialis, manet saltem ratio legis, scilicet, honestas illa, quæ significata fuit per Deum, et ita honestas, & inhonestas non tollitur, quia non insurgit ex lege, sed ex ipsa natura graduum illorum: ideo non debet, aut non expedit in illis gradibus dispensari.

Est

Papa nullo modo põt dispensare inter ascendentes, & descendentes primi gradus cõsanguinitatis, inter quos nullus gradus cõputatur, bene tamen põt dispĕsare inter trãsuersales; & q̃ est causa diuersitatis.

Est autem aliquid, in quo videtur nullo modo fieri posse dispensationem, vt inter ascendentes, & descendentes, inter quos nullus gradus computatur, sed solũ inter transuersales, vt inter patrem & filiam, auum & neptem, filium & matrem, nepotem & auiam; nam si inter hos dispensari posset, vt fieret matrimonium, tolleretur omnis reuerentia debita cognationi, & nulla persona esset, cuius turpitudinem non liceret reuelari, quia nulli sibi magis attinerent quam isti, & tamen de iure naturę est, quod seruetur reuerentia cognationi, & quod quarundam personarum turpitudo non reueletur: ergo videtur, quòd iuste fiat, & ita de iure naturæ erit non posse contrahi cum his, quia si cũ his liceat, tolletur ius naturæ cũ nullæ personæ relinquentur, cum quibus non liceat contrahere, & cũ hoc videatur esse generale inter omnes ascendentes, & descendentes, maxime videtur esse illicitum, si quis de descendẽtibus accipiat vxorem de ascendentibus, vt si filius accipiat matrem in vxorem, vel nepos auiam, maior quippe irreuerentia cognationis est, si filius accipiat matrem in vxorem, quàm si pater filiam, licet modus attinentiæ sit idem, quia in concubitu reuelatur turpitudo mulieris, & non viri: principaliter ergo ibi debet hoc magis vitari, vbi debetur maior reuerentia, sed maiorem reuerentiam debet filius matri, quã pater filiæ, ergo magis illicitum est, quòd accipiat filius matrem, quam quod pater accipiat filiam. In his autem non videtur posse dispensari, non quidem quasi sit contra legẽ Dei, sed quia est contra legem naturæ, secundum quã debetur quædam reuerentia cognationi. Et si in his non debeatur, in nullis debebitur.

Sed in transuersalibus nõ videtur, quare non possit fieri dispensatio, tam in cognatione, quàm in affinitate, & a fortiori in affinitate, quia affines nõ attinent sibi, nisi propter cognatos, & in cognatione nõ relinquitur, nisi primus gradus, qui solus vetitus est per legem Moysi, qui est fratrum inter se, & inter hos licet nõ debeat dispensari, vt possit esse coniugium, nõ ideo negatur, quin aliquis talis casus accidere possit, in quo liceret dispensari, aut saltem non videtur, vnde ligata sit potestas dispensandi: non enim videtur hic aliud dicendum, nisi quod licet, & non expedit. s. licet quidem secundum rigorem iustitiæ, non licet tamen secundum honestatem. In affinitate facilius est dispensari. s. vt accipiat quis in vxorem eam, quæ fuit fratris sui, vel nurũ suam, vel sororem vxoris suæ, & vxorem patrui, vel auunculi sui defuncti, quia in his non est attinentia secundũ naturam, sed secundum rationẽ, in cognatis aũt est attinentia secundum naturam, quia naturale est id, secundum q̃ attinent sibiipsis, inter has personas est nouerca: nam ad affinitatem pertinet, & nõ cognationem, & tñ non est aliqua persona, cũ qua minus dispensetur, nam si quis nouercam suam in vxorẽ accipiat, reuelãdo turpitudinẽ illius reuelat turpitudinẽ patris sui: Leuit. 18. cap. nã ista est causa ibi posita, quare nõ liceat illam accipere, & tñ nulli tenetur quis in tota cognatione tantã reuerentiam seruare quantã patri, ergo a nulla affinitatum abstineri debet, quantũ a nouerca. Et ob hoc Apostolus in Ecclesia primitiua arguit quendam Corinthiũ, quia acceperat nouercam suã in vxorem tradens eum Sathanæ 1. Cor. 5. c. s. Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio qualis, nec inter gentes nominatur, ita vt vxorem patris sui aliquis habeat.

Quare Papa nõ põt dispẽsare inter ascendẽtes, & descendẽtes primi gradus.

Causa autem quare Ecclesia non possit dispensare inter ascendentes, & descendẽtes, vt inter patrem & filiam, auũ & neptem, filium & matrem, nepotem & auiam; & tamẽ possit dispensare in omnibus gradibus cognationis, & affinitatis, videtur esse Prima, quia si inter ascendentes, & descendentes non est necessaria prohibitio, nõ erit necessaria inter aliquas personas, cum istæ sint quibus maior reuerentia debeatur: & tamen falsum est, quia tolleretur omnis reuerentia cognationis; tamen aliqua reuerentia est de iure naturæ, & quod est determinate de iure naturę, non est dispensabile, & tamen inter fratrem, & sororem, qui sunt in primo gradu cum non se habeant, vt ascendens, & descendens, sed vt æquales, non debetur talis reuerentia, ideo nõ est simile, & ita in hoc posset dispẽsari promptius, si aliqua sufficiens causa occurreret, de affinibus a fortiori dispensabitur adueniente causa, vt dictum est.

Secundo, quia inuenimus in his gradibus contrafactũ, A & licuisse; & tamen in ascendentibus, & descendentibus, nunquam inuenimus factum: nam in principio seculi frater, & soror inter se contrahebant, nam nulli alij erãt, qui possent contrahere: si tamen fuisset de se malum coniugi fratrem, et sororem, instituisset Deus genus humanum in quatuor indiuiduis, s. duobus viris, & duabus feminis: filij istorum coniugerentur, & non esset commixtio fratrũ, de ascendentibus, autem nunquam inuenimus factum cũ descendentibus, quin reprehendatur, sicut quando Loth concubuit cum duabus filiabus, & geniti sunt inde Moab, & Ammon: Genes. 19. cap. Nam ibi excusatur Loth, scilicet, quòd non vidit, quando filias cognouit carnaliter, quia eum inebriauerant, ac si dicatur, si sciẽs egisset, esset res detestabilis nullam recipiens excusationem, quia tamen ipse fuit ignorans propter ebrietatem, aliqualiter excusatur nõ B tamen omnino, quia, vt dicit Aug. contra Faustum tantum est culpandus Loth, quantum ebrietas illa meruit nõ quãtum incestus, & habetur 15. quæst. 1. capit. inebriauerunt. Inebriauerunt Loth filiæ eius, & se nescienti miscuerunt, qua propter culpandus est quidem, non tamen quantum ille incestus, sed quantum ebrietas illa meretur. Filias autem excusari non est opus, sed dicere, quòd peccauerunt: nam de Loth est necessaria aliqua excusatio, aut saltem expediens eo, quòd sacra scriptura vocat eum virum iustum secunda Petri. 2. cap. Et iustum Loth oppressum a nefandorum iniusta, ac luxuriosa conuersatione eripuit, aspectu enim, & auditu iustus erat. De filiabus autem non constat, quòd essent iustæ, ideo non est necesse eas excusari a peccato, cum & in alijs possemus concedere eas peccasse, sed aliqua alleuiatio peccati earum est, in quãtum putauerũt, C quòd nullus homo in toto orbe manebat, nisi ipsæ, & pater suus, & sic aut periret genus humanũ, aut necesse erat eas commisceri patri suo. Hac intentione egerunt: Genes. 19. cap. s. Dixit maior ad minorem; pater noster senex est, nullus virorum remansit in terra, qui possit ingredi ad nos iuxta morẽ vniuersæ terræ: veni inebriemus eum vino dormiamusque cum eo, vt seruare possimus ex patre nostro semen.

In primo gradu, & in ceteris consanguinitatis, & affinitatis Papa potest dispensare, sed non debet, nisi cum maxima necessitate, et maxime non debet dispensare in gradibus in quibus Iudæi, & infideles abstinent, & quare. Quæst. CLII.

De hoc vide inferius q. 162. 163.

D CIRCA dispensationem ergo dicendum, quòd inter ascendentes, & descendentes non possit fieri ex causis dictis; in gradibus autem omnibus consanguinitatis, & affinitatis fieri possit, & tamen non expedit fieri, nisi interdũ magna causa subesset: simile dicit Leo Papa, & habetur 14. dist. cap. sicut quædam, scilicet. Sicut quædam sunt, quę nulla possunt ratione conuelli, ita multa sunt, quæ pro necessitate, tempore, aut consideratione ætatum oporteat temperari.

Sed vnum aduertendum est, quòd Ecclesia non debet dispensare, licet possit, vt contrahatur in illis gradibus, in quibus infideles Iudæi, & pagani abstinent a coniugio. Et ratio est, quia abstinere a quibusdam personis videtur pertinere ad quandam sanctitatem, & castitatem, quãto a pluribus autem abstinetur, tanto apparet maior sanctitas, sed E turpissimum est, quòd inter infideles appareat maior castitas, & munditia quam in Ecclesia Dei, ergo non debet dispensari, vt aliqui Christiani contrahant in illis gradibus, tã affinitatis, quam cognationis, in quibus infideles putant illicitum esse sibiipsis coniungi, quia Ecclesia Christi debet eminere in omni sanctitate super infideles, nam Christus accepit Ecclesiam sanctificans eam in lauacro spiritus, ita vt non haberet maculam, & rugam, aut aliquid huiusmodi: ad Ephes. 5. cap. Et ista sanctitas licet debeat esse, in omnibus, ita vt infideles admirentur conuersationem Christianorum. prima Petri. 2. cap. s. Conuersationẽ vestram inter gentes habentes bonam, vt in eo, quòd detractant de vobis, tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes glorificent Deum in die visitationis: tamen principaliter debebat esse in abstinẽtia ab operibus carnis. secunda Petri. 2. c. s. Obsecro vos tanquam aduenas, et pe-

regrinos

Castitas & sanctitas Ecclesiæ primitiuæ.

regrinos abstinere a carnalibus desideriis, quæ militãt aduersus animam. Et hoc ita seruabant Christiani in primitiua Ecclesia: tanta enim erat eorum continentia ab operibus carnis, quòd gentiles de hoc mirabantur, sic patet prima Petri 4. cap. s. sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem gentilium consummandam, qui ambulauerunt in luxuriis, desideriis, vinolentiis, comessationibus, & potationibus, & illicitis idolorum cultibus, in quo admirantur non concurrentibus vobis in eadem luxuriæ confusione blasphemantes.

Et ideo peccatum esset, si quis istam puritatem de Ecclesia tolleret dispensans, vt in illis gradibus contrahi possit, in quibus infideles non putant esse matrimonium, sed fornicationem, vel incestum; ideo licet non deficiat potestas Ecclesiæ ad dispensandum, si expediret, non debet dispensare, quia regulariter non expedit.

Et patet istud fundamentum, quia Apostolus erubescit, quod sit inter fideles aliquod peccatum, quod non sit inter gẽtiles, quasi maior sanctitas appareat inter infideles, quã in Ecclesia, & ex hac parte dure arguit, vt patet prima Corinth. 5. cap. s. omnino auditur fornicatio inter vos, & talis fornicatio, qualis neque inter gentes nominatur, ita vt vxorẽ patris aliquis habeat. Et ita ex illa parte Apostolus ostendit peccatum esse graue, quia non erat adhuc inter gentiles talis fornicatio, sed hoc fieret, si apud Christianos dispẽsetur, vt aliqui in illis gradibus contrahant, in quibus infideles, & gentiles reputabant esse illicitũ coniungi, et ita nõ solum in primo gradu consanguinitatis dispensari nõ debet, sed neque etiam in hoc modo affinitatis, vt quis accipiat nouercam suam in vxorem post mortem patris.

De sensu verborum D. Paul. 1. Corinth. 5. Omnino auditur inter vos fornicatio &c. *Quæst.* CLIII.

SED obiicietur, quòd Apostolus non arguit ibi contractum matrimonium cum nouerca, sed fornicationem sine matrimonio, cum dicatur; Auditur inter vos fornicatio, qualis neque inter gentes nominatur.

Dici potest vno modo, quòd agitur ibi de matrimonio, accepit enim eam in vxorem, & tamen istud vocatur fornicatio, quia cum contrahatur matrimonium inter illas personas, quibus non est licitum coniungi, non est matrimonium, sed fornicatio, vel incestus, & quia non licebat accipere nouercam in vxorem, si acciperetur, esset fornicatio.

Secundo patet idem, quia dicitur; auditur fornicatio inter vos, qualis neque inter Gentes nominatur; & ita inter Gentiles istud habebatur, vt fornicatio, si fieret, et tamen Gentiles non iudicabant peccatum esse fornicationem simplicem, sed adulterium, vel incestum, aut huiusmodi, scilicet, si quis cognoscat volentem illam mulierem sine fœdere matrimonij, quam neque in coniugem licet accipere: ergo sicut cum nouerca malum esset fornicari, sine fœdere matrimonij inter Gentiles, ita esset illicitum eam accipere in vxorem, et ideo semper procedebat argumentum, quia si inter Gentiles reputaretur illicitum contrahere cum nouerca, multo magis illicitum reputabitur inter Christianos.

Alio modo potest dici, quòd argumentum procedit, etsi intelligamus, quod non esset matrimonium, sed fornicatio, etiamsi diceretur, quòd aliquis cognosceret vxorem patris sui, id est, nouercam, illo viuente, sicut Ruben cognouit Balam vxorem patris sui Iacob, Genes. 35. cap. propter quod Iacob in morte maledixit ei, Genes. 49. cap. s. nõ crescas, quia ascendisti cubile patris tui, et maculasti stratum eius: isto enim modo non ostenderetur, quod non liceat accipi nouercam in vxorem, quasi sit illicitum inter Gentiles, quia hoc non concluditur, sed infertur illa regula generalis, quia illud, quod inter infideles, vel Gentiles reputatur illicitum, debet multo magis inter fideles reputari. Et ita manebit, quòd si aliqui gradus reputentur illiciti ad contrahendum inter Paganos, & Iudæos, multò fortius inter nos debent reputari, & ideo in illis non debet dispensari, quia tunc ostenderetur Ecclesia minoris sanctitatis, et puritatis, quam sit status infideliũ, quod Apostolus reputat magnũ inconueniens: non igitur debet in talibus

F dispensari, licet Ecclesia potestatem habeat ad hoc. Secundo patet illud principaliter, quia potestas data est ministris Ecclesiæ ad ædificationem, non ad destructionem, sicut Apostolus dixit sibi ipsi traditam, secunda Corinth. 10. cap. & ideo solet dici, quòd Papa non potest dispensare in his, in quibus decoloratur status Ecclesiæ, siue contra vniuersalem statum Ecclesiæ, vt dicit Glo. de restitutio. spoliato. capi. literas. super parte non potest dispensare, & solet ad hoc allegari illud cap. sunt quidam. 25. q. 1. & tamen si fiat aliquid, in quo Ecclesia appareat minoris sanctitatis, quam infidelium status, decoloratur valde status Ecclesiæ, sed tale est, si dispensetur, vt contrahãt aliqui fideles in gradibus, in quibus ipsi infideles non contrahunt, & iudicant illicitũm esse contrahere, ergo non debet in illis gradibus, aut cum talibus personis dispensari.

Secunda ratio ad secundam partem conclusionis positæ q. 151.

G

Solutio ad motiuum primæ opinionis positæ supra quæst. 149. dicto cap. literas, de restitutione spoliatorum. *Quæst.* CLIV.

NVNC redeundum ad respondendum ad id, quod dicebatur in cap. literas. extra de restitut. spol. cum dicitur: quando aliquis consanguinitatis gradus obijcitur, in quo sedes Apostolica dispensare non potest, neque consueuit. Dici potest vno modo, quòd Papa non asserit ibi esse aliquem gradum consanguinitatis, in quo non possit dispensare, sed illud ponitur ibi iuxta verba proponentis quæstionem. quod patet, quia dicitur; Rescripto apostolico postulas edoceri, vtrum quando aliquis gradus, &c. & etiam postea eod. cap. dicitur, cum in illis dispensari non possit, &
H in his valeat dispensari. Nam illud non dicitur secundum intentionem Innocentij condentis illam decretalem: sed est opinio quorundam, quam ipse ibi inducit, nam duas opiniones ibi inducit, & neutram, quantum ad principale, approbat, neque reprobat: & patet, quia dicitur, opinioni autem vltimæ non incongrue videtur adaptari.

Secundo potest dici, & melius, quòd ista verba sunt de intentione Innocentij Tertij conditoris illius Decretalis, & hoc est verum, quia, quando ipse vult ostendere secundam opinionem esse quãtum ad aliquid rationabilem, dicit: opinioni autem vltimæ non incongrue videtur adaptari, vt in gradibus consanguinitatis diuina lege prohibitis restitutioni aditus præcludatur; si in constitutione interdicti, humana restitutio locum habeat cum effectu, & sequitur ratio, cum in illis dispensari non possit, & in his valeat di-
I spensari.

Sed tunc dici potest, quòd Innocentius dixit ibi, quòd non poterat dispensare Papa, id est, nec decebat, neque expediebat, & hoc colligitur aliqualiter ex verbis eius in principio cap. cũ dicitur, quando gradus consanguinitatis obijcitur, in quo sedes Apostolica dispensare non potest, nec etiam consueuit: Nam si poneretur ibi propriè, nõ potest, superuacuum esset, quod additur, neque consueuit: nam si non potest, nullo modo faciet, quia velle hoc facere esset apertè errare, & tamen non debet poni aliquid superfluum in verbis iuris, ideo debet alio modo intelligi, scilicet, vt nõ sit superuacuum aliquid. Et erit sic, quod intelligatur non potest, scilicet, honeste, & tamen potest de plenitudine potestatis, cum non sit arctata in hoc casu potestas Papæ, & tamen Papa non vult facere, nisi quod est honestum, & ex-
K pediat, & quia stante honestate non potest fieri dispensatio in talibus, dicitur, quòd Papa non potest dispensare, & tũc conuenienter additur, nec consueuit, quia licet non esset honestum, vel expediens, quòd in hoc dispensetur, cum tamẽ Papa hoc possit, interdũ tamen dispẽsaret, & si hoc fecisset aliquando, præsumeretur, quod alibi facere vellet in similibus casibus, & tunc non haberet tantam difficultatẽ quæstio illius. ca. literas. sed esset sicut, quando obijcitur solum gradus vetitus humanæ constitutionis, & in illo casu respondet ibi Papa, quod non peccat, qui in hoc articulo ad mandatum Ecclesiæ reddit debitum coniugale. Ideo vt excludatur ille casus, & fiat quæstio difficilior, dicitur de gradibus, in quibus non potest Sedes apostolica dispensare, s. non potest seruata honestate, & eo, quod expedit, neque etiam consueuit, s. quia nunquam voluit in talibus vti plenitudine potestatis. Nam tunc etiamsi Papa iubeat mulierem

A rem commisceri viro suo, non intelligitur dispensare in impedimento matrimonij, quod inter eos est, & alter coniugum, vel vterque esse scit: nam si consueuit circa talia dispẽsari, posset credi, q; & tunc dispensabat, & ita manerent licitè coniuges in actu matrimoniali, & potius deberet is, cui tale impedimentum non erat, reddere debitum, quam sustinere sententiam excommunicationis, quia tamen in casu illo Sedes apostolica nunquam consueuit dispensare, nõ debet credi, quòd dispenset iubendo reddere debitum. Et ita manet quæstio difficilis, & respondetur postea, quòd sciens impedimentum istud, potius debet humiliter sustinere sententiam excommunicationis, quam debitum reddere eod. c. literas.

Quæ sint illa, in quibus Papa, seu Ecclesia non potest dispensare, etiamsi vtatur plenitudine potestatis. Et quæ sint, in quibus potest dispensare, sed non decet, vt dispenset; & quando Papa abutatur potestate sibi concessa, & peccet, & nihil prosit dispensatio, & quando erret clauis, et quando non. Quæst. CLV.

B CIRCA prædicta sciendum, quod quædam sunt, in quibus Papa, aut Ecclesia dispensare nullo modo potest, etiam de potestate plenissima, vel absoluta, & in talib. Papa dispẽsando nihil facit, sed potius errat, & peccat mortaliter, & non prodest dispensatio ei, cui fit quantum ad Deum, neq; quantum ad Ecclesiam militantem. Alia sũt, in quibus Papa dispensare potest, sed non decet, vt dispenset, neque expedit, & si in talibus de facto dispenset, poterit

C quidem tenere dispensatio, & tamen Papa peccat abutendo potestate sibi concessa.

Colliges hinc, quando erret clauis Papa.

De primis patet, sicut in his, quæ dixit Christus, & in his, quæ Apostoli dixerunt ex Christi mandato; non faciendo statuta cęrimonialia, & in illis, quę Christus aperte non dixit, aut Apostoli, & tamen doctores sacrę Scripturę subtiliter inquirentes ostendunt ea fuisse de intentione Christi: nam si in his vellet dispensare, faceret contra mãdatum Christi, in quo nullus potest dispensare, nisi ipsemet Christus, cum ceteri sint eo inferiores, aut minores, sic dixit Vrbanus Papa, & habetur 25. quęst. 1. c. sunt quidam, §. Sunt quidam dicentes Romano Pontifici semper licuisse nouas leges condere, quod & nos non solum non negamus, sed etiam valde affirmamus, sciendum vero summopere est, q; a inde nouas leges condere potest, vnde Euangelistę aliquid

D nequaquam dixerunt, vbi nõ aperte Dominus, nec eius Apostoli, & eos sequentes Sancti Patres sentẽtialiter aliquid diffinierunt, ibi non nouam legem Romanus pontifex dare, sed potius, quod predicatum est, vsque ad animam, & sanguinem cõfirmare debet; si enim, quod Apostoli docuerunt, & Prophetæ, destruere (quod absit) niteretur, nõ sententiam dare, sed magis errare conuinceretur.

An Papa possit cõtra dicta Apostolorũ dispensare, & quæ in dictis pure moralibus, aut ꝗbus quæ sũt de volũtate Christi, non pot: bene tamẽ in dictis ceremonialibus, quæ non sunt de intentione Christi. Lex naturalis nõ est dispẽsabilis.

Sed quod dicitur de dictis Apostolorum, quod nõ liceat contra illa dispensare, est intelligendum, quando continerent doctrinam moralem, secus si cęrimonialem, quia tunc potius ipsi instruebant Ecclesias illas, quib. scribebant, quam darent documentum omnibus catholicis, et in talibus Papa potest dispensare, sicut Apostolus dixit non esse ordinandum bigamum, nec homicidam, prima ad Timo. 3. cap. et tamen certum est, quod Papa potest in his dispen-

E sare, et aliquando dispensauit, et dispensat. Causa huius est, quia minor non potest dispensare in lege superioris, æqualis tamen potest dispensare in lege sui ęqualis, quando in eadem iurisdictione, vel potestate succedit, Christus autem est maior omnibus, ideo siue mandaret aliquid morale, siue iudiciale, siue cęrimoniale, non erat dispensabile. Secus de Apostolis, quia illi non sunt in potestate maiores Summo Pontifice, licet sint maiores in sanctitate, quia Sũmus Pontifex est Petro ęqualis in potestate, et tamen Petrus non erat minor aliquo Apostolo in potestate, sed aut maior omnibus, aut saltem ęqualis, ideo Papa non erit minor aliquo Apostolo in potestate, ideo poterit Papa dispẽsare in dictis Apostoli, si illa non continent doctrinã moralem, quia tunc non est illud dispensabile, cum talia sint de iure naturæ, et lex naturalis non est dispensabilis per aliquem, quia est lex a Deo data in cordib. nostris, ad Roma.

A 2. cap. in lege autem Dei nemo potest dispensare, quia ille est superior.

lis ꝑ papã, non per consequens omnia, q̃ sunt de iure naturæ.

Etiam si Apostolus poneret mandatum aliquod cęrimoniale, & constaret, quòd illud diceret de intentione Christi, non esset dispensabile; hoc voluerunt intelligere quidã Iuristæ, licet non ita aperte dixerint, forte nescientes distinguere, sicut 25. quæst. 1. cap. sunt quidam, iam allegato, vbi dicitur, quòd potest Papa statuere legem, non dicendo cõtra Apostolos, sed contra eos non potest, dicit ibi Ioannes in Glos. potest satis sustineri, quòd Papa cõtra Apostolum dispensat, non tamen in his, quæ pertinent ad articulos fidei. Debuisset autem melius dicere, non tamen in moralibus, aut in his, quæ sunt de voluntate Christi: nam si aliquid sit pure morale, etiamsi constaret, quòd Christus non dixisset illud, & diceret Apostolus, teneremur ad illud, &

B non esset dispẽsabile, quia tale, etiamsi neque Christus, neque Apostolus diceret, obligabat indispensabiliter, sicut est de illis, quæ continentur in decalogo, antequam daretur a Deo. Sic etiam si aliquid dicat Apostolus, quod pateat de intentione Christi esse, vt quia Apostolus hoc significat, est indispensabile, quantuncunque sit cærimoniale, modum tamen supra positum loquendi tenent communiter Iuristæ, sic patet in Glos. cap. literas. de restit. spol.

An Papa possit dispensare in dictis Sanctorum Doctorum Ecclesiæ sacram Scripturam interpretantium, & contra dicta eorum dare legem, & de intellectu mirabili cap. quidam 25. quæst. 1. Quæst. CLVI.

C QVOD autem dicebatur, & eos sequentes sancti Patres sententialiter aliquid diffinierunt; aliqui male intelligunt dicentes sanctos Patres, id est, summos Pontifices sequentes eos, s. succedentes Petro, & tũc esset sensus, quòd Papa non posset dispensare in constitutione facta per aliquem suum antecessorem, cum omnes illi sint patres sequentes, id est, successores Petri. Sed istud est falsum, quia par in parem non habet imperium: omnes enim Summi Pontifices sunt æquales in potestate, cum quisque eorum tempore suo sit Vicarius Christi in terris, ergo non potest aliquis eorum pręscribere legem alteri, a qua non liceat ei recedere: poterit igitur vnus in lege alterius dispensare, immo eas cassare.

An Papa possit dispẽsare cõtra statutũ generale Ecclesiæ et totius Cõcilij.

Ex hoc etiam apparet error quorundam, qui putant, q; Papa non dispensare possit contra statutum generale Ec-

D clesię: nam potest dispensare, immo tollere illud in totum: sic enim Innocentius Tertius cassauit constitutionem totius Ecclesiæ, scilicet, de non contrahendo in septem gradibus cognationis reducendo vsque ad quartum gradum. extra de consang. & affin. cap. non debet. & ita dicit Glossa 25. quæst. 1. cap. sunt quidam.

Secundò patet, quod non sit ille intellectus literę, quia tunc, quando ratio redditur, etiã de hoc diceretur, sed non dicitur, immo solum de Apostolis, & Prophetis, s. si enim, quod docuerũt Apostoli, & Prophetę, destruere (quod absit) niteretur, non sententiam dare, sed magis errare cõuinceretur. Et ita non dicitur ibi de successoribus Petri, s. aliis Pontificibus prędecessoribus suis.

E Ideo dicendum, quòd sensus literę est, quòd sancti Patres vocentur omnes sancti Doctores, vt Hieronymus, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, & alij, qui exposuerunt dicta Christi, & Apostolorum in sensu sano, & catholico, nam quando isti ostendunt aliquid sensisse Christum, vel Apostolos ratione, vel scripturis illud deducentes aperte, licet Christus, aut Apostoli istud expresse non dixerint, Papa non potest dispensare, aut legem condere contra id, quod isti dicunt, quia illud esset legem condere contra dicta Christi, & Apostolorum, cum illud necessario sequatur ex dictis Christi, & Apostolorum, & tũc exponitur litera illa, scilicet, quòd sancti Patres, id est, Doctores, qui vocantur patres, quia nos doctrina gignunt formando in nobis Christum. Vocantur isti sequẽtes eos, id est, Christum, & Apostolos, et sequuntur quantum ad sententiam exponendo illorum dicta: & bene dicitur sequentes eos; quia si Doctores aliquid dicant, quod non manifeste deducant ex dictis Christi, aut Apostolorum, non est necesse credere eis, sed potest Papa legem condere contra dicta eorum,

quia in hac parte Papa est superior eis, cum a se dicant, &
non ostendant maiorem auctoritatem. Cum autē probant
ex dictis Christi, vel Apostolorum, ꝙ volunt, sunt superio-
res Papa, quia non ipsi dicunt, sed Christus, ideo sicut non
potest Papa legē condere contra dicta Christi, nec dispen-
sare in eis, ita neque potest contra dicta horum dare legē,
& tunc bene applicatur id, quod redditur eod. cap. pro cau
sa, §. Si enim, quod adocuerunt Apostoli, & Prophetæ, quod
absit, destruere niteretur, non sententiam dare, sed errare
conuinceretur. Non dixit ibi de dictis Christi, sed de di-
ctis Apostolorum, & Prophetarum, quia de dictis Christi
nulli dubium erat, quòd nemini liceret contra ea quicquā
dicere; de dictis autem Apostolorum, & Prophetarum po
terat magis dubitari, ideo de illis dixit. Non dixit autem
de dictis sanctorum Patrum, quia intelligebatur ex præce-
dentibus, nam dicta illorum non accipiuntur hic, vt firma,
nisi in quantum ipsi sequuntur Christum, & Apostolos, s.
ex dictis eorum concludunt, quod dicunt, & tunc contra
eorum dicta dispensare non est, nisi contra dicta Christi,
& Apostolorū dispensare, sed si contra hæc doceat, vel sta-
tuat Papa, ostendit seipsum errare, ergo idem erit si contra
doctrinam istorum Doctorū aliquid dicatur, ideo nō opor
tuit in redditione causæ exprimi de illis. Hæc igitur sunt, in
quibus Papa nullo modo potest dispensare, neque bene,
neque male, quia potestas sua non se extendit ad hoc: nam
dispensaret in lege sui superioris, quod non potest.

Quæ dispensabilia sint per Papam, quæ tamen dispensari non debent. Quæst. CLVII.

ALIA sunt, in quibus Papa dispensare potest, id est,
potestas sua extendit se ad illud, & tamen non expe-
dit, quòd dispenset, quia dispensando male faceret, & pec-
caret, sicut si Papa vellet tollere omnes constitutiones suo-
rum antecessorum reuocando omnia, quæ sunt scripta in
libris iuris, & omnia statuta, quibus reguntur Ecclesiæ, fa-
ciendo alia statuta non ita bona, certum est, quod potestas
sua ad hoc sufficit: nam nullus prædecessor suus fuit maio
ris potestatis, ergo nullius lege potuit obligari, & sic omnes
eorum leges, aut statuta quantuncunque bona, dum tamē
sint iure positiua, potest reuocare introducendo alia non
tam bona, neque tam vtilia Ecclesiæ Dei.

Dixi autem de statutis pure positiuis, quia aliquid iusse-
runt Pontifices, & scriptum est in iuribus, quod non est pu
re positiuum, sed vel est dictum a Christo, vel ab Aposto-
lis, vel est de lege naturæ; in talibus autem non potest ali-
quid immutari, & ob hoc licet recitentur in constitutioni-
bus factis a Pontificibus, non habent auctoritatem ab eis:
nam etiam illis non statuentibus seruarētur, & necesse es-
set seruari. Sed purè positiua statuta, vel statutorum partes
dicuntur ea, quæ ita constituta sunt ab aliquo Pontifice, ꝙ
si ab eo non constituerentur, nullo modo obligarent, &
de his est verum, ꝙ quilibet Pontifex pōt reuocare omnia,
quę statuerunt prædecessores sui, quia nullius eorum lege
obligari potuit, cum non sit in potestate minor.

Si tamen aliquis Papa reuocaret omnia, quę scripta sunt
in libris iuris statuta a suis Pontificibus prædecessoribus
nihil super his statuendo, vel faciendo non tam bonas le-
ges, certum est, quòd peccaret mutando bonum in malū,
& reducendo Ecclesiam ad deteriorem statum: peccaret
enim iste per malam administrationem, & tamen quan-
diu Pontifex esset, potestatem haberet ad hoc. De his er-
go dicitur, quod potest dispensare, sed non debet, quia
non expedit, immo prohibitum est Pontifici in talibus
dispensare, sicut prohibitum est ei peccare mortaliter. Si-
mile est de retinendis, vel non retinendis coniugibus infi-
delibus post conuersionem alterius coniugis ad fidem,
nam non est illicitum abiicere recedendo ab infideli, cum
Dominus non vetuerit, sed licentiam dederit recedendi,
non expediebat tamen recedere, aut dimittere maxime in
Ecclesia primitiua, quia quamuis liceret per legem iusti-
tię, non expediebat per legem charitatis, & tantarum vi-
rium fuit hoc nō expedire, vt Apostolus vetuerit recedere,
vel dimittere, id est, 1. Corinth. 7. cap. quia non expediebat,
quamuis non esset illicitum dimittere, sic dicit August. in
Epistola ad Pollentium, & habetur 38. quęst. 1. c. iam nunc,

F & cap. sic enim. Ita est nunc de gradibus vetitis in veteri le-
ge: nam magna honestas est, quod seruentur illi gradus, vt
non contrahatur in eis, tum quia Deus etiam illi populo ru
di, & imperfecto ostendit non licere coniūgi in illis gradi-
bus, & multò fortius erit nobis inhonestum in illis coniun
gi, quibus debet inesse maior honestas. Tum quia infideles
communiter abstinent ab illis gradibus, & reputant forni-
cationem esse commixtionē in his gradibus, & tamen in no
bis maior puritas debet apparere quam in alijs, ideo non
debemus in his gradibus coniungi; & dispensare in hoc ni-
hil aliud est, quam Ecclesiam reddere minus honestam,
quam statum infidelium, & in isto sensu optime dixit Inno-
centius Tertius in alleg. cap. literas. quod occurrit gradus
consanguinitatis, in quo non potest Sedes apostolica dispē-
sare, id est, poterat per potestatem, sed non potest per hone
G statem. Et quia hoc vult posse, quod seruata honestate, &
bona administratione potest, dicit sedem Apostolicam non
posse in his dispensare, & in isto sensu optime dicit, & ita
etiam exponetur alia particula eiusdem capitu. literas. sci-
licet, in his non valeat dispensari, id est, non possit seruata
honestate, & tamen ex plenitudine potestatis poterit di-
spensari.

Intellectus ad ea literas. de restitut. spol.

Non est necesse, quicquid Papæ asserūt, esse verum, immo in decisionibus causarum sæpe inueniuntur errasse & contrarias opiniones habuisse. Quæst. CLVIII.

SI tamen diceret aliquis, quòd intentio Innocentij sit,
quòd nullo modo Papa possit in his dispensare, id est,
H non sufficiat potestas eius ad hoc, dicendū esset, quòd non
erat verum, quòd ille putaret, sed deciperetur nesciens,
quantum se extenderet potestas sua, & istud non est incon
ueniens, quia non est necesse verum esse, quicquid asserit
Pontifex Romanus. Et patet primò, quia habuerunt cir-
ca eandem rem contrarias opiniones diuersi Pontifices, &
tamen non possunt contraria, vel contradictoria simul esse
vera, ergo aliquis illorum tunc errabat. Patet hoc, vt in
alleg. cap. literas. de restit. spol. & in cap. quanto. de diuort.
vbi ponuntur cōtrariæ opiniones Pontificū circa eandē rē.

Secundò, quia licet Romanus Pontifex habeat maiorē
potestatem a Deo, quam aliquis de viuentibus, tamen non
habet ampliorem cognitionē veritatis, ideo si diceremus,
quòd aliquis homo esset condens legem, in qua non posset
dispensare Papa, esset error, quia ostenderemus esse alterū
I maioris potestatis, quam sit Papa: etiam, si diceremus, ꝙ
aliquis homo esset, qui posset dispensare in quacunque le-
ge, quam faceret Papa, esset error, quia ostenderemus esse
aliquem ęqualem Papę potestate; si tamen dicamus, quod
aliquis homo est, qui scit abundantius, quam Papa, quan-
tum se extendat potestas eius, non est inconueniens, quia
in hoc non damus ei maiorem potestatem, sed maiorem
scientiam, & tamen dare maiorem scientiam alteri, quam
Papæ non est inconueniens. De mortuis manifestum est,
quia quilibet de beatis certum est, quod plenius cognoscit
ea, quæ ad Papam pertinent, quam Papa, & quam quili-
bet viuentium, & tamen nullus de beatis habet potesta-
tem vllam in Ecclesia. De viuentibus etiam patet, quia
multi alij sunt doctiores, quam Papa, siue per studium li-
terarum, siue per diuinam illuminationem.

K Tertio, quia potestas Papæ, non est ex statuto Papæ, sed
ex concessione Christi; Papa enim potest dare potesta-
tem magnam, vel paruam prælatis aliis inferioribus, sed
sibiipsi non potest dare potestatem: si enim sibiipsi pote-
statem dare posset, nunc immensam potestatem daret, &
tūc verum esset, quòd nemo melius potestatem Papę nos-
set, quam ipsemet, & standum esset simpliciter dicto eius
de magnitudine, vel paruitate potestatis suę, & erraret, si
quis diceret non esse talem, aut tantam potestatem, quan-
tum ipse diffiniret, sed potestas Papę, quæ est Potestas Pe-
tri, est a Christo, quę ostenditur ex verbis eius in Euange-
lio, & tn̄ literam Euangelicam alij intelligunt melius, quā
Papa, & difficultates, quæ circa illam sunt: ergo aliquis po
terit de potestate Papę loqui verius, & certius, quam ipse,
qui Papa est, sicut aliquis est non Episcopus, qui melius
nouit Episcoporum potestatem quam aliquis Episcopus.

Quartò

Quarto patet, quia ista est regula, quòd circa ea, quæ sunt iurisdictionis magis est standum Papæ, quam alicui viuenti, & tamen quantum ad determinationes veritatis etiã in sacra Scriptura magis est standũ dictis virorum doctorum, quam Papæ; sic diffiniuit Gratianus 20. dist. cap. decretales. in fi. dicens: Apparet, quòd diuinarum scripturarum tractatores, etsi scientia pontificibus præemineant, tamen quia dignitatis eorum apicem non sunt adepti, in sacrarum Scripturarum expositionibus eis præponuntur, in causis vero diffiniendis secundum post eos locum merentur. Et ita tenet ibi Glossa in principio summæ; scire tamen de potestate Papæ non pertinet ad diffinitionem causarũ, quia Papa non tribuit sibi potestatem per sententiam suam, sed pertinet ad cognitionem sacræ Scripturæ, in qua habetur cõcessio potestatis datæ Petro, quam acceperunt omnes successores sui æqualiter, ergo circa hanc magis poterit dicere veritatem aliquis vir doctus expositor sacræ scripturæ, quã aliquis Papa, qui non est tam doctus, & magis credemus ei.

An sit magis standum dicto Papæ, quam cuiuscunque alterius Doct. circa cognitionem Scripturæ sacræ,
Quæst. C L I X.

SED obijcietur, quòd etiam circa ea, quæ sunt in veritatis cognitione, magis sit standum Papæ, quam alicui viuenti: nam non sunt difficiliores dubitationes, quam circa fidem, & articulos fidei, & in quibus maius vertatur periculum, & tamen in his diffinire pertinet ad Papam, & non ad alios, sic patet extra de baptismo, & eius effectu. cap. maiores, scilicet, Maiores Ecclesiæ causas præsertim articulos fidei contingentes ad Petri Sedem referendas intelligis, qui eum quærenti Domino, quem discipuli dicerent ipsum esse, respondisse notabit, tu es Christus filius Dei viui, & pro eo Dominum exorasse, ne deficiat fides eius. Idem patet 24. quæst. 1. cap. quoties, scilicet, Quod quoties fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres, & omnes coepiscopos vestros, non nisi ad Petrum, id est, ad sui nominis, & honoris auctoritatem debere referre.

Dicendum, quòd in discussione duriorum, quæ circa articulos fidei, aut alia pertinentia ad sacram Scripturam veniunt, duo possunt considerari, vnum est inuentio, & diffinitio veritatis, aliud est coertio ad tenendum id, quod determinatum fuerit, vt verum. Quantum ad primum dicendum, quòd multi sunt, qui facilius, & verius determinare possint dubia circa articulos fidei, quam qui Papa est, quãto maiori scientia literarum, vel diuino lumine vigent; sed quantum ad secundum, nemo est, qui facere possit, nisi Papa, quia ea, quæ sunt fidei, debent teneri ab omnibus fidelibus, sicut fides omnibus est necessaria, sine qua non est possibile Deo placere, ad Hebræ. 11. ca. & tamen nemo est, qui habeat auctoritatem super omnes fideles, nisi Papa; ideo nemo poterit coercere omnes ad tenendum aliquid pro vero, & articulo, nisi ipse, & in hoc sensu verum est, quòd ad solam Sedem apostolicam pertinet in dubijs talibus diffinire, scilicet, quod diffinitum fuerit, iubere ab omnibus teneri, & tunc non est Papa, qui veritatem inquirit, sed viris peritis in diuinis literis istam discussionem cõmittit. Quod vero per eos inuentum fuerit, vt verum, & sacræ fidei consonum diffinit Papa esse veritatem catholicã, & iubet omnes illud tenere, vt veritatem catholicam, quod periti viri facere non possunt, sed ipse solus. Et iste est sensus in alleg. capitu. quoties, scilicet, quoties fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres, & coepiscopos nostros non nisi ad Petrum, id est, ad sui nominis, & honoris auctoritatem referre debere, veluti nunc retulit vestra dilectio, quod per totum mundum possit Ecclesijs omnibus prodesse. Quasi dicat, ista sunt causa dicendi, quòd referri debet ad Sedem Apostolicam, scilicet, vt id, quod de fide determinaretur, posset prodesse omnibus Ecclesijs per mundum, quod non fieret, si per aliquem alium determinaretur, cum nulli subijciantur omnes particulares Ecclesiæ, nisi Papæ. Sic autẽ esset in præsenti de potestate Papæ in dispensando: si enim in dubium verteretur, an Papa posset dispensare in gradibus consanguinitatis vetitis in veteri lege, & ipse super hoc habita diligente discussione, quemadmodum consueuit in determinando ea, quæ sunt fidei, determinaret hoc, vel illud magis staremus determinationi suæ, quam alicuius viri periti, & tamen quando aliquid tale Papa inducit, non de principali intentione, sed accidentaliter, vel in confirmationem alicuius, quod intendit, non est inconueniens, quòd erret, nesciens veritatem, & ita in præsenti in cap. literas. de restit. spo. non intendebat Papa diffinire, an esset aliquis gradus consanguinitatis, in quo ipse dispensare non posset, neque de hoc querebatur, sed solum quando obijcitur aliquis gradus consanguinitatis diuina lege prohibitus ei, qui petit restitutionem coniugis, an debeat fieri restitutio, vel nõ, hoc ibi querebatur, & ob hoc Papa dixit ibi incidentaliter esse aliquos gradus, in quibus non possit Sedes Apostolica dispensare; talia autem non sunt ibi, quæ diffiniuntur, sed quæ inducuntur in præsumptionem, vel confirmationem eorum, quæ diffinienda sunt, & in illis aliquando errant Summi Pontifices, non sufficienter intelligendo scripturas sacras, manet tamen eis semper salutem, & liberum, quod potestatis est, quia id, quod ex potestate iubent, non est verum neque falsum, sed bonum, aut malum, & ideo semper obligat mandatum eorum, quia in illo non errauerunt, quia fecerunt, quod potuerunt, & forte bene, & iuste, sed errauerunt in assertione quorundam, quæ ipsi non iubent,

An decimæ hodie sint de iure diuino, vel positiuo, & an nunc maneat obligatio eas soluendi, & quo iure, seu obligatione soluantur, et de nouo intellectu cap. Parochianos de decimis.
Quæst. C L X.

SIMILE patet extra de decimis capit. Parochianos. vbi Alexander Tertius vult ostendere, vel supponere decimas esse nunc de iure diuino, dicens: Cum decimæ non ab homine, sed ab ipso Deo sint institutæ, tanquam debitum exigi possunt. Ibi Alexander vnum supponit tanquã verum, aliud iubet tanquam bonum, & iustum: supponit tanquam verum, quòd sint decimæ de iure diuino, & hoc non est verum, vt statim dicemus; iubet autem, vel statuit, quod tanquam debitum exigi possint, & hoc bonum est, & iustum, & ita tenentur ad eas soluendas fideles, sicut si essent verè debitæ, immo sunt vera debita, quæ populus Christianus debet Christo pro ministris suis, aut debet ministris pro ministerio, quod Deo præstant loco totius populi Christiani. Cum autem dicitur, quod decimæ non sunt ab homine, sed a Deo, non est verum: nam per hoc vult inferre Alexander, quòd sint de iure diuino, & non de iure positiuo, & cum dicitur, quod sunt a Domino institutæ, pertinet, an intellexerit Alexander de nouo, aut veteri testamento, si accipiatur de institutione in veteri lege, confitemur illud, & tamen non sequitur inde, quòd in nouo testamento debeant solui, sed solum in veteri, ad hoc autem, vt concludat nunc esse debitas decimas tanquam a Domino institutas, quod intendit Alexander, necesse est, quod dicat esse factam institutionem aliam de decimis in nouo testã, cui quã illa, quæ tunc facta est duret nunc. Non stat primum, neque n. in Euangelijs, neque in verbis Apostolorum istud inuenitur, etiamsi quis diligenter legat, nisi quis obijcerit de verbis Christi. Matth. 23. capitu. scilicet. Væ vobis scribæ, & Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentam, & anethum, & cyminum, & reliquistis, quæ grauiora sunt legis iudicium, misericordiam, & fidem, hæc oportuit facere, & illa non omittere; in quibus Christus videtur dicere decimas nunc deberi.

Decimæ non sunt hodie de iure diuino.

Sed dicendum, quod hoc non stat. Primò, quia ibi non est institutio aliqua decimarum: nam dato, quod assereremus eas debitas in testamento nouo, non posset dici, quod per illa verba institutæ essent, quia ille non erat modus institutionis, sed simplex relatio de eo, quod faciebant Pharisæi.

Secundò, quia neque per ista verba Christi ostenditur obligatio aliqua ad dandum decimas in nouo testamento, sed solũ refertur ad statum veteris testamenti, in quo Pharisæi, & Scribæ manebant, quibus Christus loquebatur, & tunc erant decimæ de iure diuino, & erat necessitas soluẽdi illas, & quia Christus arguebat eos, quòd attendebant ad minima, & contẽnebant grauissima, erant autem minima decimatio anethi, & mentæ, putaret aliquis, quod Christus assereret non teneri Iudæos ad decimas, dixit oportuit hæc facere,

facere, id est, decimare, & illa non omittere, s. misericordiam, iudicium, & fidem.

Tertiò patet, quia adhuc ex verbis Christi ostēdebatur, q̄ illud referebatur ad tempora praeterita veteris legis, & non ad tempora sequentia noui testamenti, cū dixit: Oportuit haec facere, id est, decimare: non enim dixit, oportet, quasi etiam nunc, & de cetero maneat ista obligatio. Et ad maiorem confirmationem apparet, quia soli duo Euangelistae hoc dixerunt. s. Matthęus, & Lucas: & sicut Matthęus 23. dixit, oportuit, ita & Lucas 11. Vae vobis Pharisaei, qui decimatis mentam, & rutam, & omne olus, & praeteritis iudicium, & charitatem Dei, haec autem oportuit facere, & illa non omittere.

Non solum circuncisio, sed etiam tota obseruatio legalis veteris legis cessauit. Quaest. CLXI.

NEQVE etiam dici potest, quòd obligatio maneat nunc ad soluendum decimas, ex illa Dei institutione in veteri testamento, quia etiam maneret obligatio ad soluendum ius primogenitorum, & ad circuncisionem, & ad obseruationem testamentorum, quia omnia ista a Deo simul in lege data sunt, sed omnia haec cessauerūt, inimo est peccatum ista obseruare ad Galat. 4. & 5. Si circuncidimini, Christus vobis nihil proderit.

Neque prodest, si quis dicat, quòd cessauerit circūcisio, sed non omnia: falsum est enim, quia tota obseruatio legalis cessauit. Primò, quia sicut dicitur ad Galat. 5. cap. Si circuncidimini, Christus vobis nihil proderit; & cap. 4. dicitur de festiuitatibus Iudaeorum non colendis, & cap. 5. dicitur generaliter de tota lege Moysi, euacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini, a gratia excidistis, id est, non habetis partem aliquam in Christo, neque in gratia, quae facta est per eum. Ioan. 1. s. in lege putatis aliquid boni esse ad iustificationem vestram.

Secūdò, quia in principio Ecclesiae primitiuę diffinitum fuit ex nomine Spiritus Sancti non obligari fideles ad obseruandum aliquid de lege Moysi, nisi quod abstinerent a sanguine, & suffocato. Actu. 15. quod etiam postea ablatū est, vt neque ad illam obseruātiam obligemur, ergo etiam tunc non manebant alia legalia, & sic ablatum erat praeceptum de decimis, quod erat vnum de illis.

Tertiò, quia tota lex vetus ab eodem, & simul data est, ideo ablato vno omnia ablata fuerunt, sic Apost. arguit ad Hebr. 7. translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat. Sic dicitur extra de constit. cap. translato. & sunt verba Augustini super Epistolam ad Hebraeos. s. translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat, quia enim simul, & ab eodem, & sub eadem sponsione vtraq; data sunt, quod de vno dicitur, necesse est, vt de alio intelligatur.

Quartò patet adhuc applicando specialiter ad ipsū pręceptum de decimis, nam si illud nunc duraret, non darentur decimae aliquae sacerdotibus, quia Deus iubebat, quòd nullae decimae darentur sacerdotibus, sed omnes darentur Leuitis, ipsis vero sacerdotibus dabantur quaedam alia iura: Numeri 18. sed nunc sacerdotes pro maiori parte decimas percipiunt. s. qui beneficia ecclesiastica habent, ergo non manet illa institutio.

Quintò, quia, si illa institutio maneret, necesse esset, q̄ quilibet de fructibus decimarum suarum daret decimam Papae: nam Leuitae, qui omnes decimas recipiebant ab Israel, dabant decimam decimę Sūmo Sacerdoti, id est, centesimam omnium fructuum totius Israel, Numeri 18. cap. & tamen non est nunc talis obligatio, neque fit talis solutio, ergo non manet illa institutio Dei nunc, neque propter illam soluuntur nunc decimae.

Quare nunc debeant solui decimae, & quo iure, seu obligatione. Et quod Iuristae etiam velint nolint ex principijs suis teneantur concedere, quòd decimae sunt hodie de iure positiuo, quamuis Alexander Tertius in decretali parochianos. de decimis. dicat, quod sunt de iure diuino. Quaest. CLXII.

SED dicendum est, quòd decimae soluuntur nunc, & sunt nunc debitae, nō quidem ex diuina institutione in veteri testamento, neque ex aliqua institutione facta in no-
F uo per Deum, sed solum ex institutione Ecclesiae, quae ad hoc legitime, & sufficienter potuit obligare, maxime cum habeat causam, & originem ex iure diuino, scilicet, sicut illis Leuitis dabantur decimae pro ministerio, quod tūc exercebāt, quod erat valde minoris dignitatis, quam sit istud, erit multo iustius dari decimas ministris noui testamenti, qui exercent nobilius ministerium. Secundò, quia Apostolus dicit prima Corinth. 9. Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum non est, si temporalia vestra metamus. Et alias rationes multas ibi inducit ad ostendendum, q̄ prędicans debet sustentari de bonis eorum, quibus praedicat, & tamen ministri Ecclesiae vtrunque faciunt, quia & in fide instruunt, et spiritualia ministrāt, et loco totius populi Deo laudes offerunt, ideo debent sustentari de fructibus bonorum reliquorum fidelium.

G Apparet igitur, quòd non est verum id, quod Alexander voluit. s. quòd decimę essent nūc de iure diuino, siue ex diuina institutione, sed solum sunt ex iure positiuo per Ecclesiae institutionem, & tamen non minus ideo sunt debitae, quia Ecclesia potuit obligare, & obligauit omnes fideles ad solutionem earum, et ideo tanquam debitum exigi possunt, quia ius fecit eas sibi debitas, sed vere de iure diuino non possumus eas dicere. Et tacite id concedunt iuristae, licet ad id non aduertant: nam ipsi asserunt, q̄ circa pręstationem decimarum habet locum praescriptio, nō quidem, vt nihil soluatur, sed circa quotam. s. vt non soluatur decima, sed vicesima, aut alia quota; & tamen si de iure diuino essent decimae, non haberet locum in contrarium praescriptio, neque consuetudo quantum ad aliquid, cum ius diuinum sit maius iure naturali, aut ęquale saltem: & cum con
H tra ius naturale nulla admittatur consuetudo, aut praescriptio. extra de consue. cap. cum tanto. ergo nec curret cōtra diuinum: nam ius pręscriptionis ex humanis positionibus inductum est, & sicut minor non potest dispensare in legē superioris, ita neque poterit condere legem, per quam illi derogetur. Apparet ergo, quòd, si circa solutionē decimarum locum habeat praescriptio, verum videtur, quòd sint decimae de iure positiuo, & non diuino.

Secundo, quia, si de iure diuino essent nūc decimę, sicut non posset contra eas currere in aliquo pręscriptio, ita neque valeret quis in illis dispensare, & sic manifestum est, quòd omnes populi non praestantes decimas essent in aperto peccato mortali, & nulla toleratio Ecclesię, aut concessio, vel remissio eis prodesset, hoc tamen est durum, cum multi Christianorum, & multę gentes sint, in quibus deci-
I mę non soluuntur, & non solum nō soluuntur integrè, sed & de eis nihil pręstatur, sicut in Italia fit, & apud alias gētes Orientis, & non iudicamus illas gentes esse in peccato mortali, neque cōdemnat eas, aut statum eorum Ecclesia, ergo nō sunt decimę de iure diuino, sed de positiuo, in quo pôt fieri remissio, vel derogatio, aut contraria cōcessio, aut q̄ nunquam introducta fuerit obseruatio illius legis apud gentes illas. Et sicut est error dicendo, q̄ decimę sunt nunc de iure diuino, vel q̄ a Deo sunt institutę, & tamē hoc putauit Alexander: ita est error circa quędam alia, quę supponunt Pontifices conditores canonum in ipsis statutis, vt patet in positionibus, quas allegat Innocentius Tertius in cap. gaudemus. de diuort. sicut infra ostendetur.

Ex prędictis apparet, quòd nullus gradus consanguinitatis, aut affinitatis proprie sumptus est, in quo Papa dispē-
K sare non possit, cum potestas sua ad illud sufficiat, sed non est honestum, quòd in illis omnibus dispenset, pręsertim in illis, in quibus inter infideles non contrahitur matrimonium, & ita dicitur, quòd Sedes Apostolica non potest in illis dispensare. s. non potest seruata honestate, licet possit de plenitudine potestatis.

Conclusio dis superius positá cōclusioné q. 152. quae dedit causam huic mirabili, & vtilissimé digressioni

Nullus gradus contrahendi matrimonium est hodie vetitus lege diuina, sed omnes sunt vetiti lege positiua. Quaest. CLXXIII.

SED obiicietur, quòd adhuc non possit vllo modo Papa in gradibus his dispensare, quia illi sunt diuina lege prohibiti, & contra ius diuinū non admittitur dispensatio, & istud est fundamētū, vt videtur, Innocētij Tertij in cap. literas. de restit. spol. cum dicitur; opinioni autem vltimae

timæ videtur non incongrue adaptari, vt & in gradibus cõsanguinitatis diuina lege prohibitis restitutioni aditus præcludatur, sed in humana constitutione interdictis restitutio locum habeat cum effectu, cum in illis dispensari non possit, & in istis valeat dispensari.

Dicendum, quòd, si quid vetatur lege diuina, nemo potest in illo dispensare, sed solus Deus, qui legem condidit, quia inferior non potest dispensare, in lege superioris: sed dicendum, q nullus gradus consanguinitatis, vel affinitatis est nunc diuina lege prohibitus. Cum vero obiicitur de lege Moysi dicendum, quòd fuit illa quondã lex, sed nunc non est lex, quia translato sacerdotio lex quoque trãsiit, id est, cessauit ad Hebræos 7. cap. vnde mandata illius legis, ita nunc sunt, ac si nunquam fuissent instituta a Deo, & ita etiam innuitur extra de consang. & affinit. cap. non debet. quoniam ipse Deus ex his, quæ in veteri testamẽto statuerat nonnulla mutauit in nouo. Dixi autem nonnulla, quia non fuit mutatum quicquid erat scriptum in libris veteris testamenti. Nam moralia, quæ ibi scripta sunt non fuerũt mutata, quia sunt de iure naturæ, sed sola iudicialia, & cærimonialia, quæ erant pure legalia, vnde & ipsi Iuristæ, qui minus in his participant, notant hæc mutata esse in capit. translato. de const. sed gradus contrahendi matrimonium pertinent ad cærimonialia mandata, ergo isti cessauerunt; nullus ergo gradus est nunc vetitus de lege diuina, cum illa lex, quæ hęc prohibuit, & erat quondam diuina, nunc non solum non sit diuina, sed etiam non sit lex.

Sed dicendum, quod, quicunque gradus cognationis proprie dicti sint nunc vetiti, sunt vetiti de iure positiuo, & non de iure diuino, sed cum iura dicunt esse quosdã gradus diuina lege prohibitos, intelligitur, quòd essent quondam prohibiti de lege diuina, & nunc illi idem gradus maneant vetiti, sed non de lege diuina. Cum autem dicitur, quòd minus dispensatur in eis, quam in vetitis cõstitutione humana, intelligendum est, quòd non fiat hoc, quasi lex diuina ad hoc aliquid cõferat, sed quia absolute est maior inhonestas dispensare in illis, quam in vetitis sola humana constitutione, quia illi sunt gradus maioris propinquitatis, & etiam inter infideles sunt vetiti, quod nõ fit in gradibus prohibitis sola humana constitutione. Vnde etiamsi Deus nunquam istos gradus vetuisset, nihilominus istud fieret, cum ex natura proueniat, quod tanto maior reuerentia, & amor debeatur propter cognationem, quanto est in gradibus propinquioribus.

Soluuntur argumenta quæstio. 154. & 148.
Quæst. CLXIV.

EX prędictis apparet, quod non tenet argumentum illud, quod fiebat de cap. literas. de restit. spol. s. quod non possit dispensari in gradibus diuina lege vetitis, immo nullus gradus est nunc, in quo non liceat Papę dispensare, si vti velit plenitudine potestatis, qua tamen vti non expedit, sicut supra diximus.

Secundo etiam non tenebat argumentum factum supra quæst. 148. quia dato, quod Ecclesia non posset dispensare in his gradibus quondam diuina lege prohibitis, vt cõtrahatur, licebit tamen recipere eos, qui iam contraxerunt, & ad fidem veniunt, simile est de fideli, & infideli: nã dispensari non potest cum aliquo fideli, vt de nouo contrahat cũ infideli, & teneat matrimonium, & tamen si duo infideles contrahunt, & postea alter eorum ad fidem conuertitur, altero manente in infidelitate, licitum est fideli manere cũ infideli, & non dissoluitur matrimonium, prima Corinth. 7. cap. & istud exemplum inducit Augustinus contra Pollentium, & habetur 28. quæst. 1. cap. sic enim. Tertio patet, quod, si infideles redeuntes ad fidẽ non deberent tolerari, nisi contraxissent in gradibus concessis in lege Moysi, hoc exprimeretur pro causa ad hoc, q nõ dissolueretur matrimonium, vel q permitterentur copulari in conuersione ad fidem, & tñ non ponitur hoc pro causa, sed solum, q non contraxerunt in gradibus diuina lege prohibitis, vel quod contraxerunt secundum legẽ Moysi, ergo non est necesse, q secundum illam contraxerint. Patet in cap. gaudemus. de diuort. scilicet, & in præmissis gradibus a paganis quo ad eos matrimonium licite sit contractum, qui cõstitutio-

A nibus canonicis non arctantur, ergo ad hoc, quòd licite cõtraxerint, non redditur causa, nisi quod non arctantur constitutionibus canonicis, & ita etiamsi in illis gradibus contraxerint, qui apud nos sunt illiciti, matrimonium contractum tenet, quia constitutio nostra non arctat eos, & tamẽ edictum de contrahendo est prohibitorium, & in tali edicto omnis, qui non prohibetur, per consequentiam admittitur extra de spon. cap. cum apud. erit autem de gradibus, sicut de personis. De personis autem est prohibitorium, quia dicitur tales personæ, & tales nõ contrahant, & quia inter eas non ponitur surdus, aut mutus, aut cæcus, admittitur ad matrimonium surdus, & mutus eod. cap. cũ apud. ita edictum de gradibus prohibitorium, quia dicebatur quondam nullus contrahat intra septimum gradũ cognationis 35. quæst. 3. c. de affinitate. & nunc dicitur, quòd nul-
B lus contrahat intra quartum gradum. de consang. & affini. cap. non debet. ergo cum nulla constitutio harum obliget Paganos, admittentur ipsi ad contrahendum in quocunque gradu, qui non sit vetitus lege prouinciæ suæ, aut statuto municipali, aut consuetudine patriæ, etiamsi ille gradus esset vetitus lege Moysi, cum illa non obliget Paganos.

Respondet ad alia duo argumenta, scilicet, tertium, & quartum posita supra quæst. 145. Quæst. CLXV.

AD tertium argumentum supra quæst. 145. factum de cap. Deus, qui. est respondendum. & quidam putant, quòd illi Liuonienses essent Iudæi, ideo illud matrimonium solum inter eos licitum, aut legitime contractum reputabatur, quod erat secundum legem Moysi,
C & sic erat accipere vxores fratrum suorum defunctorum ad suscitandum semen, quia hoc non solum concedebatur in lege Moysi, sed etiam sub pęna fieri iubebatur Deute. 25. cap. Sed dicendum, quod hoc non stat, certum est enim gentem Liuoniensium non fuisse Iudæorum, sed Paganorum, quoniam gens illa nota est in regionibus Europæ. Secundo, quia ex illo c. Deus qui. notum est, q Liuonienses essent Gentiles, & non Iudęi, quia dicitur, concedimus, vt matrimonijs contractis cũ relictis fratrum vtantur, si tamẽ fratribus sine prole decedentibus, vt semen defuncti secundum legem Mosaicã suscitarent, cum talibus contraxerunt, tñ si supponeretur Liuonienses esse Hebræos, diceretur, si cũ fratribus sine prole decedentibus semẽ suscitarẽt iuxta legẽ suam, cũ talibus contraxerunt, quia illa esset lex eorũ, si Iudæi essent: ergo non erant Iudæi, sed Pagani. Dicendũ
D ergo aliter, q non expressit Papa ibi de lege Moysi, quasi necessarium esset ad hoc, quod matrimoniũ inter Paganos legitimum esset, contrahi secundum legem Moysi, sed ad magis ostendendum esse licitam talem coniunctionem. Et causa dubitandi poterat esse hæc, s. de Iudæis non dubitamus, an matrimonia eorum legitime contrahantur, etiã licet ipsi contrahant nunc in gradibus canonica constitutione prohibitis, contrahunt tñ in illis gradibus, quos eis Deus indulsit. Certum est autem, quod omne, quod Deus concessit, vel indulsit, licitum erat; si quia vel secundum se licitũ erat & absolute, vel quia ipse concedendo fecit licitum esse illis, quibus cõcessit. Cum igitur Deus in illis gradibus, qui habentur in lege Moysi concessit Iudæis copulari, certũ erat licitam esse talem copulam. De gentilibus autẽ non est
E sic, quia non est necesse, quod quicquid ipsi agunt, aut legibus suis agendum decernitur, licitum sit, cum multa cõtraria naturæ leges eorum concedant, immo iubeant, sicut est idololatria; sic ergo poterat esse circa matrimoniũ, vt si concederent contrahere cum quacunque persona nullã excipiendo, sicut regina Semiramis vxor Nini Regis defuncto illo legem tulit licere matribus accipere filios in maritos, & patribus accipere filias, nullo personarum delectu, neque cognationis seruata reuerẽtia, vt dicit Paulus Orosius lib. primo de Ormesta mundi. Ex hoc autem insurgebat ratio dubitandi, quia dato, quod leges gentilium concederent contractum matrimonii cum quibusdam personis, cũ quibus secundum se non esset illicitum contrahi, putaretur forte, q nõ esset talis gradus secundũ se licitus, aut saltẽ dubitaretur; si autem ille gradus reducatur ad gradus legis Moysi, iam erit certum, q ille gradus nõ erit secundum se illicitus, cum Deus talem gradum cõcesserit in matrimonio,

Sic autem fuit nunc de Liuonienfibus: illi enim erant Pagani, & contrahebant cum vxoribus fratrum fuorum defunctorum, quod quis putaret fecundum fe illicitum: ideo refpondet Papa, quod non, cum talis gradus fecundum legem Moyfi effet conceffus, & conceffa a Deo erant licita. Sed obiicietur, quod hoc non ftet, quia in alleg. cap. Deus qui. ponitur vt conditio, quod ita contraxerint, fcilicet iuxta legem Moyfi ad fufcitandum femen, cum dicitur, fi tamen fratribus fine prole decedentibus, vt femen defuncti, iuxta legem Moyfi fufcitarent, cum talibus contraxerunt. Ergo innuitur, quod fi aliter contraherent cum eis, fcilicet, non ad fufcitandum femen defunctorum, non teneret matrimonium, & in conuerfione ad fidem non permitterentur manere copulati. Dicendum, quod non eft verum, neque debet fic intelligi, fed accipiēdum eft, tamen, pro maxime, fcilicet, maxime fi contraxerunt ad fufcitandū femen, quia etiamfi non contraxiffent hac intentione, dum tamen talis effet lex, aut confuetudo prouincię, teneret matrimonium, & tamen fi ifto fine contraherēt, magis notum effet, quod liceret contrahi. Aliter poteft adhuc dici, & clarius, quod Liuonienfibus Paganis lex erat, aut confuetudo generalis, quod frater acciperet vxorem fratris fui defuncti ad fufcitandum femen defuncti, & ideo etiam inter eos non concedebatur fratri accipere vxorem fratris fui defuncti, quando nō erat neceffaria fufcitatio feminis, vtpote, fi ille filios reliquerit moriens, & illi fuperftites effent, fi autem aliquis de Liuonienfibus acciperet vxorem fui fratris, quando nō erat neceffaria feminis fufcitatio, non erat licitus cōtractus fecundum eos, ideo quando conuerterentur ad fidem, non permitterentur manere copulati, quia inter eos matrimonium non tenuerat, quando infideles exiftentes contraxerunt, & quod non tenuit, dum fieret, non confirmatur per tranfitum ad fidem.

Quales infideles conuerfi, qui erant copulati in gradibus conftitutione canonica vetitis, permittantur permanere copulati ipfo iure fine difpenfatione, & an proles inde iam nata, & nafcitura fit legitima ipfo iure. Queft. CLXVI.

AD quartam rationem factam fupra quæft. 145. eft nunc refpondendum, & dicendum, quod quādo infideles conuertuntur, qui erant copulati in gradibus vetitis conftitutione canonica permittuntur permanere copulati, & non eft hoc fecundum difpenfationem, fed ipfo iure, & de rigore, quia potius contrariū faciendo male fieret. Primò, quia quos Deus coniunxit, homo feparare non poteft, neque debet, fed omnes illi dicuntur a Deo coniuncti, qui non funt contra eius mandatum, vel prohibitionē copulati, vt dicit Auguftinus in Epiftola ad Pollentium. & habetur 28. quæft. 1. cap. fic enim. Pagani autem contrahentes in gradibus vetitis apud nos, non contrahunt contra dictam legem, quia illa nihil horum vetat, ergo non licet alicui homini illos feparare, quia a Deo coniuncti funt, ergo neque cum eis difpenfatur, vt maneāt copulati, quia difpēfatio eft iuris communis relaxatio, & illi, cum quibus difpenfatur, vt maneant, non debent manere de rigore iuris. Secundo idem magis aperitur, quia illi, quibus eft talis contractus, aut contraxerunt in gradibus fola conftitutione humana vetitis, aut in illis, qui quondam erant diuina lege vetiti: fi enim in primis, non impeditur matrimoniū, quia infideles non arctantur conftitutionibus canonicis in cap. gaudemus. ergo non obftantibus conftitutionibus illis, ita contrahunt legitime, ac fi nullæ tales conftitutiones fuiffent, quia vt diximus, edictum de contrahendo eft prohibitorium, & per confequentiam, quæ nō excluditur, admittitur: fed per conftitutionem canonicam de gradibus non arctantur infideles, ergo admittuntur ad legitimè cōtrahendum in illis gradibus, fi autem effent illi gradus diuina lege quondam vetiti, non arctantur infideles illa lege, cum iam illa ceffauerit, quia etiam tempore, quo illa manebat, non obligabantur Pagani ad illam feruandam, fed foli Iudæi, ergo nullus gradus eft Paganis illicitus per has leges. Tertiò patet, quia Pagani, fi contraxerunt fecundum legem fuam, aut confuetudinem patriæ, legitimè contraxerunt: fic enim dicitur 28. quæft. 1. cap. fi quis. §. item illud, fcilicet, legitimum coniugium eft, quod legali inftitutione,

F vel prouinciæ moribus contrahitur, & tamen qui legitimè contraxerunt, fuo iure permanent copulati, ergo non indigent difpenfatione aliqua. Quartò, quia de diuort. cap. gaudemus. de iftis Paganis, qui contraxerunt in gradibus illicitis inter nos, dicitur, libere poffunt, & licite remanere coniuncti, ergo nulla difpenfatione opus eft, fi libere poffunt remanere: nam fi difpenfatione opus effet, non poffent libere remanere copulati, fed prius difpenfationem peterent. Quintò patet ex ratione, quæ redditur eod. cap. gaudemus. in hoc cafu, fcilicet, cum per facramentum baptifmi non foluantur coniugia, fed crimina dimittantur, & idem patet 28. quæft. 2. cap. fi quis habuerit. ergo, fi, quando inter Paganos contractum eft matrimonium, tenuit, tenebit in conuerfione, neque poterit diffolui, & tamen, quando inter aliquos eft matrimonium, licitum

G eft eis manere fimul, & coniugalia opera exercere, ergo fi erant infideles prius coniuges, licebit eis conuerfis ad Chriftum fimul manere, & difpenfatio nulla erit neceffaria. Ad fciendum autem, quod matrimonium inter eos tenuerit, non requiritur aliud, nifi quod legibus, vel confuetudinibus prouinciæ contractum fuerit. Ergo cum taliter fuerit contractum, etiamfi fit in gradibus apud nos vetitis, fuo iure, & fine difpenfatione manebunt copulati.

Ad punctum argumenti quarti quæft. 145. Queft. CLXVII.

CVM autem dicebatur, quod erat difpenfatio, quia in alleg. c. Deus qui. de diuort. dicitur; concedimus, vt

H matrimonijs contractis cum relictis fratrum vtantur, quæ funt verba difpenfationis, dicendum, quod videtur effe difpenfatio, & non eft, & hoc, quia fi inter nos talis copula deberet effe licita, non poterat fieri, nifi ex difpenfatione; quātum ad infideles autem fecundum fe eft licita; quia illi tamen infideles futuri erant fideles, idcirco videtur, quod conformandi effent nobis in omnibus, quicquid autem effet, in quo nō conformarentur, videretur effe ex conceffio ne Ecclefiæ, & hæc conceffio fonat in modum difpenfationis, tamen non eft proprie difpenfatio. Cum autem confirmatur adhuc iftud, quia ponitur ibi caufa difpenfationis, fcilicet, propter infirmitatem gentis eiufdem concedimus, &c. in quo videtur, quod de rigore iuris aliter agendum effet, tamen propter infirmitatem gentis de nouo cōuerfæ, quæ non fuftinet rigorem, fed manfuetudinem, con-

I ceditur: dicendum etiam, quod fi de rigore ageretur, liceret manere taliter conuerfis copulatis in matrimonio, quia tamen ex hoc videbatur fequi fcandalum alijs, qui iam in fide erant, non debebat permitti, quia multa funt alias licita, quę propter fcandalum fieri vetantur, & non folum funt licita, quibus licet vti, & non vti, fed propter fcandalum ab eis ceffatur, fed etiam quædam funt fieri neceffaria, a quibus ceffatur propter fcandalum, & patet circa iftos eofdem Liuonienfes nouiter conuerfos, de quibus hic dicitur: nam in Ecclefia Dei, ficut funt multæ religiones, ita eft diuerfitas habituum in figura, & colore. Inceperunt autem iftæ religiones effe apud Liuonienfes in conuerfione fua, quia religiofi veniebant aliunde, vt plantarent religionem in terra illa, & fundarent monafteria: Liuonienfes autem videntes eos in diuerfo habitu fcandalizabantur, quafi non

K effent omnes vnius fidei, cum difcreparent in habitu, ideo iubet ibi Papa, omnes religiofos, licet fint diuerfarū profeffionum, conuenire debere in vnā veftem fuperiorem; extra de vita, & hone. cleri. capitu. Deus qui. & eft pars huius capitu. Deus qui. de diuort. vt patet ex fuperfcriptione: ergo ficut ibi ad tollendum fcandalum Liuonienfium nouiter conuerforum, & eorum, qui conuertendi erant, religiofi cogebantur eundem habitum habere, cum alias tenerentur habere difunctos, ita nunc propter fcandalū fideliū de difparitate morum nouiter conuerforū debebant non nouiter cōuerfi non manere copulati in gradibus illis, in quibus contraxerant, & in quia præualuit infirmitas nouiter conuerforū quàm fcandalū fidelium antiquorum, conceffū eft nouiter cōuerfis, vt manerent in gradibus, in quibus cōtraxerant, in quibus fecundū rigorē matrimonij manere licebat, & fecundum fcandalum non licebat. Aliter poffet dici, quod

Ad confirmationē quarti arg. q. 145.

Religiosorū habitus varij sint figura, & colore.

Religiosos habitu in veste superiori debere esse conformes.

quòd erat vera dispensatio,& non liceret nisi ex dispensatione,vt si intelligamus,quod nouiter conuersis Liuoniensibus liceret tenere vxores,quas acceperant,dum essent infideles, & de nouo etiam alias accipere post conuersionẽ; hoc tamen non nisi in nouitate conuersionis, postea verò non liceret procedente tempore,quia tunc matrimonia eorum,qui contraherent post conuersionem,non tenerẽt,nisi dispensaretur,'vt sic contrahere possent. Simile fecit B. Gregorius circa Anglicos,qui tempore suo fuerunt cõuersi:nam erat tunc vetitum omnibus Christianis contrahere in quarto gradu, & ipsis concessit specialiter,vt contraherent in quarto gradu,& hoc solum,quandiu durabat in eis illa nouitas,& infirmitas,postea autem iussit,' vt non contraherent in illis gradibus,sed sicut ceteri Christiani. 35.q.3.c.quod scripsi.& ponitur ibi eadem causa, quæ de Liuoniensibus:nam dicitur ibi, quod istis propter infirmitatem concedebatur vti matrimonijs contractis in Paganismo gradu apud nos vetito,scilicet,ne,si non permitteretur hoc facere,retrocederent a fide,sic Gregorius dixit de Anglicis, quod scripsi Anglorum genti, quæ nuper ad fidem venerat,ne a bono,quod inceperat, metuendo austeriora recederet,specialiter, & non generaliter certissimè me scripsisse cognoscas, si istud teneamus, esset propria dispensatio: sed non est verum, quia Liuoniensibus non fuit concessũ, vt post conuersionem aliquanto tempore liceret eis accipere vxores,fratrum ad suscitandum semen,sed solum,quod vterentur matrimoniis taliter contractis ante conuersionẽ, & fuit expresse vetitum taliter cõpulari post conuersionẽ, cum dicitur: Concedimus, vt matrimoniis contractis cum relictis fratrum suorum vtantur,si tamen fratribus sine prole decedentibus, vt semen defuncti iuxta legem Mosaycã suscitarent,cum talibus contraxerunt,ne tales sibi de cetero postquam ad fidem venerint copulent prohibentes, & ideo prior solutio teneatur.

Nota de Anglicis nouiter cõuersis tempore Gregorij Primi.

An liceret infidelibus conuersis sine dispensatione manere copulatos,vt prius,si non sequeretur scandalum. Quæstio. CLXVIII.

SED adhuc quæretur, quid si non attenderetur infirmitas gentis nouiter conuersæ, & non concederetur eis aliquid propter infirmitatem,an manerent copulati, vel dissolueretur matrimonium propter scandalum.

Quæst præcedẽti.

Dicendum,sicut supra declaratum est, quod secundum rigorem licebat his manere in matrimonijs sic contractis, cum legitime contraxissent, secundum scandalum autem, si attenderetur,non licebat manere, & tamen quia propter scandalum non est veritas relinquenda.de reg.iur.cap. qui scandalizauerit. & ibi fuit, & adhuc manet verum matrimonium,non dissoluetur,sed recedent a cohabitatione. Primum patet,quia legitime contraxerunt in hoc gradu, dum essent infideles, matrimonium autem legitimum non dissoluitur per conuersionem ad fidem. 28.q.2.ca.siquis,ideo quantumcunque scandalum esset, non dirimeretur matrimonium:nam si dirimeretur,liceret vtrique eorum transire ad alia vota,& illud esset adulterium,cum neuter posset verè solui a lege alterius. Secundum patet, quia sæpe manente vero matrimonio inter aliquos fit diuortium quantum ad cohabitationem, & actus coniugales, neque ideo cessat matrimonium,& licet separentur, semper sunt coniuges,vt dicitur de diuor.cap.quæsiuit. ita & nunc propter scandalum,licet essent veri coniuges,separarentur, non tamen daretur eis licentia transeundi ad alia vota, cum esset inter eos adhuc verum matrimonium:ideo cogerentur cõtinere: & quia ista est magna difficultas,nõ separantur,sed permittuntur cohabitare, etiamsi de hoc scandalizentur alij. Nam multum præiudicaretur eis per conuersionem, scilicet quòd cogerentur continere, quod est opus perfectorum,& hoc innuit litera eod. capit. Deus qui,cum dicit propter infirmitatem gentis eiusdem concedimus, vt matrimoniis contractis cum relictis fratrum suorum vtãtur, id est, si hoc non concederemus ad vitandum scandalum aliorum fidelium,deberent cogi taliter conuersi ad nõ contrahendum,sed ad hoc est in eis magna infirmitas: nã continere corporaliter est opus virorum perfectorum, & in charitate solidatorum: isti autem sunt infirmi propter no-

A uitatem conuersionis, ideo non debuimus eos cogere ad hoc, & tamen necesse esset sic fieri si non permitterentur manere copulati,ergo sic debuerunt permitti manere non obstante scandalo aliorum.

Argumenta contra superius dicta ponuntur, quæ deinde in quæst. 172. & 173. dissoluuntur. Quæst. CLXIX.

SED adhuc obijcitur, quòd ex dispensatione permittantur permanere copulati omnes, qui cum infideles sint,contrahunt in gradibus inter nos vetitis, & postea conuertuntur, quia similiter ex dispensatione censentur filij eorum legitimi,& non ipso iure, extra qui filij sũt legi.c.gaudemus.scilicet,prolem de infidelium coniunctionibus natam, qui in secundo,vel tertio, vel vlteriori gradu

B secundum opinionem illorum matrimoniali contraxerunt affectu, post fidem receptam vtilitate publica suadente legitimam volumus reputari. Ex hoc apparet, quod nõ erat matrimonium inter eos legitimum:nam de legitimo matrimonio proles est legitima,& nullus alius est proprie modus faciendi legitimam prolem,nisi cum ex legitimo matrimonio nascitur,& talis proles est in patria potestate,quæ ex legitimis nuptijs procreatur, & tamen ista proles non est legitima, ergo non est matrimonium legitimum. Primò patet,quia dicitur legitimam volumus reputari, in quantum dicit,volumus,signat,quòd eam legitimam efficit,& quòd non erat de se legitima. Secundò,quia dicitur reputari,ac si dicat, credatur legitima, vel teneatur sic: quemadmodum legitimatus nõ est legitimus,& tamen quantum ad ea,quę iuris sunt,vt legitimus habetur,& pari iure gaudet. Tertiò,

C quia dicitur vtilitate publica suadente,& istud magis facit, quia ista est causa motiua ad legitimandum:nam si quis est legitimus,siue vtilitas publica suadeat,siue non, debet haberi,vt legitimus, & isti non reputantur legitimi, nisi suadente publica vtilitate:ergo non erant legitimi, sed legitimantur beneficio iuris superueniente fide,sicut si quis non coniugatus ex soluta suscepit filios, hi .n. sunt illegitimi, si autem cum ea postea cõtrahat,superueniente matrimonio efficiuntur legitimi.eod.titu.cap.tanta est vis. Quartò,quia dicitur: Qui in secundo,vel tertio,vel vlteriori gradu secũdum eorum opinionem matrimoniali contraxerunt affectu:& ita vides,quod non erat ibi verum matrimoniũ, sed solum, secundum eorum opinionem, ergo neque licebit manere sine dispensatione.

Quinto,quia dicit ibi Glo.talis opinio non legitimat,sed

D legitimandi occasionem præstat, ergo non erant legitimi, sed legitimantur a beneficio iuris, & ita inter eos non fuerat matrimonium.

An proles nata de conuersis copulatis in gradibus prohibitis sit legitima. Quæst. CLXX.

DICENDVM, quod quandocunque inter infideles contractum est matrimonium, quod inter eos tenuit.& fuit legitimum,proles inde nata legitima fuit inter eos,& ideo per conuersionem, neque legitimantur, neque legitimatione indigent,cũ iam legitimi essent,sicut,si prius fuerit matrimonium,non soluitur per conuersionem ad fidem,neque etiam de nouo firmatur, sed manet sicut prius erat,& tamen inter infideles,qui contraxerunt in gradibus

E vetitis constitutione canonica, fuit verum matrimonium, quando contraxerunt,& quandiu erant infideles, de consang.& affini.c.de infidelibus: ergo & postea manet.eo.ca. & de diuor.c.quanto.& c.gaudemus. Et quia ex matrimonio legitimo efficitur proles legitima, necesse est prolẽ inde natam esse legitimam, & quando ad fidem redierint tã parentes,quam filij non legitimari, sed legitimos iam existere.Cum autem arguebatur,ꝙ proles nata de tali copula non erat legitima,sed postea legitimabatur, ergo non erat matrimonium:conceditur argumentum,sed falsum est antecedens,: nam, non legitimatur de nouo proles illa. Ad decretalem illam dicendum, quod potest dupliciter intelligi. Vno modo de matrimonio contracto in gradibus vetitis apud nos:alio modo de matrimonio contracto cum repudiatis,vel cum pluribus.In primo casu est proles ipso iure legitima, quia nascitur de legitimo matrimonio,

& non legitimatur beneficio iuris. In secundo casu non est legitima, sed suadente vtilitate publica legitimatur beneficio iuris. Circa quod considerandum, quod istud cap. gaudemus. est pars alterius cap. gaudemus. de diuor. & alterius gaudemus. de conuers. coniu. vt patet ex suprascriptionibus eorum: ideo istud est exponendum iuxta sensum illius. cap. gaudemus. de diuor. vbi ponuntur tres casus dubitabiles de matrimonio infidelium, an sic copulati debeant manere post conuersionem ad fidem. Primus est, si infideles contraxerint in secundo, tertio, vel vlteriori gradu, qui gradus sunt apud nos vetiti constitutione canonica, & in hoc respondetur ibi, quod licitè, & liberè manebũt copulati significando, quod, si matrimonium verum fuerit ante conuersionem, per baptismum non dissoluitur. Secundus casus est, quando infidelis habet simul multas vxores, & cõuertuntur omnes, an manere possit cum omnibus illis, & respondetur, quod non, quia non potuit tenere matrimonium cum omnibus, sed cum vna tantum; & ideo illã solam habebit in conuersione. Tertius est, quando quis infidelis habens vxorem legitimam repudiauit eam, & accepit aliam, de qua suscepit filios, & conuertuntur ambo ad fidẽ, an manere simul poterint. Et respondetur, quod nõ, quãdiu vixerit repudiata, quia illa est legitima vxor, nisi illa renuat cohabitare conuerso, aut non sine contumelia Creatoris, aut vt eum pertrahat ad mortale peccatum. In primo casu horum est matrimonium verũ, de diuor. cap. quanto. ideo proles inde nata ipso iure est legitima, neque indiget alia legitimatione, & in isto casu non intelligitur illud cap. gaudemus. In secundo autem casu, & tertio matrimonium non tenuit, sed fuit adulterium, ideo proles inde nata erat illegitima, & tamen in fauorem fidei legitimatur per conuersionem ad fidem ipso iure, & hoc est verum, quòd fit legitimatio suadente publica vtilitate, id est, fauore fidei; quia si non iudicarentur legitimi illi, qui prius inter infideles reputabantur legitimi, distraherentur a conuersione, ne putarentur deterioris conditionis, & non est mirandum, quod hoc concedatur cõuersis ad fidem, cum etiam non conuersis maiora concedantur, scilicet, quod, si quis ex concubina genuit filios, per subsequens matrimonium cum eadem efficiuntur illi legitimi. eod. tit. cap. tanta. Sed considerandum, quod licet fauore fidei, reputentur legitimi, qui non erant: nõ tñ reputabuntur, nisi illi, qui tales esse credebantur, dum infideles essent: nam in illis duobus casibus putatur inter infideles esse matrimonium, scilicet, si vnus accipiat plures vxores, quia talis est consuetudo Paganorum, in cap. gaudemus. etiam repudiata vxore accipere aliam licitum reputatur, nõ solum secundum Paganos, sed etiam apud Iudæos, ideo & prolem inde natam putant legitimam, quia de matrimoniis veris nõ potest esse, nisi proles legitima. Si tamen infideles suscipiant proles, quæ secundum eos non reputentur legitimæ, vt si de concubinis, vel ex illis, cum quibus secundum eos contrahere non licet, non legitimabuntur in conuersione ad fidẽ. Et patet, quia istud ponderatur in alle. cap. gaudemus. scilicet, qui in secundo, vel tertio, vel vlteriori gradu secundum opinionem istorum matrimoniali contraxerunt affectu: ergo illa proles infidelium, quæ per aduentũ fidei debet legitima reputari, debet esse nata de matrimonio, aut vero, aut credito, secundum intentionem eorum, qui contrahunt, aliàs semper manebit illegitima.

De legitimatione prolis priuilegium in cuius fauorem detur. Quæst. CLXXI.

SED obiicietur, quod sit inconueniens, quia sic maior fauor seruaretur eis, qui non conuertũtur, quam eis, qui conuertuntur, cum inter infideles legitimi efficiantur non nati ex matrimonio superueniente matrimonio in alleg. c. tanta. & inter infideles non legitimantur, nisi ex matrimonio nati. Dici potest vno modo, quod istud priuilegium, quod fidelibus conceditur de legitimando prolem illegitimam, datur in fauorem matrimonij, & item extenditur ad infideles per cõuersionem: nam si infidelis genuit filios ex cõcubina, & postea contrahit cum ea, erunt illegitimi, quãdo conuersi fuerint, idem si in infidelitate geniti essent illi ex concubina, & post conuersionem acciperet eam in vxore

F virille, legitimarẽtur filij, si tamen infidelis existens ex cõcubina prolem gignat, & cum ea contrahat, postea manẽs in infidelitate, non legitimatur proles. Et ratio est, quia beneficium illius cap. tanta. non extenditur ad infideles: causa est, quia sicut, qui sentit onus, debet sentire emolumentum: ita qui non sentit onus, non debet sentire emolumẽtum; sed infideles non sustinent onus constitutionum canonicarum de matrimoniis, nam constitutionibus canonicis non arctantur in cap. gaudemus. de diuort. ergo neque participabunt in emolumentis, vel beneficiis earundẽ constitutionum. sed legitimatio illegitimæ prolis superueniente matrimonio est beneficium illius constitutionis canonicæ, tanta. ergo non participabunt infideles hoc beneficio. Aliter potest dici ad argumentum principale, quod maior est fauor fidei, quam matrimonij; nam seruatur in cõuer-

G sione ad fidem illud, quod in superueniente matrimonio: nam illi, qui non sunt legitimi, neque ex matrimonio nati, sunt legitimi in conuersione, quia natus de secunda vxore post repudiatam primã illa viuente non nascitur de matrimonio, & tamen legitimatur per cõuersionem, similiter nati de pluribus vxoribus simul habitis ab eodem viro nõ nascuntur de matrimonio, & tamen legitimi sunt secundum sensum supra datum. Secundo, & præcipuè, quia aliquid fit, quod nõ est inter infideles: vt, si quis non coniugatus accipiat prolem de soluta, legitimatur illa per sequens matrimonium cum eadem, si tamen ille sit coniugatus, & viuente coniuge prolem suscipiat de soluta, cum qua contrahat, mortua vxore, non legitimatur proles. eod. cap. tanta. Eodem modo, si non esset coniugatus, & de coniugata acciperet prolem, cum qua mortuo viro illius cõtraheret,

H non efficeretur proles legitima, & tamen inter infideles istud fit superueniente fide, vt si quis habebat multas in vxores simul, aliquæ illarum erant non vxores, & tamen omnium legitimantur proles. Idem, si quis repudiata legitima accepit aliam, vel repudiatam ab alio accepit, & habuit inde prolem, in omnibus his casibus legitimatur proles, & tamen in omnibus his casibus accipitur proles de vxore aliena, vel coniugatus gignit ex non sua: ergo maior fauor est hic, quam inter fideles per beneficium illius, cap. tanta.

Sed potest obiici, quod non sit hoc maius, quàm inter fideles: nam istud prouenit propter ignorantiam, quia infideles putant esse in his casibus matrimonium, & ideo consequenter prolem legitimam, si autem acciperent prolem, quæ apud eos putaretur non legitima, non legitimaretur

I per conuersionem, vt supra dictum est. Ignorantia tamen etiam inter fideles fecit prolem legitimam, vt si aliqui cõtraxerunt in gradu affinitatis, vel consanguinitatis vetito nescientes; vel aliquis putans mortuam vxorem verisimiliter contraxit cum alia, & in similibus, in quibus potest interuenire error, licet matrimonium non sit, proles inde nata reputatur legitima: qui filij sunt legitimi. cap. ex tenore. quod pro tunc reputabatur illud esse matrimonium. 34. q. 2. cap. cum per bellicam. Sed diceretur, quod non est idem, sed semper maior fauor ex parte infidelium conuersorum, quia in infidelibus est error iuris in casibus dictis; in ipsis autem fidelibus in casibus datis est error facti, error autem iuris non excusat, error verò facti excusat, & tamen in errore iuris legitimatur proles conuersorum, ergo maior fauor eis datur.

K Dici potest, quod non est verum, quod non est iste in infidelibus error iuris, sed potius facti, cum secũdum statum illorum non censeatur illud ius; vel si dicamus, quod illud est ius, & ideo ignorant ius; dicendum, quod est error inuincibilis pro illo statu, cum cognitio huius iuris depẽdeat ex cognitione fidei, qua non habita, non possunt scire se errare; ideo quantum ad hoc excusantur, & iudicatur proles legitima. Potest igitur dici, quod primum dicebatur, scilicet, quod disparata sint priuilegia illarum duarũ constitutionum. s. cap. tanta. & cap. gaudemus. & vtraque gaudent infideles in conuersione secundum modum supra datum, ideo maior est fauor conuersionis ad fidem, quàm matrimonium.

Ex prædictis apparet, quod si infideles contrahant solũ in gradibus inter nos vetitis, non legitimatur proles sua per aduentum ad fidem, sed prius erat legitima ipso iure.

Si au-

Si autē infidelis simul multas habuerit vxores, aut contraxerit cum repudiata ab alio, vel ipse repudiata legitima cō traxerit cū alia ea viuēte, proles hinc natæ sunt illegitimę, & per aduentum ad fidem legitimantur beneficio canonis illius gaudemus. & hoc in fauorem fidei, Istud tenet Glos. eiusdem cap. gaudemus. sic & doctores Iuristæ.

Intentionem, & verum intellectum cap. gaudemus exprimit, & argumenta superiora soluit, Quæstio. C L X X I I.

DICENDVM autem, q̄ istud est verum sine dubio, & tamen non videtur ista esse intentio illius ca. gaudemus. q̄ distinguantur isti casus, sed q̄ in primo casu, s. quando infideles contrahunt in gradibus a canone vetitis, & hoc patet ex littera, quia ad exprimendum illum sen B sum deberet litera esse generalis, vt nullus casus in ea expri meretur, sed diceretur prolem de infidelium coniunctionibus natam, cum secundum ipsorum opinionem matrimoniali contraxerint affectu, post fidem receptam vtilitate pu blica suadente legitimā volumus reputari, & tunc compre henderentur omnes casus, in quibus infideles matrimonio inter eos credito prolem suscipiunt, sed dicitur prolem de infidelium coniunctionibus natam, cum secundo, vel tertio, vel vlteriori gradu secundum illorum opinionem matrimoniali contraxerunt affectu, legitimam volumus reputari, ergo videtur, quòd ad illum casum, quo in his gradibus contrahitur, extendatur dispositio huius c. gaudemus.

Est dicendum, q̄ præcedentia vera sunt, q̄ in omnibus tribus casibus supra positis proles infidelium sit legitima, in primo ipso iure, in alijs duobus per beneficium huius c. C gaudemus. eo modo, quo Doctores illud intelligunt, & bene, licet litera de solo primo casu in cortice sonare videatur, accipiendo tamen literam eo modo, quo iacet, dicendum, q̄ non concludunt argumenta facta supra q. 169. *Ad primum argumētū.* Ad primum dicendum, q̄ verba ibi posita sonant dispensationem, & tamen non est dispensatiua legitimatio, sed ipso iure legitima est talis proles; vtitur tamen Papa ibi illis verbis non ad signandum id, quod verè fit, sed ad ostendendum id, quod nobis fieri videtur: nam nos si in talibus gra dibus contraxissemus, non posset inde nata proles esse legi tima, nisi legitimaretur; cum igitur infideles transeant in nostrum ritum, videtur, q̄ idem de eis deberet iudicari, & sic dicitur volumus legitimam reputari, non quidem legitimam faciendo, sed legitimam ostendendo eis, qui de hoc dubitare rationabiliter poterant. Si tamen acciperetur in D duobus secūdis casibus, bene diceretur, volumus, quia per hoc legitimaretur, cum non esset ipso iure legitima. *Ad secūdum argumentum.* Ad secundum dicendum, q̄ reputari est verbum iuris, & signat id, quod ius confert, etiamsi natura non contulisset, & est, q̄ non legitimus habeatur pro legitimo, vt si non sit legitimus quantum ad veritatem, & habeatur, vt legitimus, quantū ad iura legitimorum, & hic propriè accipitur quā tum ad duos casus vltimos, in quibus non est proles legitima, & legitimatur beneficio iuris, quod est legitimam reputari. Accipiendo quantum ad primum sensum, vel casum, per hoc verbum, reputari, tollitur dubium, & non cō fertur ius, sed dubitatur a fidelibus, an tales deberent haberi, vt legitimi, & respondetur, q̄ sic, scilicet, quia ipso iure sunt legitimi, cum de legitimo sint matrimonio nati, ideo vt legitimi habebuntur. *Ad tertium argumentum.* Ad tertium dicendum, q̄ istud ma E xime signat legitimationem, cum dicitur, vtilitate publica suadente, quia est causa motiua ad concedendum hoc, & ideo accipitur melius in secundo, & tertio casu, in quibus non erat proles ipso iure legitima, quia non de matrimonio nata, ideo legitimatione eget, quam æquum est dari in fauorem fidei, & hoc est suadere vtilitatem publicam, s. vt facilius conuertantur.

Et tamen dico, quòd adhuc in primo casu potest hoc accipi: nam licet esset matrimonium, & ideo ipso iure proles inde nata esset legitima, vtitur Papa his verbis quantum ad nos: nam secundum nostram consuetudinem non pote rat talis proles ipso iure legitima esse, sed ex beneficio iuris, & quia conuersi debent nobiscum eundem modum vi uendi habere, sicut fidem eandem acceperūt, videtur etiā, quod inter eos non poterat talis proles esse legitima, nisi le A gitimaretur, & ad satisfaciendum, vel condescendendum huic modo credendi, dicitur, quòd reputatur legitima suadente vtilitate publica, i. conuersione ad fidem. Et patet hoc, nam etiam in his, quæ ipso iure talia sunt, significat Papa aliquid concedere in fauorem fidei, sicut de diuor. cap. gaudemus, vbi est iste idem casus, quia illa decretalis, & ista sunt eadem. Simile ponitur, scilicet, quòd matrimonium sit verum, quod contrahitur inter infideles in gradu secundo, tertio, & vlterioribus, & q̄ non potest per aduentum fidei dissolui, & tamen dicitur, q̄ in fauorem fidei permittuntur tales copulati, cum dicitur, & in præmissis gradibus a paganis matrimonium, quo ad eos licitè sit contractum, qui constitutionibus canonicis non arctantur; in fauorem præsertim christianæ religionis, & fidei, a cuius perceptione per vxores se deseri timentes, viri possunt facilè reuocari: fideles huiusmodi matrimonialiter copulati liberè possunt, & licitè remanere coniuncti, cum per sacramentum baptismi non soluantur coniugia, sed crimina dimittantur. Nam hic multa sunt, quæ significant matrimoniū de se esse legitimum, vt cum dicitur, quòd licitè est contractum ab illis, qui in illis gradibus non impediuntur contrahere, vtpote nulla cōstitutione canonica arctante eos. Etiā, quòd sit matrimonium legitimum, concluditur. ibi, quia possunt licitè, & liberè remanere copulati, quod significat ipso iure licere, & non per dispensationem, vel fauorē aliquem. Et quòd plus est, quia non solum licitè tales manēt iure suo copulati, immo nullus potest eos separare, cum dicatur, quod per baptismum tollantur crimina, & non coniugia, & tamen cum his omnibus addidit, quasi rem impertinentem, immo potius aduersam, quòd in fauorem fidei præsertim hoc permittitur, vel fit; & tamen certum est, q̄d hic nullus fauor erat necessarius. Sed dicendum est, quòd his verbis vtitur Papa ad significandum, quòd etiam solus fauor fidei faceret, quòd manerent copulati isti conuersi, si alię causę sufficientes non occurrerent, & tamē occurrunt, ideo non est multum necessarius ibi fauor fidei: in pręsenti autem, ita est quātum ad istum casum, quia cum matrimonium verum sit inter infideles, est proles ipso iure legitima, & ideo in conuersione non indiget legitimatione aliqua, & tamen si indigeret legitimatione, decerneret eam legitimam per conuersionem suadente æquitate, vel vtilitate publica.

Ad quartum argumentum quæstionis 169. Quæst. C L X X I I I.

AD quartum dicendum, q̄ matrimoniū inter infideles verū, & legitimum est, cum contrahitur in secūdo, & tertio, & vlterioribus gradibus, & ideo proles inde nata legitima est. Cum autem dicitur, secundū eorum opinionem; dicendum, quòd istud nihil minuit de veritate matrimonij. Nam verè contrahitur matrimoniū inter infideles, de diuor. capit. quanto. & in istis gradibus, scilicet, secūdo, & tertio, si contrahatur inter eos, est verum, & licitum matrimoniū, eod. tit. cap. gaudemus. vbi primū dicitur: vtrū Pagani vxores accipientes in secundo, vel tertio, vel vlteriori gradu sibi cōiunctas, sic coniuncti debeant post conuersionem simul remanere, vel ab inuicē separari, & postea additur, & in præmissis gradibus a Paganis licitè sit cōtractū, qui cōstitutionibus canonicis non arctantur: & ita ostenditur, quod ibi sit legitimū matrimoniū, non solū quantū ad opinionem infidelium, sed et quantū ad veritatē, cum ostēdatur ibi causa huius veritatis, scilicet, q̄ infideles non arctantur cōstitutionibus canonicis, & ideo illis nō obstātibus, ita licitè cōtrahunt in his gradibus, ac si nullo modo essent vetiti, & tamen si nullo modo essent vetiti, tam apud nos, quam apud eos, in his gradibus esset legitimum matrimoniū; ergo cum apud eos nō sint vetiti, quia cōstitutionibus canonicis nō arctātur, erit verè legitimum matrimoniū, vnde non dicetur, q̄ sit matrimoniū secūdum eorum opinionem, quasi non sit secundū ueritatē: immo est secundū veritatē.

Sed quia dicitur ibi, q̄ secundum ipsorum opinionē matrimonialiter contraxerunt, est considerandum, q̄ aliquando infideles contrahunt secundum ueritatem, aliquādo secundum eorum opinionem. Primum est, qn̄ contrahunt in gradibus, in quibus nos contrahimus: nam nulli homini illicitum

licitum est contrahere in gradibus, in quibus fideles contrahunt eo, q fideles in pluribus gradibus abstinent, quam infideles, vnde matrimonium, quod apud nos reputatur legitimè cōtractum, reputabitur a fortiori inter omnes alias gentes. Etiam contrahunt infideles licitè, ac legitime, quando contrahunt in gradibus permissis secundum leges suas, aut consuetudines, etiamsi apud nos illiciti sint, sicut quando Iudæi contrahunt in secundo, & tertio, & quarto gradibus, qui secundum legem Moysi, & leges Paganorum liciti sunt ad contrahendum, & est tunc matrimonium legitimum, & verum non solum quantum ad eorum opinionē, sed etiam quantum ad nostram, & quantum ad veritatem, nam nos asserimus tale matrimonium inter eos valere, quāuis inter nos non valeret, & ita accipitur, de diuor. cap. gaudemus. Aliquando est matrimonium secundum opinionem infidelium, & non est secundum veritatem, vt quando infidelis accipit multas in vxores, nam putat omnes esse vxores, & filii omnium reputantur legitimi, ac si essent verè vxores, & tamen non sunt, quia non potest matrimonium contrahi cum multis simul, cum sit contra Christi sētentiam: etiam si repudiet infidelis vxorem, & aliam accipiat, putat esse matrimonium cum illa: & quę, cum repudiatur, contrahit, putat esse matrimonium, quia leges suæ, & consuetudines hoc habent, & tamen non est hoc matrimonium secundum veritatem, sed adulterium, vt colligitur Mat. 5. & 19. c. & de diuort. c. gaudemus.

Cum autem dicitur extra qui filii sint legit. cap. gaudemus. de infidelibus, q secundum eorum opinionem in secūdo, tertio, & in vlteriori gradu matrimonialiter contraxerint, non est accipiendum in isto secundo modo, quia tunc nequaquam esset matrimonium inter eos, sed ipsi solū per errorem putarent, & tamen in illo casu verum est matrimonium, quia isti non arctantur constitutionibus canonicis. de diuor. cap. gaudemus. Ideo dicendum, q accipitur secundum eorum opinionem .i. secundum eos, vel eorum cōsuetudinem .s. quantum ad eos tenet matrimonium, & tamen quantum ad nos non teneret .i. si inter nos taliter contraheretur matrimonium, et hoc apparet, quia, vt dictum est, vtrunque .c. gaudemus. est idem: ideo verba vnius debent intelligi per verba alterius, sed in c. gaudemus. de diuor. dicitur. & in præmissis gradib. s. secundo, tertio, et quarto, a Paganis. quo ad eos matrimonium licitè sit contractū, qui constitutionibus canonicis non arctantur .i. quantū ad eos, vel inter eos tale matrimonium tenet, quia nō sunt eis illi gradus vetiti, cum non arctentur constitutionibus canonicis. et inter nos .s. non teneret, quia isti gradus sunt vetiti constitutionibus canonicis, quibus nos arctamur. Ergo cū in c. gaudemus. qui filii sint legit dicitur secundum eorum opinionem matrimoniali contraxerunt affectu, est intelligē dum .i. quantum ad eos, vel secundum eos .s. ipsi potuerunt in talibus gradibus contrahere, & nos non possumus.

Ad quintum argum q 169. Ad quintam rationem dicendum vno modo, q dictum Glo. non est per assertionem, sed in argumentum, quia postea ibidem declarat, q filii nati de infidelibus ipso iure sūt legitimi, et ita non legitimantur, nec illa opinio præstat eis occasionem legitimandi. Alio modo potest dici, q Glo. non loquitur specialiter in isto casu. ca. gaudemus, sed generaliter. s. q opinio de matrimonio non facit legitimam prolem, quando matrimonium non est verum, sed beneficio iuris reputatur legitima, vt eo. tit. c. ex tenore, & tale est quantū ad proles natas de matrimoniis reputatis ab infidelib. quæ nō sunt vera matrimonia, vt quādo habet infidelis multas in vxores, aut quando repudiata legitima contrahit cum alia, vel alius cum repudiata: nam in his omnib. putant infideles esse matrimonium, & non est: de diuor. ca. gaudemus: ideo nec proles est legitima, et tamen ista eorum ignorantia, vel error pręstat occasionem legitimandi prolem, & legitimatur beneficio iuris per conuersionem ad fidē, vt colligitur ex eodem c. gaudemus qui filii sunt legitimi, secundum verum intellectum Gl. & Doctorum.

Quid requiratur, vt matrimonium infidelium sit legitimum. Quæst. CLXXIV.

EX præcedentibus autem colligitur, quòd ad hoc, quòd sit matrimonium licitè contractum, et legitimum inter

F inter infideles, non requiritur, nisi quòd contrahant secundum suas leges, aut cōsuetudines, et nō requiritur, quòd Pagani contrahant in gradibus licitis secundum legē Moysi, sed solum, quòd sint liciti secundum leges ipsorum Paganorū: vnde si taliter fuerint copulati, etiamsi in aliquo gradu prohibito inter Iudęos, iudicabitur eorum matrimonium legitimum, et si conuertantur, permittentur ab Ecclesia manere copulati in illo gradu, quia sicut Pagani non arctantur constitutionibus canonicis; et ideo licitè contrahūt in secundo, tertio, et quarto gradibus, in quibus non licet nobis contrahere, de diuor. cap. gaudemus. ita non arctantur lege Moysi: ideo licebit eis contrahere in gradibus vetitis lege Moysi, nisi sint vetiti lege Christi, vel lege naturæ, quę omnes obligat, sed lex Christi nihil de gradibus dixit, ergo solum attendendum est, an sit aliquis gradus vetitus

G iure naturę; quia in illo nō tenebit matrimonium, nec permittetur copulatio.

Lex Christi nihil dixit de gradib. matrimonij.

Ex hoc etiam aliud infertur, scilicet, quòd quomodocū que matrimonium tenuerit inter infideles, si conuertantur ad fidem, manebunt sic copulati, quia Baptismus non tollit coniugia, sed crimina tollit, in alleg. cap. gaudemus. cū ergo prius tenuisset matrimonium inter infideles, tenebit etiam post conuersionem.

An infideles coniuges conuersi ad fidem permittantur manere copulati in quocunque casu, si contraxerint secundum leges, & consuetudines patriæ suæ. Quæst. CLXXV.

H SED quæreretur, an in omni casu infideles coniuges conuersi ad fidem permittantur manere copulati: dubiū autem est, quia interdum copulantur in gradibus propinquissimis. Dicendum, q, aut matrimonium est contractum intra gradus concessos Iudæis, aut extra, si in gradibus illis, non est dubitatio aliqua: quin maneant licite copulati, quia certum est, q matrimonium potuit tenere, cū Deus hos gradus Iudæis concesserit, & concessum ab eo licitum sit: aut contrahitur extra illos gradus, & tunc aut cō trahitur inter ascendentes, & descendentes, vt si filius cū matre contrahat, vel pater cum filia, nepos cum auia, auus cum nepte: nam isti non computantur in gradu aliquo, cū sint ascendentes, & descendentes, & gradus solum computentur inter transuersales 35. q. 5. c. ad sedem. aut contrahitur in aliquo gradu, vtpote in primo, s. inter fratrem, & sororem, aut in quocunque gradu affinitatis. Si primo mo-

I do, dicendum, q non permittentur copulati taliter contrahentes post conuersionem, quia istud non est matrimoniū, sed incestus, & flagitium, si autem obijciatur, q fuerit matrimonium legitimum, quòd contraxerint secundum mores patriæ suæ; & non requiritur aliud ad hoc, q matrimonium sit legitimum, dicendum, quòd non permittūtur manere copulati, quia matrimonium istud, cum contractum fuit, non tenuit; nam si tunc tenuisset, infallibiliter diceretur postea tenere, cum baptismus non soluat coniugia, & consequenter permitterentur copulati manere, & quia nemo disiungere potest, quos Deus coniunxit, sed non tenuit istud matrimonium, quando contractum est, quia non fuit legitime contractum.

K Et quando obijcitur, quòd fuit secundum leges, aut consuetudines patriæ; dicendum, q si contra legem, aut consuetudinem patriæ contractum esset, in quocunque gradu contraheretur, reputaretur illegitimum & tamen si secundum legem, aut consuetudinem patriæ in tali gradu contractum est, aut cum tali persona, non potuit legitimum fieri, eo quòd non fuit verè contractum per legem, vel consuetudinem patriæ; nam neq; lex, neque consuetudo esse potest contra ius naturale. Nam se ipsum negat, qui contra ius naturale agit, & quicquid constituatur contra ius naturale, non merebitur nomen legis, sed vocatur secundum Arist. lib. 5. Ethi. apostediasmenos, id est, lex carens ratione, & ita non est lex: Et ita quando Semiramis Regina Assyriorum constituit licere mulieribus accipere filios in viros, non fuit illa lex, sed nefas; et ideo nō excusabatur cōtractus per talē legē, sicut si statueretur, q liceret cuilibet cognoscere vxorē alterius, aut inferre ei vim; nulla enim lex efficere hoc posset iustum, similiter, neque cōsuetudo hoc efficere potest, quia maior est aucto-ritas

Gradus matrimonij nō computātur inter ascēdētes, et descendentes, sed solū inter transuersales.

Infideles si cōtrahant inter ascendentes, et descendentes, cum versi ad fidē non permittuntur manere copulati.

Semiramis non excusatur de matrimonio.

Filio ff suam legem. Consuetudo cōtra ius naturæ est corruptela.

ritas legis, quàm consuetudinis cum consuetudo succedat A legi,& pro lege accipiatur, quando lex deest, cum ipsa sit legum interpres, de consuet.cap.cum dilectus:& tamē lex non valet contra legem naturæ:ergo multominus consuetudo;immo si aliqua fuerit consuetudo contra ius naturę, non vocabitur consuetudo,sed corruptela.eod.cap.cū tanto.& quantò diutiorniori tempore fuerit obseruata, tantò deterius erit, quia tantò magis peccatum generabit.eod.c. & de consang.& affin.cap.non debet: ergo talis lex reputatur,vt non lex,& consuetudo reputatur, vt non consuetudo, vnde manet, q talis contractus sit factus sine auctoritate legis,& consuetudinis; & iam sit illegitimus, & consequenter non debeant permitti taliter contrahentes cum ad fidem conuersi fuerint:nam si legem, aut consuetudinem vocamus omne, quod populus aliquis in vsum deduxit,& consensu cōmuni approbatur,sequeretur incōueniē B tia: nam diceremus tunc licitum esse Sodomiticum vitium, cum apud quosdam barbaros pro malo non reputetur,& æqualiter licere iudicetur virum tangere,& feminam cognoscere,similiter scimus barbarorum, Aetiopumque multos esse, qui matrimonio non vtantur,sed omnib. mulieribus indifferenter misceantur sine vllo fœdere coniugali,vt sunt Garamantes,sicut asserit Solinus in Polistor. cap.de Aetiopibus; & tamen si tales conuerterentur ad fidem non permitterentur commisceri omnibus, sed cogerentur matrimonijs vti.Sic autem est de quacunque lege, vel consuetudine, quæ inter ascendentes,& descendentes matrimonia constituit:nam non est lex, sed abusus,cum sit contra ius naturæ, secundum quam debetur aliqua reuerentia cognationi, quæ tamen tota abolebitur,si concedamus inter ascendentes, & descendentes fieri matrimonia. C

Infideles, si contrahant cum personis vetitis in lege Moysi propter affinitatem,vt socrus cum nuru,&c.secundum consuetudinem patriæ suæ conuersi ad fidem non separabūtur, sed matrimonium censebitur ligitimum. Q. CLXXVI.

SI autem infideles copulati fuerint secundum legem, aut consuetudinem terræ suæ in aliquo gradu consanguinitatis,aut affinitatis,dicendum,quòd solum manet dubium de primo gradu, scilicet, inter fratrem, & sororem: nam ceteri gradus consanguinitatis permissi sunt ad contrahendum in lege Moysi, & ideo etiam in alijs gentibus poterant esse liciti. Sed quid de gradibus affinitatis? Dicendum, quòd de affinitate minus dubium est, quia affinitatis gradus non sunt vetiti, nisi propter consanguinita- D tem, sicut dicit August. & habetur 35. quæst.3.c.si vir.s.si vir, & vxor non iam duo, sed vna caro sunt,non aliter nurus est deputanda,quam filia,& ideo si consuetudo sit, vel lex apud aliquos infideles matrimonium contrahi cū omnibus personis vetitis in lege Moysi propter affinitatem, vel cum pluribus earum,non videtur esse contra ius naturæ:ideo potest tenere talis lex, aut consuetudo, & consequenter matrimonium contractum cum talibus iudicabitur legitimum; ideo in conuersione non separabuntur,sed licebit eos manere copulatos.

De primo gradu consanguinitatis.i.fratre, & sorore videtur esse dubium,an possit per legem,vel consuetudinem esse licitum,& videtur dicendum,q si aliqui infideles taliter copulati conuerterentur ad fidem, inter quos consuetū esset sic copulari, non deberet dirimi matrimonium, quia E potuit esse legitimum, cum sit contractum iuxta mores patriæ.Nec est mirādum talem legem esse apud infideles aliquos, cum etiam apud Romanos, qui inter omnes Gentiles maximè ratione vtebantur, & politia,talis lex esset, quæ diu obseruata est; & vsque ad tempora Gregorij aliqualiter manebat, sic dicit Gregorius, & habetur 35.q.3.capit. quædam lex.s.quædam lex Romana permittit, vt siue frater,& soror, seu duorum fratrum germanorum,seu duarū sororum filius,& filia misceantur,&c.

De infidelibus certum est, q non tenentur constitutione canonica de gradibus nostris, de diuor.c.gaudemus. Neque etiam lege Moysi, quia illa neminem nūc obligat, & quando tenebat, solos Iudæos obligabat, sed sola lege naturæ,& lege Christi:lex vero Christi hoc non vetat: itaque de lege naturæ est dubium,an sit contra eam.Et videtur dicendum,q non.Primo,quia Deus in principio seculi fecit copulationem de fratre, & sorore,nam filii Adæ inter se miscebantur,cum nulli alij essent, tamen,si hoc secundū se esset illicitū, instituisset Deus aliter genus humanum.s. in plurib.indiuiduis,vt nō contraherent fratres,vt supra dictum est, & tamen non fecit,ideo significauit non esse secundum se malum.

Secundo patet,& efficacius, quia,quando Gregorius voluit prohibere talem copulationem,non dixit, q esset contra naturam,quod tamen dixisset,vt esset dictum suum firmius,& manifestiorem iustitiam contineret,& tamen non dixit,sed solum, q ex talibus copulationibus paucæ proles proueniebant.s.experimento didicimus ex tali cōiugio prolem non posse succrescere, ergo non significauit esse contra naturam,& ita non erit illicitum infidelibus, quibus talis est consuetudo coniungi in his gradibus:nisi quis dicat, q Gregorius significauerit aperte istam copulationem esse contra ius naturæ,& contra Dei voluntatem, in quantum dixit, experimento didicimus ex tali coniugio prolem non posse succrescere.s.Deus maledixit huic copulæ,& illud in effectu ostendit, in quantum non permittit inde crescere prolem,sicut quando maledixit ficulneæ, ait,nunquam ex te nascatur fructus in sempiternum,Matth.21.& Mar.11. cap.sed dicendum, quòd non stat,quia ibi loquitur Gregorius de coniugio primi,& secundi gradus, scilicet,fratris,& sororis,& filiorū duorū fratrum, & tn̄ secundus gradus in veteri testamēto erat à Deo permissus,& licitus iudicatus; ideo non erat contra voluntatem, neq; talis copulatio maledicta:voluit tamen Gregorius dicere,q illa copulatio nō erat multum honesta: maximè in nouo testamento, ideo q non liceret Christianis cōtrahere in his gradibus. Sed dicendum,quòd licet inter aliquos Gentiles istud liceret cōmuniter,inter alios erat illicitum;et legibus vetabatur,sic inducit Ouidius,lib.9.Meta.in verbis Biblidis amantis fratrem suum Caunum; vbi omnia se habere dicebat,nisi q Caunus erat frater suus:nam ex hoc dicit scelus esse illi iūgi,si tamen inter aliquos Paganos esset consuetudo, vel lex,q coniungerentur fratres, si ad fidem conuerterentur, videtur, q essent permittendi sic manere, quia matrimonium inter eos a principio tenuerat, quod per baptismum non dissoluebatur.

Quare leges seculares sanctorum Imperatorum non permiserint Iudæos, & alios infideles contrahere secundum legem Moysi, scilicet, in secundo,tertio,& quarto gradu:tamen leges canonicæ,scilicet,Ro. Ecclesia permiserint:& de causa istarum legum,& an fuerit æquius permittere,quàm vetare. Quæst. CLXXVII.

OCCASIONE autem præcedentium adhuc est aduertendum,q,cum de diuor.c.gaudemus.et de cōsang.et affinit.c.de infidelibus.dicitur,q si infideles copulati in secundo,tertio,et vlteriori gradu ad fidem conuertantur,permittuntur sic copulati,non est intelligendum,q hoc dicatur quasi ecclesia approbet per hoc legem Moysi, in qua ponuntur isti gradus, in quibus liceat contrahere, quia lex Moysi iam transiit,.i.cessauit;ideo nemo tenetur ad obseruantiam eius, neque ipsi Iudæi, qui in ea viuunt immo obseruatio eius est iam mortifera, quia qui in lege putat se iustificari,non habet partem in Christo: ad Galat. 5.capit. sed dicitur illud ad ostendendum, q tunc infideles conuersi ad fidem permittuntur manere in suis coniugiis, quando copulati fuerunt legitime, ita vt matrimonium teneret, eo q matrimonium non soluitur per Baptismum: vnde si tenuit,dum contractum est inter infideles, tenebit post conuersionem;si autem non tenuit, dum contraheretur,non permittuntur copulati, qui conuertuntur, scire autem an matrimonium tenuerit inter infideles, vel non, dum contraheretur, ex nullo alio habetur, nisi an secundum leges eorum reputaretur licitum, vel non: si enim legibus eorum conueniat, licitum est,alias nō,et tamen secundum infidelium leges tam Iudæorum, quam Paganorum licitum est contrahare in secundo, tertio,et vlterioribus gradibus;ideo si sic contrahant iudicatur matrimonium legitimum, et verum, et non dissoluitur; si aliter,i.in alijs gradibus contrahant, quam leges suæ permittunt

mittũt, non est verum matrimonium, & in tantum iudicatur matrimonium contractum per leges infidelium legitimum, & verum, in quantum non est contra legem Christi, vt supra dictum est, & patet in cap. gaudemus. F

X. q. 174 Sed circa hoc aduertendum, quia infidelium quidam sunt liberi, alij sunt sub potestate fidelium; qui sunt liberi, reguntur proprijs legibus, qui contrahunt secundum leges suas, & consuetudines, & matrimonium sic contractũ est legitimum, vnde si tales ad fidem conuertuntur, manent sic copulati, in allegato c. gaudemus. Si autem sunt subiecti fidelibus, viuunt legibus, quas eis fideles imponunt, quas licitè ponere possunt tanquam subditis, & possunt eis dare leges de matrimonio, secundum quas contraheretur inter eos matrimonium legitimum, & si non contraxerint secundum illas, non erit matrimonium, sed fornicatio, & quando conuersi fuerint non permittentur sic copulati, cum non sit matrimonium.

Redditur causa, et motiuũ dictorũ in ca. gaudemus.

Quomodo leges seculares humanæ Imperatorum non permiserint Iudæos contrahere secundum legem Moysi.
Quæst. *CLXXVIII.*

SED in hoc est aduertendum, q leges humanæ voluerunt totaliter Iudæos reducere ad obseruantiam Christianorum; et ideo non permiserunt eos contrahere secundum legem Moysi, sed secundum consuetudinẽ Christianorum, vt patet. C. de Iudæ, et cæli. l. nemo Iudæorum. §. Nemo Iudæorum morem suum in coniunctionibus, neque iuxta legem suam nuptias sortiatur, neque diuersa sub vno tempore coniugia conueniat. Ex quo apparet, q non licebat Iudæis contrahere in secundo, tertio, & quarto gradu, sicut neq; nobis licet. Etiam non licebat repudiare vxores, neque repudiatas ab alijs accipere, neque habere in eodem tempore multas vxores, quia nihil istorum nobis licet. Sed sciendum, q canon mitius se habuit cum Iudæis, quam lex secularis; nam permittit eis contrahere in omnibus illis gradibus consanguinitatis, & affinitatis, in quibus lex Moysi permittebat, sed non permittit contrahere cũ repudiatis, neque repudiare, neque simul plures vxores habere. Primum patet, quia de consan. & affini. c. de infidelibus. & de diuor. ca. gaudemus. dicitur, q Pagani, vel infideles, qui contraxerunt in quarto, & tertio, & secundo gradu, permittantur permanere copulati, quia licitè in his gradibus contraxerunt, aut verum fuit matrimoniũ inter eos, & tamen cum Ecclesia vetuisset Iudæis, & Paganis subditis temporali dominio fidelium cõtrahere in his gradibus, non licitè contraherent, & ideo qñ conuerterentur, non liceret eis manere sic copulatos, quia non essent coniuges, & tamen permittuntur manere: ergo ostenditur, q licitè contraxerint, & ita etiam non vetuit. Secundum patet, quia, si Paganus cum multis simul conuertatur coniugibus, non permittitur cum eis, quia dicitur, q non est matrimoniũ, nisi cum vna, etiam si quis repudiata legitima accipiat aliã, cum qua ad fidem conuertatur, non permittitur cum ea copulatus quandiu repudiata viuit; de diuor. cap. gaudemus, & tamen si iudicasset hic esse matrimonium, permitteret manere in conuersione.

Cur ecclesia non vetuerit primum gradum, & vetuerit secundum. *Quæstio.* *CLXXIX.*

SED dicetur, quòd etiam non vetuit primum & vetuit secundum istorum. Dicendum, quòd secundum non fuit necessarium Ecclesiæ prohibere, nec tamen potuit permittere, quia minor nõ potest dispẽsare in lege superioris, quia nõ põt ipsum soluere, vel ligare, de maio. & obe. c. cũ inferior, & seruus nõ iubet fieri, qđ dominus vetat. 28. q. 1. c. sic enim. Christus autem vetuit fieri ista, ideo Ecclesia nõ potuit dispensare, vt fierent; nam Christus vetuit dari repudium, & accipi repudiatam ab alio, & etiam vetuit vxorũ pluralitatẽ, vt colligitur Matth. 5. & 19. & ostensum fuit supra, cum autem a Christo istud vetitum esset, nõ oportuit, q postea Ecclesia illud vetaret, neq; vetuit, quia satis vetitũ erat, cũ illud Christus vetuisset, sed obseruat Ecclesia ꝓhibitionẽ Christi indicans nõ esse coniuges eos, qui contra illam prohibitionẽ fuerint copulati, & ita qñ Paganus cõ-

In q. 27.

F uertitur cũ multis vxoribus, vel cum illa, quam accepit, repudiata legitima, nõ permittitur sic manere in alle. ca. gaudemus. Sed primũ permisit Ecclesia, quia Christus illud nõ vetuit, neque erat per se malum; non. n. determinauit Christus gradus aliquos, vel personas ad contrahendum, & iõ in nullo gradu contrahitur contra eius prohibitionẽ. Etiã non erat per se malum, quia non erat contra legem naturę contrahere in his gradibus potissimum cum Deus olim Iudęis in lege Moysi istos gradus concessisset ad contrahendum, cum illos non vetuerit, Leuit. 18. cap. & ideo potuit Ecclesia permittere hoc, quod non erat necesse prohiberi.

Lex humana an possit tollere matrimonia, quæ iam legitima contracta sunt. *Quæst:* *CLXXX.*

G SED quæretur, quomodo potuerit lex humana vetare matrimonium, quod inter infideles erat: nam videbatur in hoc agi contra legem Dei, quia quos Deus coniũxit, homo non separet: ergo neque lex humana, quæ ab homine vigorem accipit. Etiam maioris virtutis, atque efficaciæ est sacramentum Baptismi, quod a Christo est, quã lex humana, & tamen per Baptismum non tollitur matrimonium infidelium 28. quæst. 2. c. siquis habuerit. & de diuor. capit. gaudemus, ergo multominus poterit hoc facere lex humana.

Dicendum, q lex humana non potest tollere matrimonia, quæ iam legitimè contracta sunt, sed potest facere, ne de cetero taliter contrahatur. In primo casu, qñ matrimonium causatum est, efficitur vinculum indissolubile, cum a solo Deo causetur, ideo nemo poterit illud prohibere, aut H tollere, nisi Deus; hæc significatur, cum dixit Christus Matth. 19. cap. Quos Deus coniunxit, homo non separet: in illa enim coniunctionem significatur vinculum matrimoniale, quod Deus superinduxit contrahentibus; hoc est enim coniungere; & quia si Deus claudit, nemo aperit, & si Deus aperit, nemo claudit; ideo, si ipse ligauit, nemo potest soluere; vnde nec lex humana conatur hoc facere. Et etiam per sacramentum Baptismi non soluitur matrimonium; quia Deus non est spiritus discordiæ, vel cõtrarietatis prima Corin. 14. sed ab eo est sacramentum Baptismi, & ipse firmauit matrimonium coniungendo contrahentes: ergo nõ tollit vnum per alterum, sed ambo simul manent.

Quare vetetur in aliquibus gradibus contrahi, cum ita in illis contrahere malum non sit. *Quæst.* *CLXXXI.*

I SED dicetur, cum licitum sit contrahere in talibus gradibus, in quibus contrahunt infideles, quare vetuit illis lex hoc, aut quomodo potuit? nam videtur illicitum fieri, cum id, quod licitum est, vetatur.

Dicendum, quòd non est hoc inconueniens, quia, si cuilibet licito opponeretur solum illicitum, non posset prohiberi licitum, quin committeretur illicitum, & tamen aliquod licitum est, cui licitum opponitur, sicut seruare virginitatẽ, & non seruare, sed nubere; non enim opponuntur, vt bonum, & malum, sed vt maius bonum, & minus bonum, sic dicitur 1. Corin. 7. Qui dat, vel cõiungit virginem suam, bene facit, & qui non coniungit, melius facit. Hoc modo potest alicui prohiberi, quod est licitum, & concedi aliud licitum, quod melius sit, & tunc lex nihil iniustum facit, sed po- K tius conducit ad perfectionem. Ita autem fuit de lege, quæ vetuit matrimonia Iudæorum, quantum ad id, quod non seruatur: nam quantum ad id, quod seruatur, mandauit rem necessariam, quam non licebat transgredi, vt quod nõ haberent multas vxores simul; quantum ad id, quod non seruatur, scilicet de gradibus mandauit rem honestiorem, eã, quam Iudæi efficiebant, nam honestius est abstinere a secundo, tertio & quarto gradu, sicut nos abstinemus, quam coniungi in illis, quod Iudæi faciunt, & ideo vetando Iudæis illud licitum, quo vtebantur, indixit aliud licitum magis honestum.

Cum autem quæritur, quare non concesserit Iudæis vti cerimonijs suis in contrahendo, dicẽdum, q fuit primo propter reuerentiam religionis Christianę; vt subderentur ei infideles obediendo consuetudinibus eius. Secundo ad ostẽdendum, q non sunt liberi, sed serui Christianorum, vt ex-

Quare prohibitum sit Iudæis vti suis cærimonijs.

tra

nis in contrahendo. trà de Iud.& Sarace.c.& si Iudeos, & ideo nõ concedit eis proprijs legibus viuere, sed legibus eorum, quibus subditi sunt,& sic voluit lex illa, quòd in coniunctionibus matrimonialibus sequerentur consuetudinem, & regulas Christianorum,& non suas.

Sed quæretur; quid fuerit melius, an permittere Iudæis contrahere in secundo, tertio,& quarto gradu, tam affinitatis, quam consanguinitatis secundum legem Moysi, vel cogere eos ad tenendum in matrimonio talem ritũ, qualem seruant Christiani.

Dicendum, ꝙ quantum ad vnam partem illius legis melius fuit prohibere, quam permittere; quãtum ad alterum equius,& rationabilius est permittere, quam vetare. Primũ patet, quia vetatur ibi vxorum pluralitas apertè, & tacitè vetat̃ repudiatio vxoris,& acceptio alterius,& acceptio repudiatæ ab alio: ista enim, vel prohiberi debuerunt, vel saltem prohibita obseruari; nã Christus id vetuerat, & quod ille vetuit, nemo potuit concedere, immo tenentur omnes obseruare, & ob hoc Domini temporales debẽt cogere infideles sibi subditos ad hæc obseruandum, nam infideles, qui sunt sub dominio temporali fidelium, nullos alios iudices habent, qui possint, & debeant eos pro suis excessib. castigare, sed quicquid fit contra legem Christi, peccatum est, ideo temporales Domini, siue sint seculares, siue ecclesiastici, debent punire infideles pro talibus, & cogere eos, ne talia committant, ideo si Iudæus, vel alius infidelis repudiauerit vxorem, coget eum Dominus temporalis recipere repudiatam, & puniet eum, quia repudiauit, similiter si acceperit multas vxores, coget eum Dominus dimittere omnes præter primam, & pro delicto ipsum puniet. Qualiter autem ad Dominos temporales, & ad quos pertineat punire infideles, & pro quibus excessibus, & quibus pœnis, declaratũ est latius in libello nostro de Saracena muliere, quæ transiuit ad ritum Iudaicum. Et si in puniendo infideles pro his excessibus contra legem Christi sint negligentes Domini tẽporales, Deus irritatur contra eos de Iudæis,& Saracen.cap.& si Iudæos.

Aequius fuit permittere Iudæis contrahere in secundo, tertio,& quarto gradu, quam illud vetare, propter quinque rationes. *Quæst.* CLXXXII.

SECVNDVM est, ꝙ æquius est permittere, quam prohibere, & aliqui dicunt istud ideo fieri, quia Iudæi in illo obseruabant legem Dei, Deus enim illa eis concesserat, impedire autem obseruationem legis Dei est peccatum, ideo non licebit impedire eos in talibus. Dicendũ, ꝙ istud non stat. Primo, quia istud non est impedire legem Dei, quia lex Iudæorum iam desiit esse lex,& nunc neq; est lex Dei, nec lex vllo modo, ideo impedire obseruationem eius non est impedire legem Dei: sed eo tempore, quo durabat peccabant, qui impediebant obseruationem illius, sicut fecit Rex Achã, qui clausit portas domus Domini, vt non offerretur in altari Dei, sed in quodam alio, vt patet infra lib.4.16.cap.& lib.2. Paralip.28.& 29.cap. similiter & Antiochus illustris peccabat, quia cogebat Iudæos non circuncidi,& cessare à tota obseruatione legis Dei,& manducare carnem suillam.1.lib. Machabæo.cap.1.

Secundo potest dici, ꝙ etiamsi duraret lex Moysi cogendo Iudæos ad non contrahendũ in secundo, tertio,& quarto gradu consanguinitatis,& affinitatis, si nihil vltra ageretur, non esset turbare obseruationem legis Dei, cum nihil contra illam ageretur. Si autem quis cogeret Iudæos contrahere in primo gradu consanguinitatis, turbaret obseruationem legis Dei, cum in hoc gradu non concesserit Dominus copulari; sed cogere ad non contrahendum in secundo gradu est cogere ad maius bonũ, quam lex Dei iubeat, & istud nõ est aduersum legi; non est ergo ista ratio, quare non liceat hoc prohibere.

Sed dicendum, ꝙ eis ista permittuntur, Primo, quia nulla vtilitas est in prohibendo, & superuacuum est conari ad id, quod nullo modo prodest: patet, quia Iudæi contrahendo in illis gradibus non peccant, quia non agunt contra legem Christi, nec contra legem naturæ, cum istę leges non vetent istud: etiam non agunt contra legem canonicam, quia constitutionibus canonicis non arctantur: ergo

A in nullo peccant: etiam nobis in nullo præiudicant cõtrahendo in his gradibus, ergo superuacuum est prohibere, lex autem non debet esse superuacua.

Secundo, et præcipue, quia non debemus Iudæos cogere ad fidem suscipiendam, de baptismo.& eius effectu.cap. maiores.et de Iud.& Sar.c.sicut Iudæi, et tamẽ si cogemus eos cessare a cærimonijs status sui, nihil aliud esset, nisi cogere eos ad transeundum ad fidem, cum status infidelium sine determinatis cærimoniis esse non possit.45. dist.c.qui sincera. ergo in nulla cærimonia sua deberent impediri.

Tertiò, quia nos debemus conari, vt conuertantur infideles ad fidem, non tamen vim eis inferendo directè, vel indirectè, sed ratione, et doctrina, et beneficijs in alleg.ca. qui sincera,& ideo debemus benefacere eis etiam corporaliter, vel temporaliter, sicut Apostolus dicit ad Galat.6.ca.

B dum tempus habemus operemus bonum ad omnes, maximè ad domesticos fidei.i.fideles: ergo aliquo modo voluit benefaciendum esse infidelibus, & tamen, si cogimus eos dimittere suas obseruationes, magis exasperabuntur: ergo permittendi sunt in eis, vnde & canon prouidit Iudæis non nocendum esse.s.vt nullus occideret, aut percuteret eos, aut diriperet bona eorum, sine iudicio terrenę potestatis, et nullus in festiuitatum suarum celebratione eos lapidibus, vel fustibus percuteret: etiam cœmiteria eorum nemo inuadat: nemo sepulcra effodiat, de Iudæ. et Sarace. cap. sicut Iudæi.et C.de Iudæ.et rel.l.nullus tanquam.

Quarto, quia intentio ecclesiæ est Iudæos non turbare in suis bonis consuetudinibus, quas hactenus habuerunt in alleg.c.sicut Iudæi.et tamen contrahere in his gradibus est obseruatio Iudæorum, quam a principio in ipsa lege ha

C buerunt; ergo non sunt turbandi in ea. Istam regulam dedit Gregorius in alleg.c.qui sincera. et postea confirmauit eam Clemens tertius in alleg.c.sicut Iudæi, et hoc cõcedit ecclesia Iudæis, quandiu ipsi pacificè manserint non prorumpentes in contumeliam Christi, vel religionis Christianæ de Iudæ.et Saracen.cap.et si Iudęos, et cap.in nonnullis, nam si illicita committere voluerint, non permitterẽtur eis, quæ quõdam erant licita. C.de Iudæis, et relig.l.Iudęos quosdam.

Præcipua causa, cur Iudæis non impediantur cærimoniæ, & matrimonia. *Quæst.* CLXXXIII.

SED præcipua in his causa est, ne videantur cogi ad veniendum ad fidem, quod fieret cogendo eos cessare a

D cærimonijs suis, et hoc præcipue quãtum ad illa, quę multum sunt necessaria illi statui, vt circuncidi, etiam obseruare festiuitates suas, et sabbatum, et alias, et ob hoc Gregorius, cum vetaret impediri Iudæos in suis cærimonijs, specialiter dixit de festiuitatibus suis.45. distinct.cap.qui sincera.s.omnes festiuitates, feriasq; suas, sicut hactenus tam ipsi, quam parentes eorum per longa colentes tempora tenuerunt, liberam habeant celebrandi, obseruandique licentiam: et Clemẽs postea, cum dixisset, ꝙ nullus turbaret eorum bonas consuetudines, quas hactenus habuerunt, specialiter dixit de festiuitatibus.s.ꝙ in festiuitatum suarum celebratione nullus eos lapidibus, aut fustibus turbet in alleg.cap.sicut Iudæi. Et hoc multum prudenter attendit lex humana, cum vetuit eis copulationem matrimonialem secundum suam cõsuetudinem: nam nihil de lege eis vetuit

E obseruare: nã contrahere in secundo, tertio, et quarto gradu non est in lege præceptum, sed in lege permissum; est autem necesse implere præceptum, sed non est necesse vti permisso: si autem iussisset lex in illo gradu copulari, non vetuisset lex humana: vnde de ceteris eorum cærimonijs nihil immutauit, sed seruari permisit, et perturbantibus pęnas adiecit, et, ꝙ plus est, fauorem dedit ad obseruationem cærimoniarum: non solum enim festiuitates permisit obseruari, sed etiam iussit, vt nemo Iudæos die sabbati in iudicium vocare posset, et vocati nõ tenerentur cõparere. C.de Iudæ.l.die sabbato. Et illo die nemo Iudęos potest cogere ad aliquid faciendum, et idem est de reliquis festiuitatibus, quas Iudęi obseruant ead.l.interdicitur die sabbato, aut reliquis.s.diebus, quibus Iudęi cultus sui reuerentiam seruant, neminem aut facere aliquid, aut vlla ex parte conueniri debere pręcipimus. Et quoniam Iudęi cultum suum in

in Synagoga sua impendunt, voluit lex immunem esse ab onere hospitii.s.q. curiales non possent, aut illi, qui priuatorum hospitiis hospitantur, Synagogam occupare. C. de Iudęi.l.in Synagoga.s.in Synagoga Iudaicę legis, velut hospitio merito irruentes iubeatur emigrare, quos priuatorū domus non religionum loca habitationum merito conuenit attingere. Et istud fuit rationabiliter factum: Iudęi siquidem totum cultum superstitionis suę in Synagoga exhibent, quę si permitterentur occupari iure priuati hospitii, indirecte vetarentur cultum suum impendere, & viderentur iam cogi cessare a ritu iudaico, & reuerti ad fidem Christi, sed hoc non licet, ideo debuit Synagoga gaudere immunitate, & non subire onera priuatarum domorum. Idem videtur dicendum de domo cultus Saracenorum, quæ Mesquita vocatur uulgariter: nam illa etiam domus religionis vocabitur eo modo, quo Synagoga vocatur domus religionis: nam quantum ad veritatem non est domus religionis, sed execrationis, sed quantum ad opinionem Iudęorum, vt dicit ibidem Gloss. Accursij: sic autem est de Mesquita, quam Saraceni putant esse locum sacrum, maxime, quia lex illa dicit pluraliter loca religionum, & includit omnem religionem tam vetam, quam falsam: vera autem religio sola Christiana est, in qua Deus colitur, alię autem non sunt religiones, sed ab eis, qui eas tenent, esse putantur. Sed quare non cogamus Iudęos venire ad fidem, et an possimus, aut quare saltem non cogimus eos cessare ab exterioribus cęrimoniis infidelitatis, et quę sint bonę consuetudines Iudęorum, et quid requiratur ad hoc quòd nos permittamus Iudęis aliquam consuetudinem, et in quo debeant puniri, et per quos, et qualib. pęnis, latè diximus in libello nostro, cuius titulus est de Saracena, quę transiuit ad ritum iudaicum.

An probationes, & argumenta Innocentij Tertij posita in ca. gaudemus. quibus vnitatem vxoris semper fuisse, ostendere conabatur, responsio adaptatur.
Quæst. CLXXXIV.

EXPLETIS his redeundum est ad respondendum rationibus Innocentii Tertii in capit. gaudemus. quibus ostendere nitebatur, quòd nunquam licuerit vxorum pluralitas, nisi ex speciali Dei reuelatione, vel dispensatione: quæ rationes factæ sunt supra q. 28. sed vt ibidem dictū est, duo circa hoc considerantur: primum, quòd visum est necessarium Innocentio asserere pluralitatem vxorum nunquàm licuisse, & vnde moueatur: aliud est, quòd illud rationibus probet. Primum iam visum est eadem quæstione, & in præcedentibus, quòd non sit illud necessarium. Est igitur nunc respondendum argumentis in contrarium: & dicit primo in alleg. cap. gaudemus. (verum hoc absonum videtur, & inimicum fidei Christianæ.) Hoc concedere debemus, & ideo nunc pluralitatem vxorum non permittimus inter fideles, neque etiam inter infideles subiectos Christianis, & ideo si infideles habentes plures vxores, vtpote qui potestati fidelium non erant subditi ad fidem conuertantur cum omnibus mulieribus, non permittuntur omnes illas retinere in vxores, sed solum primam, quæ est legitima vxor in alleg. c. gaudemus. ipsos vero infideles subditos fidelibus non permittimus habere plures vxores simul, vt patet. C. de Iudæ. & reli. l. nemo Iudæorum. Sed ratio, quare hoc sit inimicum fidei Christianæ, & absonū, non est, quasi semper fuerit illicitum, & omnino contra ius naturæ, aut semper a Deo vetitum, sed quia est contra prohibitionem Christi: Matth. 19. & 5. cap. vt supra declarauimus: ex tempore enim, quo Christus hoc docuit, & iussit, est inimicum fidei Christianæ asserere licitam vxorum pluralitatem. Secundum est, cum dicitur (cum ab initio vna costa in vnam feminam fit conuersa) Ex ista vnitate infert debere esse vnam vxorem vnius viri. Dicendum, quòd hinc nihil probatur: nam quòd femina fuerit de costa viri, non fuit ad significandum matrimonialem vnionem, vel vnitatem, sed ad hoc, quòd voluit Deus totum genus humanum esse ex vno. Nam potuisset creare, aut formare simul multos viros, & multas feminas, sicut fecit in animalib. in quibus simul creauit multa indiuidua non dependentia vnum ex altero; vel potuisset saltem facere simul vnum virum, & vnam fe-

Vide & sup. q. 143.

Primū dictum Inn.

Inq. 27.

Secundū dictū Innocen.

F minam, ita vt non esset formata femina de viro, sed ambo de terra: & tamen neque istud voluit, sed vnum solum formauit de terra, & ex illo feminam: hoc autem fuit, quia voluit ipse in specie humana, quæ est excellentior omnib. corporalibus, ostendere quandam admirabilem dignitatem, quæ non esset in alijs, s. vt quemadmodum ex Deo, qui vnus est, omnia per causalitatem, ita ex vno homine esset tota species tam materialiter, quam efficienter, & sic femina debuit esse ex viro, & ex ambobus postea omnes, manente tamen ista ratione significationis poterat Deus multas feminas ex eodem viro ex vna costa, vel ex multis costis formare, & vnam tantum formauit. Sed dicendum, quòd ex hoc nihil probatur; nam opus diuinum distinctum est ab opere naturę, & generationis, & quia natura non potest ex se ipsa habere initium, præsupponit opus diuinum, quod est

G opus creationis. Et ad hoc, quòd ista opera sint impermixta, & neutrum sit superuacuum, oportet, q. opus diuinum in eo præcedat, in quo non potest natura, vbi autem illa potest, permittenda est agere. Natura autem, sicut non potuit producere primum virum, ita neque potuit producere primam feminā, quia ambo simul sunt principium per propagationem, quilibet autem vir, & femina posteriores, aut præter istos potuerunt per propagationem educi, ideo nō erat conueniens ad ostendendum istam vnitatem, quòd de Adam multę feminę producerentur, sed vna. Nam Adam erat principium per materiam, nobilius autem participaret rationem principij, si esset causa efficiens, quod per generationem fit, & tamē si duę, aut tres feminę ex eius costis producerentur, procederent ab eo solum, vt a principio materiali. Cum autem procedunt ab eo omnes feminę, & viri, tā

H per rationem materię, quam efficientis, quod fit per generationem, nobilius procedunt, ideo sic potius procedere debuerunt, prçter primam, quę non potuit aliter procedere. Adhuc est alia causa; Deus. n. produxit feminam, quia erat ad propagationem necessaria cum dixit faciamus ei adiutorium simile sibi: Gene. 2. cap. & tamen ad generationem sufficiebat vna femina vni viro, & potissimum illa, quam Deus formauerat, cui virtutem suę benedictionis contulerat, vt esset fęcunda in prole, ideo non fuit conueniens plures formari ex costa viri.

Ex formatione feminæ ex vna costa nō probatur pluralitatē vxorū esse illicitam.

De hoc latius dixit.

Tertium dictum Innocen in sua Decretali. ex quo etiam non probatur intentum. Et an ex illis verbis Gen. propter hoc relinquet homo patrem, probetur vnitas vxoris in matrimonio.
Quæst. CLXXXV.

I TERTIVM erat, quia dixit (& scriptura diuina testetur, quòd propter hoc relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suę, & erunt duo in carne vna, nec dixit adhęrebit vxoribus, sed vxori, & nō dixit tres, vel plures, sed duo) ista verba sumuntur ex eo, quod habetur Gen. 2. cap. & Matth. 19. & ista dixit ibi Christus. Et aliquis diceret, quòd ex his necessario probatur, quia Christus ista verba dixit, & ad verba sua non potest, neque debet responderi, quia firmissime vera sunt.

Dicēdum, quòd ista verba sunt Adę, vt colligitur Gene. 2. capit. & sunt Dei, vt Christus testatur Matth. 19. vterque enim ea dixit, & tamen ex his non ostenditur, quòd de-

K beat esse vnitas vxoris in matrimonio. Et hoc patet, quia istud, aut colligeretur ex intentione Christi ista verba inducentis, aut ex vi, siue significato verborum, sed neutrū est. De primo patet, quia Christus non induxit ista verba ad ostendendum vnitatem vxoris, sed ad ostendendum indissolubilitatem matrimonij, & quia non liceret dare libellum repudij: nam ista quęstio ibi introducta fuerat a quibusdā Iudæis, an liceret homini dimittere uxorem suam quacunque ex causa, & Christus respondit, quòd non, sed solum ex causa fornicationis. Ista enim quęstio ibi proposita fuit a Pharisæis tentantibus eum, & ad hanc Christus respondit, cum dixit, non esse dimittendam, nisi causa fornicationis, & ad hoc replicauerunt Pharisęi postea dicentes: Quid ergo Moyses mandauit dare libellum repudii, & dimittere? Et Christus respondit, quoniam Moyses ad duritiā cordis vestri permisit vobis vxores vestras dimittere, ab initio autem non fuit sic. Et ita in toto hoc non fuit quęstio vlla proposita de vxorum pluralitate, nec ad illam Christus respondit,

sed quidquid fuiterat ad quæstionem de non repudianda A vxore,& si aliqua verba ibi sint,quæ significent non esse licitam vxorum pluralitatem,tamen saltem non inducebantũr ad istam dubitationem principaliter;& ideo ex intentione Christi ibi nõ potest significari illicitã vxorũ pluralitatẽ.

Ex verbis Dei Gene.2. & repetitis a Christo Matth. 19. non phatur' pluralitatẽ vxorum illicitã.

Neque etiam ex viribus verborum istud inducitur,nisi aliquid vltra addatur,circa quod sciẽdum,quod ista verba bis dicta fuerunt.Primo per Deum,& Adam.Gene.2.c. secũdo repetita sunt per Christum respondendo ad quæstionem Pharisæorum Matth.19 ca. Innocentius autem non debet arguere ex eis,vt a Christo repetita sunt,sed inquantum a principio dicta sunt a Deo, nam si argueret de eis solum , vt repetitis a Christo etiamsi in eis appareret aliquid , ex quo destrueretur vxorum pluralitas,nõ haberet illud vim, nisi ex tempore,quo Christus hæc dixit,& ita non concluderet Innocentius vxorum pluralitatem semper fuisse illi- B citam,quod ipse intendit,sed solum esse illicitam ex tempore Christi,quod nos asserimus,& confitemur.

Si autem arguat ex verbis illis,inquantum dicta sunt a Deo a principio seculi,si ex eis aliquid habeatur de pluralitate vxorum;bene inferret,quòd semper fuit illicita vxorum pluralitas.Sed dicendum,quòd ex illis verbis,quæ habentur Genes.2. Et dicta sunt a Deo , & postea repetita a Christo Matthę.19.nõ infertur aliquid de pluralitate vxorum,& illo modo inducit ea Innocentius in ca.gaudemus. ideo nihil inde probat,sed verum,ꝙ cum illis addidit Christus alia verba,quæ habentur Matth.5.ca.& 19. ex quibus apparet esse illicitam vxorum pluralitatem , sed ista verba non habentur Gen.2.c.neque fuerunt dicta a Deo ab initio,ideo non negatur vxorum pluralitas ex verbis,quæ inducit Innocentius. C

An Iudæi repudiantes vxores peccarent mortaliter , vt dixit Innocent.& Iurista. Quæst. CLXXXVI.

SED dicet aliquis,quòd saltem inferretur,quòd non liceret inde repudiare vxores , & ideo repudiando semp peccarent Iudæi,& quicunque repudiarent , quia agerent contra voluntatem Dei verbis expressam.

Opi. Inno. & Iurisperitorũ.

Aliquis dicet , quod verum est hoc , quod repudiantes vxores semper peccabant mortaliter,& ita nĩ infertur inconueniens,& sic tenent multi Iuristæ , sic tenet Innocentius de diuor.cap.gaudemus:est enim illa Decretalis Innocentij Tertij.Et quando postea commentauit eam Innocẽtius Quartus vir peritus in iure dixit super parte repudiauit,scilicet dato libello repudij , qui libellus, licet conces- D sum esset in lege,quod daretur propter maius malum vitãdum,nunquam tamen dare eum fuit licitum , & quod sacerdos interueniebat ad cognoscẽdum de hoc;probat hoc esse illicitum,quòd nunquam inter eos diuortij sententiã ferre debebat,immo quod minus est,non debet dicere forte permittimus,quòd vxorem tuam dimittas , sed poterat dicere lex permittit , quòd eam dimittas,sed non sine peccato tuo,& sic hodie ferẽda esset sententia in omnibus permissionibus,vbi est peccatum:sacerdos autem interuenit , ne quandocunque quis vellet,hunc libellum daret , sed in certis casibus tantum hoc licebat.

Sed dicendum,quòd hæc non sunt vera,neque hic quicquam erubescimus,quia Innocẽtius non scripsit diffiniẽs , vt Papa,sed exponẽs,vt Doctor,quem multi alij ante nos in alijs impugnauerunt,& nos hic non erubescimus, nec ti- E memus contradicere ei : non enim est verum , ꝙ peccaret mortaliter,qui repudiabat vxorem repudiando eam .

Primò,quia si peccaret mortaliter repudiando vxorem stante lege de repudiando,nihil prodesset illa lex : nam nõ esset plus,si non stante lege repudiaret quis vxorem , nam peccaret mortaliter;ergo melius erat tunc legem non dari de hoc,quam legem superuacuam esse.

Secundò,quia tunc nulla differentia esset inter non permissa & permissa,immo possent omnia dici permissa, quia sic etiam furari,adulterari,occidere innocẽtem diceremus permissa esse,quia poterat quis ista facere peccando mortaliter,& hoc est absurdum.

Tertiò , quia potius ista lex esset nociua : pararet.n. laqueũ animabus , quia fortè multi viri boni essent,qui si scirent non posse sine peccato repudiari vxorem,nõ repudia- A rent,quia tamen in lege dabatur eis facultas repudiandi , repudiabant,& sic esset lex eis occasio ad peccatum.

Quarto,quia dicitur Psal.18. lex Domini immaculata , & intelligitur de lege Moysi,quia nulla alia lex tũc a Deo erat data,& tamen.si quis faciendo, id quod in lege erat , peccasset mortaliter,fuisset lex immunda,& habens maculam;ergo repudiando vxorem non peccabat repudians.

Quomodo repudiare vxorem esset licitum apud Hebræos. Quæstio. CLXXXVII.

DICENDVM ergo,quòd repudiare vxorem fuit Iudæis licitum quandiu durauit lex veteris testamẽti,& dato ꝙ repudiatio esset contra legem naturæ determinate,quod non concedimus , & contra alia Dei mandata B priora,per illam permissionem,aut facultatem repudiandi datam ex lege Dei fieret licita repudiatio,ita ꝙ non peccaret repudians , quia alias nullius efficaciæ esset permissio Dei,quod est falsum . Et ita non est verum,quod dicebat Innocen.s. ꝙ licet esset concessum in lege , tamen semper erat illicitum.

Ad hoc tamen mouentur,qui hoc dicunt ex verbo Domini Matth.19.cap.ad duritiam cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere vxores vestras. Sed ex hoc non probatur,quòd repudiare vxores esset simpliciter malum , ita quod nullo modo posset esse bonum aut licitum,sed significatur,quòd non dimittere erat melius,& simpliciter bonum,& hoc statuendum erat.Et tamen Iudæi propter duritiam cordis non possent sustinere talem legem , sed potius vxores suas occiderent , ideo concessum est, quod di- C mitterent,& per istam concessionem factum est,ꝙ nõ peccarent dimittendo.

Sed adhuc,qui putant peccatum esse repudiare , dixerunt,quod erat sic de illa lege Dei,sicut de politico statu, in quo minora quædam mala permittũtur,ne maiora fiãt; etiam in ipsa lege recta,sicut nũc permittimus meretrices in ciuitatibus,ne omnia libidinibus conturbemus,sicut dixit Augustinus,& tamen per hoc non fit licitum meretricem esse,aut ad meretricem accedere , ita ergo Deus permitteret repudium,vt non sequeretur homicidium,& tamen repudiando peccaret repudians.

Deus ꝑ concessionẽ facit licitũ illud. qđ alias erat illicitum.

Dicendum,quod non stat,primo,quia non est simile de lege humana,& diuina:nã lex humana prouidet,in quantum potest,bono politico , quod si non potest sufficienter procurare per id,quod est simpliciter bonum,procurat il- D lud per id,quod non est bonum,& ideo permittit illicita , quia non potest illa,quæ permittit, ex quadam necessitate facere licita:si enim posset,faceret licita esse ; Deus tamen potest facere esse licitum,quod voluerit: ideo per hoc , qđ Deus permittit.facit licitum , non enim videtur esse aliquid magis illicitum,quam occidere innocentem , & tamẽ si Deus iubeat aliquem occidere illum,non solum non peccat occidendo,immo peccabit non occidendo,siue occidere non volendo:& non solum est,si Deus aliquem iubeat , sicut iussit Abrahã occidere filium suum Isaac,& ille obediuit,sed etiam si solum det licentiam,dicens : Ego concedo tibi,quòd occidas talem hominem,si volueris , ergo; cũ Deus expresse concesserit libellum repudij dari, per concessionem istam faceret istud esse licitum,etiamsi alias esset illicitum.

E Secundo,quia etiam non est similitudo in hoc ad mala; quæ permittuntur in lege humana:nam aliud est permittere non puniendo , aliud est permittere fieri aliquid statuendo.Primo modo ex permissione non iudicatur aliquid esse illicitum:secundo modo licitum ostenditur , & sic est de hoc,quod est in ciuitate meretrices esse,& meretricibus adhærere.Nam istud est illicitum;& ideo lex humana permittere illud dicitur,non quidem statuendo,vt sint, aut expressam licentiam eis dando,vt maneant,& hominibus,vt eis misceãtur:nam nulla lex humana hoc facit : esset enim turpis,& iniusta talis lex,sed solum lex , cum nouerit esse meretrices in ciuitate,non punit illas, id est,non iubet puniẽdas,sicut iubet occidi fures,& adulteros, & ideo dicitur lex illa permittere meretrices , & non permittere adulterium,aut furtum.Et tamen lex Dei expresse statuit de repudiando vxorem:Deuteronomij 34.cap.immo & aliquando

Lex humana ꝑmittit meretrices esse . non statuendo , vt sint, aut expressam

licentiā eis dando, vt maneāt & hab. vt misceātur eis, sed solū eas non puniendo.

quando monet repudiandam esse Malach.cap.2.ergo ista permissio ostendit licitum esse opus ante permissionem, siue saltem post permissionem: et ita non erit peccatum repudiando vxorem data illa lege.

Tenentes, quòd repudiantes vxores peccarent, quid debeant dicere secundum opinionem quorundam.
Quæst. CLXXXVIII.

SI tamen aliquis vellet dicere, quòd repudiare vxorem semper fuerit illicitum, & peccarent mortaliter Iudæi repudiantes vxores, ad hoc, quòd non videretur superuacua omnino lex illa, deberent dicere, quòd lex illa aliquid operabatur, & dicerent, quòd Deus statuerit Iudæis leges, per quas regerentur, non solum in quantum ordinabãtur ad Deum, vt Deum, & Creatorem, & quem colere debebant, sed etiam in quantum erant quidam populus, vt inter se conuenienter gubernarentur: & ideo quasdam leges daret, vt Deus, quasdam, vt Legislator politicus: esset autem ista lex de repudiando vxorem sicut lex politica cõueniens statui illius populi infimi, scilicet, vt repudiarent vxores, & per hoc, quòd concederet istud, non faceret rem licitam, sed adhuc peccarent mortaliter repudiantes vxores, & tunc prodesset ista lex. Primò ad euitãdum pœnam, quia, si non esset hoc concessum, & aliquis repudiaret vxorem, puniretur, sicut inter nos fit, nunc vero data lege illa, erat concessa impunitas repudianti, & hoc multum erat. Secũdo proderat ad hoc, quòd matrimonium solueretur, & istud videbatur esse præcipuum: nam si quis repudiaret vxorem, si matrimonium esset indissolubile, non dissolueretur accipiendo aliam, sed manerent coniuges, & fornicaretur accipiens aliam: & ipsa quoque, si ad alium transiret virum, fornicaretur: Matth.5.& 19.cap. sic enim nunc iudicamus, si quis vxorem suam repudiaret, siue inter fideles, siue inter infideles, vt patet de diuor.capitul.quanto.aliàs, gaudemus, Si autem Deus daret licentiam recedendi, vel repudiandi, per hoc dissolueret ipse matrimonium, quod ipse solus facere potest, si matrimonium ab illo iungitur, & efficitur semel indissolubile, & ita efficeretur, quod peccaret semel repudiando ille, qui repudiabat, & tamen postea non maneret in peccato, sed licite transiret ad secundam, & haberet eam, vt coniugem, & illa licitè alium acciperet in virum, soluto iam vere matrimonio, & ita lex non esset superuacua. Tertiò, quia Iudæi forte repudiarent vxores, etiamsi Deus hoc expresse nõ concederet, eo q illi consueti erant prius repudiare secundum leges, & mores Gentilium, inter quos viuebant, etsi Deus expresse non permitteret, dum tñ expresse non vetaret, iõ esset conuenientius exprimi licentiam repudiandi, quam taceri, quia si non exprimeretur, tenerent ipsi alium modũ non conuenientem repudiandi, dando autem licentiam illam expressit doctrinam de modo repudiandi, & se habẽdi ad vxorem repudiatam.

Et similiter isti dicerent de alijs in lege permissis, vt de dando pecuniam ad vsuram, & occidendo inimicum, antequam intrauerit in vrbem refugij nam volunt, quòd ista facere esset peccatum mortale facientibus, & tamen præstaretur aliquid per has leges, ita vt nõ essent superuacuæ. De vsura patet 23.cap. vbi prohibentur Iudæi dare vsuras

De vsura.

alijs Iudæis, & conceditur, aut permittitur dare ad vsurã extraneis, hoc autem primum proderat pro impunitate, nam, si hoc non esset expressum, puniretur Iudæus dans ad vsuram extraneo, sicut dans ad vsuram alij Iudæo. Secundò, vt non teneretur ad restitutionem: nam si hoc non esset concessum, esset vsura, sicut furtum, vel dolus, aut illicitus contractus, quo acciperetur res aliena; teneretur ergo vsurarius ad restitutionem, vt ergo videretur, quòd non teneretur restituere vsurariam pecuniam, fuit illa concessio legis, & tamen non tolleretur peccatum dantis pecuniam suam ad vsuram, et ita non esset superflua ista concessio.

De occidendo autem occisorem antequam intraret in vrbem refugij, nihil hic tangemus, quia istud quomodo liceat, et an liceat, vel illis liceret, declaratum est supra Numeri cap.35. Et per istum modum isti responderent ad inconuenientia, quæ nos supra quæst.186. contra hoc indu-

Ad vr- nes alis rius opi. q 187.

F cebamus. Ad primum diceretur, quòd non erat ista lex superuacua, quia licet non excusaretur per eam peccatum repudiatoris, fierent vtilitates suprapositæ. Ad secundum dicendum, quod non essent omnia sic permissa: nam furtũ adulterium, et alia, de quibus obijcitur, non essent permissa, quia licet in vtrisque sit peccatum, vni conceditur impunitas, et alteri non, et sic quantum ad vsuram, et furtũ: nam præter pœnam furti datur restitutio, in vsura autẽ neque est restitutio, nec punitur vsurarius.

Contra prædictam opinionem positam quæst. præceden.
Quæst. CLXXXIX.

SED dicendum, quòd non stat adhuc ista positio, licet videatur habere aliquem colorem, nam si verum esset

G id, quod dicitur, scilicet, quòd peccarent repudiantes, non erat alius modus ad soluendum inconuenientia, et faciendum, quòd nõ essent leges illæ superuacuæ, et tamen adhuc non stat, sed dicendum est semper, sicut supra. s. quòd Iudæi repudiantes vxores non peccabant, siue quia per se licitum erat repudium, siue quia licitum fieret ex ista concessione. Primò patet, quia non satisfit rationi tertiæ positæ supra quæst.186. scilicet, quòd pararetur animabus laqueus per talẽ legem, et per omnes similes, et tamen Deus talia non facit, sed potius è contrario tollit laqueum, vel offendicula ad peccandum.

In quæst. 186. 187.

Secundo, quia etiam lex Dei non esset immaculata, sed haberet maculas, quod est inconueniens.

Tertiò, et præcipue, quia non conuenit poni in lege Dei aliquid, quòd peccatum mortale inducat, nam Deus ordi-

H nat homines per legem præcipue ad se, et respectu vitæ æternæ, non autem respectu temporalis status, ideo tollit, vel tollere debet omnia impedimenta veniendi in ipsum, non est autem aliquod impedimentum ad hoc, nisi peccatum mortale, et ideo debet Deus tollere omnia peccata mortalia, nã si Deus omnia vitaret, et relicto vno, cum per illud vnum omnino homines a Deo elongarentur, ita vt in ipsum nunquam peruenirent, non plus erat vnum permittere, quam omnia: sed certum est, quòd Deus conatur auferre alia mortalia, ergo nullum permittet: dabat tamen leges illas, tam de repudio, quam de vsuris, ergo vtendo legibus humanis non peccabant Iudæi mortaliter.

Quartò, quia Deus cum multa diligentia voluit auferre idololatriam de Iudæis, et quædam alia peccata, hoc autem non faciebat quasi per hæc Deo noceretur, quia neq;

I cultus, quem ei impendimus, ei prodest; neque idololatria ei nocet, sed solum in quantum per hæc nos elongamur ab eo, quod nobis valde malum est, et tamen per quod libet peccatum tantum a Deo elongamur, quòd etiamsi vnum solũ habeamus, nunquam veniemus ad ipsum: ergo Deus nullum peccatum permittet, et tamen si vtendo lege illa peccarent Iudæi, Deus permitteret peccata quædam mortalia præstando auctoritatem ad ea: ergo vtendo illa lege, et similibus non peccabant.

Quintò, quia esset tunc lex Dei minoris perfectionis, aut nobilitatis, quam humanæ leges: licet enim leges humanæ aliqua mala permittant non puniendo, nullum tamen malum permittunt statuendo, i. dando expressam licentiam, vel auctoritatem ad illud faciendum, sicut supra diximus de meretricibus, quæ in ciuitate permittuntur, q̃a

K non puniuntur, tamen non datur eis expressa licentia manendi in ciuitate, neque aliquid de eis in legibus humanis dicitur, nisi in prohibitionem, s. vitando aliqua mala, quæ faciunt, aut q illa non faciant, sed non affirmatiue eis cõcedendo. Si tamen repudiare vxorem esset peccatum mortale expresse concederetur in lege Dei aliquid, quod esset peccatum mortale, ergo repudiando vxorem, quod Deus concessit, non est peccatum mortale.

qu. 187.

Leges humana aliqua mala permittūt non puniendo, nullum tamen malum permittunt statuendo, aut expressam licentiā dando.

Sextò, quia illa applicatio supra posita non conuenit intentioni Christi secundũ verba sua, nam dixit ipse Matth. 5. et 19. cap. quòd qui dimittit vxorem, fornicatur accipiẽdo aliam, et qui dimissam ducit, et etiam ipsa, quæ dimittitur, fornicatur si ad alium transeat: qui enim volunt peccasse eos, qui repudiabant vxores, fundant se ex illis verbis Christi, ideo necesse esset per illa, q non solum peccaret repudians dimittendo vxorem semel, sed semper esset

in peccato quandiu haberet aliam,& dimissa semper esset adultera,quandiu cum alio viro esset,& tamen applicatio supra posita dicebat,quòd solum peccaret dimittendo,tamen per licentiam legis solueretur vinculum matrimonij, ita vt ille non esset maritus repudiatæ,nec illa vxor eius, & ita de cetero ille acciperet aliam licitè,& illa alium,ergo neque illa applicatio stat.

Septimò, quia ista inter se non bene conueniunt: dato enim,quòd illud possibile esset,quod Deus tolleret vinculum,& liceret vtrique,id est,repudiatori,& repudiatæ con iungi alteri,tamen non conueniunt ista sibi ipsis, quia si Deus ex sola potestate sua dissolueret matrimoniũ, quod erat alias indissolubile,ad hoc, quòd licite coniungeretur alijs repudiator,& repudiata,rationabile erat dici,ꝙ ex ea dem potestate faceret licitum esse, ꝙ repudiator legitime repudiaret vxorem.i.sine peccato mortali,cum omnia pec B cata mortalia Deo repugnent.Alioquin daremus, ꝙ Deus fecisset per potestatem suam aliquid imperfectum, & ꝙ nullo modo prodesset.s.auferre vnum peccatum mortale, & dimittere aliud,cum tamen per vnicum peccatum, ita elongemur a Deo,& simus ei dissimiles, sicut per omnia, quia qui peccat in vno,factus est omnium reus,& illud est inconueniens.

Octauò quia incõueniens,& absurdum videtur,ꝙ Deus aliquam legem dederit,in cuius vsu esset peccatum mortale,cum ipse posset facere,ꝙ non esset ibi peccatum. Nam & lex humana,si posset,euitaret omnia peccata, & si aliquod est,quod non euitat,ideo est,quia non potest:nõ igitur concedetur hoc,quia tunc lex Dei esset minus bene data,quam lex humana.

Conclusio. Dicẽdum igitur ex prædictis,ꝙ sine esset repudiare vxo C rem per se licitum,siue non; constat,ꝙ post illam concessionem Dei non fuit Iudæis peccatum repudiare vxores, & sicut sine peccato eas repudiabant,ita licitè accipiebant alias,& repudiatæ licite transibant ad alios.

Impugnatur Innocẽtius Quartus in alio suo dicto super c.gaudemus.scilicet,quòd sacerdos interueniebat in repudio.
Quæstio. CXC.

DICEBAT vltra Innocentius, ꝙ sacerdos, qui in his interueniebat,nõ debebat inter eos proferre sententiam diuortij,immo non debebat dicere, permuttimus, ꝙ vxorem tuam dimittas, sed poterat dicere,lex permittit,quòd eam dimittas,sed non sine peccato tuo: ista non videtur esse vera.Primò,quia dicit,quod interueniebat sacerdos in his,quod non stat,Primò,quia istud esset, si libel D lus repudij deberet dari in certis casibus,& in alijs non:qđ putat Innocentius uerum,quia tunc ad cognoscendũ, an casus ille ibi esset,in quo liceret dimittere, deberet sacerdos,aut aliquis iudex interuenire ad iudicandum, & pronunciandum tamen nullus determinatus casus erat,sed secundum uoluntatem uiri,quandocunque uellet, dimittebatur uxor,ergo no erat ibi necessarius sacerdos in iudicẽ. Secundo,quia Deus dedit leges cærimoniales,ita præcisas, quod non oportebat eis quicquam addi,immo nõ licebat, sicut dicitur Deutero.12.cap.Et tamen Deuter.cap. 24.põ aliud lex de repudio,& nihil dicitur de sacerdote,igitur nõ interueniebat sacerdos in his.Tertio,quia si sacerdos inter E ueniret,ipse ferret sententiam diuortij approbãdo causam esse talẽ,pro qua secundum legẽ posset repudiari vxor, & tamẽ non dabat sacerdos,uel iudex sententiam,sed uir,nã ipse dabat libellum repudij Deutero.24.cap.ergo non interueniebat iudex. Simile patet in diuortio,quod secundũ Ecclesiæ consuetudinem celebratur: nam uir non dimittit ab uxore auctoritate propria,sed iudex Ecclesiasticus profert sententiam diuortij.eodem titu.cap.de illa. Et tamen

Ad motiuũ Inn. qui dicunt sacerdotem ibi interuenire,mouentur ex simili tudine nostri diuortij,sed leuis suspicio est ista,cum nõ habeatur aliquid ex lege,unde hoc colligatur,licet aliqui sint illud asserere,quos satis possumus contemnere. Cum autem dixit Innocentius, quòd sacerdos non dicebat;permitto,uel permittimus,ut uxorem tuam dimittas: uerum est,quia,cum non interueniret ibi sacerdos,nihil posset facere,& tamen si ibi sacerdos interueniret,nescio quare ista non diceret:nam sacerdos non ageret tunc propria auctoritate,sed esset minister legis,idẽ ageret eo mõ, quo lex,sed lex permittebat,idẽ posset ille dicere permitto,vel permittimus tibi vxorem tuam dimittere:nam si lex hoc permitteret fieri sine peccato,intelligebatur permissio sacerdotis sine peccato,& si lex cum peccato, sacerdos quoque cũ peccato permitteret: quia non aliud permittebat minister legis,quam lex.

Quando fieret repudium apud Hebræos.
Quæstio. CXCI

ADDIDIT etiam Innocentius,quòd sacerdos interueniebat,ne quandocunque quis vellet, hunc libellum daret,sed in certis casibus tantum hoc licebat: sed illud non videtur verum: nam non erat determinatus aliquis casus, sed solum pro voluntate viri erat repudiare uxorẽ.Et patet primò;quia si aliquis casus esset certus, exprimeretur ille in lege,quæ de repudio agit:& tamẽ nullus specialis casus exprimitur:ergo nullus erit talis. *Impugnat Innocentium alio dicto suo.*

Secundò patet, quia potius videtur ibi significare lex, quòd in omni casu liceret repudiare,& sola voluntas esset lex,quia dicitur Deutero.24.cap. Si acceperit homo vxorem,& habuerit eam,& non inuenerit gratiam ante oculos eius propter aliquam fœditatem,scribet libellum repudij,& dabit in manu eius,& dimittet eam.Et ideo quando cunque mulier non inueniret gratiam coram viro, poterat eam repudiare;sed nõ inuenire gratiam non habet causam determinatam,quia interdum vir bonam vxorem contemnit;ideo non erat vlla causa necessaria,sed solum sufficiebat,quod non placeret eam habere.

Tertio,quia idem significatur Malach.2. Custodite ergo spiritum vestrum,& vxorem adolescentię tuæ noli despicere:cum odio habueris dimitte,dicit Dominus Deus: & ita non erat aliqua causa necessaria ad hoc,quòd uir repudiaret uxorem,nisi quòd non placeret illi, uel contemneret eam;quia potius nolebat Deus,quòd dimitteret,quã quòd contemneret.

Sed isti,qui dicunt in solis certis casibus hoc licere, mouentur ex duobus.Primò ex modo diuortij,quod fit inter nos,nam non fit nisi ob causam fornicationis, sicut Christus dixit Matth.19.ita & tunc putabant fieri. Secundò, quia uidebatur esse iniustum,ꝙ mulier sine causa repelleretur a uiro,& ideo putabant,quòd aliquas causas legitimas allegaturus esset uir,quas teneretur probare ueras, & ad cognoscẽdum de ueritate,& legitimitate causarum debebat interuenire sacerdos:ita credit Innocentius,vt patet in prædictis. *Primũ argum. Innoc.* *Secũdũ argum.*

Sed ista motiua non stant:de primo patet,quia nostrum est diuortium,et non repudium:fertur enim per sententiã iudicis,et non per uoluntatem partis. Etiam petit diuortiũ uxor contra uirum,sicut uir contra uxorem:repudium autem dabat uir uxori,et non ẽ contrario:et in hoc non iudicabantur ad paria. *Ad primum.*

Item ex responsione Christi,et determinatione sua significatur:Matth.cap.5.Dictum est,quicunque dimiserit uxorem suam,det ei libellum repudij:ego autem dico uobis,ꝙ omnis,qui dimiserit uxorem suam excepta causa fornicationis,facit eam mœchari.Et ita significat, quòd non erat idem tũc,et nunc circa dimissionem uxoris:et tamen dicitur,quod nunc non licet dimittere,nisi causa fornicationis: et tunc dicitur;qui dimiserit, nullo addito: significatur ergo,quòd nulla causa tunc erat.

Secundum motiuum non tenet,quia repudiatio permissa est Iudæis,ut Christus dixit: Matth.19.ad duritiam cordis eorum,scilicet,ut non occiderent uxores suas,cum nõ placerent eis,et tamen etiam nulla causa subeunte poterat uir odisse uxorem,sicut et nunc uiri oderunt aliquas uxores bonas,et castas,et tunc si non liceret eis dimittere illas, occiderent eas,ergo debuit licere Iudæis repudiare uxores tã existente causa,quam non existẽte,sed pro sola uoluntate.

Item nõ erat præiudicium mulieri, quòd repudiaretur, sed potius fauor,nam ideo permisit Deus repudium,ut uiri non occiderent uxores,uel ut non affligerent eas, despiciendo illas:Malac.ca.2.Mulieri tamen melius erat, quod dimitteretur,quam occideretur,uel affligeretur sine causa: ergo non erat præiudicium mulieribus,sed potius fauor, ꝙ repudiarentur etiam sine causa.

Item nõ est præiudicium, quòd repudietur uxor sine causa: nam nunc uideretur esse præiudicium, quia cum pronũciatur diuortium inter uirum, & uxorem, cogitur continere is, contra quem profertur sententia, unde si mulier lapsa sit in adulterium, & uir nolit eam sibi reconciliare, cogitur intrare monasterium ad agendam pœnitentiam, de conuer. coniug. ca. gaudemus: sed pœna est, quod cogatur quis conti nere, ideo si non præcederet causa aliqua ex parte eius, esset præiudicium, & tamen in ueteri testamento, licet daretur repudium, non cogebatur uir, aut fœmina continere, quia il la satis poterat alterum coniugem accipere: Deuteron. 24. c. Ideo non erat mulieri præiudicium, quòd sine causa repudiaretur. Ex prædictis apparet, quòd Iudæi non peccabant dando libellum repudii uxorib. & dimittendo eas, cũ lex eis hoc concederet: nam, etiamsi prius esset hoc illicitũ, per concessionem illam Dei fieret tunc licitum.

An Gentiles repudiantes uxores peccarent mortaliter: Et an repudium sit contra ius natura. Quæst. CXCII.

SED diceretur, quòd tunc apparet, quòd Gentiles peccarent repudiando uxores: nam uerba illa Dei significabant matrimonii indissolubilitatem, & Gentilibus non fuit data licentia ad dissoluendum illud, sed solis Iudæis, ergo peccabant ipsi repudiando uxores.

Dicendum, quòd etiam Gentiles non peccabant repudiando uxores, aut habendo uxorum pluralitatem, & patet, quia si peccarent, aut hoc esset, quia agebant contra ius naturæ, aut contra Dei mãdatum, sed neutrum erat uerũ, ergo non peccabãt. Primum patet, quia ius naturale est idẽ apud oẽs, sicut quæ naturalia sunt eadem sũt apud oẽs, vt ignis ardet hic, & apud Persas, vt dicit Aristot. lib. 5. Ethic. & ita sunt cognita apud omnes, vt recta, & contraria sua, vt quædam demũstrationes, & tamen de repudiando vxorem nõ est sic, quia non reputatur apud omnes iniustum repudiare vxorem, immo potius è contrario omnes gentes fere vtebantur repudio, nisi postquam Christus illud vetuit, ergo non erat de iure naturali.

Sed non est propter hoc omnino negandum esse repudium uxoris contra ius naturæ, nam aliquo modo est cõtra illud. Sed ius naturæ dupliciter accipitur; quoddam consistit in ipsis primis conclusionibus rationis practicæ de agibili, quæ sunt cognitæ, vel esse possunt cuilibet adulterer no lenti non orbato ingenio naturali. Aliud est, quod consistit in aliis posterioribus conclusionib. deriuatis ex his, de quo magis aperietur: Matth. 19. vbi tractabitur ista quæstio. Ea, quæ sunt de iure naturæ primo modo, obligant omnes homines; & nulli vnquam licuit contra agere, neq; recipit dispensationem: & tali modo non est repudiatio uxoris con tra ius naturæ, quia non est indissolubilitas matrimonii de iure naturæ hoc modo. Ea uero, quæ sunt de iure naturę secundo modo, nullum hominem obligant, quousq; habeãt uim obligandi ex statuto, uel consuetudine alicuius gentis, talia autem, licet de se non obligent, habent rationem, ut statuantur ad hoc, q obseruentur, & obligẽt: hoc modo indissolubilitas matrimonii est de iure naturali, & ideo repudium uxoris est contra ius naturę, & tamẽ quod fit contra ius naturę hoc modo, non est peccatum, nisi statuto, aut cõ suetudine firmatum fuerit tale ius, inter Gentiles tamen nec erat statutum de non repudiando, nec consuetudo, sed potius contrarius usus, ideo non peccabant Gentiles repudiando uxores.

Secundo etiam patet, s. quia non agebant contra manda tum Dei repudiando uxores: ad hoc enim, q contra manda tum Dei agerent, duo requirebantur: primum, quòd Deus tale mandatum dedisset: secundum, qd dirigeretur ad Gẽtiles, essetque eis notificatum, quod potest esse tertium. Primum per se patet; secundum etiam, quia multa mandata dedit Deus, quæ Gentiles non obligauerunt: eo quòd non dirigebantur ad eos, sed ad solos Iudæos, sicut omnia, quę in lege Moysi erant. De tertio patet, quia homo non potest cognoscere uoluntatem Dei, nisi ipse eam reuelauerit, ideo quousque fuerit alicui reuelatum mandatum Dei, non obligatur ad illud, & contra agendo non peccat, sed ista non fuerunt in præsenti, ideo non peccabant Gentiles agendo contra istud & repudiando uxores: patet hoc ordine con-

Tres cõditiones requirũtur ad hoc, q aliquod sit præceptum Dei oblig.

F uerso, & primum de tertio. Istud n. sitte mandatũ esset, siue non, non fuit denuntiatum Gentilibus. Continebatur enim hoc in libris Gene. cap. 2. Moyses autem illud scripsit prophetice a Deo illustratus, & ideo nemo hoc poterat cognoscere nisi per reuelationem; & tamen non reuelabatur aliis. Ideo sicut Gentiles ignorabant creationem mundi de nouo, multo magis ignorabant modum formationis fœminæ de latere uiri, & quid Deus dixisset deducens eam ad uirum; postquam autem istud Moyses scripsit, non reuelabatur Gentilib. quia non prædicabatur eis lex Moysi, sed soli populo Iudæorum, ideo non tenebantur hoc præcepto, etsi præceptum esset, quia eis non fuerat manifestatum.

G Secundum erat, quod ad eos non dirigeretur, nam in lege Moysi nihil fuit mandatum, quod dirigeretur ad Gentiles, sed ad solum Israel, quem Deus in peculiarem populum accipiebat de cunctis gentibus: Exo. 19. & Deuterono. 7. Vnde nullum fuit in tota illa lege præceptum, quod Gentiles obligaret, nisi esset de iure naturæ: tale autem obligaret, etiamsi non daretur, sed istud non erat de lege naturę, ut ostensum est, ideo non obligabantur ad illud Gentiles. De primo patet, quia istud non est præceptum, neq; in forma præcepti datum, ideo ex hac parte neq, Gentiles, neque Iudęos obligaret, ut statim dicetur.

Apparet ergo ex dictis, quod repudiando uxores neque Iudæi, neque Gentiles peccabant, & licite faciebant, sed dicendum, quod postea per mandatum Christi fuerunt obligati ad non repudiandum.

H *Redit ad quæst. 185. unde digressus est examinando singula verba decretalis gaudemus. Et nunc est in 3. dicto eius.* Quæst. CXCIII.

NVNC uero ad literam inceptam redeamus, quę dicit. Propter hoc dimittet homo patrem, & matrem. Intelligitur propter hoc. s. copulationem matrimonialem, uel propter matrimonium: nam Matth. 19. cap. Dixit Christus, propter hoc, sed Genes. secundo capit. dicitur propter hanc, & intelligitur de femina. s. propter copulationem cũ femina, quę est matrimonialis, dimittet homo patrem, & matrem, scilicet, cessabit cohabitare eis, & cohabitabit mulieri, quam acceperit in uxorem: hoc enim generale est omnibus gentibus, in quibus est usus matrimonii, quod maritus, & uxor seorsum habitent, & non cohabitet illa matri, neque ille patri.

I Sequitur, & adhærebit uxori: id est, cohabitabit ei: ista enim adhæsio magis signat cohabitationem, quam carnalẽ copulationem, licet pro utroq; accipi possit, sed magis proprie pro cohabitatione, alias non opponeretur adhærere uxori cohabitationi matris, & patris, & tamẽ ponũtur ista tã quam se consequentia, scilicet, dimittere patrem, et matrẽ, & adhærere vxori, & tamen dimittere patrem, & matrem opponitur cohabitationi uxoris, ideo significatur, quod cessabit uir cohabitare patri & matri, & cohabitabit uxori. Sed ex his non sequetur aliquid de unitate uxoris: nam siue uxor sit una, siue plures, constat, quod propter illam dimittet homo patrem, & matrem, & si una sit, cohabitabit ei, & si plures fuerint, etiam eis cohabitabit, sicut & Pagani cohabitant simul cohabitatione una pluribus uxoribus.

Expositio istius dicti pp hoc relinquet homo patrẽ & matrem &c.

K Sequitur; & erunt duo in carne una. Ista litera dupliciter exponitur. Vno modo, erunt duo in carne una, id est, in productione unius carnis, quia uir, et uxor ad hoc sibi copulantur, ut procreent prolem: sit autem proles una caro, id est, unum indiuiduum, & est ex duobus, id est, duo sunt iã una caro, id est, unus homo, scilicet, pater, et mater sunt unum in filio.

Erunt duo in carne una quomodo intelligatur.

Alio modo exponitur, erunt duo in carne una; quia antequam fit carnalis commixtio inter uirum, & feminam, sunt duę carnes, sicut duo indiuidua, postquam uero est facta cõ mixtio, sunt una caro: sicut in natura miscibilia ante mixtionem sunt multa, & completa mixtione sunt unum unitate cuiusdam inseparabilitatis, ut sicut, cum aqua miscetur uino, efficitur unum totum, et unum ab altero separari iam non potest in actu, sicut dicit Boetius lib. diuisionum, licet physici asseuerẽt unum ab aqua per artificium posse separari. de celebrat. missar. capitu. cum Matthę.

Vinũ pt post separari ab aqua ipso sit mixtione, si quid dicant Phis.

§. quę-

§. quæsiuisti. quod, an aliquo modo sit verum, non est certum: sed tamen quòd completa mixtione possit separari per artificiū, est falsum. Et ita per mixtionem carnis sunt vir, & vxor in carne vna, id est, sunt vna caro, & in isto sensu accepit Christus ista verba: nam statim addidit, itaq; iā non sunt duo, sed vna caro, & talis modus loquendi inuenitur in iure, q; vir, & vxor sunt vna caro effecti, vel non sunt effecti vna caro. Si enim carnaliter non fuerunt commixti, dicitur, quòd non sunt effecti vna caro. extra de con uer. coniug. cap. verum. si autem iam fuerunt copulati, dicitur, quòd fuerunt vno caro effecti.

De indiuisibilitate matrimonij: & quomodo potuerit aliquando dissolui matrimonium, si erant vir, & vxor vna caro a principio seculi, & per consequens quomodo potuerit stare repudium aliquando sine peccato. *Quæst.* CXCIIII.

Ex his autem verbis infertur indiuisibilitas matrimonij, quasi arguatur, erunt duo in carne vna. i. sunt duo vna caro, sed quod vnum est, non diuiditur. i. non est diuisum, ergo coniuges non separabuntur, quia non sunt iam duo, sed vna caro; & patet, q; hoc Christus inferre voluit non quasi iubens, sed quasi ex ratione arguens, scilicet, erunt duo in carne vna: ergo non sunt iam duo, sed vna caro: sunt vna caro, ergo non possunt separari, sic enim dicitur Matth. 19. cap. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro, quos ergo Deus cōiunxit, homo non separet, & sic erit matrimonium indissolubile. Et talis modus loquendi est in iure, scilicet, quòd si vir, & vxor per copulam sint vna caro effecti, non diuidantur, sed quòd, vel ambo in seculo maneant, vel ambo ad religionem transeant: si autem nō sunt vna caro effecti, quòd possit vnus ad Deum transire, altero in seculo remanente, de conuer. coniu. c. verum, quasi ibi nullum fiat præiudicium vnitati.

Sed tūc quæretur, cum Christus ex illa litera concludat vnitatem viri, & coniugis, & indissolubilitatem matrimonij; quomodo poterit sine peccato dissolui matrimoniū, & quia Christus intulit hoc ex illo iure diuino, quod præexistebat a principio seculi, videtur, quòd semper fuerit indissolubile matrimonium, & ideo semper esset peccatum repudiare vxorem, per quod soluitur matrimonium.

Dicendum, q; Iudæi, & gentiles, antequam Christus diceret istud, non peccabant repudiando vxores, quia matrimonium erat dissolubile, & dissoluendo illud non præiudicabant ei, & patet istud, quia illa verba non fuerunt posita per modum præcepti, quasi Deus vellet ad hoc homines obligare, vt in matrimonio vterentur vnitate vxoris: & ideo neq; obligabat aliquos, sed ponūtur verba per modum iudicandi veritatem. Et idem dicendum, q; illa verba non sunt præceptum, sed aliquid, ex quo potest esse occasio ad sumendum præceptum, vel faciendum præceptū de nouo: nam si Deus taliter matrimonium instituit, vt ex modo, vel verbis appareret quædā indissolubilitas; poterat inde iustè sumi rō præcipiendi, ut esset indissolubile matrimoniū: & ita factū est, quia Christus iussit, & diffiniuit matrimonium non dissolui, nec dari repudium, cum non esset sic prius, vt patet Matth. 5. Dictum est antiquis, quicunque dimittit vxorē, det ei libellum repudij: ego autem dico vobis, quòd omnis, qui dimiserit vxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari. Et ita apertè significat, quòd ipse dat mandatum nouum de indissolubilitate, & quòd non erat prius sic, sed quòd dimittebat quilibet suam vxorem. Et adhuc magis istud manifestatur ex verbis Christi Matthæi 19. quia ipse ponit ibi verba Domini, quæ habentur Gen. 2. cap. & addit aliquid inferendo ex eis, q; non fit in Gen. nam Gen. 2. dicitur: Adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna, & nihil plus additur, sed Matth. 19. Christus retulit ista verba Dei, scilicet; Propter hoc dimittet homo patrem, & matrem, & adhęrebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Et addidit. Itaque iam non sunt duo, sed vna caro; quæ ergo Deus coniunxit, homo non separet. Et ita his Christus per modum arguentis ex ratione se habet, & conclusio argumenti sui est præceptū, scilicet, quæ Deus coniunxit, homo non separet: ideo quia istud fuit preceptum negatiuum, & noniter ab ipso datū,

A ex tunc non licuit alicui dimittere vxorem: etiam cùm dixit: Itaque iam non sunt duo, sed vna caro: addidit ostendendo ex verbis Dei, quomodo inueniebatur indissolubilitas matrimonij.

Dicendum ergo, q; licet ex verbis Dei poterat ista insepa rabilitas colligi, quia tamen nullus inde intulerat, sequi inseparabilitatem, neque etiam illud iusserat, non obligabatur quis ad seruandam inseparabilitatem in matrimonio: Christus autem vtrunque fecit: nam ostendit ex illis verbis inniui inseparabilitatem, in quantum dixit: Itaque iam non sunt duo, sed vna caro: etiam propter illud posuit preceptum, quod ostendit esse iustum, in quantum ex verbis Domini sequabatur, cum addidit: Quæ ergo Deus coniunxit, homo non separet; & ita apparet, q; post Christi prædicationem fuit matrimonium indissolubile, quia ipse dedit

B præceptum de indissolubilitate, & prius non erat datū præceptum, neque declaratum de intentione Dei, ideo nullus obligabatur ad seruādum indissolubilitatem matrimonij.

Quartum dictum, seu argumentum Innocentij in sua Decretali improbatur: Et quod si vnus vir habeat multas feminas matrimonialiter copulatas, non est vnum matrimonium, sed tot sunt matrimonia, quot sunt vxores. *Quæst.* CXCV.

Qvartvm erat, quia ipse Innocentius ex verbis prædictis infert dicens. Non dicit tres, vel plures, sed duo, neque adhęrebit vxoribus, sed adhærebit vxori. Et ita infert, quòd non est licita, neque tunc fuit, pluralitas vxorum.

C Dicendum, quòd ex illis verbis Dei, erunt duo in carne vna, non significatur vnitas vxoris in matrimonio, sed solum significatur inseparabilitas: patet per expositionem Christi, nam cum allegasset Christus illa verba Dei, ait: erunt duo in carne vna, itaque iam non sunt duo, sed vna caro, quæ ergo Deus coniunxit, hō nō separet, & significat per illa verba: erūt duo in carne vna, intelligi coniunctionem, quam fecit; sed quę Deus coniuxit, firmiter manent coniuncta, & homo non habet auctoritatem ad separandum ea: ideo ipse Christus concludit: Quæ Deus coniunxit, homo non separet: non igitur apparet ex verbis illis de vnitate, aut pluralitate vxoris. Etiam, quia dato, q; esset pluralitas vxorum in matrimonio, poterat stare indissolubilitas, nam sicut inter vnum virum, & vnam uxorem potest esse indissolubilitas, ita unius uiri ad plures uxores, sed per

D hoc, q; dicitur, erunt duo in carne una, significatur inseparabilitas, ut dictum est, ergo per illa uerba non excluditur pluralitas uxorum, quæ non repugnat indissolubilitati.

Sed obijcitur, quia dicitur, erunt duo, ergo non solum significatur inseparabilitas, sed etiam unitas uiri, & uxoris in matrimonio.

Dicendum, q; ex uerbis illis aliquo modo significantur duo, unum est inseparabilitas, alterum est unitas: inseparabilitas significatur, cum dicitur, in carne una; quia uir, & uxor efficiuntur una caro per commixtionem carnalem: unitas significatur, cum dicitur, erunt duo; sed uerum est, q; Chrs noluit ibi inferre principaliter, nisi inseparabilitatem, & causa est, quia Christus ibi solum fuerat quæsitus a Pharisæis de repudio, repudium autem repugnat inseparabilitati, ideo noluit de hoc respondere: & ad hoc indu-

E cere uerba Dei: & tamen aliquo modo ex uerbis Dei uidetur signari unitas, cum dicitur, erunt duo in carne una: nā non dixit, cōiuges erunt in carne una, sed dixit, erunt duo.

Est tamen dicendum, q; adhuc illud nihil ostendit de unitate uiri, & coniuges, quasi non sit licitum eidem uiro habere multas uxores, sed significauit conditionem matrimonii, & actus matrimonialis: nā in matrimonio non possunt esse, nisi duo, & in actu matrimoniali non possunt esse, nisi duo: & licet .n. uir unus habeat multas feminas matrimonialiter copulatas, non est matrimonium unum, sed multa: nam matrimonium nomen contractus, uel uinculi est, contrahitur aūt uinculum istud per cōsensum mutuū: impossibile est autem unum consensum esse inter plures, q̃ duos; alio enim consensu consentiunt mutuo in seipsos uir, & femina, & alio consensu ille uir, & alia femina, sed a consensu est matrimonium: ergo ab unitate consensus est

matrimonium vnum,& a pluralitate consensuum sunt plu ra matrimonia, Deus autem loquitur de matrimonio, vt vnom est, quia quod iuris est de vno, est de omnibus: ideo debuit dicere, eruot duo,& non erunt plures, aut sine numero expresso, dicendo erunt cõiuges in carne vna, vt sciatur, q in vno matrimonio impossibile sit esse plures coniuges duobus,& ita debuit dicere erunt duo in carne vna.

Secundò, quia repugnat hic ex natura actus matrimonialis, nam matrimonium est propter actum matrimonialem, qui est copulatio carnalis, sed impossibile est in vno actu carnali conuenire, nisi duos, id est, vnum masculum,& vnam feminam: ergo neque matrimonium est, nisi vnius viri,& vnius feminæ: si enim vnus vir plures feminas habuerit copulatas matrimonialiter, nõ erit vnum matrimoniũ, sed plura matrimonia, quia ibi fuerunt plures,& diuersi cõsensus, sicut sunt diuersę copulationes,& diuersæ personæ, ergo bene dictum est, erunt duo.

Tertiò, quia specialiter debuit hoc dici, eo q Christus, vel Deus conditor voluit significare indissolubilitatem matrimonii ex actu, cum dicatur: In carne vna: nã ex illo Christus intulit, itaq; iam non sunt duo, sed vna caro, quod nõ fit, nisi per commixtionem carnalem, & tamen impossibile est plures duobus conuenire in commixtione vna carnali, ideo debuit necessario dicere, erunt duo in carne vna, non tamen ex hoc significauit, quòd non possit idem vir habere plures vxores, sed solum, quòd non habeat eas in matrimonio vno, sed pluribus: nã alio matrimonio referetur vir ad vnam vxorem,& alio ad aliam, quod apparet ex repudiatione: cum enim quis haberet multas vxores, sicut antiquitus fiebat, repudiando aliquam dissoluebatur matrimonium inter vnum,& illam, & licebat mulieri accipere aliũ virum: Deuteronom. 24. capit. Et tamen non dissoluebatur per illam repudiationem matrimonium ad illas vxores, si tamen idem numero matrimonium esset vnius viri ad omnes vxores, impossibile erat, & includens cõtradictionem, quòd solueretur quantum ad vnam, & non quantum ad omnes, ergò non est verum matrimonium ad omnes, sed ad singulam est vnum matrimonium.

Explanatio Innocentij illorum verborum, Erunt duo reijcitur, & vera ponitur.
Quæst. CXCVI.

CVM autem dicebat Innocentius, quòd non dixit, erunt tres, vel plures, sed erunt duo, dicendum, quod non sequitur ex hoc non licere vni viro habere multas uxores. Primò, quia hic arguitur per locum ab auctoritate negatiuè, non. n. dicitur, erunt tres, uel plures, non tamẽ sequitur ideo, quòd non erunt tres, uel plures, quia affirmatiue tenet locus ab auctoritate, non negatiuè.

Secundò non sequitur, quia licet dixerit Deus, erunt duo in carne una, non dixit hoc cũ pręcisione,& negatione. s. negando plures posse conuenire matrimonialiter, iõ dicetur, quòd dixit exemplariter de duob. & non, quòd non possit esse matrimonium unius uiri ad plures uxores.

Tertio potest dici, quòd hoc dixit ad tollendum errorẽ: nam dicendo, erunt duo, dixit id, quod sufficiebat ad matrimonium: nam inter duos esse potest, & sufficiunt duo ad hoc, quòd in eis sit matrimonium. Si autem diceret erunt tres, vel quatuor, aut plures, putaret aliquis, quòd tot requirerentur ad matrimonium contrahendum, & hoc falsum est, quia sufficiunt duo, id est, melius fuit dici de duobus, quam de pluribus.

Quartò, quia breuius diceretur ponendo duos, quã plures, nam dicendo duos satis erat nõ addendo aliquid, quia intelligebatur, quòd erat unus uir,& una mulier: si autem diceretur tres, uel quatuor, aut plures dubiũ erat, an essent duæ feminæ,& unus uir, uel duo uiri,& una femina,& ita si ponerentur plures, oporteret hoc limitari: ad dicendum ergo breuiter, debuit dici: erunt duo in carne una, & non tres, uel quatuor.

Quinto fuit hoc, quia Deus loquebatur ibi de uinculo matrimoniali, quo coniunguntur aliquæ personæ inter se, & tamen in uno matrimonio non possunt esse, nisi duæ personæ. s. unus uir,& una femina, ut ostensum est præcedenti quęstione: nam si aliquis uir hẽat plures feminas matrimo

F nialiter vnitas, non pertinent omnes ad illum in vnò matrimonio, sed in pluribus: & Deus de vnico matrimonio locutus est; ergo dixit duo erunt.

Sextò,& principalius, quia agit de commixtione carnali, per quam efficitur vnitas vxoris, & viri, sed commixtio non potest esse, nisi inter duos, idest vnum virum, & vnam feminam, ergo non debuit dicere, nisi de duobus,& ista est causa propria. Et patet quia dicitur, erũt duo in carne vna: esse autem in carne vna dicit commixtionem, quia per illam,& non aliter efficiuntur vna caro, ideo debuit dicere duo. Si autem diceretur erunt duo,& non adderetur in carne vna, non esset necesse dici duo, quia etiam possent poni plures, licet ponerentur conuenientius plures, quam duo, & tamen cum additur, in carne vna, non potuit dici, nisi quòd duo essent.

G Et sic apparet, quòd non excluditur per hoc, quin possit vir vnus habere matrimonialiter multas feminas, sed solũ quòd non possint effici vna caro plures, quam duo: nam si vir aliquis plures vxores habeat, non sunt omnes illæ cum viro vna caro, quia non communicat vna mulier alteri, sicut vir mulieri,& mulier viro, sed quælibet illarum mulierum, cum viro illo sunt vna caro,& quot sunt combinationes & matrimonia viri & mulierum, tot sunt carnes, & tamen Deus debuit ponere, quòd efficiebãtur vna caro, quia intendebat loqui de vnitate, & inseparabilitate matrimonij, quæ non aliter colligitur ex natura matrimonij, nisi in quantum efficiuntur vna caro,& non possunt plures, quã duo effici vna caro. Ergo debuit dici, erunt duo in carne vna,& non debuit dici de pluribus,& per hoc non significatur, quot vxores possit habere vir simul in matrimonio,
H an duas, vel plures, vel vna tantum.

Quintum dictum Innocen. reijcitur, & adducitur vera ratio, cur dicatur: Adhærebit vxori; & non vxoribus.
Quæstio. CXCVII.

QVINTVM erat, quòd dicit Innocentius. Nec dixit adhærebit vxoribus suis, sed vxori. dicendum, quòd idem hic responderi potest, quod in pręcedentibus, cum dicebatur, erunt duo,& non tres.

Primò, quia dixit adhærebit;& non dixit vxoribus, & tamen non negauit, quin posset vir vnus adhærere simul pluribus vxoribus: nam locus ab auctoritate non tenet negatiuè.

Secundo, quia non dixit hoc cum præcisione: nam qui
I adhæret vni vxori, potest adhærere pluribus, & quia non negauit pluralitatem, nec dixit, cum pręcisione, poterant haberi plures vxores ab eodem viro.

Tertiò propter errorem tollendum: nam ad matrimonium sufficit vna vxor vni viro, & non requiruntur multæ: si autẽ diceretur adhærebit vxoribus; putaretur necesse esse, quòd idem vir plures haberet vxores, vt ergo tolleretur iste error, dictum est id, quod sufficiebat, scilicet adhærebit vxori suæ.

Quartò, quia si diceretur adhærebit vxoribus, significaretur pluralitas, & non determinaretur, quot esse deberẽt, & ita relinqueretur dubium: nunc vero dicendo, adhærebit vxori, non est dubium aliquod, quia significatur, quòd sufficit vna vxor,& non negatur, quòd esse possint plures.

Quintò, quia significatur vnitas matrimonij: in vno. n.
K matrimonio non potest esse, nisi vnus vir,& vna vxor: nam etsi possit idem vir habere multas vxores, tamen non sunt omnes in vno matrimonio, sed tot sunt matrimonia, quot sunt vxores, sicut supra dictum est.

Sextò, quia in quantum dicit, adhærebit vxori suæ, secũdum vnum sensum significatur actus commixtionis, quia statim sequeretur, erunt duo in carne vna, quæ vnitas carnis fit per cõmixtionem, quę commixtio est adhęrere: sed vnitas carnis non est, nisi vnius viri ad vnam feminam, iõ debuit dici, adhærebit vxori,& non vxoribus: si autem significetur per istam adhęsionem cohabitatio, sicut supra dictum fuit, melius dicitur; adhærebit vxori, quam vxoribus, quia necessariũ est, quod vir cuilibet vxori cohabitet, & tamen non est necesse, quòd cohabitet omnibus cohabitatione vna, sed potest cuilibet cohabitare cohabitatione vna.

In quæst. 195.
q. sed.

An

A *An habere plures vxores licuerit cuique ex veteri testamento absque diuina concessione, & refellitur in hoc sextum dictum Innocen. in capitulo Gaudemus. præter ea quæ dicta sunt in quæstione 24.*
Quæst. CXCVIII.

SEXTVM, quod dicit Innocentius, est. Neque vlli vnquam licuit in simul plures vxores habere, nisi cui diuina fuit reuelatione concessum: qui mos quandoque, interdum etiam fas censetur. Istud asserit Innocêtius, & non dat causam eius, nisi hoc putet illatum esse ex prædictis: istud non concedimus esse verum: immo dicimus, ꝙ generaliter licuit omnibus hominibus, & cuilibet homini habere plures vxores ante prædicationem Christi, vt ostensum est supra. nam non erat aliqua lex vetans, neque naturalis, neque diuina, ideo nemo tenebatur ad vnitatem vxoris. Etiam dispensatio non erat necessaria, quia reuelatio, vel dispensatio est ad faciendum actum legitimum, quãdo ius cômune, siue naturale, siue diuinum, aut positiuum est in contrarium, & tamen nullo iure vetita erat vxorum pluralitas, ergo neque ad hoc, quod licita fieret alicui, requirebatur reuelatio, per quam hoc specialiter concederetur.

In q. 24 & 21.

B Sed posset aliquis dicere, quod Innocentius verum dicat, quia limitatur dictum suum per id, quod addidit, scilicet, quæ reuelatio mos quandoque, interdum etiam fas cẽsetur: & per hoc ampliatur, vel ampliari potest valde ista reuelatio, scilicet, vt fas, & mos dicatur reuelatio, & dixit hoc Innocentius, vt non videretur côtrarius esse dictis Augustini, & Hieronymi: nam dicit Hieronymus, & habetur 32. quæst. 4. c. obijciuntur. Obijciuntur Iacob quatuor vxores, ꝙ quando mos erat, peccatum non erat, et morem intellexit ibi reuelationem, sic et aliquando fas dicitur fuisse antiquis habere plures vxores, et illo nomine intelligit Innocent. reuelationem Dei, et quia quandocunq; dicitur, ꝙ fuit licitum alicui habere plures vxores, dicitur fas, aut mos esse: dicit Innocentius, ꝙ reuelatio, quæ faciebat licitam talem copulam, vocatur mos, vel fas.

C Sed dicendum, quod quando Innocentius dicit morẽ, aut intelligit consuetudinẽ, et hanc vocat reuelationem licet non sit, aut verè intelligit nomine moris reuelationem factam a Deo, quæ propriè vocari debet reuelatio, et aliquando vocatur nomine moris. Si primo modo, dicemus, ꝙ toto tempore ab initio mundi vsque ad Christi prædicationem fuit licita vxorum pluralitas, et tunc mos erat, id est consuetudo, et nulla lege vetitum erat, et tunc verum esset dictum Innocentij, scilicet, quod erat licita vxorum pluralitas ex reuelatione, id est, ex consuetudine, et ita quia consuetudo generalis erat, esset omnibus hoc licitum. Si autem accipiatur secundo modo non est verum, quod ex reuelatione sine more hoc liceret, quia etiam si non esset alicui hoc reuelatum, licebat, cum non ageretur contra aliquam legem, aut prohibitionem.

D Sed dicẽdum, ꝙ Innocentius accepit reuelationem propriè, prout a Deo aliquid occultum aliquibus, vel alicui notificatur, et in hoc solo casu voluit licitam esse vxorũ multitudinem, de quo non esset dubium. Et patet, ꝙ hoc intendat. Primo, quia dicit non licuit alicui vnquam plures simul habere vxores, nisi ex diuina reuelatione, ergo innuit vnum tantum casum esse, in quo liceret, et omnes alios esse, in quibus non liceret, et tamen nullus casus erat, in quo non liceret, cum omnibus liceret id, quod nulla lege vetitum erat; ergo intelligit de reuelatione propriè dicta.

E Secundo, quia dicitur non licuit alicui, nisi ex diuina reuelatione, sed multum impropriè dictum est, ꝙ nomine reuelationis intelligatur consuetudo, ergo voluit verè accipere per reuelationem Dei.

Tertio, quia dixit, ꝙ excusantur Patriarchæ ab adulterio habendo vxores plures, et tamen excusatio non est, nisi quando est aliqua lex, contra quam agitur, et sic agendo, male agitur, nisi fiat ex causa aliqua reddẽte actum legitimum, ergo cum ibi excusatio esset significatur, quod non erat in se licita vxorum pluralitas.

A *Quod vxorum pluralitas semper non fuerit illicita, vt putauit Innocentius. Quæst. CXCIX.*

DICENDVM ergo, quod intentio Innocentij est, ꝙ vxorum pluralitas semper fuerit illicita, nisi si alicui reuelaretur, quod acciperet multas vxores. Primum secundum cum probatur ex institutione matrimonij per Deum, cum dicitur; erunt duo in carne vna; per hoc enim putat significatum esse non posse matrimonium existere, nisi inter duos, & esse quasi mandatum: ex hoc bene sequebatur secundum, s. quod non liceret sine reuelatione Dei alicui accipere vxores multas, quia contra legem Dei nullus potest licitè agere, cum ad illam omnes obligentur, & in illa nullus possit dispensare, nisi Deus; illa autem dispensatio intelligitur nomine reuelationis, quia per reuelationẽ innotescebat alicui, ꝙ Deus cum ipso dispensaret, & hoc est, quod expressè ipse ponit dicens. Neq; vlli vnquam licuit insimul plures vxores habere, nisi cui diuina fuit reuelatione concessum. Et quia contra hoc videbantur esse dicta Hieronymi, & Augustini, atque aliorum, in quib. inuenitur fuisse morem, & fas antiquis patrib. accipere multas vxores, dicit ipse, ꝙ erat illis reuelatio facta circa hoc, per quam certificabantur, ꝙ Deus eis dispensabat in hoc, et ita intelligit illud Hieronymi 32. quæst. 4. cap. obijciuntur. scilicet. Obijciuntur Iacob quatuor vxores, quod, quando mos erat, peccatum non erat, id est; quando erat reuelatio, quod acciperet quis multas vxores non erat peccatum.

Sed dicendum, ꝙ hoc non est conuenienter dictum. Primò non satisfacit Innocentius intentioni Hieronymi: nam ille dicit, ꝙ accipere vxores multas crimen non erat, quãdo mos erat, sed Innocentius exponit mos, id est, reuelatio, quod est multum impropriè dictum, quia illud nomen mos nullam rationem habet significandi reuelationem potius, quã hoc nomen lapis significandi arborem.

Secundò, quia intentio Hieronymi erat ostendere legitimam fuisse copulam Iacob cum quatuor vxoribus, quã aliquis accusaret, quia non est nunc sic: et ideo ille dicit, ꝙ non erat tunc crimen accipere multas, quia hoc erat tunc consuetum, et hoc sonat, quod ait, quod, quãdo mos erat, crimen non erat.

Tertiò, quia Hieronymus non conuenienter respondet per reuelationem, quia de reuelatione non constabat, de consuetudine autem constabat: melius ergo induceret ad ostendendum copulam legitimam ipsam consuetudinem, quæ nota erat, quam reuelationem, de qua non erat notum.

Quartò apparet, quia ista est intentio Ambrosij lib. de Patriarchis, & habetur 32. quæst. 4. capitul. dixit Sara. vbi ostendit non peccasse Abraham accipiendo duas cõiuges, & simul habendo, dicens: Considera primum, quod Abraham ante legem Moysi, et ante Euangelium fuit, et ita vult, quod in tempore illo non esset illicita vxorum pluralitas.

Quinto, quia necesse est accipere morem secundũ Hieronymum pro consuetudine in dicto capitulo obijciuntur: nam ibi Gloss. hoc vult dicens: i. mos diuinus, et a Deo inspiratus, vt extra de diuort. capitul. gaudemus. et ponitur hic, quando, pro quia: vult enim ibi Gloss. quod esset consuetudo accipiendi multas vxores eo tempore, et tamen esset ista consuetudo a Deo inspirata, et patet, quia statim dicit ibi Gloss. super verbum, crimen, quod consuetudo excusat aliquando a crimine, et ita vult, quod cõsuetudo esset accipiendi plures vxores, et per consuetudinem excusarentur accipientes.

Sextò, & principalius apparet, quia Augustinus vult, ꝙ accipere plures coniuges illo tempore nullum esset, quia nõ erat contra legem aliq̃ aut præceptũ, et ita non erat necessaria dispensatio conueniens, quia dispensatio necessaria esset, si lege contrarium disponeretur: vnde ait ille, et ponitur per Magistrum. lib. 4. Senten. distinct. 33. Antiquis istis non fuit peccatum, quod pluribus feminis vterentur, neque contra naturam hæc faciebant, cum non lasciuiendi causa, sed generandi hoc facerent, neque contra morem, quia eo tempore faciebant, nec contra præceptum, quia nulla erat lege prohibitũ. Et ita apparet manifeste ex

intentione Augustini, quòd nullum peccatum erat accipiẽdo plures vxores, quia nullo modo erat vetitum, & ita qui hoc agebat, contra nihil agebat: & tamen peccatum nõ est, nisi dictum, vel factum, vel concupitum contra legem Dei: hoc autem teste Augustino, neque erat contra naturam, nec contra consuetudinem, nec contra legem; ideo nullum peccatum erat.

Septimum dictum Innocentij, quod plures vxores Patriarchæ habuerint ex dispensatione, confutatur.
Quæst: CC.

SEPTIMVM, quod Innocentius dicit, est; Per quam sicut Iacob a mendacio, Israelitæ a furto, & Samson ab homicidio, sic Patriarchæ, & alii viri iusti, qui plures simul leguntur habuisse uxores, ab adulterio excusantur. In quo Innocentius innuit, ꝙ fuit dispensatio, & ꝙ in his omnibus erat peccatum, & excusabantur per hoc, ꝙ Deus circa talia dispensauerat: exempla enim nota sunt: nam Iacob mẽtitus est se esse Esau, quando furatus est benedictionẽ: Genes. 27. & in hoc dicunt multi eum non peccasse Deo inspirante, ꝙ sic diceret. Israelitæ etiam furati sunt diuitias Aegyptiorum, aurum, argentum, & uestes: Exod. 13. capit. & in hoc uerũ est, ꝙ excusantur, quia Deus expresse illud fieri mandauit: Exo. 3. & 11. ca. Samson excusatur ab homicidio, nam seipsum occidit Iudic. 16. conuulsa, atque deiecta domo super seipsum, & alios. & tamen uidetur iste excusari, eo ꝙ ibi dicitur, quomodo inuocauerit Dominum ad illud faciendum, & facta oratione fuerit in ipso pristina fortitudo, & sic occiderit hostes populi Dei, & se cum eis. eod. cap. Quod autem addidit, ꝙ sic excusantur uiri iusti, & Patriarchæ ab adulterio, qui plures leguntur habuisse uxores, uult inferre, ꝙ pluralitas uxorum secũdum se esset adulterium, & ideo uel esset semper illicita, uel haberet semper excusationem. Sed hoc non est uerum, quia non indiget excusatione, nisi quod malum est: pluralitas autem uxorum non erat mala, quia non erat contra naturam, neque contra morem, nec contra legem, & ideo habens plures uxores simul sine dispensatione non committebat adulterium. Sed hoc fuit conueniens dicere Innocentio supposita intentione sua: putabat enim peccatum esse habere plures uxores, & tamẽ inueniebat, ꝙ apud antiquos multi de sanctis uiris habuerũt multas uxores simul, sicut Abrahã, Iacob, Dauid, & multi alii, & de his nõ cõcedit ipse, ꝙ peccarẽt in hoc, cũ essent uiri sancti, iõ putat non esse aliud refugium, nisi ꝙ dicatur reuelatũ eis fuisse a Deo, ꝙ acciperent multas uxores: alii autem multi non iusti uiri habuerunt plures uxores simul, sed quia illos non cogimur excusare a peccato, cõcedit Innocentius, ꝙ peccauerint habẽdo plures uxores, & ꝙ eis non reuelaretur, ꝙ plures haberent.

Ad octauum dictum Innoc. in præfata sua decretali responsio; Christum prohibuisse pluralitatem vxorum verum est: non tamen ante eum fuit prohibita.
Quæstio. CCI.

OCTAVVM, & ultimum dictum Innocentii Est: Sanè ueridica hæc sententia probatur testimonio ueritatis testantis in euangelio: Quicunque dimiserit uxorem suam ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: ergo dimissa uxore duci alia de iure non potest: multo fortius, et ipsa retenta: per quod euidenter apparet pluralitatẽ in utroque sexu, cum non ad imparia iudicentur, circa matrimonium reprobandam.

Dicendum, ꝙ istud est uerum, et absolutè concedendũ, ꝙ Christus uetuit pluralitatem uxorum in prædictis uerbis, et aliis, sicut et nos supra q. 27. et istud uetuit prædicando, et ideo asserimus, ꝙ nunc uxorum pluralitas est illicita, & nulli homini hoc licet, neque potest Ecclesia, aut Papa in hoc dispensare, cum sit lege Dei cautum non fieri, & in lege Dei nullus potest dispensare, nisi Deus; & dicendum, ꝙ hoc non solum est inter fideles, qui Christi legem seruant, sed etiam inter omnes infideles, cũ omnes homines obligentur legi Christi, quia Christus Deus est, & iõ non solum peccat, qui plures accipit uxores, sed etiam matrimonium non tenet, cum sit contra legem Christi, quę illud fi-

F eri vetat, & factum dicit esse fornicationem; & tamen dicendum, ꝙ hoc non fuit, nisi ex tempore, quo Christus istud prædicauit, & lex ab eo prædicata cœpit obligare. Istud autem non fuit semper, ideo non fuit semper illicita vxorũ pluralitas, sed solum post Christi prædicationem. Et circa hoc decipitur Innocentius, quia sicut in verbis Christi vetatur vxorum pluralitas, ita putat semper fuisse illicitam, & patet istud ex modo probandi, quo vtitur: nam dixerat, neque vlli vnquam licuit insimul plures vxores habere, nisi cum diuina fuit reuelatione concessum. Ista est sententia, quam ipse probare intendit, ad quod ait: sanè veridica sententia hæc probatur testimonio veritatis testantis in euangelio: Et sic illam sententiam, ꝙ nulli licuerit vnquam habere multas vxores, vult probare per verba Christi, & ita extendit illa ad omne tempus. Sed hoc non est verum, nec
G rationabile, quia illud est præceptum, & non de lege naturæ, sed cærimoniale, ideo non debuit, neque potuit obligare, antequam daretur. Danda est ergo conclusio in contrarium, ꝙ pluralitas vxorum licuit cuilibet viro a principio seculi vsque ad tempus, quo lex Christi incepit obligare, & ideo non erat opus aliqua reuelatione, vel dispensatione: nunc uero non liceret alicui sine speciali Dei reuelatione, cum Ecclesia in hoc non possit dispensare.

In quo fuerit deceptus Inno. 3. conditor prædictæ decretalis gaudemus.

Quid sit respondendum ad auctoritatem tanti viri, sicut fuit Innocent. qui fuit Papa & doctor summus. Et quòd assertioni Papæ, circa veritatem quamlibet nõ tenemur stare, quia potest Papa decipi, & errare, & alius verius eo intelligere, & hoc est, quod communiter dicitur: Statuta Pontificum tenenda sunt, non tamen assertiones. *Quæstio.* CCII.

H SED obijcietur: quõ ergo respondebimus ad dicta Innocẽtij tertii in ca. gaudemus. ubi expresse tenet, ꝙ pluralitas vxorũ nũq̃ fuerit licita, nisi ex reuelatione Dei?

Dicẽdum, quòd si aliquo modo posset conuinci, ut hoc non sentiret Innocentius, deberet respõderi, quòd non uoluisset hoc, & tamen quia non potest colorari, cum expresse illud uelit, est dicendum, quod illud non est uerum, sed sicut supra diximus: & cum obiicitur, ꝙ Papa hoc asserit, & iure illud cauetur, dicendum, quòd non est inconueniẽs quod Papa asserendo errauerit circa aliquid, sed non sequitur, quòd ius illud esset.

Circa quod sciendum, ut supra diximus, quòd in potestate nullus mortalium excedit Papam, nec est coæqualis; in cognitione autem multi sunt superiores, & ideo nullum I humanũ statutum est, uel lex, in quo Papa dispensare non possit, & nullus mortalium potest dispensare in legibus Papæ. Etiam omnes fideles tenentur mandatis Papæ, sic ergo quicquid Papa statuerit bonum & rectum, erit obligans, & quia ius nominat præceptum, uel prohibitionem de agẽdo, & præceptum Papæ per nullum alterũ potest mutari, non poterit esse error in iure, quia ius a Papa conditũ nullus poterit inualidare, aut ostendere non esse ius. Secus autem est de cognitione ueritatis: nam multi excedunt Papã in cognitione rerum, & discussione ueritatum, ideo potest aliquis ostendere esse falsum, quod Papa credidit, uel asserit esse uerũ. Ideo dicendum, ꝙ statuto Papæ tenentur obedire omnes fideles, quia non potest ei deesse potestas obligandi, & tamen assertioni Papæ circa ueritatem quamlibet non tenentur stare omnes fideles, quia potest Papa de-
K cipi, & alius uerius eo intelliget.

q. 158.

Nec obstat, si dicas, ꝙ etiã Papa potest determinare circa dubia fidei, extra de baptismo & eius effectu. c. maiores, quia ad hoc fuit responsum. sup. q. 159. & usque ad q. 163. Nam Papa non hẽt maiorẽ cognitionem ueritatis, quam alij, & tñ quando fuerit ueritas fidei cognita per uiros in lege Dei peritos, & communi consensu diffinita, poterit Papa iubere omnes fideles, ꝙ eam firmiter teneant; quia hoc non pertinet ad cognitionem, sed ad potestatem, & istud non potest facere aliquis alius fidelium.

In præsenti igitur c. gaudemus. fuit error circa assertionẽ ueritatis, & non fuit error circa ius, uel statutum Papæ. Simile est in c. parrochianos. de deci. supra allegato; nã ibi asserit Papa decimas esse de iure diuino, & præcipit eas reddi, & exigi posse tanquam debitum, quod enim statuit, debere reddi, & tanquam debitum posse exigi uerum est, & nullus

Inn. 3. conditor decretalium, in quibus assertionibus ea

Innocen. erravit ex male intellectu ueteris, ac non testi, ut Greg. & Inno. 4 in quibus dicit se pene nō tenetur infra q. 204.

A nullus homo potest hoc mutare, & illud est ius, in quantū est ibi præceptum de agendo: In quantum vero asserit decimas esse de iure diuino, non pertinet ad statutum sed ad cognitionem veritatis; Et quantum ad hoc alij nouerunt veritatem plenius, quam Papa, & sic potuit errare: & etiā nūnam non sunt decimę de iure diuino nunc. Sic autē est in c. gaudemus. nam ibi sunt duo. s. assertio, & statutum: assertio est, q nulli vnquam licuit multas vxores simul habere, nisi cui a Deo revelatum est: statutum est, quod, si quis paganorū habens plures in vxores transierit ad fidem Christi, non permittatur cum omnib. illis manere, etiam si omnes illæ mulieres velint ad fidem conuerti, & illi viro cohabitare: istud autem secundum certum, & firmum est: non enim licet aliter fieri, quia nemo potest immutare statutum Papæ. Et non solum propter hoc, sed etiam principaliter, B quia Christus id fieri voluit, qui dixit non licere viro habere multas vxores: & tamen si Christus non dixisset illud, & Papa statueret, deberet sic obseruari; sed assertio sua. s. qd nulli vnquam licuerit sine dispensatione, aut revelatione diuina habere plures vxores, falsa est, quia probatum est cōtrarium multis testimoniis.

An in diffinitionibus negotiorum, & expositione sacrarū scripturarum præponatur auctoritas Pontificum omnibus sanctis Doctoribus Ecclesiæ, vel e contra. Quæstio. CCIII.

ET in hoc non recedimus a determinationibus maiorum. s. sanctorum: est. n. doctrina Gratiani, & Iuristarum. 20. dist. c. Decretales itaq; q in diffinitionib. negotiorum præponitur auctoritas Pontificum omnib. sanctis Do- C ctoribus: in expositione sanctarum Scripturarum, & consequenter in inquisitione quarumlibet aliarum veritatū tractatores sacræ scripturæ, vt Hieronymus, August. & ceteri sunt præponendi Pōtificibus, & hoc innuitur ead. distin. 20. cap. de libellis. vbi solum dicitur, quod in iudicando in causis præferantur dicta Pontificum dictis sanctorum Doctorum, scilicet, De libellis, & commentariis aliorum non conuenit aliquos iudicare, & sanctorum Conciliorum canones relinquere, vel Decretalium regulas, quæ habentur apud nos; & ibidem Leo Papa non dixit tenendas esse assertiones pontificum, sed statuta, cum ait: Quā ob causam magna voce pronunciare non timeo; quia illa, quæ diximus statuta sanctorum patrum, quæ apud nos canonis nomine prætitulantur, siue sit episcopus, siue clericus, siue laicus; nō indifferenter conuincitur recipere neque catholicam, & a- D postolicam fidem, neque sancta quatuor euangelia vtiliter, & efficaciter ad effectum suum retinere, vel credere probatur. Et ita quilibet fidelis necessario tenebit statutum Papę, sed non tenebit necessario assertionem eius circa aliquā veritatem. Sic etiam possumus nunc dicere, an licuerit alicui vnquam habere plures vxores: nam istud non pertinet ad statutum, quia de pręterito non statuitur: non potest. n. Papa statuere, quod antiqui non possent habere plures vxores, quia iam illi omnino desierant esse, cum Papa esse cępit. Etiam quia illi non erant sub lege Christi, in qua Papa accepit, & habet potestatem: nam infideles non arctantur constitutionibus canonicis in alleg. c. gaudemus. ideo si Papa hoc dicit, potius dicit, vt asserendo veritatem, quā exercendo potestatem: istam autem veritatem. s. an licuerit vnquam, vel non licuerit vxorum pluralitas, non potest papa E inquirere ex eis, quę ipse statuit, sed solum ex sacra scriptura, vel naturali ratione, & tamen circa vtrunque isteri sunt potiores expositores sacræ scripturæ, & uiri periti, ideo circa hoc potius est standum determinationi sanctorū Doctorum, maxime quando est concors, quam assertioni Papę, & tn ita est in pręsenti, ergo potius est tenendum licitā fuisse uxorum pluralitatem aliquo tempore, quasi non esset contra ius, q̄ q non licuerit unquam alicui, quod asseruit Innocentius Tertius. Et hoc apparet, quia istud noluerūt Ambrosius, Hieronymus, Aug. qui sunt præcipui: de Ambrosio patet in lib. de Patriarchis, & habetur 32. q. 4. ca. dixit Sara. ubi dicit, q non peccauit Abraham habendo uxores multas, quia fuit ante Euangelium, & ante legem, & sic non innuit fuisse dispensatum cum Abraham, uel aliquam reuelationem ei factam, sed solum, q fuit ante legem, & Euangelium, in quo signat, q saltem ante legem Moysi, licitum erat simpliciter habere multas uxores. Hieronymus quoq; tenet hoc & habetur 32. q. 4. c. obiiciūtur. s. Obiiciuntur Iacob quatuor uxores, q quando mos erat, crimen non erat, & ita signat, q uxorum pluralitas non erat peccatum, quādo consuetudo erat sic fieri. Vnde uult aliquando fuisse talem consuetudinem, & tunc non fuisse peccatum. Augustinus autem illud apertius tenet, & illud recitat Magister li. 4. Sent. dist. 33. s. antiquis iustis non fuit peccatum, q pluribus feminis uterentur, neque contra naturam hoc faciebant, cum non lasciuiendi causa, sed generandi hęc facerēt, neque contra morem, quia eo tempore ea faciebāt, neque contra pręceptum, quia nulla lege erat prohibitum, & sic isti uolunt, et alii sancti Doctores tenent: istis ergo potius B standum est, quam Innocentio Tertio circa inquisitionem huius ueritatis.

Multi Iurisperiti videntur sentire cum auctore contra Innocentium. Quæst. CCIV.

ET apparet aliqualiter sensisse istud Iuristas: nam Gl. in c. obiiciuntur. 32. quæstio. 4. dicit, quòd mos est ibi consuetudo, & non dicit, quod est reuelatio, & ideo addit, q consuetudo facit aliquid circa matrimonium esse legitimum, vel non. Et idem alij tenent & allegant, quod habetur de cogna. spiritua. ca. super eo. & etiam gl. de diuort. ca. gaudemus. dicit, q fuit mos diuinitus inspiratus. i. consuetudo inspirata a Deo, & non volunt esse reuelationem, sed consuetudinem dantem esse matrimonium legitimum, & quando plus dicunt, vt satisfaciant textui, volunt inspiratā C a Deo consuetudinem esse, sed non q cuilibet a Deo sit reuelatum ad hoc, q legitime haberet simul plures vxores, & iam tunc ex consuetudine iuuaretur quisque, & non ex reuelatione, cum non fieret ei reuelatio. Et si ita concedamus, dicemus, q iam esset illa reuelatio, vt lex concedēs omnibus pro aliquo tempore, vel pro semper licere vxorum pluralitatem, sed hoc non vult Innocentius, sed solum, qd fieret cuilibet specialiter reuelatio ad hoc, q haberet plures vxores, & cui non fieret talis reuelatio non liceret hoc, cum dicat; neque vlli vnquam licuit insimul plures vxores habere, nisi cui diuina fuit reuelatione concessum, & verum est, q ita oportebat dici, vel nihil de reuelatione agi. Nam si consuetudo habens initium ab aliqua reuelatione faceret licitam esse istam pluralitatem, cum ista consuetudo esset iam inter omnes, non diceretur ex reuelatione, sed ex iure D esse legitima talis copulatio, & per talem consuetudinem introductam ex diuina reuelatione auferretur quæcunque lex diuina contraria, quasi ipse vellet eam auferre, et tamē non licuit. Alias voluit hoc Innocentius, immo q lex Dei esset generalis de non accipiendo plures vxores, & quod interdum dispensaret Deus specialiter cum aliquo, et ista dispensatio notificabatur ei per reuelationem. et hoc ostendimus falsum esse, et contra intentionem sanctorum Doctorum, Iuristæ tamen, vt starent dicto Innocentii. in cap. gaudemus repugnant dicto sanctorum, vnde glo. 32. quæstio. 4. c. dixit Sara. et gl. in alleg. cap. gaudemus. dicunt, qd excusationes Abrahæ, et Iacob de pluralitate vxorum, quę ponuntur in alleg. cap. dixit Sara. et c. obiiciuntur: non fuit sufficientes, et hoc dicunt, quia non agitur ibi quicquam de reuelatione, sed dicitur, q talia matrimonia erant licita ex E aliis causis, et Ambrosij est tota illa litera. dixit Sara, et Hieronymi est illud c. obiiciuntur. et sic illi manifeste vident, qd Innocentius est quantum ad hoc contrarius Ambrosio, et Augustino, et tn circa inquisitionem veritatis, et expositionem sacrę scripturę magis standum est Ambrosio, Hieronymo, et Augustino, quam Innocentio, vel alteri Pontifici, qui non fuerit tam peritus in sacris literis. Ergo tenendū est, q fuerit licita vxorum pluralitas eidē viro a principio,

Iurista ut defendant Innocentiū dicunt cōtra dicta sanctorum.

Sic. n. in aliis patet: nam Gregorius Papa fuit, qui scripsit aliqua de natura Angelica, in quibus repugnat Dionysio, et in illis magis tenemus dicta Dionysii, quam Gregorii, et nō est inconueniens repugnare Gregorio. Sic ēt Innocētius Quartus fuit Papa, qui condidit aliquas decretales, et ipse velut peritus uir in iure commentauit librum Decretalium, sed in commento illo quantum ad multa repugnatur ei ab aliis Doctoribus.

Innoc. 4. in multis non tenetur.

D. Gregorius multa dixit vt sapiens, & nō vt Papa.

Sed obijcietur, q ea, in quibus repugnatur Gregorio, & Innocentio Quarto non dixeruot ipsi velut Pontifices: sed vt viri sapientes, & illo modo alijs poterat magis credi, quam eis, sed non vt Pontificibus.

Dicendum, q persona est eadem numero Gregorius, vt Papa, & vt non Papa, & ideo æqualis sapientiæ est vtroque modo, sed non æqualis potestatis, quia Papatus potestatem addit: potestas autem est ad aliquid iubendum, vel statuendum, sed non aliquid verius dicendum. Innocentius autem Tertius in alleg. ca. gaudemus. fecit aliquid, vt Papa. s. statuere, q non permitteretur infidelis manere cum multis vxoribus, qñ ad Christum conuerteretur, licet eas habuisset in infidelitate, & quantum ad hoc magis est standum statuto eius, quam dicto alicuius sancti Doctoris, vel multorũ simul, sicut dixit Leo Papa, & habetur. 20. dist. ca. de libellis. aliud dixit, vt sapiens. s. q non licuerit alicui vn- **G** quam habere simul plures vxores, nisi ex reuelatione, & in hoc magis est standum alijs, quam ipsi. Et patet, q istud dixerit, vt sapiens, & non vt Papa: Primò, quia non erat statuibile, sed speculabile id, quod dixit, quia erat veritas de pterito, quæ nõ cadit sub statuto. Secundo, quia voluit istud, quod asseruit, confirmare multis rationibus, & auctoritatibus, vt ostẽderet esse verum, quod est opus sapiẽtis, & non vtẽtis potestate: ẽt, quia respõdit ad dicta Ambrosij, & Augustini, atque Hieronymi limitãdo illa, dicendo; q reuelatio aliquando vocatur fas, aliquando mos, & tñ in his, quæ ad modum sapientis viri pertinent, alij præferuntur Pontificibus, & errant interdum Pontifices, & in pręsenti sic est, cum Ambrosius, Hiero. atq; Aug. contrarium teneant, quibus propter maiorem rationem, quam habent, est potius standum. Ideo dicemus, q licuit ante Christi prædica- **H** tionem habere eidem viro plures vxores.

Et præter omnes rationes suprapositas apparet hoc esse verum, nam tempore legis Moysi licebat Iudæis accipere multas vxores simul, & ex lege apparebat hoc eis concessum: vnde & ipsi tanquam cõcessio vtebantur hoc, propter quod vsq; ad tẽpora Christi, & postea plus quam per quadringentos annos Iudæi accipiebant plures vxores simul; quousq; Iustinianus Imperator inhibuit Iudæis hoc, dicẽs, q non acciperent plures vxores simul, neq; quantũ ad alia in matrimonijs sequerentur morem legis suæ, C. de Iudęi. & reli. l. nemo Iudæorum. s. Nemo Iudæorum morẽ suum in coniunctionibus, neque iuxta legem suam nuptias sortiatur, neq; diuersa sub vno tempore coniugia conueniat, i. non accipiat plures in vxores simul, & ita apparet, q ipsi credebant sibi licitum esse per legem suam habere multas **I** vxores simul, quod verum est; solus ergo Christus fuit, qui istud vetuit, & postea fuit omnibus hominibus tam fidelibus, quam infidelibus illicitum.

Vtrum Regibus, & quibusuis alijs in veteri testamento liceret habere concubinas, & an concubinatus nunc, et semper fuerit peccatum. Quæstio. CCV.

NVNC verò redeundũ est ad ea, quę dicta sunt sup. qu. 24. vnde tota ista dubitatio tam longa incepit, & erat de concubinis, an liceret Regibus habere concubinas, & arguebatur, quòd non licebat Regibus habere multas vxores, ergo a fortiori non liceret habere **K** concubinas.

Lege Romana non licebat nisi vnã tãtum habere concubinã.

Dicendum, quòd si accipiatur proprie concubina, non erat licitum Regibus habere concubinas, neque aliquibus hominibus, quia concubina est mulier, quę cognoscitur sine aliquo fędere coniugali, & talis copula semper fuit illicita, quamuis de iure humano permitteretur, quemadmodum multa alia, & tamen hoc non erat sine ordine: nã non licebat de iure Romano habere alicui ad plus, nisi vnam concubinam, vt patet in Authentico de triente, & semisse, §. considerauimus, & istam concubinam non poterat habere quando habebat vxorem, & si habere vellet, non poterat ei cohabitare, vt patet. C. de concubi. l. vnica. licet quidã adhuc dicant istas concubinas esse cõiugali affectu habitas, quamuis non vocentur vxores, sed concubinæ.

De vxorũ multitudine dicendũ, q non est simile, vt de concubinis: nam si concubina sumatur strictè, vt est sine fędere matrimoniali, sed affectu fornicario, nõ licebat habe- **F** re aliquam, & ideo non põt cõparari ad hẽre vxores, qđ licitum esse potest: si aũt concubina accipiatur pro ea, quę matrimoniali affectu accipitur, & tñ vocatur concubina, vt infra dicetur, idem iudicium est de vxorib. & concubinis, quia vtroq; coniugali accipiũtur affectu. Et tunc dicendũ, q pluralitas vxorum non est illicita, immo semper licuit vsq; ad prædicationem Euangelij, vt supra ostẽsum est. De concubinis aũt, quæ accipiũtur affectu cõiugali, idem esset.

Sed cũ de Rege dr̃, q non liceret ei habere plures vxores, dicendũ, q non erat simpliciter vetita vxorũ pluralitas Regibus, cũ esset concessa alijs hoĩbus, sed multitudo effrenata vetabatur, sicut habere centum, ac ducentas vxores, quemadmodum Salomon habuit quasi septingentas vxores. 3. Reg. 11. & hoc patet, quia dicitur Deuter. 17. capit. non habebit Rex vxores plurimas: non enim vetitum fuit ei habere multas, sed habere plurimas, sic Aug. exponit & refert illud Magister lib. 4. Sent. dist. 33.

Ad argumenta facta supra in q. 24. Quæst. CCVI.

RESPONDEBITVR nunc ad prima argumẽta facta. qõ. 24. Erat primum de Abraham, qui habuit Agar, & Ceturam concubinas Gen. cap. 25.

Concubinæ Abrahæ fuerunt veræ vxores eius, & quare vocẽtur concubinæ vxores.

Dicendum, q Abraham non peccauit, quia istæ, quæ vocantur ibi concubinæ, fuerunt verẽ coniuges eius. Et patet, quia scriptura, quæ vocat eas concubinas, vocat alibi coniuges: nã de Agar habetur Gen. 16. cap. q fuerit vxor, cũ dicitur: Cumq; ille acquiesceret deprecanti, tulit Agar Aegyptiam ancillam suam, & dedit eam viro suo vxorem: De Cetura, q fuerit vxor, habetur Gen. 26. Abraham verò aliam duxit vxorem nomine Cetura. Sed eod. cap. vocãtur postea ambæ concubinæ, cum dicitur; filijs autem concubinarum largitus est munera, & illæ sunt Agar, & Cetura, quia nullas alias vxores, vel concubinas habuit Abraham præter ipsas, & Saram.

Sed qũo istud stet, dicunt aliqui, q apud antiquos consuetudo erat accipere plures vxores, & principalior illarũ vocabatur vxor, aliæ autem vocabantur concubinæ, & ita dicunt fuisse de Abraham: habuit enim Saram, Agar, & Ceturam in vxores, de quib. Sara fuit principalior, & prima secundum tempus: ideo ista vocatur vxor, & nunquã concubina, Agar, & Cetura, quia erant minus principales, vocantur interdum vxores, & interdum concubinæ.

Concubina dupliciter accipitur in veteri testã, ac nouo.

Sed dicendum, q hoc non stat, quia hoc modo nõ posset aliquis habere, nisi vnam vxorem, & posset habere multas concubinas: nam principalis inter vxores. i. maior non põt esse, nisi vna; oẽs ergo aliæ erũt minus principales: vna ergo sola erit vxor, ceteræ vero vocabuntur concubinę, & tñ non est verũ, quia hẽt aliquis multas vxores & multas concubinas, sicut patet de Dauid, qui habuit vxores multas, cũ nominentur sex, & postea alias accepit. seq. lib. 3. & 6. c. & lib. 1. Paralip. c. 3. ẽt Salomõ multas vxores habuit, & cõcubinas multas. 3. li. 3. c. 11. ergo nõ vocatur vxor solũ ea, quę principalis est. Aliter est dicendũ, q cõcubina dupliciter accipitur. Vno modo pro illa, quæ accipitur, sine coniugali affectu ad concubitum, & tunc accipit strictè, & proprie concubina, quia ibi non est aliud, nisi cõcubitus, & ið ab eo nomen accepit, vt concubina dicatur a concubendo; vxor autem ad coitum pertinet, sed non accepit nomen ab illo, immo ab eo, quod iungitur, vel iungit legitimè, vt ait Isid. lib. 9. Etymol. quæ erat consuetudo solenniter nubentium. De istis est dicendum, q nunq̃ vocantur cõiuges, sed semper concubinæ, & nunquam fuit licitum tales habere.

Quomodo concubina etiam accipiatur pro ea, quæ est verè vxor affectu coniugali, & consensu mutuo, quam habere non erat peccatum. Quæst. CCVII.

ALITER accipitur concubina pro ea, quę vxor est, & in matrimonium venit, tamen nõ seruantur circa eam omnes legalesq; solennitates: vnde neque habet ius vxoris: habere autem talem nunquam fuit peccatum, quia est verè vxor, cum affectu coniugali accipiatur, & sit consensus mutuus inter eam, & illum, cuius est concubina.

Quòd verò aliqua talis dicatur cõcubina, patet primò ex canonib. Apostolorũ, & hr̃ 33. dist. c. si quis. s. si quis post acceptum sacrum Baptisma secũdis nuptijs fuerit copula-

tus, aut concubinam habuerit, non potest fieri Episcopus, A nec sacerdos, & sic vetatur ibi hoc propter bigamiam, vt patet.e.dist.c.ecce, quòd in sacris. & tamē bigamia non cōtrahitur in coitu fornicario, vt si sacerdos habeat nunc plures concubinas, vel tangat plures meretrices, & ita oportet esse istam concubinam vxorem, ita ibi exponit glo.

Secundò patet, quia non licet alicui habere mulierem, aut tangere eam sine affectu coniugali, immo nec concupiscere Matth.5.& asserit illud Ambrosius, & August.& habetur 32.q.4.cap.nemo.& cap.meretrices.& cap.omnis mechia.& tamen licitum est habere concubinā, ergo concubina erit mulier, quæ coniugali tractatur affectu, vt patet 34.dist.cap.is qui scilicet, is qui non habet vxorem, & pro vxore concubinam habet, a communione non repellatur: tantum vt vnius mulieris, aut vxoris, aut concubinæ sit coniunctione contentus, & ita dicitur licita esse copula ad B concubinam, sicut ad vxorem, & illud idem esse asserit Isidorus. lib. de distantia noui, & veteris testamenti, & habetur 34.dist.cap.Christiano. scilicet, Christiano non dicam plurimas, sed nec duas simul habere licitum est, sed vnam tantum, aut vxorem, aut certe loco vxoris, si coniux deest, concubinam, & ita concubina, & vxor æqualiter licitè sunt in concubitu hominis Christiani, ergo concubina est illa, quæ vere affectu coniugali tractatur. Tertiò patet, quia 34. dist.cap.omnibus.§.concubina.dicitur, concubina hic ea intelligitur, quæ necessitatibus legalibus instrumentis vnita est, & coniugali affectione accipitur: hanc coniugem facit affectus, concubinam vero lex nominat, & ita secundum veritatem ea, quæ vocatur concubina, vxor est. Et hoc quia per consensum mutuum coniugalem de præsenti accipitur: sic dicitur.ead. distin.cap.is qui.in glo.super parte concubinam, scilicet, concubinam, id est, mulierem non solenniter ductam, sed tamen cum qua mutuus consensus interuenit, quia alias concubinam non licet haberi. 32. quæst.4. cap.nemo.

Quomodo concubinam esse licitam iuxta sacros canones intelligatur. Quæst. CCVIII.

CONSIDERANDVM est, circa istas concubinas, quod in alleg.§.concubina.dicitur. Concubina autem hic intelligitur, quæ necessitatibus legalibus instrumentis vnita est: & est sensus, quòd in iuribus allegatis per Gratianum. 34. dist. cōcubina. ponitur, quod sit licitus eius concubitus, & non est hoc verum de omni muliere, quæ concubina dicitur, sed solum de illa, quæ est vnita necessitatibus legalibus: nam illæ concubinæ, de quibus quis habet plures, non habentur licitè, quia concubina loco vxoris habetur, & tamen non licet plures vxores habere, ergo neque licebit plures concubinas habere; illa autem concubina, quæ secundum legem vnita est, potest licitè teneri. Potest autem intelligi necessitas legalis, id est, canonis, qui vocatur lex, & ille vnam tantum concubinam concedit habere: sic patet in cap.is qui. & c. Christiano homini. vbi dicitur, quod vnam tantum habeat vel vxorem, vel concubinam. Et patet, quòd ista fit intentio Gratiani, quia statim post illum.§.concubina.induxit in probatione illa duo. ca. scilicet, is qui. & cap. Christiano homini. & in illis dicitur de vnitate concubinæ, & quod a canone dicitur, necesse est obseruari. Dixit etiam Gratianus, & coniugali affectione accipitur, id est, non habetur solo affectu fornicario ad coitum, sed affectu coniugali, sicut vxor, scilicet, quòd erit per consensum mutuum, qui facit coniuges: nam si iste affectus non esset, non posset quis licitè habere concubinam, quia omnis alius concubitus est fornicarius.

Qua sit necessitas legalis.

Etiam quòd dicebatur esse vnicam concubinā necessitatibus legalibus, potest intelligi de lege humana, quia illa non permittit haberi, nisi vnam concubinam. in Authentico de triente & semisse. §. confidet animus. talis enim, quæ vnica est, potest haberi legitimè, id est, licitè: nam ibi dicitur; hanc coniugem facit affectus, concubinam vero lex nominat, id est, secundum veritatem talis mulier coniux est, quia per legitimum consensum de præsenti habetur, & tamen lex nominat eam concubinam, scilicet, voluit ei imponere hoc nomen, & non vocare vxorem. Intelligi autem potest de lege, id est, de canone, quia canon imposuit hoc nomen, scilicet, 34.dist.cap.is qui.& cap. Christiano.& 23. dist.cap. si quis. vt distinguat coniugem, & concubinam. Vel potest intelligi lex, scilicet, ciuilis: nam nomen concubinatus a lege incepit, quæ distinxit concubinam a coniuge. vt ff.de concubi.l.in concubinatu: sic tenet glos.34.distin.§.concubina. Vel potest accipi lex pro lege veteris testamenti, vbi sæpe de istis concubinis agitur, & vocantur concubinæ illæ, quę alias vocantur vxores, & ita tenet Huguitius.

Quare vxor accepta sine legali solemnitate dicatur concubina: & quæ conuenientia, & differentia sint secundum leges seculares inter vxorem, & concubinam. Quæst. CCIX.

CAVSA autem, quare prædicta, cum sit vxor, vocetur concubina, est propter aliquas differentias, quę inueniuntur inter eas, quæ vocantur absolutè vxores, & eas, quæ aliquando vocantur concubinæ.

Prima conuenientia est, ꝙ in vtraque interuenit consensus mutuus de præsenti. De coniuge manifestum est extra de sponsa. cap. si inter. de concubina patet. distin. 34. cap. omnibus. §.concubina. & ibi in glos.

Secunda est, quia tractatur affectu coniugali vtraque, nam in alleg.§.concubina.dicitur, ꝙ affectus eam coniugē facit, lex autem eam concubinam nominat; ergo non est differentia in affectu, sed in nomine.

Tertia est, quia cum vtraque est licitus concubitus; nam cum quacunque alia muliere quis commisceatur, peccat, & repellitur a communione fidelium: si autem habuerit C vxorem, vel concubinā, non repellitur. 34. distin.cap.is qui. & hoc non solum aliis hominibus, sed etiam Christianis, quibus maxime est vetitus illicitus coitus, est concessum. eadem distin.cap.Christiano.

Quarta est, quia talis concubina habet locum vxoris: nulla autem alia femina locum vxoris habere potest, & hęc loco vxoris accipitur, & ideo videtur idem omnino habere, ꝙ vxor, quantum ad esse copulam licitam: sic patet in alleg. cap.Christiano.§.Christiano nō dicam &c. & sequitur, aut certè loco vxoris, si coniux deest, concubinam, id est, licet habere concubinam loco coniugis.

Quinta est, quia in vtraque seruatur idem numerus: si enim vnica est coniux, vnica est & concubina, si multas coniuges habere licet, & multas concubinas: nunc enim in nouo testamento non licet habere multas vxores, vt supra D ostensum est, sed vnicam: ideo etiam vnica concubina haberi potest. In veteri autem testamento poterat quis habere multas coniuges, vt supra ostensum est, ideo & poterat *In q. 27* habere multas concubinas, & ita habebat. De primo patet, quia 34.dist.cap.omnibus.§.concubina. dicitur, ꝙ concubina ea intelligatur, quæ legalibus necessitatibus vnita *In q. 25* est, id est, quam necesse est esse vnā. & ead.dist. cap. is qui. *& 26.* scilicet, is qui non habet vxorem, & pro vxore cōcubinam habet, a communione non repellatur: tantum vt vnius mulieris, aut vxoris, aut concubinæ sit coniunctione contētus, & idem dicitur in cap.Christiano. scilicet, Christiano non *Ead. dis. 34.* dicam plurimas, sed nec duas simul habere licitum est, nisi vnam tantum, aut vxorem, aut certe loco vxoris concubinam. De secundo patet, quia in veteri testamento, & toto tempore præcedenti ante Christum, in quo fuit licita vxo- E rum pluralitas, etiam erant multæ concubinæ: nam Abraham duas concubinas habuit Agar, & Cethuram: Gen. 25. cap. licet non habuerit eas simul: habebat autem Dauid multas concubinas simul sequenti lib.6.cap.& lib.1. Paralip.cap.3. quia etiā simul habebat plures vxores, & in hoc apparet, quod concubina sit vxor verè: nam si non esset vxor, sed mulier fornicariè accepta, non potius liceret vnā habere, quā plures, sed siue vna, siue plures habeantur, est illicitum. In concubina autem, de qua nunc dicimus, est licitum habere vnam, & non est licitum habere plures, ideo est ista vt vxor.

Sed cum dicimus, quod erit vna concubina, sicut vxor vnica, non est intelligendum, quod cum vnica vxore erit vnica concubina, sed quod sicut nunc vnica in vxorem haberi potest, ita vnica in concubinā, & tamen erit vnica mulier, & illa aut erit vxor, aut concubina in alleg. cap. is qui. scilicet,

Nō licet habere, nisi vnā concubinam: & 14.

Vna vxorē, & cōcubina simul in nouo testamēto

scilicet, tantum, vt vnius mulieris, aut vxoris, aut concubinæ sit cōmixtione contentus, & in cap. Christiano. dicitur, quod vnam tantum habeat, aut vxorem, aut concubinam.

Sed aliquis putabit contrarium, quia ante Christū, sicut licebat habere multas vxores, ita licebat habere multas cōcubinas, & habebat tunc aliquis simul multas vxores, & concubinas multas, ergo & nunc erit vna vxor, & vna concubina.

Dicendum, quod non stat: nam licet nunc sit vna vxor, sicut tunc multæ: tamen cum vxore vnica non potest esse concubina aliqua: nam concubina, quæ permittitur, loco vxoris est, & si esset concubina cum vxore, essent duæ vxores, & hoc non licet nunc: secus in veteri testamento, & toto tempore ante Christum: nam licita erat vxorum pluralitas, & poterat quis habere simul plures vxores, & multas concubinas, quia concubinæ erant loco vxorum, & quia numerus vxorum nō erat determinatus, poterat quis habere tres vxores, & tres concubinas, aut in alio numero non immoderato, & quia concubina erat, & vxor, diceretur talis habere sex vxores, quod non erat tunc inconueniens, ideo tunc licebat plures vxores, & plures concubinas habere. Nunc verò si haberet vir vxorem vnam, & concubinā vnam, essent duæ vxores, quod est illicitum, & sic vna tantum erit, aut vxor, aut concubina, in alleg. cap. is qui. & cap. Christiano.

Differentia inter vxorem, & concubinam secundum leges seculares. Quæst. CCX.

EST nunc videndum, quæ differentię sint inter vxorem, & concubinam isto modo acceptam. Dicendum, quod prima differentia est; nam vxores nunquam vocantur concubinæ, quod est nomen dignitatis minoris, concubinæ autem interdum vocantur concubinę, interdum vxores, & ratio huius est, nam aliquid vxorum habent, & quantum ad hoc vocantur vxores, & istud est affectus, & consensus coniugalis. Aliud est, in quo sunt minores vxoribus, & quantum ad illud non vocantur vxores, sed concubinæ, sic patet de Agar, & Cetura, quas scriptura vocauit vxores Abrahæ, & vocauit etiam concubinas eius: Gen. 16. & 25. c. & ista differentia est in nomine.

Secunda est quantum ad iura ipsarum, & honorem, & primum de honore: nam in vxores accipiebantur illæ, quę erant genere, & statu ęquales: inęquales verò non accipiebantur in vxores, sed in concubinas, & ideo in concubinas accipiuntur maximè mulieres corruptę, & obscuro loco natæ, & quæ sui corporis quæstum fecerunt, id est, fornicatæ sunt pro lucris captandis, & ancillæ, vel libertæ: mulieres autem ingenuæ, & maxime si sunt nobiles, & honestæ vitæ, & virgines in concubinas haberi non possunt sine testatione quadam, vt patet. ff. de cōcubi. l. in concubinatu. istud enim de lege ciuili est, & videtur seruatum fuisse etiā apud antiquos in veteri testamento, & prius. Nam Abraham accepit Saram in vxorem, quæ erat filia fratris sui Aron, & ita erat ęqualis in genere, & forte in statu: Agar vero ancillam propriam accepit in concubinam: Gen. 16. & 25. & hoc maxime conueniebat, quia melius habetur in concubinam ancilla, quàm ingenua, in alleg. l. in concubinatu. De statu similiter patet, quia erant vxores in statu honorabiliori secundum conditionem viri: concubinæ autem in minori statu, vt patet de vxoribus, & cōcubinis Salomonis infra lib. 3. cap. 11. s. fueruntque Salomoni vxores, quasi Reginæ septingentę, & concubinę trecentæ, & auerterūt mulieres cor illius; & ita vxores vocauit quasi Reginas, in quo notauit earum statum excelsum. De concubinis nullum statum honorabilem posuit, sed solum dixit, quòd erant cōcubinæ: ideo status vxorum erat valde maior, quàm cōcubinarum. Etiam de omnibus vxoribus dixit, quòd erant quasi Reginę, in quo designauit ęqualitatem earum, quasi non esset gradus inter vxores, sed solum inter vxores, & concubinas.

Tertia differentia erat quantum ad ius earum: nam filij vxorum reputabantur legitimi, & succedebant patribus in bonis suis: filij autem concubinarum non reputabantur legitimi, sed ad plus naturales, & patet hoc, quia Sara fuit vxor Abrahę, & filius eius Isaac; Genes. 21. cap. Agar

F fuit vxor, & cōcubina Abrahę, Genes. 16. cap. & 25. & ideo Ismahel filius Agar non erat successurus patri, sed solus Isaac: Genes. 21. cap. vbi dixit Sara ad Abraham: Eijce ancillam hanc, & filium eius; non enim hæres erit filius ancillę cum filio meo Isaac.

Sed aliquis dicet, quòd isthud fiebat, quia illa erat ancilla, & filij ancillarum non succedunt. Dicendum, quòd non fuit ista causa totalis, sed causa fuit, quia erat concubina: nam Cetura, quę postea fuit vxor, & concubina Abrahę, non erat ancilla, & tamen filij eius non successerūt patri, quia illa erat concubina, & patet hoc, quia Genes. 25. c. dicitur de Abraham: dedit autem Abraham omnia, quæ possederat Isaac: filiis autem concubinarum largitus est munera, & separauit eos ab Isaac filio suo, dum adhuc videret, & ita filij Agar, & Ceturę in nullo successerunt pa-

G tri, sed solum dedit eis munera. s. fecit legata illis: filio aūt vxoris dedit omnia, & non datur ibi alia causa, quare non successerint, nisi quia erant filij concubinarum, sed de filiis concubinarum secundum legem humanam, an succedāt, & quando, & in quantum, non est nobis cura dicere, quia alterius considerationis est.

An secundum legem humanam coire cum concubina sit licitum, & an illa sit vxor. Quæst. CCXI.

SED nunc dubium est de concubina secundum legem humanam, an sit licitus coitus cum illa, id est, sine peccato, & an illa vxor sit. Dicendum, quòd eo modo, quo concedebatur concubinatus, aut vocabatur secundum legem humanam, non erat concubina vxor, neque erat licitum

H commisceri ei.

Primò, quia concubinatus stat cum multis, nam sicut habens vnam mulierem, cui misceatur, quę non sit legaliter ducta, dicitur habere concubinam, ita & habens multas huiusmodi dicitur habere concubinas, & tamen vxores nō potest aliquis habere, sed vxorem vnam tantum, ergo concubina de iure humano non est, quę dicitur vxor, & consequenter non erit licitum illi commisceri. Patet primum, quia etiam iura noua humana posuerunt posse esse multas concubinas simul, sed tunc filij ipsarum, & ipsæ non habēt idem beneficiū succedendi in bonis paternis, quod habent filij concubinę, quando est vnica, vt patet in Authentico. quibus modis naturales efficiuntur sui. §. si quis autem. & in §. si vero effusa. Et hoc colligitur etiam. 34. distin. cap. is qui. & cap. Christiano. vbi dicitur, quod Christianus ha-

I beat vnam tantum, siue vxorem, siue concubinam, in quo prę supponitur, quod secundum iura humana plures habeantur mulieres in concubinas.

Si verò obiiciatur, quod concubina sit vnica tantum, vt lex voluit in alleg. §. si quis autem. dicendum, quod illud non cogebat ad vnitatem concubinæ, & si plures essent, nō ideo desinebant vocari concubinæ, sed illud dicitur, qualis debeat esse concubinatus ad hoc, quod filij inde suscepti sint naturales, & gaudeant illo beneficio successionis.

Secundò patet, quòd concubina secundum legē humanam nō sit vxor, quia distinguuntur ex parte personarum: quædam enim mulieres sunt, quas in concubinas accipi nō licet, sed in vxores, & è contrario sunt quędam mulieres, quas in concubinas accipi licet, et non in vxores. De primo patet: nam mulier nobilis, et virgo, aut ingenua, &

K virgo, et ea, quę est honestę vitę, non accipitur in concubinatum, sed in matrimonium: è contrario vero accipitur in concubinam, et non in vxorem ancilla, vel liberta sua, vel aliena: accipitur etiam in concubinatum mulier obscuro loco nata respectu viri nobilis, et mulier, quę fornicata fuit, et quę sui corporis quęstum fecit, et generaliter mulier illa in concubinam sine metu criminis accipitur, in quam stuprum committi non potest. Etiam mulier damnata de adulterio potest accipi in concubinam, et non potest accipi in vxorem: de his omnibus, ff. de concubi. l. quę in concubinatu. Et pręses prouincię potest accipere concubinam de prouincia, quam administrat eodem titul. l. concubinā. sed non potest accipere vxorem de illa prouincia, quandiu eam administrat. ff. de ritu nupt. l. si quis. et ita quasi generaliter illæ, quæ interdicuntur, vt sint vxores, conceduntur in concubinas, et quę interdicuntur in concubinas haberi,

haberi, conceduntur fieri vxores, & hoc apparet, quia ſi quis velit mulierem ingenuam, & honeſtæ vitæ habere in concubinam non licet;quia talis eſt, quæ in vxorem haberi debebat:vnde ſi acceperit eam,incidet in crimen ſtupri, vel putabitur in vxorem habere: ſi autem voluerit ſine crimine eam habere in concubinam, oportet fieri teſtationē, id eſt,quod coram teſtibus dicat, quod eam accipit in concubinam:& tunc excuſabitur.ff.de concubi.l. in concubinatu: ergo concubina ſecundum legem humanam non eſt vxor,cum ea,quæ eſt concubina, non poſſit de iure communi eſſe vxor,neque è contrario,& hoc vt plurimum. Tertio patet, quia concubina ſecundum legem humanam excuſatur a pęna,quaſi indigeat excuſatione, vt in alleg.l.in concubinatu.ſcilicet,quia concubinatus per legem nomen aſſumpſit;extra legis pœnam eſt;cum hoc dicitur,ſignificatur,quod de ſe concubinatus non erat bonus,& tamen lex non punit eum. De matrimonio autem non datur excuſatio aliqua ad hoc,quod non puniatur: ergo matrimonium ſignificatur eſſe per ſe bonum,& honeſtum; & ideo excuſatione non indigere:concubinam vero non eſſe bonum,& et ideo ad hoc,quod non puniatur, opus eſſe excuſari a pęna. Quartò patet,quia coniunctionem, quæ eſt matrimonium, vocamus iuſtas nuptias: omnem autem copulationem aliam,quę non fit ſecundum leges, vocamus iniuſtas nuptias: et ita cum concubinis non ſunt iuſtæ nuptię. Vnde et filios ex eis natos non dicimus habere in noſtra poteſtate, Inſtitut. de patria poteſtate. §.1. et 2. Quintò patet, quia filij ex matrimonio ſecundum legem humanam vocantur legitimi; filij autem ex concubina non ſunt legitimi,ſed quando melius nati ſunt,vocantur naturales. Sextò,quia filij ex matrimonio nati ſuccedūt vniuerſaliter patri,ſiue ab inteſtato,ſiue ex teſtamento: filij autem ex concubinis non ſuccedunt vniuerſaliter ab inteſtato,ſed interdum in aliqua parte,interdum in nulla,vt in Auctent.quibus modis naturales efficiuntur ſui.§.ſi quis autem. & §. ſi vero effuſa: ergo non eſt eadem concubina,& vxor. Diffinitum ergo eſt dubium,ſ.ꝙ cum illa,quę ſecundum legem vocatur concubina,non ſit licitus concubitus, quia hoc ſolum licet ad vxorem:& tamen concubina non eſt vxor,ergo non liceret nunc commiſceri mulieribus, quæ ſecundum leges vocantur concubinę.

Nunc non licet Chriſtiano habere concubinam: tamen antiquitus,tam ſecundum leges ſeculares,quam ſacros canones licebat, & non erat contra legem Dei.
Quæſt. CCXII.

NVNC ergo dubium eſt, quomodo dicatur in alleg. cap.is qui. & cap.Chriſtiano.34.diſt.quòd licitum eſt habere vnam tantū mulierem,vel vxorem, vel concubinā. Dicendum,quòd nunc non licet haberi aliquam in concubinam vllo modo,ſed omnis talis coitus eſt illicitus: quondam vero non ſolum ſecundū leges humanas, ſed ēt ſecundum canones licebat haberi concubinam,& non erat contra legem Dei. Et primò declarabimus ſecundum: & cōſiderandum eſt,ꝙ cōcubinatus nomen a lege ſumpſit exordium,vt diſtinctio fieret inter vxorem, & non vxorem; & filios legitimos,& non legitimos: et ſic dicitur. ff. de concubi.l.in concubinatu. Etiam ſciendum, ꝙ quædam ſunt perſonę,quas regulariter ex lege non licet accipi in concubinas. eod.tit.l.qui in concubinatu: et qn quis tales haberet,præſumeretur,ꝙ eſſent concubinæ,et non vxores,et lex ita eas nominat: quia ſtatus earum eſt,vt ſint concubinę, et non vxores,vel conditio,aut indignitas earum, niſi contrarium appareret.Aliæ autem ſunt mulieres,quas in vxores accipi licet,et non in concubinas,vt ſunt ingenuę,et maximè nobiles,et vitæ honeſtæ, et virgines, ſi quis enim tales acceperit, putabitur committere ſtuprum, niſi vel expreſsè de matrimonio appareat, vel teſtationem faciat, quòd in concubinam talem aliquam accipit: in alleg. l. in concubinatu.Cum autem contrahitur matrimonium cum eis, quæ in vxores accipi poſſunt, ad hoc, quod eſſet matrimonium, et illæ iudicarentur vxores, oportebat fieri dotalia inſtrumenta, aut probationes aliquas, aut ſacramenta: aliter non reputabatur matrimonium in Auctentica, vt liceat matri, et auiæ. §. quia vero collat. 9. cum

Antiquitus quomodo contrahebatur matrimonium

A dicitur:Legem protulimus iubentem dotalia fieri inſtrumenta,aut probationes aliquas procedere factas apud Eccleſiæ defenſores, per quas nuptias competat confirmari, aut certè ſacramenta præberi. Sed poſtea aliter ſecundum legem humanam factum eſt,ſ.vt matrimonium per ſolū conſenſum coniugalem contrahatur,nulla alia interueniēte ſolennitate,aut dotalibus pactis,vel ſacramētis,vel probationibus: & eſt hoc verum, niſi in quatuor caſib. Vnus eſt in eis, qui fulgent maximis dignitatibus deſcendendo, vſque ad illuſtres:nam nulli horum licet contrahere matrimonium, niſi dotalia ſcribantur inſtrumenta: ſi tamen contraxerint,antequàm in his dignitatibus ſint, valebit cōtractus ſine dotalibus inſtrumentis, per ſolum affectū coniugalem,id eſt,expreſſo cōſenſu per verba de pręſenti, ſed poſtꝙ quis ad tales dignitates aſcenderit, non indicabuntur legitimæ nuptiæ ſine dotalibus inſtrumentis: quod nō

Matrimoniū hodie ſ ſolum conſenſū contrahitur, niſi in quatuor caſibus.

B extenditur ad barbaros,etiamſi in his dignitatibus ſint,nā ex ſolo affectu illi contrahere poſſunt.Secundus eſt caſus, quando quis in dignitate conſtitutus libertam ſuam in vxorem acceperit; nam opportebit ſcribi dotalia inſtrumenta in Auctēn.vt liberti de cetero. §.ſiquis autem. colla.6.ſ.ſi quis autem libertam ducere voluerit,aut legitimam facere coniugem,cuiuslibet dignitatis exiſtens nuptialia conficiat documenta: & illa vocantur inſtrumenta dotalia, vt patet ibidem. Tertius caſus eſt,quando quis concubinam ſuam voluit facere vxorem:nam tunc requiruntur dotalia inſtrumenta. C.de naturalibus liberis. l.cum quis.& vbicunque lex de talibus facit mentionem,ſemper dicit de dotalibus inſtrumentis,id eſt,cū dote,& inſtrumento.Quartus caſus eſt, quando quis ſcenicam,vel meretricem accipit in vxorem,nam requiritur inſtrumentum dotale.C.de

C nup.l.Imperialis:& notat iſtos caſus gloſſ. in Auctēn.vt liceat matri & auiæ.§.quia vero, col.8.

Quòd in quocunque caſu matrimonium per ſolum conſenſum teneat. *Quæſt.* CCXIII.

SED dicendum, quòd matrimonium ſecundum veritatem ſolo conſenſu, id eſt,affectu coniugali contrahitur, & dotalia inſtrumenta, cęteræq; ſolennitates non faciunt ad cotrahendum matrimoniū, vel vt matrimoniū teneat,ſed ſolum ad oſtendendum liberos eſſe legitimos.Nā hoc eſt generale, quòd non ſuccedunt vniuerſaliter vtriq; parenti ab inteſtato filij,niſi qui legitimi ſunt:vocantur autem legitimi a lege,i.illi,qui nati ſunt ex matrimonio con-

D tracto ſecundum legem, ſed quia lex vetuit coniungi quibuſdam mulieribus matrimonialiter, vt ff.de concub.l.in concubinatu. & l.qui in concubinatu. & aliæ ſunt,de quibus non eſt veriſimile, quòd cum illis contraheretur; ad oſtendendum illud eſſe matrimoniū,& conſequenter prolem legitimam oportet interuenire probationes quaſdā, & ob hoc apud veteres ſtatutum erat, vt non iudicaretur matrimonium, neque filij legitimi, niſi apparerent dotalia inſtrumenta,vel probationes aliæ fierent apud iudices, vel ſacramenta præſtarentur. in Auctēn.vt liceat matri,& auiæ. §.quia verò. & hoc tenebat generaliter in omnibus matrimonijs, & fiebat in præiudicium aliorum hæredū, qui ſuccedebant ab inteſtato: nam ſi nati de tali copula nō oſtenderent ſe legitimos,non admitterentur ad ſucceſſionem; modus autem probandi matrimonium erat per hæc

E dicta.

Etiam dabatur alius modus probandi legitimum filiū, ſi quis mulierem habens liberam, cum qua matrimoniū ſecundum legem conſiſtere poteſt,filium, aut filiam ſuſceptum ex ea,in ſcriptura priuata ſubſcripta trium teſtium nominibus,aut inſtrumento publico filium, vel filiam appellauerit; non addens naturalē talē reputari legitimū, & nullam aliam probationem requiri ab eo;ſed poſtea datus eſt modus facilior probandi matrimonium, ſcilicet, ex ſolo affectu,id eſt, ſiquis tractet aliquam affectu coniugali cohabitans ei, vt vxori,etiamſi de nullo alio conſtet, per hoc probatur matrimonium inter eos conſiſtere, & prolē eſſe legitimam:& hoc eſt ſi mulier illa non ſit prohibita de iure tali nubere in alleg.§.quia vero:& ſupra poſita patent in Auctēn.vt liceat matri & auiæ.§.ad hoc autem.

Excepti fuerunt ab hac regula quatuor caſus ſupra poſiti,in

ti, in quibus non probatur matrimoniũ sine dotalib. instrumentis: et hoc fuit, quia non præsumitur, quod vir in illis casibus talem feminam acciperet in vxorem, scilicet, quia vel est inæqualis status, vel est mulier, et venia accipi in vxorem: licet et verum matrimonium cum talibus esse possit, non sufficit ad ostendendum esse matrimonium, et prolem legitimam, fuisse affectum coniugalem, scilicet, cohabitationem, et beneuolentiam, et procurationem, et alia, quæ præstantur vxoribus, tusi ostendantur dotalia instrumenta: immo de talibus, cum nihil plus constat, præsumitur, quod habeatur in concubinas, quia etiam ad concubinas ad hoc quod filii ex eis nati admittantur ad successionem certæ partis bonorum paternorum ab intestato, requiritur istud, scilicet, quod affectus viri ad concubinam sit indubitatus: et sit cum eo in domo, et alimenta præstet, vt in Authent. quibus modis naturales efficiuntur sui. §. siquis autem. et ideo in his casibus affectus coniugalis non ostendit esse matrimonium legitimum, nisi accedant dotalia instrumenta.

An concubina sit vxor, & quomodo contrahatur concubinatus. *Quæst. CCXIV.*

ET ex hoc etiam patet, quod supra dicebamus, scilicet, quod concubina secundum legem humanam non sit vxor, et q nõ sit licitus coitus cum illa, quia in Authen. vt liceat matri et auiæ. §. quia vero. dicitur, quod matrimoniũ solo affectu contrahitur, et solo affectu probatur, vt filij ostendantur legitimi, nisi in casibus prædictis, sed filij ex concubina non sunt legitimi, sed ad plus sunt naturales: ergo necesse est, quod affectus, per quem contrahitur matrimonium, non sit affectus, per quem contrahitur concubinatus, et ita concubina non erit vxor. Secundo patet idem, quia expresse ponit lex quendam esse affectum concubinę, qui sit proprius ad concubinas, et non sit ad vxores, vt in Authent. qui mo. naturales efficiuntur sui. §. siquis autem. scilicet, sic autem illi donec vixerit libera mulier in stemmate concubinę sociata, et filii ex eatalibus eum solũ modo hoc sancimus, vbi omnino indubitatus est concubinę affectus, et filiorum ibidem proles, et alimenta, et domus; et sic dicit aliquam sociatam in stemmate concubinę, id est, in modo, quamuis sit mulier libera, cum qua matrimonium consistere poterat, ideo aliquis modus proprius copulationis est, quo cognoscitur esse vxor, vel concubina. Etiã, quia dicitur, quod sit indubitatus concubinę affectus, id est, vir habeat ad eam affectum, vt ad concubinam, et non vt ad meretricem, vel fornicariam momentaneam.

Tertio apparet, quia concubinatus per affectum contrahitur, et non per solum actum coeundi. sed ante omnem copulam per solum affectum est concubina: sic dicitur. ff. de concubi. l. concubinam. scilicet, Concubinam ex sola animi destinatione extimari oportet: et tamen ista destinatio animi non est affectus coniugalis, quia tunc ista esset vxor, & proles ex ea suscepta esset legitima in Authen. vt liceat matri, & auiæ. §. quia vero: et est falsum, quia non sunt legitimi filij, sed naturales: ergo alius est affectus, quo contrahitur concubinatus; et alius, quo contrahitur matrimonium.

Apparet autem aliqua diuersitas affectus in his: nam in matrimonio est intentio cohabitandi in perpetuum, vt patet ex diffinitione sua, scilicet, matrimonium est viri, & mulieris coniunctio indiuiduam vitæ consuetudinem retinens: in quo patet, quod istud sit de conditione matrimonij, et debeat esse de intentione contrahentium: nam secundum iura humana licitum est repudiare, per quod dirimebatur matrimonium: tamen matrimonium secundum se in dissolubilitatem dicit. Nam ipsa lex humana, quę concessit repudium, et diuortium, dixit esse matrimonium indiuiduã vitę consuetudinem retinens. Institu. de patria pote. §. nuptię. dirimi autem, vel non dirimi matrimonium per accidens est, sed habere intentionē cohabitandi vsque ad mortem est per se de ratione matrimonii. In concubinatu è contrario: nam non est de ratione eius permanere, et ideo cum concubina accipiatur, non eo animo accipi debet, vt semper retineatur, nec iste contractus de se istud importat, quod vero concubina interdum duret vsque ad mortem, accidit:

F vt in Authen. quibus mo. nat. effi. sui. §. si quis autem, erat contrario matrimonium, quod de se importat indissolubilitatem, accidebat secundum leges humanas interdũ dissolui, sed ob hoc matrimonium de se habebat vim semper manendi, et non dissoluebatur, nisi diuortio, vel repudio secundum legem facto: concubinatus vero, quia de se non habebat vim semper manendi, dissoluebatur sine repudio, et diuortio facto per legem.

Et ob hoc quicquid in contractu matrimonij interueniat, quod repugnet perpetuitati vinculi, est contra substãtiam matrimonij, & facit matrimonium nõ tenere, neque contrahi: & ideo si quis contraheret sic dicẽs, contraho tecum matrimoniũ vsque ad duos annos, vel vsquequo mihi placuerit te retinere, nõ teneret matrimonium, quia est contra substantiam matrimonij. extra. de condit. appo. c. si

G conditiones. Et sicut est hoc inter nos, etiam inter infideles vitiaret contractum tale pactum, quia quamuis liceat eis repudiare vxores, quod est a lege concessum, & est posterius matrimonio contracto, si insertum hoc pactum con tractui, est contra substantiã contractus, & non tenet: ideo infideles, quando contrahunt, nullum tale pactum inserere possunt, vel poterant: postquam vero contraxissent poterant repudiare vxores, sic tenet glos. extra de consang. & affinit. cap. de infidelibus; licet alij contrarium teneant, q posset inseri tale pactum, et male. Et patet ratio, quia matrimonio secũdum suam rationem competit dicere perpetuitatem cohabitationis, nõ solum apud fideles, inter quos nequaquam dissoluitur matrimonium, sed etiam apud leges humanas, secundum quas erat ius repudiandi, et diuer

H tendi: nam lex dixit matrimonium continere indiuiduam consuetudinem vitæ. Instit. de patria potest. §. nuptiæ. sed pactum, vel conditio contra substantiam matrimonij, si inseratur in contractu, facit non valere contractum, in alleg. cap. si conditiones. Ergo etiam inter infideles non posset tale pactum, vel conditio in matrimonio interuenire. In concubinatu autem non est sic: quia etiamsi quis mulieri diceret; accipio te in concubinam vsque ad duos mẽses, nõ vitiaretur contractus concubinatus, sed teneret, quia adiectio huius pacti non est contra substantiam contractus, cũ in eo nõ requiratur, neque importetur aliqua perpetuitas: & sic apparet aliqua diuersitas affectus coniugalis, quo cõ trahitur matrimonium, & affectus concubinalis, quo contrahitur concubinatus.

I

Quare sacri canones concesserint, & dixerint, quòd liceret Christiano habere concubinam. *Quæst. CCXV.*

EX prędictis apparet causa, quare a principio in decretis Ecclesiasticis diceretur, quòd liceret Christiano habere concubinam: est enim intelligendum, quòd sacri canones non concesserunt aliquid, quod Christus vetuit, sed ipse vetuit omnem fornicationem: Matth. 5. cap. scilicet, Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo: etiam Apostolus expresse illud ostendit. 1. Corint. 7. cap. dicens: Melius esse nubere, quàm vri; vbi contra carnis incontinentiam nõ inuenit aliud re-

K medium, nisi vxorem accipere: si tamen sine matrimonio posset alter prouideri extinguendo ardorem libidinis, dixisset illud, & non tacuisset, ergo non est alius modus licitus in commixtione carnali, nisi in matrimonio: cum ergo Christus vetuerit concubinatum, & omnem modum fornicationis, non concedent canones concubinas, sed solas vxores. Cum ergo dixit, quòd liceret Christiano habere concubinam, intellexit canon de illa concubina, quæ est vxor, & non de illa, quæ est verè concubina: & ob hoc requiruntur in tali concubina ea, quę requiruntur in vxorẽ, quorum ad veritatem vxoris, licet non quantum ad probationem. Primum requiritur in vxore, quòd accipiatur per cõsensũ de præsenti, qui vocatur a lege affectus coniugalis. in Authent. vt liceat matri, & auiæ. §. quia vero. ita ad habendam talem concubinam requiritur affectus coniugalis: et sic vere coniux est. Secundum est, quòd vxor non potest esse nisi vna: nam Christus vetuit vxorum pluralitatem, vt colligitur Math. 5. et 19. et supra ostensum est: ita et concubina vnica esse debet; sic patet 34. distin. cap. 9. 15. is qui.

A is qui.& cap.Christiano. scilicet, vnius mulieris sit coniunctione contentus, aut vxoris, aut concubinæ. De tali autem muliere nihil prohibet, quòd dicatur vxor: quia verè est vxor, cum nihil plus ad veritatem vxoris requiratur: Ista patent ead.dist.§.concubina.scilicet, concubina ea hic intelligitur, quæ necessitatibus legalibus instrumentis vnita est, & coniugali affectu accisitur; hanc affectus coniugem facit: & ita posuit omnes conditiones. Prima est, quòd vnica est, quia lex canonizata non permittit plures. Secunda est, quòd affectu coniugali accipitur, quia alias esset verè fornicaria, vel concubina, & non esset licitum ei commisceri.

Quare tales vxores recepta non seruata solennitate legis vocentur concubina a lege, & canone: & quòd non sunt eadem, qua vocantur concubina in sacra Scriptura, & in B *lege humana, seu in antiquis sanctorum Patrum decretis. Quæstio. CCXVI.*

SED quæretur, quare canon vocauerit tales concubinas, cum sint vxores. Aliqui dicunt, quòd hoc fit, quia istę sic vocantur lege Dei, & in lege humana: sicut diximus de concubinis Abrahæ, & concubinis Dauid, & Salomonis. Dicendum quòd non sunt eędem, quæ vocantur concubinæ in sacra Scriptura, & in lege humana: nam in lege Dei vocabantur concubinæ aliquę, quæ erant verè vxores. Et apparet, quia ibi vocantur interdum vxores, interdum concubinę, sicut diximus de Agar, & Cetura, & tamen illæ, quę vocantur concubinę secundum legem humanam, sunt concubinę, & non sunt vxores, nec vocantur sic aliquando, & ideo non est verum vtrobique easdem vo- C cari concubinas.

Sed dicendum, quòd illæ, quę sunt, aut vocantur concubinę secundum canonem, similes sunt illis, quę vocabãtur concubinę in veteri testamento: quia illæ vocabantur concubinæ, & interdũ vxores, & sic sunt verè vxores, licet vocentur concubinę; & quantũ ad hoc sunt similes illę, quę a canone vocantur concubinę, quia licet concubinę dicantur, sunt verè vxores.

Sed dicendum, ꝙ non vocauit canon concubinas ad similitudinem istarum, vel quia scriptura vocabat eas concubinas. Primò, quia cessabat ille ritus concubinarum, qui tunc erat: nam tunc habebantur simul plures concubinæ cum vxoribus, vel cum vxore vna habebatur concubina: sicut fuit in Dauid, & Abraham: & tamen nunc non põt esse vxor cum concubina, sed vnica mulier haberi põt, aut D concubina, aut vxor. 34.dist.cap.is qui.& cap. Christiano: ergo non dicitur propter illarum concubinarum similitudinem. Secundò, quia status veteris testamenti cessauerat, a cujus obseruantiis fideles debebant retrahi, ideo nõ imponerentur nomina in nouo testamento per imitationẽ ad ea, quę in veteri erant, ne ad illam imitationem traheremur: hoc enim rationabiliter putatur a quibusdam.

Alij dicunt, quòd vocauit canon concubinas propter imitationem legis humanę: nã lex humana vocat aliquas mulieres concubinas, & non vxores: illas ergo sic vocaret canon.

Est autem intelligendum, quòd quicquid dicatur, non erat omnino simile de illa muliere, quam canon vocat vxorem: nam illa vocatur vxor, quę cum omnibus conditionibus legis accipiebatur. Primò enim requirebatur, quòd E esset mulier, cum qua secundum legem nuptię consistere possent, quia multæ sunt mulieres, quæ non possunt secundum legem accipi in vxores, & possunt accipi in concubinas, vt patet.ff.de concubi.l.in concubinatu. & l. concubinam.& in Authen. vt liceat matri, & auię.§.ad hoc. Secundum erat, quòd obseruarentur solennitates illę, quæ apud veteres obseruabantur ad ostendendum matrimonium legitimum, et prolem legitimam, s.quòd constitueretur dos, & fierent instrumenta dotalia: aut fierent probationes coram iudicibus, vel sacramenta pręstarentur in Authen. vt liceat matri, & auię. §.quia verò. feminę autem, in quibus non inueniebantur hęc, iudicabantur secundũ legem concubinę licet verè secundum affectum essent vxores.

A

Fuit necessarium, quòd in nouo testamento lex Ecclesia permitteret concubinam, id est, habere vxorem, in qua non obseruarentur solennitates illa, qua apud veteres obseruabantur. Quæst. CCXVII.

EX hoc apparet, quare canon debuerit dicere aliquas mulieres esse concubinas, scilicet, quia cuilibet homini non volenti continere licet nubere; & tamen non est facile cuilibet habere vxorem: est autem facile habere concubinam, id est, eam, quæ secundum leges vocatur concubina; ideo debuit dicere, quòd haberet concubinam, vel vxorem: nam vxores sumuntur, quasi de æquali statu ad virum, & honestæ vitæ matronæ, vel virgines, & dotatæ talem autem non est facile cuilibet habere, quia erit aliquis, B quem pro paupertate, aut alio defectu, quo reddatur contemptibilis, nulla talis volet in virum accipere: facile tamen est ei accipere aliquam, quæ secundum legem posset esse concubina, scilicet, mulier obscuro loco nata, ancilla, liberta propria, vel aliena, aut ingenua, quæ sit meretrix, aut scenica; aut mulier, quæ sic corporis sui quæstum fecerit, aut illa, quæ de adulterio damnata est: tales enim possunt secundum legem sumi in concubinas.ff. de concubi. l.1.& l. in concubinatu. de talibus quilibet quantũcunque miser poterit aliquam inuenire: & tamen tales secundum legem vocantur concubinæ: & dato, quòd sint verè vxores ex affectu, lex præsupponit eas concubinas: ideo canon debuit dicere de vxore, vel concubina. Et fuit istud magis necessarium tempore noui testamenti, quam alio tempore: nam nunc Christo docente omnis fornicatio, immo con- C cupiscentia, est illicita, & non est remedium aliquod contra incontinentiam, nisi habere vxorem: quia non licet tãgere meretricem. 1. Corint. 6. cap. & Apostolus dixit; vnusquisque vxorem suam habeat propter fornicationem vitandam 1. Corinth. 7. cap. & ita innuit, quod fornicatio solum euitatur in concubitu ad vxorem, sed necessarium erat omni homini Christiano vitare fornicationem, quia fornicatores regnum Dei non possidebunt. 1. Corin. 6. cap. ideo non potentibus continere necessarium erat accipere vxores: & tamen non poterat quilibet homo habere talem mulierem, quæ secundum legem vocaretur vxor; & etiam non poterat quælibet mulier haberi in vxorem, sed aliquę solum in concubinas secundum legem, vt dictum est: ideo deberent accipere, & acciperent saltem tales, quæ concubinæ secundum legem vocarentur. Et apparet quod ista D fuerit vera causa, quia 34. distint. cap. Christiano. dicitur; Christiano non dicam plurimas, sed nec duas habere licet, sed tantum vnam aut vxorem, aut certè loco vxoris, si coniux deest, concubinam, & ita apparet, quòd in defectum accipitur vxoris loco concubina, quando quis non potest habere vxorem. Difficultas autem ad habendum vxorem, & facilitas ad habendum concubinam apparet ex dictis.

Vnde nomē cōcubina venerit in canonem ecclesiasticum.

Et sic apparet vnde nomen cõcubinæ venerit in canonem, scilicet, quod venit a lege humana, quæ vocat quasdã vxores, & alias concubinas. Et primo apparet, quia licet Christiani haberent legem Christi, tamen circa foralia nõ habebant legem a Christo, sed gubernabantur legibus secularium principum, quibus Christus iubebat eos subdi: sicut dixit Apostolus ad Roman. 13. cap. & beatus Petrus E 1. Petri cap. 2. Subiecti estote omni humanæ creaturę propter Deum, siue Regi, velut præcellenti. Et iterum: Deum timete, Regem autem honorificate. Vterentur ergo legibus illis contrahendo secundum doctrinam legum, & contractibus nomina imponendo secundum leges, at lex humana vocat quendam contractum matrimonialem in copula maris, & feminæ, & alium concubinalem, ideo & canon sic vocaret, quia Christiani, qui illis legibus gubernabantur, nomina legum accipiebant, & illis vtebantur.

Dist. 34.

Secundò patet, quia vocantur concubinæ in Decreto. is qui. quod fuit in concilio Toletano: & in cap. Christiano. quod est dictum Isidori. 34. distinct. fuerunt tamen ambo circa tempora Iustiniani, id est, non multo post. Iste autem Iustinianus, licet Christianus fuerit, & multa de Ecclesiis, & Monachis, & Episcopis, atque aliis ministris ecclesiasticis instituerit: innouauit pręcedentes leges de vxoribus, & con-

concubinis, & ad vltimum in collationibus correxit multa, quę dixerat in prioribus legibus Codicis. Et tamen illi in Auth. de triente & semisse; & Authen. quibus modis naturales efficiuntur sui. & in Authen. vt liceat matri, & auiæ: & in multis aliis posuit doctrinam, secundum quam vocantur aliquæ vxores, aliquę concubinę: & quid de vtrisque agendum sit: ideo canones, qui ante tempus illud, & tunc, & aliquanto post instituebantur, sequebantur vocabula illa: sic ergo in concilio Toletano de vxore, & concubina dictum est: sic etiam Isidorus dixit: & ita a lege humana venit istud vocabulum.

Tertiò patet, quia hoc expressè videtur signare Gratianus. 34. dist. cap. omnibus. §. concubina. scilicet, concubina hic intelligitur, quæ necessitatibus legalibus vnita est, & coniugali affectione asciscitur: hanc coniugem facit affectus; concubinam vero lex nominat: ergo propter legem venit istud nomen in canonem, sed lex vocatur ipsa, quę est lex humana.

Alia responsio aliorum sustentabilis de deriuatione nominis concubina recepti in can. Quæst. CCXVIII.

SI tamen dicat aliquis, quod istud nomen venerit in canones ex consuetudine veteris testamenti, non videbitur inconueniens: & ratio est, quia aliqui canones sic nominauerunt cōcubinas eas, quæ sunt vxores, eo quod Apostoli sic prius nominauerunt. patet 33. dist. cap. siquis. scilicet; Siquis post acceptum sacrum baptisma secundis nuptiis fuerit copulatus, aut concubinam habuerit, non potest fieri Episcopus: & est illud. cap. de canonibus Apostolorum, vt patet ex superscriptione: & tamen concubina ibi vocatur ea, quæ verè vxor est, vt declarat Gratianus. 34. dist. §. concubina: & etiam glo. eod. cap. quia aliàs nō efficeretur bigamus: & tamen ibi de bigamia agitur: & sic Apostoli in suis canonibus vocauerūt concubinas aliquas, quę sunt vxores: & inde posteriores canones Conciliorum, vel Pontificum sumpserunt illum modum loquendi. Sed de Apostolis satis credibile est, quod acciperent istam consuetudinem locutionis ex veteri testamento, in quo fuerant semper conuersati: & ibi vocabantur aliquę vxores, aliquę concubinæ, vt in Abraham, & Dauid: maximè, quia hoc satis conuenit, cum illę, quę in veteri testamento erāt concubinæ, vocarentur etiam vxores, & essent sicut illæ, quę vocantur concubinę in canone. Si quis tn vellet dicere, quod Apostoli vocauerunt concubinas non secundum consuetudinem veteris testamenti, sed secundum legem humanam, satis potest teneri rationabiliter, quia Apostoli, quando ista statuerunt, acceperant iam Spiritum Sanctum, & sciebant plenissimè omnia, quę directè, vel indirectè pertinebant ad fidem, & fidelium regimen, & sic scirent statuta humanarum legum, in quantum illa faciebāt aliquid ad conuersationem fidelium, qui illis legibus subditi erant. Etiam, quia sine speciali illustratione Spiritus istud scire poterant, quia cum leges Romanorum essent communes, & seruarentur a subditis Romanorum, quibus in principio Ecclesię, & Apostolorum totus mundus subditus erat: scirent omnes homines istas leges, & si non per studium, saltem per consuetudinem, quia vtebantur eis, & sic Apostoli statuentes circa fideles, qui subditi erant legibus humanis Romanorum, vterentur illis vocabulis, quibus leges vtuntur, & quibus vtebantur vulgares sequentes legem, scilicet, dicendo vxores, et concubinas, & sic a lege humana vocabulum istud veniret, quod verissimius est.

Concubina quæ vocetur. Quæst. CCXIX.

SVPPOSITO autem, quòd veniat nomen a lege humana, dicendum, quòd non vocatur concubina illa, quam lex humana propriè vocat concubinam; sed illa, quā præsumit concubinam propter similitudinem aliquam: nā illa, quæ secundum legem propriè vocatur concubina, nō est vxor; & tn canon vocat concubinam eam, quæ est verè vxor: sed accidit illud, quando aliqua mulier fuerit vnica viro, & affectu coniugali accepta, & fuerit de illis, quæ secundum legem solent esse concubinæ, hæc enim voca-

F bitur concubina: nàm lex reduxit concubinas ad istū modum: quia licet apud antiquos posset quis habere plures concubinas, ita quòd lex non puniret istud, postea reducta fuit ad hoc, quod concubina vnica esse deberet. Et in hoc duo statuit.

Primum, quòd stante vxore non posset quis habere cōcubinam. C. de concubi. l. vnica. vt sicut habenti vxorem non licet habere, aut accipere aliam vxorē, ita habenti vxorem, non licet accipere, vel habere concubinam; quia concubina loco vxoris habetur. 34. distinct. c. Christiano. & c. is qui. *Statutā Iustiniani circa concubinas.*

Secundum est, quòd sit concubina vnica, scilicet, si quis non habens vxorem accipiat concubinam, habebit vnicā: & hoc est, si vellet, quod tam ipsa, quam filij eius gaudeāt aliqua successione in bonis viri. Cum autem quis multas
G concubinas haberet, quia illæ potius vocari debebant fornicarię, quàm concubinæ; & earum copula est odibilis secundum legem, nō participabant filij inde nati, neque matres aliqua successione bonorum ab intestato: in Authen. de triente, & semisse. §. si autem confusa. §. quia enim testari: & in Authen. quibus modis naturales efficiuntur sui. §. si quis autem. §. si vero effusa. Cum autem quis haberet vnicam mulierem de illis, quæ secundum legem non debebāt accipi in vxores, & tamen poterant aliqualiter accipi, vel si esset de illis, cum quibus matrimonium constare poterat, tamen non fuerant dotes constitutę, neque instrumēta dotalina facta, aut aliæ probationes, vel sacramenta præbita in casibus, in quibus ista fieri deberent: tales mulieres, licet essent vxores, vt quia affectu coniugali acceptæ fuerant, vocabantur secundum legem concubinæ, quia ita
H de eis pręsumebat lex, nisi contrarium constaret.

An filij earum, quæ sic vocabantur concubinæ, succederent parentibus. Quæst. CCXX.

SED relinquitur dubium de illis, quæ sic vocabantur concubinę, an iudicaretur idem, quod de vxoribus: & an filij earum succederent parentibus. Aliquis dicet, quod sic, quia erant vxores, & vbi est vxor, est matrimonium, & in matrimonio sunt filii legitimi, & legitimi succedunt vniuersaliter ab intestato. Quod istę vxores essent, supra ostensum est, & ita patet 34. distin. §. concubina.

Sed obiicietur, quod istud non valeat, quia licet istæ essent vxores, erant concubinę, & concubinarum filii non succedunt, sic patet in Agar, & Cetura, quę vocantur vxo- *q. 209.*
I res Abrahæ. Gen. 16. & 25. c. & postea c. 25. vocātur ambæ concubinę, & propter hoc filii earum non successerunt: sed Isaac, qui erat filius Sarę, quæ erat vxor, & non cōcubina, habuit omnia bona Abrahę. eo. cap. ita ergo in istis, quia licet vxores sint, vocantur concubinę. 34. dist. c. is qui: & ca. Christiano. ergo neque filii earum succederent.

Dicendum, quod nunc non potest nobis constare, quid de illis fieret, quia iam isto modo non sunt concubinę, vt sequenti quęstione dicetur, tamen possumus asserere rationabiliter, quòd aut de talibus constaret, quod essent cōiuges, aut non: si constaret, etiamsi solo affectu coniugali matrimonium contractum esset inter eos, filii iudicabātur legitimi, et tunc cessabat pręsumptio legis, scilicet, quòd tales essent concubinę, cum constaret de affectu coniugali; similiter patet in Auth. vt liceat matri, et auię. §. hoc quoque.
K et §. hoc autē. Si vero nō constaret, de matrimonio, aut affectu coniugali, pręsumebatur concubina, et non vxor: et tunc filii non censebantur legitimi: ideo non succederent patri vniuersaliter ab intestato: nam etiam nunc istud fit, quia si qui matrimonialiter copulati sint, et de matrimonio constare non poterit, filii inde geniti non admittentur ad successionem in bonis paternis, et ratio est, quia licet matrimonium habeat esse verum ex eo, quod pertinet ad legem Dei, uel ad ius naturale, prolem tamen fieri legitimam est de iure positiuo, et per illud debetur hęreditas: quando ergo non interuenerint ea, quę sunt de iure positiuo, non iudicabitur legitima proles.

Cum autem obiicitur de eo, quod factum est in ueteri testamento, ubi filii illarum uxorum, quę erāt concubinę, non succedebant, licet constaret eas esse uxores; dicendū, quod non est simile, quia ibi erant multę uxores, et concu-

banę

binę non capiebantur in locum vxorum, uel statum earū, licet affectu coniugali tenerētur: ideo filij earum non succedebant in bonis paternis, quia neque ipsæ dotatæ veniebant: & ita obseruari erat apud eos lex: nunc verò vnica est mulier, vel vxor, vel concubina. 34. distin. cap. is qui. Et quia cōcubina loco vxoris accipitur. ead. dist. cap. Christiano. filij illius succedent, cum illa sit vxor vera, & non sit in præiudicium aliorum. Secus autem si plures mulieres haberi possent simul, & non in eodem gradu, quia tunc æquum erat, quod filij vnius succederent, & filij alterius non.

Nunc verò non differt, quia quomodocunque constet aliquam esse verè vxorem, licet in ea defecerint aliquæ solennitates legales, admittentur filij illius ad successionem in bonis paternis, etiamsi habeant alios fratres ex alia vxore patris sui, in qua fuerint seruatæ omnes legales solennitates, vt patet in Authent. vt liceat matri, & auiæ. §. hoc quoque. & §. si autem. vbi dicitur, quòd si quis acceperit vxorem ex solo affectu sine dotalibus instrumentis, & soluto matrimonio accipiat aliam cum dotalibus instrumentis, filij prioris mulieris admittentur ad successionem in bonis paternis cum filiis secundæ, & è contrario, s. si priorem accipiat cum dotalibus instrumentis, & secundam accipiat sine instrumentis, & dote.

Iura hodie iam non distinguunt inter vxores, & concubinas, sed ablatum est nomen concubinæ, & valde abominabile est apud Christianos, & quare iura antiqua fecerint distinctionem, & non iura moderna. Quæst. CCXXI.

SED dicendum, quòd nunc omnia ista sublata sunt: nā iura non distinguunt inter vxorem, & cōcubinam, sed solum contractum matrimonium licitum dicunt; & omnes illas, ad quas est copula licita, vocant iura vxores: nomen autem concubinę iam est abominabile, sicut nomen fornicationis: & ideo quicunque dicitur nunc habere concubinam, de iure reprehenditur, & hoc introduxerunt canones moderniores. Est autem causa huius, quia tam secundum canonem, quàm secundum legem humanam omnes nati ex matrimonio iudicantur legitimi, & succedunt parentibus, sed nunc iudicantur quædam vxores, quæ tūc non iudicabantur: ideo dicebantur concubinæ: nunc verò omnes copulatæ per consensum mutuum coniugalem vocantur coniuges, ideo non est locus vocandi concubinā aliquam. Ratio diuersitatis est in duobus. Primum est, quia quondam secundum legem humanam erat vetitum quasdam personas recipi in vxores, sicut damnata de adulterio a nullo poterat accipi in vxorem, & tamē poterat accipi in concubinam: & multæ aliæ personæ erant ad matrimonium illicitæ, & non ad concubinatum, vt mulierem de prouincia non poterat accipere præses in vxorem, & poterat in concubinam. ff. de concubi. l. 1. & l. in concubinatu. & l. concubinam. Nunc vero nulla persona est licita ad matrimonium, cum qua illicitum sit coire, sed erit cum ea, vel incestus, vel stuprum, vel adulterium. Antiquitus verò, neque incestus, nec adulterium, neque stuprum erat cum quibusdam, & poterat cū eis esse concubinatus, quod non erat crimen secundum legem, neque puniebatur. ff. eod. l. 1. & l. in concubinatu. Et apparet istud apertius, quia nunc non vetatur matrimonium cum ancilla, aut liberta, aut leprosa, aut cum ea, quæ fecerit quęstum sui corporis. Et patet hoc de coniug. seru. per totum, & de coniug. lepros. per totum: & quod plus est, adhuc cum publica meretrice potest esse matrimonium: & non solum esse potest, immo & si quis cum talibus cōtrahere voluerit, prodest ei ad remissionem peccatorum suorum: extra de spon. cap. inter opera. Antiquitus autem cum talibus non erat contractus matrimonij, & cum multis aliis personis, quarum nunc nulla est vetita ad matrimonium.

Anno an tiquo ve tabant quasdā personas recipi in vxores; licebat tamē re cipi in concubi nas.

Secundum est, quia apud antiquos ad hoc, quòd matrimonium esset, aut saltem iudicaretur, requirebantur aliquæ solennitates, scilicet, constitutio dotis, instrumentum dotale, vel probationes, aut sacramēta præberi. in Authen. vt liceat matri, & auię. §. quia verò. Nunc verò non requiritur aliqua solennitas ad hoc, quòd sit verum matrimonium, sed per solum consensum coniugalem contrahitur

A matrimonium. extra de spon. cap. apud. & 27. q. 2. cap. sufficit. scilicet, sufficit ad matrimonium solus consensus illorum, de quorum, quarumque coniunctionibus agitur: & ad hoc, quòd iste consensus sit certus, debet constare de illo: ideo debet exprimi per verba de præsenti vtroque dicēte: ego accipio te in meum, vel in meam: extra de spon. cap. si inter virum: & de spon. duorum, cap. licet præter. vel per alia verba, quæ significent consensum coniugalem de præsenti: vt si vir dicat mulieri: Ioannes te desponsat: extra de spon. cap. tua nos. & hoc est verum in potentibus loqui: non potentes autem loqui possunt contrahere sine verbis per quosdam nutus cōsensum patefacientes suum: & ita contrahunt surdus, & mutus, eod. tit. cap. cum apud. solennitates autem, si quę consueuerint obseruari, debent obseruari, & tamen etiamsi omittantur, non viciatur con- B tractus, sed tenet: & si quis pro defectu solennitatis putās non tenere matrimonium transierit ad aliam vxorem, cogitur ad primam redire, eod. tit. cap. de Francia.

Vide Cō cil. Trid. sess. 24. in Decre to de re formatione matrimonij cap. 1.

Ex hoc autem sequitur, quòd apud antiquos multi poterant coniungi matrimonialiter, id est, per affectum cōiugalem, qui tamen non iudicabantur coniuges, eo quod nō erant ibi illa duo, quæ in matrimonio seruabantur, s. determinata persona, & determinata solennitas: & sic omnes illi, qui sine his contraxissent dicebantur esse in statu concubinatus, & non in statu coniugali, sed nunc non est talis determinatio personarum, nec etiam est necessaria aliqua solennitas ad valorem matrimonij: ideo omnes illos, in quibus consliterit esse affectum coniugalem, iudicabimus coniuges, & nullam dicemus concubinam, & cuius sit licita copula. Est tamen verum, quòd ad efficiendum filios le- C gitimos requiruntur quędam solennitates, vt quòd proponantur edicta publicè in Ecclesiis; & hoc est, vt non contrahant personæ illæ, quibus illicitum est contrahere, & si illa forma omittatur etiam ex ignorantia nō efficietur proles legitima: extra de clandest. despon. cap. cum inhibitio. & istud est, quia matrimonium esse verum, vel nō, facit ad copulam esse licitam, vel non: & vt euitetur, vel non euitetur peccatum mortale. Et quia euitari peccatum mortale est de necessitate salutis, debuit ad hoc dari via facilior, quàm esse poterat, & supra id, quòd de iure naturę, vel de diuina institutione, scilicet, vltra consensum mutuum de pręsenti non debuerunt iura humana aliquid addere. Circa legitimitatem filiorum non est periculum animę, siue sint, siue non sint legitimi: & cum istud non sit de iure diuino, potuerunt iura humana in hoc disponere: & ita so- D lennitas illa posita in cap. cum inhibitio. non est ad faciendum matrimonium valere, sed solum ad hoc, quod proles sit legitima: vnde etiamsi omittatur, & fiat desponsatio clandestina, nihilominus valebit matrimonium, & erunt veri coniuges.

Redit ad solutionem argumenti, quod incepit supra q. 206. soluere. Et quod in matrimonio aliquid sit de iure natura; aliquid ex diuina institutione, aliquid ex humana. Quæst. CCXXII.

SVPPOSITIS his redeundum est ad id, quod dicebatur de Abraham, quòd habuit concubinas, & concedendum est, quia scriptura sacra istud asserit, & tamen concubinæ illæ erant verę coniuges, cum scriptura il- E las vocet coniuges, Genes. 16. & 25. cap. sicut vocat concubinas. eo. 25. cap. & tamen habere coniugē non est crimen: ergo & habere tales concubinas non erat peccatum: cum etiam apud nos dicatur talium concubinarum licita copulatio. 34. dist. cap. is qui. & cap. Christiano.

Quare tales vxores Abrahe, et aliorū Sac. Scri ptura aliquādo vocet cō cubinas aliquan do vxores.

Sed dicetur, cum istæ essent verę coniuges, quare scripturas vocat eas concubinas? Dici potest primò, quòd hoc fiebat ad exprimendum veritatem rei; nam erant veræ vxores, & verę concubinę; ideo scriptura debebat eas vtroque nomine appellare: nam tempore veteris testamēti, & prius erant aliquę veræ coniuges, & nullo modo concubinæ: & istæ solum vocabantur vxores, quia solum erāt vxores: aliæ verò, quia erant simul vxores, & concubinæ ad exprimendum veritatem rei vtroque nomine appellari debebant. In quo considerandum, quòd in matrimonio aliquid est, quod solum est de iure naturę, vel diuina institutione:

tutione:

tutione: aliud est, quòd ex humana institutione prouenit. Primum est, quòd matrimonium contrahatur per consensum mutuum coniugalem: hoc enim Deus voluit, & hoc ratio dictat, & ideo circa hoc iura humana nihil possunt, scilicet, instituendo alium modum contrahendi matrimonium prçter istum, aut addendo aliquid ad istum modum, ita vt sine illo non sit verum matrimonium. Etiam est aliud de iure diuino, & institutione eius, scilicet, quod in cohabitatione matrimoniali sit mulier subdita viro: sic enim Deus statuit, Genes.3.cap. scilicet, sub viri potestate eris, & Apostolus iubet mulieres subditas esse viris, & non loqui in Ecclesia, sed viros audiri in domo. 1.Corint.14. & 1.Timor.2.cap. & hoc quia vir est caput vxoris, sicut Christus est caput viri. 1.Corint.11.cap. De iure etiam naturæ est istud, quia vir est firmioris, & abundantioris iudicij, quàm femina in tantũ, quòd femina quasi non habet opinionem vniuersalem: & ideo quasi non potest esse continens sicut vir, vt ostendit Aristot.7.Ethic. & tamen sapientis est ordinare, & regere: ideo minus sapientis erit regi, & ordinari. Vnde ob hoc Arist.1.Polit. dicit quosdam dominos, & alios seruos secundum naturam, in quãtum pollent ingenio, vt seipsos, & alios regere possint. Et alij non possunt se dirigere, sed aliorum regula egent: erit ergo de iure naturę, quod femina in matrimonio sit subdita viro, quia generaliter vir est prudentior femina: vnde si femina velit præesse, rem contra naturam agit: & ideo Aristot.7. Ethic. & in Polit. dicit esse peruersum principatum, si femina debeat principari viro propter hoc, ꝙ illa est ditior, vel nobilior genere: & vocat hunc principatum Oligarchicũ, qui est de malis. Circa hoc igitur non possunt quicquam iura humana, scilicet, vt sit femina maior viro in matrimonio. Sed cum femina fuerit viro subdita, in quã habitudine se habeat ad eum, id est, in quanta subiectione, est de iure humano. Similiter, quando licitum erat plures haberi simul in vxores, an omnes essent ęquales, vel nõ, & in qua habitudine excessus se haberent, de iure positiuo erat, cum non esset neque a Deo, neque secundum naturam institutum, & ita vel per consuetudinem, vel per ius scriptum potuit introduci æqualitas, vel inęqualitas, & tanta, uel tanta inęqualitas.

Vnde ortum sit, vt plures feminæ essent veræ coniuges, & inter se coequales, aut econtra. *Quæst.* CCXXIII.

EX hoc sequitur, cum toto tempore ante Christi prędicationem fuerit licita vxorum pluralitas, sicut ostensum fuit supra, & cum homines illius temporis acciperent aliquas mulieres secundum affectum coniugalem, quòd illi erant vere coniuges, & ius humanum, aut consuetudo non poterant contrarium operari: & tamen quod illæ acceptę in vxores essent coæquales quantum ad virum, id est, gauderent eisdem iuribus, vel fauoribus, poterat introduci secundum humanam consuetudinem, uel constitutionem, ꝙ essent inter se coęquales: & ita factum est, ꝙ in potestate uiri esset accipere feminam affectu coniugali ad statum coniugis, uel ad minorem statum: & sicut accipiebatur ita permanebat: & apud oẽs antiquos fuit istud ꝙ facerent quasdam maioris status, alias minoris: & non erat multitudo statuum, sed duo status: & differentia istorum statuum, sicut dictum fuit, erat quia illæ, quę erant in maiori statu, uocabantur uno nomine, & quæ in alio, uocabantur alio nomine, & non fuerant conuenientiora nomina, quàm ut maiores uocarentur uxores, minores uocarentur concubinę: & est ratio, quia maiores eo quod habebant omnem honorem, qui potest dari uxori, uocabantur absolute uxores: minores vero non habebant omnem honorem uxorum: ideo non uocabantur uxores, sed concubinæ quasi hic esset honor suus, quod ad coitum sumerentur.

In q. 25 & 26.

In quæst. 217.

Duæ differentiæ erant inter veteres, & inter vxores, & cõcubin.

Sunt aũt duę principales differentię istarum mulierum. Vna est, ꝙ uxores habebantur in maiori honore, quasi dominantes: concubinę aũt in minori honore, & non secundum statũ uiri: sic patet in distinctione mulierũ, quas habebat Salomon infra lib.3.11.c. fueruntq; Salomoni uxores quasi Reginæ septingentæ: & concubinę trecentę: & ita dixit de uxoribus, quod erant quasi Reginę: unde cum
F Salomon esset rex, tenebant vxores statum eius, quia erant quasi reginæ: & omnes vocatæ vxores tenebant statum vnum, & æqualem, quia dicebatur, quòd erant quasi reginæ omnes. de concubinis autem nullum statum posuit, quasi nullius honoris essent.

Secunda erat, quia filij vxorum succedebant parentibus suis: & omnes succedebant, licet essent diuersæ vxores hoc solo seruato, ꝙ primogenitus haberet de bonis paternis duplum, quàm quilibet aliorum: Deuter.21.capit. filij autem concubinarum non succedebant sicut pater in filijs Ceturæ, & Agar, quia nõ successerunt Abrahæ patri suo, quia erant filij concubinarum Gen.25.cap.

Tertia differentia potest addi, quæ concordat cum prima, scilicet, ꝙ sicut vxores erant maioris status apud virũ, quàm concubinæ, ita & magis nominabantur, quod etiã
G sacra scriptura obseruat: nã vxores Dauid singillatim p nomina cõputantur sequenti lib.3.c. & licet dicatur habuisse concubinas eod. lib. cap.5. nullius earum nomen ponitur ibi neque alibi. Et quod erat de concubinis, erat de earum filiis, quia præter hoc, ꝙ non succedebant patri, adhuc erãt minoris honoris, quàm filii vxorum. Et hoc etiam obseruat scriptura, quia omnes filios Dauid de vxoribus nominat scriptura singillatim, nullum autem filium alicuius cõcubinæ nominat, licet dicat habuisse filios multos ex concubinis, quod patet 1.lib. Paralip.3.cap. vbi ponuntur nominatim decem, & nouem filij Dauid masculi, & vna femina, & ita sunt viginti, & ponuntur nomina matrum ipsorum: & post hoc dicitur, omnes hi filii Dauid absque filiis concubinarum, & ita neque concubinæ, nec filii earũ meruerunt hunc honorem, vt singillatim vel ex nomine
H vocarentur.

Et ita ex præcedentibus apparet causa horum duorũ nominum; nam mulieres istæ, quia per consensum mutuum, & affectum coniugalem accipiebantur, erant vxores: & hoc non poterat tolli per voluntatem virorum, vel per consuetudinem, aut ius humanum, sed quia viri poterant accipere mulieres per consensum coniugalem ad statum vxorum, vel ad statum minorem, qui erat concubinarum, faciebant quasdam pro voluntate sua esse vxores alias concubinas, sed licet istud esset in voluntate viri, non dependebat solum ab eo, sed a muliere, quia contractus a principio voluntatius est ab vtraque parte, ideo sicut non poterat contrahi matrimonium, nisi per mutuum consensum, ita si vir vellet accipere mulierem ad statum concubinę, nõ
I accipiebatur, sed vel accipiebat eam, ut uxorem, uel nullo modo: aliquando autem femina patiebatur se accipi ad statum concubinarum, scilicet, quia hoc sibi satis erat: & uir non uolebat eam ad maiorem statum accipere. Sed uiri nunquam accipiebant aliquas mulieres sic, nisi quãdo essent pauperes, & indotatæ, & uiri essent diuites, uel si mulier erat ancilla aut liberta uiri, sicut accepit Abrahã Agar ancillam suam in uxorem ad statum concubinarum, Gen. 16. et 25. uel si mulier erat obscuro loco nata, aut inhonestæ uitæ, uel de adulterio damnata tales enim secundum legem humanam in concubinas licebat accipi, et non consueuerant accipi in uxores. ff. de cõcub. l.1. et l. in concubinatu: et tales etiam putandum est, ꝙ inter ueteres accipiebantur in uxores ad statum concubinarum. Est tamen sciẽdum, ꝙ hoc determinabatur in principio contractus: nam cum uir consentiebat in feminam coniugaliter, ex uerbis,
K aut ex circunstantiis apparebat, an ad statum uxorum acciperet, uel concubinarum: et si semel acciperet ad statum vxorum, nõ poterat postea deprimere eam ad statum concubinarum: si tamen accepisset aliquam ad statum concubinarum, poterat eam postea ad statum uxorum eleuare, maximè si nullam aliam uxorem haberet, in cuius præiudicium istud esse posset: sicut potest nunc qui concubinam habet, accipere eam in uxorem, et per hoc efficiuntur filii primo generati legitimi: extra qui filii sunt legit. c. tanta.

Ad hoc ꝙ in veteri: esset femina recipere tur ad statũ cõcubinæ requirebatur cõsensus eius.

Quãdo accipiebãtur feminæ in concubinas.

Secunda causa, quare debuit aliquando Sacra Scriptura vocare coniuges, aliquando concubinas tales vxores Abrahæ. *Quæst.* CCXXIIII.

NVNC ergo de concubinis Abrahæ dicẽdum, quòd erant illæ ueræ coniuges, & ueræ concubinæ, ideo scri-

scriptura ad exprimendum veritatem debuit aliquando eas vocare coniuges,& aliquando concubinas.

Secunda causa fuit, & principalis; quia aliquis locus scripturæ exigit, vt vocentur vxores, alius, vt vocentur concubinæ secundum eam rem, de qua ibi agitur. Et licet verum sit vtrunque, scilicet, quod talis sit vxor, & concubina, tamen nomen vxoris conuenit ad reddendum rationem de aliqua re: ad quod non conuenit nomen concubinæ;& è contrario. De Agar dictum est Genesis 16.ca. quòd Sara dedit viro suo Abrahæ Agar in vxorem,& hoc fuit ad ostendendũ non peccasse Abraham, quia tunc erat principium habendi Agar: & cum ante hoc Abraham solum habuisset Saram in vxorem, si diceretur, quòd acciperet Agar in concubinam, putaretur, quod esset vere concubina, id est, fornicaria, & hoc non potest fieri sine peccato: ideo vt Abraham, qui erat vir sanctus, ostẽdatur in hoc non peccasse, dictum est, quod accepit in vxorem,& non in concubinam: nam cum vxore copula licita est. Et non solum non debuit dici, quod acciperetur in concubinam, sed etiam fuit quasi necessarium, quòd exprimeretur, accipi in vxorem, nam si diceretur, quod accepit Abraham Agar,& non diceretur, an in concubinam, vel vxorem, putaretur, quòd in concubinam, cum haberet vxorem legitimam: vt ergo tolleretur ista suspitio, vel opinio, quæ poterat haberi contra Abraham, dictum est, quod accepit eam in vxorem, quia sic apparebat licitum esse coitum. Cum autem Gen.25.cap. vocatur concubina, iustè sic vocatur: & non debuit vocari vxor, quia ibi agitur de successione in bonis Abrahæ;& dicitur, quod Abraham dedit filio suo Isaac omnia bona sua, tanquam vniuersali successori. Alijs filiis suis ex Agar,& Cetura, dicitur, quòd solum dedit munera, vel largitus est, id est, gratiosè, & sine vllo debito fecit eis quasdam donationes, vel dedit legata quædam. Et quia omnes hi erant filii Abrahæ, videretur esse iniuria facta, aut præiudicium aliis, qui iure suo priuarentur, dicitur, ꝙ erat Isaac filius Abrahæ, quasi solus legitimus, vel filius vxoris: de aliis autem dicitur, filiis concubinarum largitus est munera, scilicet, quia filii concubinarum erant, non habebant ius succedendi, sed eis tanquam extraneis gratiosè distribuit quædam legata. Si autem diceretur hic, filiis autem aliarum vxorum, significaretur æquale ius cuiuslibet illorum,& ipsius Isaac ad bona paterna.

Ad ostendendum ergo licitum esse, quod Abraham ibi faciebat, scilicet, quod Isaac daret omnia bona sua, aliis vero solum donaret aliquid, non debuit dici filiis vxorum: Et non solum non debuit dici filiis vxorum, immo nõ sufficiebat, quod vtrunque taceretur nomen vxoris,& concubinæ, sed debuit dici expresse, filiis concubinarum: quia si diceretur; Dedit Isaac filio suo omnia bona sua, aliis autẽ filiis suis largitus est munera: putarentur ex hoc æquales esse in iure succedendi; cum omnes æqualiter, & indifferenter filii vocarentur: ideo putaretur præiudicare aliis, quibus non dabatur debita portio bonorum: vt ergo tollatur hoc inconueniens, debuit dici: Filiis autem concubinarum largitus est munera: quia per hoc apparebat eos nullum ius habere succedendi. De Cetura autem dicendum similiter; nam mortua Sara Gen. 23.cap. dicitur Gen.25. cap. Abraham vero aliam duxit vxorem nomine Ceturã: & hoc est, quia si diceretur mortua Sara accepit Abrahã concubinam nomine Ceturam putaretur vere concubina, id est, fornicaria, sicut nunc: & sic iudicaretur coitus illicitus: ideo vt non posset Abraham accusari de peccato, dicitur, quod duxit eam in vxorem; patet postea eod. cap. cum ageretur de successione in bonis Abrahæ; dicitur Cetura concubina simul cum ipsa Agar, scilicet, filijs autem concubinarum largitus est munera, quia si filij Ceturæ essent filij vxoris, vel tales vocarentur, deberent æqualiter in bonis patris succedere cum Isaac, ideo dictum est, quòd erant filij concubinarum, vt ex hoc appareret, quod filius Ceturæ tanquam illegitimis ad succedendum non deberetur vlla successio.

A *Quare Salomon grauiter peccauerit habendo concubinas, Dauid tamen,& Leuita de monte Ephraim, etsi illas haberent, non peccarint: Et quòd scriptura tacite accusat Salom. de multitudine mulierum ponendo numerum ipsarum. Quæst. CCXXV.*

SECVNDVM argumentum factum supra 24. q. spectat de Salomone, quòd habuerit concubinas,& ita liceret alijs. Dici potest vno modo, quod Salomon poterat habere concubinas,& quod non peccaret, quia habuit eas Abraham, quem dicimus non peccasse: nam licet dicat scriptura illas esse concubinas, intelligimus esse verè vxores, quantum ad affectum coniugalem, & tamen quia indotatæ accipiebantur, vocabantur concubinę. Secundò modo potest dici, quòd Salomon peccauit, & quod non oportet B eum a peccato excusari, cum sacra scriptura de multis eum accuset. Primò enim peccauit in multitudine vxorum, nã etiamsi solas vxores haberet, habendo eas in tanta multitudine peccaret: quia dicitur Deut.17. cap. non habebit Rex vxores plurimas,& ita non vetabatur habere multas, vel plures, sed vetabatur habere plurimas, i. effrænatam multitudinem: non poterat tamen cogitari multitudo magis effrænata, quam habere septingentas vxores, tot.n. habuit Salomon, infra lib.3.11.c. Secundò, quia non solũ multiplicauit vxores, sed etiam multiplicauit concubinas, nam habuit trecentas concubinas. eod. cap.& tñ habere concubinã illo tempore, quamuis non esset illicitum, cum essent illæ verę vxores quantum ad affectum, tñ habere in tanta multitudine esset peccatum, quia erat cõtra legem Deut.17. c.s. non habebit Rex vxores plurimas: istæ tñ, licet essent cõcubinæ, erãt vxores, ideo lex habebat locum in illis: maximè C quia lex non vetuit eas ibi tanquam vxores, sed tanquã mulieres, vel feminas: nam dixit; nõ habebit vxores plurimas, quæ alliciant animam eius, & tamen allicere non fit a mulieribus, in quantum sunt coniuges potius, quam concubinæ, vel fornicariæ, sed solum, vt sunt feminę, quæ commiscentur viro,& amantur ab eo:& ideo lex de quibuscũque mulieribus intelligitur: vetuit enim Regi commixtionem ad multas,& tñ trecentę cõcubinę erant valde multę: ideo etiam ex solis concubinis appareret peccatum illius. Tertiò de multitudine tota resultante ex vxoribus,& concubinis, nam simul sumptæ fuerunt in multitudine effrænata, s. mille,& apparet, ꝙ sacra scriptura intenderit eum accusare de hoc, nam infra lib.3.c.11.dr: Fueruntque Salomoni septingentæ vxores, quasi Reginæ,& trecentæ concubinæ. D Et ꝙ per hoc velit tacitè scriptura accusare Salomonem de ista multitudine mulierum, apparet primò, quia ponit numerum omnium illarum simul, nam in alijs Regibus non consueuit scriptura, potissimum in libris Regum, ponere numerum vxorum Regum: nam etiam in Dauid non fuit hoc factum, quamuis ipse esset dignior omnium Regũ, & de quo diffusior memoria haberi deberet,& cuius gesta particularius enarrantur, quia licet ponantur nomina sex vxorum eius sequenti lib.3.c. tamen postea 5. ca. dicitur, ꝙ accepit alias vxores in Ierusalem,& non ponitur numerus earum,& tamẽ ponitur numerus in vxoribus Salomonis, ergo ad accusationem eius fit. Dicitur autem potissimũ in libris Regũ, quia in libris Paralip. in quibus repetũtur quędam dicta in libris Regum,& alia ibi omissa supplẽtur, ponuntur res diffusius,& ibi interdũ ponitur numerus vxorũ E aliquorum Regum, sed in libris Regum non, & tamen in libris Regum ponitur hoc de Salomone, quot vxores habuerit, ideo apparet, quòd ad accusationem eius ponatur.

Secũdo apparet,& efficacius ex parte cõcubinarum. s. ꝙ trecentas habuerit;& tñ de cõcubinis nunquã ponitur numerus aliquis in libris Regũ: nã circa Dauid ponitur numerus,& nomina quarundã vxorum suarũ propter distinctionẽ filiorũ, seq. lib.c.3. Et erant illæ sex vxores, & postea accepit alias, quarũ neque nomina, neque numerus exprimuntur, c. li.5.c.& dr ibi, ꝙ etiam accepit cõcubinas: & tñ numerus concubinarũ Dauid non exprimitur ibi, neque aliqua eius pars,& ꝙ plus est, postea li.1. Paralip.c.3. vbi res effusius enarrantur, dr de vxoribus, & concubinis Dauid, tñ non ponitur numerus aliquis concubinarum, sed solũ dr; hi oẽs filij Dauid absque filiis cõcubinarũ. Tertiò,& adhuc principalius apparet istud, quia infra lib.3.c.11. dicitur

Salomon peccauit habendo tot vxores, & concubinas propter numerum rationes.

tur fuerunt Salomoni vxores ſeptingentæ, quaſi Reginę, et concubinæ trecentę, et auerterunt mulieres cor eius, et ideo pro malo ponitur numerus illarum mulierum. ſ. quia tot erant, quod auerterunt cor Salomonis a Deo inclinando ad malum.

An Roboam peccauerit retinendo plures vxores, & concubinas. Quaſt. CCXXVI.

ET per hoc tollitur argumentum de Roboam filio Salomonis, cuius vxores, et concubinas ſcriptura nominat per numerum, lib. 2. Paralip. 11. cap. ſ. Amauit autem Roboam Maacham filiam Abſalon ſuper omnes vxores ſuas, et concubinas: nam vxores decem, et octo duxerat, et concubinas ſexaginta, & ſic poſſet aliquis dicere, ꝙ illius, tam vxores, quàm concubinæ ponuntur in numero, & ita non procederet ſpecialiter argumentum contra Salomonem propter numerum vxorum, & concubinarum, ſed dicitur, ꝙ nũc apparet, quòd procedit, quia in Roboam fuit illud poſitum ex cauſa. ſ. ad oſtendẽdum, ꝙ Abiam filium ſuum, quem genuerat ex Maacha, volebat facere Regem, & dicitur, ꝙ fecit hoc, quia amabat Maacham ſuper omnes vxores, & concubinas: nam vxores decem, & octo habuit, & concubinas ſexaginta, & ſic non ponitur ille numerus in accuſationem libidinis, ſed in cauſam conſtitutionis in Regem, cum non adiiciantur ibi aliqua verba, quæ ſonent redargutionem, & tamen poſito numero concubinarum, & vxorum Salomonis dicitur, & auerterunt mulieres cor eius, ergo apparet manifeſte, ꝙ ad ſuam accuſationem ponatur ille numerus: potiſſimum cum nulla alia cauſa ibi appareat, nec colligatur ex litera, propter quam ponatur numerus vxorum, & concubinarum.

Quartò, quantum ad principale oſtenditur peccaſſe Salomon in multitudine iſtarum mulierum, quia oſtenditur locum habuiſſe in eo legem, Deuter. 17. cap. nã ibi dicitur, quòd non habebit Rex vxores plurimas, quæ alliciant cor eius, & tamen mulieres Salomonis fuerunt multæ, & immutauerunt cor eius, ideo vt oſtendatur peccaſſe contra illam legem, dicitur, quòd fuerunt ei ſeptingentæ vxores, & trecentæ concubinæ, & auerterunt mulieres cor eius, ac ſi dicat; non eſt mirum, ꝙ auerterent a Deo cor eius, quia accepit mille mulieres, & Deus dixerat, ꝙ non acciperet Rex mulieres plurimas, & ita ſi in malum illud inciderit, non eſt excuſabilis, quia lex hoc prohibuerat, & non ſeruauit illam.

Quintò peccauit accipiendo mulieres vetitas: nam ẽtſi duas tantum accepiſſet, aut vnicã vxorem, peccaſſet, quia Deus vetuerat accipi de quibuſdam gentibus vxores. Exo. 34. & Deuter. 7. cap. & de illis ipſe accepit multas, inf. lib. 3. cap. 11. ſ. Rex Salomõ amauit mulieres alienigenas multas: filiam quoque Pharaonis, & Moabitidas, & Ammonitidas, et Idumęas, & Sydonias, & Hethęas, de gentibus, ſuper quibus dixit Dominus filiis Iſrael, non ingrediemini ad eas, neque de illis ingredientur ad vos: certiſſimè enim auertent corda veſtra, vt ſequamini Deos earũ, & hoc grauius peccatum erat, & periculoſius, quam accipere plurimas, dum tamen de gente Iudæorum acciperentur.

Sextò patet, quod peccauerit Salomõ, quia accepit multitudinem vxorum non ad prolem, ſed libidinem explendam, vel potius irritandam, & hoc de ſe peccatum eſt: nam etſi multitudinem iſtam accepiſſet ſolo deſiderio multiplicandi prolem, eſſet aliquo modo excuſabilis Salomon, ſed ad libidinem accepit, ꝙ colligitur lib. 3. infra 11. cap. ſ. Rex Salomon amauit mulieres alienigenas multas. Et poſtea dicitur: His itaque copolatus eſt Salomon amore ardentiſſimo: iſte ardentiſſimus amor ſignat immoderatam libidinem. Et confirmatur hoc, ꝙ ad ſolam libidinem egerit, quia dicitur Eccleſiaſtes cap. 2. ex perſona Salomonis, neque prohibui cor meum, quin omni voluptate frueretur, ſed nulla poteſt eſſe maior intemperantia, et lubricitas vitiorum, quam non prohibere aliquid cordi: ideo peccabat per immoderatam libidinem.

Septimò apparet, quia de hoc arguitur Eccleſ. 47. cap. vbi poſitis quibuſdam laudibus Salomonis ſubduntur increpationes in eum. ſ. poteſtatem habuiſti in corpore tuo, et dediſti in gloria tua maculam, et prophanaſti ſemẽ tuũ;
F quod autem dicitur, poteſtatem habuiſti in corpore tuo, intelligitur, quod tradidit ſe omnibus libidinibus dando deſideriis corporis ſui executionem.

Octauò apparet peccatum Salomonis: nam coluit idola tractus amore mulierum, et hoc erat peſſimum, ꝙ facere poterat: ſic dicitur infra lib. 3. 11. cap. ſ. Cumque iam eſſet ſenex, deprauatum eſt per mulieres cor eius, vt ſequeretur Deos alienos: neque erat cor eius perfectum cum Domino Deo ſuo, ſicut cor Dauid patris ſui, ſed colebat Salomon Aſtarthẽ deam Sydoniorum, & Moloch idolum Ammonitarum.

Nonò peccauit Salomon faciendo templa idolis vxorũ ſuarum, et concubinarum, vt illæ colerent ibi Deos ſuos, & poſuit iſta templa in monte Oliueti contra Ieruſalem, et hoc fuit valde malum. eod. cap. ſ. Tunc ædificauit Salo-
G mon Fanum Chamos, idolo Moab in monte, qui eſt contra Ieruſalem, et Moloch filiorum Ammon, atque in hũc modum fecit vniuerſis vxoribus ſuis alienigenis, quæ adolebant thura, et immolabant diis ſuis. Iſtud fuit nociuum valde, quia non ſolum peccauit Salomon faciendo, et vxores ſuæ adorando, ſed etiam erant iſta templa Iſraelitis in ſcandala: nã incitabantur ad colendum idola videntes ibi templa idolorum, et ſcientes ea ibi coli, et ita offendebant Deum: propter ꝙ mons ille, in quo colebantur idola, vocabatur mons offenſionis, et manſerunt ſemper templa illa, vſque ad tempus Regis Ioſiæ, qui templa illa ſubuertit, lib. 4. infra 23. cap. ſ. excelſa quoque, quę erãt in Ieruſalem ad dexteram partem montis offenſionis, quę ædificauerat Salomon Rex Iſrael Aſtaroth idolo Sydoniorum, et Chamos offenſioni Moab, et Melchon filiorum Ammon, pol-
H luit Rex, et contriuit ſtatuas, et ſuccidit lucos. Et ideo non eſt dicendum de Salomone, ſicut de Abraham, quia Abraham fuit vir ſanctus, et oportet excuſari eum a fornicatione, ideo dicimus, ꝙ habendo concubinas, non peccauit: Salomon autem in multis peccauit, ideo ẽtſi dicamus, quod habendo cõcubinas peccauerit, non eſt inconueniens, quia viros malos non oportet circa aliquid excuſari.

Quomodo Salomon habendo tot concubinas peccauerit. Quaſt. CCXXVII.

ALITER poteſt dici, quod Salomon, licet in multis peccauerit, tamen in habendo cõcubinas nõ peccauerit, quia iſtud erat licitum, et in eo non peccaret, ſicut neque peccaret habendo vxorem; niſi peccaret per acci-
I dens, et hoc poterat fieri multis modis. Primò propter pluralitatem, nam erat de iſtis concubinis, ſicut de vxoribus: nam habere vxorem, & vxores tunc licitũ erat; tamen habere vxores plurimas erat illicitum. Deuter. 17. cap. ita habere concubinam, vel concubinas erat licitum; habere aũt plurimas cõcubinas eſſet illicitum, cum eſſet eadem ratio, quæ de vxoribus, vt ſupra dictum eſt. Secundò, quia acciperet multas de alienigenis, id eſt, Chananæis, Hethæis, Amorrhęis, & aliis gentibus, de quibus vetuit lex mulieres accipi. Exod. 34. cap. & Deuteron. 7. & ideo vetitũ erat accipere concubinas de illis gentibus, quia ratio legis habebat ibi locum. ſ. Ne auerterent corda virorum a Deo, & tamen ita auerterent concubinæ corda virorum, ſicut vxores. Tertiò, quia copularetur his ardentiſſimo amore, & ſicut hoc erat increpabile in vxore, eſſet increpabile in
K concubina, ſed pro crimine ponitur, infra lib. 3. 11. cap. in Salomone, tam reſpectu vxorum, quàm concubinarum, quod copulatus fuerit eis ardentiſſimo amore, nam & in vxore propria hoc inuenitur, quia amator ardẽtior in propria vxore adulter eſt. 32. q. 4. cap. origo. & tamen amauit tam vxores, quàm concubinas ardenter: ergo peccaret in concubinis.

Quartò, quia propter eas derelinqueret Deum colens Deos ipſarum: nam licet hoc tñ ponatur de vxoribus, infra lib. 3. cap. 11. poteſt tamen de concubinis accipi, quia etiam concubinæ ſunt vxores: ſimiliter, quia hoc faciebat Salomon, quia diligebat valde iſtas mulieres, & nolẽs eas contriſtare faciebat, quod illæ petebant, & tamen ardentiſſimo amore copulatus fuit Salomon ad concubinas. eodem cap. ergo pro concubinis aliquibus faceret templa, & coleret Deos earum.

Quintò,

Quintò poterat peccare circa cōcubinas accipiendo aliquas, quæ essent verè concubinæ, id est, non vxores, sed fornicariæ, quod aliquo modo videtur colligi ex eo, quod dicitur Cant. 6. cap. sexaginta sunt Reginæ, octoginta concubinæ, adolescentularum non est numerus, & ita ponuntur ibi tres status. s. Reginarum, concubinarum, & adolescentularum. Reginæ sunt vxores, quia infra lib. 3. cap. 11. dicitur; fueruntq; Salomoni septingentæ vxores, quasi Reginæ. Concubinæ sunt in alio statu: in tertio statu sunt adolescentulæ; nam non potest status concubinarum, & adolescentularum esse idem, cum ponatur numerus diuersus, quia de concubinis dicitur, quod erant octoginta, de adolescentulis dicitur, quod non erant in numero: dicendum ergo satis videtur, q̄ concubinæ essent illæ, quæ erant verè vxores, & tamen, quia non erant in statu illo, neque honore, vocabantur concubinæ, & non coniuges, vt fuit supra dictum. Adolescentulę autem essent illæ mulieres iuuenculæ, ad quas Salomon nullum fędus matrimonij haberet, neque cohabitarent ei, sed interdum volebat aliquā, vel aliquas introducere ad se ad voluptates, & istę essent verè fornicarię, quę possent vocari cōcubinę eo modo, quo nos vocamus nunc, sed de hoc dicetur etiam lib. 3. cap. 11.

In q. 216 & 217.

Argumentum tertium quæst. 24. soluitur, ostendendo, an, & quomodo Dauid peccauerit ob concubinas.
Quæst. CCXXVIII.

AD tertiam rationem, cum dicebatur de Dauid, dicendum, quod Dauid habuit concubinas, tamen nō peccauit. Et patet de illo, quia nunquam peccauit Dauid, nisi in occisione Vriæ Hethęi, & fornicatione cum vxore eius: similiter, & in numeratione populi; sic dicitur infra lib. 3. 15. cap. s. eo, quòd fecisset Dauid rectum in oculis Domini, & non declinasset ab operibus, quę præceperat ei cunctis diebus vitæ suę, excepto sermone Vrię Hethæi: ergo in concubinis, quas accepit, non peccauit. Etiam quia istæ concubinæ Dauid erant vxores eius, sicut de concubinis Abrahæ, cum dicimus, quod erant vxores eius, & tamē accipiendo vxorem nemo peccat, ergo neque accipiendo concubinam illo modo peccaret Dauid.

Item, quia Dauid non accepit vxores, aut concubinas plurimas, sicut Salomon, neque accepit eas de alienigenis, neque adhęsit eis ardentissimo amore, nam de nullo horum arguitur, sicut Salomon.

Quod vero concubinę Dauid vocentur vxores, patet sequenti lib. 12. cap. scilicet. Ecce ego suscitabo malum super te de domo tua, & tollam vxores in oculis tuis, & istud intelligitur de illis mulieribus Dauid, quas Absalō filius eius cognouit carnaliter, & tamen illę vocantur concubinæ, sequenti lib. 16. cap. Ingressusq; est ad concubinas patris sui coram vniuerso Israel.

Quare concubinæ Dauid aliquando vocentur vxores, aliquando concubinæ. Quæst. CCXXIX.

SED aliquis dicet, quare concubinæ Dauid alicubi vocentur vxores, & alicubi concubinæ. Dici potest vno modo, sicut de concubinis Abrahę: quia hoc dixit scriptura, vt seruiret veritati: erant enim istę verę vxores, & erant verę concubinę: quia per affectum coniugalem erant acceptę, erant coniuges; quia vero erāt in statu minores quibusdam aliis, erant concubinæ, ideo vtrunque nomen habere debuerunt.

Secundò, & melius dicendum, quod fuit hoc, vt verbis conueniret loco, in quo dicitur, & rei, de qua agitur. Nam sequenti lib. 12. cap. agitur de comminatione, & prænuntiatione pœnę euenturę Dauid. Nam Dauid peccauerat in duobus circa Vriam Hethęum: Primò fornicando cum vxore eius: Secundò faciendo ipsum occidi; ideo voluit Deus pro his duobus dare pœnam Dauid consimilem. s. adulterium pro adulterio, homicidiū pro homicidio: adulterium fuit, q̄ Absalon filius Dauid cognouit mulieres patris sui; homicidium fuit, quia ipse Absalon occidit Amnon primogenitum Dauid, sequenti lib. 13. cap. Circa ista duo voluit Deus fieri prænuntiationem Dauid per prophetam Nathan, & ad hoc, q̄ Dauid valde affligeretur in ex-

A pectatione malorum, voluit Deus, q̄ prænuntiarentur quodam modo confusò, & generali; ita vt posset res deterior timeri, quam ventura erat. Nam si illud malum solum, q̄ venturum erat, prædicaretur, æquanimius illud ferret Dauid. Non expediebat autem sic fieri, sed quòd istud malum putaretur valde malum, quia tota pœna Dauid erat in ista suspensione cordis pro expectatione magnorum malorū, & si prænuntiarentur ei ista mala, vt partia, vel minora, esset minor suspensio cordis Dauid, & minus affligeretur in illa expectatione, & ideo seruata veritate prænuntiationis propheticæ, debuit designari malum illud futurum grauius, quod designari poterat.

Et patet hoc primo, quia istud dat Deus alicui in pœnā vt sit in timore, etiamsi malum ei non eueniat, & quandiu sic manet iste timor, affligit eum valde, Leuit. 26. capit. Et
B qui de vobis remanserint dabo pauorem in cordibus eorū in regionibus hostium, terrebit eos sonitus folij volantis, & ita fugient quasi gladium, cadent nullo sequente, & corruent singuli super fratres suos, quasi bella fugientes. Et adhuc istud magis apparet Deuter. 28. cap. vbi idem timor in pęnam peccati, & maledictionis imponitur. s. Dabit tibi Dominus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam merore cōsumptam, & erit vita tua quasi pendens ante te: timebis nocte, & die, & non credes vitę tuæ: mane dices, quis det mihi vesperum, & vespere, quis det mihi mane propter cordis tui formidinem, qua terreberis propter ea, quæ videbis oculis tuis.

Secundo patet, quia talis timor, & suspensio cordis erit pęna quædam eorum, qui erunt ante iudicium, sicut dicitur Luc. 21 cap. erūt signa in Sole, & Luna, & Stellis, & in
C terra pressura gentium, prę confusione sonitus maris, & fluctuum arescentibus hominibus prę timore, & expectatione, quę superueniet vniuerso orbi, & ita tātus timor erit in hominibus, q̄ arescent, id est, desiccabuntur, & hoc non erit propter mala, quæ tunc patientur, sed propter mala, quę expectabunt, & ita quāto fuerit grauiorum malorum expectatio, tanto erit durior pœna eorum, quibus est talis expectatio: ideo si Deus volebat duram pœnam inferre Dauid pro peccato, quod cōmiserat, debebat ei significare grauia mala euentura, & quanto asperior posset haberi expectatio, tanto esset conuenientius, seruata tamen veritate prænuntiationis. s. vt expresse prænuntiaretur aliquid, q̄ non euenturum esset. Tertio patet, quia quędam istorum, quę prænunciabantur Dauid per Deum, nunquam visurus erat Dauid, sicut illud, gladius non recedet de domo tua,
D vsque in sempiternum: seq. lib. 12. cap. Nam ipse nō erat semper futurus viuens, ideo vt haberet, de quo torqueri posset per cogitationem, in quo per præsentiam non posset affligi, dixit ei de futuris: sic autem erat de quibusdā aliis; quæ actualiter passurus esset Dauid, et tamen vt nō solum tunc affligeretur, quando illa pateretur, sed et quando ventura cogitaret, debuit ei prænuntiare mala sua, et quia ex prænuntiatione inferebatur pœna, quæ erat per cogitationem in expectatione malorū futurorum, et tanta esset pœna, quanta malorum prænuntiatio, debuerunt significari mala futura magna: et ita fecit Deus in vtraque pęna prænuntiata. Nam prænuntiauit ei homicidium pro homicidio dicens: Vriam Hethæum percussisti gladio, et interfecisti eum gladio filiorum Ammon, quamobrem non recedet gladius de domo tua, vsque in sempiternum: hoc quidem verum fuit, quia quandiu durauit regni continuatio
E in filijs Dauid, vsque ad transmigrationem Babylonis semper fuerunt aliquę interfectiones Regum, et seminis Regij, vt patet ex toto processu trium vltimorum librorū Regum, et tamen Dauid nō vidit, nisi occisionem duorum filiorum suorum: nam Absalon filius eius occidit Amnon fratrem suum primogenitum Dauid lib. seq. 13. cap. et Absalon filius Dauid occisus est per Ioab. seq. lib. 18. cap. si aūt prędixisset Dauid omnes Reges, et posteros suos, qui gladio perituri erant, fortè non tam durè affligeretur Dauid sciens determinatè quantitatem mali, cum autem dixit ei in generali, et confusò nō recedet gladius de domo tua vsque in sempiternum, poterat cogitare valde malus malum futurum, et quòd fortè de filiis eius nullus maneret, aut pauci, et ita multo grauius affligeretur.

Timor, & suspēsio in die iudicij erit grauissima pœna.

Pœna data Dauid pro adulterio. *Quæst. CCXXX.*

SIc autem fuit quantum ad pęnam adulterii, nam prænuntiauit Deus adulterium in domo Dauid, & erat istud valde conueniens secundum modum, quo Deus infligit pęnas: nam inferi eas diuersimode, & in omnibus illis rebus, in quibus homines tristari possunt: & quia valde viri tristantur, ꝙ alii cognoscant vxores suas, posuit Deus istam, vt vnā de pęnis pro trāsgressoribus legis. Deuter. 28. cap. scilicet vxorem accipies, & alius dormiet cum ea. Et si hoc potest conuenire in pęnam aliorum delictorum, specialius tamen conuenit quantum ad illos, qui deliquerunt cognoscendo alienas vxores, vt in eo puniantur, in quo deliquerunt, de Dauid autem sic erat, quia alienam vxorem acceperat, atque cognouerat, ideo alius debuit cognoscere suam vxorem. Et voluit Deus grauius fieri, quam fecerat Dauid. Primo, quia Dauid acceperat vnicam mulierem: Deus voluit, quòd acciperentur plures vxores eius. Secundo, quia Dauid occultè fornicatus est: Deus voluit, quòd publicè toto populo non solum sciente, sed etiam vidente cognoscerentur ab alio vxores Dauid, & ita ei prænuntiauit, vt patet sequenti lib. 2. cap. scilicet, eo, quòd despexeris me, & tuleris vxorem Vriæ Hethæi, vt esset vxor tua, ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cū eis in oculis Solis huius: tu enim fecisti absconditè, ego vero faciam istud verbum in conspectu omnis Israel, & in conspectu Solis huius.

Et adhuc tertium malum ibi additum est, scilicet, quia Dauid alienus existens acceperat domum Vriæ Hethæi, quæ ad ipsum in nullo pertinebat: Deus autem fecit, quòd homo de cognatione Dauid, scilicet, filius eius cognosceret vxores eius, & hoc minus tolerabile erat, quam si inferretur ab hoste, vel ab aliquo non pertinente ad eum, sicut dicitur Psal. 54. Si inimicus meus maledixisset mihi sustinuissem vtique: tu vero homo vnanimis dux meus, & notus meus: Deus autem omnia ista tam acerba prędixit Dauid, vt valde affligeretur, & fuit modus conueniens, nam dixit vxores, & non expressit numerum, vt sic grauiora mala posset timere Dauid fortassis enim putaret, ꝙ omnes vxores suę accipiendę erant, cum dixisset absolutè Deus tollam vxores tuas.

Etiam non tacuit publicationem infamię Dauid: nam dixit, ꝙ fieret hoc coram toto populo, & adhuc ex verbis illis poterat colligi deterius facturum, quam factum est, quia dictum fuit: tu enim fecisti abscondite, ego vero faciā verbum istud in conspectu omnis Israel, & in conspectu solis huius: satis enim erat dici, ꝙ fieret in conspectu plebis, sed & dictum est, ꝙ fieret in conspectu, vt maior diuulgatio manifestetur, & significetur, ꝙ per diem futurum erat, & non per noctem, vt apertius videri posset. Et quia poterant accipi vxores Dauid ab alio, & fortè nesciretur, an cognoscerentur ab illo, & licet hoc pręsumi potius, quā contrarium deberet, tamen non esset omnino certum, voluit Deus ad maiorem infamiam Dauid facere, ꝙ etiam uidente toto populo cognoscerentur. Etiam, quia daro, ꝙ notum esset illas cognitas fuisse, non tanta infamia esset, neq; dimidium eius, quam ꝙ vidente populo istud fieret: ideo voluit Deus sic fieri. Et non solum hoc significauit Deus, sed etiam, ꝙ ipse Dauid videret, cum ait. Ecce ego suscitabo super te malum de domo tua, & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo, & dormiet cum vxorib. tuis in oculis solis huius: unde Dauid poterat ex hoc intelligere, quod ipse futurus esset pręsens, quando acciperentur uxores eius, & uideret eas cognosci ab alio, neque posset illas eruere, aut iniuriam ulcisci, non fuit autem sic, quia Dauid non erat pręsens, qn Absalon illas cognouit sequenti lib. 16. c. Sed dr̄ in oculis suis factū, quia ipse illud sciuit, & prohibere non potuit, ac si uideret fieri. Nunc ergo dicendum est, ꝙ ex eadem causa dixit Deus de uxoribus, nā illę, quę cognitę fuerunt, concubinę erant, & si Deus pręnuntiaret Dauid, ꝙ alius acciperet concubinas suas, & de uxoribus nihil diceret, minus affligeretur Dauid in expectatione mali, eo, ꝙ minus malum esset tolli concubinas, quā uxores, cum concubinę essent minoris status, & honoris apud uiros, ut supra ostēsum est: ut igitur magis affli-

F geretur, dixit, vxores, cū verum esset, quod illæ essent vxores, & concubinæ. Alia etiam causa est ad signandum maiorē vniuersalitatem mali; nam si diceretur, tollam concubinas tuas, non posset intelligi, nisi de concubinis, quia aliæ erant vxores, quæ non erant concubinæ, cum autem diceretur tollam vxores, intelligi poterat vniuersaliter, tam de vxoribus, quām de concubinis, eo quod illæ concubinæ erant vxores, vt supra dictum est. Sed postea cum sacra Scriptu- *q. 116.*
ra narrauit rem gestam expressit eam eo modo, quo magis *117.* poterat excusari infamia Dauid, seruata tamen veritate rei gestæ, & quia maior infamia erat, quod essent vxores, quā concubinæ: dixit, quod erant concubinę cum verum esset, quia illæ erant tales, quæ simul erant vxores, & concubinæ, & sic vocantur postea semper, vt patet seq. lib. 16. c. s. ingressus est Absalon ad concubinas patris sui coram vni-
G uerso Israel, & idem patet eod. lib. 20. cap. Sed dicetur qua- *Dubitatio.* re postea non vocatæ fuerunt illæ vxores, sicut vocauerat eas Deus in prænuntiatione.

Dicendum, quod factum est, quia Deus sic debuit dicere prænūtiando propter causam supra positam, postea aūt, *Solutio.* qui retulit rem gestam non habuit causam eandem, quia illa relatio non erat in pęnam Dauid, cum Dauid in hac re punitus fuerit dupliciter. Primo in expectatione rei ante euentum. Secundo quando res euenit: postea vero nō fuit aliqua pęna Dauid circa hoc nec esse poterat, & tamen illa scripta fuerant, postquā res euenerat, ideo non debuit scribi eo modo, quo ad pęnā Dauid pertineret, sed potius qualiter excusaretur infamia Dauid seruata veritate rerum, & ad hoc magis conueniebat dici concubinas, quam vxores, quia minor infamia erat, cum essent concubinæ in minori
H statu. Etiam magis hoc pertinebat ad veritatem rerum. Nam quanto ponitur apertius veritas, tanto est conuenientior narratio, sed dicendo vxores, licet concubinę sint vxores, dubiū maneret, de quibus an de vxoribus maioris status, vel de vxoribus concubinis intelligeretur. Cum autem dicitur de concubinis, notum est, quòd non potest accipi de aliis vxoribus, & ita fuit iste modus conuenientior.

An pœna Dauid prænuntiata fuerit in concubinis, an in vxoribus ab aliis cognoscendis.
Quæst. CCXXXI.

SED alij, qui dicūt, quod aliud fuit causa huiusmutationis: dicunt quod Deus, quando ait: Tollam vxores tuas in oculis tuis, intellexit de veris vxoribus, & tamen po
I stea motus precibus, & pœnitentia Dauid alleuiauit pęnā, & fecit, quòd non essent vxores, sed concubinæ. Etiā istud confirmat, quia aliud fuit in verbis Dei, quod mutatū est: dixit enim tollam vxores tuas in oculis tuis, & tamen non factum est vidente Dauid, sed absente. Dicendum, quòd prædicta non sunt vera. Primò, quia isti, qui hoc dicunt putant, quòd vxor, & concubina non sint idem, ideo dicūt mutationem factam esse, quasi non fuerint vxores Dauid illæ, quę cognitæ sunt ab Absalone, sed solum concubinæ, & tamen falsum est, quia tunc Dauid haberet concubinas, id est, fornicarias eo modo, quo nunc accipimus: omnis autem talis concubitus illicitus est, & sic non posset excusari Dauid a fornicatione cum illis, quod est falsum, vt
K ostensum est.

Secundo, quia Abraham sic fuit, ꝙ haberet Agar, & Ceturam, quas scriptura vocat vxores alicubi, & postea vocat concubinas, quia id, de quo agitur, illud exposcit, vt ostēdimus, & ita hic cum illæ mulieres essent veræ vxores, & veræ concubinæ, poterant vtroq; nomine vocari, & quia diuersitas rei, de qua agebatur, id exigit, actum est, vt alicubi vxores, alicubi concubinæ vocarentur.

Tertio patet, quia si Deus flexus pęnitentia, & precibus Dauid mutasset malum, ꝙ prænuntiauerat, faceret de hoc scriptura mentionem, sicut de Niniuitis. Prædixit enim, ꝙ post quadraginta dies subuerteretur Niniue: Ionæ 4. cap. & postea signatur eod. cap. ꝙ Deus non fecit, ꝙ prænūtiauerat, cum dicitur, & vidit Deus opera eorum, quia cōuersi sunt de via sua mala, & misertus fuit super malitiam, q̄ locutus fuerat, vt faceret eis, & non fecit, & tamen hic nō fit mentio, quod Deus cessauerit a prænuntiatione, vel alleuiauerit aliquid: ergo non est asserendum. Et adhuc

illud

istud apertius patet, quia vbi ponitur ista comminatio sequenti lib. 12. c. dixit Dauid ad Nathan, peccaui domino. Dixit Nathan ad Dauid: dominus quoque transtulit peccatum tuum: non morieris. Et sic significatur, quòd Deus non fuerit in aliquo flexus, nisi quòd non occideret Dauid: nam inquantum dixerat Nathan ad Dauid, Non recedet gladius de domo tua: poterat intelligi, quòd ipse Dauid moreretur, & postea peccatū suum extenderetur quantum ad pęnam in posteros suos, & quantum ad se Deus mutauit sententiam suam Dauid, quod significatur cum dicitur: Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris, & ita intelligitur, quòd quātum ad aliquid aliud non fuit mutata, nec alleuiata pęna prænuntiata Dauid: ideo si de vxoribus Deus intellexit, prænuntiando in vxoribus completum est.

Quarto patet, & principalius, quia istę, quę cognitę fuerunt ab Absalone, & vocantur concubinæ, erant vxores: nam nulla femina vocatur vidua, nisi per mortem viri aut per separationem, vt si repudietur; fornicaria autem, vel meretrix non vocatur vidua, & si fornicator ab ea recedat. Nam cum nullo vinculo teneatur illi assignata, recedente illo potest accipere alium, & ita non erit vidua, & tamē de istis mulieribus Dauid dicitur, quòd fuerunt viduæ, quando Dauid separauit eas a se, ergo erant vxores: patet hoc, quia sequenti lib. 20. c. dicitur cumque venisset rex in domum suam in Ierusalem tulit mulieres decem concubinas suas, quas reliquerat ad custodiendam domum, & tradidit eas in custodiam: alimenta eis præbens, & non est ingressus ad eas, sed erant clausæ, vsque ad diem mortis suę in viduitate viuentes.

Absalon an cognouerit concubinas, vel vxores Dauid. Quæst. CCXXXII.

ALII autem dicūt, quod sacra Scriptura dicit, quòd Absalon cognouit concubinas Dauid, & non dixit vxores, vt ostenderet, quod nulla pęna, aut infamia veniebat ex hoc Dauid.

Sed dicendum, quòd non stat. Primo, quia etiam si dicantur concubinæ, erant veræ vxores, sed cognita vxore ab alio est infamia viro, ergo erat hic infamia Dauid.

Secūdo, quia Absalon fecit hoc de consilio Achitophel, cuius consilium in diebus illis erat, sicut consilium angeli, vel quasi si quis consuleret dominum sequenti li. 16. ca. & tamen ille sciens istas mulieres concubinas Dauid iussit, ꝙ Absalon cognosceret eas, vt per hoc offenderet valde Dauid, & putaretur non posse reconciliari: si grauius offensa valde esset illata patri a filio, pro qua putaretur, nunquam posse reconciliari, ergo sic credebatur valde magna infamia Dauid, quod cognoscerentur illæ concubinę eius, sic patet. eo. cap. Dixit Absalon ad Achitophel, mitte consiliū, quid agere debeamus, & ait Achitophel ad Absalon, ingredere ad concubinas patris tui, quas dimisit ad custodiendum domum, vt, cum audierit omnis Israel, quod fœdaueris patrem tuum, roborentur tecum manus eorum. Sed dicendum, quòd licet esset infamia magna, & pęna Dauid, ꝙ concubinę istę suæ cognoscerentur ab Absalone, multo grauior pęna esset, si cognouisset vxores illas, quæ nō erant concubinę, & hoc est, quia maioris status, & honoris erant, quam vxores, quę vocabantur concubinæ. Etiam Dauid minus diligebat istas, quam vxores, quod patet, quia maiori periculo exponebat eas, nam quando recessit de Israel fugiens, tulit secum omnia, quę potuit de domo sua. s. filios vxores & reliqua, quę potuit; ad custodiendam autem domum reliquit decem concubinas, ergo minus istas diligebat, nam sciebat venturum Absalonem in Ierusalem, & istas pati posse aliquid molestiæ, sed neque cogitare potuit, ꝙ aliquid tale euenturum esset, quia neque suspicabile esset, ꝙ filius vellet hoc genus ignominiæ inferre patri suo: sed quia vxores, aut filios non reliquit ad custodiam domus, & reliquit concubinas, apparet, ꝙ minus curauit de malo illarum, quam vxorum, & ita minor infamia, & pęna erat, cum cognoscerentur istæ concubinę, quam si cognoscerentur vxores non concubinæ. Quod vero Dauid reliquerit istas ad custodiendam domum, patet sequēti lib. 16. cap. & vtrobique vocātur concubinę, sed Dauid postea

A nunquam cognouit eas, sed fecit manere clausas; & in viduitate, vsque ad diem mortis earum eod. li. 20. cap. quòd vero faceret eas manere separatas, ita vt ipse non cognosceret eas, videbatur esse propter quandam contractam affinitatem: filius enim cognouerat illas, non ergo debebat iam ipse cognoscere: nam vetitum erat de lege Dei, quòd pater, & filius eandem mulierem cognoscerent, etiam per fornicationem, iuxta illud; pater & filius ibant ad puellā, & violabant nomen sanctum meum.

Secundo propter earum abiectionem, cum. n. mulieres illæ coram toto populo cognitæ essent, erāt valde abiectæ, & contemptibiles reputatę, ideo etiamsi filius suus nō cognouisset eas, sed aliquis alius, non tangeret eas postea Dauid, quia fœdum hoc iudicaretur, & tactus earum immundus: sed fecit Dauid, quod manerent clausę, vsque ad mor-

B tem earum in viduitate, s. erant eius vxores, ideo non debebat eis dari licentia, vt ab alio cognoscerentur, & quia cū Dauid non esset eas cogniturus, forte illæ vellent cōmisceri aliis viris, ideo vt non esset locus ad hoc, fecit eas Dauid clausas manere diligenter obseruatas præbens eis alimenta, quia vxores suę erant, & ipsę non peccauerant, sed vis eis illata fuerat.

Quartum exemplum de Leuita concubinam habente in quæstione 24. adductum remouetur. Quæst. CCXXXIII.

AD vltimam rōnem est nunc respondendū factam. sup. 24. cap. de Leuita, qui habuit concubinam. Dici posset vno modo, ꝙ si nihil aliud esset, concedere possemus

C Leuitam illum peccasse habendo concubinam, & ꝙ sit illicita concubina, quia non tenemur excusare Leuitam illum, quia non constat esse virum sanctum. Secundo potest dici, & melius quod Leuita ille non peccauit, quia mulier illa erat vxor Leuitæ, nam eo. cap. 19. Iudi. vocatur vxor, & concubina: & quia vxor erat, peccatum non erat eam hr̄e, sed habet vtrunque nomen, quia erat vxor fortè indotata, aut de minori statu, quam Leuita, tales autem accipiebantur affectu coniugali, & ita erant vxores, tñ non eleuabantur ad honorem legitimarum vxorum. Sed aliquis dicet, ꝙ hoc erat, qn aliquis vxorem habens, aut vxores, accipiebat alias mulieres, quia tales non eleuabantur ad honorē priorum, & ita non vocabantur principaliter vxores, sed concubinæ, & tamen nunc erat vnica, quam acceperat Leuita, ideo si esset vxor, esset verè vxor, & non concubina, &

D tamen vocatur concubina, ideo non erat vxor.

Dicendum, quod istud non stat, nam scriptura vocat eam vxorem, ergo erat verè vxor, & patet, quia Iudi. 19. c. dicitur: fuit quidam vir Leuites habitans in latere montis Ephraim, qui accepit vxorem de Bethlehem Iuda, & postea dicitur, quod ipsa recessit ab eo, secutusque est eā vir suus, & tamen vir maritus est, potissimum, quia additur, suus. Etiam dicitur. eo. cap. quod cum audisset socer eius, & ita vxor erat, quia alias pater eius non esset socer viri. Etiam additur: Mansitque socer in domo soceri sui tribus diebus. Etiam dicitur; dixit pater puellę ad generū suum: quę omnia significant matrimonium.

Ad rationem in contrarium dicendum, quod non est verum, nam si quis haberet vxorem vnam, aut plures poterat illo tempore accipere vxorem, quę esset concubina. *Ad rōnē in cōtrarium eiusdem quæst.*

E Primo patet per Abraham: nam mortua Sara, & exclusa a se Agar manebat Abraham sine muliere, & tunc accepit Ceturam in vxorem, Genes. 25. capit. illa tamen fuit concubina. eod. cap. sed certum est, quod nullam aliam mulierem tunc habebat Abraham, nam Agar ancillam expulerat de domo viuente Sara, & iubente Deo. Gen. 21. cap. Sara deinde mortua est. Gen. 23. c. & postea accepit Abraham Ceturam. Gene. 25. cap. & sic quando illam accepit, nullam mulierem habebat, tamen illa fuit vxor, & concubina. eod. cap. ita ergo Leuita vnam solam habens poterat illam habere in vxorem, & concubinam. Secundo patet, quia sic etiam erat in nouo testamento, nam vnam tantū mulierem licet cuilibet habere, & tamen illa potest esse vxor, vel concubina. 34. dist. c. is qui. & c. christiano. scilicet, is, qui vxorem non habet, & pro vxore habet concubinam, à cōmunione non repellatur, tantum vt vnius mulie-

ris, aut vxoris, aut concubinæ sit commixtione contentus, ergo ita de Leuita esse poterat.

Quare vxor Leuitæ fuerit vocata vxor, deinde concubina. Quæst. CCXXXIIII.

SED dicetur, quare ergo scriptura vocauit illam vxorē, & postea concubinam? Dici potest vno modo, q factū est ad ostendendum veritatem rei: cum enim ista esset vere vxor, atque concubina, vtroque modo potuit nominari, & conuenientius fuit nominari duobus, quam vno tantum nomine, per quod non pateret veritas rei.

Secundo fuit hoc, & præcipuè, quia locus diuersus exigit diuersum nomen, nam Iudic.19.cap. a principio vocatur illa vxor ad ostendendum, q Leuita non erat fornicator; etiam quia ibi dicitur, quō illa recessit ab eo, & ille volens ei reconciliari, venit ad domum patris puellæ, q tamen nō esset ita credibile fieri, si illa esset concubina, id est, fornicaria, sicut si esset vxor, ideo dictum est, quod erat vxor, vt appareret manifestior causa eius, quod dicebatur.

Sed postea vocata est concubina eius ad alleuiandū infamiam, & ad inducendum viros Gabaa in liberationē viri Leuitæ, nam viri Gabaa abusi sunt muliere illa eā inexplebili libidine vexantes, quousque eam occiderunt: erat autem hoc ad infamiam viri sui, & maior infamia erat, si esset vxor absolutè, quam si esset de vxoribus cōcubinis, ideo dictum est, quod fuit concubina. s. quod cernēs homo eduxit ad eos concubinam suam, & eis tradidit illudendā.

Opin. aliquorū. Aliqui autem dicunt, quod ista mulier erat verè vxor, & non concubina: tamen vocatur concubina, nō quasi Scriptura Sacra hoc asserat, sed quia refert dictum illius viri, qui Leuitam hospitio receperat, nam ille dixit; habeo filiam virginem, & hic domo habet concubinam, educam eas ad vos, vt humilietis eas. Dicendum, quod nō est hoc verum, quia tunc solum vocaretur concubina, vbi referuntur verba hominis illius, & non alibi, & tamen etiam postea, vbi sacra Scriptura de seipsa loquitur, vocatur concubina. s. q cernens homo eduxit ad eos concubinam suā, & tradidit eis illudēdam, etiam dicitur manè facto surrexit, & aperuit ostium, vt cœptam expleret viam, & ecce concubina eius iacebat ante ostium, & ita non est hoc verū. *Obiectio collidi-tur.* Sed obiicietur, q nec etiam causa supra posita sit vera. Nā fieret ad alleuiandam infamiam Leuitæ, & sic postquam semel inceperit vocari concubina, semper sic vocaretur, & tamen postea rursus vocatur vxor, Iudic.20.cap. s. veni in Gabaa Beniamin cum vxore mea, & ecce homines ciuitatis illius circundederunt nocte domum, in qua manebā volentes me occidere, & vxorem meam incredibili libidinis furore vexantes, denique mortua est. Dicendum, q Scriptura sacra vocat mulierem illam aliquā.do vxorem, aliquando concubinam, sicut expedit iuxta cōuenientiam ad rem, de qua agitur. Vocauit autem a principio narrationis eā vxorem, vt ostenderet legitimam copulam Leuitæ cum illa. Deinde autem vocauit eam concubinam in medio narrationis, & hoc fuit propter duo. Primo & principalius, quia vir, qui receperat Leuitam hospitio, sic eam vocare voluit, dicens: habeo filiam virginem, & hic homo habet cōcubinam, educā eas ad vos, & quia scriptura debuit referre verba illius, nominauit concubinam. Ratio autem, quare ille homo voluerit eam vocare concubinam potius, quam vxorem, fuit, vt inclinaret facilius viros Gabaa ad intētionem suam, volebat enim auertere eos a desiderio abutēdi viro quem petierant, & loco eius volebat dare duas mulieres, vnam filiam suam, & aliam mulierem Leuitæ, & vt illas acciperent, dimisso viro, dixit, quód erat filia sua virgo, id est, nulli alligata, scilicet, quod non erat vxor alicuius, quia si esset vxor, fortè accipere nollent fugientes adulterium, cum non fugerent vitium Sodomiticum, similiter dixit de alia, quòd concubina Leuitæ erat, & non vxor, quia sic non peccarent contra matrimonium, vel non ita grauiter, sicut cognoscendo vxorem alicuius. Secundo fuit ad aliqualiter excusandum, vel euitandum infamiam Leuitæ dicendo, quod erat cōcubina, sic enim fuit de Dauid, vt iam dictum est, nam fuerunt mulieres eius cognitæ per Absalonem vocatæ vxores, sed postea fuerunt vocatæ concubinæ, vt alleuiaretur infamia Dauid.

F Quod vero postea mulier Leuitæ fuerit vocata vxor, fuit, quia locus id exigebat: nam cetera pertinent ad ostensionem iniuriæ factę Leuitæ occidendo mulierem suam libidine, erat tamen valde maior iniuria, si esset vxor, quam si esset concubina, ideo debuit vocari vxor, & ita dicitur Iudic.19.cap. reuersusq; in domum suam arripuit gladium, & cadauer vxoris cum ossibus suis in duodecim partes cōcidens: erat enim istud ad significandum toti Israel magnam iniuriam sibi factam, & tamen maior erat in vxore, ideo dixit, quód concidit cadauer vxoris. Et postea etiam in narratione, quam fecit Leuita coram toto Israel congregato in Masphat, dixit, veni in Gabaa Beniamin cum vxore mea: & postea ait; circundederunt domum me volentes occidere, & vxorem meam incredibili libidinis furore vexantes, tandem mortua est. Et ita generaliter dicendum G est, quod quandocunque eadem mulier in scriptura vocatur vxor, & concubina, est verè vxor accepta per affectum coniugalem, & tamen non habet totum ius, aut honorem, quod vxor absolutè dicta habere potest, & vocatur alicubi vxor, alicubi concubina, quia locus, & res, de qua agitur, nomina ista diuersa exigunt.

An rex possit licitè accipere filias subditorum in focarias, panificas, & unguentarias suas: & quid hic intelligatur proprie per focarias. Quæst. CCXXXV.

NVNC autem ex prædictis clarius patet solutio eius, quod petebatur supra quæst.24. scilicet, an liceret Regibus accipere concubinas. Et dicendum, quód aut acci- H pitur concubina pro illa, quæ ad solum concubitum accipitur, & nullo affectu coniugali, sed fornicario retinetur, & tales vocamus nunc concubinas: Aut pro illa, quæ affectu coniugali accipitur: & tamen omnes conditiones habet, quas lex requirit ad hoc, quod vxor dicatur, & ideo lex illam nominat concubinam.34.distin.cap.omnibus. §. concubina. Accipiendo primo modo, dicendum, quod nunquam fuit licitum Regibus, aut aliis hominibus habere cōcubinas, quia illud est fornicari, & omnis fornicatio est cōtra legem naturæ, sed solus concubitus coniugalis est licitus, vt Christus dixit, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. Matth.5.cap. & istud declarat Ambrosius lib. de Patriarchis, & habetur 32. quæstio.4. capit. nemo sibi. & apertius dicit August. super Exodum, & habetur 32. quæstio.4. cap. omnis męchia. vbi I vult, quod omnis actus carnalis sit prohibitus a Deo per illud præceptum: Non męchaberis, præter copulam viri, & vxoris. s. omnis illicitus, atque illorum membrorum nō legitimus vsus nomine męchiæ prohibitus debet intelligi. Accipiendo secundo modo dicendum, quod habere concubinam fuit, & est semper licitum, quia illa concubina est vxor, sed licitum est habere vxorem, ergo & licebit habere concubinam, sed tempore veteris testamenti, & priùs licebat habere multas cōcubinas, quia licebat habere simul plures vxores. Nunc vero post Christi prædicationem vnam tantum vxorem licet habere, ideo & vnicam concubinam, scilicet, quod sit vnica mulier, siue illa sit vxor, siue concubina.34.distin.cap.is qui. & cap. Christiano. Et isto modo maxime potest accipi illa litera, scilicet, filias vestras faciet sibi focarias, id est, concubinas, & dicuntur focariæ a K foco, quia ad eundem focum, id est, in eadem domo habitant. *Applicat ad clarationē textus.* Et non dixit Deus filias vestras accipiet in vxores, sed in focarias, id est, concubinas, quia promptius erat accipi in concubinas, nam istud dicebatur in iugum, & pœnam totius populi, sicut cetera, quæ hic ponuntur, quæ ad totum populum Israel extenduntur, & tamen Rex nō acciperet vxores de toto populo, sed aliquam, vel aliquas de excellentissimis, secus dè concubina, nam in concubinam poterat accipi quæcunque mulier tam ancilla, quam liberta, & ingenua obscuro loco nata, & inhonestæ vitæ, & de adulterio damnata, vt patet. ff. de concubin. l.1. & l. in concubinatu: sic etiam tempore Iudęorum fiebat, nam Abraham accepit Agar ancillam in concubinam. Gen.16. & 25. cap. Sic ergo Rex acciperet de populo Israel concubinas, de quocunque statu quantumcunque obscuro, cum istę, licet veræ essent vxores, non eleuarentur ad honorem earū,

quæ

quæ erant verę vxores, & solum vocabantur vxores : nam illæ erant Reginę, concubinę autem nullum talem habebant honore, sic patet infra lib. 3. capit. 11. s. fueruntque Salomoni vxores, quasi Reginę septingentæ, & concubinę trecentę. & ita vxores vocatę fuerunt Reginæ, concubinæ autem solum vocatę sunt concubinę, quasi nullum alium honorem haberent, sic patet Cant. 6. cap. vbi de vxoribus, & concubinis Salomonis agitur, scilicet, sexaginta sunt Reginę, & octoginta concubinæ ; vxores enim vocantur Reginæ, & concubinæ nullum nomen honoris appositum habent, tales igitur acciperent Reges de toto populo, in quo fortè Israelitę grauarentur. Si autem aliquis vellet dicere, quod Reges accipiebant illas in focarias .i. concubinas, quæ sunt fornicarię, quemadmodum apud nos dicuntur concubinę ; dicetur, quod peccarent, & tamen promptius est, vt dicamus eos habituros concubinas in modo, in quo non peccarent, quam in modo, in quo peccarent, & sic essent concubinę acceptę per affectum coniugalem, vnde & essent coniuges, & non peccarent habendo eas.

Focaria quid significet. *Quæst. CCXXXVI.*

OMNIA supra posita introducta sunt supra de concubinis, & vxoribus, quia istud nomen focaria apud Latinos est ęquiuocũ significans eam, quę aliquid facit ad focum, & concubinam, vnum enim signat ex natura nominis, alterum vero ex consuetudine : nam signat eam, quæ ad focum aliquid operatur, vt deriuatur ex foco, signat aũt concubinam ex consuetudine. s. quia concubinæ cohabitãt illis viris, quorum sunt concubinę, & quia cohabitantes manent intra eandem domum, & ad eundem focum, consueuimus concubinas vocare focarias. Similis modus locutionis est apud Aristot. lib. 1. Polit. cap. 1. vbi eos, qui sunt in eadem œconomia, id est, domestica communione, vocat secundum diuersos auctores homosipios, & homocapnios ; homosiipsij dicuntur, id est, vnius cibi. s. quia omnes, qui in eadem domo sunt communicent in cibo. s. quia ex eodem, & vno prouisionem habent in cibis: homocapnios eos vocat, id est, vnius fumi. s. quia ad vnum fumum stant, vnitas autem fumi est ex vnitate ignis, & sic, qui in eadem domo sunt, possunt nominari ab eodẽ igne, & ita possent dici confocarij, & ex hoc concubina focaria dicitur. Sed accipiendo propriè, focaria est, quæ ad focũ aliquid facit, cuius instrumentũ est focus, et quia oẽs cibi confecti parantur ad ignẽ, mulieres illę vocabuntur focariæ, quæ cibos parant, & isto mõ dẽt hic accipi, quod accipiet filias vestras focarias, id est, paratrices ciborum cogendo sibi seruire in hoc officio, et non accipitur pro cõcubinis. Et patet hoc primò, quia si de mulieribus ad coitũ intelligeretur, vocaret eas litera nostra cõcubinas, et nõ focarias, quia concubina est nomen propriũ ad hoc, cum signet coitum, focaria aũt solum per translationem, et est parum vsitatũ inter Latinos in significatione hac, nam non inuenimus in tota sacra Scriptura focariam pro concubina, nisi contendat quis hic accipi. Secundo, et pręcipuè, quia hoc apparet ex litera Hebraica, de qua ista translata est : nam ponitur ibi dictio, Tabaoth, vbi nos dicimus focarias, et significat paratrices ciborum, vel iugulatrices animalium ad manducãdum, et nullo mõ significat concubinam : nam in Hebręo pro concubina dicitur, pilegues, et in plurali, pilgasin, id est, concubinę, et istud vocabulũ habetur, vbicunq; in litera nostra dicitur concubina. Hic vero, quia ponitur in Hebræo, Tabaoth, nõ transtulit litera nostra concubinas, sed focarias, quod potuit dicere apertius iugulatrices animalium, vel paratrices ciborum, quia tamen iugulare animalia magis pertinet ad viros, quia ad feminas, dixit eas ciborum paratrices, quod feminarum proprium est, et tñ quia omnis cibus ad ignẽ paratur, vocauit eas focarias, quod est breuius dictum, et hoc cõsuetudo Latini sermonis habet. Tertiò patet, quia nõ poneretur cõuenienter ibi focaria pro concubina, quia cõcubina non accipitur ad ministrandum, vel seruiendum, sed solũ ad cõmixtionẽ carnalem, et tñ hic ponuntur solum ea, quæ pertinent ad seruiendũ : ergo inter ea nõ ponerentur concubinæ, et sic focaria non erit concubina; nam dicitur; tollet filios vestros, et faciet sibi aratores agrorum, et messores segetum, et fabros armorũ, et curruum suorum ; filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias, focarias & panificas : sunt ergo focarię ciborum paratrices. Quarto, quia Deus dixit solum ea, in quibus Iudæi se grauari sentirent per Regem suum, cum dicatur, & clamabitis in die illa a facie Regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos Dominus, & tamen quod Rex acciperet filias Israelitarum in cõcubinas, non grauarentur ipsi, quia concubina apud Hebræos vxor erat, licet non gauderet toto honore coniugis, vt supra fuit ostensum, & tamen sumi ad talem statum filias popularũ non videbatur grauamen ipsorum, sed potius quod ipsi gauderent : ergo non poneret hoc Deus inter grauamina, quæ facturus erat Rex Israelitis, & tamen ponitur, quòd faceret filias eorum focarias, ergo non accipitur pro cõcubinis, sed pro paratricibus ciborum, quod ad focum fit.

Notatu dignũ in comunicabilem.

q. 216. 217.

Et ideo tunc respondendo ad quæstionem propositam dicemus, quòd si focariæ accipiantur pro pulmentariis, idẽ iudicium est de panificis, focariis, & vnguentariis, scilicet, quia aut Rex accipit feminas istas ad famulatum suũ nullo dato pretio, aut data rationabili mercede; si autem nullum detur, vel minus quam debet, iniustum est, nec hoc licet Regibus, & feminæ non obligantur ad ista seruitia : si autem dato pretio ęquali hoc fiat, aut fit volentibus istis feminis, & parentibus earum, aut eis inuitis : si primo modo, iniustum nullum est ; si secundo modo, est illicitum, quia isti famulatus pertinent solum ad Regem, in quantũ est persona priuata, ideo non tenetur aliquis de subditis, potissimum cum ista non pertineant ad necessitatem Regis, sed ad voluptates: litera autem ista intelligitur, quòd violenter, & nullo dato pretio filiæ Israelitarum subiicerentur in famulatum Regis in panificas, vnguentarias, & focarias.

Solutio ad quæstionem.

Agros quoque vestros, & vineas, & olineta optima tollet, & dabit seruis suis. Sed & segetes vestras, & vinearum reditus addecimabit, vt det Eunuchis, & famulis suis. Seruos etiam vestros, & ancillas, & iuuenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo. Greges quoque vestros addecimabit, vosque eritis ei serui. Et clamabitis in die illa a facie Regis vestri, quem elegistis vobis, & non exaudiet vos Dominus in die illa, quia petistis vobis Regem. Noluit autem populus audire vocem Samuelis, sed dixerunt. Nequaquam : Rex enim erit super nos, & erimus nos quoque sicut omnes gentes, & iudicabit nos Rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis. Et audiuit Samuel omnia verba populi, & locutus est ea in auribus Domini. Dixit autem dominus ad Samuelem: Audi vocem eorum, & constitue super eos Regem. Et ait Samuel ad viros Israel: Vadat vnusquisque in ciuitatem suam.

Infra 10. c.

Agrosquoque vestros, & vineas, & olineta optima tollet, scilicet, per tyrannidem, sicut Achab accepit vineam Naboth, & insuper fecit illum occidi, quia non sponte dederat, vt patet infra 3. libro, capit. 21. Istud tamen nequaquam licet Regibus, quia quamuis tributa moderata pro eorum sustentatione, tamen consensu subditorum illis imponere liceat: accipere tamen aliquid de possessionibus subditorum non licet, si fiat sine causa. Etiamsi sit aliqua causa calumniosa, vt si Rex imposuerit aliquam legem iniustam, vel fallacem continentem magnam pęnam, in quam facilè possint incidere subditi sui, & ipse exigat ab eis pęnam: hoc enim illicitum valde est, ac si esset præda publica. De hoc dicitur Isa. cap. 10. Væ qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ homilium populi mei, vt essent viduæ pręda eorum, & pupillos diriperent. Nequaquam ergo licet, potissimum, quia hic dicitur, quòd Rex acciperet ista pro seruis suis: Deus tamen vetuerat accipere aliquid Reges de possessionibus subditorum ad dãdum seruis suis, vt patet Ezechie. 46. cap. scilicet. Et non accipiet princeps de hæreditate populi per violentiam, & de possessione eorum, sed de possessione sua hęreditatem dabit filiis suis, vt non dispergatur populus vnusquisque a possessione sua.

Reges possunt imponere subditis tributa moderata pro eorũ sustentatione cũ cõsensu subditorũ.

Et dabit seruis suis. scilicet, accipiet ista olineta, & vineas, vt seruos suos, scilicet, illos, qui sibi assistunt, ditet de possessionibus subditorum.

Sed & segetes vestras, & vinearum redditus addecimabit. Id est, tollet decimam de omnibus fructibus vestris, & reddiubus, tam de agris, quam de vineis. Istud autem pertinet ad genus impositionis. s. quod imponerẽt Reges subditis suis, vt quilibet daret illis decimam partem fructuum suorum quolibet anno.

An sit licita Regibus, & dominis impositio regalis de exigendo a subditis decimam partem fructuum. Et an peccent imponentes, & an aliquando tueant se praescriptione. Quaestio. CCXXXVII.

QVÆRET aliquis, an talis impositio licita sit, & an illi, qui eam exigunt, peccent. Respondendum est quod Regibus, & alijs dominis nihil licet imponere subditis suis sine manifesta necessitate: est enim Rex persona publica principaliter intendens vtilitatem populi, quã suã, si verè Rex est; ideo populus debet ei prouidere de omnibus necessarijs secundum statum, & honorem regalem, & hoc quidem non absolutè, sed in comparatione ad subditos. s. quod Regi magno, qui habet multos subditos, & diuites, abundantius debet prouideri, quã Regi habenti paruam potestatem; ad hoc autem debent fieri rationabiles impositiones in regno, quæ pertineãt ad iura Regis, supra hęc autem non licet Regi imponere quicquam, nec grauare, aut inducere subditos, vt consentiant impositioni, nisi aliqua manifesta necessitas euenerit, vt bellorum, vel similis: tunc enim debet taxari per subditos, quantũ rationabile est superaddi in impositionibus Regis, & illa quidẽ exiget Rex, quandiu fuerit in necessitate illa constitutus: cum verò cessauerit causa, non licet sibi exigere, nisi fortè subditi nouum consensum adhiberent, & purè spontaneũ: alias autem tam ipse Rex, qui primo hæc recipit, quam successores eius illicitè agunt, quanquam magis illicitè ille, qui incepit ista exigere, quam successores eius. Impositio autem decimæ est nimis magna, & non licet aliquid tale constitui ad solas necessitates Regis regulariter: si tamen interdum euenerint aliquæ necessitates magnæ, & rationabiles, liceret Regi decimam imponere consentientibus subditis pro tempore illo, quo in necessitate est: postea autem non licet. Et dato, quod ista necessitas duraret per multa tempora. s. vt plures, quam quadraginta, vel quinquaginta annos, & postea cessaret, successores primi Regis non poterunt se iuste tueri exigendo talem pensionem, quoniam præscriptio nihil iuuaret, quia præscriptio introducta est propter negligẽtiam hominum desidiosorum, qui res suas perdi sinebant, & permissum est, vt quod vnus desineret possidere, alius si possideret per longum tempus, suum efficeret, sic patet extra de pręscrip. cap. vigilanti. hic autem Rex non possidet hoc ius, quod est exigere decimã a subditis, propter aliquam desidiam subditorum, per quã mereantur perdere res suas, quia gratuito possidet. s. quia ipsi sponte tribuunt ei illud pro tempore necessitatis; igitur si duraret istud per annos mille, nunquam pręscriberet aliquis de successoribus talia iura, & quandiu cõstaret, quod impositę fuerant tales pensiones propter necessitatem Regum priorum, successores iniustè exigerent illas. Quanquã in hoc differt, quia aut quando populus ab initio permisit super se fieri hanc impositionem, permisit simpliciter, aut cum pręfinitione temporis, vel necessitatis. Si enim primo modo. s. quod subditi videntes tunc necessitatem Regis propter illam permiserunt sibi imponi decimam, & alias nequaquam permisissent, tamen non dixerunt, quod permittebant solum pro tempore, quo duraret illa necessitas, sed simpliciter concesserunt, non est nimis iniqua ista exactio, licet postea successores eam exigant; si tamen cessante necessitate, subditi reclamarent non exigi illam impositionem, teneretur Rex cessare ab exigendo, cum sciret, quod istud tributum concessum fuerat solum propter necessitatem, ideo illa cessante non iustè hoc sibi vendicaret. Si autem impositio facta est cum limitatione certi temporis, aut fuit ista limitatio certorum annorum, aut pro tempore toto, quo necessitas illa duraret. Si primo modo, adueniente illo tempore, non poterit Rex vlterius exigere illam impositionem, etiamsi tunc duraret maxima necessitas, nisi subditi hoc nouiter facerent. Si secun-

Praescriptio propter quid est introducta.

F do modo, scilicet, quòd concessum esset ei hoc pro toto illo tempore, quo maneret ista necessitas, non poterit exigere finita ista necessitate, etiamsi insurgeret alia immediate, & grauior, quia iam finitum erat tempus cõcessionis; ideo non poterat amplius exigere, nisi nouiter concederetur ei pro illa superueniente necessitate. In istis ergo vltimis casibus manifestum est, quòd non poterit exigere Rex impositionem decimæ, vel aliquis de successoribus eius, & si exigat, nimis peccat, & tenetur ad restitutionem.

Apparet igitur, quòd impositio decimæ Regibus esset regulariter illicita, nisi propter aliquam magnam necessitatem. Potissimum, quia iniustum est, quòd æqualia sint iura hominis, & Dei, sed Deus nobis decimam imposuit: ergo Regi illicitum erit eas imponere, nisi ex causa dicta. *Vt det Eunuchis, & famulis suis.* Id est, accipiet istos redditus decimarum Rex a vobis, vt inde sufficiat seruis suis.

Iura hominis, et Dei non debet esse aequalia.

G Vocantur autem hic Eunuchi milites speciales Regi assistentes, quos ipse nimis diligit, quanquam Eunuchi aliqñ vocantur viri castrati; sic habetur Mat. 19. Ista tamen castratio aliquando est in membris, aliquando in corde, vt ibidem dicitur, scilicet, Beati, qui se eunuchizauerunt propter regnum cęlorum, & sic viri excellentes in virtutibus, qui amputauerunt a se omnia desideria passionalia vocantur Eunuchi, hic autem non accipiuntur Eunuchi aliquo istorum duorum modorum, sed pro militibus nimis Regi adhærentibus, quia cum Rex specialiter eos diligat, faciat magnas impositiones super subditos propter illos, sic vocantur septem Eunuchi Esther. cap. primo, de quibus dicitur, quòd erant semper in conspectu Regis ministrantes, vel quòd videbant semper faciem Regis.

H *Seruos etiam vestros, & ancillas, & iuuenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo.* Istud est aliud genus grauaminis, quia supra dicebatur, quòd Rex aliquãdo tolleret simpliciter res subditorum, vt daret seruis suis: nunc dicitur, quomodo tolleret interdum illas ad vsum cogendo, vt seruirent sibi, & dicitur, q̃ seruos, & ancillas poneret Rex in opere suo, i. faceret, quòd opera sua, s. tam agrestia, quam domestica fierent per seruos, & ancillas Iudæorum nullo dato pretio pro hoc: dr̃ etiam de iuuenibus optimis, id est, de robustissimis: illos enim potius Rex eligeret, vt vacarent operibus suis: dicitur etiam, quod asinas auferet, ad signandum omne genus pecoris, & iumenti ad laborem proficiens, quoniam ista acciperet Rex a subditis cogendo illos, vt ipsi aliquando seruiant in operibus Regis, scilicet in ædificatione magnarum domorum: vel in agricul-

I tura Regis, & alijs operibus illius.

Greges quoque vestros addecimabit. Id est, tollet decimã singulis annis de cunctis gregibus vestris, scilicet, tam de gregibus, quam de armentis. Istud autem, sicut cętera præcedentia, non est de iure Regis, sed est sensus, quòd Rex vsurparet sibi ista, nam sicut decimam omnium rerum imponere non licebat Regi vniuersaliter, ita nec addecimare greges, sed istud ponitur hic ad signandum, quid Reges facturi essent, & non quid facere possent: nec tamen omnes Reges Israelitarum hoc fecerunt, quoniam multi eorum fuerunt boni, qui non grauauerunt populum magnis tributis: immo non legitur de eis an quisquam illorum tam grauia tributa populo vnquam imposuerit, licet cõstet Salomonem nimium grauauisse Israelitas tributis, ita vt ipsi afflicti dicerent filio eius Roboam: Minue aliquid de iugo

K grauissimo, q̃ imposuit nobis pater tuus, & seruiemus tibi, infra 3. li. c. 12. *Vosque eritis ei serui.* Id est, ita affliget vos sicut seruos. Non est autem sensus, q̃ aliquis de Regibus Israel posset omnes Israelitas facere seruos accipiendo propriè seruos, quia nõ posset eos vendere, & accipere omnia, quæ ipsi possidebant, vel reducere eos in talem famulatũ, in quali sunt serui, sed est sensus, quòd ita durè vos affliget, quasi si essetis serui illius, & non subditi: nam cum domini recipiunt a subditis ea, quæ rationabiliter suscipere debent, subditi sunt solum subditi; cum autem grauant eos maioribus impositionibus, reducuntur ad quendam modum seruitutis, & principatus degenerat in tyrannidem.

Et clamabitis in illa die a facie Regis vestri, quẽ elegistis vobis. Id est, tantum vos affliget Rex, q̃ clamabitis a facie eius, s. non potentes sustinere seruitutem, quam vobis imponet. *Et no exaudiet vos Dominus in die illa.* Id est, quin-

A vos clametis ad Deū, vt auferat à vobis regiam seruitutē, non exaudiet auferendo illam. Cum enim Israelitæ viderent se nimis pressos a Rege, clamabant, quod Deus auferret eis Regem, & traderet alterum genus principatus, sed Deus non exaudiebat, & ipsi non poterant deponere Regem, quoniam nimis erant confortati Reges super illos. Eueniebat ergo Iudæis, vt a Regibus, a quib. se putabant saluandos ab hostibus, lacerarentur magis, quàm ab hostibus, sic enim refert Aesopus de Columbis, & Accipitre: nā dum essent liberæ, & Miluus aliqualiter eas infestaret, petierunt sibi in Regem Accipitrem contra Miluum, sed ipse Miluum depellens in immensum plus quam Miluus eis nocebat: sic enim ait.

Exemplum de Rege 17 vanno.

Accipitrem Milui plusū tum bella Columbæ

Accipiunt Regem, Rex magis hoste nocet

B Clamabant igitur Israelitæ interdum magis a facie Regū suorum, quam alias clamauissent a facie hostili. *Quia petistis vobis Regem.* Id est, quamuis sitis in magna aduersitate, Deus non exaudiet vos liberans a grauamine Regis vestri, quia vos petiuistis illum, si autem vobis non petentib. Deus illum propter peccata vestra imposuisset, sicut alia mala infligere solet, liberaret vos, cū peteretis: nunc tamen non liberabit, quia vosipsi voluistis. *Noluit autem populus audire vocem Samuelis.* Id est, quāuis admonuisset Samuel Israelitas, ne acciperent Regem prædicendo eis mala, quæ futura erant noluerunt aduertere, sed existimauerunt bonum sibi esse, q̃ haberent Regem: dicit enim Iosephus, 6. Antiquitatum increpans in hoc Iudæos, q̃ erat populus in hac præuidentia futurarum rerum valde fatuus, & difficilis, vt consilium, quod semel mente collocauerat, expelleret; nam neque audientes talia sunt conuersi, nec eisdem C sermonibus eos Propheta perterruit, sed magis vehementer instabant, & Regem sibi ordinari nimis postulabant, nec cogitandum de venturo esse censebant, sed fore necessarium secum pro afflictione inimicorum habere pugnaturum Regem, quando nulla vicinarum prouinciarum in tali conuersatione, & sine Rege consisteret. Dicitur autē, q̃ noluerunt audire verba Samuel, id est, non obedierunt. q.d. Samuel volebat, quòd non eligerent Regem prædicendo eis omnia mala, & quia his non obstantibus voluerunt semper habere regem, dicitur, quòd non audierunt vocē eius. *Sed dixerunt: nequaquam: Rex enim erit super nos.* Id est, nullo modo fiet istud, quod dicis, scilicet, quod propter iura Regis nos dicamus, alias desinamus eligere Regem, sed Rex erit super nos, quomodocunque hoc accidat: de D hoc autem, quod dixerunt, nequaquam, quasi animo valde obstinato redarguit eos Samuel bis ex parte Dei, vt patet inf. cap. 10. scilicet. Vos autem hodie proiecistis Dominum Deum vestrū, qui solus saluabit vos de vniuersis malis, & tribulationibus vestris, & dixistis, nequaquā, sed Regem constitue nobis. Iterum etiam infra 12. cap. increpat eos dicens; videntes autem, quòd Naas Rex filiorum Ammon venisset aduersum vos, dixistis: mihi: nequaquam, sed Rex imperabit nobis, cum Dominus Deus vester regnaret in vobis. *Et erimus nos sicut cetera gentes.* Ista fuit vna causa, quare Israelitæ voluerint habere Regē. Videbant enim omnes gentes habere Regem, & iste principatus erat honorabilis: putabant igitur, quod dedecus esset ipsis, priuari regio honore, sed non erat, quia honorabilius erat esse sine Rege, si commode esse possent, quia liberiores essent, quam habentes Regem; arguebant etiam Iudæi ex statu E omnium gentium, scilicet, omnes gentes habent Reges, & non eueniunt eis mala: ex hoc ergo habeamus nos, sicut omnes habent. q.d. si malus principatus esset, non accepissent eum omnes gentes. *Et iudicabit nos rex noster.* Id est, ipse habebit potestatem iudicandi super nos: nam ante hoc principatus iudicatiuus vltimatè erat in illo, qui constituebatur iudex ab omnibus Israelitis: nunc autem potestas hęc transferretur ad Regem, quia cum cęperunt esse Reges, nunquam fuerunt iudices constituti a populo eo modo, quo illis, de quibus habetur in libro Iudicum, sed erāt alij iudices minores sub Rege constituti per singulas vrbes; erat quoque domus iudicij, s. 70. iudices, qui erant congregati in vna ciuitate Israel, inter quos summus sacerdos erat præcipuus: Rex tamen habebat potestatem super omnes istos.

Et egredietur ante nos. Scilicet, ibit ad bellum coram nobis: nam sic faciunt Reges aliarum gentium. *Et pugnabit bella nostra pro nobis.* Id est, ipse habebit curam de bellis nostris, vt ipse faciat illa, scilicet, Rex erat dominus regni, ideo pertinebat ad eum omne bonum, vel malum regni, ideo si hostes insurgerent, ipse haberet curam expellendi eos, tanquam solicitus pro re sua: de iudicibus autem non erat sic, quia cum populus viueret sine Rege, si aliqua bella insurgerent, totus populus habebat curam de his, & tunc eligebant iudicem aliquem, si non habebant, vt pugnaret pro eis. Cum autem Regem haberent, Rex haberet solicitudinem omnium istorum, nec attenderet populus, quid super his fieri deberet, sed obediret Regi iubenti: visus est eis igitur principatus iste conueniens, vt omnem istam imponerēt Regi. *Et audiuit Samuel omnia verba populi.* Scilicet, quomodo semper volebant Regem exponentes se ad omnia, quæcunque euenire possent propter Regem. *Et locutus est ea in auribus Domini.* Scilicet, postea apparuit ei Deus, & Samuel retulit ei, quę populus dixerat: non quidem tanquā Deus illa nesciret, sed quia volebat Samuel a Deo habere responsum super his, proposuit ei ea, quæ populus locutus fuerat.

Quomodo Samuel locutus fuerit hic Deo: Et qui sint modi, quibus loquebantur homines Deo.

Quest. CCXXXVIII.

QVÆRET aliquis, quomodo Samuel locutus fuerit hic ad Deum. Aliquis forte respondebit, quòd factum est aliquo de quatuor modis, qui declarati sunt Nume. cap. 12. apparente aliquo Angelo in corpore formato de aere, vel facta aliqua voce nullo apparente corpore, vel immutando phantasiam Prophetæ in somnijs, vel eleuando intellectum illius in vigilia. Sed hoc non stat, quia isti modi sunt, quibus Deus loquitur Prophetis. Alius autem modus est, quo Prophetæ loquuntur Deo. Nam in prædictis modis Deus præueniebat Prophetam in loquendo illi: hic autem Propheta præuenit Deum, & Deus respondet ad verba illius. Ad hoc autem dicendum, q̃ erant duo modi, quibus Propheta poterat præuenire loquendo Deum, & interrogando eum. Primus erat introeundo in Sancta Sanctorum, & quęrendo coram propitiatorio: sic enim faciebat Moyses, qui qn̄ vellet aliquid quęrere, ingrediebatur Sācta Sanctorū, & audiebat vocem loquentis ad se de medio duorum Cherubin, vt patet Nume. c. 7. Alio modo poterat inquiri aliquid a Deo in rationali, & Ephod, scilicet, quòd indueretur sacerdos illo ornamento, & inquireret a Deo, & tunc Deus respondebat: sic patet infra 23. c. quando Dauid iussit, vt Abiathar sacerdos applicaret Ephod, & quæreret, an tradendus esset a viris Ceilæ in manum Saulis, & respōdit Deus, quòd sic. Sic etiam patet 30. cap. vbi applicato Ephod consuluit Dauid Dominum dicens; persequar latrunculos hos, an non, & comprehēdam eos; dixitque ei Deus, persequere, absque dubio n. comprehendes eos, & excuties prædam.

Quibus modis loquerentur homines Deo.

Nunc autem dubium manet, an aliquis de his duob. modis conueniret Samuel. Respondendum est, q̃ regulariter nullus conueniebat. Nam ingressus in Sancta Sanctorum ad consulendum Dominum nulli conueniebat, nisi summo sacerdoti. In Moyse autem fuit speciale aliquid, quia ipse fuit legislator, & doctor Hebræorum: Samuel autem non erat summus sacerdos: immo neq; de sacerdotibus, sed de Leuitis Caathitis, vt patet 1. Paralipo. c. 6. ideo non conueniebat ei, quòd ingrederetur in sancta sanctorum: immo dato, q̃ esset sacerdos magnus, non posset ingredi ad consulēdum Dominum, quandocunq; vellet, sed solum in die propitiationis, vt patet Leuit. 16. cap. & ad Hebrę. 9. tunc autē non erat talis festiuitas, & dato, quòd esset illa non celebrabatur in loco, in quo erat Samuel, s. in Ramatha, sed in loco sanctuarii. Aliquis tamen posset adhuc dicere, quod licet non esset Samuel summus sacerdos, posset tamen, quandocunque vellet, introire in Sancta Sanctorum nulla facta ceremonia, sicut erat de Moyse, quia alia specialia cōcessa fuerunt Samueli, scilicet, quod posset offerre sacrificium, cum non esset sacerdos. Sed adhuc hoc dato non stat, quia tempore illo non erat Sancta Sanctorum habens arcam intra

Gad

se ad hoc, quod aliquis posset intrare illuc ad consulendum Dominum. Nam cum Moyses inquirebat oraculum, dicitur, quòd ingrediebatur in Sancta Sanctorum post velum, & audiebat vocem de medio Cherubin: hic autem nõ erat sic quoniam non erat arca in sanctuario, sed in Cariathiarim erat custodita in domo Aminadab, vt patet præcedenti cap. templum autem alibi erat, scilicet, in vrbe Nobe, io non poterat tunc aliquis ingredi coram arca, vt ibi reciperet responsum, sed adhuc aliquis fortè dicet, quòd in domu Aminadab, vbi erat arca reposita, poterant audire diuina responsa, quod quidē non videtur rationabiliter dictũ: tamen etiam hoc concesso non potuit inquirere Samuel a Deu ista, quæ habentur hic apparendu coram arca, quia ipse non erat in vrbe illa, in qua erat arca: erat quippe arca in Cariathiarim, Samuel autem erat in Ramatha: nam ad ipsum conuenerunt principes Israelitarum, & seniores in Ramatha, vt patet supra in litera, & non recesserunt ab eo, quousque dedit illis responsum, quod habetur infra, scilicet, quòd irent in terram suam, & ipse prouideret: ergo et Samuel non recessit de vrbe Ramatha ad consulendũ Dominũ super hoc, sed ibi respondit, ergo non fuit ista locutio coram arca. Secundus modus inquirendi a Deo erat per vestes Pontificales, de quo etiam dicendum est, quòd regulariter non conueniebat Samueli, eo quòd ipse erat Leuita, & indui vestibus illis pertinebat ad summum sacerdotem. Ad hoc tamē diceretur, ꝙ potuit hoc sibi conuenire ex dispensatione, sicut conueniebāt quædam alia opera sacerdotalia, sed adhuc respondendum, quòd non inquisiuit Dominum applicito superhumerali, & rationali, quia ista erāt ornamenta Pontificis, & manebant in sanctuario: nõ erat autem Samuel nunc in locu sanctuarij, quia erat in Ramatha, vt patet supra in litera; vbi non erat sanctuariũ, ideo non posset habere vestes illas ad inquirendum Dominum: Sed dicendum, ꝙ Samuel orauit Dominum, vt appareret ei, & responderet ad ea, quæ inquirebat, & tunc Deus apparuit, & Samuel locutus est ea, quæ populus dixerat, & Deus respondit, quod habetur hic: sic etiam patet de Ieremia, cum occiso Godolia quęsierũt ab eo principes Israel, vt oraret ad Dominum, & responderet, an manere deberent Israelitæ in terra sua, uel ire ad aliam, & Ieremias orauit Dominum 10. diebus: quibus cõpletis locutus est Deus ad Ieremiam, vt patet Iere: cap. 42. Sic etiam fiebat ad Danielem: ipse enim in ieiunio, & oratione iacuit coram Domino per multos dies, vt monstraretur sibi aliquid de statu populi sui, & tunc venit ad eum Gabriel, & indicauit ei ea, quæ petierat, vt patet Daniel capit. 9. sic quoque apparet fuisse factum in Samuele: ipse. n. orauit ad Dominum, & Deus locutus est: sic patet supra; & orauit Samuel ad Dominum; & tunc sequitur; dixitque Dominus ad Samuelē, scilicet, tunc rndit ei ad ea, quæ volebat: hic autem non dicitur, ꝙ orauerit, tñ intelligēdum est, ꝙ, postquam populus dixit ei ista, quæ habētur hic, ipse orauerit Dominũ, vt respõderet illi, & tũc Deus locutus est ea, quæ habētur hic. *Audi vocem eorum*. Id est, consentias voluntati ipsorũ. *Et constitue super eos Regem*. Id est, dic, quod vis cõstituere Regem, quamuis immediate non constituas, sed expectabis tēpus, quo ego tibi illum mõstrauero. *Et ait Samuel ad viros Israel*. Scilicet, ad illos seniores, qui conuenerant ad ipsum in vrbe Ramatha, & erāt ibi spectātes, vt daretur illis Rex.

Secundus modus.

Vadat vnusquisque in ciuitatem suam. Id est, non maneatis hic amplius expectantes Regem, quia ego constituam vobis Regem, sed non possum immediatè constituere, quousque Deus mihi reuelet, quem constituam: vos autem non est tandiu opportunum hic manere spectantes; sed vadant singuli in ciuitates suas, & cum fuerit expediens, ego faciam vos omnes congregari ad accipiendum Regem vestrum.

CAPVT IX.

ET erat vir de Beniamin nomine Cis filius Abiel filij Seor, filij Bechor filij Sareth, filij Aphia filij viri Iemini fortis robore. Et erat ei filius vocabulo Saul electus, & bonus, & nõ erat vir de filijs Israel melior illo. Ab humero, & sursum eminebat super omnem populum.

F ET *erat vir*. Pertransito in superioribus de politia Hebræorum regulata sub iudicibus, hic agitur de eadem regulata sub Regibus, & diuiditur in duo. Quia primo agitur de regno Saulis velociter labente: secũdo de regno Dauid per multa secula permanente infra capit. 16. Prima in tres partes; quia primo describitur Saulis Regis institutio: secundo instituti transgressio: tertiò transgressoris reprobatio. Secunda infra cap. 13. Tertia infra 15. ibi. *Et factum est verbum Domini*. Prima adhuc in tres, quia primò describitur Saulis electio; secundu electionis confirmatio: tertiò populi increpatio. secunda infra cap. 11. tertia infra capit. 12. Prima in duas, quia primò describitur electio Saulis secreta, secundo publicatio omnibus cognita, circa medium decimi cap. scilicet. *Et vocauit Samuel populum*. Prima adhuc G in duas, quia primò ponitur Saulis electio, secundo ipsius vnctio infra cap. 10. Prima diuiditur in tres, quia primò describitur Saulis habilitas, secundò a Samuele cognoscitur, tertiò ab eodem honorificè suscipitur. Secunda ibi. *Perierant autem*. Tertia ibi. *Assumens itaque*.

An inter prædicta, & sequentia sit ordo rectus, & magna tempora fluxerint. Quæst. I.

CIRCA primum, sicut in ceteris, de continuatione huius ad præcedentia, an sit ordo rectus aliquis dubitare posset, & dato, quòd sic, an inter hæc, quæ habentur hic, & præcedentia magna tempora fluxerint.

Respondendum est quantum ad primum, quòd hic est ordo continuatus: nam supra dicebatur, quomodo seniores H Israel petierunt Regem a Samuele: hic autem agitur, quomodo fuerit Rex datus: an verò inter hæc multum tempus interciderit, dicendum, quòd non, quia cum Deus promisisset dare Israelitis Regem, satis breuiter dedit, quamquam non dedit immediatè, vt petierunt seniores, sed postea quoniam nõ erat rex eligendus in ipso loco, in quo tũc erat Samuel, scilicet in Ramatha, sed in Masphat, vt patet infra c. 10. & ob hoc remisit Samuel singulos Israelitarum in vrbes suas, tñ paucis interiectis diebus reuelauit Deus Samueli quem electurus esset super populum, & tunc ipse conuocauit omnes Israelitas in Masphat, vt patet in sequēti c. *Et erat vir de Beniamin*. Idest de stirpe Beniamin, scilicet erat iste vir famosus, & cognitus apud omnes, & filius suus adhuc erat melior, vt patet infra, ideo Saul conueniēs fuit ad regnum, tam ex dispositione sua, quam patris sui. I Dicitur autem de stirpe Beniamin, quia de ista primo fecit Deus reges in Israel, & fuerunt duo reges, Saul, & filius eius Isboseth: postea āt de tribu Iuda fuerũt oēs alij reges.

Saul primus rex de stirpe Beniamin.

Quomodo possit stare, quod habetur Gene. cap. 49. quòd non auferetur regnum de tribu Iuda, quousque veniat Messias, cum hic factus sit Rex de tribu Beniamin. Quæstio. II.

QVAERET aliquis circa hoc; cum Gene. 49. cap. prophetauerit Iacob de regno in tribu Iuda, scilicet, Iuda te laudabunt fratres tui: manus tua in ceruicibus inimicorum, adorabunt te filij patris tui. Et post hoc dicitur: Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, &c. quomodo igitur Deus fecit Regē de stirpe K Beniamin? Aliquis respõdebit, ꝙ ista nullo mõ sibi aduersantur: quoniã dato, quòd de tribu Iuda essent Reges, tamen poterunt esse aliqui de alijs tribubus, scilicet, de Beniamin, sic enim fuit ante hoc vnus Rex de Manasse, scilicet, Abimelech filius Gedeonis, vt patet Iudi. cap. 9. Manasse tamē erat tribus ipsius Abimelech, & Gedeonis patris sui, vt patet Iud. cap. 6. Ad hoc aliquis dicet, ꝙ non est simile, quia Abimelech de tribu Manasse non regnauit per electionem Dei, nec per voluntatem populi, sed per tyrannidem: nec etiã regnauit super totum Israel, vt patet Iud. ca. 9. io regnum suum non erat permansurum, nec transijt ad aliquē de posteris: regnum tamen Saulis permansurum erat in æternum, si non peccasset Saul, vt patet infra c. 13. scilicet, stulte egisti, nec custodisti mandata Dei, quod si nõ fecisses, iam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum, sed nequaquam vltra regnum tuum consurget: ergo si iste non peccasset, videtur, ꝙ non

fuisset

fuisset prophetia de regno tribus Iudæ. Aliquis responde- A bit, quòd etiamsi maneret regnum in stirpe Beniamin in æternum, poterant esse Reges de stirpe Iuda, & complere tur prophetia: nam sic fuit postea: quoniam non solū fuerunt Reges de tribu Iuda, sed simul erant Reges de tribu Ephraim: solum enim mansit regnum integrum in Dauid, & filio suo Salomone: postea autem tempore Roboā diuisum ęst, & erant simul Reges de tribu Iuda, & de tribu Ephraim, & semper hoc durauit, quousque decem tribus Israel, super quas regnabat tribus Ephraim, translatæ sunt in terram Medorum, & Persarum, vt patet ex processu tertij, & quarti libri, ita igitur potuisset esse de tribu Iuda, & Beniamin, quòd simul essent Reges de vtraque, & manerent vtrique in æternum.

Respondendum est hoc non stare, quoniam Saul fuit fa- B ctus Rex super totum Israel, & sic Deus promiserat, quòd manerent filiĩ eius in æternum, si non peccasset Saul, quod patet infra 13. scilicet; quod si non fecisses, iam non præparasset Dominus regnum tuum Israel in sempiternum, sed nō possunt esse duo Reges in solidum eiusdem regni; vel si vnus est Rex in solidum, nō potest alius esse Rex saltem pro aliqua particula, ideo si mansisset regnum Saulis ipso non peccante, impossibile fuisset, quòd essent aliqui Reges de tribu Iuda: de Regibus autem Iuda, & Ephraim secus fuit, quia illud factum est per diuisionem regni. Dicendum igitur, quòd prophetia de regno Iudæ complenda erat, quia illa non fuit secundum exigentiam præsentis status, sed secundum firmam Dei prouidentiam, cum impletione autem illius non stabat id, quod dictū est ad Saulem, scilicet, quòd regnum eius esset sempiternum, illud tamen verum erat, & Deus sic facere intendebat, scilicet, ꝙ C si non peccauisset Saul, maneret regnum in æternum super totum Israel, quia tamen sciebat, quòd Saul peccaturus esset, & ob hoc perditurus regnū, quod postea firmius transiturum erat ad tribum Iuda, stabat prophetia de regno Iudæ cum institutione regum de tribu Beniamin. *Nomine Cis.* i. pater Saulis vocabatur Cis. In Hebræo autem vocatur, Quis, sed litera nostra non potest in sono correspondere quantum ad omnia idiomati Hebręorum, vt declaratum est super prologum Galeatum huius libri in principio eius, & ob hoc necesse est, vt plurimum, nomina Hebræorum in Latinū translata corrumpi a proprietate Hebraica. *Filij Abiel, filij Seor.* Hic ponitur cognatio patris Saul, & describitur per aliquos proauos, scilicet, per quatuor, vel quinque, de quibus hic.

Quare prosapia Saulis numeretur hic per multos proauos: Et quare scriptura scribens alicuius stirpem interdum ponat multos proauos, & interdum paucos.
Quæstio. 111.

QVÆRET aliquis, quare progenies Saul numeretur hic per plures proauos, & tamen non enarrentur omnes vsq; ad caput ipsius tribus, vel familiæ, scilicet, vsq; ad Beniamin; nam vel deberet solū computari progenies alicuius nominando patrem solum, vel deberent nominari omnes intermedij vsque ad caput tribus: hic tamen neutrum fit. Aliquis respondebit, quod hic describitur progenies Saulis vsque ad caput tribus, scilicet, vsque ad Beniamin, quia dicitur in fine, filij Abia, filij viri Iemini, sed iste vir dicitur esse Beniamin, vt multi volunt. Dicendum est, E quòd hoc non est satis solidū, & tamen, si hoc detur, oportet dicere, quòd hic fit enumeratio generationum multis omissis, ꝙ patet, quia a patre Saulis vsq; ab Beniamin, qui fuit principium tribus, plures generationes transierunt, q̃ habeantur hic: nam hic solum ponuntur sex generationes, & tamen vsque ad Beniamin necesse erat esse multas, quoniam fluxerūt a principio vitæ eius vsque ad tempus istud plures, quam septingenti anni, in quibus necesse erat elabi plures, quam 10. generationes: potissimum cum non computetur generatio vna tota vita vnius hominis, tunc enim coincideret generatio patris cum generatione filii, & interdum cum generatione nepotis, & pronepotis; cum contingat eos simul viuere, sed cōputatur generatio vna a principio vitæ hominis, vsquequo filium gignit, & sic multæ generationes cito transeunt: fuissent ergo necessariò plu-

A res generationes inter patrem Saulis, & Beniamin, quam istæ, quę ponuntur hic, sed hoc nō est inconueniens. Nam sic interdum accidit in scriptura, scilicet, quòd enarretur generatio alicuius, & multis interiectis veniatur ad principium ipsius lineæ: sic patet in genealogia Saluatoris, secūdum ꝙ scribit eam Matthæus: nam subticentur ibi tres Reges Iuda, qui cōtinui fuerunt, subticentur etiam, vt aliqui volunt, aliquę generationes inter Salmonem, & Booz. Similiter etiam in libris veteris testamēti aliquādo fit sic, ꝙ subticeātur aliquę generationes mediæ: sic patet Esther cap. 2. vbi ponitur generatio Mardochęi, scilicet, quòd fuit filius Iair Semei, filij Cis de stirpe Iemini: tamen manifestum est, quòd inter eum, & Cis fuerunt plures generationes: quoniam fuit Mardochæus tempore captiuitatis Babylonicę, ut patet prætalleg. cap. tamen Cis fuit pater Saul, B & stirps Iemini fuit multum ante: ibi tamen solum ponūtur duæ, vel tres generationes intermediæ inter patrē Saulis, & Beniamin; ideo videtur dicendū, quod non esset hoc inconueniens. Dicendum tamen conuenientius dato, ꝙ non fuerit Beniamin iste, qui ponitur hic extremus, ꝙ hic computatur linea Saulis per aliquas generationes medias, & tamen non peruenitur vsque ad principium tribus: sic enim fit interdum in scriptura. Pro quo sciendum, quòd scriptura interdum discurrere vult per generationem vsq; ad principium tribus, vel familiæ: sic autem est in sacerdotibus, & Leuitis interdum, vt patet 1. Paralip. cap. 6. & in alijs locis eiusdem libri. Nam ibi vult scriptura declarare, ꝙ ad illos pertinet officium sacerdotale: hoc autē non posset eis conuenire, nisi probaretur, ꝙ erant de stirpe sacerdotali, ideo oportebat deduci eorū progeniem vsque ad prin- C cipium tribus, vel familię, quòd apparet 1. Esdrę c. 9. & 10. vbi excluduntur ab officio sacerdotali illi, qui erant inter sacerdotes, tamen non poterant probare, an essent de genere sacerdotali. In istis ergo conueniens est, quòd scriptura enarret lineam aliquorum vsq; ad principium tribuū, & hoc maxime fit in 1. libro Paralip. fit etiam hoc ibi quātum ad alias tribus, quæ non pertinebant ad sacerdotium, quia scriptura enarrabat ibi generationes plurium virorū, & quia volebat mōstrare eorum differentes progenies, descripsit vsque ad principia tribuum. De hoc habentur multa exempla. 1. Paralip. a principio vsque ad 9. c. Interdum autē scriptura nihil intendit inducere ex enarratione progeniei alicuius, & tūc nō curat enarrare totā lineā alicuius, vsq; ad principium tribus, uel familię, sed ponuntur aliquę cognationes, scilicet interdum vna, & interdum plures, sci- D licet, quia interdū solū scribitur nomē patris alicuius, & sic est, vt communiter, in Prophetis tam maioribus, quam minoribus in principijs librorum suorum: aliquando autem nominantur tres, vel quatuor proaui: sic patet supra cap. 1. cum texitur generatio Samuelis: sic etiam patet Sopho. cap. 1: Sed vt communiter, quando ponuntur tres, vel quatuor proaui, & non peruenitur vsque ad principium illius tribus, fit hoc, quia ille, qui ponitur vltimus, fuit vir valde famosus: sic apparet hic cum describitur generatio vsque ad virū Iemini, eo, quòd ille fuit famosus, & hoc in duob. Primo, quia fuit fortis robore, sicut dicitur infra, scilicet, filij viri Iemini fortis robore. Secundo, quia terra quędam denominata est ab ipso, scilicet, terra Iemini, vt patet infra cum dicitur transierunt per terram Iemini, & minime repererunt: sic quoque fit enarrando progeniem Samue- E lis: nam describuntur aliquæ generationes, scilicet, Samuel filius Elcana, filij Ieroboā, filij Eliu, filij Thohu, filij Suph. Et ibi terminatur, neque peruenitur vsque ad principium tribus, scilicet, ad Leui, vel vsque ad principium familię, scilicet ad Caath, qui fuit principiū familię, & hoc, quia Suph fuit quidam vir multum famosus, a quo denominata est quædam terra, vt patet hic, s. cum venissent in terrā Suph, & non inuenissent, &c. ideo scriptura non enarrauit vlterius lineam, quia per illum virum famosum ita cognosceretur stirpis Samuelis, sicut per Leui, qui erat princeps tribus, ideo satis fuit vsque ad hunc enarrari, sic ergo Esther. cap. 2. solū enarratur progenies Mardochęi vsq; ad virum Iemini.

Responsio auctoris.

Filij Bechor. In Hebræo habetur Bechora, eo quòd vt dictum est conditio latinę linguæ non potest proferre, sicut profert lingua Hebraica. *Filij Sareth.* Istud non habetur in

litera

littera Hebraica. *Filij Abia.* In Hebræo habetur Aphia eo, F quòd lingua hebraica multum differt a nostra in modo pro ferendi, & literæ non habent eosdem sonos. *Filij viri Iemini.* Aliqui de nostris errant hic existimantes, quòd Iemini sit hic geminus huius nominis geminus, & vocetur geminus ille, qui est duplex uir, vel vt aliqui uolunt, qui vtra que manu tanquam dextera vtitur, sed falsum est, quoniã accipitur hic Iemini in casu recto, quia in Hebræo sic habetur. s. Iemini.

An vir Iemini, de quo hic dicitur, sit Beniamin, vel aliquis alius. Quæst. IV.

NVNC autem est dubium circa hoc, an iste vir Iemini sit Beniamin, vel sit aliquis alius, quia iã in Hebræo pauca differentia est, cum scribitur Beniamin, vel cum scribitur Iemini in loco isto, ut patet considerantibus literam Hebraicam, & sic plurimi Hebræorum existimant, quòd hic accipiatur Iemini pro Beniamin, & est aliquid verisimi
Opinio aliquorum impugnatur. le, eo q vir iste erat de stirpe Beniamin. Sed dicet aliquis, quòd non stat, quia tunc, si Iemini esset hic Beniamin, Abia esset aliquis de filiis Beniamin, qui vocatur hic filius Iemini, sed falsum est. Nam Beniamin habuit filios decem, Gene. 46. cap. nullus tamen eorum vocatur Abia, vt patet hic. Idem patet 1. Paralipo. cap. 7. vbi etiam ponuntur filii Beniamin, sed nullus eorum sic vocatur. Aliquis respondebit, q Abia est filius Beniamin, & tamen vocatur alio nomine in Genesi, quia multoties idem homo, vel locus habet multa nomina, sicut patet de patre Dauid, qui vocabatur Iesse, vel Isai: sic patet infra 2. li. cap. 20. vbi vocatur Isai, & Mat. ca. 1. uocatur Iesse: sic etiam Rex, qui transtulit Israelitas in H terram Medorum, uocatur Salmanasar infra 4. lib. cap. 17. & tamen aliquando uocatur Assoraddam, ut patet 1. Esdræ ca. 4. Sed ad hoc respondebitur, q adhuc non statim inter Beniamin, & patrem Saulis plures fuerunt, quam sex generationes, de quibus hic cum fluxerint anni ferè septingenti, ut supra dictum est, ergo est iste Iemini alius uir. Ad hoc
In q. præced. autem iterum potest responderi, q fuerunt plures, quam septem generationes inter Beniamin, & patrem Saulis; tamẽ hic non exprimuntur omnes illæ, sed subticentur quædam: sicut aliquando fit in scriptura, ut supra dictum est. Sed dicendum est, quòd adhuc non stat conuenienter, quia Iemini non scribitur in Hebræo, sicut Beniamin, ideo non significatur idem uir. Item dicitur hic, q iste erat uir fortis robore, & ponitur hoc ad significandum istum uirum Iemini, sed Beniamin non habetur, quòd fuerit uir fortis, tanquam per hoc specialiter cognosceretur, ideo non est idem Iemini, & Beniamin. Item patet hoc fortius, quia, cũ inquireret Saul asinas patris sui, dicitur, quod transiuit per terram Iemini: si tamen acciperetur Iemini, & Beniamin pro eodem, intelligeretur, q transiuerit per terram Beniamin. Sed hoc falsum est, quia non significatur hic tota terra Beniamin: nam in illa morabatur pater Saulis, sed significatur aliqua parua terra specialis, quæ satis erat contermina terræ, in qua habitabat Saul: nam non diceretur conuenienter, quòd trãsiuerit per terram Beniamin, cum in ipsa moraretur Saul.
Conclusio Dicendum ergo, quòd Iemini erat quidam uir ualde famosus de tribu Beniamin, a quo fuit denominata quædã pars terræ Beniamin, & usque ad istum enarratur linea Saulis, quia iste erat uir famosus; per quem cognosci poterat genus Saulis, sicut denominato ipso Beniamin, qui erat caput K tribus. *Fortis robore.* Fortis potest esse in recto, uel in genitiuo: si sit in recto, refertur ad patrem Saulis nomine Cis, q a dicitur supra, erat uir de Beniamin. Si autem sit in genitiuo
Laus Saul. refertur ad Iemini, s. q iste fuit uir fortis robore, & quamuis ex litera nostra non appareat, ad quem debeat referri; tamen satis apparet ex litera Hebraica, q refertur ad Iemini, scilicet, q ipse esset uir robustus, & ponitur ista additio ad notificandum eum, quia cum iste esset excellẽter robustus, per esse robustum distinguebatur ab aliis, quia per hoc erat uir famosus, sic etiam in tribu Manasse fuit Galaad, qui fuit uir pugnator, & ob hoc erat famosus, iõ apponitur ei istud ad distinctionem: sic patet Iosue cap. 17. s. Manasse patri Galaad, qui fuit uir pugnator, & ob hoc, q iste erat excellens uir in robore, fuit quædam terra ab ipso nominata in sorte Beniamin, quæ dicitur terra Iemini, de qua infra.

Et erat ei filius vocabulo Saul. Hoc refertur ad Cis, qui erat pater Saul. *Electus, & bonus.* Id est, Saul erat inter ceteros uiros electus. Ista ponuntur ad designandum, quòd erat uir dignus regno; nam non solum erat bonus, sed etiã electus inter bonos, scilicet, melior omnibus, hoc autem nimis conueniens erat ad hoc, quod esset Rex. Sciendum au *Quomodo accipiatur hic electus, & bonus.* tem, quòd aliqui accipiunt hic Electum, & bonum, prout dicit bonitatem corporis, scilicet, quòd erat Saul uir corpore aptus, nec solum hoc, sed etiam erat excellentior, uel electus corpore quantum ad omnes, & satis significatur inf. scilicet, quòd ab humero, & sursum eminebat super omnẽ populum. Sed dicendum, quod uerum est, quod Saul erat præstantior corpore ceteris Israelitis; tamen hic non accipitur bonus, & electus pro bonitate corporis, sed morum: sic patet immediate, cum dicitur, quod non erat uir de filiis Is- G rael melior illo, hoc autem proprie est esse electum, quia nullus illi æqualis est.

Et non erat vir de filijs Israel melior illo. Id est, in toto Israel nõ erat aliquis uir ita bonus, & acceptus Deo: iuste igitur quantum ad hoc merebatur principatum regalem: nã non solum in Monarchiis, ubi omnia committuntur uni, & in aliis politiis merebatur iste accipere principatum, sed etiam in politia Aristocratica, quæ est secundum uirtutem: nam ibi maxime uirtuoso traditur maximus principatus, ut patet 3. Polit. & 8. Ethic. Considerandum autem, quod ista *Bonitas Saulis erat valde multiplex.* bonitas Saulis maximè erat circa humilitatem, quod erat ualde in eo admirabile: nam ipse erat uir in uirtutibus excellens, & corporis statura admirabilis, quod solet homines superbos efficere: ipse autem hęc omnia habens erat ualde humilis, quod patet infra in litera, nam cum dixisset ei Samuel, quod optima, quę erant in Israel. s. principatus regalis seruabantur ei, & domui patris sui: respondit, nunquid non filius Iemini ego sum de minima tribu Israel, & cognatio mea nouissima inter omnes filios de tribu Beniamin, quare ergo locutus es mihi sermonem istum? Apparet etiã hoc, quia quando totus Israel conuenit ad eligendum Regem in Masphat, & Samuel prædixisset ei, q erat futurus Rex, abscondit se reputans se indignum, ut patet sequenti cap. Idem etiam, post quam fuit Rex, non deseruit hanc humilitatem, nam sicut prius exercebat agriculturam, ita & postea ipse sequebatur boues ueniens de agro, ut patet infra cap. 11. Deus quoque testimonium perhibuit, quod esset humilis, ut patet infra ca. 15. scilicet, Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? erat autem ista magna perfectio, scilicet q esset uere humilis, iõ I cum ipse esset perfectè humilis, dicebatur de eo, quod non esset melior uir in Israel.

An Samuel esset melior Saule. Quæst. V.

QVÆRET aliquis, an Samuel esset melior illo, cui aliquis respondebit, q nõ erat melior, quia hic dicitur, q non erat in Israel uir melior illo; iõ poterat esse çqualiter bonus, quia hoc non excluditur ex uerbis istis: tamen nõ poterat esse melior. Respondendum est, q per certitudinem cognoscere non possumus, an esset melior Saul, uel Samuel, quia ista non potest aliquis mensurari, nisi inquantum scriptura testatur, satis tamen uidetur dicendum, q Samuel erat melior, quam Saul, nam propter Samuelem Deus fecit mirabilia in Israel, ut patet. sup. cap. 7. nam eo clamante Deus intonuit super Philisthinos, propter Saul autem nihil fecit. Item quãdo regnauit Saul, Samuel diligebat eum in omnibus, usquequo peccauit, & reprobatus est a Deo, nam tunc fugit ab eo Samuel, ut patet infra 15. cap. in his autem temporibus omnia, quæ fiebant, magis erant propter Samuelem, quam propter Saul, ideo sanctior ipse erat, potissimè, quia Deus a pueritia reuelauerat se illi, ut patet supra c. 3. & elegerat eum specialiter, nam ipse miraculosè natus est ex matre sterili supra c. 1. sanctior ergo erat, quam Saul. Cũ autem dicitur hic, quod non erat in filijs Israel uir melior illo. Potest responderi, quòd istę propositiones uniuersales in scriptura non semper accipiuntur uniuersaliter, sed pro multis, ideo quia rari de Israelitis erant çquales Sauli in bonitate, & rarissimi meliores, diceretur, quod non erat aliquis melior illo: esset tamen Samuel melior ipso. Aliter respondere potest, & melius, scilicet quod ista propositio uniuersalis accipiatur

cipiatur proprie, ita quod inter Israelitas nullus omnino esset melior Saule: Samuel tamen erat melior, eo quod secundum regulam iuris persona loquens intelligitur excepta, sed Samuel loquebatur ista de Saule, ideo exceptus est ipse ab hac locutione, & sic poterat esse melior. Aliter potest intelligi, quod non erat aliquis vir melior Saule. s. de illis, qui erant apti ad regnum: nam scriptura volebat hic significare, q̄ Saul iuste electus est in regem, & hoc declaratur per bonitatem, quia cum principatus regalis sit maximus, dēt dari optimo viro, & sic dicitur de Saule, quod ipse erat optimus, scilicet, quia nullus erat melior eo in Israel ad hoc, q̄d regnare posset. Si autem esset aliquis de valde senibus, quia nequaquam regnare posset, adhuc non debebat comparari Saul: sic autem erat de Samuele: nam Samuel erat senex, & non erat aptus ad regnum, quod patet, quia ex eo, quòd erat senex, dimisit principatum iudicatiuum, quem prius tenuerat instituens filios suos iudices, vt patet præcedenti ca. satis ergo rationabile est, quòd non compararetur Samuel ad Saulem, eo quod erat Samuel senex, & ineptus ad regnū, & sic etiamsi essent multi alii valde senes inepti ad regnū, dato quòd essent meliores, quam Saul, non diceretur, q̄d erat aliquis vir æque bonus in Israel, vt Saul.

Persona loquens intelligitur excepta.

An Dauid fuerit melior Saule. *Quæst. VI.*

QVAERETVR vlterius, an Dauid fuerit melior Saule. Aliquis respondebit, quòd verum est, q̄d fuit Dauid melior, tamen non erat eo tempore, quo fuit Saul: hic autem fit comparatio ad eos, qui erant tempore Saulis: nam intendebat scriptura dicere, quòd erat Saul in regem assumendus, eo quod erat melior omnibus Israelitis: quòd autem post eum alij meliores fuerint, nihil differt, si non esset tunc aliquis, qui melior esset eo, ita vt deberet accipere principatum. Sed adhuc dicetur, quòd Dauid erat tempore Saulis, & erat melior, quod apparet, quia regnante Saule ipse adductus est coram eo, vt psalleret in cithara, quando vexaretur Saul a demone, infra c. 16. etiam regnante ipso pugnauit Dauid contra Goliath Gethæum, vt patet. inf. 17. Respondebit aliquis, quòd quando assumptus est Saul in regem, Dauid erat iuuenculus: ideo non poterat assumi in Regem: vnde licet esset melior Saule, nō vocaretur melior, eo q̄ non erat melior ad principatum, cum esset valde iuuenis. Sed ad hoc dicendum est, q̄ Dauid satis erat iuuenis tempore Saulis, & tamen poterat sumi in regem, quia tunc pugnauit ipse contra Goliath Gethæum, quod significat iam eum esse virum fortem, alioquin non pugnasset contra Gigantem, & non solum tunc erat vir fortis, sed etiam aliquanto tempore ante hoc: nam inf. 17. c. cum vellet pugnare Dauid contra Goliath; dicebat ei Saul, non vales resistere Philisthæo isti, nec pugnare aduersus eum, & respondit Dauid; pascebat seruus tuus gregem patris sui, & veniebat leo, vel vrsus tollebatque arietem de medio gregis, & persequebar eos & percutiebam, eruebamq; de ore eorum: ergo illo tempore erat Dauid vir fortis, & poterat accipi in Regem. Respondendū est, q̄ tpe, quo assumptus est Saul in regem, Dauid non erat melior illo, nec erat aptus ad accipiendum regnum: istud secūdum patet, quia quando principatus regalis alicui traditur non per successionem, sed p electionem, ille debet esse vir probus, & discretus atq; aliqualiter maturus, Dauid tamen eo tempore quo assumptus est Saul in regem, erat solum 10. annorum, ideo non erat aptus ad sumendum regnum. Hoc apparet, quia Dauid, quando cepit regnare, erat annorum 30. vt patet. inf. 2. lib. c. 5. incepit tamen regnare immediate post mortem Saulis. inf. 2. lib. c. 2. Saul autem regnauit annis 20. vt ait Iosephus 6. Antiquitatum. Etiam patet hoc, quia Actuum cap. 13. dicitur, q̄ Saul regnauit 40. annis, & in illis quadraginta intelligitur tam regnum Saulis, quam principatus Samuelis, vt computant omnes doctores, principatus tamen Samuelis fuit 20. annorum, vt declaratum fuit. sup. 7. vbi dicitur. Erat quippe iā annus 20. & immediatè fuit assumptus Saul in regem: ergo manent 20. anni, quibus regnauit Saul: cum incepit regnare Dauid, erat annorum 30. inf. 2. lib. c. 5. ergo, quando incepit regnare Saul, erat Dauid annorū 10. ablatis 20. annis, quibus regnauit Saul, sed in decimo anno non fit conuenienter electio de aliquo viro ad

Bonitas Saulis erat tunc multa.

Responsio auctoris

A principatum. Item nō erat tunc melior Dauid Saule, quia probitas viri potissimum consistit in regulatione, & moderatione operum per prudentiam, sed in 10. anno constitutis hoc non euenit, quia licet interdum aliquod bonū agāt, magis agunt ex inclinatione, vel leuitate quadam passionali, quam ex prudentia, ideo opera illorum non habēt perfectam rationem boni. Dauid igitur in decimo anno constitutus non poterat dici melior Saule, & sic verum est, q̄ tēpore, quo electus est Saul in regem, ipse erat melior, quam Dauid. Item non solum erat melior Saul, quam Dauid a principio, quando est electus in regem, sed etiam postea, cū regnauisset aliquanto tempore, antequam peccaret propter Amalecitas, & tunc erat Dauid effectus vir: nam immediate, vt Saul peccauit, vexatus est a dæmone, & petiuit, vt adduceretur ei aliquis vir bene psallens. ĩ. c. 16. & tunc respō-

B dit vnus de pueris Saulis: ecce vidi filium Isai Bethlehemitem scientē psallere, & fortissimum robore, & virum bellicosum, & prudentem in verbis, & virum pulchrum, & hoc dicebatur de Dauid: ergo tunc, quando peccauit Saul, erat effectus vir, & tamen paulo ante hoc cum nondum peccauisset, Saul erat melior, quam Dauid. Sed arguetur, quia dicitur. inf. c. 15. q̄ Deus transtulit Regnum a Saule, & tradidit proximo suo meliori ipso. Item de Dauid dicit Deus, q̄ inuenit virum secundum cor suum, vt patet Psalmo 88. &. ĩ. 13. c. ergo erat melior, q̄ Saul: de quo non dicitur, q̄ erat vir iuxta cor Dei. Respondendum est, q̄ Dauid erat melior Saule postquam peccauit: Saul tamen antequam peccaret melior erat, quam Dauid. Cum autem dicitur tradidit regnum proximo tuo meliori te, non est intelligendū, nisi pro illo tempore, in quo ista verba dicerentur. Fuerunt autem

C ista dicta post peccatum Saulis, ut patet. ĩ. c. 15. & tunc verum est, q̄ Dauid erat melior illo, & etiam quicunq; alius. Cum autem dicebatur, q̄ de Dauid dixit Deus, q̄ inuenerat virum secundum cor suum, potest responderi, q̄ ēt erat Saul secundum cor Dei, antequam peccauisset, quia tūc erat verè bonus, & omnes huiusmodi sunt secundū cor Dei, q̄n tñ dicta sunt ista de Dauid, iam non erat secundum cor Dei, eo q̄ iā peccauerat, & in suis iniquitatib. permanebat; cum etiam peccatis suis postea peccata addiderit toties iniustissime persequendo Dauid. Aliquis respondere potest aliter. s. q̄ Dauid fuit secundum cor Dei, & hoc fuit sibi speciale: Saul autem non fuit secundum cor Dei, quoniā licet omnes boni quamdiu boni sunt, Deo placeant: tamen illi soli propriè dr̄ esse secundum cor Dei, qui sp̄ boni sunt, & in bono finiuntur: sic autem fuit de Dauid: nam ipse semper fuit

D bonus & continue melior: vnde scriptura testatur de ipso, q̄ Dauid nunquam peccauerit, nisi in occisione Vriæ, et in adulterio cum Bethsabee. ĩ. lib. 3. c. 15. Saul autē fuit bonus a principio: tamen paruo tempore mansit, postea autem ad iniquitates declinauit, ita vt vexaret eum spiritus nequam infra c. 16. non ergo fuit secundum cor Dei. Apparet igitur, q̄ isto tempore, quo Saul electus est in Regem, non erat aliquis vir in toto Israel melior illo. *Ab humero, & sursum eminebat super omnem populum.* Hic ponitur excellentia Saulis quantum ad corporis staturam: excellebat enim omnes Israelitas corpore, scilicet, ab humero et sursum: sic patet in electione sua in Regem. Nam stetit in medio populi, et altior fuit vniuerso populo ab humero, et sursum. inf cap. 10. et tunc dixit Samuel: Certè videtis: quem elegit Dominus: quoniam non est ei similis in omni populo, et secundum q̄

E erat Saul statura excellens, ita erat viribus robustus: sic patet. inf. 17. cap. vbi dixit Dauid, quòd portare arma pertinebat ad Saul, qui erat uir fortis: ipse autem non poterat armatus incedere: sic etiam. inf. 2. lib. cap. 1. Cum plangeret Dauid Saulem, et Ionathan, ait: Clypeus Saul, quasi non esset vnctus oleo a sanguine interfectorum ab adipe fortiū: Saul, et Ionathas Aquilis velociores: leonibus fortiores. Erat autem istud nimis admirandum, et extollendum. s. quòd in aliquo viro concurrerent ista duo, scilicet, esse virtutibus excellentiorem, et corpore præstantiorem omnibus: talis autem naturaliter aliorū est princeps: nam si propter summā pulchritudinē Priami dictum est de illo, pulchritudo Priami digna est imperio; iustius erat imperio dignus, qui animę probitate, et corporis excellentia ceteris præstabat. *Perierant autem asinæ.* Hic ponitur secundum, scilicet cognitio Saulis a Samuele, quæ facta est dupliciter. Primò per humanam

putabat Saul, quod nõ haberet illas, sed dimittere, scilicet a corde, non curando de eis. *Et folicitus sit pro nobis*. Id est, forte iam magis tribulabitur pater meus pro absentia nostra, quam pro perditione asinarum: sciebat enim Saul se a patre tenerrimè diligi, ideo cum fuisset absens per aliquot dies, putaret pater, quod aliquid sinistrum ei accidisset, essetque pro eo nimis solicitus, quousque reuerteretur: voluit ergo cessare ab inquisitione asinarum, ne per longam absentiam patrem affligeret aduersa suspicantem.

Qui ait ei. Id est, puer locutus est ad Saulem: ista locutio de eundo in urbem, in qua erat Samuel, fuit a Deo inspirata puero, scilicet, quia ipse mouit puerũ Saulis ad hoc, quòd loqueretur ista: nam volebat Deus, quòd Samuel cognosceret Saulem, & hoc modo eum cognoscendũ tradebat; potissimum quia præcedenti die Deus apparuerat Samueli dicens; hac ipsa hora, quæ nunc est, cras mittam **B** ad te virum de terra Beniamin, & vnges eum Regem super populum meum: oportebat ergo, quòd ad completionem prophetiæ Deus mitteret Saulem in vrbem Ramatha ad Samuelem, & sic inspirauit puero, vt loqueretur hoc, nam Saul nõ intendebat illuc ire, cum dixisset; veni, & reuertamur. *Ecce vir Dei est in ciuitate hac*. Iste vir Dei erat Samuel, vt patet infra, & vocabatur vir Dei, quia Deus loquebatur ad ipsum, vel quia ipse aliquid ex parte Dei denuntiabat: sic etiam patet, supra cap. 2. de illo Propheta, qui Heli sacerdoti domus suæ extremam significauit calamitatem, & dicitur; venit autem vir Dei ad Heli, sic etiam Elisęus, qui erat Propheta, vocabatur vir Dei, infra 4. lib. cap. 4. & Angelus ille, qui venit ad matrem Sãsonis, vocatus est vir Dei, dixit enim ipsa, venit ad me vir Dei habens vultum Angelicum. **C** Dixit autem puer Saulis, est in ciuitate hac, scilicet in Ramatha, quæ erat vrbs Samuelis, in qua semper habitabat supra cap. 7. & in hac manebat paulò ante hoc, cum venerunt ad eum seniores Israel petentes Regem, vt patet præcedenti cap. & dixit in ciuitate hac, quia Saul, & puer eius erant tunc apud vrbẽ videntes vrbem prope se, quod patet, quia ipsi erant in terra Suph, quæ erat quædam parua terra, & in hac erat vrbs Ramatha, in qua habitabat Samuel, vt supra declaratum est, ergo existentes in terra illa essent satis propinqui vrbi Ramatha. *Vir nobilis*. Vocatur nobilis, idest famosus, sicut ignobiles vocantur incogniti, vel abiecti: erat autem Samuel vir valde famosus propter prophetiam, quia multa mirabilia ex parte Dei prænuntiabat, & omnia eueniebant, vt patet hic. s. omne, quod loquitur absque ambiguitate venit, **D** & ob hoc erat cognitus in toto Israel, vt patet supra cap. 3. s. & cognouit vniuersus Israel a Dan vsque Bersabee, quòd fidelis Samuel Propheta esset Domini. Vel vocatur vir nobilis, idest bonus, & honoratus, nam in toto Israel non erat aliquis, tam honorabilis, ipse enim regebat Israel, & ad eum venerunt senes Israel petentes Regem.

Quis esse ille vir Dei.

Omne, quod loquitur, absque ambiguitate venit. In hoc significatur certitudo prophetiæ, illa enim, quæ prædicuntur à veris Prophetis, immutabiliter eueniunt, eo quòd a Deo illa prænuntiantur, qui autem fingunt se Prophetas, cum tamen non a Deo, sed a dęmonibus illa audiunt, sępissimè inueniuntur mendaces; sic quoque illi, qui conantur per aliquam aliam naturalem artem dicere abscondita, nam, quamuis isti interdum verum dicant, sępius tamen fallũtur potissimum circa particularia, qui autem a Deo audit prophetiam, mentiri non potest, quia Deus veritas immutabilis est. **E**

Quæ prophetæ enuntiant, an semper eueniant, & de differentia certitudinis in Prophetis, & Astrologis.
Quæst. VII.

SED arguetur, quia Prophetæ interdum enuntiant aliqua, quæ non eueniunt, eo quòd Deus non loquitur illa secundum certam prouidentiam, sed secundũ statum eorum, ad quos prophetia fit, sic patet Ierem. cap. 18. vbi dicit Deus, quòd subito loquetur de aliquo regno, vel gente, quòd eradicabit illam, & destruet, & subito facta parua mutatione, dicit, quòd illam plantabit, & stare faciet: sic igitur Samuel interdum aliqua talia prophetaret, quę postea non euenirent, & sic non veniret omne, quod **A** loquebatur. Dixit tamen hic puer Saulis, quòd omne, quod loquitur, absque ambiguitate venit. Aliquis respondebit, quòd omne, quòd loquebatur Samuel, veniebat, scilicet plurima eorum, quę loquebatur, nam sic in scriptura accipiuntur communiter propositiones vniuersales, non, quod purè vniuersaliter significēt, sed pro multis. Istud tamen non stat, quia tunc esset sensus, quòd Samuel, vt plurimum, verum diceret, & tamen interdum fallebatur: sed hoc nimis absurdum est: istud enim sufficiebat ad hoc, quod appareret Samuelem non esse Prophetam Domini, quia ad esse Prophetam Domini non solum requiritur interdũ verum dicere, sed etiam nunquam mentiri: alioquin enim Prophetę Dei nihil amplius haberent, quam malefici, qui arte dęmonum multa vera dicunt, sed interdum errant. Propheta autem Dei habet se circa veritatem inquirendã **B** in comparatione ad maleficos, vel Astrologos, sicut se habet scientia demonstratiua ad opinionẽ: scientia enim demonstratiua nõ solum verum dicit in plurimis, sed etiam impossibile est eam in aliquo errare: opinio autem, licet multoties verum dicat, errare potest, & interdum errat: ita autem Propheta Dei, nam sicut scientia demonstratiua procedit ex principiis necessariis, & quę sunt simpliciter principia, & ob hoc impossibile est eam errare, ita propheta Dei cognoscit ueritatem per altissimam causam, & principium immutabile, scilicet, per lumen propheticum diuinitus infusum: malefici autem, & Astrologi iudiciarii procedunt ex quibusdam principijs permutabilibus, ideo scientia eorum est vertibilis in contrarium.

De Samuele aũt quantum ad prophetiam, quę non est p firmã Dei prouidentiã, sed secundũ statum rerum, & non **C** semper euenit, dicendum, quòd ipse non consueuerat prophetare in similibus, quia Deus non miserat eum ad aliquem populum, vel gentem, vt aliqua illi per promissionem, aut comminationem prophetaret, sed prophetabat in dubijs, quæ inquirebantur ab ipso, & ista potissimum erant circa res præteritas, sicut nunc Saul, & puer eius inquirebant, in talibus autem nunquam est prophetia, nisi secundum firmam veritatem, ideo impossibile est aliquid mutari: prophetia autem, quæ est secundum comminationem, vel promissionem, in qua contingit fieri mutationem propter mutationem status illorum, quibus aliquid prædicitur, nunquam est de præteritis, sed semper de futuris, ergo Samuel nunquam posset errare circa istas inquisitiones.

Alio modo potest responderi, quòd Samuel interdum **D** prędicebat aliqua, quæ erãt secundum comminationem, vel promissionem: & tamen nũquam fallebatur, eo quòd prędicebat illa cum conditiòne, vel si non prędiceret cum conditione, antequam illa mutarentur, prædicebat mutationem illorum propter mutationem status ipsorum, ad quos hęc dicta sunt, & sic nunquam fallebatur: sed adhuc prima responsio est melior.

Nunc ergo eamus illuc. Scilicet, ad virum Dei in ciuitatem Ramatha, quæ erat apud ipsos. *Si forte indicet nobis de via nostra, propter quam venimus*, idest, si velit indicare nobis de eo, quod inquirimus: via enim, propter quam aliquis venit, non est iter, per quod ambulat: sed id, propter quod ambulat, istud autem erat quantum ad asinas, quia eas inquirebant, ideo volebant, quòd propheta eis indicaret de asinabus. Ponitur autem hic, si forte, quod significat dubium, in quo non importatur dubium, **E** quãtum ad id, quod propheta diceret, scilicet, an id, quod diceret, esset verum, vel an propheta posset scire, quod ipsi inquirebant: non enim dubitabant, quòd, si diceret, illud esset verum: nam ipsi supra dixerãt, quòd omne, quod dicebat vir ille, absque ambiguitate veniebat, vt patet supra, etiam nõ dubitabant, an posset denuntiare eis hoc, quoniam maiora horum ipse prędicebat: ideo posset hoc prædicere, sed dubitabant, an forte vellet hoc dicere, nam existimare poterant, quòd ille vir dedignaretur eis loqui, eo quòd ipsi erant viri abiecti, & non habentes quid offerrent viro, vt patet infra. *Dixit Saul ad puerum suum*. Vidit enim Saul, quòd rectè loqueretur puer, nam in hoc noluit ei aduersari, sed inquisiuit, quomodo possent honeste apparere corã illo, cum nõ haberent, quid illi offerrent. *Ecce ibimus, quid feremus ad virum Dei*. Id est, si vadimus ad illum, quod

po-

poteramus dare illi, quasi dicat, nihil habemus, quod dare F possimus, & probat hoc immediate per ea, quæ sequuntur, scilicet, quod nihil habebant de cibis, nec de pecunijs.

Panis defecit in cistarcijs nostris. Id est, non habemus panem in vasis nostris. In Hebræo habetur hic nomen generale, scilicet, in vasis: posuit autem Hieronymus cistarcijs: dicitur enim cistarcium de cista, quæ est quoddam vas de vimine complexum ad reponendum panem, & ab aliquib. calathus vocatur. Erat autem illud instrumentum, in quò portabant panem Saul, & puer eius: quilibet enim illorum detulerat secum vnum, in quo viç necessaria duxerāt, nunc autem de pane nihil superfuerat, vt dare possent aliqd Samueli: existimabat.n. Saul, quòd etiamsi haberent duos panes, vel aliquid paruum, quod offerrent Samueli, sufficeret, nam siue hoc daretur in mercedem diuinationis propheticę, siue daretur, tanquam xenium, sicut solet portari viris G magnis ab eis, qui apparent coram ipsis, putabant quodcūque satis esse, apud antiquos enim valde parua xenia dabātur etiam magnis viris. Quod patet, quia Samuel erat vir famosissimus, & honorabilis in toto Israel: tamē Saul, & puer eius voluerunt ei offerre in xenium vnum, vel duos panes, aut quartam partem stateris.

Aliquis forte ascribet hoc simplicitati horū, quia nesciebant, quid decens esset offerri magno viro: tamen alij viri prudentes maiora munera offerebant. Hoc tamen nō stat, quoniam pater Dauid, qui vir honorabilis valde, & diues erat in tribu sua, cum vellet mittere solenne munus Regi Sauli recepturo filium eius Dauid in armigerum suum, misit ei asinum panibus onustum, & lagenam vini, & unū hædum de capris, vt patet infra decimosexto c. Istud tamē mittebatur ad Regem, tanquam aliquid valde magnum, ergo H munera illius temporis aliquid valde paruum erant.

Parua munera olim dabantur.

Et sportulam non habemus. In Hebræo dicitur, non habemus xenium, vel munus, & pertinet hoc ad pecuniam, scilicet, non habemus aliquam pecuniam, quam ei offeramus; illud idem significat sportula, nam sportulæ secundum iura antiqua dicebantur esse illa munera, quæ dabantur iudici a litigatoribus, vt iudicaret: sic colligitur extra de vita, & honestate clericorum, c. cum ab omni. Tractum fuit autem istud nomen sportularum a quodam vase de herbis contexto, vel de uiminibus, in quo fructus feruntur, vel aliquid aliud, et quia in talibus munera antiquitus ferri solebant, inoleuit, vt ipsa quoque munera, etiamsi pecuniæ sint, sportulæ appellentur. Dicebat autem hic Saul, quòd nòn habebāt sportulam, id est, pecunias. *Neque quicquam aliud.* Id est, nihil habemus, quod honestè offerri possit, ideo nō possumus I coram eo decenter apparere.

Sportula quid appellatur in iure.

Rursumque puer respondit Sauli. Vidit enim puer, ꝙ loqueretur rationabiliter Saul: ideo inquisiuit, an aliquid haberent, & sequitur, quomō inuenit quādam partem pecuniç.

Stater quid.

Ecce inuenta est in manu mea quarta pars stateris argenti. Puer enim immediate, vt Saul locutus est, posuit manum ad bursam, an aliquid inueniret, et inuenit quartam partē stateris, quæ erat moneta argentea: stater.n. idem est, ac siclus: est enim siclus moneta vsitata inter Iudæos, et est argētea: continet autem viginti obolos. Exod. cap. 30. et Num. 3. et 18. capit. omnis autem appretiatio inter Iudæos, maxime ad res Sanctuarii. s. in his, quæ vouebantur, vel offerebātur, fiebat per siclum: vt patet Leuitici capitulo vltimo. Omnis æstimatio siclo Sanctuarii ponderabitur: erat autē quarta pars stateris, vel sicli moneta parua argentea valens qnque obolos: nam siclus viginti obolos valebat: erat autē ista K moneta parui valoris; forte.n. non valebat decem albas: qd patet, quia in terra Hebræorum vnus aries valebat rationabiliter duos siclos. s. qui non esset de melioribus, sed de mediocrib. sic patet Leuitici cap. 5. vbi dicitur, quòd pro peccato daretur aries, qui emi potest duobus siclis; sed vna quarta sicli est octaua pars duorum siclorum: ergo non valerent duo sicli quadraginta morapetinos, cum daretur vnus aries mediocris pro duobus siclis, et hoc erat in terra illa, quæ fertilis erat in gregibus: paruum ergo munus dare volebant isti prophetæ; sed in hoc sequebantur consuetudinem illius temporis, quę erat in paruis muneribus, vt dictum est. *Et demus eam homini Dei.* Idest, Samueli prophetæ, qui vocabatur homo Dei, ut dictum est. *Vt indicet nobis viam nostram.* Id est, det nobis iudicium de eo, quod inquirimus, scilicet, vbi sunt asinæ, quas petimus: putabant enim isti, quòd Samuel reciperet munera, vel mercedem pro prophetia, sed errabant, quia nihil suscipiebat, gratis omnia faciēs. Vel forte dicetur, ꝙ isti non dabant hoc pro mercede, scilicet, quasi Samuel suscepturus esset aliquid pro diuinationę, & alias non esset dicturus, sed offerebant ei hoc gratis, quia putabant esse inhonestum apparere coram facie illius nihil tribuentes.

Sicli valor.

An licitum esset prophetis pro mercede prophetare: Et an liceret Apostolis prædicare: & curare morbos pretio. Quæstio. VIII.

QVÆRET aliquis, an licitum esset prophetare pro mercede.

De aduocatis.

Aliquis dicet, quòd sic, nam aduocatis licet vendere iustum patrocinium, nec solum secundum quantitatem laboris, quem habent in studendo recipiunt; sed magis secūdum magnitudinem patrocinij, etiamsi ipsi in hoc parum laborent: propheta autem est huiusmodi, quia pertinet ad opus intellectus, sicut causidicare: ergo poterit licite recipere pro diuinatione, sicut causidicus pro patrocinio.

Item docere est actus intellectus, sed magistri licitè accipiunt pecunias pro doctrina, ergo prophetæ licitè accipiunt pro diuinatione; acciperent autem illicitè magistri, si forte promittentes se aliqua magna docturos illa docere nequeant, nec ipsi intelligant, quia tunc, cum pecunias recepetint pro illis, iniuste agunt, & hos increpat Aristoteles Ethicorum, 9. cap. vocans eos sophistas: si tamen doceant, quæ promittunt, iuste pecuniam recipiunt. Sic enim introducit ibi Protagora exigente, & recipiente pecuniam a discipulis: ita igitur si propheta sit verus, & possit declarare veritatem rei, de qua inquiritur, licite recipere poterit pecuniam, si autem fingens se prænuntiare nequeat, vel falsum dicat, illicitè agit recipiendo pecuniam.

De magistris.

Item Samuel erat propheta Dei, & vir bonus, & isti volebant ei dare pecuniam pro diuinatione, sed non vellent dare, nisi scirent, quòd ab aliis aliquid reciperet, ergo Samuel recipiebat aliquid; sed ipse non ageret hoc, si esset illicitum, ergo licitum erat prophetæ accipere aliquid pro diuinatione.

In contrarium videtur, quòd non liceat, quoniam id, qđ quod Deus reprehendit, est illicitum, sed Deus redarguit nimis prophetas diuinantes pro pretio; nam per Ieremiā ait in magnum vituperium: Prophetæ eorum pro pretio diuinabant: ergo valde erat illicitum velle accipere pretium pro diuinatione.

Nō licet vendere spiritualia.

Item actus Apostolorum, & prophetarum pertinebat ad idem, quoniam sicut prophetæ prænuntiabant ea, quæ a Deo audiebant, ita Apostoli prædicabant Euangelium, quod a Christo Deo susceperant; sic patet Ioann. 15. cap. scilicet. Vos autem dixi amicos, quia omnia quęcunque audiui a patre meo, nota feci vobis: ipse tamen iussit eos, quòd sine pretio pręędicarent, vt patet Matthęi, 10. capit. scilicet, euntes pręędicate dicentes, quia appropinquabit regnum cœlorum, infirmos curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dęmonia eiicite, & sequitur: Gratis accepistis, gratis date, id est, non accipietis pretium pro illo: ideo nec prophetis licebit accipere pretium: ideo minus liceret prophetis, quam Apostolis, quia magis laborabant Apostoli pręędicando, quam prophetę pronuntiando.

Item ea, quę dantur a Deo purè gratuitè alicui homini, debent dispensari aliis sine pretio; sic patet Matthęi capit. 10. scilicet. Gratis accepistis, gratis date, ideo pro eo quod purè ex gratia accepistis, nullum pretium exigere debetis: sic enim erat de potestate sanandi infirmos, & eiiciendi dęmonia, & de scientia verbi Dei, quia ista susceperant Apostoli sine aliquo labore per solam gratuitam collationem spiritus Sancti, ergo debebant dispensare gratis. In prophetis autem idem modus est, quoniam nullo modo prophetia est per ingenium, aut inquisitionem humanam, sed per solam Dei reuelationem, sic patet, secunda Petri, cap. 2. scilicet, hoc primum intelligentes, quòd omnis prophetię scriptura propria interpretatione non fit: non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed Spiritu Sancto inspirati locuti sancti Dei homines. Item recipere aliquid

aliquid pro diuinatione prophetica est simoniacum, sed simonia est graue peccatum, ergo accipere mercedem pro diuinatione grauissimum est. Antecedens patet, quoniam simonia est, quando recipitur aliquid temporale pro spirituali, & maxime quando petitur, & exigitur: sed prophetia est aliquid spirituale pure, quia a solo Deo est: ergo non licebit pro illa quicquam accipere.

Item si accipere aliquid pro prophetia licuisset, non fuisset Giezi percussus lepra; fuit tamen percussus: venerat enim Naaman Syrus ad Elisæum, vt sanaretur a lepra, qui prophetice dixit: vade lauare septies in Iordane, & recipiet sanitatem caro tua, cumque esset mūdatus obtulit munera Elisæo, quæ non accepit: Giezi autem iuit post Naaman non vidente Elisæo, & accepit munera, dicens, quòd peteret Elisæus, cui dixit Elisæus, lepra Naaman adhærebit tibi, & semini tuo in sempiternum, & confestim egressus est leprosus, infra 4. lib. cap. 5. ergo illicitum erat pro diuinatione accipere pecuniam.

Item si liceret prophetæ vendere donum propheticum, scilicet, accipiendo aliquid pro eo, quod prophetice prænuntiat, liceret alicui emere illud, quia nihil est, quod liceat vendi, quod emi non possit: nam isti duo contractus sunt vnus contractus realiter, licet formaliter sint duo: non licet tamen alicui emere id, quod est spirituale, scilicet, id, quod cognoscitur prophetice; ergo non licebit alicui vendere illud: quod autem nulli liceat emere, hoc patet Actuum cap. octauo. cum Simon magus obtulit pecuniam Apostolis, vt darent ei potestatem spiritualem, cui Petrus ait: pecunia tua tecum sit in perditione, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri: non est enim tibi pars, nec sors in sermone isto: non licet ergo prophetæ petere pecuniam pro diuinatione, nec accipere, si pro diuinatione offeratur.

Responsio ad quæstionem. Respondendum ad quæstionem, quòd isti Prophetæ, qui aliquid recipere volunt, aut sunt Prophetæ Dei, aut dæmonum: non est autem existimandum, quòd aliquis proprie sit Propheta dæmonum, etiamsi dęmonia colat, sed vocantur large Prophetæ dæmonum illi, qui a Deo reuelationem nullam recipiunt, sed a dæmonibus instruuntur: vocant tamen se prophetas, & scriptura eos sic vocat, sicut patet de quadringentis prophetis Baal infra 3. libro, capitulo octauo. etiam eodem libro, capitulo vigesimo secundo dicitur, quomodo vocati sunt Prophetæ Baal; & postea vocatus est Propheta Dei Michæas; sic etiam dicitur infra quarto libro, capit. tertio cum dixit Elisæus ad Regem Ioram: vade ad prophetas patris tui, & matris tuæ, id est, ad prophetas Baal, qui erant prophetæ inter decem tribus Israel.

Si autem de his prophetis dæmonum loquamur, dicendum, quod illi non peccant, quia vendunt diuinationē, sed quia consulunt dęmones, & quia dicunt se Prophetas Dei, cum non sint: vendere tamen diuinationem in eis peccatū nullum est, nam non vendunt aliquod donum Dei spirituale, sed ea, quę a dæmonibus didicerunt; hoc autem non est aliquid non vendibile.

Si autē accipiamus de Prophetis Dei, scilicet, qui a Deo reuelationem recipiunt, siue illi boni sint, siue mali, non licet eis quicquam exigere pro diuinatione, quia tunc directe venditur id, quod est pure spirituale, quia ille, qui dat aliquid pro diuinatione, vult scire hoc, quod Deus declarat, & pro illo dat pecuniam, sed illud est pure spirituale, & gratuitum, ergo pro illo non licet dari, nec exigi.

Quæ res licite vendi et emi possint. Pro quo considerandum est, quòd illæ res licitè vendi, vel emi possunt, quarum vsus pecunia est ponderabilis: sicut vsus panis, & vini, domus, & equi, & sic de ceteris corporalibus; ideo omnia ista sunt pure venalia: illa autem quorum vsus, uel substantia nullo modo pecunia appretiabilis est, nec est aliquid in rebus humanis cadens sub commutatione, quod illis æquiparari possit, non sunt venales.

Cur scientia vendi nequeat. Sic etiam est de habitibus intellectus: scientia enim quæ est habitus intellectus perficit illum, et non est aliquid in rebus humanis, quod scientiæ equiparari possit, quoniam cum scientia sit perfectio intellectus, & intellectus sit excellentissima particula esse humani, iuxta Aristotel. decimo A Ethicorum. et nulla alia res possit perficere ipsum intellectum, nisi scientia, omnes aliæ simul sumptę non possunt ei equiparari, nec poterit iustè vendi datis omnibus illis pro ipsa; ideo quandocunque aliquis est sapiens, non potest vendere scientiam: sed si ab eo, qui docetur, pecuniam recipit, hoc non est, quia scientia transfertur in illum, sed quia iste in docendo laborat: vnde propter hoc fit: quòd, si quis multos doceat, et aliqui eorum minus proficiant, alii autē quasi nihil, non magis ab his, quam ab illis exigat, dum tamen cum illis æqualiter laborauerit, & sic non venditur ibi scire, sed labor, qui pręcedit scire.

An liceat aduocatis aduocare pro pretio. Et an qui magis laborat magis teneantur recipere. In causidicis autem idem est, quoniam ipsi vendunt iustum patrocinium, eo quòd adiuuando clientulos pro defensione iuris eorum studendo laborant: vnde non recipiunt pecuniam propter hoc, quòd ea, quæ intelligunt, di- B cunt, sed quia illa non possunt dicere, nisi laborent; fit autem interdum, vt aliqui aduocati nimis periti paruo cum labore arduas valde causas defendant; alii autem nimis laborantes in paruis patrocinari sufficienter nequeunt: non tamen isti, qui amplius laborant, debent abundantiorem mercedem recipere, sed illi, qui in maioribus patrocinantur causis, quia quamuis isti, qui imperiti sunt, nunc acrius laborent, illi tamen, qui peritiores sunt, ante hoc patrocinium, vt periti efficerentur, diutius laborauerunt. & quia isti inquirentes viuendi modum voluerunt defendendi causas negotium suscipere, in quo vt periti essent, magnam ætatis partem grauii cum labore transegerūt, etiamsi cum defendunt causas, parum, aut nihil laborent, iustè possunt pro patrocinio magnam suscipere mercedem, quia quod nunc laboris non impendunt, ante hoc grauius C expenderunt. Apparet igitur, quod actus intelligendi, & habitus, & generaliter omnia, quæ ad animam pertinent, secundum se iuste vendi non possunt, nisi quatenus ad laborem pertinent, & tunc non ipsa, sed labor venditur.

Ex quo sequitur, quòd si sit aliqua scientia, aut intelligere, quæ nullo cum labore addiscantur, & postea sine labore ministrentur, non licet exigere mercedem, nec eam recipere pro talibus: quod patet, quia pro his, quę ad intellectum pertinent, secundum se merces nulla est, sed pro labore: & tamen hic, tam in administrando, quam in acquirendo ex hypotesi labor nullus est, ergo nullo modo venalia sunt. Sic autem est in prophetia: nam intellectio prophetica non est propter ingenium humanum, aut laborem, sed ex diuina inspiratione, secunda Petri capitulo secū- D do, in ministrando etiam labor nullus est, scilicet, dicendo dominus dixit hoc, vel hoc: ergo Propheta nullam mercedem exigere, aut recipere potest oblatam: quia tunc nihil est ibi, quod venderet, nisi ipsa prophetia, quæ est aliquid intellectuale, &, quod amplius est, ipsa est donū Dei: si autem esset aliquid pertinens ad intellectum, quòd in acquirendo nullum haberet laborem, in ministrando tamen haberet aliquem laborem: vel occupationem, posset pro hoc aliqua exigi merces, valde parua tamen, & minor quā ab aliis communiter exigeretur: verbi gratia, si Deus alicui homini nihil vnquam laboranti infudisset scientiam ciuilem abundantissimè, ita quòd sine aliquo labore ipse posset quascunque causas agere; iste in acquirendo nihil laborauit; & tamen si postea patrocinium exhiberet, poterat aliquid exigere, quia licet acquirendo istam scientiam nihil E laborauit, tamen agendo causas laborat, et implicat se negotijs; pro hoc labore, qui est in administrando scientiā istam, poterit iste exigere pecuniam, et quia iste ualde minus laborat, quam alii causidici, qui in acquirendo scientiam nimis laborauerunt, et postea in aduocando labore non carēt, valde minus exigere debet quā alii: quod si in ęquali causa patrocinii ęqualiter exigere vellet, vel quasi ęqualiter, nimis peccaret, quia iam aliquid venderet vltra laborem.

Quō intelligatur gratis accepistis gratis date. Si autem aliquid sit, quod totaliter, tam in acquisitione, quam in administratione laborem nullum habeat, nihil omnino exigi, aut recipi potest pro illo, et de hoc verissimè intelligitur, quod habetur Matthę. cap. 10. Gratis accepistis, gratis date, id est, id, quod pure ex gratia sine aliquo labore vestro, et merito suscepistis, gratis date, scilicet, nihil omnino pro illo recipientes. Quod autem intelligantur de

his, apparet ex verbis Christi ibidem, scilicet, infirmos curate mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmonia ejicite. In acquirendo autem potestatem istam Apostoli nihil laborauerunt, quia dicitur præallegat. cap. & conuocatis duodecim discipulis suis dedit illis potestatem spirituũ immundorum, vt ejicerent eos, & curarent omnẽ languorẽ, & omnem infirmitatem. In ministrando quoque labor nullus erat, quoniam non faciebant aliquas cærimonias, sed solum loquebantur imperantes infirmitatibus, vt patet Actuum cap. 9. de Petro, qui ad quendam Paraliticum iacẽtem ab octo annis in grabato ait: Aenea sanet te Dominus Iesus Christus, surge, & sterne tibi, & continuo surrexit. Etiam quædam mulier mortua est Thabitha nomine, & Petrus dixit: Thabitha surge, & immediatè aperuit oculos. eodem capit. Et non solum loquentibus Apostolis fiebant miracula, sed interdum eis nihil loquentibus, nec facientibus, propter eos miracula fiebant, vnde in principio Ecclesiæ primitiuæ, cũ beatus Petrus esset Ierosolymis, ponebantur languentes in plateis super lectos, vt transeunte Petro vmbra eius obũbraret aliquem eorum, & sanaretur, & sic fiebat, vt patet Actuum capit. 5. pro his igitur discipuli nihil accipere poterant: quia purè sine labore eorum erant, nec recipere volebant, si quis offerret. Et sic, quando Simon magus obtulit pecuniam pro simili potestate, ait Petrus: Pecunia tua tecum sit in perditionem: Actuum cap. 8. Diuinatio ergo prophetica, quæ purè ex Dei gratia est, & cum nullo labore, vendi non potest.

Propheta etiamsi vellet non põt vendere prophetiam.

Sed adhuc considerandum est, ꝙ propheta, etiamsi vellit, non potest vendere prophetiam: nam prophetia, vt declaratum est latius Numeri cap. 12. & 22. non est tanquam habitus scientificus, qui postquam alicui inest, semper manet in intellectu eius, & potest, cum voluerit, operari per illum: sed est quoddam lumen infusum ad tempus per modum actus raptim transeuntis, & cum propheta habet illud lumen, eleuatur ad intelligendum aliqua, quæ nullo modo alias intelligere posset; cum autem transierit illud lumen, nihil magis: quam alii homines, prophetæ intelligunt, sed solum habent, quòd recordentur eorum, quæ prius viderunt, vel intellexerũt, etiamsi tunc non maneat spiritus Propheticus: alioquin prophetæ nõ possent denũtiare populis, id est, scribere ea, quæ eis reuelata sunt: non est ergo in potestate Prophetæ diuinare, cum voluerit, sicut est in potestate habentis habitum scientificum intelligere per illum, quando voluerit, nisi organa phantastica sint indisposita. Non poterant igitur vendere diuinationẽ, quia etiamsi ipsi conuenirent cum aliquo, quòd diuinarẽt de re, quam ille volebat, forte postea Deus non declararet eis aliquid eleuando intellectum eorum: & tamen, quia Deus multa tolerat per patientiam, quandiu hic viuitur, etiam sciens, quòd aliquis propheta iniquus vult vendere diuinationem, ipse ei reuelat aliqua propheticè: sic patet de Balaam, qui erat iniquus, & tamen Deus apparebat ei, & cum ipse desiderauerit ire in terram Moab ad Regem, vt acciperet pecuniam multam pro maledictione Hebræorum, sicut ipse pollicitus erat, adhuc in ipsa terra Moab ei Deus apparebat reuelans multa, sicut apparet Numer. 22. cap. & vsque ad 25. & tunc dicendum est de his prophetis, quòd, si sint prophetæ Dei, siue sint mali, vt Balaam, & colentes idola, siue sint boni, petendo aliquid pro diuinatione peccant, vel etiamsi nihil petant, si tamen ex hac causa, tanquam pro mercede, aliquid recipiãt, peccãt: possunt tamen prophetæ recipere aliquid sponte oblatum ab inquirentibus, dum tamen illi non dent ex hac causa, & Prophetæ non recipiant, tanquam in mercedem, sed alias tanquam gratis oblatum, & ad sustentationem suam: sic enim communiter consueuerant omnes Israelitæ, cum ibant ad consulendum Prophetas, deferre aliquid eis tanquam ad honorem, quia sicut Deus dixerat, non apparebis in conspectu meo vacuus: Exodi uigesimotertio, & trigesimoquarto capitulo: etiam coram Prophetis, qui præsentabant Deum, nolebant apparere vacui, sed ferebant aliqua munuscula, & sic fecerunt Saul, & puer eius. Post tempus quoque istorum fiebat semper similiter in Israel: vnde quando Ieroboam Rex Israel misit vxorem suam ad Ahiam Silonitem, vt cõsuleret pro vita filij sui Dominum,

F iussit, vt portaret ei munus, dicens: Tolle in manu tua decẽ panes, & crustulam, & vas mellis, & vade ad illum; ipse indicabit tibi, quid euenturum sit huic puero, vt patet infra tertio libro, capitul. 14. ista autem munera interdum suscipiebant Prophetæ gratis, & non pro diuinatione; interdum autem suscipere nolebant: sic patet de Elisæo, a quo cum sanatus fuisset Naaman Syrus a lepra, obtulit ei munera magna, dicens; obsecro itaque, vt accipias benedictionem a seruo tuo: at ille respondit; viuit Dominus, ante quem sto, quia non accipiam: cumque vim faceret, non acquieuit penitus, vt patet infra quarto libro capitul. 5.

Nunc autem per hoc patet solutio ad rationes in contrarium.

Ad primam, cum dicebatur, quòd sicut causidicus potest vendere iustum patrocinium, ita Propheta potest
G vendere diuinationem, cum vtrobique sit actus intellectus.

Respondendum est, quòd non est simile, quoniam causidici, quando vendunt iustum patrocinium, non vendunt scientiam, sed laborem: Prophetæ autem nihil laborant, tam in acquirendo scientiam, quam in ministrando eam: ideo, si aliquid suscipiant pro diuinatione, peccant. Causidici autem in vtroque laborant, scilicet, in acquirendo, & in ministrando eam, ideo licet illis exigere, & non prophetis.

Ad secundam rationem, cum dicebatur de magistris, ꝙ licebat illis exigere pecuniam pro scientia; eodem modo respondendum est, quòd ipsi non exigunt pecuniam pro scientia, quæ in discipulos transfunditur, sed pro labore, qui ab ipsis in docendo assumitur. Et cum confirmatur, ꝙ
H illi, qui promittunt aliquid docere, & docent, iustè pecuniam recipiunt, qui autem promittunt, & docere nequeũt, sunt sophistę, & vituperantur; ita ergo, si Propheta pro his, quæ recipit, vera annuntiet, non peccabit recipiendo pecuniam: secus autem si non posset;

Dicendum, quòd non est simile, quia illi magistri, qui promittunt aliqua docere, & docent, recipiunt pecuniam iustè, non tamen pro scientia, sed pro labore: illi autem, qui sophistę sunt, recipiunt iniustè pecuniam, non quidem tanquam scientiam vendere non possint, sed quia non laborant iuxta ea, quæ dixerunt, vel quia labor eorum inutilis est, cum nihil sciant. Prophetæ autem, si reciperent pecuniam, nihil vendere possent, nisi donum Dei, quia ibi labor nullus est, & hoc est illicitum, ergo nõ possunt quicquam suscipere.

Docens non recipit pretium pro scientia, sed pro labore.

I Ad tertiam rationem, cum dicitur, quòd Samuel erat vir bonus, & tamen suscipiebat aliquid pro diuinatione, ergo licitum erat.

Dicendum, quòd nihil recipiebat, & quando arguitur, quòd si nihil acciperet, isti nihil obtulissent, potest respõderi dupliciter: vno modo, ꝙ Saul, & puer suus faciebat hoc ex errore arbitrantes, ꝙ Samuel susciperet aliquid in mercedem, nec est mirabile, ꝙ isti sic opinarentur, quia erant viri simplices, & nunquam venerant ad Prophetam.

Alio modo responderi potest, quòd isti sciebant prophetam nihil recipere in mercedem diuinationis, nec ferebãt istud tanquam mercedem, sed vt aliquod munus gratum ei propter honorem, vt sic honeste apparerent coram eo, & ista responsio est decentior; sic enim faciebant alii Israelitæ, cum veniebant ad prophetas consulendos, vt patet
K de vxore Regis Israel infra 3. lib. cap. 14. Prima tamen responsio magis coaptatur literæ, quia dicitur hic: inuenta est in manu mea quarta pars stateris argenti, demus homini Dei, vt indicet nobis viam nostram. Sed quomodocunque dicatur, nihil refert.

Olim in Israel sic loquebatur vnusquisque vadens consulere Dominũ. Hic interponitur aliquid ad declarationẽ istorum, et non sunt ista uerba pueri Saulis, sed sunt ipsius scriptoris ad declarandum ea, quæ habentur hic: nam dicitur infra, quòd quæ siuerunt isti, vbi est videns, cum deberent dicere, ubi est propheta, et ut detur ratio huius dicti, dicitur, ꝙ ille, qui modo uocatur propheta, olim uocabatur uidens, & omnes euntes ad consulendum prophetas dicebantur ire ad uidentes.

Quis

Quis apposuerit istam clausulam. *Quæst.* IX.

SEd stat dubiũ de appositione huius literę q̃s eã posuerit. Dicunt autem quidam, ꝙ istud fuit additum ab Esdra scriptore legis, quando restaurauit legem combustã a Chaldæis, & hoc tenuit Beda. Hebręi autẽ dicunt, ꝙ istud fuit positum a Samuele scriptore libri huius, & hoc verũ est: nihil enim Esdras, vel aliquis alius ausus fuisset apponere libris legis Dei: posuit autem hoc Samuel, quia ante tempora sua vocabantur in Israel prophetæ videntes, & etiam dũ ipse viueret, mansit magno tempore istud vocabulum, & manebat tempore, quo Saul iuit ad eum: vnde dixit: Num est hic videns? Tamen istud vocabulũ abolitum est, & inceperunt viri Dei vocari prophetę, & quia Samuel scripsit hoc circa finem vitæ suę, iam erat abolitum vocabulum vidẽtis, ideo dixit, quòd olim in Israel prophetæ vocabantur videntes, quasi iam istud abolitum esset.

Venite, & eamus ad videntem. Scilicet, illi, qui ibãt ad cõsolendũ Dñm dicebant; eamus ad videntẽ: non est aũt intelligendũ, ꝙ, quandocunque Israelitæ irent ad consulendum Dominum, dicerent, eamus ad videntẽ, sed quandocunque irent ad consulendum illum per prophetas.

Pro quo sciendum, ꝙ aliquando Deus respõdebat Israelitis per inquisitionem prophetarum nõ facta aliqua alia cęrimonia, & isti vocabantur videntes. Aliter autem respondebat Deus per sacerdotem magnum, scilicet, in rationali, & Ephod: nam istę erant vestes sacræ, & intra rationale erat posita doctrina, & veritas in laminis aureis, quibus cũ indueretur sacerdos, cõsulebat dñm, de quibus vellet, & ille respõdebat. Sic patet tẽpore Dauid: nam Abiathar sacerdos consuluit bis Deum pro Dauid applicito Ephod, & accepit responsum, vt patet infra 23. & 30. capit. sic etiam patet de Iosue, nam cum ipse factus est princeps Israel, & non liceret ei ingredi in Sancta Sanctorũ ad consulendum Dñm, sicut licuerat Moysi, qui fuerat princeps ante eum in principatu populi, Deus dedit ei summum sacerdotem, vt patet Numeri cap. 27. scilicet pro hoc, si quid agendum erit, Eleazar sacerdos consulet Dñm: isti tamen non vocabantur videntes, quia Deus non reuelabat eis propter seipsos, sed quia erant sacerdotes, & induti vestibus illis, per quas Deus promiserat se reuelaturum veritatem, cũ ipse diceret, quod in rationali Summi Sacerdotis erat iudicium filiorum Israel: Exodi 28. cap. Prophetæ ergo soli vocabantur videntes. Et quia Israelitæ raro inquirebant aliquid per summos sacerdotes, sed per prophetas, dicitur, ꝙ quando ibant ad consulendum Dominum, dicebant, eamus ad videntẽ, quasi semper irent ad Prophetas.

Deus multipliciter respondebat Israelitis per prophetas.

Qui enim propheta dicitur hodie, vocabatur olim videns. Scilicet, Israelitæ ibant ad consulendum Dominũ per prophetas, & quia prophetæ tunc vocabantur videntes, dicebant; eamus ad videntem: istud autem nomen ex maiori parte abolitum erat, ideo dicitur, quòd ille, qui hodie vocatur propheta, olim vocabatur videns. Iuste autem istud nomen prophetis conueniebat, quoniam ipsi erant videntes, id est, videbant ea, quę alii non videbant, scilicet, quòd Deus reuelaretur eis, & non aliis: sic ait Hieronymus in Epistola ad Paulinum. cap. quinto, scilicet. Vnde & prophetæ appellabantur videntes, quia videbant eum, quem ceteri non videbant,

Prophetæ iuste vocabantur videntes.

Et dixit Saul ad puerum suum. Scilicet, postquam ille inuenit quartam partem stateris, quam poterant dare viro Dei, approbauit rationem illius.

Optimus est sermo tuus, veni, & eamus. Ante hoc non cõsentiebat Saul puero suo, eo quòd non habebant, quid darent viro Dei, nũc aũt inuento, ꝙ haberent, dixit optimus est sermo tuus, scilicet, quòd eamus ad virum Dei, & dicamus viam nostrã, atque offeramus quartam partẽ stateris:

Et ierunt in ciuitatem, in qua erat vir Dei. Scilicet, erant apud ciuitatem Saul, & puer eius, & hoc deliberato introierunt in eam, erat autem ista ciuitas Ramatha, quia in ea manebat Samuel, vt dictum est.

Qui cum ascenderent cliuum ciuitatis. Cliuum vocatur collis, vel mons: erat enim ciuitas illa in excelso constituta; vnde erat eis ascensus ad introeundum in ciuitatem: non erant autem isti in ciuitate, quamuis dicatur, quòd ascendebant per cliuum ciuitatis, sed intelligitur, ꝙ ascendebãt per cliuum, quod erat ante introitum ciuitatis, super quo erat ciuitas posita, quod patet infra, scilicet, ingredientes vrbem, statim inuenietis eum: ergo nondum ingressi fuerant.

Inuenerunt puellas ingredientes ad hauriendam aquam. Scilicet, qñ Saul, & puer eius ascendebant per cliuum ciuitatis, inuenerunt puellas: nã puellæ descẽdebant de vrbe; quia vrbs erat super montem, & fluuius, ad quem puellæ ibãt ad hauriendã aquã, ad pedẽ cliui per prata labebatur.

Et dixerunt eis, num hic est videns. Id est, nũquid in ista vrbe est propheta Samuel: quamuis enim in vrbe illa moraretur, tamen dubitabant, an ibi tunc esset, propter hoc autem fuerunt interposita illa verba, quæ supra habentur de vidente, quia isti dixerunt hic; num hic est videns. Et ne aliquis putaret, quòd pro alio, quam pro propheta inquirerent, dictum est, ꝙ prophetæ vocabantur olim videntes.

B *Quæ respondentes dixerunt illis, hic est.* Gratè enim istæ puellę respondebant Sauli, quod patet ex verbis ipsarum, nam ad plura respondebant, quam inquisiuerat Saul.

Dicit autem Rab. Salom. quòd istę puellę multiplicabant verba coram Saule, vt eum morari facerent, & sic satiarentur pulchritudine illius, delectabantur enim nimis videndo eum: erat n. pulcher corpore, & statura procerus, quoniam excedebat ab humero sursum omnes Israelitas, vt patet supra in litera, & seq. c. erat autem delectatio magna puellis videre talem iuuenem, quoniã sic fruebantur pulchritudine illius: sic dicitur de duobus senibus, qui condemnauerũt Susannam: Dan. 13. c. Porro Susanna erat delicata nimis, & pulchra facie, at iniqui illam iusserant, vt discooperiretur; erat enim cooperta, vt vel sic satiarentur decore eius.

C *Ecce ante vos est, festinate nunc.* Hortabantur puellæ, vt festinaret Saul cum puero suo, quoniã Samuel erat in principio vrbis, & ascensurus erat in excelsum, si autẽ festinarent, possent eum inuenire, prius quam ascenderet, & sic factum est, vt patet infra: dixerunt autem, ante vos est, id est, non multum distat a vobis, scilicet, quia isti erant prope ciuitatem, & Samuel ascensurus erat de aliquo habitaculo, quod erat apud portam vrbis.

Hodie enim venit in ciuitatem. Id est, venit, vt colloqueretur cum illis, qui erant in ciuitate, & faceret sacrificium cum eis: ex hoc autem aliqui putant, ꝙ ista non esset ciuitas Ramatha, in qua morabatur Samuel, quia dr̃, ꝙ hodie venit in vrbẽ, sed non sequitur ex hoc, quia poterat esse, ꝙ per aliquot dies stetisset extra vrbẽ, & tunc venisset, ꝙ autem ista esset Ramatha, apparet, quia in illa erat mãsio Samuelis, vt patet supra c. 7. puer aũt Saulis dixit: Est in hac

D vrbe vir Dei nobilis, &c. si tamen non esset ista ciuitas Ramatha, nesciret puer Saulis, an ibi esset, quia in nulla alia ciuitate consueuerat morari, nisi in illa, quãuis aliqñ transiret per alias discurrendo: nec tamẽ potest intelligi, quòd puer Saulis diceret, est uir Dei in hac ciuitate, id est, nunc ibi est, sed dixit, est, id est, consueuit manere, uel habitare, nam si dixisset, est, id est, nunc actualiter est, non quęsiuissẽt Saul, & puer eius, an Samuel esset in urbe dicentes: Nũ hic est uidens? & tamen quęsiuerunt: ergo intelligitur, ꝙ ibi solebat commorari, & sic intelligetur de urbe Ramatha, quia in illa morabatur, ut patet supra cap. 7.

Quia sacrificium est hodie populi in excelso. Id est, propter hoc uenit ad urbem, quia populus facturus erat sacri-

E ficium magnum, & non poterant sine ipso comedere partes hostiarum. Et dicitur sacrificium populi, quia multi offerebant animalia, quę illa die immolabantur. Dicitur autem in excelso, id est, in parte celsiori illius ciuitatis: ibi enim constitutum erat altare. Fecerat autem istud altare Samuel: nam dicitur de eo supra cap. 7. ꝙ ędificauit altare in Ramatha, ubi erat domus sua, ei nãq; licebat hoc facere, & nuli alii Israelitarũ, quia ipse erat propheta Domini.

Dicunt autem Hebræi, & Nicolaus, ꝙ hoc tempore licebat altaria ędificari ubicunque, & offerri uictimas, scilicet, postquam arca capta est a Philisthinis toto illo tempore, quo mãsit usque ad ædificationem templi Salomonis. Postquam autem templum constructum est, & dum manebat in Silo, non licebat alicui offerre extra Sãctuarium, sed istud non est uerum: non est enim conueniens motiuũ eorum, sed quia dicitur, quòd in hac ciuitate erat altare, & tamen

Licitum erat tempore Samuelis ædificari altare ubicunque.

Tẽpore Samuelis usq. ad edificationẽ tẽpli licuit fieri altaria vbicunque.

tamen hic non erat Sanctuarium, nam Samuel illud construxit, etiamsi non esset ibi Sanctuarium, sicut Elias cõstruxit altare in monte Carmelo tempore, quo manebat templum Salomonis, vt patet infra tertio libro, cap. decimo octauo: si autem alia altaria essent in terra Israel tunc cõstructa, præterquam in vrbe ista, illicitum erat: non est tamen mirandum, quin essent plura alia: sic enim tempore omniũ Regum Iuda quamuis aliqui eorum boni essent, sacrificabat populus in montibus, ibi enim erant altaria constituta, & Reges non auferebant ea, erat tñ valde laudabile illa auferre, sic patet infra tertio libro, cap. decimoquinto. cum de Rege Asa dicitur, quòd fuit valde bonus, & exclusit idola de terra: tamen postea dicitur: Excelsa autem non abstulit, id est, non destruxit altaria, quę erant in montibus, quasi dicat, quòd propter hoc nondum accesserat ad totalem perfectionem. De Rege autem Ezechia magnæ laudes ponũtur, quia destruxit altaria, quæ erant in montibus, vt patet infra 4. lib. cap. 18. scilicet. Ipse dissipauit excelsa, & contriuit statuas, & succidit lucos: Siquidem vsque ad illud tempus filii Israel adolebant ei incensum, ergo illo tempore peccatum erat inter Israelitas immolare in excelsis, & tamen erãt ibi altaria. Ita igitur tempore Samuelis non est admirandum, quòd essent aliqua altaria per vrbes; tamen æqualiter erat illicitum, sicut quando erat arca in Silo, & tamẽ posita fuit in templo Salomonis: nam si Israelitæ non habuissent aliquem locum, in quo offerrent sacrificia tempore, quo erat arca separata a Sanctuario, satis erat verisimile, quòd liceret eis in multis locis habere altaria, ne totaliter cessarent a sacrificijs: tamen tempore, quòd fuit inter eductionem de Silo, & positionem in templo Salomonis, habebant Israelitæ locum immolandi, sicut habuerant, quando erat arca in Silo, eo quod habebant Sanctuarium in vrbe Nobe inf. 21. c. ergo nihil magis tunc erat licitum fieri altaria per diuersas vrbes, quam postquam constructum est templum Salomonis: sed postea erat illicitum, vt probatum est, ergo etiam in tẽpore Samuelis, sed in hac vrbe, in qua nunc erãt Samuel, non erat illicitum, eo qȝ ipse construxerat ibi altare. De isto sacrificio populi dicunt aliqui, quod nõ erat sacrificium, in quo fuisset facta aliqua immolatio animalium Deo, sed solum fuit quoddam prandium solenne, in quo fuerunt multi inuitati, & occisa sunt animalia multa, & hoc quia expectabatur aduentus Saulis, sicut infra patet, & istud potest habere verisimilitudinem, quoniam aliquando victimæ vocantur ipsa conuiuia, vt patet Gene. 43. capit. scilicet. Introduc viros domum, & occide uictimas, & instrue cõuiuium, quoniam mecum commesturi sunt meridie.

Alii autem dicunt, quòd non solum erat conuiuium populi, sed etiam fuerunt multa animalia immolata in sacrificium Dei, sed erat ista oblatio de hostijs pacificis, de quib. maior pars cedebat offerentibus, scilicet, omnes carnes ipsarum hostiarum præter pectusculum, et armum dextrum, vt colligitur Leuitici capit. 3. et 7. et istud est verius, scilicet, qđ esset sacrificium Domini, et nõ solum esset conuiuium. De carnibus tamen, quę manebant pro offerentibus, fieret conuiuium, et poterant multi inuitari, nõn solum ipsi, qui offerebant, sed etiam quicunque alij, dum tamen essent mundi, quibus liceret esus rerum sacrarum, quod patet Deuteronomii capit. 12. et 16. vbi Deus iubet, quòd Israelitę in magnis festiuitatibus, cum offerrent sacrificia pacifica, vocarẽt ad comedendum secum de sacrificiis illis Leuitas, et pauperes, et aduenas, pupillos, et viduas, et filios suos, seruos, et ancillas: ergo sicut omnes isti comedebant de sacrificiis, cum tamen nihil obtulissent, ita poterant comedere omnes alii, quos scriptura non repellit propter immunditiam.

Excelsũ quid appellaretur.

Dicitur autem, quòd erat istud sacrificium in excelso, id est, in parte altiori ciuitatis; quod patet, quia, cum introierunt Saul, et puer eius in vrbem, inuenerunt Samuelem ex aduerso, qui iam festinabat ascendere in excelsum ciuitatis.

Hebræi autem dicunt, quòd hic intelligitur, qȝ sacrificiũ populi esset in altari: eo qȝ ponitur hic nomen conueniens altari, et celsitudini: sed melius est, quòd accipiatur pro excelso, quam pro altari. Quod patet, quia manifestum erat, qȝ sacrificium in altari fieri debebat, ideo nõ fecisset scriptura istam additionem tam inutilem, s. quòd sacrificium fieret in altari, si autem accipiatur pro excelso, est conueniens

F determinatio, quia dubium erat, in qua parte vrbis fieret sacrificium, & dictum est, quòd fiebat in excelso. Item patet, quia dicitur immediatè, ingredientes vrbem inuenietis eum, antequam ascendat excelsum ad vescendum: sed manifestum est, qȝ ipse non ascendebat ad altare ad vescendũ, quia nullus in altari sumebat cibum, ergo accipitur pro celsitudine vrbis.

Ingredientes vrbem statim inuenietis eum. Istud dicebãt puellæ ex opinione: sciebant enim, quòd esset ascensurus ad comedendum cum populo in excelsum, & nondũ ascenderat, iamque prandij hora aduenerat, ideo rationabiliter loquebantur, s. quòd Samuel immediate ascenderet, & Saul, & puer eius inuenirent eum, antequam ascenderet, & sic factum est, vt patet infra.

Antequam ascendat excelsum ad vescendum. Scilicet, in

G excelso factum est sacrificium, & ibi manducaturus est populus de sanctificatis, ideo Samuel ascendit illuc cum eis.

Neque enim comesturus est populus, donec ille veniat. Scilicet, totus populus obseruabat eum, quia erat vir propheta, & honorabilissimus in toto populo, & nullus ausus fuisset comedere antequam ille venisset, & benediceret hostiæ. Aliquis autem putabit ex hoc, qȝ Samuel tunc nouiter veniret ad vrbem, & populus fecerit sacrificium magnũ: non erat tamen comesturus, quousque veniret Samel, nã sciebant eum venturum, ideo præstolabantur ad prandiũ: sed dicendum est, quòd non, sed ipse Samel steterat ad sacrificium, & ipse principaliter fecerat illud, completo tamen eo, antequam esset hora prãdii, descendit Samuel ad partem inferiorem vrbis, & postea facta hora prandii regressurus erat in excelsum ad comedendum cum inuita-

H tis; apparet hoc, quia infra dixit Samuel ad cocum; da partem, quam dedi tibi, & præcepi, vt reponeres apud te, & dixit Samuel ad Saulem: Ecce quod remansit pone apud te, quia de industria seruatum est tibi; ergo Samuel fuerat in vrbe, antequam fierent sacrificia illa, cum ipse fecerit reseruari a principio partes quasdã apud cocum. Item Samuel inuitauerat omnes istos populares ad conuiuium de carnibus huius sacrificii: ergo non veniebat ipse nunc nouiter ad vrbem: patet hoc, quia dicitur infra, de industria seruatum est tibi, quando vocaui populum, scilicet, vocaui inuitatos ad prandium, ergo ipse fuerat ibi, & fecit omnia hæc.

Inter Iudaeos erat ritus benedicendi ante cibos.

Quia ipse benedicet hostiæ. Id est, propheta veniens ad cõuiuium benedicet: erat autem inter Iudæos ritus benedicẽdi ante cibos, potissimum, quando sumebant cibos de reb. sanctificatis: sic enim erat hic: nam partes hostiæ pacificæ

I populus comesturus erat, & hoc litera dicit, s. ipse benedicet hostiæ, id est, partibus, quæ cesserunt populo de hostia pacifica, quas nunc comesturus est. *Et deinceps comedent*. Quasi dicat, non comedent antequam veniat propheta ad benedicendum, sed postquam benedixerit, comedent. Nõ est autem intelligendum, qȝ in Israel nullus sederet ad prãdium, antequam veniret propheta ad benedicendum: qm̃ non erat in quolibet loco Israel propheta, qui benedicere posset. Etiam de locis illis, in quibus Prophetæ essent, non est verum, quòd Israelitæ non sederent ad prandium, antequam propheta benediceret. Nam in vrbe ista Ramatha plures alii prandebant, quam illi, qui inuitati erãt cum Samuele: quoniam isti erãt solum triginta viri, vt patet infra. Samuel tamen solum venit ad benedicendum hostias in domo illa, in qua erant inuitati. Hoc ergo non obserua-

K batur inter Israelitas, s. quòd nõ comederent, vsquequo Propheta benediceret: hoc tamen factum est, & puellę denuntiauerunt, qȝ fiebat propter duo. Primò, quia hic populus comesturus erat de partibus sacrificiorum; in sacrificiis autem debent obseruari plures cærimonię laudis diuinę, quam circa alios cibos, hic autem comedebant Israelitę de sacrificiis, quia dicitur, ipse benedicet hostię: ideo non erant comesturi, quousque veniret propheta, qui erat in eadem vrbe, & benediceret.

Quare non comederẽt a Samuele donec ipse benediceret.

Alia ratio, & potissima erat, quia Samel inuitauerat istos viros, qui comesturi erant in excelso: nullo modo ergo ipsi sederent ad prãdium ante Samuelis aduentum: hoc enim erat contra bonos mores, ideo populus, s. omnes illi inuitati expectaturi erant in excelso, quousq; ipse veniret. Qđ autem omnes illi inuitati fuissent a Samuele, apparet, quia dicitur hic; ipse benedicet hostię, & deinceps comedent,

qui

qui vocati sunt,& sic innuitur,quod nulli comesturi erāt, nisi vocati,sed vocati sunt inuitati,ergo oēs inuitati fuerāt a Samuele,quoniam nullus alius erat, qui inuitasset eos.

Item patet hoc,quia nullus est, qui iubeat de cibis sic, vel sic disponi apud ministros, nisi dominus ciborum,s. Faciens conuiuium; Et tamen ĩ. dicitur, quod dixit Samuel coco,da partem,quam dedi tibi, & præcepi, vt reponeres seorsum apud te. Ipse ergo erat, qui fecerat istud conuiuium, quoniā antequam coquerentur cibi, ipse de eis disposuerat,& postquā cocti sunt, ministrabat, cui volebat.

Item patet,quòd ipse inuitauerit omnes istos comedentes,quia dicitur: ex industria reseruatum est tibi, quando vocaui populum:ergo ipse Samuel vocauerat,id est,inuitauerat.

Item,cum Saul venit ad conuiuium,dicitur, quòd Samuel dedit ei,& puero suo locum in capite eorum,qui vocati fuerant,si tamen fuisset Samuel inuitatus, & non inuitans,etiamsi fuisset vir valde honorabilis,non determinasset ipse de locis, quia istud pertinet ad dominū conuiuii,sed ipse disposuit hic de locis dans Sauli, & puero suo locū priorem:ergo ipse est,qui inuitauerat ceteros. *Nunc ergo conscendite.* Scilicet,per cliuum ciuitatis,quia, anteq̄ venirent ad ciuitatem,erat cliuum, & per illud ascendebant,in quo puellas inuenerant euntes ad hauriendum aquam,necdum tamen conscenderant ciuitatem. *Quia hodie reperietis eum.* Id est,non poteritis declinare,quin reperiatis eum hodie. In Hebræo dicitur. *Sicut hodie reperietis eum.* Et idem signat,quamuis in modo loquendi Hebraico interdum addantur aliqua, quæ non pertinent ad significationem,& interdum multa decurtentur: quodlibet.n. idioma suas habet passiones, sicut apparet in nostro vulgari Hispanico,quanquam illi,qui lepidè, & perpolitè loqui volunt,quæque superflua abijciunt: Hebræi tamen dicūt, ꝙ est sensus,sicut hodie reperietis eū,id est, sicut est verū, ꝙ est ista dies hodierna,ita est verū,quòd inuenietis eum.

Et ascenderant in ciuitatem. Scilicet,quia nondum erāt in ea,sed in cliuo eius,in quo inuenerant puellas. *Cumque illi ambularent in medio vrbis.* i.intra vrbem: non enim accipitur hic medium per æquidistantiam,vel quasi, sed per interpositionē,s.ꝙ omne illud,qđ est inter terminos,dicatur esse in medio,siue ęquidistet,siue non:& sic est modus loquēdi in scriptura,quia dicitur aliquid esse in medio populi,vel in medio terrę,quando est intra populum,vel intra terram:& est sensus,quòd iam Saul,& pueri eius ambulabant in vrbe,& immediate Samuel apparuit eis.

Apparuit illis Samuel egrediens obuiam illis. Id est, cum ipsi ambulauissent aliquantulum in vrbe, viderūt Samuelem egredientem obuiam eis,qui ibat in locum inuitatorum. Potest autem hoc intelligi dupliciter.

Vno modo,quòd egrediebatur obuiam illis, s. quia Samuel spiritu prophetico cognouerat tempus aduentus eorum,& exiuit obuiam eis: huic consonat litera sequens, s. Dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis ante vnam diem,quam veniret Saul, dicens: hac ipsa hora, quæ nunc est,cras mittam ad te virū,&c. videns igitur Samuel horam iam esse, sciens promissa Dei esse vera exiuit obuiā **Cap. 4.** venienti certissimè credens,ꝙ veniret, & hoc videtur dicere Iosephus 6. Antiquitatum,s. porro Samuel in domo sedens tempus,quod ei promissum fuerat, expectabat, quo adimpleto descendens ibat ad mensas.

Aliter potest intelligi, quòd Samuel egressus est obuiā Sauli,& puero suo,non quidem sciens,ꝙ ipsi tunc venirēt nec egrediens ad recipiendum eos,quamuis sciret,ꝙ eadē die venturi essent, cū Deus hoc prædixisset. Et iste est verior sensus,quod patet;quia dicitur hic, egrediēs obuiam illis,vt ascenderet in excelsum,quasi dicat, quamuis inuenerit obuiam eis,non ibat ad recipiendum eos,sed vt ascenderet in excelsum ad conuiuium, accidit autem, ꝙ inuenerit illos. Item patet,quòd non egrederetur obuiam eis tāquam sciens eos venire,quia dicitur infra,quia cū aspexisset Samuel Saulem,Dñs ait ei:ecce vir,quem prædixeram tibi,ipse dominabitur populo meo; si tamē nunc Samuel fuisset egressus,sciens,ꝙ veniebat Saul, non oportebat,ꝙ Deus iterum appareret ei ad denuntiandum, quis esset Saul,& tamen apparuit: ergo videtur, ꝙ non egrederetur Samuel ad recipiendum Saul. *Vt ascenderet in excelsum.*

A Scilicet,volebat Samuel ascēdere in excelsum, vbi erat locus prandij: quia iam tempus prandendi aduenerat,& populus expectabat eum. *Dominus autem reuelauerat auriculam Samuelis.* Hic consequenter ostenditur,quomodo Samuel cognouerit Saul per diuinam reuelationem, non solum quantum ad personam,sed etiam quantum ad dignitatem, scilicet,quia Deus dixit,ꝙ ille futurus esset Rex, & quia die hac venturus erat Saul ad Samuelem, ne Samuel incautus esset nihil de hoc suspicans, Dominus apparuit ei per vnam diem,antequam veniret Saul; dicitur antē hic, quòd Dominus reuelauerat auriculam Samuelis,id est,discooperuerat,vel aperuerat. Est autem reuelare aurem alicuius,quando quis loquitur alteri quicquam ad aurem,& ita factum est de Samuele,quia Dominus apparuit ei,& reuelauit aduentum Saulis. Similis modus est in aliis lo- **B** cis: sic patet infra cap.20. Cum dixit Ionatas ad Dauid: Si autem perseuerauerit patris mei malitia aduersum te, reuelabo aurem tuam,id est,annuntiabo tibi.

Ante vnam diem quam veniret Saul. Id est,per vnam diē ante. Hic debet computari dies a momento in momentū, quia dicitur immediate; hac ipsa hora, quæ nunc est, cras mittam ad te virum: fecit autem hoc Deus per vnam diē ante, licet postea in aduētu Saulis iterum hoc reuelaturus esset, vt patet infra, ne esset incautus, & posset parare ea, quæ pertinebant ad honorabilem receptionem Saulis: dicebat enim,vt cum immediate in Regem assumendus esset, honoraretur nūc, cum recipiebatur: unde ob hoc dicitur, ꝙ fecit Samuel istud conuiuium magnum,s. vt susciperet honorabiter venientem Saulem, & poneret in capite inuitatorum, sic vult Iosephus 6. Antiquitatum, dicens: multos **C** enim eum ea die pascere dicebant, & cum his, qui vocati fuerant,eum primum discumbere; Samuel autem propterea multos tunc ad conuiuium vocauerat: nam dum præcedenti die deprecaretur Dominus,vt ei prędiceret,quem constitueret Regem,indicauerat ea hora altera die missurum se quendam iuuenem de tribu Beniamin &c. *Dicens hac ipsa,quæ nunc est, hora transmittam ad te virum de terra Beniamin.* Poterat enim per hoc cognoscere certissimè Samuel,quando venturus esset Saul, cū determinatio horæ ei prænuntiata fuisset: sic enim aliquando fit prænūtiatio in scriptura,vt apparet Genes.18.cap. cum prædixit Angelus Abrahę, ꝙ habiturus esset filium,dicens: Reuertens veniam ad te tēpore isto, vita comite,& habebit Sara vxor tua filium. Et iterum ibidem; iuxta condictum reuertar ad te hoc eodem tempore vita comite,& habebit filium Sara.

D *De terra Beniamin.* Significauit hic Deus Samueli stirpem Regis futuri, et hoc ad distinctam cognitionem eius, qui venturus erat cras,nam poterat esse, quòd eodem tpe, quo Deus prædixit, etiam aliquis alius veniret ad Samuelem, et tunc nesciret Samuel, quem eorum assumpturus esset in Regem: declarata autē stirpe hoc manifestius erat.

Et vnges eum ducem super populum meum Israel. Fuit.n. bis vnctus Saul, scilicet, primò in occulto a Samuele, de quo sequent.cap. et quia de hac vnctione nondum constabat alicui, nec quis de populo viderat eam, iterum vnctus est in Regem, de quo infra 10.cap. in fine. quanquam ibi solum agitur mentio de institutione,de vnctione autē nō: sed credendum est, quòd vnctus fuerit,cum apud Israelitas nullus constitueretur in Regem sine vnctione. Iterum autem renouatum est regnum in Galgala.infra 11.cap. sed **E** an ibi fuerit facta vnctio,non apparet.

An fuerit necessarium Samuelem vngere Saulem manifestè,cum ab eo fuerit vnctus occultè. *Quæst. X.*

QVÆRET aliquis, an, cum fuerit vnctus in Regem Saul a Samuele in abscondito, necesse esset, vt vngeretur iterum in manifestò coram toto populo,et si nō esset necessarium,an esset honestum,vel saltem non esset inhonestum vngi.

Respōdendum est,quòd vnctio in Regibus fiebat in Israel de oleo Sacro,quo vngebantur Pontifices;in Pontificibus autem postquam esset expleta consecratio eorū,nunq̄ iterum vngebantur,potissimum si ista vnctio esset, sicut collatio ordinis,quia ordo,qui semel confertur,indelebilis est,ideo qualitercunque mutetur persona ad maiorem,vel

minorem statum, nunquam iteratur ordo; si igitur vnctio Regum fuisset, sicut ordo, vel sacramentum quodcunque imprimens characterem, nunquam potuisset iterari, vnde cum semel Samuel vnxisset Saulem in Regem. dato quòd nullus de populo vidisset eum vngi, non iteraretur vnctio, etiamsi non constaret postea populo factam fuisse vnctionem: constat tamen, quòd vnctio regalis non imprimebat characterem, ideo erat iterabilis; nam Dauid ter vnctus est in Regem: Primò a Samuele in occulto in domo patris sui, infra 16. cap. Secundò a tota tribu Iuda, ut esset Rex super illam in Hebron. inf. 2. lib. cap. 2. Tertiò a toto Israel, vt regnaret super omnes trib. inf. 2. lib. cap. 5. Patet igitur, quod non fuisset inconueniens aliquod contra substantiam vnctionis, quòd vngeretur pluries Saul.

Dauid ter vnctus est in Regem.

Nunc autem manet dubium, an fuisset necessariũ, quòd ungeretur pluries. Et respondetur, ꝙ non, quia vnctio fiebat ad tribuendum ius regni: est enim unctio in Regem, sicut institutio in Regem, uel in Episcopum, & sicut per institutionem confertur canonicè titulus instituto, ita per unctionem conferebatur inter Iudæos ius regni. Saul tamen fuerat iam semel vnctus in Regem, & per hoc acceperat titulum regni, ideo non oportebat, quòd iterum ungeretur, potissimum cum unctio prima fuisset facta per Prophetam iussu Dei, nec poterat esse aliqua magis canonica institutio, ideo conferebat solidum titulum regni, nec erat necesse ulterius ungi, poterat tamen postea fieri unctio ad solennitatem, s. ut totus populus uideret ungi super se Regem, cũ ante non uidisset, nunc autem manet dubium, s. quòd quãuis non esset contra conditionem unctionis, quòd sæpe fieret, an repugnaret aliquid aliud in Saule, propter quod bis ungeretur. Ad hoc respondebitur, quòd non, quia sicut Dauid unicus Rex erat, & tamen ter unctus est, ita potuit Saul ter, uel pluries ungi.

Aliquis dicet, quòd non stat, quia cum unctio sit, sicut institutio, & institutio conferat titulum, & respectu eiusdem tituli nunquam sunt multæ institutiones, cum titulus conferat dominium, & quod meum est ex una causa, ex altera causa meum effici non potest, nisi desierit esse meum, ergo respectu eiusdem regni unica erat unctio, quia ad unicũ regnum unicus titulus est. In Dauid autem fuit secus, quoniam ipse institutus est in duobus regnis. Primo. s. in regno Iuda, & tunc unxit eum tribus Iuda super Hebron, postea autem unctus est in Regem super totum Israel: eod. lib. ca. 5. Et quia erant duo regna, erant duo tituli, ad duos autem titulos sunt duæ institutiones, sicut si quis transeat de uno Episcopatu ad alterum, fit duplex institutio, quoniam ibi sunt duo tituli, ad unum tamen Episcopatum unica instõ est, nisi forte prima nõ fuerit efficax: Dauid autem quia ad duo regna assumptus est, debebat bis ungi, Saul uero in unico regno institutus est, ergo non debuit pluries ungi.

Sed dicendum est, quòd hoc non stat, quia in Dauid aliqua unctio facta est, quæ non conferebat titulum, quia ipse fuit rex super duo regna, & tamen fuit ter unctus, ergo aliqua istarum unctionum nihil contulit ad titulum, sed ad solennitatem.

Responsio quorundam.

Aliquis forte dicet, quòd fuerunt factę tres unctiones, quia una earum non fuit efficax, sicut si aliquis instituatur in Episcopum, uel canonicum, et ex parte personę institutę ualet institutio, eo quod idonea est ad hoc, qđ instituatur, tamen ex parte modi instituendi non tenet, quia erratũ est in forma, uel omissa est aliqua cærimonia iuris, fiet alia institutio, quia prima non potuit conferre titulum, sic forte diceretur, quòd aliqua de unctionibus Dauid non fuit efficax, ideo repetita est; ita ut ad duos titulos fierẽt tres unctiones, & institutiones.

Impugnatio.

Sed dicendum, quòd non stat, quia quando est huiusmodi, prima institutio non tenet, secunda autem est efficax, sed hic non potest dici sic, quia tunc daremus, quòd unctio prima Dauid facta per Samuelem in Bethlehem nõ tenuerit, quod est falsum: ista enim magis tenuit, quã quælibet duarum sequentium, & uerius cõtulit titulum: nam ista sunt facta iussu Dei, & per prophetam infra cap. 16. Aliæ autem duæ fuerunt factæ solum hominum uoluntate, & non legitur, quod Deus iusserit fieri aliquam earum inf. 2. li. ca. 2. et 5. fuit igitur prima unctio Dauid efficax, uñ oportuit, ꝙ aliqua de duabus sequentibus non conferret titulum, sed es-

F set ad solennitatem. Nec solum una istarum non conferebat, sed etiam nulla duarum contulit quicq;, quoniã quod meum est ex vna causa, nisi desinat esse meum, non potest iterum fieri meum, extra de fide instrum. ca. inter dilectos. sed titulus totius regni Israel pertinuit ad Dauid per vnctionem, qua vnxit eum Samuel: nam vnctus est Dauid in Regem, quia reprobatus est Saul, & totaliter a regno eiectus, vt patet infra c. 15. s. Scidit dominus regnum Israel a te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te, ergo per istam vnctionem consecutus est Dauid titulum regni super totũ Israel, vnde superfluum erat, quòd postea totus Israel vngeret eum in Regem, infra 2. libr. cap. 5. quantum ad substantiam, sed solum erat quantum ad solennitatem. Etiam superfluum erat, quòd vngeretur in Regem super tribũ Iuda, quia ista non erant regna distincta, sicut duo Episcopa-

G tus, qui ideo habent duos titulos, & exigunt duas institutiones, sed erat, sicut pars ad totum, ideo cum aliquis institueretur Rex super totum Israel, instituebatur etiam super tribum Iuda, ideo non erant tituli distincti, nec requirebãtur diuersæ institutiones, & vnctiones; & sic sola vnctio Dauid facta per Samuelem fuit necessaria: duæ autem reliquę fuerunt ex superabundanti ad solennitatem, ita igitur Saul potuit ter vngi in Regem. Primo a Samuele occulte in Ramatha: secundo coram toto populo in Masphat: Tertio in renouatione regni in Galgala, de his sequenti cap. & infr. 11. & ita credẽdum est, quòd saltem bis vnctus fuerit, s. in Ramatha, & in Masphat.

Saul potuit vngi ter in regem.

Sciendum est, quòd hic dicitur; vnges eum in ducem, id est, in Regem: nam nullus dux populi ungebatur: fuerunt enim multi duces ante Reges Israel, sicut patet de Iosue,

H qui non fuit iudex, nec Rex, sed princeps. Post eum fuerũt quoque multi iudices vsque ad Samuelem, de nullo tamẽ eorum dicitur, quòd vnctus fuerit: cuius ratio est, quia vnctio Regum, quæ fiebat in capite ex oleo sacro, fiebat propter maximam dignitatem, quod patet in vnctione sacerdotum, nam tam sacerdotes minores, quam magnus vngebantur. Et differebat potissimum unctio Pontificis ab vnctione minorũ sacerdotũ, quia super caput Summi Sacerdotis fundebatur oleum vnctionis, in minorib. autem sacerdotibus nihil fundebatur in capite, vt colligitur Exodi 29. & Leuit. cap. 8. & ibi declaratum est, sicut ergo erat in genere sacerdotum, quòd excellẽtissimus eorum erat Pontifex, ita in latitudine principum regalis principatus est excellentior, sed inter sacerdotes solus Pontifex vngebatur, ergo in-

I ter principes solus Rex vngendus erat, iudices autem nunquam uncti sunt, quia licet dominarentur super totum Israel, tamen potestas eorum parua erat, quia tributa nulla exigebant, nec poterant imponere aliqua seruitia. Iura aũt regis erant valde magna, vt patet supra c. 8. quamuis omnia, quæ ibi ponuntur, non sint iura Regis, vt ibidem declaratum est.

Quare Reges antiquitus inter Iudaos vngerentur, alii tamẽ iudices principes, & duces nõ vngeren. Vnctio põtificis ab vnctione minorũ sacerdotum quõ differens.

Alia autem causa erat, quare vngerentur Reges, s. vt significaretur, ꝙ instituebantur principes per Deum, sicut dicitur Prouer. c. 8. Per me Reges regnant. Et quia sicut Pontifices, qui sumebantur ad specialem Dei cultum, vngebãtur oleo sancto, quòd Deus iusserat confici, quo nullus hominum poterat vti, vt patet Exodi cap. 31. ita volebat, quòd vngerentur Reges eodem oleo, vt sic significaretur, quod per voluntatem eius regnabant. Apparet autem hoc in Re-

K gib. Gentilium: nam cum Deus volebat aliquem Regem accipere ad aliquid exequendum de Gentilib. faciebat eum vngi in Regem, vt sic ipse sciret, ꝙ Deus elegisset eum in Regem. Sic patet de Elia, qui unxit in Regem Azael super Syriam, ut patet infra 3. lib. cap. 19. & hoc, quia Deus elegerat eum ad puniendum quædam peccata Israelitarum. Sic etiam quando Deus uolebat accipere in Regem aliquem, qui non pertineret ad genus regale, faciebat eum ungi in Regem, & sic intelligebat se a Deo sumptum in Regem, sic patet de Elisæo, qui iussit unũ de filiis Prophetarum, ut iret ad ungendum Iheu in regem super Israel, & non erat ille de genere regio ad hoc, ut destrueret domũ Achab Regis, ut patet inf. 4. lib. c. 9. Prophetę quoq; interdum ungebãtur, ut essent prophetę, sicut patet inf. 3. lib. c. 9. ubi cum dixisset Deus ad Eliam, ꝙ ungeret in regem Syrię Azael, iussit quoque, quòd ungeret in Prophetam post se Elisæum. Per hoc autem existimabant se isti pertinere ad Deum, & qđ Deus elegisset,

Prophetæ & ali quando vngebãtur.

elegisset eos; postea tamen cum sumptum fuisset in consuetudinem, quod omnes Reges vngerentur, aliqui vngebantur, quos Deus regnare nolebat, sicut patet de Regibus Israel, qui vngebantur, sicut Reges Iuda, & tamen de ipsis dicit Deus, q nolebat, vt regnarēt, vt patet Oseæ c. 8. s. Proiecit Israel bonum, inimicus persequitur eum, ipsi regnauerunt, & non ex me, principes steterunt, & non cognoui.

Super populum meum Israel. Scilicet, super totum populum: non enim fuit Saul vnctus in Regem specialiter super aliquam tribum, sicut Dauid in principio regni sui vnctus fuit solum super Iuda, & postea in diuisione regni vngebātur Reges solum super determinatas tribus, s. Reges Iuda super tribum Iuda, & Beniamin, & Reges Israel super decem tribus: Saul autem fuit Rex omnium 12. tribuum, & sic fuerunt tres Reges super totum Israel simul, scilicet, ipse, & Dauid, & Salomon, postea autem fuit facta diuisio regni in regnum Iuda, & Israel.

Et saluabit populum meum de manu Philisthinorum. Reges enim sunt principes populi, qui ponuntur ad conseruādum bonum statum politiæ, ideo principaliter hi debent attendere maximum bonum politiæ, est autem maximum bonum, quod opponitur maximo malo, sed nullum maius malum potest accidere homini, quam q efficiatur seruus, ideo maximum bonum est libertas, quæ opponitur seruituti, ista autem est, in quantum aliquis defenditur ab hostibus, quia hostes subijciunt homines in seruitutē, ideo principaliter debent attendere Reges, vt defendant subditos suos ab hostibus, & quia tempore Saulis nulli alij videbantur esse specialiter hostes Iudæorū, nisi Philisthini, expressum est, q iste liberaret de manu Philistinorum. Intelligendum tamen est, quòd Saul constituebatur Rex non solū, vt liberaret Israelitas de manu Philisthinorum, sed etiam ab omnibus alijs hostibus Iudæorum. Erant autem alij hostes Iudæorum, s. Ammonitæ: nam immediate, vt assumptus est Saul in Regē, Rex Ammonitarum veniens Iabes Galaad voluit accipere in seruitutē viros vrbis illius eruēdo oculos dextros eorum, qui miserunt ad Saul, & ipse cōgregato Israele deleuit exercitū Ammonitarum, infra cap. 11. & sic liberauit Israel de manu Ammonitarum, immo in tantum erant Ammonitæ hostes Iudæorum, quòd propter eos incepit esse Rex in Israel: nam Israelitæ nunquam petiuissent Regem, nisi propter Regem Ammon, quia ille infestabat eos infra 12. cap. scilicet. Videntes autem, quòd Naas Rex filiorum Ammon venisset aduersum vos, dixistis mihi, nequaquam, sed Rex imperabit nobis; non tamē expressit scriptura de aliquibus hostibus, nisi de Philisthinis eo, quòd Ammonitæ pauco tempore persecuti sunt Israelitas, immediate enim post institutionem Saulis in Regem, facto vno bello, cessauerunt, Philisthini tamen non cessauerunt, sed dicitur infra 14. cap. quòd erat bellum potens aduersus Philisthinos, & sic liberabat Saul Israelitas de manu Philisthiim, quia semper pugnabat contra eos.

Qui. & quos essent hostes Iudæorum.

Quomodo dixerit Deus, quod Saul esset liberaturus Israel de manu Philisthinorum, cum tamen toto tempore suo non fuerit liberatus: Et an Israelitæ soluerint semper tributum Philisthinis vsque ad regnum Dauid. *Quest. XI.*

QVÆRET aliquis, quomodo dixerit Deus, q Saul liberaturus esset Israel de manu Philisthinorū, quia toto tempore suo nō fuit liberatus, sed erat bellum graue, vt patet infra 14. cap. Nec solum hoc, sed etiam tempore Saulis erat seruitus imposita super Israelitas a Philisthinis: nam fecerant Philisthini, quòd nullus esset faber in Israel ponentes hoc ex lege, & cogebant Israelitas descendere in terram suam ad parandum omnia instrumenta agriculturæ, vt patet infra 13. cap.

Respondebit aliquis, quòd Saul abstulit istam coactionem: nam pugnauit contra Philisthinos occidens multos eorum, vt patet infra cap. 14. & tunc Israelitæ potuerunt habere fabros in terra sua.

Sed dicendum est, quòd dato, quòd Saul abstulerit istā seruitutem, non penitus liberauit Israelitas de manu Philisthinorum: nam adhuc manebant Israelitæ subiecti sub tributo omnibus diebus Saulis, Dauid autem, postquam constitutus est in Regem, pugnauit contra Philisthinos, & liberauit Israel a tributis versa vice subiiciens tributis Philisthinos, vt patet infra 2. lib. cap. 8. Post hæc percussit Dauid Philisthęos, & humiliauit eos, & tulit fręnum tributi de manu Philisthiim.

Respondendum est, quòd liberari aliquem de manu alterius est eripi a grauamine, quod ille infert, & sicut grauamina multa esse possunt, ita potest aliquis multipliciter erui; nam potest quis erui a toto grauamine, vel a parte grauaminis, & vtroque modo dicetur, quòd eripitur quis de manu alterius, sed Saul eripuit Israelitas aliqualiter a grauamine, quod infligebatur eis per Philisthinos, ideo dicitur eripuisse de manu Philisthinorum.

Pro quo sciendum, quòd Philisthini imponebant Israelitis tributa, & quando nemo erat, qui posset defendere Israelitas, imponebant tributa grauia, quanta ipsi vellent: cū vero haberent Israelitæ defensorem, cogebantur Philisthini leuiora onera imponere eis, sic autem fuit ante tempus Saulis: nam Philisthini grauiter premebant Israelitas tributis, & omni seruitute: nam sicut seruis non permittitur arma in recta politia, iuxta Aristot. 2. Polit. cap. 2. ita & Philisthini non permittebant Israelitas habere arma, & statuerant, ne aliquis faber esset inter illos, ne possent habere aliquod genus armorum, in tantum, q quando aduenit dies belli, non est inuētus ensis, aut lancea in toto Israel, nisi in manu Saulis, & filii sui Ionathę, infra cap. 13. ab hac autē seruitute an liberauerit Saul Israelitas, non constat: satis. n. dici posset, quòd liberauit, quia ipse tunc fecit bellum graue contra Philisthinos, & percussit stationem eorum, quæ erat in terra Israel infra cap. 14. & postea semper pugnabat contra illos, ideo verisimile est, quòd aliquid ablatum fuisset de seruitute Philisthinorum: quantum ad tributa etiam eodem modo credendum est, s. q quāuis non fuerint penitus ablata, tamen ex aliqua parte minorata sunt. Erat autem modus iste, quòd Philisthini, qui potentiores erant regulariter Israelitis, dicerent eis; nisi tantum pro tributo annuatim nobis dederitis, faciemus vobis graue bellum. Cum vero Israelitę habebāt ducem, qui posset eos aliqualiter defendere, licet graue esset eis pugnare, tamē ne imponerentur magna onera, pugnabant, vel saltem offerebant se ad pugnam, tunc Philisthini videntes sic dispositos Israelitas cessabant a petitione magnorum tributorum, vel etiā ipsi non petebant magna tributa, ita vt inducerent Israelitas ad se defendendum. Cum vero Philisthini imponebāt parua tributa Hebræis, licet ipsi haberēt defensorem, quia tamē graue erat eis pugnare, & Philisthini erant regulariter potentiores, eligebant potius sustinere aliqua tributa non magna q̄ pugnare contra Philisthinos, & hoc modo quamuis Israelitæ haberent Reges valde potentes, tamen sustinebant aliqua tributa, nisi cum Reges eorum venissent ad valde magnam potestatem, sicut fuit tempore Dauid, qui totaliter subiecit Philisthinos auferens fręnum tributi de manu eorum infra 2. lib. cap. 8. & quia toto tempore vitę Saulis fuit bellum potens contra Philisthinos, vt patet infra cap. 14. & Saul prosperabatur in bellis, vt patet in duobus bellis, quę scripta sunt, scilicet, infra 14. & 17. cap. necesse est, vt maximam partem seruitutis abstulerit a terra Israel, & sic quanq̄ non totalem seruitutem abstulit, quia tamen partem quandam abstulit, dicebatur liberasse Israelitas de manu Philistinorum; simile enim dicitur supra ca. 7. de Samuele, s. liberauitque Israel de manu Philisthinorum, & erat pax inter Israel, & Amorrhęum.

Aliter forte dici posset, quòd Saul totaliter liberauit Israelitas de manu Philisthinorū, s. ab omni seruitute, & tributis, quia cū essent continua bella inter Israelitas, & Philisthinos, infra 14. cap. nihil soluerent Israelitę Philisthinis.

Sed tunc arguetur, quomodo post mortem Saulis manebant tributa in Israel, quia Dauid abstulit fręnum tributi de manu Philisthinorum? infra 2. lib. cap. 8.

Responderi potest, quòd postquam Saul cępit pugnare contra Philisthinos, & pręualuit contra illos, non fuerunt Israelitę subiecti tributis, sed tota vita Saulis fuerūt liberi. In vltimo bello tñ, quod habuerunt Philisthini contra Israel tempore Saulis mortuus est Saul, & tunc manentes Israelitę sine adiutore, subiecti sunt Philisthinis, et soluerunt eis tributa. Nec solum hoc, sed etiam Israelitę audita morte Saulis recesserunt de ciuitatibus, quę erant apud

terram Philisthinorum, & Philisthini venientes habitaue runt in eis. Post hoc autem Isboseth filius Saulis accepit re gnũ, & tenuit illud vsq; ad mortem suã, q̀ fuit quasi per 7. annos, & dimidiũ, quibus regnauit Dauid in Hebron ĩ. 2. lib. c. 5. Et quia ipse erat vir piger, & paruę potestatis, nõ potuit resistere Philisthinis, potissimum cum in terra sua haberet bella ciuilia, s. quia pugnabat contra Dauid Regẽ Iuda, Israelitę sustinuerũt tributa imposita a Philisthinis, & sic Dauid potuit auferre frenum tributi de manu Phili sthinorum, quamuis nõ fuissent tributa tẽpore Saulis. Ista positio satis videtur rationabilis, sed verior est prima, s. q̀ tempore Saulis fuerint tributa quanquã parua: sic enim patet de Samuele, nã supra cap. 7. dicitur, quòd ipse libera uit Israelitas de manu Philisthinorum, & quòd eo uiuen te nõ ausi sunt Philisthini redire in terram Israel, sed sem per fuit pax, constat tamen, quòd viuente Samuele man serunt tributa, & seruitutes inter Israelitas: nam Saul suc cessit immediate principatui Samuelis; sed in principio re gni Saulis, antequam faceret aliquod bellum cum Phili sthinis, dicitur, quòd erat positum mandatum, ne Israelitę haberent inter se aliquos fabros ferrarios, & hoc obserua bant, quia ad parandum omnia instrumenta agriculturę descendebant Israelitę in terram Philisthinorum inf. cap. 13. ergo viuẽte Samuele, s. dum ipse fuit in principatu suo manebant aliquę seruitutes in Israel positę a Philisthinis: nisi forte dicas, quòd istę non erant tempore Samuelis, sed instituto Saule in Regem impositę sunt, hoc tamen nõ stat, quia tunc Saul pugnasset cõtra Philisthinos, si voluis sent facere aliquam innouationem imponentes iugum, cum ante hoc nullum esset, potissimum cum infra cap. 14. Ionathas filius Saulis inierit bellum contra Philisthinos ipsis nihil facientibus, ergo tempore Samuelis manebat ista seruitus.

Item patet hoc, quoniam aliæ seruitutes præter has ma nebant tempore Samuelis: nam cum fuit Saul vnctus in Regem occulte a Samuele, manebant in terra Israel Phi listhini aliqui obseruantes terram, s. vel quantum ad im positionem, & exactionem tributorum, vel quantum ad hoc, ne Israelitæ possent facere aliquid contra statũ Phili sthinorum ad excludendam subiectionem, q̃ habebant su per eos, de hoc sequenti c. s. Post hæc venies in collẽ Dñi, vbi est statio Philisthinorũm. Apparet igitur rationabilius dictum, q̀ Saul liberauerit Israel de manu Philisthinorũ, sed non quantum ad omnia, sic quoque Samuel, solus au tem Dauid liberauit Israel ab omni seruitute.

Quia respexi populum meum. Scilicet, oculo pietatis e xaudiendo preces eorum: Deus enim nihil respicere põt, quia nec oculos, nec potentiam visiuam habet, tamen se cundum figuram dicitur respicere, quia sicut nos aliquem respicimus, quando nos ad eum pie conuertimur, ita & Deus quando preces nostras exaudit, dicitur ad nos con uerti, cum vero non exaudierit, auersus est a nobis.

Venit autem clamor eorum coram me. Id est, Israelitæ clamabant quotidie ad dominum, & Deus exaudiuit eos, erat autem clamor eorum de afflictione illata per Phili sthinos: nam Philisthini premebant eos nimis, Deus autẽ voluit dare Regem, qui eriperet illos. Clamabant etiam pro afflictione, quam infligebat Rex Ammonitarum; ipse enim fuit causa immediata, vt Israelitæ peterent Regem: nam licet Philisthini maiori tempore premerent Israeli tas, quam Ammonitę, tamen Ammonitę grauius illos af fligere volebant; Philisthini namque contenti erant, quòd Israelitę soluerent eis tributa, & nolebãt pręter hoc eos af fligere corporaliter. Rex vero Ammonitarũ volebat infa miã ęternã Israelitis irrogare: nã cũ pugnaret contra Iabes Galaad, dixerunt viri Iabes; Habeto nos fęderatos, & ser uiemus tibi: respondit Naas Ammonites; In hoc feriã vo biscũ fędus, vt eruã oĩum vestrũ oculos dextros, ponamq; vos opprobriũ vniuerso Israel. Ante hoc aũt venerat simi liter Naas Ammonites cõtra Israelitas, & cũ graues cõdi tiones eis imponeret, venerũt ad Samuelẽ, vt daret eis Re gẽ, sic patet inf. 12. cap. s. Videntes autem, q̀ Naas Rex fi liorum Ammõ venisset aduersus vos, dixistis mihi, nequa quã; sed Rex imperabit nobis. Clamauerũt ẽt Israelitę ad Dominum, quia grauabantur nimis in iudiciis a filijs Sa muelis: nã illi declinauerant post auaritiã, acceperantque

F munera, & peruerterant iudicium, pręcedenti capit. Deus autem audiuit clamores istos, quia iusti erant: nam licet multi essent mali inter Israelitas, tamen multi eorum bo ni erant, & Deus exaudiuit preces eorum.

Quo Deus exaudiuerit clamorẽ Iudæorũ petentiũ Regẽ, cũ peccarẽt in hoc.

Sed tunc arguet aliquis, quòd Israelitę non peccaue rint petendo Regem, quia si peccauissent, esset malum pe tere Regem, & tunc Deus non exaudiuisset, & tamen di cit, quòd exaudiuit illos: ergo non erat malum.

Respondendum est, quòd peccauerunt Israelitę peten do Regem: nam increpat eos ex hoc Samuel sequenti ca pit. & infra 12. Posset tamẽ dici, quòd Deus exaudiuit eos, quia interdum Deus multa concedit iratus, quę non con cedit placatus, sic patet Numeri 11. cap. vbi Israelitę pete bant carnes, & plorabant, Deus autem respondit populo, dicẽs: sanctificamini cras comedetis carnes; & ibi dicitur,

Multa concedit Deus potens iratus, quæ non concedens placatus.

G quòd Deus daret eis carnes, vsquequo exiret per nares ip sorum, & verteretur in nauseam: & sic Israelitę peccaue runt petendo, tamen Deus exaudiuit, vnde immediate, cũ comedissent, puniuit illos, vt patet ibidem, cum dicitur; adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat hu iuscemodi cibus, & ecce furor domini concitatus in popu lũ percussit eum plaga magna nimis, hic tamen non est sic dicendum, quoniam non videtur Deus iratus, sed placa tus, vt patet ex verbis suis, cum dicit, respexi populum meum, venit autem clamor eorum coram me, sed Nume ri capitulo 11. vbi Deus iratus concessit petitionem Israe litarum, respondit per verba dura dicens, populo quoque dices, sãctificamini, cras comedetis carnes, & increpat eos dicens, ego audiui vos dicere: Quis dabit nobis escas car nium? Ideo dicendum est aliter, s. q̀ iste clamor Israelita

H rum, quẽ Deus audiuit, nõ erat cũ peccato, vulgares enim, & minores in populo, qui clamabant ad Dñm, non clama bant, vt daret eis Regẽ, sed vt erueret eos a grauaminibus supra dictis: Deus autem voluit eis prouidere dando Re gem: peccauerunt tamen maiores populi, & seniores, qui congregati venerunt ad Samuelem petentes Regem, pręced. cap. & hoc increpat Samuel sequen. cap. & infra 12.

Cumque aspexisset Samuel Saulem. Istud fuit, quando egrediebatur de domo ascendens in excelsum, nam dici tur supra, quòd egressus est Samuel obuiam illis, scilicet, Sauli, & puero suo, & tunc respexit Samuel Saulem.

Demonstrans Deus Saulem Samueli, & fuit conueniens propter duo.

Dominus ait ei, ecce vir, quem prædixeram tibi. Deus lo cutus fuit hic Samueli demonstrans, quod ille erat Saul, qui occurrebat ei, quia licet pręcedenti die dixisset dñs Sa mueli, hac ipsa, quę nunc est, hora cras mittam ad te virũ:

I tamen Samuel non aduertebat, an ille esset, qui occurre bat ei, quia poterant ei post paululũ in ipsa hora occurre re alii viri, & nesciret Samuel, quis esset, quem Dñs mitte bat ad eum, & quod maius est, Saul, & puer suus simul ve niebant, & ambo erant viri, nesciret ergo Samuel, quem il lorum Deus mitteret: ideo locutus fuit Deus tunc Samue li declarans, quis esset, quem mittebat ad eum.

Aliquis dicet, quòd non erat necessaria ista locutio, quia Deus dixerat supra, quòd mitteret ad eum virum in illa hora, & ille esset de tribu Beniamin, ergo per hoc poterat cognosci sine hac locutione: dicendum est, quòd non suffi ciebat etiam hoc propter duo. Primò, quòd Samuel tunc nõ attendebat, an aliquis illorum esset, quem Deus ad eũ

K mitteret, ideo non curaret petere, de qua tribu essent, & sic recessissent iuuenes ab eo. Secundo, quia dato, q̀ quæsi uisset, de qua stirpe essent, reperiisset vtrũque esse de tribu Beniamin, ideo nesciret distinguere, quem illorum Deus mitteret, necessaria fuit igitur ista locutio.

Qualiter Deus locutus sit Samueli, quando ostendit Saulem esse futurum Regem. *Quæst. XII.*

QVAERET aliquis, quomodo Deus locutus fue rit hic Samueli. Respondendum est, q̀ poterat qua drupliciter loqui, accipiendo large loqui, prout est aliquid alteri quocunque modo significare.

Deus poterat loqui prophetis quatuor modis.

Primus modus est, quod appareret aliquis Angelus in forma assumpta de aere, tanq̃ vir, & loqueretur: sic enim Angelus Domini apparuit Iosue euaginato gladio in agro Iericho. Iosue c. 6. sic ẽt Angelus Domini apparuit matri, & patri Samsonis in figura viri, vnde mater dixit; vir Dei

veuit

venit ad me habens vultum Angelicum, & ibi dicitur, ꝙ erat Angelus. Iudic. cap. 13. Secundus modus est, vt Angelus Dei non assumpto aliquo corpore apparente in figura viri, sed in aliquo leui instrumento in aere non apparente ad determinatam figuram formaret vocem illam ad Samuelem; sic patet, quãdo locutus est Angelus Domini de columna nubis ad Mariam, & Aaron ad ostium tabernaculi: Num. cap. 12. nam ibi non apparuit aliqua figura, nisi ipsa figura, quæ ante exstabat, sic etiam in datione legis auditæ sunt magnæ voces Angelorum super montem Sinai, ad dandum præcepta, & tamen non apparuit ibi aliqua figura corporea, sic patet Deuter. cap. 4. s. Locutus est Dominus ad vos de medio ignis, vocem verborum eius audistis, & formam penitus non vidistis.

Tertius modus est, vt Deus per somnium moueat phantasiam alicuius Prophetæ, & tunc facit eum videre aliqua, quæ ante nesciebat, & tunc vere Propheta dormit, Deus tamen ita fortiter imprimebat imagines illas phantasiæ Prophetæ, quod ipse recordaretur visorum, & sciret certissime esse a Deo somnium illud, & illa vocatur diuina locutio. Sic patet Numer. cap. 12. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. Quartus modus est per immutationem intellectus, scilicet, quòd Deus eleuet intellectum alicuius ad intelligendum aliqua, quæ ante non intelligebat, & hoc sine aliqua mutatione corporis, & sine aliqua voce formata, & sine figura apparente, sic patet de Eliseo, quem cum interrogassent Rex Iuda, & Rex Israel, ait; adducite mihi psaltem, cumque caneret psaltes, facta est super eum manus Domini, & ait: Hæc dicit Dominus, facite in alueo torrentis, &c. ibi enim nõ potuit esse aliqua figura apparens, quia vidissent eam, qui circũstabant, nec fuit aliqua vox loquẽs, quia audiuissent illam, nec fuit immutatio phantasiæ per somnium, quia non dormiuit ibi coram Regibus, maxime cum iuberet, quod caneret psaltes, sed fuit sola immutatio intellectus, quia dicitur; facta est super eum manus Domini, infra 4. lib. cap. 3. Ista autẽ immutatio intellectus potest esse dupliciter. Aliquando enim fit cum priuatione omnium sensationum, & actuum vitalium, & tunc vocatur exstasis, quæ fit in magnis reuelabilibus, vt cum Prophetæ reuelatur diuina essentia. Aliquando autem fit sine aliqua priuatione sensationis, sicut cum nos aliquid intelligimus in vigilia, non priuamur aliqua sensatione. Nõ sunt autem alij modi, quibus Deus loqui possit Prophetę.

Immutatio intellectus, dupliciter potest esse.

Nunc autem considerandum est, in quo modo istorũ fuerit facta ista locutio: dicendum, quòd non potuit fieri in tertio, quoniã ille est, quando Propheta est vere dormiens, & Deus immutat phantasiam illius: Samuel autem non dormiebat hic, sed egrediebatur obuiam Sauli, & respiciebat eum; non potest etiam vna pars quarti modi, s. quando immutatur intellectus per extasim, quia exstatici priuantur omnibus sensationibus, & actibus vitalibus, & corruunt in terram, velut mortui, cum non sustententur aliqua virtute animi, & vix quis de eis scire potest, an mortui sint, vel viuentes, nam nec ipsi de seipsis hoc sciunt, & etiam postquã cessauerit exstasis, nesciunt, an illo tempore, quo fuerunt in exstasi, essent mortui, vel viuentes; sic patet de Beato Paulo, qui cum in extasi vidit diuinam essentiã, dixit de seipso, scio hominẽ in Christo, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, raptum vsque ad tertium cęlum; & scio huiusmodi hominẽ, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit; quoniam raptus est in paradisum, 2. ad Corinth. capit. 12. non fuit autem hoc in Samuele, quia tunc ipse corruisset in terram, velut exanimatus, et putaret Saul, quod esset arreptitius, non tamen fuit in eo facta aliqua mutatio, sed accessit ad eum immediate Saul, & locutus est: ergo non fuit in exstasi.

Item reuelatio in exstasi nunquam fit, nisi quando sunt aliqua magna reuelabilia, sicut ostensio diuinæ essentiæ, q̃ non potest capere aliqua anima, nisi totaliter in eam intendat, & tunc cum nullo modo anima influat in corpus, fit exstasis, sed hic non erat aliquid magnum reuelandum, cũ solum Deus dixerit, iste est vir, quẽ dixeram tibi; ergo non debuit fieri exstasis. Item non potuit hoc esse in secundo modo, s. ꝙ appareret aliqua vox de aere, sine corpore formante, quia tunc, cũ Saul, & puer eius essent iuxta Samuelem, audiuissent vocem illam, & sic nihil magis esset pro illa vice Propheta Samuel, quam Saul, & puer eius. Item non stat hoc, quia si istam vocem audiuisset Saul, obstupesceret sciens de se esse dictum, & tunc præ stupore, vel verecundia nihil loqueretur ad Samuelem, sed expectaret, quod Samuel aggrederetur eum verbis.

Item non stat, quia si audiuisset Saul ista verba, non respondisset ad Samuelem, sicut respondit infra, s. & cuius erunt optima quæq; Israel, nonne tibi, & omni domui patris tui? respondit Saul; nunquid non filius Iemini ego sum de minima tribu Israel? quare ergo locutus es mihi sermonem istum? Et sic Saul, cum intelligeret ista verba pertinere ad regnum, miratus est, putans se alludi, quia ad maiores tribus regnum pertineret, si tamen audiuisset vocem dicentem: ecce vir, quem prædixeram tibi, sciret illã vocem esse a Deo, & tunc non miraretur, etiamsi maiora ei nuntiaret Samuel, nec respondisset sic verbis illius.

Aliquis respondebit aliter, ꝙ quamuis fuisset facta vox ad Samuelem non audisset eam Saul, qui erat apud eum, quia cũ illa vox fieret a Deo, esset manifesta, cui Deus vellet, & aliis esset incognita. Sed dicendum, quòd non videtur, quia Deus in monte Sinai locutus est solum ad Moysen semel, & tamen audiebat populus: Exodi cap. 19. scilicet, iam nunc veniam ad te.

Item, quando Moyses, & Elias loquebantur cum Christo in trãsfiguratione, illi tres Discipuli, qui aderant, audiebant vocem: etiam audierunt vocem Dei factam ad Christum, s. Hic est filius meus dilectus: Matth. 17. cap.

Item, cum Christus suscitauit Lazarum, facta est ad eum quædam vox a Deo, & turba, quæ astabat, audiuit vocem, vnde quidam dixerunt tonitruum factum esse; alij autem dicebant, Angelus locutus est ei. Ioan. 12. cap. ita igitur hic fieret, s. quod dato, ꝙ locutus fuisset Deus ad solum Samuelem, tamen audirent ista verba Saul, & puer suus. Respondendum est, ꝙ cum vox a Deo fit ad aliquem, si alij pręsentes sunt, audire poterunt eam, ẽtsi ad eos non fiat, dum tamen Deus specialiter non velit occultare ab eis vocem illam, quia tunc non audient. In exemplis autem supra dictis illi, qui aderant, audierunt vocem, quamuis non fieret ad eos, eo ꝙ principaliter fieret propter eos, sic patet de locutione facta ad Moysen, quia illa erat, vt populus audiret loquentem Deum cum Moyse, & crederet, ꝙ omnia, quæ Moyses diceret, a Deo accipiebat. Exodi cap. 19. s. iã nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. De locutione autem facta ad Christum sic fuit in transfiguratione, quoniam non fuerunt illa facta propter ipsum, sed propter discipulos suos, ideo duxit secum tres, vt viderent hoc; & essent testes huius, si ipsi aũt non audiuissent, nihil profuisset illa locutio: sic enim fuit de voce facta de cęlo ad Christũ, quando suscitauit Lazarum: nam ipse petiuit; pater clarifica filium tuum, clarificari autem illum erat ipsum esse cognitũ populo, & admirabilem, ideo vox de cęlo facta est, vt audirent omnes, qui astabant, & crederent magnalia de Christo: sic enim ipse dixit Ioan. 12. cap. non propter me vox hęc venit, sed propter vos; oportebat ergo, vt illi audirent, & quando istæ voces fiunt, necesse est, vt oẽs astantes audiant, nisi miraculose fiat, ꝙ non audiant, sed tunc multiplicarentur miracula, sine necessitate, ꝙ est inconueniẽs. Ergo non est ponendum, ꝙ fuerit aliqua vox facta ad Samuelem, ꝙ pertinebat ad secundũ modũ reuelationis propheticę. Primus modus ẽt reuelationis, s. quando Angelus in corpore sumpto de aere apparet, & loquitur Prophetæ, stare non potest, quia iste includit plurima incõuenientia. Primum est, ꝙ supra positum fuit, s. ꝙ formaretur vox, & audirent eam Saul, & puer suus: nam quandocunq; Angelus apparet Prophetæ in forma assumpta, loquitur aliquid, alioquin nihil reuelaretur Prophetæ, quia per solam apparitionem non illuminatur intellectus ad cognoscendum aliquam veritatem, quod requiritur in prophetia; sic patet Dan. cap. 10. scilicet, intelligentia opus est in visione, scilicet, quod ad hoc, quod aliquis sit propheta per ea, quæ videt, oportet, ꝙ intelligat illa, & tamen nihil intelliget, si non formantur aliquæ voces ad ipsum videntem, & redit inconueniens primum. Item sequitur aliud, s. quod Saul, & puer eius vidissent Angelum Dei apparentem in corpore

pore

pore assumpto, quia cum illud corpus sit de aere densato, cuicunque visibile est, etiam iumentis, vt patet de asina Balaam, quæ vidit Angelum in via euaginato gladio. Nu. cap. 22. sed non erat conueniens, quod Saul, & puer vidissent Angelum apparentem, quia hoc solum pertinebat ad prophetam, cui fiebat reuelatio, hoc tamen necesse est, vt fieret, nisi dicatur, quod miraculose Deus volebat occultare Sauli, & puero suo Angelum apparentem, sicut interdũ aliqua coram nobis sunt, & Deus facit, quod illa non videamus, vt patet de Sodomitis, qui percussi sunt cæcitate, quæ non est vera cæcitas, sed aorisia, & cum omnia alia viderent, non poterant videre portam domus Loth: Gen. 19. sic etiam fuit de Syris seruis Regis Benadab, quos percussit Deus cæcitate, & cum essent ad portam vrbis, non videbant eam, & cum quærerẽt Elisæum, & ille esset inter eos, non videbant ipsum. infra 4. lib. capit. 6. sed ista miracula sunt, & sic oportebit multiplicare miracula, quod est incõueniens, cum per alium modum, non multiplicatis miraculis, fieri possit: manet ergo solum tertius modus, quo fieri potuerit ista locutio large dicta, scilicet, quòd Deus immutauerit intellectum prophetæ ad cognoscendum, quod ille, qui veniebat, esset Saul, qui erat in Regem constituendus, & ad hoc non oportebat fieri aliquam locutionẽ, nec apparitionem figuræ, sed solum intellectus immutaretur, & de hoc nihil intelligeret Saul, aut puer eius, & isto modo communiter loquebatur Deus ad prophetas, cum erãt in vigilia, sicut patet de Eliseo infra 4. lib. cap. 3. *Ecce vir, quem dixeram tibi*. Scilicet, de quo locutus fueram, quòd mitterem eum ad te cras hac eadem hora. *Iste dominabitur populo meo*, scilicet, istum accipies in regem, quod Samuel fecit, nam vnxit eum, vt patet seq. cap. *Accessit autẽ Saul ad Samuelem in medio portæ*, scilicet, ibat ad quærendum, vbi esset domus videntis, vt patet immediate, & stetit in medio portæ, scilicet, illius domus, de qua egrediebatur Samuel, vt ascenderet in excelsum. Aliqui intelligunt in medio portæ, scilicet, in porta vrbis, sed non stat, quia dicitur supra; cumque illi ambularent in medio vrbis, apparuit illis Samuel, ergo non erat in porta vrbis. Itẽ, quia dicitur supra, quòd apparuit egrediens obuiam illis, si ergo egrediebatur, & erat in porta vrbis, ergo egrediebatur de vrbe, sed falsum est, quia dicitur, quod ipse volebat ascendere in excelsum ad manducandum ibi, & excelsum erat intra vrbem, ergo non erat in porta vrbis, sed in porta domus suæ, & egrediebatur, vt iret in excelsum. *Et ait, indica, oro, mihi, vbi est domus videntis*. Id est, vbi est domus prophetæ; non enim cognoscebat Saul Samuelem, quia nondum viderat eum, sed quærebat ab illo, sicut ab aliquo de popularibus. *Et respondit Samuel Sauli dicens, ego sum videns*. Sciebat enim Samuel, quod Deus miserat Saulem ad ipsum: ergo nolebat se aliquibus verbis palliatis occultare, sed indicauit immediate, quod ipse esset, quem quærebat. *Ascende ante me in excelsum*. Scilicet, in partem altiorem, in qua erat altare, & ibi conuiuium factum est: erat enim istud cõuiuium de partibus hostiarum pacificarum, ideo comedebantur carnes in loco sacro, scilicet, apud altare, vel in aliqua domo propinqua, quæ esset facta ad hoc, quod offerentes possent comedere ibi partes hostiarũ suarum. *Vt comedas mecum hodie*. Ex hoc apparet, quod Samuel faciebat istud conuiuium, alioquin non dixisset, vt comedas mecum: quia solus ille, qui alios inuitat, taliter loquitur: Samuel autem, si esset, sicut vnus de inuitatis, non inuitasset Saulem ad comedendum, quia, qui inuitatus est, non inuitat alios. Item dato, quòd Samuel inuitatus esset, & confidens de probitate eius, qui eum inuitauerat, duceret Saulem ad conuiuium, tamen non diceret, ascende, vt comedas mecum, sed diceret, ascende, vt comedamus cum tali, vel tali viro. *Et dimittam te mane*. Hoc dixit Samuel ad obuiandum respõsioni, quam daturus esset Saul: nolebat enim Saul iam affligere patrem suum: intelligebat enim, quod pater iam dimitteret asinas, & solicitus esset pro eo, vt patet supra ideo festinanter reuerti volebat; si autem Samuel dixisset ei solum, ascende in excelsum, vt comedas mecum, putaret Saul, quod aliquot diebus eum detinere vellet, & quia hoc esset graue patri suo, Saul non consentiret ascendere: ideo exclusit hoc Samuel, dicens, & dimittam te mane, scilicet, non retinebo te per aliquot

F dies, sed immediate expediam. *Et omnia, quæ sunt in corde tuo indicabo tibi*. Hoc dicebat Samuel ad lætificandũ Saulem, scilicet, non solum indicabo tibi de asinabus, quas quæris, sed etiam, si aliquid aliud in corde habes, ego illud declarabo. Ista litera non significat hic aliquid aliud speciale, quam declarationem ad interrogationem pro asinabus, quia nihil aliud habebat tunc inquirendum Saul, & satis apparet ex cap. isto, & sequenti, quod nihil aliud inquisierit. Dicit tamen Nicol. quod ista expositio nõ multum consonat, quia immediate dicitur, & de asinis, quas perdidisti &c. & sic dicebat Samuel hic duo. Primũ, quod declararet omnia, quæ Saul habebat in corde suo. Secundo expediebat quæstionem de asinabus, ideo Nicolaus aliter exponit dicens, quòd versabantur alia in corde Saulis: *Fictio Nicolai.*

G & illa etiam expositurus erat Samuel, nam in libro de Hebraicis quæstionibus dicitur, quod Saul viderat in somnijs se esse in capite arboris palmæ, quæ visio signum Regalis principatus erat, de quo erat Saul solicitus, & hoc Samuel ei declararet. Sed ista figmenta sunt, & inducuntur ad expositionem literæ, tanquam de necessitate, scilicet, quòd sine illis non possit litera exponi, & tamen ista non sunt necessaria, immo nec conueniunt. Dicendum est autẽ, quod per istam clausulam, scilicet, & omnia, quæ sunt in corde tuo: non significatur specialiter aliquid, quod declaraturus esset Samuel, nam non habebat Saul aliquid in mente sua, præter quæstionem de asinabus, & illam immediate exclusit Samuel, dicens, quod inuentæ erant: ponitur ergo ista clausula ad lætificandum Saulem, scilicet, si aliquid aliud volueris, etiam ergo respondebo tibi. De somnijs au-

H tem non est aliquid verisimile fuisse in Saule, quoniam regnum tradebatur sibi totaliter opere Dei: ideo non erat significãdum per somnia: maxime, quia dato, quod aliquod tale somnium Sauli incidisset, non esset solicitus pro illo, nec aliquo modo aduertisset, quoniam Deus prohibebat obseruari somnia, sic patet Deuter. cap. 18. scilicet non inueniatur in te, qui obseruet somnia: simile Leui. c. 19. Saul autem erat vir bonus, & optimus, quia non erat melior illo vir in domo Israel, vt patet supra in litera: ideo non attenderet aliquo modo ad somnia.

Item dato, quod Saul tanquam minus sapiens in lege aliquo modo attendisset somnia, tamen Samuel, qui erat vir bonus, & doctor Israelitarum in lege, non permitteret ei attendere ad ea, & dato, quod quæreret Saul interpretationem alicuius somnij, magis eum abijceret Samuel nol-

I lens respondere ad ea, quæ inquireret, quoniam sic daret occasionem mali, s. induceret homines ad obseruationem somniorum, quod nequaquam faceret propheta, ideo non se offerret expositurum somnium illius. *Et de asinis, quas perdidisti nudiustertius, ne solicitus sis*. Nondum enim quicquam inquisiuerat Saul a Samuele, & tamen Samuel respondit non expectans, q̃ inquireretur, quoniam ad alia maiora negotia ipse reducebat Saulem: erat autem de istis Saul solicitus, quia ipse nihil aliud inquirebat, nisi asinas, ideo vt hilaris esset, dixit, quod amoueret a se hanc solicitudinem: dicitur etiã, nudiustertius, id est, a tribus diebus. s. q̃ tres dies erant, quibus perdiderat asinas Saul. Sciendum tñ, q̃ aliquando accipitur nudiustertius pro tempore determinato, & significat tres dies præteritos, aliquando autem significat tempus indeterminatum, & potest poni pro ma- *Nudiustertius quid significet.*

K gno, vel paruo tempore. Primo modo dicimus nudiustertius, nudiusquartus, nudiusquintus, & sic de alijs numeris: est enim nudius aduerbium temporis, & dr̃ nudius quasi nunc dies. Cum autem additur connotatio numeralis, significat tempus determinatum, vt cum dicimus, nudiustertius, i. nunc est dies tertius, ex quo aliquid factum est, & cum dicimus, nudiusquartus, id est, nunc est quartus dies, hoc modo solum transissent dies tres, ex quo asinæ perditæ fuerant. Alio modo accipitur, prout significat tempus indeterminatum, sic patet Exo. 21. cap. si autem sciebat, q̃ bos cornupeta esset ab heri, & nudiustertius; ibi autem non accipitur nudiustertius pro tribus diebus, sed pro multis, hic autem melius est, vt accipiatur pro tribus diebus determinatè, s. quod tot dies solum transierãt, ex quo perditæ sunt asinæ. *Quia inuentæ sunt*. Id est, ne sis solicitus de illis, quia iam inuenit eas pater tuus: sic enim renuntiatũ est Sauli, cum rediret ad patrem suum in itinere infra sequen. cap.

Quare

Quare Saul non obtulerit munera Samueli, cum a principio disposuisset ea ipsi dare. Quæst. XIII.

QVAERET aliquis, quare Saul non dederit munera Samueli, vt indicaret ei de via sua: nam supra dicebat, quod non apparerent honestè coram Propheta, cum non haberent sportulam, & inuenta pecunia in manu pueri, dixit Saul; optimus est sermo tuus. Aliquis forte respondebit, quod Saul mutauit intentionem, s. q a principio indicauerat bonum esse aliquid offerre Prophetæ, postea autem putauit non esse rationabile. Sed dicendum est, quod hoc non apparet conuenienter dictum, quoniam supra totaliter deliberauerat Saul aliquid dare Prophetæ, immo videbatur sibi necessarium esse, quia alioquin non posset coram eo apparere: si igitur non videret aliquid, quare deberet recedere ab hac sententia, nullo modo recederet, sed non videbatur esse aliquid, nisi forte Propheta renueret recipere munera, quod tamen non apparet. Aliter respondebit aliquis, quod Samuel, & puer eius dederunt quartam partem stateris Samueli, scriptura tamen subticuit, quia non omnia exprimit, quæ facta sunt. Sed hoc non stat, quoniam Samuel non reciperet pecuniā pro hac re, quia pecunia semper sonat in nomen pretij; cū autem debet aliquid offerri gratis non tanquam pro pretio, sed ad honorem, vel alias, non offertur in pecunia, sed in alia specie, & potissimum in rebus pertinentibus ad cibū, & potum, & propter hoc in collatione beneficiorum, vel aliarum rerum spiritualium, si collator recipiat pecuniam, etiamsi paruæ quantitatis sit, semper iudicatur simonia. Si autem recipiat donum in alia specie, potissimum esculentum, & poculentum, non iudicatur simonia, nisi donū sit valde magnum, quod verisimiliter possit mutare mentem collatoris ad conferendum, sic patet extra. de simon. cap. et si quæstiones. ideo iura concesserunt iudicibus posse suscipere esculentum, & poculentū, quod paucis diebus consumi potest, & non aliquod aliud donum: extra de rescriptis. in 6. cap. statutum. Samuel ergo, qui erat vir sanctus, nollet accipere pecuniam, nec istud nouiter introductum fuit per iura humana, sed ab antiquo sic obseruabatur in euntibus ad Prophetas consulendos, quoniā non ferebant eis pecunias, sed alia dona, & maximè, quæ pertinerent ad cibum, sic patet de vxore Regis Ieroboam, quando iuit ad Ahiam Silonitem: nam dixit ei Ieroboam; tolle in manu tua decem panes, & crustulam, & vas mellis, & vade ad illum: ipse indicabit tibi, quid venturum sit huic puero; propter hoc autem videtur, quod Elisęus reiecerit munera, quæ offerebat ei Naaman Sirus, quando mundatus est a lepra: nam dabat ei magna munera in pecuniis, s. decem talenta argenti, & sex millia aureos, & decem mutatoria vestimentorum, infra 4. lib. cap. 5. ista autem videbantur esse aliqualiter in mercedem laboris quantum ad totū, vel quantum ad aliquid. Si autem obtulisset Naaman Elisæo aliquid paruum, quod pertineret ad cibos, quia illud nullo modo videbatur esse in remuneratione præstitæ sanitatis, forte recepisset illud Elisæus. Sed si Saul obtulisset aliquid Samueli, illud esset in pecunia, ideo non est dicendū, quod receperit, & quod scriptura illud subticeat. Sed dicendum est, quod Saul proposuerat offerre quartam partem stateris Samueli, ideo quærebat, vbi habitaret videns ad hoc, q offerret ei munus illud, & deinde peteret de via sua, sed cū locutus fuisset Samueli Saul, Samuel præclusit eius interrogationem, & opus, respondens antequam quicquam diceret, vel ageret Saul, ideo Saul non habuit opportunitatem offerendi ei munus, quod destinauerat dare. Itē, quia dato, quod respōdisset Samuel, antequam quæreret Saul, forte Saul postea obtulisset pecuniam Samueli in munere, vel pro mercede, tamen immediate Samuel distraxit Saulem ad maiora, loquens ei de regno, & inuitans ad prandium, ideo cum se videret Saul in tanta reputatione apud Prophetam, erubesceret dare tā paruum munus, quod ferè nihil erat, ideo subsistit nihil dans. *Et cuius erunt optima quæque in Israel?* Ista litera posset legi relatiue, scilicet, tu es ille, cuius erunt optima quæque, sed litera sequens prohibet sic legi, scilicet, nonne tibi, &c. & cum illa sit responsiua, necesse est istam esse interrogatiuam, et est sensus; cuius erunt optima quęque in Israel, id est, cuius erit principatus

Simonia est, si qs accipiat pecuniā pro collatione aliquius rei spūalis, bene tamen pōt suscipere esculenta, et poculēta in parua quantitate.

A regnatiuus, qui est optimus, quasi dicat, tuus erit. Accipitur hic optimum in genere boni vtilis: sunt enim tria bona, iuxta Philosophum 1. Ethic. scilicet, vtile, delectabile, & honestum, propriè autem bonum est ipsum honestum; quod absolute vocatur bonum: alia autem vocantur bona secundum quādam relationem, & sicut ista duo prima non sunt propriè bona, non est in eis propriè optimū, oportet tamen large dari, quoniam omnia vtilia non sunt æqualia in genere vtilitatis, quod ergo maximum est, vocabitur optimum, sed nihil est, quod maiorem vtilitatem afferat, quam esse Regem, quia ibi sunt maximi redditus, & suprema potestas, ergo optimum in vtilibus vocabitur principatus regnatiuus; ad bona autem delectabilia non pertinet principatus iste, nisi per accidens, in quantum aliquis nimis delectatur in magnis pecuniis, & potestate eximia. Ad B bonum autem honestum adhuc magis per accidens pertinet: nam non est in eo aliquod honestum, nisi in quantum ista magna potestas virtute regitur, alioquin solū vtile est. *Nonne tibi, & omni domui patris tui.* Quasi dicat, tibi euenient omnia bona Israel: & in hoc significabat Samuel, q reuelatum erat sibi a Deo Saulem futurum esse Regem. Dicitur etiā omni domui patris tui, quia domus patris Saulis erat Saul, & fratres eius, & loquendo large, omnes, qui pertinebant ad eandem cognationem, erant minores, & est sensus, quod omnes cognati Saulis fuerunt facti in magna potestate: nam cū Saul factus esset Rex, eleuauit omnes cognatos suos ad magnos honores, nam Abner cognatus Saulis factus est princeps militiæ, infra 14. cap. & sic est intelligendum de omnibus aliis cognatis, quod daret eis aliqua officia, vel honores. Aliqui autem intelligunt hoc C de posteris Saulis, cum dicitur, nonne tibi, & omni domui patris tui, id est, non solum tu habebis principatum istum, sed etiam domus patris tui, id est, posteri tui: nam Isboseth filius Saulis fuit Rex post patrem suum toto tempore, quo David fuit Rex in Hebron super tribum Iuda, et istud fuit tempus annorum septem, & quasi dimidij, vt patet infra 2. lib. cap. 5. Sed non dicitur hoc cōuenienter. Primò, quia domus patris alicuius, propriè accipiendo, non vocantur omnes posteri illius, sed solum illi, qui tunc sunt in familia patris, & sic Isboseth, qui erat filius Saulis, nō propriè pertinebat ad domum patris Saulis, sed ad domū Saulis, hoc enim est accipiendo propriè, in quantum distinguitur domus paterna a domibus filiorum, sic accipitur supra cap. 2. cum dicitur: Loquens locutus sum, vt domus tua, & do D mus patris tui ministraret in conspectu meo, vsque in sempiternum, & sic distinguitur ibi domus Heli a domo patris sui: ergo si hoc intendisset scriptura, dixisset; nonne tibi, & domui tuæ, & non dixisset, tibi, & domui patris tui. Secundò non stat, quia dicitur, & omni domui patris tui. Si autem domus accipiatur pro posteris, oportebat, quod omnes posteri Saulis accepissent principatum, sed falsum est, quia solus Isboseth accepit illum, & iste pauco tempore illum tenuit, nam occisus est a seruis suis, infra 2. lib. cap. 4. & eo tempore, quo tenuit, imperfectè habebat, quia simul erat cum eo Rex David, & quotidie deprimebatur regnū Saulis, & prosperabatur regnum David. Melius ergo est, quod exponatur accipiendo domum propriè, scilicet, domum patris Saulis, pro ipso Saule, & omnibus fratribus eius, & cognatis suis, qui tunc erant: nam omnes isti pertinebant ad domum patris Saulis, & tunc etiam est verum, E quod omni domui patris Saulis prouenerunt bona, quoniam promoto Saule in Regem, non fuit aliquis de cognatis suis, qui non accepisset maiorem honorem, quam ante haberet, & sic stat litera propriè: quamuis, si velimus accipere domum patris Saulis pro omnibus de posteritate illa, satis posset stare, quia quamuis propriè domus alicuius dicatur familia eius, quæ est, quando ipse viuit, tamen interdum accipitur domus pro omni posteritate alicuius, sic dicitur domus Iacob, domus Aaron, domus Leui intelligendo omnes, qui de posteritate illa manent: Psal. 113. sic quoque supra ca. 3. dicitur, s. Idcirco iuraui domui Heli, quod non expietur iniquitas domus eius victimis, & muneribus vsque in æternum, & sic non solum ponitur ibi durans domus Heli, dum ipse manet, sed etiam in æternum post ipsum. Ad secundum, cum dicitur, omni domui patris tui, & tamen solus Isboseth de posteritate Saulis regnauit, dicendum,

Bonum propriè quid dicatur.

Domus patris Saulis cultura etiā bona quo intelligatur.

cendum, quòd in æternum durauisset regnum in domo F
Saulis, nisi peccasset, vt patet infra 13. cap. Quod si non fecisses, iam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum; Deus autem loquebatur hic ad Saulem, tanquam si mansurus esset semper in illo statu bonitatis, in quo tunc erat, quia tamen non mansit, non stetit promissio. Prima tamen expositio melior est.

Respondens autem Saul ait. Locutus fuit Samuel ad Saulem magna, quę satis videbatur pertinere ad principatum regalem, cum dixisset de optimo, quod erat in Israel, Saul autem, qui erat valde humilis, credidit ista non pertinere ad se, ideo respondit Samueli tanquam illuderet eum, sic ait Iosephus 6. Antiquitatum. Minimus, inquit, sum in co-
Cap. 4. gnatione mea, & de vltima tribu, quæ apta non est, & ex inferiori patria vrbium ceterarum, sed tu magis illudis, & pro periculo me fatigare cōtendis, de tribubus maioribus, G
quam vt mihi conueniat, non loquendo.

Nunquid non filius Iemini ego sum. Quasi dicat, quomodo est verisimile, quòd ego possem sumi in Regem, quia sum filius Iemini? Accipitur autem, Iemini, prout est nomen Hebræum, & est sensus, quòd erat de tribu Beniamin, in qua erat vir Iemini, & nō est sensus, quòd Saul sit filius Iemini, scilicet, immediate ab eo genitus, quia erat filius Cis, & Cis erat de stirpe Iemini sextus ab illo, vt patet in principio cap.

Aliqui autem intelligunt, quòd dixit Saul se esse filium Iemini, id est, filium Beniamin, sed supra declaratum est, quòd Iemini, & Beniamin non sunt idem, nominauit tamen Iemini, quia iste fuit excellens vir in tribu illa, vt supra dictum est.

In extremo q. 3. *De minima tribu Israel.* Id est, de tribu Beniamin, quæ H
erat minima, credebat enim Saul hoc nimis obstare dignitati regali, se esse de parua tribu, cum iste principatus regalis esset valde desiderabilis, & excellentissimus, videbatur indignum, quòd daretur tribui minimæ, sed maiori, & excellentissimæ. Item, quia ille, qui debebat esse Rex, erat dominaturus toti populo, & debebat esse potens, ne alij vellent vsurpare principatum eius, vel non reddere debitum famulatum. & quia ille, qui est in magno potentatu, si non habet consanguineos, etiamsi habeat pecuniam, cito perit, eo quòd in grauibus periculis alienantur ab eo, qui olim propter pecuniam famulabantur illi, consanguinei autem ex quadam naturæ vnione, & retinaculo se sic non deserunt, ideo ad hoc, quòd aliquis habeat stabilem principatum, consanguineis eget, & quia tribus Saul erat minima in toto Israel, habebat paucos adiutores ad custo- I
diam huius magni principatus, ideo satis videbatur, quod non conueniret ei principatus regalis, sic enim excusabat se Gedeon, cum dixit ei Angelus vade in hac fortitudine tua, & liberabis Israel de manu Madian, qui respondit; Domine mi, in quo liberabo Israel? ecce familia mea infima est in Manasse, & ego minimus in domo patris mei. Iudic. cap. 6.

An tribus Beniamin esset minor omnibus tribubus Israel, vt dixit Saul. Quæst. XIIII.

QVAERET aliquis, quomodo dixerit hic Saul, q̄ erat tribus sua minima inter tribus Israel. Nam vi- K
detur, quòd aliæ erant minores, patet de tribu Leuitarum, nam cum computatæ sunt ceteræ tribus per viros a viginti annis, & supra, in quibusdam inueniebantur 70. millia, in alijs vero quinquaginta, vel quadraginta millia: in eis autem, in quibus parum erat, reperiebatur vltra trigintaduo millia. Num. cap. 1. Leuitæ autem computati sunt ab vno mense, & supra, & inuenti sunt vigintiduo millia: Numer. cap. 3. & secundum aliam computationem, qua computabantur a 30. anno vsque ad quinquagesimum, inuēti sunt octo millia, & parum plus, Num. cap. 4. & sic non fuit aliqua minor tribus inter Israelitas facta computatione in monte Sinai. Sic quoque in secunda computatione facta anno 40. ab exitu de Aegypto Leuitæ fuerunt pauciores omnibus, nam solum inuenti sunt 23. millia ab vno mēse, & supra, in alijs autem tribubus inueniebantur valde plures plus quam in duplo, vt colligitur. Num. 26. cap.

Aliquis forte dicet, quòd isto tempore erat valde augmentata tribus Leui, quamuis a principio fuisset parua: sic enim est in quibusdam progeniebus, aliquo enim tempore valde multiplicantur, & alio tempore nimis decrescunt.

Sed istud non stat, nam non solum in deserto tribus Leui erat minor aliis, sed etiam fuit postea semper minor, scilicet, tempore isto, & immediate tempore Dauid: nam quādo Dauid numerauit omnes sacerdotes, & Leuitas, & instituit eos in officiis suis, de quo primo Paralip. cap. 23. vsque ad 26. inuenti sunt trigintaocto millia, vt ait Iosephus sexto Antiquitatum, circa finem, & satis colligitur præallegat. cap. Paralipomen. tunc tamen erant aliæ tribus in valde magno numero. Nam etiam Dauid fecit computari omnes viros pugnatores Israel, & de sola tribu Iuda inuēti sunt quingenta millia virorum pugnatorum, de aliis autem tribubus simul inuenta sunt nongenta millia infra secundo lib. capit. 24. ergo quælibet tribus esset maior, quasi in duplo tribu Leuitarum.

Ad hoc respondendum est, quòd, quando dicitur, quòd tribus Beniamin erat minima omnium aliarum tribuum, intelligitur de aliis vndecim tribubus non comparādo ad tribum Leui: nam Leuitæ non faciunt tribum, & quando nominantur duodecim tribus, non intelliguntur ibi Leuitæ, vt declaratum est Numeri cap. 1. & 13. ideo si esset minor aliis tribubus, quamuis esset maior tribu Leuitarum, recte dicitur, quòd esset minima in tribubus.

Sed adhuc dicet aliquis, quòd nō erat minor tribus Beniamin aliis tribubus, accipiendo proprie tribum: nam in prima computatione, quæ fuit facta in deserto Sinai, maior fuit tribus Beniamin, quam tribus Manasse, vt patet Nume. capit. 1. In secunda autem computatione, quę fuit anno 40. ab exitu de Aegypto, tribus Beniamin excessit multas tribus, fuit enim plus quam dupla ad tribum Simeon, Numeri cap. 27. fuit etiam maior, quam tribus Ruben, & Gad, & Ephraim, & Nephtalim, sic patet prǣallegat. cap. ergo non erat minima. Item non solum nunc erat magna, sed ēt videtur, q̄ semper fuerit magna, & tribus Simeon fuerit minima inter tribus Israelitarū, quod apparet ex distributione sortium: nam tribui Beniamin magna sors data est, tribui autem Simeon, quia erat valde parua, non fuit per se data sors, sed accepit quandam partem sortis Iudæ, sic patet Iosue 19. capit. scilicet, hęc est hęreditas filiorum Simeō iuxta cognationes suas in funiculo, & possessione filiorum Iuda, quia maior erat, & idcirco possederunt filii Simeon in medio hęreditatis eorum.

Respondendum est, quòd tribus Beniamin ab introitu in terram Chanaan magna tribus erat, & regulariter tribus Simeon erat minima omnium, accidit tamē, quòd tribus Beniamin efficeretur minima omnium, & etiam minor tribu Leuitarum, & hoc per bella: nam pro excessu virorum Gabaa, cum essent de tribu Beniamin, exposuerūt se ad pugnam omnes de tribu illa, & perierunt prǣter sexcentos, qui confugerunt ad petram Remon, & postea tribus illa incepit esse minor omnium, vnde tempore Saulis adhuc ceteris minor erat. De hoc Iudicum capit. 20. & 21. recte ergo dixit Saul, quòd erat de minima tribu.

Quare Saul non excusauerit se aliter, quam quòd esset de tribu minima. Quæst. XV.

QVAERET aliquis vlterius, cum excusaret se hic Saul, dicens non conuenire sibi regnum, quia erat de minima tribu, quare non poneret aliam excusationem, quę videretur rationabilior, scilicet, q̄ non esset ipse de tribu Iuda. Nam principatus regnatiuus prophetice promissus fuerat viris de tribu Iuda: Gen. 49. cū dicitur: Iuda te laudabunt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum. Et post hoc dicitur: Non auferetur sceptrū de Iuda, & dux de fęmore eius, donec veniat qui mittendus est: deberet ergo credere, quòd nullus posset accipere principatum regnatiuum, nisi esset de tribu Iuda, sicut nulli licebat ministrare in officio sacerdotali, vel Leuitico, nisi esset de stirpe Leui. Num. cap. 1. & 3. & 18. potissimum autem cum principatus iste fuisset promissus firmiter tribui Iudæ, cum dictum sit: Donec veniat, qui mittendus est.

Aliquis respondebit, quòd Saul satis hoc credebat, quia scie-

sciebat, quod Propheta loquebatur id, quod Deus iusserat, & non dubitauit, quin posset transferri principatus ad aliã tribum. Sed ad hoc dicetur, quod si propter hoc admirabatur Saul, quia Propheta istud dicebat, ita non debuisset admirari, quia ad eum posset pertinere principatus regalis, quamuis esset de tribu, & familia parua. Aliter autem poterit responderi, quod Saul erat vir non peritus in lege, sed rusticus, ideo nesciebat, ad quam tribum pertinere deberet principatus regalis secundum prophetiam, sed credidit, ꝙ ad quamcunq; tribum indifferenter posset venire: allegauit autem pro se id, quod quilibet etiam indoctus legis allegare posset. s. quod erat de minima tribu, ideo non erat sufficiens ad habendum principatum regalem. Aliter responderi potest, si conceditur, quod Saul esset vir sapiẽs, & aliqualiter instructus in lege. s. quamuis ipse sciret principatum regnatiuum promissum esse tribui Iudæ, tamen poterat Deus mutare ad aliam tribum, sic enim factum fuerat in sacerdotio: nam Deus promisit summum sacerdotium Phinees nepoti Aaron, quod maneret in æternum in domo eius: Num. cap. 25. transtulit tamen postea in domũ Ithamar: nam Heli summus sacerdos, & posteri eius fuerunt de stirpe Ithamar, vt declaratum est sup. cap. 2. & postea rursus promisit Deus Heli sacerdotium in sempiternum, quia tamen filij sui nimis errauerunt, Deus abstulit principatum sacerdotij de domo eius, & iterum redijt ad domum Phinees, vt patet supra cap. 2. s. loquens locutus sum, vt domus tua, & domus patris tui ministraret in conspectu meo vsque in sempiternum; nunc autem absit hoc a me. Sed quicunq; honorificauerit me, glorificabo eum: sic ergo credebat, quod posset fieri de principatu regnatiuo transeundo, vel incipiendo esse in alia tribu. Sed tunc stat argumentum, quomodo ergo non credidit Saul, quod principatus regnatiuus ad eum posset pertinere, sed dixit, quod erat de minima tribu? Potest responderi dupliciter. Vno modo, quod quamuis Saul sciret, quod principatus regnatiuus posset esse in alia tribu, quam in tribu Iuda; tamen nesciebat, an Deus hoc diffiniuisset. Et si arguatur, quod dicebat illud Propheta. Respondendum, quod putabat, ꝙ vellet ei illudere, quia dato, quod Deus vellet mutare principatum regnatiuum de tribu Iuda in aliam tribum, non putabat, ꝙ vellet mutare in illam tribum minimam, sed in aliam digniorem, & pro hoc allegauit sic. Aliter responderi potest. s. ꝙ credidit Saul principatum regalem posse mutari de vna tribu in aliam, et credidit, ꝙ Deus ei vellet dare, sicut Propheta dicebat: loquebatur tñ verba ista ex humilitate, quia erat valde humilis, & reputabat se indignum ad tantum principatum: sic patet infra cap. 15. s. Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? vtraq; ergo harum duarum solutionũ stare potest. *Et cognatio mea nouissima inter omnes filios de tribu Beniamin.* Id est, non solum tribus mea est parua, sed etiam familia, de qua sum in hac tribu: accipitur enim hic cognatio pro aliquo, quod est minus, quàm tribus. Primo enim diuidebatur totus Israel per duodecim tribus; deinde quælibet tribus per familias; postea quælibet familia per domos; deinde domos per viros; sic patet Iosue cap. 7. scilicet; Accedetisq; mane singuli per tribus vestras, & quãcunq; tribum sors inuenerit, accedet per cognationes suas, & cognatio per domos, domusq; per viros: cognationes autem, quæ sunt ibi immediatè sub tribubus, vocantur ibidẽ familiæ: cum dicitur, quod inuenta est tribus Iuda, quæ per familias suas oblata est: istæ autem familiæ paucę erãt, scilicet, in qualibet tribu tres, vel quatuor, vel pauciores; quot autem essent familiæ in qualibet tribu, patet Num. cap. 26. & ibi ponuntur septem familiæ in tribu Beniamin, de quibus forte plures periere in excidio Gabaa, cum remanserint de tota tribu sexcenti viri: Iudic. capit. 20. Sed adhuc in familiis, quæ manserant, nulla minor erat, quam familia, de qua erat Saul, quod valde oberat ad magnum principatum: quia haberet paucos consanguineos auxiliatores.

Cognatio quid

Quare ergo locutus es mihi sermonem istum? Quasi dicat, cùm tu scias omnia ista de cognatione mea, quare dicis mihi ista, cum scias me esse impotentem?

An Saul intellexerit per verba Samuelis se futurum esse Regem. Quæst. XVI.

QVAERET aliquis, an Saul intellexerit per verba ista Samuelis se constituendum Regem. Respondendum est, quod sic: quod apparet ex verbis suis; nam si non intellexisset aliqua magna sibi dici, non dixisset, quare ergo locutus es mihi sermonem istum? Sed tunc stat dubium, per quid potuerit cognoscere Saul ex verbis Samuelis, quod diceret de constitutione eius in Regem. Posset responderi secundum positionem Nicolai, & Iudæorũ quorundam, quod hoc cognouit Saul per somnium suum, scilicet, quod ipse esset in capite vnius arboris palmæ, quod significat fastigium magnæ dignitatis, scilicet, regalis: & cum audiuit a Samuele, scilicet, & cuius erũt optima quęque in Israel, intellexit verum fuisse somnium suum, ideo credidit certissimè dici de principatu regali. Sed hoc non stat, quia, etiamsi Saul somniasset aliquid tale, non adhibuisset illi fidem aliquam, nec curasset de illo, quia lex prohibet obseruari somnia: Deuter. 18. maximè, quia Nicolaus, & Iudæi ponunt istud, tanquam nihil aliud sit, per ꝙ potuerit intelligere Saul, quod loqueretur Samuel de cõstitutione eius in Regem, & tamen hoc satis poterat colligi ex solis verbis Samuelis, scilicet, cuius erũt optima quęque in Israel: manifestum est enim, quod optimum, secundum quod ab hominibus accipitur vulgariter, est in maximis honoribus, & potestate, & diuitiarum ampla magnitudine: istud autem in nullo magis est, quã in maximo principatu, ergo satis poterat intelligere Saul ẽtsi rudis esset, ꝙ diceretur de constitutione eius in principem. Sed adhuc dicetur, ꝙ nũ colligebatur ex hoc aliqualiter, quòd esset Saul futurus Rex, quoniam ipse poterat habere optima quæq; in Israel, & tamen quòd non esset Rex, sed esset Iudex totius populi, sicut fuerat ante hoc Samuel, vel si aliqualitèr vellet intelligere de maiori honore, quod esset princeps eo modo, quo fuit Iosue, nam iste maiorem potestatem habebat super populum, quam iudices, qui post eum fuerunt, tamen non erat Rex.

Impugnatur Lyranus

Sed adhuc aliquis dicet, ꝙ bene colligebatur ex hoc, ꝙ erat futurus Rex, nam hic dicitur, quòd optima Israel futura erant sua, sed inter principatus ipse regalis est excellentior alijs, ergo intelligebatur per hoc principatus regalis, & non iudicatiuus.

Dicendum, quod non stat iste modus arguendi, quoniã, si sic strictè acciperentur verba, non solum concluderetur, quod Saul futurus Rex esset Israel, sed etiã, quod omnia, quæ possidebant Israelitæ pertinere deberent ad Saulem, & quod ipsi Israelitæ futuri essent serui eius: nam maior principatus, & vtilitas est plus quam in decuplo, quod aliquis sit proprie dominus alicuius terræ, scilicet, quod omnia, quæ ibi sunt, sint sua, & omnes habitatores ipsius sint serui sui, quam si sit Rex illius terræ; ergo de Saule sic intelligendum esset, si strictè acciperentur verba, sed sunt accipienda ciuiliter, & tunc possent vocari optima Israel, ꝙ aliquis esset iudex, vel princeps, sicut fuit Iosue, quamuis non esset Rex. Item patet, quia similiter loquitur aliquando scriptura, sic patet supra cap. 2. Cum dixit ad Heli, & videbis ęmulum tuum in tẽplo in cunctis prosperis Israel, id est, quod habiturus esset ille omne bonum, vel prosperitatem Israelitarum, & tamen in hoc solum significabatur, quod futurus esset summus sacerdos, ꝙ dicebat magnos redditus, & honores. Ita ergo hic per optima Israel poterit significari aliquis magnus status, quamuis non sit maximus, qui esse potest, & sic esset principatus iudicatiuus, vel talis, qualem habuit Iosue: nam maior principatus erat, quam summi sacerdotes, ergo non oportet, quod per hoc significaretur principatus regalis. Respondendum est, quod ex verbis Samuelis Saul, & quilibet alius intelligere potuisset se constituendum in principem, & habiturum magnos honores in populo, tamen non concluditur, quod futurus esset Rex; Saul tamen intellexit ex verbis illis se constituẽdum Regem, quoniam ante hoc totus Israel petierat Regem a Samuele: præced. cap. & ipse iussit ibi, quod recederent singuli in vrbes suas, ipse enim daret eis Regem, & quia nunc dicebat, quod optima Israelis

prouen-

prouentura erant ad eum, non poterat intelligere Saul, nisi de principatu regnatiuo. Nam non poterat intelligere, quòd efficeretur summus sacerdos, qui habebat magnos redditus, & honores, quia hoc non pertinebat, nisi ad aliquem de tribu Leui, & de stirpe Aaron. Etiam non poterat intelligere se constituendum in iudicem, sicut prius fuerat Samuel, & alij præcedentes, quia iste principatus iam cessabat: petiuit enim populus Regem dicens; nequaquã; rex enim erit super nos, & Samuel consensit huic dicto, ergo videtur, quòd iam cessaturi erant omnes principatus populares præter regalẽ, sed ex verbis Samuelis colligebat Saul se assumendum ad aliquem principatum, ergo ad regalem solum intelligere debebat.

Assumens itaque Samuel. Hic ponitur tertium, in quo Saul a Samuele honorifice suscipitur, cognoscebat enim Samuel Saulem de proximo Regem futurum, & quia Regi competit maximus honor, incepit Samuel istum honorem nunc impendere Sauli, etiamsi nondum esset Rex faciendo eum sedere super omnes inuitatos, & dando ei solẽniorem partem ciborum, & dicitur. *Assumens itaque Samuel Saulem, & puerum eius*. Scilicet, postquam locutus fuit Samuel ad Saulem de sublimatione regni, & respondit Saul, assumpsit Samuel Saulem, & puerum suum ducens eos in excelsum ad locum, in quo comesturi erant. *Et introduxit eos in triclinium*. Iste est locus, in quo capiebant cibos, qui inuitati erant; erat enim quædam domus habens tres ordines mensarum facta specialiter ad conuiuia solennia, & hoc erat, quia in excelso erat altare, in quo fiebant immolationes, & quia populus aliquando offerebat hostias pacificas, de quibus maxima pars proueniebat ipsis offerẽtibus: oportebat, vt haberent circa altare locũ, in quo epularentur, cum de offerentibus dicatur, quod deberent epulari coram Domino Deute. cap. 12. & 16. ad hoc ergo fuerat facta in excelso quædam domus magna disposita ad conuiuia, & ista erat triclinium, id est, habens tres ordines mensarum, & dicitur a tris, quod est tres, & cline, quod est accubitus, vel acclinatio, quasi triplex accubitus, hoc enim est, quia sumentes cibos super mensam aliqualiter acclinamur, maxime autem erat hoc apud antiquos, qui qñ consumpturi erant cibos, super lectos accubabant, & inde triclinium dicitur, quasi essent tres ordines lectorum, in quibus homines ad conuiuia iacerent, & propter hoc scriptura pro sedere ad mensam dicit discumbere, vel recumbere, aut accubare, sicut sępe patet. *Et dedit eis locum in capite eorum, qui fuerant inuitati*. In hoc patet, quod Samuel inuitabat omnes istos, cum dicatur, quod dedit eis locum in capite, &c. Sed non erant aliqui comedentes ibi, quibus ante non posuisset Samuel Saulem, ergo non erant aliqui de ibi comedentibus, qui non fuissent inuitati, & sic Samuel inuitauerat eos: etiam, quia dicitur, quod ipse dedit locũ Sauli, & puero suo, non enim fecisset hoc, nisi ipse inuitasset illos, quia ad nullum alium pertinet iubere de loco discũbitus, nisi ad inuitantem, in hoc autem valde honorauit Samuel Saulem, quia non solum posuit Saulem in capite mensæ, sed etiam puerum suum, quia propter Saulem etiã puer suus erat honorandus, maximè quia forte Samuel præuiderat istum puerum esse ad magnum honorem eleuandum, quia cum Saul in Regem constituendus esset immediate, & iste puer esset nimis familiaris Sauli, verisimile est, quod Saul eum in aliquo honore præficeret; cum igitur voluit honorare Samuel. *Erant enim quasi 30. viri*. Scilicet illi qui inuitati fuerant erant 30. & super omnes sederunt Saul, & puer eius. Iosephus 6. Antiquitatum dicit, ꝙ erant quasi 70. viri, sed cũ scriptura dicat 30. oportet intelligi nõ fuisse plures, nisi forte diceretur, ꝙ isti 30. erant segregati, erãt aũt alii 40. seorsum discũbentes, & quia illi principaliter nõ pertinebant ad cõuiuia, non curauit scriptura de illis. *Dixitque Samuel coco*. Samuel. n. inuitauerat oẽs istos, & ipse prius disposuerat de cibis, qui dandi erãt, & quantũ vnicuique inuitato, & ibi fecit separari partẽ vnã pro Saule: cum autem sedit ad mensam, petiuit Samuel partem illam. *Da partem, quam dedi tibi*. Omnes partes ciborum dederat Samuel, quia ipse inuitabat omnes comedentes illa die, & tamen de ista parte dicitur specialiter, quod dederit eam, id est, dederit, & præceperit custodiri. *Et præcepi tibi, vt reponeres seorsum apud te*. Id est, de illa parte præcepe-

Triclinium quid

Mos antiquorum comedendi.

Cap. 4.

F rat specialiter, quod custodiretur, ne immisceretur inter cęteras. Disposuerat enim Samuel, quantum dandum esset alijs inuitatis, & quoniam ista pars erat solennior, iussit eã specialiter custodiri pro Saule. In hoc autem apparet, quod istud conuiuium factum fuerat propter aduentum Saulis, scilicet, sciens Samuel, quod venturus esset Saul, parauit conuiuium magnum, & inuitauit plurimos, dedit autẽ inter illos excellentiam Sauli in omnibus, quæ pertinebant ad conuiuium. Primò enim in accubitu, quoniam in capite omnium non solum ipse, sed etiam puer eius prope eum positus est. Secundò honoratus fuit quantum ad cibos, quia pars maior, & solennior ei apposita est, vnde dicit Iosephus, quod Samuel præcepit, vt Sauli pars regalis apponeretur, scilicet, pars illa, quæ consueuerat Regibus dari,
G vel quæ excellentior est, & propter hoc quilibet honorabilis sibi eam accipit, ista enim differentia ciborum designat maiorem honorem, & dilectionem: sic enim patet de Ioseph inuitante fratres suos, cum nondum cognitus esset ab eis: nã singulis fratribus dedit partes singulas, maior pars tamen dedit Beniamin, ita vt quinque partes excederet, vt patet Gene. 43. cap. Sed dicet aliquis, si volebat Samuel honorare Saulem, & ob hoc instruebat conuiuium magnum, potius eum honorasset inuitando illum singulariter, quam inuitando eum cum tota illa multitudine: nam maiora beneficia esse censemus, quæ nobis singulariter impendũtur, quam quæ nobis cum tota communitate adueniunt.

Samuel parauit cõuiuiũ propter Saulem.

Saul valde honoratus est in conuiuio.

Respondendum est, quod Samuel rectè egit inuitando Saulem cum tota communitate, nam nõ solum voluit Samuel beneuolum affectum suum ostendere in Saulem, sed
H etiam eum coram toto populo honorare: si autem eum singulariter inuitasset, solam affectionem suam ostendisset illi, sed nequaquam honorasset; nullus enim de populo præter eum iudicasset eum honorabilem, cum tamẽ inuitatus fuerit Saul cum alia multitudine, & ipse præpositus fuerit omnibus, tam in cibis, quam in loco, omnes existimauerunt eum esse virum honorabilem, cum tantum a propheta honoraretur, in quo volebat Samuel monstrare, quod non solum Saul, postquam in Regem constitutus est, honorandus erat, sed etiam quod, antequam Rex esset, honorabilis fuit. Cum autem dicitur, quod magis æstimantur beneficia, quæ alicui singulariter dantur, quam quæ cum tota communitate proueniunt: verum est, si illa proueniũt alicui tanquam vni de communitate solum, si tamen aliquis honoretur cum aliqua communitate, non tanquam vnus
I de communitate, sed tanquam specialis persona, & tota illa communitas propter eum honoretur; magis honoratus est, quam si ipse solus honoretur. Sic autem erat de Saule, quoniam propter ipsum conuiuium illud factum est, & satis hoc apparebat ex excellentia, quam Samuel in omnibus impendebat Sauli, ideo magis honorabat eum sic, quã si eum solum inuitasset. *Leuauit autem cocus armum, & posuit ante Saul*. Leuare est de olla educere: sic accipitur supra cap. 2. scilicet. Veniebat puer sacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in manu sua, & mittebat eam in lebetem, vel in caldariam, & omne, quod leuabat fuscinula, tollebat sacerdos sibi. Separauerat autem Samuel armum, quia ista erat pars excellens, & posuit ante Saul.

K *Quomodo potuerit seruari armus, & dari Sauli, cum proueniret Sacerdoti. Quæst. XVII.*

QVAERET aliquis, quomodo potuerit seruari armus pro Saule, quia istæ carnes, quæ dabantur inuitatis, erant partes sacrificiorum pacificorum, de quibus semper armus, & pectusculum veniebant in ius sacerdotũ immolantium: Leui. ca. 7. Saul autem non erat sacerdos, ideo non poterat accipere istam partem.

Aliquis forte respondebit, quod quamuis istæ partes de iure pertinerent ad sacerdotes, tamen ipsi remiserunt eas inuitatis, & sic potuerunt peruenire ad Saulem, & ad alios. Sed dicendum est, quod non potest stare, quoniam non licebat sacerdoti dare de panibus, vel carnibus sanctificatis alicui, nisi esset de familia sua, vt patet Leui. cap. 22. scilicet, Omnis alienigena non comedet de sanctificatis, inquilinus sacerdotis, & mercenarius non vescentur ex eis: quẽ autem

autem sacerdos emerit, & qui vernaculus domus eius est, hi comedent ex eis. De filia quoque sacerdotis dicitur, quod si esset nupta alicui de populo, non posset comedere de sanctificatis: peccaret ergo sacerdos, si daret alicui de popularibus de carnibus sanctificatis, & sicut non licebat sacerdotibus dare illas popularibus, ita nō licebat popularibus accipere eas scienter, etiamsi darent sacerdotes, sic patet præalleg. cap. s. Omnis alienigena comedendi ex eis non habet potestatem: hoc autem esset, quando populares comederent scienter: si tamen nescirent esse carnes sanctificatas, & comederent, tunc non peccabant, si tamen postea cognoscerent esse carnes sanctificatas, debebant satisfacere; sic patet eod. cap. s. Qui comederit de sanctificatis per ignorātiam, addet quintam partem cum eo, quod comederat, & dabit sacerdoti in sanctuario, non ergo poterat dici, quod iste armus pertinuisset ad sacerdotes, & ipsi concessissent cum popularibus. Aliquis ergo respondebit aliter, scilicet, quod hic non fuerit sacrificium, sed magnum conuiuium, quod interdum vocatur sacrificium, sed hoc supra improbatum est.

Ideo dicendum, quod hic sacrificium fuerit pacificum, & de omnibus animalibus immolatis pertinebat armus ad sacerdotem, tamen potuerunt alia animalia occidi præter illa, quæ immolata sunt in sacrificium, & de illis acciperetur armus. Vel aliter potest dici, quòd dato, quòd omnia animalia, quorum carnes comedebātur ab inuitatis, fuissent immolata in hostias pacificas, poterat manere armus pro Saule; de quolibet enim animali immolato in hostiam pacificam proueniebat sacerdoti solum pectusculum, & armus dexter: Leuit. cap. 7. ergo armus sinister cedebat in ius popularium, & iste poterat apponi Sauli. *Dixitque ei Samuel.* Scilicet, postquam posuit cocus armum coram Saule. *Ecce quod remansit pone ante te, & comede.* Id est, istud est, quod tibi specialiter seruatum est: ideo sciende, & comede.

An, quando Saul accessit, alij inuitati comedissent.
Quæst. XVIII.

QVAERET aliquis, quomodo dixerit Samuel: ecce quod remansit: nam videtur ex hoc quòd omnes inuitati iam comedissent, & nihil restitisset de cibis, nisi armus ille. Respondendum, quod aliqui dicunt, quod ante aduentum Saulis Samuel, & alij inuitati sedebant ad mensam, & fere expleuerant prandium.

Cum autem vidit Samuel ingredientem Saulem, surrexit a mensa obuians ei ex reuerentia: Sed istud non stat, quoniam antequam ascenderet Samuel ad prādium, Saul inuenit eum: sic enim dixerunt puellæ, scilicet, ingredientes vrbem statim inuenietis eum, antequam ascendat in excelsum ad vescendum. Item, quia dicitur supra: Cumque illi ambularent in medio vrbis, apparuit illi Samuel egrediens obuiam illis, vt ascenderet in excelsum: nondū ergo ascenderat. Item, Deus reuelauerat Samueli præcedenti die, quòd venturus esset Saul ad eum hora illa, vt patet supra. s. hac ipsa hora, quæ nunc est, cras mittam ad te virum. Cum ergo sciret Samuel certissimè, quòd illa hora venturus esset Saul, & propter illum instruxerit conuiuium: non est verisimile, quod sederet ad mensam antequam ille veniret, cum immediatè venturus esset. Item dicitur supra, quòd accessit Saul ad Samuelem in medio portæ; ergo non erat Samuel in mensa, sed in porta domus suæ volens venire in excelsum. Item dixit Saul ad Samuelem; indica, oro, mihi, vbi est domus videntis? si tamen Saul ascendisset in excelsum, & venisset ad Samuelem existentē in mensa, non peteret pro domo videntis, quia iam cognosceret ipsum videntem, vel saltem sciret eum esse ibi, & nō diceret, vbi est domus videntis, sed diceret, quis est hic videns. Item dicitur ibi, quod respondit Samuel, ego sum videns: ascende ante me in excelsum, vt comedas mecum hodie; ergo videtur, quod nondum comedisset Samuel, nec esset in loco prandij, sed postea illuc venerit. Item dicitur supra; assumens itaque Samuel Saulem, & puerum eius introduxit eos in triclinium: ergo non erat Samuel in mensa, quando venit Saul, quia tunc non introduxisset Samuel Saulem in triclinium, sed Saul introisset, & inuenisset

A iam sedentem Samuelem. Dicendum ergo, quod, quando venit Saul ad ciuitatem, nondum sedebat Samuel in conuiuio, nec ascenderat illuc, sed inuenit eum in porta domus suæ, & ascendit cum eo in excelsum ad locum, in quo erat conuiuium. Cum autem dicitur hic: Ecce quod remansit, pone ante te: non est sensus, quod illud remansisset, postquam alij comedissent, sed dicitur, quod remansit, id est, quod separatum est, vel repositum: quoniam cum Samuel dedisset coco carnes pro cōuiuis, illam partem separauit pro Saule; & sic remansit, idest, separata erat. *Quia de industria seruatum est tibi.* q.d. non intelligas, quod istam partem tibi dem a casu, sed de industria separata est, id est, ab intentione sic factum est: quoniam antequam tu venires, ego præceperam coco, quod separaret istam partē pro te. In quo volebat significare Samuel, quòd aduentus

B Saulis non fuit sibi inopinatus; sed ante hoc cognouerat illum; ideo prius quā veniret, iussit cocū, vt separaret partem pro eo, scilicet, vt quando Samuel peteret illam partē, cocus sciret distinctè dare illam sibi. *Quando populum vocaui.* Id est, quando inuitaui omnes istos, scilicet, a principio istud factum est: & nō intelligitur, quòd separata fuerit ista pars, quando inuitati erant comedentes, sed quando fuerunt datæ carnes pro cibis eorū: tunc enim Samuel distinctè dedit coco illam partem, & dicitur, quando populum vocaui; non quidem quod totus populus inuitatus fuisset, quoniam solum fuerunt inuitati triginta viri, vt patet hic, & tamen in vrbe illa erant plures, sed dicitur populus inuitatus, quia multi erant inuitati, qui possunt vocari populus.

C *Et comedit Saul cum Samuele in die illo.* Non solum comedit cum eo, sed etiam cum omnibus alijs, qui inuitati erant, quia tamen Samuel inuitauerat omnes, dicebatur ipse comedisse cum eo, & omnes alij.

Et descenderunt de excelso in oppidum. Excelsum vocatur hic quidam locus arduus in ciuitate, in quo non erant domus, sed altare Dei, & illa domus, quæ vocatur triclinium, in qua erant inuitati: oppidum autem erat tota ipsa congregatio domorum vrbis, & ad illam descenderunt Samuel, & Saul post conuiuium, vt maneret in die illa Saul apud Samuelem, & deinde recederet sequenti die, sicut dixerat supra Samuel, s. ascende ante me in excelsum, vt comedas mecum hodie, & dimittam te mane. *Et locutus est cum Saule in solario.* s. Samuel locutus est cū Saule, & hoc fuit in solario, id est, in parte domus discooperta, scilicet, super tectum; dicitur enim solarium a sole, illæ autem do-

Excelsū quid.

Solariū domus quid.

D mus, quæ solem ex omni parte recipiunt, solaria vocantur; sic autem est, quando domus non sunt tectæ, & intrat Sol ex omni parte: hoc autem fiebat in terra Iudæorum, quia tecta domorum erant plana, & de terra, vel lateribus, ita vt possent super ea ambulare viri; ascendebant autem Iudæi ad loca illa, & ibi habebant sua solaria. Istæ autem domus habebant in circuitu cancellos, vel murum paruū ad hoc, quod illi, qui essent in parte superiori non possent ruere: sic enim iusserat Deus Deuter. cap. 22. s. cum ædificaueris domum nouam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, vt sis reus labente alio, & in præceps ruente. In hoc autem solario, vel suprema domo collocuti sunt Saul, & Samuel, quid autē locuti fuerint, non patet, sed dicunt Iudæi, quod locutus fuerit Samuel ad Saulem de timore Dei, & custodia legis, satis au-

E tem verisimile est, quod, cum iam Samuel sciret Saulē futurum Regem, & hoc ei denūtiasset, diceret ei aliqua pertinētia ad instructionem Regis, scilicet, qualiter iste se deberet habere ad subditos, & qualiter ad Deum, semper enī antequam peccauit Saul, & recessit ab eo, Samuel fuit præceptor eius, & quamuis Saul Rex esset, tamen Samuel dicebat ei, quid agere deberet; & quando aliquid iubebat Saul, nō solum iubebat quasi ex nomine suo, sed etiam ex auctoritate Samuelis, vt patet cap. 11. quando iuit in bellum Saul contra Regem Ammon: dicitur enim: Quicunque non exierit, secutusque non fuerit Saul, & Samuelem, sic fiet bobus eius. Cum autem peccauit Saul non occidendo Regem Amalec, nec pecora, recessit ab eo Samuel, & non vidit Saulem vsque ad diem mortis suæ, infra 15. capitulo. *Strauitque Saul in solario.* Sternere multa signat, hic autem accipitur sternere, id est, parare, &

re, & pertinet ad lectum: sic enim dicimus stramenta ipsa operimenta lecti, Saul autem est in datiuo, & est sensus, quòd Samuel strauit, id est, parauit lectum Saul in solario, scilicet, in parte superiori domus discooperta; Et hoc forte, quia erat tempus vernale, vel æstiuale, & erat gratũ ibi dormire, potissimum, quia terra illa calidior est quam ista, cum sit partim in tertio, & partim in quarto climate. *Et dormiuit*, scilicet, per noctem: nam post cibos per diem nõ erat ibi gratum dormire, cum esset locus soli expositus, in nocte autem erat gratum propter terræ calorem. *Cumque mane surrexissent*, scilicet, Samuel, & qui erant in domo sua: Saul enim nondum surrexerat. *Et ante quam illuxisset, vocauit Samuel Saulem*. Dixit enim Samuel, quod dimitteret Saulem seq. die, ideo voluit eum dimittere cito, vt opus suum expleret veniens ad terram suam. *In solario*, id est, iacentem in solario: nam ibi dormierat per noctem, vt G patet supra *Surge, & dimittam te*, id est, volo te cito expedire, ideo surgere: erat enim adhuc facturus quædã Samuel cum Saule, quia vncturus erat eum in Regem, & denunciaturus signa, quæ ventura erant die illa, vt patet seq. cap. vsquequo autem ista faceret, non erat dimissurus eum. *Et surrexit Saul*, scilicet, obediens immediate Samueli. Etiã, quia ipse desiderabat cito redire in terram suam, quia putabat patrem suum grauari ex absentia eius, vt patet supra in litera, cum dixit ad puerum suum; veni, & reuertamur, ne forte dimiserit pater meus asinas, & solicitus sit pro nobis. *Egressique sunt ambo, ipse videlicet, & Samuel*, scilicet, egressi sunt de domo Samuelis, nondum autem egressi fuerant de vrbe, vt patet immediate, scilicet, cumque descendisset in extremam partem ciuitatis, & cum dicitur, ꝙ egressi sunt ambo, scilicet, Samuel, & Saul, etiam intelli- H gendum est, quod puer iret cum eis: nam immediate dicitur; dic puero, vt antecedat nos, & transeat: ergo simul ibat cum eis, scriptura tamen facit mentionem de principaliori.

Cumq; descenderent in extrema parte ciuitatis, s. quando descendentes de domo Samuelis venerant ad extremam partem vrbis, locutus fuit Samuel ista Sauli: & ratio est, quia ibi volebat eum vngere in Regem, & quia volebat, vt nemo hoc videret, fecit illud in extrema parte ciuitatis, in qua nemo apparebat; et propter hoc fecit, vt Saul consurgeret, antequam illucesceret, quia tunc, cum nondum surrexissent viri vrbis illius, nemo videre poterat, ꝙ fiebat. *Dixit ad Saul; dic puero, vt antecedat nos, & transeat*. Ibat enim puer simul cum Samuele, & Saule, & ne etiam ipse videret, quod factum fuerat, antequam declarari deberet, I fecit Samuel, quod antecederet puer illos.

Quare Samuel, quando vnxit Saulem, noluerit, quòd puer eius videret, & quid proficeret, quòd puer Saulis non videret eum vngi. Quæst. XIX.

QVAERET aliquis, quare Samuel voluerit, quod puer non videret, quomodo vngeretur Saul in Regem: nam etsi non videret, satis poterat intelligere, quod Saul futurus esset Rex; ꝙ patet, quia, quãdo accessit Saul ad Samuelẽ, dixit ei Samuel: Et cuius erunt optima quæque in Israel, nonne tibi, & omni domui patris tui? ex quibus intellexit Saul, ꝙ futurus esset Rex, quod apparet ex K responsione sua ibidem, & ibi et declaratum est, sed puer suus erat ibi cũ eo, ergo audiret verba illa, & intelligeret, sicut intellexit Saul. Nec valet, si aliquis dicat, ꝙ tunc non erat puer præsens, quoniam supra dicitur, ꝙ, cum ambularẽt Saul, & puer eius in medio vrbis, apparuit illis Samuel egrediens, & sic erant simul, quando apparuit eis, & postea subditur, ꝙ immediate postquam quæsiuit Saul, vbi esset domus videntis, dixit ibi Samuel; & cuius erunt optima queq; in Israel: ergo vr, ꝙ puer esset ibi pręsens, quia non iussit eũ tunc Saul, ꝙ recederet, sicut nunc. Dicendum est, ꝙ puer Saulis erat cum eo, quando Samuel ista verba locutus est, tamen ipse forte non multum attendit ad hæc, vt posset colligere, an Saul futurus esset Rex, vel non.

Puer Saulis nõ intellexit eũ fore regem.

Item dato, ꝙ attendisset, non multum haberet firmã sententiam ex hoc, ꝙ Saul futurus esset Rex, quia vidit, quòd Saul respondit Prophetæ tanq; illuderet ei, & Propheta nihil replicuit. Si aũt fuisset aliquid veri, Propheta replicuis- F set certificãs eũ, ꝙ nõ illuderet, sed essent illa verba veritatis, & sic ex hac parte manebat puer dubius. Si aũt postea vidisset, quod Samuel vnxisset Saulẽ, manifestissimè cognouisset, ꝙ efficeret eum Regem: non ergo voluit Samuel, quòd puer Saulis videret hoc. Sed adhuc dicetur, quod dato, quòd non vidisset eum vngi, cognouisset postea, quod vnctus esset, quoniam Samuel effudit super caput Saulis lenticulam olei, ergo aliquæ guttæ olei defluxissent per genas, & barbam, & vestes, quas postea videret puer, & sic cognosceret eum esse vnctum: patet, quoniam vnctio Pontificum, & Regum fiebat eodem modo, sed in Pontificibus erat hoc, ꝙ aspergeretur oleum vnctionis super caput, & flueret per barbam, & vestes: sic patet Ps. 132. Sicut vnguentum in capite eius, quod descendit in barbã barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti eius: G sic ergo fieret in Saule, & puer eius cognosceret signa vnctionis. Respondendum est, quod etiam per hoc non potuit cognoscere: nam fusum est oleum super caput Saulis, sed erat paucum, quod facilè celari potuisset: vnde puer nunquam cognouit, & quando venit postea Saul in terrã suam, cum respõderet cognatis suis de omnibus aliis, quæ acciderant ei cum Samuele, de sermone regni nihil respõdit, tanquam nullus hoc cognosceret, vt patet infra.

Quæ vtilitas fuerit, quòd puer Saulis non intelligeret ipsum futurum esse regem. Quæst. XX.

QVÆRET aliquis, quid proficeret, quod puer Saulis hoc ignoraret. Respondendum est, ꝙ, si sciuisset, fortè noluisset id tenere secretum, sed diuulgasset popu- H lo, & tunc sequebatur inconueniens, quia Israelitæ existimassent aliquam fuisse collusionem inter Samuelem, & Saul, uel saltem conquererentur: nam cum principatus regalis esset maximus, omnes tribus illum desiderarent, pugnarentque pro eo, nisi forte Deus manifestè ostenderet, ꝙ vellet alicui dare: iam enim nemo haberet, quid contenderet, & quia Samuel fecerat hoc in occulto, & ea, quæ occulta sunt, non se omnino bene habent, omnes aliæ tribus, ad quas non peruenit principatus regalis, conquererẽtur, tanquam non per Deum factum fuisset, sed per fauorem personalem, vel alias, quòd erat origo discordiæ in principio potestatis regnatiuę. Volebat ergo Samuel, quòd publicè fieret coram toto populo, & coram Domino, & ibi per sortes Deus declararet, quam tribum vellet, & quam familiam, & quem virum pro principatu, ita vt nemo pos- I set calumniari; sic ergo post paucos dies fecit conuocato toto populo in Masphat, vt patet infra in litera, & tunc fecit illud ibi tanquam nouiter, & velut nihil ante hoc præcessisset: si autem puer Saulis cognouisset, & non tenuisset sub silentio, Israelitæ sciuissent; & habuissent occasionem murmurandi nimis, ideo fuit valde cõueniens, quòd hoc lateret puerum.

Sed dicet aliquis, quòd quamuis cognouissent Israelitæ, quòd Samuel vnxisset Saulem absconditè, nihil mali suspicati fuissent, nec murmurarent, quia sciebant, quòd Samuel erat vir Dei, & nihil faceret, nisi quòd Deus iuberet: qualitercunque ergo fecisset, rectè gestum esset.

Respondendum est, quòd decuit sic fieri, quia quamuis K Samuel haberetur ab omnibus tanquam propheta Dei, & crederetur ipsi; in rebus tamen valde magnis, potissimum cum nimis tangunt statum nostrum, interdum aliquibus non credimus, quibus alias credituri eramus: sic.n. patet de Moyse; iam Moyses tempore suo in maiori reputatione habitus est apud Iudæos, quam Samuel tempore suo; & Iudæi nimis credebant illi etiam magis, quam Samueli; cum Deus dixisset ei: Exod. cap. 19. Iam nunc veniã ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum: & tamen quando Moyses fecit Aaron fratrẽ suum summum sacerdotem, & filios suos sacerdotes minores, quamuis fecisset coram toto populo, vt patet Exod. c. 29. & Leuit. cap. 8. quia tamen non constabat nimis illud fuisse a Deo; plurimi Israelitarum insurrexerunt contra Moysen, & Aaron, s. Core, & 250. viri proceres, & Dathan, & Abiron cum sequacibus suis volentes tollere summum sacerdotium Aaron; iamque totus populus concitatus erat, & in promptu erat, vt lapidarent

retur Moyses,& Aaron,nisi Deus fecisset plagam magnã super insurgẽtes:de quo Num. cap.16. cum ergo Samuel esset minoris auctoritatis,quam Moyses,& principatus regalis,quem ipse conferebat Sauli,esset maior, quam summum sacerdotium,quod conferebat Moyses Aaron, & Samuel contulisset regnum in secreto, non est dissimile vero,quod murmurassent Israelitæ nimis,cum murmurauerint contra Moysen. Voluit igitur Samuel, quod lateret illa vnctio,quam ipse in secreto fecit. Item patet hoc,quia Israelitæ videntes,quod Deus elegisset Saulẽ,quando omnes conuenerunt in Masphat,adhuc non fuerunt contenti; nam aliqui despexerunt eum, dicentes: Num saluare nos poterit iste? & non attulerunt ei munera, vt patet infra in litera: quantò magis murmurassent,si hoc fecisset in secreto? Melius ergo erat, quod subticeretur vnctio Saulis,vsquequo pateret manifestè per Dei electionem, quod ipse deberet esse Rex: sicut quieuerunt Israelitæ insurgere contra Moysen,& Aaron,quando Deus monstrauit manifestum miraculum in virga Aaron germinante: Num. 17.cap.sic enim dicitur ibi; quem ex his elegero,germinabit virga eius, & cohibebo a me querimonias filiorum Israel. Sed adhuc dicet aliquis, quod non tollebatur per hoc totalis suspitio de facto secreto Samuelis, quia licet nunc non cognoscerent illam vnctionem fuisse factam,tamen cognituri erant aliquanto tempore post, & cognouerunt: tunc autem poterant suspicari,sicut a principio, vel si tunc non suspicarentur, nec etiam a principio suspicati fuissent. Respondendum est,quod non est simile: nam si non cognouissent Israelitæ a principio secretam vnctionẽ Saulis, nihil suspicarentur; & deinde adueniente electione Dei in publico firmarentur corda eorum, & tunc licet cognoscerent factam fuisse vnctionem,nihil suspicarẽtur, quia corda eorum firmata erant in bona opinione: si tamen a principio sciuissent Israelitæ vnctionem factam in secreto, praue suspicarentur: & quamuis postea veniret electio Dei publica,difficulter tolleretur eis prima opinio mala,sed potius imaginarentur,quod iste euentus sortiũ, qui fiebat coram toto populo, pateretur aliquam fraudem: non fuit ergo conueniens,quod sciret hoc puer Saulis. *Tu autem subsiste paulisper.* scilicet,dũ puer elongatur aliquantulum a nobis,ne videat,quod fit. *Vt indicem tibi verbum Domini.* Id est,indicabo tibi,quid Deus fieri iubeat. Accipitur autem hic verbum pro ipsa re: sic enim Moyses, cum vellet consecrare Aaron,stans coram toto populo ait; iste est sermo,quem iussit Dominus fieri,id est, ista est res, quam iussit, scilicet consecrari Aaron: ita hic erat verbum Domini ipsa vnctio Saulis,&c.

CAPVT X.

Inf. 16. c.75.dicta.3. in ver. exẽplo in gl. a.q.7.§. ità obijcitur. 1. q.1.c. sacram. & c. Dominus. & c. prophetauit.

TVLIT *autem Samuel lenticulam olei, & effudit super caput eius, & deosculatus est eum,& ait: Ecce vnxit te Dominus super hæreditatem suam in principem, & liberabis populum suum de manibus inimicorum eius.*

TVlit autem. Dicto in præcedentibus de Saulis electione,hic agitur de eius vnctione, & diuiditur in duo: Primo ista vnctio ponitur; Secundo per signa notificatur ibi. *Cum abieris.* Circa primum non potest hic dubitari,sicut in quibusdam aliis dubitabatur, an sit hic cõtinuatio ordinis,vel aliquid anticipatum,vel recapitulatum; nã constat,quod hic nihil tale est, cum autem fuerit supra dictum de electione, hic agitur de vnctione, quæ consequitur electionem. Rursus autem data ordinis rectitudine in quibusdam dubitabatur, an habeant se immediatè, scilicet, an vnum post alterum immediatè factum fuerit, vel fluxerit aliquod tempus in medio, hic autem dubitari non potest, quoniam inter ista, quæ habentur hic, & præcedenti capitulo, non fuit aliquod tempus medium, sed in eadem hora facta sunt, mox quippe, vt dixit Samuel Sauli, quod subsisteret, & ipse substitit paulisper, fudit Samuel lenticulam olei super caput Saulis, sic dicitur hic.

Tulit autem Samuel lenticulam olei. Id est, accepit eam ad fundendum super caput Saulis, non est autem sensus, quod tunc nouiter acceperit Samuel lenticulam: nam portabat eam de domo sua,sed dicitur,quod accepit,id est,accepit ad effundendum,quia ante hoc non effundebat, & tunc effudit,ipse tamen semper portabat eam in manu;nisi forte dicas, quod portabat eam in manu Saul, vel puer eius: sed non stat,nam puer Saulis iam recesserat,& antecedebat eos paulisper, quando Samuel fudit oleum super Saulem,& tunc dicitur, quod ipse accepit lenticulam, ergo non accepit eam de manu pueri Saulis; etiam Saul nõ portabat illam,nam ipse nesciebat,quid fieri deberet,quousque dixit ei Samuel; subsiste paulisper, vt indicem tibi verbum Domini præced.cap.si tamen portauisset lenticulam,sciuisset, quid fieri deberet. Dicitur autem hic lenticula vas quoddam paruum,in quo continetur oleum, a liniendo dictum,quia ibi continetur id, quo corpora liniuntur,scilicet,oleum, erat autem istud vas, quod aliquando vocatur lecythus,sic patet infra 3.lib.cap.17.vbi dixit Elias ad mulierem Sareptanam; hydria farinæ non deficiet, & lecythus olei non minuetur,id est, vas illud,in quo continetur oleum,communiter tamen vocatur lenticula,sic patet infra 4.lib. cap. 9. vbi propheta quidam vnxit Iheu in Regem Israel. Aliquando autem vocatur cornu,sic patet infra cap.16.cum dixit Deus Samueli; imple cornu tuum oleo,& veni,vt mittam te ad Isai Bethlehemitem. De ista lenticula dicitur, quòd esset quoddam vas de auro, vel de argento ad conseruandum oleum sacrum.

Lenticula quid dicatur.

Quo oleo Samuel vnxerit Saulem, & an Reges vngerentur oleo sacro,vel communi. Quæst. I.

QVÆRETVR de isto oleo,quale oleum esset, scilicet,an esset de oleo communi, vel oleo sacro. Pro quo sciendum, quod oleum commune est illud, quod de oliuis exprimitur,nulla alia re adiuncta,& istud accipiebatur in Sanctuario ad hoc, quod arderet in candelabro, vt patet Exod.cap.27.scilicet,præcipe filiis Israel, vt afferant tibi oleum de arboribus oliuarum purissimum,piloq;contusum, vt ardeat semper lucerna in tabernaculo; de hoc etiam Leuit.24. cap. Accipiebatur quoque istud oleum ad sacrificia,quoniam in omni sacrificio offerebantur libamẽta,præterquam in sacrificio pro peccato. Num.cap.15.erãt autem quinque,scilicet,farina,vinum,oleum, sal, thus,vt colligitur præallegato cap. & Leuit. 2. istud autem oleum erat ad cibos humanos, quia erat simplex. Aliud autem erat oleum,quod magis vocatur vnguentum,quam oleũ, & istud erat ad multiplicem vnctionem, & ex multis speciebus facto opere vnguentali: ponebantur autem in eo aromata myrrhæ electæ, & cynamomum, & calamus, & casia, & oleum oliuarum in diuersis ponderibus, de cuius compositione patet Exod.cap.30. Erat autẽ istud vnguentum ad vngendum omnia vasa Sanctuarij,quando sanctificabantur,& ad vngendum sacerdotem magnum, & minores: Exod.cap.30.& 31. differenter tamen, quod summus sacerdos vngebatur oleo vnctionis in capite,quia fundebatur super crines illius, in sacerdotibus autem minoribus non fiebat sic, sed solum aspergebatur de isto oleo mixto cum sanguine super caput, & vestes omnium sacerdotum,tam maioris,quam minorum, vt patet Exod. cap. 29.& Leuit.8 cap.de ceteris autem dicitur; caro hominis vngetur ex eo iuxta compositionẽ eius, non facietis aliud, quia sanctificatum est,& sanctum erit vobis,homo quicũque tale composuerit, & dederit ex eo alieno, exterminabitur de populo suo: Exod. cap. 30. omnes tamen doctores tam Hebræi,quam Catholici dicunt, quod non solum sacerdotes vngebantur illo oleo,sed etiam Reges,& ex illa litera quidem non tollitur hoc, quia dicitur ibi; caro hominis non vngetur,quod intelligitur,s. ad delectationem, quod tamen funderetur super crines Regis ad constitutionem suam,non erat,quod caro hominis vngeretur ex eo,quia non fiebat illud ad delectationem. Nec etiã vngebatur ibi caro,sed crines, & non erat proprie illa vnctio, sed effusio. Item videbatur hoc satis rationabile, quia sicut Deus eli-

Quõ sacerdotes vngerẽtur, & in quib. partibus corporis.

gebat summum sacerdotem ad cultum suum, & faciebat eum vngi in capite hoc oleo, cum ipse esset maximus ministrorum eius, ita eligebat Regem ad hoc, quod esset maximus principum, vel solus esset princeps super populum Dei, et ipse Deus dicebatur eum vngere, sicut dixit hic Samuel ad Saulem, s. Ecce vnxit te Deus super hæreditatem suam in principem, ergo faceret eum vngi illo oleo, quod pertinebat ad sacerdotes magnos, quia liniri oleo cōmuni paruum quid esse videbatur. Sed tūc arguet aliquis, quomodo ergo poterat Samuel habere oleum ad vngendum Saulem? nam oleum sacrum obseruabatur in Sanctuario, quia nulli hominum talem compositionē licebat facere, vel habere penes se: Exod. cap. 30. non poterat ergo habere illud Samuel, nisi iret ad Sanctuarium, sed ipse non erat tunc in Sanctuario, quia non erat Sanctuarium in vrbe Ramatha, in qua nunc erat Samuel, sed in vrbe Nobe, vt declaratum est satis supra 7. cap. Ad hoc responderi potest, scilicet, quod Samuel ante hoc promiserat per aliquot dies Israelitis constituere Regem Deo iubente supra cap. 8. ideo cum sciret, quod constituturus erat Regem, & Rex fieri debebat per vnctionem, iret in Sanctuarium, & adduceret inde oleum vnctionis, sacerdotes autem libenter illi darent, quia ipse erat tunc doctor populi, & rector. Ista est communis positio, quam ego quoque cum ceteris profero. Sed verius videtur, quod vnctio Regum fieret cum oleo cōmuni: nam si dicatur, quod semper fieret vnctio cum oleo sacro, sequitur inconueniens; patet hoc in vnctione Dauid: dixit enim Deus Samueli; imple cornu tuum oleo, & veni, vt mittam te, infra cap. 16. ibi enim iussit, quod nouiter impleretur cornu oleo, quasi ante non esset ibi oleum, vel non esset plenum; ergo si Samuel vnxisset Dauid oleo sacro, oportebat, quod iret in Sanctuarium pro oleo, quia alibi non inueniret, & tamen non stat, quod fuerit illuc: nā Samuel nimis timebat Saulem; dixit enim, audiet Saul, & interficiet me, eod. cap. non solum non auderet ire in Sanctuarium, sed etiam non audebat ire in Bethlehem, quousq; Deus dedit ei modum, quo latenter iret, scilicet, quod tolleret vitulum de armento, & diceret, quod ibat ad immolandum Domino in Bethlehem, si tamen iuisset in Sanctuarium pro oleo vnctionis, cognitum fuisset a Saule, & occidisset eum, potissimum, quia hoc dato non poterat celari causa aduentus eius, nam oleum illud non esset, nisi pro vnctione Pontificum, & Regum; ergo constaret; quod volebat vngere aliquem in Regem; nō ausus fuisset ergo Samuel ire in Sanctuarium pro oleo. Et si dicas, quod Deus dabat ei sufficiens remedium ad hoc, falsum est: nam id, quod hic ponitur, solum est ad occultandū causam progressus eius in Bethlehem, scilicet, quod portaret vitulum in manu sua, tamen ad hoc, quod occultaretur causa progressus in Sanctuarium, non dabatur aliquis modus, & sic non iuit Samuel in Sanctuarium, & consequenter non tulit oleum sānctum, sed commune ad vngendum Dauid.

Quō Samuel habuerit oleū sacrum ad vngēdū Saulem.

Opinio auct. de oleo, quo vngebātur Reges.

Item, quando Dauid vnctus fuit in Regem super tribū Iuda, non fuit vnctus oleo Sancto, quoniam tunc erat diuisio regni, quia filius Saulis Isboseth vnctus fuit in Regē super 11. tribus; Dauid autem solum super tribum Iuda; non poterant ergo illi, qui vnxerunt eum, habere oleum Sanctum, quia Sanctuarium tunc erat in Gabaon: nā destructa vrbe Nobe, in qua prius erat, tráslatum fuit in Gabaon, vt declaratum fuit supra cap. 7. & ibi mansit vsque ad tempora Salomonis, cum transtulit illud in templum, quod ædificauerat, vt patet 2. Palipom. cap. 1. Viri ergo de tribu Iuda non possent mittere pro oleo Sancto in Gabaō: quoniam Gabaon erat in tribu Beniamin, & pertinebat ad Isboseth filium Saulis, qui non permitteret aliquos de tribu Iuda illuc venire, maximè ex hac causa, nam erat magna hostilitas inter Dauid, & Isboseth, vt patet infra 2. lib. cap. 2. Non poterant ergo viri Iuda habere oleum sacrum ad vngendum tunc Dauid. Item Deus misit Eliam prophetam in Damascum, vt vngeret Azaelem in Regem Syriæ. infra 3. lib. cap. 19. ibi tamen non potuit habere oleum sacrum ad vngendum, quia in Damasco non erat Sāctuarium Domini, nisi forte dicas, quod Elias secum tulit oleū sacrum, sicut alij prophetæ, quando ibant ad vngendum

Euasio.

F Reges, tollebāt secum lenticulam olei, vt patet de Samuele, infra 16. cap. & de quodam alio propheta, infra 4. lib. c. 9. Sed dicendum est, quod non potuit Elias secum ferre oleum sacrum, quoniam, quando Deus dixit, quod vngeret Azaelem in Regem, erat ipse in monte Sinai, quia fugerat de terra Israel timens Iezabel vxorem Achab Regis, quæ interminata fuerat ei mortem, vnde dixit ei Deus; vade per desertum in Damascum, infra 3. lib. cap. 19. ergo nō poterat accipere oleum sacrum, quia illud solum erat in templo Ierusalem, sed vnxit eum oleo communi. Item Eliseus iussit quendam de filiis prophetarum, dicens: Accinge lumbos tuos, & tolle lenticulam olei hanc in manu tua, & vade in Ramoth Galaad, & vnge Iheu: ibi tamen non videtur, quod acceperit Elisæus lenticulam olei sacri, quia non erat in aliquo loco, in quo posset habere oleum sacrū; G illud namq; solum erat in Ierusalem, sed Elisæus non morabatur ibi: non accepit ergo oleum sacrum. Apparet igitur ex dictis, quod Reges isti non vngebantur oleo sacro, quo vngebantur Pontifices. Veritas autem in hoc est, quod ad vnctionem Regum nihil referebat, an vngerentur oleo sacro, vel communi, sicut referebat in Pōtificibus, qui nequaquam vngi poterant, nisi oleo sancto, vt patet Exod. cap. 29. & Leuit. cap. 8. Interdum tamen Reges vngebantur oleo sacro, & interdum oleo communi. De communi patet in exemplis allegatis: de oleo sacro apparet in Salomone; ipse enim vnctus est oleo sancto, sic patet infra 3. lib. cap. 1. Cum dicitur: sumpsitq; Sadoc sacerdos cornu olei de tabernaculo, & vnxit Salomonem; manifestum est ergo, quod illud oleum erat sacrum, quia si fuisset commune non iuisset Sadoc ad Sanctuarium pro illo, quia vbicunque reperiisset. H De Saule tamen, de quo hic, magis dicendum est, quod fuerit vnctus oleo communi, quia Samuel non erat in loco Sanctuarij, vt habere posset oleum sacrū. Sed adhuc arguet aliquis, quod Reges illi, de quibus supra inducebamus, quod vncti fuerint oleo communi, vngerentur oleo sacro, quoniam si oleum commune sumeretur, vbicunq; reperiri poterat, prophetæ tamen secum portabant oleum ad vngendum, sic patet de Samuele, inf. 16. cap. nam dixit ei Deus, imple cornu tuum oleo, & vade in Bethlehem: sic quoque Elisæus dixit ad vnum de filiis prophetarum; accipe lenticulam hāc olei, & vade in Ramath Galaad, infra 4. lib. cap. 9. Respondendum est, quod istæ vnctiones fuerunt factæ in oleo communi, prophetæ tamē ferebant secum oleum, vt non cognosceretur, quid facere vellent, donec iam fecissent: si tamen non portarent secum I oleum, oporteret, vt peterent inter eos, quos ibant ad vngendum, & tunc ipsi, qui vngendi erant, vel aliqui alij cognoscerent, quid fieri deberet, & forte impediretur opus, vtpote, si ipse, qui vngendus erat, non consentiret se vngi, vel alij scientes impedirent; cuius signum est, quia quādo prophetæ ibant ad vngendum aliquos, non dicebant illis, quod vellent eos vngere, sed accedebant ad eos, & fundebant oleum super ipsum, qui vngendus erat, sicut patet de propheta, qui iuit ad vngendum Iheu: nam vocauit eum secrete ad cubiculum, & ibi fudit oleum super caput eius; quanquam ergo oleum commune esset, tamen ferebant illud secum prophetæ, vt secretius fieret, quod volebant. *Et effudit super caput eius*. Id est, super caput Saulis. Non est intelligendum, quod multum oleum fudisset, sed modicū, super crines propter formam: nam multum, vel paucum K oleum fundi nihil conferebat ad titulum regni, & si multum funderetur, esset immunditia quædam. *Et deosculatus est eum*. Scilicet, postquam fudit oleum, osculatus fuit Saulem, hoc autem esse potuit in signum amoris, quoniam amici, quando a se inuicem recessuri sunt, osculantur se, sic quoque Samuel diligebat nimis Saulem, quia Deus elegerat eum, & erat vir bonus, ideo cum dimissurus esset eum a se, fuso oleo in capite, osculatus est illum: ꝙ autem diligeret nimis Samuel Saulem, apparet, quia non solum, dū fuit bonus Saul, diligebat eum Samuel, sed etiam, postquā peccauit, diligebat, vnde quia Deus prædixit, quod auferret ei regnum, lugebat semper Samuel pro illo, infra cap. 15. s. Veruntamen lugebat Samuel Saulem, quoniam Dominū penitebat, quod constituisset Regem Saul super Israel, & mansit semper Samuel in isto luctu, quousque Deus in-

Impugnatio.

crepuit

crepuit eum, iussitque alium vngere in Regem, infra cap. 16. scilicet dixit dominus ad Samuelem; vsquequo tu luges Saul. Cum ego abiecerim eum, ne regnet super Israel, imple cornu tuum oleo, & veni, & mittam te &c. Potuit quoque esse istud osculum tanquam quędam cerimonia regalis vnctionis: sicut enim in collatione gradus magistralis, aut doctoralis, qui confert insignia, osculatur ipsum, qui graduatur, & hoc est ei tanquam insignium inter cetera, ita in vnctione regali poterat esse hoc tanquam pertinens ad cęrimonias vnctionis.

Reges apud Iudaeos per quos vngi deberent, an per laicos, vel per sacerdotes, vel per prophetas Quaest. 11.

QVÆRET aliquis per quos vngerentur Reges apud Iudęos, s. an per laicos, vel sacerdotes, vel per prophetas. Aliquis dicet, quòd vnctio Regis fiebat per prophetas: nam hic Saul vnctus fuit per Samuelem, qui erat propheta. Item Dauid in prima vnctione sua per Samuelē vnctus
1. Opin. est: ipse enim fudit oleum super caput eius infra 16. cap. Item Azael Rex Syrię per Eliam prophetam vnctus est: eum enim iusserat Deus, vt vngeret illum in Damasco infra 3. lib. c. 19. Item Iheu Rex Israel per vnum de filijs prophetarum, qui etiam propheta erat, vnctus est infra 4. lib. cap 9. In contrarium dicet aliquis, quòd vnctio regalis fiebat per laicos: nam Dauid vnctus fuit in Regem per tribum Iuda ab ipsis viris de tribu illa, & tamen illi erant laici, ergo ad laicos pertinebat; de hoc infra 2. lib. c. 2. s. veneruntque viri Iuda, & vnxerunt ibi Dauid, ergo vnctio facta est per laicos. Item patet hoc per vltimā vnctionē Dauid super totum Israel; nam dicitur, quòd venerunt vniuersę tribus Israel ad Dauid in Hebron, & vnxerūt ibi eum in Regem super totum Israel infra 2. lib. c. 1. & primo Paralip. cap. 11. isti tamen erant laici. Aliquis dicet in contrarium, quòd sacerdotes magni vngebant Reges, sic patet infra 3. lib. ca. 1. vbi Salomon vnctus fuit per Sadoc sacerdotem magnum. Respondendum est, quòd vnctio regalis habebat aliquam similitudinem cū vnctione sacerdotis magni, quia super vtriusque caput fundebatur oleum, habebant tamen aliquam dissimilitudinem, quoniam super caput summi sacerdotis semper fundebatur oleum sacrum: Exo. 29. & Leuit. cap. 8. super caput autem Regis interdum fundebatur oleum sacrum, interdum commune, vt supra declaratum est, sicquoque erat differentia quantum ad personas vngentes, quia sacerdos magnus habebat determinatum vngentem. s. quia semper vngebatur per sacerdotes minores, eo quod non erat aliquis summus sacerdos, qui eum vngeret, cum nunquam vngeretur vnus summus sacerdos, nisi post mortem alterius, & sic sacerdotes minores vngebant eum: Rex autem non habebat determinatū vngentem: nam poterat vngi per sacerdotes, vel per prophetas, qui non essent sacerdotes, vt patet in exemplis adductis: erat tamen regulare, quòd Reges vngerentur per summos sacerdotes, eo quòd ipsi erant maximi inter sacerdotes, & vnctio erat quędam cęrimonia directè pertinens ad sacerdotes. Sic patet de Salomone: nam tempore vnctionis eius erant ibi prophetę, & sacerdotes, scilicet, Nathan propheta, & Sadoc summus sacerdos: tamen Sadoc vnxit eum, & quamuis dicatur infra 3. lib. cap. 1. vngat ibi eum Sadoc sacerdos, & Nathan propheta in Regem in Israel, ex quo non apparet distinctè, quis eorum vnxerit, tamen postea in eod. cap. declaratur, quòd Sadoc vnxerit, cum dicitur: sumpsitque Sadoc sacerdos cornu olei de tabernaculo, & vnxit Salomonem, sic quoque patet de Rege Ioas, qui vnctus est per summum Sacerdotem, vt patet 2. Paralip. cap. 23. s. & constituerunt eum Regem, vnxitque eum Ioiada Pontifex, & filij eius: sic enim intelligendum est, quod factum fuit in omnibus Regibus Israel, & Iudę, quanquam de eis non scribitur, cum tamen diuisum est regnum in Iudam, & Israel, non manserunt sacerdotes inter Israelitas, sed erant omnes in tribu Iuda, vt venirent ad ministrandum in Ierusalem in templo: Israelitę autem 10. tribuum non habentes sacerdotes fecerunt sibi sacerdotes de laicis, infra 3. lib. cap. 12. & ibi quicunque vellet effici sacerdos, accipiebat sacrificium, & efficiebatur sacerdos, vt patet praeall. cap. & in-

Vnctio Regis, & summi sacerdotis aliquo modo differunt, & aliquo modo cōueniūt. q⁹. prae-ce.

fra 3. lib. cap. 13. De his autem verisimile est quòd maximus inter istos vngeret Regem, sicut Pontifex inter viros de tribu Iuda vngebat Regem: prophetę autem nunquam vngebant Regem, nisi essent ipsimet sacerdotes, & tunc non vngebant tanquam prophetę, sed tanquā sacerdotes.

Ad primam rationem in contrarium, quando dicebatur, quod prophetę vngebant Reges, dicendum est, quòd aut Reges, qui vngendi erant, manifesti erant. s. quia vngebantur per successionem, sicut succedebant in regnum, aut erant incogniti, vtpote, quia nunquam de illa familia fuisset aliquis Rex, aut saltem lege successionis non veniret principatus ad eum, qui vngebatur. Si primo modo, semper vnctio fiebat per summum Pontificem, & sic fuit in vnctione Salomonis, quia de illo cognitum erat, quod successurus esset in regnum Dauid, cum hoc iuberet Dauid, ideo quamuis ibi esset propheta Nathan, non vnxit eum ipse, sed summus sacerdos Sadoc: ita quoque rex Ioas erat de stirpe regia, & ad nullum alium pertinebat successio, ideo Ioiada Summus Sacerdos vnxit eum, & non aliquis propheta, vt patet 2. Paral. cap. 23. Si autem esset secundo modo, scilicet, quòd nesciretur, quis successurus esset, non poterat summus sacerdos vngere illum Regem, & quia nemo sciebat voluntatem Dei, nisi propheta, cui Deus se reuelabat, non poterat aliquis alius vngere Regem. In casu autem, in quo cognitum erat, quis esset futurus Rex, nunquam prophetę vngebant Regem, quod apparet ex omnibus istis argumentis in contrarium, cum enim primo dicitur, quòd Samuel, qui erat propheta, vnxit Saulem; dicendum est, quod Saul non poterat vngi per aliquem summum sacerdotem, eo quod ante Saulem non fuerat aliquis Rex, nec cognoscebatur, quis futurus esset: soli autem Samueli hoc Deus reuelauit, & iussit eum, quod vngeret Regem: ergo nemo alius vngere poterat eum, quia nesciebat. Si tamen dicatur, quòd postea Saul vnctus est coram toto populo in Masphat in electione, vel in Galgala in renouatione regni, de quo infra in litera, & seq. cap. dicendum erit, quod non vnxerit eum tunc Samuel, sed summus sacerdos, qui erat illo tempore, sic enim fuit in Dauid: quia prima vice vnctus fuit per prophetam, tamen in secunda non, nec in tertia: sed dicitur, quòd viri Iuda, & Israel vnxerunt eum. Cum autem secundò dicebatur, quòd vnctus fuit Dauid per Samuelem prophetam: etiam dicendum est hoc fuisse, quia nesciebatur de Dauid, an regnaturus esset: quia tunc erat Saul Rex, & videbatur, quòd de stirpe sua successuri essent Reges: ideò nemo scire poterat, an Dauid regnaturus esset, nec posset eum vngere, nisi propheta: quod fuit in prima vnctione eius: postquam tamen cognitum est, quòd vnctus esset Dauid in Regem a Deo, non fuerunt necessarij prophetę ad vngendum eum secunda, & tertia vice; quia dicitur, quòd viri Iuda, & Israel vnxerunt eum: cum autem dicitur de Azael Rege Syrię, qui vnctus fuit per Eliam prophetam, dicendum, quòd non poterat iste vngi per alium propter duo. Primò, quia incognitum erat, an iste successurus esset in regnum: nam non erat de genere regio, sed tunc Benadab erat Rex Syrię, Azael autem erat seruus eius, qui eum languentem in lecto occidit, & factus est Rex pro illo: sacerdotes autem non possent hoc scire, nisi essent prophetę: ideò non poterant eum vngere. Secundò non pertinebat hoc ad sacerdotes, quia iste Rex non erat in terra Israelitarum, sed in Syria Damasci: sacerdotes autem Dei solum erant in terra Israel, ideo non erat eis licitum vngere in Regem aliquem extraneum: prophetę autem licuit, quia Deus iubebat hoc illi. Cum autem dicitur de Iheu, quòd vnctus fuerit per prophetam: eodem modo dicendum est, quod non erat Iehu de genere regio, ideo non constabat, an fiuriendus esset in Regem: & sic sacerdotes nescirent, an vngendus esset; reuelauit autem hoc Deus Eliseo, qui misit vnum de filijs prophetarum, & vnxit eū. Cum autem arguebatur, quod aliquando Reges vngebantur a laicis, negandum est. Et cum dicitur, quod Dauid vnctus fuit a viris Iuda semel: & iterum a viris Israel; dicendum quod ipsi non vnxerunt ibi Dauid, sed sacerdos magnus: nam cum Dauid erat semper sacerdos magnus nomine Abiathar ex die illo, quo occisi sunt sacerdotes in Nobe a Saule, fuerunt enim ibi occisi 85. viri sa-

Prima opinione probatur.

cerdotes, & euasit solus filius summi sacerdotis, scilicet, F Abiathar fugiens ad Dauid, infra 22. cap. dixitque Dauid ad Abiathar: Mane mecum, ne timeas: si quis quæsierit animam meam, quæret & animam tuam, mecum seruaberis: sic autem fecit Abiathar: nam mansit cum Dauid tota vita sua: sic patet infra 3. lib. cap. 2. f. Abiathar quoque sacerdoti dixit; vade in Anathot ad agrum tuum, es quidem vir mortis, sed hodie nõ te interficiam, quia portasti arcam coram patre meo, & sustulisti laborem in omnibus, in quibus ipse sustinuit: iste autem Abiathar erat cum Dauid, qñ vnctus est in Regem super Iuda; ipse ergo vngeret eum, & non laici; ita in secunda vice, quando vnctus est super totum Israel, erat ibi Abiathar; & ipse etiam vngeret eum. Cum autem dicitur, quòd vnxerunt eum viri Iuda, vel totus Israel, non est sensus, quod illi funderent oleum super caput eius, sed præbebant consensum vnctioni, & omnes G aderant ad festiuitatem vnctionis, solus tamen summus Pontifex Abiathar vnxit eum. Simile patet de Rege Ioas: nam infra 4. lib. cap. 11. dicitur de omnibus viris, quos congregauit sacerdos Ioiada, quòd fecerunt eum Regẽ, & vnxerunt, & plaudentes manu dixerunt, viuat Rex: & tamen 2. Paralipom. cap. 23. dicitur, quòd nõ vnxit eum populus, sed sacerdos magnus, scilicet, Et constituerunt eum Regẽ, vnxitque eum Ioiada Pontifex, & filij eius. Apparet igitur, quòd Summi Sacerdotes vngebant Reges regulariter: & quando non erat cognitum, quis futurus esset Rex, vngebatur per prophetas.

Quæ cærimoniæ fierent in vnctione Regis.
Quæst. III.

H

QVÆRETVR vlterius, quæ cęrimoniæ fierent in vnctione Regis. Respondebit aliquis, quòd postquam sacerdos, vel propheta vngebat Regem, osculabatur eum, sic patet hic; nam Samuel postquam fudit lenticulam olei super caput Saulis, osculatus est eum, & dimisit. Item fiebãt in vnctione Regis sacrificia, sic patet infra 16. cap. nam cum iuit Samuel ad vngendum Dauid, obtulit ipsa crificium in Bethlehem, & postea vnxit Dauid, sic etiã patet de Adonia filio Dauid, quem voluit exercitus vngere in Regem, & cum celebrarent solennitatem vnctionis, obtulerunt holocausta, & victimas apud lapidem Zoeleth; vt patet infra 3. lib. cap. 1.

Respondendum est, quòd sicut in vnctione Summi Sacerdotis, & Regis erat aliqua similitudo, vt supra declaratum est, ita quoque quantum ad cærimonias vnctionis aliquis credet esse similitudinem; & verum est, quod aliqua I similitudo erat, quia sicut Summo Sacerdoti maximus honor impendebatur tẽpore consecrationis suæ, scilicet, quia tunc efficiebatur Summus Sacerdos: ita Regi impendebatur maximus honor tempore vnctionis, quia tunc instituebatur in Regem, & conferebatur titulus regni: nam idẽ erat vnctio in Regem, quod est in canonico institutio, vel in episcopo confirmatio, sed in consecratione Summi Sacerdotis fiebant magnę solennitates sacrificiorum, & aliarum cęrimoniarum, ideo in Rege quoque fieri debebãt cærimoniæ multæ: est tamen diuersitas, quoniam cęrimonię, quæ fiebant in consecratione Summi Sacerdotis, erant de necessitate, quoniam erant institutæ a lege, & non licebat aliquam earum omitti: quia ageretur contra legem Dei, de his Exod. cap. 29. & Leuit. cap. 8. In Rege autem vngen- K do, cęrimoniæ aliquæ fiebant, sed illæ non erant determinatę a lege, & hoc quia magis erant de substantia consecrationis Summi Sacerdotis cęrimonię, quam de substantia vnctionis Regis: non tamen est intelligendum, quod ita essent de substantia, quòd sine illis nõ posset esse Summus Sacerdos, sed erant tantum de substãtia, quod si aliqua earum omitteretur, ageretur contra legem. Patet hoc, quia Eleazarus factus est Summus Sacerdos moriente Aaron, tamen non fuerunt facta aliqua cęrimonialia: immo nec fuit vnctus, sed fuit indutus vestibus sacris, vt declaratum est Numer. cap. 20. & tamen fuit Summus Sacerdos. Illud autem est, quia illa, quę iusserat Deus fieri in consecratione Sacerdotis magni, non erant de substantia Sacerdotij magni, sed de solennitate; non erat tamen talis solennitas, quam omittere liceret. In Rege autem non erant determinatæ cęrimonię per legem; fiebant tamen hęc; quòd quando aliquis in Regem instituendus esset, collocabatur super sedem Regis, & ponebatur diadema in capite eius; deinde Sacerdos magnus fundebat oleum super caput illius, & ponebatur in manibus Regis liber legis Moysi, scilicet, Deuteronomium, & promittebat Rex obseruare legem illam: deinde clamabat totus populus, viuat Rex, viuat Rex, & imprecabantur alia bona Regi. Deinde ad solennitatem huius vnctionis fiebant sacrificia magna Deo de omni genere sacrificiorum, & populus faciebat omnia genera exultationis, quęcunque decens esset fieri pro Rege nouiter instituto.

De primis cęrimoniis istarum, scilicet, de sede Regis, & diademate, & vnctione, atque lege, patet in vnctione Regis Ioas 2. Paralipom. cap. 23. Cum dicitur: Et eduxerunt filium Regis, & imposuerunt ei diadema, dederuntque in manu eius legem tenendam, & constituerunt eum Regẽ, vnxitque eum Ioiada Pontifex, & filij eius, & imprecati sunt, atque dixerunt, viuat Rex; hoc idem patet infra 4. lib. cap. 11. in vnctione istius Regis, cum dicitur: Produxitq; filium Regis, & posuit super eum diadema, & testimoniũ, feceruntq; eum Regem, & vnxerunt, & plaudentes manu dixerunt, viuat Rex. De iocũditate autem ista patet etiam in vnctione Salomonis: nam iniunxit Dauid, quod in vnctione eius caneretur buccina, & fierent multa gaudia, nã dixit omnis populus, viuat Rex Salomon, postquam cecinerunt buccina, ascenditque vniuersa multitudo post eum, & populus canentium tubis, & lætantium gaudio magno, & insonuit terra a clamore eorum, & dixerunt coram Rege Dauid: Amplificet Deus nomen Salomonis super nomen tuum, & magnificet thronũ eius super thronum tuũ, de hoc infra 3. lib. cap. 1. Sacrificia quoque magna fiebãt; quod patet in Adonia, cũ vellet vngi in Regem: fecit enim sacrificia magna apud lapidem Zoeleth iuxta fontem Rogel. eod. cap. ista autẽ ex aliqua parte obseruata sunt in vnctione Saulis; non quidem in prima, quia illa fuit occulta, & nihil ibi factum est, nisi effusio olei super caput eius, & osculatio. Postea tamen, quando publicè sumptus est in Regem, cõuenit totus populus in Masphat, ibiq; assumpto eo clamauerunt omnes, viuat Rex, & miserunt munera, vt patet infra in litera.

Iterum etiam cum innouatus est Rex Saul in Galgala, conuenit omnis populus, & fecerunt ibi Regem corã Domino, & immolauerũt ibi victimas pacificas, & lętatus est ibi Saul, & cuncti viri Israel nimis; sequenti cap. istæ autem sunt cęrimoniæ in vnctione Regum. Cum autem dicebatur, quod osculum erat cęrimonia in vnctione Regis: dicẽdum est, quod non. Et quando arguitur, quod Samuel hic osculatus est Saulem; dicendũ est, quod non fuit hoc tanquam cærimonia vnctionis, sed quia diligebat eũ, & nunc recedebat ab eo, ideo osculatus est eum; non conueniebat tamen talis cærimonia in vnctione Regum, quia osculum est maioris ad minorem, vel ęqualis ad ęqualem, minor autem non debet aggredi osculari maiorem, nisi maior hoc iusserit. In vnctione autem regali nullus maior est ipso, nec quisquam est ei ęqualis, sed omnes sunt serui eius; ideo etiam ipse fundens oleũ super caput Regis non debet tunc osculari eum, quia Rex est tunc tanquam cunctis excellentior. In collatione autem magisterij, & doctoratus secus est, quia tunc ille, qui largitur insignia, maior est eo, cui largitur; ideo decens est, quod osculetur eum, cui insignia tribuit, quia hoc ad honorem ipsius pertinet. Cùm autem dicebatur, quod in vnctione Regis fiebant sacrificia, sicut fuit in vnctione Dauid; dicendum, quod verum est, nõ tamen fuit sacrificium illud oblatum ad dedicationem, & honorem vnctionis, sed ex alia causa, scilicet, ad occultandum id, quod fiebat: nam dixit Samuel, quod timebat ire ad vngendum Dauid, inquiens; audiet enim Saul, & interficiet me; & ait Dominus: vitulum de armento tolles in manu tua, & dices, ad immolandum Domino Deo veni, & vocaui Isai ad victimam. Sic ergo factum est, vt victima fieret ad occultationem, & non ad solennitatem vnctionis. Id enim, quod solennitatem habet, publicè fit. Sed vnctio prima Dauid facta est valde occultè; ergo non fuit sacrificium ad eam solennizandum, sed occultandum. De hoc infra 16. cap. *Ecce vnxit te Dominus.*

An osculũ esset cærimonia in vnctione Regum.

Samuel

Samuel vnxerat Saulem, quia tamen Deus iusserat eum vngi, vt patet præcedenti c. dicitur, quòd Deus illum vnxit. *Super hæreditatem suam.* Id est, super totũ Israel: tota enim terra, & quidquid in ea est, ipsius Dei est, populus tamẽ Israeliticus acceptus fuit a Deo speciali modo, scilicet, vt coleret Deum magis, quàm aliæ gentes, & vt Deus benefaceret illi super omnes alios populos, sic patet Exo. 19 cap. scilicet. Si ergo audieritis vocem meam, & custodieritis pactũ meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Vocantur etiam Israelitæ hæreditas Dei, quia sicut hæreditas pertinet ad ius illius, cuius est, & apud eum firmiter manet, ita Israelitæ semper firmiter mansuri erant apud Deum, licèt aliæ gentes variarentur per Idola. Iudæi tamen interdum faciebant è contrario, s. quòd magis ipsi variabantur per Idola, quàm Gentiles: vnde Deus conqueritur de Israelitis, quòd cum aliæ gentes non derelinquerent Deos suos, Israelitæ tamẽ derelinquebant Deum. De hoc Ier. c. 2. Deus dicit. s. transite vsque ad insulas Cethim, & videte, & in Cedar mittite, & videte si factum est huiusmodi, & si mutauit gens Deos suos; & certe ipsi non sunt Dij; populus verò meus mutauit gloriam suam in idolum. Alio modo etiam vocatur hæreditas Dei tota terra Israel: nam quando quis proprio labore, vel in bello iusto pugnando aliquid acquirit, illud est hęreditas eius, Deus tamen acquisiuerat terram Israel de manu septem populorum Chananęorum; ideo erat hereditas illius, & propter hoc Israelitę habitantes in terra illa non erant tanquã domini eius, sed tanquã coloni, & Deus poterat imponere terræ illi legẽ, quam vellet; sic patet Leui. 25. c. vbi dixit Deus, terra quoque non vendetur in perpetuum, quia mea est, & vos coloni mei estis, vnde & cũcta regio possessionis vestræ sub redemptionis conditione vendetur. *In principem.* Scilicet, in Regem: accipitur enim princeps hic strictè, nullus quippe de principibus vngebatur, nisi Rex: nam Iosue, qui fuit magnus princeps; & deinde iudices post eum non fuerunt vncti. *Et liberabis populum eius.* Intelligitur ista liberatio, non quantum ad omnem ablationem grauaminis, vel seruitutis: quoniam non fuit totaliter liber populus Israel a iugo Philisthinorum tempore Saulis, sed liberatus fuit tempore Dauid: ipse enim tulit frenum tributi de manu Philisthinorum, infra 2. lib. ca. 8. & declaratum est satis præcedenti cap. sed qualiscunque alleuiatio grauaminis dicitur liberatio: sic enim dicitur Samuel liberasse filios Israel de manu Philisthinorum, supra ca. 7. & tamen tempore eius mansit aliquid de iugo Philisthinorum, vt declaratum est ibi ca. & supra cap. præcedenti. *De manibus inimicorum eius.* Istud relatiuum eius potest referri ad populum Israel, vel ad Deum, & vtroque modo est verum: nam Israelitę habebãt aliquos hostes, a quibus liberandi erant, Deus quoque aliquos habebat, non, quòd ipse propriè hostes habeat, quia nihil odisse potest, vt patet Sapient. cap. 11. s. misereris omnium, quoniam omnia potes, & dissimulas peccata hominum propter pœnitentiam: diliges enim omnia, quæ sunt, & nihil odisti eorum, quæ fecisti, dicitur tamen Deus habere hostes, quia cum Israelitę essent specialiter populus Dei, illi, qui erant hostes Iudæorum, erant hostes eius, & pugnabat Deus cõtra illos, tanquam si essent hostes eius, sic patet Exo. 23. c. s. quòd si audieris vocẽ eius, & feceris omnia, quę loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligã affligentes te. *Qui in circuitu eius sunt.* Id est, in circuitu populi Dei. Istud relatiuum, eius, refertur hic necessario ad populum Dei, quia alias non posset dici, quòd in circuitu eius essent hostes: erant autem hostes in circuitu Israelitarum, quorum præcipui erant Philisthini, qui premebant durè Israelitas, & erat ista hostilitas a magnis temporibus, sicut declaratum est supra cap. 4. in principio; erant quoque Amalecitæ hostes Iudæorum, quia licet tunc nõ pugnarent contra Israelitas, tamen ante hoc pugnauerant, scilicet, quando erant in deserto, vnde Saul iussu Dei pugnauit contra eos, & deleuit illos. Erant autem Amalecitę ad latus meridianum terræ Israel: vt patet infra 15. cap. isti autem interdum faciebant prędas in terra Israel, & in terra Philisthinorum vnde inuaserunt vrbem Siceleg, & prędantes omnia, quæ ibi erant, combusserunt illam, duxeruntque captiuas vxores Dauid, & virorum suorum infra cap. 29.

Deus neminem odit, sed non hostes habere dicitur.

A & 30. erant etiam hostes Iudæorum Ammonitæ, contra quos fecit primùm bellum Saul infra sequen. c. erãt quoque hostes eorum Idumæi, Moabitæ, & Syri, quanquam isti non apparuerunt hostes tempore Saulis, sed tempore Dauid, & Dauid subiecit omnes illos, vt patet infra 2. lib. ca. 8. Aliqualiter tamen pugnabant contra Israel tẽpore Saulis, & expugnabat eos Saul, vt patet infra 14. cap. s. & pugnabat in circuitu contra oẽs inimicos eius, contra Moab, & filios Ammon, & Edom, & Reges Saba, & quocunque se verteret, superabat, omnes autem isti habitabant in circuitu terræ Israel ad Orientalem, & Meridianam plagã. *Et hoc tibi signum, quia vnxit te Deus in principẽ.* Fuit supra posita vnctio Saulis, hic autem ponitur certificatio eius, s. & hoc tibi signum, quòd vnxit te Deus, id est, si forte dubitas, an ista vnctio sit facta per mandatum Dei, an

B solum ex voluntate mea, & an aliquid proficiat, vel non, poteris colligere per ista signa, quæ sequuntur, s. quòd euenient tibi ista, quæ infra habentur, & cum euenerint, scies ꝙ Deus vnxerit te: si autem non euenerint, scias vnctionem esse delusoriam, factam sola humana voluntate: hæc enim probationem dat Deus Deuter. 18. cap. ad cognoscẽdum, an ea, quæ a prophetis dicũtur, sint a Deo dicta, vel non: cum dicitur, quòd si tacita cogitatione responderis, quomodo possum intelligere verbum, quod Dominus nõ est locutus, hoc habebis signum, quòd in nomine Domini Propheta ille prædixerit, & non euenerit, hoc Dominus non est locutus, sed per tumorem animi sui Propheta confinxit; ideo non timebis eum. Similem etiam probationem ponit Christus. Io. 14. ca. scilicet. Et nunc dixi uobis, prius quam fiat, vt cum factum fuerit, credatis.

C *Propter quid Samuel dederit ista signa Sauli, cum iam factus esset Rex, & Saul de hoc non dubitaret. Quæst. IV.*

QVAERET aliquis ad quid proficerent ista signa, quæ dantur hic.

Respondendum est, ꝙ dabantur ad certificationem, scilicet, an ista vnctio ad aliquid proficeret, non erat tamen ad certificandum aliquem, nisi Saulem, quia ista vnctio erat occulta Israelitis, ideo non poterat dari illis aliquid certificatiuum illius, Sauli autem datum est signum certificatiuum ad hoc, quod ipse crederet vere se esse Regem: nã cum alicui offeruntur aliqua magna supra spem suam, vix sibi ipsi credit, nihil autem maius poterat Sauli conferri,

D quam quòd esset Rex, potissimum cum ipse esset de parua tribu, & familia; ideo vix crederet, etiamsi sibi diceretur per Prophetam: sic patet a principio, cum dixit et Samuel: cuius erunt optima quæque in Israel, nonne tibi, & omni domui patris tui? Respondit Saul, nunquid non filius Iemini ego sum de minima tribu Israel, & cognatio mea nouissima inter omnes filios de tribu Beniamin, quare ergo locutus es mihi sermonem istum? postea autem Samuel honorauit Saulem in cõuiuio, & deinde vnxit eum in Regem, de qua vnctione omnis dubitare poterat Saul, an esset facta iussu Dei; ideo dedit ei signa, per quæ cognosceret: Israelitæ enim semper fuerunt huius cõditionis, quòd quamuis multi eorum essent boni, tamen difficiles erant ad credendum, & ideo etiam Deo non credebant in rebus magnis, nisi daret eis signa, & quamuis boni essent, pete-

E bant signa a Deo, vt certificarentur de promissionibus, quas Deus faciebat illis. Sic patet de Gedeone, qui vir bonus erat, tamen quando Deus misit eum ad pugnandum contra Madianitas petiuit signum a Domino, vt patet Iudic. cap. 6. nec solum petiuit semel, sed pluries, vt patet ibidem: sic etiam Abraham bonus vir erat, et tamen cum Deus dixit ei, ego Dominus, qui eduxi te de Hur Chaldeorum, vt darem tibi terram istam, et possideres eam. At ille ait: Domine Deus vnde scire possum, quòd possessurus sim eam? Gen. c. 15. Sic quoque tempore Christi petebant frequenter ab eo Iudęi signum, sic patet Matth. 16. cap. s. Accesserunt Pharisęi ad Iesum, et rogauerunt eum, vt signum de cęlo ostenderet eis. Quòd autem conditio esset Iudæorum petere semper signa, patet 1. ad Cor. c. 1. scilicet. Iudæi signa petunt, et Græci sapientiam quærunt, ideo quamuis non peteret Saul signa pro hac vnctione; Samuel volens eum

eum magis certificare, dedit ei signa: Sed tunc dicetur, quid proficeret, quòd certificaretur Saul de ista vnctione, quod a Deo esset, quia post paucos dies publicè assumendus erat in Regem, & ibi cognosceret veram fuisse vnctionem.

Respondendum est, quod antequam publicaretur vnctio Saulis, ipse facturus erat quædam, quæ iusserat eum Samuel, & si non esset certificatus de ista vnctione, nihil faceret, de hoc patet infra in litera, scilicet, quando ergo euenerint signa hæc omnia tibi, fac quæcunque inuenerit manus tua, & istud pertinebat ad aliquam dispositionem ad statum regalem, quod non faceret Saul, nisi certificatus: vnde Samuel rectè dixit, quando euenerint omnia signa, fac quæcunque inuenerit manus tua. q. d. antequam eueniant, nihil facies.

Cum abieris. Hic ponitur secundum scilicet, vnctionis certificatio per signa. Et diuiditur in duas partes: quia primo ista signa prædicuntur, secundo de facto reperiuntur ibi. *Itaque cum auertisset*.

Circa primum dicitur. *Cum abieris hodie a me.* id est, postquam recesseris a me, euenient tibi ista, quæ prænuntio hodie. An vero omnia euenerint in die illa, vel aliqua in sequentibus, non multum refert: litera quoque satis indifferens est, quia potest referri illud aduerbiũ hodie ad istud verbum abieris, vel ad illud verbum, inuenies. Si primo modo, non innititur, quod illa die aliquod signum illorum euenturum esset, sed siue illa die, siue sequenti euenirent, nihil referebat. Si secundo modo, oportet, quod intelligatur, quod saltem aliquod signum illorum acciderit illa die scilicet, illud quod ponitur primo de viris apud sepulcrum Rachel, an autem alia acciderint eodem die, vel non, nihil

H refert; secundum veritatem tamen omnia in die illa acciderunt, vt patet infra, cum dicitur, itaque cum auertisset humerum suum, vt abiret a Samuele, immutauit Deus cor aliud ei, & venerunt omnia signa hæc in die illa. *Inuenies duos viros iuxta sepulcrum Rachel*. Nunc enim reuertebatur Saul de Ramatha vrbe, vbi morabatur Samuel, & veniebat in terram suam, scilicet, ad vrbem patris, & transiturus erat apud Bethlehem, vbi est sepulcrum Rachel: est enim Ramatha 16. milliaribus distans a Ierusalem, vt patet in libro de situ terræ Sanctæ; transitus autem de vrbe Ramatha in terram Saulis non erat per vrbem Ierusalem, sed apud Bethlehem, quæ quatuor milliaribus distat ab vrbe Ierusalem, vt patet in libro de situ terræ Sanctæ; sepulcrum autem Rachel, de quo hic dicitur, non est in vrbe Be-

I thlehem, sed circa illam, scilicet, in itinere, quo itur de Bethlehem in Ierusalem. Sic patet Gen. 35. c. scilicet. Mortua est ergo Rachel, & sepulta in via, quæ ducit Ephratá, hoc est Bethlehem, sic etiam in Gene. 48. c. scilicet, mihi enim, qñ veniebã de Mesopotamia, mortua est Rachel in terra Chanaan in ipso itinere, & sepeliui eam iuxta Ephrata, quæ alio nomine appellatur Bethlehem. Est autem istud sepulcrum quædam magna piramis constructa in altum, & sub ea sunt 12. lapides in signum 12. filiorum Iacob, quę vsque in hodiernum diem videtur a transeuntibus de Ierusalem in Bethlehem: distat autem sepulcrum illud milliario vno a Bethlehem, & tribus milliaribus a Ierusalé, vocaturque locus ille Cabrata: de hoc in libro de situ terræ Sanctæ. De hoc sepulcro habetur Gen. 35. c. Erexitque Iacob titulũ super sepulcrum eius: hic est titulus monumenti Rachel vs-

Sepulcrũ Rachel vbi sit.

K que in præsentem diem. *In finibus Beniamin.* Id est, illi duo viri, qui erant apud sepulcrum Rachel, erant in finibus Beniamin, id est, in extremitate sortis Beniamin. Nicolaus arguit, q hoc dictum implicat contradictionem, vt videtur, quia Rachel sepulta est iuxta Bethlehem. Gen. 35. cap. Bethlehem autem est in sorte Iudæ. Matth. c. 2. ideo non poterat esse sepulcrum Rachel in finibus Beniamin, id est, illi viri, quos tu inuenies, sunt nunc apud sepulcrum Rachel, quando tamen tu inueneris eos, erunt apud fines Beniamin, hoc tamen procedit ex habitudine locorum: est enim vtrunque verum, scilicet, quod illi viri erant simul in finibus Beniamin, & apud sepulcrum Rachel: nam sors Iudæ est maximè Meridiana in tota terra Chanaan, quod patet Iosue. cap. 15. nam illa loca, quę ponuntur ibi tanquam termini Meridiani ipsius sortis, ponuntur Num. cap. 34. tanquam termini Meridiani totius terræ Chanaan, sors autem

F Beniamin est coniuncta sorti Iudæ. s. quòd latus meridianum sortis Beniamin, & latus septentrionale sortis Iudæ sunt idem latus, quod patet, quia illa loca, quæ ponuntur Iosue. cap. 15. in latere septentrionali sortis Iudæ ponũtur in latere Meridiano sortis Beniamin. Iosue cap. 18. hoc autem stare non poterat, nisi ista duo latera duarum sortium cõiuncta essent, sic autem erat, quod Bethlehem erat in extremitate lateris Aquilonaris terrę Iudę, ideo necesse erat, quod apud Bethlehem esset terminus Australis terræ Beniamin: est. n. Bethlehem ex vna parte, & Ierusalẽ ex alia, inter quæ est spatium quatuor milliariorum, & inter ista duo loca transeunt termini Iuda, & Beniamin: est. n. Ierusalem in terra Beniamin; Bethlehem autem in terra Iudæ; & apud vrbem Ierusalem transit terminus iuxta fontem Rogel. Iosue cap. 15. & fons Rogel est apud portam Ierusalẽ

G in quadam valle, vt patet infra 3. li. cap. 1. ibi. n. Adonias inuitauit eos, qui vngebant eum in Regẽ. Maxima ergo pars spatij illorum quatuor milliariorum, quæ sunt inter Ierusalem, & Bethlehem, pertinet ad terram Iudæ, & quia sepulcrum Rachel distat vno milliario a Bethlehem necesse est, vt sit intra sortem Iudę, est tamen satis propinquum illud sepulcrum finibus Iudæ, & quia termini Iudæ, & Beniamin sunt idem, cum sit sepulcrum Rachel in finibus Iudæ, est in finibus Beniamin, & sic accipitur hic, quod satis declaratur immediate in litera, cum dicitur. *In meridie*, id est, ad partem Meridianam finium Beniamin. s. quod sepulcrum Rachel est Meridianum respectu finium Beniamin, eo q terra Iudæ est magis Meridiana, quam terra Beniamin, vt declaratum est, sed sepulcrum Rachel est infra fines Iudæ: ergo necesse est, quod sit ad partem Meridianam

H finium Beniamin. *Salientes magnas foueas*. Id est, illi viri apud sepulcrum Rachel saltabant super foueas. Nicolaus dicit, quod non habetur hoc in Hebræo, nec in libris correctis, an vero in libris correctis sit, nescitur, neque qui sint libri correcti, nisi rediretur ad originalia Hieronymi, quæ nullus nostrum vidit, sed quòd hoc in Hebræo habeatur, satis constat, licet non habeatur tam explicite, vt hic; nam vbi nos dicimus salientes magnas foueas, in Hebræo habetur, Becilza, quód a quibusdam putatur esse nomen proprium, & tamen est commune, quia, Be, in Hebræo est præpositio, sicut apud nos est in: cilza, significat saltare, & sic interpretatur Becilza. i. in saltando. Hieronymus aũt, quia vidit hoc imperfectum, dixit magnas foueas, & forte, quia apud locum illum erant magnæ foueę, & videns sententiá esse incompletam compleuit illam. Hoc autẽ apparet, quia

I infra vbi dicitur: insiliet in te spiritus, ponitur tale nomen, sicut iste cilza, similiter etiam infra vbi dicitur, & insilijt in eum spiritus Domini, ponitur idem vocabulum: ergo ita significat hic becilza saltare, vel in saltando. *Dicentque tibi, inuentæ sunt asinæ, ad quas ieras perquirendas*. Isti viri forte erant de cognatione Saulis, vel de terra sua, & cognoscebant, quomodo perditæ fuerant asinæ, & inuentæ, & nunc nouiter venerant de vrbe Saul: ideo potuerunt ei denũtiare, quomodo pater suus solicitus erat pro eo, & asinæ inuentæ erant: Deus autem fecerat Saulem oberrare non inueniendo asinas, ad hoc, quod veniret in Ramatha, & ibi vngeretur a Samuele in Regem: sic enim dixerat Deus Samueli; hac ipsa hora, quæ nunc est, mittam ad te cras virum de Beniamin. *Et intermisit pater tuus asinas solicitus est pro vobis.* Id est, iam non curat de asinis, & dolet

K de absentia vestra, s. Saulis, & pueri eius: sic enim dixerat supra Saul præcedenti cap. veni, & reuertamur, ne forte dimiserit pater meus asinas, & solicitus sit pro nobis: non poterat autem pater Saulis intermittere asinas, quia iam inuentæ erant, sed est sensus, quod pater Saulis intermissis asinis est solicitus pro filio, id est, etiamsi asinæ non essent inuentæ, intermitteret illas, & minus curaret, quàm nunc pro absentia filij. *Solicitus est pro vobis, & dicit, quid faciã pro filio meo*. Saul abfuerat per aliquot dies vltra, quá debuisset esse in quærẽdo asinas, ideo iam pater eius putabat, quòd non moraretur tam in quærendo asinas, sed quòd aliquod sinistrum ei accidisset. *Cumque abieris inde, & vltra transieris.* Scilicet, progrediendo per iter, quod ducit in terram tuam, ad quam tunc festinabat Saul. *Et veneris ad quercum Thabor*. Ista quercus erat in via: erat enim illa arbor famosa, quia magna erat, & vnica in loco illo, sicut

Quercus Thabor

dicitur

dicitur de ilice Mambre, apud quam habitabat Abrahā, de quo Gene. 18. cap. erat enim illa arbor valde magna, & famosa, mansitque magno tempore, ita autem erat illa quercus nimis famosa inter Israelitas, vocatur autem quercus Thabor, quia forte erat in monte Thabor; est tamen Thabor quidam mons excelsus in terra Israel, in quo Christus transfiguratus est coram tribus discipulis suis, de quo Mat. cap. 17. & Marci. 9. erat autem iste mons in sorte Issachar, sicut ait Iosephus quarto Antiquitatum: est enim inter sortem suam, & sortem Zabulon, vt patet Iosue cap. 19. in monte autem illo raræ arbores erant, sed erat ibi illa quercus, ideo ipsa per se nominata est, tāquā nulla alia esset: erat autem transitus Sauli pro terra illa per locū illum.

Mons Thabor vbi.

Inuenient te ibi tres viri ascendentes ad Dominū in Bethel. Id est, apud montem Thabor obuiabis tribus viris eūtibus in Bethel. Est enim magis Meridianus locus Bethel, quam mons Thabor; quia mons Thabor est in sorte Issachar, vt dictum est; Bethel autē est in sorte Beniamin, vt patet Iosue 18. cap. sors autem Beniamin est magis Meridiana, quā Issachar; mons autē Thabor est in parte Orientali Iudęę, quatuor milliariis distans ab vrbe Nazareth, & vltra illū duobus milliariis versus Orientem est mons Hermon, in quo obuiauit Rex Salem Melchisedech Abrahæ reuertenti de cęde Regum, qui pugnauerant contra Sodomitas. Genes. 14. cap. De hoc patet in libro de situ terræ Sāctæ; dicitur autem, ꝙ isti viri veniebāt ad Dominum in Bethel. s. ad faciendum sacrificia, quia ibi specialiter faciebāt sacrificia Israelitæ illo tempore. Et ex hoc apparet id, ꝙ dicebatur supra cap. 7. s. quòd nō recte dicitur, quòd arca Domini fuit in Masphat, & in Galgala, eo ꝙ quando Israelitæ erāt in illis locis, dicitur, quòd erant coram Domino: nam etiā hic dicitur, quòd illi, qui ascendebant in Bethel, ascendebāt coram Domino, & tamen nemo dicit, quòd arca, vel sanctuariū fuerit aliquando in Bethel; dicitur tamen in omni loco esse aliquis coram Deo, in quo Deus specialiter est, & quia in omnibus his locis fiebant sacrificia, & impendebatur Deo cultus, dicebatur ibi esse Deus, & quando erāt ibi homines, dicebantur esse coram Domino: apud istum autem locum Bethel, a principio cum introisset Abraham in terra Chanaan, construxit altare, & immolabat ibi: de hoc Genes. cap. 12. cum dicitur; & transgrediens ad montem, qui est contra Orientem Bethel, tetendit ibi tabernaculum suum ab Occidente habens Bethel, & ab Oriente Hay, ędificauit ibi quoque altare Domino, & inuocauit nomē eius; ob hoc autem specialiter Israelitæ voluerunt colere Deum faciendo sacrificia in Bethel. Postea quoque apud locum illum viuente Alexandro magno, & transeunte per terram Iudæę, ex eius concessione Samaritani fecerunt templum magnum, & ibi colebant Dominū offerentes sacra: de hoc loquitur Iosephus in fine 11. libri Antiquitatum, & alibi magis declarabitur. De hoc autem quæsiuit mulier Samaritana a Christo apud fontem dicens: Domine video, quia Propheta es tu, patres nostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis, quia Ierosolimis est locus, vbi adorare oportet. Ioan. 4. cap. In hoc autem loco Rex Ieroboam posuit vnū de vitulis aureis, quando fecit populum auerti a Domino infra 3. lib. cap. 13.

Mons Thabor, in quo multa mirabilia facta fuere.

An arca Domini fuerit in Masphat, & Galgala

Vnus portans tres hædos, alius tres tortas panis, alius portans lagenam vini. Isti tres viri ibant ad offerendum, & ista pertinebant ad oblationem, quia tres hædi poterant offerri in quocunque genere sacrificij, scilicet, in holocaustum, vel hostiam pacificam, vel pro peccato: panes etiam offerri poterant, vel per se, vel tanquam partes aliorum sacrificiorū: per se enim, quia illi, qui pauperes erant, non potentes offerre animalia offerebant saltem modicum de pane, & sic ponuntur multa genera panis offerendi: Leuit. cap. 2. poterant etiam offerri panes tanquam partes sacrificiorum, sicut in sacrificio pacifico, de quo Leuit. cap. 7. vinum autē poterat portari, vt esset libamentum, quia semper in sacrificiis ponebantur libamēta, nisi illa sacrificia essent pro peccato, & vnum de libamentis erat vinum: Numer. cap. 15. hic autem, vbi nos dicimus lagenam, Iosephus dicit vtrē, sed ad idem redit: nam lagena magnum vas est apud Hebręos; poterat etiam dici, quod portabant isti viri panes, & vinum pro itinere, & nō pro sacrificiis: patet, quia, cum ipsi portarent tres panes, duos illorum dederunt Sauli, vt

A patet infra. *Cumque te salutauerint, dabunt tibi duos panes.* Forte isti viri cognoscebant Saulem: ideo dederunt ei duos panes videtes, quòd iter ageret, & egeret eis; Saul autem non erat petiturus panes, sed viri gratis obtulerūt ei; quod patet, quia iussit Samuel, quòd acciperet eos de manu illorum, si tamen ipse peteret, non est dubium, quin vellet accipere de manu ipsorum, & non oportebat, quòd iuberetur eum accipere. *Et accipies de manu eorum.* s. quia dignū erat, quòd acciperentur de manu eorum, cùm ipsi libenter offerrent.

Post hæc venies in collem Domini. Istud est vltimum signum, quod euenit Sauli, & fuit in colle Domini, scilicet, vbi erant prophetæ.

Rabbi Salomō dicit, quòd iste collis erat Cariathiarim, qui vocatur collis Domini; quia ibi erat arca Domini in *Collis Domini vbi erat*
B domo Aminadab, supra cap. 7. & in vrbe illa erat collis magnus, in cuius parte quadam erat domus Aminadab, & ibi erat arca Domini, sic patet 1. Paralip. cap. 13. scilicet, quòd iuit Dauid, vt adduceret arcam Dei de Cariathiarim, & ascendit Dauid, & omnes viri Israel ad collem Cariathiarim, & propter hoc dicitur supra cap. 3. quod posita est arca in Cariathiarim in Gabaa, quia Gabaa significat ibi collem, & ad illum locum cōuenienter prophetæ venirent vt ibi laudarent Dominum in diuersis vasis musicis, eo quòd ibi erat arca. Nicolaus autem dicit, quod non videtur hoc verum, quia iam translata erat arca de Cariathiarim in Masphat, vt ipse declarauit supra cap. 7. sed istud est arguere ex fundamento erroneo, quia vt ibi probatum est, nunquam fuit translata arca de Cariathiarim ad aliquem aliū locum, vsquequo Dauid transtulit eam, de quo infra 2. lib. *Opi. Nicolai reprobatur.*
C cap. 6. & primo Paralipom. 13. Ponit tamen Nicolaus circa hoc alium sensum, dicens quod iste collis erat aliquis locus, in quo manebant prophetæ, & probat, quia dicitur immediatè; vbi erat statio Philisthinorum, sed in talibus locis est conuenienter statio. Dicendum tamen, quod iste locus erat quædam ciuitas, quæ vocabatur Gabaa: & ita ponitur hic in Hebræo: nam vbi litera nostra dicit collem, litera Hebraicā dicit Gabaa, est autem Gabaa ciuitas quædam in terra Beniamin, & in ista ciuitate habitabat Saul, sic patet infra in litera, scilicet. Et Saul abijt in domum suam in Gabaa, & infra capitulo 13. dicitur, quod erat Gabaa in Beniamin. Et apparet quod sit iste locus. Primò, quia hic ponitur Gabaa in Hebræo, sicut infra, vbi nominatur Gabaa Beniamin. Secundò, quia in Gabaa terminata sunt omnia signa, quæ hic annun- *Opinio auctoris*
D tiata sunt: nam habitabat in Gabaa Saul, & vsque ad locum ipsum acciderunt ei signa. Cum autem dicitur hic, quod venit ad collem Dei, non ponuntur alia signa, ideo videtur, quod iste collis, siue Gabaa, sit Gabaa, quæ est ciuitas Beniamin. Tertiò, quia in Gabaa habitabat Saul, vt patet infra in litera, & tamen in isto colle cognoscebatur Saul ab omnibus, quia dictum est: Nunquid Saul inter prophetas? ergo de illo colle erat ipse oriundus. Item, immediate, vt accessit ad illū collem, dicitur ꝙ quæsiuit patruus eius à Saule, postquam cessauit prophetare, quid acciderat eis cū Samuele, ergo ī loco illo, in quo Saul prophetauit, erat patruus eius, & cognatio sua: ergo videtur, ꝙ ille locus erat habitationis Saulis: & consequenter erat Gabaa. Item patet hoc, quia dicitur hic, vbi est statio Philisthinorum, s. ꝙ in colle illo, siue vrbe erat statio Phi-
E listhinorum: ista tamen erat in Gabaa terræ Beniamin, vt patet infra cap. 13. s. percussit Ionathas stationem Philisthinorum, quæ erat in Gabaa, ergo iste collis Domini erat in Gabaa, & ibi habitabat Saul, & cognatio sua, vt patet inf. in litera: & ista fuit causa, quare Deus fecit, ꝙ Saul magis prophetaret in Gabaa, quàm in aliquo alio loco, quia ibi magis cognoscebatur: si enim in aliqua alia vrbe prophetasset, non fuisset visum mirabile, quia putaretur propheta, & filius prophetæ, hic tamen, quia cognoscebatur, quòd nullo modo attineret ad prophetas, quia nō erat filius prophetæ omnes admirati sunt, & patet hoc, quoniā dicitur, quænam res accidit filio Cis, Num Saul inter prophetas? & dicitur ibi, ꝙ hoc dixerunt omnes, qui nouerant eum ab heri, & nudiustertius: erat igitur in loco suo, & ibi ei istud accidit, vt cognosceret mutatio eius facta à Deo: nā Deus volebat de propinquo eum facere Regem coram toto populo;

pulo; ideo voluit monstrare aliqua signa in eo, q. Deus **F** tangeret eum per aliquot dies ante. Vocatur autem ista ciuitas Gabaa collis Dei, quia ibi erant Prophetæ laudantes Deũ. *Vbi est statio Philisthinorum*. s. in vrbe ista Gabaa erat statio, id est, habitatio Philisthinorum, statio enim a stando dicitur, & significat propriè portum maris, in quo naues trãquillæ sunt, sic patet Genes. 49. s. Zabulon in littore maris habitauit, & in statione nauium pertingẽs vsque ad Sydonem. Aliquando autem accipitur statio pro castris, vel loco, in quo manent acies ordinatæ ad bellum, & dicitur et statio, quia ibi stant. Aliquando autem vocatur statio habitatio, s. vbi aliquis continuè manet, sic autem erat statio Philisthinorum in Gabaa, s. quod manebant ibi multi Philisthini, & habitabãt in loco ipso, hoc autem erat, quia adhuc Philisthini habebant onera tributorum super Israelitas; & collocauerant ibi multos de terra sua ad colligendũ **G** tributa, quæ recipiebant Philisthini ab Israel. Etiam manebant ibi ad tenendum terram in pace, scilicet, ne insurgerent Israelitæ contra Philisthinos. Etiam manebant ibi, vt scirent, quid fieret in toto Israel, & facerent obseruari leges, quas imposuerant Israelitis Philisthini: vetuerant enim fabros ferrarios esse in toto Israel, sed volebant, quod descenderent Israelitæ in terram Philisthiim ad parãdum omnia instrumenta agriculturæ, si autem non fuissent aliqui de Philisthinis in terra Israel, qui cogerent ista obseruari, fabricassent sibi Israelitæ arma, & omnia, quæ ad bellum necessaria erant. Manserat autem ista statio Philisthinorum tempore Samuelis, sed cum fuisset Saul confortatus in regno, Ionathas filius Saulis, quem pater collocauerat in Gabaa cũ mille viris, percussit omnes Philisthinos, qui manebant ibi ad exigenda tributa, & conseruandas re- **H** liquas impositiones Philisthinorũ, de hoc dicitur infra cap. 13. s. Et percussit Ionathas stationem Philisthinorum, quæ erat in Gabaa, & tunc erexit se Israel aduersus Philisthiim, & ibi inceperunt bella pro tota vita Saulis contra Philisthiim. Sed aliquis arguet, quia supra cap. 7. dicitur, quod non apposuerunt Philisthini vltra, vt venirent in terminos Israel, factaque est manus Domini super Philistheos cunctis diebus Samuelis, liberauitq; Israel de manu Philisthinorum, eratque pax inter Israel, & Amorrhæum. Respondendum est, quod omnibus diebus Samuelis, scilicet, toto tempore, quo mansit Samuel in principatu iudicatiuo, Philisthini non redierunt in terram Israel ad pugnandum, eo quod fuit facta pax inter Philisthinos, & Israelitas, tributa tamen semper manserunt super Israelitas, licet non essent grauia, sicut a principio, & ex tempore illo, etiam existente **I** pace, manebat statio Philisthinorum in Gabaa, illi tamen non conturbabant terram facientes bella, sed manebant ibi in tranquillitate colligentes tributa, & tenentes terram in pace, ne insurgerent contra Philisthinos. Et cũ dicitur, quod liberauit Samuel Israel de manu Philisthinorum, nõ intelligitur, quod liberauit ab omnibus oneribus, sed aliqualiter releuauit grauitatẽ seruitutis, & erat diebus eius pax inter Israelitas, & Philisthinos, scilicet, cessatio a bellis, sed non a tributis. *Et cum ingressus fueris vrbem*. Ista vrbs erat Gabaa, in qua erat collis Domini, prius autem introiuit Saul in vrbem, quam ascenderet in collem, sic patet infra, vbi dicitur, quod cessauit prophetare Saul, & venit ad excelsum, prophetatio tamen sua fuit in introitu vrbis Gabaa, quia ibi inuenit prophetas. *Obuium habebis gregem prophetarum*. Id est, ibi obuiabis multis prophetis, qui si- **K** mul veniunt de excelso. Erant autem in multis locis istæ congregationes prophetarum: sic enim patet de vrbe Ramatha: ibi enim erat cuneus prophetarum vaticinantium, & Samuel super eos infra cap. 19.

Statio quid significat.

Qui essent isti propheta, quos obuios habuit Saul, & quomodo essent multi simul, & qualiter prophetarent: & de conditione spiritus prophetici. *Quæst. V.*

QVAERET aliquis de istis Prophetis, qui essent, vel quomodo essent simul iuncti, & prophetarent in vno loco. Respondendum est, quod propheta, quando propriè accipitur, est ille, qui a Deo reuelationem recipit, & eleuatur lumine supernaturali ad aliquid intelligendũ, quod alij intelligere nequeunt, & isti cognoscunt abscon- **F** dita, siue præterita, siue futura, & sciunt respondere de eis: isti autẽ vocantur a nobis prophetæ, vt est Ieremias, Isaias, & omnes duodecim Prophetæ minores, & Samuel, Elias, Elisæus, & similes, etiamsi nobis nihil scriptum reliquerint. Alij autem vocantur prophetæ, qui non enuntiant aliqua de futuris, nec reuelant abscondita, nec Deus tangit mentem eorum ad cognoscendum hæc, tamen sunt viri, valde sapientes in scriptura, & magni iudicij, & per hoc sciũt formare magnas laudes de Deo faciendo pulchra Cantica, & Psalmos, sic enim patet de Psalmis Dauid: omnes enim illi dicuntur prophetici: tamen plurimi illorũ sunt, qui prophetiam nullam continent, sed solam Dei laudem, enarrando aliqua Dei facta præterita, vel declarando aliquas perfectiones Dei, vel eleuando mentem nostram in Deum: aliqui tamen sunt qui continent aliquid futurum, & occul- **G** tum, & quãtum ad illos Dauid erat verè propheta. In aliis autem magis erat sapiens, vel dictator, quam propheta: huiusmodi autem erant multi viri in Israel, qui erant sapientes in lege, & magni ingenij ad excogitãdum aliquid, quod in lege non esset, & pertineret ad laudem Dei: vocabantur autem isti in templo cantores, & erant plurimi diuisi in 24. sortes per Dauid, erantque principes eorum Heman, Ethan, Idithun, vt patet 1. Paralip. 25. cap. omnes autem de genere istorum, siue docti, siue indocti separati fuerunt ad hoc officium, vt canerent, & laudarent Deum, & hoc in diuersis instrumentis, quæ fabricauerat Dauid; fecerat quoque cantica multa, quę docebat istos cantores, & ipsi postea canebant in sanctuario tempore sacrificiorum: quando autem isti canebant coram Domino, dicebantur prophetare, sic patet præalleg. cap. cum dicitur. Igitur Da- **H** uid, & magistratus exercitus segregauerunt filios Asaph in ministerium, & Heman, & Idithun, qui prophetarent in citharis, & psalteriis, & cymbalis secundum numerum suũ dedicato sibi officio seruientes. Ex hoc autem apparet tripliciter, q. isti non erant prophetæ, quamuis dicantur prophetare. Primò, quia dicitur, q. isti erant distincti secundũ numerum suũ, id est, erat assignatus certus numerus istorũ prophetantium: si tamen essent verè prophetæ, non posset assignari certus numerus eorum per homines, quia spiritus propheticus nõ est aliquid, q. homo habeat labore, vel ingenio, aut natura, sed sola diuina inspiratione. 2. Pet. c. 2. Et dato, q. semel Deus aliquibus daret spiritũ propheticũ, non poterat illi per homines segregari in numerũ prophetarũ, quia spiritus propheticus nõ est tãq; habitus scientificus, vel moralis, qui, postq; acquisitus est, immanet ei, in quo est **I** & non pōt perdi, si diligenter eũ tenere voluerit ille, cuius est, sed est spiritus propheticus lumen quoddã raptim transiens, & dum illud immanet, ille, qui est propheta, cognoscet occulta, quæ Deus ei tunc reuelat. Cum autem transierit illud lumen, nihil magis propheta cognoscit, q̃ qui nõ est propheta. Cõtingit autem interdum, q. Deus alicui det spiritum propheticum semel, & postea nunquam det, sicut patet de nuntiis Saulis, quos misit ad tenendum Dauid in Ramatha: nã ter misit nuntios, & omnes prophetauerũt, quousq; iuit ipse Saul, & etiã ipse prophetauit, infra c. 19. Constat tamen, q. isti nunquã postea prophetauerunt, quia prophetia non fuit eis data tunc, nisi ad experientiam miraculi, & vt non cõprehenderent Dauid: ita ergo esse poterat, q. alicui Deus daret spiritum propheticum, vt semel, vel bis prophetaret in sanctuario, & postea nunquam pro- **K** phetaret. Si autem iste assumeretur in officium, & numerum prophetarum reperiretur postea ineptus, quia nunquam postea prophetaret: ergo non erat ista prophetia diuina reuelatio, sed quædam scientia, quæ hominibus immanet firmiter, secundum quam poterant separari in numerum certum, & semper proficerent ad id, ad quod separabantur. Secundò patet, quia dicebatur in his verbis, dedicato sibi officio seruientes; & sic ponitur prophetare, tanquam officium, & ministrabant isti in officio suo, officium tamen est aliquod genus exercitationis, cui quis vacare potest, quando vult, & dicit officium quandam continuitatem, scilicet, id, quod homo quotidie facit: vnde officium ab efficiendo dicitur, quia est id, quod homo quotidie efficit, prophetare tamen non est huiusmodi, quia non est in potestate prophetæ, quando voluerit prophetare. Etiam non est essentiale prophetæ pro-

Propheta multipliciter dicitur.

Psalmi Dauid pauci continent prophetiam.

Spiritus prophetici quid sit.

prophetæ prophetare, sed valde per accidens.s.quando Deus voluerit eum mouere, vel ei aliquid reuelare, sic patet de Ieremia: nā petierunt ab ipso principes Iuda, vt quęreret a Domino, an manere deberent in terra illa, vel descendere in Aegyptum: Ieremias autem apposuit se, vt oraret, sed Deus non reuelauit se ei vsq; ad decem dies, vt patet Ierem.cap.42.non potest ergo vocari officium, & tamē hic dicitur, ꝙ isti prophetabant, & erant in officio eis assignato; ergo non erat prophetare. Item patet ex hac parte, quia Dauid & magistratus exercitus distinxerunt ista officia, & assignauerunt quosdam in officio prophetandi, ergo erat in potestate Dauid, & magistratuū assignare istud officium, quibus vellent, alioquin stultè agerent conando ad impossibilia, sicut si quis conaretur committere nubibus, ꝙ pluerent; ergo erat in potestate Dauid istud officiū imponere, si tamen esset verè prophetare, non esset in potestate alicuius assignare cuiquam istud officium, sed pertinet ad illum, cui Deus vellet reuelare, & quando vellet, non erat ergo istud proprie prophetare. Tertiò patet ex eodem cap. quia dicitur, quòd omnes filij Heman, Hethā, & Idithun fuerunt separati ad hoc officium, si tamen esset verè prophetia non contingeret, ꝙ omnes de cognatione istorum prophetarent, quia prophetia semper fuit rara; ergo erat quoddam aliud genus sciendi. Item dicitur de istis, ꝙ doctus pariter, & indoctus fuerunt diuisi per sortes in isto officio, si tamen essent prophetę, non vocaretur aliquis eorum indoctum, cum quilibet propheta illustretur lumine diuino.

Item patet, ꝙ non erat ista vera prophetia, sed aliquid pertinens ad eruditionem humanam, quia in prophetis sic est, ꝙ vnus non erudit alium, sed omnis cognitio prophetica immediatè est a Deo, sed de istis prophetātibus dicitur, ꝙ erant quidam Doctores.f.288.& isti erigebant canticum Dn̄i, ergo erant alij, qui erudiebantur ab istis, et isti incipiebant canticum, tanq̃ sapientiores. Non erat ergo ista prophetia. Item prophetæ non vocantur sapientes, sed prophetæ, nec est comparatio vniuoca inter sapientem aliquem, & prophetam. Nam prophetæ interdum nihil sciunt, sed sunt penitus rustici, & ignorantes aliquid, quod pertineat ad speculationem, sic patet in Amos, qui dixit: Non sum propheta, & non sum filius prophetę, sed armentarius ego sum, vellicans sicomoros, & tulit me Dominus, cum sequerer gregem, & dixit ad me; vade, & propheta ad populum Israel, vt patet Amos.cap.7.q.d. ego totaliter erā rusticus, & nihil sciebam, vt præsumerem loqui ad totum populū; Deus tamē iussit me, vt loquerer. Sapientes autem cognoscunt multa de speculabilibus: ideo comparatio inter sapientem, & prophetam est velut in non communicantibus, vt si dicatur nix est albior coruo, vel è contrario, vel siquis velit facere minorem quandam æquiuocationem dicens, stylus est acutior voce. Isti tamen, qui prophetabant, hic comparantur sapientibus: ergo non erant prophetæ: patet hoc.infra 3.lib.cap.4. Cum dicitur, ꝙ sapientia Salomonis præcedebat sapientiam omnium orientalium, & Aegyptiorum, & erat sapientior cunctis hominibus, & sapientior Heman, & Ethan, & sic ponuntur ibi isti duo, qui erant principes canentium in Sanctuario tanquam sapientes magni: nam comparantur Salomoni, qui erant sapiēs, & non propheta: ergo non erant isti prophetæ, interdum tamen aliqui istorum, qui erant viri boni, accipiebant spiritum propheticum, illud tamen, in quo ipsi dicebantur prophetare, non erat prophetia, quod etiam magis patet, quia isti erant tota die in oblatione matutina, & vespertina canētes, & in solennitatibus, 1.Paralip.c.23. Et in hoc dicebātur prophetare, non tn̄ erat prophetare, quia tunc continuè esset in eis spiritus propheticus, & in quibuscunq; horis ipsi vellent, ꝙ nulli hominum vnquam accidit: nam Moyses fuit maximus prophetarū, & tamen non prophetabat omni tempore, quia interdum quærebantur ab eo aliqua, in quibus nesciebat respondere, quousque consuleret Dominum: vt patet in quæstione filiarum Salphaad, Num.c.27. Item dicitur Num.c.7.ꝙ qn̄ Moyses volebat cōsulere oraculum, ingrediebatur in tabernaculum fęderis, & ibi audiebat vocem loquentem de medio Cherubin: si tamē ipse omni tp̄e habuisset spiritum propheticum, nō oportuisset, quòd consuleret Dominum introeundo in Sanctuarium:

Prophetæ interdum nihil sciūt sed sunt penitus rustici.

A ergo non semper habebat spiritum propheticum, & consequenter nec isti habebant: isti tamen dicebātur semper prophetare, quando volebant, ergo nō erat illud verè prophetare. Item ille, qui prophetat, solum habet quādam immutationem a quodam lumine interiori intra se: isti tamen dicebantur prophetare in psalterijs, & cymbalis, & tympanis, vt patet primo Paralip.cap.25. ergo non erat prophetare. Si autem arguatur de Elisæo; qui quando voluit prophetare, dixit, adducite mihi psaltem, et tunc prophetauit infra 4.lib.cap.3. Respondendum, ꝙ ibi non prophetauit Elisæus in aliquo organo musico, sed ad hoc, ꝙ ille prophetaret, fecit, ꝙ coram eo quidam caneret, et illo canente facta est manus Domini super eum, et prophetauit, vt patet ibidem; sic ergo dicendum est de isto grege prophetarum, quos inuenit Saul descendentes de colle Dei, scilicet, ꝙ ipsi
B non erāt prophetæ, sicut Samuel, Elias, et Elisæus, scilicet, quibus Deus reuelaret abscondita, sed erant viri sapiētes, et deuoti, qui conueniebant ad collem illum in Gabaa, et ibi laudabant Deum in canticis, et psalmis habentes diuersa vasa musica. Sic etiam dicēdum est de grege prophetarum, quem inuenerunt nuntij Saulis in Ramatha cum Samuele, et erant ibi prophetantes, et tunc Saul prophetauit cum illis. An verò de istis essent aliqui verè prophetæ, non est difficultas, satis enim verisimile est, quòd essent; et quādocunque reperiunt similes modi loquendi in scriptura, vel dicitur, quod multi sint prophetæ simul, aut quod erāt prophetantes intelligendum est de istis prophetis, et non de verè prophetis. *Descendentium de excelso*. Istud excelsum erat quidam collis intra vrbem Gabaa, et vocabatur collis Dei, vt patet supra eo, quòd ibi erat specialis locus
C cultus diuini, scilicet, quia ibi conueniebāt omnes illi prophetæ, et laudabant Deum in canticis; et organis, sicut postea fiebat in Sanctuario, facto templo Salomonis, ut patet primo Paralipo.capit.23.et 25. Cùm autem Saul introiuit in vrbem iam non erant prophetæ in excelso, sed descendebant, erantque circa portam vrbis nondum tamen desierant prophetare, quia prophetabant, dum redirent, et tunc incepit prophetare cum eis Saul. *Et ante eos psalterium*. Id est, isti prophetæ habebant coram se vasa musica, in quibus canerent, et pulsarent coram Domino. Aliqui dicunt, quòd istud erat sicut de propheta Elisęo, qui, quādo voluit prophetare, fecit coram se adduci psaltem infra 4. lib.cap.3. Sed dicendum est, quòd non est simile, quoniam ibi Elisæus nihil canebat in voce, vel pulsabat in aliquo musico uase, sed fecit, quòd coram eo pulsaretur, et caneret
D quidam, nunc autem excitatus est spiritus eius, et irruit super eum spiritus Domini infra 4. lib.cap.3. isti autem prophetæ, de quibus hic, non habebant coram se vasa musica ad hoc, quòd alijs increpantibus in eisdem vasis ipsi immutarentur a Deo, et inciperent pręnuntiare aliquid propheticum, sed ipsimet canebant in voce laudes Dei, et faciebant melodiam in vasis musicis, eo quòd ipsi verè non prophetabant, sed solum laudes Dei pręnunciabant, sicut cantores templi de genere Leuitarum, qui erant separati in ministerium, vt prophetarent in citharis, et psalterijs, et cymbalis secundum numerum suum, dedicato sibi officio seruientes, primo Paralipom.cap.25.et ponuntur hic quatuor instrumenta, Primum eorum est psalterium, quod habet chordas decem, et sic vocatur decachordum, vt patet in Psal.cap.16.scilicet. In psalterio decachordo psallam tibi, id est, in psalterio.10.chordarum. *Et tympanum*. Est
E enim istud quoddam instrumentum de ligno factum opertum pellibus animalium rasis, et dicitur tympanum a tinniendo, quia tinnitus reddit, percutitur autem manu, et secundum variam percussionem variè sonat, pertinet autem ad choreas, et gaudia puellarum. *Et tibiam*. Istud est instrumentum ęneum factum ad modum tubarum; habet enim longos, et strictos sonorum meatus: ideo fortiter clangit: pertinet autem ad bellicas voces, vtebantur tamen Iudæi illo ad laudes Dei: quoniam etiam vtebantur in sacrificiis, et in laudibus Dei tubis argenteis, quæ pertinebant ad bella, sic patet Num.cap.10. vbi iubetur, quòd sint duę tubę argenteę ad uocandum populum, et monendum castra, et ad festiuitates: et conuiuia, et ad bella. *Et citharam*. Istud est instrumentum habens 10.cordas, sicut psalteriū, quanquam alio modo sonans, plectroque percutitur, vt ait Iosephus

Quatuor instrumenta, cum quib. canebant laudes Dei antiquitus

An debeāt musica instrumēta applicari ad cultum Dei.

Iosephus septimo Antiquitatum.

Dicet aliquis, quomodo vtebantur Iudæi istis instrumentis ad laudem Dei? nam deberent vti instrumentis honestis, & non illis, quibus puellæ choreas ducunt, sicut est tympanum, & similia, nec deberent vti illis instrumentis, quæ pertinent ad gaudia secularia.

Respondendum est, quòd Deus operibus nostris non mouetur, id est, non curat, an tales, vel tales cęrimonias eis exhibeamus, sed solam mentem nostram considerat: ideo cum homines puro corde Deum honorare desiderãt, siue istas, siue illas cęrimonias exhibeant, dum tamen intendãt sic ipsi exhibere honorem, nihil refert, sic autem isti prophetæ erant viri boni verè desiderantes Deũ colere, & vt cultus eorũ maior appareret, ĩ multis instrumẽtis canebãt.

Apparet autem hoc in Dauid, qui fuit vir nimis deicola studens, quantum valuit, diuinum ampliare cultum: ideo, quando ipse transtulit arcam de Cariathiarim in Ierusalem, fecit, quòd Israelitæ concreparent in omnibus instrumentis cuiuscunque generis, & ad quæcunque gaudia pertinentibus, vt patet infra 2. lib. capit. 6. scilicet. Omnis Israel ludebant coram domino in omnibus lignis fabrefactis, & cytharis, & tympanis, & sistris, & cymbalis, nec solum hoc, sed etiam Dauid faciebat ludos seculares nudatus coram arca, scilicet, saliendo coram illa: nam dicitur, quòd saltabat ante Dominum totis viribus, ita vt despiceret eum vxor sua Michol: ista autem secundum se non erant valde honesta, sed potius vilem reddebant hominẽ, quia tamen fiebant ex abundantia cordis ad diuinum cultum, Deus illa nimis suscipiebat; sic patet eodem cap. cum dixit Dauid: Ludam ante Dominum, qui elegit me, ludã, & vilior fiam plus, quam factus sum, & ero humilis in oculis meis. Congruum ergo erat hoc modo applicare ad diuinum cultum omnia instrumenta. *Ipsosque prophetantes.* Id est, & illi prophetę, quando descendebant de excelso, prophetabant semper laudantes Dominum. *Et insiliet in te spiritus Domini.* Id est, veniet super te virtus Dei, quæ faciet te prophetare.

Quis spiritus Dei fuerit, qui insiluit in Saulem, & de multiplici spiritu Dei. Quæst. VI.

QVAERET aliquis, quis spiritus Dei fuerit iste. Aliquis respondebit, quòd fuit spiritus propheticus: nam dicitur immediatè, & prophetabis cum eis, scilicet ꝙ nesciebat ante hoc Saul prophetare, nunc autem veniente spiritu Dei super se prophetauit. Respõdendum est, quòd spiritus dicitur à spirando, & propriè significat flatum vẽtorum, sic accipitur Psalm. 9. spiritus procellarum pars calicis eorum, id est, flatus uentorum est pars tormentorum, & Psalm. 149. Spiritus procellarum, quę faciunt verbum eius, id est, venti obediunt Deo, sic etiam Gen. c. 1. Spiritus Domini ferebatur super aquas, id est, ventus missus à Deo ferebatur super superficiem aquarum ad desiccandum eas, vt appareret terra arida. Ex hoc autem transsumitur spiritus ad multa, & quia origo spiritus est a spirãdo, & spirare est cum quodam impetu, omnia, quæ habẽt quendam impetum, vocantur spiritus, & sic quia instinctus hominis ad aliquid faciendum est tanquam aliquid impellens, vocatur spiritus; & sic dicimus de homine faciente aliquid, quando nescimus, ad quem finem agat, scilicet nescio, quo spiritu agitatus hoc egerit, id est, nescio, quę intentio eum mouerit. Sic accipitur spiritus Matth. c. 4. scilicet. Tunc Iesus ductus est in desertum a spiritu, vt tentaretur a diabolo, id est, quidam impulsus cordis eius mouit eum in deserto, quia iudicauit bonum esse, quòd tẽtaretur a diabolo. Sic etiam omnes habitus intellectiui vocantur spiritus, quia spirant, id est, impellunt hominem ad considerandum secundum genus obiecti, ab hac etiam origine omnes animæ vocãtur spiritus, quia spirant, id est, faciunt hominem flare, cum anima existente in corpore aerem trahamus, quod est inspirare, vel respirare: hoc modo quidquid Deus in nobis influit, quia illud est aliquod impulsiuum, vocatur spiritus, siue pertineat ad voluntatẽ, siue ad intellectum: de voluntate, vt est charitas, vel quęcunque uirtus moralis; istæ enim vocantur spiritus, quia impellunt hominem ad aliquid agendum, & sic fortitudo

F data a Deo vocatur spiritus, vt habetur Iudi. c. 11. de Iephte Galadite: dicitur enim; factus est super Iephte Spiritus Domini, & tunc sequitur, quomodo debellauit filios Ammon; vocatur autem ibi spiritus fortitudo, quia ante hoc Iephte timebat Ammonitas, cum multi essent, & potentes, nec audebat pugnare contra eos, facto autem in se Spiritu Domini, id est, fortitudine pugnauit. Sic etiam accipitur sequenti cap. s. Et insilijt spiritus Domini in Saul, & iratus est nimis, & uocatur ibi spiritus fortitudo a Deo data subitò infusa cordi. Sic autem uocatur interdum spiritus Dei quædam uirtus hominibus collata ad sanandum infirmitates, & faciendum alia miracula, sic accipitur Isai. cap. 61. scilicet; Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me ad annuntiandum mansuetis, misit me, ut mederer contri

G tos corde, & prædicarem captiuis indulgentiam. Aliquando autem accipitur Spiritus mixtim pro habitibus intellectus, & partim pro habitibus uoluntatis, sic accipitur Isa. cap. 11. scilicet. Et egredietur uirga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientię, & intellectus, spiritus consilii, & fortitudinis, spiritus scientię, & pietatis, & repleuit eum spũs timoris Dñi: ecce oĩa ista sunt dona Dei partim ĩ intellectu, & partim ĩ uolũtate; & vocãtur spũs, quia a Deo sunt. Sic etiam accipitur interdum spiritus, id est, desiderium, sic patet Psal. 50. s. Spiritum rectum innoua in uisceribus meis, sic etiam accipitur Luc. cap. 11. scilicet. Si ergo uos, cum sitis mali, nostis bona dare filiis uestris, quanto magis pater uester de cęlo dabit spiritum bonum petentibus se, id est, dabit bonum desiderium, sic etiam accipitur Luc.

H 9. cap. s. Nescitis cuius spiritus estis: filius enim hominis nõ uenit animas perdere, sed saluare, id est, Nescitis, ad quam intentionem uocauerim uos, quia non uocaui ad occidendum homines, & mittendum ignem de cęlo super ciuitates, sicut uos petistis, sed ad saluandum. Ita ergo in proposito spiritus Domini, qui insiliit in Saul, poterat esse multiplex, quia quodcunque donum pertinens ad uoluntatem, uel intellectum uocatur spiritus; hic tamen non potest accipi pro aliquo pertinente ad uoluntatem, quia dicitur insiliet in te spiritus Domini, & prophetabis, sed prophetare est opus intellectus, siue accipiatur proprie, siue large: ergo necesse est, quòd iste spiritus esset aliquid pertinens ad intellectum: nõ tamen erat spiritus propheticus, quia iste spiritus est quoddam lumen illustrans intellectum humanum eleuando ipsum ad intelligendum ea, quæ futura

I sunt, uel abscondita: non fuit tamen Saul motus ad intelligendum aliqua abscondita, sed canendum laudes Dei, cum aliis prophetis: nam illi prophetæ, qui descendebant de excelso, non erant uerè prophetæ, ut declaratum est, sed uiri sapientes, et deuoti, qui sciebant facere Psalmos, et cãtica mirabilia de Deo, qualia nesciebãt facere alii uiri: Saul autem accepit spiritum Dei, scilicet, quandam uirtutem influxam ei in intellectu, per quam sciuit mirabiles laudes Dei pronuntiare, sicut alii, et iste erat spiritus Dei; quia cũ ante hoc ipse nihil horum sciret, et tunc nouiter incceperit nullo erudiente, sicut ceteri, Deum laudare; necesse erat, ut fieret super eum spiritus Domini: non solum autẽ nũc, sed etiam iterum insiliit spiritus Dei super Saulem, quando iuit ad tenẽdum Dauid in Ramatha, & incepit ibi prophetare tota die, & nocte coram Samuele nudatus coram

K illo, infra cap. 19. *Et prophetabis cum eis.* Id est, pronuntiabis laudes Dei, scilicet, tunc scies facere cantica, & Psalmos, sicut alii prophetę, quamuis nunc nescias.

An Saul cum accessit ad locum prophetarum, si nollet prophetare, cogeretur a Deo. Quæst. VII.

QVAERET aliquis, si, quando accederet ad locũ illum Saul, nollet prophetare cum aliis prophetis, an cogeretur. Respõdendum est, ꝙ cũ Samuel pronuntiasset multa signa Sauli, & illa euenissent sibi, anteq̃ accederet ad locũ prophetarũ, non poterat dubitare, quĩ ista a Deo fierent: adueniente ẽt sibi spiritu ad prophetandũ, cũ eũ ante non habuisset, manifestũ erat, ꝙ Deus hoc faciebat, & dabatur ille spiritus ad hoc, ꝙ prophetaret: si ergo nollet ꝓphetare, repugnaret uolũtati Dei, & sic peccaret; Et tñ pter hoc cogeretur inuitus prophetare; quĩ spũs

pet

propheticus non est sicut habitus noster speculatiuus: nã per hos habitus, quando volumus, intelligimus, & quando nolumus, nihil intelligimus, sed respectu luminis prophetici non est in nobis libertas, quia sicut Deus per lumen propheticum mouet intellectum nostrum ad intelligẽdum, etiamsi nolimus, ita mouebit labia nostra ad pronunciandũ ea, quæ intelleximus: sic patet de Balaam, qui verè propheta erat, quamquam malus, & conabatur maledicere Iudęis, cum Deus iuberet benedicere: Deus tamen conuertebat linguam eius, & cogebat eum loqui benedictionem, & quanquam tristabatur nimis in hoc Balaam; tamen proferebat verba benedictionis, vnde ipse confitebatur se inuitum ad benedicendum dicens; non est Deus, quasi homo, vt mentiatur, nec filius hominis, vt mutetur: ad benedicendum adductus sum, benedictionem prohibere non valeo. Et iterum dixit. Si dederit mihi Balac domum suam plenam auri, & argenti, non potero mutare verbum domini Dei mei: Nu. cap. 22. & 23. & 24. Et sicut illi, qui sunt verè prophetæ, coguntur a Deo ad pronuntiandum ea, quæ intellexerunt; sic etiam illi, qui non sunt prophetæ, sed vocantur hic prophetæ, quia canunt laudes Dei, coguntur interdum ad pronuntiandum ea, quæ nõ cõceperunt. sic patet de Saule: nam cũ ipse vellet comprehendere Dauid existentem in Ramatha in grege prophetarum misit nuntios, vt tenerent eum, vt illi tamen accessiunt ad locum, inceperunt prophetare. Cumque nuntiatum esset Sauli, ꝙ illi prophetabant, iratus nimis credens, ꝙ illi noluissent implere verbum eius, misit alios nuntios, vt tenerent Dauid; illi autem nolebant prophetare, sed implere Regis iussionem: mox tamen vt ad locum venerunt, coacti sunt prophetare; missis etiam tertiis nuntiis idem factum est. Ad vltimum ipse Saul putans, ꝙ illi nollent implere mãdatum eius, ipse iuit illuc, & coactus est prophetare tota die, & nocte nudus coram Samuele, nec tenuit Dauid, quamuis videret eum, vt patet. inf. cap. 19. sicut ergo ibi coactus est prophetare; ita hic cogeretur, si conaretur resistere spiritui Dei: & tamen hoc dato, si resisteret, peccaret, & efficeretur indignus regno, sicut postea propter peccatũ eius priuati sunt successores sui. *Et mutaberis in virum alterum*. s. quia nunc nescis prophetare, tũc autem scies prophetare, sicut Sortes sedens est alter a seipso non sedente: iste. n. differentiæ accidentales faciunt alteratum, sed non aliud, vt ait Porphyrius in Isagogis. Dicitur etiam mutari, non quidem, ꝙ sit hic verus motus, quia non est hic aliqua de speciebus quatuor motuum propriorum, de quib. 5. Physico. nec est etiam generatio, aut corruptio, sed est quędam alteritas secundum intellectum, motus autem nequaquam, quia in intellectu non est motus. 7. Physic. Hoc modo quemcunque habitum scientificum, vel moralem accipiamus, dicitur in nobis esse motus.

Quare mirati sint populares de prophetia Saulis, ita vt dicerent, num Saul inter prophetas. Quæst. VIII.

QVÆRET aliquis de prophetatione Saulis, quia dicitur inf. ꝙ omnes, qui cognoscebant Saulẽ ab heri, & nudiustertius, videntes eum inter prophetas, dixerunt, quęnam res accidit filio Cis? & sic mirati sunt, quare hi mirati sint, & an Deus dederit hoc in signum quoddã ipsi Sauli, nam videtur, ꝙ neutrum eorum esse debuerit: nã si hic Saul verè prophetasset, sicut dicimus prophetasse Eliam, Samuelem, Elisæum, & reliquos, erat aliquid mirabile, de quo rationabiliter possent obstupere videntes Saulẽ, & esset tale, ꝙ posset dari in signum: non tamen prophetauit Saul, vt declaratum est, quia etiam alii, cum quibus ipse prophetauit, non erant prophetæ, sed solum pręnuntiabãt laudes Dei, hoc autem poterat scire quilibet homo per studium, vel naturale ingenium, quoniã isti magis propriè vocantur sapientes, quam prophetę, vt dictum est, ergo non erat admirabile.

Respondendum est, ꝙ ea, quę naturaliter fiunt, admirabilia nequaquam sunt, nisi illis, qui propter ignorantiam admirantur nescientes, quid naturale, & quid supernaturale sit, de his autem, quę Deus operatur, admiratio est, quoniã excedunt vires nostras, & naturę. Similiter quoque illa, quę naturaliter eueniunt, non dantur conuenienter in signum, quia illa non sunt ad testificandum aliquid, quod agitur, sed sunt ex principiis naturę sic agentis ad conseruationem vniuersi, nec valet si quis arguat de iride, quę naturaliter euenit, Deus tamen posuit illam in signum Genes. capit. 9. nam ibi ad hoc responsum est; ea quoque, quæ per nos voluntariè fiunt, non sunt conuenientia signa manifestatiua aliquorum, quæ euentura dicimus: solum autẽ ea, quæ a Deo fiunt, sunt signa sufficiẽtia, sed hic dabatur Sauli in signum, quòd inter alios prophetas prophetaret: ergo oportet, quòd istud nõ esset ei naturaliter possibile, sed per Deum. Pro quo sciendum, quòd cum aliquid a Deo fit, qđ alias fieri non potest: quodcunque illud sit, mirabile est, & potest dari in signum sufficienter probatiuum cuiuscunq; rei: sic igitur, ꝙ Deus alicui homini daret supernaturaliter spiritum propheticum, mirabile est, etiam quòd aliquis homo illud habeat, mirabile est; ꝙ vero habeat habitũ Grammaticũ, vel Dialecticũ, non est mirabile, quia per humanũ laborem acquiri potest: si tñ homine nihil addiscẽte Deus ipsi illum habitũ infundat, mirabile est; nec est mirabilius, ꝙ Deus alicui homini habitũ propheticum infundat, quã quod si homo ille totaliter erat ignorans, infundat sibi simul habitum Geometricum, vel Astrologicum. Nec valet, si dicas, quod habitus propheticus non potest naturaliter acquiri. Respondendum est, quòd, quamuis possit acquiri naturaliter habitus Astrologicus per successionem in doctrina, tamen quod aliquis ante nihil sciens simul habeat perfecte habitum Astrologicum, nullo docente, naturaliter impossibile est, ergo miraculum est, & reducendum erit in Deum: sic autem fuit hic in Saule, nam scientia illa, per quam illi, qui vocantur hic prophetæ, canebant laudes Deo, erat naturaliter acquisita, & non erat spiritus propheticus, vt supra declaratum est, ideo in illis non erat mirabile, nec aliquod signum, quòd prophetarẽt: Saul autem nunquam aliquid horum didicerat, & quãdo accessit ad locum illum, in quo erant prophetæ, nihil sciebat: subdito autem factus est sciens psallere cum aliis, & psallebat: ideo mirabile fuit. Illi quoque, qui videbant eũ, sciebant, ꝙ Saul ante hoc nihil sciuerat; certissimè ergo cognoscebant, quòd aliquid noui accidisset Sauli, & ob hoc admirantes dicebant, quæ nam res accidit filio Cis? num Saul inter prophetas? Fuit quoque signum, quia Deus verè operatus est in eo aliquid miraculosè, cum dicatur supra; insiliet in te spiritus Domini, & infra dicitur; insiliit in eum spiritus, & ob hoc illi, qui eum viderunt, nihil minus mirati sunt, quam si vidissent eum prophetare enuntiando futura, vel aliqua abscondita.

An semper manserit spiritus propheticus in Saule. Quæst. IX.

QVAERETVR vlterius, cum Saul accepent hic spiritum prophetandi, id est, faciendi cantica, & laudes de Deo, quas ante nesciret facere, an manserit ei semper spiritus propheticus. Pro cuius responsione sciendum, vt patet ex supra positis, quod prophetia accipitur dupliciter. Aliquando propriè pro lumine quodam, per qđ aliquis cognoscit ea, quæ abscondita sunt, siue sint futura, siue non: aliquando autem accipitur prophetia pro scientia, per quam aliqui viri in veteri testamento valde sapientes faciebant cantica, & Psalmos, quæ alii nesciebãt facere.

Primo modo accipiendo prophetiam, est aliquid purè supernaturale, scilicet, quod a Deo infunditur, ideo de ista prophetia dicendum, quòd nulli homini est semper immanens, quia non est aliqua cognitio habitualis, sicut sunt habitus scientifici, sed est quoddam lumen infusum intellectui prophetæ ad modum actus transeuntis raptim, ideo si maneret prophetia semper in aliquo, necesse esset, quòd maneret in eo semper actus intelligendi, & considerandi circa ea, quæ Deus supernaturaliter reuelat. Impossibile autem erat aliquem hominem sic viuere, quia tunc nunquã sumeret cibum, nec potum, nec vacaret alicui actui, velut si quis esset semper in continua consideratione secundum habitum Dialecticum, vel Astrologicum.

Secundo modo accipiendo prophetiam pro scientia illa faciendi psalmos, & cantica ad laudem Dei, dicendum, quòd ista potest stare dupliciter: nam aliquando, & communiter est ista quædam scientia acquisita, interdum autẽ infusa.

infusa. Primo modo accipiendo, dicendum, quòd prophetia est habitus immanens, quia est quidam habitus scientificus, & illi, qui habebant istam prophetiã, poterant, quandocunque vellent, prophetare faciẽdo cantica, & psalmos: & isto modo dicitur 1. Paralip. 25. cap. quòd Dauid separauit Heman, Ethan, Idithun, vt prophetarent coram Domino in citharis, & tīpanis seruientes officio sibi dedicato, & isti quotidie coram Domino prophetabant, & omnes filij eorum, & aliqui erant docti, & aliqui indocti, eo quòd istam prophetiam addiscebant, & non accipiebant a Deo infusam, & in istis non est dubium, quin esset immanens, sicut nobis est immanens habitus Dialecticus.

Alio modo ista scientia faciẽdi cantica est infusa a Deo, sicut fuit in Saule, qui ante hoc nihil sciebat, & cum accessit ad prophetas, insilijt in eum spiritus Domini, & prophetauit: sic etiam fuit in illis nuncijs, quos misit Saul in Ramatha, vt teneret Dauid: nam illi ante hoc nesciebant prophetare, & tunc nouiter prophetare inceperunt infra 19. cap. sic etiam fuit in 70. viris, quos duxit Moyses ad ostium tabernaculi, & inceperunt prophetare, vt patet Numer. cap. 11. Ante hoc tamen illi nunquam prophetauerant. Nunc autem dicendum, quòd illa sapientia, quæ vocatur prophetica, cum sit quidam habitus scientificus, potest naturaliter acquiri: potest etiam infundi a Deo, & hoc dupliciter, scilicet, per modum actus, vel per modum habitus; si primo modo, non semper manebit, si secundo modo, semper manebit, velut si Deus alicui nescienti quicquam in Dialectica, subito infundat, quod aliquid sciat, potest infundere dupliciter. Vno modo, quòd infundat sibi habitum, per quem aliquid intendat in Dialecticis, & si sic infuderit, manebit semper ille habitus, & quandocunque ille voluerit, qui habet istum habitum, intelligere, per illum intelliget, nec oportebit, vt quisquam eum doceat, velut si iste habitus esset acquisitus. Si autem Deus infundat isti actum intelligendi Dialecticum, intelliget tunc, quando infunditur, & loquetur aliquas propositiones dialecticas, non est tamen iste actus manens: nam postquam semel cessauerit loqui, & intelligere, tam nihil loquetur, aut intelliget dialecticè, quia nõ habet aliquid, per quod istud faciat. Sic quoque est de prophetia accepta isto modo: nam potest infundi quantum ad habitum, vel actum eo, quòd ipsa est quædam scientia per quam aliquis potest facere diuina cãtica, & laudes; quòd si infundat Deus habitum, ille erit immanens, & dato quòd semel illum infuderit, & per illum tunc ille, qui recipit, operetur, etiamsi cesset ab operatione, poterit postea per illum intelligere, & diuina cantica formare. Si autem infundatur solum actus, postquam semel cessauerit prophetare, non poterit prophetare. Nunc autem in Saule dicendum, quòd si Deus infudisset sibi habitualiter istam scientiam, mansisset in eo, & quandocunque vellet, prophetaret, sed non fuit hoc factum, si autẽ actualiter tunc solum prophetasset, postea nunquam posset prophetare, nisi Deus iterum actualiter infunderet ei spiritum prophetandi.

Sed aliquis forte dicet, quòd non apparet, an in Saule actualiter, vel habitualiter fuerit ista prophetia. Sed dicendum, quòd actualiter solum, quia Deus non fecit hoc ad constituendum eum prophetam, sed ad demonstrandum signum, quod esset in eo facta quædam mutatio. Iterum autem etiã incidit sibi spiritus prophetandi, sed non mansit, scilicet, quando voluit comprehendere Dauid, infra cap. 19. Et apparet hoc aliqualiter ex litera: nam si fuisset spiritus iste propheticus datus Sauli ad hoc, quòd semper maneret, non diceretur, quòd insilijt in eum, quia insilire significat quendam subitum motum, & transitum: si autem mansisset, diceretur, quòd requieuit: sic enim patet de 70. viris, quos duxit Moyses ad ostium tabernaculi, vt essent iudices, & venit super eos spiritus Domini, & prophetauerunt, & non dicitur ibi, quod insiluit super eos, sed quòd requieuit; Nume. cap. 11. quod patet, nam dicitur, quòd isti, cum habuissent in se spiritum quiescentem, prophetauerunt, & vlira non cessauerunt: sicetiam Isa. cap. 11. cum dicitur de multiplici gratia Messiæ, subditur; egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini: ibi enim, quia spiritus mansurus erat semper in Messia, dicitur, & requie-

Insilire, & quiescere quo modo differũt.

F scet, & nõ dicitur, insiliet: hic autem de Saule dicitur, quòd insilijt in eum spiritus, & postea dicitur, quòd insilijt in eum, quasi breuiter transierit, & subditur, quòd cessauit prophetare: de 70. autem senioribus, de quibus Num. cap. 11. dicitur, quòd requieuit in eis spiritus, & quòd prophetarunt, & nunquam cessauerunt; ergo Spiritus Saulis fuit transiens.

An Saul fuerit mutatus, quando prophetauit, vel antea. Quæst. X.

QVÆRETVR vlterius, cum dicatur hic, insiliet in te Spiritus, & mutaberis in virum alterum, s. quòd mutatio futura esset, quando insiluit in eum Spiritus, & tamen ante hoc habetur, quòd mutatus fuerit, scilicet, immediate, vt recessit a Samuele, quia dicitur infra; itaque cũ auertisset humerum suum, vt abiret a Samuele, immutauit ei Deus cor aliud; ergo mutatio non fuit postea ad prophetandum, sed prius.

Respondendum est, quòd Saul habuit duas immutationes, & solum de vna ei locutus est hic Samuel. Prima fuit immediatè, vt recessit ab eo, scilicet quòd immutauit ei Deus cor alterum, s. quia ante hoc non perfectè credebat Saul eis, quæ dicta fuerant de regno, & nondum gerebat animum regalem, s. quòd non se disponebat in corde suo, vt dominaretur, sicut Rex: vel vt faceret quæcunque inueniret manus eius, sicut dixerat ei Samuel. Cum autem Deus immutauit ei cor, incepit habere animum regalem, & parare se ad ea, quæ dixit ei; ideo fuit ei necessaria ista immutatio; postea autem fuit mutatus in virum alterum, scilicet,
H quando obuiauit prophetis, & ista erat præter primã, quia quamuis Deus mutauisset ante cor eius, tamen nondum habebat animum scientem prophetare: ideo dedit ei Deus, subito, quòd prophetaret, & istud fuit, quod mutaretur in virum alterum, scilicet, quantum ad alteritatem sciendi.

Quando ergo euenerint signa hæc omnia tibi. s. ista tria signa supraposita, quæ euenerunt in illa die, vt patet infra, & erant sufficienter demõstratiua, quòd moueretur Saul a Deo. *Fac quæcunque inuenerit manus tua.* Id est, intellige te certissime esse Regem, & fac quæcunque poteris, sicut Rex.

Aliqui enim intelligunt, quòd loqueretur Samuel de apparatu armorum, vel aliquorum, quæ pertinerent ad solemnitatem regalem, scilicet, de vestibus, & similibus, quoniam decebat, quòd in die, quo duceretur coram toto populo, vt sumeretur in Regem, appareret ceteris excellentior, & non esset in habitu rusticano, sicut prius. Magis tamen intelligitur hoc de eis, quæ facturus erat Saul, postquam acciperetur in Regem; hortabatur enim Samuel Saulem, postquam esset Rex, vt pugnaret contra hostes ad liberandum Israelitas de manu Philisthinorum, & quia forte intelligeret adhuc se non esse Regem opere Dei, sed voluntate humana, & ob hoc quod Deus non faueret eius bellis contra hostes, forte timeret quicquam aggredi contra Philisthinos; ideo Samuel abstulit ei istum timorem, dicẽs quod cum ista signa euenirent, non dubitaret se esse Regem, & a Deo fuisse vnctum: adeo quod ageret quæcunque inueniret manus eius: vinceret enim contra hostes, quæcunque posset, & patet hoc ex litera sequenti, scilicet. *Quia Dominus tecum est.* Id est, non formides agere, quodcunque tibi occurrerit, quia Dominus tecum est, & te adiuuans contra hostes. Si autem intelligatur de apparatu vestium, vel aliarum rerum pertinentium ad honorem regalem, nõ multum applicabitur ista litera, scilicet, quia Dominus tecum est, quia istud pertinet ad adiutorium quoddam, tamen parandis tamen vestibus, & similibus non est adiutorium, sed in bello contra hostes. Similiter quoque litera sequens concordat huic sensui, vt declarabitur, & non alteri. *Et descendes ante me in Galgalam.*

Quomodo exponi debeat descendes ante me in Galgalam. Quæst. XI.

CIRCA istam literam est magnum dubium in expositione ipsius, quoniam dicitur infra; septem diebus expectabis, quia non videtur, ad quod tempus referantur ista. Aliqui enim exponunt, quòd istud intelligebatur de celebratione assumptionis regalis, scilicet quòd fuit tempus factum,

factum, postquã sumptus est Saul in Regem, & istud fuit in Galgala, & descendit illuc Saul, & Samnel, & septẽ diebus durauit solennitas illa offerendo victimas, & isti aliter istam literam punctuant, quam habeatur in libris nostris, & Hebraicis: dicunt enim; descendens ante me in Galgalam, ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationẽ Domino, & immoles hostias pacificas septẽ diebus. Hic enim faciunt clausulam: deinde incipiunt aliam. s. expectabis, donec veniam ad te, & ostendam tibi, quid facias, & est sensus, ꝙ tam Saul, quam Samuel descenderet in Galgalã ad offerendum ibi victimas septem diebus, quia tamen Saul prius descensurus erat, quam Samuel, dicebat Samuel, quod expectaret eum, quousq; descenderet, scilicet, quòd non faceret aliquod sacrificium, quousq; iret illuc Samuel. In libris autem nostris, & Hebraicis non potest haberi iste sensus, quia finis clausulæ est sic, scilicet, ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem Domino, & immoles hostias pacificas, & ibi finitur: deinde incipit alia. s. septẽ diebus expectabis, donec veniam ad te. Dicunt tamen, ꝙ illa pũctuatio prima habetur in libro de Hebraicis quæstionibus, quem dicunt esse Hieronymi. Iste sensus tamen non stat. Primò, quia ille procedit præuaricando punctuationẽ literæ: cum contrario modo, tam in libris nostris, quàm in Hebræis punctuetur, & cum dicitur, quod in libro de Hebraicis quæstionibus sic habetur, aliqui negant illum librum esse beati Hieronymi, & consequenter ei fidem non adhibent. Sed dato, quòd esset beati Hieronymi, non est verisimile, quòd ipse sic punctuaret, cum hic contrario modo punctuauerit transferendo de Hebræo in Latinum. Item secundum istum sensum intelligitur, quòd septem diebus deberet fieri solennitas sacrificiorum pro assumptione Saulis in Regem, hoc autem non legitur factum pro aliquo Rege Iudæo, quantuncunque magno, aut sancto: hoc autem vult Nicolaus, & verum est, quòd non legitur de alicuius Regis vnctione, quod duraret solẽnitas per tot dies: nam in consecratione Pontificum durabat solennitas septẽ diebus. Exod. cap. 29. & Leuit. c. 8. pro Regibus autem non iubetur, quòd fieret tanto tempore solennitas.

Sed adhuc fortius arguitur, quoniam si isti septem dies essent pro celebratione assumptionis Saulis in Regẽ, fuisset facta solennitas eo tempore, quo ipse primo ab Israelitis publice assumptus est in Regem, vel quando regnum postea innouatum est: bis enim fuit facta solennitas quędam: nam primo in Masphat fuit Saul in Regem assumptus, & ibi conueniente toto populo facta est lætitia, & dictum est, Viuat rex, miseruntque ei munera, & abiit cũ eo pars exercitus, vt patet infra in litera. Iterum autem facto bello contra Ammonitas cõuocauit Samuel totum populum in Galgalam ad innouandum Regem, & ibi gauisi sunt nimis, atque obtulerunt victimas, vt patet infra cap. 11. non fuit tamen ibi facta solẽnitas septem dierum, quoniam infra cap. 13. dicitur de illis septem diebus, quòd venit Samuel post illos dies: tũ tñ non fiebat aliqua solennitas Regis assumpti, sed ibi fiebant sacrificia ad bellum, vt patet ex litera: ergo non pertinebant illi septem dies ad solennitatem Regis assumpti. Item, quia si isti septem dies deberent expendi in sacrificijs, fuisset factum sacrificium in illis, & tamen non fuit factum, nisi semel in victima, & immediate descendit Rex parando se ab bellum; ergo non pertinebant septem dies ad immolationem.

Item patet, quòd isti septem dies referantur ad expectationem, quoniam dicitur infra cap. 13. ꝙ, cum esset Saul in Galgala, expectauit septem diebus, & in fine illorum obtulit holocaustum, cum iam veniret Samuel; & sic stabit pũctuatio literæ istius, sicut iacet. s. quòd illa determinatio, septem diebus, pertineat ad secundam clausulam, & referatur ad expectationem, & non ad durationem sacrificiorũ. Hoc autem necessarium est, nisi forte dicas, quòd isti septẽ dies, de quibus hic, non sunt illi septem, qui habentur infra cap. 13. sed hoc non stat: necesse est enim, ꝙ sint ijdem, quoniam ibi dicitur; Saul expectauit septẽ diebus in Galgala iuxta placitum Samuelis, & non venit Samuel: ergo pepigerat expectare illis diebus, sed hic ponitur de isto pacto, quia dixit Samuel septem diebus expectabis, donec veniã ad te, & ostendam tibi quid facias, ergo necesse est intelligere, ꝙ ibi dies septem, & illi sint ijdem.

A Alia expositio est Andreæ, pro quo præsupponit, ꝙ in 2. *expositio Andreæ.* magnis negotijs pertinẽtibus ad Regem Saulem, propter quæ deberet Deus primò placari, antequam illa inchoarẽtur, volebat Samuel, quòd Saul nihil faceret, nisi ipso præsente, & tunc ipse offerret pro eo sacrificium, & consuleret Dominum, & secũdum hoc exponit literam. s. *Descendes ante me in Galgalam*. Id est, si contingat tibi casus, in quo debeat placari Deus per sacrificia, descendes ante me in Galgalam, vbi est locus orationis, & sacrificij, & subintelligitur, & significabis mihi descensum tuum ibi. *Ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem*. Scilicet, vt offeratur pro te sacrificium. *Septem diebus expectabis*. Et subintelligitur, postquã recepero nũtium tuum. *Donec veniam ad te*, scilicet, ad offerendum pro te sacrificium, & consulendum Dnm. Tertia expositio est Nicolai, dicit. n. ꝙ ista expositio *Tertia expositio Nicolai.*

B Andreæ nõ videtur ei consona literæ, quia ex mõ loquẽdi, & tpe videtur, ꝙ Samuel loqueretur Sauli nõ generaliter, nec indeterminate pro quocũq; casu arduo indeterminate futuro, sed pro casu determinato, & imminenti, vt post publicationẽ electionis ipsius in Regẽ descenderet in Galgalam, vt ibi Samuel pro eo offerret sacrificium, & doceret eum de modo gubernandi regnum, quia hoc maximè indigebat in principio regni sui, & quòd Samuel determinauit Sauli tempus descendendi in Galgalã, licet non sit hic expressum, quia non omnia exprimuntur, quæ fiunt, & dicit, ꝙ expectaret eum septem diebus. s. quia nesciebat Samuel, an a Deo esset occupatus circa aliquid, & non posset immediate venire.

Sed ista expositio Nicolai non multum videtur, quomocunque enim ista litera exponatur, necesse est, vt isti septẽ

C dies sint illi, de quibus habetur infra cap. 13. quoniam ibi dicitur, quòd expectauit Saul iuxta placitum Samuelis, tũc autem non stat conuenienter, quod dicitur, quia si propter hoc iuberet Samuel Saulem descendere in Galgalam, vt ibi doceret eum aliquid de modo regnandi; magis videtur, ꝙ debuisset docere a principio, sicut ipsemet Nicolaus dicit, scilicet, quòd in principio regni sui indigebat ista doctrina, nam ante hoc stetit Samuel cum Saule multoties. Primò, quando fuit assumptus in Regem in Masphat, ipse enim publicauit eum in Regem: secundo, quando stetit cum eo in bello contra Ammonitas, & postea venerunt Israelitæ in Galgalam cum Samuele, & innouauerũt Regem ibi. Si igitur aliquid voluisset Samuel docere Saulem de regimine regni ibi potuisset eum docere, & non debuisset expectare multa tempora, si autem postquam recessit Saul a Sa-

D muele, nunquam conuenissent, vsque ad istud tempus de septem diebus conuentis, de quibus infra 13. cap. fuisset rationabile dictum Nicolai: conuenerunt tamen multoties prius. Confirmatur etiam ex hoc expositio Andreæ: dicit enim, ꝙ quando esset aliquod periculum, Saul debebat vocare Samuelem ad hoc, ꝙ veniret in Galgalam, vt ibi consuleret Deum pro illo: sic enim factum est, infra 13. capit. nam illi septem dies fuerunt, postquam incepit se erigere Saul contra Philisthinos, nam postquam Ionathas percussit stationem Philisthinorum, erexit se Israel aduersus Philisthinos, & immediate descendit Saul in Galgalam, & Israelitæ post eum, ibi autem expectauit septem diebus Samuel, & istud erat periculum magnum, scilicet, quando pugnaturus erat contra Philisthinos, ergo non intelligebatur istud, nisi quando Saul esset in aliquo periculo: tunc enim

E debebat vocare Samuelẽ in Galgalam, & expectare eum septem diebus.

Dicendum est igitur, quòd intentio Samuelis erat hic *Quarta expositio auctoris.* exhortari Saulem ad liberandum Israel de manu hostiũ, & declarare, quomodo se habere deberet in periculis; Deus. n. eligeret Saulem, vt esset Rex super populum suum, & liberaret Israelitas de manu Philisthinorum, vt præced. cap. Samuel ergo volebat exhortari Saulem, quòd postquam euenissent ei omnia signa hæc, & factus esset Rex super Israel, laboraret liberando Israelitas de manu Philisthinorum, quia ad hũc finem factus est Rex, et hoc significauit, cum dixit; quando ergo euenerint signa hęc omnia tibi, fac, quòd inuenerit manus tua, id est, facias, quantũ potueris contra Philisthinos. Iste enim modus loquendi est in lege, vt patet Leui. cap. 12. s. Quòd si non inuenerit manus eius, nec potuerit offerre agnum, sic etiam Leuit. cap.

5. & in alijs locis accipitur. At quia, quando Saul aliquid F ageret contra Philisthinos, necesse erat, vt Philisthini mouerent bellum contra Israel, quod erat magnum, dedit hic Samuel remedium pro tali casu. s. quòd Saul descenderet in Galgalam, & mitteret nuntios ad Samuelem, expectaretque eum per septem dies: ipse enim veniret ad significãdum ei, quod fieri deberet: hoc autẽ patet, quia hoc modo secuta sũt opera Saulis: nam dixit hic Samuel, ꝙ faceret Saul quęcunque inueniret manus eius, postquam euenerint signa: ita enim fecit, nam postquã assumptus est in Regẽ, conatus est immediate expellere Philisthinos de terra, & accepit tria millia virorum, dans mille viros Ionathę, quem posuit in Gabaa, ipse vero cum duobus millibus mãsit in Bethel, & tunc fecit, quòd inuenit manus eius, id est, quantum potuit, quia Ionathas mandato eius percussit stationem Philisthinorum, quæ erat in Gabaa, ex quo seque- G batur periculum magnum, scilicet, quòd Philisthini pugnarent contra Israel, ideo Saul cecinit buccina in tota terra Israel, & immediatè descendit in Galgalam, in quo sequebatur mandatum Samuelis, scilicet, quòd, postquam fecit id, quod potuit, descendit in Galgalam, quia sequebatur periculum ex eo, quod fecerat, & ibi volebat, quòd Samuel consuleret Dominum pro illo, & postquam venit in Galgalam, expectauit ibi septem diebus, sicut iussit hic Samuel, & in vltimo venit Samuel: peccauit tamen Saul in hoc, quòd antequam Samuel veniret, obtulit sacrificium:

Verus sensus irrefragabilis.

iste igitur est verus sensus literę, nec videtur, quòd possit dari alius; quia per omnia applicatur eis, quæ habentur infra 13. cap. ideo secundum hunc modum nunc est exponẽda litera. s. *Et descendes ante me in Galgalam*. Id est, postquam feceris id, quod inuenerit manus tua. i. quantum po- H tueris contra Philisthinos, si aliquod periculum inde secutum fuerit, non te exponas illi periculo sine consilio meo, sed descende ante me in Galgalam. i. descende immediate in Galgalam, & mitte ad me nuntium, tunc autem ego veniam. Hoc autem accidit in pugna cõtra Philisthinos, quia postquam fecit id, quod potuit, percutiendo stationẽ Philisthinorum, quę erat in Gabaa, clamauit buccina, & descendit in Galgalam, & totus populus post eum: iussit autem Samuel, quòd descenderet in Galgalam, quia ille erat vnus de locis, in quibus solebat Samuel iudicare Israel, vt patet supra cap. 7. & ibi immolabat hostias, nunc autem cum aliquod periculum accidisset, immolandę erant hostię, vt patet hic: cum dicitur; ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hostias pacificas. Congregandus quoque erat populus, ideo visus est iste I locus conueniens Samueli ad faciendum hęc: non tamen est intelligẽdum, quod in hoc loco esset sanctuarium, quia hic offerebat Samuel: nam etiam offerebat in Ramatha, supra cap. 7. & in Bethlehen, infra 16. cap. & in quibuscunque locis vellet: tamen ibi non erat sanctuarium; licebat namque Samueli offerre in quocunque loco vellet, eo quòd erat vir propheta, & faciebat hoc instinctu Dei.

Quare Saul non descenderit in Galgalam vt expectaret Samuelem septem diebus, quando pugnauit contra Ammonitas. Quæst. XII.

QVÆRET aliquis, cum vidisset se Saul in periculo, quando pugnauit contra Ammonitas, quare non descenderit ad Dominum in Galgalam, vt expectaret ibi sep- K tem diebus Samuelem, sicut fecit postea, quando percussit Ionathas stationem Philisthinorum infra cap. 13.

Responderi potest vno modo, quòd Samuel diceret ista ad hoc, quòd Saul nihil ageret sine cõsilio illius: nam posset agere contra volũtatem Dei, ideo habebat locum istud preceptum, quandocunque eueniret Sauli aliquod periculum, & non esset presens Samuel, tũc enim debebat vocare eum descendens primò in Galgalam: si autem esset pręsens, manifestum est, quòd non haberet locum: sic autem fuit in bello contra Ammonitas, quia quãdo viri Iabes venerunt denuntiantes quid ageret contra eos Rex Ammon, erat Samuel in vrbe, in qua erat Saul: ideo non oportebat, quòd descenderet in Galgalam ad petendum consilium: hoc patet sequenti capitulo ex verbis Saulis; dixit enim: quicunq; non exierit, secutusq; non fuerit Saul, et Samuelẽ; sic fiet bobus eius: intelligebat ergo Saul, quòd Samuel pręsens esset illi bello, alias non posuisset tale edictum: sic etiam quando percussit Ionathas stationem Philisthinorum, si fuisset pręsens Samuel in loco, in quo erat Saul, non descendisset in Galgalam, quia tamen non erat ibi, descendit.

Aliter responderi potest, quòd Samuel dixerat hic Sauli, quòd faceret quęcunque inueniret manus eius, id est, quęcunque posset contra hostes, et postea si aliquod periculũ eueniret, descenderet in Galgalam, et mitteret pro Samuele expectando eum diebus septem, sed quando pugnauit Saul contra Ammonitas, nihil adhuc fecerat cõtra hostes, ideo cum nondum fecisset, quòd poterat manus eius, non debebat mittere pro Samuele. Cum autem percussit stationem Philisthinorum, & congregati sunt contra eum, iã G fecerat, quod poterat manus eius, scilicet, quòd percusserat Philisthinos: ideo tunc poterat vocare Samuelem. Prima tamẽ respõsio melior est, nam intentio Samuelis erat, quòd Saul non se exponeret alicui periculo magno sine consilio Samuelis: ideo quòd expectaret eum diebus septẽ: si ergo accidisset ei istud periculum, antequam quicquam faceret, videbatur, quòd deberet vocare Samuelem: standum igitur primæ solutioni, scilicet, quòd erat ibi Samuel, quando Saul voluit pugnare contra Ammonitas, & non, quando percussit stationem Philisthinorum.

Ego quippe descendam ad te. s. quando te videris in tali periculo, & descenderis in Galgalam, mitte ad me nuntios, quoniam ego descendam ad te, dicitur autem descendam; q. d. quòd in quocunque loco esset Samuel, esset altior illo, & respectu illius esset descensus: hoc autem erat, quia H Galgala erat in quadam valle profunda circa vrbem Iericho versus Iordanem, nam in loco ipso steterunt Israelitę prima die, qua transierunt Iordanem introeuntes in terrã Chanaan; Iosue. cap. 4. & 5.

Vt offeras oblationem Domino, & immoles hostias pacificas. Id est, ego descendam in Galgalam, vt facias ibi sacrificium: non est autem sensus, ꝙ Saul deberet per se offerre sacrificium, quoniam ipse non erat sacerdos, & peccaret, si vellet immolare, vel facere cęrimonias sacrificiorum, sicut fuit in Rege Ozia, qui voluit offerre incẽsum, sicut sacerdotes, & percussit eum Deus lepra, infra 4. lib. cap. 15. sed intelligitur, quòd Saul daret animalia immolanda, & alius pro eo immolaret, faciendo cęrimonias, & isto modo populares dicuntur immolare sacrificia quæcunque, id est, dare animalia ad quæcunque sacrificia. Erat autem intentio I Samuelis, quod in arduis negotijs consuleretur Deus, vt diceret, quid fieret, & quia Deus non respondet, nisi placatus, volebat, vt primo offerretur ei sacrificium, quia ista cęrimonia nimis conueniebat eis in veteri testamento, & tunc placatus responderet.

Septem diebus expectabis. Hoc dictũ est, quia forte cum descenderet Saul in Galgalam, si non inueniret immediatè Samuelem, forte vellet descendere in bellum, vel facere aliquid aliud, tanquam expectans, quòd non venturus esset, ideo dicitur, quod, licet non veniret immediate, expectaretur per septem dies: hoc dicitur, quia fortè Samuel esset distãs a loco illo, & nõ posset cito venire, vel quia Deus implicuisset eum alijs negotiis. Intelliguntur autem isti septem dies ab illo tempore, quo nuntij Saulis venirent ad Samuelem, sic enim factum est, cum descendit Saul in Gal- K galam percussa statione Philisthinorum, nam expectauit septem diebus in Galgala, vt patet infra cap. 13.

Donec veniam ad te. Non est sensus, quòd deberet semper expectare Saul, quousque veniret Samuel, nam si post dies illos septem non veniret, non erat vlterius expectandus, sed dicitur, expectabis, donec veniam ad te. s. in septimo die, quia tunc veniam.

Et ostendam tibi, quid facias. Scilicet, quid fieri deberet in periculo illo, intendebat enim Samuel, quòd si non vocaret eum Saul in magnis periculis, ageret aliquid inconsultè contra Dei voluntatem, & quia hoc vergeret in magnum totius populi damnum, volebat, quòd in omnibus duris expectaret consilium eius, ideo dicebat, vt ostendam tibi, quid facias, scilicet, ego consulam Dominum, & ipse indicabit, quid fieri debeat.

Sciendum autem, quòd Samuel dedit hic regulam generalem

Regula generalis in periculis data Sauli.

neralem Sauli, quandocunque se videret in periculis magnis, si nõ esset præsens Samuel. s. q mitteret pro eo, & ipse interim descenderet in Galgalam expectaturus septem diebus, & quanquam Saul in solo bello, quod habuit contra Philisthinos, legitur venisse in Galgalam, et expectasse ibi Samuelem: tamen ista regula pro omni tempore erat.

An Saul aliis descenderit in Galgalam ad expectandum Samuelem in alijs bellis, præterquam quando pugnauit contra Philisthinos. Quæst. XIII.

QVAERET aliquis, an Saul aliis vicibus descenderit in Galgalam ad expectandum Samuelem, preterquam quando pugnauit contra Philisthinos, et si non, quare factum sit hoc.

Rñdendũ est, q qn Samuel dedit istã regulã Sauli, erat Saul bonus, et putauit Samuel, q semper sic futurus esset, et Deus ei semp faueret, iõ dedit ei regulá pro oĩ tpe: Saul aũt solum fecit semel secundum istam legem, scilicet, quádo percussit stationem Philisthinorum in Gabaa, et tunc descendit in Galgalam expectaturus Samuelem per septẽ dies. Sed in ista prima vice peccauit, nam ante finem septẽ dierũ immolauit, cum nondum venisset Samuel: finito aũt holocausto venit Samuel, et dixit Sauli, q egisset stultè, et Deus trãstulisset ab eo regnũ, post hoc aũ nõ legit habuisse bellũ nisi, q túc habuit, vsquequò missus est ad pugnandũ contra Amalecitas. inf. c. 15. & tunc quoque peccauit, quia noluit occidere Regem Amalec, & pecora, sicut Deus dixerat. Ex eo autem tempore Deus abiecit totaliter Saulẽ, & Samuel recessit ab eo, nec vidit eum vltra vsque ad diẽ C mortis suæ: ideo quamuis tunc aliquod periculum accidisset Sauli, Saul non mittebat ad consulendum Samuelem, quia sciebat, quòd abiecerat eum. infra cap. 15. & recessit ab eo, Samuel quoque nõ consuleret Domino pro Saule, nec veniret, quamuis vocaret eum Saul. Ideo licet multa bella postea habuerit Saul cum Philisthinis, vt patet infra 17. cap. & per discursum istius libri, tamen nullo eorũ vocauit Saul Samuelẽ, licet se videret in periculo magno per multos dies, sicut fuit, qn Goliath Gethæus exprobrauit castra Israelitarũ per 40. dies, & oẽs Israelitæ fugiebant ab eo. infra c. 17. consulebat tamen interdum Dominum per sacerdotes, sicut patet infra 14. capit. in bello, quod habuit contra Philisthinos. In extremo autem vitæ suæ in vltimo bello, quod habuit contra Philisthinos, cum iam Deus nollet respondere ei per prophetas, nec per sacerdotes, nec per somnia, quæsiuit augures, & Pythonissas; & tunc petiuit a muliere Pythonissa, vt suscitaret ei Samuelẽ, & ille suscitatus dixit, quid interrogas me, cum Dominus recesserit a te, & transierit ad æmulum tuum, vt patet. inf. cap. 28. solum igitur ista regula fuit semel obseruata, & illa vice errauit Saul.

Itaque cum auertisset. Hic consequenter describitur euẽtus signorum prædictorum, sicut prædixerat Samuel, scilicet. *Cum auertisset humerum suum, vt abiret a Samuele.* Scilicet, postquam vnxit Samuel Saulem, & dixit ei ea, quę euentura erant, recessit ab eo Saul, & tunc auertit ab eo humerum suũ, s. terga auertit a Samuele. *Immutauit ei Deus cor aliud.* Bis mutauit Deus cor Saulis. Primò, quando recessit a Samuele, vt dr hic. Secundò, quando accessit ad prophetas, vt patet. inf. distinguuntur autem istæ duæ mutationes, quia prima pertinuit ad fortitudinem. s. q Deus mutauit cor eius, quod ante erat paruum, & seruile, in cor regale. Secunda pertinet ad intellectum, quia prius nesciebat prophetare, & tunc sciuit, & accipitur hic cor aliud large, id est, cor alterum, nam istæ differentiæ accidentales alteratũ faciũt, aliud vero minimè, vt ait Porphyrius in Isagogis.

Et venerunt omnia signa hæc in die illa. s. ista tria signa superiora, & omnia alia euenerunt in die, qua recessit Saul a Samuele: nõ enim multum distabat ciuitas Gabaa, de qua erat Saul oriundus, a ciuitate Ramatha, de qua recessit, iõ potuerunt omnia hæc euenire, & sic dicitur supra. cũ abieris hodie a me, inuenies duos viros, &c. scilicet omnia, quæ nunc prænuntio tibi, inuenies hodie.

Veneruntque ad prædictum collem. s. ad collem, quem prænuntiauerat Samuel: dixit. n. post hæc venies in collem A Domini, vbi est statio Philisthinorum, erat autem iste collis intra vrbem Gabaa, in qua habitabat Saul, vt supra declaratum est, & non est sensus, quòd Saul, & puer eius venerunt in collem, antequam fierent ea, quæ immediatè habentur. nam prius inuenerunt prophetas, quam venirẽt ad collem, vt patet supra, cum dicatur, quòd cum ingrederentur vrbem, haberent obuium gregem prophetarum descendentium de excelso: infra etiam dicitur, q postquam cessauit prophetare Saul, venit in excelsum.

Et ecce cuneus prophetarum obuius ei. Cuneus vocatur multitudo quædã ordinata ad bellum; & sic dicitur Num. cap. 1. & 2. q filij Israel metabãtur castra per turmas suas, & cuneus: hic autem accipitur pro multitudine solum congregata, quia prophetæ illi erant multi, & accipiuntur prophetæ non propriè, sed largè pro viris facientibus laudes, B & cantica Dei, vt supra declaratum est, & insilijt in eum spiritus Domini, scilicet, in Saulẽ. Iste erat spiritus nõ prophetandi, sed sciendi facere cantica. Nam vt supra declaratum est, Saul non prophetauit hic aliquid, sed solum incepit canere magnas laudes inter prophetas, & quia ante hoc Saul nihil sciebat, & tũc nouiter ꝓphetare incepit, admirati sunt omnes, tanquam si aliqua abscondita reuelaret: dicitur autem, q insiluit in eum spiritus Dñi, quia non fuit iste spiritus manens, sed ad horam fuit in eo solum, vt monstraretur, quòd Deus immutauerat eum: si autẽ fuisset spiritus in eo manens, diceretur, & requieuit in eum spiritus Domini, sicut dicitur Num. 11. cap. de septuaginta senioribus, quòd cum requieuisset super eos spiritus Domini, prophetauerunt, & vltra non cessauerunt. sufficiebat autem spiritum Dei esse in Saule ad horã, quia Deus nõ facie C bat hoc, vt Saul esset propheta eius, sed vt monstraretur, q ab eo fuerat immutatus, ad quod sufficiebat semel prophetare, sic enim fuit de nuntijs, quos misit Saul, vt tenerent Dauid, qui prophetauerunt solum semel, quia Deus non dabat eis spiritum propheticum, tanquam vellet eos facere prophetas suos, sed vt non possent tenere Dauid, & ostẽderetur, q Deus volebat, ne tenerent eum, ad quod sufficiebat semel eos prophetare.

Et prophetauit in medio eorum. s. ingressus est inter prophetas, & cecinit laudes Dei cum illis. Aliqui quærũt, quid prophetauerit hic Saul. Respondetur autem in libro de Hebraicis quæstionibus recitando opinionem Hebręorũ, q prophetauit de bellis futuris Gog, & Mogog, & de præmiis iustorum, & pęnis malorum, sed tam quæstio, quam responsio nulla est, nam quęstio fundatur super falsa existi D matione, scilicet, q Saul verè prophetaret pręnuntiando aliquid futurum, sed falsum est, quia solum cecinit cũ aliis laudes Dei, quas ante nesciebat, & hoc vocatur prophetare, vt supra declaratum est.

Quare Samuel non descripserit hic, nisi vnum de signis datis Sauli. Quæst. XIIII.

QVAERETVR, quare solum descripserit hic Samuel istud signum, cum supra tria signa data fuerint. Respondendum est, q omnia signa, quæ data fuerunt, cõpleta sunt in Saule, vt dicitur supra, scilicet, venerunt omnia signa hæc in die illa, scriptura tamen solum voluit describere istud vltimum. Respondendum, q hic data sunt tria signa, quorum duo prima pertinebant ad solam certi E ficationem Saulis. s. q Deus vnxisset eum, vnde omnia venerunt ei occultè. s. nullo vidente, nisi puero eius. Tertium autem signum pertinebat, tam ad certificationem suam, quàm aliorum. Cum. n. prædixisset ei Samuel, q immutandus esset, & prophetaret, & postea hoc eueniret, satis sibi cõstare debebat, q a Deo hoc fieret, & quia datum fuerat tãquam signum cõfirmatiuum vnctionis, credere debebat, q erat vere Rex. Erat quoque istud signum certificatiuũ Israelitarũ, s. quia ipsi cognoscebant, q Saul nesciebat prophetare, nunc autem subito viderunt eum prophetare ergo firmissimè constabat, q a Deo motus fuisset, & q̃q̃ ipsi nescirent ad quid motus fieret, sciebãt tamen, q a Deo fiebat: cognouerunt tamen postea, ad quid fieret: nam cum post hoc viderunt per sortem Saulem fuisse assumptum in Regem, crediderunt certissimè, q Deus hoc fecisset, cum primò eum immutasset dando spiritum propheticũ.

ideo

ideo scriptura de hoc, tanquam de principali, curauit, quia ipsius Saulis, & Israelitarum simul certificatiuum erat. *Videntes autem omnes, qui nouerant eum.* Agitur de admiratione omnium, qui viderunt Saulem prophetantem, & dicitur de omnibus, qui nouerant eum, quoniam si Saul prophetasset inter aliquos, qui non cognoscerent eum, non admirarentur de prophetia illius, quia putarent, quod ipse ante hoc consueuisset prophetare: quia tamen prophetauit inter eos, qui cognoscebant illum, & sciebant, quòd ante hoc esset penitus indoctus, admirati sunt de subita mutatione illius, & ista fuit causa, quare signum istud euenit Sauli inter côciues suos, scilicet, in vrbe Gabaa, de qua erat oriundus: nam si alibi istud euenisset, iam non apparuisset, tanquam signum, nec quisquam admiraretur.

Sed dicet aliquis, quòd etiamsi Saul alibi prophetasset, secuta fuisset admiratio. Nam hic propter admirationem versum est in prouerbium: Num & Saul inter prophetas? vt patet in litera. Iterum tamen Saul prophetauit in Ramatha, & versum est in prouerbium: Num & Saul inter prophetas? & fuit ibi admiratio, sicut hic, tamen non erat Saul in terra sua, sed in Ramatha, de quo infra 19. cap. ergo etiamsi accidisset istud extra vrbem Saulis, secuta fuisset admiratio. Respondendum est, quòd prophetatio Saulis, quæ facta est nunc, non fuisset admiranda, si in alio loco accidisset, quia in nullo loco putaretur, quòd nouiter prophetare inciperet, sed quòd ante hoc consueuerit prophetare. Cum autem arguitur, quòd prophetauit posteà in Ramatha, & secuta est admiratio; Respondendum est, quòd hoc fuit, quia tunc Saul erat Rex, & in toto regno cognitus, ideo vbicûque prophetaret, cognosceretur, quòd non consueuerat prophetare, & sequeretur admiratio, nûc tamen, cum venit a Samuele, non erat cognitus inter Israelitas, quia nondum assumpserat principatum aliquem, propter quem cognosceretur: ideo nunc non esset signum, quanquam tunc fuit, nisi accidisset in vrbe sua. *Ab heri, & nudiustertius.* Hic ponitur istud pro tempore indeterminato. i. omnes, qui cognouerant eum ab aliquanto tempore ante hoc, admirati sunt. *Quod esset cum prophetis, & prophetaret.* Non erat admirabile, quòd esset Saul cum prophetis, sed quòd prophetaret cum eis, cum nihil omnino sciret. *Dixerunt ad inuicem, quæ nam res accidit filio Cis.* Sciebant enim, quòd ante hoc Saul esset indoctus, & nunc videbât, quòd prophetaret, sicut quilibet alius ex prophetis, ideo necessario concludebant, quòd aliquid admirabile in eo accidisset, quod non posset fieri, nisi per Deum: dubitabant tamen qualiter illud fuisset, ideo dicebant admirantes, quęnam res accidit filio Cis. s. Sauli, & nominabant eum filium Cis ad denotandum miraculum, q. d. quia pater suus Cis erat vir indoctus, si autem Saul esset filius prophetæ, nullus admiraretur, quòd prophetaret, quia tamen non pertinebat ad eum aliquis, qui esset propheta, erat mirabile: sic enim dixit Amos de seipso: non sum propheta, nec filius prophetæ, sed pastor armentarius, vellicans sicomoros: Amos. cap. 7. *Num & Saul inter prophetas?* i. nunquid iam Saul est inter prophetas? quasi dicat, mirabile est, quia ante hoc nesciebat quicquam, sed erat purè rusticus. *Responditque alter ad alterum, & quis pater eius?* quasi dicat, miraculum est hoc, quòd Saul prophetaret, & potissimum si attendatur, quis sit pater eius. q. d. pater eius, nec aliquis de genere suo, nunquam prophetauit, quomodo ergo prophetat Saul? Aliqui habent hic. *Et quis pater eorum.* Et sic refertur ad sensum oppositum, vt dicit Ra. Sal. sic exponendo. s. quis pater eorum. s. prophetarum. q. d. prophetia non habetur per successionem paternam, sed Deus dat eam gratis, cuicunque voluerit, ideo non est mirandû, quòd iste habeat spiritum propheticum, quanquam pater suus non habuit, nec aliquis de genere suo, sed iste sensus non agit ad propositum, nec est vera illa litera, ideo redeundum est ad primum sensum.

Quare admirarentur Saulem prophetare, eo quòd pater eius non esset propheta, cum prophetia non sit per successionem. Quæst. XV.

QVÆRET aliquis, quare mirarentur hic isti viri, quòd Saul prophetaret, cum pater eius non esset pro-

F pheta, nec aliquis cognatus suus: nam si prophetia esset per hæreditariam successionem, admirabile esset, quòd aliquis, qui non esset de genere prophetarum, prophetaret, prophetia tamen non est per successionem hæreditariam, tanquam ex traditione, sed sola Dei voluntate, sic patet 2. Petri. cap. 2. & Sapient. cap. 7. dicitur de sapientia Dei, cum sit vna, omnia potest, & permanens in se omnia innouat, & per nationes in animas sanctas se transfert, amicos Dei, & prophetas constituit: ergo non est prophetia in aliquo genere determinato, & hoc est accipiendo proprie prophetiam, sed etiam accipiendo eam largè, non habetur per successionem, nam vocatur isto modo prophetia quædam scientia, per quam aliquis scit facere Cantica, & laudes Dei, quæ alij facere nesciunt; ista autem per acquisitionem habetur, quilibet ergo illam labore, & ingenio assequi po-
G test; quamuis igitur non esset de genere Saulis, qui haberet illam, poterat ipse habere.

Respondendum est, quòd hic admirati sunt isti viri rationabiliter de Saule prophetante, cum pater eius non esset propheta, & hoc, quia accipitur prophetia largè: nam de prophetia propriè sumpta, per quã reuelantur abscondita, non erat mirabile, quòd haberet eam aliquis, cuius pater non esset propheta, scilicet, quia saltem non erat contra communem modum: immo è contrario rari fuerunt prophetæ, qui haberent patres prophetas, & ista prophetia interdum erat in laicis, interdum in sacerdotibus, & Leuitis: prophetia autem large dicta, quæ est scientia faciendi Cantica, & Psalmos non consueuerat a Deo dari per inspirationem, sed habebatur per laborem, sicut omnes aliæ scientiæ, & ob hoc cuilibet erat possibilis ista, quia tamen
H inter Hebræos ministri Dei erant sacerdotes & Leuitæ, isti vacabant sapientiæ, vt scirent omnia, quæ pertinerent ad legem, & scirent laudare Deum ex his, quæ erant in lege: alij autem, qui erant in alijs tribubus, rarissimè vacabant sapientiæ, præterquam in tribu Issachar, de qua inuenti sunt aliqui viri sapientes tempore Dauid, sed adhuc ista sapientia magis erat ciuilis: de hoc 1. Paralipome. cap. 12. de sapientia autem sacerdotum patet Malach. cap. 2. scilicet: Labia sacerdotis custodiêt scientiam, & legem de ore eius exquirent, quoniam Angelus Domini exercituum est. Leuitæ quoque vacabant sapientiæ, & ipsi soli erant, qui separabantur in sanctuario ad prophetandum coram Domino in vasis musicis, vt patet primo Paralipomen. cap. 16. & 25. & quia aliæ tribus non vacabant huic sapientiæ, & illi prophetæ, qui descendebant de excelso, erant de ge-
I nere Leuitarum, mirati sunt omnes, qui viderunt, quòd Saul haberet scientiam prophetandi, & non fuissent mirati de vera prophetia, & hoc quia non pertinebat Saul ad genus Leuitarum, de quibus erant isti prophetæ.

Propterea versum est in prouerbium, Num & Saul inter prophetas? idest, quia visum est istud mirabile de prophetia Saulis, versum est in prouerbium in verbum vulgare, vel exemplare, scilicet, quod quando alicui ex insperato dabatur donum prophetiæ, vel eueniebat aliquod bonum subito præter communem conditionem, dicebatur: num Saul inter prophetas? q. d. non est mirum, quòd isti detur istud donum, quia etiam Sauli datû est, q esset inter prophetas, cû nullus de genere eius pertinuerit vnquã ad prophetas.

Cessauit autem prophetare, & venit ad excelsum. s. Saul
K inuenit prophetas apud portam vrbis, & ibi prophetauit cum eis: postea autem cessante prophetia ascendit in excelsum, de quo descêdebant prophetæ: ascendit autem illuc, quia forte habitatio patris sui in vrbe illa erat in excelso, vel fortè, quia locus aliquis erat specialis in excelso, in quo Deus colebatur, & orabant illi, qui erant in vrbe, ideo voluit, antequam iret in domum suam, ascendere ad gratulandum Domino in excelsum: hoc autem apparet, quia prophetæ descendebant de excelso, scilicet, quia ibi prophetabant, non conuenirent autem ipsi ad locum illum ad prophetandum, nisi esset ibi specialis locus orationis, & forte erat ibi altare, in quo offerebantur sacrificia, sicut in multis alijs locis erat tunc in Israel, vt in Ramatha, & in Galgala, & Masphat, & Bethel, & similibus, vt supra cap. 7. declaratum est, dicitur autem, quòd cessauit Saul prophetare, s. quia prophetia non fuit in eo, nisi tunc saltem ex illa impressione, & ob hoc non dicitur, quòd requieuit in eo spiri-

tus

tus Domini, sicut dicitur de septuaginta senioribus, de qui bus hr Num. cap. 11. quòd cum requieuisset super eos spiritus Domini, prophetauerunt, & nunquam cessauerunt: hic autē dicitur, quòd insiluit in eum spiritus Domini, qd significat quendam impetum transeuntem.

Dixitque patruus Saul ad eum, & ad puerum suum. Ista ciuitas, in qua prophetauit Saul, erat locus habitationis suę, ideo cum cessauit prophetare, accesserunt ad eum cognati sui: & patruus eius, qui erat quasi principalis, quæsiuit ab eo de itinere suo, nā cum vidissent cognati eius mutationem, satis crediderunt, quòd aliquid mirabile accidisset Sauli, ideo quęsiuerunt, quomodo esset: est autem patruus Saulis Ner, vt patet infra 14. cap. Nam pater Saulis erat Cis, & auus eius Abiel, vt patet pręcedenti capit. ergo Ner erat frater Cis, & patruus Saulis. *Quo abistis*. Iste nesciuerat de recessu Saulis, & videns nunc, φ in reditu B prophetauit, cū ante hoc nesciret prophetare, credidit, quòd ista mutatio accidenit ei ex loco, ad quem iuerat, ideo dixit, quo abierat. Et dato, φ sciret patruus Saulis, φ iuisset ad quęrendum asinas, tamen nesciebat loca, ad quę accessit, ideo dicebat, quo iuisset. *Qui responderunt, quærere asinas*. Illud non erat respondere de loco, sicut quęrebat patruus Saulis, sed respondere de actu, vel de fine: ex hoc enim nō apparebat aliqua radix mutationis Saulis. *Quas cum non reperissemus*. s. discurrendo per plura loca terrę Beniamin, & Ephraim, non inuenerunt eas, vt patet pręcedenti cap. *Venimus ad Samuelem*. Iam enim desperauerat Saul de inuentione earum, dixitque, quod reuerterentur, quia pater eius iam magis angustiaretur pro illis, quā pro asinabus: puero tamen Saulis suadente venerunt in Ramatha, vbi erat Samuel. *Et dixit ei patruus, indica mihi, quid tibi dixerit Samuel*. C Ex hoc accepit magnum fundamentum inquirendi patruus Saulis: nam cum iuisset ad prophetam, credidit, quòd ab eo potuisset illi aliquid euenire, propter qd mutaretur, ideo voluit scire ordinem rei, scilicet, quid dixerit ei Samuel. *Et ait Saul ad patruum suum, indicauit nobis, quòd inuentæ essent asinæ*. Hoc enim dixit Samuel immediatè, vt accesserunt ad eum, scilicet, de asinis, quas perdidisti nudiustertius, ne solicitus sis, quia inuentę sunt, vt in pręced. capit. *De sermone autem regni non indicauit ei*. Dixerat enim Samuel Sauli, quòd ipse futurus esset Rex: nec solū hoc, sed etiam vnxit eum, totum autem hoc vocatur sermo, quoniam interdum res vocantur sermones, sic patet supra pręcedenti capit. cum dixit Samuel Sauli, vt sisteret paululum, quousque indicaret ei sermonem Domini, id est, quousque vngeret eum, & ille erat sermo, sic etiam di- D xit Moyses cap. 8. iste est sermo, quem iussit Dominus fieri, & accipitur sermo pro consecratione sacerdotum. *Quæ locutus fuerat ei Samuel*. Non solum subticuit id, quod locutus fuerat, sed etiam id, quod fecerat, scilicet, vngendo eum, magis namque ipsum factum subticendum erat. Aliqui dicunt, quòd subticuit Saul ex humilitate: erat enim valde humilis, & credebat se esse insufficientem ad tantum regimen. Sic patet infra cap. 15. scilicet. Cum esses paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es, erubuit ergo de se hoc dicere, ne videretur se iactare, si hoc crederet esse verum: sic enim cum venit quidam propheta ad vngendum Iheu in Regem super Israel, cum ingressus fuisset, quęsiuerunt socii Iheu, quid egisset insanus ille, dixit Iheu, nostis hominem, quid locutus sit. q. d. ex quo eum vocastis stultum, bene scio, quòd scitis, quis sit, & E sic quasi deprimendo vnctionem suam, quod nihil esset, protulit illa, socij vero eius mox, vt audiuerunt, fecerunt eum Regem, infra 4. lib. cap. 9.

Quare Saul nihil dixit patruo de regno sibi collato. Sed videtur magis dicendum: quòd hoc fecerit Saul, vt non concitaret inuidiam, & vt esset hic tacitum vsque ad diem, quo Deus publicè illum eligeret vidente cuncto Israel: ob hoc enim fecerat Samuel, quòd puer Saulis pręcederet eos, & non videret Saulem vngi, ne posset illud denuntiare, quia sequerentur inde murmurationes, vt declaratum est: Iosephus autem 6. Antiquitatum vult, quòd tacuerit, ne concitaret eum contra se, quia in subitaneis prosperitatibus etiam illi, qui cognati sunt, ęmulantur, dicens: de regno autem, & eius euentibus, quæ etiamsi audirentur, inuidiam, & incredulitatem parerent, tacendum esse decreuit, quòd nec amico, & amplius sanguinis vicinitate coniuncto tantum, vt sapiens credidit, indicare dubitans, vt reor, de humana natura: quippe cum verum sit, quòd perfectè nemo deuotus est, nec amicus, nec cognatus, nec vsq; in Dei donis purum aliquis seruat affectum. Sed circa profectus sublimium maleuoli, & inuidi esse noscuntur. *Nemo est vere amicus ... (?)*

Et conuocauit Samuel. Hic consequenter ponitur electio Saulis publica: fuerat. n. a Deo vnctus, & electus in secreto, nunc autem voluit fieri illud in publico, vt totus Israel videret, quem poneret in Regem eorum.

Quare Samuel conuocauerit populum ad electionem Regis, cum iam electus esset. Quæst. XVI.

QVAERET aliquis, quare Samuel conuocauit hic populum ad electionem Regis: si enim fieri debuisset electio per vota Iudæorum, conueniens fuisset, quòd vocarentur, aut si quouis modo præstarent auctoritatem electioni; sed nihil horum erat, quoniam iam iste electus erat a Deo, & vnctus: ideo videtur, quòd fuerit superflua ista vocatio: solum enim debuisset Samuel nuntiare Israelitis, quæ facta fuerāt: si enim nondum fuisset vnctus Saul, erat conueniens, quod ipsi vocarentur ad electionem, sed iam nihil deerat ei ad hoc, φ esset Rex, nisi quòd cognosceretur ab Israelitis, quòd esset Rex; sufficeisset ergo, quod notificaretur eis, & non conuenirent ad ponendum sortes, quasi incertum esset, quis futurus esset Rex.

Respondendum est, quòd Deus voluit in omnibus tollere Israelitis occasionem murmurandi; si enim Saul, qui fuit in secreto vnctus, denuntiaretur postea fuisse vnctus, & quòd Samuel diceret eum fuisse electum a Deo, aliæ tribus dubitarent de hoc nimis, & origo magni dubii erat, quia quælibet tribus anhelabat ad regnum: quòd ergo in secreto Saul fuisset factus Rex, videbatur esse aliquid suspectum, cū non fuissent vocati, quorum intererat, nec innotuisset eis modus, potissimum suspicari poterant, quia verisimilius erat, quòd principatus iste pertineret ad tribus excellentiores, quam illam tribum minimam, & adhuc maximè, quia Iacob prophetauerat de tribu Iuda, φ illa regnatura esset, & nunquam regnum ab ea amouendum esset, ideo poterāt dicere viri tribus Iuda, quòd non credebant Samueli hoc esse a Deo, cum haberent prophetiam in contrarium, sed magis per fauorem humanum esse, sicut constitutio Aaron in summum sacerdotem facta per Moysen, quamuis esset Dei iussu, creditum tamen est, quòd fuisset humana affectione, vt supra declaratum est; vt ergo tolleretur locus murmurandi, & omnes Israelitæ clarè viderent, quem Deus acciperet in Regem eorum, vocati sunt omnes in Masphat, vt ibi mitterētur sortes ad accipiendum Regem, tanquam vnctio facta per Samuelem nihil omnino fuisset, ideo fuit necesse conuenire eos ad hanc electionem.

Quare Saul vnctus fuerit a Samuele, cum talis vnctio nihil profectura esset. Quæst. XVII.

QVÆRET aliquis ex hoc, cum vnctio, quam fecit Samuel, Saul nihil profectura esset, ad quid Deus vellet, quòd Samuel vngeret eum? nam ipse non fuit publicata populo, sed solum electio facta per sortes tribuit coram populo ius regnandi Sauli.

Respondendum est, quòd illa, quæ facta sunt in vnctione Saulis ante istam electionem, profuerunt tam pro Saule, quam pro Samuele, & pro populo; & primo de Samuele; nam petierat populus ab eo Regem supra c. 8. ipse autē tunc dixit eis: vadat vnusquisque in ciuitatem suā. s. donec ipse cognosceret a Deo, quis futurus esset Rex: vnde si nō cognouisset, nunquam uocasset populum in Masphat ad electionem per sortes, nesciens, an Deus hoc vellet: nunc autem Deus reuelauit Samueli, dicens: cras mittam ad te virū de terra Beniamin, vt in pręcedēti c. & hunc vnxit Samuel, sicut Deus dixit: nūc ergo certificatus de voluntate Dei, & Rege futuro, conuocauit populum in Masphat ad accipiendum Regem, quod non fecisset, nisi ante hoc cognouisset.

gnouisset ista. Item profuit istud respectu Saulis: nam Saul F videns se esse de minima tribu, & familia, & paruę potestatis, alios autem esse in populo excellentiores, formidaret accipere principatum regni, & fortè nollet, quod apparet, quia a principio, quando dixit ei Samuel, & cuius erunt optima queque in Israel, nonne tibi, & omni domui patris tui? Saul vix ista credidit, magis putans se illudi: fuit autem postea certificatus per multa. s. per signa sibi data, quę omnia sibi euenerunt, vt dixerat Samuel, vt patet supra in litera. s. quando euenerint signa hæc omnia tibi, fac, quęcunque inuenerit manus tua, quia Dominus tecum est: fuit etiam certificatus per immutationem suam, quia immediatè, vt recessit a Samuele immutatum ei Deus cor aliud, vt patet supra in litera. Immutauit quoque eum postea, quãdo insiliit in eum spiritus Domini, & prohetauit, per hoc autem confortatus Saul in seipso induit regale animum, G quòd non fecisset, si noutter eligeretur, & nesciuisset ante. Etiã honestius sic apparuit. nã enim, quę prçuisa sunt, prudentius fiunt, si autem Samuel non vnxisset Saulem, nec quicquam ei locutus fuisset, fortè ipse cum ceteris descendisset in Masphat ad electionem Regis, nihil de se suspicãs, & non esset in habitu decenti, & cum inueniretur, quòd esset Rex, fortè expallesceret, tanquam ex aliquo inperato, & non demonstrasset animum regalem, nunc autem cum prçsciuisset, non venit in Masphat, sed mansit in domo sua, & cum facta est electio, veniret Israelitę pro eo, & quia tunc ipse prçnouerat, quòd accipiendus esset in Regem, posuit esse in habitu decenti, & vultum tranquillum, atque animum regalem ostẽdere. Item profuit hoc respectu populi, quia sic magis fuit certificatus populus de diuina electione, quam alias. Primò, quia si Saul non fuisset ad Sa- H muelem, & non vnxisset eum, non dedisset ei signa euentura, nec illa accidisset immutatio, vt prophetaret, quia ista immutatio facta est, vt cognosceret Saul vnctionem suam a Deo fuisse, vt supra declaratum est: populus quoque hoc cognouit: viderunt enim Saulem prophetantem, & admirati sunt scientes hoc a Deo euenire: ideo quamuis nescirent tunc, ad quid illud fieret, tamen postquam vidissent, quòd Deus illum elegerat in Regem, confirmaretur eorum opinio, & scirent, quòd Deus illum elegisset: nam non solum tunc, sed etiam prius in eo mirabilia sua monstrauerat. Item profuit hoc, quia, quantò Deus plura signa monstrabat super Saulem, magis certificabantur, quòd elegisset eum, si tamen non præcessisset vnctio facta per Samuelem, ipse tanquam incautus descendisset in I Masphat, & facta electione inueniretur ibi, nec ostenderetur super eum, nisi miraculum vnum: nunc autem, quia post vnctionem certificatus fuit Saul de his, quæ fieri debebant super ipsum, non venit in Masphat, sed abscondit se, & cum facta esset electio, ceciditque super eum sors, non est inuentus. Consuluerunt autem Israelitæ Dominum postea, an venturus esset Saul, & declarauit, quòd esset absconditus domi inter vasa, & cum misissent illuc Israelitæ, sic inuenerunt, & per hoc magis certificati sunt, non tamen fuisset hoc, si non præcessisset vnctio: ergo illa multum contulit ad certificationem Israelitarum. Item quia, quanquam non cognouerunt Israelitæ vnctionem Saulis, antequam fieret electio; cognouerunt tamen postea, quod etiam eis maiorem tribuit firmitatem, quia quanto signa accumulatiora sunt, tanto maiorem præstant fidem, conueniens ergo fuit, quòd ante hoc fuisset K Saul vnctus. *Et conuocauit Samuel populum.* Ista conuocatio paucis diebus fuit post vnctionem Saulis, nam cum a Deo electus esset, nihil supererat, nisi vt populus hoc cognosceret. *Ad Dominum in Masphat.* Id est, conuocauit eos, vt essent coram Domino, ex hoc aliqui putant, quòd arca, & sanctuarium essent in Masphat, potissimum cum dicatur infra, quòd consuluerunt ibi Dominum, sed istud nihil est, quoniam etiam dicitur immediate, quòd fecerunt Israelitę Saulem Regem coram Domino in Galgala, sequenti cap. & supra in litera dicitur, quòd ascendebant tres viri ad Dominum in Bethel, & etiam dicitur de colle domini in Gabaa, sed manifestum est quòd non erat in illis locis arca, nec sanctuarium, ergo non dicebantur esse coram Domino, tanquam ibi esset sanctuarium, sed quia omnis locus, in quo dominio aliquis specialis cultus impendebatur, vel ad quem aliqui conueniebant, vt impenderetur Deo cultum, dicitur esse coram Domino, & sic ad quemcunque locum vocaret Samuel Israelitas, vt loquerentur cum eis, diceretur esse coram Domino.

Quare Samuel vocauerit Israelitas in Masphat potius, quam in alium locum. *Quæst. XVIII.*

QVAERET aliquis, quare vocauerit Samuel Israelitas in Masphat. Aliquis respondebit, quòd hoc factum est, quia in electione regis debebant fieri aliqua sacrificia, & illa non possent fieri conuenienter, nisi in Masphat, ideo conuocati sunt illuc. Sed dicendum est hoc non stare. Primo quia non legitur, quòd fecerint hic aliqua sacrificia, nec solennitatem magnam pro rege assumpto, sed ista facta sunt postea in innouatione, vt patet sequenti c. ideo pro hoc non debuisset magis eligi vnus locus, quam alius. Item non stat, quòd propter sacrificia in ipso loco fuisset facta congregatio: non enim solũ fiebant ibi sacrificia, sed etiam in alijs locis, vt in Galgala, vbi postea immolatę sunt victimę in regis innouatione, vt in sequenti cap. Etiam in Ramatha fiebat immolatio, vt patet supra c. 7. non ergo fuit propter sacrificia iste locus electus. Aliquis dicet, quod cõuocauit Samuel ad locum istum Israelitas, eo quod erat ibi sanctuarium domini, & debebant ibi consulere Deum, sicut postea factum est. s. vbi inueniretur Saul. Sed dicẽdum est, quòd non fuit factum propter hoc, quoniam nesciebat Samuel, an Israelitę consulturi essent dominum pro Saule, an non, quia facta electione accidit, quod Saul non fuit inuentus in Masphat, ideo consuluerunt dominum, vbi esset: nesciebatur ergo a principio, an istud cõsilium, vel consultatio fieri deberet. Item dato, quòd sciretur, quòd Deus deberet consuli, non erat magis opus hoc fieri in Masphat, quam in alio loco, quia Samuel consulturus esset dominũ, & ille posset consulere, vbicũque vellet, quoniam ipse non ingrediebatur in sancta sanctorum ad consulendum, sicut sacerdotes magni, sed cum oraret dominum, vt aliquid ei denuntiaret, denuntiabat: etiam ipsi sacerdotes non consulebant dominum in sancta sanctorum, vel in aliqua parte sanctuarij, sed aliquando consulebant in alijs locis: immo plures consulebant extra, quam in sanctuario, quia solum consulebant in sanctuario in die propitiationis, quando introibat summus sacerdos in sancta sanctorum: alijs autem temporibus non consulebant ibi, sed vbicũque summus sacerdos indueret se Ephod, consulebat dominum, sicut pater de Abiathar sacerdote, qui consuluit dominum semel in Ceila, quando Saul persequebatur Dauid. Iterum etiam consuluit dominum in Siceleg applicito Ephod: de hoc in 1a 23. & 30. c. a fortiori autem Samuel poterat consulere dominum vbicunque vellet, quoniam ipse non applicabat Ephod, cum non esset sacerdos magnus, sed consulebat orando sicut Prophetę.

Item dato, quòd non posset Deus cõsuli, nisi in sanctuario, non sequeretur, quòd deberet congregari populus in Masphat, quoniam non erat ibi sanctuarium: nam illi, qui ponunt sanctuarium in Masphat, dicunt hoc, quia hic dicitur, quòd Samuel conuocauit populum ad dominum in Masphat, & quia infra dicitur, quòd consuluerunt dominum, & quòd Samuel reposuit legem coram domino, & isti etiam dicunt, quòd postea fuit sanctuarium in Galgala, eo quòd ibi dicebantur esse coram domino, vt patet sequenti cap.

Sed hoc non stat: nam antequam conuenirent Israelitę in Masphat ad eligendum regem, erat locus oblationis in Galgala: nam Samuel dixit Sauli, quando recessit ab eo, descendes ante me in Galgalam, ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem. & tamen tunc nondum conuenerant Israelitæ in Masphat, ergo prius fuit in Galgala locus sacrificiorũ, quam Masphat desineret esse locus sanctus: ergo simul erant ambo loca orationis, & oblationis, nec arguitur ex hoc, quòd esset sanctuariũ in Masphat aliquando, aut in Galgala. Fuit igitur iste locus electus a *Respon-* Samuele, vt conuenirent ibi Israelitæ: non quidem tan- *sio.* quam in nullo alio conuenire possent, sed quia iste visus est sibi conueniens: erat enim vnus de tribus locis, in quibus consueuerat Samuel iudicare Israelitas, vt patet supra c. 7.

In

In hoc etiam iterum congregauerat Israelitas, quando pugnauerunt contra Philisthijm. eo.c. *Et ait ad filios Israel.* Scilicet, postquam conuenerant omnes in Masphat. *Hæc dicit Dominus Deus Israel.* Hic Samuel declarauit Israelitis, quòd male agerent petêdo regem: a principio enim eis hoc dixerat supra c.8. nunc quoque cum esset de proximo daturus eis regem, admonuit, vt ab hac iniquitate desisterent, sed etiam non destiterût. *Ego eduxi Israel de Aegypto.* Improperat Deus Israelitis beneficia, quæ eis contulit, quoniam ipse solus contulit eis omnia bona, quæ habuerant vsque in præsentem diem, pro quo debuissent eum solum super se velle Dominum: nunc autem abijciebant eum petentes regem. Incipit autem hic a primis beneficijs, scilicet, quòd eduxit Israelitas de Aegypto: alia autem fuerunt beneficia priora, scilicet, quòd Deus eduxerit Abraham de terra Chaldæorum, & dedit ei terram Chanaan in hæreditatem: deinde semper dedit prosperitatê posteris suis Isaac, & Iacob, & assumpsit eos sibi in populum: non tamê enarrat ista, quia hic ponuntur beneficia collata populo Israel: illa autem, quæ fuerunt data Abrahæ, & Isaac, & Iacob, fuerunt tanquam beneficia personalia, quia tunc Israel nô erat populus: in Aegypto autem creuerunt Israelitę ad magnum numerum, & tanquam germinantes multiplicati sunt Exod. capit. 1. ita, vt in exitu de Aegypto essent sexcenta millia peditum: Exod.c.12. ideo ex illo tempore incipiunt beneficia Israelitici populi, quia tunc Israel cœpit esse populus magnus. Etiam incepit Deus ab hoc beneficio, quia illud fuit maximum, nâ nullû malus bonum est, quam libertas, nec aliquod maius malum, quam seruitus, Israelitæ tamen in Aegypto erant in maxima seruitute, vnde interdum dicitur, quod eduxit eos Deus de fornace ferrea Aegypti, vt patet Deuter.c.4. Interdum autem vocatur ergastulum: Exod.c.6. erat namque seruitus nimis grauans, vnde Deus dicit, quod abstulit iugû, vel catenas ceruicum Israelitarum, vt ambularent erecti, scilicet, quia in Aegypto curui erant: Leuit.c.26. *Et eruit vos de manu Aegyptiorum.* Scilicet, quâdo eratis in Aegypto, & ipsi super mare rubrum voluerunt vos occidere: Exod.cap.14. ibi enim Israelitę omnes periissent, nisi Deus aperuisset mare rubrum.

Et de manu omnium regum, qui affligebant vos. Ista sunt beneficia posteriora: nam postquam egressi sunt de Aegypto inuenerunt eos multa mala, & in his omnibus cû clamarent ad Deum eruebat eos. Primus autem regum, qui afflixit Israelitas fuit rex Amalec: ipse enim pugnauit cum eis mox, vt transierunt mare rubrum in mansione, quę dicitur Raphidim: Exod.cap.17. & hoc dicitur Num.ca.24. principium gentium Amalec, id est, prima de gêtibus, quę pugnauit contra Israelitas, fuit gens Amalecitarum: ab his autem liberati sunt Israelitę, quia Iosue percussit Amalecitas. Exod.17.ca. Post hoc autem rex Chananęus Arad persecutus est Israelitas anno secundo ab exitu de Aegypto in Cadesbarne. Numer.14.cap. Iterum etiam anno 40. ab exitu de Aegypto pugnauit contra eos, & cœpit prædam. Numer.c.21. sed tunc Israelitæ deleuerunt Chananęos, & omnes vrbes eorum destruxerunt. Post hoc autem pugnauerunt contra eos duo reges Amorrhęi Sehon, & Og, & istos quoq; occiderunt cum populo suo. Num. 21. & Deuter.2. & 3.cap. Post hoc ingressis Israelitis in terram Chanaam pugnauerunt omnes Chananęi contra eos, & occidit Iosue 31. reges, vt patet Iosue.c.12. Post mortem autem Iosue, peccantib. Israelitis premebat eos Chusanrasathaim rex Mesopotamię, quem occidit Hothoniel iudex Israel. Post hoc iterû peccantibus Israelitis Eglon rex Moab premebat Israel, & liberati sunt per Aod iudicem Israel, de his Iud.cap.3. Post hęc iterum premebat Israelitas Rabin rex Assor, & liberati sunt per Barac Iudi.cap.4. Deinde rex Madian conturbabat Israel magno têpore, & liberati sunt Israelitę per Gedeonem. Iudi.c.7. Sic etiam patet de alijs regibus ex processu libri Iudicum, a quibus omnibus Deus liberauit Israel.

Vos autem hodie proiecistis Dominum Deum vestrum. Hic panditur Israelitarum ingratitudo, quia cum tanta fuissent beneficia beneficatorem Deum abiecerunt, dicitur, proiecistis hodie, scilicet, in die, qua petistis regem, nâ eo, quòd petebant alium Dominum, abijciebant priorem,

A non est autem sensus, quòd Israelitę abiecerint Deum, ita quòd nullo modo vellent, quòd ipse dominaretur eis, nam semper eum voluerunt in Deum, sed dicitur, quòd abiecerunt, quia Deus volebat, quòd non solum haberent eum in Deum, sed in Dominum; volebat enim immediatè regere eos, quasi esset Dominus temporalis eorum. Cum vero ipsi peterent Regem, nolebât, quod Deus dominaretur eis, nisi mediatè, sic patet infra 12.cap. scilicet, dixistis mihi; nequaquam, sed Rex imperabit nobis, cum Dominus Deus vester regnaret in vobis. An vero in hoc Israelitæ peccauerint, manifestum est, quòd sic, sicut declaratû est supra capit.8. *Qui solus saluauit vos de vniuersis malis, & tribulationibus vestris.* Istud ponitur ad signandum magnitudinem ingratitudinis: nam si Deus fecisset aliqua beneficia populo Israel, & etiam aliquis alius côtulisset aliB quid magnum, & desererent Deum, vt sequerentur alium benefactorem, licet esset malum: non tamê esset tam imputabile: tunc vero nullus alius côtulerat bonû Israelitis, nisi Deus, & eû abiecerant, ergo erat ingratitudo. *Et dixistis, nequaquam.* Id est, nequaquam fiet sic, scilicet, vt Deus solus sit Dominus noster.

Sed Regem constitue nobis. Scilicet, vt habeamus Regem sicut ceteræ nationes: ista dixerunt Israelitæ prima vice, qua conuenerût ad Samuelem in Ramatha petentes Regem supra cap.8. nunc autem Samuel repetit verba eorû, & quanquam Hebræi in Masphat ista non dicerent, tamê semper persistebant in dictis suis, alioquin pœnituissent, & nollent accipere regem: postea tamen pœnituerunt, quia fecerant regem, quando Samuel inuocauit Deum, & dedit pluuias, & tonitrua, vt patet infra 12.cap. tunc tamen Sa-C muel noluit, quòd desisterent, quia regem habebant, & super eos aliquanto regnauit tempore atque fecerat bella; si tamen nunc pœnituisset eos, quia petierant regem antequam eligeretur quisquam, quia res integra erat, consensisset Samuel.

Nunc ergo state coram Domino. Hic ponitur dispositio Israelitarum ad eligendum regem per sortes: nam ad hoc omnes tribus, & familiæ debebant esse ordinatę eo, quod sors ponenda erat super omnes, & dicitur state coram Domino, scilicet coram loco, in quo ponebantur sortes. Aliqui existimant ob hoc, quòd sanctuariû, vel arca fuerit in Masphat, quia dicitur, quod starent Israelitæ coram Domino. Sed ad hoc iâ responsum est; in multis autem alijs locis dicitur, quòd erant coram Domino, & non erat ibi arca, nec sanctuarium: tamen verum est, quod istę sortes consueuerant po-D ni coram arca, vel sanctuario; sic enim factum est, quando Iosue inquisiuit quis peccauit in anathemate Iericho: nam omnes tribus conuenerunt coram arca, & inquisitum est maleficium per sortes, vt Iosue.cap.7. Sic etiam, quâdo Iosue posuit sortes ad diuisionem terræ Chanaan: nam positæ sunt in Silo coram Domino, vt patet Iosue cap.18. Sic etiam, quando pugnauit Saul contra Philisthiim, & inuentum est peccatum in populo, cum Deus non responderet, positæ sunt sortes coram arca, vt patet infra 14.cap. Hic tamen fuerunt positæ sortes, & non coram arca, quia etiâ sic Deus manifestaret veritatem, sicut coram arca.

Ordinatio Israelitarum pro eligendo rege.

Per tribus vestras, & familias. Id est, quòd Israelitæ essent ordinati per tribus, & familias, scilicet, quòd illi, qui erant de tribu Iuda non essent mixti cum illis, qui erant de tribu Ephraim, & econuerso, sed quælibet tribus esset per E se distincta, nec solû vna tribus ab alia, sed etiam familiæ illarum tribuum debebant esse distinctæ: habet enim quęlibet tribus familias aliquas, sicut patet Numer.cap.26. vbi ponuntur familiæ singularum tribuum, debebat autem esse ordo, quòd quælibet tribus esset ab alia separata: & rursus si in aliqua tribu essent tres, vel quatuor familię, illę essent distinctę, ne aliquis de vna familia esset cum illis, qui pertinebant ad aliam familiam.

Quare seruatus sit talis ordo inter eos.
Quæst. XIX.

QVÆRET aliquis quare deberet esse talis distinctio tribuum, & familiarum inter Israelitas.

Respondendum est, quòd sortes, per quas indicari deberet, cui proueniret regnum, debebant determinare pri-

mò tribum, deinde familiam vsque ad viros: si autem nulla esset distinctio tribuum, sed omnes essent sub vno cumulo, non possent poni sortes, nisi fortè ponerentur pro singulis viris, quod erat difficillimum, & tunc oportebat, quod nullus maneret in Israel, quin omnes describerentur, quod erat quoddam infinitum laboris, & superuacuum; oportuit ergo tribus separari, quibus separatis si forte aliquis vir de vna tribu maneret inter illos, qui pertinebant ad aliam tribum, sors erraret, quoniam non caderet super illam tribum, de qua erat vir. Sed super illam tribum inter cuius viros erat, & sic sequeretur postea error, quando diuideretur tribus per familias: debuit quoque quælibet tribus diuidi per familias suas, & quod illi, qui erant de vna familia, non essent inter viros alterius familiæ, quia tunc quando sors projiceretur inter familias, aut caderet illi familiæ inter viros, cuius erat tunc ille vir, aut familiæ de qua oriundus erat: si dicatur, quod caderet primo modo, sequeretur error, quia illi, qui essent de vna familia, cum deberent inter se sortiri, quis eorum esset rex, non consentirent, quòd vir alterius familiæ sortiretur cum eis, & sic sors frustraretur, quia ille, super quem ventura erat, abjiceretur: si autem sors eueniret illi familiæ, de qua erat oriundus ille vir, sequeretur error, quia cum non reperiretur ibi postea ille vir frustraretur sors: oportebat ergo, vt etiam familiæ diuisæ essent.

Et applicuit Samuel omnes tribus Israel. Scilicet, applicuit eas coram domino ad ponendum sortes super illas: non est autem ista applicatio ad arcam, vel ad aliquid sanctum, in quo manifestaretur veritas, sed applicabat eas ponendo sortes pro illis, vel interrogando pro singulis.

Quomodo ponebantur sortes ad aliquid inueniendum, & quid erant istæ sortes. Quæst. X X.

QVÆRET aliquis, quomodo ponerentur istæ sortes, vel quid essent. Respondendum est, quòd ista inuentio regis per tribus, & familias, & viros poterat fieri dupliciter. Vno modo per scripturam: alio modo in voce. Per scripturam autem esset iste modus, quòd scriberentur nomina 12. tribuum Israel in 12. cedulis æqualibus, & eiusdem figuræ, & illæ ponebantur in inuolucro quodam, tunc autem Israelitæ, & ipse Samuel orarent dominum, vt per sortes illas demonstraret, quem vellet esse regem in Israel: sic enim in positione aliarum sortium factum est, quando Saul posuit sortem ad sciendum, quis peccauerat, & ibi fuit iste modus, scilicet, quod totus populus fuit separatus in partem vnam, & Saul, & Ionathas in partem aliam: dixitque Saul domino Deus Israel da iudicium, quid est, quòd non responderis seruo tuo hodie? Si in me, aut in Ionatha filio meo hæc iniquitas est, da ostensionem, aut si est in populo hæc iniquitas, da sanctitatem. Et deprehensus est Ionathas, & Saul, & exiuit populus infra cap. 14. Post hoc autem Samuel, vel aliquis vir sanctus mitteret manū in inuolucrum cedularum, & educeret vnam cartulam, & illa tribus, cuius esset cartula illa, erat regalis. Et credebant Israelitæ, quòd in hoc non erat aliquis error, quia dominus dirigebat manum missam in inuolucrum, vt solum educeret illam literam, quam Deus volebat: sic patet Prou. c. 16. scilicet, sortes in sinu mittuntur, sed a domino temperantur. Deus quoque iubebat sortes poni, vt patet Num. c. 26. & 34. cap. ergo non erat in eis error: hoc autem facto considerabatur, quot familiæ erant in illa tribu, & exprimebantur nomina earum in totidem cartulis, & mittebantur in inuolucrum, sicut prius, vt videretur, quæ familia exiret: deinde diuideretur familia per domos, & fieret eodem modo sicut in tribu: inuenta autem domo, diuideretur illa per viros, scilicet, tot cedulæ, quot erant viri, & educeretur vna cedula sicut supra dicebatur, & vir cuius nomen esset ibi erat rex: hoc enim modo inuentum est maleficium anathematis Iericho, Iosue cap. 7.

Aliter poterat fieri hoc sine positione cedularum per solam vocem, scilicet quòd summus sacerdos indueretur Ephod, & consuleret dominum, quæ tribus futura erat regalis, & tunc responderet: deinde diuiderentur per familias, & quæreret sacerdos de qualibet earum quousque veniretur ad viros: sic enim consueuerant quærere summi sacerdo-

F tes, de quacunque re vellent, & Deus respōdebat, vt patet infra 23. & 30. c. vterque autem modus satis cōueniēs erat.

Quo modorū prædictorum vsi fuerint Israelitæ. Quæst. X X I.

QVÆRETVR autem nunc, quis istorum modorum sit, qui fuit hic, vel quis eorū magis conueniat literæ. Respondendum est, quòd primus istorum modorū fuit hic. Secundus autem nullo modo potest applicari literæ, quanquam aliquando Israelitæ vterentur illo. Primò quia dicitur hic, quòd fuerunt positæ sortes, & cecidit sors super Beniamin: deinde diuisa tribu Beniamin per cognationes cecidit sors super cognationem Metri, si tamen consuluisset summus sacerdos dominum, quem vellet esse regem, non essent aliquæ sortes ibi, ergo non fuit hic talis consul-
G tatio. Item si fuisset hic facta inquisitio per consultationem summi sacerdotis, superfluum erat, quod tribus separarentur, & diuiderentur per familias, nam sacerdos quæreret quomodo vellet, & nihil proficeret esse distinctas tribus, & familias, vel admixtas: nam posset quærere, quis futurus esset rex, & tunc Deus responderet: hic tamen diligenter fuerunt separatæ tribus, & familiæ; ergo non fuit talis modus inquirendi, sed per cartulas. Item quanquam inter Hebræos iste modus inquerendi esset, tamen non conueniebat omni inquisitioni: sed quādo erat determinata persona, vel negotium. De persona, vt si quæreretur, an iste futurus esset rex, vel non. De negotio, vt si quæreretur, an bellum futurum esset, vel non: cum tamen erat negotium incertum, vel persona, non inquirebatur hoc modo. De persona patet, vt si quæreretur, quis furatus est, vel quis
H regnabit: de negotio, vt si dicatur, quid eueniet anno illo: ideo similia semper inquirebantur per sortes, & non per consultationem sacerdotis. Patet de furto Iericho, quia ibi cum non poneretur certa persona, de qua fieret quæstio, non consuluit dominum sacerdos, sed positæ sunt sortes, & Deus sic iussit fieri Iosue cap. 7. sic etiam quando inquirebatur, quis peccauerat in exercitu Saulis per sortes inuentum est: infra cap. 14. & postquam exiuit populus, & deprehensus est Ionathas, & Saul: ait Saul, mittite sortem inter me, & Ionathan filium meum, & captus est Ionathas.

Causa huius est, quia in his, quæ inquirebātur a domino in voce, responsio Dei solum erat sic, vel non, vt patet infra cap. 23. cum quæsiuit Dauid dicens, si tradent me viri Ceila, & viros, qui mecum sunt in manus Saul, & dixit dominus, tradent, & infra 30. cap. quæsiuit Dauid, dicens: Perse-
I quar latrunculos hos, an non, & comprehendam eos? dixit Deus, persequere. Cum autem esset negotium incertū, vel persona, de qua quæritur, non posset fieri talis quæstio, nisi cum magna difficultate discurrendo per particularia, & formando de quolibet quæstionem, vt patet, si in furto Iericho voluisset hoc modo quærere Iosue, debebat applicare quemlibet de Israelitis, & de quolibet eorum quæreret, an iste furatus est, vel non, & hoc modo esset negotium infinitum: Deus ergo prouidit pro talibus iubendo, quòd ponerentur sortes, & hoc modo faciliter inter viros quodcunque poterat inueniri, quod vellet, non faciendo quæstionem de aliquo eorum, & isto modo factum est hic. Potuisset autem aliter fieri, scilicet per inquisitionem sacerdotis magni, sed erat difficillimum, quia tunc de quolibet Israelita deberet quæri specialiter, an Deus vellet eum in
K regem, vel non, quod difficillimum erat.

Et cecidit sors super tribum Beniamin. Idest positæ fuerunt cedulæ pro singulis tribubus, & cum mitteretur manus in inuolucrum, exiuit sors Beniamin, & sic apparuit ad illam tribum pertinere regnum.

Et applicuit tribum Beniamin, & cognationes eius. Idest applicuit Samuel tribum Beniamin per cognationes. Accipitur hic Et, idest, per, quia non distinguitur Beniamin a cognationibus suis; nihil autem aliud erat ista applicatio, nisi positio sortis. Cum enim dicitur, quòd applicuit omnes tribus, est sensus, quod posuit sortes pro omnibus: applicare autem cognationes Beniamin est ponere sortem pro qualibet familia.

Et cecidit sors super cognationem Metri. Ista erat vna de familijs Beniamin; erant enim familiæ octo tribus Beniamin: Num. c. 26. sed non est verisimile, quòd omnes illo

mane-

manerent: nam tribus Beniamin pene deleta est in bello A propter vxorem Leuitę: vnde nō mansit vir, aut mulier senex, aut paruulus, in tota illa tribu pręter sexcentos viros, qui fugerunt ad petram Remon, vt patet Iudi. cap. 20. In his autem non est verisimile, quòd manerent omnes familię, quę olim fuerant in tribu Beniamin, sed aliquę earum, & inter illas fuerunt positę sortes.

Notabile circa literam hebraicam.

Sciendum quòd in Hebręo habetur hic Mathari, vel Meteri, vbi nos dicimus Metri. Et aliqui dicunt, quòd non sit nomen alicuius cognationis denominatę ab aliquo viro, eo quòd non reperitur tale nomen viri in tribu Beniamin, a quo posset denominari familia: dicūt ergo, quòd est nomen commune significans generaliter quemcūque hominem rectè iacentem ad signum sagittas, vel lapides, aut telum, & istam positionem tenet Nicolaus. Ad quod sciendum, quòd Mathar in Hebręo significat signum ad quod B se exercitant sagittarij, vel fundibularij, aut quicunque habentes signum. Vnde infra cap. 20. vbi dicit Ionathas ad Dauid, iaciam quasi exercens me ad signum, in Hebręo habetur ad Mathar, & sic in alijs locis: inde deriuatur hoc nomen Mathari, vel Methari: In Gabaa autem erant viri fundibularij certissimi: vnde dicitur de eis Iudi. cap. 20. viri fortissimi ita sinistra, vt dextra pręliantes, & sic fundis ad certum iacientes lapides, vt capillum quoque possent percutere, & nequaquam in alteram partem ictus lapidis differretur: debellatis autem viris Beniamin, vt patet Iudi cap. 21. aliqui, vel saltem aliquis de illis euasit, & ab illa arte, in qua erant excellentes, denominatus est vna cognatio Mathari: satis autem stare potest, sed magis videtur, quòd sit nomen proprium.

Et peruenit vsque ad Saul filium Cis. Id est, continue di- C uidendo peruentum est vsque ad Saulem, fuit autem modus, quòd facta diuisione tribus in familias diuisa est familia Metri in domos, deinde illa domus, super quam cecidit sors, diuisa est per viros, & in hac diuisione positum est nomen Saulis in cedula vna, & exiuit illa, & sic viderunt omnes, quod Deus volebat illum esse regem: hic autem non ponitur de diuisione familię in domos, & domus per viros, sic tamen factum est, nam sic iussit Deus Iosue cap. 7. scilicet: Accedetisque mane singuli per tribus vestras, & quamcunque tribum sors inuenerit, accedet per cognationes suas, & cognatio per domos, domusque per viros.

Quomodo sors peruenerit ad Saulem, cum Saul non esset ibi. Quæst. XXII.

QVÆRET aliquis, quomodo potuerit sors peruenire, vsque ad Saulem, cum Saul non esset ibi, quod patet, quia dicitur immediate, quęsierunt ergo eum, & non est inuentus.

Respondendum est, quòd si fuisset facta inquisitio per sacerdotem in generali, scilicet, quem vellet Deus esse Regem, dato quod ibi non esset Saul, proposita quæstione, posset de illo responderi: nunc tamen non fuit hoc factum per inquisitionem sacerdotalem, sed per sortes, vt supra dictum est: ideo aliter oportet dici, scilicet, quòd Samuel congregauit Israelitas in Masphat, & iuerunt illuc viri de omnibus tribubus, & familijs, quia ibant ad eligendum Regem, non tamen conuenerunt omnes Israelitæ, sed de qualibet tribu, & familia aliqui tunc multis sortibus, vt dictum est: quando enim peruentum est ad cognationem Metri, E & illa diuisa est per domos, domusque per viros, erant ibi aliqui, qui sciebant, quot viri essent in qualibet illarum domorum; descripserunt autem nomina omnium virorum, qui erant in illa domo, cui sors vltimatè euenit, de quibus erat vnus Saul, & illi, qui scribebant nomina ista, non inquirebant, an illi quorum nomina scribebantur, essent ibi, sed cum ipsi optime nossent numerum, & nomina omnium virorum illius domus, scripserunt ea; cum autem exiuit sors Saulis, tunc inquisiuerunt, an ibi esset, & non est inuentus, eo quod ante hoc non inquisitus fuerat, an ibi esset. De materia autem sortium, an sortes licitæ sint, & quando, & an habeant aliquid naturale, & an liceat inquiri maleficia per sortes, & qualiter Deus operetur in sortibus, in diuersis locis particulatim tactum est, scilicet, Leuit. 16. & Num. 26. cap. & Iosue cap. 7. & 15. atque 18.

A *Quæsierunt ergo eum, & non est inuentus.* Non quæsierant eum, quando fuerunt sortes positæ; cum autem sors ei proueniret, quæsiuerunt eum, quia debebat stare inter eos ad hoc, quod facerent illum Regem, & cum inter contribules suos quæreretur, non est inuentus: abscondit enim se sciens euentum futurum.

Et consuluerunt post hæc Dominum. Putauerunt enim, quòd aliquid accidisset illi, ita vt non possent eum habere, & nescientes de eo etiam contribules sui mirabantur, ideo consuluerunt Dominum pro eo, & hoc, quia volebant immediatè eius præsentiam: nam erat ibi totus populus congregatus, & volebant componere legem regni, & semel eum constituere Regem. Si autem populus discessisset de Masphat, antequam ipse inueniretur, oportebat iterum totum populum congregari ad constituendum eū B Regem, quod erat laboriosum, ideo voluerunt eum esse præsentem antequam inde recederent.

Quomodo consuluerint Dominum Israelitæ. Quæst. XXIII.

QVÆRET aliquis, quomodo Israelitæ consuluerint hic Dominum. Aliquis respondebit, quòd poterant dupliciter consulere, scilicet, per sortes, vel per inquisitionem Summi Sacerdotis. Sed dicendum, quòd non poterat hic fieri consultatio per sortes: nam sors semper ponebatur inter plures, quia siue sit diuisoria, siue consultoria, semper requirit plures, scilicet, plures personas, vel plura negotia: hic autem erat vnica persona, de qua quærebatur, & vnicum negotium, scilicet, an Saul C venturus esset, vel non, ideo non potuit poni sors: sed fuit alius modus consulendi Dominum, scilicet, per inquisitionem, & ista potuit esse dupliciter, scilicet, per Summum Sacerdotem, vel per aliquem prophetam. Prima fiebat hoc modo, scilicet, quòd summus sacerdos indueretur rationali, & Ephod, & tunc Deus respondebat ad omnia, quæ ille inquireret propter vestes, quas habebat, sic enim Achimaas consuluit Dominum pro Saule, infra capit. decimoquarto. sic etiam Abiathar, qui erat summus sacerdos, consuluit bis Dominum pro Dauid infra 23. & 30. capi. & ista consultatio potuit esse hic, quia cum totus populus conuenisset ad eligendum Regem, verisimile est, quòd Summus Sacerdos illius temporis, qui erat de maximis viris Israel, iuisset illuc cum ceteris. Alius modus esse poterat, quòd propheta consuleret D Dominum, & hoc non erat applicato rationali, vel Ephod, sicut fiebat in consultatione Summi Sacerdotis, sed solum orabat propheta Dominum, vt appareret ei, & loqueretur, & tunc apparebat, sic enim fuit de Ieremia, quem rogauerunt filij Israel, quòd consuleret Dominum pro eis, an manere deberent in terra illa, vel non, & post decem dies apparuit illi Dominus respondens ad hęc, vt patet Iere. 42. cap. Sic etiam fieri poterat de Samuele, & fiebat multoties, quia ipso petente Deus responderet ei, vt declaratum est supra cap. 8. Si autem dicatur, quis modus horum fuerit hic: respondendum est, quòd secundus per propheticam inquisitionem: nam Summus Sacerdos nunquam poterat inquirere aliquid a Domino, sine vestibus pontificalibus, ibi tamen, quamuis esset Summus Sacerdos, fortè non haberet vestes pontificales, quoniam non pręuidisset, an de- E beret consulere Dominum. Item, quia, cū esset ibi Samuel, non est verisimile, quod aliquis alius consuleret Deum, quia ipse erat propheta, qui sępe Dominum consulebat, & erat princeps populi, antequam eligeretur Rex, ideo nemo consuleret eo pręsente; ipso autem consulente immediate Deus responderet, & hoc tenet Iosephus 6. Antiquitatum, scilicet, Israelitis difficultatem patientibus, & cogitantibus, quòd Saul non adesset, rogauit propheta Deum, vt ei, vbi esset, ostenderet, & iuuenem manifestum efficeret.

Vtrumnam venturus esset illuc. Id est, consuluerunt Dominum, an possent habere Saulem ad hoc, quòd veniret ad locum, in quo ipsi erant.

Quomodo Iudæi tantum desiderauerint nunc, vt appareret Saul, & postquam apparuit, neglexerint eum nimis. Quæst. XXIIII.

QVÆRET aliquis, quomodo Israelitæ tantum desiderauerint nunc, quòd appareret Saul, ita vt pro eo consulerent Dominum sciturì vbi esset: postquam vero apparuit, neglexerunt eum, vt patet infra, scilicet, filij vero Belial dixerunt: num saluare poterit nos iste? & despexerunt eum, & non attulerunt ei munera.

Responderi potest, quòd hoc fuit, quod accidit communiter hominibus, scilicet, vt rem incognitam nimis desiderent, cum verò illam cognouerint, despiciant, & minus apprecientur, vt ait Ari. 9. Ethi. ita isti, cum viderunt, quòd Deus per sortem dedisset eis Saulem in Regem, desiderauerunt eum habere existimantes, quòd esset aliquis vir valde excellens: cum autem fuit in conspectu eorum, non apparuit tam excellens, sicut existimauerant, ideo neglexerunt eum dicentes: num saluare poterit nos iste?

Sed dicetur contra hoc, quòd Israelitæ non poterant rationabiliter despicere Saulem, postquam eum cognouerunt: si ante hoc, cum exiuit sors eius, non despexerunt illum, quia non apparuit in eo aliquid, propter quod contemnendus esset, sed magis e contrario ipse apparuit excellentior omnibus Israelitis, vt patet infra, scilicet. Stetitque in medio populi, & altior fuit vniuerso populo ab humero, & sursum, & ait Samuel ad omnem populum: certe videtis, quem elegit Dominus, quoniam non est similis ei in omni populo: ergo non debebant eum despicere, visa præsentia eius, sed potius è contrario, scilicet, si, antequam eum viderent, desiderauerunt ipsum, magis debuerunt postea desiderare, quia eius præsentia erat admiranda. Item non potest dici, quòd a principio eum non cognoscebant, & ob hoc desiderabant, & postquam cognouerunt, non desiderauerunt; nam ante hoc ipsi cognoscebant Saulem, vt patet ex prædictis: nam eo non præsente scriptum est nomen eius.

Respon. auit. Respondendum est, quòd tenendo priorem positionem posset dici, quòd Saul non cognoscebatur a toto populo ante hoc, sed solum ab illis, qui erant de tribu sua, & ab his non penitus: illi autem, qui erant de alijs tribubus, putauerunt, quòd Saul esset aliquis vir potens in tribu Beniamin, cum autem viderent eum in medio populi, cognoscentes, quòd esset de minima familia, & parum potens, despexerunt eum, & dixerunt: Num saluare nos poterit iste? Cum autem arguitur, quòd Saul apparuit in toto populo altior vniuersis, & eius præsentia erat magis admiranda, quam fama; dicendum, quòd ista corporis proceritas existentibus alijs virtutibus corporis, & animæ, aliquid proficiebat ad aptitudinem regni, sed sola corporis magnitudo non arguebat magnam excellentiam illius, ideo cum sciuerunt eum esse de parua familia, & infimis natalibus, despexerunt eum, quamuis esset statura procerus.

Cum autem dicebatur, quòd Israelitæ cognoscebant Saulem, antequam appareret in medio populi, cum scripsissent nomen eius; ideo non poterant contemnere eum postea in præsentia.

Respondendum, quòd aliqui de Israelitis cognoscebāt Saulem, scilicet, illi, qui erant de stirpe sua: aliæ autem tribus non, vnde illi, qui erant de tribu sua, scripserunt nomen eius, & aliæ tribus habebant causam ignorandi.

Aliter responderi potest, quòd totus populus siue de tribu Beniamin, siue de aliis tribubus desiderauit, quòd appareret Saul, & postquam fuit præsens, grauisi sunt; illi autem, qui despexerunt eum, non fuerunt multi, & illi nō solum murmurauerunt eo præsente, sed etiam ante hoc, quamuis infra non exprimatur, nisi de murmuratione, quę fuit præsente Saule.

Respondebitque Dominus. Scilicet, ad inquisitionem Samuelis, vt dictum est. Sed dicet aliquis, quis modus fuerit hic respondendi, scilicet, apparendo, vel loquendo, vel qualiter. Dicendum, quòd Deus hic respondit Samueli eo modo, quo declaratū est supra cap. 9. cum dicitur, quòd Deus locutus est Samueli, quando aspexit Saulem, scilicet, quòd locutus fuit immutando intellectum eius solum, ita hic, F cum orasset Samuel, Dominus eleuauit intellectum eius ad cognoscendum, quòd Saul erat absconditus in domo, & ista fuit responsio.

Ecce absconditus est domi. Absconderat enim se Saul ex humilitate, quia iudicabat se indignum ad tantum principatum: latuit ergo ne saltem videretur appetere id, quo indignus erat: hoc apparet infra cap. 15. scilicet: Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? vnxitque te Dominus Regem super Israel? Laudat autem nimis Iosephus Saulem, quòd fuerit vir magnæ continentiæ, scilicet, quòd sciens tantum bonum sibi futurum, potuit se continere, quin efflueret in magnum gaudium, dicens in 6. Antiquitatum, quòd, dum iuuenis agno uisset semetipsum, abscondit nolens videri, vt arbitror, sponte suscipere principatum, sed tantam sui abstinentiā, G & temperantiam demonstrauit, vt dum multi nec in parua felicitate gaudium valeant retinere, sed omnino conspicui esse desiderent, ille non solum semetipsum pro tali regno, & tantarum gentium futurus dominus non ostendit; sed etiam a conspectu eorum, quibus erat regnaturus, eripuit, & quærendum se non sine eorum fatigatione fecit.

Quō vt absconderet Deus Samuelis inquirenti Saulem.

Cucurrerunt itaque, & tulerunt eum inde. Erant Israelitæ in Masphat, & domus Saulis erat in Gabaa, vt patet infra, misit tamen populus illuc cito, vt duceretur Saul in præsentiam omnium: interim autem expectauit populus in Masphat, quoniam si recessissent inde, oportebat eos denuo congregari, ideo maluerunt tunc expectare, vsquequo duceretur, & cito nuntij euntes duxerunt eum, non erat autem iste locus in tribu sua, quia Gabaa erat in tribu Beniamin, de qua erat oriundus Saul, vt patet infra: Masphat H autem in qua tunc erant Israelitæ, erat in terra Galaad, vt patet Iudi. cap. 11. ibi enim habitabat Iephte, qui erat Galadites, & erat hoc in tribu Gad.

Stetitque in medio populi. Quando ductus est Saul, stetit in medio populi, vt omnes eum viderent, & propter honorem, & vt componeretur ibi cum eo lex regni, sicut infra patet.

Et altior fuit vniuerso populo ab humero, & sursum. Id est, non erat in toto populo aliquis, quem non excederet Saul ab humero, & sursum, erat enim proceræ staturæ, sic patet præcedenti capit. scilicet, ab humero, & sursum eminebat super omnem populum; ista autem magnitudo staturæ demonstrabat eum virum fortem ad bella, & secundum veritatem sic fuit, nimis enim laudat eum David in planctu super eum, & Ionathan infra 2. lib. cap. 1. Vnde I fuit semper vir bellicosus: tota enim vita sua pugnauit contra Philisthinos, & contra alias gentes, & quocunque se verteret, superabat, vt patet infra cap. 14.

Et ait Samuel ad omnem populum. Hic voluit Samuel laudare Saulem, dicendo eum esse dignum regno, quod declarabat ex magnitudine illius.

Certè videte quem elegit Dominus. Id est, manifestum est, quòd illum elegerit dominus. q. d. Deus non potest errare in eligendo; sed semper eligit, quæ meliora sunt, ideo quando manifestum est, quod aliquid, quod eligitur, est melius omnibus alijs, inter quæ ponitur electio, constat illam electionem esse a Deo, ita autem declarabat hic Samuel, scilicet, quia erat manifestum, q̄ esset Saul celsior toto populo, ex hoc arguebat excellentiā illius, saltem quantum ad aliquid, quod apparebat, vnde dixit; certè videtis, K quem elegit Dominus, id est, manifestum est, quod ista electio sit a Deo.

Quoniam non est similis ei in omni populo. Scilicet, non est similis in corporis magnitudine, quoniam ab humero, & sursum excellebat super totum populum, vt patet supra, & sicut arguebat Samuel de magnitudine Saulis super alios, ita etiam arguebat, quòd non esset ei aliquis similis, quantum ad alias perfectiones spirituales: nam modicum proficiebat corpore ceteros excellere, nisi simul & bonitate præstaret: maiora enim beluarum, quam hominum corpora sunt, sed ex hoc non arguimus eorum maiorem excellētiā; erat tamē Saul ceteros bonitate excellens in toto Israel, sic dicitur præcedēti c. erat ei filius vocabulo Saul electus, & bonus, & nō erat vir de filijs Israel melior illo. *Et clamabit cunctus populus*. Scilicet, cū viderēt Regē suū, & laudauit eum Samuel. *Viuat Rex*. Iste erat modus in assūptione Regis.

Dispositio corporis arguit dispositionem animæ.

gis, quia illi, qui eum accipiebant, imprecabantur prospera, scilicet, quòd viueret, et quòd Deus sublimaret solium illius, & alia multa, sic patet infra 3.lib.cap.1. Fiebant quoque multa alia ob solennitatem Regis assumpti, vt supra declaratum est in principio cap. Non fuerunt autem omnia illa facta hic, quia non legitur, quòd fecerint sacrificia, & satis apparet, quia postea in Regis innouatione facta sunt sequenti cap. an vero hic vnctus fuerit Saul a toto populo, vel solum vnctus fuerit a Samuele vnctione tacita, de qua supra, nō apparet, sed satis verisimile est, quòd vnctus fuerit, quoniam non consumatur Regis assumptio sine vnctione. *Locutus est autem Samuel ad populum legem regni*. Id est, locutus est, qualiter se deberent habere Israelitæ cū rege suo: & hoc ne postea grauarentur, quando Rex imponeret eis aliqua onera, quasi existimantes se non teneri. Et rationabile erat, ꝙ nunc poneretur ista lex, quia ante hoc non fuerat principatus regalis, sed iudicum, & ille erat minoris potestatis, & ferè nulla onera imponebat populo: principatus autem regalis erat maior, vnde Israelitæ magis grauarentur in solutione iurium regalium, quam in precedenti politia, in qua liberiores erant: sic patet sup.cap.8. scilicet. Clamabitis in illa die a facie Regis vestri, quē elegistis vobis, & quia nunc incipiebat regnum, conueniens erat, vt scriberetur lex regni, & proponeretur subditis.

Samuel locutus est ad populū legem regni.

Quæ lex regni fuerit ista, quam nunc Samuel protulit coram populo. *Quæst.* XXV.

QVÆRET aliquis, quæ lex fuerit ista.

Respodendum est, quòd ista non fuit aliqua lex, secundum quam Rex deberet iudicare, quoniam ista iam erat per Moysen determinata, scilicet, quòd iudicaret, sicut lege cautum erat, & ob hoc singuli Reges Iudæorum, quando vngebantur, accipiebant librum legis in manu, & promittebant illam obseruare, vt patet de Rege Ioas.2.Paralip.23.cap.scilicet: Et eduxerunt filium regis, & imposuerunt ei diadema, dederuntque in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum Regem; hoc enim nimis cōmendauerat Moyses: scilicet, quòd cum sederet Rex in solio regni sui, acciperet a Leuitis Deuteronomium legis, & haberet apud se, vt conseruaret iustitiam omni tempore, & disceret timere Deum: nulla ergo alia lex regni nunc imponenda erat, scilicet, per quam Rex iudicaret. Item, quia dicitur hic, quòd locutus est Samuel legem regni, lex enim regni non est illa, per quam Rex iudicat, quoniam omnes alii iudices per eam iudicant: sed lex, quæ pertinet specialiter ad regnum, id est, ad ius regis; illud autem est, quam potestatem habeat Rex super subditos, & quid debeant subditi ei præstare, & quid ipse possit eis imponere.

Nunc autem aliquis dicet, quòd ista lex regni erat illa, quæ habetur supra capit.8. scilicet, filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, &c. nam ibi dicitur, verumtamen contestare eos, & prædic eis ius Regis. Et iterum dicitur: hoc est ius Regis, qui imperaturus est vobis. Sed dicēdum est, quod non potest stare: nam hic Samuel imposuit ea, quæ Reges poterant super subditos, sed ea, quæ habentur supra cap.8. non pertinebant ad principatum regalem, sed ad tyrannicum, quia plurima eorum iniustissima erant, vt ibi declaratum est.

Opi. aliquorum.

Item, quia si illa esset lex regni, non potuisset, quòd Samuel iterum eam poneret, quia iam posuerat coram toto populo, qui petierat Regem: hic tamen iterum posita est, ideo non videtur esse illa, nam ea, quæ habetur supra capit.8. posita est ad terrorem; etiam in prænuntiationem, scilicet, quòd aliqui Reges inter Israelitas tyranni fierent, & illi imponerent populo omnia, quæ habentur supra capit.8. & omne aliud genus cuiuscunque seruitutis, hic autem ponebat Samuel legem, quam habiturus erat Saul ad populum, & omnes alij boni Reges, ideo non esset illa, quæ habetur supra capit.8. sed quædam alia de modo imponendi tributa, & pro qua causa, & quæ essent prouentiones Regis communiter ad sustentandum exercitum, & sic quantum ad omnia alia, quæ tangunt habitudinem populi ad Regem, & apparet hoc, quia immediatè, vt Saul recessit de loco illo in domum suam, accepit partem exercitus, vt patet hic, & pauco tempore interiecto elegit tria millia virorum, qui continuè erant cum eo, & cum filio suo Ionatha infra cap.13. postea autem, quandocunque reperiebat aliquē virum fortem, sociabat eum sibi, vt patet infra capitul.14. Hæc autem facere non poterat, nisi haberet redditus, ideo videtur, quòd immediate fuerint ei assignati redditus in Masphat, de quibus potuit colligere exercitum.

Et scripsit in libro. Scilicet, vt lex ista non deleretur obliuione, quia non solum fiebat pro isto Rege, sed etiam pro omnibus aliis Regibus futuris, vt non haberent illi alia iura, quam ea, quæ nunc concedebantur, & haberetur illud pro lege Dei.

Et reposuit coram Domino. Id est, custodiuit legem illam scriptam in sanctuario. Hic non potest accipi coram Domino, sicut accipiebatur in alijs locis: nam vbicunque congregabantur Israelitæ ad sacrificandum, vel ad faciendum aliquid, quod pertinebat ad Deum, dicebantur esse coram Domino, & sic in Galgala, & in Masphat, & in Bethel, & in similibus locis dicebantur esse coram Domino, vt patet supra in litera, & sequenti cap. & infra 13. Hic autem debebat ista lex reponi coram Domino, ideo oportebat, quòd esset aliquis locus, in quo conseruaretur, & ille dicebatur esse coram Domino: hoc autem non poterat esse, nisi in sanctuario, quoniam ibi id, quod erat, dicebatur esse coram Domino, quia Deus specialiter dicebatur habitare in sanctuario.

Quomodo lex regni esset coram Domino, & quare. *Quæst.* XXVI.

QVAERET aliquis, quomodo esset ista lex regni coram Domino, & quare.

Respondendum est, quòd ista lex fuit lata non solum pro isto Rege, sed etiam pro omnibus aliis, vt scirent, quid possent imperare populo, & populus ad quid teneretur Regibus, tam in præceptis, quam in tributis, & quia per istam legem debebant regulari, eo quòd erat data a Deo, oportebat, quòd conseruaretur, ne possent eam Reges præuaricari in fauorem suum, vel subditi in fauorem suum: nullus autem erat conuenientior locus, quam vt conseruaretur in sanctuario, quia ad locum istum non poterant accedere populares, nec Reges. Etiam erat maioris auctoritatis id, quod ibi conseruabatur: quam si in aliis locis poneretur, & ob hoc Deus, quando volebat aliquid conseruari in testimonium, faciebat, quòd illud conseruaretur in sanctuario: sic patet de tabulis, quoniam tabulæ positæ fuerunt in testimonium, quòd Deus dedisset legem Israelitis, quia ibi continebatur, & istę tabulæ positę fuerunt in arca, vt patet infra 3.libro capit.8. sic quoque manna fuit conseruatum in sanctuario mandato Dei in testimonium, ꝙ Deus cibauisset Israelitas in deserto, & ob hoc iussit, quod custodiretur coram Domino, sic patet Exod.capit.16. scilicet: Dixitque Moyses ad Aaron: sume vas vnum, & mitte ibi Man, quantum potest capere Gomor, & repone coram Domino ad seruandum in generationes vestras, sicut præcepit Dominus Moysi, posuitque illud Aaron in tabernaculo reseruandum: sic quoque Deus voluit, quòd virga Aaron, quæ fronduerat, maneret in testimonium, quòd ipse dedisset sacerdotium filiis Aaron, et ob hoc iussit, quod reponeretur in sanctuario: sic patet Numer.capit.17. scilicet: Dixitque Dominus ad Moysen, refer virgam Aaron in tabernaculo testimonii, vt seruetur ibi ad signum rebellium filiorum Israel, et requiescant querelæ eorum a me, ne moriantur. Sic quoque Deuteronomii liber reseruatus est ad hoc, quòd Israelitę non negarent se obligatos ad seruandam illam legem. Vnde iussit Deus poni illum in sanctuario in latere arcę, vt patet Deuteron.31.cap. Ista autem lex ponebatur in testimonium, ne Israelitę negarēt, ad quid tenerentur Regibus, vel ne Reges aliquid vellent superaddere. Cum enim demonstraretur illa lex, compescerentur querelę vtrinque: debuit ergo poni in sanctuario, vbi erat locus securus, et hoc patet, quia dicitur, coram Domino: nam in omnibus, in quibus dicitur, coram Domino, intelligendū est, quòd reseruanda erant in sanctuario. Nec solum ista lex seruabatur in sanctuario, sed ēt aliæ leges

Cur leges prin cipū seruabātur in sanctuario.

ges principum minorum: nam Simon Machabæus frater F Iudę fuit princeps Iudęorum, & non Rex, & tamen libertas illa, & honor, quam Romani dederunt ei super populum Iudęorum, fuit posita in monte Sion. Nam scriptum Romanorum dicebat, quod statuerũt ei libertatem, & descripserunt in tabulis ęreis, & posuerunt in titulis in monte Sion, & deinde dicitur, quòd suscepit Simon istam scripturam, & dixerunt Iudęi, pone eam in tabulis ęreis, & pone eas in vestibulo sanctorum in loco celebri: exemplum autem eorum pone in ęrario, vt habeat Simon, & filij eius, vt patet 1. Machabę. 14. capi. si ergo illa lex, quę erat Romanorum, & solum data pro Simone, & filijs illius, posita fuit in sanctuario, quãto magis lex ista regni, quę a Deo per Samuelem debuit poni in sanctuario? Et sic dicendum, quòd quamuis non esset tunc sanctuarium in Masphat, sed vrbe Nobe, tamen Samuel scribens istam legem in Masphat G coram toto populo, duxit eam in Nobe, & posuit in sanctuario, vt custodiretur ibi.

An ista lex fuerit posita in arca fœderis.
Quæst. XXVII.

QVÆRET aliquis, an fuerit posita ista lex in arca fęderis.

Aliquis respondebit, quòd non, quoniam in arca nihil erat, nisi tabulę testimonij, vt patet infra 3. lib. cap. 8. scilicet: In arca non est aliud, nisi duę tabulę lapideę, quas posuerat in ea Moyses in Horeb. Item non auderet aliquis aperire arcam ad ponendum ibi quicquam; nam accedere ad eam, quando erat nuda intra Sancta Sanctorum, nõ licebat cuiquam, nisi Summo Sacerdoti: quãto magis aperire eam. Nam, & hoc nõ liceret Summo Sacerdoti: Samuel H ergo non auderet aperire arcam ad ponendum ibi legem. De Moyse autem non est simile, ipse quippe fabricauit arcam, & posuit ibi tabulas, & clausit, & aperuit, quando voluit, quia Deus hoc iubebat, alijs autem non licuit sic, ideo non liceret Samueli.

In contrarium dicetur, quòd fuit posita ista lex in arca, quia de ea dicitur hic, quòd reposuit eam Samuel coram Domino: omnia tamen alia, de quibus dicitur, quòd reposita fuerunt coram Domino, sunt in arca: ergo etiam fuit posita ista lex in arca; patet hoc, quia iussit Deus seruari tabulas in testimonium Exo. capi. 25. & illę positę fuerunt intra arcam infra 3. lib. cap. 8. iussit quoque poni manna in vrna coram Domino in sanctuario: Exo. cap. 16. & positum est in arca fęderis, vt ad Hebrę. cap. 9. iussit quoque seruari I Deuteronomium in testimonium, & positum est in latere arcę. Deuteronom capit. 31. iussit quoque poni in tabernaculo coram Domino virgam Aaron: Nume. cap. 17. & illa posita fuit in arca fęderis ad Hebrę. cap. 9. ergo ista lex regni, quę dicitur, reposita est coram Domino, vt patet hic, fuit posita in arca. Satis enim aliquis dicere poterat, quod fuerit posita in arca, quia nullum inconueniens est, & quia reperiuntur alia similia.

Determ. auct. Dicendum tamen, quòd non fuit posita, quia Apostolus ad Hebrę. cap. 9. ponit omnia, quę fuerunt in arca: dicit tamen, quod in arca erat vrna aurea habens manna, & virgam Aaron, quę fronduerat, & tabulę testamenti, & sic nihil aliud ibi erat, ergo lex ista regni non erat ibi: Deuteronomium autẽ nõ erat in arca, sed in latere arcę. Deut. c. 31.

Dicẽdum igitur, quod fuit reposita ista lex in aliquo lo- K co secuto in sanctuario, ne quis posset fraudare verba illius addendo, vel diminuendo; non tamen fuit in arca: sic fuit de scripto, quod remiserunt Romani Simoni Machabęo de potestate eius, & filiorũ suorum super Iudęos, & libertate sua: nam fuit positum in vestibulo sanctorum in loco celebri primo Machabę. cap. 14. Cum autem arguitur, quod in arca nihil erat, nisi duę tabulę infra 3. lib. cap. 8. dicendum, quòd responsum fuit Exo. 25. cap. Et in eodem cap. declaratur.

Cum verò dicitur, quòd non liceret Samueli, nec alicui alteri aperire arcam ad ponendum ibi quicquã. Dicendum est, quòd non licebat Summis Sacerdotibus, quia isti solum agebant ea, quę competebant eis de lege communi: prophetę autem mouebantur a Deo specialiter, ideo poterãt facere ea, quę nõ licebant alijs hominibus, & sic erat de F Samuele. Nã sicut licebat ei facere sacrificiũ, cum nõ esset sacerdos, & facere illud, vbicũque vellet, sic licebant quęcunque alia, quę erant contra legem communem ceremonialem; licuisset ergo hoc: constat tamen, quòd non fuit factum, quia solum erant in arca manna, & virga Aaron, & duę tabulę testamenti, vt patet ad Hebrę. cap. 9.

Et dimisit Samuel omnem populum singulos in domum suam. Id est, dedit eis licentiam recedendi, quia iam erant omnia expedita, quę pertinebãt ad Regem assumendum, & non dicitur hic, quòd Saul dimisit omnem populu, sed Samuel, quia Samuel erat hic, sicut princeps, ipse enim totum populum congregauerat, ideo ad eum pertinebat totum populum licentiare ad eundum; Saul autem erat nouiter assumptus in principem; nihil ergo tunc imperabat, saltem vsquequo complerentur omnia, quæ pertinebant G ad cæremonias assumptionis eius, sed Samuel, qui eum instituebat, debebat iubere.

Sed, & Saul abijt in domum suam in Gabaa. Id est, non solum alij populares recesserunt in domos suas, sed etiam Saul, & iuit in Gabaa, quia ibi erat domus sua a principio: non enim est sensus, quòd nunc nouiter acciperet domum in Gabaa, sed quòd prius erat ibi domus eius, & nũc etiam illuc redibat. Apparet autem, quia Saul erat de stirpe Beniamin, vt patet supra in litera. Gabaa autem erat ciuitas in sorte Beniamin: Iosue cap. 8. non enim mutauit nimis statum Saul, quãuis fuisset sumptus in Regem: sic patet sequenti c. nam postquã fuit Rex, sequebatur boues veniẽtes de agro: habitauit autem Saul in principio regni sui in Gabaa, vbi prius habitauerat, vt patet hic: post paucum autẽ tempus elegit tria millia virorum, & reliquit filium suum H Ionathan in Gabaa cum mille viris: ipse autem habitauit in monte Bethel cum duobus millibus: infra 13. capit. Iterum autem redijt ad habitandum in Gabaa infra cap. 14.

Et abijt cum eo pars exercitus. Non intelligitur hoc de exercitu suo, quia ipse nondum acceperat exercitum, cum illa esset prima dies, qua factus est Rex, sed iuit cum eo exercitus ad honorandum ipsum, quia Rex erat, & mansit cum eo aliquanta exercitus pars, paulo autem post ipse elegit tria millia virorum in exercitu: postea autem cum magnificaretur, magis continuè augmentabat exercitum, infra 14. cap. 1. Nam quemcunque videbat Saul virum fortem, & aptum ad prælium, sociabat eum sibi. *Quorum tetigerat Deus corda.* Dicitur hoc, quia aliqui de exercitu habebant bonum zelum, & illi acceperunt Saulem in Regẽ, quia Deus illum elegerat: & secuti sunt eum vsque in do- I mum suam in Gabaa: alia pars exercitus erat virorum iniquorum, & isti contempserunt Saulem, nec secuti sunt eũ, sed dixerunt; num saluare poterit nos iste? Dicitur autem, quorum Deus tetigerat corda, ad significandum, quod isti, qui mouebantur ad honorandum Saulem, incitabantur bono zelo: & quia omnia, quæ bona sunt, à Deo fiunt, cum Christus dixerit, Ioan. 16. cap. Sine me nihil potestis facere, scilicet, nullum bonum opus meritorium, oportet, quòd Deus tetigisset corda illorum, qui bono zelo mouebantur: tangere autem cor alicuius, nihil aliud est, nisi quòd Deus incitet eum ad aliquod bonum, sic dicitur Apoc. cap. 2. scilicet. Ego sto ad ostium, & pulso, & si quis apperuerit mihi, introibo, & cœnabo cum eo, & ipse mecum: stare autem ad ostium nihil aliud est, nisi continuè pulsare cor alicuius. *Filij vero Belial dixerunt.* Isti erant de exercitu: ista enim K iatio est continuata, quia supra dicebatur, quòd pars exercitus, quorum Deus tetigerat corda, abijt cum Saule; ergo alia pars exercitus erat, quorum Deus non tetigerat corda, nec iuerunt cum Saule, & dicitur immediatè, filij Belial: ergo oportet, quòd referatur hoc ad aliam partem exercitus. Vocantur autem filij Belial, id est, pessimi, & indomiti, vel sine iugo, & ita erant isti, quia nolebant se subijcere principi electo a Deo, & cui totus populus se subijciebat: multoties autem accipitur illud nomen in scriptura, sic patet Iudic. 19. cap. vbi dicitur de viris Gabaa, scilicet, venerunt viri ciuitatis illius filij Belial; sic etiam supra cap. 2. dicitur, quòd filij Heli erant filij Belial nescientes Deum, nec officium sacerdotum: vocantur autem filij Belial, id est, inobedientiæ, vel sine iugo, vt patet Iudic. 19. vbi exponitur in litera. *Filij Belial qui sint.*

Num saluare nos poterit iste. Quasi dicat; non poterit, & in hoc

in hoc negligebant eum pronuntiantes eum, inhabilem ad regnandum: nam ipſi volebant Regem principaliter ad hoc, quòd liberaret eos ab hoſtibus: & quia iſte non poterat eos liberare, erat ineptus, ſic patet ſupra cap. 8. ſcilicet, iudicabit nos Rex noſter, & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis. Dixerunt autem hoc, quia forte cognouerunt, quòd iſte ſemper fuerat ruſticus, & nunquã aſſuetus bello, nec alicui regimini: ideo non poſſet conuenienter eos ſaluare ab hoſtibus. Sciendum autem, quòd quanquam iſti, qui hoc dixerunt, erant de exercitu: tamen alij, qui non erant pars exercitus, hoc idem arbitrati ſunt: & quamuis acceperint Saulem in Regem, quia Deus illũ elegerat, tamen putabant ſe tanquam non habentes Regem: nam viri Iabes Galaad, de quibus ſequen. cap. cum veniſſet ad eos Rex Ammon, dixerunt, habeto nos fœderatos, & ſeruiemus tibi: ſi tamen exiſtimaſſent ſe habere Regem, potentem defendere eos ab hoſtibus, non ſe ſubieciſſent alienis.

Item patet magis, quia dicitur eodem capitu. concede nobis ſeptem dies, vt mittamus nuntios in vniuerſos terminos Iſrael, & ſi non fuerit, qui defendat nos, egrediemur ad te: putabant ergo, quòd non eſſet aliquis, qui eos defenderet, tanquam non haberent Regem, cum dixerũt, & ſi non fuerit, qui defendat nos; etiam, ſi exiſtimaſſent ſe habere Regem, non miſiſſent ad omnes terminos Iſrael, ſed ad Regem ſuum: miſerunt tamen ad omnes terminos Iſrael.

Cuius eſſet iſte exercitus, qui ſecutus eſt nunc Saulem; Et quod in communitatibus Ariſtocraticis, vel Democraticis milites haberentur ſuis ſtipendijs ſemper diſpoſiti ad tutelam publicam. Quaeſt. XXVIII.

QVAERET aliquis de iſto exercitu, de quo hic dicitur, cuius eſſet: nam tunc non erat aliquis princeps, qui haberet iſtum exercitum. Reſpondendum eſt, quod quanquam ante Saulem non erant Reges in Iſrael, tamen erant iudices, qui iubebant populum ire ad bellum, quando volebãt: ſic patet de Samuele, qui immediatè ante Saulem regebat populum: ipſe enim congregauit totum populum in Maſphat, & fecit eos ire in bellum contra Philiſthinos ſupra capit. 7. & quia erat continua hoſtilitas inter Iudæos, & Philiſthinos, oportebat, quod Iſraelitæ haberent aliquos continuos defenſores, qui ſaltem defenderẽt terræ cõfinia: quia totus populus nõ poterat ſẽper eſſe in armis. Iſti autẽ viri, qui eſſent ſemper diſpoſiti ad vſum armorũ defendendo regionem, recipiebant ſalarium a communitate, & iſti vocantur exercitus, quamuis nullius viri eſſent: ſic patet in alijs communitatibus, quæ habent regimen ariſtocraticum, vel democraticum, quia quamuis ibi non ſit aliquis vnus Dominus, tamen ciuitates habent magnos exercitus, quibus ſtipendia præbent, & imponentes eis duces faciunt pugnare illos pro vrbibus: ſic igitur fuit exercitus tempore Iudicum in Iſrael cum nullus eſſet Rex, & iſte conuenit ad eligendum Regem. Cum vero electus fuit Saul, intellexit exercitus, quòd pertinebat ad eũ, ideo pars quædam exercitus ſecuta fuit illum: poſtea autem exercitus non fuit ſicut prius, ſcilicet, a communitate conductus, ſed Rex accipiebat ſibi exercitum, quem volebat, & ſoluebat de ſtipendijs ſuis, quæ ipſe percipiebat ab Iſrael; ſic patet infra cap. 13. vbi dicitur, quod elegit Saul tria millia virorum, & infra cap. 14. dicitur, quod quemcunque videbat virum fortem, aſſociabat ſibi. *Et deſpexerunt eum.* Scilicet, exiſtimantes, quòd ille, cum eſſet ruſticus, eſſet ineptus ad regnum; ſic quoque arbitrata eſt maxima pars Iſrael: quanquam propter hoc nulli murmurauerunt, niſi pauci filij Belial, vt patet ſupra. *Et non attulerunt ei munera.* Scilicet, iſti filij Belial, qui deſpexerunt eum. Erat enim conſuetudo in omnibus alijs regnis, quòd quandocunque ordinarentur aliqui Reges, populus offerebat munera magna, ſic quoque quando aliqui alij aſſumebantur in dignitates, amici eorum, & ſubditi munera offerebant: iſti autem in contumeliam non obtulerunt. Erat autem inter Iſraelitas iſta opinio, quòd rariſſimi exiſtimabant eum eſſe conuenientem ad regnum: tolerabant tamen, quia Deus elegit illum: nec vnquã habitus fuiſſet in Iſrael in honore regio,

A niſi eueniſſet pugna contra Ammonitas, vt ait Ioſephus ſexto Antiquitatum: ſic etiam patet ſequenti capitulo, nã quanquam murmurauerunt aliqui contra Saulem, nemo eos increpuit: poſtquam tamen vicit Saul Ammonitas, dixit populus ad Saulem: quis eſt ille, qui dixit, Saul non regnabit ſuper nos? Date viros & interficiemus eos. *Ille vero diſſimulabat ſe audire.* Scilicet, Saul audiuit, quomodo viri Belial dixerant, num ſaluare poterit nos iſte? tamen fingebat ſe non audire, ne videretur impotens ad vindicandum iniuriam, ſi non vindicaret eam immediate. Intelligebat tamen, quia vir ſenſatus erat, nec tamen reſeruauit eis vindictam: quia quamuis populus poſtea dixerit; Date viros, & interficiemus eos; Saul non conſenſit dicens; non occidetur quiſquam in die hac: quia Dominus fecit hodie ſalutem in Iſrael. Non tamen patet ex verbis illis, quòd totaliter remiſerit iniuriam, ſed potius videtur, quod reliquerit eam vindicandam in alio tempore: quia dixit, non occidetur quiſquam in die hac, & non dixit abſolutè, non occidetur quiſquam. Item videtur, quòd egerit potiſſimum ad ſolennitatem illius diei, & non animo remittendi iniuriam penitus, vt patet, quia dicitur ibi, quia hodie fecit Dominus ſalutem in Iſrael, quaſi dicat, non eſt iuſtum, vt in illa die Iſraelitæ occidantur, in qua Deus ſaluauit Iſraelem.

An Saul remiſerit iniuriam eorum, qui deſpexerant eũ.

CAP. XI.

ET factum eſt quaſi poſt menſem aſcendit Naas Ammonites; & pugnare cœpit aduerſum Iabes Galaad. Dixeruntque omnes viri Iabes ad Naas: Habeto nos fœderatos, & ſeruiemus tibi.

ASCENDIT *autem.* Deſcripta in ſuperioribus Saulis electione, hic agitur de eius confirmatione, ſiue innouatione: ſic enim dixit Samuel: venite, & eamus in Galgalam, & innouemus ibi Regem: habuit autem occaſionem iſta innouatio a bello, quod egit Saul contra Ammonitas, nam ante hoc non habebatur in aliquo honore, tunc autem incepit honorari, & ob hoc agitur hic de bello contra Madianitas, & diuiditur in tres partes, quia primo ponitur hoſtium incurſio, ſecundo eorum debellatio, tertio Regis confirmatio. Secunda ibi. *Venerunt ergo.* Tertia ibi. *Et ait populus:*

De ordine ſequentium ad præcedentia. Quaeſt. I.

CIRCA primum aliquis quæret de ordine huius ad præcedentia, an ſit rectus, vel ſit recapitulatio, vel anticipatio.

Reſpõdendum, quòd ordo eſt conueniens, quia hic agitur de bello, quod habuit Saul contra hoſtes, poſtquam factus eſt Rex; ſupra autem dicebatur de conſtitutione eius in Regem; prius autem conſtitutus eſt Rex, quam pugnaret: ergo non eſt recapitulatio.

Item non eſt anticipatio reſpectu aliquorum, quæ infra ſequuntur: quia in principio regni Saulis factum eſt hoc: quod patet, quia poſt iſtud bellum fuit regnum innouatũ, tanquam nouiter ſumeretur in Regem: ſi tamen tranſiſſet aliquantum tempus, non fuiſſet facta innouatio; ergo non eſt anticipatio reſpectu ſubſequentium.

Aliud autem dubium eſt, an ea, quæ habentur hic, fuerint facta pauco, vel multo tempore poſt præcedentia. Dicendum autem, quod non poteſt conſtare, quantum tempus fuerit: ſatis tamen apparet, quòd fuerit paucum, & ſic ponitur hic tanquam continuatum ad præcedentia, vnde in quibuſdam Biblijs dicitur hic; & factum eſt, quaſi poſt menſem, ſcilicet, quod vnus tranſierit menſis a conſtitutione Saulis in Regem vſque ad bellum Ammonitarum; non eſt tamen de textu: quomodocunque tamen ſit, paucum tempus tranſijt, cum ibi facta fuerit innouatio, finito hoc bello, quæ facta non fuiſſet, ſi multi dies tranſiuiſſent.

Aſcendit autẽ Naas Ammonites. Iſte Naas erat Rex Ammonitarum: ſciendum autem, quod non ſolum nũc aſcen-

dit

dit contra Israelitas, sed etiam aliquanto tempore ante hoc ascenderat; & ille fuit occasio, vt Israelitæ peterent Regē, vt patet sequenti cap. scilicet, Videntes autem, quòd Naas Rex filiorum Ammon venisset aduersum vos, dixistis mihi; nequaquam; sed Rex imperabit nobis. Iterum autem ascendebat contra Israelitas, quia erat hostis eorum propinquus illis.

An Ammon pugnauerit contra Israelitas.
Quæst. II.

QVÆRET aliquis, quare Rex Ammon pugnaret contra Israelitas. Nicolaus respondet, quod pugnabat repetendo illam terram: assumit enim hoc ex eo, quod habetur Iudic. cap. 11. vbi Rex Ammon faciebat bella contra Israel petendo terram, quam habebant Israelitæ, quæ
G
pertinuerat olim ad regnum suum: & verum est, quòd magna pars terræ Israel pertinuerat ad Ammonitas: ipsi tamen non ceperunt illam de manu eorum, nec pugnauerunt cōtra eos, sed ceperunt de manu Regis Sehon, & Og, qui quondam acceperant de manu Moabitarum, & Ammonitarum terram illam, vt patet Num. c. 21. ideo Iephte Galaadites, qui tunc erat Iudex, nolens reddere terram defendens se iure multiplici pugnauit contra Ammon: Iudic. cap. 11. Nunc autem dicit, quòd consortato regno Ammonitarum Rex ille Naas voluit repetere terram: ideo pugnabat contra Israelitas.

Sed magis dicendum est, quòd Rex Ammon pugnaret ad delendum Israel, quam ad recuperādum terram. Alioquin acceptasset conditionem, quam offerebant ei viri Iabes; dixerunt enim: habeto nos fęderatos, & seruiemus
H
tibi: ipse autem noluit, sed dixit; in hoc feriam vobiscum fędus, vt eruam omnium vestrum oculos dextros, ponamque vos opprobrium in vniuerso Israel. Sed videtur, quod vellet habere iactantiam, quod destrueret Israelitas, & redderet eos opprobriosos, alioquin, vel occideret eos tanquā hostes, vel reciperet in seruitutem sub tributo: non tamen hoc videbatur velle, cum peteret eorum oculos dextros, sic enim tenet Iosephus 6. Antiquitatum, scilicet; Naas Rex Ammon super Galaadinos abiit, castraque ponēs circa ciuitatem Iabes, legatos ad eos misit, quatenus ei se traderent, vt oculos dextros eorum auferret, quod si nollent, per obsessionem eorum ciuitatem se interminabatur euertere: electionem vero in ipsis esse, vtrum vellent partem corporis amittere, an certè vniuersi perire. Non ergo petebat Rex Ammon terram, quæ olim sua fuerat: sed pu-
I
gnabat contra Israelitas, tanquam despiciens eos.

Et pugnare coepit aduersus Iabes Galaad. Contra istam ciuitatem pugnauit, quoniam erat propinqua terræ suæ: est enim coniuncta terra Galaad ex latere Meridiano Moabitis: ab Aquilone autem tendit ad confinia Ammonitarum: vnde multæ vrbes terræ Galaad olim pertinuerunt ad Ammonitas: cessauit tamen principatus eorum regnante Sehon Rege, & Og. De his patet Iosue 13. & ibi declaratum est: Vocatur autem ista ciuitas Iabes Galaad, quia nomen eius est Iabes; nomen autem prouinciæ est Galaad. Viri huius vrbis fuerunt illi, qui introierunt in terram Philisthinorum per noctem, & acceperunt corpus Saulis, & cadauera filiorum eius de muro Bethsan; veneruntq; Iabes, & combusserunt ea ibi, & tulerunt ossa eorum; & sepelierunt ea in nemore Iabes infra 31. cap. *Dixeruntque om-*
K
nes viri Iabes ad Naas. Scilicet, deliberato consilio, quam conditionem eligerent de illis, quas posuerat Naas Rex Ammon. Nam, vt vult Iosephus, proponebat eis, quod, si traderent se sine bello, erueret oculos eorum dextros, & permitteret eos liberos; vel, si pugnarent, quòd euerteret ciuitatem eorum, & occideret omnes: eis autem vtraque conditio dura visa est, ideo neutrum acceperunt, sed voluerunt aliquid medium, scilicet, quod acciperet eos fęderatos sub tributo: hoc autem responderunt omnes viri Iabes, quia intellexerunt, quòd aliter non erat eis salus, cum neminem scirent posse defendere eos: existimabant enim Saulem, tanquam non esset Rex; & dicitur hic, quod omnes viri ista locuti sunt; infra autem dicitur, quod locuti sunt seniores, sed intelligendum, quod ista, quæ pertinebāt ad magna consilia, relinquebantur senioribus, qui propter
F
ætatem erant experti, & id, quod ipsi faciebant, dicebatur facere omnes viri Iabes, quia agebant ex concessione omnium.

Habeto nos foederatos, & seruiemus tibi. In hoc patet id, quod supra dicebatur, scilicet, quòd Naas Rex Ammon non repetebat terram, vt haberet eam in dominio suo, sed volebat facere Israelitas opprobriosos, alioquin ipse cōsensisset, quia si curaret accipere terram, datis oculis dextris, excluderet eos ab vrbe, vel acciperet sub tributo seruientes: quia quocunque istorum modorum consequebatur, quod volebat: neutrum tamen acceptauit, vt patet immediatè.

Quare Israelitæ non petierint Saulem, vt ascenderet contra Ammon, cum ad hoc esset Rex postulatus a Iudæis.
Quæst. III.

QVAERET aliquis, cum Israelitæ petierint Regem propter Naas Regem filiorum Ammon, vt patet sequenti cap. scilicet, videntes, quòd Naas Rex filiorum Ammon venisset aduersum vos, dixistis mihi, nequaquam, sed Rex imperabit nobis, quare nunc non peterent, vt Rex suus ascenderet contra Regem Ammon liberans eos.

Respondendum est, quòd causa principalis, propter q̄ Israelitæ petierunt Regem, erat, vt pugnaret pro eis, sic patet supra cap. 8. scilicet, Iudicabit nos Rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis: quando tamen assumptus fuit Saul in Regem, existimauerunt eum virum rusticum, & ineptum ad bella: ideo non cura-
H
bant de eo, tanquam si non haberent Regem. Putabant enim frustra esse petere ab eo auxilium; & ita viri Iabes non miserunt immediate ad Regem suum, sed dixerunt, quòd mitterent nuntios in vniuersos terminos Israel ad sciendum, an aliquis esset, qui defenderet eos, & sic fecerunt; quoniam miserunt per totam terram Israel, vt scirent, an forte aliqui de contribulibus suis vellent eos adiuuare, nec miserunt ad Regem, sed casu venerūt nuntij eorum in vrbem Saulis, sicut ibant ad omnes alias vrbes; & tunc clamauit tota ciuitas, & Saul veniens de agro audiuit vlulatum; ad eum tamen non venerunt nuntij: erat autē causa huius, quia tunc magis videbatur rusticus, quā Rex, quia sequebatur boues venientes de agro, & vacabat agriculturæ; tunc tamen facto in se spiritu Domini liberauit viros Iabes: si autem credidissent Israelitæ, quòd Rex suus
I
esset vir aptus ad bellum, non desperassent mittentes per omnes terminos Israel nuntios, & ad eum nequaquam, sed petiuissent, vt ascenderet ad liberandum illos.

Suscepisset a terra inope & desertore auxilium, gis pauperem.

In hoc feriam vobiscum foedus. Id est, cum hac conditione potero vobiscum facere pactum. Accipitur autem iste modus loquendi, quia inter antiquos, quando fiebant pacta, occidebantur aliqua animalia, & illi, qui componebant pactum, transibant inter diuisiones, significantes, q̄ ille, qui transgrederetur pactum, diuideretur, sicut illa animalia. Nec solum hoc fiebat, quando homines inter se componebant, sed etiam quando componebant cum Deo aliquid: vnde si populus promitteret obseruare aliquam legem, faciebat similes diuisiones, & transibat omnis populus per medium illarum; sic patet fuisse factum tempore Sedechiæ Regis. Ierem. cap. 34. scilicet, Dabo viros, qui
K
pręuaricantur fędus meum, & non obseruauerunt verba fęderis mei, quibus assensi sunt in conspectu meo, vitulū, quem conciderunt in duas partes, & transierunt inter diuisiones eius principes Iuda, & principes Ierusalem, eunuchi, & sacerdotes, & omnis populus terræ, qui transierunt inter diuisionem vituli: & dabo eos in manu inimicorum suorum.

Quare quando fiebāt pacta, occidebātur animalia.

Vt eruam omnium virorum oculos dextros. Scilicet, omnium virorum Iabes; solum enim intelligebatur de his viris, nam eruere oculos feminarum nihil proficiebat ad intentionem suam; hoc autem faciebat Rex Ammon propter duo. Primò propter opprobrium, quia erat magnum opprobrium carere oculo dextro, & sic ipse dixit: ponamque vos opprobrium in vniuerso Israel. Secundum erat, vt faceret Israelitas inutiles ad bellum: viri enim in bello partem sinistram faciei scuto tegunt, dextro autem oculo

Quare Ammon vellet eruere oculos dextros Iudæorum.

hostes

Ponamque vos opprobrium in vniuerso Israel. Id est, cum eruero oculos vestros, eritis oppprobrium in tota regione vestra, scilicet, quòd nulli homines erunt sic in toto Israel deturpati; in quo videbatur Naas Rex Ammon inducere eos ad bellandum propter duram conditionem, quam eis opponebat; sed si pugnarent, volebat eos penitus delere, ideo erant angustiæ magnę Israelitis.

Et dixerunt ad eum seniores Iabes. Noluerunt enim aliquam de duabus acceptare conditionem, scilicet, nec pati erui oculos, nec in hostem congredi, quia se inferiores credebant, sed petiuerũt inducias aliquorum dierum, & dicitur hic, quòd seniores Iabes dixerũt, s. quia illis cõmissum erat a toto populo, quòd deliberarẽt, & responderent, vnde eis Respondentibus, dicebantur respondere omnes viri Iabes,

Concede nobis septem dies. Illos septem petiuerunt, quia si fortè magnum tempus peterent, hostis non permitteret: B si autem minus, credebant non posse venire breuius eis auxilium contribulium; post septem autem dies, si quis vellet de Israel eis auxiliari, venire posset, ideo visum est sufficiẽs tempus: Rex autem Ammon libenter concessit; erat enim Rex stultus, nam si voluisset immediate inuadere, viri Iabes resistere non potuissent, sed passi fuissent quodcunq; vellet Rex; sic enim dixerunt, scilicet, et si non fuerit, qui nos defendat, egrediemur ad te. Contempsit tamen Rex Ammon vires Israelitarum credens, quòd nullus in toto Israel posset illis prębere auxilium, ideo putauit, quod post dies illos haberet intentum. *Vt mittamus nuntios in vniuersos terminos Israel.* Significauerunt enim viri Iabes veritatem rei, quam facere intendebant, quia volebant petere auxilium ab omnibus contribulibus suis: nec celauerunt hoc, C vt darent aliquam causam, quare peterent inducias: etiam quia putauerunt, quod Rex Ammon, cum esset superbus, contemneret eorum auxilia: ideo concederet, quòd congregarent, vndecumque vellent. *Et si non fuerit, qui defendat nos, egrediemur ad te.* In hoc dabant Iabeseni aliquam securitatem Regi Ammon, scilicet, quòd ipsi non possent se defendere, ideo si nemo ad eorum veniret auxilium, egrederentur ad eum, id est, ad hoc, quòd facerẽt, vel paterentur, quod dixerat Rex, scilicet, quòd eruerentur oculi dextri, & potest intelligi, egrediemur ad vos, id est, egrediemur ad pugnandum, sed iste sensus non est conueniens, quoniam si Iabeseni haberent auxilium, erãt pugnaturi contra Naas Regem, quoniam ad hoc auxiliũ petebant. Si autem non haberent, dicebant, quod egrederentur ad ipsum: ergo non intelligitur ad pugnandum, D quia tunc non est illa bona diuisio, cùm vtrunque membrum in idem redeat; sed intelligendum, quòd egrederentur ad tradendum se Regi Ammon: sic ait Iosephus 6. Antiquitatum, scilicet, Galaadini verò mœrentes in talibus neutrum horum promittere præsumpserunt, nec semetipsos tradere repugnare: septem verò dierum inducias poposcerunt, vt ad cõtribules legationem mittentes solatium ab eis expeterent, vt si quidem auxilium eis veniret, pugnarent, si verò huius rei foret inopia, tradere se dixerunt passuri quodcunque placeret hosti. Significabant autem in hoc Iabeseni, quòd non habebant Regem: quòd aliquis fortè dicet factum fuisse, vt occultarent vires suas hosti: quoniam si intellexisset rex Ammon, quòd Israelitæ haberent Regem, non concessisset eis inducias, ne forte ille in magna potestate veniens defenderet eos: cum autem E putaret esse populum multum sine pastore, non curaret, an congregarentur, vel non: quia putabat eos non posse cõgregari: & si congregarentur, essent inutiles, tanquam non habentes Dominum, cui deberent obedire. Sed magis videtur, quòd dixerint hoc desperantes de Rege suo, tanquã Regẽ nullum haberent: sic enim fecerunt, quoniam misesunt nuntios in terminos Israel, & non ad Regem. Nec valet, si dicas, quod venerunt ad vrbem Gebaa, in qua erat Rex, quoniam non solum ad eam venerunt, sed etiam ad omnes alias vrbes Israelitarum. Hic tamen scriptura non expressit de illis, quia non pertinent ad substantiam narrationis: cum solum intendat hic describere bellum Saulis contra Ammonitas, ideo solum narratur occasio eius, scilicet, quomodo venerunt nuntii Iabes, & planxerit vrbs Gabaa: si tamen ad Regem nuntii isti venissent primum ei literas detulissent, vel retulissent verba Iabesanorũ: prius-

Iabeseni nõ cogitabãt in auxi- lio Regis.

A quam narrarent ceteris, vt vlularent vrbes. Fuit tamẽ Saul motus audiens planctum vrbis nullo alio nuntiato; ergo non fuit directa ad eum legatio, tanquam ad Regem, sed missa est per omnes terminos Israel, tanquam non haberent ducem.

Venerunt ergo nuntij in Gabaa Saul. Id est, ad vrbem Gabaa, in qua habitabat Saul: erat enim ista vrbs in tribu Beniamin, & pater Saulis, atque omnes cognati habitauerant ibi, & ipse, postquam fuit rex, habitauit ibi, vt patet præced. capitulo, scilicet, Saul abijt in domum suam in Gabaa.

Et locuti sunt verba audiente populo. Scilicet, non veniebant isti nuntij ad Regem directè: alioquin non nuntiassent vrbi prius, quam nuntiarent Regi: nuntiauerunt tamen coram toto populo, tanquam venientes ad quærenB dum auxilium, & indicandum malum suum omnibus Israelitis, si quis fortè auxiliaretur, & in hoc incipit secundũ, scilicet, hostium debellatio.

Et leuauit omnis populus vocem suam & fleuit. Erat iste fletus magnus, quia erat publica, & alta voce, ita vt introeuntes vrbem mirarentur: vnde Saul veniens de agro miratus est, & ait, quid habet populus, quòd plorat: sic enim factum est, quando venit vir de Beniamin in Silo capta arca a Philisthijs: nuntiauit enim vrbi, & vlulauit omnis ciuitas, supra cap. 4.

Et ecce Saul veniebat mane sequens boues de agro. Nicolaus dicit, quòd non est intelligendum, quòd postquã Saul sumptus est in Regem publicè ageret officium bubulci, sed veniebat de agro, vbi fuerat causa spaciãdi, vel se exerC citandi in arte sagittaria, vel huiusmodi, & inde reuertebatur hora, qua solent boues ad domum reduci.

An Saul postquã factus est Rex, exercuerit per se agricul- turam.

Sed hoc non stat, quoniam iste modus loquendi est multum alienus, scilicet, veniebat sequens boues de agro: nam diceretur alias veniebat tempore boum de agro. Item non stat, sed necesse est, quòd dicamus, quòd ipse habebat coram se boues aliquos, & non solum hoc, sed etiam veniebat de arando: quòd patet, quia habebat duos boues: dicitur enim infra, quod cum audisset verba hæc, iratus est furor eius, & assumens vtrunque bouem concidit in frusta: ergo ante se habebat boues, quia aliàs non potuisset eos concidere, & non veniebat tempore, quo veniunt boues de agro: etiam non veniebat de custodiendo boues, sed de arando: quia dicitur, concidit vtrunque bouem, scilicet, quod non habebat, nisi duos boues coram se, & illos diuisit in frusta: hoc tenet Iosephus 6. Antiquitatum D dicens: flebant enim omnes calamitatem: Saul autem ab opere agri reuersus in oppidum inuenit flentes proprios ciues. *Cap. 6.*

Quare Saul postquam factus est rex, exerceret per se agriculturam; & an peccaret. Quæst. IV.

QVAERET aliquis, quare Saul, cum esset sumptus in regem, vacaret per seipsum operi agriculturæ. Respondendum est, quòd Saul erat vir nimis humilis, vt patet infra cap. 15. scilicet, cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es: vnxitque te Dominus regẽ super Israel: nunc autem postquam in regem sumptus est, illam eandem humilitatem seruauit aliquanto tempore, dum bonus fuit: sicut ergo prius vacabat agriculturæ, ita E & nunc vacare voluit: hoc tamen non fuit semper, sed solum in principio regni sui, cum nondum vacauisset alicui operi bellico, nec essent aliqua negotia regni, quæ tractaret: facto autem isto bello contra Ammonitas non vacauit vlterius rustico labori, sed erat semper in armorum exercitatione: nam elegit immediate tria millia virorum, & posuit mille in Gabaa cum filio suo Ionatha contra stationem Philisthinorum, quæ ibi erat: ipse verò cum duobus millibus stabat in Bethel & Machmas, vt patet infra c. 13. Et sicut a principio totus erat rusticus, ita postea totus fuit bellicus: forte autẽ in principio regni sui hoc faciebat, quia Israelitæ nondum fauebant ei tanquam regi suo, sed multi eorum despexerunt ipsum, & dixerunt non regnabit super nos, vt patet infra in litera: ideo dum erat rex dubius, nolebat priorem mutare statum: cum vero innouatum est regnum, & fuit rex stabilis, non vacauit agriculturæ.

An

An Saul peccauerit vacando per se agricultura. Quæst. V.

QVÆRET aliquis, an Saul peccaret cùm esset Rex vacando per seipsum operi agriculturæ assidue, sicut rusticus.

Respondebit aliquis, quòd non peccauit, quia arare, vel quæcunque opera agriculturæ facere non sunt per se mala, sed magis è contrario bona sunt, ideo nemo propter illa peccat, quin potius vocantur ista opera honorabilia, vt patet Eccles. 36. & 38. cap. quin potius videtur, quòd Saul nimis mereretur faciendo hoc, quia, qui se humiliat, exaltabitur, & è contrario, qui se exaltat, humiliabitur, Luc. 14. cap. quanto ergo fuit humilitas maior, tãto videbitur actus maioris virtutis, sic autem est, quòd Rex humiliaret se ad opera agriculturæ: ergo fuit imputabile nimis ad virtutem Saulis, quòd ipse vacaret agriculturæ, cum esset Rex.

In cõtrarium videtur, quoniam sicut aliquis excedit circa actum virtutum moralium, quæ habent superabundantiam, & defectum, ita circa humilitatem potest aliquis nimis se humiliando peccare, quia forte humiliat se magis, quam ratio exposcit, & ei, cui non se debet humiliare, quòd igitur Rex, qui est in maxima excellentia, humiliaret se ad opera nimis seruilia, videbatur humilitas supra modum, ideo peccaret Rex ista faciendo.

Prælati vt auctoritatem extremant. Item, quandocunque aliquis auctoritatem, quam requirit status suus, propter opera sua perdit, nimis culpabilis est, vt si quis sit episcopus, requiritur in eo auctoritas ad corrigendum scelera, scilicet, non solum potestas, sed etiam quædam personæ dignitas, & grauitas morum, propter quã subditi reuereantur, & caueant scelera; si quis autem ex ipso statu episcopali dignitatem quandam accipiat, quam propter vitæ prauitatem perdat, peccat non solù, quia mala egit, sed etiam quia mala agendo auctoritatem, quã requirebat status ille, perdidit, & hæc grauis iniquitas est, quia si quis de prælatis propter opera sua reddat se contẽptibilem, omnibus subditis mala patrandi audaciam subministrat, quod grauissimum est: tales enim peccãt, quia istam dignitatem indignam reddunt, & fine honore: sic enim Deus increpat istos, qui, cum sint peccatores, prædicant, & Euangelij auctoritatem diminuunt, sic patet Psal. 49. Peccatori autem dixit Deus: quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum? Constat tamen, quod iste nullum alium malum facit, nisi quia tollit aliquam dignitatem verbi Dei, tũ ipse malus sit: ergo ille, qui existens in dignitate adimit sibi auctoritatem, peccat: sic autem videbatur de Saule: nam ad dignitatem regiam, vt ab omnibus timeatur, & possit vitia corrigere, pertinet excellentia quędã, sed Saul deprimebat se ad opera nimis seruilia, s. vt ipsemet araret, ex quo sequitur, quod contemneretur, & non proficeret in dignitate regali, ideo peccaret faciendo hoc. *Prædicatores male viuentes peccant prædicando.*

Respondendum est, quòd Saul non peccauit: nam hoc tempore dirigebatur a Samuele, qui videtur, quòd tunc esset ei præsens, cùm ipse dixerit, quando venit de agro, qui non secutus fuerit Saulem, & Samuelẽ, sic siet bos vs eius, vt patet in litera: Samuel tamen non permisisset Saulem illud agere, si malum esset, ergo non peccabat arãdo. Item Samuel increpuit Saulem de peccans suis semper, quousque recessit ab eo, vt patet infra cap. 13. scilicet, Dixitque Samuel ad Saul; stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quod si non fecisses, iam nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel vsque in sempiternum. Et hoc fuit, quia ante aduentum eius sacrificium fecit. Iterum autem increpuit eum, quia non occidit Agag Regem Amalec, & dixit; pro eo ergo, quod abiecisti sermonem Domini, abiecit te Deus, ne sis Rex. infra cap. 15. & tunc recessit ab eo: nunquam tamen increpuit eum, quòd vacauisset agriculturæ in principio regni, ergo non erat peccatum. Item, & fortius, si peccatum fuisset in Saule vacare agriculturæ, quando venit de agro, esset in peccato: & tamen dicitur, quòd tunc insiliit in eum spiritus Domini; ergo non erat in peccato, & consequenter licitum erat et arare. Nec valet, si quis dicat, quòd spiritus Domini aliquando insilit in malos: sicut patet de Balaam, qui valde *Instãtia.*

F nequam erat, & volens repugnare Deo maledicendo Israelitis, cùm ipse iuberet benedicere, insiliit tamen in eum spiritus Domini, sic patet Num. cap. 24. s. & irruente in se spiritu Dei, assumpta parabola ait &c. Nam spiritus prophetiæ benè consentit secum iniquitatem: spiritus tamen virtutis non consentit secum vitium: hic autem erat huiusmodi, scilicet, spiritus, qui est fortitudo, & illa est donum, vel virtus: ponitur enim inter septem dona Spiritus Sancti. Isai. capit. 11. Spiritus Sanctus tamen fugit omnem hominem peccatorem: Sapientiæ cap. 1. ergo Saul non erat in peccato.

Pro hoc autem considerandum est, quòd cum Saul vacaret operi rustico, aut hoc faciebat ex cupiditate, s. vt magis ex hoc locupletaretur, vel propter humilitatem, & delectationẽ exercitij, & similes causas. Si primo modo, q̃uis
G non esset peccatum in aliis personis priuatis vacare agriculturæ propter diuitias, erat tamẽ in Saule, quia ipse erat Rex, & habebat vnde locupletaretur: ergo quærere officia seruilia, quæ indignificabant eum, vt ditior fieret, vituperabile nimis erat. Si autem fieret secundo modo, dicendum, quòd aut propter agriculturam cessabat Saul ab expeditione aliquorum negotiorum regni, aut non: si cessabat, peccatum erat agriculturæ vacare, cùm teneretur ipse agere ea, quæ propter agriculturam omittebat: si autem nihil omitteret. Dicendum, quòd in Saule peccatum non erat, quia ipse non diminuebat auctoritatem suam arando, & hoc propter duo.

Primò, quia ipse non habebatur firmiter adhuc pro Rege, & multi de Israelitis dixerant, non regnabit super nos; vnde ipse non se gerebat penitus pro Rege, cum esset ei sta- *Saul nõ diminuit suã auctoritatem arando.*
H tus suus dubius, & quia status suus prior erat rusticus, nunc quoque vacabat agriculturæ, quousque status suus in altero firmaretur: huius autem signum est, quia postquã fuit regnum suum confirmatum, nunquam legitur vacauisse agriculturæ.

Secundò non peccauit, quia ante Saulem non fuerant Reges in Israel, ideo quanta deberet esse regalis excellentia, nondum constabat; ideo licet ipse vacaret operi rustico, non diminuebat regalem auctoritatem, quia ante hoc Reges auctoritatem nullam habebant, cùm nulli fuissent: si autem præcessissent aliqui Reges, qui fuissent in magno honore, sicut Dauid, & Salomon, & Saul esset post eos, & vacaret agriculturæ, esset reprehensibilis, quia dignitatem regiam minuebat: nunc autem nullam minuere poterat, cum nulla adhuc fuisset.

I Sed dicetur, quòd dato, quòd non minueret auctoritatem regalem, minuebat tamen auctoritatem aliorum principum, qui fuerunt in Israel, nam saltem debuisset habere excellentiam, sicut illi.

Respondendum est, quòd iudices, qui fuerunt ante Regem paruam potestatem habuerunt in populo, ideo status eorum erat paruus, sicut aliarum personarum priuatarum; nam ipsi vacabant agriculturæ; sic fuit de Samgar iudice in Israel, qui percussit sexcentos viros de Philisthinis, vomere: ex quo patet, quòd vacabat agriculturæ: de hoc Iudic. cap. 4. Saul igitur quamuis iret ad opera rustica, non minuebat auctoritatem principatus sui, ideo non peccabat.

Cùm vero arguebatur, quod peccauit, quia dedit occasionem Israelitis, quod contemnerent eum: dicendum est, quod non dedit, vt patet ex dictis, quia alij principes, qui eum præcesserant, sic faciebant. *Ad argumẽta in opposi.*
K

Cum autem dicitur, quod humiliabat se supra modum, scilicet, vt Rex vacaret agriculturæ: Dicendum, quod, si ante ipsum fuissent Reges habentes magnam excellentiã, ipse autem humiliaret se ad opera rustica, minuebat auctoritatem regiam, quia tamen ante eum nulla fuerat auctoritas Regum, sed nunc incipiebat, & tanta illa esset, quantam eam facerent Reges, ipse, qui primus erat, non peccabat non ponendo statum regalem in magna auctoritate: potissimum aũt videbatur facere hic Saul id, q. pertinebat ad virum prudentem: ipse enim prius, q̃ sumeretur in Regem, erat rusticus: nolebat autem, q. principatus honoraret eum, sed ipse honoraret principatum: quousque ergo ipse faceret aliquid dignum honore, nolebat se in honorabili statu ponere: cùm verò pugnauit contra Ammonitas, & fecit ibi aliquid laude dignum, incepit esse honorabilis:

vnde

A vnde immediatè elegit sibi tria millia virorum, tanquam Rex; & nunquam amplius arauit, vt patet infra 13. cap.

Et ait, quid habet populus, quod plorat. In hoc monstrauit se Saul Regem: quoniam quæsiuit, quid esset illud, quod in populo fiebat, tanquam ad illum pertineret: credebat enim, quòd accidissent aliquæ subitæ vulnerationes, & rixæ, & ex illo esset planctus populi: ad eum autem pertinebat tumultum sedare, & punire excessus delinquentium.

Et narrauerunt ei verba virorum Iabes. Scilicet, nuntij Iabeseni locuti sunt coram toto populo, & fleuerunt omnes. Nunc vero Saul inquisiuit ab aliquo de popularibus, & ille retulit, quæ dixerant viri Iabes.

Et insilijt spiritus Domini in Saul, cũ audisset verba hæc. Scilicet, Erant ista verba magni doloris, & in talibus subuenire pertinebat ad eum, quia Rex erat: concepit autem in corde virilem fortitudinem, vt expugnaret hostes: B Deus autem immisit ei robur, vt auderet magna, qualia ante nũquam egerat, & iste fuit spiritus Domini: dicitur autem insilijsse in Saulem; quia ante hoc non erat in eo, sed subito venit: etiam non mansit semper in illo, sed aliquando veniebat, & aliquando recedebat: postquam autem peccauit Saul pro Amalecitis, recessit ab eo spiritus Domini, nunquam rediturus, vt patet infra 16. cap. scilicet, Spiritus autem Domini recesserat a Saul, & exagitabat eum spiritus nequam a Domino.

Quis spiritus Dei fuerit iste, qui insiluit in Saulem. Quæst. VI.

Spiritus Domini multipliciter accipitur.

QVAERET aliquis, quis spiritus Dei fuerit iste, qui insilijt in Saul, & quomodo insilierit. C Respondendũ est quòd spiritus Domini est multiplex: omnis enim influxus, quem Deus facit in animam alicuius, siue sit super intellectum, siue super voluntatem, vocatur spiritus: & quot sunt modi perfectionum, quas Deus influit intellectui alicuius, vel voluntati, tot sunt spiritus. Aliquando enim vocatur spiritus Domini spiritus scientiæ datæ a Deo: sic habetur Sap. cap. 1. scilicet, Sanctus n. spiritus disciplinæ effugiet fictum, & effugiet a cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Aliquando autem accipitur pro spiritu prophetię: sic patet Num. 24. cap. scilicet, & irruente in se spiritu Domini, ait: & infra 4. lib. capit. 3. dicitur; facta est super eum manus Domini, id est, spiritus eius: & eod. lib. cap. 2. dicitur; oro, vt fiat spiritus tuus duplex in me: & vocatur spiritus, scilicet, spiritus prophetiæ. Aliquando autem accipitur spiritus Dei pro gratia prædicandi, & virtute curãdi mor- D bos Isai. cap. 60. scilicet, Spiritus Domini super me &c. Aliquando autem multæ virtutes tam intellectus, quàm voluntatis vocantur spiritus: sic patet Isai. cap. 11. vbi omnia septem dona Spiritus Sancti vocantur spiritus Dei. Nunc autem manet dubium, de quo spiritu intelligatur: & dicẽdum est, quod in eodem viro Deus immittebat interdũ multiplices spiritus, vt patet de ipso Saule: nam supra venit in eum Spiritus Domini ad prophetandũ, & iste spiritus pertinebat ad intellectum, vt patet præcedenti cap. scilicet, insiliet in te spiritus Domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum alterum: hic autem non potest accipi spiritus Domini pro spiritu prophetico, quoniam ad bellum non erat necessarius spiritus propheticus, sed fortitudo: misit autem Deus illi hanc fortitudinem: nam Saul ante hoc fuerat semper vir priuatus, qui nunquam egerat aliquid E magnum: nunc vero, quòd auderet contra magnum Regem Ammonitarum despicientem omnes Israelitas pugnare, supra vires suas erat. Cum autem virtus humana deficit, virtus diuina habet locum, ideo Deus videns Saulem timentem, infudit ei fortitudinem, vt audacter pugnaret contra Ammonitas: ista autem fortitudo vocatur spiritus Domini, sic patet Isai. capit. 11. scilicet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis. Sciendum tamen, quod quanquam spiritus fortitudinis fuit principaliter ille, quem Deus hic infudit Sauli: tamen alium spiritum infudit præter hunc, qui pertineret ad intellectum: nam Saul indigebat fortitudine ad hoc, quod auderet pugnare contra Ammon: indigebat etiam prudentia quadam, vel arte, vt sciret, quomodo pugnandum esset, scilicet, quo tempore, vel qualiter disponeretur exercitus: Saul autem erat ante hoc bellorum inexpertus, & nunc prudenter nimis distinxit exercitum: & tali tempore aggressus est, quo facile omnes hostes percusserit, atque fugauerit, vt patet infra: ideo data est ei prudentia, vel ars: & ista etiam fuit spiritus Domini: vnde duplex spiritus fuit in eo. Interdum autem sunt plures spiritus Dei in homine, sicut dicitur Isai. cap. 11. quòd in Messia esset septuplex spiritus Dei.

Et iratus est furor eius nimis. Ista locutio est nimis impropria. quoniam furor non irascitur, sicut amor nõ amat, & doctrina non docet, sed ista sunt, quibus aliquis formaliter talis est; est tamen sensus, quòd iratus est furor eius, id est, accensus fuit furor; fundatur enim ira super motum sanguinis: cum enim sanguis calefit ex corde, feruet, & ille B feruor vocatur ira: tunc igitur aliquis nimis irascitur, cum furor incẽditur, scilicet, sanguis, super quẽ fundatur furor.

Quomodo Saul potuerit irasci, cum esset in eo spiritus Domini: Et quis sit rectus vsus ipsius iræ. Et quod viri perfecti, & etiam Christus sæpe irascuntur, & quæ ira esset ista; & quomodo ira aliquando sit meritoria. Quæst. VII.

QVAERET aliquis, quomodo posset nimis irasci, cum esset in eo spiritus Domini, quia ira peccatum est: Deus autem non infundit spiritum suum homini peccatori, vel quando est spiritus Domini in aliquo, ipse non peccat. sed dicitur supra, quòd Deus infudit spiritum suum Sauli, ergo non iratus est: valde autem repugnat ira spiritui Dei, quia spiritus Dei reddit hominẽ tran- C quillum: ira autem nimis rationem perturbat, iuxta illud Catonis.

Ira impedit animum, ne possit cernere verum.

Respondendum est, quod Saul iratus fuit nimis, scilicet, propter mala, quæ faciebant Ammonitæ, & ista erat appetitus vindictæ: desiderabat enim delere eos, quia nocebant Israeli: non erat autem peccatum in ista ira, quantumcunque magna foret, sed magis merebatur, nam cum Deus impelleret Saulem ad pugnandum contra Ammon, quòd vellet pugnare, & delere Ammonitas erat obedire Deo, in quo virtus magna est, sed non poterat velle pugnare, & delere propter mala, quæ faciebant Israelitis Ammonitæ, nisi irasceretur eis, quia ira est appetitus vindictæ: ergo irascebatur, & non peccabat, quin potius, si non irasceretur, sed misereretur, peccaret: sic enim contigit in ipso D Saule, nam misit eum Deus, vt destrueret omnes Amalecitas: ipse autem misertus est regis, & non occidit eum: vnde iratus est Deus Sauli, & abstulit regnum de domo eius, vt patet infra cap. 15. erat ergo meritum; quòd irasceretur. Pro quo considerandum quod ira non est nomen habitus vitiosi, nec actus, sed passionis: ideo secundum seipsam non dicit aliquid malum, sicut concupiscere secundum se non est aliquid malum, sed est regulabile per virtutem: vnde Philosophus Ethico. 4. posuit iram materiam virtutis, quæ vocatur mansuetudo, in qua aliquando nimis irasci peccatum est: minus vero, quàm oportet, irasci peccatum est, & quantum oportet est laudabile, ideo siquis irascatur absolutè, non dicimus, quod peccat, quia potest irasci qualiter oportet, & bene aget: omnis enim passio quando regulata est habet actum laudabilem, vel saltem non E vituperabilem. In quo sciendum, quod ira aut pręcedit rationem, aut subsequitur: si enim præcedat rationem, scilicet, quod irascamur, ratione non iubente, vel illa repugnãte, peccatum est: si autem ratio præcedat iram, nunquam ẽst ira vitium: & sic est, quando ratio iudicat, quod dignum est, quod irascamur, & irascimur: sic autem erat in Saule, quia ipse iratus est præueniente ratione: nam ipse erat rex Israel, & pertinebat ad eum subuenire omnibus malis, quæ populo acciderent. Cum autem sciuit, quod rex Ammon iniustè persequebatur Israelitas, iratus est, immo si non fuisset iratus non curando de iniuria, & damno, quæ inferebantur subditis suis ipse peccasset, cum ad hoc solum eligeretur in regem, vt patet supra capit. 8. scilicet, Rex noster egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis: iuste ergo iratus est, nec impediebat ista ira spiritum Domini, quin potius spiritus Dei subministrauit

Ira non semper vitium.

strauit

strauit ei iram; nam in opere bellico sic esse debet, scilicet, quòd iudicium rationis præcedat ad dirigendum, ira autem subsequatur ad exequendum: qui autem in bello non habet spiritum furoris, nihil durum efficiet: sic enim indicit Arist. 3. Ethic. allegans Homerum, qui ait: Virtutem immitte furori, id est, pone virtutem, scilicet, fortitudinem cum furore, id est, cum ira: & hoc est, quod arguit Seneca, an debeamus secundum Aristot. vti ira, vt milite, & non vt duce, vel neutro modo. Conueniens ergo est iram esse in operatione fortitudinis, dum tamen ipsa non præcedat, & sic factum est in Saule. In viris quoque perfectis interdum ira est, sic debet esse in prælatis ira, quæ vocatur per zelum ad hoc, quod corrigant subditorum vitia: si enim ipsi non dolent, quod subditi peccauerint, & non irascuntur eis, peccant, quia non corrigent; & hoc modo Christus iratus est, & maledicebat, vt patet Matth. 11. cap. vbi maledicebat Corozain, & Bethsaidæ, quia non recipiebant prædicationem illius, & miracula. Interdum quoque in opere monstrabat iram suam, sicut quando intrauit in templum, & facto flagello de funiculis eiecit omnes ementes, & vendētes de templo, & euertit cathedras vendentium columbas, & mensas nummulariorum, & effudit æs, Ioan. 2. Ista autē fiebant ex quadam ira, quæ vocatur ibi zelus, vnde dicitur ibidem, zelus domus tuæ comedit me, id est, propter amorem domus tuæ ego vrebar in corde, & irascebar peccantibus, quod ergo in Christo non erat vituperabile, non esset vituperabile in Saule. Cum autem dicebatur, quod ira est peccatum, & perturbat rationem, dicēdum est, quòd si ira præcedat rationem, & nullo modo sequatur regulationem illius, est peccatum, si tamen ira sit per rationis arbitrium, quando ipsa iudicat non est peccatum, sed magis est instrumentum virtutis, & isto modo Saul fuit iratus, s. quia ratio hoc dictabat, ideo non peccauit.

Et assumens vtrumque bouem. Scilicet, solum ducebat duos boues, quando veniebat de opere rustico, vt vult Iosephus lib. 6. cap. 6. vtrumq; autem assumpsit, s. ad diuidendum. *Concidit in frusta*. Id est, diuisit duos boues in partes paruulas ad hoc, quòd mitteret singulas per singulas partes Israel; non enim misit eosdem nuntios ad omnes terminos Israel, quia sic morarentur multis diebus in vocando, & in parando se ad bellum, etiam non venirent omnes simul, ideo misit nuntios multos per singulos terminos Israel, vt simul omnes vocarentur; singulis autem nuntiis dabat singulas particulas boum. *Misitque in omnes terminos Israel*. Id est, misit per singulas vrbes singulos nuntios, vt omnes se pararent, & non vocantur hic termini extremitates terræ Israel, vbi coniungebātur terris aliarum gentium, sed omnes vrbes, & loca Israel, vocabantur termini eius, quia erāt intra terminos Israel. *Per manus nuntiorum*. Non solum fuerunt isti nuntij viri, qui venerunt de Iabes Galaad, sed etiam multi alij, quos ipse misit, vt irent simul ad omnes vrbes Israel.

Quare Saul diuiserit boues, & miserit per omnes terras Israel. Quæst. VIII.

QVÆRET aliquis, quare Saul diuiserit hic boues, & miserit per omnes terminos Israel. Respondendum, quod hoc fiebat ad comminationem, nam Saul diuisit boues suos in frusta, & iussit nuntios, quòd dicerent per omnes terminos Israel quicunque non exierit, secutusque non fuerit Saul, & Samuelem, sic fiet bobus eius. Si autem Saul non diuisisset boues, non esset aliquid, per quod incuteretur timor Israelitis. Item in hoc apparebat magna ira Saulis, & conatus animi sui, quia duo boues erant ei vtiles, quòd ergo diuideret eos in frusta, non fiebat in cassum; magna ergo ira significabatur. Vnde magnus timor incussus est omnibus Israelitis, sic patet immediatè, s. inuasit ergo timor Domini populum, & egressi sunt quasi vnus vir; misit autem partes boum per omnes terminos Israel, vt esset expressio maior irę suæ, nam quamuis dicerent nūtij, quod Saul furore repletus, diuiserat boues in duas partes, non crederent Israelitæ, vel non multum mouerentur, nisi viderent, fuerūt ergo portata frusta per omnes terminos Israel; sic enim Leuita ille, cuius filij Beniamin vxorem occiderant vexantes libidine, diuisit vxorē in duodecim par-

F tes, & misit per duodecim tribus Israel, quod videntes Israelitæ horruerunt facinus, dicentes nunquam res talis facta est in Israel ex eo die, quo ascenderunt patres nostri de Aegypto vsque in præsens tempus: Iud. cap. 19. & tūc vno animo congregati sunt omnes Israelitæ, quasi vnus vir, ad pugnandum contra patratores sceleris, Iudic. cap. 20. nam nimis moti fuerunt visis partibus cadaueris; si autem non vidissent, non tantum inhorruissent facinus, nec faciliter congregarentur, sic quoque Saul voluit permouere Israelitas, in quo intendit res efficaciores esse quàm verba, diuisit ergo boues in frusta, & misit ad omnes Israelitas. *Quicunque non exierit*. scilicet, paratus ad bellum de vrbe sua. *Secutusq; non fuerit Saulem, & Samuelem*. Hoc dixit Saul, quia nolebat ipse solus esset dux belli, sed etiam quod Samuel esset dux: ipse enim fecerat Saulem Regem, & habebat eum tanquam magistrum in omni opere: hoc autem G fuit quandiu Saul bonus fuit, postea autem egit ex arbitrio suo cōtra præcepta Samuelis, & tunc peccauit: sic etiā dixerat ei Samuel, quòd quandocunque esset in aliqua aduersitate, vel periculo magno, vocaret eum, & veniret ante ipsum in Galgalam expectans ibi septem diebus, & tunc descenderet Samuel, doceretque eum, quid agere oporteret, vt patet præcedenti capitulo. Obseruauit autem hoc aliqualiter Saul, vt patet infra cap. 13. quanquam nō plene, quia ibi errauit immolans priusquam veniret Samuel.

Dubitatio. Sed tunc dices, quare ergo nunc cum esset Saul in periculo pugnante Rege Ammon contra Israelitas, non descendit in Galgalam iuxta præceptum Samuelis?

Solutio. Dicendum, quòd præcedenti cap. ad hoc responsum est, sed adhuc dici potest aliter, s. quòd dato quod Samuel nō H esset tunc præsens Sauli non poterat compleri id, quod dixerat Samuel, s. quòd quandocunque esset in aliquo periculo descenderet in Galgalam, & expectaret ibi septē diebus: nunc tamen fieri non poterat, quoniam Iabesitni solum habebant inducias dierum septem, & prius elaberetur tempus, quam veniret Samue, oportuit ergo, quòd aliter prouideret hic Saul.

Sic fiet bobus eius. s. sicut fecit Saul bobus suis. In quo est sensus, quòd qui non exiret ad bellum, perderet bona, & quia boues erant maxima bona Israelitarum, locutus est de bobus: vel forte intellexit de omnibus aliis bonis per boues.

Quare posuerit pœnam Saul boū & non mortis, non euntibus ad bellum. Dicet aliquis, quare posuit Saul talem pęnam non eunti ad bellum, & non imposuit pęnam mortis? Rabbi Salomon dicit, quòd ista erat comminatio magnæ pęnæ, quia I diuitiæ illo tempore pro maiori parte erant in pecoribus: noluit autem comminari pęnam mortis, vel detruncationis membri, ne in principio regni sui a magno rigore incipere videretur.

Vel aliter dici potest, quòd hoc fecit Saul, quia non est ausus imponere maiorem pęnam, ne forte Israelitæ non obedirent: nam nunc erat principium regni nondum bene firmati, quoniam multi de Israelitis non plene obediebant ei: dixerunt enim; Saul non regnabit super nos, vt patet infra in litera: dubitans ergo Saul, an præcepta sua reciperentur, posuit paruam pęnam.

Inuasit ergo timor Domini populum. Id est, totus populus incepit timere, & iste timor fuit à Deo incussus. Dicitur autem hoc, quia non erat humanum, quòd omnes Israelitę timerent Saulem, qui nouiter in regem institutus erat: K & nondum erat confirmatum regnum illius: timor tamen fuit incussus a Deo: ideo timuerunt nimis, quod apparet, quia dicitur immediate; egressi sunt quasi vir vnus, scilicet, quòd nullus recusauit egredi: sic enim timor a Deo incutitur, vt fuit in Chananæis, quando filij Iacob destruxerūt vrbem Sichem: quoniam omnes vrbes vicinæ in circuitu erant paratæ, vt delerent Iacob, & domum suam: sicut ipse dixerat filiis suis; turbastis me, & odiosum fecistis Chananæis, & Pherezæis habitatoribus terræ huius: nos pauci sumus, & illi congregati percutient me, & delebor ego, & domus mea: Genes. 34. cap. Deus tamen incussit timorem omnibus ciuitatibus Chananæorum, vt non auderent persequi Iacob, & domum suam: Genes. 35. cap. scilicet, terror Dei inuasit omnes per circuitum ciuitates, & non sunt ausi persequi recedentes: sic quoque Deus incussit timorem suum omnibus Chananæis, antequam introirēt Israelitæ,

litæ,vt fugerent a facie eorum; Exod.cap.23.scilicet,Terrorem meum mittam in præcursum tuum,& occidam omnem populum, ad quem introiens: cunctorumq; inimicorum tuorum coram te terga vertam.

Et egressi sunt quasi vir vnus. scilicet, timuerunt Israelitæ nimis: ideo omnes exiuerunt,sicut iusserat Saul. Non est tamen intelligendum,quòd omnes exirent,ita quòd nemo maneret,quoniam valde plures exirent, quam trecenta triginta millia virorum, qui solum dicuntur fuisse hic: nā paulopost hoc cùm regnaret Dauid, numerari fecit oēs viros bellatores,& inuenti sunt millies millia, & quadringenta millia,s.nongenta millia de Israel, & quingenta millia de Iuda,infra 2. lib. cap. 24. Sed credendum est, quòd hic de qualibet vrbe fuerint multi viri: illi autem assignauerint aliquos, qui manerent in vrbibus ad custodiam earum,& isti,quamuis non irent ad bellum,non incurrebant B in pęnam. Dicitur autem,q̄ egressi sunt quasi vnus vir, id est,omnes vno animo: vel quasi vnus vir,quia, sicut quando vnus vir ad aliquem locum vadit,totus vadit, & nihil de eo manet,ita quando congregati sunt isti Israelitæ venerunt simul,& nō per partes quasi vnus vir esset, qui venit.

Et recensuit eos in Bezec. scilicet, postquàm congregati fuerunt omnes Israelitæ, numerauit eos Saul: hoc autem factū est, quoniam multitudo in bello debet ordinari per duces suos,& partes:& quia non potest fieri ista ordinatio, nisi quilibet dux sciat quot viros habet sub ducatu suo, oportuit computari multitudinem: ad hoc etiam, vt sciatur quantum debet dari cuilibet duci de exercitu, totus exercitus debet esse cognitus: sic enim fecit Saul: nam postq̄ numerauit exercitum,diuisit in tres partes,& sic irruerunt super hostes,vt patet infra. Dicitur autem, quòd recensuit C in Bezec,s.in quadam ciuitate,ad quam conuenerunt omnes Israelitæ: nam Saul non expectauit eos in Gabaa vrbe sua,sed immediate egressus est cum exercitu,quem habere potuit in terra propinqua: & iussit nuntiis, quod designarent certum locum, ad quem conuenirent omnes Israelitæ: ipse autem iuit cum aliquanta parte exercitus, ad locū illum expectaturus omnes Israelitas. Quis autem fuerit iste locus, vbi congregari debebant omnes, non apparet, Iosephus autem dicit,quod iussit eos congregari ad Iordanem sequenti die: litera autem ista videtur innuere,quòd iussit congregari in Bezec, eo q̄ ibi fuit facta computatio: sed in hoc nihil refert, quia fortè ciuitas Bezec erat apud Iordanem: est autem ista ciuitas,in qua regnauit Rex Adonibezec, & percusserunt ibi Israelitæ cum decem millibus D virorum. Iudic. cap. 1. Aliqui autem dicunt, quòd Bezec non est nomen vrbis, sed est nomen commune signans testam,& est sensus,quòd recensuit Israelitas in Bezec,id est in testis,vel cum testis, scilicet, quòd quia erant Israelitæ multi,non numerauit eos per capita, sed fecit q̄ quilibet assumeret vnam testam,vel lapillum,& proiiceret in cumulo; postea autem computatis illis inuenta sunt 330.millia virorum: sic enim computauit Darius exercitum suū,quādo venit contra Alexandrum,s.faciens,quod singuli proiicerent singulas sagittas ad locum vnum, & per numerum sagittarum inuentus est numerus virorum: sic patet Alexandreidis lib. 3.

Quis fuerit locus congregationis.

Bezec quid.

Fueruntque filiorum Israel trecenta millia: virorum autē Iuda triginta millia. Vocantur hic filij Israel vndecim tribus: filij autē Iuda erant etiam de filijs Israel: tamen ipsi non vocantur filij Israel, eo quod per se accipiunt nomen E quasi essent alia gens distincta: ponuntur autem hic pauci de tribu Iuda,s.30.millia: nam cum computaret Ioab oēs viros pugnatores de tribu ista,inuenta sunt quingenta millia virorum,infra 2.lib. cap. 24. Sed intelligendum est, q̄ hic non fuerunt de tribu Iuda omnes viri pugnatores, sed solum aliqui eorum: reliqui verò manserunt in vrbibus: sicut dicebatur,& de aliis tribubus.

Iosephus tamen 6. Antiquitatum ponit fuisse maiorem multitudinem pugnatorum.s.septingenta millia de Israel, & septuaginta millia de tribu Iuda: litera tamen ista non ponit adhuc dimidium. In hoc tamen non est curandum de Iosepho,quia nulli hominum,quantæcunque sit auctoritatis, contra sacram scripturam credendum est. Nisi fortè aliquis dicat, quòd Iosephus voluit tangere totum numerum pugnatorum: sacra autem scriptura partem solum A tetigit,sed hoc non est conuenienter dictum, quia,si dicamus, quod scriptura noluerit hic tangere totum numerū, sed illius partē expresserit,nihil magis erat,q̄ diceret quinquaginta millia fuisse de Israel,quam trecenta millia: vterque enim numerus pars est septingentorum millium,ideo totus iste numerus erit superfluus, nisi ponatur hic, quot erant præcisè pugnatores de Iuda, & Israel, quod est absurdum. Ideo dicendum,quòd non erant plures,quam hic exprimuntur; Iosephus tamen intellexit,quòd omnes Israelitæ iuerunt ad pugnam,sicut iusserat Saul,& quia tempore Dauid inuentus est valde maior numerus Israelitarum,scilicet,nongenta millia de Israel,& quingenta millia de Iuda infra 2.lib.cap.24.ideo saltem intellexit, quòd essent hic septingenta millia virorum de Israel, & septuaginta millia de Iuda.

Quare fuerit computata hic tribus Iuda per se, & quomodo esset ceteris dignior, & numero maior.

Quæst. XI.

QVAERET aliquis, quare fuerit hic per se computata tribus Iuda, tanquam non pertineret ad Israelitas.

Respondendum est, quod ista tribus erat vna de duodecim tribubus Israel; erat tamen dignior alijs, ideo non computata est tanquam vna de illis,sed distincta est, tanquam ipsa per se faceret vnum populum: excedebat autē tribus Iuda alias tribus in duobus,scilicet,in numero,& in dignitate:de numero patet,quia ipsa semper fuit maior omnibus alijs tribubus,vt apparet in computationibus factis in deserto: nam tribus Iuda habuit in prima computatione,quæ facta est in monte Sinai,74.millia virorum,& sexcentos:nulla autem de alijs tribubus habuit tantā multitudinem,sed,quæ plus habuit,peruenit ad sexaginta duo millia virorum,scilicet,tribus Dan num.cap.1.etiam in secunda computatione facta in deserto anno 40.ab exitu de Aegypto nulla fuit æqualis tribus in numero:habuit enim 70.millia virorum,& quingentos:nulla autem de alijs tribubus habuit tantam multitudinem, neque vlla aliarum tribuum accessit vltra 64.millia Num.26.cap. Fuit autem adhuc magis multiplicata ista tribus postea in terra Chanaan:nam cum Dauid fecisset computari omnes viros pugnatores terrę Israel,tot inuenti sunt in tribu Iuda quot in sex, vel septem tribubus alijs: nam de toto Israel fuerunt nongenta millia;de Iuda autem quingenta millia.infra 2. lib.cap.24.ideo propter multitudinem merebatur, vt ipsa non computaretur,sicut vna de tribubus alijs, sed per se. Secundo excedebat tribus Iuda alias tribus dignitate, scilicet,quia ipsa erat tribus regalis, quamuis tunc de ea non essent Reges,sed de tribu Beniamin:Deus tamen prænuntiauerat per Iacob, quod de illa futuri essent Reges vsque ad aduentum Messiæ:Gen.49.cap.scilicet, Non auferetur sceptrum de Iuda, & Dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus est,& ibi dicitur de honore tribus Iudę,scilicet,Iuda te laudabūt fratres tui, manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum,adorabunt te filij patris tui. Ex hoc autem omnes aliæ tribus reuerebantur nimis tribum Iudæ,& sic in deserto dedit Deus maiorem honorem tribui Iudæ,quam ceteris:ipse enim erat in fronte castrorum,& ipse prius mouebat castra, quàm reliquæ: Num. cap.2.& 10. ipse quoque princeps tribus Iudæ propter tribum suā honorabatur magis,quàm alij principes:vnde in dedicatione sanctuarij fecit Deus,quod ipse offerret prima die Nu.ca.7. sic quoque post introitum in terram Chanaan tribus Iuda fuit magis honorata,quam ceteræ:nam post mortem Iosue,qui erat dux,consuluerunt Israelitę Dominum,quis pugnare deberet pro eis contra Chananęos Iud. cap.1.s. Quis ascendet ante nos cōtra Chananęum,& erit dux belli?dixitque Dñs;Iudas ascendet:ecce tradidi terrā in manu eius.Iterum autem,qn̄ 11.tribus Israel pugnauerunt cōtra Beniamin pp viros Gabaa,consuluerunt Dñm,atque dixerunt,quis erit in exercitu nostro princeps certaminis cōtra filios Beniamin? Quibus respōdit Dominus,Iudas sit dux vester: Iud.ca.20. Propter hunc ergo honorem ab antiquo in vsu habebant Israelitę,q̄,quādo computarent Israelitas,per se cōputarent tribum Iuda,& alias 11. simul: fuit

Tribus Iuda excedebat oēs alias tribus in duobus.

etiam

etiam post hoc obseruatum; nam, quādo Dauid fecit com- F
putari omnes viros pugnatores Israel, per se computauit Iudam, & inuenit quingenta millia; alias autem tribus sub vna summa, & inuenit nongenta millia infra 2. lib. 24. pręcipuè autem nobilitauit istam tribum Dauid, qui erat de illa, quando factus est Rex: nam, non solum computabatur illa per se, sed etiam in nominatione tituli Regis: per se appellabatur Iuda, ita vt diceretur Rex Iuda, & Israel, & hoc fuit, quia Dauid primo vnctus est in Regem super solam tribum Iudæ, infra 2. lib. ca. 2. postea autē vnctus est super totum Israel eod. lib. capit. 5. ideo vocabat se Regem Iudę, & Israel, & alij Reges, quando vngebantur, ita appellabantur; sic patet infra 3. lib. cap. 1. quando vnctus est Salomon; nam dixit Dauid; imponite Salomonē filium meum super mulam meam, & ducite eum in Gihon, & vngat ibi eum sacerdos Sadoc, & Nathan propheta in Regem in
G Israel, & Iudam: cōputabatur ergo per se tribus Iuda. Aliquando tamē computabatur cum alijs tribubus, sicut fuit in pugna contra Beniamin, vt patet Iudi. cap. 20. s. Virorum quoque Israel absque filijs Beniamin inuenta sunt quadringenta millia educentium gladium; illud tamen raro fiebat.

Et dixerunt nuntijs, qui venerant. Scilicet, qui venerāt de Iabes Galaad: isti enim immediate redierunt accepto responso, vt consolarentur Iabesenos, & dicitur hic, quòd dixerunt. s. Saul, & duces eius, vel Saul, & Samuel, qui tunc videbantur esse simul in Gabaa; isti enim responderunt nuntijs Iabes.

Sic dicetis viris illis, qui sunt in Iabes Galaad. Scilicet, ista verba, quæ sequuntur de auxilio breuiter venturo. *Cras erit vobis salus.* Non refertur hoc ad diem illum, in quo
H venerunt viri Iabes in Gabaa: nam non iuerunt sequenti die Israelitæ in adiutorium Iabes, sed refertur ad diem, in quo conuenerunt, & numerati sunt omnes Israelitæ in Bezec: ex loco enim ipso misit eos Saul in Iabes, & tunc sequenti die in aurora percussit Saul Ammonitas, & fuit salus viris Iabes.

Cum incalueris sol. Id est, incipiente die incalescere erit salus vestra. s. hora tertiæ, vel ante meridiem: hoc dicitur ad significandum horam, qua Israelitæ vicerunt Madianitas, & in hoc locutus est Saul tanquam prophetice sciēs, quòd percussuri erant Ammonitas, & qua hora hoc facerent: nam non intendebat Saul, cum sol incalesceret, aggredi Madianitas, sed per noctē in vigilia matutina, sic enim fecit: fuit tamen consummatum bellum tempore, quo incalescebat dies, & tunc fuit salus virorum Iabes. *Venerunt*
I *ergo nuntij.* s. illi, quos miserant viri Iabes, redierunt ad ipsos cum certa annuntiatione futuri auxilij. *Et annuntiauerunt viris Iabes.* Ea, quæ dixerat Saul. s. cras erit vobis salus, cum incaluerit sol. *Qui lætati sunt, & dixerunt, mane exibimus ad vos.* Scilicet, Iabeseni certificati fuerunt de auxilio, & cognouerunt, quòd totus Israel conuenerat: vnde crediderunt, quòd facile possent expugnare Madianitas, & liberarentur ipsi, ideo miserunt ad dicendum illis, mane exibimus ad vos; a principio enim dixerant viri Iabes Regi Ammonitarum, quod concederet eis septem dies ad mittendum nuntios per omnes terminos Israel, quod si non esset aliquis, qui defenderet eos, egrederentur ad illū: nunc autem, quia ferè elapsi fuerant dies septem a tempore concessarum induciarum Iabeseni miserunt ad Regem
K Ammon dicentes, mane exibimus ad vos: erat enim Rex Ammon apud Iabes fixis castris suis expectans per illos septem dies, ne quis egrederetur de vrbe, vt completo termino euerteret vrbem eorum per obsessionem, vel exirent ad eum Iabeseni, vt eruerentur oculi eorum: nunc autem quasi irridentes confidentes de salute sua miserunt ad Regem Ammon dicentes; mane exibimus ad vos, quod aliqualiter faciebant ad fallendum hostem. s. vt intelligeret Rex Ammon, quod Israelitæ non habentes aliquem adiutorem, veniebant ad eum passuri, quicquid ipse vellet: in hoc tamen magis fallebatur, quoniam ipse securus existeret, quasi iam Israelitæ non haberent aliquem adiutorem, & tunc subito irruerent in eos Israelitæ. Et sic factum est, quia sequenti die in vigilia matutina introierunt Israelitæ castra Ammon, & ferè omnes peremerunt. *Et facietis nobis omne, quod placuerit vobis.* In hoc respondent conditio-

F ni, quam posuit Rex Ammon, scilicet, quòd aut subuerteret vrbem eorum pugnando, vel, si se ei traderent, erueret oculos dextros ipsorum: nunc autem dicebant, quòd exituri erant ad eum, vt erueret oculos eorum, vel faceret, quod vellet eis, ex quo apparet, quòd illa litera superior. s. si non fuerit, qui defendat nos, egrediemur ad te: non intelligitur, quòd egrediemur ad pugnandum, sed ad hoc, quòd eruas nobis oculos. *Et factum est cum venisset dies crastinus.* Scilicet, dies ille, in quo futura erat salus Iabesenorum. *Constituit Saul populum tres partes.* Non fecit hoc per diem, sed per noctem: nam dicitur, quòd in vigilia matutina ingressus est in castra Ammonitarum, & tamen ante hoc diuisit populum in tres partes. Dicendum ergo, vt ait Iosephus, quòd tota nocte ambulauerunt Iudæi, scilicet vt in vigilia matutina irruerent super castra: nam præce-
G denti die non ausi sunt Israelitę venire vsque ad locum castrorum Ammon, ne ipsi cognoscentes aduentum eorum ad pugnandum fugerent, vel pararent se ad bellum, & esset durum bellum Iudæis: manserunt ergo præcedenti die in Bezec, vbi fuerant computati omnes pugnatores, & sequenti nocte ambulantes venerunt vsque ad castra in vigilia matutina, & tunc irruerunt super Ammonitas. Diuisit autem populum Saul in tres partes, vt magis terribiles apparerent Ammonitis, cum ex tribus partibus castrorum inuaderentur. Etiam vt facilius eos comprehenderent: nam si ab vna parte venisset totus exercitus, poterant fugere Madianitæ ex alia parte castrorum, cum autem diuisus esset populus in tres turmas clauserunt vndique castra Ammon, ne quisquam valeret effugere. *Et ingressus est in media castra in vigilia matutina.* Scilicet, subito introiuit
H Saul in castra Ammonitarum, non enim putauerant illi adesse hostes, & cum illi securi dormirent in aurora, inuasit eos Saul ingrediens in medio castrorum non sentientibus Ammonitis. Vocatur autem vigilia matutina tempus aliquod ante ortum solis. s. pars extrema noctis, vel crepusculum, & eo tempore aggressus est, quia tunc omnes sopore tenebantur. *Et percussit Ammon vsque dum incalesceret dies.* Durauit percussio facta super Ammonitas vsquequo esset dies calida, scilicet ad horam tertiarum, vel vlterius: cępit autem in vigilia matutina, & vsque tunc durauit: postea autem non mansit quisquam, qui cęderetur, quia vel omnes occisi fuerant, vel iam dispersi, ita vt non manerent aliqui in castris Ammon. *Reliqui autem dispersi sunt.* Scilicet omnes alij, quos non percusserunt Israelitæ vsquequo dies incalesceret dispersi sunt, & fugierunt: nam quanquam
I alæ Israelitarū clausissent vndique castra Ammonitarum, tamen dum Israelitæ ad quorundam cędem intenderent, alij fugiebant, & sic dispersi sunt. *Ita vt non relinqueretur in eis duo pariter.* Scilicet, non effugerunt multi de Ammonitis, & ipsi, qui fugerunt, non ibant simul tanquam pars exercitus, sed quilibet ibat per se: hoc autem fuit, quia cum Israelitæ clausissent castra Ammon non potuerunt effugere, nisi illi, qui elabebantur, dum Israelitæ instarent occisioni aliorum, & ita rari erant, qui egrediebantur de castris fugientes, ita vt de eis non manerent duo simul, sed in diuersa, vt fors eis obtulerat, fugiebant.

Et ait populus ad Samuelem. Hic ponitur tertium, scilicet regis innouatio, quæ ortum habuit ex præcedenti bello: nam cum Israelitæ vidissent, quod Saul tam animositate quam prudentia hoc clarum bellum prospere confecisset, *Innouatio Regis Saulis.*
K voluntariè se subdiderunt illi iam existimantes eum dignū regio principatu, & quia aliqui offenderant ante hoc Saulem nolentes eum regnare super se, populus petiit istos ad mortem tanquam male meritos de Saule, & locuti sunt Israelitæ hoc ad Samuelem, quia ipse veniebat tunc de bello, & erat tanquam dux: potissimè quia hæc offensio facta fuerat Saul, & non decebat, quòd ab eo peteretur executio vindictæ, quia fortè putaretur nimis crudelis: quia erat propria causa: petiuerunt ergo a Samuele, quòd ipse daret viros, & faceret eos occidi. *Quis est ille qui dixit; Saul non regnabit super nos?* Quasi dicat locutus est blasphemiā contra regem, qui dignus erat accipere principatum, ideo mortis reus est talis vir: dixerunt tamen hoc aliqui: nam præcedenti cap. dicitur, quòd filij Belial dixerunt, Num saluare nos poterit iste? & despexerunt eum. Isti etiam dixerunt Saul non regnabit super nos, & ista verba tunc au-

dita

A dita sunt a populo: nullus tamen tunc eos ad vindictam petiit, eo quod nondum sciebant, an Saul esset aptus ad statum regalem: vnde plurima pars populi dubitabat, cum autem claruit Saulem esse dignum regio principatu, voluit populus contemptores illius occidere, *Date viros, & interficiemus eos.* Id est, declaretur qui sunt illi viri, & exhibeantur, atque occidemus eos hic: putabat enim iam iniustum Regis sui iniuriam iniustam pertransire: fuit autem omnium horum causa bellum prospere actum, in quo percussi sunt Ammonitæ, & occisus est Rex eorum Naas, vt ait Iosephus 6. Antiquitatum. Dicit etiam hoc opus clarum fecit valde Saul, & apud omnes Hebræos eum laudabilem demonstrauit, magnamq; fecit gloriam fortitudinis adipisci: nam si qui primitus fuerant, qui spreuerant eum, tunc conuersi sunt, vt honorarent, & meliorem cunctorum ad principatum iudicarent, non enim suffecit tantummodo B Iabesenos eripuisse, sed etiam cunctam studuit pugnando Ammonitarum subuertere regionem, prædamq; sumens exinde copiosam clarus ad propria remeauit. Populus ergo pro rebus, quæ gestę fuerant a Saul, magna exultatione gaudebant, & quia Regem talem ordinauerant exultabãt, contra illos autem, qui eum nihil rebus prodesse dixerant exclamabant, vbi sunt illi? exsoluant pœnas, & reliqua similia adiecebant, quæ solet vulgus felicitate detentus euomere in eos, qui in principiis huiusmodi rerum esse videntur auctores. *Et ait Saul non occidetur quisquam in die hac.* Audiuit Saul quomodo populus peteret a Samuele viros ad pęnam, & quia si ipse consentiret occiderentur viri: voluit amplius benignitatem suam ostendere, vt sicut excellens apparuerat in fortitudine cõtra hostes, ita quoque excellentior esset in clementia erga subditos: multum enim C virtus ista principem extollit: vnde ait Seneca in libro de clemẽtia, nullum ex omnibus magis decet principẽ, quam clementia: magni enim animi proprium est placidum esse, tranquillumq; offensas, & iniurias remittere: muliebre autem est irasci, & morem iræ suæ gerere.

Quia hodie fecit Dominus salutem in Israel. Ista est causa, quare nõ debuit sumere vindictam de hostibus, scilicet, ne eadem esset dies liberationis, & effusionis sanguinis Israel, si enim scelerus hic eius præteritam victoriam macularet. Sic ait Iosephus 6. Antiquitatum. s. Saul autem horũ quidem circa se fauorem amplectebatur, & voluntatem. Iurauit autem nulli se nocere contribulorum, nec illa die necari permittere, cum esset nimis incongruum, si data a Deo victoria proprij generis sanguine fędaretur, sed deceret, vt gratiam habentes ad inuicem festiuitatem potius ce- D lebrarent.

An Saul vindicauerit se aliquando de his, qui dixerunt eum non regnaturum. Quæst. X.

QVÆRET aliquis, an Saul aliquando vindictam sumpserit de his, qui dixerant, Saul non regnabit super nos.

Respondendum est, quod ex hac litera satis apparet, quod Saul die illa nullum occiderit de contemptoribus suis, cum ipse hic promiserit istud, an tamen postea vindictam de eis sumpserit non constat: nam quamuis ista dicta fuerint, non inducitur, quod Saul eis iniuriam penitus remiserit, quin potius ex verbis his magis quodam modo inducitur, quod non remiserit simpliciter; quoniam dicitur hic, non occi- E detur quisquam in die hac, ergo pro die illa videbatur remittere, s. quod non vlcisceretur, ita breuiter iniuriam, sed differret ad alia tempora. Hoc autem magis patet, quod remiserit pro illo die, & non postea, quia subditur hic causa, s. hodie fecit salutem in Israel, scilicet, liberando de manu Ammon, & occidendo hostes eorum, ideo in illa die non erat rationabile, quod aliquis de populo occideretur propter magnam lætitiam victorię, quod tamẽ in alia die, in qua Deus non fecisset salutem in Israel, Saul non occideret contemptores suos non innuebatur ex hoc, quoniam magis hic ignoscebatur diei, quàm personæ: simile autem accidit in Dauid: ipsi enim irrogatæ sunt aliquæ iniuriæ, quas noluit suo tempore expetere: iussit tamen Salomoni filio suo post mortem suam, quod illas vindicaret; sic patet de Ioab principe militiæ Dauid, qui occidit Abner principem militię Saulis, de quo nimis doluit Dauid, quia tamen erat nouiter vnctus in Regem, noluit occidere tunc Ioab, vt patet infra 2. lib. cap. 3. s. Num ignoratis, quoniam princeps, & maximus cecidit hodie in Israel? ego autem adhuc delicatus, & vnctus Rex? Porro viri isti filij Sarvię duri mihi sunt: retribuat Dominus facienti malum, iuxta malitiam suam. Post hoc autem, cum moreretur, iussit Salomoni, quod occideret Ioab, sic patet 3. lib. cap. 2. s. tu nosti, quę fecerit mihi Ioab filius Sarvię, & quę fecerit duobus principibus exercitus Israel, & effudit sanguinem belli in pace: facies ergo ei iuxta sapientiam tuam, & non deduces canitiem eius pacificè ad inferos. Similiter quoque Semei filius Gera de tribu Ioseph maledixit Dauid die, quo egrediebatur de Ierusalem fugiens a facie Absalonis, mittebatq; lapides ad Dauid, & ad exercitum eius: quem cum B voluisset Abisai occidere, prohibuit Dauid. infra 2. lib. cap. 16. cum autem occiso Absalone reuersus est Dauid in pace in Ierusalem, occurrit ei primus de omni tribu Beniamin, petens, ne recordaretur iniuriarum illatarum, dicens: ne reputes mihi domine mi iniquitatem, nec memineris iniuriarum serui tui die, qua egressus es de Ierusalem, nec ponas Rex in corde tuo: agnosco enim seruus tuus peccatum meum: idcirco hodie primus veni de omni domo Ioseph, infra 2. lib. capit. 19. Dauid autem licet alias voluisset occidere eum, quia tamen in die illa factus fuerat Rex in Israel; noluit occidere eum; vnde cum locutus fuerit Semei, dixit Abisai filius Sarviæ: Num quid pro his verbis non occidetur Semei, qui maledixit Christo domini, & ait Dauid, quid mihi, & vobis filij Sarviæ? cur efficimini mihi hodie in Satan? ergo ne hodie interficietur vir in Is- C rael? an ignoro hodie me factum Regem super Israel? & ait Rex ad Semei: non morieris. Ita præalleg. cap. Postea tamen iussit Salomoni filio suo, quod occideret eum, non quidem directe, sed excogitata aliqua industria, sicut factũ est. eod. cap. Sic igitur fieri poterat in Saule, quod in die illa non puniret contemptores propter lætitiam victoriæ, postea tamen puniret: non tamen de eo legitur, quod aliquando punierit: nihil ergo refert, quid tenere voluerimus horum.

Quomodo Israelitæ pugnauerunt contra Ammonitas, cum Dominus prohibuerit eis hoc. Quæst. XI.

QVÆRET aliquis, quomodo Israelitæ pugnauerunt contra filios Ammon, quia Deus prohibuit He- D bræis pugnare contra eos, & hoc, quia erant de cognatione eorum, s. filii Loth: Genes. cap. 19. & Deuteron. 2. Loth autem erat consobrinus Abrahæ, s. filius fratris eius Haran: Genes. cap. 11. Et quia secutus fuit semper Abraham, multiplicauit Deus bona Loth propter Abraham, vt Genes. c. 13: Deus quoque tradidit Ammonitis terram illam, in qua habitabant, sicut tradidit Israelitis. Vetuit ergo Deus Israelitis pugnare contra Ammon, & Moab, vt patet Deuteron. cap. 2. s. Tu transibis hodie terminos Moab vrbem nomine Ar, & accedens in vicinia filiorum Ammon, caue ne pugnes contra eos; nec mouearis ad prælium: non enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filiis Loth dedi eam in possessionem.

Respondendum est, quod licuit Israelitis pugnare contra Ammonitas: nam quando nuntiata sunt verba virorum E Iabes in Gabaa coram Saule, insiluit in eum spiritus Domini, qui incitabat eum ad bellum, vt patet supra, si tamen non licuisset Israelitis pugnare contra Ammonitas, nõ insiluisset spiritus Domini super Saulem incitans eum ad bellum. Samuel quoque propheta erat, & vir iustissimus, iuitque in bellum cum Saule, vt patet supra. s. quicunque non exierit, secutusq; non fuerit Saul, & Samuelem sic fiet bobus eius, si tamen esset iniustum bellum, non iuisset illuc Samuel, sed magis dissuaderet Sauli. ergo non egerunt contra præceptum Domini pugnando.

Cum autem arguebatur, quod Deus vetuit pugnam contra Ammonitas, dicendum est, quod hoc vetuit. s. quod non aggrederentur Ammonitas: nam Israelitæ, cũ introierunt in terram Chanaan transierunt per confinia Moabitarum, & Ammonitarum, & ibi pugnauerunt contra Regem Sehon, & Og: possederuntq; terram istorum duorum Regũ.

David iussit vindictã sumi de aliquib. qui eum offenderant.

Et quia Israelitæ vellent etiam pugnare contra Ammonitas cum essent coniuncti, Deus hoc vetuit, si tamen Ammonitæ insurgerent in bellum contra Israelitas, non vetabatur eis defensio, & repugnatio, patet hoc in præalleg. auctoritate. s. caue ne pugnes cōtra eos, nec mouearis ad prælium: moueri autem ad prælium est incipere, & non pugnantibus repugnare: nunc autem Ammonitæ primo inceperunt pugnare contra Israel obsidentes vrbē Iabes Galaad, ideo licebat Israelitis se defendere. Nec solum hoc, sed etiamsi Ammonitæ aliquid læsissent in terra Israel, licebat Israelitis ire in terram Ammon, & tantundem lædere. Aliter autem potest dici, quod illa lex data fuit pro tempore illo, quando Israelitæ introierunt in terram Chanaā, sed non obligauit pro posterioribus, ideo nunc poterāt Israelitę pugnare contra Ammonitas, non solum se defendendo, vel repetendo iniurias, sed etiam quodcunq; aliud istum bellum inducendo. Patet hoc in pręalleg. auctoritate, Deuteron. capit. 2. s. Tu transibis hodie terminos Moab vrbem nomine Ar, & accedens in vicinia filiorū Ammon, caue ne pugnes contra eos. ergo solum vetabatur bellum in transitu illo, sed de posterioribus temporibus nihil cauebatur, simile patet de Moabitis. Nam etiam dictum est de eis Deuteronom. cap. 2. s. non pugnes cōtra Moabitas, nec ineas aduersus eos prælium: non enim dabo tibi quicquā de terra eorum, quia filiis Loth tradidi eam in possessionem. Dauid tamen pugnauit multum contra Moabitas, occiditque plurimos, residuosque subiecit tributo, infra 2. lib. capit. 8. scilicet. Et percussit Dauid Moab, & mensus est eos funiculo coæquans terræ. Mensus est autem duos funiculos vnum ad occidendum, & vnum ad viuificandum, & factus est Moab Dauid seruiens sub tributo. Poterat igitur sic Saul pugnare contra Ammon, quousque subiiceret eos sibi in tributarios, quia eodē priuilegio gaudebant Ammonitæ, & Moabitæ quantum ad illud præceptum Dei.

Aliter etiam responderi potest, scilicet, quod Deus vetuit ibi pugnam Israelitarum contra Ammonitas, scilicet, vt non pugnarent ad accipiendum eis terram: non tamen vetuit simpliciter pugnare, ideo poterant aliàs pugnare.

Hoc autem, quia quando datum est illud præceptum introibant Israelitæ in terram Chanaan, & pugnantes contra Reges Sehon, & Og acceperunt terras eorum. Deuteron. cap. 2. & quia putarent Israelitæ sibi licere accipere terram gentium, quæ erant in circuitu, Ammonitæ autem, & Moabitæ, & Idumæi erant in circuitu terræ duorum Regum Amorrhæorum, quam tunc ceperant Israelitę. eod. c. ideo iussit Deus, ne pugnarent contra Idumęos, Moabitas, & Ammonitas, ad accipiendum aliquid de terra ipsorum. Sic enim dicitur ibidem. s. Transibitis per terminos fratrū vestrorum filiorum Esau, & timebunt vos: videte ergo diligenter, ne moueamini cōtra eos, nec enim dabo vobis de terra eorum quantum potest vnius pedis calcare vestigiū, quia in possessionem Esau dedi montem Seir. De Moabitis dicitur ibidem: Non pugnes contra Moabitas, nō enim dabo tibi quicquam de terra eorum, quia filiis Loth tradidi eam in possessionem. De Ammonitis dicitur: Accedens in vicinia filiorum Ammon, caue ne pugnes contra eos, nō enim dabo tibi de terra filiorum Ammon, quia filiis Loth, dedi eam in possessionem. Solū ergo vetabatur hic pugna, quæ erat ad accipiendum aliquid de terra, sed nunc Saul non pugnauit ad accipiendum quicquam de terra Ammonitarum, sed ad defendendum subditos suos, & resarciendum iniurias, ideo licuit ei pugnare: hoc quoque obseruauit Dauid, quia licet pugnasset nimis contra Moabitas, & Idumęos, fecissetq; eos sibi tributarios nihil de terra eorū sumpsit, vt vniret terræ Israel. Nec valet si dicas, quod Dauid posuit custodes in Idumęa, statuitq; pręsidium. infra 2. lib. cap. 8. quia illud non fecit, vt acciperet terram illam sibi, sed ne repugnarent in præstatione tributorum: semper tamen permisit esse Reges in Moab, & Idumęa.

Dixit autem Samuel ad populum. Petierat populus, vt occiderentur repugnantes Sauli, & quia Saul remisit illis propter gaudium illius diei, voluit Samuel, quod inuocaretur Rex, & confirmaretur regnum, quod etiam pertinebat ad magnam lętitiam, & solennitatem illius victoriæ.

F *Venite, & eamus in Galgalam.* In loco isto volebat Samuel confirmare regnum Saulis.

Quare autem in Galgala magis voluerit Samuel confirmari Regem, quam in alio loco, dicit Nicolaus, quod hoc fuit, quia sacrificia ibi fieri debebant, & facta sunt, vt apparet infra. Hæc autem conuenienter fiebant in Sanctuario, sed tabernaculum Domini illo tempore erat in Galgala, ergo ibi hoc fieri debuit.

Quare Samuel voluit Regē cōfirmare in Galgala.

Ista responsio non stat: non enim erat tabernaculū Domini in Galgala, nec ibi vnquam fuit, sed post vrbem Silo fuit in Nobe. Nicolaus autem vult, quod ibi fuerit tabernaculum, quia ibi facta sunt sacrificia: etiam, quia cum esset ibi populus, dicebatur esse coram Domino, sed ista non sunt conuenientia motiua, vt declaratum est supra cap. 7. Item non stat, quia ipse dicit. quod fuit tabernaculum, &
G arca in Masphat, deinde in Galgala, & quod quando Saul sumptus est in Regem erat tabernaculum in Masphat, nunc autem erat in Galgala. Sed hoc dato, sequeretur nimus velox mutatio tabernaculi, & sine causa, scilicet, quia inter tempus, quo Saul in Regem sumptus est, & tempus, quo pugnauit contra Ammonitas paucum intercidit, tamen ipse dicit, quod tempore sumptionis Saulis in Regem erat in Masphat, & tempore huius belli erat in Galgala. Nec stat præcipue, quia non apparet aliqua causa mutationis huius: nunquam tamen fiebat sine causa magna. Item si aliquis velit protenire, quod fuit facta mutatio de Masphat in Galgalam ex aliqua causa, quanquam non appareat adhuc non stat, quia antequam venirent Israelitæ ad eligendum Saulem in Masphat, erat locus sacrificiorum in Galgala, & dicebantur ibi esse viri coram Domino,
H & tamen tunc impossibile erat, quod esset ibi Sanctuariū, quia simul esset in Masphat, & in Galgala, apparet hoc, quia præcedenti cap. dic, qua Samuel vnxit Saulem, antequam esset eius electio publica dixit illi: descendes ante me in Galgalam, ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem Domino, & immoles victimas pacificas, ergo non poterat esse ibi Sanctuarium, vel nunquam fuit in Masphat, quod est contra positionem Nicolai. Dato autem, quòd fuerit, vt ipse vult, Galgala erat locus sacrificiorum, antequam esset ibi Sanctuarium, tamen secundum veritatem non fuit ibi Sanctuarium, nec in Masphat cum ex fundamentis, quibus ad hoc vtitur Nicolaus, ducatur in contradictionem.

Dicendum igitur, quòd Samuel voluit confirmari Saulem in Regem in Galgala, non, quod ille locus magis con-
I ferret ad hoc, quàm alia loca, sed quia iste erat vnus de locis, in quibus consueuerant congregari Israelitæ, quando iudicabat eos Samuel, vt patet supra cap. 8. scilicet, Iudicabat quoque Samuel Israel cunctis diebus vitæ suæ, & ibat per singulos annos circuiens Bethel, Galgala, & Masphat, & sicut supra visus est sibi conueniens locus Masphat ad Regis electionem, ita Galgala visus est conueniens ad eius confirmationem. Aliter dici potest, quòd in loco isto facta est confirmatio, ne cogerētur Israelitæ diuertere ad alia loca: veniebant enim de bello, quando facta est ista confirmatio, & quia transituri erant per Iordanem, & apud Iordanem est Galgala, fiebat eis in itinere iste locus, ideo visum est conueniens ibi fieri, vt breuius expediretur, ne diuerteret totus populus ad alias vrbes. *Et innouemus ibi Regem.* scilicet, confirmemus regnum, tanquam nunc no-
K uiter assumeremus Regem.

Opinio auct.

Quæ fuerit causa innouationis regni Saulis, & quid in ea factum sit. Quæst. XII.

QVÆRET aliquis, quæ fuerit causa huius innouationis, vel quid in ea factum sit.

Aliqui respondent, quod fuit ad supplendum aliqua, quę omissa erant: nam in Regum vnctione fiunt multæ cęrimoniæ, vt sacrificiorum, & aliorum gaudiorum; aliquid autem horum omissum fuerat in Masphat, ideo voluit Samuel, quod compleretur in Galgala. Apparet autē hoc, quoniam non leguntur facta tunc aliqua sacrificia in Masphat, in Galgala autem facta sunt; ideo forte ad completionem horum facta est innouatio.

Sed dicendum, quod hoc non stat, quia verba ista repu-

gnant

gnant: dixit enim Samuel: innouemus Regem. Innouare autem non est aliquid omissum supplere, sed rem a suo principio repetere, ergo fuit solennitas repetita. Item dicitur infra; fecerunt ibi regem Saul coram domino in Galgala: si tamen ista fuisset solum suppletio eorum, quæ omissa fuerant, non diceretur Saul fieri Rex; sed dicitur, quòd fecerunt ibi Saulem Regem, tanquam ante hoc non fuisset Rex; ideo non fuit ista innouatio ad explendum aliquas cærimonias.

Sed dicendū, quòd fuit ista innouatio confirmatio quædam regni Saulis, & facta est, quia, licet a principio fuisset Saul electus per sortes voluntate Dei in Regem, tamen populus non consensit plenè electioni illi, quidam namque dixerunt: Num saluare nos poterit iste? & despexerunt eū, & non attulerunt ei munera, vt constat præcedenti cap. Nec solum hoc, sed etiam dixerunt, quod non regnaret super eos, vt patet supra in litera. Nunc autem manifestata probitate Saulis, & quod principatum regium mereretur, omnes gratulabantur, quod esset rex eorum, ideo tunc fuit opportunum innouari eum, vt maneret firmum regnum eius, & præcedens contradictio nihil noceret.

Opi. aud.

Quid factum fuerit in ista innouatione. Quæst. XIII.

QVAERETVR amplius, quid factum fuerit in ista innouatione.

Respondendum est, quod, sicut supra dicebatur, ista innouatio non fuit suppletio aliquorum, omissorum, sed repetitio cerimoniarum a principio, cum vocetur innouatio: vnde oportet, quod omnia, quæ fiebant in regum vnctione, nunc fierent. An vero hic fierent ea, quæ postea facta sunt in vnctione posteriorū regū, non constat: nam posterior ætas semper aliquid nouitatis adauget: Saltem tamen rationabile est dicere, quod cerimoniæ illæ, quæ factę sunt in Masphat in electione Saulis, denuo fierent; ibi autem non exprimitur aliqua, nisi quod totus populus clamauit; viuat rex; hic autem eadem cærimonia videtur facta: nam dicitur, quod lætatus est ibi Saul, & cuncti viri Israel nimis, infra in litera. Præter hoc quoque facta sunt sacrificia multa in ista innouatione, q̄ nō legūtur facta in Masphat. Omnia quoque verisimile est facta fuisse in Galgala, quæ prius facta fuerunt in Masphat: aliud autem erat magis substantiale constitutioni regis, quàm omnia hæc, scilicet, quòd vngeretur: de hoc autem non habetur hic, an factum fuerit; constat tamen, quòd fecit illud Samuel in principio, quando venit ad eum Saul. De alijs tamen vicibus, quibus a populo constitutus est in regem, scilicet, in Galgala, & in Masphat, non constat, an fuerit facta vnctio: satis est tamen verisimile, quòd facta fuerit vtraque vice, quia vnctio ista erat repetibilis: sic enim tenet Iosephus. 6. Antiquitatum, quod Saul in Masphat, & in Galgala vnctus est, dicens: illic enim eos venire præceperat, & rursus, populo vidente, propheta vnxit Saul oleo sancto, & secundo denuntiauit regem; & tunc ponetur triplex vnctio Saulis, scilicet, vna occulta, & duæ manifestæ, sicut factum est in Dauid, vt declaratum est præcedenti cap.

Et perrexit omnis populus in Galgalam. Scilicet, ad innouandum ibi Regem. Dicitur autem perrexit, scilicet, quia non erant in Galgala, quando Samuel ista dixit populo, sed erant in loco, vbi deleuerant Ammonitas, & tunc concordi sententia venerunt in Galgalam. Dicitur autem, omnis populus, scilicet, non totus populus, sed omnis populus, qui iuerat ad pugnam, quia isti censebantur velut totus Israel. *Et fecerunt ibi regem Saul.* Scilicet, innouauerunt eum: nam iam factus fuerat rex. Vel dicitur, quòd fecerunt eum regem, quia tunc propriè fuit rex, prius quippe non consentiebat totus populus, vnde non erat regnū Saulis stabile: nunc autem firmatum est. Vel dicitur hoc, quia in innouatione regis repetita sunt omnia, quæ requirebantur ad constituendum aliquem in regem tanquam ante hoc nihil factum fuisset. Nunc autem propriè cępit mutatio politiæ Iudaicæ ad alterum genus, de qua Iosephus, vbi supra, ait. Itaque isto modo Hebræorum respublica ad regum iura conuersa est. Nam tempore Moysi, & Iosue discipuli eius, qui post eum dux fuit, optima

Lib. 6. c. 7.

A ducis conuersatione regebantur: post illorum vero mortem annis decem, & octo populus sine principe fuit, & postea ad conuersationem pristinam sunt reuersi: ei quippe, qui bello, & fortitudine cunctos excelleret, tribuebant iudicij potestatem, & propterea tempus conuersationis huiusmodi nimis eximium vocabatur. *Coram Domino in Galgala.* Scilicet, ibi factus est rex Saul. Et dicitur coram Domino, quia ibi Deus specialiter esse videbatur, non, quod tabernaculum ibi esset, sed quia erat locus, in quo impendebatur Deo speciale obsequium, scilicet, sacrificiorum, & quia congregati erant omnes Israelitæ ad faciendum aliquid, quod pertinebat ad Deum, & immolauerunt ibi victimas pacificas, an autem alia sacrificiorum genera immolauerint non constat: satis tamen stat, quòd non obtulerint alia.

B

Quare oblatæ fuerint hostiæ pacificæ in innouatione regis. Quæst. XIIII.

QVAERET nunc aliquis, quare magis offerrentur hostiæ pacificæ, quàm alia genera sacrificiorum.

Respondendum est, quòd ista conueniebant solennitati populi, quam habebant in pręsenti; alia autem sacrificia nequaquam. De hostijs pro peccato apparet: istæ enim non conueniebant propter duo. Primo, quia non erat aliquis finis, ad quem offerrētur, quia non erat tunc aliquod peccatum populi, pro quo offerrentur. Nec valet, si dicas, quòd erat peccatum constitutionis Saul in Regem: nam petendo Regem offenderunt Deum, vt patet sequenti cap. quia quamuis peccauerint, tamen Samuel nondum declarauerat eis peccatum istud, sed postea, vt patet ex ordine literæ; ideo non obtulerunt pro illo peccato. Etiam non erat satis conueniens offerri pro peccato, quia tales oblationes pertinent ad quandam tristitiam, cum recognitio peccati debeat esse dolorosa, tunc autem Israelitæ erant in gaudio magno; Nam dicitur, quòd lætati sunt nimis viri Israel. Item populus volebat gaudere in epulis propter solennitatem regis assumpti, & victoriæ habitę, sed de sacrificijs pro peccato nihil pertinebat ad offerentes, sed aut totaliter cremabantur extra castra, aut perueniebant, totaliter in ius sacerdotum, iuxtà distinctionem, quę habetur Leuit. cap. 6. holocausta quoque non pertinuerunt ad hūc diem, sicut hostię pacificæ, quia licet sit holocaustum sacrificium lętitię, tamen de illo non pertinet quicquam ad populares, sed totum crematur: Israelitę tamen volebant nūc gaudere in epulis propter solennitatem regis nouiter assumpti: etiam propter solennitatem victorię: ad hoc autem conueniebant hostię pacificę, quia de his maior pars offerentibus proueniebat. Sic enim fecit Adonias filius regis Dauid, quando voluit vngi in regem: nam immolauit victimas multas, & postea vocauit ad cōuiuium omnes amicos infra 3. lib. cap. 1. sic ergo conueniens nunc fuit offerri hostias pacificas magis, quam alia sacrificia, vt totus populus comederet, & lętaretur. *Coram Domino.* Id est, immolatę sunt istę victimę coram Domino, scilicet, quia in loco illo censebatur esse Deus propter obsequia, quę ei impendebantur, ideo quidquid fieret ibi, videbatur esse coram Domino.

C

D

Iura istarum hostiarum quibus prouenirent. Quæst. XV.

E

QVAERET aliquis, quibus prouenirent iura istarum hostiarum pacificarum.

Respondendum est, quòd diuidebantur in tres partes, scilicet, Deo proueniebat adipes, sacerdotibus autem immolantibus perueniebat pectusculum, & armus dexter Leuit. 3. capit. & 7. cetera autem offerentibus. De primo non est dubium, quin omnes adipes offerrentur hic Deo, sed de alijs est dubium. Et primò de sacerdotibus: nam non constat, an Samuel immolauerit hic victimas, vel sacerdotes: aliquando enim Samuel faciebat sacrificia, licet ipse sacerdos non esset: si autem sacerdotes fecissent, proueniebant eis partes de omnibus sacrificijs: si vero Samuel, eodem modo ad ipsum, & ad familiam suam pertinebat, nec in hoc est dubitandum, quàmus

ipse sacerdos non esset, nam sic etiam erat de Moyse: ipse enim erat Leuita solum, & antequam consecrarentur sacerdotes, faciebat ipse sacrificia: Exo.19. & Leuit.8. & partes, quæ aliàs prouentur æ erant sacerdotibus, prouentiebant ei de hostijs pacificis, vt in eisdem cap. Sic igitur esset de Samuele, qui erat Leuita, quòd acciperet partes sacrificiorum, quæ proueniebant sacerdotibus immolantibus. De partibus autem, quæ proueniebant offerenti, dicendũ, quòd pertinebant hic ad totum populum: nam totus populus obtulit sacrificia ista pro victoria, quæ communis erat; & pro Rege nouiter sumpto, qui etiam ad omnes pertinebat: vnde omnes de populo comederent de sacrificijs illis, nisi essent aliqui immundi. *Et lætatus est ibi Saul.* Scilicet, de victoria habita, & de noua constitutione in Regem, quoniam nunc confirmabatur regnum eius. *Et cuncti viri Israel nimis.* G Etiam lætati sunt Israelitæ, scilicet, pro victoria, pro qua nunc offerebant, & in epulis gaudebant: de Rege quoque suo lætabantur, quia optimus erat, & nunc ei reconciliati fuerant.

Figura belli facti per Saul contra Naas Regem Ammonitarum volentem eruere oculos filiorum Israel figurat Christi bellum contra diabolum

Licet non intendam metaphoris insistere, breuis tamen potest ex capitulo colligi moralitas. Naas enim serpens interpretatur, qui diabolũ signat, qui tortuosus est: est enim Rex filiorum Ammon, qui interpretatur filius populi mei; nam diabolus Rex est multitudinis superborum, quæ per populum signatur, Iob 40. cap. scilicet. Ipse est Rex super omnes filios superbiæ. Iste Israel impugnat, id est, viros spirituales, qui vocantur Israel, id est, videntes Deum, vel fortes cum Deo. Quærit autem oculos dextros eruere, & sinistros relinquere, id est, vt sapientia, quæ desursum est, & ad salutem animæ penitus auferatur, & sapientia, quæ terrena est, & animalis, & diabolica restet: Iacobi cap.3. vt H sic homines vitijs implicentur. Contra ipsum autem venit Rex Israel, id est, Christus, qui omnibus viris spiritualibus dominatur, & est caput Ecclesiæ ad Ephe. cap.4. & diuidit exercitum in tres partes, id est, in tres ordines, Apostolorum, Martyrum, & Confessorum: incipit autem pugna a vigilia matutina, vsquequo incalescat sol, quia a principio prædicationis Euangelij cœpit potestas diaboli diminui, & adueniente iudice in magno splendore, & quasi ardore diurno in extremo iudicio totaliter auferetur: iam enim non manebit luctus, aut clamor, nec vllus dolor, quoniam priora transierunt: Apoc.7.

CAP. XII.

I *DIXIT autem Samuel ad vniuersum Israel: Ecce audiui vocem vestram iuxta omnia, quæ locuti estis ad me, & constitui super vos Regem, & nunc rex graditur ante vos.*

Dixit autem. In superioribus descripta regis constitutione, hic agitur propter regem petitum de populi increpatione; increpat enim Samuel Israelitas, quòd peccauerint grauiter petendo Regem: Et diuiditur in duo, quia primò Samuel ostendit suam innocentiam: secundò populi culpam, ibi. *Et ait Samuel.*

An ordo sequentium ad præcedentia rectus sit. Quæstio I.

CIRCA primum de ordine dubium est. Respon- K dendum est autem, quòd est rectus ordo: nam postquam factum est bellum contra Ammonitas, & Rex innouatus est, increpuit Samuel Israelitas de petitione Regis, nec intercidit tempus aliquod inter ea, quæ habentur hic, & præcedenti cap. quia illa facta sunt in Galgala, scilicet, ibi innouauerunt Regem, quo innouato Samuel proposuit ista coram Israelitis, & satis apparet, quia dixit hic Samuel: præsto sum, loquimini de me coram Domino, & coram Christo eius; & sic erat ibi Saul, & erant coram Domino, quod erat in Galgala, quia ibi erant Israelitæ cum Saule, & dicebantur esse coram Domino, vt præcedenti cap.

Quare Samuel increpuerit nunc Israelitas, & non antea de Regis petitione. Quæst. II.

QVÆRET aliquis, quare Samuel increpuerit nunc Israelitas de petitione Regis faciendo ea, quæ fecit, & non ante hoc.

Nicolaus respondet, scilicet, quòd populus viderat Regem electum prospere egisse, & ideo poterat credere, quod petendo Regem non peccauerat, quia alioquin prospera non euenissent.

Sed adhuc conuenientius dici potest, scilicet, quòd Samuel intendebat Israelitas increpare grauiter pro petitione Regis, & quia, si forte increpasset eos ante istam pugnã, & confirmationem, voluissent desistere a Rege, dimittendo Regem electum, quod erat in præiudicium Saulis iam regnantis, & contra voluntatem Dei, ideo non fuit facta increpatio vsque ad tempus istud, in quo non poterant Israelitæ desistere, & hoc erat propter duo: primo, quia iam confirmauerant facientes eum secundario Regem: secundo, quia nollent dimittere, eo quòd prospere egisset, & scirent eum nimis aptum ad regnandum: si autem electo Saule, antequam fecisset bellum contra Ammonitas, Samuel increpuisset durè Israelitas, sicut increpuit hic, reliquissent immediate Saulem, & dato, quod propheta postea diceret, quòd acciperent eum, nollent propter duo. Primo, quia ab initio non consenserant plene electioni illius, sed multi despexerunt eum, dicentes: Num poterit ipse saluare nos? & dixerunt; non regnabit Saul super nos, ideo si modicum incitasset Samuel increpans eos pro petitione regis, reliquissent Regem: potissimum, quia non cognoscebant eum aptum ad bellum, sed magis virum rusticum, & agricolam, & ob hoc despexerant eum. Secundò, quia non confirmauerant illum, ideo haberẽt occasionem ad facilius eum deserendum; vnde toto tempore illo Samuel subticuit. Cum autem confirmatus est Saul, increpuit populum: hoc autem erat, quia licet Israelitæ peccassent petendo Regem, tamen iam Deus nolebat, quòd desisterent a Rege, & quia, si ante hoc Samuel increpuisset Israelitas pro petitione Regis, destitissent a Rege, non increpuit vsque modo.

Sed dicet aliquis, quòd etiam ante hoc increpuerit. Primò enim, cum populus petiuit Regem veniens ad eum in Ramatha, supra cap.8. Iterum autem increpuit eos, quando volebat eis dare Regem in Masphat, supra cap.10. & tamen increpiti non cessauerunt, sed dixerunt, nequaquã, sed Regem constitue nobis, sic ergo videtur, quòd facerẽt, etiamsi increparentur ante istam confirmationem, & bellum Ammonitarum.

Respondendum est, quòd, si ante hoc Samuel increpuisset Israelitas post cõstitutionem Saulis in Regem, deseruissent eum, quod apparet ex prædictis. Cum autem arguitur de duabus increpationibus præcedentibus, in quibus non destiterunt a Rege; Dicendum, quòd non est simile propter duo: primo, quia illæ increpationes fuerunt factæ, antequam esset assumptus in Regem, & tunc putabant, quòd Deus daret eis aliquem Regem, in quo nimis gauderent, ideo, licet increparentur, non desistebant. Cum autem datus est Saul in Regem, non placuit oculis plurimorum, ideo libenter eum despexissent. Alia ratio erat, quia in præcedentibus increpationibus Samuel solũ loquebatur dicens, quòd peccauissent Israelitæ petendo Regem, tamen non probabat; vnde ipsi non multum aduertebant; nunc autem probauit illud per signa magna, faciens, quòd subito venirent tonitrua, & pluuiæ, & tunc totus populus timuit: dixitque ad Samuelem, ora pro seruis tuis ad dominum, vt non moriamur: addidimus enim vniuersis peccatis nostris malum, vt peteremus nobis Regem. In alijs tamen increpationibus, quanquam facilius erat eos desistere, & de petitione dolere; tamen nunquam cognouerunt se peccasse, nisi nunc: si enim in prioribus increpationibus cognouissent, destitissent, quia res adhuc erat integra, & ista etiam fuit causa, quia non fecit Samuel signa, quando increpabat populum antequam eligerẽt Regem, quia Deus ex aliqua parte, volebat quòd eligerent, ex aliqua parte volebat quod non: si autem omnino noluisset, quòd non

eligerent,

eligerent, a principio fecisset signa, & tunc destitissent a petitione regis. Sed tunc dicetur, quare ergo nunc facta fuerunt signa?

Respondendum est, quod Deus volebat, quod Israelitæ cognoscerent se peccasse, quia, si solum increparentur verbis, sicut fuerunt supra increpati, nunquam id cognouissent, sed dicerent, nequaquam, sed rex erit super nos, vt patet supra cap. 8. & 10. ergo decuit fieri signa, & sic populus cognouit peccatum, & doluit.

Dixit autem Samuel ad vniuersum Israel. Scilicet, quia omnes congregati erant in Galgala, intelligendo de trecentis, & triginta millibus venientibus de bello, qui vocantur totus populus. *Ecce audiui vocem vestram.* Probat hic Samuel, quòd peccauerint petendo regem, & primo demonstrando innocentiam suam, in quo præmittit, quod ipse audiuerit Israelitas faciendo regem, sicut ipsi volebant, tamē ipse non consensit in aliquo horum: displicuit enim nimis ei, vt patet supra cap. 8. scilicet. Displicuitque sermo in oculis Samuelis, eo quod dixissent: da nobis regem, vt iudicet nos; & in hoc, quòd significat se non fecisse sponte, sed propter eorum importunitatem, innocentiam suam ostendit: eos autem demonstrat reos, etiam innocens est, quia, cum ipse ante hoc populum rexisset, & filij sui; nunc autem peterent tolli principatum ab eo, non subterfugit propter honorem suum, quo minus fieret.

Iuxta omnia, quæ locuti estis ad me. Id est, nihil omisi de his, quæ locuti estis: petebant enim solum Israelitæ regem, sicut ceteræ nationes, & hunc dedit ei Samuel. *Et constitui super vos regem.* Istud est expositio præcedentis: nihil enim aliud est, quòd Samuel audierit omnia verba Israelitarum nisi quòd dederit eis regem, quem petebant. Dixit autem, quod ipse constituerat, eo quod ipse consuluit dominum pro rege & Deus designauit ei modū & personā, & ipse congregans populū fecit, sicut Deus iusserat, & si Samuel non voluisset cōsulere Dnm pro rege, vel totaliter restitisset, dicēs, quod Israelitæ nō poterant habere regē, nequaquā ipsi ausi fuissent illū cōstituere. Itē Samuel, & filij eius dominabantur tūc, & si ipse nō cederet libēter principatui, nō poterant Israelitæ constituere aliquem in regem, ipse tamen Samuel immediatè cessit, ideo dicitur constituisse regem. *Et nunc rex graditur ante vos.* Id est, rex quem constitui vobis, dominatur vobis, & ipse præcedit ad ea, quæ facere debetis: dixit autem hoc Samuel, quia volebat nunc grauiter increpare Israelitas, quia petiuerant regem; & quia forte Israelitæ crederent, quod Samuel dure ferret regem esse in Israel, eo quod propter ipsum ab eo, & domo sua ablatus erat principatus, increparet nunc Israelitas de petitione regis, vt desisterent ab illo, & rediret pristinus principatus filiorum eius; vt tolleret ergo suspicionem, dixit: Et nunc rex graditur ante vos, id est, ego volo vos increpare pro petitione regis, non tamen intelligatis, quòd hoc sit, quasi ego velim, quod relinquatis eum, quia iam graditur ante vos, i. iā dominatur vobis, & si ego voluissem vos increpare ad hoc, quod relinqueretis regem; non fecissem nunc, quando rex est consortatus super vos, sed a principio, antequā habuissetis. *Ego autem senui & incanui.* Id est, multorum dierum sum, & tamen in toto tempore isto, cum dominarer vobis, nunquam iniustè egi; & iste sensus apparet ex litera sequēti, scilicet, itaque conuersatus coram vobis ab adolescentia mea vsque ad diem hanc ecce præsto sum &c.

Quare Samuel ponat hic innocentiam suam increpando Israelitas. Quæst. III.

QVÆRET aliquis, quare Samuel ponat hic innocentiam suam ad accusandum Israelitas, quòd peccauissent petendo regem. Dicendum, quòd ratio est, quia in principatibus nunquam debet aliquis mutari, dum bene regit, immo etiamsi non sit totaliter vtilis, dum tamen non sit nimis perniciosus, mutari non debet: quamuis politia alium posset mutare. De legibus namque, & principibus idem est, quia leges sunt directiue subditorum, ita etiā principes dirigunt, potissimum quia non omnia legibus constare possunt, sed in legibus sic est, quod non debet lex mutari in politia, si bona est, quandocunque inuenitur alia melior, immo etiamsi lex non sit bona, dum tamen non sit

A nimis nociua, non debet mutari, vt probat Aristot. 2. Polit. cap. de politia Podami. De principibus ergo sic erit, quod princeps quandiu bonus est, mutari nō debet, etiamsi alius melior inueniatur: etiam, si aliqualiter est inutilis, non debet mutari, nisi perniciosus fuerit; cuius causa est, quia sic per frequentem mutationem principum diminuetur auctoritas principatus, & subditi fient insolentes, & assuefient ad manendum sine iugo. Istam rationem dat Philosophus in legibus, s. quod auctoritas legum absolutè perit, vel saltē minuitur per frequentem mutationem: dicens, quod non tantum proficiet lex bona, quæ introducta est, quantum nocebit mutatio legis, quæ ablata est: sed sic erat de Samuele, quod ipse in toto principatu suo vixit iustissime: peccabant ergo Israelitæ abiiciendo principatum eius, & petendo Regem: istud autem peccatum, quamuis esset in Deū,
B tamen directius erat in Samuelem, quia ipse iniustè priuabatur principatu, si autem ipse iniustè dominatus fuisset, non haberet, quid conquereretur contra Israelitas, si peterent alium principem: inducit ergo hic innocentiam suā, & est modus arguendi decurtatus, vt quando solum ponitur maior, vel minor, quo frequenter vtitur Aristoteles.

Sed dicet aliquis, quod non conuenienter increpabat Samuel Israelitas de petitione Regis, obiiciendo innocentiam suam: hoc enim fuisset, si nunc dominaretur ipse, tamen non dominabatur, sed constituerat filios suos iudices, eo quod ipse senuerat, & iam non poterat iudicare conuenienter, filij autem sui post auaritiam declinauerant, vt patet supra cap. 8. ergo conquerebatur populus iustè, & Samuel non benè arguebat.

C Dicet aliquis, quod Samuel poterat resumere principatum; si filij non bene regerent, & sic stat semper, quod ipsi auferretur principatus. Dicendum etiam, quod hoc non stabat, & Israelitæ iam responderant ad hoc, scilicet, quod Samuel erat senex, & non poterat resumere principatum: vnde Israelitę, quando petiuerunt Regem a Samuele, proposuerunt hoc, dicentes: Ecce tu senuisti, & filij tui non ambulant in viis tuis, constitue nobis Regem, supra 8. capitulo.

Respondendum est, quod iustè cōquerebatur Samuel, quia licet ipse esset senex, ita quod non posset conuenienter discurrere in anno per totum Israel semel iudicando in tribus locis, sicut facere consueuerat in iuuentute sua, supra capit. 7. tamen adhuc erat ipse potens ad iudicandum Israelem, si conuenirent in loco vno, post hoc enim adhuc
D constituto Saule in Regem, ipse iuit ad bellum contra Ammon, præcedenti cap. post etiam aliquanto tempore impetu facto laniauit Regem Agag Amalecitarum in partes, infra cap. 15. Non erat ergo impotens, sed vt non tantum grauaretur laboribus, constituerat filios suos iudices, non quasi totaliter ipse cessisset principatui, sed quia subdelegabat sibi filios suos, ideo quando fuit ablatus principatus filiis suis et ablatus est: vnde grauabatur: dato etiā, quod principatus translatus fuisset ad filios suos, & ipsi iniqui fuissent, non debuissent immediatè Israelitæ petere Regē, sed petere Samuelem, quod corrigeret eos, & hoc propter reuerentiam Samuelis, & tunc fortè destitissent ab iniquitate, vel si non destitissent, habebat Samuel aliud remediū, scilicet, quod ipse resumeret principatum, vel quod subdelegaret sibi alios viros bonos, dum tamen penes eum po-
E testas resideret: sic namque Heli summus sacerdos, cum senuisset, filium suum Phinees iussit ministrare in sūmū sacerdotium: semper tamen summi sacerdotij dignitas penes eum resedit, & sic quomodocunque res se haberet, principatus iudicatiuus maneret penes Samuelem, ideo iustè poterat ipse conqueri de petentibus Regem, quòd grauarent eum auferentes ei principatum, & hoc ostendendo innocentiam suam.

Porro filij mei vobiscum sunt. Id est, quanquā ego senuerim, & incanuerim, & videar aliqualiter impotens; tamen filij mei vobiscum sunt, qui poterant pro me regere, nec oportebat, vt peteretis Regem. Si aūt arguatur, quod inique regebant, stant superiores responsiones. s. quod ipse corrigeret eos, vel daret modū, per quem non grauarent populu, vel committeret eis parua negotia, ipse autem maiora iudicaret, sicut faciebat Moyses, qui committebat negotia parua

aliis iudicibus: in magnis autem ipse solus iudicabat, Exo. cap. 18. & Deuteron. cap. 1. Nicolaus autem aliter introducit istam literam, s. porro filij mei vobiscum sunt, id est, ipsi remanebunt pro me obsides ad satisfaciendum, si ad aliquid teneor, & satisfacere non possum: melius tamen videtur, sicut dictum est. Alioquin non consonat literæ superiori, scilicet, Ego senui, & incanui, & exponendo sicut supra, consonat.

Itaque conuersatus coram vobis ab adolescentia mea. Id est, a tempore, quo in adolescentia accepi principatum: nō enim intelligitur hoc, nisi de tempore, in quo Samuel fuerat princeps, quia dicitur hic, si calumniatus sum aliquem, vel oppressi, aut recepi munus, vult restituere: illud aūt pertinet ad habentem iurisdictionem, vel potestatem. De alio autem tempore, in quo Samuel non fuit in principatu, non curat hic, quia in illo neminem lędere poterat, & dato, quod aliquem lęsisset, nihil referebat, si postquam assumptus est in iudicem, iuste se habuisset semper ad populum: dicitur autem ab adolescentia mea, ad significandum, quod satis erat iuuenis, quando assumpsit principatum, nā immediatè post mortem Heli, factus est iudex, & tamen tunc iuuenis erat. *Præsto sum loquimini de me.* Id est, de toto tempore, quod transiuit ab adolescentia mea, quando ego factus sum princeps, vsque nunc arguatis me, si vultis, quia præsto sum respondere, & satisfacere, si quid erraui. *Coram Domino.* Dicebantur esse coram Domino, qui erāt in Galgala, vbi fecerant sacrificia, & ibi specialiter dicebatur esse Deus, etiam quia congregati erant ad aliquid spirituale, & coram omnibus talibus Deus est: sic patet Mat. 18. cap. s. Quando fuerint duo, vel tres congregati in nomine meo, in medio eorum sum. *Et coram Christo eius.* Id est, coram Rege Saule, qui vocabatur Christus, id est, vnctus in Regem, vocatur autem Christus domini, id est, vnctus a Deo, quia Deus iusserat eum vngi, sic enim dixit Dauid de Saule, propitius sit mihi Deus, vt non mittam manum meam in Christum domini, infra cap. 24. sic etiam infra 26. cap. dixit Dauid, quis enim extendet manum suam in Christum domini, & innocens erit? & semper loquitur de Saule, & intendit dicere Samuel: Deus sit iudex, & Rex sit iudex eorum, quæ contra me proposueritis, vt iustè iudicent, quid malum merui, vel aliter. q. d. bonos iudices habetis, scilicet, Deum & Christum domini, ideo si aliquid vultis proponere, proponatis. *Vtrum bouem cuiusquam tulerim, an asinum.* Id est, arguatis me de iniusto principatu si vultis, est autem vt communiter iniquitas principatus in accipiendo bona subditorum per manifestam violentiam, vel per calumniam, ideo ponit hic de istis, & primo exprimit in speciali, scilicet, an tulerit bouem, vel asinū alicuius, quod intelligitur tollendo quantum ad hoc, quòd faceret eum suum, vel tollendo quantum ad aliqua opera, scilicet, vt cogeret Samuel iumenta Israelitarum laborare in opere suo sine pretio, deinde restitueret dominis suis: nam & hoc iniustum est, posuit autem exemplum in his animalibus, quia ista communiora erant apud Iudæos: sic enim, cum quidam de Israelitis accusarent Moysen, & Aaron de iniusto principatu, dixit Moyses ad Dominum; tu scis, q nec asellum quidem vnquam acceperim ab eis, nec afflixerim quempiam illorum. Num. cap. 16.

Iniquitas principatus in quo.

Si quempiam calumniatus sum. Calumniari est bona alicuius tollere iniuste, quæsito aliquo colore, sicut interdum principes faciunt aliquas leges, vel constitutiones duras, in quas necesse est incidere subditos, & hoc faciunt, vt ab eis pœnas exigant, & est propriè calumnia: poterit autem aliquis dicere, quòd quamuis Samuel non acceperit violenter aliquid a subditis, accepit tamen per quosdam modos excogitatos sub colore iustitiæ, & quia istud nimis conuenit principibus, excusauit se de calumnia ante omnia Samuel: de his enim, quæ faciunt per calumniam principes, habetur Isa. cap. 10. s. Vę qui condunt leges iniquas, & scribentes iniustitiam scripserunt, vt opprimerent in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium populi mei, vt essent viduæ præda eorum, & pupillos diriperent.

Si oppressi aliquem. Opprimere est per violentiam aliquid tollere nullo colore iustitiæ quæsito, & hoc solent interdum facere domini; quia propter potestatem impunitas eis inest, de quo etiam Samuel se excusat, quòd neminē vnquam oppressit. In hæc autem peccata si aliquis incideret, tenebatur reddere id, quod abstulerat per calumniā, vel violentiam, & insuper quintam partem ei, cui hæc ablata fuerant, & præter hoc pro peccato dabat arietem Domino. Leuit. cap. 5. sed quomodo teneatur, declaratur infra quæst. 8.

Si de manu cuiusquam munus accepi. scilicet, ad peruertendum iustitiam, quia in hoc casu illicitum est accipere munera, alias autem, cum pro nulla causa munera offeruntur, sed gratis, vel amicabiliter, non est illicitum illa recipere; in iudicibus tamen semper causat suspitionē mali munerum susceptio, ideo indifferenter vetatur acceptio munerum in lege. Exodi 23. & Deuteronom. 16. cap. Samuel autem erat iudex, ideo acceptio muneris, etiamsi non esset ad peruertendum iustitiam, in eo esset suspecta, ideo simpliciter excusat se de illa, quòd nunquam acceperit: erat autem in hoc sanctior filijs suis, quia filij eius recipiebant munera, & iniuste iudicabant supra capit. 8. scilicet, Et non ambulauerunt filij eius in vijs illius, sed declinauerunt post auaritiam, acceperunt munera, & peruerterunt iudicium. *Contemnam illud hodie.* Id est, si accepi aliquid, siue calumniando, siue opprimendo, siue in munere, ego contemnam, s. non curabo retinere, sed dimittam immediate. *Restituamque vobis.* s. illis, a quibus accepi.

An Samuel teneretur restituere, si quid accepisset in suo principatu, & quando iudices teneantur restituere munera, quæ recipiunt a partibus, siue sit simonia, siue non. & quibus teneantur restituere illa.

Quæst. IIII.

QVÆRET aliquis, an teneretur Samuel ad restituendum hæc, sicut se obligabat hic.

Respondendum est, quòd, quandocunque aliquis recipit quicquam, & non potest facere illud esse suum, vt quia non habet titulum acquirendi, tenetur restituere vel illi, a quo accepit, vel alteri. Samuel autem, si accepisset aliquid horum, aut illud esset per calumniam, vel oppressionem, aut per munera.

Si primis duobus modis, tenebatur restituere, quia nunquam habuerat titulum lucratiuum, ille quoque, cui hæc ablata sunt, nihil peccauerat, quare ea perdere deberet, ideo tenebatur restituere, & etiam illi, cui abstulit. Restituere quidem, quia ipse non habuit causam acquirendi: illi vero, a quo abstulit, quia ille non habuit causam perdendi. Si autem accepisset munus, aut ipse acceperat illud ad peruertendum iustitiam, & offerens ad hoc contulit; aut accepit amicabiliter, & non ad aliquem alium finem, nec collator habuit aliam intentionem; aut accepit aliquod munus, & peruertit iustitiam, licet collator ad hoc non obtulisset, sed gratis dedisset tanquam amico, aut collator dedit ad hoc, quod ipse peruerteret iustitiam, & ipse non peruertit.

Si primo modo, Samuel nō poterat acquirere illud munus, quia illicitè susceperat, ideo tenebatur restituere, cum ipse esset iniustus possessor, non tamen tenebatur restituere illi, qui dederat, quia sicut Samuel non habuit causam acquirendi, quia iniuste recepit, ita etiam ille, qui dederat, non habebat causam recuperandi, quia illicite dederat, sed tenebatur restituere alteri. In hoc tamen differt, quia aut ille iudex, qui recepit hoc modo munera, iā executus fuit id, pro quo munera data sunt, aut non, si nō; fuit executus, tenetur restituere munera ei, qui dedit, & non peruertere iustitiam, si autem iam peruertit iustitiam pro muneribus, non debet restituere munera ei, qui contulit, sed alteri, ne ille sit in duplici lucro iniuste, sed erit tunc, sicut in lucro alearum, s. quod si perdens est in maiori culpa, vel quia impulit, vel solicitauit lucrantem ad ludum, non tenetur lucrans restituere illi, sed pauperibus.

Nota bene ꝑ ludo alearum.

Si secundo modo, s. quod amicabiliter suscepit, & sic conferens obtulit, non obligabatur ipse perdere, quia iustam causam habuit acquirendi, s. per donationem licitam, nec collator recipere poterat, quia sponte transtulit a se dominium rei conferendo alteri.

Si autem tertio modo recepit munera, scilicet, q collator obtulit tanquam amico, & non ad peruertendum iustitiam,

stitiam, iudex autem ad hoc accepit; distinguendum, quòd aut iam peruertit, aut non; si nondum peruertit, quanquã a principio non habuit titulum lucratiuum, tamen nunc, si incipiat nolle peruertere iustitiam, sed velit ponere tanquam amicabiliter collatum, poterit possidere, cum sic collatum fuerit, & incipit iam esse iustus possessor: si autem iam peruerterit iustitiam pro muneribus, non poterit possidere munera, quia iniuste suscepit, & semper manet ei iniquus titulus, nec tamen tenetur restituere ei, a quo recepit, quia cum ille sponte tradiderit, transtulit a se dominiũ, sed debet restituere pauperibus, si tamẽ voluerit restituere collatori peccatum nullum est, quia ille non fuit in culpa.

Si autem quarto modo, scilicet, quòd collator dederit ad hanc intentionem, vt iudex corrumperet iudicium, & tamen iudex non accepit hac intentione; aut iudex cognoscebat a principio, quando munus collatum est, quòd hac intentione offerebatur, aut non; si cognouit, peccauit, non quidem, quia iustitiam peruerterit in re, aut in affectu, sed quia accepit id, quod pro iniquitate dabatur. Debent ergo talia munera a principio respui, vel si iudex cognoscens recipiat, debet respuere, postquam susceperit, & restituere offerenti, quia nunquam habuit iustam causam possidendi. Si autem a principio iudex putauit amicabiliter conferri, cum tamẽ ex alia causa daretur, a principio habuit iustam causam possidendi, scilicet, bonam fidem, postea tamen incipit esse in mala fide, ideo non habet titulum lucratiuum; tenetur igitur restituere, non tamen tenetur illi, quia ille se perdidit, eo quòd contulit, & alius acquisiuit, eo quòd habuit bonam fidem, & possedit iuste aliquanto tempore, tunc autem erat iste dominus rei, sed simul non possunt esse duo domini in solidum alicuius rei, ideo offerens desijt esse dominus, sed postquam aliquis desinit esse dominus rei, non habet ius aliquod ad rem, nisi iterum acquirat, ideo non debet fieri ei restitutio, quia restitutio fit ei, qui habet ius in re. Dico autem, quòd non debet fieri ei restitutio, scilicet, quòd non tenetur possidens ei restituere, si tamen voluerit, non videtur peccare, potest tamen restituere pauperibus. Causa huius diuersitatis a primo membro est, quia ibi pro munere suscepto iudicium corruptum fuit, & sic conferens suscepit commutationem pro munere, non debuit ergo superlucrari iniuste. Iste autem, de quo hic, non suscepit commutationem, quia iudex pro illo non iudicauit iniuste, licet ipse aliqualiter mereretur perdere, quia pro iniqua causa dedit. Ista autem omnia sunt, quando datur, aut suscipitur munus pro causa iniqua. Si autem recipiatur munus pro causa iusta, scilicet, quia litigator aliquid offert iudici, vt pro eo iuste iudicet; aut hoc offert, quia iudex aliter nõ vult iudicare pro eo iuste, nisi munera conferat, aut iste conferens dat, licet iudex non petat dari: Si primo modo iudex peccat, sicut si reciperet munera, vt inique iudicaret, & semper tenetur restituere, quia nunquam habuit iustam causam possidendi. Tenetur etiam restituere offerenti, quia ille non omnino sponte dedit, sed inductus, ne perderet causam, & ipse non habet causam perdendi, quia licuit ei dare, vt redimeret ius suum, cum hoc sit cuilibet permissum.

Si autem iudice non petente, nec innuente hoc, litigator dederit aliquod munus, aut iudex intellexit, quod pro hoc offerebatur, vt iuste pro eo iudicaretur, vel non intellexit. Si non intellexit, sed putat gratis collatum, non tenetur restituere collatori, nec alicui alteri, quia iustum titulum habuit acquirendi. Si autem intellexit, quod pro hoc dabatur, tenetur restituere ipsi collatori, vel a principio respuere, & hoc quia collator dedit ad redimendum ius suum, quia licet iudex vellet iudicare iustè, collator forsitan intellexit, quòd vellet iudicare iniustè, & vt moueret animum illius, contulit, vel forte dedit, vt magis firmaret animum iudicis in bono, quia licet non crederet eum velle iniuste iudicare, tamen dubitabat, an vellet: vel forte egit, vt iudex citius expediret, quia litigatori grauis erat dilatio diffinitionis causæ; quocunque autem modo horum est redimere ius suum, licet indirectè, ideo iudex nunquam potest talia accipere, & peccat, si receperit; collator autem potest offerre. Hoc vltimum colligitur extra de simon. cap. etiamsi quæstiones, vbi dicitur, quòd si collatori beneficij, vel dignitatis offeratur aliquid, quòd verisimiliter possit illius

A mentem mouere ad conferendum, vel non conferendum, est simonia; si autem sunt talia, quæ verisimiliter non possunt mouere mentem collatoris, non est simonia. In alijs autem causis, in quibus transgressio non causat simoniam, eodem modo dicendum est, scilicet, quòd, si iudex recipiat aliquid, quod verisimiliter possit mutare mentem illius, iniustum est recipi. Si autem oblata sunt talia, quæ non possunt mouere mentem, non est iniustum recipi: hoc autem est, an iudex intelligat sibi datum esse, vt conferat, vel vt iudicet, vel non, quia si intelligat datum esse ex hac causa, licet paruum sit, iam mouetur mens illius, quia inclinatur aliqualiter, si recipit. Iura autem non fecerunt istam distinctionem, tanquam in se munus magnum, vel paruum aliquid agat, nisi inquantum iudex intelligit ista data esse pro tali causa, ideo semper erit illicitum recipere hoc B modo.

Ad cauendum ergo omnia ista valde esset honestum, q iudices nihil susciperent a litigatoribus, nisi quod iure dare coguntur, vt in locis, in quibus statutum est, quod iudici pro qualibet sententia diffinitiua detur tantum, vel tantum, & sic de alijs actibus iudicialibus, vel si forte aliquid recipere volunt, honestius esset, quod reciperent post diffinitiuam causam, quia tunc litigator non posset dare, vt iudex præuaricaretur iudicium, nec etiam vt redimeret ius suum; iudex etiam non poterat recipere ex aliqua causa iniqua; omnia autem munera, quæ ante diffinitionem litium offeruntur, licet interdum secundum iura non sint suspecta, tamen secundum naturam, & iudicum prauitatem non potest omnimoda adimi suspitio.

Iudices a litigatoribus, & personis suspectis non debent munera quamcunque parua suscipere.

C *Si Iudæi probassent Samuelem suscepisse munera, vel oppressisse aliquem, quomodo punitus fuisset.*
Quæst. V.

QVAERETVR vlterius, quid si Israelitæ contendissent contra Samuelem, vt ipse volebat, & probassent, quod ipse egisset aliquid horum, in quo puniri deberet.

Respondendum est, quòd aut acceperat aliquid per violentiam, vel calumniam, aut per munera, in quibus non est æquale iudicium, vt infra declarabitur.

Quidam tamen dicunt, quod in quocunque horum tenebatur restituere id, quod acceperat, & quintam insuper partem, & præter hoc debebat offerre arietem vnum pro peccato: sic habetur Leuitici cap. 5.

D Respondendum, quòd non stat, quia illa lex intelligitur, quandocunque non agitur iudicialiter, sed ille, qui fecit hæc, dolet, quòd ista egerit, & vult absolui, debet satisfacere illo modo in iudicio, tamẽ grauior esset punitio. Quod autem non intelligatur de his, quæ iudicialiter fiunt, patet; quia iudices semper iudicabant per leges forales, & nunquam imponebant aliquam pœnam, quæ pertineret ad sacrificia, sed omnes pertinebant ad interesse partis, vel ad ius publicum, nunquam autem iubebantur fieri cærimoniæ, vt patet inquirendo omnes leges iudiciales, quę habentur Exod. cap. 21. vsque ad 24. & in libro Numeri, atque Deuteronom.

Dicendum ergo, quòd maior esset pœna in iudicio; & apparet manifeste, quia si aliquis furaretur hominem, & venderet morte moriebatur, si conuinceretur iudicialiter: E Exodi capit. vigesimo primo, si tamen non conuinceretur, ageretur per legem, quæ habetur Numeri capit. vigesimo quinto, si quis etiam furaretur vnum bouem, conuictus soluebat quinque. Exod. cap. vigesimo secundo, & tamen per legem, quæ habetur Leuitici capit. quinto, tenetur solum restituere vnum bouem, & quintam partem valoris; insuper & offerre arietem pro peccato: ergo non intelligitur ista lex in foro Iudiciali. Item patet, quia istamet lex habetur capit. quinto, & tamen ibi dicitur, quòd illi, qui ista peccauerint, confitebuntur peccatum suum, & soluent, quæ dicta sunt; si tamen in iudicio esset, non diceretur, quod ipsi confitebuntur, sed oporteret eos a partibus conuinci. Intelligitur ergo sine iudicio lex ista, sed nunc dicitur, quod Samuel conuinceretur coram Saule, quem posuit iudicem sibi de aliquo istorum, ergo aliter iudicandum erat. Distinguetur ergo sicut prius

Quo iudices recipientes munera punirentur in veteri lege.

cusauit, Saulem autem nequaquam; vnde eum solum habuit de hominibus, quem in testem posset producere. *In die hac*. Id est, hodie sit testis, s. quia in die illa Israelitæ confessi fuerant innocentiam Samuelis, cuius ille volebat habere testes: non dicitur tamen, quòd sit testis in die hac, id est, hodie testificetur, quia, vt supra dictũ est, Deus, & Saul pro illa die erant iudices, & non testes, & in alio iudicio possent induci in testes, & tunc non essent iudices, sed dicitur, testis est hodie, id est, hodie rogo eum, vt sit testis, scilicet, audiendo ea, quę dicuntur, vt cum opportunum fuerit, iudicio productus testificari possit.

Quomodo possit vocari Deus in testem. Quæst. VIII.

QVÆRET aliquis, quomodo vocaretur hic Deus in testem, nam aliquis rogatur, vt sit testis, vt postea testificetur, quando petatur a parte: Deus tamen non testificatur coram nobis, quia non loquitur nobis, ideo potest conuenienter esse testis. Respondendum est, quòd Samuel non inuocabat hic Deum in testem, tanquam producturus esset eum aliquando in iudicio, sed vocauit eum ad timorem Israelitarum, scilicet quia cum dictũ esset, quòd Deus esset testis, Israelitæ timerent negare, quod confessi fuerãt. Vel aliter, quia Deus ductus fuit in testem, vt, si forte negarent Israelitæ confessionem, Deus formaret aliquam vocem, quæ testificaretur pro eo, s. iuberet aliquem Angelum loqui, sicut Angeli loquebantur ex præcepto eius: sic enim dicunt Hebræi accidisse hic, scilicet, quòd cum dixisset Samuel; testis est Dominus aduersum vos, & testis est Christus eius; responderunt Iudæi testis sit, & tunc quædã vox in aere audita est, quæ dixit; ego sum testis: si ergo hoc fuisset, sicut ibi Deus rogatus professus est se esse testem, ita cum peteretur a Samuele, quòd testificaretur in iudicio, similem vocem formaret testificantem, quòd factum fuerat. Sed quia istud dictum Hebræorum dubium est, aliter potest responderi conuenientius, scilicet, quod Deus producebatur in testem, quia tempore oportuno poterat testificari; modus autem erat, quia cum Samuel vocasset nunc Deum in testem, si Hebræi aliquando negarent istã confessionem suam, Samuel inuocaret Dominum, vt faceret aliquod miraculum in testimonium huius rei, & Deus illud faceret immediatè, sicut patet infra: nam Samuel volebat probare Dei testimonio, quòd peccauissent Israelitæ petendo Regem, & ad hoc inuocauit Deum dicens: Nunquid non messis tritici est hodie? inuocabo Dominum, & dabit voces, & pluuias, & scietis, & videbitis, quia grande malum feceritis in conspectu Domini petendo super vos Regem, & immediate Deus exaudiuit: Vnde sequitur; Et clamauit Samuel ad Dominum, & dedit Dominus voces, & pluuias in die illa, & timuit omnis populus nimis Dominum, & Samuelem; sic ergo fieret, si Hebræis negantibus veritatem, Samuel peteret testimonium sufficiens magis, quam humana testificatio: Istud namque signum dedit Deus Hebræis ad cognoscendum, quis esset verus propheta, scilicet, si diceret propheta aliquid se audiuisse a Deo, & in testimonium illius induceret miraculũ aliquod, erat verus propheta, & iubebat Deus ipsi credi. Deuteron. cap. 18. ita ergo, si Samuel diceret, quòd Israelitæ confessi fuerant innocentiam eius, & ad testimonium huius peteret aliqua signa de cęlo, & venirent, constaret verum esse quod ille dicebat. Item non solum ista probatio erat sufficiens, sed etiam Hebræi magis assentiebant illi, quam cuicunque alteri, quia Iudæi signa quærũt, Græci sapientiam, vt 1. ad Corinth. cap. 1. vnde cum supra peterent Israelitæ Regem, & bis increpuisset eos Samuel, dicens, quòd peccarent, non crediderunt, sed dixerunt: nequaquam, sed regem constitue nobis, ita supra cap. 8. & 10. Et sic quamuis Samuel esset magnæ auctoritatis, non credebant ei; nunc autem, quia induxit signum de cęlo, quando increpabat eos, timuerunt nimis, & confessi sunt se peccasse infra in litera, scilicet; Dixit vniuersus populus ad Samuelem; ora pro seruis tuis ad Dominum, vt non moriamur: addidimus enim vniuersis peccatis nostris malum, vt peteremus nobis Regem: hoc igitur modo poterat Deus esse testis. *Quia non inueneritis in manu quippiam*. Id est, quòd non inuenistis me accepisse aliquid, aut iniustum communicasse toto tempo-

A re principatus mei. Dicitur enim in manu mea, id est, in me, quia omnis operatio humana modo loquendi scripturæ attribuitur manui eius, quamuis non fiat per manum, sic patet infra cap. 16. scilicet. Et ait Dominus; vitulum de armento tolles in manu tua: & tamen manifestum est, quòd non poterat Samuel tollere in manu vitulum, potissimum cum ille esset viuens. *Et dixerunt: Testis*. Id est, Israelitæ dixerunt, volumus, quòd Deus sit testis, quanquam nõ oportebat, quòd Israelitæ acceptarent esse testes eos, quos vocabat Samuel in testes: tamen ad maiorem abundantiam acceptauerunt. In Hebræo habetur hic. *Et dixit, testis*. Ad quod sciendum, quòd Hebræi dicunt, quòd, quando Samuel vocauit Dominum in testem, quædam vox formata est in aere, & illa dixit: ego sum testis, scilicet, quòd Samuel est innocens; vel aliter, ego sum testis, scilicet, quòd cõfessi B fuistis hodie innocentiam eius.

Et ait Samuel ad populum. Hic ponitur secũdum, in quo Samuel declarat populi culpam, & hoc dupliciter. Primò in verbo, secundò in miraculo ibi. *Sed nunc state*. Circa primum Samuel increpat Israelitas improperando eis misericordias Domini. *Dominus, qui fecit Moysen, & Aaron*. Non accipitur hic facere, id est, creare, vel producere, scilicet, quòd Deus fecerit nasci Moysen, & Aaron, quanquam aliquando sic accipitur, vt patet Deuteron. cap. 32. s. Nunquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, fecit, & creauit te? nam tunc non esset aliquid speciale, quod fecerit Moysen, & Aaron, quia sic etiam fecit omnes alios, sed dicitur, quòd fecit eos, scilicet, nuntios, & habentes potestatem ad educendum Israelitas de Aegypto, sic patet infra, scilicet, misit Dominus Moysen, & Aaron, & eduxit patres vestros C ex Aegypto.

Quare Samuel enarret ista gesta præteritorum temporum; quæ nihil videntur attinere ad reprehensionem. Quæst. IX.

QVÆRET aliquis cum Samuel intendat hic arguere Israelitas, quòd male egissent petendo regem, quare enarret eis ista gesta præteritorum temporum, quæ nihil videntur attinere.

Respondendum, quòd hoc fit propter duo: primò ad increpandum Israelitas de ingratitudine, s. quòd cum Deus fecisset eis tanta bona, propter quæ debuissent in æternum ei gratias referre, & subditi esse, & Deus vellet super eos habere principatum regalem, abiecerunt eum petentes regem D hominem, & vt videatur eorum ingratitudo, referũtur collata beneficia, quòd autem fiat propter hoc, apparet immediatè, cum dicitur, nunc ergo state, vt iudicio contendam aduersum vos de omnibus misericordijs, quas fecit vobiscum. Patet etiam infra, cum dicitur; dixistis mihi nequaquam, sed rex imperabit nobis, cum dominus Deus vester regnaret in vobis, quasi dicat, ingrati fuistis petendo alium regem, cum Deus vellet regnare. Secũdo inducuntur omnia, quæ habentur hic ad probandum, quòd vane egerint Iudęi, & quod motiuum suum ad petẽdum regem ad hoc, quòd liberaret eos a periculis bellorum, quasi intelligentes, quòd alias non possent liberari, nisi regem haberent: sic patet supra capit. 8. s. rex enim erit super nos, & erimus nos quoque sicut omnes gẽtes, & iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos: & pugnabit bella nostra pro E nobis. Quod magis patet infra in litera, s. videntes, quòd Naas Rex Ammõ venisset aduersum vos, dixistis mihi nequaquam, sed Rex imperabit nobis, quasi dicat, non poteramus habere alium principatum, per quem eruamur ab hostibus, nisi per regalem quòd si fuisset verum rectè petiuissent Israelitæ, sed falsum est: poterant enim liberari ab hostibus sine rege, & hoc probat Samuel inductiuè per maiora pericula Israelitarum, s. ipsi fuerunt in maxima seruitute, & liberauit eos Deus inde per manum Moysi, & Aaron, & hoc sine rege; ergo poterat eos semper liberare dato, quòd non haberent regem: sic etiam liberati sunt de manu Chananæorum Moabitarum, Ammonitarum, Philistinorum, & reliquarum gentium: & tunc non habebant Regem, ergo a ceteris periculis futuris poterant liberari sine Rege, vanè ergo petiuerũt Regẽ. Item inducit Samuel fortiorem probationem ad maiorem cõfusionem Hebręorum,

rum, quia non solum vane, sed etiam stulte egerunt, nam si F
preteritis temporibus Deus liberasset semper Israelitas sine Rege, nunc autem acciderēt maiora pericula, quanquam Israelitę culpabiles essent, si peterent aliud genus principatus pro illis maioribus periculis, quia diffidebant de Deo; tamen stulti non erant, nunc autem non factum est sic, sed cum a principio accidissent valde magna pericula, & ab illis sine rege liberati fuissent Israelitę, nunc in valde paruis periculis petebāt Regē. Ad hoc inducit Samuel, quod habetur infra. s. vidētes autem quòd Naas Rex filiorum Ammon &c. quasi dicat in comparatione periculorum pręteritorum, quæ hic referuntur, quasi nullum erat periculum, quod imminebat ex incursu Ammonitarum: ibi tamen Israelitę petierunt Regem dicentes: Nequaquam, sed Rex imperabit nobis, vt patet infra, ergo stulte egerunt, & hoc inducit Samuel per totam istam literam. G

Et eduxit patres vestros de terra Ægypti, adest. i. Deus, qui liberauit patres vestros, est presens, hoc dicit Samuel, quia infra dicit: nunc ergo state, vt iudicio contendam aduersum vos coram domino, & quia Israelitę non videbant dominum, non putarent se contendere coram domino: dicit Samuel, quod Deus adest, id est, pręsens est inter illos, quod probauit immediate per miraculum quod ibi Deus operatus est. Ponuntur autem hic duo beneficia, s. missio Moysi, & Aaron, & eductio Israelitarum de Aegypto quanquam infra ponantur, quia ista principalia sunt inter omnia, vnde sępe repetuntur.

Nunc ergo state, vt iudicio cōtendam aduersum vos. Id est, Samuel volebat contendere aduersum Israelitas probando eos peccasse, nec quidem contendit hic probando innocentiam suam, quia iam ipsi hanc confessi fuerant, sed H
contendit probando eorum culpam, & hoc iudicio, idest iudicialiter, s. proponendo contra ipsos Deo existente iudice, & expectando, si quis eorum respondere vellet.

De omnibus misericordijs, quas fecit vobiscum. Id est, contentio est ad probandum iniquitatem Hebræorum, & hoc per omnes misericordias, quas Deus fecit eis; non est tamē sensus, quòd contenderet de misericordijs Dei, s. volens probare, quòd Deus fecisset misericordias multas Iudæis, quoniam has ipsi concedebant, sed contendit de misericordijs, idest, ex misericordijs probando eorum ingratitudinem, & sic (de) dicit hic habitudinem principij, & non materiæ, vel obiecti. *Et cum patribus vestris.* Dicitur hoc, quia omnes illæ misericordiæ, quæ hic enarrantur, non fuerunt factæ illis Hebræis, qui nunc viuebant, sed plurimæ ipsarum fuerunt factæ patribus eorum, id est prædecessoribus. I
Dicitur autem hic, quòd contendit Samuel de omnibus misericordijs Dei, idest de multis. De omnibus enim contendere non poterat, quoniam infinitæ sunt misericordiæ Dei, nobis quoque semper, & quotidie miseretur, ita vt nemo sufficiat enarrare quantum sibi miseretur, quanto magis de misericordia, quam habet erga populum vnum magnum. Sed vt taceamus de misericordijs vulgaribus, quæ sunt, cum Deus concedit nobis esse & viuere, victum & liberationem a periculis, quæ incidere poterant, loquendo de misericordijs specialibus, quæ sunt de valde magnis rebus, Samuel non expressit omnes misericordias domini super Hebræos, sed de multis paucas hic retulit, velut si quis consideret beneficia collata Israelitis ex ipsa afflictione Aegypti vsque ad tempus Samuelis inspiciendo diligenter processum medium scripturæ: Samueli tamen sufficit K
ad inducendum id, quod volebat, scilicet, ingratitudinem Hebræorum ista pauca beneficia enarrasse, sicut si omnia retulisset. *Quomodo ingressus est Iacob in Aegyptum.* Scilicet tempore famis, vt aleretur ibi.

Quare Samuel enarret aliqua beneficia Dei in Israelitis, & aliqua taceat. Quæst. X.

QVÆRET aliquis, quare non posuit hic Samuel alia beneficia populi Hebræorum, quæ fuerit ante hoc, & quare posuit istud cum non videatur beneficium?

Ad primum dicendum, quòd ante hoc Deus fecit alia beneficia magna Israelitis, scilicet, quòd separauit eos a ceteris nationibus, vt colerent eum, & vt ipse benefaceret illis, & hoc educendo patrem eorum Abraham de terra F
Chaldæorum, premittendo quoque ei magna bona, scilicet, terram Chanaan, & Messiam nasciturum de semine suo: Gene. duodecimo, & decimotertio, & trigesimosecundo cap. Etiam benefecit Abrahæ prosperando eum contra hostes: Gen. cap. 14. & dando ei filium, de quo nati sunt omnes Hebræi, cum esset vxor sua sterilis: Genes. decimo octauo capitulo. Sic quoque cum natus esset Isaac pater eorum benefecit eis dans filios, cum esset sterilis vxor eius, quæ per 20. annos concipere nō potuit: Gen. 25. cap. Et quòd fuit matris genitus duobus gemellis, s. Iacob, & Esau, Deus elegit sibi Iacob faciens populum de stirpe eius, & neglexit Esau: hoc autem beneficium, tanquam magnum Deus Israelitis improperat Malac. c. 1. s. Dilexi vos, dicit Dominus, & dixistis, in quo dilexisti nos? nonne frater erat Esau Iacob, dicit dominus, & dilexi Iacob, Esau autē odio habui,
G & posui montes eius in solitudinem, & hæreditatem eius in dracones deserti: nullum tamen horum beneficiorum improperat hic Samuel Hebræis, cuius causa est duplex.

Prima est, quia Samuel volebat enarrare principaliter beneficia, quę data fuerunt Israelitis tanquam populo, illa autem, quæ data sunt Abrahę Isaac, & Iacob a principio, non erant tanquam beneficia data populo, sed personis singularibus, quia isti nondum erant populus, ceperunt autem Israelitæ esse populus in Aegypto, ideo ab illo loco incipit enarratio beneficiorum eis collatorum.

Secunda ratio est, quia Samuel voluit breuiter enarrare beneficia, & quia in quibusdam posterioribus beneficijs includuntur priora, subticuit ea: sic enim est de istis beneficijs enarrans, quia omnia hæc possunt intelligi per hoc, quod Deus multiplicauit Israelitas in Aegypto, cum præ-
H supponantur.

Alia causa esse poterat, scilicet, quòd Samuel solum intendebat hic inducere ingratitudinem Israelitarum, & ad hoc sufficiebat quæcunque beneficia inducere, ideo sicut incipiendo a beneficijs collatis in Aegypto vsque ad tempus Samuelis multa hic Samuel omnisit, ita etiā illa priora ante ingressum in Aegyptum prætermisit.

Ad secundum articulum, cum dicebatur, quare positum fuit hic, & quare retulit Samuel descensum Iacob in Aegyptum, cum istud non sit beneficium. *Quare posuit hic descensum Iacob in Aegyptũ*

Respondendum est vno modo, quòd fuit beneficium, scilicet, quòd tempore, quo descendit Iacob in Aegyptum, fames vastabat totam terram potissime terram Chanaan, & Aegypti: Iacob autem habitans in terra Chanaan, non habebat vnde sustentaret familiam suam nisi cum mitte-
I ret pro alimentis in Aegytum, ita Genes. 42. & 17. & 18. Hoc autem fuit in pauco tempore famis, si autem manere debuisset in terra Chanaan septē annis sterilitatis magnę, perijsset ipse cum familia sua, nec tamen audebat descendere in Aegyptum, quia ibi etiam putabat se periturum, vnde cum Deus iussisset Iacob descendere in Aegyptum, adhuc timebat, quanto magis si nō iussisset? Gen. 46. Quod ergo fecerit eum illuc descendere, beneficium fuit, nec paruum, quia sic conseruatus est populus Hebræorum, qui alias periturus erat, ideo ponitur hic descensus iste tanquam beneficium.

Aliter responderi potest; s. quòd per descensum in Aegyptum intelliguntur omnia beneficia, quæ Israelitæ receperunt in Aegypto, licet ipse descensus non sit beneficium: ibi enim multa receperunt, quanquam ad vltimum indi-
K gne passi sunt.

Primo enim receperunt beneficia, quia Pharao Rex Aegypti dedit eis diuitias multas, & plaustra, vt educerēt filij Iacob eū cum tota cognatione sua in Aegyptum: Gen. 45. c. Præter hoc autē dedit eis postea terram optimā, in qua habitarent quam ipsi petiuerūt, s. terram Gessen: Gene. 46. & 47. Postea autem multiplicauit Deus Israelitas in Aegypto, tanquam germinantes: Exodi c. 1. ita vt in paruo tempore peruenirent ad sexcenta millia virorum: Exodi c. 12. Multa quoque alia in Aegypto receperunt, quæ intelliguntur nomine descensus Iacob in Aegyptum. Durauerunt autem beneficia Aegyptiorum circa Hebræos quandiu mãsit Ioseph, & aliquanto tempore post mortem eius: surrexit autem postea Rex nouus, qui ignorabat Ioseph, & ille cepit opprimere Israelitas, vt patet Exodi cap. 1.

Aliter potest dici, quòd descensus Iacob in Aegyptum

non

non ponitur hic, tanquam beneficium, sed est quoddam præmissum ad ea, quæ sequuntur de beneficijs: nam hic agitur de liberatione Israelitarum de Aegypto, quod fuit maximum beneficium, & ad hoc, vt liberarentur de Aegypto, oportet, quòd aliquando descendissent, cum non fuerint ibi semper, ideo debuit præmitti iste descensus in Ægyptum.

Et clamauerunt patres vestri ad Dominum. Dicitur de patribus eorum, quia isti non fuerunt ibi, nec aliquis ipsorum: transierant enim ab exitu de Aegypto vsque ad tempus istud, quasi anni quatuor centum, & viginti: quod patet, quia ab exitu de Aegypto vsquequo incepit Salomon construere templum, fluxerunt anni 480. infra 3. lib. cap. 6. sed ab isto tempore vsque ad constructionem templi fluxerunt anni 60. quod patet, quia istud erat in primo anno regni Saulis, cui attribuuntur anni 40. Actuum cap. 13. & B isti partim pertinent ad Samuelem, & partim ad Saulem, scilicet, viginti anni vtriq; eorum, vt declaratum est supra cap. 8. ab hoc ergo tempore, in quo ista dicebantur vsq; ad principium regni Dauid fluxerunt anni viginti. Dauid autem regnauit annis 40. vt patet infra 3. lib. cap. 5. & infra 3. libro, cap. 2. Post Dauid regnauit Salomon, qui secundo anno regni sui cępit construere Sanctuarium infra 3. libro, cap. 6. ideo fluxerūt anni quasi 62. a tempore, quo Samuel dicebat ista vsque ad ædificationem templi, qui si demantur de 480. superer unt 418. vel quasi: hi autem transierant ab exitu de Aegypto vsque ad tempus, quo ista dixit Samuel, & sic nemo de istis fuit in Aegypto, sed patres eorū, clamauerunt autem isti ad Dominum, quia Aegyptij opprimebant eos durissimè, deducebantque ad amaritudinē vitam eorum operibus duris luti, & lateris, omniquefamu C latu, quo in terræ operibus opprimebantur, nec sufficerit eis hoc, sed etiam occidebant paruulos eorum in flumine suffocantes, & obstetricibus in ipsa effusione ab vtero masculos necari iubebant Exodi cap. 1.

Et misit Dominus Moysen, & Aaron. Scilicet ad liberādum Israelitas de Aegypto, non tamen misit eos æqualiter, sed principaliter Moysen, ipse autem dixit se impeditæ linguæ, ideo quòd esset inutilis ad hoc: Deus autem respondit; Aaron frater tuus Leuites scio quod eloquens sit, ipse egredietur in occursum tuum, loquere ad eum, & pone verba mea in ore eius, & ostendam vobis quid agere debeatis Exod. capit. 4. Moyses ergo missus est tanquam dux, Aaron autem solum missus est, vt minister Moysi, s. vt loqueretur ea, quæ iubebat Moyses, vt patet eod. capit. s. Ille loquetur pro te ad populum, & erit os tuum, tu autem eris ei in his, D quæ ad Deum pertinent. Sic etiam Exod. c. 7. dicitur ecce, constitui te Deum Pharaonis, Aaron frater tuus erit propheta tuus. *Et eduxit patres vestros ex Aegypto*. Non refertur istud verbum ad Moysen, & Aaron, quia tunc diceretur, & eduxerunt eos, sed refertur ad Deum, qui eduxit, scilicet faciendo signa magna, & prodigia. Sed aliquis forte dicet, quòd refertur ad Moysen solum, quia licet Moyses, & Aaron missi fuissent ad liberandum Israelitas: quia tamen Moyses principalis erat, attribuitur ipsi eductio, sicut in naturalibus actio semper attribuitur principali agenti, & non instrumento, sed Aaron erat tanquam instrumentum Moysi, quia erat os illius, vt patet Exod. cap. 4. ideo nō debet attribui eductio vtrique, sed soli Moysi.

Respondendum hoc satis rationabiliter dici, tamen adhuc non stat, quia neutri eorum attribuitur eductio, quod E patet, quia immediatè dicitur, & collocauit eos in loco isto, & tamen potest referri ad Moysen, & Aaron simul, nec ad aliquem eorum per se: nam vterque mortuus est in deserto, & neuter intrauit in terram Chanaan: Numeri cap. 20. scilicet. Quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filijs Israel, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis: ergo non attribuitur eductio alicui eorum, quia educere, & collocare referuntur hic necessario ad eundem propter copulam. *Et collocauit eos in loco isto*. Scilicet in terra ista optima manante lacte, & melle, & in hoc significantur magna beneficia, quia collocatio Israelitarū in terra Chanaā nō fuit sine magnis laboribus, licet. n. ingressus non fuit nimis laboriosus, ad hoc tamen, quòd excluderentur gentes, quæ habitabant prius in terra ista, multa bella fuerunt per magnum tempus, vt patet in processu libri Iosue, & hoc fuit collocare, scilicet, in pace possidere: nunc autē intelligenda sunt ista, scilicet, Deus misit Moysen, & Aaron, & liberauit patres vestros de Aegypto collocans in loco isto, sed omnia ista facta sunt sine rege, ergo sic poterat vos liberare Deus ab omnibus alijs periculis sine Rege. Vel aliter, Deus fecit ista vobis, quæ erant magna beneficia, pro quibus debuissetis in æternum ei subditi esse, nunc autem abijcientes eum, ne regnaret super vos, periuistis vobis hominem regem, ideo nimis ingrati fuistis.

Qui obliti sunt Domini Dei sui. Hic incipiunt alia beneficia, scilicet, quòd Israelitæ postquā fuerunt in terra Chanaan rursus conclusi sunt in manus hostium, & indiguerunt auxiliatore: Deus autem liberauit eos, dicitur autem obliti sunt Dei sui, quoniam Israelitæ ab initio in terram Chanaan toto tempore, quo vixit Iosue, & aliquanto tempore post mortem eius coluerunt Israelitæ Dominum, eo quòd recordabantur operum eius: postea autem obliti sunt beneficiorum illius, non quidem simpliciter tanquam non recordarentur, quòd Deus introduxisset eos in terram illam, sed obliti sunt quantum ad hoc, quòd non agerēt gratias Deo pro beneficijs impensis: sic patet Iosue 24. & Iudicum capit. 2. scilicet, seruiuitque Israel Domino cunctis diebus Iosue, & seniorum, qui longo tempore vixerūt post Iosue, & qui nouerant omnia opera Domini, quæ fecerat in Israel.

Et tradidit eos in manu Sisaræ magistri militiæ Asor. Iste Sisara fuit quidam magnus dux Chananæorum, & vocatur magister militiæ Asor, id est, dux, vel rector belli in militia Regis Asor, non est enim Asor nomen regis, sed ciuitatis, quæ erat olim potentissima in tota terra Channan, & omnes Reges Chanaan obediebant Regi Asor, vt patet Iosue capit. 11. s. Asor s enim antiquitus inter omnia regna hæc principatum tenebat. Hanc ciuitatem ceperunt Israelitæ tempore Iosue, & combusserunt eam: Iosue cap. 12. postea tamen Chananæi confortati recuperauerunt illam vrbem, & reędificauerunt eam, fuitque ibi Rex potēs, sicut a principio. Erat autem Rex iste Iabin, cuius militiæ magister erat Sisara; premebat autem nimis Israelitas Iabin per annos viginti, quia habebat militiam multam, tunc inito bello Sisara magister militiæ Iabin venit in pugnam cōtra eos, & fugiens a quadam femina nomine Iael occisus est Iudi. cap. 4. non est tamen intelligēdum, q istud fuerit primum, in quo liberauit Deus Israelitas, postquam fuerunt in terra Chanaam, quoniam prius liberauit eos de manu Regis Syrię per Hothonielem, vt patet Iudi. cap. 3. Liberauit de Philisthinis per Samgar: Iudicum cap. 4.

Et in manibus Philisthinorum. Id est, etiam traditi sunt Israelitę Philisthinis, qui opprimebant eos, oppresserunt autem primò tempore Samgar, qui occidit sexcentos eorū in vomere, vt Iud. 4. Postea autem traditi sunt aliquanto tempore manui Philisthinorum. vt Iud. 10. cap. Iterum autem fuerūt sub manu Philisthinorum tempore Samsonis: Iudicum ca. 13. Et istud durauit vsq; ad ipa Saulis, & Dauid: liberabantur tamen interdum ab oppressionibus secūdum partem, vt tempore Samsonis, de quo Iudic. cap. 13. vsque ad 17. Liberati sunt etiam per Samuelem, de quo supra cap. 7. & postea multoties per Saulem, qui toto tempore regni sui habuit bellum magnum contra Philisthinos, vt infra ca. 14. hic autem arguitur de liberatione Philisthinorum non de totali, quia non fuerunt liberati Israelitæ penitus de manu ipsorum vsq; ad tempora Dauid, qui abstulit frenum tributi de manu Philisthinorum, ita infra 2. lib. cap. 8. De hoc declaratum est supra cap. 4.

Et in manu Regis Moab. Iste erat Rex nomine Eglon, qui oppressit Israelitas 18. annis. Misit autem Deus iudicē nomine Aod, qui occidit Regem Moab, & quasi 10. millia Moabitarum vt patet Iud. cap. 3.

Et pugnauerunt aduersus eos. Scilicet, istę gentes Regis Asor, & Philisthinorum, & Moabitarum pugnauerunt cōtra Iudæos ad hoc, quod subiicerent eos in seruitutem, istę autem pugnæ erant antequam Israelitæ essent subditi horum, tunc istæ gentes pugnabant, & Hebræi non potentes resistere illis subijciebantur seruituti magnæ, vt apparet præalleg. cap.

Postea autem clamauerunt ad Dominum. Modus autem erat in his aduersitatibus, q cū Israelitę desererēt Deū, tradebat

Quis modus clamandi.

Respondendum est, quòd si Samuel relinqueretur soli arbitrio suo, non dixisset hoc, quia viri virtuosi est laudes suas supprimere: erat tamen Samuel propheta, & loquebatur ista, quia Deus iubebat, ideo non poterat loqui, nisi quòd Deus mandabat. Quod autem Deus ista iuberet, apparet, quia cum dixisset ista Samuel ad probandum, quòd Israelitæ peccauerant, induxit immediate diuinum miraculum, dicens: Sed nunc state, & videte rem istam grandē, quam facturus est Dominus, & immediate illa secuta est. Si tamen Deus non locutus fuisset Samueli ista, non auderet dicere, q; miraculum venturum erat: timeret enim, ne Deus vellet consentire voci eius, sed immediate secutū est miraculum, sicut ipse dixit: ergo a Deo ista acceperat: est enim ista sufficiens probatio, s. quādo propheta aliquid prænuntiat ex parte Dei, & adiungit signum, & illud euenit: manifestum est, quòd Deus illa dixerit, si autem non euenerit, Deus non locutus fuit, sed propheta confinxit, ita Deuter. cap. 18. sed venerunt ea, quæ dixit Samuel, ergo Deus locutus fuit ei, sed quando Deus aliquid iubet prophetam dicere, non potest aliud loqui, quam id, quod Deus iubet, sicut patet de propheta Balaam, cui Deus iussit, quòd non malediceret Israelitis, & cum ipse conaretur maledicere Israelitis, non poterat, sed è contrario benedicebat: Numer. capit. 23. & 24. Et si Deus permittat prophetæ libertatem in loquendo circa ea, quæ ei reuelauit, tamē nimis peccat, si aliud locutus fuerit, quam Deus dixerat, vel si non omnia protulit, quæ Deus dixit, vel iussit: Samuel autem erat vir sanctus, & nihil ageret cōtra id, quod Deus dicebat: ergo si Deus imprimeret ei, q; de se aliquid proferret pertinens ad laudem illud exprimeret: similiter quoque si aliquid pertinens ad ignominiā eius iuberet illum dicere, illud quoque dixisset, nec etiam est mirandū, quòd Samuel de se ista protulerit, quia Moyses erat vir sanctior, & tamen de se maiorem laudem protulit; sic patet Numer. cap. 12. scilicet. Erat Moyses vir mitissimus super omnes homines, qui morabantur in terra, nulla tamē ferre maior laus de aliquo dici poterat: Samuel ergo istud diceret de seipso, quod minus erat.

Quare Samuel non expresserit omnia bella facta tempore iudicum, sed tantum Philisthinorum, Moabitarum, & Regis Asor. *Quæst. XII.*

QVÆRETVR vlterius, cum alia bella Deus fecerit contra gentes tempore Iudicum, præter hæc, quare solum expresserit hic de Philisthinis, Moabitis, & Rege Assor: quòd autem fuerint alia, apparet, quia prima afflictio, quam sustinuerunt Hebræi mortuo Iosue, fuit, quando peccantibus eis post mortem illius, Deus tradidit eos in manu Chusanrasamathaim Regis Mesopotamiæ, qui afflixit eos annis octo, vt constat Iudicum cap. 3. tunc enim suscitauit Deus primo iudicem Israel, s. Hotonielem, & deleuit Regē Mesopotamiæ, vt eod. cap. Similiter quoque Gedeon iudex Israel pugnauit contra Madianitas, & Amalecitas, occiditque eorum maximam multitudinem: Iudicum cap. 7. & 8. de quo nihil hic. Item Ammonitæ oppresserunt Israelitas volentes recipere terram eorum, & reunire eam regno Ammon, contra quos suscitauit Iephte Galaditem iudicem, qui deleuit Ammonitas, vt Iudicum cap. 11. & sic de quibusdam aliis bellis.

Respondendum est, q; quamuis præter has fuerint aliæ afflictiones Israelitarum tempore iudicum, a quibus Deus eos liberauit: Samuel tamen has solum expressit propter tria. Primo, quia intentio Samuelis erat solum probare, quòd Israelitæ erant ingrati diuinis beneficiis, vel quòd liberauerat eos a periculis sine Rege, ad hoc autem sufficiebat ei enarrare aliqua eorum, quæcunq; vellet, etiamsi non omnia, ideo narrauit hæc, cetera omittens.

Secunda ratio est, quia quandocunq; aliquis debet enarrare gesta alterius ad laudem illius, vel ad probationem alicuius bonitatis, si non vult cuncta colligere, debet saltē ea, quæ præcipua sunt, tangere: Samuel autem sic intendebat probare misericordias Dei erga Israelitas, non referendo omnia; ergo debuit tangere ea, quæ erant præcipua, sic autem fuit in his, quia, quāuis alia bella, & liberationes Deus fecisset pro Israelitis, hæc tamen maxima fuerunt in illis, quæ acciderunt tempore iudicum. Sic etiam quando quis vult alicuius ingratitudinem probare in multis, quæ ei collata sunt, si non vult omnia percurrere, debet saltem ea, in quibus maxima ingratitudo est, tangere; quantitas autem ingratitudinis est secundum quantitatem impensi beneficij, sed volebat Samuel succinctè probare maximā ingratitudinem Hebræorū: igitur debebat maxima beneficia referre, & hęc sunt, quę hic retulit; ergo satis fuit ista protulisse.

Tertia ratio est, quia sacra Scriptura est breuiloqua, in quantum potest, ita tamen, vt nō reddatur nimis obscura: & ob hoc, qn̄ aliquid est, q; bis, vel pluries narrari debet ex necessitate, scriptura non exprimit illud qualibet vice perfectè, nec facit in illis pluribus narrationibus aliquam perfectam, sed oēs imperfectas: dum tamen quælibet earum addat aliquid super alteram, & aliquid subticeat, q; habetur in alia, ita vt ex pluribus imperfectis reddatur vna perfectissima, sic patet Exod. c. 12. vbi agitur de agno Paschali, quia, cum ibi Deus diceret Moysi, quas ceremonias Iudæi obseruare deberent in agno Paschali, non fuerunt omnes expressæ, cum autem postea Moyses illas populo protulit, alias expressit, quæ non fuerant in prioribus, & multas ibi subticuit, quæ iam dictæ erant, vt patet eod. cap. Sic etiam fuit hic; Samuel. n. debebat proferre pericula, a quib. Deus liberauerat Israelitas, & quia ad ista pericula missi sunt iudices, si enarraret pericula, & deinde iudices exprimeret, esset bis idem proferre, ideo breuiùs agens expressit aliqua pericula, quorum iudices liberatores non posuit, & posuit aliquos iudices, quorum bella, & liberationes non præposuerat; quod patet, quia hic dicitur, q; Deus liberauit Israelitas de manu Moab, & tamen nō ponitur iudex, per quem facta est liberatio ista, ille autem fuit Aod, qui occidit Eglon Regem Moab, ita Iud. 3. cap. è contrario autē ponuntur hic aliqui iudices, quorum bella, & liberationes nō exprimūtur supra, sicut patet de Ierobaal, qui vocatur Gedeon: iste enim pugnauit contra Madianitas, vt Iudic. cap. 7. & 8. de quo hic nihil agitur. Sic quoque ponitur Iephte iudex, qui pugnauit contra Ammonitas, vt Iudicum cap. 11. tamen non fuit hic expressum bellum, & hoc modo exprimuntur per duas narrationes imperfectas omnia bella, & liberationes Iudæorum tempore iudicum: non enim pugnauerunt illo tempore Hebræi contra aliquam gentem, nec ab illa liberati sunt, nisi contra Regem Mesopotamiæ, & Moabitas, & Philisthinos, & Regem Asor, & Madianitas, & Ammonitas, omnium autem istarum gentium bella exprimuntur hic, vel nomine bellorum, vel nomine iudicum, ideo non oportuit, vt exprimerentur hic alia bella.

Quot fuerint iudices Israel, & nomina, et successiones eorum, & quare fuerint hic pauci expressi a Samuele. *Q. XIII.*

QVÆRETVR vlterius, quare solum dicatur, q; miserit Deus istos iudices, qui hic ponuntur: nā multos alios misit. Hic enim quatuor exprimuntur, & tamen fuerunt 13. Primus eorum fuit Hothoniel contra Regem Siriæ post mortem Iosue. Iudic. capit. 3. Secundus iudex fuit Aod, qui missus est contra Eglon Regem Moab, Iud. cap. 3. Tertius iudex fuit Samgar, qui missus est contra Philisthinos, & occidit sexcentos eorum vomere: Iudicum ca. 4. Iudex quartus fuit Barac cum Debbora prophetissa missus contra Sisaram principem militiæ Iabin Regis Asor: Iudicum capit. 4. Iudex quintus fuit Gedeon, siue Ierobaal missus contra Madianitas; Iudicum cap. 6. & vsque ad 9. Iudex sextus fuit Abimelech filius Gedeonis, qui quāuis imposuerit sibi diadema regni, & vnctus fuerit in Regem, tamen inter iudices computatur; sic Iudicum cap. 9. Iudex septimus fuit Thola de cognatione Issachar, de quo Iudicū ca. 9. Octauus Iudex fuit Iair Galaadites, de quo Iudicum ca. 10. Iudex nonus fuit Iephte Galaadites pugnans cōtra Ammon, vt Iudicum cap. 11. Iudex decimus fuit Abesan: Iudicum cap. 12. Iudex vndecimus fuit Aialon; Iudic. cap. 12. Iudex duodecimus fuit Abdom eod. capit. Iudex decimustertius fuit Samson: Iudicum cap. 13. & vsque ad finē. De his solum habetur in libro Iudicum. Fuerunt tamen præter hos alii duo iudices, scilicet, Heli summus sacerdos, qui successit Samsoni, vt ait Iosephus 5. Antiquitatum.

15. Iudices habuerunt Israelitæ.

De hoc patet supra cap. 4. s. Senex enim erat vir, & grandæuus, & ipse iudicauit Israel 40. annis. Quintusdecimus iudex, & vltimus fuit Samuel, qui iudicauit filios Israel 20. annis, & iudicabat quolibet anno in tribus locis Israelem, vt patet supra cap. 7. De his 15. iudicibus solum exprimuntur hic quinque.

Respondebit aliquis, quòd solum fuerunt isti expressi, quia hic dicitur, quòd Deus misit istos; alij autem non fuerunt missi a Deo, ideo non exprimuntur hic; hoc autem volunt, quia dicunt, quod illi non erant per inspirationem Dei, sed per electionem solam populi. Sed hoc non stat, quia de alijs, qui non exprimũtur hic, habetur, quòd missi fuerint a Deo, vt patet de primo iudice Hothoniele, de quo dicitur Iudicum cap. 3. & clamauerunt ad Dominum, qui suscitauit eis saluatorem, & liberauit eos Hothoniel, sic etiam patet de secundo iudice, s. Aod, vt eod. cap. s. Qui suscitauit eis saluatorem vocabulo Aod, & ita fuit de alijs, tamen isti non exprimuntur hic, ergo non fuit hoc, quia Deus miserit istos, & non alios, omnes enim iudices misit, quamuis de quibusdam dicatur, quòd missi sunt, de alijs autem non dicitur, immo de Samsone, & Samuele, qui ponuntur hic, non legitur supra, quòd missi fuerint a Deo in locis, vbi dicitur de principatu eorum; ita autem de alijs intelligendum est.

Responderi ergo poterat aliter, sicut supra dicebamus quæstione præcedenti, s. quòd Samuel noluit hic exprimere omnes præter quinque propter tria. Primò, quia solum intendebat probari ingratitudinem Hebræorum, quantum ad misericordias Domini, & quòd liberati fuerint a Deo per iudices sine regibus, ad hoc autem non erat opus exprimere omnes iudices, sed satis erat aliquos expressisse, voluit ergo solum hos quinque exprimere.

Secunda ratio est, quia ille, qui enarrat aliquid, quandocunque non vult omnia percurrere, debet tangere ea, quæ principalia sunt; Samuel autem volebat referre hic aliqua nomina iudicum ad probationem suam, debuit ergo tangere principales iudices, fuerunt autem isti, qui habentur hic; ideo putauit satis esse hos scripsisse.

Tertia ratio est, quia scriptura volebat facere hic vnam perfectam narrationem ex duabus imperfectis, s. iungendo nomina iudicum nominibus aliquorum bellorum, si autẽ expressisset hic nomina omnium iudicum, vel multorum, fuisset aliquid superabundans, quia, vt supra declaratum est, ex nominibus iudicum hic positorum, & nominibus bellorum concluditur vna perfecta narratio omnium afflictionum, a quibus liberati sunt Israelitæ tempore iudicũ. Sed adhuc aliter, & cõuenientius dici potest, scilicet, quòd Samuel expressit solum nomina illorum iudicum, quia ipse volebat significare, quomodo tempore iudicum liberati fuerint Israelitæ a gentibus sine Rege, induxit ergo solum illos iudices, qui liberauerunt Hebræos ab hostibus, & quia multi iudices fuerunt, qui nulla bella egerunt; ideo non fuit necesse hos exprimere, sic patet de Abimelech, qui fuit iudex, & tamen nihil pugnauit contra hostes, sed contra Israelitas, vt legitur Iudicum capit. 9. Thola quoque nihil pugnauit, vt eod. cap. Iair autem nihil pugnauit: Iudicum capit. 10. Abesan autem, Aialon, & Abdon nihil pugnauerunt; sic Iudicum 12. Heli autem non legitur habuisse pugnas tempore suo, nisi quando arca domini capta est, supra capit. 4. & tunc mortuus est ipse corruens de Sella: & quia illud bellum non fuit liberatiuum Israelitarum de potestate gentium, sed magis tunc cęperunt Philisthini dominari Israelitis, ideo non exprimitur; & sic patet de istis septem iudicibus, qui nominati sunt, quare non fuerint hic expressi. Relinquuntur autem octo iudices, quorum quinque nominantur hic, quia tempore horum facta sunt bella, in quibus liberati sunt Israelitæ de potestate gentium: de Iephte patet Iud. ca. 11. Nam ipse pugnauit contra Ammonitas. Ierobaal autem, id est, Gedeon pugnauit contra Madianitas: Iudicum cap. 7. Barac pugnauit contra Sisaram ducẽ regis Asor, vt Iudicum cap. 4. Samson pugnauit contra Philisthinos: Iudicum cap. 14. & vsque ad 17. Samuel pugnauit contra Philisthinos; supra cap. 7. & omnes hi liberauerunt aliqualiter gentem suam ab angustijs: manent alij tres iudices, & isti non exprimuntur, nam Samgar, qui fuit vnus eorum, fecit parua

F bella, quia solum legitur occidisse sexcentos de Philisthinis vomere: Iudicum cap. 4. ideo non curatur de eo: Vel aliter, & melius, quia ipse pugnauit contra Philisthinos, & hic tangitur in litera de bello cõtra Philisthinos, ideo non fuit necesse eum exprimere. Alij autem duo sunt Aod, & Hothoniel. Aod autem pugnauit contra Moabitas, & hic agitur de bello isto, ideo non fuit ipse expressus: Hothoniel autem magnum bellum fecit contra regem Mesopotamię, & non exprimitur hic: vnde de hoc non habetur ratio, sicut de alijs, sed dicendum, quòd non expressit Samuel illum, quia sufficit expressisse alios.

Et erui vos de manu inimicorum vestrorum. Hoc refertur ad Deum, & non ad iudices, quia quamuis iudices pugnarent, Deus tamen faciebat victoriam: nã cum essent Iudæi pauciores alijs gentibus, & gentes essent confortatæ, non G possent, immo non auderent Israelitæ pugnare cõtra illas, nisi Deus fortificaret eos, vnde plurima horum bellorum Dei miraculo fiebant; sic patet in bello, quod fecit Gedeon contra Madianitas, quia nihil fecerunt pugnante Gedeone, & socijs suis, sed tenentibus buccinas, & lucernas in manibus Madianitę seipsos occiderũt, sic quoque in bello, quod fecit Barac contra Sisaram: nam dicitur, quòd perterruit Dominus Sisaram, & omnes currus eius, vniuersamque multitudinem in ore gladij ad conspectum Barac, ita Iudicum cap. 4. & sic de alijs factum est.

Per circuitum. Id est, liberauit de manu hostium, qui erant in circuitu, omnes enim isti Reges, & gentes, contra quas pugnauerunt iudices, erant in circuitu Israelitarum, s. Philisthini a parte Meridiana: Moabitę, Madianitæ, & Ammonitæ a parte Orientali: Mesopotamij a parte Sep- H tentrionali, ab Occidente autem non habebant Iudæi hostes, quia ibi solum habitabant Tyrij, & Sidonij, qui non leguntur pugnasse contra Iudęos. Reliqua autem pars Occidentalis terræ Iudæorum tangebat mare Mediterraneum, & ex ipsa parte non habebant hostes.

Et habitastis confidenter. i. sine timore, scilicet, habuistis defensores fortissimos, ita vt hostes conterriti a facie vestra non auderent redire in terram vestram, & sic habitauistis securi, quasi Regem non habentes.

Videntes autem, quod Naas Rex filiorum Ammon venisset aduersum vos. Hic ponitur increpatio, retulerat enim supra Samuel multas misericordias Domini, pro quibus Israelitę debebãt Deo seruire in ęternum, nunc autem ponitur, quòd abiecerunt eum petentes Regem hominem: *Increpatio Iudæorum.* vel aliter est increpatio, s. quod in omnibus periculis supra I positis, quæ erãt magna, liberauit Deus Israelitas sine Rege, nunc autem pręsente periculo paruo Regem petiuerunt. Sed dicet aliquis, quòd non petiuerunt Regem propter aduentum Naas Regis Ammon, nam ille venit, postquam Saul electus erat in Regem, vt patet præcedenti cap. dicendum, quòd bis venit Naas contra Israelitas. De primo aduentu non exprimitur, quid egerit: constat tamen, quòd venerit, & aliqualiter afflixerit Israelitas, vnde ipsi venerunt ad Samuelem petentes Regem, qui pugnaret pro eis supra cap. 8. scilicet, Rex noster egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis.

Dixistis mihi nequaquam, sed Rex imperabit nobis. Id est, non erit, sicut tu vis, sed oportet, quòd des nobis Regem, in quo pręsupponitur, quòd quando Hebręi petiuerunt Regem, Samuel respondit eis, quod non erat bonum, & K quod peccabant contra Dominum, quia ipse poterat eos eruere de periculis sine Rege, sicut prius fecerat; ipsi autem non assentientes huic, dixerunt: nequaquam, id est, non erit sic, sed Regẽ constitue nobis, hoc patet supra cap. 10. s. Hęc dicit dominus Deus Israel, ego eduxi Israel de Aegypto, & erui vos de manu Aegyptiorum, & de manu omniũ Regũ, qui affligebant vos, vos autem hodie proiecistis Deum vestrum, qui solus saluauit vos de vniuersis malis, & dixistis: nequaquam, sed Regem constitue nobis.

Cum dominus Deus vester regnaret in vobis. id est, male egistis, quia cum haberetis Deum in Regem, voluistis hominem habere in Dominum, vnde increpat Iosephus istos 6. Antiquitatum dicens, & dum quidam Regem probauerunt nescientes quoniam vtilimum est ab omnium Rerum excelso iuuari, cum Deus vtique sit omnium solus excelsus, elegerunt autem se hominem habere Regem, qui

eis

eis velut iumentis subditis cõsilio,& desiderio suo,alijsque voluptatibus sit vsurus, & potestatem suam sine aliqua parcitate sit collaturis, quique non ita, sicut Deus, proprium opus, atque facturam tueri genus hominum festinabit, quod Deum solum semper constat efficere. **A**

Quomodo Deus ante electionem regis regnaret super Israelitas,& quomodo post electionem abiecerint eum: & quomodo Deus se haberet ad regimen politiæ Iudaicæ.
Quæst. XLIII.

QVÆRET aliquis, quomodo Deus regnaret super Israelitas ante Regem electum, & quomodo assumpto Rege abiecerunt Deum, ne regnaret. Nam videtur, quòd, si aliquod regnum, vel dominium haberet Deus in Israelitis ante electionem Saulis, illud idem postea habuerit:nam si intelligamus de Dominio Dei, quod naturaliter habet super omnem gentem,quia omnipotens, & vniuersalis gubernator est, nihil ademptum fuit Deo in Israelitis instituto Saule in Regem, quia ille principatus, cum sit Deo naturalis,a nemine ei auferri,aut diminui valet:si autem intelligatur de alio principatu speciali, qui aliqualiter dependet a voluntate humana, vt quòd homines aliqui vellent Deum accipere sibi specialiter in Deum, & offerre ei speciales cærimonias cultus, etiam hoc non fuit ablatũ, vel diminutum tempore Saulis: nam Israelitæ acceperant Deum in Deum suum, & Deus acceperat eos in populum peculiarem, sicut legitur Exodi cap.19. & hoc fuit quantum ad legem eius,quam obseruabant,hanc tamen legem obseruauerunt Israelitæ assumpto Saule in Regem: ergo non erat aliquid ablatum de diuino principatu per sumptionem Regis. **B**

Respondendum est, quòd Deus potest vocari Rex dupliciter. Vno modo generaliter quantum ad omnia regna terræ, & hoc in quantum Deus est dominus omnium,etiã inquantum habet prouidentiam omnium, quæ fiunt disponens singula.Hæc enim duo pertinent ad Regem,s.dominari,& prouidere. Deus autem in omnibus habet prouidẽtiam,quia nihil omnino fit sine eius dispositione,etiãsi minimum sit;sic patet Matth. cap.10. s. Nonne duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadet super terram sine patre vestro,vestri autem capilli numerati sunt. Vocatur ergo Rex quantum ad omnem gentem, quia omnium curam habet:nam solem suum facit oriri super bonos, & malos,& pluit super iustos,& peccatores. Matth.5. cap.& quantum ad hoc vocatur princeps omnium Regum terræ; sic Apoc.cap.1. & Rex Regũ, & dominus dominantium. **C** Alio modo Deus potest vocari Rex specialiter alicuius gentis,s.si habet curam specialem de negotijs illius gentis, & afficitur ad illa, velut si essent sua; hoc modo Angeli dicuntur esse principes terrarum; Deus enim constituit illos singulos super singulos populos,& super singula regna, & isti ita afficiuntur ad negotia illorum regnorum,vel populorum, & vellent, quòd prosperarentur, sicut si essent homines geniti in populo illo, in tantum, quòd isti Angeli principes populorum interdum pugnant inter se pro salute, & honore illorum populorum, sicut pugnant Reges terræ pro populis, sic patet de Gabriele, qui erat vnus de principibus gentis Iudæorum, & Michael erat maximus princeps ipsorum, pugnauit autem Gabriel contra Angelum, qui erat princeps Persarum, viginti, & vno diebus, quousque Michael venit in auxilium eius, & præualuit Gabriel princeps Hebræorum. Erat autem pugna, quia Gabriel volebat, quòd egrederentur Israelitæ de Babylone ad terram suam, princeps autem Persarum volebat, quod manerent ibi: de hoc Daniel. cap.10. cum dicit Gabriel ad Danielem: ego veni propter sermones tuos, princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti, & vno diebus, & ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium meum, & ego remansi iuxta Regem Persarum. Sic autem de Deo erat respectu Hebræorum: nam ipse videbatur ita affici ad politiam Hebræorum, tanquã ipse esset vnus de illo populo, ita vt diceret, quòd hostes Iudæorum erant hostes sui, & amici eorum erant amici eius Exo.cap.23.scilicet,quòd si audieris vocem eius,& feceris omnia,quę loquor,inimicus ero inimicis tuis,& affligentes te: habebat quoque Deus specialem curam de negotijs huius populi, non sicut de negotijs aliarũ gentium, de quibus habet prouidentiam in generali, sed sicut est in omnibus politijs gentium, quòd illa negotia, quæ magna sunt,non fiant sine præcogitatione,& deliberatione ipsius principis, ita quoque Deus in politia Iudæorum circa magna negotia habebat curam volens, quòd per ipsum determinarentur, nihilque facerent Iudæi sine eius iudicio, vnde bella, & alia magna negotia ipse volebat diffinire, & quòd non fierent sine ipso, vnde in principio populi huius,s.quando exiuit de Aegypto, Deus dedit Moysi principi Iudæorum,quòd posset requirere diuinam sententiam, quando vellet, ideo quandocunque Moyses dubitabat super aliquo facto populi, consulebat Dominũ intrans in sancta Sanctorum, & ibi respondebatur ei, vt constat Nume. cap.7. Nec solum in magnis, sed interdum in paruis, s.in causis iudicialibus requirebat Moyses diuinam sententiam, si nesciret, qualiter determinandum foret,sicut fuit in quæstione filiarum Salphaad: Num.27.ca. Post Moysen autem successit Iosue in principatu, cui etiã Deus dedit modum, quo consulere posset eum in omnibus negotijs dans ei summum sacerdotem Eleazarum,qui consuleret dominum pro eo in quocunque negotio:Num. cap.27.postea autem toto tempore, quo durauit status Iudæorum, habuerunt Hebræi, quomodo consulerent Dominum,quia interdum per summos sacerdotes, interdum autem per prophetas inquirebant, & Deus volebat, quòd inquirerent, respondebatque gratis, quod specialiter tetigit Moyses tanquam pertinẽs ad honorem politiæ Iudæorum,ita Deut.cap.4.s.Non est alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes sibi,sicut Deus noster adest cunctis obsecrationibus nostris.Sicut autem Deus habebat specialem curam huius politiæ, quantum ad negotia temporalia eius, ita volebat, quòd Hebræi haberent eum non solum in Deum, & dominum generalem,& in Deum specialiter,quantum ad cultum, sed etiam haberent tanquam dominum temporalem, s. vt putarent eum esse Regem suum dominantem specialiter in illo populo, & quia Hebræi petiuerunt sibi Regem hominem, abiecerunt Deum, ne regnaret super eos: nam in eodẽ regno duo Reges speciales esse non possunt: assumpto ergo aliquo Rege inter Iudæos iam non habebant Deum in Regem, quantum ad specialem principatum, & quantum impendebatur de honore Sauli Regi, tantum adimebatur Deo: nam Deus volebat habere quamcunque excellentiam domini in populo illo,temporibus autem præteritis iudicum nihil adimebatur Deo de honore, quia illi solum erant ministri eius, nemo tamen vocabatur dominus, sed erant velut personæ priuatæ:Rex autem,qui institueretur,habebat dominium, ideo adimebatur in hoc Deo speciale dominium relicto ei dominio generali,quia dixerunt,rex noster pugnabit bella nostra pro nobis, quasi iam non facerent mentionem de Deo,quod pugnaret pro eis, & in hoc abiecerũt Deum, ne regnaret super eos specialiter, cum ante hoc habuisset regnum,& hoc grauiter tulit,tanquam iniuriosum:quòd autem dicebatur, quòd nihil ablatum est à Deo de dominio suo naturali,nec de cultu, verum est, fuit tamen ablatum de dominio speciali,quod gerebat in illo populo. *Nunc ergo præsto est Rex vester*. Id est, iam habetis Regem, sicut petiuistis, & coram vobis est, facite ergo, vt bene vos habeatis cum eo: ponitur enim hic doctrina, qualiter se habere deberent post electionem Regis,s.quòd quamuis peccauissent,tamen adhuc possent se bene habere: ponit autẽ hoc Samuel, quia propter verba increpatoria superiora,& propter signum, quod infra sequitur, putauit forte, quòd Israelitæ cognoscentes se peccasse vellent dimittere Regẽ, ne manerent semper in peccato, ideo dicit, quòd quamuis peccauerint petendo Regem, tamẽ iam postquam acceperunt,non congruit eum dimitti, quia habendo eum possunt sequi dominum, & prosperabuntur. *Quem elegistis, & petistis*. Istud relatiuum non refertur ad suum antecedens sub cõditione antecedentis:nam dicitur: Ecce Rex vester presto est, & ibi significatur determinate Saul, quem coram se habebant. Cum autem dicitur,quem petistis, & elegistis, non refertur ad istum Regem in speciali, sed ad Regem in generali; nam ipsi non petiuerunt Saulem in Regem.

Angeli dicũtur esse principes terrarũ, & quo. Gabriel est vnus de principibus gentis Iudæorum.

(Margin letters D and E stand beside the right column.)

F Regē, sed petiuerunt aliquem Regem, immo quādo Deus dedit eis Saulem, plurimi eorum non respexerunt eū æquo animo, quibusdā dicentibus: Num saluare nos poterit iste? vt supra cap. 10. alijs autem: Non regnabit Saul super nos, ita præced. cap. Sciendum etiam, q, cum dicitur hic, quem elegistis, non est sensus, q illi ipsum elegerint, quia Rex datus est eis per sortes missas coram Domino, & per illas Dominus monstrabat, quem elegisset. ipsi autem nihil elegerunt, sed electū a Deo receperunt. Dicuntur tamen elegisse, quia ad eligendum conuenerunt per tribus suas, & familias distinctū, supra c. 10. *Ecce Dominus dedit vobis Regem*: Scilicet, non gratis, sed ad petitionem vestram importunā, vnde ex hoc non debet concludi, q non peccauerint, cum Dominus eis dedisset Regem, quia nō dedit tanquam vellet, & gratum haberet, sed quia importuni erant Iudæi, dicentes: Nequaquam, sed Regem constitue nobis, vt patet G sup. c. 8. & 10. Deus autem interdum multa cōcedit iratus, quæ non concedit placatus, quod apparet, quia sup. c. 8. cū Israelitæ petierunt Regem, Deus voluit eos arcere ab hac insania, ideo dixit Samueli, contestare eis ius Regis, s. vt timore horum iurium cessarent a petendo Regē, sed non sic cessauerunt, dicentes, nequaquam, sed Regem constitue nobis. *Si timueritis Dominum*. Scilicet, quamquam peccastis a principio petendo Regem, tamen nunc non peccatis retinendo illum, ideo, si Deum timetis custodientes mādata eius, prosperabimini. Et accipitur hic timor pro timore filiali, s. vt cessarent ab operationib. malis, quæ Deū offendere poterant, non timore pœnæ, sed timore offensionis diuinæ, & iste est timor sanctus, nec tamen solum intelligitur iste timor, sed & timor seruilis, s. q timerent Deum, facientes, quæ iusserat timore pœnæ, quam Deus infligere pote- H rat. Erat namque vetus testamentum lex timoris, quia in timore magno data, s. quia Deus voluit, vt Israelitæ conspicerent Deum, tāquam terribilem in datione legis, & timore eius non auderent legem infringere, patet Exod. cap. 20. cum dixit populus; loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur; & ait Moyses ad populum, nolite timere, vt enim probaret vos, venit Deus, & vt terror illius esset in vobis, & non peccaretis. Voluit ergo Deus timorem pœnæ esse in Iudæis ad conseruandum legem, quod satis declarat Apostolus ad Hebr. cap. 12. ponens differentiam noui, & veteris testamenti, ergo de timore pœnali magis hoc intelligitur. *Et seruieritis ei*: Scilicet, faciendo omnia, quæ iubet. *Et audieritis vocem eius*. Scilicet, obediendo in omnibus, si aliqua nouiter iusserit.

Et non exasperaueritis os Domini. Exasperare os Domini, I aliàs alicuius, dicitur, quando quis alterū asperum sibi facit, id est, iracondum propter verba, s. quòd, quamuis ille sæpe iubeat, iste nihil agit; ita ergo in Deo, si aliquid mādaret Hebræis, & illi nihil facerent, exasperarent os Domini.

Eritis vos, & Rex, qui vobis imperat sequentes Dominum. Dupliciter hoc intelligitur. Primo, quia Samuel admonet Hebræos, ne abijciant regem, quanquam petendo illū peccauerunt, & hoc, quia peccatum illud erat emendabile sine Regis abiectione, putarent enim Israelitæ, quod cum peccauissent eligendo Regē, quandiu illum haberent, semper essent in peccato, & non possent sequi Dominum; dicit autem Samuel, quòd quanquam peccauerunt semel petendo, tamen iā non peccabant retinendo, ideo possent sequi Dominum, & essent grati illi habendo Regem, & hoc significant omnia prædicta, scilicet, quod si illa fecerint tā K ipsi, quam Rex eorum, erunt cultores Dei, & sequentes ipsum.

Sin autem non audieritis vocem Domini. Scilicet, nō obediendo mandato eius, tam quo ad legem, quæ scripta iam est, quam ad ea, quæ per prophetas dicuntur ex parte Dei: nam in omnibus his tenemur Deo obedire.

Sed exasperaueritis sermonem eius. Scilicet, feceritis vobis Deum asperum propter sermonem suū, quod est non obediendo ei, eum ad iram prouocare.

Erit manus Domini super vos, & super patres vestros. Id est, Deus immittet vobis pœnam, quasi dicat, licet habeatis Regem, non effugietis pœnam Dei, si non colatis eum: & dicitur; super vos, & patres vestros, quod intelligit Nicolaus, id est, sicut fuit manus Dei contra patres vestros, quando præcedentibus temporibus peccauerunt, ita erit

Obi. Nicolai refellitur.

F contra vos. Sed ista litera non multum tolerat istum sensum: debet enim referri ad simultatē, scilicet, quod simul infligeretur pœna Israelitis, & patribus suis, vnde potest intelligi de iuuenibus, & senibus, scilicet, tam vos, qui iuuenes estis, & venistis ad bellum, quam patres vestri; scilicet, seniores, qui nō sunt hic, simul a Deo puniemini, vel intelliguntur hic per patres principes, vel prælati, qui sunt patres populi, quod maxime conuenit principatui regali, quādo rectus est: nam Arist. 8. Ethic. vocauit principatum regalem principatum paternum, allegans auctoritatem Homeri in Iliade, qui Agamemnonem patrem, & pastorē populorum appellauit, & ille erat Rex. & sic est sensus, quòd tam Israelitæ, quam patres sui perirēt, s. Reges eorum: noluit tamen exprimere hic Samuel nomen Regis, ne saltem in verbo eū offendere videretur, cū nondum peccauissēt.

Principatus regalis est paternus, secundum esse.

G *Sed nunc state*. Hic ponitur Samuelis increpatio contra populum per diuinum miraculū: nam si solum increpasset verbis, Israelitæ adhuc non crederent se peccasse, vt ergo manifestum esset eis, induxit diuinum miraculum de tonitruis, & pluuia, in quibus erat manifesta probatio.

An pluuiæ, & tonitrua, quæ venerunt Samuele vocante, fuerint miraculosa, & de tribus generibus miraculorum. Quæst. XV.

QVÆRET aliquis circa hoc, an pluuiæ istæ, & tonitrua, quæ facta sunt Samuele inuocante Dominum, fuerint miraculosa.

Miraculose fieri aliquid quando dicatur.

Pro quo considerandum est, quòd illud dicitur miraculose fieri, quod natura nequaquam facere potest, vel tunc, H aut qualiter fit, facere nequit. Primo modo dicuntur proprie miracula, scilicet, illa, ad quæ naturæ operatio, nequaquam pertingit, sicut mortuum suscitare, cæcum sanare, & cælum quiescere, ideo quando ista fiunt, manifestum est miracula esse.

Secundo modo dicitur aliquid miraculum, quando natura aliquid facere potest, & tamen non potest tunc, aut taliter facere, qualiter fieri videmus; sicut aliquem hominem nihil scientem posse fieri valde scientem naturaliter, & ex opere humano constat, quòd tamen, qui nihil sciebat, subito efficiatur valde sapiens, sola Dei operatione fit: sic quoque pluuiæ, & coruscationes, atq; omnes Meteorologicæ impressiones naturaliter fiunt, quod tamen in tempore, in quo nulla Meteora eleuata est ad regionē aeream, vt trāsmutetur, & fiāt imbres, vel aliæ impressiones, sola Dei ope- I ratione fit, & miraculum est. Tertio modo vocatur aliquid miraculum, quandocunque Deus per se sine causis naturalibus operantibus illud efficit, quamuis fieri possit naturaliter, & sic quodcunque Deus faciat per seipsum, etiamsi naturaliter fieri possit in illo tempore, in quo Deus facit, & taliter qualiter ipse facere videtur, miraculum est; in his tribus modis, licet miraculum sit, tamen non est apparens miraculum, nisi in duobus; eo quòd naturaliter fieri potest id, quod fit miraculose tertio modo, vt, aliquid potest frigefieri, vel desicari naturaliter, vel operatione diuina; si autem aliquid infrigidatum, vel desiccatum fuerit, quamuis vtroque modo fieri posset, tamen nos credemus naturaliter factum fuisse, quia non habemus per quid constet, an Deus per se egerit, ita autem in proposito Samuel inuocauit hic pluuias, & tonitrua, quæ poterant fieri naturaliter, K vel opere diuino, ideo dubium est, quo istorum modorum facta fuerint.

Pluuia, & tonitrua vitiata Samuelis miraculosè facta sunt.

Dicendum est, quòd necesse est fuisse hic aliquod genus miraculi saltem tertium, s. quod Deus fecerit illa, licet naturaliter fieri possent: nam Samuel prædixit, q inuocaret Deum, & venirent pluuiæ, & tonitrua, & immediate, vt inuocauit, venerunt; ideo Deus faciebat. Iste tamen tertius modus miraculi propter magnam cognationem, quam habet cum operatione naturæ, valde dubie miraculum est, ideo quæstio est, an fuerit hic miraculum aliquo de primis duobus modis. Videtur primo, quod non, quia tonitrua, & pluuiæ naturaliter gignuntur; miraculum autem nunquam est in his, quæ natura facit. Item non solum vniuersaliter, sed etiam ratione temporis non erat miraculum, quia illud tempus, in quo facta sunt hæc, erat tēpus messis, vt patet immediate, s. nunquid non messis tritici est hodie?

Arguitur primo, q nō fuerint miraculum primo, vel secundo modo.

In hoc tamen tempore solent interdum pluuiæ accidere, & tonitrua.

Item non solum ratione temporis, sed etiam ratione terræ non videtur esse miraculum, quòd acciderint pluuiæ, & tonitrua, quia in terra Chanaan tempore messis replentur nimis flumina; ista autem repletio est ex aquis pluuialibus; ergo tunc sunt magnæ pluuiæ in terra illa: apparet hoc Iosue: capit. 3. scilicet. Iordanis autem ripas alueii tempore messis impleuerat; & hoc dicitur de tempore transitus filiorum Israel. Nec etiam aliquis adscribat hoc alicui speciali accidenti, s. quod tunc accidere ex speciali operatione cęli, alijs tamen temporibus nunquam contingeret tempore messis replere Iordanem, nam non solum tunc, sed etiam quolibet anno tempore messis impletur: Ecclesiast. 24. c. s. Qui adimplet, quasi Euphrates, sensum, qui multiplicat, quasi Iordanis in tempore messis; ergo solitum est Iordanis tempore messis inundare.

In cõtrarium videtur, ꝙ fuerit miraculum, quia Samuel ponit hic illud tanquam miraculũ, & ad probationẽ eius, quòd intendit; si tamen non esset miraculum, vane loqueretur Samuel. Item, non solum loqueretur vanè, sed etiam falsè, quia dixit; state nunc, & videtè rem istam grandem, quam facturus est Dominus in conspectu vestro: si tamen non esset miraculum, non esset res grandis; ideo miraculũ erat. Item, si missio pluuiarum, & tonitruorum non esset miraculosa, nõ timuissent Israelitæ, nec credidissent se mortuos, nisi forte quis insanus esset, qui de naturalibus stuperet, totus tamen populus timuit nimis, & rogauit Samuelem, vt oraret pro eis ad Dominum, vt patet hic; ergo fuit miraculum. Item, quando Samuel orauit Deũ, vt daret tonitrua, & pluuias, aut erat cęlum obductum caligine,
C ita vt omnes conspicerent, ꝙ confestim pluuia casura esset, aut erat valde serenum, ita vt nulla dispositio appareret ad pluendũ; si primo modo, Samuel non diceret ista, quia tũc ridicula esset pro Philosophia sua, quilibet. n. hoc cognosceret, quia oculo conspiciebant. Si autem secundo modo, miraculum fuit, s. ꝙ cęlum totum serenum esset nulla apparente dispositione ad immediate pluendum, & ꝙ Samuele inuocante Deum mox veniret pluuiarũ multitudo. Respondendum est, ꝙ miraculum fuit, quia alioquin non induceretur hic in signum, non est tamen id miraculum primo modo, quia illud est de rebus, quæ nullo modo naturaliter fieri possunt, sicut mortuum suscitare: pluuias autem, & tonitrua accidere naturale est, saltem in aliquibus terris. Dicendum tamẽ, ꝙ fuit miraculum secũdo modo, s. quãdo
D aliquid fit, quod naturaliter effici potest, natura tamen nõ põt ita cito, vel tunc illud facere, sicut dicebatur de non sapiente, ꝙ naturaliter põt effici sapiens, non tamẽ potest subito effici sapiens naturaliter, sed miraculosè: in terra autẽ Chanaan non erat miraculum pluere, quia multoties pluebat, vt patet Deuter. c. 11. s. Terra, ad quã ingredieris, non est, sicut terra Aegypti, sed montosa est, & campestris de cęlo expectans pluuias, & immediate dicitur; dabit pluuiã terræ vestræ temporaneam, & serotinam, erat tamen miraculum, ꝙ tunc plueret, s. in tpe messis, ideo Samuel allegauit naturam temporis quasi contrariam pluuiæ in terra illa, dicens; nunquid non messis tritici est hodie, & inuocabo Dominum, & dabit pluuias? quasi dicat miraculũ est, ꝙ in tali tpe pluuiæ sint, tamen eueniens. Fit autẽ hoc in terra illa, quia est satis calida, eo ꝙ partim est in tertio climate, ideo tempore messis cum Sol multum accedat versus eos, taliter terra disponitur, vt tunc non possint gigni pluuiæ, aut tonitrua. Sic ẽt quędã terræ sunt, in quib. nulla de impressionib. Meteorologicis fit, eo ꝙ deficiunt ibi materialia, s. vapor, & exhalatio, quæ eleuantur calore solis a terra: quædam autem terræ sunt, vbi propter æternum, & immensum frigus nullæ pluuiæ grandines, coruscationes, fulmina, aut aliæ impressiones fiunt, eo quod ibi radij solis nihil possunt eleuare in sublime, sicut est sub vtroq; polorum, vel in habitationibus, quæ sunt iuxta polos: alię autem terræ sunt, in quibus propter æternum calorem nihil eleuatur de vapore, aut exhalatione in sublime, sed totum quicquid calore solis de terra eruitur, eius nimio ardore in superficie terrę exuritur, ita vt nihil ascendat in sublime ad generationem impressionũ Meteorologicarum; terra autẽ Chanaan non habet aliquam harum duarũ extremitatũ,
A s. maximi frigoris, aut caloris, est tamen taliter disposita, ꝙ quodam tẽpore propter calorẽ non possent ibi fieri pluuię, & similes impressiones, sic autem est tempore messis tritici, quia tunc accedit eis Sol versus cancrum, & fit magnus æstus in terra illa. Ad rationes in contrarium respondetur.

Ad primam, cum dicebatur, quòd tonitrua, & pluuia naturaliter fiũt; ergo non est miraculum, dicendum, quòd naturaliter fiunt, quędam tñ terrę sunt, in quib. nunquam naturaliter fieri possunt, vt declaratum est; aliæ autem terræ sunt, in quibus quodam tempore naturaliter fieri possunt, in alijs autem temporibus non fit sine miraculo, sic autem est de terra Chanaan; in qua interdum pluit naturaliter, tempore tamen messis triticeæ non pluit, nisi miraculosè.

Ad secundam rationem, cum dicitur, ꝙ non erat mira-
B culum ratione temporis. Respondendum, quòd quędam terrę sunt, in quibus non est miraculum hoc fieri, sicut in illis, quę declinant a quarto climate versus polum Archicum; in illis tamen, quę sunt a tertio climate versus ęquinoctialem, & ex alia parte ęquinoctialis, distinguendo similiter tria climata versus polum Antarcticum miraculum est, quia rarissimè, vel nunquam fit, & in hac regione est terra Chanaan, ideo miraculum erat, quòd tẽpore messis triticeę ibi plueret.

Miraculum est, ꝙ pluat tpe messis in terra Chanaan, et quare.

Ad tertiam rationem, s. ꝙ non erat miraculum in terra illa, ideo communiter accidebat, quòd in tempore messis inundarent flumina in terra Channan, hoc autem fiebat ex pluuiis, Dicendum, quòd istud esse poterat tempore messis ordeaceę, nõ tamẽ tempore messis triticeę; cuius ratio est, quia messis ordeacea incipit in terra Chanaan immediate
C mense Martii, vel quasi, quod patet Leuitici cap. 23. vbi iubetur, quòd offerrent Israelitę manipulum spicarum secũdo die Azymorum, & ante hoc non metebant ordeum, immo nec colligebant grana ad comedendum; ex ea autem die licebat eis iam metere, vt patet eod. cap. s. panem, & polentam, & pultes non comedetis ex segete vsque in diem, quo offeratis ex ea Deo vestro, erat autem iste dies 16. Martij, vt patet eod. cap. messis autem triticeã in terra Chanaã incipiebat in fine Aprilis, vel in principio Maij, & quia tũc magis appropinquabat Sol ad zenith Iudęorum, non erat terra disposita ad pluuiam, sicut tempore messis ordeaceę, propter maiorem calorem, ideo licet inundarent flumina ex pluuiis tempore messis ordeaceę, non tamen inundarẽt tpe messis triticeę; nunc aũt erat messis triticea, cum dicitur; nunquid non messis triticea est hodie: quòd autem in-
D undatio Iordanis fieret tempore messis ordeaceę, apparet; quia quando Israelitę introierunt in terram Chanaan, & Iordanem transituri essent, Iordanis impleuerat ripas alueii sui tempore messis: Iosue cap. 3. Constat tamen, quòd tunc erat messis ordeacea, s. principium eius, quia die 10. mensis primi, s. mensis Martij transierunt Hebręi Iordanem: Iosue cap. 4. & immediate die 15. eiusdem mensis fecerunt Phase: Iosue capit. 5. tunc autem est messis ordeacea, quia ante hoc non mittitur falx in aliquam messem: Leuit. cap. 23. ergo erat messis ordeacea, quando Iordanis inundauerat, & illo tempore regulariter inundat quolibet anno, nunc autem erat messis triticea; ergo non inundabat, & consequenter non erant pluuię illo tempore.

Messis ordeacea quo mẽse incipiat in terra Chanaã.

Aliter responderi potest, & melius, quòd illud, quod dicitur de inundatione fluuiorum, non erat in omnib. fluuiis
E terrę Chanaan, sed solum in Iordanę, vel in paucis aliis, & non erat causa inundationis multitudo pluuiarum, sed liquefactio niuium: nascitur enim Iordanis ad radices montis Libani apud ciuitatem, quę vocatur Cęsarea Philippi, mons autem Libanus est altissimus, ideo ibi sunt perpetuę niues, quanquam terra Chanaan in alijs locis planis est nimis calida, diluuntur autem istę niues tempore messis, & tũc Iordanis, q est ad radices Libani, replẽtur aquis, & durat illa inundatio, dum manet liquefactio niuium, quòd autem niues sint super montẽ Libanum, quamuis sit in tertio climate, vel in principio quarti, vbi est terra satis calida, apparet Ierem. c. 18. s. Nunquid deficiet de petra agri nix Libani, aut euelli possunt aquę erumpentes frigidę, fluẽtes, quasi dicat, nõ quia ibi perpetue niues sũt, & aquę defluentes ex niuibus liquefactis, vel ex pluralitate fontium montis Libani; patet ergo, quòd in terra Chanaan nõ pluit

Ortus Iordanis ad radices Libani.

tempore messis triticeę, ergo hic fuit miraculum.

Sed nunc state, & videte rem istam grandem. Scilicet, miraculosam, quia non poterat hoc fieri, sine miraculo, vt declaratum est. *Quam facturus est Dominus.* Scilicet, non poterit fieri opere naturali in isto tempore, sed Deus faciet, & hoc requiritur ad miraculum.

In conspectu vestro. Id est, immediate vobis præsentibus, scilicet, nō differetur istud vsque ad aliquot dies, quia interim posset fieri naturalis immutatio, & plueret naturaliter. Cum autem Samuel inuocauit Dominum, & immediate venit pluuia, sine dubio apparet, quòd Deus fecerit.

Nunquid non messis tritici est hodie? Quasi dicat, licet hodie sit tempus messis tritici, in quo nunquam sunt pluuiæ in terra ista, tamen inuocabo Dominum, & dabit pluuias. Non poterat autem tempore illo pluere in terra Chanaan, quia pluuia fit ex humida exhalatione facilè conuertibili, tempus autem messis triticeæ est valde calidum in terra Chanaan, ideo non potest esse tunc aliqua exhalatio humida, quæ in pluuiam conuertatur; tempore autem hiemis possunt ibi pluuiæ gigni.

Inuocabo dominum. Quasi dicat, nihil aliud faciam, nisi inuocare Deum, non obseruando aliquam cærimoniam Astronomicam, vel coniunctionem, aut aspectū Planetarū, aut mansionem eorum in certis signis, quæ naturaliter ad pluuiam faciūt, ex quo apparet, ꝙ ipse Deus faciet pluuiā.

Et dabit voces, & pluuias. Voces vocantur hic tonitrua, quia sunt ad modum vocum, vel cum magno sono; sic potest accipi Exo. cap. 20. §. Cunctus autem populus videbat voces, & sonitum buccinæ, & lampades, montemque fumantem, fuerunt autem hic pluuiæ ad admirationem, & probationem rei, tonitrua autem erant ad terrorē Iudęorum, fuerunt enim magna nimis, ideo Hebræi conterriti orauerunt Samuelem, vt intercederet pro eis, putantes se morituros, vt patet infra.

Et scietis, & videbitis, quia grande malum feceritis vobis in conspectu Domini petentes super vos regem. Quasi dicat, per istas pluuias, & tonitrua cognoscetis manifestè, ꝙ peccaueritis petendo Regem: erat enim ista sufficiens probatio, quia quandocunque Propheta aliquid dicit, & postea prænuntiat aliquod signum venturum ante rem dictam, si illud venerit, vere Propheta locutus est, sed Samuel prædixerat, ꝙ Israelitæ peccauerant petendo Regem, & ad probationem huius dixit, ꝙ sequerentur tonitrua, & postea secuta sunt, ideo probatio sufficiens est, ꝙ peccauerant. *Et clamauit Samuel ad Dominum.* Scilicet, immediate, postquam ista dixit, incepit clamare, & hoc, vt non putarent Israelitæ, ꝙ expectaret aliquam cęrimoniā Astronomicam, si aliquantulum moraretur. *Et dedit Dominus voces, & pluuias in die illa.* Scilicet, immediate misit procellam aquarū multarum, & magnitudinem tonitruorum: credendum est enim, ꝙ ista fuerint valde magna, quia ea, quę Deus per se facit, ad hoc, ꝙ videantur habere differentiam a rebus naturalibus, semper sunt valde excellentia, hoc autem est, quia pluuiæ essent magnæ, subitaneæ, & impetuosæ, & tonitrua essent dura nimis: aliquando tamen Deus mittit aquas miraculosè, & illæ veniunt non subito, sed successiuè, sic patet infra 3. lib. cap. 19. Cum dixit Elias ad Achab Regem: ascende, & comede, & bibe, quia sonus multæ pluuiæ est, & tamen tunc posuit se Elias super genua sua orās Dominum pro pluuia, cumque mitteret puerum ad videndum, an appareret pluuia, vidit nihil, & postea orauit continuè, quousque misit puerum septies, & in septima vidit nubeculam paruam, quasi vestigium hominis, & dixit ad Achab: iunge currum tuum, & descende, ne occupet te pluuia, cumque se verterent huc, atque illuc, cęli contenebrati sunt, & nubes, & ventus, & facta est pluuia grandis: ibi tamen non inducebatur pluuia principaliter in miraculum, sed magis inducebatur in subsidium terræ: nam tribus annis, & dimidio non pluerat, vt patet Iaco. cap. 5.

Iudæos timuisse Deū possumus tripliciter intelligere.

Et timuit omnis populus nimis Deum, & Samuelem. Scilicet, quando populus vidit tonitrua magna, & voces, timuit Deum; quod intelligitur tripliciter. Vno modo, ꝙ timuit Deū, s. timore seruili, quia ante hoc negligebant Deum, tanquam non potentem, vel non curantem infligere pęnas peccantibus, nunc autem, cum viderunt, ꝙ faciebat miracula, timuerunt nimis, scieṫes, ꝙ iam posset, vel curaret pu-

F nire iniquos. Aliter potest intelligi, ꝙ timuerunt Deum, idest, timuerunt, ꝙ occideret eos tunc, quia tonitrua erant magna, & tanto fragore concussi putauerunt, ꝙ subuerteretur terra, & ꝙ perirent: sic enim in datione legis, cum loqueretur Deus, & sonarent voces durissimæ, timuit populus, ꝙ moreretur, quamuis non esset sibi conscius sceleris, sed quia erant illæ voces terribiles, ita Deuter. cap. 5. §. Cur ergo morimur, & deuorabit nos hic ignis maximus: si enim vltra audierimus vocem Dei nostri, moriemur. Aliter potest intelligi, ꝙ Israelitæ ante hoc non putabant se peccasse, quamuis Samuel illud eis diceret, ideo non se existimabant dignos pęna, nunc autem, cum per miraculum cognouissent, ꝙ peccauerant, sciebant se dignos morte, & putabant, ꝙ Deus vellet eos occidere in posterum; ideo rogauerunt Samuelem, vt oraret pro eis, ꝙ nō morerentur, non

G quidem tunc, sed postea; quia tonitrua, & pluuia sciebant venisse ad ostensionem miraculi, & non ad mortem eorum; sed timebant, quòd Deus postea vellet eos occidere. Dicitur etiam, quòd timuerunt Samuelem, & hoc, quia petente Samuele venerunt ista miracula, ideo sciebant eum valde acceptum apud Deum, & quia ipsi valde offenderant Samuelem petentes Regem, cum abstulissent ab eo, & a domo eius principatū, putabant, quòd vellet, ꝙ Deus destrueret illos; ideo timuerunt, ꝙ occasione data, cum apud Deum esset potēs, vellet eis nocere. Vel dicitur, quòd timuerunt Samuelem, id est ꝙ habuerunt eū in reuerentia, quia ante hoc non nimis curabant de eo, nūc autē, quia viderūt, ꝙ apud Deum tam acceptus esset, magis honorauerunt eum: etiam timuerunt scientes, ꝙ posset ipse infligere bonum, vel malum, quādo vellet, quia apud Deū

H gratus erat. *Dixitque vniuersus populus ad Samuelem.* Scilicet, omnes, qui erant in Galgala, & venerant de bello: nam non erat ibi totus Israel, & isti omnes timuerunt nimis, quia viderunt mirabilia Dei, ideo omnes rogauerūt, vt pro eis oraret Dnm. *Ora pro seruis tuis.* Omnes rogauerunt Samuelem, ꝙ oraret pro eis, quia ipsi putabant se indignos exaudiri, eo ꝙ nimis offenderant Deum, Samuel autē erat acceptus Deo, vt ipsi experti fuerant, s. ꝙ eo orante immediate Deus misit pluuias, & tonitrua, ideo putabant, ꝙ quęcunq; alia oraret, immediatè impetraret: dixerunt etiā, pro seruis tuis, in quo nimis se humiliauerunt, cum totus populus vocauit se ibi seruum Samuelis, ꝙ quidem ex vrbanitate dicitur, nam ipsi non erant serui Samuelis, nec per hoc se exhibebant ei tanquam seruos, & Samuel non habebat eos tanquam seruos, nunquam. n. fuerat dominatus eorum, sed

I regebat eos tanquam esset vnus ex eis. *Ad dominum Deū tuum.* Iste Deus Samuelis erat Deus omnium Israelitarū, dicebant tamen Israelitæ esse Deum Samuelis, quasi esset specialis Deus illius, & hoc propter duo. Primo quia Samuel erat magis acceptus Deo quā alij Hebræi, ideo Deus magis pertinebat ad eum, quám ad ceteros, quia ad alios erat tanquam dominus, ad eum autem erat tanquam dominus, & amicus, quia nimis familiariter loquebatur ei, sic dicitur de Moyse Exo. c. 33. quòd loquebatur dominus ad Moysen facie ad faciē, sicut solet homo loqui ad amicum suum. Aliter potest intelligi, s. quòd loquerentur hoc Israelitæ, vt magis placarent Samuelem dicentes Deum ad ipsum specialiter pertinere. *Vt non moriamur.* Timebant enim, quod morerentur, s. immediate cum erant illa magna tonitrua, vel quòd Deus postea occideret eos, eo quòd

K tunc cognitum erat peccatum eorum. *Addidimus enim vniuersis peccatis nostris malum.* Idest super peccata, quæ feceramus prius nos, & patres nostri, addidimus hoc peccatū, s. ꝙ peteremus Regē. In quo cōfitebātur Israelitæ se peccasse eligēdo Regē, & dolebant, ꝙ peccauerant, nunc autē petebant remissionē, & quia Deus placatur super afflictionē cordis nostri iuxta illud: Cor cōtritū, & humiliatū Deus nō despicies. *Vt peteremus nobis Regē.* Scilicet hoc fuit malū nostrū, ꝙ nō erat malū fm seipsum, sed inquantū erat contra Dei volūtatē, qui volebat specialiter dominari in populo illo, & non permiserunt Israelitæ cū peterent sibi Regē. Sciendū tn̄, ꝙ ista petitio Regis non fuit peccatū a principio, s. antequā Israelitæ cognoscerēt, an Deus hoc acceptaret, vel non, cum tamen cognouerūt per Samuelem, quòd in hoc abijciebant Deum, & dixerunt nequaquam, sed rex erit super nos, peccauerunt supra cap. 8. & 10. *Dixit autem Samuel*

An a principio petitio regis fuerit peccatū.

Sam. vel ad populum nolite timere. Vidit Samuel, quòd Israelitæ timebant de praue commissis, & quantum in ipsis erat volebant nunquam petiuisse regem, videbat etiam, quòd timebant nimis, ideo misertus eorum dicit, quòd non timerent, s. quia non erant morituri propter peccatum illud tunc, vel postea. *Vos fecistis vniuersum malum hoc*. Id est, vos fecistis malũ, propter qđ secuta sunt omnia hęc, quę videtis, hic demonstratur per istud pronomen demonstratiuum peccatum petitionis Regis, illud autem non erat pręsens ad hoc, quòd demonstraretur, aliquando tamen fit demonstratio quasi ad oculum eorum, quę præsentia non sunt secundum rem, dum tamen quantum ad intentionem pręsentia sunt, s. quòd de eis intendamus, vel de eis loquamur: sic autem erat hic, quia Samuel loquebatur de illo peccato. *Veruntamen nolite recedere a tergo domini*. Id est, quanquam peccaueritis, non credatis vos penitus relictos a Deo, vel morituros propter hoc, quia si seruieritis ei nihilominus benefaciet vobis, sicut prius fecerat. Est autem recedere a tergo domini, id est, recedere a disciplina, vel lege eius: qui enim sequitur alium in præceptis, vel in moribus dicitur ire post tergum illius, cum autem desinit eum sequi, recedit a tergo, scilicet, quòd non imitatur vestigia eius, sic recedimus a tergo Dei, quando legem Dei non custodimus: est autem hic metaphora tracta a viatoribus, quia quando aliquis ceteros dirigit in via, ille pręcedit, & reliqui vadunt post tergum illius, & cum aliquis nõ vult sequi directionem illius, dicitur recedere a tergo eius.

Quid est recedere a tergo Dei.

Et seruite domino in omni corde vestro Scilicet in tota cogitatione, volitione, & viribus nulli alteri seruientes, est autem iste modus loquendi frequentatus in sacra Scriptura, & prouenit a Gentilibus, nam inter gentiles sic erat, quod ipsi non colebant vnicum Deum, sed multos, vnde non colebant aliquem eorum toto corde, quia non impendebant vni totum famulatum quem impendere poterant, sed partim vni & partim alteri: hoc quoque cępit esse inter Iudęos, nam aliqui Iudæorũ partim colebant Deum verum, & partim idola, sicut patet de Samaritanis, qui Deum cęli timebant, & tamen idola colebant infra 4. libro capitu. 17. sic quoque aliqui de Iudæis ex genere faciebãt, nam quanquam colerent Deum verum, tamen etiam colebant Deos gentium, sicut fuit tempore Samuelis, qui dixit Hebræis, si in toto corde vestro reuertimini ad dominum; auferte Deos alienos de medio vestri Baalim, & Astaroth, & præparate corda vestra, & seruite illi soli: & sic patet, quòd ad hoc, quòd Hebræi seruirẽt Deo in toto corde suo, oportebat quòd abijcerent Deos alienos, alioquin partim seruirent Deo Israel, & partim idolis, & illud non esset seruire in toto corde.

Gentiles non colebãt Deũ toto corde.

Et nolite declinare post vana, Declinare ad vana est, quãdo aliquis sequitur viam veram, & deinde recedens ab illa, sequitur viam inutilem, quæ ad nullum finem proficit, ita est de Israelitis, qui prius sequebantur Deum verum, si deinde sequerentur idola, dicerentur sequi vana, quia illa ad nihil proficiebant.

Quæ non proderunt vobis. Scilicet ad liberandum vos de manu hostium: nam idola nihil sunt: ideo nihil operari possunt: Israelitæ autem volebant eripi ab hostibus, & ob hoc colebant Deum, sed ad istud nihil proficiebant idola, quod patet, quia non solum poterant non defendere cultores suos, immo etiam non poterant defendere seipsa, quod apparuit, quando intrauit arca in terram Philisthijm, nam ibi cecidit Dagon Deus Philisthinorum coram illa, vt supra capit. 5. sic etiam in Aegypto Deus educens Israelitas inde fecit iudicium super Aegyptios, & super Deos eorũ; Numeri capit. 33. Etiam non proderant ista idola ad dandum abundantiam bonorum temporalium, quam desiderabant Israelitæ, sed Deus dabat hoc Exodi cap. 23. quanquam perfidi Israelitæ dicebant, quòd quando colebant Deum verum, veniebat super eos fames, & gladius, cum autem colebant Deos gentium, erant saturati, & non inueniebant eos mala. Ierem. cap. 44.

Nec eruent vos, quia vana sunt. Idest non poterunt liberare vos de manu hostiũ, s. quia vana sunt, idest nihil sunt: vanum enim vocatur illud, quod non consequitur finem suum, vel vanum, idest vacuum, s. quòd in se nihil cõtinet, & ita erant idola vana, quia nihil in se boni continebant,

Idolũ nihil esse.

A cum solum sint signa, & non res, sic ait Apostolus prima ad Cor. cap. 8. s. Idolum nihil est, idest in se ipso nõ est aliqua res, sed signum alterius rei, quod autem nihil est, nullam potentiam habet, sed eruere aliquem ab hostibus est magnæ potentiæ, ergo non conuenit idolis.

Et non derelinquet dominus populum suum. Hic dat Samuel bonã spem Israelitis, & quia ipsi habebant hic duos timores, s. ad Deum, & ad Samuelem, facit eos confidere quantum ad vtrunque, s. quòd nihil mali eueniet, & primo quantum ad Deum, timuerunt autem Israelitæ, quòd cum ipsi peccauissent hic grauiter contra dominum, Deus vellet eos occidere tunc, vel saltem reseruaret eis punitionem in posterũ, aut si nõ puniret, saltem relinqueret eos in manu hostium, quia peccauerãt, & hoc eis esset idem, ac si occideret eos, quia si a Deo derelinquerentur, necesse erat,
B vt hostes eos premerent: Samuel autem eos securos facit hic quantũ ad Deum, s. quòd non occidet eos, etiam ꝙ nõ derelinquet, quanquam peccauerint, sed reget eos, atque iuuabit, sicut a principio, dum tamen sequerentur eum.

Propter nomen suum magnum. Idest, quanquam Israelitæ mereantur relinqui a Deo, tamen Deus non deseret eos propter gloriam nominis sui, s. quia viderentur aliquo modo deprimi honor suus, nam dicerent gentes in circuitu, quòd Deus Israel non poterat defendere cultores suos ab hostibus, ideo relinquebat eos, ne autem gentes hoc improperarent, Deus volebat relinquere Israelitas: sic enim, quando vellet occidere omnes in deserto pro adoratione vituli, Moyses dixit ei, quòd gentes, quæ erant in circuitu, dicerent; callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret de terra, ita Exodi cap. 32. & cum iterum vellet eos
C delere in Cadesbarne propter murmurationem, dixit Moyses, quòd gentes dicerent, non poterat introducere populum in terram pro qua iurauerat, idcirco occidit eos in solitudine: Numeri capitulo 14. & istud erat diminui nomen domini, idest famam eius, quia Deus habebat ante hoc famam magnam inter omnes gentes, quòd liberasset potentissime populum suum de Aegypto, si autem nunc viderent istam famam, crederent, quòd prior fama fuit mendax, & minueretur nomen domini: sic enim dixit Iosue, quando vidit Israelitas fugere a facie gentium, hæc facies nomini tuo magno; Iosue capitulo septimo, quasi dicat, istum honorem pones tibi ad hoc, quòd fama tua magna proficiat, quasi dicat, non proficiet sic immo deficiet.

Quia iurauit dominus facere vos sibi in populum. Id est,
D etiam hoc faciet, quia iurauit, quòd haberet vos in populum, & si nunc derelinqueret videretur infringi iuramentum illius, Deus enim iurauerat hoc Abrahę, quòd multiplicaret semen eius, sicut stellas cœli, & quòd daret eis terram Chanaan in ęternum, vt constat Gene. decimoquinto, & vigesimo secundo: propter hoc autem faciebat bona Israelitis, & nõ propter merita eorum, vnde Deuteronom. cap. octauo. Ne diceres in corde tuo fortitudo mea, & robur manus meæ hæc mihi omnia pręstiterunt, sed recorderis domini Dei tui, quòd ipse tibi vires præbuit, vt impleret pactum suum, quod iurauit patribus tuis. Et dicitur hic, quòd iurauit vos facere sibi in populum, id est, iurauit vos habere in populum. Iam enim acceperat eos in populum a principio, quando elegit patrem eorum Abraham, & separauit eum a ceteris gentibus vel magis, quando dedit eis
E legem in monte Sinai, & ipsi susceperunt: dixit enim Deus; si audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta: Exodi capitulo decimo nono: & tamen quanquam hoc fecisset, poterat Israelitas derelinquere: ideo dicitur, quòd iurauit facere eos sibi in populum, id est, retinere semper tanquam populum.

Absit autem a me. Hic Samuel securos Israelitas facit quantum ad seipsum, nam supra dicitur, quòd timuerunt dominum, & Samuelem: timebant autem Samuelem, quia credebãt, quòd cum offendissent eum priuando eum principatu in petitione regis, & ipse esset nimis Deo acceptus, quòd oraret Deum cõtra eos, & tunc ipsi perirent, vel saltem non oraret dominum in fauorem eorũ, & eodẽ modo perirent, quòd ipsi viderunt, quando erat in Masphat: nam

conuenerant contra eos Philisthini, Hebræi autem timentes, quod inermes erant; dixerunt, necesse est orare ad Dominum pro nobis, & tunc cũ Samuel oraret pro Israel & Philisthini inirent bellum, intonuit Deus de cęlo fragore magno super Philisthijm, & cęsi sunt ab Israelitis, sup. cap. 7.

Si autem non orauisset pro eis, Philisthini circundantes eos, quia inermes erant, omnes trucidassent, tantum ergo erat Israelitis, quòd Samuel desereret eos, sicut, quòd peteret a Deo, quod occideret illos: ideo Samuel securos fecit eos, quòd nunquam desereret eos, etiamsi grauius offendissent eum.

Hoc peccatum in Domino, vt cessem orare pro vobis. Id est, non committam tale peccatum, quòd desistam ab oratione, quam pro vobis fundere soleo.

Quando quis teneatur orare pro alio. Et an peccaret Samuel, si cessaret orare pro Israelitis. Quæst. XVI.

DICIT enim Samuel, quod peccatum sibi esset si desisteret orare pro Israelitis, quasi dicere se obligatum ad orandum pro illis, eo quod omnis homo tenetur contra nullum alium hominẽ orare. s. pro nullo mala petere, non tamen tenetur orare pro quolibet. Fallit autem hoc in casibus specialibus. s. si quis videt proximum in maxima aduersitate, & potissime in periculo animæ, & credit, quod forsitan per orationem suam iuuabitur, peccat, si non orat pro eo: nam sicut quis tenetur, cum videt alium in extremo periculo cõstitutum ad vitæ perditionem, succurrere ei quãtum potest; ita tenetur a fortiori in periculo animæ orare, sed hoc speciale est: prælati tamen tenetur generaliter orare pro subditis suis, & agere diligenter curam illorum. Si autem aliquis negligentia eius perierit, requiretur de manu illius, tanquam ipse occidisset illum; sic patet Ezechiel. c. 3. & 33. s. Fili hominis speculatorẽ dedi te domui Israel, & audies de ore meo verbum, & annuntiabis eis ex me. Si dicente me ad impium morte morieris: non anunciaueris ei, vt auertatur a via sua impia, & viuat: ipse impius in iniquitate sua morietur: sanguinem autem eius de manu tua requiram. Samuel autem erat ad hoc obligatus dupliciter. Primo, quia erat prælatus. s. constitutus iudex a Deo super Israelem, & ante hoc fuerat prælatus quantum ad omnia tam spiritualia, quàm temporalia: nunc autem constituto Saule in Regem erat prælatus saltem quãtum ad spiritualia, ideo tenebatur orare pro Israelitis. Secundo tenebatur, quia erat propheta: tenentur aũt prophetæ annuntiare populo ea, quæ a Deo audiunt, & de eis intelligitur, quod dixit Ezechiel: nam ad Ezechielem dicta sunt hæc: ipse autẽ non erat prælatus populi, Samuel autem erat propheta in tempore illo, ideo tenebatur ad erudiendum populum, & orandũ pro eis: vnde si cessabat, dicebat se peccare in Deũ.

Ad quid tenentur prælati.

Et docebo vos viam bonã, & rectam. s. qualiter debeatis colere Deum, quia Israelitæ in multis ignorabant: Samuel autem sciebat legẽ, & super hoc propheta erat sciens Dei voluntatem, poterat ergo docere Israelitas, qualiter deberent Deum colere; & ista erat via bona, & recta. *Igitur timete Dominum.* Samuel hortatur eos, quod iam amplius nolint errare, sed quod timeant Deum timore filiali, s. nolentes eum offendere, vel saltem timeant eum timore seruili scientes, quod potest pęnam infligere, & timore pęnarum delinquere caueant: hoc autem dixit, quia prius dixerat, quod Deus non dimitteret eos, quod intelligitur, si conuerterentur ad Deũ, si tamen manerent in vitiis suis, relinqueret eos, & traderentur in manus hostium. *Et seruite ei in veritate.* Scilicet facite præcepta illius secundũ veritatem. Facere secundum veritatem opponitur huic, quod est facere secundum apparentiam, & hoc, quia Israelitæ quantum ad verbum dicebant se nimis diligere Deum, & velle colere eum; tamen secundum veritatem nihil faciebant sic dixit Isaias de eis. c. 29. s. Populus iste ore suo, & labijs suis glorificat me, cor autem eius longe est a me: maximè autem conueniebat hoc quibusdam Hipocritis, qui vocabantur Pharisæi inter Iudęos, de quibus Matth. 23. c. s. Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi: omnia quęcunq; dixerint vobis, seruate, & facite, secundum opera eorum nolite facere. dicũt n. & non faciunt: alligant aũt onera grauia, & importabilia,

Facere secundũ veritatẽ quid sit.

Contra Hypocritas.

F & imponunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea mouere. Et de his dicit Christus, quod intelligitur praeallegata auctoritas Isaiæ, vt patet Mat. 15. cap. s. Hipocritæ bene prophetauit de vobis Isaias dicens: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est a me; seruire autẽ Deo in veritate est non solũ verbo, sed magis realiter seruire. *Et ex toto corde vestro.* Id est, seruite Dño ex toto corde, quod supra expositum est, s. vt Deum solum adorarent, & non simul & idola, tanquam verisque potentes cultum impenderet: nam cultus Dei, qui sic exhibetur nullus est. *Vidistis enim magnifica, quæ in vobis gesserit Dominus.* Id est, res magnas, & admirabiles, quod potest dupliciter intelligi: vno modo pro beneficijs impensis populo Israel, quę supra narrauit Samuel, s. vidistis magnifica, i. iam audiuistis a me res magnas, quas Deus in vobis præteritis temporibus

G egit, ad quas vos fuistis ingrati, nunc autem si amplius manetis in malitia vestra, s. ingratitudine, vel si declinatis ad idola, sicut ante hoc feceratis, peribitis. Aliter potest intelligi, s. vidistis magnifica, id est, mirabilia, quæ Deus egit tunc coram vobis, s. mittendo tonitrua, & pluuias, & illa facta sunt ad manifestationem peccati vestri, licet Deus noluit vos occidere nunc: tamen si amplius manetis in malitia vestra, occidet vos. *Quod si perseuerauer itis in malitia.* Hoc potest intelligi dupliciter: vno modo pro ingratitudine, s. quod Deus multa beneficia contulerat Israelitis, ipsi autem ingrati fuerant, s. excludentes Deum a se, & petentes Reges; quam iniquitatẽ Deus remisit, & permisit, quod haberent Regem, si tamen vlterius committerent aliquã ingratitudinem, dicit quod peribunt. Aliter potest intelligi, quod non permaneant in malitia sua, s. colendo idola: nam ante hoc Iudæi

H non coluerunt Deum in toto corde suo, sed partim Deum, & partim idola: vnde Samuel admonuit, quod excluderẽt Baalim, & Astaroth, & seruirent Deo in toto corde suo, si autẽ hoc non fecerint, sed manserint in cultu illo idolorum peribũt, & ille cultus est iniquitas, vel malitia. *Et vos & Rex vester pariter peribitis.* Concluditur hic ex omnibus superioribus, quod quanquam Israelitæ peccassent petendo Regẽ; tamen non debebant eum dimittere: nam si habendo Regem, vellent audire vocem Domini, prosperarentur, velut si nunquam peccauissent eligendo regem, si autem manerent in malitia sua, non gratulantes, quòd eis remisisset hoc peccatum, tam ipsi, quam rex eorum, scilicet, qui tunc erat, vel quicunque alius postea veniret, perirent.

CAP. XIII.

I FILIVS vnius anni erat Saul cum regnare cœpisset: duobus autem annis regnauit super Israel. Et elegit sibi Saul tria millia de Israel: & erant cum Saul duo millia in Machmas, & in monte Bethel, mille autem cum Ionatha in Gabaa Beniamin.

FILIVS. In superioribus scripta Saulis electione, hic agitur de eius reprobatione: nam non mansit ei regnum perpetuum, sed trãslatum est ad domum Dauid. Fuit autem vt quidam volunt triplex causa reprobationis eius: prima fuit diffidentia, & vsurpatio, s. quia non custodiuit pactum cum Samuele; secunda temeraria iuratio, vt sequenti cap. tertia cupiditas & electio infra cap. 15. De his autem an omnes fuerint causæ reprobationis eius, vel quę

De reprobatione Saulis cã.

K illarum, infra declarabitur. Diuiditur autem prima in quatuor: quia primo ponitur diffidẽtiæ ratio; secundò diffidentis vsurpatio; tertio hostium incursio; quartò ad resistendũ nulla apparatio. Secunda ibi. *Ait ergo Saul.* Tertia ibi. *Porro Philisthijm.* Quarta ibi. *Porro faber ferrarius.* Causæ autẽ diffidentiæ fuerunt duo: prima fuit propter percussionem Philisthinorum in Gabaa, ex quo iactauit Saul, quod omnes Philisthini venirent super eum: Secunda fuit dilapsus populi a Saule propter metum ibi. *Quod cum vidisset.*

Cã diffidentiæ Saulis.

An ista continuentur ad præcedentia. Quæst. I.

CIRCA primum dubium est de habitudine huius cap. ad præcedentia an sit ordo continuatus, vel sit aliqua transmutatio.

Respondendum est, quod ordo cõtinuatus est hic; nã post-

A quam confirmatum est regnum Saulis in Galgala cœpit ipse gerere se pro Rege; quia ante hoc status suus erat dubius, cum multi de Israelitis dixissent, non regnabit super nos supra cap. 10. ideo tempore præcedenti nõ fecerat aliquem apparatum tanquam Rex, sed manebat in simplicitate sua vacans agriculturæ, sicut prius supra cap. 11. Cum autem cõfirmatum est Regnum eius in Galgala, cœpit immediate pro Rege se habere, & elegit exercitum. Sed hic agitur de electione exercitus, ideo continuus ordo est inter hæc, & præcedentia. Patet autem ista continuatio ex verbis Iosephi 6. Antiquitatum dicentis: igitur Samuel dum hæc dixisset Hebræis confirmato secundo Saulis Regno, populum remisit ad propria, Saul igitur eligẽs quasi tria millia virorum ex omni plebe, &c. Ecce qualiter continuauit ea, quę habentur precedenti cap. ad ea, quę habentur hic.

B Item non est putandum, quòd magnum tempus transierit inter confirmationem Saulis, quę habetur pręcedẽti cap. & inter ea quę habentur hic; quia verisimile est, quòd Saul immediate, vt cognouerit firmatum regnum suum, voluerit se gerere pro rege. Et istud est, ꝙ elegerit exercitũ, sicut habetur hic. *Filius vnius anni erat Saul, cum regnare cœpisset.* Ista litera secundum corticem videtur signare, quod Saul erat filius vnius anni, s. ab vno anno genitus, quando regnare cœpit, quia interdum scriptura describit tempora regum, quando regnare cœperunt, & annos regni, vt sic cognoscatur totum tempus vitæ illorum regum, sic patet de Dauid, infra 2. lib. c. 5. Filius 30. annorum erat Dauid, cum regnare cœpit, & 40. annis regnauit, s. quod ipse erat 30. annorum, quando incœpit regnare. Sic etiam habetur Ierem. 52. c. de Sedecchia, s. filius 21. anni erat Sedechias cum

C regnare cœpisset, & 11. annis regnauit. Sed isto modo non potest exponi litera hæc, quia Saul non erat ætatis vnius anni, quãdo incœpit regnare, sed iam erat vir integer, quod patet ex eis, quæ habentur supra cap. 9. & 10. Nam si Saul regnasset per successionẽ, ita quòd pater suus fuisset Rex, non erat mirabile, quòd vnius anni esset, quando incœperet regnum eius, s. quòd pater eius citò defunctus fuisset, fuit tamen Saul electus in regem per Deum, vt regeret populum, & ipse fuit primus: ideo oportebat, vt esset vir ætatis maturæ. Exponunt ergo quidam, quòd filius vnius anni erat Saul, idest habebat filium vnius anni, quando incœpit regnare, & tunc Saul ponitur in datiuo, s. quòd ei erat filius genitus ex vno anno.

An Ionathas vel Isboseth filius Saulis esset vnius anni, cũ regnare cœpisset.

Aliqui autem volunt, quòd iste esset Ionathas filius eius. Sed non stat, quia in principio regni Saulis erat Ionathas

D iam vir fortis potens ad bellum: nam patet, quia dedit ei mille viros, vt maneret in Gabaa, & ibi manens pugnauit contra stationẽ Philisthinorũ, vt patet infra in litera: ideo in principio regni Saulis iste esset plurium, quã 30. annorũ. Alij autem volunt, quòd filius, qui erat vnius anni in principio regni Saulis, erat Isboseth, qui regnauit post Saulem. Iste enim videbatur esse minor inter filios Saulis. Ista est positio Rabani, & est in gl. ordinaria infra 31. cap. Sed adhuc non stat, quia Isboset, quando vnctus est in Regem super Israel, erat annorum 40. infra 2. lib. cap. 2. Regnum tamen Saulis durauit solum annis 20. nondum completis: nam totum regnum Saulis dicitur esse annorum 40. Act. 13. & in hoc computatur simul tẽpus regni Saulis, & principatus Samuelis, s. a morte Heli sacerdotis: Samuel tamen annis 20. rexit populum, & aliquo tempore vltra, vt patet supra cap. 7. ergo manent alij 20. anni, vel quasi pro regno Saulis, sic computat Iosephus 6. Antiquitatũ in fine. Cum igitur Isboseth in vltimo anno regni Saulis, s. quando ipse vnctus est in Regem post patrẽ suum, esset annorum 40. vt infra 2. lib. c. 2. oportet quòd in primo anno regni Saulis esset annorum 20. non potest ergo intelligi de illo. Aliqui autem volunt, ꝙ intelligatur de ipso, eo quòd Saul dicitur regnauisse annis 40. Act. 13. & in fine illius temporis erat Isboseth annorum 40. ergo in principio regni, vel paulo ante genitus est Isboseth: Sed non stat, eo ꝙ illi 40. anni non attribuuntur integraliter Sauli, sed medietas Sauli, vt dictum est. Sed adhuc dicunt, ꝙ hic computatur regnum Saulis a morte Heli sacerdotis, quamquã non cœperit immediate regnare, sed 20. annis post, & tunc bene staret, ꝙ Isboseth erat vnius anni, quando incœpit regnare Saul, sed iste modus loquendi est multum alienus, quia scriptura ac-

A cipit hic distinctè tempora Regũ non miscendo, nec computat regnum alicuius, nisi ex eo tempore regnet. Ideo dicendum, ꝙ ista litera ponitur ad laudem Saulis, s. ꝙ quando sumptus est in Regem, erat vnius anni, id est, ita innocens, & bonus sicut puer vnius anni, in quo non est macula, & propter bonitatem istam sumptus est in Regem, sic patet supra cap. 9. s. erat ei filius vocabulo Saul electus, & bonus, & non erat vir de filijs Israel melior illo, ponitur autẽ hic ista laus Saul in bonitate, quia immediate agitur de peccato, & abiectione eius, vt cognoscatur, ꝙ bonitas humana valde mirabilis est. *Duobus autem annis regnauit super Israel.* Istud quod dicitur de duobus annis plurimi Iudæorum accipiunt sic indistinctè, s. ꝙ solum regnauerit duobus annis, & in fine illorum mortuus fuerit in bello Philisthinorum. Sed istud non stat, quia ipse fecit plurima

B bella, vt apparet infra sequenti cap. contra gentes multas, quæ non potuisset facere in duobus annis. Deinde ponitur varia persecutio Saulis contra Dauid per totum istum librum, quæ satis videtur requirere magnum tempus, ideo necesse est, quòd regnum eius fuerit maioris temporis.

Item Actuum 13. dicitur, quòd Saul regnauit quadraginta annis, & pars illorum pertinet ad Samuelem, vt supra declaratum est, & sunt 20. anni, vel paulò plus, necesse est igitur, quòd regnauerit Saul annis 20. vel quasi. Item patet hoc, quia Iosephus genere Iudæus, & sacerdos ac inter eos sapientissimus diligenter scribens totam historiam hebræorum ab exordio seculi, dicit regnum Saulis fuisse annorũ viginti 6. Antiquitatũ. s. regnauitque Saul viuente Samuele annis 18. mortuo autẽ illo alios duos, qui huiusmodi habita conuersatione defunctus est: fuerunt ergo tem-

C pora regni Saulis plusquam duo anni; quia tamen dicitur hic de duobus annis regni eius oportet, ꝙ hęc referatur ad aliũ sensum. Potest autem intelligi vno modo, ꝙ regnauit duobus annis, s. quòd transierant duo anni de regno eius, antequàm faceret ea, quæ habentur hic, s. ꝙ eligeret exercitum: nam cum dicatur hic, duobus annis regnauit super Israel, sequitur: & elegit sibi tria millia de Israel, s. postquã regnauerat istis duobus annis, & iste sensus satis est conueniens, s. quòd cõputatio tempore a principio regni Saulis, vsque quo pugnauit contra Regem Ammon, & tempore, quo inde fluxit, vsque quo elegit tria millia virorum, inueniuntur duo anni, vel quasi, nã in scriptura annus inceptus pro completo habetur: satis autem verisimile est, ꝙ a principio regni Saulis, vsque quo elegit sibi exercitum, de quo hic, fluxissent quasi anni duo, scilicet, annus, & dimidius.

D Aliter potest intelligi, quòd regnauit duobus annis, s. in bonitate; nam hic dicebatur, ꝙ filius vnius anni erat Saul cum regnare cœpisset, i. ita immaculatus, sicut si esset vnius anni, manens autẽ in hac innocentia solũ regnauit duobus annis, reliquũ aũt regni eius fuit in iniquitate, quia nõ obediuit dño, & psecutus fuit Dauid, fecitq; alia mala plurima.

Hanc sententiam tenet Nicolaus, & dicit poni hic totũ tempus regni eius, quasi nihil amplius regnauerit, eo ꝙ nõ mansit in bonitate maiori tempore. Ista sententia est satis conformis literæ præcedenti, scilicet, vnius anni erat Saul. Aliter potest intelligi, ꝙ regnauit duobus annis. s. computando, vsque ad tẽpus, quo Dauid vnctus est, nam cũ Saul effectus fuisset malus, iussit Deus Samueli, ꝙ vngeret Dauid in regẽ, quod fecit infra 16. c. & vsque ad illud tempus fluxerunt duo anni de regno Saulis, quibus dicitur regna-

E uisse, eo ꝙ tunc proprie ipse erat Rex: nam dato, ꝙ nequã esset, quia tamẽ vnctus fuerat a Deo, & toto populo, habebat titulũ regnandi. Postquã autem Deus fecit vngi Dauid, cũ per vnctionẽ conferatur titulus, & non possint duo habere in solidũ titulũ eiusdẽ rei, nõ poterat iam Saul habere titulum regni, cũ Dauid incœpisset habere, quia Deus dedit ei titulũ, qui iuste potest mutare dominia rerũ, ex illo ergo tempore Saul non fuit Rex, sed iniustè, vel per violentiam possidebat rem. Iste sensus satis est solidus, quanquã videtur ei obuiare computatio tẽporum regni, quia si isti duo anni solum computarentur de regno Saulis necesse esset, ꝙ omnes alij anni, quibus regnauit computarentur in regno Dauid, & sic non diceretur, ꝙ regnauit Dauid solum 40. annis, vt patet infra 2. lib. c. 1. sed quòd regnauerit pluribus, quã quinquaginta: nam 18. anni, vel quasi de regno Saulis deberent computari sub eo, sed non computantur.

Dauid quotennis esset quando vnctus fuit.

F Itē sequebatur aliud. s. quòd hoc modo Dauid esset annorum 12. quando vnctus est in regem, quod patet, quia mortuo Saule fuit immediate Dauid vnctus in regem super tribum Iuda, & tunc erat annorum 30. vt habetur infra 2. li. c. 5. sed Saul regnauit annis 20. vt declaratū est, ergo in primo anno regni Saulis erat Dauid annorum decem, sed hic dicitur, q̄ regnauit duobus annis Saul, & volumus, quòd post illos duos vnctus fuerit Dauid: ergo erat duodecim annorum, quando vnctus est, quod aliquis forte non habebit pro inconuenienti, nam infra 16. cap. dicitur. Adhuc reliquus est paruulos, & pascit oues. Et dixit hoc Isai de filio suo Dauid, quem volebat vngere Samuel, & immediate ductus fuit ac vnctus.

Sed non stat, quòd tam paruulus esset, vt tunc esset annorum duodecim, nam eodem cap. dicitur, quòd a die illa, qua Dauid vnctus est in Regem, directus est in eo spiritus domini bonus, & recessit a Saule, atque exagitabat eum spiritus nequam, sed immediate dicitur, quòd serui Saulis dixerunt ei, quòd prouideret sibi hominem scientem psallere, vt cum spiritus nequam arriperet eum, psalleret coram illo, & leuius ferret, & tunc vnus de seruis Saulis dixit ei: ecce vidi filium Isai Bethlehemitem scientem psallere, & fortissimum robore, & virum bellicosum, & prudentem in verbis, si tamen Dauid tunc esset duodecim annorum, vel tredecim, non diceretur de eo ista, quia hęc pertinent ad virum fortem, qui iam est plurium, quàm viginti annorum: ergo a principio regni Saulis vsque quo vnxit Samuel Dauid, transierunt plures, quàm duo anni, scilicet decem, vel amplius. Satis ergo videtur bona ista sententia, sed quia patitur ista inconuenientia, recurrendum est ad alios duos sensus praecedentes: quicunque enim illorum satis conueniens est.

Veritas auct.

Cum Saul habuerit multa peccata, vsque ad quod peccatum suum computantur isti duo anni. Quaest. 11.

QVÆRET aliquis dato, quòd intelligamus literam istam, quod regnauit Saul duobus annis, scilicet in bonitate: postea autem fuit iniquus, ipse autem fecit multa peccata, vsque ad quod illorum computetur iste terminus duorum annorum. Peccauit enim primo, quando non expectauit Samuelem vsque ad septem dies in Galgala, & dixit ei: stultè egisti infra in litera. Peccauit etiam postea, quando missus est contra Amalecitas, & non occidit Regem, nec pecora infra 15. cap. peccauit etiam sępissime persequendo Dauid iniustè, vt patet ex processu libri huius. Peccauit etiam, quia occidit iniustè sacerdotes domini, & destruxit vrbē Nobe propter eos infra c. 22. Peccauit etiā quia consulit pythonissam de aduentu belli, infra 28. cap.

Aliquis dicet, quòd computantur isti duo anni vsque ad peccatum primum, quod fecit, s. non expectando Samuelem debito tempore: nam propter primum peccatum perdidit ipse innocentiam, sed secundum hanc expositionem isti duo anni fuerunt, quibus vixit innocenter, sicut puer vnius anni; ideo oportet quòd vsque ad illud computentur isti duo anni.

In contrarium aliquis dicet, q̄ non stat: nam si ab illo peccato computaretur, non transiuissent duo anni de regno Saulis: immo nec vnus mēsis, quia supra cap. 10. quando Samuel vnxit Saulem, dixit: Descendes ante me in Galgalam, ego quippe descendam ad te, vt immoles hostias pacificas domino; septem diebus expectabis donec veniam ad te. De istis autem septem diebus dicitur infra in littera, q̄ non plenè expectauit Saul Samuelem septem diebus, & ob hoc peccauit: ergo a principio regni Saulis vsque tunc non transierant duo anni, sed secundum hanc expositionem regnauit duobus annis antequam peccaret, ergo non intelligitur de hoc peccato. Item dicitur, q̄ Saul regnauit duobus annis antequam faceret peccatū aliquod, propter quod Deus ei auferret regnum, sed non fecit aliquod peccatum, pro quo Deus eum priuaret, ante peccatum, q̄d fecit relinquendo Regem Amalec viuum, & pecora multa: ergo ab illo tempore computari debet. Apparet hoc infra 15. cap. s. Et ait Samuel ad eum: scidit dominus regnū Israel a te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te; ergo ante diem illum nō fuerat scissum regnum de domo Saulis, & toto tempore praecedenti regnare dicebatur. Item patet, quia quando ponuntur peccata, pro quibus Saul priuatus est regno, & occisus, non computatur peccatū, quod habetur hic de expectatione septem dierum, sed alia peccata, vt patet 1. Paralip. c. 10. s. mortuus est Saul propter iniquitates, eo q̄ praeuaricatus sit mandatum domini, quod praeceperat, vt custodiret, insuper & pythonissam consuluit, nec sperauit in domino, propter quod interfecit eum: ergo ab aliquo illorum peccatorum debet accipi terminus iste duorum annorum, & non ab isto, de quo hic.

Respondendum est, q̄ oportet computari istos duos annos vsque ad primum peccatum Saulis, quia isti duo anni sunt de regno in innocentia Saulis, sed innocentia eius ablata est per primum peccatum, ergo ab illo computandū est. Item non solum Saul non fuit bonus post primum peccatum, sed etiam pro illo Deus priuauit eum regno, vt patet infra in littera, s. Dixit Samuel ad Saulem: stultè egisti,

G nec custodisti mandata Dei tui, quae praecepit tibi; quod si non fecisses, iam tibi praeparasset dominus regnum tuum super Israel in sempiternum, sed nequaquam regnum tuū consurget; quaesiuit sibi dominus virum iuxta cor suum, & praecepit ei, vt dux esset super populum suum, eo quòd nō seruaueris, quae praeceperit dominus; ergo pro isto peccato fuit priuatus regno, & ab hoc debet accipi terminus horum duorum annorum.

Item si nō accipiatur ab hoc peccato terminus regni, nō erit maior ratio, quòd accipiatur a secundo peccato, quàm a tertio, & quàm ab vltimo, & tunc diceretur, quòd non solum Saul regnauit duobus annis, vsque quo peccauit, sed etiam regnauit 20. quia in extremo vitae suae, s. antequam

H moreretur per tres dies, vel duos, peccauit, s. quia consuluit pythonissam, vt infra cap. 28. regnum tamen suum fuit annorum 20. vt supra dictum est, ergo deberent computari hic 20. anni regni Saulis. Nisi forte dicatur, quòd istud primum peccatum fuit tale, quod non meretur dici peccatum; ideo transitur ad secundum. Sed falsum est, quia infra dicitur, quòd regnum Saulis nunquam consurgeret, propter hoc, & quòd iam Deus quaesierat alium virum, vsque ad illud; ergo in tempus debent computari isti duo anni.

Ad rationes in contrarium respondetur. Ad primā cum dicebatur, q̄ non potuit esse istud peccatum duobus annis, postquam Saul incepit regnare, immo nec vno mense, sed solum septem diebus. Dicendum quod non sunt computandi isti septem dies ab illo tempore, quo Samuel ista dixit: nam litera ipsa repugnat supra cap. 10. s. Septem diebus

Ad rationes in contrariū.

Ad primam.

I expectabis me, donec veniam, ergò isti septem dies computandi erant postquam venisset Saul in Galgalam, est autem sensus literae, vt ibi declaratum est, q̄ Samuel in hoc instruebat Saulem, qualiter se deberet habere circa pericula quādocunque ei euenirent, & dixit, quòd iret in Galgalam, & ibi expectaret septem diebus cum primo illi significans periculū, quod accidisset, & tunc descenderet Samuel in Galgalam ad Saulem. Poterat ergo istud, quod dicitur de septem diebus, accidere post duos, vel tres annos, vel etiam in fine regni Saulis, quia illa regula data erat ad omne tempus, quandocunque Sauli acciderent pericula: potuit ergo esse in fine duorum annorum regni Saulis, vel anni, & dimidij, quòd accideret istud periculum Philisthinorum, & tunc descendit Saul in Galgalam, & peccauit.

K Ad secundam rationem, cùm dicebatur, quòd non fuit Saul priuatus regno a Deo pro aliquo peccato ante peccatum Amalecitarum: dicendum quòd fuit priuatus regno immediatè propter istud peccatum, vt patet infra in litera, scilicet, quod si nō fecisses, iam nunc praeparasset dominus regnū tuū super Israel in sempiternum, sed nequaquā vltra regnū tuū consurget: quaesiuit Deus virum iuxta cor suū, &c. Et cum dicitur infra c. 15. scidit hodie dominus regnum Israela te, non est sensus, quòd tunc primo priuauisset eum regno: priuauerat enim ante hoc, sed peccatum primum poterat habere veniam, & habuisset si Saul non addidisset secundum: ideo propriè in secundo abscissum est regnum, de quo magis infra in litera declarabitur.

Ad secundam.

Ad tertiam rationem, cùm dicebatur, quod inter iniquitates, pro quibus Saul regno priuatus est, & mortuus, non computatur istud peccatum. Dicendum, q̄ etiamsi ibi non computaretur, non sequebatur, non esse peccatum illius: nam

Ad tertiam.

nam alia peccata fecit Saul, quæ non computantur patet primo Paralip. cap. 10. scilicet. Occidit sacerdotes Domini, deleuit vrbem Nobe, & persecutus est iniustè Dauid, pro quorum singulis merebatur perdere regnum. Sed adhuc aliter respondendum est, scilicet, quòd computatur ista inter peccata Saulis 1. Paralip. cap. 10. Nam dicitur: mortuus est Saul propter iniquitates suas, eo, quod præuaricatus sit mandatum Domini, quod præceperat, & non custodierit illud: sed istud peccatum, de quo hic, fuit præuaricatio mandati Domini, vt patet infra, s. Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præceperat tibi. & iterum ibidem: Quæsiuit sibi Dominus virum iuxta cor suum, & præcepit ei, vt esset dux super populum suum, eo quòd non seruaueris, quæ præcepit Dominus: ergo ista iniquitas computata est inter illas, pro quibus Saul priuatus est regno. *Et elegit sibi Saul tria millia de Israel.* Id est, tria millia virorum pro exercitu. Istud fuit immediatè post confirmationem regni: nam Saul sciebat, quod Israelitæ petiuerant Regem ad hoc, quòd liberaret eos de manu hostium supra cap. 8. scilicet: Rex noster egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis: Deus quoq; ad hoc elegerat Saulem, vt patet supra cap. 9. scilicet: Mittam ad te virum de terra Beniamin, & vnges eum ducem super populum meum Israel: & saluabit populum meum de manu Philisthinorum. Samuel quoque hoc ei commendauit, quando vnxit eum secrete dicens: Ecce vnxit te Dominus super hæreditatem suam in principem, & liberabis populū eius de manu inimicorum eius. Saul ergo electus a principio regni hoc agere voluit, sed quia in principio status eius fuit dubius, dicentibus quibusdam: Saul non regnabit super nos supra 11. cap. interim siluit rusticam vitam ducens vsque ad pugnam contra Ammonitas, tunc autem, quia confirmatus fuit in Regem incepit toto animo se disponere ad hoc, quòd pugnaret contra hostes. Elegit ergo exercitum, scilicet, tria millia virorum, quod fuit in principio regni: nam postea cùm quotidiana essent bella cōtinue augebat exercitum, & quemcunque inuenisset virum fortem, & aptum ad prælium, sociebat sibi: sequenti cap.

Et erant cum Saule duo millia in Machmas, & in monte Bethel. Diuisit Saul istum exercitum ad custodiam terræ, & partem eius accepit ipse, partem verò tradidit Ionathæ filio suo: morabatur autem tunc Saul in Machmas, & Bethel, quia ista loca erant propinqua terræ Philisthijm, & contra Philisthinos erat præcipuè insultus: sunt autem istę duæ vrbes, s. Bethel, & Machmas: est enim Bethel in sorte Beniamin, vt patet Iosue 18. c. de Machmas non apparet, an esset in eadem tribu, quia non ponitur inter vrbes Beniamin. Et cum dicitur, quod erat Saul in his vrbibus, est intelligendum, quod aliquando erat in vna earum, & aliquando in alia: quia ipsæ inter se modicum distant. Vel potest aliter intelligi. s. quod Saul diuisisset exercitum duorum millium virorum, & aliquos haberet secum in Machmas, & alios haberet in Bethel sub aliquo alio duce, sicut posuerat mille viros cum Ionatha in Gabaa. Sed primus sensus est melior. Dicit autem Iosephus, quod habebat Saul istum exercitum in vrbe Bethlehem, hic autem dicitur, quod erat in monte Bethel, quæ aliquis forte existimat esse vnum, & eundem locum. Sed falsum est, quia Bethel est in terra Beniamin Iosue c. 18. Bethlehem autem in sorte Iudæ Matth. c. 2. Sed dicendum magis, quod fuit corruptio quædam in litera Iosephi pp similitudinem literarum inter Bethlehem, & Bethel.

Ionathas vir bellicosus.

Mille autem cum Ionatha in Gabaa Beniamin. Erat. n. Ionathas vir fortis, & bellicosus, quādo accepit Saul principatum, ideo immediatè cōmisit ei exercitum, vt per se esset in vrbe Gabaa contra hostes, & quia erat vir fortis, pugnauit contra eos, & percussit, vt patet infra. Dicitur autem in Gabaa Beniamin, quia ista ciuitas erat in sorte Beniamin, vt patet Iosue c. 18. Ponitur autem hoc ad differentiā, quia aliquādo Gabaa reperitur in alijs tribubus, vt supra c. 7. s. venerunt viri Cariathiarim, & reduxerunt arcam Domini, & intulerunt eam in domo Aminadab in Gabaa, & sic ponitur Gabaa in Cariathiarim: est tamen Chariathiarim in sorte Iudæ Iosue. c. 15. ideo positum fuit hoc ad differentiā hic. Sic & fit interdum in quibusdam alijs nominib. locorū, sicut patet in isto nomine Bethlehem: nam reperitur Bethlehem in terra Iudæ, vt patet Micheæ. c. 5. & Matth. c. 2. re-

A peritur etiam Bethlehem in tribu Zabulon: Iosue. c. 19. ideo nominatur cum differentia Matth. c. 2. s. Bethlehem Iudæ. *Porro ceterum populum remisit vnumquemque in tabernacula sua.* Id est, de reliquo populo nullum accepit, sed misit omnes ad vrbes suas: intelligitur autem hoc de tēpore, quo venerunt Israelitę de bello contra Ammon: nam ibi veniebat multus populus Israel. s. 330. millia virorū, vt patet supra ca. 11. qui omnes cum Samuele confirmauerunt regnū Saulis in Galgala, quo facto accepit immediatè Saul tria millia virorum, quæ elegit de tota illa multitudine: omnes autē alios viros. s. 327. millia remisit ad loca sua: dicitur aūt, quod misit eo, quod tunc, quando ipse elegit ista tria millia, omnes congregati erant. Vel posset intelligi de toto exercitu Israel: nam ante Saulem erant Israelitę habentes exercitū: vnde quando ipse recessit de Masphat in vrbem suam, di-

B citur, quod pars exercitus quorum Deus tetigerat corda; fuit cum eo: reliqua autem pars magis contempsit illum supra c. 10. & potest intelligi, quod de ista multitudine exercitus accepit ipse partem, quam voluit. s. tria millia virorum. Sed primus sensus melior est, quia dicitur: ceterum populum, in quo significatur magna multitudo. s. omnes, qui iuerāt ad bellum cōtra Ammon, & nunc erant congregati in Galgala. *Percussit Ionathas stationem Philisthijm quæ erat in Gabaa.* Posuerat enim Saul Ionathan in Gabaa cum mille viris: ipse autem erat cum duob. millib. in Bethel, vt patet supra, & tunc pugnauit Ionathas contra stationem Philisthinorum, i. contra aciem, vel multitudinē eorum, quæ erat in Gabaa, & percussit eos abigēs inde; erat. n. Ionathas vir fortis, & animosus valde, aggrediens semper res magnas: vnde nondum facto aliquo bello contra Philisthinos tēpore

C Saulis ipse cū mille viris suis ausus est aggredi, & percutere Philisthinorum stationē: maiora autem postea ausus est: nam conueniente numeroso Philisthinorum exercitu contra Israelem, de quo infra in litera ipse cum vno armigero suo ausus est ingredi in illorū congregationem, & percussit ex illis viros multos, s. 20. postea autem reliqui inter se conturbati mutuis vulneribus concidebant ita præcedenti cap. & sic fugati sunt Philisthini a facie Israel.

Quomodo statio Philisthinorum erat in Gabaa, & quomodo Ionathas pugnauit contra illam. Quæst. II.

QVÆRET aliquis de ista Philisthinorum statione; quomodo erat in Gabaa, vel quomodo pugnauit contra eam Ionathas: Aliquis dicet, quod statio ista erat acies

D quædam, vel multitudo Philisthinorum, quę veniebat in pugnam contra Israel, & cùm perueniret vsque ad Gabaa, vbi erat Ionathas, pugnauit cōtra illam multitudinem, & percussi sunt Philisthini.

Sed non stat, quia statio ista Philisthinorum non erat nouiter veniens ad bellum, sed erat ex magno tpe in terra Israel: fluxerant. n. iam duo annī, vel quasi de regno Saulis, & tamen antequam ipse regnaret, erat statio Philisthinorū in terra Israel, s. in Gabaa, vt patet sup. c. 10. cum dixit Samuel ad Saulem, post hæc veniens in collem Domini, vbi est statio Philisthinorum, ergo ab illo tpe, & ante erat statio illa, & nō venerat ad bellum nunc. Item apparet hoc, quia dicitur, quod statio ista erat in Gabaa, et Ionathas erat in Gabaa, non posset autem illa esse in Gabaa, si venisset ad pugnandum, nisi prius Philisthini expugnassent Ionathan.

E Sed falsum est, quia ipse potius percussit stationem, quæ erat in Gabaa. Item non videtur, quod venit ad bellum statio ista, quia tunc: quanquam percussisset Ionathas istos Philisthinos, non rupisset pacem, sed magis Philisthini, sed Israelitę, facto hoc, parauerunt se contra Philisthinos tanquam rupissent fœdera; vel aliquid aggrauatorium illorum fecissent, cum dicatur inf. quod cum audiuissent hoc Philisthini, Saul cecinit buccina in omni terra, dicens: Audiant Hebręi, &c. Item dicitur infra, quod immediate descendit in Galgalam, & totus populus Israelitarum descendit post eum. Apparet etiam hoc ex eo, quod fecerunt Philisthini: nam hoc audito congregati sunt ad pugnandum contra Israel, si aūt Philisthini cępissent hic bellum, nō diceretur, quod tunc congregati sunt ad pugnandum contra Israel: nam prius congregati essent. Item patet clare, quia dicitur infra, quod Saul cecinit per totam terram Israel, s. percussit Saul

stationem Philisthinorum,& erexit se Israel aduersus Philisthijm, ergo in ista percussione Israelitæ abstulerunt sibi aliquod iugum, quod ante habebant, cum dicatur, quòd erexerunt se contra Philisthijm, & ipsi inchoauerunt hoc.

Respon. auct. Respondēdum est, quòd ista Philisthinorum statio non veniebat ad bellandum contra Israel, sed manebat ab antiquo in terra illa,& hoc quia Philisthini erāt domini Israelitarum,& premebant eos tributis,imponebantque eis leges, quas volebant. Ad faciendum autem hæc omnia seruari,& vt non rebellarent Israelitæ cōtra Philisthinos,erat posita acies eorum in Gabaa, quę proprie vocatur statio a stando dicta,eo quòd illa non veniebat ad bellum, sed ab antiquo ibi erat: ista statio Philisthinorum est, quæ cogebat Israelitas non habere fabros ferrarios in terra sua, sed ad omnia opera operandi ferri descendebant in terram Philisthijm,vt patet infra:hanc enim legem posuerāt Philisthini, quam non obseruassent Israelitę, nisi essent aliqui continue de Philisthinis in terra Israel,qui cogerent ad obseruantiam illius legis, alioquin nescientibus Philisthinis Israelitæ haberent fabros armorum: vnde ad hoc dicit Iosephus fuisse stationem istam in terra Israel. 6. Antiquitatum,s.Palæstini namque,qui in Gabaa morabantur, arma Iudęis abstulerant,& munitissima loca suisque castris opportuna detinebant, interdicentes Hebręis vti ferro, propter quod agricolę,si quod instrumētum esset necessarium ad culturam, venientes ad Philisthinos fabricabant illud. Ista etiam statio continebat populum, ne faceret seditiones non permittendo congregationes fieri Israelitarum ad consilia, vt sic non rebellarent.Hanc stationem percussit Ionathas:nam Saul qui vnctus erat ad liberandū Israelitas de manu Philisthinorum, voluit huic dare operam: ideo fecit quòd filius suus iniret bellū contra Philisthijm: ista enim erat occasio libertatis Iudæis & belli:nam statio Philisthinorū, quæ erat in Gabaa, premebat Israelitas seruiture Philisthinorum,scilicet, vt seruarentur leges positæ a Philisthinis,& vt colligerentur tributa.Excluserunt ergo Hebræi hanc stationem, quia ea existente non poterant Israelitæ esse liberi, & quia hoc faciendo nimis pręiudicabant Israelitæ Philisthinis, Saul parauit se ad pugnam annuntians hoc per totam terram Israel, vt patet infra in litera. *Quod cum audissent Philisthini*. Nō illi Philisthini, qui erant in statione in Gabaa, sed illi, qui erant in terra Philisthijm, s. audierunt, quòd Israelitę percusserant stationem suam. Tunc enim Saul fecit ea,quæ infra dicuntur.Et non est intelligendum,quòd fecerit, quādo illi audierunt, quia nesciebat Saul, quando illi audiebant,sed dicitur: Cū audissent Philisthini,i.cum Saul putasset eos audire, quod fuit immediate post expugnatam stationem, quæ erat in Gabaa: credens enim Saul, quòd Philisthini immediatè hoc scirent, nam non poterat latere eos, cum magnum damnum eis nunc intulissent Iudæi, eratque terra eorum coniuncta, ideo Saul immediatè se parauit ad bellum putans, quòd immediatè sciretur hoc a Philisthinis. *Saul cecinit buccina in omni terra*. Id est, fecit cani:non enim canebat ipse,sed pręcones missi velociter per omnem terram Israel,quod faciebat ad hoc,quòd congregarentur omnes Israelitæ post eum ad pugnam: buccina autem signum pugnæ erat.

Quare Saul non diuisit boues ad vocandum Israelitas ad bellum, sicut fecit in bello contra Ammon.
Quæst. IIII.

QVÆRET aliquis, quare Saul non diuisit hic boues in frusta mittens per omnes terminos Israelitarum, vt cito venirent,sicut fecit in bello contra Ammon. Nam cum misisset particulas boum minutatim cęsorum per nūtios suos in totam terram,Israelitę videntes obstupuerunt. Inuasit enim eos timor Dei, & egressi sunt quasi vnus vir supra cap. 11. sic autem cum Saul vellet hic congregare omnes Israelitas in bellum, quia maius certamen erat, quàm contra Ammonitas,debuisset eos sic vocare.

Respondēdum est, quòd non expediuit sic vocari, quia vocatio illa per particulas boum fuit facta ad incutiendū timorem: Saul enim non se gerebat totaliter pro Rege,eo

F quòd Israelitæ contempserant eum a principio, quando electus est,cum multi eorum dixissent, non regnabit super nos, vt constat supra c. 11. timuit ergo, ꝙ non obediretur mandato suo de vocatione ad pugnam,ideo volens eis incutere terrorem misit boues in frustra cęsos significans animositatem suam, adijciens etiam verba dura, scilicet quicunque non exierit, secutusque non fuerit Saul,& Samuelem,sic fiet bobus eius, & tunc timuit populus,& exiuit ita supra cap. 11. Nunc autem Israelitæ timebant Saulem, & amabant scientes, quòd esset idoneus ad bellum, eo quòd pugnasset fortiter contra Ammonitas: vnde confirmato regno eius gratis se subiecerunt ei, sicut habetur supra c. 11. credens ergo Saul, quòd Israelitę confestim obedirent ei ad omnia, quę iuberet, non misit particulas boum, sicut prius timorem incussurus; sed fecit vocari clangore buccinę, quod est signum bellicum.

G Sciendum autem, quòd istæ buccinæ erant argenteæ,& sacræ,scilicet,quæ erāt in Sanctuario custoditæ: nam Deus iusserat Moysen facere duas buccinas argēteas Num. c. 10. & iussit quòd Israelitæ clangerent illis in bello, vt Deus recordaretur eorum; ipsi autem fecerunt multas: nam in introitu in terram Chanaan cōtra Iericho pugnaturi Hebræi pręmittebant septem sacerdotes cum septem tubis, vt patet Iosue.cap.6. Poterant tamen istę esse alię tubę de vulgaribus,& non sacris:nam ad bellum iustum erat,ꝙ Israelitę vterentur sacris tubis,nunc autem nō erat bellum, sed erat congregatio ad bellum, postea autem in bello tenebantur clangere tubis sacris. Sciendum tamen quòd si istę tubę, quibus fecit Saul vocari populum, erant sacrę, oportebat,vt clangerent in eis sacerdotes, & ipsi mitterentur per

Buccinæ cuiusmetalli erant.

H omnes partes Israel ad vocandum Israelitas: non licebat enim alijs clangere in buccinis illis,quia erant sacræ,sic patet Num.cap. 10. scilicet. Filij Aaron sacerdotis clangent tubis, eritque hoc legitimum sempiternum in generationibus vestris. *Dicens audiant Hebræi*. Id quod audierunt, & quod præcones clamabant, erat quod infra dicitur, scilicet percussit Saul stationem Philisthinorum, & erexit se Israel aduersus Philisthijm: hoc enim iubebat cani Saul tanquam ipse non iuberet vocari Israelitas ad bellum ex arbitrio suo,sed significabat eis quid factum esset,vt scirēt, an opus esset bello, & tunc ipsi omnes libenter congregati sunt ad Saulem, vt patet infra.

Et vniuersus Israel audiuit huiuscemodi famam. Scilicet istam famam, quam canebant nuntij tubis, & dicitur, ꝙ audiuit vniuersus Israel, quia missi fuerant nuntij per to-

I tam terram Israel,sicut dicitur supra,s.Saul cecinit buccina in omni terra. *Percussit Saul stationem Philisthinorum*. Istud est quod canebant tibicines, & est exhortatiuum ad bellū, & quāquam non ponitur per modum præcepti, sed ꝑ modum indicationis facti, tamen præceptum erat, ꝙ congregarentur omnes Israelitæ,dicitur autē,quòd percussit Saul stationem Philisthinorum, quanquam secundū veritatem non percussit ipse,sed Ionathas, vt patet supra;quia tamen Ionathas erat constitutus sub Rege,& fecit hoc auctoritate illius,dicebatur ipse fecisse,& ex nomine suo mittebat illud denuntiari per totum Israel, & hoc etiam forte erat, quia volebat Saul sibi gloriam, & propter hoc omnia gesta magnifica,quanquam essent aliorū, volebat sibi attribui, alioquin irascebatur. Sic patet,cum reuerteretur Saul de bello contra Philisthæos:mulieres namque tunc exeuntes cane-

K bant, dicentes:Percussit Saul mille,& Dauid decem millia, iratusque est Saul nimis, & displicuit in oculis eius sermo iste,dixitque:dederunt Dauid decem millia,& mihi dederunt mille infra cap. 18.

Et erexit se Israel aduersus Philisthijm. Istud etiam denuntiabant tibicines: quāquam enim Israelitæ non se erexissent, contra Philisthijm, quia ipsi nihil horum sciebant tamen quia Rex erexit se, dicitur,ꝙ ipsi se erexerant: nam quod Rex agit, totum Regnum agere dicitur, eo quòd in persona omnium agit, & ad eum spectat omnis dispositio istorum:dicitur autem quòd erexit se Israel,idest rebellauit aduersus Philisthijm:nam ante Philisthini erāt domini Israelitarum,s.quia imponebant eis tributa,& leges quascūque vellent: in tantum ꝙ cogerent eos non habere arma, nec aliquos fabros ferrarios: tolerabant etiam Israelitæ, quòd essent in terra Philisthini ad opprimendum eos, & com-

compellendum obseruare leges Philisthinorum, nunc autem quia percusserunt stationem Philisthinorū, quæ erat ad custodiam dominij eorum in terra Israel, dicuntur se erexisse contra Philisthijm, vt haberent libertatem. *Clamauit ergo populus post Saul in Galgala.* id est, postquam buccinę ista nuntiauerunt, populus clamauit in Galgala, id est, clamabant inter se, vt in Galgalam descenderēt, quia Saul illuc descenderat: intelligēdum est enim, quod nuntij annuntiauerunt, quomodo Saul parauerat se ad bellum, & descenderet in Galgalam, ideo quod omnes illuc descenderent.

Quare Saul annuntiato bello descendit in Galgalam, et ibi congregauit exercitum. Quæst. V.

Opinio reijcitur.

QVAERET aliquis, quare Saul descendit in Galgalam annuntiato bello, ibi & congregauit exercitū. Aliquis forte respondebit, quod hoc fecit, vt exiret obuiam hostibus ad aliqua loca propinquiora, sicut fecerat in bello contra Ammon. Nam non congregauit exercitum in loco, in quo ipse erat, sed in quodam alio loco magis coniuncto terræ Ammon. scilicet, in Bezec, vt patet supra cap. 11. est enim ille locus magis coniunctus Ammonitis, quàm Gabaa, vbi illo tempore morabatur Saul, vt declaratum est eod. cap. Sed dicendum, quod non stat, quia Galgala non erat locus magis coniunctus illi loco, vbi nūc erant Philisthini congregati contra Saulem, quam locus, in quo tunc habitabat Saul: nam Philisthini conuenerant in Machmas, vt patet infra, ibi autem morabatur Saul: scilicet, erant duo millia cum Saule in Machmas, & in monte Bethel, Galgala autem distabat inde, quia erat apud Iordanem, s. vbi primo castrametati sunt Israelitæ introeuntes in terram Chanaan, die qua transierunt Iordanem. Iosue. cap. 4. ergo magis videbatur Saul recedere ab hostibus, quā appropinquare. Sed aliquis dicet, quod Saul non erat tunc in Machmas, sed in monte Bethel, quia supra dicitur, quod erant cum Saule duo millia in Machmas, & in monte Bethel, dicetur autem quod Galgala erat locus magis coniunctus hostibus, quam Bethel, vbi tunc erat, ideo descendit in Galgalam, & fecit, quod illuc conueniret totus populus. Sed hoc non stat, quia Philisthini posuerunt castra sua in Machmas, sed Machmas est apud Bethel, ergo magis distat inde Galgala, quam Bethel, quod patet, quia infra dicitur, quod Machmas est ad orientem Bethauem, id est, cuiusdam loci, qui vocatur Bethauem, apud Bethauem autem est Bethel, vt patet Iosue. capit. 7. scilicet, cumque mitteret Iosue de Iericho viros contra Hay, quæ est iuxta Bethauem ad orientalem plagam oppidi Bethel, ergo Machmas Bethel, & Bethauem sunt loca coniuncta. Apparet etiam hoc, quia Galgala est in extremitate terræ Chanaan a parte orientali. scilicet, apud Iordanem, vt patet Ios. cap. 4. Bethel autem est locus magis occidentalis in sorte Beniamin, vt patet computando ciuitates, quæ habentur in sorte Beniamin, & incipit numerus earum ab oriente, vt Iosue. cap. 18. Philisthini autem veniebant a parte occidentali, quia terra sua est occidentalis in terra Chanaan prope mare mediterraneum, vt patet Iosue. cap. 15. ergo quanto magis aliquis recederet a loco, in quo posuerant castra Philisthijm, tanto magis accedebat ad Galgala, sed Galgala est in extremitate terræ Chanaan ad orientem: Ios. cap. 4. ergo cum illuc iret Saul, magis recedebat a castris Philisthinorum, quam in quocunque alio loco esset. Dicendum est igitur, quod non faciebat hoc Saul, vt magis accederet ad hostes, sed potius, vt impleret mandatum Samuelis: dixerat enim sibi Samuel, quando vnxit eum in regem, quod faceret quodcunque inueniret manus eius, id est, quodcūque posset pro libertate patriæ, & si aliquod periculum sibi eueniret, descenderet ante eum in Galgalam, vt ibi offerret victimas pacificas, & ostenderet ei quid facere deberet: supra cap. 10. & quia nunc grauissimum periculum acciderat Sauli, scilicet, quia cōueniebant omnes Philisthini contra eum descendit in Galgalam, vt ibi erudiretur a Samuele, quid facere deberet. Apparet hoc, quia dicitur infra quod expectauit ibi septem diebus iuxta placitum Samuelis; & cum non veniret, in septimo fecit sacrificium, vt patet infra: si autem Samuel alium locum assignasset

A Sauli, in quo eum expectare deberet, illuc iuisset: non enim descendit in Galgalam, vt magis appropinquaret hostibus, nec rursus, vt ab eis fugeret. *Et Philisthijm congregati sunt ad præliandum contra Israel.* Scilicet, quando audierunt, quod Israelitæ percussissent stationem suam, & forte non solum congregati sunt hic Philisthini, sed etiam multæ aliæ gentes de confinibus suis cum eis. Nam tantum exercitum congregari de terra Philisthinorum, quantus infra nominatur, difficilè alicui videretur, quanquam in hoc nihil moueri deberemus, cum Philisthini essent multi nimis, quia terra eorum, licet non esset nimis spatiosa, erat tamen valde populosa. *Triginta millia curruum.* Nunquā legitur tantus numerus curruum ab aliquo congregatus, quanquam exercitus aliquando fuerit maior congregatus ab alijs: nam in alijs regibus potentissimis pro abundanti

Maximus exercitus Philisthinorum.

B habebatur quod aliquis haberet mille currus: nam Pharao Rex Aegypti potens valde erat, quando tamen persecutus est Israelitas exeuntes de Aegypto vsque ad mare rubrum, & ducens totas vires regni ad persequendum Hebræos paucos currus habuit, quia dicitur Exod. cap. 14. quod tulit Pharao ducentos currus, & quidquid in Aegypto curruum fuit, quasi pauci currus essent. Iosephus autem 2. Antiquitatum dicit, quod sexcenti currus tunc persequebantur Israelitas, & equites 50. millia, & ducenta millia pariter armatorū, illi tamen erant omnes currus, qui in Aegypto haberi poterant. Item Iabin Rex Asor ponitur tanquam valde potens in scriptura, & quod nimis opprimebat Israelitas. Ad significandum autem maximam potentiam eius exprimitur multitudo curruum, Iudic. capit. 4. scilicet, Clamauerunt filij Israel ad dominum: nongentos
C enim habebat currus falcatos, & per 20. annos vehementer oppresserat eos. Iosephus autem, qui consueuit ponere semper maiores numeros, dicit quod habebat tria millia curruum. vt patet 5. Antiquitatū, sed quomodocunque ponatur nihil attinet ad numerum 30. milliū curruum, Philisthini tamen, qui dicuntur habuisse istos curruus, nō erāt gentes multæ, scilicet, multa regna, ita vt particulatim possent colligi de regnis illis 30. millia curruum: solum enim habebant quinque vrbes principales supra cap. 6. a quibus denominabantur quinque Satrapæ eod. cap. vel quinque reguli Iosue. capit. 13. maior autem erat, nec parum terra Israel, quam terra Philisthijm. Vnde quando diuisa fuit tota terra Chanaan in sortes, cuius pars quædam erat terra Philisthim. Iosue 13. cap. ferè tota terra Philisthinorum cecidit in sortem Iudæ, & multæ aliæ vrbes præter terram
D Philisthinorum, Iosue. cap. 15. & ibidem declaratum est, si tamen fuisset terra Philisthinorum tanta, vt reliqua terra Israel, non fuisset data soli tribui Iudę, sed quinque, vel sex tribubus. Non est ergo magna terra.

An Philisthini haberēt triginta millia currū vt litera dicit.

Vnde Nicolaus non credit, quod tot currus haberi potuissent: ideo dicit, quod non est intelligendum, quod fuerunt 30. millia curruum, sed intelligitur de hominibus, qui erant super currus, scilicet, quod omnes, qui erant in curribus, erant 30. millia. Non tamen est conueniens iste modus loquendi, quia nimis alienum est nominare currus ipsos homines existentes in curribus; nec est rationabile recedere a litera sacrę Scripturę, nisi cum videmus necesse esse accipere alium sensum. De curribus tamen istis non videtur, cur non debeamus confiteri tot currus fuisse in terra Philisthijm in isto bello: ideo non debemus diuertere ad alium sensum. Nam posset dici, quòd Philisthini
E erant nimis bellicosi, & laborabant pro copia armorum, & quia currus pertinebant ad fortissimum genus pugnandi illius temporis, fabricauerant sibi multos currus: maxima enim inopia curruum, vel paucitas nō prouenit propter ipsos currus, sed propter equos, quia quilibet currus habet quatuor equos, vt dicitur, sed etiam dato quod habeat solum duos, difficile est habere tot equos, inter Philisthinos tamen erant multi equi: ideo non erat difficile ibi esse multos currus. Apparet quia dicitur immediate, quod fuerunt in exercitu illo sexcenta millia equitum: vbi ergo tot equi poterant haberi pro equitibus, possent haberi multi equi pro curribus.

Opinio Nicolai. Impugnatio.

Item posset dici, quod isti currus, quos hic Philisthini portabant, erant alterius modi, quàm currus, de quibus communiter dicitur in scriptura, & erant minoris valoris,

vnde

vnde multi illorum haberi poterant, quanquam de aliis non. Vel aliter potest dici, quod omnes isti currus venerunt in bellum, non tamen erant omnes de terra Philisthinorum, sed volentes Philisthini penitus delere Israelitas congregauerunt exercitum magnum partim de terra sua, & partim ab amicis, & confœderatis, & partim habuerunt milites conductos, sicut mos est regibus, vel populis habentibus paruam militiam, & abundantibus in pecuniis, de cōductitiis magnum construere exercitum, & ita Philisthini, quanquam forte non haberent in terra sua quinque millia curruum, poterant modo prędicto congregare 30. millia curruum, nec mirari debet quisquam de ista multitudine curruum, quia nulla talis legitur in scriptura, nisi pariter miretur de equitibus, quia nunquam talis multitudo equitum legitur in scriptura.

Nec obstat, si quis dicat, quod Zara Æthiops habuit in exercitu suo decies centena millia. 2. Paralip. 14. cap. nam non erant omnes illi equites, sed pedites: forte enim in tota illa multitudine non erant viginti millia equitum, hic autem ponuntur sexcenta millia equitum: deinde ponuntur pedites sine numero, sed circa equites non possumus distorquere, sicut circa currus, sed necesse est dicere, quod fuerint sexcenta millia. De curribus igitur mirari non debemus, sed dicemus, ꝙ fuit exercitus iste nimis magnus, ita vt nullum vnquam talem legerimus. Differt in equitibus tunc, & nunc, quia tunc omnes habentes equos etiamsi leuissimam haberent armaturam dumtamen equis insidentes pugnarent, equites dicebantur: nunc verò multi alij apparatus requiruntur: ideo, qui hoc modo habet 10. millia equitum, posset illo modo plusquam centum millia habere. *Et sexcenta millia equitum*. Magnus exercitus erat, sed an totus esset de terra Philisthinorum, vel pars eius aliunde ducta, non multum constat; nec multum differt. In Hebræo autem solum ponuntur hic sexcenta millia equitum. Credendum tamen, quod magis sit error inter Hebræos, sicut in aliquibus locis declaratum est. *Et reliquum vulgus*. scilicet, homines pedites, & qui habebant leuiorem modū armaturæ. Ponuntur enim hic tria genera pugnatorum: quidam enim in curribus pugnabant, alij autem in equis, ceteri verò pedestres, & isti pedites vocātur vulgus propter duo. Primò, propter multitudinem: nam sicut vulgus est ipsa multitudo populi, ita pedites in bellis sunt in maiori numero, quàm alij armati. Secundò vocātur vulgus propter paucitatem apparitionis, & defectum doctrinæ bellicę: nam sicut vulgus dicit quandā multitudinem indoctā, & rusticam, ita pedites in bellis habent leuissimum genus armaturæ, & plurimi eorū inexperti sunt. *Sicut arena, quæ est in littore maris plurima*. i. isti erant in numero magno, sicut arena maris. Hoc aūt dr̄, quia non designatur numerus istorum: tantus enim forte erat, ꝙ ipsis Philisthinis incognitus erat. Sciendum autem, quod Iosephus quasi semper solet ponere maiores numeros, quam scriptura in his, quę narrat, posuit minorem numerum hic quantum ad literam nostram, sed non quantum ad literam Hebraicam, vt patet 6. Antiquitatum, scilicet, quod erant trecenta millia peditum, & curruum 30. millia, & 60. millia equitum, cum litera ponat sexcenta millia; & quantum ad hoc non solum posuit paruum numerum equitum, quia cum litera dixisset hic, quod erant sexcenta millia equitum, & reliquū vulgus, id est, pedites erant sicut arena, quæ est in littore maris, oportebat, quod plures essent, quam equites, vnde forte essent vltra millies millia: posuit tamen solum trecenta millia peditum, ergo etiam paruum numerū posuit peditum. Fuit tamen ille numerus conueniens assignationi equitum, quam fecit, scilicet, quod essent 60. millia equitū, plures tamen fuerunt: in hoc autem non est dubium, cui credere debeamus, quia manifestum est, quod est credendum sacræ Scripturæ, potissimum cū ipsa ponat hic maiorem numerum, quam Iosephus; si autem poneret minorē, secus esset: quoniam tunc posset dici, quod scriptura posuit numerum paruum subticendo maiorem, & quanquā Iosephus maiorem numerū posuisset, diceretur, quod verum dixit, cum tamen sacra Scriptura ponit maiorem numerum, non debemus assentire literæ Iosephi. *Et ascendentes castrametati sunt in Machmas*. s. Philisthini ascenderūt de terra sua, quæ est occidētalis iuxta mare, & terra, in quā

Iosephus solet ponere maiorē numerum, hic aūt non.

F castrametati sunt, est orientalis, & altior: ideo dicitur, quod ascenderunt. Fuerunt autem castrametati in Machmas, quia Philisthini veniebant contra Regem Saulem, & ipse morabatur in Machmas, & Bethel: ideo posuerunt castra apud locum ipsum, Rex tamen Saul non erat ibi tunc: iam enim descenderat in Galgalam, quia immediatè, vt Ionathas percussit stationem Philisthinorum, & Saul misit ad annuntiandum hoc per omnem terram Israel, descēdit in Galgalā; & quando Philisthini venerunt in Machmas, erat Saul in Galgala, vt patet infra. s. vidi, quod dilaberetur populus a me, & tu non venires iuxta placitos dies, porro Philisthini congregati fuerant in Machmas, dixi, nunc descendent Philisthini ad me in Galgalā, &c. *Ad orientem Bethauem*. Id est, Machmas, apud quam castrametati fuerant Philisthini, erat ad orientalem partem vrbis Bethauē: istæ
G vrbes sunt ad partem orientalem terræ Chanaan versus Iordanem, s. Machmas, & Bethauem. Aliqui autem existimant, quod Bethauem, & Bethel sint idem locus. Sed falsum est, quia Iosue 7. cap. ponuntur ista, tāquam distincta, cum dicitur: Cumque mitteret Iosue de Iericho viros contra Hai, quæ est iuxta Bethauem ad orientalem plagam oppidi Bethel; si tamen essent vnus locus, non poterat dici, quod esset vnus ad orientalem plagam alterius, vt in eod. cap. etiam declaratum est. Sciendum etiam, quod ista castra Philisthinorum, quæ posita sunt apud Machmas, erāt etiam apud Bethel, quia ista duo loca sunt connnexa, vt supra dictum est, & cum in vtroque horum locorum solitus esset habitare Saul, vbicunq; esset, erant prope ipsum castra Philisthinorum. Sciendum etiam, quod Philisthini hac
H vice duxerunt contra Hebræos tantum exercitum, quantū nunquam postea duxisse leguntur, nec ante hoc duxerant. Fuit autem hoc, quia ante hoc Israelitæ erant subiecti Philisthinis soluentes eis tributa, & obseruantes impositiones eorum. Nunc autem non solum ista noluerunt soluere, sed etiam occiderunt stationem Philisthinorum, quæ erat in Gabaa. Iudæi quoque ante hoc nunquam habuerant Regem, nunc vero habere cęperunt, & Philisthini intellexerunt, quod propter Regem fiebat tota ista rebellio, ideo voluerunt habere magnum exercitum contra illum Regem, vt simul illum cum populo suo delerent, alioquin si nunc permitterentur Iudæi facere, quæ fecerunt, nihil vlterius Philisthini haberent super eos. *Quod cum audissent viri Israel*. Hic ponitur secunda ratio diffidentiæ, scilicet, propter recessum populi a Saule: erant enim multi Philisthini, cū Saule autem erant pauci: nam omnes recesserunt pręter
I sexcentos viros, vt patet infra in litera. Et dicitur cum audissent viri Israel, s. multitudinem Philisthinorum nimiam venisse super eos. Non enim viderunt illam, quia Israelitę erant in Galgala, Philisthini autem erant in Machmas, sed audierunt Israelitæ a nuntiantibus, quòd erat multitudo numerosa Philisthinorum. *Se in arcto positos*. Id est, in stricto, vel perplexitate, scilicet, audiendo, quòd erat tāta multitudo Philisthinorum, cui ipsi nequaquàm resistere poterant, sciebant se esse in perplexitate, & non erat aliud audire se in arcto positos, quam audire multitudinem Philisthinorum conuenisse contra eos. *Afflictus enim erat populus*. Id est, prę timore mortis: nam nullum videbat sibi esse refugium, ꝙ tamen erat ex defectu confidentiæ ipsorum: nā si ipsi confiderent in Domino, poterant sperare, ꝙ Deus cōtereret hostes coram facie ipsorum, nihil eis laborantibus:
K sic enim multoties accidit, vnde cum Israelitę essent in littore maris rubri, Pharao persequebatur eos a tergo nullū relinquēs eis fugiendi locum, sed dixit coarctati sunt a terra, & conclusit eos desertum, vt Exodi cap. 14. Deus tamen pugnauit pro eis, eis non pugnantibus. Vnde dixit Moyses. eod. cap. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. Sic etiam acciderat ipsismet Israelitis, qui tunc erant tempore Samuel: dixit enim totus populus ad Samuelem in Masphar, cum cōgregati essent aduersus eos Philisthini, quòd oraret pro eis, & tunc conterruit Dominus Philisthinos facto fragore magno de cęlo, & fugerunt a facie populi nullo pugnante, supra cap. 7. nunc tamen diffidebant, ideo fugerunt, & alij absconderunt se in diuersis locis inhoneste.

Absconderunt se in speluncis. Hic ponuntur Iudæi diffidentes timore, & aliqui fugiebant timentes, scilicet, quorū terra erat distantior, alij autem quorum terra erat propinqua

Philisthini, quare duxerūt tantū exercitū contra Israelitas

Magna diffidentia Israelitarum propter magnitudinem exercitus Philisthinorum.

qua terræ Philisthinorum abscondebant se, vt patet hic, & quidam in speluncis, scilicet, in locis obscuris, & magnis terræ quæ non possent inueniri a Philisthinis, alij autem in abditis, scilicet, in locis secretis tam vrbium, quam domorum, quæ non sunt speluncæ magnæ, sed quædam alia receptacula, alij autem abscondebant se in petris, scilicet, in foraminibus, vel fissuris petrarum: sunt enim quidam lapides concaui, vel diuisi, & in locis illis ad latendum adminiculum præstant. Sic dixit Deus Moysi Exodi cap. 33. Ecce inquit est locus apud me super petram, cumque transibit gloria mea, ponam te in foramine petræ. Alij autem erant in antris, quæ sunt loca defossa in terra, & vocantur cauernæ. Sic dicitur in Hymno beati Ioannis, scilicet, Antra deserti, &c. scilicet, quod beatus Ioannes morabatur in antris in deserto, sicut alij morantur in domibus in vrbe, alij autem erant in cisternis, & in puteis, & quibuscunque B latibulis, quoniam nullum sibi remedium superesse putabant, nisi latere a facie tantæ multitudinis. *Hebræi autem transierunt Iordanem.* Scilicet, fugientes, erant autem isti, qui specialiter pertinebant ad duas tribus, & dimidiam; & non dicitur hic, Hebræi autem, quasi alij qui latebant, vt dictum est, non essent Hebræi: omnes enim tam qui latuerunt, quam qui fugerunt, erant Hebræi, sed dicitur, Hebræi autem, id est, quidam de Hebræis, scilicet, illi, qui erant de tribu Ruben, & Gad, & dimidia tribu Manasse nam isti habebant habitationem distantiorem a terra Philisthinorum, quam omnes alij Hebræi cum habitarent ad orientalem partem Iordanis in terra duorum regum Amorrhæorum: isti enim transierunt Iordanem, scilicet, fugiendo, quia sic recedebant a Philisthinis: nam terra eorum est magis distans a terra Philisthinorum, quam Galgala. Philisthini enim C sunt occidentales in terra Chanaan habitantes prope mare Iosue. cap. 15. Galgala autem est apud Iordanem a parte Occidentali, terra autem duarum tribuum, & dimidiæ est vltra Iordanem, scilicet, a parte Orientali eius, ideo cum fugerent ad eam recedebant magis a terra Philisthinorum. Isti autem fugerunt, quia existimabant, quod Philisthini non transirent ad Iordanem ad pugnandum, vel prædandum, qui autem erant circa Iordanem, scilicet, ad partem Occidentalem eius scientes, quod Philisthini progressuri erant per terram illam, absconderunt se, quoniam, si apparerent, putabant se non euasuros mortem.

Terram Gad, & Galaad. Id est, transierunt multi de Hebræis Iordanem ad terram Gad, & Galaad, erat enim terra Galaad vltra Iordanem ad orientem, & illa diuisa est in D duas partes, medietas eius prouenit tribui Gad, alia autem medietas tribui dimidiæ Manasse, vt patet Deuteronom. c. 3. qui ergo transibant in terram Gad, transibant in terram Galaad quantum ad medietatem Galaad, quę prouenit isti tribui. Poterant etiam alij transire in terram Galaad, & quòd non transirent in terram Gad, scilicet, illi, qui transibant in dimidiam tribum Manasse, scilicet, in terram Galaad, quam habebat ista dimidia tribus trans Iordanem.

Cumque adhuc esset Saul in Galgala. Id est, antequam inciperetur aliquod bellum, neque dum venissent Israelitæ ad videndum Philisthinos, sed cum essent in Galgala timuerunt nimis, ita vt fugerent, nec voluerunt consistere, etiamsi hortaretur istud Saul, nec etiam poterat eos per iussionem suam tenere in castris, quia plures erant, qui recedere volebant, quam qui stare, mansit ergo Saul quasi solus manentibus cum eo solis sexcentis viris, vt patet infra E in litera.

Vniuersus populus perterritus est. Scilicet, omnes, qui conuenerant ad Saulem in Galgalam, a principio enim cum Saul fecit tuba cani per terram Israel, omnes Israelitæ congregati sunt ad ipsum putantes non esse magnum periculum, sicut fuerat in bello contra Ammonitas, nunc autem videntes, quòd esset nimia multitudo, cui non confidebant se posse resistere, recesserunt.

Qui sequebatur eum. Scilicet, qui venerat in Galgalam ad sequendum Saulem, vt iret in bellum. *Et expectabat septem diebus iuxta placitum Samuelis.* Id est, secundũ, quod pepigerat cum Samuele. Accipitur autem hic placitum; id est, pactum, vel conuentio: fuerat enim conuentum inter Samuelem, & Saulem, quòd expectaret Saul septem diebus Samuelem in Galgala, & illis diebus expectauit, scilicet, A quòd quanquam haberet exercitum paratum ad pugnandum, tamen non ibat ad bellum, quia expectabat Samuelem, dixerat enim Samuel, quòd expectaret eum ibi septem diebus, & ipse veniens erudiret Saulem quid facere deberet, & illud fuit occasio, vt discederet exercitus a Saule. Nam si immediate, vt totus exercitus congregatus est, voluisset Saul ire ad bellum contra Philisthinos, cuncti fuissent secuti ipsum, sed quod mansissent ibi septẽ diebus expectantes, quotidie inuadebat eos magis timor, quia audiebant semper maiora dici de exercitu Philisthinorũ, vnde iam in fine septimi diei de toto populo Israel nullus manserat cum Saule, nisi 600. viri.

Quomodo accipiuntur septem dies, quibus debebat Saul expectare Samuelem in Galgala.

B

Quæst. VI.

QVÆRET aliquis quõ accipiantur isti septem dies, quibus pepigerat Saul cum Samuele expectare eum.

Respondendum est, quòd in principio regni Saulis, scilicet, die, qua vnctus est, dixit Samuel Sauli: Ecce vnxit te dominus in principem super hæreditatem suam, & liberabis populum eius de manu inimicorum eius, isti autẽ inimici erant Philisthini, ideo Saul daturus erat operam, vt destrueret dominium Philisthinorum super Hebræos, & quia ex hoc ventura erant pericula, scilicet, quod Philisthini inuaderent terram Israel, voluit Deus quod Saul non se exponeret illis periculis sine Dei determinatione, qui daret modum in hoc; ideo quando Saul recessit a Samuele; C dixit ei Samuel, quando euenerint signa hęc, fac quæcunque inuenerit manus tua. scilicet, labora contra Philisthinos quantum potueris, & nunc dedit ei regulam de periculis dicens: Et descendes ante me in Galgalam: ego quippè descendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hostias pacificas: septem diebus expectabis, donec veniam ad te, & ostendam tibi quid facias. Post istos autem septem dies erat descensurus Samuel: ibi autem pepigerunt Samuel, & Saul Saul; scilicet, promisit Samueli, quòd expectaret eum septem diebus in Galgala, & quod non se exponeret alicui discrimini, quousque descenderet in Galgalam, & ibi quæreret sententiam eius: Samuel autem pollicitus est, quod descenderet in Galgalam ante finem septem dierum, cum vocatus esset a Saule, sic autem factũ est hic: nam cum Ionathas percussisset aciem Philisthino- D rum, quæ erat in Gabaa: Saul sciens, quod omnes Philisthini venturi essent super ipsum, fecit congregari populum, & ipse descendit in Galgalam expectans ibi septem diebus Samuelem, quibus pollicitus fuerat expectare: hoc autem dixerat Samuel Sauli, vt patet infra in litera. Nam cum Saul non expectasset Samuelem septem diebus completis, increpuit ipsum Samuel dicens: Stultè egisti, nec custodisti mandata domini Dei tui, quæ præcepit tibi. Ergo Deus mandauerat, quod expectaret illis septem diebus. Sciendum autem, quod Saul obseruauit istud hic, scilicet, quod immediatè quando illud periculum venit ipse misit ad dicendum Samueli, quod descenderet in Galgalam, & tunc expectauit ibi septem diebus aduentum Samuelis. Iosephus autem 6. Antiquit. dicit, quod istud pactum nouiter factum fuerit, scilicet, quòd immediatè, vt accidit istud E periculum, ipse descendit in Galgalam, & rogauit Samuelem, quòd descenderet illuc mittens ei nuntios, quasi non venerit Saul in Galgalam propter pactum, & pręceptum domini, de quo supra cap. 11. sed sponte sua, ita inquiens: misitque Saul ad prophetam vocans eum, vt cum eo de bello & rebus præsentibus cogitaret, ille autem sustinere eum præcepit septem dies, & vt hostias præpararet venturus ad eum septimo die, & sacrificantes ita congrederentur ad bellum. Dicendum tamen est, quod Saul non descendit in Galgalam, quasi sponte sua, sed quia præceperat Samuel. supra c. 10. nec etiã expectauit septẽ diebus, quasi tunc nouiter dedisset istud pactum, & spatium Samuel, sed quia inter eos iam conuentum fuerat.

Saul

Saul an peccauerit hic non expectando, & in quo peccauit. Quæst. VII.

QVAERET aliquis vlterius, cum hic Samuel redarguerit Saulem, an peccauerit Saul.

Aliquis dicet, quod non peccauit, quia peccatum istud esset in transgressione præceptorum Samuelis, scilicet, nõ expectando tempore conuento, sed Saul expectauit tanto tempore hic, ergo non peccauit. Patet hoc, quia dicitur immediatè, quod expectauit Saul Samuelem septem diebus, iuxta placitum Samuelis, & non venit Samuel in Galgalã: magis ergo videtur, quod peccauerit Samuel non veniendo tempore debito, quàm Saul. Itẽ apparet hoc, quia Saul dixit infra ad Samuelem, quia vidi quod dilaberetur populus a me, & tu non venires iuxta placitos dies &c. ergo Samuel peccauit, quia non venit, & Saul non. In contrarium videtur, quod peccauit Saul, quia Samuel increpat hic Saulem, non tamen increparet eum, si non peccauisset: ergo peccauit. Item dicitur infra, stultè egisti, nec custodisti mãdata Dei tui, quæ præcepit tibi, sed qui non custodit mãdata, peccat, ergo peccauit Saul. Item dicitur infra, quod si non fecisses iam nunc præparasset dominus regnum tuum super Israel in sempiternum, sed nequaquam vltra regnũ tuum consurget, sed Deus non priuat aliquem bono, quod habet, nisi pro peccato: ergo Saul peccauit, cum pro hoc meruerit regno priuari.

F Respondendum est, quod Saul peccauit hic, & per hoc increpitus fuit a Samuele, aliquin non increpasset eum Samuel: potissimè, quia Samuel erat vir iustus, & bene agẽtem nunquam increparet, præcipuè, quia Saul erat Rex, & Samuel diligebat eum nimis: non ergo increparet illum sine magna causa, & hoc est peccatum; increpitus ergo fuit Saul, quia non custodiuit mandatum Domini sicut dicitur infra in litera, & istud mandatum est, quod datum fuerat supra cap. 10.

Sciendum tamen quod non fuit transgressus illud totaliter Saul, quia ipse venit in Galgalam expectaturus Samuelem, sicut dixerat, etiam expectauit ibi fere diebus septem, sed peccatum suum fuit, quia non expectauit complete illis septem diebus: nam debebat expectare toto septimo die quousque transiret hora sacrificiorum, sed non expectauit: nam Samuel venit tempore debito, & Saul iam compleuerat sacrificium suum, vt patet infra in litera. Sic ait Iosephus 6. Antiquitatum, scilicet, quæ fiunt quidẽ sicut propheta mandauit: mandatum vero cum perfectione nequaquam seruauit: habuit tamen impulsiuum ad nõ perfecte explendum, scilicet, quod cum nimis moraretur, omnis populus recedebat ab eo, ideo ne penitus solitarius relinqueretur, paulo ante consummationem temporis obtulit sacrificium, ideo peccatum suum fuerat facilius remissibile, si ipse voluisset immediatè confiteri. Ad rationes in contrarium respondetur. Ad primam cum dicebatur, quod expectauit iuxta placitum Samuelis. Dicendum quod ipse expectauit secundum quod pepigerat cum Samuele: non tamen obseruauit per omnia pactum cum eo initum, quia paulo antequam debuisset, obtulit sacrificium, & sic quando venit Samuel iam obtulerat illud. Ad secundam eodẽ modo respondetur cum dixit Saul: Vidi quod dilaberetur à me populus: tu autem non venires iuxta placitos dies. Dicendum quod Samuel venit in tempore, in quo conuenerat cum Saule, scilicet, ante consummationem diei septimi: Saul tamen existimauit eum venturum aliquãnto tempore ante consummationem temporis conuenti, & quia venit quasi ad vltimum, in principio diei septimi cum nondum venisset: putans Saul, quod non esset iam venturus Samuel, obtulit holocaustũ, & hoc est quod dicitur, scilicet, vidi quod non venires iuxta placitos dies, id est, iam putabam, quod non venturus esses in tempore conuento, eo quod in breui finiendum erat spatium, & tu adhuc non veniebas, venit tamen ante consummationem illius temporis.

In quo peccauerit Saul. Quæst. VIII.

QVAERETVR vlterius de isto peccato Saulis magis in speciali, in quo peccauerit. Sciẽdum autem quod peccatum istud dependet ex mandato dato supra c. 10. quia in transgressione illius fuit, & quia illud præceptum multipliciter exponitur: ita transgressio Saulis hic oportet, quod multipliciter assignetur: oẽs autem expositiones habent hoc commune, quod Saul debebat expectare Samuelem septem diebus integris; omnes etiam dicunt, quod Samuel venit in tempore debito, & Saul non expectauit toto illo tempore. Sed variant quantum ad aliquid, quia prima expositio dicebat, quod Saul iturus erat in Galgalam, vt ibi septem diebus Samuel offerret sacrificia pro illo in honorem dedicationis, & vnctionis in Regem: non tamen expectauit illis septem diebus, sed Saul incepit offerre, antequam veniret Samuel, qui præoccupatus fuerat: & tunc conturbatus Samuel, quia vidit, quod ante aduentum eius obtulisset Saul, regressus, & omissa tota illa solemnitas oblationis dierum septẽ.

G Sciendum autem, quod secundum istam expositionem nõ tenebatur expectare septem diebus Saul: quia isti septem dies secundum hoc non referuntur ad expectationem, sed ad solemnitatem oblationis, vnde Samuel non increpat Saulem, quia non expectauit eum septem diebus, sed quia sine ipso obtulit. Sed ista expositio supra cap. 10. non probata est, ideo increpatio, quæ fundatur super istam expositionẽ, non tenet: nam necesse est, quod isti septem dies referantur ad expectationem, cum litera dicat istud hic, & supra c. 7. Secunda expositio erat Andreæ, s. quod expectaturus esset septẽ diebus ad hoc, quod veniret Samuel, & ostẽderet ei, quæ facturus esset. Secundum istam expositionem dicit Andreas, quod Saul peccauit in hoc, quia non expectauit Samuelem septẽ diebus, sed solum sex: nam debebat expectare Saul Samuelẽ septem diebus, postquam recepisset eius mandatum, ita quod

H illa dies, in qua Samuel recepisset mandatum non caderet in numero septem dierum expectationis Saulis, sed Saul illã diẽ intra septem dies inclusit, & sic sex diebus tantum expectauit. Ista expositio satis cõueniens est, vt infra declarabitur. Tertia expositio erat Nicolai, s. quod Samuel prædixisset tempus Sauli, in quo descenderet in Galgalam, & tunc expectaret ibi septem diebus, & secundum hoc dicit Nicolaus, quod Saul peccauit in tribus. Primo, quia non expectauit Samuelem septem diebus complete, vt erat cõuentum inter eos. Quod patet ex litera, cũ dicitur, cumque complesset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat, ita quod venit die septima, & tali hora, quod posset offerri sacrificium: quia vsque ad horam magis sacrificij vespertini poterant alia sacrificia offerri. Secundo peccauit, quia officium sibi illicitum, scilicet, offerendo per seipsum vsurpauit, quod est graue pec-

I catum. De hoc tamen, an verum sit, infra dicetur. Tertio peccauit in hoc, quia peccatum suum non recognouit humiliter, cum argueretur a Samuele, dicente sibi, quid fecisti? sed se voluit excusare ex necessitate imminentis belli, quia talis oblatio sacrificij non est placatio Dei, sed magis offensio, ideo excusatio sua nulla erat. Dicendum autem circa hoc, quod peccauit Saul, & peccatum suum solũ fuit in hoc, quod non expectauit tempus debitum: nam solum expectauit vsque ad aliquam partem diei septimi, tenebatur tamen toto die septimo expectare: nam Samuel venturus erat ad Saulem, vt offerret victimas in Galgala, vt patet supra cap. 10. scilicet, Descendes ante me in Galgalam, ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem domino, & immoles hostias pacificas, & quia toto tempore diei septimi vsque ad occasum solis poterant offerri quæ-

K cunque sacrificia popularium, tenebatur expectare vsque ad solis occasum diei illius Samuelem, constat tamen, quòd non expectauit toto die, sed in aurora obtulit; vnde cum venisset Samuel iam obtulerat Saul. Non potest tamen dici, quod obtulerit quarto, vel quinto die, aut aliquo alio de septem, sed obtulit in ipso septimo die, & paulo antequam Samuel venisset, & cum veniebat iam consummauerat sacrificium, vt patet in litera, scilicet, cumque complesset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat. Sed de expectatione eius potest dupliciter dici, vno modo, quod expectauerit diebus septem, scilicet, cõputando inter illos illum diem, quo nuntij Saulis venerunt ad Samuelem, & tunc dies sextus computatur tanquam dies septimus, & expectauit Saul septem diebus, & in illis nullum sacrificium obtulit, postea autem sequenti die, qui secundum intentionem suam non erat de numero septẽ dierum

rum obtulit holocausta, & tunc venit Samuel; & hoc modo stant ea, quæ dicuntur a Saule, cum dicitur hic, expectaui septem diebus, s. septem diebus completis. Hoc tamen fuit secundum intentionem eius, & non secundum computationem veram. Sic etiam intelligitur infra, s. quia vidi, quod dilaberetur a me populus, tu autem non venires, iuxta placitos dies, id est, non venires in septem diebus, qui iã totaliter transierant. Secundum istam positionem aliter etiam poterat intelligi, s. quod Saul cõputasset conuenienter dies septem, & ille dies, in quo venit Samuel ad eũ, erat dies septimus, quia tamen iam appropinquabat finis temporis, & non veniebat Samuel, putauit Saul, quod non esset venturus, ideo obtulit holocaustum. Et hoc modo intelliguntur ea, quæ habentur in litera, s. Vidi, quod tu non venires iuxta placitos dies, id est, iam putaui, quod non venturus esses cũ tantum morareris, & ob hoc egi sacrificium, quasi elapsus esset terminus.

Et non venit Samuel in Galgalam. s. in septem diebus. Quod potest intelligi dupliciter: vno modo computando, sicut computat Andreas, s. sex dies pro septem accipiendo diem, in quo venerunt nuntij Saulis ad Samuelem: & tunc est sensus, quod non venit in septem diebus, quia ipse venit in die septimo, qui dies secũdum istam computationem erat octauus. Secundo modo accipiendo, s. quod bene computentur isti septem dies, dicitur, quod non venit Samuel in septem diebus, s. quia iam tantum morabatur, diffidebat de aduentu eius in illis septem diebus: venit tamen die septimo ante elapsum termini. *Dilapsusque est populus ab eo.* Id est, a Saule, s. congregatus fuit totus Israel ad Saulem in Galgala, vt irent ad bellum, & si immediate voluisset ire Saul, iuisset cum eo totus populus, quia tunc non timebat eo, quod erat primus impetus, & non tantum respiciebant ad terribilia. Cum autem manserunt in Galgala expectantes diebus septem, quotidie incidebat populo maior timor ex propinquitate Philisthinorum; & quia audiebat semper terribilia de eis, ideo fugiebant continue viri a Saule: ita vt in fine septem dierum solũ sexcenti viri inuenti fuerint cum eo. Et ista fuit causa, quare voluit Saul facere sacrificium ante aduentum Samuelis: nam timebat, quod si aliquantulum amplius expectasset, totus populus fugisset ab eo, ita vt relinqueretur solus. *Ait ergo Saul, afferte mihi holocaustum, & pacifica.* Id est, afferte animalia, de quibus fiat holocaustum, & hostiæ pacificæ: nam holocaustum ipsum non poterat afferri: eo quod est holocaustum animal totum combustum: sed quando sic animal est, aut totum iam combustum est, aut totum actualiter crematur in altari; talia autem afferri non possunt, nec peterentur, sed intelliguntur animalia adhuc viuentia, vt immolarentur.

Quare Saul iussit sibi afferri holocaustum, & pacifica, & non hostiam pro peccato. Quæst. IX.

QVÆRET aliquis, quare solum iussit Saul afferri sibi animalia pro pacificis, & pro holocausto, & non pro peccato, & quare ista duo, & non vnicum.

Respondendum est, quod oblatio, quæ erat voluntaria simpliciter, s. quod non fiebat ex necessitate legis, vt in votis iam factis, & in rebus determinatis a lege, sicut in quibusdam generibus purificationum, s. parientibus, & leprosis, & in quibusdam alijs pro peccato cõmisso: omnes, qui volunt aliquid sacrificare, intendunt Deo placere, & laudare eum; & quia non est aliquod sacrificium, per quod tantum Deus laudetur, nec tantum directe ei conueniat, sicut est holocaustum, omnes, qui huiusmodi sunt, principaliter intendunt offerre holocaustum, sic autem Saul volebat Deum laudare, & placere ei, a quo expectabat triumphum, vel saltem defensionem ab hostibus, ideo obtulit holocaustum. Hostiæ autem pacificæ erant ad alium finem, nam erant ad laudandum Deum quadam intentione generali, sicut omnia sacrificia, & omnes cęrimoniæ legales, specialiter tamen pertinebant ad gaudium ipsorum offerentium, quia de istis hostiis comedebant maximã partẽ offerentes, scilicet, omnes partes præter adipes, qui semper Deo cremabantur. Leuitici cap. 3. & præter pectusculum, & armum dextrum, quæ proueniebant sacerdotibus. A Leuit. capit. 7. In hoc autem erat differentia holocausti ab alijs sacrificijs quantum ad laudem Dei, vel conuenientiã ad ipsum: nam holocaustũ totum Deo applicabatur, nulla parte eius proueniente sacerdotibus, aut offerentibus, sed totum Domino cremabatur. Leuit. capit. 1. In alijs autem sacrificijs nihil quasi Deo proueniebat, nisi adipes, sic enim erat in hostijs pacificis. Nam cum offerentes volebant Deo placere, & ipsi gaudere, offerebãt hostias pacificas, de quibus poterant comedere ad abundantiam. Vnde sępe dicitur Deuter. cap. 12. & 16. quod comederent, & lætarentur coram Domino, s. de carnibus sacrificiorum pacificorum. Hic autem Saul non offerebat hostias pacificas, quasi vellet ipse iocũdari, quia magis erat afflictus propter bellum grauissimum imminens, sed offerebat ad placandum sibi Dominum. Dicuntur enim hostiæ pacificæ a pacificando. B Et hoc dupliciter, quia aliquando homines pacificati sunt Deo, s. quod Deus dedit eis aliqua bona, quæ petierunt à Deo, & illa non poterant obtinere, nisi Deus eis esset placatus, & faueret, ideo pro placatione illa, vel pacificatione pręterita, hostias interdum offerebant, & illę vocantur pacificæ, & pro gratiarum actione, vt patet Leuit. cap. 7. Aliquando autẽ homines volunt aliquid adipisci, quod sciunt se non posse habere, nisi Deus eis faueat, & sit placatus, vt ergo placent Deum, cuius fauore ista obtineant, offerũt ei sacrificium antequam ista habeant de eis, quæ intendunt, & istud vocatur sacrificium pacificum votiuum. Leuit. c. 7. Saul ergo obtulit hostias pacificas, non pro gratiarũ actione, quia nondũ acceperat, quod intendebat, vt pro eo gratias referret, sed offerebat, vt placaret Deum, vt daret ei, quę desiderabat, s. victoriam de hostibus. Vnde non erat C aliquod sacrificium, quod proprie conueniret petentibus aliquid a Deo, nisi hostia pacifica, quæ vocatur bona, vel ad obseruationes: Saul ergo obtulit hic ista duo genera sacrificij, s. holocaustum, vt Deum laudaret: hostiam vero pacificam, vt Deum placatum sibi redderet ad victoriam impetrandam: sacrificium autem pro peccato non obtulit, quia illud non conueniebat ei pro tunc: offertur enim istud, quando quis peccauit taliter, quod lex iubet eum offerre certum genus sacrificium: Saul autem non peccauerat in aliquo tali, pro quo deberet offerre sacrificium pro peccato, ideo non obtulit. Etiam apparet, quia sacrificia pro peccato, secundum legem semper sunt ex necessitate, Saul autem non offerebat hic ex necessitate, sed voluntatè, ideo non conueniebat ei, nisi holocaustum, & victima pacifica.

D

An Saul obtulerit hic sacrificia per se sine sacerdote. Quæst. X.

QVÆRETVR vlterius, an Saul per se obtulerit hic sacrificia, scilicet, quod fecerit cęrimonias immolationis, & cremationis per seipsum sicut sacerdos, vel commiserit alicui sacerdoti hæc facienda, ipse autem solum obtulerit animalia ad immolandum, sicut faciebant omnes alij offerentes. Aliquis respondebit, quod ipse per se obtulit, quia dixit hic: Afferte mihi holocaustũ, & pacifica, id est, afferte animalia, de quibus immolem ista duo sacrificia. Item, quia dicitur immediatè, & obtulit holocaustum; ad ipsummet Saulẽ pertinere videtur, s. quod ipse obtulerit sacrificia hæc. Item, quia dicitur: Cumque E complesset offerens holocaustum: ecce Samuel veniebat. Complere autem oblationẽ holocausti non est offerre ipsi sacerdoti, vt immolet, quia in hoc non est multitudo cęrimoniarum, respectu quarum aliquis dicitur inchoare, & desinere, nec etiam est aliqua cęrimonia longę moræ, sed subito fit, scilicet, præsentare animalia sacerdoti: non ergo dicetur hoc modo aliquis complere holocaustum, vel holocausti oblationem. Sed accipitur oblatio holocausti pro omnibus cęrimonijs, quæ fiunt in holocausto, s. immolando, decoriando, cremando. Item, quia si acciperetur hic offerre holocaustum, id est, offerre animalia ad holocaustum, nondum esset consummatum aliquod peccatum Saulis, quia dicitur, quod cum complesset offerre holocaustum, ecce Samuel veniebat, ergo nondum immolata fuissent animalia: & sic potuissent reseruari, vt Samuel illa immolaret, quia res adhuc integra erat, & nullum peccatum

fuisset

fuisset patratum, sed quando venit Samuel, iam erat patrata iniquitas: Vnde sacrificium nullum fecit, sed recessit inde: ideo necesse est accipi oblationem holocausti pro omnibus cęrimonijs pertinentibus ad holocaustum. Item quia dicitur infra necessitate compulsus obtuli holocaustum, ergo ipsemet Saul obtulit holocaustum per se.

In contrarium dicet aliquis, quòd non obtulit, quia offerre pertinebat ad solos sacerdotes accipiendo illo modo: Saul autem sciebat sibi esse interdictum hoc, ideo non obtulisset. Item nullum motiuum erat ad hoc, quòd Saul per se offerret sacrificium: nam Saul festinauit offerre ante aduentum Samuelis, eo quòd habebat aliquam occasionem offerendi, scilicet, quia Samuel non videbatur iam venturus: & Philisthini propinqui erant, quos timebat subito irruituros super se. Ad hoc tamen quod ipse per se offerret, non habebat aliquam occasionem: nam erant ibi sacerdotes, qui poterant offerre sacrificia: nam ad castra semper ibant aliqui sacerdotes, qui possent facere opera sacerdotalia: non ergo offerret Saul per seipsum.

Respondendum est, quòd Nicolaus tenet, ꝙ Saul per se obtulerit: vnde dicit eum tripliciter peccasse hic. Secundum autem peccatum eius fuit, quia per se obtulit.

Dicendum tamen est, quòd non obtulit per se, quia si per se obtulisset, Deus inflixisset ei magnam pęnam, tãquã transgredienti legem Dei, & vsurpanti officium alienum, sicut factum est in Rege Ozia, qui quanquam semper bonus fuisset, quia tamen conatus est offerre thymiama corã Domino, sicut sacerdos, percussit Deus eum immediatè lepra, & mansit leprosus vsque ad mortem suam, vt apparet 2. Paralip. 26. cap. Factus est etiã terręmotus magnus tunc, ita vt scinderetur vnus mons magnus, qui erat apud Ierosolimam, de quo Amos c. 1. & Zachar. c. 14. ita ergo Deus inflixisset immediatè aliquam pęnam Sauli, sed nulla inflicta est, ergo non obtulit per seipsum.

Item, si per seipsum obtulisset, cũ istud esset maius peccatum, quàm quod non expectauerit Samuelem, quando Samuel increparet eum; Saul excusasset se de hoc, sed nullo modo se excusauit, nisi de hoc, quod ante tempus obtulit, vt patet in litera, s. quia vidi quod dilaberetur populus a me, & tu non venires iuxta placitos dies, &c. ergo non obtulit per se holocaustum.

Item, si per se obtulisset, Samuel magis increpasset eum de hoc, quàm quòd non expectasset diebus septem: tamen non increpuit, nisi solum, quòd nõ expectauit, vt patet infra, s. stulte egisti: nec custodisti mandata Dei tui, quæ pręceperat tibi; ergo peccatum Saulis solum fuit in transgrediendo illud præceptum, quod specialiter ad eum dictum fuerat. Istud autem est, quòd habetur supra cap. 10. s. quòd expectaret septem diebus in Galgala: illud enim Deus dixit, quòd licet Samuel diceret, quia tamen propheta erat, non iubebat, nisi id quod Deus dixerat. Quòd autem Saul non offerret victimas, non dictum fuerat ei, ideo non redarguebatur hic, ꝙ obtulisset, vel non obtulisset: cum solũ redarguatur, quòd transgressus fuerit præceptum Domini datum sibi.

Item, nulla erat ratio, vel occasio, quæ impelleret Saulem ad offerendum per seipsum: habebat enim multos sacerdotes secum in castris, & non solum sacerdotes, sed etiam arcam, vt patet sequen. cap. vbi dicitur, quod erat ibi Achias, qui vtebatur Ephod, & erat etiam ibi arca in diebus illis. Præter hoc etiam semper ad omnia bella tenebantur ex lege ire aliqui sacerdotes: nam iusserat Deus, Deut. cap. 20. quòd appropinquante prelio staret sacerdos ante aciem, & loqueretur sic: Audi Israel, vos hodie contra inimicos vestros pugnam committitis, non pertimescat cor vestrum, nolite metuere, nec formidetis eos, quia Deus vester in medio vestri est, & pro vobis contra aduersarios dimicabit. Tenebantur etiam sacerdotes ire ad bellum ad clangendum in tubis sacris, quia in omni bello debebant clangere Israelitæ his tubis, vnde Numeri cap. 10. s. Si exieritis ad bellum de terra vestra contra hostes, qui dimicant aduersus vos, clangetis vlulantibus tubis, & erit recordatio vestri coram Domino, vt eruamini de manibus inimicorũ vestrorum. In his tamen tubis nemo clangere debebat, nisi sacerdotes, vt patet eod. cap. scilicet, Filij Aaron sacerdotis clangẽt tubis, eritque hoc legitimum sempiternum,

F ergo necesse erat sacerdotes aliquos ire ad omne bellum, & sic Saul poterat habere copiam sacerdotum, qui offerrent holocaustum, & non induceretur ipse ad offerendum. Ad rationes in contrarium, cum arguebatur ex litera, satis apparet responsio. Ad primam cum dicitur, afferte mihi pacifica, & holocaustum, non est sensus, quòd adducerentur animalia ad hoc, quòd ipse illa immolaret, sed vt præsentaret sacerdoti; semper enim offerens debebat animal pręsentare sacerdoti ad ostium tabernaculi, quando offerebat in Sanctuario, vt patet ex discursu Leuitici: sic ergo in aliis locis, cum fieret sacrificium, debebat offerens pręsentare animal sacerdoti existenti apud altare disposito ad immolandum, & quia Saul erat hic, pro quo offerebatur, oportebat, quòd ipse præsentaret animal sacerdoti. Ad secundum, cum dicitur, quòd obtulit holocaustum, Responde-

G tur, quòd offerre non accipitur ibi pro immolare, & facere cęrimonias sacrificij, sed pro præsentare sacerdoti immolanti, sic accipitur Leuitici cap. 1. s. Homo, qui obtulerit ex vobis hostiã, id est, qui præsentauerit animal ad hoc, quòd immoletur in hostiam, & non solum offerre dicitur de popularibus, sed etiam interdum ipsi dicuntur immolare. Quod patet supra cap. 10. in isto pręcepto dato Sauli, scilicet, Ego quippe descendã ad te, vt offeras oblationem Domino, & immoles hostias pacificas, ergo non solum dicebatur Saul offerre, sed etiam immolare, & tamen vtrũque accipitur pro pręsentatione animalis ad immolandum. Ad tertium cum dicitur: Cumque complesset offerens holocaustum, concedendum est, quòd ibi accipiatur offerre, id est, facere omnes cęrimonias sacrificij. Sed tunc non est intelligendum, quòd ipse Saul per se illas fecisset, sed facie-

H bat eas aliquis sacerdos. Nec valet, quod dicatur, cumque complesset offerens holocaustum; quia dicebatur ipse facere hoc, cum alius faceret pro eo. Sic patet supra cap. 10. scilicet, Ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationẽ Domino, & immoles hostias pacificas. Et tamen manifestum est, quòd ibi nolebat Samuel, quòd Saul per se offerret immolando, sed quòd alius pro eo faceret. Ad quartum cum dicitur, necessitate compulsus obtuli holocaustum, nõ intelligitur, quòd offerret, id est, immolaret, sed obtulit, id est, pręsentauit sacerdoti animalia, & fecit, quòd ille offerret, in quo peccauit, non quia obtulit, sed quia offerri fecit ante tempus. *Sed obtulit holocaustum*. s. Saul obtulit: intelligendo offerre, id est, pręsentare sacerdoti ad offerendum in altari; vel obtulit, id est, fecit cęrimonias sacrificij, non quidem, quod ipse eas perfecerit, sed fecit, quòd alius pro

I eo ageret. *Cumque complesset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat*. Id est, iam consummatum erat sacrificium, & modicum tempus elapsum fuerat post hoc, & tũc venit Samuel. In quo est sensus, quòd Samuel venit in tempore debito, quia oblatio ista facta est die septimo, in quo finiebatur tempus conuentum inter Saulem, & Samuelem. Supererat tamen adhuc tempus ad offerendum sacrificia die illo, quia per totum diem poterant offerri, vsque ad solis occasum, cum incipit offerri sacrificium vespertinum, & dato quòd Samuel non venisset vsque ad solis occasum, quãdo iam nullum tempus supererat ad offerendum, non debuisset Saul offerre sacrificium, quia Deus nõ tantum acceptat sacrificia, quantum obedientiam, vt patet infra cap. 15. scilicet, Nunquid vult Deus holocausta, aut victimas, & non potius, vt obediatur voci Domini? melior est enim obedien-

K tia, quam victima, & auscultare magis, quam offerre adipem arietum. Sed hic iussum fuerat Sauli, quòd expectaret per illos septem dies: ergo magis Deo placitum foret, quòd expectante Saule transirent illi septem dies sine aliquo sacrificio, quam quòd in extremo saltem septimi diei, vel post elapsum tempus Saul sine Samuele offerret. Sic enim voluerat Deus magis, quòd Saul occidisset omnia pecora Amalecitarum, quia ipse iusserat, quàm quòd obtulisset centum millia holocausta, quia sacrificia per se non placent Deo, sed solum ex deuotione, & dispositione offerentis: obedientia autem per seipsam placet, quia virtus est nullo alio adiuncto. Sciendũ autem, quod cum dicitur hic de holocausto, intelligendum est etiam de hostia pacifica, scilicet, quia non solum completum fuerat holocaustum, sed totum sacrificium. *Et egressus est Saul obuiam ei, vt salutaret eum*, Id est, obuiam Samueli. Nuntiatum est enim ei, quod

ei, quòd veniret Samuel, & exiuit obuiam ei, s. ad honorandum eum: erat enim Samuel honorabilis super omnes filios Israel, & Saul honorabat eum nimis, eo quod ipse fecerat eum regem. Etiam quia ipse diligebat eum in omnibus, nunc autē forte exiuit obuiam ad salutandum, vt eum sibi placaret, nam cū audiuit Saul, quòd venisset Samuel, timuit, quia putabat eum non venturum, & ob hoc eo absente obtulerat, nunc autem videbat eum venire tempore debito, ideo timuit, quòd increparet eum. & ob hoc exiuit obuiam ei, vt sic saltem per obsequium illum placaret sibi, quia obsequium amicos parit, vt ait Terentius in Andria. *Locutusque est ad eum Samuel, dicens, quid fecisti?* In hoc præsupponitur, quòd Samuel cognoscebat, quòd Saul iam obtulerat sacrificia; & hoc siue sciuerit Deo reuelante, siue quia aliquis alius ei hoc dixit, & Saul quoque cognouit, quòd Samuel hoc sciret: ideo respondit ei, tanquam scienti quid contigerat.

Excusatio Saulis quare obtulit ante aduentū Samuelis.

Respondit Saul, quia vidi quòd dilaberetur populus a me. Incipit Saul se excusare: vidit enim quòd Samuel venerat quem iam non expectabat venturum, ideo credidit se male egisse offerēdo: etiam vidit Samuelem in verbis suis durum, tanquam iam increpantem eum pro peccato: ideo nō vidit sibi aliquod remedium, nisi excusationis, incepit autem exponere causam, s. quòd non egisset hoc tāquam inobediens, vel contemnens mandatum Dei, sed necessitate compulsus, & quia populus recedebat ab eo propter diuturnam expectationem. Etiam quia Philisthini propinqui erant, timebatque Saul, quod repente super eum irruerēt, sibi tamen non satis æquum videbatur, quòd non placato Deo per sacrificia ad bellum procederet: obtulit ergo sacrificium, tanquam iam non expectans Samuelem venturū. Dicit enim; vidi quòd dilaberetur populus a me, id est, fere totus populus recesserat, ita vt de toto Israele qui conuenerat, soli trecenti relicti essent, qui & breuiter recessuri erant, nisi Saul offerret holocaustum, & inde castra moueret, ideo obtulit, quasi dicat, etiam si pluribus diebus te expectari conuenisset supra tempus placitum expectassem vtique, nisi populus me vrgeret: totus tamen dilabebatur a me, ideo obtuli: *Et non venires iuxta placitos dies.* Id est, etiam vidi, quòd tu non veniebas in tempore conuento, vel placito inter nos. Et ista fuit causa potissima: nam etiamsi populus dilaberetur a Saule primo, vel secūdo die istorum septem, non debuisset offerre sacrificium, sed semper expectare, quia magnum supererat tempus, in quo rationabiliter venire potuisset Samuel, quia tamē iam elapsi erant dies placiti, vel erat eorum finis, ita vt non expectaretur iam Samuel venturus, potuisset rationabiliter habere occasionem ad offerendum sacrificium, nec tamen facere debebat, quia vt dictum est supra, melius fuisset etiā non veniente Samuele manere dies illos sine sacrificio, dum tamen semper expectaretur, quàm quod in fine illorum offerretur a Saule.

Cum autem dicitur hic, quòd non veniret Samuel iuxta placitos dies: intelligendum est dupliciter, vt supra dicebatur. Primo modo, quòd Saul male computauerat dies istos, scilicet computando in eis diem, quo nuntij venerūt ad Samuelem, qui non erat computandus, & tunc Saul bene expectauit septem diebus, & elapsus est terminus dierum placitorum ante aduētum Samuelis, tamen ipse male computauit. Alio modo intelligitur, quòd non venit ad placitos dies, s. quia ille dies, in quo venit, erat dies septimus etiam secundum computationem Saulis, tamē quia in die septimo in aurora non venit, putabat Saul, quod iam non veniret, & sic dicitur, quia vidi, quod non veniebas iuxta placitos dies, id est, iam non putabat eum venturum in tempore conuento.

Porro Philisthym congregati fuerant in Machmas, Id est, etiam erat aliud, quod me vrgeret ad hoc, scilicet quòd Philisthini congregati erant iuxta me, & cito venturi. Dicitur quòd erant in Machmas, quia non multum distat ille locus a Galgala, quia Machmas est apud Bethel, vt supra declaratum est in litera. Bethel autem est circa Iericho, & Galgalam, vt declaratum est Iosue. cap. 7 ideo cum esset Saul in Galgala, & Philisthini in Machmas, timuit, quod subito irruerent super eum, & quia inconueniens erat eum non esse paratum præmisso diuino sacrificio, obtulit.

A *Dixi tunc: descendent Philisthini ad me in Galgala.* Id est, cogitaui apud me, quod breuiter, vel subito irruerent Philisthini super me in Galgala. i. venient de Machmas in Galgalam. Dicitur autem descendent, quia Galgala erat locus humilior, quam Machmas, quia Galgala est apud Iericho in valle magna, per quam transit Iordanis, cum aūt eatur de Galgala, & Iericho contra Bethel, est ascensus, vt patet Iosue. c. 18. vbi ponitur, quòd de Iericho contra occidētem ascenditur ad montana, & peruenitur in solitudinem Bethauen, & pertrāsitur vsque in Bethel, sed Philisthini erāt circa Bethel. s. in Machmas, ergo eundo in Galgalā descendebāt. *Et faciem domini non placaui.* Quasi dicat vidi, quòd iniustum erat, quòd irem ad bellū antequā placarem dominū: placare aūt eum erat per sacrificia, ideo voluit prius offerre quam ire ad bellum: in hoc autem habebat rectam

B doctrinā Saul, quia in omni operatione pertinente ad nos præmitti debet diuina placatio, & primum quod est in operibus nostris, debet esse respectus ad Deum, deinde ad nostra progrediamur. Hoc autē est bonum, & vtile: bonum quidem, quia honestum est, vt cum Deus sit maximū bonum, ab eo incipiant omnes operationes, & in eum primò tendant affectus nostri. Nam secundum ordinem finium ille, qui architectus est, optimus est. & ad eum ordinantur ceteri fines, & omnis potentia volitiua primò eum respicit, & propter eum omnes alios fines, magis quidem vt instrumenta quam fines, de quo Arist. 1. Ethico. Secundo est vtile ad Deum respicere ante omnes operationes nostras, nam cùm Deus omnium prouidētiam & dispositionem habeat, nihil boni, aut mali nobis euēnire potest quin Deus illud iudicauerit euenturum, & voluerit quod eue-

In omnibus operib' primo debemus ad Deū aspicere.

C niat, sic patet Matth. cap. 10. s. Nonne duo passeres asse veneunt, & vnus ex illis non cadet sine patre vestro? scilicet, etiam res minimæ non possunt perire, vel gigni sine Dei dispositione, qui illarum prouidentiam habet, quanto magis erit hoc in rebus magnis, sicut sunt calamitates, & prosperitates humanæ? Cùm ergo ad Deum respexerimus, ipse temperabit dispositionem suam circa nos merito bonæ inclinationis nostræ, & humiliationis coram ipso, ita vt sic magis prosperentur negotia nostra sine magno labore, quàm aliàs magnis cū laboribus fieret. Sic dicitur Matth. cap 6. Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hęc omnia adijcientur vobis. Modus autē placandi Deum pro principijs operationum nostrarum multiplex est, scilicet. per orationem, per ieiunia, per eleemosynam, per vigilias & labores, & generaliter per omne opus bonum, quod

Modus multiplex placandi Deum.

D in Deum directè tendit. Apud Hebræos autem etiam erāt multi modi, sed modus communior apud eos erat in sacrificijs, quia nihil est, quod magis in Deo attestetur, quòd sit Deus, quàm quòd offerantur ei sacrificia. Nam multa alia opera bona, quæ in Deum dirigimus, possunt quoque in homines dirigi: sacrificium autem ad solum Deum est. Per hoc etiam magis placabant, & ideo Samuel cùm daret cōsilium, & præceptum Sauli de modo, quo se deberet habere, quando euenirent pericula, dixit: descendes ante me in Galgalam; ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem Domino, & immoles hostias pacificas. Ista tamen præmittebantur ad hoc, quòd Samuel consuleret Dominū pro Saule: & Deus placatus p sacrificia responderet.

Necessitate compulsus obtuli holocaustum. Id est, ista prędicta compellebant me: & potissime descensus repentinus

E Philisthinorum, quem suspicabar, ideo obtuli sacrificium non sponte, quasi mandatum contemnens, sed compulsus necessitate, ne irruerent super me Philisthini, ideo non egi iniquè. Accipitur autem hic holocaustum generaliter tam pro holocausto, quam pro hostia pacifica; quia quādo venit Samuel, iam Saul obtulerat omne sacrificium, quod oblaturus erat, ipse tamen tam hostias pacificas quam holocaustum obtulit: nam supra dixit: afferte mihi holocaustum, & pacifica, id est, animalia ad faciendum quodlibet horum sacrificiorum.

Dixitque Samuel ad Saul: stultè egisti. Quanquam enim excusasset se Saul de oblatione, tamen Samuel non acceptauit excusationē illius, dicens, quòd non est legitima, nam potius debuisset permittere quod populus dilaberetur ab eo, & Philisthini irruerent super ipsum, quam quod ipse ante tempus offerret non explens mandatum Domini

ideo

ideo dixit,stultè egisti,id est,nesciuisti,qui te agere oporteret; melius enim erat complere præceptum,exponendo te ad omne periculum, *Nec custodisti mandata Domini Dei tui,quæ præcepi tibi*. Nimis enim Deus abominatur inobedientiam, & quia Saul peccauerat per inobedientiam,meruit priuari regno. Et non peccauit cōtra aliqua præcepta, quæ essent de lege communi,s.data vniuersaliter, sed peccauit contra ea, quæ specialiter fuerunt data sibi, ideo erat magis inobediens. Et ad signandum magnam inobedientiam expressit hoc Samuel,dicens:Quæ præcepi tibi,id est, fuisti inobediens contra illa præcepta,quæ fuerunt tibi data specialiter.Ista autem fuerunt,quæ habentur supra cap. 10.s.quod descenderet Saul in Galgalam ante Samuelem, expectaretque ibi septem diebus: hæc autem non compleuit totaliter,vt supra declaratum est.

An Saul propter istam inobedientiam meruerit priuari regno, & an propter istud peccatum de non expectando, priuatus sit, vel propter alia. Quæst. XI.

QVÆRET aliquis,an Saul propter istud peccatum meruerit priuari regno,& propter illud priuatus sit: nemo enim dubitabat Saulem regno fuisse priuatum,scilicet,quantum ad posteros suos,qui successuri erant ei,& nō successerunt. Hoc etiam fuit propter peccatum illius,quia alioquin confirmasset Deus regnum illius in sempiternū, Manet ergo nunc dubium, an propter istud peccatum priuatus sit.

Aliquis dicet,quòd non, quia peccatum de inobediētia contra Amalecitas fuit,propter q̄ Deus priuauit Saulē regno; ergo non fuit priuatus propter istud. Patet hoc, quia infra 15.cap.dicitur: pro eo,quòd abiecisti sermonem Domini,abiecit te Dominus,ne sis Rex,sed ibi abiecit sermonem Domini contra Amalecitas,vt declarauit Samuel,ergo tunc meruit priuari regno,& tunc priuatus est.

Item patet hoc,quia eod.cap.dicitur, ait Samuel ad Saulem; scidit Dominus regnum Israel a te hodie, & tradidit illud proximo tuo meliori te: ergo ante illum diē scissum non fuerat regnum a Saule, sed illud peccatum fuit post istud,ergo pro isto peccato non priuatus fuit regno.

Item scriptura refert aliqua peccata, propter quæ Saul priuatus est regno,& mortuus est,sed istud non est de illis; ergo non fuit priuatus regno propter hoc. Quod patet 1. Paralipomen.cap.10. Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eo quòd præuaricatus sit mandatum Domini,quod præceperat, & non custodierit illud, sed insuper etiam Pythonissam consuluit, nec sperauit in Domino, propter quod interfecit eum, & transtulit regnum eius ad Dauid.

Item patet hoc auctoritate Iosephi sexto Antiquitatum, in fine,cum ait: Hunc itaque finem Saul prophetante Samuele habuit, quia obediens Deo non fuit, propter mandata,quæ contra Amalecitas habuerat,& quia Abimelech sacerdotis generationem,& ipsum Abimelech,& sacerdotum simul peremit vrbem: sed ibi non ponitur peccatum istud,quod habetur hic: ergo non fuit priuatus regno propter hoc.

In contrarium videtur,quod propter istud peccatū meruerit Saul priuari regno, & priuatus fuerit: quia infra in litera dicitur,quod si non egisses, iā nunc præparasset Dominus regnum tuum super Israel vsque in sempiternum, ergo videtur, quòd propter hoc regnum Saulis non fuit perpetuum, hoc autem fuit priuari regno, ergo propter hoc priuatus est.

Item patet,quia infra dicitur, sed nequaquam vltra regnum tuum consurget, id est, post hoc iam nunquam erit regnum tuum firmum, sed ante hoc regnum Saulis duraturum erat vsq; in sempiternum,vt patet infra; ergo propter hoc priuatus est regno.

Item patet, quia infra dicitur: quæsiuit sibi Dominus virum iuxta cor suum,& præcepit ei,vt esset dux supra populum suū,eo quòd non seruaueris, quæ præcepit tibi Dominus,sed Deus non elegisset alium,nisi abiecisset Saulem; ergo pro isto peccato Saul priuatus est regno.

Respondendum est,quòd istud peccatum inobedientiæ fuit magnum,propter quod meruit Saul priuari regno, &

F tamen propter hoc non priuatus est, quia si postea nō peccasset,Deus nō abstulisset ei regnum,& posteris suis, quia Deus misericors est,& non punit,nisi cum homo nimis meruerit: & sic quanquam per primum peccatum Saul meruit,quod priuaretur regno,vt significatum est hic in litera, tamen non priuatus est; regnum quoque semper ei remansisset,& semper mansurum erat,nisi peccasset, quādo postea missus est ad Amalecitas.Nam post illud peccatum Deus habuit Saulem tanquam Regem, & misit Samuelē ad eum,vt loqueretur tāquam Regi, vt patet infra cap.15. scilicet.Et dixit Samuel ad Saul,me misit Dominus,vt vngerem te in Regem super populum eius Israel, nunc ergo audi vocem Domini; vade, & percute Amalec, &c. & sic Deus loquebatur ibi Sauli tanquam Regi, & propter hoc referebat ibi beneficium institutionis in Regem,si tamen

Nō fuit Saul priuatus regno propter illud peccatum, quamuis priuari meruisset.

G iam Saul a Deo priuatus esset regno, frustra Deus commemoraret ei istud beneficium; ergò nondum abstulerat ei principatum regnantium propter illud peccatum.

Item patet hoc, quia Numeri cap.24. quando prophetauit Balaam de statu regnorum, & accessit ad statum Iudæorum ait; Tolletur propter Agag Rex eius, & auferetur regnum eius. Agag autem fuit Rex Amalecitarum, ergo propter illum priuatus fuit Saul regno,s.quia non occidit illum.Et de isto peccato habetur infra 15. cap.s.quòd fuit peccatum in dimittendo Regem Amalec viuentem,& pecora terræ eius, ergo non fuit priuatus Saul regno propter istud peccatum, sed propter illud.

Item patet hoc ex differentia modi loquendi hic, & ibi: nam hic peccauit Saul,& Samuel locutus fuit ei durè, tamen nondum dixit, quòd ablatum esset regnum eius, sed
H quod non consurgeret vltra; infra autem 15.cap.dixit Samuel Sauli; scidit Dominus regnum Israel a te hodie.Etiā hic dicitur; quæsiuit Dominus sibi virum iuxta cor suum, non tamen dicitur,quòd iam tradidisset ei regnum, cū autem peccauit etiā do contra Amalecitas,non solum hoc dictum est, sed etiam,quòd iam Deus tradiderat regnum alteri,vt patet infra 15. cap. scidit hodie Dominus regnū Israel a te,& tradidit illud proximo tuo, ergo pro illo peccato priuatus est regno,non pro isto.

Item patet,quia quamuis nunc peccauerit Saul, tamen non dixit ei Samuel, quòd Dominus abiecisset eum: infra tamen 15.cap. dicitur, quòd Deus abiecisset eum, ne esset Rex super Israel. Item patet,quia quanquam hic peccauit Saul,tamen Samuel non dimisit eum penitus; cum autem peccauit dimittendo Regē Amalec, recessit ab eo Samuel,
I nec voluit vltra eum videre. Vnde dicitur infra 15. abiit autem Samuel in Ramatha, Saul vero ascendit in Gabaa in domum suam, & non vidit Samuel vltra Saulem vsque ad diem mortis suæ. Item patet, quia post istud peccatum Deus non fecit aliquam mutationem quantum ad regnū Saulis, postquam tamen peccauit dimittendo Regē Amalec, iussit Samuelem Deus, quòd vngeret Dauid in Regē infra 16.cap.ergo non perdidit Saul regnum propter istud peccatum.

Item quanquam peccauit hic Saul, tamen spiritus Domini semper mansit in eo, vsquequo peccauit cōtra Amalec,scilicet, dimittendo Regem, & vnctus est ob hoc Dauid; nam ex illo tempore spiritus Domini bonus recessit a Saule,& vexabat eum spiritus nequam, ergo non fuit ablatum regnum nunc,sed postea. Hoc autem concedendum
K est,& verum est,quod pro quolibet peccato de his,quę referuntur fecisse Saul, merebatur perdere regnū, sed propter nullum perdidit actualiter, nisi quando dimisit Regem Amalec viuere.

Ad rationes autem in contrarium respondetur. Ad primam,cum dicitur,quòd Deus abiecit Saulem,ne regnaret propter peccatum Amalec, Dicendum, quod verum est, quod tūc actualiter abiecit, tamē ante hoc meruerat abijci,s.pro peccato, quod nunc fecit, non tamen abiecit eum Deus actualiter,nisi quando peccauit contra Amalec.

Ad secundam rationem, cum dicitur; scidit Dominus regnum Israel a te hodie; eodem modo respondendum,s. quod actualiter nunquam fuit regnum Israel abscissum a Saule,vsquequo peccauit in Amalec: tamen ante hoc meruit,quod abscinderetur, Deus tamen nō abscidit propter misericordiam,expectās ei adhuc Saul postea bonus esset.

Ad ter-

Ad tertiam rationem. s. quòd istud non est de illis peccatis, propter quæ Saul perdidit regnum & mortuus est; Respondendum est, quòd quamuis. 1. Paral. cap. 10. non enarretur istud inter cetera: nō tamen tollitur, quin etiam propter hoc priuatus fuerit, vel meruerit priuari, quia multa, & grauia fuerunt peccata Saulis, quæ non exprimuntur ibi, sicut occisio sacerdotum, & destructio vrbis Nobe, & persecutio Dauid iniusta. Aliter potest dici, quod ibi ponitur illud peccatum, quia dicitur, quòd mortuus est Saul propter iniquitates suas, eo quòd præuaricatus fuit mandatum Domini, quod præceperat, & non custodierit illud: sed etiam sic dicitur, quòd præuaricatus hic fuit mandatum Domini; ergo potest accipi, quòd istud enarretur ibi.

Ad vltimam rationem pro hac parte ex auctoritate Iosephi, Dicendum, quod etiam Iosephus non enarrauit omnes iniquitates Saulis. s. etiam persecutionem Dauid, & quòd consuluerit Pythonissam, & sic non enarrauit istam iniquitatē: non tamen tollitur ex hoc, quin propter istam meruerit regno priuari.

Ad alias rationes in contrarium respondēdum. Ad primam cum dicebatur, quod si non fecisses, iam nunc præparasset Dominus regnum tuum, &c. Respondendum est, quòd per illud meruit Saul, quòd regnum eius non præpararetur in sempiternum: tamen non fuit propter illud actualiter priuatus.

Ad secundam, cum dicitur, sed nequaq̄ vltra regnum tuum consurget; Sciendum, ꝙ hoc pōt intelligi dupliciter. Vno modo per modum prophetiæ non respiciendo ad aliquod peccatum: Alio modo, quòd istud sit quasi quædam prænuntiatio pęnæ. Primo modo verum est, ꝙ hic prænuntiauit Samuel Sauli, quòd regnum eius non consurgeret. i. non firmaretur, nec permaneret vltra in posteris, & tamen hoc non erat, quod tunc ei auferretur, quia etiam antequā peccaret, verum erat, quòd regnum Saulis non erat prosperandum, & poterat ei istud prænuntiari: tamen nondū aliquid meruerat, propter qđ non prosperaretur. Si aūt accipiatur secundo modo. s. vt est quædam prænuntiatio pœnæ: non est sensus, quòd nō consurget vltra regnum tuū. i. hodie a te ablatū est, sed quòd merebaris, quòd hodie a te auferretur, & vere auferretur, nisi esset Deus misericors.

Ad tertiam rōnem, cum dicitur: quæsiuit Dn̄s sibi virū iuxta cor suum, ergo iam Saul priuatus erat, quia alias non quæreretur alius, cui daretur regnum. Respondēdum est, quòd nō sequitur ex hoc, quòd fuisset iam ablatū, quia nō dicitur hic: tradidit Deus alteri regnum, sicut dicitur ī. 15. cap. s. Scidit Deus hodie regnū Israel a te, & tradidit illud ꝓximo tuo meliori te; sed, q̄siuit. Est aūt sensus, ꝙ q̄q̄ ista vice nō fuit Saul priuatus regno, tamē quia nunc peccauit, & Deus etiā sciebat, quòd in breui iterū peccaturus esset, & ob hoc regnū actualiter tolleretur ei, dicitur, quòd iam quęsiuerat virum iuxta cor suum, & iste est modus loquēdi humanus. s. quod qn̄ hoīes sciunt, quod aliqua re indigebūt, quamuis actualiter nō indigeant illa, tamen inquirunt eam, & ista est ꝓudentia. Ita aūt Deus dicitur hic inquisiuisse virum iuxta cor suum, quasi nunc noniter inquireret vno casu, vel rōne inquirendi; ab æterno tamen ipse præcognouerat, quem facturus esset regem. *Quod si nō fecisses, iam tibi nūc præparasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum.* q. d. si non commisisses hanc inobedientiam, nunc Deus firmauisset regnum tuum, ita quòd in æternum posteri tui succederent tibi, sed nunc non fiet.

An si Saul non peccasset isto peccato, regnum eius fuisset firmatum in sempiternum. Quæst. XII.

QVÆRET aliquis dato, ꝙ Saul non peccasset nūc, an pp hoc regnum eius esset simpliciter firmatū in sēpiternū. Et vr̄ ꝙ non, qa nunc Saul pp pct̄m meruit priuari regno, quamuis ergo nūc nō peccaret, postea faceret, peccata maiora his; sicut accidit in eo, ergo etiam propter illa priuaretur regno: quamuis nunc nō peccasset. Respondendū est quòd si Saul nō peccasset, regnū eius mansurum erat in sempiternū, sicut litera dicit, & cum dicitur, quòd, si postea faceret maiora peccata, propter illa priuaretur regno: quamuis ante hoc nunquā peccauisset: cōcedendū est hoc. Erat tamē modus talis, s. quòd si Saul nūc obediuisset Deò expectando Samuelem merito istius obedientiæ conseruasset eum, ne incurreret in voluntaria peccata, pp quæ deberet regno priuari, & sic confirmatum esset regnum eius: nunc aūt quia peccauit, iam Deus non cōseruauit illum, & incidit in alia peccata, pp quę meruit priuari, s. quia non obediuit Deo contra Amalec. Sic etiam factum est in Angelis bonis, & malis: nam eo ꝙ Angeli boni in primo actu, quando non erāt confirmati libere in Deum conuersi sunt, meruerunt confirmari, s. vt amplius peccare non possent, quod illis non prouenit tunc ex natura, sed ex Dei bonitate, qui voluit eos pro illo bono actu amplius in bono confirmare: mali autem, quia in primo actu malos se reddiderunt, nunquam amplius ad bonum reuersi sunt: sic etiā de primo homine dicunt futurum fuisse, s. ꝙ si ad primam tentationem diaboli restitisset confirmasset eum Deus, vt vltra peccare non posset, propter illud peccatum tamen meruit omnia mala, quæ ipsi, & nobis venerunt.

Quomodo posset regnum Saul firmari in æternum, etiamsi non peccasset, cum prædixerit Deus Regem fore de tribu Iuda. Quæst. XIII.

QVÆRETVR vlterius, quomodo dicatur hic, ꝙ regnum Saulis firmaretur, si nō fecisset hoc; quia dato ꝙ Saul nunquam peccasset, Deus tamen prædixerat, ꝙ Reges futuri essent de tribu Iuda, vsque ad aduentū Messiæ, s. non auferetur sceptrum de tribu Iuda, & dux de semine eius, donec veniat, qui mittendus est, Genes. 49. Respondebat aliquis, quòd satis poterat stare, nam postea accidit, ꝙ regnum Israel diuideretur in duas partes tempore Roboam, ita poterat esse, quòd fieret postea, & manerent quidam Reges de genere Saulis, & alij de tribu Iuda, sicut postea accidit, quòd essent quidam Reges de tribu Iuda, & alij de tribu Ephraim. Respondendum est, ꝙ non stat, quia Deus fecerat Saulem Regem super totum Israel, vt patet supra cap. 9. & hic. Si autem non peccauisset, non merebatur quantum ad aliquid minorari, nec fuisset minoratus: ergo non potuisset compleri prænuntiatio de regibus futuris de tribu Iuda. Respondet Nicolaus ad istam quęst. quòd ordinatio diuina de aliquo futuro aliquando accipitur, prout est in diuina præscientia, & sic immutabilis est. Alio modo accipitur secundum dispositionem causarum secundarum, scilicet, secundum merita, & demerita hominum, ex quibus disponuntur, vt per hæc puniantur, vel pręmientur, & talis ordinatio est mutabilis, sicut merita, & demerita hominum, & frequenter contingit, quòd ordinatio diuina de aliquo futuro, isto secundo modo, in sacra scriptura exprimatur, sicut Ionæ cap. 3. dicitur: Adhuc quadraginta dies, & Niniue subuertetur, quia demerita illius ciuitatis exigebant eius subuersionem a Deo futuram; sed quia egerunt pœnitentiam, ista ordinatio fuit mutata, quia ciuitas non fuit subuersa. Isto modo dicitur in Saule: Quod si non fecisses, iam nou præparasset Dominus regnum tuum, id est, non fecisses contra mandatum Dei, & stetisses in bonitate, in qua eras, quando regnare cœpisti, eris dispositus, vt confirmaretur tibi regnum, & filijs tuis. Sed ista responsio, licet vera sit, tamen non multum satisfacit quæsito, quia solum declarat, quomodo aliquæ diuinæ promissiones, vel prænuntiationes secundum diuinam præscientiam sint, & aliæ secundum merita nostra, quando tamen sunt duæ prænuntiationes, quæ ambæ sunt secundum diuinam præscientiam, si videantur habere aliquam contrarietatem, quomodo stare possint, non tetigit. Hic autem sic est, quia prophetia de regno manfuro in tribu Iuda erat secundū Dei præscientiam immutabilis: prophetia quoque, quam habuit hic Samuel ad Saulem, scilicet, Iam nunc præparasset Dominus regnum tuum; erat secundum Dei præscientiam, & necessaria: nam necesse erat, quòd, si Saul mansisset in bonitate, in qua a principio fuit, & filij eius secuti fuissent eandem viam, regnum maneret in æternum in posteritate eius, quia hic non potest aliquid aliud subintelligi, cum ipse status meritorum exprimatur. s. quod si non fecisses. Nunc autem ambe prophetię sunt secundum firmam Dei pręscientiā, ideo dubium est. Respondendū est, ꝙ quæcunque duæ prophetiæ, quarum

Ordinatio diuina de aliquo futuro dupliciter accipitur.

Resp. au[c]toris.

vna est secundum firmam præscientiam, & alia secundum merita rerum, stare possent simul, quantuncumque cõtrarię sint, eo q̃ vna intelligitur conditionaliter, & alia sine conditione. In vna est immutabilis status; in alia autẽ mutabitur. Si tamen sint duæ prophetiæ, & ambæ intelligãtur secundum firmam præscientiam, & habeant aliquam contrarietatem, non possunt stare, nisi fortè vna earum sit cõditionalis, quia tunc illa resoluitur in prophetiam, quæ est secundum merita rerum, & conditio illa nunquam adueniret: verbi gratia, sicut hic. s. istæ duæ prophetiæ de regno tribus Iudæ, & de regno Saulis erant secundum firmam Dei præscientiã: prima tamen est sine conditione, secunda conditionalis: Ideo prima necessario stabit, secunda autem etiã necessario staret adueniente conditione, sed conditio nunquam aduenit, nam si adueniret, necesse esset alteram prophetiam esse falsam, & quia sic erat hic. s. q̃ Deus sciebat, q̃ Saul patraturus erat istam iniquitatem, dixit Samuel, q̃ si non fecisset hoc, Deus confirmasset regnum eius in sempiternum: si tamen Saul peccaturus non fuisset, non esset hoc ei prænuntiatum absolutè de perpetuitate regni Iudæ. Et hoc modo solui possunt multæ aliæ difficultates, quæ suboriuntur ex apparenti contrarietate sacræ Scripturæ in prophetijs. *Sed nequaquam regnum tuum vltra consurget.* Id est, quia hoc fecisti, iam nõ prosperabitur regnum tuũ, scilicet non manebit tibi firmum, quia post Saulem nemo regnauit de posteris eius, nisi Isboseth, & iste valde pauco tempore, & in aduersitate, quia dum ipse regnabat, etiam regnabat Dauid super tribum Iuda, et erat pugna inter vtrunque regnum: semperq; præualebat regnum Dauid. De hoc infra 2. lib. cap. 2. & non est sensus hic; nequaquam regnum tuum vltra consurget, id est, non habebis iam prosperitatem in regno, sicut ante habuisti, quia etiam Saul post istud prosperatus est in multis bellis, vt in bello Amalec, & contra multas alias gentes, scilicet, Moabitarũ, Ammonitarum, Philisthinorum, & Idumæorum, & cõtra omnes præualebat, præterquam in fine vitæ suæ, quando cecidit gladio Philisthinorum, vt patet sequent. c. s. Saul confirmato regno super Israel pugnabat per circuitum aduersus omnes inimicos eius contra Moab, & filios Ammõ, & Edom, & Reges Soba, & Philisthæos, & quocunque se verteret, superabat. Sed est sensus, q̃ Saulis regnum vltra hoc non cõsurgeret. i. ante hoc merebatur Saul, q̃ consurgeret regnum eius. s. q̃ perpetuaretur in posteris eius. Nunc autem vltra non placebit Deo, vt illud confirmet in posteris Saulis. *Quæsiuit enim sibi Dominus virum iuxta cor suum.* Redditur hic causa prædictorum. s. q̃ non perpetuaretur regnum Saulis, quia iam quæsitus erat alius, qui regnaret, & non erat de stirpe Saulis. Dicitur autem iuxta cor suum, ad significãdum, quòd Saul non placuit Deo nimis, sicut placebat Dauid, qui iam electus erat. Dicitur autem istud, non, q̃ Saul nõ fuerit vir secundum cor Dei, q̃m ipse elegit illum, sed quia non totaliter placuit ei, nec semper placiturus erat, sicut placuit Dauid; pertinet autem hoc ad illos, quibus perpetuatur principatus. Sic. n. patet de Heli sacerdote, & de Sadoc, nam Deus elegit Heli sacerdotem, vt ministraret coram Domino, vt patet sup. c. 2. s. Locutus sum, vt domus tua, & domus patris tui ministraret in cõspectu meo vsque in sempiternum. Deus namq; elegit hũc specialiter, quia ipse erat de domo Ithamar, ad quam non pertinebat summum sacerdotium, & Deus transtulit de filijs Eleazari, & Phinees sacerdotium ad ipsum: tamen non dicitur in electione eius, q̃ Deus inuenerit virum iuxta cor suum, & sic non permansit principatus in sempiternum in domo eius; de Sadoc autẽ summo sacerdote dicitur, q̃ elegit Deus sibi virum iuxta cor suum, & mansit principatus illius in sempiternum, ita supra cap. 2. s. Et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum, & animam meã faciat, & ædificabo ei domum fidelem, & ambulabit corã Christo meo cunctis dieb. Ita et Saul a Deo electus est. supra 9. cap. s. Cras mittam ad te virum de Beniamin, & vnges eum ducem super populum meum: ibi tamen non dicitur, q̃ esset vir secundum cor Dei: vnde non perpetuatũ est regnum eius. De Dauid autem dictum est, q̃ erat vir secundum cor Dei, ideo posteri eius manserunt in perpetuũ in regno, scilicet, vsque ad Messiæ aduentum.

F *Quomodo fuerit verum, quòd Deus elegerit virum secundum cor suum, cum Saul non esset eiectus.* *Quæst. XIV.*

QVÆRET aliquis, quomodo diceret Samuel, quòd Deus elegerat virum secundum cor suum, quando nõ erat prorsus eiectus Saul, vt supra declaratum est, si enim post hoc non peccasset, non fuisset priuatus regno ipse, aut posteri sui, sed cum incertum erat, an iste priuandus esset, non erat alius in Regem eligendus.

Respondendum, q̃, vt supra declaratum est, Saul non fuit priuatus iure regni actualiter propter peccatum istud, sed meruit solum priuari; Deus autem ab æterno sciebat, quantum iste permansurus esset in regno, & an posteritas eius successura esset sibi, ideo non inquirebat virum aliquẽ post peccatum Saulis, nec ante. Sed iste modus loquendi
G cõuenit negotijs humanis. s. q̃ homines, qui prudẽtes sunt habent de rebus suis prouidentiam, & antequam opus habeant, actualiter inquirunt ea, vt cùm opus fuerit, ex penuria non perturbentur; sic etiam erat hic, quia cum Saul peccauisset, Deus præuiderat, q̃ adhuc iterum peccaret, & mereretur priuari regno. ideo quasi ante tempus voluit quærere, quem acciperet in Regem illo tempore, quo Saul priuaretur; non tamen accepit eum immediate: nam non dicitur hic, accepi virum secundum cor meum, sed quæsiui, ideo non vnxit eum immediate in Regem, sed postea.

Sciendum autem, q̃ Samuel dicebat ista prophericè de viro quęsito: tamen nesciebat, quem virum Deus quesiuisset; vnde quando misit eum Deus ad vngendum vnum de filijs Isai, nesciebat, quis esset, & adduci fecit ante se omnes singillatim, & quærebat de quolibet: nunquid est corã Do-
H mino Christus eius, infra 16. cap. si tamen ipse sciuisset determinatè virum electum, non inquisiuisset per diuersos. Sciebat tamen, q̃ vnus inquisitus erat, nam hoc Deus sibi reuelauerat, & sic dixit, quæsiuit Deus sibi virum. *Et præcepit ei, vt esset dux super populum suum.* i. ad hoc quæsiuit eũ, vt esset dux. s. rex. Et non est sensus, q̃ Deus iam reuelasset Dauid, q̃ esset futurus rex, & iussisset eum hoc, nam istud non oportebat esse pręceptum: etiam Dauid non fuit facta reuelatio aliqua, quousque vnctus est in Regem: nam reuelatio fit per spiritum propheticum: Dauid autem nondum habuerat spiritum Domini in se, vsque ad diem, qua vnctus est, vt patet inf. 16. c. s. spiritus Domini directus est in Dauid a die illa, & in reliquo. s. a die illa, qua vnctus est, & postea in reliquo tempore; ergo non fuerat reuelatũ Dauid ante tempus illud, q̃ esset futurus rex, sed est sensus:
I pręcepit ei, vt esset dux. i. ad hoc inquisiuit eum, vt pręciperet ei, q̃ esset dux. Ista tñ pręceptio postea fuit. s. q̃n Dauid institutus est in Regẽ a Samuele. *Eo quòd nõ seruaueris, quæ præcepit Dominus.* Id est, si tu seruauisses præcepta Dei, non quęsiuisset sibi Deus alium Regem, sed quia nõ obediuisti, quæsiuit alterum. s. qui obediet sibi in oĩbus, quę iusserit, & etiam quantum ad hoc dicitur Deus inuenisse virum secũdum cor suum, scilicet, q̃ cor illius viri erat, sicut cor Dei: sic habetur inf. cap. 16. scilicet. Ne respicias vultum eius, nec altitudinem staturæ, quoniam abieci eum, nec iuxta intuitum hominis iudico: homo enim videt ea, quæ patent; Deus autem intuetur cor. Erat autem cor istius, sicut cor Dei, quia ea, quæ volebat cor Dei, voleba cor istius, & exequebatur ea, præceptum autem, quod non seruauit hic Saul, erat illud, quod habetur supra in litera, et supra 10. c.
K s. de expectatione septem dierum: postea etiam præuaricatus fuit alia præcepta, propter quorum singula merebatur regno priuari. *Surrexit autem Samuel.* s. postquam increpuit Saulem, quia fecisset hæc. *Et descendit de Galgalis in Gabaa Beniamin.* scilicet, nunc erat Samuel in Galgala, quando increpuit Saulem, inde autem descendit in Gabaa, s. noluit amplius morari in loco illo: nam ad ipsum conuenerant Israelitæ, vt Samuel consuleret Dominũ pro Saule, et pro eis, et quia Saul transgressus est præceptum Domini offerendo ante tempus, noluit Samel consulere Dominum, existimans, quòd iam nihil esset prospetũ, sed recessit mox in Gabaa.

Samuel propter peccatũ Saulis noluit cõsulere.

An Saul peccauerit non consulendo Dominum pro Israelitis. Quæst. XV.

QVÆRET aliquis, an Samuel peccauerit hic non consulendo Dominũ pro Israelitis, & docendo qualiter facere deberent. Et videtur, quod sic, quia, quamuis Israelitæ peccauissent, tamen non debebat cessare ab oratione, & doctrina pro eis: sic enim fecerat supra, nam quãtùis peccauisset populus petendo Regem, tamen postea, quando venerunt tonitrua, & pluuiæ super populum, orauit Samuel pro eis; præced. cap. nec solum hoc, sed etiam dixit, quod erat peccatum, si cessasset orare pro eis, vt patet ibidem, scilicet, absit autem hoc peccatum a me in Domino, vt cessem orare pro vobis. Hic autem sic erat, quod peccauerat Saul faciendo sacrificium ante tẽpus: ergo debuit Samuel orare pro ipso, quamuis peccauisset, & consulere Dominum.

Aliquis dicet in contrarium, quod non debebat consulere, sed quia peccanti debet pœna infligi, & Saul peccauit, debuit in hoc puniri, vt Samuel non consuleret Dominum pro eo.

Respondendum est, quod Samuel non debuit consulere Dominum, nec peccauit non consulendo: non tamen propter rationem, quam isti dant, quia tunc sicut propter peccatum cessare deberet Samuel a cõsulendo Dominum pro Israelitis, vel pro Saule: ita deberet cessare ab orando. Nam ad idem pertinent ista duo, & tamen peccatum erat in Samuele, si cessaret orare pro populo, quamuis peccauisset, vt patet præced. cap. ergo etiam peccatum erat non consulere, si solum propter hoc non consuleret. Item apparet, quod teneretur consulere, sicut orare, quia præced. cap. dicitur: Absit a me hoc peccatum in Domino, vt cessem orare pro vobis, & docebo vos viam bonam: ergo cessare a docendo viam bonam erat peccatum, sed ista via bona ostendenda erat aliquando per doctrinã legis, aliquando autem consulendo Dominum in his, quæ dubia sunt, quorum vtrunq; possibile erat Samueli, eo ꝙ erat propheta: ergo si cessaret consulere Dominum pro Israel in tempore necessitatis, peccaret. Nec valet rõ. s. ꝙ peccauit Saul, ideo debebat ei dari pœna ex parte Samuelis, quod increparet eum coram toto populo, ex parte autem Dei fuit pœna, ꝙ regnum suum non consurgeret vltra: ergo non erat insuper addendum, ꝙ non consuleretur Deus pro Saule. Dicendum tamen, ꝙ hic Samuel non consuluit Dominũ pro Saule, sed non fecit hoc, tãquam iratus recederet ab eo, sed quia videbat, ꝙ iam nihil esset prosperum: vel fortè, quod Deus nollet respondere. Primo modo est sensus, ꝙ Samuel videns Saulem peccasse credidit frustra esse consulere Dominum pro illo ista vice, quia Deus nunc non daret ei aliquid prosperum, & credendum magis est, ꝙ Samuel cognosceret, quid Deus disposuisset de Saule pro hac vice, s. ꝙ, si iret ad bellum, periret, sicut factum, ꝙ regnũ Saulis pro hoc peccato non erat permansurũ: non debebat ergo Deũ nunc consulere, quia eo non consulente iam Deus respondisset. Aliter dici potest, quod Samuel sciebat Deum nunc esse iratum Sauli, ideo credidit, ꝙ nollet respondere ei. Sic factum est seq. cap. quando peccauit Ionathas comedens de melle, & Deus noluit respondere, quousque inquisitum est, quod peccatum esset in populo, & per quẽ venisset, cur Deus respondere nollet. Sed adhuc primum melius est, s. quod iam Samuel sciebat, quid hac vice accidere debebat ex reuelatione Dei: nam si nesciuisset, exposuisset se dubio consulendo. Cum autem dicitur, quod peccauerit, quia cessauit consulere, respondetur, quod, si cessauisset consulere solum, quia peccauisset Saul, esset ei peccatum, sed cessauit, quia iam sciebat, quid Deus responsurus esset, ideo frustra esset consulere Deum.

Quare Samuel recesserit de Galgalis, & iuerit in Gabaa. Quæstio. XVI.

QVÆRET aliquis, quare Samuel recedens de Galgala iuerit in Gabaa. Respondetur, quod hoc fecit, quia iam populus non erat mansurus in Galgala, sed iturus in Gabaa, & quia hostes erant prope, s. in Machmas,

A populus autem, qui erat cum Saule, erat paucus, s. sexcenti viri, vt patet infra, & isti timerent a multitudine hostium, ideo, vt confortaret eos recedendo, iuit cum eis vsque Gabaa, & hoc apparet, quia dum procederent viri, qui ibant cum Saule, versus Gabaa, hostes pugnabant contra eos, quousque venirent in Gabaa, vt patet immediate. Aliter potest dici, quod Samuel venit in Gabaa, quia ipse erat vir propheta, & vacabat diuinis laudibus in prophetando, & quia in Gabaa erat congregatio prophetarum, venit ad locum illum, vt ibi cum eis Deum laudaret. Quod autem in Gabaa essent prophetæ, apparet supra cap. 10. s. post hęc venies in collem Domini, vbi est statio Philisthinorum, & cũ ingressus fueris in vrbem, obuium habebis gregẽ prophetarum descendentium de excelso, & ante eos psalterium, & tympanum, & tybiam, & citharam, ipsosque prophetan-

B tes. Isti autem consueti erant manere in loco isto, & ad excelsum ascendere, vt ibi cõram Domino prophetarent: quia forte erat ibi locus orationis specialis. Quod autem Samuel solitus esset manere cum prophetis, apparet; quia quando Saul misit, vt caperent Dauid existentem cum Samuele in Ramatha, inuenerunt nuntij gregem prophetarum vaticinantium, & Samuelem super eos. infra cap. 19. & quia nunc nihil tractaturus erat de negotiis belli, iuit forte, vt maneret cum prophetis in laudibus Dei.

Quare Samuel iuerit in Gabaa confortando exercitum Israelitarum, & noluit ire cum eo contra Philisthinos. Quæst. XVII.

C QVÆRET aliquis tenendo primam positionem, s. quod Samuel iuerit in Gabaa, vt non timeret exercitus, qui transibat in Gabaa de Galgala, quomodo non esset cum eis eundo cõtra Philisthinos, quia sicut adiuuabat eos, ne Philisthini nocerent eis in via, ita adiuuaret eundo contra Philisthinos, vt pugnarent.

Respondendum, quod hoc fecit Samuel, quia credidit Deo esse gratum: nam, si non peccasset nunc Saul, Deus tradidisset Philisthinos in manu eius, quia tamen peccauit, noluit tradere: sed adhuc non tantum iratus est Deus pro isto peccato, vt vellet tradere populum suum in manu hostium. Cõcessit ergo eis defensionem, victoriam tamen nõ largitus est, quia hac caruerunt propter malitiam, illam vero assecuti sunt Dei misericordia. Nimis autẽ differt inter hoc, ꝙ Deus alicui concedat, ꝙ superet hostes suos, vel ꝙ concedat, ꝙ non superetur ab eis. Primum autem noluit

D Deus largiri Israelitis, ideo Samuel non iuit cum eis cõtra Philisthinos: secundum aũt concessit, ideo iuit Samuel cũ populo vsque ad Gabaa confortando eos. Simile habetur Numer. cap. 14. Deus enim dixerat Israelitis, ꝙ adiuuaret eos contra omnes hostes suos. Exod. cap. 23. s. terrorẽ meũ mittam in pręcursum tuum, & occidam omnem populum, ad quem introieris, cunctorumq; inimicorum tuorum coram te tergam vertam. Hoc aũt intelligebatur, quando Israelitæ Deo obedirent, vt patet eod. cap. s. ꝙ si feceris omnia, quæ loquor, inimicus ero inimicis tuis, & affligam affligentes te. Cum aũt peccauerunt Israelitæ in Cadesbarne, iam Deus nolebat eis dare vires contra hostes, nolebat tñ, ꝙ perirent ab hostibus; ideo, cum essent ibi apud Amalecitas, & Chananęos hostes suos, iussit, vt inde recederent, ne hostes sui irruerent super eos, ita Numer. cap. 14. s. Quoniam

E Amalecites, & Chananęus habitant in vallibus, cras moue te castra, & reuertimini in solitudinem per viã maris rubri: Hoc aũt erat, quia Deus nolebat eos adiuuare ad impugnãdum hostes: nec ẽt ad defendendum se, si super eos hostes irruerent, ne monstraret miraculum super indignos: nolebat tamen, ꝙ perirent; ideo iussit, ꝙ recederent longe ab hostibus, & quia ipsi non solum non recesserunt, sed ascenderunt sequenti die contra hostes, dicente Moyse: nolite ascendere, non enim est Deus vobiscum, ne corruatis coram inimicis vestris: percussi sunt plaga magna ab Amalecitis, & Chananæis. eod. cap. Dicitur autem hic, ꝙ descendit Samuel de Galgalis, id est, de Galgala, quia aliquando declinatur singulariter, & aliquando pluraliter, sicut Ierosolyma, & Ierosolymis. Et dicitur, quod venit in Gabaa Beniamin, quia ista ciuitas erat in sorte Beniamin, & ponitur ista adiectio ad differentiã signãdam, quia erat alia Ga-

baa, quę non erat in tribu Baniamin, vt supra in principio [F] cap. declaratum est.

Et reliqui populi ascenderunt post Saul. Id est, reliqui de populo, s. immediate, vt recessit Samuel de Galgala, recessit etiam Saul, & cum eo iuerunt illi, qui manserunt de populo, s. sexcenti viri, & populi non est hic pluralis numeri, sed est genitiuus singularis numeri, s. reliqui populi, id est, residui de populo: nam si acciperetur in plurali, intelligeretur, quod multi populi irent cum Saule: sed falsum est, quia solum iuerunt sexcenti viri, vt patet infra. Sed est sensus, quod omnes, qui reliqui erant, id est, residui de populo, iuerunt cum eo, s. quod totus populus Israel congregatus fuerat cum Saule in Galgala, vt patet supra in litera, scilicet, clamauit ergo populus post Saul in Galgala, postea autem, cum nimis moraretur Saul expectans Samuelem, recessit populus ab illo, vt patet supra, s. & non venit Samuel in Galgala, dilapsusq; est populus ab eo. [G] Tot autem de populo recesserunt, vt solum manerent sexcenti viri; & isti erant reliqui de populo, s. de populo congregato in Galgalis, & isti ascenderunt cum Saule, quando iuit de Galgalis in Gabaa.

Aliter potest intelligi, quod populus, qui erat cum Saule in Galgala, s. sexcenti viri, diuisi sunt, & aliqui eorum iuerunt cum Samuele in Galgala. Postea aūt Saul iuit cum reliquis qui manebant, ita vt essent diuisi in duas turmas, tunc autē non accipitur populus pro toto populo, qui congregatus fuerat in Galgala ad Saulem, sed pro sexcentis viris, qui diuisi sunt in duas partes, sed primus sensus melior est.

Quis esset iste populus.

Obuiam populo. Id est, isti, qui ibant cum Saule de Galgala in Gabaa, ibant obuiam populo. Sed quis esset iste populus, esset dubium. [H] Aliqui dicunt, quod esset populus Israel, & isti, qui ibant de Galgala in Gabaa, haberent populum obuium, scilicet, quia Israelitæ egrediebantur obuiam Sauli, vt honorarent eum, & ducerent in locum suum Gabaa.

Sed non stat, quia dicitur immediate, qui expugnabant eos, s. quod ille populus, qui exiuit obuiam Sauli, expugnabat illos, qui veniebant cum Saule. Si tamen essent Israelitæ, non expugnassent viros Saulis: nam hoc modo non venirent ad honoraudum Saulem.

Aliquis autem dicet, quod debet aliter intelligi, s. quod viri, qui veniebant cum Saule, expugnabāt populum obuiū, & tunc (eos) & (venientes) non sunt eiusdem casus, sed (eos) refertur ad populum obuium; (venientes) autem ad viros, qui ibant cum Saule, refertur.

[I] Sed cum ēt dicetur, quomodo stat, quod viri venientes cum Saule expugnarent alios Israelitas? Dicet aliquis, quod hoc fiebat in pœnā desertionis aciei; nam iste populus, qui exibat obuiam Sauli, erat de illis, qui fugerant a Saule, quādo erat in Galgala, & tanquam male meritos expugnabat eos exercitus Saulis. Sed hoc non stat, quia Saul, quando erat in Galgala, videns populum a se dilabi neminem ausus est percutere pro dilapsu, cum tunc haberet maiorem partem exercitus, quanto magis nunc, quando erāt pauci cum eo. Item dato, quod ipse posset punire eos, qui fugerant de acie, cum nunc neminem puniret, potissimū modo bellico, quia totus Israel simul non poterat resistere Philisthinis, quanto magis si fierent bella intestina; nihil enim est, quod magis rempublicam breui calamitate subuertat. [K]

Dicendum ergo, quòd iste populus erat populus Philisthinorum, qui erat in Machmas, & quia Gabaa non multum distabat a Machmas, & Israelitæ venturi in Gabaa transire debebant non longe a castris Philisthinorum, Philisthini egressi sunt obuiam Israelitis, & expugnabant eos, dum venirent de Galgala in Gabaa.

Qui expugnabant eos. Id est, populus Philisthinorū, qui egressus est obuiā viris Saul, expugnabat eos. i. viros istos. *Venientes ex Galgala in Gabaa.* i. venerunt viri Saulis de Galgala in Gabaa, & in ipso itinere, cū transirent circa castra Philisthinorum, expugnauerunt eos Philisthini, & tūc (venientes,) & (eos) est eiusdem casus, quod totum refertur ad viros Saulis, & dicitur (venientes) quia qn̄ erant in Gabaa, vel Galgala, non expugnabant eos, sed solum in via, quia ibi facilius poterant præualere aduersus eos.

In colle Beniamin. Id est, venerunt ad Gabaa, vbi erat collis Beniamin. Quod potest dupliciter intelligi. Vno modo, quòd in sorte Beniamin esset aliqua terra montosa, in cuius parte esset Gabaa, ideo dicit̄ esse in colle Beniamin, id est, in montibus terrę Beniamin: sic dicitur de sorte Ephraim, quòd quędam ciuitates sunt in monte Ephraim, vt patet Ios. cap. 20. s. Sichē in monte Ephraim. i. erat vrbs Sichem in terra montosa sortis Ephraim. Alio modo pōt intelligi. s. quod erat in colle Beniamin. i. Gabaa erat ipsemet collis, qm̄ in vrbe Gabaa erat quidam collis excelsus, vt patet supra cap. 10. vbi dicitur: post hęc venies in collem Domini. s. in Gabaa, & cum ingressus fueris vrbē obuiam habebis ibi gregem prophetarum descendentium de excelso, & sic erat excelsum, vel collis magnus intra vrbem, & ille vocatur collis Beniamin, quia est in vrbe Gabaa, quę est in terra Beniamin, & iste sensus est melior.

Quare Saul recesserit de Galgala immediate post Samuelem. Quæst. XVIII.

QVÆRET aliquis, quare Saul recesserit de Galgala immediate, vt recessit Samuel, & quare venerit in Gabaa. Quantum ad primum dicendum, quod Saul non venerat in Galgala propter aliud, nisi quia iusserat Samuel, supra cap. 10. s. Descendes ante me in Galgalā, ego quippe descendam ad te, & hoc erat, vt Samuel consuleret Dominum pro Saule, & quia iam non consulebat, sed recessit inde, superfluum erat manere in Galgala: potissimum, quia non erat locus fortis Galgala. De secundo dicendū, quod venit Saul in Gabaa, eo quod ipse nō poterat pugnare cōtra Philisthinos pugna manifesta: potissimū, quia Deus nō adiuuabat eum, volebat ergo se tueri in aliquo loco forti: talis autem erat locus Gabaa, quia dicitur hic, quod erat collis, ideo confugit ad illum. Galgala autem non erat locus fortis, ideo non mansit in eo. Stetit autem Saul in loco isto, quousque factum est prelium, vt patet seq. cap. *Et recensuit Saul populum, qui inuenti fuerunt cum eo.* Ista numeratio fuit in Gabaa, postquam illuc venit Saul, habuerat enim populum multum in Galgala, & dilapsus fuerat ab eo, nesciens autem ad extremum, quot essent secum, computauit eos. Fecit autem hoc, quia tam illi mansuri erant in Gabaa cum Saule, & quia ipse missurus erat eos ad aliqua opera, voluit scire, quot essent: in omni enim bello oportet certū esse numerum pugnatorum, & ducum, & ordinem eorum inter se. *Quasi sexcentos viros.* id est, reperti sunt, quasi sexcenti, eo quod omnes alij dilapsi fuerant a Saule, cum esset in Galgala, & ob hoc non numerauit ibi exercitum, quia continue dilabebatur ab eo populus, & non haberet numerū certum. Cum autem venit in Gabaa, nō erat ab eo dilapsurus populus, ideo maneret numerus certus.

Et Saul, & Ionathas filius eius, & populus, qui inuētus fuerat cum eis. Isti oēs erant simul: venerant .n. simul de Galgala in Gabaa, quia licet a principio esset Ionathas in Gabaa, & Saul in Bethel, vt patet supra in litera: tn̄ postquā percussit Ionathas stationem Philisthinorum, conuenerūt oēs, tam ipse, q̄ Saul, & reliquus populus in Galgala. Nunc autem redibant simul, & computauerunt viros, qui erāt secum: nominatur aūt hic Ionathas, quia ipse erat vnus dux, sicut Saul, qui per se ante habebat exercitum. *Erat in Gabaa Beniamin.* id est, tā Saul, quam Ionathas, & exercitus erant in Gabaa. Dicitur autem populus, qui inuentus est cum eis. i. sexcenti viri, quia isti solum inuenti sunt.

Porro Philisthym consederant in Machmas. i. exercitus Philisthinorum erat in Machmas, quando recesserunt Israelitæ de Galgala, etiam a principio, quando venerunt Israelitæ in Galgalā, vt patet supra in litera: erat autem Gabaa circa Machmas, quod patet sequenti capitulo, quia quando erāt Saul, & Ionathas cum exercitu in Gabaa, Ionathas dixit ad armigerum suum: veni transeamus ad stationem Philisthinorum, quæ est trans locum illum, & sic ad oculum videbat Ionathas locum, vbi erant castra Philisthinorum, & tamen erāt tunc ipse in Gabaa, ergo non distabat longe a Machmas.

Et egressi sunt ad prædandum. Hic ponitur tertium, scilicet, hostilis incursio, quomodo Philisthini terram Israel depopularentur, & quia Philisthini erant in castris, & volebant saltem ad cibum aliquid tollere pro vsu quotidiano, exi-

no, exibant aliqui de castris, qui prædarentur per loca, quæ erant in circuitu: castra tamen Philisthinorum semper manebant, & ibi erat pleraque pars hostium. Isti autem, qui egrediebantur de castris, non ibant, tanquam castra diuiderentur in plures partes ad eundum per diuersas regiones Israel, sed ad procurandum necessaria pro exercitu mittebantur. Intendebant autem Philisthini postea pugnare contra Israelitas: interim tamen terram vastabant, In hebræo dicitur: egressus est damnificans de castris; Vocatur autem damnificans exercitus, qui prædatur, quia damna infert. *Tres cunei*. i. prædatores egressi de castris Philisthinorum diuisi erant in tres cuneos. Vocatur autem cuneus bellicus apparatus: ibant enim tres cunei. i. tres turmæ ordinatæ ad prædandum. Diuidebantur autem Philisthini in tot partes, quia non timebant Israelitas. Putabant enim eos omnes fugisse, & reliquisse vacua loca: ipsos autem absconditos esse in speluncis, quod & sic factum erat, vt patet supra, scilicet, quòd cum vidissent viri Israel se in arcto positos, absconderunt se in speluncis, & in abditis, in petris quoque, & in antris, & in cisternis: nec solum hoc, sed etiam Philisthini sic existimabant, vt patet seq. cap. Scilicet, dixeruntque Philisthijm: en egrediuntur Hebræi de cauernis, in quibus absconditi fuerant.

Vnus cuneus pergebat contra viam Ephraim. Ponitur hic ad quas terras istæ partes exercitus pergerent ad prædandum. Prima autem ibat cõtra terram Ephraim. In hebræo habetur hic, contra viam Ephra; differunt enim Ephraim, & Ephra; satis autem est verisimile, quòd scriptores nostri peruerterint propter facilem similitudinem: habetur tamen istud nomen Ephra Iud. cap. 6. s. Venit Angelus Domini, & sedit sub quercu, quæ erat in Ephra: contra terram autem illam pergebat cuneus iste. Quod vero non possit esse hic Ephraim, apparet, quia dicitur, quòd pergebat cõtra viam Ephraim ad terram Saul. Quomodocunque autẽ accipiatur terra Saul, non stat, quod pergerent ad terram Saul contra viam Ephraim: nam si accipiatur terra Saul largè. s. terra, cui ipse dominabatur, tota terra Israel erat terra Saul, si vero accipiatur terra Saul strictè pro terra, in qua natus est, vocabitur terra Saul sors Beniamin, quia in illa terra natus est. Sed neutro modo stat, quia primo modo non poterant dici Philisthini ire ad terram Saul. i. ad terram Israel, cum essent intra terram illam. Secundo modo etiã non potest stare eadẽ ratione, quia Philisthini erant intra tribum Beniamin, quæ erat terra Saulis, ideo non poterant ire ad eã, sed ibant contra viam Ephra, quæ est quędam terra, & non ibant ad terram Saul. *Ad terram Saul*, i. ibat iste cuneus ad terram Saul; etiã videtur hic corruptio literæ nostræ, quia in hebræo habetur: ad terram Sual, sed per mutationem literarum facile est dici, & sic facta est corruptio. Est autem terra Sual aliqua regio specialis in terra Israel, sicut dicitur terra Salim, vel Salisa, supra cap. 9. *Porro alius cuneus ingrediebatur per viam Bethoron*. Iste cuneus inclinabatur ad partem septentrionalem, quia Bethoron est in terra Ephraim, vt patet Iosue. cap. 16. Sors autem Beniamin est Meridiana, ideo cum veniatur ab ea versus Bethoron, quæ est in sorte Ephraim, & est Septentrionalis respectu Beniamin, venietur a Meridie in Aquilonem. Est autem duplex Bethoron. s. Bethoron superior, & Bethoron inferior, vt patet Iosue. capit. 16. & 18. vtraque autem est in sorte Ephraim, vt patet Iosue. cap. 16.

Tertius autem vertebat se in terra Soba. Id est, tertius cuneus ibat contra terram, quæ est Soba. An ista terra sit in terra Israel, vel extra, non patet. Certum est, quòd terra, quàm prædabantur Philisthini, erat Israel, sed illa, contra quam ibant, poterat non esse terra Israel, sed aliqua cõtermina ei. Et fortè dicetur, quòd terra Soba erat ad Meridiem terræ Israel, & ibi habitabant Gentiles, contra quos aliquando pugnauerunt Israelitæ, vt patet seq. c. s. Saul confirmato regno pugnabat per circuitum aduersus omnes inimicos: contra Moab, & filios Ammon, & Edom, & Reges Soba. *Ad iter termini imminentis valli Feboim*. id est, cuneus iste ibat contra iter cuiusdam terræ, quæ est super vallem Seboim. Est Seboim nomen vrbis vnius de quatuor vrbibus, quæ subuersæ sunt in valle Sodomorum, de quibus Gen. cap. 13. & Deut. 29. Erit autem sensus, quòd Seboim cum alijs tribus vrbibus erant in valle, & per iter, quod

Seboim nomẽ vrbis submer. a in valle Sodomorũ.

A tendit ad regionem quandam, quæ est super vallem illam, ibat iste cuneus Philisthinorum.

Sed dicet aliquis non posse sic accipi, quia Seboim non erat iam ciuitas, sed erat ibi lacus quædam magna, in qua etiam erant aliæ tres ciuitates. Dicendum est, quòd quamuis iam non esset ciuitas, quia tamen manebat locus, in quo illa fuerat, potest nominari, tanquam terminus. Sic patet Gen. c. 10. vbi ponuntur termini terræ Chanaan tempore Moysi, & ponuntur ibi pro terminis vrbes Sodomorũ, quę iam submersæ erãt, & cũ eis Seboim: factique sunt termini Chanaan venientibus a Sidone Gerararam, vsque Gazam, donec ingrediaris Sodomã, & Gomorrã, & Adama, & Seboim: sic ergo poterant poni hic istæ quatuor vrbes, vel aliqua earũ, tanquam terminus. Fuit autẽ posita Seboim, & patet, quòd intelligatur sic, quia dicitur immediate cõtra

B desertum. s. quòd ista vallis Seboim erat contra desertum. Est autem istud desertum inter terram Israel, & Edom, & propter hoc mare Sodomorũ, quòd est in loco, vbi fuerant ciuitates Sodomorum, vocatur mare deserti, vt patet Deute. cap. 3. & Iosue. cap. 3. vocatur mare solitudinis, quod idem est. s. quia est circa solitudines Edom. Aliqui dicunt, quòd Seboim est nomen cõe apud Hebręos significans pictores, & dicunt, quòd quædam vallis vocabatur vallis pictorum, & contra eam iuit vnus cuneus prędantium, sed primus sensus melior est. *Contra desertum*. i. erat ista vallis contra desertum. s. contra desertum Edom, vt supra declaratum est, quia Seboim, & omnis regio Sodomorum erat in extremitate Israel apud solitudines magnas. *Porro faber ferrarius*. Hic ponitur quartum. s. Hebręorum ad resistendum Philisthinis nulla apparatio, id est, apparatus belli in armis. In-

C ter Hebręos autem non inueniebantur aliqua arma, quia nec gladius, nec lancea fuit in manibus alicuius de populo, tempore, quo ineundum fuit bellum cum Philisthinis. *Porro faber ferrarius non inueniebatur in omni terra Israel*. s. nec vnus faber erat apud Israelitas. Hoc autem ponitur ad significandum, quomodo esse potuit id, quod infra habetur, quod alicui videretur incredibile. s. cum venisset dies pręlij non inuentus est ensis, aut lancea in manu totius populi. Hoc autem erat, quia nullus faber in toto Israel relictus fuerat, ideo positum est de fabris.

Quomodo possibile esset, quòd in tota terra Israelitarum nullus faber esset, cum esset magna terra. Et quomodo fuerit introducta ista seruitus. Quæst. XIX.

D QVÆRET aliquis, quomodo esse posset, quòd nullus faber esset in tanto regno, penè enim videtur incredibile, etiamsi gens illa rusticissima esset. Respondendum, quòd inter Israelitas a principio fabri fuerant, sicut in alijs populis, quando tamen Philisthini dominati sunt Israelitis, fecerunt, quòd nullus faber esset in terra Israel, vt non possent Israelitæ fabricare sibi arma ad repugnandum Philisthinis, & quia quamuis Philisthini iuberent, ne fierent aliqua arma in terra Israel, dum tamen manerent ibi fabri, semper fierent aliqua, licet occultè: ideo vt securius esset Philisthinis, transduxerũt omnes fabros, qui olim erant in Israel, in terram suam, & de his manebant multi in terra Philisthinorum: Item quando ascenderunt hac vice ad pugnandum Philisthini contra Israelitas, duxerunt secum illos Iudęos, & erant in castris illorum, vt patet seq.

E cap. sed hebręi, qui fuerant cum Philisthinis heri, & nudiustertius, ascenderantque cum eis in castris, reuersi sunt, vt essent cum Israel. Sed adhuc dato, quod Philisthini abstulissent omnes fabros Israelitarum, poterant ipsi ducere fabros de alijs nationibus, qui arma fabricarent, ideo vt securum eis magis esset, posuerunt propter hoc custodias in terra Israel de Philisthinis, qui obseruarent diligenter, ne Hebræi arma fabricarent. Istud autem faciebat statio Philisthinorum, quæ erat in Gabaa, vt ait Iosephus 6. Antiquitatum, & hoc modo non poterant Israelitę habere aliqua arma. Sed adhuc aliquis dicet, quòd hoc non sufficiebat, quia quamuis non haberet Israel fabros armorum in terra sua, tamen poterat emere arma ab alijs gentibus. Fortè responderi posset, quòd omnes in circuitu Hebręorum erant hostes eorum, ideo nullus eis arma vendere volebat, & sic ablatis fabris sufficienter tollebantur arma:

Sed adhuc magis dicendum, quod non solum prohibebāt fabros Philisthini in terra Israel, sed etiam vetabant, ne quis arma emeret, & si apud aliquem inuenirentur, diripiebantur, vel forte capite plectebantur, tanquam seditiosi: alioquin potuissent Hebræi ab aliquibus confinibus, qui nō erant hostes, arma venalia accipere, vel saltem ipsi per mare de longinquis gentibus ducerent. Habitabant enim Iudæi in littore maris Mediterranei: totum enim Occidentale latus terræ eorum illo mari clauditur: sicut constat Numeri 34. cap.

Quo tempore Israelitæ positi fuerint in tanta seruitute, vt non possent habere fabros. Quæst. XX.

QVÆRETVR vlterius, quomodo fuerit introducta tanta seruitus, vel quando in Israelitas, vt ipsi nō possent habere aliqua arma, vel fabros. Non enim potest dici, quòd fuerit introducta tempore Saulis, quia a principio regni sui, vsque nunc, non fecerant Philisthini aliquod bellum contra ipsos Israelitas, si tamen voluissent Philisthini introducere aliquam seruitutem, non passus fuisset hoc Saul, cum postea pugnauerit semper contra Philisthinos, & nunc non existente aliqua causa, Ionathas percussit stationem Philisthinorum, vt supra in litera. Item, quod amplius est, ista seruitus erat tempore Saulis non vncti in Regem, s. quando dominabatur Samuel, vt supra cap. 10. Nā die vnctionis suæ dixit ei: post hæc venies in collem Domini, vbi est statio Philisthinorum: ergo sicut tempore Samuelis patiebantur Israelitæ esse Philisthinos in terra sua, qui cogerent eos ad ea, quæ vellent, cum essent hostes eorum, ita cogerent ad omnia alia, s. ad nō habendum arma, & ad excludendum fabros de terra sua: potissimum, quia Iosephus 6. Antiquitatum dicit, quod ista statio Philisthinorum in Gabaa erat ad cogendum Israelitas, ne haberent arma aliquo modo. Tempore ergo Saulis non fuit hoc introductum, sed tempore Samuelis. Sic enim dicit Rab. Dauid Kimhi, quod Samuele perueniente ad senium præualuerunt cōtra Israelitas Philisthini, & imposuerunt eis hoc iugum, & alia iuga tributorum. Sed dicet aliquis contra, quia supra cap. 7. dicitur: liberauit Samuel Israel de manu Philisthiim, & fuit manus Domini super Philisthæos cunctis diebus Samuelis.

Opi. Rabi Dauid reprobatur. Aliquis dicet, sicut Rab. Dauid, quòd tempore, quo Samuel fuit iuuenis, & potuit pugnare contra Philisthinos, liberauit Israel. Cum autem ipse senuit, Philisthini præualuerunt contra Israel. Sed hoc non stat, quia tempore, quod intercidit inter iuuentutem Samuelis, & regnū Saulis, non fuit aliquod bellum: nam vltimum bellum Samuelis fuit in Masphat contra Philisthinos, vt patet supra c. 7. Post ipsum autem vsque huc non est aliquod bellum, nisi Ammonitarum, quod egit Saul: ergo si tempore iuuentutis Samuelis nō erat imposita ista seruitus, non fuit postea imposita. Item patet, quia inter tempus, quod fuit a iuuentute Samuelis vsque ad regnum Saulis, fuerunt iudices filij Samuelis, vt patet supra cap. 8. s. factum est autem, cum senuisset Samuel, posuit filios suos iudices super Israel: deinde conquesti sunt Israelitæ de eis, & petierunt Regem. eodem cap. non tamen conquesti sunt, quod aliquod bellum venisset, in quo propter eorum negligentiam læsus fuisset Israel, sed solum conquesti sunt, quod non ambulauerunt filij Samuelis in viis illius, sed declinauerunt post auaritiā, acceperuntque munera, & peruerterunt iustitiam. Si tamē aliquod bellum fuisset, in quo Israel propter eos læsus fuisset, vtpote inducta huiusmodi seruitute, maxime illud obiecissent, quia grauius illud erat, quam accipere munera, & peruertere iudicium: ergo non fuit aliquod tale. Item patet magis hoc, quia quando Israelitæ elegerunt Regem in Masphat, & postea confirmatus est in Galgala, Samuel increpans eos, ait, quod liberati fuissent de manu Philisthinorum, Moabitarum, & omnium gentium: videntes autē, quòd Naas Rex filiorum Ammon venisset aduersum eos, dixerunt; nequaquam, sed Rex imperabit nobis. Apparet ergo, quòd nulla alia occasio fuit bellorum Israelitis ad petendum Regem, nisi quia venit contra eos Rex Ammon: alioquin non sufficienter, vel nō bene increpuisset Samuel

F Israelitas ponendo solum istud bellum, quod nullum fuit, si habuissent alia magna bella, in quibus nimis fuissent læsi: consenserunt tamen Israelitæ verbis Samuelis, & dixerunt se peccasse, vt patet supra 12. cap. ergo non acciderāt alia bella inter iuuentutem Samuelis, & principium regni Saulis, in quibus potuisset imponi ista seruitus Israelitis. Sed dicendum est, quod ista seruitus fuit posita a longo tempore: nam Philisthini dominabantur continuè Israelitarū ab antiquitate, scilicet, antequam esset iudex in Israel Samson, vt declaratum fuit supra cap. 4. & forte tunc, vel tempore Heli fuit posita huiusmodi seruitus, quæ nunquā postea ablata est vsque ad tempus Saulis, in quo aliqualiter respirauerunt Iudæi de iugo Philisthinorum: nec tamen prorsus liberati sunt. Cum autem dicitur, quòd fuit manus Domini super Philisthinos cunctis diebus Samuelis; hoc Responsio auth.

G fuit quantum ad hoc, quod non adderent quotidie nouum iugum, sicut facere soliti erant, quando Israelitæ non habebant defensorem: tunc enim veniebant in terram Israel, quoties volebant. Tempore tamen Samuelis non venerunt vltra, cum semel fugati sunt, vt patet supra cap. 7. s. & humiliati sunt Philisthæi: nec apposuerunt vltra, vt venirent in terminos Israel. Cum autem dicitur, quod liberauit Samuel Israel de manu Philisthinorum, nō est sensus, quòd ademisset seruitutem, quam tunc habebat Israel, sed quod fecit ne vlterior seruitus apponeretur. Vel dicitur, quod liberauit, quia etiam de seruitute, quæ stabat, aliquā partem abstulit, & quamuis non totam tulerit, liberasse dicitur. Sic enim dicitur de Saule, quòd liberaturus erat Israel de manu Philisthinorum: Deus enim hoc dixit supra cap. 9. non tamen abstulit omnem seruitutem, quia etiam

H manserunt tributa super Israel vsque ad tempora Dauid, qui abstulit frænum tributi de manu Philisthinorum, infra 2. lib. cap. 8. Quamuis ergo Israelitæ passi fuerint hanc seruitutem toto tempore, quo Samuel iudicauit Israel, & etiā ante hoc non tollitur, quin dicatur liberasse Israel de manu Philisthinorum, cū fecerit ea, quæ habentur supra c. 7. *Cauerant enim Philisthijm*. Id est, posuerant legem. Cauere enim propriè pertinet ad leges prohibitiuas, & quia Philisthini vetuerant Israelitas facere arma, dicebantur cauisse. Non solum autem vetuerunt hoc, sed etiam abstulerūt eis fabros ducendo illos in terram suam. Etiam fecerunt, ne emerent ab aliis gentibus: hoc autem fecerunt Philisthini, vt ipsi securiores essent; volebant enim habere terram Iudæorum sibi tributariam, & subiectam ad omnem seruitutem, & si Israelitæ haberent arma, possent rebellare, cū

I esset magnus populus: ideo abstulerunt eis fabricationē, & emptionem armorum, in quo non solum fecerunt eos tributarios, sed æquauerunt illos vere seruis: nam secundum Arist. 2. Polit. cap. 2. in recta politia seruis debent adimi arma, ne cum fuerit magna seruorum turba, in liberos possint insurgere, sicut interdum in vrbe Romana, & aliis vrbibus factum est. In hoc autem prudenter se habebant Philisthini, quantum ad bonum suæ Reipublicæ, licet erga Iudæos iniustè: cum indignum imponerent eis seruitutis onus.

Ne forte facerent Hebræi gladium, aut lanceam. q. d. nō vetabantur Iudæis fabricationes instrumentorum rusticorum, sed armorum, quia tamen, si haberent fabros ad opera rustica, illi quoque possent abscondité facere aliqua arma, quæ Philisthini in eorum credebant calamitatem, securius eligentes abstulerunt Hebræis omnes fabros; nam

K non inueniebatur faber ferrarius in toto Israel. Quod aūt dicitur hic de gladio, & lancea, intelligendum est etiam de ceteris armorum generibus: nam eadem ratio subsistit, sed litera expressit de eis gratia exempli, vel quia ista communiora sunt.

Descendebat ergo omnis Israel ad Philisthijm. Hic ponitur corollarium ex præcedētibus: nam supra dicebatur, quod nullus faber ferrarius reperiebatur in Israel; necesse ergo erat, quod Israelitæ nonnulla haberent rustica instrumēta, vel ad alias gentes irent ad illa emenda, & apparanda, & sic dicitur, quod descendebat omnis Israel in terram Philisthiim ad parandum omnia instrumenta rustica. Et intelligēdum est etiam, quod descendebant ad emendum illa, si interdum opus erat; hæc enim non vetuerant Philisthini, quia inde eis nullum periculum, aut grauamen inferebatur, quin potius,

tus, si ista non permitterent, facilius ab eis rebellarent, non potentes vitam sine rusticis ducere instrumentis: & Philisthinis hoc incommodum esset, quia hoc modo in terræ nascentibus depauperarentur, & non possent tributa eis reddere.

Intelligendum autem, quod iste descensus erat ad parandum rustica instrumēta, dum Philisthinis, & Iudęis pax fuit. Postea autem nec Philisthini impune hoc permisissent, nec etiam Israelitæ, permittētibus Philisthinis, hoc voluissent. Sed intelligendum, quod cum Ionathas percussit stationē Philisthinorum, & iussit Saul tuba cani, quod Israel erexerat se contra Philisthum, vt patet supra in litera, Israelitæ cęperunt habere fabros procurantes habere omnia, quæ eis proficere poterant, cum essent iam homines sui iuris: potissimum, quia in isto bello recuperauerunt fabros, quos duxerant Philisthini in terram suam: nam ibi venerunt cū eis in bello, & videntes prosperari Israelitas iunxerunt se eis contra Philisthinos, infra cap. 14. s. Et Hebręi, qui fuerant cum Philisthiim heri, & nudiustertius, ascenderuntq; cum eis in castris, reuersi sunt, vt essent cum Israel: isti autem erant fabri, vt supra declaratum est. Vnde postea pro aliis bellis potuerunt habere maiorem copiam armorum reductis ad se fabris.

Vt acueret vnusquisque vomerem suum. Id est, descendebant ad acuendos vomeres. Ista enim sunt nimis necessaria instrumenta rustica. Et dicitur exacuendo, per quod intelligitur omnis apparatus etiam de nouo fabricatus: nam in rusticis instrumentis nihil prohibuerant Philisthini, cū ex hoc nullum sequeretur eis damnum. *Et ligonem, & securim, & sarculum.* id est, descendebant Israelitæ ad exacuenda ista, vel quomodocunque apparanda, vel etiam de nouo facienda. Ponuntur autem hic tria instrumenta, scilicet, duo rustica, & vnum ad alios vsus, s. ligo, & sarculum, sunt rustica; securis autem ad opera carnium magis pertinet, quanquam potest transferri ad alia opera scissionis: ligo autem ad fodiendum est: sarculum autem ad scindendum vepres, & resecandum omnia arbusta, quæ impediūt agriculturam, & est in modum falcis, vel securis. *Retusa itaque erant acies vomerum.* id est, hebetes erant vomeres, & ligones, & omnia rustica instrumenta. Quod dupliciter potest intelligi: vno modo, q ista instrumenta essent retusa ex diuturnitate temporis, quo non apparata erant; & hoc, quia difficile erat Israelitis non habendo fabros in terra sua descendere pro qualibet operatione instrumētorum in terram Philisthiim: morabantur ergo magno tempore, & sic erant instrumenta retusa. Secūdo modo intelligitur, quod prius quam pugnassent Israelitæ cum Philisthinis, s. antequam Ionathas percussit stationem Philisthinorū, descendebant Israelitæ, quando volebant in terram Philisthinorum ad parandum rustica instrumenta, & tunc non erāt retusæ acies eorum: nunc vero, quia postquam inceperat erectio Hebręorum contra Philisthinos, non descendebāt in terram Philisthinorum ad aliquid parādum; erant iam retusæ acies omnium instrumētorum. In Hebræo dicitur; duplex erat lima vomerum, & ligonum, quod intelligunt Iudæi. s. quod erant duæ limę ad parandum omnia ista, s. quod per limaturā fieret apparatio. Sed istud non stat, quia vomeres, & ligones, & reliqua, quæ exprimuntur hic, non exacuuntur limando, sed aliis modis: nihil ergo ista litera prodesset, si sic intelligeretur, quia non esset ad propositū. Litera autem nostra conuenienter transtulit sensum ex sensu, licet non verbum ex verbo. Est autem modus intelligendi, quoniā lima vocatur hic acies gladij, s. quia acies est ad secandum, vel limandum: dicitur autem, quod lima erat duplex, id est, duplicata, s. quia ex diuturnitate apparationis acies, vel lima instrumentorum erat duplata, s. conuersa a rectitudine, ita vt non posset secare, & hoc sonat illud nomen retusa, quoniam ex tunsionibus, s. percussionibus fit retusio. Hebręi autē in exponendo errant, eo q ipsimet nesciunt transformationes nominum literę suę: putāt. n. limam accipi proprie, sed falsum est, quia tunc litera nihil ageret ad propositum, sed est transformatio accipiendo limam pro acie; sic enim consueuit sacra Scriptura in aliis sępe transmutare; vnde infra cap. 17. ferrum gladij vocatur flamma, & multoties sic appellatur; hoc autē propter splendorem suum, quia ferrum splendet, quando politum

A est; manubrium autem nequaquam: vocatur autem acies ipsa acuties instrumentorum: nam acies aliquando significat apparatum belli: aliquando autem significat extremitatem acutam gladij extensam, qua scinditur; & dr̄ acies, quasi acuties, quia ex ea parte gladius acuitur. Omnibus autem instrumentis ēt vomeribus, & ligonibus ex aliqua parte datur acies: quia aliqua pars est, ex qua magis acuūtur, quam ex aliis, s. ex ea, per quam operamur. *Ligonum, tridentium, & securium.* Tria instrumenta sunt ad diuersos vsus. Ligo enim ad rusticam fossionem; tridentes aūt possunt hic vocari rastri, qui dentes habent, & pertinent ad rusticum opus. Vel vocatur tridens sarculum, quia aliquando falcatum est, id est, curuum in modum falcis, & dentatum. Vel potest accipi proprie tridens pro instrumento coquinario, s. pro fuscinula, quæ in ollam mittitur ad exponē
B das carnes, & in quadam extremitate dentata est ad arripiendas carnes, & leuandas de olla, & modo demum vocatur tridens. Sic accipitur supra cap. 2. s. Veniebat puer sacerdotis, dum coquerentur carnes, & habebat fuscinulam tridentem in manu sua, mittebatq; eam in lebetem, vel ollam, &c. Sic ēt ponuntur tridentes, tanquam instra altaris holocaustorum ad vsus carnium, quę coquuntur de sacrificiis, vt patet Num. cap. 4. Secures autem instrumenta cognita sunt, quæ a secando dicuntur, s. omnium istorū erant acies retusæ ex diuturnitate apparationis. *Et vsque ad stimulum corrigendum.* Ista litera non continuatur immediate lixię, sed superiori ad illud verbum descendebat, scilicet, vnusquisq; descendebat, vt exacueret in terra Philisthinorum vomerem, & ligonem, & securim, & sarculum, & vsque ad stimulum corrigēdum, id est, ēt vsque ad hoc,
C q minimum est, q. d. cum non haberent fabros aliquos in terra sua, necesse erat, q ēt pro minimis operibus irent in terrā Philisthinorum, vt pro apparatione stimulorū. *Cumque venisset dies prelij.* Ponitur hic id, propter q posita fuerant superiora, s. q, cum pugnauerunt Israelitę cum Philisthinis, nullus de Israel habebat lanceam, aut ensem: hoc autem, qui non erant fabri in populo. Et dicitur hic dies pręlii, s. de prælio, q habuerunt cum Philisthinis, quod habetur seq. cap. nam ibi cum fugerent Philisthini a facie Israelitarum, s. Ionathæ, & armigeri sui, reliqui, qui erāt cum Saule, persecuti sunt eos, & tamen tunc non habebant lanceam, aut gladium. *Non est inuentus ensis, aut lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule, & Ionatha.* i. nemo de omnibus, qui fuerant in Gabaa cum Saule, & Ionatha habuerunt ensem, aut gladium, vel lanceam, s. de omnibus il
D lis sexcentis viris, qui supra computati sunt. Sic quoque de aliis generibus armorum, quæ ad ferrum pertinent, intelligendum est, s. quod nullus thoracem, aut galeam, aut aliquid simile habuit.

Dicit tñ Rab. Dauid, q habuerunt alia genera armaturę, s. tela, arcus, & fundas. De fundis enim, & arcubus satis accipi posset, quia sine fabris ista fieri possunt, de telis tñ eadem ratio est, quoniam arma ferrum habētia sunt, ideo sicut non permitterentur habere lanceas, ita nec tela.

Sciendum tamen, q non est intelligendum, quod in toto populo nullus erat, qui haberet arma. Aliqua enim erant arma, sed in comparatione tanti populi, quasi nulla erant, alioquin non solum hic, sed etiam in bello contra Ammonitas dictum fuisset, q non inuentus est gladius, aut lācea in manu totius populi, sed nihil dr̄, quasi intelligatur, quod
E haberent arma, vt patet supra cap. 11. hic autem dicitur, q non est inuentus ensis, aut lancea, quod intelligendum est, quantum ad sexcentos viros, qui erant cum Saule, & Ionatha. Accidit. n. q isti nulla arma haberent, quamuis aliqui alij de Israelitis haberent arma. Hoc patet, quia dr̄ hic, in manu totius populi, qui erat cum Saule, & Ionatha. Populus tamen, qui erat tunc cum eis, erant sexcenti viri, quos adduxerant de Galgala in Gabaa, vt patet supra in litera, nēc adhuc quisquam alius accesserat ad illos, qm̄ seq. cap. dr̄, q solum erant sexcenti viri cum Saule, & Ionatha tēpore belli: aliqui autem alij de Israelitis absentibus arma habebant, licet rari; quod erat, quia ista lex, quæ vetabat arma Israelitis, erat satis antiqua, vt supra declaratum est. Tunc tamen, cum posita est, non fuerunt ablata arma, quę possidebant Israelitę: illorum tamen p'urima per diuturnitatem defecerunt, aut per vsum confracta sunt.

Excepto Saule, & Ionatha filio eius. id est, non fuit inuenta lancea, aut ensis, nisi in manu istorum. F Dicunt autem Hebræi, quod miraculose per Angelos adducta sunt arma tunc Sauli, & Ionathæ. Sed hoc satis fictum est. nam cum aliqui in Israel haberent arma, licet non haberent isti sexcenti viri, qui erát cum Saule: verisimile est, quod Rex, & filius eius haberent arma, quoniam isti excellentiores ceteris sunt, & saltem, si pauca arma essent in populo, ipsi illa haberent.

Egressa est autem statio Philisthym, vt transcenderet in Machmas. Hic autem vocatur statio ipsa castra Philisthinorum: Statio enim a stando dicitur; & quia tunc castra Philisthinorum manebant, nec progrediebantur in acie, statio appellatur. Sic dicitur, quod percussit Ionathas stationem Philisthinorũ, supra in litera, eo quod illa erat stãs in Gabaa. Erant autem ista castra, vel statio Philisthinorũ G ante hoc apud Machmas: nam supra dicitur: Porro Philisthini consederant in Machmas. Nũc autem dicitur, quod egressi sunt, vt transcenderent in Machmas, id est, exierunt de loco illo, in quo erant, vt irent vltra Machmas, vel ad ipsum locum, & nõ intelligitur hoc de illis tribus cuneis, qui egrediebantur ad prędandum, de quibus supra dicitur, sed de ipsis castris totalibus Philisthinorum: nam illi, qui ibant ad prædandum, pauci erant respectu multitudinis infinitæ, quæ manebat in castris eorum.

CAPVT XIV.

ET accidit in quadam die, vt diceret Ionathas filius Saul ad adolescentem armigerum suum: Veni, H *& transeamus ad stationem Philisthinorum, quæ est trans locum illum.*

Determinatio iurationis Saulis.

ET *accidit.* Descripta in superioribus Saulis reprobatione pro diffidẽtia, & vsurpatione, hic agitur de trãsgressione eius, quæ fuit per temerariam iurationem. Et diuiditur in duo. Primo ponitur iurandi occasio. Secundo ipsa iuratio ibi. *Adiurauit autem Saul.* Occasio autem iurandi fuit Sauli desiderium occidendi omnes hostes, qui miraculose fugerant timore solius Ionathæ, & armigeri sui. Circa quod tria ponuntur. Primo ipsius Ionathæ constans audacia. Secundo mirabilis pugna. Tertio pugnæ notitia, secunda ibi. *Et ait Ionathas.* Tertia ibi. *Et respexerunt speculatores.*

Rectusne sit ordo sequentium ad præcedentia.
Quæstio. I.

CIRCA primum de ordine huius ad præcedentia est dubium, s. an sit hic rectus ordo, vel aliqua permutatio. Respondendum est, quod est rectus ordo: nam, pręced. cap. dictum est, quomodo Philisthini congregati fuerint contra Israelitas fixis castris in Machmas: hic autẽ agitur de pugna, quam habuerunt Israelitæ contra eos manentibus castris ipsorum in eodem loco. Dicendum quoque est, quod istud pauco tempore accidit post superiora, & quasi immediatè: nã dicitur præcedenti cap. quomodo Saul, & Ionathas venerunt de Galgala in Gabaa cum sexK centis viris, & tunc erãt castra Philisthinorũ in Machmas. Hic etiam dicitur, quomodo Ionathas iuerit contra Philisthinos manentibus castris in eodem loco. Manifestum est tamen, quòd Philisthini nõ haberent castra multis diebus in Machmas, quia, dũ ibi essent, nihil faciebant, s. non obsidebant aliquem locum, nec pugnabant contra Hebræos: ergo paucum tempus interciderat. Item patet, quia dicitur hic in principio literę, & accidit quadam die, scilicet, dũ esset Saul, & Ionathas in Gabaa, quasi dicat, postquam venissent pauco tempore, quadam die Ionathas aggressus est, quod habetur hic. Item, quia præcedenti capit. habentur exordia belli, s. quasi quoddam pręludium ad bellum inter Philisthinos, & Israelitas. Hic autem habetur de ipso bello, ideo verisimile est, ꝙ pauci dies transirent inter hæc, & illa. *Et accidit quadam die.* s. dum iam esset Saul cum Ionatha, & populo suo in Gabaa, accidit quadã die id, quod habetur hic, scilicet, de aggressione Ionathæ contra Philisthinos. *Et diceret Ionathas filius Saul ad adolescentem armigerum suum.* s. dixit ei ea, quæ infra habentur de eundo contra Philisthinos.

Sciendum autem, quod cum Saul tres filios haberet, de nullo eorum fit hic mentio, nisi de Ionatha. Quod autem haberet eos, patet infra in litera. Forte autem non fit mentio, quia Ionathas erat maior, & vir fortis, atque in armis industrius, vnde ipse fuerat factus dux belli, sicut pater suus, cum tradita fuerint duo millia hominum Sauli: & mille Ionathæ, vt pręced. cap. Ceteri autem fratres non erant duces, sed militabant sub eo, & sub patre suo, ideo nõ exprimuntur. Vel aliter dicetur, s. quòd tunc Ionathas erat vir potens in armis: ceteri autem fratres eius erant adolescentes inepti ad bellum, ideo non erant hic cum istis viris, nec nominantur in pugna; postea autem in fine regni Saulis in vltimo bello, quod habuit cõtra Philisthinos, in quo & mortuus est, nominantur filij eius; nam dicitur, quod Saul, & tres filij eius pugnabant, & occisi sunt a Philisthinis, infra 31. cap. Tunc autem erant iam viri fortes: cũ ab hoc tempore vsque ad illud fluxissent fere 19. anni Saule regnante 20. annis. Sed adhuc primum horum verius est: nam infra 31. cap. non nominantur filij Saulis solum, quia bellatores erant, sed vt cognoscatur, quod perierint in bello cum patre suo, in aliis autem bellis de Ionatha solum fit mentio. *Veni, & transeamus ad stationem Philisthinorum.* Id est, ad castra eorum, quæ vocantur statio, quia tunc stabant, scilicet, non procedendo ad bellum.

An Ionathas peccauerit solus eundo ad castra Philisthinorum, & exponendo se periculo: & quomodo Deus homines multipliciter moueat. Quæst. II.

QVÆRET aliquis, quomodo Ionathas ausus sit ire ad castra Philisthinorum solus, & an peccauerit hoc faciendo. Videtur primo, ꝙ peccauerit: nam nemo debet se exponere sponte manifesto periculo: nam sicut peccatũ est, ꝙ tradat se quis ad mortem, vel seipsum occidat, ita ẽt ꝙ exponat se illi periculo, de quo verisimiliter euadere nõ potest: sic autem erat, ꝙ Ionathas iret ad pugnandum contra omnes Philisthinos, cum esset exercitus infinitus, vt patet pręced. cap. s. 30. millia curruum, & sexcenta millia equitum, ergo peccabat eundo.

Item non valet, si aliquis dicat, quod faciebat confidens in Dei misericordia: nam tentare Deum videtur, qui existens extra periculum immiscet se illi periculo, de quo nul- I lo modo creditur euadere, nec potest, nisi Deus eũ eripiat, sed tentatio Dei vetita est, Matth. cap. 4. s. Non tẽtabis Dominum Deum tuum, & Exod. 16. & 17. & in multis aliis locis increpantur, & puniuntur tentantes Deum: ergo peccauit Ionathas hoc faciendo.

In contrarium aliquis dicet, quod non peccauit, quia Ionathas hoc egit a Deo inspiratus, sed illa, quę spiritu Dei agitati facimus, etiamsi contra legem videatur, recta sunt, quia iuxta Apostolum, qui spiritu Dei aguntur, non sunt sub lege, & vbi spiritus, ibi libertas: ergo Ionathas faciens hæc a Deo motus non peccauit.

Item dato, quod nõ fuisset motus a Deo, non inducitur, quod peccaret: nam ea, quæ possunt fieri per homines, si K aliquis sibiipsi consulens aggrediatur, nõ videtur peccare: sed alij viri aggressi sunt æquè dura, vt nunc Ionathas aggressus est, & illud animositate, & robore humano explebant: ergo Ionathas non peccauit hoc faciendo: erat enim Ionathas vir fortis, & animosus valde, quod etiam apparet ex bello, præcedentis cap. Ipse enim cum solis mille viris ausus est irrumpere stationem Philisthinorum, quę erat in Gabaa, & percussit illos. Nemo tamen ante hoc ausus fuerat se erigere contra illam stationem, nec etiam totus Israel, ideo animosus erat. Viderat autem ipse, quod alij viri commiserant aduiranda, sicut Samson vir fortis solus aggressus Philisthinorum aciem, & inermis reperta mandibula asini occidit mille viros; ita Iudic. cap. 15. Sic quoque fuerunt alij viri postea, qui soli aggressi sunt magnas acies, sicut Eleazarus, qui percussit aciem Philisthinorũ ipso solo manente, & fugiente reliquo populo. Cum autem ipse percussisset Philisthinos, reuersi sunt Israelitæ, qui fugerant ad rapiẽda spolia infra 2. lib. c. 23. & 1. Paralip. c. 11.

Inter-

Interdum quoque tres viri soli David irruperunt per omnes Philisthinos, qui erant in acie, & transierunt in Bethlehem, dixeruntque aquam per medium ipsorum non audentibus Philisthinis repugnare eis, vt eodem cap. Alij quoq; viri David fuerunt ita fortes, vt vnus eorum solus pugnaret contra trecentos, & occideret eos, ita eod. cap. Ionathas vero, qui erat vir fortis, poterat aggredi similia horum, nec in his videretur peccare. Respondendum est, quòd Ionathas non peccauit, quia a Deo motus est, vt hæc faceret. Cum autem aliquis a Deo mouetur, non solum pugnare poterit contra aciem Philisthinorum, contra quam pugnauit Ionathas, sed etiam contra totum orbem, & non peccabant isti talia aggredientes, etiamsi videãtur agere, & agãt contra communem legem, quoniam a Deo mouentur, qui super legem est, ipsi quoque super legem sunt, sic ait Apostolus, scilicet, qui spiritu Dei aguntur non sunt sub lege. Primò, si nolint agere talia, quæ videntur esse contra legẽ, dum tamen sciant se a Deo motos, peccant. Sic patet de Michea propheta, qui posuit parabolam Regi Achab, quia dimiserat Regem Syriæ Benadab viuentem, iste dixit ad socium suum ex parte Dei: percute me, & ille noluit percutere: cui ait Micheas, quia noluisti audire vocem Domini, ecce recedes a me, & percutiet te leo: cumque paulolum recessisset, inuenit eum leo, atque percussit: propheta autem inueniẽs aliquem virum dixit ei, percute me, & vulnerauit illum, vt patet infra 3. lib. cap. 20. Ecce enim propheta fecit hic, quòd percuteretur ab alio gladio, & tamen manifestũ est, quòd de lege communi erat hoc peccatum, quòd quis procuraret occidi, vel mutilari: ipse tamen nõ peccauit hoc faciendo; sed, quod amplius est, ille vir primus, qui noluit eum percutere, percussus est a leone in pœnam: nam sic di- C xit ei propheta, quia noluisti audire vocẽ Domini, ecce recedes a me, & percutiet te leo. Manifestũ est tamen, quòd alias peccaret iste vir, si percuteret prophetam, etiam eo iubente: nunc autem è contrario peccauit, quia percutere noluit, cum ille dixisset sibi in sermone Domini, id est, ex parte Dei. Sic igitur de Ionatha, dato quòd supra modum cõmunem esset, quòd vnicus vir aggrederetur tantam multitudinem pugnatorum, tamen quia Deus eum mouit ad faciendum hæc, non peccabat, quin potius bene agebat. Quod autẽ motu Dei egerit, apparet, quia totus Israel non audebat ire contra Philisthinos: ipse autem solus confidẽter accessit ad castra eorum. Item apparet ex verbis eius, quia dixit ad armigerum suum, veni, & transeamus ad stationem incircuncisorum horum, si forte faciat pro nobis Dominus, quia non est difficile Deo in multitudine, vel in D paucis saluare. Hæc autem verba pertinent ad hominem nimis confidentem in Deo. Ista namque egressio non poterat fieri, nisi ex Dei motu, vel ex magna amentia, & temeritate, sed ista verba non sunt hominis temerarij, & amentis, sed nimis Deo confidentis: ergo Ionathas faciebat hoc motus a Deo. Item patet hoc ex signo, quod accepit Ionathas ad sciendum, an deberet pugnare cõtra Philisthinos, vel non, nam dixit ad armigerum, si dixerint, ascendite ad nos, ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manib. nostris. Item apparet ex eo, quod secutum est, nam cum ascendisset Ionathas, percussit Philisthinos, & illi non resistebãt ei, sed magis vnus alterum percutiebat, sicut factum est in Madianitis, quando iuit contra eos Gedeon. Iudi. cap. 7. ille autem a Deo motus illa fecit, vt patet Iud. cap. 6. ergo de Ionatha eodem modo dicendum est, quòd Deus eum ad E hoc mouerit. Item apparet, quia accedente Ionatha ad castra Philisthinorum factum est miraculum in percussione eorum, vt patet infra, scilicet, & factũ est miraculum in castris per agros, sed & omnis populus stationis eorum, qui erant ad præliandum obstupuit, & conturbata sunt castra, & accidit quasi miraculum a Deo; Deus tamen non facit miraculum pro stultis, & confidentibus in virtute sua, vt patet Io. 9. capitul. scilicet; scimus autem, quòd peccatores Deus non audit, sed si quis Dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit, & agitur ibi de operatione miraculorum, quam Deus facit ad preces alicuius, nam dicitur, quòd nõ facit miracula pro peccatoribus, sed pro viris iustis, sed pro Ionatha istud miraculum factũ est, ergo erat vir iustus, & consequenter non egit ex temeritate, sed ex Dei motu. Sed dicet aliquis in contrarium, quod

A non egit motus a Deo, quia tunc certissimus esset Ionathas, quòd Deus traderet Philisthinos in manu eius, & non poneret sibi signum ad sciendum, an Deus tradidisset Philisthinos in manu eius, vel non, posuit tamen, nam dixit ad armigerum suum, ecce nos transibimus ad viros istos, cũque apparuerimus eis, si taliter locuti fuerint ad nos, manete, donec trãseamus ad vos, stemus in loco nostro, nec ascendamus ad eos, si autem dixerint, ascendite ad nos, ascẽdamus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris; ergo nesciebat Ionathas, an Deus traditurus esset Philisthinos in manu eius, & consequenter non mouebatur a Deo. Ad hoc respondetur, quòd Ionathas motus fuit a Deo ad faciendũ hæc, vt dictum fuit; moueri tamen a Deo multipliciter est, nam interdum mouetur aliquis in parte intellectiua, s. quando Deus dat ei spiritum prophetiæ, per quẽ re- B uelantur incognita, vel si det spiritum scientiæ, aut sapientiæ, aut cuiuscunque alterius cognitionis: nam non solum Deus potest infundere spiritum propheticũ intellectui nostro, sed etiam quemcunq; alium habitum intellectus, vel actualem cognitionem, vt declaratum est supra cap. 10. potest etiam moueri homo a Deo in parte volitiua, vt Deus moueat voluntatem alicuius ad aliquid diligendum, vel aliquid facere volendum; iste quoque motus est sicut in intellectu. Et quia omnis motus, quem Deus in anima nostra causat, vocatur spiritus Dei, ponuntur multiplices spiritus Dei in anima nostra, quidã ex parte intellectus, & quidam ex parte voluntatis, vt patet Isa. 11. cap. scilicet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ, & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Hic enim sunt septem spiritus, quorum quatuor pertinent ad intellectum, scilicet, spiritus scientię, sapientię, intellectus, consilij: tres tenent se ex parte voluntatis, vel affectus, scilicet, spiritus fortitudinis, & pietatis, & timoris. Cum ergo per omnes hos spiritus homo a Deo moueatur, poterat Ionathas moueri a Deo ad pugnandum contra Philisthinos per modum voluntatis, vel per modum intellectus: Si per modũ intellectus, est sensus, quòd Deus reuelauit Ionathę modo prophetico, quòd iret contra Philisthinos, sicut reuelauit Samueli, quòd Saul deberet ire contra Amalecitas, sequenti c. Si per modum voluntatis, est sensus, quòd Deus inclinaret Ionathan dando ei desiderium magnum eundi contra aciẽ Philisthinorum, dando quoque magnam animositatem, vt non formidaret eorum multitudinem, & tamen nihil moueret ex parte intellectus, scilicet, non reuelando, quòd D iret, vel non iret. Quod autem talis motus fiat a Deo interdum, patet supra cap. 11. cum Saul audiuit verba virorum Iabes de superbia Ammonitarum: nam dicitur, quòd insiliit in eum spiritus Domini, & iratus est furor eius nimis: assumensque vtrunque bouem concidit in frustra, & misit in omnes terminos Israel, & sic Deus nihil locutus fuit ibi Sauli, sed immisit ei quoddam robur, & animositatem, vt non formidaret Ammonitas, & iuberet Israelitis sub interminatione venire ad bellum. Nunc autem considerandum, quòd quanquam vterque motus istorum sit a Deo, semper tamen sunt manifestiores motus ex parte intellectus, quam ex parte voluntatis, scilicet, quòd certius nobis indicant, an a Deo moueamur, vel non: nam cũ alicui reuelatur a Deo, quòd faciat tale, vel tale, non potest dubitare, quin illud a Deo sit, quia impressiones prophe- E ticę sunt nimis fortes, & manifestatiuę eius, a quo sunt. Cum autem Deus mouet aliquem ex parte volũtatis, s. inclinando eum ad aliquid, quamquis credat se aliqualiter a Deo moueri, tamen nõ est hoc sibi penitus manifestum: ita autem de Ionatha dicendum est, quòd ipse fuit a Deo motus per modum voluntatis, s. nulla reuelatione facta, vel præcepto, quòd iret ad castra Philisthinorum, sed dedit ei Deus magnum desiderium ad eundũ illuc, maius quidẽ quàm insurgere posset per aliquam humanam affectionẽ: dedit quoque ei magnam animositatem, vt non formidaret Philisthinos: quia tamen Dei motus per modum voluntatis non sunt penitus manifesti, vt supra dictum est, non constabat plene Ionathę, an Deus eum moueret ad hoc, ideo voluit habere signum manifestatiuum: accepit istud, vt infra dicetur. Nunc autem ad rationes in contrarium pro vtraque parte respondẽdum est. Ad primam, cum diceba-

Moueri a Deo multipliciter contingit.

tur,

Quando quis peccat exponendo se periculo.

tur,quòd ille,qui exponit se manifesto periculo, peccat, quia nō potest modo humano eripi: Respondendum est,quòd exponere se periculo, nisi aliqua causa subeat, pro qua oporteat periculū suscipi, peccatum est: vt ibi gratia,quod quis pugnet contra mille, aggrediendo eos,est peccatum; si tamen quis obsideatur ab hostibus in aliqua vrbe, quos nequaquam potest euadere, & scit se moriturum, si ipse aggrediatur illos, vt pugnando moriatur, vel effugiat, cū alias moriturus sit, non peccat, quamuis exponat se 10. millibus viris, quia ille non propriè se exponit periculo, cum iam esset in periculo. De Ionatha autem aliter dicendum est, scilicet, quòd non se exponebat alicui periculo, quia cum Deus eum impelleret ad pugnandum contra Philisthinos dans ei animositatem, manifestum est, quòd victurus erat,sed adhuc dato, quòd Ionathas sciret se moriturum in bello, si tamen Deus mouebat eum ad hoc, & ipse certissime sciret, tenebatur ire ad bellum, & non peccabat exponendo se manifestæ morti: quin potius peccaret,si non se exponeret. Ad secundam rationem, cum dicebatur, etiamsi Ionathas confidens in Deo hoc ageret, non licebat ei, quia videbatur tentare Deum exponens se periculo. Respondendum, quòd si Ionathas non fuisset motus a Deo ad faciendum hoc, non licebat ei ex confidentia Dei illud agere,quia magis est ista temeritas,& tentatio Dei quam confidentia,cum enim quis cognouit Deū velle aliquid, etiamsi periculosum ei sit, non debet formidare,quin aggrediatur;si tamen non nouit,aut ipse est cōstitutus in periculo ex necessitate, aut sponte se exponit. Si primo modo, debet homo confidere in Domino, & exponere se quibuscunque terribilibus: hoc autem, quia ipse non se exponit tunc,sed quia iam expositus est. Si autem secundo modo, scilicet, si sponte se exponat,non licet alicui se exponere rei, quæ supra vires suas est, quantumcunque in Domino confidat:immo quantò magis hoc modo confidat, tantò grauior temeritas est, & concidit cum tentatione Dei. De Ionatha autem dicendum, quòd ipse mouebatur a Deo,ideo non tentabat eum,quamuis maioribus se exponeret.Ad alias etiam rationes probātes,quòd Ionathæ hoc licuerit,respondendum est.Ad primam,cum dicebatur, quòd fecerit hoc motus a Deo, concedendum, ideo ex hac parte licuit, sed nequaquam aliter. Ad secundam, cum dicebatur, quòd, etiamsi Ionathas a Deo non fuisset immutatus, non peccabat, si viribus humanis hoc aggrederetur,dum Samson fecerit similia. Respondendū; quòd licuit Ionathæ facere hoc, vt dictum est,sed non viribus humanis: nec valet comparatio de Samsone.Primò, quia Samson non fecit hoc aggrediendo,sed se defendendo, quod patet, quia contribules sui ligatum eum duxerāt ad Philisthinos, qui illum occidere volebant pro damno, quod intulerat terræ eorum.Cùm ergo se videret mortem certissimam expectantem, nisi aliquid viribus suis ageret, inuasit Philisthinos, & occidit mille de eis. Ionathas autē non faciebat hoc aliqua necessitate compulsus, nec erat in aliquo periculo positus, sed sponte iuit ad Philisthinos,nō licebat ergo ei hoc,nisi Deus ad ista eum mouisset. Secundò est differentia inter Ionathan, & Samsonem,quia Samson egit hoc a Deo inspiratus,vt patet Iud.cap.15.scilicet, qui cum venissent ad locum maxillæ, & Philisthini vociferantes occurrissent ei, irruit spiritus Domini super eum, & sicut solent ad odorem ignis ligna consumi, ita & vincula,quibus ligatus erat, dissipata sunt,& soluta: si ergo Ionathas non fecisset hoc motus a Deo, non habebat similitudinem cum Samsone. Tertiò est differentia inter eos, quia Samson habebat vires humanas super omnem humanam æstimationem: nam non solum tunc mandibula asini vtens occidit mille viros, sed etiam alia magna virtutis opera aliàs fecit, quod adhuc maius robur attestantur in eo,sicut cum esset in vrbe Gaza,& clausissent ei Gazenses portas vrbis, vt non posset per noctem recedere, surgens nocte arripuit vtranque portam vrbis cum sera sua, & imponens humeris duxit vsque ad quendam montem excelsum longe distantem ab vrbe, vt Iudi. cap.16. Hoc autem maioris roboris signum est, quam solummodo 10.millia virorum occidisse; nullus enim vnquam mortalium tanti roboris opus fecisse censetur.Ionathas vero erat vir fortis,& animosus,sed ad robur Samsonis nequaquam F erat comparabilis,ideo etiamsi talia aggrederetur,vt Samson, confidens viribus suis; temerarius erat Ionatha, quòd aggrederetur talia, ergo non egit viribus suis confidens, sed a Deo immutatus. Ad tertiam rationem, cum dicebatur, quòd Eleazarus vnus de viris Dauid pugnauit solus contra aciem Philisthinorum. Respondendum est, quòd non est simile, quia ille non egressus est solus ad pugnandum, sed cum magno exercitu Israel. Postea autem fugiente toto Israel Philisthinos ipse relictus est solus,& pugnauit contra totam aciem Philisthinorum, solusque fugauit omnes Philisthinos, & deinde Israelitæ, qui fugerant, venerunt ad capiendam prædam; infra 2.lib.cap.23. & 1.Paralip.cap.11. Hoc autem sibi licuit,quia non se exposuit solus periculo, sed cum toto Israel. Cum autem iam esset in periculo, ceteris G recedentibus,viriliter fecit, quod potuit, quod non erat temerariū, sed laudabile. Ad quartam rationem, cum dicitur de tribus viris fortibus Dauid, qui transierunt per mediam aciē Philisthinorum pro aqua in Bethlehem; dicendum, quòd ista magna animositas fuit, & sic laudantur tanquam nimis animosi præalle.capi.temerarium tamen quodam modo fuit,quia exposuerūt se periculo supra rationem, quod Dauid considerans noluit bibere aquam, quam tulerant, sed libauit eam Domino;infra 2.lib.cap.23. f. at ille noluit bibere, sed libauit eam Domino dicens, propitius sit Dominus, ne faciam hoc: num sanguinem hominum istorū, qui profecti sunt,& animarum periculum bibam?Sed quomodocunque sit, isti non erant ita temerarij, vt Ionathas: tum quia isti erant tres, Ionathas autem erat vnus, nam armiger suus,qui præcedebat eum, magis portandorum H armorum gratia præcedebat, quam pugnandi, tum quia isti erant viri fortissimi inter omnes, qui fuerunt tempore Dauid,& forte Ionathas non æquiparabatur alicui eorum in robore,tum quia ista acies, contra quam ibat Ionathas, erat maior, quam illa, contra quam procedebant tres viri, nam nunquam tantus exercitus congregatus fuisse legitur, vt declaratum est præcedenti capi.

Ad vltimam rationem, cum dicebatur de illo, qui pugnauit contra trecentos,& occidit eos. Dicēdum quòd iste vir fortis erat, non constat tamen, an ipse præuenerit, vel præoccupatus fuerit.Si præuentus fuit ab illis, nulla temeritas extitit viriliter egisse,quæcunque potuerit:si autem ipse præoccupauit,temerarium aliqualiter videtur, nisi forte illi essent viri nimis ignaui ad bellum, ipse autem esset expertissimus, atque robore opinatissimus. Patet ergo ex I dictis, quòd Ionathas hoc egerit motu Dei.

Quæ est trans locum illum. Demonstrauit hic Ionathas armigero suo ad oculum stationis Philisthinorum locum, qui non multum distabat a Gabaa. Erat tamen tunc in Machmas,vt patet infra.Dixit autē Ionathas,quæ est trans locum illum, eo quòd statio Philisthinorum non patebat ad oculum:erat namque in quodam plano inter magnos scopulos,& petras vndique prominētes, Ionathas ergo,& armiger eius videbat scopulos,& petras, sed nō stationem, sciebat tamen Ionathas ibi esse illam, quia erat in Machmas:locus autem iste erat inter illos scopulos. Per locum vero, quem hic nominauit Ionathas, designauit scopulos prominentes, & petras.

Patri autem suo hoc ipsum non indicauit. Sicilicet,armigero indicauit,quòd vellet ire ad aciem Philisthinorum, K patri tamen suo,qui charissimus erat sibi,non indicauit. Causa est, quia ipse conceperat animo suo hoc præclarum faciendum,ad quod Deus eum impellebat.Pater autem putaret istam esse magnam temeritatem;vnde non permitteret eum illuc ire,vel fortè,si permitteret,cum eo alios mitteret, quod iam non pertineret ad miraculum, scilicet, si multi irent de Israel contra Philisthinos,vel propter aliud, quia Ionathas, licet a Deo instigaretur ad eundum contra Philisthinos, tamen adhuc nesciebat per certitudinem, an Deus vellet tradere illos in manu eius,vnde dederat signū armigero suo,dicens,scilicet, cumque apparuerimus eis,si taliter locuti fuerint ad nos,manete, donec transeamus ad vos,stemus in loco nostro, nec ascendamus ad eos:si dixerint,ascendite ad nos,ascendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus nostris. Nesciebat autem Ionathas,an cōtingeret,quòd Philisthini dicerent eis manete,donec tran-

seamus

ſcamus ad vos, & tunc nullo facto redirent, quod erat eis A aliqualiter verecūdum, ſcilicet, quòd cum aggreſſi fuiſſent opus, retrocederent, ideo voluit hoc omnibus eſſe incognitum. *Porro Saul morabatur in extrema parte Gabaa.* Poteſt hoc intelligi dupliciter, vno modo, quòd Saul moraretur intra vrbē in extremitate eius, ſcilicet, in aliquo loco eminentiſſimo, & fortè in excelſo Gabaa. Nam intra vrbē erat collis magnus, & de quo deſcendebant prophetę, cū Saul introiuit in illam, vt dictum eſt ſupra cap. 10. & erat ibi ad ſpeculandum, ſi forte quis veniret de acie Philiſthinorum. Sed dicetur, quòd non ſtat, quia dicitur hic, quòd erat Saul in agro Gabaa: ergo non erat intra vrbem. Reſpondetur, quòd poſſet dici intra vrbem Gabaa eſſe aliquam partem terrę habitatoribus carentem, & in illa eſſe agros, in quibus tunc manebat Saul. Vel poteſt dici, quòd erat in extrema B parte Gabaa, id eſt, in extrema parte vallis Gabaa: nam ille, qui eſt in territorio alicuius loci, dicitur eſſe in loco illo: ſic patet Ioſue cap. 5. ſcilicet, cum autem eſſet Ioſue in agro vrbis Iericho, &c. & ibi dicitur in Hebręo; cum eſſet Ioſue in vrbe Iericho: conſtat tamen, quod tunc non erat intra eam; ſic ergo, quamuis eſſet Saul extra vrbem Gabaa, dum tamen eſſet circa illam, diceretur eſſe in ea. Erat autē tunc Saul in loco iſto, quia cum videret Philiſthinos eſſe plurimos, ſe autem ſolum habere ſexcentos viros, non poterat obuiare eis: prçcipuè, quia Samuel noluerat conſulere Dominum pro eo. Sedebat ergo Saul in Gabaa videns terrę ſuę deſolationem, & impotentiam ſuam, expectans, ſi quando Deus miſereretur; Deus autem videns afflictionem populi, dedit in corde Ionathę, vt faceret hęc.

Sub malogranato, quæ erat in agro Gabaa. Id eſt, Saul poſuerat tentorium ſuum ſub malogranato. Erat autem ibi C aliqua malogranatus ſpecioſa, & ardua, ſub qua poſſet Regis tentorium collocari. Ex hoc autem apparet melius dicendum, quòd Saul erat extra vrbem Gabaa, quia dicitur hic, quòd erat ſub malogranato: nam ſi eſſet in vrbe, quamuis ibi eſſet aliqua malogranatus, non habitaret ipſe ſub malogranato, ſed in aliqua domo; etiam, quia dicitur hic, quòd illa malogranatus erat in agro Gabaa, ergo non intra vrbem. Vbi autem nos dicimus hic in agro Gabaa, in Hebręo habetur, In Migron, & eſt nomen proprium. Hebręi autem intelligunt, quòd in valle vrbis Gabaa erat aliquis locus dictus Migron, in quo tunc fixerat caſtra Saul, ſed ad eundem ſenſum redit cū litera noſtra, ſcilicet, quod eſſet Saul in agro Gabaa, qui ager vocabatur Migron. *Et erat populus cum eo quaſi ſexcenti viri.* Scilicet, omnes, qui erant cum Saule, erant ſexcenti ſolum. Hoc ponitur ad ſi- D gnificandum, quòd erat paruus populus ad reſiſtendum Philiſthinis, ideo Saul non exibat in bellum contra eos; reliquus autem populus dilapſus fuerat a Saule, cum adhuc eſſet in Galgala. Ibi vero ſexcenti venerant cum eo de Galgala: poſt hoc autem nemo ad eum venit, quia totus populus conterritus erat: vnde reliquorum quidam transfugerant vltra Iordanem in terram Galaad; Alij autem abſcōderant ſe in ſpeluncis, antris, & petris, vt patet prçcedenti cap. Sciendum, quòd R. 2. Dauid Kimhi dicit, quòd erant mille ſexcenti viri cum Saule, & Ionatha, nam vult, quòd cum Ionatha eſſent mille, vt patet prçcedenti cap. cū Saule autem relicti fuerant ſexcenti, & quādo litera nominat hic ſexcentos, dicit intelligendum eſſe de illis, qui manſerant cum Saule; vult quoque, quòd Saul, & Ionathas non eſſent nunc in eodem loco, quia prçcedenti cap. dicitur, quòd E Saul erat in Bethel: Ionathas autem erat in Gabaa. Sed hoc non ſtat, quia iſtud fuit a principio, antequam bellum eſſet contra Philiſthinos, cum tamen Ionathas percuſſit ſtationem Philiſthinorum in Gabaa, totus populus clamauit poſt Saulem in Galgala prçcedenti cap. & tunc quoque cum reliquis Ionathas deſcendit in Galgala, & poſtea ex ipſo loco Saul, & Ionathas deſcenderunt in Gabaa, cum ſexcentis viris, & ibi ſimul manebant, vt patet præcedenti cap. ſ. & Saul, & Ionathas filius eius, & populus, qui inuentus fuerat cum eis, erat in Gabaa Beniamin. Item eod. cap. dicitur: cum veniſſet dies belli, non eſt inuentus enſis, aut lancea in manu totius populi, qui erat cum Saule, & Ionatha: ergo ſimul erant in Gabaa. Item patet infra in litera, quia cum vidit Saul turbatam aciem Philiſthinorum, dixit: requirite, & videte, quis abierit ex nobis: cumque requiſiſſent, reper- A tum eſt non adeſſe Ionathan, & armigerum eius: ergo ante hoc cum viris Saulis erat Ionathas, alioquin non dicerent eum abeſſe. Quod autem dicebat Kimhi, q̃ erant mille ſexcenti viri cum Ionatha, & Saule, etiam falſum eſt, quia hoc præſupponit, quòd eſſent diuiſi locis, ſed ſimul erant, vt probatum eſt. Totus autem populus computatus fuit ſexcentorum virorum, vt patet præcedenti cap. ſ. & recenſuit Saul populum, qui inuenti fuerant cum eo, quaſi ſexcentos viros. Reſpondebit Kimhi, q̃ hoc fuit, antequam congregaretur militia Ionathæ ad militiam Saulis: nam de toto populo, qui erat cum Saule, ſolum relicti fuerant ſexcenti, ſed veniente Ionatha fuerunt mille ſexcenti. Sed dicendum, quòd non ſtat, quia etiam coniuncto vtroque exercitu erant ſoli ſexcenti viri, quia præcedenti cap. dicitur: Non eſt inuentus enſis, aut lancea in manu totius po- B puli, qui erat cum Saule, & Ionatha, & ſic erat iam totus populus: poſt hoc autem infra in litera dicitur, quòd ſolum erant ſexcenti viri, vt patet hic. Ergo tam cum Saule, quam cum Ionatha erant ſolum ſexcenti. Quod autem inducit Kimhi præcedenti cap. potius probat contra ipſum, quia ibi dicitur, quòd Saul erat in Bethel, & Ionathas in Gabaa, ſed præcedenti cap. dicitur, quomodo poſtea venit Saul in Gabaa, ergo ſaltem iam ibi eſſent ſimul: ante hoc tamen ſimul fuerunt, vt dictum eſt. *Et Achias filius Achitob.* Id eſt, etiam erat ibi in exercitu Achias. Iſte autem erat ſacerdos; nam dicitur hic, quòd portabat Ephod. Etiam dicitur, quòd erat de nepotibus ſacerdotis magni. Omnes autem filij ſacerdotum erant ſacerdotes, cum iſta officia, & dignitates in veteri teſtamento venirent per progenies. Ponitur autem hic de iſto Achia ſacerdote propter ea, quæ haben- C tur infra. Nam dicitur, quòd Saul iuſſit conſulere Dominum, & conſuluit: iſta tamen conſultatio fieri debebat per ſacerdotes. Dicitur autem iſte Achias filius Achitob; fuit enim Achitob nepos Heli ſummi ſacerdotis, quod patet, quia fuit filius Phinees, vt apparet hic, & frater Ichabod, ſed Ichabod fuit filius Phinees, vt patet ſupra cap. 4. *Fratris Ichabod.* Hoc refertur ad Achitob, ſcilicet, qui erat frater Ichabod: Et erat maior Achitob; nā Ichabod poſt mortem patris ſui natus eſt; ipſa quoque mater eius in partus effuſione mortua eſt, vt patet ſupra cap. 4. ideo non potuit habere poſteriorem fratrem ex eiſdem parentibus. Nominatur autem hic Ichabod ad notificandum, quia iſte erat famoſus ex eo, quod accidit in natiuitate eius. An tamen iſte puer ſuperuixerit, nō conſtat: ſatis enim videretur, quod non, quia immaturè erupit ab vtero: de quo ſupra cap. 4. D dictum eſt. Hic autem non nominatur Ichabod tanquam ſuperuiueret, ſed quia famoſus fuit, & per eum poſſet cognoſci ſtirps fratris ſui.

Filij Phinees. Hoc refertur ad Achitob, vel ad Ichabod; Vterque enim erat filius Phinees. De Ichabod patet ſupra cap. 4. de Achitob patet, quia vocatur hic frater Ichabod: magis tamen videtur, quòd iſte genitiuus filij, referatur ad Achitob, & non ad Ichabod, quia ſcriptura non enarrat hic Ichabod, ſed Achitob, quia eſt ſermo de Achia, qui eſt filius Achitob. Iſte Phinees, de quo hic dicitur, fuit filius Heli ſummi ſacerdotis, & fuit ſummus ſacerdos viuente eo, nam cum Heli fuiſſet grandęuus non potens miniſtrare, conſtituit filium ſuum Phinees miniſtraturum, vt ait Ioſephus 5. Antiqui. Iſte aūt cū fratre ſuo Ophni fecerūt ſcelera multa in ſacerdotio ſuo, pp quę ablatū eſt ſacer- E dotiū de domo Heli, & iſti mortui ſunt in bello ſupra c. 2. *Qui ortus fuerat ex Heli ſacerdote Domini.* ſ. ſummo ſacerdote: nam hic ſacerdos per excellentiam accipitur. Erat autem iſte Heli de domo Ithamar, ad quam non pertinebat ſacerdotium ſummum; Deus tamen tranſtulit illud de domo Eleazari in domum Ithamar. Primus autem de hac domo, qui ſuſcepit ſacerdotiū, fuit Heli, cui Deus promiſit, quòd maneret ſacerdotium in æternum in domo ſua, tamen propter iniquitatem filiorum ſuorum impeditū eſt, vt ſupra cap. 2. *In Silo.* Illud poteſt determinare immediatè dicta. ſ. quòd Heli erat ſacerdos in Silo, vel poteſt referri ad illud verbum ortus fuerat. ſ. q̃ Phinees natus fuerat in Silo, & vtrunque verum eſt: nā miniſtrabat Phinees in Silo. ſ. dū ibi pater ſuus miniſtrabat. *Portabat Ephod.* ſ. Achias portabat Ephod. Iſtud eſt; Ephod Sūmi Sacerdotis, cū quo eſt coniunctū rationale, ita Exo. c. 28. Et ponitur, q̃ portabat

bat Ephod, quia infra dicitur, q̃ cõsuluit dñum, sacerdotes autem magni non poterant consulere Dominum, nisi in Ephod. s. portando Ephod, & rationale in pectore suo. Tũc enim dicebatur portare iudicium filiorum Israel in pectore suo, vt patet Exod. cap. 28. Prophetæ autem aliter consulebant, vt declaratum est supra c. 10. De isto Achia dicendum est, q̃ fuerit sacerdos magnus, vel saltem exercuerit hic officium sacerdotis magni, nam portare Ephod ad solum Summum Sacerdotem pertinebat. Non videtur autẽ inconueniens dici eum fuisse sacerdotem magnum, sed dicetur, q̃ Achimelech reperitur post hoc fuisse sacerdos magnus, infra 21. & 22. cap. Iste autem erat filius Achitob, & non Achiæ, vt patet supra 22. cap. vbi Saul vocauit eum filium Achitob, dici potest, q̃ Achias fuit summus sacerdos mortuo Achitob: deinde Achias cum non haberet liberos, qui possent suscipere sacerdotium transmisit illum in fratrem suũ Achimelech, vel potest dici, quòd Achimelech, & Achias sunt idem, sicut interdum aliqui habent multa nomina. Vel dici potest aliter, scilicet, q̃ Achias nunquam fuerit summus sacerdos; portabat tñ ibi Ephod, quia erat filius summi sacerdotis, & ipse inerat ad bellũ, q̃a forte pater suus Achitob prę senectute nõ poterat illuc ire, inerat aũt ipse illuc ad multa, quæ dẽat sacerdotes in bellis, vt declaratũ est præcedenti c. præcipue aũt ad custodiendã arcã, nam arca tunc in castra venerat, vt patet infra in litera. Sic etiam fecerunt duo filij Heli, nam cum pater eorum esset senex, ipsi iuerunt in bellum, & portauerunt arcam, supra cap. 4. Et quia in bellis soliti erant Reges consulere Dominum, portauit illuc Achias Ephod, vt consuleret Dominum, si opus esset. Mortuo autem Achitob patre eius non successit ipse in summum sacerdotem, sed Achimelech frater eius, quia forte ille maior erat, vel quia mortuus fuerat ante mortem patris sui. Ex hoc autem apparet, quot fuerint Pontifices de stirpe Heli, quousque redijt sacerdotiũ ad domum Eleazari. Fuerunt enim quinque, vel sex, quorum primus fuit Heli, ad quem promissio facta est de sacerdotio supra cap. 2. deinde fuit filius eius Phinees, quanquam iste non fuit summus sacerdos post mortem patris, cum ipse mortuus fuerit per vnum diem, vel duos ante patrem, vt colligitur supra cap. 4. sed ministrauit patre viuente, cum ille desijsset ministrare propter impotentiam senectutis. Tertius sacerdos fuit Achitob filius Phinees, & iste ministrauit immediate mortuo Heli, & Phinees, a quo tẽpore vsque nunc fluxerunt fere 22. anni, scilicet, 20. quib. Samuel dominatus est, & quasi duo anni de Regno Saulis. Quartus sacerdos fuit Achias, si velimus eum computare, qui nunc portabat hic Ephod. Quintus fuit Achimelech filius Achitob infra capit. 21. & 22. Sextus fuit Abiathar filius Achimelech infra cap. 22. nam ipse summus sacerdos erat tempore Dauid, vt 1. Paralip. cap. 24. Cessauit autem in eo sacerdotium, & translatum fuit de domo Heli in Sadoc, qui erat de domo Eleazari, qd factũ est in principio regni Salomonis, de quo infra 3. lib. cap. 2. Si autem velimus dicere, quòd Achias, de quo hic dicitur, non fuit summus sacerdos, sed solum gerebat Ephod in bello, erunt quinque sacerdotes de hac linea. *Sed & populus ignorabat, quo isset Ionathas.* Scilicet, quamuis esset Ionathas cum cæteris militibus in Gabaa, tamen quando iuit ad stationẽ Philisthinorum, populus nesciuit hoc, quia ipse nemini indicauit, nisi armigero suo: nec etiam patri, vt patet supra. *Erant autem inter ascensus, per quos nitebatur Ionathas transire.* Ponitur hic dispositio loci, per quem transiturus erat Ionathas, scilicet, per Philisthinos, quod erant ibi loca eminẽtia nimis, & inter duos scopulos erat transitus. Sed adhuc inter ipsos scopulos erant quædam petræ eminentes ita vt difficillimus transitus esset; vnde non potuit Ionathas trãsire, nisi manibus reptans, vt patet infra in litera.

Achias an fuerit sacerdos magnus.

Ad stationem Philisthinorum. Id est, ad castra illorum, quæ tunc stabant, & vocantur statio. *Eminentes petræ ex vtraque parte.* Scilicet, ex vtraque parte ascensus. s. quòd essent duo scopuli altissimi: per nullum autem eorum posset quis ascendere, sed inter eos erat quidam locus aliqualiter decliuis, & acerrimus, per quem Ionathas ascendit: istæ autem petræ sunt, quæ infra vocantur scopuli, & erant duæ, sed inter eas erant aliæ petræ minores eminentes; nomina autem istarum ponuntur infra, & erat vna petra ha-

F rum a parte Meridiana castrorum, alia autem ab Aquilone, in medio verò erat quoddam planum, in quo erant castra Philisthinorũ, & ibi erat locus, qui dicitur Machmas, vt patet infra. *Et quasi in modum dentium scopuli hinc inde prærupti.* i. ex vna parte, & ex altera illius ascẽsus, & ipsorũ castrorum erant scopuli prærupti. Vocantur autem scopuli lapides nimis erecti, per quos nullus ascendere potest, & dicuntur scopuli quasi specula a speculando, quia ex ipso loco possunt homines speculari, quæ longinqua sunt, propter ipsorũ altitudinem. Dicebantur aũt isti scopuli esse in modum dentium, quia prominebant super reliquas partes planas, sicut dentes prominent super planiciem palati. Quamuis tamen isti duo scopuli solum velut dentes viderentur, reliqua tamen pars petrosa erat. Dicitur autem prærupti, id est, nimis rupti, scilicet, quia nullam partẽ pla-
G nam habebant: sic enim omnes viæ, vel montes acerrimi, per quos difficulter aliquis transire potest, prærupti vocantur.

Et nomen vni Boses, & nomen alteri Sene. Id est, nomina istorum scopulorum erant hæc, scilicet, Boses, & Sene: nam quia nimis formosi erant, nomen susceperant. De præruptione huius viæ, & acrimonia dicit Iosephus. 6. Antiquitatum: Erant igitur castra hostium super scopulum habentem subtilissimam longitudinem tribus verticibus acutissimis prominentem, scopulis per circuitum euntibus, & quasi propugnaculis inuasiones pugnantium prohibentibus. Vnde contingebat, vt custodes minorem haberent sollicitudinem castrorum, quia natura locus ille omnibus videbatur esse munitus, & ad capiendum valde difficilis, eo quod non solum ascendere illuc, sed etiam accedere diffi-
H cile videretur.

Vnus scopulus prominens ad Aquilonem. Id est, de istis scopulis, quorum nomina posita sunt, vnus erat eleuatus contra Aquilonem. Hoc dicitur respectu castrorum, scilicet, Philisthinorum, quòd erat Aquilonaris ad ipsa castra. Dicitur autem prominens, id est, eleuatus nimis: in Hebręo dicitur strictus, vel tenuis, & ad idem redit, scilicet, quòd erat ille scopulus nimis acutus, & eleuatus.

Ex aduerso Machmas. Id est; erat iste scopulus ab opposito ad locum istum, & ponitur hic Machmas, quia erat locus, in quo erant castra Philisthinorum: sic patet præcedenti cap. scilicet; Porro Philisthiim congregati fuerant in Machmas.

Et alter ad Meridiem contra Gabaa. Id est, alius de illis duob. scopulis erat ad partẽ Meridianam respectu Mach-
I mas; Inter vtrunque enim scopulum erant castra sita. Dicitur autem contra Gabaa, non quidem, quòd esset iste scopulus ad partem Meridianam Gabaa, quia tunc oporteret, quòd ambo illi scopuli essent claudentes Machmas, & Gabaa; erat tamen Gabaa extra illos scopulos, quia quãdo Ionathas venit de Gabaa, vt ascenderet ad castra Philisthinorum transiuit inter illos duos scopulos, vt patet supra, sed dicitur, quòd erat contra Gabaa respectu Machmas, & sic scopulus, qui respiciebat Machmas ex parte Meridiana, erat contra Gabaa, scilicet, respiciens eam; qui autem respiciebat ex parte Aquilonari Machmas, non respiciebat aliqualiter Gabaa, ideo non dicitur, q̃ erat contra eam. Est autem iste locus Gabaa parum distans ab vrbe Ierusalem, scilicet, non per duas leucas, id est, per 30. stadia, vt ait Io-
K sephus in libro de bello Iudaico. *Dixit autem Ionathas.* Hic ponuntur verba Ionathæ ad armigerum suadentis ei secũ ire, & ponentis signum. Diceet aliquis, quare repetuntur hic verba Ionathę ad armigerum suum? Dicendum, quod scriptura hoc posuit, quia fuit interrupta narratio: nam supra dictum fuerat, q̃ irent ambo ad aciem Philisthinorum, & quia immediate subiunctum est de quibusdam alijs incidentibus, & non fuit ibi finitus sermo, fuit facta repetio, vt continuentur omnia verba Ionathæ ad armigerum suũ. *Ad adolescentem armigerum suum.* Vocatur adolescens, quia forte erat nimis iuuenis, & nondum vocabatur vir: vnde non duxit eum secum præcipuè, vt adiuuaret ad pugnam, sed vt portaret arma eius, vel ne solus esset, & tamẽ iste postea occidit multos de Philisthinis, qui cadebant ante Ionathan, vt patet infra in litera. *Veni, & transeamus ad stationem incircuncisorum horum.* Iosephus dicit, quod Ionathas voluit transire ad aciem Philisthinorum, non principaliter

Cap. 7.

paliter ad pugnandum, sed ad terrendum; nam cum vidissent Philisthini, quòd duo viri auderent accedere ad castra ipsorum, vbi erat quasi infinitus numerus pugnatorū, crederent, quòd hoc non facerent quasi duo viri, sed totus exercitus Hebræorum veniret, & quia subito irruerent super eos, putarent, quòd iam totus exercitus Hebræorum super ipsos esset, ideo cum nō essent parati, fugerent, & tūc videns exercitus Hebræorum succurreret: Sed an hoc intellexerit Ionathas, non apparet; si enim intendisset, quòd exercitus Hebræorum succurreret, postquam sibi, & armigero turbassent aciem Philisthinorum, reuelasset hoc Hebræis, vt paratiores eos efficeret, nulli tamen hoc indicauit, nisi armigero suo, ideo magis dicendum, φ ipse mouebatur a Deo ad eundum illuc existimans, quòd Deus vellet facere salutem per manum eius: nihil tamen aliud intendebat, quo res ista effici posset; sed ibat, quo ferebatur. Dixit autem hic Ionathas ad stationem incircuncisorum ad significandum opprobrium; nam hostes ex odio inuicem conuitiantur sibi: Ionathas autem credebat nullum maius conuitium dici posse contra Philisthinos, quam quód incircuncisi essent: nam Hebræi habebant circuncisionem pro maximo cultu religionis, cum circuncisio sit præcipua cęrimoniarum veteris testamenti; ipsa enim est, quæ primo super quemlibet Iudæum fit, ipsa quoque ante omnes cęrimonias Hebręis data est, nā omnes legales cęrimoniæ per Moysen datæ sunt, circuncisio autē ipsi Abrahę quasi quadringentis 30. annis ante ceteras cærimonias, vt patet ad Gala. cap. 3. ipsa quoque circuncisio est signaculum; quo solo certissimè distinguitur gens Hebræorum ab aliis gentibus, vt patet Gene. cap. 18. & ad Rom. 4. cum ergo maximam laudem Hebręi penes se haberent, φ circuncisi essēt, maximum vituperium putabant esse in gentibus, φ non essent circuncisi, & hoc tanquam pessimum exprobabant eis: sic enim Dauid, quando maledixit Goliæ, ait: Quis. n. est hic Philisthæus incircuncisus, qui exprobrauit acies Dei viuentis, vt infra cap. 17. Et iterum: Quis est iste incircuncisus, qui ausus est maledicere exercitui Dei? *Si fortè faciat Dominus pro nobis*. Id est, si forte vellet Deus nostri misereri, & tradere hostes in manus nostras. Istud, fortè, aliquādo ponitur, & non signat dubium, sicut frequenter inuenitur apud Arist. hic autem aliquale importat dubium: Ionathas tamen erat quasi certificatus de victoria, cū Deus eum moueret cōtra Philisthinos. *Quia non est difficile Deo saluare in multitudine, vel in paucis*. Hoc posuit Ionathas ad dissoluendum dubitationem armigeri: diceret enim armiger stultum esse, quód ipsi soli irent contra tot millia virorum: respondit Ionathas, φ ipsi ibant illuc non confidētes de viribus suis, sed Dei adiutorio; Deo autem, quando liberare aliquem vult, non est difficilius liberare cum multis, quam cum paucis, s. quòd non erat difficilius Deo tradere omnes Philisthinos in manu solius Ionathæ, & armigeri sui, quam in manu totius Israel, & è conuerso nō erat facilius Deo tradere Philisthinos in manu totius Israel, q̄ in manu solius Ionathę, quod verum est, quia facile, vel difficile accipiuntur in comparatione agentis ad passum secundum magnitudinem virtutis agentis, & resistentiæ ipsius passi: nam cum est magna resistentia in passo, difficultas est in actione, cum verò minor resistentia est, est minor difficultas, & sic secundum comparationem harum duarū virtutum agentis, & passi: si autem aliquando reperiatur, φ passum ad agēs nullam hēat resistentiam, nullus erit ibi gradus difficultatis: Ex quo inferuntur duæ conclusiones.

Facile, & difficile ex 4 bus insurgunt.

Prima est, quòd nulla est actio naturalis, in qua non sit aliqua resistentia: nam quantuncunque sit aliquod agens potentissimum in natura, & sit aliquod patiens paruæ potentiæ, necesse est aliquem gradum resistentiæ esse, quia quantuncunque passum sit paruæ resistentię, alicuius tamen est, & quantuncunque agens naturale sit magnę potentię, necesse est esse potentię finitæ, quia inter quælibet duo finita necesse est reperiri aliquā proportionem habitudinis, siue rationalem, siue irrationalem; ideo necesse est, φ cuiuslibet patientis naturalis ad quodlibet agens sit aliqua resistentia secundum habitudinem virtutis agentis, & virtutis ipsius passi.

Secunda conclusio est, quòd impossibile est in operationibus aliquam esse Deo difficiliorem alia, sed necesse est

A omnes esse ęqualiter faciles, scilicet, quòd non est Deo difficilius totum orbem simul disperdere, vel omnia de nouo creare, quā occidere muscam, quamuis ex parte rerum secus sit, vt patet, quia quodlibet istorum, quod fieri potest, habet aliquam resistentiam; & non est ęqualis in omnibus, quia secundum maiorem, vel minorem virtutem passi est maior, vel minor resistentia: comparando tamen ista, quę fieri possunt, ad Deum, non reperitur inęqualitas resistentię: nam vt dictum est, ita habitudo consurgit ex comparatione virtutis passi, & agentis, virtus autem Dei est infinita, quęlibet vero resistentia rei agibilis est finita; finiti autem ad infinitum nulla est cōparatio, nam semper proportio dicit aliquam habitudinem determinatam: si ergo nulla res potest habere aliquam comparationem ad diuinam virtutem, nullam habet resistentiam, quia istud prę-

B supponit, quòd quęlibet res haberet aliquam resistentiam ad Deum, secundum quam reperiretur magis, & minus, sed ablato positiuo aufertur magis, & minus, sicut illa res, quę nigra est, non est magis alba, vel minus alba, quam aliqua alia, ita cum nulla res habeat resistētiam respectu Dei, non potest aliqua habere maiorem, vel minorem resistentiam.

Item, quęlibet resistentia alicuius passi naturalis comparata ad diuinam virtutem exceditur ab ea in infinitum, sed vnum infinitum non est maius alio, ergo non dicemus, φ vna res magis excedatur a Deo, quam alia secundum aliquam proportionem; sed quęlibet in infinitum exceditur: nō ergo erit aliqua operatio difficilior Deo, quam alia, vel aliqua facilior.

Ex his aūt inferuntur tria corollaria; primum est, quod

C licet aliquod agens naturale magnę potentię sit, & passum sit paruę potentię, necesse est operationem esse in tempore, scilicet, cum successione. Causatur enim successio in operatione, & resistentia passi ad agens, quia virtus agentis non potest attingere ipsum passum, qualiter vult, quia illud resistit. Apparet autem hoc, quia quanto aliquod passum maioris virtutis est in resistendo, operatio tardius finitur; & quantò est minoris virtutis in resistendo, tantò operatio velocius fit: vnde si veniretur ad agibile, quod nullius omnino resistentię esset, illud sine successione posset fieri, scilicet, in instanti, & si aliquod passum esset infinitę resistentię, necesse esset, quòd illud nunquam posset fieri. Apparet ergo resistentiam passi esse causam successionis in opere; hoc idem dicit Arist. 4. Physi. arguens de vacuo, & dicens, quòd si daretur aliquod vacuum, motus fieret in

D instanti, quia in vacuo nihil est, quod resistat ipsi rei motę. Fit ergo successio in motu, & in qualibet operatione ex resistentia passi, sed sic est, φ in naturalibus agentib. & passis nulla actio est, in qua non sit resistentia, vt supra probatum est, ergo non erit aliqua actio possibilis sine successione quantuncunque sic sint magna agentia, vel parua passa; erit tamen differentia maioris, vel minoris successionis secundum varietatem resistentię.

Agēs naturale nō agit, nisi in tēpore.

Secundum corollarium, quòd necesse est omnem operationem diuinam esse in instanti; nam successio fit in operatione ex resistentia passi, vt dictum est; sed nulla res agibilis habet aliquod gradum resistentię ad virtutem diuinam, cum virtus Dei excedat in infinitum virtutem cuiuslibet rei; ergo in operatione Dei nulla resistentia est, & cōsequenter nulla successio, propter quod operatio Dei est

E in instanti, vt creare, mortuos suscitare, & quęlibet alia agere. Ob hoc etiam non potest Deus agere aliquid eorum, quæ substantialiter requirunt successionem, & ordinem temporis: vndè non potest loqui, non potest mouere lapidem de loco ad locum successiuè, & sic de similibus, de quibus magis declaratum est Exod. cap. 23. & Deute. 28. & Iosue cap. 11.

Omnis operatio diuina est instātanea, & quasi re.

Tertium corollarium est, φ vnum miraculum nūquam est maius alio: nam maioritas operationis accipitur ex duobus, secundum quòd ipsa operatio est in duobus, scilicet, in virtute agentis, & in virtute passi resistentis. Quantum ad hæc ergo attendetur maioritas, vel minoritas operationis, primò quantum ad virtutem actiuam: illa enim, quæ a maiori virtute fiunt, ceteris paribus dicimus esse maiora. Secundo quantum ad resistentiam passi, scilicet, φ illa operatio est maior, quæ fit contra maiorem resistentiam

passi:

passi: sicut gloriosior est victoria, quæ de fortioribus hostibus obtinetur. Ista tamen duo sunt æqualia in omnibus miraculis; ergo nullum miraculum est maius alio. Patet hoc primo quantum ad potentiam actiuam; quia omne miraculum requirit infinitam Dei potentiam, nec est aliquod qualecunque illud sit, quòd a minori, quam ab infinita potentia fieri possit: nec est aliquod quantumcunque illud magnum sit, quod requirat aliquid vltra infinitam potentiam, omnia ergo æqualia sunt ex parte potentiæ agentis. Secundo sunt æqualia ex parte resistentiæ, scilicet quia nulla res, quę per miraculum fit, habet maiorem resistentiam, quam alia: nam, vt supra probatum est, nulla res habet resistentiam respectu Dei, qui est potentię infinitę, ergo nulla res per miraculum factibilis magis resistit diuinę potentię, quam alia: sunt ergo omnia miracula inter se ęqualia quantum ad omnem modum: nos autem dicimus aliquod miraculum esse maius alio, inquantum maioris vtilitatis est, vt quòd Deus liberet mille homines a morte, vel liberet vnum, vel inquantum in re maiori fit, vt quòd Deus aliquem a mortuis suscitet, vel quòd cęcum videre faciat; secundum rem tamen ęqualia sunt, ideo rectè dixit Ionathas: Non est difficile saluare Deo in multitudine, vel in paucis. Nos tamē vulgariter loquētes diceremus maius esse miraculum, si Deus liberasset Ionathan, & armigerum suum solos pugnantes contra stationem Philisthinorum, quam si liberasset mille viros. Ista autem verba accepit Iudas Machabęus ad exhortationem suorum, quando pugnauit contra Macedones, qui multi erant. 1. Machabę. c. 3. scilicet & ait Iudas: facile est concludi multos in manu paucorum, & non est differentia in conspectu Dei cęli liberare in multis, vel in paucis, quoniam non in multitudine exercitus est victoria belli, sed de cœlo est fortitudo.

Dixit ei armiger: fac omnia, quæ placent animo tuo. Vidit enim armiger, quòd rectè loquebatur Ionathas, ideo etiam ipse sperauit in domino, & voluit illuc ire. Dixit autem, quæ placent animo tuo, id est, quæ placent tibi. Nam istę affectiones non denominant animam, vel partes compositi, sed ipsum compositum, iuxta Aristo. 1. de Anima, qui dicit animam tristari dicit eàm texere, & ędificare. q. d. sicut non dicimus, quòd anima texit, vel ędificat, ita non debemus dicere, quòd anima gaudet, vel tristatur, sed homo. Scriptura tamen vtitur isto modo loquendi vulgari sæpe in veteri testamento, vbi est locutio rusticior, aliquando etiam est in nouo, vt patet ad Gala. cap. 5. scilicet spiritu ambulate, & desideria carnis nō perficietis; caro enim concupiscit aduersus spiritum, spiritus aduersus carnem. Neuter tamen horum aliquid concupiscit contra alterum, sed est intelligendum, vt declarauimus Deute. cap. 32.

Perge quo cupis, & ero tecum vbicunque volueris. Animosus enim iuuenis erat iste, qui non formidabat totam aciem Philisthinorum, cum non immutatus fuisset ipse a Deo, sed solus Ionathas. Ex amore tamen nimio faciebat, diligebat enim Ionathan, sicut animū suum, ideo gratissimum erat sibi eum quocunque euntem comitari, etiam in mortem certissimam: est enim dilectio fortior omni passione, ipsamque mortem contemnit. Sic patet Cant. c. 8. scilicet: Fortis est, vt mors dilectio, dura sicut infernus ęmulatio, lampades eius lampades ignis, atque flammarū, aquæ multę non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruēt illam: Hoc autē omni amori vero proprium est, siue amor honestus, siue libidinosus sit: de hoc Seneca in tragœdia 5. cuius titulus est Hippolytus, de quo declarabitur infra 2. li. c. 13. *Et ait Ionathas: ecce nos transibimus ad viros istos.* Hic ponuntur verba signi, quòd Ionathas armigero suo exposuit: s. transibimus nunc ad viros. s. ad Philisthinos, qui sunt in castris, & respiciemus verba huius signi.

Quare Ionathas dixit signum armigero suo. *Quæst. III.*

QVÆRET aliquis, quare Ionathas exposuit signū istud armigero suo. Respondendum est, quòd fecit, vt eum audaciorem faceret, & sibi concordem: Ionathas enim consideraturus erat apud Philisthinos habitudinem eorum, & si ipsi dicerent ei: ascende ad nos; proposuerat ascendere, & si dicerent: mane in loco tuo: proposuerat nō

F ascendere. Nunc autem poterat accidere, quòd armiger videns multitudinem Philisthinorum, quanquam ante hoc animosus extiterit, terrore concuteretur, & nollet consistere: vnde perturbaret Ionathan ab incepto opere effeminans animum eius fuga sua, vel hostibus audaciam subministrans contra Ionathan: ne ergo hoc eueniret, confortauit eum Ionathas prius, dicens: si dixerint: Ascendite ad nos; ascendamus, quia tradidit eos dominus in manibus nostris, sic enim & antiquis Iudæis mos fuit, vt quādo bella inituri erant, enarrarent subiectis suis aliqua a Deo; vel si somnia accepissent. Sic patet de Iuda Machabæo, quādo pugnaturus erat contra Nicanorem: vidit per noctem apparentem sibi Oniam sacerdotem, & Ieremiam prophetā; qui dederūt ei clypeum missum a Deo. Iudas autem commilitonibus suis nocturna visa narrans ad bellum alacres
G reddidit. 2. Mach. c. 15. fecit et hoc Ionathas, vt sibi faceret concordē iuuenem: nam cum accederēt ad castra Philisthinorum, si Philistini dicerent, manete donec transeamus ad vos; Ionathas proposuerat non ascendere: poterat autem accidere, quòd iuuenis, qui erat animosus ascendere vellet, & sic discordarent sibi: cum autē dixit ei hoc Ionathas: iam non dubitabat armiger, qualiter agendum foret ad omnem euentum: Item exposuit Ionathas signum ad tollendum ruborem: nam veniente eo ad Philisthinos, si dicerent: manete donec transeamus ad vos: Ionathas nō erat ascensurus, putaret autem armiger, quòd hoc faciebat præ timore desistens a claro facinore incepto, ideo eum despiceret; abstulit autem Ionathas istud opprobrium prænuntians ei signum, nam tunc dato, quòd eueniret, Ionathan non ascendere ad castra Philisthinorum, armiger non pu-
H taret hoc factum ex timore, sed propter signum datum.

An peccauerit Ionathas ponendo istud signum, & quando liceat homini iudicare per signum, & omen, & auguria, & quando non. *Quæst. IIII.*

QVÆRETVR vlterius, an istud signum, quòd accepit hic Ionathas tanquam prænuntiatiuum victoriæ, esset licitum. Et videtur, quòd non, quia Deus prohibuit incantatores augures diuinos pythones, maleficos, ariolos, & omnia huiusmodi: Deut. 18. & Leuit. 19. c. sed signum hic datum est huiusmodi, ergo illicitum est. Item Deus vetuit hebræos sequi vias Chananæorum, vt est Leuit. c. 18. s. Iuxta consuetudinem terræ Aegypti, in qua habitastis non facietis, & iuxta morem terræ Chanaan, ad
I quam introducturus sum vos non agetis, nec in legitimis eorum ambulabitis; generaliter etiam Iudæis vetuit sequi consuetudinem gentium: sic Iere. c. 10. s. Iuxta vias gentiū nolite discere, & a signis cœli nolite metuere, sed gentes obseruabant huiusmodi auguria in verbis, ergo non debuerunt Iudæi obseruare. Item omne illud, quod nullam omnino habet efficaciam, si obseruetur, est superstitiosum, omnis autem superstitio fugienda est a Dei cultoribus, quia videtur aliqualiter redire in idolatriam, sed ista verba habent quandam superstitionem, ergo non erat tale signum obseruandum, nec ponendum. Quod autem sint superstitiosa, patet quia Ionathas dixit, quòd si Philisthini dicerēt, ascendite ad nos: Deus tradiderat eos in manu illius, ideo ascendendum erat. Si autem dicerent: manete donec transeamus ad vos: nō tradiderat eos Deus, ideo non erat ascen-
K dendum. Manifestum tamen est, quòd ista verba. s. Ascendite ad nos, secundum se non habent aliquam efficaciam ad conferendum victoriam, & ista verba: Manete donec transeamus: non habent efficaciam ad prohibendum victoriam, quia res non accipiunt existentiam a verbis, sed potius verba accipiunt veritatem a rebus, iuxta Aristote. primo Perihermе. scilicet, ab eo, quòd res est, vel non est, oratio vera, vel falsa dicitur. Et dato, quòd ista verba haberent aliquam efficaciam ad conferendum victoriam, vel prohibendum: nihil magis istud verbum ascendite conferret illam, quàm istud verbum, manete, per quod Ionathas intelligebat prohibitionem: Item dato, quòd non accipiantur hic ista verba tanquam habentia efficaciam ad habendum victoriam, vel auferendum, sed solum tanquam signa: non ponuntur cōuenienter signa; quia hic inuenitur, quòd per istud verbum ascendite ad nos significabatur,

quòd

quòd Deus tradiderat Philisthinos in manu Ionathę, & p [A] istud verbum, manete, significabatur, quòd nō tradiderat: nullum tamen maiorem ordinem habet vnum verbum istorum ad Deum ad significandum victoriam, quam alterum. In contrarium videtur, quòd istud signum fuerit licitè positum, quia alioquin vituperaretur Ionathas, quia quæsiuit augurium, tamen nō culpatur. Item apparet hoc, quia si Ionathas fuisset hic superstitiosus, nimis offendisset Deum, quia superstitio est quædam pars idolatriæ, & tunc Deus non concessisset ei victoriam, concessit tamen, quia cum accessisset ad Philisthinos, & ipsi dixerunt: ascendite ad nos: dixit Ionathas ad armigerum suum: ascendamus, tradidit enim Deus eos in manus Israel. Et factum est sic. Et sequitur ibidem, quòd Deus fecerit miraculum: ergo non fuit illicitum istud signum, quia tunc Deus non fecisset miraculum pro eo, cum pro peccatoribus non faciat [B] miracula: Ioan. c. 9. Potissimum in eo actu, in quo peccant. Item alia signa reperiuntur similia in scriptura, quę nequaquam culpantur: ergo istud non fuit culpabile. Patet hoc de Eliezer seruo Abrahæ, qui dixit, quod si puella, à qua peteret bibere, propinaret ei, & diceret: Quin, & chamelis tuis potum tribuam, Deus direxerat viam eius, alioquin non ita Gene. 24. c. Illud tamen a nemine dicitur illicitum, ergo nec istud. Respondendum est, quòd quidam Hebræi dicunt, quòd omnis diuinatio, vel augurium, quæ non est sicut diuinatio Eliezer, vel Ionathæ est illicita, sed non dāt rationem huius, nec etiam distinguunt aliquem diuinationis modum, in quo aliquid sit licitum, & aliquid illicitum, fundamentum tamen suum fortè videtur, quia reperiunt generalem prohibitionem auguriorum in scriptura, & ista duo non reperiunt reprobata. Sed hoc nihil [C] est, quia non constat ea esse auguria, nec ipsi tangunt radicem, propter quam licita sunt. Ra. Dauid Kimhi dicit, q̄ auguria, quæ cōsiderantur in animalibus, & in auibus, sunt illicita, vt si quis dicat, quia vidi talem, vel talem auem ad dextram, vel ad sinistram, aut in tali, vel tali loco bonum, aut malum euenturum est, sic etiam si quis consideret in ædificandis domibus, vel faciēdis vestibus, vel in similibus aliqua auguria, sunt illicita, & ista vetat scriptura, si tamen consideret in verbis, quæ aliquis ponit ad seipsum incitandum ad aliquid non est illicitum, sic fuit de Ionatha, qui proposuit sibi istud signum, vt se confortaret ad ascendendum contra Philisthinos, ergo licuit sibi. Sic etiam generaliter dicit de omnibus alijs, quod licet eis attendere auguria, quę sunt in verbis. Sed iste nimis errant a veritate sacrę Scripturę superstitionem astruendo, quam scriptura nimis [D] prohibet, sed nil mirum, quia omnes Iudæi sunt valde superstitiosi. Non stat autem hoc, quoniam si ista verba aliquam efficaciam haberent, vel determinata essent ad significandum hoc vel illud, licitum esset nobis obseruare auguria, sed auguratores vtuntur verbis ad significandum opposita, cum ipsa non habeant vim ad significādum aliquid horum, ergo superstitiosum est illa obseruare. Item nimis errat cum dicit, quòd non est licitum obseruare auguria in animalibus, vel auibus, & est licitum obseruare in verbis: nam sicut animal esse ante, vel retro, ad dextram, vel sinistram, & esse tale, vel tale non magis significat bonum, quam malum, quia de se non determinatur ad aliquod bonum, ita quòd talia, vel talia verba quis audiat ad bonum, vel malum nostrum nihil conferunt, nisi detur ratio differētię, quę est impossibilis. Quin potius è cōtrario, quoniam [E] si augurijs vti liceret, & aliquid prodesset, magis tamen in auibus, & animalibus ista obseruari deberent, quam in vocibus humanis, nam aliquod signum certius est inquāntum in seipso magis determinatum est, naturalia aūt entia sunt in se determinata, entia autem libera non habent determinationem, ideo magis accipiendum est signum ex naturalibus, quam ex liberis, propter hoc aūt conuenienter per motum cęlestem iudicantur pluuię futurę, vel siccitates, & nemo hoc improbat, quia corpora cęlestia sunt entia pure naturalia, & determinata ad vnum, sic etiam per ea, quę apparent in corporibus humanis, iudicamus ęgritudinem, vel sanitatem, non solum, quando insunt, sed etiam, quando futura sunt, eo quòd ista sint purè naturalia, quanto ergo aliquid magis accesserit ad esse pure naturale, tanto magis determinatum erit; sed motus animalium brutorū

Resp. Hebræorū.

Iudæi omnes sunt valde superstitiosi.

[A] magis accedit ad ipsam naturam, quam voces humanę, eo quòd voces procedunt immediatè a principio liberrimo. s. a voluntate, motus autem animalium procedit ab eorum affectione, & inclinatione naturę, ergo certius signum accipi potest ab animalibus, quam a vocibus humanis, nam quędam animalia sunt, quę secundum certitudinem aliquid signant, sicut voces clamorosę cornicū pluuiam breuiter venturā signant, quod sic semper accidit: exitus etiam delphinorum in mari ad partē superiorem, & clamor mergulorum ad littora confugientium nautis certissimum signum est instantis tempestatis, si igitur liceret inquirere auguria in vocibus, magis liceret inquirere in motibus aialium, & sic errauit iste contra naturam. Item errauit contra scripturam, vetuit enim scriptura Iudęis suscipere mores gentium, & cum hoc intelligat præcipue quantum [B] ad ea, quę ad idolatriam pertinent, expressit Deus multas species diuinationis incantationis, & maleficiorum: de quibus Deu. cap. 18. & Leui. 19. & 20. & quia non poterant exprimi omnes modi superstitionum, cum quilibet nouos modos inueniat, ideo generaliter vetuit Iudęos imitari mores gentium, quantum ad aliquid, quia gentiles per omnia superstitiosi erant, vt patet Leui. cap. 18. sed obseruare auguria in vocibus erat de consuetudine omnium gentium, est enim ista quædam species augurij, quæ vocatur omen, apud Romanos autem obseruatio ista tanquam religio habebatur, sicut ponit Valerius Maximus exempla quædam 1. lib. cap. de ominibus. Erant quoque ista auguria vsitata apud Chananæos, quod patet in rege Benadab, quando victus est a rege Israel, & latuit: cumque venirent nuntij eius ad petendum veniam pro eo, dixit Rex Israel, si viuit, frater [C] meus est, & hoc acceperunt serui Regis Benadab pro bono augurio, & dixerunt, viuit frater tuus. De hoc infra 3. lib. c. 20. f. Et ille ait: si adhuc viuit, frater meus est, quod acceperunt viri pro omine, & festinanter rapuerunt verbum ex ore eius, atque dixerunt: viuit frater tuus Benadab: ergo respiciebant Chananæi ad auguria in verbis. Sic etiam patet de Timotheo duce, qui pugnauit contra Iudam Machabæum: ille enim obseruauit tale signum, quale posuit hic Ionathas, vt patet 1. Machab. c. 5. i. & ait Timotheus principibus exercitus sui, cū appropinquauerit Iudas, & exercitus eius ad torrentem aquæ: si transierit ad nos prior, non poterimus sustinere eum, quia potēs poterit aduersus nos. Si vero timuerit transire, & posuerit castra extra flumen, transfretemus ad eos, & poterimus aduersus illum. Chananæi ergo cùm respicerent: non licebat Iudæis ista obser-[D]uare. Non ergo stat, quòd liceat inquirere auguria in verbis, Potissimè non stat ratio Ra. Dauid Kimhi: quia ipse dixit, quòd licebat poni ista verba ad voluntatem cuiuslibet, vt per illa se excitaret ad aliquid agendum, sicut fecit hic Ionathas, verbi gratia, vt si aliquis diceret, si aliquis homo locutus fuerit mihi taliter in via, ibo ad hostes, & si taliter redibo in domum: nam tūc aut ipse accommodat aliquam fidem verbis his, quæ alius loquitur, & propter hæc aliquid agit, aut nihil curat. Si verò nihil curat de his verbis non cōfortabit seipsum tanquam aliquid boni habiturum propter bona, quæ dicuntur, & sic erit superfluum ponere aliqua verba. Si autem adhibet aliquam fidem credens, quòd auditis talibus verbis prosperabitur, & auditis alijs nō aget prosperè, superstitiosus est, quoniam verba illa cum secundum rem nihil signent, attribuere eis aliquod significatum [E] circa talia superstitiosum est.

Dicendum ergo, quòd non licet alicui respicere ad omē, quod in verbis est: fit autem communi modo augurium in verbis dupliciter: Primò modo, quando quis de aliquo cōsiliaturus est, & expectat deliberationem ex his, quæ audierit a longe alios clamantes, vt si quis deliberet, an ibit ad bellum, vel ædificabit domum, & sic de similibus, & audit aliquos a longe clamantes inter se, non est, vel non erit, malum est, vel non oportet, & ex hoc sententiam sibi assumit nollens agere, quod cōsiliabatur, omen est. Vel si prædicta consilians audierit aliquos clamantes, fac cito, vel ita fiet, vel bonum est, aut sic oportet, & ex hoc sententiam accipit in consilio, & deliberat, quod prius inquirebat, omen est, quod apud antiquos quasi pro religione seruatum est, & potissimè apud Romanos in locandis castris, vt ait Valerius lib. 1. cap. de Ominibus.

Augurium in verbis dupliciter fit.

Sc-

Secundus modus communis auguriorum in verbis est, cum quis apud se consilians, an aliquid aget diffinit, quòd si ille, qui primo locutus fuerit ei, dixerit talia, vel talia verba, agat, quod intendebat, si autem dixerit aliqua alia, non agat, & istum modum videbatur hic seruasse Ionathas, s. quò I si Philisthini dicerent ei. Ascendite ad nos, Deus tradiderat eos in manu eius. Si autem dicerêt: manete, donec transeamus ad vos, non tradiderat Deus eos illis. Neuter autem istorum modorum ominis obseruandus est.

Ionatha quare sciuit obseruare signum. De Ionatha autem dicendum, quòd ipse non obseruauit augurium in verbis istis, sed cum Deus incitasset eum ad eundum contra Philisthinos, & ipse non erat certus, an Deus hoc vellet, petiuit a Deo, vt daret ei certitudinem, an vellet quod inuaderet eos, vel non, & tunc incidit ei consilium a Deo, scilicet quod acciperet sibi istud signum, & sic erat istud signum inspiratum, & propter hoc licebat, si tamẽ indifferenter ipse assumpsisset sibi augurium per ista verba, nihil Deum orans, sed quasi per ea manifestaretur euentus rerum, esset superstitiosus, & peccaret, sic autem fecit Eliezer seruus Abrahæ, qui orauit, vt Deus daret ei signum ad accipiendum, an prosperasset viam eius, vel nõ, & orauit, dicens: Domine Deus Domini mei Abraham occurre obsecro mihi hodie, & fac misericordiam cum Domino meo Abraham: ecce ego sto prope fontem aquæ, & filiæ habitatorum huius ciuitatis egredientur ad hauriendam aquam, igitur puella, cui ego dixero: inclina hidriam tuam & bibam, & illa responderit, bibe, quin & Chamelis tuis potum tribuam, ipsa est, quam præparasti seruo tuo Isaac, & per hoc intelligam, quòd feceris misericordiam cum domino meo, ita Genes. cap. 24. De Ionatha autem non legitur, quòd orauerit ante positionem signi: credendum tamen est, quòd orauerit, quia vir bonus erat, & Deo fretus hoc agebat, alioquin non licuisset, sed adhuc licuit veteribus ista facere præmissa oratione: nobis tamen non licet sicut Apostolis ante aduentum Spiritus Sancti, quia adhuc erant viri imperfecti licuit præmissa oratione per sortes accipere Matthiam in apostolum: postquam tamen Spiritus Sanctus datus est, iam non licuit.

Ad rationes in principio positas. Ad rationes in contrarium respondendum. Ad primam cum dicebatur, quòd Deus prohibuit incantatores & augures, & omnes similes. Dicendum quòd hic non fuit augurium, nec aliqua species superstitionis, sed præmissa oratione Ionathas a Deo inspiratus posuit sibi istud signum.

Ad secundam rationem cum dicebatur, quod Deus vetuit Hebræos s. qui viam gentium: dicendum quòd Gentiles sequebantur auguria nimis respicientes ad verba, quasi illa haberent aliquam vim futura, & occulta monstrandi, ideo quasi pro religione, & consulto deorum illa obseruabant, vt ait Valerius: Ionathas autem non adhibuit fidem aliquam istis verbis, quasi illa ex se haberent aliquam vim futura monstrandi, sed a Deo inspiratus accepit ista quasi signa diuinæ voluntatis, & non adhibuit illis fidem, quia talia verba erant, sed quia a Deo data in signum: hoc autem non est augurium.

Ad tertiam rationem, cum dicitur quòd illa verba non habent aliquam efficaciam ad conferendum victoriam, vel auferendum, concedendum est: nam nec Ionathas hoc intelligebat: non enim putabat, quòd per hoc, quod Philisthini dicerent: ascendite ad nos, proueniret victoria, vel per hoc quòd dicerent: manete donec transeamus ad vos, impediretur, sed accipiebat ista verba tanquam diuinæ voluntatis: nam verba non possunt poni tanquam principia effectiua: benè tamen tanquam signa, nullum enim verbum est, quod secundum seipsum aliquam habeat virtutem ad efficiendum, etiamsi sint verba sacramentalia: nam ipsa verba secundum se in nullo sacramento aliquid conferunt, sed quia ministri illa proferunt Deus confert gratiam sacramentalem, vel efficit quidquid fieri debet, & hoc tam in sacramento eucharistiæ quam in ceteris.

Ad quartam rationem, cum dicebatur quòd etiam non possunt poni conuenienter ista verba tanquam signa, quia non habent aliquem ordinem ad Deum. Dicendum est, quòd ipsa secundum se non habent aliquem ordinem ad signandum diuinam voluntatem: signauerunt tamen hic, quia Deus voluit, vt si Deus ea dedisset in signum: si autẽ Ionathas credidisset, quòd illa secũdum se haberẽt efficaF ciam ad significandum hoc esset superstitiosum: non tamẽ credidit, nisi inquantum illa a Deo accepit: non fuit ergo illicitum signum, quod posuit Ionathas.

Quare Ionathas posuit sibi signum, an deberet ascendere ad Philisthinos. Quæst. V.

QVÆRETVR vlterius quare Ionathas posuit hic sibi signum ad sciendum, an deberet ascendere ad Philisthinos, ipse namque a Deo motus fuerat, vt ascenderet ad castra Philisthijm, ergo non oportebat, vt amplius certificaretur per signum.

Respondendum est, quòd Ionathas posuit hic istud signum tanquam necessarium ad ea, quę facere intendebat: nam sine illo non erat certificatus. Pro quo considerandũ,
G quòd mutationes, quæ fiunt in nobis a Deo, aliquando sunt in intellectu, & aliquando in voluntate: illæ autem, quæ fiunt in intellectu, sunt multum manifestatiuæ mouentis, & eius ad quod homo mouetur, sicut sunt reuelationes propheticæ: in his autem postquam quis a Deo mouetur, non oportet quærere maiorem certitudinem: mutationes autem, quæ fiunt secundum voluntatem, sunt minus determinatæ, ita vt non plene intelligamus, an moueamur a Deo, vel ab aliquo alio, ideo in his tutum est inquirere certitudinem per alium modum, vt per orationem petendo a Deo, vt nobis reuelet veritatem, vel per consilia peritorum, & sic de alijs modis. Ita autem fuit hic in Ionatha, quoniam Deus non reuelauerat ei velut propheticè, quòd iret contra Philisthinos, sed inclinauerat eum nimis ad eundũm, & dederat animositatem: dubitabat er-
H go adhuc, an iste motus a Deo esset, & hoc voluit inquirere per signa.

An Ionathas peccauerit volendo certificari per signum. Quæstio VI.

QVÆRETVR vlterius, an Ionathas peccauerit, ponendo hic signum ad sciendum quid facere debe ret, nec quæritur hic, an peccauerit, scilicet, ponendo signũ licitum, vel illicitum, quia iam declaratum est, quòd istud signum quod posuit Ionathas, erat licitum.

Sed quæritur, an Ionathas peccauerit volendo certitudinem cum iam certificatus esset: nã illi, qui sunt duri corde, vel difficulter credunt, increpantur, vt patet Luc. c. 24. cum dixit Christus post resurrectionẽ discipulis duobus:
I O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt prophetæ, sed Ionathas debebat esse certificatus per mutationem a Deo, quia Deus daret ei victoriam, ergo volendo signum, videbatur esse culpabilis.

Mutatio nes quæ fiunt a Deo in nobis aliquando sunt in intellectu, & aliquando voluntate. Respondendum est, quòd, vt supra dictum est, immutatio Dei in nobis est duplex, s. in voluntate, & intellectu, illæ autem, quæ sunt in intellectu, sunt manifestæ sicut reuelationes propheticæ, in quibus non est quærenda vlterior certitudo, & qui non credit illis, culpabilis est, quanquam aliquando patres veteres dubitabant de his, quæ a Deo dicebantur: non tanquam Deus nõ posset illa facere, vel quòd mentiturus esset, sed quia mirabilia erant, & ne-
K sciebant modum ipsorum. Sic etiam cum Deus dixisset Abrahæ, quòd multiplicaret semen eius, sicut stellas cæli, & quod daret ei terram Chanaan, dixit Abraham: domine Deus vnde scire possum, quòd possessurus sim eam? Gen. 15. cap. Et tamen ante hoc credebat quia dicitur ibi: Credidit Deo Abraham, & reputatum est ei ad iustitiam. In diuinis autem immutationibus, quæ sunt secundum solam voluntatem, est pauca certitudo, ideo in nullo homine est culpabile, quòd postquã fuerit a Deo sic immutatus, quærat maiorem certitudinem. Sic fuit de Ionatha, quia immutatio eius fuit secundum voluntatem solam, ideo non erat culpabile, quòd quæreret post hoc signum certificatiuum, an a Deo ista essent, immo si aliquis sic motus nullo alio certificatiuo adhibito assentiat motui, inconsultè agit: vnde debet consulere alio modo sibi pro certitudine, sic dicitur 1. Ioan. cap. 4. s. Nolite credere omni spiritui, sed probate, an ex Deo sit: isti autem spiritus sunt motus animi nostri, quibus impellimur ad aliquid agendum, vel ab aliquo desistendum, quibus non debemus immediatè consentire,

sentire, sed inquirere, an ex Deo sint. s. per consilia aliorum. A
Cumque apparuerimus eis. s. coram eis: erant enim Philisthini in castris suis inter duos scopulos, vt patet supra, & non videbat Ionathas, & armiger eius illos, nec ipsi videre poterant Ionatham quousque appropinquaret ad eos obicibus petrarum. *Si taliter locuti fuerint ad nos*. s. taliter qualiter immediatè habetur. *Manete donec transeamus ad vos*. Ista sunt verba, quę dabat Ionathas armigero suo pro signo. & per hoc intelligebat malum. *Stemus in loco nostro*. s. in loco vbi apparuerimus eis, & vbi steterimus quādo ista verba nobis dixerint. *Nec ascendamus ad eos*. s. quia ista verba signa sunt, quòd Deus non vult tradere eos in manus nostras. & non est sensus solum, quòd starent in loco suo, sed etiam quòd redirent, vnde venerāt. Nam si Philisthini hoc eis dixissent, non erat eis tutum manere in loco illo: nam descenderent ad eos Philisthini, & percuterent, cum Deus B nollet tradere illos in manu Iudæorum. *Si autem dixerint ascendite ad nos: ascēdamus*. Eo q; Ionathas per hoc accipiebat bonum signum. s. q; Deus prosperaret iter eorum. *Quia tradidit eos dominus in manibus nostris*. Idest si hoc dixerint, signum est, q; Deus tradidit illos in manus nostras. Vnde cōfidenter possumus contra eos pugnare. *Hoc erit nobis signum*. Idest ista verba Philisthinorū erunt nobis signa eorū, quæ facere nos oporteat, scilicet an fugere, vel pugnare.

Quid egisset Ionathas si Philisthini nihil locuti fuissent.
Quæst. VII.

QVÆRET aliquis quid si apparentibus Ionatha, & armigero eius coram Philisthinis nihil loquerentur eis Philisthini, vel loquerentur aliqua alia, quæ nihil ad C hæc attinerent.

Respondendum est, quòd Ionathas non posuerat istud signum tanquam superstitiosè, sicut gentes vtuntur, sed à Deo inspiratus, ideo sicut ipse proposuerat, ita venturum erat. s. q; Philisthini aliquod horum dicerent, & tunc haberent certum signum. Si tamen eueniret, quòd nihil istorum loquerentur Philisthini. s. loquentes aliquid alterum dispar atum, vel totaliter subticerent: non haberet Ionathas aliquod signum prosperum, vel aduersum, ideo dubitans de aduentu rei magis cessaret reuertens in locum suum. sic ait Iosephus. 6. Antiq. s. signumque victoriæ hoc indicarent, si vocarentur: si verò nihil loquerentur, tanquam eis non vocantibus reuerti deberent.

An Ionathas potuerit sufficienter habere signum, an Deus vellet sibi dare victoriam ex illis verbis. D
Quæst. VIII.

QVÆRETVR vlterius dato, quòd ista verba accipiantur tanquam signa diuinæ voluntatis, qualiter poterant intelligere Ionathas, & armiger eius, an Deus vellet eis dare victoriam, vel non. Nam dato quòd Deus vellet dare eis victoriam, Philisthijm dicere poterāt: manete donec transeamus ad vos, quia liberum est homini loqui quod voluerit. Respondendum est, quòd ista verba Philisthinorum erant conuenientia signa diuinæ voluntatis, quia sicut in Dei potestate erat dare eis victoriam, vel non: ita erat in Dei potestate, quòd Philisthini loquerentur talia, vel talia verba, & dato quòd ipsi vellent loqui alia, Deus non permitteret. Sic. n. patet de Balaam propheta, scilicet, quòd ille conabatur maledicere Israelitis; E Deus tamen cogebat eum loqui verba benedictionis, & ipse videbat, quod Deus cogebat eum; sic patet Num. cap. 23. & 24. cum ergo Deus daret hoc in signum, cogeret Philisthinos, quòd loquerentur id, quod ipse volebat: vnde si vellet dare Ionathæ victoriam non possent dicere Philisthini: manete donec transeamus ad vos, etiam si conarentur hoc dicere, sed necesse erat, quòd dicerent, ascendite ad nos: sic etiam de opposito euentu. Hoc autem modo respōderi potest ad præcedentem quæstionem. s. quòd non est admittendus ille casus; nam cum Deus inspirasset Ionathæ istud signum, cogeret Philisthinos ad hoc, quòd loquerentur aliquid istorum, & sic semper videret Ionathas, quid oporteret se facere.

Considerandum, quòd Nicolaus dicit Iosephum dicere, quòd Ionathas rogauit Dominū deuotè, vt posset Philisthinos vincere, Deus autem concessit, & dedit ei istud signum. Quod autem Ionathas orauerit Dominum, rationabile est, quod tamen Iosephus ista dicat, falsum est; vt patet 6. Antiquitatum, vbi ponit totum istud capit. & totum istum primum librum regum, nihil tamen tale pretulit. Nicolaus tamen habuit hoc forte ex aliquo, qui dicebat Iosephum ista dicere. *Apparuit itaque vterque stationi Philisthinorum* scilicet, postquam reuelauit Ionathas armigero suo signum, quod habere debebant, aggressi sunt iter, & ascenderunt partem collium, vsquequo Philisthini poterant eos videre, & tunc dixerunt ea, quæ habentur hic. Iosephus dicit, quòd ista facta sunt per noctem, & quamuis essent ante hoc Ionathas, & armiger eius apud castra Philisthinorum; nox tamen eos celauerat: apparente autem die visi sunt à Philisthinis; vnde dicit Iosephus: Accedentibus igitur ad exercitum hostium apparente iam die; videntes iam Palæsthini eos alterutris dicebant: ecce de cauernis, &c. Hoc autem satis verisimile est, scilicet quod per noctem hæc fierent; nam Ionathas volebat facere eo modo, quo magis terreret Philisthinos: maximè autem terrerentur, si in aurora subito apparerent coram eis, nam crederent Philisthini, quod per noctem conuenerant omnes Hebræi, & iam irruerant super eos, & fortè hoc eis magnam partem turbationis attulit: quomodocunque autem dicatur, necesse est, quòd hoc factum fuerit pauca parte illius diei pertransita: nam prius Ionathas pugnauit contra Philisthinos, & occidit 20. de eis: deinde Israelitæ in castris Saulis existentes viderunt turbationem, quæ orta erat in castris Philisthinorum, & consulto Domino persecuti sunt illos, tunc Saul posuit maledictionem, ne quis manducaret vsque ad vesperum, quousque vindicaret se de hostibus suis, & fatigatus est populus nimis præ defectu cibi, vt patet infra, ergo videtur, quòd nondum populus pransus fuerat, quando ista facta sunt, quia tunc non esset fatigatio præ defectu cibi, quòd non manducaret populus vsque ad vesperum: satis ergo hoc fuit in aurora; Vnde verisimile est per noctem hoc fecisse Ionatham. *Dixeruntque Philisthini*. s. illi, qui erant in castris, quando viderunt Ionatham, & armigerum apparentes inter petras. *En Hebræi egrediuntur de cauernis, in quibus absconditi fuerant*. Hoc potest intelligi per modum derisionis, scilicet quòd Philisthini videntes Ionathā, & armigerum eius procedentes reptando inter excelsas petras, vbi erat conueniens locus ad latendum, dicerent: ecce egrediuntur Hebræi de cauernis. Vel potest hoc intelligi, quòd Philisthini sic existimarent: audierant enim quod Hebræi à facie eorum absconditi erant, quod verum erat, vt patet præcedenti capit. scilicet afflictus erat populus, & absconderunt se in speluncis, & in abditis; in petris quoque, & in antris, & in cisternis: nunc autem, quia viderunt illos duos viros inter petras in loco prærupto ac commodo ad latendum, putauerunt, quòd egrederentur de latibulis, & potissimum, quia erat aurora, vt dictum est: putauerunt, quòd tunc recedere vellent inde. *Et locuti sunt viri de statione ad Ionatham, & armigerum eius*. Erat enim propinqua statio illi loco, in quo tunc erat Ionathas, & armiger eius, ita quòd viri, qui erant in statione, possent loqui Ionathæ.

Dixeruntque ascendite ad nos, & ostendemus vobis rem. Id est, ibi erratis, ascendite ad nos, & dabimus id, quod quæritis. Hoc potest intelligi irrisoriè, quia Philisthini videbant Ionathan, & armigerum eius euntes hinc inde ad quærendum transitum inter prominentes petras, ideo loquebantur eis, ac si quærerent rem perditā, dicentes; ostendemus vobis rem. Iosephus autem dicit: Venite ascendite ad nos, vt vos digne pro vestris præsumptionibus puniamus: & ad idem redit, quia quamuis Philisthini loquerentur hic irrisoriè, tamen demonstrabant hoc ex verbis suis, quòd vellent occidere eos.

Et ait Ionathas ad armigerum suum. Hic ponitur scdm. s. mirabilis pugna. Fuerunt autem hic duæ pugnæ: prima fuit Ionathæ, & armigeri sui cum Philisthinis; secunda fuit totius exercitus Israel contra Philisthinos. Prima fuit mirabilis, cum duo viri aggressi sunt totam multitudinem Philisthinorum, & turbauerunt eam, atque occide-

runt 20. viros. Secunda non fuit miraculosa, quia iam Philisthini fugiebant a facie Ionathæ, & armigeri sui; ideo solum percutiebant eos non resistentes, sed soli fugæ confidentes. In pugna autem Ionathæ fuit miraculum, vt patet infra in litera. *Ascendamus, sequere me.* Hoc dixit Ionathas videns, quòd verba Philisthinorum erant ei signum victoriæ, quia e gauisus nimis dixit, quòd ascenderent, & quòd sequeretur eum armiger suus, vt irruerent in hostes. *Tradidit enim eos Dominus in manus Israel.* Hoc dixit Ionathas, quia dederat signum, quòd, si Philisthini dicerent; Ascendite ad nos; Deus volebat eos tradere in manus eorum: nunc autem certissimè confidens de signo hortatus est armigerum, quòd ascenderet, & non dixit, tradidit eos Dominus in manus nostras, sed in manus Israel, quia Ionathas satis credebat, quòd non poterat per eos totus exercitus cædi, aut fugari; sed putauit, quòd eis percutientibus Philisthinos, viderent Israelitæ, qui erant in castris Saulis, & succurrerent eis, & sic factum est, vt patet infra: vnde Israel, idest totus exercitus Saulis percussit Philisthinos, & non solus Ionathas cum armigero.

Ascendit autem Ionathas reptans manibus, & pedibus. Scilicet, loca illa, per quæ ascendebat Ionathas ad castra Philisthinorum, erant petrosa nimis, atq; asperrima, ideo non poterat ascendere erectus, sed manibus reptans. In Hebræo dicitur hic: Ascendit Ionathas super manus, quod ad idem pertinet: nam qui erectus non incedit reptans est, & iste super manus, & pedes simul graditur. De hoc dicit Iosephus. 6. Antiquitatum, tunc ab illo loco, in quo ab hostibus visi fuerant, recessit: mutansque locum venit ad petram quę erat propter munitionis locum deserta custodibus, & exinde quasi repentes, & trahentes semetipsos cum multo labore naturam loci vicerunt, & ad inimicorum castra conscenderunt. *Et armiger eius post eum.* Scilicet, etiā reptabat iste, sicut Ionathas, quia dixerat ei Ionathas, sequere me. *Et cum vidissent faciem Ionathæ.* Scilicet, illi viri, qui erant in castris Philisthinorum.

Sed dicet aliquis, quomodo hoc dicitur? quia ante istud iam viderant Ionathan, & armigerum eius: dixerantque, ascendite ad nos. Respondendum est, quòd prius viderant antequam ascenderent, cum nondum deliberasset Ionathas, an ascendere deberet, & deinde cognito, quòd Deus tradiderat eos in manus suas, ascendit de loco, in quo erat & exinde manebat ascensus acerrimus inter prominentes petras, & cum peruenisset ascendendo vsque ad ipsa castra iterum Philisthini viderunt eum, & tunc irruit turbatio super eos, & turbati cadebant ante faciem Ionathæ: nam prius, cum viderant eum, & dixerant, quòd ascenderent, erat aliqualiter distans: & non conterriti sunt. *Alij cadebāt ante Ionathan.* s. quòd occidebat eos, cum introiuit in castra, & hoc est cadere, sicut dicimus, quòd ceciderunt in bello tot millia virorum. Aliter potest intelligi, quòd cadebant, s. quòd non aggrediebatur eos Ionathas pugnans, sed viso eo ipsi conterriti cadebāt, & postea ipse occidebat eos. Sed primus sensus est melior. s. quod aggressus est illos immediatè, vt introiuit in castra, & percutiens occidebat sibi obuios, & illi cadebant. Hoc patet, quia dicitur, & alios armiger eius occidebat, ergo oportet, quòd cadere accipiatur hic pro occidere. s. quòd alios occidebat Ionathas, & alios occidebat armiger eius. Si autem acciperetur cadere pro casu, non diceretur, alij cadebant, sed diceretur, quòd cadebant ante Ionathan, & armiger eius occidebat eos, & sic erat hic miraculum, quia coram vtroque cadebant viri bellici, cum essent isti in magna acie Philisthinorum, & audebant percutere viros multos.

Miraculosa pugna Ionathæ cōtra Philisthinos

Quomodo Ionathas, & armiger suus potuerint percutere viginti viros de Philisthinis, & quòd Philisthini non opprimerent eos. Quæst. IX.

QVÆRET aliquis quō facta fuit ista cędes. s. q̧ isti duo viri possent occidere multos de Philisthinis, & Philisthini nō opprimerent eos, cū essent in acie eorū soli.

Respondet Nicolaus dicens, q̧ Iosephus ait, quòd quædam nebula subito surrexit, propter quam Philisthini non cognoscebant Ionathan, nec seipsos adinuicem, & sic mutuo se trucidabant, & ex eadem causa Philistæi reuertentes

F de præda. s. tres cunei, de quibus præcedenti cap. probabāt cum suis, qui remanserant in castris, & e conuerso. Quod probat, quia infra dī populus stationis Philisthinorū, qui ierat ad prædandum obstupuit, & conturbata sunt castra.

Sed hanc positionem improbat Nicolaus dicens, quòd sic non esset miraculum, quia multoties naturaliter cōsurgit nebula repente: hic tamē dī, quòd erat miraculum. Itē si consurrexisset nebula non solum obscurasset oculos Philisthinorum, sed etiam oculos Ionathæ, & armigeri sui, quia ea, quæ naturalia sunt ad omnes eodem modo se habent: non tamen obscurauit, quia distinctè videbant hostes & occidebant eos, vt patet hic. Item si nebula consurrexisset, illi, qui erant lōge a castris, nō vidissent castra Philisthinorū, nec quid fiebat in eis. viderunt tn̄ speculatores Saulis quō erat pugna in castris, vt patet infra. s. & respexerūt

G speculatores Saul. Satis ergo patet, q̧ non fuit hoc factū per nebulā. Sed cum Nicolaus dicit hoc Iosephum dicere, & improbat tanquam sit positio eius, falsum est: nam Iosephus nil tale posuit, vt patet in 6. Antiqu. vbi est ista historia. Sed dicit, q̧ Ionathas, & armiger eius innaserunt castra dormentibus Philisthinis, & poterant occidere. 20. de illis: alij autem videntes eos, cùm euigilassent a sommo exterriti sunt, credentes q̧ non facerent hoc duo viri soli, & tunc præ turbatione irruebant in seipsos: vnde ait ibidem: Irruentesque eis dormientibus, occiderunt quidem quasi. 20. turbam verò stupore vehementius impleuerunt, ita vt alij quidem effugerent, arma omnia relinquentes, alij verò semetipsos nō agnoscentes, eo quòd ex multis gentibus congregati essent, credentesq; inimicos & irruisse super se Israelitas putantes, & nō hoc duorum hominum præsum-

H ptione commissum, ad alterna bella conuersi sunt, quorum alij quidem perempti moriebantur, alij verò per saxa pręcipites conuolabant. Hæc Iosephus.

Contra Nicol. pro Ioseph.

Illa positio non est satis rationabilis, & nimis humana: vnde non multum accedit ad miraculum, sed ponit quasi accidentia bellorum, s. q̧ sic hostes frequenter dormientes præoccupentur, & turbentur castra ipsorum. Item dicit, q̧ erant dormientes, q̧ non videtur verisimile, quia antequā Ionathas, & armiger eius ascenderent, dixerant eis Philisthini: Ascendite ad nos ergo non repererunt eos dormiētes. Nicolaus autem dicit secundum alios, q̧ istud miraculum factum est, eo q̧ Philisthini percussi sunt aurisia. Est. n. aurisia quoddam genus obcæcationis. s. cum quis non est cæcus, videre tamen non potest ea, quę inquirit cum cetera videat. Est autem ista excęcatio miraculosa, nam qui

Opi. Ni.

I hanc patiuntur vident omnia alia, sicut ceteri viri, id tamen, quod inquirunt, vel eis videre vtile est, etiamsi ante oculos ipsorum est, non vident, & quamquam inquirant diligenter, nunquam inueniunt. Sic patet de viris Sodomitis, qui accesserunt ad ianuam Loth, vt educerent angelos qui ibi erant in specie virorum, & abuterentur eis: Angeli autem percusserunt eos cæcitate, ita vt nocte tota non possent inuenire ostium domus, & tamen erant ante illud. Sic patet Gen. 19. c. sic etiam fuit de Syris seruis Benadab, qui venerunt, vt comprehenderent Eliseum, ipse autem apparuit coram eis, & dixit q̧ sequerentur eum, quia ipse ostenderet illis ciuitatem, in qua erat Eliseus: duxitque eos in Samariam; quæ erat ciuitas hostilis, & tamen ipsi nun-

K quam viderunt Eliseum, qui præcedebat eos, & vrbem, in qua erant quousque fuerunt in ea, & abstulit dominus cæcitatem, vt patet infra 1. lib. cap. 6. ante hoc tamen isti cognoscebant Eliseum, & ciuitatem Samariam. Ita autem dicitur factum fuisse hic. s. q̧ Philisthini percuterentur hac cæcitate, quæ dicitur aurisia, vt sic non viderent Ionatham, & armigerum eius occidentes eos, & sic faciliter poterant eos occidere.

Sed ista positio quamquam à Nicolao approbetur tamen non multum conuenit, quia hic dicitur, quòd erat turbatio magna in castris, in quo significatur quædam conturbatio intellectus, ita vt nesciant viri quid faciunt: aurisia autem non dicit aliquam turbationem, scilicet mentis turbulentiam, sed priuationem visionis quantum ad id quod inquirimus.

Item dato quòd posset hoc applicari ad percussionem, quam fecerunt Ionathas & armiger eius, tamen non poterat applicari ad ea, quæ infra dicuntur: potuerunt enim

Ionathas

Ionathas, & armiger suus faciliter occidere Philisthinos, si non viderentur ab eis, & tamen præter hæc Philisthini bello intestino se laniabant, quia dicitur infra, quòd gladius vniuscuiusque versus fuerat ad proximum suum, & facta est cędes magna nimis, si tamen Philisthini essent percussi aurisia, non viderent seipsos, & sic non possent se occidere necesse est ergo, q; ponatur alius modus plagæ.

Responsio auc. Respondendum igitur, quòd ista plaga, quæ facta est hic, fuit hoc modo, scilicet, quòd Ionathas, & armiger eius primo introeuntes in castra occiderunt viginti viros. Postea autem ipsi Philisthini conturbati sunt, & præ turbatione inceperunt se mutuo laniare, vt patet infra, scilicet conturbata sunt castra, & postea dicitur, quòd gladius vniuscuiusque versus fuerat ad proximum suum: accidit etiam tunc quòd illi, qui missi fuerant ad prædandum, scilicet tres cunei, de quibus præcedenti capit. redirent in castra, & vidētes aciem conturbatam, ipsi quoque cum alijs mutuo se laniabant, vt patet infra, scilicet, & omnis populus stationis eorum, qui ierant ad prædandum obstupuit, scilicet, passi sunt similem conturbationem, & interitum, vt alij. Istud autem est quod factum fuit, sed adhuc ratio vel origo qualiter fieri potuerit, non patet. Dicendum autem videtur, quòd cum Ionathas, & armiger eius ascenderunt in castra Philisthinorum illi, qui viderunt eos conterriti sunt nimis, ita vt præ stupore efficerentur immobiles, quasi lapides, sic vt Ionathas, & armiger eius sine difficultate occidere possent, quos vellent. Tantus autem terror inuaserat Philisthinos, vt non solum non auderent resistere Ionathæ, sed etiam fugere non audebant. quod patet, quia si fugissent à facie eorum, non potuissent isti duo occidere 20. viros, nisi persequentes eos magno terræ spatio: dicitur tamen infra, quòd occiderunt istos 20. viros in media parte iugeris, sed istud est valde paruum spatium, quia iuger est quantum par boum arando vna die conficere potest, ergo non fugiebant isti, sed existentes in locis suis tanquam muta pecora cędebantur.

Quo Philisthini potuerūt habere bellū intestinū. Qualiter autem Philisthini inter se potuerunt habere bellum intestinum, vt se mutuo lacerarent satis videbatur posse stare positio Iosephi, scilicet, quòd ista turbatio habuit originem ex eo, quòd Philisthini subito viderūt duos viros tantam stragem exercere in castris, quo exterriti putantes omnes hostes super se irruisse vehementer turbati sunt. Peruenit autem intantum ista turbatio, vt se non cognoscerent. Præcipuum autem motiuum eius est, quia erant congregati ex diuersis gentibus idiomate differentibus, sicut differunt Hebræi à Philisthinis.

Modus auctoris Sed adhuc conuenientior modus poni potest, quia infra dicitur, quòd factum est miraculum in castris. Iste modus tamen Iosephi non erat miraculosus, sed communiter accidens inter pugnantes, vel saltem multoties.

Dicendum ergo, quòd Deus immisit turbationem Philisthinis: erat autem ista turbatio quædam passio causata in animo Philisthinorum, ita vt se inuicem non cognoscerent, sed putarent esse hostes, & ista turbatio erat miraculosa. Sic aliàs factum est, vt in bello, quod fecit Gedeon contra Madianitas: nam cum viderent Madianitæ Gedeonem, cum socijs suis in circuitu castrorum esse cum buccinis, & lumine: putauerunt quòd inter eos erant, & turbati occidebant seipsos. Nec solum hoc faciebant, dum manerent in castris, sed & postquàm fugere cęperunt se mutuo cędebant, & ista turbatio à Deo erat. Sic patet Iud. c. 7. scilicet. Immisitque dominus gladium in omnibus castris, & mutua se cęde truncabant. Sic etiam factum est, quando conuenerunt contra regem Iosaphat filij Moab, & Ammon, & multæ aliæ gentes, & cum illæ essent in castris, hostesque essent dispositi in duobus locis, scilicet, quidam in insidijs, & alij in acie: surrexerunt illi, qui erant in insidijs contra eos, qui erant in acie, & mutua se cęde deleuerunt nihil facientibus Iudæis, vt patet 2. Paralip. c. 20. Sed hoc etiam animi turbatione factum est. Aliquando etiam Deus immittit turbationem hominibus, vt se non intelligant, sic autem factum est, quando ædificabant antiqui turrem Babylonis: nam Deus misit ibi confusionem in cordibus, & linguis eorum, & nōn se intelligebant varièque loquebantur. huic autem sensui consonat litera sequens, quia dicitur, quòd conturbata sunt castra. *Et facta est plaga prima,*

A *quam percussit Ionathas, & armiger eius.* Hic dicitur quot viri occisi fuerint per Ionatham, & eius armigerum, & dicitur plaga prima, quia hic fuerunt factæ tres plagæ: prima fuit, quam fecit Ionathas, & armiger eius: secūda fuit, quam fecerunt Philisthini mutuo se cędentes: tertia fuit, quam fecerunt Israelitæ persequentes Philisthinos. In prima plaga solum fuerunt 29. viri, vt patet hic. In secunda fuerunt valde multi, vt patet infra, scilicet. Et ecce versus fuerat gladius vniuscuiusque ad proximum suum, & cędes magna nimis. In tertia etiam plurimi corruerunt, quia persecutus fuit populus illos vsque ad noctem, vt patet infra scilicet. Nōne maior facta fuisset plaga in Philisthijm? Percusserunt ergo in die illa Philistheos à Machmas, vsque in Ahialon. Et ob hoc dicitur hic, quam percussit Ionathas, & armiger eius, quasi dicat, quòd duas plagas sequentes non fecerunt ipsi.

B *Quasi viginti virorum.* Hoc dicitur, quia forte non numerati fuerunt illi viri: intelligendum autem est, quòd ista plaga fuit facta, cum nondum Philisthini conturbati essent, & pugnarent inter se: nam erant tunc stupidi, quia fortè alij Philisthini non videbant hoc, quia ista occisio fuit in prima parte aciei, quo viso surrexerunt alij conturbati se mutuo lacerantes. Cum vero Ionathas, & armiger eius viderent Philisthinos inter se pugnare, ipsi quidem abstinuerunt à bello, quia iam opus non erat cum sufficienter Philisthini se conciderent. Etiam quia cum tota acies in seipsam versa esset, timuit Ionathas eius medium incurrere, ne Philisthini irruerent super eos, sicut in seipsos sęuiebant, sed erant à longe considerantes, quomodo se Philisthijm lacerarent. *In media parte iugeris,* idest, plaga ista,

C quam fecerunt Ionathas, & armiger eius fuit in media parte iugeris. In quo significatur, quòd non occisi sunt illi per fugam, quia tunc ad hoc, quòd duo occiderent 20. magnam partem terræ excurrere oportebat, occiderunt tamē illos in media parte iugeris, quæ est parua terra, scilicet, quia illi nimis conterriti non mouebantur ad vulnera.

Quam par boum in die arare consueuerat. Hoc deberet referri ad totum iuger, quia illud designatur esse tātum quantum par boum vna die arare potest. Litera tamen prohibet sic intelligi, sed de media parte iugeris, scilicet, quòd illam vna die boum par arare posset, sed quōcunque accipiatur paruum terræ spatium est. *Et factum est miraculum in castris, & per agros.* Istud refertur ad secundam plagam, scilicet, quam fecerunt Philisthini inter seipsos, quia Deus turbauit eos, & pugnauerunt inter se: dicitur autem, quòd factum est miraculum, quia bellum istud accidit per turbationem mentis Philisthinorum, & illa indu-

D cta est à Deo, scilicet, quòd non se cognoscerent illi, qui ante se cognoscebant, & ob hoc pugnarent: dicitur in castris, & per agros, quia ista turbatio non solum facta est in eis, qui erant intra castra, sed etiam in illis, qui erant dispersi per agros: nam forte aliqui de Philisthinis castrametati fuerunt extra loca aliorum. Vel potest intelligi de illis, qui erant in castris, scilicet, de illis, qui manebant, & nō ibant ad prędandum: nam etiam illi, quādo redierunt turbati sunt, & incęperunt pugnare, vt ceteri, sicut patet immediate, scilicet. *Sed & omnis populus stationis eorum, qui ierant ad prædandum.* scilicet, omnes, qui missi fuerant de acie Philisthinorum ad prędam, s. qui iuerant in tribus cuneis, vt patet precedenti c. *Obstupuit.* Idest turbati sunt. s. non solum illi,

E qui erant in castris turbati sunt, & pugnauerunt inter seipsos, sed etiam illi, qui venerant ad prædandum. Nam illi inter se pugnauerunt, & contra eos, qui erant in castris. In Hebræo habetur hic. *Contremuit,* scilicet, quòd conterriti sunt, quod potest intelligi quantum ad cędem, quam exercuerat Ionathas, & turbationem, quam viderāt in castris, scilicet, quòd visa illa contremuerunt. Vel potest accipi tremere, idest, turbari. Et istum sensum accepit litera nostra, cum dicit immediatè, & conturbata sunt castra. & tamē ibi similiter hr̄ in Hebræo. *Contremuerunt, & conturbata sunt castra.* s. omnes, qui erant in castris Philisthinorum turbati sunt, quia Deus immiserat super eos spūm turbationis, vt in seipsos insurgerent, & tunc cęperunt se trucidare, quamquam non dicatur hic, tamen intelligendum est, q; immediatè, vt turbati sunt seipsos trucidabant: alias. n. nō vidissent illi, qui erant in castris Saulis turbationē, quæ erat in-

ter Philisthinos: viderunt tamen vt patet infra, & dicitur: Ecce versus fuerat gladius vniuscuiusque ad proximum suum. Et *accidit quasi miraculum a Deo*. Idest factum est tunc miraculum inter Philisthinos. Ista est repetitio praecedentis Sententiae, & non dicitur hic quasi miraculum, eo quòd non fuerit verum miraculum, sed habens similitudinem: nam verum miraculum erat. sed dicitur quasi miraculum, quia frequenter sic scriptura loquitur, quòd tamē istud (quasi) nihil operetur, patet, quia supr. dicitur. Et factum est miraculum in castris, sic autem aliquando ponitur quasi, & nihil operatur, vt patet Num. ca. 9. scilicet per diem operiebat illud nubes, & per noctem quasi species ignis: constat tamen quod non erat ibi, quasi species, sed vera species ignis. Fuit autem miraculum, quod hic dicitur in conturbatione Philisthinorum, vt non cognoscerent se, sed putarent se esse hostes,

G *Et respexerunt Speculatores Saul*. Posuerat enim Saul speculatores in castris suis, vt possent praenunciare si hostes venirent, vel si fieret aliqua alia commotio, sicut in omnibus castris fit: illi autem viderunt turbationem, quae erat in castris Philisthinorum scilicet quomodo fugiebāt huc, atque illuc, & occidebant seipsos: nesciebant tamen quid illud esset, sed denunciauerunt Sauli commotionem. Erant autem non longe castra Philisthinorum a Gabaa, vbi erant castra Saulis, ideo speculatores potuerunt denūciare Sauli quid fieret in castris hostium. Ionathas tamen quando locutus est armigero suo de eundo contra Philisthinos non videbat castra eorum, vt patet ex verbis eius scilicet veni & transeamus ad stationem Philisthinorum, quae est trans locum illum, ergo videbat illum locum, quē monstrabat, sed non stationem: alioquin dixisset veni transeamus ad illam stationem: speculatores autem Saulis viderunt castra Philisthinorum, & quid fiebat in eis, eo quòd ipsi erant in loco valde eminēti disposito ad speculandum: Ionathas autem quando locutus est ad armigerum erat in valle, ideò solum videbat scopulos claudentes vndiq; castra, sed ipsa videre nequibat.

H *Qui erant in Gabaa Beniamin*. Idest tunc erant speculatores in vrbe Gabaa, quae vocatur Gabaa Beniamin. Erant etiam ibi castra Saulis: vocatur autem sic, quia erat ille locus in sorte Beniamin. *Et ecce multitudo prostrata huc illucque diffugiens*. Idest speculatores viderunt multitudinem de Philisthinis prostratam, quia iam multi corruerant gladio, & ceteri fugiebant huc, & illuc pugnando, quia iam erat pugna conserta inter eos, quae partim fugiēdo, & partim accedendo fit. & dicitur huc & illuc quia nōdum erat fuga Philisthinorum: nam tunc indesinenter fugerent versus vnam partem, sed dicitur huc & illuc scilicet: quia aliquando fugiebant ad vnam partem, vt vulnera euitarent: aliquando autem ad alteram veniebant, vt vulnera infligerent. Etiam intelligendum est, quòd aliqui conterriti locum fugae quaererent etiam dum huc atque illuc diffugiebant per saxa praecipites conuolabant, vt ait Iosephus, & hoc verisimile est, quia cum locus ille esset altissimus, & prominentes vndique petrae: quaerentes repente locum fugae, & a vulneribus euadere cupientes per saxa prolaberentur. *Et ait Saul populo, qui erat cum eo* scilicet quando audiuit, quòd Philisthini inter se pugnarent putans esse aliquod periculum. *Requirite, & videte, quis abierit ex nobis*. Putauit enim Saul, quòd aliqui de suis iuerant ad castra Philisthinorum, & pugnabant contra eos Philisthini, ideo voluit scire, siquis deficeret de castris ipsorum: arbitratus est enim quòd Philisthini non pugnarent inter seipsos erat enim hoc inopinabile: nam Dei miraculo factum fuerat, vt patet supra. *Cumque requisissent*, scilicet illi, qui erant de populo, quis deficeret de castris. *Repertum est non adesse Ionatham, & armigerum eius*. Erat enim certus numerus virorum in castris scilicet sexcenti viri solum, vt supra patet, & isti essent constituti per duces suos secundum quòd in alijs exercitibus fieri solet, ita vt faciliter inueniri posset siquis deficeret: solus autem Ionathas cum armigero repertus est defecisse, quia vt supra dictum est, Ionathas locutus fuerat soli armigero suo: nam etiam patri suo hoc non indicauerat. Et *ait Saul ad Achiam*. Iste erat sacerdos, de quo supra dictum est, quòd portabat ephod, & erat in diebus illis in castris. Vocauit autem illum, quòd

F consuleret dominum pro rebus instantibus. *Applica arcam domini*. Idest duc huc arcam domini scilicet vt coram eo consulas. Vel applica arcam, idest, applica te ad arcam ad consulendum.

Super quo consulturus erat dominum sacerdos, qui consuluit in castris Saulis. Quaest. X.

QVÆRET aliquis quid cōsulturus erat dominum iste sacerdos nunc.

Respondendum est, quòd consulturus erat de duobus: Primo de statu Ionathae, & armigeri eius: nam isti duo iuerant ad castra philisthinorum, & videbat Saul, quòd erat magnum bellum in castris eorum, crederet igitur, quod ista in exitium Ionathae vergerent: consuluit ergo pro salute eius, an vinceret, an hostes interfecturi essent eum. Secundo consulturus erat de statu suo quantum ad hostes. scilicet an aggressurus esset eos; nam cum vidit eos conturbatos desiderauit ire contra eos, voluit tamen scire a domino, an sibi in prosperum hoc cederet, ideo iussit, vt sacerdos consuleret eum, & tunc Iosephus ait, respondit Deus, quod aggrederetur Philisthinos: nam ipse traderet eos in manus illius. De hoc 6. Antiq. dicitur: dumque exploratores Saul regi dicerent Palaestinorum castra valde turbari: quaerens, num quis suorum deesset, audiuit suum abesse filium, & eius armigerum: iussitque vt pontifex sumpta veste sacerdotali de futuris rebus prophetaret, cumque ille eum vincere, & hostibus fortiter praeualere dixisset, Palaestinos inuasit, & turbatos aggressus est, qui se potius inuicem peremerunt. Quod autem Saul de istis dominum cōsuli faceret, satis patet, quia nulla alia res sibi instabat, pro qua potius eum consulere deberet.

An tamen Deus responderet eis super his, non apparet, Iosephus autem dicit, quòd responderit, & ob hoc tunc aggressus est eos confidens in Dei responso. *An Deus responderet sacerdoti.*

Magis tamē videtur, quòd non responderit, quia cum Saul fecisset, quod sacerdos consuleret dominum, subito auditus est magnus clamor in castris Philisthinorum: credens autem Saul, quòd magnum periculum illud esset fecit cessari a consulendo, quia in hoc oportebat, vt aliquantulum morarentur, & quia filius suus erat in castris Philisthinorum credens, quòd mora sua nimis illi obesset, non sustinuit quòd sacerdos consuleret dominum, quòd colligitur ex litera sequenti scilicet: cumque loqueretur Saul ad sacerdotem tumultus magnus exortus est in castris Philisthinorum: crescebatque paulatim, & clarius resonabat, & ait Saul ad sacerdotem, contrahe manum tuam. Conclamauit ergo Saul, & omnis populus, qui erat cum eo, & venerunt vsque ad locum certaminis. Contrahere autem manum est colligere eam, vel cessare. & hoc tenet etiam Nicolaus. Poterit tamen aliquis dicere, quòd habuit responsum a domino, quia cum dicitur contrahe manum tuam, non est sensus quòd cessaret, sed quòd breuiter faceret. Sed dicendum, quòd non stat, quia responsio danda erat hic a Deo, & nihil dependebat ex actu sacerdotis, quod Deus cito responderet, ideo nihil proficiebat, quòd diceret ei contrahe manum tuam, si intelligebat per hoc quòd breuiter expediret, sed oportet quod intelligatur, quod contraheret manum idest cessaret ab illo.

K Item quia dicitur infra, cumque loqueretur Saul ad sacerdotem tumultus magnus exortus est in castris Philisthinorum scilicet cum adhuc iuberet ei, quod consuleret dominum incepit immediatè audiri clamor Philisthinorum, & tunc dixit, contrahe manum tuam, & clamauit ipse, & omnis populus ad locum certaminis. ergo nihil adhuc sacerdos fecerat de consulendo dominum, sed non incepto opere progressus est Saul contra Philisthinos. Hoc autem fuit timore, & affectione filij, quem sciebat esse inter Philisthinos, & nunc cum audiuit magnum clamorem, credidit ei graue stare periculum, alioquin permisisset sacerdotem consulere dominum quousque haberet responsum.

Qua-

Quare Saul iussit sacerdoti applicare arcam ad consulendum Dominum. Quaest. XI.

QVÆRETVR vlterius ad quid iussit Saul sacerdoti, vt applicaret arcam ad consulendum dominũ: nam sacerdotes non consulebant per arcam, sed per vestes suas. s. per rationale, & ephod; vnde dicebatur summus sacerdos portare iudicium filiorum Israel in pectore suo: Exod. cap. 28.

Diuersi modi cõsulendi dominũ in vet. test. Respondendum est, ꝙ arca non erat hic necessaria ad consulendum dominum: sacerdos tamen illam applicuit. Pro quo considerandum, quòd aliter sacerdotes consulebant dominum, aliter prophetæ & aliter Moyses. De sacerdotibus enim primo dicendum, ꝙ ipsi habebant duplicem modum: nam summi sacerdotes interdum poterant introire in sancta sanctorum, interdum aũt non: introibant enim in locum illum semel in anno. scilicet in die propitiationis, vt patet Leuit. c. 16. & ad Hebr. 9. vbi orabat dominum pro Israelitis, & videtur ꝙ Deus loquebatur ei: nam iussum erat, quòd quando summus sacerdos introiret in sancta sanctorum, nullus staret in prima parte tabernaculi quousque sacerdos egrederetur, vt patet Leuit. 16. capit. Hoc autem pro nulla alia causa erat, nisi quia Deus loquebatur tunc summo sacerdoti, & volebat, quòd nullus audiret ea, quæ loquebatur ei: postquam autem ipse egressus esset de sancta sanctorum licebat alijs sacerdotibus introire in primam partem sanctuarij, tunc ergo poterat sacerdos consulere dominum, si vellet coram arca: alijs autem temporibus non licebat summo sacerdoti introire in sancta sanctorum, ideo non poterat ibi consulere dominum, sed consulebat in quocunq; loco vellet: hoc autem erat, ꝙ indueretur vestibus sacris præcipue rationali, & ephod, & tunc quærebat à Deo, & respondebatur sibi, sic patet infra c. 23. cum dixit Dauid ad Abiathar sacerdotem: applica ephod. i. indue te ehpod, Et tunc quæsiuit ex nomine Dauid: si tradant me viri Ceilæ in manus eius, & si descẽdet Saul, sicut audiuit seruus tuus domine Deus Israel: indica seruo tuo, & ait dominus, descendet: iterum autem consuluit dominum Dauid, dicens: applica ad me ephod, vt patet infra c. 30. & tamen tunc non erat ibi arca, quia erat in Siceleg, vt patet. e. c. & tunc Deus respondebat, nec differebat, an esset sacerdos intra sanctuarium, vel extra, sed vbicunque vellet.

De Moyse autem dicendum est, ꝙ consuluerat dominum aliter & facilius. s. quando volebat aliquid scire introibat in sancta sanctorum nulla præposita cæremonia, & Deus respondebat illi, vt patet Num. cap. 7. cum dicitur Cumque ingrederetur Moyses tabernaculum fœderis, vt consuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, quod erat super arcam inter duos Cherubim: vnde, & loquebatur ei.

De alijs autem prophetis dicendum, quòd non competebat eis aliquis istorum modorum: nam eo quòd non erat sacerdotes, magni non licebat eis indui vestibus sacris, & eo quòd non habebant tantam dignitatem, sicut Moyses non licebat eis introire in sancta sanctorum, sed habebant alium modum consulendi dominum. s. per orationes: nam quando aliquis eorum volebat aliquid a Deo petere, & Deus non præueniebat eum loquendo illi, orabat vt responderet ei, & tunc Deus respondebat. Sic patet de Ieremia, quem orauerunt Iudæi, vt consuleret dominum, an descensuri essent in Ægyptum, ipse autem orauit per 10. dies, vt responderetur sibi, & tunc Deus respondit, vt patet Ierem. 42. cap. Eodem modo alij prophetæ orabant dominum, & respondebat eis, quando volebant, quia familiariores erant Deo quam cetera turba, nunc autem sacerdos erat Achias, quem Saul iubebat consulere dominum, ideo ipse consulere debebat indutus rationali, & ephod, quod signatur supra in litera, cum dicitur. Et Achias filius Achitob portabat ephod, & in illo consuluit dominum: arca autem ad consulendum dominum non erat sibi necessaria, sed quia erat ibi in castris, & Deus repræsentabatur specialiter in ea, dixit Saul, quòd applicaret se ad arcam, & corã ea consuleret dominum. *Erat enim ibi arca Dei in die illa, cum filijs Israel.* Id est tunc erat arca in exercitu, quia portauerant eam secum filij Israel. Hoc autem dicitur ad tollendum dubium, quia aliquis dubitaret, quomodo arca poterat esse præsens ad hoc, quòd consuleret Achias ibi dominum, & dicitur quòd arca erat ibi in die illa.

Quomodo potuit nunc arca esse in castris, cum deberet esse in loco maximè absc ondito. Quaest. XII.

QVÆRET aliquis quomodo arca potuit esse tunc in castris: nam arca erat vas sanctissimũ, quod habebant Hebræi, ideo erat in loco maximè absconditо. Deus quippe iusserat eam poni intra sancta sanctorum: Exo. c. 26. ad quem locum nullus accedere poterat, nisi sũmus sacerdos, semel in anno: Leui. c. 16. & ad Heb. 9. non ergo debebat portari in castris inter homines laicos vt videretur ab omnibus.

Respondendum est, ꝙ arcam videre non erat simpliciter prohibitum: nam interdum necesse erat, ꝙ videretur à toto populo, sicut quando portabatur per desertum per 40. annos. Etiam postea in terra Chanaam, quando mouebatur de loco ad locum sanctuarij, & ipsa sicut cetera vasa sanctuarij, portabatur: erat autem prohibitum videre illam, quando erat in sanctuario intra sancta sanctorum. Tunc. n. nemo debebat eam videre, nec etiam summus sacerdos: nam cũ introibat summus sacerdos die propitiationis in sancta sanctorum, ferebat secum vas plenum aromatibus fumantibus, vt ipse non videret propitiatorium. Nã si videret, moreretur, vt patet Leui. 16. c. Hoc autem erat non propter ipsam arcam, sed quia tũc super eam in propitiatorio erat angelus latens in corpore aereo, & vt ille non videretur iubebat, quòd non videretur arca: alio tamen tempore licebat videre illam, etiamsi nuda esset: nã cum introibat summus sacerdos in motu castrorum ad operiendum arcam, introibant quoque secum minores sacerdotes, & non ferebant aliquid ad non videndum propitiatorium, vt patet Num. c. 4. & hoc quia tunc non erat ibi angelus ille. Cum autem arca erat extra sanctuarium, non licebat eam videri nudam ab aliquo homine, & si videretur moriebantur illi, qui videbant, sicut factum est in Bethsamitibus, vt patet sup. c. 6. Videri autem arcam opertam non erat periculum alicui: nam etiam popularibus licebat, dum tamen nihil vlterius agerent. s. tangendo eam, vel portando de loco ad locum, quia istud erat officium Leuitarum. Quòd autem arca aliquando educeretur de sanctuario, & portaretur ad aliqua loca non erat inconueniens potissimè ad bella: nam Hebræi sperabant in domino, qui magis pugnaret pro eis, quam ipsi pro seipsis, & quia sacratissimum quod erat in veteri testamento, erat arca: portabant eam aliquando ad bella, vt haberent Deum auxiliatorem, nec hoc faciebant Israelitę tanquam à seipsis moti: aliquando. n. Deus ista fieri iusserat: sic patet in bello contra Iericho: nam iussit Deus, quòd septem diebus Hebræi lustrarent vrbem portantes arcam, & in septimo die corruerunt muri: Iosue cap. 6. Ex hoc autem Israelitæ sumpserunt originem, vt aliquando portarent arcam secum ad bella, sic factum est quando pugnauerunt Israelitæ iterum contra Philisthinos: fecit. n. totus populus, quòd portaretur arca in castra supra cap. 4. ita fortassis hic credidit Saul, quòd arca aliquo modo proficeret eis in aduersis casibus, ideo fecit illam portari ad castra, & coram ea dominum consulebat sacerdos.

De quo loco fuit portata arca in castra nunc. Quaest. XIII.

QVAERETVR vlterius vnde ista arca portata est, quando venit nunc in castra, vel ad quem locum exinde reducta est.

Respondendum est, quòd deberet dici secundum Nicolaum, quod arca portata fuit de Galgala: nam ipse vult supra cap. 7. quòd arca fuerit primo in Cariathiarim postquam reducta est de terra Philisthinorum, deinde fuit in Masphat, postea in Galgala, deinde in Nobe: posterius autem in Gabaon, & quia supra 11. cap. & 12. dictum fuit quomodo populus conuenit in Galgala coram domino, dicit Nicolaus, quòd ibi tũc erat arca, & quia paulo ãte hoc venerat Saul, & Israelitæ de Galgala necesse est, *Opi. Ni.*

vt tunc ibi esset sanctuarium,& arca, & sic inde reducta es F
set.Sed hoc non stat.quia supra c.7.declaratum est,q arca nunquam stetit in Masphat,nec in Galgala,sed immediate vt ducta est de terra Philisthinorum posita fuit in Cariathiarim , & ibi mansit vsque ad tempus , quo Dauid eam transtulit in Ierusalem in domum Obededom.

Responsio auc. Dicendum ergo q nunc Saul fecit arcam duci de Cariathiarim,vbi custodiebatur in domo Aminadab. Et credendum est,q Eleazarus filius eius,qui præpositus erat ad custodiendum arcam , venit tunc cum illa . De hoc supra cap.7.Postquam autem istud bellum finitum est,dicendũ est,q non fuit reducta arca in sanctuarium , quod tunc erat in Nobe , sed fuit reducta in Cariathiarim , vbi prius fuerat posita, & ibi mansit toto tempore Saulis,quousque transtulit eam inde Dauid : alioquin non potuisset de ipso loco transferre, & tamen dicitur , quòd transtulit eam de G
Cariathiarim,vt patet primo Paralipom.cap.13.Ad ipsum ergo locum reducta est,& mansit in domo Aminadab, sicut prius fuerat:nam Dauid de domo Aminadab eam duxit,vt patet infra 2.lib.cap.6.

Quare duxerunt arcam in castris . Quæst. XIIII.

QVÆRETVR vlterius ad quid duxerunt Israelitæ arcam nunc in castris.

Respondendum est, q fecerunt hoc vt Deus adiuuaret eos,cum præsentem haberent arcam,in qua maxime relucebat virtus deitatis. Etiam quia hostes timebant quando arca veniebat in castra , vt patet supra cap.4. cum dixerunt Philisthini: Venit Deus in castra, & ingemuerũt dicentes:Væ nobis: non fuit enim tanta exultatio heri , & H
nudiustertius.: væ nobis : quis nos saluabit de manu deorum sublimium istorum?Sed dicet aliquis , ad quid volebant Israelitæ nunc arcam in castris?nam iterum cum duxerunt eam capta fuit à Philisthinis , & fuit magna plaga super Israelitas , vt patet supra cap. 4. nam perierunt.30. millia.

Respondendum est , quòd Israelitæ sciebant præsentiã arcæ esse magnæ vtilitatis : nam ea præsente corruerant muri Iericho,vt Iosue.cap.6.Et Moyses faciebat eam præcedere in motu castrorum, tanquam propter eius præsentiam fugerent omnia mala,vt patet Num.c.10.scilicet.Cũque eleuaretur arca,dicebat Moyses:surge domine,& dissipentur inimici tui , & fugiant qui oderunt te a facie tua. Cum autem deponeretur,dicebat. Reuertere domine ad multitudinem exercitus Israel.Non existimabant ergo Israelitæ,quòd illa magna cædes eorum.s.30.millium;, quæ I
acciderat,quãdo portata fuit arca in castra, fuisset propter hoc,q non haberet arca aliquam virtutem , vel tanquam Deus nihil ageret propter præsentiam eius,cum scirent,q alias fecerat magnas virtutes , nec etiam putabant , q aliquo tempore arca haberet virtutem,& alio tempore non, sed ascribebant hoc iniquitati Israelitarum pro tunc : nam duo sacerdotes,qui tunc portabant arcam erant valde peccatores,& de eis prænunciatum fuerat,q morerentur vna die,vt patet supra c.2.quod sic factum est . Etiam de arca prænunciatum fuerat,q caperetur,vt patet supra c.3.scilicet. Ego faciam verbum in Israel, q quicunque audierit illud,tinnient ambæ aures eius,quod intelligebatur de captione arcæ,quæ fuit nimis stupenda omnibus Israelitis, vt patet supra cap. 4. nunc autem non credebant se habere aliquod graue peccatum , propter quod vellet Deus eos K
dare in manu hostium,ideoconfidebant,q in præsentia arcæ esset sibi Deus magis propinquus, & ob hoc fecit illam Saul portari in castra.

Cumque loqueretur Saul ad sacerdotem.s.ad Achiam:iste .n.est sacerdos,ad quem loquebatur,vt patet supra quamquã Iosephus dicit,q etiam fuit hic Achitob pater Achiæ. *Tumultus magnus exortus est in castris Philisthinorum*.Ante hoc enim erat tumultus , & bellum , quia speculatores Saulis viderant multitudinem magnam prostratam, & ceteros huc , & illuc fugientes , sed nunc nouus tumultus maior exortus est,quia forte durior cædes inchoabat, & iste tumultus cœpit exaudiri cum loqueretur Saul ad sacerdotem.i.nondum desierat loqui ad eum , q consuleret dominum, & iam oriebatur clamor : vnde ista fuit causa , F
q sacerdos non consuleret dominum:nam audito clamore dixit Saul: contrahe manum tuam.i. cessa iam ab hoc. *Crescebatque paulatim , & clarius resonabat*.s.ille clamor erat magnus, & semper crescebat , quia continue bellum sæuiebat, & grauis fiebat strages. Dicitur etiam q clarius resonabat , quia castra Saulis non erant multum propinqua castris Philisthinorum , ideo quamquam aliquis clamor fieret in castris eorum , & propter multarum vocum aggregationem aliqualiter audiretur in castris Saulis , tamen non sonabat distinctè:nunc aũt quia voces eleuabantur in altum clarius,resonabat.*Et ait Saul ad sacerdotem*.s. ad Achiam,cui iusserat consulere dominum.*Contrahe manum tuam*.i.cessa iam ab hoc.Est.n.iste modus loquendi.s. contrahere manum. i. colligere pro diuertere velociter ad alios actus.Et est sensus cessa iam ab hoc , quia non est tẽ- G
pus consulendi dominum : Dicet aliquis quare Saul non expectauit quousque sacerdos consuluisset dominum, vel si non intendebat expectare quare fecit, quòd inciperet consulere dominum.

Respondendum est , q Saul à principio volebat consulere dominum, & intendebat expectare quousq; reciperet responsum pro filio suo, & pro statu suo contra hostes. Nunc autem videns, q oriretur magnus clamor inter Philisthinos,vidensq; filium suum esse inter eos,credidit istum clamorem in illius exitium verti : non sustinuit ergo expectare responsum domini,siue de prospero,siue de aduerso, quia etiamsi aduersum sibi euenturum esset , non formidabat illud subire pro filio,& hoc modo non oportebat expectare diuinum responsum,quia siue de prospero,siue de aduerso responderetur,nihilominus Saul iturus erat ad H
liberandum filium suum.*Conclamauit ergo Saul*.Idest clamauit , vt omnes congregarentur celeriter ad eundum ad bellum.*Et omnis populus,qui erat cum eo*. s.omnes clamauerunt,vt irent ad bellum,vel se paratos ad eundum ad bellum,sic enim est in omnibus exercitibus,quia quando castra mouenda sunt,datur signum mouẽdi illa , vel cum ad bellum procedendum est , datur signum militibus ad se parandum in armis. Erant autem isti, qui nunc erant cum Saule sexcenti viri,de quibus supra dicebatur:postea tamẽ plures conuenerunt.s.omnes qui latuerant , & illi qui erãt cum philisthinis,vt patet infra.

Et venerunt ad locum certaminis. Scilicet, venerunt vsque ad lucum , in quo tunc erant Philisthini pugnantes , scilicet vsque Machmas.Nam in loco ipso erant castra eorum , vt patet infra scilicet percusserunt in die illa Philisthæos a Machmas vsque in Aialon.
I
Et ecce versus fuerat gladius vniuscuiusque ad proximum suum . Idest quando accesserunt Israelitæ ad castra Philisthinorum inuenerunt quod gladius vniuscuiusque versus erat ad proximum suum, idest quilibet pugnabat contra eum,qui sibi coniunctus erat,quia non se cognoscebãt, vt dictum est,sed magis putabant se tanquam hostes: quo viso admirati sunt Israelitæ scientes quòd hoc à Deo esset , & existimantes traditos Philisthinos in manibus eorum inceperunt eos persequi .

Et cædes magna nimis . Idest etiam viderunt , quòd erat facta magna cædes , scilicet quia cadauera multa iacebant super faciem terræ , quia acriter inter seipsos conflixerant Philisthini .

K *Quomodo Israelitæ fecerint magnam cædem super Philisthæos,cum non haberent arma. Quæst. XV.*

QVÆRET aliquis , cum nunc Israelitæ ista videntes persecuti fuerint Philisthinos,& exercuerint magnã cędem , vt patet infra : quomodo hoc facere potuerunt , quia non habebant arma , vt patet præcedenti cap. scilicet: Cumque venisset dies prælij, non est inuentus ensis , aut lancea in manu totius populi , qui erat cum Saule , & Ionatha , excepto Saul , & Ionatha filio eius . *Responsio Rab.*

Responderi potest secundum Rab. Dauid Kimhi , quòd quamquam isti Israelitæ non haberent lanceas , aut gladios : habebant tamen alia genera armorum , scilicet tela, arcus , & fundas , quibus poterant certare cum hostibus . *Dauid.*

Aliter

Alia respon. Aliter potest dici, quòd habebãt Israelitæ arma, quia de solis sexcentis viris, qui erant cũ Saule a principio, dicitur, quòd non est inuentus ensis, aut lancea in manu eorum. De alijs tamen Israelitis nõ dicitur: erant tamen multi alij, qui venerunt ad pugnam, scilicet, illi, qui erant prius cum Philisthęis: ascenderantque de terra eorum cum eis, vt patet hic: alij quoque Israelitæ, scilicet, illi, qui latuerant, conuenerunt ad Saulem, vt patet infra: isti autem poterant habere arma: maximè illi, qui erant cum Philisthinis.

3. resp. Aliter etiam dici potest, quòd maxima pars Israelitarum, qui ibant cum Saule, inermis erat: postea tamen habuerunt arma multa Philisthinorum, s. quia reliquerunt Philisthini subito castra venientibus Israelitis. Vnde pro turbatione non acceperunt arma, quę habuerant in castris: acceperunt quoque omnia arma mortuorum: multi enim mortui fuerant intestino bello: quia vt dicitur hic erat cędes magna nimis: omnium autem illorum arma arripuere Iudæi: Præter hoc etiam illorum, qui fugiebant plurimi timore arma in via relinquebant, vt facilius sibi per fugam consulerent: & hæc etiam Iudæi capientes pugnabãt: vnde non defuit Iudæis pugnare cupientibus armorũ pluralitas. De hoc dicit Iosephus sexto Antiquitatum, scilicet, turbatione vero eos vehementius impleuerunt, ita vt alij quidem effugerent arma omnia relinquentes.

Sed & Hebræi, qui fuerant cum Philisthym heri, & nudiustertius. Hic ponuntur alij adiutores, s. Hebræi quidam, qui erant cum Philisthinis. Nam isti videntes quòd Israelitæ vincerent, coniunxerunt se eis in adiutorium: & dicitur quòd erant cum Philisthinis ab heri, & nudiustertius, idest, ab aliquibus diebus, s. non inceperunt nunc esse cum eis, sed erant iam ab aliquo tempore.

Opi. Ni. Nicolaus dicit, quòd ibi erant aliqui, qui timore ducti coniunxerant se Philisthinis: in quo videtur, quòd nouiter se coniunxerãt, scilicet, forte timore huius belli instãtis. Sed dicendum est, quòd a multis diebus iam essent cum eis: nam non se coniunxerunt eis, cum fuerunt Philisthini in terra Israel, sed de terra Philisthinorum ascenderunt cum eis, vt patet immediatè, scilicet, ascenderuntque cum eis in castris: ergo a magno tempore isti erant cum Philisthinis, cum morarentur in terra eorum.

Nec obstat, si dicatur ab heri, & nudiustertius, quod secundum se significat paruum tempus, quia aliquando ponitur pro magno tempore, vt patet supra cap. 10. scilicet, videntes autem omnes nouerant eum, id est, Saulem ab heri, & nudiustertius, quod esset cum prophetis, &c. accipitur autem ibi heri, & nudiustertius pro longo tempore vitæ Saulis, scilicet, quia illi viri, de quibus ibi dicitur cognouerant eum a magnis temporibus: sic etiam dicitur ad Hebræos cap. 13. scilicet, Iesus Christus heri, & hodie, & in secula. Vbi volebat Apostolus dicere quòd Christus erat ab æterno, & erat in æternum: & tamen pro duratione prę terita posuit heri, & hodie, quasi ex modo loquendi intelligantur omnes alij dies. Ita hic per heri, & nudius intelliguntur multa tempora, quibus manserant isti Hebræi in terra Philisthinorum.

Ascenderuntque cum eis in castris. Id est, isti Hebræi non fuerunt nouiter coniuncti Philisthinis, sed ascenderunt cũ eis in castris, id est, ascenderunt de terra eorum, in qua habitabant cum ipsis Philisthinis, vt venirent ad castra ad pugnandum contra Israel, & licet hoc non haberent isti Hebręi tamen coegerunt eos Philisthini cum haberent eos in terra sua.

Reuersi sunt, vt essent cum Israel. Id est, quando viderunt quod Deus adiuuabat Israelitas, conuersi sunt ad contribules suos, vt adiuuarent eos.

Qui erant cum Saule, & Ionatha. Id est, Israelitę erant cum Saule, & cum Ionatha, quia isti erant duces exercitus.

Qui essent illi Hebræi, qui erant cum Philisthinis. Quæst. XVI.

QVÆRET aliquis, qui erant isti Hebræi, qui ascenderunt nunc cum Philisthinis. Respondebit aliquis, quod isti ducti fuerant aliquando captiui de terra Israel, & nunc remanebant in terra Philisthinorum. Sic enim consueuit esse in alijs bellis, quòd victores accipiunt de

A hostibus aliquos viros, quos ducant in terram suam: & hoc potissime quando sunt illi viri clari: sicut Romani adducebant viros clarissimos de omni terra in vrbem suam: sic enim de Iudæa adduxerunt Iosephum, & de Carthagine duxerunt Terentium, qui erat vir clarissimus in comędijs. Vnde ait in Andria de seipso.

> Natus in excelsis tectis Carthaginis altæ
> Romanis ducibus bellica præda fui.

Sic etiam de Philisthinis existimandum est, quòd cum ipsi magno tempore fuissent dominati Hebræorum, omnes viros clarissimos Iudæorum ducerent in terram suam: quod quidem non est rationi obuium.

Sed adhuc dicendum est magis, quòd isti Hebræi erant fabri, quos abstulerant Philisthini de terra Israel: nam dicitur præcedenti cap. quòd cauerant Philisthim, ne facerent Hebræi gladium, aut lanceam: & quòd non inueniebatur aliquis faber ferrarius in tota terra Israęl. Hoc autem fuit, quia Philisthini duxerunt eos secum in terram suam, vt declaratum fuit pręcedenti cap. isti autem nunc ascenderunt cum Philisthinis in castra, scilicet, ad pugnandum contra Israelitas, vel ad parandum arma, quia vsus maximus necessarius est in bello, ideo dicitur de istis, quòd erant ab heri, & nudiustertius cum Philisthinis, scilicet, a multis diebus iam habitauerant cum eis.

Qualiter Israelitæ, qui erant cum Philisthinis iam multo tempore versi sunt contra eos cum haberent facultates suas & vxores & filios inter eos. Quæst. XVII.

C QVÆRETVR vlterius, quomodo isti Israelitæ, qui erant cum Philisthinis voluerunt redire, vt essent cum Israel: nam cum habitarent in terra Philisthinorum ex multo tempore, scilicet, ex illo, quo fuerat lex posita, ne essent fabri in terra Israel, habebant in terra Philisthinorum facultates suas, habebant etiam vxores & filios. Sciebant etiam quòd si conuerterentur ad hostes perderẽt omnia, quę habebant in terra Philisthinorum: insuper tota eorum cognatio acriter periret. Quare ergo volebant conuerti ad Israelitas? Respondendum est quòd hoc fecerunt propter duo: primo propter victoriam, quam videbant dari Israelitis: nam ipsi Philisthini non pugnantibus Hebræis inuicem se lacerabant: postea autem Hebræis venientibus omnes fugiebant. Crediderunt ergo quòd cum tanta multitudo Philisthinorum, quanta nunquam D congregata fuerat, nunc quasi sine hoste vinceretur, quòd tota terra Philisthinorum funditus delenda erat: vnde ipsi nihil perderent de his, quę habebant in terra Philisthijm omnia occupantibus Iudęis, quin potius si nunc non redirent ad Hebręos, credebant cum postea Israelitæ dominarentur Philisthinorum, acrius punirent Israelitas repertos in terra Philisthijm quàm Philisthinos; quia semper restitissent tanquam hostes contumaces. Secundo hoc fecerũt, quia putabant sibi de præsenti eminere periculum vitæ, nisi hoc facerent: nam videbant Philisthinos fugari a facie Israel: si ergo ipsi manerent cum Philisthinis, sicut prius erant, fugarentur quoque cum illis, & caderent gladio sicut Philisthini. Tutius ergo fuit sibi confugere ad Israelitas quam fugari cum Philisthinis: etiamsi cuncta quæ reliquerant in terra Philisthinorum periculo immi-E nerent.

Quomodo Philisthini confisi sunt ducere secum Israelitas ad bellum, quos captiuos tenebant. Quæst. XVIII.

QVAERET aliquis quomodo Philisthini voluerunt secum ducere in bellum Israelitas, qui habitabant in terra eorum: nam non erat tutum hoc facere cum ipsi possent conuerti ad hostes, & impugnare Philisthinos: nam Aegyptij habentes Israelitas in terra sua, non confidebant eis, credentes quòd possent iungi hostibus eorum, & expugnare illos, vt patet Exo. cap. 1. s. Ecce populus Israel multus, & fortior nobis est: venite sapienter, opprimamus eum, ne forte multiplicetur: & si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris: expugnatisque nobis egrediatur de terra. Quanto minus ergo debuerunt confi-

confidere Philisthini Israelitis, vt ducerent eos secum in bello, quia ibi poterant præuaricari sicut postea fecerunt? Item Philisthini non confidebant ipsi Dauid, quia erat Hebræus quanquam inter eos esset fugitiuus: nam cum esset Dauid apud Regem Achis Philisthęū decreuerat cum eo pugnare contra Hebræos, & descendit ad locum belli: iratique sunt alij reges Philisthinorum Regi Achis, dicentes: reuertatur vir & sedeat in loco suo, in quo cōstituisti eum, & non descendat nobiscum in prælium, ne fiat nobis aduersarius, cum præliari cęperimus: quomodo enim placare aliter potest Dominum suum, nisi in capitibus nostris, vt patet infra capit.29. ergo similiter non debuissent hic Philisthini confidere Israelitis ducendo eos secum in bellum.

Respondendum est, quòd Philisthini duxerunt secum Israelitas, quia nihil mali suspicari potuerunt. Erat enim tanta multitudo Philisthinorum, vt nequaquam crederēt quòd Israelitę eis resistere vellent; vnde securi sibi videbātur, quòd etiam si aduersus eos consurgerent, nihil omnino proficerēt. Cū āt arguitur de Dauid non est simile: nam isti Israelitę, qui ascenderunt cum Philisthinis non ascenderunt, vt viri pugnatores; sed erant fabri armorum, veneruntque ad parandum arma. Vnde minus de eis timendum fuit, quàm si essent viri parati ad bellum. Dauid autem erat vir bellator, ideo de eo magis timuerunt, nec permiserunt, quòd veniret in castra. Item dato quòd essent isti viri bellatores, non fuit tantum timendum de eis, sicut de Dauid: quia isti erant viri parui constituti sub potestate aliorum. Dauid autem erat vir magnus, scilicet, princeps sexcentorum virorum, vt colligitur infra cap.30. poterat ergo agere, quod voluisset: vnde de eo suspicandum erat. Etiam erat Dauid valde pugnax, quem formidabant Philisthini, quia ipse quondam deiecerat eorum fortissimum, scilicet, Goliath: vnde dixerunt Reges Philisthinorum ad Achis: Nonne iste est Dauid, cui cantabant in Choro dicentes: Percussit Saul in millibus suis: & Dauid in decem millibus suis? Suspicandum ergo erat de eo. Item Deus induxit Philisthinos in consilium illud: nam ipse volebat tradere Israelitas in manu Philisthinorum, & quòd morerentur tunc Saul, & filij eius sicut factum est: si autem Dauid descendisset cum Philisthinis in bellum, transiturus erat ad partem Israelitarum, vt adiuuaret eos, pugnaretque acerrime contra illos, & quia vir fortis erat, in omnibus prospere agens forté deleuisset Philisthinos: Deus tamen contrarium diffiniebat: fecit ergo quòd Philisthini nollent, quòd descenderet cum eis. Nunc autem è contrario Deus volebat, quòd Philisthini caderent corā facie Israel, ideo fecit, quòd illi quoque, qui erant in terra Philisthiim ascenderent ad subsidium eorum.

Omnes quoque Israelitæ, qui se absconderant in monte Ephraim. Hic ponitur adiutorium aliorum, scilicet, Israelitarū, qui se absconderant: nam isti audientes, quòd vinceret Israel; exierunt in adiutorium, prius enim se præ timore absconderant: nunc autem euacuato timore, quia audierant victoriam cessisse Israelitis, confidenter egressi sunt de latibulis, & adiunxerunt se eis. Dicitur autē de his, qui se absconderant in monte Ephraim: non quòd Israelitę non se abscondissent ēt in alijs locis, sed quia isti qui latebant in monte Ephraim venerunt in auxilium Saulis. Causa fuit, quia cum fugerent Philisthini a facie Israel erat trāsitus per montem Ephraim, sicut ait Iosephus: in ipso enim inuentum est mel, de quo infra dicitur, quòd erat super faciem agri: Israelitę igitur ibi latentes hoc confestim sciuerunt, & surgentes de latibulis suis persecuti sunt Philisthinos.

Audientes quòd fugissent Philisthini. Nō est sensus, quòd missus fuerit ad eos nuntius significans fugam Philisthinorum, & quòd tunc ipsi venerint ad pugnam: nam interea elaberentur aliqui dies, vel saltem vnus: pugna tamen ista gesta cum Philisthinis vna tātum die durauit, & iam quędam pars diei elapsa erat cum cepit: non ergo potuit mitti nuntius ad congregandum latentes. Sed est sensus, quòd audierunt illi, qui latebant, siquantum transitus hostiū fugientium fuit per montem Ephraim: ideo illi, qui ibi latebant audientes tumultum, & videntes quod fiebat, cito de latibulis surrexerunt.

F *Sociauerunt se cum Saul in prælio*. Scilicet, vt simul persequerentur Philisthinos. *Et erant cum Saul quasi decem millia virorum*. Istud nō habetur in Hebræo nec etiam est de veritate literæ nostræ; aliquæ tamen Bibliæ illud habent. Videtur autem quòd fuerit glossa interlinearis: postea autem per scriptorum imperitiam textui admixta est. Est autem litera Iosephi. Nam ipse dicit, quòd fuerunt quasi decem millia virorum: scilicet computando sexcentos viros, qui prius fuerant cum Saule: & eos qui habitabant prius in terra Philisthinorum: & eos qui latebant in monte Ephraim.

Et saluauit Dominus in die illa Israel. Idest, liberauit ab hostibus, idest non solum liberauit, sed etiam concessit victoriam magnam, quę magis opere Dei, quàm viribus hominum facta est: nam dicitur supra quòd accidit quasi
G miraculum a Deo, & iterum: factum est miraculum in castris per agros.

Pugna autem peruenit vsque ad Bethauem. Est quidam locus Bethauem in sorte Beniamin vsque ad quem durauit pugna. Non est autem intelligendum, quòd vsque ad illum locum solum durauerit pugna Israelitarum contra Philisthinos: nam tota die vsque ad vesperum persecuti sunt Israelitę Philisthinos, ideo poterant vsque ad longum spacium peruenire, & hoc etiam necesse est, cum tota die Philisthini fugerint. Bethauem tamen erat apud castra Philisthinorum, vt patet præced. cap. scilicet, castrametati sunt Philisthini in Machmas ad orientem Bethauem, idest, ista duo loca sunt coniuncta: & Machmas est ad orientalem partem Bethauem: ergo vsque ad longius spatium duraret pugna. Item patet hoc: quia dicitur infra in litera:
H Percusserunt ergo in die illa Philisthęos a Machmas in Aialon: ergo non solum vsque ad Bethauem. Sed dicendum est, quòd durauit pugna vsque ad Bethauem, s. pugna, quam Philisthini inter se gerebant: ipsi enim inter se pugnabant, antequam venirent Israelitę: & pugnando diffugiebant modicum huc, & illuc: & sic paulisper recesserunt a castris venientes vsque ad Bethauem: quia Bethauem est locus propinquus ad Machmas, in quo erant castra, vt supra dictum est. Quòd autem hoc sit, patet, quia Philisthini pugnando diffugiebant huc & illuc, vt patet supra in littera, scilicet, multitudo prostrata huc illucque diffugiens: vnde cum Israelitæ venerunt contra Philisthinos, inuenerunt eos in Bethauem aliquantulum dimotos a castris.

Pugna Philisthinorū quousque durauit.

Aliter potest intelligi quòd peruenit pugna vsque ad Be
I thauem, scilicet, pugna, quam gesserunt Israelitæ cum Philisthinis: nam primo fuit pugna inter Israelitas, & Philisthinos, & postea fuit persecutio: pugna fuit, dum Philisthini aliqualiter resisterent Iudęis: persecutio autem fuit cum iam penitus terga verterent, & tunc non pugnabant. Primum autem durauit vsque ad Bethauem, qui erat locus propinquus castris eorum, vsque ad quem aliqualiter pugnando se retraxerunt. Postea autem videntes se Israelitis impares esse penitus fugerunt, & ibi iam non fuit pugna, sed persecutio quæ durauit vsque ad Aialon. Et hæc duo significantur in litera. Primum cum dicitur, pugna autem peruenit vsque ad Bethauem. Secundum cum dicitur infra: percusserunt ergo Philisthæos a Machmas vsque Aialon, huic etiam consonat litera sequens: nam immediate dixit Saul: Maledictus vir qui comederit panem vs-
K que ad vesperum: ante hoc autem, scilicet, quando durabat pugna, non dixit hoc, quia tunc non fugiebant Philisthini: cum autem cęperunt fugere credens Saul, quòd si moraretur populus ad sumendum cibum fugerent omnes Philisthini, dixit: Maledictus vir, qui comederit panē vsque ad vesperum.

Alius intellectus.

Aliter potest intelligi, scilicet, quòd Saul habuit duas pugnas cum Philisthinis. Vnam antequam congregarentur ad eum viri Israel; aliā autem postquam congregati sunt: prima earum durauit vsque ad Bethauem: qui locus erat prope castra Philisthinorum: & in hac nō habuit Saul aliquos adiutores, nisi viros suos sexcentos, qui cum eo perseuerant. In secunda pugna habuit adiutores alios, scilicet, Hebræos, qui prius erant cū Philisthinis, & illos, qui latuerant in monte Ephraim. Et ista pugna durauit vsque ad Aialon, & hoc significatur in litera, quia cum dicitur: pugna

gna autem peruenit vsque ad Bethauem, mox subditur, & viri Israel sociati sunt sibi in die illa, s. postquam accessit pugna vsque Bethauem Israelitæ sociati sunt Sauli, quilibet horum modorum est conueniens.

Et viri Israel sociati sunt sibi in die illa. scilicet Sauli. Et vocantur viri Israel Hebræi, qui ascenderāt cum Philisthinis de terra ipsorum, & illi, qui latuerant in montibus, & venerunt ad Saulem.

Adiurauit autem Saul populum. Hic ponitur Saulis adiuratio, quæ erat secundum principale, & diuiditur in quatuor. Primò ponitur adiurantis execratio, secundò ignorantis transgressio, tertiò facti inquisitio, quarto historiæ persecutio. Secunda ibi. *Porro Ionathas*. Tertia ibi. *Et dixit Saul*. Quarta ibi. *Et Saul*.

Saul adiurauit populū ne ederet. Circa primum ponitur quomodo Saul adiurauerit populum ponens ei quandam maledictionem, si comederēt. Videbat enim Saul, quòd fugiebant Philisthini, ipse autem cupiebat vlcisci in eos, & quia si populus sederet ad sumendos cibos fugerent Philisthini, & nemo eorum comprehendi posset, iussit, vt nemo comederet vsque ad vesperum, & dicitur adiurauit populum, ista adiuratio non est aliquod iuramentum, quod ipse cogeret patrare populum, sed est quædam imprecatio maledictionis, vt patet ex verbis.

Maledictus vir, qui comederit panem vsque ad vesperum. scilicet a Deo maledicatur, vel Deus ei omnia aduersa inferat, qui panem comederit. Non est autem intelligendum, quòd solum orabat Saul mala prouenire a Deo ei, qui comedisset, sed etiam ipse positurus erat pęnam si quis erraret, sic patet infra. Nam dixit Saul, Viuit Saluator Israel, quia si per Ionathan filium meum factum est, absque retractatione morietur. Et postea dixit, hęc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionatha. Dicitur autem hic, qui comederit panem, per quod non solum vetabatur panis, sed etiam quicquid aliud comestibile. Quod patet, quia cum populus transiret per agrum, vbi erat mel, nemo ausus est comedere, si tamen non intelligeretur nomine panis, comedisset.

Item Ionathas non comedit panem, sed mel, tamen lapsus est in maledictionem paternam, vt patet infra. Iste autem modus loquendi est in scriptura, vt nomine panis intelligantur omnia viatica, vt patet infra 4. lib. cap. 6. vbi dixit Elisęus, Pone panem coram eis, & sequitur, appositaque est eis ciborum magna præparatio.

Vsque ad vesperum donec vlciscar de inimicis meis. In hoc innuitur, quod illa die nondum comederant Hebręi, alioquin facile erat, quòd non comederent vsque ad noctem, si iā pransi fuissent, sed erat aurora, quando Ionathas ascendit ad partes Philisthinorum, mox autem visus est a speculatoribus Saulis, qui illicò parauerunt se ad bellum, vnde parua diei pars transierat, cum Hebręi venerunt ad locum certaminis. Et quia Saul vidit, quòd paulopost hoc vellet populus declinare ad sumendum cibos, dixit, quòd nemo manducaret vsque ad vesperum, s. ad solis occasum, quousque vlcisceretur se de hostibus suis. Sed dicet aliquis quid si non vlcisceretur se Saul vsque ad vesperum, nunquid nō deberet comedere populus? Respondendum, quòd Saul non posuit hoc tanquam nunquam deberet comedere, quousque vindicaret se de hostibus, sed cum hostes fugerent a facie eius, credidit, quòd vsque ad vesperum posset sufficienter capere vltionem, ideo tunc dedit terminum ad cibum, sed dato, quòd contingeret, quòd vsque ad vesperū Israelitæ nullum occiderent de Philisthinis, licebat eis comedere ad vesperum, quia iam fuerat elapsus terminus.

Et non manducauit vniuersus populus panem. s. nullus de toto populo, qui ibat cum Saule comedit panem, aut aliquid aliud, s. vsque ad vesperum. Nam tunc conuersi sunt ad prædam, & comederunt, vt patet infra.

An Saul peccauerit adiurando populum, ne comederet vsque ad vesperum, & an fuerit periurus. Quæst. XIX.

QVÆRET aliquis, an Saul adiurando populum, peccauerit. Et videtur quod non, quia motus fuit bono zelo, s. vt infideles, & hostes Hebræorum occiderentur, quod non solum erat licitum, sed etiam bonum, & meritorium. Item sicut Saul merebatur occidendo Amalecitas, & destruendo omnia, quæ erant in terra eorum, quia Deus eum ad hoc miserat: ita mereretur si persequeretur Philisthinos, quia Deus tradebat eos in manu eius: immo videbatur, quòd peccaret, si negligēs esset in faciendo hoc, cum Deus ei hoc commendasset, & ad hoc instituisset eum Regem, vt patet supra cap. 9. s. vnges eum ducem super populum meum Israel, & saluabit populum meum de manu Philisthinorū, sed Saul fecit hoc ad diligentius persequendum Philisthinos, vt nemo effugeret: ergo non peccabat, sed merebatur. Item si Saul peccasset adiurando populum pro transgressione huius adiurationis Deus nihil fecisset, sed noluit respondere, vt patet infra cum ante semper responderet; ergo non peccauit.

In contrarium videtur, quòd peccauerit, quia communiter dicitur, quòd Saul peccauit in hoc; & sic tenet hic
B Nicolaus. Item ille, qui turbat alios, peccat, sed Saul ponēdo istam adiurationem turbauit Israelitas, ergo peccauit. Patet hoc, quia dixit Ionathas: turbauit pater meus terrā. Respondendum est secundum Nicolaum, quòd Saul peccauit hic dupliciter. Primò, quia malè iurauit. Secundò, quia peius implere voluit. Primum probat, quia licet iuramentum sit bonum in necessitate, & cum debitis circunstantiis: si tamen hæc deficiant, malum est; sic autem fuit in Saule, quia Deus victoriam sufficientem dederat, & miraculosè, vt patet ex prædictis, & ideo non erat necessitas persequendi hostes vlterius absque diuino consilio, q̄ Saul non expectauit, vt patet ex prędictis. Item Saul præcipiendo, quòd populus nihil comederet, casum necessitatis non excepit verbo, nec intellectu. Quod patet ex hoc, quòd Ionathan filium suum, qui in necessitate positus modicum
C mellis comederat, voluit omnino occidere. Casus vero necessitatis ab omni pręcepto, & lege exceptus est, & ideo peccauit Saul non excipiendo, quod debuit excipere. Itē, quia iuramentum suum vergebat in peiorem exitum, quia si populus ieiunio, & labore fatigatus aliquid cibi accepisset maior plaga in hostibus facta fuisset, vt dicitur infra in litera. Item, quia fuit occasio peccandi toti populo, qui propter iuramentum non fuit ausus sumere cibum aliquē, vsque ad vesperum: propter quod veniente vespera populus lassus, & famelicus ex festinatione comedendi peccauit comedens cum sanguine, vt dicitur in litera; & sic patet, quòd Saul peccauit temerariè iurando. Secundò peccauit impiè adimplendo quantum fuit ex se, quia Ionathan innocentem voluit occidere, vnde & super hoc iuramentum temerariè replicauit, dicens: hæc faciat mihi Deus, & hæc
D addat, quia morte morieris Ionatha: vnde & in tali replicatione iuramenti iterum peccauit. Ista est intentio Nicolai. Sed non multum stat: nā Sauli licuit hoc facere, quod fecit, & aliqualiter visum est sibi meritoriū. Saul enim non iurauit hic, nec cogit aliquem iurare, sed imposuit legē populo tanquam princeps, quod quidem facere poterat. Lex autem, quam posuit, iusta erat, quoniam ipse poterat eam ponere. Etiam ponebatur ex bono motiuo: erat enim intentio sua persequi hostes, quoniam Deus hoc ei commendauerat per Samuelem, quando vnxit eum, vt patet supra cap. 10. scilicet, Ecce vnxit te Dominus super hæreditatem suam in principem, & liberabis populum eius de manibus inimicorum eius. Voluit ergo Saul hoc diligenter facere, & quia tunc habebat copiam persequendi hostes; & si modicum moraretur, omnes hostes fugissent, ideo iussit, ne ali
E quis diuerteret ad cibum, sed solicitè persequerentur hostes vsque ad vesperum. Item ista lex in seipsa iusta erat, quia non continebat aliquod grauamen contra cultū Dei, nec etiam grauabantur subditi. Nec valet si aliquis dicat, quod non comedere per totum diem vsque ad vesperam erat difficile, & non debebat hoc Rex imponere, nam licet regulariter, & pro libito suo non liceret ei talia imponere, licebat tamē in casu, in quo magna vtilitas offerebatur: bellatores enim non vadunt ad pugnam, vt delitijs perfruantur, sed vt acerrimos labores subeant. Nam cum fortitudo semper sit circa maximè terribilia, Arist. 3. Eth. q̄n dicit eam potissimè in bello esse, & hoc quasi in bello maximę difficultates sint: non ergo erat inconueniens, nec contra morem bellicū, quòd Saul imponeret aliquid graue viris suis: potissimè, quia istud erat modico tempore duraturum, scilicet, vna die solum. Etiam in hoc erat maxima vtilitas, quia

quia tunc plene consequerentur hostes. Si autem diuerterent ad sumendum cibum omnes effugerent, ideo quilibet princeps quantumcunq; pius, & mollis erga suos visa tanta vtilitate imposuisset hunc paruum laborem: nam et si princeps non imponeret subditi spontaneè hoc sibi imponere debuissent, quia ratio istud dictabat, potissimū, quia viderentur negligentes, & valde reprehēsibiles, si Deo offerente istam prosperitatem solicitè non vterentur ea: si tamen vellent declinare ad assumendos cibos antequā persequerentur hostes omnes fugerent, & ipsi non consequerentur prosperitatem sibi a Deo oblatam: ergo peccarent. Item dato, quòd ista lex data fuisset aliqualiter ex inaduertentia, & contineret in se graue damnum: ille qui dabat eā non peccabat, si putaret eam bonam esse. Saul tamen putauit istam legem valde esse Iudæis vtilem, & ad Dei obsequium nimis prodesse, ideo licet aliquam grauitatem contineret, non peccaret Saul imponēdo eam. Patet hoc, quia peccatum voluntarium est. Cum autem aliquis putans se ponere bonam legem ponit iniquam, eo quod deficit circa aliqua particularia, quæ non potest ipse per singula excogitare nihil iniquum agit. Sic autem erat in Saule, & istud verum est, nisi cum ille, qui legem posuit sciens eam nimis grauatoriam reuocare non vult: non ergo peccauit Saul. Rationes autem Nicolai non stant: primo quando dicebatur, quod iuramentum licet sit bonum in necessitate, & cum debitis circunstantijs &c.

Dicendum, quod in hoc præsupponitur error, scilicet, quod Saul iurauerit: nam hic nullum iuramentum fuit, s. quia ipse nihil iurauit. Etiam non coegit populum iurare, sed solum dixit: maledictus qui gustauerit panem vsque ad vesperam. Ista autem non erat iuratio, sed imprecatio: ponitur tamen per modum legis, & mandati cū vere mandatum esset: nam Saul punire voluit Ionathan delinquentem: occasio tamen errandi est, quia dicitur hic adiurauit Saul, & infra dicitur, iureiurando cōstringit Saul populū, nam secūdum modum loquendi hebraicum adiuratio ponitur pro similibus imprecationibus. Sic etiam patet Gen. cap. 24. de adiuratione, quam fecit Abraham super seruum suum: & ex hac parte non procedit ratio, quia multa requiruntur in iuramento, quæ non requiruntur in positione legis. Etiam facilius quis peccat in iuramento, quā in positione legis, vel imprecatione: eo quod in iuramento accipitur nomen Domini: in lege autem ponenda non. In modo autem accipiendi nomen Domini potest esse peccatum, ideo faciliter peccatur in iuramento. Item quādo dicebatur, quod non erat hic necessitas imponendi istā adiurationem ad persequendum hostes, videtur contrarium: nā propter hoc debebat magis persequi hostes: Deus enim dederat Israelitis mirabilem victoriam, & obtulerat tempus vindicandi se de hostibus improperantibus nomen Domini: si ergo contemneret opportunitatem datam a Deo, peccarent, simile patet infra 3. lib. cap. 20. vbi quidam propheta venit ad Regem Achab, qui ceperat in bello Benadab Regem Syriæ, & dimisit eum in pace: dixit autem ille propheta, quia dimisisti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius, & populus tuus pro populo eius, sed Deus tradiderat sic Philisthinos in manu Saulis conferendo opportunitatem ad occidendum omnes illos, & si populus discumberet ad sumendum cibos, dimitteret viros dignos morte fugere, ergo peccaret. Non igitur debuit contentus esse victoria tradita, sed persequi semper dū Deus dabat opportunitatem. Item cum dicitur, quod debebat expectare Dei consilium, an persequeretur hostes, & non expectauit. Dicendum, quod non oportebat, quia manifestum videbat prosperum euentum. Consultatio autem Dei est necessaria, quando dubitatur de euentu rei, sed tūc cognoscebatur prosperitas: quia omnes hostes cadebant coram manibus eius, ideo non oportebat quærere nūc aliquid a Deo, immo erat nociuum nunc Deum consulere, quia dum expectaret populus diuinam consultationē elaberentur hostes, & essent in culpa Iudęi, qui morati fuerant, vt quærerent certitudinem, vbi non erat necessaria, ꝙ non caret culpa, nam qui certus est, certior fieri non debet. Sic enim fecit supra Saul, nam cum videret maximum tumultum ortum fuisse in castris Philisthinorum, quāquam iussisset sacerdoti, quod consuleret Dominum; tamen tūc

F iussit, quod cessaret, dicens: contrahe manum tuam, quia necessitas vrgebat. Item cum dicit Nicolaus, quod Saul præcipiendo, quod populus non comederet vsque ad vesperum non exclusit casum necessitatis verbo, vel intellectu. Dicendum quod falsum est, quanquam ad hoc aliter dici possit, s. quod non oportebat excludi, quia non poterat incidere aliqua necessitas, nam solum iussit Saul, quod nō comederet populus vsque ad vesperum: abstinere autem a cibo per vnum diem artificialem non inducit alicui homini extremam necessitatem famis: nam sic Iudei consueti erant ieiunare, quotiescunque enim ieiunabant abstinebant vsque ad vesperum, s. non comedentes vsque post solis occasum, vt patet in die expiationis, vt patet Leuit. c. 23. & sic erat de ceteris ieiunijs: ideo nihil nouum nunc Saul imposuit, vt quod posset alicui homini inducere extremā,
G necessitatem famis: vnde non oportuit excipi casum necessitatis; secus autem est de potu: nam si quis per vnam diem non biberet potissime cum semper moneretur celeriter progrediendo contra hostes, poterat faciliter periclitari, vnde hic poterat incidere casus necessitatis, sed hoc nō iussit Saul, quia periculosius erat, sed solum abstinere a cibo. Causa autem fuit, quia inclinatio ad bibendum reperta aqua in via nullam moram constituebat, ita vt hostes elabi possent, discumbere autem ad cibos assumendos erat maioris morę, quia procul hostes fugerent. Item cum dicebatur, quod iuramentum Saulis vergebat in peiorē exitum, quia si populus sumpsisset cibum magis persequeretur hostes. Respondetur, quod in moralibus, & deliberatiuis, veritas non se habet sicut in mathematicis, quoniam in mathematicis veritas se habet immobiliter, nullum ha-
H bens casum exceptionis; in deliberatiuis autem, & moralibus raro reperitur aliquod bonum, vel nūquam, quod ex aliqua parte non patiatur inconueniens, ideo ad hoc, quod aliquis bene iudicet in his, non oportet, quod ille iudicet, quod nullum patitur inconueniens, sed illud quod pauciora: ita autem erat hic, quia quod populus non comederet, erat aliquod inconueniens: & quod comederet, erat alterum maius tamen erat, si comederet. Quod patet, quia si populus non comedisset, sequebatur hoc inconueniens, scilicet, quod fatigaretur nimis: tamen occideret plurimos hostium, quia sicut Israelitæ non declinabant ad capiendos cibos, ita nec Philisthini, cum instanter fugerent: ergo vtrique fatigabantur, sed magis Philisthini, quos cruciabat desperatio euadendi. Hebręos autem adiuuabat nimis spes vincendi. Si autem populus discubuisset ad cibos, seque-
I retur inconueniens, s. quod interea hostes elaberentur, & hoc erat maius inconueniens: ergo rectius iudicauit Saul iubendo, quòd non comederent quàm permittendo, quòd discumberent. Cum vero dicit Ionathas: turbauit pater meus terram, si comedisset populus de prȩda inimicorum, nonne maior facta fuisset plaga in Philisthiim? Dicendum, quod non erat verum, immo si comedissent de prȩda nullā plagam fecissent, quia interim Philisthini diffugerent: essent autem vera verba Ionathæ, si populus comedisset antequam inciperet pugnare cum Philisthiim, sed postea non stat. Item quando dicit Nicolaus, quod iuramentum Saulis fuit occasio populo peccandi, s. comedendi cum sanguine. Responderi potest, quod quando quis prȩbet occasionem ad alterum, si illa occasio non est directa ad id, quod fit dans occasionem nihil bonum, aut malum agit, sicut pa-
K tet de fabro, nam qui facit gladium, est causa, vel occasio omnium percussionum, quę gladio fiunt; tamen faber non peccat, quanquam multi occidantur gladio, quem ipse fecit, quia nō prȩbet occasionem directam, & immediatā: ita autem fuit hic de Saule, quia licet populus peccauit, præceptum suum non agebat directè ad hoc, nam poterant comedere sine sanguine si voluissent, & non peccarent. Nec etiam festinatio comedendi propter famē faciebat aliquid horum, sed solum differebat ex loco iugulationis, nam si iugularent super lapidem, non peccarent: iugulando autem super terram, peccabant: vtrumque tamen erat ęqualiter facile.

Aliter potest dici, quod nullam omnino occasionē præstitit mandatum istud, quin potius si populus comedisset de prȩda inimicorum suorum, sicut volebat Ionathas, maiorem habuisse festinationem, s. vt rursus persequerentur

hostes,

hostes, ideo quomodocunque occiderent, & non curarent an peccarent. Item quando dicit Nicolaus, quòd peccauit Saul impie adimplendo, s. quia voluit occidere Ionatham. Dicendum quòd in hoc non peccauit, immo nimis laudabilis est: erat enim iustissimus non attendens personam, vnde & filium suum primogenitum, quem præ ceteris diligebat, & pro quo ipse se ad mortem exponebat, & qui tam strenuè egisset in armis, amore iustitię occidere voluit: malebat enim filio orbatus viuere quam legem incustoditam esse: nec agebat hoc Saul, nisi amore iustitiæ. Nemo namq; suspicari poterit, q hoc ageret tanquam ei Ionathas odiosus existeret. Putabat etiam se in hoc obsequium præstare Deo, quia propter factum eius noluerat respondere: & ipse per sortem deprehenderat hoc factum, & egisset, nisi populus impediuisset. Item quando dicitur, quòd peccauit Saul quia iuramentum temerarium iterum replicauit: dicendum quòd non peccauit, quia Saul credebat quòd iustum agebat, si occideret Ionatham: iurare autem agere qd bonum est, non est peccatum. Argumentum autem procedit præsupponendo, quòd constaret istud esse malum. quia tunc iurare facere id, quod malum est, est peccatum. Patet igitur, quòd non peccauit Saul imponēdo imprecationem super populū. *Omneque terræ vulgus venit in saltum*. Idest totus populus, qui ibat cum Saule quod vocatur vulgus, quia erant omnes ferè inermes. Dicitur quòd venit in saltum, s. persequendo Philisthinos, iste saltus erat in monte Ephraim, vt ait Iosephus 6. Antiq. & hoc quia cum Philisthiim fugerēt à facie Israel, trāsierunt per montē Ephraim & per illum persequuti sunt eos Hebræi. Hoc autem consonat literæ superiori, s. quòd omnes, qui absconderant se in monte Ephraim sociauerunt se cum Saule in prælio. *In quo erat mel super faciem agri*. Scilicet in saltu illo erat mel super agrum, quia illic erant faui, quos cōfecerant apes: & super faciē agri. Hoc aūt ponitur ad significandū diligentē obseruationē præcepti circa Hebræos, s. quia q̄q̄ in promptum esset sibi comedere, cum mel esset super faciem agri: tamen nemo de populo gustauit quidquam. *Ingressus est itaque populus saltum*. Scilicet, quia per illam partem persequi debebant hostes. *Apparuit fluens mel*. Scilicet omnes viderunt mel fluere super faciem agri: non enim solum erāt ibi faui, sed etiam mel fluens, quod maiorem opportunitatem comedere volentibus exhibebat, s. quòd non deberent comprimere fauos compressum mel, sed ipsum per se fluens erat: vnde Ionathas non expressit mel de fauo, sed intinxit virgulam, quam manu tenebat in fauo, & applicuit ori, vt patet infra. *Nullusque applicuit manum ad os suum*. Scilicet, nullus de populo ausus est comedere modicum de melle, applicando manum ad os, & ad mel. *Timebat enim populus iuramentum*. Idest timebat adiurationem, quam fecerat Saul.

Porro Ionathas. Hic ponitur secundum huius secundæ partis, in quo ponitur ignorantis transgressio. s. quòd Ionathas præuaricatus est præceptum patris, quia ignorabat illud. *Non audierat cum adiuraret pater eius populum*. Idest quando Saul posuit maledictionem super populū, dicens: maledictus qui comederit panem vsque ad vesperum, & hoc fortè, quia Ionathas erat cum armigero suo, antequam veniret Saul, & populus ad eos: alioquin audiret Ionathas, quia ipse magis esset propinquus patri quam ceteri. *Extenditque summitatem virgæ, quam habebat in manu sua*. Scilicet, noluit morari ad comedendum, ideo non inclinauit se accepturus fauos, sed intinxit summitatem virgæ in fauo. *Et intinxit in fauum mellis*. Scilicet, quia mel erat super faciem agri fluens, & non oportebat immorari circa eductionem fauorum de alueario.

Et conuertit manum suam ad os suum. Scilicet, sommitatem suam quam intinxerat in melle. Et dicitur, quòd conuerit manum, quia forte non applicuit virgulam ad os, sed manu tetigit virgulam, vt sic mundiorem comederet cibum.

Et illuminati sunt oculi eius. Idest incepit recipere spiritum, scilicet, iam languerant oculi eius præ inopia cibi: quia quandocunque euenit homini aliqua debilitas, siue ex fame, siue ex similibus laboribus, primo oculi languescunt, quia ipsi sunt partes tenerrimæ, & ad vidēdum plus solito hebetes fiunt. Cum verò homo recipit vires, oculi il-

A luminantur, s. recipiunt pristinum vigorem ad videndum, & per illuminationem oculorum significatur confortatio cordis, & resumptio virium: erat enim nimis fatigatus Ionathas, quia plus ceteris laborauerat: nam ipse per noctem cum armigero suo ascēderat ad castra Philisthinorum per loca petrosa, & abrupta nimis reptando: postea autem pugnando occidit viginti Philisthinos. Postea autem laborauit in persecutione hostium, sicut ceteri; ideo ipse nimis fatigatus erat. *Respondensque vnus de populo, ait*. Scilicet locutus fuit ad Ionatham dicendo, quòd peccauisset. Et dicitur respondens modo improprio loquendi, quia nihil locutus fuerat Ionathas, vel aliquis alius ad quod iste responderet, sed quia iste locutus fuit propter ea, quæ Ionathas faciebat, dicitur quasi respondisse ad illa. *Iureiurando constrinxit pater tuus populum*. Idest sub iuramento alligauit pater
B tuus populum. Accipitur hic iusiurandum pro imprecatione maledictionis, quia non erat hic aliquod iuramentum, vt supra dictum est.

Maledictus qui comederit panem hodie. Non dixit sic Saul, sed maledictus vir, qui comederit panem vsque ad vesperum. Pro eodem tamen accipiuntur ista, quia vesperū erat solis occasus, & post solis occasum nihil est de illa die, sed de alia: hoc autem dixit ille vir Ionathæ, vt sciret quòd peccabat, & non comederet amplius: sic autem fecit, vt ait Iosephus, scilicet, quòd immediatè reiecit fauum ab ore.

Defecerat autē populus. Idest fatigatus fuerat nimis præ lassitudine, & defectu cibi: non tamen comederūt propter hoc, sed expectauerunt vsque ad vesperum, alioquin omnes peccauissent: nemo tamen præter Ionatham peccauit, scilicet, transgressus est præceptum.

C *Dixitque Ionathas, turbauit pater meus terram*. Idest turbauit populum, scilicet, ponendo tale præceptum: quia si permisisset populum comedere, fuisset facta maior plaga in hostibus.

An Ionathas peccauerit comedendo de melle. *Quæst. XX.*

QVAERET aliquis, an peccauerit Ionathas comedendo de melle. Et videtur quòd sic, quia si non peccasset, Deus non cessasset a responsione, sed ob hoc cessauit: quod apparet, quia cum Deus nollet respondere inquirente sacerdote, mox Saul dixit, hoc factum fuisse propter peccatum alicuius, & non erat propter aliquid aliud, nisi propter factum Ionathę, vt postea patuit: ergo peccauit. Item si Ionathas non peccauisset, non fuisset deprehēsus à Deo,
D & quando inquisitum est sorte, quis peccauit, Deus demōstrauit, quòd peccasset Ionathas: Deus autem nunquam falsum ostendit, ergo peccauit. In contrarium videtur, quòd non peccauit, quia Ionathas fecit hoc ignoranter: nam dicitur supra, quòd nesciebat patrem suum adiurasse populum: ignorantia ista facit inuoluntariū, & sic non est peccatum. Nec obstat, si aliquis dicat, quòd Ionathas ignorabat hoc ius, scilicet, legem positam à Principe: error autem iuris non facit inuoluntarium, iuxta Arist. 4. Ethi. Vnde non excusat. Dicendum enim, quòd ista lex nouiter publicata fuerat, & nondum potuerat peruenisse publicatio eius ad omnes: nam paulo ante hoc eadem die lata fuerat, ideo ignorantia eius excusabat.

Respondendum est, quòd Ionathas non peccauit hic, sed in hoc aliter dici potest secundum eos, qui dicunt Saul
E peccasse iurando, & aliter secundum nos: nam secundum illos debet dici, quòd non peccabat Ionathas, etiamsi comedisset sciens de melle, quia adiuratio illa, vel imprecatio patris non tenuerat. Et sicut est in iuramentis, quòd illud iuramentum, quod est illicitum, non tenet, & si quis contra eat, non peccat: ita in ista adiuratione, cum esset illicita, nō obligabatur aliquis illam obseruare, & consequenter nemo peccabat non obseruando. Nos autem aliter dicere debemus, cum asseramus, quòd imprecatio Saulis, vel præceptum licitè positum est, scilicet, quòd Ionathas non peccauit, quia ignorabat positum esse illud præceptum: si tamen cognouisset, verè peccasset, & ad excusandum eum litera dixit. Porrò Ionathas non audierat, cum adiuraret pater eius populum.

Ad rationes in contrarium respondendum. Ad primam, cum dicitur, quòd Deus non responderit propter

ea,

ea, quæ fecit Ionathas, & tamen, si non peccasset, Deus nõ tacuisset, dicendum, quòd responsa Dei dantur ex mera gratia, ideo aliquando homine non peccante Deus non vult respondere ei, & aliquando eo peccante Deus respondet. Patet hoc de Balaam, qui erat peccator: & tamẽ Deus respondebat illi, & loquebatur sæpissimè, sicut legitur Nu. c. 23. & 24. Verum est tamen, ꝙ aliquando Deus non vult respondere propter peccata alicuius, vt quia vult tradere eum in malum, & vult, quòd hoc ignoret, sicut factum est de Saule, quando consuluit Dominum ante vltimum bellum, in quo mortuus est: nam dicitur: consuluitque Dominum, & non respondit ei, nec per somnia, nec per sacerdotes, nec per prophetas, infra cap. 28. Hic autem non subticuit Dominus, tanquam Ionathas peccasset, sed magis, vt per hoc haberetur occasio ad inueniendum eius innocentiam, vt infra dicetur.

Ad secundum, cum dicitur, ꝙ Deus demonstrauit Ionathan peccasse, quia, cum quæreretur, per quem acciderat malum illud, responsum est per sortes, quòd per Ionathan; dicendum, quòd hic non consultum est, quis peccasset, sed per quem malum istud euenisset; & tunc inuentũ est, quòd per Ionathan: non tamen ex hoc demonstratur, quòd peccauerit, sed quòd fuerit causa, quòd Deus taceret: demonstrauit autem hoc Deus, & voluit, quòd inquireretur per sortem, vt sic reperiretur ignorantia Ionathæ, quia multi sciebant, ꝙ Ionathas comederat: nesciebant tamen, an ignorasset adiurationem, ideo crederent eum peccasse, & potuissent per hoc scandalizari reputando eum transgressorem. Publice ergo deprehensus fuit, vt coram omnibus se excusando declararetur eius innocentia, & propter hoc à toto populo fuit liberatus, tanquam innocens, reputando mortem eius nefariam.

Item factum est hoc, ne aliqui putarent Deum acceptorem esse personarum, scilicet, ꝙ, si aliquis alius de populo peccauisset, occidisset illum, & hũc, quia erat filius Regis, non occidit. Cum autem demonstratum est hic, ꝙ erat innocens, cognitum est, ꝙ Deus non erat acceptor personarum: ipse igitur præbuit occasionem ad hanc inquisitionẽ, & propter hoc fecit, quòd non audiret populus responsum, vt putaretur aliquod peccatum esse, & inquireretur, quis illud commisisset, & inueniretur Ionathas.

Vidistis ipsi, quòd illuminati sunt oculi mei. In hoc dabat rationem Ionathas, quòd præceptum patris inconsultè positum esset, scilicet, quia propter paululum de melle oculi eius illuminati sunt, id est, confortati sunt, quia languerant præ fatigatione, & inopia cibi, & vires eius redditæ sunt ei, a fortiori ergo, si pater eius permisisset alijs comedere modicum, confortati fuissent magis ad persequendum hostes.

Eo quòd gustauerim paululũ de melle isto. Scilicet, non sũpsi aliquem alium cibum, nisi modicum de melle, & confortatus sum, quanto magis si sumpsissem alios cibos ego, & populus iste.

Quanto magis si comedisset populus de præda inimicorum suorum. Scilicet, si totus exercitus comedisset, quia quilibet confortaretur, sicut ego confortatus sum: & adhuc magis confortaretur, quia sumpsisset de cibis fortioribus, scilicet, de præda hostili, quam reperit, scilicet, populus repeṙit prędam in castris, & in via: sic.n. dicitur infra, quòd defatigatus est populus nimis, & versus est ad prædam.

Quam prædam acceperint Israelitae à Philisthinis. *Quæst.* XXI.

QVAERET aliquis, quæ præda fuerit ista, vel quomodo possent Israelitæ accipere prædam à Philisthinis, cum ipsi non essent tunc in terra sua, sed in terra Israel. Aliquis dicet, quòd hoc potest intelligi de cibis, quos habebant Philisthini: manifestum est enim, quòd tantus exercitus non esset sine multis alimentis: erat enim turba innumerabilis, vt patet præced. c. & quia subitò, & præter spem coacti sunt recedere de castris, necesse est, vt maneret ibi magna copia ciborum, quam Israelitæ poterant rapere, & sumere sibi ad victum; hoc autem verum est.

Sed dicendum, quòd adhuc præter hæc, quæ habebant Philisthini parata in castris ad cibum, habebant pecora

F multa, scilicet, oues, & boues apud castra, & vltra, de quibus poterant comedere Israelitæ, sic patet infra, scilicet Versus est populus ad prædam, & tulit boues, & oues, & & vitulos, & mactauerunt in terra.

Sed dicet aliquis quomodo Philisthini poterant habere oues, & boues, vt caperent illas in prædam Israelitæ?

Aliquis respondebit, quòd Israelitæ persecuti sunt Philisthinos vsque in terram suam, & ibi acceperunt oues, & boues, & reliqua, quæ inueniebant.

An Philisthini haberẽt oues, & boues ut Israelitæ caperent in prædam.

Sed hoc non multum stat: magis enim videtur, quòd nondum Israelitæ accessissent ad terram Philisthinorum, sed in terra Israel essent, & ibi persequerentur Philisthinos, nam postquam populus comedit, dixit Saul, quòd volebat persequi hostes tota nocte vsque mane, & quòd non relinqueret ex eis virum: populus autem consensit. Dein-
G de, cum Deus consultus ab eis non respondit, omissa fuit persecutio hostium: & dicitur: recessitque Saul, nec persecutus est Philisthijm: porrò Philisthijm abierunt in locum suum: ergo tota illa die nondum venerant in loca sua; Vnde non poterant Israelitæ accipere prædam de Philisthinis, quæ esset de terra eorum.

Sed dicendum est, quòd Philisthini, qui aliquot diebus steterant in terra Israel, prædati fuerant multa, nam continuè vagabantur per terram, & vt maior fieret præda, mittebant tres cuneos per tres partes terræ Israel, vt patet prę ceden. cap. vnde copiosam nimis prædam collegerant. Hãc autem nondum consumpserant, ideo die belli supererant oues, & boues, & armenta plurima, quæ Hebręi abstulerunt de potestate eorum. Et quia illa iam pertinuerant ad Philisthinos, cum prędati essent illa, quãuis fuissent prius
H in bonis Israelitarum, cum nunc nouiter illa recepissent, dicebantur accepisse prædam, quia iam desierant illa esse sua: abstulerunt ergo prædam hostium, sed non de illis rebus, quæ semper fuerant hostium, sed de rebus, quæ fuerant Israelitarum. Nisi fortè aliquis dicat, quòd Philisthini venientes in terram Israel attulerant de terra sua pecora multa ad cibos exercitus, illa autem nondum cõsumpta relicta sunt, & de illis Hebręi acceperunt prędam. Sed primum verisimilius est: non est enim satis credibile, quòd tanta multitudo Philisthinorum duxisset de terra sua omnia necessaria: potissimum cum confideret habere omnia per prędam in terra Israel, nemine resistente illis.

Nonne maior fuisset facta plaga in Philisthijm? Quasi dicat; magis percussisset populus hostes suos, si permissus fuisset comedere de præda hostium, quia sic confortatus fuisset, & potuisset durius eos persequi, sed pater meus
I hoc non permisit: ergo turbauit terram. Hoc.n. dictum Ionathæ non videbatur simpliciter verum: quoniã si populus declinasset ad cibos, cum Philisthini non declinarent ad discumbendum, sed indesinenter fugerent, antequam eos postea Israelitæ consequi valuissent multum temporis intercidisset, quo se magis Philisthini ab inimicis alienassent; Vnde nulla fieret plaga. Sed aliquis dicet in contrarium, quia iam, quando populus sedit ad manducandũ, dixit Saul, ꝙ volebat tota nocte persequi Philisthinos, & non relinquere ex eis virum: & tamen tunc nimis morati fuerant in sumendo cibos, & consulendo Dominum: ergo sic per diem, quamuis declinassent ad sumendum cibum,
K potuissent postea consequi Philisthinos, & sic conuenienter dicebat Ionathas, quòd Saul turbauerat terram.

Dicendum, ꝙ non erat simile, quia per diem continuè fugiebant Philisthini, ideo si declinassent Hebræi ad cibũ sumendum, non valuissent postea eos comprehendere per noctem, tamen putauit Saul, ꝙ Philisthini declinarent ad sumendum paululum cibi, vel quietis, quia nemo eorum diem totum cum nocte incibatus, & insomnis ducere posset: potissimum, quia cum Philisthini vidissent Iudæos ad solis occasum discubuisse, putarent eos iam non vlterius progressuros, ideo confidenter sumerent aliquid quietis, & tunc ex insperato irruerent super eos Hebræi, & hoc volebat Saul. *Percusserunt ergo in die illa Philisthæos à Machmas vsque in Aialon*: iste fuit terminus persecutionis, & occisionis in die illa vsque ad vesperum, scilicet, à Machmas, vbi erant castra Philisthinorum; ibi enim incępit pugna Iudæorum cum Philisthinis; nam inuenerunt eos mutuo confligentes, cum venerunt ad illos; durauit autem

ista

ista percussio vsque ad Aialon, qui est quidam locus satis distans à Machmas; est enim in sorte tribus Dan, vt patet Iosue c.19. De isto loco dicitur Iosue cap. 10. Sol contra Gabaon ne mouearis, & Luna contra vallem Aialon, s. quòd Luna erat in valle Aialon, quando sol stetit tempore Iosue.

Defatigatus est autem populus nimis. Scilicet, ex abstinentia cibi per totum diem, & ex labore magno itineris in cursu, ita vt se amplius sustinere nequirent.

Et versus ad prædam tulit oues, & boues, & vitulos. Scilicet, cum non posset amplius præ lassitudine hostes persequi, versus est ad prędam, vt cibo, & quiete refocillaretur. Ista autem præda erat de bobus, ouibus, & armentis ceteris, quæ Philisthini prædati fuerant de terra Israel, & nunc ducebant in terram suam: cum autem Iudæi violenter abstraxerint prædam de manu eorum, dicuntur ipsi quoque egisse prædam, de eo tamen quod ante hoc ad Israelitas pertinuerat, sed iam transierat in manus Philisthinorum, vt supra dictum est.

An Israelitæ peccauerint vertendo se ad prædã, & de ea manducando; Et quando comederint. Quæst. XXII.

QVÆRET aliquis, an Israelitæ peccauerint vertendo se ad prædam, & comedendo; & videtur, quod sic: nam Saul dixerat; maledictus vir, qui comederit panem vsque ad vesperum, scilicet, vsque ad solis occasum: & populus quoque sic intellexit illam sententiam, vt patet, cum quidam de populo dixit ad Ionatham: iureiurando constrinxit pater tuus populum, dicens: maledictus, qui comederit panem hodie; ipsi tamen comederunt, cum adhuc superesset aliquanta diei pars; ergo peccauerunt. Apparet hoc, quia cum dixit Saul, quòd aduolueretur lapis ad eum, super quem iugularet quilibet animalia; dicitur, quòd iugulauerunt ibi omnes animalia, quæ ducebant vsque ad noctem: ergo videtur, quòd adhuc aliquanta diei pars superesset, in qua totus populus posset super lapidem illum iugulare animalia sua. Item patet, quia post cibum sumptum volens Saul persequi istos hostes fecit, quòd consuleretur Deus; Et dicitur; Et nõ respondit ei in die illa: ergo adhuc post cibum sumptum, supererat aliquid diei, & sic populus comedit ante statutam horam; ergo peccauit. In contrarium videtur, quòd non peccauerit: quia, cum Deus postea respondere noluit, fecit Saul, quod separaretur populus in partem vnam, & ipse cum filio suo Ionatha in partem alteram, vt positis sortibus sciretur, per quem hoc eueniret, & deprehensus fuit Ionathas: populus autem exiuit, vt patet infra: ergo Ionathas solus peccauit comedendo ante horam constitutam, populus autem nequaquam. Respondendum est, quòd solus Ionathas visus est deliquisse contra præceptum patris, sed, an ipse solus comederit ante horam constitutam, non apparet: poterat namque populus comedere ante horam illam, & non peccare, & hoc de communi cõsensu, quia illa impositio erat remissibilis, scilicet non fuerat præstitum aliquod iuramentum de non comedendo vsque ad vesperum, nec fuerat factum aliquod votum, per quod Israelitæ Deo obligati manerent, sed solum fuerat positum præceptum Regis, ne quis comederet. Quia ergo eum solum tangebat illud præceptum, poterat relaxare illud, & sic comederet ante horam constitutam. Fieret autem fortassis hoc, quia populus fatigatus erat nimis, & non potentes amplius persequi hostes recurrerent ad Regem, vt indulgeret eis licentiam comedendi. Nunc autem versi sunt ad prædam, & sic non peccauerunt non tamen tollitur, quin aliqua pars diei superesset, quando populus versus est ad prædam. Cum autem arguebatur, quod populus peccauit, quia non debebat comedere vsque ad vesperum, & comedit: concedendum est, quòd comedit ante noctẽ, & tamen non peccauit. Quomodo autem poterat populus manducare ante occasum Solis, & non peccaret: dicendum, quòd potest dupliciter intelligi: vno modo, quod factum fuerit ex remissione, vel relaxatione Regis, scilicet, quòd alioquin non potuissent comedere sine peccato vsque ad noctem, quia tamen fatigati erant, concessit Rex, quòd comederent, & non peccauerunt. Aliter potest dici, quòd sine aliqua concessione Regis poterant comedere ante noctem, & quòd non peccarent, quia non dixerat Rex: maledictus, qui comederit panẽ vsque ad noctẽ, sed vsque ad vesperum: vesperum tamen non est nox, sed hora Nonæ, immo illi, qui obseruant largius, dicunt, quòd, postquam Sol incipit declinare à Meridie versus occidentem, est vesperum: communius tamen accipitur, quòd ex hora Nonæ fit vesperum; sic enim accipiebatur in lege: nam iusserat Deus Israelitis, quòd immolarent phase ad vesperum; Exod. cap. 12. & tamen ipsi immolabant ab hora Nona diei vsque ad vndecimam, vt ait Iosephus in libro de Bello Iudaico libro vltimo: & sic nemo Iudæorum ante horam Nonam immolabat, nec post horam vndecimam, quia ante horam nonam putabant non esse vesperum: post vndecimam autem putabant iam finitum esse omenies, ne per noctem immolarent, quia nox extra vesperum est. Ita ergo hic, cum dixerit Saul, quòd non comederent vsque ad vesperum, licebat eis per vnam, vel duas horas ante solis occasum comedere; & dato quòd Saul dixisset, quòd nemo comederet vsque ad solis occasum, adhuc licebat populo comedere ante noctem, quia qui comedit per vnam horam, vel quasi ante noctem, non dicitur comedere ante solis occasum: sic enim accipit scriptura Deuteronomij capit. decimosexto, scilicet, immolabis Phase vesperi ad solis occasum: Iudæi tamen ante solis occasum, scilicet, ab hora Nona, & vsque ad vndecimam immolabant, vt ait Iosephus: tamen in hoc obseruabant legem, ergo sic licebat eis hic facere.

Vesperum non est nox, sed hora nona.

Sed adhuc dicet aliquis, quòd peccabant, si comederent ante noctem, quia non solum non licebat eis comedere vsque ad vesperum, sed etiam non licebat vsque ad noctem, vt patet supra, scilicet, maledictus, qui comederit panem hodie.

Respondendum est, quòd ista verba possunt intelligi ciuiliter secundum modum loquendi vulgarem, scilicet, quòd non accipiatur hodie pro toto die completo, sed pro maxima diei parte, quasi vsque ad complementum diei, & sic cum populus comederit iam sero non multum ante solis occasum, dicebatur non comedisse tota illa die. Sed adhuc aliter potest dici, & melius, scilicet, quòd Saul non dixerat sic, sed maledictus vir, qui comederit panem vsque ad vesperum: iste autem mutauit verba, eo quod non multum videbatur differre, aliquid tamen differebant, & sic populus non peccauit.

Et mactauerunt in terra. Scilicet, quilibet occidebat ouẽ, vel bouem super planum, vbicunque poterat, non obseruans aliquam cæremoniam, & ex hoc sequebatur, quòd comederent cum sanguine, secus autem si in loco eminenti, & decliui iugulassent, vt infr. dicetur.

Comeditque populus cum sanguine. Id est, comedit carnem cum sanguine, scilicet, nondum euacuato sanguine à venis, quod erat peccatum.

Quid sit comedere cum sanguine. Quæst. XXIII.

QVAERET aliquis, quid esset comedere cum sanguine, vel quomodo populus peccauerit hic comedens cum sanguine.

Respondetur, quòd comedere cum sanguine peccatum erat, quia illud fuit primum præceptum, quod datum fuit hominibus post diluuium, & pertinebat ad obseruationem Iudæorum. De hoc patet Genes. capit. 9. scilicet, tanquam olera virentia tradidi vobis cuncta, præter hoc quòd carnem cum sanguine non comedatis. Comedere autem cum sanguine multipliciter intelligitur. Vno modo, quòd aliquis comedat membrum alicuius animalis adhuc viuẽtis, scilicet, abscindendo illi membrũ, & ista erat magna crudelitas, ideo vetita erat, etiam quia ibi manent talia membra plena sanguine, qui non potest effundi conuenienter, cum membra viuentibus animalibus abscinduntur.

Comedere cum sanguine dicitur tripliciter, de quo latius auctor in Gen. c. 9.

Aliter intelligitur non comedetis carnem cum sanguine, id est, carnem, & etiam sanguinem, scilicet, carnem licet vobis comedere, non tamen comedatis sanguinem; vnde non solum non licebat Israelitis comedere sanguinem, cum erat in membris animalium, sed etiam per seipsum comedi illicitum erat, sicut nos comedimus in sangui-

cijs.

cijs. Sic patet Leuitici capit. 17. ſcilicet. Si quis comederit ſanguinem, obſirmabo faciem meam contra animam illius, vt diſperdam eum de populo ſuo: ſed quandocunque Iſraelitæ immolabant aliquod animal ad cibos ſuos, debebant fundere ſanguinem illius ſuper terram, vt patet Leuit. 17. cap. & Deuter.

Aliter poteſt accipi comedere cum ſanguine, ſcilicet, quòd aliquis comedat carnem cum ſanguine, nondum euacuato ſanguine, vt ſi quis iugulauerit animal extentum ſuper planum, & ſic illud reliquerit, ſanguis enim eius manet intra ipſum non potens defluere, & congelatur ibi, ita vt tota caro rubra efficiatur, & turpis, qui autem comederit de carnibus illis, comedit carnem cum ſanguine, quia ibi ſanguis eſt, & hoc etiam erat vetitum Iudæis. Quolibet autem iſtorum modorum erat illicitum comedere carnem cum ſanguine.

Quo prædictorum modorum comederint Iſraelitæ carnem cum ſanguine, & an obtulerint ſacrificia Dæmonibus. Quæſt. XXIIII.

QVAERETVR vlterius, in quo iſtorum modorum peccauit populus comedens cum ſanguine, vel ſi fuit alius modus.

Reſpondendum eſt, quòd ſecundum quoſdam populus peccauit hic comedens cum ſanguine, ideſt faciens ſacrificia idolis, & comedens ſanguinem in ſacrificio illorum. erant enim ritus multum diuerſi in ſacrificijs dæmonum, & ſacrificijs Dei, quia in ſacrificijs dæmonum comedebât offerentes ipſos adipes, in ſacrificijs autem Dei nequaquam, ſed hoc erat potiſſimum, quod cremabatur coram domino, & vocatur adeps odoris ſuauiſſimi, & non ſolum in adipibus animalium, quæ offerri debebât erat hoc, ſed etiam in adipibus animalium quæ non offerebantur, vt patet Leuitici capitulo quarto. ſcilicet. Omnis adeps domini erit iure perpetuo, nec adeps, nec ſanguis omnino comedetur. De quo etiam Leuitici capitulo ſeptimo. In ſacrificijs tamen dæmonum offerens comedebat adipem, ita Deuteronomij capit. 32. Et dicent vbi ſunt dij eorum, in quibus habebant fiduciam, de quorum victimis comedebant adipes, & bibebant vinum libaminum? in ſacrificijs tamen Dei offerentes non bibebant de vino libaminum, ſed partim fundebatur ſuper carnes oblatas, & partim cedebat in ius ſacerdotum, vt declaratum eſt Numeri capit. 15. ſic autem de ſanguine eſſe potuit, quòd in ſacrificijs dæmonum comederent offerentes de ſanguine.

Sacrificia Dei, & dæmonũ valde differebant.

Sed non poteſt hoc modo ſtare litera, quia ſi ſic immolarent, magis peccaret populus immolando dæmonibus, quam comedendo cum ſanguine, non ergo accuſarentur de minori delicto, ſed de maximo, ſcilicet, quòd colerent: tamen non accuſati ſunt, ergo non offerebât dæmonibus. Item quia ſi aliquis obtuliſſet ibi dæmonibus, occidiſſet illum Saul, quia iubebat lex, quòd omnes huiuſmodi occiderentur, & nequaquam parceretur eis, ſicut conſtat Deuteronomij capit. decimotertio, & decimoſeptimo. neminem tamen hic occidit Saul, neque quicquam comminatus eſt. ergo non immolabant dæmonibus. Item Saul audiens hoc voluit ponere remedium, & fecit quòd volueretur lapis magnus ſuper quem omnes immolarent, & tunc non comederent cum ſanguine: hoc tamen non erat remedium contra immolationem, quæ fiebat dæmonibus.

Alij dicunt, quòd populus comedit cum ſanguine, ideſt, antequam ſanguis aſpergeretur ad honorem diuinum: dicunt enim, quòd debebat quodlibet animal duci ad immolandum coram domino, & quòd aſpergeretur ſanguis coram altari: deinde quòd Iſraelitæ comederent de carnibus, ſed hic non fundebatur ſanguis coram altari, ſed quilibet vbi volebat, immolabat, ergo peccabant comedentes cum ſanguine, ſcilicet, antequam funderent ſanguinem coram Domino.

Sed hoc non ſtat. primo quia non tenebantur iſti, aut aliqui occidentes animalia fundere ſanguinem coram altari, de quo infra dicetur. Item quia dicitur infra, quòd nunciauerunt regi, quòd comederet populus cum ſanguine, quaſi hoc rex ignoraret, ſi tamen acciperetur ſic co-

F medere cum ſanguine, rex ſatis hoc cognoſceret, quia bene ſciebat, quòd nemo eorum, qui tunc ibi erant, ibat ad oſtium tabernaculi ad fundendum ſanguinem, ergo ſuperuacuum, & ſtultum erat hoc ſibi annunciari, ſed annunciatum eſt, & tunc rex quaſi nouiter illud cognoſcens prouidit in hoc, ergo non accipitur iſto modo comedere cum ſanguine.

Item quia rex prouidit his qualiter populus non comederet cum ſanguine ponens lapidem, in quo immolarent. ſi tamen peccatum eſſet in hoc, quia non ibant ad effundendum ſanguinem coram domino non eſſet hoc aliquod remedium, ergo aliter dicebantur comedere cum ſanguine.

Alij dicunt, quòd peccabat populus comedendo cum ſanguine, quia prius debebant Deo offerre primitias

G de præda hoſtium immolando aliqua animalia, quam ipſi comederent, ſed hic prius ipſi comederunt ergo peccabant.

Sed hoc non ſtat, primo quia non poteſt hoc dici comedere cum ſanguine, ſed comedere non offerendo, dicitur tamen, quod peccauerunt comedendo cum ſanguine.

Item quia ad hoc non ponitur hic remedium, nam cum dicitur, quòd occiderent omnes animalia ſua ſuper lapidem, putabat ſe rex prouidere, & tamen non prouideret ſi peccatum fuiſſet in hoc, quòd Deo non fuit aliquid prius oblatum.

Nunc autem redeundum eſt ad tres modos, quibus aliquis proprie dicitur comedere cum ſanguine de quibus ſupra diximus, vt videatur in quo illorum intelligendum ſit. Primus erat cum quis animali viuenti abſcindit aliquã

H particulam, & comedit, ſed hoc modo non poteſt hoc intelligi, quia nullus de Iudæis abſcindebat membra animalium, ſed iugulabant, & poſtea comedebant: nam dicitur, quòd mactauerunt in terra. Etiam quia non prouidebat rex quantum ad hoc: nam ſi in hoc peccaſſent, non dixiſſet, quòd occiderent animalia ſuper lapidem, ſed ſolum, quòd occiderent: ſufficiebat enim quomodocunque occidere quantum ad hoc.

Secundus modus comedendi cum ſanguine erat, quando per ſe comedebatur, ſicut carnes: & iſte etiam non erat hic, quia populus non peccabat quantum ad modum comeſtionis, ſed peccatum eorum habebat originem ex modo occidendi. nam dicitur, quòd occidebant in terra, & tamen quantum ad hoc, quod eſt comedere cum ſanguine nihil faciebat occidere in terra, vel non. Item patet, quia

I rex prouidit ſuper hoc faciens, quòd omnes immolarent ſuper lapidem, & ſic non comederent cum ſanguine, ſi tamen hoc modo peccarent, nihil prouidebatur ſic, quia etiã poſtquam immolaſſent ſuper lapidem poterant comedere ſanguinem.

Dicendum ergo, quòd tertius modus comedendi ſanguinem fuit, quando populus peccauit hic, ſcilicet, quia cum occiderent animalia nondum erat ſanguis eorum bene purgatus, & comedebant, hoc aũt erat, quia immolabant ſuper terram in plano, & ibi decoriabant animalia non poterat aũt ſanguis effundi de membris, ideo cũ poſtq̃ carnes frigeſcerent manebat ibi gelidus ſanguis diffuſus per totam carnem, illumque cum carnibus comedebant. Hoc autem apparet, quia dicitur, ac iugulabant in terra, & ad hoc ſequebatur non effundi ſanguinem de venis

K animalium.

Item quia rex ad hoc prouidit faciens, quòd omnes immolarent ſuper lapidem, quaſi ſic ſanguis efflueret: nec enim ad aliud proficiebat immolatio ſuper lapidem, niſi quia inclinato capite animalis vniuerſus ſanguis effluebat per locum percuſſuræ, ideo fecit lapidem aduolui.

An tenerentur Iſraelitæ immolare animalia coram Sanctuario, & ibi fundere ſanguinem. Quæſt. XXV.

QVÆRETVR vlterius circa id, quod ſupra dicebant quidam, ſcilicet, quòd peccarent iſti quia non ducebant animalia ad immolandum coram Sanctuario, & quòd ibi funderetur ſanguis eorum coram altari, an tenerentur hoc facere.

Aliquis dicet, quòd sic, quia Leuitici decimoseptimo c. dicitur. Homo quilibet de filijs Israel, si occiderit bouem, aut ouem, siue capram in castris, vel extra castra, & non obtulerit ad ostium tabernaculi oblationem domino, sanguinis erit reus: oportet ergo quòd omnis occisio animalium fieret ad ostium tabernaculi coram altari.

In contrarium videtur, quòd hoc Deus non iusserit, quoniam obligaret sic Israelitas ad impossibile: non enim poterant de omnibus locis Israelitæ venire ad occidendũ omnia animalia, quæ comesturi erant in Sanctuario. Itẽ nullius vtilitatis hoc erat, quia quòd animalia, quæ offerenda erant, & cremanda in altari, offerrentur, & immolarentur in Sanctuario, istud fiebat ad laudem Dei, quòd tamen animalia illa de quibus nihil Deo prouenire debebat occiderentur intra Sanctuarium inutile erat, & nimis fœdatiuum, quia cum omnia animalia ibi occiderentur, replerentur cuncta sanguine, & esset templum nimis banausum, ita vt iam non esset domus orationis, vt patet Isaiæ capitulo 56. sed esset carnificum domus. Item si hoc fieret Christus non nimis zelasset munditiam domus Dei, ipse tamen zelauit eam, vnde euertit cathedras vendentium columbas, & effudit mensas nummulariorum, nec sinebat transferri æs per templum. De hoc Matthæ. vigesimo primo capitulo. & Marci vndecimo. & Ioannis secundo. Si tamen ibi occiderentur omnes carnes, quas totus populus comedere debebat, maior negociatio esset illa, & immunditia, quam quòd venderentur columbæ in tẽplo, & essent ibi mensę nummulariorum.

Respondendum est, quòd non debebant Israelitæ occidere ad ostium tabernaculi aliquod de animalibus, quod ipsi comesturi erant, sed solum illa, quæ offerebant domino. Patet hoc Deuteronomij capit. duodecimo. vbi ponitur ista differentia, & primo dicitur de sacrificijs: Caue ne offeras holocausta tua in omni loco, quem videris, sed in eo, quem elegerit dominus in vna tribuum tuarum offeres hostias. Postea autem dicitur de carnibus, quas comedebant Israelitæ, vbi & qualiter deberent eas comedere. Et dicitur, sin autem comedere volueris, & te esus carnium delectauerit, occide & comede, iuxta benedictionem Dei tui, quam dedit tibi in vrbibus tuis: ergo poterant in vrbibus suis, scilicet extra locum Sanctuarij occidere animalia, & comedere. Item patet hoc, quia ad hoc, quòd Israelitæ comederent de carnibus, quas non offerebant domino non requirebatur, nisi quòd non comederent cum sanguine: ergo non erat necesse, quòd portarent animalia ad immolandum in locum sanctuarij. Patet hoc, quia Deuteronomij capitulo duodecimo dicitur: Comedes in vrbibus tuis, siue immundum, hoc est maculatum fuerit, & debile, siue mundum, hoc est integrum, & sine macula, & quod offerri licet, sicut capream, & ceruum comedes absque esu dumtaxat sanguinis, quem super terram quasi aquam fundes. Iterum autem in eodem capitulo, ponitur differentia carnium, quæ offerebantur, à non oblatis: nam dicitur: Occides de armentis, & pecoribus, quæ habueris, & comedes in oppidis tuis, vt tibi placet, sicut comeditur caprea, & ceruus, ita vesceris eis, & mundus, & immundus in commune vescẽtur, hoc solum caue, ne sanguinem comedas; ergo non erat obseruanda aliqua alia cærimonia in his, nisi quòd sanguis non comederetur. Et subditur immediate: Quæ autem sanctificaueris, & voueris domino, tolles & veniens ad locum, quem elegerit dominus, & offeres oblationes tuas carnem, & sanguinem super altare, ergo non debebant Iudæi ducere in locum Sanctuarij aliqua animalia ad iugulandum coram altari, nisi illa, quæ offerenda erant.

Cum autem arguebatur Leuit. 17. cap. quòd qui occideret bouem, vel ouem, &c. dicendum, quòd intelligitur de occisione, quæ erat ad sacrificium, in qua non licebat alicui immolare extra locum Sanctuarij, quandocunque tamen alia iugulabantur ad cibos hominum, poterant immolari in quocunque loco, vt colligitur ibidem, cum dicitur: Homo de domo Israel, si occiderit bouem, aut ouem, siue capram in castris, vel extra castra, & non obtulerit ad ostium tabernaculi oblationem domino: ergo de oblatione intelligitur, alioquin diceretur, quod quicunque occiderit aliquod animal etiã ad cibos suos, teneretur aliquid offerre de illo, sed hoc falsum est. Patet hoc etiam magis in eadem litera, cum dicitur, & ideo offerre debent sacerdoti filij Israel hostias suas, quas occidunt in agro, & immolent eas hostias pacificas domino, & postea sequitur, & nequaquam vltra immolabunt hostias suas dæmonibus. De solis ergo animalibus, quæ occidebantur ad offerendũ domino, intelligitur illud, quòd quidam immolabant sacrificia domino extra locum Sanctuarij in agris, & vbicunque volebant. De alijs autem animalibus nihil ibi iubetur, ideo non peccauerunt Israelitæ comedentes cum sanguine, idest non offerentes ad ostium tabernaculi, sed solum, quia non diluebatur sanguis de corporibus pecorum, hoc autem tenet Iosephus 7. Antiquitatum dicẽs: Hoc autem à scriba nunciatum est regi, quando populus in Deum peccaret, & occisis pecoribus antequam sanguis bene dilueretur nondum purgatis carnibus vescerentur.

B *Nunciauerunt autem Sauli*. Hoc nunciauerunt scribæ, vt ait Iosephus, scilicet doctores legis. Erant autem inter Israelitas pugnantes quidam sapientiores in lege, qui potissime habebant zelum legis corrigentes omnia, quæ inique videbant fieri: isti autem vocantur scribæ, de quibus Matth. cap. 23. dicitur, super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisęi, quæcunque dixerint vobis facite.

Dicentes quòd populus peccasset domino. Idest peccasset contra dominum, scilicet istud peccatum non erat contra aliquem, nisi contra Deum, & non contra proximos, quia hic erat transgressio cuiusdam cęrimoniæ: omnes autem cęrimoniæ ad cultum Dei specialiter pertinent.

Comedens cum sanguine. Idest peccatum erat solum, quia comedebantur carnes nondum euacuato sanguine, C hoc tamẽ vetitum erat à principio antequam daretur lex Iudæorum Gen. cap. 9. postea nimis diligenter vetitum est Leuit. 17. cap. & Deuteron. 12.

Qui ait, præuaricati estis. Hoc dixit Saul ad scribas, qui nunciauerunt ei, & non quidem tanquam Scribæ peccassent, quia ipsi potius populi peccatum nunciabant, sed locutus fuit tanquam ad populum. Nisi forte aliquis diceret, quòd dixit hoc quia fuerant Scribæ negligentes non corrigendo prius peccatum populi, vel non denunciando, sed primum est melius. Aliquis tamen dicet aliter, scilicet, quòd locutus fuit hic Saul ad populum increpando, quòd peccasset, sed falsum est, quia non locutus fuit ipse populo, sed iussit denunciari illi, vt patet immediate, scilicet, dispergimini in vulgus, & dicite eis, vt adducat ad me vnusquisque bouem suum, non ergo loquebatur populo, sed scribis.

D *Voluite ad me iam nunc saxum grandem*. Voluit prouidere Saul, ne amplius populus peccaret, & quia peccatum populi consistebat in hoc, quod immolabant animalia in terra, & ob hoc non poterat euacuari sanguis, & comedebat cum sanguine, iussit vt eleuaretur lapis magnus, super quem immolarentur omnia animalia, & pendente capite cuiusque pecoris iugulati posset vniuersus sanguis effluere: prius autem in terra plana iugulabant.

Saul fecit volui saxũ grandem ne populus immolaret animalia in terra, & peccaret comedendo cum sanguine.

Et dixit Saul, dispergimini in vulgus. Hoc dicit Saul scribis, scilicet, vt denunciarent toti populo, quòd amplius nõ comederent cum sanguine, sed venirent ad occidendum animalia sua super lapidem magnum coram Saule, & vt totus populus audiret dispersi fuerunt scribę per vulgus, idest per totum populum.

E *Et dicite eis, vt adducat ad me vnusquisque bouem suum, & arietem*. Non dicitur hoc, tanquam quilibet occideret arietem, & bouem pro seipso, quia pro multis viris sufficiebat vnus bos, & vnus aries: sed dicitur, quòd quilibet qui immolaturus esset bouem, vel arietem, veniret coram Saule, scilicet, vt super lapidem illum magnum omnes immolarent, & sic diligenter rex volebat fieri iugulationem, vt nemo comederet cum sanguine, & vt nullus secus ageret, voluit coram ipso fieri omnes immolationes.

Et occidite super istud. Idest, quilibet occidat super istũ lapidem, scilicet, vt hic possit sanguis bene dilui de corporibus pecorum.

Et vescemini. Idest postea comedetis, scilicet carnes mundas sine sanguine.

Et non peccabitis domino comedentes cum sanguine. Idest sic faciendo non peccabitis scilicet, quia suspensis, si-

ue inclinatis pecoribus super lapidem magnum totus sanguis diluetur,& non comedetis cum sanguine, & sic non peccabitis.

Adduxit itaque omnis populus vnusquisque bouem in manu sua. Idest audito præcepto omnes duxerunt boues, vel arietes,aut quicquid occidere debebant, vt iugularent super lapidem illum,de quo rex dixerat. Et dicitur,quòd ducebant bouem,aut ouem in manu sua, idest ante se, quia manifestum est,quòd nemo poterat ducere bouem in manu.Iste autem est modus loquendi scripturæ. sic patet infra 16.capitu.cum dixit dominus ad Samuelem, vitulum de armento tolles in manu tua.

Vsque ad noctem,& occiderunt ibi. Idest durauit populus ducendo boues, & arietes ad occidendum coram rege vsque ad noctem.

Ex quo patet,quòd aliquanta pars diei supererat,quando populus declinauit ad prædam,cum totus populus postea duxerit pecora sua coram rege,& ibi successiue occiderint,hoc autem totum ante noctem factum est.

An populus peccauerit comedendo cum sanguine. Quæst. XXVI.

QVÆRET aliquis, an populus peccauerit hic comedendo cum sanguine.

Et videtur, quòd sic, quia dicitur supra. Nunciauerũt autem Sauli dicentes, quòd populus peccasset domino comedens cum sanguine. Item patet, quia dixit Saul præuaricati estis,& postea subditur:occidite super lapidem istum & vescemini, & nõ peccabitis domino comedentes cũ sanguine,ergo peccauerant,quãdo comedebant cũ sanguine.

In contrarium videtur, quòd non peccauerint, quia si peccauissent,Deus intulisset eis aliquod malum, vel rex, qui erat nimis zelator Dei nunc,sed neuter eorum aliquid inflixit:ergo non peccauerunt.Patet hoc de Deo, nam cũ peccatum Ionathæ,quasi nullum esset immo vere nullũ, quia tamen habebat aliquam similitudinem peccati,Deus noluit transire Ionatham totaliter impunem, sed propter eum non respondit consulentibus: si ergo populus peccauisset magis propter eum subticuisset, & tamen non subticuit propter populum, sed propter Ionatham, vt patet infra, ergo non peccauit populus. De Saule autem patet hoc,scilicet,quia ipse inflixisset pœnam,si peccauisset, quod patet quãtum ad filium suum Ionathan. Nam quia repertus est peccasse saltem apparenter dixit: hæc faciat mihi dominus,& hęc addat,quia morte morieris Ionatha: populo tamen nihil intulit mali, nec etiam saltem comminatus est,ergo non peccauit.

Respondendum est, quòd populus peccauit hic, nam comedit cum sanguine, istud autem erat nimis vetitum: nam qui comedebat sanguinem iudicabatur, tanquam si occidisset hominem, & Deus nimis videbatur illi iratus, vt patet Leuitici vigesimoseptimo capi.scilicet.Homo quilibet de domo Israel, si comederit sanguinem obfirmabo faciem meam contra animam illius, vt disperdam eam de populo suo,cum ergo isti comedissent sanguinem incurrerent graue delictum.Satis enim patet hic ex litera cum de eo increpentur: fuit tamen istud peccatum in populo paruum, eo quòd erat populus fatigatus nimis, & diuertens ad prædam atque occidens non respiciebat, an comederet cum sanguine. Quod autem non fuerit hic populus punitus ad aliud pertinet: non enim est sufficiens argumentum,populus non fuit punitus,ergo non peccauit.

Quare tamen non fuerit punitus,aliqui putant esse causam, quia totus populus fere peccauerat, delicto autem multitudinis parcitur,vt patet in capitulo latores.Extra de clericis excommunic.ministran. Sed hoc non stat, nam in foro humano parcitur delicto multitudinis: Deus tamen nihil magis curat, quòd peccauerit multitudo, vel vnus vir:vtrobique enim æqualiter punit. quod patet in peccato Sodomorũ,vbi non peccauerat vnicus vir,vel pauci,sed quatuor vrbes,& illæ cum omnibus simul,qui in eis erant incendio consumptæ sunt Genes. decimonono capitu. Sic etiam toto populo Hebræo peccante totum tradidit captiuandum Assyrijs,& Babylonijs.Causa differẽtiæ in punitionibus Dei,& legum humanarum est, quia lex humana

Non est simile in foro humano,& diuino respectu pec cati multitudinis in puniendo.

F attendit bonum politiæ,cuius est regulatiua. Politia autẽ est ordo quidã ipsius multitudinis ciuis,ad quam dirigendam introductæ sunt leges,quia sine illis nullum bonũ esse poterat in politia.Quòd autem propter aliquod peccatum in quod incidissent omnes de politia, vel multi illorum omnes perirent, erat graue politiæ: nam destructis partibus politiæ, ipsa destructa erat, quod fieret propter legem: leges tamen sunt introductæ propter politiam, & non politia propter leges: ergo lex secundum quam deberet perire magna pars politiæ propter aliquod delictum valde nociua est politiæ, & ob hoc omnes leges humanæ talem multitudinis punitionem vetant. In iudicio autem Dei secus est, cuius causa est, quia ipse punit nos inquantum ordinamur ad eum, tanquam ad rectorem. Bonum autem quod in hac subordinatione attenditur est bonum

G commune, scilicet, secundum quòd ratio nostra applicatur rationi diuinæ dirigenti omnia: inquantum, ergo ab illa ratione declinamus, malum quoddam est,& tunc per legem Dei punimur. secundum hanc autem non solum puniuntur personę priuatæ, sed etiam vnum regnum simul,& multa regna si delinquant.Hoc idem quia nos subordinamur legibus Dei,& sumus propter illas, ideo si illæ exigant, moriendum nobis est. In legibus autem humanis secus est, quia quamquam quilibet de vrbe sit subiectus legi vrbis, tota ciuitas tamen simul periret, quia tamen est istud contra bonum vrbis, nulla lex est, quæ talia iubeat,lex tamen Dei iubet, quia ipsa non est propter nos sed nos propter ipsam.

Apparet ergo,quòd Deus non dimittit peccatum multitudinis dans veniam,quia multitudo est,sed ita punit plu-

H res,sicut vnum,ergo non fuit hic populus sine pœna, quia populus erat,sed propter aliam causam.

Dicendum ergo,quòd Deus non puniuit populum pro hoc delicto, quia quasi ignoranter egerunt, scilicet cum essent famelici nimis,non respiciebant, an cum sanguine comederent,& ob hoc dignum erat venia.

De Saule autem dicendum est, quòd non puniuit multudinem forte, quia vidit, quòd agebat ex ignorantia, & talia peccata remittenda sunt, potissimè cum populus esset fatigatus nimis,& aliquid ei indulgendum erat.

Deus nõ puniuit pecc. huius popu li, quia per ignorantiam peccauerant.

Aliter potest dici, quòd Saul cum esset rex debebat iudicare secundum modum politiæ humanæ. In politia autem hac peccata totius multitudinis, vel maioris partis dimittuntur, quia melius est politiæ legem quantum ad illam partem non obseruare, quam tantam perire multi-

I tudinem, sed hic fere totus populus peccauerat,ideo Saul non puniuit. Sed ista responsio non multum stat, nam interdum Israelitæ secundum legem Dei puniebant magnã multitudinem,si peccaret: sicut patet quando duę tribus, & dimidia fecerunt altare apud Iordanem,nam reliquæ nouem tribus,& dimidia volebant contra illas facere bellum easque penitus delere,nisi declarassent,quòd non fecerant animo recedendi à Deo, vt patet Iosue cap. 22.

Dicendum ergo,vt prius,quòd fecit Saul hoc, quia populus peccauerat hic,quasi ad ignorantiam, ideo non puniuit, vel forte dato, quòd voluisset punire non auderet, quia totus populus peccauerat, ipse autem non poterat punire omnes.

Sed tunc dicetur, quare ergo Deus propter Ionatham, qui ignoranter peccauit,noluit respondere populo,vt infra patet, ita ergo debuisset etiam facere pro peccato populi

K quamquam esset per ignorantiam.

Respondendum est,quòd Deus non subticuit consulentibus,tãquam hoc faceret in pœnam peccati Ionathæ, sed magis ad significandum quod erat innocens, nam multi de populo scientes, quòd Ionathas comederat contra præceptum positum nesciebant, an egisset per ignorantiam, vel contemnendo præceptum, ideo plerique existimabant eum reum esse.& si Deus eum non puniret, putabant esse illum acceptatorem personarum: noluit ergo respondere Deus, vt manifestaretur innocentia Ionathæ, s. quia eo non respondente quæreretur, quare hoc fieret ponendo sortem,& tunc inuento, quòd propter Ionatham hoc fiebat,necesse erat, vt ipse redderet rationem facti sui, & sic manifestaretur eius innocentia,alias autem putaretur deliquisse. De populo autem non fuit necesse, quod Deus mon-

Cur Deus post peccatũ Ionathæ noluit responsa dare.

monstraret aliquid propter peccatum populi: nam manifestum erat peccatum eius cum Saul illud edarguisset, & prouidisset, ne fieret: non oportebat ergo ꝙ Deus puniret populares propter illud, cum propter ignorantiam quodāmodo fieret: nec oportebat, vt Deus mōstraret aliquod signum peccati illius, quoniam illud cognitum erat, ideo expediens fuit, quòd subticeret propter peccatum Ionathæ non respondendo consulentibus, sed quòd propter populi peccatum nihil faceret.

Sed adhuc dicetur de Saule, quare Saul voluit punire Ionathā pro peccato, quod fecit hic ignoranter, populo autē quamquā ignoranter peccauerit, nihil comminatus est.

Dicendum, quòd cum Saul vidit, quòd Deus non respōdebat ei, putauit peccatum graue fuisse alicuius de populo, propter quod non responderetur, ideo antequam sciret per quem accidebat, iurauit quòd puniret eum dicens: B viuit saluator Israel, quia si per Ionatham filium meum factum est absque retractatione morietur. Cum autem postea cognitum fuisset, quòd istud acciderat propter Ionatham, putans Saul, quòd in aliquo grauiter peccasset Ionathas, dixit: hæc faciat mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris Ionatha, postea tamē populus visa eius excusatione legitima, scilicet, ꝙ ignoranter egisset, ait: viuit dominus si ceciderit capillus de capite eius in terram, quia cum Deo operatus est hodie, vt patet infra. De populo autē secus erat, quia peccatum eius cognitum fuit a principio, ꝙ per ignorantiam factum esset, ideo non habuit Saul occasionem interminandi pœnam pro hac causa.

Aedificauit autem Saul altare Domino. Scilicet in loco, illo, vbi populus sedit ad manducandum post prædam illa nocte. De isto autem aliqui dicunt, quod non fuit aliud C quam lapis ille magnus, quem iussit volui Saul, super quē totus populus pecora sua occidit. dicunt etiam, quòd ibi sanguis fundebatur, & immolabantur adipes.

An altare, quod Saul adificauit Deo, sit lapis, quem voluere fecerat. Quæst. XXVII.

QVÆRET aliquis, an hoc verum sit, illud altare erat aliquod ædificium, quod nouiter construxisset Saul ad offerendum ibi hostias.

Respondendum, quod non patet plene ex litera, quid istorum esset: satis tamen rationabiliter dicitur, quod non esset altare ille lapis, sed aliquod alterum ædificium, quia altare fiebat ad offerendum ibi hostias, & cremandum super illud, sed ille lapis non erat sic expositus, vt ibi fierent D sacrificia, nam lapis ille erat decliuis, & pronus vt reliquo corpore pecoris erecto in sublimi caput penderet, vt sic vniuersus sanguis fluere posset. Nā non erat positus propter aliquid aliud, nisi vt taliter animalia immolarentur ibi, ꝙ non comederet populus cum sanguine, sicut comedebat, quando iugulabant in terra. Talis autem erectio lapidis non conueniebat altari, quia altare debet esse aliquod arduum, & planum, super quod partes animalium conuenienter poni, & cremari possint. Item non stat, quia dicebant illi, qui volebāt altare istud, & lapidem, de quo supra dicitur, esse idem, ꝙ super illum lapidem fundebant Israelitæ sanguinem, & cremabant adipes.

Hoc tamen non stat: primò, quia hoc conuenit ad sacrificia, sed in sacrificijs, nunquam immolabatur animal per E manum alicuius laici, sed sacerdotes illud faciebant, hic tamen laici immolabant, vt patet in litera, scilicet, adduxit itaque omnis populus vnusquisque bouem in manu sua vsque ad noctem, & occiderunt ibi: ergo non faciebāt hoc super altare.

Item non stat, quia si fudissent sanguinem super altare, & cremarent adipes esset sacrificium. In nullo tamen sacrificio occidebantur animalia super altare, sed apud altare, scilicet ad latus eius, vt patet Leuitici capitulo primo. hic tamē immolabantur animalia super lapidem illum, vt posset fluere sanguis de loco sublimi, vt patet hic: ergo nō erat altare. Item si super lapidem illum iugularentur animalia, flueret sanguis super illum lapidem: in sacrificio tamē non fiebat sic, sed postquam animal iugulatum erat, fundebatur sanguis per circuitum altaris, vel ad basim eius, vt patet Leuitici capitulo primo, tertio, & quarto: maxime,

A quia si sic fieret, esset sacrificium pacificum cum in sacrificio pacifico solus sanguis fundatur, & crementur adipes Leu. c. 3. sed in isto sacrificio fundebatur sanguis per circuitum altaris, eodem capit.

Item nō potest stare, quod ibi cremarentur adipes, quia oportebat tunc super illum lapidem esse valde magnum ignem, vt cremarentur adipes omnium animalium, quæ immolabātur. Sed hoc non stat, quia tunc non possent super lapidem iugulari animalia: iugulabantur tamen, cum ille lapis ideo fuisset erectus, vt super illum animalibus immolatis sanguis deflueret. ergo non erat ille lapis altare.

Item patet, quia dicitur hic, quòd Saul ædificauit altare: si tamen esset lapis ille altare non fuisset ibi aliqua ædificatio, quia solum dixit Saul, quod volueretur lapis, ergo altare, & lapis ille distinguebatur. Item quia supra dicitur, quomodo lapis ille fuerit aduolutus, & ibi populus occidebat animalia: postea dicitur, quòd Saul ædificauit altare, ergo altare, & lapis non sunt idem.

Sed dicendum, quòd erexerit ibi Saul aliter altare, in quo hostias Deo offerret, qui victoriam ei dederat.

Saul quare ædificauit altare in Eremo. Quæst. XXVIII.

QVÆRET aliquis ad quid Saul ædificauit altare in Eremo.

Respondendum est, quod Saul acceperat victoriam insperatam a Deo, ideo pro tanto beneficio volens ei quantum poterat gratias agere ædificauit altare, vbi offerret sacrificia.

Aliter dici potest, quòd Saul fecit altare ad memoriam victoriæ, & quamquā tunc obtulerit ibi sacrificia, magis tamen faciebat ad memoriā posterorum, vt scirent quoniā vsque ad locum illum Deus dederat magnificam victoriā Israelitis contra Philisthinos. Sic enim tempore Samuelis cum Deus dedisset victoriam Israelitis contra Philisthęos, posuerunt lapidem magnum in signum victoriæ huius, vt patet capitulo septimo. scilicet. Tulit Saul lapidem vnum, & posuit inter Masphat, & inter Sen, & vocauit nomen loci illius Lapis adiutorij, dixitque hucusque auxiliatus est nobis dominus. Sic etiam quando pugnauit Iosue contra Amalecitas, ædificauit Moyses altare in memoriam illius victoriæ, vt patet Exodi capitulo decimoseptimo, scilicet. Aedificauitque Moyses altare, & vocauit nomen eius: Dominus exaltatio mea, dicens: quia manus solius domini, & bellum Dei erit contra Amalec: sic etiam in memoriā aliarum rerum gestarum fiebāt altaria, vel tituli in modum altarium, vt patet Exodi vigesimo quarto capitulo, quando factum est ibi altare, & positi sunt duodecim tituli, scilicet in memoriam confirmationis legis, quæ ibi facta est. Sic etiam quando iterum confirmata fuit lex in ingressu terræ Chanaan, fabricauerunt Israelitæ altare, & scripserunt in lapidibus magnis Deuteronom. vt patet Deuteronom. c. 27. & Iosue octano. sic igitur altare istud fieri potuit ad memoriam beneficij à Deo collati. Sic quoque fieri potuit ad laudem ipsius Saul, vt maneret recordatio, ꝙ ibi vicisset Philisthinos. Sic enim reges facere soliti erant, quando aliqua bella magna gesserāt, scilicet, construebant aliquod ædificium in memoriam illius belli, sic quoque ipse Saul fecit, quando vicerat Amalecitas, vt patet sequenti capi. nam in monte Carmelo erexit fornicem triumphalē, idest quendam arcum lapideum, vel lateritium fecit ad memoriam victoriæ. Sic quoque Dauid fecit sibi memoriam postquam fecit multa bella. sic patet infra secundo libro, capitulo octauo, scilicet, fecit quoque Dauid sibi nomen cum reuerteretur capta Syria in valle Salinarum.

An Saul peccauerit ædificando altare. Quæst. XXIX.

QVÆRETVR vlterius, an Saul peccauerit ædificando istud altare.

Aliquis dicet, quòd sic, quia Deus vetuerat oblationes aliquas fieri, vel esse aliqua alia altaria præter illud, quod erat ad ostium tabernaculi, & quòd ibi omnia sacrificia fierent Leuitici decimoseptimo, & Deuteronomij

duodecimo capitulo. Item patet, quia cum duæ tribus, & F
dimidia construxerunt altare magnum apud Iordanem, aliæ tribus Israel parauerunt se ad pugnam contra illas, & dicitur ibi, quod ædificauerant altare sacrilegum, & postea duæ tribus, & dimidia excusauerunt se dicentes, absit a nobis hoc scelus, vt recedamus a domino constructo altari, præter altare Dei nostri, quod constructum est ante tabernaculum eius: Iosue cap. 22. ergo peccatum erat aliquod alterum altare fieri.

In contrarium dicetur, quod nō peccauit hic Saul, quia quando Saul peccabat arguebat eum Samuel, dicens: stultè egisti, eo quòd fecit sacrificium ante aduentum eius. Etiam sequen. capit. increpauit eum, quia non occidisset regem Amalec, & pecora, sed pro hoc non increpauit: ergo non peccauisset in isto.

Item patet, quia quando Deus noluit hic respondere G
quæsiuit Saul, propter quid non responderet, & inuentū est, quod propter Ionatham: si tamen istud fuisset peccatum, esset sufficiens ad hoc, quòd Deus non responderet propter illud, potissime, quia satis apparet, quòd Saul existimabat hoc sibi esse licitum, nam alias non egisset, cum tunc esset nimis zelator diuinæ iustitiæ, ita vt voluerit filium suum occidere propter Deum, ibi quoque erant sacerdotes, vt Achias, qui videbatur esse summus sacerdos, qui non permisisset Sauli hoc facere, si peccatum esset.

Respondendum est, quòd non potest penitus patere, an peccauerit in hoc, vel non. Magis tamen dicendum videtur, quòd non peccauit: nam Samuel instruebat Saulem hoc tempore, & creditur, quod fuerit cum eo in bello, quia ascendit cum ipso de Galgala in Gabaa, vt patet præcedēti capit. ipse tamen nihil permisisset facere Sauli, quod illi- H
citum esset.

Sed adhuc dicendum est magis, quod aut Saul faciebat istud altare ad memoriam rerum præteritarum, scilicet, vt sciretur, quòd ibi Deus dederat victoriam Israelitis, vel faciebat ad offerendum ibi sacrificia. Si primo modo nullū peccatum erat, quia solum erat vetitum fieri altaria, quæ essent ad offerendum ibi sacrificia, sed non ad signandum ibi aliquid. Quod apparet, quia quando duæ tribus, & dimidia construxerunt altare apud Iordanem, reliquæ tribus existimantes, quòd illæ hoc fecerant ad offerendum sacrificia, volebant procedere ad bellum contra illas: cognito autem, quòd factum fuisset altare solum ad memoriā, & in signum, quòd illæ duæ tribus, & dimidia habebant partem in Deo Israel, ceteræ tribus laudantes earum propositum non pugnauerunt, nec destruxerunt altare ita Io I
sue 22. capitu. sic ergo licuisset Sauli altare construere ad memoriam victoriæ a Deo collatæ.

Si autem dicatur, quòd istud altare fuit factum ad sacrificia, dicendum etiam quòd licebat Sauli. In hoc tamen Iudæi, & Nicolaus dicunt, quòd toto tempore, quod fluxit ex quo arca recessit de Silo quousq; locata fuit in templo Salomonis licuit cuicūque immolare, vbi vellet, & sic liceret Sauli construere altare, vbi vellet. Sed hoc improbauimus supra capitu. septimo. nulli enim licebat, hoc nisi viris, qui specialiter mouebantur a Deo, sicut erant prophetæ, nam isti non solum hoc tempore, sed ēt alijs temporibus poterant altaria construere extra Sanctuarium, sicut patet de Elia, qui eo tempore, quo erat arca in tēplo Salomonis fecit altare in monte Carmelo, & immolauit ibi infra tertio libro, capitu. decimooctauo. K

Sed dicēdum, quòd licuit Sauli construere altare, quia Samuel, qui ibi esse videbatur non permitteret ei hoc facere, si non liceret, si autem non concedas, quod ibi esset tunc Samuel, adhuc firmius patet, quod liceret, quia erat ibi arca domini, & coram illa licebat cuicunque offerre in quocunque loco esset, vt patet de Dauid, qui cum trāsferret arcam in domum suam, cum transiuissent sex passus illi, qui portabant arcam, immolabant bouem, & arietem, vt infra secundo lib. capitulo sexto. Bethsamitæ quoque coram arca immolauerunt, vt patet supra capitulo sexto. & erat etiam ipsa extra Sanctuarium: neutri tamen in hoc culpantur. Quod autem esset ibi arca, apparet, quia dicitur supra. Arca autem Dei erat in die illa cū filijs Israel, & coram illa volebat Achias consulere dominum, vnde dixit Saul applica arcam domini.

Sed aliquis forte dicet, quòd quamquam ibi esset, tamen nūc nō erat hic, quia illud est, quando Israelitæ erant in Gabaa, postea tamen inde recesserunt persequentes velociter Philisthinos, tunc autem non apparet, quod secum arcam duxerint.

Respondendum est, quod illam duxerunt vt patet ex verbis sacerdotis infra, quia cum Saul vellet persequi Philisthinos, dixit sacerdos: accedamus huc ad dominum &c. ergo oportet dicere, quòd ibi erat arca alioquin non haberent aliquem locum specialem, ad quem accederent, in quo esset Deus, sed vbique videretur esse: erat ergo ibi arca. & sic licebat coram illa fieri altare, & immolare. Si tamen aliquis vellet per omnia contendere, dicēns, quòd non erat ibi arca, adhuc dicendum est, quod cum dubium esset, an licuerit Sauli hoc facere, magis interpretandum est, q licuerit, quam quod peccauerit, quamquam probationes superiores satis demonstrant.

Tunc primum cœpit ædificare altare domino. Scilicet, istud fuit primum altare, quod construxit Saul, nam ante hoc sacrificia fecerat in Galgala, vt patet præcedenti cap. ibi tamen non construxit ipse altare, quia constructum erat ante hoc, cum multi de populo consueuissent ibi immolare. Dicitur autem hic de isto altari, quia postea Saul fecit alia altaria. & inter illa fuit primum istud; de alijs autem non legitur, sicut de hoc.

Et dixit Saul. Hic ponitur tertium huius secundæ partis, scilicet facti inquisitio, & hoc fuit, quòd inquireretur quis in toto populo peccasset, propter quod Deus non responderet. Et ponitur hic primo occasio huius inquisitionis, scilicet. quomodo Saul consuluit dominum, & non respondit ei.

Irruamus super Philisthijm nocte. Hoc dixit Saul ad totum populum, lætatus fuerat enim ex victoria, quā Deus ei tribuerat, ideo volebat illam complete habere: scilicet non relinquendo aliquem de Philisthinis. Et dixit irruamus super Philisthijm, quasi Philisthini essent sedentes, & tranquilli. Credebat enim Saul, q Philisthini fugientes a facie Israel videntes, quod Hæbrei ante solis occasum destitissent a prosecutione: putarent, quòd iam nolebant vltra prosequi illos, & quia nimis fatigati erant, sicut Hebræi fuga totius diei & abstinentia a cibo, sederent in aliquo loco nocte illa ad sumendum aliquid de cibo, & paululum quietis; tunc autem poterant Israelitæ irruere super eos subito, & occidere: potissime, quia philisthini nesciebant vias terræ illius, sicut Hebræi, & præcipue, quia nox erat, ideo nemo posset effugere.

Et vastemus eos vsque dum illucescat mane Idest percutiamus eos vsque ad aurorā. Intelligebat enim Saul quod magis poterant per noctem percutere eos, quam die apparente. Et hoc quia per noctem essent Philisthini tranquilli non existimantes, quòd persecuturi essent eos Hebræi. Etiam quia per noctem Philisthini, qui erant viarum terræ inscij euadere non possent.

Non derelinquamus de his virum. Scilicet, quia si ista nocte irruerimus super eos, nullus euadet.

Dixitque populus, omne quod bonum videtur in oculis tuis fac. Videbat populus, quod Saul illa die prosperatus fuisset in bello, & cum nunc maiorem adhuc cerneret animositatem eius ad laudem patriæ, nemo ei restitit, sed dixerunt, omne quod bonum videtur in oculis tuis, idest omne quod apparet tibi bonum, fac.

Et ait sacerdos. Iste sacerdos videns, quod populus consensisset Sauli de eundo ad bellum, & non consuleret dominum super hoc, credens super hoc fore periculum, dixit, quod consulerent dominum prius. Iste sacerdos videtur, quod erat Achias, quia supra dicitur, quod ipse consuluit dominum, vel consulere volebat, antequam Saul recederet de Gabaa, ipse igitur hic consuleret.

Itē patet, quia dr supra in litera, q Achias portabat Ephod: maxime tamē pertinebat consulere dominū ad portātem Ephod, immo nullus alius de sacerdotibus poterat consulere, nisi illud portaret, quoniā propter eius præsentiā Deus respondebat: vnde sacerdos, quando erat indutus rationali, & Ephod, dicebatur portare iudicium filiorum Israel in pectore suo, vt patet Exodi vigesimo octauo capitu. Iosephus tamen sexto Antiquitatum dixit, quod iste

sacer-

sacerdos erat Achitob,& verum est,quòd Achitob fuit sacerdos magnus,sed an tunc viuens esset,& dato quod viueret,an ibi esset,non patet:magis autem credendum, ꝙ erat Achias,quia si ipse ibi fuisset,non portaret filius eius Achias Ephod, quia solum portabat hoc summus sacerdos,nunquam tamen erat,nisi vnus summus sacerdos. Nisi forte dicas, quòd erat nimis senex Achitob,& faciebat, quòd filius eius Achias ministraret pro eo,sicut fecit Heli summus sacerdos,quòd filius suus Phinees ministraret pro eo in summo sacerdotio,quia iam ipse erat grãdæuus, & caligauerant oculi eius,vt ait Iosephus sexto Antiquitatum, sed tunc non veniret Achitob ad bellum, & sic Achias consuleret dominum hic. Item si Achitob erat in bello,& ipse consuluit hic dominum, non est verisimile, quòd aliquis alius eo præsente consuleret dominum. Dicendum ergo, quòd iste sacerdos, de quo hic, erat Achias.

Accedamus huc ad dominum. Idest ad consulendum dominum,scilicet sacerdos iste volebat,quòd consulerent dominum,antequam irent ad bellum. Et quia consultatio illa debebat fieri coram arca ad honorem quendam Dei, & tunc Saul, & sacerdos non erant apud arcam, dixit sacerdos,accedamus huc ad dominum,idest ad arcam testamenti, in qua specialiter erat Deus. In hæbreo habetur hic, accedamus vlterius ad dominum, sed eadem significatio est, scilicet, quòd non erat Saul,& sacerdos apud arcam, sed ipsa erat vltra eos, ideo dixit sacerdos;accedamus vlterius, scilicet quousque veniamus ad arcam.

Sciendum autem,quòd sacerdotes magni non consueuerant consulere dominum coram arca, sed vbicunque essent induti vestibus sacris consulebant, quia tamen hic erat arca,videbatur esse honestius,quòd coram ea consulerent dominum,cum ibi esset specialiter Deus, quam in aliquo alio loco:sic enim fecerunt supra,cum iuberet Saul sacerdoti,quòd consuleret dominum,dixit ei, applica arcam domini,idest applica te ad arcam.

Quare Saul voluit consulere hic dominum, an persequeretur Philisthæos. *Quæst.* XXX.

QVAERET aliquis,quare Saul consulebat hic dominum,scilicet,an aliquid instaret propter quod cõsuleret dominum,& quare consulebat hic dominum cum in bello præcedenti non consuluisset.

Dicet aliquis,quòd nullam causam habebat Saul consulendi dominum, nam consulere est pro rebus dubijs, hic autem manifestus erat euentus, quia cum tota die persecuti fuissent hostes suos, percusserant eos,nunc ergo continuare volentes eandem persecutionem non videtur, quòd deberent consulere dominum,sed quasi certi continuarent.

Respondendum est,quòd Saul, & populus hoc nolebant,nam non dixit Saul,quod consuleret dominum, sed quòd irruerent super Philisthinos nocte, sacerdos autem videns,quòd non proponerent consulere dominum, dixit quòd consulerent,cui consensit Saul. Ratio huius est, quia iam populus cessauerat a persecutione hostium suorum,& nesciebat, an vlterius vellet eis dare victoriam, sicut dederat,quia forte Deus nolebat iam conterere Philisthinos,ideo ne incerti pugnarent,expediebat dominum consuli. Si autem Hebræi indesidenter persecuti fuissent Philisthinos non oportebat consulere dominum, cum viderent eundem sibi statum esse victoriæ: cum autem aliquid mutaretur expediebat,quod consulerent dominum, vel desinerent.

Cum autem dicebatur quare Saul consuluit hic dominum,in superiori vero non consuluit,

Respondendum,quòd volebat Saul in præcedenti bello consulere dominum, quod patet, quia cum repertum esset Ionatham,& armigerum eius abijsse de castris, dixit Saul ad Achiam, applica arcam domini. hoc autem erat ad consulendum dominum,sed cum ista diceret Saul sacerdoti,exortus est subito clamor magnus in castris Phi-

Quare Saul in superiori non cõsuluit dominum,

A listhinorum.Credens ergo quod qualiscunque mora noceret Ionathæ,qui tunc erat in castris hostium, fecit Saul quòd sacerdos non consuleret dominum, vel cessaret consulere:dicens:contrahe manum tuam, eo quod ibi non erat opportuna sibi consultatio:nam sine prosperum, sine aduersum denunciandum esset, nihilominus Saul iret in castra Philisthinorum in adiutorium Ionathæ. Hic autem secus erat,quia iam Saul acceperat sufficientem victoriam de hostibus,&quia acceperat esse numerum occisorum 60. millium,vt ait Iosephus 6. Antiquitatum. Etiam nemo erat de Israelitis inter hostes, pro quo eripiendo pugnare deberet,ideo nolebat pugnare,nisi sciret sibi esse prosperum,ad quod credidit esse salubre consuli dominum.

Et consuluit Saul dominum. Scilicet ipse per se, vel sacerdos nomine eius.

B *Dicens,num persequar Philisthijm?* Idest nunquid iudicas,quod debeo persequi Philisthijm?

Si trades eos in manu Israel? Idest si persecutus fuero illos,an trades ipsos in manus nostras. Iste erat modus cõsulendi:sic enim consuluit Dauid dominum contra latrunculos,qui vastauerant vrbem Siceleg,dicens:persequar latrunculos hos,án non,& cõprehendam eos?infra cap.30.

An Saul per se,vel per sacerdotem consuluerit dominum, & per quid,& quomodo reuelabatur veritas in rationali,& Ephod. *Quæst.* XXXI.

QVÆRET aliquis, an Saul consuluit hic dominum per se,vel consuluit sacerdos pro illo.

Dicet aliquis,quod ipse consuluit per se,quia litera dicit,& consuluit Saul dominum. Item verba ab eo proferuntur in consultatione,quia dicitur,num persequar Philisthijm?Item patet quia dicitur:& non respondit ei in die illa,& etiam dicit Saul infra domine:Deus da iudicium, quid est quod non responderis seruo tuo hodie? ipse ergo consulebat dominum,

C In contrarium videtur,quod sacerdos consuleret, nam consulere pertinebat ad illum,qui portabat Ephod, cum in qualibet consultatione requiratur Ephod,vt patet ex cõsultationibus Dauid, quas fecit ad dominum infra capit. 23.& 30.quia vtrobique dicitur,applica Ephod. Saul tamen & nullus alius poterat portare Ephod,nisi esset sacerdos magnus,ideo non poterat per se consulere, sed sacerdos consuleret pro illo.Item patet, quia ex consultatione superiori videtur,quod sacerdos consuleret,& non Saul,

D quia Saul dixit ad Achiam,applica arcam domini, deinde cum Saul nollet iam consulere dominum, dixit sacerdoti: contrahe manum tuam, ergo sacerdos erat, qui ibi faciebat hæc, alioquin non dixisset ei Saul contrahe manum tuam,sed ipsemet cessasset.

Respondendum ad hoc, quod non est magna difficultas quis consuleret dominum: nec tamen est penitus cognitum quis consuleret,eo quod modus consulendi ignoratur.Dicendum tamen,quod tota vis consultationis Dei pendebat ex vestimentis pontificalibus scilicet rationali:& Ephod:nam sine illis non fiebat aliqua responsio. Patet hoc,quia Dauid quandocunque consulebat dominum faciebat applicari Ephod infra capit.23.& 30.etiam Deus hoc dixit Exodi capit.28.scilicet, quod summus sacerdos portabat iudicium filiorum Israel in pectore suo, idest id

E per quod iudicabatur de omnibus,quæ pertinebant ad filios Israel,hoc autem contingebat per rationale,quod portabat in pectore, & per Ephod, quod pendebat ab humeris suis.

De modo autem quo cognosceretur veritas per rationale,vel Ephod dicit Iosephus tertio Antiquitatũ,ꝙ per duos sardonyches,qui erãt super humeros sacerdotis in Ephod apparebat,quando Deus sacrificia acceptaret:nam cũ fierent sacrificia sardonyx,qui erat in humero dextro sacerdotis,ita super lucem propriam admirabiliter effulgebat, ꝙ omnes etiam procul positi scirent sacrificia a Deo accepta-ri. Cum vero non acceptarentur non fulgebat.De duodecim lapidibus rationalis dicit,quod Deus per illos demonstrabat victoriam,quia priusquam exercitus moueretur ad pugnam,tantus fulgor ex eis apparebat, ꝙ omni-

Ca. 12. Sura Iosephi pulchra de virtute rationalis, & Ephod.

bus manifeſt in eſſe Deum illorum eſſe adiutorem. De F hac ſplendore utrorum, quos lapidum dicit, quod ceſſauit per ducentos annus antequam ipſe inciperet ſcribere librū Antiquitatum, quod eſt tempus fere centum quinquaginta annorum ante Chriſti mortem, cum Ioſephus poſt Chriſti mortem, quaſi per quinquaginta annos hos libros ſcribere inchoauit. Sed adhuc non expreſſit Ioſephus plene vires rationalis, & Ephod, quia multa alia ſciebantur præter ea, quæ ipſe dixit: generaliter enim de quocunque quæſito Deus reſpondebat præſente rationali, & Ephod, Sic enim Dauid quæſiuit an Saul deſcenderet in Ceilam, & an viri Ceilæ traderent eum in manus Saulis, & ad vtrunque reſponſum eſt infra capitulo 23. Etiam Dauid conſuluit dominum, an aſcenderet in aliquam ciuitatem Iudæ, & reſpondit ei, quod ſic. Quæſiuit iterum, in quam aſcenderet, & reſpondit, quod in Hebron, infra ſecundo libro G capit. ſecundo. Quod autem ad omnia generaliter reſponderet, patet Numeri vigeſimoſeptimo capitu. ſcilicet pro hoc ſiquid agendum erit, Eleazar ſacerdos conſulet dominum: ergo quantum ad omnia agenda Deus reſponderet, cum ipſe iuberet, quòd in ſingulis conſuleretur. Apparet igitur totas vires conſultationis eſſe ex præſentia rationalis, & Ephod.

Sed conſiderandum præter hæc, quòd nullus poterat indui rationali, & Ephod, niſi ſummus ſacerdos, cum iſta eſſent ornamenta pure pontificalia, vt conſtat Exodi vigeſimoſeptimo cap. Siquis vero aliorum ſiue laicorum, ſiue ſacerdotum, vel Leuitarum indueretur his, moriebatur, quia generaliter poſitum erat, quod vſurpans officium ſibi non debitum in ſacerdotalibus, vel Leuiticis, moreretur, vt patet Leuitici capitulo tertio, & decimooctauo. Ex H quo apparet, quod in omni conſultatione neceſſe erat præſentem eſſe ſummum ſacerdotem, quia ſine Ephod, & rationali non fiebat conſultatio, & nemo aliorum audebat indui his veſtibus, quia moreretur, ſicut mortui ſunt, qui vſurpabant officium ſacerdotalem: Numeri capit. decimoſexto. Nunc autem manet dubium, cum in omni conſultatione neceſſario deberet adeſſe pontifex indutus veſtibus ſuis, an ipſe conſulebat dominum proferens verba conſultationis, vel proferebat ea ille, cuius erat quæſtio. Hoc non poteſt probari neceſſario, ſicut præcedentia: ſatis tamen dici poteſt, quòd ſacerdos proferebat verba conſultationis, quia quando dominus fecit Ioſue principem ſuper populum, & voluit dare modum, quo in omnibus dubijs conſuleret Deum, dixit. Pro hoc ſiquid agendum erit Eleazar ſacerdos conſulet dominum Numeri 27. ergo I non conſulebat Ioſue, ſed Eleazarus.

Sic ergo dici poteſt hic, quod Saul non conſulebat dominum per ſe, ſed ſacerdos conſulebat pro eo.

Cum vero dicitur, quòd Saul conſuluit, & quòd non reſpondit ei Deus, dicitur conſuluiſſe, quia iubebat ſacerdoti, quod conſuleret dominum, ſicut dicitur ædificare domum, qui iam ædificarem iubet. Vel dicitur conſulere dominum, quia quæſtio, quam proponebat ſacerdos, ipſius erat.

Et ſic etiam dicetur de Dauid, quòd ipſe non conſulebat dominum per ſe, ſed ſacerdos magnus pro eo, quamquam non eſt inconueniens, quod aliquando ipſe quærens proponeret verba conſultationis, aſſiſtente ſibi pontifice, & hoc magis ſignificatur de Dauid ex verbis literæ infra 23. capitulo. cum dicitur: Dixit Dauid ad Abia- K thar ſacerdotem: applica Ephod. & ait Dauid, domine Deus Iſrael &c. ſi tradent me viri Ceilæ in manus eius, & ſi deſcendet Saul. & ait dominus, deſcendet, dixit Dauid ſi tradent me viri Ceilæ. quæ omnia ſatis apparent, eſſe verba Dauid.

In his tamen nihil certitudinis eſt, quia poſſet dici, quod Dauid dicebat iſta ſacerdoti magno dans ei formam quomodo conſuleret dominum pro eo, vel quòd Dauid iſta ſcribebat, vt poſtea Deus ad illa reſponderet.

Dubium ergo in hoc manet, quis conſuleret dominum: magis tamen videtur, quòd ipſe ſacerdos, quamquam non multum differat in hoc, & ſic poteſt dici, quòd Saul locutus fuit verba iſta, vel quod locutus fuit ſacerdos loco eius.

F *Et non reſpondit ei in die illa.* Ideſt Deus noluit reſpondere per totum illum diem, quamquam Saul inſtanter conſuleret.

In hoc apparet, quòd adhuc aliqua pars diei reſtabat, poſtquam populus ſedit ad ſumendum cibum de præda, nam tunc conſuluit Saul dominum: & tamen dicitur, quod reſpondit ei in die illa. poteſt tamen aliter dici, quòd iam dies tranſierat, & iſta conſultatio fiebat in principio noctis.

Vocatur tamen ipſa nox cum die præcedenti vnus dies, & ſic vſque ad ſequentem auroram diceretur eadem dies. Hoc apparet, quia ſupra dicitur, quod populus duxit boues & oues, & occiderunt ſuper lapidem, quem poſuerat Saul vſque ad noctem. Conſultatio tamen iſta facta eſt poſtquam populus comedit, cum iam Saul vellet re- G cedere, vt irrueret in hoſtes, ideo videtur quod iam nox cœperat, ſed vocatur dies.

Quomodo reſpondebat Deus ad iſtas conſultationes dubiorum. Quæſt. XXXII.

QVAERET aliquis, quis erat modus reſpondendi Dei ad iſtas conſultationes.

Reſpondendum eſt, quod ſicut ſupra fuit declaratum in hoc triplex erat modus conſultationis. Aliter enim conſulebat Moyſes, Aliter alij prophetæ, Et aliter ſacerdotes magni. Moyſi autem qui conſulebat dominum intra ſancta Sanctorum ſemper fiebat reſponſio in voce, ſcilicet, quia erat quidam Angelus in propitiatorio ſuper H arcam inter alas duorum Cherubim, & ille in corpore aſſumpto de aere reſpondebat, cuius voces audiebat Moyſes: ſic patet Numeri capitu. ſeptimo. ſcilicet. Cumque ingrederetur Moyſes tabernaculum fœderis, vt conſuleret oraculum, audiebat vocem loquentis ad ſe de propitiatorio, quod erat ſuper arcam teſtimonij, vnde & loquebatur ei.

De alijs autem prophetis dicendum, quod Deus multipliciter eis poterat reſpondere: nam ſicut declaratum eſt capitu. octauo. Deus poteſt reuelare ſe prophetæ quinque modis, ſcilicet per ſomnium, per apparentiam in corpore aſſumpto ſimul cum locutione, & per vocem ſine corpore aſſumpto, & per ſolam immutationem intellectus ſine voce & figura apparente, & ſine extaſi, & per immutationem intellectus in extaſi. Omnibus his quin- I que modis reſpondere poteſt: ſed frequentior modus eſt in prophetis reſpondere per ſomnium, de quo magis declaratum eſt ſupra capitulo octauo. De ſummis ſacerdotibus dicendum, quod aliter fieret eis reſponſio quamquam in hoc differt, quia ſicut ſupra diximus, ſummus ſacerdos interdum conſulebat dominum intra ſancta Sanctorum, ſcilicet in die propitiationis: interdum autem extra, ſiue in Sanctuario, ſiue extra Sanctuarium. Cum autem conſulebat intra ſancta Sanctorum, reſpondebatur ei in voce, ſicut Moyſi: vnde propter hoc iuſſum eſt Leuitici decimoſexto capitulo, quod dum pontifex introiret in ſancta Sanctorum nullus homo eſſet in tabernaculo quouſque egrederetur, hoc autem propter nihil aliud erat niſi, vt non audiret aliquis ea, quæ Angelus loquebatur ſummo ſacerdoti intra ſancta Sanctorum.

K Tunc quoque non habebat ibi ſummus ſacerdos veſtes pontificales, ſed ſacerdotis minoris, vt patet Leuitici capitulo decimoſexto. vnde non reſpondebatur ei ex viribus rationalis, & Ephod ſicut alias fiebat, ſed quia erat coram arca, & ſic reſpóderetur ei eo modo, quo Deus ſolitus erat reſpondere, quando conſulebatur ſuper arcam, ſcilicet in voce. Si autem ſummus ſacerdos conſuleret Deum extra ſancta Sanctorum oporteret quod eſſet indutus rationali, & Ephod.

Et tunc dicendum ſecundum quoſdam, quod reſpóſio erat per ipſos lapides rationalis, ſcilicet per fulgorem eorum, ſicut dicebat Ioſephus tertio Antiquitatū. quod quando Iudæi ibant ad pugnam, ſi Deus vellet eis dare victoriā, mutabantur ſupra ſolitum lapides rationalis, ita vt nemo dubitaret de victoria. ſic etiam dicere poterit aliquis, quòd

cum

cum fieret quæstio si Deus vellet dare illud, quod quærebatur, fulgerent lapides, & si nollet dare non fulgerent.

Sed iste modus non stat, quia aliquando non posset responderi ad quæstionem per hunc modum: istud enim aliqualiter teneret si quæstiones semper essent de re certa: vt si dicatur an erit bellum, vel non, & sicut dicebat Dauid persequar latrunculos hos, an non, vt infra capitulo 30. cum tamen quæstio esset de aliqua re non determinata, nó poterat sic responderi, vt patet quando quæsiuit Dauid in quam ciuitatem Iuda ascenderet, & responsum est sibi, ꝙ in Hebron, infra secundo libro, capitulo secundo: hoc tamen nó poterat significari per fulgorem lapidum, quia siue fulgerent, siue non, nesciretur quæ ciuitas significabatur: oportet ergo dari alium modum magis distinctum.

Item patet, quia si hoc modo responderetur, aliquando non possent homines scire, an Deus responderet, vel non: nam quando fulgerent lapides cognoscerent quòd Deus respódebat iuxta id, quod quæsierant, sed cum lapides nó fulgerent esset ambiguum, scilicet, an per hoc Deus respóderet, quòd non esset illud quod quærebatur, vel per hoc negaretur responsio quæcunque, & sic nesciuisset Saul, an Deus ei responderet, vel non. Dicitur tamen hic, quod nó respondit ei in die illo, in quo apparet, quòd immediate cognitum est, quòd Deus non respóderet: ergo alius modus erat respondendi.

Nunc autem manent duo modi, quibus responderi posset. Quidam enim dicunt, ꝙ consultationes istæ fiebant in scripto, & responsio in scriptis dabatur non intercidente aliquo verbo. Et ista, est opinio Rabbi Abraham Aben Ezra, & vt plurimum ipsorum Iudæorum. *Opin. Rab. Abrahã.* Dicunt enim, ꝙ rationale habebat quandam plicaturá panni, intra quã erant laminę aureæ scriptæ diuinis nominibus, & cũ quis vellet consulere dominum scripta quæstione in cedula ponebat eam summus sacerdos inter laminas illas in plicatura rationalis, & post paululum manum mittens reperiebat responsionem in cedula: & pro hoc volunt, quòd esset semper necessarium rationale, & Ephod ad cósultationes faciendas. Iste modus aliqualiter est rationabilis: magis tamen verisimile, est ꝙ Deus responderet in verbo, nam vt apparet ex omnibus consultationibus, quas faciebat Dauid litera magis innuit, ꝙ loqueretur consulens, & etiam Deus respondens loqueretur. Quocunque autem istorum modorum satis poterat cognoscere Saul, an Deus responderet ei, vel non, s. si non inueniret scripturam in cedula, vel si non fieret responsio in voce. *Dixitque Saul applicate huc vniuersos angulos populi.* Populus erat dispersus per agros ad sumédum cibos, vt supra patet, nunc voluit, quod omnes de populo conuenirent, vt videretur quis peccauerat, & dixit, vniuersos angulos populi, idest omnes de populo ab extremitatibus suis, extremitates enim castrorum vocantur hic anguli, & fecit sic congregari, vt nemo deficeret de toto populo.

Quare Saul fecit congregari totum populum, vt videret quis peccauerat. Quæst. XXXIII.

QVAERET aliquis, quare Saul fecit congregari totum populum.

Respondetur, ꝙ Deus non responderet credidit, quòd fiebat propter peccatum alicuius, vt ergo videretur quis ille esset, fecit omnes congregari, ita vt nemo deesset, quia forte ille, qui deesset, peccauerat, & tunc forte reperiretur per sortem: volebat enim hic Saul inquirere delictum per sortes, cum Deus non responderet ei, quia in sortibus ponendis debebat totus populus congregari, & deinde diuidi per partes: fecit Saul totum congregari, sic enim patet Iosue capitu. septimo. cum inquirendus erat per sortem ille, qui sytatus erat de Anathemate, & dixit accedatis mane singuli per tribus vestras, & quancunque tribum sors inuenerit accedet per cognationes suas, & cognatio p domos, domusque per viros sic etiam factum est in assumptione regis per sortem, vt patet supra capitul. 10. scilicet. Nunc ergo state coram domino per tribus vestras, & familias, & applicuit Samuel omnes tribus Israel, & cecidit sors super Beniamin, & applicuit tribum Beniamin, & cognationes eius, & cecidit sors super cognationem Methri. Sic

A etiam voluit hic facere Saul, ideo præcessit diligens congregatio, vt postea sequeretur conueniens dimissio.

Et scitote, & videte, per quem acciderit peccatum hoc hodie. Idest cum populus fuerit congregatus, poteritis scire per quem acciderit peccatum hoc, scilicet peccatum, propter quod non respondetur, vel peccatum hoc, idest malum istud, vel damnum, scilicet, quòd non respondeatur, & iste est melior sensus. Aliquando enim accipitur peccatum non pro ipso peccato, sed pro aliquo, quòd prouenit ex peccato, sic accipitur Deuteronomij capitu nono. scilicet peccatum autem vestrum, quod feceratis, idest vitulú arripiens igne combussi. sic accipitur hic non respondere, quod sit peccatum, idest malum proueniens ex peccato, & patet hoc, quia dicitur per quem acciderit. si autem acciperetur peccatum proprie non diceretur per quem acci- B dent peccatum, sed quis fecit peccatum, quia accidere dicuntur ea, quæ præter voluntatem nostram fiunt, quæ autem nos sponte agimus, non dicuntur accidere, sed a nobis fieri. Itẽ quia dicitur hic, per quem accidit peccatũ hoc hodie, si tamen acciperetur proprie peccatum, non diceretur per quem accidit hodie, quia nesciret Saul, an ipsa die factum fuisset peccatũ, vel alia, locutus fuit tamen tanquã certus, quod ipsa die factum fuisset, ergo non loquebatur de peccato, sed de malo, quod erat Deum nó respondere.

Sciendum enim, quòd Saul existimauit, quòd ista non responsio acciderat propter peccatum alicuius, & ob hoc fecit congregari totum populum, vt sciret quis peccasset, & interminatus est ei mortem, sic etiam dicit Iosephus, ꝙ dixit Saul, non sine causa consulens Deus vocem nobis nó reddidit, qui primitus antequam interrogaretur omnia C nunciauit, sed hæc taciturnitas alicuius est latentis causa peccati, & sic verum est, quòd aliquando Deus non respódebat propter peccata alicuius, sicut accidit ipsi Sauli paulo ante mortem suam: nam dicitur infra capitu. 28. consuluitque dominum, & non respondit ei, nec per somnia, nec per sacerdotes, nec per prophetas. Iosephus tamen dicit tertio Antiquitatum, quod Deus non tolerans transgressiones legum inter Iudæos cessauit respondere per rationale, & Ephod ducentis annis antequam ipse scribere inchoaret librum Antiquitatum, Iudæi quoque idem asserunt. *Ca. 12.* Nam cum supra capi. tertio dicitur. & sermo domini erat preciosus, in diebus illis non erat visio manifesta, dicunt quòd hoc fiebat propter peccata filiorũ Heli. Nunc autem ista non responsio non accidit propter peccatum alicuius, sed magis ad declarandum innocentiam Ionathæ, D vt supra dictum est.

Viuit dominus saluator Israel. Iste est modus iurandi, sicut est verum, ꝙ Deus viuit, ita est verum, ꝙ ego occidam illum, qui fecit hæc mala. Vel aliter ego iuro per vitã Dei, quòd occidam peccatorem in hoc. vocatur autẽ Deus saluator Israel, idest qui liberauit Israelitas de omnibus malis, in eo enim solo confidentes eruebantur.

Quia si per Ionatham filium meum factum est. Idest ẽt si filius meus hoc fecerit, ego occidam eum, quasi dicat non credat quis, quòd ego parciturus sim peccanti, etiã si fuerit filius meus Ionathas, ego occidam eum. Dixit autẽ de Ionatha, quamquam haberet alios filios, quia istũ præ omnibus diligebat, eo quòd erat primogenitus, & potissime, quia erat vir fortis, & dux belli, sicut pater eius, ipse quoque die illa fecerat salutem in Israel. Vel dixit de Io- E natha, quia forte alij filij sui nó erant tunc in bello cũ illo. *Absque retractatione morietur.* Idest sine dubio morietur, & non retractabitur, idest non reuocabitur sententia hæc.

Ad quod nullus contradixit ei de omni populo. Idest quando dixit Saul istud, omnes de populo consenserunt.

Quare cum Saul iurauit occidere Ionatham nullus repugnauit, post vero non consenserunt. Quæst. XXXIIII.

QVAERET aliquis, quare postea totus populus repugnauit, ne moreretur Ionathas, dicẽs, ergone morietur Ionathas, nunc autem consensit.

Respódẽdum est, quòd a principio populus putauit, ꝙ aliquod peccatum graue erat, propter quod Deus non respóderet, sicut existimabat Saul, ideo satis cósenserunt. Po

stea autem cognitum est, quòd propter Ionatham hoc accidisset, ipse tamen erat innocens cum ignorans regis edictum comedisset, ideo populus non consensit, quòd moreretur.

Aliter responderi potest conuenientius circa literam, scilicet, quòd populus nunquam consensit in mortem Ionathę: nam etiam si constitisset, quod ipse vere peccauerat, & sponte, non consentiret populus, quod occideretur, & quia erat filius regis primogenitus, qui successurus erat ei in regno, ideo habebant Israelitæ eum, sicut ipsum Saulem, vnde nefas existimabāt eum occidere. Item Ionathas illa die liberauit Israel de manu hostium: nam ipse tanquā vir fortissimus cum solo armigero iniit contra infinitam multitudinem Philisthinorum: occiditque viginti, & turbauit castra eorum, ita vt postea fugerent Philisthini, per quod Israel saluatus est: ideo pro nullo peccato permitterent Israelitæ, quod occideretur Ionathas, ista fuit causa potissima, vt patet infra cum dicitur: Ergo ne Ionathas morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israel? hoc nephas est. Viuit dominus si ceciderit capillus de capite eius in terra, quia cum Deo operatus est hodie. Cum autem dicitur supra, quod consensit populus occidi Ionatham falsum est: nam Saul locutus fuit vniuersaliter, dicens, quod occideretur ille, per quem hoc acciderat, populus autem putans, quod non fecisset hoc Ionathas, consensit, si autem ante hoc cognouisset populus per Ionatham istud accidisse, non consensisset huic edicto regis, vel sententiæ. *Et ait ad vniuersum Israel.* Scilicet locutus fuit ista populo, quia volebat iam quod ponerentur sortes.

Cum Deus non responderet Sauli per sacerdotem, quare volebat nunc inquirere sententiam eius per sortes. Quæst. XXXIIII.

QVAERET aliquis, cum Deus noluisset respondere Sauli per sacerdotem, quare nunc volebat inquirere sententiā eius per sortes: nam sicut Deus per sacerdotes, & prophetas respōdet, ita ipse est, qui per sortes respondet, vt patet Prouerbiorum capit. decimosexto. scilicet, sortes in sinum mittuntur, sed a domino temperantur, sicut ergo Deus noluerat respondere per sacerdotem, ita credere debuisset, quod nō responderet per sortes.

Respondendum est, quod Saul credidit sibi futuram responsionem per sortes, quamquam Deus respondere noluisset per sacerdotem, quia non est simile in vtroq; Deus namque non responderat per sacerdotem in pœnam alicuius peccati, vt putabat Saul. Nunc autem ipse volebat inquirere quis peccauerat ad hoc, quod puniretur, quod pertinebat ad cultum Dei, ideo credidit, quod in hoc responderet.

Sed adhuc non multum stat, quia tunc consuluisset per sacerdotem quis peccauerat, & crederet quod Deus sibi responderet, quamquam non responderat ad aliam consultationem, sed nō consuluit per sacerdotem, ideo timebat, quod nullo modo responderet iam per sacerdotem, consuluit autem per sortes, quia in illis nullo modo poterat negari responsum. Nam siue Deus vellet respondere, siue non, oportebat quod aliqua sors exiret, & illam putarent hominis peccatoris esse.

Responsio autem, quæ fiebat per sacerdotem erat totaliter a Deo, ideo illa poterat prohiberi, quæ autem per sortes est, quamquam aliqualiter sit a Deo inquantum ipse sortes temperat, tamen præcipue est ab homine, quia postquam positæ fuerint, necesse est aliquam exire. Conuersus fuit igitur Saul ad istum modum inquisitionis, in quo non poterat deficere responsio.

Separamini vos in partem vnam, & ego cum Ionatha filio meo ero in parte altera. Hic fecit Saul duas partes ad ponendum sortes, scilicet totum populum, cui conueniret vna sors, & se & Ionatham quibus conueniret alia sors. Ex quo patet, quod non erant alij filij regis in bello, alioquin cum illis & patre suo & Ionatha posita fuisset vna sors, solum tamen fuit posita pro Saule & Ionatha.

F *Quare Saul non seruauit ordinem ponendi sortes, qui obseruatus est alias. Quæst.* XXXV.

QVAERET aliquis, quare non obseruauit hic Saul modum ponendi sortes, qui obseruatur in alijs locis scripturæ. nam Iosue capit. septimo, vbi per sortes inquirebatur, quis furatus fuisset de anathemate Iericho dicitur, quod totus Israel fuit applicitus per tribus suas, & quælibet tribus per familias, & quælibet familia per domos, & quælibet domus per viros, sic etiam in electione regis per sortes applicitæ sunt tribus, deinde familiæ earum, & sic vsque ad viros supra capitulo decimo. hic autem posuit Saul totum populum simul, & per se, & Ionathan in parte altera.

Respōdendum est, quod voluit hic facere Saul breuius, G scilicet, ponendo totum populum simul, & se, & Ionathan in parte altera: nam sic breuius cognosceret, an peccatum esset in eo, & in filio suo, vel in populo: si enim reperiretur in eo, & filio suo, tunc poneretur sors inter eos, sicut postea factum est, quousque repertum est peccatum in Ionatha. Si autem comprehensus fuisset populus ponerentur sortes, sicut ponuntur Iosue cap. 7. diuideretur totus populus in duodecim tribus, & ponerentur pro eis duodecim sortes, tunc comprehenderetur vna tribus, & ceteræ exirent, deinde illa tribus diuideretur per familias, & ponerentur tot sortes, quot erant familiæ, & comprehenderetur vna, deinde illa diuideretur per domos, & domus comprehensa per viros quousque reperiretur quis hoc egerat, quia tamen comprehensus est Saul cum Ionatha, non potuit obseruari modus, qui habetur Iosue cap. 7. sed solum fuit posita sors inter Saulem, & Ionatham. H

Quare Saul, & Ionathas non fuerunt positi cum tribu Beniamin. Quæst. XXXVI.

QVAERETVR vlterius cum Saul, & Ionathas essent de tribu Beniamin, quare non fuerunt positi cum tribu Beniamin, scilicet, vt fieret diuisio hoc modo, quod primo ponerentur sortes inter duodecim tribus, & tunc caperetur tribus Beniamin; deinde diuideretur per familias, & comprehenderetur sorte familia Methri, quia de illa erat Saul, vt patet cap. 10. deinde diuideretur per viros, & caperetur Ionathas.

Respondēdum, q; fuit factū propter dignitatē regalē; si enim Saul, & Ionathas fuissent viri populares, sic fieret, scilicet, quod in tribubus suis computarentur, & ob hoc tempore electionis regis, cum non esset in populo aliquis rex, I nemo fuit per se positus, sed quilibet in tribu sua computabatur, in sortibus quoq; positis pro furto Iericho idem factum est. Nunc autem, quia Saul erat rex, & filius eius Ionathas erat successurus ei, nō fuerūt ipsi positi in tribubus suis, sed per se fuerunt computati, vt in hoc distingueretur dignitas regis à dignitate popularium, & sic fuerunt positi ambo simul in parte vna, & populus in altera, tanquam ipsi ambo tantum appreciarentur, sicut populus totus. Sic patet de Dauid, cum dixit ad seruos suos, quòd iret ad prælium cum eis. Respondit populus non exibis, siue enim fugerimus non magno opere ad eos de nobis pertinebit, siue media pars à nobis ceciderit, non satis curabunt, quia tu vnus pro decem millibus computaris infra secundo libro, capitul. decimo octauo. K

An fuit licitum inquirere quis peccasset per sortem. Quæst. XXXVII.

QVAERETVR vlterius, an licitum erat inquiri quis peccasset per sortem. Respondendum est quòd quando inquiritur maleficium per sortes, vel aliquid alterum, ideo sic inquiritur, quia putatur, quòd sortes certissime demonstrant quod petitur: sortes tamen nullam habent certitudinem, nisi inquantum à Deo mouentur, alioquin ita sors potest accidere illi, qui innocens sicut ei qui male egit, quod est valde inconueniens. Cum autem à Deo sortes mouentur certissime euenit, quod quæritur tanquam Deus in voce responderet. Quod autem Deus interdum sortes dirigat, patet Prouerb. 16. ca-

16.capit. scilicet. Sortes in sinum mittuntur, sed à domino temperantur. Non tamen nobis est certum, quando Deus velit eas temperare, vel quando non: ideo non est licitum vti sortibus consultoribus ad inquirendum peccantē, nisi Deus iubeat, alioquin posset inde graue malum sequi, scilicet, quòd comprehēderetur innocens. In alijs autem rebus, in quibus non est tantum periculum, quanquam possemus vti sortibus consultorijs, tamen non est certum, an Deus disponat id, quod sorte euenit, velut si aliquis in prælatum eligatur per sortem consultoriam, non est certum, quòd Deus velit illum eligi in prælatum, quem sors determinauit, nō possumus igitur in quibuscunque negotijs vti sortibus ad inueniendum certitudinem, nisi Deus iusserit, ob hoc autem cū Deus nollet certificare Israelitas in quibusdam, iubebat, vt sortes ponerent, & per has quid ipse vellet indicaretur: sic enim in diuisione terræ iussit, vt ponerētur sortes Numeri vigesimosexto c. & trigesimoquarto. Et quidquid postea sorte accidisset hoc reputabatur Deus voluisse, sic quoque in furto Iericho iussit, vt ad inueniendum furem, ponerentur sortes, & certissime inuentūs est, sicut ipse postea confessus fuit: Iosue cap. 7.

In ceteris autem, quæ Deus non iubebat sortes dubiæ erant, & in quibusdam nō licebat ei poni, potissime in criminalibus, vel vbicunque graue præiudicium alicui paratur, quia potest interdum sequi condemnatio innocentis, vtpote in casu isto. Inquirebatur hic quis peccasset, tamen nullus peccauerat: nam Ionathas non peccauit, quia ignoranter egit, & tamen cōprehensus est sorte, & occisus fuisset, nisi populus eum liberasset, sic etiam si aliquis diceret furtum esse commissum, & ponerentur sortes ad inuestigandum illum, forte nō erat furtum commissum, sed iste, qui hoc asserit, rem perdidit, vel cum penes se eam reconditā habeat, non recordatur, & tunc necesse est errare sortem, quia oportet, quòd aliqua sors exeat tanquam notificans furtum, nullum tamen furtum factum est, & sic caperetur aliquis innocens. Item potest accidere alius error, scilicet furtum factum est, vel aliud delictum, & ille, qui fecit abest, tunc necesse est errare sortē, quia nullus præsentium, inter quos sors ponitur delinquit, necesse tamen est alicui illorum sortem euenire, & sic condemnabitur innocens. Item potest accidere alius error, & iste est communior, scilicet, quòd cum sortes ex seipsis non habent aliquā certitudinem, & ita possunt euenire vni, sicut alteri, cōtinget quòd interdum delictum factum est, & præsens est, qui fecit, & tamen non euenit sors illi, sed alteri, qui iniuste condemnabitur.

Aliquis dicet, quòd hoc non potest accidere, quia sortes à domino temperantur: Prouerbiorum decimosexto cap.

Tēperari sortē dupliciter intelligitur

Respondendum est, quòd temperari sortem intelligitur dupliciter, vno modo, quòd Deus moueat manū missam ad sortes ad accipiendam illam sortem, quæ est assignatiua veritatis.

Et dicendum, quòd licet hoc stet generaliter, quando Deus iubet poni sortes, tamen non tenet alias, quia licet interdum fit, non est vniuersaliter, alioquin daretur, quòd posset homo infallibiliter cognoscere diuinam volūtatem circa occulta, quæ ipse non reuelat, quod absurdum est. Alio modo accipitur tēperari sortes à Deo, idest dirigi, vel moueri manum missam ad sortem à Deo ad accipiendum hanc, vel illam sortem, licet non significet veritatem eius, quod quæritur, & hoc modo verum est, quòd sortes semper à domino temperantur, tamē sic error sequitur quamquam sortes temperentur à Deo, quia accidet, quòd comprehendatur ille, qui non egit iniquitatem, de qua quæritur. Deus tamen vult, quod comprehendatur propter aliā causam, quia alias deliquit, quamquam non in eo, quod quæritur, sed hoc nimis est cōtra iustitiam politicam: nam sic certum est, quòd omnes, qui occiduntur, aut percutiuntur, vel bonorum suorum rapinam patiuntur, Deus vult, quòd illa tolerent, quia in aliquo meruerunt, ius tamē punit eos, qui ista faciunt, & Deus vult, quòd sic fiat: nā aliud debet esse iudicium Dei, & aliud hominum, ergo illicitæ sunt sortes circa criminalia. Item potest accidere alius error, scilicet ipsi, qui ponunt, vel educunt sortes de inuolucro, possunt interdum per fraudem multa agere, ex quo sequeretur mors innocentis, & non esset ei aliquod refugiū, sicut est in iudicijs, quia licet grauamen passis ad misericordiam iudices prouocare. Est ergo vniuersaliter illicitum vti sortibus circa criminalia, nisi Deus hoc iubeat. Interdum tamen licet non iubeat veritatem per sortes indicat, sicut fuit in naufragio Ionæ, quia cum periclitaretur nauis, dixerunt viri inter se, venite & mittamus sortes, & videamus quare hoc malum sit nobis: Ionæ capitulo primo, & cecidit sors super Ionā, in quò vere indicauit, quia propter Ionam tempestas illa surrexerat, vt patet ibidem: Nunc autem dicetur, an licite posuerit sortes Saul, cum esset in criminalibus. Dicendum, quòd ipse posuit eas, quia alias ad inuenienda crimina Deus illas poni iusserat Iosue cap. 7. non est tamen per omnia simile: nam ibi licitum fuit vti illis sortibus, quia manifestum est, quòd veritas indicāda erat per sortem cum Deus iussisset poni sortes. Hic autem non iusserat, ideo videbatur Saul exponere se periculo, & errori ponendo sortes. Dicendum, quod non peccauit Saul, quia quāquam Deus non iussit ei expresse ponere sortes, tamen mouit eum ad faciendum hoc; vt inueniretur innocentia Ionathæ: nam propter hoc Deus non responderat, vt haberetur occasio ad ponendum sortes, & ad inueniēdum innocentiā Ionathæ, vt supra declaratum est.

An per sortes posset inueniri maleficium. Quæst. XXXVIII.

QVAERETVR vlterius dato, quòd licitum esset inquiri maleficium per sortes, an conuenienter sic inquireretur, idest an posset inueniri. Et dicendū est, quòd non erat modus conueniens ex forma sua: nam sequerentur errores, quod patet, quia Saul posuit se, & Ionatham filium suum in partem vnam, & totum populum in partē alteram, & positæ sunt due sortes. Vnde oportebat, quod hac vice solus Ionathas cum Saule caperentur, & liberaretur populus, vel è contrario, potuerat tamen esse, quòd Ionathas peccauerat, & etiam aliqui de populo, tūc quomodocunque sors exiret, necesse erat, vt erraret: nam si caperetur Ionathas cum Saule absoluerentur multi de populo peccatores. Si autem comprehenderetur populus, absolueretur Ionathas, qui esset nocens, ideo vtrobique erat error. Similiter dato, quòd solus populus errasset, & comprehēderetur, adhuc sequeretur error, vt dato, quod de omnibus tribubus peccassent aliqui viri, ponerentur sortes duodecim pro tribubus duodecim, & exiret vna, omnes autem aliæ tribus quāquam nocentes essent absoluerentur. Idem modus errandi est in multis familijs in eadem tribu, & in multis domibus eiusdem familiæ, & in multis viris eiusdem domus. Generaliter dicēdum, quòd necesse est sortes consultorias hoc modo positas errare, nisi ille, qui peccauit vnicus sit, quia tūc poterunt verum dicere. Sed aliquis dicet in contrarium, quòd si sortes istæ errarent, necessario non ponerentur à Deo. Ipse tamen ad inquirendum maleficium Iericho iussit poni sortes: Iosue cap. 7. Respōdendum est, quòd quia ibi Deus iussit illas poni, manifestum erat, quòd non errarent Israelitæ in inquirendo, ideo per hoc innuebatur, quòd ille, qui peccauerat vnicus erat, quia alias necesse erat errare. Item ipse Deus declarauit quod vnicus erat, qui peccauerat: nam dixit eodem capitulo nō poteris stare coram hostibus tuis, donec deleatur ex te, qui hoc contaminatus est scelere. & iterum dicitur, non poterit Israel stare ante hostes suos donec conteratis eum qui huius sceleris reus est. Hic autem nō erat certus Saul, an vnus peccauerat, vel multi, ideo non erat conueniens modus ad inquirendum sic peccatum, quia tamen Deus eum mouit, fecit sic, & nō errauit sors, quia vnicus erat, qui peccauerat.

Quomodo positæ fuerunt sortes. Quæst. XXXIX.

QVAERETVR vlterius quomodo istæ sortes positæ fuerint. Respondendum est, quòd Saul diuisit totum Israel in duas partes, scilicet se, & Ionatham ad vnam, & reliquum populum ad alteram, & tunc factæ sunt duæ sortes, quarum vna poneretur nomine Saulis, & Ionathæ, & alia nomine totius populi, & istæ erant cædulæ eiusdem figuræ, & æqualis magnitudinis, & ponebantur in aliquo inuolucro, deinde qui nihil sciret de illis sortibus

tibus mittebat manum, & cuius sors exiret condemnabatur. Idem modus futurus erat circa omnes tribus, scilicet, quòd ponerentur duodecim sortes pro duodecim tribubus in inuolucro, & cuius sors exiret erat rea, & vndecim absolutæ, & hoc idem circa familias & domos cuiuslibet tribus fieri debebat. Cum autem perueniretur ad domum, quæ rea erat, illa diuidebatur per viros, & quot ibi erant, qui peccare potuissent, accipiebant sortes, & ponebantur in inuolucro, fiebatque sicut prius. Poterant quoque aliter poni istæ sortes, scilicet per baculos, vel paleas maiores, vel minores, sicut communiter fit per lapides albos, & nigros: iste enim fuit modus antiquorum nimis imperitorum ad condemnandum aliquem, vel absoluendum de crimine, scilicet cum non haberent iuris peritiam, nec rationis acumen ad dirimendum litigia, cum esset quis suspectus, vel infamatus de crimine, ponebantur in eodem inuolucro lapides albi, & nigri eiusdem numeri, & ille mittebat manum, quòd si lapidem album educeret absoluebatur, si verò nigrum reus erat. de hoc Ouidius Meta. 15. f.

Mos erat antiquis albis, nigrisve lapillis.
His damnare reos, his quoque absoluere culpam.

Sic ergo poterat esse apud istos Hebræos, cum adhuc vigeret antiquitas. Primus tamen modus conuenientior est.

Responditque populus ad Saul, quod bonum videtur in oculis tuis fac. Vidit populus, quod Saul iuste loquebatur: ideo permisit eum agere iuxta arbitrium suum.

Et dixit Saul ad dominum, domine Deus Israel da iudiciū. Saul fuit locutus ad dominum, quia istæ sortes non habēt aliquādo certitudinem, nisi inquantùm à Deo mouentur. Orauit igitur Saul, quòd Deus ostenderet per eas veritatem, & hoc est, quòd daret iudicium, scilicet, quòd ipse iudicaret quis esset peccator. In Hebræo dicitur. *Domine Deus da complete.* Idest da complete manifestationem. Et eadem significatio est. *Quid est, quod non responderis seruo tuo hodie?* Idest quare non respondisti tota die hac mihi seruo tuo cōsulenti te de rebus necessarijs. *Si in me, aut in Ionatha filio meo hac iniquitas est.* Scilicet istud peccatū propter, quod non respondes: putabat enim Saul, quòd Deus non subticuisset, nisi propter peccatum alicuius, & tamen falsum est, quia nunc nullus peccauerat: Deus tamen noluit respondere, vt haberetur occasio ad cognoscendum innocentiam Ionathæ, vt supra declaratum est. *Da ostensionem.* Idest demonstra si ambo peccauimus, vel aliquis nostrum, scilicet, quòd faceret sortem eorum exire, si peccassent: nam hac vice ponebantur duæ sortes, scilicet vna pro Ionatha, & Saule, & alia pro populo, & cuius sors exiret, ille reus erat. Petebat ergo Saul, quòd si ipse, vel filius eius peccauerat, exiret sors eorum, & sic esset ostensio. *Aut si est in populo tuo hac iniquitas.* Scilicet in toto populo, vel in aliquo de populo. Magis tamen intelligendum, quòd Saul intelligeret, si erat in vno de populo: nam si totus populus peccasset, non poterat hoc inquiri per sortem, quia sors ista semper procedit vsque ad indiuidua, & nunquam potest dicere verum, nisi vnicus sit qui peccauit, vt supra declaratum est. *Da sanctitatem.* Idest si non est iniquitas in me, vel in filio meo, sed in populo tuo, da sanctitatem, idest ostende nos esse sanctos, & mundos ab hoc crimine. In Hebræo vero non habetur hoc, quia tamen erat sententia decurtata, & necesse erat aliquid intelligi, litera nostra illud expressit. *Et deprehensus est Ionathas, & Saul.* Scilicet sors Ionathæ, & Saulis exiuit, & per hoc significatur eos reos esse, vel aliquem eorum, & non est sensus, quòd per hoc ambo deprehensi fuissent, quia sic non mitteret postea Saul sortem inter se, & Ionatham, misit tamen, vt patet immediate, sed dicitur, quòd deprehēsi sunt ambo, quia exiuit sors illa, quæ erat amborum: nam non poterat aliter euenire. *Populus autem exiuit.* Idest exiuit liber, vel absolutus est, quia sorte deprehensi sunt Ionathas, & Saul. Aliquis diceret forte, quòd exiuit populus, idest exiuit sors populi, & per hoc liberatus est: nam licet in hoc casu dubium esset, quia erant duæ sortes solum, tamen non poterat stare, quando ponebantur multæ, quia tunc cum exiret vna, illa significaret libertatem, & omnes aliæ signabant reos. Sed falsum est, & hoc tenetur communiter. Parum tamen differt: nam poterat fieri aliter, scilicet, quod successiue omnes educerentur quousque re-
F linqueretur vnica sors, & illa signabat reos, quæ autem exibant, erant liberæ. *Et ait Saul, mittite sortem inter me, & Ionatham filium meum.* Quia ambo deprehensi fuerant volebat scire Saul quis eorum peccauerat, & posita est sors, sicut supra fiebat. *Et captus est Ionathas.* Scilicet exiuit sors eius, per quod iudicabatur condemnatus.

Quare Saul posuit sortem inter se, & Ionatham, cum tamen si cecidisset super eum, non fuisset occisus. Quæst. XL.

QVAERET aliquis quare Saul posuit sortem inter se, & Ionatham: nam sors ponebatur ad hoc, quòd ille, qui reus esset, occideretur. Saul tamen quanquam caperetur non erat occidendus, quia rex erat, ideo frustra
G erat poni sortem: Respondendum est, quòd Saul confidens de innocentia sua hoc fecit. Nam aliter non accepisset sortem à principio, & sic sciebat, quòd nulla pœna secutura esset, quia non peccauerat. Vel aliter, quanquam Saul non puniretur etiamsi deprehenderetur, voluit tamen accipere sortem, vt sic pateret quis peccauerat: nam si reperiretur, alius occidisset eum, si autem ipse cessaret à suspitione, imponeret hoc malum culpæ suæ. Vel aliter potest dici, quòd quanquam ipse non ligaretur hac lege, quam tulerat, quia legis cōditor est supra legem, ipse tamen imponeret sibi aliquam pœnam voluntarie, quam pro hoc peccato pateretur. Sed primi duo modi veriores sunt. *Dixit autem Saul ad Ionatham, indica mihi, quid feceris.* Per sortem positam putabat Saul sufficienter cognitum esse, quòd Ionathas peccasset, nesciebatur ta-
H mē in quo peccasset, ideo quæsiuit quid egerit, sic factum est de Achan: nam postquam sorte deprehensus esset reus violati Anathematis Iericho Iosue dixit ei, fili mi da gloriam Deo Israel, & confitere atque indica mihi quid feceris, ne abscondas Iosue capit. 7. *Et indicauit ei Ionathas,* Etiam si negare vellet Ionathas se peccasse non admittebatur, dato quòd vellet se sufficienter purgare, quia istæ sortes habebantur tanquam diuina probatio, contra quam nulla alia admittebatur. *Gustans gustaui in summitate virgæ quæ erat in manu mea paululum mellis.* Idest nihil aliud egi, nisi quòd gustaui de melle. Ponuntur autem hic verba extenuatiua delicti, quia dicitur paululum mellis, scilicet, quia non multum comedit, sed mox, vt incepit nunciato sibi patris interdicto, comedere desijt. Dicit etiam in summitate virgæ, quasi dicat, non accepi mel manu mea, ita
I vt multum de eo comedere possem, sed accepi in summitate virgæ, & sic modicum comedere poteram. *Et ecce morior.* Quasi dicat, cum hoc solum fecerim, quod parum, vel nihil est, morior pro illo, scilicet durum est me occidi pro hac re. De verbis Ionathæ dicit Iosephus sexto Antiquitatum, quòd fuit constans nimis circa mortem, vnde **Cap. 7.**
ait: Saul occidere Ionatham se repente iurauit, quatenus, & generi, & naturæ simul amori hoc modo præponeret iusiurādum, qui nequaquam mortis interminatione perterritus, sed animam ingenue nimis, magnanimiterque componens, nec ego, inquit, supplico pater parcendum, mors mihi suauis est, quæ pro tua geritur pietate, & populi magna victoria, maxima siquidem mihi consolatio est, Hebræos de Palesthinis reliquisse victores. *Et ait Saul, hec faciat mihi dominus, & hæc addat.* Modus iurandi est, qua-
K si dicat, dominus faciat mihi talia, & talia mala, & super ea addat alia, scilicet si non occidero te. *Quia morte morieris Ionatha.* Idest Deus faciat mihi mala, si tu non morieris, idest si ego non occidam te.

Quomodo Saul iurauit occidere Ionatham post quam cognouerit, quòd ignorans comederit. Quæst. XLI.

QVAERET aliquis, quomodo Saul ista dicebat? nam videbatur esse impius, quòd enim ante punitionem peccati Ionathæ diceret, quòd occideret eum, si per illum euenisset malum istud satis stabat, nunc tamen cognita veritate, scilicet, quia Ionathas ignoranter egerat, impium, & penitus contra rationem erat occidere innocentem. Poterit responderi, quòd etiamsi Saul cognosceret, quòd Ionathas parum, vel nihil peccauerat, quia tamen

men certissime ex fortibus nouerat, quòd propter ipsum A Deus non respondebat, occidere volebat eum, immo si cõperisset, quòd Ionathas nihil egerat, dum tamen propter eum Deus non respondisset occideret illum, non quidem propter culpam, sed propter obseruationem iuramenti, quia iurauerat Saul, quòd occideret eum, per quem istud accidisset, & putabat se reum periurij si non occideret: sic enim fuit de Iephte Galaadite, qui vouit domino immolare quidquid primo occurreret ei de domo sua reuertenti de bello, cumque occurrisset filia vnica, quanquam nimis doluit, quia filia erat, & quia vnica, tamen occidit eã, quia putabat se periurij crimen incurrere, si secus ageret. Sed è contrario potius erat, quoniam occidendo illam grauem incurrit culpam, si vero nõ occidisset nec periurium, nec aliquod crimen incurreret. Ita Saul, quanquam cognosceret peccatum filij quasi nullum esse, quia tamen iu- B rauerat occidere eum, per quem talia euenirent, ne esset reus periurij, voluit occidere illum, & certissime occidisset, nisi populus impedisset. Quod autem ista fuerit intentio Saulis declarat Iosephus in verbis supra allegatis, scilicet Saul Ionatham occidere repente iurauit, quatenus & generis, & naturæ simul amori hoc modo præponeret iustitiam. Sed tunc dicetur, an rectè ageret Saul volendo occidere filium innocentem propter iuramentum. Respondendum, quòd non, quia nõ erat periurium, quòd Saul occideret illum: nam errabatur in hoc vno de duobus modis. Primo modo, quòd Saul iurasset occidere illum, qui peccasset, propter quòd Deus non responderet, & tunc non includebatur mors Ionathæ sub iuramento Saulis, scilicet, quòd non tenebatur eum occidere ex viribus iuramenti, quia ipse iurauerat occidere eum, qui pec- C cauerat, Ionathas tamen nihil peccauerat, quia ignorans egit. Secundo modo poterat hic errari, scilicet, quod Saul iurasset occidere illum, propter quem Deus non responderet, quomodocunque res se haberet, & tunc includebatur mors Ionathæ sub iuramento, erat tamen iuramẽtum incautum, & illicitum, quia quanquam Deus propter aliquem non responderet, non erat ob hoc occidendus, quia poterat hoc euenisse, sine illius culpa, sicut hic factum est, nemo tamen sine culpa est occidendus. Erat etiam incautum iuramentum, quia Saul iurabat, eo quòd intendebat hoc non euenisse, sine peccato, ideo volebat occidere peccantem. Poterat tamen accidere sine peccato ista non responsio Dei, & Saul non aduerterat ad hoc, ideo incaute iurauerat. Dicendum igitur, quòd intentio Saulis bona, & landabilis erat, eo quòd iustitiæ amorem naturali co- D gnationis præponebat amori, opus tamen suum malum erat, ipse tamen è contrario arbitrabatur. *Dixitque populus ad Saul, ergone morietur Ionathas?* Videns populus Ionatham esse virum bonum, & bellicosum nimis, qui tantam victoriam illa die contulerat Israeli, & præter hoc erat filius primogenitus regis successurus ei in regno, amplius quoque nihil peccauerat, quoniam ignorans egit, condoluit illi, & animose opposuit se regi dicens, quod non moreretur Ionathas, & est hoc per modum quæstionis, scilicet ergone morietur Ionathas? idest nunquid propter hoc occidetur, quasi dicat, non, quia nefas est, vt infra patet. *Qui fecit salutem hanc magnam in Israel.* Idest nefas est, quod occidatur saluator, scilicet ipse nobis salutem contulit, nos vero ei mortem inferemus? Dicitur autem, quòd ipse fecit hanc magnam salutem in Israel, idest liberauit E nos ab hostibus, & dedit nobis victoriam de illis. Nam sexaginta millia de Philisthinis ceciderunt die illa, vt ait Iosephus sexto Antiquitatum: Hanc autem vocant magnam salutem: nam vere magna erat, nunquam enim tanta Philisthinorum multitudo irruerat super terram Israel, infuderant enim se per eam quasi locustæ ad omnem partem discurrentes, & omnia deuastantes, nunquam quoque tantus Israelitas inuaserat pauor, vnde absconderunt se in speluncis, & cisternis fauisque petrarum præcedenti capitulo, quod nunquam alias fecisse leguntur. Ab omni tamen hac aduersitate liberauit eos Ionathas, quia ipse iuit cum armigero ad aciem Philisthinorum, occidensque multos conturbauit castra. Vnde tota victoria huius diei Ionathæ ascribitur, quia licet Israelitæ persequentes postea Philisthinos plurimos occiderint: nullum tamen occidissent, nisi Ionathas hoc admirabile opus aggressus conturbasset castra Philisthinorum, fecissetque eos mutuis gladijs trucidari, alioquin Israelitæ latuissent semper, vt ceperant in cauernis terræ, & qui nondum latuerant, fortassis laterent tantis conclusi malis. Sic etiam quando Dauid occidit Goliath Gethæum, quanquam Israelitę immediate persequentes Philisthinos plurimos occiderint infra decimoseptimo cap. magis tamen victoria illius diei ascribitur Dauid, quam toti Israel, quod patet ex cantu mulierum, quæ exierunt obuiam regi, dixerunt enim: Percussit Saul mille, & Dauid decem millia infra 18. cap. *Hoc nefas est.* Quasi dicat, nefas est, quòd occidatur ille, qui vitam contulit, vel nefas est, quòd occidatur ille, qui innocens est. *Viuit dominus si ceciderit capillus de capite eius in terram.* Modus iurandi est, quasi dicat, iuramus per vitam Dei, quòd non solum non morietur, immo etiam vnus capillus non auferetur de capite eius, scilicet nullum malum quantumcunque paruum infligetur ei. *Quia cum Deo operatus est hodie.* Idest operatio sua fuit sicut hodie ex parte Dei, scilicet nemo agere poterat, quæ ipse egit, nisi Deus fuisset cum eo, & ex hoc indicunt quãdam præsumptionem, scilicet non est verisimile, quòd Deus velit eum occidi, per quem tanta bona operatus est hodie, ideo nec nos patiemur eum quicquam pati nobis superstitibus. *Liberauit ergo populus Ionatham, vt non moreretur.* Idest liberauit eum de manibus Saulis, qui volebat ipsum occidere. In Hebræo dicitur: Redemit populus Ionatham, quod idem est. Quidam autem Hebræi exponunt hoc, quod populus redemit Ionatham, scilicet absoluendo Saulem à iuramento: nam ideo volebat occidere Ionatham, quia putabat se periurum, nisi faceret. Cum vero populus absoluit eum, cessauit ab hoc: est enim inter Hebræos, quòd detur alicui purgatio, vel absolutio à iuramento, scilicet quando quis iurat aliquid, ex quo malum sequitur, & à principio non præcogitauit illud, recurrit ad doctores eorum, & cum dederit fidem, quòd si ipse præcogitasset malum, quod postea euenit, non iurasset taliter, & quòd dolet, quia iurauit, absoluitur. Ita autem dicunt, quod Saul pœnituit hic, quia iurauerat incaute, & populus absoluit eum hoc modo, sed nihil est. Alij dicunt, quòd populus redemit Ionatham, scilicet dedit pro eo quinque siclos, ista est redemptio primogenitorum Numeri cap. 3. & 18. & videtur ista sententia eorum tracta ex primogenito asini: nam dicitur Exod. cap. 13. de primogenito asini, quòd redimatur oue, vel occidatur, ergo è contrario, vt non occidatur, redimatur, ita hic in Ionatha, qui occidendus erat, redemerunt eum datis quinque siclis, ne occideretur. Sed hoc nihil est, non enim erat difficultas, an Ionathas deberet occidi, vel redimi, quia non solum quinque siclis, immo etiam populo nihil dante pater redemisset eum centum millibus siclis, ne occideretur, si per hoc crederet licite seruari vitam, sine eius periurio: potissime, quia redemptio primogenitorum non erat, nisi respectu Dei, & dabatur pecunia sacerdotibus. In criminibus tamen non fiebat sic redemptio, alioquin facilis esset solutio omnium legum, & politiæ, cum quilibet morte dignus hoc modo redimeretur, sed solum est sensus, quòd populus liberauit Ionatham, scilicet quasi violenter eripiens eum de manibus Saulis. *Recessitque Saul, nec persecutus est Philisthijm.* Idest postquam populus liberauit Ionatham de manu eius, noluit persequi Philisthinos, sed rediit in vrbem suam.

An Saul recte ageret volendo interficere filium innocentem.

Populus liberauit Ionatham à morte.

Quare Saul destitit persequi Philisthinos. *Quæst. XLII.*

QVAERET aliquis, cum Saul ante hoc disposuisset persequi Philisthinos, dicens: irruamus super Philisthijm nocte, & vastemus eos vsque dum illucescat, quare nunc destitit persequi illos? Respondendum est, quòd hoc factum est propter duo. Primo quia Deus ei non respondebat: solebat enim quicquam eo in consulto agere, & quia non respondebat, ambiguum fuit Sauli de euentu belli, ideo credidit securius esse desistere. Secundo destitit à bello, quia putauit Deum esse sibi iratum, quod aliqualiter cognoscebat, vel cognoscere se putabat, eo quòd respon-

respondere noluit. Amplius quoque manifestauit quare hoc accidisset, ideo eo irato nihil prosperum sibi futurum esse putabat, sed magis desistendum fore. Sed dicet aliquis cum supra sine consultatione Dei iuisset ad bellum, quare hic non iuit? Dicendum, quòd ad hoc iam responsum fuit supra, erat tamen hic aliquid grauiusquam prius est, quòd Deus respondere noluit quam, quod inconsulto eo aliquis aggrediatur opus. Si enim Saul nunc persecutus fuisset Philisthinos Deo non consulto dubius esset de euentu victoriæ, si tamen consuluisset, & Deus non responderet, iam esset determinatus ad præstolandum mala tãquam Deus sibi iratus esset. Hoc ergo cernens desijt persequi, maxime quia non habebat magnam causam persequendi: nam si filius eius Ionathas nunc fuisset inter Philisthinos, sicut fuerat prius, quando Deo inconsulto iuit ad pugnam, etiã Deo non respondente nunc iret exponens se omni periculo, vt filium à morte eriperet, quia tamen nullum tale erat impulsiuum, desijt persequi fugientes.

Porro Philisthiim abierunt in locum suum. Idest recesserunt in terram suam nemine persequente. Ex quo patet id, quod supra dicebatur, scilicet, quod Israelitæ, quando tulerunt prædam ab hostibus oues, & boues, & comederunt, non erant in terra hostium, sed in terra Israel.

At Saul confirmato regno. Hic ponitur quartum huius secundæ particulæ, scilicet continuatio historiæ quantum ad gesta Saulis. Non est autem intelligendum, quòd ista, quæ dicuntur hic vsque ad finem cap. habeant se consequenter ad præcedentia, & ad sequentia, quia hic non narratur aliquod speciale factum Saulis, sed est quædam collectio breuis omnium, quæ pertinent ad historiam Saulis, quod patet, quia hic ponuntur bella quæ faciebat tota vita sua, & hic sunt aliqua quæ non distinguuntur à præcedentibus bellis, nec à subsequentibus, sicut bellum, quod dicitur de Philisthinis, scilicet, quòd omnibus diebus Saulis erat bellum potens contra Philisthinos, vt patet infra: etiam ponuntur hic bella contra Ammon, & Moab, ex quo Saul assumpsit regnum, aliqua tamen iam transierãt. Ponũtur etiam hic nomina cognationis suæ, & principum eius, & omnium, quę ad ipsum pertinent tanquam hic tota eius colligeretur historia, ideo non continuatur hoc ad aliquid præcedens, vel subsequens.

Confirmato regno super Israel. Potest accipi confirmatio hic dupliciter. Vno modo confirmatio, idest acceptio, & est sensus, quòd postquam accepit regnum super Israel pugnabat contra omnes gentes, quæ nominantur hic. Secundo modo confirmatio dicitur esse innouatio: nam Saul à principio regnum suscepit in Masphat, nondum tamen ibi erat firmum regnum eius, quia quidam contempserũt eum dicentes, num iste poterit saluare nos? vt supra ca. 11. ideo tunc non se gerebat totaliter pro rege, post tamen confirmatus est in Galgala, cum dixit Samuel, venite & innouemus regem, supra ca. 11. & tunc incepit Saul gerere se pro rege, & accepit exercitum supra cap. præced. magis tamen videtur ista littera intelligenda de prima constitutione eius in regem, quam de confirmatione, quia dicitur hic, quòd confirmato regno pugnabat contra Moab, & filios Ammon: bellum tamen Saulis contra filios Ammon fuit ante confirmationem regis, vt patet supra c. 11. immo ex hoc habuit originem confirmatio, quia cognouerunt ibi eum esse virum dignum principatu. Nisi forte velis dicere, quòd præter illud bellum Israelitarum contra Ammonitas, quod habetur supra cap. 11. fuerunt alia, & illa acciderunt post confirmationem regni, vtrumque ergo teneri potest.

Pugnabat per circuitum aduersus omnes inimicos eius. Idest contra inimicos Israel, quia illud relatiuum refertur ad Israelem, & non ad Saulem, hoc autem Deus iusserat Sauli per prophetam, quando vnctus est in regem supra c. 10. scilicet ecce vnxit te Deus super hæreditatem suã in principem, & liberabis populum eius de manibus inimicorũ eius, qui in circuitu eius sunt, dicitur autem, quòd pugnabat Saul per circuitũ, quia omnes istæ gentes, contra quas hic pugnasse dicitur, erant in circuitu Israelis: nam Moabitæ erant ad orientem terræ Chanaan declinando aliqualiter ad latus Meridianum, Ammonitæ erant à parte orientali declinantes aliqualiter ad Septentrionem, & in-

Israelitæ circũdati erant ab inimicis.

F ter ambo hæc regna erat terra duarum tribuum, & dimidiæ, quam tenuerant olim duo reges Amorrheorũ Sehon, & Og, ipsa enim fuerat pars terræ Moab, & Ammon, vt patet Numeri capit. 21. & Iosue 13. cap. vnde Ammonitæ tanquam suam postea eam repetebant tempore Iephte Galaaditis iudicis Israel: Iudicum cap. 11. terra Edom erat aliqualiter ad partem Meridianam Israelitarum, & tendebat magis ad orientem quam terra Israel: Numeri c. 34. & Iosue 15. reges autem Soba habitabant ad partem Meridianam terræ Israel, vt infra dicetur. Philisthijm autem partem tenebant ex Meridie, & partem ex occidente, vt patet Iosue cap. 13. & 15. ex ibi declaratis.

Contra Moab. Istæ gentes, quæ nominantur, hic erant hostes Israel, quia erant coniunctæ terræ eius, vt communiter enim hostilitas inter finitimos accidit, qui autẽ multum distant raro hostilitatem gerunt, aliquando tamen G fuerunt hostes Israelitis illi, qui longe erant, sicut Aegyptij: nam rex Sesac venit contra Ierusalem tẽpore Roboam filij Salomonis, & tradita est ciuitas in manu eius, & accepit omnia scuta aurea, quæ reliquerat rex Salomõ, & hoc, quia non potuit ei resistere Roboam, vt patet infra 3. lib. cap. 14. Iterum etiam ascenderunt Aethiopes cõtra Israel, scilicet tempore regis Asa: erat enim multitudo eorum innumerabilis, & superati sunt regẽ Asa 2. Paralip. cap. 14. ascendit quoque rex Assyriorum contra Israelitas, & transduxit tribus 10. in terram suam infra 4. lib. cap. 17. rex quoque Babylonis ascendit in Ierusalem, & captiuum duxit populum Iuda, & Beniamin infra 4. lib. ca. 24. & 25. Isti tamen erant reges longinqui, non tamen veniebant quasi gerentes hostilitates, sed Deus incitabat illos ad ve- H niendum, vt patet Isa. cap. 5. & 10. & Abacuc cap. 1. dicitur autem hic de Moabitis, quòd pugnabat contra eos Saul, non tamen leguntur specialiter aliqua bella, quæ contra eos egerit, scriptura enim non vult enarrare singula, sed solum ea, quæ in nota sunt, & ad rem magis pertinent. *Et filios Ammon.* Non legitur fecisse Saul aliquod bellum contra istos, nisi in principio regni, quando venit Naas rex Ammon super Iabes Galaad, de quo supra c. 11. *Et Edom.* Idest contra Idumæos, qui erant propinqui Israeli ex parte Meridiana. Nam magna pars sortis Iudæ erat coniuncta terræ Edom, vt patet Ios. cap. 15. & isti gerebant interdum hostilitatem contra Israel: nam à principio hoc fecerant tempore Moysi, cum essent Israelitæ in deserto, & peterent transire per extremitatem regni eius, non enim concessit rex Edom, sed dixit: Non transibis per I me, alioquin armatus occurram tibi: Numeri cap. 20. isti autem Idumæi postea pauco tempore ante Christi natiuitatem effecti sunt omnes Iudæi: nam Ioannes Hircanus filius Simonis Machabæi subiecit terram Idumæorum, & non permisit eos habitare in terra illa, nisi Iudaicos ritus susciperent, & susceperunt. De hoc Iosephus 13. Antiquitatum ait, cunctosque cum domuisset Idumæos permisit eis prouinciam habitare, si circunciderentur legibusque Iudaicis vterentur, qui desiderio patriæ terræ circuncisionem, & aliam cõuersationem eorum pertulerunt, ideoque ex illo tempore Iudæi esse cęperunt.

Considerandum autem, quòd quanquam Idumæi erãt hic hostes Israel, tamen Deus iusserat, ne Israelitæ abominarentur eos, sed susciperent eos inter se tanquam fratres, sic patet Deuteron. 23. cap. scilicet non abominaberis Idu- K mæum, quia frater tuus est, contra Moabitas autem, & Ammonitas licebat magis Iudæis exercere inimicitias, nec debebant eos accipere inter se ad honores, nec facere cum eis pacem, vt patet Deuter. cap. 23. scilicet Ammonites, & Moabites, etiam post decimam generationem, non intrabunt ecclesiam Dei in æternum, quia noluerunt occurrere vobis cum pane, & aqua in via, non facies cum eis pacem, nec quæres eis bona cunctis diebus vitæ tuæ in sempiternum. Si autem aliquis dicat, quomodo licebat Sauli pugnare contra Ammonitas, Moabitas, Idumæos, quia Deus iusserat Moysi Deuteron. cap. 2. quòd non pugnarẽt contra eos? Dicendum est, vt fuit responsum supra ca. 11. quando quęrebatur, an licite pugnauerit Saul contra Ammonitas, eadem enim ratio est quantum ad omnes istos populos. *Et reges Soba.* Idest etiam pugnauit contra reges terræ Soba. Dauid quoque pugnauit contra reges ter-

Idumæos quãuis essent hostes Israelitarũ suscipi iussit dominus.

A ræ huius: nam regem Adabezer, qui erat rex Soba percussit Dauid cum 20. millibus virorum, & tulit multa vasa argentea, & aurea de manu eius, iste autem rex secundum quosdam habitabat ad partem Meridianam terræ Israel apud Syriam Damasci, vnde rex Syriæ venit in adiutorium eius, quando pugnabat contra eum Dauid infra 2. lib. c.8. Alij autem volunt, quòd habitabat ad partem aquilonarem terræ Israel. Vnde erat hostis regis Emath, vt eodem capit. terra autem Emath est ad plagam aquilonarem Israel: Numeri cap. 34. *Et Philisthæos.* Idest pugnauit etiam contra Philisthæos. Istud vere fuit bellum magis continuum: nam omnibus diebus Saulis durauit, vt patet infra in litera, scilicet, & erat bellum potens aduersus Philisthijm omnibus diebus Saulis. *Et quocunque se verteret superabat.* Idest in omnibus his bellis, quæ gessit contra gentes prosperatus est, vnde dicit Iosephus, quòd Saul habe- B bat multitudinem curruum, & equestrium, & cum quibuscunque pugnaret cum victoria remeabat, Hebræosque ad excelsam magnitudine felicitatis euexerat, & aliarum gentium potentissimos demonstrarat. Nicolaus dicit, quòd in Hebræo habetur hic.

Quocunque se verterat impius fiebat, vel impie agebat. Et probat istum sensum ex litera sequenti: intelligit enim quòd in omnibus his bellis Saul impie agebat, idest peccabat, & hoc, quia dicitur immediate, congregato exercitu percussit Amalec. In pugna autem contra Amalecitas peccauit, vt patet seq. capitul.

Sed non est sic intelligendum, non enim potest stare, quòd in omnibus bellis, quæ agebat, peccabat: nam non peccauit, quando pugnauit contra Ammonitas, sup. c. 11. Nunc quoque nihil deliquit pugnans contra Philisthinos, C & in omnibus bellis, quæ habentur vsque ad finem huius libri, nihil Saul peccasse conuincitur, nisi in bello contra Amalec, ideo magis est sensus, quòd prosperabatur in omnibus, & superabat. Et istum sensum sequuntur etiam Hebræi. Aliquando tamen est discordia ex æquiuocatione.

Sed dicet aliquis, quomodo Saul in omnibus prospere agebat? nam in bello contra Philisthinos mortuus est infra cap. vltimo. Respondendum, quòd Saul in omnibus bellis prospere egit, nec vnquam victus est, nisi in bello vltimo, in quo propter peccata eius prius annunciata est ei mors in bello illo, & populi calamitas, cum cõsuleret Pytonissam infra ca. 28. sed adhuc, qui in omnibus rectè egit in vnico succumbens, non diceretur propter hoc non egisse prospere in omnibus. *Congregatoque exercitu percussit Amalec.* Ista percussio habetur seq. cap. in quo apparet, D quòd non est hic aliqua continuatio historiæ, sed collectio quædam omnium gestorum Saulis: nam ea, quæ postea particulariter enarranda sunt, hic summatim colliguntur. Dicitur autem congregato exercitu, quia multos viros collegit Saul, ad eundum contra Amalec, scilicet de 11. tribubus 200. millia peditum, & 10. millia virorum de Iuda, vt patet sequ. cap. In Hebræo habetur secundum quosdam, *Congregatisque diuitijs percussit Amalec.* Et istum sensum tenet Rab. Salom. quòd prouenit ex æquiuocatione eiusdem nominis ad diuitias, & ad exercitum, sed nihil attinet, quòd hic diceretur congregatis diuitijs: nam diuitiæ immediate nihil agunt ad bellum, sed mediate inquantum necessariæ sunt pugnantibus, ideo magis conuenienter dici congregato exercitu. *Et eruit Israel de manu vastatorum eius.* Idest de manu omnium hostium, qui persequebantur eum, & istæ erant gentes suprapositæ, quæ omnes habebant Israelitas exosos, premebantque eos cum habitarent in circuitu eorum. *Fuerunt autem filij Saul Ionathas, Iesui, Melchisue.* Hic describitur cognatio Saulis, tam quantum ad descendentes ab eo, quam ad collaterales, & ad superiores, & ponuntur hic tres filij eius, & duæ filiæ, fuerunt tamẽ quatuor filij Saulis, vt patet 1. Paralip. cap. 8. Hic enim subticetur Isboseth, qui regnauit post Saulem, & nominatur 1. Paralip. cap. 8. Isboal. De hoc dicunt aliqui quòd non nominatur, quia non erat genitus, sed falsum est, quia Saul solum regnauit viginti annis, vt declaratum est supra cap. 8. & tamen in fine regni eius Isboseth erat quadraginta annorum, cum cœpisset regnare infra 2. lib. cap. 2. Ideo Nicolaus dicit, quòd subticetur hic Isboseth, eo quòd erat indignus nominari propter pusil-

Cognatio Saulis.

E

lanimitatem, cum esset ad bellum ineptus, quod aliquasi tet videtur, quia cum in bello mortui fuerunt omnes filij Saulis cum eo infra cap. vltimo. Isboseth non erat in bello, & postea regnauit, nec tamen penitus dicendum, quòd ob hoc subticeatur, quia nunc nunquam exprimeretur nomen eius in enarratione progeniei Saulis, tamen 1. Paralip. ca. 8. nominatur cum alijs filijs. Dicendum ergo, quòd hic omissum est nomen eius, quia interdum scriptura non curat omnia enarrare, ideo in libro Paralip. vbi omissa colliguntur, ponitur nomen eius. Aliquis forte dicet, quòd Isboseth computatur hic, tamen nominatur alio nomine, sicut interdum accidit in multis alijs, qui habent multa nomina, vt pater Dauid vocatur Iesse, & Isai. Sed hoc non stat, quia hic solum ponuntur tres filij Saulis, & 1. Paralip. capit. 8. ponuntur quatuor, ideo necesse est, quòd aliquis omittatur, vnde dicendum est, vt nunc dixi. Sciendum etiam, quod iste, qui vocatur hic Iesui vocatur Aminadab 1. Paralip. cap. 8. vbi eadem nomina ponuntur, quæ hic, & solum nomen eius est mutatum. *Nomina duarum filiarum eius.* Scilicet erant ista, quæ sequuntur, solum enim habuit istas duas filias, vt patet hic, & infra c. 18. *Nomen primogenitæ Merob.* Non vocatur primogenita respectu omnium filiorũ, sed solum respectu alterius filiæ, ista autẽ tradenda erat Dauid in vxorẽ, quia percussit Philisthæũ, fuit tñ data in vxorẽ Hadrieli Molathitæ, vt patet inf. c. 18. *Et nomen secundæ Michol.* Ista erat pulchrior filia Saulis, & hanc dilexit nimis Dauid, vt patet infra cap. 18. & data est ei in vxorẽ, postea tamen cum fugisset Dauid à facie Saulis tradidit eam in vxorem Saul Phalti filio Lais, qui erat de Galim infra cap. 25. mortuo autem Saule cum cœpisset regnare Dauid super Iudam, misit nuncios ad Isboseth filium Saulis, dicens: redde vxorem meam Michol, quam despondi mihi centũ præputijs Philisthijm: & tulit eam Isboseth à viro suo Phalti filio Lais, qui sequebatur eam plorans infra 2. lib. c. 3. *Et nomen vxoris Saul Achinoen filia Achimaas.* Istam vxorem cepit antequam esset rex, & ex ea genuit istos filios, qui nominantur hic. Habuit tamen postea concubinam nomine Respha infra 2. lib. cap. 3. & de hac genuit postea filios, qui non nominantur hic, scilicet duos filios, de quibus infra 2. lib. c. 21. illos autem postea suspendit Dauid propter querelam Gabaonitarum, vt patet eod. cap. *Et nomen principis militiæ eius Abner.* Iste erat cognatus Saulis in secũdo gradu, vt patet immediate, & accepit eum in principẽ militiæ, quia erat vir industrius, & bellicosus nimis. Iste autem euadens de bello, in quo mortuus est Saul, constituit filium eius Isboseth regem infra 2. lib. c. 2. regebatque domum Saulis, quousque iratus est contra Isboseth, quia increpuerat eum propter concubinam Saulis infra 2. lib. cap. 3. *Filius Ner patruelis Saul.* Idest Abner erat filius Ner, & iste Ner erat frater Cis, qui erat pater Saulis, vnde Abner, & Saul attinebant sibi in secundo gradu, ideo vocatur Abner patruelis Saul, idest filius patrui eius: nam Ner erat patruus Saulis, vt patet infra. *Porro Cis fuerat pater Saul.* Vt patet supra cap. 9 Hoc ponitur ad significandum gradum affinitatis, qui erat inter Saulem, & Abner. *Et Ner pater Abner filius Abiel.* Ex hoc apparet, quòd Ner pater Abner, & Cis pater Saulis erant fratres, quia Ner erat filius Abiel, vt patet hic, & Cis erat filius eiusdẽ Abiel, vt patet su. c. 9. ideo Saul, & Abner erant patrueles, s. consanguinei in secundo gradu. *Et erat bellum potens aduersus Philisthijm omnibus diebus Saulis.* Supra dictum fuerat de bellis, quæ habuerat Saul contra multas gentes, quæ erant hostes Israelitarum, inter quas positi fuerunt Philisthini, quia tamẽ bellum Israelitarum contra Philisthinos fuit magis assiduum, & ferocius quam contra alias gentes, cum bella aliarum gentium breuiter finita fuerint, dicitur hic specialiter de bello contra Philisthinos, scilicet, quòd fuit omnibus diebus Saul s: nam ipse Saul in eo mortuus est, & tres filij sui, qui nominati fuerunt hic, vt patet infra vltimo cap. dicitur etiam, quòd fuit potens bellum, quia non solum Philisthini pugnabant contra Israel, sed etiam totis viribus, & quia Philisthini erant multi & potentes, bellum erat graue, & cum dicitur, quòd fuit omnibus diebus Saulis non est sensus, quòd sẽper durauerit actualiter, ita quod Philisthini, & Israelitæ semper essent in castris, vel in apparatione bellica, sed

durauit semper, idest quanquam aliquando fint cessaue- F
pugnare, nunquam tamen totaliter cessauerunt: nam denuo instaurabant pugnam, & sic continuatum est bellum vsque ad tempora mortis Saulis, & postea etiam tempore Dauid aliquando durauit, quousque perdomuit eos Dauid, & abstulit frenum tributi de manu eorum, vt patet infra 2. lib. cap. 8.

Nam quemcunque videbat Saul virum fortem, & ad prælium sociabat eum sibi. Hoc dependet ex præcedenti: nã C
dicebatur, quòd bellum erat potens, idest ferox inter Saulem, & Philisthinos, vnde indigebat Saul magno exercitu ad continuãdum istud bellum, quia Philisthini erant multi nimis, vt patet præcedenti cap. ideo quanquam Saul à principio regni confirmati acceperit tria millia virorum pro exercitu suo, scilicet duo millia cum eo, & mille cum Ionatha filio eius, vt patet præcedenti cap. tamen quia iste erat paruus exercitus, continue augmentabat eum Saul, scilicet diligenter considerans viros robustos, aut bellicosos in regno suo, & omnes illos associabat sibi, scilicet faciens, quòd essent semper cum eo ad opera belli in castris suis.

Expositionis literalis Alphonsi Tostati in Primum Libr. Regum Finis.

REGISTRUM.

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z, Aa Bb.

Omnes sunt Quaterniones, præter Bb, qui sunt Terniones.

VENETIIS, Ex Typographia Baretij Baretij.

MDCXIIII.